

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

İSMÂİL RÛSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ ŞERH-İ MESNEVÎ
(MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (VI. CİLT)
(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Özlem GÜNGÖR

Niğde
Ağustos, 2019

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

İSMÂİL RÛSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ ŞERH-İ MESNEVÎ
(MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (VI. CİLT)
(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Özlem GÜNGÖR

I. Danışman: Prof. Dr. Ziya AVŞAR

II. Danışman: Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

Üye: Prof. Dr. Bekir ÇINAR

Üye: Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Üye: Doç. Dr. Turgut KOÇOĞLU

Üye. Dr. Öğr. Üyesi İncinur ATİK GÜRBÜZ

Niğde
Ağustos, 2019

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum **İsmâil Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (VI. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/08/2019

Özlem GÜNGÖR

ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Ziya AVŞAR ve Doç Dr. Mehmet ÖZDEMİR danışmanlığında Özlem GÜNGÖR tarafından hazırlanan “İSMÂİL RÜSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ ŞERH-İ MESNEVÎ (MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (VI. CİLT) (İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 28/08/2019

JÜRİ :

Danışman : **Prof. Dr. Ziya AVŞAR**

Üye : **Prof. Dr. Bekir ÇINAR**

Üye : **Prof. Dr. Hikmet KORAS**

Üye : **Doç. Dr. Turgut KOÇOĞLU**

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi İncinur ATİK GÜRBÜZ**

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Mevlânâ'nın XIII. asırda kaleme aldığı Mesnevî, tasavvuf edebiyatının en mühim eserleri arasında yer almaktadır. Bu yapıt, doğrudan gönle hitap etmesi hasebiyle yazıldığı günden itibaren hem tasavvuf dünyasını hem de Türk ve dünya edebiyatını derinden etkilemiştir. Bu sebeptendir ki Mesnevî'yi anlama ve anlatma gayreti yolunda kaleme alındığı asırdan itibaren bu esere pek çok şârih tarafından tercüme ve şerh yazılmıştır. Bu şerhler bazen Mesnevî'nin ilk on sekiz beytine; bazen tek cildine; bazen de altı cildin tamamına birden yapılmıştır. İlk tam şerh Farsça olarak Sürûrî tarafından yapılırken Anadolu'da üçüncü tam Türkçe şerh ise İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî tarafından yazılmıştır. Bunun yanı sıra Ankaravî'nin kaleme aldığı bu şerh, bir Mevlevî şeyhi tarafından yazılan ilk Türkçe tam şerh niteliği taşıması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Ankaravî'nin Mesnevî'yi şerh etmek üzere yazılan ve altı ciltten oluşan (yedinci cildin varlığı tartışmalı) "Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif" isimli eseri, onun kaleme aldığı diğer eserlerindeki düşüncelerinin genel toplamı mahiyetindedir. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin tamamına yaptığı şerhlerden oluşan bu eser, hem kendi döneminde hem de daha sonraki dönemlerde Mesnevî'nin daha iyi anlaşılabilmesi için başvurulmuş temel kaynaklardan biri olmuştur. Çünkü Ankaravî'nin bu eseri, geleneksel Mesnevî şerhlerinin içinde en mûteber olanıdır.

Ankaravî'nin kaleme aldığı bu şerhin ilk cildi Erdoğan Taştan ve Ahmet Tanyıldız tarafından, ikinci cildi Hakan Yalap ve dördüncü cildi ise Mehmet Özdemir tarafından doktora tezi olarak çalışılmış olup hâl-i hazırda üçüncü cilt Rabia Akdağ ve beşinci cilt Bestami Bilge tarafından Prof. Dr. Ziya Avşar danışmanlığında doktora tezi olarak çalışılmaktadır. Bu çalışmaların devamı niteliğinde olan Ankaravî'nin Mesnevî'nin altıncı cildinin şerhi de tarafımızdan bu çalışma ile Latin harflerine aktarılmıştır.

Çalışmamız Ön Söz, Kısaltmalar, Sonuç ve Kaynakça dışında “Giriş”, “Birinci Bölüm”, “İkinci Bölüm”, “Üçüncü Bölüm” ve “Dördüncü Bölüm” olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

“Giriş” kısmında İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî'nin hayatı hakkında yapılan çalışmalar değerlendirilerek kısaca bilgi verilmiştir. Ankaravî hakkında daha önce gerek doktora çalışmaları gerek de onun biyografisini içeren kitaplar kaleme alındığı için onun hayatı hakkında uzun uzadıya bilgi vermek yerine var olan bilgiler kısaca değerlendirilmiştir.

“Birinci Bölüm”, giriş düzeyinde tasavvuf ve tasavvuf tarihine ayrılmıştır. Bu bölümde, tasavvufun tanımı yapılmış, tasavvuf ve sûfî kelimelerinin iştikakı hakkındaki değerlendirmeler incelenmiş ve ardından bu konularla ilgili fikrimiz beyan edilmiştir. Sonrasında tasavvufun tanımı hakkındaki görüşlere yer verilerek neden bu denli farklı tanımların olduğu üzerinde durulmuş, tasavvufun konusu ve gayesi açıklanmış, tasavvufa kaynaklık eden temel eserler sıralanarak o eserler hakkında kısaca bilgi verilmiş ve tasavvuf tarihinin gelişimi geniş olarak açıklanmıştır. Daha sonra tasavvuf mektepleri hakkında bilgi verilmiş ve bu mekteplerin hangi bölgelerde kurulduğu, hangi mutasavvıfların bu mekteplerden yetiştikleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Gazzâlî, Sühreverdî ve onun kurduğu İşrak Okulu, İbn Arabî ve onun vahdet-i vücûd anlayışı ile Sadreddîn Konevî ve Necmeddîn-i Kübrâ'nın tasavvuf anlayışları geniş bir biçimde açıklanmıştır. Sonrasında Mevlânâ'nın tasavvufî düşünceleri yanında onunla beraber kurulan ancak oğlu Sultan Veled tarafından sistemleştirilen Mevlevîlik ile ilgili bilgiler verilmiştir. Son olarak da XIII. asırda Horasan'daki tasavvufî hareketlilik hakkında açıklamalar yapılarak bu dönemde kurulan önemli tarikatlar ve bu bölgede yetişen önemli mutasavvıflar hakkında bilgi verilerek Ankaravî'nin tasavvuf tarihindeki yeri açıklanmıştır.

“İkinci Bölüm”de Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi'nin altıncı cildinde tarafımızdan tespit edilen ve çeşitli yazma eser kütüphanelerinde yer alan yirmi bir nüshanın tavsîfi yapılmış, metinde takip edilecek olan nüshalar şecere kurularak tespit edilmiştir. Bu bölümün devamında “Tenkitli Metin Kurmada Dikkat Edilen Hususlar” başlığı altında metindeki kafiye, vezin tasarrufları ve reddiyeler ile nüsha farklarının nasıl gösterildiği açıklanmış, metnin varak, beyit ve satır numaralarının nasıl verildiği izah edilmiş, metin içinde geçen ayet, hadis ve Arapça ve Farsça ifadelerin nasıl gösterildiği açıklanmıştır. Sonrasında ise metinde kullanılan şerh yöntemleri metinden örnekler verilerek izah edilmiştir. Ardından Ankaravî'nin şerhinde kullandığı kaynaklar, bölümlere ayrılarak açıklanmış ve metinde yer alan folklorik ve kültürel unsurlar gösterilmiştir. Bu bölümün son kısmında ise Ankaravî'nin diğer şârihlerle etkileşimi örnekler üzerinden açıklanmıştır.

“Üçüncü Bölüm”de tenkitli metin kısmı yer almaktadır. Bu bölümde şecere kurulduktan sonra Pertev Paşa (P) ve Hamidiye (H) nüshalarından Mesnevî Şerhi'nin altıncı cildi takip edilerek edisyon kritik yapılmış ve metin kurulmaya çalışılmıştır.

Tezin son bölümü olan “Dördüncü Bölüm”ün ilk kısmını “Kelime Anlamları Sözlüğü” oluşturur. Burada Ankaravî'nin metin içindeki kelimeler hakkında verdiği anlamlar yer alır. İkinci kısmında ise Mehmet Özdemir'in doktora çalışmasında yer verdiği gibi isimlendirmesini Prof. Dr. Ziya Avşar'ın yaptığı “Murâd Sözlüğü” vardır. Burada da şârihin beyitlerde kelimelerin murâd edilen anlamlarını verdiği sözlük yer alır.

Çalışmamız “Sonuç” ve “Kaynakça” kısmı ile tamamlanmaktadır.

Meşakkatli ve yorucu bir çalışma olmasına rağmen bu tezi bize veren danışmanım kıymetli hocam Prof. Dr. Ziya Avşar'a teşekkürü bir borç bilirim. Tezimin kontrol aşamasında desteğini esirgemeyen, karşılaştığım her problemde

büyük bir sabır ve özveri ile bana yardımcı olan ikinci danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Özdemir'e teşekkür ediyorum.

Bu zorlu süreçte maddî ve manevî desteğini üzerimden eksik etmeyen Prof. Dr. Faruk Çolak'a, tezimin Arapça kısımlarının okunmasında ve anlamlandırılmasında yardımcı olan Maruf Çetin'e, son kontrollerde desteğini gördüğüm Dr. Salih Erol'a ve bu tezin tüm aşamalarında yanımda olan kıymetli arkadaşlarım Fatih Atabek'e, Semih Polat'a ve Yasemin Muhit'e de ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Aslında bu eserin en büyük mimarı, yaptığım her işte en büyük destekçilerim ve bu zorlu süreçte vakitlerinden çaldığım babam Kamuran Güngör, annem Müzeyyen Güngör, halam Türkan Güngör ve yegâne kardeşim Mehmet Güngör'e gönülden minnettarlığımı bildiriyorum. Ayrıca bu tez çalışmasında burs desteği aldığım TÜBİTAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu tez çalışmasında şüphesiz en büyük hakları olan Mevlânâ ve İsmâil Ankaravî'yi de rahmetle yâd ediyorum.

Bu zorlu çalışmada elimizden geldiği kadar titiz ve dikkatli olmaya gayret ettik. Ancak çalışmamızın hacminden dolayı hatalarımız kaçınılmazdır. Bu sebeple bu konuda yapılacak olan her türlü katkı ve eleştirilere minnettar kalacağımızı bildirmek istedik.

Hazırlamış olduğum bu tezi, 29 Mayıs 2018 tarihinde Hakk'a yürüyen amcam Kemal Güngör'e ithaf ediyorum. Rûhu şâd, mekânı cennet olsun...

Özlem GÜNGÖR

Ağustos 2019

Bursa

ÖZET

DOKTORA TEZİ

İSMÂİL RÛSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ ŞERH-İ MESNEVÎ (MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (VI. CİLT) (İNCELEME-METİN-SÖZLÛK)

GÜNGÖR, Özlem

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

I. Danışman: Prof. Dr. Ziya AVŞAR

II. Danışman: Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

Ağustos 2019, xiii+2382 sayfa

XVII. asırda İsmâil Rûsûhî-yi Ankaravî tarafından kaleme alınan Mesnevî Şerhi, Türk Edebiyatı'nda ayrı bir öneme sahiptir. Ankaravî, Mesnevî'ye yazmış olduğu şerh ile eserin daha iyi anlaşılmasını ve geniş çevrelerde okunmasını sağlamış ve bununla birlikte "Hazret-i Şârih" unvanını almıştır.

Bu çalışmada, Ankaravî tarafından Anadolu sahasında yazılan üçüncü tam şerh olan "Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif" isimli eserin altıncı cildi tenkitli olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu tezin amacı kütüphane raflarında olan bu eseri ilmî ve akademik usullere uygun bir şekilde gün yüzüne çıkarıp ilim âleminin istifadesine sunmaktır.

Bu çalışma, öncelikle Ankaravî'nin hayatı hakkında kısaca işlenmiştir. Sonrasında tasavvuf tarihi hakkında muhtasaran bilgiler verilmiş; Mevlânâ'nın dönemindeki tasavvufî hareketlilik ve Horasan bölgesindeki tasavvufun gelişim seyri incelenerek Ankaravî'nin tasavvuf tarihindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Eserin kütüphanelerde yer alan muhtelif el yazması nüshaları tespit edilmiş ve elde edilen nüshalar tavsif ve tasnif edilerek en kâmil nüsha/nüshalar belirlenerek metin çeviri yazı yöntemi ile Lâtin harflerine aktarılmıştır. Son olarak ise "Kelime Anlamları Sözlüğü" ve "Murâd Sözlüğü" hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ankaravî, Mevlânâ, Mesnevî, Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif, şerh, tasavvuf.

ABSTRACT

PHD. THESIS

İSMAİL RÜSUHİ-Yİ ANKARAVİ ŞERH-İ MESNEVİ (MECMU'ATU'L-LETAYİF VE MATMURATU'L-MA'ARİF) (VOLUME VI) (COMMENTARY-TEXT-GLOSSARY)

GÜNGÖR, Özlem

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

I. Supervisor: Prof. Dr. Ziya AVŞAR

II. Supervisor: Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

August 2019, xiii+2382 pages

Mesnevi Commentary, written by İsmail Rüşhi-yi Ankaravi in the 17th century, has a special importance in Turkish Literature. Ankaravi, with the commentary he wrote to Mesnevi, provided a better understanding of the work and it to be read by broad societies, and at the same time has taken the title of “Hazret-i Sharih”.

In this study, the sixth volume of “Mecmu'atu'l-Letayif and Matmuratu'l-Ma'arif”, which is the third full commentary written by Ankaravi in the field of Anatolia, has been tried to be criticized. The aim of this thesis is to present this work, which is on the shelves of the library, in accordance with scientific and academic methods and present it to the benefit and use of the world of science.

In this study, firstly the life of Ankaravi is briefly explained. Then, information about the history of Sufism was given shortly; it was tried to determine the place of Ankaravi in the history of Sufism by examining the development of Sufism in the period of Mevlana and the development of Sufism in Horasan region during that time. Various manuscript copies of the work in the libraries were determined and the obtained copies were identified and classified, and the complete copy/copies were determined and transferred to Latin letters by text translation writing method. Finally, “Word Meanings Dictionary” and “Murad Dictionary” were prepared.

Key Words: Ankaravi, Mevlana, Mesnevi, Mecmu'atu'l-Letayif ve Matmuratu'l-Ma'arif, commentary, sufism.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1. TASAVVUFA GİRİŞ	1
1.1. TASAVVUF NEDİR?	1
1.2. TASAVVUF VE SÛFÎ KELİMESİNİN İŞTİKAKI	2
1.3. TASAVVUFUN TARİFLERİ	5
1.4. TASAVVUFUN KONUSU	7
1.5. TASAVVUFUN GAYESİ	8
1.6. TASAVVUFUN KAYNAĞI	8
2. TASAVVUFUN KAYNAKLARI (KLASİKLER)	8
3. TASAVVUFUN TARİHÎ GELİŞİM SEYRİ	12
3.1. Zühd Dönemi	12
3.1.1. Medine Mektebi	18
3.1.2. Basra Mektebi	18
3.1.3. Kûfe Mektebi	20
3.1.4. Horasan Mektebi	20
3.2. Tasavvuf Dönemi	21
3.2.1. Nişabur Mektebi	22
3.2.2. Mısır Mektebi	24
3.2.3. Şam Mektebi	25
3.2.4. Bağdat Mektebi	25
4. GAZZÂLÎ VE SÜNNÎ TASAVVUF	29

5. GAZZÂLÎ SONRASI TASAVVUFUN GELİŞİMİ	31
6. SÜHREVERDÎ VE İŞRAK OKULU	32
7. İBN ARABÎ VE VAHDET-İ VÜCÛD ANLAYIŞI	34
8. SADREDDÎN KONEVÎ	39
9. MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ	41
10. MEVLEVÎLİK.....	44
11. HORASAN BÖLGESİNDE TASAVVUFUN GELİŞİMİ.....	47
12. NECMEDDÎN-İ KÜBRÂ.....	49
13. XIII. ASIRDA İSLAM DÜNYASINDA SİYÂSÎ DURUM	51
14. MEVLÂNÂ DÖNEMİNDE HORASAN'DAN ANADOLU'YA GELEN ÖNEMLİ MUTASAVVIFLAR	53
14.1. Hacı Bektâş-ı Velî.....	53
14.2. Evhadüddîn-i Kirmânî.....	55
14.3. Fahreddîn-i Irâkî	57
14.4. Necmeddîn-i Dâye.....	58
15. MEVLÂNÂ DÖNEMİNDE ETKİLİ OLAN DİĞER TASAVVUF AKIMLARI	59
15.1. Melâmetîlik	59
15.2. Kalenderîlik.....	65
15.3. Yeseviyye	71
15.4. Fütüvvet ve Ahîlik.....	73
16. ANKARAVÎ'NİN ANADOLU TASAVVUFUNDAKİ YERİ.....	76
BİRİNCİ BÖLÜM	77
İSMÂİL RÛSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ	77
1. HAYATI	77
2. ESERLERİ.....	79
İKİNCİ BÖLÜM	83
MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF (VI. CİLT)	83
1. ALTINCI CİLDİN NÜSHALARI.....	83

1.1. Nüshaların Tavsîfi.....	83
1.2. Nüshaların Şeceresi	108
2. TENKİTLİ METİN KURMADA DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR.....	115
2.1. Metnin Çeviri Yazısında Kullanılan Yazım Kuralları.....	115
2.1.1. Kafiye Tasarrufları.....	120
2.1.2. Vezin Tasarrufları.....	121
2.1.3. Reddiyeler	124
2.2. Nüsha Farklarının Metinde Gösterimi	125
2.3. Metnin Varak, Beyit ve Satır Numaralarının Gösterimi	128
2.4. Metin İçindeki Arapça ve Farsça İfadelerin Dipnottaki Yazımı	132
2.4.1. Ayetler	132
2.4.2. Hadisler	138
2.4.3. Arapça ve Farsça İfadeler.....	148
2.5. Başlıkların Tercümesi.....	149
2.6. Beyitlerdeki Gramatik İzahlar	151
3. ŞÂRİHİN MAKSADI.....	157
4. METİN ŞERHİ METODU	157
4.1. Dîbâce Şerhi	157
4.2. Mücmel Şerh.....	158
4.3. Mufassal Şerh.....	163
4.3.1. Harf Açıklama	164
4.3.2. Kelime Açıklama.....	165
4.3.3. Beyit Anlamı	166
4.3.4. Soru Sorup Cevap Verme.....	175
4.3.5. Yardımcı Şerh.....	175
4.3.6. Menkıbelerden Yararlanma	177
4.3.7. Peygamberler Tarihinden Alıntılar.....	180

4.3.8. Dayanaklar	181
4.3.8.1. Ayetlerin Tefsirinde Zikrettiği İsimler ve Eserler	181
4.3.8.2. Hadis Rivâyetlerini Aktarırken Zikrettiği İsimler ve Eserler	182
4.3.9. Göndermeler	185
4.3.9.1. Kendi Eserlerine Göndermeler	185
4.3.9.2. Mesnevî'ye Göndermeler	187
4.3.9.2. 1. Mesnevî'nin Diğer Ciltlerine Göndermeler	187
4.3.9.2. 2. Yedinci Cilde Göndermeler	189
5. ŞERHİNDE KULLANDIĞI KAYNAKLAR	190
5.1. Yazılı Kaynaklar	190
5.1.1. Tasavvufî Eserler	190
5.1.2. Fıkıh	193
5.1.3. Edebî Eserler	193
5.1.4. Dil Bilgisi	193
5.1.5. Hadis Şerhi	193
5.1.6. Zooloji	194
5.1.7. Cebir	194
5.1.8. Havass	194
5.1.9. Astronomi	195
5.1.10. Lügatlar	195
5.2. Sözlü Kaynaklar	195
5.2.1. Hazret-i Ali'nin Sözleri	195
5.2.2. Tasavvuf Büyükleri'nin Sözleri	196
6. FOLKLORİK UNSURLAR	201
6.1. Atasözleri ve Deyimler	201
6.2. Kıyafetnâmeler	205
6.3. Halk İnanışları	205

6.4. Muammâ.....	206
6.5. Meddahlık ve Kıssahanlık	208
6.6. Ağıt Yakıcılar	209
6.7. Argo.....	210
7. KÜLTÜREL UNSURLAR	210
7.1. Belâgat	210
7.2. Tezhip	211
7.3. İlm-i Nücûm	211
7.4. Yer Adları	213
8. İSMAİL RÛSÛHÎ ANKARAVÎ'NİN DİĞER MESNEVÎ ŞÂRİHLERİ İLE ETKİLEŞİMİ.214	
8.1. Ankaravî-Sürûrî	214
8.2. Ankaravî-Şem'î.....	216
8.3. Ankaravî-Cân-ı Âlem	220
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	227
METİN	227
3.1. TENKİTLİ METİN	227
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	2228
4. ŞERH SÖZLÜĞÜ.....	2228
4.1. KELİME ANLAMLARI SÖZLÜĞÜ.....	2228
4.2. MURÂD SÖZLÜĞÜ	2286
SONUÇ.....	2334
KAYNAKÇA.....	2342
ÖZGEÇMİŞ.....	2381

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ī)	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	c
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	ʾ

KISALTMALAR

- a.s : Aleyhisselâm
bk. : Bakınız
C. : Cilt
çev. : Çeviren
ed. : Editör
H : Hicrî
Hz : Hazreti
hzl. : Hazırlayan
M : Milâdî
M : Mukaddime
Nu : Numara
ö : Ölümü
r.a : Radiya'allâhu anh
s. : Sayfa
S. : Sayı
s.a.v : Salle'llâhu aleyhi ve sellem
vd. : ve diğerleri
vr. : Varak
Yay. :Yayınları

GİRİŞ

*“Tasavvuf yâr olub bâr olmamakdur
Gül-i gülzâr olub hâr olmamakdur”*

Rûşenî

1. TASAVVUFA GİRİŞ

1.1. TASAVVUF NEDİR?

Tasavvuf, İslâmiyetin rûhânî boyutudur. Allah'ın indirdiği ayetlerinden ve Hz. Muhammed'in hadis ve sünnetlerinden yola çıkarak ruhu arındırmaya yönelik İslâmî bir disiplindir.

İslâm, dünya hayatını kesin olarak düzenlediği gibi ahirete yönelik kısmında da, nefsi arındırmayı ve ahlakı yüceltmeyi aynı derecede önemsemiştir. Bunun örneklerini Kur'ân'da ve hadislerde görmek mümkündür. “Arınan ve Rabbinin adını anıp, namaz kılan kimse mutlaka kurtuluşa erer. Fakat sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa ahiret, daha hayırlı ve süreklidir” (A'lâ 87/14-17). Öyle görülüyor ki İslâmiyet, dünya hayatının ahiret hayatına tercih edilmemesini istemektedir. Bunun yanı sıra nefsin arındırılmasını, Rabbin isimlerinin anılmasını, namaz ve ibadet ile O'na yaklaşılmasını, dünyaya olduğu kadar ahirete de yatırım yapılmasını emreder.

Tasavvuf, nefsin arındırılması için riyâzet ve mücâhedeye dayanan; zevk, vicdan, keşf ve şühûda ait bir bâtın ilmi, bir ledün ilmi ve bir sır ilmidir. Hakikatlerin hakikatidir, hikmettir. Tasavvuf, baştan başa hikmet ve ahlâktan ibarettir. Başka bir deyişle tasavvuf, son varlığın bilgisidir. Konusu da insanın kendini bilmesi, dolayısıyla da Rabbin bilmesidir. Zira bu ilmin gayesi Allah'a kavuşmaktır (Sunar, 1978: 7-8).

Tasavvuf, İslâm toplumunda gerek sosyal veya siyâsî gerekse ekonomik olaylardan sonra cereyan etmiş olan buhranlar içinde bunalan insanların Kur'ân ve

Peygamber'in sünneti ışığında Allah'a yönelmeleri neticesinde ortaya çıkmış bir yoldur.

Biz bu bölümde tasavvufun ne demek olduğunu, nasıl doğup geliştiğini inceleyerek tasavvuf tarihinin dönemlerine göz atacak, tasavvufun önemli şahsiyetleri ile kaynakları, kavramları ve kuramları hakkında muhtasaran bilgi vermeye çalışacağız.

1.2. TASAVVUF VE SÛFÎ KELİMESİNİN İŞTİKAKI

Tasavvuf, zühd ve sÛfî gibi kelimeler Kur'ân'da geçmediği gibi Hz. Peygamber döneminde de kullanılan ifadeler değildir. SÛfî kelimesi, H. II. asrın ortalarından sonra kullanılmaya başlanmıştır (Yılmaz, 2016: 23). SÛfî adıyla anılan ilk kişi, Ebû Hâşim el-Kûfî'dir (Ateş, 2004: 5).

Tasavvufun kökeni hakkında pek çok görüş öne sürülmüş olup bir birlik elde edilememiştir. Bu konuda ileri sürülen görüşler şunlardır:

1. **Ashâb-ı Suffe:** Asr-ı Saâdet döneminde Mekke'den Medine'ye hicret eden ve hayatlarını Peygamberimizin mescidinin "suffe" denilen bölümünde ibadetle geçiren yaklaşık 400 kişiden oluşan topluluğa verilen isimdir. Tasavvuf kelimesinin "ashâb-ı suffe"deki suffe kelimesinden geldiği öne sürülmüştür. Her ne kadar bu topluluk ile sÛfîler arasında benzerlik olsa da ıstikak bakımından "suffe" ve "sÛfî" kelimeleri birbirinden farklıdır. Çünkü suffenin ism-i mensûbu suffî'dir.
2. **Saff-ı Evvel:** SÛfî kelimesinin saff-ı evvelden geldiğini savunanlar, sÛfîlerin Allah rızasına uygun davranışlarından ötürü ahirette ön saflarda olacakları düşüncesinden dolayı böyle bir görüşü benimsemişlerdir. Ancak bu görüş de saff kelimesinin ism-i mensûbu saffî olması hasebiyle ıstikak yönünden uygun değildir.

3. **Benû Sûfe:** Mudar kabilesinden olup kendilerini Kâbe hizmetine adanmış soyun ismidir. Sûflerin yaşantıları ile bu kabilenin yaşantıları paralellik gösterdiğinden sûfi isminin buradan geldiği düşünülmüştür. Bu görüş her ne kadar mana ve kelimenin iştikakı bakımından uygun görünse de bu bahsi geçen kabile, Cahiliyye Devri'nde olduğundan ve İslâmiyetten sonra olmadığından sûfi isminin buradan gelme ihtimalini mümkün kılmaz. Şayet buradan gelse idi sahabeler döneminde sûfi kelimesi kullanılmış olurdu.
4. **Safevî:** Bazıları ise sûfi kelimesinin safevî kelimesinden türediğini ve telaffuzu zor olduğu için sûfi denildiğini beyan etmişlerdir. Ancak burada da bir iştikak sorunu vardır.
5. **Savf:** Yüz çevirmek anlamında olan safv kelimesi ile sûflerin mâsivâdan yüz çevirmeleri ile paralellik kurulmuş olup sûfi kelimesinin savf kelimesinden geldiğini savunmuşlardır.
6. **Sofos-Sophia:** Sûfi kelimesinin Yunanca hikmet (felsefe) anlamına gelen "sofos-sophia"dan geldiğini savunan kişiler de vardır. Bîrûnî bu isimler arasındadır.
7. **Sufân-Sufâne:** Sûfi kelimesinin çöl bitkisi anlamına gelen sufân-sufânenen geldiğini kabul edenler de vardır. Ancak iştikak bakımından sufânenin nisbeti sufânî olduğundan bu ihtimal de zayıftır.
8. **Sıfat:** Sûfinin sıfat kelimesinden geldiği görüşü var olsa da bu kelime de iştikak bakımından uygun değildir. Çünkü sıfatın nisbeti sıfatî veya sıfevî olmalıdır.
9. **Sûfetü'l-kafâ:** Ense kılı demek olan bu kelime ile sûflerin saçlarına ve başlarına dikkat etmemesi arasında bir bağlantı kurularak sûfi kelimesinin sûfetü'l-kafâ kelimesinden geldiğini kabul edenler olmuştur. Ancak iştikak bakımından uygun değildir.

10. Sûf: Sûfî kelimesinin yün manasına gelen Arapça sûftan geldiği görüşü en fazla kabul görenidir. Sûfun nisbeti sûfî olması bu kelimenin iştikak bakımından doğru olduğunu gösterir. Anlam olarak bakıldığında da sûflerin yün elbiseyi peygamber elbisesi ve tevâzû alemeti görmeleri bu görüşü doğrular (İz, 1969: 76; Ateş, 2004: 5-6 Kara, 2006: 23; Doğrul, 2008: 96-97; Türer, 2013: 26-28; Yılmaz, 2016: 24-26; Eraydın, 2016: 51-52).

Görüldüğü gibi sûfî kelimesinin hangi kökten türediğine dair pek çok görüş ileri sürülmüştür. Kuşeyrî, sûfî kelimesinin safv kelimesinden türediğini savunurken Ömer Ferit Kam ve Şemsettin Sami sophia kelimesinden geldiği görüşüne katılır (Türer, 2013: 27; Eraydın, 2016: 52). Abdülbaki Gölpınarlı da tasavvuf ve sûfî kelimesinin “sophia”dan geldiğini savunanlar arasındadır (Gölpınarlı, 2008: 11). Ebû Nasr Serrâc, Sühreverdî, Gazzâli, Kelâbâzî, İbn Teymiye ve İbn Haldun gibi müellifler de tasavvufun “sûf”dan geldiği görüşünü benimsemişlerdir (Yılmaz, 2016: 26-27). Nicholson, XVIII. yüzyıldaki Avrupalı yazarların da sûfî kelimesinin “sûf” kökünden geldiği görüşünü benimsediklerini belirtirken Hammer’in onlara katılmayıp Yunanca “sophia”dan geldiği görüşünü desteklediğini ve onun bu görüşünün Tholuk tarafından reddedilip Adalbert Merx tarafından kabul edildiğini belirtir (Nicholson, 2018: 75-76).

Sühreverdî Avârifu’l-Maârif isimli eserinde sûfî kelimesinin “sûf”dan geldiği düşüncesini şu cümlelerle izah eder:

“Sûfler kendiliklerinden bilinmemeyi gizli kalmayı, alçak gönüllüğü, boynu büküklüğü ve bir kenara çekilerek gizlenmeyi tercih ettikleri için, toplum tarafından değer verilmeyen ve iltifat edilmeyen, yolda bulunmuş bir hırka ya da işe yaramaz diye atılmış bir yün parçasına benzetilmişler. Bu sebeple Kûfe’ye nisbet edilen bir kimse nasıl Kûfî diye adlandırılıyorsa;

değersiz bir yün parçası olan sūfeye nisbet edilenler de sūfî diye adlandırılır” (Sühreverdi, 2010: 75-76).

Sūfî kelimesinin kökeni hakkında zaman içinde her ne kadar farklı görüşler benimsenmiş olsa da bu kelimenin zühd ve ahlak ifadelerinin teorik olarak tasavvufa dönüşmesi esnasında yaygınlık kazandığı yadsınamaz bir gerçektir. Tüm bu tanımların ortak bir noktası vardır ki sūfîlik yolunu benimseyene sūfî, sūfînin takip etmiş olduğu yola da tasavvuf denilmesidir.

Sof giymek, peygamberliğin ve hakikat ehlinin bir sembolüdür. Zühd hayatı yaşayan sūfîlerin de peygamberliğin timsali olan yünden yapılmış sof giymeleri ve sūfî kelimesinin de bu giyimle alakası olması yüksek bir ihtimaldir.

1.3. TASAVVUFUN TARİFLERİ

Sūfî kelimesinin kökeni hakkında olduğu gibi tasavvuf kelimesinin tarifi hakkında da bir görüş birliği sağlanamamıştır. Birlik sağlanamama sebebi ise; her sūfînin tasavvufu kendi yaşadığı hale göre tanımlamış olmasından olsa gerektir.

Ferîdüddîn Attâr'ın Tezkîretü'l-Evliyâ, Molla Câmî'nin Nefahâtü'l-Üns ve Kuşeyrî'nin Risâlesi'nde toplam yetmiş sekiz tasavvuf tanımı mevcuttur. Nicholson; Ma'ruf Kehrî'nin (ö.200) yaptığı ilk tasavvuf tarifinden Ebû Said b. Ebi'l-Hayr'a (ö.440) kadar yaklaşık 250 yıllık bir süreçte yapılan tanımları geçtiği eserle birlikte sırasıyla vermiştir. Bu tanımlardan birkaçına bakacak olursak:

Cüneyd el-Bağdâdî (ö.297): “Tasavvuf Hakk'ın seni sende öldürmesi ve kendisiyle diriltmesidir” (Kuşeyrî Risâlesi s. 148).

Ebu Abdullah er-Ruzbârî (ö.369): “Tasavvuf, tekellüfü terk etmek, süslenmek ve şereflenmektir (Nefahâtü'l-Üns s. 300).

Ebu Osman el-Mağribî (ö.373): “Tasavvuf, alakaları kesmek, mahlûkatı terk etmek ve hakîkatlere ulaşmaktır (Tezkire).

Nicholson'un kronolojik olarak verdiği bu tasavvuf tariflerini on grupta toplamak mümkündür:

- ✓ Tasavvuf zühddür,
- ✓ Tasavvuf güzel ahlâktır,
- ✓ Tasavvuf tasfiye, yani kalp temizliğidir,
- ✓ Tasavvuf tezkiye, yani nefis ile mücâhededir,
- ✓ Tasavvuf istikamet; yani kitap ve sünnete sarılmaktır,
- ✓ Tasavvuf Allah'a teslimiyet ve rabbâniliktir,
- ✓ Tasavvuf Hakk'a vuslattır,
- ✓ Tasavvuf İslâm'ın ruh hayatıdır,
- ✓ Tasavvuf bir bâtın ilmidir,
- ✓ Tasavvuf havassa ait ledün ilmidir (Yılmaz, 2016: 28-29).

Tasavvufa dair yapılan bu tariflerin yanı sıra tasavvuf, manzum olarak da tanımlanmıştır. Aksaray'daki Oğlanlar Tekkesi şeyhi olarak bilinen Melâmi İbrahim Efendi'nin manzumesi ile Dede Ömer Rûşenî'nin manzumesi bu tariflerin en meşhurlarındandır.

Tasavvufun tanımları arasında bu derece farklılık olmasının sebebi, her sûfnin kendi yaşadığı hâle göre tarif yapmasının yanı sıra; siyasal, kültürel ve ekonomik şartların farklılığıdır. Sonuç olarak tasavvufa dair her ne kadar birbirinden farklı tanımlar yapılmış olsa da tanım yapanların tamamının birleştiği tek bir ortak payda mevcuttur o da ifade edilmek istenen manadır. Bu mana; kişinin kendi varlığını Hakk'ın sevgisi içinde eritmek, Allah'tan başka her şeyden yüz çevirmek, O'nun yasaklarından kaçıp emirlerine riayet etmektir.

Yapılan bu tasavvuf tarifleri H. III. asrın başlarından IV. asrın sonlarına kadar geçen süreçte tasavvuf düşüncesinin tarihi seyrini gözler önüne sermektedir.

1.4. TASAVVUFUN KONUSU

Tasavvuf Allah, insan ve âlem üçgenini konu edinen İslâmî bir ilimdir. Klâsik tabirle kâl ilmi değil hâl ilmidir.

Bazı mutasavvıflar tasavvufun konusunu “tahalluk (ahlâklanma) ve tahakkuk (hakikate erme)” olarak izah etmişlerdir. Tahalluk, tasavvufun halka bakan tarafı; tahakkuk ise Hakk’a bakan tarafıdır. Ayrıca rûhun tasfiyesi, nefsin tezkiyesi ve ahlâkın yüceltilmesi tasavvufun konuları arasındadır (Yılmaz, 2016: 57). İslâm’ın üç boyutu olan “İslâm, iman ve ihsân” da tasavvufun konusunu oluşturur.

Hz. Peygamber bir gün sahabe ile otururken Cebrail (a.s) gelmiş ve “İman nedir?” diye sormuş. Hz. Peygamber bu soruya: “İman; Allah’a, ahirete, kitaplara, meleklerle, peygamberlere, kadere ve öldükten sonra dirilmeye inanmandır” diye cevap vermiş. Ardından Cebrail, “İslâm nedir?” diye sormuş ve Hz. Peygamber: “İslâm; Allah’tan başka ilah olmadığına şahadet etmen, namaz kılman, oruç tutman, zekât vermen ve hacca gitmandır” diye cevap vermiştir. Cebrail (a.s) daha sonra “İhsân nedir, ey Allah’ın Resûlü?” dediğinde Hz. Peygamber: “İhsân; Allah’ı görüyormuşsun gibi ona kulluk etmandır. Zira sen onu görmesen de o seni görmektedir” diye buyurmuştur (Gürer, 2017: 27-28). İslâmiyette “Cibrîl Hadisi” ismiyle meşhur olan bu hadis, tasavvufun önemini izah eder. Bahsi geçen bu hadis, İslâm’ın inanç, zâhirî ve derûnî boyutunu kelâm, fıkıh ve tasavvuf ilimleriyle izah eder. Kelâm ve fıkıh ilmi zâhirî bir ilim iken, tasavvuf bâtınî bir ilim olarak teşekkül etmiştir.

Mahir İz ve Selçuk Eraydın tüm bunlara ilave olarak tasavvuf ıstılahlarının da tasavvufun konusu olduğunu söylerler. Bu ıstılahlar şunlardır: “Nefsini bilmek, kalbini bilmek, nefsinizi temizlemek, kalbini temizlemek, mükâşefe, müşâhede, makamlar, kurb, vüsûl, fenâ, bekâ, sekr, sahv, kabz, bast, ihsân vb. hallerdir” (İz, 1969: 72; Eraydın, 2016: 55).

1.5. TASAVVUFUN GAYESİ

Tasavvufun en önemli amacı nefsi arındırmak ve insan-ı kâmil yetiştirmektir. Yani insanı rûhî saadete erdirmektir. İnsan-ı kâmil olmak için nefsi tezkiye ederek onu kötü özelliklerden arındırmak gerekir. Bunun yanı sıra Allah'ın hükümlerini en iyi şekilde yerine getirerek güzel ahlâkla ahlâklanmak da insan-ı kâmil olmanın yoludur.

Tasavvufun gayesi; Allah'ın rızasını kazanmak için nefisleri kötülüklerden ve çirkin huylardan temizleyerek güzel ahlâk sahibi olmaya çalışmak ve kısacası Allah ve Resûlünün ahlâkıyla ahlâklanmaktan ibarettir (Eraydın, 2016: 56). Hz. Peygamber: “Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim” buyurmuştur. Tasavvufun gayesi olan güzel ahlâk da kemal mertebesine son peygamber Hazret-i Muhammed ile ulaşmıştır.

1.6. TASAVVUFUN KAYNAĞI

Tasavvufun şifâhî ve kitâbî olmak üzere iki temel kaynağı mevcuttur. Şifâhî olanlar silsile halinde aktarılır. Bunlar icazet, el verme, hırka giydirme gibi unsurlardır.

Kitâbî olan kaynak ise, kitaplar yoluyla aktarılır. Bunlar Kur'ân, sünnet ve tasavvuf büyüklerinin eserleridir.

2. TASAVVUFUN KAYNAKLARI (KLASİKLER)

Tasavvufun kaynaklarını oluşturan Kur'ân ve sünnetin yanı sıra mutasavvıfların kaleme aldığı eserler, tasavvufî derinlik kazanmış ve sonraki çalışmalara örnek teşkil etmiştir. Tasavvufun izahı için yazılmış ve hepsi birbirinden önemli yüzlerce temel eser mevcuttur. Sadece İbn Arabî'nin 300 ila 500 arasında eser kaleme aldığı bilinmektedir. Tasavvuf literatüründe meşhur olan ve tasavvufun kaynağı sayılan bazı eserleri kronolojik olarak sıralayacak olursak:

1. **Hâris b. Esed el-Muhasibî** (ö. 243/858), **er-Riâye li-Hukûkîllâh**: Hicri III. asır âlimlerindendir. Muhtelif ilimlere dair pek çok eseri mevcuttur. Ancak bu eserler içinde en önemlisi er-Riâye li-Hukûkîllâh'dır. Bu eser, ilk sistematik sûfi düşüncesinin yazılı bir belgesidir (Filiz, 2010: 12). Muhasibî, Gazzâlî ve Kuşeyrî'ye kaynaklık etmiştir.
2. **Muhammed el-Hakîm et-Tirmizî** (ö. 320/932), **Hatmü'l-Evliyâ**: Hicri IV. asır âlimlerindir. Eser, soru cevap yöntemi ile kaleme alınmış olup pek çok konu hakkında bilgiler mevcuttur. Eser, İbn Arabî ile tanınmıştır.
3. **Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî** (ö. 412/1021), **Tabakâtu's-Sûfiyye**: Hicri V. asır âlimlerinden olup Horasan'da yetişmiştir. Sülemî, Horasan geleneğini sistemleştiren kişidir. Onun eseri, en eski biyografi denemeleri arasındadır.
4. **Ebû Nasr Serrâc Tûsî** (ö. 378/988), **el-Lumâ fi't-Tasavvuf**: Eser, tasavvufun kaynakları hakkında bilgi verir. Serrâc'ın tesiri Sülemî'nin eserinde görülür (Yüce, 2010: 65). Serrâc bu eseriyle tasavvufun İslâmiyetin ilk zuhur ettiği yıllardan beri var olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.
5. **Ebû Bekir Kelâbâzî** (ö. 380/990), **et-Taarruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf**: Eserde itikadî meseleler ile tasavvufî kavramlar açıklanmıştır. Kelâbâzî, eserini tasavvufu savunma amacıyla kaleme almıştır.
6. **Ebû Tâlib Mekkî** (ö. 386/996), **Kûtü'l-Kulûb**: Eserde IV. asırda yaygın bulunan tasavvufî cereyanlar anlatılmıştır. Bunların ayet ve hadis ışığında incelenmesi eserin hadis mecmûası olma izlenimini de doğurmuştur. Eser, tasavvuf kılavuzu niteliğindedir.
7. **Abdülkerim Kuşeyrî** (ö. 465/1072), **er-Risâle (Kuşeyrî Risâlesi)**: Kuşeyrî, H. V. asırda Horasan'da yetişmiş önemli bir sûfidir. Onun bu eseri, tasavvuf klâsikleri arasında önemli bir yere sahiptir. Eserde kronolojik olarak düzenlenmiş olan

biyografiler mevcuttur. İbrahim b. Edhem'den başlayarak İbn Ata Ruzbarî'ye kadar pek çok mutasavvıf hakkında araştırma gerçekleştirmiş ve bunu eserinde sunmuştur. Bunun yanı sıra tasavvufî kavramlarla ilgili de bilgiler verir. Ayrıca eserin özlü ve kolay anlaşılır olması çok fazla kesime hitap etmesine de sebep olmuştur. Kuşeyrî, bu eseri ile kendisinden sonra gelenlere bazen doğrudan bazen de dolaylı tesir etmiştir.

8. **Ali bin Osman el-Cüllâbî el-Hucvirî** (ö. 465/1072), **Keşfu'l-Mahcûb**: Farsça kaleme alınan eser, tasavvufun teorik ve pratik konularını ele alır. Tasavvufu Farsça izah etmeye çalışan ilk eser olarak bilinir.
9. **Abdullah el-Ensârî el-Herevî** (ö.481/1089), **Menâzilü's-Sâirîn**: Eserde sâlikin seyr ü sülûk sırasında kat etmesi gereken mertebeler işlenir. Eser, Allah'a giden yoldaki yüz makamı izah eder.
10. **İmam-ı Gazzâlî** (ö. 505/1111), **İhyâu Ulûmi'd-dîn**: Kelâm, felsefe ve tasavvufta üstat olan Gazzâlî'nin bu eseri, abide eserler arasında olup gerek kendi döneminde gerekse kendinden sonraki dönemlerde başvurulan kaynak eserdir. Gazzâlî'nin bunun yanı sıra **Kimyâ-yı Saâdet**, **Minhâcü'l-Âbidîn**, **el-Afâk**, **el-Münkız Mine'd-dalâl** gibi tasavvuf dünyasını etkileyen oldukça önemli başka eserleri de mevcuttur.
11. **Abdülkadir-i Geylânî** (ö. 561/1165-66), **Gunyetü't-Tâlibîn**: Geylânî, Kâdiriyye tarikatının kurucusudur. Bu eser, onun temel yapıtı niteliğindedir. Hem sûfî hem de sûfî olmayan Hanbelîler için önemli bir eserdir. Aynı zamanda Geylânî'nin **Fütûhu'l-Gayb** ve **el-Fethu'r-Rabbani** isimli eserleri de tasavvuf tarihi için önemlidir.
12. **Şihâbüddîn Sühreverdî el-Maktûl** (ö. 587/1191), **Hikmetü'l-İşrâk**: İşrak felsefesini oluşturduğu önemli bir eseridir. **Heyâkilü'n-Nûr** da müellifin anılması gereken önemli eserleri arasındadır.

13. **Şihâbüddîn-i Sühreverdî** (ö. 632/1234), **Avârifü'l-Maârif**: Fıkıh ve hadis konusunda da âlim olan büyük mutasavvıf Sühreverdî'nin bu eseri, tasavvufun kilometre taşlarından biridir.
14. **Muhyiddin b. Arabî** (ö.638/1240), **Fusûsu'l-Hikem**: Şeyhü'l-Ekber'in vahdet-i vücûd konusunu en geniş şekliyle işlediği eseridir. İbn Arabî'nin manevî yolculuğunu ve döneminin dînî ve tasavvufî kültürünü yansıttığı **Fütûhâtü'l-Mekkiyye** isimli eseri de tasavvufun önemli eserleri arasında yer almaktadır.
15. **Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî** (ö.672/1273), **Mesnevî**: Eser, Farsça'dır. Mağz-ı Kur'ân (Kur'ân'ın özü) olarak nitelenir. Tasavvuf edebiyatının önemli ürünlerinden biridir. Mesnevî'ye birçok tercüme ve şerh yazılmıştır. 17. asırda Mesnevî'ye yazdığı şerhle Ankaravî, "Hazret-i Şârih" unvanını almıştır. Mevlânâ'nın **Fîhi Mâ Fîh** ve **Dîvân**'ı da önemli tasavvuf eserleri arasında yer almaktadır:
16. **Sadreddin Konevî** (ö. 673/1274), **İcâzü'l-Beyân**: Konevî, vahdet-i vücûd düşüncesinin Arabî'den sonraki en önemli temsilcisidir. Eser, Fatıha sûresinin tefsidir. Müellif, diğer eserlerinde ortaya koyduğu düşüncelerini bu eserinde toplamıştır.
17. **Ahmed Yesevî**, (ö. 562/ 1166), **Dîvân-ı Hikmet**: Yesevî, Türklerin manevî hayatı üzerine asırlarca tesir etmiş bir isimdir. Onun Dîvân-ı Hikmet isimli eseri tasavvufî manzumelerden oluşur. Eser, tarikat ve süluk adabına dair didaktik pek çok bilgiyi ihtiva eder.
18. **İmâm-ı Rabbânî** (ö.1034/1624), **Mektûbât**: Mektupların derlenmesinden oluşan eser, İmâm-ı Rabbânî'nin görüşlerini yansıtır.

XVII. asırda yaşamış ve Mesnevî'nin tamamını şerh etmiş olan Ankaravî'nin tarafımızdan çalışılan altıncı cilt şerhinde, tasavvufun temel taşlarından sayılan yukarıdaki eserlere, gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak göndermeler mevcuttur.

Şârih, eserlerin tamamına olmasa da büyük çoğunluğuna göndermelerde bulunmuş ve zaman zaman şerhinde bu eserlerden alıntılar yapmıştır. Bu da Ankaravî'nin kendinden önce yetişmiş büyük mutasavvıfların eserlerini titizlikle okuyup incelediğini ve şerhinde konu ile ilgili gerekli gördüğü yerlerde de alıntılar yaptığının göstergesidir.

3. TASAVVUFUN TARİHÎ GELİŞİM SEYRİ

Tasavvufun doğuşunu ve gelişim seyrini açıklamak için zaman içinde çeşitli tasnifler yapılmış ve tasavvuf tarihi bu tasniflere göre değerlendirilmeye çalışılmıştır. Biz bu tasniflerden birini kullanmak yerine tasavvuf tarihinin zaman içinde nasıl gelişim gösterdiğini incelemeye çalışacağız.

Tasavvuf tarihi genel olarak üç aşamada incelenebilir. Peygamber döneminden başlayarak sahabe, tâbiîn ve etbâü't-tâbiîn dönemine kadarki sürece Zühhd dönemi denilmiştir. Sonraki dönem Tasavvuf, ondan sonraki dönem de Tarikatlar dönemidir.

Zühhd dönemi, Hz Peygamber döneminden beri var olmakla birlikte genel bir akıma ve harekete dönüşmesinin Hulefâ-yı Râşidîn döneminin sonlarında başladığını söylemek mümkündür.

3.1. Zühhd Dönemi

Bu dönem, Asr-ı Saâdet ile başlayıp ardından tâbiîn ve etbâü't-tâbiîn ile gelişim gösteren ve Hicri I. ve II. asırları içine alan dönemdir (Yılmaz, 2016: 81). Ayrıca bu dönem, siyâsî olarak Emevîlerin ve ardından Abbasîlerin hüküm sürdüğü zamana rastlar.

İslam coğrafyasında tasavvufun ilk tohumları zühhd hareketi ile H. I. asırda atılmıştır. Hz. Peygamber'in ve O'nun ashabının yaşantısı zühhd hareketinin ilk örneklerini taşır. Hz. Peygamber'in daha Cahiliyye Devri'nde iken zaman zaman Hira Dağı'na gidip orada maddî hayatın kaygılarından arınıp iç huzura yönelmiş olması

O'nun zühdi yaşantısının apaçık göstergesidir. Hz. Peygamber'in gerek peygamberlikten önce gerekse peygamberlikten sonraki yaşantısı, tümüyle tasavvufun oluşumunda etkili olan zühd kavramının teşkilinde önemlidir. Hz. Muhammed (s.a.v) ki, hem kendi döneminde hem de kendi döneminden sonra, yaşantısıyla tüm insanlığa örnek olmuştur. Hz. Peygamber'in bu zühdi olan yaşantısı ile ilgili birkaç rivâyet nakledebiliriz:

İbn Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre: "Peygamber peş peşe birkaç gece aç sabahlar, hane halkı da çoğu zaman akşamları yiyecek bir şey bulamazdı. Zaten ekmekleri de arpa ekmeğiydi" (Yılmaz, 2016: 82).

Hz. Âişe derdi ki: "Hz. Peygamber'in hiçbir zaman karnı doymadı ama asla şikâyetçi olmadı. Bazen O'nun haline acır ve: 'Bari sana yetecek kadar bir rızka erişseydim' derdim. O ise, ülü'l-azm peygamberlerin bu dünyadan böyle gelip geçtiklerini anlatırdı" (Yılmaz, 2016: 84).

Yukarıda verdiğimiz rivâyetler gösteriyor ki, hem Hz. Peygamber hem de onun etrafındakiler her ne kadar o dönemde "zühd" ifadesini kullanmasalar da zühdi bir yaşam sürmüşlerdir.

Allah Resûlü'nün yanında onunla sohbet etme şerefine nâil olan sahabeler ve dört halife de dünya nimetlerine yüz çevirmiş, zikir ve nafîle ibadetlerle meşgul olmuş, tefekkür için zaman zaman inzivaya çekilmiştir. Bu da gösteriyor ki Hz. Peygamber'in yaşayış tarzı onun ashâbını derinden etkilemiştir. Onun dört halifesi ve ashâbının da zâhidâne yaşantısı sûfler için örnek teşkil etmiştir.

Hz. Peygamber'in arkadaşı olan muhacirlerle ensarın fakirlerinden oluşan (Doğrul, 2008: 25) Ashâb-ı Suffe'nin İslam ruhunun teşekkülünde rolü oldukça büyüktür. Hz. Peygamber'in camisinin sofasında maddî kaygıdan uzak bir şekilde yaşamlarını sürdüren, Allah'ın emirlerine sıkı sıkıya bağlı olan ve hayatlarını sadece ibadetle ve Kur'ân öğrenme ile geçiren bu grup, tüm varlıklarını İslam'ın

gerektirdiği gibi yaşamaya adanmıştır. Ebû Hureyre ve Ebû Zer bu grubun en meşhurları arasındadır. Ashâb-ı suffenin bedenleri yokluk ve fakirlik timsali, elbiseleri sabır ve tevekkül, gıdaları da aşk ve muhabbet olduğu belirtilir (Sunar, 1978: 12). Onların tasavvufî hayatın ilk nüvesini teşkil ettiği ve hatta sûfî ve tasavvuf kelimelerinin buradan geldiğini savunanlar da mevcuttur (Yılmaz, 2016: 95).

Hiz. Muhammed'in kendisinin ve sahabelerinin yaşantısı ile başlayan zühdî yaşam, tâbiîn ile devam etmiştir. Hasan Basrî ve Üveys Karanî bu isimler arasındadır. Attâr, Tezkiretü'l-Evliyâ'da Üveys Karanî'nin "Yükseklik aradım, tevazuda buldum. Beylik aradım, hayırseverlikte buldum. Mürüvvet aradım, doğrulukta buldum. şan aradım, fakirlikte buldum. Nisbet ve şöhret aradım, takvada buldum. şeref aradım, kanaatte buldum. Rahat aradım, zühdde buldum." (Attar, 2002: 64) dediğini kaydeder. Onun bu sözlerinden Karanî'nin fakir ve zahid olduğu ve Hiz. Peygamber'in yaşantısı gibi zühdî bir hayat yaşadığı anlaşılır.

Hiz. Peygamber'in ve onun ashabının ve onların tabiînin tüm bu yaşantısı İslam tasavvufunun oluşumunun en önemli nüveleri arasındadır. Tüm bu olaylarla Hicri I. asır tamamlanmış ve böylece zühdî hareketin ilk tohumları atılmıştır.

Hicri II. asra gelindiğinde artık zühd hareketi iyiden iyiye etkisini göstermiştir. Bu döneme kadar geçen 100-120 yıllık zaman dilimi zühd hareketinin oluşum safhasıdır. Hicri II. asırda Müslüman coğrafyasının genişlemesi, bu genişlemeyle beraber karşılaşılan yeni kültürler, siyasi idarenin baskıcı yönetimi ve yavaş yavaş baş göstermeye başlayan lüks yaşam insanların zühd hayatına yönlenmesinde etkili olmuştur (Bolat, 2017: 114). Yaşanan bu gelişmelerle birlikte sırtını dünyaya çeviren ve sürekli ibadet ile hemhal olan bir zümre oluşmaya başlamıştır.

Süleyman Ateş, zühd hareketinin ortaya çıkışını iki sebebe bağlar. Bu sebeplerden ilki, abartılı günah bilinci; diğeri ise ilâhi ceza karşısında duyulan korkudur (Ateş, 2004: 45).

Bu dönem, zühd hareketinin oluşum safhasındaki dînî bir hareket olmanın ötesinde dönemin yaşantısına bir tepki niteliğinde şekillenmiştir. Öyle ki, dünya nimetlerinin ön plana çıkmasıyla zâhidler kendilerini sâlih amel işlemeye yöneltmişler ve dünyadan el etek çekmişlerdir. Yani içinde bulunduğu toplumda rûhen kendisine hitap eden şeylerin olmayışı ve manevî yaşamdaki eksiklik, insanları bir arayışa yöneltmiş ve bu da zühd hareketinin gelişim safhasını oluşturmuştur.

Sühreverdî, Hz. Peygamber'in ardından zühd hareketinin yaygınlaşma sebebini şu şekilde izah eder:

“Hz. Peygamber'in döneminden sonra kendilerine “tâbiûn” denilen kesim, sahabeden ilim öğrendiler. Allah Resûlü'nden sonra peygamberliğin geride kalmasıyla birlikte ilahi vahiy kesildi, çeşitli görüşler ve farklı beklentiler ortaya çıktı. Şahsi arzu ve düşüncelerle ilmin tadı kaçtı. Takva ehli olanların oluşturdukları çevre ve fikirler sarsılmaya başladı. Cehaletle birlikte bilgisizlik iyice arttı. Bunun neticesi olarak da hakikatler geri planda kaldı. Dünya ve dünyaya ait nimetler ön plana çıkarken buna meyli olan insanların sayısı da arttı. Bazı kimseler de dünya nimetlerine yönelimin artmasına karşılık zühdî yaşamı benimseyerek uzleti tercih ettiler” (Sühreverdî, 2010: 63-65).

İbn Haldun da ikinci asırla beraber insanların dünyaya meylinin arttığını ve buna tepki olarak da sûfî ve mutasavvıf gibi özel isimlerle anılan zümrelerin ortaya çıktığını söyler (Bolat, 2017: 115). Hem Sühreverdî hem de İbn Haldun'un

sözlerinden anlaşılıyor ki zühd hareketinin Asr-ı Saâdet'ten sonra yaygınlaşması dünyaya ve dünya nimetlerine olan itibarın artmasıyla doğru orantılıdır.

Toplumdaki zenginleşmeye ve dünyevileşmeye karşı ilk tepki gösteren Ashâb-ı Suffe'den olan sahabe Ebu Zer el-Gifârî'dir. Hz. Osman döneminde artan refaha ve zengin bir sınıfın doğuşuna karşı Ebû Zer zühd ile ilgili Kur'ân ayetlerini ve Hz. Peygamber'in hadislerini okuyordu. "Altın ve gümüşü biriktirip onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele" (Tevbe 9/ 34) ayeti, bu ayetler arasında yer almaktadır.

Ebû Zer'in kırılma noktasının Şam'da bulunduğu sırada Şam valisi Muâviye'nin lüks yaşam ve harcamaları olduğu anlaşılmaktadır. Muâviye'ye bu konuda sert bir muhalefette bulunmuştur. Muâviye halkın onunla konuşmasını yasaklamış ancak aldığı tedbirlerden bir netice alamayınca bu durumu Hz. Osman'a bildirmiştir. Hz. Osman da onu Medine'ye çağırmıştır. Medine'ye gelen Ebû Zer burada muhalefeti daha da şiddetlendirmiştir. Gerek Mescid-i Nebevî'de gerekse Hz. Osman'ın meclisinde artan bu muhalefetinden onun Rebeze'ye gönderilmesine karar verilmiştir. Rebeze'ye giden Ebû Zer, ömrünün son demine kadar çölde münzevi bir hayat yaşamaya devam etmiştir (Aydınlı, 1994: 267).

Ebû Zer, Rebeze'ye gittiğinde Hz. Ali kendisine şöyle demiştir: "Ey Ebû Zer, sen Allah için öfkelenmiş, bu yüzden onun lütfunu umansın. Toplum, dünyaları için senden korktu; sense dininden dolayı onlardan korktun" (Gölpınarlı, 1997: 130).

Belirtmek gerekir ki Ebû Zer'in bu çıkışı, Hz. Osman'a karşı ayaklanmayı, sahabe savaşlarını ve bir sonraki dönemdeki zühd ve tasavvuf hareketini derinden etkilemiştir. Bununla beraber Ebû Zer'in muhalefeti zühd ve tasavvuf hareketinden farklı olarak sert bir meydan okumaya ve politik bir muhalefete dayanmıştır. Hâlbuki zühd ve tasavvuf hareketi daima apolitik bir hareket olarak kalmaya devam etmiştir.

İslam dünyasında zühd ve tasavvuf hareketini tetikleyen bir diğer önemli konu da sahabeler arasında meydana gelen savaşlar ve iktidar temelli bölünmelerdir. Hz. Osman döneminin sonlarında iyice artan ekonomik ve siyasal bunalım, Hz. Osman'ın şehit edilmesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Hz. Osman'a karşı yürütülen muhalefetin temelinde devlet kaynaklarının belirli bir kesime peşkeş çekilmesi ve sınıflar arasındaki uçurumun artması sorunu vardır. Hz. Ali de hilafetinin ilk döneminde buna tepki olarak tüm maaşları eşitlemiş ve herkese üç dirhem maaş bağlamıştır. Böylece aristokratik kabile düzenini hiçe sayarak yalnızca liyakata dayalı (meritokrasi) bir görevlendirme yapmıştır (Demircan, 2013: 178). Bu durum sahabeler arasında Cemal, Siffin ve Nehrevan gibi ağır sonuçları olan savaşlara sebep olmuştur.

Sahabeler arasında Hz. Ali dönemindeki savaşlardan ve fitnelerden uzak kalan bir kesim de vardır. Bunlar zühd hareketinin temelini oluşturan bir diğer önemli kesimdir. Nitekim bu konu hakkında pek çok hadis de rivâyet edilmiştir. Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Yakında büyük fitneler olacak, o fitnelerde oturanlar ayaktakilerden, ayaktakiler yürüyenlerden, yürüyenler koşanlardan daha hayırlı olacaklardır. Kim o fitne içinde bulunmuş olursa ondan uzak dursun. O zaman bir iltica yeri, sığınacak mekân bulursa ona sığınsın” (Sahih-i Buhârî, VIII, 92; Sünen-i İbn-i Mace, II 3961). Görüldüğü gibi fitneler çağında toplumsal sorunlardan bireysel kurtuluşa çağrı vardır. Bu da zühd hareketini tetiklemiştir.

Hicri II. asırda fikhın kuru bakış açısı sunması, kelâmın insanı tatmin etmemesi de zühd hareketine yön vermiştir (Bolat, 2017: 119). Çünkü fıkıh, İslam'ın muamelât kısmını; kelâm ise inanç kısmını oluşturmaktaydı. Yani bunlar zâhirî ilimlerden ibaretti. Nefsi arındırma ve ruhu doyurma noktasında yetersiz kalmışlardı. Ama tasavvufun can suyu olan zühdî hareket, bu iki ilmin aksine

İslâm'ın bâtinî tarafını oluşturmuş ve içinde buldukları toplumun da etkisiyle buhran yaşayan kişiler, mistik arayışlar içine girmiştir. Tam da bu noktada zühd hareketi arayış içinde olanların beklentilerini ziyadesiyle karşılamıştır.

Bu dönemle birlikte artık tasavvufun tahalluk boyutu tahakkuk boyutunun önüne geçmiş, daha çok fakr ve tevekkül yönü ağır basan bir dînî yaşam ön plana çıkmıştır (Bolat, 2017: 118).

İslam âleminde bu akım, H. II. asır dolmadan yayılmış ve sûfiyye yahut mutasavvife adında bir cemaat ortaya çıkmıştır (Ateş, 2004: 50). Hicri II. asrın sonlarına kadar gelişim gösteren zühd hareketi başlangıçta her ne kadar ferdî olarak tezahür etmiş olsa da sonrasında Medine, Basra, Kûfe ve Horasan adıyla dört ayrı mektep kurulmuştur:

3.1.1. Medine Mektebi: İlk olarak ortaya çıkan bir ekoldür. İslâm'ın başkenti olan Medine'de gelişim göstermesi hasebiyle bu isimle anılmıştır. Bu ekolün esasında Hz. Peygamber'in ve ashabının zühdî yaşantısının temelini oluşturan Kur'ân ve sünnet vardır.

3.1.2. Basra Mektebi: Bu ekol, tasavvuf gibi bâtinî bir ilmin yanı sıra fıkıh, kelâm gibi nazarî ilimlerin de başkenti olmuş bir şehir olan Basra'da gelişim göstermiştir. Bu mektebin temelinde Hasan Basrî ile yaygınlaşan "korku ve hüzn" yolu ile Rabiâtü'l-Adeviyye'nin önderliğini yaptığı "sevgiye dayalı" yol vardır.

H. II. asırda korku ve hüzn yolunun temsilcisi olan Hasan Basrî, İslam'da Kitap ve sünnete dayalı Ehl-i Sünnet anlayışını ilk sistemleştiren sûfi olarak anılır. Bu döneme kadar iki asırlık süreçte zâhidlerin en önemli özelliği, cehennem azabı, korkusu ve cennet ümidi hasebiyle gözyaşı dökmek ve dünyadan uzaklaşarak kendini uhrevî yaşama adamaktır (Yılmaz, 2016: 103-104). Hasan Basrî'nin sahabe ile olan münasebeti de göz önünde tutulursa onun Medine ekolünün etkisinde kaldığı ve Basra ekolünde de bu mektebin tesiriyle geliştiği söylenebilir (Bolat, 2017: 122).

Hem Medine hem de Basra ekolünde zâhidlerin “korku ve hüznün” esasına dayanan zühdî hayat yaşamaları bu kanıyı doğrulamaktadır. Netice itibariyle Hasan Basrî'nin hayatı hem hicretin ilk asrında hem de ikinci asrındaki zâhidlerin yaşantısının en güzel örneklerindedir.

Hasan Basrî'nin “Mümin mahzun olarak akşamlar ve mahzun olarak sabahlar; onu bundan başkası mesud edemez” sözü Basra ekolünün temel esasını oluşturmuştur (Bolat, 2017: 122). H. II. asırda Basrî'nin öncülüğünü yaptığı bu ekolün yanı sıra aynı asırda yeni bir anlayış gelişmiş ve korku ve hüznün yanı sıra temelinde Allah sevgisi olan bir zühd yolu teşekkül etmiştir. Bu yolun önderliğini ilk kadın sûfî olan Rabiâtü'l-Adeviyye yapmıştır. Onun hayatı, çağdaşı olan Basrî'nin yaşantısı gibi sadece hüzne ve korkuya dayanmıyor bunun yanı sıra Allah sevgisini de içine alıyordu. O, Allah'ı cehennem azabından kurtulmak veya cennete erişmek için değil sadece Allah olduğu için seviyordu. Çünkü ona göre sevgi, sevgiliden karşılık beklemeden sevmektir.

Rabiâtü'l-Adeviyye tasavvufta “ilahi aşk” mefhumunu dile getiren ilk kişi olmuş ve bu yolla bir çığır açarak kendisinden hemen sonraki asırda yetişen Marûf Kerhî, Bâyezid-i Bistâmî, Hallâc-ı Mansûr, Zünnun Mısrî gibi sûfîleri etkilemiştir (Bolat, 2017: 123). Rabiâtü'l-Adeviyye sevgiyi ikiye ayırmıştır. İlki, insanı Allah'tan başkasıyla olmaktan alıkoyan sevgi; ikincisi ise Allah'ı zatı için sevmektir (Doğrul, 2008: 87).

Bununla birlikte, Rabiâtü'l-Adeviyye'nin zühd anlayışının kıyaslanamaz ölçüde en çarpıcı özelliğini, arzulamaya, sevmeye ve tapılmaya değer yegâne varlık olarak gördüğü Allah'tan başka hiçbir varlığa zihinde yer vermemesi oluşturur (Knysh: 2011: 36). Adeviyye, Allah sevgisine olan vurgusu ile dünyaya ait her şeyden tamamıyla uzak kalmayı gaye edinmiştir. Bunun neticesi olarak da sevgiye dayalı zühd yolunun temsilcisi olmuştur.

Rabiatü'l-Adeviyye ile ilgili anlatılan meşhur bir hikâye şöyledir: “Adeviyye, Basra sokaklarında bir elinde meşale, diğer elinde bir testi su ile yürümektedir. İnsanlar ona bu yaptığıının manasını sorduklarında onlara cevaben şunu der: ‘Cehennem ateşini söndürmek ve cennete ateş düşürmek istiyorum ki böylece bu iki perde kalksın. Kalksın ki, insanlar cehennem korkusuyla ya da cennet arzusuyla Allah’a ibadet etmekten vazgeçsinler ve kulluklarını sadece Cemâlullah için yerine getirsinler” (Ahmed Eflâkî, 1973: C.I, 381).

Hasan Basrî'nin hayatı ve ona ait olan sözler bize artık iyiden iyiye teşekkül etmiş olan zâhidlik kavramının ilk manzarası ile Rabiatü'l-Adeviyye'nin hayatı ve ona ait olan sözler de ikinci manzarasını canlandırır (Doğrul, 2008: 79). Yani tasavvuf, Basrî ve Adeviyye ile Basra'da iki ayrı koldan gelişim göstermiştir.

Süleyman Ateş, İbn Teymiyye'nin “*es-Sûfiyye ve'l-fukarâ*” isimli eserinde tasavvuf hareketinin Kûfe'den değil Basra'dan doğduğu fikrini şu ifadelerle açıkladığını söyler: “Tasavvuf, Basra'dan kaynaklanmıştır. Kûfe'de fıkıh ve ilim yolu gelişip o yola girenler, ciddiyetle çabalarını harcarlarken; Basra'da ibadet ve zühd yoluna girenler, çabalarını bu alanda harcamışlardır (Ateş, 2004: 51).

3.1.3.Kûfe Mektebi: Sûfi kelimesini ilk olarak H. II. asrın sonlarında kullanan Ebû Hâşim el-Kûfî, (Câmî, 2008: 153) bu ekolün önde gelen simaları arasındadır. Kerbelâ'da yaşanmış olan acı olayların toplumda meydana getirdiği derin etki Kûfe'de pişmanlıklarından dolayı Tevvâbûn hareketi altında tecessüm etmiş, bu zümreye çokça ağlamalarından dolayı Bekkâûn adı da verilmiştir (Bolat, 2017: 124). Ebû Hâşim'in yanı sıra Cafer es-Sadık ve Davud Tâî, Kûfe ekolünün önemli isimleri arasındadır.

3.1.4.Horasan Mektebi: Horasan, Anadolu'nun İslâmlaşmasında önemli bir yere sahiptir. Gerek H. II. asırda gerekse sonraki asırlarda Horasan'da tasavvufa yön veren pek çok önemli isim yetişmiştir. Kaynaklarda geçen “Horasan Erenleri”

ifadesi, Horasan merkezli bir hareket olan melâmet anlayışını benimseyen sûfiler için kullanılmıştır. Bu mektebin en önemli özelliği tevekkül ve teslimiyet olup en mühim zâhidi ise İbrahim b. Edhem'dir (Bolat, 2017: 125-126). O, sıkı bir zühd hayatını benimsemiş bir sûfidir.

Hicri II. asırda ortaya çıkan bu mektepler ve bu mekteplerin önemli temsilcileri tasavvufun belli konularına ağırlık vermişler ve bu vesileyle tasavvufun fikrî temellerini atmışlardır. Geçen bu iki asır, tasavvufun oluşumunda da bir hazırlık safhası niteliğindedir. Bu iki asırla zühdî hareket oluşumunu tamamlamış ve tasavvufun ortaya çıkmasına sağlam bir zemin hazırlamıştır. Bu asırda henüz sistemleşemeyen tasavvuf, Hicri III. ve IV. asırlarda sistemleşmiş ve müstakil bir ilim dalı olmuştur. II. asrın sonlarında ilk asırdaki zâhidlerin yolunu takip edenlere sûfî, onların yoluna da tasavvuf denilmeye başlanmıştır (Türer, 2013: 75).

Hicri II. asırla beraber ortaya çıkan bu mektepler bir ağaç olarak düşünülecek olursa, Hz. Peygamber'in hayatı bu ağacın kökü ve ashabının yaşantısı ise ağacın gövdesini oluşturur.

3.2. Tasavvuf Dönemi

Hicri I ve II. asırla ortaya çıkıp gelişimini tamamlayan zühd hareketi, III. ve IV. asra gelindiğinde artık yerini tasavvufa bırakmıştır. Bu dönem siyâsî ve tarihî olarak incelendiğinde ise Abbasilerin gelişim çağlarına rastlar. H. III. asırla beraber artık büyük mutasavvıflar yetişmeye ve tasavvuf tarihi için mühim eserler kaleme alınmaya başlanmıştır.

Bâtınîlik ve Karmatîlik gibi batıl cereyanlar, Mâtürîdîlik ve Eşârilik gibi Ehl-i Sünnet mezhepleri ile Hanefiyye, Mâlikiyye, Şâfiyye ve Hanbeliyye gibi amelî mezhepler ve felsefî cereyanlar bu asırlarda ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2016: 108).

H. II. asrın sonlarına doğru ilmî bir hareket olarak gelişmeye başlayan tasavvuf, H. III. ve IV. asırlara gelindiğinde artık oluşum evresinden çıkıp

olgunlaşma evresine geçiş yapmıştır. Aslında tasavvufun olgunlaştığı bu evre, ferdî olarak yaşanan zühd hareketi döneminden sonraki asırlarda ortaya çıkacak olan tarikatlar dönemine geçiş niteliğindedir. Bu dönemde ortaya çıkan on iki tasavvuf yolu tarikatlar döneminin ön hazırlık safhasını oluşturmuştur.

Tasavvuf, bir ağaca benzetilecek olursa, H. I.-II. asırlarda gelişim gösteren zühd dönemi tasavvufun özünü yani kökünü; H. III.-VI. asırlarda tekâmülünü tamamlayan tasavvuf dönemi gövdesini ve tarikatlar dönemi ise ağacın dallarını oluşturur. Zühd döneminde tasavvufun hali, tasavvuf döneminde felsefesi ve kavramları, tarikatlar döneminde ise sistemi oluşmuştur (Gürer, 2017: 136).

Tasavvuf bu dönemde, fıkıh ve kelâm gibi zâhirî ilimlerden ayrılarak müstakil bir ilim haline gelmiştir. Tasavvufî kavramlar da bu asırda ortaya çıkmaya başlamıştır (Yılmaz, 2016: 108).

Tasavvuf tarihinin altın çağı olarak tarif edilen bu dönemde tasavvuf, bağımsız bir ilim haline gelmiştir. Zühd döneminde baskın olan ahlâk eğitimi yani tahalluk, bu dönemle beraber baskınlığını keşf ve marifete yani tahakkuka bırakmıştır. Ayet ve hadislerin işârî tefsiri de bu dönemde yapılmaya başlanmıştır (Baz, 2017: 139).

Hicretin ilk iki asrında genel olarak Medine, Basra, Kûfe ve Horasan'da kurulan mekteplerden yetişen sûfîler, üçüncü asra gelindiğinde İslâm coğrafyasının pek çok yerinden yetişmeye başlamıştır. Bu dönemde yine Nişabur, Mısır, Şam ve Bağdat'ta mektepler kurulmuştur.

3.2.1.Nişabur Mektebi: Hicretin ilk asırlarında Horasan'da gelişim gösteren tasavvuf, III. ve IV. asırlarda Nişabur'da da sirayet etmeye başlamıştır.

Nişabur III. asırda “fütüvvet ve melâmet” özellikleri ile tanınan bir merkez haline gelmiştir. Bâyezid-i Bistâmî ve Hamdûn Kassâr burada yetişen mutasavvıflar

arasındadır (Yılmaz, 2016: 110). Bâyezid-i Bistâmî, tasavvufu aşk ve vahdet ile ifade etmiştir ve onun sözlerinde kuvvetli bir vahdet-i vücûd fikri göze çarpar (Sunar, 1978: 36). Öyle ki onun bu fikri, sonraki asırlarda İbn Arabî ile zirveye ulaşacak olan “vahdet-i vücûd” anlayışının ilk terennümlerini oluşturur.

Tasavvuf döneminde ortaya çıkmaya başlayan tasavvuf terimlerinden “sekr” kavramını tasavvufa Bistâmî kazandırmıştır. O, fenâfillah ile kendinden geçmeyi “sekr” kavramı ile izah etmiştir (Yılmaz, 2016: 111). Onun sekr halinde yaşadığı halleri pek açık bir şekilde dile getirdiği sözleri “şatahât” sayılmış (Sunar, 1978: 36) ve bu itibarla “şathiyye”nin öncüsü kabul edilmiştir. Bistâmî, nefsi bırakıp fenâfillaha erişmenin neticesini şu sözleriyle izah etmiştir: “Yılanın derisinden çıkması gibi Bâyezid olmaktan sıyrıldım; o zaman tevhid âleminde herkesi bir görmek için baktım, o yüzden âşık ile mâşuku gördüm” (Mostafavi, 2016: 82). Onun bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere fenâfillaha erişmenin ilk yolu nefsi tasfiye ve tezkiye etmekle olur.

Bâyezid-i Bistâmî'nin tasavvufa getirmiş olduğu diğer bir orijinal fikir ise mirâc anlayışı olmuştur. Tasavvuf tarihinde ilk defa o, mirâc edip semalara çıktığını ve Allah'ı görüp onunla konuştuğunu söylemiştir (Bolat, 2011: 104). Bistâmî bu düşünceleriyle Nişabur Mektebi'nde bir çığır açmıştır. Nitekim Kelâbâzî'nin Horasan ve Cebel bölgesinde yetişen sûfileri sayarken onu ilk sırada zikretmesi, Hucvirî'nin onu on büyük sûfî arasında göstermesi, tesirinin ne denli büyük olduğunun bir göstergesidir (Bolat, 2011: 111).

Melâmetîlik Nişabur'da Hamdûn Kassâr vasıtasıyla bir meslek olarak yayılmıştır (Bolat, 2011: 128). Nişabur mektebinde hâkim olan melâmet anlayışının öne çıkan sûfisi Hamdûn Kassâr'dır. Melâmet anlayışına sahip kişiler, amellerinin güzelliklerini anlatmak yerine eksik ve kusurlarını anlatmayı yeğlerler (Yılmaz, 2016: 112). İbadetlerini halktan gizli yaparlar ve dış görünüşlerine önem vermezler,

böylelikle gurur ve kibirden uzaklaşmayı amaçlarlar. Bunun yanı sıra nefsin mertebelerinde yer alan “nefs-i levvâme” melâmî tasavvuf anlayışında önemli bir yere sahiptir (Baz, 2017: 141). Hamdûn Kassâr da bu anlayış çerçevesinde nefsi kınamayı, ondan razı olmamayı ve nefsini aşagılamayı tavsiye etmektedir (Bolat, 2011: 129). Melâmîlik ilk başlarda her ne kadar tasavvufa tepki olarak doğmuş olsa da sonraları tasavvuf sistemi içinde önemli bir yer almıştır.

Hamdûn Kassâr'ın fütüvvet anlayışı da onun tasavvuf düşüncesinde önemli bir yere sahiptir (Bolat, 2011: 130).

Nişabur mektebi her ne kadar ilk asırlarda ortaya çıkan Basra mektebi ve diğer mekteplerden etkilenmiş olsa da en fazla Horasan mektebinin tesiri altında kalmıştır. Gerek bölgelerin birbirine yakınlığı, gerek tüm tasavvuf mekteplerinin kaynaklarının aynı oluşu ile sürekli etkileşim halinde olmuşlardır. Hiçbir mektep bağımsız bir şekilde teşekkül etmemiş ve her mektep bir diğer mektepten öyle ya da böyle etkilenmiştir.

3.2.2.Mısır Mektebi: Tasavvufun sistem bazındaki temelleri burada Zünnûn Mısırî tarafından atılmıştır (Yılmaz, 2016: 113). Mısırî, Mısır'da zühd ve tasavvuf düşüncesinin ilk temsilcisi olarak bilinir (Knysh, 2011: 48). Mısır mektebinin temelini marifet ve muhabbet kavramları oluşturur. Mısırî, marifet kavramının ve yine bu asırda Bağdat'ta yetişen Marûf Kerhî de muhabbet kavramının öncüleri arasındadır.

Zünnûn Mısırî, teosofik tasavvufun kurucusu olup, en yüksek bilginin hayret olduğunu belirtir. Ona göre marifet üç türdür: İlki genel itibarla müminlerin, ikincisi kelâmcılar ve ehl-i hikmet olanların ve son olarak da Allah'ı gönülleri ile tanıyan evliyalarıdır (Yılmaz, 2016: 113).

Mısır mektebinde tasavvufun ilk temsilcisi olan Mısırî'nin fikriyatı hem çağdaşlarını hem de ondan sonra gelecek olan sûfîleri etkilemiştir.

3.2.3.Şam Mektebi: Bu mektepte yetişen zâhidler açlık, riyâzet ve gece ibadetine önem vermişlerdir. Ebû Süleyman Dârânî bu mektebin önde gelen sûfleri arasındadır (Yılmaz, 2016: 114). Şam tasavvuf mektebinin oluşumunda bilhassa lüks ve rehaveti tenkit eden ve zâhid bir sahabi olan Ebu'd-Derdâ'nın büyük katkısı vardır (Kavak, 2016: 54).

Fâtımîler döneminde tasavvufa pek izin verilmediği için buradaki tasavvuf hareketi zayıf kalmışsa da sonraları Memlükler ve Eyyûbîler döneminde Şam tasavvufu altın çağını yaşamış ve pek çok sûfî yetişmiştir. Şam tasavvuf okulu, Anadolu ve Bağdat'taki tasavvuf okulları ile doğrudan etkileşim içinde olmuştur.

İbn Arabî hayatının son dönemlerinde yerleştiği Şam'da tasavvufun baş yapıtlarından olan Fusûsu'l-Hikem'i kaleme almış ve Fütûhâtü'l-Mekkiyye'ye de son şeklini yine burada iken vermiştir. İbn Arabî'nin Şam'ın tasavvufî hayatında bıraktığı derin izlerin etkisi günümüze kadar devam etmiştir (Kavak, 2016: 56).

3.2.4.Bağdat Mektebi: Bağdat, siyâsî olarak önemli bir şehirdir. Çünkü İslâm devletinin asırlarca başkenti, ilim ve kültür merkezi olmuştur. Bunun neticesi olarak da Bağdat'tan pek çok önemli mutasavvıf yetişmiştir. Tasavvufun ilk tanımını yapan Marûf Kerhî, Cüneyd Bağdâdî, Ebu'l-Hüseyn Nûrî, Hâris b. Esed Muhâsibî Bağdat'ın yetiştirdiği önemli sûfler arasındadır (Yılmaz, 2016: 115-117). İlahi aşk ve tevhid bu mektepte yetişen sûflerin en önemli kavramları arasındadır. Ayrıca bu dönemde tasavvuf, felsefî bir boyut kazanmaya başlamıştır (Baz, 2017: 143).

Basra Mektebi'nde yer alan mutasavvıflar, daha önceki asırlarda kurulmuş olan Bağdat Ekolü'nden ve oradaki sûflerin tefekkür anlayışlarından etkilenmişlerdir. Ancak Basra'da yetişen sûfler, Bağdat'ta yetişen sûflerden daha muhafazakâr ve daha az kuramcıdırlar (Knysh, 2011: 87).

Hicretin ilk asırlarında ilk kadın sūfî olan Rabiâtü'l-Adeviyye'nin açmış olduğu sevgi esasına dayalı olan zühd yolunu, bu asırda Marûf Kerhî muhabbet kavramı ile geliştirmiştir.

III. asrın önemli mutasavvıflarından biri Bağdat Mektebi'nde yetişen Hâris Muhasibî idi. Kuşeyrî ondan bahsederken şu ifadeleri kullanır: “Muhasibî ilim, verâ, muamele ve hal bakımından eşi bulunmayan bir zattı” (Uludağ, 2016: 103). O, sonraki asırlarda yetişecek olan ünlü mutasavvıflardan Kuşeyrî ve Gazzâlî'yi düşünceleriyle etkileyecektir. O, tasavvuf yolunda “nefs muhasebesi”ni esas alması sebebiyle bu isimle anılmıştır (Yılmaz, 2016: 117).

Bu asırda Bağdat Mektebi'nin yetiştirdiği bir diğer önemli isim ise Cüneyd-i Bağdâdî'dir. Nişabur Mektebi'nde yetişen çağdaşı Bâyezid-i Bistâmî'nin “sekr” anlayışına mukabil Bağdâdî “sahv”ı seçmiş ve tasavvuf kavramlarına onu dâhil etmiştir. Yani o bununla tasavvufta ayıklığı, manevî sarhoşluğun üstünde tutmuştur. Cüneyd, tasavvuf kavramlarından “tevhid” konusu üzerinde de durmuştur (Yılmaz, 2016: 118). Bunlara ek olarak aynı zamanda Bağdâdî, bu dönemde gelişen tasavvufî düşünceyi hem çevresine hem de müritlerine öğretip tasavvufun yayılma alanını genişlettiği için de ayrı bir öneme sahiptir (Doğrul, 2008: 118). Cüneyd-i Bağdâdî'nin yaşamış olduğu bu çağ, pek çok önemli sūfînin yetişmiş olduğu bir dönemdir. O, Bistâmî ve Hallâc gibi ehl-i sekr düşüncelerinden uzak kalmıştır. Bu sebeple ki onların ortaya çıkardığı “sekr” kavramı yerine “sahv” kavramını seçmiştir.

Ebu'l-Hüseyin Nûrî de bu dönemde ve bu mektepte yetişmiş sūfîler arasındadır. O, fikirleri ile Hallâc ve Hallâc gibi düşünenlere öncülük etmiştir. Çünkü o da tevhid konusunda çağdaşlarından farklı bir yorumda bulunmuştur.

Mansûr Hallâc, bu dönemde yetişmiş önemli bir şahsiyettir. Tasavvuf tarihinde onun hakkında pek çok yorumlar yapılmış olup ileri sürdüğü “Ene'l-Hakk”

düşüncesi sebebiyle bazıları tarafından zındıklıkla suçlanmış, bazıları tarafından Allah'ın velî kulları arasında sayılıp desteklenmiştir. Feridüddîn Attâr onu “hak şehidi” sayarken (Attar, 2002: 169). Mevlânâ, Allah ile olan ittihad sırrını ifşa ettiği için başına kötü şeyler geldiğini söyler. İşte Hallâc'ı hem çağdaşı Bistâmî'den hem de diğer seleflerinden farklı kılan şey, onun tecrübe ve sırlarını kendisine saklamayıp ifşa etmesinden ileri gelmektedir.

Hallâc, üç mesele üzerinde durmuştur: Birincisi, hulûl yani îlâhî zatın beşerî zata girmesi yani Lâhût'un Nâsût'a girmesidir (Sunar, 1978: 49). Hallâc, dünya nimetlerinden yüz çeviren kişinin kalbini temizleyip nefsini terbiye ederek Allah'a yakınlaşıp sonra O'na dost olduğunu en nihayetinde ise nefsini tamamen yok ederek Allah'ın ruhunun onun ruhuna hulûl ettiğini dile getirir. Netice itibariyle “Ben Hakk'ım” derken de bunu ifade eder.

İkincisi, Hakikat-ı Muhammedî'nin veya Nur-ı Muhammedî'nin ezelî olduğu ve O'nun âlemin yaratılışı için vesile olduğudur (Sunar, 1978: 49). Hallâc, Peygamberin yaratılmasının iki sebebi olduğunu söyler. Biri dünyanın yaratılmasından önce var olan sureti; diğeri ise fânî olan suretidir. Dünyanın yaratılmasından önceki sureti “*levlâke levlâlek lemâ halaktu'l-eflâk*” (Sen olmasaydın, kâinatı yaratmazdım) hadisi bu manaya işaret eder. XVII. asırda Mesnevî'nin tamamına şerh yazan Ankaravî de altıncı cildin şerhinde bu kudsî hadise sık sık göndermelerde bulunarak Hallâc'ın düşüncesini desteklemiştir. Bunun yanı sıra Ankaravî, beyitlerin şerhinde zaman zaman onun sözlerine göndermelerde de bulunmuştur.

Hallâc'ın üzerinde durduğu üçüncü mesele ise, tüm dinlerin bir tek îlâhî kaynaktan geldiği meselesidir. O, her ne kadar dinlerin birbirinden isim farkı olsa da özde hepsinin Allah'a ait olduğunu söyler.

Hicretin üçüncü ve dördüncü asırlarıyla beraber tasavvuf iyiden iyi gelişmiş, mezhepler ortaya çıkmış ve sonraki asırlarda sûflerin düşüncelerine önderlik edecek pek çok önemli mutasavvıf yetişmiştir. Ancak bu asırda tüm bunların yanı sıra sonraki dönemlerde kurulup yaygınlaşacak olan tarikatların ilk örneklerini oluşturacak tasavvuf yolları kurulmaya başlanmıştır. Hucvirî, Keşfu'l-Mahcûb isimli eserinde on iki tasavvuf yolundan Hallâciyye ve Hulûliyye yollarının yanlış olup diğer on yolun (Muhâsibiyye, Kassâriyye, Tayfûriyye, Cüneydiyye, Nûriyye, Sehliyye, Hakîmiyye, Harrâziyye, Hafîfiyye, Seyyâriyye) doğru olduğunu söyleyerek bu asırda ortaya çıkan tasavvuf yollarını izah eder.

İlk asırlardaki zâhidlerin hepsinin kendine has bir ibadet yolu vardır. Ancak III. ve IV. asırdaki mutasavvıflar artık tasavvufu sistemleştirmeye başlamışlar ve bu dönemde hem nazarî hem de amelî tasavvufun gelişiminde büyük ilerleme kaydetmişlerdir. Bu asırlarda tasavvuf, kelâm ve fıkihtan ayrılıp müstakil bir ilim haline gelmiştir. Yani zâhirî manadan kopan tasavvufun bâtinî tarafı güçlenmiştir.

Hicri III. ve IV. asırlarda siyâsî nüfuz gücü kuvvetli olan Abbasilerin, H. V. asra gelindiğinde hâkimiyet gücü azalmış doğuda Büyük Selçuklular, Mısır'da Fâtımîler ve Endülüs'te Emevîler hâkim olmaya başlamıştır.

Hicri V. asra gelindiğinde tasavvufun, kalpte Allah'a ait zevkî bir bilgi yolu ve ruhsal bir metot halini alması sebebiyle mutasavvıflar ile kelmacılar ve fakîhler arasında var olan çatışmalar iyice alevlenmiştir (Sunar, 1978: 51). Mutasavvıflar fakîhlere zâhir ehli nazarıyla yaklaşırken onlar da mutasavvıfları kâfir saymışlardır. Tasavvuf dönemi dediğimiz H. III-VI. asırları içine alan dönemde ve belki de tüm dönemlerin zâhir-bâtın çatışmasının en önemli olayı Hallâc-ı Mansûr'un katledilmesidir (Türer, 2013: 84). Bu dönemlerde başlayan bu çatışmalar asırlar boyu devam etmiştir. M. XVII. asırda Osmanlı toplumunda baş gösteren ve medreselerden

tekkelere, ordudan saraya pek çok kesimi derinden etkileyen Kadızâde ve Sivâsî çatışması da bu dönemdeki zâhir-bâtın çatışmasının farklı bir versiyonudur.

Tasavvuf H. V. asırda hızla gelişme ve yayılma göstermeye başlamıştır. İslam âleminin bu asırda içinde bulunduğu hem hâkimiyet sorunu hem de sosyal tabakalar arasındaki ekonomik ve siyâsî uçurum sebebiyle insanlar hem siyâsî hem ekonomik ve hem de dînî kargaşadan dolayı inzivaya çekilme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu durum da tasavvufun gelişiminde etkili olmuştur. Bundan faydalanan sûfler de düşüncelerini yayma imkânı bulmuşlardır.

İlk sûfî tabakâtını yazan Ebû Abdurrahman Sülemî*, Ebu'l-Hasan Harakânî, yazmış olduğu er-Risâle isimli eserle tasavvufun abide şahsiyetlerinden olan Abdülkerim Kuşeyrî, Hucvirî ve Gazzâlî bu asırda yetişmiş önemli şahsiyetlerdir.

Hicri III. ve IV. asır sûfleri arasında biri Kitap ve sünnete uyan hallerini ve makamlarını bunlara dayandıran Cüneyd-i Bağdâdî gibi sünnî, diğeri ise fena halinde hulûl ya da ittihadı benzer iddialarda bulunan Hallâc-ı Mansûr gibi iki farklı tasavvuf yönelişi görülmektedir. H. V. asra gelindiğinde ise tasavvufu Kitap ve sünnete irca etme esasına dayalı bir yöneliş olmuştur (Okudan, 2017: 181). Gazzâlî de sünneti esas alan eserleri ile bu yönelişin önemli bir ismi olmuştur.

4. GAZZÂLÎ VE SÜNNÎ TASAVVUF

Selçukîler dönemiyle felsefe yavaş yavaş zayıflamaya başlamış buna mukabil kelâm daha ileri düzeyde gelişim göstermiştir. Gazzâlî, Nizamülmülk'ün kurduğu Nizâmîye medreselerinde Hicri V. asırda yetişen önemli şahsiyetler arasındadır.

Gazzâlî, tasavvuf tarihimizde bir dönüm noktasıdır. Onun geliştirip sistemleştirdiği ehl-i sünnet tasavvufu, ondan sonra müessese bazında faaliyet göstermeye başlamıştır (Yılmaz, 2016: 126).

* Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö. 73/692 [?]) adında bir sahabe ile karıştırılan mutasavvıfın tam ismi Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin es-Sülemi (ö. 412/1021)'dir.

Gazzâlî, zamanının en meşhur kelamcısı ve imancı filozofudur. Müslümanlar ve özellikle sünnî olan Müslümanlar üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Bu asra kadar tasavvuftan yüz çevirenler, mutasavvıflardan çekinenler ve tasavvufun esasına hücum edenler Gazzâlî tesiri ile birlikte durumlarını değiştirmiş (Doğrul, 2008: 136) ve tasavvufa yönelmişlerdir. Gazzâlî, bu tavrı ile zayıflamakta olan tasavvuf anlayışına adeta eski gücünü kazandırmış ve insanların bu yola meyl etmesine büyük katkılar sağlamıştır.

Tasavvufa yönelenlerin dünya işlerinden bütünüyle uzaklaşmaları gerektiği fikrinin yaygın olduğu bir dönemde yaşayan Gazzâlî, din ve dünya arasında birini diğerinden koparan ayırım çizgisini reddetmiştir (Çağrı, 2017: 78). Onun bu tavrı din ve dünya işlerinin özünde birbirinden tamamen ayrı olmadığı düşüncesinin bir izahıdır. Çünkü peygamberler de tamamıyla dünya işlerinden el etek çekip din işlerine yönelmemişlerdir. Gazzâlî aslında bu düşüncesiyle o dönemde olan sapmalara da dikkat çekmiştir.

Gazzâlî, kelâm ve felsefe alanında derin bir bilgiye sahiptir. Kelâm alanına dair yazılarının en mühimi İhyâu Ulûmi'd-dîn isimli eseridir (Ülken, 2015: 281). Gölpınarlı, bu eserin yalan hadislerle dolu olduğunu iddia eder (Gölpınarlı, 2009: 17). Ancak onun bu iddiasının aksine bu kitap, tasavvuf tarihinin en mühim eserleri arasındadır. Gazzâlî, hakikati ararken Bâtınîlerin, kelamcıların, mutasavvıfların ve filozofların doktrinlerini derinden derine incelemiştir (Ülken, 2015: 282). Bu incelemelerin neticesi olarak tasavvufa yönelmiştir. Gazzâlî de ümmileşme sürecinden geçerek bildiklerini sorgulayarak hakikate erişme yolunda arayışlarda bulunmuştur. Akıl ve imanın hudutlarını ayırarak filozoflara hücum etmeye başlamıştır.

Gazzâlî için akılla iman arasında sığınacak tek yer vardır. O da tasavvuftur. O insanın tasavvufta hakiki yakînini bulacağına kânidir (Ülken, 2015: 287). Ancak

Gazzâlî'nin akıl ve imanı birbirinden keskin bir şekilde ayırması kendisinden sonra gelen filozofları ve kelâmcıları rahatsız etmiştir.

Gazzâlî, Mişkâtü'l-Envâr isimli bir diğer mühim eseriyle, kendisinden sonra ortaya çıkacak olan İshrâkî tasavvuf ve vahdet-i vücûd inancının temelini atmıştır (Okudan, 2017: 185).

Netice olarak Gazzâlî ile birlikte tasavvuf, sünnî İslâmiyyetin özüne uygun bir ilim olarak benimsenmiş ve marife ait bir zevkî nazariye haline gelmiştir. Önceleri tasavvuftan yüz çevirenler, onun tesiri ile tasavvufa yönelmişlerdir. Ayrıca o, filozofların kullandığı akıl yerine, mutasavvıfların rağbet ettiği manevî yönelimi desteklemiş ve bununla ruhun huzura ereceğini dile getirmiştir. Bu durum da tasavvuf ve felsefenin bu asırda ayrı düştüğünün göstergesidir.

Bunlara ilave olarak Gazzâlî, Türk tefekkür tarihinde bilhassa tenkitleri, hücumları ve menfi zekâsıyla mühim bir rol oynamıştır (Ülken, 2017: 159). Tasavvufa yüz çevirenleri tasavvufa yönelttiği gibi, akıl ve imanı birbirinden tamamıyla ayırması hasebiyle de filozoflar tarafından saldırılara maruz kalmıştır.

Hicri altıncı ve yedinci asra gelindiğinde tasavvuf sistemleşmiş ve tarikatlar kurulmaya başlanmıştır. Bu asırlarda tasavvuf ve felsefe önceki asrın aksine birbirine yakınlaşmıştır. Altınca asırda Sühreverdî ve onun geliştirdiği İşrak hikmeti bunun örnekleri arasındadır.

5. GAZZÂLÎ SONRASI TASAVVUFUN GELİŞİMİ

Gazzâlî'nin ardından tasavvuf iki alanda geniş bir literatür ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki nazarî düşüncenin işlendiği mensur metinler ve onun en büyük temsilcileri İbnü'l-Arabî ve Sadreddîn Konevî gibi mutasavvıflardır. Diğerisi ise, şiir ve hikâye diliyle ortaya çıkan ve nesre göre daha etkili olan literatürdür. Bu sahada Arapça yazarlar arasında İbn Fârız, Farsça yazarlar arasında Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Ferîdüddîn Attâr ve Türkçe yazarlar arasında Yûnus Emre vardır (Demirli,

2015: 10). Bunun yanı sıra Arabî ile çağdaş olan Sühreverdî de ilk nazarî düşüncenin mensur metin yazar isimleri arasında yer almaktadır.

XII. ve XIII. yüzyılda siyâsî olarak istikrar sağlanmaya başlanmış olması ve Moğol istilasından Anadolu'ya sûfilerin sığınması ile Anadolu, önemli tasavvuf akımlarının temsil edildiği bir bölge haline gelmiştir. Ahmet Yaşar Ocak, Anadolu'da gelişmiş olan üç tasavvuf akımından bahseder. Çıkış bölgelerine göre bu akımlar şunlardır:

1. Mağrib (Endülüs ve Kuzey Afrika): En önemli temsilcisi; İbn Arabî'dir. Bu akım ahlakçı karaktere sahiptir (Ocak, 1996: 89). Arabî'nin görüşlerini Anadolu'da yayan Sadreddîn Konevî de Mağrib Mektebi de diyebileceğimiz bu tasavvuf cereyanının önemli temsilcisidir. Arabî, hayatının büyük çoğunluğunu Şam'da ve Anadolu'da geçirmiş ve önemli eserlerini de bu dönemde vermiştir.

2. Orta Doğu (Mısır, Suriye ve Irak): Bu bölge Sühreverdîlik, Vefâilik ve hatta Kalenderîlik gibi tasavvuf akımlarının yurdudur. Zühdçü bir karaktere sahiptir (Ocak, 1996: 90).

3. Orta Asya ve İran (Horasan ve Azerbaycan): Bu akım, geniş bir bölgede yayılım göstermiştir. Kübrevîlik, Yesevîlik ve Haydarîlik gibi tarikat şeklinde tasavvuf akımlarının yanı sıra Melâmet mektebine mensup bazı büyük sûfileri de bu tasavvuf akımı kazandırmıştır. Coşkucu ve estetikçi bir karakter sergiler (Ocak, 1996: 90).

Yukarıda sayılan bu bölgelerde yetişmiş ve eserleri ile tasavvufun gelişim seyrine yön vermiş belli başlı isimleri ve onların tefekkür hayatlarını inceleyecek olursak:

6. SÜHREVERDÎ VE İŞRAK OKULU

İşrak, nur felsefesi demektir. İşrâkîler, tasavvufla meşşâîlerin ortasında bulunan felsefî bir mekteptir. Bu mektebin de ilk ustası Şehâbeddîn Sühreverdî'dir (Ülken, 2015: 301). O, "Maktûl" unvanı ile diğer mutasavvıf Şehâbeddîn

Sühreverdî'den ayrılır (Sunar, 1978: 57). Sühreverdî, Anadolu Selçukluları döneminde yetişmiş önemli bir mütefekkindir. Onun felsefesinin temelinde “İlahi nur” kavramı yer alır ve fikirlerini zulmet ile nur arasında telakki eder.

Hakikate ulaşma yolunda keşf ve zevkle beraber şeriat hükümlerine uyulduğu takdirde bu yola tasavvuf yolu; uyulmadığı takdirde ise İşrak yolu denir (Sunar, 1978: 56). Sühreverdî'ye göre bu işrak, aklın ötesindedir ve Allah'tan gelir.

İşrak felsefesine göre varlık, nur ve zulmet silsilesinden oluşur. Bu felsefede önce zulmet yani madde incelenir ardından cisimler, felekler, mücerredler ve melekût âlemlerinden geçerek en sonunda nurların nuru olan Allah'a ulaşılır. Sühreverdî'deki nur-zulmet ilişkisi Aristo'nun madde-kuvvet nazariyesine benzer niteliktedir (Sunar, 1978: 58). Sühreverdî nazarında insanî nefis ezelî değildir ancak ebedîdir. Yani her ferdî bir nur bir insanla başlar ve her nurun mebde-i zulmetten ibaret olan bir cisimdir (Ülken, 2017: 163).

Sühreverdî, tasavvufun temel aldığı zevk ile, akla dayanan felsefe arasında bir çizgide işrak hikmeti üzerindedir. Bu hikmet, nazarî değil aksine rûhânî bir felsefe yoludur. İşrak hikmeti olarak adlandırılan bu yol, ne saf bir tasavvuf ne de saf bir felsefedir. Çünkü saf bir felsefede esas olan akıl ve yine saf bir tasavvufta esas olan rûhânî zevktir. Bu sebeple İşrak Mektebi, bu ikisinin tam ortasında yer alır.

İşrâkî felsefe, esaslarında felsefe yolunu takip etmekle beraber “gaybî ilimler” telâkkisinde mana âlemiyle temas; “eşyaya tasarruf” telâkkisinde de mutasavvıflara, bilhassa vahdet-i vücûdulara çok yaklaşmaktadır (Ülken, 2015: 305). Bu yüzden olsa gerek ki, Sühreverdî'nin temsil ettiği İşrak felsefesi, Şeyhü'l-Ekber ile tasavvufun zirvesine oturan vahdet-i vücûd anlayışının da temelini oluşturmuştur.

Sühreverdî, tasavvufu felsefeye karşı felsefenin araçları ile savunmuş kendisinin takipçisi olacaklara da müteallih hakim (ilahiyatçı filozof) olmanın

gerçek manada keşf ve şühûdla mümkün olacağını ancak kemâliyetin nazârî felsefeyi de ikmal ederek mümkün olacağını dile getirmiştir (Okudan, 2017: 190).

İşrâkî mektebe mensup olanlar, felsefeyi bir araç olarak kullanmışlar ve tasavvufu keşf ve şühudla birleştirerek bir ekol ortaya çıkarmışlardır. Bu mektebin en önemli ismi ve bu ekolün kurucusu olan Sühreverdî, âlemdeki her şeyin Allah'ın nurundan ortaya çıktığı düşüncesini savunmuştur.

İşrâkî felsefe düşüncesi Anadolu'da Muhyiddîn İbnü'l-Arabî ve onun yetiştirdiği Sadreddîn Konevî, Necmeddîn-i Kübrâ ve Mevlânâ vasıtasıyla devam etmiştir. Molla Fenârî, Ankaravî ve Bursevî aracılığı ile de varlığını sürdürmüştür (Okudan, 2017: 191). Böylece İşrak felsefesi, dönemlerinin en önemli mutasavvıfları tarafından temsil edilmiş ve onların eserleriyle günümüze kadar ulaşmıştır.

Sühreverdî'nin önemli eserleri arasında Hikmetü'l-İşrâk ve Heyâkilü'n-Nûr sayılabilir. O, nur telakkisini Heyâkilü'n-Nûr isimli eserinde ayrıntılı bir şekilde izah eder.

Sühreverdî'nin sistemleştirdiği İşrak felsefesi Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi'nde gerek Heyâkilü'n-Nûr'dan kesitlerin olması ve gerekse de şârih tarafından Heyâkilü'n-Nûr'a şerh yazılması Sühreverdî'nin anlayışını XVII. asırda da devam ettirdiğinin apaçık göstergesidir.

7. İBN ARABÎ VE VAHDET-İ VÜCÛD ANLAYIŞI

İslam medeniyetinin en büyük mütefekkirlerinden biri olarak adlandırılan Arabî, M. XIII. asırda (d. M. 1165; ö. M. 1240) yaşamıştır. Arabî ve onun geliştirdiği vahdet-i vücûd düşüncesi ile birlikte tasavvuf zirveye oturmuş ve kendinden sonra gelecek mutasavvıfların gelişiminde büyük etki yaratmıştır. İbn Arabî'nin 300 ila 500 arasında eser yazdığı bilinmektedir. O, hem pek çok mütenevvi eser kaleme alması hem de diğer mutasavvıfların üzerinde derin tesirler bırakmasından olsa gerek "Şeyh-i Ekber" unvanıyla anılmıştır.

Muhyiddîn Arabî'nin geliştirdiği felsefenin adı, vahdet-i vücûddur. Onun bu anlayışı İşlâm felsefesinin en geniş terkibi ve mistik felsefenin vücuda getirdiği en büyük tecrübedir (Ülken, 2017: 219). Vahdet-i vücûd anlayışı daha tasavvuf hareketinin ilk yıllarında H. III. asırda Bayezîd-i Bistâmî'de görülmüştür. Ancak onda görülen bu anlayış ilkel ve sistemsizdir. Arabî, bu anlayışı geliştirip sistematize etmiş ve bununla beraber tasavvufun altın çağını yaşamasını sağlamıştır.

İbn Arabî, meselelerin kendilerinden çok bu meseleler vasıtasıyla izaha çalıştığı tasavvufî ve metafizik keşflerin ehemmiyeti ile ilgilenmektedir (Knysh, 2011: 160).

Arabî'nin vahdet-i vücûd anlayışına göre, Allah ile mahlûkatın arasında fark yoktur. İnsanın varlığı ile Hakk'ın varlığı birdir. Ona göre her şey tek bir aynadan ibarettir. Gerçekte Allah'tan başka bir varlık/mevcut yoktur. Allah'tan başka bir varlığın mevcut olduğunu iddia etmek de tevhide aykırıdır ve şirktir. Eşyanın ve varlığın zuhur etmesi ve beka bulması, Allah'ın "ez-Zahir" sıfatının bir tecellisi iken; tüm ölümler ve tüm fena işleri de Allah'ın "el-Batın" sıfatının başka bir tecellisidir. Böylece yaratan ve yaratılan da aynıdır. "Külle yevmin hüve fişe'nin" (O her gün yeni bir durumda/halindedir.) (Rahman 55/ 29) ayeti de tüm bu yaratılış işlerinin Allah'ın farklı "şan" (durum) da olduğunun bir izahıdır.

İbn Arabî başta Fusûsu'l-Hikem olmak üzere pek çok eserinde vahdet-i vücûd felsefesinin açılım ve izahını yapmıştır. Mirat'ül-İrfan isimli eserinde de bununla ilgili sorulan sorulara ve yapılan eleştirilere cevap vermekte ve felsefesini bir kez daha tutarlı bir zemine oturtmaktadır.

Vahdet-i vücûd ki klasik felsefenin kuvvetini kaybetmiş olduğu bir devirde rağbet görmüş bir anlayıştır.

Onun felsefesi her şeyden evvel zamanına kadar gelen muhtelif felsefe ve din cereyanlarının dört yol ağzı olma iddiasındadır (Ülken, 2017: 220). Nitekim de öyle

olmuştur. Çünkü onun geliştirdiği bu felsefe ile tasavvuf altın çağını yaşamış ve sonraki süreçte tüm mutasavvıflar onun bu fikriyatından şu ya da bu şekilde etkilenmişlerdir.

İbnü'l-Arabî ile birlikte ortaya çıkan ve tasavvufun olgunluk dönemi olarak tasnif edilen bu tasavvuf anlayışı, kendisinden sonraki asırlarda tasavvufun gelişimini belirlemiş ve önceki tasavvufî düşüncenin yorumlandığı genel bir paradigma sayılmıştır (Demirli, 2015: 15).

Arabî, Hicri VI. ve VII. asırda tasavvuf ve felsefenin en yüksek imtizacı olarak kabul edilir (Doğrul, 208: 164). Onun felsefesinin en yüksek noktası “makam-ı muhabbet”dir (Ülken, 2017: 231). Onun eserleri arasında en mühimi bütün sistemin ihtivasını gözler önüne seren Fusûsul-Hikem ve dört büyük cilt ve bir zeylden oluşan Fütûhatü'l-Mekkiye'dir (Ülken, 207: 218). Fütûhatü'l-Mekkiye onun tasavvufî ve felsefî fikriyatını tüm şümülüyle ortaya koyar. Arabî bu eserinde işârî bir üslupla düşüncelerini dile getirir. Çünkü bu işin ehli olmayanların, onun tefekkürüne vakıf olmalarını istemez. Arabî, Mirat'ül-İrfân'da şöyle demektedir: “Kalbinde, yanan bir nuru olmayan, maksatsız, iştiyaksız hatta, aşksız, sevgisiz biri ile bizim sözleşmemiz yoktur” (Ardıç, 2012: 115).

Fusûsu'l-Hikem ve ona yapılan şerhler diğer şerhleri de etkilemiş ve oluşan dil ve düşünce tarzı ile birlikte diğer metinlerin de İbn Arabî düşüncesi ile okunması sağlanmıştır. Mesnevî bu metinlerin en önemlileri arasındadır (Demirli, 2015a: 39). İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî de, Mesnevî'nin altıncı cildini şerh ederken Arabî'nin düşünce dünyasından oldukça faydalanmıştır. Anadolu tasavvufunun en önemli metinleri arasında yer alan Fusûsu'l-Hikem, Ankaravî'nin de şerhinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Gölpınarlı her ne kadar Ankaravî'yi, Mesnevî'yi İbn Arabî'nin düşünceleri doğrultusunda şerh ettiği hususunda eleştirmiş (Gölpınarlı, 2018: 141) olsa da bu eleştiride pek de haklı değildir. Evet, Ankaravî, şerhinde İbn Arabî'den ve

onun düşüncelerinden sıkça faydalanmıştır. Ancak Mesnevî'nin müellifi Mevlânâ'nın da İbn Arabî'nin düşüncelerinden faydalanmış olması Ankaravî'yi doğal olarak Arabî'nin düşünce dünyasına çekmiştir. Gölpınarlı, şârihin bu hususta da Mevlânâ'nın eserlerini okuyup mukayese etmediğini (Gölpınarlı, 2018: 141) söyler. Mevlânâ'nın en büyük eseri olan Mesnevî'nin tümüne çok kapsamlı bir şerh yazmış olan Ankaravî'nin, Mevlânâ'nın eserlerini okumadığı ve incelemeyeceği şeklinde eleştirilmesi oldukça hakkaniyetten uzak bir durumdur. Ankaravî, aynı zamanda İbn Arabî'nin Fusûs'u'l-Hikem isimli eseri için de şerh yazmıştır. Bununla birlikte Ankaravî'nin çalışmasını yaptığımız işbu Mesnevî Şerhi'nin altıncı cildi incelendiğinde çok geniş bir literatüre derin bir şekilde vakıf olduğu görülmektedir.

XIII. asırdaki düşünce hayatı Tanrı-insan ilişkileri üzerine odaklanmıştı ve ana mesele de insanın tanınması idi. İbn Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd anlayışı da bu sorunu açıklayan bir çerçevede gelişim göstermiş olup Tanrı-insan ve âlem ilişkisi bu eksen üzerinde tartışılmıştır (Demirli, 2015a: 20).

Arabî'nin vahdet-i vücûd anlayışının yanı sıra “Hakikat-ı Muhammediyye” ve “dinlerin birliği” nazariyesi H. III. asırda yetişmiş Hallâc-ı Mansûr'un “Nûr-ı Muhammedî” ve “dinlerin birliği” hakkındaki nazariyesine benzer nitelikte bir anlayıştır.

Muhyiddîn'e göre Hallâc'ın dediği gibi “Ene'l-Hak” demek yanlıştır. “Ben O'yum” yerine “Ben O'ndayım” demek gerekir. İnsan ki vahdetin bir tezahürü olmak itibarıyla hakikat değil, hakikatlerden bir hakikattir (Ülken, 2017: 221).

Vahdet-i vücûd, zevkî temeller üzerine kurulan ve içinde pek çok felsefî görüş barındırmış ancak bunun yanı sıra fakihleri kızdırarak aleyhinde ulu orta yürümelerine sebep olmuştur (Doğrul, 2008: 164). Fakihlerin mutasavvıflara saldırıları daha H. III. asırda başlamıştır. H. VI. ve VII. asra gelindiğinde de bu saldırılar devam etmekteydi. Muhyiddîn'in gerek kendi döneminde gerekse kendi

döneminden sonra taraftarları olmuş ve onun ortaya çıkarıp sistemleştirdiği düşüncesinden etkilenmişlerdir. Ancak bu taraftarların yanı sıra onun düşüncelerine karşı çıkanlar da olmuştur. Arabî'nin ortaya çıkardığı vahdet-i vücûd anlayışına en büyük tepki İmam Rabbânî, İbn Haldun ve İbn Teymiyye'den gelmiştir. Rabbânî, Mektubât isimli eserinde onun vahdet-i vücûd anlayışını eleştirmiştir. Rabbânî (d. M. 1564-ö. M. 1624), onun zat, sıfat ve vücûd aynîliğini reddetmiş ve bunları birbirinden ayırmıştır. O, vücûdu zatın ilk yarattığı şey; sıfatı zatın gölgesi; âlemi de bu gölgelerin gölgeleri saymıştır (Sunar, 1978: 74). Rabbânî, vahdet-i vücûd düşüncesini savunmakla birlikte daha sonra bu görüşü terkedip vahdet-i şühûd fikrini savunmuştur. Ona göre fenâ makamında Allah'tan başka hiçbir şey yoktur. Ancak bekâ makamında Allah dışındaki tüm görünen varlık bir bütündür ve Allah'tan gayridir. Bu yüzden "Ben Allah" demek yanlıştır ama "Ben Allah ileyim" demek doğrudur. Ona göre, eşyada asıl olan yokluktur. Yalnız Allah vardır ve Allah'tan başka bir şey yoktur (Topçu, 1998: 129). Rabbânî, her ne kadar Arabî'den farklı düşünmüş olsa da onu Allah'ın velî kulları arasında sayar ve Arabî ve benzerlerinin yanılığını müctehidlerin yanılması ile bir tutar (Karaman, 1987: 35). İbn Teymiyye ise Arabî'nin vahdet-i vücûd düşüncesinin yanı sıra tasavvufa da var gücüyle karşı çıkmış ve onu tenkit etmiştir.

Tasavvuf, İbn Arabî'ye kadar, pratik durumunu korumuş yani Kur'ân ve sünnete uymayı, emirlere itaatı, taat ve ibadeti, kalbi mâsivâyâ muhabbetden ayırmayı, nefsi tezkiye ve kalbi tasfiyeyi hedef edinmiş ancak İbn Arabî ile teorik durumuna geçip felsefeleşerek dört tarafa yayılmıştır. Ardından Arabî'den sonra bir teozofi halini alarak ilerleme ve orijinaliteden uzaklaşarak taklitten ibaret hale gelmiştir (Sunar, 1978: 11). Arabî, M. XIII. asırda kurduğu felsefe ile tasavvufun olgunluk çağını yaşatmıştır. Kendisinden sonra gelecek olan ve onun düşünceleri ile kurduğu tasavvufî felsefenin yayılmasında büyük etkisi olan kişi ise Konevî'dir.

Tasavvuf tarihinde bir meseleyi ele alırken onu icra edebileceğimiz iki ana ekol mevcuttur. Bunlardan ilki Serrâc, Kuşeyrî ve Kelâbâzî gibi sûflerin teşkil ettiği tasavvufu fıkıh-kelâm çerçevesinde ele alan ekoldür. Hicri II. ve V. asırlar arasındaki dönemde hâkim olmuş olup bâtınî fıkıh olarak anılır. Diğer bir yaklaşım ise, zeminini Arabî'nin belirlediği ama formunu Konevî'ye borçlu olan metafizik tasavvurdur (Demirli, 2015b: 19).

İbn Arabî, içinde bulunduğu bu devir için “İslam marifetinin kemale erdiği devirdir” ifadesini kullanmıştır (Demirli: 2015a: 16). İslâm'ın olgunluk evresi olarak adlandırılan bu asırda İbn Arabî, Sadreddîn Konevî, Mevlânâ, Yûnus Emre ve Hacı Bektâş-ı Velî gibi pek çok önemli mutasavvıf yetişmiştir.

8. SADREDDİN KONEVÎ

Gazzâlî ile bir önceki asırda güç kaybeden tasavvufî felsefe, İbn Arabî ve onun görüşlerinin yayılmasında büyük etkisi olan Konevî ile birlikte tekrardan güç kazanmış ve tasavvuf, İslam tefekkürünün merkezine oturmuştur. Sonrasında da pek çok mutasavvıfa kaynaklık etmiştir. Konevî, İbn Arabî'nin sistemleştirdiği ve onun Anadolu'daki düşünce sisteminin merkezine oturttuğu vahdet-i vücûd anlayışının yayılmasına büyük katkı sağlamıştır. Anadolu'da yetişmiş önemli bir isim olan Konevî, İslam filozoflarının metafizik anlayışını tekrardan yorumlamış ve kendi tasavvufî birikimiyle birleştirerek tekrardan sunmuştur.

Muhyiddîn'in düşüncelerinin Garp'ta yayılmasında büyük payı olan Konevî, bazı düşünceleri itibarıyla Muhyiddin'den ayrılır. O, Muhyiddîn'e göre daha mantıkçı ve rasyonalisttir. Onun nazarında âlem ile varlık iki ayrı şeydir. Konevî'ye göre velâyeti nübüvvete üstün saymak doğru değildir. Çünkü birincisi insânî, ikincisi ise İlâhî âleme aittir (Ülken, 2015: 174-176).

Konevî'nin en önemli eseri “Miftâhü'l-Gayb” (Tasavvuf Metafiziği)'tir. O hem bu eserinde hem de diğer eserlerinde metafizik konusu üzerinde durmuştur. Onun

ele almış olduğu metafiziğin konusu “Allah’ın varlığı” meseledir. Konevî’nin kaleme aldığı bu eser Arabî’nin Fusûsu’l-Hikem ve Fütûhatü’l-Mekkiyye isimli eserleriyle Anadolu tasavvufunun en önemli metinleri arasında yer alırlar.

Konevî, bu metafizik tasavvur ile insan, insanın âlemdeki yeri ve diğere varlıklarla olan münasebeti ve âlemdeki diğere varlıkların durumu gibi pek çok mühim konuyu ele almıştır (Demirli, 2015a: 40).

Demirli, Konevî’nin de içinde olduğu bu devri ayrıcalıklı kılan en önemli hususun Doğu’dan Batı’ya ve Batı’dan Doğu’ya doğru gerçekleşen entelektüel hareketin olduğunu söyler (Demirli, 2015a: 17). Moğolların halka uyguladığı zulüm bu hareketi tetikleyen en önemli sebeptir. Yaşanan bu entelektüel hareketlilikle beraber Anadolu, derin bir tefekkür düşüncesinin merkezi haline gelmiştir. Anadolu’nun bu durumu Bağdat’taki ilim ve düşünce hayatının bir devamı niteliği kazanmıştır. Çünkü H. VI. asırda ve sonraki asırlarda nasıl en önemli mutasavvıflar Bağdat’ta yetişmişse M. XII. asırda da büyük mutasavvıflar Anadolu’da yetişmiştir. XII. ve XIII. asırlar Türklerin Müslümanlaşma sürecini tamamlayıp İslam dünyasının kültür serüvenine dâhil olduğu bir dönemdir.

XIII. asırda İbn Arabî ve Sadreddîn Konevî ile zirveye ulaşan tasavvuf, sonrasında verimli bir şerh geleneğini ortaya çıkarmıştır. Bu asır, sonraki asırlara kaynaklık etmiş ve bu dönemde ve öncesinde yazılmış pek çok eser sonrasında şerh edilmiştir. XIII. asırda Mevlânâ’nın kaleme aldığı Mesnevî de sonraki asırlarda pek çok şârih tarafından şerh edilmiştir. Bu şerhlerin en meşhurları Sürûrî ve Ankaravî tarafından yazılmış olup Sürûrî’nin şerhi Farsça, Ankaravî’nin şerhi ise Türkçe kaleme alınmıştır.

9. MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ

Mevlânâ'yı ve onun düşüncelerini anlamak için onun kaleme aldığı eserleri mütalaa etmenin yanı sıra onun fikrî gelişiminin nasıl oluştuğunu ve içinde bulunduğu dönemin kültürel ve siyâsî yaşantısını da iyi anlamakla mümkün olur.

Hız. Mevlânâ'ya kadar gelen süreçte eserleri ile tasavvuf tarihine adlarını yazdıran Sühreverdi, Şeyh-i Ekber gibi isimler düşünceleriyle XIII. asırda yetişmiş olan Mevlânâ'yı etkilemişler ve onun tefekkür hayatının şekillenmesinde büyük katkılarda bulunmuşlardır.

Bu iki isim Mevlânâ'nın yanı sıra onun Mesnevî isimli eserine şerh yazan Ankaravî'yi de derinden etkilediği tarafımızdan hazırlanan VI. cilt şerhinde ortaya çıkmıştır. Ankaravî, Sühreverdi'nin Heyâkılı'n-Nûr isimli eserine de bir şerh yazmış ve Mesnevî Şerhi'nin altıncı cildinde göndermelerde bulunmuştur. İbn Arabî'nin düşünceleri ışığında da Mesnevî'yi şerh etmiştir.

Mevlânâ'nın yaşadığı XIII. asır, Anadolu Selçuklu Devleti'nin en huzursuz olduğu, siyâsî entrikalarla çalkalandığı ve aynı zamanda mezheplerin hatta dinlerin kaynaştığı ve İslâmî düşüncenin hareketli ve renkli olduğu bir zamandır (Küçük, 2015: 20-24). Coğrafyanın içinde olduğu bu huzursuzluk ve Moğol baskıları tıpkı zühd döneminde olduğu insanları manevî bir sığınak olan tasavvufa yöneltmiştir. İnsanlar, dönemlerinde yaşayan tasavvuf büyüklerine sarılmışlar ve onların din büyüklerine olan saygıları artmıştır. Mevlânâ da bu çalkantılı dönemde yaşamış tasavvuf büyükleri arasındadır.

Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışında en fazla etkilendiği mektep İbn Arabî ve onun sistemleştirdiği vahdet-i vücûd anlayışı olmuştur (Ocak, 1996: 91). XIII. asırda İbn Arabî'nin vahdet-i vücûd düşüncesini en iyi şekilde müdafaa eden Sadreddîn Konevî, Mevlânâ'nın hocasıdır. Mevlânâ'ya bu düşünceyi telkin eden hocası Konevî'dir (Topçu, 1998: 129). Babası Bahâeddin Veled'in Mevlânâ'nın irfânî

dünyasının gelişiminde payı büyüktür. Manevî doygunluğa erişmiş olan babası ona ilk tasavvufî terbiyeyi veren kişidir. Mevlânâ'nın yaşadığı dönemde Anadolu'da gelişim gösteren Melâmetîlik ve Kalenderilik de onun etkisi altında kaldığı tasavvuf akımları arasındadır. Mevlânâ'da Kalenderiliğe karşı sempati uyandıran Şems'tir. Lakin o, dönemdeki kaba Kalenderiliğe karşıdır. Yine bunlara ilave olarak o dönemdeki Kübrevîlik, Yesevîlik ve Vefâilik, Mevlânâ üzerinde tesir eden akımlar arasında yer alır (Ocak, 1996: 94-95).

Şüphesiz Mevlânâ üzerinde en derin tesiri olan kişi Şems-i Tebrîzî'dir. O, Mevlânâ'da var olan derin cezb halini ortaya çıkarmıştır. Mevlânâ, Şems'i tanımamış olsa belki yalın bir kişi olarak kalacaktı. Ancak Şems, Mevlânâ'yı Mevlânâ yapmıştır. Onun manevî zenginliğini ortaya çıkartmış ve ilahi aşk ile ilgili coşkulu şiirler yazmasına vesile olmuştur.

Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ'nın coşkun ırmağının önünde olan seddi yıkmış ve ona kendi kalenderâne tasavvuf anlayışını eklemiştir. Kalenderîlikte yer alan dünyayı boşlama, dünyaya ait her şeye tepeden bakma ve dünyaya ait her şeyi ilahi aşka engel gören bir anlayışı Mevlânâ'ya da aşılarmıştır (Ocak, 1996: 144).

Şems, Mevlânâ'nın talebeleri ve halk arasında çıkan kargaşa nedeniyle ortadan kaybolmasından sonra Mevlânâ, sevgi ve muhabbetini Selâhaddin Zerkubî'ye hasretmiştir. Onun ölümü ile de Hüsâmeddîn Çelebi ile aynı muhabbeti devam ettirmiştir. Mevlânâ'nın Mesnevî isimli eserini vücuda getirmesinde Çelebi Hüsâmeddîn'in payı oldukça büyüktür. Çünkü bu önemli eser onun isteği üzerine kaleme alınmıştır. Mevlânâ'nın Hüsâmeddîn'e muhabbeti öyle büyüktür her ciltte ona göndermelerde bulunur. Altıncı cildin ilk beytinin “*Ey hayât-ı dil Hüsâmeddîn besî / Meyl mîcüşed beğism-ı sâdisî*” şeklinde olması bunun bir örneğidir.

Mevlânâ çok kuvvetli bir sûfiyâne cezbeye mâlik, rind ve kalendermeşreb bir adam, en geniş tasavvufî telakkileri ruhunun samimi ihtiyaçları neticesinde duymuş

kuvvetli bir şahsiyettir (Köprülü, 1966: 188). O, bir ayağı ile sımsıkı şeriata bağlı diğer ayağı ile yetmiş iki milleti dolaşan bir pergel misalidir (Ocak, 1996: 146).

Mevlânâ için tasavvuf, billurlaşmış bir “belli kaideler ve akideler mecmuası” değil, duyulan yaşanan bir şeydir. Öyle aklî ve hissî muhâkemât ile değil keşf yani ilham ve aşk ile anlaşılır (Köprülü, 1966: 191).

Mevlânâ şiire tasavvufa intisabından sonra başlamıştır. O, şiiri mistik düşüncelerin ve ilahi aşkın terennümünde bir araç olarak kullanmıştır. Tasavvufu konu edinmesi hasebiyle pek çok kavram ve sembol kullanmıştır (Ocak, 1996: 124-125). En tanınmış eseri Mesnevî’de de sembolik bir dil kullanmış olması onun bazı kesimler tarafından yanlış anlaşılmasına yol açmıştır. Onun tasavvufî düşünce sisteminin nasıl geliştiğini bilmeyenler onun şiirlerini yorumlarken hataya düşmüşlerdir.

Mevlânâ’nın şiirleri incelendiğinde onun tasavvuf anlayışında etkili olan üç anlayış olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki Necmeddîn-i Kübrâ’nın sünnî esaslara dayalı kısmet zühdü nitelikte olan tasavvuf sistemidir. İkincisi kaynağını Horasan Melâmetîliğinden alan ilahi aşk ve cezbeyle dayalı Kakenderîlik ve üçüncüsü ise Arabî’nin sistemleştirmiş olduğu vahdet-i vücûd anlayışıdır (Ocak, 1996: 129). Mevlânâ’nın tasavvuf anlayışı sadece Şems-i Tebrîzî ile sınırlandırılmış olsa da babasının da etkisi göz ardı edilmemelidir. Sünnî zühdî yaşantısının temeli babasına dayanır.

Mevlânâ, İbn Arabî’nin vahdet-i vücûdunda yer alan ahlakçı karakteri üzerine estetiği ekleyerek ve onun varlık meselesine verdiği önemi de insan üzerine kaydırarak yeni bir sentez yapmıştır (Ocak, 1996: 132). Ancak Mevlânâ’nın sanatı kadar tasavvufî fikirleri orijinal değildir (Ülken, 2015: 186). Onun tasavvuf anlayışının temelinde “insaniyetçilik” vardır. Öyle ki herkes tarafından bilinen ve

Mevlânâ ile özdeşleşmiş olan: “Ne olursan ol yine gel” ifadesi onun insanîyetçi tasavvuf anlayışının bir göstergesidir.

XII. ve XIII. asırlar siyâsî olarak Moğol istilasının olduğu dönemlerdir. Moğollar, Maveraünnehir’den Anadolu’ya dek her yeri kasıp kavurmuşlar, yakıp yıkmışlardır. Bunun neticesi olarak ilim her ne kadar bu dönemlerde gerilemiş olsa da tasavvufa dair önemli eserler vücuda getirilmiştir.

İbn Arabî’nin yanı sıra onun yetiştirdiği Sadreddin Konevî de Mevlânâ’nın üzerinde tesir etmiş bir isimdir. Mevlânâ’nın tefekkür âlemini, felsefesini ve düşünce hayatını ve onun yanı sıra Ankaravî’yi ve ona “Hazret-i Şârih” unvanını kazandıran Mesnevî Şerhi’ni derinlemesine anlamak, onun fikriyatının inceliklerine vakıf olmak için bu bahsi geçen fikir adamlarını ve onların düşüncelerini iyi anlamak gerekir. Ta ki ne zaman büyük mutasavvıflar ve eserleri anlaşılırsa o zaman Mesnevî ve ona yazılan şerhler tam manasıyla anlaşılabilir olur.

Mevlânâ’nın yaşamış olduğu Anadolu çok çeşitli ve renkli tasavvuf ortamı idi. Öyle ki Mevlânâ’yı ve onun Mesnevî isimli eserini bilip anlamadan Anadolu’daki ilk Türk eserlerini anlamak mümkün olmayacaktır.

XII., XIII. ve XIV. asırda tekkeler ve tarikatlar kurulup yaygınlık göstermeye başlamıştır. Medreselerin de kurulmasıyla ilim hayatı ilerleme kaydetmiş ve tarikatlarla birlikte de tasavvuf iyice yayılma alanına sahip olmuştur. Bu dönemde pek çok tarikat kurulmuştur. Başlarda zühd yönü ağır basan ve ferdî bir hareket olan tasavvuf, artık tarikatlarla birlikte toplumsal bir özellik kazanmaya başlamıştır. Biz burada Mevlânâ tarafından kurulan “Mevlevîlik” yolunu; sonraki bölümlerde de dönemin diğer önemli tarikatlarını incelemeye çalışacağız.

10. MEVLEVÎLİK

Mevlânâ, babası Bahâeddin Veled ve Burhâneddîn Muhakkık Tirmizî vasıtasıyla aldığı Kübrevîlik, Şems-i Tebrizî’den aldığı vecd ve coşkuyu İbn Arabî

tesiriyle aldığı vahdet-i vücûd telakkisiyle yoğurmuş ve yepyeni bir mektep oluşturmuştur (Yılmaz, 2016: 130). Onun oluşturduğu bu yeni mektebin adı Mevlevîlik'tir.

Çelebi Hüsâmeddîn'den sonra Mevlevîliği Sultan Veled ve ondan sonra da oğulları temsil etmiştir. Bu dergâhta şeyhliğin ya babadan oğula ya da ailenin büyüğünden diğer büyüğüne geçmesi bir gelenek haline gelmiştir (Gölpınarlı, 2018: 337). Mevlevî tarikatı her ne kadar fikrî olarak Mevlânâ'nın döneminde kurulmuş olsa da tarikatın tarihi asıl olarak oğlu Sultan Veled döneminde başlamıştır.

Mevlevîlik, Horasanîlik'ten yani Melâmetîlik'ten meydana gelmiştir. Tarikat, Mevlânâ'nın ölümünden sonra oğlu Sultan Veled tarafından sistemleştirilmiş olup Mevlânâ'nın görüşlerinin yayılmasında etkili olmuştur. Sultan Veled, babasının döneminde bir nüve olarak teşekkül eden bu tarikatı tamamıyla kurmuş; halifeleriyle birlikte bu tarikatın yayılmasında çaba göstermiş ve nitekim de çok başarılı olmuştur.

Mevlevîlik yıllarca Osmanlı toplumunda "kalem efendileri"nin tarikatı olarak hüküm sürmüştür (Yılmaz, 2016: 130). Köylere kadar yayılmıştır. Bunun en önemli sebebi Mevlevî dervişlerinin halktan kopuk bir hayat sürmemesi olsa gerektir.

İslâm dünyasının en yaygın tarikatlarından biri olan Mevlevîlik, diğer tarikatların aksine genel itibariyle elit zümre, sanatkârlar ve musikîşinaslar arasında yaygınlık göstermiş olup aşk ve cezbeğe ağırlık vermiştir (Türer, 2013: 172). Bu tarikat, ilk başlarda zanaatkâr kesimden oluşmakla birlikte sonraları üst sınıftan insanlara hitap etmeye başlamıştır.

XVI. asra gelindiğinde Mevlevîlik köyden kasabaya, kasabadan şehre çekilmeye başlayıp kendi için gömülme sürecine geçmiştir. XVII. asırdan itibaren adeta devlet müessesesi haline gelmiştir. Zaman zaman vezirler, padişahlar bu

müesseseye önem vermişler ve onlara uyan halk da Mevlevîliğe akmıştır (Gölpınarlı, 2018: 229-231).

Mevlevîlik zaman içinde yüksek zümreye mal olmuştur. Bununla beraber vakıflar çoğalmış, dergâh müstemilatı artmış, harap olan şeyler tamir edilmiş ve yanıp yıkılan şeyler tekrardan yapılmıştır (Gölpınarlı, 2018: 239).

Mevlevîliğin ilk yıllarından XVII. asra kadar kadının erkekten hiçbir farkı bulunmamaktadır. Bu dönemlerde kadına hilafet dahi verilmiştir. Ancak XVII. asra gelindiğinde durum değişmiştir (Gölpınarlı, 2018: 257). Mevlevîliğin ilk dönemlerinde Mevlevî cemiyetlerinde yer alan kadın, Mevlevîliğin vakıflaşip iktidara dayanmasının ardından geri planda kalmıştır.

Mevlevî dergâhları XVIII. asırdan itibaren tasavvuf ve müziğin yanı sıra edebiyat ve diğer sanatlar içinde akademi niteliğine dönüşmüştür. Mevlevîler arasında III. Selim, İsmail Dede Efendi ve Zekâi Dede gibi bestekârlar ve Şeyh Gâlib gibi büyük şairler de yetişmiştir (Ateş, 2004: 163). Yine XVIII. asırda yetişmiş olan İsmîl Rûsûhî-yi Ankaravî de Mevlevî'dir.

Mevlevîlik inanç bakımından sonraları iki ayrı kola ayrıldığı iddia edilmiştir. Bunlardan ilki, zühdü esas alıp şeriat çizgisini takip eden Veled kolu, diğeri ise şeriat çizgisini takip etmeyen, şarap ve esrarın serbest olduğu ve bıyıkların uzatıldığı bâtinî karektere sahip Şems koludur (Öngören, 2017: 274). Mustafa Kara, bu düşüncenin aksine Mevlevîliğin kolu olmadığını Şems ve Veled olarak gösterilen kolların meşrep dolayısıyla bu şekilde adlandırıldığını izah eder (Kara, 2006: 230).

Mevlevîliğin en önemli iki özelliği semâ ve çiledir (Yılmaz, 2016: 253). Mevlânâ'nın herhangi bir düzene tabi olmadan cezbe halinde kendiliğinden yaptığı semâ, Sultan Veled tarafından kurala bağlanmış ve bir ayin haline getirmiştir (Topçu, 1998: 119; Ateş, 2004: 161). Semâ, dönülerek yapılan Mevlevî ayinidir. Mevlevî tarikatında dervişin çile günü 1001'dir. Çile çeken dervişlere çilekeş ifadesi

kullanılır. Derviş, çileden çıktıktan sonra artık olgunlaşmış ve insan-ı kâmil mertebesine ulaşmış olur.

11. HORASAN BÖLGESİNDE TASAVVUFUN GELİŞİMİ

Asr-ı Saâdet, Hulefâ-yı Râşidin ve tâbiûn dönemi ile başlayan zühd hareketi gelişimini tamamlamış ve bir tasavvuf cereyanı olarak Basra ve Kûfe'de başlamıştır. Buradan Maverâünnehir ve Horasan bölgelerine ulaşmış ve bu bölgelerde pek çok önemli mutasavvıf yetişmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan “Horasan Ekolü” sonraki asırlarda Yesevîlik ekolünü etkilemiştir.

Horasan bölgesindeki tasavvufî hareket, H. II. asırdan itibaren Osmanlı Dönemi'ne dek temayüz etmiştir. İbrahim b. Edhem, Bâyezîd-i Bistâmî, Hâkim Tirmizî, Kuşeyrî, Ahmed Gazzâlî, Hâce Ahmed Yesevî, Hâce Abdullah Ensâri, Necmeddin Kübrâ, Ferîdüddîn Attâr ve Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Abdurrahmân-ı Câmî bu ekolde yetişmiş sûfilerdir (Altunkaya, 2016: 131). Bu isimlerden de görülüyor ki tasavvufun en seçkin simaları genellikle Horasan bölgesinde yetişmiştir. Bu durum, gerek tasavvufun şekillendiği ilk asırlarda gerekse sonraki asırlarda burada pek çok önemli ismin yetişmiş olması Horasan'ın tasavvufun gelişiminde ne denli etkili bir bölge olduğunu gözler önüne serer.

Köprülü, Türk tasavvufunun ana merkezinin Horasan olduğunu belirtir (Köprülü, 1966: 13). Bölgede yaşanan göçler Horasan'daki tasavvuf anlayışının diğer bölgelere yayılmasında bir araç olmuştur. Göçlerin yanı sıra Horasan'a herhangi bir münasebetle gidip gelen Türkler arasında da mutasavvıflar yetişiyor ve muhtelif âmiller vesilesiyle de tasavvuf cereyanı iyice kuvvetleniyordu (Köprülü, 1966: 13). Horasan'da yetişen mutasavvıflar bu bölgenin “tasavvufun beşiği” olmasını sağlamışlardır. Horasan bölgesinin hemen hemen her yerinden bir sûfinin yetişmiş olması bu bölgenin irfânî boyutta ne derece önemli olduğunu göstergesidir.

İslam'ın yayılış hareketinde Horasan'ın rolü oldukça büyüktür. İslâmiyet, Şark'tan Anadolu'ya Horasan'da yetişen ilk sûflerin hazırlık evresinden sonra Ahmed Yesevî, Hacı Bektâş-ı Velî ve Mevlânâ gibi mutasavvıflar yoluyla geçmiştir. Horasan Ekolü olarak adlandırılan bu anlayış, XII. ve XIII. asırda Moğolların Anadolu'yu istilas zamanında halkı irfânî boyutta bir araya toplamayı başarmış ve entelektüel hareketleriyle bu ekolün gelişimine katkı sağlamıştır.

Ahmet Yaşar Ocak, XII. asırda Ahmed Yesevî'nin tarihi misyonunu şu şekilde izah eder: “İslâmiyeti, İran sûfliğininin süzgecinden geçirerek, Orta Asya'daki Budist, Şamanist ve Maniheist mistik kültürün içinden gelen göçebe ve yarı göçebe Türk boylarının anlayabileceği ve hazmedebileceği şekle getirmiş olmasıdır” (Ocak, 1978: 32).

Yesevî'nin yetişmesinde etkili olan isimlerden biri Yusuf Hemedânî'dir. Maveraünnehir ve Horasan bölgesinde sûflik eğitimini tamamlamıştır (Ocak, 1978: 36). Yesevî'nin, tasavvuf terbiyesini kendisinden almış olması onun tasavvufî eğitiminde Horasan Ekolü'nün etkili olduğunun kanıtıdır. O, bu bölgelerde aldığı tasavvufî terbiyesinin daha sonra Türkler arasında yayılmasını sağlamıştır.

XIII. asırda Bektâşiyye tarikatının kurucusu Hacı Bektâş-ı Velî de Horasan'da tasavvufun gelişiminde etkili olmuş bir isimdir. Mustafa Kara, Bektâşîliği Yesevîliğin bir kolu olarak görenlerin mevcut olduğunu belirtir (Kara, 2006: 222). Bazı kaynaklar da Hacı Bektaş'ın Yesevî'nin dervişlerinden olduğu kanaatindedir (Ateş, 2004: 179; Yılmaz, 2016: 251). Hacı Bektâş, Yesevî'nin müridi olsun ya da olmasın ondan etkilenmiştir. Hacı Bektâş üzerine doktora çalışması yapan Esad Coşan: “Yûnus ne ise Hacı Bektâş odur; Hacı Bektâş ne ise Yûnus da odur. Mevlânâ ne ise Yûnus da odur. Yûnus ne ise Mevlânâ da odur. Hepsi aynı ekolün insanlarıdır (Coşan, 1995: 37-42) diyerek Mevlânâ, Yûnus Emre ve Hacı Bektâş arasındaki bağlantıyı da aşikâr eder.

Altunkaya, Horasan ekolünün özelliklerini şu şekilde sıralar: Sema, hângâh âdâbı, ilm-i bâtın, şeyhin belirleyiciliği, cömertlik ve fütüvvet, şiir, Ehl-i Beyt muhabbeti, adalet ve özgürlükçü tutum ve son olara da melâmetiliktir (Altunkaya, 2016: 137).

Melâmet, Horasan ekolünün karakterini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Melâmetiyye'nin ana özelliğini gizli ibadet uygulaması oluşturmuştur. Horasan ekolüne mensup olan sûfîler genel olarak Melâmetîlerin anlayışlarını bünyelerinde barındırmışlardır. Bunlar, Allah'tan başkasını asla düşünmeme, Allah'a ve onun emirlerine uyma, Allah'a gönülden bağlılık duyma gibi kavramlardır.

Horasan ekolünün gelişiminde İran ve Türk mutasavvıfların rolü vardır. Horasan ve Maverâünnehir'de yetişen mutasavvıflar Anadolu tasavvufu üzerinde etkili olmuşlar ve bu bölgelerde gelişen Yesevîlik, Kübrevîlik ve Melâmîlik gibi tasavvufî ekoller daha sonra gelişerek Anadolu tasavvufun oluşmasını sağlamışlardır (Tosun, 2012: 493). Görüldüğü gibi Horasan sadece ilk dönem tasavvufçuların gelişiminde değil asırlar sonra Anadolu'daki tasavvufun gelişim evresinde de önemli role sahip olmuştur.

12. NECMEDDÎN-İ KÜBRÂ

Necmeddîn-i Kübrâ, XII. asrın sonları ile XIII. asrın başlarında Harzemşahlar Devleti'nin hâkim olduğu Harezmi bölgesinde yetişmiş ve bu bölgede irşad faaliyetlerinde bulunan önemli bir mutasavvıftır. Henüz tarikatların teşekkül etmediği bir dönemde kendisine Kübreviyye isimli bir tarikatın nispet edilmesi onu daha da önemli kılmaktadır. M. 1221'de Moğollar Harzemşahlar'ın ülkesini istila ettiklerinde Necmeddîn-i Kübrâ bir grup müridi ile birlikte Harezmi müdafaası sırasında şehit olmuştur.

Orta Asya'da kurulan üç büyük tarikattan biri olan Kübrevîlik tarikatı (Tek, 2019: 313) Necmeddîn-i Kübrâ'nın etrafında teşekkül etmiştir. Bu tarikatın zühhd anlayışı ve sade bir tasavvuf telakkisine dayanır (Ocak, 1996: 92).

Necmeddîn-i Kübrâ'nın birçok müridi olmuş ve onlar vasıtası ile tasavvuf yolundaki düşünceleri geniş alanlara yayılmıştır. Onun en önemli iki halifesi Mecdüddin el-Bağdâdî ve Necmeddîn-i Dâye'dir (Tek, 2019: 314).

Necmeddîn-i Kübrâ'nın tasavvufu, İbn Arabî'nin tasavvuf anlayışının aksine çok sadedir. Arabî'de görülen karışık teosofik anlayış onda yoktur. Onun kitaplarında sürekli 10 sayısını tekrar ediyor olması onda bu sayının önemli olduğunun göstergesidir.

Kendinden önceki pek çok sufîde olduğu gibi Necmeddîn-i Kübrâ'da da şeriat vurgusu ön plana çıkmaktadır. O, şeriatı gemiye, tarikatı denize ve hakikati ise inciye benzetir (Tek, 2019: 316). Öyle ki tasavvufu adeta bir yolculuğa benzeten Necmeddîn-i Kübrâ'nın nihai ve en önemli amacı hakikata ulaşmaktır. Kübrâ, şeriat ve tarikatı hakikate ulaşmak için bir araç olarak görmektedir.

Molla Câmî, Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'in Necmeddîn-i Kübrâ'nın sohbetinde bulunup onun halifesi olduğunu söyler (Câmî, 2008: 631). Ahmet Yaşar Ocak Bahâeddin Veled'in Kübrevîliğinin ileri gelen temsilcilerinden olduğunu (Ocak, 1978: 92) Abdülbaki Gölpınarlı ise Mevlânâ'nın babası vasıtasıyla bu tarikatla bağlantısının olduğunu belirtir (Gölpınarlı, 1931: 9). Ancak Ziya Avşar, Bahâeddin Veled'in Necmeddîn-i Kübrâ'nın bağlılarından olduğu bilgisinin Veled'in Maarif'i ile çeliştiğini ve onun eserinin Kübrevîlikle hiçbir ilgisinin olmadığını belirtir (Avşar, <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=5822> e.t.: 08.06.2019). Süleyman Gökbulut, Necmeddîn-i Kübra ve Kübrevîlik isimli doktora çalışmasında Bahâeddin Veled'in Kübrevîlik silsilesinde olmadığını ama çağdaş olan Bahâeddin Veled ve Necmeddîn-i Kübrâ'nın görüşmeleri ve sohbette

bulunmalarının ihtimal dâhilinde olduğunu belirtir. Bunun yanı sıra Bahâeddin Veled'in dedesi hatta babasının Ahmed el-Gazzâlî ile görüştüğü hatta ondan icâzet dahi alma ihtimalinin olduğunu ve yine Necmeddîn-i Kübrâ'nın silsilesinin de iki şahıs sonra Ahmed el-Gazzâlî'ye ulaştığını belirtir (Gökbulut, 2009: 181). Tüm bu veriler ışığında zâhirî ve bâtinî ilimlerde çok derin bir zat olan Necmeddîn-i Kübrâ ile Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'in aynı dönemde yaşadıkları ve birbirleriyle etkileşim içinde oldukları varsayılırsa Necmeddîn-i Kübrâ'nın düşüncelerinin de Mevlânâ üzerinde tesiri olduğu sonucu çıkarılabilir.

Onun en önemli eseri *Fevâihu'l-Cemâl*'dir. Manevî bir günlük niteliğinde olan eser, müellifin sâliklerin tasavvuf yolunda başarıyla yol almalarında yardımcı olunması için kaleme alınmıştır (Knysh, 2011: 220).

13. XIII. ASIRDA İSLAM DÜNYASINDA SİYÂSÎ DURUM

XI. yüzyılda Anadolu'da Abbasiler'in askerî ve siyâsî nüfuzu azalmış, Büyük Selçuklu Devleti, Abbasi halifelerini korumaya almış ve hilafet sembolik bir duruma dönüşmüştür. Selçuklular başta Büveyhoğulları'na ve diğer bâtinî hareketlere karşı savaş açmış ve İslâm dünyası birliğini büyük oranda sağlamışlardır.

Alamut Kalesi'ni merkez edinerek İsmâilî mezhebine mensup batınî ve heretik bir tarikat kuran Hasan Sabbah'ın 1092 yılında Büyük Selçuklu Devleti'ne yönelik peş peşe suikastlar düzenlemesi ve başta Selçuklu sultanı Melikşah'ı ve onun kudretli veziri Nizamülmülk'ü öldürtmesinin ardından İslam dünyasında kısa süreli bir kaos yaşanmıştır. Bu durum taht kavgalarına ve Büyük Selçuklu Devleti'nden bağımsız olarak Anadolu Selçuklu Devleti'nin de kurulmasına sebep olmuştur (Atıcı, 2005: 62-63).

Selçuklular'ın taht kavgası ve Anadolu Selçuklularına karşı birliği sağlama mücadelesi yıllar boyu devam etmiştir. Bu yüzden Anadolu üzerinden Kudüs'e yönelik İslâm dünyasına sefer düzenleyen Haçlılar'ın engellenmesine yeterli

düzeyde mani olunamamıştır. Elbette bu iç mücadeleler tüm İslâm dünyasında sivil yaşamın güvensizliğini ve siyasi istikrarsızlığı arttırmıştır.

XII. yüzyılın son yıllarında Büyük Selçuklu Devleti yıkılıp yerine yine İran ve Orta Asya merkezli bir Türk devleti olan Harzemşahlar kurulmuştur (Taneri, 1997: 230). Böylelikle bu coğrafyanın siyâsî birliğini büyük oranda yeniden sağlanmıştır. Ancak bu durum da çok uzun sürmemiş ve Orta Asya'dan gelen güçlü bir Moğol istilasını Harzemşahlar'ı yerle bir etmiştir. Bütün İslâm dünyası bu istilanın karşısında savunmasız kalmıştır. İlk Moğol saldırısı Horasan bölgesine yapılmış ve 1221 yılında Horasan şehirleri savunması sırasında bölgenin büyük mutasavvıflarından olan Necmeddîn Kübrâ da bu istila sırasında şehid olmuştur (Gökbulut, 2009: 33-53). Moğol istilasını o kadar şiddetli olmuştur ki, Merv ve Rey gibi Horasan şehirleri tarihten silinme noktasına gelmiştir. Bunun neticesi olarak haliyle Horasan'dan, görece olarak daha güvenli bir bölge olan Anadolu'ya yönelik büyük bir göç dalgası gelmiştir. Ancak Moğol saldırısı bununla kalmamış ve Anadolu'nun içine kadar nüfuz etmiştir.

Diğer yandan Mısır'da da bu dönemde Şii Fâtımîler vardır ve geriye kalan diğer Sünnî dünya ile pek de iyi ilişkileri yoktur. Filistin'de de Kudüs merkezli bir Haçlı Devleti kurulmuş ve Haçlı saldırıları bundan sonra da devam etmiştir (Seyyid, 1995: 230-231).

Genel olarak XII. ve XIII. yüzyılda İslam dünyasında işgal, katliam, talan, kaos, göç ve kargaşanın yarattığı endişe, korku ve güvensizlik hali hüküm sürüyordu. İşte içinde bulunulan bu siyâsî kargaşanın ortasında bu bölgede pek çok büyük düşünür ile tasavvufun önemli simaları yetişmiştir. Bu sebeple ki bu dönem, Anadolu coğrafyasında önemli bir çağdır.

14. MEVLÂNÂ DÖNEMİNDE HORASAN'DAN ANADOLU'YA GELEN ÖNEMLİ MUTASAVVIFLAR

14.1. Hacı Bektâş-ı Velî

Hacı Bektâş-ı Velî, XIII. asırda Horasan'dan Anadolu'ya yerleşen Türkmenler arasındaki ünlü bir tasavvuf ve fikir önderidir. Dönemin mutasavvif ve meşâyihî içinde en fazla meşhur olan ve etkisi en geniş olan kişi olduğu halde hakkında tarihi belge niteliğinde pek az bilgi vardır. Hacı Bektâş'ın "Horasan Erenleri"nden Horasan Melâmetiye ve Kalenderiye akımına mensup bir sûfî olduğu genel olarak kabul görmektedir. Keza Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşî efsanesinin yaratılmasında önemli rolü bulunan Abdal Musa'nın da Hacı Bektâş-ı Velî gibi Haydarî ve Kalenderî bir şeyh olduğunu ileri sürmektedir (Ocak, 2017: 144-146).

Hacı Bektâş-ı Velî'nin yaşadığı dönemden bugüne değin pek çok taraftarı ve müntesibi bulunmaktadır. Günümüzde dahi, ona bağlı ve onu seven çok sayıda kişi ve topluluk vardır. Bektaşîlik adıyla kendisine izafe edilen bir tarikatın önderi olarak kabul edilmektedir (Hacı Bektâş, 2007: 13).

Araştırmacılar Hacı Bektâş-ı Velî'yi iki farklı şekilde ele almaktadır: Tarihî kişiliği ve menkıbevî kişiliği. Onun tarihî kişiliği bakımından dönemin kaynakları içinde kendisi hakkında hiçbir iz bulunmamaktadır. Bu durum onun tarihsel kişiliğini tartışmalı hale getirmiştir. Menkıbevî kişiliğine göre ise Hacı Bektâş, Rum (Anadolu) abdallarının pîri ve Diyâr-ı Rûm'un büyük evliyasıdır. Bu menkıbeler onun belirli bir kesim tarafından kutsallaştırılmasının sonucudur. Onunla aynı çağda yaşamış olan ne Yûnus Emre ne Mevlânâ ne de başka bir sûfî onun kadar kutsallaştırılmamıştır. Bununla birlikte onun yaşadığı dönemde yazılmış hiçbir eserde ve resmî hiçbir kronikte ondan bahsedilmemektedir (Ocak, 1996c: 455).

Hacı Bektâş ile ilgili bilgi veren ve bilinen en eski kaynak Âşıkpaşazâde'nin oğlu Elvan Çelebi'nin "Menâkıbu'l-Kudsiyye" isimli menkıbevî tarih eseridir. İkinci

kaynak ise kendisinden sonra XIV. yüzyılda yaşamış olan Ahmed Eflâkî'nin "Menâkibu'l-Ârifin" adlı eseridir. XV. yüzyılda ise "Menâkıb-ı Hünkar Hacı Bektâş-ı Velî" isimli ve daha çok Velâyetnâme olarak da bilinen eser yazılmıştır. Bu eser onun tarihî kişiliğinin tespit edilmesi bakımından son derece önemli olmakla birlikte sonradan kurumlaşan Alevî-Bektâşî inançlarının esasını teşkil edecek menkıbeler bakımından da son derece zengindir. XVI. yüzyılda Taşköprülüzâde'nin "Şekâiku'n Numâniyye" adlı eserinde diğer kaynaklardan farklı olarak Sünnî bir Türkmen şeyhi olarak anılmaktadır (Ocak, 1996c: 455).

Hacı Bektâş-ı Velî'nin ne zaman ve nerede doğduğu ve nereden geldiğine dair kesin bir bilgi yoktur. Onun doğum tarihi gibi ölüm tarihi de tam olarak bilinmemektedir (Hacı Bektâş, 2007: 13-15).

Gelibolulu Mustafa Ali, onu Orhan Gazi Devri; Taşköprülüzâde ise onu I. Murad Devri uleması arasında zikreder. Velâyetnâme'de ise çağdaşı olduğu belirtilen Mevlânâ (1207-1273) Seyyid Mahmud Hayrânî (ö. 1268) Hacım Sultan gibi isimler hep XIII. yüzyılda yaşamış oldukları bilinen kimselerdir. Ahmed Eflâkî Menâkibu'l-Ârifin'de onun Mevlânâ ile aynı dönemde yaşadığını söylemektedir. Sonraki asır kaynaklarda ise 1248'de doğduğu yazılmışsa da bu kanıtlanamamıştır (Hacı Bektâş, 2007: 13-14).

Velâyetnâme'de verilen bilgiye göre kendisi bir Türkmen şeyhi olmasına rağmen Seyyid'tir. Soyu VI. İmam Musa Kazım üzerinden Hz. Ali'ye varmaktadır. Nişabur'da doğmuş, Ahmet Yesevî'nin halifelerinden Lokman Perende'den ders almıştır. Ahmet Yesevî ile görüşmüş ondan icazet alarak irşat yapmak üzere Anadolu'ya gönderilmiştir. Velayetnâme'nin 6. Bölümü "Hacı Bektâş-ı Velî'nin, Ahmed Yesevî'den İcazet Alıp Rum Ülkesine Gelmesi" başlığı ile geçse de Ahmet Yesevî'nin Hacı Bektâş-ı Velî'nin doğumundan 43 sene önce öldüğü bilinmektedir (Eyyüboğlu, 1989: 62).

Âşıkpaşazâde onu meczup bir derviş olarak tanıtır. “Hacı Bektâş sırrını, keşif ve kerametlerini, her nesi var ise Hatun Ana’ya emanet etmiştir ve kendisi meczup bir derviştir (Âşıkpaşazâde, 2003: 298).

Hacı Bektâş-ı Velî’nin 1240’ta bastırılan Babailer isyanına katıldığı da ileri sürülmüştür. Bununla birlikte Ahmet Yaşar Ocak, Hacı Bektâş’ın Baba İshak’ın önemli halifelerinden biri olmakla birlikte isyana katılmadığını ileri sürmektedir (Ocak, 1996c: 101).

Hacı Bektâş-ı Velî’nin Bektaşîlik içinde sahip olduğu kült, başka hiçbir tarikat önderi için söz konusu olamamıştır. Alevî-Bektâşî inançlarında menkıbevî kişilikten de öte bir kült, bir mitos ve inanç esasına dönüşmüştür. M. Fuad Köprülü yaptığı araştırmalarda XIV. yüzyılda Sulucakarahöyük tekkesinde yetişen Abdal Musa’nın, bu menkıbevî kültün inşasında büyük bir rolü olduğunu ortaya koymuştur. (Ocak, 1996c: 86).

14.2. Evhadüddîn-i Kirmânî

XIII. asrın en tanınmış mutasavvıfları arasındadır. Vahdet-i vücûd mektebine bağlı olan Kirmânî, Kalender-meşrep biridir (Ocak, 2017: 131). Ahmet Yaşar Ocak onu Kalenderî olduğunu söylerken; Mikail Bayram ise onun Anadolu’da fütüvvet teşkilatının kurucusu ve aynı zamanda Melâmetî olduğunu dile getirir (Bayram, 1999: 66-68). Ancak İbn Arabî, Melâmetiyye yolundan olanların isimlerini zikr ederken Kirmânî’ni ismini hiç vermez. Onun cezbe halinde genç delikanlılarla semâ ettiğinde cezbeye kapılması (Mostafavi, 2011: 100) da Melâmetîyye tarikatına mensup olma ihtimalini zayıflatır. Çünkü bu yola mensup olanlar hallerini aşikâr etmek yerine halktan gizlerler.

Kirmânî, Ahmet Yaşar Ocak’ın “Anadolu’da yüksek zümre Kalenderîliği” olarak nitelediği önemli sûfîler arasında yer almaktadır.

Evhadüddîn-i Kirmânî, “şahidbâzî” yani Allah’ın cemal sıfatını varlıkta temaşa etmek anlamına gelen meşreptendir. Bu meşrepten olanlar gençlere ilgi duyup onlarla semâ etmekten hoşlanırlar (Azamat, 1995: 519). Bu sebepten olsa gerek, Evhadüddîn Kirmânî’nin, meşrepdaşı Fahreddîn-i Irâkî gibi güzel yüzlü delikanlılara karşı meyli olduğu belirtilir (Ocak, 2017: 132). Kirmânî’nin onların güzelliğini arttırmak için ellerine birer kandil verdiği de söylenir. Onun bu tavrı suistimal edilip neticesinde kötü sonuçlar doğuracağı endişesiyle tenkit edilmiştir (Azamat, 1995: 132). Ancak onun bu durumu cismânî taraftan değil de aksine manevî taraftan ele alınırsa durumun böyle olmadığı gözlemlenecektir. Çünkü bu denli tasavvufî derinliğe sahip bir sûfinin şehvete kapılıp böyle şeyler düşünme ihtimali gerçeğe pek de yakın olmasa gerek.

Kirmânî, Rubaiyat isimli eserinde şahidbâzî olduğunu zaman zaman şöyle dile getirir:

“Ne zaman kendi şahidimden söze başlasam

Kendi varlığımdan yokluğa yönelirim

Bana çok şahidbâz olduğumu söylüyorlar

Evet, şahidbâzım hakikaten şahidbâzım” (Kanar, 2014: 457).

Kirmânî’nin tasavvuf anlayışı İbn Arabî ile tasavvufun zirvesine oturan vahdet-i vücûd anlayışı ve şahidbâzî düşüncesi önemli bir yere sahiptir (Mostafavi, 2016: 79). O, bu düşüncelerini ve seyr ü sülûk yolunda yapılması gerekenleri “Rubaiyat” isimli eserinde zikr etmiştir.

Vahdet-i vücûd anlayışını benimseyen Kirmânî, aynı zamanda Evhadî tarikatının ilk halkasını oluşturur. O, diğer tarikatlara nazaran kendi erkânına bazı değişik özellikler kazandırmıştır. Zikir telkini, saç tıraş etmek, hamama gitmek, hırka giymek, halvete girmek ve sarık takmak bu tarikatının adapları arasındadır (Mostafavi, 2016: 133-135).

Evhadüddîn-i Kirmânî'nin Anadolu toprakları içinde devamlı seyahat etmesi (Mostafavi, 2016: 263) onun hem pek çok taraftar toplamasına hem de düşüncelerini geniş çevrelere yaymasına yardımcı olmuştur. Onun bu tavrı tasavvufun da bu asırda daha geniş alanlarda yaygınlık göstermesinde etkili olmuştur.

Kirmânî sadece İran'ın değil Anadolu'nun da tasavvuf hayatında derin izler bırakmış bir sûfidir (Mostafavi, 2016: 266). O, resmî olarak Evhadiyye tarikatının kurucusu olsa da zaman zaman onun hem Melâmî hem de Kalenderî yolunun özelliklerini taşıdığını görmekteyiz.

14.3. Fahreddîn-i Irâkî

Münevver bir aileye mensup olan Fahreddîn-i Irâkî, Hemedan'ın Kamacan adlı bir köyünde doğmuş, daha küçük yaşta iken kuvvetli hafızasıyla tanınmıştır. Genç yaşında devrin bütün ilimlerine vakıf olmuş ve bir medresede ders vermeye başlamıştır. Daha sonra bazı Kalenderîler ile tanışan Irâkî, onlarla yolculuğa çıkmış ve çeşitli maceralara atılmıştır. Hindistan'ın Multan şehrinde Sühreverdî'nin bir müridi olan Bahaaddin Zekeriya'nın yanına gelip onun müridi olmuştur. Şeyh Bahaaddin'in kızı ile evlenip yirmi beş yıl onun hizmetinde kalmış ve onun vefatından (H. 666 / M. 1267) sonra da onun yerine şeyhliğe geçmiştir. Ancak kendine yönelik eleştiriler artıp başı belaya girince oradan ayrılıp Kâbe'ye gidip hac etmiş sonra da Anadolu'ya geçmiştir (Ahmed Eflâkî, 1973: C. I, 60,61).

Fahreddîn-i Irâkî, Konya'da İbn Arabî'nin üvey oğlu Sadreddîn Konevî ile de görüşüp onunla uzun süre sohbet etmiş ve ondan feyiz alıp kendisine intisap etmiştir. Sadreddîn Konevî'nin derslerine iştirak ettiği kaydedilen Fahreddîn-i Irâkî, tasavvufî olarak vahdet-i vücûd anlayışına sahiptir (Bilgin, 1995: 85). Irâkî, tasavvuf çevrelerince çok önemli bir eser olarak kabul edilen "Lemaat" (Parıltılar) isimli eserini manzum olarak kaleme almıştır. Kendisi Ekber'e müntesipliğinden dolayı

onun hatırasına şiirlerinde “Mağribî” mahlasını kullanmaktadır. Lemaat isimli eserine sonraki dönemlerde pek çok şerh yazılmıştır (Yetkin, 1963: 2).

Aşk, aşk ile aramış bir âşık (Alkan, 2012: 7) olan Irâkî, hem XIII. asrın önemli mutasavvıfları arasında olan Mevlânâ ile hem de Sadreddîn Konevî ile dostluk kurmuştur (Ocak, 2017: 135).

İlk zamanlarda Hindistan’da Sühreverî’nin İshrâk düşüncesinde olan Irâkî, Anadolu’da vahdet-i vücûdun temsilcisi olmuştur. Ancak Kalenderî bir hayat sürmüştür (Bilgin, 1995: 85). Kirmânî gibi güzel yüzlü delikanlılara olan meyli bunun göstergesidir.

14.4. Necmeddîn-i Dâye

Ebû Bekir İbn-i Abdullah bin Muhammed bin Şâhâver bin Enûşirvân bin Ebî el-Necib el-Esedî el-Râzî olan Şeyh Necmuddîn-i Râzî, Necmeddîn-i Dâye olarak da bilinmektedir. “Dâye” sûtanne anlamına gelmektedir. İran’ın kadim Rey (573/1177) şehrinde dünyaya gelen Dâye, eserlerinden de anlaşıldığı üzere iyi bir eğitim görmüştür. İlk eğitimini Rey’de aldıktan sonra Moğolların istilasından önce Horasan, Harezm ve Irak’ı ziyaret etmiş farklı tasavvuf önderleri ile tanışmış kendilerinden feyz almıştır. En fazla etkilendiği mutasavvıf 1221 yılında Moğol istilası sırasında şehit olan Necmeddîn-i Kübrâ’dır. Bu yüzden Necmeddîn-i Dâye’ye Küçük Necmeddîn de denilmiştir (Necmeddîn-i Dâye, 2013: 19-22).

İlk yolculuğuna 599/1202 yılında Hac vazifesini yerine getirmek için çıkan Dâye, bu yolculuğunda önce Şam’a daha sonra da Mısır’a ve Hicaz’a gitmiştir (Baltacı, 2010: 165). Moğol istilası sırasında memleketi olan Rey şehrinde olmayan Dâye, ailesinin katledilmesi haberi üzerine sarsılmıştır ve 1221 yılında Anadolu’ya geçmiştir (Necmeddîn-i Dâye, 2013: 10-11).

1221 yılında Kübrevîlik, Anadolu’ya Necmeddîn-i Dâye sayesinde girmiştir (Gökbulut, 2009: 144). Câmî, Dâye’nin Konya’da Mevlânâ ve Sadreddîn Konevî ile de

görüştüğünü söyler. Câmî'nin Nefehât adlı eserindeki rivâyete göre; Dâye, Mevlânâ ve Konevî bir arada iken akşam namazı vakti girer. Dâye'den imamlık etmesini rica ederler. Dâye her iki rekatta da Kafirûn sûresini okur. Mevlânâ Konevî'ye nazire yaparak: “Öyle görülüyor ki bunlardan birini senin için birini de benim için okudu” der. (Câmî, 2008: 605). Kirmânî'nin Menâkıbnâme'sinde geçen bilgiye göre Dâye'nin Anadolu'da Evhadüddîn-i Kirmânî ile de görüştüğü belirtilir (Gökbulut, 2009: 145).

XIII. asrın en mühim sûfîleri arasında yer alan (Mostafavi, 2016: 232) Dâye'nin Abdurrahman Câmî'nin verdiği bilgiye göre eğitimi Kübrâ tarafından Şeyh Meceddin Bağdadî'ye verilmiştir (Câmî, 2008: 606).

XII. ve XIII. asırda yaşayan İbn Arabî, Mevlânâ, Hacı Bektâş-ı Velî, Necmeddîn-i Dâye, Ahi Evran ve Yûnus Emre gibi mutasavvıflar aynı kaynaktan beslenmişlerdir (Muslu, 2017: 60).

15. MEVLÂNÂ DÖNEMİNDE ETKİLİ OLAN DİĞER TASAVVUF AKIMLARI

15.1. Melâmetîlik

Arapça bir kelime olan melâmet, “zemmetmek, kötölemek” anlamına gelmektedir. Tasavvuf ıstılahı olarak da “gösteriş olur endişesi ile yaptığı iyilikleri gizlemek ve nefsiyle mücadele etmek için de yaptığı kötülükleri de açığa vurmak” anlamına gelmektedir (Kara, 1987: 561). Süleyman Ateş, Melâmetiyye'yi şöyle tanımlar: “Zamanla şekilciliğe dökülmüş, riyâyâya bürünmüş olan tasavvuf mensuplarına karşı bir tepki olarak doğmuş, tasavvufun özü olan ihlâsı temel ilke edinmiş bir tasavvuf okuludur (Ateş, 2004: 175).

Melâmetî; damarlarına dek tüm benliği ile ihlâsı içine sindirmiş bir kimsedir. Melâmetîler, kimsenin onların ameline vakıf olmasını istemezler (Sühreverdî, 2010: 90). Çünkü Melâmetîler ibadetlerini ve hayırlarını gizli yaparlar. Onlar için bu gizlilik çok önemlidir.

Mustafa Kara, “Melâmetiye” isimli çalışmasında bu tasavvuf yolunun şu iki ayete dayandırıldığını söyler: “Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldurmazlar). Bu, Allah’ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah’ın lütfu ve ilmi genişdir” (Mâide 5/54) ve “Kendini kınayan (pişmanlık duyan) nefse yemin ederim (diriltilip hesaba çekileceksiniz)” (Kıyâmet 75/2) (Kara, 1987: 561). Nitekim Kur’ân’da geçen bu iki ayetin mealinden de anlaşılacağı üzere Melâmetiyye yolunun temel esası “nefsi kınamak”tır. Nefis, yaptığı kötülüklerin gizlenmesini istese de bu tarikata mensup olan kişiler bu durumlarını aşikâr ederek nefislerini terbiye etme yoluna gitmişlerdir.

Melâmetiyye ilk olarak IX. asırda Nişabur’da ortaya çıkmıştır (Knysh, 2011: 96). Melâmî anlayışın bu dönemdeki özellikleri bir tarikat niteliğinde değildir. Çünkü bu asırda tasavvuf henüz kurulum aşamasındadır.

Melâmetiyye akımının doğduğu Nişabur, IX. asırda Herat, Belh ve Merv ile birlikte Horasan bölgesinin dört önemli şehrinde biri konumundaydı. Farklı tasavvuf akımlarının hâkim olduğu bu bölgede Melâmetiyyenin orta çıkmasından evvel İbrahim b. Edhem, Abdullah b. Mübârek ve Şakîk-i Belhî gibi önemli zâhidler yetişmiştir (Öztürk, 2016: 129; Tek, 2019: 48). Horasan’ın İslâmlaşmasının ardından Belh, Nişabur ve Merv şehirlerinde de tasavvufî hareket gelişim göstermeye başlamıştır (Bolat, 2011: 36). Bu dönemde Horasan bölgesinde yaşanan huzursuzluklar bu akımla beraber bir “öze dönüş” hareketi oluşturmuştur.

Abbasi dönemindeki “Mevâlî” tabakasına mensup olan esnaf kesimin içinde doğup gelişmiş olan tasavvufî hareketin adı (Ocak, 2017: 63) olan Melâmetîlik, asıl

Horasan ve Mâverâünnehir’de ortaya çıkıp gelişim göstermiştir (Gölpınarlı, 1931: 25; Ocak, 2017: 64).

Horasan bölgesinin tasavvufun teşekkülü esnasındaki önemini Hucvîrî şu sözlerle ifade eder: “Horasan’daki mutasavvıfların hepsini saymam zor olacak. Ben sadece Horasan’da üç yüz şahıs gördüm. Bunlardan her birinin bir meşrebi vardı. Onlardan bir tanesinin bulunması dahi dünyaya kâfi gelir. Bunun sebebi muhabbet güneşinin ve tasavvuf ikbalinin Horasan tarihinde bulunmasıdır” (Tek, 2019: 49). Hucvîrî’nin bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi, Horasan pek çok önemli mutasavvıfın yetiştiği bir bölgedir. Öyle ki Melâmetî düşüncenin temelini Horasan kökenli sûfler oluşturmaktadır (Bolat, 2011: 75).

Horasan, Melâmîlik anlayışının merkezi durumundadır (Bolat, 2011: 31). Anadolu’nun İslâmlaşmasında önemli bir yere sahip olan “Horasan Erenleri” ifadesi melâmet anlayışını benimseyen sûflere karşı kullanılmış bir ifadedir.

Melâmet, gündün güne gelişerek H. V. asırda Horasan ve bütün Türkistan’da bir meslek haline gelmiştir (Gölpınarlı, 1931: 14).

Melâmetîlerin gözünde ihlâs her şeyin üzerindedir (Sühreverdî, 2010: 90). Onların nefsi terbiye etmek için şekilci olan her şeyden uzak durmaları ihlâsın zedelenme endişesindedir. Çünkü onlara göre riya ve gösteriş, ihlâsı geri plana iterek zedelemek manasındadır.

Sühreverdî: “Bir gün Melâmetîlerden birisinin kendisini semâ yapmak için davet ettiğini ancak bunu kabul etmediğini, sebebi sorulduğunda ise: ‘Eğer ben semâ yaparsam vecd hali ile kendimden geçerim. Ben halimin kimse tarafından bilinmesini istemem’” dediğini söyler (Sühreverdî, 2010: 93). Onun tasavvufun önemli kaynaklarından biri olan Avârifü’l-Maârifinde söylediği bu sözler, Melâmetî anlayışını benimseyen kimselerin içinde buldukları halleri halktan gizlemek için

gösterdikleri gayretin göstergesidir. “Ölmeden önce ölünüz” hadisi de, Melâmî anlayışa sahip kimselerin benimsediği bir anlayıştır.

Melâmilikle ilgili ilk eser Sülemî'ye aittir. Sülemî, bu meşrepten genel olarak bahseder ve sonrasında bu tasavvuf yolunda olan sûflerin kırk beş ayrı özelliğini sıralar (Kara, 1987: 574). Onun bu yaklaşım tarzı XIII. asırda Melâmîliğin Sünnî tasavvuf çevrelerinde nasıl algılandığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir (DİA, 2004: 29). Sülemî, Melâmetîliğin tipik Nişabur anlayışından farklı bir şey olmadığını söylemiştir (Bolat, 2011: 220).

İbrahim b. Edhem ilk Melâmetîler arasında yer alır (Bolat, 2011: 36; Ocak, 2017: 64). Kuşeyrî'nin Risâle'sinde biyografisi hakkında bilgi verdiği ilk sûfî İbrahim b. Edhem, bir prensin oğlu iken ava çıktığı bir sırada başına gelen olaylarla dünyaya sırt çevirip fakr hayatı yaşamaya başlamıştır. Onun dünya nimetlerinden vazgeçip dış dünya ile alakasını kesmesi onun Melâmetî olduğunun göstergesidir.

Melâmetîliğin ilk kuşak temsilcilerinden olan Ebû Hafs el-Hadd bu yolu şu şekilde tanımlar: “Allah ile birlikte olmak için sırrını gizlemek, kulluk adına kendini ve nefsinin kınamak, halka sadece eksik ve kusurlarını gösterip iyiliklerini gizlemek suretiyle onun kınanmasını celbetmek” demektir. Bu tasavvuf akımını temsil eden Hamdûn Kassâr, Ebû Hafs el-Haddad gibi isimlerin pek çoğu esnaf tabakasındandır (Ocak, 2017: 65).

Melâmiyye tarikatı üç evre olarak nitelenmiştir:

- a) Melâmiyye-i Kassariyye: Kurucusu Hamdûn Kassâr'dır. Bunun oluşmasında “Horasan Mektebi”nin payı oldukça büyüktür (Sunar, 1975: 9; Kara, 1987: 579; Bolat, 2011: 19; Öztürk, 2016: 166).
- b) Melâmiyye-i Bayramiyye: Kurucusu Hacı Bayram-ı Velî'nin müridlerinden Bursalı Ömer Sikkînî'dir. Bu dönem melâmîleri Anadolu tasavvuf tarihi içinde önemli bir yere sahiptirler (Sunar, 1975: 9; Kara, 1987: 579; Bolat, 2011:

19; Öztürk, 2016: 166). Bu kolun ilk dönem Melâmîliği ile bir ilgisi yoktur. Tamamıyla Bayramiyye içinde gelişmiştir. Aynı zamanda Şîî ve Hurûfî etkilere zamanla kapısını açmıştır (Bolat, 2011: 394).

- c) Melâmiye-i Nuriye: Kurucusu Muhammed Nuru'l-Arabî'dir (Sunar, 1975: 9; Kara, 1987: 579; Bolat, 2011: 19; Öztürk, 2016: 166).

Sühreverdî kendi döneminde Melâmetîlerin özellikle Horasan'da bulunduğunu kaydeder. Bununla birlikte bu topluluğun ihlâs sahibi kimselerden oluştuğunu nasıl ki günahkâr olanlar günahlarının gün yüzüne çıkmasından çekinirlerse onların da yaptıkları iyilikler ve güzel işlerin ortaya çıkmasından çekindiklerini söyler (Sühreverdî, 2010: 93).

Melâmetîlere göre dört şekilde zikir yapılır: Dille, kalple, sırla ve ruhla (Ateş, 2004: 177; Sühreverdî, 2010: 94). Onların belirli kıyafetleri yoktur (Sunar, 1975: 19). Melâmetîlik, H. V / M. XI asırdan sonra büsbütün bâtınîleşmiş bir tasavvuf yoludur.

Melâmî anlayışın dayandığı nazarî tem kötümserlik ve fütüvvettir (Bolat, 2011: 219). Nefs kötülenmiş ve aşağılanmış. Mustafa Kara, Melâmetiyye'nin fütüvvetden, Kalenderîlik'in ise Melâmetiyye'den doğduğunu söyler (Kara, 1987: 566). Abdülbaki Gölpınarlı ise Melâmetîliğin Mevlevîlik ve Kübrevîlik tarikatlarına neş'esini verdiğini ve Abdallık ve Kalenderlik gibi bâtınî mezhep ve mesleklerin doğuşunda da etkili olduğunu söyler (Gölpınarlı, 1931: 14-15). Öyle ki, Melâmîlik tek başına teşekkül etmiş bir tarikat değildir. Kökünü "Horasan Mektebi" anlayışından almış bir tasavvuf yoludur.

Fütüvvetin "nefsin isteklerine karşı hareket etme, kendini beğenme duygusunu içinden çıkartma, sır ile bâtını zâhirden çok gözetme ve halleri gizleme" (Kara, 1987: 567-568) esasları Melâmetiyye anlayışı ile paralellik göstermektedir.

Melâmetîler, fütüvveti bir ahlâk ilkesi veya manevî bir makam olarak algılamışlardır (DİA, 2004: 28). İlk Melâmetîlerin hemen hepsinin fütüvvet ehli

olması ve onun yanında pek çoğunun esnaf teşkilatında yer alması melâmet-fütüvvet bağlantısı açısından oldukça önemlidir (Bolat, 2011: 296). Bu ifadeler neticesinde Melâmîliğin fütüvvet esasına dayalı bir yapıda olduğunu ve ondan beslendiğini söylemek mümkündür.

İbn Arabî Fütûhâtü'l-Mekkiyye'de fütüvvet makamına ancak Melâmîlerin ulaşabileceğini söyler. Ayrıca onların nefisleri üzere hükümran olduklarını dile getirir (Demirli, 2007: 245). Arabî'nin bu sözleri de Melâmîlik ve fütüvvetin biri birinden bağımsız düşünceler olmadığını bir göstergesidir.

İsmail Hakkı Bursevî ise Melâmetîleri gayb erenlerinden sayıp onlardan övgüyle bahsetmektedir (Bolat, 2011: 343).

Melâmetîliğin Kalenderîlik ile olan bağlantısı, XIII. asırda Sühreverdi tarafından kaleme alınmış Avârifu'l-Maârif isimli önemli tasavvufî eserle başlamış ve XV. asırda da Nefehâtü'l-Üns'le devam etmiştir (Ocak, 2017: 66). Hemen her tarikatta tesiri görülen Melâmetîlerin yoğun olarak görüldüğü iki tarikat vardır ki bunlar Mevlevîlik ve Nakşibendîlik'tir (Bolat, 2011: 349). Mevlânâ ki, Melâmîliğin önemli bir yer tuttuğu Belh şehrinde doğmuştur.

Tasavvufun XII. asırda tarikat şeklinde örgütlenmeye başlamasıyla Melâmetîlik, bir meşrep olarak devamlılığını sürdürürken Nakşibendiyye, Kübreviyye ve Mevleviyye olmak üzere büyük tarikatları etkilemiştir. Bunun akabinde XV. asırda kurulan Bayramiyye tarikatı içinde tekrardan oluşarak günümüze dek gelmiştir (DİA, 2004: 29). Aynı zamanda Melâmetîlik, Bektâşîlik ve Halvetîlik üzerinde de tesir etmiştir (Gölpınarlı, 1985: 127). Bu da gösteriyor ki Melâmetiyye bir tarikat olmaktan çok pek çok tarikata tesir etmiş bir anlayış veya bir meşrep olarak değerlendirilmelidir.

Melâmet fikrinin “Horasan Erenleri” tabiriyle nitelendirilen bir oluşum aracılığıyla Anadolu'da uzantısının bulunması ve bu coğrafyanın İslâmlaşması

sürecinde farklı oluşumlar içerisinde kendisine yer edinmesinden kaynaklanmaktadır (Bolat, 2011: 30). Melâmîler için ilk şart kalp temizliğidir. Yani nefsi tazkiye ve tasfiye etmektir.

15.2. Kalenderîlik

Kalender, ilk olarak X. asrın sonu ile XI. asrın başlarında Baba Tahir-i Uryân'ın kendini tarif etmek için kullanmış olduğu ve hiçbir tarikat zümresine ait olmayan tek başına münzevî bir hayat süren protest sûflere ait bir kelimedir. Kalenderî ise XIII. asırda Cemâlüddîn-i Sâvî tarafından kurulan tarikatın adıdır (Ocak, 2017: 48). Dünyayı ve dünyaya ait hiçbir şeyi önemsemeyen, içinde yaşamış oldukları toplumun düzen ve kurallarını benimsemeyen bunu da kılık kıyafet, tutum ve davranışları ile günlük hayatlarına yansıtan sûflere kalender, onların temsil etmiş olduğu zümreye ise Kalenderîlik denir (Azamat, 2001: 253; Tek, 2019: 413).

Kalenderîlik, menşeyini Hamdûn Kassâr ve Ebû Saîd Ebu'l-Hayr gibi büyük sûflerin tensil ettiği Horasan Melâmetiyyesinden alır (Köprülü, 1996: 49).

Kalenderîlik olarak anılan bu akım, öncelikle Irak'ta başlayarak ardından İran ve Mâverâünnehir'de kendisini göstermiş (Ocak, 2017: 56) ve özellikle Horasan bölgesinde diğer bölgelere nazaran daha fazla yaygınlık kazanmıştır.

Kalenderîler XIII. asırdan itibaren Moğolların her tarafı yakıp yıkıp istila etmesinden sonra Orta Asya'dan çeşitli bölgelere dağılmak zorunda kalmışlardır (Bolat, 2011: 301). Bu dönemde henüz teşekkül etmiş beylikler ve bilhassa Osmanlı Beyliği'nin uç bölgelerinde görülen ve Abdalân-ı Rûm adı verilen zümrelerle popüler Kalenderîlik temerküz etmiştir (Köprülü, 1996: 302; Ocak, 2017: 85). Kalenderîlik, tasavvuf yolu çizgisinde yaklaşık olarak X. asırdan beri varlığını gösterirken XIII. asırda Cemâlüddîn-i Sâvî ile tarikat haline gelmiştir. Sâvî, tasavvufî çevreler tarafından Kalenderîliğin pîri olarak kabul edilir (Ocak, 2017: 84-85). Cemâlüddîn-i Sâvî ile ferdî bir hareket olmaktan çıkıp tarikat haline gelen

Kalenderîlik, aynı kanal ile de Anadolu'da geniş bir kitleye ulaşmıştır (Bolat, 2011: 317).

İslâm dünyasında kurulmuş olan tasavvuf akımlarının en eskilerinden olan Kalenderîlik, içinde yaşadığı topluma yaşama biçimi ile karşı çıkan bir zümrenin adıdır. Kalenderîlerin dünyaya ait bir şeyi biriktirme gibi gayretleri yoktur. Onlar dünyaya ait hiçbir şeyi önemsemezler. Ayrıca onlar için mühim olan gönül hoşluğudur.

Menâkıb-ı Cemâlüddîn-i Sâvî'de “kalender” kelimesindeki harfler, bu tasavvuf yolunun doktrinlerinin bir izahıdır. (k) kanaat, (l) lûtf, (n) nedâmet, (d) diyânet, (r) riyâzâtı temsil eder. Bunun yanı sıra yine Menâkıb'da Kalenderîliğin esasları arasında yer alan “Çihâr Darb” saç, sakal, bıyık ve kaşların kazınmasının tarikatın esas kaidesi olarak Cemâlüddîn-i Sâvî tarafından belirlendiği kaydedilmiştir (Ocak, 2017: 86). Onların muhalif tavırları doktrinlerinde de yer alır. Onların yarı çıplak giyimleri fakr ve tecerrüd anlayışının neticesindedir (Bolat, 2011: 306). Lakin onların giyiminde bir standart mevcut değildir (Ocak, 2017: 161-164).

Sühreverdî, Kalenderîler'de safa ve sarhoşluğun hâkim olduğunu, onların adetleri terk edip meclis edeplerine uyamadıklarını ve kalp sarhoşluğu içinde olduklarını ve farzların dışındaki ibadetleri azalttıklarını söyler (Sühreverdî, 2010: 90).

Fuad Köprülü, Kalenderî tarikatını Cemâlüddîn-i Sâvî'den önce ve sonra olmak üzere ikiye ayırmıştır (Köprülü, 1996: 49). Sâvî öncesi Kalenderîlerin özelliği belli bir şeyh etrafında toplanmamalarıdır. Ayrıca bu dönemde Kalenderîlik bir hayat tarzı bir meşrep olarak algılanmaktadır (Azamat, 2001: 254). Her ne kadar bu tasavvuf yolunun kurucusu Sâvî olsa da ondan önce de Kalender şeyhlerinin varlığı ortadır. Bu akım, XIII. asırda Sâvî ile birlikte bir tarikat halini almıştır. O, bu tasavvuf yolunu belli erkân ve doktrinler içinde teşkilatlandırmıştır.

Ebû Ahmed-i Abdal-ı Çistî, abdal lakabını taşıyan ilk Kalender olduğu söylenir. Baba Tâhir-i Uryân ise ilk Kalender unvanını kullanan kişi olarak bilinmektedir. Ebû Sâid-i Ebu'l-Hayr da ilk dönem Kalenderîleri arasında yer alır (Ocak, 2017: 71-42). İlk Kalenderîler İran sahası ve Horasan bölgesinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. İlk dönem Kalenderîlerinin ana merkezi Horasan ve Mâverâünnehir civarındadır.

Fahreddîn-i Irâkî, Evhadüddîn-i Kirmânî gibi sûfîlerin elinde entelektüel bir seviyede olan Kalenderîlik, kuralsızlığı kural sayan popüler Kalenderîlik altında kalmıştır (Bolat, 2011: 317).

IX. asırda Horasan'da ve Mâverâünnehir'e kadar geniş bir alanda ortaya çıkmış ve sonraki asırlarda da etkisini sürdürmüş olan Kalenderîlik ve Melâmetîlik arasında bir ilişki vardır (Azamat, 2001: 253). Diğer tarikatlarda olduğu gibi tek başına teşekkül etmiş bir akım olmayan Kalenderîlik, Melâmetîliğin bazı noktalarda farklılaşarak oluşmuş bir şeklidir. Ancak Abdurrezzak Tek, Kalenderîliği Sünnî çizginin dışında gelişen tarikatlar kategorisinde değerlendirmiştir.

Kalenderîliğin temelinde de Melâmîlikte olduğu gibi kınanmayı temin etme düşüncesi mevcuttur. Onların bu âlemi ve bu âleme ait olan hiçbir şeyi önemsememiş olmaları nefislerini de geri plana ittiklerinin apaçık göstergesidir.

Abdurrahman-ı Câmî, Kalenderîlerin Melâmetîleri taklit ettiğini, kendilerinde riya olmaması hasebiyle Melâmîlere benzediklerini, Melâmîlerin tüm ibadetlerini halktan gizli olarak yaptıklarını Kalenderîlerin ise gizleme ve gösterme konusu ile ilgilenmediklerini söyler (Azamat, 2001: 253).

Sühreverdî, kalenderî ve melâmetî arasındaki farkı şu şekilde izah eder: "Melâmetî, ibadetlerini gizlemeye çalışır; kalenderî ise bütün alışkanlıklarını kökten kazımak ister. Melâmetî, hayır ve iyiliğe önem verir. Ancak bunu amellerini başkalarından gizlice yapmaya çalışır. Kendini halktan ayırmaz. Bulunduğu

makamdan daha yüksek makamlarda bulunmaya çalışır. Bu sebeple kendisini Allah'a yaklaştıracak her şeye dört elle sarılır. Kalender ise, bir şekle bağlı kalmaz. Yaptığı ibadetin bilinip bilinmemesine nem vermez. Onun tek sermayesi kalp temizliğidir” (Sühreverdi, 2010: 96-97).

XI. ve XIII. asırlar adeta Kalender yzyıllarıdır (Ocak, 2017: 48). Horasan bölgesinde doğan Kalenderlik, Anadolu'ya XII. asırda Moğol istilas sebebiyle olan gçler vesilesiyle gemiştir.

Kalenderlik, topluma damgasını vurmuş bir akımdır. Bu mistik vakıa, toplumun bazı kesimlerini değişikliğe uğratmıştır. Kalenderliğin oluşumunda diğer tasavvufi gelişmelerde olduğu gibi toplumun iinde bulunduğu toplumsal ve siyas faktörler etkili olmuştur. Bu akım, İslm coğrafyasının bir kesiminde meydana gelmiş bir olaydır.

Kalenderlikle ilgili her ne kadar bir tanım yapılmış olsa da bu, tarikatın sınırlarını keskin bir biimde izecek mahiyette değildir. nk Kalenderlik, tek bir tarikat şeklinde oluşmamıştır.

Baba Thir-i Uryn, Fahreddn-i Irk ve şems-i Tebriz bu akımın önemli temsilcileri arasındadır. Kalenderliğin keskin izgiler ile izilmemesin sebebi bu tarikata mensup isimlerin tasavvufi karakterlerinin birbirinden farklı olmasıdır. Ancak temsilciler arasında her ne kadar farklılıklar olsa da tüm temsilcilerinin ortak bir noktası vardır: Dünyaya ait olan her şeyi sırt evirmek ve Allah'a yönelmektir.

Anadolu'da popüler Kalenderlik Barak Baba, şeriatla başı hoş olmayan Dazlak Baba ve Uryan Hızır tarafından temsil edilmiştir. Barak Baba, Osmanlı ncesi Anadolu'sunda Kalenderliğin önemli temsilcileri arasındadır (Ocak, 2017: 119). Barak Baba, Moğollar nezdindeki nüfuz gücünü kullanarak onların Anadolu'da daha fazla kan dökmesini engelleyerek Anadolu halklarının hamisi olmuştur (Alşan, 2012: 317). Barak Baba'nın saını ve sakalını kesmesi, başına keeden yapılmış bir ta

giymesi ve çingiraklar takması onun Kalenderîliğin dış görünüşteki özelliklerini yansıttığının açık bir göstergesidir. Öyle ki XIII. asırda Anadolu'daki popüler Kalenderîliğin temsilcileri bu üç isim değildir. Ancak bu isimler o dönemde faaliyet göstererek ön plana çıkmışlardır.

Kaynaklar, XIII. asır Anadolu'sunda Barak Baba'ya mensup olan "Baraklılar" adıyla anılan Kalenderî-Haydarî zümresinin varlığından bahseder (Alşan, 2012: 317; Ocak, 2017: 124).

Barak Baba, Yûnus Emre'nin müridi Tapduk Emre'nin de şeyhidir (Alşan, 2012: 318; Ocak, 2017: 123). XIII. asır Anadolu'sunda yetişen büyük mutasavvıf Yûnus Emre'nin de yetişmesinde büyük payının olduğunu gösterir.

XIII. asırdaki Kalenderîlik, popüler Kalenderîliğin yanında yüksek zümre Kalenderîliği olarak da gelişmiştir. Yüksek zümre Kalenderîliği diğerine nazaran vahdet-i vücûd telakkisine dayanan bir anlayışa sahiptir.

Ocak'ın yüksek zümre Kalenderîliği olarak nitelendirdiği bu Kalenderîlik, üç önemli ismi dışında pek yaygınlık gösterememiştir. Bunun sebebi, o dönem Anadolu'sunun içinde bulunduğu sosyal ve siyâsal şartlar olsa gerektir.

Mevlânâ'nın manevî hayatında büyük etkisi olan Şems-i Tebrîzî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Fahreddîn-i Irâkî yüksek zümre Kalenderîliğinin önemli temsilcileridir. Şems-i Tebrîzî'nin Mevlânâ'yı etkileyen yanı, dünya ve insanlar karşısındaki emin tavrı ve dış görünüşü önemsemeyen kalenderâne tavrıdır (Ocak, 2017: 129). Gölpınarlı ise, Tebrîzî'nin düşünce ve giyiniş tarzı olarak Kalenderîleri andırdığını ancak esrar içmediği için onun Kalenderî değil de Melâmetî olabileceğini söyler (Gölpınarlı, 1959: 61-64). Öyle ki Gölpınarlı'nın bu yorumu zorlama olmuştur. Çünkü sırf esrar içmediği için onu Melâmetî olarak nitelemek doğru değildir. Ocak, İbnü'l-Hatîb'in Cavlakîlerin yani Kalenderîlerin asla makul kişiler olmadığını dile getirdiğini söyler (Ocak, 2017: 117).

Şems-i Tebrîzî de kalender-meşrep bir sûfidir. Onun vasıtası ile Mevlânâ da hem Melâmetîlerin hem de Kalenderîlerin özelliklerini almıştır (Tek, 2019: 384). Kalenderîler, Mevlânâ'nın ölümünde gülbanklar çekerek “hay huy ederek” üzüntülerini göstermişlerdir (Ocak, 2017: 115).

Ünlü şair Hâfız-ı Şîrâzî, Dîvân'ında zaman zaman “kalender” ifadesini kullanmış ve kendisinin de kalender-meşrep bir sûfî olduğunu dile getirmiştir.

“Hezâr nükte-yi bârîkter zi mû incâst

Ne her ki ser beterâşed kalenderî dâned”

(İşte burada kıldan ince bir incelik var. Kalendirlikten anlar sanma her başını kazıtanı) (Kıran, 2011: 431).

Kalenderîlik, XI. asırda bir hayat tarzı olarak iyice belirginleşmiştir. Üç-beş kişilik gruplar halinde dolaşmak, vücutlarındaki tüm tüyleri (saç, sakal, bıyık, kaş) kazıtmak dilenerek yiyecek kazanmak ve acayip kıyafetlerle dolaşmak Kalenderî zümrelerine ait vasıflardır (Ocak, 2017: 59).

Saçlarını ve sakallarını kazıtmaları bu tarıkata mensup olanların doktrinlerinin bir gereği idi. İçinde yaşanan çağın toplumsal olayları, siyâsî çatışmalar ve iktidar değişiklikleri bu bölgelerde yaşayan insanları bu sorunlardan kurtulmak için “fakr”ı savunan bir grubun oluşmasında etkili olmuştur.

Eski menbalarda taife-yi abdalân ve cevâlike ismi ile de zikr olunan (Köprülü, 1996: 50) Kalenderîler, zaman zaman zındıklıkla itham edilmişlerdir. Kalenderîlik, yerleşik düzene bir muhalefet olarak ortaya çıkmış bir tasavvufî zümreden ibarettir.

XIII. asırda Anadolu'da Cevlakî Kalenderîleri'nin yanı sıra bu akım çerçevesinde ele alınan Haydarî, Vefâî ve Babaî şeyleri de faaliyet göstermişlerdir (Azamat, 2001: 255).

Kalenderîler Cemâlüddîn-i Sâvî'nin ölümünden sonra kendi içlerinde parçalanarak Haydariyye ve Harîriyye gibi kollara ayrılmışlardır. Şeyh Kutbuddîn

Haydar-ı Zâveî tarafından kurulan Haydariyye yani Haydarîlik, ikinci büyük Kalenderî tarikatıdır. Kurucusu Zâveî, XII. asrın sonu XIII. asrın başlarında yaşamış bir sûfidir. Aynı zamanda bu sûfi Hoca Ahmed-i Yesevî'nin müridi olmuş ve tasavvuf terbiyesini ondan almıştır (Ocak, 2017: 92-93).

Haydariyye tarikatına mensup olan kişiler Kalenderîlerden farklı olarak bıyıklarını tıraş etmezler, kulaklarına demirden bir küpe takarlar ve tecerrüdün timsali olarak da müridlerinin boynuna demirden yapılmış bir halka takarlar (Ocak, 2017: 95). Haydariyye tarikatına mensup kişilerde olan bu dış görünüş onları şekil itibariyle Kalenderîlerden ayırmıştır. Ancak her ne kadar dış görünüşte farklılıklar olmuş olsa da özü itibari ile Kalenderîlikten farklı değildir. Çünkü Haydariyye'de de Kalenderîlikte olduğu gibi ibadetlerini gizleme yoktur.

Ahmet Yaşar Ocak, XV. asırdan sonra yayılan ve Şah Nîmetullah tarafından kurulan Nîmetullahîliğin de Kalenderîliğin Haydariyye gibi bir kolu olduğunu söyler (Ocak, 2017: 99). Fuad Köprülü ise Nîmetullahîliğin İran'da Şiiliğin güçlenmesine katkıda bulunduğunu söyler (Köprülü, 1996: 50).

15.3. Yeseviyye

Tarikatın kurucusu isminden de anlaşılacağı üzere XII. asırda yaşamış olan Ahmed Yesevî'dir. O, Türk dünyasının önde gelen isimleri arasındadır. Hem kendi döneminde hem de kendi döneminden sonra pek çok takipçisi olmuştur.

Osman Türer, Yesevî'nin en önemli vasfının büyük bir sûfi, dirayetli bir müşid ve Yeseviyye gibi bir tarikatın pîri olması olduğunu söyler (Türer, 1995: 11). Türer'in ifade ettiği gibi Ahmed Yesevî hem kurduğu tarikatın hem de Türk dünyasının pîridir.

Orta Asya'da Türklerin İslâmiyetle tanışmaya başlamasının ardından ilk defa Türkler arasında bir tarikat kuran (Türer, 1995: 17) Yesevî, ilhamını Horasan Melâmetîyyesinden almıştır (Köprülü, 1966: 51-56).

Yesevî'nin tarikatını kurup Türk topluluklarına yönelik irşad faaliyetinde bulunması onun Türk dünyasının din, dil ve kültür hayatının şekillenmesi açısından mühim bir yerinin olduğunu kanıtıdır.

Hâcegân Tarîkatı olarak da nitelendirilen bu tarikat, Seyhun ve Taşkent bölgesinde yayılarak Harezmi, Mâverâünnehir ve Horasan bölgelerinde de varlığını sürdürmüştür (Türer, 2013: 159).

Yeseviyye, esasta Sünnî itikada bağlı olmakla beraber Horasan Melâmîliği'nden etkilenmiştir. Bunun yanı sıra Orta Asya Şîliği'nden de etkilenmiş olması onun karma bir kültüre sahip olduğunu gösterir. Bu yönüyle pek çok tarikatı da etkilemiştir (Türer, 2013: 160).

Yeseviyye, tevhid ve sünnete dayalı bir tarikattır. Muhabbetullah, Peygamber sevgisi ve insana hoşgörülü davranma onun tarikatının temel ilkeleri arasındadır (Küçükaya, 2018: 147).

Yeseviyye tarikatı, Kübreviyye, Bektaşîyye ve Nakşibendiye gibi tarikatları bağrından çıkarmıştır. Bu tarikatların Yeseviyye gibi etkileri çok geniş bölgelere yayılmıştır (Türer, 1995: 18). Anadolu'da gelişen Ahîlik üzerinde de tesiri olan Yeseviyye, varlığını sonraları Nakşibendiyye içinde sürdürmüştür (Türer, 2013: 159).

XV. asırdan sonra bazı Yeseviyye mensupları Nakşibendîliğe de intisap etmeye başlamışlardır (Tosun, 2013: 489). Yesevîlik ve Nakşibendîlik tarikatının Yûsuf Hemedânî'den dolayı silsilede bir bağlantıları mevcuttur.

Yesevî tarikatında “zîkr-i erre” adı verilen sesli zikir ve halvet önemli bir yere sahiptir. Ancak diğer tasavvuf yollarının aksine buradaki halvet grupları halinde yapılmaktadır. Ayrıca tasavvuf eğitimini tamamlayan sûfiye hırka ve asa verilmesi de bu tarikatın erkânı arasında yer almaktadır (Tek, 2019:320).

Orta Asya Türk dünyasının en büyük ismi olan Ahmed Yesevî (Tek, 2019: 319), Dîvân-ı Hikmet isimli eserinde kurmuş olduğu tarikatın esasları hakkında genişçe bilgi vermiştir.

İslam'ın ve ehl-i sünnet akidesinin bölgedeki Türkler tarafından kabul görüp yaygınlık göstermesinde çok büyük etkisi olan Yesevî (Tek, 2019: 319), Orta Asya'da Pîr-i Türkistan ve Hazret-i Türkistan gibi lakaplarla anılmıştır (Türer, 1995: 12).

15.4. Fütüvvet ve Ahîlik

Ortaçağ İslam dünyasına ait bir kavram olan fütüvvet, yiğitlik ve cömertlik anlamlarına gelir. Tasavvuf kaynaklarında “fütüvvet” ifadesini M. VIII. asırdan itibaren sûflerin tasavvuf terimi olarak kullandığı kaydedilmiştir (Uludağ, 1996: 259).

İslâmiyetin kabulünden önce “Hilfu'l-Fudûl” olarak adlandırılan fütüvvet teşkilatının kökleri Cahiliyye Devri'ne dek gitmektedir (Güner, 2017: 15). Bu dönemde bu düşünceye sahip gençler toplumun düzenini sağlamaktadır.

İslâmiyetin kabulü ile Cahiliye feta anlayışı İslâmî bir boyut kazanmış ve IX. asırdan itibaren “feta” kelimesi sûflere ait bir vasıf olarak kullanılmaya başlanmıştır (Güner, 2017: 23).

Hulefâ-yı Râşidin ve Emevîler döneminde başlayan huzursuzluklar, fütüvvet anlayışının öneminin artmasına sebep olmuştur (Güner, 2017: 24). Emevîler dönemine dek kurumsal bir yapıya sahip olmayan fütüvvet düşüncesi, bu dönemle birlikte kurumsallaşmıştır (Uludağ, 1996: 261). Abbasilerin ilk dönemlerinde de bu yapılanma aynı şekilde devam etmiştir. Abbasi halifesi en-Nasır li-Dinillah ile resmî bir hüviyet kazanmıştır (Güner, 2017: 31). Fütüvvet düşüncesinin Emevîler devrine dek sosyal bir düşünce iken onlarla kurumsal bir yapıya büründüğü görülmektedir. Öyle ki bunda Emevîler'in içinde oldukları siyâsî kargaşa etkili olmuştur.

Fütüvvet kavramı Sünnî tasavvuf çevresinde ortaya çıkmış ve gelişim göstermiş bir harekettir (Uludağ, 1996: 260). Zaman zaman bu grup devlete cephe almış ve onun karşı safında yer almıştır (Güner, 2017: 52).

Melâmetiyye, fütüvvetle içi içe gelişmiş (Ocak, 1996a: 262) bir tasavvuf yoludur. Fütüvvet konusu üzerinde hem Iraklı sûfîler hem de Horasanlı melâmetîler önemle durmuşlardır. Lakin fütüvvet düşüncesinin büyük önderleri genel olarak Horasan'da yetişmiştir (Uludağ, 1996: 259).

Bu dönemde var olan Moğol istilası sebebi ile pek çok fütüvvet erbabı kendine güvenli bir bölge aramaktaydı. Bundan dolayıdır ki Anadolu'ya pek çok fütüvvet teşkilatına mensup kimse gelmiştir. Çünkü bu yıllarda Anadolu İslâm coğrafyasında güvenli bir bölge konumundaydı. Evhadüddîn-i Kirmânî de bu dönemde Anadolu'ya göç etmiş sûfîler arasında yer almaktadır.

Cafer es-Sadık'ın fütüvvet için: "Bize göre fütüvvet ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen bir şey için de şükretmek"tir dediği kaydedilmiştir (Uludağ, 1996: 260).

Köprülü, Gölpinarlı ve Franz Taeschner gibi isimler Ahîliğin fütüvvet teşkilatının Anadolu'da gelişmiş şekli olarak görürken bazı araştırmacılar da bunun tam aksini savunmuşlardır (Ocak, 1996a: 261).

Anadolu'da Ahîliğin kurucusu XIII. asırda yaşamış Ahi Evren'dir (Ocak, 1996a: 262). Ahîlik İslâm düşüncesi ile beslenmiş ve gelişim göstermiş bir düşüncedir.

Esas olarak XIII. asırda Anadolu'da şekillenmiş bir düşünce olan Ahîlik (Güner, 2017: 16) ve Mevlevîlik arasındaki ilişki, her ikisinin de şehir muhitinde gelişmesi ve takipçilerini de bu ortamdan alması itibariyledir (Kayaoğlu, 1990: 151). Aynı asırda gelişip Anadolu'da faaliyet gösteren bu akımların birbirlerinden etkilenmiş olmaları çok tabii bir ihtimaldir.

XIII. asrın ikinci yarısında Anadolu'da Moğol istilasının olduğu dönemde Ahîlerin rolü oldukça fazladır (Kayaoğlu, 1990: 153). Bu dönemde Anadolu'da Ahîlik düşüncesi mevcuttur. Bu düşünce fütüvvet anlayışı ile de paralellik göstermektedir (Güner, 2017: 41).

Âşıkpaşazâde, Ahîlik teşkilatının Anadolu'da Türkmen çevrelerde kurulan bir kuruluş olduğundan ve “Bâciyân-ı Rûm” diye de Ahîlik teşkilatının kadınlar kolunu oluşturan bir gruptan bahsetmiştir (Âşıkpaşazâde, 1332: 205). Bu grubun tasavvufî bir kimliğinin de olduğu kaynaklarda geçmektedir.

Ahîlik her ne kadar fütüvvet teşkilatının içinde gelişmiş olsa da ayrı bir biçimde yapılanarak fütüvvet teşkilatı ortadan kalktıktan sonra da uzun süre varlığını sürdürmüştür (Alşan, 2012: 500).

XIII. asırda Anadolu'da önemli bir yeri olan Ahîlik teşkilatı hem ekonomi hem de toplumun nizamı üzerinde bir güce sahipti. Bu teşkilatın özellikle Anadolu Selçuklu döneminde siyâsî bir etkisi de mevcuttur.

Ahîliğin temel amacı, zengin ile fakir, üretici ile tüketici, halk ile devlet arasında bir denge kurarak toplumun düzenini sağlamaktır (Alşan, 2012: 508).

Umut Güner, “Tarihte Fütüvvet ve Ahilik” isimli eserinde Mevlevîlik ve Ahîlik arasındaki münasebetten bahsederken Şems-i Tebrîzî'nin Ahi Evren ve onun yakınları tarafından öldürüldüğünü ve bu durumun da Mevlânâ ile Ahi Evren arasındaki mücadelenin şiddetlenmesinde önemli bir rolünün olduğunu söyler (Güner, 2017: 77). Ancak Ziya Avşar, “Şems Öldü Mü Öldürüldü Mü?” isimli çalışmasında Güner'in bu bahsettiklerinin aksine Şems'in Konya'da ölmüş ya da öldürülmüş olmadığını ve şehri terk ettiğini (Avşar, 2016: 45-49) söyleyerek var olan rivâyetleri değerlendirip konu ile ilgili geniş bir açıklama yapar. Biz de Avşar'ın bu düşüncesine katılmakla beraber Şems'in öldürülmüş dahi olsa Ahi Evren ve yakınları tarafından değil Mevlânâ'nın müritleri tarafından olduğu düşüncesindeyiz. Güner

aynı eserinde yine Mevlânâ'nın Mesnevî'yi kaleme alma sebebinin Ahi Evren ve tarafları ile mücadele içinde olmak olduğunu ve Mevlânâ'nın Mesnevî'nin VI. cildinin başında eserin kaleme alınma sebebi olarak kendisine düşman bir çevrenin bulunduğunu ve onlarla mücadele etmek için bu eseri kaleme aldığını dile getirir (Güner, 2017: 75). Ancak tarafımızdan incelenen VI. ciltte böyle bir mücadelinin varlığını gösteren bir ifade olmadığı tespit edilmiştir.

16. ANKARAVÎ'NİN ANADOLU TASAVVUFUNDAKİ YERİ

Tasavvufî tefekkür Hz. Peygamber'in ve onun ashâbının zühdî yaşantısı ile başlayan ve akabinde tasavvufun gelişimi ile devam eden hareketlerin mahsulüdür. Zühd Dönemi olarak adlandırılan dönemden itibaren pek çok mutasavvif eserleriyle tasavvufî telakkînin gelişim ve yayılmasında etkili olmuştur. Bu gelişim Tasavvuf Dönemi'nde de devam etmiş olup Tarikatlar Dönemi'ne gelindiğinde yazılan eserlerle birlikte kurulan tasavvuf yolları da tasavvuf telakkîsinin yayılma sahasını genişletmiştir.

XVII. asırda yaşamış meşhur Osmanlı meşâyihî arasında olan Ankaravî, bir tarikat kurucusu değildir. Ancak Mevlânâ ile başlayıp oğlu Sultan Veled ile sistemleşen Mevlevî tarikatının yirmi bir yıl şeyhliğini yapmıştır. O hem Mevlevî şeyhlerinden olması hem de Mevlevîliğin kurucusu olan Mevlânâ'nın Mesnevî isimli eserine şerh yazması ile Mevlânâ'nın düşüncelerinin ve Mevlevî tarikatının yaygınlaşmasında büyük etkiye sahiptir. O düşünceleriyle hem çağdaşlarını hem de kendinden sonra gelenleri etkilemiştir. Aslında fikirleri ile sadece Mevlevîlere değil Osmanlı toplumundaki tasavvuf dünyasına ve Mevlânâ ile onun düşüncelerini anlamak isteyen her kesime hitap etmiştir. Onun tasavvufa en büyük katkısı muhakkak ki Mesnevî'ye yaptığı şerh ile olmuştur. Mesnevî'nin tamamına yazdığı şerh, büyük kabul görmüş ve onun "Hazret-i Şârih" olarak adlandırılmasına sebep olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMÂİL RÜSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ

1. HAYATI

XVII. asırda yaşamış olan İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî hakkında bu güne dek pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar¹, onun hayatındaki

¹ Ankaravî'nin hayatı hakkında bilgi bulunan kaynaklar kronolojik olarak şunlardır:

Nev'izade Atayı Ataullah, Hadaiku'l-Hakayık fi Tekmiletî'ş-Şakayık (Zeyl-i Şakaik), Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, Arşiv nu.: 22 Sel 4702, s. 274.; Evliya Çelebi (2006). *Seyahatname*. (hzl. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 209.; Aycibin, Z. (2007). *Katib Çelebi Fezleke Tahlil ve Metin C. I-III*, (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. s. 832.; Hammer (2010). *Büyük Osmanlı Tarihi*. (hzl. Mümin Çevik). İstanbul: Milliyet Yayınları. C. IV, s. 1184-1289.; Sahih Ahmed Dede (2011). *Mevlevilerin Tarihi*. (hzl. Cem Zorlu). İstanbul: İnsan Yayınları, s. 278-306.; Esrar Dede (2000). *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye*, (hzl. İlhan Genç). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 209-213.; Enver, A. (2010). *Mevlevi Şairler*. İstanbul: İnsan Yayınları, s. 121-123.; Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmani*. (hzl. Seyit Ali Kahraman), C. III, İstanbul, s. 817.; Bursalı Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-yı Âmire, C. I, s. 24-25.; Yöntem, A. C. (1996). *Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*. (hzl. Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan). İstanbul: Sözler Yayınları, s. 84-93.; Uraz, M. (1940). *Türk Edip ve Şairleri*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi, s. 36.; Türk Ansiklopedisi (1971). "Ankaravî İsmail Rüsühi", C. III, İstanbul, s. 66.; Develioğlu, A. (1973). *Büyük İnsanlar (Üç Bin Türk ve İslam Müellifi)*. İstanbul: Yaylacık Matbaası, s. 68.; Kerametli, C. (1977). *Galata Mevlevihanesi*. İstanbul, s. 29-30.; Yetik, E. (1992). *İsmail-i Ankaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, İstanbul: İşaret Yayınları, s. 51-65.; Yetik, E. (1991). "Ankaravî İsmail Rüsühi", DİA, C. III, İstanbul, s. 211-213.; Büyük Türk Klasikleri (2004). "İsmail Rüsühi Efendi", C. V, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 101.; Tahiri'l-Mevlevi (2005). *Nisabü'l-Mevlevi Tercümesi*, (hzl. Yakup Şafak, İbrahim Kunt), Konya: Tekin Kitabevi.; Ceyhan, S. (2005). *İsmail Ankaravî ve Mesnevi Şerhi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.; Gölpınarlı, A. (2006). *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul: İnkılâb Kitabevi, s. 141-142.; Gültekin, A. (2006). *İsmail Ankaravî'nin Mesnevi Şerhi Mecmu'atu'l-Letayif ve Matmuratu'l-Ma'arif'te Hadis (Altıncı Cilt Örneği)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.; Güleç, İ. (2008). *Türk Edebiyatında Mesnevi Tercüme ve Şerhleri*. İstanbul: Pan Yayıncılık, s. 142-146; Ceyhan S; Topatan M. (2008). *Mesnevi'nin Sırrı*. İstanbul: Hayy Kitap, s. 14-18.; İsmail Rüsühi Ankaravî (2008). *Minhacu'l-Fukara*. (hzl. Safi Arpaguş). İstanbul: Vefâ Yayınları.; İsmail Rusûhi Ankaravî (2008). *Makasid-ı Aliyye fi Şerhi't-Taiyye*. (hzl. Mehmet Demirci). İstanbul: Vefâ Yayınları.; Şentürk A. A.; Kartal, A. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları.; Taştan, E. (2009). *İsmail Rüsühi Ankaravî'nin Mesnevi Şerhi (Mecmu'atu'l-Leta'if ve Matmuratu'l-Ma'arif) I. Cilt Çeviriyazı-İnceleme*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.; Tanyıldız, A. (2010). *İsmail Rüsühi-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevi (Mecmu'atu'l-Letayif ve Matmuratu'l-Ma'arif) (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.; Ambrosio, A. F. (2012). *Bir Mevlevî'nin Hayatı*. (çev. Ayşe Meral), İstanbul: Kitap Yayınevi.; Özdemir, M. (2013). *İsmail Rüsühi-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevi (Mecmu'atu'l-Letayif ve Matmuratu'l-Ma'arif) (VI. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.; Yalap, H. (2014). *İsmail Rüsühi-yi*

eksiklikleri kısmen tamamlamış olsa da hala eksiklikler mevcuttur. Mehmet Özdemir ve Hakan Yalap tarafından hazırlanan doktora tezlerinde konu ile ilgili yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Biz de bu çalışmalardan hareketle ve Ankaravî hakkında yapılan yeni çalışmalar ışığında onun biyografisini vermeye çalışacağız. Ancak bunu yaparken mevcut bilgileri uzun uzadıya vermek yerine kısaca değerlendirmeye çalışacağız.

Kaynaklarda Ankaravî'nin tam ismi “Hazret-i Şârih İsmâil b. Ahmed Rüsûhî el-Bayramî el-Mevlevî” olarak geçmektedir. Mevlevî kaynaklarından olan Semâhâne-i Edeb ve Sahih Ahmed Dede’de “Rüsûhî İsmail Efendi”, Esrar Dede Tezkiresi’nde “Rüsûhî Dede” ve Sefîne-yi Evliyâ’da “Hazret-i Rüsûhî İsmail Efendi” olarak kaydedilmiştir. Ancak Ankaravî kendini eserlerinin mukaddime kısımlarında genel olarak “Hazret-i Şârih” veya “Şeyh İsmâil Ankaravî” isimleriyle tanıtmıştır. Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte XVI. asrın sonlarında dünyaya gelen Ankaravî, Ankara’da doğması hasebiyle bu isimle bilinmektedir. Vefat tarihi H. 1041 /M. 1631’dir. Annesi Sâlihâ Hatun ve babası Ankaralı İmam Ahmed Efendi’dir (Sahîh Ahmed Dede, 2011: 278). Bunun dışında ailesi ilgili bir bilgi kaynaklarda geçmemektedir.

Bir süre babasından kalan mirasla ticârî hayata atılan Ankaravî, başarılı olamayıp ilim ve irfan elde etmek için Mısır’a gitmiştir.² Yedi sene burada kalan Ankaravî, burada Mesnevî okuma ruhsatı alarak memleketi Ankara’ya dönüş yapmıştır (Özdemir, 2013: 6). Bir süre burada kalan Hazret-i Şârih Mısır’dan aldığı ruhsat ile burada mesnevîhânlık yapmaya başlamış halkı Mevlevîliğe davet etmiştir. Ancak çevresindeki kötü niyetli insanların tavırlarına dayanamayıp bir süre sonra

Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmu’atu’l-Letayif ve Matmuratu’l-Ma’arif) (II. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

² Mehmet Özdemir, şârihin şerhinin IV. cildinde verdiği bilgilerden yola çıkarak onun hem ticârî hayatı hem de Mısır’da Mevlânâ yoluna girmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir (bkz. Özdemir, 2013: 2-4).

memleketini terk ederek Konya'ya gitmiştir. Ayrıca Konya'ya gidişinde bu sebebin yanında yakalandığı göz rahatsızlığına şifa bulmak ümidi de mevcuttur. Ankaravî, Konya'da I. Bostan Çelebi'ye insitap ederek onun küçük kardeşi olan Ebû Bekir Efendi'nin dervişi olmuştur (Sahîh Ahmed Dede, 2011: 281-286). Şârih I. Bostan tarafından 1610 yılında Galata Mevlevîhânesi'ne şeyh olarak gönderilmiştir (Kerametli, 1977: 29).

Galata Mevlevîhânesi şeyhliği boyunca kaleme aldığı eserlerle Mevlânâ'nın tasavvuf yolu olan Mevlevîlik düşüncesinin geniş muhitlere yayılmasını sağlamış ve Câmîu'l-Âyât ve Mesnevî Şerhi'nin Dîbâcesi'ne yazdığı şerh dışında tüm eserlerini bu dönemde kaleme alınmıştır. O sebepledir ki Ankaravî'nin yirmi bir yıl görev yaptığı (Kerametli, 1977: 29) Galata Mevlevîhânesi şeyhliği dönemi, onun en verimli yıllarıdır.

2. ESERLERİ

Ankaravî hadis, tefsir, belagat, fıkıh, felsefe ve tasavvuf alanlarında yetkin olması hasebiyle bu konularla ilgili pek çok eser kaleme almıştır. Şârihin eserlerinin sayısı kaynaklarda farklılık göstermektedir. Sahîh Ahmed Dede, Ankaravî'nin kırka yakın eserinin olduğunu söyler ancak otuza yakın eserin ismini zikreder (Sahîh Ahmed Dede, 2011: 305-306). Kâtip Çelebi dokuz eserinin teker teker isimlerini verirken (Aycibin, 2007: 832-833) Evliya Çelebi on bir eserinin olduğunu söyler. Ancak sadece Mesnevî Şerhi isimli eserinin ismini zikreder (Evliyâ Çelebi, 2006: 209). Esrar Dede kırktan fazla eserinin olduğunu söylemesine rağmen beş eserinin ismini vermekle yetinir (Enver, 2010: 122). Bunun neticesi olarak söylenebilir ki Ankaravî'nin her ne kadar kırka yakın eserinin olduğu söylenmiş olsa da isimleri zikredilemediği için bunun doğruluk payı zayıflamıştır. Eserlerinin sayısı hakkında birlik olmamasına karşılık Sâhîh Ahmed Dede'nin verdiği sayıya binaen zikrettiği eser isimlerinden şârihin eser sayısının yirmiden fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Biz burada eserleri konularına göre sınıflandırıp isimlerini vermekle yetineceğiz. Çünkü daha önce bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar, şârihin eserlerinin içerikleri hakkında geniş bilgiler içermektedir.³

Ankaravî'nin konularına göre tespit edilen eserleri şunlardır:

Mesnevî ile İlgili Eserleri

1. Simâtü'l-Mûkînîn
2. Câmi'ü'l-Âyât
3. Fâtihu'l-Ebyât
4. Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî
5. Nisâb-ı Mevlevî
6. Mebde ve Me'âd
7. Mecmû'atü'l-Leta'if ve Matmûratü'l-Ma'ârif

Tasavvufî İstılahla İlgili Eserleri

³ Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için şu eserlere bakılabilir:

Yetik, E. (1992). *İsmail-i Ankaravi, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: İşaret Yayınları, s. 65-121.; Yetik, E. (1991). "Ankaravi İsmail Rüşuhi", *DİA*, C. III, İstanbul, s. 211-213.; Büyük Türk Klasikleri (2004). "İsmail Rüşuhi Efendi", C. V, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 101.; Tahirü'l-Mevlevi (2005). *Nisabü'l-Mevlevi Tercümesi*. (hızl. Yakup Şafak, İbrahim Kunt). Konya: Tekin Kitabevi.; Ceyhan, S. (2005). *İsmail Ankaravi ve Mesnevî Şerhi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, s.151-283.; Gültekin, A. (2006). *İsmail Ankaravi'nin Mesnevî Şerhi Mecmû'atü'l-Leta'if ve Matmûratü'l-Ma'ârif'te Hadis (Altıncı Cilt Örneği)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.54-102.; Güleç, İ. (2008). *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul: Pan Yayıncılık, s. 142-146.; Ceyhan S; Topatan M. (2008). *Mesnevî'nin Sırrı*, İstanbul: Hayy Kitap, s. 14-18.; Şentürk A. A.; Kartal, A. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, s.477.; Taştan, E. (2009). *İsmail Rüşuhi Ankaravi'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Leta'if ve Matmûratü'l-Ma'ârif) I. Cilt Çeviriyazı-İnceleme*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s.32-58.; Tanyıldız, A. (2010). *İsmail Rüşuhi-yi Ankaravi Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Leta'if ve Matmûratü'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, s. 15-54.; Özdemir, M. (2013). *İsmail Rüşuhi-yi Ankaravi Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Leta'if ve Matmûratü'l-Ma'ârif) (VI. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat, s.9-10.; Yalap, H. (2014). *İsmail Rüşuhi-yi Ankaravi Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Leta'if ve Matmûratü'l-Ma'ârif) (II. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, s. 9-10.

8. Minhâcu'l-Fukarâ
9. Derecâtü's-Sâlikîn
10. Risâle-i 'Uyûn İsnâ 'Aşere

Mevlevîlik İle İlgili Eserleri

11. Hücetü's-Semâ
12. Risâle fî Hakkı's-Semâ'
13. Risâletü't-Tenzihîyye fî Şe'ni'l-Mevlevîyye
14. Risâle-i Usûl-i Tarîkat ve Bi'at
15. Sülûknâme-i Şeyh İsmail

İbn Fârız ve İbn Arabî Düşüncesi İle İlgili Eserleri

16. Makâsidü'l-'Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye
17. Şerh-i Kasîde-i Mîmiyye el-Hamriyye
18. Zübdetü'l-fuhûs fî Nakşi'l-Fusûs

İşrâkî Felsefeye Dair Eserleri

19. İzâhu'l-Hikem
20. Misbâhu'l-Esrâr

Tasavvufî Şiir Şerhleri

21. Cenâhu'l-Ervâh
22. Tuhfetü'l-Berere
23. Hikemü'l-Münderice fî Şerhi'l-Münferice

Dil ve Fıkha Dair Eserleri

24. Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha

25. Keffu'l-Lisan an Hükmi'd-duhân

Kur'ân ve Hadis ile İlgili Eserleri

26. Fütûhât-ı 'Ayniyye

27. Şerh-i Ehâdis-i Erba'în

28. Şiir Mecnûası (Ceyhan,2005: 161-281).

İKİNCİ BÖLÜM

MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF (VI. CİLT)

1. ALTINCI CİLDİN NÜSHALARI

Nüshaların tavsîfi ve şeceresi tenkitli metin neşrinin olmazsa olmazları arasında yer alır. Biz de bu bölümde öncelikle nüsha tavsîfi yapacak ardından da kurduğumuz şecere hakkında teferruatlı bilgi vereceğiz.

1.1. Nüshaların Tavsîfi

Yapılan katalog taramalarında “Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif (VI. Cilt)'e ait 21 nüsha tespit edilmiştir. Tespit edilen nüshaların tamamı kütüphanelerden getirilerek incelenmiş ve ardından şecere kurulmuştur.

Şerh-i Mesnevî'nin (VI. Cilt) tespit edilen nüshaları şunlardır:

1. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 307
2. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 674
3. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Selim Ağa 522
4. Süleymaniye Kütüphanesi Murad Molla 1289
5. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 176-4
6. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 323-2
7. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Eki 252
8. Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 1422
9. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1265

10. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 558
11. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 5297
12. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 1925
13. Süleymaniye Kütüphanesi Atıf Efendi 1450
14. Süleymaniye Kütüphanesi Beyazıt 3568
15. Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye 2470
16. Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye 2473
17. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi GE4432
18. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Revan 446
19. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları A. 1360
20. Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 Hk 5136
21. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 6318/2

1.1.1. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 307

Cilt: 2 (1. 2 ve 3. ciltler bir bölüm (306); 4. 5 ve 6. ciltler ikinci bölüm (307))

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036 (Perşembe günü)

Varak: 245

Boyut (Dış-İç): 305x205-240x175

Satır: 41

Yazı: Talik

Cilt: Meşin ciltli, miklepli, şemseli, yan kapakların köşeleri tezhipli, kapaklar çift yaldız çerçevesindedir. Varaklar cetvelsizdir.

Açıklamalar: Nohûdî kâğıt üzerine siyah mürekkeple yazılıdır. İlk beytin başında “Mesnevî” ibaresi bulunurken daha sonraki beyitlerin başında “mim” işareti vardır. Mesnevî beyitleri, ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üzeri kırmızı çizilidir. Aynı zamanda Dîbâce’deki başlıklar ve Mesnevî’de geçen hikâyelerin başlıkları da kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Varak numaralarının tamamı Latin harfli rakam ile verilirken sadece son varağın numarası Arap harfli rakamlar ile verilmiştir. Birkaç yerde sayfa kenarında haşiye vardır.

Başı: (385b) “*Bismillâhi’r-Râhmâni’r-Raḥîm elḥamdu lillâhi’llezî ce‘ale’l-kısmı’s-sâdisi min kitâbi’l-Mesnevîyyi’l-Ma‘neviyyi’l-ilâhiyyi’r-Rabbânî mazhare’l-‘acâyibi vel‘iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavâtihi’l-ḥamseti kelciheti’l-fevkiyeti’l-müzeyyenetî binucûmi’l-‘ulûmu’l-elletî yehtedî bihe’s-sâlikûn*”

Sonu: (630a) “*Bu şerḥe bâ‘iş olana firāvân rahmet it yâ Rab / Daḥî ta‘lîm iden câna okuyub daḥî yazana / BeḤaḥḥ Ḥazret-i Ḥatem rûsûl âḥîr nefes yâ Rab / Bizi îmânla ḥatem it muḳârin eyle rıdvâna*”

1.1.2. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 674

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036

İstinsah Tarihi: 1036

Varak: 502

Satır: 31

Boyut (Dış-İç): 250*160-205*125

Yazı: Talik

Cilt: Cetvelsizdir. İç kapak ebrûlî kâğıtla kaplanmıştır.

Zahriye ve 1a Bilgileri: “esSâdis elİsmâil Efendi ‘alelMesnevî” ifadesi kaydedilmiştir.

Açıklamalar: Nohûdî kâğıt üzerine siyah mürekkeple yazılmış olup Dîbâcede’ki başlıklar ve Mesnevî’de geçen hikâyeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır ve başlıkların yazı boyutu normal metin boyutundan biraz daha büyüktür. Mesnevî beyitlerinin başında “Mesnevî” ibaresi yer almaktadır. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin, Mesnevî beyitlerinin ve özel isimlerin (Hüsâmeddîn, Şemî gibi) yanı sıra açıklanan kelimelerin de üzeri kırmızı çizilidir. Sayfa kenarlarında haşiyeler yer almaktadır. Rutubet etkisiyle bazı varaklarda (140a, 140b, 141a ile 148b, 149a, 149b’de) lekelenme mevcuttur. Cümle araları surhla noktalanmıştır.

Özel Bilgi: Nüsha, katalogda “Şerh-i Mesnevî” adıyla kayıtlıdır.

Başı: (1b) “*Bismillâhi’r-Râhmâni’r-Raḥîm elḥamdu lillâhi’llezî ce‘ale’l-kısmı’s-sâdisi min kitâbi’l-Meşnevîyyi’l-Ma‘neviyyi’l-ilâhiyyi’r-Rabbânî mazhare’l-‘acâyibi vel‘iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavâtihî’l-ḥamseti kelciheti’l-fevkiyeti’l-müzeyyenetî binucūmi’l-‘ulūmu’l-elletî yehtedî bihe’s-sâlikūn*”

Sonu: (502a) “*Bu şerḥe bâ‘iş olana firāvân rahmet it yâ Rab / Daḥî ta‘lîm iden cāna okuyub daḥî yazana / BeḤaḥḥ Ḥazret-i Ḥatem rüsül âḥir nefes yâ Rab / Bizi îmānla ḥatem it muḥârin eyle rıḍvāna Ve dertâriḥ in nüsha güfte şud çü nüsha irdi ḥadd ü pâyāna bu oldı târiḥ hem bu zamāna 1036*”

1.1.3.Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Selim Ağa 522

Müstensih: Ali bin Beşir

İstinsah Tarihi: Min yevmi sebt (Cumartesi) 1087

Varak: 345

Satır: 31

Boyut (Dış-İç): 290*190-230*135

Yazı: Talik

Cilt: Başlardaki varaklarda cetvel kullanılmamış lakin sonraki varaklar surh cetvellidir.

Açıklamalar: Nüshanın tamamında -başlıklar ve hikâyeler de dâhil- siyah mürekkep kullanılmış olup Dîbâce'deki başlıkların, Mesnevî'de geçen hikâyelerin ve açıklanan kelimelerin üzeri kırmızı çizilidir. Nüshanın baş kısımlarındaki Mesnevî beyitlerinin başında "mim" işareti bulunurken daha sonraki beyitlerin başında "Mesnevî" ifadesi yer almaktadır. Beyitlerin ve özel isimlerin (Hüsâmeddîn, Şemî gibi) üzerinde kırmızı çizgi olmakla beraber ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin ilk kelimelerinin üzerinde de kırmızı çizgi bulunmaktadır. Cümle araları surhla noktalanmıştır. Son bölümde yer alan kasîdenin beyitlerinin üzeri de kırmızı çizilidir. Son varağın mürekkebi rutubetten dağıldığından güçlükle okunmaktadır.

Özel Bilgi: Katalogda "Fatihu'l-Ebyât (Şerh-i Mesnevî)" adıyla kayıtlı olan nüshanın dili Arapça olarak verilmiştir. Lakin nüsha tarafımızdan incelendiğinde dilinin Arapça değil Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Şerhin Arapça bir mukaddime ile başlamış olması katalog kaydı yapanları bu hataya düşürmüş olmalıdır. Ayrıca nüshanın varak sayısı da katalog kaydında yanlış verilmiştir. Nüshanın varak numaraları, varakların sol üst kenarlarında Arap harfli rakamlar ile verilmiş sonrasında yine aynı köşeye -surh cetvel üzerine- Latin harfli rakamlar ile yazılmıştır. Başlangıçta her iki rakam da eşitken 242. varakta Arap harfli rakamlar

141. olarak verilmiş ve numaralar bu rakamdan artarak devam etmiştir. Böylelikle nüsha sonuna gelindiğinde Arap harfli rakamlar 243'ü gösterirken, doğrusu olan Latin harfli rakamlar 345'i gösterir. Lakin katalog kaydı yapanlar, Arap harfli rakamı esas almış olmalı ki nüshanın varak numarasını 345 yerine 243 olarak kaydetmişlerdir. Ayrıca kütüphane katalog kaydında müstensih ismi ve istinsah tarihi kaydedilmiş olup tarafımızdan okunmuştur.

Başı: (1b) “*Bismillāhi'r-Rāhmāni'r-Raḥīm elḥamdu lillāhi'llezī ce'ale'l-ḳısmı's-sādisi min kitābi'l-Meşnevīyyi'l-Ma'nevīyyi'l-ilāhiyyi'r-Rabbānī mazhare'l-acāyibi vel'iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavātihi'l-ḥamseti kelciheti'l-fevḳiyeti'l-müzeyyeni binucūmi'l-ʿulūmu'l-elletī yehtedī bihe's-sālikūn*”

Sonu: (345b) “*Bu şerḫe bā'is olana firāvān raḫmet it yā Rab / Daḫi ta'līm iden cāna okuyub daḫi yazana / BeḤaḳḳ Ḥazret-i Ḥatem-i Resūl āḫir nefes yā Rab / Bizi ĩmānla ḫatem it muḳārin eyle rıḫvāna ve dertārīḫ ĩn nüsha gufte şuden 1036*”

1.1.4. Süleymaniye Kütüphanesi Murad Molla 1289

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036

Varak: 486

Satır: 33

Boyut (Dış-İç): 290*215-200*125

Yazı: Talik

Cilt: Koyu kahve mukavva cilt. Şemseli. Varaklar cetvelsizdir.

Zahriye ve 1a Bilgileri: Elcildü's-sādis min Şerh-i Mesnevī'ü'l-Ma'nevī elİsmā'ıl Efendi

Açıklamalar: Ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üzeri kırmızı çizilidir. Aynı zamanda açıklanan kelimelerin üzerinde de kırmızı çizgi bulunmaktadır. Mesnevî

beyitlerinin başında “mim” işareti bulunmaktadır. Vurgulanmak istenilen kelimelerin üzeri de kırmızı çizilmiştir.

Özel Bilgi: Katalogda “Şerhü'l-Mesnevî” adıyla kayıtlı nüshanın kaçınıcı cilt şerh olduğu yazılmamıştır. Çalışmalarımız sonucu 6. cildin şerhi olduğu tespit edilmiştir.

Başı: (1b) “*Elḥamdu lillāhi'llezī ce'ale'l-kısmı's-sādisi min kitābi'l-Meşnevīyyi'l-Ma'nevīyyi'l-ilāhiyyi'r-Rabbānī mazhare'l-acāyibi vel'iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavātihī'l-ḥamseti kelciheti'l-fevkiyeti'l-müzeyyenetī binucūmi'l-ulūmu'l-elletī yehtedī bihe's-sālikūn*”

Sonu: (486a) “*Bu şerḥe bā'is olana firāvān raḥmet it yā Rab / Daḥi ta'līm iden cāna oḡuyub daḥi yazana / BeḤaḡḡ Ḥazret-i Ḥatem rūsül āḥir nefes yā Rab / Bizi imānla ḥatem it muḡārin eyle rıḡvāna*”

1.1.5. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 176-4

Telif Tarihi:1036

Müstensih: Mehmed B. Ramazan

İstinsah Tarihi: 11 Rebiü'l-ahir 1158

Varak: 534 (1-336 5. cilt; 336-534 6. cilt)

Satır:31

Boyut (Dış-İç): 310*175-309*105

Yazı: Talik

Cilt: İlk varak yaldızlı cetvelli, sonraki varaklar surhlu çift çizgili cetvellidir. Serlevha müzehhep ve müzeyyendir.

Açıklamalar: Başlardaki varaklarda başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Lakin daha sonraki varaklarda başlıklar da siyah mürekkeple yazılmıştır (335b'den sonra). Ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin sadece ilk kelimelerinin üzerinde kırmızı çizgi bulunmaktadır. Hatta zaman zaman kırmızı çizgi ilk kelimeler yerine ilk

hecelerin üzerine çizilmiştir. Tamamı yazılan ayetler olduğu gibi ayetlerin pek çoğu yazılmamıştır. İlk beyitten sonraki beyitler metinde bulunmamaktadır. İlk beytin üzeri kırmızı çizgi ile çizilmemiştir. İlk beytin başında “Mesnevî” ifadesi yerine “mim” işareti bulunmaktadır. Metinde olmayan beyitlerin yerine de zaman zaman “mim” işareti konulmuştur. Lakin bu da çoğu beyitte yoktur.

Özel Bilgi: Nüsha katalogda “Şerhu Cildi'l-Hamisi ve's-Sadisi Mine'l-Mesnevi” adıyla kayıtlıdır.

Başı: (334b) “*Bismillāhi'r-Rāhmāni'r-Raḥīm elḥamdu lillāhi'llezī ce'ale'l-kısmı's-sādisi min kitābi'l-Mesnevīyyi'l-Ma'neviyyi'l-ilāhiyyi'r-Rabbānī mazhare'l-acāyibi vel'iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavātihī'l-ḥamseti kelciheti'l-fevkiyeti'l-müzeyyenetī binucūmi'l-'ulūmu'l-elletī yehtedī bihe's-sālikūn*”

Sonu: (534a) “*Bu şerḥe bā'is olana firāvān raḥmet it yā Rab / Daḥi ta'līm iden cāna okuyub daḥi yazana / BeḤaḥḥ Ḥazret-i Ḥatem rüsül āḥir nefes yā Rab / Bizi ĩmānla ḥatem it muḥārin eyle rıḍvāna Ve dertāriḥ ĩn nüsha güfte şud çü nüsha irdi ḥadd ü pāyāna bu oldı tārīḥ hem bu zamāna 1036*”

1.1.6. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 323-2

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036

Müstensih: Hayrullah Çavuş

İstinsah Tarihi: 1036

Varak: 499

Satır: 39

Boyut (Dış-İç): 260*179-210*129

Yazı: Talik

Cilt: Koyu kahve mukavva cilt, şemseli. Ebrûlî kağıt ile kaplı olan iç kapak biraz yıpranmıştır. İlk varak surh çift çizgili cetvelli olup diğer varaklar cetvelsizdir.

Zahriye ve 1a Bilgileri: “İstinşâh ezza‘îf ‘Abdullâh’ü’l-fakîr Dervîş Hayrullâh Çavuş” ifadesi yazılıdır.

Açıklamalar: Dîbâcede’ki başlıklar ve Mesnevî’de geçen hikâyeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üzeri kırmızı çizilidir. Ancak bazen ayet ve hadislerin üzeri çizilmemiştir. Başlardaki varaklarda cümle araları surhla noktalanırken sonraki varaklarda noktalanmamıştır. Mesnevî beyitlerinin başında “Mesnevî” ifadesi bulunmaktadır ve başlardaki beyitlerin üzerinde kırmızı çizgi yoktur..

Özel Bilgi: Katalog kaydında nüsha “Şerhu’l-Cildü’s-Salis Mine’l-Mesnevî” adıyla ve Şem’î el-Prizrenî, Şemullah Mustafa b. Muhammed el-İstanbulî (936/1530)” müellifi ile kayıtlıdır. Lakin nüsha incelendiğinde İsmail Ankaravî’nin VI. cilt Mesnevî Şerhî olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katalog kaydında müstensih ismi yoktur. 1a’da yazan bilgiden müstensih ismine ulaşılmıştır.

Baş: (1b) “*Bismillâhi’r-Râhmâni’r-Raḥîm elḥamdu lillâhi’llezî ce‘ale’l-ḳısmı’s-sâdisi min kitâbi’l-Meşnevîyyi’l-Ma‘neviyyi’l-ilâhiyyi’r-Rabbânî mazhare’l-‘acâyibi vel‘iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavâtihî’l-ḥamseti kelciheti’l-fevḳiyeti’l-müzeyyenetî binucûmi’l-‘ulûmu’l-elletî yehtedî bihe’s-sâlikûn*”

Sonu: (499b) “*Bu şerḫe bâ‘is olana firāvân rahmet it yâ Rab / Daḫı ta‘lîm iden câna okuyub daḫı yazana / BeḤaḳḳ Ḥazret-i Ḥatem rüsül âḫir nefes yâ Rab / Bizi îmânla ḫatem it muḳârin eyle rıdvâna Ve dertâriḫ in nüsha güfte şud çü nüsha irdi ḫadd ü pâyâna bu oldı târiḫ hem bu zamâna 1036*”

1.1.7. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Eki 252

Varak: 5*50=300

Satır: 33

Boyut (Dış-İç): 285*197-200*127

Yazı: Talik

Cilt: Varaklar cetvelsizdir.

Zahriye ve 1a Bilgileri: “Elcüz²-i evvel mine’s-sâdis” yazılıdır.

Açıklamalar: Ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üzerinde kırmızı çizgi bulunmaktadır. Mesnevî beyitlerin başında “Mesnevî” ibaresi yer almaktadır. Dîbâce’deki başlıklar ve Mesnevî’de geçen hikâyeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Açıklanan kelimelerin, özel isimlerin ve beyitlerin de üzerinde kırmızı çizgi vardır. Sayfa kenarlarında zaman zaman haşiyeler mevcuttur. Rutubetten bazı varaklar yıpranmıştır. Cümleler surhla noktalanmıştır.

Özel Bilgi: Sondan eksik bir nüshadır. Nüsha, katalogda “Şerh-i Cildi’s-Sadis Mine’l-Mesnevi” adıyla kayıtlıdır. 50’şer varak (252/1, 252/2, 252/3, 252/4, 252/5, 252/6) halindedir. Cilt kaydında 1-6 ibaresi vardır. Nüsha, 50’şer varak olarak tek ciltte ayrı ayrı koleksiyonlara kaydedilmiş olduğundan son koleksiyonun (252/6) zahriye kaydında “Şerh-i Meşnevî Ankaravî İsmâ’îl Efendi kıddese sırrahu cild-i şalışüñ âhirine yakîn vefât yâften-i Bilâl rağıyallâhu ‘anh” ibaresi vardır. Bu kayıt bize eserin tasniflenirken buraya yanlışlıkla eklenmiş olabileceğini göstermektedir.

Başı: (1b) “*Bismillâhi’r-Râhmâni’r-Raḥîm elḥamdu lillâhi’llezî ce‘ale’l-ḳısmı’s-sâdisi min kitâbi’l-Meşnevîyyi’l-Ma‘neviyyi’l-ilâhiyyi’r-Rabbânî mazhare’l-acâyibi vel‘iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavâtihi’l-ḥamseti kelciheti’l-fevḳiyeti’l-müzeyyenetî binucûmi’l-‘ulûmu’l-elletî yehtedî bihe’s-sâlikûn*”

Sonu: Eksiktir.

1.1.8. Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 1422

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036

Müstensih: Hâce Mustafâ Efendi bin Mehmed el-Akhisârî

İstinsah Tarihi: Cemâziye’l-âhir 1068

Varak: 771 (1-360a 5. cilt; 360b-771 6. cilt)

Satır:33

Boyut (Dış-İç): 292*155-207*82

Yazı: Talik

Cilt: Varaklar tek surh cetvellidir. İç kapak vişne çürüğü renginde bir kâğıtla kaplıdır.

Zahriye ve 1a Bilgileri: “Min kitâb-ı ‘aynu’l-ḥayât şerhü’l-cildü’l-ḥâmis ve cildü’s-sâdis ve cildü’s-sâbi‘ mine’l-mesnevîyü’l-şerîf bi’t-Türki”

Açıklamalar: Nohûdî kâğıt üzerine siyah mürekkeple yazılmıştır. Dîbâcede’ki başlıklar ve Mesnevî’de geçen hikâyeler kırmızı yazılmıştır. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üzeri üstü kırmızı çizilidir. Aynı zamanda açıklanan kelimelerin üzerinde de kırmızı çizgi bulunmaktadır. Mesnevî beyitlerinin başında “Mesnevî” ifadesi yer almaktadır. Alıntı yapılan beyitlerin arası surhla noktalanmıştır.

Özel Bilgi: Katalog kaydında nüshanın Mesnevî’nin kaçınıcı cilt şerhi olduğuna dair bir ibare yoktur. Zahriyede yer alan “Min kitâb-ı ‘aynu’l-ḥayât şerhü’l-cildü’l-ḥâmis ve cildü’s-sâdis ve cildü’s-sâbi‘ mine’l-mesnevîyü’l-şerîf” kaydından bu nüshanın 5. 6. ve 7. ciltlerde oluştuğu anlaşılmaktadır. Lakin nüsha tarafımızdan incelendiğinde 5. cildin ilk beytinden son beytine kadar tüm beyitlerin (1b-370a) arasında olduğu ve 6. cildin ilk beytinden son beytine kadar olan kısım ise (370b-771a)’da olduğu anlaşılmış olup 7. cilde ait hiçbir beyt ve beytin şerhi yer almadığı görülmüştür. Mesnevî Şerhi’nin sonunda yer alan kasîde bu nüshada yoktur.

Başı: (360b) “*Bismillâhi’r-Râhmâni’r-Raḥîm elḥamdu lillâhi’llezî ce‘ale’l-ḳısmi’s-sâdisi min kitâbi’l-Mesnevîyyi’l-Ma‘neviyyi’l-ilâhiyyi’r-Rabbânî mazḥare’l-‘acâyibi vel‘iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavâtihi’l-ḥamseti kelciheti’l-fevḳiyeti’l-müzeyyenetî binucûmi’l-‘ulûmu’l-elleti yehtedî bihe’s-sâlikûn*”

Sonu: (771a) “*Alā yeddi’l-‘abdu’l-fakīr ilāülfeti’l-bārī Muştafā bin Meḥmed el-Akḫiṣārī fī evāsıṭ-ı cemāziye’l-uḫrā sene semāniye ve sittin ve elf min ‘acz ve min lehu el‘izz veşşeref*”

1.1.9. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1265

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036

Varak: 531

Satır:33

Boyut (Dış-İç): 270*153-190*193

Yazı: Nesih

Cilt: Şemseli, yıldızlı koyu kahverengi mukavva cilt biraz yıpranmıştır. İç kapak battal ebrulî kâğıt ile kaplıdır. İlk varaktaki cetvel yıldızlı, diğer ciltlerdeki cetveller tek surhdur. Serlevha müzehhep ve müzeyyendir.

Açıklamalar: Dîbâce’deki başlıklar ve Mesnevî’de geçen hikâyelerin başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mesnevî beyitleri, başlardaki varaklarda “Mesnevî” ibaresi ile belirtilirken sonlardaki varaklarda ne “Mesnevî” ibaresi ne de “mim” işareti vardır. Beyitlerin üzeri kırmızı çizilidir.

Özel Bilgi: Katalog kaydında “Mecmû‘atü’l-Letâif ve Matmûratü’l-Ma‘ârif” adıyla kayıtlı olan nüshanın Mesnevî’nin kaçınıcı cilt şerhi olduğuna dair bir ibare yoktur. Çalışmalarımız neticesinde nüshanın Mesnevî’nin 6. cildinin şerhi olduğu tespit edilmiştir.

Başı: (1b) “*Bismillāhi’r-Rāhmāni’r-Raḫīm elḥamdu lillāhi’llezī ce‘ale’l-ḫısmı’s-sādisi min kitābi’l-Meşnevīyyi’l-Ma‘neviyyi’l-ilāhiyyi’r-Rabbānī mazhare’l-‘acāyibi vel‘iber ve şeyyarahu minbeyni aḫavātihī’l-ḫamseti kelciheti’l-fevḫiyeti’l-müzeyyenetī binucūmi’l-‘ulūmu’l-elletī yehtedī bihe’s-sālikūn*”

Sonu: (531a) “*Bu şerhe bā'is olana firāvān rahmet it yā Rab / Daḥi ta'līm iden cāna okuyub daḥi yazana / BeḤaḥḳ Ḥazret-i Ḥatem rūsül āḥir nefes yā Rab / Bizi ĩmānla ḥatem it muḳārin eyle rıdvāna*”

1.1.10. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 558

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036

Müstensih: Hazret-i Seyyîd Muhammed el-Mevlevî

İstinsah Tarihi: 1 Zilhicce 1237

Varak: 126+1

Satır: 31

Boyut (Dış-İç): 315*220-210*130

Yazı: Nesîh

Cilt: Varaklar cetvelsizdir.

Açıklamalar: Mesnevî de geçen hikâyelerin başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Mesnevî beyitlerinin başında “Mesnevî” ibaresi yer almaktadır ve beyitlerin üzeri kırmızı çizilidir. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üzeri de kırmızı çizilidir.

Özel Bilgi: Katalogda “Şerh-i Mesnevî” adıyla kayıtlıdır. Nüsha baştan eksiktir. 3029. beytin ikinci mısrası ile başlar. Ardından şerhe geçilir. Sonrasında diğer beyitlerle sonuna kadar devam eder. Varak numaraları bazen 5’şer 5’şer bazen de 10’ar 10’ar verilmiştir.

Başı: (1b) Eksiktir.

Sonu: (127b-128a) “*Meşnevî-yi Şerîfün altıncı cildi şerîfinün şerhi Ḥazret-i Şāriḥ İsmā’îl Ankaravî efendimizün zamān-ı sa’âdetlerinde taḥrîr olunub zahr-i dibâceye ḥānḳāhımuza vaḳfiyyeti mübârek ḳulum ‘ināyetleri ile sebat buyurub ve imzâ ve mühr-i şerîfleri ile şerefyâfte olmuş bir kitâb-ı müsteṭâb olub eczâ olduğu cihetle ba’de zamān ba’zı cüzleri zāyi olmuş olmağla eslâfımız eşŞeyḥ-i Es’âd Ğālîb Dede*”

Efendi cenāblarınıñ şeref-i ināyet kerdelerinden dergāhımızda şeyh başlık hidmet-i celīlesine ta‘yīn eyledigimiz Mūnis Dede bu şerh-i şerīfūñ nāqış olan cüzlerini taħrīr sa‘y ve himmet idüb biñ ikiyüz otuz yedi senesi māh-ı Zilhicce ğurresinde tekmīline muvāfık olub zamānımızda binā olan kütübhāne-yi cedīdin hāricinde vāki‘ vaqf-ı kadīm olan ketebe-yi ‘atīk dolabına vaz‘ olinub müṭāla‘a buyuran yārān bā‘iṣ-i tekmīl muḥarrirīne mezkūr-ı du‘ā-yı ḥayr ile yād buyurmaları için işāret olundu Cenāb-ı Haḫ celle ve ‘alī ḥazretleri rūḥāniyyet-i Ḥazret-i Mevlānādan feyzmend ve fezyāb ile eyleñ biḥürmeti seyyidü’l-murselīn Hazret-i Seyyīd Muḥammed Kudretullāh elMevlevī”

1.1.11. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 5297

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036

Varak: 392

Satır: 39

Boyut (Dış-İç): 335*190-245*115

Yazı: Talik

Cilt: Varaklar cetvelsizdir.

Açıklamalar: Nohudî kâğıt üzerine siyah mürekkeple yazılmış olup Dîbâce’deki başlıklar ve Mesnevî’de geçen hikâyelerin başlıklarının yazımında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Mesnevî beyitlerinin başında “Mesnevî” ibaresi bulunmaktadır ve beyitlerin üzeri kırmızı çizilidir. Ayet, hadis Arapça ve Farsça ifadelerin üzeri de kırmızı çizilidir. Mesnevî beyitlerinin arası surhla noktalanmıştır.

Özel Bilgi: Nüsha katalogda “Şerhi Mesnevi “adıyla kayıtlıdır. Hat oldukça güzel ve okunaklıdır.

Başı: (1b) “*Bismillāhi’r-Rāhmāni’r-Raḥīm elḥamdu lillāhi’llezī ce‘ale’l-ḫısmı’s-sādisi min kitābi’l-Meşnevıyyi’l-Ma‘nevıyyi’l-ilāhiyyi’r-Rabbānī mazhare’l-‘acāyibi vel‘iber*

*ve şeyyarahu minbeyni aḥavātihi'l-ḥamseti kelciheti'l-fevḳıyeti'l-müzeyyenet
binucūmi'l-ʿulūmu'l-elletī yehtedī bihe's-sālikūn”*

Sonu: (392b) “*Bu şerḥe bā'is olana firāvān raḥmet it yā Rab / Daḥı ta'līm iden cāna
okuyub daḥı yazana / BeḤakk Ḥazret-i Ḥatem Resūl āḥir nefes yā Rab / Bizi ĩmānla
ḥatem it muḳārin eyle rıdvāna ve dertāriḥ çün nüsha güfte şud çü nüsha irdi ḥadd ü
pāyāna bu oldı tārīḥ hem bu zamāna temmet bi'avn-i Ḥudā sene”*

1.1.12. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 1925

Varak: 413

Satır: 31

Boyut (Dış-İç): 290*176-223*114

Yazı: Talik

Cilt: Varaklar tek surh cetvellidir.

Açıklamalar: Dîbâcede'ki başlıklar ve Mesnevî'de geçen hikâyelerin başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Açıklanan kelimeler ve özel isimlerin üzeri kırmızı çizilidir. Mesnevî beyitlerinin başında “Mesnevî” ibaresi bulunmaktadır. Beyitlerin üzeri kırmızı çizili değildir. Cümleler surhla ayrılmıştır. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin ilk kelimelerinin üzeri kırmızı çizilidir.

Özel Bilgi: Katalogda “Fâtiḥu'l-Ebyât” adıyla kayıtlı olan nüshanın Mesnevî'nin kaçınıcı cildinin şerhi olduğu belli değildir. Nüsha, tarafımızdan incelenmiş ve nüshanın 6. cildin şerhi olduğu tespit edilmiştir. Beyitlerin şerhinde Pertev Paşa nüshasına göre çok fazla eksiklikler vardır. Baştaki varaklarda beyitlerin şerhi tek tek yapılırken daha sonraki varaklarda birkaç beyit verilip sonra o beyitlerin şerhi yapılmıştır. Mesnevî Şerhi'nin sonunda yer alan “kasîde” bu nüshada mevcut değildir.

Başı: (1b) “*Elḥamdu lillāhi’llezī ce‘ale’l-kısmi’s-sādisi min kitābi’l-Meşnevīyyi’l-Ma‘nevīyyi’l-ilāhiyyi’r-Rabbānī mazhare’l-‘acāyibi vel‘iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavātihī’l-ḥamseti kelciheti’l-fevḳiyeti’l-müzeyyenetī binucūmi’l-‘ulūmu’l-elletī yehdedī bihe’s-sālikūn*”

Sonu: (417b) “*Meşelā Beyt Ḥāmūş ki ḥāmūşī bihter zi‘asel nūşī / Dersūz ‘ibāretrā bügzār işāretrā diyüb ḥatm buyururlar temmet tamām bi‘avni’l-Meliki’l-Mennān*”

1.1.13. Süleymaniye Kütüphanesi Atıf Efendi 1450

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036

Müstensih: Ahmed es-Sofyavi

İstinsah Tarihi: 1207

Varak: 477

Satır: 19

Boyut (Dış-İç): 213*153-173*104

Yazı: Talik

Cilt: Mıkplepli, varaklar cetvelsizdir. İç kapak ebrulî. Vişne çürüğü renkli cilt.

Açıklamalar: Mesnevî’de geçen hikâyeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mesnevî beyitlerinden önce “Mesnevî” ibaresi yer almakla beraber beyitlerin üzeri kırmızı çizilidir. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça kelimelerin üzeri de kırmızı çizilidir. Gönderme yapılan beyitlerin araları surhla belirtilmiştir.

Özel Bilgi: Nüsha katalogda, “Fatihu’l-Ebyat” adıyla kayıtlıdır. Baştan eksiktir. 2199. beytin şerhinin son kısmı ile başlar ve 2200. beytin şerhi ile devam eder.

Başı: (1b) Eksiktir.

Sonu: (477a) “*Temmet hāzihī’ş-şerḩu bi‘avnillāhi’l-Meliki’l-Mennān fīyevmi’l-ḥamīsī’l-ḥādī ‘aşer yevmen minşehr-i Ramazān sene sitte ve şelāsīne ve elf minhicreti’n-Nebiyy-i ‘aleyhi şalavātu’r-Raḥman fīkulli vaḳtın ve ān taḥrīr-i veledi’l-*

*muhteremi'l-mulakḳab biDervīṣ Ğanem ğaferallāhu lehu veli vālideyhi ve aḥsene
ileyhimā vāileyhi fīkulli sā'ātin ve ezmān āmīn yā Raḥīm ve yā Raḥman biḥürmeti'l-
Ḳur'ān ve seyyīdi'l-insān feḳultu ḥāmiden lillāhi ve ūkren a'lāitmāmihi billuḫfi
veliḥsān”*

1.1.14. Süleymaniye Kütüphanesi Beyazıt 3568

Varak: 458

Satır: 31

Boyut (Dış-İç):

Yazı: Talik

Cilt: Varaklar cetvelli değildir. Battal ebru süslemeli cilt, biraz yıpranmıştır. İç kapak ve dış kapağın kenarları ebrulî kâğıt olup içi nohudî kâğıtla kaplıdır. Nüshanın baş ve son kısmında mavi renkli boş kâğıtlar vardır.

Açıklamalar: Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Beyitlerden önce “Mesnevî” ibaresi yer almaktadır ve beyitlerin üzeri kırmızı çizilidir. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üzeri de kırmızı çizilidir. Nüshanın ilk varaklarında mürekkebin dağılmasından dolayı bazı satırların okunması zorlaşmıştır. 77a'da “*Ḥikāyet-i ān ṣaḥṣ ki düzdān-ı ḳoç-ı ūrā bedüzdīdend bedīn ḳanā'at nekerdend beḥīle cāmeḥārā hem düzdīdend*” başlığının “*beḥīle cāmeḥārā hem düzdīdend*” kısmıyla beraber kullanılan kalem ucu değişmiştir. Bundan dolayı aynı yazı türü olmasına rağmen yazının büyüklüğü değişkenlik göstermiştir. Kalem ucu ile birlikte başlıklarda, Mesnevî ibaresinde ve beyitlerin üzerinde kullanılan kırmızı çizginin renk tonu da değişmiştir. 90b-91a ve 91b'de başlıkların, beyitlerin üzerindeki kırmızı çizginin ve beyitlerin başında yer alan Mesnevî ibaresinin rengi görünmeyecek derecede silinmiştir. Zaman zaman bazı ifadeler haşiye olarak kaydedilmiştir. [97a, 99a, 100a

gibi] Bazen unutulmuş Mesnevî beyitleri sonradan haşiye olarak kaydedilmiştir.

[113a]

(876) *Meşnevî*

Pîş-i tu üstün-ı meşid mürdeîst

Pîş-i Ahmed ‘aşık-ı dilbürdeîst

beyti haşiye olarak kaydedilmiştir. 125a’da tekrar değişmiştir. 404b’de kalem ucu tekrar değişmiştir. Mesnevî Şerhi, 4464. beytin şerhi ile yarım kalmıştır. Kalan varakların -458b’den 459a’ya geçişte kullanılacak ta’kibe olduğundan- kopmuş olması veya yanlışlıkla başka bir eserin nüshası ile birleştirilmiş olması muhtemeldir. Nüshanın sonundaki boş yaprakları da şerhin tamamlanmamış olma ihtimalini yükseltmiştir. Ayrıca rutubetten bazı varaklar yıpranmıştır.

Özel Bilgi: Katalogda “Şerh-i Mesnevî” adıyla kayıtlı olan nüshanın dili Arapça olarak verilmiştir. Şerhin mukaddime kısmının Arapça olması katalog kaydı yapanları bu hataya düşürmüş olmalıdır. Ayrıca eserin Mesnevî’nin kaçınıcı cildinin şerhi olduğu kaydedilmemiştir. Araştırmalarımız sonucu 6. cildin şerhi olduğu tespit edilmiştir. Nüshanın girişinde fihrist bulunmaktadır.

Baş: (1b) “*Bismillāhi’r-Rāhmāni’r-Raḥīm elḥamdu lillāhi’llezī ce‘ale’l-ḳısmı’s-sādisi min kitābi’l-Meşnevīyyi’l-Ma‘neviyyi’l-ilāhiyyi’r-Rabbānī mazḥare’l-‘acāyibi vel‘iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavātihi’l-ḥamseti kelciheti’l-fevḳiyeti’l-müzeyyenetü binucūmi’l-‘ulūmu’l-elleti’yehtedi bihe’s-sālikūn*”

Sonu: (458b) “*Bu meselūñ ḥadd ḫutmaz ya‘nī bu gūne emsāl nihāyet ḳabūl itmez benden bu ḫuşuşda söz isteme sen yūri taḫşīl-i isti‘dād eyle ki isti‘dādsuz bir kāmīl ü mükemmil şāḫib-i devlete ve ehl-i vilāyete vāşil olan ve anuñla şoḫbet ḳılan andan behre bulmaz müstefid olmaz mu‘arrif şāḫa aytdı pādşāhum bu şehzāde hem ḫuzūr-ı şerīfūñe gelmege isti‘dād ḫāşıl ḳılmadan ötūri şimdiye dek oturdı āḫir şevḳ ü ‘aşḳ ḫadden gitdi ve iştiyāḳ taḫammül mertebesinden tecāvüz ḳıldı ol*”

1.1.15. Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye 2470

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036

Müstensih: Hasan bin Abdurrahman (Hamîdîzâde olarak da bilinir)

İstinsah Tarihi: 16 Safer 1098

Varak: 875 (1b-516a=4. ve 5. cilt; 516b-875b=6. cilt)

Satır: 37

Boyut (Dış-İç): 289*159,225*109

Yazı: Talik

Cilt: Kırmızı deri cilt, miklepli, sarı yıldız süslemeli.

Zahriye ve 1a Bilgileri: Zahriyede “Elcildu’r-râbi velhâmis vessâdis min Şerhu’l-Mesnevî elismi beFâtihu’l-Ebyât İsmâ‘îl Efendi” ifadesi yer almaktadır.

Açıklamalar: Dîbâce’deki ve diğer bölümlerdeki başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mesnevî beyitlerinin başında “Mesnevî” ifadesi yer almakta olup beyitlerin üzeri kırmızı çizilidir. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça kelimelerin üzeri de kırmızı çizilidir. Zaman zaman haşiyeler kaydedilmiştir.

Özel Bilgi: Katalogda “Fatihu’l-Ebyat” adıyla kayıtlı olan eser, Mesnevî’nin 4., 5. ve 6. ciltlerinin şerhini içerir.

Başı: (516b) *“Bismillâhi’r-Râhmâni’r-Raḥîm elḥamdu lillâhi’llezî ce‘ale’l-kısmî’s-sâdisi min kitâbi’l-Mesnevîyyi’l-Ma‘neviyyi’l-ilâhiyyi’r-Rabbânî mazhare’l-‘acâyibi vel‘iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavâtihi’l-ḥamseti kelciheti’l-fevkiyeti’l-müzeyyenetî binucûmi’l-‘ulûmu’l-elletî yehtedî bihe’s-sâlikûn”*

Sonu: (875b) *“Bu şerḥe bâ‘iş olana firāvân rahmet it yâ Rab / Daḥi ta‘lîm iden câna okuyub daḥi yazana / BeḤaḥḥ Ḥazret-i Ḥatem-i Resûl âḥir nefes yâ Rab / Bizi îmânla ḥatem it muḳârin eyle rıdvâna”*

1.1.16. Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye 2473

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036

İstinsah Tarihi: 1036

Varak: 432+208 (6. ve 7. cilt)

Satır: 35

Boyut (Dış-İç): 300*179-229*109

Yazı: Talik

Cilt: Kırmızı deri cilt, miklepli, sarı yıldız süslemeli. Tüm varaklar altın yıldız cetvellidir. Serlevha müzehheptir.

Açıklamalar: Nohûdî renk kâğıt üzerine siyah mürekkeple yazılmıştır. Dîbâce'deki ve diğer bölümlerdeki başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mesnevî beyitlerinin başında ne "Mesnevî" ifadesi ne de "mim" işareti vardır. Ancak beyitlerin başında biraz boşluk vardır. Mesnevî beyitlerinin üzeri kırmızı çizilidir. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça kelimelerin üzeri de kırmızı çizili değildir.

Özel Bilgi: Nüshanın sırt kısmında "Cildsi's-sâdis ve cildi's-sâbi' ve min şerhü'l-Mesnevî" ifadesi yazılıdır. Eser, katalogda "Fatihu'l-Ebyat" adıyla kayıtlıdır. Katalog kaydında varak sayısı "442+208 (6. ve 7. cilt)" olarak kayıtlıdır. Ancak varaklar numaralandırılırken 189'dan 190'a geçişte 190 yerine 200 yazılmış ve 10 sayfa fazla eklenmiştir. Sonra bunun üzeri çizilip tekrar numaralandırılmış olsa da kataloga eski numaralandırma girilmiştir. Bu sebeple katalog kaydındaki "442" ifadesi yanlış olup doğrusu "432" dir.

Baş: (1b) *"Bismillâhi'r-Râhmâni'r-Raḥîm elḥamdu lillâhi'llezî ce'ale'l-ḳısmı's-sâdisi min kitâbi'l-Meşnevîyyi'l-Ma'neviyyi'l-ilâhiyyi'r-Rabbânî mazḥare'l-acâyibi vel'iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavâtihî'l-ḥamseti kelciheti'l-fevḳiyeti'l-müzeyyenetî binucûmi'l-ulûmu'l-elletî yehtedî bihe's-sâlikûn"*

Sonu: (432a) *“Bu Őerĥe bā’iş olana firāvān rahmet it yā Rab / Daĥı ta’līm iden cāna okuyub daĥı yazana / BeĤaĥĥ Ĥazret-i Ĥatem-i Resül āĥir nefes yā Rab / Bizi ĩmānla ĥatem it muĥārin eyle rıdvāna ve dertāriĥ ĩn nüşĥa gŭften ĥü nüşĥa irdi ĥadd ũ pāyāna bu oldu tārīĥ hem bu zamāna 1036”*

1.1.17. Bursa İnebey Yazma Eser Kŭtŭphanesi GE4432

Telif Tarihi: 1036 Cemazeyilevvel

Mŭstensih: Mustafa b. Bali

İstinsah Tarihi: 1067

Varak: 339

Satır: 37

Boyut (Dış-İĥ): 295*178-220*117

Yazı: Nesih

Cilt: Yaldızlı, salbek, Şemseli, miklepli ve siyah renkte meşin cilttir. Đift yaldız ĥerĥevelidir. İĥ kapak vişne ĥŭrŭĥŭ rengindedir. Serlevha vardır.

Zahriye ve 1a Bilgileri: Zahriyede “MeŐnevĭ Őerĥi Ankaravĭ” kaydı yer almaktadır. 1a’da “Cild-i sādīs Őerĥ-i MeŐnevĭ” ibaresi yazılıdır.

Aĥıklamalar: Duraklar mŭzehheptir. Dĭbāce’deki başlıklar ve MeŐnevĭ’de geĥen hikāyeler kırmızı mŭrekkeple yazılmıştır. Ayet, hadis, Araĥça ve Farsĥa ibarelerin ũzerinde siyah ĥizgi vardır. MeŐnevĭ beyitlerinden ũnce bazen “mim” işareti vardır. Ancak ĥoĥu yerde ne “MeŐnevĭ” ibaresi ne de “mim” işareti kullanılmıştır. MeŐnevĭ beyitlerinin ve ũzel isimlerin de (Hŭsāmeddĭn, Őemĭ gibi) ũzeri kırmızı ĥizilidir. Zaman zaman bazı kelimeler harekelendirilmiŐtir. Sayfa kenarlarında ve satır aralarında pek ĥok haşiye yer almaktadır. Vurgulanmak istenen kelimelerin ũzeri de kırmızı ĥizilmiŐtir. Cŭmleler surhla noktalanmıştır.

Özel Bilgi: 1950 yılında Bursa Mevlevîhanesinden Burhaneddin Bey tarafından devredilmiştir.

Başı: (1b) *"Elḥamdu lillāhi'llezī ce'ale'l-kısmı's-sādisi min kitābi'l-Meşnevīyyi'l-Ma'nevīyyi'l-ilāhiyyi'r-Rabbānī mazhare'l-ʿacāyibi vel'iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavātihi'l-ḥamseti kelciheti'l-fevkiyeti'l-müzeyyenetü binucūmi'l-ʿulūmu'l-elletī yehdedī bihe's-sālikūn"*

Sonu: (339a) *"Bu şerḥe bā'is olana firāvān rahmet it yā Rab / Daḥi ta'līm iden cāna okuyub daḥi yazana / BeḤaḥḥ Ḥazret-i Ḥatem-i Resül āḥir nefes yā Rab / Bizi ĩmānla ḥatem it muḳārin eyle rıḍvāna"*

1.1.18. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Revan No: 446

Telif Tarihi: 1036

Müstensih: Derviş Ebû Bekrū'l-Mevlevî ibn Abdullah

İstinsah Tarihi: 1159

Varak: 436

Boyut: (Dış-İç): 290x210-230x135

Satır: 33

Yazı: Talik

Cilt: Şemseli, mıklepli, siyah renkte meşin ciltlidir. Aharlı kâğıt kullanılmıştır.

Kitabın sah kaydı yapılmamıştır. Varaklar cetvelsizdir. Cilt biraz yıpranmıştır.

Zahriye ve 1a Bilgileri: "Elcild-i sādīs min Şerhü'l-Meşnevī ḥuṭūṭ muḥtelife essaṭır" ifadesi vardır.

Açıklamalar: Dîbâcede'ki başlıklar ve Mesnevî beyitleri üzeri kırmızı çizilmiştir. Metnin yazımında siyah mürekkep kullanılırken, Mesnevî'de geçen hikâyelerin yazımında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Cümleler surhla noktalanmıştır. Başlardaki varaklarda Mesnevî beyitlerinin başında ne "Mesnevî" ibaresi ne de

“mim” işareti kullanılmıştır. Sadece kırmızı bir işaret kullanılmıştır. Lakin [319a]’dan sonra beyitlerin başında kırmızı mürekkeple yazılan “Mesnevî” ibâresi mevcuttur. Özel isimlerin (Hüsâmeddîn, Şemî gibi), ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üzeri de kırmızı çizilidir. Ancak ayet ve hadislerin bazen sadece ilk kelimelerinin üzeri çizilmiştir. Vurgulanmak istenen kelimelerin ve açıklaması yapılan kelimelerin üzeri de kırmızı çizilidir. Varak numaraları bazen verilmiş bazen verilmemiş olup sonradan tamamına Latin harfli rakamlar eklenmiştir. Diğer ciltlere gönderme yapılan kısımlarda kırmızı mürekkeple “Mesnevî” ibaresi yazılmıştır. Sayfa kenarlarında haşiyeler mevcuttur.

Özel Bilgi: Katalog kaydında yazar kısmı boş olup 6. cildin şerhi olduğu bilgisi vardır. Çalışmalarımız sonucu şerhin İsmail Rüsûhî Ankaravî’ye ait olduğu tespit edilmiştir.

Baş: (1b) *“Bismillâhi’r-Râhmâni’r-Raḥîm elḥamdu lillâhi’llezî ce’ale’l-ḳısmı’s-sâdisi min kitâbi’l-Meşnevîyyi’l-Ma’neviyyi’l-ilâhiyyi’r-Rabbânî mazhare’l-acâyibi vel’iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavâtihi’l-ḥamseti kelciheti’l-fevḳiyeti’l-müzeyyenetî binucûmi’l-’ulûmu’l-elletî yehtedî bihe’s-sâlikûn”*

Sonu: (435b) *“Bu şerḫe bâ’is olana firâvân rahmet it yâ Rab / Daḫi ta’lîm iden câna okuyub daḫi yazana / BeḤaḳḳ Ḥazret-i Ḥatem-i Resûl âḫir nefes yâ Rab / Bizi îmânla ḫatem it muḳârin eyle rıḍvâna temme”*

1.1.19. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları A. 1360

Telif Tarihi: 1036

İstinsah Tarihi: 1087(1676-1677)

Varak: 1092(+803) (1-4; 5. ve 6. ciltler)

Satır: 39

Boyut (Dış-İç): 240*150

Yazı: Nesih

Cilt: Aharlı krem rengi kâğıt. Serlevhalar müzehhep, cedveller yaldızlı. Vişne çürüğü deri cilt, mıklepli

Açıklamalar: Dîbâce'deki başlıklar ve Mesnevî'de geçen hikâyeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mesnevî beyitlerinden önce “Mesnevî” ibaresi yer almaktadır. Beyitlerin üzerinde kırmızı çizgi vardır. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üzeri de kırmızı çizilidir.

Özel Bilgi: Katalog kaydında “Şerh-i Mesnevî” adıyla kayıtlı olan nüshanın müellif kısmı boştur ve cilt ile sayfa kısmında ise “5.c. (1092+803 vr.)” ifadesi mevcuttur. Tarafımızdan nüshanın Ankaravî'ye ait olduğu ve 6. cildin şerhi de içinde olduğu tespit edilmiştir. “+803” olan kısmın 335b'den 803a'ya kadar olan kısmı 6. cildin şerhinden oluşmaktadır.

Başı: (335b) *“Bismillāhi'r-Rāhmāni'r-Raḥīm elḥamdu lillāhi'llezī ce'ale'l-kısmı's-sādisi min kitābi'l-Mesnevīyyi'l-Ma'neviyyi'l-ilāhiyyi'r-Rabbānī mazhare'l-acāyibi vel'iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavātihi'l-ḥamseti kelciheti'l-fevkiyeti'l-müzeyyenetü binucūmi'l-ʿulūmu'l-elletī yehtedī bihe's-sālikūn”*

Sonu: (803a) *“Bu şerḥe bā'is olana firāvān rahmet it yā Rab / Daḥi ta'līm iden cāna okuyub daḥi yazana / BeḤaḥḥ Ḥazret-i Ḥatem-i Resül āḥir nefes yā Rab / Bizi ĩmānla ḥatem it muḥārin eyle rıdvāna ve dertāriḥ ĩn nüṣṣa güfte şud çü nüṣṣa irdi ḥadd ü pāyāna bu oldı tārīḥ hem bu zamāna 1036”*

1.1.20. Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 Hk 5136

Telif Tarihi: 11 Ramazan 1036

Varak: 327

Satır: 37

Boyut (Dış-İç): 297*194-227*115

Yazı: Talik

Cilt: Kartal, birleşik harf, arslanlı arma filigranlı kâğıt. Mihrabiyesi tezhipli, ilk sayfa yaldızlı cetvelli diğer varaklar tek surh cetvellidir. Serlevha yaldızlıdır. Yaldızlı salbek şemse ve köşebentli, miklepli açık kahverengi meşin ciltlidir. Çaharkuşe vişne rengi, yaldız zencirekli meşin mahfazalıdır.

Açıklamalar: Dîbâcede'ki başlıklar ve Mesnevî de geçen hikâyelerin başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mesnevî beyitlerinden önce “Mesnevî” ibaresi yer almakta olup üzerinde kırmızı çizgi yoktur. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça ifadelerin üzeri kırmızı çizilidir. Açıklanan kelimelerin de üzeri çizilidir. Son varaklarda başlıklar da siyah mürekkeple yazılmıştır.

Özel Bilgi: Nüşanın sertab kısmında “Elcildüs's-sâdis min Şerhü'l-Meşnevî elAnkaravî” ibaresi vardır.

Baş: (1b) *“Bismillâhi'r-Râhmâni'r-Raḥîm elḥamdu lillâhi'llezî ce'ale'l-ḳısmı's-sâdisi min kitâbi'l-Meşnevîyyi'l-Ma'neviyyi'l-ilâhiyyi'r-Rabbânî mazhare'l-acâyibi vel'iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavâtihi'l-ḥamseti kelciheti'l-fevḳiyeti'l-müzeyyenetî binucûmi'l-ʿulûmu'l-elletî yehtedî bihe's-sâlikûn”*

Sonu: (327b) *“Bu şerḫe bâ'is olana firāvân raḫmet it yâ Rab / Daḫi ta'lîm iden cāna okuyub daḫi yazana / BeḤaḳḳ Ḥazret-i Ḥatem-i Resûl āḫir nefes yâ Rab / Bizi îmānla ḫatem it muḳârin eyle rıdvāna temmetü'l-kitâb”*

1.1.21. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 6318/2

Müstensih: esSeyyid Ahmed elHırsovavî

İstinsah Tarihi: 1260 H [1844 M]

Varak: 441 (222b-441b=6. Cilt)

Satır: 37

Boyut (Dış-İç): 282x179, 211x117

Yazı: Talik

Cilt: 1b ve 222b yk.'lardaki serlevhalar mihrabiyeli ve müzehhebdir. 222b ve 223a yk. cedvelleri yaldızlı, diğer cedveller çift kırmızıdır. Aharlı kâğıt. Mor meşin, zencerekli, miklebli ve mahfaza kutuludur.

Açıklamalar: Dîbâcede'ki başlıklar ve Mesnevî'de geçen hikâyelerin başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mesnevî beyitlerinin üzeri kırmızı çizilidir. Ancak beyitlerin başında “Mesnevî” ifadesi ya da “mim” işareti yoktur. Ayet, hadis ve kelâm-ı kibarların üzeri çizilidir. Son kısımdaki “kaside” bu nüshada yoktur.

Özel Bilgi: Eserin dış kapağında “Şerhü'l-Mesnevî el-Ankaravî Cild-i Hâmis ve Cild-i Sâdis” ifadesi yer almaktadır. Eserde kurt yenikleri vardır.

Başı: (222b) *“Bismillâhi'r-Râhmâni'r-Raḥîm elḥamdu lillâhi'llezî ce'ale'l-kısmı's-sâdisi min kitâbi'l-Mesnevîyyi'l-Ma'nevîyyi'l-ilâhiyyi'r-Rabbânî mazhare'l-'acâyibi vel'iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavâtihi'l-ḥamseti kelciheti'l-fevkiyeti'l-müzeyyenetî binucûmi'l-'ulûmu'l-elletî yehtedî bihe's-sâlikûn”*

Sonu: (441b) *“Ḥāmūş Ḥazret-i Mevlânânuñ maḥlâş-ı şerîfleridür ki ekser gazellerini ḥāmūş dimekle ḥatm eylemişlerdür temmet temâm bi'avnillâhi'l-Meliki'l-Mennân”*

1.2. Nüshaların Şeceresi

Klasik Türk Edebiyatında, kültürümüzün büyük bir parçasını oluşturan yazma eserlerin tenkitli metninin oluşturulması oldukça önemli bir yere sahiptir. Ancak tenkitli metin oluşturma sürecinde izlenmesi gereken bazı önemli adımlar mevcuttur. Bu sürecin ilk adımı ise, bir yazma eserin tüm nüshalarının tespit edilmesi aşamasıdır. Bu tespitin ardından eldeki tüm nüshalardaki benzerlikler ve ayrılıklar belirlenerek metnin şeceresinin kurulması ve müellif hattına en yakın ve en sağlıklı nüshaya ulaşılmak metin neşrinin amaçları arasındadır.

Yazma eserlerin yer aldığı kütüphaneler ve buradaki katalog kayıtlarının incelenmesi neticesinde “Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif”in altıncı cildinin yirmi bir nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshaların tamamı incelendiğinde

müellif kaleminden çıkan bir nüshaya rastlanmamış olup bunun yanında sağlıklı bir nüshanın da olmadığı sonucuna varılmıştır. Konu ile ilgili yapılan diğer çalışmalar ve elimizdeki nüshalar incelendiğinde her ne kadar en kâmil nüshanın Pertev Paşa nüshası olduğu düşünülse de Pertev Paşa nüshasında yer alan eksiklikler bu nüshanın da tek başına sıhhatli bir metin oluşturmada yeterli olmayacağını göz önüne sermiştir.

Şecere oluşturmada nüshaların istinsah tarihleri büyük önem sahiptir. Lakin yaptığımız çalışmalar neticesinde “Mecmû‘atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma‘ârif’in altıncı cildinin nüshalarının bazılarında istinsah tarihinin olmadığı görülmüştür. Nüshaların içerikleri de göz önüne alınarak baştan ve sondan 10’ar varak okunmuş ve bir mukayese yapılmıştır. Yapılan kıyaslamalar neticesinde Sahîh Ahmed Dede’nin eserinde Ankaravî’nin birden fazla Mesnevî Şerhi nüshasını kaleme aldığı/aldırdığı bilgisinin doğrulandığı görülmüştür.⁴ İstinsah tarihinin yanı sıra nüsha seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlar (varakların eksik ya da bozuk olmaması, yazının okunaklı olması) gibi göz önünde bulundurularak bir şecere kurulmuş ve ardından metin tahkikine geçilmiştir.

Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi’nin ilk cildinin dîbâcesinde yer alan açıklamaya göre müellif üç farklı metin ortaya çıkmıştır. İlk oluşturulan metinde beyitlerin yerine bir çoğunda sürhla bir “mim” işareti vardır. Bu şerhin Mesnevîhân olanlar için hazırlandığı belirtilmiştir. İkinci olarak bizzat Derviş Ganem’e yazdırılan, Mesnevî beyitlerinin üzeri kırmızı çizili olarak metinde yer aldığı en kâmil şerhtir. Buna ek olarak üçüncü ve sonuncusu ise şerhin IV. Murad’ın isteği üzerine

⁴ “Şârih-i Mesnevî Şeyh İsmail Rusûhî Ankaravî cenâbı sürhla mim (م) işaret eyledi ki şeş mücellled *Mesnevî-yi Şerîf* şerhini tekmiil eyledi. Mesnevîhân olanlara bir Mesnevî beytine nazar, bir de şerhine nazar olunması muktazî oldu. Bu defa mufassalen tekrar bu sâlde mah-ı Zilhicce gayetinde Mesnevî-yi Şerîf beyitlerin tahrir ederek şerh-i şerifin tahririne şurû’ buyurdu. Şeş mücellled *Mesnevî-yi Şerîf*in şerhi iki gûne oldu; biri sürhla mimli (م) ve biri dahi beyitli. Ve dibâce-i şerîf şerhi bir üslubdur ki Fâtihu’l-Ebyât’daki gibi.” Sahîh Ahmed Dede (2011). *Mevlevîlerin Tarihi*, (hzl. Cem Zorlu). İstanbul, s. 295.

çoğaltılan metindir (Tanyıldız, 2010: 140). Konu ile ilgili yapılan doktora çalışmalarının (Özdemir, 2013: 20; Yalap, 2014: 6869) aksine altıncı cilt nüshaları arasında Sultan IV. Murad'ın isteği üzerine çoğaltılan metin tespit edilememiştir. Özdemir ve Yalap'ın sultana sunulan nüsha olarak verdiği nüshalar “Halet Efendi 176-3” ve “Halet Efendi 176-1”dir. Ancak bizim nüshalarımız arasında yer alan “Halet Efendi 176-4” nüshasının hatalarla dolu olması ve çok eksiklerinin olması bunun sultana sunulan nüsha olma ihtimalini düşürmüştür. Ayrıca elimizdeki nüshalar incelendiğinde Mesnevî beyitlerinin tamamının yer almadığı bir nüshanın olmadığı görülmüştür.

Şecere için tüm nüshalar incelendiğinde Pertev Paşa, Murad Molla, Hacı Selim Ağa ve Revan nüshalarındaki ifadelerin aynı olduğu tespit edilmiştir. Murad Molla, Hacı Selim Ağa ve Revan'da yapılan hataların da genel olarak aynı olduğu gözlemlenmiştir. Öyle ki bu üç nüshanın Pertev Paşa nüshasının alt kolu olduğu tespit edilmiştir.

Öncelikle Hamidiye, Halet 323, Manisa, İnebey, Nuri Osmaniye 2473 ve Topkapı A. 1360'ın kendine has farklılıklarının olması bunların müellif nüshaları olduğunu düşündürmüştür. Ayrıca bu nüshalar ortak hatalara düşmüş olup bu hataların birbirinden rivâyet olduğunu gösterecek nitelikte değildir.

Halet 323 ile Halet 176'daki hatalar benzerdir. Halet 323'de Mesnevî beyitlerinin tamamı varken Halet 176'da bazen mim işareti vardır. Bazen hiçbir işaret ya da ifade yoktur. Halet 323'de ayetlerin tamamı varken Halet 176'da çoğu zaman ayetlerin yarısı yoktur. Çoğu yerde Halet 323'de olan ifadeler, Halet 176'da eksiktir ya da hiç yoktur. Halet 176'nın istinsah tarihi Halet 323'e göre daha geç olması ve 323'deki ifadelerin eksik hali ile 176'da olması onun Halet 323'ten istinsah edildiğini düşündürülebilir.

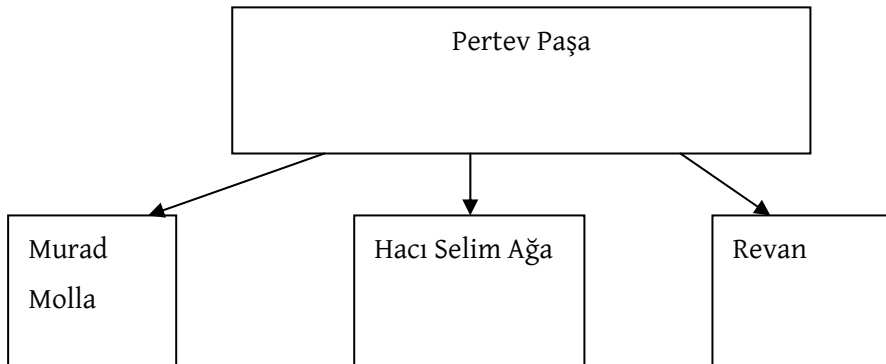
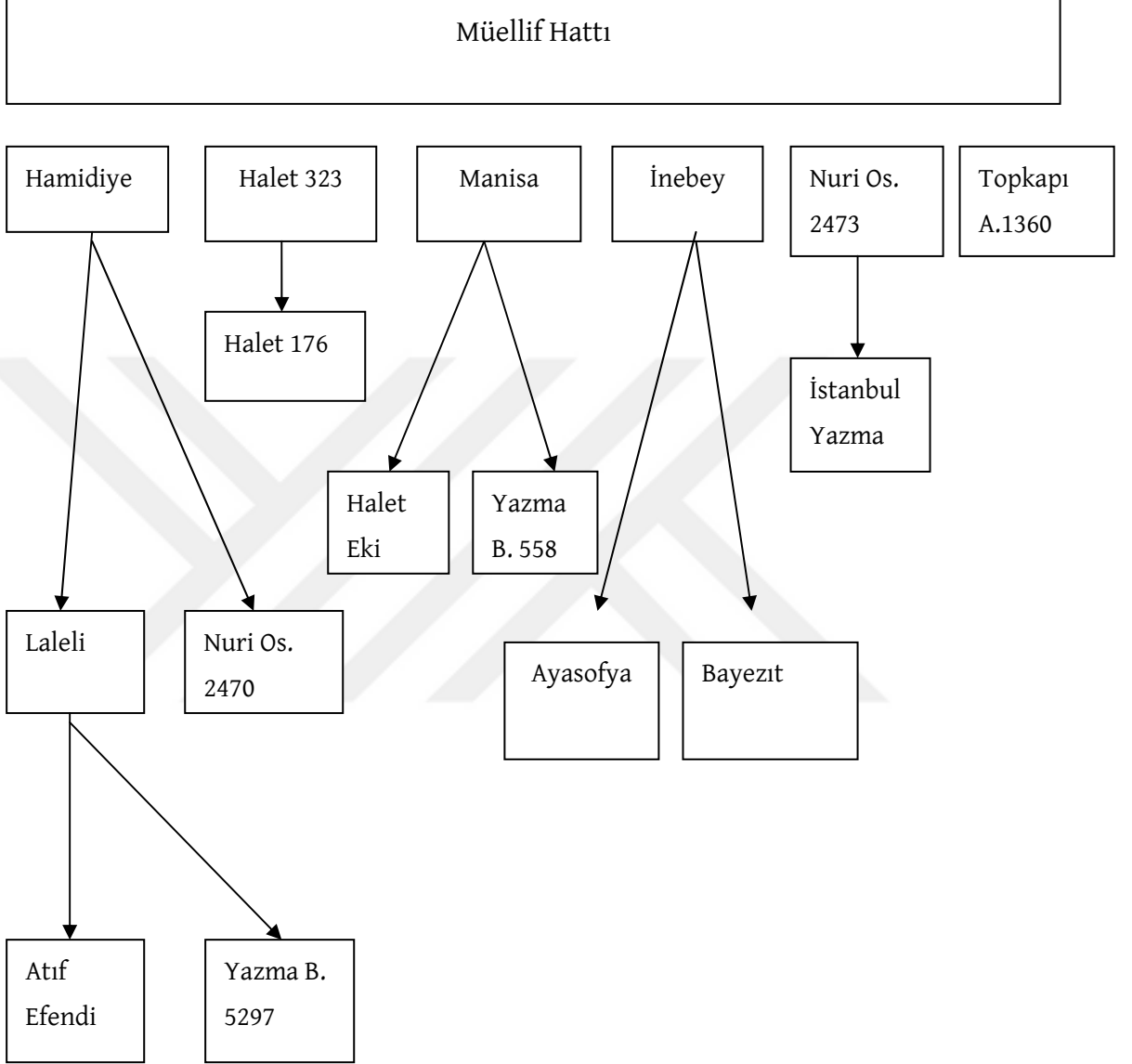
Metni oluşturmak için Pertev Paşa'nın yanı sıra temel nüsha seçtiğimiz Hamidiye müellif nüshasıdır. Kol başı olan Hamidiye'den öncelikle Laleli ve Nuri Osmaniye 2470 nüshaları istinsah edilmiş olmalı ki buradaki hatalar benzerdir. Şehid Ali ve Yazma Bağışlar 5297'deki hatalar ortaktır. Bu iki nüsha, Laleli nüshasından istinsah etmiş olmalı ki üçünün hataları ortak ve Şehid Ali ve Yazma Bağışlar 52972'deki ifadeler Laleli'ye göre eksiktir. Bu sebeple bu ikisi Laleli nüshasının alt kollarıdır. Yazma Bağışlar 5297'nin istinsah tarihi, Şehid Ali'den daha geç olması hasebiyle Yazma Bağışlar da onun alt kolunu oluşturur.

Manisa, Halet Efendi Eki ve Yazma Bağışlar 558'deki hataların genel olarak ortak olması ve Yazma Bağışlar 558'in Manisa'dan sonra istinsah edilmiş olması onun alt kolu olduğunu gösterir.

Yukarıda belirtildiği gibi müellif nüshası olarak düşündüğümüz bir diğer nüsha İnebey'dir. Ayasofya ve Beyazıt nüshalarındaki ortaklıklar ve İnebey'de olanların bazılarının bu nüshalarda olmaması bu iki nüshanın da İnebey'den istinsah edildiğini göstermiştir.

Yine müellif nüshası olarak tespit ettiğimiz Nuri Osmaniye 2473 kol başı, İstanbul Yazma da onun alt koludur. Çünkü Nuri Osmaniye 2473'de olan bazı ifadeler İstanbul Yazma'da yoktur. (Örneğin Nuri Osmaniye 2473'te olmayan konuyu destekleyen "beyt" örnekleri İstanbul Yazma'da da yoktur.) İstanbul Yazma'da olan hataların bir kısmı Nuri Osmaniye'de de mevcuttur.

İnceleyebildiğimiz nüshalara göre şeceremizin iki şeması şu şekildedir:

İsmail Ankaravî, VI. cildin sonunda şerhin yazım sürecine ilişkin açıklaması şu şekildedir: “*Pes bu kalîlü’l-bizâ’a ve ‘adîmü’l-istiṭā’a olan fakîr-i kesîretü’t taḫşîr dahı bu şerḥ-i şerîfi yazmazdan ve bu ma‘nâ dürlerini sımt-ı tahrîre dizmezden muḫaddem (3) ol Ḥazret-i Muḫaddesenüñ kelâm-ı ‘ālîsine münâsib şerḥ yazmağa ve anı ta‘bîr ü tefsîr kıılmağa ḳalb-i za‘îfde ḳudret ve istiṭā‘at yok idi (4) hattâ bu kitâb-ı ‘ālînüñ şerḥine ba‘zı yârân nice zemân bu fakîre ḥüsn-i nazarları olduğı mülâbesiyle vâfir iḳdâm eylemişler ve bu kitâb-ı kerîme luṭf idüñ (5) siz hem bir şerḥ yazuñ diyü söylemişler idi bu fakîr ‘adem-i isti‘dādımı görüb nice müddet imtinâ‘ eylemiş idüm lâkin elsinetü’l-ḥalk aḳlâmü’l-Ḥaḳḳ dur diyüb (6) anlaruñ sözi vâsiṭasıyla bu kelâm-ı ‘ālînüñ şāḥibi olan sulṭānum ve pîrüm ve dünyâ vü âḥiretde destgîrüm nür-i zamîrüm ve şems-i münîrüm ḥazretlerinüñ (7) rûḥ-ı şerîfleri ve ḳalb-i laṭîfleri cānibine teveccüh-i tāmmla ḳalben ve ḳaliben müteveccih oldum ve istimdād kııldum ol Ḥāmûş Ḥazretlerüñden bu bîḥûşuñ ḳalbine (8) olan revzeneden Yemende olan Süheyl yıldızından ‘aḳîḳe gelen reng ü pertev gibi pertev-i ma‘ânî geldi ve ḳalbümi muṣṣabiğ kııldı ve rûḥum andan reng- (9) peḫîr oldu pes on sekiz ebyātuñ şerḥini ol pertev ü lem‘a vâsiṭasıyla yazmaḳ biḥamdillâḥ müyesser oldu andan soñra ḳalbden ḳalbe olan revzene (10) cānibinden ‘acāyib nuṭḳlar ve ḡarāyîb ta‘bîrler cûş u ḥurûşa geldi ve ol Ḥazretüñ rûḥāniyyetinden berî füyüzât-ı ma‘nevî ve fütûḫât-ı ‘ilmî derün-ı (11) dile zuḥûr kııldı ve derün-ı dilden dahı cûş u ḥurûşa gelüb lisân tarafından cārî oldu pes ol çeşme-yi lisāndan cārî olan yenābi‘-i (12) ḥikemî veled-i muḫterem ya‘nî **Dervîş Ganem** kâse-yi sem‘le alub ḥavz-ı derünına ḳoyub ḳalem-i ḥikmet beyānı aña lüle kılub şāḥâyif ü evrâḳ üzre mânend-i (13) âb-ı ḥayât olan ma‘ânî-yi şerîfeyi tahrîr ü taṣṭîr kııldı ve biḥamdilillâḥ Te‘ālâ yedi mücelled şerḥ bu üslûb üzre vücûda gelüb tamām oldu ve nihâyet (14) buldı pes bu şuḥuf u evrâḳ üzre*

⁵ “Halkın dilleri, Hakk’ın kalemleridir.”

*gördüğün āb-1 hayāt-1 ma‘ānīnün serçemesi aşl Hazret-i Mevlānā oldı
kaddesenāllāhu bisirrihi’l- (15) a‘lā imdi bu şerh-i şerīfde ve taḥrīr-i laṭīfde her ne
kadar ma‘nā-yı ḥüsn ve nükte-yi müstaḥsen görür iseñ bunu böyle bil ki Hazret-i
Ḥāmūşuñ (16) rûḥ-1 şerīflerinden berī bu bîḥūşuñ ḳalbine gelmişdür ve bu ta‘bīr ü
taḳrīr miyānında her ne kadar kelimāt-1 cemī‘de ve nikāt-1 pesendīde görür iseñ (17)
buña tasdiḳ ḳıl ki bu ḥaḳīḳatde ol Hazretün kelimāt-1 cemī‘de ve nikāt-1 pesendīdesi
olmışdur ammā nāpesend ü nāmaḳbūl olan sözler (18) bu ‘abd-1 faḳīre lāyīḳ
gelmişdür el‘abdu ve mā yemlikuhu kāne liMevlāhu ḳavlinüñ ḥasebince hem bu
‘abd-1 faḳīr ve hem bu nuḳ u taḳrīr ü ta‘bīr ü taḥrīr her ne ise (19) cümlesi ol
Hazret-i Muḳaddesenün olmuşdur ve bu ṭarafa ol ṭaraf-1 ‘ālīden gelmişdür”*

2. TENKİTLİ METİN KURMADA DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

2.1. Metnin Çeviri Yazısında Kullanılan Yazım Kuralları

Bu güne kadar Arap harfli metinlerin Latin harflerine aktarımı konusunda pek çok sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunların çözümü bağlamında ise birçok akademik çalışma yapılmış ancak ortak bir çevriyazı dili oluşturulamamıştır. Arapça ve Farsça gibi farklı bir dile ait metinlerin, Latin harflerine aktarımında metinlerde bulunan eklerin, tamlamaların ve birleşik kelimelerin yazımı hususunda çözüm önerileri sunulan çalışmalar yapılmıştır. Karşılaşılan çevriyazı sorunu için İsmail Ünver'in "*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*"⁶ başlıklı çalışması çözüm için temel oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Ziya Avşar tarafından "*Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler*"⁷ isimli makale, metin içinde yer alan Arapça ve Farsça ifadelerin Latin harflerine aktarımında bize yol göstermiştir. Bu iki önemli çalışmanın yanı sıra Mertol Tulum'un "*17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*"⁸ isimli eseri ve Mesnevî Şerhleri üzerine hazırlanan çalışmalardan⁹ da yazım kuralları hususunda faydalanılmıştır.

⁶ Ünver, İ. (2008, Fall). "*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 1-46.

⁷ Avşar, Z. (2008, Fall). "*Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler*", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 59-95.

⁸ Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.

⁹ Elbir, B. (2008, Fall). "*Sururî'nin Şerhinde İmlâ Problemleri*". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 226-235.; Öztürk, F. (2008, Fall). "*Osmanlı Edebiyatı Metin Neşri Çalışmalarında İmla ve Çevriyazı Tercihleri*", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 511-520.; Koçoğlu, T. (2008, Fall). "*Metin Neşrinde İmlâ Üzerine Görüşler ve Uygulamalara Dair*". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 488-498.; Dağlar, A. (2009). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.; Koçoğlu, T. (2009). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.; Taştan, E. (2009). *İsmâîl Rûsûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâ'if ve Matmûratü'l- Ma'ârif) I. Cilt Çevriyazı-İnceleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.; Tanyıldız, A. (2010). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-*

Metinde, Ziya Avşar'ın çalışmasında sunduğu öneriler, Arapça ve Farsça ifadelerin çevriyazıya aktarımı hususunda farklılıkları ortadan kaldırıp yazım birliğinin sağlanması hususunda tercih edilmiştir.

Arapça kelimelerin başına gelen edat ve ön ekler (harf-i cerler), Latin harflerine aktarılırken kendinden sonraki kelimeyle birleştirilmiştir: ‘alā (‘alāvezn), ‘an (‘anqarīb), ba‘d (ba‘dehu), beyn (beynel‘uqālā), bi (biraḥmetihi), fe (feemmā), fī (filvāki‘), ḥasb (ḥasbiḥāl), ilā (ilāgayri’n-nihāye), in (inşāallāh), ‘ind (‘indelmuhakkiḳīn), ḳabl (ḳablelbülūg), ke (kemiḣlihi), keyfe (keyfemāyeşā), lā (lācerem), li (lillāh), mā (mābeyn), min (minelḳalbi), ni‘me (ni‘melbedel), te (te‘alā), ve (vallāhi), zī (zīḳıymet), zū (zūkerem).

Arapça özel isim ve yer adları şu şekilde yazılmıştır: ‘Abdullāh, Ebū Mūsā, Ḥūsāmeddīn, İbn Fāriż, Resūlallāh.

Ecvef köklerin yazımında da Ziya Avşar'ın önerilerine uyulmakla beraber; İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî'nin bu tür kelimeler için bazen “hemze” bazen de “ye” kullanması hasebiyle metnin üslubunu değiştirmemek adına Ankaravî'nin belirtmiş olduğu şekliyle alınmıştır (dā‘imā-dāyimā, kā‘ināt-ḳāyināt, kā‘im-kāyim, mā‘il-māyil, zā‘il-zāyil).

Farsça ön ek ve edatlar kendisinden sonra gelen kelimeyle birleştirilmiştir: bā (bāḥuşuş), bāz (bāzgüne), be (beçeşm), ber (bermurād), bī (bīvefā), der (derāteş), ender (enderḫāleb), ez (ezcān u ten), hem (hemderd), me (mebādā), nā (nātamām), nābe (nābedīd), pür (pürtevfır).

Ma‘ârif (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.; Şahin, O. (2012). *Şem‘î Şem‘ullāh Şerh-i Mesnevî (III-IV. Ciltler) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.; Özdemir, M. (2013). *İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû‘atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l- Ma‘ârif) (IV. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.; Yalap, H. (2014). *İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû‘atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l- Ma‘ârif) (II. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.; Yilter, S. (2016). *Şem‘î Şem‘ullāh Şerh-i Mesnevî (VI. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Farsça sona gelen ek ve edatlar kelimeye bitişik yazılmıştır: ā (cānā), rā (kažārā).

Tekrarlanan iki kelime arasına gelen ek ve edatlar bitişik yazılmıştır: ā (serāser), be (dembedem), ender (ma‘nāenderma‘nā), me (keşmekeş), ser (sertāser).

Farsça kelimelerin sonuna gelen yapım ekleri bitişik yazılmıştır: merd (merdān), āne (mestāne), āsā (behişāsā), bān (nigehbān), bār (sīlībār), dār (nigehdār), istān (hāristān), geh (dergeh), gān (bendegān), gār (Kirdgār), gede (meygede), gīn (gamgīn), gūn (gülgūn), mend (derdmend), nāk (nemnāk), sān (yeksān), ter (bihter), vār (müjdevār), ver (server), veş (kimyāveş), vend (peyvend), yār (şehryār), zār (sebzezār).

Farsça birleşik sıfatlar da bitişik yazılmıştır: şahibkırān, gülrūh, sengdil, çeşmbeste, hamzaperest, ‘avāmṭabī‘at, hūrīmişāl, harsīret, sābitkadem, ‘ālīhimmet, bülendnazar, gedāçeşm, tāzehūy, laṭīfrūy, kıbleşinās, h‘āceāferīn, serāğāz, ṭa‘nāmīz, dilāver, rūhbaşş, nerdbāz, destefşān, cānefzā, ‘ākıbetendīş, rūhfersā, dilgüşā, revnümā, hūnrīz, kehrübā, Kıblesāz, bütşiken, hikmetşinās.

İzâfet kesresi kaldırılan (izâfet-i maktû‘) tamlamalar, ters çevrilen (izâfet-i maktûb) tamlamalar ve kaynaşmış terkipler (terkib-i mezci) birleşik yazılmıştır: serçeşme, seleşker, maḥabbetnāme, güldeste, kedhuda, kejdüm, sīmāb, Ṭarīkatnāme.

İki kelimenin arasına getirilerek yapılan atıf terkiplerinde bir tasarrufa gidilmemiş “güş u hüş, cüst ü cū, mār” şeklinde yazılmıştır.

“Sonu ünlü ile biten kelimeler, Farsça isim ve sıfat tamlamasına girdiğinde kalın sıradan bir ünlüyle bitiyorsa izafet çizgisinden sonra “yı”, ince sıradan bir ünlü ile bitiyorsa “yi”¹⁰ ile yazılmıştır: derece-yi faqr, enbiyā-yı ıẓām, hevā-yı nefsanī, müştēhā-yı cismāniyye, bende-yi Hudā, deryā-yı ḥaḳīkī, cezbe-yi ilāhī.

¹⁰ Avşar, Z. (2008, Fall). “Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 91.

Türkçe unsurlarından olan “durur” kelimesi ise sonuna geldiği çekimli fiilere bitişik yazılmıştır: güftârdurur.

Çalışmamızda esas aldığımız Ziya Avşar’ın makelesinde yer alan “Özel Bir Öneri” başlıklı kısımda sunduğu “rūzgār-rūzigār”, “āsmān-āsumān”, ḥudāvendgār-ḥudāvendigār”, perverdgār-perverdigār”, rāygān- rayigān” Kirdgār-Kirdigār” şeklinde yazılması önerisine de uyulmuştur.

Farsça kelimelerin bazıları metin içinde Farsça asılları ile yazılmış, Türkçe şerh kısmında ise yaygın olan kullanımları ile verilmiştir:

dūst (Farsça) → dost (Türkçe)

pūst (Farsça) → post (Türkçe)

“101 (Mesnevî)

Mīhr-i ān dercān-ı tust u pend-i dūst

Mīzened dergūş-ı tū bīrūn zipūst

Ey müneccim ol sitārelerūñ mihri (11) senūñ cānuñdadur ve **dostuñ** pendi senūñ gūşīña **postuñ** taşrasından urur” (P393b)

kūr (Farsça) → kör (Türkçe)

“(1565) *Mesnevî*

Pes bedīdī murde ender gūr tu

*Gūrrā dermürde bīn ey **kūr** tu*

Ey şūfī kabir içinde (19) mürdeyi çok gördüñ ey **kör** kabri sen mürdede gör” (P468b)

Farsça ifadelerin Latin harfine aktarımında ‘o’ yerine ‘u’/‘ü’ sesi kullanılmıştır:

boved → buved

koned → kuned

goft → güft

Farsça ifadelerde, hâ-yı resmiyye ile biten kelimelerden sonra yâ-yı vahdet veyâ yâ-yı masdarî ya da fiilerden sonra şahıs ekleri geldiğinde hâ-yı resmiyye ile yâ arasındaki hemze yâ'ya dönüştürülmüştür:

nāverde'î → nāverdeyî

gūldeste'îm → gūldesteyîm

āyîne'î → āyineyî

ḥāne'î → ḥāneyî

fitne'î → fitneyî

Metinde geçen Arapça ifadelerde ünsüzler ince olduğunda, ince dar yuvarlak sesler kullanılmıştır:

summe → sümme

kullu → küllü

minhum → minhüm

recul → recül

muşemmā → müşemmā

Tüm bunlara ek olarak Ankaravî bazen kef ile yazması gerekirken gayn; gaynla yazması gerekirken kef ile yazmıştır. Böyle durumlarda biz metine Ankaravî'nin yazdığı şekliyle aldık.

Aynı zamanda metinde Ankaravî, bazen 'kendi' bazen 'kendü' yazmıştır. Bu durumlarda da yine metne sadık kalınmıştır.

2.1.1. Kafiye Tasarrufları

Ankaravî, beyitlerin şerhinde zaman zaman kafiyenin sağlanması için tasarrufların nasıl yapılması gerektiğini izah eder:

“(833) *Meşnevî*

Güfte-yi (23) ü cümle dürr-i baħr bûz

Ki dileşrâ bûd derderyâ nüfûz

Ol Hâzretüñ güftesi cümle dürr-i baħr idi ki ol Hâzretüñ ħalbinüñ deryâya (24) nüfûzı oldı **nüfûz zâl-ı mu‘ceme** ile oğınur ve **bûd daħı aña ħafiye** olmadan ötüri **zâl-ı mu‘ceme** ile oğınur lisân-ı ‘Acemde dâl zâl (25) oğınmak câyizdür ya‘nî ol PeyĖamberüñ ‘aleyhişşalâtı vesselâm güftesi cümle baħr-i ħaĖıķınüñ dürrleri ve cevherleri idi” (P429a)

“(897) *Meşnevî*

Mîħired ezmâlet enbânî necis

Mîdihed nûr-ı (8) zamîrî muğtebis

Ol Ėanî olan Hudâ senüñ mâluñdan necis olan bir tağarcığı alur iğtibâs olinmiş bir nûr-ı zamîr virür ve zamîre (9) mensûb nûr virür dimek daħı vechdür **zamîrde** olan yâ vahdet için olmak ve nisbet için olmak hem câyizdür **muğtebis** kesr-i (10) bâyla şîğa-yı fâ‘il üzre oğınmadan fetħ-i bâyla şîğa-yı mef‘ül üzre oğınmak **fehmi ağrebdur bu tağdîr üzre neces** fetħ-i cîmle oğınur (11) ya‘nî ĖaĖ Subħâne ve Te‘âlâ şol Ėanî vü kerîm olan müşterîdür” (P433b)

“(2268) *Meşnevî*

Ger şeved bîşe (4) Ėalem deryâ midîd

Meşnevîrâ nîst pâyânî ümîd

Eger bîşe kalem ve deryâ mürekkebe olsa Meşnevî-yi Şerîf bir pâyân ümîdi
yoğdur *midād* mürekkebe dirlər (5) *kafiye için midād okınur*” (P512a)

2.1.2. Vezin Tasarrufları

Bazı beyitlerde vezin icâbı kelimeler hazfedilerek tasarruf yapılmıştır. Metindeki beyitlerde toplam 241 vezin tasarrufu vardır. Hâ-yı resmiyye ile biten bir kelime terkibe girdiğinde, hemzenin gösterimi için bazen sakın yâ kullanılmıştır:

“(1457) Meşnevî

Ey *dehende-y* ‘aqlhâ feryâdres

Tâ neḥ ‘āhî tu neḥ ‘āhed hîç kes” (P461b)

“(4870) Meşnevî

Şükr-i ū ān bûd ey *bende-y celîl*

Ki şud ū Nemrûd u *süzende-y Halîl*” (P626a)

“(4469) Meşnevî

‘Aks mîdân naqş-ı *dîbâce-y cihân*

Nâm-ı her *bende-y cihân ḥ ‘âce-y cihân*” (P612a)

Vezin gereği bazı kelimeler müşedded bazıları ise muhaffef okunmuştur:

“(4181) Meşnevî

Ḥandekî ezka‘r-ı ḥandek tā gülû

Pür ziserhâ-yı burîde z’în *gülû (gülüvv)*” (P601a)

“(489) Meşnevî

Dercevâbeş güft şayyâd ey ‘ayâr (*‘ayyar*)

Nīst muṭlaḡ īn ki güftī hūş dār”(P412b)

(1116) *Meşnevī*

Zīr-i leb mīgüfti ez bīm-i ‘adū(‘adüvv)

Kūri-yi bermināre rev begū”(P442b)

Vezin gereği bazı kelimelerdeki sesler atılmış bazı kelimelere de ses eklenmiştir. Atılan seslerden önce kelime, kesme işareti ile ayrılmıştır:

“(22) *Meşnevī*

*Vāhidun kelelf **ki’bved** ān velī (ki buved)*

Belki şad ḡarnest ān ‘abd-(40)ul‘alī”(P388a)

“(1639) *Meşnevī*

*Nidd **çi’bved** mişl mişl-i nīk ü bed (çi buved)*

Mişl mişl-i ḡiştēnrā key kuned”(P473a)

“(3578) *Meşnevī*

*V’er revā dārend çizī **z’ān** sitend (zi ān)*

Bīst çendān ḡod ziyān şān ü futend”(P576a)

“(127) *Meşnevī*

Her nebātī k’ān becān rū āvered

***Hızrvār** ez çeşme-yi ḡayvān ḡured*”(P395a)

“(2662) *Meşnevī*

*Māhī-yi büryān ziāsīb-i **Hızır***

Zinde geřt ü sūy-ı deryā řud müfir”(P531b)

Vezin gereği zihafly okunması gereken hece ve kelimelerdeki uzun sesler kısa olarak gösterilmiştir:

“(160) *Meřnevī*

Sırr-ı dīęer hest k’ū gūř-ı dīęer

Ťütiyī kū müsta‘idd-i ān řeker”(P396b)

“(221) *Meřnevī*

Hem betaķlīb-i tu tā zate’l-yemīn

Yā suy-ı (12) zate’ř-řimāl ey Rabb-i dīn”(P401a)

Vezin gereği vâv-ı âtifanın (u/ü) harekesi düşürölmüş sonraki kelime ile ‘v’ arasına kesme işareti konulmuştur:

“(3291) *Meřnevī*

Ey fakīrānrā ‘ařīre v’vālideyn (‘ařīre ve vālideyn)

Derřarāc u şarc u derīfā-yı deyn”(P561a)

“(2410) *Meřnevī*

Ābi vü ĥākī vü bādī v’āteřī (bādī ve āteřī)

‘Arři vü ferři vü Rūmī vü keři”(P520a)

“(1915) *Meřnevī*

Mu’nis-i Aĥmed bemeclis Ćāryār

Mu’nis-i Bū Cehl ‘Utbe v’Zūlĥumār (‘Utbe ve Zūlĥumār)”(P490a)

2.1.3. Reddiyeler

Metnimizi oluşturmak için kullandığımız Pertev Paşa ve Hamidiye nüshalarında bazen hecelerın veya kelimelerin tekrar edildiği gözlemlenmiştir. Bu reddiyeleri dipnotta göstermek, dipnot sayısını arttıracadığından burada vermeyi tercih ettik. Öncelikle Pertev Paşa nüshasında satırın bitiminde tamamlanamayan kelime bir sonraki satırın başında tekrar yazılmıştır:

dīvā dīvārında (P396a-21. satır)

mütefāv mütefāvit (P396a-7.satır)

āvā āvāzından (P388b-32.satır)

āmā āmānında (P401a-14.satır)

eyled eyledüğinde (P409a-9.satır)

Pertev Paşa nüshasında bazen tamamlanmış kelimeler de bir sonraki satırda tekrarlanmıştır:

çünküm (P413a-37.satır)

pāk (P453a-29.satır)

ol maħalde (P477a-9.satır)

ki enbiyā-yı (P505b-30.satır)

her şol kimse (P518a-31.satır)

ol (P452a-31.satır)

çübān (P442b-3.satır)

pes (P393a-27.satır)

Bazı ifadeler satır sonu olmadan da metin içinde tekrarlanmıştır:

āħer (P410a-4.satır)

olan (P394a-41.satır)

ve Muşul şehriden degilüm (P424b-13.satır)

muṭlaḳ (P388b-39.satır)

Mesnevî beyitlerinde de tekrarlanan kelime mevcuttur:

rûy (P439a-1037.beyt)

Hamidiye nüshasında tekrarlar Pertev Paşa nüshasında olduğu gibi değildir.

Orada tekrarlanan ifadeler sadece metin içindedir:

öñindedür (H104b/P436b-32.satır)

dükeli eşyâ üzre semî'z ü başîrüz (H104a)

benüm cismimüñ cânı gülşen-i iḳbâl oldı (H105a)

çünkim ğam (H202b)

pâre pâre iderdüm (H240b)

2.2. Nüsha Farklarının Metinde Gösterimi

İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi'nin altıncı cildinin çevriyazı sistemi ile Lâtin harflerine aktarımında Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 307 koleksiyon numarasına kayıtlı nüsha esas alınmıştır. Bunun yanı sıra oluşturulan şecere neticesinde Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 674 koleksiyonuna kayıtlı nüsha da tahkikli metin oluşturmada kullanılmıştır. Esas nüshamız Pertev Paşa olması hasebiyle, bu nüshada olmayan cümleler metin içine dâhil edilerek (köşeli parantez) “[]” içinde gösterilmiştir. Ancak metne dâhil edilmeyen müstensihin hatası olduğu düşünölen nüsha farkları dipnot olarak verilmiştir.

“(147) *Mesnevî*

Şüret-i germâbe ger cünbiş (24) kuned

[H23b] *Derzamân ezşad ‘acüzet berkuned*

Eger hāmmāmuñ şūreti cünbiş ü **hareket ide**¹¹ ve saña dağı rūḥ olan insān gibi laṭīf ü şirīn sözler (25) **söyleye**¹² ol şūret filḥāl seni yüz [**dāne +H**] qarıdan **ķoparur**¹³ ve kendüsine ḥarīf ü muşāḥib **ķılır**¹⁴ zīrā hāmmām dīvārında gāḥ olur ki istinād-ı naķķāş (26) bir melīḥşūret naķş eyler ki ādem anuñ şekl-i mevzūnından ḥayrān olur” (P396a)

“(414) *Meşnevī*

Īn kunem [yā ān kunem +H] ū key guyed

Ki dü (8) dest ü pāy-ı ū beste buved”(P409b)

“(1076) *Meşnevī*

Ba‘d ezān begrift ū dest-i Bilāl

Ān zizaḥm-ı đırs-ı miḥnet çün ḥilāl

[Andan şoñra ol Ebū Bekr rađıyallāhu ‘anh Bilāl Ḥazretlerinüñ elini ṭıtdı ol miḥnet dendānınuñ zaḥmından ḥilāl gibi olan Bilālüñ elini ṭıtdı +H] *đırs* dişe dir- (16) ler đırsuñ miḥnete isnād olınması isti‘āre-yi taḥayyüliyye ṭarīķi üzre *miḥnet* bir derende zīnāb cānvere temşil ķılınub aña (17) dendān isnād olınmışdır” (P411a)

“Bu sürḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı (11) laṭīf ol şaḥşuñ dāstānıdır ki bir sarāyuñ ķapusu üzre nışfu’l-leylde saḥūra mensüb olan ṭalebi ve nevbeti urdı *saḥūr* (12) Ramażān-ı şerīfde seḥere ķarīb [**yenen ṭa‘āmuñ ismidür ve ‘ādetdür ki ba‘zı saḥūrcılar +H**] ṭabluñ çalub def urub ḥalķı bīdār itmeden ötüri āvāze iderler” (P431b)

“Bu sürḥ-ı (5) şerīf ol bir ‘acūzenüñ dāstānıdır ki kendü zişt olan yüzine cendere ve gulgüne düzdi *cendereden* murād iplikle yüzi şıyırmaķ ve kışaç (6) ile

¹¹ ide: eyleyeydi H

¹² söyleye: söyleyeydi H

¹³ ķoparur: ķoparurdu H

¹⁴ ķılır: ķılurdu H

anuñ tüylerini yolmaqdur *gulgüne* ki kızılılık didikleridür andan şöra ol kızılıığı yüze urmaqdur nitekim bu ‘acüze kendü yüzini **cınbıza**¹⁵ ile yoldukdan (7) şöra kızılılık urdı ammā düzelmiş olmaz ve kabül idici gelmezdi” (P450a)

Pertev Paşa nüshasında bazen beyit şerhlerinde tercüme yapmadan direkt gramatik izahlara ya da kelimededen murâd edilen manalara geçilmiştir. Bu durumda Hamidiye nüshası ile metnin tercüme kısmı tamamlanmış ve metinde gösterilmiştir: Ancak bazı durumlarda Pertev Paşa’da tercüme izahtan sonra yapılmıştır. Bu durumda ifade tekrarları olmaması için Hamidiye’deki ifadeler alınmamıştır. Aşağıdaki ilk örnekte Hamidiye’de olan kısım metne dahil edilmiştir:

“(630) *Meşnevî*

Vaqt-i ân âmed(31) *ki men ‘üryân şevem*

Nağş bugzârem serâser cân şevem

[Anuñ vaqti geldi ki ben mülâbis-i kevnıyyeden ‘üryân olam nağşı koyam serâser cân olam ya’nî +H] şol vişâlüñ vaqti geldi ki ben mülâbis-i kevnıyyeden ‘üryân olam ve tecerrüd kılam (32) nağşı ve şüreti koyam ve başdan başa rûh-ı mücerred olam” (P418a)

“(465) *Meşnevî*

Nîm ‘ömr ezârzü-yı (23) *dilsitân*

Nîm ‘ömr ezguşşahâ-yı düşmenân

[‘Ömrün nişfi dilsitânuñ ârzüsından ‘ömrüñ nişfi dağı düşmânlaruñ guşşalarından +H] *dilsitândan* murâd gönül alıcı dostlardur *dilsitân* yerine *düstân* dağı nüşha- (24) dur bu beytüñ iki mışra‘ında *reff* lafzları muqadder olur ya’nî

¹⁵ cınbıza: kışaçla H

‘ömrüñ nişfi gönül alıcı dostlaruñ arzūsından gitdi (25) ve ‘ömrüñ nişfi dağı düşmenlerüñ guşşalarından gitdi” (P411b)

Yukarıda verilen örnekte olduğu gibi eklenmesi gereken tercüme Pertev Paşa nüshasında sonraki satırlarda olması hasebiyle tekrara düşülmemesi adına metne dahil edilmemiştir.

Metinde bazı noktolarda cümle düşüklüğünü engellemek için bazı kısımlara küçük eklemeler yapılmış bunlarda [] içinde gösterilmiştir:

“pes Cenāb-ı Hağ necme ıasem eyleyüb buyurur cins-i necm Hağkıçün şol vağtde ki nüzül u süküğ eyleye sizüñ şāhibiñüz Muğammed gümrāh u gavī olmadı müfessir- (28) ler[den] ba‘zılar necmden murād cins-i necmdür ba‘zılar dağı süreyyādur ve ba‘zılar dağı recm-i şeyātīn eyleyen şihāb-ı sākıbdur” (P393a)

2.3. Metnin Varak, Beyit ve Satır Numaralarının Gösterimi

Tenkitli metin kurmada esas alınan Pertev Paşa ve Hamidiye nüshalarının varak numaraları metin içinde [P384a] ve [H1a] şeklinde gösterilmiştir:

“Medreselerde bir ‘ilmüñ tālibi kim degildür ve şavma‘alarda bir ħilmüñ tālibi kim degildür medreselerde olanlar şol bir ‘ilmüñ tālibidür (39) ki henüz ol ‘ilm kendüye ħāşıl olmamış ve anı bilmemişdür ve kezalik şavma‘alarda olanlar hem bir ħilmüñ ve bir şıfat-ı [H147a] ħamīdenüñ tālibidür (40) ki henüz ol şıfat-ı ħamīdeye ol kimse vāşıl olmamış ve anı kendüsime ħulğ u ħüy kılmamışdur ammā ki *nīst* lafzları istifhām (41) olmayub ma‘nā böyle olsa hem cāyızdır her şol kimse ki ‘ağl vardur gedālukda bir cūduñ tālibidür ki ol cūd yoğdur ve dükkānlarda otıran [P458a] (1) bir sūduñ tālibidür ki ol sūd yoğdur ya‘nī eger cūd ve eger sūd henüz anlara vāşıl olmamış gāybdadır”

Pertev Paşa nüshasında baş kısımdaki varaklarda beyitlerin şerhi teker teker yapılmıştır. İki ya da fazla beytin verilip sonra şerhe geçildiği durumlarda ise; öncelikle birinci beytin şerhi verilmiş ve ardından diğer beyitlerin şerhine

geçilmiştir. Ancak Hamidiye nüshasında zaman zaman iki ya da daha fazla beytin şerhi verilirken; öncelikle ilk beyit nesre aktarılmış ardından ikinci ve üçüncü beyitler de nesre aktarılmış ve sonrasında ilk beytin şerhine dönüş yapılmıştır. Böyle durumlarda nüshadaki varak numaralarının verilmesinde karışıklık olmaması açısından varak hangi kelime ile başlamışsa varak numarası oraya eklenmiştir.

“(329) *Meşnevî*

Z’ân ki ân tâbût berhalkest bār

Bār-ı berhalkân fikendend in kibār

Zîrâ ki ol tâbût halk üzre bārdur bu aña bir (7) ise bārlarını halâyık üzre bıraktılar pes bu veçden mürdeye müşâbih oldılar

(330) *Meşnevî*

Bār-ı hod berkes menih berh’îş nih

[H41b] *Serverîrâ kem taleb (8) dervîş bih*

Pes ey ganî kendü yüküni kimse üzre koma kendüñ üzre ço serverlük taleb eyleme dervîşlük yegdür ya’nî kendü yüküni (9) gayrılar üzre bırakma kendü üzerüne ço ve bāruñi kendüñ götür ve beynennās server olmağı taleb eyleme haķikatde dervîşlük sūrî olan (10) serverlükden niçe vücühla evlādur” (P405a)

“(1060) *Meşnevî*

Ger mikîsî kerdîyî derbey’ bîş

(9) *Dādemî men cümle mülk ü māl-ı h’îş*

[Eger sen bey’de mikîslügi ziyāde eyleyeydün ben kendümüñ cümle mülk ü mālını virirdüm +H] *mikîs* aşşāra ve bācdāra dirler aña muttaşıl olan yā maşdariyye olur ve taķdîr-i kelām böyle (10) dimek olur ki ey şüretperest eger sen anı baña bey’ eylemede ‘aşşārluğı ve bācdārluğı ziyāde eyleyeydün ve ‘inād idüb benüm saña vir- (11) düğüm bahālara rāzı olmayayduñ ben kendümüñ cümle mülk ü mālı virürdüm

(1061) *Meşnevî*

V'er mekîs efzûdi-yi men z'ihimâm

[H112b] *Dâmenî zer kerdemî*(12) *ezğayr-ı vâm*

Ve eger sen 'aşşârluğı ve 'inâdı dağı ziyâde eyleyeydüñ ben ihtimâmdan bir etek altunı ğayrıdan istiğrâz eylerdüm ve (13) saña anı virüb yine anı senden şatun alırdum *makîs* fa'îl vezninde intikâz-ı semen ma'nâsına olmak hem câyizdür bu vech (14) üzre ma'nâ eger sen kıymet ü bahâ eksikligini bey'ce ziyâde eyleyeydüñ ya'nî ben aña ne kadar kıymet ü bahâ virsem bu mekîsdür ve nâkış- (15) dur diyü söyleyeydüñ ben kendü mâlımuñ cümlesini saña virirdüm ve eger aña dağı râzî olmaz iseñ ğayrlardan bir vâfir altunı istiğrâz (16) kılurdum demek olur" (P430b)

Yukarıda görüldüğü gibi [H41b]'den [H42a]'ya geçişte; "[H41b] *Serverîrâ kem taleb* (8) *dervîş bih*" ifadesinden sonra 329. beytin şerhi yapılmış sonra 330. beytin şerhine geçilmiştir. Yine [H112a]'dan [H112b]'ye geçişte iki beyit verilmiş ardından ilk beytin şerhine geçilmiştir. Bu durum Pertev Paşa nüshasında beyitlerin teker teker verilip ardından şerhinin yapılmasından ve bizim de Pertev Paşa nüshasını esas nüsha olarak almamızdan kaynaklanmaktadır.

Mesnevî beyitleri italik ve koyu yazılarak takibi kolaylaştırması açısından numaralandırılmıştır. Metinde toplam **4944** beyit vardır:

“(1377) *Meşnevî*

Ān zipâyândîd-i(15) *Ahmed bûd k'û*

Dîd dūzahra hemîncâ mûbemû

Ol pâyânbîni olan iki göz Hâzret-i Ahmedüñ pâyân görmesinden idi ki ol Ahmed 'aleyhisselâm dūzahı (16) hem bunda mûbemû gördi *ān* lafzı beyt-i evvelde olan *dü çeşm-i pâyânbîne* işâret olur *k'û* ki ü lafzından muheffefdür *dîd* Ahmed

lafzına (17) muzâf okınur *pâyândîd* pâyānbīn ma‘nāsına vaşf-ı terkībī olur ve taqdīr-i kelām böyle dimek olur ki ḥabbezā şol rād (18) u cevād olan kimsenüñ iki pâyān görücü gözlerine ki ol pâyānbīn olan gözler Aḥmed Ḥazretlerinüñ [H146b] pâyāndīdinden oldu ve ol Ḥazretüñ (19) netīce vü gāyet görmesinden zuhūra geldi ki ol Ḥazret ‘aleyhişşalatı vesselām bu ‘ālemde düzaḥ ki küfr ü inkāruñ ve a‘māl-i seyyi‘enüñ netīce vü şemere- (20) sidür mübemü gördi ve ‘ākıbet-i kāra bu dünyāda iken nazār irgürdi

(1378) Meşnevī

Dīd ‘arş u kürsi vü cennātrā

Tā derīd ü perde-yi ğaflātrā

Ol Ḥazret (21) ‘arşı ve kürsi ve cennetleri bu dünyāda iken gördi tā kim ol Ḥazret ‘aleyhisselām ğafletler perdesini yırttı ve ol pâyānbīnlük vāsıtasıyla cemā‘at-i müslimīn- (22) den ḥicāb-i ğafleti izāle itdi

(1379) Meşnevī

Ger hemī ḥāhī selāmet ezzarar

Çeşm-i z’evvel bend ü pâyānrā niger

Eger sen ey mü’min ve ‘ākıl zārardan hemīşe selāmet (23) ister iseñ gözi her şey’üñ evvelinde bağla ve āḥirine nazār eyle çünkim sen evvelbīn olmadan güzēr idüb āḥirbīn olasın” (P457b)

Pertev Paşa nüshası metnin oluşturulmasında esas alındığından satır numaraları ona göre verilmiştir. Bu nüshanın satır sayısı 385b’de 30, diğer varaklarda ise 41’dir. Satır sayıları (parantez içinde) “()” şeklinde gösterilmiştir.

(3379) Meşnevī

Fātiḥa ḥāned ü pes lāḥavle kerd

Fātiḥaş [P565b] (1) dersīne mīefzūd derd

(3380) *Meşnevî*

Z'ân ki ürâ Fâtiha hod mîkeşîd

Fâtiha dercerr ü def' âmed vahîd

H̄ârzemşâh Fâtiha okudu ve çokluk lâhavle itdi Fâtiha (2) anuñ sînesinde derd ziyâde itdi zîrâ ki anı ol hâlete Fâtiha çekdi Fâtiha cerrde ve def'de vahîd geldi bu beytüñ mışra^c-ı evvelinde olan *Fâtiha* (3) yâ kâyil Fâtiha taqdîrinde olur muzâf-ı muḳadder olmak üzere veyâhūd zât-ı Fâtiha demek taqdîrinde olur mevşûf-ı maḫzûfuñ şıfatı olmak (4) tarîkî üzere ammâ gayrı Fâtihalar sûre-yi Fâtiha ma'nâsına olur ve taqdîr-i kelâm böyle demek olur ki çünkim H̄ârzemşâhuñ ḳalbine ol hâlet-i (5) ğarîbe ve ol cezbe-yi 'acîbe gelüb müstevlî oldı ve anı kendüden aḫz kıldı ol hâlet-i ğarîbenüñ def'inden ötüri Fâtiha okudu (6) ve çok *lâhavle ve lâḳuvvete illâ billâhi'l-'aliyyi'l-'azîm* didi ki bir belânuñ def'inden ötüri Fâtiha okumak ḫaḳḳında ḫadîs-i şerîf vârid olmuşdur ve def'-i (7) belâ için okınsa ol belânuñ def' olması muḳarrerdür dimişler ve kezalik kelime-yi ḫavḳalenüñ daḫı ḫîn-i ibtilâ ve nüzül-i belâ vaḳtinde çok zıkr olunmasında (8) 'azîm fâyide vardır diyü taḫḳîk eylemişlerdür ol şâh daḫı ol belâyı ḳalbinden def' eylemeden ötüri egerçi Fâtiha okudu ve çok ḫavḳale (9) zıkr itdi ammâ Fâtiha okumak anuñ sînesinde derd-i maḫabbeti ve marâz-ı lev'atı daḫı ziyâde itdi zîrâ ki ol şâhı ol hâlete Fâtiha sûresini (10) kâyil olan Ḥaḳ Te'alâ çekdi yâhūd ma'nâ zîrâ ki ol pādşâhı ol şevḳ ü maḫabbete alem-i ğâybîde 'acâyib hâletler fetḫ idici zât-ı ilâhî çekdi

2.4. Metin İçindeki Arapça ve Farsça İfadelerin Dipnottaki Yazımı

2.4.1. Ayetler

İslam araştırmalarında ayetlerin kaynak gösterimi ayetin geçtiği sûrenin adı Kur'ân'daki sıra numarası ve ayet numarası verilerek yapılmaktadır. Çalışmamızda ayetlerin okunuşu Latin harflerine aktarılarak ayetlerin mealleri dipnotta verilmiştir. Ayetler metin içinde gösterilirken koyu ve italik yazılmıştır.

Ankaravî'nin ayetleri kelime kelime açıkladığı yerlerde ise ayetin son kelimesinden sonra dipnotta mealin tamamı verilmiştir. Önce ayeti verip ardından bu ayetteki kelimeleri tek tek açıkladığı zaman ise ayetin tamamının meali son kelimenin ardından dipnotta gösterilmiştir. Ayetlerin meallerinin tamamı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sitesinden* alınmıştır.

lā tehdī men aḥbebe ve lākinnallāhe yehdī men yeşā'u*(P399b)

*“Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; Allah dilediğine hidayet verir.” (Kasas 28/56)

ve mā erselnā min ḳablīke min resūlin yā Muḥammed biz irsāl eylemedük senden evvel resūllerden bir resūli (5) ***ve lā nebiyyin*** ve enbiyādan birini resūlle nebīnüñ mābeyninde fark oldur ki resūl şāhib-i şer'iat olandur ve nebī anuñ şer'ine tābī' ola veyāḥūd resūl (6) oldur ki aña kitāb münzil ola ve melek nāzil ola ve nebī oldur ki kitābı olmaya lākin ilhām ola yā vāḳı'ada veyā ḳalbine pes 'umūm ḥuşuş olur mā- (7) beynlerinde ***illā izā temennā*** illā ḳaçan birisini temennī idelerdi ve tilāvet idelerdi ***elḳa'ş-şeytānu fī umniyyetihi*** maḳşūd u murād eyledügi şey'de şeytān (8) aña ilḳā ederlerdi ***feyenseḥullāhu mā yulḳı'ş-şeytānu*** pes Ḥaḳ Te'ālā bāḫıl u zāyil ḳılır şeytānuñ ilḳā eyledüginini ve aña māyil ḳıldurmaz (9) ***summe yuḥkimullāhu āyātihī*** andan soñra muḥkem ḳılır Allāh Te'ālā āyātını ve işbāt eyler delāyil ü beyyinātını ***vallāhu 'alīmun ḥakīm****(P466b)

*“(Ey Muhammed!) Biz, senden önce hiçbir resūl ve nebî göndermedik ki, o, bir temennide bulunduğunda, şeytan onun dileğine ille de (beşerî arzular) katmaya kalkışmasın. Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder. Sonra Allah, kendi

* (http://www.kuranikerim.com/m_diyamet_index.htm)

âyetlerini (lafız ve mana bakımından) sağlam olarak yerleştirir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Hac 22/52)

Bu durumların yanı sıra bazen Ankaravî'nin metinde verdiği ayetler ile Kur'ân'da geçen ayetler farklılık göstermektedir. Bu farklar bazen kelime eksikliğinden bazen de harf değişikliğinden kaynaklanmaktadır. Böyle durumlarda ayet, metinde Ankaravî'nin verdiği biçimde verilmiş; dipnotta ise Kur'ân'da geçtiği şekliyle verilmiştir:

*ve lehum kulübun lā yefkahūne bihā ve lehum āzānun lā yesme'un bihā ve lehu a'yunun lā yubşirūne bihā ulā'ike kel en'āmi bel hum eđallu**(P448b)

*“Andolsun, biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.” (A'râf 7/ 179). Bu âyet Kurân'da şu şekildedir: “*ve lehum kulübun lā yefkahūne bihā ve lehum a'tunun lā yubşirūne bihā ve lehum āzānun lā yesme'un bihā ulā'ike kel en'āmi bel hum eğallu*”

Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi'nde verdiği ayetler, bazen birkaç sûrede geçmektedir. Böyle durumlarda ayetlerin tek bir meali verilmiş ve ayetler hangi sûrelerde geçiyorsa ayrı ayrı dipnotta gösterilmiştir:

“vallāhu vāsi'un alīm (P580b)

“Allah'ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir.” (Âl-i İmrân 3/73), (Nûr 24/32)

İnne'z-zanne lāyügnī mine'l-Hak (P599a)

“Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez.” (Necm 53/28),
(Yûnus 10/36)”

Metinde “4324” numaralı beytin şerhinde şârih, Kur’ân’da Mürselât ve Rahmân sûrelerinde tekrarlanan ayetlerin olduğunu söyler ve ardından metin içinde Rahmân’da tekrarlanan ayeti verir:

nitekim Allâh Tebârek ve Te‘âlâ Hazretleri Hazret-i Qur’ânda sûre-yi Mürselâtda ve dağı sûre-yi Rahmânda bir âyet-i kerîmeyi tekrâr (6) tekrâr zikr buyurmuşlardır *febieyyi âlâ’i Rabbikumâ tukezzibân**(P607b)

“O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?” (Rahmân 55/13-16-18-21-23-25-28-30-32-34-36-38-40-42-45-47-49-51-53-55-57-59-61-63-65-67-69-71-73-75-77). [Kur’ân’da sûre-yi Mürselât’da tekrarlanan ayet şudur: “*veylun yevme’izin lilmukezzibîn*” “O gün (Peygamber’i ve ahireti) yalan sayanların vay haline! (Mürselât 77/15-19-24-28-34-37-40-45-47-49]

Ayetler, bazen Mesnevî beyitlerinde geçmektedir. Beyitte atıf yapılan ayetler, şerhte tamamlanmıştır:

“(1609) *Meşnevî*

Emruhum şūrâ (25) *buh’ân ender şuhuf*

Yârrâ bâş u megüş eznâz of

Bu beyt sûre-yi Şūrâ Hâ Mimde olan âyete işâretdür ve bu âyetüñ tefsîri (26) beşinci defterde *mihmân hikâyesinde* mürûr eylemişdür anda taleb olına *şuhufdan* murâd bunda Hazret-i Qur’ân olur ve ma’nâ şuhufda [H174a] *emruhum* (27) *şūrâ* âyetini okı yâr için ol nâzdan aña of dime *oftazaccurî* mü’şir bir kelimedür nitekim bir kimse bir kimseden tazaccur u müte’ellim olsa yüzün (28) gözün ekşidüb of dir ya’nî ey sâlik-i râh-ı ilâhî bu yolda ziyâde ihtiyâţ u ihtimâm eylemeden ötüri gözi

dört eylemek lâzım gelür ve (29) gözi dört eylemek bir ‘âlim ü ‘ârifüñ ve mürşid-i kâmilüñ iki gözlerine kendü gözlerüñ tâbi‘ kılmadan ve anuñ iki gözlerini kendü gözlerüñe (30) yâr u mu‘în eylemeden ‘ibâret olur ve bu gözi dört eyle dimenüñ ve yârüñ gözlerini kendü gözlerüñe yâr u mu‘în eyle diyü söylemenüñ (31) me’âl u neticesi anuñla müşâvere eyle ve ekser müşküliñi aña söyle dimegi ifâde kılar ki Hâk Te‘âlâ Hazretleri enşâr kavmini kendü mâbeynlerinde (32) müşâvere kılmığı kendülere ‘âdet eyledüklerinden ötürü ve *emruhum şūrâ beynehum** demekle Kur’ân-ı ‘azîmde medh eyledi (P471a)

*“Onların işleri aralarında danışma iledir.” (Şûrâ 42/38)

Şârih, Mesnevî Şerhi’ndeki hikâyelerin başlıklarında yer alan ayetleri de şerh kısmında tamamlar:

ezdellâlî-yi birâderân-ı (35) Yûsuf ‘aleyhisselâm husûdâne berdil-i müşteriyân ân çendân hüsñ pûşîde şud ve zişt bümüden girift ve kânü fihî mine’z-zâhidîn*

(36) Yûsufuñ ‘aleyhisselâm husûdâne olan birâderlerinüñ dellâliginden bu dağı vechdür Yûsufuñ birâderlerinüñ husûdâne olan dellâliginden (37) müşterilerüñ gönlinde ol kadar hüsñ bîmişâl pûşîde oldu ve zişt görünmek tutdı ki bunlar Yûsuf hakkında zâhidlerden oldılar (38) kemâ kâle te‘âlâ fisûretü’l-Yûsuf *şerevhu bişemenin bahsin derâhime ma’düdetin ve kânü fihî mine’z-zâhidin* (P564b)

*“(Kafîle Mısır’a vardığında) onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten değeri vermemişlerdi.” (Yûsuf 12/20)

“(573) Mesnevî

Şâh-ı lâte’sevâ (37) *a’lâ mâ fâtekum*

Key şevved ezküdreteş ma’lûb güm

Bu beyt-i şerîf sûre-yi Hâdîdde olan bu âyet-i kerîmeye işâretdür alallâhu Te‘âlâ (38) *likeyle te’sev ‘alâ mâfâtekum velâ tefreĥû bimâ âtâkum vallâhu lâyuĥibbu kulle muĥtâlin feĥûr**bu ayetüñ tefsîri cild-i şâlisde ĥÿâce ĥikâyesinde ve ba‘zı yerde (39) daĥı mürûr itdi ma‘nâ-yı beyt oldur” (P415b)

*“(Allah bunu) elinizden ıkana üzülmeyesiniz ve Allah’ın size verdiği nimetlerle şıarmayasınız diye açıklamaktadır. ünkü Allah, kendini beĥenip b b rlenen kimseleri sevmez” (Hadîd 57/23)

Ayetlerin zaman zaman hadis metni iinde getiĥi de g r lmektedir:

*kullemâ eznebe’l-‘abdu zenbân ĥaşalet fialbihi n ktetun sevdâ in tâbe ve ‘stagfare şekulet (4) ve in zâd zâdet ĥattâ teml  albehu fezalikum errân ellezî zekera Allâhu Te‘âlâ kellâ bel râne ‘alâ kul bihim mâ k n  yeksib n**(P436a)

*“Kul bir hata yaptıĥı zaman, kalbinde siyah bir leke meydana gelir. Şâyet g nahı terk edip, istiĥfar ve tevbe ederse kalbi cilalanır, tertemiz olur. Eĥer b yle yapmayıp tekrar g naha d nerse, kalbindeki leke artar ve kalbini kaplar. Allah bunu kitabında “pas-r n” olarak zikretmiş ve ş yle buyurmuştur: ‘Hayır, onların işleyip kazandıkları şeyler, kalplerinin  zerine pas tutmuştur.’” G ltekin, İsmail Ankarav ’nin Mesnev  Şerhi, s.198. [Had sin saĥih olduĥu belirtilmiştir.] [Had s metninde geen “*kellâ bel râne ‘alâ kul bihim mâ k n  yeksib n*” ifadesi ayettir. (Mutafif n 83/14)]

Ankarav , şerhini yaptıĥı beyitlerin aıklamasına uygun d şen bir ayeti verirken bazen Kur’ n’da yer almayan lakin anlamca ayete uyumlu ifadeler de kullanmıştır. Ařaĥıda verdiĥimiz  rnekte ayetin başında yer alan “l ” ifadesi, Kur’ n’da yer alan “leyse’l-birr (iyi deĥildir)” ifadesinin anlamca m badili olması hasebiyle Ankarav  tarafından anlamı tamamlamak iin kullanılmıştır.

*lāte'tū'l-buyūte minzuhūrihā ve lakinne'l-birren meni't-teḳā ve u'tū'l-buyūte minebvābihā**(P540a)

*“(İyi davranış), asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lâkin iyi davranış, korunan (ve ölçülü giden) kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin.” (Bakara 2/ 189)

2.4.2. Hadisler

İslâm araştırmalarında hadislerin kaynak olarak gösteriminde mümkün olan en eski kaynağı göstermek en doğru yöntem olarak bilinir. Eski kaynaklarda geçmeyen hadislerin ise geçtiği en eski kaynak bulunup ona göre kaynak gösterimi yapılması gerekmektedir. Ankaravî'nin altıncı cilt Mesnevî Şerhi'ndeki hadisler üzerine Ayşe Gültekin tarafından bir doktora çalışması yapılmış olduğundan biz hadislerin kaynaklarını Gültekin'in tezinden faydalanarak vermeye çalıştık. Hadis açıklamalarının yanı sıra; hadisin sahîh mi, mevzû mu olduğu veya rivâyetin hadis olup olmadığı hadisin açıklaması verildikten sonra yanına (köşeli parantez) “[]” içinde belirtilmiştir. Ayrıca hadisler de ayetlerde olduğu gibi Latin harflerine aktarıldıktan sonra koyu ve italik yazılmış ve tüm açıklamalar dipnotta verilmiştir:

*“eşşeyhu fıkavmihi kennebiyyi fümmetihi**(P566a)

*“Kavmi içerisinde şeyh, ümmeti arasındaki peygamber gibidir.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 240. [Rivâyetin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

*nevmu'l-âlim (2) ḥayrun min'ibâdeti'l-câhil**(P591a)

*“Âlimin uykusu câhilin ibâdetinden hayırlıdır.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 438. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

*ḥammertu tiynete Âdeme biyedeyye erba'ine şabâhan**(P499b)

*“Âdem’in çamurunu kırk sabah ellerimle yoğurdum. ” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 209. [Rivâyetin mevkûf bir haber olduğu belirtilmiştir.]

*lāyezālu'l-‘abdu yetekarrabu ileyye binnevāfili hattā aḥbebtuhu feizā aḥbebtuhu kuntu sem‘ahu (26) ve başarahu**(P463b)

*“Kulum farzların dışında nâfile ibâdetlerle bana sürekli yaklaşır. Sonunda ben onu severim. Onu sevdiğim zaman da, duyan kulağı ve gören gözü olurum.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 182. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

*mūtū kable en temūtū**(P467b)

*“Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

*men eḥabbenī kateltuhu ve men kateltuhu fāene diyyetuhu**(P468a)

*“Beni seveni öldürürüm. Kimi de öldürürsem onun diyyetini vermek bana aittir.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s.230. [Bu lafızla bir hadis tespit edilemediği belirtilmiştir.]”

Ankaravî, bazen hadisleri metin içinde vermeyip muhataba hadislerin mealini verir:

Ḥaḳ Subḥāne ve Te‘ālā restḥīze ol ḳadar beynel‘ibād ‘adl eyleye ki hattā boynuzlu ḳoyundan boynuzsuz (35) ḳoyunuñ ḥaḳḳını alıvire* (P464b)

*“Ebu Hureyre’den; Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdular ki, ‘Haklar sahiplerine verilecektir. Hatta öyle ki, boynuzsuz koyunun hakkı boynuzlu

koyundan alınacaktır.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s.230. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

Şârih, bazı durumlarda hadis metnini vermeden doğrudan hadisi mealen vermekle yetinir:

*Hak Te'âlâ (26) toksan toktuz rahmetini âhîret için iddihâr eyledi**

“Hadisin Arapça metni verilmeden Türkçe metni verilmiştir.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 365. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.] (P535b)

Ankaravî, Mesnevî beyitlerinin şerhinde bazen hadis metnini vermeden tahkiye formatı ile hadise göndermede bulunur. Aşağıda verilen metinde, siyer kitaplarında anlatılan ve Hazret-i Peygamber'in mucizeleri arasında yer alan ayın ikiye bölünmesi hadisesi şârih tarafından hikâye edilerek anlatılmış ve bu hadise ile gönderme yapılmıştır:

küffâr-ı Kureyş (3) seyyid-i 'âlemden mu'cize taleb eylediler ve ol gice mâh bedr olmuş idi didiler ki kameri bize dü nîm eyle pes Hazret-i Resûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem (4) mâha işâret buyurub mâh dü nîm oldu ol Hazretüñ biri bir yandan geçüb ve biri bir yandan geçüb yine mekânında varub cem' olalar* (P393a)

“Hazreti Peygamberin ayı ikiye bölme mucizesi: “Ay Resûlullah'ın devrinde ikiye ayrıldı. Hazreti Peygamber; “Bakın, şâhit olun” buyurdu.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 134. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

Aşağıda verilen metinde de şârih yine yukarıda ifade edildiği gibi Hazret-i Peygamber'in miraç hadisesini hikâye ederek anlatmıştır:

Muṣṭafā Hazretlerini gör çünkim ol Hazrete şabr u taḥmmül eylemek Burāk oldu tıbākuñ bālāsına anı çekdi ya'nī seb'-i tıbāk üzre [H426a] anı ol Burāk (19) yukaru çıkardı ve ol Burāka süvār olması ol Hazretüñ riyāzetlere ve ol belālara şabr kılmısıyla müyesser oldu ve muvaffak geldi* pes şabr miftāḥ-ı ferec (20) ve mirkāt-ı a'lā-yı derc oldu (P594b)

*“Burak’ın Hazret-i Peygamberi göğe çıkarması ile ilgili olan bu hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 447.

Ankaravî bazen de ne hadis metnini, ne hadisin mealini ne de hadisi mealen verir. Sadece bahsettiği konu ile ilgili (Fatıha'yı okumak konusunda olduğu gibi) çeşitli hadislerin var olduğunu söylemekle yetinir:

Bir belānuñ def'inden ötüri Fātiḥa okumak hakkında ḥadīs-i şerīf vārid olmuştur* (P565b)

*Belâların ortadan kaldırılması için Fatıha okumak ve lâ havle çekmek hakkında çeşitli rivâyetlerin olduğu belirtilmiştir. Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 402-403.

Şiir metni içinde verilen hadis de mevcuttur:

eşdaḳu kelimetun ḳālehe'ş-şā'iru kelimetu Lebîdin

Elā külli şey'in māḥalāllāhi bātılun

*Ve külli na'ımun lāmuḥālete zāyilur**

*“Şairin söylediği en doğru söz Lebîd'in şu sözüdür: ‘Dikkat ediniz! Allah’tan başka her şey batıldır. Şüphe yok ki her nimet bir gün gelip yok olacaktır.’” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 375. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.] (P542b)

Bazı durumlarda beyit içinde verilmiş olan hadisler, şerh kısmında tamamlamıştır:

“(2613) *Mesnevî*

Güft eşşadka tereddü'l-belā

Dāvi merzāke bişadkah yā fetā

(29) Hâzret-i Nebiyy-i Mükerrerem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şadağa belāyı redd eyler buyurdı şadağa ile ey fetā sen merzāke devā eyleye mışra‘-ı evvel ***eşşadakatı*** (30) ***teruddü'l-belā'e ve tezīdu'l-‘umr**** hadīs-i şerīfine işāret olur” (P528b)

*“Sadaka belayı geri çevirir ve ömrü artırır.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin *Mesnevî Şerhi*, s. 344. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

“(1590) *Mesnevî*

Men hafer bi'ren neh'āndī derhaber

Ān çī h'āndī pes 'amel kun ey peder

Haber-i Muştafādan şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ***men hafer bi'ren liaḥīhi vaka'a fīhi**** hadīsini (3) okumaduñ mı sen ḥod bu hadīsı okıduñ ol nesneyi ki okıduñ pes ey cān peder anuñla 'amel eyle 'ilmüñle 'āmil olmaduğdan şoñra saña ol 'ilmüñ ne fāyide- (4) si vardur okıduğun ṭutmazsın ve 'ilmüñle 'amel itmezsin gör senüñ başına ne serzenişler ve ne güne işler getirür didi” (P470a)

*“Kim kardeşi için kuyu kazarsa, içine kendisi düşer.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin *Mesnevî Şerhi*, s. 234. [Zuafâ ve Mevzûât kitaplarında nakledilen bu rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]”

(2420) *Mesnevî*

*Kullu yevmin fi'l-kurā zayfun hadīs**

Mālehu ğayru'l-īlāhī minmuğīs

*“Köylerde her gün bir misafir bulunur.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 329. [Bu manalarda pek çok hadisin mevcut olduğu belirtilmiştir.] (P520b)

Mesnevî'de geçen hikâyelerin başlıklarında da verilen hadisler mevcuttur:

lāsiyemā ‘inde [P411a] (1) farṭı'l-ḥāceti ve'l-fakri ḳāle'n-Nebiyyu ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem *kāde'l-fakru en yekūne kufrān**

*“Fakirlik neredeyse küfür olayazdı”. Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 155.

Hadisler bazen ayetlerin tefsir kısmında da karşımıza çıkar. Aşağıda (Bakara 2/54) ayetinin Kuşeyrî tarafından yapılan tefsirinde “ölmeden önce ölünüz” hadisi geçmektedir:

İmām Kuşeyrî Hazretleri *fetūbū ilā bāriikum fāktulū enfusekum* ayetinde dir *ettevbetu biḳatli'n-nūfūsi* (8) *ḡayru mansūḫatun fiḫazihi'l-ümmeti illā inne Benī İsrā'il kāne lehum ḳatlu enfusihim cehren ve hazīhi'l-ümmetu* [H167b] *tevbetuhum biḳatli enfusihim ma‘nen kemā ḳāle ‘aleyhisselām mūtu ḳable en* (9) *temūtu vennasu yetevhemūne enne tevbete Benī İsrā'il eṣaḳkun ve leyse kemā tevehhemū fe inne ḫalike kāne minhüm fiḫāletin vāḫidetin ve ehlü'l-ḫuṣūṣi min hazīhi'l* (10) *ümmeti ḳatelu enfusehum fīkulli laḫzetin bisuyūfi'r-riyāzāti velmen'ī ‘ani'ş-ṣhehvāti* (P468a)

Bazı hadislerin tefsiri Mesnevî metninde yapılmış olduğundan bu hadislerde geçen ifadeler şārih tarafından şerh kısmında tek tek açıklanmıştır:

ve tefsīr-i ĩn ḫadīs (5) ki *inne lillāhi te‘ālā ṣarāben e‘addehu lievliyā’ihi izā ṣeribu sekirū ve izā sekirū ṭābū*

ve bu dađı bu ĥadīs-i ŧerīfūñ tefsīridür ki (6) Ĥazret-i Resūl-i Ekrem ŧallallāhu ‘aleyhi vessellem buyurdılar taĥķīķā Allāĥ iĥün bir ġüne ŧarāb vardur ki ol ŧarābı kendünün velīlerinden ve dostlarından (7) ötüri a‘dād ķılımıŧ ve müheyyā vü ĥāzır eylemiŧdür kaçan ol velīler ol ŧarābı iĥselerdi mest ü sekrān olurlardı ve ŧol vaķitde ki mest ü (8) sekrān olalar pāk u ŧayyib olurlar dūnyā ŧarābından mülevvis olanlar gibi mülevvis olmazlar belki elvās-ı nefsāniyyeden ve aĥbās-ı beŧeriyyeden bilkülliyye (9) ŧayyib ü ŧāhir olurlar ve bu ĥadīs-i ŧerīfūñ āĥiri budur **ve izā ŧābū ŧāŧū** ve kaçan pāk u ŧāhir olsalardı vücūd bārından ve ten ŧıķletinden (10) ĥafif olurlar ŧāŧe yeŧiŧu ŧayŧan dirler kaçan bir kimse ĥafif olsa **ve izā ŧāŧū ŧārū** ve kaçan ĥafif olsalar ŧıķlet-i ta‘alluķātından (11) ŧāyir olurlar evc-i ma‘nāda cevelān iderler cevvi ĥākāyıkda **ve izā ŧārū ve ŧarabu** o kaçan evc-i manāya ŧayerān itseler ŧarab u neŧāt iderler **summe** (12) **ķāmū hāmu** bū aĥvāl-i mezkūrdan ŧoñra ŧüret ‘āleminden ġidüb ‘ālem-i ma‘nāda ķāyim olub ĥayrān u hāyim olurlar **summe ŧahaŧū baŧarū** (13) andan ŧoñra ġözlerin mürtefi‘ veyāĥūd kendüleri mürtefi‘ olub ġörürler ‘acāyib-i meleķütü ve ġarāyib-i ceberütü ve esrār-ı lāĥütü ŧaĥaŧa (14) ŧuĥūŧan dirler kaçan bir kimse mürtefi‘ olsa veyāĥūd [H70a] ŧaĥaŧa baŧaruhu dirler kaçan ġözini bir yere dike ķosa **summe zābū aĥlaŧū** andan ŧoñra (15) vücūd-ı beŧeriyyeleri erir ve fenā bulur ĥāliŧ ü pāk olur **summe belāġū vaŧalū ve izā vaŧalū beķavū** andan ŧoñra mertebe-yi vaĥdete bāliġ ü vāŧıl olur- (16) lar ve kaçan vāŧıl-ı Ĥaķ olalalar bāķī olurlar bekā-yı Ĥaķla **ve izā beķavū ŧārū mulūken fimeķ‘adi ŧıdķın ‘inde melīkin muķtedirin** ve kaçan bāķī olalar mülūk olurlar (17) meķān-ı ŧıdķda pādŧāĥ-ı muķtedirün ķatında **ve izā vecedu hezā yeķülüne ķavlen lā yefhemuhu illā’s-sukārā*** (P419b)

*“Allah Teālā veli kulları iĥin öyle bir ŧarab hazırlamıŧtır ki, o ŧarabtan iĥenler sarhoŧ olurlar (kendilerinden ġeġerler). Kendilerinden ġeġtikleri zaman nefislerinin kötülüklerinden temizlenirler. Temizlendikleri zaman aġırlıklarından

kurtulur, hafiflerler. Hafifledikleri zaman adeta uçarlar. Uçtukları zaman büyük bir coşkuya, neşeye kapılırlar. Bu hallerden sonra âlem-i manada kâyim olup hayretler içerisinde kalırlar. Bu derecelere yükseldiklerinde melekût âleminde dolaşırlar. Vücûd-ı beşeriyelerinden geçip tertemiz olurlar. Ondan sonra vahdet mertebesine erişirler. Vâsıl-ı Hak olunca da, fânîlikten kurtulup, bâkî olurlar. Bâkî oldukları zaman muktedir bir padişahın katında doğruluk makâmına erişirler. Bütün bunlara nâyil oldukları zaman ise, ancak hakîkî sarhoşluğa kapılan kimselerin anlayabileceği sözler söylerler.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 175-176. [Kaynaklarda böyle bir hadise rastlanılmadığı belirtilmiştir.]

Ankaravî'nin verdiği hadisler ile hadisin asıl metni arasında zaman zaman farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu farklılıklar bazen kelimelerin eksikliğinden bazen de değişikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu tarz durumlarda hadis, metin içinde Ankaravî'nin verdiği şekli ile yazılmış; hadisin asıl metni ise dipnotta verilmiştir:

*ehvanü'n-nâsi 'azâben Ebû Tâlibin ve huve mütena'ilu bine'layni yağlî minhümâ dimâguhu**(P399b)

*“Cehennem ehlinin en az azab göreni Ebû Tâlib'tir. Ayağına giydirilen iki ayakkabının sıcaklığından dolayı beyni kaynar.” [Hadis, Pertev Paşa ve Hamidiye nüshalarında bu şekilde verilmiştir. Ancak hadisin aslı “*ehvanü'n-nâri 'azâben Ebû Tâlibin ve huve mütena'ilu bine'aleyni yağlî minhümâ dimâguhu*” şeklindedir.] Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 145. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

Metin içinde bir kısmı verilmiş olan hadislerin tamamı dipnotta gösterilmiştir:

tā kim ol (33) la'l-i rūḥānī almaḳla ğaniyyü'l-ḳalb olasın ve *kenzun lāyefnā** ne idigün bilesin ve gedā-yı çeşm olmadan [H94a] ve ḳalka 'arz-ı ihtiyāc ḳılmadan ḳurtula- (34) sını belki niçe muḥtāc ve gedālara daḳı menfa'ātresān olasın (P431a)

*“Kanaat, bitip tükenmeyen bir hazinedir.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s.194. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.] Hadîsin aslı şu şekildedir: *“elḳanā'atu kenzun lāyefnā”*

İsmâil Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi'nin altıncı cildinde tekrar edilen hadisler çıkartılırsa toplam 287 hadis vardır. Tekrarlanan hadisler, verilen hadis sayısına dâhil edilmemiştir. Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi'nin altıncı cildi ile ilgili, Ayşe Gültekin tarafından *“İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmu'atu'l-Letayif ve Matmuratu'l-Ma'arif'te Hadis (Altıncı Cilt Örneği)”* isimli doktora çalışması hazırlanmış olduğundan ayrıntılı bilgi için bu teze bakılabilir.

En fazla tekrarlanan hadisler şunlardır:

*enā min nūrullāhi velmu'minūne minnā**

*“Ben Allah'ın nûrundanım. Mü'minler de bendendir. (benim nûrumdandır)” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 144. [Rivâyetin mevzû olduğu belirtilmiştir.] (P439a)

*ıyyākum ve mucālestu'l-mevtī ḳālū ev mā'l-mevtī yā Resūlallāh ḳāle 'aleyhisselām elāğniyā'u ve firivāyeti uḫrā ehlu'd-dunyā**

“Ölülerle birlikte oturmaktan sakınınız.’ Ashâb-ı Kirâm: ‘Ölüler kimlerdir ey Allah'ın Resûlü!’ diye sordular. Nebî (a.s): ‘Onlar zenginlerdir.’ Başka bir rivâyette de: ‘Onlar dünyâ ehlidir’ buyurdu.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 150. [Hadisin zayıf olduğuna belirtilmiştir.] (P405a)

mūtū able en temūtū*

*“Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.] (P425a).

Yukarıda verdiğimiz “*mūtū able in temūtū*” hadisinin uyarlanmış şekli olarak ona anlamca mübadil olan “*mūtū able'l-mevt*” lafzı da metinde yer alır:

“*Mūtū able'l-mevt* kelâminuñ sırrı bu olur ya'ñi ölmezden evvel ölüñ dimek avli bu nükteyi ifâde ılır ki ölmekden soñra anımetler (4) iriñür nitekim ol faıh öldükden soñra ol anımetlere iriñdi” (P589b)

Çalışmamıza esas aldığımız nüshada geçen hadisler ile Gültekin'in tezi karşılaştırıldığında onun tezinde yer almayan 6 hadise rastlanmıştır. Bu hadisler şunlardır:

izā anente felā tuaik*(P387a)

*“Zanna düşersen onu araştırma” Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, (1984). *e/-Mu'cemu'l-Kebir*. C.3, s. 228 (Hadis Numarası: 3227), Beyrut.

erihnā yā Bilāl*(P442b)

*“Ey Bilal, bizi dinlendir, ferahlandır” (Yardım, 2008: 60).

elmālu ayyetün velcāhu earrun minhā*(P513b)

*“ Mal yılandır ve mevki (makam) ise ondan daha zararlıdır” (Top, 2013: 573).

men kāne lillāhi kānellahu lehu*(P538b)

*“O kimse ki Allah için oldu Allah dahi onun için oldu” (Konuk, 2008d: 285).

*lāta‘tu’l-ḥikmete ilāgayri ehlihā fetazlimūhā**(P575a)

*“Hikmeti ehlinin gayrına vermeyiniz; zulüm etmiş olursunuz ve ehlinen esirgemeyiniz; yine zulüm etmiş olursunuz” (Konuk, 2008d: 508).

*elma‘şūmu men ‘aşamehullāhu**(P404b)

*“Masûm, Allah’ın gûnahtan koruduğu kimsedir.” (Sahîh-i Buhârî, 1989: 6500). Aslında bu ifade bir hadis değildir. Ankaravî, II. cildin şerhinde bu ifadeyi hadis olarak vermiştir (Yalap, 2014: 777). Ancak bu ifade, Buhârî’de bir bâb adı olarak geçmektedir. Gültekin de bu ifadeyi tezine dâhil etmemiştir. Ankaravî’nin altıncı cilt şerhinde bu lafzın hadis olup olmadığına dair herhangi bir ifade kullanmaması Gültekin’in bu hadisi almamış olmasının nedeni olabilir.

Altıncı ciltteki hadisleri çalışan Gültekin’in bu denli yoğun bir metinde birkaç hadisi gözden kaçırmış olması pek tabii doğal bir durumdur. Çünkü metinde sadece “hadisleri” bulup okumak oldukça yorucu ve güç bir iş olsa gerek. Ayrıca hadislerin bazılarının metinde hadis ifadesi altında verilmemiş olması da Gültekin’in bunları gözden kaçırmamasına sebep olmuş olabilir.

2.4.3. Arapça ve Farsça İfadeler

Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi’nin altıncı cildinde diğer ciltlerinde de olduğu gibi ayet ve hadislerin yanı sıra Arapça ve Farsça çeşitli kaynaklardan da alıntılarının olduğu görülmüştür. Ayet ve hadislerin dışındaki ifadeler italik yazılmış olup dipnotta da açıklaması ve varsa geçtiği kaynak verilmiştir:

*kullu mā ya‘lemu ‘aklike fellāhu ḥālīkīhi**(P474a)

*“Senin aklının bildiği (idrak ettiği) her bir şeyin haliki Allah Teâlâ’dır.”
Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 8, s. 571.

*Elinsānu ḥarişun limā muni‘a**(P477a)

*“İnsanlar, yasaklanan şeylere karşı düşkünlük gösterirler.”

*elcinsu ilelcinsi yemîl**(P543a)

“Her cins, kendi cinsine meyl eder.”

kemā k̄āle Ebū'l-Ḥasanu'ş-Şāzilī semi'tu (37) şeyḫanā Eba'l-Abbās k̄āle *lev kuşife 'an nūri'l-velīyyi leu'bide lienne evşāfehu minevşāfullāhi ve nu'ūtehu minnu'ūtullāh**(P500b)

*Eğer velînin nuru keşf olursa, elbette o nura ibadet olunurdu. Zira velînin vasıfları Allah Teâlâ'nın vasıflarındandır ve onun nuûtu Allah'ın nuûtundandır.”
Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 12, s. 52.

Arapça ve Farsça ifadeler eğer şârih tarafından metin içinde tercüme edilmişse bu kısımlar için ayrıca dipnotta anlam belirtilmemiştir:

ḥadavtu'l-ibile ḥadven dirler ben deveyi sürmekle (32) sürerdüm ma'nāsın virirler (P552b)

2.5. Başlıkların Tercümesi

İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî, Mesnevî Şerhi'nde Şem'î'nin aksine Dîbâcede'ki başlıkları ve Mesnevî'de geçen hikâyelerin başlıklarını da şerh etme yoluna gitmiştir. Lakin bazen başlıkların tercümesi ve şerhi yapılmamıştır. Böyle durumlarda Farsça kısımların tercümesi A. Avni Konuk'un şerhinden alınarak dipnotta gösterilmiş; şayet başlık tercüme edilmişse metindeki biçimi korunmuştur:

Da'vâ kerdên-i Türk ve girev besten-i ū ki derzî ezmen çîzî netuvâned berden*
(P477a)

*“Terzinin benden bir şey çalması mümkün değildir!” diye Türkün dava etmesi ve onu rehin bağlaması, yani bahis tutması.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 545.

Bâz mükerrer kerdn-i şüfî su’âlâ* (P480b)

*“Sufinin suali yine mükerrer eylemesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 562.

Ĥitâb-ı Ĥaĥ (35) Te’âlâ be’Azrâyil ‘aleyhisselâm ki turâ rahmî ber ki bîşter âmed ez’în ĥalâyık ki cân-ı şân kabz kerdî ve cevâb dâden-i ‘Azrâyil Ĥazret-i Ĥaĥrâ* (P624b)

*“Hak Teâlâ’nın Azrâyil (a.s)’a: ‘Canlarını kabz ettiğin bu halâyıktan senin merhametin kimin üzerine pek ziyade geldi?’ diye hitabı ve Azrâyil’in Ĥazret’e cevabı.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 13, s. 290.

“Dâstân-ı ân se müsâfir-i Müselmân u Tersâ vü Cühüd ve ân geh bemenzilî kütî yâftend Tersâ vü Cühüd sîr (33) bûdend güftend ĩn kûtrâ ferdâ ĥürĩm Müselmân şâyim bûd ve gürisne mând z’ân ki maĥlûb bûd

Bu sürĥ-ı şerîf ve bu beyân-ı laĥîf (34) ol üç müsâfirüñ destânıdır ki anuñ biri Müslimân ve biri daĥı Tersâ ve biri daĥı Cühüd idi ve ol vaĥtde bir menzilde bir miĥdâr kût (35) u ĥidâ buldılar ki andan murâd ĥelvâ olduĥı nazm-ı şerîfde muşarraĥdur Tersâ ve Cühüd ĥoĥ idiler ki bu kût u ĥidâyı yarın yiyelüm Müslimân (36) ise şâyim idi ve gürisne ve aç ĥaldı zîrâ ki maĥlûb idi ve anlar ĥâlib idi anlara muĥâlefet itmeĥe ĥâdir olamadı pes şabr idüb (37) ve Ĥazret-i Ĥaĥĥa tevekkül ĥılub sükût eyledi” (P519b)

2.6. Beyitlerdeki Gramatik İzahlar

İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî, Mesnevî Şerhi'nde, Mesnevî beyitlerinin aruz ve kafiye bakımından nasıl okunacağına dair bir izahta bulunmamıştır. Bunun sebebi Ankaravî'den önce Mesnevî'yi şerh etmiş olan şârihlerin gerekli yerlerde ayrıntılı bilgi vermiş olması olsa gerektir. Ancak Ankaravî de gerekli gördüğü yerlerde çeşitli gramatik açıklamalar yapar:

“(732) *Mesnevî*

Men bepursem giz kucâyî hey merâ

(8) *Tu begüyî ne ziBelh u n'ezHerâ*

Ben şorarum ki ne yerdensin hey kişi sen ne Belhdenüm ne de Hiridenüm dirsin *merâ* feth-i mimle ve feth-i râyla okınursa (9) kişi ma'nāsına olur bu taqdîrce *Hirâ* buña kâfiye olmadan ötüri kesr-i hâ ve feth-i râyla okınur ammâ *mirî* kesr-i mimle ve kesr-i râyla okınursa mu'ânid (10) ma'nāsına olur *murî* zamm-ı mim ve kesr-i râyla if'âl bâbindan irâ'et idici ma'nāsına olsa daḥı câyiz olur ve taqdîr-i kelâm böyle demek olur ki (11) hey mu'ânid olan muṭrib ben saña su'âl eylerüm böyle diyü ki sen ne yerdensin sen dirsin ben Belhden degilüm ve Herât şehrinden daḥı degilüm” (P424b)

“(789) *Mesnevî*

Yâd-ı şun'at farzter yâ yâd-ı merg

Merg mânend-i ḥazân tu aşl-ı berg

Saña şun'ı yâd itmek mi farzter yâḥüd mergi yâd eylemek mi farzterdür mergi yâd eylemek farzterdür zîrâ merg mânend-i ḥazân ve sen aşlı berg gibisin (2) *şun'at* da şadd-ı zammıla okınub tâ ḥiṭâb için olmak evlâdur egerçi feth-i şad ile okınub tâ ḥiṭâb için olması daḥı câyizdür ve şun' bema'nâ manşû' (3) olub ma'nâ

böyle demek olur ki ey gâfil saña bu manşû‘atı yād eylemek mi vâcibterdür veyâhüd ma‘nâ ey gâfil saña kendü şun‘uñı mı yād eylemek (4) vâcibterdür” (P427b)

“(1422) *Meşnevî*

Çün şikâr-ı (37) faqr gerdî tu yaqîn

Hemçü küdek eşkbârî yevm-i dîn

Çünkü sen faqrı şikâr eylesin yaqîn budur ki küdek-i Hindî gibi yevm-i dînde (38) gözyaşı yağdurursın bu vech üzre *gerdîkâf-ı ‘Arabî ile oqınur ammâ kâf-ı Fârisî ile oqınub şüy ma‘nâsına olmağ dağı câyiz- (39) dür* taqdîr üzre ma‘nâ çünkü sen faqrde şikâr olasın yaqîn budur ki kıyâmet güninde ol küdek-i Hindî gibi kemâl-i sürürîñdan göz- (40) yaşı yağdurırsın” (P459a)

“(1543) *Meşnevî*

Âñ zamân berHağ buved nî beremîn

Hest tafşîleş befîkh ender mebîn

(4) Ol zamân bu taqdîrce emîn üzre olmaz Hağ üzre olur zîrâ emîn âlet-i Hağ ve nâyib-i İlâhî olur ve ol emînden zühür eyleyen hağîkatde (5) Hağret-i Hağdan zühür eyler anuñçün emînullâh olan kimseden bir katl şâdır olsa anuñ zamânı hağ-ı Allâh olan beytü’l-mâldan lâzım gelür bu (6) mes‘elenün tafşîli ve tağkîki fîkha müte‘allîğ olan kitâblar içre beyân olınmışdur *mebîn* mîmüñ fetîhi bânuñ kesriyle metîn vezninde ism-i mef‘ül- (7) dür *bân* bebînden beyân olınmış ma‘nâsına egerçi **zamm-ı mîmle if‘âl bâbından ism-i fâ‘il şîğası üzre oqınsa dağı câyizdür lâkin evvelki ma‘nâ enseb (8) ü evlâdur**” (P466b)

Ankaravî, Mesnevî beyitlerinde geçen kelimelerin başka nüshalarda nasıl geçtiğine dair izahlarda bulunur:

“(185) *Meşnevî*

Ey ziyâ’ü’l-Ḥaḳ Ḥüsameddîn biyâ

Ey şıḳâl-ı (17) rûḥ-ı sulṭānu’l- Hüdâ

Şıḳâl/kitâb vezninde bir nesneye şayḳal urub cilâ vü rûşen itmege dirler **ba’zı nüshada rûḥdan şoñra vāv-ı (18) ‘âṭıfa vâki’ olmuşdur** bu taḳdîr-i kelâm üzre ma’nâ ey rûḥuñ şıḳalı ve ey Hüdānuñ sulṭānı dimek olur” (P399a)

“(188) *Meşnevî*

Hem besa’y-ı tu ze ervāḥ āmedend

(27) *Sūy-ı dām-ı ḥarf-ı müstaḥḳan şudend*

Ey Ḥüsameddîn Çelebî hem senüñ sa’yüñle âlem-i ervāḥdan geldiler ḥarf dāminuñ cānibine müstaḥḳan oldılar *müstaḥḳan* (28) aşlında men’ kılmıñ ma’nāsınadur ammâ bunda muḳayyed ü maḥbūs ma’nāsına olur **ba’zı nüshada ḥarfden şoñra vāv-ı ‘âṭıfa vâki’ olmuşdur** bu (29) taḳdîr-i kelâm üzre ma’nâ hem senüñ sa’yüñle ol ‘aḳl u cān meşābesinde olan ma’ānî ‘âlem-i ervāḥdan ḥurūf dāminuñ cānibine geldiler ve anda maḥbūs (30) u muḳayyed oldılar dimek olur” (P399a)

“(274) *Meşnevî*

Ān ḡulāmek dem nezed ezḫāl-i ḥ’îş

Gerçi mîāmed ber’ü (18) dersîne rîş

Ol ḡulāmcık kendü ḫālinden dem urmadı egerçi aña sīnesinde rîş geldi ya’nî egerçi ol ḡulāmcıḡuñ derūnı derd-i firāk- (19) dan ḫaste vü mecrūḫ oldı velīkin anda kimseye bir söz söylemedi **eşahḫ olan nüshalarda gerçi yerine k’ezçi ve rîş yerine nîş vâki’ olmuşdur** (20) bu taḳdîr üzre ma’nâ ol ḡulāmcık kendü ḫālinden ḫiç bir kimse dem urmadı ve söz söylemedi ki ne sebebden anuñ sīnesine nîş geldi ve ol ne cihetden (21) anuñ gibi ḫaste vü şikeste oldı bunu aşlâ kimseye dimedi” (P403a)

Şârih, Mesnevî beyitlerinde geçen kelimenin/kelimelerin farklı anlamları varsa bunları beyitlerin şerhini yaparken tek tek verir ve ona göre beytin manasına hangi anlamın uygun olduğunu da açıklar:

“(679) *Meşnevî*

Derser ānça hest gūş āncā reved

Derser ar şafrāst an sevdā şeved

Serde ol nesne ki vardur gūş (12) oraya gider serde farzā eger şafrā vardur o sevdā olur [H73a] bu beyt-i şerîfün iki mışra‘ında bile vāki‘ olan **ser** kelimeleri feth-i sîn ile oqınmadan kesr (13) sebebiyle oqınmaq fehme aqreb ve maħalle ensebdür zîrā feth-i sînle olduğı üzre ma‘nā başda her ne hālet var ise kulaq ol cānibe (14) gider ve ol hālete müte‘allik olan sözleri istimā‘ idüb qabūl ider farzā başda eger āsār-ı şafrā olsa ol şafrā muħterik olduqda (15) sevdā olur ve şafrāyî olan kimse sevdāyî olur eṭibbā böyle dimişlerdür ki şafrā muħterik olsa sevdāya tebdil olur egerçi şafrānuñ (16) ve sevdānuñ maħalleri deründadur lākin anlaruñ eserleri dimāğındadur bu takrîble başda şafrā ve sevdā vardur demek cāyiz olur (17) ammā bu maħalde *şafra* ve *sevdā*dan murād ḥaḳīkat-i şafrā ve daḳı ḥaḳīkat-i sevdā degildür belki şafrā ‘aql u hūşdan kināyet ve sevdā bî‘aql (18) ve bîhūş olmadan ‘ibāret olur ve ḥulāşa-yı kelām böyle demek olur ki başda her ne fikr ü hālet gālib ise kulaq ol cānibe (19) māyil ve tābi‘ olur farzā başda eger ‘aql ve hūş olsa ‘ākıbetü’l-emr ol sevdā-yı ‘aşkla bîhūşluga mütebeddil olur amma **ser** kesr-i (20) sînle oqınırsa ma‘nā böyle demek olur bāṭında ol hālet ki vardur ve gālibdür lābüdd kulaq ol cānibe māyil olur ve aña müte‘allik (21) olan kelimātını istimā‘ idüb qabūl kıılır farzā eger bāṭında şafrā olsa muħterik olduqda ol sevdā olur ‘aql daḳı böyledür eger bāṭında (22) ‘aql olsa sūz-ı ‘aşkla ol ‘aql muħterik olduqda sevdā-yı ‘aşka ve bîhūşluga mütebeddil olur ve bu ma‘nāya bu beyt-i şerîf daḳı delālet (23) ü şehādet kıılır” (P421a)

Ankaravî, Mesnevî beyitlerinin şerhinde zaman zaman beyitlerde yer alan edebî sanatlardan da bahseder:

“(1367) *Meşnevî*

Tā neberred tîğet İsmā‘îlrā

Tā kunî şehrah-ı kar‘-ı Nîlrā

Tā kim senüñ tîğet İsmā‘îli kimseye bu mışra‘ beyt-i evvelde vāki‘ olan (10) Hâzret-i Hâlîle göredür tā kim ka‘r-ı Nîli şehrah eylesin bu mışra‘ mışra‘-ı şânîde vāki‘ olan Hâzret-i Kelîme göredür bu **beytlerde leff ü neşr-i müretteb olur** ve (11) taqdîr-i kelâm böyle demek olur ki Hâlîl âsâsına ol tevekkül eylemek çanı tā kim senüñ tîğüñ İsmā‘îlüñ boğazını kesmeye kışşası meşhûrdur (12) ve niçe kerre dahı mürür eylemişdür” (P457a)

“(938) *Meşnevî*

Ahterân-ı çarh ger dūrend hey

V’în h’âset kâhilend ü süstpey

Ahterân-ı (37) çarh egerçi hey kişi dūr dururlar bu senüñ havâssuñ kâhiller ve süstpeylerdür ki anlaruñ nuhüset u sa‘âdetini ve devr ü hareketini bilmege (38) kâdir olamazlar bu ma‘nâ **dūr dâluñ zammıyla ba‘îd ma‘nâsına olduğı ve mışra‘-ı şânî istifhâm olduğı üzredür ammâ bundan evlâ olan ma‘nâ** (39) oldur ki **dūr dâluñ fethasıyla oqınub dâyire ma‘nâsına ola ve mışra‘-ı şâniye istifhâm-ı inkârî ma‘nâsı virile** bu taqdîr üzre (40) ma‘nâ böyle demek olur” (P435a-b)

“(423) *Meşnevî*

Derçi kerdî (10) cehd k’ân vā tu negešt

Tu çi kârîdî ki nâmed rey‘-i kešt

Ey İbn Âdem sen nede cehd eyledüñ ki ol saña râci‘ olmadı sen ne ekdüñ ki keştüñ (11) rey‘ ü maḥşüli gelmedi bu **beyt-i şerîfüñ iki mışra‘ında bile istifhâm takrîri vardır** zîrâ taḫdîr-i kelâm böyle demek olur ki ey âdemoğlı bu dünyâda (12) sen ne ‘amel ve kârda sa‘y eyledüñ ki anuñ cezâ vü pādâşî âḫîr saña ‘âyd ve râci‘ olmadı bu muḳarrerdür ki anuñ cezâ vü pādâşî âḫîrü’l-emr (13) sana ‘âyd ve râci‘ oldı” (P410a)

Beyitlerde geçen bazı ifadeler veya zamirler, anlam olarak bir önceki beyti tamamlayıcı niteliktedir. Şârih bu durumu şerhinde aşağıdaki örneklerdeki gibi izah eder:

“(334) *Meşnevî*

Deh diheş eknün ki şad bustānet hest

Tā negerdî ‘âciz ü vîrānperest

(23) Sen aña şimdi ḳarış vir ki o saña yüz bostān vardır tā kim ‘âciz ü vîrānperest olmayasın bunda daḫı **deh diheş**deki **zamîr beyt-i (24) sâbıḳda olan merkebe ‘âyd olur** ya‘nî ey bu dünyâ vîrānesinde merkeb-i mañşıba süvār olan kimse ḫālâ şimdi sen ol merkeb-i mañşıba nefrîn vir” (P405a)

“(835) *Meşnevî*

Çeşm-i ḫiss efsurde bernaḳş-ı memerr

T’uş memerr mîbîni vü ü müstakarr

Çeşm-i ḫiss efsurdedür naḳş-ı memerr üzre sen anı memerr görürsün (36) ol müstakarr görür *memerr*den murād bu ‘âlem-i şuverîdür **t’uş tānuñ zammesiyle tüşden muḫaffedür eş mışra‘-yı evvelde olan memerre ‘âyd (37) olur** ve o **zamîri beyt-i evvelde olan deryâ-yı ḫaḳîḳatüñ mâḫîsine ‘âyd olur** ve taḫdîr-i kelâm böyle demek olur ki” (P429a)

“(1798) *Mesnevî*

Her ki şâkirdîş kerd üstâd şud

Tu sipester refteyî ey gül-ı lüdd

Her şol (2) kimse ki ol şâkirdlük itdi üstâd oldı ammâ sen ziyâde ardına ardına gitdüñ ey çatı ahmağ *lüdd* şedîd ma‘nâsınadır ya‘nî her şol (3) kimse ki ol kimse bir şan‘atda bir üstâda şâkirdlük eyledi niçe zamândan soñra ‘âkıbet üstâd oldı ammâ garâbet bundadır ki ey (4) şedîd olan ahmağ sen gitdükçe üstâd olacak iken müy-ı tâ‘ib şâkirdi gibi gitdükçe ardına ardına gitdüñ ve kendünden güne tenezzül itdüñ bu (5) taqdirce *şâkirdîşde olan zamîr her kiye râci‘dür hem fesâne vü ‘aşkbâzânra beh’ân mışra‘ında olan âşıka râci‘ olsa dañı câyiz- (6) dür* ve bu taqdir üzre ma‘nâ her şol kimse ki ol ‘âşıka şâkirdlük eyledi üstâd oldu demek olur” (P483a)

3. ŞÂRİHİN MAKSADI

Ankaravî, dördüncü cildin şerhinde olduğu gibi bu cildin şerhini yazma sebebini uzun uzadıya izah etmememiş aksine mukaddime kısmını dördüncü cilde nazaran kısa tutmuştur. Şârih, burada altıncı cildin diğer ciltlerden faziletli olduğunu merteye ve haysiyet yönüyle yüksek olduğunu belirtmiştir. Muhatabın ve okuyucunun bu ciltten istifade etmesini ve hayır dualar etmesini talep eder.

4. METİN ŞERHİ METODU

Edebiyatımızda Mesnevî şerhlerine dair eserler büyük yekûn tutmaktadır. 17. Asırda yaşayan ve Mesnevî Şerhi ile hem çağdaşları hem de kendinden sonra yetişen mutasavvıflar tarafından “şârih” unvanı ile anılan İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî’nin altıncı cildindeki şerh yöntemini üç aşamada inceleyebiliriz: Dîbâce şerhi, mufassal şerh, mücmel şerh.

4.1. Dîbâce Şerhi:

Ankaravî, diğ̈er ciltlerin aksine altıncı cildin mukaddimesini kısa tutmuştur. Arapça ve Farsça'dan oluşan dîbâce kısmında beşinci cildin şerhi esnasında altıncı cildin şerhini yazmayı düşünürken yedinci cildi bulduğunu ve gönlüne onu da şerh etmesi gerektiği meylî düştüğünü söyler. Beşinci cildin şerhini tamamladıktan sonra altıncı cildin şerhine başladığını ve onun da yarısına geldiğinde bırakıp yedinci cildin şerhini tamamladığını belirtir.

4.2. Mücmel Şerh

Ankaravî bazen bazı beyitleri sadece tercüme yoluna gider. Bu durum genellikle hikâye anlatımlarında karşımıza çıkar. Sadece tercüme ettiği beyitler, okuyucunun beytin manasını anlamakta zorluk çekmeyeceği beyitlerden oluşur:

“(271) *Meşnevî*

Pes gulâm-ı hürd k'ender hâne bûd

Geşt bîmâr u za'îf ü zâr u zûd

Pes ol küçük gulâm h'âcenüñ hânesinde (14) idi ‘alelfevr bîmâr u za'îf ü zâr oldı” (P403a)

“(561) *Meşnevî*

Pes bedû güftend ey hâris begû

Ki çü şud îñ raht u îñ esbâb kû

Pes kârbân ehli ol pâsbâna (9) didiler ey hâris söyle ki bu raht u esbâb xanı” (P415a)

“(983) *Meşnevî*

Ezteneş şad cây hûn bermîcehed

Û Aḥad mîgüyed ü ser mî-(7) nihed

Anuñ ten-i mübârekinden yüz yirden kan şıçrar ise anlar urduqça Aḥad Aḥad dir ve hüküm-i Ḥaḳḳa baş kor” (P437b)

“(2139) *Meşnevî*

K’în çünîn zenrâ çirâ in şeyḥ-i dîn

Dâred ender ḥâne yâr u hemnişîn

Ki bu şeyḥ-i dîn buncılayın zeni niçün ḥâne içre kendüye yâr u hemnişîn (40) tutar” (P504a)

Ankaravî, *Mesnevî*’de geçen hikâyelerin başlıklarının şerhinde de zaman zaman sadece tercüme yoluna gitmiştir:

“**Derâmeden-i (15) ḍarîr derḥâne-yi Muştafâ ‘aleyhişşalâtu vesselâm**

Bu sürḥ-ı şerîf ve beyân laṭîf-i ḍarîrûñ gelmesidür Ḥazret-i Muḥammed Muştafânuñ şallallâhu ‘aleyhi (16) ve sellem sa‘âdet ḥânesine

ve girîhten-i ‘Âyişe raḍıyallâhu ‘anhâ ezpiş-i ḍarîr

Ḥazret-i ‘Âyişe şiddîkanuñ raḍıyallâhu ‘anhâ (17) ol ḍarîrûñ öñinden firâr eylemişdür

ve güften-i Resûl ki çi miğirîzî ü tûra ne mîbîned

ve Ḥazret-i Resûluñ ‘aleyhişşalâtu vesselâm (18) Ḥazret-i ‘Âyişeye dimesidür ki ol ḍarîrden ne kaçarsın ol ḍarîr seni görmez

ve cevâb dâden-i ‘Âyişe Resüllâhrâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem

(19) ve Ḥazret-i ‘Âyişenüñ raḍıyallâhu ‘anhâ Resüllâh Ḥazretlerine şallallâhu ‘aleyhi ve sellem cevâb virmesidür” (P422a)

Şârih, bazı beytlerde tercümenin biraz ötesine gidip beyitler hakkında açıklamalarda bulunmuştur:

“(145) *Meşnevî*

Tu negūyî men bûgūyem derbeyân

‘Aql u hiss ü derk ü tedbîrest ü cān

Ey veled sen anı söylemez iseñ ben (19) anı beyânla söylerim ya‘nî eger sen ol ‘acūzenüñ vücūdında olan haşlet ü hālını söylemez iseñ ben saña anı beyân itmekle söyleyem ol (20) ‘acūzenüñ vücūdında ‘aql ve hiss ve idrāk ve tedbîr ve cān vardır ki seni kendüsine anlarla cezb eyles ve bu evşāf u hışāl hāmmām (21) dīvārında olan şuver-i cemīlede yokdur” (P396a)

“(1002) *Meşnevî*

Müstemi‘ çün yāft hemçün Muştafā

(20) *Her ser-i mūyeş zebānî şud cūdā*

Hzret-i Muştafā gibi çünkim bir müstemi‘ buldı ol Ebū Bekr Hzretlerinüñ her ser-i mūyı başka bir zebān (21) oldı ve Bilāl-i Hābeşî Hzretlerinüñ aḥvālını ve ifrāt-ı maḥabbetini bir bir ta‘bîr ü beyân kıldı” (P428a)

“(1108) *Meşnevî*

Hemçü medḥ-i merd-i çübān-ı selīm

Mer Hudārā pîş-i Mūsā-yı Kelīm

Meşelā selīm olan merd çübānuñ (39) Hzret-i Mūsā-yı Kelīmüñ ḥuzūrında Hudā-yı Te‘ālā Hzretleri için olan medḥi gibidür ki ol çübān Hāḳ Te‘ālā Hzretlerini bu gūne (40) medḥ eyledi [ve böyle söyledi -H]” (P442a)

Şārih bazen birkaç beyti beraber değerlendirmiştir. Metni oluşturmak için temel nüsha olarak aldığımız Pertev Paşa nüshasında [P544a] numaralı varağa kadar beyitlerin şerhi tek tek şerh verilmiş olup bu varaktan sonra anlamca bağlantılı iki

veya daha fazla beytin şerhi beraber verilmiştir. Zaman zaman dört veya beş beyt verip akabinde bu beytlerin şerhi verildiği de görülür:

“(3686) *Meşnevî*

Çün bekerd ān men‘ dilşān z’ān (2) maḳāl

Derheves üftād u derkūy-ı ḥayāl

(3687) *Meşnevî*

Rağbetī z’īn men‘ derdilşān birust

Ki bebāyed sırr-ı ānrā bāz cust

Çünkü pederleri ol men‘i (3) eyledi anlarıñ gönülleri ol maḳālden hevā vü hevese ve kūy-ı ḥayāle düşdi pederlerinüñ bu gūne men‘ ü nehyinden anlarıñ kulübında bir ‘azīm meyl ü rağbet (4) bitdi böyle diyü ki ol zātü’ş-şuver olan ḳal‘anuñ sırrını ve ḥaḳīkatini girü istemek gerek ve āşkārā anı taleb eylemek lazımdur görelüm bu men‘ ü taḥzīrūñ (5) sırrı ve aşlı nedür didiler” (P581b)

“(3751) *Meşnevî*

Şūret-i ni‘met buved şākir şeved

Şūret-i mühlet buved şābir şeved

(3752) *Meşnevî*

Şūret-i raḥmī buved bālān şeved

Şūret-i (14) zaḥmī buved nālān şeved

(3753) *Meşnevî*

Şūret-i şehri buved gīred sefer

Şūret-i tīrī buved gīred siper

(3754) *Meşnevî*

Şūret-i ḥübān buved ‘işret kuned

Şūret-i ḡaybī buved ḥalvet kuned

(15) (3755) *Meşnevî*

Şüret-i muhtâci âred sūy-ı kesb

Şüret-i bâzüverî âred beğaşb

Meşelâ şüret-i ni‘met olsa ol kimsenüñ cismi şâkir olur ya‘nî mün‘ime hamd u senâ ve (16) meyl ü maḥabbet ve ḥidmet ü t̄ā‘at kıılır eger mühlet şüreti olursa şâbir olur ya‘nî murād olan ni‘met ele gelmezse ve şüret bağlamazsa belki mühlet şüreti (17) görünürse bizzarürî şâbir olur eger birrahm şüreti olursa bālān olur eger bir zaḥm şüreti olursa nālān olur *bālān* bālīden lafzından (18) şıfat-ı müşebbehedür uzayıcı ve neşv ü nemā bulıcı ma‘nāsınadır eger mü’essir-i ḥaḳīkī cānibinden insāna bir rahm u şefkat şüreti görünür ise ol (19) insānuñ cismi uzayıcı ve neşv ü nemā bulıcı olur ve eger bir zaḥm şüreti olursa ağlayıcı olur eger bir şehir şüreti olursa cism-i insānī (20) sefer t̄utar eger bir t̄ir şüreti olursa siper t̄utar ya‘nî mü’essir tarafından bir şehriñ şüreti bir kimsenüñ ḳalbine gelüb te’s̄ir iderse ol kimse- (21) nüñ cismi ol şehir cānibine sefer ider ve eger mü’essir tarafından bir t̄ir şüreti görünür ise cism aña muḳābil seyr t̄utar eger ḥūblar şüreti ola ‘işret (22) eyler eger ğaybe mensüb şüret ol ḥalvet eyler ya‘nî bir kimsenüñ ḳalbine ğayb olmağa mensüb bir şüret gelse ve anuñ derūnına te’s̄ir kılsa ol kimse (23) nāsdan ḥalvet ihtiyār eyler muhtācluk şüreti cismi kesb cānibine getirür bâzüverlük şüreti ğaşba getirür ya‘nî bir kimsenüñ derūnında muhtācluk (24) şüret bağlasa ve anuñ ḳalbine mü’essir kılsa ol şüret-i fikriyye cismini kesb ve kāra getirür ve bir kimsenüñ ḳalbinde bâzüverlük şüret bağlasa (25) ḳavīlük ve zūrāverlük anuñ derūnına te’s̄ir kılsa bu bâzüverlük şüreti anı ba‘zı za‘īfüñ mālını ve metā‘ını ğaşb eylemege getirür çünkim (26) bir kimseyi ğaşb eyler göresin anun levḥ-i zamīrinde bâzüverlük ve zūrāverlük şüreti vardır bunu bil ve bir kimseyi daḥı kār u kesbe meşğül (27) göresin anuñ derūnında ihtiyāc şüreti vardır bunu daḥı eşerden mü’essire böyle istidlāl kııl kezā ve kezā ilāğayri’n-nihāye” (P585b)

4.3. Mufassal Şerh

Tunca Kortantamer, “*Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi*” başlıklı çalışmasında bizdeki klasik metin şerhinin ulaşılmış olduğu ustalık noktasının tam planını Kur’ân tefsirleri arasında bulmanın mümkün olduğunu söyler. İdeal şerh modelinin ortaya çıkışında bunların rolünün olduğunu ve bu modelle beraber ayrıntılı filolojik açıklamaların yanında belâgat bilgilerinden de yararlandığını ve nüzül sebepleri ile ilgili tüm rivâyetlerin ve kıssaların verildiğini belirtir.¹⁶

“Ömer Özkan, “*Hermeneutik ve Klasik Metin Şerhi*” isimli çalışmasında tefsir yöntemlerini izah ederken öncelikle tefsiri yapılacak ayet metninin çevirisinin yapıldığını ve akabinde metnin şekil özelliklerinin verilip muhtevaya doğru bir çizgi çerçevesinde ilerlediğini belirtir. Ardından da tefsirlerde kullanılan genel yaklaşımları sıralar: Metnin gramatik yapısından hareketle gerekli görülen kelimelerin tahlili, metnin metninle açıklanması, metinlerin hadis metinleriyle açıklanıp yorumlanması ve bunun yanında başka konularla ilişkilendirilmesi ve kıssalar nakledilmesi.¹⁷ Ankaravî de Mesnevî Şerhi’nde tefsir yöntemlerinden faydalanır. Öncelikle beytin tercümesini verip ardından varsa açıklamalarda bulunur. Şârih de şerhini zaman zaman ayet ve hadislerle destekler ve gerekli gördüğü yerlerde de kıssalar anlatır.

Ziya Avşar, “Rûhu’l-Mesnevî’de Mesnevî’nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi”¹⁸ başlıklı yazısında mufassal şerhin değerlendirme ölçütlerini belirtmiştir. Biz de Avşar’ın bu çalışmasından faydalanarak İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî’nin Mesnevî

¹⁶ Kortantamer, T. (1994). “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İzmir, C. VIII, s. 1-10.

¹⁷ Ö. Özkan (2011). “Hermeneutik ve Klasik Metin Şerhi”. *III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına) (13 Şubat 2009)*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri s. 270-271.

¹⁸ Avşar Z. (2007, Summer). “Rûhu’l-Mesnevî’de Mesnevî’nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi”. *Turkish Studies /Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3, s. 59-72.

Şerhi'nin altıncı cildindeki mufassal şerh yöntemini kullanıp açıkladığı beyitleri incelemeye çalışacağız:

4.3.1. Harf Açıklama

Şârih, altıncı cildin şerhinde çok sık olmasa da bazı harflerin açıklamasını yapma yoluna gitmiştir:

“insānı erḥām-ı ümmühānda diledügi gibi taşvîr eyleyen ol muşavvir-i ḥaḳîḳîdür (34) ve anuñ şafḥa-yı cemāline **şādılar** gibi iki ‘aynı ve **cîmler** gibi iki üzni ve **nūnlar** gibi iki ebrüyı ve mîm gibi bir dāne femi taḥrîr eyleyen hemān ol muḥarrir-i (35) ma‘nevîdür” (P407a)

“ya‘nî **elif** ḥarekāt u sekānāt u noḳṭazen ḥālî olub aşlā bir şey’i tutmadügi gibi ben daḥı ey Kerîm ve ey Raḥîm **elif** gibi aşlā (27) bir şey’i tutmazam ve çeşm-i **mîmden** diltengter bir dilden ğayrı ya‘nî meger ki mîmüñ gözinden azyaḳ ve diltengter bir göñül tutarum ki benüm ḳalbüm kemāl-i inḳıbāzda (28) mîmüñ gözinden daḥı ṭardur” (P517a)

“[Bu **elif** ve bu **mîm** bizüm bûdümüñ ümmidür +H] *bûd* vücûd ve *ümm* aşl ma‘nāsınadır (29) *ner gedā* ḳavm-i gedā ma‘nāsınadır ya‘nî **bu hiç bir şey’i tutmayan elif** ve bu dilteng olan **mîm** bizüm vücûdümüñ aşlıdur ümmüñ **mîmi** tengdür **elif** andan ḳavî (30) gedādur ya‘nî bizüm vücûdümüñ ümmünüñ **mîmi** azyaḳ ve diltengdür ve **elif** ise andan daḥı ḳavî gedā ve faḳîrdür” (P517a)

“Ol **elif** bir çîz tutmaz ğāfillük ḥālîdür [ya‘nî -H] ol **elif** bir şey’i tutmaz dimek insānuñ kendü (32) ḥarekāt u sekānātından ve ittişāl u infişālinden ğāfil olmaḳluğı zamānıdır ki kendü ḳaydından āzād olub nefsinı unudub şöyle ṭurması (33) **elifüñ**

harekât kabûl itmeyüb hâlî tûrması gibidür **mîm** gibi dilteng olmak ol ‘aқılılık zamānidur her bār ki insān kendü ‘aқılıyla muқayyed olsa (34) dilteng olmadan hâlî olmaz ve ‘aқıl olmaқdan қurtılıb kendüden ğāfil olsa **elif** gibi bir çîz tûtmadan hâlî olmaz pes insānuñ (35) iki hâlî oldı biri ğāfil olub dilteng olmaқ biri dağı kendüden ğāfil olub **elif** gibi bir şey’den haber tûtmaқ bu iki hālet (36) insāna ümm menzilesinde oldı” (P517a)

4.3.2. Kelime Açıklama

Ankaravî, eserinde kelimeleri sözlük anlamı ve kelimelerden murād edilen mana olmak üzere iki yönden inceler:

Sözlük anlamını verdiği kelimeler:

“*ahqād* hūqduñ cem’idür *hūqd* kîne dirler” (P464b)

“*nāşif* neşfdendür neşf idici ma’nāsına neşf içmege ve söylemege ve dühül itmege dirler eger Neşf ağacuñ köki cānibinden içmek ve cezb itmek ma’nāsına olursa” (P510b)

“*bālān* bāliden lafzından şıfat-ı müşebbehedür uzayıcı ve neşv ü nemā bulıcı ma’nāsınadır” (P584b)

Kelimelerden murād edilen manalar:

“*zāhidd*en murād şeytān olur ki ol harāmı muhtāc u harîş olanlara ‘arz idüb gösterür” (P416a)

“*mürğ*dan murād ‘ilm ü tāturdur” (P446a)

“*Şeb-i Qadr*den murād pādşāhla anuñ muқārenet ve muşāhabet eyledüğü gice olur ve ol giceye şeb-i Qadr tesmiyesi şerîf ü ‘azîm gice olduğı i’tibārla olur” (P543a)

4.3.3. Beyit Anlamı

Şârih, öncelikle Mesnevî beyitlerini verir ve ardından beyitlerin tercümesini yapar. Beyitlerin açıklamasını verirken “ma‘nâ-yı beyt”, “tavzîh-i ma‘nâ-yı beyt”, “ya‘nî,” “zîrâ,” “çünkü,” “ya‘nî muhaşşal-ı merâm”, “taqdîr-i kelâm ve ta‘bîr-i merâm böyle demekle olur ki” ve “hulâşa-yı kelâm ve tavzîh-i merâm böyle demek olur ki” gibi ifadeler kullanır:

“(52) Mesnevî

Çünkü her dem rāh-ı hodra mîzenem

(19) Bâdiger kes sâzkârî çün kunem

Çünkü ben her dem kendü yolunu ururum gayrı kimse ile nice sâzkârlık eylerüm **ya‘nî çünkü** ben her demde ahvâl-i (20) muhtelif sebebiyle kendü huzurum yolunu ururum ve huzur-ı kalbe mâlik olamayub ihtilâf-ı ahvâl mâbeyninde bîhuzûr ve bîülfet tûrurum gayrı (21) kimse ile nice düzenlük eylerüm ve ne hâlde aña muvâfaqat u muvâsenet kıılırum kendü kendümle düzenlik kıılmağa ve muvâfîk olmağa kâdir degülem ki (22) ahvâl-ı muhtelifenüñ galebesi beni kendü kendümle huzûrda olmağa düzenlük kıılmağa kıomaz” (P390a)

“Ebû Tâlib Hâzret-i Nebî ‘aleyhisselâm çünkü bu kelâmı işitdi aña cevâb virüb aytdı ne‘am egerçi böyledür (32) velîkin bu söz kulağdan fâş olur **zîrâ** her bir sır ki iki tutağdan tecâvüz kıla veyâ iki kimseden mütecâviz ola lâbüdd beynennâs şâyi‘ olur (33) ve zühûr bulur” (P399b)

“pes **tavzîh-i ma‘nâ-yı beyt** böyle demek olur ki ol ‘ârif-i şehşinâs bunlara aytdı ey yârân bu ol şâhdur ki biz her ne hâlde olsağ bizümle (26) o bile idi o bizüm kâr u girdârimuzı gördi ve esrârimuzı bildi ve işitdi” (P539b)

“ve **tavzih-i ma'nā-yı beyteyn** böyle demek olur ki dīv şibh-i (2) Süleymān üzre anuñ yerine kıyām itdi ve tahtına oturdu ve hātem vāsıtasıyla dīvlerde ve perrilerde hükümet ve taşarruf eyledi anuñ mekr ü hile 'ilmi (3) vardur” (P596a)

“**ya'nī** eṭrāf u cevānibde sākin olan aqvām u ṭavāyife bu şeş mücelleden mānend-i nūr zuhūra gelen ma'ānī-yi münireyi irigür tā kim bu Meşnevī-yi Şerīfūñ (16) ḥavlını ve çevresini ṭavāf eylemeyen kimse ṭavāf eyleye ki bunuñ eṭrāfını ṭavāf eyleyen kimse Kā'be-yi Şerīfi ṭavāf eyleyen kadar ecr ü sevāb bulur” (P387a)

“Ḥāşıl-ı kelām ol şāh anı eyü oḥşadı ol şehzāde ol ḥurşid-i ma'nevīden māh gibi eridi **ya'nī muḥaşşal-ı merām** ol şāh-ı vilāyet (38) ol şehzāde-yi nīk bahtı eyü oḥşayub terbiye itdi ve ol şehzādenüñ ol ḥurşid-i nūrānīden gitdükçe māh gibi mecāzī olan (39) vücūdı eridi ve eksüldi ve enāniyyeti ve rūḥ-ı ḥayvāniyyesi rüzberüz zāyid ü fānī oldı” (P617a)

“Egerçi mārılar zehrefşān eylerler ve gerçi telḥler bizi perīşān (16) eylerler **taqdīr-i kelām ve ta'bīr-i merām** böyle demekle olur ki egerçi mārīsiret olan nefsi emmāre şāhibleri bizüm üzerimize zehirlerin şaçarlar ve cehennem kapuları gibi (17) olan ağızların açarlar ve nice ḥışmnāk ve zehrnāk sözler söylerler ve egerçi telḥgūy ve bedgūy ve saḥtrūy olan zālimler bizüm kalbimūzi perīşān eylerler- (18) se” (P389a)

“pes (31) **taqdīr-i kelām ve tefsīr-i merām** böyle demek olur ki [H97a] ziyāret-i Ka'beye müteveccih olan ḥācılar Ka'be yolında hīç dirler mi ki biz ki *allāhümme lebbeyk lā şerīke* (32) *leke lebbeyk* dirüz Ḥāzret-i Ḥāḳ cānibinden bize bir nidā

olmaksuz bu lebbeyk dimeleri āhir biz niçün eylerüz tekrār tekrār bu lebbeyk hitābını bu hālī (33) ve tenhā olan beriyyelerde kimüñ içün söylerüz” (P432b)

“pes **hulāşa-yı kelām ve tavzīh-i merām böyle demek olur ki** bu zıkr olınan nikāt u esrārdan (38) soñra bir ‘azīm harf [ü +H] güftār dahı vardur ki ol güftār kıatı mu‘akkid ü müşkil ve ‘akla anuñ fehmi ba‘īd ve hadd-i zātında ol kelām ‘amīkdür” (P467a)

Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi’nin altıncı cildinde şerh ettiği en uzun beyt “4208” numaralı aşığıda verilen beyittir.

“(4208) Mesnevī

Çün haṭāyeyn ān ḥesāb-ı bāşafā

Gerdedeş rüşen ziba‘d-ı dü haṭā

Ol ḥesāb-ı bāşafā haṭāyeyn gibi iki haṭādan soñra aña rüşen (29) olur ya‘nī muḥāsib olanlara murādları olan ‘adedüñ ne miqdār idüğünü bilmek iki haṭādan soñra rüşen ve zāhir olduğunu ol *ḥesāb-ı bāşafā* (30) dahı ki andan murād ma‘iyyet-i ilāhīdür iki haṭādan soñra rüşen ve zāhir olur ol haṭānuñ birisi şuretā seyr ü seyāhat eylemekdür çünkim ol (31) şuretā seyr ü seyāhat eylemenüñ haṭāsı ma‘lüm ola sālīk bāṭınī olan seyr ü seyāhate ibtidā eyler ve bu seyr ü seferüñ evveli mevṭın-ı ṭabī‘atdan ḥurūc (32) olmayub nefs-i emmārenüñ menzillerini ve maḳāmlarını geçüb seyr-i ilallāh kıılmaḳdur şol mertebeye dek ki Allāh Te‘ālā Ḥazretlerine ḳarīb ve anuñ ḳurbını (33) müşāhede kııla bu seyr-i ilallāh itmek dahı nihāyet bulduḳda ve bunuñ dahı haṭāsı zāhir olduḳda seyr-i ma‘allāh rüşen ve zāhir olur pes (34) seyr-i ma‘allāh ‘ilm-i ḥesābda olan haṭāyeyn gibi iki haṭādan soñra rüşen ve zāhir olmuş olur ve lāzım geldi ki ol ‘ilm-i ḥesābda olan haṭāyeyn (35) ḳā‘idesi bu maḳalde taḥrīr olına tā kim ol murād olınan ‘aded iki haṭādan soñra niçe zuhūra gelür biline bu

mes'ele-yi haṭāyeyn merhūm-ı sa'īd ve (36) şehīd-i güzīde-yi erbāb kılam müstağraḫ-ı raḥmet-i ḫadem [H442a] **Ḥayreddīn Beg İbn İbrāhīm** eskenallāhu fīdārī'n-na'īm kendü mü'ellefātından **Miftāḫu'l-Kunūz** nām (37) Fārisī risālesinde bu ḫā'ideyi tahrīr ve haṭāteyn¹⁹ mes'elesini lisān-ı Fārisī üzre ta'bīr eylemişdir pes ṭāliblere fehmi āsān olmadan (38) ötüri tercüme olunub bu güne tahrīr kılandı *ḫaṭāteyn* demek iki ḫaṭā demek olur bu haṭāteyn daḫı bir āletdür ki ne ḫadar meḫülāt var ise (39) bunuñla istiḫrāc olunur ve 'adād-ı emvāl-i meḫüle gibi ve ādād-ı eslās-ı emvāl-i meḫüle gibi ve daḫı bunuñ emşāli nesnelere gibi ol cemī'isi bunuñla istiḫrāc (40) olunur ammā haṭāteynde daḫı ba'zı mes'ele olur ki ḫaṭā-yı vāḫidle istiḫrāc kılinur ve ba'zı mes'ele olur ki haṭāteyn ile istiḫrāc olunur (41) pes ḫaṭā-yı vāḫidle istiḫrāc olına ve haṭāteyn ile istiḫrāc olına birer şüret tasvīr idüb ta'bīr idelüm pes imdi şol ki ḫaṭā-yı [P602b] (1) vāḫidle istiḫrāc olunur evvel anuñ ṭarīḫin beyān idelüm [**maṭlab-ı mes'ele-yi haṭāteyn** +H] meselā bir a'ḫādı meḫül māl olsa ve ol māl-ı meḫülüñ sülüs-i meḫülin ve sub'-ı meḫülin cem' (2) ider olsak on dirhem olsa ol māl-ı meḫülüñ 'adedi aşlda ne miḫdārdur bilmek dileseñ gerekdür ki ol māluñ meḫülüñ²⁰ 'adedin yedi (3) farz idesin ki bu yediye māl-ı mefrūz dirler ve bu māl-ı mefrūz olan yedinüñ su'bı bir dirhem olur ve sülüşü iki dirhem ve sülüşdür hem olur (4) ve bunu cem' idecek bundan üç dirhem ve sülüş-i dirhem ḫāşıl olur ve buña ḫaṭā-yı vāḫid dirler zīrā ol murād olan o dirhem bundan (5) ḫāşıl olmadı ve bu üç dirheme ve sülüş dirheme netīce-yi māl-ı mefrūz dirler ve bu netīce-yi māl-ı mefrūz maḫsūmün 'aleyh olsa gerekdür pes ol yedi (6) 'aded ki evvel māl-ı mefrūz idi anı ol sülüş-i meḫülle sub'-ı meḫülüñ cem'inden ḫāşıl olacaḫ ol dirheme ḫarb idesin ve bu on dirheme netīce-yi māl-ı (7) maṭlūb dirler ve bundan ḫāşıl-ı ḫarb ne vāḫi' olursa bu maḫsūm olur ve ol maḫsūmün 'aleyh olsa gerek didüğümüz üç dirhem ve sülüş-i dirhem ki netīce-yi māl-ı (8) mefrūzdur anı bu ḫāşıl-ı ḫarba

¹⁹ Beytte "ḫaṭāyeyn" olarak geçmektedir.

²⁰ māluñ meḫülüñ: māl-ı meḫülüñ H

maḵsūmūn ‘aleyh idūb taḵsīm idesin ve ḥāric-i ḵismet ne vāḵi‘ olursa a‘dād-ı māl-ı maḵlūb oldur miṣāl ‘aded-i māl-ı mefrūz (9) budur **7** ve bunuñ sūlūs-iyle sub‘ından ḥāşıl olan netīce-yi māl-ı mefrūz budur **3 ve sūlūs-i dirhem** ve ba‘dettakṣīm māl-ı maḵlūb budur **21** ve bu yigirmi bir (10) ‘adedden daḥı netīce-yi māl-ı maḵlūb olan budur **15** pes bu yedi ‘aded ki māl-ı mefrūzdur bunu netīce-yi māl-ı maḵlūba ki on ḍarb idesin bu ḥāşıl (11) olur **10** ve bu ḥāşıl-ı ḍarb olan yetmiş ‘adedi netīce-yi māl-ı mefrūza ki **7/70** üç dirhem ve sūlūs-i dirhemdür aña taḵsīm idesin imdi bu yetmiş (12) ‘aded ol üç dirheme ve sūlūs-i dirheme taḵsīm olmaz zīrā ma‘alkūsūrdur pes bunları mücennes itmek gerekdür tā kim ḵābil-i taḵsīm ola ya‘nī bu maḵsūmūn (13) ‘aleyh olan netīce-yi māl-ı mefrūz ki üç dirhem ve sūlūs-i dirhemdür bitamāma sūlūs idesin ki üç kerre ṭoḵuz olur [H442b] ve ol bir sūlūs-i daḥı zamm idiceñ (14) on kerre sūlūs olur ve bu ḥāşıl-ı zārbı daḥı kezalik mücennes idesin ya‘nī bunu daḥı bitamāma sūlūs idesin yetmiş kerre sūlūs iki yüz (15) on sūlūs olur ve bu iki yüz on sūlūs-i maḵsūm idūb ve on kerre sūlūs olanı buña maḵsūmūn ‘aleyh idūb taḵsīm idesin (16) ve ḥāric-i ḵismet ne vāḵi‘ olursa a‘dād-ı meşel-i maḵlūb oldur miṣāl taḵsīm-i eślās **21/210** pes bundan ma‘lūm oldı ki ol (17) sūlūs-i mechülle sub‘-ı mechuli cem‘ olicaḵ on ‘aded māl-ı mechül aşlda yigirmi bir ‘aded imiş zīrā yigirmi birüñ sūlūs-i yedi ve sub‘ı üç (18) olur cümle on olur ammā bu ḥuşuş bir nev‘le daḥı istiḥrāc olınsa olur ki andan bu nev‘ ehven ola meşelā çünkim bu maḥalde sūlūs ve (19) sub‘ yād olmadı gerekdür ki sen daḥı bir maḥrec bulasın ki anda daḥı sūlūs ve sub‘ ola yigirmi bir gibi pes māl-ı mechül yigirmi bir ‘aded imiş zīrā bu (20) yigirmi birüñ sūlūs-i yedi ve sub‘ı üç ve cümle on olur ammā bu ḵāziyye bu maḥalde bu vechle ta‘bīr olmayub ḥaḫāteyn ile ta‘bīr olduğına (21) bā‘iṣ oldur ki bu maḥal anı iḵtizā eyler saña ḵā‘ide-yi ḥaḫāteyn ma‘lūm ola zīrā netīcenüñ emşāl-i mechülāt vardur ki bu ṭarīḵa muḥtācdur (22) ṭarīḵ-i āḫer ile istiḥrāc olmaz pes şol ḥatā-yı vāḥidle istiḥrāc olunur o tafşīl olundu ve şol ki ḥaḫāteyn ile istiḥrāc olunur (23) anı

dağı beyān idelüm pes imdi ol dağı bundan hālī degildür ki anuñ dağı haṭāları yā zāyid veyā nāqış ola ve eger haṭānuñ ikisi bile zāyid (24) olacağ olursa göresin bu iki haṭā-yı zāyidüñ eger biri birinden ziyādesi var ise anuñ kemteri miqdārını bīşterinden tefrīk (25) idüb gideresin ve bāķī ne qalursa ol bāķīye bāķī-yi evvel dirler ve bu bāķī-yi maḡsümün ‘aleyh olsa gerekdür pes haṭā-yı māl-ı mefrüz (26) ol ne ise anı ‘ayn-ı māl-ı mefrüz-ı s̄āniye ḍarb idesin ve haṭā-yı māl-ı mefrüz-ı s̄ānī dağı ne ise anı dağı ‘ayn-ı māl-ı mefrüz-ı evvelle ḍarb (27) idesin ve ikisinden ḡaşıl-ı ḍarb ne vāķī‘ olursa anı dağı göresin ya‘nī eger anuñ dağı biri birinden ziyādesi var ise anuñ (28) dağı kemterī miqdārı bīşterinden tefrīk idüb gideresin ve bāķī ne qalursa bu bāķīye bāķī-yi s̄ānī dirler ve bu bāķī-yi s̄ānī maḡsüm (29) olsa gerekdür pes ol iki haṭā-yı zāyidüñ tefrīkinden ḡaşıl olan bāķī-yi evvel bu iki ḡaşıl-ı ḍarbuñ tefrīkinden ḡaşıl (30) olan bāķī-yi s̄āniye maḡsümün ‘aleyh idüb taḡsīm idesin ve ḡarīc-i kısmet ne vāķī‘ olursa a‘dād-ı māl-ı maṭlūb oldur meşelā eger bir yerde (31) bir miqdār a‘dād-ı mechūle māl olsa zeyd varsa ol māl-ı mechūle bir kendü mişli kadar māl dağı zamm eylese içinden üç aḡçesin haṭā itse ve ‘ömri (32) dağı var ise ol māl-ı mechūle bir kendü mişli kadar māl dağı zamm idüb ol içinden on aḡçesin haṭā itse [H443a] ve bikr dağı varsa ol māl-ı (33) mechūle bir kendü mişli kadar māl zamm idüb ol dağı içinden yedi aḡçesin haṭā itse min ba‘d ol māl-ı mechūl toḡuz aḡçe qalsa ol māl-ı (34) mechūle aşda kaç aḡçedür bilmek isteseñ gerekdür ki ol māl-ı mechūlüñ ‘adedin *evvelā* sekiz farz idesin ve bu sekize māl-i mefrüz-ı (35) evvel dirler pes bu sekizüñ üzerine heşt-i dīger dağı zamm idesin on altı olur ve bu on altınuñ üçin naḡş idiceñ on (36) üç qalur ve bu on üçe on üç dağı zamm idesin yigirmi altı olur ve bu yigirmi altınuñ dağı onın naḡş idiceñ on altı qalur (37) ve bu on altıya on altı dağı zamm idesin otuz iki olur ve bu otuz ikünüñ dağı yedisin naḡş idiceñ yigirmi beş qalur (38) pes toḡuz qalmağ gerek idi ki şaḡīḡ olaydı imdi bunda on altı ‘aded-i ḡaṭā-yı zāyid vāķī‘ oldı bu haṭā-yı zāyid olan on altı (39) ‘adede ḡaṭā-yı zāyid-i māl-ı mefrüz-ı

evvel dirler pes imdi *sāniyen* ol māl-ı meçhülün ‘adedin yedi farz idesin ve bu yediye māl-ı mefrüz-ı (40) *sānī* dirler pes bu yedinün üzerine heft-i dīger dağı zamm idesin on dört olur ve bu on dördün için naşş (41) idiceñ on bir kalur ve on bire on bir dağı zamm idesin yigirmi iki olur ve bu yigirmi ikinün dağı onun naşş [P603a] (1) idiceñ on ikiye on iki dağı zamm idesin yigirmi dört olur ve yigirmi dördün dağı yedisin naşş idiceñ on yedi kalur (2) pes bu dağı toköz kalmağ gerek idi ki şahīh olaydı imdi bunda dağı sekiz ‘aded-i haṭā-yı zāyide vāki‘ oldı ve bu haṭā-yı zāyid olan ‘adede dağı (3) haṭā-yı zāyid-i māl-ı mefrüz-ı *sānī* dirler pes imdi bu haṭā-yı *sānī*-yi ṭarīk-i basīṭ üzre haṭā-yı evvelden tefrīk idüb gideresin şüret-i (4) zāyid-i māl-ı mefrüz-ı evvel budur $16/2=8$ ve şüret-i haṭā-yı zāyid-i māl-ı mefrüz-ı *sānī* budur **8** ve şüret-i tefrīk-i haṭateyn-i evvel budur **8** imdi bilkülli (5) ki bu tefrīkde bākī olan sekiz ‘aded bunuñ fevkinde ol bākī-yi evvel didüğümüzdür ki maḫsümün ‘aleyh olsa gerek dinmişdür pes imdi (6) bu haṭā-yı māl-ı mefrüz-ı evvel ki on altı ‘adeddür anı bu māl-ı mefrüz-ı *sānī*nün ‘aynına ḍarb idesin ki ‘ayn-ı māl-ı mefrüz-ı *sānī* yedi- (7) dür şüret-i ḍarb budur $16*7=211$ pes bundan sonra haṭā-yı māl-ı mefrüz-ı *sānī* dağı ki sekiz ‘adeddür anı dağı māl-ı mefrüz-ı evvelün ‘aynına (8) ḍarb idesin ki ‘ayn-ı māl-ı mefrüz-ı evvel dağı sekiz ‘adeddür şüret-i ḍarb budur $8*8=64$ pes bu haṭā-yı māl-ı mefrüz-ı evvelün ḍarbindan (9) olan a‘dād-ı bīşterdür ve haṭā-yı māl-ı mefrüz-ı *sānī*nün ḍarbindan hāşıl olan ‘aded-i kemteri dağı ol haṭā-yı evvelün ḍarbindan hāşıl (10) olan sekiz ‘adād-ı bīşterden [H443b] tefrīk idüb gideresin şüret-i tefrīk-i haṭateyn-i *sānī* budur $112-64=48$ imdi bu tefrīkden bākī olan kırk (11) sekiz ‘aded dağı bunuñ fevkinde ol bākī-yi *sānī* didüğümüz maḫsüm olsa gerek dinmişdür pes bu bākī-yi *sānī* olan fark sekiz ‘adedi ol bākī-yi (12) evvel olan sekiz ‘adede taḫsīm idesin ve hāric-i kısmet ne vāki‘ olursa a‘dād-ı māl-ı maṭlūb oldur şüret-i taḫsīm-i ü $48/8$ bākī-yi *sānī* (13) pes bu dağı ma‘lūm oldı ki ol māl-ı meçhül aşlda altı ‘adeddür bākī-yi evvel imiş zīrā bu altıya altı dağı zamm idiceñ on iki olur üçü

gidicek (14)  okuz  alur ve bu  okuz  okuz dağı zamm idiceğ on sekiz olur ve onı gidicek sekiz  alur ve bu sekize sekiz dağı zamm idiceğ on altı (15) olur yedisi gidicek  okuz  alur ki ol m l-ı mağl bdur pes  a ateyn ile istihr c olub ve iki  a ası dağı z yid olan budur (16) amm  yine  a ateynle istihr c olınsa amm  anuğ  a alarınınuğ biri z yid ve biri n kış olsa ol dağı ni e olur ve anı dağı bey n idel m (17) imdi bilk lli ki eger  a anuğ biri z yid ve biri n kış olsa pes  a a-yı z yid ne ise ve  a a-yı n kış ne ise hem n h li (18)  zre cem  idesin ve bu cem e mecm -ı evvel dirler ki bu mecm -ı evvel ma s m n  aleyh olsa gerekd r pes bundan  oğra yine s bikan zikr (19) olan gibi  a a-yı m l-ı mefr z evl  ne ise  ayn-ı m l-ı mefr c-ı s niye  arb idesin ve  a a-yı m l-ı mefr z-ı s n  dağı ne ise anı dağı (20)  ayn-ı m l-ı mefr z-ı evvel  arb idesin ve bu  a ateyn h şil-ı  arblardan cem  idesin ve bu cem e mecm -ı s n  dirler bu mecm -ı s n  ma s m (21) olsa gerekd r pes ol mecm -ı evvel bu mecm -ı s niye ma s m n  aleyh id b ta s m idesin ve h ric-i k smet ne v ki  olursa a d d-ı m l-ı (22) mağl b oldur me el  eger bir yerde bir mi d r  adedi mech l m l olsa zeyd varsa o m l-ı mech le beş a  e zamm id b i inden bir a  e (23)  a a itse ve  Amr dağı varsa ol m l-ı mech le altı a  a zamm id b i inden iki a  e  a a dağı varsa ol m l-ı mech le (24) yedi a  e zamm id b i inden on iki a  e  a a itse min ba d ol m l-ı mech l-i muz  af olsa ya n  iki evvelki  adar olsa ol (25) m l-ı mech l aşlda  a  a  ed r bilmek dileseğ gerekd r ki ol m l-ı mech l n  adedin evvel  bir farz idesin ve bu bir  adede dağı m l-ı (26) mefr z-ı evvel dirler ve bu bir n  zerine beş dağı zamm idesin altı olur ve bu altınuğ birin na ş idiceğ beş  alur ve bu beşe altı (27) dağı zamm idesin on bir olur ve bu on bir n dağı ikisin na ş idiceğ  okuz  alur ve bu  okuza yedi dağı zamm ideceğ on altı (28) olur ve bu on altınuğ dağı on ikisin na ş idiceğ d rt  alur pes bu iki  alma  gerek idi ki Őađ h olaydı z r  (29) m l-ı mefr z bir  aded idi imdi bunda iki  aded  a a-yı z yid v ki  oldu ve bu a dağı  a a-yı z yid-i m l-ı mefr z-ı evvel dirler pes [H444a] s niyen ol

(30) māl-ı meçhülün ‘adedin dört farz idesin ve bu dörde dağı māl-ı mefrüz-ı s̄anī dirler ve bu dördün üzerine beş zamm idesin toğuz (31) olur ve bu toğuzun birin nağş idiceñ sekiz qalur bu sekize altı dağı zamm idesin on dört olur ve bu on dördün dağı (32) ikisin nağş idiceñ on iki qalur ve bu on ikiye yedi dağı zamm idesin on toğuz olur ve bu on toğuzun dağı on ikisin (33) nağş idiceñ yedi qalur pes bu dağı sekiz qalmağ gerek idi ki şahih olaydı zīrā bunda māl-ı mefrüz-ı s̄anī dört idi pes bunda dağı (34) bir ‘adedi haṭā-yı nāğış vāki’ oldu ve buña dağı haṭā-yı nāğış-ı māl-ı mefrüz-ı s̄anī dirler pes imdi bu iki ‘aded-i haṭā-yı zāyid ve bir ‘aded dağı haṭā-yı (35) nāğışı cem’ idesin üç olur ve bu üç ‘aded bunuñ fevkinde ol mecmū^{c-ı}²¹ evvel didüğimizdür ki mağsūmün ‘aleyh olsa gerek dinmişdür pes (36) bundan soñra yine s̄abıkan endek olan gibi haṭā-yı zāyid-i māl-ı mefrüz-ı evveli ki iki ‘adeddür anı ‘ayn-ı māl-ı mefrüz-ı s̄anīye ḍarb idesin (37) ki dört ‘adeddür şüret-i ḍarb-ı ü $2*4=8$ min ba’d bu haṭā-yı nāğış-ı māl-ı mefrüz dağı ki bir ‘adeddür bunu dağı ‘ayn-ı māl-ı mefrüz-ı evvel (38) ḍarb idesin ki o dağı bir ‘adeddür şüret-i ḍarb-ı ü $1/1=1$ pes bu haṭāteynün dağı [haşıl-ı ḍarbin cem’ idesin şüret-i cem’-i ü $8+1=9$ ve bu toğuz ‘aded dağı bunuñ fevkinde ol +H]mecmū^{c-ı} s̄anī didüğimizdür ki mağsūm olsa gerek (39) dinmişdür imdi bu toğuz ‘aded ki mağsūmdur ol mecmū^{c-ı} evvel didüğimiz üç ‘adedi buña mağsūmün ‘aleyh idüb tağsīm idesin ve h̄āric-i (40) kısmet ne vāki’ olursa a’dād-ı māl-ı maṭlūb olur şüret-i tağsīm-i ü $9/3=3$ pes bu dağı ma’lūm oldu ki ol māl-ı meçhül (41) aşlda üç ‘aded imiş zīrā üç ‘adede beş dağı zamm idiceñ sekiz olur biri gidicek yedi qalur diyü yediye altı [P603b] (1) dağı zamm idiceñ on üç olur ikisi gidicek on bir qalur ve bu on bire yedi dağı zamm idiceñ on sekiz olur ve on ikisi gidicek (2) altı qalur ki aşl murād olan a’dād-ı maṭlūb dağı oldur ve zübde-yi ‘ulemā olan merhūm ‘Alī Kuşcı hem bu mes’eleyi ḥesāba müte‘allik olan risālesinde (3) lisān-ı ‘Arabī üzre muḥtaşır u müfīd bu gūne ta‘bīr idüb buyurur” (P602a-P603b)

²¹ meçhül-i P

4.3.4. Soru Sorup Cevap Verme

Ankaravî, şerhte verdiği anlamları pekiştirmek ve okuyucuya daha kolay anlatmak için zaman zaman soru-cevap tekniğini kullanır:

“Buraya gelmeklüge müceb-i te’^hîr fağd-ı (12) isti’^dād ve za’f-ı ten idi **bu beyt su’āl-i muqaddere cevāb olur** keenne mu’arrif dir ki eger siz dirseñüz ki çünkim bu ‘āşık-ı şādıkdur ve bu āna dek (13) bu dergāha gelmege müceb-i te’^hîr nedür **cevāb virüb dir ki** bu dergāha gelmeklüge anuñ te’^hîr ne müceb ü bā’iṣ ola idi ki anuñ teni za’^f (14) idi ve isti’^dādı daḥı yok idi isti’^dādsuz eger filmeşel bir ma’^dene gidesin bir ḥabbeye muḥte^vī olamazsın ya’ⁿī isti’^dādsuz bir dāneyi cem’ kılamaz- (15) sın ve āna mālîk olmazsın” (P611b)

“Hey ḳande idüñ ey birāder diseñ hîç cā dir hey (22) yemekden ötüri ne bişürdüñ diseñ hîç bā dir *bā* bunda şorba ma’ⁿāsınadur **bu beyt-i şerîfūñ her bir mışra’ı hem su’āl (23) ve hem cevāb olur** ve taḳdîr-i kelām böyle dimek olur ki bu bāzār-ı ṭarîkate tehî dest giden ve bîsermāye ḳaşd u ‘azîmet iden kimse- (24) ye sen diseñ hey birāder ḳande idüñ ve ne yerde gezersin ol saña lisān-ı ḥalle **cevāb virüb** dir hîç yerde idüm ya’ⁿī hîç (25) nef’ ü fāyidesi olmayan yerde idüm dir ve dönüb āna diseñ yemekden ötüri bu ana dek ne bişürdüñ ve eṭ’ime-yi rûḫānî (26) ve ağdıye-yi nūrānîden kendü rûḫuñ için şimdiye dek ne puḫte itdüñ ol saña **dir** hîç şorbasın bişirürüm ve kendümi (27) bîma’ⁿā ve bîfāyide olan yerlere düşürdüm aşlā kendü rûḫum ve ḳalbim için hîç bir şûrbā-yı nūrānî ve ḡidā-yı rûḫānî puḫte ide- (28) meyüb şöyle muḥtāc u gedā ve bînevā ve bîḡidā ḳaldum dir” (P431a)

4.3.5. Yardımcı Şerh

Şârih, Mesnevî'nin altıncı cildinin şerhini yaparken şerhte sunduğu ifadeleri destelemek için bazen şair ismi zikrederek bazen de bir isim söylemeden örnekler vererek ana şerhe yardımcı olur:

“kemā kâle Ka'b bin ezZüheyr

Beyt

İnne'r-Resûle (26) liseyfun yusteğâ'ubih

Muhennedun minsuyüfillâhi meslûlun

Ol Hâzretüñ ümmeti ve tâbi^c sünneti olan bahârlar dağı şaffderler (27) ve fağldurlar *şaffder* pehlivâna ve fađl erkege dirler ya'ni pehlivânlar ve erkek erlerdür dimek olur” (P413a)

“kemā kâle 'Alî kerremallâhu vechehu

Beyt

Ĥayâtü'l-ğalbi 'ilmun fâğtemeneh

(23) *Ve mevtü'l-ğalbi ceħlun fâcetnebeh*

Pes ma'na böyle dimek olur ki bu ħalb gözüni güşâde ħılmağ ve 'âlem-i ħayba nâzır olmağ yolunu (24) ħalbüñ ħayâtından ħâşıl eyle” (P444a)

Beyt

Mey derħum-ı esrâr ezân mîcüşed

Tâ her ki mücerredest ezân mînüşed

Eger bu meyden murâd mey-i şürîdür dinse 'ayn-ı ħalâletdür pes Mesnevî-yi (19) Şerîfüñ şüret-i zâhiresine mensûb olan kimse đâll u muğill olur ammâ ma'nâsına mensûb olan ve sırrını ve remzini bilen kimse hâdî vü mühtedî (20) olur meşelâ dir ki bu meyden murâd mey-i maħabbet-i ilâhîdür ve mücerred olmağ libâs-ı şehvâniyyet ve ħuyûd-ı nefşâniyyetden mücerred olmağdur her şol kimselerüñ ki

kalbi (21) mülâbis-i kevnîyyeden mücerred ola ol kimseler bu meyden nûş iderler şol kimseler ki Meşnevî-yi Şerîfün elfâzınınuñ ma‘ânîsini bu güne bilürler (22) ve bu üslûb üzre ta‘bîr ü taḥkîk kılurlar anlara Meşnevî-yi Şerîf ḥādî olur ve şol kimseler ki bunuñ şüretine mensûb olurlar ve elfâzından (23) müstefâde olan ma‘ânî ile bilâte‘vîlin ‘amel kılurlar Meşnevî-yi Şerîf anlara sebep-i dâlâlet ve bâ‘is-i ğavâyet olur” (P420b)

“Mıṣra‘

În nîst tenâsüh-i vaḥdet maḥżest

buyurdıkları kavlı üzre bu ki (7) tenâsüh dinmez belki bu vaḥdet-i maḥżanuñ sırrıdur ki ğaybbîn olanlar görür ‘aybçîn olanlar görmez” (P398b)

4.3.6. Menkıbelerden Yararlanma

Ankaravî, şerhinde yeri geldiğinde velîlerin yaşadığı rivâyet edilen herhangi bir menkıbeyi anlatır. Bu yolla muhataba vermek istediği anlamı çok daha kolay kavratır:

“nitekim **Mevlânâ Câmî** rahmetullâhu ‘aleyh **Nefahâtü’l-Ünsde Seyyid Aḥmed Rifâ‘î** (21) Ḥazretlerinüñ menkıbesinde böyle dir ki **Şeyḫ Ebü’l-Ḥasan ‘Alî** Şeyḫ Aḥmed Rifâ‘înün ḥ‘âherzâdesidür böyle naql eyler bir gün Şeyḫ Aḥmed Rifâ‘î (22) Ḥazretlerinüñ ḥalvethânesi kapusunda oturmuş idüm anuñ öñinde bir kimsenüñ âvâzını işitdüm çünkim naẓar eyledüm gördüm ki anuñ öñinde (23) bir kimse oturmuş ki hergiz ol kimseyi ben ol zamâna dek görmemiş idüm bir sâ‘at miqdârı biri birleriyle vâfir söz söyleşdiler pes (24) ol şahş ba‘d-ı zamân ḥalvethânenüñ bir revzenesinden çıkdı ve berḫ-i ḥâṭif gibi hevâ cānibine pervâz idüb gitdi pes Şeyḫ Aḥmed Ḥazretlerinüñ (25) öñine geldüm ve didüm ki yâ şeyḫ bu kimse kimdür Şeyḫ Aḥmed Ḥazretleri baña didi ki sen ol kimseyi gördüñ mi ben didüm ki ne‘am gördüm

pes Şeyh Aḥmed Ḥazretleri (26) baña didi ki ol kimse ricāl-i erbā‘adan bir ‘azīzdür ki Ḥaḳ Te‘ālā anı deryā-yı muḥīṭ üzre müvekkil kılmış ve deryālar anuñ taḥt-ı taşarrufına gelmişdür ammā üç (27) gündür ki kendü mertebesinden bir zillet vāsıtasıyla düşmüş ve cüdā olmuşdur ben Şeyh Aḥmed Ḥazretlerine didüm ki yā seyyidī ol ‘azīzüñ kendü mer-tebe- (28) sinden dūr u mehcūr olmasına sebep nedir Şeyh Aḥmed Ḥazretleri baña didi ki ol ‘azīz cezāyirden bir ḥālī cezārede tavaṭṭun kılmış ve maḳām ṭutmışdur (29) ḥikmet-i ilāhīnūñ ol ḥālī cezārede üç gün üç gice ‘alettevālī yağmur yağdı ve ol ‘azīzüñ ḥāṭırına bu geldi ki nolaydı bu yağmuru Ḥaḳ Te‘ālā (30) Ḥazretleri ma‘mūr olan diyārlara yağduraydı ḥāṭıra ne güne ḥāṭıra ḥuṭūr eyledügi sebebiyle ol kimse kendü mertebesinden dūr u mehcūr oldu (31) ve ben Şeyh Aḥmed Ḥazretlerine didüm ki yā seyyidī bu ḥālden ol kimseye ḥaber virdüñ mi şeyh baña didi ki andan istiḥyā eyleyüb aña sen mertebenden düşdüñ (32) diyü ḥaber virmedüm didi ben şeyhe didüm ki nolaydı ben anı göreydüm aña ḥaber virirdüm didüm şeyh maşlaḥatdur imdi gözüñi yum didi pes ben gözümi (33) açduğım gibi kendümi bir ḥālī cezārede gördüm birkaç kadem ilerü seyr kıldum gördüm ki ol ‘azīz bir mevzi‘de oturur [H195a] aña selām virdüm selāmımı aldıktan soñra (34) aña kendü ḥālinden ḥaber virdüm filḥāl ol merd baña yemīn virdi ve didi ki luṭf eyle yā şeyh her ne kemm saña dirsem benüm sözümi ḳabūl eyle pes ben aña (35) didüm nola buyruñ görelim ol daḥı baña didi ki bu benüm ridāmı boğazıma ṭaḳ ve ucuñı elüñe alub bu eṭrāfda nidā eyle ki her kim ḥakīm-i muṭlaḳ (36) olan Ḥaḳ Te‘ālānuñ kār-ı şerīfine i‘tirāz eyleyeye anuñ siyāseti ve ḥālī budur di aña muḥālefet itmeyüb anuñ ridāsını boğazına ṭaḳdum (37) ve böyle diyü nidā eyledükde ḥātifden bir āvāz geldi böyle diyü ki ey ‘alī anı ḳo melāyike-yi āsmān anuñ ḥaḳḳında ḥurūşa geldiler ve zārī kıldılar ve (38) Ḥudā-yı Te‘ālā andan ḥoşnūd u rāzı oldu ben bu āvāzı işitdükde bīḥūş oldum çünkim ḥūşa geldüm kendümi Şeyh Aḥmedüñ ḥuzūrında buldum” (P481b)

Menkıbe anlatımlarında çoğu zaman menkıbenin geçtiği eserin ismini veren Ankaravî, bazen eser ismi zikretmeden de menkıbe anlatır:

“Şeyh ‘Attar Hazretleri hikâye idüb buyururlar bir gün iki kimse kitâbı okudılar ol kitâbda böyle demiş ki fülân yerde bir hazîne (4) vardır ki aşlâ ol dükenmez ve anuñ katında şu şıfatla bir maḥbûb vardır ki ol maḥbûbuñ şıfatları şerḥ ü beyâna gelmez ve eger ol yerde ol maḥbûb (5) bulunmaz ise [H220b] ol maḥâmdan bir miḥdâr ilerü gidesin bir yol kenârında üç mîl vardır ol üç mîlde her ne yazıldı ise anları okıyub anuñla ‘amel (6) idesin demiş hikmet-i Allâhuñ ol iki kimseden birisi kulaḥdan ol hazîneye ve bâḥuşüşâ ol maḥbûb cemîle ‘aşık olmuş ve birisi daḥı (7) ‘âkıll imiş kendüsine demiş ki bu kitâb yalan söylemez ḥâzır hazîne ve ḥâzır maḥbûb ol mevzi‘de eger bunları bulursak büyük ni‘met ve ziyâde (8) ve devletdür diyüb ol ‘aşıklâ ‘âkıll ol mevzi‘e dek seyr ü sülûk itmişler ol mevzi‘de ol kitâbda yazılan hazînedan ve maḥbûbdan (9) bir nişân bulamayub bir miḥdâr daḥı ilerü gitmişler görmüşler ki yol üç bölük olmuş ve ol yoluñ her yerinüñ başında birer mîl dikilmiş (10) evvelâ bir mîlde yazılmış ki ey rāhrev eger böyle giderseñ bunda hazîne ve maḥbûb bulunmaz ammâ bir şehre varırsan ve anda istedigüñ gibi kâr kıılır- (11) sın ve bir mîlde daḥı yazılmış ki ey rāhrev eger bu yola giderseñ yâ maḥbûbuñı bulasın veyāḥûd bulmayasın ihtimâlden ve şübheden ḥâlî degildir ve (12) bir mîlde daḥı yazılmış ki ey rāhrev eger bu yola giderseñ nâbûd ve nâpeydâ olursın ve kendüñi ve nâm u nişânuñı lâbüdd maḥv u fânî kıılırsın (13) pes ‘âkıll ile ‘aşık müşâvere idüb biri birlerine demişler yâ aḥî ḳanḳı yola gidelim ‘âkıll demiş ki bu nâümîdlük yolından (14) ve yokluk ḥarîḳinden ne‘üzübillâh ben ol yola gitmezem ki andan maḥv u fânî olam ve bu ortada yola daḥı gitmezem ki anuñ netîcesi nâma‘lûmdur ve ihtimâl- (15) den ḥâlî degildir pes bir yoluñ netîcesi olmaya aña gitmek ḡâfilüñ şânından degildir ve ben şu yola giderüm ki anuñ netîcesinde bir

şehr-i (16) ‘azîm vardur ey refîk aña gel baña mütâba‘at eyle ve netîcesi ma‘lûm olan
tarîke gidelüm didi ‘âşık aytdı ben bu âna dek cânımdan bîzâr (17) oldum ve baña
‘aşk u şevk bir mertebe ğalebe eyledi ki şabr u ârâma mecâlüm kalmadı çünkim
evvelki mevzide maşşüdımı bulamadum böyle beyhüde yere gezmekden (18) nâbûd
ve nâpeydâ olmağ baña evlâ ve maḥv u fenâ yolına gitmek baña elezz ü ahlâdur
diyüb ‘âkıl şehr yolına ve ‘âşık maḥv u kahr yolına gitdi ol ‘âşık (19) egerçi maḥv u
fenâ yolına gitdi ve birkaç kadem ‘aşk u şevkle bîvücûd terk ü tâz itdi hemândem
kendü maḥbûbunu vaşf olınandan ziyâde buldı (20) ve ol kenz lâyefnâya daḥı vâşıl
oldı” (P494b)

4.3.7. Peygamberler Tarihinden Alıntılar

Ankaravî, beytin anlamını güçlendirmek ve konuyu muhataba dahi iyi kavratmak için peygamberler tarihinden örnekler de vererek şerhini zenginleştirir.

Şârih Âdem’den, Muhammed’ten, Mûsâ ile Tur Dağı’ndan, İsâ’dan, Yûsuf’un kuyuya atılmasından, Züleyha’nın Yûsuf’a olan aşkıdan, Mısır’a hükümdar olmasından, Dâvud’un soğuk devir dövmesinden, Yâkub, Süleyman, İbrahim, Yûnus, İdris, İsmail, Harun ve Circis gibi pek çok peygamberden bahsetmiştir.

“ve İdrîsüñ nâm-ı şerîfi (11) Uḥnûḥdur anuñ keşret dersinden ötüri aña İdrîs didiler dimişlerdür ya‘nî **Ḥazret-i İdrîsüñ** vücûdında nücûm cihetinden cinsiyyet var idi (12) ve lihazâ sekiz yıl ol İdrîs felek-i sâbi‘de olan Zuḥal yıldızıyla gelmede oldu maşriqlarda ve mağriblerde Zuḥal yıldızı anuñ yâri oldu (13) anuñla hem ḥadîs ve anuñ maḥrem ü âsârı oldu ve İdrîs Ḥazretleri hem ol Zuḥal ne dirse bildi cümle âsârına ‘âlim ü ‘ârif oldu” (P547b)

Şârih, peygamberlerin yanı sıra Karun, Firavn gibi isimleri de şerhinde zikretmiştir.

“zīrā **Fir‘avn** gibi kavī ve mütemerrid olan nefs-i emmāre-yi bissū’ bu dünyāda šāh u hākimdür pes (15) her kim t̄ābī‘-i nefs-i emmāre olursa maḥsūs olan devletde ve şeref ü ni‘metde ve rāhatda ve yemede ve içmede ve ma‘īšetde ve hoş geçmede ehl-i (16) āḥiret ve aşḥāb-ı ḥaḳīḳat üzere gāliblerdür zīrā bu dünyā anlaruñ nevbeti degildür anlaruñ nevbeti yevm-i āḥiretde gelür” (P488b)

4.3.8. Dayanaklar

Ankaravî, Mesnevî beyitlerinin şerhinde ele aldığı konuyu sağlaştırmak, konu ile ilgili paralel düşünceler söylemek için ayet, hadis, kelām-ı kibâr, Arapça ve Farsça şiir ve ifadeler kullanır. Dile getirdiği görüşlerini desteklemek için kullandığı bu ifadelerde bazen isim, bazen eser adı verir. Şârihin isim vermeden zikrettiği kaynaklar da mevcuttur.

4.3.8.1. Ayetlerin Tefsirinde Zikrettiği İsimler ve Eserler

Şârih, ayetlerin tefsirini yaparken dört isimden ve bir eserden bahsetmiştir. Ayrıca Ankaravî, bir yerde “ehl-i tefsîr” ifadesi ile genel bir gönderme yapmıştır: Beydāvī (P501b) (P533b), (P554b) Ebū’s-Su‘ūd Efendi (P440a), İbn ‘Abbās Ḥazretleri (P387b), İmām Kuşeyrī Ḥazretleri (P468a) ve Tefsîrü’l-Kebîr (P569a)

“kemā ḳāle’n-**Beydāvī** fī- (31) tefsîr *haze’l-āyeti velāyetu tedellu ‘alā enna Ādeme efḳalu mine’l-melā’iketi’l-me’murîne bissücūdi lehu* pes her kim ḥaḳīḳat-i insāniyyeyi bula hemān kendü (32) ‘aşrında ol ḥalīfe-yi Allāhdur ki Ḥazret-i Ādemüñ ve sāyir enbiyānuñ cümlesinüñ esrārına ve ‘ulūmına vāriş olub anlaruñ ḳāyimmaḳāmı olur” (P501b)

“kemā ḳāle fī**Tefsîri’l-Kebîr** *inne ḳarşa’s-şemsi fil‘ızami tusāvī kurrete’l-arḳi mi’eten ve settîne* (38) *merreten*” (P569a)

“nitekim Hâk Te‘âlâ Hâzretleri *vellezîne hum ‘alâşalâtihim yuhâfîzûn* buyurdu ve **ehl-i tefsîr** *yuhâfîzûneyi yuvâzebûn ve yudâvemûn ‘aleyhâ* demekle (9) tefsîr kıldı ve ‘âşîklarun şalâtda dâyim olmaları bu tarîkledür ki bir ‘âşîkun kârı ki mîkât-ı şalâtda müşâhede-yi maḥbûb kılmaga intizâr (10) ola kemâl-i ḥazẓı ve lezzeti şalâtdan bula ol ‘âşîk dâyimâ şalât içre olur” (P533a)

4.3.8.2. Hadis Rivâyetlerini Aktarıırken Zikrettiği İsimler ve Eserler

Ankaravî, beyitlerin şerhinde vermiş olduğu hadislerin pek çoğunun kimden rivâyet edildiğini ya da hangi hadis kitabında geçtiğini dile getirmiştir. Hadis rivâyetlerinde verdiği isimler ve bu isimlerin zikredildiği varak numaraları şunlardır:

‘Abdullâh bin Câbir (P591a)	Câbir bin Semure (P550b)
Aḥmed (P399b), (P413b), (P469b), (P489b), (P501a), (P528a), (P606a)	Ebî İmâme (P501b) Ebî Sa‘îd (P578a)
Aḥmed ibn Mâce (P615a)	Ebû Dâvûd (P479b), (P512a)
Aḥmed Nesâ‘î (P615a)	Ebû Hureyre (P417a), (P533a), (P541b), (P547a), (P550b), (P562a), (P577a), (P588a), (P628a)
‘Alî (P535b), (P547a), (P569a), (P614a), (P615b)	Ebû Kuḥâfe (P512a)
Berrâ (P615a)	Ebû Mansûr (P535b)
Beyhaķî (P501a), (P533a), (P534a)	Ebû Mûsâ (P412b), (P414a), (P486b), (P489b)
Bezzâr (P519a), (P533a)	Ebû Nu‘aym (P617b)
Buḥârî (P339b), (P479b), (P542b)	Ebû Sa‘îd (P547a)
Büreyde (P615a)	Ebû Ümâme (P425b)
Câbir (P488a), (P412b), (P518a), (P542a), (P547a)	

Ebū Ya'ālā (P578a)	Müslim (P399b), (P469b), (P489b),
Ebū Zerr-i Ğıfārī Ḥazretleri (Ebū Zer	(P542b)
Ḥazretleri) (P533a) (P594b)	Necārī (P469b), (P489b)
Ebū'd-Derdā (P474a), (P501b), (P503b),	Nesā'ī (P615a)
(P541b), (P574a), (P575b)	Ömer (P518)
Enes (P339b), (P412b), (P431a),	Şāhibü'l-Firdevs (P612b)
(P469b), (P501b), (P519a), (P534a),	Selmān (P591a)
(P535b), (P547a), (P614a)	Sevbān (P405a)
Ḥaķīm (P578a), (P615a)	Ṭaberānī (P512a), (P596a), (P617b)
Ḥasenü'l-Başrī (P398a), (P528a)	Ṭaberī (P474a), (P501b)
Hatīb (P518a)	Ṭārık ibn Şihāb (P412b)
Ḥavle Binti Ḥaķīm (P578a)	Tirmidī (P435b), (P469b), (P479b),
Ḥüseyn bin 'Alī (P588a)	(P489b), (P528a), (P550b), (P606a),
İbn 'Abbās (P399b), (P404b) (P417a),	(P615a)
(P435b), (P479b), (P545a), (P576a)	'Ubāde İbn Şāmit ('Ubādetübnü's-
İbn 'Asākīr(P542a), (P574a)	Şāmit) (P503b), (P596a)
İbn Māce (P469b), (P489b), (P576a)	Ümmiyye bin 'Abdullāh (P474a)
İbn Mes'ūd (P455b), (P560b), (P591a)	Üsāme İbn Zeyd (P560b)
İbn 'Ömer (P501a), (P420b), (P548b)	Vābişa (Vābisa İbn Ma'bed) (P408a)
İmām Aḥmed Ḥazretleri (P545a)	Vāsile (P501b)
İmām Buḥārī (P562a)	Ya'ālā bin Münebbih (P617b)
İmām Ḥasan Ḥazretleri (P606a)	Zeyd bin Erķam (P615a)
Ḳuzā'ī(P412b), (P420b)	Zühd (P545a)
Mu'āz Ḥazretleri (P413b) (P614a)	
(P612b)	

“Sevbān Hāzretleriniñ rivāyet eyledügi bu hadīs-i şerīfe işāretdür ‘an **Sevbān** rađı-(31) yallāhu ‘anh k̄āle k̄āle Resūlallāhu şallāhu ‘aleyhi ve sellem *men yađman līşey’in ađmen lehu’l-cennete k̄āle sevbānu feķultu enā yā Resūlallāh feķāle ‘aleyhisselām (32) lātes’elī’n-nāse şey’en ađmen cennete feķāne sevbānu lāyes’elū’n-nāse şey’en hattā yevmen sevтуhu fenezele ve aħazehu lāemere aħaden en (33) yunāvilehu* “(P405a)

“Hāzret-i Nebī *men‘ayyera eħāhu bizenbin (26) lemyemut hattā ya‘melehu* buyurmuşdur ve bu hadīsi **Mu‘āz Hāzretleri** rivāyet kılmışdur mü‘mine lāzım olan budur ki bir kimseyi bir zenbe ve ‘ayba mübtelā olmuş (27) görse istiğfār u istiğfār idüb Hāķ Te‘ālāya andan isti‘āze eyleye” (P614b)

Şārihin hadis rivāyetlerinde bahsettiği eserler ise şunlardır:

Aħmed-Müsned (P417a), (P596a)	Hilye (P591a), (P617b)
Beyhaķī-Şu‘ab’ul-İ‘mān (P412b)	Ṭaberī’nin Evsaṭ (P431a)
Buħārī-Tārīħ (P408a)	Ṭaberānī’nin Sünne (P425b)
Cāmi‘u’ş-Şağīr (P399b, (P408a),
(P501b), (P547a), (P574a), (P576a),
(P596a)	
Deylemī- Firdevs (P535b)	
Ebū’l-Kāsım- Emālī (P518)	
Hāķim- Künā (P412b)	
Hāyātü’l-Hāyevān (P569a)	
Meşābih (P527a), (P593a), (P628a)	
Meşārık (P562a)	
Şaħīħayn (P542b)	

“nitekim **Şahîh**aynda *ennehu ‘aleyhisselâm yu‘tâ şatre’l-ḥusni* rivāyet olunmuşdur andan soñra Ḥaḳ Te‘ālā (3) Ḥazretleri aña ta‘bîr-i rü’yâ eylemegi daḥı i‘tâ kılmışdur” (P552b)

“bu ḥadîs-i şerîfe işâretdür [H47b] kâle’n (12)- Nebiyyi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *isteffi kalbeke ve in eftāke’l-muftūn* revāhu **Buḥārî** fîTārîḥihi ‘an **Vābişatihi** kezā fîCāmi‘u’s-Şaġîr ve ḥadîs-i (13) şerîfde Ḥazret-i Nebiyy-i Mükerrrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vāḥide ḥiṭāb idüb Ḥazret-i Mevlānā [ḳaddesenallāhu bisırrahi’l-a‘lā -H] bu beyt-i şerîfde cem‘le (14) îrād eylemelerinde nükte budur” (P408a)

4.3.9. Göndermeler

4.3.9.1. Kendi Eserlerine Göndermeler:

Şârih, beyitleri yorumlarken kendi eserlerine de göndermelerde bulunur. Açıkladığı konu ile ilgili hangi eserinde bir benzeşme varsa ayrıntılı bilgi için muhatabı oraya yönlendirir:

Minhâcü’l-Fuḳarā (Ṭarîḳatnâme): Ankaravî, kendi eseri olan Minhâcü’l-Fuḳarâ’ya sekiz defa bu isimle (P423b), (P425a), (P439b), (P464a), (P467b), (P481b), (P502b), (P561a) ve yirmi üç yerde defa da Tarikatnâme adıyla göndermede bulunur: (P390a), (P395b), (P401b), (P420a), (P454a), (P459a), (P463b), (P494b), (P498b), (P518a), (P524b), (P531b), (P535a), (P544a), (P547b), (P561b), (P563a), (P563b), (P572a), (P600b), (P620a), (P628a), (P629b). Görülüyor ki Ankaravî gerek Tarikatnâme gerekse Minhâcü’l-Fuḳarâ ismiyle bu esere toplam otuz bir yerde göndermede bulunmuştur:

“ve bu re’ye münāsib olan taḥḳîḳ **Minhâcü’l-Fuḳarā**da bâb-ı tāsî‘de semā‘-ı İlāhînüñ (24) taḥḳîḳinde beyān olunmuş” (P439b)

bu fikrũn ve zikrũn mufaşşalan şerh ve taħkĩki **Ṭarĩkatnāmenũn** kısm-ı sālĩnde derece-yi fikrde ve daħı (16) derece-yi zikrde mezkũr olmuşdur anda şaleb olına (P463b)

Ḳařĩde-yi Tā'iyye: řārih, şerhinde kendi eseri olan Tāiyye şerhine sekiz defa gũndermede bulunmuştur: (P420a), (P473b), (P498b) (P512b), (P542a), (P570a), (P583a), (P596a)

“bu feyz-i aķdesũn ve feyz-i muķaddesũn (5) tafřĩlen şerhini [H375b] **Tā'iyye-yi Ḳařĩdesinũn** řerhinũn muķaddimātında zikr eylemişdur anda şaleb olına ve ecmālā bunda daħı” (P570a)

Hũcctũ's-Semā': Ankaravĩ, Hũcctũ's-Semā isimli eserine sadece bir yerde gũndermede bulunmuştur:

“nitekim semā'ĩn taħkĩki ve tefāvũti **Ṭarĩkatnāmenũn** toķuzuncı bābında mezkũr olmuşdur ve ĥill (17) ũ ĥũrmeti hem **Hũcctũ's-Semā'**da ve ba'zı esrāri ve taħkĩki daħı **Tā'iyye**ye olan řerhimũzde řubũt bulmuşdur [lāzım gelũrse -H] anlarda şaleb olına” (P420a)

ĩzāhũ'l-Hikem (şerhu Heyākili'n-Nũr): Sũhreverdi'nin Heyākilũ'n-Nũr isimli meşur eserine Ankaravĩ tarafından yazılan şerhe metinde iki yerde gũnderme bulunmaktadır: (P439b), (P485b)

“bu ĥavāss-ı zāhirenũn ve ĥavāss-ı bāřinenũn maħalleri (35) **Heyākile** olan řerhimũzde zikr olınmuşdur anda şaleb olına” (P485b)

Zũbdetũ'l-Fũhũs fi Nakşi'l-Fũsũs: İbn Arabĩ'nin Fũsũsu'l-Hikem isimli eserine Ankaravĩ tarafından yapılan şerh Nakş-ı Fuřũř'tur. řārih Mesnevĩ şerhi'nde bu esere

altı yerde göndermede bulunmuştur: (P542a), (P551a) (P585b), (P586a), (P619a), (P581b)

“bu maḥalle münāsib (38) olan taḥkīk **Naḳş-ı Füşūşa** vāki^c olan şerḥimizde Faşş-ı Şu‘aybiyyede mezkūr olmuştur anda ṭaleb olına” (P551a)

Miṣbāḥü’l-Esrār: Gazalî’nin Mişkâtü’l-Envâr isimli eserinden ilham alarak yazdığı esere şârih iki yerde göndermede bulunmuştur: (P505b, P551a)

4.3.9.2. Mesnevî’ye Göndermeler

4.3.9.2. 1. Mesnevî’nin Diğer Ciltlerine Göndermeler

Şârih metin içinde konu ile ilgili olarak Mesnevî Şerhi’nin diğer ciltlerine göndermelerde bulunur. Ankaravî, altıncı cildin şerhinde birinci cilde 46, ikinci cilde 21, üçüncü cilde 27, dördüncü cilde 22 ve beşinci cilde 24 göndermede bulunmuştur:

“uḳde-yi zenebün taḥkīki hem **cild-i evvelün** āḥirine ḳarīb olan *çün zeneb* (41) *şa‘şā’-ı bedrîrâ ḥusûf* beytinün şerhinde güzer ḳılmışdur anda ṭaleb olına” (P435b)

“bunuñ ḳışsa-yı pürhişsesi **üçüncü defter-** (13) de tafşîlen nazma gelmişdür ve meşnevîḥ‘ân olanlaruñ ḳatında meşhūr olmuştur beyāna ḥācet yok” (P486b)

“bu āyet-i kerīmenün tefsīri **cild-i ḥāmisde** ve **cild-i rābi**‘de *tefsīr-i kuntu kenzen* sūrḥında mürūr itdi anda ṭaleb olına” (P495b)

Ankaravî, bu göndermelerin yanı sıra bazen hangi ciltte olduğunu belirtmeden Mesnevî'nin diğer ciltlerine atıflarda bulunur. Bu şekilde birinci cilde sekiz gönderme vardır:

“Meşnevî

Ey tabîb-i nahvet ü nâmûs-ı mâ

Ey tu Eflâṭûn (40) u Cālînûs-ı mâ”(P495a)

Ankaravî, şerhinde diğer ciltlere göndermelerde bulunmasının yanı sıra altıncı cilde de dört göndermede bulunmuştur.

“(162) Meşnevî

Key çeşed (6) dervîş-i şüret z'ân zekât

Ma'niyest ân ne fe'ülün fâ'ilât

maşşudı ne idügi 'an- (38) qarîb *bāmüneccim İn heme encüm beceng* beytinün şerhinde ma'lumuñ olur” (P393b)

“Şüret dervîşi ol zekât-ı rûhânîden kaçan tatar ol ma'nâdur fe'ülün (7) fâ'ilât degildür ya'nî *biz ki sırr-ı diğer hest k'ü güş diğer didük*” (P397a)

Şarih, beytin anlamını desteklemek için beytin kaçınıcı cilt olduğunu belirtmeden göndermede bulunmuştur. Bu beyt, Mesnevî'nin altıncı cildinin 1752 numaralı beytidir. Bu şekilde altıncı cilde bir defa gönderme yapılmıştır:

Meşnevî

Derlivâṭa mîfetîd ezkaḥṭ-ı zen

Fâ'il ü me'ül rüsvây-ı zemen (P479b)

4.3.9.2. 2.Yedinci Cilde Göndermeler

Yedinci cilt, Mevlânâ'ya âidiyeti tartışma konusu olan ve henüz bir netliğe kavuşmamış olan bir cilttir. Ankaravî, H.1035/M.1626 senesinde beşinci cildin şerhinin telîfi esnasında yedinci cildi bulup şerh etmiştir. O günden bu yana yedinci cilt meselesi nihâyete ermemiş ve bu güne dek pek çok araştırmacı bu konu hakkında düşüncelerini belirtmiştir. Özellikle Semih Ceyhan “*İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*”²² isimli çalışmasının büyük bölümünü yedinci cilt için ayırmıştır. Ankaravî, yedinci cildi altıncı ciltten önce şerh etmesi hasebiyle²³ olsa gerek ki üzerinde çalışma yaptığımız altıncı ciltte sık sık yedinci cilde göndermeler yapmış ve bu cildin de Mevlânâ'ya ait olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Ankaravî, metinde bu cilde yirmi dokuz (29) tane göndermede bulunmuştur.

“Hâzret-i Nūḥuñ gemi düzmesinüñ ve tūfānınuñ zuhūra gelmesinüñ kışsa- (35) s1 **cildü's-sābi'**de sürḥ-ı evvelde *āb-ı sîr bermîzened kâre't-tenür* beytinüñ şerhinde mezkûr u meşûr olmışdur anda taleb olına” (P387b)

“taḥkîki ve tafşîli ve emşālesi aşl **cild-i sābi'**üñ dibācesinde *faşl-ı temmûz dertef-i tāb-ı āftāb* kavlinüñ şerhinde meşûr olmışdur ve (14) şebüt bulmuşdur anda taleb olına ĩrāde ḥācet yok” (P569b)

²² Ceyhan S. (2005). *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

²³ Ankaravî, altıncı cildin mukaddimesinde beşinci cildin şerhini yaptığı esnasında yedinci cildi bulduğunu ve Allah'ın onun gönlüne yedinci cildi şerh etme şevki verdiğini ve altıncı cildin yarısında iken yedinci cilde başladığını söyler. (P385b)

5. ŞERHİNDE KULLANDIĞI KAYNAKLAR

5.1. Yazılı Kaynaklar

5.1.1. Tasavvufi Eserler

Fütühât-ı Mekkiyye: Ankaravî, İbn Arabî'nin eseri olan Mekkiyye'den üç yerde alıntı yapmış (P429b, P493b, P499a) ve yine dört yerde ayrıca esere göndermede bulunarak (P585b, P597a, P620a, P629b) okuyucuyu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için buraya yönlendirmiştir.

“Şeyh-i Ekber Hâzretlerininüñ radıyallâhu ‘anh **Fütühât-ı Mekkiyyede** *subhâne men ezhara'l-eşyâ'e fehuve ‘aynuhâ* didükleri kıavl (P429b)

Fusûsü'l-Hikem: Şeyh-i Ekber Hâzretleri'nin bu eserinden bir yerde alıntı yapmıştır.

“nitekim **Şeyh-i Ekber Hâzretleri Füsûşu'l-Hikemde** *ve huve bimenzileti insâni'l-‘ayni lilhakkı* diyü taḥkîk kılmışlardır” (P541a)

Mevlânâ Câmî-Nefâhâtü'l-Üns: Ankaravî, Şerhinde gerek eserin kime ait olduğunu söyleyerek gerekse sadece eserin ismini zikrederek gerekse hem müellif hem eser adıyla birlikte göndermede bulunmuş ve alıntı yapmıştır (P443b, P481b, P491a, P499b).

“Şeyh Ebu'l-Ḥasan Hâzretlerininüñ **Nefâhâtü'l-Ünsde** meşṫur olduğı (8) üzere nâm-ı Şerîfleri ‘Alî ve pederlerininüñ nâmı Ca‘ferdür Ebu'l-Ḥasan ol Hâzretüñ kendileridür Ebu'l-Ḥasan dağı künyet iderler” (P499b)

Şadr Konevî Hâzretleri-Nefâhât-ı Aliyye: Ankaravî, bu müellife ve eserine göndermede bulunmuştur (P627b).

“Şadr Konevî Hâzretleri **Nefâhât-ı Aliyye** nâm kitâbda bu mazmünü mü'eyyid buyururlar ki”

‘Abdürrezzāk Kāşānī-İştīlāh: Ankaravî, “İstīlāhātu’s-Sûfiyye” isimli eserden şerhin anlamını desteklemek için iki defa alıntı yapmıştır (P388a, P388b).

“kemā ķāle’l-Kāşāni fīlİstīlāhāt ‘abdü’l-‘aliy men ‘alāķadruhu ‘an akrānihi ve irtefeāt himmetuhu fīķalebi’l ma‘anī ‘an himemi ihvānihi (4) ve ķāze külle rütbetin ‘aliyyetin ve beleģa külle fazīletin seniyyetin”(P388b)

Şeyh Sühreverdi-Heyākil: Şārih, şerhini de yapmış olduğu bu eserden bir yerde alıntı yapmıştır (P393a).

İbn ‘Atā elİskenderī-filĤikem: Ankaravî, “El-Muhkem Fî Şerhi’l-Hikem” isimli eserden üç yerde alıntı yaparak şerhini açıkladığı kavramın anlamını desteklemiştir (P405b, P405b, P442a, P582b).

Nefezī-Şerĥ-i Ĥikem: İbn Abbad Nefezī’nin İbn Atāullah el-İskenderī’nin “Ĥikemü’l-Atāiyye” isimli eserine yazdığı şerhtir. Şārih de bu eserden alıntı yapmıştır:

“ve Şerĥ-i Ĥikemde şāriĥ Nefezī dir ki ķāle *ba‘đu’s-sādātī eznebtu zenben ve ene abki ‘aleyhi münzu sittīne senetin vācitehetdu filiba‘deti liecli’t-tevbeti (40) min zalike’z-zenbi faķīlle mā hüve ķāle ķultu marreten lişey’in leytehu kāne*”(P481b)

Kitābi’t- Te‘arrufi: Ebû Bekir Muhammed b. İshak Kelābâzî’nin “et-Taarruf li-Mezhebi Ehli’t-Tasavvuf” isimli eseridir. Şārih bu eserden bir kısım alıntı yapmıştır (P445b).

Şeyh Sa’dī Ĥazretleri-Büstān: Ankaravî, bu eserden bir hikāye iki defa da manzum alıntı yapmıştır (P484a ,P534b)

“Şeyh Sa‘dī Hazretleri rahmetullāhi ‘aleyh Būstānuñ āhirine qarīb bu maħalle münāsib bu hikāyeti nazma getirüb dirler iki kimse bir (33) zamānda biri birlerine beğayet düşmen idiler niçe zamān miyānlarında ceng ü huşūmet vāki‘ oldı ‘adāvetleri bir mertebeye irdi ki biri birlerinin (34) kanın dökmege teşne idiler āhir birisine ecel irişüb öldi ol birisi anuñ öldüğinden beğayet şād u mesrūr oldı bir niçe zamāndan şoñra (35) anuñ kabri tarafına geldi tā anı hākde görmekle sürürü ziyāde ola gelüb anuñ kabrini açduķda anuñ bedenini hāk olmış ve ‘uzvları biri birinden (36) ayrılmış gördi bizzarūrī ol sengdil olan düşmene merħamet ü şefkat geldi ve girye kılub aña rahm eyledi” (P534b).

Şeyhülislām Ebū Enşār Herevī-Menāzilü’s-Sā’irīn: Herevī’nin tasavvufi mertebeleri ilk defa yüzlü tasnifle ele aldığı eser, tasavvuf klasikleri arasında yer almaktadır. Şārih, bu eserden de alıntı yapmıştır (P423b).

Alıntı yapılan diğere tasavvufi eserler ise şunlardır:

Hı‘ace ‘Ubeydullāh Taşkendi Hazretleri-Reşahāt: (P565b)

İbn Fāriż-Tā’iyye: (P390b), (P468a), (P421b), (P423b), (P437b), (P474b), (P481a), (P512b), (P529a), (P544a), (P556a), (P576b), (P597a), (P597a)

İbnü’l-Fāriż Fīkaşide-yi Mimiyye el-Ĥamriyye (P532a)

İmāmü’l-Buşīri-filKaşidetü’l-Bürde (P597b)

Maħmūd bin Şeyh Muhammed Keylānī-Riyāzü’l-İnşā (P566a)

Mevlānā Cāmī-Silsiletü’z-Zeheb (P475a), (P512b)

Şerhu’l-Füşuş-liDāvud elKayserī (P569a)

Şeyh-i ‘Atţār Hazretleri-Mantukı’ţ-Tayr (P470b)

Şeyh-i ‘Atţār Hazretleri-Muşibetnāme (P458b)

5.1.2. Fıkıh

Nikāyet: Celāleddin Abdurrahmān es-Süyūti'nin “*İtmamü'd-Dirâyeti li Kirai'n-Nikāyeti*” isimli hanefi fıkıh kitabıdır. Şârih, bu eserden bir yerde alıntı yapmıştır.

“*ķāle Őāhibu'n-Nikāyeti reculun (12) ķarabe emre'atehu fidedbin femātet fe'aleyhi'd-diyetu velkefāretu ve kezā liebin velvaŐiyyi filveledi'Ő-ŐaĒir 'inde Ebī Hanīfe raĒmetullāhu 'aleyh*”(P466a)

5.1.3. Edebî Eserler

Hüseyin-i Meymednī-Dīvān-ı 'Alī Şerhi: (P501b)

5.1.4. Dil Bilgisi

Ēayreddīn Beg İbn İbrāhīm-Miftāhu'l-Kunūz: Kafiye Őerhi (P602a)

5.1.5. Hadis Şerhi

MeŐābih:

Ankaravî, hadis rivāyetlerinde zikrettiĒi “*MiŐkāhü'l-Mesābih*” isimli eserden ayrıca “*mābe'aŐallāhu nebiyyen illā ra'ā'l-Ēaneme feķālū ve ente Yā Resūlallāh feķāle (9) 'aleyhi vesselām ne'am kuntu er'ā 'alā karārī yūtā liehli Mekkete*” hadisinin Őerhinde de alıntı yapmıştır.

“*ķāle ŐāriĒu'l-MeŐābih fiŐerĒ-i hezā elĒadīs (20) 'illetu ra'ihim'ul-Ēaneme innahum izā Ēāletū'l-Ēaneme zāde lehumu'l-Ēikem veŐŐefaķatu feizā Őabarū a'lāmeŐaķķati ra'yi'l-Ēanime ve 'alimū iĒtilāfe Őabāyi'ı kulli ferdiin mine'l-Ēanemi (21) ve Őabarū ve a'lācem'ihā ma'atefarruķihā filmer'ā velmeŐrebi ve 'arafū da'fehā ve iĒtiyācehā ilā mavda'in Őabarū ve a'lāmuĒālaķati'l-'avāmı ma'aiĒtilāfi (22) Őabā'ihem ve ķilleti 'uķūli ba'Ēihim velā temillu nūfūsum min da'vāyehum ilā'd-dīne liennahum i'tādu ve a'lātaĒammuli'l-meŐaķķati*”(P562a)

5.1.6. Zooloji

Ḥayātu'l-Ḥayevān: Demîrî'nin hayvanlar hakkındaki eseridir. Ankaravî, bu eserden iki yerde alıntı yapmıştır (P545a, P565a)

“kemā ķāle şāhibu **Ḥayātü'l-** (28) **Ḥayevān** *elfarasu eşbehu'l-ḥayvāni bilinsāni limā yucedu fihi mine'l-keremi ve şerefu'n-neferi ve 'uluvvi'l-himmeti* (P565a)

5.1.7. Cebir

‘Alī Kuşcu: Şârih, beytin şerhinde cebirsel hesap yöntemi ile ilgili Ali Kuşcu'nun bir makalesini olduğu gibi alıntı yapmıştır. Kuşcu'nun alıntı yapılan makelesinin ismi “Üçüncü Makale”dir. (P603b).

5.1.8. Havass

Ḳāḏī Bedreddīn-Kitābü'l-Mercān fīBeyān-ı Aḥvāli'l-Cān: Cinlerle ilgili olan bu esere şârih göndermede bulunmuştur. Eser, şerhin başka bir yerinde “Kitābu Mercān fīḤaķīķati Ḳavm-i Cān” ismiyle de geçmektedir (P480b, P547a).

“**Ḳāḏī Bedreddīn Kitābü'l-Mercān fīBeyān-ı Aḥvāli'l-Cān** diyü tesmiyye eyledügi kitābda cinlerüñ bir er şeklinde temşil idüb (23) beşer cinsinden ba‘zı ḥātūnlarla mücāma‘at idüb andan evlād olduğunu ve kızlarını daḥı ‘arūs şeklinde koyub beşerden ba‘zı recüle anı tervīc (24) idüb anlaruñ dışisinden daḥı bu ikisinüñ mücāma‘at itmesiyle evlād u insān zuhūra geldüğünü beşer cinsinden ba‘zı kimse- (25) leri daḥı alub gidüb kendü içlerinde niçe zamān besleyüb aña ri‘āyet kıldüğünü yazmışlar ve bundan daḥı ziyāde niçe ‘acāyib ü ğarāyib (26) kışşalar naķl idüb kendü kitābını şāfi cinler aḥvālini beyān eylemek üzre niçe delāyil-i ‘aķliyye ve berāhin-i naķliyye ile düzmişlerdür anı gören (27) bunlaruñ ba‘zı aḥvālini bilür” (P547a)

5.1.9. Astronomi

Ebū Naşr Tūsî-Taqvîm Risâlesi: Nasîrdüddin Tûsî'nin Risâle-i Sî Fasl (Otuz Bölümlük Risale) isimli eseri, astronomi ve astroloji hakkında bilgiler verir. Şârih de bu eserin on ikinci faslına göndermede bulunmuştur (P479a).

5.1.10. Lügatlar

Ankaravî, Mesnevî beyitlerinde geçen kelimeleri açıklarken “lügatde, lügatlerde” gibi ifadeler kullanılmıştır. Şârih kelime açıklamalarında “Muğrib” isimli lügatden bahseder. Bu lügat, Mutarrizî'nin “*elMuğrib fî tertîbi'l-Mu'rîb*” isimli önemli eseridir. Bunun yanı sıra şârih, şerhinde olan “*Muhtaru's-Sıhhâh*” isimli Arapça lügattan da alıntı yapmıştır. Bunu yaparken “lügatde” ifadesini kullanmadan direk kelime anlamını verme yoluna gitmiştir.

“**Muğrib** nām lügatde dir *elgamāmu* (8) *kad yuṭlaḳu 'alelgaysi*” (P392a)

“*üştülüm* lügatde birkaç ma'nāya gelür bunda 'arbede ve taḥakküm ve ğalebe ma'nāları murād olur “(P429a)

“kemā ḳāle fiş**Şıhhāh** (2) *iḥtesebu 'aleyhi kezā izā enkartuhu 'aleyhi* bunda daḳı *muḥtesibden* murād ma'rūf ve nehy-i münker eyleyen kimse olmak ensebdür” (P549a)

5.2. Sözlü Kaynaklar

5.2.1. Hazret-i Ali'nin Sözleri

Şârih, Hazret-i Ali'nin de sözlerini şerhinde gerekli gördüğü yerlerde kullanmıştır. Metinde Hazret-i Ali'nin dört sözüne yer verilmiştir (P430a, P444a, P471a, P474a)

“**Hazret-i ‘Alī**nün (26) kerremallāhu vechehu *lev kuşife’l-ğıta’u mā ezdedtu yakīnā** buyurmaları hem bu ma‘nāyı mü’eyyid oldı” (P430a)

*“Eğer örtü keşf olınsa benim yakinim ziyade olmazdı.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 8, s. 194.

5.2.2. Tasavvuf Büyükleri’nin Sözleri

Ankaravî, bazen eser ismi zikretmeden sadece mutasavvıf ya da müellif ismi vererek alıntılar yapmıştır. Bu isimlerin sözlerini şerhte uygun olan yerlerde alıntılar yapmıştır.

‘Abdullāh Enşārī Hazretleri (P466b)	Ḥüseyn bin ‘Alī (P588a)
Büstī (P429a)	Ḥüseyn Manşūr (P468a), (P577b)
Cevherī (P545a)	Ka‘b bin ezZüheyr (P413a)
Ebū Medyen (P481a)	Mevlānā Cāmī (P464a), (P498b), (P547b)
Esedu’llāhi’l-Ġālib ‘Alī İbn Ebī Ṭālib (P386b)	Rābi‘ā-yı ‘Adeviyye (P495a)
Ferīdüddīn-i ‘Aṭṭār (P530b), (P619a)	Sa‘dī (P468b), (P510b), (P544b), (P548b), (P596a)
Gülşen-i Rāz şāhibi (P386a), (P464a), (P474b)	Şeyḫ Ebu’l-Ḥasan-ı Ḥarākānī (P577b)
Hafız (P405b), (P453b), (P568b)	Şeyḫ Zeynüddīn-i Ḥāfī (P492b)
Ḥakimü’t-Tirmizī (P561b)	Ṭanṭarānī (P597b)
Ḥazret-i Cüneyd (P498b), (P462a), (P437b), (P556b)	

“*ḳāle elḤakimü’t-Tirmizī eccūdu’t-tammu bezelu’l-‘ilmi feinne metā‘a’d-dünyā ‘arazun zāyilun (18) yunḳaşuhu’l-infāku vel’ilmu ‘aksuhu feinnehu dāyimun ve bākin*” (P561b)

“Mevlānā Cāmī (21) raḥmetullāhu ‘aleyh

Beyt

Cihān mir’āt-i ḥüsn-i şāhid-i mās̄t

Feşāhid vechehu fikulli zerrāt” (P464a)

Bunlara ek olarak ayrıca şârih müellif ve eser ismi vermeden de göndermelerde de bulunmuştur.

İsimsiz Arapça alıntılar şu varaklarda geçmektedir: (P391a), (P402a), (P414b), (P426a), (P426a), (P428b), (P431b), (P434a), (P439b), (P447a) (P454a), (P661b), (P661b), (P463a), (P463b), (P467b), (P468b), (P474a), (P497a), (P521b), (P538a), (P544b), (P549b), (P551b), (P556a), (P558b), (P566b), (P580b), (P609a), (P616b), (P617a), (P617b).

İsimsiz Farsça alıntılar şu varaklarda geçmektedir: (P387b), (P393b), (P398a), (P398a), (P398b), (P398b), (P400b), (P402a), (P404a), (P404b), (P404b), (P418a), (P420b), (P429b), (P434a), (P448a), (P451b), (P454b), (P461b), (P462a), (P475a), (P482b), (P486b), (P487a), (P490a), (P493a), (P497b), (P511b), (P516a), (P521b), (P524a), (P533a), (P538a), (P541a), (P5430), (P546b), (P554a), (P554b), (P558a), (P566b), (P569a), (P570b), (P580b), (P584a), (P586b), (P587a), (P604b), (P617b), (P628b), (P629b), (P629b).

İsimsiz Türkçe alıntılar ise şu varaklarda geçmektedir: (P398b), (P407a), (P424b), (P445b), (P468b), (P433a), (P617a), (P618a), (P623a).

Ankaravî, şerhinde yaptığı alıntılarını çoğu zaman eser ya da müellif ismi vererek kime ait olduğunu belirtmiştir. Ancak bazı durumlarda (yukarıda olduğu gibi) ne eser ne de müellif ismi vermeden isimsiz alıntılar yapmıştır. Biz de çalışmamızda Ankaravî'nin isim zikretmeden yaptığı alıntılarda, kime ait olduğunu

tespit edebildiklerimizi dipnotta belirtme yoluna gittik. Tarafımızdan tespit edilen alıntılar şunlardır:

“‘Ārif olmak ister iseñ gel nedānem dersin (41) al

Bildigüñden geçmeyen ‘irfāna olmaz āşinā” (P424b)

Ankaravî'nin isim vermeden yaptığı alıntının, Şemseddin Sivâsî'ye ait olduğu tespit edilmiştir (Toparlı, 2015: 53).

“Müzeyyen olsa bir maḥbüb-ı zibā

Giyüb envā'-ı elvānile dībā

Virür her reng aña bir (5) dürlü zīnet

Gelür ‘uşşāka dürlü dürlü ḥālet” (P398b)

Yukarıda verilen beyitler, Muğlalı İbrahim Şâhîdi Dede'nin (öl. 1550) en mühim eseri olan Tuhfe-i Şâhîdi isimli Türkçe-Farsça manzum sözlüğünün 29. ve 30. numaralı beyitlerinden alınmıştır (Kılıç, 2007: 519).

“Halk içinde mu‘teber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet ciḥānda bir nefes sıḥḥat gibi” (P553b)

Şârihin kime ait olduğunu belirtmeden verdiği beyit, 16. asrın önemli divan şairlerinden olan Kanûnî Sultan Süleyman'a (Muhibbî) aittir (Ak, 1987: 63).

“Bu bâğun ger ḥaḳīḳatde şuyı bir bâğbānı bir

Velî olmuş bu şüretde niçe dürlü şecer peydā” (P581b)

Yukarıdaki beyit, Usûlî Dîvânı'nda yer alır. Ancak Dîvân'da beyit, Ankaravî'nin verdiği beyitle farklılıklar gösterir. Dîvân'daki beyit şöyledir: “Bu

bāgun ger ḥaḳīḳatde şuyı bir bāḡbānı bir / Velī olmış ḥaḳāyīḳdan niçe yüzbin şecer peydā” (İsen, 1990: 97).

*“Añ ol demi ki āḥir ola nevbahār-ı ‘ömr
Berg-i ḥazāna dönse gerek rüy-ı lāle reng
Āḥir mekānuñ olsa gerek cür‘a gibi ḥāk
(8) Devrān elinden irse gerek cām-ı ‘ayşa seng
Ādem odur ki āyineveş kalbi şāf ola
Sīneñde n’eyler ādem iseñ kīne-yi peleng”* (P427b)

Şārihin isim vermeden alıntı yapmış olduğu yukarıdaki beyitler, 16. asra damgasını vurmuş divan şairlerinden olan Bâkî’ye aittir. Ancak, Bâkî Dîvânı’nda yer alan beyitlerde “demi yerine günü”, “ola yerine olub”, “âdem yerine insan” ifadeleri geçmektedir (Küçük, 2015: 75).

Ankaravî, Hâfız’dan aldığı beyitleri şerhinde belirtse de aşağıdaki beyti Hâfız’ın ismini zikretmeden vermiştir.

*“Niḳāb-ı çehre-yi cān mīşeved ḡubār-ı tenem
Hoşā ki ez’īn çehre-yi perde berfikenem”* (P598a)

*“Ve innī ilettehdīd bilmevtı rākinun
Ve min hevlihi erkānu (9) ḡayrī huddetı”* (P601b)

Yukarıda verilen beyit, İbn Fâriz’a aittir. Ankaravî, İbn Fâriz’dan yaptığı alıntıları şerhinde sürekli onun ismini vererek belirtmiş olmasına rağmen bu beyitte isim zikretmemiştir.

“Zihī taşavvur-ı [bāḡıl +H] zihī ḥayāl-i muḥāl” (P502a)

Şârihin isim vermeden alıntı yaptığı bu mısra hem Muhibbî hem de Kadı Burhaneddin'in eserinde geçmektedir. Kadı Burhaneddin, Muhibbî'den önce yaşamış olduğu için biz onun eserindeki beyti almayı tercih ettik (Ergin, 1980: 104).

*“Da’l-fuvāde ‘ani’d-dunyā ve ziyetehā
Feşavfuvhā (28) kederun velvaşlu hicrān
Ve kullu ḥazzin lāşebāta lehu
Feinne ma’nāhu fittaḥḫīki fuḫdān”* (P402a)

Şârihin isim vermeden zikrettiği beyitler, Bustî'nin “Kasîde-i Nûniyye” isimli kasîdesinin 4 ve 2 numaralı beyitlerinden oluşmaktadır (Atalay, 2005: 151).

*“Hiye’d-dunya teḫūlu bimul-i fihā
Ḥezāri hezāri minbaṭşī ve fetekī
(33) Felā yeğurrukum ṭūlu ibtisāmī
Feḫavlı muḫḫikun velfi’lu mubkī”* (P402a)

Yukarıda verdiğimiz beyitler, Ebu'l-Ferec es-Savî'nin “Mersiyetu Fahru'd-Devle” isimli eserinden alınmıştır. Ancak eserde, üçüncü mısradaki yer alan “ṭūlu” ifadesi yerine eserde “ḥusnu” ifadesi geçmektedir.

*“Ḳubūru'l- verā taḫte't-türābi vesserā
Ricālun lehum taḫte's-siyābi ḳubūr”* (P468a)

Yukarıdaki Arapça beyit, Ebû Nuaym İsfehânî'nin Hilyetü'l-Evliyâ isimli eserinde 15908 nolu hadiste geçer. Ebû Bekir eş-Şiblî'ye ait bir sözdür.

*“Fefī kulli şey'in lehu āyetun
Tedullu ‘alāennehu ‘aynuhu”* (P429b)

Ankaravî'nin Şeyh-i Ekber Hazretlerinin Fütûhât-ı Mekiyye isimli eserinde geçen yukarıdaki beyit, Ebu'l-Atâhiyye'ye aittir (Demirli, 2008; 79).

*“yukālu fūlān mine'l-ḥuşāreti izā kāne dūnen velḥuşāretu mine'ş-şā'ir (37)
mālā lubbe lehu”*(P477b)

Şârihin haşare kelimesini açıklarken isim vermeden alıntı yaptığı yukarıdaki ifade, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fârîs'in Mu'cemü'l-Mekayisi'l-Luga (Elcüz'-i sâni) isimli eserinde “haşare” maddesinde geçer (Mu'cemü Mekâyîsi'l-Luga, 2011: 299).

Ankaravî, gerek Mevlânâ'dan önce gerekse ondan sonra tercüme edilmiş pek çok esere göndermede bulunup alıntılar yapmıştır. Tefsirden hadise; tasavvuftan edebiyata geniş bir yelpaze ekseninde eser ve yazar ismi zikretmiştir.

Manzum alıntılarda Türkçe verdiği örnekler, yaşadığı dönemin ünlü divan şairlerine aittir. Bâkî ve Kanûnî, dönemine damga vurmuş ve sonraki şairler tarafından örnek alınmış şairlerdir. Şârih de şerhinde beytin bütünlüğüne uygun alıntılar yaparken bu önemli isimlerin eserlerinden alıntılar yapmıştır.

6. FOLKLORİK UNSURLAR

6.1. Atasözleri ve Deyimler

Atasözleri ve deyimler kültür mirasımızın en önemli varlıklarını oluşturmaktadır. Öyle ki onlar halkın yüzyıllar boyunca geçirdiği deneyimlerden sonra oluşmaktadır. Sosyal hayattan bağımsız olmayan Ankaravî'nin de atasözleri ve deyimler kullanması pek tabii bir durumdur. Bunları şerhinde çoğu zaman “darb-ı mesel”, “meşhûr mesel” gibi ifadeler kullanarak veren şârih, bazı durumlarda hiçbir ifade kullanmadan konuyla ilgili olarak doğrudan atasözü ve deyimleri kullanır. Ankaravî'nin şerhinde kullandığı darb-ı meseller şunlardır:

đarb-ı meşel olur belā gelmezden evvel anuñ def'ine sa'ı eylemege ve anuñçün ağlayub feryād eylemege (P415a)

đarb-ı meşel olmuşdur ve beynennās ni'met niqmetsiz olmaz (28) ve yüs'r 'usretsiz bulunmaz demek mağallerinde bu meşel dinile gelmişdür (P475a)

meşhür meşeldür ki kelb kendü yāresini kendü yalar ve bu meşel bir faķır ü (19) zelīlūñ kendü derdine kendü dermān eylesesinden kināyet olur (P495a)

meşhür meşel olmuşdur ki kaba şaķal aħmaķ kendü evinde olanı bilmedüğini küse anuñ evinde olanı bilür dirler (41) ve aħmaķ kendü hāne-yi derūnında olan hālını bilmeyüb 'āķıl anuñ aħvālinden haberdār olduğundan bunu đarb-ı meşel iderler (P498a)

meşhür meşel oldu kaçan bir kimse bir nesnenüñ zamānı geçdükdēn şoñra (19) aña kaçd u 'azīmet kılssa *ba'de ħarābü'l-Başra* dirler ve anuñ kaçd u 'azīmetinüñ 'abeş ü beyhūde olduğına bu meşel ile kināyet iderler (P415a)

maħbūbuñ gūşına maħabbet kılan **meşhür meşeldür** gūşvārına daħı maħabbet kıılır* (P428a)

*kulak aşkının değeri küpe aşkıyla belli olur

meşhür meşeldür ki gürbe kendü rü'yāsında dünbe görür* (P522a)

*Kedi rüyasında kuyruk yağı görürmüş

meşhūr meşeldür ki ebleh kehl olmaz belki ‘arīf (39) ü ‘āqıl olan kehl olur
(P628a)

meşhūr (33) **meşeldür** yalnız taş dīvār olmaz ve yalnız dīvār üzre hem saḳf-ı ḩāne
ṭurmaz (P413a)

anuñçün **ḩarb** (34) **olunır** ki tā mücemmed olan ‘aklı ḩaḩīḩat-i ma‘nāyı bilmek
cānibine seyl gibi revān eyleye ve aṣl ma‘nāyı feh̄m eylemege delīl ola (P394b)

ḩaçan pīl nāyim olsa ve rü’yāsında Hindūstānı (34) görse ḩayd u bendi ḩaṭ‘ eyleyüb
kendü dostlarından ürker pes buni ṣol kimseler ḩaḩḩında **ḩarb-ı meşel** eylerler ki
nāyim olduḩda ‘ālem-i ervāḩı (35) göre ve ol ‘āleme kemāl-i meyl ve ta‘alluḩından
ḩuyūd-ı beşeriyyeyi ve ta‘alluḩāt-ı dünyāviyyeyi ḩaṭ‘ eyleye (P576b)

“ne ṣiṣ yanar ve ne et göynüb ḩām u nāpuḩte ḩalur” (P403a)

“Ferec-i ‘Araba mākiyān gösterdi aña ḩorūs virdi”* (P404a)

*Kadın gösterip erkek vermek

nitekim ekṣer ḩātūn bir kimseye nefrīn ü la‘net itmek istese elini aña ḩarṣu
idüb **yüzüñi cān alıcı görsin** dir eger iki eliyle bile (35) iṣāret eylerse kemāl-i
nefrīn murād olur ve meded seni baña gerekmez ben senden bīzārum dimek
ma‘nāsını īḩām ḩılır (P404a)

eḩārib ‘aḩārib gibidür* dimiṣler ḩıṣmlaruñ ma‘nāda ḩaṣmlaruñ eledd ü
eṣeddidür (P510a)

*Akrabalar akrep gibidir

ve sözi çok söyleyen kimse eger şıdk söylese de içinde birkaç dürüg tîre söz söylemekden hālî olmaz (P472a)

Türk anuñ kabûli benüm **başım gözim üstüne** olsun dimegi ĩhām kıldı (P477b)

bir kimseyi çok güler görürseler **bişmiş baş gibi ne şırdursın** dirler (P470b)

Ankaravî, Türkçe deyim ve atasözlerinin yanı sıra konunun bütünlüğüne uygun Arapça ve Farsça darb-ı meseller de kullanmıştır:

*“men yesma‘ yaħal”**(P565a), (P570a)

*Kim duysa bozulur.

Atilla İlhan'ın “An Gelir” isimli şiirindeki “kim duysa / korkudan ölür” mısraı ile benzerdir.

*sebbiti'l-‘arşe summe unkuş**(P467a)

*Binayı tespit et, sonra nakış et. Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s.502

*elħadîsu zūşucūn**(P471b)

*Laf, lafı açar.

*cān-ı cāhil besaħtî erzānist**(P518b)

*Câhillerin cânı zahmete layıktır. Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 12, s. 152.

Şârihin şerhin yorumuna uygun olarak verdiği aşağıdaki beyt, Arapça atasözüdür ve bizdeki benzer bir atasözüne paraleldir:

Ve men yekunu'l-gurābu lehu delîlān

Yemurru bihi ‘alī ceyfi’l-kilāb (P545b)*

*“Kimin rehberi karga ise, onu köpek leşine götürür.”

Arapça bu beyit bizdeki “klavuzu karga olanın burnu b*ktan kalkmaz” atasözü ile paraleldir.

6.2. Kıyafetnâmeler

İslamiyetten çok önceleri ortaya çıkayan kıyafet ilmi; insanların fizikî özelliklerinden yola çıkarak onların kişilikleri hakkında bilgi veren bir ilimdir. Şerhinde Ankaravî de kıyafet ilmine dair bilgi vermiştir:

“Ol nesneyi ki kaba şakallu kendü hānesinde gör- (38) medi kuse üzre ol yekāyek pedīd oldı *lihyānī* kaba şakallu dimekdür bunda ebleh ü ahmağ dimeden kināyet olur ki **kıyāfetnāmelerde** (39) **kaba şakal olan kimseler ekser ahmağ olur dimişlerdür** ve *kūsec* hāffü’l-lihye olan kimseye dirler **ekser kūsec olanlar zīrek ü ‘āqıl olur** (40) **dimişlerdür**” (P498a)

6.3. Halk İnanışları

Halk inanışları, kendi öz kültürlerinden beslenerek günümüze dek gelmişlerdir. Onlar bir nevi günlük hayatın yaşama yasalarını oluştururlar. Zaman zaman farklı din ve kültürle etkilişime girilmesi de bu inanışların çerçevesinin gelişmesinde etkili olmuştur. Ankaravî şerhinde aşağıdaki örnekte olduğu gibi halk inanışlarından faydalanmıştır:

“nitekim **evvel zamānda olan Tātār tayifesi kaçan kendülere mü‘teallik bir kimse haste olsa anuñ akrabası** (16) **bir yire gelüb āsmān tarafına oğ atarlardı** anlar böyle i’tikād iderlerdi ki melekü’l-mevt āsmān cānibindedür ol haste olan hāneye hevā- (17) dan berī gelür ve anuñ cānını bedeninden nez‘ kılar pes hevā cānibine tīr atarlardı tā kim anlaruñ sihāmından melekü’l-mevt hāvıf ide ve ol hastenuñ (18) cānını alamayub gide eger ba‘zı haste şıḥḥat bulsa anlar melekü’l-mevt bizüm

tîrimizden firâr kıldı ve hastemüz anuñ pençesinden necât buldı (19) dirlerdi ve eger ol haste ölürse ol melekü'l-mevt bir gözlü yerden geldi ve onun cānını aldı diyü i'tikād iderlerdi ey muhyî ve mümît (20) olan Hudādan gāfil olan nādān sen hem isterseñ cāhil olan Tātār ŧāyifesi gibi **cān nez'ini def' eylemeden ötürî āsmān cānibine oĸ (21) at ve kendüñden veyā bir dostuñdan nez'-i cānı def' it'** (P407b)

Tütsüleme, halk arasında nazar değen kişileri iyileştirmek kullanılan bir yöntemdir. Tütsü için de genel olarak üzerlik otu kullanılır (Çıblak, 2004: 15). Halk kültürü unsurlarını da şerhinde kullanan Ankaravî, kötü göz değmesin diye üzerklik yakıldığını aşağıdaki beytin şerhinde ifade eder:

“(2828) Mesnevi

Men sipend ezçesm-i bed kerdem pedîd

Dersipendem nîz çesm-i bed resîd

Ben çesm-i bedden ötürî sipend zāhir eyledüm ya'nî (23) çesm-i bedüñ def'inden ötürî **üzerlik yakdum ve anı zāhir itdüm** benüm sipendümi daĸı çesm-i bed irişdi meşhürdür ki **yaramaz gözi def'den ötürî (24) üzerlik yakarlar** ol daĸı kendü yār-ı 'azîzüñ bu kadar ikrāmını ve iltifâtını görüb çesm-i bed degmesün diyü üzerklik yakmış egerçi üzerklik yakmak (25) çesm-i bedi def' kılmakdan ötürî ĸalka bir 'ādet olmuşdur ammā kazā-yı Hakkı ol def' kılmāğa sebep olmaz” (P538a)

6.4. Muammâ

Edebiyatımızda bir sözü üzeri kapalı söylerek işaret yolu ile bir söz ya da kavrama işaret eden anlaşılması zor ifadelere muammâ denilmektedir. Bilmece niteliğinde söylenen sözlerdir. Ankaravî de şerhinde muammâ ile ilgili bilgiler verir:

“(1746) Mesnevi

Tu mebîn ĸallābi-yi ĩn aĸterān

'Aşk-ı ĸod berĸalbzen bĩn ey muhān

Sen bu aḥterler ḳallābluḡını görme kendü ‘aşkuñı ey ḥor u ḥaḳīr zenüñ (15) ḳalbi üzre gör *aḥterlerüñ ḳallābluḡından* murād zāhiren maḥbūbe olan zenler ve nefsānī olan şehvetlerle lāḡ eylemesi ve müsā‘id ḳılması olur nite- (16) kim bu sürḥda *ṣehvāt u zenān muḍāḥike ḡüften īn dūnyāest* diyü bu ma‘nāyı mü‘eyyid taḥḳīḳ ü taṣrīḥ buyurmışlardır *muhān* zamm-ı mīmle ḥod u ḥaḳīr (17) ma‘nāsınadır ve mıṣra‘-ı s̄ānīde olan *zenden* murād ‘avretdür ve zen ki ḳalbi nezdür ve **bunda mu‘ammā ṭarīḳi üzre nez taṣḥīf olunub ner olur** pes (18) *ḳalbzenden* murād **ṭarīḳ-i mu‘ammāda ḳā‘ide-yi taṣḥīf üzre nerdür** bunu muḥaḳḳaḳ bil mu‘ammā ‘ilmine ‘ālim olanlar bilür ki ḳalb-i kelime ve taṣḥīf anlaruñ (19) ḳā‘idesindendür ve bu maḥalle münāsib olan ma‘nā-yı taḥḳīḳ budur ve bu ki sibāḳ ve siyāḳ-ı kelām hem delālet ü şehādet eyler nitekim bu beyt münāsebetiyle (20) bu meseli getürmişler ve bu meşelde bu ma‘nāyı mü‘eyyid

“*Meşnevi*”

Derlivāṭa mīfetīd ezḳaḥṭ-ı zen

*Fā‘il ü mef‘ül rüsvāy-ı zemer*²⁴

diyü bu beytle taṣrīḥ itmışler- (21) dūr su‘āl olunursa ki Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesenallāhu sırrahu’l-‘azīz **mıṣra‘-ı s̄ānīde mu‘ammā iḥtiyār itmelerinde** ve mef‘ül-i ḳalbzen ile ta‘bīr ḳılmalarında nükte (22) nedür nükte kelāmlarını daḡı ol fi‘le delālet eyleyen ismden teb‘īd eylemek ve daḡı anı mestūr ḳılmaḡa ve kināyetle söylemege ta‘līm ḳılmaḡdur ve eger söylemesi berāy-ı maṣlaḥat (23) vācib ü lāzım gelürse ‘azīzler lisānından anı ta‘bīr eylemekdür nitekim bu meşelde ol zenler ṭayifesinden birinüñ lisānından naḳl ḳılmışdur ve burada (24) ṣāriḥlerüñ bu beyt-i ṣerīfe virdükleri ma‘nā ṣifā-yı ṣadrdan dūr ve maḥalle münāsib olmadan ḳatı mehcürdür” (P479b)

²⁴ “Kadın kıtlıḡından livātaya düṣtünüz. Fāil ve mef‘ül zamanın rezilidir.” Konuk, *Mesnevī-i Ṣerīf Ṣerhi*, C. 11. s. 559. [Mesnevī’nin VI. cildinin 1752 numaralı beytidir.]

6.5. Meddahlık ve Kıssahanlık

Topluluk önünde çeşitli hikâye ve kıssa anlatarak halkı eğlendiren kişiye meddah denilmektedir. Osmanlılarda bu terim, “kıssahan” yerine de kullanılmıştır. Ankaravî, Mesnevî beyitlerinden hareketle altıncı cildin şerhinde kıssahanların özellikleri sıralanmıştır:

“(1671) *Meşnevî*

Tu nebişnîdî ki ân pürkand leb

Ğadr-ı hayyâtân hemî güftî beşeb

Ey şüfî sen işitmedüñ mi ki ol pürkand leb ya‘nî şîrîn (13) zebân olan kışşah‘ân giceyle hayyâtlaruñ ğadr u hıyânetini meclisinde hâzır olanlara ve anuñ kelâmını aşğâ kılanlara söylerdi *pürkand leb* (14) kışşah‘âna dirler şîrîn zebân ve âhlâ dehân olub müstem‘în anuñ kelâmında lezzet ü halâvet buldukları i‘tibârla

(1672) *Meşnevî*

Dâstân-ı derdüzdi-yî (15) ân t̄âyife

Mîñümüd esfânehâ-yı sâlîfe

Ol hayyâtlar t̄âyifesinüñ dâstânını sâlîfe olan efsâneleri ve sâbıka olan hikâyetleri (16) gösterürdi bu dañı vechdür ol t̄âyifenüñ düzdliginüñ dâstânını hikâyât-ı sâlîfde gösterdi ve sâbıka olan efsâneler zammında (17) müstem‘îne ‘ayân u beyân eyledi

(1673) *Meşnevî*

Qışsa-yı p̄ärerübâyî derbürîn

Mîhikâyet kerd u bâân u ñ

Ol kãnd leb olan kışşah‘ân bürîn vaqtinde (18) derzîlerüñ p̄ärerübâluğ kışşası ya‘nî bir kimsenüñ câmesini kesmeklük zamânında derzîlerüñ p̄äre kãpmaları hikâyesini buña ve aña (19) ol şîrîn zebân hikâyet eyledi

(1674) *Meşnevî*

Dersemer mîh'ānd düzdînāmeyî

Gird-i ū cem'āmede hengāmeyî

Semerde bir **düzdînāme okudu** ya'nî hikāyet (20) eylemede sārîkler kışşası meş'tür olmuş bir kitāb okudu ol **kışşah'ānuñ eṭrāfına bir henngāme cem' gelmiş ve bir kavm anuñ sözünü (21) diñlemeden ötüri meclisine hāzır olmuş idi**

(1675) *Meşnevî*

Müstemi' çün yāft cāzib z'ān vüfūd

Cümle eczāeş hikāyet geşte būd

Çünkü ol şîrîn (22) leb ol vüfūddan cāzib müstemi' oldı *vüfūd* vefdüñ cem'idür bunda *vüfūd* cemā'at ma'nāsına olur ya'nî **çünkü ol kışşah'ān kendü meclisinde (23) hāzır olan cemā'atden kelām cezb idici müstemi' buldı anuñ cümle eczāsı hikāyet olmuş idi ve anlaruñ hasen istimā'ını görüb hikāyet (24) söylemede tamām şevke ve zevke gelmiş idi** ” (P476a)

6.6. Ağıt Yakıcılar

Şârih, ücret karşılığında mersiye düzen (ağıt yakan) ve bu yolla geçimini sağlayan mersiyeci/sinezen kimselere de göndermede bulunmuştur.

“(805) *Meşnevî*

Mersiye sāzem ki merd-i şā'irem

Tā ezīncā berg ü lālēngī berem

Anuñ evşāfını rişte-yi takrîre dizem de (16) bir mersiyye düzem ki ben merd-i şā'irem tā kim bu yerden azık ve bişî eyledüm ya'nî mersiyyeyi söylemekle ve ol re'isüñ evşāfını ta'bîr eyledüğim (17) sebebiyle bu mecma'dan bir miqdār **ta'am u ğidā alam** ve ol re'isüñ cānı için hayr du'ālar kılam didi” (P428a)

6.7. Argo

Bazen Mesnevî beyitlerinde ve buna bağı olarak şerhte de argo ve kaba sövgü ifadelerine rastlanmaktadır:

“(730) *Mesnevî*

Ḳaltabānā mīnedānī guh meḥūr

V'er hemīdānī bezen maḳṣūd ber

Ey ḳaltabān bilmez iseñ herze yime ya^{‘nī} **ey deyyūs** çünkim (5) bir nesneyi bilmezsen anı dime ve eger bilür iseñ maḳṣūd üzre çal *bezen* bunda çal ma^{‘nāsın}adur *maḳṣūd-ber* ber-maḳṣūd taḳdīrinde olur ya^{‘nī} (6) eger söyledüğüñ sözden maḳṣūd ne idüğüni bilür iseñ sāzı maḳṣūd üzre çal didi

(731) *Mesnevî*

Ān begū ey gīc ki mīdāniyeş

Mīnedānem (7) mīnedānem dermekeş

Ey ebleh söyle ki anı bilürsin bilmezem bilmezem dimegi çekme ve bu güne edāları tekrār tekrār itme didi” (P424b)

7. KÜLTÜREL UNSURLAR

7.1. Belâgat

Belâgat sözlükte “sözün fasih ve açık seçik olması” anlamındadır. Bunun yanı sıra sözün, fasih olmakla beraber yer ve zamana da uygun olması gerekir. Diğer bir deyişle bir fikrin sözlü veya yazılı olarak yerinde, yeterince ve zamanında ve açık seçik ifade edilmesidir. Şârih, bazı yerlerde belâgat ilmine vurgu yapmıştır:

“pes ol gūsālenüñ ol ḳavme ḳible olması Ḥazret-i Cibrīlūñ nūrı ve anuñ eşeri vāsīta- (20) sıyladur ki ol nūr cesed-i ‘icli şavt eylemege götürdi ve ol eşer Resūldan ḥayāt bulan ‘icl cesedinüñ ḳible-yi kerem olması ḳible-yi şāhīb-i kerem (21) veyāḥūd ḳible-yi ḫālib-i kerem taḳdīrinde ola ki muzāf-ı muḳadder olmaḳ **ḳā‘ide-yi belâgatdur**

şāhib-i kerem taqdīr olunsa *şāhib-i keremden* murād Sāmīrī (22) olur ki Sāmīrī sūhā vü kerem şāhibi bir kimse idi” (P501a)

7.2. Tezhip

Tezhip, el yazması kitapların kenarlarında kullanılan süsleme sanatıdır. Şārih, aşağıdaki örnekte olduğu gibi mushafın kenarlarının altın yaldızla süslendiğinden bahseder:

“(1289) *Meşnevī*

‘Aşrhā-yı muşhaf ezcā mīburīd

Mībiçefsānīd berrū ān pelīd

Ol ‘acūze muşhafuñ ‘aşrlarını yerinden kesdi ve kıopardı ol pelīd (2) yüzi üzre ol altunlu olan noqtaları yapışdırdı **‘aşrdan murād muşhafda olan şol noqtalardur ki fāşılada kātibler anı yā sürhdan veyā lāciverd-** (3) **den veyā altundan vaz’ eylerler** ekser ol āyetde bir noqta vaz’ idüb ol noqtayı ‘aşrda ‘alāmet iderler bunda ‘aşrdan murād ol ‘aşr için ‘alāmet (4) olan noqtalar oldukda kıābildür veyāhūd **kenār-ı muşhafda altundan ‘aşrlar yazarlar** ol ‘aşr olmak da kıābildür pes ol pelīd muşhaf-ı şerīfūñ ‘aşrlarını (5) yerinden kıoparub hāller gibi yüzine yapışdırdı” (P452b)

7.3. İlm-i Nücûm

Şārih şerhinde nücûm ilmine başvurmuş ve beyitlerdeki gök cisimleri hakkında bilgi vermiştir:

“(1085) *Meşnevī*

Hod tu dānī k’āftābī derHamel

Tā çı güyed bānebāt u bādaçal

Hod sen bilürsin ki bir āftāb burc-ı Hamelde (41) tā kim nebāra ve daçala ne söyler *daçal* hurmā ağacınıñ üzerinde olan hām u nāpuhte hurmālara dirler ya’nī ey ‘āqıl olan kimse **āftāb** [P441b] (1) **Hamel burcunda nebātlara ve hām olan hurmālara ne eyledüğünü hod sen bilürsin** bunu dağı bil ki Hāzret-i Muştafā

‘aleyhişşalatı vesselām āftāb-ı (2) rūhı Bilāl Hāzretlerinüñ vücūdına anı eyledi ve anı bahār zamānında olan nebātāt u reyāhīn gibi ter ü tāze kıldı” (P441a-b)

“(3236) *Meşnevî*

Çün zirūy-ı ĩn zemĭn tābed şurūķ

Men çirā bālā kunem z’ü der‘Ayūķ

Çünkü şurūķ (23) bu zemĭnün yüzünden dıraşşān olur ben yüzümü niçün ‘ayūķa eylerüm **‘Ayūķ bir nūrlu yıldızdur ki keheşāna karĭb olur ve o anuñ (24) ardınca toĝar dimişler** bunda muţlak āsmān murād olur ve tavzĭh-i ma‘nā böyle demek olur ki çünkü şurūķ-ı ĩlāhĭ ve envār-ı Rabbānĭ rüy-ı (25) zemĭnde bir insān-ı kāmilün maşrıķ-ı vücūdından tūlū‘ eyler ve zuhūra gelir ben bu ‘ālem-i ‘alā ve şüretā mekān-ı balā olan eflāk cānibine (26) niçün yüz getirürüm ve envārı andan taleb eylerüm” (P558a)

“(3465) *Meşnevî*

Elhāk ender zĭr ĩn çarĥ-ı kebūd

Ān çünān esbĭ beķadd u tek nebūd

(3466) *Meşnevî*

Mĭrubūdĭ (18) reng-i ũ her dĭderā

Merĥabā ān berķ ũ meh zāyĭderā

(3467) *Meşnevî*

Hemçü meh hemçü ‘Utārid tĭzrev

Gūyiyā şarşar ‘alef būdeş ne cev

Elhak bu çarĥ-ı kebūduñ zĭrinde (19) ya‘nĭ bu felek-i nĭlgūnuñ tahtında haķķā budur ki ķadd u hūda ve tek ü pūda ancılayım bir esb yoĝdı zĭrā ol esbün rengi her dĭdeyi ķapar (20) ya‘nĭ anuñ levni ve revnaķı şol mertebe-yi nūrānĭ idi ki aña nāzır

olan her başarı aḥz u ḥifz eylerdi merḥabā ol berke ve māhdan ṭoġmış ya‘nī bir kim (21) anı görseydi ol seyr u tekde bir ḥātīf gibi olan ve revnaḵ u ferde māhdan ṭoġmış gibi nūrānī olan esbe merḥabā dirdi ol (22) esb-i pürzav māh gibi ve ‘Uṭārid gibi tīzrev idi gūyiyā aña bād-ı şarşar ‘alef olmuş idi cev degül seb‘a-yı seyyārenüñ ve kevākib-i devvāre- (23) nūñ ziyāde tīzrevi mahdur ki māh otuz günde on iki burcı ḵaṭ‘ idüb kendü devrini tamām eyler ve andan geçdükden şoñra **‘Uṭārid tīzrevdür** ki (24) **‘Uṭārid her bir burcda on beş gün ḵarār eyler ve altı ayda on iki burcı ḵaṭ‘ idüb devrini tamām eyler** çünkim bunlar sāyir kevākib-i seyyāreden (25) seyrde esra‘ oldılar ise ol esb-i tīzrevüñ sür‘at-ı seyrini bu iki kevkebüñ seyrine teşbīh buyurmuşlardur ve dimişlerdür ki ol esb ḥoş dev [H374a] māh (26) gibi ve ‘Uṭārid gibi zemīn üzre tīzrev idi gūyiyā aña ‘alef ü ğidā cev olmadı bād-ı şarşar oldı” (P569a)

7.4. Yer Adları

Ankaravî, şerhinde beyitlerde geçen yer adlarına dair bazen kısa bazen de ayrıntılı bilgiler vermiştir:

“**Bābil** ‘Irākda şol mevzi‘iñ ismidür ki Hārūt u Mārūt anda olan ḵuyuda ḥabs olunmuşlardur” (P409b)

“**Ḥiṭā** ḥā-yı mu‘cemenüñ fetḥasıyla bir diyāruñ ismidür” (P476b)

“**Belḥ** bir şehrüñ ismidür ki evvel dārü’s-salṭanat idi” (P480a)

“**Merv** daḥı bir şehrüñ ismidür ki ol daḥı bir zamān dārü’s-salṭanat oldı” (P480a)

“**Ḥārakān** Semerḵand ḵaryelerinden bir ḵaryenüñ ismidür” (P499b)

“**Ṭalakān** iki şehrdür biri Belḥle (7) Merv ortasında ve biri daḥı Ġazvīnle Ebher ortasındadır” (P499b)

“**Şüşter** ‘Acem diyārında bir şehrüñ nāmıdur **anuñ ḵumaşı ḵatı ḥüb olur** gāhī anuñ kumaşına daḥı maḥallüñ ismi ḥālā ıtlāk (25) idüb Şüşter dirler” (P618a)

“**Tırāz** kesr-i ʔāyla bir ʃehrūñ ismidür” (P424b)

Şârih, yer adlarını verirken zaman zaman iki ʃehrin arasındaki mesafeden de bahsetmiş ve buradaki insanların dînî anlayışlarını dahi kıyaslamıştır:

“**Merğāz** bir ʃehrūñ adıdır ve **Rāz** hem bir ʃehrūñ adıdır ve **bu iki ʃehrūñ mābeyninde ḥaylī mesāfe vardur** ve birinūñ **ḳavmi müşrik ü kāfir** (6) ve birinūñ daḥı **mü'min ü sünnī** vāḳi⁶ olduğundan bu iki ʃehrūñ ḳavmi biri birlerine zıdd vāḳi⁶ olmuştur” (P520a)

8. İSMAİL RÜSŪHÎ ANKARAVÎ'NİN DİĞER MESNEVÎ ŞÂRİHLERİ İLE ETKİLEŞİMİ

Mesnevî'nin Mevlânâ tarafından kaleme alınmasından bu yana esere, gerek Farsça gerek Türkçe pek çok tercüme ve ʃerhler yazılmıştır. Mesnevî'ye ilk ʃerhler 16. yüzyılda yazılmaya başlanmış ve yine esrin tamamı da bu asırda ʃerh edilmiştir.

Ankaravî, Mesnevî beyitlerini yorumlarken zaman zaman kendinden önce Mesnevî'yi ʃerh etmiş ʃârihlerin görüşlerine göndermelerde bulunmuş onlara katıldığı veyahut onların gözden kaçırdığını düşündüğü noktaları dile getirmiştir. Bunu çoğu zaman ʃârihin ismini vererek yapsa da bazı durumlarda isim vermeden de genel göndermelerde bulunmuştur.

8.1. Ankaravî-Sürûrî

Mustafa Sürûrî (ö. 1561), Mesnevî'nin altı cildine de ʃerh yazan ilk isimdir. Mesnevî'nin ilk tam ʃerhi olan eserini 16. asırda Farsça kaleme almıştır.

Ankaravî ʃerhinde zaman zaman Sürûrî'nin söylediklerini tasdik eder ve onun da konu ile ilgili aynı düşüncede olduğunu belirtir:

“ve merḥūm **Sürürî Efendi daḥı ma'nāyı iḥtiyār ḳılmışdur**”(P424b)

“**Sürürî Efendi merḥūm daḥı bu meşelūñ aşlı ve ḥaḳıḳati böyle olduğına** (29) **zāhib olub dimişdür** ey emīn o uyluḡuñ eṫrāfi boyunla geldi ya'nī uyluḡuñ eti egerçi

nefis ve boynun eti egerçi hasîsdür lîkin biri birinsüz (30) olamaz zîrâ sürûr u ni‘met ve gam u ni‘met ve genc ü mâr ve gül ü hâr ve yâr u agyâr biri birine qarîndür ve yârdur” (P475a)

Şârih, Sürûrî’nin görüşlerine katılmadığı noktalarda ise onun düşüncesini eleştirmekten çekinmez. Gerekçeleri ile Sürûrî’nin fikrine neden katılmadığını belirterek kendine göre beyitteki asıl manayı açıklar:

“Sürûrî merhûm bu beytüñ ma‘nâ- (7) sında hatâ eylemişdür aşhâbenâda aşhâyı şahvdan tutub benâ‘arûsrâ beḥâne âverden bâşed ve ma‘nâ Hâk zâhir şud ve evliyâ ki bemenzile-yi ‘arâyis-i (8) Allâhend îşânra beḥalvethâne râh-ı dâd beşadr serâ mütemekkin gerdânîd dimişdür lîkin münâsebetden hâlî söylemişdür vâşıl-ı ma‘nâ budur ki aşhâbunâ- (9) da ḥarf-i nidâ muḥadderâ olub ey bizüm aşhâbımız dimek ola ve taḥdîr-i kelâm böyle dimek olur ki her şol kimse ki sebep üzre lertzân olur ol (10) aşhâb-ı ma‘firetten degildür lîkin ey bizüm aşhâbımız aşhâb-ı ma‘firet olana Hâk Te‘âlâ Ḥâzretleri ḥaḳîkat kapusını açdı ve anları serây-ı ḥaḳîkatüñ (11) şadrına dek iletirdi ve ma‘ḳid-i şıdkda sâkin itdi” (P516b)

Bazı durumlarda da şârih, Sürûrî’nin görüşünü beğenmez ve yeterli bulmaz. Onun fikrini belirttikten sonra “ammâ” diyerek kendi alternatif görüşünü ayrıntılı bir şekilde açıklar.

“Sürûrî merhûm dahı desthûş hûb dest ve nâzperver ma‘nâsınadur dimişdür ammâ dest- (30) hûş ey hoş şan‘at dimek ma‘nâsına olmak zıkr-i sebep irâde-yi müsebbib tarîki üzre ḳâ‘ideye muvâfiḳdur ya‘nî ey elinüñ şan‘atı (31) hoş senüñ şan‘atuñ kendü elüñden ḳurtulmaduḳı gibi sen hem kendü şâni‘üñüñ dest-i taşarrufından [H47a] niçe ḳurtulursın ve anuñ ḥükminden (32) ve irâdetinden ḳaçub ne cânibe firâr ḳılursın” (P407b)

8.2. Ankaravî-Şemî

Mustafa Şemî Efendi (ö. 1600) 16. asırda Mesnevî'nin tamamına Türkçe şerh yazan ilk şârihtir. Şemî'nin şerhi, muhtasar ve mensur olup dokuz yılda tamamlanmıştır (Güleç, 2008; 139-140).

Şemî ve Ankaravî'nin şerh üslubu birbirinden oldukça farklıdır. Şemî beyitleri mısra mısra tercüme ederken Ankaravî beyit beyit tercüme etmiştir. Şemî metin içinde veremediği gramer bilgilerini haşiye olarak verirken Ankaravî hem kelime ve gramer bilgilerine hem de beytin bütüncül anlamına önem vermiştir.

Ankaravî, Şemî'den bahsederken genel olarak ona katılmadığı noktaları belirtir ve onu eleştirmekten çekinmez. Ona göre Şemî bazı beyitleri yorumlarken hataya düşmüş ve hatta bazen beyitlerin maksadını dahi anlayamamıştır. O, bunu çoğu kez sebepleri ile birlikte açıklar. Aşağıdaki örneklerde şârih, Mesnevî'nin yedi cilt olduğu meselesi üzerinden Şemî'ye atıfta bulunmuştur. Şemî'nin Mesnevî'nin altı cilt olduğu yönündeki görüşünü kabul etmemekle birlikte Mesnevî'nin altıncı cildinde geçen “dertamām-ı Meşnevî” ifadesi ile Mesnevî'nin tamamlandığı düşüncesinin de doğru olmadığını belirtir:

“zîrâ Meşnevî-yi Şerîf tamâm olduğu vaktde pîşkeş getirürüm dimekle elbette cild-i sâdisüñ âhîrinde tamâm olmak lâzım (5) gelmez belki Meşnevî-yi Şerîf tamâm olduğda saña ey Hüsameddîn bu kısım-ı sâdisi hediye kılurum demek olur ve **Şemî** merhūmuñ Hâzret-i Mevlânâ bu beyt-i şerî- (6) fiyle kerâmet izhâr eylemişdür zîrâ kısım-ı sâdis henüz tamâm olmadan itmâmına işâret vâkîcî olmuşdur ve Meşnevî hemân altı defter olduğına işâret (7) vardır ki **dertamām-ı Meşnevî terkîbinden rüşen ü zâhirdür didüğü söz yerinde degüldür** ve anuñ sözünüñ yerinde olması ve ehl-i ma'rifet olan kimseler katında (8) maqbûl gelmemesi huşûsında olan hücec ü delâyl cild-i sâbi'üñ muqaddimesinde 'itirâz-ı şalişde tafşîl ü taḥkîk olunmuşdur anda taleb olına” (P386b-P387a)

Şârih, Mevlânâ'nın Mesnevî'nin tamamlanmasına dair kinaye ile söylediği sözlerin Şem'î tarafından fehmedilemediğini söyleyerek onu eleştirir. Ayrıca bu beyitlerdeki mananın yeni başlayanların kavrama seviyesine yakın olmadığını ve ilâhî destur ile söylenmesi gereken bir takım sırların kinaye ve gizleme yoluyla aktarıldığını söyler:

“anuñçün Şem'î merhûm bile bu kinâyât üzere (37) söylenen ebyât-ı şerîfedeñ maķşûd ne idigüni bir hoş fehm idemeyüb *dertamâm-ı Meşnevî* Hazret-i Meşnevînüñ kısm-ı sâdisde tamâm olmasına ve dağı bu beytler Meşnevî-yi Şerîfüñ hemân şeş mücelled olmasına delâlet eyler dimişdür ve *bûki fimâ ba'd destûrı resed* nüktesinden ve *râzhâ-yı güftenî* (38) *güfte şevved* kinâyesinden gâfil olmuşdur çünkim bu pürkinâyât olan ebyât-ı şerîfe mübtedîniñ fehmine nev'an nezdikter degildür pes buyurdular ki bolayki (39) bundan soñra destûr-ı ilâhî ola ve söylenmesi lâzım olan râzlar bir beyânla söylene ki ol bu kinâyât-ı daķıke ve maħfiyye tariķi üzere söylenen ebyât-ı (40) gâmızadan mübtedînüñ fehmine akreb gele” (P387a)

Ankaravî, aşıağıda verilen örnekte de bazı şaâihlerin, bazı beyitleri farklı bir vech üzere yorumladıklarını ve bu yüzden de hataya düştüklerini söyler ve Şem'î'yi de buna örnek gösterir:

“velîkin bu beytleri şârih-i mesnevî olanlar bir âher vech üzere te'vîl itmişler ammâ nazar olınsa münâsebetden ba'îd gitmişlerdür maħalle münâsib (5) olan ma'nâ aşl budur meşelâ Şem'î merhûm böyle dir şâhib-i 'aql olan kimse su'âlde bir cûd u 'aţâya t̄alibdür ki ol cûd u 'aţâ bu cihânda (6) yokdur” (P458a)

Şem'î'nin Cân-ı Âlem ile birlikte hataya düştüğünü ve tevilinin yerinde olmadığını açıkça belirtir:

“Şem‘î merhūmuñ ve Cān-ı ‘Ālem merhūmuñ itdükləri te‘viller bu maħalde yerinde olmaz [muħaşşıl-ı kelām -H] ey şūfî bu ehl-i dünyādan (13) olan rencūr mürde hükmindedür bu rencūr şüretde eger maķbere içre pest olmadıysa ve gūre şüretā düħül kılmadıysa ol bīmāruñ düdmān cisminde (14) gūrlar gelmişdür anuñ her bir ħissi ma‘nada ölmüşdür ve kendü maħall ü mevzi‘inde mürde gibi medfün olmuşdur ķabr içre medfün olan mevtāya niçe (15) bir sözi ismā‘ eylemege ķādir ve ifhām eylemege mālİK olamaz iseñ bu mürdeye daħı bir kelāmı ismā‘ eylemege ķādir olamazsın” (P468b)

Aşağıdaki örnekte de şârih, Şem‘î’nin Sürûrî’nin sözünü anlayamadığını ve hataya düştüğünü belirterek onu eleştirir:

“Ol kafāyı gördüñ şafāyı hem gör zîrā ey emîn uyluķ ħarafı boyun ile geldi *girdrān bāgerden āmed* demek yūsır (24) u feraħt ‘usr u teraħtla geldi dimeden kināyet olur ve bu meşelüñ aşlı ķaşşāblar dükkānında ve terāzūsında ola gelmişdür kaçan bir kimse (25) ķaşşāblardan et almaķ lāzım gelse aña bir iki vaķıyye uyluķ etinden ve buķ eṫrāfindan virseler bir miķdār daħı terāzūya anuñ yanınca (26) gerdān pāresi ķorlar vezn tamām olduķdan soñra ol gerdān pāresini dilüb ol buķ etinüñ pāçesine geçirürler ve buķ eti nefīs (27) ve gerdān eti aña nisbetle ħasīsdür līkin ekser biri birinsüz olmaduğına bināen ħarb-ı meşel olmuşdur ve beynennās ni‘met niķmetsiz olmaz (28) ve yūsır ‘usretsiz bulunmaz demek maħallerinde bu meşel dinile gelmişdür Sürürî Efendi merhūm daħı bu meşelüñ aşlı ve ħaķīķati böyle olduğına (29) zāhib olub dimişdür ey emîn o uyluđuñ eṫrāfı boyunla geldi ya‘nî uyluđuñ eti egerçi nefīs ve boynuñ eti egerçi ħasīsdür līkin biri birinsüz (30) olamaz zîrā sürür u ni‘met ve ğam u niķmet ve genc ü mār ve gül ü ħār ve yār u ađyār biri birine ķarīndür ve yārdur intehā kelāmehu ve Ĥazret-i Meşnevīnüñ (31) birķaç mevzi‘inde bu meşelüñ aşlı ķaşşāblar dükkānına maħşūş olduğına Ĥazret-i Mevlānā

[minkulli'l-vücūh evlīnā ḳaddesenāllāhu bisırrihi'l- a'lā -H] taṣrīḥ itmişler- (32) dūr ammā **Şem'î Sürürî merḫūmuñ kelāmını fehm idemeyüb** anuñ uyluğuñ eti nefīs ve boynunuñ eti ḥabīsdür dimesinden murād 'avretüñ uyluğuñ (33) eti nefīs ve erek boynunuñ eti ḥabīsdür dimekdür zu'm eyleyüb uyluğuñ eṭrāfı boyına gelmez diyü taḥṭiye itmiş ve yābāna gitmişdür (34) ve iṣṭihād için Mihr-i Müşteriden hem bir iki beyt getürmişdür ammā bu meşelüñ me'āḥizi ve aşlı 'avretüñ uyluğuyla erek boynı (35) degildür” (P475a)

Ankaravî, Şem'î'nin Mesnevî beyitlerindeki kelimelerin okunuşunda da hataya düştüğünü sebepleri ile belirtir:

“ammā **Şem'î merḫūm bāmükisān** bā ile olduğunu (5) **cāyiz tutmamuş ve nūn-ı nāfiye ile olmak lāzımdur diyüb böyle dimişdür ki mükīs mīmüñ ve kāf-ı** 'Arabīnünñ kesriyle muḥābā ma'nāsınadır ki şerm (6) ü ḥürmet ma'nāsınadır 'Arab *ḥabāhu* fi'l- i bey'dür kaçan bir kimse muḥābā ile ya'nī metā'anuñ 'aybına nazar eylese ve aña bir metā'ı ri'āyet ṭarīkiyle virse (7) pes mükīs bu i'tibār ile gāyet ḥüb vāki' olmuşdur *nāmükīsān* şerm ü ḥürmet ü ri'āyetsüzler ma'nāsına olur” (P452a)

Şârih, aşağıda “begüftî” kelimesinin izahında da kelimenin hikâye kipinde olduğunu hitap kipinde olmadığını belirterek Şem'î ve Cān-ı Âlem'in bu konuda zanna düştüklerini belirtir:

“*begüftî*de olan *yā* hikâye içindir ḥiṭāb için (33) degildür **gaflet olunmaya** ki **Şem'î** [merḫūm -H] Cān-ı 'Âlem [merḫūm -H] **ḥiṭāb için zann eylemişdür anlaruñ virdüğü ma'nā ihtiyār kılınmaya**” (P409a)

Ankaravî, Şem’î’ye bazen isim vermeden genel bir gönderme yapar. “Bazılar” dediği şârihler içinde Şem’î de vardır. Ayrıca son örnekte hiçbir ifade kullanmadan dolaylı yoldan ona gönderme yapmıştır:

“**ba’zılar** *desthûş* bu gûne maħalde zebûn u (29) ‘âciz ma’nâsına isti’mâl olunur dimişlerdür ve Sürûrî merhûm daħı *desthûş* hûb dest ve nâzperver ma’nâsınadır dimişdür ammâ dest- (30) hûş ey hoş şan‘at demek ma’nâsına olmak zıkr-i sebeb irâde-yi müsebbeb t̄arîķi üzre kâ‘ideye muvâfıķdur ya‘nî ey elinüñ şan‘atı (31) hoş senüñ şan‘atuñ kendü elüñden ķurtulmaduđı gibi sen hem kendü şâni‘üñüñ dest-i taşarrufından [H47a] niçe ķurtulursın ve anuñ hûkminden (32) ve irâdetinden kaçub ne cânibe firâr ķılursın”(P407b)

“**ba’zı şârihler** *güsîl* kâf-1 Fârisînüñ [H20b] zammesiyle egerçi bir yere ve bir yola ve bir nesneye göndermek (24) ma’nâsınadır lîkin bunda delâlet eyleyemek ma’nâsınadır isti’mâl hasebiyle dimişlerdür eger *güsîl* lûgatlerde [bu ma’nâlara +H] bulunursa bu daħı vechden hâlî olmaz (25) ammâ *güsîl* üzmek ve kaç‘ itmek ma’nâsına geldüğinden lûgatlarda muşarraħdur bu ma’nâ üzre ‘akl-1 mücemmedi maħallinden üze ve anuñ füsürdelüğini kaç‘ eyleye (26) demek olur” (P394b)

“Ki baña ol (5) üstâdluķ pervâsı yoķdur kendümden ve kendümüñ şaķalından baña yâd yoķdur *üstâd* bunda üstâdî taķdîrinde maşdardur ism degildür ve nûnla oķıyub (6) ma’nâyı aña göre virmek ğalaţdur münâsib degildür” (P498a)

8.3. Ankaravî-Cân-ı Âlem

Pîr Muhammed Efendi, mutasavvıflar arasında Cân-ı Âlem, halk arasında Şeyh Budak ismiyle meşhurdur (Güleç, 2009: 27). Ali Temizel, Pîr Muhammed’in Mesnevî’nin ilk dört cildini şerh ettiğini ancak ilk iki cildin nüshalarına ulaşılamadığını ve onun Mesnevî’yi “Hazînetü’l-Ebrâr” adıyla 1026/1617 yılında tamamladığını söyler (Temizel, 2009: 97). İsmail Güleç de Pir Muhammed’in Mesnevî’nin ilk dört cildini şerh ettiğini ve ilk iki cildin nüshalarının elde

edilemediğini belirtir (Güleç, 2008: 163). Şener Demirel ise Güleç ve Temizel'in aksine sadece Mesnevî'nin dördüncü cilt şerhi olduğunu söyler (Demirel, 2009: 27). Abdülkadir Dağlar “Şem’î Şem’ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt)” başlıklı tezinde Mesnevî'nin Türkçe tercümelelerinden bahsederken “Pîr Muhammed Efendi” başlığı altında Güleç'in de söylediği gibi ilk dört cildin şerhinin olduğunu söyler ve onun nüsha değerlendirmesine atıfta bulunur (Dağlar, 2009: 53). Turgut Koçoğlu da “Şem’î Şem’ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt)” isimli doktora tezinde Pîr Muhammed'in 4. cildin şerhini 1617'de tamamladığını ve aynı yılda vefat ettiğini söyler. Ömrü yetmediği için 5. ve 6. ciltleri şerh edemediğini de ilave ederek sadece dördüncü cildin nüshasının hangi kütüphanede kayıtlı olduğunu söylemekle yetinir (Koçoğlu, 2009: 11). Mehmet Özdemir “Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri” başlığı ile kaleme aldığı makalesinde Pîr Muhammed'in şerhine ait tespit ettiği nüshaları inceleyerek bunların Mesnevî'nin birinci ve üçüncü ciltlerine ait şerhler olduğunu belirtir ancak diğer ciltler hakkında bilgi vermez (Özdemir, 2016, 477).

Cân-ı Âlem hakkında bu güne dek yapılan araştırmalar incelediğinde hiçbir kayıta onun Mesnevî'nin altıncı cildini şerh ettiği ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak Ankaravî, 1036/1626'da tamamladığı altıncı cilt şerhinde altı defa Cân-ı Âlem'e atıfta bulunmuştur. Bu da gösteriyor ki Cân-ı Âlem Mesnevî'nin altıncı cildinin de şerhini yapmış ve Ankaravî de bunu ciddi bir şekilde okumuş ve onun şerhinden istifade etmiştir. Her ne kadar Cân-ı Âlem'in şerhi ile ilgili yapılan araştırmalar bu durumdan bahsetmese de aşağıdaki örnekler onun Mesnevî'nin altıncı cildine de şerh yazdığını doğrular niteliktedir. Eğer bunun aksi olmuş olsa idi Ankaravî kıyaslama yoluna gidemezdi.

Ankaravî, şerhinde Cân-ı Âlem'e katılmadığı noktaları izah ederek onu eleştirir. Gerekli gördüğü yerde muhatabı uyararak onun verdiği mananın tercih edilmemesi gerektiğini belirtir.

Şârih, Şem'î gibi Cân-ı Âlem'in de beyitte geçen kelimeyi yanlış anlamlandırıp hataya düştüğünü belirtir:

“*begüftî*de olan *yâ* hikâye içindir *hiṭâb* için (33) degildir gaflet olunmaya ki Şem'î [merhûm -H] Cân-ı 'Âlem [merhûm -H] **hiṭâb için zann eylemişdür anlaruñ virdügi ma'nâ ihtiyâr kılınmaya**” (P409a)

Şârih, bazen Cân-ı Âlem'in görüşünü eleştirirken daha yumuşak dil kullanır ve onun tercih ettiği mananın zayıf olduğunu vurgulamakla yetinir:

“ba'zı nüshada *bāmükisân* bā ile vâki' olmuşdur bu taḳdirce *mükis* fa'îl (3) vezninde nâkış *semen* ma'nâsına olmak evlâ olur ve ba'zı nüshada nūnla vâki' olmuşdur ve taḳdirce *mükisân* mükisūñ cem'i olub *mükis* mübî' (4) vezninde kâs yekîsden ism-i mef'ûl olmak evlâ olur kiyâsetden olur kiyâset zîreklüğe ve farṭ-ı 'aqla dirler ammâ Şem'î merhûm *bāmükisân* bā ile olduğunu (5) câyiz tutmamuş ve nūn-ı nâfiye ile olmak lâzımdur diyüb böyle demişdür ki *mükis* mîmüñ ve kâf-ı 'Arabînünñ kesriyle muḥâbâ ma'nâsınadır ki şerm (6) ü hürmet ma'nâsınadır 'Arab *ḥabâhu* fî'l-i bey'dür kaçan bir kimse muḥâbâ ile ya'nî metâ'anuñ 'aybına nazâr eylese ve aña bir metâ'ı ri'âyet tārîkiyle virse (7) pes *mükis* bu i'tibâr ile gâyet hûb vâki' olmuşdur *nāmükisân* şerm ü hürmet ü ri'âyetsüzler ma'nâsına olur ve Cân-ı 'Âlem merhûm (8) **daḥı bunı ihtiyâr itmişdür ammâ za'fdan ḥâlî degildir**” (P452a)

Aşağıdaki örnekte Ankaravî, hem mesnevî şârihlerinin hem de Cân-ı Âlem'in görüşlerine katılmadığını verdikleri anlamların konudan uzak olduğunu belirtir:

“velîkin **bu beytleri şâriḥ-i mesnevî olanlar bir âḥer vech üzre te'vîl itmişler ammâ nazâr olınsa münâsebetden ba'îd gitmişlerdür** maḥalle münâsib (5) olan ma'nâ aşl budur meşelâ Şem'î merhûm böyle dir şâḥib-i 'aql olan kimse su'âlde bir cûd u 'aṭâya tâlibdür ki ol cûd u 'aṭâ bu cihânda (6) yokdur ve Cân-ı 'Âlem merhûm hem

dir gedälukda bir cüd u sehāya tälibdür ki yoğdur ya‘nī ki fakr u fenāda bir cüd u sehāya tälibdür ki yoğdur ki ol (7) cüd u sehādur ve keزالik fakr u fenāda bahşāyiş ve ihsānları yoğlukdur vehmī ve şūrī cüd u sehā bile tağayyüdüleri yoğdur” (P458b)

“Şem‘ī merhūmuñ ve **Cān-ı ‘Ālem** merhūmuñ **itdükləri te‘viller bu mağalde yerinde olmaz** (P468b)

“nitekim bu meşelde ol zenler t̄ayifesinden birinüñ lisānından nağl kılmişdur ve burada (24) **şārihlerüñ bu beyt-i şerīfe virdükleri ma‘nā şifā-yı şadrđan dūr ve mağalle münāsib olmadan çatı mehcürdur nitekim Cān-ı ‘Ālem** merhūm *ğalbzen*den (25) murād nüñüset ile te‘şīr iden kevkebdür dimişdür ğayrısına dağı buña ğöre kıyās eyle” (P479b)

Ankaravī, aşığıdaki örnekte Cān-ı Ālem’in beyitte ğeçen kelimenin anlamını idrak edemeyip karıştırdığını belirtir ve bu kelimenin Mesnevī’nin birkaç yerinde ğeçtiğini söyleyerek hangi anlamda kullanıldığını izah eder:

“*Türkcüş* (30) vaşf-ı terkībīdür Türk kaynaması ma‘nāsınadır *Türk* tānuñ zammesiyle Tātār ma‘nāsınadır *Türkcüş* Tātārī kaynamış ve Tātārī bişmiş ma‘nāsınadır (31) ki Tātār lağmı bir miğdār kaynadub nīm puhte olduğđan şoñra iğrāc idüb ekl iderler *Türkcüş* bunda Tātārī bişmiş [H197a] ve nīm puhte ma‘nāsına- (32) dur ammā **Cān-ı ‘Ālem merhūm bu ma‘nāyı fehmi demeyüb ğalt-ı kelām eylemişdür yerinde degildür** ki *Türkcüş* edāsı Mesnevī-yi Şerīfüñ birkaç mağallinde (33) vardur ve murād hemān nīm puhte ve Tātārī dimekdür ğayrı degül ise tavzīğ-i ma‘nā böyle demek olur ki ey ğadīd ğibi sağt u ğalīz olan ve ğuşk (34) u yābis ğalan bu ‘ahd-i ba‘īd ve zamān-ı medīd içre rüzğār çölmeginde çok kaynaduñ velīkin hem bir *Türkcüş* ya‘nī puhte olmaduñ pes bu (35) ‘ahd-i medīd içre niçe zamān kaynamadan ve bu dīğ-i t̄arīğat içre niçe müddet cüş u ğurüş kılmadan saña netice ne ğāşıl oldu rüzğār- (36) da bu ğadar ‘ömr sürüb kaynamadan ve t̄arīğe ğirüb andan

niçe zamān cūş u hūrūş eylemeden maķşūd hāmluk gidüb kemāliyle puhte olmak bārī (37) nīm puhte olmak mertebesi bulmaķdur çünkim nīm puhte olmak mertebesini dađı bulmayasın ve ķadīd gibi ķalub hāmlugından güzer ķılmayasın saña bu ķadar zamān (38) ķaynamanuñ aşlā nef' ü fāyidesi olmamış olur dimegi ifāde ķılır” (P482b)

Ankaravî, şârihlerin yorumlarını değerlendirirken bazen mukayese yoluna gitmiştir. Kendi yorumunu bazen Sûrurî ve Şem'î bazen de Cân-ı Âlem ve Şem'î ile kıyas etmiştir:

“Şem'î merhūmuñ ve Cân-ı 'Âlem merhūmuñ itdükleri te'viller bu maħalde yerinde olmaz” (P468b)

“Sürürî Efendi merhūm dađı bu meşelūñ aşlı ve haķıķati böyle olduđına (29) zāhib olub dimişdür ey emīn o uyluđuñ eṭrāfi boyunla geldi ya'nī uyluđuñ eti egerçi nefis ve boynuñ eti egerçi ḥasīsdür līkin biri birinsüz (30) olamaz zīrā sürür u ni'met ve ğam u niķmet ve genc ü mār ve gül ü ḥār ve yār u ađyār biri birine ķarīndür ve yārdur intehā kelāmehu ve Ḥazret-i Meşnevīnūñ (31) birķaç mevzi'inde bu meşelūñ aşlı ķaşşāblar dükkānına maḥşūş olduđına Ḥazret-i Mevlānā [minkulli'l-vücūh evlīnā ķaddesenāllāhu bisırrihi'l- a'lā -H] taşriḥ itmişler- (32) dür ammā **Şem'î Sürürî merhūmuñ kelāmını fehm idemeyüb** anuñ uyluđuñ eti nefis ve boynunuñ eti ḥabīsdür dimesinden murād 'avretūñ uyluđunuñ (33) eti nefis ve erek boynunuñ eti ḥabīsdür dimekdür” (P475a)

Ankaravî zaman zaman isim zikretmeden şârihlere göndermelerde bulunmuş ve onları eleştirmiştir:

“şârihlerūñ bu beyt-i şerīfe virdükleri ma'nā şifā-yı şadrdan dür ve maħalle münāsib olmadan ķatı mehcürdur” (P479b)

“*kāfūr* cennetde bir ‘aynuñ ismidür dimişler ve **ba‘zılar** anda keyfiyyāt-ı kâfūr halk olur da kâfūrlar müzevvic olmuş gibi olur dimişlerdür [fefhem -H]” (P419b)

“*abher* nergise dirler **ba‘zılar** zerrin kadeh didükleri şüküfeye (37) dağı dimişler” (P551b)

“bu maħalde **şârihler halkı-ı kelâm eylemişlerdür** ve dağı *şeş direm*den murād şeş cihâtdur diyü söylemişlerdür i‘timād olunmaya ve istima‘ kılınmaya” (P469b)

“*tehîrevde* rev zamm-ı râyla okınmağ da vechdür ve fetħ-i râyla okınmağ dağı vechdür egerçi (9) **şârihler** fetħ-i râyla okınmağ münāsib degildür dimişler zamm-ı râyla okındığı üzre ma‘nâ ziyâde hâlîvech ve tehîşüret bir şüfisin dimek (10) olur ve dağı Kûfî haṭṭa mensüb olan [H183b] kâfuñ derünü hâlî olduğı gibi senüñ derünüñ hem hâlîdür fiṭnat u zekâdan bunda şüfî (11) kâf-ı kûfiye teşbîh eylemek kûfî olan kâfuñ derünü hâlî olduğı münâsebetiyledür şüfînüñ dağı derünü ol kâfuñ derünü gibi hâlî- (12) dür dimek olur” (P476a)

Ankaravî, bazı durumlarda ise şârihlerin “esahh nüsha” olarak belirttiğı nüshalara göre beyitlerindeki kelimeleri yanlış okuduklarını belirtmiş ve onları eleştirmiştir:

“*pürsîd* pursîd ma‘nâsinadur vezn için vāv ziyâde oldı (2) ya‘nî persîd iken pürsîd oldı ki su‘âl eyledi ma‘nâsinadur **dîn şârihleri** haṭṭa eylemişler ve eṣahh olan nüshalara muħalif söylemişlerdür zîrâ (3) cemî‘an eṣahh olan nüshalarda berresîd iken râyla şâbit olmuşdur pes aşlında persîd idi vezn için vāv ile pürsîd oldı düyü (4) vāv yazanlar lafzen ve ma‘nen kelimeyi taħrîf kılmışlardur ğaflet olunmaya” (P444b)

Yukarıda Ankaravî’nin diğerk şârihlerle ilgili etkileşiminde verilen örneklere bakıldığında onun şerhini yazmadan önce mevcut Mesnevî şerhlerini titiz bir

şekilde okuduğu ve mütalaa ettiği gözlemlenmiştir. Ankaravî şerhinde seleflerine gerek olumlu gerekse olumsuz göndermeler yapmıştır. En fazla olumlu ifadeler kullandığı ve şerhine pek çok noktada katıldığı Sürûrî'ye dört; en fazla eleştiride bulunduğu ve şerhini yeterliği bulmadığı Şem'î'ye yedi ve son olarak Cân-ı Âlem'e de altı defa atıfta bulunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. TENKİTLİ METİN

[P385b] [H1b] *Bismillāhi'r-Rāhmāni'r-Raḥīm* (1) *elḥamdu lillāhi'llezī ce'ale'l-kısmı's-sādisi min kitābi'l-Meşnevīyyi'l-Ma'nevīyyi'l-ilāhiyyi'r-Rabbānī mazhare'l-acāyibi vel'iber ve şeyyarahu minbeyni aḥavātihī'l-ḥamseti kelciheti'l-fevkiyeti'l-* (2) *müzeyyenetü binucūmi'l-ulūmu'l-elletī yehtedī bihe's-sālikūn fīzulumāti bahri'l-ḥavādişi ve berri's-şuver ve ebyātihī's-şerīfeti keşşuhubi'z-zāhireti fiḥardi ḥavātiri'n-nefsāniyyeti ve efkārī's-* (3) *şeytāniyyeti minḳulūbi ehli'n-nazar ve şallallāhu 'alāNebiyihī Muḥammedin seyyidi'l-beşer ve şefi'ī'l-uşāti yevmi'l-maḥşer ve 'alāalīhi ve aşḥābihī'llezīne kānū 'inde'n-Nebiyi keennehum 'alāru'ūsihimi't* (4) *ṭayru minḥusni'l-ādābi vesseyr ammā ba'd ḥamdilillāhi'l-'azīzū'l-gaffār veşşalatu 'alāNebiyihī Muḥammedi'l-Müntār²⁵ in faḳir bīmıkdār çünki beşerḥ kerd-i* (5) *cild-i ḥāmis şürū' kerdem ve taḥrīr-i şerḥ-i ūrā benişf-ı vey āverdem fikr-i men in būd ki ba'd ezamāmet vey beşerḥ-i kerd-i kısım-ı sādīs meşgūl bāşem* (6) *beḥikmet-i ilāhī cild-i sābi' yafte şud pes ba'd ezamām-ı şerḥ-i cild-i ḥāmis ān muḳallibū'l-ḳulūb velebşār ve ān muḥavvilu'l-aḥvāl velefkār ḳalb-i merā beşerḥ-i* (7) *kerden cild-i sābi' māyil ü rāğib gerdānīd ve şevḳ ü maḥabbet-i ḥall-i müşkilāt-ı veyrā ender dil-i men resānīd pes ba'd ezamāmet taḥrīr-i şerḥ cild-i ḥāmis betaḥrīr* (8) *şerḥ cild-i sābi' şürū' kerdem ve şerḥ-i veyrānīz bi'avnillāhi'l-Meliki'l-'Azīz benişf āverdem tekrār ān muḳallibu'l-ḳulūb velebşār sebebī sāḥt ve meyl* (9) *ü maḥabbet-i*

²⁵ İlahi, Rabbani ve Mesnevî-yi Ma'nevî'nin altıncı kitabını harikalıklara ve ibretlere mazhar kılan ve diğer beş cilde üst bir cihet kılan Allah'a hamdolsun. Onu, hadiselerin karanlık denizinde ve görüntülerin yerinde, salıkların kendileri ile hidayetini bulduğu ilimlerin yıldızları ile donattı. Şerefli beyitleri, nazar sahiplerinin kalplerini nefsin yönlendirmelerinden ve şeytanın vesveselerinden engellemeye açık şihap gibidir. İnsanlığın efendisi ve maḥşer gününde günahkârların şefaataçisi Hz. Muhammed'e ve O'nun yanında iken edep ve tevazudan başlarının üzerinde ürktülmemesi gereken bir kuş varmış gibi duran ashâbına salât ve selam olsun. Aziz ve Gaffar olan Allah'a hamdolsun. Muntazar olan elçisi Hz. Muhammed'e salât olsun.

şerh kerden-i kışm-ı sâdisrâ ender dil-i men endâht hemândem hâţirem besü-yı şerh
kerden-i ü betaht²⁶

Beyt

Çe güyem hâţirem zîn sū ‘inân (10) tâft

‘inân ezkeff-i hâţır çün tevvân tâft²⁷

Mışra^c

Men befermân dilem ney dil befermân menest

Ve dil nîz hemîşe bedest-i ân Hudâvend-i dilest²⁸

(11) Pes her dâyim ki ezdil zâyed ve her nükteyi ki ezderün bezebân âyed beizn u
irâdet-i ü âyed eger tu râber ĩn ma’nâ delil ve güvâh bâyed âyet-i **hel minhâlikın**
ğayrullâh (12) râbiḥ’ân ve remz-i **kul küllün min’indillâh** rânîkû bidân herçi ber dil
min ‘indillâh âyed ânâ zihikmet ḥâlî dânisten ve ezmaşlahat teḥî şumurden ‘âkılrâ
neşâyed (13) çünki dâ’iye-yi şerḥ-i heftemrâ hişten ve beşerḥ-i kışm-ı sâdis meşğül-ı
küştên berdilem ğâlib âmed pes ânâ ‘ayn-i ḥikmet ve maḥz-ı maşlahat dîdem ve
(14) beşerḥ kerden-i kışm-ı sâdis şürü^c kerdem ve meşğül şudem ba^d ezîn eger
Hudâ-yı Te‘âlâ bişerḥ kerden-i cild-i heftemrâ hem mâyil sâzed [H2a] ve dilem
betahrîr-i (15) şerḥ vey meylî ve raġbetî nümâyed ânâ nevîsem ve betahrîr-i şerḥ
vey meşğül şevem ezCenâb-ı Haḫ ve cevâd-ı muṭlaḫ ümîdimîst ki şerḥ-i her dü
mücellidrâ (16) benihâyet resâned ve betevfîḫ ve hidâyet beḫatm ve ğâyet encâmed
vallâhu’l-muvaffıku velmüyessir ve hüve ‘alâkülli şey’in muḫtedir ey ferzend-i

²⁶ “Beşinci cildi şerh etmeye başladım ve onun şerhinin yazımını yarıya getirdiğimde düşünüyordum ki onu tamamladıktan sonra altıncı kısımla uğraşayım. Allah’ın hikmetiyle yedinci cild bulundu. Beşinci cildin şerhi tamamlandıktan sonra o mukallibu’l-kulûb velebsâr ve ân muhavvilu’l-ahvâl vefkâr benim kalbime yedinci cildin şerhinin meylini verdi. Ve onun sorunlarını muhabbetle çözmeye yöneltti. Kalbime ulaştı. Beşinci cildin şerhini tamamladıktan sonra altıncı cildin şerhini yazmaya başladım ve onun da şerhini Allah’ın izniyle yarısına getirdim. Onun ardından mukallibu’l-kulûb velebsâr bir sebep yarattı. Ve yedinci cildi şerh etmenin meyl ve muhabbetini kalbime yerleştirdi o anda aklımı o şerhe yöneltti.”

²⁷ “Ne diyeyim gönlümden ki inanı elimden gitti. Gönlüm elinden giden inanı nasıl bulsun?”

²⁸ “Ben gönlümün fermanındayım, gönlüm benim fermanında değil. Ve gönül de her zaman o Hudâvend’in emrindedir.”

ma‘nevî ve ey gusfand-i (17) Mevlevî *ḥafazakellāhu ‘an de’ibe’l-insānî ve sırḥānî’ş-şeytānî ve neverre kalbeke bienvārî’n-nebevî ve eyyede rūḥeke biesrārî’l-Meşnevî* çünküm beyān-ı fazîlet-i (18) her cildî bercild-i diğēr derdîbāce-yi sîvem ve derdîbāce-yi çehārūm ve pencūm refte buved ‘iāde-yi ū der’în maḥall lāzım ve münāsibnîst îñ mücellid-i şeşemrā nîz berān (19) i‘tibārāt-ı sâbıka kıyāsî kun zîrā îñ mücellid nîz bedān i‘tibārāt-ı mezkûre bersāyir-i aḥvāt-ı ḥod fazîletî ve ruçḥānî dāred ki îñ nîz minḥayṣū’l-mertebe çün becihet-i (20) fevkānîst benücūm-ı ‘ulūm ve ‘irfān müzeyyen geşte ve bemeşābîḥ-i ma‘ārif ve îḳān münevver şud lāzım āmed ki taḥrîr-i şerḥ-i îñ mücellidrā nîz rağbetî ve himmetî nümāyed (21) ve sa‘yî ve cehdî kunî tâṭālibān-ı ‘ilm-i Meşnevî ve şāribān-ı raḥîḳ-i ma‘nevî her bār ki ez îñ şerḥ-i şerîf istifāde kunend turā bedu‘ā-yı ḥayr yād dārend ve ḥabbi (22) ḥubbi tu ender zemîn sîne bekārend bedān ki ān zübde-yi evliyā-yı ‘ālî şıfāt ve ān ḥulāşa aşfiyā-yı refi‘i’-d-derecāt miftāḥ-ı muğālîk-i ebvāb-ı Meşnevî ve mişbāḥ-ı (23) zulumāt-ı şükūk ve şübuhāt-ı ma‘nevî bedîbāce-yi îñ defter çünîñ ibtidā kuned ve befermāyid²⁹

²⁹ “Onun isteği ve izni geldi ve eğer sen bu mana üzerinde delil peşindeysen “Allah’tan başka size gökten ve yerden rızık verecek bir yaratıcı var mı?” (Fâtır 35/3) ayetini okumalısın ve “‘Hepsi Allah’tandır’ de”. (Nisâ 4/78) işaretini kendine iyilik bilesin. Benim kalbime Allah’ın indinden gelen her ne varsa onun hikmetten hâli bilip maslahat sayasın. Çünkü yedinci cildin şerhini bırakmak ve altıncının şerhiyle uğraşmak kalbime galib geldi. Sonra onu hikmet gözüyle ve maslahat üzre gördüm ve altıncı kısmın şerhine başladım ve onunla meşgul oldum. Bundan sonra eğer Allah Teâlâ yedinci cildin şerhine de mayil kılsa ve kalbim onun şerhini yazmaya meyil ve rağbet gösterirse onu yazar ve onun şerhiyle meşgul olurum. Cenab-ı Hak ve cevâd-ı mutlakdan ümidim odur ki her iki cildi sonlandırayım. Tevfik ve hidayetle ona yöneleyim “Allah muvaffak kılan ve kolaylaştırandır ve o her şeye gücü yetendir.” Ey manevi evlad ve Mevlevinin koyunu “Allah seni insanın (kötü) alışkanlığından ve şeytanın fısıltısından korusun ve kalbini nebevi nurlarla doldursun ve seni mesnevinin esrarı (sırları) ile güçlendirsın.” Çünkü her bir cildin diğer ciltler üzerine olan fazileti üçüncü, dördüncü ve beşinci cildin dibacesinde dile getirilmiştir. Onun tekrarı burada lazım ve uygun değildir. Bu altıncı cildi yine geçmiştekilerle (diğer ciltlerle) itibar üzerine kıyas et. Çünkü bu cilt yine bil ki mezkûr itibarlarla muhtelif diğer ciltlere bir fazilet ve üstünlüğü vardır ki bu yine mertebe ve haysiyet yönünden yüksektir. İlim ve irfan yıldızlarına bezenmiş ve maarif ve emin olma kandillerini parlatmıştır. Gerekir ki bu cildin şerhini yazmaya da bir rağbet ve nimet sunula. Ve say ve cehd göstereyim ki, Mesnevî ilminin talipleri ve saf manevî içicileri her defa bu şerh-i şeriften istifa ettiklerinde sana hayır dua ile etsinler ve sinelerinin dibine senin sevgin işlesin. Bil ki o yüce sıfatları taşıyan evliyalar ve yüksek derecelerde olan kişiler, Mesnevî’nin kapılarını arayanlar bu defterin dibacesine böyle başladı ve buyursunlar.”

Mücelled-i Şeşhem Ezdefterhâ-yı Meşnevî ve Beyyinât-ı Ma'nevî

Beyyinât beyyinenüñ (24) cem'îdür *beyyine* bürhâna ve hüccete dirler ya'nî ma'nevî olan beyyinelerden ve Meşnevî-yi Şerîfîñ defterlerinden altıncı mücelled

ki mişbâh zālâm-ı vehm ü şibhet (25) ü hayâlât şekk ü reybet bâşed

ki vehm ü şibhet ü hayâlât şek ü reybet zālâmınıñ mişbâhıdur *mişbâh* çerâğ-ı münîre dirler *zālâm* zulmet ma'nâsına- (26) dur *vehm* havâss-ı hamse-yi bâtınadan bir kuvvet-i müdrikedür ki cüz'iyâtı idrâk eyler ve idrâkında dañı ekser hatâ vü ğalaṭ eyler *şibhet* iltibâsa dirler ya'nî şol (27) hâtıraya dirler ki anuñ haḳîḳatı ma'lûm olmaya *hayâlât* hayâlüñ cem'îdür *hayâl* dañı havâss-ı hamse-yi bâtınadan bir kuvvettür ki havâssdan zâyil olan (28) şuver anda müntaḳiše olur ve bu kuvvet-i hayâliyye hiss-i müştereke hazîne gibi gelür *şek* bir nesnenüñ vücûdıyla 'adem mâbeyninde tereddüd eylemekdür (29) *reybet* ḳalbe ḳalaḳ ve ıztırâb viren hâtıraya dirler ve şek ma'nâsına hem isti'mâl iderler vehm ü şibhet ü hayâlât ü şek ü reybet bu cümlesi derûna (30) kudûret virici ve ḳalbe zulmet birağıcılardur eger münevver-i derûn olan bir mişbâh olmaz ise ḳalb bunlar vâsıtasıyla muzlim ü mükedder olur pes [P386a] (1) defâtir-i Meşnevî-yi Şerîfden bu defter ve berâhîn-i Ma'nevîden bu bürhân-ı enver vehm ü şibhet ü hayâlât ü şek ü reybet zālâmınıñ mişbâhı olur ve bu sirâc-ı münirüñ envârıyla (2) sâlik hâne-yi dilden bu gûne zulmetleri def' ü izâle ḳılır

ve ĩn mişbâhrâ behiss-i hayvânî idrak netüvân gerd

ve bu mişbâhı hiss-i hayvânî ile idrâk (3) eylemek mümkün olmaz ya'nî biz bu kısım-ı sâdise [H2b] mişbâh-ı zālâm vehm u şibhet diyü ta'bîr eyledük bu mişbâh mişbâh-ı şurî degüldür hiss-i hayvânî ile idrâk (4) olına bu mişbâhı hiss-i hayvâniyye ile idrâk eylemege bir kimse ḳâdir degüldür bunu başar-ı başıreti olan idrâk eyler ve başar-ı başıreti olmayan ve hayvâniyyet (5) mertebesinden güzër ḳılmayan kimseler mücerred hiss-i hayvâniyye ile bu mişbâhı idrâk eylemege tâb ü tüvân tutmaz

zîrâ maḳâm-ı ḥayvânî esfel-i sâfilînest ki îşân-râ (6) ezbehr-i ‘imâret-i şüret-i ‘âlem-i esfel âferîdeyend

zîrâ ḥayvâna mensûb olan maḳâm yâḥûd ḥayvâniyyet maḳâmı esfel-i sâfilîndür nitekim *summe radednâhu esfele sâfilîn*³⁰ (7) âyet-i kerîmesiyle maḳâm-ı ḥayvâniyyete işâret kılınmışdır ki ol ḥayvânları ve ḥayvân menzilesinde olan insanı ‘âlem-i esfelün şüretini ‘imâret eylemeden ötüri (8) yaratmışlardır ya‘nî bu ḥayvânsîret olan insanı esfel-i sâfilîn olan dünyânuñ ve ‘âlem-i ṭabî‘atuñ şüretini ta‘mîr kılmadan ötüri ḥalk eylemişlerdür (9) eger bunlar olmayaydı dünyâ ḥarâb olaydı kemâ kâle ‘aleyhisselâm *levle’l-ḥumakâ’î leḥarbetü’ d-dünyâ*³¹

ve ber ḥavâss ü müdârik-i îşân-ı dâyire-yi der keşîdeyend

(10) ve bunlaruñ ḥavâss u medâriki üzre bir dâyire çekmişlerdür *ḥavâss* ḥissüñ ve *müdârik*³² müdriküñ cem‘idür *müdrik* maşdar-ı mîmîdür bema‘nâ derk ya‘nî ol ḥayvân (11) ve ḥayvân menzilesinde olan insânüñ ḥissleri ve idrâkleri üzre bir dâyire-yi ma‘nevî ve sūr-ı ḡaybî çekmişlerdür

ki ezân dâyire-yi tecâvüz nekunend

ki ol (12) dâyire-yi ma‘nevîden ve sūr-ı ḡaybîden bunlaruñ ḥavâss ü medâriki tecâvüz idemezler ve kendü muḳayyed oldukları mertebelerden ṭaşra gidemezler *zâlike taḳdîrû’l-‘azîzi’l-* (13) *‘âlim*³³ bu dâyire-yi ma‘nevî ve bunlaruñ ḥavâss u medâriki üzre sūr-ı ḡaybî çekilmek ‘âlim ü ‘azîz olan Ḥudânuñ taḳdîridür pes ol Allâh her şeye bir (14) ḥadd-i mu‘ayyen ve bir merkez-i mübeyyen taḳdîr

³⁰ “Sonra da çevirdik aşığaların aşığına attık.” (Tin 95/ 5). [Metinde geçen ayetlerin tamamının meâli Diyanet İşleri Başkanlığı’nın “http://www.kuranikerim.com/m_diyamet_index.htm” adresinden alınmıştır. Bundan sonra geçen ayetlerin tamamı “(Sûre ismi sûre sayısı/ ayet sayısı)” şeklinde verilmiştir.]

³¹ “Saf insanlar olmasaydı, dünya harâb olurdu.” Gültekin, A. (2006). *İsmâil Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l- Ma’ârifte Hadîs (Altıncı Cilt Örneği)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. s. 125. [Rivâyetin Hz. Peygamber’e ait olmadığı belirtilmiştir.]

³² Müdrik P

³³ “İşte bu, azîz ve âlîm olan Allah’ın takdiridir.” (Yâsîn 36/38); “İşte bu, azîz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen Allah’ın takdiridir.” (En’âm 6/96)

eylemişdür ki ol şey Hâk Te‘âlânuñ taqđır eyledügi hâdden ve dâyireden tecavüz eylemege kâdir olmaz ve yol bulmaz

(15) **ya‘nî miqdâr-ı resîden-i nazâr-ı îşân u cevelân-ı ‘amel-i îşân bedîd gerd**

ya‘nî bunlaruñ nazârlarınunñ irişmesinunñ miqdârını ve dağı bunlaruñ ‘amelinunñ cevelânını ol (16) ‘azîz ü ‘alîm olan Hudâ zâhir itdi ki aşlâ bunlaruñ ‘amelinunñ cevelânı ol miqdâr-ı mu‘ayyenden ilerü gitmez ve anlaruñ meblağ-ı nazârı Hudâ-yı Te‘âlânuñ ta‘ayyün (17) ü taqđır eyledügi hâdd-i mübeyyenden tecavüz itmez

çünân ki her sîtâreyîrâ miqdârîst ve kârgâhî ezfelek ki tâ ân hâd ‘amel-i ü beresed

meşelâ ancılayın ki her bir (18) sitâre için felekden bir miqdâr ve bir kârgâh vardur ki anuñ ‘ameli ol hâdde dek irişür ve ol hâdden tecavüz eylemez nitekim Hâk Tebârek ve Te‘âlâ sûre-yi (19) Yâsînde buyurur *veşşemsu tecrî limustekarrin lehâ zâlike takdıru’l-‘azîzi’l-‘alîm*³⁴ ya‘nî Allâh Te‘âlânuñ âyetlerinden biri ve cümle-yi sitârelerden biri şol şemsdür ki cârî (20) olur anuñcün olan müsteqarra ya‘nî anuñ için maşşuş u mu‘ayyen olan qarârgâha ki anuñ devri ol hâdd-i mu‘ayyende muntehî olur ve ileri gitmege ve andan tecavüz itmege (21) kâdir olamaz pes şemsün müsteqarrı misâfirün müsteqarrına teşbih olındı nitekim misâfir dağı mesîresini kaç eyledükde müsteqarrında seferi nihâyet (22) [H3a] bulur zâlike şemsün ceryânına işâretdür ya‘nî ol cery-i bedî‘ ki hikmet-i³⁵ râyiqa vü ‘ibret-i fâikâ-yı mutazammındur ki anda ‘uqûl ü efhâm mütehayyirdür ol (23) cemî‘-i muqadderât üzre kudretiyle gâlib olan Hudâvendün taqđiridür öyle ‘azîz ki ‘ilmi cemî‘-i ma‘lûmâtı muhiğdür ve dağı Hâk Tebâreke ve Te‘âlâ *velkamera* (24) *kaddernâhu menâzile hattâ ‘âdekel urcûni’l kadîm*³⁶ âyetinunñ mücebince kamere dağı yigirmi sekiz menzil taqđır eylemişdür nitekim **Gülşen-i Râz** şâhibi dimişdür

³⁴ “Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner). İşte bu, azîz ve alîm olan Allah’ın takdiridir.” (Yâsîn 36/38)

³⁵ hikmet-i : hikem-i H

³⁶ “Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi (hilâl) olur da geri döner.” (Yâsîn 36/39)

Beyt

(25) *Ḳamer rābīst ü heşt āmed menāzil*

Şeved bā āftāb an ki muḳābil

Pes an ki ü çü ‘urcūn ḳadīmest

Zi taḳdīr-i ‘azīzi ki ‘alīmest³⁷

ve bu ḳamerūñ (26) yigirmi sekiz menzilinüñ ismi ve bu āyetüñ tefsīr ü taḳḳīki cild-i sābi‘üñ evveline ḳarīb olan bu beyt-i şerīfūñ taḳḳīkinde mezkūr u mestūr olmuşdur

(27) *Beyt*

Meh dūrüz u nīm her burci buved

Der mehi ḳaṭ‘ heme gerdūn kuned³⁸

ve māh kendü için muḳadder olan yigirmi sekiz menzilden ṫaşra seyr itmez (28) belki hemān kendü için taḳdīr olunan menāzilde sey r eyler ve kezalik şems daḳı ḳameri idrāk itmez ve anuñ menāziline gitmez nitekim Ḳaḳ Subḫānehu ve Te‘ālā

(29) Ḳazretleri buyururlar *leşşemsu yenbegī lehā en tudrike’l-kamera ve lā elleylu sābikun nehār ve kullun fī felekūn yesbehūr³⁹* ya‘nī şems için saḫīḫ ve müstaḳīm

olmaz ve (30) aña lāyık ve sehl gelmez ki ḳamer ile bile bir yerde müctemi‘ ola ve añı şems bir mekānda idrak ḳıla zīrā ḳamer felek-i evveldedür ve ol on iki burcu bir aydan (31) ḳaṭ‘ eyler ve āftāb felek-i çehārumdadur ve ol on iki burcu bir yılda ḳaṭ‘ eyler pes eger āftāb sür‘at-ı seyrde māh gibi olsa ve on iki (32) burcu otuz günde ḳaṭ‘ ḳılsa fuşūl-i sene kendü vaż‘ından sāḳıṫ olurdu ve tekevvün-i nebāta ve ta‘ayyüş-i ḫayvāna ḫalel gelürdi ve gice sābıḳ-ı nehār degildür (33) ve ehl-i tefsīr *ley*den murād āyet-i leyl ü *nehār*dan murād āyet-i nehārdur dimişler ki *āyet-i ley*den

³⁷ “Kamerin yirmi sekiz konağı vardır. Bunları dolaştıktan sonra güneşle karşılaşır. Ondan sonra da eskisi gibi hurma dalı şekline girer, hilal olur. Bu her şeyi bilen tek ve yüce Tanrı’nın takdridir.” Mahmūd-ı Şebüsterî (2011). *Gülşen-i Râz (Metni ve Şerhi)*. (çev. Abdülbaki Gölpınarlı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 42.

³⁸ “Ay, iki buçuk günde her bir burcu, bir ayda ise bütün feleği dolaşır.”

³⁹ “Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzerler.” (Yâsîn 36/40)

murād kamer ve *āyet-i nehār*dan murād şems olur ya'nī āyet-i leyl (34) āyet-i nehāra sâbık olmaz ve ilāyevmi'l-kıyām kamer ziyāda āftāba sebkat kılmaz ve bu şümüs u aqmāruñ küllīsi bir felekde inbisāt ile seyr ider- (35) ler ki aşla kendü dāyirelerinden ve mesīrelerinden tecāvüz itmege ve taşra gitmege kâdir olamazlar pes vücūd-ı insānī dağı āsumāna beñzer ve anda olan (36) havāss ü medārik āsumānda olan kevākibe beñzer ki her bir kevkeb kendü medār ü mesīresinden [nice +H] tecāvüz eylemege kâdir olamazsa her bir hiss ve her bir kuvvet-i müdrike (37) dağı kendü için mu'ayyen olan hadden tecāvüz eylemege hem kâdir olamaz nitekim bu huşuşda bir āher mişāl dağı darb idüb buyururlar

ve hemçün (38) **hākīm-i şehri ki hükmi ü derān şehri nāfiz bāşed pes derverā-yı tevābi' ān şehri hākīm nebāşed**

ve dağı bir şehriñ hākimi gibi ki anuñ hükmi ol şehride (39) nāfiz olur pes ol şehriñ tevābi'inuñ verāsında hākīm olmaz kezalik hayvāniyyet mertebesinde olan kimseleruñ hem hissleri ve idrākleri (40) kendülere maşşuş olan dāyirede hükmleri nāfiz olur ve kendülere maşşuş olan dāyirenüñ ve hadd-i mu'ayyenüñ verāsında anlaruñ hükümleri nāfiz (41) olmaz ve her birisi kendüleruñ maḥdūd olan hişşesinden tecāvüz kılmaz

'Aşamenallāhu minḥabsihi ve ḥatmihi ve māḥucibe bihi'l-maḥcübīne āmīn yā Rabbe'l-ālemīn

[P386b] (1) Allāh Te'ālā Hazretleri bizi kendünüñ [H3b] ḥabsinden ve ḥatminden maşşüm u maḥfūz eylesün ve dađı maḥcūbları maḥcüb ve memnū' eyledügi şey'lerden hem bizi maşşüm (2) eylesün āmīn yā Rabbe'l-ālemīn *'aşame* fi'l-i mazīdür bāb-ı s̄aniden mevki'-i du'āda vāқи' olduğundan ötüri emr-i gāyib ma'nası virilür (3) ve taḥdīr-i kelām *'aşamenallāhu havāssnā ve medāriknā minḥabsihi ve*

*hatmihi ü ve minhicābin huccebe bihi'l-maḥcūbīn*⁴⁰ dimekdür kaçān Allāh Tebāreke ve Te'ālā Hazretleri (4) ḥavāss-ı zāhireyi ve ḥavāss-ı bātıneyi ḥabs eylese aṣlā mertebe-yi ḥayvāniyyetden ve maḳām-ı şehvāniyyetden ilerüsünü görmege ve anuñ verāsında olan maḳāmuñ (5) sözini işitmege kâdir olmaz ve bu⁴¹ kalbe ki Ḥaḳ Te'ālā mühr ura ol kalb kelām-ı Ḥaḳkı fehm kılmaz ve kendüye nāfi' olan 'ameli muzırr olan 'amelden fark (6) u temyīz eylemez ve kaçān Ḥaḳ Tebāreke ve Te'ālā bu kimseyi nūrānī ve zulmānī olan ḥicabāt-ı keşīreden bir ḥicāb ile maḥcūb eylese ol kimse ol (7) ḥicābuñ verāsına nāzır olmağa ve anuñ fevḳinde olan merātibi ve aḥvāli görmege kudret ve ruḥşat bulmaz nitekim Ḥaḳ Te'ālā Hazretleri maḥcūb olanlar (8) ḥaḳḳında *ve ce'alnā min beyni eydīhim sedden ve min ḥalfihim sedden fe'agşeynāhüm fehüm lā yubşirūn*⁴² buyurdu ve ḳalbleri fehm-i ma'ānī kılmayan ve gūşları müstemi' (9) ü müdrik olmayan kimseler ḥaḳḳında hem *ve ce'alnā 'alāḳulūbihim ekinneten en yefḳahūhu ve fiāzānihim vakrā*⁴³ didi pes Ḥaḳ Subḥāne ve Te'ālāya yā Rabbenā (10) sen bizüm ḥavāss ü idrākātımızu maḳām-ı maḥsūsanda ḥabs kılmaz ve bizüm ḳalbmızı cehl ü ḡaflet ḥatmi ile maḥtūm eyleme ve bizi maḥcūb olanlar (11) menziline ḳoma diyü rüz u şeb du'ā eylemek sālike lāzım olur ve 'āḳıl olan hemişe *Allāhümme erinā'l-ḥaḳḳa ḥaḳḳan verzuḳnā ittibā'ahu ve erinā'l-* (12) *bātıla bātilen verzuḳnā ictinābehu allāhümme erine'l- eşyā'e kemāhiye*⁴⁴ diyü du'ālar kılmaz pes Ḥaḳ Tebāreke ve Te'ālādan ricāmuz budur ki cümlemizüñ ḥislerini (13) ḡışāve-yi

⁴⁰ “Allah havasımızı ve medarikimizi onun hapsinden ve hatminden ve mahcup olanın hicap ettiği hicaptan korusun.”

⁴¹ bu: bir H

⁴² “Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır.” (Yâsîn 36/9)

⁴³ “Ayrıca, Kur'ânı anlamamaları için kalplerine bir kapalılık ve kulaklarına bir ağırlık veririz.” (İsrâ 17/46);

(En'âm 6/25)

⁴⁴ “Ey benim Allah'ım, bize hakkı hak olarak göster ve bizi ona uymak suretiyle irzak buyur ve bize bātılı bātıl olarak göster ve bizi onun ictinabı ile irzak buyur ve bize eşyayı olduğu gibi göster!” Konuk, A. A. (2006b). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. S. Eraydın; M. Tahralı; N. Tosun). İstanbul: Kitabevi Yay. C. 7, s. 390.

ğaflet ile mestūr u maḥbūs olmadan ve ḥicāb-ı cehālet ü ḍalālet ile maḥcūb kalmadan ma'sūn ve maḥfūz eylesün āmīn yā Rabb- (14) e'l-ālemīn çünkim her kısmuñ evvelinde kıdvetü'l-ārifīn ve zübdetü'l-vāşılīn olan Şeyḫ Ḥüsāmeddīn Efendi Ḥazretlerinüñ ḳaddesallāhu te'ālā (15) rūḥahu ism-i laṭīfleri ile nazma şürū' eylemek Ḥazret-i Ḥudāvendigāruñ de'b-i şerīfleri oldu ise bu cildüñ evvelinde daḫı yine ol (16) ḳā'ide-yi sābık üzre ol Ḥazretüñ nām-ı şerīfi ile bu kısmuñ daḫı nazm-ı laṭīfine şürū' idüb aña ḥitāb itmek ile bu gūne ibtidā (17) buyururlar

(1) Meşnevī

Ey ḥayāt-ı dil Ḥüsāmeddīn besī

Meyl micūşed beḳısm-ı sādīsī

Ey ḳalbüñ ḥayātı olan Ḥüsāmeddīn sādise (18) mensüb olan kısmuñ nazmına çokluk meyl cūş eyler Ḥüsāmeddīn Efendi Ḥazretlerinüñ ism-i şerīfleri Ḥasendür ve Ḥüsāmeddīn ol (19) Ḥazretüñ laḳabıdur ve ol Ḥazrete Ḥüsāmeddīn diyü laḳab olunmasuñ taḥḳıḳ ü beyānı cild-i evvelüñ dibācesinde ve daḫı cild-i şānīnüñ evveline (20) ḳarīb olan beytlerde mürür eylemişdür ol maḥallerde ṭaleb olına ve *ḥayāt-ı dil* filḥaḳıḳa 'ilmdür kemā ḳāle **Esedu'llāhi'l-Ġālib 'Alī İbn Ebī** (21) **Ṭālib**

Beyt

Ḥayātü'l-ḳalbi 'ilmün fe'ḡtenimhu

*Ve mevtü'l-ḳalbi cehlün fe'ctenibhu*⁴⁵

ve aşḫāb-ı fesāḥat ve erbāb-ı belāḡat ekşer zamānda 'ādili (22) 'adl ve 'ālimi 'ilm menzilesine tenzīl idüb recül-i 'adlün ve recül-i 'ilmün dirler **[H4a]** pes ve muḫyi-yi ḳalb olan 'ālimi hem 'ayn-ı ḥayāt-ı ḳalb olmak mertebe- (23) sine tenzīl idüb aña fülān ḥayātü'l-ḳalbi diyü ta'bīr iderler pes Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesenallāhu bisırrahi'l-a'lā mürdedilleri āb-ı ḥayāt-ı 'ilm ü (24) 'irfānile zinde ḳılan Ḥüsāmeddīn

⁴⁵ “Kalbin hayatı ilimdir, onu gele geçir. Kalbin ölümü ise cehalettir, ondan da uzak dur.”

Efendi H azretlerini ‘azimall ahu zikrihi⁴⁶ ‘ayn-ı hay at-ı dil olmak menzilesine tenz il id ub ey hay at-ı dil (25) olan H us amedd in dimekle ol H azrete hi t ab kıldılar ve  alb-i  eriflerinden bu k ism-ı s adis un nazma gelmesine ve m uellif olmasına  okluk (26) meyl   muhabbet  u    huru  eyledu ini hem ol H azrete muhbir oldılar ve *meyl-i men c u ed bu k ism-ı s adis* dimey b *meyl m ic u ed* dimelerinde (27) n kte budur ki bu k ism-ı s adise  alb-i  eriflerinden c u  eyleyen ke ret-i meyl filha ika kend  v c d-ı mec zileri tarafından olmayub belki mu allib- (28)  l- ul b velev ar ve muhavvel l-a v l velefkar olan H ud -yı Te‘ l  H azretleri tarafından oldu unu i ‘ar eyler ki  alb bir  ey’e m yil (29) olmaz ill  H a  Te‘ l  H azretlerinin  ol  albi ol  ey’e m yil kılmasıyla ve der n-ı dilden bir  ey’ n v c dına meyl   ma abbet c u    huru  (30) kılmaz ill  mu allib l- ul b olan H ud nu  ol  albi mu arrik   m heyyic olmasıyla kıılır

(2) *Me nev *

Ge t ezcezb-i  u  tu ‘all mey 

Dercih n gerd n H us am - (31) n mey 

Sen n gibi bir ‘all men n cezbinden cih nda bir H us am n me gerd n oldu *dercih n H us am n me-yi gerd n ge t* ta dirinde olur ve (32) me h r  ud ma‘n sı viril r ve *H us am n me* [Me nev -yi +H]  erif n la abıdur H us amedd in Efendi H azretleri bunu  te‘lifine ‘illet-i g ‘iye oldu undan ve (33) ol H azret bu N me-yi  erif n nazma gelmesini H azret-i Mevl n dan [ addesall ahu sırrahu’l-‘az z -H] istid‘  kıldı undan  t ri ve H azret-i Mevl n  da ı kaddese sırrahu (34) bu N me-yi  erifi ol H azret n m cerred istid‘aları i un n zım olduklarından  t ri bu S m n me ol H azrete nisbet kılındı ve bu a H us am n me (35) diy  la ab virildi ve S m n me hem dinildi *‘all me* m b la a ile bilici dimekd r H us amedd in Efendi H azretleri hem ‘ilm-i z hirde ve hem ‘ilm-i b tında (36) ‘all me-yi va t idi ve ol H azret H azret-i Mevl n nu  v c d-ı

⁴⁶ ‘azimall ahu zikrihi: ‘azimall ahu zikrihi:  addesall ahu sırrahi’l-‘az z H

şerīflerinden bu Sāmīnāmenūñ nazma gelmesine istidā kıılurlardı ve cāzib olurlar-
(37) dı ve nazma gelen ve mektūb u mestūr olan ebyāt-ı şerīfını ve kelimāt-ı
tayyibeyi hem t̄aliblere ve sālıklere tālī vü nāķil olurlar ve bunı müstemī^c (38)
olmağa ve ma‘ānī-yi şerīfesinden behre bulmağa anları cezb kıılurlardı ve ol
Hāzretūñ kuvvet-i cāzibesıyla Meşnevī-yi Şerīfūñ anlar lisānından (39) istimā‘ına
çok kimseler cem^c olurlardı ve ekser t̄alib-i ma‘rifet olanlaruñ ĳalbine bu kitāb-ı
müsteṭābuñ maḥabbeti düşüb bunuñ nüṣḥa- (40) sını alurlar ve ta‘allūmine iştiğāl
kıılurlardı ḥattā ol Hāzretūñ himmet-i ‘ālisi ve kuvvet-i cāzibesıyla bu Sāmīnāme
meşhūr-ı āfāk oldu (41) ve ol zamānda hem bunuñ nām u nişānı cihān içre toldı

(3) Meşnevī

Pīşkeş miāramet ey ma‘nevī

Kısm-ı sādīs dertemām-ı Meşnevī

Bu beyt-i [P387a] (1) şerīfūñ lafz-ı laṭīfinden bilmuṭabıķa müstefād olan ma‘nādur ey
ma‘nevī saña pīşkeş getirürüm [H4b] kısm-ı sādīs Meşnevī-yi Şerīfūñ tamāmında
ya‘nī ey ma‘nevī (2) olan Hüsameddīn cild-i sādīs Meşnevī-yi Şerīfūñ tamām olması
vaķtinde saña armağan getirürüm ve saña anı hediye kıılurum demek olur Meşnevī-
yi Şerīfūñ (3) tamām olmaķlığında kısm-ı sādīs saña ey ma‘nevī pīşkeş getirürüm
dimek Hāzret-i Meşnevīnūñ hemān şeş cild⁴⁷ olmasına ve cild-i sādīsde nihāyet (4)
bulmasına delālet yoķdur zīrā Meşnevī-yi Şerīf tamām olduğı vaķtde pīşkeş
getirürüm demekle elbette cild-i sādīsūñ āħirinde tamām olmak lāzım (5) gelmez
belki Meşnevī-yi Şerīf tamām olduķda saña ey Hüsameddīn bu kısm-ı sādīs hediye
kıılurum demek olur ve **Şem‘ī** merḥūmuñ Hāzret-i Mevlānā bu beyt-i şerī- (6) fiyle
kerāmet izḥār eylemişdür zīrā kısm-ı sādīs henüz tamām olmadan itmāmına işāret
vākī^c olmuşdur ve Meşnevī hemān altı defter olduğına işāret (7) vardır ki *dertamām-ı*
Meşnevī terkībinden rüşen ü zāħirdür didüğü söz yerinde degüldir ve anuñ sözünüñ

⁴⁷ cild: mücellid H

yerinde olması ve ehl-i ma'rifet olan kimseler katında (8) ma'kbül gelmemesi hüşusunda olan hücec ü delāyil cild-i sābi'ün mu'addimesinde 'itirāz-ı salıde tafşil ü tahkik olunmuşdur anda taleb olına

(9) (4) *Meşnevî*

Şeş cihetrā nūr dih z'în şeş şuhūf

Ki yeṭūfe ḥavlehu men lem yūṭūf

Ey Hüsameddīn Çelebi bu şeş şuhufdan şeş cihāta nūr (10) vir tā kim anuñ ḥavlini ṭavāf eyleye şol kimse ki ṭavāf eylemedi *ki* ḥurūf-ı nāşibedendür ta'lil ma'nāsını ifāde eyler *yeṭūf* fi'l-i muzāri'-i müfred müzekker-i (11) ḡāyibdür mensūbdur key ile fā'ili mendür ki maḥallen merfū'dur *lem yeṭūf* ceḥd-i muṭlaḡ müfred-i müzekker-i ḡāyibdür fā'ili taḥtında müstetir hüvedür ki men lafzına rāci'-(12) dūr *ḥav* bunda ṭaraf ma'nāsınadır aña muttaşıl olan zamīr-i ḡāyib beyt-i evvelde olan Meşnevīye rāci'dür 'alāsebī'l-bedel şeş şuhufdan her (13) birine rāci' olsa daḡı cāyızdır pes taḡdīr-i kelām böyle dimek olur ki ey Hüsameddīn Çelebi altı cihāta bu altı şaḡīfe olan Meşnevīden nūr vir (15) ya'nī eṭrāf u cevānibde sākin olan aḡvām u ṭavāyife bu şeş mücelleden mānend-i nūr zuhūra gelen ma'ānī-yi münīreyi irigür tā kim bu Meşnevī-yi Şerīfūñ (16) ḥavlini ve çevresini ṭavāf eylemeyen kimse ṭavāf eyleye ki bunuñ eṭrāfını ṭavāf eyleyen kimse Kā'be-yi Şerīfi ṭavāf eyleyen ḡadar ecr ü sevāb bulur (17) belki Kā'be-yi ḡaḡīḡīnūñ rāhına sālik olub anı ṭavāf eylemek mertebesini bulur ve bu Meşnevī-yi Şerīfūñ ḥavlini ṭavāf itmek ya bunuñ (18) ma'nāsını bir üstād-ı hāzıḡdan ta'allüm eylemek veyāḡūd anuñ lisānından ḡuş urub diñlemekle müyesser olur yoḡsa mücerred bunuñ eṭrāfını (19) ṭolanmak murād olmaz ve **Şem'īnūñ** bu beyt daḡı Meşnevī-yi Şerīfūñ hemān şeş şuhuf olmasına dalālet ider didüḡi sifr-i sābi'i ḡören 'ariflerūñ (20) katında ma'kbül gelmez merḡūm kendü zamānında altı mücelled bulduḡıçün ve bu beytler daḡı şeş mücelled olmaḡa mülāyīm geldüḡıçün kendünūñ ḡalbine gelen fikre (21) i'timād idüb ve anı ḡaḡīḡat

şanub *izā zanente felā tuḥaḥkiḳ*⁴⁸ hadīs-i şerīfinüñ ma‘nāsından gāfil olub kendü zannını taḥkiḳ eylemiş ve (22) ḥātırına geleni söylemişdür

(5) Meşnevī

‘Aşkrā bāpenc ü bā şeş kār nīst

Maḳşad-ı ü cüz ki cezb-i yār nīst

‘Aşkuñ [H5a] penc ü şeş ile kārı yoḳdur (23) zīrā anuñ maḳşadı yārüñ cezbinden gayrı degüldür *‘aşk* bunda ‘āşık ma‘nāsınadır mübālağadan ötüri maşdar zıkr olmışdur ve taḳdīr-i kelām böyle (24) dimek olur ki ‘āşıkuñ beş ḥavās ve şeş cihātla kārı yoḳdur ol ‘āşıkuñ maḳşad-ı aḳşāsı ve maḥlab-ı ‘alāsı yāri kendüye cezb eylemek- (25) dür veyāḥūd anuñ maḳşadı yārānı kendüsine cezb eylemekdür bundan gayrı degıldür ‘āşık ‘aded ü ‘uded kaydında olmaz ve ehl-i şüret gibi hemān (26) ism ü resm mertebesinde ḳalmaz belki ol ‘āşık bu şeş cihāt olan mirāt-ı kevnde āsar-ı şifāt-ı yāri müşāhede ḳılır ve anuñ ḳurbını ve rızāsını (27) ḳullāb-ı maḥabbetle kendü cānına cāzib olur ve beş ḥissini daḥı anuñ buyurduḡı yere bezl u ḥarc ḳılır ve ol yār-ı ḥaḳiḳiden nice vāridāt ü füyüzātınıñ (28) zuḥūr ḳılmasına muntazır olur ve fütühāt-ı gaybiyye ve küşūfāt-ı lāraybiyyenüñ gelmesini ricā ḳılır

(6) Meşnevī

Būki fīmā ba‘d destūrī resed

Rāzhā-yı güftenī güfte şeved

(29) Bolayki kısım-ı sādiden soñra veyāḥūd bu kelāmdan soñra olan kelāma Ḥazret-i Ḥaḳ cānibinden bir destūr yetiše söylenmesi lāzım olan rāzlar söylenmiş (30) ola *ba‘d* lāzımu’l-izāfetehi olan zurūf-ı mübeyyenedendür *yā fīmā ba‘de’l-kismü’s-sādis* veyāḥūd *fīmā ba‘d hazā’l-kelām* taḳdīrinde olur ve bu beytler Meşnevī-yi Şerīf (31) hemān şeş mücelled olmaduḡına ve kısım-ı sādīsüñ āḥirinde nihāyet bulmaduḡına delālet ḳılır nitekim cild-i sābi‘üñ evvelinde i‘tirāz-ı şālişde bunlaruñ (32) taḥkiḳi

⁴⁸ “Zanna düşersen onu araştırma.” Süleyman b. Ahmed et-Taberānî. (1984). *el-Mu‘cemu’l-Kebir*. Beyrut, C.3, (Hadis Numarası: 3227), s. 228.

mez_kür u mestür olmışdur ve söylenmesi lâzım gelen rāzlar destür-ı İlāhī ile yedinci cildde söylenmiş ve anda ta‘bīr ü takrīr eylenmişdür

(7) Meşnevī

Bābeyānī⁽³³⁾ k‘ān buved nezdīkter

Z‘īn kināyāt-ı daķīķ-i müsteter

Bir nev‘ beyānla yaķınrek ola bu daķīķ olan müsteter kināyetlerden ya‘nī bolayki bu kelāmdan soñra bir destür-ı (34) İlāhī irişse söylenmesi lâzım olan sözler söylenmiş ola şol bir beyānla ki bu daķīķ olan ve maħfī vü müsteter olan kināyetlerden fehme nezdīkter (35) ola ve ‘aķla vü řab‘a mülāyim gele zīn kināyāt-ı daķīķ-i müsteter didükleri kināyetlerden murād ve daķīķ ü müsteter olan ‘ibāretlerden maķşūd bundan muķaddem ‘alāsebīli‘l- (36) kināyāt buyurdıkları ebyātdur ki ol ebyāt u kelimāt minvech řalībūñ fehmine nezdīkter degildür anuñçün **Şem‘ī** merħūm bile bu kināyāt üzere (37) söylenen ebyāt-ı řerīfedeñ maķşūd ne idigüni bir hoş fehmi idemeyüb *dertamām-ı Meşnevī* Ĥazret-i Meşnevīnūñ kısm-ı sādide tamām olmasına ve daķı bu beytler Meşnevī-yi řerīfūñ hemān řeş mücelled olmasına delālet eyler dimişdür ve *būki fimā ba‘d destürı resed* nüktesinden ve *rāzhā-yı güftenī* (38) *güfte şeved* kināyesinden gāfil olmışdur çünkim bu pürkināyāt olan ebyāt-ı řerīfe⁴⁹ mübtedīniñ fehmine nev‘an nezdīkter degildür pes buyurdular ki bolayki (39) bundan soñra destür-ı İlāhī ola ve söylenmesi lâzım olan rāzlar bir beyānla söylene ki ol bu kināyāt-ı daķīķe ve maħfiyye tariķi üzre söylenen ebyāt-ı (40) gāmızadan mübtedīnūñ fehmine aķreb gele

(8) Meşnevī

Rāz cüz bārāzdān ebnāz nīst

Rāz ender gūş-ı münkir rāz nīst

⁴⁹ ebyāt-ı řerīfe: ebyāt H

Rāz rāzdan olan kimse- (41) den ğayrıyla enbāz degüldir rāz münkirüñ gūşında rāz degüldir *enbāz* ortağa dirler [H5b] ya‘nī evliyānuñ rāzı maḥrem olan kimselerden ğayrıyla ortak olmaz [P387b] (1) ve muḳārenet ü müşāreket kılmaz belki hemān maḥremānsērā perde-yi rāz olan ‘arīflerle hemdem olur ve imtizāc kıılır ve münkir rāz-ı evliyā olanlarla hemdem olmaz (2) ve muḳārenet kıılmaz zīrā münkir rāz-ı evliyā olan kimselerüñ gūşına getirüb evliyānuñ rāzını bir bir söyleseñ ve nice berāhīn ü delāyil ile (3) anı taḥḳīḳ ü taḳrīr eyleseñ anuñ gūşında ol rāz olmayub bīhūde ve bīma’nā kelām olur ve lābüdd aña taşdıḳ kıılmayub tekzīb kıılır nitekim Ḥāzret-i (4) Mevlānānuñ ḳaddese sırrahu sıfır-i sābi‘ bir ‘azīm rāzı iken ḥamdulillāh Te‘ālā ol Ḥāzretüñ rāzına enbāz olan ihvānımuza yüz gösterüb anlar aña maḥrem (5) ve hemdem oldılar ve anuñ rāz idügin bildiler ve şükrler ve ḥamdler kııldılar ammā aña münkir olan kimseler anı ol Ḥāzretün rāzı bilmediler lehv ü bāzī meşābe- (6) sinde tutub bu ‘acem şā‘irlerinden biriniñ sözidür didiler ve her bār ki ol güftārdurur bār Ḥāzret-i Ḥudāvendigāruñ kelām-ı kevser⁵⁰ nişārlarından olduğunu (7) işbāt eylemeden ötüri delāyil-i ‘aḳliyyeden nice delīl ve berāhīn-i naḳliyyeden nice bürhān-ı celīl īrād olındıysa anlaruñ inkār ü istikbārı ḥikmet-i Allāhuñ ziyāde (8) oldı ve Ḥaḳḳı ḳabül eylemeyüb her birisi aña meyl ü maḥabbet eylemeden nefret kııldı

Beyt

Hemdemī nīst bākī gūyem rāz

Maḥremī nīst tā benālem (9) rāz

Der ḥurūşem zışıyt-ı an ma‘şūḳ

Der semā‘am beşavt-ı an mizmār

Sırr-ı güftār-ı mā mecāzı nīst

⁵⁰ kevser: gevher H

Bāz kun dīde k'īn bebāzi nīsf⁵¹

(9) Meşnevī

Līk(10) da'vet vārid est ezKirdgār

Bākabūl u nākabūl ūrā çī kār

Līkin Hāzret-i Kirdgārdan da'vet vāriddür kabūl ve nākabūl ile ol rāzdānuñ (11) ne kārı vardır ya'nī egerçi rāz münkirūñ kulağında rāz degildür ve rāzdān olan nebī veyāhūd velī ol rāzuñ münkir kulağında rāz olmayacağını ve münkir (12) ol rāzı kabūl kılmayacağını bilür velīkin münkirleri ve müstekbirleri tarīk-i Hāqqa da'vet eylemek Hāzret-i Kirdgārdan vāride olmuştur ve Hāzret-i Hāq *yā eyyūha'r-Resūlu* (13) *belliğa mā unzile ileyke⁵²* diyü kendü Resūlüne tebliğ-i aḥkām eylemek için emr kılmıştır ve dahı bu ümmetden emr-i ma'rūf ve nehy-i münker kılmaya ve ḥayrāta dā'ī (14) olmağa müsteḥak ve lāyık olan 'ālimlere hem *veltekun minkum ummetun yed'üne ilelḥayri ve ye'murüne bilmarūfi ve yenhevne 'ani'l-munker⁵³* diyü emr-i ma'rūf ve nehy-i münker kılmaya (15) ve ḥalkı ḥayrāta dā'ī olmağa emr kılmıştır çünkü ḥalkı tarīk-i Hāqqa da'vet eylemek Hāzret-i Kirdgārdan rāzdān olan enbiyā vü evliyā vü 'ulemāya vāride olmuş (16) ve fermān gelmiştir ḥalkuñ kabūliyle ve 'adem-i kabūliyle añların ne kārı vardır ki *ve mā 'ale'r-Resūli illa'l-belāg⁵⁴* āyetinüñ mücebince Resūle lāzım olan ancak (17) belāg-ı mübīndür

(10) Meşnevī

Nūḥ nuḥşad sāl da'vet mīnümūd

Dembedem inkār-ı kavmeş mīfüzūd

⁵¹ "Sırrımı söylemek için dost yok, inleyiş ve feryadımı duyacak bir yarım yok. O sevgilinin sadasıyla coşmuşum, semaımda onu seslenerek nağmeler okuyorum. Benim söz sırrım mecazi değil, gözünü aç ki burası oyun yeri değildir."

⁵² "Ey Resūl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et." (Mâide 5/67)

⁵³ "Sizden, hayra çağırın, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun." (Âl-i İmrân 3/104)

⁵⁴ "Resūle düşen (vazife), ancak duyurmaktır." (Mâide 5/99)

Nūh Hāzretleri ‘aleyhisselām okuz yz yıl avmini (18) da‘vet eyledi demdebem anuñ avmiññ inkārı ziyāde oldu

(11) *Meşnevī*

Hī ezgften ‘inān vāpes keşīd

Hī ender gār-ı hāmūşī hazīd

(19) Hī Nūh Hāzretleri sylemekden ‘inānı girerek ekdi mi bu muarrerdr ki ekmedi ve hī hāmūşluk mağarasına ol Hāzret srtndi mi bu ma‘lmdur ki (20) skt [H6a] mağarasına srtinb gitmedi bu beytde istifhām tarīri vardur *hazīden* srtnmege ve imeklemege dirler bunda şamt u skt cānibine (21) yāb yāb gitmekten ‘āıbet skt itmekden ‘ibāret olur bu beyteyn-i şerīfeyn evvelā sre-yi Ankebtde olan bu āyet-i kerīmenñ mazmnı olur (22) ālallāhu te‘ālā **ve lekad erselnā Nūhān ilāavmihi felebise fihim elfe senetin illā hamsine āmen**⁵⁵ ya‘nī taḥḳīkā biz irsāl eyledk Nūhı avmine pes ol Nūh (23) avminñ iinde biñ sene arār eyledi illā elli sene degl zīrā eşher-i rivāyet oldur ki ba‘delerba‘in Hāzret-i Nūh da‘vete meb‘ş olub (24) okuz yz elli sene da‘vet eyleyb ve ba‘de’t-ṭufān altı yz yıl ḥayātda olmuşdur ve bu āyetde Hāzret-i Ḥabibullāha ve daḥı nāsı tarī-i Ḥakka da‘vet (25) ılan mrşīdlere tesliye vardur tā beliyeye-yi kffāra ve ezā v cefā-yı fccāra şabr eyleyeler Hāzret-i Mevlānānuñ [addesenallāhu bisırrahu’l-a‘lā -H] beyt-i evvelde Nūh (26) peygamber okuz yz yıl da‘vet gsterdi buyurdıklarından murād okuz yz yıla ḥaşr  taḥdīd olmaz belki anuñ da‘vetinñ keşret-i eyyāmını beyān eylemek (27) murād olur ve sāniyen sre-yi Nūhda olan bu ebyāt-ı kerīmenñ mefhmı olur kemā āle te‘ālā [ḥākiyā ‘anh -H] **āle Rabbi innī de‘avtu avmī leylen ve nehārā** (28) **velem yezidhum du‘āī illā firārā**⁵⁶ ya‘nī Nūh

⁵⁵ “Andolsun ki biz Nuh'u kendi kavmine gnderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir sre onların arasında kaldı.” (Ankebt 29/14)

⁵⁶ “(Sonra Nuh): Rabbim! dedi, doğrusu ben kavmimi gece gndz (imana) davet ettim; Fakat benim davetim, ancak kamalarını arttırdı.” (Nūh 71/5-6) Bu ayet, Kur’ā’nda ş şekilde gemektedir: “**āle Rabbi innī de‘avtu avmī leylen ve nehārā felem yezidhum du‘āī illā firārā**”

[Hâzretleri –H] ‘aleyhisselâm didi ki yâ Rabbi taḥkîkâ ben da‘vet eyledüm kavmimi gice vü gündüz ve bunlara benüm da‘vetüm ziyâde (29) eylemedi illâ firârların Daḥḥâk bu âyet-i kerîmenüñ tefsîrinde **İbn ‘Abbâs Hâzretlerinden** böyle rivâyet eyler ki *inne kavme Nuḥin kâne yaḍribûnehu ḥattâ* (30) *yeskuṭu ve yezunnûne ennehu kad mâte feyaḥrucu filyevmi’s sâni ve yeḍ‘uhum ilâllâhi subḥânehu ve ve ḥekâ Muhammed bin İshâk ‘an Ubeyd bin ‘Amru’l-leysi ennehu belleḡahu ennehum kânû* (31) *yebtişûne bihi yaḥnaḡûnehu ḥattâ yeşfâ ‘aleyhi feizâ efâke ḡâle Rabbi iḡfir liḡavmî feinnehum lâya‘lemûn ve ruviye enna şeyḡan minhum ca’e yetevekke‘u ‘alâ‘aşâ’en ve ma‘ahu* (32) *ibnuhu feḡâle yâ buneyye lâyeḡurreneke haze’s-şeyḡu’l-mecnûn feḡâle yâ ebeti mekkinnî mine’l-‘aşâ feaḡazehâ min ebihî feḡaraba nûḡen feşeccehu şeccten munkeraten feevḡallâhu* (33) *ileyhi len yu‘mine minkavmike illâ mâ kad âmene felâ teḡte’is bimâ kânû yef‘alûn feinnî muḡlikuhum ve munḡizuke minhum feḡiyne’izin de‘â Nûḡun aleyhim **fe ḡâle Rabbi lâtezer** (34) **alelarḡi mine’l-kâfirine deyyâra feevḡallâhu ileyhi enişna’l-fulke***⁵⁷ ve Hâzret-i Nûḡuñ gemi düzmesinüñ ve tûfânınuñ zuḡûra gelmesinüñ kışşa- (35) sı cildü’s-sâbi‘de sürḡ-ı evvelde *âb-ı sîr bermîzened ḡâre’t-tenûr* beytinüñ şerḡinde mezkûr u meşṫûr olmuşdur anda ṫaleb olına

(12) Mesnevî

Güft ezḡânḡ(36) u ‘ulâlây-ı segân

⁵⁷ “Nuh’un kavmi ona, yere düşüp bayılana kadar vuruyorlardı. Onun öldüğünü zannedip bırakıyorlardı. Ertesi gün Nuh yine çıkıp onları Allah’a davet ediyordu. Muhammed bin İshak, Ubeyd bin Amrulleysi’den aktararak anlattı: ‘Ona (rivâyet) geldi, kavmi Nuh’u yakalayıp onun boğazını kendinden geçene kadar sıkıyorlardı. Ayıldığında ise Rabbim kavmimi bağışla onlar bilmiyorlar diyordu. Rivâyet edildi ki, bastonu olan yaşlı bir adam geldi. Yanında (genç) oğlu vardı. Oğluna dedi ki: ‘Evladım, bu bunak ihtiyara sakın kanmayasın.’ Oğul cevap verdi: ‘Babacığım sopayı verir misin?’, sopayı aldı ve Nuh’a vurdu ve onun kafasını şiddetli bir şekilde yardı. O zaman Allah kendisine vahyedip bildirdi ki kavminden daha önce iman edenler dışında hiç kimse artık inanmayacaktır. Onların yaptıklarından ümitsizliğe kapılma. Ben onları helak edecek ve seni onlardan kurtacağım. O zaman Nuh dua edip dedi: ‘Rabbim yeryüzünde dolaşan hiçbir kâfir bırakma.’ ‘Allah ona gemiyi inşa etmesini vahyetti.’” [Son cümlede geçen “**fe ḡâle Rabbi lâtezer alelarḡi mine’l-kâfirine deyyâra**” (Nûḡ 71/26), “**feevḡallâhu ileyhi enişna’l-fulke**” (Mü’minûn 23/27)’dır. Ayrıca metinde geçen “**fe ḡâle**” yerine ayetin aslında “**ve ḡâle**” ifadesi vardır.]

Hîç vâgerded zirâhî kârvân

Ḥazret-i Nuḥ ‘aleyhisselâm didi kilâb şadâsından ve daḥı ürümelerinden ve fiğânlarından hîç (37) kârvân yolından girü döner mi bu muqarerdür ki bir kâfile kilâbuñ ‘avâ‘avından ötüri yoldan girü dönmez pes ben daḥı bu segsîret olanlaruñ (38) ta‘n u inkârından ötüri tarîḳ-i da‘vetden niçün dönerim didi pes her vaḳtinüñ Nuhı olan ehl-i rûḥ ve aşḫâb-ı fütüḥ hem her bār ki (39) kendü ḳavimlerinden cefâ vü ezâ göreler böyle dirler

(13) Meşnevî

Yâ şeb-i mehtâb ezğavgâ-yı seg

Süst gerded bedrâ derseyr-i teg

[H7b] Yâḥūd şeb-i mehtâbda ğavġâ-yı (40) segden bedrüñ seyrde tek ü püyü süst olur mı bu muqarerdür ki kelbüñ ğavġâsından mâh-ı bedr kendü seyr ü sülûkından tek ü püyünü süst (41) kılmaz egerçi kilâb daḥı kendü ‘âdetini terk eyleyüb ğavġâdan ve nübâḥdan fâriğ olmaz kemâ ḳîle *elbedru yelûḥu velkelbu yenûḥu*⁵⁸ pes bedr-i [P388a] (1) felek-i irfân olan mürşidler hem segsîret olan münkir ve müfsidlerüñ bu dünyâda anlara olan cefâ vü ezâlarından ve ta‘n u ğavġâlarından seyr u sülûklarını (2) ḳoyub andan rücû‘ kılmazlar ve da‘vet ü irşâd eylemeden fâriğ olmazlar

(14) Meşnevî

Meh feşâned nûr u seg ‘av‘av kuned

Herkesî berḥilḳat-ı ḥod mîtened

Mâh (3) nûrını şaçar ve seg ‘av‘av eyler her bir kimse kendü ḥilḳatı üzre ṭolanur ya‘nî ḥâşiyet-i mâh nûrını zemîne ve ehl-i zemîne nişâr eylemekdür ve ḥâşiyet-i (4) kelb anuñ nurına ḳarşu ürmeğdür *fiṭratallâhilletî faṭara’n-nâse ‘aleyhâ lâ tebdîle’l-ḥalkillâhî*⁵⁹ âyet-i kerîmesinüñ ḥasebince lâbüdd her bir kimse kendü

⁵⁸ “Ay parıldar ve köpek hırıldar.”

⁵⁹ “Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmış ise (yüzünü) ona çevir. Allah'ın yaratışında deġişme yoktur.” (Rûm 30/30)

hilkat-i aşıyye- (5) sinüñ muktezâsı üzre tolanur ve *kul kullun ya'melu 'alâşâkiletihî*⁶⁰ naşş-ı şerîfinüñ mücebince küll-i insân kendü şâkile-yi tab'ıyyesinüñ mübteğâsı üzre 'amel (6) kıılır *kullu inâ' in yetereşşehu bimâfihî*⁶¹ kavlinüñ mefhûmınca herkesiñ kâse-yi vücûdında ne vaz' oldu ise ol zühûra gelür [ve -H] her bâr ki ehl-i dalâlet ve aşhâb-ı (7) gavâyet olan kimselerden fişk u ma'siyyet ve kibr ü naıvet ve bunlar emsâli olan haşlet zühûra gelse ehl-i hidâyet ve aşhâb-ı tã'at olan şâhib-i (8) sa'adetlerden anlara rıfık u mülâyemet ve luftla pend ü naşıhat ve tarîk-i Haıkıa irşâd ve da'vet eylemek şâdır olur

(15) Mesnevî

Herkesîrâ hidmetî dâde kazâ

Der- (9) *hor-ı ân gevhereş deribtilâ*

Kaazâ-yı ilâhî her bir kimseye bir hidmet virmişdür ibtilâ vü imtiñanda ol kimsenüñ ol gevherrine lâyıık ya'nî her bir kimseye Haık Subhâne (10) ve Te'âlânuñ kaazâsı bir hidmet için düzmüş ve ol kimseye ibtilâ vü imtiñan vaıtinde anuñ zâtına lâyıık ol hidmeti virmiş ve ol kimse ol (11) hidmet için maıhlük olmuş *fekullu muyesserun limâ hulika lehu*⁶² hadîs-i şerîfinüñ hasebince herkese ne hidmet için maıhlük olduysa ol hidmet müyesser olmuş (12) ve ğayrısı aña şa'b ü 'asîr gelmiş

(16) Mesnevî

Çünkü negzâred seg ân na'ra-y seıam

Men mehem seyrân-ı hodrâ çün hilem

Çünkim seg ol seıam u kabih olan na'ra- (13) yı terk eylemez ben mâhum kendü seyrânımı niçün korum ya'nî çünkim seğıret olan münkir ol kendünüñ saıım ü kabih olan ta'n u inkârını terk (14) itmez ve bize mütâba'at etmek tarîkine gitmez ben ki mâh-ı felek-i ma'rifet ve bedr-i âsmân-ı 'ilm ü hikmet olam kendü seyr u

⁶⁰ "De ki: 'Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar.'" (İsrâ 17/84)

⁶¹ "Her kap, içindekini sızdırır."

⁶² "Herkes ne için yaratıldıysa, o iş ona kolay gelir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 125. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğı belirtilmiştir.]

sülükümü anuñ ta'ın u inkârından ötüri (15) niçün terk iderim ve neden ötüri irşâd ü hidâyet yolunu koyub anuñ muktezâsı üzre giderim eger aña lâyıķ olan sîret-i ħabîse ta'ın u (16) inkâr idüb ehl-i Ħaķķı âzürde itmek ise baña lâyıķ olan ħaşlet-i ħamîde anuñ cefâ vü ezâsına şabr u taĥammüli ziyâde idüb naşîĥat kılmadan ve dâ'î (17) ilelĥayr olmadan ĥâli olmamaķdur

(17) Meşnevî

Çünkü sirke sirkeġ efzûn kuned

Pes şekerrâ vâcib efzûnî buved

Çünkü sirke sirkeliġini ziyâde ide [H7a] pes (18) şekere ziyâdelük vâcib olur ya'nî çünkü bir mazĥar-ı ķahr-ı İlâhî olan ekşi ĥuyularını ve türüş rûylarını ziyâde ide pes mazĥar-ı luţf-ı ilâhî ve cemâl-i (19) Rabbânî olan mürşide ĥüsn-i ĥulķı ziyâde kılmak ve irşâd u naşîĥatde telaţţuf eylemek ve rıķla söylemek vâcib olur

(18) Meşnevî

Ķahr sirke luţf hemçün (20) engübîn

K'în dü bâşed rûkn-i her iskencübîn

Ķahr sirke gibi luţf 'asel gibidür ki her iskencübînüñ rûkni bu ikisi olur ya'nî mazĥar-ı ķahr olan bed- (21) ĥuyular tarafından ķahr u ġazabınuñ zuhûrı sirke gibi ve mazĥar-ı luţf-ı ilâhî olan nîkûlaruñ ve ĥoş ĥuyularuñ vücûdundan zâhir olan luţf u kerem (22) 'asel gibidür her sirkengübînüñ aşlı sirke ile bal olur ve sirkencübîn müfsid mizâc olan şafrâyı def' kılar ve ve muşliĥ mizâc olur kezâlik sirke-yi (23) ķahr ile aşel-i luţf bir yire cem' olsa ve biri birleriyle iĥtilât u imtizâc kılsa müfsid ef'âl ve aĥvâl olan şeyleri def' idüb ef'âl (24) ü aĥvâl şaĥibi olan mürşid muntazamu'l-aĥvâl olur ve fi'linde ve ĥâlinde şîĥat u i'tidâl bulur

(19) Meşnevî

Engübîn ger pây kem âred ziĥal

Âyed ân iskencübîn ender (25) ĥalel

Ammā eger ‘asel ayağını sirkeden eksik getüre ol sirkencübīn ḥalele gelür zīrā aşıl nāfi‘ olan sirkencübīn ne ziyāde ḥulv ve ne ziyāde ḥāmız (26) olmak gerek belki ḥulv u ḥāmız ola ve i‘tidāl bula tā kim mizāca nef‘ kıla kezalik mānend-i engübīn olan luṭf u kerem sirke gibi olan ḥışm u sitem- (27) den eksik olsa ve bir ehl-i nefsdan ḥışm u ḡazab zuhūra geldükde bir ehl-i rūḥ aña luṭf u keremle mu‘āmele ve muḳābele itmege az kılsa lābüd ol (28) ehl-i rūḥla ehl-i nefsuñ mābeyninde olan niḗām-ı ḥāle ḥalel gelür ve ikisinüñ mābeyninde sebep-i imtizāc olan şeyler fāsīd olur ve ṭarafeyninden (29) muḥālefet ü muḡāyeret zuhūra gelüb ‘ilācpezīr olmayan derdler ba‘d ezān zuhūr kıılır

(20) Meşnevī

Ḳavm bervey sirkehā mirīḥtend

Nūhrā deryā füzūn mirīḥt (30) ḳand

Ḳavm-i Nūḥ Ḥāzret-i Nuḥ Peyḡamberüñ üzerine sirke gibi ekşi ve türşi olan cefālar ve ezāları şabb eylediler ammā deryā-yı luṭf u kerem (31) ve baḥr-i cūd ve ni‘am Nūḥ Ḥāzretlerine luṭf u iḥsān ḳandini ve rıfḳ ü mülāyemet şekkerini ziyāde dökdi

(21) Meşnevī

Ḳand-ı ūrā bud meded ezbaḥr-ı cūd

Pes zi- (32) sirke-y ehl-i ‘ālem mīfüzūd

Anuñ ḳandine baḥr-i cūddan meded oldı pes sirkeden ehl-i ‘ālem ziyāde itdi bu mışra‘dan iki vech cāyızdır bir budur ki (33) sirke ehl-i ‘āleme muzāf oḳına ve mīfüzūduñ fā‘ili baḥr-i cūd ola bu vech üzre ma‘nā ol Nūḥuñ [‘aleyhisselām -H] ḳand ḥūyına meded ü mu‘āvenet bahr-i (34) cūddan itdi pes ehl-i ‘ālemüñ sirke ḥūyından anuñ ḳand ḥūyına ve luṭf u keremini ziyāde itdi dimek olur ve bir vech daḡı budur ki sirke (35) ehl-i ‘āleme muzāf okınmaya bu vech üzre ma‘nā ol Nūḥuñ ḳandine deryā-yı cūd u keremden egerçi meded ü mu‘āvenet oldı ve anuñ ḳand gibi aşlı olan (36) aḥlāk u evşāfı tamām ḳuvvet ve sebāt buldı pes ehl-i ‘ālem sirkeden ziyāde kııldı

ya'nî sirkeden ekşi olan hūylarını anlar arturdu (37) şol mertebe ki hattā Hazret-i Nūh [‘aleyhisselām -H] tarafından [H7b] anlara beddu‘ā eylemege her vechle müsteħakk oldılar pes Hazret-i Nūh āhirü'l-emr anlaruñ luḡ u keremle (38) ‘ilācpezîr olmadıkların müşāhede kılduḡda ve muḡakkak bildükde **Rabbi lā tezer ‘alelarḡ mine'l-kāfirîne deyyārā**⁶³ diyüb anlar üzre beddu‘ā eyledi (39) pes bu cümle ḡavî ve mütekebbir olan ḡayifeyi Haḡ Te‘ālā Hazretleri helāk kıldı

(22) Mesnevî

Vāhidun kelelf ki'bved ān velî

Belki şad ḡarnest ān ‘abd-(40)ul‘alî

Vāhidu kelelf kimdür ol velîdür belki ol ‘abdul‘aliy yüz ḡarndur ba‘zılar velî *elveliyu hüve'l-fānifillāhi ve'l-bākibillāhi*⁶⁴ dimekle ta‘rif (41) itmişlerdür ve ‘Abdürrezzāk Ḳāşānî rahmetullāhu ‘aleyh **Iştılāh**ında bu gūne ta‘rif idüb dir [ki -H] *elveliyu men tevella'l-Haḡḡu emrehu ve ḡafızahu* [P388b] (1) *mine'l-‘işıyān velem yuḡalli ve nefsehu bilḡızlani hattā ballegahu filkemāl meblaḡe'r-ricāl ḡalellāhu ve hüve yetevelle'ş-şālihîr*⁶⁵ ve daḡı ‘abdül‘aliy şol kimseye dirler ki (2) anuñ ḡadri aḡrānından ‘ālî ola ve anuñ himmeti ḡaleb-i ma‘ānide sāyir ihvānından mürtefi‘ ola ve her ‘ālî olan rütbeḡe ḡāyız ola ve her fażilet-i (3) seniyyeye bāliḡ ola kemā ḡāle'l-**Kāşānî filIştılāḡāt** ‘abdül-‘aliy *men ‘alāḡadruhu ‘an aḡrānihi ve irtefeāt himmetuhu fiḡalebi'l ma‘anî ‘an himemi ihvānihi* (4) ve ḡāze külle rütbetin ‘aliyyetin ve belega külle fażiletin seniyyetin⁶⁶ velîden murād bunda Hazret-i Nūhdur ki her nebî velîdür bīḡayr ‘aksin *ḡarn* seksen seneye ve otuz seneye (5) daḡı dirler bunda zamān-ı

⁶³ “‘Rabbim!’ dedi.Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma.” (Nūh 71/26)

⁶⁴ Veliler ki Allah’ta yok olup; Allah ile var olurlar.”

⁶⁵ “Veli, Hakk’ın işini üzerine aldığı ve isyandan koruduḡı kimsedir. Cenâb-ı Hak kemalde ricalin ulaştıḡı en üst noktaya ulaştırıncaya kadar onu ve nefsinin hızlanla başbaşa bırakmaz [tevfikini esirgemez.] Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: ‘O salih kullarna velilik eder.’” (A’râf 7/196), Kâşânî, A. (2014). *Iştılāḡû’s-Sûfiyye*. (Tercüme: Abdurrezzak Tek), Bursa: Bursa Akademi, s. 19.

⁶⁶ “‘Abdü’l-aliy; deḡeri akranından üstün, yücelikleri istemedi ki himmeti arkadaşlarının himmetinden yüksek ve bütün yüce rütbelere sahip ve tüm üstün faziletlere ulaşan kişidir.” Kâşânî, *Iştılāḡû’s-Sûfiyye*, s. 59.

vāhidūñ ehli murad olur ve taq̄dīr-i kelām böyle dimek olur ki kuvvet ü kudretde bir kimse biñ kimse gibi kimdür ol (6) velīdür belki ol ‘alī ve kebīr olan Hudānuñ bendesi yüz zamānuñ ehlidür ya‘nī yüz zamān ehli kadar anuñ kuvvet ü kudreti vardur belki cemī‘-i (7) ‘ālemūñ kuvvet ü kudreti anuñ vücūdında cem‘ olmuş ve cemī‘-i ‘ālemi ol velī-yi kāmīlūñ bātını ihāta kılmışdur

Beyt

Leyse mināllāhi bimustenkirin

(8) *En yecma‘u’l-ālemi fīvāhidin*⁶⁷

beytini diyen katı hūb dimişdür

(23) Meşnevī

Hum ki ezderyā derū rāhī şeved

Piş-i ü ceyhūnhā zānū zened

Küp ki deryādan (9) aña bir yol ola ol küpūñ öniñde ceyhūnlar zānū urur ya‘nī filmesel bir küpūñ derūnına ki deryādan bir yol ola ol küpūñ şuyına ašlā (10) noqşān gelmez ve dūnyānuñ büyük nehirleri anuñ öñine diz çökerler ya‘nī aña ta‘zīm ü tefhīm iderler ve anı kendülerden ma‘nāda ‘azīm bulurlar ve kebīr görürler (11) *küpden* murād bunda şuretā haq̄ir ü faq̄ir ve ma‘nāda ‘azīm ü kebīr olan ve hemīşe deryā-yı haq̄ikatden meded ü mu‘āvenet bulan velī olur ve *ceyhūnlardan* (12) murād yeryüzünde emvāl ü erzākla kuvvet bulan hemīşe talib-i deryā-yı haq̄ikat olub ol cānibe cereyān kılan kimseler olur

(24) Meşnevī

Hāşe ĩn (13) ***deryā ki deryāhā heme***

Çün şenīdend ĩn mişāl ü demdeme

Ya‘nī bir küpe ki deryādan bir yol ola cemī‘-i enhārdan ol ‘azīm olur ve cümlesi (14) aña serfūrū kılar ‘alelhuşuş bu deryā-yı haq̄ikat ki dükeli deryālar ki [H8a] murād ve

⁶⁷ “Allah’ın bütün âlemi tek bir yerde toplaması O’na zor gelmez.”

andan kuvvet ü kudretdür halk-ı cihāndan deryā gibi olan kimselerdür ya'nī (15) huşuṣā bu bahr-i haqīkat ki dükeli deryā gibi evsa' vü aqvā olan kimseler çünkim bu miṣāl ve demdemeyi işitdiler ya'nī ol deryā-yı haqīkatiñ humm-ı (16) vücūd-ı Nūḥa mededresān olduğunı ve mu'avenet kıldüğunı gūş itdiler

(25) Meşnevī

Şud dehānşān telḥ ezīn şem ü ḥacel

Ki karīn şud nām-ı a'zam (17) bāeḳal

Ḥacel ḥā ve cīmūñ fetḥalarıyla ḥayādan müteḥayyir ve medhūş olmak ma'nāsınadır ya'nī anlaruñ cümlesinüñ ağızları bu şerm ü ḥayretten telḥ oldu (18) ki nām-ı⁶⁸ a'zam ism-i [eḳalle vü -H] aşğara karīn oldu ya'nī Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinüñ a'zam olan ismi ve şıfatı Ḥazret-i Nūḥun nām-ı aşğarına muttaşıl (19) oldu ve anuñ vücūdında zuhūra geldi ve kuvvet ü kudretini andan izhār kıldı ve anuñ vücūdı anuñ satvet ü galebesi katında fānī vü mütelāşī oldu

(20) (26) Meşnevī

Derḳırān-ı ĩn cihān bāān cihān

ĩn cihān ezşerm mīgerded cehān

Bu cihānuñ ol cihānile ḳırānında bu cihān şerminden cehān olur (21) āḫirde ḳāfiye vāḳi' olan *cehān* cīmūñ fetḥasıyla ḳalkıcı ma'nāsınadır ya'nī bu cihān-ı fānīnüñ ol cihān-ı bāḳī ile muḳārenet eyledügi vaḳitde bu (22) cihān-ı fānī ol bāḳīnüñ şeref ü 'izzetini gördükde şerm ü ḥacāletinde şıçrayıcı ya'nī 'adem cānibine ḳaçıcı ve fānī olıcı olur ve keزالik bu cihānuñ (23) ehli ol cihān-ı haqīḳīnüñ ehliyle muḳarin olduğda ve anlaruñ 'izzet ü şerefini müşāhede kılduḳda lābüdd bu cihānuñ ehli kemāl-i ḥacāletlerinden muḫtarib olur- (24) lar ve ḥayret ü dehşetde ḳalurlar ve kendülerüñ 'ayb u nokşānını bilürler

(27) Meşnevī

⁶⁸ nām-ı: ism-i H

İn 'ibāret teng ü kâşır rütbetest

Verne ḥasrā bāeḥaş çı (25) nisbetest

Bu 'ibāret teng ü kâşır rütbetdür yoḥsa ḥasuñ eḥaşş u eşref olan kimse ile ne münāsebeti vardır ya'nī ibāret ve elfāz begāyet (26) ezyaḳ ve mertebede daḫı kâşır ve alçaḳdur deryā-yı ma'anī aña şıḡmaz ve mütekellim olan 'ālim ü 'ārif murād eyledüḡi ma'nāyı kemā yenbaḡı ol ibādetde vüzü' (27) idüb anuñla edā itmege ḳādir olmaz anuñçün bu cihān ile ol cihānuñ ḳırānı vaḳtinde didüñ ve illā eḥass olan cihānuñ ve ednā olan cihān (28) ehlinüñ eḥaşş ü a'lī olan aşḫāb-ı ḥaḳıḳat ile ne münāsebeti vardır tā kim anlarla bunlar bir yerde zıkr olınalar bu cihānuñ ehliyle ol cihān ehlinüñ (29) bir mışra'da veyāḥūd bir beytde zıkr olınmaları ma'nā ve mertebede daḫı birbirlerine ḳarīb olmaḳ iḳtizā eylemez belki bunlaruñ bir maḥalde zıkr olınmaları 'ibāret (30) teng olduḡından ötürüdür ve illā bu cihān ehliyle ol cihān ehlinüñ mabeyninde bu'de'l-müşrīkin tefāvüt vardır ve mabeynlerinde aşlā münāsebet (31) ü müşābehet yoḳdur

(28) Meşnevī

Zāḡ derrez na'ra-yı zāḡān zened

Bülbül ezāvāz-ı ḥoş key kem kuned

Zāḡ rezde zāḡlar na'rasını urur bülbül ḥoş olan (32) āvāzından ḳaçan kem eyler ya'nī egerçi zāḡlar baḡlarda zāḡlar na'rasın ururlar ve ḥoşelḥān olan belābil ve 'anādile ṭa'nlar ve şetmler ḳılurlarsa bülbüller kendü- (33) lerüñ ḥoş u laṭif olan āvāzlarını anlaruñ ḳabīḥ olan na'ra vü şadālarından ötüri nāḳış ḳılurlar mı bu muḳarrerdür ki ḳılmazlar keزالik enbiyā (34) vü evliyā bu baḡ-ı dünyāda zāḡsiret olan münkirleriñ ve kāfirleriñ ḳabīḥ olan bīma'nā sözlerinden ötüri [H8b] kendü 'ayn-ı hikmet olan pürma'nā sözlerini (35) ve ṭālib ü sālīkin olanlara nāfi' gelen kelimāt-i pürsüzlarını nāfiḡ ḳılmazlar ve naşīḥat ü irşād eylemeden hem fāriḡ olmazlar

(29) Meşnevī

Pes ḥarīdārest (36) *her yekrā cūdā*

Ender'īn bāzār-ı yef'al māyeşā

Pes her biri için cūdā ve başka müşterī vardır bu yef'alu māyeşā bāzārında ya'nī pes (37) bunlardan her birinüñ cūdā cūdā müstakīl müşterīleri vardır bu taqdīr bāzārında *yef'al māyeşā*dan murād taqdīr ü kazādur ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri (38) diledüğünü işler ve diledüğünü hükm taqdīr eyler pes bundan murād taqdīr ü kazā olur ve bāzār-ı taqdīr ü kazāda her ḳavmüñ bir gūne müşterīsi (39) vardır ve hükm-i muṭlak herkesüñ metā'ına lāyık bir gūne ḥarīdār ḥalḳ itmişdür ki şeyātīnün ve şeyātīnsiret olan ḳafir ü fāsıḳlaruñ (40) ve mürāyī vü münāfıḳlaruñ müşterīleri ehl-i ḳalālet ve aşḫāb-ı ma'şiyetdür ve enbiyā vü evliyānuñ ve 'aşıḳ u şādıḳ olanlaruñ müşterīleri ehl-i ṭā'at (41) ve ehl-i hidāyet ve aşḫāb-ı sa'ādet ve erbāb-ı 'ilm ü ma'rifetdürler bunlar ol ḥabīşler bu bāzār-ı taqdīr içre nice māyil olmaz ve ne gūne anlaruñ metā'larını [P389a] (1) almazlar ise anlar hem bunlara meyl ḳılmazlar ve bunlarıñ laṭīf ü ṭayyib olan metā'larını almazlar

(30) Meşnevī

Nuḳl-ı ḥāristān ḡidā-yı āteşest

Büy-ı gül ḳūt-ı (2) dimāğ-ı serḥoşest

Nuḳl-ı ḥāristān ḡidā-yı āteşdür gülüñ rāyiḥası serḥoşuñ dimāğınun ḳūtudur nāruñ ḥār nuḳl u ḡidāsı gibidür büy-ı (3) gül hem dimāğ-ı pākün ḳūt u ḡidāsı gibidür ya'nī şol kimseler ki ḥāristān gibi olalar anlar nuḳl u ḡidā-yı āteş olurlar ve anlar ki gül gibi laṭīf ü (4) gülistān gibi şerīf ü nazīf olalar serḥoşān mey-i maḥabbet ve bādenüşān-ı meygede-yi ḥaḳıḳat olan muḳarrebān-ı ilāhīnün dimāğ-ı rūḥlarına (5) ḳūt olur ya'nī anlar bunlardan ḥazz alurlar ve zevḳ u şafā bulurlar

(31) Meşnevī

Ger pelīdī piş-i mā rūsvā buved

Ḥük u segrā şekker ü ḥelvā buved

(6) Eger bir pelīd veyāhūd pelīdlük bizüm öñimüzde rüsvāy olur hınzīr u kelbe ol şekker ü helvā olur *pelīdī*de olan yā vaḥdet için olmak veyāhūd (7) maşdariye olmak cāyızdır vaḥdet için olursa ma‘nā egerçi bir pelīd şey ve bir ḥabīs kimse bizüm katımızda rüsvā vü ḳabīhdür ammā hınzīr u kelb (8) sīretinde olan kimselere göre o şekker ü helvā gibi lezīz ü şīrīndür ve maşdariye olduğu üzre ma‘nā egerçi pelīdlük ya‘nī küfr ü ḳalālet ve (9) fısk u ma‘şiyet ve bunlar emsāli olan ḳabāḥat ü ḥabāset her ne ise bizüm öñümüzde fezāḥat ü şenā‘atdur ammā hınzīr u seg ḫabī‘atında olan (10) bīdīnlere nisbetle bu pelīdlüklerüñ her birisi helvā-yı şīrīn ve sükker ü engübīn gibidür ki *elḥabīsātü lilḥabīsīne ve’lḥabīsūne lilḥabīsāt*⁶⁹ āyetinüñ mücebince ḥabīs (11) olanlar için ḥabīsāt hoş gelür ḥabīs olanlar hem ḥabīsāt için meyl ü maḥabbet kıılır ve bilākis *vetṭayyibātu liṭṭayyibīne vetṭayyibūne liṭṭayyibāt*⁷⁰ (12) ḳavl-i kerīminüñ mişḳākinca cemī‘-i ṭayyibāt ṭayyib olanlar için hoş gelür ve ṭayyib olanlar daḫı lābüdd ṭayyibāta meyl ü maḥabbet kıılır

(32) Meşnevī

Ger pelīdān (13) *īn pelīdihā kunend*

Ābhā ber pāk gerden mītenend

Egerçi pelīdler ve ḥabīs olanlar [H9a] bu pelīdlükleri ve ḳabīḥ ü ḥabīs olan ‘amelleri eylerler āblar pāk (14) eylemeklük üzre ṭolanurlar ya‘nī āb-ı ḫayāt gibi pāk u ṭahīr olan kimseler ol ḥabīsleri pāk u ṭahīr eylemege ṭolanurlar ve anları ṭaḥḫīr eylemege sa‘ylar ve (15) iḳdāmlar kıılırlar

(33) Meşnevī

Gerçi mārān zehrefşān mīkunend

V’er çi telḫānmān perīşān mīkunend

Egerçi mārān zehrefşān eylerler ve gerçi telḫler bizi perīşān (16) eylerler taḳḫīr-i kelām ve ta‘bīr-i merām böyle dimekle olur ki egerçi mārīret olan nefis-i emmāre

⁶⁹ “Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara;...” (Nûr 24/26)

⁷⁰ “...temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır.” (Nûr 24/26)

şāhibleri bizüm üzerimize zehirlerin şaçarlar ve cehennem kapuları gibi (17) olan ağızların açarlar ve nice hışmnāk ve zehrnāk sözler söylerler ve egerçi telhgūy ve bedgūy ve saħtrūy olan zālimler bizüm kalbimizi perīşān eylerler- (18) se

(34) Mesnevī

Naħlhā berkūh u kendū vü şecer

Mīnihend ezşehd enbān-ı şeker

Lākin zembūrlar tağ ve kovān ve dirāht üzre şehd ü şeker enbānını korlar ba‘zı (19) nüshada *enbān* yerine *enbār* vāki‘ olmuşdur *kendū* kāf-ı ‘Arabīnūñ fethāsıyla kovān didükleridür ki arı anuñ içinde bal yapar *şehd* gümeç balına (20) dirler ya‘nī zembūrlar tağlar ve kovānlar ve ağaçlar üzre ‘asel-i muķaffadan şeker enbānını kodukları gibi aşhāb-ı haķīkat ve erbāb-ı ‘ilm ü ma‘rifet daħı (21) sīret-i hasenelerinūñ muķtezāsı üzre şehd ü şeker gibi olan nuşh u pendlerini kitāblar içre vaz‘ eylerler veyāhūd ‘ilm ü ma‘rifet kandlerini telhgūylardan perīşān- (22) hātır olan kimselere bersebīl-i teslīye söylerler ve şehd ü şeker gibi olan nuşh u pendler ile bunlaruñ veca‘ u elemiñi izāle eylerler

(35) Mesnevī

Zehrhā her çend zehrī mīkunend

(23) *Zūd tiryā kātşān ber mīkenend*

Zehrlər her ne kadar zehrlük eylerlerse tiryāklar anları fevrī koparurlar ya‘nī zehr meşābesinde olan ehl-i nefis (24) ve ehl-i hevā her ne kadar ki zehrlükler eylerler ve telh u turş sözler söylerlerse ehl-i rūh ve ehl-i hüdā tiryāklar gibi anlaruñ zehrlərini ve zarar u kahlrarnı (25) fevrī koparurlar ve hüşn-i hulkla ve luţf-ı hüşālda anlarla mükāleme ve mu‘āmele iderler eger anlaruñ ru‘ūnet ü hüşūneti ziyāde olursa ***lenā ‘amālunā*** (26) ***velekum ‘amālukum lā huccete beynenā ve beynekum selāmun***

‘*aleykum lā nebtegi’l-cāhilīn*⁷¹ diyüb ve anları ol kār u ‘amel üzre koyub kendü kārlarına giderler

(36) Meşnevī

Īn (27) *cihān cengest kül çün bi’ngerī*

Zerre bāzerre çü dīn bākāfirī

Bu cihān çünkim nazār eyleyesin külli cengdür zerre zerre ile dīn küfrlükle olduğı (28) gibi ya‘nī bu cihān bilkülliyye cihān-ı cengdür çünkim nazār-ı haķīkatbīnle nazār eyleyesin zerreyyi zerre ile cengde görürsin dīni kāfirlikle ve ehl-i dīni bir kāfir (29) ile cengde gördüğü gibi nihāyeti ekserīnün cengi fi‘līdür

(37) Meşnevī

Ān yekī zerre hemī perred beceb

V’ān dige sūy-ı yemīn endertāleb

Misāl ol bir zerre (30) dükeli şol cānibe pervāz eyler ve ol bir zerre talebde sağ cānible pervāz eyler

(38) Meşnevī

Zerreyī bālā vü ān dīger nigūn

Ceng-i fi‘līşān bibīn ender (31) *rūkūn*

Bir zerre bālāya ve ol bir āher zerre aşığaya pervāz eyler meyl ü hareket eylemede anlarıñ fi‘lī olan cengini gör hūlāşa-yı kelām zerrāt-ı kā’inātdan (32) her bir zerre kendü muķtezā-yı tabī‘a[t +H]leri üzre meyl ü hareket kılmada ve *ķul kullun ya‘melu ‘alāşākiletihī*⁷² mücebince anlardan her birisi kendü şākile-yi zātīyye (33) [H9b] ve haşıyyet-i tabī‘iyyeleri üzre ‘āmil olmadadır pes her biri biħasebī’l-ef‘āl āherine muħālif olur bu ‘itibārla biribirleriyle fi‘len ceng ü huşūmet (34) kıılır

(39) Meşnevī

⁷¹ “Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size. Size selam olsun.” (Kasas 28/55)

⁷² “De ki: ‘Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar.’” (İsrâ 17/84)

Ceng-i fi'lî hest ezceng-i nihân

Z'în teḥâlûf ân teḥâlûfrâ bidân

Ceng-i fi'lî nihân olan cenglülendür bu teḥâlüfden ol teḥâlûfi bil (35) ya'nî bu zerrât-ı kâ'inātuñ vücūdında olan ceng-i fi'lî ve bu maḥlûkātuñ zevâtından zuhûra gelen teḥâlûf-i şürî nihânî olan cengden nâşî olur (36) ve bunlaruñ mâhiyätünüñ ma'nâ 'âleminde biri birleriyle muḥâlif ü teḡâyür hareket eylemege iktizâ eylediklerinden zuhûra gelür bu teḥâlûf-i şürîden ol nihânî (37) olan teḥâlûfi bil ve bu teḡâyür-i hissîden ol teḡâyür-i ma'neviyyeyi fehm ü istidlâl kıl tevzîc-i ma'nâ budur ki her şey'üñ 'ilmullâhda bir 'ayn-ı sâbitesi var- (38) dur eşyānuñ 'ilmullâhda olan zevâtına 'âyân-ı sâbite dirler ve hükemâ aña mâhiyât-ı eşyâ ta'bîr iderler bu 'âlem-i şehâdetde olan eşyānuñ şuver ü ecsâdı (39) 'âyân-ı sâbitenüñ zılâlî gibidür ve 'âyân-ı sâbite filmesel eşḡâş ve Ḥaḡ Te'âlâ Ḥazretleri nür-ı âftâb gibidür pes nür-ı âftâbda her bir şahş ne (40) güne hareket eylerse anuñ sâyesi hem hareket ü sekenâtlara aña tâbîc olur çünkim bu 'âlem-i şuver ü ecsâda naẓar kıldı bunda olan (41) her şey'üñ şüretini ve cesedini birbirine muḥâlif bir güne kârda ve bir nev' amelde gördük ki gūyâ bunlar fi'len ceng iderler pes bunlar ki [P389b] (1) fi'lî olan cengden ve birbirine muḥâlif zuhûra gelen âhengi nihânda olan mâhiyetlerinüñ cenginden ve birbirine muḥâlif ü muḡâyir olan âhengindendür ve bu şüret-i zâhire- (2) de olan muḥâlif ü teḡâyürden ol nihânda olan teḥâlûf ü teḡâyüri bil ve bunlaruñ şüret-i zâhirde olan ef'âl-i mütezâdde ve ḡarekât-ı müteḡâbile-(3)sini 'âlem-i ma'nâda olan 'âyānuñ muḡtezayât-ı mütezâddesinden fehm kıl ki her 'ayn bir güne fi'l ü hareket iktizâ ider pes ol 'aynuñ bu âlemde (4) olan şüreti sâye-yi şahşa tâbîc olduğu gibi aña tâbîc olur ve kendü 'ayn-ı sâbitesinüñ muḡtezâsı üzre meyl ü hareket kıılır pes bu 'âlem-i şüretde (5) zuhûra gelen ceng ü ihtilâf aşlı 'âlem-i ma'nâda olan 'âyân-ı sâbitenüñ ceng ü ihtilâfından ḡâşıl olur ve 'âkıl olan bu teḡânüfden istidlâl (6) kıılır

(40) Meşnevî

Zerreyî k'ân maḥv şud derāfitāb

Ceng-i ū bîrûn şud ezvaşf u ḥisāb

Bir zerre ki o zerre āftābda maḥv oldu ol zerrenuñ (7) cengi vaşf u ḥisābdan bîrûn oldu ya'nî bir insānuñ ki zerre-yi vücūd-ı mecāzisi āftāb-ı ḥaḳīḳinüñ 'aşk u maḥabettinde maḥv ve emr-i irādetinde fānî (9) ola ol kimsenuñ cengi vaşfdan ve ḥisābdan ḥāric oldu

(41) Meşnevî

Çün zizzerre maḥv şud nefis ü nefes

Cengeş eknûn ceng-i ḥurşīdest bes

(10) Çünkim zerrreden nefis ü nefes maḥv ola ol zerrenuñ cengi şimdi ancak ceng-i ḥurşīddür evvelki *nefs* fānuñ sükūniyla vücūd ma'nāsına şāninci *nefes* (11) fānuñ fethasıyla kelām ma'nāsınadır ya'nî çünkim bir kimsenuñ zerre-yi vücūdından vücūd-ı [H10a] mecāzî ve nāḥaḳ olan kelām maḥv ola anuñ cengi hālā ḥurşīd-i (12) ḥaḳīḳinüñ cengi olur ḥulāşa-yı kelām bir kimsenuñ ḥurşīd-i ḥaḳīḳata nisbetle zerre gibi olan vücūdından nefsāniyyet ü beşeriyyet muḳtezāların fānî (13) olsa ve nefsāni olan nefis ü kelām hem zāyil olsa ve ol kimse ḥurşīd-i ḥaḳīḳinüñ nūrāniyetiyle münevver olsa anuñ ḥalkla ceng ü cedeli (14) nefsāni olmaz belki lillāh ve fillāh ḥaḳḳānî olur ve hem anuñ vücūdı Ḥazret-i Ḥaḳḳa ālet olub ol ortada ancak bir rūpūş olur ve ḥaḳīḳatde (15) anuñ vücūdı vasıtasıyla ceng ü cedeli Ḥazret-i Ḥaḳ bilür *mā rameyte iz rameyte ve lākinallāhe ramā*⁷³ āyet-i kerīmesi bu ma'nāya müşāhid olur *felem* (16) *taḳtulūhum ve lākinallāhe ḳatelehüm*⁷⁴ ḳavl-i şerīfi hem bu mazmūna delālet kılar

(42) Meşnevî

Reft ezvey cünbiş-i ḫab' u sūkūn

⁷³ "Attiğin zaman da sen atmadın, fakat Allah attı." (Enfāl 8/17)

⁷⁴ "(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü." (Enfāl 8/17)

Ezçi ezinnā ileyhi rāci'ūn

Ol zerre- (17) den cünbiş-i ṭab^c ve sükūn-ı ṭab^c gitdi neden *innā ileyhi rāci'ūn*⁷⁵ mefhūmından mışra^c-ı şānī *ez çi reft ez mefhūm innā ileyhi rāci'ūn reft* taq̄dirinde olub (18) su'āl ve cevāb olur ve taq̄dir-i kelām böyle dimek olur ki ol fānī fillāh olan kimsenūñ zerre-yi vücūdından cünbiş-i ṭabī'i ve sükūn-ı (19) ṭabī'i hem gitdi ve ol kimse kendüsini ahlāk-ı beşeriyyeden ve evşāf-ı ṭabī'iyeden pāk u ṭāhir itdi neden pāk u ṭāhir itdi ve anuñ (20) vücūdından ḥarekāt u sekenāt-ı ṭabī'iyye ne cihetden gitdi dir iseñ taḥkīkā biz Allāh içinüz ve taḥkīkā biz hemān aña rücū^c idicilerüz mefhūmına mazhar (21) olduğı cihetden gitdi ve ol her ne mertebeye yetdi ise belālara şabr eyledüğü ve *innā lillāh ve innā ileyh rāci'ūn*⁷⁶ diyü söyledüğü ve kendünüñ Allāha maḥşūş (22) ve memlūk olduğı bilüb ve her demde aña rücū^c eyledüğü vāsıta ile yetdi

(43) Meşnevī

Mā bebaḥr-ı tu zihod rāci' şudīm

V'ez rezā^c-ı aşl müsterzi^c şudīm

(23) Biz senūñ baḥriñe kendümüzden rāci' olduk ve rezā^c-ı aşldan müsterzi^c olduk *rezā^c* fetḥ-i rā ile sūt emmege dirler *müsterzi^c* sūt emici (24) dimek olur bu beyt-i şerīf⁷⁷ ve daḥı bunuñ māba^cdında olan ebyāt-ı laṭīfe⁷⁸ ḥarekāt u sekenāt-ı tabī'iyeden pāk u berī olan ve her (25) demde Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerine rücū^c idüb kendüleri fānī kılan kimselerūñ lisānından denilmiş olur ve anlaruñ lisān-ı ḥālī bu gūne (26) terennüm ü tekellüm kıılır ki ey baḥr-ı cūd u kerem ve ey deryā-yı elṭāf u na^cm biz senūñ baḥr-i ḥaḳīkatūñ cānibine kendü mecāzī olan vücūdımızdan rāci' (28) olduk ve ey mürebbī^c-i ḥaḳīki senūñ feyz ü terbiyeñden feyz ü terbiye aldük ve dīn-i 'ilm-i hikmetden müsterzi^c olmakla neşv ü nümā bulduk pes (28) bizüm

⁷⁵ “Biz şüphesiz O'na döneceğiz.” (Bakara 2/156)

⁷⁶ “Biz Allah'ın kullarıyız ve biz şüphesiz O'na döneceğiz.” (Bakara 2/156)

⁷⁷ beyt-i şerīf: beyt H

⁷⁸ ebyāt-ı laṭīfe: ebyāt H

vücüdümüzde olan hayât u ‘ilm ü irâdet ü kudret ve semî‘ ü başar ve kelâm cümlesini senden aldık ve bu cümle vücudı biz hemân senden bulduk (29) [dimek olur -H]

(44) Mesnevî

Derfûrû‘-ı rāh ey mānde zigûl

Lāf kem zen ezuşûl ey bîuşûl

Ey gülden rāhuñ fûrû‘ında kalmış kimse ey bîuşûl (30) uşûlden lāf urma ya‘nî anlaruñ lisân-ı hâli dağı bu güne [H10b] tekellüm idüb uşûl-i rāhdan bîḥaber olub fûrû‘-ı rāhda kalan kimselere ḥiṭāben (31) dirler ey gül u şeyṭānuñ vesvesesinden ṭarîk-i ilāhinüñ fûr‘lerinde kalmış ve ağıyār u sivā görmege muḳayyed olmuş uşûlsüz kimse lāfî uşûl-i (32) ṭarîkatden urma ve ben uşûl-i dīnine vāḳıf u ‘ālimüm dimek mertebesinde ṭurma belki ṭarîk-i ilāhinüñ uşûlini bilmege himmet eyle

(45) Mesnevî

Ceng mā vü (33) şulḥ-ı mā dernûr-ı ‘ayn

Nîst ezmāhest beyne işbe‘ayn

Bizüm cengimüz ve bizüm şulḥumuz nûr-ı ‘aynda bizden degül beyne‘l-ışbe‘ayndur ya‘nî evvelā (34) şallallahü‘l aleyhi ve sellem *inne kulûbe benî Ādeme beyniu‘l-ışbe‘ayni minesbā‘i‘r-Rahmān yukalibuhā keyfeyeşā*⁷⁹ ḥadîs-i şerîfün tefsîr ü taḥḳîki her defterde (35) murāden mürûr eylemişdür işbe‘aynı tā‘vîl idenler ḳahr u luṭufla tā‘vîl itmişlerdür çünkim sālîk ma‘rifetini kemāle irgüre kendünün ḳalbini Ḥaḳ (36) Te‘ālānuñ esmā‘-yı müteḳābilesi mābeyninde görür ve kendünün vücūdını dest-i Ḥaḳda bir ālet müşāhede kılur ve kendüden her ne şādır olursa (37) anı Ḥazret-i Ḥaḳdan bilür bu mertebede anuñ cengi ve şulḥı işbe‘ayn-ı ilāhiden olur velîkin ol rāhdan bîḥaber olanlar ve ṭarîk-i ilāhinüñ (38) fûrû‘ında kаланlar anuñ cengini ve şulḥını anuñ vücūdından bülürler ve fā‘ili ḥaḳîki müşāhedesinden gāfil olurlar

⁷⁹ “Ādemoğullarının kalpleri, Rahmān olan Allah’ın iki parmağının arasındadır. Onları dilediği gibi evirip çevirir.” Gültekin, *İsmail Ankaravînin Mesnevî Şerhi*, s. 127. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḥîh olduğı belirtilmiştir.]

(46) Meşnevî

Ceng-i fi'li ceng-i tab'i (39) ceng-i kavli

Dermiyân-ı cüzvhâ harbîst hevl

Fi'li olan ceng ve tab'i olan ceng ve kavli olan ceng cüzvler miyânında hevl bir harbdür (40) *ceng-i fi'li* oldur ki bir fâ'il bir fi'li ihtiyâr idüb işler bir gayr-ı fâ'il dağı anuñ fi'linüñ 'aksini ve zıddını ihtiyâr idüb işler ve *ceng-i* (41) *tab'i* oldur ki bir şey'üñ tab'iati har ve bir şey'ün tab'iati dağı anuñ 'aksi bārid olur ve birinüñ tab'iati dağı raṭb ve birinüñ dağı [P390a] (1) aña muḳābil [yābis olur ve *ceng-i kavli* oldur ki bir kimseye hoş gelmeyen kelāmi ḳazf ḳılır ol dağı aña muḳābil +H]bir nāhoş ḳavli ḳazf ḳılır pes bu üç nev' üzre olan cengden eczā-yı 'ālem mābeyninde bir ḳorḳulu ve şa'bnāk harb vardur lābüdd (2) 'anāşır-ı erba'adan mürekkeb olan şey'ler bu üç cengüñ birinden ḫālī degillerdür

(47) Meşnevî

İn cihān zīn ceng-i ḳāyim mībuved

Der'anāşır derniger tā ḫal şeved

(3) Bu cihān bu cengden ḳāyim olur 'anāşıra naḳar eyle tā bu müşkil ḫall ola ya'nī bu cihān-ı ezdād ve 'ālem-i kevn ü fesād bu cenglerden ḳāyim olur (4) ve intizām olur ecsām u terkibātuñ uşūli olan çār ṭab'a naḳar eyle tā kim senün şübhe vü işkālüñ ḫall ola külliyyāt-ı ceng ü nizā'dan (5) ḫālī olmayıcaḳ eczā vü terkibāt ceng ü nizā'dan niçe ḫālī olur

(48) Meşnevî

Çār 'unşur çār üstün-ı ḳavîst

Ki berişān saḳf-ı dīnī müstevîst

(6) Çār 'unşur ki beyān olnmuşdur ki meşelā dört ḳavī sütündür ki anlaruñ üzerine saḳf-ı dünyā müstevīdür ya'nī bir 'anāşır-ı erba'adan her birisi filmeşel (7) [H11a] bir ḳavī direk gibidür ki bu dört diregüñ üzerine saḳf-ı dünyā müstevī olmuş ve kār-ı

‘ālem bunlarla nizām u kıyām bulmuşdur nitekim bu hāne- (8) nüñ saķfı dört dīvār
üzre çürmüşdur pes saķf-ı dünyā daķı bu dört ‘unşur üzre üstüvār olmuşdur

(49) Meşnevī

Her sūtünī işkenende-y ān (9) diger

Üstün-ı āb işkenende-y ān şerer

Ol çār üstündan her bir sūtün ol bir āherini kesr idicidür meşelā sūtün-ı āb ol şerer
üstünını şıcıdur (10) ya‘nī bu ‘anāşır-ı erba‘a sūtünlarından her bir sūtün ol bir
āherini şıcıdur meşelā şu āteşi şıcıdur beden-i insānīde daķı ruṭūbet gālib olursa
yübüseti izāle (11) idici ve yübüset daķı gālib olursa ruṭūbeti izāle idicidür kezalik
bürüdet ḥarāreti ve ḥarāret hem bürüdeti kesr idicidür

(50) Meşnevī

Pes binā-yı (12) ḥalk berezdād būd

Lācerem mā cengīyim ezzār u sūd

Pes ḥalkuñ bināsı ezdād üzere oldı lācerem biz zarar u sūd cihetinden cenge
mensūbuz yañī (13) bu ḥalk-ı ‘ālemüñ ecsādinuñ bināsı ezdād-ı erba‘a üzere oldıysa
lācerem biz zarar u fāyide cihetinden cengīleriz bir fāyidemend olan kimseye meşelā
(14) biz muzırr olsaķ fi‘len anuñla cengde oluruz pes eger āfāķda ve eger enfüde
lābüdd bir kimse bir āher kimsenüñ zıddı olmadan ḥālī olmaz ve bir fi‘l (15) bir āher
fi‘le veyāḥūd bir ḥāl bir āher ḥāle zıddiyet kılmadan ve muḥālif gelmeden berī
gelmez

(51) Meşnevī

Hest aḥvālem ḥilāf-ı ān diger

Her yekī bāhem muḥālif dereşer

(16) Benüm aḥvālüm ol ğayruñ ḥilāfidur her birisi eşerde birbirine muḥālifdür ya‘nī
benüm her ḥālüm ol bir āher ḥālüñ muḥālifidür meşelā benüm şādligum ğamuñ
ḥilāfı (17) ve şıḥḥatüm saķāmetüñ ḥilāfı ve faķrum ḥāl-i ğınānuñ ḥilāfidur elḥāşıl

bunlardan her birisi eŕerde bir āherine muhālifdür nitekim ŕıhhat hālünüñ eŕeri saķamet (18) hālünüñ eŕerine muĝāyir ve ĝinā hālünüñ eŕeri faķr hālünüñ eŕerine muhālifdür ve *ķis‘alāhazā sāyirü’l-aḥvāl ü āṣār*⁸⁰

(52) Meŕnevī

Çünkü her dem rāh-ı ḥodra mīzenem

(19) *Bādiger kes sāzkārī çün kunem*

Çünkü ben her dem kendü yolumı ururum ĝayrı kimse ile nice sāzkārlık eylerüm ya‘nī çünküm ben her demde aḥvāl-i (20) muhtelif sebebiyle kendü ḥuzurum yolunu ururum ve ḥuzur-ı ḳalbe mālİK olamayub ihtilāf-ı aḥvāl mābeyninde bīḥuzūr ve bīülfet ṭururum ĝayrı (21) kimse ile nice düzenlık eylerüm ve ne hālde aña muvāfaķat u muvāsenet ḳılırım kendü kendümle düzenlık ḳılmaĝa ve muvāfık olmaĝa ḳādir degülem ki (22) aḥvāl-ı muhtelifenüñ ĝalebesi beni kendü kendümle ḥuzūrda olmaĝa düzenlık ḳılmaĝa ḳomaz

(53) Meŕnevī

Mevc-i leŕkerhā-yı aḥvālīm bübīn

Her yekī bādigerī derceng (23) ü kin

Benüm aḥvālüm leŕkerlerinüñ mevcini gör ki aḥvālümün her birisi bir ĝayrı hālümle ceng ü kīndedür ya‘nī benüm aḥvālüm leŕkerlerinüñ biri birine (24) muhālif zuhūra gelen emvācını gör ki aḥvālümünden her bir hālüm bir āher hālümle ceng ü kīndedür meŕelā ḳabz baŕt hālİne ceng ü kīn eylemededür ve kezalik (25) sekr ŕaḥv hālİne ve ŕādīlik ĝam hālİne ceng ü kīn eylemededür ki her birisi kendüye muķābil olan bir āher hālİ izāle vü maḥv eylemek ŕadedindedür (26) bu itibārla biri birleriyle ceng ü nizā‘ eylemekde olurlar bu ebyāt-ı ŕerīfe ile enbiyā vü evliyā daḥı aḥvāl-i muhtelifeden ḥalāŕ olmadıķlarına iŕāret (27) buyurmuşlardur zīrā kendüler velī-yi kāmil iken aḥvāl-i muhtelifede olduķlarını beyān eylemek sāyir evliyāyı daḥı buña

⁸⁰ “Diĝer durumları ve eserleri bununla kıyasla.”

göre kıyās eyle dimek olur (28) ve enbiyā vü evliyā telvīnātdan hālāş olamazlar ve aḥvāl-i muhtelifeden hem necāt bulamazlar [H11b] ki Ḥaḳ Tebārek ve Te‘ālā anlara her anda bir şān ile tecellī eylemeden ḥālī (29) degildir ve bunlaruñ telvīni mezmūm degildir nitekim **Ṭarīḳatnāme**de derece-yi telvīnde bunuñ taḥḳīki ve tafşīli mezkūr olmuşdır anda taleb olına ammā *ve mā liye lā a‘budu-* (30) *lezi faṭarani ve ileyhi turce‘ūr*⁸¹ kabīlinden olub ğayra ta‘rīzdür denilse hem vecdden ḥālī degildir

(54) Meşnevī

Mīniger derḥod çünin ceng-i girān

Pes (31) medār ümmīd-i şulḥ-ı dīgerān

Ey muhtelifü'l-aḥvāl olan kimse kendü vücūdında olan bunuñ gibi sākil cenge nazār eyle ki hemīşe tenāzu‘-ı aḥvālden (32) ḥālī degülsin çünkim sen kendü vücūdında şulḥ u şalāḥa ḳādir olmayasın pes ğayrılaruñ şulḥını ümīd tutma ya‘nī ğayrılaruñ şulḥ olması ümīdini tutma (33) ve kendü vücūduñ işlāḥ itmegi koyub ğayrılaruñ vücūdunuñ işlāḥına iştiġāl itmege lāzım olan oldur ki insān evvelā kendü aḥvālını (34) işlāḥ kıla andan soñra ğayrılaruñ ḥalini işlāḥa sa‘y ide ba‘zı nüşhada mışra‘-ı sānī *pes çı meşġulī beceng-i dīgerān* vāḳi‘ olmuşdur bu taḳdīr (35) üzere ma‘nā ey muhtelifül aḥvāl kendü vücūdında olan bunuñ gibi ceng ü cedele nazār eyle çünkim senüñ vücūdında bunuñ gibi ceng ü cedel var- (36) dur pes sen ğayrılaruñ cengine ne meşġulsın kendü memleket-i vücūdında olan nizā‘ ve cidāli göregör ve andan hālāş olmaġa ve necāt bulmaġa (37) sa‘y idegör

(55) Meşnevī

Yā meger zīn ceng-i Ḥaḳḳat vā ḥared

Dercihān-ı şulḥ-ı yek renget bered

⁸¹ “Bana ne olmuş ki, beni yaratana ibadet etmeyecekmişim! Hâlbuki hepiniz O'na döndürüleceksiniz.” (Yâsîn 36/22)

Sen bu cengden mücerred kendü sa‘yuñla ھا̄lāş olmağa (38) ھا̄dir degülsin yā meger bu cengden seni ھا̄k Te‘ālā girü ala seni yekreng olan şulḥ ciḥānına ilede ki andan murād ‘ālem-i ervāḥ ve mertebe-yi vaḥdetdür ki anda (39) aşlā ceng ü cidāl yokdur

(56) Meşnevī

Ān ciḥān cüz bākī vü ābād nīst

Z’ān ki ān terkīb ezezdād nīst

Ol ciḥān-ı cān ü ‘ālem-i nihān bākī (40) vü ma‘mūr olmadan ğayrı degildir ki hemīşe ol ‘ālem bākī vü ma‘mūrdur zirā ki ol ezdāddan terkīb degildir ya‘nī ol ‘ālem ezdād-ı erba‘adan mürekkeb (41) degildir

(57) Meşnevī

Īn tefānī ezzid āyed zıddrā

Çün nebāşed zıdd nebāşed cüz bekā

Ẓıdda bu tefānī zıddan gelür çünkim zıdd olmasa beḳādan ğayrı [P390b] (1) olmaz ya‘nī bu tefānī ise bir şey’e kendü zıddından gelür çünkim bir şey’üñ aşlā zıddı olmasa aña beḳādan ğayrı olmaz lābüdd bir şey’üñ fenāsı kendü zıddından ḥāşıl (2) olur çünkim cennet-i ‘ālānuñ terkībi ezdād-ı erba‘adan olmadı anuñçün anuñ her şey’i bākī oldı ve fenā vü zevālden anda olanlar necāt buldı

(3) *(58) Meşnevī*

Nefy-i zıd kerd ezbeḥişt ān bīnazīr

Ki nebāşed şems ü zıddeş zemherīr

Ol bīmişl ve bīnazīr olan pādişāḥ cennet-i a‘lādan zıddı nefy eyledi (4) böyle diyü ki anda şems anuñ zıddı zemherīr olmaz ya‘nī ol cennet-i a‘lāda ḥarāret-i şems ve bürüdet-i zemherīr olmaz kemā ḳāle te‘ālā fī’s- (5) süreti’l-İnsān *lā yeravne fihā şemsen ve lā zemherīrā*⁸² cennetüñ hevāsı i‘tidāl üzeredür ve anda mevcüd olan eşyā

⁸² “Ne yakıcı sıcak görülür orada, ne de dondurucu soğuk.” (İnsān (Dehr) 76/13)

dağı [H12a] ezdād-ı erba‘adan (6) terkīb olunmaduğına bināen bilāzevāl hemişe kemāl üzeredür

(59) Mesnevî

Hest bîrengî uşul-i rengâ

Ŗulhâ bâşed uşul-i cenghâ

Bîrenglük renglerüñ aŝıllarıdur (7) cenglerüñ uŝulî ŝulhlardur cemî‘-i renglerüñ aŝılları haķıķata nazār olınsa bîrenglikdür ki cemî‘-i eŝyâ ‘ālem-i vaħdetden zuhūra gelmiŝdür ve ‘ālem-i vaħdet (8) bîrengdür ve bu cümle elvān u ekvānuñ ol uŝulî gibidür ve bir vech dağı budur ki bu zemīnde olan ecsām u elvān ‘anāŝır-ı erba‘adan zuhūra gelmiŝ (9) ve bu cümleñüñ uŝulî ‘anāŝır-ı erba‘a olmiŝdur ve ekŝer hūkemā ittifaķ eylemiŝlerdür ki ‘anāŝır-ı erba‘anuñ rengi yoķdur āb u hevānuñ rengi olmaduđı (10) zāhir ü peydādur ve āteŝde olan reng anlar ķavlinde āteŝüñ zātınuñ degildür belki ol reng haķabıñdur ve nefis ki ħarāretdür anda reng (11) yoķdur ve kezalik türābda olan reng dağı anlar ķavli üzere türābuñ degildür nefis-i türāb ki bir ŝey’i yābisdür anda reng yoķdur dirler pes (12) bu bîreng olan ŝabāyi‘-i erba‘adan ecsām terkīb olunub her bir levnde zuhūra geldi ve bu cümle elvānuñ ve ecsāmuñ uŝulî dört ŝabî‘at (13) oldı ve cenglerüñ dağı uŝulî haķıķata nazār olınsa ŝulhlardur zīra bir insān māderinden ŝođsa ceng ü ħuŝümet üzere ŝođmaz belki *kullu mevlüdin yūledu* (14) ‘*alāfiŗrati’l-İslām*⁸³ hadīsinüñ mücebince her insān māderinden fiŗrat-ı İslāmiyet üzre cengsüz ve cedelsüz ŝođar ba‘dehu anuñ ŝab‘ına nāmülāyim gelen (15) kimse ile ceng eylemege baŝlar pes ceng ü cedel ‘avāriż ü fūrū‘dandur ve ŝulhlar uŝıldendür eger nazār-ı haķıķatbīnle nazār olınsa her ŝey aŝlında (16) nefis-i vāħid hūkminde ŝulh üzre idi bu nizā‘ ve iħtilāfāt ŝoñradan ba‘zı ‘avāriż vāŝıtasıyla zuhūra gelmiŝdür nitekim bu ma‘nālara iŝāret (17) idüb buyurdılar

(60) Mesnevî

⁸³ “Her doğan İslam fiŗratı üzerine doğar” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Ŗerhi*, s. 129. [Hadisin zayıf tarikleri mevcut olsa da saħıh olduğu belirtilmiştir.]

Ān cihānest aṣl-ı ĩn pürġam viṣāk

Vaṣl bâṣed aṣl-ı her hecr ü firāk

Bu pürġam olan ve viṣākūñ aṣlı ol cihāndur (18) her hecr ü firākūñ aṣlı vaṣldur ya‘nī bu pürġam olan ve ālām-ı ŧedāyid ile ṭolan ḥāne-yi dūnyānuñ aṣlı ol cihān-ı nūrānī ve ‘ālem-i rūḥānī- (19) dūr her hecr ü firākūñ aṣlı lābüdd vaṣldur ki ḳabl-i vücūdū’l-kāināt cümle-yi mevcūdāt ‘ayn-ı cem‘de mertūk u mecmū‘ idiler pes biḥükmi **ve kulle ŧey’in faṣṣalnāhu tafṣilā**⁸⁴ (20) sünnet-i İlähiyye ḥazāne-yi bütündan anları fatḳ u iḥrāc idüb *elemru ‘alāmā hüve ‘aleyhe kāne*⁸⁵ her ŧey zāhir ü ‘ayān oldu evvel-i merātib-i fatḳ (21) esmā vü ŧıfātudur ve āḥir-i merātib-i fatḳ ŧuver-i mevcūdātudur ve evvel-i mertebe-yi ratḳ zāt-ı aḥadiyyet ve āḥir-i mertebe-yi ratḳ mertebe-yi insāniyyetdür ve **İbn** (22) **Fārız Ḥazretlerinüñ** bu beyti bu ma‘nāya iṣāretdür

Beyt

Fetaḥtü’s-serā fevḳa’le sīri liratkı mā

*Fetaḳtu ve fetḳu’r-ratḳi zāhiru sünneti*⁸⁶

ve Ḥaḳ Subḥāne (23) ve Te‘ālā sūre-yi Enbiyāda evvelā bu zemīn ü asmānuñ biribirine muttaṣıl u mertūk olduğunu ba‘dehu anları fatḳ idüb her biri āḥerinden cüdā (24) olduğunu ve ayrılıb biribirinden fark buldığını beyān ḳılmışdur nitekim **evelem yerāllezine keferü en ne’s-semāvātī vel arḍa kānetā ratḳan fe fetaknā** (25) **huma ve cealnā mine’l-māi kulle ŧey’in ḥayy efelā yu’minūr**⁸⁷ buyurmışlardur

(61) Meṣnevī

Īn muḥālif ezḳiyem ey ḥ’āce mā

⁸⁴ “İŧte biz, her ŧeyi açık açık anlattık.” (İsrā 17/12)

⁸⁵ “Durum örnekte olduğu gibidir.”

⁸⁶ “Benim, yükseklikteki kemālim ve bütün yönlerin bana yönelmesi sebebiyle hilāfetim hasebiyle taht-ı serā (toprağın altı) bana semānın üstüdür. Bana göre gökle yerin, enlemlerle boylamın, alçak ve yüksekğin, esir ve toprağın farkı yoktur. Bütün zıtlar müŧāhede gözümde aynı seviyededir.” İsmail Rüsūhī Ankaravī. (2008). *Makāsıd-ı Aliyye fiŧerhi’t-Tāiyye*. (hzl. Mehmet Demirci). İstanbul: Vefa Yayınları, s. 328.

⁸⁷ “İnkār edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı ŧeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?” (Enbiyā 21/30)

[H12b] *V'ezçi zāyed vaḥdet īn a'dādrā*

(26) Ey ḥāce ne sebebden biz bunuñ muḥālifiyüz ve bu a'dādı vaḥdet neden ṭogurur ey ḥāce biz ki insānuz bizüm her birimiz müstaḳil cism-i vāḥiddür (27) pes biz her birimiz kendü nefsimüzde neden böyle muḥālifüz ve vücūd-ı vāḥid yokdur a'dād-ı ef'ālī neden ṭogurur ve bu kadar ezdād-ı aḥvālī ne sebebden zuhūra (28) getirür elcevāb

(62) *Meşnevī*

Z'ān ki mā fer'īm ü çār ezdād aşl

Ḥūy-ı ḥod derfer' kerd icād aşl

[Elcevāb +H] ol sebebden ki biz minḥayşü'l-cism fer'üz ve ezdād-ı (29) erba'a aşldur ve bizüm cismimiz ol ezdād-ı erba'adan mürekkebe olmuş ve zuhūra gelmişdür pes aşl-ı fer'de kendü ḥūyını icād eyledi ya'nī (30) aşl ki dört zıddur kendü ḥūyını fer'üñ vücūdında icād u iḥdās kılmışdur anuñçün bizüm her birimizüñ cisminde nice aḥvāl-i muḥtelife zuhūra (31) kılmış ve ef'āl-i mütezādde andan zāḥir olmuşdur egerçi ne şüretā ne cism-i vāḥidüz lākin aşlında dört zıdduñ bir yere terkīb ü cem' olmasıyla (32) şey'-i vāḥid gibi olmuşuz anuñçün bu günāgün ḥāletlerden cismimiz berī degildür ki aşlınuñ muḳtezāsından ḥalāş olamayub anuñ ḥūyını ṭutmışdur

(33) (63) *Meşnevī*

Gevher-i cān çün verā-yı faşlhāst

Ḥūy ü īn nīst ḥūy-ı kibriyāst

Ammā gevhher-i cān çünkim faşllaruñ verāsındadır anuñ ḥūyı degildür (34) ḥūy-ı kibriyādur *faşllardan* murād bunda dört 'unşurdur ya'nī cevher-i cān çünkim bu fuşul-ı erba'a ve ṭabāyi'-i mütezāddenüñ verāsındadır nefḥa-yı ilāhī (35) ve emr-i Rabbānīdür pes anuñ ḥūyı bu cismüñ ḥūyı degildür belki anuñ ḥūyı ḥūy-ı kibriyā ve ḥulḳ-ı Ḥudādur ki Allāh Tebāreke ve Te'ālā ḥayy u 'ālim ü merīd ü (36) kādīr ü semī' ü başīr ü mütekellimdür rūḥ-ı ilāhī daḥı bu şıfatlarla mevşūf ve ol kibriyānuñ

hūylarıyla müteḥallıkdur anuñ ḥayy u şulḥı ḥūbb-ı ilāhī ve şulḥ-ı (37) Rabbānīdür ve kezalik buğzı ve cengi daḥı buğz-ı ilāhī ve ceng-i Rabbānīdür her kim rūḥunu cismine maḡlūb eylese anuñ buğzı ve cengi nefsanī ve cismānī (38) olur ve her kim cismini rūḥuna maḡlūb eylese anuñ buğzı ve cengi Ḥaḡḡānī ve Rabbānī olur nitekim enbiyā-yı ʿıẓām şalavātullāhi ʿaleyhim ecmaʿīn cisimlerini (39) rūḥlarına maḡlūb kıldılar ve aḥlāk-ı ilāhiyye ile müteḥallıkdır oldılar anlarıñ cengleri maʿnāda ceng-i ilāhī oldu ve cümle-yi şulḥlarıñ daḥı aşlı (40) geldi

(64) Meşnevī

Cenghā bīn kʿān uşūl-i şulḥāst

Çün nebī ki ceng-i ü behr-i Ḥudāst

Cengleri gör ki ol cengler şulḥlarıñ uşūlidür Ḥazret-i (41) Nebīnün cengi gibi ki anuñ cengi Ḥudādan ötürüdür yaʿnī her ḥarb ü kıtāl ve ceng ü cidāl mezmūm degildir belki baʿzı ceng ü cidāl vardır ki [P391a] (1) ol şulḥlarıñ uşūlidür meselā Nebiyy-i Mükerrrem şallāhu ʿaleyhi vessellem Ḥazretlerinün cengi gibi ki ol Ḥazretün cengi ve cidāli Ḥudā-yı Teʿālādan ötürüdür ve (2) aʿlā-yı dīn ve icrā-yı aḡkām Rabbü'l-alemīn içündür ve anda aşla ḡarāz-ı nefsanī ve hevā-yı cismānī yokdur ***yā eyyuhā'n-Nebiyyu cāhidi'l-kuffāre velmunāfikīne*** (3) ***vaḡluḡ ʿaleyhim***⁸⁸ āyet-i kerīmesinün mücebince her ne ḡadar cihād u kıtāl ve ḡilzet ü cidāl eylediyse emr-i Ḥaḡḡla kılmışdur

(65) Meşnevī

Ġālibest ü çīre derher dü cihān

(4) *Şerḥ-i Ġālib negünced derdehān*

Ol Nebī her iki cihānda ḡālib ü ḡavīdür bu ḡālibün şerḥi dehāna şıḡmaz yaʿnī Ḥaḡ Teʿālānün emriyle ol Ḥazret (5) iki cihānda ḡālib ü ḡavīdür bu emr-i Ḥaḡḡla iki

⁸⁸ “Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran.” (Tevbe 9/73)

cihānda gālib ü kavī olan ḥalīfe-yi İlahīnūñ şerḥ ü beyānı bu dehāna şıǵmaz [H13a]
ve bu lisāna gelmez ki anuñ (6) esrārı bīpayān ve şerḥ-i cāmı bīnihāyet ü bīkerāndur

(66) Meşnevī

Āb-ı Ceyḥūnrā eger netvān keşīd

Hem zīkadr-i teşnegī netvān bürīd

Āb-ı Ceyḥūnı eger çekmek (7) mümkün degül ise hem teşnelük ḳadrinden kesmek mümkün degıldür ya‘nī egerçi bu izn-i Ḥaḳla gālib olan Nebīnūñ şerḥ ü beyānı dehāna şıǵmaz ve (8) lisāna gelmez ammā filmeşel āb-ı Ceyḥūnı eger bilkülliyye çekmek ve içmek mümkün degül ise hem teşnelük miḳdārını def‘ eylemeden kesmek mümkün degıldür (9) ya‘nī *mā lāyudreku kulluhu lāyutreku kulluhu*⁸⁹ ḳavlinūñ mücebince bir kimse eger āb-ı Ceyḥūnı bilkülliyye nūş itmege ḳādir olmaz ise hem teşneligüni def‘ eyleyicek (10) ḳadar andan nūş itmegi terk eylemez belki def‘-i ‘atş idecek ḳadar andan nūş eyler kezalik bu gālib ü kavī olan peygamberüñ ‘ulūm (11) u esrārı bu dehāna gelmez ve lafz u kitābete şıǵmaz ise hem anuñ baḥr-i ‘ulūmına teşne olan ḫāliblere ğınā gelecek ve reyyān u sīrāb olacaḳ ḳadar şerḥ (12) ü beyān olmadan ve ta‘bīr ü taḳrīr ḳılmadan ‘ārī ve berī olmaḳ münāsib degıldür ve ol baḥr-i ma‘nevīnūñ ‘ulūm u esrārından bu kitāb-ı Meşnevī bir cezīre (13) gibidür

(67) Meşnevī

Ger şudī ‘atşān-ı baḥr-i ma‘nevī

Fürceyī kün der cezīre-yi Meşnevī

Eger baḥr-i ma‘nevīnūñ ‘atşānı olduñ ise Meşnevī cezīresinde bir ferce (14) eyle *cezīre* bilfetḫ deryā ortasında şu başmayan yer ki aña aḫa dirler *fürce* bizzam iki

⁸⁹ “Bir şey bütünüyle elde edilmezse de bütünüyle terk edilmez.” Özdemir, M. (2013). *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerḥ-i Meşnevî (Mecmûatü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (IV. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat. s. 392*

nesnenüñ mabeyninde olan yarığa dirler nitekim beynehümā fūrçetun (15) dirler ey infirāc ma'nāsın virürler bunda *fūrçeden* murād baḥs eylemek ve ta'ammuk idüb baḥr-i ma'nāya ve ğavr-i murāda vāşıl olmaḫdur kitāb-ı Meşnevī (16) baḥr-i 'ulüm-ı Muḫammedīnüñ bir cezīresine temşil olınmışdur ve tavzīḫ-i ma'nā böyle dimek olur ki baḥr-i ma'nevī olan esrār-ı Nebevī ve 'ulüm-ı Muştafāvīnüñ (17) eger sen 'aţşanı olduñ ise ve andan nüş eylemege kaşd u 'azīmet kılduñ ise bu Meşnevī cezīresinde tīşe-yi 'aḫluñla baḥs idüb (18) baḥr-i ma'nāya vāşıl oluncaya dek ḫufre eyle tā kim āb-ı ma'nāya māni' ve ḫāyil olan şübheleri ve şekleri şakḫ idüb çāk eylesün

(68) Meşnevī

Fūrce (19) ***kun çendān ki ender her nefes***

Meşnevīrā ma'nevī bīnī vü bes

Meşnevī-yi Şerīf cezīresinde fūrce eyle ol ḫadar ki her nefesde Meşnevī-yi Şerīfi ancak (20) ma'nevī göresin ya'nī şol ḫadar fūrce vü ḫufre eyle baḥr-i ma'nāya ol ḫadar yollar veyā yaruḫlar eyle ki baḥr-i ma'nevī gelüb Meşnevī cezīresini ğark eylesin (21) pes her nefesde sen Meşnevī-yi Şerīfi baḥr-i ma'nevī göresin ve 'ulüm-ı nebevīye anı ihāta kılmış ve anuñ elfāzı ol ma'nevī olan baḫre bir cezīre gibi (22) gelmiş müşāhede kılasın

(69) Meşnevī

Bād kehrā z'āb-ı cū çün vā kuned

Āb yekrengī-yi ḫod peydā kuned

Bād kāhı çünkim āb-ı cūdan girü eyleye *āb* kendünüñ (23) yekrenklülüğini peydā eyler ki *keh* kāf-ı 'Arabīnüñ fethasıyla şaman ma'nāsınadur bunda şüphe ve şükükdan isti'āre olur ve *bāddan* murād bunda 'aḫldur çünkim (24) muḫaddemā 'ulüm-ı nebevīyeyi baḫre ve Meşnevī-yi Şerīfüñ elfāzını cezīreye temşil itmişler idi şimdi Meşnevī-yi Şerīfüñ ma'nāsını ol baḥr-i ma'nevīden bir nehre (25) teşbih idüb buyurdılar çünkim bād-ı 'aḫl şükük ve şübühāt kāhlarını āb-ı cū-yı ma'nādan def' ü

ref^c eyleye āb-ı ma^cnā kendüniñ yekrenklilüğünü zāhir ü hüveydā eyler (26) hattā elfāz u ‘ibārāt u ħurūf u eşvāt daħı kāh ve hāşāk gibi olub ol daħı bertaraf olduħda ħarf-i āb-ı ma^cnā yüz gösterür [H13b] ve şafā-yı ma^cnevī (27) zūhūra gelür

(70) Meşnevī

Şāḫehā-yı tāze-yi mercān bübīn

Mīvehā-yı rüste z’āb-ı cān bübīn

Anda mercānuñ tāze şāḫların gör cān ābından bitmiş mīveler (28) gör ya^cnī ol Meşnevī-yi Şerīfüñ içinde mercān-ı ‘ilmüñ tāze olan efnān u ‘ağşanıñı başar-ı başıretle gör āb-ı cāndan bitmiş ve mā³-i ħayvāndan neşv (29) ü nemā olub zūhūr itmiş mīvelere nazār irgür ve dest-i ‘aķilla ol mīvelerden ictinā³ kıl ve dehān-ı cānla anlardan ākil ol tā kim bāğ-ı ħakīkatde biten (30) mīvelerüñ lezzātı nice olur imiş bilesin andan şoñra şüretten güzer kılub ‘aşıķ-ı ma^cnā olasın

(71) Meşnevī

Çün zıḫarf u şavt u dem yektā şeved

(31) Ān heme bugzāred ü deryā şeved

Çünkü Meşnevī-yi Şerīfe ħarf ü şavt u demden yektā ola ol dükeliyi ħor ve deryā olur ve bu ħicābları vech-i ħakīķī- (32) sinden ref^c kıla ol dükeliyi terk eyler ve şarf-ı deryā-yı ma^cnā olur ve ħurūf u eşvāt ħicābları bertaraf olduħdan şoñra baħr-i vaħdet zūhūra (33) gelür ki bu intihā-yı merātib-i sülūkdur ki vaħdet-i muḫlaķanuñ verāsında bir mertebe daħı yoķdur

(72) Meşnevī

Ḥarfgū vü ħarfnüş u ħarfhā

Her se cān gerdend ender (34) intihā

Ḥarfgüy ve ħarfşinev ve cümle ħurūf her üçü intihāde cān olurlar ya^cnī mütekellim ve müstemī^c ve ħurūf-ı kelimāt her üçü maķām-ı intihāde cān (35) olurlar ya^cnī vaħdet-i muḫlaķanuñ zūhūr katında mütekellim ve müstemī^c ve ħurūf-ı kelimāt

ta'ayyünleri mağlûb ve mütelâşi olub cümlesi cān olur ve bu cümleyi nūr-ı (36) cānān ihāṭa kıılır ve müstemî' ü mütekellim ü mu'allim ü müte'allim⁹⁰ bu mertebede müstağrak olur bu mertebeye vāşıl olan cān ağıyār u sivā mizācıma senden (37) pāk u berī olub vaḥdet-i muṭlaḳadan ğayrı görmez ve keşarāt-ı eşyā ile maḥcûb olub ḫaḳīḳatden ğāfil olmaz

(73) Meşnevî

Nāndehende v'nānsitān u nān-ı (38) pāk

Sāde gerdend ezşuver gerdend ḫāk

Nān virici ve nān alıcı ve pāk nān aşlında ḫākden zuhūra gelmişler ve maḥlûḳ olmuşlardır şuver-(39) den sāde olurlar ḫāk olurlar ya'nī 'āḳıbetü'l-emr bu üç şüretlerden sāde vü 'ārī olurlar ve kendü aşlları olan türāba rücū' kıılırlar ve 'ayn-ı (40) türāb olurlar pes bundan birü hem nāşī olur ve su'āl lazım gelür ki ol su'āl budur çünkim nānsitān ve nāndehende şuverden 'ārī olalar (41) ve 'ayn-ı ḫāk olmak mertebesin bulalar pes bu ḫaşr u neşr şu'āl ü ḫisāb bunlaruñ nesine olur beyt-i ātī ile bu vehmi def' için [P391b] (1) cevāb buyururlar ne'am nandehende ve nānsitān ve nān-ı pāk egerçi şüretlerden sāde vü 'ārī olub ḫāk olurlar

(74) Meşnevî

Līk ma'nāşān buved derse maḳām

(2) *Der merātib hem mümeyyez hem müdām*

Līkin anlaruñ ma'nāsı üç maḳāmda mertebelerde hem mümeyyez hem müdām olur *mümeyyez* yānuñ fethasıyla tef'īl bābından ism-i mef'üldür *buved* kelime- (3) si mışra'-ı şāniye şarf olunur sühület-i ma'nādan ötüri ya'nī velīkin bunlaruñ ma'nāları üç maḳāmda ya'nī merātib-i selāsedeki murād ol merātib-i selāseden (4) nāndehende [H14a] mertebesi ve nānsitān mertebesi ve nān mertebesidür bu mertebelerde her birinüñ ma'nāları hem mümeyyez ve hem bāḳī olur ol degıldür ki

⁹⁰ mütekellim P

bunların ma'nâları (5) fânî olub temyîz olunmayalar belki *in kullun lemmâ cemî'un ledeynâ muh̄darûn*⁹¹ âyet-i kerîmesinüñ mücebince cemî'-i eşyâ ki bu 'âlem-i şüretden güzër kıllalar bilkülliye fânî-yi muṭlak olmaz- (6) lar belki 'indallâh hâzırlar ve bâkîlerdür

(75) Meşnevî

Hâk şud şüret velî ma'nâ neşud

Her ki gūyed şud tu gūyiş nî neşud

[Ne'am -H] egerçi şüret hâk oldı ve cism harâb (7) olub aşlına vuşul buldı velîkin ma'nâ hâk olmadı her kim ki ma'nâ hâk oldı dirsən aña di yok ma'nâ hâk olmadı ya'nî her şol kimse ki insân (8) oldı ve bilkülliye mün'adim oldı dirsən aña di ki yok böyle degildür insânun ma'nâsı fânî olmaz eger kâfir ise de anuñ rûhına zevâl ü fenâ gelmez

(9) (76) Meşnevî

Dercihân-ı rûh her se muntazır

Geh zişüret hârib ü geh müstakır

'Âlem-i ervâhda her üçü ki andan murâd nânsitân ve nândehe ve nândur emr-i (10) Hâkka müterakqıb u muntazırdur bunlardan her birisi gâhî şüret 'âleminden firâr idici ve gâhî şüret 'âleminden firâr idicidür şürete gelmezden evvel her şey'ün (11) ma'nâsı 'indallâh hâzır u mevcüddür

(77) Meşnevî

Emr âyed derşuver rev derreved

Bâz hem z'emreş mücerred mîşevved

Ervâh u ma'ânîye emr-i ilâhi gelür şüretlere git (12) dir gider ve hem anuñ emrinden mücerred olur ya'nî cemî'ci ervâh u ma'ânîye Hâk Subhâne ve Te'âlânun taht-ı taşarrufında ve hıta'-ı irâdetinde dâhıldür kaçan (13) bir rûha emr gelse

⁹¹ "Elbette onların hepsi (kıyamet gününde) karşımızda hazır bulunacaklar." (Yâsîn 36/32)

şüretvār u şekl u şüret ‘āleminde mevcūd oldıysa gelüb emr-i Hakkla murādullāh olduğına göre şüret bağlar ve girü ol mālik (14) olmaluk anuñ şüretinden mücerred olmasına emr eyler ol rūḥ anuñ emrinden ‘ālem-i şüretten mücerred olur ve ‘ālem-i ervāḥa vuşul bulur elḥāşıl eger insān (15) ve eger ḥayvān ve eger nebāt ve eger cemād bu cümlesi emr-i Hakkla yine ‘ālem-i şüretten ‘ālem-i ma‘nāya rāci‘ olurlar her şey’üñ (16) melekūtı anuñ yed-i kudret ü irādātındadır kemā ḳālellāhu te‘ālā *fesubḥānellezi biyedihī melekūtu kulli şey’in ve ileyhi turceūn*⁹²

(78) *Meşnevī*

Pes lehu’l-ḥalku vü lehu’l-emreş (17) *bedān*

Ḥalk şüret emr cān rākib berān

Pes ol Allāhuñ lehu’l-ḥalku ve lehu’l-emr didügi ḳavlüñ ma‘nāsını bil ḥalk şüretdür emr anuñ üzerine (18) rākib olan cāndur bu beyt sūre-yi ‘Ārāf’da olan bu āyete işāretdür ḳālellāhu te‘ālā *elā lehu’l-ḥalku velemru tebārekkallāhu Rabbu’l-ālemīn*⁹³ ya‘nī (19) āgāḥ ol ki ḥalk itmek veyāḥūd bu ‘ālem-i ḥalk ve şehādet ol Allāh içündür ve emr itmek veyāḥūd ‘ālem-i emr ve ervāḥ anuñcündür ki ol (20) Allāhuñ şān-ı şerīfi müte‘ālīdür ya‘nī çünkim her şey’üñ melekūtı dest-i İlāhīde ola ve her şey’i ‘ālem-i ma‘nādan ‘ālem-i şürete emr-i Hakkla gelür (21) ‘ālem-i şüretten daḫı yine emr-i mücerred olub ‘ālem-i ma‘nāya rücū‘ ḳıla pes *lehu’l-ḥalku velehu’l-emru* ḳavlinüñ ma‘nāsını bil ki *ḥalk*dan murād şüret (22) ve *emr*den murād *ḳulī’r-rūḥu min emri Rabbi*⁹⁴ mücebince rūḥdur ki ol şüret üzere rākib ü süvāridür

(79) *Meşnevī*

Rākib ü merküb derfermān-ı şāh

Cism berdergāh u (23) *cān derbārgāh*

⁹² “Her şeyin mülkü kendi elinde olan Allah'ın şanı ne kadar yücedir! Siz de O'na döneceksiniz.” (Yâsîn 36/83)

⁹³ “Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!” (A'râf 7/54)

⁹⁴ “De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir.” (İsrâ 17/85)

[H14b] [Rākib ü merküb şāhuñ fermānındadır cism dergāh üzre cān bārgāhdadır +H] *rākib*den murād rūḥ ve *merküb*dan murād cismdir⁹⁵ ya'nī rākib olan rūḥ ve merküb olan cism her ikisi şāh-ı ḥaḳīḳīnūñ fermānındadır (24) velīkin cism ü şüret dergāh-ı ilāhī meşābesinde olan ʿālem-i süflīde ve maḳām-ı ḥissīdedür ve cān bārgāh ʿizzetinde ve ḥalvet serāy-ı ulūhiyyetde sākin- (24) dür

(80) Meşnevī

Çünkü ḥāhed k'āb āyed dersebū

Şāh gūyed ceş-i cānrā k'erkebū

Çünkü Hāḳ Te'ālā Ḥazretleri isteye ki sebūya āb gele şāh-ı ḥaḳīḳī ceş-i (25) cāna dir ki erkebū ya'nī rūḥ āb gibi ve cism sebū gibidür çünkü Hāḳ Subḥāne ve Te'ālā Ḥazretleri sebū-yı cism āb-ı rūḥuñ gelmesini ve aña ṭolmasını ve anı (26) ter ü tāze kılmasını murād eyleye ol şāh-ı ḥaḳīḳī cān ʿaskerine emr idüb dir ey cān leşkeri bedenleriñüz esbine rākib oluñ pes ol rūḥlar (27) ʿālem-i ervāḥdan gelüb müstevī olan cismlerine süvār olurlar ve anda izn-i Ḥaḳḳla tedbīr ü ta'rīf kılurlar nitekim her şeb esb-i tenden nüzül (28) idüb ʿālem-i ervāḥa giderler ve emr-i Ḥaḳḳla yine ol ʿālemden gelüb her rūḥ kendü esb-i cisminde süvār olub aḥu'n-nevm olan mevt gelinceye dek kār (29) u ʿamel iderler

(81) Meşnevī

Bāz cānhārā çü ḥāned ber'ulū

Bāng āyed eznaḳībān k'inzilū

Girü ol şāh-ı ḥaḳīḳī ol cānları ʿulüvv üzere çünkü oḳıya (30) naḳīblerden şadā gelür böyle diyü ki nāzil oluñ ya'nī çünkü ol şāh-ı ḥaḳīḳī esb-i cisme rākib olan cānları ʿālem-i süflīden ʿālem-i ʿulvī cānına (31) da'vet eyleye ḳābız'ul-ervāḥ olan naḳībler şāh-ı ḥaḳīḳīnūñ anları ʿālem-i ervāḥa da'vet eyledüğünü filḥāl bilürler ve ol med'uvv olan rūḥlara (32) ey rūḥlar tīz oluñ bedenleriñüz atlarından aşığa inüñ ve emr-i

⁹⁵ *rākib* ü *merküb*dan murād cismdir P

Haḳḳa icābet ḳıluñ diyü lisān-ı melekūtiyye ile bāng ururlar pes ol rūḥları daḥı (33) ṭav‘an ve kerhen bedenler esbinden inüb emr-i Haḳḳla yine ‘ālem-i ervāḥa ururlar ve anda ḳarār ḳılurlar

(82) Mesnevī

Ba‘dezīn bārīk ḥ‘āhed şud suḥen

Kem kun āteş (34) hīzemeş efzūn mekun

Bu mertebeden şoñra söz bārīk ü daḳīḳ olısdur āteşi kem eyle anuñ hīzemini efzūn eyleme ya‘nī söz bu mertebe- (35) ye geldükden ve ervāḥ bedenlerden cüdā olub ‘ālem-i ervāḥa vāşıl ve aşlına balıḡ ü nāyil olur didüğimizden şoñra söz ziyāde ince (36) olısdur bundan şoñra söz söylemek āteş yakmak ve her söyledükçe anuñ hīzemini ziyāde ḳılmak gibidür imdi āteş eyleme ve ol āteşnāk (37) ve süznāk olan sözüñ māyesi ve hīzemi meşābesinde olan kelām-ı pürsüzü hem ziyāde söyleme zīrā aña ekşer nāsuñ ḳudūr-ı idrākātı (38) ḥurd u pestdür

(83) Mesnevī

Tā necūşed dīghā-yı ḥurd zūd

Dīg-i idrākāt ḥurdest ü fūrūd

Tā kim ḥurd olan çölmekler fevrī ḳaynamaya idrākler (40) dīgi ḥurddur ve alçaḳdur ya‘nī tā kim anlaruñ ḥurd u pest olan idrākleri çölmegi ol pürsüz olan sözlerden ‘aliyyülfevr cūşa gelmeye ve anlaruñ (41) idrākātını yaḳub ḥarāb ḳılmaya belki herkes ‘aklı yetdügi mertebeden söylemek mürşid olanlara elzemdür ki kemā ḳāle’n- Nebī şallallāhu ‘aleyhi vessellem [P392a] (1) *kellimū’n-nāse ‘alāḳaderi ‘uḳūlihīm ve lā‘alāḳaderi ‘uḳūlikum*⁹⁶ ve vereşeyi enbiyā olan evliyāya hem nāsı kendü menzilelerine tenzīl idüb [H15a] anlaruñ idrākı yetdügi yerden (2) söylemek ehemmdür ve lihāzā kāle ‘aleyhisselām *naḥnu ma‘āşiru’l-enbiyā umirnā en*

⁹⁶ “İnsanlarla onların anlayabileceği şekilde (onların seviyelerine göre) konuşunuz, kendi (seviyenize ve anlayışınıza) aklınıza göre deḡil.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 130. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

*nunezzile'n-nāse 'alāmenāzilihim ve en nukellime'n-nāse 'alākaderi 'uḳūlihim*⁹⁷ ve Hāzret-i (3) Nebiyy-i Mūkerrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem ba'delmevt olan aḥvāl-i berzahıyyeden ve umūr-ı uḥreviyyeden ekser bildüklerini ve gördüklerini kaşrū'l-fehm olan ḥalka (4) keşf kılmaz ve ḥalk daḥı umūr-ı uḥreviyyeyi ol Hāzretüñ bildügi gibi bilmezlerdi anuñçün buyurdılar *lev ta'lemūnemā entum mulākūne ba'delmevti mā ekeltum* (5) *tā'āmen 'alāşehvetin ebeden velā şeribtum şarāben 'alāşehvetin ebeden velā deḥaltum beyten testeżillūne bihi velemerertum ilā's-sa'ādeti teldimūne şadrekum ve tebkūne 'alā-* (6) *enfusikum*⁹⁸ revāhu İbn 'Asākir 'anEbū'd-Derdā

(84) *Mesnevī*

Pāk subḥānī ki sībistān kuned

Dergāmām-ı ḥarfşān pinhān kuned

Pāk şol bir sübhān (7) ki sībistān eyler ḥarf-i ḡamāmdan anları pinhān eyler *sībistān* elmālike dirler *ḡamām* bunda nebāt ma'nāsınadır nitekim **Muḡrib** nām lügatde dir *elḡamāmu* (8) *ḡad yuṭlaḡu 'alelḡaysi'*⁹⁹ *ḡays* nebāta daḥı dirler ve nebāta mecāzen ḡamām ta'bīr iderler ammā mecāzü'l-ḡavīdūr bu taḡdīrce bunda ḥurūf bersebīl-i isti'āre elmanuñ (9) berkleri menzilesine ve ma'ānī elmalar menzilesine tenzīl olunmuşdur *ḡamām* bunda perde ma'nāsına isti'āredür dinilse hem cāyizdür ve taḡdīr-i kelām ve tavzīḥ-i (10) merām böyle dimek olur ki pāk u muḡaddes şol bir sübhān ki sībistān-ı ma'ānī eyler ḥarf yapraḡlarında veyāḡḡūd perdelerinde ol ma'ānī sībistānı (11) pinhān eyler evrāk-ı ḥarf içre ma'ānī elmalarını o şānī-i bīçün

⁹⁷ “Biz Peygamberler topluluḡu insanlara layık oldukları deḡeri vermekle ve akılları alacak şekilde konuşmakla emr olunduk.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 131. [Hadisin zayıf olduḡu belirtilmiştir.]

⁹⁸ “Ölümden sonra nelerle karşılaşacağınızı bilseydiniz, asla istekle arzulayarak yemek yemez ve içecek arzulamaz, gölgelenmek için evlere girmezsiniz. Baḡrınızı döverek daḡlara gider ve kendi halinize aḡlardınız Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 132. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḥīh olduḡu belirtilmiştir.]

⁹⁹ “Bulut, yağmura itlak olunur.”

gizlemiştir t̄a kim ihtiyāt u ihtimām ider ki ḥarf perdeleri içre mevzū^c (12) u maḥfī olan ma‘ānī elmalarını bulasın

(85) Meşnevī

Z’īn ḡamām-ı bāng u ḥarf u ḡüft ü ḡūy

Perde-yi gez sīb nāyed ḡayr-ı būy

Bu bāng u ḥarf u ḡüft (13) ü ḡuy ḡamāmında bir perde vardır ki sībden būydan ḡayrı gelmez mişrā^c-ı s̄ānī *perde-yi hest* taḡdīrinde olur ve ḡulāşā-yı kelām ve tavzīḡ-i merām böyle dimek (14) olur ki bu şavt u şadā u ḥarf u ḡüft ü ḡūy ve edā berkerinden veyāḡūd perdelerinden bir perde vardır ki sīb-i ma‘nādān hemān anca ṭālib-i ma‘nā (15) olanlarıñ dimāḡ-ı ‘aḡlına bir rāyiḡa ve şāyibe gelür rāyiḡa ve şāyibeden ḡayrı nesne gelmez ve ol ma‘nā elması bu elfāz u ḡurūf perdelerinin taḡtında (16) mestūr u maḥfī olduğundan meşḡūd u mer’ī olmaz ve herkes anı müşāhede ḡılmaḡa ḡudret bulmaz

(86) Meşnevī

Bārī efzūnkeş tu īn būrā (17) behūş

Tā suy-ı aşlet bered bügrifte ḡūş

Bārī sen bu rāhiyayı ‘aḡluñla ziyāde çek tā ki ḡulaḡını ṭutmuş aşl cānibine ilede (18) ya‘nī bu ḡurūf u elfāz perdelerinin altında mestūr u maḥfī olan ma‘nā elmalarından ey mübtedī ve ṭālib-i ma‘nevī olan kimse saña ol ma‘nā elmaları (19) rünümā olmaz ve anlardan saña bir rāyiḡadan ḡayrı gelmez bārī ol ḡurūf u elfāz içinde mevzū^c olan ma‘nā elmalarının rāyiḡasını dimāḡ-ı ‘aḡluñla (20) ziyāde çek tā kim ol rāyiḡa ḡulak ṭutmuş seni aşl cānibine ilede *rāyiḡadan* murād bunda ma‘nādān ḡāşıl olan ḡazṣ u zevḡ olur ve ma‘nādān (21) ḡāşıl olan ḡazṣ u zevḡ ü lezzet çok geldükde ve ḡuvvet bulduḡda rāyiḡa alan ṭālibün cānını bir kimse bir kimsenün ḡulaḡından ṭutub kendü murād eylediḡi (22) cānibe cezb eylediḡi gibi [H15b] cezb eyler ve ol rāyiḡa aşlına anı iletüb vāşıl eyler pes Ḥazret-i Mevlānā [ḡaddesenallāhu bisırrihi’l-a‘lā -H] ṭālib-i

(23) ma‘nā olan mübtedīlere ta‘līm ü irşād idüb buyururlar ey t̄alib-i ma‘nā olan ve bu ḥurūf u elfāza mütāla‘a kılan kimse ma‘ānī elmalarını bu ḥurūf u (24) evşāt ve bu terākib ü kelimāt perdelerinüñ altında dīde-yi cānla eger görmege k̄adır olamaz iseñ bārī meşāmm-ı ‘aqla sen ol ma‘ānī (25) elmalarından ḥāşıl olan revāyih-i ṭayyibeyi ziyāde cezb eyle tā kim ol rāḥiyalar senüñ cānuñ kulağını aşl-ı ma‘nā cānibine ilede ve (26) sībistān-ı ma‘āniye senüñ cānuñ vāşıl ide andan şoñra sībistān-ı ma‘ānī niçe olur imiş göresin ve anuñ ma‘nevī ve rūḥānī olan (27) elmalarını dest-i ‘aqla diresin ama ol sībistān-ı ma‘nāya vāşıl olıncaya dek ve anı kendüñe mülk kılıncaya dek şart oldur ki andan (28) meşāmm-ı ‘aqla gelen revāyihi kuvvet-i ḥāfiẓa ile bir ḥoşca ḥıfz kılasın eger ol rāyihayı kuvvet-i ḥāfiẓa ile ḥıfz itmege k̄adır olamaz iseñ (29) ol revāyih-i ma‘nevīñ aşlı olan ma‘ānī sībistānı yine senüñ çeşm-i cānuñdan mestūr u pūşide olur nitekim bu beytler bu mazmūna işāret (30) ü delālet kıılır

(87) Meşnevī

Bū nigehdār u beperhīz ezzükām

Ten büpüş ezbāb u būd-ı serd-i ‘ām

Būyı nigāh ṭut zükāmdan perhīz ile ‘avāmuñ serd (31) olan bād u būdından tenüñi ört *bād* yel ma‘nāsınadur lākin bunda nefes murād olur *būd* vücūd ma‘nāsınadur başda olan dimāğa bürüdet-i hevādan (32) aḥyānā zükām ‘arız olub rāḥiya-yı ṭayyibe almağa k̄adır olmaduğı gibi fehm daḥı cānuñ kuvvet-i şāmmesi gibidür kaçan bir kimse ‘avām-ı nāsla şoḥbet (33) kılsa anlaruñ bürüdeti anuñ meşāmm-ı cānına te’sīr idüb anuñ fehmini kendü anlar rāḥiya-yı ma‘nevī zevkından anı maḥrūm kılırlar anuñçün bu beytler Ḥazret-i (34) Mevlānā k̄addese sirruhu’l-‘azīz¹⁰⁰ rāḥiya-yı ma‘nevīden ḥazz alan t̄alibe naşīhat ve irşād idüb buyurdılar ey ma‘nādan rāḥiya alan ve sīb-i ‘irfānī ve rūḥānī- (35) den fāyiḥa bulan t̄alib ol bulduḡuñ ma‘nevī olan rāḥiyayı maḥfūz ṭut ve meşāmm-ı cānuña zükām gelmeden ve fehmüñ tünd ü kelīl

¹⁰⁰ k̄addese sirruhu’l-‘azīz: k̄addesallahu sirruhu’l-‘alā H

olmadan (36) perhîz it bedenüni ‘avāmuñ serd ü bārid olan vücūdından ve deminden libās-ı taḳvāyla setr it

(88) Meşnevî

Tā neyendāyed meşāmetrā z’eşer

Ey hevāşān (37) *ezzemistān serdter*

Tā kim senüñ meşāmmuñi eşerden şıvamaya ey anlaruñ hevāsı zemistāndan serdterdür *neyendāyed* fi’-i nefy-i müfred müzekker-i gāyib- (38) dūr şıvamaya ma’nāsınadır ki endüden¹⁰¹ lafzından müştāḳdur [ya’nî -H] tā kim anlaruñ nefsinüñ ve nefesinüñ bürüdeti saña sirāyet kılmaya ve senüñ meşāmm-ı (39) rūḥuñ anlaruñ eşerinden boyanmaya ey ṭālib anlaruñ hevāsı şiddet-i şitādan serdter ve bāridterdür bürüdet-i şitā zāhir-i bedene zarar virür ammā bunlaruñ (40) bārid olan hevālari cāna ve dīn ü ‘īmāna zarar virür *e’azanāllāhu ve iyyākum min muşāḥabetü’l-‘avām ve ḥafızanā ve iyyākum min mucālesetih şirrü’l-enām*¹⁰²

(89) Meşnevî

Çün (41) *cemādend ü füsürde ten şigerf*

Mīcehed enfās-ı şān eztell-i berf

Bunlar cemād gibi füsürdeler ve ten şigerflerdür anlaruñ nefesleri berf [P392b] (1) telinden şıçrar Ḥazret-i Mevlānānuñ [ḳaddese sırrahu -H] ‘avām didükleri [H16a] ḳavm-i muṭlaḳā ma’rifet-i ilāhiyyeden ḥālî ve derūnları maḥabbet-i zebāniyye ve aḥlāḳ-ı rūḥāniyye- (2) den ‘ārî olan ṭāyifedür eger faḳr u şulḥa zinde iseler de ve ḥavāş-ı ḳalbi ma’rifet-i ilāhiyyeden ḥazḅ alan ve derūnı aḥlāḳ-ı rūḥāniyye ve maḥabbet-i Rabbāniyye (3) ile ṭolan kimselerdür eger biḥasebi’ş-şüret hey’āt-ı ‘avāmda iseler de pes ‘avām şeklinde çok ḥavāş ve ḥavāş şeklinde daḥı çok ‘avām vardır (4) lazım oldu ki evvelā ‘avām biline andan soñra anlaruñ şoḥbetinden ve

¹⁰¹ endüden: endüd H

¹⁰² “Allah bizleri ve sizleri avamın dostluğundan uzak tutsun; ve Allah bizi ve sizi mahlukatın kötülere ile oturmaktan korusun.”

muḳārenetinden ihtirāz ılına ‘avām Őol āyifedür ki fınefsü’l-emr cemād gibi füsürde dillerdür ki (5) derünlarından ma‘rifet-i ilāhī ve keremiyet-i Rabbānī olmaduğında bürüdet-i nefsāniyyet ile derünları münce mid olmuŐdur ammā her biri tenperver (6) olduklarından tenleri Őigerf ü cesīm olmuŐdur bunlaruñ derünları ar depesi gibi serd ü bārīddür ki aŐlā anlaruñ kelāmında bir sūz u arāret ve eŐer-i (7) Őev u maabbet yokdur

(90) MeŐnevī

ün zemīn z’īn berf derpūŐed kefen

Tīđ-i urŐīd-i ūsāmeddīn bezen

Ey ālib ünkü zemīn-i vücuduñ bu (8) berfden kefen giye azret-i ūsāmeddīnūñ tīđ-i urŐīdini aña ur *zemīn*den murād bunda muāab olan ālibiñ zemīn-i vücudıdur (9) *berf*den murād ‘avāmuñ enfāsından ve muŐāabetlerinden āŐıl olan bürüdet-i nefsāniyye ve ūsāmeddīn Efendi azretlerinūñ *tīđ-i urŐīdīn*- (10) den murād bu MeŐnevī-yi Őerīfūñ ma‘ānī vü esrārıdur pes tadīr-i kelām böyle dimek olur ki ey ālib-i ma‘rifet-i ilāhī ünkü seniñ zemīn-i vücuduñ (11) ‘avāmuñ bu berf ü yađ gibi bārīd ü serd olan Őobetlerinden ve nefeslerinden kefen giye ve tamām dil-i mürde ve ālīb-ı efsürde olmađ mertebesin (12) bula eger buña ‘ilāc u āre ister iseñ ıdvetü’l-‘ārīfīn Őeyh ūsāmü’l-ađ Vālidīn azretlerinūñ urŐīd gibi olan tīđi ki bu azret-i (13) MeŐnevīnūñ ma‘nāsıdur aña arb ile ve cism-i cānuñ bu MeŐnevī-yi Őerīfūñ urŐīd-i ma‘nāsına hemīŐe mazhar u maal eyle tā kim tīđ-i urŐīd-i (14) ūsāmeddīn seniñ zemīn-i vücuduñda olan efsürdeliđi at‘ idüb izāle ıla ve seni bürüdet-i hevā-yı nefsāniyyeden urtara ve mürde vü (15) efsürde dil olmadan berī eyleye

(91) MeŐnevī

Hīn berār ezŐarđ seyfullāhrā

Germ kūn z’ān Őarđ īn dergāhrā

Aña ol şarkdan seyfullāhi yu- (16) karu getir ol şarkdan bu dergāhi kerem eyle şarkdan murād bunda kitāb-ı Meşnevīdür *seyfullāhdan* murād anuñ ma‘ānī vü esrārıdır belki (17) şarkdan murād Meşnevīniñ her beyti ve *seyfullāhdan* murād her beytün ma‘nāsı ol dağı cāyīzdür *dergāhdan* murād t̄alibün vüçüdı dergāhıdır (18) ki vüçüd t̄alib-i sulṭān-ı rūḥuñ dergāhi meşābesindedür ve tavzīḥ-i kelām ve ta‘bīr-i merām böyle dimek olur ki ey t̄alib-i ma‘nevī āgāh ol Meşnevī-yi (19) Şerīfden seyfullāha olan ma‘āniyi ḥāsem ve ma‘ārif-i cāzimeyi [H16b] iḥrāc idüb zuhūra getir ol şark-ı ma‘nevīden bu dergāh u vüçüdı (20) kerem idüb kızdır tā bürüdet-i ‘aliyye ve incimād-ı nefsanıyyeden ḥalāş olasın

(92) Meşnevī

Berfrā ḥançer zened ān āftāb

Seylhā rīzed zikuhhā bertürāb

(21) Ol āftāb berfe ḥançer urur tağlardan türāb üzre seyller döker *āftābdan* murād maşrıq-ı k̄ulüb olduğı i‘tibārla hem Meşnevī-yi Şerīfüñ ma‘nāsı- (22) dur ve *berfe* ḥançer urması anı öldürüb maḥv kılmasından kināyet olur ve *kūhlardan* murād teraffu‘ u tekebbür şāhibleri olan nefslerdür *seyllerden* (23) murād göz yaşlarıdır ve *türābdan* murād ḥāk-i zemīn olsa da cāyız ve ḥāk-i beden olsa dağı cāyīzdür ya‘nī ol āftāb-ı ma‘nevī ve ḥurşīd-i (24) Meşnevī berf-i hevā-yı nefse ḥançer urub anı izābe vü izāle eyler kūhlar gibi teraffu‘ kılan ve mütekebbir olan vüçüdlardan seyller gibi göz yaşlarını (25) ḥāk-i zemīn üzre veyāḥūd mütevāzı‘ olan ḥāk-i beden üzre döker anuñ āftāb-ı ma‘nāsı vüçüd-ı t̄alibe bir mertebe te‘şīr ider ki anuñ derūnında (26) hevā-yı cismānīde ḥāşıl olan berf ü yaḥ gibi bārid olan şıfatları iridüb izāle eyledüğinden şoñra anuñ gözlerinden seylāb-ı sirişki (27) revān eyler

(93) Meşnevī

Z‘ān ki lāşarkīst ü lāğarbīst ü

Bāmüneccim rüz u şeb ḥarbīst ü

Ya'nî ol âftâb-ı ma'nevî berf u yağ gibi bārid ü serd olan (28) şıfāt-ı nefsanıyyeye
hançer-i ma'nâyı urub iridür zîrā aña ol âftâb-ı ma'nevî ya'nî nūr-ı Meşnevî şarkî vü
ğarbî degildür belki âftâb-ı rûhānî (29) ve 'aqlîdür ol âftâb-ı ma'nevî rüz u şeb
müneccimle harbîdür ya'nî 'ilm-i nücūma t̄alib olan ve aña i'tikād kılan t̄ayife ile
gice vü gündüz harbe mensūbdur (30) ve anlarla ceng ü cedel kılmadadur böyle diyü

(94) Meşnevî

Ki çirā cüz men nücūm-ı bîhüdā

Qıble kerdî ezle'îmî ve'z'amā

Ki niçün benden ğayrı nücūm-ı bîhüdāyı le'îmlikten (31) ve 'amādan kıble eyledüñ
ya'nî ey ğāfil ü bāhil niçün ben âftâb-ı ma'nevîden ğayrı 'ālem-i ma'nāda ve cihān-ı
'aqlda hidāyeti olmayan nücūmı sen kör- (32) lügüñden ve le'îmlüğinden kıble
ittihāz itdüñ ve anlaruñ aḥkām u āsārını bilmek t̄arîkine gitdüñ saña enfa' ve elzem
olan budur ki 'ālem-i ma'nāda (33) hidāyeti olmayan nücūmı koyub ben ḥurşîd-i
felek-i ma'nā ile āşināluk kılasın ve beni kıble idinüb rüşenāluk bulasın ve le'îm ü
zemîm olmadan (34) ḥalāş olasın hattā başar-ı başiretüñ ğüşāde olub āfil ü zāyil
olmayan ḥurşîd-i bākîden behre bulasın ve nūr alasın

(95) Meşnevî

Tā ḥoşet nāyed makāl-i (35) ān emîn

Dernübî ki lāuḥibbu'l-āfilîn

Tā kim saña ḥoş gelmez ol emînüñ nübîde olan maḳāmı ki ***lāuḥibbu'l-āfilîn***dür
emînden murād Ḥazret-i (36) İbrāhimdür ***nübî*** zamm-ı nūnla Ḥazret-i Qur'āna dirler
ve Ḥazret-i Qur'ānda sūre-yi En'āmda Ḥazret-i Ḥabîb kevākib ḥaḳqında ***lāuḥibbu'l-***
āfilîn¹⁰³ dimişdür ve bu (37) āyet-i kerîmenüñ tefsîri cild-i evvelde ***kışşa-yı diden-i***
ḥalîfe Leylîrā beyânında mürür eylemişdür anda t̄aleb olına ve bu beyt ve daḳı
bunuñ māba'dında (38) olan beytler müneccim olanlara ḥitāb u tevbiḥ olmak

¹⁰³ "Ben öyle batanları sevmem." (En'âm 6/76)

tarîkiyle dinmişdür ve bunda *müneccim*den murād nücümü mü'essir-i haķikî bilen ve anlara dāyimetü'l-şuver (39) ve eflāka s̄ābitetü'l-ecrām diyü i'tikād kılan felāsifedür çünkim bunlar nücümü mü'essir-i haķikî bildiler ve anlaruñ vücudını dāyim ü bāķi zu'c kıldılar (40) Hāzret-i İbrāhīmüñ nücüm haķķında *lāuħibbu'l-āfilīn* dimesi anlara nāhoş geldi nitekim buyurdılar ey müneccim sen kevākib bir mertebe i'tikād kılduñ (41) ve anları dāyim ü bāķi bildüñ ki hattā ol emīnullāhuñ Hāzret-i Qur'ānda nücüm haķķında *lāuħibbu'l-āfilīn* didügi maķāl senüñ hoşuña gelmez [P393a] (1) ve anlaruñ āfil ü zāyil olduğına senüñ kalbüñ i'tikād kılmaz

(96) *Mesnevî*

Ezķuzah derpîş-i meh bestî kemer

Z'ān hemî rencî zi venşakķa'l-ķamer

Ķuzahdan māhuñ (2) öñinde kemer bađladuñ andan öturi *venşakķa'l-ķamer* āyetinden rencidehātır olursın ve bu beyt sūre-yi Ķamerüñ [H17a] evveline işāretdür küffār-ı Ķureyş (3) seyyid-i 'ālemden mu'cize taleb eylediler ve ol gice mäh bedr olmuş idi didiler ki ķameri bize dü nīm eyle pes Hāzret-i Resül-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem (4) māha işāret buyurub mäh dü nīm oldu ol Hāzretüñ biri bir yandan geķüb ve biri bir yandan geķüb yine meķānında varub cem' olalar¹⁰⁴ (5) pes Cenāb-ı Haķ bedenlerine haber virür ki *ikterābeti's-sā'atu venşakķa'l-ķamer*¹⁰⁵ ya'nî kıyāmet ķarīb oldu ve ķamer münşakķ oldu inşikāk-ı ķamer (6) ķurb-ı sā'ate 'alāmetdür dimişler ve bu veķ üzere kütüb-i sālifede meştürdür *ve in yerav āyeten yu'riđü ve yeķülü siħrun mustemirrun*¹⁰⁶ ve eger bu kāfir- (7) ler āyāt-ı Hudādan bir āyet ve mu'cize görseler a'rāz iderler aña ĩmāndan ve te'emmül ü fikrden dirler

¹⁰⁴ "Hazreti Peygamberin ayı ikiye bölme mucizesi: "Ay Resûlullah'ın devrinde ikiye ayrıldı. Hazreti Peygamber; "Bakın, şâhit olun" buyurdu." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 134. [Hadisin saħîh olduğu belirtilmiştir.]

¹⁰⁵ "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı." (Kamer 54/1)

¹⁰⁶ "Onlar bir mucize görürlerse hemen yüz çevirirler ve eskiden beri devam edegelen bir büyüdür, derler." (Kamer 54/2)

sihr-i muṭṭarid ü müterādifedür ki nice kerre gördüñ (8) dirler ve bu āyet-i kerimeniñ bir miqdār tefsiri hem cildü'l evvelde *ziyāfet-i te'vīl rekik-i meges* sürhınıñ üstünde mürür kıldı ve kışşā-yı inşikāk-ı (9) kamer cild-i sābi'nüñ evveline qarīb *māh ez-nūr-ı Resūl mābetāfet* beytinüñ şerhinde mezkūr u mestūr oldı anda taleb olına *kuzaḥ* Türkçe (10) elegimşagma didükleridür bu beyt daḥı müneccime hiṭāben ve tevcihen dinilmişdür ya'nī ey müneccim mezhebinde olanlar kavı-ı kuzaḥdan māhın öñine kemer baḡlarsın (11) ya'nī aña ḡāyet ta'zīmle ta'zīm eylersin anuñçün *ikterābeti's-sā'atu ven şakka'l-kamer* āyetinüñ mefhūmında incinürsün ve mu'cize-yi Resūle inkār kılursın (12) ve dirsın ki eger kamer münşakḡ oldı ve āsumāndan zemīne nüzül kıldı aḡtār-ı arzda olan benī ādemiñ ekseri anı görürlerdi ve kitāb-ı Tevrāta (13) yazub anuñ inşikākına şehādet kılor bunı ḡod ehl-i Medīneden ḡayrı bileñ aşḡāb-ı Resūluñ ba'zısından ḡayrı kimse görmemiş (14) aḡtār-ı arzda olan kimselerden bu ḡüne haber şāyi' olmamışdur imdi inşikāk-ı kamerden murād bu āsumānda olan kamer olmaz ve aña insānuñ (15) ḡükmi te'sir kılmaz belki bu kelām mü'evvildür *sā'at*den murād sā'at-ı mevt ve *kamer*den murād rūḡ-ı ḡayvānī olur sā'at-ı mevt qarīb olduḡda rūḡ-ı (16) ḡayvānī māhı münşakḡ olur dirsın ve bu ḡüne bātil te'vīl idersin

(97) *Meşnevī*

Münkirī ĩnrā ki şemsun kuvviret

Şems piş-i tust a'lā mertebet

Ey müneccim buña münkirsın ki *şemsu kuvviret* buyuruldı anuñçün ki şems senüñ ḡatuñda a'lā mertebededür *izā'ş-şemsu kuvviret*¹⁰⁷ āyetine işāretdür ya'nī şol (17) vaḡtdeki şems tekvīr olına murad kıyāmete qarīb olan vaḡtde ṭayy olub mürtefi' olmasıdur ḡaçan bir şevbi dürseler ḡaldırub bir yere ḡosa- (18) lar küvveretü's-sevb dirler kezālik şemsün daḡı ol vaḡtde envāru dürilüb ḡükmi zāyil ola *ve izā'n-nücūmu*

¹⁰⁷ "Güneş katlanıp dürüldüḡünde." (Tekvīr 81/1)

*enkedera*¹⁰⁸ dağı şol vaqtdaki (19) nücüm munţamis u tîre ve muzlim u mengdür ve hîre ola veyâhûd mütesâkıţ u mütenâsir olalar bu âyet-i kerîmenüñ tefsîri dördünci cildde *derbeyân-ı ân ki* (20) *şâhzâde âdemîbeççeyest* sürhında *tâ resî endernüfûs-ı züvvicet* beytinüñ şerhinde mürür eyledi anda taleb olına ve ma'ânâ-yı beyt ey (21) müneccim münkirsin bu kelâma ki şemsu küvviret buyurulmuşdur zîrâ senüñ öñiñde şems 'âlâ mertebededir neyyir-i a'zam ü münevvir-i 'âlemdür nite[kim +H] **Şeyh** (22) **Sühreverdi** [H17b] **Heyâkilinde** şemsi bu gûne medh eyler ki huve rahşu's-şedîdi kâhirü'l-vasâki reisü's-semâ'î fâ'ilü'n-nehâri kâmilü'l-ķaviyyi ve şâhi- (23) bü'l 'acâyibi 'azîmü'l heyetillezi yu'ti cemî'a'l-kâyinât şune'hâ velâ te'haż minhâ mişâllâhu'l-'azam-i ilâ keza ve kezâ¹⁰⁹

(98) Meşnevî

Ezsitâre dîde taşrîf-i hevâ

(24) Nâhoşet âyed ize'n-necmi hevâ

Hevânuñ taşrîfini sitâreden görmüşsin saña bu ecluden ize'n-necmu hevâ nâhoş gelir dîde dîdeyi taķdîrinde- (25) dür mışra'ı sâni **vennecmi izâ hevâ**¹¹⁰ âyetine işâretdür izâ muķaddem olub ize'n-necmi hevâ dinmek zarûret-i şî'rden ötüri olur şol zamândaki Hâzret-i (26) Resûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem da'vete şürû' eyledi küffâr ta'n kıldılar ki Muħammed âbâ vü ecdâdı dînin terk idüb gümrah u ğavî oldu (27) pes Cenâb-ı Hâķ necme ķasem eyleyüb buyurur cins-i necm Hâķķiçün şol vaqtda ki nüzûl u sükûţ eyleye sizüñ şâhibiñüz Muħammed gümrah u ğavî olmadı müfessir- (28) ler[den] ba'zılar *necm*den murâd cins-i necmdür ba'zılar dağı

¹⁰⁸ "Yıldızlar (kararıp) döküldüğünde." (Tekvîr 81/2)

¹⁰⁹ "O, şiddetli, karanlığı yok eden, göğüsün reisi, gündüzün faili, gücü tam, ilginçliler sahibi, tanrısal heyeti büyük, bütün kütlelere ışıklarını verip de onlardan ışık almayan Güneş'tir. O, Azim Allah'ın örneği ve büyük yüzüdür. Bundan sonra büyük olan beylikler sahipleri, yani sabit ve hareketli gezegenler, özellikle en mutlu bey, sabır ve bereket sahibi, yani Ay gelir. Onu vareden pek ulu, onu biçimlendiren her şeyden yücedir. Yaradıcıların en güzeli olan Allah mübarek olsun." Yörükân, Y. Z. (1998). *Şihabeddin Sühreverdi ve Nur Heykelleri*. (çev. A. Kamil Cihan). İstanbul: İnsan Yay., s. 115.

¹¹⁰ "Kayan yıldızla andolsun ki." (Necm 53/1)

şüreyyâdur ve ba‘zılar dağıı recm-i şeyâtin eyleyen şihâb-ı sâkıbdur ve ba‘zılar dağıı necm Kur‘ân ve ba‘zılar (29) dağıı necm Hâzret-i Peyğamberdür dimişler ve hevâyı dağıı ba‘zılar hevâ yehvâ huvuyenden tutmuşlar bizammü’l-hâ-yı ‘alâvezn gurûben ve tulû‘ ve şu‘ûd ma‘nâsını vir- (30) mişler zîrâ hevâ’n-necm hevuyen dirler tulû‘ ve şu‘ûd eylese bu ma‘nâ müneccim olanlaruñ hüşına gelür ve buña her biri ikrâr kıılır ve ba‘zılar dağıı hevâ yehvâ (31) hevuyenden tutmuşlar bifethi’l-hâ kabûl vezninde gurûb eylemek ma‘nâsını virmişler zîrâ hevâ’n-necm hevuyen dirler necm gurûb eylese müneccimler bu ma‘nâya (32) dağıı râzılardır ve ba‘zılar dağıı sükût ma‘nâsına olan hevâ yehvâdan tutmuşlar hevâ’n-necm dirler sâkıt olduğda pes müneccimîn bu ma‘nâya râzı (33) olmazlar ve ma‘nâ anlara nâhoş gelür anuñçün anlaruñ katında nücüm-ı eflâke merküzedür pes anlaruñ sükût u intişârından eflâkuñ dağıı (34) inşikâk u infitârı lâzım gelür bu ise muhâldür dirler ve bunlaruñ katında eflâk ma‘akevâkibhâ dâyimetü’ş-şuver ve sâbitetü’l- ecrâmdur anuñçün bunlar (36) *ize’s-şemsu kuvviret ve izâ’n-nücümü enkederat*¹¹¹ ve dağıı *izâ’s-semâ’u enşekkat*¹¹² ve dağıı *izâ’s-semâ’u enfeterat ve izâ’l-kevâkibu enteseret*¹¹³ âyetleri gibi âyetleri te’vîl (37) iderler ve bu âyetlerden müstefâde olan ma‘nâlara İmân ü i’tikâd itmezler eger bu dînde degül iseler muıtlak âyetlere hem inkâr iderler ve eger bu dînde (38) iseler âyetlere kelâm-ı İlâhîdür diyü ikrâr eylediler velîkin *ize’s-şemsu kuvviret*den murâd zâhir-i felek üzere olan neyyir-i a‘zam degıldür belki felek-i (39) rûh üzere olan şems-i ‘akldur ki vaqt-i mevt geldükde anuñ envârı mükevver olur dirler *ve izâ’n-nücümü enkedera* âyetinden dağıı murâd vaqt-i (40) merg geldükde nücüm gibi olan havâss-ı hamse-yi zâhire ve havâss-ı hamse-yi bâtınuñ münkedere olmasıldur dirler *izâ’s-semâ’u enşekkat* ve *izâ’s-semâ’u* (41) *enfeterat* âyetlerinden murâd dağıı kıyâmet-i şugrâ olan mevt geldükde mânend-i âsumân olan sırr-ı insâniyyenuñ

¹¹¹ “Güneş katlanıp dürüldüğünde ve yıldızlar (kararıp) döküldüğünde.” (Tekvîr 81/1-2)

¹¹² “Gök yarıldığı zaman.” (İnşikâk 84/1)

¹¹³ “Gökyüzü yarıldığı zaman ve yıldızlar döküldüğü zaman.” (İnfitâr 82/1-2)

[H18a] münşakk ve münfaır [P393b] (1) olması ve mánend-i kevākib olan hāvass-ı zāhire ve bāṭınanuñ münteşere olması ve süķüť kılması olur diyü te'vīl-i bāṭıl iderler

(99) Meşnevī

Ĥod mü'essirter nebāşed meh (2) zinān

Ey besā nān ki bü berred ırķ-ı cān

Ey müneccim sen ki nücümüñ te'sīrini görüb aña i'tikād kılırsan ve anı mü'essir-i ḥaķīķi bilürsün (3) ey ġafil māh ḥod insānuñ bedenine nāndan mü'essirter degildür belki nān māhdan ziyāde mü'essirdür ey çok nān ki ādemiñ cānınuñ ırķını (4) keser ya'nī ey çok nān olur ki ādemiñ ırķ-ı cānını kať eyler ve anı öldürür hiç o zamanda sen ol kimseyi ekmek öldürdi dimezsın (5) belki anuñ yıldızına isnād eylersin ve mevti zuḥalüñ te'sīrinden bilirsün ve ṭarab u neşāṭı hem zühreden fehm kılırsın

(100) Meşnevī

Ĥod mü'essirter nebāşed Zühre (6) z'āb

Ey besā ābā ki kerd ū ten ḥarāb

Zühre ḥod ābdan mü'essirter olmaz ey çok āb ki o teni ḥarāb eyledi ya'nī ḥod Zühre yıldızı beden-i (7) insāna ābdan ziyāde mü'essir degildür anuñ virdigü ḥayātı ve ṭarab u neşāṭı Zühre virmege kādir olmaz ey çok ḥavānuñ ḥāşiyyeti bedene (8) ḥayāt virmek iken bāzen Allah o teni ḥarāb eyledi yā boġaza ṭurmaķla veyā istiskā' marāzına mübtelā olduķda bedeni şişürmekle ḥarāb eyledi anuñ bu kadar (9) te'sīri var iken sen anı mü'essir-i ḥaķīķi bilmezsin ve ammā 'ayş ü ṭarabı Zühreye isnād idüb anı mü'essir-i ḥaķīķi bilirsün ve anuñ vesāyire nücümüñ mihr (10) ü maḥabbetini derūnuñda izmār kılırsın

(101) Meşnevī

Mihr-i ān dercān-ı tust u pend-i dūst

Mīzened dergūş-ı tū bīrūn zipūst

Ey müneccim ol sitârelerüñ mihri (11) senüñ cānuñdadur ve dostuñ pendî senüñ gūşıña postuñ taşrasından urur *dost*dan murād bunda Allāh veyā insāna Allāh için (12) dostluk idüb naşihat kılan veliler olur ve bu cümleden Hüsameddīn Efendi Hazretleri olsa dañı cāyızdır ki Mesnevî-yi Şerīfde mezkūr olan (13) mevā'iz ü neşāyiḥ anlaruñ pend ü naşihatidür pes taqdīr-i kelām böyle dimek olur ki ey müneccim sen vücūd-ı eşyāda nücümüñ te'sīrātını görüb anlara (14) ol ḳadr-i maḥabbet kılmışsın ve anlaruñ mihrini derūnıña ol ḳadar ḳomışsın ki anlaruñ mihr ü maḥabbeti senüñ cānuña ḫolub anda sākin olmışdur ve dostuñ (15) pend ü naşihati senüñ ḳulağuna postuñ taşrasından urar ve derūnıña te'sīr itmeyüb ol pend ü naşihat taşrada ḳalur

(102) Mesnevî

Pend-i māder tu negīrd ey (16) *fülān*

Pend-i tu dermā negīrd hem bedān

Ey fülān eger bizüm pendimüz saña te'sīr kılmaz ise senüñ pendüñ dañı hem bize te'sīr kılmaz bil ya'nī ey fülān (17) nādān çünkim bizüm Ḥaḳḳānī ve Rabbānī olan pend ü naşihatimüz saña te'sīr kılmaya ve seni bizüm mezheb ü meslegimize cāzib olmaya bunu taḫḳīḳ bil ki senüñ (18) nücüm ḫaḳḳında olan pend ü naşihatıñ bize te'sīr kılmaz ve ol cānibe terğīb ü taḫrīz eyledüğüñ bizi ol semte cāzib olmaz

Beyt

Ān bed āḫter- (19) *keş müneccim güfteyī çün her eşer*

Pîş ü mesned beāḫter şud fidāyeş āḫterest

İḫtiyārī nīst ūrā iḫtiyār ezvey mepurs

İḫtiyār-ı (20) *cümle güm deriḫtiyār dāverest*

Çarḫ u encüm cinn ü merdüm her yek incā muḫtarend

İhtiyār-ı cümle pîş-i men yucîbu'l-muẓtarest¹¹⁴

(103) Meşnevî

Cüz meger (21) miftāh-ı hāş āyed zîdüst

Ki makālîdû's-semāvet ān-ı üst

[H18b] illā meger dostdan miftāh-ı hāş gele ki semāvātuñ miftāhları anuñ mülki- (22) dür bu beyt sûre-yi Zümerde olan bu āyete işāretdür *ķālellāhu te'ālā Allāhu hālîķu kulli şey'in ve huve alā kulli şey'in vekîl¹¹⁵* ya'ñi Allāh Te'ālā cemî'-i şey'lerüñ (23) hālîķidur küfr ü imāndan ve hayr u şerden ve nef' ü zarrdan her ne ise ve ol Allāh cemî'-i eşyā üzre mütevellî vü mutaşarrıf u hafîzdur *lehu maķālîdû's-* (24) *semāvāti velarđ¹¹⁶* ol Allāh içindür semāvāt ve arzıñ mefātihi kināyetdür kemāl-i hıfz ve taşarrufından ya'ñi mālîk-i umūr-ı 'ulvî ve süflîdür ki (25) andan ğayrı taşarruf ve hıfza kimse mālîk degildür ve Hāzret-i 'Osmāndan rađıyallāhu 'anh rivāyet olunur ki Hāzret-i Peyġamberden 'aleyhisselām (26) sū'āl eylediler ki *maķālîdû's-semāvāti velarđ¹¹⁷* nedür buyurdılar ki *lā ilāhe illallāhu vallāhu ekber ve subhānallāhi ve bihamdihi ve estāġfirullāh velā havle velā kuvvete illā* (27) *bi'llāhi'l-'aliyyü'l-'azîm huve'l-evvelü velaħirü vezẓāhirü velbātınu ve hüve bikülli şey'in biyedihî'l-hayr yuhyî ve yümit ve huve 'alā kulli şey'in ķadîr¹¹⁸* ve tavzîh-i ma'ñā böyle (28) demek

¹¹⁴ “Falcı, o uğursuz yıldızı (yani Zülâli) kendine yön ettiğinden söylediği her delili o yıldız dayandırdı ve o feda edilen oldu. İhtiyar, onunla (yıldız falıyla) oynamamayı seçti ve onlardan (faldan) bahsetmedi. Kendi isteği ile seçtiği tüm seçimlerin yok olmasının sebebi diğer seçimleri oldu. Felek ve yıldız, cin ve insanın her birisi burada çaresiz kaldı. Seçimlerin tamamı zorda kalan kişinin duasını kabul edenin huzurundadır.”

¹¹⁵ “Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeyin vekîlidir.” (Zümer 39/62)

¹¹⁶ “Göklerin ve yerin anahtarları (mutlak hükümranlığı) O'nundur.” (Zümer 39/63)

¹¹⁷ “Göklerin ve yerin anahtarları (mutlak hükümranlığı) ...” (Zümer 39/63)

¹¹⁸ “Allah'tan başka ilah yoktur. O en büyüktür. Her türlü eksiklikten münezzehtir, her kemâl sıfat ile muttasıftır. Onu hamd ile tesbih eder ve O'ndan başışlanma isteriz. Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi üstün bir varlık yoktur. O yücedir, üstündür. O ilktir, sondur. (Allah ilktir, her şeyden öncedir, başlangıcı yoktur, varlıkları O yaratmıştır. Sondur, varlıkların yok olmasından sonra da bâkî olan O'dur.) Zâhirdir, bātındır. (Zâhirdir, varlığı birçok deliller ile gün gibi açıktır. Bātındır, zâtının hakikatı akıl ve duyular ile idrak edilemez.) O her şeyi bilendir. Hayır, O'nun elindedir. Diriltir ve öldürür. O'nun her şeyin gücü yeter.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 135. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

olur ki ey müneccim ol nücümüñ mihr ü maḥabbeti senüñ cānuñda ol ḳadar rāsiḫ ü s̄abit olmışdur ki dostuñ pend i senüñ ḳulaḡuña (29) ṭaşradan ṭoḳınur ve bizüm pendimüz hem saña te's̄ir itmez illā meger ki dostdan miftāḫ-ı ḥāş gele ki aḳfāl-i eşkālīni ḡall ü küşād ḳıla ki (30) mefātīḫ-i asmān u zemīn anuñ lāyıḳıdır ve anuñ ḳudret ü irādeti ellerindedür ol fettāḫ ki senüñ aḳfāl-i derūnıñı güşāde ḳılmaya ve seni (31) şırāṭ-ı müstaḳıme hādi olmaya aşlā bizüm pend ü naşīḡatımızuñ saña te's̄iri olmaz ve senüñ cānuñ daḡı bu sözleri ḳabül ḳılmaz

(104) Meşnevī

İn süḡan hemçün (32) sitārest ü ḳamer

Līk bīfermān-ı Ḥaḳ nedhed eşer

Bu söz filmeşel sitāre vü ḳamer gibidür līkin bīfermān-ı Ḥaḳ eşer virmez ya'nī bu pend ü (33) naşīḡata müte'alliḳ olan söz filmeşel egerçi māḡ u sitāre gibidür velīkin Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinüñ emr ü fermānı olunca ne sitāre vü ḳamer te's̄ir (34) eyler ve ne bu kelām-ı enver te's̄ir eyler elḡaşıl ızın-i ilāhī olunca bu sitāre vü ḳamer gibi olan kelimātuñ daḡı ḡiçbir kimseye nef' ü eşeri mümkin olmaz

(35) (105) Meşnevī

İn sitāre-y bīcihet te's̄ir-i ü

Mīzend ber gūşḡā-yı vaḡycū

Bu cihetsüz sitāre anuñ te's̄iri vaḡycū olan kimselerüñ (36) ḳulaḳları üzre urur *sitāre-yi bīcihet*den murād bu eflāk-ı seb'ada meşṭür olan ebyāt-ı şerīfe- (37) nüñ ma'nā-yı münīri ve anuñ mütekelliminüñ rūḡ-ı şerīfi olur ki kelām mütekellimüñ şan'atıdır ve herḡiz andan cüdā degildür ve maḳşūdı ne idüḡi 'an- (38) ḳarīb *bāmüneccim in heme encüm beceng* beytinüñ şerḡinde ma'lümüñ olur ve zūḡura gelür *te's̄ir-i ü* sitāreden bedel vāḳi' olmışdur ve (39) taḳdīr-i kelām böyle dimege gelmişdür ki bu cihātsiz olan sitāre ki andan murād bunda meşṭür olan ma'ānī-yi

ebyātdur anuñ te'sīri vaḥy-i (40) ilāhī ṭālibleri olan 'āşıklarunñ esmā'ına biiznillāh
Te'ālā ṭoḳınur ve gūş-ı hūşlarına urur böyle diyü

(106) Meşnevī

Ki biyāyed ezcihet tā⁽⁴¹⁾ bīcihāt

Tā nederrāned şumārā gürg-i māt

Ki ey vaḥycū olan ṭālibler cihet mertebesinden bīcihāt 'ālemine dek gelün tā kim
[P394a] (1) sizi gürg māt yırtmaya ya'nī ey cūyendkān vaḥy-i ilāhī ve ey pūyenkān
rāh-ı esrār-ı nāmütenāhi 'ālem-i cihātdan ḥalāş olub bīcihātunñ 'ālemine (2) gelün ve
esrār-ı ma'ānī cihātına vāşıl oluñ [H19a] tā kim māt ziyābı sizi yırtmaya ve heves-i
kelāmı siziñ üzeriñüze hücüm itmeye

(107) Meşnevī

Ān çünān ki şa'sa'-ı (3) dūrpāş-ı ūst

Şems-i dūnyā derşifat ḥuffāş-ı ūst

Ancılayın ki ol sitāre bīcihetün şa'sa'-ı dūrpāşıdır şems-i dūnyā şıfatda anuñ (4)
ḥuffāşıdır ū zamīr-i sitāre-yi bīcihete 'āyid olur pes taḳdīr-i kelām ve tavzīḥ-i
merām böyle dimek olur ki ol bīcihet olan sitāre- (5) nūñ dūrpāş olan şa'sa'sını ve ol
lāmekān olan necm-i ma'nānuñ ziyāgüster olan pertev ü lem'ası ancılayın der ki bu
dūnyā şemsi şıfatda ve şānda (6) anuñ ḥuffāşı meşābesindedür ḥuffāş bu dūnyā
şemsinün yüzini idrāk eylemege nice ḳādir olamaz ise bu dūnyā şemsi daḫı ol sitāre-
yi (7) bīcihetün ve ol necm-i hidāyetün şa'sa'sını idrāk eylemege ḳādir olamaz

(108) Meşnevī

Heft çarḥ-ı ezraḳı derriḳḳ-ı ūst

Peyk-i māh ender teb (8) ü derdiḳḳ-ı ūst

Yedi ezraḳ olan çarḥ anuñ rıḳḳıyyet ü 'ubūdiyyetindedür peyk-i māh anuñ tebinde
ve diḳḳındadır rıḳḳ kesr-i rāyla ḳula (9) ve ḳullıḡa dirler teb ḥummāya dirler ve diḳḳ
bir gūne marāzdur ki insānı naḥīf ü za'īf eyler ya'nī ezraḳ-ı levne mensūb olan yedi

felek ol sitāre-yi (10) bīcīhet ve necm-i hidāyetüñ ‘ubūdiyyetindedür māh peyki böyle serī‘ü’s-seyr iken anuñ derūnından ve anuñ ḥasretinden ḥāşıl olan za‘f (11) u naḥāfetdedür *teb* bunda derd ma‘nāsına ve *dıkk* ol derdden ḥāşıl olan naḥāfet ü nüḥül ma‘nāsına olur ve māhuñ rüyı zerd olması ve her (12) ay başında naḥīf ü lāğar olması güyā ki ol necm-i hidāyetüñ derūnından rüy zerd ve lāğar olmuşdur maḳşūd ol necm ma‘nevī-yi şerīf ve ‘ālī (13) miḳdār ve bu aftāb ve māhtāb aña nisbetle denī vü ḥizmetkārdur ve ‘āşık-ı zār gibidür dimek olur

(109) Meşnevī

Zühre çeng-i mes’ele dervey zede

Müşterī*(14) *bānaqd-ı cān piş āmede

Zühre yıldızı mes’ele elini aña urmuşdur yāḥūd ma‘nā-yı Zühre yıldızı mes’ele çengini aña çalmışdur müşterī yıldızı (15) naqd-ı cānla ilerü gelmişdür mışra‘-ı evvelde *çeng* pençe ma‘nāsına olmaḳ da cāyiz ve ma‘rūf olan sāz ma‘nāsına olmaḳ hem cāyizdür ya‘nī Zühre ki çengi-yi simāk ve (16) muḫribe-yi eflākdur su’āl pençesini ol sitāre-yi bīcīhet ve necm-i hidāyete urmuş veyāḥūd su’āl çengi aña çalmış ve andan girye kılmış ve (17) rācī vü sāyil olmuşdur ve müşterīnūñ sa‘d-ı ekberden naqd-ı cānla ilerü gelmiş ve ol necm-i hidāyetden metā‘ sa‘ādeti almağa ḫalib olmuşdur

(110) Meşnevī

Derhevā-yı*(18) *destbūs-ı ū Zuḫal

Līk ḥodrā mīnebīned ān maḫal

Anuñ Zuḫal yıldızı destbūsı hevāsındadır līkin kendüyi aña maḫall görmez yāḥūd (19) ma‘nā kendüye anı maḫall görmez dimek olur *destbūs*dan murād bunda taḫarrübdür ve *maḫall* bunda lāyık ve müsteḫaḳ ma‘nāsına isti‘māl olunur ve taḫdīr-i (20) kelām böyle dimek olur ki Zuḫal yıldızı ki felek-i sābi’ üzre böyle mertebe-yi ‘ālī ve te’sīr-i ḳavī şāḫibi bir kevkeb iken ol sitāre-yi bī- (21) cīhet ve necm-i hidāyetüñ

elini öpmek ya'nî aña taḳarrüb itmek hevāsındadır lîkin kendüye ol taḳarrübe maḥall u müsteḫaḳ görmez veyāḥūd ol taḳarrübün (22) 'azm-i şānını bildigünden anı kendüye lāyık görmez ve kendüye ol sa'ādete müsteḫaḳ bilmez ki kendüsi ol sa'ādet için maḥlūḳ olmuştur (23) [H19b] bu veche bu gūne ta'bīr olunmaḡla maḳbūl olur sitāre-yi bīcihetüñ daḡı tavzīh ü taḫḳīḳi inşā-yı Allāha *her sitāre ḡāne dāred der'ulā* (24) beytinüñ şerḡinde gelür

(111) Meşnevī

Dest ü pā Merrīḡ çendān ḡast ez'ū

V'ān 'Uḡārid şad ḳalem bişkest ez'ū

Merrīḡ dest ü pāyını andan çok (25) ḡaste eyledi ve ol 'Uḡārid andan yüz ḳalem şıdı ya'nî Merrīḡ ki cigerdüz-ı eflāk ve dilsüz-ı ehl-i ḡākdür ol sitāre-yi bīcihetden ötüri (26) dest ü pāyını çok mecrūḡ u ḡaste itdi ve ol 'Uḡārid kātib-i felek iken ol sitāre-yi bīcihetüñ esrārından ötüri ya'nî anuñ esrārını (27) taḡrīr eylemeden ötüri nice ḳalem şikest itdi ve yine anuñ taḫḳīḳine ve taḡrīrine vāşıl olamadı

(112) Meşnevī

Bāmüneccim ĩn heme encüm beceng

K'ey (28) *rehā kerde tu cān bugzīde reng*

Bu dükeli encüm müneccimle cengdedür ya'nî bu dükeli kevākib ü nücüm lisān-ı ḡāldede müneccim olan kimseler ile ceng (29) eylemede ve anlaraböyle diyü nuşḡ u pend söylemededür ki ey bīcihet olan cānı ḳomış ve reng ü elvānını ḡüzīde ve ḳabūl ḳılmış müneccim

(113) Meşnevī

Cān (30) *veyest ü mā heme reng ü ruḳūm*

Her sitāre-yi fikr-i ü cān-ı nücüm

Cān ol sitāre-yi bīcihetdür ve biz reng ü ruḳūmuz anuñ fikrinüñ (31) her sitāresi cān-ı nücümdür ba'zı nüşḡada daḡı *kevkeb-i her fikr-i ü cān-ı nücüm* vāḳi' olmuştur ve

taḥkīk-i kelām böyle demek gelmişdür (32) ki cān ol sitāre-yi bīcihet ve nūcūm-ı hidāyet olan rūḥ-ı şerīfdür ve biz cümlemiz o kām u elvānuz ol rūḥ-ı şerīfün fikrinün her sitāre- (33) si ve anuñ her fikrinün kevkeb-i bāināresi cemī^c-i nūcūmuñ cānidur *cāndan* murād bunda ol muḳaddemā zikri sebḳat eyleyen sitāre-yi (34) bīcihetdür ki andan murād bu kelāmuñ ma^cnāsı ve bu kelāmuñ mütekelliminün rūḥ-ı şerīfi olmuş idi ki kelām mütekellimün şan^catıdur ve hemīşe (35) anuñla ḳāyiddür ve mütekellim aṣl-ı rūḥ-ı ilāhīdür ki hemīşe Ḥazret-i Ḥaḳḳla ḳāyim ü dāyimdür ve bir veliyy-i kāmil olmaz illā rūḥ-ı Aḥmedī ve ḥaḳīkat-i Muḥammedinün (36) maḫharı ve ḥalīfesi olmaḳla çünkim rūḥ-ı Muḥammedī bu cümle ^cālemün cānı ve şuver-i ^cālem anuñ ḳalbi ve elvānı gibidür pes her maḫhar-ı ḥaḳīkat-i Muḥammediyye (37) olan veliyy-i kāmil daḫı bu şuver-i ekvānuñ cānı ve bu zemīn ü asmānda olan nūcūm bīpāyān anuñ reng ü elvānı gibidür mūneccimler (38) ise ol nūcūmı cān menzilesinde tıtmışlar ve anları mü^cessir-i ḥaḳīkī zu^cm itmişlerdür pes anlar ḳiblesi olan nūcūm anlarla ceng eyler (39) ve lisān-ı ḥalle anlara böyle diyü söyler ki ey bu ^cālemün cānı bu kevn-i mekānuñ rūḥ-ı revānı mertebesinde olan insān-ı kāmili ḳovmuş (40) ve ruḳūm u nuḳūş menzilesinde olan nūcūm u eflākı ḳible-yi maḳşūd ḳılmış mūneccim bu ^cālemün cānı insān-ı kāmil ü veliyy-i fāzıldur ve (41) biz isek aña nisbet reng ü ruḳūmuz ol kāmilün her fikrinün bīcihet olan sitāreleri sebeb-i ḫayāt-ı nūcūmdur

[P394b] (1) (114) *Mesnevī*

Fikr k'ū āncā heme nūrest pāk

Behr-i tust īn lafz-ı fikr ey fikrnāk

Fikr ḳanı anda dükeli nūr-ı pāk ey fikrnāk bu fikr lafzı senden ötürdür ya^cnī (2) ey mūneccim ve ey mūneccim mezḫebinde olan ḫālib-i ^cilm-i encūm biz ki ^cālemün cānı mertebesinde olan rūḥ-ı kāmile fikr istidād eyledük ve anuñ her fikrinün (3) sitāresi cān-ı nūcūmdur diyü söyledük ey fikrlü olan ve bu ^cilm-i¹¹⁹ [H20a] eşyāyı ḳuvvet-i

¹¹⁹ ^cilm-i : ulūm-ı H

fikriyye ile bilen bu lafza fikri ki biz zıkr eyledük senden ötürüdür (4) yoḥsa ol rūḥ-ı kāmیلüñ mertebesinde ve atında fikr anı ol dükeli nūr-ı pākdur ve maḗhar-ı sırr-ı levlākdur pes aña fikr isnādı mücerred saña (5) nisbetledür yoḥsa anuñ ‘ulüvv-i ŗanını nisbetle degildür zırā maḗhar-ı ḥaıat-i Muḥammedī olan uṭb-ı zamān ve cān-ı cihān her neyi bilürse ilhām-ı ilāhī (6) ve keŗf-i Rabbānī ile bilür uvvet-i fikriyye iledür

(115) Mesnevi

Her sitāre ḥāne dāred der‘ulā

Hı ḥāne dernegunced necm-i mā

Her sitāre ‘ulāda ḥāne utar hı (7) bizüm necmimiz ḥāneye ŗımaz *necm-i mā* didüklerinden murād kendü rūḥ-ı ŗerīfleri olma da cāyızdır ve ‘ayn-ı sābiteleri olma hem cāyızdır ki herkesüñ (8) ‘ayn-ı sābitesi felek-i ‘ilm-i ilāhīde rāsıḥ ü sābit olmuş bir necm gibidür ki hemīŗe anuñ zemīn ü vücūdını münevver idicidür ve herkesüñ rūḥı (9) daḥı velāyet-i cānda olan asmānda arār ılmış bir kevkeb-i dürri gibidür pes bu kevākib-i ŗuverinüñ eflāk üzre ḥāneleri ve müstaarr- (10) ları vardur nitekim bu cildüñ dibācesinde taḥıı mürūr eylemiŗdür ammā maḗhar-ı rūḥ-ı Muḥammedī olan veliyy-i kāmیلüñ necm-i rūḥı aŗlā ḥāne-yi gūn (11) u mekāna ŗımaz nitekim bu beyt-i ŗerīfle bu ma‘nāya iŗāret idüb buyurdılar ey müneccim lābüdd her bir sitāre eflāk-ı ‘ulā üzre bir mu‘ayyen burc (12) u ḥāne utar ki ol mu‘ayyen olan burc u ḥāneden tecāvüz itmege ādir olamaz ammā biz ki vāriŗān-ı rūḥ-ı Muḥammedī ve ḥulefā-yı ḥaıat-ı Aḥmedīyüz bizüm (13) necm-i rūḥımız aŗlā gūn u mekāna ŗımaz ve burc u ḥāne anı ihāa ılmaz ve derūnına almaz

(116) Mesnevi

Cān-ı bī[ŗū +H] dermekān key derreved

Nūr-ı nāmaḥdūdrā ḥad key buved

Bīsū olan cān mekāna kaçan gider nāmaḥdūd olan nūra ḥadd kaçan olur eger sen dirseñ ki bu cesed-i cāna mekān u ḥāne gibi gelmişdür pes (14) nāmaḥdūd olan cān gelüb mekān u ḥāneye duḥūl kılmış ve maḥdūd u muḥāṭa olmuş olur buña cevāb nedür buña cevāb oldur ki ruḥūn cesed (15) ile olması aña duḥūl u ḥulūl kılmaması cihetinden degildür belki rūḥuñ cesede ta‘alluḳı anda tedbīr ü taṣarruf eylediği i‘tibār iledür pes rūḥ (16) nāmaḥdūd cesed ile maḥdūd olmak lāzım gelmez ve ba‘zı nüshada mıṣra‘-ı evvel *cāysūz ender mekān key derreved vāḳi‘* olmuşdur bu nüsha üzre (17) ma‘nā bir yāḳıcı ya‘nī ḥāne vü mekānı iḥrāk u fenā idici rūḥ-ı mekāna kaçan gibidür nāmaḥdūd olan nūr-ı Ḥaḳḳa kaçan ḥadd u ḡāyet olur Ḥaḳ Te‘ālā (18) Ḥazretleriniñ nūrına aṣlā ḥadd u ḡāyet ve cihet ü nihāyet olmak iḥtimāli yoḳdur rūḥ ise emr-i Rabbānī ve nūr-ı İlāhīdür her şey mütenāhi (19) ve o lāyetenāhīdür

(117) Mesnevī

Līk temsīlī vü taṣvīrī kunend

Tā ki deryābed za‘īfī ‘aşḳmend

Velīkin aṣḥāb-ı yāḳīn bir temsīl ve bir taṣvīr iderler (20) tā kim ‘aşḳmend olan bir za‘īf bu nūrı ol temsīl vāsıtasıyla bula ol taṣvīr sebebiyle anı fehm u idrāk kıla

(118) Mesnevī

Miṣl nebud līk (21) bāṣed ān miṣīl

Tā kuned ‘aḳl-ı mücemmedrā gūsīl

Aṣḥāb-ı yāḳīniñ temsīl itdükleri miṣl olmaz miṣāl olur tā ki mücemmed olan ‘aḳla (22) delīl ola ve anı ḥaḳīḳate vāṣıl kıla *miṣl* aṣlında miṣāl idi gūsīle ḳāfiye olmadan ötüri elif yāya ḳalb olunub miṣīl dinildi (23) *‘aḳl-ı mücemmed* toñmuş ‘aḳl demek olur ba‘zı ṣāriḥler *gūsīl* kāf-ı Fārisīniñ [H20b] zammesiyle egerçi bir yere ve bir yola ve bir nesneye göndermek (24) ma‘nāsınadır līkin bunda delālet eyleyemek ma‘nāsınadır isti‘māl ḥasebiyle dimişlerdür eger gūsīl lügatlerde [bu ma‘nālara +H] bulunursa bu daḡı vechden ḥālī olmaz (25) ammā *gūsīl* üzmek ve ḳaṭ‘ itmek

ma'nāsına geldüğinden lügatlarda muşarrahdur bu ma'nā üze 'akl-ı mücemmedi maḥallinden üze ve anuñ füsürdelüğünü kaç' eyleye (26) demek olur *güsîl*de kâf nefes-i kelimedenden olmayub teşbîh için olsa tā kim mişl mücemmed olan 'aklı iridüb seyl gibi eyleye diyü ma'nā (27) virse hem cāyız olur ve taqdîr-i kelām böyle demek olur ki bîsü ve bîcihet olan cān cihet ü mekāna kaçan gider ve bîmaḥdūd olan (28) nūr-ı Hakkā ḥadd u cihet nice muşavver olurlar gerçi Hakk Subḥāne ve Te'ālānuñ nūrı olan rūḥuñ ḥadd u ciheti olmaz velîkin anı gāh (29) şabāḥa ve gāhî mişbāḥa temsîl iderler ve gāh kevkeb-i dürri demekle taşvîr ve gāhî sitāre-yi bîcihet demekle ta'bîr iderler bu güne taşvîr ü ta'bîr- (30) den murād oldur ki tā kim rūḥ-ı a'zamuñ şānını belki 'aşkmend olan bir za'îfü'l-'akl bu güne temsîl ü taşvîr vāsıtasıyla ol rūḥ-ı a'zamuñ (32) şānını bile ve anuñ ma'rifetine bu güne mişl sebebiyle yol bula pes Allāh nūrını mişbāḥa temsîl itmekle Allāh nūrı hemān mişbāḥ gibi olmaḥ (33) lāzım gelmez ve rūḥ-ı a'zamı sitāre-yi bîcihet ta'bîrinden hemān ol cihetsüz bir sitāre gibi olmaz belki bunlar mişāllerdür anuñçün ḍarb (34) olunır ki tā mücemmed olan 'aklı ḥaḳîḳat-i ma'nāyı bilmek cānibine seyl gibi revān eyleye ve aşl ma'nāyı fehmi eylemege delîl ola

(119) Mesnevî

'Aql sertîzest (35) lîkin pây süst

Z'ân ki dil virân şudest ü ten dürüst

'Aql-ı cüz'î egerçi sertîzdür lîkin pây süstdür andan ötüri ki (36) göñli virân olmuş ve teni dürüst olmuşdur ya'nî füsürde olan 'akl-ı ma'aşa 'âlem-i ma'nāyı ve nūr-ı Hudāyı tefhîm eylemeden ötüri ba'zı emsāl (37) ḍarb olunmaḥ lāzımdur tā anı mücemmed olmadan ḥalāş idüb seyl gibi 'âlem-i ma'nā cānına revān eyleye ne'am egerçi 'akl-ı ma'aş bu umūr-ı dünyeviyye- (38) de ve tedbîr-i nefsāniyyede sertîz ü müşikāfdur velîkin umūr-ı uhreviyyede ve tedbîr-i ruḥāniyyede ve sülûk-ı ṭarîḳ-i

Rabbānīde süst (39) pāyduz bu yolda tek u pūya kādīr degīldür anuñçün ki bu ‘aql-ı cüz’ī şāhiblerinüñ göñli virān olmış ve teni dürüst olub (40) beslenmişdür

(120) Mesnevī

‘Aqlşān dernuql-ı dünyā pīç pīç

Fikrşān dertek-i şehvet hīç hīç

Anlaruñ ‘aqlı dünyānuñ nuqlında pīç pīçdür (41) anlaruñ fikri terk-i şehvetde hīç hīçdür ya‘nī şıfat-ı mezkūre ile mevşūf olan kimselerüñ ‘aqlı dünyānun nuqlında ya‘nī [P395a] (1) hāzzında ve nef‘inde tolaşıkduz bu zıkr olınan hāşletle ittışāf kılan kimselerüñ fikri terk-i şehvet-i nefsanī eylemede hīç bir şey degüldür maqşūd bunlaruñ (2) ‘aqlı dünyānuñ nef‘ ü fāyidesine ziyāda tolanmış ve ta’alluğ u taqayyüd kılmış ve bunlaruñ fikri müştehiyāt-ı nefsanıyyeyi terk eylemek huşuşında lāşey olmışduz dimek olur

(121) Mesnevī

Şadrşān dervakt-i da‘vā hemçü şark

Şabrşān dervakt-i takvā hemçü berç

Anlaruñ şadı da‘vā (4) vaqtinde [H21a] şark gibi anlaruñ şabrı takvā vaqtinde berç gibidür ya‘nī ol ‘aql-ı ma‘āş şāhiblerinüñ kalbi da‘vā vaqtinde āftāb [gibi +H] şa‘şa‘a urucı (5) ve anlaruñ takvā vü tāt vaqtinde şabr u taħammülleri berç gibi zāyil olıcı ve filhāl gelüb gidicidür

(122) Mesnevī

‘Alimī ender hünerhā hodnümā

Hemçü ‘ālem bīvefā (6) vaqt-i vefā

Hünerlerde hodnümā bir ‘ālimdür ammā vaqt-i vefāda ‘ālem gibi bīvefādur ‘ālimīst taqdīrindedür ve dağı hemçü ‘ālem bīvefāset taqdīrindedür ya‘nī (7) bu tayıfe şol bir ‘ālimdür ki hünerler kendüni göstericidür vefā vaqtinde ‘ālem gibi bīvefādur lābüdd ‘aql-ı ma‘āda vāşil olmayub ‘aql-ı ma‘āşda (8) kılan ‘ālimüñ şaffet ü şanı budur

elbette h nerlerde kend yi g sterici ve kend yi g rici ve Őhret   riy set isteyici olur amm  eger vef  eylemege gelse (9) d ny  gibi b vef  olur meŐel  bu zam ne  all mesi gibi ki vef  ve Őal hdan v c dlerinde eşer yok amm  b vef lıkda her birin n  s r  katı  okdur

(123) MeŐnev 

Vaqt-i (10)  odb n  negunced dercih n

Derg l  v  mi de kem geşte    n n

Bu  aql-ı ma aŐ mertebesinde  alan  ulem -yı rus m  odb nlik vaqtinde cih na Şıgmaz (11) ve kem l-i kibrinden ehl-i Ha ka serf r   ılmaz velikin boĒ z u midede ya n  g l  hev sında n n gibi kem olmuşdur ve anu n h rŐına eşir olub  almıŐdur

(12) (124) MeŐnev 

 n heme evŐ fŐ n n k  Şeved

Bed nem ned   nki n k c  Şeved

Ne am bunlaru n bu d keli evŐ f  n k  olur   nkim n k c  ola bed  almaz bu beyt (13) su al-i mu addere cev b olur keenne bir s yil su al id b dir ki bunlaru n o Ő f  n k  olmaz b yle  alur mı cev b buyururlar anlaru n bu d keli (14) evŐ f-ı  ab hası n k  olur   nkim bunlar iyil k  alibi olalar bunlarda bed Şifat  almaz ba zı n Őhada    yerine *h *²⁰ v ki  olmuşdur bu ta d r  zre (15) ma n  bunlarda bed h yyluk  almaz   nkim bunlar iyi h yylu ola dimek olur

(125) MeŐnev 

Ger men  gende buved hem  n men 

  n bec n peyvest b Őed r Őeni

Eger i benlik [men  gibi +H] gende (16) olur   nkim c na o leŐe r Őenl k bulur ya n  nu fe eger i  okmuŐ ve bed b y olmuş bir Őey d r l kin c na mu ttaŐil oldu da o Őenl k (17) bulur ve andan h yat olur ve ins niyyet mertebesine v Őil olur kezalik

¹²⁰    yerine h : n k   yerine n k h  H

kibr ü enāniyyet daḥı egerçi ḥadd-i zātında bir murdār u ḳabīḥ ḥaṣletdür ve (18) līkin çünküm ol kibr ü enāniyyet ṣaḥibi bir cān-ı pāka vāṣıl ola ve anuñla nice müddet ünsiyyet ve ülfet ḳıla andan rūṣenāluk bulur ve tebdīl-i aḥlāk (19) ḳılır ve ḥayvāniyyet ṣıfatlarından ḳurtulub o ṣāf-ı mülkiyye ile muttaṣıf olur insāniyyet mertebesini bulur

(126) Meṣnevī

Her cemādī ki kuned rū dernebāt

(20) Ezdraḥt-ı baḥt-ı ü rüyed ḥayāt

Āb u ḥākden her bir şey ki ol cemād nebāt olmağa teveccüh eyleye ve neṣv ü nemā cānına teraḳḳī ḳıla anuñ baḥt u devleti (21) dıraḥtından ḥayāt biter ḥayāt ṣaḥibine ḡidā olmaḳ mertebesine yeter bunda *cemāddan* murād āb u ḥākdür *nebāt* muṭlaḳā zemīnden biten nāmiyāta (22) dirler āb u ḥāk mertebesi ki cemād mertebesidür ki esfel-i cemī^c-i merātibdür [H21b] ve nebāt mertebesi andan a^clādur ve ḥayvāniyyet mertebesi nebāt mertebesinden (23) a^clādur

(127) Meṣnevī

Her nebātī k'ān becān rū āvered

Ḥızrvār ezçeṣme-yi ḥayvān ḥured

Her bir nebāt ki o cāna yüz getüre ya^cnī zemīnde biten her bir nebāt ki (24) cān ṣaḥibi olan bir kimsenüñ vücūdına teveccüh ḳıla ve aña ḡidā ola Ḥızr PeyḡāMBER gibi ^caleyhisselām çeṣme-yi ḥayvāndan içer ve mumidd-i ḥāyat olur ve ^cayn-ı (25) ḥāyat olmaḳ mertebesini bulur

(128) Meṣnevī

Bāz cān çün rū sūy-ı cānān nihed

Raḥtrā der 'ömr-i bīpāyān nihed

Gerçi cān çünküm cānān cānibine teveccüh (26) eyleye raḥtı ^cömr-i bīpāyānda ḳor ya^cnī çünküm cān ḥayvānī yüzini cānān cānibine ḳoya ve maḫhar-ı cānān olan bir

insān-ı kāmile uya lābüdd ol (27) cān raht u esbābını bīpāyān olan ‘ömrde kor ve ebedī ve sermedī olan hayāta ve sa‘ādete vāşil olur *vel‘iyāzu billāh minel-* (28) *havr badelkevr*¹²¹ eger bir cān insān mertebesine geldükden şoñra cānān cānibine teveccüh kılsa ve anuñ qurbını ve liqāsını t̄alib olmasa belki hayvāniyyet (29) mertebesinde teveccüh kılsa ve andan daħı tenezzül idüb cemādāt gibi *şummun bukmun ‘umyun fehum lā ya‘qilūn*¹²² kelāminuñ mefhūmına mazhar olsa ve en‘āmda azl (30) olmağ mertebesini bulsa anuñ ‘ömri ve kendüsi zā‘ī olur ve hayrdan ve sa‘ādetden maħrūm qalır pes bu gūne kimselerde aşlā hayr u şeref (31) olmaz hayr u şeref cānān şehrine müteveccih olan kimseleruñ vücūdında olur nitekim bu sūrḥ-ı şerīf bu ma‘nāya delālet kıılır

Su‘āl-i (32) *Sāyilī vā‘izīrā ezmürğī ki beser rabaż-i şehrī nişeste bāşed ser-i ū fāzilterest u ‘azīzterest u şerīfter u mükerefter yā demm-i ū* (33) ve *ecvāb dāden vā‘iz sāyilrā beqadr fehm-i ū*

[Bu sūrḥ-ı şerīf –H] sāyilūñ bir va‘ize bir mürğdan su‘āl eylesidür ki ol mürğ bir şehrūñ (34) bārūsı üstünde oturmuş ola ol kuşuñ başı mı fāzilter u ‘azīzter u şerīfter u mükerefterdür yā anuñ kuyruğı vā‘izūñ daħı (35) sāyile anuñ fehmi miqđarı cevāb virmesinūñ beyānındadır

(129) Mesnevī

Vā‘izīrā güft rūzī sāyilī

Ke‘y tu minberrā seniyter kāyilī

Bir vā‘ize (36) bir gün bir sāyil su‘āl idüb didi ki ey vā‘iz sen minbere seniyrek kāyilsin ya‘nī vā‘izleruñ kürsīsiniñ sen ulurağ ve rüşenrek (37) kāyilsin ki her mes‘eleyi müstemī‘ine bir hoş beyān eylesin ve her müşkili t̄alib-i ḥall-i iškāl olan kimselere fetḥ ü ḥall idüb bir hoş (38) söylersin didi

¹²¹ “Yokluktan sonra bolluktan Allah’a sığınırım.”

¹²² “...Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler.” (Bakara 2/171)

(130) Meşnevî

Yek su'ālestem bügü ey zülübāb

Ender ĩn meclis su'ālemrā cevāb

Ey zülübāb benüm bir su'ālim vardur bu meclisde (39) benüm su'ālime cevāb söyleye ya'nī ey lübler ve ma'rifetler şāhibi benüm ol su'ālime bu meclisde cevāb virüb anı baña ifhām u i'lām eyle

(131) Meşnevî

Berser-i (40) bārū yekī mürğī nişest

Ezser u ezdüm kudāmīneş bihest

Bārūnuñ başı üzre bir kuş oturdı ol kuşuñ başından (41) ve kıyruğundan kaçğı iyidür baña bu mes'eleyi beyān eyle didi

(132) Meşnevî

Güft eger rüyeş beşehr ü düm bedih

Rüy-i ü ezdümm-i ü mīdān ki bih

[P395b] (1) Vā'iz sāyile didi bu mes'eleyi [H22a] aña bu vechle ta'līm eyledi eger ol kuşuñ yüzi şehre ve kıyruğı küy cānibine ise anuñ yüzi ey (2) sāyil bil ki kıyruğundan yegdür

(133) Meşnevî

V'er suy-ı şehrest düm rüyeş bedih

Hāk-i ān düm bāş u ezrūyeş mecih

Ve eger anuñ yüzi küy (3) cānibine ve kıyruğı şehre cānibine ise ol kıyruğuñ hāki ol anuñ yüzinden şıçra ve i'rāz kıl bunda *kıyruğ*dan murād cesed ve *rüy-* (4) dan murād kaçd u himmet olur meşelā bir kimsenüñ ehl-i dünyā içinde kaçd u himmetini şehre-i hākiqat cānibine görseñ ve aşhāb-ı tarīkatla ehl-i ma'rifete māyil (5) ü maḥabbet müşāhede kılsañ anuñ kaçd u himmeti cesedden şerīf ü fāzıldur anuñ teveccüh ü himmetinüñ bende vü hāki ol bir kimsenüñ daḥı (6) cesedi şulehā vü

‘urefā içinde olsa velīkin anuñ himmeti ve teveccühi dünyāya ve ehl-i dünyā cānibine olsa anuñ cesedi himmetden ve teveccühden fāzilter (7) ve şerīfterdür anuñ cesedinüñ kavli ol velīkin himmet ü kaçdından i‘rāz u ictināb kıla

(134) Meşnevī

Mürğ bāperr mīpered tā āşyān

Perr-i merdüm himmetest (8) ey merdümān

Kuş āşyāna dek perr ü bālle uçar ey merdümler mürğüñ perri himmetdür

(135) Meşnevī

‘Āşıkī k’ālūde şed derḥayr u şer

Ḥayr u şer (9) mener tu derhimmət niger

Bir ‘āşık ki ḥayr u şerde ālūde oldı sen anuñ ḥayr u şerrine bakma himmetine bak *himmət* kalbün kaçdına ve teveccühüne (10) dirler ve filḥaķīķa himmet insāna perr ü bāl gibi olmışdur ve li hazā *elmer’u yeṭīru bicenāḥi’l-himməti velniyyeti*¹²³ dinmişdür kuş yuvasına dek perr ü bālle uçduğı (11) gibi merdüm şāḥib-i ḥūş daḥı himmet ü niyyet kanadlarıyla uçar ve merātib-i süfliyyeden ilerü geçer ve āşyāna-yı aşla ve maķam-ı vaşla irür pes (12) kaçan bir ‘āşık ḥayrda ve şerde ālūde görseñ sen anuñ ḥayrına ve şerrine nazār eyleme belki himmet ü niyyetine nazār eyle ki *himmətu elmer’u kıymətu*¹²⁴ dimişlerdür anuñ himmeti anuñ (13) bahā vü kıymetidür çünkim ol ‘āşıkuñ ki himmeti Ḥazret-i Ḥaķda ola aña hīç himmet ü bahā olmaķ mümkin olmaz çünkim anuñ himmeti ‘ālī ola şuver tā ḥayr u şer ile ālūde (14) olması ve dün u süflī mertebede kalması aña zarar virür

(136) Meşnevī

Bāz egerbāşed sepīd u bīnazīr

Çünki şaydeş mūş bāşed şud ḥaķīr

¹²³ “Kişi himmet ve niyyet kanatlarıyla uçar.”

¹²⁴ “Himmet, kişinin kıymetidir.”

Bāz eger sepīd (15) ü bīnazīr ola çünkim anuñ şaydı mūş ola ol haķīr oldı ya'nī bir kimse farzī bāz-ı sepīd gibi bīnazīr olsa ve şāh-ı cihānuñ maķbūli ve maķbūbı gelse (16) çünkim ol kimsenüñ şayduñ ve sikārı mūş gibi haķīr olan dūnyā ve anuñ devleti o lābüdd ol daķı denī vü haķīr olur egerçi bihasebi'ş-şūret (17) velmertebe şerīf ise de zīrā herkes himmetiyle vezn kılınur eger şūreti ve manşıbı nazīf ü şerīf ve himmeti dūn u haķīr ise ol daķı dūn (18) u haķīr olur ve eger şūreti ve makāmı dūn u haķīr ise velīkin himmeti 'ālī vü şerīf ise ol kimse 'ālīķadr olur ve aña şerīf ü 'ālī (19) menzilet dinür

(137) Mesnevī

V'er buved cuġdī vü meyl-i ü beşāh

Ū dü şad bāzest zūşūret maķivāh

Ve eger bir cuġd ola ve anuñ meyli şāha ola (20) o ma'nāda iki yüz bāzdur andan şūret isteme ba'zı nüshada *Ū ser-i bāzest menger derkülāh* vāķi' olmışdur bu taķdīr-i kelām üzre ma'nā olsa (21) cuġd bāzuñ başıdur sen külāha nazar eyleme dimek olur ba'zı nüshada daķı sere zamīrle vāķi' olmışdur ki nīkū ve bergüzīde ma'nāsına olur (22) [H22b] ve taķdīr-i kelām böyle dimek olur ki ve eger filmesel cuġd gibi bir vīrānenişīn ĥor u haķīr kimse olsa velīkin anuñ meyl ü teveccūhi şāh-ı haķīķī (23) cānibine olsa ve gice vü gündüz anuñ rızāsını ve likāsını taleb kılsa ol ma'nā niçe yüz şebbāz gibidür sen andan şūret-i bāzda olmaġı isteme (24) ve anuñ ʔarīkat u şerī'at şebbāzlarınıñ hey'etinde ve libāsında olmasını taleb eyleme zīrā maķşūd sūret degül sīretdür bir kimsede ki (25) şebbāz-ı ʔarīkat olanların sīreti ola ol hemān şebbāzān ʔarīkat 'adādından 'add olunur ve ol kimsede ki şebbāzān-ı ʔarīkat (26) olan serefrāzların hey'et ü şūreti ola velīkin sīreti cuġdlar ve ĥuffāşlar sīretinde ola ol kimse hem ma'nāda cuġdlar (27) ve ĥuffāşlar zümresinden 'add olunur pes *innallāhe*

*yuhibbu me‘ālīye’l-himemi ve yubgīzu sefsāfehā*¹²⁵ hadīsiniñ mücebince Hakk Te‘ālā Hazretleri himmetlerüñ (28) ‘ālīsini sever ve denī vü haķirine buğz eyler ve himem-i ‘ālīye şāhibi olan merātib-i ‘ālīye bulur ve Hazret-i Haķkuñ ķurbına vāşıl olur ve bu himmetüñ merātibi (29) ve taķķiki **Ṭarīkatnāmede** bāb-ı sādise derece-yi tāsī‘de mezkūr olmışdur anda taleb olına

(138) Meşnevī

Ādemī berķadd-i yek taşt-ı ħamīr

Ber- (30) fuzūd ezāsmān u ezeşīr

Ādemī bir ħamīr taştuñ ķaddi üzredür ammā āsmān u eşīrden ziyāde oldı *berķadd-i yek taşt-ı ħamīr* daķı (31) nüşhadur bunda *taşt-ı ħamīr*den murād ħamīr teknesidür ve taķdīr-i kelām böyle dimek olur ki Ādemođlı biķasebi‘ş-şüret bir ħamīr teknesi (32) ķadar ķadd üzre iken āsmāndan ve felekden anuñ mertebesi ziyāde oldı ve ma‘nā yönünden o ķarķ bir yandan erfa‘ ü a‘lā geldi

(139) Meşnevī

Hīç kerremnā (33) şenīd īn āsmān

Ki şenīd īn Ādemī-yi pürgümān

Zīrā bu āsmān hīç *kerremnā*¹²⁶ kelāmını işitdi mi bu muķarrerdür ki işitmedi ki ol kerremnākla ma‘nā bu (34) pürgam olan Ādemī daķı işitdi ekser nüşhada *gümān* vāki‘ olmışdur ki ğamlaruñ cem‘idür ğāh olur ki fūşahā zevi’l-uķūldan olmayan şey’leri daķı (35) zāyid ü nāķış olduğı i‘tibāriyla elif ve nunla cem‘ iderler meşelā şābān ve rüzān gibi pes gümān daķı ğamlaruñ cem‘i olur ve taķdīr-i kelām (36) böyle dimek olur ki bu āsmān şüretā böyle ‘ālīşān iken hīç Hazret-i Yezdān tarafından **ve leķad kerremnā**¹²⁷ ķavlini işitdi mi ki bu ğamlar ile memlū (37) olan benī ādem anı

¹²⁵ “Allah Te‘ālā himmetlerin (gayretlerin ve yardımların) āli olanını sever, denî ve hakîr olanlarını ise sevmez.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 137. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

¹²⁶ “...şan ve şeref sahibi kıldık.” (İsrâ 17/70)

¹²⁷ “Biz, hakikaten şan ve şeref sahibi kıldık.” (İsrâ 17/70)

işitdi ki Hâk Subhâne ve Te‘âlâ *ve lekad kerremnâ benî âdeme*¹²⁸ demekle anı mükerrerem ü müşerref itdi bundan ma‘lûm oldı ki şeklen (38) cisim ve şüreten‘azim olmağa qadr ü i‘tibâr yok imiş belki nazar-ı ‘aql ve ma‘rifete ve ‘ilme ve hüsn-i sîrete imiş

(140) Mesnevî

Berzemîn u çarh ‘arza kerd kes

(39) *Hûbi vü ‘aql u ‘ibârât u heves*

Meşelâ bir kimse zemîn üzre ve çarh üzre kendü hûblıgını ve ‘aql u ‘ibârât ve hevesini ‘arz eyledi mi (40) bu muqadderdür ki eylemedi hiç bir ‘aql kendü cānı ve ‘aqlınuñ kemālını ve ‘ibârât u me‘ālını ve heves bālını ecrām-ı ‘āliyât olan āsmāna ve dağı bu (41) zemîn bikerâne ‘arz eylemedi ve böyle diyü söylemedi ki ey zemîn ve āsmān benüm bu le‘āfet cemālümü ve ‘aql u kemālümü görüñ ve benüm ba‘zı aşarım [P396a] (1) nazar irigürüñ [H23a] ve ben nice ‘ālîqadr olduğımı andan bilüñ belki Hâk Subhâne ve Te‘âlâ Hazretleri hem bu āsmān u zemîne kendünüñ kemālını ve aşar-ı şun‘î ‘arz eylememiş- (2) dür ve anlara *fa‘tebirü yâ üllî‘l-elbâb*¹²⁹ *fa‘tebirü yâ üllî‘l-ebşâr*¹³⁰ diyü söylemişdür gör ki emāneti bu ecrām-ı ‘āliyāta ve arağna ve cibāl-i rāsiyāta (3) *innâ ‘arağnâ‘l-emānete*¹³¹ āyet-i kerīmesinüñ mücebince evvelâ ‘arz eyledi bu cümlesinüñ ol emāneti götürmege isti‘dādları olmadıgundan anı hāmil (4) olmadan ibā vü işfāk eylediler ammā insān şüretâ böyle za‘if ü haqır iken ol āsmān u zemînüñ götüremedüğü emāneti götürdi (5) ve mümkün olduğu meretebe anı mağalline yetürdi

(141) Mesnevî

Cilve kerdî hiç tu berāsmān

Hûbi-yi rüy u işābet dergümān

¹²⁸ “Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık.” (İsrâ 17/70)

¹²⁹ “Ey akıl sahipleri! İbret alın.”

¹³⁰ “Ey basiret sahipleri! İbret alın.” (Haşr 59/2)

¹³¹ “Biz teklif ettik...” (Ahzâb 33/72)

Hîç sen āsmān cānibine cilve (6) itdūñ mi hūbī-yi rūy ile ve gümānda olan işābetle behūbī-yi rūy ve beişābet dergümān taqđirindedür *gümān* zamm-ı kāf ile zann ma'nāsına ve feth-i (7) kāf ile kuş ma'nāsına olmak hem cāyızdır pes taqđir-i kelām böyle demek olur ey 'āqıl olan kimse hîç sen hūbī-yi rūy ile ve fikr ü zan- (8) da işābet itmekle veyāhūd gümānuñ tīrinde işābet itmekle āsmān cānibine cilve eyler misin ve ey āsmān benüm güzel yüzimi gör ve benim fikrde ve (9) zanda işābet eylemediği veyā tīrendāz olduğımı nażar irgür diyü söyler misin bu muqarrerdür ki cilve eylersin ve ne anlara hiṭāben bu gūne sözler söyler- (10) sin ammā bir 'āqıl ve zīrūh olan insāna kendü hūbī-yi rūyuñı ve luṭf u hūbuñı 'arz eylersin ve aña ba'zı hūnerüñi söylersin

(142) Meşnevī

Piṣ-i şurethā-yı (11) hammām ey veled

'Arza kerdī hîç sīmendām-ı hod

Hammām şüretlerinüñ öñinde ey veled ya'nī ey oğul hammām dīvārında resm olmuş (12) bīrūh olan şüretlerüñ öñinde hîç kendüñüñ laṭif olan sīmendāmuñı 'arz eyler misin ve anlara beni görüñ diyü söyler misin bu (13) muqarrerdür ki anlara kendüñi 'arz eylemez ve beni görüñ diyü söylemezsin

(143) Meşnevī

Bugzerī z'ān naqşhā-yı hemçü hūr

Cilve ārī bā'acūz-ı nīmūr

Ol hūr gibi (14) naqşlardan geçersin nīmūr olan bā'acūze cilve getirürsün ya'nī ol hūrīmīşāl olan nuqūş-ı cemīleden güzër eylersin ve za'ifü'l-başar (15) olan 'acūz ki gelüb aña cilve eylersin ve her ne söylerseñ söyleyeceğüñi aña söylersin *nīmūr* görmede za'if olan kimseye dirler

(144) Meşnevī

Der (16) 'acūze çīst k'īşānrā nebūd

Ki turā z'ān naq̄ṣhā bāḥod rubūd

‘Acūzenüñ vücūdında ne ḥaṣlet ü ḥālet vardur ki ol ḥammām (17) naq̄ṣları için olmadı ki seni ol naq̄ṣlardan kendüsine q̄pdı ya‘nī ol ‘acūz ol naq̄ṣlarla mu‘āmele ve mukāleme kılmadan kendü cānibine (18) cezb idüb q̄pdı

(145) Meṣnevī

Tu negūyī men bügüyem derbeyān

‘Aql u ḥiss ü derk ü tedbīrest ü cān

Ey veled sen anı söylemez iseñ ben (19) anı beyānla söylerim ya‘nī eger sen ol ‘acūzenüñ vücūdında olan ḥaṣlet ü ḥālını söylemez iseñ ben saña anı beyān itmekle söyleyem ol (20) ‘acūzenüñ vücūdında ‘aql ve ḥiss ve idrāk ve tedbīr ve cān vardır ki seni kendüsine anlarla cezb eyler ve bu evṣāf u ḥiṣāl ḥammām (21) dīvārında olan şuver-i cemīlede yoqdur

(146) Meṣnevī

Der‘acūze cān-ı amīziṣ kunīst

Şūret-i germābehārā rūḥ nīst

‘Acūzenüñ vücūdında (22) amīziṣkun ya‘nī imtizāc idici bir cān vardur seni ol vāsıta ile kendü cānibine cezb ider ammā germābeler şūretinüñ rūḥı yoqdur ya‘nī ḥammāmlar (23) dīvārında olan şuver-i menqūṣanuñ ‘aql u rūḥı yoqdur ol eclden sen anlarla ülfet ü ünsiyyet kılamazsın

(147) Meṣnevī

Şūret-i germābe ger cünbiṣ (24) kuned

[H23b] Derzamān ezṣad ‘acūzet berkuned

Eger ḥammāmuñ şūreti cünbiṣ ü hareket ide¹³² ve saña daḥı rūḥ olan insān gibi laṭīf ü şirīn sözler (25) söyleye¹³³ ol şūret filḥāl seni yüz [dāne +H] q̄arıdan q̄oparur¹³⁴ ve

¹³² ide: eyleyeydi H

¹³³ söyleye: söyleyeydi H

¹³⁴ q̄oparur: q̄oparurdi H

kendüsine Һarīf ü muşāhib Һıllur¹³⁵ zīrā Һammām dīvārında gāh olur ki istinād-ı naqqāş (26) bir melihşüret naqq eyler ki ādem anuñ şekl-i mevzūnından Һayrān olur velikin insānuñ tabından aña meyl ü maħabbet Һopmaz filħaķıķa eger (27) ol şüret-i melih zīrūh olub Һareket eylese ve söz söylese Һarıdan muħātabuñ gönlünü Һoparub kendüsine esīr ü ‘aşık eyleyeydi çünkim bu dükeli (28) nuķuş u şuverden maķşüd ‘aql u cān imiş ma‘lüm oldu gerekdür ki şüret Һaydından geçüb tälīb-i ‘aql u cān olasın ve bu (29) şuver-i ekvāndan murād ne imiş anı bilesin

(148) Meşnevī

Cān çi bāşed bāħaber ezħayr u şer

Şād bāihşān u giryān ezzarar

Cān ne ola Һayrdan (30) ve şerden bāħaber ola ihşānla şād u zardandan giryān ola ya‘nī candan murād mücerred Һayāt degildür belki cān ne ola dirseñ Һayrdan ve şerden (31) Һaberdar olundur ve ihşānla şād olan ve zardandan ağlayandur yoħsa Һayrdan ve şerden Һaberdār olmayana ihşānla şād olub zardandan (32) geriye Һalmayana cān dimezler

(149) Meşnevī

Çün sır u māhiyyet-i cān maħberest

Her ki ü āgāhter bācānterest

Maħber fetħ-i mīm ve fetħ-i bāyla maşdar-ı mīmidür Һuberet (33) ma‘nāsına *ħabret* ‘ilme ve āgāh olmağa dirler ya‘nī çünkim cānuñ sırrı ve māhiyyeti ‘ilm ü āgāhlıkdur her şol kimse ki o āgāhter bācānterdür ya‘nī her şol kimse (34) ki ziyāde mütenebbih ve āgāhdur ol kimse ne ziyāde cānludur

(150) Meşnevī

Rūhrā te’sīr āgāhī buved

Her kirā in biş Allāhī buved

¹³⁵ Һıllur: Һıllurdı H

Rūḥuñ te'sīri āgāhlık olur (35) ve āgāhlığı olmayan rūḥuñ te'sīri olmaz her kimüñ ki bu āgāhlığı ziyāde Allāhī olur ya'ni¹³⁶ her şol kimseye ki bu āgāhlık ve ḥaberdār (36) olmak ziyāde ola ol kimse ne Allāha mensüb olur āgāh ehli Allāha 'ālīm ü rabbānī dinür

(151) Meşnevī

İktizā-yı cān çü ey dil āgehīst

Her ki ū(37) āgeh buved cāneş kavīst

Ey dil çünki cānuñ iktizāsı āgāhlıktır her şol kimse ki āgāh olan anuñ cānı kavīdür ya'ni ey dil cānuñ (38) iktizāsı lābüdd Ḥudā-yı Te'ālā Ḥazretlerinden āgāh olmak ve anuñ evşāfını ve şānını bilmektür pes her şol kimse ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinden āgāh (39) ola ve anuñ evşāfını ve şānını bile anuñ cānı kavīdür

(152) Meşnevī

Ḥod cihān-ı cān serāser āgehīst

Her ki bīcānest ezdāniş tehīst

(40) Cihān-ı cān ḥod başdan başa āgāhlıktır aşla anda cehl ü gāflet nişānı yoḳdur her kim ki cansızdır ve dānişden tehīdür ya'ni her şol (41) kimse ki bīcān ola [H24a] 'ilm ü dānişden ḥālīdür lābüdd Ḥaḳ Te'ālānuñ zātına ve şifātına 'ālim olmak ḥayāt-ı ebediyyeyi muḳtezā olur ki [P396b] (1) cāndan murād ḥayāt-ı ebediyyedür ḥayāt-ı ebediyye daḥı lābüdd Ḥaḳ Te'ālānuñ zātına ve şifātına 'ālim olmağı müstelzem olur pes bīcān olan (2) dānişden tehī ve bīdāniş olan daḥı cāndan tehī olmak mukarrerdür anuñçün Ḥazret-i Nebī 'aleyhisselām *ennāsu kulluhum mevtā ille'l-'ālimūn*¹³⁷ (3) buyurdu

(153) Meşnevī

Çün ḥaberhā hest bīrūn z'īn nihād

¹³⁶ ya'ni: pes H

¹³⁷ "İnsanlar hep ölüdürler (ölü gibidirler), ancak âlimler hariç." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 138. [Rivâyetin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

Bāşed ĩn cānhā derān meydān cemād

Çünkim bu tabī'atdan hāric 'imler ve haberler var- (4) dur bu cānlar ol meydānda cemād olur ya'nī bu tabī'atun bildiđü haberlerun ve 'imlerun verāsında niçe aħbār u esrār vardur bu tabī'ī olan (5) cānlar ve nefsanī olan rūhlar ol meydānda cemād maķūlesidür ki ol maķāmda bu tabī'ī olan rūhlarun bir bilmesi ve añlaması yokdur pes (6) bu rūh bī'ilmle 'ālim olan rūh-ı ilāhīnün mābeyninde tefāvüt katı çokdur

(154) Meşnevī

Cān-ı evvel müzhir-i dergāh şud

Cān-ı cān ĥod mazhar-ı Allāh (7) şud

Cān-ı evvel müzhir-i dergāh oldu cān-ı cān ĥod mazhar-ı Allāh oldu *cān-ı evvel*den murād 'ilmi ve āğāhlığı olmayan cāndur ve *cān-ı cān*dan (8) murād 'ālim ü āğāh olan cāndur 'ilmi olmayan cān Hāķ Te'ālā Hāzretlerinun dergāhınun müzhiri oldu ya'nī 'ibādet ü ĥidmet maķāmında (9) ĥaldı ammā cānun cānı ki 'ilm ü 'irfānı olan insāndur cemī'-i şifātı müstecmi' olan müsem mā-yı ilāhīnün mazhar ve mir'atı oldu ve aña ĥalīfe geldi

(155) Meşnevī

(10) Ān melā'ik cümle 'aql u cān budend

Cān-ı nev āmed ki cism-i ān budend

Meşelā melā'ike cümle 'aql u cān iderler anlardan şoñra cān-ı nev geldi ki (11) anun cismi oldılar ya'nī ol Ādem Hāzretlerine secde ĥılan melā'ike cümlesi 'aql u cān iderler velīkin anlarda 'ilm ü 'irfān yok idi anlardan (12) şoñra bir cān-ı cedīd ve 'ālim-i reşīd geldi ki ol 'ilm ü 'irfānı olmayan melā'ikler ol cān-ı cedīdun cismi menzilesinde oldılar ve aña ta'zīm ü i'tiķād (13) ĥıldılar ve anı ĥalīfe-yi ilāhī ve mazhar-ı Rabbānī bildiler ve aña secde ĥıldılar

(156) Meşnevī

Ezsa'adet çün berān cān berzedend

Hemçü ten ān rūhrā hādīm* (14) *şudend

Çünkü melâ'ike sa'âdetden kendülerini ol cāna urdılar ten gibi ol rūha hādīm eylediler ya'nī çünkü sa'âdetden ol 'ilm ü (15) 'irfān şāhibi olan cāna kendüleri urdılar ve anuñ hizmetinde ve itā'ati maķāmında turdılar ten kendü nefha-yı ilāhī olan rūhına hādīm (16) olduğı gibi ol melekler dağı ol rūh-ı pürfütūha hādīm oldılar ve ol ḥalīfe-yi Ḥaķka tāt u inķiyād kıldılar ve anuñ kemāl-i 'ilm ü 'irfānını (17) görüb *subḥāneke lā 'ilme lenā*³⁸ diyü kendülerden 'ilmi nāfī oldılar

(157) Meşnevī

Ān bilīs ezcān ezān ser bürde būd

Yek neşud bācān ki 'uzv-ı mürde* (18) *būd

Ol bilīs cāndan andan ötüri baş alınmış idi cānla bir olmadı zīrā 'uzv-ı mürde idi ya'nī ol iblīs-i la'īn mażhar-ı Allāh (19) ve 'ālim ü āgāh olan cāndan ol sebebden baş çekdi ve i'rāz itdi ve ol cān āgāhla mütteḥid ve nefsi-vāḥid ḥükminde oldu zīrā 'uzv-ı (20) mürde meşābesinde idi anuñçün ol cān-ı āgāhuñ ḥayātı aña sirāyet kılmadı ve anuñ ḥayāt-ı ṭayyibesinden ol ḥabīs zümre-yi melâ'ike (21) ḥayāt [H24b] bulduğı gibi ḥayāt bulmadı

(158) Meşnevī

Çün nebūdeş ān fedā-yı ān neşud

Dest-i bişkeste muṭī'-i cān neşud

Çünkü ol iblīs (22) ol cān-ı āgāh olmadı ol cān-ı āgāhuñ fedāsı olmadı işkeste olan ol cāna muṭī'c olmadı ya'nī çünkü ol cān-ı āgāhdan aña (23) haber olmadı pes ol cāna fedā olmadı ve tāt u inķiyād kılmadı filmeşel ol iblīs dest-i işkeste gibi idi cāna muṭī'c olmadı (24) kaçan bir el kırılrsa veyāḥūd bürīde olsa muķarrerdür ki cāna muṭī'c olmaz ve andan ḥayāt bulmaz iblīs dağı dest-i işkeste ve 'uzv-ı mürde (25) gibi

¹³⁸ "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz..." (Bakara 2/ 32)

idi anuñçün ol rūḥ-ı İlähîden ḥayâtpēzîr olmadı ammâ melâ'ike 'azâ-yı zinde gibi idi
ol rūḥ-ı İlähînüñ ḥayât ṭayyibesinden eṣer- (26) pezîr oldılar ve ḥayât-ı nev buldılar

(159) Meṣnevî

Cân neṣud nâķış ger ân 'uzveṣ űikest

K'ân bedest-i üst tüvâned kerd hest

Cân nâķış olmadı (27) eger anuñ ol 'uzvı űındıysa cânuñ elindedür var itmege kâdir
olur cânndan murâd bunda Ḥazret-i Âdemdür Ḥazret-i Ḥaķ olmaķ (28) lâyıķ u
münâsib degildür ve 'uzvdan murâd iblîsdür taķdîr-i ma'nâ böyle dimek olur ki ol
cân-ı âgâḥ ve mażhar-ı Allâḥ eger anuñ bir 'uzvı (29) meṣâbesinde olan iblîşķikest
oldıysa ve aña muṭî' olmadan gerü ḳaldıysa ve ibâ vü istikbâr ḳıldıysa nâķış olmadı
zîrâ ol iblîs (30) anuñ elinden derbeyân-ı Allâḥ ol ḥalîfe-yi İlähî anı hest ve dürüst
eylemege kâdir olmadı ḥulâṣa-yı kelâm böyle dimek olur ki kaçan bir kimsenüñ bir
(31) 'uzvı kesilse veyâ űikest olsa lâbüdd kimse nâķış olur çünkim Âdem Ḥazretleri
cân gibi ve melâ'ike aña a'zâ ve iblîs ol cümle a'zâ- (32) dan bir 'uzv-ı űikeste gibi
oldıysa pes Âdem Ḥazretleri iblîsüñ űikeste olmasından nâķış olmaķ vehmi geldi ol
vehmi bu böyle def' (33) idüb buyırdılar ol cân-ı kâmil kendüsine bir 'uzv gibi olan
iblîsüñ űikest olmasından nâķış olmadı anuñçün ol cân-ı kâmil ḥalîfe-yi (34) İlähîdür
ve ḥalîfe-yi İlähînüñ dest-i taṣsarrufındandır ki anı hest ve dürüst eyleye ve *esleme*
*ṣeyṭânî 'alâyedî*¹³⁹ diyü söyleye ki ḥalîfe 'inde ehli't- (35) taḥķîķ müstaḥlefüñ 'aynıdır
müstaḥlef celle űānuhu ṣeyṭānı hest ve dürüst ḳılmağa ve anı mażhar-ı hidāyet
eyleyüb İslāma getürmege kâdir- (36) dür kezalik anuñ ḥalîfesi daḥı kendünüñ
irâdetiyle ve ḳudretiyle ol 'uzv-ı űikeste meṣâbesinde olan ṣeyṭānı hest ve dürüst
idüb (37) mühtedî ḳılmağa kâdirdür ve lihażâ ḳāle fîḤaķķı Nebiyyihi **ve inneke**

¹³⁹ "Benim űeytanım elimde teslim oldu."

*letehdī ilāşıraṭın mustakīm*¹⁴⁰ pes iblīs Ādemden kesilmekle Ādem nākış olmadı (38)

belki iblīs ol cān-ı kāmilden maḳṭū‘ olmakla nākış kalmadı

(160) Meşnevī

Sırr-ı dīger hest k’ū gūş-ı diger

Ṭūṭiyī kū müsta‘idd-i ān şeker

Bu maḥalde (39) sırr-ı dīger vardur ḳanı ğayrı ḳulāk ol şekere müsta‘idd bir ṭūṭī ḳanı ya‘nī cān-ı kāmilūñ bir ‘uzvı meşābesinde olan iblīsūñ şikest (40) olması anı hest ve dürüst eylemek ol rūḥ-ı a‘zamuñ elinde olması huşūşında bir āḥer sırr vardur ol sırrı bu gūş istimā‘ (41) eyleyemez aña bir ğayrı ḳulaḳ gerekdür ki ol sırr cān ḳulağıyla ḳılınur ve zevḳ ü vicdānla fehm olunur bu sükker-i ma‘nāya lāyık ve müsta‘idd [P397a] (1) bir ṭūṭī ḳanı ki bu ‘azīmü’ş-şān olan sükker-i ma‘nevīden aña ‘aṭā eyleyem [H25a] ve havāşşa lāyık olan şīrīn sözleri aña söyleyem

(161) Meşnevī

Ṭūṭiyān-ı ḥāşrā ḳand- (2) İst jerf

Ṭūṭiyān-ı ‘ām ezān ḥur beste ṭarf

Hāş olan ṭūṭiler için bir ‘azīm ü şigerf ḳand vardur ‘ām ṭūṭilerinüñ (3) ol ḥürdan ṭarafı bağlanmışdur ya‘nī bu bağ-ı ḥaḳīḳīnūñ ḥāş olan ṭūṭileri için bir ‘azīm ü zīşān ḳand-ı ma‘nevī vardur ki nuṭḳı olmayan (4) vermez ve nükte bilmeyen ‘avām ṭūṭilerinüñ andan gözi bağlanmışdur ḥāşü’l-ḥāş olan ‘āriflerüñ lezzet aldıkları sükker-i ma‘nā ne gūne ma‘nādur anı göre- (5) mezler ve andan ḥazḳ u lezzet almağa ḳādir olamazlar zīrā ol ‘azīmü’ş-şān olan ḳand-i ma‘nā bu ‘avāmsīret olan kimselerüñ ğidāsı degildir

(162) Meşnevī

Key çeşed (6) dervīş-i şūret z’ān zekāt

Ma‘niyest ān ne fe‘ülün fā‘ilāt

¹⁴⁰ “Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin.” (Şûrâ 42/52)

Şüret dervîşi ol zekât-ı rûhânîden kaçan tatar ol ma'nâdur fe'ülün (7) fâ'ilât degildir ya'nî biz ki *sırr-ı dîger hest k'û gûş dîger* didük ol sırr-ı dîger bizüm hazîne-yi esrârımızdan bir zekâtdur ki aña bivecd olan faķır-i (8) ma'nevî lâyıķ olur ve andan fânîfillâh olan dervîş-i ma'nevî hazz ve lezzetden alur¹⁴¹ ve zevķ ü şafâ bulur ol zekât-ı sırrîdendir dervîş-i (9) şüret kaçan t'â'im olur ve lezzet bulur ol sırra müte'alliķ olan zekât ma'nâdur fe'ülün fâ'ilât degildir ki anı vezne getürüm ve sâyir kelimât-ı manzûme (10) gibi anı nazm mertebesinde yetürüm farzî ol ma'nevî olan zekâtı eger vezne getürsem ve nazm u merâtib mertebesine yetürsem şüretâ dervîş olanlar (11) mücerred fe'ülün fâ'ilât bilmekle ol sırr u ma'nâyı bilmege kâdir olamazlar ve muţlak eş'âr u ebyât okımaķla ve anlarıñ elfâzından müstefâde olan (12) ma'nâyı fehm kılmaķla ol sırr u ma'nâyı hem fehm kılmaζlar bu ma'nevî olan zekâtdan hazz almağa dervîş-i ma'nevî olmaķ ve taħşîl-i isti'dâd kılmaķ (13) şartdur

(163) Mesnevî

Ezhar-ı 'İsâ dirîgeş nîst kând

Lîk ħar âmed beħilķat keh pesend

Ħar-ı 'İsâdan ol 'İsânuñ şekeri dirîg degildir lîkin (14) ħar ħilķatde ki pesend geldi ve şamân kabûl idici oldu bu beyt-i [evvel +H] su'al-i muķaddere cevâb olur keenne bir kimse dir ki ķandsitân ma'anînuñ (15) şâhiblerine lâyıķ olan budur ki herkes ma'nâ şekerlerini vâhib alalar ve kimseden anı dirîg itmeyüb herkes anı 'atâ ve saĥâ kılalar buyurur (16) 'İsâmeşreb olan şâhib-i sa'âdetüñ kendü merkebinde ķand-ı dirîg degildir velîkin ħar-ı ħilķatde şekerden ma'raζ oldu ve 'ulûf kabûl idici geldi eger (17) ol şâhib-i devlet ol ħara merĥamet idüb anuñ öñine vâfir şekerler dökse aşlâ aña meyl ü raĥbet göstermez ve bir miķdâr gâh ol (18) cemâda biñ ķanţar şekerden eĥabb u elezzdür

¹⁴¹ hazz ve lezzetden alur: hazz alur ve lezzetden bulur H

(164) *Meşnevî*

Ḳand ḥarrā ger ṭarabengîhtî

Pîş-i ḥar ḳanṭar şekkerrîhtî

Ḳand ḥarrā eger ṭarab ḳopara idi (19) ḥarıñ öñinde şeker ḳanṭarı ögilirdü eger ḳand ya'nî eger ḳand-ı ma'nevî ve sükker-i rûḥānî ḥarsîret ola dervîşşürete ve 'avāmṭabî'ata ṭarab (20) vire idi ve neşätengîz olaydı ol 'İsāmeşreb olan kimse ol ḥarsîret öñinde niçe ḳanṭar ma'nā şekerlerin dökeydi bu veḥ (21) daḥı cāyızdır ki diyene ol ḥarıñ öñüne ḳanṭar şeker dökileydi rihtî müte'addi olursa fā'ili [Ḥazret-i - H] 'İsā olur ve lāzım olursa aña fā'il lāzım (22) gelmeyüb ma'nā bu veḥ-i meşrûḥ üzre olur

(165) *Meşnevî*

Ma'nā-yı naḥtim 'alā efvāhihim

În şinās înest rehrevrā mühim

Naḥtîmu 'alā efvāhihim kelâminuñ ma'nāsını (23) bunı añla rehrev olına bu fehmdür ya'nî Allāh Tebârek ve Te'ālā Ḥazretlerinüñ kelâminuñ zahrı var ve baṭını var [H25b] ve ḥaddi var ve muṭṭala'î var pes (24) sūre-yi Yāsînde *elyevme naḥtîmu 'alāefvāhihim*¹⁴² buyurduḡı âyet-i kerîmenüñ zāhiri olan ma'nāsı yevm-i âḥiretde küffāruñ ve ehl-i inkāruñ Ḥaḳ (25) Te'ālā ağızlarını mühürlemekdür çünkim anlaruñ ağızları mühürlene anlar bir sözi söylemege ve bir şey daḥı ağızlarıyla tenāvül eylemege ḳādir olamaya- (26) lar pes bu âyetüñ mefhūmına çok kimseler bu dünyāda maḥzar olmuşdur ve Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri anlaruñ ağızını ḥaḳ kelām söylemeden ve sükker-i ma'nāyı (27) tenāvül eylemeden bağlamış ve ḥatem eylemişdür pes bu âyet-i kerîme bersebîl-i işâret anlara daḥı şâmil olur ve bāṭını olan ma'nā ḥasebiyle (28) bu zîkr olınan ma'nāya hem bu âyet-i kerîme delâlet ḳılır pes *naḥtîmu 'alā efvāhihim* âyetinüñ bu ma'nāsını fehm eyleye ve rehrev olan sâlike

¹⁴² "O gün onların ağızlarını mühürleriz." (Yâsîn 36/65)

ehemm ü elzem (29) olan aşl bu ma‘nāyı fehm eylemekdür anuñçün ki rehrev olan şūfī ferdāya muntazır olmaz belki esrār-ı kıyāmeti hālā bu dünyāda görmege sa‘y eyler (30) çünkim [rāh +H]rev haqāyıkşinās ola ve ma‘nāyı fehm kıla **temūtune kemā ta‘şune ve tuşşarüne kemā temūtün**¹⁴³ hadīs-i şerīfinüñ mücebince bilür ki herkes (31) ne güne şıfat-ı ğālib olsa lābüdd ol şıfātla yevm-i āhıretde haşr olur meşelā bir kimse bunda Haqqı bilmeden Haqqı görmeden a‘mā olsa **men kāne** (32) **fi hazıhi a‘mā fe huve filāhıreti a‘mā**¹⁴⁴ āyetinüñ hasebince āhıretde dağı a‘mā olur ve bir kimse bu dünyāda da sükker-i ma‘nādan bībehre kılsa āhıretde (33) dağı hużūz-ı uşreviyye ve lezzāt-ı rūhāniyyeden bībehre kıalur pes ‘arīf hālā bu dünyāda bir kimseye ezvāk-ı rūhāniyye ve ‘ulūm-ı Rabbāniyye- (34) yi ‘arz eyler eger anuñ ağız anı tenāvül eylemeden beste olursa bilür ki Haq Te‘ālā anuñ ağızına hıatem urmuşdur ol kimse āhırete (35) ol hālet üzre giderse ol kimsenüñ ağızı hem lezzāt-ı uşreviyyeden mahtüm olmuşdur gerekdür ki mü‘min olan kimseler dehān (36) cānibinden bu dünyāda iken ol ma‘nevī olan mühürleri izāle idüb enbiyā vü evliyānuñ ‘ilmlerinden hażz ala göreler ve hażret-i hātem-i enbiyānuñ (37) buyurduğı üzre ‘amel kıllalar

(166) Mesnevī

Tā zirāh-ı hātem-i peygamberān

Bū ki berhīzed zileb bend-i girān

Tā kim peygāamberlerüñ hāteminüñ yolından bolayki lebden (38) bend-i girān kılkā ya‘nī rehrev olanlara fehm olan **nahtımu ‘alā efvāhihim** kelāmınüñ ma‘nāsını hālā bu dünyāda fehm eylemek andan şoñra kendü (39) leb ü dehānı üzre ma‘nevī olan kıfl ü hātemi görmek ve anuñ fetħ olmasından ötüri hātemü’l-enbiyā hażretlerinüñ tarīkine sālīk (40) olmaqdur tā kim peygāamberlerüñ hātemi olan seyyidü’l-mürselīn hażretlerinüñ rāh-ı şerīfine sālīk olmağ cihetinden bolayki senüñ leb ü (41)

¹⁴³ “Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz. Nasıl ölürseniz öyle haşrolursunuz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 139. [Ankaravî'nin rivāyet ettiğı Hadisin mânâsının doğru olduğı lakin hadisin tespit edilmediğı belirtilmiştir.]

¹⁴⁴ “Bu dünyada kör olan kimse ahirette de ködür.” (İsrâ 17/ 72)

dehānuñdan ol şakīl olan kufli-i ma'nevī kākub zāyil ola ve leb-i cānuñ güşāde olub
‘ilm ü ‘irfān loğmaların yiye ve imān [P397b] (1) u ikān ta‘āmlarıyla kendüsini seyr
eyleye

(167) *Mesnevī*

Ĥatemhāyī k'enbiyā bugzāştend

Ān bedīn-i Aĥmedī berdāştend

Şol bir nev' ĥatemleri ve kuflleriñe muğaddem gelen enbiyā-yı (2) ‘ızām qodılarve
gıtdiler anı Aĥmede mensüb olan dīnle qaldırdılar ya'ñi ol ĥatemleri güşāyende-yi
ağfāl-ı ma'nevī olan ‘allāme-yi dīn-i Aĥmedī vāsıtasıyla (3) açdılar ve ref' itdiler
mağsüd şol füyüzāt-ı rühāniyye ve fütühāt-ı rabbanıyye ki sāyir enbiyā ve mürselīne
feth olmadı anlaruñ ümmeti ola fütühāta (4) yol bulmayub anuñ ebvābı beste vü
muğaffel qaldı [H26a] fettāh-ı muğlak [olan Ĥudā -H] ol fütühāt-ı ledüniyyeyi ve
küşüfāt-ı dīniyyeyi ĥātemü'l-enbiyā ĥazretlerine (5) feth eyleyüb müyesser kıldı ve
anuñ dīn-i mübīnini ol fütühāt-ı ledüniyyenüñ ağfālīne miftāh kıldı pes ‘ulemā ve
urefā ol ĥatemleri ve kuflları dīn-i (6) Aĥmedī miftāhıyla def' idüb açdılar ve ol
füyüzāt ve fütühāta vāşıl oldılar ve andan niçe tälıblere dağı behremend kıldılar

(168) *Mesnevī*

Ĥuflahā-yı nā- (7) güşāde mānde būd

Ezkef-i innā fetahnā bergüşūd

Nāgüşāde kufllar qalmış idi o kufllar *innā fetahnā*nuñ kefinden açıldı mışra'ı sānī
süre-yi Fethiñ (8) evveline işāretdür cild-i sālīsüñ āħirine qarīb *nazar kerd-i*
peygamber bāseyrān sürhında bir miğdār tefsīri mürür itdi bir miğdār dağı bunda
lāzım olan tefsīr-i (9) şerīfi budur Allāh Te'ālā Ĥazretleri ĥabībīne ĥıṭāben *innā*
*fetahnāleke fetħān mubīnā*⁴⁵ buyurdu ya'ñi ey Muĥammed biz saña feth eyledük
Mekkeyi veyāħūd Ĥayberi (10) ve mazīyle ta'bīr olması vuğū'ı muğakkak olduğından

⁴⁵ “Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.” (Fetih 48/1)

ötürüdür ki filḥakīka nüzül itdikden soñra Ḥāk Te‘ālā Ḥāzretleri Mekke şehrini ve Ḥayber ḳal‘e- (11) sini ve daḥı nice bilādı ol Ḥāzrete feth eyledi fethiñ şuverī ve ma‘nevī olmağa şümülü vardur şuverī olan feth meşelā [feth-i +H] ḳılā‘ ve büldān gibidür ve ma‘nevī (12) olan feth keşf-i ‘ulūm ü ‘irfān ve esrār-ı nihān ve feth-i ‘ālem-i cān gibidür pes Ḥāk [Subḥāne ve +H] Te‘ālā ol Ḥāzrete şuverī olan nice büldānı ve ma‘nevī olan (13) ‘ālem-i cānı feth eyledi ve enbiyā-yı ‘ızāmuñ [‘aleyhimeselām -H] vāşıl olmaduğı ve anlara feth ḳılmaduğı ‘ulūm u ‘irfānı ve esrār-ı nihānı ol sultān-ı (14) kāināta feth ḳıldı nitekim buyurdılar ‘ulūm u ‘irfān ve esrār-ı nihān ḥazīneleriniñ ebvābı üzre nāgüşāde ḳuflar ve feth olmamış mühürler ḳalmış idi ve enbiyā-yı (15) ‘ızām [‘aleyhimeselām -H] anı açmayub ḳomuş ve gitmiş idi ana **innā feteḥnā** ḳayilinüñ kefinden ol ḳuflar açıldı ve ol nihānı olan ‘ulūm u ‘irfān ḥāzret-i (16) ḥātemü’l-enbiyā meftūḥ oldu ve anuñ ümmetiniñ ‘ulemāsı hem andan vāfir ḥazz aldı ve her biri isti‘dādı ḳadar andan mīrās buldı

(169) *Meşnevī*

Ū şeff‘est (17) *īn cihān u ān cihān*

īn cihān zīdīn u āncā zīcinān

O peygamber ‘aleyhisselām bu cihānda ve ol cihānda şeff‘dür bu (18) cihānda dīn cānibine ve ol cihānda cennetler cānibine *zīzā*-yı mu‘cemenüñ kesri ve imālesi ile cānib ma‘nāsınadur ya‘nī ol seyyidü’l-mürselīn (19) ve ḥabīb-i Rabbü’l-‘ālemīn hem bu ‘ālemde şeff‘ ve hem ol ‘ālemde şeff‘dür bu ‘ālemde dīn-i mübīn cānibine irşād u hidāyet itmekle ve **Allāhumme ihdi** (20) **ḳavmī feinnehum lāya‘lemūn**¹⁴⁶ diyü du‘ā ḳılmaḳla şeff‘dür ve ol ‘ālemde daḥı cennet-i a‘lā ḫarafına gitmege ümmeti ḫaḳḳında şefa‘āt idicidür ve Ḥāk Te‘ālā- (21) dan anlaruñ mağfūr olub cennet-i a‘lāya dāḫil olmalarından ötüri du‘ā ḳılıcıdur

¹⁴⁶ “Allah’ım! Kavmimi doğru yola ilet. Şüphesiz ki onlar bilmiyorlar.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 140. [Hadisin sahîh olduğı belirtilmiştir.]

(170) Meşnevî

În cihân gūyed ki tu rehşân nūma

V'ân cihân gūyed (22) ki tu mehşân nūmā

Ol şeffi'ü'l-verā hazretleri şallahu 'aleyhisselām bu cihānda dir ki Hudāya señ bu ümmete yol göster ve bunlara hidāyet kııl ve ol (23) cihānda dir ki ilāhī sen bunlara cemālūñ mähını göster tā kim bunlar senüñ cemālūñ mähını bedr-i münīr gibi göreler ve seni müşāhede ideler

(171) Meşnevî

Pīşe- (24) eş ender zuhūr u derkümün

İhdi kavmī innehum lāya'lemün

Ol Hazretüñ zuhūrda ve kümünda pīşesi *ihdi kavmī feinnehum lāya'lemün*dur ya'nī ol (25) seydü'r-resülīn ve şeffi'ü'l-müznibīn hazretlerinüñ [H26b] 'ādet-i kerīme ve zāhirde ve bātında şan'at-ı şerīfeleri 'uşāt-ı ümmet hakkında ey benüm ilāhum sen (26) benüm kavmimi hidāyet eyle bunlar beni bilmezler ve benim kendülere ne mertebe nāfi' olduğuma āgāh olmazlar demek olur idi

(172) Meşnevî

Bāz geşte ezdem-i ü her dü bāb

(27) Derdü 'ālem da'vet-i ü müstecāb

Ol şeffi'ü'l-verānuñ dem-i şerīfinden her iki kapu açılmışdur ol maḥbūb-ı Hudānuñ iki 'ālemde du'āsı müstecāb-(28) dur ya'nī ol seyyidü'l-enbiyānuñ dem-i müşkilgüşāsından bu dünyāda olan dīn ü diyānet bābı ve āhiretde olan rahmet ü maḡfired ve cennet ebvābı (29) açılmışdur bu 'ālemde ve ol 'ālemde ol sulṭān-ı kāinātuñ du'āsı maḡbūl u müstecābdur

(173) Meşnevî

Behr-i ĩn ḥātem şudest ü ki becūd

Mısl-i ü nī būd (30) u nī ḥ'āhend būd

Ol nebī bundan ötüri hâtem olmuşdur ki cūd u keremde ne anuñ mişlī ve nazīri oldu ne olsa gerekdür ya‘nī ol Resül-i Hüdā (31) bu sebebden hâtem-i enbiyā olmuşdur ki cūd u saḥāda anuñ mişlī olmadı ve daḥı hem olmayısardur

(174) Mesnevī

Çünkü berşan‘at bered üstād dest

Nī tu (32) gūyī ḥatm-ı şan‘at bertuest

Çünkü şan‘atda üstād dest ilede sen aña ḥatem-i şan‘at senüñ üzerüñdedür dimez misin ya‘nī filmeşel çünkim (33) bir üstād-ı kāmīl şan‘atda sāyir üstādlar üzre sebkat kılsa ve cümlesini gālīb olsa seni aña bu şan‘at ey üstād-ı kāmīl senüñ üzerüñe (34) ḥatem olmuşdur ve sende kemāl u nihāyet bulmuşdur dimez misin lābüdd sen ḥod böyle bir üstād-ı kāmīl görseñ böyle dirsın pes ol ḥatem-i (35) cemī‘-i enbiyā ḥazretlerine bu i‘tibārla ḥatemü’n-nebiyyīn didüler ki nübüvvet anda ḥatem oldu ve fazāyil-i enbiyā ve ḥaşāyil-i mürselīn anda kemāl buldı ve (36) anuñ şer‘-i şerīfi hem cemī‘-i şerīfüñ esrārını ve ḥaşāyişini cāmī‘ oldu pes ne andan soñra bir şaḥib-i nübüvvet gelür ve ne anuñ şerī‘atinden (37) soñra bir şerī‘at olur zīrā kemālden soñrası zevāldür *elyevme ekmeltu lekum dīnekum*¹⁴⁷ āyetinüñ ḥasebinde dīn-i mübīn kemālin bulmuş ve nübüvvet ve (38) her şerīfşifat ve ḥaşlet ol Ḥazretde ḥatem olmuşdur

(175) Mesnevī

Dergüşād-ı ḥatmhā tū ḥātīmī

Dercihān-ı rūḥbaḥşān ḥātīmī

Yā Resülullāh (39) ḥatemlerüñ güşādında sen rūḥbaḥşlar cihānında ḥātimsin mışra‘-ı şānīde olan *ḥātīm* ḥā-yı ḥikmetledür ve kesr-i tāyla Ḥātīm-i Ṭā‘ī didükleri (40) cevād kimsenüñ ismidür lākin bunda muṭlaḥ cevād ma‘nāsınadur bu beytde ḡaybetden muḥāṭaba iltifāt olmuş ve taḥdīr-i kelām böyle demek gelmişdür ki (41) ey

¹⁴⁷ “Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım.” (Māide 5/3)

güşâyende-yi hazâyin-i esrâr-ı Hudâ ve ey fettâh-ı ebvâb-ı müşkülhâ hatemleri açmaçlıkda ve aqfâl-i derûnı fetih itmeklükde sen hâtimsin fetih-i müşkilât [P398a] (1) zâhir ve bâtın eylemek saña müsellemler olmuşdur ve sende nihâyet bulmuşdur rûhbaşş olan enbiyâ vü evliyâ cihânında sen hâtim-i cevâd ve menba‘-ı fazl (2) u dâdsın ki saña mu‘âdil bir mahveş ve kelâm-ı hayâtbaşşuña mümâsil bir kelâm-ı hayâtbaşş gelmemiş ve senüñ leb-i cânbaşşuñla mürdedilleri ihyâ (3) eyledüğüñ gibi bir nebî ol mürdedilleri ihyâ eylemişdür

Beyt

Ezdevâ neb’ haşî-yi İsa nezenem piş-i tu dem

Z’ân ki derrûh-fezâyî çü lebet mâhir (4) nîst¹⁴⁸

[H27a] (176) *Meşnevî*

Hest işârât-ı Muḥammed elmurâd

Kül güşâd ender güşâd ender güşâd

Elmurâd Hazret-i Muḥammedüñ işâretleri bilkülliyeye güşâdendergüşâd (5) [güşâdendergüşâd +H] oldu *hest* kelimesi oldu ma‘nâsınadur sühûlet-i ma‘nâ için mışra‘-ı sâniye kayd oldu *küll* bilkülliyeye demek ma‘nâsınadur *elmurâd* murâd budur demek ma‘nâsına (6) olur elhâşıl didükleri gibi gâhî elmurâd dağı dirler pes taqdîr-i kelâm böyle demek olur ki murâd budur ki Hazret-i Muḥammed Muştafânuñ şallallâhu (7) ‘aleyhi ve sellem eḥâdiyet-i şerîfesinde olan remzler ve kinâyetler ve sünnet-i seniyyesinde olan işâretler ve bişâretler bilkülliyeye fetihenderfetih ve güşâd- (8) endergüşâd oldu ol Hazretüñ eḥâdiyyet-i şerîfesinde ol kadar fütüh ve ol kadar esrâr-ı rûh vardur ki hadd ü hesâba gelmez ve anuñ dîninde (9) ve kelâm-ı püryaqîninde güşâdendergüşâd olduğına mü’min olanlar ve anı tetebbu‘ kılanlar aña aşlâ ve kaç‘â inkâr kılmaz

¹⁴⁸ “İsâ’nın bahsetmediği devâdan senin önüne getiremem çünkü o ruhu feraha ulaştırmakta senin dudağın kadar mahir degildir.”

(177) *Mesnevî*

Şad hezārān āferīn bercān-ı (10) ū

Berķudūm u devr-i ferzendān-ı ū

Anuñ cānı ūzre şad hezerān taḥsīn ü āferīn olsun anuñ ferzendlerinüñ devri ve ķudūmı ūzre (11) hem şad hezerān āferīn olsun *devr* bunda ‘aşr ma‘nāsınadır ve *ķudūm* gelmek ma‘nāsına olan taķaddūm ma‘nāsına olmadan evlādur ya‘nī şad hezerān (12) taḥsīn ü āferīn ve bīşümār şalāt ve taḥiyyāt cihānāferīn ol rūḥu’l-emīnün cān-ı şerīfine fīkulli evķātın ve ḥīne vāşıl olsun (13) ve daḥı ol Ḥāzretün evlād-ı kirāminuñ zamānları ūzre ve daḥı anlarıñ vücuda gelmeleri ve zūhūr kılmaları ūzre şad hezerān āferīn (14) olsun ki anuñ evlād-ı kirāminuñ her biri ‘āleme raḥmet ü miftāḥ-ı ebvāb-ı cennet gelmişdür

(178) *Mesnevî*

Ān ḥalīfezādegān-ı muķbileş

Zāde’end ez‘unşur-ı cān (15) u dileş

Ol Resülün [‘aleyhisselām -H] ol muķbil olan ḥalīfezādeleri ki anlar ol Ḥāzret-i muķaddesenün cān u dili ‘unşurından tıtmuşlardur ve evlād-ı (16) ma‘nevīsi olmuşdur cesed ‘unşurları cihetinden tığmış ve insān-ı şuverīden olmuş degıldür *ḥalīfezādelerden* murād Resül-i Ekrem şallallāhu (17) ‘aleyhi ve sellem Ḥāzretlerinün ḥulefāsınun evlādıdır meşelā Ḥāzret-i Ebū Bekrün raḥıyallāhu ‘anh evlādı ve anuñ evlādınun evlādı ve daḥı Ḥāzret-i ‘Ömerün (18) raḥıyallāhu ‘anh evlādı olan ve daḥı anuñ evlādınun evlādı gibi ve daḥı Ḥāzret-i ‘Osmānuñ raḥıyallāhu ‘anh evlādı ve daḥı anuñ evlādınun evlādı gibi ve daḥı (19) Ḥāzret-i ‘Alīnün raḥıyallāhu ‘anh Fāṭımatü’z-Zehrā Ḥāzretlerinden ğayrısından olan evlādı gibi ve Ḥāzret-i Resül-i Mūkerremün sūnet-i seniyyesini (20) iḥyā kılan ve anuñ ‘ilmine ‘ālim ve buyurduğı ūzre ‘āmil olan ‘ālimler hem Resül-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥāzrelerinün ḥalīfeleridür nitekim buyur-(21) dılar *raḥmetullāhi*

*‘alāḥulefā’i ḳālū ve men ḥulefāke yā Resūllallāh ḳāle ‘aleyhisselām ellezīne yuḥyūne sūnneti ve yu‘allimūnehā ‘abādallāh¹⁴⁹ revāhu’l-Ḥasenü’l-Başrī pes (22) bu ḥadīs-i şerīfūñ mücebince [her +H] velī anuñ ḥalīfesi olur ve her sūnnet-i nebeviyyeyi iḥyā ḳılan ve anı mü’miinlere ta‘līm eyleyen ‘ālim daḥı ḥalīfe-yi Resū- (23) lallāh olur ve bunlar daḥı bunlaruñ mü’miin ü müttakī olan evlādı hem ol Resūl-i Ekremūñ evlādı ve ensālī olur kemā ḳāle ‘aleyhisselām *kullu* (24) *mu’miin taḳıyyin naḳıyyin ilāyevmi’l-ḳıyāmeti fehuve alī¹⁵⁰ [H27b]* ammā eger taḳī ve naḳī olsa ve ol Ḥazrete zāhiren ve bāṭinen teba‘ıyyet ḳılmasa egerçi biḥasebi’z-zāhir ol Ḥazretūñ (25) nesl-i pākından geḳinürse de andan olmaz*

Beyt

Çü Ken ‘ānrā ṭabī‘at biḥüner būd

Peyemberzādegī ḳadreş neyefzūd

Hüner bunmāy eger dārī tu gevher

Gül(26) ezḥārest u İbrāhīm ezĀzer¹⁵¹

Feemmā taḳī vü naḳī olsa ve ol Ḥazrete tebāıyyet ḳılsa biḥasebi’z-zāhir anuñ ālinden ve ensālinden olmasa ol kimse (27) ma‘nāda ol Ḥazretūñ nesl-i pākından ve ehl-i beytinden olur nitekim *Selmānu minnā ehlu’l-beyt¹⁵²* ḥadīs-i şerīfi bu ma‘nāya delālet ḳılır

(179) Mesnevī

Ger ziBaḡdād u (28) Hirī vü ezReyend

¹⁴⁹ “Allah’ın rahmeti benim halifelerimin üzerinedir. Dediler ki: ‘Senin halifelerin kimlerdir ey Allah’ın Resûlü?’ Resûlullah aleyhisselâm şöyle buyurdular: ‘Benim sünnetimi yaşatanlar ve Allah’ın kullarına öğretenler.’” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 141. [Hadîs hakkında mevzû değerlendirmeleri yapılırsa da bu mânâyı destekleyen rivâyetlerin olduğu belirtilmiştir.]

¹⁵⁰ “Kıyâmete kadar Allah’tan sakınan ve günahlardan temiz olan her mü’min, benim ailemendendir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 142. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹⁵¹ “Ken’ân’ın (ki o Nûh Peygamberin oğludur) tabiatı hünerli olmadığından peygamber oğlu olmak onun kadrini arttırmadı. Şayet sende bir cevher varsa onu göster. Aslını, soyunu bırak. Gül dikenden, İbrahim Azer’den meydana gelmiştir.”

¹⁵² “Selmân bizden, ehl-i beyttendir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 143. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Bîmizâc-ı âb u gil nesl-i veyend

Eger Bağdâddan ve Hirîden ve Reyden iseler de âb u gil mizâcınınsuz anlar ol Hâzretüñ nesilleridür (29) ya'nî bunlar eger Bağdâd şehrinden olsun ve eger Hirî şehrinden ve eger Rey şehrinden olsun âb u gil mizâcınıñ i'tibârınınsuz bunlar hem ol (30) rûh-ı a'zamuñ nesilleridür *enâ min nûrullâhi velmu'minûne min nûrî*^{F53} hadîs-i şerîfi hem bir mazmûnı mü'eyyed olan ehadîyyet-i şerîfedenür

(31) (180) *Meşnevî*

Şâh-ı gül hercâ ki rüyed hem gülest

Hum-ı mül hercâ ki cüşed mülest

Şâh-ı gül her kanda ki yine hem güldür mül küpi her yerde ki cüş ide (32) hem müldür ya'nî ol Hâzretüñ 'aleyisselâm¹⁵⁴ şecere-yi tayyibe rûhında bir gül-i ma'nânuñ şağı her kağı zamânda zühür ider ve her kağı mekânda biterse (33) hem güldür ve râyihâ hem ol gül-i ma'nevînuñ râyihâsidür ve şarâbuñ küpi her ne yerde cüş eylerse cüş eyleyen hem müldür pes cesed-i âdemî (34) humm gibidür ve 'ilm-i Ahmedî ve zevk-i Muhammedî mül gibidür her kağı kimsenüñ vücûdı küpünden ol 'ilm ve ol zevk cüşa gelse hemân ol (35) Hâzretüñ 'ilmi ve ol Hâzretüñ zevkidür eger Muhammede tefâvüt oldıysa da ol 'ilm ve ol zevkte tefâvüt olmaz

(181) *Meşnevî*

Ger zimağrib berzened (36) hürşîd ser

'Ayn-ı hürşîdest ne çîz-i diger

Eger filmesel hürşîd mağrib cânibinden baş yukaru ura 'ayn-ı hürşîddür bir şey-i âher (37) degildür ya'nî bu muqarrerdür ki hürşîd bu kevnde birdür ve her zamân maşriğdan tülû' itmek anuñ 'âdetidür ammâ eger ol hürşîd bir gün mağribden (38) tülû' itse ve 'aksine gitse ol bir şey-i âher olmaz ve âher mağalden tülû' itmekle veyâ

¹⁵³ "Ben Allah'ın nûrundanım. Mü'minler de bendendir. (benim nûrumdandır)" Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 144. [Rivâyetin mevzû olduğu belirtilmiştir]; men nûrî: minnî H

¹⁵⁴ 'aleyisselâm: 'aleyhişşalâti vesselâm H

bāzġüne gitmekle anuñ zātına muġāyeret gelmez belki ol maġribden (39) ʔulū^ç eyleyen ħurşīd ‘ayn maşrıġdan ʔulū^ç eyleyen ħurşīddür bilāfarġ ammā maħalde ve devrde ve seyrde tefāvüt olmuş olur pes ħaġīġat-ı (40) Muħammediyye ezelen ve ebeden bir ħurşīd-i ma‘nādur Ĥazret-i Ādemüñ ‘aleyhisselām maşrıġ-ı vüçüdından ibtidā ʔulū^ç itdi andan şoñra her bir peyġamberüñ maşrıġ-ı (41) vüçüdında ʔulū^ç idüb ol Ĥazretüñ cesed-i laṡīfnde ve ‘unşur-ı şerīfnde maġām-ı istivāya geldi ve kemāl buldı andan şoñra hem her velīnüñ [P398b] (1) vüçüdından ʔulū^ç kıldı ve ol velī ol ‘aşrda vāriş-i Aħmedī ve ħāyimmaġām-ı Muħammedī oldı ġünkü bir ‘arīf ol ‘aşrda ol ħāyimmaġām-ı Muħammedī (2) olan verāşet tāmme mertebesin bulan kāmīl görse filhāl bilür ki [H28a] nūr ol nūr ħurşīd ol ħurşīd ve sīret ü ħāsiyyet hemān (3) ol sīret ve ol ħāsiyyetdür velākin bir āħer libāsla cilve ħılımuş ve bir āħer mażhardan zūhūra gelmişdür

Beyt

Ān sürġ-i ħabāyı ki ġü mehpāre ber- (4) āmed

Emrüz derīn ħırġa-yı jengār berāmed^{A55}

Meşelā

Beyt

Müzeyyen olsa bir maħbūb-ı zibā

Giyüb envā^ç-ı elvānile dībā

Virür her reng aña bir (5) dürlü zīnet

Gelür ‘uşşāġa dürlü dürlü ħālet^{A56}

ve bir maħbūbuñ her anda bir şānla ve her zamānda bir āħer nişānla zāhir ü nümāyān olmasından (6) anuñ zātınıñ muġāyir ü muħtelif olsa lāzım gelmez

¹⁵⁵ “Dün, ay parçası gibi görünen o kızıl elbise bugün köhne bir hırka gibi görünüyor.”

¹⁵⁶ Muġlalı İbrahim Şāhidi Dede’nin (öl. 1550) en mühim eseri olan Tuhfe-i Şāhidi isimli Türkçe-Farsça manzum sözlüğünün 29. ve 30. numaralı beyitlerinde geçmektedir.” *Kılıç, A. (2007, Fall). “Türkçe Manzum Sözlüklerden Tuhfe-i Şāhidi”. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4, s. 519*

Mısra^c

*İn nīst tenāsūh sūḥan-ı vaḥdet maḥzest*¹⁵⁷

buyurdıkları kavlı üze bu ki (7) tenāsūh dinmez belki bu vaḥdet-i maḥzanuñ sırrıdır ki ḡaybbīn olanlar görür ‘aybçīn olanlar görmez

(182) Meşnevī

‘Aybçīnānrā ezīn dem kūr dār

(8) Hem besettārī-yi ḡod ey Kirdgār

İlāhī ‘aybçīn olanları bu demden kör tūt hem kendü settārılıḡuñla ey Kirdgār ‘aybçīn ‘ayb (9) degşürücü dimekdür ve ‘ayyāba ‘aybçīn didiler ki her ne perde-yi ‘ayb veyā ‘ayba müşābih bir şey görürse anı degşürüb ḡalbinde (10) cem‘ eyler ve ba‘zı maḥalde anı zemm idüb söyler *dem* bunda kelām mañāsınadır çünkim beyt-i evvelde rūḡu’l-ervāḡ olan nūr-ı Muḡammedi ḡurşīde (11) teşbih idüb her ne maḥalden ol nūr tūlū‘ eylerse ḡurşīd hemān ‘ayniyle yine ol ḡurşīddür dimişler idi bu söz ‘aybçīnler ḡatında (12) ma‘yūbdur zīrā ḡaşır fehm olan ‘aybbīnler böyle dimeden ḡıyās iderler ki ol maşrıḡ-ı ḡurşīd-i Muḡammedī olan kimsenüñ vücūdı (13) ya ‘ayn-ı Muḡammedī ola veyā ḡod ol daḡı bu sözden nebī olmak lāzım gele pes ol ‘aybçīnlerüñ bu kelāmdan kör olmaları ḡaḡkında (14) du‘ā eyleyüb buyururlar ‘aybçīn olan kimseleri sen bu dem-i şerīf ve kelām-ı laḡīfden ey Kirdgār hem kendü settārılıḡuñla kör tūt (15) ve anları bu kelāmı oḡumadan dūr it tā kim anlar bu kelām-ı ḡaḡıḡat encāmında ‘ayb görmeyeler ve kendü zann-ı fāsīdlerden buña ḡa‘n (16) u ḡadh ḡılmayalar

(183) Meşnevī

ḡüft ḡaḡ çeşm-i ḡuffāş-ı bed fi‘āl

Besteem men z’aftāb-ı bīmīşāl

¹⁵⁷ Bu söz tenasüh sözü deḡil, aynıyla vahdet sözüdür.”

Ḥaḵ Te‘ālā didi bed fi‘āl olan ḥuffāşuñ (17) gözini āftāb-ı bīmeşelden ben bağlamışum ya‘nī çünküm ben Ḥazret-i Ḥaḵḵa ey Kirdgār hem kendü settārlığıñla ‘aybçīn olan kimselerüñ (18) gözünü örtüb bundan kör it diyü du‘ā eyledüm Ḥaḵ Te‘ālā Ḥazretleri benim du‘āmı kabūl idüb didi bed fi‘āl ve bed ḥuşāl olan ḥuffāş- (19) sīretlerüñ gözünü ben bīnażīr olan āftāb-ı ma‘nevīden bağlamışdur

(184) Meşnevī

Eznazarhā-yı ḥuffāş-ı kemm u kāst

Encüm-i ān şems nīz ender* (20) *ḥafāst

Eksik ve nāḵış olan ḥuffāşuñ nazarlarından ol āftābuñ nücümü hem ḥafādadur ya‘nī Ḥaḵ Subḥāne ve Te‘ālā aytdı (21) ḥuffāşsīret olan ve ḥurşīd-i ma‘nevīnün envārından i‘rāz u ictināb kılan kem ü nāḵış kimselerüñ nazarlarından ol şems-i (22) ma‘nevīnün nücümları meşābesinde olan ‘ulemā vü ‘urefā daḥı ḥafādadur ḵanda ḵaldı ki ol şems-i ma‘nevī *encümden* murād bunda ‘ulemā vü ‘urefā (23) olur *şemsden* murād maṭla‘-ı şems-i ḥaḵīḵat olan [H28b] veliyy-i kāmil olur nitekim her ‘aşrdā ḵāyimmaḵām-ı Muḥammedī olan şems-i ma‘nevīyi (24) Ḥaḵ Te‘ālā Ḥazretleri ‘akl u ‘irfāndan kem ü kāst olan ḥuffāşsīretlerüñ nazarlarından mestūr u maḥfī itmişdür anuñ nūrıyla (25) münevver olan ve mānend-i kevākib leyle-yi ‘ālem-i ṭabī‘atde ḥaḵḵa rehnümā olan ve irşād u hidāyet kılan ‘ālimler ve ‘ārifler daḥı bu za‘f-ı (26) başīret olan nāḵışlaruñ nazarlarından ḥafāda ḵalmışlar ve pūşīde olmuşlardur

Nigūhīden-i nāmūshā-yı pūşīde ki māni‘-i* (27) *zevḵ-i ĩmān u delīl-i za‘f-ı şıdkend ve rāhzen-i şad hezār ebleh şudeyend

Bu sūrḥ-ı şerīf pūşīde olan nāmūslaruñ (28) yermekliginüñ ve ḵadḥ u mezemmet itmekliginüñ beyānındadır ki ol pūşīde olan nāmūslar ĩmān zevḵindeñ māni‘ ve za‘f-ı şıdkuñ delīli- (29) dūr ve niçe yüz biñ eblehüñ ol pūşīde olan nāmūslar rāhzeni olmuşdur *nigūhīden* Türkīce yerüb yerçmege dirler ve *nāmūshā-yı* (30) *pūşīdeden*

murād dünyāvī ve nefsanī olan ʿırzlar ve şuverī ve cismānī olan nāmūslardur ki bu nefsanī ve cismānī olan (31) çürük nāmūslar niçe yüz biñ ebleh ve nādānuñ yolunu urmuşdur ve anları ĩmān u islām zevķinden maħrūm kılmışdur meşelā rāh-ı (32) Ĥaķķa sālİK olmak ve bir mürşide ittibāʿ kılmak istese baʿzı çürük ĩmānlı olan kimseler anı taʿyīb ü taʿyīr eylemeleriniñ ĥavfindan (33) rāh-ı Ĥaķķa sülük idemez ve ĥalkdan ʿār idüb nāmūs-ı cāhiliyyenuñ terk yolına gidemez ve kendüsine dir ki ĥalk içinde (34) bu kadar ʿırzımız ve nāmūsımız vardur şimdi biz tarīķ-i Ĥaķķa sülük idüb bir kimseye tābiʿ olursak ĥalk-ı ʿālem bizi ʿayblarlar pes (35) bu ʿırz u nāmūsı terk eylemek evlādur diyüb zevķ-i ĩmān u ʿirfāndan maħrūm olur ve anuñ bu gūne ʿarz u nāmūsla muķayyed (36) olması zaʿf-ı şiddiķına ve kılllet-i ĩmān u ʿirfānla delālet kıılır şiddiķi kavī olan kimsenuñ bu gūne nāmūslar yolunu uramadı ammā (37) şiddiķi zaʿif olan ve zevķ-i ĩmāndan bībehre kıalan niçe yüz biñ ebleh ve nādānuñ bu gūne çürük ʿırzlar ve nāmūslar yolunu (38) urdı

Çünān ki rāhzen-i ān muħanneş şude būd nādān gūsfendān ve nemīyārest guzeşten ve pursiden-i muħanneş ezķübān ki ĩn gūsfendān (39) tu ʿaceb merā gezend

Ancılayın ki ol gūsfendler ol muħanneşüñ yolunu urucı olmış idiler ve ol muħanneş gūsfendlerden ziyāde ĥavf (40) eyledüģiçün ol gūsfendlerden güzer eylemek kādır olmadı ve muħanneşüñ çobana şorması ve suʿāl kıılmasıdır böyle diyü ki ey çoban senüñ (41) bu kıoyunlaruñ ʿaceb beni işırırlar mı

güft eger tu merdī ve dertu reg-i merdī hest heme fedā-yı teend ve eger muħanneşī her yekī turā ejdehāyīst

[P399a] (1) çoban çünkü muħanneşden suʿāl işitti aña cevāb virüb aytdı eger sen merd iseñ ve sende recūliyyet tamarı var ise bu cemīʿ-i gūsfendler (2) senüñ fedā vü zebūnıñdandır ve eger muħanneş iseñ bu gūsfendlerden her biri saña bir ejderhādur

muħannesī dīger hest ki çün gūsfendānrā bübiend der-(3) ħāl ezrāh bāz gerded
neyāred pürsīden tırsed ki eger pürsem gūsfendān dermen üfted u merā gezend

[H29a] bir muħannes daħı vardur ki çün gūsfendleri göre fil- (4) ħāl yoldan giriü
döner çobana şormaqlıĝa kādır olmaz ol muħannes ħorħar ve kendüsine böyle dir ki
eger ben şorarsam gūsfendler baña düşerler ve benüm (5) başıma üşerler ve beni
ışırırılar çobandan murād bunda ‘ālim-i Rabbānī ve mürşid-i rāh-ı Yezdānī olur ve
gūsfendden murād pūsīde olan ‘arzlar ve nāmūsalar (6) ve daħı evhām u ħayālet-i
fāsīde olur ve muħanneslerden murād ‘arz u nāmūs kaydında kalan ve resm ü şürete
esīr olan ŧāyife olur muħannesler daħı (7) mütefāvitdür meşelā birisi bu sürħ-i
şerīfede zıkr olınan evvelki muħannes gibidür ki ŧarīķ-i Ĥaķķa bir miķdār sülük eyler
ve anuñ yolına filħāl ‘ırz u nāmūsa mu‘allāķ (8) ba‘zı ħāletler zuhūra gelür ol
ħāletlerden ħavf u ħazer eyleyüb mebādā bunlar benim ‘ırzuma zarar virür ve
nāmūsıma kesr ü şikest irgürür diyüb tevaķķuf (9) u te‘ehħür eyler velākin bir ŧarīķ-
i İlähīde dā‘ī ve ‘ibādāt ve ŧā‘āta sā‘ī olan ‘ālim-i Rabbānīden su‘āl eylemege cür‘et [ü
+H] cesāret eyler ve dir ki ey (10) mürşid-i enām ve ey şāħib-i ‘ırz u nām eger ben
ŧarīķ-i Ĥaķķa gidersem ve bu maķāmdan ilerü tecāvüz idersem ‘acabā bu nās¹⁵⁸ baña
zarar virürler mi ve bunlar (11) benim üzerüme düşüb ve başıma üşüb benim ‘ırz u
nāmūsıma kesr ü şikest irgürürler mi ol mürşid-i enām ve çoban hemān daħı aña bu
güne (12) cevāb virüb dir ki eger sen merd-i ŧarīķ-i İlähī iseñ bu cümlesi saña fedā vü
ķurbān olur ve eger sen merd-i rāh-ı Ĥudā degil iseñ bunlaruñ her birisi (13) saña
ejderhā gibi olur ve ‘azīm zarar virür ve birisi daħı şol muħannesdür çünkim ħalkuñ
ta‘yīb ü ta‘yīr itmelerin göre mürşid-i enām olan ‘ālim-i Rabbānīden (14) anlaruñ
ŧa‘n u kadħuñ zararı var mıdur veyāħūd yok mudur diyü su‘āl ü istifsār [eylemege
‘ār eyler ve ħorħar ki eger andan su‘āl ü istifsār +H] (15) eylessem ‘ırz u nāmūsa
andan noķşān gelür dir ve bu ħorħudan aşlā ilerü geçemeyüb ne bir ‘ālim-i

¹⁵⁸ Nāmūs P

Rabbāniden su'āl ü istifsār eylemege kâdir olur (16) ve ne ʔarîk-i Hakkâ sülük kıılır
belki hemân hane-yi tabî'at içre sırr-ı püşide ve muhannes kıılır

(185) Meşnevî

Ey ziyâ'ü'l-Hak Hüsameddîn biyâ

Ey şikâl-ı (17) rûh-ı sulţānu'l- Hüdâ

Şikâl kitâb vezninde bir nesneye şaykal urub cilâ vü rüşen itmege dirler ba'zı
nüshada rûhdan soñra vāv-ı (18) 'âţifa vâki' olmuşdur bu taqdîr-i kelâm üzre ma'nâ
ey rûhuñ şikâli ve ey Hüdānuñ sulţānı dimek olur şikâl muşaykal ma'nāsına olur pes
taqdîr-i (19) kelâm ve tavzîh-i merām böyle dimek olur ki ey Hak Te'âlâ
Hazretlerinin ziyâsı olan Hüsameddîn gel ey şulţānu'l Hüdâ olan rûhuñ şikâli (20)
ya'nî ey hidâyetüñ şulţānı ve ey rûhuñ şaykalı ve cilâsı olan Hüsameddîn gel

(186) Meşnevî

Meşnevîrâ mesrah-ı meşrûh dih

Şüret-i emşâl-i (21) ürâ rûh dih

Mesrah mîmüñ ve rānuñ fetħalarıyla otlu yerdur mer'â ma'nāsına ya'nî Meşnevîye
meşrûh mesrah vir anuñ emşālinüñ şüretine (22) rûh vir tavzîh-i ma'nâ böyle dimek
olur ki Meşnevî-yi Şerîfe ey Hüsameddîn meşrûh olan mesrah hâleti vir ya'nî zâhir ü
mübeyyen olan [H29b] mer'â-yı (23) ma'nevî mertebesine anı ırgür tâ kim mevâşî-yi
nüfûs-ı ʔalibān anuñ giyâh-i elfâzından ğıdapezîr olalar ve nebâtât ma'nāsından hem
vâfir hazlar ve lezzetler (24) alalar ve neşv ü nemâlar bulalar ey hayâtbaşş olan
İsâdem ol Meşnevî-yi Şerîfüñ şuver-i emşâli ve kavâlibü'l-aqvâline nefes-i
hayâtbaşşundan (25) rûh vir ve anları ma'ânî ve esrâr-ı İlahî eyle zinde kıılır

(187) Meşnevî

Tâ hurûfeş cümle 'aql u cān şevend

Süy-ı huldistān-ı cān perrān şevend

Tā kim anuñ ħurūf-ı (26) ‘āliyātı cümle ‘aql u cān olalar cān ‘āleminüñ ħuldistanı tarafına her bir ħarf u kelām perrān olalar ve pervāz kıllalar

(188) Meşnevī

Hem besa‘y-ı tu ze ervāḥ āmedend

(27) Sūy-ı dām-ı ħarf-ı müstaḥkan şudend

Ey Hüsameddīn Çelebī hem senüñ sa‘yüñle ālem-i ervāḥdan geldiler ħarf dāmınuñ cānibine müstaḥkan oldılar *müstaḥkan* (28) aşında men‘ kıllanmış ma‘nāsınadır ammā bunda muḳayyed ü maḥbūs ma‘nāsına olur ba‘zı nüshada ħarfden şoñra vāv-ı ‘āṭıfa vākı‘ olmuşdur bu (29) taḳdīr-i kelām üzre ma‘nā hem senüñ sa‘yüñle ol ‘aql u cān meşābesinde olan ma‘ānī ‘ālem-i ervāḥdan ħurūf dāmınuñ cānibine geldiler ve anda maḥbūs (30) u muḳayyed oldılar dimek olur ve Meşnevī-yi Şerīfūñ ma‘ānī-yi laṭīfesi Hüsameddīn Efendi Ḥazretlerinüñ sa‘y u himmetiyle ‘ālem-i ervāḥdan bu ħurūf u (31) elfāz dāmına gelmiş ve anda muḳayyed olmuşdur

(189) Meşnevī

Bād ‘ömrret dercihān hemçün Hızır

Cānfezā vü destgīr ü müstemir

Ey Şeyḫ Hüsameddīn senüñ (32) ‘ömrüñ cihānda Hızır gibi cānfezā ve destgīr ve müstemir olsun

(190) Meşnevī

Çün Hızır v’Elyās mānī dercihān

Tā zemīn gerded zilūḫfet āsmān

Hızır (33) ve İlyās gibi cihānda ḳalasin tā kim senüñ lüṭfuñdan zemīn-i āsmān gibi ola ve İlyāsda hemze-yi vaşlle oḳunur ḳat‘ile oḳunsa vezne ḫalel gelür (34) beyt-i evvelüñ mışra‘-ı şānīsinde bir bād lafzı muḳadder olsa da cāyizdür ve beyt-i şānīnüñ mışra‘-ı evveline muḳayyed olsa hem cāyizdür ve taḳdīr-i kelām böyle (35) dimek olur ki ey Hüsameddīn Çelebi senüñ ‘ömrüñ cihānda Hızır ‘ömrü gibi olsun cān

ziyāde idici ve ‘acizlerüñ destg̃irleri ve müstemir ü dāyim (36) olsun veyāhūd ma‘nā-yı Hızır ve İlyās gibi cānfezā ve destg̃ir-i zu‘afā ve müstemir ü dāyimā cihānda kalasın hattā bu zemīn senüñ lütfūndan āsmān gibi nurānī (37) ola ve ma‘nāda ‘ulüvv-i şān bula Hāzret-i Hızırūñ kışşası yedinci cildüñ dibācesinde mufaşşal-ı meşrūh olmuştur ve İlyās Hāzretlerinüñ daḥı (38) kışşası birkaç mevāzi‘de mürür kılmıştır

(191) Mesnevī

Güftemī ezluṭf-ı tu cüzvī zışad

Ger nebūdī ṭumṭurāk-ı çeşm-i bed

Ey Hüsāmeddīn senüñ luṭfuñdan yüz- (39) den bir cüzvi dir idüm eger çeşm-i bedüñ ṭumṭurāk olmayadı *çeşm-i bedden* murād bunda gözi degen kimseler degildir belki su²-i zann¹⁵⁹ şāhibleridir ki bir şey’üñ (40) ḥaḳīkatini şāḥiḥ görmeyiciler ve ḥased ü buğz u ‘adāvetle nazar idicilerdür *ṭumṭurāk* ‘azamet ü ḥaşmete dirler ya’nī ey Hüsāmeddīn Efendi eger çeşm-i (41) bed olanlaruñ ve su²-i nazarla saña nazar kılanlaruñ ‘azamet ü ḥaşmeti ve kibr ü naḥveti olmayadı ben senüñ yüz luṭfuñdan bir cüzvi söyledim ve senüñ [P399b] (1) bu bendgān-ı Ḥaḳka olan iḥsān u mükerrümüñden bir miqdār beyān eylerdüm

(192) Mesnevī

Līk ezçeşm-i bed-i zehrāb dem

Zaḥmhā-yı rüḥfersā ḥurdeem

Velīkin ben (2) zehrāb olan bed çeşmden rüḥfersā zaḥmlar yemişem velīkin zehrāb nefeslü olan [H30a] çeşm-i bed ve nazar-ı ehl-i ḥasedden rüḥ eskidici ve ḳalb (3) incidici zaḥmlar yemişem bilürüm ki bu su²-i nazar şāhibleri ‘adem ma‘rifetlerinden ehl-i Ḥaḳka ‘adūlar ve evliyā ḥaḳkıñda düşmen bedgūylardur ben bunlaruñ elinden

¹⁵⁹ su²-i zann: su²-i nazar H

(4) çok zahmlar çekmişem ve her birinüñ kejdüm gibi olan dilinden çok zehrlere içmişem korçarım ki saña dañı bu bed çeşmler bir elem vireler didi

(193) Meşnevî

Cüz beremz-i (5) zıkr-i hâl-i dîgerân

Şerh-i hâlet mînyârem derbeyân

Ġayrlaruñ hâlinüñ zıkrinüñ remzinden ğayrı ile senüñ hâlüñ şerhini taķrîr ü beyâna götür- (6) mezüm ya‘nî ey Hüsâmeddîn Çelebi çünkim senüñ luţfuñdan söylemede ve senüñ hiss-i hâlünü ve faẓl u kemâliñi ta‘bîr ü taķrîr eylemede saña çeşm-i bedden ve ehl-i (7) hissden zarar irişmek ihtimâli vardır pes ğayrı ehl-i kemâlün hâlinüñ zıkrinüñ remzinden ğayrı ile ve anlaruñ menâķıb u hikâyâtı zımında (8) senüñ esrârîñi ve aĥvâliñi işâret ü kinâyet tarîķiyle şerh ü beyân eylemeden ğayrı ben beyân eylemege kâdir olamazam ve şarâĥaten anı keşf ü ‘ayân (9) kılamazam

(194) Meşnevî

În bahâne hem zidestân-ı dilîst

Ki ez‘ü pâhâ-yı dihâ dergilîst

Bu bahâne hem dile mensüb olan destândandır ki ol bahâneden (10) gönül ayakları bir nev‘ gil içredür [ya‘nî ey Hüsâmeddîn egerçi seni kemâliyle şarâĥaten medĥ idemezem -H] ammâ ĥaķîķate nazâr olınsa bu dañı bir bahânedür ve bu bahâne (11) gönülün ĥilesindendir ki ol bahâne ve ĥileden gönül ayakları bir nev‘ ma‘nevî balçıkda kalmış ve ĥaķîķat-i ma‘nâya vâşil olamayub (12) müzebzeb olmuştur eger bu destân ü bahâne balçığından ol gönül ayakları ĥulâşâ olaydı râst u dürüst olan ĥaķîķat-i ma‘nâya (13) vuşul bulaydı ve bundan maķşûd ne idüğünü bileydi

(195) Meşnevî

Şad dil ü cân ‘âşık-ı şâni‘ şude

Çeşm-i bed yâ ğuş-ı bed mâni‘ şude

Yüz dil (14) ü cān şāni'e āşık olmuş aña çeşm-i bed yāhud gūş-ı bed māni' olmuşdur ya'nī bu dünyāda niçe yüz dil ü cān şāni'-i ekvān ve hālīkū'n- (15) nas u cān hāzretlerinüñ 'āşık u t̄alibi olmuşdur velīkin yā yaramaz göz veyā yaramaz kulağ ol kimseye māni' olmuşdur *çeşm-i bed* şāni'i bir (16) hoş göremeyen ve *gūş-ı bed* şāni'üñ kelāmını bir hoş istimā' kılamayandır ya'nī çok kimseler Hāğ Te'ālā Hāzretlerinüñ ve dağı Hāğ Te'ālā Hāzretlerinüñ (17) Reşūline 'āşık oldu ve meyl ü maḥabbet kıldı velīkin bir su'i-nazar şāhibinüñ ta'nı ve bir bedgūş mālīkinüñ zemm ü kadhı anı 'āşık Hāğka olmadan (18) ve anuñ Resūline inkıyād kılmadan māni' oldu bu cümleden birisi Ebū T̄alibdür ki anuñ kışşasını ve hālīni bu beytlerle beyān idüb buyururlar

(196) Meşnevī

Ḥod yekī Bū T̄alīb (19) *ān 'amm-ı Resūl*

Ki nümūdeş şün'a-yı 'Urbān mehūl

Ki lafzları bu güne maḥallerde kavlı-i muḳaddere 'illet olur *'Urbān* gufrān veznindedür *Ebū T̄alīb* (20) Hāzret-i 'Alīnūñ radıyallahu 'anh pederidür ve Resūl-i Ekrem Hāzretlerinüñ 'ammıdır ve Hāzret-i Resūlün şallallāhu 'aleyhi ve sellem bi'setinden şoñra vefāt kılmış (21) ve kāfir olmuşdur ve Hāzret-i Resūl 'aleyhisselām¹⁶⁰ [H30b] anuñ ĩmāna gelmesine çok sa'y u ceḥd kılmışdur velīkin *lā tehdī men aḥbebe ve lākinnallāhe yehdī* (22) *men yeşā'u*¹⁶¹ āyet-i kerīmesinüñ mücebince aña te'sīr kılmamışdur ve ol dağı mü'min ü mühtedī olmuşdur ve anuñ ĩmāna gelmedüğine sebep ne (23) olduğunu bu beytlerle beyān eyleyüb buyururlar bu cümleden biri ḥod Ebū T̄alīb ol 'amm-ı Resūldür ki 'Arablaruñ şün'a ve ta'nesi aña mehīb ü mehūl¹⁶² (24) göründi

¹⁶⁰ 'aleyhisselām: 'aleyhişşalātı vesselām H

¹⁶¹ "(Resūlüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; Allah dilediğine hidayet verir." (Kasas 28/56)

¹⁶² ḥod Ebū T̄alīb ol 'amm-ı Resūldür ki 'Arablaruñ şün'a ve ta'nesi aña mehīb ü mehūl: ḥod ol Resūlün 'ammisi olan Ebū T̄alibdür ana 'Arab t̄ayifesi ta' u şenī'i mehūl u mehūf H

(197) Meşnevî

Ki çi güyendem ‘Arab giz tıfl-ı hod

Ū begerdānīd dīn-i mu‘temed

Ve didi ki yā Muḥammed eger ben saña ĩmān kılursam ve tābi‘ olursam ‘Arab ṭāyife- (25) si benüm ḥaḳkımda ne dirler böyle dirler kendü tıflından ötüri ol Ebū Ṭālib kendü mu‘temed olan dīnini döndürdi ve ḳadīm olan ābā vü ecdādı (26) ṭarīḳinden dönüb kendü elinde büyümiş tıflınuñ peydā eyledüğü dīne dāḫil oldı ve aña uydu dirler ben bu ‘arı ḳabul idemezem ve senüñ (27) yoluña gidemezem diyü cevāb virdi ‘urub zammeteynle ‘Arab tāyifesine dirler ‘Arab fetḫateynle oḳınsa hem cāyizdür

(198) Meşnevî

Güfteş ey‘am yek şehādet tu begū

(28) Tā kunem bāḤāḳ ḫuşūmet behr-i tū

Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ebū Ṭālibe aytdı yā Ebā Ṭālib sen bir şehādet eyle ve bir kerre eşḫādu en lā ilāhe (29) illallāh ve eşhedu enne Muḥammeden ‘abduhū ve Resūlih¹⁶³ diyü söyle tā kim ben senden ötüri Ḥazret-i Ḥaḳla ḫuşūmet eyleyem ve aña böyle söyleyem ki İlāhī benüm ‘ammum Ebū Ṭālib (30) senüñ vaḫdāniyyetüñe ve benüm risāletime şehādet kıldı ve mü’minlerden oldı pes anı ehl-i nārdan eyleme

(199) Meşnevî

Güft līkin fāş gerded ezsemā‘

(31) Kullu sırrun cāveze’l-işneyni şā‘

Ebū Ṭālib Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām çünkim bu kelāmı işitdi aña cevāb virüb aytdı ne‘am egerçi böyledür (32) velīkin bu söz ḳulaḳdan fāş olur zīrā her bir sır ki iki ṭutaḳdan tecāvüz kıla veyā iki kimseden mütecāviz ola lābüdd beynennās şāyi‘ olur (33) ve zūhūr bulur

¹⁶³ “Ben şahitlik ederim ki, Allah’tan başka ilah yoktur. Ve yine şahitlik ederim ki, Muhammed onun kulu ve elçisidir.”

(200) *Meşnevî*

Men bemānem derzebān-ı Īn ‘Arab

Pîş-i Īşān ħ̄‘ār kerdem z’Īn sebeb

Pes ben bu ‘Arab t̄ayifesiñ dilinde alırım ve bu (34) sebebdan ben anlaruñ öñinde ħ̄‘ār u ħ̄aır olurum pes *ennāru vel‘ār* diyüb ‘arı vü nāmūsı terk idemeyüb ehl-i nārdan oldı (35) ve H̄azret-i Nebiyy-i Mükerrrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ ehl-i nārdan olmasından bize ħ̄aber virdi kemā āle ‘aleyhisselām *ehvanü’n-nāsi ‘azāben Ebū T̄ālibin* (36) ve *huve mütena‘ılu bine‘layni yağlı minhümā dimāghu*¹⁶⁴ revāhu Buārī ‘an Enes kezā filMeşārı ve revāhu Amed ve Müslim ‘an İbn ‘Abbās kezā fīCāmi‘u’s-Şağır

(37) (201) *Meşnevî*

Līk ger būdīş luf-ı māsaba

Key budī Īn beddilī bācezb-i H̄a

Līkin eger aña luf-ı māsaba olaydı bu bed dillük cezb-i H̄ala (38) açan olurdu ya‘ni egeri H̄abīb-i Ekrem H̄azretleri şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ Īmāna gelmesine maabbet ıldı ve s̄ā‘ī oldı ve Ebū T̄ālib ‘ırz (39) u nāmūsunñ münkesir olmasından beddil ve ħ̄āyif oldı velīkin ezelde anuñ ħ̄aında luf-ı ilāhī sebat ılmamış idi eger anuñ (40) ħ̄aında luf-ı māsaba olaydı ve H̄a Te‘ālā H̄azretleri anuñ mü‘min olmasını murād ılaydı H̄a Subāne ve Te‘ālānuñ cezb itmesiyle (41) bu beddillük ve ħ̄āyiflük açan olurdu muarrerdür ki olmazdı zīrā bir ulunu ki H̄a Te‘ālā H̄azretleri Īmān u İslām cānibinde cezb [P400a] (1) eylese ol uluñ albinde aqlā ‘ār u nāmūsdan ħ̄āyif olmak [H31a] ve ta‘n u teşnī‘ ‘avām-ı kelhevāmdan ħ̄azer ılmaq almaz eger bir ula ezelde luf-ı ilāhī sebat (2) ılaydı ve ol ul ‘ilm-i

¹⁶⁴ “Cehennem ehlinin en az azab göreni Ebū T̄ālib’tir. Ayağına giydirilen iki ayakkabının sıcaklığından dolayı beyni kaynar.” Hadīs, Pertev Paşa ve Hamidiye nüshalarında bu şekilde verilmiştir. Ancak Hadisin aslı “*ehannü’n-nāri ‘azāben Ebū T̄ālibin ve huve mütena‘ılu bine‘layni yağlı minhümā dimāghu*” şeklindedir. Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 145. [Hadisin sahifh olduğu belirtilmiştir.]

Allāhda mü'min olaydı bunda kāfir olma ve inkār kılmazdı *vemā kāne linefsin en tu'mine illā biiznillāh*¹⁶⁵ āyet-i kerimesinüñ mücebince (3) hîç bir nefse mü'min olmak şaḥîḥ olmaz illā Allāh izniyle ve kezalik hîç bir mürşid ü hādī *inneke lā tehdī men ahbebbe ve lākinnallāhe yehdī men yeşā'u*¹⁶⁶ āyet-i kerīme- (4) sinüñ ḥasebince diledügi kimseye hidāyet kıлмаğa kıadir olmaz illā Ḥaḳ Te'ālānuñ hidāyet kılmasıyla ve anı mühtedī eylemesiyle olur

(202) *Mesnevī*

Elğiyās ey tu (5) *ğiyāsü'l-müstağīs*

Z'īn düşāḥa-y ihtiyārāt-ı ḥabīs

Ey Ḥudā sen müstağīs olanuñ ğiyāsısın bu ḥabīs olan ihtiyār anuñ düşāḥa- (6) sından elğiyās *ğiyās* medede dirler *müstağīs* meded ṭaleb eyleyici dimek olur¹⁶⁷ ya'ñī ey 'avn u meded ṭālibi olan kimseler ki 'avn u mededi olan (7) Ḥudā bu ḥabīs olan ihtiyārıların iki bölük olmasından meded eyle ve bizi iki ihtiyārın mābeyninde müzebzeb olmadan sen ḥalāş eyle tā kim senüñ (8) ḳatuñda maḳbūl u marzī olmayan a'malı ihtiyār kılmayavuz ve senüñ ḳatuñda marzī ve maḳbūl olan 'amel her ḳanğı 'amel ise anı ihtiyār idüb andan (9) maḥrūm olmayuz

(203) *Mesnevī*

Men zidestān u zimekr-i dil çünān

Māt geştem ki bümāndem ezfigān

Ben göñlüñ mekrinden ve ḥīlesinden ancılayın māt oldum ki (10) figāndan ḳaldum ya'ñī ey Ḥudā-yı Müte'ālī¹⁶⁸ ben ḳalbimüñ mekr ü destānından ancılayın māt oldum ve şol mertebe mebhūt ve bīdermān ḳaldum ki figān u nāle kıлмаğa (11) hem ṭāḳatum ḳalmadı bu düşāḥa olan ihtiyār-ı ilāhī beni ol ḳadar 'āciz ü zebūn eyledi ki

¹⁶⁵ “Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz.” (Yûnus 10/100)

¹⁶⁶ “(Resûlüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir.” (Kasas 28/56)

¹⁶⁷ dimek olur: dimekdür H

¹⁶⁸ Müte'ālī : Müste'ān H

nāle vü enīn eylemege hem vücūdum kâdir olmadı *bümāndem ezfigān* (12) dimek çok feryād u figān eylemeden ‘āciz kaldum ve bīdermān oldum dimege iş‘ār eyler

(204) Meşnevī

Men ki bāšem çarḥ bāşad kār u bār

Z’īn kemīn feryād-ı gerd (13) *eziḥtiyār*

Ben kim olam ki felek yüz kār u bār ile bu kemīnden feryād itdi iḥtiyārdan ya‘nī ben ki insān-ı za‘īfim ne şey olam ki düşāḥa (14) olan iḥtiyārdan nāle vü feryād kılmayam bu çarḥ-ı ‘ālī bu mertebe kavī vü sāmī iken şad kār u bār eyleme ve bu kadar kuvvet ü iktidār eyle bu pusudan (15) iḥtiyār kabūlinden ötüri feryād u figān itdi şol ḥінде ki Ḥaḳ Subḥāne ve Te‘ālā anı muḥtār kıлмаğı ve ḥāmil-i teklīf ü emānet olmağı aña ‘arz (16) eyledi pes bu āsmān-ı ‘ālīşān ol zamānda feryād u figān idüb didi

(205) Meşnevī

K’ey Ḥudāvend-i kerīm-i berdbār

Dih emānem z’īn düşāḥa-yı (17) *iḥtiyār*

Ki ey kerīm ü ḥalīm olan Yezdān baña bu iki çatal olan iḥtiyārdan amān vir ve beni bu tereddüd ü tezebzübden ve iḥtilāfāt-ı aḥvāl ve inḳılābāt-ı (18) bāldan ḥalās idüb emn ü selāmet mertebesine irgür ki ben bu bārı çekmege kâdir degilüm

(206) Meşnevī

Cezb-i yek rāhe-y şırātu’l-müstakīm

Bih zidü rāh-ı tereddüd (19) *ey Kerīm*

Zīrā ey Ḥudāvend-i Ḥalīm-i şırāt-ı müstakīmüñ yek rāha olan cezbi ey Kerīm tereddüdün iki yolından yegdür [H31b] ya‘nī bu çarḥ-ı ‘azīm şāni‘-i (20) kadīme hem bu güne tazarru’ idüb didi ey Ḥudāvend-i Ḥakīm şırāt-ı müstakīmüñ yek taraf olan cezbi ve hemīşe bītereddüd ü iḥtilāf ve tīre-yi vāhide (21) üzre bir yola gitmek iki taraflu olan tereddüd yolından ey kerīm ü ḥalīm baña yegrekdür didi

(207) *Mesnevî*

Z'în dü reh gerçi heme maqsad tuvî

Lîk hod cân (22) kenden âmed îñ düvî

Bu iki yoldan egerçi dükeli maqsad sensin lîkin bu ikilik hod cân çekişmege geldi bu beyt ve mâbaçdında olan beyt¹⁶⁹ (23) dağı çarh-ı 'azîm tarafından dinilmiştir ve ol tarafından hidâyet ü şalâhat yollarından nihâyet maqsûd Hudâ-yı Te'âlâ Hazretleri olduğına bu gûne (24) işâret kılınmıştır lisân-ı âsmân böyle dir ki Hudâvend-i ebû hayr u şer ve nefc ü zarar yollarından egerçi bilkülliyye maqsad hemân sensin ve külli (25) tarîkûñ nihâyeti saña muntehî olur lîkin bu tereddüd ü tezebüz tarîki cân çekişmek oldu ve gâhî rûh cânibine mâyl olmak ve gâhî nefc ü (26) hevâya uymak cânâ muhkem cefâ vü îzâ kıldı umûr-ı âhirete ve hazz-ı rûha ve 'ibâdet ü t'ate meşgûl olursak nefc rencide ve pürem olur ve eger (27) nefsüñ huzûzına ve müstehiyâtına iştiğâl kılursak rûh ezvâk-ı ruhâniyyeden mahrûm kalur ve eşvâk-ı Rabbâniyyeden ve ezvâk-ı Subhâniyyeden (28) bîbehre olur 'azîm elem ü iztirâbda kalur *men ehabbe dünyâhu eğarre biâhiretihi ve men ehabbe âhiretihi eğarre bidunyâhu*¹⁷⁰ hadîsinüñ mefhumı üzre (29) dünyâya maħabbet idersem âhirete zarar ve âhirete maħabbet eylersem hem dünyâya zarar gelür pes bu ikilük cân çekişmege geldi ve bu iki yoluñ ortasında (30) tereddüd olmak cân u tene büyük miħnet ü meşakkat oldu

(208) *Mesnevî*

Z'în dü reh gerçi becüz tu 'azm nîst

Lîk hergiz rezm hemçün bezm nîst

¹⁶⁹ bu beyt ve mâbaçdında olan beyt: bu beytler H

¹⁷⁰ "Her kim dünyasını (aşırı derecede) severse âhiretine, kim de âhiretini severse dünyasına zarar verir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 146. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

(31) Bu iki yoldan egerçi senden ğayrıya ‘azm yokdur l̄ikin hergiz rezm bezm gibi degildür ya‘n̄i egerçi *feeynemā tuvellū feşemme vecħullāh*¹⁷¹ āyet-i kerīmesinüñ ħasebince (32) bu iki yoldan senden ğayrıya kaçd u ‘azīmet olmaz ve daħı *ve nuħallibuhum zāte‘l-yemīni vezāte‘ş-şimāl*¹⁷² āyet-i kerīmesinüñ delālet eyledügi ma‘nā-yı (33) bātın̄i üzre bu yemīn ü şimāla māyil olan kimseleri hem senden ğayrısı taklīb ü taħvīl kılmaz velīkin ħaķīķate nazār olınsa bezm rezm gibi olmaz (34) ve na‘īm ħacīme müşābih gelmez ve ehl-i cehennem ehl-i cennet zevķini bulmaz elħāşıl ķahr luţf gibi ve ni‘met nıķmet gibi ve raħat zaħmet gibi ve minħat miħnet gibi olmaz (35) pes yekden ve yek cihet olmak evlādur didi

(209) *Meşnevī*

Dernübī bişnev beyāneş ezĤudā

Āyet-i eşfaķne enyaħmilnehā

Bunuñ beyānını Ķur‘ān-ı ‘azīmde (36) Ĥudā-yı Te‘ālādan işit *eşfaķne enyaħmilnehā* āyetini bu beyt sūre-yi Ahzābuñ āħīrinde olan *innā ‘arađnā‘l-emānete ‘alā‘s-semāvāti ve‘l-ard*¹⁷³ āyet-i (37) kerīmesine işāret olur ve bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri cild-i evvelde *pīr-i çengī ħikāyesinde* mürūr eyledi anda taleb olına ve tavzīħ-i ma‘nā buldı dimek (38) olur ki bu āsmānuñ ķabūl-i ihtiyār eylemeden firār u işfāķ eyledüginüñ şerħ ü beyānını Ĥazret Ķur‘ānda *feebeyne en yaħmilnehā ve eşfaķne* (39) *minħā*¹⁷⁴ āyetini Ĥudā-yı Te‘ālānuñ kelāmından istimā‘ eyle gör ki bu mertebe ķavī vü metīn olan āsmān u zemīn bār-ı emāneti çekmege ve ihtiyār ile (40) ta‘at itmege ķādir olamayub andan firār itdi ve insān-ı derdmend *ve ħuliķa‘l-insānu da‘ifā*¹⁷⁵ [H32a] mefhūmına mażhar iken her çi (41) bād-ı ābād diyüb anı ħāmil oldı ve zulūm u cehūl olduĝından anı irtikāb kıldı

¹⁷¹ “Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır.” (Bakara 2/115)

¹⁷² “Onları sağa sola çevirirdik.” (Kehf 18/ 18)

¹⁷³ “Biz emaneti göklere ve yere teklif ettik.” (Ahzab 33/72)

¹⁷⁴ “Onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular.” (Ahzab 33/72)

¹⁷⁵ “Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.” (Nisâ 4/28)

Beyt

Āsmān-ı bār emānet netuvānest [P400b] (1) keşīd

Ḳur‘a-yı kār benām-ı men dīvāne zedend¹⁷⁶

(210) Meşnevī

Īn tereddüd hest derdil çün veġā

K’īn buved bih yā ki ān ḫal-i merā

Bu tereddüd ḳalbde ceng ü veġā gibidür böyle (2) diyü benim ḫalime bu mı eyüdüür veyāḫüd o mı eyüdüür ya‘nī gönülde bu tereddüd ḫāric-i ‘ālemde olan ceng ü cedel gibidür zīrā eger ḳalbe iki ḫāṭıra gelür ve biri (3) birleriyle münāza‘a ḳılır ḫattā gönül iki kārūñ mābeyninde mütereddid olur ve dir ki ‘acabā benüm ḫālime bihter ü enfa‘ olan bu kār mıdur veyāḫüd ol bir kār-ı āḫer midür

(4) (211) Meşnevī

Dertereddüd mīzened derhemdiger

Ḥavf u ümmīd-i bihī derkerr ü fer

Tereddüde biri birine urur kerr ü ferde ḫavf ve belki ümmīdini ya‘nī tereddüd ḫālinde (5) ol mütereddid olan kimse noḳşān ḫavfını ve bihlük ümmīdini kerr ü ferde biri birine urur ya‘nī ḳalbe iki dürlü kārūñ ḫāṭırası gelüb müstevlī (6) olur ve mütereddid olan kimse ol ḫīnde meşelā dir ki eger ben şu kārı işlersem andan noḳşān ḫavfı vardur ve dönüb ol kārđan fāyide olmaḳ ümmīdi (7) hem aña urur sen ol kārđan noḳşān ḫavfı geldükde anı işlemege māni‘ olur ve filḫāl niye bihlük ümmīdi geldükde anı işlemege māyil olur dirler (8) ki belki bu benüm ḫālüme enfa‘ olan filḫāl yine noḳşān ḫavfı ol işi işlemeden anı men‘ ḳılır ve ol kimse bu iki ḫāṭıranuñ mābeyninde *muzeḫzebīne* (9) *beyne zālike lā ilā haū‘lāi velā ilāḫa’ülāi*¹⁷⁷

¹⁷⁶ “Allāh’ın semasına kimsenin kudreti yetmedi. Benim adımla vazife kurası çekti, talihime “divāne” ismi yazıldı.”

¹⁷⁷ “Bunların arasında bocalayıp durmaktalar...” (Nisâ 4/143)

ķavlinüñ mefhümına mazhar olub ķalur *ħallařanallāhu ve iyyākum ‘ani’t-tereddudi veliztirāb ve hedānā ve iyyākum ilel-* (10) -*ħayra veřřavāb*¹⁷⁸

Münācāt u penāh beĤaķķ cesten ezfitne-yi iħtiyār ve ezfitne-yi esbāb-ı iħtiyār ki semāvāt u arazīn ezilħtiyār u ez- (11) **esbāb-ı iħtiyār řükūhīdeend ü tersīdend**

Bu sürħ-ı řerīfe Ĥaķ Te‘ālāya münācāt itmeklüge ve fitne-yi iħtiyārdan ve fitne-yi esbāb-ı iħtiyārdan (12) ötüri Ĥaķ Te‘ālā Ĥāzretlerinden penāh u melce şaleb itmek beyānındadır zīrā āsmānlar ve arzlar iħtiyārdan ve daħı esbāb-ı iħtiyārdan heybet aldılar (13) ve ķorķtular

ve ĥılķat-i ādemī mūla‘ üftād bertaleb-i iħtiyār ve esbab-ı iħtiyār ĥıř

ve ĥılķat-i ādemī iħtiyār şalebi üzre ve kendünüñ (14) iħtiyārınıñ esbābı üzre mūla‘ ve ĥarīř vāķi‘ oldı

ķünān ki bīmār bāřed ĥodra iħtiyār kem bīned řıĥĥat ĥı‘āhed ki sebab-i iħtiyārest tā iħtiyāreř (15) bīyefzāyed ve manşıb ĥı‘āhed tā iħtiyāreř bīyefzāyed

ancılayın ki ādemī bīmār ola kendünüñ iħtiyārını kem ü ma‘düm göre Ĥudādan řıĥĥāt ister tā anuñ (16) iħtiyārı ziyāde ola ki řıĥĥat iħtiyārdur zīrā řıĥĥat bir sermāyedür ki isterse anuñla ādemī đalāleti iħtiyār eyler ve isterse hidāyeti iħtiyār eyler (17) ve řıĥĥat bulduķdan řoñra Ĥudādan manşıb isterse tā anuñ iħtiyārı ziyāde ola zīrā manşıb daħı sermāyedür ki ādemī isterse anuñla (18) şer iħtiyār eyler ve isterse ĥayr iħtiyār eyler

ve meĥbet-i ķahr-ı Ĥaķķ derümem-i māziyye farķ-ı iħtiyār u sebab-i iħtiyār būdeest

ve ümem-i māziyye Ĥaķ Te‘ālā- (19) nuñ ķahrınıñ hūbūķı ve nüzülü farķ-ı iħtiyār olmuřdur ve *mehbet* mařdar-ı mīmī olursa ma‘nā budur ammā ism-i mekān olursa ma‘nā maĥall-i hūbūķ-ı (20) ķahr-ı ilāhī ve menzil-i nüzül ġāzab-ı Rabbānī [H32b] ümem-i māziyyede ařl keřret-i iħtiyār ve sebab-i iħtiyār olmuřdur ya‘nī bunlaruñ

¹⁷⁸ “Allah, bizi ve sizi tereddütten kurtarsın. Ve bizi ve sizi hayra ve doğruya eriştirsın.”

farṭ-ı ihtiyārı ve sebep-i ihtiyārı (21) Ḥaḳ Te‘ālānuñ ḳahrına maḥall gelmişdür dimeḳ olur

hergiz Fir‘avnı gürisne vü bīnevā kes nedīdeest

gör ki Fir‘avnı hergiz bir kimseye aç ve bī- (22) nevā ve muḥtāc görmemişdür pes ol bu ḳadar farṭ-ı ihtiyār ve sebep-i ihtiyār ile azgün oldı ḥattā rübūbiyyet da‘vāsı ḳıldı pes mehbiṭ-i ḳahr-ı (23) ilāhī oldı bundan mā‘idā ümem-i māziyyeden ne ḳadar maḥhūr var ise anlaruñ helākine sebep farṭ-ı ihtiyār ve esbāb-ı ihtiyār olmuşdur bundan (24) ḥişse bu oldu ki verā‘ ü taḳvāsı olmayan kimse ihtiyārdan ve esbāb-ı ihtiyārdan ḥazer itmek ve ḳanā’at yolına gitmek evlā vü elzemdür

(25) (212) Meşnevī

Evvelem ĩn cezr ü medd eztu resīd

Verne sākin būd ĩn baḥr ey Mecīd

ilāhī ve Seyyidī ve Mevlāyī ol bu baḥr-i derūnımuñ cezr ü meddi senden ve senüñ (26) hevāñdan irişdi yoḥsa benüm bu deryā-yı bāṭınım ey Mecīd ü Ḥamīd olan Ḥudā sākin idi ki benüm ḳalbimde ḥiç bir cānibe meyl ḳılmaḡa ḥiç bir ṭaleb (27) yoḡdur belki muḳallibü’l-ḳulüb velebsār ve muḥavvelü’l-aḥvāl vefekār sensin

(213) Meşnevī

Hem ezāncā ĩn tereddüd dādeyem

Bītereddüd kun merā hem ezkerem

(28) Ḥudāyā hem ol yirden ki sen baña bu tereddüd[i +H] virdüñ ve beni beynelemrin müteredd ü müteḥayyer olmaḳ mertebesine irgürdüñ ki isterim ki luṭf u keremden beni bītereddüd (29) eyle ve beni bu varṭa’-yı ḥayretten ḥalāş idüb cānumı in‘ām u iḥsānuñla ṭoyla

(214) Meşnevī

İbtılāem mīkuni āh elḡiyās

Ey zükür ezibtılāet çün inās

(30) Seyyidā ben za‘īfi ibtilā eylersin āh meded senden ey zükür u ricāl senüñ ibtilā vü imtiḥanuñdur inās gibidür pes luḫfuñdan bizi imtiḥān kılma (31) ve bizi kendü nefsimüze ve ihtiyārımıza bir an bile işmarlama belki hemīşe vekīlimiz sen olub bize ḫayırlu ve nāfi‘ olan ‘amelleri müyesser eyle

(215) Meşnevī

Tā be key (32) Īn ibtilā yā Rab mekun

Mezhebīem baḫş dehmezheb mekun

Bu ibtilā niceye dek yā Rabbi beni mübtelā eyleme baña bir mezheb baḫş eyle on mezheblü (33) eyleme mālīkū’l-mülekā ḡayrū’l-maḡzūb olan şırāṭ-ı müstaḫīme bizi hidāyet kıl sübül-i müteferriḫa ve ṭuruḫ-ı şeyṭāniyyede bizi perākende dil kılma ve ḫavāṭır-ı muḫtelife (34) ve efkār-ı mütenevvi‘a eyle ḫalbimüzi ḫayrān u perīşān eyleme belki bu cümleden senüñ rızā-yı şerīfūñe ve liḫāy-ı laṭīfūñe müşil olan ṭarıḫ-i müstaḫīmi (35) bize muvaffaḫ u müyesser eyle ḡāh ol cānibe ve ḡāh bu cānibe māyil olanlardan olmayavüz ve ḡāhī ḫalālete ve ḡāhī hidāyete ve ḡāhī dünyāya ve ḡāhī āḫirete ḫaşd (36) u ‘azīmet kılanlardan kılmayavüz

(216) Meşnevī

Üştürīyem lāḡarī vü püştürīş

Z’ihtiyār-ı hemçü pālānşekl-i ḫ’iş

Ey ḫavī vü ḫādir olan Ḥudā ben bir arka- (37) sı yāḡar lāḡar üstürüm ve kendümüñ pālānşekl olan ihtiyārından

(217) Meşnevī

Īn keḫāve geh şeved Īn sū girān

Ān keḫāve geh şeved ān sū keşān

Bu mānend (38) keḫāve olan ihtiyār ḡāh olur bu cānibe ağır u māyil olur ol keḫāve ḡāhī ol cānibe geçici olur *keḫāve* maḫfeye dirler filmeşel insān (39) bir üstür gibidür ve rüḫāniyyete ve dīn ü ṭā‘ate olan meyl bir keḫāve gibi nefsāniyye ve ḫalālet ü

maʿşiyete olan meyl [H33a] hem bir kejavê gibidür eger (40) ol cānibkırān ve şakīl olsa bu cānib hafīf olur ve eger bu cānibkırān olsa ol cānib hafīf olur kaçan bir devenüñ (41) yuki böyle nāhemvār olsa lābüdd ol deve öyle nāhemvār olan bāruñ altında püşt-i rīş ve lāgar olur kezalik ʿāqıl olan insan [P401a] (1) ve dağı bu güne bār nāhemvāruñ altında hasteditil olub naḥīf ü lāgar olur

(218) *Mesnevī*

Befken ezmen ḥıml-ı nāhemvārrā

Tā bübīnem ravza-yı ebrārrā

İlāhī benden (2) nāhemvār olan ḥımlı bırak tā kim ravza-yı ebrārı görem *ebrār* berrüñ cemʿidür aşḥāb şaḥbuñ cemʿi olduğu gibi *berr* muḥis ü muṭīʿ olan kimseye dirler (3) ve ebrārı *hummuʿl-muṭīʿüne ellezīne lāyūzuvēneʿz-zerre velā yefʿalūneʿş-şerre*¹⁷⁹ diyü taḥrīf eylemişdür ve *ebrāruñ ravzasmdan* murād maḳāmlarıdur pes taḳdīr-i (4) kelām böyle dimek olur ki Ḥudāyā bu nāhemvār olan bārı ve bu muḥallif olan iḥtiyārı benüm zuhrumdan āşağa bırak tā hafīfüʿl-ḥāz olam ve saña (5) kemāliyle tāʿat kılam ve yek dil ve yek cihet olan ebrāruñ mertebesini görem ve anlaruñ vāşıl olduğu maḳāma ben dağı vāşıl olam

(219) *Mesnevī*

Hemçü (6) ān Aşḥāb-ı Kehf ezbāg-ı cūd

Mīçerend eykāz nī bel hüm ruḳūd

Ol Aşḥāb-ı Kehf gibi ki cūd bağından otlayam iḳāzdan degil belki bunlar (7) ruḳūddur didüğüñ aḥvālden nitekim anlar ḥaḳḳında didüñ *ve taḥsebuhum eykāzen vehum ruḳūdun*¹⁸⁰ yaʿnī ol Aşḥāb-ı Kehf rāḳıd u nāyim olub ve kendülerüñ (8) tedbīr ü iḥtiyārı ḳaydından ḳurtulub senüñ bağı-ı cūduñdan otladıkları gibi ben dağı senüñ bağı-ı cūduñdan otlayam ve kendü vücūdum ḳaydından ḥalāş (9) olam

¹⁷⁹ “Onlar ki itaatkār olanlardır. Zerreye ne eziyet ederler ne de kötülük yaparlar.

¹⁸⁰ “Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın.” (Kehf 18/18)

(220) *Meşnevî*

Ḥufte bâşem beryemîn yâ beryesâr

Bernegerdem cüz çü gū bîḥtiyâr

Yemîn üzre veyâḥūd yesâr üzre ḥufte olam ya‘nî rûḥāniyyet ve diyānet (10) cānibi üzreistirāḥat kılam veyâḥūd beşeriyyet ü nefşāniyyet cānibine bîḥod ve bîḥtiyâr āsūde olam iḥtiyārsız gūy gibi olmadan ğayrı ṭolanmayam (11) belki senüñ çevġān [gibi -H] irādetüñde ve meydān-ı ḥükm ü taşarrufuñda bîḥtiyâr gūy gibi istediġüñ cānibe ġalṭān olam

(221) *Meşnevî*

Hem betaklīb-i tu tā zate'l-yemîn

Yā suy-ı (12) zate'ş-şimāl ey Rabb-i dīn

Ey Rabb-ı dīn hem senüñ taklībüñle zatü'l-yemīne dek yāḥud zatü'ş-şimāl ṭarafına meyl ü ḥareket kılam nitekim *ve nuḳallibuhum* (13) *zate'l-yemīni ve zate'ş-şimāl*¹⁸¹ mefhūmı üzre Aşḥāb-ı Kehfi ġāḥ zatü'l-yemīne ve ġāḥi zatü'ş-şimāle taklīb eyledük biz daḥı isterüz ki senüñ kehf-i (14) āmānında bîḥtiyâr olavuz ve bizi keyfemāyeşā dilediġüñ gibi ġāḥ rûḥāniyyet ṭarafına ġāḥi cismāniyyet ṭarafına ġāḥi āḥiret cānibine taklīb eylesin (15) nitekim Ḥabībüñ *Allāhumme lâtekileni ilānefsi ṭarfeta 'aynin velā aḳalle men zalike*¹⁸² buyurdu biz daḥı senüñ cenābuñ bu du‘āsı idemez ki bizi daḥı kendü nefsimize (16) ṭarfetü'l-‘aynda ve andan aḳl olan anda ḥavāle eylesen bu beytler sūre-yi Kehfde olan bu āyet-i kerīmeye işāret olur ḳālellāhu te‘ālā (17) fiḤaḳḳ Aşḥābü'l-Kehf *ve tahsebuhum eyḳāzen vehum ruḳūdun ve nuḳallibuhum*

¹⁸¹ “...Onları saġa sola çevirdik.” (Kehf 18/18)

¹⁸² “Allah’ım, beni göz açıp kapayıncaya kadar, hatta ondan daha az bir süre için bile olsa, nefsimi bırakma.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 147. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduġu belirtilmiştir.]

*zāte'l-yemīni ve zāte'ş-şimāl*¹⁸³ bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri cild-i evvelde *vezīr hikāyesinde* mürür (18) eyledi anda taleb olına

[H33b] (222) *Meşnevī*

Şad hezārān sāl būdem dermaṭār

Hemçü zerrāt-ı hevā bīḥtiyār

Şad hezārān sāl maṭārda oldum hevānuñ zerreleri gibi (19) ihtiyārsuz oldum ya'nī bu 'ālem-i şehādete gelmezden ve bu dām-ı tene giriftār olmazdan evvel 'ālem-i ervāḥuñ cevelāngāhında zerrāt-ı hevā gibi bīḥtiyār¹⁸⁴ pervāzda oldum (20) ve senüñ [ḥavl ü +H]kuvvetüñle seyr ü ḥareket kıldum

(223) *Meşnevī*

Ger ferāmūşem şudest ān vaḳt u ḥāl

Yādgārem hest derḥ'āb irtihāl

Ol vaḳt ü ḥāl egerçi banā ferāmuş (21) olmuşdur baña ḥ'ābından irtihāl eylemek yādgār oldı ya'nī egerçi ol 'ālem-i ervāḥda olan vaḳt ü ḥāl ḥālā baña bu cism mertebisinde ferāmuş oldıysa (22) baña ālem-i ḥ'ābda irtihāl eylemek andan yādgār ve nümünedür

(224) *Meşnevī*

Mīrehem z'īn çārmīḥ-i çārşāḥ

Mīçehem dermesraḥ-ı cān z'īn münāḥ

Bu çārşāḥ olan (23) çārmīḥden ḳurtulurum bu münāḥdan cān mesraḥına şıçrarum ya'nī her şeb bu çār 'unşuruñ çārmīḥinden ḳurtulurum bu münāḥṭabi'atden cān mer'āsına şıçrarum (24) *münāḥ* aşlında deve çekecek yire dirler bunda maḳām-ı ṭabi'āt murād olur *mesraḥ* mer'āya dirler

¹⁸³ “Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik.” (Kehf 18/18)

¹⁸⁴ bīḥtiyār: ihtiyarsuz H

(225) Meşnevî

Şîr-i ân eyyâm-ı mâzihâ-yı ħod

Mîçişim ezdâye-yi (25) ħ'âb ey Şamed

Kendümüñ ol mâzî olan eyyâmımuñ şîrini ey Şamed dâye-yi ħ'âbdan tatarım ya'nî ey aħad ü şamed olan pādşāh ol 'ālem-i ervāħda (26) kendümüñ geĉen günlerimüñ şîrini ve lezzetini ħ'âb dâyesinden t'ā'am olurım ve ol eyyâm-ı güzeştede olan lezzetleri ve çāşnileri ħālā 'ālem-i ħ'âbda (27) bulurım ve 'ālemi ħ'âbda her ne 'amel kılsam bîih̄tiyār kıılırım ĉünküm bu dünyā daħı ħilm-i nāyim gibidür isterim ki bunda daħı bîih̄tiyār olam ve hemîşe senüñ (28) irâdet ü ih̄tiyāruñla seyr ü ħareket kılam

(226) Meşnevî

Cümle 'ālem z'ih̄tiyār u hest-i ħod

Mîgirîzed derser-i sermest-i ħod

Eger nefsu'l-emre nazar olınsa cemî'-i 'ālem ehli (29) kendünüñ vücudı kaydından ve ih̄tiyārı dāmından kendünüñ sermest olması ve bîħod ve bîih̄tiyār kalması tarafına kaçır

(227) Meşnevî

Tā demî ezhūşyārî(30) vārehend

Neng-i ħamr u zemr berħod mînehend

Tā bir dem hūşyārlıktan ĉurtulalar kendülerinüñ üzerine ħamr u zemr nengi ĉorlar ya'nî ħamr içmege ve düdük (31) ü nāy çalmak 'aybını kendülere ĉorlar ve beynennās bu ħāletlerle ma'yüb u mezmüm olmağa rāzı olurlar tā kim bir dem huşyārluĉ kaydından ĉurtulalar ve bîħodluĉ (32) ve bîih̄tiyārluĉ lezzetini bulalar

(228) Meşnevî

Cümle dāniste ki in hestî faħest

Fıkr ü zıkr-i ih̄tiyārî dūzaħest

Zîrâ bu cümle nâs bunı bilmişdür ki bu mecâzî (33) olan varlık faḥdur ihtiyâra mensûb olan fikr ü zîkr filmeşel dūzaḥdur yaʿnî ihtiyâra mensûb olan fikrden ve zîkrden ḥalk muẗtarib (34) ü müteʿallim olurlar pes bu fikr ü zîkr-i ihtiyârî filmeşel dūzaḥ gibi olur çünkim bâḥod olmadan ve ḳayd-ı ihtiyârla muḳayyed ḳılmadan bu ḥalk-ı ʿalem (35) ʿazâb-ı [elîm +H] görürler

(229) Meşnevî

Mîgirîzend ezḥodî derbîḥodî

Yâ bemeştî yâ beşuḡl ey mühtedî

Âḥirü'l-emr bâḥod olmaḳ mertebesinde bîḥodluk ve bîihtiyârluk (36) cānibine ḳaçarlar yâ mestlüge veyâ bir kâr u ʿamele şuḡl itmekle [H34a] [yaʿnî +H] ey mühtedî olan kimse bu ḥalk-ı ʿalem bâḥod olmada ve dām-ı ihtiyâr içre ḳılmada görür- (37) ler ki ʿazîm elem ü ıztırâb vardur pes yâ mest olmaḡa veyâḥūd bir kâra iştiḡâl ḳılmaḡa kendüleri unutmak veyâḥūd olmaḳ mertebesine (38) ḳaçarlar bîḥod olmadan öturi yâ benglük yirler veyâḥūd şarâb içerler velîkin bu mestlük ve bu güne ḥodluk izn-i Ḥaḳḳla olmaduḡiçün maḳbûl degildür (39) anuñçün ol ḥâlet içre rûḥ bâkî ḳalmayub yine kendü meziline ʿavdet eyler

(230) Meşnevî

Nefsrâ zʿân nistî vāmîkeşî

Zʿân ki bîfermnân şud ender bîḥeşî

(40) Elḥâşıl nefsi ol nîstlükden girü çekersin zîrâ ki bîḥüşluk içre bîfermân gitdi yaʿnî yâ bengle veyâ ḥamr veyâḥūd zemrle veyâḥūd bunlara beñzer (41) bir emrle kendüni birkaç sâʿat nîst ü bîḥod ḳılasın ve bîihtiyar ve bîḥüş olasın nefsi ol yoḳlukdan girü veyâ ḥodluk [P401b] (1) ve ḥüşyârluk menziline çekersin zîrâ ki nefis bîḥüşluk ʿalemine bîfermân-ı ilâhî gitmiş ve ol bîḥodluḡı ve sermestlüḡi evvel kendüsi ihtiyâr itmişdür pes (2) bâḥodluk cinsinden ḳurtulmaḡa ve vücûdı mecâzî ḳaydından ḥalâş olmaḡa izn-i ilâhî olmayınca ḳâdir olamaz ve mücerred bu güne

keyfiyyāt ve ba‘zı esbāb u ālāt vāsıta- (3) sıyla zindān-ı ṭabī‘atden ve kayd-ı beşeriyetden ḥurūc kılamaz ve necāt bulamaz

(231) Meşnevî

Leyse li'l-cinni velâ li'l-insi an

Tenfuzū min ḥabsu aḳṭāri'z-zaman

Cin için (4) ve daḥı insān için yokdur zamānuñ aḳṭārından ya‘nî kenārınuñ cinsinden nüfūz u ḥurūc yokdur sūre-yi Raḥmanda olan āyete işāretdür tefsîri cild-i evvel- (5) de *dāstan-ı pîr-i çengîde* mürûr itdi anda ṭaleb olına

(232) Meşnevî

Lâ nufūz illâ bisultāni'l-hudâ

Min tecāvîfi's-semāvāti'l-'ulâ

Semāvāt-i 'ulâ tecāvîfinden (6) bir kimseye nüfūz yokdur illâ hidāyet sultāni ile ya‘nî āsmān-ı bülendüñ ortalarından bir kimse ḥurūc itmege ḳādir degildür illâ hidāyet-i ilāhî ḳuvvetiyle (7) ve ḳuvvet-i Rabbānî vāsıtasıyla

(233) Meşnevî

Lâ hüdâ illâ bisultānin yaḳî

Minḥırâsi's-şühüb-i rûhe'l-muttaḳî

Hüdâ yokdur meger şol sultānla ki muttaḳīnuñ rûḥını (8) şühübüñ ḥırāsından ḥıfz eyler *yaḳî* fi'l-i muzāri'dür veḳâ yaḳīden yaḥfuz ma'nāsına i'rābdan maḥalli mecrûr şifâtıdır sultānuñ *ḥurās* zamm-ı ḥâ-yı (9) mühmele ile ḥārisüñ cem'idür aşlında teşdîd iledür vezn için taḥfif ile okınur *şühüb* şihābuñ cem'idür *şihāb* recm-i şeyāṭīn için (10) remy olınan necme dirler ḥurāsuñ şühbe izāfeti beyānınadur *rûhe'l-muttaḳî* yaḳî lafzınuñ mef'ûlüdür ve bu taḳdîr üzre ma'nâ şühüb sâḳıbınuñ ḥārislerinden (11) aşlâ bir āḥid için hidāyet ü maṭlûba vuşlat yokdur illâ muttaḳīnuñ rûḥını ḥıfz eyleyen sultān sebebiyle *minḥırâsda* ḥarf-i cerr hüdāya mütac'allıḳ olub rûhe'l- (12) muttaḳî hüdāya mef'ûl olsa hem veḥdür bu veḥ üzere

takdîr-i kelâm *lâ hidāyete lirūhi'l-muttaḳî mine'l-ḥurrās elleti hiye'ş-şuhubbu'z-zāhiretu illā bimū'āveneti sulṭānın* (13) *ḥāfızın*¹⁸⁵ demek olur ya'ni muttakî olanların rûhına şühüb-i şâkıbuñ ḥârislerinden ötüri tecāvîf-i semâdan nüfûz idüb 'âlem-i ervāḥa ve melekût-ı semāya (14) vâsıl olmağa hidāyet yokdur illā kulli şey'in kayyumiyetle ḥıfz eyleyen sulṭān sebebiyle demek olur [H34b] gör ki ervāḥ-ı ḥabîse sulṭān-ı ilāhî olmayan āsmāna 'urûc (15) eylemege kaçd iderler bir feḥvâyı *ve yuḳzefüne minkulli cānib duḥūran ve lehum 'azābun vāşibu*¹⁸⁶ şihāb-ı şâkıb anları ḥāke mülâşık ü mülāzib eyler pes bir eḥād (16) bilāizn-i sulṭān-ı vākî aña şu'ud u 'urūca ve andan nüfûz u ḥurūca ḳādir degildür illā anuñ izn ü irādetiyle pes bir kimse daḥı kendü mertebe-yi beşeriyye (17) ḳuyūd-ı cismāniyyesinden nüfûz u ḥurūc idüb āsmān-ı rûḥāniyyete 'urūc ḳılmağa ve vücūd ḳaydından ḥalāş olmağa ḳādir olmaz illā Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinüñ (18) izn ü irādetiyle

(234) Meşnevî

Hîç kesrâ tâ negerded ü fenâ

Nîst reh derbārgāh-ı kibriyâ

Hîç kimseye tâ kim ol kimseye fenâ olmaya bārgāh-ı Kibriyāya yol yokdur (19) ya'ni bārgāh-ı Ḥazret-i Ḥaḳḳa hîç bir kimse için yol yokdur tâ ol kimse fenâ olmaya hemāndem ki ol kimse fānî ola bārgāh-ı Kibriyāya anuñcün yol olur

(20) (235) Meşnevî

Çîst mi'râc-ı felek in nîstî

'Aşıkānrâ mezheb ü dîn nîstî

Feleküñ mi'râcı nedür yoḳlukdur 'aşıklarunñ mezheb ü dîni yoḳluk (21) ve fenâdur ya'ni felek-i ma'nāya âlet-i 'urūc u nerdbān nedür dirseñ bu fenā-yı vücūd-ı mecāzîdür ki bilkülliyye kendünden geçmek ve bîḥodluk şarābını (22) içmekdür

¹⁸⁵ "Sultan ve koruyucu olanın (Allah'ın) yardımı olmasaydı; görünür bir şihap (kayan yıldız gibi) olan müttakilerin bekçi olan ruhları hidayete erişemezdi."

¹⁸⁶ "Her taraftan taşlanırlar. Kovulup atılırlar ve onlar için sürekli bir azap vardır." (Sâffât 37/8-9)

‘aşıkıların mezhebi ve dīni hemān kendülerini maḥv u fānī kılmak ve ḥodbīn ü ḥodre’y olmadan ve enānetiyle ittişāf kılmadan pāk (23) u berī olmaḥdur ve bu fenānuñ şerḥ ü beyānını **Ṭarīkatnāmenüñ** onuncu bābında ikinci derecesinde mezkūr u mestūr olmaḥdur anda ṭaleb olına

(236) Meşnevī

Püstīn ü çārık āmed ezniyāz

Derṭarīk-i ‘aşk-ı miḥrāb-ı Ayāz

‘Aşk ṭarīkinde niyāz cihetinden Ayāzuñ miḥrābı püstīn ü çārık (24) geldi ya‘nī Ayāz ibtidā-yı ḥālinde olan püstīn ü çārıkı Sulṭān Maḥmūduñ ‘aşkı yolında miḥrāb kıldı niyāzmendlük cihetinden ki her gün varub (25) püstīni ve çārıkını görüb ibtidā-yı ḥālini bilüb kibr ü ‘ucbdan berī olurdu kezalik ḥākle nuṭfe püstīn ü çārık gibidür Ayāzsiret olan (26) ‘aşıkıların ṭarīk-i ‘aşk-ı ilāhīde niyāz cihetinden bu mānend-i çārık u püstīn olan ḥāk ü nuṭfe miḥrābı geldi bu ‘aşıklar hem her dem ḥāk (27) ü nuṭfeyi nazarlarından devr itmezler ve anları gördükçe kendü aşllarını bilüb ve bīvücūd olduklarını görüb girü enāniyyet semtine gitmezler

(237) Meşnevī

Gerçi ü (28) ḥod ü şāhrā maḥbūb būd

Zāhir ü bāṭın laṭīf ü ḥūb būd

Egerçi ḥod ol Ayāz şāhuñ maḥbūbı idi zāhir ü bāṭını anuñ luṭf u ḥūb (29) idi

(238) Meşnevī

Geşte bīkibr ü riyā vü kīneyī

Ḥüsn-i sulṭānrā ruḥeş āyīneyī

Ol Ayāz bīkibr ve bīriyā ve bīkīne olmuş ḥüsn-i sulṭāna anuñ yüzi bir āyine (30) olmuş idi

(239) Meşnevī

Çünkü ezhestī-yi ḥod ü dūr şud

Müntehā-yı kār-ı ū Maḥmūd şud

Çünkü kendü varluğundan ḥod olduruldu anuñ kārınuñ (31) müntehāsı Maḥmūd oldu Ayāzıñ kışşası mufaşşıl u meşrūḥ cild-i ḥāmisüñ o āḥirine qarīb mürūr eylemişdür anda taleb olına bunda Ayāzdan murād (32) mertebe-yi maḥbūbiyyete iren velīler olur egerçi her bir velī padşāh-ı ḥaḳīḳinüñ maḥbūbı oldu zāhirī ve bāḫinī laṭīf ü ḥüb oldu velīkin her (33) birisi [H35a] bīkibr ve bīriyā ve bīkīne olmuş ve anuñ rüy-ı cānı sulṭān-ı ḥaḳīḳate bir laṭīf āyine gelmişdür ve sulṭān-ı ḥaḳīḳat anuñ mir'āt (34) vechinde evşāf u āşār ile tecellī kılmışdur çünkü kendü varluğundan ol maḥbūb-ı ilāhī olan velī dūr oldu anuñ cümle kārınuñ müntehāsı maḥmūd (35) u memdūḥ oldu nitekim Ayāzuñ kārınuñ nihāyeti maḳām-ı Maḥmūd oldu ve şāh Maḥmūd anı kendü maḳāmına iclās kıldı kezalik veliyy-i kāmil daḥı mertebe-yi (36) maḥbūbiyyette irdükden şoñra anuñ müntehā-yı kārı maḳām-ı Maḥmūd olur

(240) Mesnevī

Z'ān ḳavīter būd temkīn-i Ayāz

Ki zihāvf-ı kibr kerdī iḥtirāz

Ayāzuñ (37) temkīn ü sebātı ol manşib u mālā maḡrūr ve mu'ceb olmadan ḳavīrek idi ki kibr ḥavfından ol iḥtirāz idi ve kibr ü 'acebden iḥtirāz (38) eyledügiçin her gün pūstīn ü çarıḳına nazār itmek gibiydi Ayāzuñ temkīni bundan ḳavī ve mertebesi bundan 'ālī idi

(241) Mesnevī

Ū mühezzeb geşte būd (39) u āmede

Kibrra vü nefsrā gerden zede

Zīrā ol Ayāz aḥlāḳ-ı zemīmeden bilkülliyye pāk u mühezzeb olmuş idi ve gelmiş kibr ü riyānuñ (41) ve nefs-i pürdeḡānuñ boynunu urmuş idi pes Ayāz bu güne kār u niyāzı çünkü kendünüñ mertebesi bundan a'lādur niçün [P402a] (1) eylerdi dirseñ cevāb buyurub dirler

(242) Meşnevî

Yâ pey-i ta'lim mîkerd ân hîyel

Yâ berây-ı hikmetî dūr ezvecel

Ayâz bu hîle vü kârı yâ ta'limden ötüri eyledi (2) yâhud havf u hazerden dūr bir hikmet için eyledi ya'nî Ayâz her gün çarık u püstîne nazar itmek hîlesini yâ berây-ı ta'lim-i enâm itmiş (3) ola veyâhūd kibr ü gurūr havfindan dūr bir hikmet-i hafiyeye için itmiş ola

(243) Meşnevî

Yâ ki dîd-i çarîkeş z'ân şud pesend

K'ez nesîm-i nîstî hestîst bend

(4) Yâhud aña çarıkı görmek andan ötüri maqbûl ü pesend ola ki yokluk nesîminden varluk benddür ya'nî aña çarık u püstîne her gün nazar itmek anuñçün (5) maqbûl oldu ki fenâ vü faqr-i haķîķî nesîminden bu vücūd-ı mecâzî bir bend gibidür pes her gün ol çarık u püstîne nazar itmegi severdi

(244) Meşnevî

Tâ güşâyed daħme (6) k'ân bernîstîst

Tâ biyâbed ân nesîm-i 'ayş u zîst

Tâ şol daħme açıla ki ol daħme yokluk üzredür tâ kim ol 'ayşuñ ve zîstüñ (7) nesîmini bulâ *daħme* egerçi qabr üzre binâ olınan hâneye ve qabre daħı didiler velîkin her defîne üzre binâ olınan hâneye ve defîne ma'nâsına hem isti'mâl (9) eylediler bunda defîne ma'nâsı murâd olur ve *defîne*den murâd hem vücūd-ı Haķķānî ve esrâr-ı Rabbānî defînesi olur ve takdîr-i kelâm böyle dimek olur ki Ayâz (10) her gün çarık u püstîne nazar eylemege mülâzemet kıılır ve aña râğb olurdı tâ kim şol defîne aña fetħ ola ki ol defîne yoklukdadur çünkim ol yokluk (11) üzre vüzu' olınan defîneyi bula tâ ol 'ayş-ı ebedî ve zindegānî-yi sermedî nesîmi bula ve hemîşe râhata vâşıl ola

(245) Meşnevî

Mülk ü māl u aṭlas (12) *īn merḥale*

Hest bercān-ı sebükrev silsile

[H35b] *īn merḥale*den murād bu dünyādur ya‘nī dünyānuñ mülk ü māl ve aṭlası ve libāsı ve devlet ü iḳbālī (13) sebükrev olan cānuñ üzerine silsiledür ya‘nī sebükrev olan cānuñ ve ṭarīḳ-i ilāhīde tīzrev olan şāhib-i ‘irfānuñ gerdeni üzre (14) bir ḳayd u silsile gibidür bir sālīk mādemki bu silsileyi gerden cānibinden dūr itmeye şahrā-yı ḥaḳīḳat cānibine gitmege ḳādir olamaz

(246) Meşnevî

Silsile-yi zerrīn (15) *bedīd ü ḡarra geşt*

Mānd dersūrāḡ-ı çāhī cān zideşt

Bu merḥalenüñ ehli silsile-yi zerrīni gördi ve maḡrūr oldı bir çāhuñ sūrāḡında (16) cān deştinden ḳaldı ya‘nī bir sālīḳ mādāmki gerden cānından [bu silsileyi -H] dūr itmeye şahrā-yı ḥaḳīḳat cānibine gitmege ḳādir olamaz zīrā zerrīn (17) olan silsileyi gördükde maḡrūr olur ve bu merḥale-yi dünyānuñ zīb ü zīverine aldanur pes cān deşt-i rūḡānī ve şahrā-yı ḥaḳḳānīnūñ seyrinden (18) bir ḳuyu delüḡi içre ḳalur bu ‘ālem-i ṭabī‘atde cānuñ ḳalması bir sūrāḡ-ı çāh içre ḳalmaḡ gibidür ve cāh u manşiba hem mübtelā olması bir sūrāḡ çāha (19) düşüb anda ḳalmaḡ ve bir laṭīf şahrānuñ seyrinden maḡrūr olmaḡ gibidür

(247) Meşnevî

Şūreteş cennet bema‘nā dūzaḡī

Ef‘i-yi pürzehr ü naḳşeş gülrūḡī

(20) Bu merḥale-yi dünyānuñ şūreti filmeşel cennet-i velī ma‘nāda bir dūzaḡ ma‘nāda bir pürzehr ef‘ī ve anuñ naḳşı bir gülrūḡdur bu şūretā cennet (21) ve ma‘nāda dūzaḡ gibi olan cihāna göñül baḡlama ve biḡasebi‘l-ma‘nā mār ve

biḥasebi'ş-şüret pürnaqş ve nigār olan dünyāya zinhār dil virme (22) ki anuñ nūşı ma'nāda nīşdür ki 'āriflerden biri bu beytleri bu maḥalle münāsib ḥüb dimişdür

Beyt

Dil dercihān mebend ki yārīst bīvefā

(23) *Cāmīst bīşarāb ü şarābīst bīşafā*

Nūşış meçeş ki zi her āfā'īst der'aqab

Ḥumreş meḥor ki renc-i ḥumārīst derkaḫā¹⁸⁷

(248) Meşnevī

Gerçi mü'minrā saḫar nedhed zarar

Līk hem bihter buved z'āncā güzer

Egerçi mü'mine saḫar zarar viremez līkin ol yerden güzer eylemek mü'mine evlā (24) ve bihterdür ya'ni bu dünyā ki ma'nāda dūzaḫ gibidür mü'min ü müttakī olan kimseye bu dünyā ve māfihānuñ aşlā zarar u ziyānı olamaz

(249) Meşnevī

Gerçi dūzaḫ (25) dūr dāred zūnikāl

Līk cennet bih verā fīkülli ḫāl

Egerçi dūzāḫ mü'minden nikāl ü 'azābı dūr tutar līkin cemī'-i ḫālde aña cennet eyüdü (26) ya'nī dūzaḫ mü'min ü müttakī olan kimseden nikāl ü 'azābı dūr tutduğı gibi dünyā hem mekr ü zarar ol mü'min ü müttakīden dūr tutar velīkin (27) mü'mine lāyık olan andan güzer kılmakdur ve her ḫālde ol mü'mine cennet mülki evlā ve bihterdür

Beyt¹⁸⁸

Da'ī'l-fuvāde 'ani'd-dunyā ve ziynetehā

Feşavfuvhā (28) kederun velvaşlu hicrān

¹⁸⁷ "Ey gönül, vefasız yar olan dünyaya bağlanma. Onun kadehi şarabsız, şarabı da safasızdır. Her eşek sıpasının sidiğini mey diye içme , o mey sadece baş ağrıtır."

¹⁸⁸ Rubā'ī P

Ve kullu ḥazzin lāṣebāta lehu

Feinne ma‘nāhu fittahḳīki fuḳdān¹⁸⁹

(250) Meṣnevī

Elḥazer ey nāḳīsān z’īn gülruḥī

Ki begāh-i ṣoḥbet (30) āmed dūzahī

Ey nāḳışlar bu gülruḥdan ḥazer eyleñ ki ṣoḥbet vaḳtinde bir dūzah geldi ya‘nī nāḳışātü’l-‘aḳl olan ehl-i dūnyā bu bir gülruḥ maḥbūbı (31) gibi olan dūnyādan begāyet ḥazer eyleñ ki aña muḳārenet ü mülākāt vaḳtinde ol bir dūzah geldi ve anuñ ḳavli biḥasebi’z-zāhir muḍḥik ve fi‘li mubkī (32) oldı kemā ḳāle *ilā nūriyyun minlisāni’d-dunyā naṣīḥaten li ehliḥā⁹⁰*

Rubā‘ī

Hiye’d-dunya teḳūlu bimul-i fiḥā

Ḥezāri hezāri minbaṣṣī ve fetekī

(33) Felā yeḡurrukum ṭūlu ibtisāmī

Feḳavli muḍḥikun velfi‘lu mubki⁹¹

ve dūnyānuñ ṣuretā naḳṣ u zīverle bir gülruḥ ‘arūs ve bāṭında ve ḥīn-i ṣoḥbetde bir ziṣt ü ‘ubūs dīvsīret olduḡını ta‘līm eylemeden ötüri [H36a] ve bu ḥikāyet-i ḡarībeyi irād idüb buyururlar

Ḥikāyet-i ān ḡulām-ı Hindū ki beḤudāvendzāde-yi ḥod pinhān hevā āverde būd

(35) Bu sūrḥ-ı ṣerīf ve bu beyān-ı laṭīf ol Hindū ve ḡulāmınuñ ḥikāyetidür ki kendü efendisiniñ duḡterine nihānī maḥabbet göstermiş idi

¹⁸⁹ “Gönlü dūnyadan ve dūnya ziyetlerinden temizle. Onun safāsı bir keder ve her visali bir hicrandır. Ādeme her hazzın kalıcılıḡı yoktur. Onun manası tahkikte kayıptır.” [Bustī’nin Kasīde-i Nūniyye isimli kasīdesinin 4 ve 2 numaralı beytlerinden oluşmaktadır.]

¹⁹⁰ “Sadece dūnya lisanından onun ehline nasihat olan bir nurlu (şey yok.)”

¹⁹¹ “O dūnya ki, içindeki herşeyiyle söyler. Dikkat dikkat, yakalayışından ve kahrından ḡülüşümün ḡüzelliḡi sizi aldatmasın. Sözlerim ḡüldürse de hareketim ağlatır.” [Ebul Ferec esSavī’nin “Mersiyetu Fāhru’d-Devle” isimli eserinde geçmektedir. Buradaki metinde, üçüncü mısradaki yer alan “ṭūlu” ifadesi yerine “ḥusnu” geçmektedir.]

çün duhter- (36) rā bāmehterzāde-yi ‘ağd kerdend gulām haber yāft rencūr şud ve mīgudāht

çünkü ol duhteri bir mehterzādeye ‘ağd eylediler ol gulām vāki‘ olan (36) ‘ağd u nikāhdan haber buldı ziyāde eleminden rencūr oldı ve nār-ı fürkatden eridi ve naḥīf ü lāğar oldı

ve hīç ṭabīb ‘illet-i ūrā dernemī- (37) yāft

ve hīç bir ṭabīb ol gulāmuñ ‘illet ü marazını bulamadı ve bilemedi

ve ūrā zehreyī güften nī

ve ol gulāma kendü derdini bir (38) kimseye dimeklüğe zehre vü ṭākat yoğ idi nitekim nazm-ı şerīfde beyān buyururlar

(251) Meşnevī

Ḥāceyīrā būd Hindū bendeyī

Perverīde kerde ūrā zindeyī

(39) Bir ḥācenüñ Hindū bir gulāmı var idi beslemiş anı bir zinde eylemiş idi bu mışra *ān ḥāce ān benderā perverīde vü zinde-yi kerde būd* taqdīrinde olur (40) ve ol bendeyi ne ile zinde idigüne bu beytlerle işāret idüb dir

(252) Meşnevī

‘ilm ü ādābeş tamām āmūhte

Derdileş şem‘-i hüner efrūhte

Ḥāce āna (41) ‘ilm ü ādābı tamām öğretmiş ol ‘ālemüñ qalbinde hüner şem‘ini şu‘lelendürmüş idi

(253) Meşnevī

Perverīdeş ezṭufūliyyet benāz

Derkenār-ı luṭf ān ikrāmsāz

[P402b] (1) Ol ikramsāz luṭf kenārında nāz ile ṭufūliyyet zamānından beri ol ḡulamı beslemiş idi ve küçük iken anı alub nāz ve na‘īm ile luṭf (2) u ihsān kucağından ol ikrām u in‘ām şāhibi ḥ‘āce anı terbiye kılmış idi

(254) Meşnevī

Būd hem in ḥ‘ācerā hoş duḡterī

Sīmendāmī (3) *geşī hoş gevherī*

Bu ḥ‘ācenūñ hem bir hoş ve mähveş bir duḡterı var idi bir sīmendām bir geş bir hoş gevher idi *geş* kāf-ı Fārisinūñ fethasıyla ḥūb u nāzik ma‘nāsınadır

(255) Meşnevī

Çün mürāhık geşt duḡter ṭālibān

Bez̄l mīkerdend kābīn-i girān

Çünkü duḡter mürāhık oldu (4) ya‘nī ḡadd-i bulūḡa qarīb geldi anūñ ṭālibleri anūñçün kābīn-i girān bez̄l eylediler ve çok māl u rızık virdiler

(256) Meşnevī

Mīresīdeş ezsuy-ı her mihterī

(5) *Behr-i duḡter dembedem ḥ‘āzeḡerī*

Her bir mihterūñ cānibinden ol duḡterūñ pederine dembedem ol duḡterden ötüri bir ḥ‘āzeḡer irişürdi *ḥ‘āzeḡer* (6) kız dileyici ma‘nāsınadır ya‘nī her dem ol duḡter nīk gevherden ötüri aḡniyā tarafından kız görücü niçe kimseler gelürler ve anı ṭaleb kıılurlardı¹⁹²

(257) Meşnevī

Güft (7) *ḥ‘āce mālṛā nebved sebāt*

Rūz āyed şeb reved ender cihāt

Ḥ‘āce çünkü aḡniyā tarafından kendü duḡterine bu kadar ṭālib gördi anlara (8) meyl itmeyüb didi mālūñ sebātı yokdur zīrā māl gündüz gelür gece cihāt içre gider

¹⁹² kıılurlardı: kıılurlar idi H

ya‘nī māla devām u şebāt yoqdur farzā bir gün gelür (9) cem‘ olur ve ol gice hem bu eṭrāf u cihāt içre aña yā bir āfet irişmekle veyāḥūd anı bir ḥarāmī almaqla zāyī‘ olur gider pes ‘ākil olan (10) kimselerüñ ḳatında ol ḳıymet ü i‘tibār ṭutmaz

(258) Meşnevī

Ḥüsn-i şüret hem nedāred i‘tibār

Ki şeved ruḥ zerd ezyek zaḥm-ı ḥār

Ḥüsn-i şüret hem i‘tibār (11) ṭutmaz zīrā ruḥ bir zaḥm-ı ḥārdan zerd olur ya‘nī dāmāduñ aḥsen şüretde olması hem ‘indel‘aḳl maḳbül u mu‘teber degildür zīrā ruḥ-ı gülgün bir ḥār (12) zaḥmından kābildür ki [H36b] zerd olur ve ḥüsn-i şüret ḥār-ı miḥnetle zevāl bulur

(259) Meşnevī

Sehl bāşed nīzmihterzādegī

Ki buved ḡarra bemāl u bāregī

Mihterzāde- (13) lük daḥı sehl ü bīi‘tibār olur ki ol mihterzāde māla ve maḳbül-i esbe maḡrūr olur *bāregī* rā-yı mühmelenüñ fetḫiyle eyü ata dirler ya‘nī ḡanī oḒlı (14) olmaḒa hem i‘tibār yoqdur ki ol esb ü māla maḡrūr ola ve esb ü māl elinden gitdükdən şoñra bīhüner ḳala

(260) Meşnevī

Ey besā mihterbeçe k’ezşür u şer

(15) *Şud zifi‘l-i zişt ḥod neng-i peder*

Ey çoḳ mihter oḒlı ki şür u şerden kendünüñ zişt olan fi‘linden neng-i peder oldu ya‘nī (16) bir devletlü oḒlı olmaḒa hem i‘tibār yoqdur zīrā çoḳ devletlü oḒlı vardur ki şür u şerden kendünüñ zişt olan fi‘linden bābāsına (17) ‘ār oldu ve pederi andan ‘ārlandı ve ma‘yüb oldu

(261) Meşnevī

Pürhünerrā nīz eger bāşed nefīs

Kemperest ü 'İbretigâr ezbilîs

Pürhüner olan (18) dāmāda hem eger anuñ hüneri nefîs ise de ıapma ya'nî aña meyl itme ve iblîsden bir 'ibret tut ki bu kadar 'aql u hüner şāhibi iken gör (19) niçe merdūd oldu ve ne hālete giriftār geldi *kemperest* egerçi az ıap dimekdür ammā perest ma'nāsına isti'māl olunmuş

(262) Mesnevî

'İlm bûdeş (20) çün nebûdeş 'aşk-ı dîn

Û nedîd azÂdem illā naqş-ı tîn

Egerçi iblîse 'ilm ü hüner var idi çünkim aña 'aşk-ı dîn olmadı ol (21) iblîs Âdem Hâzetlerinden görmedi illā naqş-ı tîn i ya'nî dîn ve yaqîn 'aşkı olmaduğundan ötüri ol iblîs Âdem hünerlerinüñ dînini (22) ve yaqînini görmedi belki hemân tînden terkîb olan cesedinüñ naqşını gördi

(263) Mesnevî

Gerçi dānî diqqat-i 'ilm ey emîn

Z'ant negşāyed dü (23) dīde-y gaybbîn

Ey emîn egerçi 'ilmüñ diqqatini bilürsin lâkin andan saña iki gayb görici göz güşāde olmaz ya'nî ey 'ulûm-ı resmiyye- (24) de emîn ve fuhûm-ı 'akliyyede metîn olan 'âlim egerçi 'ilm-i rüsümüñ diqqatini berveç-i kemāl bilesin ve 'ulûm-ı resmiyyede müdekkik ü müşākif ola- (25) sın velîkin ol diqqatbîn olmadan ve bu 'ulûm-ı zāhireye gūşış kılmadan senüñ iki gayb görici gözlerüñ güşāde olmaz ve saña ol (26) taḥkîk ü tedkîkden nūrāniyyet gelmez senüñ ḳalb gözlerüñüñ güşāde olması 'ilm-i dīnden ve nūr-ı yaqīnden olur eger başar-ı başîretüñ ve dīde-yi (27) serîretüñ güşāde olmak ister iseñ 'ilm-i dīne sa'y ḳıl ve 'ilmüñle 'āmil ol tā kim her şey'üñ ḫaḳîkatini dīde-yi gaybbînle görmege ḳādir (28) olasın

(264) Mesnevî

Û nebîned gayr-i destārî vü riş

Ezmu‘arrif pürsid ezbiş ü kemiş

Ol bîbaşiret olan ‘âlim bir destâr ve rîş- (29) den gayrı görmez ol ziyâdelügi ve noqşânı mu‘arrifden su’âl eyler bu beyt-i şerîfde¹⁹³ muhâtabdan gâyibe iltifât olunmuşdur ve ‘âlimüñ (30) ki başar-ı başireti ve dîde-yi serîreti güşâde olmaya ol cübbe vü destâr ve rîş ü sebletten gayrı bir nesne görmez eger anuñ huzûrına (31) bir mülebbes ü müşekkel kimse gelse anuñ hâlini ve sırr-ı bâlini ve ziyâdeligüni ve noqşânını bilemeyüb lâbüdd anı bir mu‘arrifden şorar belki kendü nefsinüñ (32) dañı ziyâdeligüni ve noqşânını bilemeyüb bir mu‘arrifden su’âl eyler eger ol mu‘arrif aña kendü noqşânından haber virmeyüb sen bir fâzıl u kâmil (33) kimsesün dise hem i’timâd eyler hâşıl-ı kelâm kendü hâlini kendü bilmeyüb gayrılarıñ ta‘rîfiyle bilür dimek olur

(265) Mesnevî

‘Ârifâ tu ezmu‘arrif fâriğî

(35) Hod hemî bîñî nûr-ı bâziğî

[H37a] Ammâ ey ‘ârif sen mu‘arrifden fâriğ ve bîniyâzsın kendüñi hemîşe görürsin ki nûr-ı bâziğsin (36) ya’nî ey ‘ârif-i haqîkatbîn sen kendü nefsüñi bilmede gayrılarıñ ta‘rîf ve tavşifinden fâriğsin sen kendüñi hemîşe görürsin ki bir nûr-ı tâlî-(37) sin senüñ eger kendüñi bilmede ve eger gayrıyı görmede mu‘arrifüñ ta‘rîfine ihtiyâcın yokdur zîrâ sen taqvâ vü dîn ü şalâhla muttaşif olub (38) iki gayb görücü bāṭın gözlerini güşâde kılmış ve felâh bulmuşsundur

(266) Meşnevî

Kâr taqvâ dâred ü dîn ü şalâh

Ki ez’ü bâşed bedü ‘âlem (39) felâh

Pes kârı taqvâ ve dîn ve şalâh tutar ya’nî aşl i’tibâr taqvâ ve dîn ve şalâhadur zîrâ iki ‘âlemde şalâh u necât andan olur (40) bu ebyât-ı şerîfenüñ cümlesi hū‘âcenüñ

¹⁹³ beyt-i şerîfde: beytde H

lisânındandır ve bundan hişşe bu olur ki bir kimse kendü duhterini bir dāmāda virmek istese (41) lābüdd bir dīndār u muttakī vü şālīh kimseye virmek isteye ki dünyāda ve āhiretde necāh u felāh dīn ve taqvā ve şalāhla olur nitelim ol h̄āce [P403a] (1) ašlā mālđan ve manşıbdan ve mihterzādelükden ve hūnerden hīç birine rağbet ü iltifāt itmedi

(267) Meşnevī

Kerd yek dāmād-ı şālīh ihtiyār

Ki bud fāhr-ı heme hayl ü tebār

Ol (2) h̄āce hūşyār bir şālīh dāmādı ihtiyār eyledi ki ol şālīh cemī^c-i kavm ü kabīlenüñ fāhr u güzīdesi idi

(268) Meşnevī

Pes zenān güftend ūrā māl nīst

(3) Mihterī vü hūsn ü istikbāl nīst

Pes zenler didi ol dāmāduñ mālı yokdur ya^cnī h̄ācenüñ hānesine sende olan ve aña ta'alluk kılan hātūnlar didiler (4) sen duhteriniñ gevherüñi fülān kimseye virmek istersin anuñ hod mālı ve rızkı yokdur ululuğı ve hūsn ü istiklālī yokdur ya^cnī nās mābeyninde ululuğı ve (5) şeklen hūsnī ve istiklālen ādemilügi yokdur pes sen anı ne vecħden dāmādlığa kabül eylersin didiler ve bunlar noqşān 'aқıllarından hemān zāhirde olan hūsnē (6) ve mihterlüge baқub ma^cnevī olan devlet ü 'izzetden bīħaber oldılar ve bu zamānuñ ekşer zükürı gibi mālā ve manşıba tapub devlet-i uħreviyyeden bībehre kaldılar

(7) (269) Meşnevī

Güft ānhā tābi^c-i zūhdend ü dīn

Bīzer ü gencīst berrūy-ı zemīn

H̄āce zenlerden çünkim bu sözleri işitdi anlara aytdı ey hātūnlar bu sizüñ didükleri- (8) ñüz cümlesi tābi^c-i zūhd ü dīn dururlar ol şālīh ü mütediyyin yeryüzünde altunsız

bir gencdür filhākīka aṣl ḥazīne didükleri ṣalāḥ u taḳvādur ve genc-i ma‘nevī (9) ve ḥazīne-yi uḥrevī ṣalāḥ u taḳvā olan kimsenüñ zātıdur

(270) Meşnevī

Çün becidd tezvīc-i duḡter geşt fāş

Dest peymān u nişānī vü ḳumāş

Çünkü ciddle tezvīc-i (10) duḡter dest peymān ve bernişān u ḳumāş ile fāş oldu ve *dest peymān* tarafeynden el ele alub ḳavl u ḳarār eylemekdür nitekim nikāḥ olduḡı vaḳtde (11) zevc ü zevce tarafından vekīl olan kimseler el ele alub nikāḥ eylerler aña dest peymān dirler mıṣra‘-ı sānīde yā-yı sebebiyye muḳadder olur *bedest peymāne* (12) *vü nişānī vü ḳumāş* taḳdīrinde olur ya‘nī çünkü ol duḡterüñ ol dāmād-ı ṣāliḥe cidd ile ve dest peymān ve bernişān ve daḡı ḳumāşlar tezvīc olunması ve nikāḥ (13) ḳılmasını fāş u āşkār oldu

(271) Meşnevī

Pes ḡulām-ı ḡurd k’ender ḡāne būd

Geşt bīmār u za‘īf ü zār u zūd

Pes ol küçük ḡulām ḡācenüñ ḡānesinde (14) idi ‘alelfevr bīmār u za‘īf ü zār oldu

(272) Meşnevī

Hemçü bīmār-ı dıķı ü miḡudāḡt

‘İllet-i ūrā tabībī kem şinaḡt

Dıķḳ maraźına mensüb olan ḡaste gibi ol (15) ḡulām eridi anuñ maraźını bir ṭabīb añlamadı [H37b] ve ol ne maraźa mübtelādur anı bilmedi

(273) Meşnevī

‘Aḳl miḡüftī ki renceş ezdilest

Dāru-yı ten derḡam-dil bāṭılest

(16) ‘Aḳl dirdi ki anuñ renci ḳalbindedür tene olan dārū dil ḡamınuñ ḡaḳḳında bāṭıldur ya‘nī her ‘āḳıl ferāsetle bilürdi ki anuñ maraźı maraź-ı cismānī degildür ve

dirdi ki (17) anuñ renci derûn-ı dildedür ve dil derdine ise bedene eyledükleri dârûyı eylemek bâtıldur

(274) Meşnevî

Ân gulâmek dem nezed ezhâl-i h'îş

Gerçi miâmed ber'û (18) dersîne riş

Ol gulâmcık kendü hâlinden dem urmadı egerçi aña sînesinde riş geldi ya'nî egerçi ol gulâmcıguñ derûnı derd-i firâk- (19) dan haste vü mecrûh oldu velîkin anda kimseye bir söz söylemedi eşahh olan nüshalarda *gerçi* yerine *k'ezçi* ve *riş* yerine *nîş* vâki' olmışdur (20) bu taqdîr üzre ma'nâ ol gulâmcık kendü hâlinden hiç bir kimse dem urmadı ve söz söylemedi ki ne sebebden anuñ sînesine nîş geldi ve ol ne cihetden (21) anuñ gibi haste vü şikeste oldu bunu aşlâ kimseye dimedi

(275) Meşnevî

Güft hâtünrâ şebî şevher ki tu

Bâz pürsiş derhâlâ ezhâl-i ü

Bir gice hâtünına eri didi ki (22) ey hâtün sen ol gulâmuñ hâlinden halvetde aña âşkârâ şor ve sen niçün böyle za'îf ü nañîf olduñ diyü tenhâda anuñ hâlinden istifsâr eyle

(23) (276) Meşnevî

Tu becây-ı mâderî ürâ buved

Ki gam-ı hod pîş-i tu peydâ kuned

Sen aña bir mâder yerindesin ola ki kendü gamunu senüñ katuñda peydâ eyleye bir zarâfetle andan (24) haber almağa sa'y eyle bolâyki derd-i dilini saña 'ayân eyleye didi

(277) Meşnevî

Çünkü hâtün kerd dergüş in kelâm

Rûz-ı dîger reft nezdik-i gulâm

Çünkü hātūn bu (25) kelāmı işitdi ve dergūş itdi bir ğayrı günde ol hātūn ol ğulāmuñ katına gitdi ve aña vāfir nevāzişler aytdı bu cümleden biri

(278) Meşnevī

Pes sereşrā şāne mī-(26) kerd ān sitī

Bādū şad mihr ü delāl ü āşitī

Pes ol sitī ol ğulāmuñ başını iki yüz mihr ile ve şīve vü nāz ile ve şulh ile şaradı ve aña vāfir mülāyemetler (27) ve mülāţafatlar eyledi

(279) Meşnevī

Ānçünān ki māderān-ı mihrbān

Nerm kerdeş tā derāmed derbeyān

Ol hātūn aña ol kadar mülāyemet ü mülāyenet eyledi ki mihrbān (28) olan māderler ancılayın iderler ol ğulāmı bu zarāfetle nerm eyledi hattā ol ğulām nuţk u beyāna geldi ve sırr-ı derūnını aña ifşā vü izhār kıldı böyle (29) diyü

(280) Meşnevī

Ki merā ümmīd eztu ĩn nebūd

Ki dihī duşter bebīġāne-yi ‘anūd

Ki ey hātūn benüm senden ümmīdim bu degül idi ki duşteri bir ‘anūd bīġāneye viresin ve benüm (30) h̄ācezādemi bir ecnebī kimseye irġüresin

(281) Meşnevī

H̄ācezāde-y mā vü mā hasteciger

Hayf nebved k’ū reved cāy-ı diger

Bizüm h̄ācezādemüz ve bizüm hastecigerimüz (31) hayf degül midür ol bir ğayrı yire gide mışra‘-ı evvel *duşter-i tu h̄ācezāde-yi māst u mā hastecigerīm* taqdīrinde olur *h̄ācezāde-yi men* dimeyüb *h̄āce-* (32) *zāde-yi mā vü mā hasteciger* dimesinde nükte kendü duşterinüñ firāķından hasteciger olduġı gibi ve duşteri daħı kendünüñ

firākından hasteciger zann eylemişdür (33) anuñçün biz hastecigerüz hayf degül midür ki ol bir gayrı yire gide anuñ firākını böyle hastedil ide diyü söylemişdür

(282) Meşnevī

H̄āst ān h̄ātūn (34) *ziḥşmī k'āmedeş*

Ki zened v'ezbām zīr endāzedeş

Ol h̄ātūn şol bir ḥışmdan ki aña geldi ve şol bir gāzabdan ki ol gūlāmuñ sözünden ol (35) ḥinde aña müstevlī oldı istedi ki o gūlāma ura ve anı bāmdan aşığa ata kendüsine böyle didi

(283) Meşnevī

Kū ki bāşed Hindu-yı māder- [H38a] *gārī*

Ki ṭama^ç (36) *dāred beḥ āce duḥteri*

Ki o kim ola bir anası kaḥbe Hindū ki ḥācesinūñ duḥterine ṭama^ç ṭuta ve aña nihānī bu gūne ta'aşşuḳ ide

(284) Meşnevī

Güft şabr evlā buved (37) *ḥodrā girift*

Güft bāḥ āce ki bişnev īn şigift

Girü ol h̄ātūn şabr evlādur didi ve kendüsini ṭutdı ve kez̄m-i gāyż itdi gelüb ḥāceye (38) didi ey ḥāce işit bu 'acebi

(285) Meşnevī

İnçünīn gerrāyī key ḥāyin buved

Mā gümān bürde ki hest ū mu'temed

Bunculayın bir çalı kuşcağızı ḥāyin ola biz gümān (39) eylemişüz ki o mu'temeddür *gerrā* çalı kuşına dirler kāf taşgīr için veyā vaḥdet için olur kāf nef̄s-i kelimeden olursa *gerrāk* mez- (40) geldek kuşına dirler ya'nī işit bu 'acebi ki bunuñ gibi bir mezgelden kuşu bizüm ḥānemizde ḥāyindür biz isek ol mu'temed-i 'aleyhdür diyü

(41) zann itmişüz ve gümān iletmişüz pes bunuñ çāresi her ne ise sen yek bilürsin didi

Şabr fermūden-i h̄āce māder-i duḥterrā [P403b] (1) ki gūlāmṛā zecr mekun men ūrā bīzecz ezīn ṭama^c bāz āverem ki ne sīḥ sūzed ne kebāb ḥām māned

Bu sūrḥ-ı şerīf h̄āce duḥterüñ (2) māderine şabr buyurmasınıñ beyānındadır böyle diyü ki ol gūlāmı zecr ü men^c eyleme ben bīzecz ol gūlāmı bu ṭama^cdan girü götürürüm ve tedbīrle ki andan (3) ne şiş yanar ve ne et göynüb ḥām u nāpuḥte kalur

(286) Meşnevī

Güft h̄āce şabr kub bāū bügū

Ki ez'ū būbrīm ü bidhīmeş betū

H̄āce ḥātūnına aytdı (4) ey ḥātūn şabr eyle ve aña böyle diyü söyle ki ol kimseden duḥteri kaṭ^c idüb cüdā idelim ve anı saña virelüm

(287) Meşnevī

Tā bemekr īn ezdīleş bīrūn (5) kunem

Tu temāşā kun ki defeş çün kunem

Tā mekr ile ṭama^cı anuñ kalbinden ṭaşra eyleyem sen temāşā eyle gör ki anı niçe def^c eylerüm ve anı bu sevdādan (6) gör ne ḥīle ile bīzār eylerüm

(288) Meşnevī

Tu dīleş ḥoş kun bügū mīdān dūrüst

Ki ḥaḳīkat duḥter-i mā cüft-i tust

Ey ḥātūn sen ol gūlām-ı Hindūnuñ kalbini (7) ḥoş eyle ve aña böyle diyü söyle ey gūlām rāst u dūrüst bil ki bizüm duḥterimüz taḥḳīḳā senüñ cüftüñdür biz anı senden şimden şoñra cüdā eylemezüz

(8) (289) Meşnevī

Mā nedānistīm ey ḥoş müşteri

Çünkü dānistīm tu evlāterī

Ey hoş müşteri biz şimdiye dek bunu bilmedük çünkim bildük ve senüñ aña müşteri
(9) vü t̄alib olduğına ‘ālim olduk pes sen cümleden evlātersin

(290) Mesnevī

Āteş-i mā hem der’īn kânūn-ı mā

Leyli ān-ı mā vü tu Mecnūn-ı mā

Bizüm āteşimiz hem bizüm bu kânū- (10) numızdadur ya’nī āteş-i ‘aşka mübtelā olan gülāmımız hem bizüm kendü ocağımızdadur Leylī bizüm ānumuz ve lāyıkamızdır ve pes bizüm Mecnūnımıza sen ortalıkda ayrılık (11) ve seçilük yokdur ğam çekme ve zemīn-i sīneñe hicrān u firāk tohumu ekme şimden şoñra murāda vāşıl olursın diyü söyle didi

(291) Mesnevī

Tā hayāl u fikr-i hoş (12) bervey zened

Fikr-i şīrīn merdrā ferbih kuned

[H38b] Tā kim hayāl-i hoş ve fikr-i hoş ol gülāma ura zīrā fikr-i şīrīn merdi ferbih eyler ve fikr-i nāhoş ve hayāl-i (13) mü’ellim ü müşevviş insānı lāğar u za‘īf eyler

(292) Mesnevī

Cānver ferbih şeved līk ez‘alef

Ādemī ferbih zi‘izzest ü şeref

Cānver egerçi ferbih olur (14) ve kuvvet bulur velīkin ‘alefden ve yemeden ve içmeden ammā ādemī ‘izzet ü şereften ferbih olur ve mü’ellim olmayan fikrlerden ve kalbe hoş gelen ve sürūr (15) viren hayāllerden kuvvet bulur

(293) Mesnevī

Ādemī ferbih şeved ezrāh-ı gūş

Cānver ferbih şeved ezhalık u nūş

Aşl ādemī gūş yolından ferbih olur (16) ve mizācına mülāyim ve ʔab'ına muvāfık şīrīn sözler işütmekle kuvvet bulur ammā cānver boğaz u nūşdan ferbih olur *halk* egerçi gülü ma'nāsınadır (17) ammā bunda yemekden kināyetdür ve *nūş* dağı içmek ma'nāsınadır pes hayvānuñ semiz olmasına sebep yemek ve içmekdür ki anlaruñ derūnında (18) ğam-ı vehm yokdur ve ammā insānuñ ferbih olmasına ve kuvvet bulmasına sebep-i aşl sürūr u şādıdır ve bīgam u elem olmağdur farzā bir kimsenüñ kalbi hemīşe (19) mesrūr u şād olsa ve anuñ kalbine laṭīf ü şīrīn fikrler ve hayāller gelse ve ol kimse çokluk ve ekl ü şürbe muḳayyed olmasa ve hem ferbih olur ve (20) cismine kuvvet ü leṭāfet gelür ammā bir kimse farzā laṭīf ʔa'āmlar ve nefīs ü nazīf ğidālar yese velīkin kalbinde nāhoş fikrler ve mü'ellim hayāller olsa (21) ol ğidālar anuñ içine siñmeyüb lābüdd gitdükçe naḥīf ü lāğar olur h'āce ḥātūnına böyle didi ve aña var ol ğulāma hoşāyende sözler söyle diyü (22) emr eyledi

(294) Mesnevī

Güft ān ḥātūn ez'īn neng-i mehīn

Ḥod dehānem key bücunbed ender'īn

Ḥātūn kendü zevcine aytdı ey h'āce bu neng-i mehīnden ve 'ār u şeynden (23) ḥod benüm dehānum bu ḥuşūşda kaçan hareket eyler ve lisānım bu ğüne sözi aña niçe söyler

(295) Mesnevī

İnçünīn jājī çī ḥāyem behr-i ü

Gū bemīr ān ḥāyīn-i iblīshū

Ol ğulām- (24) dan öturi buncılayın herzedeyi niçün çiyneyem di ol iblīs ḥūylu ḥāyīn ölsün ya'nī ol divsīret olan ḥāyīne di ki derd ü ğamdan helāk olsun aña (25) bu ğüne hoşāyende sözler söylemek ne lāzımdur didi

(296) Mesnevī

Güft h'āce nī meters ü dem diheş

Tā reved ‘illet ez’ū z’īn luṭf-ı hoş

H̄āce h̄ātūnına aytdı (26) ey h̄ātūn ‘iffet-i meşhūn yok böyle dime korkma ve aña dem vir ya’nī rişhand eyle ve anuñ mizācına mülāyim ve ṭab‘ına muvāfık sözler söyle tā kim ol (27) gulāmdan ‘illet ü maraž bu luṭf-ı hoşdan¹⁹⁴ gide ve hoş h̄atıralar anı mesrūr u ferbiḥ ide

(297) Meşnevī

Def’-i ūrā dilberā bermen nuvis

Hil ki şıḥhat (28) yābed ān bārīkrīs

Şoñra anuñ def’ini ey dilber benüm üzerime yaz ḳo ki ol ince egirici şıḥhat bula *bārīkrīs* vaşf-ı terkībīdür (29) ince egirici ma’nāsına bunda daḳīḳ fikr idici ve ince ḥayāl idici ma’nāsına isti‘āre olur ya’nī ol h̄āce h̄ātūnına aytdı ey h̄ātūn bunda ne (30) var sen anuñ def’ini benüm üzerime vācib bil sen aña benüm didüğim üslūb üzre mükāleme ḳıl tā kim ol ince fikrler idici şıḥhat bula ve ol (31) maraždan ḥalāş ola

(298) Meşnevī

Çün bügüft ān ḥasterā h̄ātūn çünīn

Mīnegüncīd eztebaḥtur berzemīn

[H39a] Çünkim h̄ātūn ol ḥasteye böyle didi ol ḥazīn (32) şād olub tebaḥturdan zemīne şıḡmadı *tebaḥtur* şalınmağa dirler bunda ziyāde sürūr u gurūr ile ḥareket eylemeden kināyet olur

(299) Meşnevī

Zeft geşt ü ferbiḥ (33) ü sürḥ u şıḡift

Çün gül-i sürḥ u hezārān şükr güft

Ol gulām bu sözleri rāst şanub zeft oldı ve ferbiḥ ve daḥı sürḥrüy oldı (34) ḳırmızı gül gibi açıldı ve hezārān şükr didi

¹⁹⁴ luṭf u hoşdan P

(300) Meşnevî

Geh gehî mîgüft ey hâtûn-ı men

Ki mebādā bāşed İn destān u fen

Ol gulām gāh gāh h̄āce- (35) nūñ zevcine dirdi ey benüm h̄ātūnum olmaya ki bu destān u fen ola ve bu va‘de dūrūğ ve bu kelām bīfūrūğ olub beni h̄astedil kıla

(301) Meşnevî

H̄āce cem‘iyyet (36) bekerd ü da‘vetî

Ki hemî sāzem Ferecrā vuşlatî

H̄āce cem‘iyyet ve bir da‘vet eyledi ve didi ki Ferec için bir vuşlat düzem ve anı bir kimse ile cüft (37) eylerüm

(302) Meşnevî

Tā cemā‘at ‘işve mīdānend ü gāl

K‘ey Ferec bādet mübārek ittīşāl

Hattā cemā‘at ol gulāma ‘işve vü gāl virdiler böyle diyü ki ey Ferec (38) saña ittīşāl mübārek olsun ya‘nī cemā‘at h̄ācenüñ yārānı idi ekşerī ol cem‘iyyetüñ sırrına vākıf oldılar ve ol Ferec-i ‘Araba ‘işveler verdiler (39) ve rīşhandlar kılub ey Ferec ictimā‘ u ittīsāl saña mübārek olsun didiler

(303) Meşnevî

Tā yaķīnter şud Ferecrā ān sūḥan

‘illet ezvey reft küil ezbiḥ (40) ü ben

Hattā Ferece ol söylenen söz yaķīnter oldı ve anuñ qalbi ol va‘denüñ zuhūrına i‘tikād kıldı ‘illet bilkülliyye biḥ ü bünden andan gitdi (41) anuñ qalb u rūḥı bu vuşlatuñ ārzūsına düşüb sürür u şādīlük mertebesine yetdi

(304) Meşnevî

Ba‘d ezān ender şeb-i girdek befēn

Emredīrā best-i [P404a] (1) ḥinnā hemçü zen

Andan sonra gerdek gicesinde fen ü şan‘atla h̄‘āce bir emrde zen gibi h̄innā bağladı
h̄innā‘ına didükleridür *emred* bir şakalsuz gerez yigide dirler

(2) (305) *Meşnevî*

Pürnigāriş kerd sâ‘id çün ‘arūs

Pes nümūdeş mākiyān dādeş horūs

H̄‘āce ol emredüñ dest ü sâ‘idini ‘arūs gibi pürnaqş (3) eyledi pes h̄‘āce Ferec-i
‘Araba mākiyān gösterdi aña horūs virdi *mākiyān* lafz-ı müfreddür tavuq ma‘nāsına
ya‘nī aña ‘avrat gösterdi lākin erü virdi (4) ve anı dağı ere virdi ammā ol kendüyi
evlendüm şanurdi

(306) *Meşnevî*

Mıķna‘a vü hülle-y ‘arūsān nikū

King-i emredrā büpüşānīd ü

‘Arūsān nikūnuñ (5) hüllesini ve mıķna‘asını gerez emrede ol h̄‘āce giydürdi
mıķna‘a kesr-i mīm ile ‘avretler başlarına kodukları çenberdür ya‘nī laṭīf ü zibā
gelinlerüñ fāhīr libāslarını (6) ve nāzūk çenberlerini bir ḳavī gerez yigide giydirüb
anı gelin şūretine ḳodı ve düzüb ḳoşub anı bir öñ gūşesine oturtdı ve ol Ferec-i
‘Arabı (7) dağı düzüb ḳoşub ol zāhīrī arūs veyā bātınī merd-i ‘ubūs olan kimsenüñ
ḳalvetine getürdi Ferec-i ‘Arab kemāl-i zevḳ ve sürürle ve şevḳ ü (8) gurürle ol ‘arūsı
gördükde temām sevindi

(307) *Meşnevî*

Şem‘rā hengām-ı ḳalvet zūd küşt

Mānd Hindū bāçünān king-i dürüşt

Ve h̄‘āce filhāl şem‘i (9) zārāfetle hengām-ı ḳalvetde söndürdi pes h̄‘āce ṭaşra ḳıķub
ḳapuyı muḳkem bend ḳıldı Hindū-yı derdmend ancılayın bir ḳavī vü dürüst gerez
yigitle ḳalvetde ḳaldı [H39b] (10) pes Hindū-yı derdmend ol ‘arūsā yapışmak isterken
ol merd-i ḳavī Hindūya muḳkem yapışdı pes Ferec-i ‘Arab ne belāya uğraduğını bildi

(308) Meşnevî

Hinduvek (11) *feryād mikerd ü fiğān*

V'ezbirūn neşnīd kes ezdefzenān

Hindücik çünkim ol merd-i kavīnūñ kendüsine muhkem yapışduğunu gördi ve fi'l-i (12) şeni'ca kaçd eyledüğünü bildi feryād u fiğān eyledi ve çağırub nidālar kıldı ve ammā taşradan añuñ āvāz u şadāsını defzenlerden öturi kimse (13) işitmedi

(309) Meşnevî

Darb-ı deff ü keff ü na'ra-y merd ü zen

Kerd pinhān na'ra-y ān na'razen

Ol hīnde def urmak ve ol çalmaq ve merd ü zenüñ (14) na'rası ol na'ra urucı Hindūnuñ na'rasını pinhān eyledi ya'nī hāric-i kerdüñ hānede bir niçe merd ü zen tırmişlar idi kimi def çalar (15) ve kimi dağı ol çarpar ve kimi dağı hāy u hū idüb na'ra vü gırivler ururdu anlaruñ def çalması ve ol çarpması ve gıriv ü na'ra urması ol na'ra (16) urucı ve feryād ü fiğān idici Hindūnuñ na'rasını pest ü pinhān eyledi

(310) Meşnevî

Tā berūz ān Hinduvekrā mīfeşārd

Çün buved derpiş-i (17) *seg ebnān-i ārd*

[Hattā +H]şabāha dek ol merd-i gerez ol Hindücügi şıkdı ve tamām istedügi gibi itdi filmesel kelbūñ öñünde un tağarcuğı niçe olur (18) ol kelbūñ öñünde dağı ol Hindū bīçāre bir tağarcuğ un gibi olub şabāha dek anı örseledi elhāşil niçe bilürse öyle eyledi

(311) Meşnevî

Rūz (19) *āverdend tās u būg-ı zeft*

Resm-i dāmādān Ferec hammām reft

Pes gündüz ol cemā'at tās u būg-ı zeft getürdiler dāmādlar resmī (20) Ferec hammāma gitdi *dāmādān* cem'-i dāmād olduğı üzre ma'nā budur *dāmād* müfred

olmak ve *ān* ‘alāmet-i cem’ olmayub Ferece işāret olmak hem (21) cāyizdür *būğ-i zeff* ḥammām esbābıyla ṭolu büyük būğ dimekdür pes taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki ba‘dellüteyyā velletī ṣabāḥ oldı Ferec-i (22) ‘Arabuñ ḥāline vāḳıf olan cemā‘at geldiler ve dāmād olan kimselere ‘ādet-i ḳadīme üzre boğça vü ṭās getirüb ḥammāma alub gitdikleri gibi anuñçün (23) daḫı ṭās ve bir büyük boğça esbāb getürdiler ol Ferec güyegü resminde ḥammāma gitdi

(312) Meşnevī

Reft derḥammām-ı ū rencūrcān

Kūn derīde hemçü delḳ-i (24) tūniyān

Ol ḡulām-ı Hindū ḥammāma rencūrcān gitdi külḥāncılar delḳi gibi anuñ dübri yırtılmış *tūniyān* tūnīnūñ cem‘idür *tūnī* külḥānbeye dirler (25) ve külḥānbeyler ekser ardı yırtılmış ḳaftān giyerler pes Hindū-yı derdmendūñ daḫı ol merd-i ḳavīnūñ kīri ḳarbından düburi külḥānbeylerūñ ardı yırtılmış (26) delkī vü ḫırḳası gibi olub ḥammāma cānı rencūr ve cismi pürfütür gitdi

(313) Meşnevī

Āmed ezḥammām dergerdek fūsūs

Pīş-i ū binşest duḫter çün ‘arūs

(27) Pes ḥammāmda yundi ve libāsları giydi ḥammāmdan gerdeḳḫāneye fūsūs geldi *fūsūs* bunda maşḳara ma‘nāsınadur ḫ‘ācenūñ duḫteri ol (28) Ferecūñ öñinde ‘arūs gibi oturdı zīrā ol ḥammāmda iken filḥāl ol duḫteri ‘arūs şekline ḳoyub gerdeḳḫāneye oturtmışlar idi

(29) (314) Meşnevī

Mādereş āncā nişeste pāsbān

Ki nebāyed k’ū kuned rūz imtiḥān

Ve ol duhterüñ vālidesi hem [H40a] anda pās̄bān oturmuş idi andan ötürü (30) ki olmaya ol Ferec gündüz ‘inād u gāzabından ol duhteri imtiḥān eyledi ve anuñ çehreyi dilgüṣāsını gördüğü gibi şehvet aña gālīb olub (31) duhterle mücāma‘ata meyl ü rağbet olmasun diyü kızuñ yanında māderi nigeḥbān u ḥāfız bile oturdu

(315) Meṣnevī

Sā‘atī dervey naḡar kerd ez‘inād

(32) Āngehān bāher dü desteṣ deh bidād

Ferec ol duhtere bir sā‘at miqdāru minḡaysü’l-‘inād naḡar eyledi andan ṣoñra her iki eliyle ol duhtere (33) qarış virdi *deh* fetḡ-i dāl ile on dimekdür ya‘nī¹⁹⁵ iki eliyle aña on barmağı virdi dimekdür ammā aṣl nefrīn itdi demek ma‘nāsına- (34) dur nitekim ekṣer ḡātūn bir kimseye nefrīn ü la‘net itmek istese elini aña qarṣu idüb yüzüñi cān alıcı görsin dir eger iki eliyle bile (35) iṣāret eylerse kemāl-i nefrīn murād olur ve meded seni baña gerekmez ben senden bīzārūm demek ma‘nāsını ihām kıılır pes ol ḡulām-ı Hindū daḡı (36) gice ol ḡarbeyi yedükden ṣoñra gündüz anuñ ḡüsn ü cemālını görüb aña bir sā‘at naḡar eyledükden ṣoñra firīfte olmayub aña iki elinüñ on barmağı (37) ile nefrīn virdi

(316) Meṣnevī

Güft kesrā ḡod mebādā ittiṣāl

Bā çü tu nāḡoṣ ‘arūsī bedfi‘āl

Ve didi ḡiç kimse senüñ gibi nāḡoṣ ve bedfi‘āl (38) olan ‘arūsle ḡod ittiṣāl olmasın ve ḡiç bir kimse senüñ gibi ṣūreti ḡüzel ve sīreti ḡabīs mel‘ūna meyl ü maḡabbet kılmasın

(317) Meṣnevī

Rūz rūyet (39) rūy-ı ḡātūnān-ı ter

Kīr-i zīṣtet ṣeb beter ezkīr-i ḡar

¹⁹⁵ ya‘nī: ma‘nā H

Egerçi gündüz senüñ yüzüñ ter ü taze olan hātūnlaruñ yüzi gibidür lîkin gice senüñ
(40) zişt ü kabîh olan zekerüñ haruñ zekerinden bedterdür

Beyt

Hezl-i men hezl nîst ta'limest

Beyt-i men beyt nîst (41) ıklîmest¹⁹⁶

buyurdıkları kavlüñ mücebince bu hikâyeye egerçi zâhiren hezldür lîkin ma'ñada
cidd ü ta'limdür ve dünyānuñ na'îminüñ ma'ñada yine müşābih [P404b] (1) olduğı
tāliblelere tefhîmdür nitekim kışşadan hişşe ne olduğumı beyān eylemege şürüh idüb
buyurırlar

(318) Meşnevî

Hemçünān cümle na'îm-i îñ cihān

Pes hoşest (2) ezdūr pîş ezimtihān

Bu cihānuñ cümle na'îmi ancılayın kablelimtihān ırağdan ziyāde hoşdur ya'nî bu
cihānuñ cümle ni'meti ve behcet ü zîneti ol (3) duhter ziyāde ve dilber-i ra'nā gibi
kablelimtihān ırağdan ziyāde hoş u maħbūbe-yi dilkeşdür [dimek olur -H]

(319) Meşnevî

Mîñümāyed dernazar ezdūr āb

Çün revî(4) nezdîk bāşed ān serāb

Bu cihānuñ cümle na'îmi ırağdan aña nazar olanlaruñ nazarında laţif ü şîrîn āb gibi
görinür ammā çünkim aña qarîb (5) gidesin ve tağarrüb idesin serāb gibi olur ki aşlā
'aţşān olanlara anuñ nef' ü fāyidesi olmaz kezalik tālībān-ı dünyā hem dünyānuñ
hüsn-i (6) şüretine nazar idüb aña tağarrüb kılsalar hiç birisi anda zevk ü lezzet
bulmaz

(320) Meşnevî

Gende pîrest ü vü ezpes cāblūs

¹⁹⁶ “Benim hezlim hezl değil, talimdir; benim beytim beyt değil, iklimdir.” Özdemir, *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî*, s.360.

H'ısrā cilve kuned (7) *hemçün nev 'arūs*

Zīrā dünyā bāṭinen koḫmuş 'acūzedür ammā çok cāblūs eylemeden kendüsine 'arūs gibi cilve eyler ve ṭāliblerine 'arz-ı cemāl idüb (8) her demde bir gūne zīb ü zīverle görünür ammā anuñ bāṭını bir zişt ü koḫmuş ḫarı gibidür [H40b] ki her kim anuñ bāṭını olan vechini görse aña nefrīn (9) virüb andan Ḥaḫ Te'ālā Ḥazretlerine isti'āze eylemek muḫarrer olurdu nitekim bu hadīs-i şerīf dünyānuñ bāṭinen çirkin ve koḫmuş ḫarı gibi olduğına (10) delālet eyler 'an **İbn Abbās** raḫıyallāhu 'anh ḫāle şallāhū 'aleyhi ve sellem *yū'tā biddunyā yevme'l-ḫiyāmeti 'alāşūreti 'acūzin şemtā'in zerḫā'in ānyābuha bādiyetun lāyarāhā* (11) *aḫādun illā kerihā fetuşrifu 'alelḫalā'iki feyuḫālu lehum ta'rifüne hazihi feyeḫülüne ne'üzubillāhi min ma'rifetihā feyuḫālu hazihi'd-dunyā elletī tefāḫartum bihā ve teḫāteltum 'aleyhā*⁹⁷

(12) (321) *Meşnevī*

Hīn meşev maḡrūr-ı ān gülgūnees

Nüş-i nişālūde-yi ūrā meçeş

Zīnhār anuñ ol gülgūnesine maḡrūr u firīfte olma anuñ nişālūde olan nüşını (13) ṭatma ya'nī anuñ zehrālūde olan şerbetini ve ḫalāvetini zevḫ itme ki anuñ zehrālūde olan şerbeti mūcib-i helāk olmaḫ muḫarrerdür

Beyt

(14) *Nüşiş meçeş ki zi her āfā'ist der'aḫab*

*Ḥumreş meḫor ki renc-i ḫumārist derḫafā*⁹⁸

(322) *Meşnevī*

Şabr kun k'eşşabru miftāḫu'l-ferec

¹⁹⁷ “Kiyâmet günü dünya saçları bembeyaz olmuş ve gözünün akı belirmiş (gözleri şaşmış), dişleri seyrelmiş, yüzünde siyah lekeler bulunan, kokmuş ihtiyar bir kadın sûretinde getirilir ve mahlûkata arz olunur. Onlara denir ki: ‘Bunu tanıyor musunuz?’ ‘Bunu tanımaktan Allah’a sığınırız’ derler. Onlara şöyle denilir: ‘Bu kendisiyle övündüğünüz ve uğruna savaştığınız dünyadır.’” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 149. [Rivâyetin hadıs olmadığı belirtilmiştir.]

¹⁹⁸ “Her eşek sıpasının sidiğini mey diye içme, o mey sadece baş ağrıtır.”

Tā neyufī çün ferec (15) *derşad ħarac*

Dünyānuñ ‘ayş ü nüşından şabr eyle ki şabr miftāh-ı ferec ve mirķāt kulli derecdür tā kim ferec gibi yüz şiddet ü ħaraca düşmeyesin gör ki (16) Ferec-i derdmend ol duĥter-i zībānuñ şūret-i zāhiresine meftūn olmakla ne varçalara uğradı ve ne kadar cerĥ ü zaĥmete mübtelā oldu ey tālīb-i dünyā (17) eger sen daĥı bu dünyānuñ şekl ü şūretini görüb aña ‘aşık olursañ lābüdd ħalvetĥāne-yi bāṭına dāĥil olduĥda andan çok cerĥ ü zaĥmetler (18) görürsin

(323) Meşnevī

Āşkārā dāne pinhān dām-ı ū

Ĥoş nümāyed z’evvelet in‘ām-ı ū

Ol dünyānuñ dāmı pinhān ve dānesi āşkārdur saña evvelden anuñ (19) in‘āmı ĥoş görünür ya‘nī egerçi saña ibtidādan bādı nazarda ol dünyānuñ in‘ām u iĥsānı ĥoş görünür ammā ĥaķīķate nazār olınsa (20) dānesi āşkār ve dāmı pinhāndur anuñ dāmından ĥalāş olmak isterseñ dānesine meyl itme ve anuñ zīnet ü behcetine ve devlet ü şervetine nazār idenler (21) yolına gitme ki ‘ömr-i nāzenīni anuñ ārzū-yı vişālinde zāyiç kılmasın ve soñra nādimlerden olmayasın

Beyt

Ĥoş ‘arūsīst cihān ezreh-i şūret (22) *līkin*

*Her ki peyvest-i bed’ū ‘ömr-i ĥodeş kābīn dād*¹⁹⁹

Derbeyān-ı ān ki ĩn ĥurūr tenhā ān Hindūrā nebūd belki her ādemī beçünīn ĥurūr mübtelāst (23) **derher merĥaleyī illā men ‘aşamellāhu**

Bu sūrĥ-ı şerīf anuñ beyānındadır ki bu ĥurūr hemān yalnız ol Hindūya olmadı belki her ādemī her bir merĥalede buncılayın (24) ĥurūra mübtelādur illā şol kimse

¹⁹⁹ “Cihan sūret bakımından güzel bir gelin gibidir ancak her kim ki ona kavuşur, kendi ömrünü ona mehir olarak vermiş olur.”

bu gurūra mübtelā degildir ki Allāh Te‘ālā anı bu güne mağrūr olmadan hıfz eyleye ki *elma‘şūmu men ‘aşamallāhu*²⁰⁰ dinilmiştir

(25) (324) *Meşnevî*

Çün bepeyvestî bedân ey zînhâr

Çend nālî dervedâmet zâr zâr

Çünkü ol dünyāya ulaşduñ ey t̄alib dünyā zinhâr nedâmet niçe kerre (26) zâr zâr inlersin *bedân* kesr-i bāyla oğinsa dağı cāyızdır olur zîrā ma‘nā çünkü sâbıku’z-zıkr olan dünyāya [H41a] ulaşasın ey t̄alib-i dünyā bil ve (27) andan h̄azer kıl zîrā şoñra nedâmetden çok zâr zâr ağlarsın

(325) *Meşnevî*

Nām-ı mîrî vü vezîrî vü şehî

Dernihâneş merg ü derd ü cān dihi

(28) Mîrlük ve dağı vezîrlük ve şahluk nāmı egerçi zāhiren mağbūl u hoşdur lîkin ol nāmuñ nihānında merg ü derd ü cān virmeçlük var- (29) dur çünkü bir devletüñ bātınında cān virmeçlük ve niçe merg ü derd ola anuñ zāhirde olan nāmından ve şeref ü kāmından geçmek ‘ākıla (30) evlādur

(326) *Meşnevî*

Bende bāş u berzemîn rev çün semend

Çün cenāze nî ki bergerden berend

Bende ol semend gibi yeryüzinde yürü cenāze gibi (31) olma ki h̄alk seni boyunları üzre iledele *semend* kula ata dirler velîkin bunda muṭlak at ma‘nāsı murād olur ya‘nî ey vezîr ü emîr (32) nāmında olan ve devlet ü şervetle tefahhūr kılan kimse eger hayāt-ı haqîkiyye ile hayy olmağ ve zinde diller manşıbını bulmağ isterseñ **ve**

²⁰⁰ “Masûm, Allah’ın günahından koruduğı kimsedir.” Sahîh-i Buhârî (1989). *Kitabü’l-Kader*. (Tercüme: Mehmed Sofuoğlu). İstanbul: Ötüken Yay. C. 14, s.6500, (Hadis Numarası: 2065). [Ankaravî, II. cildin şerhinde bu ifadeyi hadîs olarak vermiştir. Ancak bu ifade bir hadîs değildir. Buhârî’de bir bâb adı olarak geçmektedir.]

‘ibādu’r-Raḥma- (33) *nillezine yemşüne ‘alelarđı hevnen*²⁰¹ āyet-i kerīmesinüñ mefhūmı üzre bende-yi Raḥman ol ve yeryüzinde esb-i merküb gibi yürü meyyit gibi olma (34) ki seni bir niçe kimseler boyunları üzre götüreler ve ḥāneñe getüreler nitekim meyyiti bir niçe kimseler boyunları üzre götürüb anı gürḥāneye iletür- (35) ler

(327) Meşnevī

Cümlerā ḥammāl-ı ḥod ḥāhed kefūr

Çün süvār-ı mürde ārendeş begūr

Kefūr olan kimse cümleyi kendüsine ḥammāl ister mürde süvār gibi (36) ki ḥalk anı boyunları üzre ḳabre getirürler *kefūr* mübālağa ile şükürsüz kimseye dirler *süvār-ı mürdeden* murād meyyitdür [ya‘nī -H] nāşekūr olan devletlü (37) cümle nāsı kendüye ḥammāl ister ve bu cümleñ boynuna kendü bārını ḳomaḳ murād eyler çünkim mürdedil olan kendü bārını gerdan-ı nāsa taḥmīl (38) ḳıla nās anı süvār-ı mürde gibi gürḥānesine getirürler ve anuñ bārını boyunları üzre getirürler pes bu aḡniyā vü ehl-i dünyā mevtā gibidür (39) anuñçün Ḥāzret-i Nebiyy-i Mükerrrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar *ıyyākum ve mucālesetu’l-mevtā ḳālū ve mā’l-mevtī yā Resūlallāh ḳāle ‘aleyhisselām elaḡniyā’u* (40) *ve firivāyetin uḥrā ehlu’d-dunyā*²⁰² bunlaruñ bir niçe vechle mevtāya müşābehetleri vardur evvelā mürdedillerdür ki mevti niçe işitmez ve söz fehm (41) itmezse anlar daḡı kelām-ı Ḥaḳḳı işitmezler ve dīn ü imāna müte‘allıḳ olan sözleri fehm itmezler ve daḡı mürde niçe ḫareket itmezse bunlar daḡı [P405a] (1) ṫarīḳ-i İlāhide anuñ gibi ḫareket itmezler ve bir müşāhebet daḡı budur ki ḫalk-ı alem mürdeyi niçe götürürler ve gürḥāneye getirürlerse ol mürdedil olan ehl-i dünyā (2) daḡı niçe kimselere bār olub anı götürürler ve ḫānesine getirürler nitekim buyururlar

²⁰¹ “Raḥmān’ın (has) kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler.” (Furkan 25/63)

²⁰² “Ölülerle birlikte oturmaktan sakınınız.” Ashāb-ı Kirām: ‘Ölüler kimlerdir ey Allah’ın Resūlü!’ diye sordular. Nebī (a.s): ‘Onlar zenginlerdir.’ Başka bir rivāyette de: ‘Onlar dünyā ehlidir’ buyurdu.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 150. [Hadisin zayıf olduḡu belirtilmiştir.]

(328) Meşnevî

Bercināze her kirā bīnī beḥ'āb

Fāris-i manşib şeved 'alī rikāb

(3) H'ābda her kimse cināze üzre göresin ol kimse 'alī rikāb Fāris-i manşib olur *cināze* kesr-i cīmle meyyit götürdükleri şal ağacına ve tene- (4) şüy tahtasına ve tábūta daḥı dirler burada tábūḥ ma'nasına olur ya'nī her şol kimseyi ki vāqı'ada bir tábūt içre görsek ki ol kimesne- (5) yi bir niçe tábūt içre götürüb alıgiderler bu vāqı'anuñ ta'bīri böyle olur ki ol kimse manşiba rākib olur ve rākibi 'alī olan kimesne- (6) ler mertebesini bulur

(329) Meşnevî

Z'ān ki ān tábūt berḥalkest bār

Bār-ı berḥalkān fikendend īn kibār

Zīrā ki ol tábūt ḥalk üzre bārdur bu aña bir (7) ise bārlarını ḥalāyık üzre bıraḥdılar pes bu vechden mürdeye müşābih oldılar

(330) Meşnevî

Bār-ı ḥod berkes menih berḥ'ış nih

[H41b] *Serverīrā kem ḥaleb (8) dervīş bih*

Pes ey ḡanī kendü yüküñi kimse üzre ḡoma kendüñ üzre ḡo serverlük ḥaleb eyleme dervīşlük yegdür ya'nī kendü yükünü (9) ḡayrılar üzre bıraḡma kendü üzerüñe ḡo ve bāruñi kendüñ götür ve beynennās server olmaḡı ḥaleb eyleme ḥaḡīkatde dervīşlük sūrī olan (10) serverlükden niçe vücūhla evlādur

(331) Meşnevî

Merkeb-i a'nāk-ı merdümrā mepā

Tā neyāyed niḡriset ender dü pā

Ādemīlerüñ boyunları merkebinini başma ve çıgneme tā kim senüñ (11) iki ayaḡuña niḡris maraḡı gelmeye *niḡris* bir maraḡdur ki ekşer ekābir ü aḡniyānuñ ayaḡlarında

peydā olur ve anuñ sebebi aşl riķāb-ı nāsı başma ve çignemedür (12) dimişler pes ekser ekābir riķāb-ı nāsa başdıklarundan ötürü bu maraz anlara maḥşüşdur anlardan ğayrıya degildir

(332) Mesnevī

Merkebīrā k'āḥireş tu deh dihi

(13) *Ki beşehrī māni vü vīrān dihi*

Bir merkebe ki 'āķibet sen aña ķarış virürsin zīrā bir şehre beñzersin ve vīrān kūysin mışra^c-ı evvelde olan evvel *deh* feth-i (14) dāl ile ķarış ma'nāsınadır ya'nī on barmaķla nefrīn itmek ma'nāsınadır ve *dihī* kesr-i dāl ile fi'l-i muzāri^c muḥāṭabıdır ve mışra^c-ı s̄ānīde *dihī* kesr-i dāl (15) ile lafz-ı merkebdür *dih* kūy ma'nāsına veyā ḥiṭāb için olur ve taķdīr-i kelām böyle demek olur ki ey manşib u devlet şāḥibi bir merkebe ki āḥir sen nefrīn (16) viresin *merkebd*den murād manşib olur ya'nī şol bir manşiba ki āḥirü'l-emr sen nefrīn viresin ve andan nefrīn eyleyesin ki şimdi bir şehir-i (17) ma'mūra beñzersin velīkin ol merkebe nefrīn ü la'net virdigüñ vaktde virān kūy gibisin

(333) Mesnevī

Deh diheş eknūn ki çün şehret nümūd

(18) *Tā nebāyed raḥt dervīrān gūşūd*

Aña ķarış vir şimdi ki çünki şehir saña göründi tā raḥtı virānede açmaķ olmaya *deh diheş*deki zamīr beyt-i (19) s̄ābıķda olan merkebe 'āyid olur *gūşūd* bunda gūşūd ma'nāsına maşdardur ve *şehr*den murād bunda şehir-i ḥaķīķat ve manşib-ı āḥiretdür ve taķdīr-i kelām (20) böyle demek olur ki ey ehl-i manşib çünkim saña şehir-i ḥaķīķat manşib-ı āḥiret göründi ve anuñ şeref ü 'izzeti zāhir oldu ḥālā sen (21) ol merkeb-i manşiba nefrīn vir ve āndan nefret eyle tā kim raḥt-i 'ömrüni ve metā^c-ı ḥayātuñı bu vīrāne olan dünyāda açmaķ gerekmez ve anı bu ḥarābe- (22) de ḥarac itmek ve 'abeş yire saçmaķ 'āķıla lāyık olmaz

(334) *Meşnevî*

Deh diheş eknûn ki şad bustānet hest

Tā negerdî ‘āciz ü vîrānperest

(23) Sen aña şimdi qarış vir ki o saña yüz bostān vardur tā kim ‘āciz ü vîrānperest olmayasın bunda dağı *deh diheş*deki zamîr beyt-i (24) sâbıkda olan merkebe ‘āyid olur ya‘nî ey bu dünyā vîrānesinde merkeb-i manşiba süvār olan kimse hālā şimdi sen ol merkeb-i manşiba nefrîn vir (25) zîrā aña senüñ ma‘nevî ve rûhānî niçe yüz bostānuñ vardur hattā ol merkeb-i manşiba muqayyed olmaqla ve anuñ esîri olub kalmaqla ‘āciz ü vîrāne- (26) perest olmayasın ki bu dünyā āhirete nisbetle sertāser vîrāne gibidür ve bunda esîr-i manşib olan t̄ayife filhākîka ‘āciz [ü +H] faķîrlerdür ve ehl-i ğinā (27) *leyse’l-ġinā ‘ankesretü’l-araği inneme’l-ġinā ġinā’n-nefsi*²⁰³ hadîsinüñ mücebince ġinā-yı nefse mālîk olan ‘azîzlerdür

(335) *Meşnevî*

Ġüft peygamber ki cennet ezilāh

Ger hemî ħ̄‘āhî (28) zikes çîzî meħ‘āh

Ĥazret-i Peyġamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Şevbān Ĥazretlerine ħiṭāben buyurdılar ki ilāhdan cennetü’l-‘alāyı yā Şevbān eger ister iseñ (29) aşlā bir kimseden bir şey isteme

[H42a] (336) *Meşnevî*

Çün neħ‘āhî men kefilem mer turā

Cennetu’l-me’vā-y u dīdār-ı Ĥudā

Çünkü sen su’āl itmeyesin taĥķikā ben (30) saña cennetü’l-me’vāyı ve dīdār-ı Ĥudāyı kefilem bu beytler Şevbān Ĥazretlerinin rivāyet eyledüğü bu hadîs-i şerīfe işāretdür ‘an Şevbān rağı-(31) yallāhu ‘anh ķāle ķāle Resūlallāhu şallāhu ‘aleyhi ve sellem *men yağman lişey’in ağmen lehu’l-cennete ķāle şevbānu feķultu enā yā*

²⁰³ “Zenginlik mal çokluğu ile değildir. Şüphesiz ki asıl zenginlik, gönül zenginliğidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 151. [Hadisin saĥîh olduğı belirtilmiştir.]

*Resûlallâh fekâle ‘aleyhisselâm (32) lâtes’eli’n-nâse şey’en ağmen cennete fekâne
sevbânu lâyes’elü’n-nâse şey’en hattâ yevmen sevтуhu fenezele ve ağazehu lâemere
ağaden en (33) yunâvilehu²⁰⁴*

(337) Mesnevî

Ân şahâbî z’în kefâlet şud ‘ayâr

Tâ yekî rûzî ki geşte bud süvâr

Ol şahâbî bu kefâletden ‘ayâr oldu ‘ayâr bunda (34) feth-i ‘aynla ğill ü ğışdan hâliş ma‘nâsınadır ve şahâbîden murâd Resûl-i Ekrem Hazretlerininüñ mu‘taķı olan Sevbân Hazretleridir ve taķdîr-i (35) kelâm böyle demek olur ki ol aşhâbdan olan Sevbân Hazretleri Nebiyy-i Mükerrer Hazretlerininüñ bu kefâletinden ğill ü ğışdan hâliş (36) oldu hattâ bir gün ki merkebe süvâr olmuş idi

(338) Mesnevî

Tâziyâne ezkefeş üftâd râst

Ħod fûrûd âmed zikes anrâ neh’âst

Anuñ (36) râst elinden tâziyâne düşdi râst kefüñ şıfatı olduĝı üzre ma‘nâ budur ammâ şıfatı olmasa daķı câyizdür bu taķdîr üzre (37) ma‘nâ kaçı anuñ elinden zemîn üzre râst düşdi ya‘nî tamâm şahîh ol kaçı anuñ elinden yir üzre vâķi‘ oldu (38) filhâl kendüsi merkebinden aşıĝa geldi anuñ piyâde olan kimselerden baña şu tâziyâneyi alıvirüñ diyü istemedi belki su‘âl eylemeden (40) ictinâb idüb binefsihi kendü atından aşıĝı inüb ve ol kaçıyı alub yine aña süvâr oldu pes bunda nâsdan su‘âl (41) eylemenüñ mezemmetine ve mazarratına tenbîh ü işâret olur ekşer ‘urefâ Allâh Tebârek ve Te‘âlâ Hazretlerinden su‘âl itmege bile istihyâ itmişler [P405b] (1)

²⁰⁴ “Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: ‘Kim bana yapması karşılığında kendisine cenneti garanti edeceğim bir şey için söz verir?’ Sevbân: ‘Ben ey Allah’ın Resûlü!’ dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdular: ‘İnsanlardan bir şey istemezsin, ben de sana cenneti garanti ederim. (yani cennete gireceğine kefil olurum). Sevbân (r.a) da bundan sonra insanlardan hiçbir şey istemedi. Hatta bir gün kaçısı düştü, indi ve onu aldı. Kimseye onu alıp kendisine vermesi için emirde bulunmadı.’ Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 152. [Hadisin sahîh olduĝu belirtilmiştir.]

ve Hâzret-i İbrâhim gibi *‘ilmuhu ḥasbunā biḥālina*²⁰⁵ diyüb anuñ ḳademi üzre gitmişlerdür kemā ḳāle **İbn ‘Atā elİskenderī filḤikeme rubbemā istiḥya’l-‘ārifu en yerfea’ ḥācetehu ilāmevlāhu iktifa’ en bi’ilmihî ve meşiyetihî fekeyfe lāyestehyî** (2) *en yerfe’ahā ilāḥāliḳî*²⁰⁶

(339) Meşnevî

Ān ki ezdādeş neyāyed hîç bed

Dāned ü biḥ’āhişî (3) **ḥod mīdehed**

Ol Ḥudā ki anuñ dādından hîç bed gelmez senüñ ḥālünü bilür ve bir ḥ’āhişsüz ḥod anı saña virür ya’nî ol mu’ṭî vü cevād ola Ḥudā-yı (4) Te’ālā ki aṣlā anuñ dād u ‘aṭāsından bedlük gelmez ve ol bir ḳulına bed ü ḳabīḥ olan şey’leri ‘aṭā ḳılmaz farzā bir ḳulı ‘aṭāya müsta’id olsa (5) velīkin terk-i ḥ’āhiş ḳılsa anuñ ḥālîni bilür ḥod bīsu’āl aña lāzım olanı virür pes ‘āḳıla lāyık olan bu olur ki cemī’-i ḥācetini Hâzret-i (6) Ḥaḳḳa ‘arz eyleye ve murādını hemān aña söyleye

Beyt

Ḥāfiz āb-ı ruḥ-ı ḥod berder-i her sifle merîz

Ḥācet ān biḥ ki ber-i ḳāzi-yi ḥācāt berîm²⁰⁷

(7) ve ḳāle **İbnu’l-‘Atā filḤikem lāterfe’anne ilāḡayrillāhi ḥāceten fekeyfe yerfa’u ḥāceteke ‘anke men enlā yestaṭî’u enyerfe’a ḥācetehu ‘an nefsihî**²⁰⁸

²⁰⁵ “ Ne söyleyeyim, o benim halimi biliyor!” Konuk, A. A. (2007). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. S. Arpağuş; M. Tahralı), İstanbul: Kitabevi Yay., C. 8. s. 343

²⁰⁶ “Çoğu kere ârif-i billâh, ilâhi iradesini kâfi gördüğü Hak Teâlâ’ya ihtiyacını arz etmekten utanır. Artık nasıl olur da mahlûkatına ihtiyacını bildirmekten hayâ etmesin?” Kastamonulu Balıklızâde Ahmed Mahir (2016). *El-Muhkem Fî Şerhi’l-Hikem (İbn Atâullah el-İskenderî)*. (hzl. Selahattin Hacıoğlu). İstanbul: Kurtuba Kitap, s. 336.

²⁰⁷ “Hâfiz, aşığılık heriflerin kapısında dökme yüz suyunu. İyisi mi hacetimizi, hacet dinler Tanrı’ya götürelim.” Hâfiz-ı Şîrâzi (2011). *Hâfiz Divanı* (Farsçadan Çeviren: Mehmet Kanar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, C. 2, s. 873. 374/12.

²⁰⁸ “Ey âgâm mürit! Göndereni ancak Allah olan bir ihtiyacı Allah’ın gayrından umma! Kendi nefsinden bir ihtiyacı kaldırmaya güç yetiremeyen bir kimse nasıl başkasının ihtiyacını giderebilir?” Balıklızâde, *Şerhi’l-Hikem*, s. 103.

(340) *Meşnevî*

V'er(8) beemr-i Haḡ beḡ'āhī'ān revāst

[H42b] *Ān cūnān ḡ'āhiş'ṭarīḡ-i enbiyāst*

Ve eger emr-i Haḡkla isteyesin ol revādur ancılayın ḡ'āhiş'ṭarīḡ-i enbiyā- (9) dur ya'nī eger nāsdan emr-i Haḡkla ister ve anlardan izn-i İlāhī ile su'āl eylesen ol su'āl her vechle revā vü sezādur zīrā ancılayın istemek (10) ve su'āl eylemek enbiyā-yı 'ıẓāmuñ 'aleyhisselām ṭarīḡleridür nitekim Haḡ Te'ālā Hazretleri ḡabībine ḡiṭāben *ḡuz min emvāllihim şadaḡaten tuṭahhiruhum ve tuzekkīhim* (11) *bihā*²⁰⁹ demekle nāsıñ emvālinden şadaḡa āḡz eylemege emr eyledi pes Hazret-i Nebiyy-i Mükerrrem daḡı şallallāhu 'aleyhi ve sellem nāsa siz emvāliñüzden zekāt (12) u şadaḡatı iḡrāc idüb maḡall olanlara virüñ diyü anlara söyledi pes bu nāsdan su'āl oldu ammā çünkim Hazret-i Haḡkuñ emriyle oldu (13) bu su'āl bed ü ḡabīḡ olmadı nitekim **Şeyḡ Muḡammed Serrezi Hazretleri** daḡı çünkim işāret-i İlāhiyye ile şehre gelüb derbeder zenbīl gerdān olub deryüze (14) ḡıldı ve sāyil oldu bu daḡı mezmüm u ḡabīḡ olmadı

(341) *Meşnevî*

Bed nemāned çün işāret kerd dūst

Küfr ĩmān şud çü küfr ezbehr-i ũst

Çünkim dost (15) işāret eyledi bed ḡalmaz küfr ĩmān oldu çünkim küfr andan ötüridür ya'nī dost-ı ḡaḡīḡi çünkim su'āle işāret itdi bedlük ve ḡabīḡ- (16) lük ḡalmadı bir küfr ki anuñ emrinden ötüri ola ol küfr ĩmān oldu meşelā bir kimse küffāra esīr olsa ve küffār daḡı ol mü'mini kāfir (17) olmaḡa ikrāḡ ḡılsa ve ol daḡı zāhiren kāfir olsa ol küfr 'ayn-ı ĩmān olur nitekim bir kimse ḡīn-i zārüretde ḡarām yese ve ekl-i meyyite ve ekl-i (18) laḡm-ı ḡinzīr eylese *femenidṭurra ḡayra bāḡin velā 'ādin felā işme 'aleyh*²¹⁰ āyet-i kerīmesinüñ mücebince ol kimse ḡelāl yemiş olur zīrā

²⁰⁹ “Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin.” (Tevbe 9/103)

²¹⁰ “Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur.” (Bakara 2/173)

ğayrıya harām ol h̄in- (19) de aña emr-i Hakkla helāl oldu kezalik küfr dağı maħallinde ihtiyār olinsa emr-i Hakkla ol küfr ĩmān olur

(342) Mesnevī

Her bedī ki emr-i ū pīş āvered

Ān (20) zinīkūhā-yı ‘ālem bugzered

Her bir bed ki ol ĩlāhīnūñ emri ilerü götürür ol bu ‘ālemūñ nīkūlarından ilerü geçer ya‘nī her şūret zāhirde kabīh olan (21) şey ve fi’li ki ol hākīm olan Hudānuñ emr-i şerīfi ilerü götürür ve zuhūr mertebesine yetürür ol bed ü kabīh olan şey ‘ālemūñ eyülerinden (22) sebkat eyler meşelā Aşhāb-ı Kehfūñ kıtmīri gibi ki hadd-i zātında bir bed ü neces şey iken çünkim anuñ emr-i şerīfi ol kelbi ilerü götürdi ol (23) kelb ‘ālemūñ nīkūlarından ilerü sebkat eyledi

Beyt

Çün seg-i aşhābrā dādend dest

Şud ser-i şīrān-ı ‘ālem cümle pest²¹¹

ve dağı (24) Hāzret-i Hızruñ ‘aleyhisselām fi’li gibi ki bihasebi’ş-şer‘ vel‘aql anuñ katl-i nefsi zekiyye ve harf-i sefine eylemesi bed ü kabīh idi velīkin çünkim (25) ol fi’leri emr-i Hakkla ilerü geldi ‘ālem hālkīnuñ nīkū olan ef‘ālinden ol sebkat kıldı ki hāqīkatde ol fi’leri ‘ayn-ı hikmet ve maħzā-yı maşlahat için (26) idi ve bunūñ ‘aksi bihasebi’z-zāhir nīkū olan şey’ler ki Hāk Subhāne ve Te‘ālānuñ emr-i şerīfi müdbir kıla ve kabīhlerden [pestter +H] ‘add eyleye ol ‘ālemūñ (27) kabīh olan şey’lerinden dūnter ü pestter olur meşelā iblīs ü Bel‘am u Barşīşā gibi ki bunlaruñ her biri ‘ālemūñ nīkū kārı ve ‘ālī miqdārı idi (28) çünkim Hāk Te‘ālā bunları müdbir eyledi bunlar sāyir kabīhlerden dūnter ü pestter vāki‘ oldu

²¹¹ “Vaktdeki ashabın köpeğine el verdiler, bütün âlem arslarının başı alçaldı.” Konuk, A. A. (2005a). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. S. Eraydın-M. Tahralı). İstanbul: Kitabevi Yay. C. 1, s. 327. [Mesnevî'nin I. cildinin 1035 numaralı beytidir. Mesnevî'nin ilk cildinin metninde mısraların yerleri farklıdır.]

(343) Meşnevî

[H43a] *Z'ân şadef ger haste gereded nîz püst*

Deh (29) medih ki şad hezārān dūr der'üst

Ol şadefden eger anuñ postı dañı haste ola nefrīn virme ki anda niçe yüz biñ dürr vardur bu beyt-i (30) şerīfūñ 'ibāret-i Fārisī²¹² üzre taqđiri böyle dimek *olur z'ân şadef ki der'ü şad hezerān dürr bāşed ūrā nefrīn medih eger püst-ı ū* (31) *nîz haste vü şikeste gereded şadefden* murād bunda şüret ve *dürreden* murād ma'nā vü sîret ve hüsni haşlet olur ya'nî şol bir şüretten i'rāz (32) eyleme ve aña nefrīn virme ki anuñ derūnında niçe yüz biñ ma'nā dürrleri ve ahlāk-ı hamīd ve 'ilm ü hikmet cevherleri ola farzī anuñ postı (33) ve beşeresi bihasebi'z-zāhir fakīr ü haste ve haķīr ü şikeste dañı olursa zarar virmez zīrā şadefden maķşūd dürr ve şüretten maķşūd ma'nā-yı (34) pürdür çünkim bir şüretüñ derūnı pürma'nā ola ol şüretüñ zāhiren haste vü haķīr olması mezmüm degildür

(344) Meşnevî

İn sūhan pāyān nedāred bāz gerd

(35) Sūy-ı şāh u hem mizāc-ı bāz gerd

Bu söz pāyān tutmaz girü dön pādişāh cānibine ve hem mizāc-ı bāz ol *şāhdan* murād bunda şāh-ı haķīkat- (36) dur mışra'ı sānīde olan *bāz* toğan ma'nāsınadur velīkin andan murād şol 'ālem-i ma'nā ve 'ālem-i şüretüñ şayyādları olan tarīkat ü haķīkat şehbāz- (37) ları olur ki kaçan bunlara şayd u şikār itmek için pādişāh-ı haķīkīden minvech dūr olsalar ve 'avālim-i şūrī ve ma'nevīde pervāz idüb (38) niçe şikārlar kılsalar filhāl dönüb yine şāh-ı haķīkate rücū' iderler pes Hāzret-i Mevlānā kaddesenallāhu bi sırrihi'l-a'lā tecrīd kâ'ide- (39) si üzre kendülere hitāb ve bu üslüb üzre gayrılara taķrīz ü irşād idüb buyurdılar bu taķrīr olınan söz ve bu nazma gelen ve (40) mektüb olan kelām pürsöz pāyān u 'ināyet tutmaz bu sözi söylemeden ve bu

²¹² beyt-i şerīfūñ 'ibāret-i Fārisī: beytūñ Fārisī 'ibāret H

güne ma'arifi ta'bır eylemeden ferāgāt idüb şāh-ı haqīkīnūñ (41) cānibine rücū' eyle ve ol pādīşāha hemīşe ināyet kılan ve rāci' olan haqīkat bāzlarınuñ hem mizācı ol ve anlarıñ meşrebinde olub [P406a] (1) anlar sīreti üzre pervāz kılanlarıñ mizācı ve meşrebi oldur ki her bāz ki 'ālem-i şūrete meyl ideler andan niçe ma'nā vü maqşūdı şikār idüb fil- (2) hāl Cenāb-ı Haqqa rücū' iderler ve şūreti koyub ma'nā semtine giderler

(345) Mesnevī

Bāz rev derkān çü zerr-i dehdehī

Tā resed dastān-ı tu ezdeh dihī

(3) Ey 'ālemi-i şūrette kalan şālik dehdehe mensūb olan altun gibi kāna girü git tā kim senüñ destlerüñ dehdehlükden kırtula evvelki (4) *dehdeh* iki dāluñ bile fetħalarıyla bir mevzi'ñ ismidür ki anuñ altunı beğāyet hālāş olur aña muttaşıl olan yā nisbet içindür kaçan bir altun (5) ziyāde hālāş olsa zerr-i dehdehī gibidür diyü aña teşbīh iderler *dastān* kışsa ma'nāsına olsa da cāyizdür ammā destlerüñ cemī'i olmağ maħalle enseb- (6) dūr mışra'-ı sānīde olan *deh dihī* evvelki dāluñ fetħi ve ikinci dāluñ kesriyle okunur aña muttaşıl olan yā maşdariyyedür *deh dih* iki el ile nefrīn (7) virmek ma'nāsınadır pes taqđır-i kelām böyle dimek olur ki ey şūrete māyil olan sālik bu 'ālem-i şūretten güzer kılub ve zerr-i dehdehī (8) gibi hāşıl ve bīğışş olub ma'den-i haqīkate girü git ve kān-ı aşla bu 'ālem-i şūretten rücū' it tā kim senüñ ellerüñ [H43b] bu 'ālem-i şūrete deh dih olmadan (9) ve nefrīn virmeden hālāş ola

(346) Mesnevī

Şūretirā ki bedel reh mīdehend

Eznedāmet āhireş deh mīdehend

Ehl-i şūret bir şūrete ki gönle yol virür- (10) ler nedāmetden āhir ol şūrete deh virürler ya'nī bu 'ālem-i şūretüñ esīri olan t̄āyife her bir şūreti ki gönüllerine

koyalar ve aña ta‘alluḡ u maḡabbet kıllalar (11) āḡirü’l-emr kemāl-i nedāmetlerinden ol šürete nefrīn virürler anıñçün ki ḡaḡıḡat-ı kārı gördükden šoñra ol šüreti kendülere ‘adüvv ü rehzen müšāhede (12) kıllurlar nitekim ḡaḡ Te‘ālā ḡazretleri ḡaḡıḡat i‘tibārıyla *innemā emvālukum ve evlādikum ‘aduvven lekum faḡzerūhum*²¹³ buyurdı ki bu gūne šüretler eger bir kimseyi ḡazret-i (13) ḡaḡḡdan ve ‘ālem-i ḡaḡıḡatden dūr u mechūr eylese āḡirü’l-emr anuñ zararını müšāhede eyleyüb nedāmetden aña nefrīn virür

(347) Mešnevī

Düzdrā k’ān ḡat‘ telḡī mī-* (14) *zihed

Zevḡ-i düzdīrā çü zen deh mīdihed

Mešelā düzde ki ḡīn-i kıšāšda olan ol ḡat‘-ı yed eylemek ki telḡlük virür ol ḡīnde düzdlük zevḡine (15) zen gibi nefrīn virür ki ekšer nefrīn virmek zenlerüñ ‘ādetidür ki ḡaçan bir šey’den bīzār olsalar ol šey’e muḡābil iken ellerini ḡaršu idüb (16) ve yüzlerini andan çevirüb nefrīn ü la‘net šaña ben senden bīzārım dir

(348) Mešnevī

Deh bedāden dīdī ezdest-i ḡazīn

Deh bedāden z’īn burīde dest* (17) *bīn

ḡazīn olan zenden veyāḡūd ḡamḡīn olan Hindū-yı pürmiḡenden nefrīn virmegi gördüñ bu eli kesilmüş šarīḡden hem ḡırsızluḡ lezzetine (18) ve düzlük šan‘atına nefrīn ü la‘net virmegi gör ki ḡīn-i kıšāšda kendünüñ muḡaddemā meyl ü maḡabbet eyledügi fi’l ü šan‘ata ne mertebe nefrīn (19) ü la‘net eyler

(349) Mešnevī

Hemçünān ḡallāb u ḡūnī vü levend

Vaḡt-i telḡī ‘ayšrā deh mīdehend

²¹³ “Ešlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının.” (Tegābun 64/14)

Bu ayet Kur’ân’da šu šekildedir: “*inne min ezvācikum ve evlādikum ‘aduvven lekum faḡzerūhum*”

Ḳallāb ve ḥūnī ve levend hem buncılaym telḥlūk vaḳti ‘ayşa nefrīn (20) virürler ya‘nī sārīḳ ḥīn-i ḳışāşda ve Ferec-i ḥazīn ḥīn-i liḳāda ol māyil olduḡı ‘ayşa ne mertebe nefrīn virdüyse ḳallāb ve (21) ḥūnī ve levend olanlar daḡı miḥnet ü nīş vaḳtinde ‘ayşa nefrīn ü la‘net virürler

(350) Meşnevī

Tevbe miārend ü hem pervānevār

Bāz nisyān mīkeşed- (22) şān sūy-ı nār

Ol ‘ayş u nūşdan tevbe getürürler hem pervānevār nisyān girü anları nār cānibine çeker ya‘nī bu ṭāyife kendülerüñ işledükleri (23) kārđan ḳaçan bir zarar görseler ve elem çekseler andan tövbe iderler çünkim ol belā vü āfet gide nisyān anları pervāne gibi girü ol nār meşābesinde (24) olan kār u girdāra çeker

(351) Meşnevī

Hemçü pervāne zidür ān nārrā

Nūr dīd ü best ān sū bārrā

Bu ṭāyife filmesel pervāne gibi irāḳdan ol nārı (25) ya‘nī ḥaḳīḳatde nār gibi olan kārı nūr gördi ve ol cānibe yük baḡladı ya‘nī ziyāde ḳaşd u ‘azīmet eyledi tā kim ol nūr zu‘m eylediḡi (26) nāra kendüsini ura

(352) Meşnevī

Çün biyāmed sūḥt perreşrā girīḥt

Bāz çün ṭıflān fütād u milḥ rīḥt

Çünkim gele ve ol nāra kendüsi (27) ura ol nār anuñ per ü bālini yaḳar ve ol pervāne dönüb andan ḳaçar girü ol miḥnet ü zararı ferāmūş idüb oḡlancıklar gibi düşer (28) ve ṭuzı döker *milḥ rīḥt* bunda melāḥat u menfa‘ati dökme ve zāyi‘ itmekden kināyet olur nitekim oḡlancıklar bir ḥoş giderken düşer ve sebep-i (29) lezzet ve çāşnī olan ṭuzı döküb zāyi‘ ider kezalik bu zıkr olınan ṭāyife daḡı [H44a] bir şey’i kendülere maḥbūb u maḳbūl görüb ol cānibe (30) sür‘atle giderken oḡlancıklar gibi

düŖerler ve tuz döküb fesādları ve kabāhatleri zāhir olduğı gibi te'dīb ü kışāşa müstaḥaḳḳ olurlar (31) pes bir miḳdār te'dīb olunub ve ḥadd urulub veyā niçe zamān ḥabs kılındığdan Ŗoñra bir lu'bla bu dāmlardan girü āzād olurlar ve pervāne kendü- (32) sini Ŗem'e urub per u bālini bir miḳdār sūḥte kılub andan girü necāt bulduğı gibi bunlar dağı ol belādan tekrār necāt bulurlar

(353) MeŖnevī

Bār dīđer ber-(33) gümān u Ŗam'-ı sūd

Ḥ'īŖ zed berāteŖ-i ān Ŗem' zūd

Tekrār nef' ü sūd gümānı üzre pervāne kendüsini ol Ŗem'üñ āteŖi üzre urdı

(34) (354) MeŖnevī

Bār-ı dīđer sūḥt hem vāpes becest

Bāz kerdeŖ ḥırŖ-ı dil nāsī vü mest

Bir kerre dağı yandı hem andan Ŗoñra girü Ŗıçradı girü ḥırŖ-ı dil anı nāsī (35) ve mest eyledi pes mübtelā-yı Ŗehvet ve esīr-i Ŗüret olan kimselerüñ her birisi ma'nāda pervāneye beñzerler kaçan kendü murādları Ŗem'ine taḳarrüb kılsa- (36) lar ve andan āzürde olsalar kaçarlar ba'de zamānin ol zarar u ziyānı ḥırŖ u Ŗehvet anlara ferāmüŖ itdürüb girü ol kār u girdāra mest (37) ü 'āŖıḳ olurlar ve anuñ viŖāline meyl ü rağbet kılurlar

(355) MeŖnevī

Ān zamān k'ez ūḥten vāmīcehed

Hemçü Hindü Ŗem'rā deh mīdehed

Ol zamān ki pervāne ve (38) pervāneye müŖābih olan ṫāyife yanmaḳluđdan girü Ŗıçrar ve kışŖası sebḳat eyleyen Hindü gibi Ŗem'e ḳarıŖ virür nitekim ol gulām-ı Hindü kendünüñ (39) ma'Ŗūḳası olan Ŗem'e nefrīn virdi böyle diyü

(356) MeŖnevī

K'ey ruḥet tābān çü māh-ı Ŗebfirüz

V'ey beşoḥbet kâzib ü mağrûrsûz

Ki ey duḥter (40) senüñ ruḥun mâh-ı şebfirûz gibi tâbândur ve ey duḥter sen şoḥbetde kâzib ü mağrûrsûzsın ya^ñ senüñ pertev-i cemâlüne mağrûr olub kendüsi (41) saña muḳârin ü muşâhib kılan ṭalibünü yâ kaçan sen pes şüretâ şâriḳ ve ḥin-i şoḥbetde kâzibsın dimek olur

(357) Meşnevî

Bâz ezyâdeş [P406b] (1) reved tevbe v'enîn

K'evhene'r-raḥmanu keyde'l-kâzibîn

Pes tövbe ve enîn ve nâle ve ḥin hemândem ki ol belâdan ḳurtula girü anuñ yâdından gider (2) zîrâ Ḥaḳ Te^âlâ kâziblerüñ keyd ü mekrini za^îf ü süst eyledi şol kimseler ki başlarına belâ geldügi zamânda tövbe ideler anlar tövbede kâziblerdür *tevbetu'l-* (3) *kezzâbîn 'alâetrâfi lisânihim*²¹⁴ ḥasebince anlaruñ tövbesi hemân lisânlarındadır çünkim ol belâ vü imtiḥân anlaruñ başından gide *velev ruddü le'âdû limânuhû* (4) *'anhu*²¹⁵ âyetinüñ mefhümü üzre hemân nehy olundıkları 'amele 'avdet iderler pes Ḥaḳ Te^âlâ kâzib olanlaruñ keyd ü mekrini za^îf eylemişdür her bâr ki (5) anlar nâr-ı keyd ü mekri îḳâd eyleseler Ḥaḳ Te^âlâ Ḥazretleri anı bir ḥâletle itfâ eyler **Der'umûm-i te'vîl-i in âyet ki kullemâ evḳadü nâren li'l-ḥarbi**

Bu sûrh-ı (6) şerîfde olan âyet sûre-yi Mâ'idede olan bu âyet-i kerîmeye işâret olur ki evveli budur *ve elḳaynâ beynehumu'l-'adâvete ve'l-bağdâe*²¹⁶ ya^ñ biz bu Yahüdilerüñ (7) mâbeynine 'adâvet ü buğz ilḳâ eyledük pes bunlaruñ ḳulûbı biri birine muvâfiḳ ve aḳvâli biribirine muṭâbıḳ olmaz *kullemâ evḳaduvâ nâran lilḥarbi eṭfeḥal-* (8) *lâhu*²¹⁷ her bâr ki bunlar [H44b] Resülle ve aña tâbi^c olan mü'minler ile

²¹⁴ "Yalancıların tevbesi, dillerinin ucundadır."

²¹⁵ "Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir." (En'âm 6/28)

²¹⁶ "Aralarına, kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk." (Mâide 5/64)

²¹⁷ "Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür." (Mâide 5/64)

harb eylemegi murād eyleyeler ve anuñ üzerine şerr ü zarar ilkā itmegi ināre kıllalar ve anuñla (9) ceng ü cedel itmek āteşini ĩkād u iştı‘āl eyleyeler Allāh Te‘ālā anlaruñ harb için ĩkād u iştı‘āl eyledükleri āteşi itfā eyler ya‘nī bunlaruñ āteş-i (10) şerrini Müselmānlardan men‘ ü red eyleyüb mābeynlerine ĩkā‘ eyler veyāhūd bunlar her bār ki bir t̄āyife ile harb itmek murād itseler Hāḡ Te‘ālā anları maḡlūb (11) kıllur hūkm-i Tevrāta muḡālefet ve emr-i Hāḡḡa hıyānetlerinden ötüri zīrā bir kerre Tevrātuñ hūkmin ifsād eylediler Hāḡ Te‘ālā **Buḡtū’n-Naşrı** musallaḡ kıldı ve bir kerre (12) daḡı ifsād eylediler Mecūsīleri musallaḡ kıldı ve bir kerre daḡı ifsād eylediler Müselmānları musallaḡ kıldı bu āyet-i kerīmenüñ egerçi vürüdi hūş- (13) dur ki Yahūdīler ḡaḡḡındadır velīkin bunuñ hūkmi ‘āmdur nitekim bu beyān-ı laḡif bu āyet-i kerīmenüñ ‘umūm üzre olan hūkminüñ te‘vīlindedür (14) nitekim buyururlar

(358) Mesnevī

Kullemāhum evḡadū nāre’l-veḡā

Eḡfe’allah nārehum ḡatt’en-ḡafā

Her bār ki bu kāzibler nār-ı veḡā ĩkād eylediler Allāh Te‘ālā bunlaruñ nārını (15) söyündürdi ḡattā bunlaruñ nārı daḡı söyündi bu beyt-i şerīfde²¹⁸ olan zamīr cem‘-i muḡlaḡa kāzib olanlara rāci olur ki beyt-i sābıḡda mürūr (16) eyledi ve bunda veḡādan murād nefis ü şeyḡānla olan ceng ü veḡā olur ve taḡdīr-i kelām böyle dimek olur ki bu ḡarīḡ-i ilāhīde kāzib olan (17) ḡavm her bār ki nefis ü şeyḡānla ceng itmek nārını derūn-ı dillerde ĩkād eyleseler ya‘nī analarla ceng itmeḡe ḡaşd u ‘azīmet kılsalar Allāh Te‘ālā (18) bunlaruñ nār-ı ‘azīmetini ve şu‘le-yi şıḡḡını söyündürür ḡattā bunlaruñ nār-ı derūnı daḡı filḡāl söyünür Hāḡ Te‘ālā bunlaruñ derūnında olan nār-ı ḡaşdı (19) ve şu‘le-yi ‘azīmeti anuñḡün söyündürür ki bunlar ol nār-ı ‘azīmeti ĩkād u iştı‘āl kılmada şādıḡ degiller belki kāziblerdür anıñḡün Hāḡ Te‘ālā anlaruñ ḡalbinüñ (20) nār-ı ‘azīmetini söyündürür ḡattā anlaruñ kānūn-ı derūnında aḡlā nār-

²¹⁸ beyt-i şerīfde: beytde H

ı ‘azîmet almayub muntafî olur anlaruñ albi ayr cānibinde olan Şu‘le-yi ‘azmden ālî (21) alur

(359) Meşnevî

‘Azm kerde ki dilā āncā māyist

Geşte nāsî z’ān ki ehl-i ‘azm nîst

arîk-i îlāhîde kâzib olan kimse ma‘şiyet ılmadan tāt cānibine (22) ‘azm eylemiş kendü albine böyle diyü ki ey gönül bu mertebede tırma ve kendüñi bu gūne belāya urma filhāl bu ‘azmi nāsî olmuş ve bu aşdı ferāmuş (23) ılmış zîrā ki ehl-i ‘azm degildür ve bu ‘azmden kâzibdür anıñçün ol ayr cānibine olan ‘azîmeti ferāmuş eyler

(360) Meşnevî

Çün nebūdeş tohm-ı Őıdkî kâşte

(24) Hâk berū nisyān-ı ān bigmāšte

Çünkü ol kâzib olan ehl-i hevāya ekülmüş bir Őıdk tohmı olmadı ve ‘azmini Őādîkâ ılmadı Hâk Te‘ālā (25) Hâzretlerinüñ ol kâzibüñ üzerine ol ‘azminüñ nisyānı havāle eylemişdür anuñçün ol ayra olan ‘azmeti unudur eger ol ‘azmde Őādîk (26) olsaydı Hâk Te‘ālā aña nisyānı havāle ılmazdı ve anuñ ‘azmi mensî olmazdı ve Őu‘le-yi derūnında alel ü noqşān gelmezdi

(27) (361) Meşnevî

Gerçi berāteşzene-y dil mîzened

Ān sitāreşrā kef-i Hâk mîkuşed

Egerçi ol kâzib dil āteşzenesi üzre urur anuñ ol (28) sitāresini kef-i Hâk söyündürür āteşzene [H45a] amağa dirler *sitāre*den murād bunda gönülden zuhūra gelen aşdlar ve ‘azmlerdür ve taqđîr-i kelām böyle (29) dimek olur ki egerçi arîk-i Hâkda kâzib olan kimse gönül amağını urur andan niçe ‘azmler ve aşdlar Őerāresi zuhūra gelür velîkin anuñ (30) ol ‘azîmet ü aşd u niyyet sitārelerini kef-i irādet-i

İlāhī söyündürür anuñçün şıdķ u hūlūşla olmayan ‘azm ü kaçduñ şu‘le vü fūrūğı (31)
olmayub ve niçesi zuhūra gelmez

Ƙışşā-yı hem dertakrīr-i ān āyet

Bu Ƙışşā hem bu āyet-i kerīmenüñ takrīrindedür ya‘nī *kullemā evķaduvā nāran
lilħarbi* (32) *eṭfehallāhu*²¹⁹ āyetinüñ taħķīķ ü te‘vīlindedür

(362) Meşnevī

Şerfeyī beşnīd derşeb mu‘temed

Bergirift āteşzene k’āteş zened

Bir mu‘temed ‘aleyh kimesne (33) hānesinde gice içinde bir şerfe işitdi ve bildi ki
kendünüñ hānesine bir bīgāne kimse geldi *şerfe* şīnūñ fethiyle āvāz-ı pāy
ma‘nāsınadır āteşzede- (34) yi tıtdı ki āteş ura ya‘nī kaçmağı aħz itdi kaçmak çaķa
ve āteş yaķa

(363) Meşnevī

Düzd āmed ān zamān pīşēş nişest

Çün girift ān sūhte (35) **mīkerd pest**

Hırsız filhāl geldi ve ol şāhib-i hānenüñ Ƙarañuluķda öñinde oturdı çünkim ol sūhte
şerāreleri tıtdı ol düzd (36) anı pest itdi ya‘nī kaçmaķdan çıkan şerāreleri çünkim ol
ķav tıdı ammā zulmetde olan düzd anı bir mağıyla pest idüb söyündürdi

(37) (364) Meşnevī

Mīnihād āncā ser-i engüştṛā

Tā şeved istāre-yi āteş fenā

Ol sūhte üzre düzd ser-i engüştī ķordı tā kim āteşüñ şerāreleri maħv (38) u fānī ola

(365) Meşnevī

Ĥāce mīpendāşt k’ezħod mīmired

Īn nemīdīd ū ki düzdeş mīķuşed

²¹⁹ “Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür.”
(Mâide 5/64)

H̄āce zann eylerdi ki ol şerer kendüsinden olur (39) ya‘nī söyünür ol şāhib-i h̄āne
bunu görmedi ki anı düzd söyündürür

(366) Meşnevī

H̄āce güft īn sūhte nemnāk būd

Mīmired istāre ezterriş zūd

(40) H̄āce ise ol şerāreleri kendüden söyünür şanub baḥāneyi sūhteye bulub didi bu
sūhte nemnāk idi anuñ terligünden ve nemnāk- (41) liginden istāre ‘alelfevr
söyünür

(367) Meşnevī

Pes ki zulmet būd tārīkī zipiş

Mīnedīd āteşkeşīrā piş-i h̄ īş

H̄āce ḥakīkat-i ḥāli [P407a] (1) anuñçün görmedi ki ḥānenüñ derūnı evvelden çok
zulmet ü tārīklük idi lācerem kendünüñ öñinde āteşkeş olanı görmedi ya‘nī şāhib-i
h̄āne (2) kendü öñinde ol āteşkeş olan düzdi anuñçün görmedi ki ḥānenüñ derūnı
evvelden zulmet ve ziyāde tārīklük idi pes āteşüñ (3) söyünmesini ḳavdan veyāḥūd
kendü kendüden zann eyledi ekşer kimselerüñ ḥāne-yi ḳalbi daḥı bu gūne beñzer ki
derūnlarında ḳaçan bir şu‘le-yi ‘azmi ve āteş-i ḳaşdı (4) yakmak isteseler anı nihānī
berkeşende vardur ekşer nās ol keşende-yi āteş-i derūn olan kimseyi bilemeyüb anı
kendü kendüden munṭafī oldu (5) zann eyler nitekim bu ma‘nālara işāret idüb
buyururlar

(368) Meşnevī

İñcünīn āteşkeşī ender dileş

Dīde-yi kāfir nebīned ez‘ameş

Bunculayın bir āteşkeş (6) anuñ göñlinde vardur amma kāfirüñ dīdesi anı ‘ameşden
görmez *ender dileş*de zamīr ızmār ḳablezzıkr ḳā‘idesi üzre ma‘bedinde olan kāfire
(7) rāci‘ olur ‘ameş ‘ayn-ı mühmelenüñ ve mīmüñ fetḫalarıyla gözde bir nevi‘

marazdur ki rü'yete za'f virür ve gözi kan bürür ve taqdir-i kelâm böyle (8) demek olur ki bu zikr olunan âteşkeş gibi bir âteşkeş kâfirün gönlü içre vardur velâkin dîde-yi kâfir [H45b] ol nihânî olan âteşkeşi körlükden (9) görmez ve 'adem-i başireti olduğundan ol kânûn-ı kalbinde olan şu'le-yi kaçd u 'azîmeti söyündüren kimdür bilinmez

(369) Mesnevî

Çün nemîdâned dil-i dânenneyî

Hest bâ- (10) gerdende gerdânenneyî

[Bir dânen ki gönlü niçün bilmez dönen kimse ile döndürücü vardur ya'nî +H] bir 'âlimün kalbi niçün bilmez ya'nî bilür ki her devr eyleyen kimse ile bir müdevvir vardur ki elbette devr eyleyen şey müdevversüz olmaz ve hem (11) muharrrik lâbüdd muharrrik olmayınca hareket kılmaz pes derûn-ı dilde olan kaçd u 'azîmeti dağı lâbüdd bir fesh idici vardur elbette insânun derûnına (12) bir kaçd u 'azîmet ne kendü kendü ile gelür ve ne kendü kendü ile gider 'indel'ârifin anuñ götüricisi ve dağı gidericisi ma'lûm u meşhûrdur

(13) (370) Mesnevî

Çün nemîgüyî ki rûz şeb beğod

BîHudâvendî key âyed key reved

Niçün dimezsün gündüz ü şeb kendü ile Hudâvendsüz kaçan gelür kaçan gider (14) ya'nî ey fâ'il-i haqîkîden gâfil olan di ki bu rûz u şeb Hudâvendsüz kendü kendü ile gelüb gitmez ve 'âkıll olan nehârı güneşün (15) toğmasından ve leyli dağı âftabuñ gurüb kılmasından ve âftabuñ tulû' u gurübı mücerred felegün devrinden ve felegün devrini (16) dağı muṭlaḳ 'uḳûl u nüfûsdan bilmez belki bu cümlede mutaşarrıf olan hemân ol fâ'il-i muhtârı bilür ve giceyi getüren ve gündüzi gideren (17) ve dağı nehârı leylden sulḥ eyleyen hemân ol Hudâvend-i haqîkî olduğunu bilür nitekim süre-yi Kaşada olan bu âyet-i kerîme hem bu ma'nâya delâlet (18) kıılır kâlellâhu

te‘ālā *kul eraeytum ince‘allalāhu ‘aleykumu’l-leyle sermeden ilāyevmi’l-kiyāmeti men ilāhun gayrullāhi ye’tikum bi diyāin efelā tesme‘un kul eraeytum ince‘-* (19) *allalāhu ‘aleykumu’n-nehāre sermeden ilāyevmi’l-kiyāmeti men ilāhun gayrullāhi ye’tikum bileylin teskunūne fihī efelā tubşirūr*²⁰

(371) *Meşnevī*

Gird-i ma‘külāt mīgerdī bebīn

İnçünīn (20) *bī‘akli-yi hod ey mehīn*

Ey mü’essir-i haķikīden ğafil olan kimse sen ma‘külāt eṭrāfına ṭolanursın gör bunuñ gibi kendü ‘aķılsızlığuñı (21) ey mehīn ya‘nī ḥor u haķīr olan ve ey fā‘il-i haķikīden ğafil kalan bu kadar zamāndur ma‘külāt eṭrāfına ṭolanursın ammā mü’essir-i haķikī (22) kimdür bilmez ve fā‘il-i haķikīden āġah u ḥaberdār olmazsın kendüñüñ bu ‘aķılsızlığını gör eger sen şaḥīḥ ‘aķıl olayduñ her dāyirenüñ bir müdevviri ve (23) her eşerüñ bir mü’essiri olduġunu bilürdüñ pes cümle ef‘āl u āsāruñ fā‘ili ve mü’essiri vācibü’l-vücūd olan Hāķ Te‘ālā Ḥazretleri (24) olduġuna ikrār kıldurduñ çünkim bu kadar āsāruñ mü’essir-i haķikīsinden ve bu kadar ef‘ālüñ fā‘il-i haķikīsinden ğafil olasın filḥaķīka (25) beġāyet bī‘aķılsın ve kendü ‘aķılsızlığuñı daḥı bilmez ve göremezsın

(372) *Meşnevī*

Ḥāne bābennā buved ma‘külter

Yā ki bībennā begū ey kemhūner

Ey hūnersüz söyle (26) ḥāne bennā ile mi ma‘külterdür yāḥūd bennāsuz mı ma‘külterdür lābüdd her ‘aķıluñ ḳatında ma‘kül olan birdür ki her benānuñ elbette bir bennāsı vardur (27) bennāsuz binā mümkin degildür kezalik bu benā-yı

²⁰ “(Resūlüm!) De ki: Düşündünüz mü hiç, eġer Allah üzerinizde geceyi ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size bir ışık getirecek tanrı kimdir? Hâlâ işitmeyecek misiniz? De ki: Söyleyin bakalım, eġer Allah üzerinizde gündüzü ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka, istirahat edeġeniz geceyi size getirecek tanrı kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?” (Kasas 28/71-72)

kāyinātuñ daḥı lābüdd bir bānī ve šāni‘i vardur ve her ‘aḳıluñ atında bu adar maşnū‘ātuñ bir šāni‘i (28) olduđı ma‘ūl u muḥaadur

(373) Meşnevī

a bāatib buved ma‘ūlter

Yā ki bāatib biyendiş ey püser

a kātib ile mi ma‘ūlterdür [H46a] yāḥūd (29) kātibsüz mi ma‘ūlterdür ey püser fikr ü endişe ile her atuñ kātib ile olması ma‘ūlterdür zīrā bilāatib a olmak (30) muḥāldür ünkü kim kātibsüz att olmak mümkün degildir

(374) Meşnevī

Cīm-i gūş u ‘ayn-ı eşm ü mīm-i fem

ün buved bāatibī ey müttehem

Cīm gibi gūş ve ‘ayn gibi (31) eşm ve mīm gibi fehm şafa-yı ruḥsār-ı ādemīde kātib-i ḥaıışsüz ey ‘adem-i fīmānla müttehem niçe olur böyle aḥsen-i tavīm üzre insān šāni‘-i (32) ḥaīm olmayınca niçe zuhūra gelür

Beyt

İsteriseñ almağa ḥikmet kitābından seba

āme-yi udret ne yazmış şafa-yı ruḥsāra ba

ve *huvel-* (33) *lezi yuşavvirukum filerāmi keyfeyeşā*²²¹ āyet-i kerīmesinüñ ḥasebince insānı erḥām-ı ümmühānda diledüđi gibi taşvīr eyleyen ol muşavvir-i ḥaııdūr (34) ve anuñ şafa-yı cemāline şādlar gibi iki ‘aynı ve cīmler gibi iki üzni ve nūnlar gibi iki ebrūyı ve mīm gibi bir dāne femi taḥrīr eyleyen hemān ol muḥarrir-i (35) ma‘nevīdür

(375) Meşnevī

Şem‘-i rüşen bīzigīrānendeyī

Yā begīrānende-yi dānendeyī

²²¹ “Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O’dur.” (l-i İmrān 3/6)

Meşelâ şem^ç bir gîrânendesüzden mi rüşendür yâhûd bir dânenide olan (36) gîrânende ile mi rüşendür bu muğarrer ü muğakkağdur ki şem^ç bir ‘âlim ü dânâ gîrânendenüñ vücûdıyla rüşendür *gîrânende* tutucu dimekdür (37) bunda murâd şem^çi yakıcı ve anuñ rüşenâlığına zâf geldükçe anuñ fitilini mîkrâzla tutucu ve kat^ç idici kimsedür ki lâbüdd şem^çüñ nûrına (38) zâf gelse anuñ başını tutucu kimsenüñ tedbîri ile ol şem^ç rüşenter olur ve eger bir kimse bir şem^çi yaksa evvelâ rüşenâlık (39) bulmaz ve eger yaksa velîkin gâh gâh anuñ başını tutmasa ve fitilin almağla tedbîr itmese hem rüşen olmaz pes şem^ç her vechle bir ‘âlim (40) ü dânâ gîrânendeye muhtâcdur kezalik her şey^çüñ vücûdı bir şem^ç gibidür lâbüdd bir dânenide olan şâni^çe muhtâcdur bu degildür ki ol maşnû^ç (41) olan şey bîşâni^ç zuhûra geldü bîüstâd anuñ gibi revnağ u kemâl bula

(376) Mesnevî

Şan‘at-ı hûb ezkef-i şell-i darîr

Bâşed evlâ yâ zigîrâyî başîr

[P407b] (1) Ey bu âsâruñ mü‘essir-i haqîkîsinden gâfil bir hûb şan‘at kolağ olan körüñ keffinden mi evlâ olur veyâhûd başîr olan eli tutucu kimseden mi (2) evlâ olur bu muğarrerdür ki her şan‘at-ı hûb lâbüdd bir eli tutucu ve gözi görücü üstâd-ı kâmilden evlâ olur ve illâ eli tutmayan ve gözi (3) görmeyen kimse şan‘at-ı hûbı düzmege kâdir olamaz pes bu kadar maşnû^ç-ı hûbı ki sen göresin lâbüdd anuñ bir şâni^çi vardur ve ol (4) şâni^ç hem kabz veyâ bâsiğ ve yed-i kudretle ağz u bağşdur ve hem başîr ü kadîrdür eger kâdir olmasaydı bu kadar maşnû^çı ketm-i ‘ademden (5) mertebe-yi vücûda niçe getürürdi ve eger başîr olmasaydı bu kadar zâyî^ç ‘acîbeyi böyle eşkâl-i garîbe üzre niçe düzer ve bu şahâyif-i (6) ekvân üzre bu kadar nuğuş u huğuşı niçe yazardı bundan ma‘lûmuñ olsun ki ol şâni^ç-i habîr hem başîr ve hem kadîrdür

(377) Meşnevî

Pes çü (7) dānistî ki qahret mîkuned

Berseret debbūs-ı miḥnet mîzened

[Pes +H] ey fā'il-i ḥaḳīkiden gāfil ve 'alemün şāni'î olan pâdişāhdan cāhil olan (8) kimse çünkim bu kadar bildün ki ol Hudā seni 'āḳıbet qahr eyler ve āḫirü'l-emr senün başuñ üzre belā vü miḥnet debbūsı urur ve seni (9) niçe ḥastalıklara ve marazlara mübtelā kıılır ve öldürür

(378) Meşnevî

Pes bekun def'eş çü Nemrūdî beceng

Sūy-ı ū keş derhevā tîr-i ḥadeng

Pes kendü (10) nefsünden ol miḥnet ü belāy [H46b] ve mevt ü fenāyı def' eyle şol bir Nemrūd gibi ceng eyle ol muḫyî ve mümît olan fā'il-i ḥaḳīkînüñ cānibine (11) hevā üzre ḥadengden olan tîri çek nitekim Nemrūdluğun kendü i'tikād-ı bātılı üzre Ḥazret-i Ḥaḳḳı āsmān cānibinde zu'c eyleyüb anuñla (12) muḫāşamet kıılıb ve bir şandūka binüb kerkesler vāşıtasıyla semāya çıkub Ḥazret-i Hudā ile ceng iderüm diyü hevā cānibinde tîrler itmişdür (13) ve bunuñ kıışşası mufazżalen cild-i sābi'ün ol sürḫında *kerkeş-i hammāl u kattāliş-i baḳî* beytinün şerḫinde meştūr olmuşdur anda (14) taleb olına

(379) Meşnevî

Hemçü ispāh-ı Muğul berāsmān

Tîr mîendāz def'-i nez'-i cān

Ey nādān sen hem Moğol 'askeri gibi āsmān cānibine nez'-i cānı (15) def' eylemeden öturi oḳ at nitekim evvel zamānda olan Tātār ḫayifesi kaçan kendülere mü'teallik bir kimse ḫaste olsa anuñ aḳrabāsı (16) bir yire gelüb āsmān ḫarafına oḳ atarlardı anlar böyle i'tikād iderlerdi ki melekü'l-mevt āsmān cānibindedür ol ḫaste olan ḫāneye hevā- (17) dan berī gelür ve anuñ cānını bedeninden nez' kıılır pes hevā cānibine tîr

atarlardı t̄a kim anlaruñ sihāmından melekü'l-mevt ḥavf ide ve ol ḥastenüñ (18) cānını alamayub gide eger ba'zı ḥaste şıḥḥat bulsa anlar melekü'l-mevt bizüm t̄irimizden firār kıldı ve ḥastemüz anuñ pençesinden necāt buldı (19) dirlerdi ve eger ol ḥaste ölürse ol melekü'l-mevt bir gözlü yerden geldi ve onun cānını aldı diyü i'tikād iderlerdi ey muḥyī ve mümīt (20) olan Ḥudādan gāfil olan nādān sen hem isterseñ cāhil olan Tātār ṭāyifesi gibi cān nez'ini def' eylemeden ötüri āsmān cānibine oḡ (21) at ve kendüñden veyā bir dostuñdan nez'-i cānı def' it *Muḡul/Tātāra* dirler

(380) Meşnevī

Yā girīz ezvey eger tānī berev

Çün revī çün derkef-i ū- (22) yī girev

Yāḥūd ey kendüñüñ vücūdında mutaşarrıf olan ve cemī'-i mevcūdatta keyfemāyeşā taşarruf kılan Ḥudā-yı Te'ālā Ḥazretlerinden (23) gāfil andan kaç eger ḳadir iseñ aḳtār-ı semāvāt u arzdan çıkub git sen anuñ mülkiñden niçe ṭaşra gidersin çünkim anuñ keff-i (24) taşarrufında merhūn u muḳayyedsin aşlā anuñ dest-i taşarrufından bir kimse ṭaşra gitmege ve anuñ mülkinden ḥurūc u nüfūz itmege ḳādir degildir (25) her ne yire giderse anuñ mülkinde ve anuñ dest-i taşarrufındadır anuñ irādeti olmayınca hem bir yire gitmek ve ḥareket itmek hem ḳādir degildir

(26) (381) Meşnevī

Der'adem būdī nerestī ezkefeş

Ezkef-i ū çün rehī ey destḥūş

Evvelā ey nādān sen 'ademde idüñ ol ḳādir olan Ḥudānuñ (27) keff-i taşarrufından ḳurtulamaduñ ve bīvücūd iken anuñ dest-i taḳdīrinden necāt bulmaduñ pes ey destḥūş ol pādşāhuñ keff-i (28) irādetinden ve dest-i ḳudretinden bu 'aleme geldükden ve vücūd bulduḳdan soñra niçe ḳurtulursın ba'zılar *destḥūş* bu güne maḥalde zebūn u (29) 'aciz ma'nasına isti'māl olunur dimişlerdür ve **Sürürī** merhūm

dağı *desthūş* hūb dest ve nāzperver ma‘nāsınadır dimişdür ammā dest- (30) hūş ey hoş şan‘at demek ma‘nāsına olmak zıkr-i sebep irāde-yi müsebbib tarīki üzre kâ‘ideye muvāfıkdur ya‘nī ey elinüñ şan‘atı (31) hoş senüñ şan‘atuñ kendü elüñden kurtulmadığı gibi sen hem kendü şāni‘üñüñ dest-i taşarrufından [H47a] niçe kurtulursın ve anuñ hükminden (32) ve irādetinden kaçub ne cānibe firār kılırsın

(382) Mesnevī

Ārzū cesten buved bigrīhten

Pīş-i ‘adleş hūn-ı takvā rīhten

Ārzū-yı nefsi (33) istemek Hāğdan kaçmağdur ol Hudānuñ ‘adli öñinde takvā kanını dökmekdür *ārzū* bunda nefsüñ murād u müştehası ma‘nāsınadır bersebīl-i (34) isti‘are-yi taḥyīliyye Hāzret-i Mevlānā kıddese sırrahu takvāyı bir zīrūh insān menzilesinde tenzīl eylemişdür ve Hāzret-i Hāğğdan kaçmağ (35) ne vechle olduğunu bu gūne ta‘bīr idüb söylemişlerdür ki ey nefsinüñ müştehasına tālib olan kimse nefsüñ murādını ve ārzūsını (36) istemek Hāğ Te‘ālānuñ emrinden ve dest-i irādetinden kaçmağdur andan soñra ol pādşāhuñ ‘adli öñinde takvānuñ kanını dökmek (37) ve anuñ rūḥını zāyi‘ itmekdür ammā nefsüñ murādını terk eyleseñ ve kendüñi ol ‘ādil olan pādşāhuñ hükmine ve irādetine teslīm (38) kılsañ bu i‘tibārla ḥalğdan Hāğğa kaçmış olursın ve anuñ ‘adli öñinde takvāyı ihyā kılırsın ki takvā aşl māsivādan perhīz kıılmağdur (39) ve māsivādan perhīz kıılmak ise nefsüñ ārzū ve murādını terk itmekle ve Hāzret-i Hāğğkuñ tātati yolına gitmekle müyesser olur pes her kim ki (40) kendü nefsinüñ ārzū ve murādını terk eyledi ve Hāğ Te‘ālā Hāzretlerini vekīl ittiḥāz idüb bilkülliyye kendü umūrını aña teslīm ü tefvīz (41) kıldı kemāliyle muttakī oldı ve takvāyı ihyā kıldı muttakī olmağ isteyen kimse bu dünyānuñ ḥuzūz u lezzetinden perhīz kıılmak lāzımdur

(383) Mesnevī

Īn [P408a] (1) cihān dāmešt ü dāneş ārzū

Dergiriz ezdānhā rūy ār zū

Filmeşel bu cihān dāmdur ve anuñ dānesi ārzū-yı nefsanīdür dānelerden (2) kaç ve ‘alelfevr yüz getir mışra‘ı s̄anīde olan *ār zū* mürekkebdür *ār* emrdür *zū* zūd lafzından muḥaffedür *rūy ārzū* taqdīrindedür ya‘nī bu cihān fil- (3) ḥaḳīka dām gibidür ve bu dām-ı cihānuñ dāneleri müşteheyāt-ı nefsāniyyedür dām-ı cihānuñ dāneleri meşābesinde olan müşteheyāt-ı nefsāniyye- (4) den firār eyle ‘alelfevr Ḥazret-i Ḥaḳka yüz getir ve anuñ emrine ve ḥükmine inḳiyād eyle ve bu cihān-ı şuverīden i‘rāz idüb ol Ḥudāvend-i celīlūñ (5) müşāhedesinde ve cemāl ü kemālinūñ ma‘ānāsına teveccüh eyle

(384) Meşnevī

Çün çünīn reftī bedīdī şad güşād

Çün şudī derzidd-ı ān dīdī fesād

(6) Çünkim ṭarīḳ-i Ḥaḳka sen bu zīkr olınan gibi gidesin niçe yüz güşādelük göresin ve niçe biñ fütūḥa kendüni irgüresin ammā çünkim bunuñ (7) zıddı olasın ve ṭarīḳ-i Ḥaḳka bu zīkr olınan kā‘idenūñ ‘aksi üzre seyr kılasın ya‘nī ṭālib-i ārzū-yı nefsanī ve māyil-i müştehā-yı (8) cismānī olasın niçe yüz fesād göresin ve kendüni fesādlar ve ‘aşıler mertebesine irgüresin

(385) Meşnevī

Pes Peyember güft isteftu’l-ḳulüb

Gerçi (9) müftinān birūn güyed ḥuṭūb

Pes Peygamber Ḥazretleri ‘aleyhisselām didi ḳalbleriñüzden istiftā eyleñ egerçi müftiler size ṭaşrada (10) ḥuṭūb söyler egerçi sizüñ müftileriñüz ṭaşrada ḥuṭūb söylerse de dimek hem bu veçhdür *ḥuṭūb* ḥā-yı mu‘cemenūñ zammesiyle ḥaṭbuñ (11) cem‘idür *ḥaṭb* emre dirler nitekim hezā ḥaṭabu celīlu dirler emru ‘azīmu ma‘nāsın virürler bu beyt-i laṭīf²²² bu ḥadīs-i şerīfe işāretdür [H47b] ḳāle’n (12)-

²²² beyt-i laṭīf: beyt H

Nebiyyi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *istefi kalbeke ve in eftāke’l-muftūn*²²³ revāhu **Buḥārī** fī **Tārīḫi** ‘an **Vābiṣati** ke zā fī **Cāmi’u’ş-Şaḡīr** ve ḥadīs-i (13) şerīfde Ḥazret-i Nebiyy-i Mükerrrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vāḥide ḥiṭāb idüb Ḥazret-i Mevlānā [ḳaddesenallāhu bisırrihi’l-a‘lā -H] bu beyt-i şerīfde cem‘le (14) irād eylemelerinde nükte budur ki bu ḥadīs-i şerīfūñ vürüdü ḥaş ve ḥükmi ‘ām olduğına işāret iderler ve tavzīḥ-i ma‘nā böyle dimek olur (15) ki her bār ki ārzū-yı nefsi terk idüb Ḥazret-i Ḥaḳ cānibine müteveccih ola sen ḥuzūr-ı ḳalbe vāşık olursın ve niçe yüz güşādelük (16) bulursın ammā bunuñ ‘aksine olsuñ derūnuñda niçe fesād görürsün pes Peyḡamber Ḥazretleri ‘aleyhisselām²²⁴ buyurdılar siz ḳalbleriñüzden (17) fetvā ṭaleb eyleñ egerçi müftīleriñüz size ḥāricde o emr söylese de ve şalāḥ u fesāduñ ne idigüni ta‘līm eylese de ḥāricde (18) olan müftī her ne ḳadar şalāḥ u fesādı söylese ve teraḳḳī ve tenezzül ne idigüni beyān eylese yine insān kendü ḳalbinde şalāḥ u fesādı (19) bilmek ve teraḳḳī ve tenezzüline ‘ālim olmaḳ lāzımdur teraḳḳī ve şalāḥ Ḥazret-i Ḥaḳḳa müteveccih olmadan ve ḳalbe maḥabbet-i ilāhiyye ṭolmadan ‘ibāret olur ve (20) tenezzül ü fesād nefsuñ müşteheyātına münhemik olmadan ve ḥuzūz-ı ‘ācileye iştiḡāl ḳılmadan kināyet olur

(386) Mesnevī

Ārzū bugzār tā raḥm āyedeş

Āzmūdī (21) *ki çünin mibāyedeş*

Ārzū-yı nefsi ḳo tā kim ol Ḥudāya raḥm gele tecrübe eyledüñ ki aña buncılayın gerek ya‘nī nefsuñ murād u ārzūsını terk eyle (22) tā kim ol Ḥudāya raḥm itmege gele ve senüñ ḥālünü görüb raḥm ḳıla niçe kerre tecrübe eyledüñ ki ol Ḥudāya ārzūyı terk itmek gerekdür

²²³ “Her ne kadar müftüler sana fetva verse de, sen kalbine danış.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 153. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

²²⁴ ‘aleyhisselām: ‘aleyhişşalāti vesselām H

(387) Meşnevî

Çün (23) netānî cest pest hidmet kuneş

Tā revî ezħabs-i ũ dergülşeneş

Çünkü şıçramağa kâdir degülsin pes aña hidmet eyle tā kim anuñ (24) ħabsinden anuñ gülşenine gidesin ya‘nî çünkü Hâk Te‘âlâ Ĥazretlerinüñ mülkinden çıkmaya ve dest-i taşarrufından ħalâş olmaya kâdir degülsin pes lâzım (25) geldi ki aña hidmet eylesin tā kim ħabsden kurtulub anuñ gülşenine gidesin ve maķām-ı emnde karar idesin

(388) Meşnevî

Dembedem çün tu murākıb mişevî

(26) Dād mibînî vü dāver ey ğavî

Dembedem çünkü sen murākıb olasın ey ğavî hermişe dād u dāver görürsin ya‘nî eger sen hermişe kendü aĥvālüne (27) murākıb olasın ve her bir fi‘liñi muĥāsebe kılasın hermişe ‘ādil olan ĥākimi ve anuñ ‘adlini göresin ve eger eyilük ider iseñ anuñ muķābele- (28) sinden ĥüsn-i cezā müşāhede kılursın ve eger kemlük ider iseñ hem anuñ muķābelesinde ‘aciletan anuñ mişli bir şey görürsin hermişe (29) bu dār-ı mükāfāt içre her ‘amelüne münāsib ol dāverden bir ĥālet görmek muķarrerdür

(389) Meşnevî

V’er bebendî çeşm-i ĥodrā z’ihticāb

Kār-ı ĥodrā key ğüzāred(30) āftāb

Ve eger kendü gözüñi ihticābdan bağlayasın ya‘nî kendü aĥvālüne murākıb olmayasın ve nefsanî olan kārara meşğul olmaķla (31) Hâk Te‘âlâ Ĥazretlerinüñ dāverligünü müşāhede kılmadan te‘āmî eylesin āftāb-ı ĥaķıķî kendü kārını kaçan kor ya‘nî ol dāyimā herkese ‘ameline göre cezā (32) virmededür ve herkesi müsta‘idd olduĝı mertebeye ireğürmededür eger sen gözüñi anuñ müşāhedesinden [H48a] bağlarsuñ ol kendü kārını yine (33) eyler

Vānümüden-i pādşāh beümerā vü muta‘aşşībān derrāh-ı Ayāz sebab-i fazīlet ü mertebet ü kırbet ü cāmegī-yi ü berīşān bervechī ki ĩşānrā (34) hūccet ü i‘tirāz nemānd

Bu sürh-ı şerīf pādşāhuñ ümerāya veyā Ayāzuñ yolında muta‘aşşīb olan ve anuñ hakkında ta‘aşşub u teşeddüd (35) kılan t̄āyifeye ol Ayāzuñ sebab-i fazīletini ve mertebesini ve kırbetini ve anuñ anlar üzre cāmeligüni āşkār göstermesinüñ beyānındadır şol (36) bir vech üzre ki ümerāya ve anuñ hakkında muta‘aşşīb olan t̄āyifeye hūccet ü i‘tirāz kıalmasın

(390) Meşnevī

Çün emīrān ezḫased cūşān şudend

‘Ākıbet (37) berşāh-ı ḫod ta‘ne zedend

Çünkīm emīrler Ayāza ḫased eyledüklerinden cūşād oldılar ve derūnlarından ḫased şıfatları kıaynayub ‘ākıbet kendü (38) şāhlarına ta‘ne urdılar böyle diyü

(391) Meşnevī

Kīn Ayāz-ı tu nedāred sī ḫured

Cāmegī-yi sī emīr ü çün ḫured

Ki ol şāh-ı ‘ādil bu senüñ Ayāzuñ (39) otuz ‘aklı t̄utmaz pes otuz emīrūñ cāmeligini o niçün yer ya‘nī anuñ kıaftān behāsı olan kıaryeler otuz emīrūñ kıaftān behāsı (40) olan kıarye[ler +H] kıadar vardur pes anuñ bu kıadar emr üzere fazīlet ü meziyyeti nedür ki anuñ cāmeliği bu cümleden ziyāde ola didiler

(41) (392) Meşnevī

Şāh-ı bīrūn reft bāān sī emīr

Sūy-ı şāhrā vü kuhistān şaydgīr

Pādşāh ol otuz emīr ile t̄aşra gitdi şāhrā ve kuhistān [P408b] (1) cānibine şayd t̄utucu ve şikārlar idici olduğı ḫāle

(393) Meşnevî

Kārbānī dīd ezdūr ān melik

Güft emīrīrā berev ey mü'tefik

Ol melik ırakdan bir kārbān (2) gördi bir emīre didi ey 'āciz ü münkalib yūri *mü'tefik*
'āciz ü münkalib demek ma'nāsına olur

(394) Meşnevî

Rev bepurs ezkārvānrā berraşad

K'ezkudāmīn (3) şehr ender mīresed

Yūri var raşad üzre ol kārvāna şor ki ol kārvān kaŋı şehrden irişür *raşad* yoldan
geleni ve gideni gözetmege ve göze- (4) decek maħalle daħı dirler ya'nī var ol
kārbānuñ yolu üstinde şur ve anlara ne yerden beri gelürler şor didi

(395) Meşnevî

Reft ü pursīd ü biyāmed ki ziRey

(5) Güft 'azmeş tā kucā dermānd vey

Ol gitdi ve ol kārbāndan nirden gelürsin diyü su'āl itdi anlar biz Rey şehrinden
gelirüz diyü cevāb (6) virdiler ve ol emīr pādişāha geldi böyle diyü cevāb virdü ki
pādşāh hem ol kārbān Rey şehrinden gelürler pādişāha ol emīr didi (7) ol kārbānuñ
'azmi ne yire dekdür ve ne cānibe giderler ol emīr 'āciz ıaldı ve anlaruñ ne cānibine
gideceginden ħaber viremeyüb müteħayyir oldı

(8) (396) Meşnevî

Dīgerīrā güft rev ey Bü'l-'alā

Bāz purs ezkārvān ki tā kucā

Pes Sulţān Maħmūd ol emīri koyub bir gayrı emīre daħı didi ey Bü'l-'alā (9) yūri ol
gelen kārvāndan girü şor ki anlar ne yire dek giderler ve ne menzil ü maķāmdañ
seyr iderler

(397) Meşnevî

Reft ü âmed güft tâ sūy-ı Yemen

(10) Güft rahteş çîst hân ey mü'temen

Ol beg hem gitdi varub ol kârvândan su'âl itdi ve dönüb pādşāha geldi cevāb (11) virüb didi pādşāhum anlar Yemen cānibine dek giderler pes pādişāh aña didi ey mü'temen āgāh ol kârbānuñ raht u metā'ı (12) nedür *mü'temen* emn kılınmış ma'nāsına olur

(398) Meşnevî

Mānd hayrān güft bāmīrī diger

Ki berev vāpurs raht-ı ān nefer

[H48b] Ol emīr ol kârbānuñ (13) raht u metā'ı ne idigüni bilemeyüb ve anlardan haber viremeyüb hayrān kaldı pes pādşāh bir gayrı emīre dağı didi ki yūri ol (14) neferüñ raht u metā'ından girü sor

(399) Meşnevî

Bāz âmed güft ezher cins hest

Ağleb-i ān kāsehā-yı Rāziyest

Pes ol emīr dağı varub (15) ol kârbānuñ raht u metā'ından su'âl eyledi ve anlara sizüñ metā'ıñuz nedür diyü su'âl eyledi anlar aña cevāb virdükden şöñra dönüb girü (16) geldi pādşāha cevāb virüb didi pādşāhum her cinsden vardur ammā anlaruñ ağleb-i metā'ı Rey şehrine mensüb olan kāselerdür didi (17) *Rāz*dan murād Rey şehridür kaçan Rey lafzınuñ āhirine yā-yı nisbī getürseler bir elif ve dağı zā ziyāde eyleyüb andan şöñra yā-yı nisbī getürürler (18) ve bu emīrlerüñ her birinüñ 'aqlı gitdükçe evvelki emīrden nāķış olduğına bu maħalde işāret vardur zīrā bu cümlesi pādşāhuñ ħiṭābını işidür- (19) ler ve ol kârbāna varub gelen emīri görürlerdi ma'ahazā ta'aķkul idüb imdi ba'zı su'âl dağı pādşāh baña eylerse ben aña ne cevāb (20) virmek gerekdür diyü fikr ü endīşe kılmayub hemān pādşāh neden su'âl eylerse

varub ancak andan cevāb getirirdi nitekim bu (21) emīr raḥt u metā'dan cevāb getürdi

(400) Meşnevī

Güft key bīrūn şudend ezşehr-i Rey

Mānd ḥayrān ān emīr-i süstpey

Çünkü pādşāh (22) aña didi ol kārban Rey şehrinden kaçan taşra oldılar ve andan ne zamānda çıkub bu menzile kaç günde geldiler ol süstpey olan (23) emīr ḥayrān kaldı ve ol za'if revişlü ve zebūn gidüşlü beg bu su'ale cevāb viremeyüb 'āciz ü müteḥayyir oldı ve sükūt kıldı

(24) (401) Meşnevī

Hemçünīn tā sī emīr ü bīşter

Süstrey ü nākıs ender kerr ü fer

Elḥaşıl bu üslüb üzre otuz emīre dek daḥı ziyādereḥ süst- (25) re'y ve kerr ü ferde nākış idiler her birisi cüdā cüdā varub ancak hemān ne dinildiyse andan ḥaber getirdüler ve anlarıñ süstre'y olmasına (26) ve kerr ü ferr-i 'aqlıyyede nākış olduklarına bu ḥālet delālet eyler bu cümleñ ḥuzūrında pādşāh birini ol maşlahat için irsāl (27) eylemeyüb andan şoñra aña yā falān niçe oldı diyü su'al eyledükde ol cevāb viremeyüb ol maşlahatdan öturi birini daḥı gönderüb (28) ol daḥı ancak andan cevāb getirüb mā'adā aḥvālden cevāb viremedükde ḡayrı emīrlere lāzım olan bu idi ki her birisi ol (29) maşlahata gitedükde ta'aqqul u tefekkür eyleyeydi ve kendüsine böyle diyü söyleyeydi ki pādşāh beni egerçi şu ḥidmete gönderdi ammā eger ol benden (30) muḥaddem gelen ümerāya su'al eyledüğü gibi baña daḥı bu kārbanuñ ba'zı aḥvālinden su'al eylerse aña göre cevāb virmek lāzımdur imdi (31) cevābını yoklayam ve bunlarıñ naķır ü kıtmīr ḥālini su'al idelüm dönüb pādşāha andan şoñra gidelüm tā kim benden şoñra bir āḥer (32) ādem gelmege muḥtāc

olmaya ve bir cüz'î şey'den ötüri pādşāh bir āher kimseyi irsāl kılmaya böyle dimedi ve kendü kendüye böyle (33) söylemedi

(402) Meşnevî

Güft emīrānrā ki men rūzī cüdā

İmtihān kerdem Ayāz-ı h' İşrā

Pes pādşāh ol [H49a] ümerāya ilzām idüb anlara didü ki (34) ey emīrlar ben bir gün cüdā kendü Ayāzımı imtiḥān eyledüm böyle diyü

(403) Meşnevî

Ki bepurs ezkārvān ki ezkucāst

Ū bereft īn cümle vāpursīd⁽³⁵⁾ rāst

Ki ey Ayāz var kārbāndan şor tā ne yerdendür ve ne cānibden gelürler ol Ayāz gitdi bu cümleyi rāst ve bīkuşūr ve bīk'āst (36) şordı

(404) Meşnevî

Bīvaşiyet bīşāret yekbeyek

Ḥālşān deryāft bīreyb ü şek

Vaşiyetsüz ve īmā vü işāretsüz birer birer anlaruñ (37) ḥālını bīreyb ü bīşek bildi ve niçe olub niçe olduklarına ve [ne +H] cānibe 'azm kılduklarına bilkülliyye 'ālim oldı andan şoñra baña geldi

(38) (405) Meşnevî

Her çı z'īn sī mīr ender sī maḳām

Keşf şud zū ān beyekdem şud tamām

Her ne ki bu otuz emīrden otuz maḳāmda keşf oldıysa andan (39) o bir demde tamām oldı *sī maḳām*dan murād bu olur ki pādşāh bir emīri ol kārbāna ḥaber almadan ötüri gönderdükdü bir maḳāmda idi (40) ol gitdükdüden şoñra bir maḳāma daḥı gelüb bir miḳdār kāyim oldı ve ol geldükdüden şoñra berīn daḥı gönderüb bir maḳāma daḥı geldi ve anda (41) daḥı ol gelince bir miḳdār tevaḳḳuf kıldı bu üslüb

üzre otuz maḳāma dek naḳl ḳıldı ve otuz emīrūñ her birini bir ḥaber için gönderüb [P409a] (1) anlaruñ her birinden ol ḥaberūñ niçesi keşf oldı ammā bunlardan muḳaddem Ayāzı bir gün bir maḳāma bersebīl-i imtiḥān tenhā bir kārībāna var şu kārībān ne yerden (2) gelür ḥaber al diyü gönderdi varub anlaruñ cemī‘-i aḥvālinden istiḥbār u istifsār idüb paḁşāha geldi ve paḁşāh aña her ne su‘āl ḳıldıysa (3) bir cevāb virüb ve bu otuz emīrden otuz maḳāmda keşf olan ma‘ānī bir maḳāmda yalnız Ayāzuñ vücūdından bittamām velkemāl keşf oldı (4) pes paḁşāh anlara didi ey emīrler sizūñ otuzuñuzuñ ‘aḳlından yalnız Ayāzuñ ‘aḳlı ziyādedür anuñçün anuñ cāmeliğini sizūñ (5) cümleñüzūñ cāmeligünden ziyāde eyledüm didi pes bunda *paḁşāhdan* murād her ‘aḳıl u ‘ādil dünyā paḁşāhı olub lābüdd bir ziyāde (6) ‘aḳıl kimseyi kendüye nedīm ve Ayāz gibi muḳarrib ve ba‘zı ümerānuñ anuñ ḥaḳḳında ḥased ḳılmaları veyā paḁşāh daḥı anlara anuñ ‘aḳlı (7) sizden ziyādedür dimesi olsa da cāyizdür ve *paḁşāhdan* murād paḁşāh-ı ma‘nevī ve melek-i uḥrevī olan mürşid-i kāmil olub (8) *Ayāzdan* murād bir ‘aḳıl u dānā ve āḥiretbīn ve ehl-i yaḳīn mürīd-i reşīd olub ol mürşid-i sa‘īd anı kendüsine yār u nedīm ittiḥāz (9) eyledüğünde sāyir ‘uḳūl-i ḳāşıra aşḥābı olan mürīdleri ve muḥibleri anuñ ḥaḳḳında ḥased ḳılıb ve ta‘n u teşnī‘ urub (10) paḁşāh-ı ma‘nevī olan mürşid daḥı anlara ben anı kemāl ‘aḳlından ve ziyāde fehminden ötüri sizūñ cümleñüzden ziyāde sevdüm ve anı (11) kendüme ḥālīl ve muşāḥib ittiḥāz ḳıldum diyü cevāb virmek daḥı cāyizdür velīkin ekser insānuñ ḥab‘ı cebre māyil olub ve cehd (12) ü iktisāba inkār ḳılıb mürşid ḫarafından bu mürīd ‘ālim ü ‘aḳıldur ben anı mücerred ‘aleminden ve ‘aḳlından ötüri severüm dise anlar dāmen-i (13) cebre temessük iderler ve neyleyelim Ḥaḳ Te‘ālā ezelde aña ol ḳadr ‘ilm ü ‘aḳl virmiş bize daḥı kifāyet miḳḁarı bu ḳadar ‘aḳl virmiş bunu ziyāde (14) eylemek niçe ḳābildür diyü biiḥtiyārluk yolına giderler nitelim bu sūrḥ-ı şerīfle bu ma‘nāya işāret idüb buyurırlar

Müdāfa‘ā-yı ümerā ān ḥüccet (15) beşübhe-yi Cebriyāne ve cevāb dāden-i şāh İşānrā

Bu sürh-ı şerif ümerānuñ ol hücçeti Cebriyāne olan şübhe ile [H49b] müdāfā'a kılmalarınuñ (16) ve pādşāhuñ anlara cevāb virmesinuñ beyānidur

(406) Mesnevī

Pes begüftend ān emīrān k'īn fenīst

Ez'ināyethāst kār-ı cehd nīst

Çünkü (17) ümerā şāhdan Ayāz hakkında olan bu medh ü senāyı iştdiler pes aña bersebīl-i maḥabbet ol emīrlar didiler ki bu bir fendür ol ilāhuñ (18) 'ināyetlerinden cehd ü iktisābuñ kārı degıldür belki dād-ı bārıdur ya'nī ol emīrlar kendülerüñ taqşırine mu'terif olmayub belki Cebriyāne (19) bu gūne hücçet ibrāz idüb didiler bu 'aql u zekā başka fendür ki muṭlak Allāh Te'ālānuñ 'ināyetlerindendür sa'y ve cehdüñ bunda kār (20) u medhali yoqdur

(407) Mesnevī

Kısmet-i Haqkest mehrā rüy-ı nağz

Dāde-yi bahtest gülrā büy-ı nağz

Māhuñ rüy-ı nağzı kısmet-i Haqdur gülüñ (21) büy-ı nağzı dāde-yi bahtdur ya'nī māha rüy-ı laṭīfi ve ruḥsārımızu Haq Te'ālā kısmet eyledi ol māh anı cehdle bulmadı ve kezalik (22) büy-ı laṭīf daḥı güle kendü baht-ı mes'ūdunuñ dāde vü 'aṭāsıdur ol gül anı kesble ḥāşıl kılmadı pes biz bu ḥuşuşda yine (23) kādırüz didiler

(408) Mesnevī

Güft sultān belki āncā eznefs zād

Rey'-i taqsirest ü daḥl-ı ictihād

Ümerā çünkü cibrī olan hücçetlerin ibrāz (24) eyler ve biz bu ḥuşuşda ancak 'aqlımız yetdüğü kadar tedbīr itdük bunda tiz taqşır itmedük diyü söylediler pādşāh anlara cevāb virüb (25) didü belki ol a'māl ki nefsdan toğdı lābüdd ikiden ḥālī degıldür yā rey'-i taqşır veyāḥüd daḥl-ı ictihāddur eger noqşān u ḥüsrān (26) ise ol

rey^c-i taķşirdür eger nef^c ü fāyide ise ol ictihāduñ daħlıdur egerçi bu cümlede taķdīrūñ daħı medħali vardur velīkin ihtiyār (27) u tedbīr hem muṭlaķ

(409) Mesnevī

V'er ne Ādem key begüftī bāḤudā

Rabbenā innā zalemnā nefsenā

Ve illā Ādem Ḥazretleri ḥīn-i taķşırde Ḥudā-yı Te'ālā (28) Ḥazretlerine Rabbenā innā zalemnā kaçan dirdi ve ne vechle kendü nefesine zulm eyledüğine i'tirāf eylerdi eger ol taķşır ü günāha şāfī baħt ve taķdīrden (29) olaydı

(410) Mesnevī

Ḥod begüftī k'īn günāh ezbaħt būd

Çün kazā īn būd ḥazm-ı mā çi sūd

Ḥod dirdi ki bu günāh baħtdan idi çünkim kazā (30) bu idi bizüm ḥazm u ihtiyāımız ne fāyide ider Ādem Ḥazretleri ḥod böyle didi belki ey bizüm Rabbimiz ve perverkārimuz nefsimize zulm itdük (31) bu ḥaṭā vü günāh bizüm taķşirimüzdendir diyü i'tirāf eyledi ve *Rabbenā zalemnā enfusenā*²⁵ diyü söyledi bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri cild-i (32) evvelde *izāfet kerd-i Ādem zillet ḥ'īş* sūrḥında mürūr eyledi anda ṭaleb olına *begüftī*de olan *yā* hikāye içindir ḥiṭāb için (33) degildür ğaflet olınmaya ki **Şem'ī** [merḥūm -H] **Cān-ı Ālem** [merḥūm -H] ḥiṭāb için zann eylemişdür anlaruñ virdüğü ma'nā ihtiyār kılınmaya

(411) Mesnevī

Hemçü (34) iblīsī ki güft ağveytenī

Tu şikestī cām u mārā mīzenī

Ḥod Ādem Ḥazretleri iblīs gibi dirdi ki *febimā ağveytenī*²⁶ sen şıduñ (35) cāmı ve bizi urursın nitekim şeyṭān *febimā ağveytenī* didi ya'nī sen beni ağvā eyledüğüñ sebīle diyü ağvā ve izlāli muṭlaķ Ḥazret-i Ḥaķķa (36) isnād eyleyüb kendü bī- [H50a]

²⁵ "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik." (A'râf 7/23)

²⁶ "Öyle ise beni azdırmana karşılık..." (A'râf 7/16)

mecbūr ve bīih̄tiyār bildi ve cām-ı kaşđ u tedvīrimūzi sen şıduñ ve yine bize cāmı niçün şırsın diyü urur mısın (37) dimek mefhūmını söyledi ammā Hāzret-i Ādem böyle söylemedi Cebīre müte‘allik kelām eylemedi belki ‘özr ü taķşīre müte‘allik kelām söyledi ve zulmi kendü nefesine (38) isnād eyledi bu beytle işāret olınan āyet dađı cild-i evvelde ve ol sürhda mūrūr eylemişdür anda taleb olına

(412) Meşnevī

Bel kazā haķķest (39) ü cehd-i bende haķ

Hīn mebāş a‘ver çü iblīs-i hālaķ

Bu beyt hem Sulţān Maħmūd lisānındandır ya‘nī ümerāya hūāben dir ki öyle degildür ki bende- (40) nūñ a‘māli bilkülliyye kazādan ola ve bende muţlaķ mecbūr ve bīih̄tiyār ola veyāhūd bendenüñ muţlaķā cehd ü ihtiyārıyla ola kazā ve kaderüñ anda (41) medħali olmaya belki kazā haķdur ve bedenüñ cehd ü ihtiyār cüz‘iyyesi dağı haķdur şaķın iblīs-i köhne gibi a‘ver olma *hālaķ* köhne ma‘nāsınadır [P409b] (1) ve *a‘ver* bunda yek çeşm ma‘nāsınadır ki murād andan hemān bir cānibi görici ve dürüst görmeyicidir demek olur nitekim iblīs hemān yalnız (2) bir tarafı görücidür nite[kim +H] Ādem Hāzretlerine secde emr olınuķda hemān Ādemüñ tīnini gördi dīni ve yaķīni cānibin görmedi ve bundan şoñra (3) Haķ Te‘ālā aña yā iblīs niçün emrimi tutmaduñ ve Ādeme secde itmedüñ ve baña itā‘at itmedüñ tarīkine gitmedüñ didükde bilkülliyye (4) kazā ve kader cānibini görüb ve aġvāyı Hāzret-i Haķķa isnād eyleyüb kendünüñ ihtiyārını ve iķtizāsını görmedi pes gerekdür ki (5) Ādemoġlı köhne olan iblīs gibi yek çeşm olmaya ve hemān bir cānibe nazār kılmaya eger kazā ve kader cānibini görür ve anı haķ u sābit bulursa (6) cehd ü ihtiyār cānibini dağı göre ve anı hem bāţıl bilmeyüb haķ u sābit bile

(413) Meşnevī

Dertereddüd māndeīm ender dü kār

Īn tereddüd key buved bīih̄tiyār

(7) Meşelâ iki kâr ortasında tereddüdde kalmışuz bu iki kâr ortasında mütereddid olmak ihtiyârsuz kaçan olur

(414) Meşnevî

În kunem [yâ ân kunem +H] û key guyed

Ki dü (8) dest ü pây-ı ü beste buved

Bu kârı eyleyem yâhüd ol kârı eyleyem ol kimse kaçan der ki anuñ iki eli ve iki ayağı beste ola ya'nî iki (9) eli ve iki ayağı beste vü muqayyed olan kimse 'acebâ şu işi mi işleyem veyâhüd anı koyub bu kârı mı işleyem dimez zîrâ ki ol mecbûr u (10) muştarrdur iki kârdan birini işlemege kâdir oldığını bilür ve aşlâ mütereddid dağı olmaz anuñçün ki tereddüd ihtiyâr u istiğâ'atden zuhûra (11) gelür

(415) Meşnevî

Hîç bâşed îñ tereddüd derserem

Ki revem derbaħr u yâ bālâ perem

Hîç benüm başumda bu tereddüd olur mı böyle diyü ki bahre gidem ve deryâ (12) üzre bîsefîne meşy idem veyâhüd bālâ vü hevâda uçam ya'nî hîç senüñ ve benüm başumda deryâda yürimek veyâhüd hevâda uçmak (13) tereddüdi yoğdur zîrâ bilürüz ki deryâda yürimege ve hevâ üzre pervâz eylemege bizde kudret ü istiğâ'at yoğdur

(416) Meşnevî

Îñ tereddüd hest ki der- (14) Mûşul revem

Yâ berâ-yı siħr tâ Bâbil revem

Ammâ başda bu tereddüd vardur ki Mûşula gidem yâhüd siħr öğrenmeden ötüri Bâbile dek gidem (15) *Bâbil* 'Irâkda şol mevzi'îñ ismidür ki Hârût u Mârût anda olan kuyuda ħabs olunmışlardur ve bunuñ taħkîki vü tafşîli beşinci defterde (16) [H50b] ve evvelki defterde hem mürûr eylesmişdür anlarda taleb olına ya'nî bu mağdûr-ı beşer ve mümkün-i müyesserdür ki şu iki kârüñ mâbeyninde mütereddid olasın (17)

ve diyesin ki ‘acebā ben ticāret kılmadan ötürü Mūşul cānibine mi gitsem veyāhūd
sihr öğrenmeden ötürü çāh-ı Bābil semtine mi seyr istsem bu (18) ikisine insānuñ
ķudret ü istiā‘ati olduğundan ötürü insān bu gūne iki kārūñ mābeyninde mütereddid
olur ammā bir kimse ki (19) iki kārđan birine vāşıl olmayacağını muħaķķaķ bilse aşlā
mütereddid olmaz ve anuñ vuşūline dađı ķaşd u ‘azīmet kılmaz

(417) Meşnevī

Pes tereddüdrā bebāyed (20) ķudretī

Verne ān ħande buved bersebletī

Pes tereddüdde bir ķudret ü istiā‘at lāzımdur yoĥsa ol tereddüd bir seblet üzre
ħande olur (21) ya‘nī bir kimsenüñ ķudreti ve istiā‘atı olmasa ma‘ahazā iki kārūñ
mābeyninde mütereddid olsa anuñ ol mütereddid olması şaĥīĥ ü şadıķ olmaz (22)
belki hemān bir şaķala vü bıyıĥa ĥülmek olur ve mücerred laĥv u bāzī ķabīlinden
olur

(418) Meşnevī

Berķazā kem nih bahāne ey cüvān

Cürm-i ĥodrā çün nehī berdīgerān

(23) Çünkim cürm ü zillet insānuñ minvech kendü nefsenden ve iĥtiyārından zuhūra
gelür pes ey cüvān cürmi işleyüb ķazāya bahāne ķoma kendü cürmüñi (24) ĥayrılar
üzre niçün ķorsın ve ne cihetden bu cürm benüm nefsumden degildür yā
ķazādandur veyāhūd şeytānuñ aĥvāsındandur veyāhūd ‘Amruñ ve (25) Bekrüñ beni
ıđlāl eylemesindendür dirsın

(419) Meşnevī

Ĥün kuned Zeyd ü ķışāş-ı ü be ‘Amr

Mīħured ‘Amr u berAħmed ĥadd-i ĥamr

Meşelâ Zeyd kan eyler ve anuñ (26) kışâşı ‘Amrda olur mı ‘Amr hamr içer ve Aḥmed üzre ḥadd-i hamr olur mı bu müsbet ü muḳarrerdür ki olmaz bu beyt-i şerîfde²²⁷ istifhâm takrîri (27) ma‘nâsı vardur ya‘nî ‘Amr kan eylese Zeyde anuñçün kışâş olmaduğı muḳarrer ve ‘Amr hamr içse andan öturi Bekre ḥad olmaduğı hem müsbet (28) oldıysa pes sen dağı bir cürmi işledükde anuñ cezâsı ğayrıya olmaz belki hemân senüñçün olur çünkim böyle dirsen ol cürmi (29) ğayrılara niçün isnâd eylersin gerekdür ki cürmi kendü nefsüne isnâd kılasın ve hem mu‘terif olasın

(420) Meşnevî

Gird ḥod bergerd ü cürm-i ḥod bebîn

(30) *Cünbiş ezḥod bîn ezşāye mebîn*

Ey mücrim kendü eṭrâfiñi ṭolan ve kendü cürmini gör cünbişi kendü zātuñdan gör ve sâyeden görme

(31) (421) Meşnevî

Ki neh’âhed şud ğalaṭpādâş-ı mîr

Ḥaşmrâ mîdâned ân mîr-i başîr

Ki emîr ğalaṭpādâş olmaz bu vech üzre *ğalaṭpādâş* vaşf-ı (32) terkîbî olur ammâ vaşf-ı terkîbî olmasa hem cāyızdır bu vech üzre ma‘nâ emîrüñ pādâşı ğalaṭ olmayısdur dimek olur ḥaşmı ol (33) emîr-i başîr bilür ba‘zı nüshada *ḥaşmrâ mı dâned ân ḥaşm-ı başîr* vâki‘ olmuşdur bu taḳdîr üzre ma‘nâ ḥaşmı ol başîr olan ḥaşm bilür (34) dimek olur *emîr-i başîr*den murâd Ḥaḳ Te‘âlâdur ki ḳullarınñ aḥvâlini görici bir emîr ü ḥâkimdür *ḥaşm-ı başîr*den murâd hem ol Ḥudâ-yı Te‘âlâ (35) olur ki lâbüdd kâfir olanlara ve cürm ü ma‘şiyet kılanlara ol Ḥudâ ḥaşmdur *cünbiş ezḥod bîn* dimek *cünbişrâ eznefs-i ḥod bîn* ve *ez-* (36) *sāye-yi ḥod mebîn* dimek taḳdîrinde olur ve insānuñ ‘indemuḥaḳḳaḳîñ kendü nefsinden murâd aşl ‘ayn-ı sâbitesini olur [H51a] ve bu cesed (37) aña nisbet sâye meşâbesinde olur ve ammâ muḥaḳḳaḳ olmayan

²²⁷ beyt-i şerîfde: beytde H

kimselerüñ katında *nefs*den murād bu vücūd-ı mecāzī ve *sāyeden* murād vesvese-yi (38) şeytānī ve ef'āl-i cismānī ve esbāb-ı dünyāvī olur²²⁸ ve bu iki beytün taḥkīk ü tavzīhi böyle dimek olur ey benī ādem kendü (39) ḥavālī ve eṭrāfiña ṭolan ve kendü cürm ü 'iṣyānuñı gör eger ḥayra ve eger ṣerre olan ḥareket ü cünbişi kendü 'ayn-ı s̄ābiteñden gör sāye gibi (40) olan vücūd-ı mecāzīden görme dimek olur ammā *vech-i s̄ānī*üzre ma'nā ey ādemoglı kendü eṭrāfiñı ṭolan ve kendü cürmüñi gör (41) cürm ü ma'ṣiyyet ṭarafına olan cünbiş ü ḥareketi kendü nefsuñden bil mānend-i sāye olan ve vesāves-i şeytānīden ve esbāb-ı dünyāvī [P410a] (1) ve cismānīden görme ki ol cürm ü ma'ṣiyyet ṭarafına olan ve cünbiş ü ḥareketüñ muḳābelesindesin lābüdd emīr-i ḥaḳīkīden cezā vü padāş görürsin zīrā (2) emīr-i ḥaḳīkī ḡalaṭpādāş olmayıyardur lābüdd ol 'alīm ü baṣīr olan emīr-i ḥaḳīkī kendü emrine muḥālefet kılan ḥaṣmı bilür yāḥud ma'nā ey mücrim cürm (3) ü ma'ṣiyyet ṭarafına eyledigüñ cünbiş ü ḥareket için ol emīr-i ḥaḳīkīñüñ saña cezā vü pādāşı gelür ki ol emīr-i ḥaḳīkīñüñ (4) cezā vü pādāşı ḡalaṭ olmayıyardur ve bir āḥer kimseye ol pādāş intikāl u iṣbāt kılmayıyardur zīrā ol 'āṣīlere ve kāfirlere ḥaṣm olan (5) baṣīr ḥaṣmı bilür ve lābüdd anuñ cezāsı ve pādāşı her ne ise aña göre anı verir ve müsteḥaḳ olduḡı mertebeye anı irgürür

(422) Mesnevī

Çün 'asel(6) ḥurdī neyāmed teb begayr

Müzd-i rüz-ı tu neyāyed ṣeb begayr

Meṣelā çünkim sen 'asel yiyesin ḥummā ḡayrıya gelmedi senüñ gündüzüñ müzdi gice (7) ḡayra gelmedi ya'nī muḥarrrik-i ṣafrā olan ve ṭabī'ata ḥarāret viren 'aseli çünkim sen yidüñ anuñ sıtması daḡı saña gelür pes ḥazz-ı nefse müte'allıḳ (8) bir fi'li ki sen işleyesin anuñ cezā vü pādāşı hem saña 'āyid olur senüñ gündüz işledigüñ 'amelüñ müzd ü cezāsı gice ḡayrıya gelmez belki yine saña gelür (9) ve herkesüñ

²²⁸ Bu kısım, bir önceki beytin ṣerhidir. Ama hem Pertev Paşa nüshasında hem Hamidiye nüshasında burada verilmiştir.

nefsi ne ‘amel işlerse lābüdd anı hāmile olur nitekim *velā teziru vāziretun vizra uḥrā*²²⁹ āyet-i kerīmesi bu ma‘nāya delālet kıılır

(423) Meşnevī

Derçi kerdī (10) *cehd k’ān vā tu negeşt*

Tu çı kārīdī ki nāmed rey’-i keşt

Ey İbn Ādem sen nede cehd eyledüñ ki ol saña rāci’ olmadı sen ne ekdüñ ki keştüñ (11) rey’ ü maḥşüli gelmedi bu beyt-i şerīfüñ²³⁰ iki mışra‘ında bile istifhām taḳrīri vardır zīrā taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki ey ādemoğlı bu dünyāda (12) sen ne ‘amel ve kārda sa‘y eyledüñ ki anuñ cezā vü pādāşı āḫir saña ‘āyid ve rāci’ olmadı bu muḳarrerdür ki anuñ cezā vü pādāşı āḫirü’l-emr (13) sana ‘āyid ve rāci’ oldı ve sen bu mezra‘-ı dünyāda ne gūne toḫum ekdüñ ol meZRÜ‘ olan toḫmın maḥşüli saña gelmedi bu muḫaḳḳaḳdur ki anuñ maḥşüli (14) saña geldi lābüdd herkes ne ekerse anı biçer ve bu dünyāya gelen lābüdd āḫiret cānibine göçer eger bu dünyāda ‘amelüñ pādāşını görmedi ise yevmi-i āḫiretde görür (15) ve herkesüñ ‘ameli kendüsine gelüb aña ḳarīn ü muşāḫib olur

(424) Meşnevī

Fi’l-i tu ki zāyed ezcān u tenet

Hemçü ferzendet begīred dāmenet

Senüñ (16) fi’lüñ ki seni cān u tenüñden ṭoğar ya‘nī her ne gūne fi’l ki senüñ cān u tenüñden kıılır ve zuḫūra gelür lābüdd ol fi’l senüñ ferzendüñ (17) gibi senüñ dāmeniñi ṭutar ve saña ta‘alluḳ ider

[H51b] *(425) Meşnevī*

Fi’lrā derğayb şūret mīkunend

Fi’l-i düzdīrā nedārī mīzened

²²⁹ “Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez.” (En’âm 6/164); (Fâtır 35/18); (Zümer 39/7)

²³⁰ beyt-i şerīfüñ: beytüñ H

İnsānuñ fi‘li için ‘ālem-i (18) ğaybda şüret eylerler ya‘nī insān bu dünyāda bir ‘amel işlese lābüdd ol ‘amele münāsib ‘ālem-i ğaybda bir şüret kılar meşelā düzdlük fi‘line bu dünyāda bir (19) dār urmazlar mı bu muḳarrerdür ki hırsızlık fi‘linden ötüri bir dār ururlar ol hırsızlık ‘amelinüñ şüret cezāsıdır ammā elbette her ‘amelüñ şüret cezāsı (20) anuñ şüretinde hem mişlī olmaḳ lāzım degildür

(426) Meşnevī

Dār key mānend bedüzdī līk ān

Hest taşvīr-i Hudā-yı ğaybdān

Meşelā dār düzdlüğe kaçan beñzer ya‘nī (21) dār ağacı hırsızlığa beñzemez velīkin ol dār ağacı ğaybdan Hudānuñ taşvīr eylemesidir ki düzdlük fi‘linüñ muḳābelesinde olan (22) cezā vü pādāşı ğaybdan olan muşavvir-i ḥaḳīkī dār ağacı şeklinde taşvīr eyler

(427) Meşnevī

Derdil-i şahne çü Ḥaḳḳ ilhām dād

Ki çünīñ şüret besāz (23) ezbehr-i dād

Çünkim Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri şahnenüñ göñline ilhām virdi böyle diyü ki ey şahne sen düzdlük fi‘line ‘adl kılmadan ötüri buncılayın (24) bir şüret düz şahne daḳı ḳalbine gelen ḥaḳıranuñ muḳtezāsı üzre düzdlük fi‘linden ötüri dār ağacını şüret düzdi

(428) Meşnevī

Tā tu ‘ālim bāşī (25) vü ‘ādil ḳazā

Nāmünāsib çün dihed dād u sezā

Tā sen ‘ālim ü ‘ādil olasın ḳazā-yı ilāhī dād u sezāyı nāmünāsib niçe virür bu muḳarrerdür ki ḳazā-yı (26) ilāhī aşlā bir kimseye nāmünāsib cezā virmez elbette ‘ālim ü ‘ādil olanlara ve ‘adl ü inşāf kılanlara ḥayr u ḥasenāt cezā virür ve cāhil ü

ğāfil (27) olanlara ve zulm ü i‘tisāf kılanlara ‘amellerine münāsib ve hāllerine muvāfiq cezā vü pādāş virür

(429) Mesnevī

Çünkü hākim īn kuned ender güzīn

Çün kuned hūkm-i (28) aḥkem īn hākimīn

Çünkü bu dünyāda hākim olan güzīn de bunu eyler bu hākimlerüñ aḥkemi niçe hūkm eyler ya‘nī bu dünyāda hākim olan pādşāh bir güzīn (29) olan ve ‘ilm ü ‘adlle ittişāf kılan kimsenüñ ḥaḳḳında böyle ri‘āyet eyler ve anı cümleden bir güzīde kılub kendüsine muḳarrib kılor bu hākimlerüñ (30) aḥkemi olan olan pādşāhı bil niçe hūkm eyler ve ‘ālim ü ‘ādil olanlara ol ne vechle iḥsān kılor bu muḳarrerdür ki aḥkem elhākimīnüñ ‘adl ü dādı (31) bu cümle hākimlerden ziyādedür

(430) Mesnevī

Çün bekārī cev nerūyed ḡayr-ı cev

Ḳarż tu kerdī ziki ḡāhī girev

Çünkü arpa ekisin arpadan ḡayrı bitmez ḡarżı (32) sen eyledüñ girevi kimden istersin ya‘nī çünkü sen bir denī vü ḡabīs toḡm ekisin anuñ cezāsı anuñ mişlinden ḡayrı bitmez lābüdd ‘ādetullāh böyle dir ki (33) buḡday ekseñ buḡday biter ve arpa ekseñ arpa biter meşelā sen bir kimseden istiḳrāz eyledüñ rehni kimden istersin bu muḳarerdür ki kendüñden istersin (34) ya‘nī eger dāyin senden rehn isterse sen rehni kimden istersin çünkü sen istiḳrāz eyledüñ rehni hem senden istersin bu ma‘nā ḡāhī yā ile olduḡı (35) üzredür ammā ba‘zı nüşhalarda *ziki ḡāhed* vāḳı‘ olmuşdur bu taḡdīr üzre çünkü sen bir kimseden istiḳrāz eyledüñ ol kimse rehni kimden (36) ister bu muḳarrerdür ki senden ister pes ***kullu nefsin bimā kesebet rehīnetur***²³¹ āyetinüñ mücebince her nefs kesb eyledüḡi ‘amele rehīnedür çünkü

²³¹ “Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir.” (Müddessir 74/38)

(37) ‘āmil bir ‘ameli filmeşel istikrāz eylese anuñ muķābelesinde anuñ nefsi rehīne olmuş olur

[H52a] (431) *Meşnevī*

Cürm-i ħodrā berkesī dīger menih

Hūş (38) u gūş-ı ħod bedīn pādāş dih

Kendü cürmini bir ġayrı kimse üzre ħoma kendü hūşuñı ve gūşuñı bu pādāş üzre ħo ya‘nī bir cürm (39) ü ma‘şiyeti işleyüb anı bir āġer kimse üzre ħoma bu cürm [ü -H] ma‘şiyetden berī ve pākum ol olmasaydı ben bunı ħılmazdum dime belki ‘aġluñı (40) ve ħulaġuñı bu cürmüñ cezā vü pādāşı üzre ħo

(432) *Meşnevī*

Cürm berħod nih ki tu ħod kāştī

Bācezā vü ‘adl-i Ĥaġ kun āştī

Cürmi aşl kendüñe ħo (41) ki anı sen kendün ekdüñ pes cezā ve ‘adl Ĥaġġla şulġ eyle ki Ĥaġ Te‘ālā Ĥazretleri ‘ādildür ol ekdüġüñ cürmüñ muķābelesinde her ne [P410b] (1) biterse rāzı ol ve başuña her ne getürürse hem anuñ ħükmine kendüñi teslīm ħıl

(433) *Meşnevī*

Rencrā bāşed sebeb bed kerdenī

Bed zifi‘ ħod şinās ezbaġt nī

Lābüdd rencce sebeb bed (2) eylemekligüñdür kemligü kendü fi‘lüñden aña baġtıñdan degül ya‘nī saña bir renc ü belā gelse aña sebeb senüñ bed eylemekligüñdür ħaçan saña bir bedlük gelse anı kendü bed olan fi‘lüñden (3) bil t‘ālī‘iñden bilme

(434) *Meşnevī*

Ān nażar derbaġt çeşm aġvel kuned

Kelbrā ġühdanī vü kāhil kuned

Zîrâ ol bahta olan nazar çeşmi aḥvel eyler kelbi gühdâna mensûb ve kâhil (4) eyler *gühdân* kâfuñ fetḥasıyla şamanluk ve kâfuñ zammesiyle necâset maḥalli olan yere dirler ve bu²³² ikisi bile câyizdür ya'ni ol bahta ve taḳdîre olan nazar insânuñ (5) çeşm-i cânını aḥvel eyler ya'ni râst u dürüst görıcilükden iḥrâc idüb ḥaḳîḳatbîn eylemez zîrâ insânuñ fi'li hemân yalnız baht u taḳdîrden (6) degildür belki kendü nefsinüñ ihtiyâr eylesinüñ daḫı ol [ḳadr-i -H] fi'lide medḫali vardur ki eger bir kimse hemân nazarı taḳdîre ve bahta kılsa râstbîn (7) olmayub ol nazar kelb-i nefsi dünyâ şamanlığına mensûb eyler ve cehd ü iktisâbdan kâhil kıılır veyâḫüd kelb-i nefsi hemân âbhâneye ve necâset maḥalli olan (8) yere mensûb idüb necâset yemege mu'tâd olur ve râh-ı Ḥaḳda sa'y u cehd eylemeden tekâsül kıılır

(435) Meşnevî

Müttehem kun nefsi-i ḫodrâ ey fetâ

Müttehem kem kun (9) cezâ-yı 'adlâ

Ey fetâ kendü nefsiñi müttehem eyle 'adlün cezâsını müttehem eyleme ki Ḥaḳ Subḫâne ve Te'âlâ Ḥazretleri 'adıldür anuñ bir ḳulına virdügi cezâ (10) 'adl üzredür çünkim sen kendü nefsiñde bir belâ göresin anı 'adl-i İlähîden ḫâric bil ve ol 'adlün cezâsını müttehem kıılma belki kendü nefsiñi müttehem kııl

(11) *(436) Meşnevî*

Tevbe kun merdâne ser âver bereh

Ki femem ya'mel bimışkâlin yereh

Günâhuñ tevbe eyle başuñı merdâne yola getür zîrâ femem ya'mel mişkâlin yereh ya'ni cürm ü (12) 'işıyânuña tâyib ol ve merdler gibi başuñı râh-ı Ḥaḳḳa götür ve kendüñi muḳî' ve münḳâd olan ehl-i ḫayr mertebesine yetür ki bir kimse bir zerre miḳdârı ḫayr işlese (13) anı görür ve kezalik bir zerre miḳdârı şer işlerse hem anı görür kemâ ḳâlellâhu te'âlâ *femem ya'mel mişkâle zerratin ḫayren yerahu ve men*

²³² bu: bunun H

*ya‘mel mişkāle zerratin şerran yerahu*²³³ (14) āyetinüñ tefsiri cild-i sālīsün āhirinde mürür eylemişdür anda taleb olma

(437) Mesnevī

Derfūsün-ı nefis kem şev ğarrayī

K’āftāb-ı Hāḡ nepūşed zerreyī

Zinhār nefsiñ (15) füsün u ħīlesine maġrūr olma zīrā Hāḡ Teā‘lānuñ āftābı zerreyi setr eylemez ya‘nī kaçan bir zerre kadar şer işlesün [H52b] nefsiñ saña (16) bu ne cüz’idür diyü efsün eylesün ve eger efsün eylerse de anuñ efsün u ħīlesine sen maġrūr olma ki Hāḡ Subhāne ve Teā‘lānuñ āftāb ‘adli zerrāt-ı (17) a‘mālden bir zerre kadar ‘ameli setr ü nihān eylemez belki *yevme tube’s-serāyir*²³⁴ de herkesün a‘māli ve serāyiri zühūra gelür ve herkes işledüġini görür

(438) Mesnevī

Hest (18) *īn zerrāt-ı cismi ey müfīd*

Piş-i īn ħurşīd-i cismānī pedīd

Ey müfīd olan kimse bu cisme mensüb olan zerreler bu cismānī olan (19) ħurşīdüñ nūrı öñinde pedīd ü zāhirdür

(439) Mesnevī

Hest īn zerrāt-ı ħavātır v’eftikār

Piş-i ħurşīd-i ħaḡāyık āşkār

Ammā ħātırılar ve fikr itmeklük (20) zerrātı ħaḡāyık ħurşīdinüñ öñinde āşkār oldı *hest* lafzı iki beytde bile ikinci mışra’lara şarf olınur ya‘nī bu ħāne-yi dilde olan ħātırı- (21) laruñ ve fikrlerüñ zerreleri ħaḡīkatler ħurşīdi olan nūr-ı ilāhīnüñ öñinde zāhir ü āşikārdur zerrāt-ı cismānī ħurşīd-i cismānīnüñ nūrı (22) katında niçe zāhir ü ‘ayān olursa zerrāt-ı efkār ve ħavātır daḡı ħurşīd-i ħaḡāyık nūrı katında anuñ gibi

²³³ “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.” (Zilzāl 99/7-8)

²³⁴ “Gizlenenlerin ortaya döküldüğü gün.” (Târik 86/9)

zāhir ü ‘ayān olur ve bu (23) kadar ḥaḳāyık-ı eşyā ol āftāb-ı ma‘nevīnūñ nurı vāsıtasıyla zuhūra gelür eger şuver-i eşyā ol ḥaḳāyıkā perde vü ḥicāb olsa hem şāhib-i (24) başiret olana ol perde vü ḥicāb māni‘ olmaz ve şāhib-i dil olan ‘arīf ol perde vü ḥicābuñ verāsında olan ḥaḳīḳati bilmeden cāhil (25) ü gāfil ḳalmaz meger şol kimse ki anuñ idrākında za‘f ola ve ḥicāb u perdenüñ altında mestūr u maḥfī ola ne şey idügüñi bilemeye nitekim bu ma‘nāya (26) münāsib bu sürḥ-ı şerīfi başt olanlara bu meşel vāsıtasıyla bu ma‘nāya tefhīm buyurırlar

Ḥikāyet-i ān şayyādī ki ḥıṣṣtenrā (27) dergiyāh pīçide būd

Bu sürḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf şol bir şayyāduñ hikāyetidür ki ol şayyād kendüsi giyāhuñ içine şarmış (28) idi

ve deste-yi gül ü lālerā külehvār beser-i ḥod fürü keşide

ve gül ü lāle destesini külāh idüb kendü başına çekmiş veyā başını ol gül ü lāle- (29) nūñ altına pinhān ḳılmış idi

tā mürgān ūrā giyāh pindāred

tā ḳuşlar anı giyāh ḳann eyleyeler

ve ān mürğ-ı zeyrek būy burd endekī ki ĩn (30) ādemīst ki ĩn ādemīst ki ber’İN şekl giyāh nedīdeem

ve bu cümle tıyūruñ mābeyninden bir mürğ-ı zeyrek birazcık rāyiḥa ilette ve ol (31) giyāhuñ altında ādemī muḥtefī olduğunu ferāsetle bildi ve andan rāyiḥa āḥḫ itte ki bu ādemīdür zīrā bu şekl ūzre giyāh görmüşem

ammā hem tamām (32) būy neburd beefsūn-ı ü mağrūr şud

ammā ol mürğ-ı zeyrek hem tamām anuñ ādemī olduğına rāyiḥa iletmedi ve bu şāḥiḥ sālīm ādemīdür diyü ḳaṭ‘ itmedi ve ol (33) giyāh u ḥaṣīş içre muḥtefī olan ādemīnūñ efsūnına mağrūr oldu ve anuñ dökdüğü dānelere ve çīnelere meyl ü ṭama‘ ḳıldı

zīrā deridrāk-ı (34) evvel ḳāṭı‘ī nedāşt

zîrâ ol mürğ-1 zeyrek idrâk-1 evvelde bir kâti‘ tutmadı

deridrâk-1 mekr-i duvvem kâti‘î dâşt

ve ikinci mekrüñ idrâkında (35) bir kâti‘ tutdı

ve huve’l-hırsu veṭṭama‘u

ve ol kâti‘ hırş u ṭama‘dur bu fıkranuñ taḳdîri ve tavzîhi böyle dimek olur ki çünkim ol mürğ-1 (36) zeyrek ol giyâh u sebze içre muḥtefî olan şayyâdı egerçi bir miḳdâr bildi ve andan birazcık râyiḥa aldı [H53a] velâkin ol şayyâduñ giyâh u sebzesi (37) ve dâne vü çînesi anı maḡrûr idüb ol bilmege ve şayyâduñ zâtından râyiḥa almağa perde olub ol mürği şübhe vü gümâna bıraḳdı ol mürğ (38) ibtidâ ol giyâh u şükûfeleri gördükde bu benüm gördüğüm taḥkîk-i giyâhdur ve bîşayyâd ve bîâdem muṭlak dâne vü çînedür diyü bir kâti‘ idrâk (39) tutmadı ve kendüsini şayyâd u dâm şübhesinden ḥâlî itmedi ve anuñçün mekrüñ idrâkında bu giyâh u dâne şayyâd u dâmdan ḥâlî mücerred benüm (40) için bir ḡdâdur diyü bir kâti‘ olan idrâk tutdı ol kâti‘ olan idrâk hırş u ṭama‘dur ki hırş u ṭama‘ dâne vü çîneyi gördükde şayyâd (41) u dâm ḥâṭırasını göñülden giderüb bu dâne vü çîne şayyâd u dâmdan ḥâlî müft ve râyikâ ḡdâ ve ni‘metdür diyü kaṭ‘ eyler

lâsiyemâ ‘inde [P411a] (1) fartı’l-ḥâceti ve’l-faḳri kâle’n-Nebiyyu şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kâde’l-faḳru en yekûne kufrân²³⁵

‘alelḥuşuş faḳr u ḥâcet katında hırş u ṭama‘ hiç şübhe vü şâyibe tutmaz belki (2) maṭlûb u maḥbûbı olan şey’üñ vuşûline ve aḥzına kaṭ‘î idrâk tutar ve eger anuñ zimnından niçe ‘işyân u küfr var ise de anı ḳayırmayub anı (3) ele getürmege sa‘y u iḳdâm eyler ve anuñ mazarrat u fesâdını göremeyüb anuñ vuşûline ve ḥuşûline ṭâlib olur anuñçün Ḥazret-i Nebiyy-i Mükerrerem (4) şallalâhu ‘aleyhi ve sellem faḳr küfr olmağa ḳarîb oldı didi bunda *faḳr*dan murâd faḳr-ı zarûrîdür ki faḳr u iḥtiyâc ḡâlib olduḳda ve hırş u ṭama‘ (5) bir kimseye istilâ kıldıḳda küfr ü ma‘şiyet dimeyüb her

²³⁵ “Fakirlik neredeyse küfür olayazdı”. Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 155. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

ne ise anı kabûl eyler pes fakr-ı zarûrî küfr-i şûriye qarîb oldı nitekim fakr-ı ma'nevî (6) ve ihtiyârî küfr-i haqîkiye qarîb oldı ve bunda *mürğ*dan murâd tâlib-i Hâk olan insân olur ve *şayyâd*dan murâd müzevver ve ehl-i zerğ (7) ü riyâ olan şeyhler olur şeytân ve dünyâ olsa da câyizdür ve mekr-i îlâhî olmak hem câyizdür [fefhem -H]

(440) Meşnevî

Reft mürğî dermiyân-ı mergzâr

Bûd âncâ dâm (8) ezbehr-i şikâr

Bir mürğ mürğzâr ve sebzezârûñ içine gitmiş idi ve orada kuşları şikâr eylemekden ötüri dâm var idi

(441) Meşnevî

Dâne-yi çendî (9) nihâde berzemîn

V'an şayyâd âncâ nişeste derkemîn

Anda zemîn üzre birkaç dâne konmuş idi ve ol şayyâd orada kemînde otur- (10) mış idi

(442) Meşnevî

H'îšten piçide derberg ü giyâh

Tâ derüfted şayd bîçâre zirâh

Ol şayyâd kendüsini berg ü giyâha şarmış idi (11) tâ bîçâre şayd yoldan anuñ dâmına düşse ya'ñî anuñ dânelerine mâyil olub yolından cüdâ ola ve anuñ dâmına giriftâr gele

(443) Meşnevî

Mürgek (12) âmed sūy-ı ũ eznâşinâht

Pes tavâfî kerd ü piş-i merd tâht

Bir kuşçağız nâşinâht olduğundan ol şayyâduñ cānibine (13) geldi pes ol kuşçağız ol cānibi bir kerre tavâf u devr eyledi ol giyâh içre mestūr u muhtefî olan merdüñ cānibine çapdı ve anuñ (14) katına geldi

(444) *Meşnevî*

Güft ūrā kistî tu sebzpūş

Derbeyābān dermiyān-ı ĩn vuḥūş

Ol kuşcağız ol şayyāda aytdı ey sebzpūş (15) sen kimsin beyābānda bu vuḥūş arasında ya'nī vaḥşīler miyānında beyābān içinde yeşiller giymişsin ne gūne kimsesin diyü aña su'āl eyledi

(16) (445) *Meşnevî*

Güft merd-i zāhidem men münkaṭı'

Bāgiyāh u berg ĩncā müntefi'

Şayyād ol kuşcağıza cevāb virüb aytdı ben nāsdan münkaṭı' olmış (17) bir merd-i zāhidem burada berg ü giyāhla intifā' idiciyüm ba'zı nüshada *müntefi'* yerine *muḳteni'* vāki' olmuşdur bu taḳdīr üzre ma'nā burada (18) berg ü giyāhla ḳanā'at ḳılıcıyüm dimek olur

[H53b] (446) *Meşnevî*

Zühd ü taḳvārā guzīdem dīn ü kīş

Z'ān ki mīdīdem ecelrā piş-i ḥ'īş

Ben (19) şol merd-i zāhidem ki zühd ü taḳvāyı kendüme dīn ü kīş iḥtiyār eyledüm zīrā ki merg ü eceli kendü öñimde gördüm ve ölümi baña ziyāde ḳarīb buldum (20) anuñçün bu cümle nāsdan münkaṭı' olub 'uzlet iḥtiyār ḳıldum ve dünyādan tebettül idüb bu maḳāmda 'ibādāt-ı Ḥaḳḳa meşgül oldum didi

(21) (447) *Meşnevî*

Merg-i hemsāye merā vā'iz şude

Kesb ü dükkān-ı merā berhem zede

Hemsāyenüñ mevti baña vā‘iz olmışdur ki *mevtu’l-cārri kefā bike* (22) *vā‘izari*²³⁶ hadīsi ile benüm dil ü cānum ‘amel kılmışdur benüm kesb ü dükkānımı biri birine urmışdur ya‘nī perīşān ve zīr ü zeber eylemişdür

(23) *(448) Meşnevi*

Çün beāhir ferd h̄ ‘āhem mānden

Hū nebāyed kerd bāher merd ü zen

Çünküñ āhirde halkdan ferd ü cüdā kılsam gerek pes merd ü zenle hūy u (24) ünsiyet eylemek gerekmez zīrā ‘ākıbet anlaruñ her birinden cüdā olmak ve tenhā kılmak mukarrerdür

(449) Meşnevi

Rū be h̄ ‘āhem kerd āhir derlahad

Ān beāyed (25) *ki kunem hū bāAhad*

Āhirü’l-emr lahd yüz itsem ya‘nī kabır cānibine teveccüh kılsam gerekdür pes şimdi ol yek gelür ki hūyı ahdla eyleyem ve Hāzret-i (26) Hakkla ünsiyet kılam

(450) Meşnevi

Çün zenehrā best h̄ ‘āhend ey şanem

Ān bih āyed ki zenaḥ kemter zenem

Ey şanem çünkü zenaḥı bağlamak isterler şimdi (27) ol yek gelür ki çeñeyi azrak uram *zenaḥ* çeneye dirler ya‘nī ey maḥdüm çünkü h̄n-i mevtdde çeñeyi bağlayısarlardur hālā bu evlā oldı ki (28) çeñe çalmayam ve güft ü gūya meşgūl olmayam pes ol merd-i zāhid lisānından bu gūne mevā‘ız u neşāyīḥ ta‘bīrine şürü‘ idüb buyururlar

(29) *(451) Meşnevi*

Ey bezerbaft u kemer āmūhte

²³⁶ “Öğüt olarak komşunun ölümü sana yeter.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 156. [Anlamı destekleyen rivâyetler mevcut olsa da Ankaravî’nin naklettiği rivâyete rastlanmadığı belirtilmiştir.]

Āhirestest cāme-yi nādūhte

Ey zerbaft u kemer öğrenmiş kimse āhir senūñ libāsuñ cāme-yi nādūhte- (30) dūr zerbaft bir güne altunlu aftandur cāme-yi nādūhteden murād kefendür ki insānuñ āhir libāsı ol dikilmemiş bez pāresidür

(451) Mesnevī

Rū (31) *beḥāk ārīm k'ezvey rūstīem*

Dil çirā derbīvefātān bestīem

‘Aıbet yūzi ḥāke getirüriz ki andan bitmişüz ve ol ḥākden zūhūr (32) itmişüz pes göñli niçün bīvefālara bağışlamışuz ya‘ni bīvefā olanlara ne sebebden göñli virmiş ve ta‘alluk itmişüz aşlımuz ḥākdür ‘aıbet (33) yine aña yüz oruz gerekdür ki şimdi bu cümleyi terk idüb anuñ ḥūyın utavuz

(453) Mesnevī

Cedd ü ḥ’iṣānmān adīmī çār ab‘

Mā beḥ’iṣī (34) *‘āriyet bestīm ab‘*

Bizüm ceddimiz ve adīm arābımız çār abi‘atdur bizüm ‘āriyet ḥaşmıluđına ama‘ bağladuğ ya‘nī cismimizüñ ceddı ve adīmı ḥ’iṣāvendi (35) bād u āb u āteş ü türābdur biz isek şoñradan ‘āriyeti olan arabā ve ta‘alluāta ama‘ bağladuğ ve anlarla ülfet ü ünsiyyet eyledük ḥāl buña (36) bu araba vü ta‘alluāt ‘āriyyedür ve ‘anāşır-ı erba‘a arabā-yı adīmdür

(454) Mesnevī

Sālehā hemşoḥbetī ve hemdemī

Bā‘anāşır dāşt cism-i ādemī

Zīrā niçe yıllar hemşoḥbetlüđi (37) ve hemdemlüği cism-i ādemī ‘anāşırla utdı ve ebāyi‘-i erba‘a ile bu cümleden muaddem cesed-i ādemī muşāḥabet ü muarenet itdi pes [H54a] ādemīnūñ (38) adīmı arabā vü uşūli ‘anāşır-ı erba‘adur

(455) Meşnevî

Rûh-ı ü hod ezñüfûs u ez'ukûl

Rûh uşûl-i h'îşrâ kerde nükûl

Ol âdemüñ rûhı (39) hod nüfûsından ve 'ukûlindendir rûh kendünüñ uşûlini nükûl eylemişdür *nüfûs* nefsüñ cem'idür *nüfûs*dan murâd bunda nüfûs-ı nâtıka ve (40) ervâh-ı 'ulviyyedür ve 'ukûlden murâd 'ukûl-i külliyyedür ya'nî ol insânuñ rûhı hod ervâh-ı 'ulviyyeden ve 'ukûl-ı külliyyedendir nihâyet (41) mâfilbâb rûh bu 'âlem-i cismâniyyete ve mertebe-yi tabî'ata meyl itmekle kendü uşûlinden nükûl u 'udül eylemişdür kendü uşûli olan ervâh [P411b] (1) ve 'ukûl mertebelerini ferâmuş kılmışdur

(456) Meşnevî

Ez'ukûl u ezñüfûs-ı pürşafâ

Nâme miâyed becân k'ey bîvefâ

Pürşafâ olan ['ukûl +H] ve nüfûsdan (2) câna ma'nevî nâme gelür böyle diyü ki ey bîvefâ ya'nî insânuñ ruhına pürşafâ olan 'ukûl ve ervâh tarafından hemîşe ma'nevî nâmeler ve haberler (3) gelür böyle diyü ki ey vefâsı yok ve cehl ü gafleti çok

(457) Meşnevî

Yârekân-ı penç rûze yâftî

Rû ziyârân-ı köhen bertâftî

Beş günlük yârcügizler bulduñ (4) yüzüñi yârân-ı köhenden döndirdüñ ya'nî biz ki senüñ yârân-ı kadîmiñüzden i'tirâz itdük ve beş altı günlük yârâncıkları bulduk senüñ hâlüñ (5) oğlancıklar hâline beñzer *yârekân* yâreküñ cem'idür *yârekde* kâf-ı taşğîr içündür

(458) Meşnevî

Kûdekân gerçi ki derbâzî hoşend

Şeb keşânşân sūy-ı hâne (6) mîkuşend

Meşelâ küdekler egerçi ki bâzide hoşlardur gice vaḳti anları kendü müte'allikâtı
çekerek ḥâne cānibine çekerler

(459) Meşnevî

Şud berehne vaḳt-i bâzî tıfl-ı (7) ḥurd

Düzd eznāgeh ḳabā vü keş burd

Meşelâ küçük oḡlancık oyun vaḳtinde libās çıkarub berehne oldı ḥırsız gelüb nāgeh
ol (8) ḳabā ve keşî ḳapdı

(460) Meşnevî

Ānçünān germ ü bebāzî derfütād

K'ān külāh u pîrehen refteş ziyād

Ol tıfl-ı ḥurd ancılayın lu'ba ve lehve germ düşdi (9) ve ḥarāretle meşgūl oldı ki ol
külāh ve pîrehen anuñ fikr ü yādından gitdi ve libāsını ve esbābını bilkülliyye
ferāmūş itdi

(461) Meşnevî

Şeb şud u bâzî-yi (10) ü şud bîmeded

Rū nedāred ki suy-ı ḥāne reved

Ol tıfl oyuncaḡa meşgūl iken gice oldu anuñ lu'bu u bâzîsi bîmeded oldı ve 'amel[den
+H] girü (11) ḳaldı ol tıfl libās u cāmesini aldırduḡıçün yüz tutmaz ki evi cānibine
gide ve aḳrāba vü ta'alluḳātına bîḥavf ve bîelem naḳl ide pes bu (12) ḳışşadan ḥişşe
budur ki bu dünyānuñ kārına germiyyetle meşgūl olan kimse eṭfāl-i ḥurd gibidür ve
bu dünyā hem lu'bu u bâzî gibidür

(462) Meşnevî

Nî şenīdī inneme'd- (13) dünyā la'ib

Bād dādī raḫt u geştī mürte'ib

İnneme'd-dunyā la'ib āyetini işitmedüñ mi rahtı bāda virdüñ ve mürte'ib olduñ bu beyt-i şerīf²³⁷ (14) sūre-yi Ankebūtda olan āyete işaretdür tefsiri cild-i hāmisde *tefsir-i āyet ve inne'd-dāre'l-āhirete* sūrḥında mürūr itdi ve sūre-yi En'āmda (15) ve sūre-yi Ḥadīdde daḥı buna mānend āyetler vardur ya'nī ey bu dünyānuñ kār u bārına meşgūl olan küdeksiret sen Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinüñ (16) dünyā degildür illā lu'b u lehvdür buyurduḡı āyet-i kerīmeyi gūş itmedüñ mi tā kim raht-ı 'ömr ki bād-ı hevāya virdüñ ve anuñçün āhirete gitmeden mürte'ib (17) ü ḥāyif olduñ

(463) Meşnevī

Piş ezān ki şeb şeved cāme becū

Rūzrā zāyi' mekun dergüft u gū

[H54b] Andan evvel ki şeb-i merg gele cāmeyi iste [eyyāmuñı güft u gūda zāyi' eyleme +H] ya'nī ölüm (18) gicesi gelmezden muḳaddem libās-ı taḳvāyı ve cāme-yi 'ömr-i taleb eyle cāme-yi ömr-i bekāyı ve libās-ı taḳvāyı ele getür eyyāmuñı ḳıl u ḳālde baḥş ü cidālde (19) ve mālāya'nīde zāyi' eyleme

(464) Meşnevī

Men beşahrā ḥalveti bugzideem

Ḥalkrā men düzd-i cāme dīdeem

Ey mürḡ-ı zeyrek ben şahrāda bir ḥalvet ihtiyār eylemişem zīra (20) ḥalkı ben düzd-i cāme görmişem ya'nī ol şayyād-ı şahrānişin ve ḥalvet-i güzīn egerçi ol mürḡ dāneçine bu gūne naşihat eyler velikin her tārik-i (21) dünyā ve tālib-i ḳurb-ı Mevlā olan kimseler tālib-i āhiret olmaḡa müsta'idd olan kimselere bu gūne söyler ey mü'min ü müsta'idd olan kimse (22) ben bu şahrā-yı 'ālemde bir ḥalvet ü 'uzlet ihtiyār ḳılmışam zīra bu ḥalk 'ālemi ben cāme-yi 'ömr-i ve libās-ı taḳvāyı uğurlıca görmişem

²³⁷ beyt-i şerīf: beyt H

(465) Meşnevî

Nīm 'ömr ezārū-yı (23) dilsitān

Nīm 'ömr ezğuşşahā-yı düşmenān

dilsitāndan murād gönül alıcı dostlardır *dilsitān* yerine *düstān* dağı nüşha- (24) dur bu beytüñ iki mışra'ında *reft* lafzları muqadder olur ya'nī 'ömrüñ nişfi gönül alıcı dostlarıñ ārzūsından gitdi (25) ve 'ömrüñ nişfi dağı düşmenleriñ guşşalarından gitdi

(466) Meşnevî

Cübberā burd ān külehrā ĩn beburd

Ĝarq-ı bāzī geşte mā çün tıfl-ı ħurd

Cübbe- (26) yi ol iletđi külāhı bu iletđi ya'nī cübbe ve dīn ü taqvāyı dostlarıñ ārzusı giderdi ve külāh-ı 'ömri ve tātati düşmenleriñ (27) guşşaları giderdi biz isek tıfl-ı ħurd gibi ĝarq-ı lu'b u bāzī olmışuz ve bu dünyānuñ lehv ü bāzī meşābesinde olan kār (28) u bārına iştiğāl kılmışuz

(467) Meşnevî

Nek şebāngāh-ı ecel nezdīk şud

Ėalle hāzā'l-la'be bessek lāte'ud

İşte ecel gicesi nezdīk oldu (29) şu lu'bı terk eyle zīrā lu'b saña kifāyet eyler yāħūd seni pāre pāre eyler bu lu'ba sen 'avdet eyleme *bessek* kifāyet ider ma'nāsınadır kāf-ı (30) 'Arabīdür gāh olur ki 'Arab zebān-ı Fārisīden ba'zı kelimeyi mu'arreb kılub isti'māl iderler nitekim ehl-i Acem lisān-ı 'Arabī isti'māl eyledükleri (31) gibi veyāħūd *besse yebussudan* olmakda kābildür bu taqđırce bu ma'nā bu lu'b seni yaraladı ve helāk kıldı demek olur

(468) Meşnevî

Hīn (32) süvār-ı tevbe şev derdüzd res

Cāmeᖫā ezdüd-i bestān bāzipes

Āgāh ol esb-i tevbe sūvār ol düzde iriş pes cāme- (33) lerüñ girü düzdden al düzdden murād dünyā ve şeytāndur ki ‘ömr cāmesini dīn ü taqvā elbāsını bu dünyā ve şeytān ve hevā uğur- (34) lamışdur pes ol tevbe atına sūvār ol ve sārık olan dünyāya ve şeytāna irişüb ol mesrūk olan ‘ömr cāmelerini (35) sārıkden şöñra girü al ya‘nī tālāk-ı evkāt ve tedārik-i māfāt eyle ve tevbe vü ināyet vāsītāsıyla seyyātuñı ḥasenāta tebdīl (36) idegör

(469) Meşnevī

Merkeb-i tevbe ‘acāyib merkebest

Berfelek tazed beyek laḫza zipest

Merkeb-i tevbe ‘acāyib merkebdür bir laḫzada (37) pestden felek üzre çapar ya‘nī cemī‘-i ma‘āşī ve münāhīden rücū‘ eylemek filmesel bir ‘acāyib ma‘nevī merkebdür ki kimse añ sūvār (38) olsa bir laḫzada mertebe-yi suflīden mertebe-yi a‘lāya ‘urüc eyler

[H55a] (470) Meşnevī

Līk merkebrā nigh mīdār ezān

K’ū bedüzdīn ān kabāyetrā (39) nihān

Velīkin merkeb-i tevbeyi nigāh tūt ol kimseden ki ol senüñ kabāñı nihān uğurladı ya‘nī egerçi merkeb-i tevbe (40) ‘acāyib merkebdür sen sūvār olduḫda bir laḫzada esfelden a‘lāya irişür velīkin lāzım olan budur ki ol merkeb-i tevbeyi şol (41) sārıkden şaḫla ve ḫıfz eyle ki ol sārık senüñ kabā-yı ‘ömrüñi nihānı uğurladı

(471) Meşnevī

Tā nezdüzed merkebetrā nīz hem

Pāsdār [P412a] (1) ĩn merkebetrā dembedem

Tā kim senüñ merkebüñi daḫı uğurlamaya bu merkebüñi dembedem ḫıfz tūt ya‘nī tā kim ol cāme-yi ‘ömrüñi uğur- (2) layan sārık merkeb-i tevbeyi hem uğurlamaya

elhâşıl bu merkeb-i tevbeyi dembedem hıfz it ve sârik-i ma'nevîden begâyet hıfz u
himâyet (3) kıl tâ anı dahı uğurlayub seni hem câmesüz ve hem merkebsüz komaya
Hikâyet-i ân şahş ki düzdân-ı çoç-ı ürâ bedüzdîdend bedîn (4) kanâ'at nekerdend
behîle câmehârâ hem düzdîdend

Bu sürh ol şahşuñ hikâyetidür ki düzdlar anuñ çoçını uğurladılar ol (5) düzdlar bu
kadarla kanâ'at itmediler hîle ile ol çoç şâhibinüñ câmelerini hem uğurladılar

(472) Mesnevî

Ân yekî çoç dâşt espest mîkeşîd

(6) Düzd-i çoçrâ burd hableşrâ burîd

Ol bir kimse çoç tutardı ardından anı iple çekerdi düzd ol kimsenüñ ardından
zarâfetle (7) ol çoçuñ ipini kesdi ve çoçı ilettdi

(473) Mesnevî

Çünkü âgeh şud devân şud çepp ü râst

Tâ beyâbed k'ân çoç bürde kucâst

Çünkü çoç (8) şâhibi âgâh oldı şağa ve şola revân oldı tâ bula ki ol aldanmış ve
uğurlanmış çoç kandedür

(474) Mesnevî

Berser-i çâhî(9) bedîd ân düzdrâ

Ki figân mîkerd k'ey vâveyletâ

Ol çoç şâhibi bir koyunuñ başında ol düzdi gördi ammâ anuñ yanında (10) çoç yok
idi ve ol çoçı uğurlayan düzd idigüñi çoç şâhibi bilmedi ve ol düzd böyle diyü figân
eylerdi ki vâveyletâ ve ey (11) hasretâ ve haybetâ

(475) Mesnevî

Güft nâlân ezçiyi ey üstâd

Güft hemyân-ı zerem derçeh fütâd

Çünküm çoç şāhibi anuñ ağladuğını ve feryād (12) ü fiđān eyledüğini gördi aña didi ey üstād neden nālānsın ol düzd aña didi ey merd-i cevād benüm altınım heymānı kuyuya düğdi (13) ve kīse içre yüz miđdār altınım var idi ol kīse-yi zer benüm koynımdan bu kuyu içre gitdi didi

(476) Meşnevī

Ger tūvānī derrevī bīrūn keşī

(14) *Ḥums bidhem mer turā bādilhoşī*

Düzd aña aytdı yā aḥī eger sen bu kuyunuñ içine gitmege kâdir iseñ ol altınımı alub taşra (15) çıkasın ve girü yuğarı gelesin ḥumsını saña dilhoşlukda virirüm yañī beşde birini saña şafā-yı ḥātırıla ‘aṭā eyleyem didi

(477) Meşnevī

Ḥums-ı (16) şad dīnār bestānī bedest

Güft ü ḥod īn bahā-yı deh çocest

Yā aḥī yüz altınuñ ḥumsını elüñle alursın ve baña ‘azīm iḥsān (17) ve keremler kılursın luṭf eyle eger kâdir iseñ bu eyüligi dirīđ eyleme didi çoç şāhibi andan çünkü bu sözleri işitdi kendü (18) kendüye aytdı bu ḥod on çoçuñ bahāsıdur baña bundan eyü nefc ü fāyide olmaz

(478) Meşnevī

Ger derī berbeste şud leh dergüşād

Ger çoçī (19) şud Ḥaḳ ‘avez üştür bedād

Eger bir çapu bağlandı ise on çapu açıldı [H55b] eger bir çoç gitdi ise Ḥazret-i Ḥaḳ anuñ muḳabelesinde (20) ‘avez üştür virdi ve beni bu devlete ve ğınāya irgürdi

(479) Meşnevī

Cāmeḥā berkend ü ender çāh reft

Cāmeḥārā bürd hem ān düzd teft

(21) Filhāl ol o āhibi cāmelerin ıkaradı ve āh ire gitdi hem ol oı uurlayan o āhibinūn cāmelerin daı ‘alelfevr (22) iletdi ve anı alub germiyyetle hūnesine gitdi

(480) Meşnevī

Hāzīmī bāyed ki reh tā dih bered

Hazm nebved tam‘ tā‘ün āvered

Bir hāzim gerekdür ki (23) yolu tā köye ilede hazm olmazsa ta‘m tā‘ün getirür *hazm* şiddet-i re‘ye ve ihtiyāta dirler *hāzim* ziyāde ihtiyāt ü ihtimām idici kimseye (24) dirler ya‘nī bu yolda ziyāde ihtiyāt ü ihtimām idici bir ‘āıl gerekdür ki yolu arye-yi emne dek ilede ve düzdlerden ve harāmīlerden hālī (25) olan maāma dek kendüsini vāşıl ide eger bu yolda hazm u şiddet-i re‘y olmazsa lābüdd hırş u tama‘ tā‘ün getirür ve insānı (26) ma‘ün olan hūste mertebesine yetürür pes ol düzdün vaşfını beyān eylemege şürū‘ idüb buyururlar

(481) Meşnevī

Ū yekī düzdest (27) fitne sīretī

ün hayāl ūrā beher dem şūretī

Ol zıkr olınan düzd ziyāde fitnesīret bir düzddür ki hayāl gibi anuñ her demde (28) bir şūreti vardur ve bu fitnesīret olan *düzdden* murād şeytāndur ki hayāl gibi her demde anuñ derūn-ı insānīde bir gūne şūreti (29) ve bir nev‘ fikreti vardur

(482) Meşnevī

Kes nedāned mekr-i ū illā Hudā

DerHudā bugrīz ü vāreh z‘ān degā

Hī kimse ol düzd olan şeytānuñ mekr (30) ü hīlesini bilmez illā Hudā bilür pes anuñ mekr ü hīlesinden Hudā-yı Te‘ālāya kaç ve ol hile vü degādan girü urtıl zīrā bir kimse ki (31) şeytān-ı recīmden Ha Subhāne ve Te‘ālā Hazretlerine ilticā itmese ve anuñ şerr ü mekrinden kaçub ol pādşāh-ı kerīmūn tā‘ati (32) ariine gitmese ol

şeytānuñ mekr ü degāsından hālāş olamaz ve Hāzret-i Hāḫḫuñ ‘avn ü ‘ināyeti olmayan kimse anuñ şerr ü fesādından (33) necāt bulamaz

Münāzara-yı mürğ bāşayyād derterehhüb

Bu sürḫ-ı şerīf ol mürğ-ı zeyreküñ şayyādla terehhüb ḫuşuşında münāzara vü mübāḫaşe (34) kılmāsınuñ beyānındadır

ve derma‘nāyı terehhübī ki Muştafā ‘aleyhisselām nehy kerd ezān ümmet-i ḫodrā

ve daḫı şol bir bir terehhübüñ ma‘nāsında- (35) dur ki Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol terehhübden kendü ümmetini nehy eyledi böyle diyü

ki lāruhbāniyyeten filīslām²³⁸

ya‘nī ol Hāzret ‘aleyhissellām (36) buyurdılar ki dīn-i İslāmda ruhbāniyyet yoḫdur ve ruhbāniyyenüñ bir miḫdār taḫḫīkī cild-i ḫāmıde *derbeyān ān ki ḫavlehu ‘aleyhisselām lā ruhbāniyyete* (37) *fi’l-İslām* sürḫında mürür itdi anda ḫaleb olına

(483) Mesnevī

Mürğ güfteş ḫāce derḫalvet maīst

Dīn-i Aḫmedrā terehhüb nīk nīst

(38) Mürğ ol sebzepuş olan ve terehhüb ü tezehhüd kılan şayyād aytdı ey ḫāce ḫalvetde ḫurma dīn-i Aḫmed için teraḫḫüb nīk degıldür (39) ya‘nī dīn-i Aḫmedīde terehhüb kılmāḫ ve nāsdan [H56a] munḫatı‘ olmaḫ eyü ve maḫbül degıldür

(484) Mesnevī

Ezterehhüb nehy kerdest ān Resūl

Bid‘atī çün (40) dergiriftī ey fuzūl

Zīrā ol Resūl-i ḫudā terehhübden nehy etmişdür pes ey fuzūl sen bu berbad ‘adeti niçün ḫutduñ ve dīn-i İslāmda (41) maḫbül olmayan ruhbāniyyetden ötüri ittiḫāz itdüñ

²³⁸ “İslamda ruhbanlık yoktur.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 157. [Hadisin saḫih olduḫu belirtilmiştir.]

(485) *Meşnevî*

Cum‘a şartest ü cemā‘at dernamāz

Emr-i ma‘rūf u zimünker ihtirāz

[P412b] (1) Dīn-i İslāmda olına cum‘a şartdur ve namāzda cemā‘at olmak hem şartdur emr-i ma‘rūf u münkerden ihtirāz hem şartdur cum‘ayı terk kılan ve tārik-i cemā‘ati (2) olan kimsenüñ İslāmı dürüst ü şahīḥ olamaz zīrā Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām *elcum‘atu ḥaḫḫun vācibun ‘alākulli müslim ficemā‘atin illā erba‘aten ‘abden memlukan* (3) *ev imrā‘eten ev şabbiyyen ev mariḍen*²³⁹ revāhu Ṭāriḫ ibn Şihāb ve *cemā‘at* sünnet-i mü‘kededür eger bir kavm anı terk eyleseler anlarla muḫātele itmek (4) cāyiz olur ve eger bir kimse terk eylese yā ḥarb-i şedīd veyā ḥabs-i medīd lāzım gelür cemā‘atle namāz kılıncaya dek ve daḫı emr-i ma‘rūf ve nehy-i (5) münker eylemek farz-ı kifāyedür elbette bir şehre emr-i ma‘rūf ve nehy-i münker eylemek bir kimse müsteḥaḫ olsa aña emr-i ma‘rūf itmek ve münkerden daḫı nehy (6) itmek vācib olur

(486) *Meşnevî*

Renc-i bedḫūyān keşīden zīr-i şabr

Menfa‘at dāden beḫāḫān hemçü ebr

Pes müslim olına cemā‘at içre olmak ve bedḫūy- (7) laruñ şabr altında renci çekmek ḫalāyıḫa ebr gibi menfa‘at virmek lāzımdur nitekim Ḥazret-i Nebī ‘aleyhişşalātı vesselam buyurdu *ellezī yuḫālītu’n-* (8) *nāse ve yaşbiru ‘alāezāhum ḫayrun minellezī lāyuḫālītu’n-nāse velā yaşbiru ‘alāezāhum*²⁴⁰

²³⁹ “Cuma namazı her müslümanın cemaatle kılması gereken bir vaciptir. Ancak şu dört kişi bundan müstesnadır; Köle olan erkek, kadın, çocuk ve hasta olan kimse.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 159. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

²⁴⁰ “İnsanların arasına karışıp onların belalarına sabreden kişi, insanların arasına karışmayan ve onların ziyetlerine sabretmeyen kişiden daha hayırlıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 159. [Hadisin sahîh ya da hasen olarak değerlendirilebileceği belirtilmiştir.]

(487) *Mesnevî*

Hayru nās ān yenfe‘u’n-nās ey peder

Gerne sengî çî (9) harîfî bāmeder

Ey peder nāsuñ hayırlısı nāsa nefc eylemeklikdür eger seng degül iseñ meder ile ne harîfsin *meder* kesek pāresine (10) dirler bu beyt bu hadīs-i şerīfe işāret olur kâle şallallāhu ‘aleyhi vessellem *hayru’n-nāsi men yenfe‘u’n-nāse*²⁴¹ revāhu *Ḳuzā‘ī* ‘an *Cābir* raḍıyallāhu‘anh (11) ya‘nī nāsuñ hayırlısı oldur ki nās içinde ola ve nāsa yā san‘atla veyā ‘ilm ü ma‘rifetle veyā irşād u naşīhatle menfa‘at kıla eger sen ḥacer meşābesinde (12) degül iseñ bu ḥacer ü mederle niçün harîf ü muşāhib olursın

(488) *Mesnevî*

Dermiyān-ı ümmet-i merḥūm bāş

Sünnet-i Aḥmed mehil mahkūm bāş

(13) Gel berü ümmet-i merḥūm ortasında ol Ḥazret-i Aḥmedüñ [‘aleyhisselām -H] sünnetini koma mahkūm ol bu ümmet-i Muḥammed [ümmet-i +H] merḥūmedür kemā kâle ‘aleyhisselām *ummetî hezih* (14) *ummetun merḥūmetun leyse ‘aleyhā ‘azābun filāhireti innemā ‘azābuhā fiddunyā elfitenu vazzelāzilu velkatlu velbelā*⁴² revāhu’l-Beyḥakī fiŞu‘ab’ul-İ‘mān ‘an Ebū (15) *Mūsā* ve kâle ‘aleyhisselām *ummetî ummeti merḥūmetun mağfūrun lehā mutābun ‘aleyhā*⁴³ revāhu’l-Ḥākim filKünā ‘an *Enes* raḍıyallāhu ‘anh ve sünnet-i seniyye-yi Aḥmedī (16) oldur ki aña tābi‘ olan terehhüb ü itizāl kılmaya belki anuñ ümmet-i merḥūmesinüñ içinde ola ve anuñ hükmiyle mahkūm olub elf (17) ü ma’lūf ola ve nāsla muḥālaṭa kıla

²⁴¹ “İnsanların en hayırlısı, insanlara en çok faydası dokunandır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 161. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

²⁴² “Benim ümmetim, merhamet olunmuş bir ümmettir. Ümmetime âhirette azab edilmeyecektir. Ümmetimin bu dünyada ki azabı ise, fitneler, zelzeleler, savaş ve belâdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 162. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

²⁴³ “Ümmetim merhamet olunmuş bir ümmettir. Hataları bağışlanmış, günahlarından vazgeçilmiş (bağışlanmış)tır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 163. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

(489) *Mesnevî*

Dercevâbeş güft şayyâd ey ‘ayâr

Nîst muṭlaḡ ĩn ki güftî hûş dâr

Pes (18) ol mürġ-ı zeyrek cevab virmeclükde didi ey [H56b] ‘ayyâr bu sözi ki didüñ muṭlaḡ degildür hûş ṭut ba‘zı nüshada *şayyâd ey ayyâr* (19) yerine *şayyâd-ı ‘ayyâr* vâki‘ olmışdur ya‘nî çünkim ol mürġ-ı zeyrekden ol giyâh içre muḡtefi olan şayyâd bir muḡâlâta ve muşâhabete müte‘allik (20) olan sözleri gûş itdi aña cevâb virmeclükde ol şayyâd-ı ‘ayyâr didi ey kuş bu sözleri ki sen dirsın muṭlaḡ degildür (21) belki muḡayyeddür hûş ṭut sen ‘umûm-ı nâsla şöḡbet kılmak ve anlarla enîs ü celîs olmak lazımdur zann eylemişsin lâkin bu zan ‘ayn-ı (22) ḡaṭâdur

(490) *Mesnevî*

Hest tenhâyi bih ezyârân-ı bed

Nîk bâyed çün neşîned bed şeved

Tenhâluk yârân-ı bedden yegdür eyü kimse bed kimse ile (23) otursa bed olur ya‘nî herkesle şöḡbet kılmak eyü degildür yârân-ı bed ile muşâhabet kılmadan ḡalvetnişin olmak ve ferd ü yektâ oturmak (24) niçe vücûhla evlâ vü bihterdür anuñçün ki bir eyü bir ḡabîḡ bedḡü kimse ile otursa lâbüdd ol eyü kimse hem bedḡü olur ve ol bed (25) ü ḡabîḡ olan kimsenüñ ḡüyü aña sirâyet kıılır ki şöḡbet mü‘essire ve ṭabi‘at sâriḡadur ve şey muḡârininüñ ḡükmini aḡz eyler anuñçün Ḥazret-i (26) Nebî ‘aleyhisselâm buyurdılar *meşelu’l-celîsi’s-su’i kenâfihu’l-kîri immâ ân yuhriḡa sıyâbeke ve immâ ân tecide minhu râyiḡaten ḡabîseten*²⁴⁴

(491) *Mesnevî*

Güft (27) ‘aḡl-ı her kirâ nebved rûsûḡ

Pîş-i ‘âḡil ü çü sengest ü külûḡ

²⁴⁴ “Kötü insanların meclisi, demirci ocağı gibidir. Ya elbiseni yakar, ya da duman ve kokusu sana ulaşır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 164-165. [Hadisin saḡîh olduġu belirtilmiştir.]

Ol şayyād-ı ‘ayyār mürğa yine didi ki ey mürğ-ı şūḥ her kimüñ (28) ki ‘aklında temkīn ü rüsūḥ olmaya ol kimse ‘akluñ katında seng ü külūḥ gibidür anuñ gibi mütelevvin ve bīvaḳār kimse ile şöḥbet (29) kılmadan seng ü külūḥla şöḥbet kılmak hezār bār evlādur

(492) Mesnevī

Çün ḥımārest ān ki nāneş ümnitest

Şoḥbet-i ū ‘ayn-ı ruhbāniyyettest

(30) Ḥımār gibidür ol kimse ki anuñ ārzūsı nān u ta‘āmdur anuñ şöḥbeti ruhbāniyyetüñ ‘aynidur ya‘nī her şol kimsenüñ ki rüz u şeb (31) ārzū ve müştēhāsı nān u gīdā ola ol kimesne filmeşel ḥımār gibidür anuñla muşāḥabet ‘ayn-ı ruhbāniyyetdür ki dīn-i İslāmda anuñla şöḥbet (32) eylemek yoḳdur

(493) Mesnevī

Hūş ü sūy-ı ‘alef bāşed çü ḥar

Bugzer ezvey tā nemānī bīḥaber

Ol kimsenüñ hūşı ḥar gibi hemān ‘alef cānibine (33) olur ol kimseden güzer ü ferāḡat eyle tā kim ol ḥarsīret nādan gibi ḥabersüz ḳalmayasın ve ma‘rifetsüz olmayasın

(494) Mesnevī

Z‘ān ki ḡayr-ı Ḥaḳ heme (34) gerded rufāt

Kullu ātin ba‘de ḥīnin fehve āt

Zīrā Ḥaḳdan²⁴⁵ ḡayrı her ne ḳadar şey var ise dükelisi çürimüş olur ve fenā bulur (35) her gelici bir ḥīnden şoñra pes ol gelicidür ya‘nī her gelecek ba‘de ḥīnin gelmiş ḥükminde ve her olacaḳ olmuş ḥükmindedür anuñçün Ḥaḳ (36) Te‘ālā Ḥazretleri *kullu men ‘aleyhā fānir*²⁴⁶ didi yefnā dimedi vaşīfe-yi müstaḳbel ile īrād eylemedi ki her fānī olacaḳ hemān fānī olmuş (37) ḥükmindedür

²⁴⁵ Ḥaḳdan: Ḥaḳ Te‘ālādan H

²⁴⁶ “Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak.” (Rahmān 55/26)

(495) Meşnevî

Her ki çicüz ân vech bâşed hâlikest

Mülk ü mâlik ‘aks-i ân yek mâlikest

Her ne şey ki ol vech-i bâkiden gayrıdur hâlik- (38) dür mülk ü mâlik ol bir mâliküñ ‘aksidür ya‘nî her ne şey ki ol vech-i haqîkiden gayrı ola elân minhaysü’l-haqîka helâkdur (39) ve hâlâ mevcüd görünmesi [H57a] serâb u nümâyiş kabîlindedür ki vücudları haqîkî degildür taqdîr-i mülk-i mecâzî ve taqdîr-i mâlik-i mecâzî var ise (40) cümlesi ol mâlik-i haqîkîñüñ ‘aksi ve sâyesi gibidür

(496) Meşnevî

Gerçi sâye ‘aks-i şahşest ey püser

Hîç ezsâye netânî hürd ber

(41) Egerçi sâye şahşuñ ‘aksidür ey püser lîkin hîç sâyeden mîve yemege kâdir olamazsın ya‘nî bu kâyinât filmeşel sâye gibidür [P413a] (1) ve cenâb-ı Haq şahş gibidür pes ey püser bu zılâl-ı kâyinât egerçi Haq Subhâne ve Te‘âlânuñ ‘aksi ve eşeridür hîç sâyenüñ (2) vücüdından mîve yemek kâdir olmaduğun gibi kâyinātuñ vücüdından dahı nefc ü fâyide bulmağa kâdir olmazsın

(497) Meşnevî

Hîn zisâye (3) şahşrâ mîkun taleb

Dermüsebbib rev hazer kun ezsebeb

Āgâh ol sâyeden şahşı taleb ile müsebbibe git sebebden hazer eyle (4) pes lâzım geldi ki āgâh olub bu sâye-yi kâyinâtdan güzere kılub bunuñ mücidini taleb kılasın eger ‘âkıll iseñ bu ‘âlem-i (5) esbâbdan hazer idüb müsebbibe git ve bu esbâb u vesâyilden nazarı kaṭc idüb mücid-i haqîkî cānibine seyr it

(498) Meşnevî

Yâr-ı cismânî(6) buved rüyeş bemerg

Şohbeteş şümeşt bāyed kerd terk

Cismānī olan yārānuñ rüyü mergedür ya‘nī cismānī olan yāruñ (7) teveccühi lābüdd mevt ü fenā cānibinedür anuñ şöḫbeti şümdür anı terk eylemek gerekdür

(499) Meşnevî

Ḥükm-i ü hem ḥükm-i kıble-yi ü buved

Mürdeş ḥ’ān çünki (8) mürdecü buved

Ol yār-ı cismānīnün ḥükmi hem anuñ kıblesinün ḥükmidür aña mürde oḳı çünkim mürdecü ola pes dünyā mürde ḥükmindeür (9) ve ṭālib-i dünyā hem mürde ḥükmindeür anuñçün Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām²⁴⁷ *ıyyākum ve mucālesetu’l-mevtā kālū ve mā’l-mevti yā Resūlallāh kāle ehlu’d-* (10) *dunyā*²⁴⁸ buyurdılar

(500) Meşnevî

Her ki bāīn ḳavm bāşed rāhibest

Ki külūḫ u seng ürā şāḫinest

Her şol kimse ki bu ḳavmle ola rāhibdür (11) ki külūḫ ve seng aña muşāḫibdür ya‘nī her şol kimse ki bu mürdedil ve ḳalbi ḫayy [u +H] lāyenāmdan ḡāfil olan ḳavmle muşāḫib ola rāhib (12) oldur ki külūḫ ve seng meşābesinde olan cāhil ü nādān ṭāyife aña muşāḫibdür ki bunlaruñ her birisi ḫacer ü meder gibi bīfehmi ve bī- (13) ḫaberlerdür ma‘ahazā niçe kimselerün yolın ururlar ve anı ḫayāt-ı cāvidāniden maḫrūm ḳılurlar

(501) Meşnevî

Ḥod külūḫ u seng kesrā reh nezed

Z’īn (14) külūḫān şad hezār āfet resed

Cāmed olan külūḫ ve seng ḫod kimsenün yolını urmadı ve bir kimseyi izlāl idüb ṭarīḳden (15) dūr ḳılmadı ammā bu külūḫlardan şad hezerān āfet irişür ya‘nī bu seng

²⁴⁷ ‘aleyhisselām: ‘aleyhişşalātı vesselām H

²⁴⁸ “Ölülerle birlikte oturmaktan sakınınız.” Ashāb-ı Kirām: ‘Ölüler kimlerdir ey Allah’ın Resūlü!’ diye sordular. Nebî (a.s): ‘Onlar zenginlerdir.’ Başka bir rivāyette de: ‘Onlar dünyâ ehlidir’ buyurdu.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Meşnevî Şerhi*, s. 150. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

ve külüh mesābesinde olan ğāfil ü nādānlardan (16) sālīk-i rāh-ı Hāḳḳa niçe yüz biñ āfet irişür ve bunlarla muşāḥabet eyleyenüñ başına niçe belā vü miḥnet gelür

(502) Meşnevî

Güft mürgeş (17) pes cihād āngeh buved

K'īn çünīn rehzen miyān-ı reh buved

Ḳuş çünkim terehhüb ihtiyār eyleyen merd-i şayyāduñ sözini gūş itdi (18) aña cevāb virüb didi pes ey ḥalvet ü 'uzletden ḥazz eyleyen rāhib-i cihād ol zamān şahīḥ olur ki buncılayın rehzen yol (19) ortasında ola

(503) Meşnevî

Ezberāy-ı ḥıfz u yārī vü neberd

Berreh-i nāyimin āyed şīr-i merd

Ḥıfzdan ve yārīlük ve cengden ötürü [H57b] şīr-i merd olan (20) kimse nāyimin olan yola gelür ki anuñ şīr-i merdlüğü zāhir ola ve bilḳuvvet olan şıfatlar fi'le gele

(504) Meşnevî

İrḳ-ı merdī āngehī peydā şeved

(21) Kī misāfir hemreh-i a'dā şeved

Zīrā merdlük ol zamānda peydā olur ki misāfir hemreh-i a'dā ola mādām ki bir misāfir a'dāya (22) muḳārın olmaya anuñ merdlüğü neden zāhir olur ve anuñ dilber ü dilāver olması ne sebeble 'ayāna gelür

(505) Meşnevî

Çün Nebiyy-i Seyf būdest (23) ān Resūl

Ümmet-i ü şafderāned ü fuḥūl

Ol Resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi vessellem çünkim Nebiyy-i Seyf olmışdur ya'nī enā'n-(24) Nebiyyu bisseyfi ve enā'l-ḳatūlu'd-ḍaḥūk²⁴⁹ ḳavlinüñ mücebince ol Ḥazret-i

²⁴⁹ “Ben kılıçla gönderilen bir Peygamberim. Ben güldüren (düşmanlarına iyi muamele eden) savaşıyım.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 167. [Ankaravî'nin verdiği gibi bir Hadisin tespit edilemediği belirtilmiştir.]

Nebiyy bi's-seyf oldu ve küffār u füccārla ğaza vü cihād kıldı (25) belki ol Hāzretüñ vücūd-ı şerīfi hem Allāh seyfinden bir seyf-i meslül oldu kemā kıāle **Ka'b bin ezZüheyr**

Beyt

İnne'r-Resūle (26) liseyfun yustedā'ubih

Muhennedun minsuyūfillāhi meslūlurı²⁵⁰

Ol Hāzretüñ ümmeti ve tābi' sünneti olan bahārılar dağı şaffderler (27) ve fağldurlar şaffder pehlivāna ve fađl erkege dirler ya'nī pehlivānlar ve erkek erlerdür dimek olur

(506) Meşnevī

Maşlahat derdīn-i mā ceng ü şüküh

(28) Maşlahat derdīn-i 'İsā ğar u kūh

Bizüm dīnimizde maşlahat ceng ü şükūhdur ammā dīn-i 'İsāda maşlahat ğar u kūhdur ya'nī bu (29) dīn-i Muḥammedīde aşl maşlahat yā ceng-i şūrī ve heybet-i şūrīdür veyāhūd ceng-i ma'nevī ve heybet-i ma'nevīdür ceng-i ma'nevī (30) meşelā nefisle ve şeytānla ceng ü ḥarb eylemek ve anlara mehīb ü dilāver görünmekdür ve fāsık u fācir olan tāyife ile dağı (31) lisānla mücādele kılmak ve anlara nuşḥ u pend virmek hem ceng-i ma'nevīdür ammā 'İsā dīninde aşl maşlahat nāsdan munḳaṭı'c olub (32) tağlara gitmek ve mağaralar içre ḥalvet ü 'uzlet ihtiyār itmekdür dīn-i İslāmda bu ise cāyiz degildür belki maşlahat beynennās (33) olub nefisle ve a'dā-yı dīnle mücāhede kılmakdır

(507) Meşnevī

Güft ārī ger buved yārī vü zūr

Tā beḳuvvet berzened berşerr ü şūr

Ol şayyād-ı (34) sebzpūş çünkim ol kuşdan bu ğüne kelimātı ğuş itdi aña cevāb virüb aytdı belī eger Hāzret-i Hāđdan yārīlük ve zūr ola (35) ve ehl-i Hāđ olanlara dağı

²⁵⁰ "Muhakkak ki Resūl, Allah'ın kılıçlarından bir kılıçtır ki onunla nurlanılır."

mu'avenet kıla ve kuvvet vire tā kim kuvvetle ol mücāhid olan kimse kendüsini şerr ü şūra ura ve şirret (36) ve aşhāb-ı zilāletle muqābele kıla ve anlarla mücādele eylemege kâdir ola

(508) Meşnevî

Çün nebāşed kuvveti perhîz bih

Derfirâr-ı lâyuṭâk âsân beçih

Çünkü (37) bir kuvvet olmaya insân kendüsini şerr ü şūra urmadan perhîz itmek evlâ ve aşhāb-ı dalâlet ü gavāyete muqābele itmekden (38) ihtirâz ahrâdur çünkü bir kavmlle muqābele ve mücādele eylemege kuvvet olmaya lâyuṭâk olan şey'den firâr eylemede âsân şıçra ki *elfirâru mimmâ lâyuṭâku* (39) *minsunni'l-murselîn*²⁵¹ denilmiştir ve ekser evliyâ ve 'ulemâ muqābele kılmaga tākātleri olmadukda ve bir kavme nuş u irşād te'sîr kılmadukda ol kavm- (40) den kaçmışlar ve lâyuṭâk olan şey'den firâr eylemek sunn-i murselîndendir diyüb ol yerden bir âher yire göçmüşlerdür

(509) Meşnevî

Güft şıdk-ı (41) dil bebāyed kârrâ

Verne yârân kem neyāyed yârrâ

Çünkü mürğ şayyād-ı sebzpüşdan bu kelâmı güş itdi aña didi ey zâhid [P413b] (1) kâr u 'amele şıdk-ı dil gerekdür yoḥsa yârâ kem gelmez ve bir yâr-ı şadıka mu'în ve zahîr eksik olmaz

(510) Meşnevî

Yâr şev tā yâr bîni bî'aded

[H58a] *Z'ân ki bîyârân bemânî* (2) *bîmeded*

Sen şıdkla yâr ol tā halkdan bişümâr yâr göresin zîrâ eger yârânsuz mededsüz ve dermânsuz qalursın insân medeniyyüṭṭab'dur (3) biri birine muhtâc olmadan ḥâlî

²⁵¹ "Kuvvet yetirilmeyen şeyden kaçmak peygamberlerin sünnetindedir."

olamaz sen şıdqla yār olsañ saña dağı kimse şıdqla yār olmaz ve saña mu‘āvenet ü müzāheret kılmaz

(511) *Meşnevî*

Dîv(4) *gürgest tu hemçün Yūsuf*

Dāmen-i Ya‘kūb meğzār ey şuff

Filmeşel şeytān gürgdür ve sen Yūsuf gibisin pes ey şuff Ya‘kūb Peyğāamberüñ dāmenini (5) elden kıoma

(512) *Meşnevî*

Gürg ağleb āngehî gîrā buved

K’ezreme şîşek beğod tenhā reved

Bu beytler dağı bu hadîs-i şerîfüñ mazmünına işāretdür kıale şallallāhu ‘aleyhi vessellem (6) *inne’ş-şeytāne ziybu’l-insāni keziybi’l-gānemi ye’huzu’ş-şāte’l-kāşiyete veddāniyete feiyyākum veşşi‘ābu ve ‘aleykum bilcemā‘ati vel‘āmmeti velmesācidi*²⁵² revāhu (7) **Ağmed** ‘an **Mu‘āz** rađıyallāhu ‘anh pes bu hadîs-i şerîfüñ mefhümü üzre şeytān filmeşel zi’bu’l-insāndur ve sen Yūsuf gibisin lāzım (8) geldi ki saña manend-i Ya‘kūb olan mürşidüñ dāmenini ve şöğbetini terk eylemeyesin zîrā kıurd gālibā ol zamānda gāminı kıutucu olur ve anı şayd kıılır ki (9) süriden şîşek cüdā olub tenhā vü yektā gide ve cemā‘atdan ayrılıb başka başına seyr ide *şîşek* envā‘-ı gānemden bir nev‘dür Fāriside (10) ve Türkide hem şîşek dirler

(513) *Meşnevî*

Ān ki sünnet bācemā‘at terk kerd

Derçünin mesba‘ ne hūn-ı h’îş hırd

Ol kimse ki Hāzret-i Nebīnüñ sünnet-i (11) seniyyesini cemā‘atle terk eyleye ve Hāzret-i Resūlüñ sünnetine gitmeye ve cemā‘at-i müslimīne her vechle muvāfakat

²⁵² “Koyunun kurdu olduğı gibi, muhakkak şeytan da insanın kurdudur. Kurdun sürüden ayrılan koyunu kaptığı gibi, şeytan da cemaattan ayrılanı kollar. Çokluk arasında bulunun. Cemaate (bilgi sahibi çoğunluk müslümanların yanında olmaya) ve camiye devam edin (burnunuzun dikine gitmeyin).” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 168. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

itmeye ol kimse bunuñ gibi maḥall-i sebā' (12) olan dünyāda labüdd kendü kanını yer ve bu güne dīv ü ded mekânı olan 'ālem-i ṭabī'atde kendüsini helāk ider

(13) (514) *Meşnevī*

Hest sünnet reh cemā'at çün refik

Bīreh ü bīyār uftī dermazīk

Filmeşel sünnet rāhdur ve cemā'at refik gibidür yolsuz ve yārsuz (14) mazīke düşersin ya'nī Ḥazret-i Resūlūñ sünnet-i seniyyesi Ḥazret-i Ḥaḳḳa mvşıl bir rāh-ı müstaḳımdür ve anuñ üzerine sālİK olan cemā'at-ı (15) müslimīn refikler gibidür sen yolsuz ve yārsuz olsañ lābüdd mazīkaya düşersin ve ḍalālet ü gavāyet verṭalarına giriftār olub şaşarsın

(16) (515) *Meşnevī*

Rāh-ı sünnet bācemā'at bih buved

Esb bāesbān yaḳīn hoşter reved

Çünküñ ḥaḳīkat-i ḥāl budur sünnet yolu cemā'atle bihter olur yaḳīn budur ki (17) esb esblerle hoşter gider ya'nī yaḳīn budur ki bir esb bir yola birkaç esblerle bile gitse lābüdd hoşter gider ammā yalnız gitse ol ḳadar hoşter gitmez (18) sünnet yolına daḫı bir kimse niçe refikā ve hemrāhla gitse hoşter ve āsūdeter gibidür

(516) *Meşnevī*

Līk her gümrāhrā hemreh medān

'Āḳılān-ı hufterā āgeh medān

[H58b] Egerçi ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa gitmege ve sünnet yolu üzre seyr itmege hemrāh lāzımdur velīkin her gümrāhı hemrāh bilme ve şūreten ehl-i hidāyet ve bāṭinen (19) ma'den-i ḍalālet olanları kendüñe refik ü hemdem ḳılma huftere olan gāfilleri āgāh bilme ki bīdār şeklinde çok gāfil ü huftere vardur ki biḥasebi'z- (20) zāhir kendüsini āgāh u pürintibāh gösterür velīkin ma'nāda huftere vü gümrāhdur

(517) Meşnevî

Hemrehîrâ cû k'ezû bîmeded

Hemdil ü hemderd ü cüyân-ı Aḥad

(21) Bu ṭarîḳ-i ilâhîde bi hemrâh iste ki andan meded bulasın hemdil ü hemderd ü cüyân-ı Aḥad ola ya'nî şol bir hemrâhı iste ki ol hemrâh senüñle yekdil (22) ola ve hemderd ola ve Aḥad u Şamed olan Ḥudâ-yı Te'âlâyı hemîşe ṭaleb kıla

(518) Meşnevî

Hemrehî nî k'û buved ḥaşm-ı ḥired

Furşatî cüyed ki câme-y tu bered

Şol (23) bir hemrâh degül ki ol ḥaşm-ı ḥired ola bir furşat isteye ki senüñ câmeñi ilede ya'nî ṭarîḳ-i ilâhîde lâbüdd bir hemrâh gerekdür didügüm şol bir yâr u (24) hemrâh degildür ki ol 'aḳluñ [ve +H] ḥazmuñ ḥaşm u düşmeni ola ve bir furşat isteye ki senüñ câme-yi diyânetüñi ve libâs-ı taḳvâ ve ṭâ'atiñi ḳapa ve seni (25) libâs-ı âdâb u taḳvâdan bürehne ve 'arî eyleye

(519) Meşnevî

Mîreved bâtû ki yâbed 'aḳbeyî

Ki tuvâned kerdet âncâ nehbeyî

Senüñle bile gide ki bir 'aḳbe bula (26) ki anda seni nehb ü ğâret ide ya'nî senüñle bile hemrâh ola ve bile gide tâ kim senüñ yoluñda bir 'aḳbe bula ve seni sa'b u şedîd şey'e (27) mübtelâ göre ki ol ḥînde seni nehb ü ğâret eylemege ḳâdir ola hemândem ki seni nehb ü ğâret eylemege bir furşat bula filḥâl furşatı geçirmeyüb (28) senden murâdını ḥâşıl kıla

(520) Meşnevî

Bâtu mîgerded berây-ı sūd-ı ḥ'îş

Hîn menüş eznüş-ı ü k'an hest nîş

Anuñ gibi hemrâh senüñle ʈolanur (29) mücerred kendü sūd u nefcinden ötüri şaķın
anuñ nūşından içme ki ol nīşdür yaʿnī āgāh ol zinhār anuñ nūşından nūş itme (30)
zīrā maʿnāda anuñ nūşı nīşdür ve anuñ muķāreneti mühlik-i dīn ü mübʈil-i kīşdür

(521) Meşnevī

Yā buved üştürdilī çün dīd ters

Gūyed ü behr-i rücūʿ (32) ezrāh ders

Veyāhūd şol hemrâh degül ki bir üştürdil ola çünkim hıavf u ters göre yaʿnī yaḥūd bu
ʈarīķ-i ilāhīde şol bir kimseye (33) hem hemrâh olma ki ol kimse deve gibi қorқaқ ve
zaʿīfūʿl-ķalb ola ki bu ʈarīķ-i ilāhīde kendü hıavfından saña ʈarīķ-i ilāhīde rücūʿ (34)
eylemeden ötüri ders söyleye ve rāh-ı Ḥaķķa ilerü gitmeden seni ʿavķ u menʿ eyleye

(522) Meşnevī

Yārrā tersān kuned z'üştürdili

İñçünīn hemreh ʿadū (35) dān nī velī

Yāri üştürdillülüğinden tersān eyler yaʿnī böyle hemrāhlar üştürdil olduklarından ve
zaʿīf ķalbe geldüklerinden kendü yārini daḥı (36) ḥāyif ü tersān eyler ve böyle sülük
eylersüñ senüñ ʿarziña ve mālikiñe noķşān gelür ve cismüñ daḥı riyāzet ü ʿibādetle
niçe āfet (37) ü miḥnetlere mübtelā olur pes böyle gitmeden kendüñi cāh u māl
kesbine meşğül eylemek yegdür dir buncılayın yoldāşı sen dost bilme düşmenin (39)
bil *üştürdil* şüreten cesīm ve bāḥinen қorқaқ ve leʿīm olan kimseye dirler

(523) Meşnevī

Yārrā ezreh bered ān rāhzen

Merd nebūd ān ki üfted zīr-i zen

(39) Yāri ol rāhzen yolından iledür merd olmaz ol kimse ki zen elbette düşse yaʿnī o
yol urucu ve ʈarīķ-i Ḥaķķa māyil olanı menʿ ķılıcı yāri (40) yoldan giderür ve kendü
taḥt-ı taşarrufına alur pes er degildür şol [H59a] kimse ki zen gibi olan nefsüñ ve ehl-
i nefsüñ taḥt-ı taşarrufına düşe (41) ve ol ne dirse aña muḥīʿ ve münķād ola

(524) Meşnevî

Râh-ı cānbāzīst derher gīşeyî

Āfetî derdef'-i her cān şīşeyî

Bu yol cānbāzlık yoludur [P414a] (1) her bir gīşede her cān bir şīşenüñ def'inde bir āfet vardır *gīşe* şīşe vezni üzre haşır kamışı ve bir nev' otlağdur ki andan çuval eylerler ve sāzluk ma'nāsına (2) hem gelür ve mīşelük daḥı denür ve *gīşe* mışra'-ı sāniye maşrūf olur ve taqdīr-i kelām böyle demek olur ki bu Haḫ yolu cānbāzlık yoludur bu yola cān bezl (3) idenler giderler ve bu yola gidenler evvelā terk-i cān u ten iderler bu yolda her mīşelikde her dil-i şīşenüñ def'i ḥuşūşında bir āfet vardır kaçan bir cān u dili (4) şīşe gibi za'īf olan kimse bu yola gitse anuñ öñine bir āfet gelür ve ol āfeti gördüğü gibi ol şīşedil filḥāl bu yoldan rücū' vü nükül kıılır

(5) (525) Meşnevî

Râh-ı dīn z'ān rû pür ezşür u şerest

Ki ne râh-ı her muhannes gevherest

Dīn yolu ol yüzden şür u şerrden pürdür ve belā ve ḥaḫarla ḫoludur (6) her muhannes gevherüñ yolu degildir belki her dilber ü dilāver olan 'aşık u şādıklarauñ yoludur

(526) Meşnevî

Derreh in ters imtiḫānhā-yı nüfūs

(7) Hemçü pervizen bitemyiz-i süpūs

[Pes +H] bu yolda bu ḥavf [u +H] ḥaḫar nüfusuñ imtiḫānlarıdır kepegüñ temyizine elek gibi ya'nī elek undan kepegüñ temyiz (8) eylemesine imtiḫān ve ālet olduğı gibi nitekim elek kepegi undan temyiz idüb cüdā eyler bu ḥavf u ḥaḫar hem bu yolda çok nüfūsı süpūs (9) gibi ayırub cüdā ider

(527) Meşnevî

Râh çı buved pürnişān-ı pāyhā

Yār çı buved nerdbān-ı re'yhā

Rāh ne ola pāylaruñ pürnişānı ola yār kim ola re'ylaruñ (10) nerdbānı ola ya'nī Hak Te'alāya mūşıl olan yol ne ola dirseñ enbiyā vü evliyānuñ pāylarıyla pürnişān olan yoldur eger bu yolda yār kim ola dir (11) iseñ re'ylaruñ nerdbānıdır ki her dem senüñ 'aql u re'yüñi bir mertebe ziyāde eyleye ve seni dāyima 'urūc u teraqqī itdürmege sebeb ola

(528) Meşnevī

Gīrem (12) ān gürget neyābed z'ih̄tiyāt

Bīzicem'ıyyet neyābī ān neşāt

Ṭotalım ki ol gürg saña gelmeye ih̄tiyāt cehtinden cem'ıyyetsüz ol neşātı bulamaz- (13) sın bu beyt-i şerīf²⁵³ şol kimseler tarafından nāşī olan su'al-ı muqaddere cevāb olur ki anlar dirler bizüm hemrāha ve delīl-i pürintibāha ih̄tiyācımız (14) yoqdur ve bizüm zi'b-i insān olan şeytāndan hem qorqımız ve ıztırābımız yoqdur zīrā biz ziyāde ih̄tiyāt eyleyüb cümleden pürhüner kılaruz böyle (15) söyleyen kimselere bu güne cevāb virüb buyururlar farz idelim ki ol insan gürgi olan şeytān senüñ kemāl-i re'y ü ih̄tiyātuñdan (16) ötüri saña gelmeye ve seni ağvā vü ıdlāl kılmaya sen cem'ıyyetsüz ol rühānī olan neşātı ve haqqānī olan zevk ü inbisātı bulamazsın (17) ve ehl-i şafā cem'ıyyetinde olan sürür [u +H] h̄ubūra tenhārevlükde nāyil olamazsın

(529) Meşnevī

Ānki tenhā derrehī ü hoş reved

Bārefikān seyr-i ü şad tu şeved

(18) Ol kimse ki tenhā bir yolda hoş u laṭīf gider anuñ seyri refīkalarla yüz kat olur ya'nī rāh-ı Haqqā ol kimse ki münferid olduğı hālde (19) hoş gibidür [H59b] refīkayla gitdüğü zamānda anuñ seyr ü sülükı yüz kat olur ve cemā'atle neşāt u sürürü dağı artık olur

²⁵³ beyt-i şerīf: beyt H

(530) Meşnevî

Bāğalīzī(20) ḥar ziyārān ey fakīr

Derneşāt āyed şeved kuvvetpezīr

Ey fakīr ḥar-ı gılzet ve ḥamākatıyla kendü yārānından neşāta gelür ve kuvvetpezīr olur (21) ya'nī ḥimāruñ ṭab'ında böyle gılzet ü keşāfet var iken bile kendü cinsinden olan yārlardan kuvvetpezīr olub neşāta gelür ve böyle keselsüz (22) ve fütürsuz revān olur

(531) Meşnevî

Her ḥarī k'ezkār vān tenhā reved

Bervey ān reh ezta'ab şad tu şeved

Ammā her ḥar ki kār vāndan tenhā gider ol (23) yol ta'ab u zahmetden ol ḥar üzere yüz kat olur

(532) Meşnevî

Çend sīḥ u çend çüb efzūn ḥured

Tā ki tenhā ān beyābānrā bered

Birkaç sīḥ (24) ve birkaç çübü efzūn yer tā kim ol ḥar tenhā ol beyābānı kat' eyleye sīḥ bunda bizlengiç ma'nāsınadur filvāki' ḥarlaruñ ṭab'ında bu ḥaşıyyet (25) vardur ki elbette yola tenhā gitse kesel üzere gider ammā birkaç kendü cinsiyle gitse kuvvet ü neşāt üzere gider

(533) Meşnevî

Mer turā miğūyed ān ḥar ḥoş (26) şinev

Gerneyī hemçünin tenhā merev

Taḥkīkā saña ol tenhā giden ḥar lisān-ı ḥalle dir anuñ nuş u pendini ḥoş işit eger ḥar degil iseñ (27) buncılayın tenhā gitme tā kim bu rāha kesel ü fütürle seyr kılmayasın ve şīḥ ü çüba muhtāc olmayasın

(534) *Meşnevî*

Ânki tenhâ hoş reved ender raşad

Bâreflîkân (28) bîgümân hoşter reved

Ol kimse ki yol gözetmekte tenhâ hoş gider refîkayla gümânsız hoşter gibidür

(535) *Meşnevî*

Her nebiyyî ender'in rāh-ı dürüst

Mu'cize (29) bünmūd u hemrāhān bicest

Her bir nebî bu dürüst ü rāst yolda mu'cize gösterdi ve hemrāhlar istedi ya'nî hiç bir nebî olmadı ki bu dürüst ü rāst (30) olan yolda tenhārev ola ve bîhemrāh münferiden seyr ü sefer kıla belki her birini bu halka niçe mu'cize ve beyyine gösterüb bunlardan refikā vü enşār taleb (31) eylediler nitekim Hāzret-i 'Īsā 'aleyhisselām *men enşārī ilāllāh*²⁵⁴ didi bu cümle nāsdan *havāriyyūne naḥnu enşārullāhi āmennā billāhi veşhed bî ennā muslimūn*²⁵⁵ (32) didiler pes her peygamber kendülere bu nāsdan yār u mu'in taleb eylediler bundan ma'lūm oldu ki bu yola cemā'atsuz ve hemrāhsuz gidilmez nitekim meşhūr (33) meşeldür yalnız taş dīvār olmaz ve yalnız dīvār üzre hem saḳf-ı hāne tūrmaz

(536) *Meşnevî*

Ger nebāşed yāri-yi dīvārḥā

Key berāyed ḥāne vü anbārḥā

Eger dīvārlaruñ (34) birbirine mu'āvenet ve yārluğu olmaya ḥāne vü imārlar kaçan yukarı gelür

(537) *Meşnevî*

Her yekî dīvār eger bāşed cüdā

Saḳf çün bāşed mu'allaḳ derhevā

²⁵⁴ "Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?" (Âl-i İmrân 3/52)

²⁵⁵ "Havârîler: Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah'a inandık, şahit ol ki bizler müslümanlarız, cevabını verdiler." (Âl-i İmrân 3/52)

(35) Meşelâ eger bir dīvār eger biri birinden cüdâ ola saḳf hevâda mu‘allaḳ niçe olur ya‘nî lâbüdd bir ḥānenüñ vücûdına ve saḳf-ı ḥānenüñ kıyāmına birçaş dīvār (36) lâzımdur tâ kim ol ḥānenüñ saḳfı ol dīvārılar sebebiyle ḳāyim ola ve dīvārılara daḥı taşdan ve kerpiçden niçe taşlaruñ ve kerpiçlerüñ bir yere (37) cem‘ olması ve biri birleriyle ittiḥād u ittişāl ḳılması lâzım olur ki bünyān-ı merşüş vücûda gele ve bir niçe dīvār ol taşlaruñ bir yere (38) müctemi‘ olmasından bīnâ olına pes ol *elmu’minu lilmu’mini kelbunyāni yeşeddu ba‘ḍuhu ba‘ḍan*²⁵⁶ revāhu Ebū Mūsā ittifākā ‘alerrivāyeti ‘anh ḥadīsinüñ mücebince (39) mü’min mü’mine yār u mu‘īn olsa ve bir niçesi ittifāk u ittiḥād ḳılsa ba‘zı ba‘zısını şedde eyleyen büryān-ı merşüş gibi olur ve biri biri- (40) lerine ḳuvvet [H60a] ü mu‘āvenet virür

(538) Meşnevî

Ger nebāşed yāri-yi ḥibr u ḳalem

Key fütad berrūy-ı kâğezhā raḳam

Eger ḥibr u ḳalemüñ yārluḡı olmaya kâğıdlaruñ (41) yūzi üzre ḳaçan raḳam vāḳi‘ olur *ḥibr* bunda mürekkeb ma‘nāsınadır kâtib ma‘nāsına olsa daḥı cāyizdür ya‘nî eger mürekkeble ḳalemüñ biri [P414b] (1) birleriyle yārluḡı olmasa veyāḥūd ḳalem kâtibe mu‘āvenet ḳılmasa kâğıdlaruñ yūzi üzre ḥat ve raḳam ḳaçan vāḳi‘ olurdu bu muḳarerdür ki olmazdı

(539) Meşnevî

Īn (2) ḥaşîrî in ki kesî mīgustered

Ger ne peyvendeş behem bâdeş bered

Bu bir ḥaşîr ki bir kimse döşer eger anı biri birine peyvend itmeyesin anı [bād +H] iledür bu hem vech- (3) dür eger anuñ biri birine peyvendi olmaya bād anı gidürür ve perîşān eyler ya‘nî şu bir ḥaşîr ki bir kimse anı yer üzre döşer eger anuñ

²⁵⁶ “Mü’minin, mü’min kardeşi için olan durumu, birbirini destekleyen tuğlaların oluşturduğu duvara benzer.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 170. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduḡu belirtilmiştir.]

kamışlarını (4) büryābāf olan kimse biri birine muttaşıl kılmasa yel anı perīṣān eylerdi bundan ma‘lūm oldu ki bir niçe şey’üñ bir yire cem‘ olması biri (5) birine kuvvet virür imiş pes ṭālib-i Ḥaḫ olan sāliklerüñ daḫı biri birleriyle ittifaḫ u ittiḫād kılmaları cümlesine her vechle kuvvet ü mu‘āvenet virür

(6) (540) *Meṣnevī*

Ḥaḫ zihher cinsī çü zevceyn āferīd

Pes netāyic şud zicem‘iyyet pedīd

Ḥaḫ Subḫāne ve Te‘ālā her bir cinsden çünkim zevceyn ḫaḫ itdi pes netīceler (7) cem‘iyetden pedīd oldu *ve min kulli şey’in ḫalaḫnā zevceynī leallekum tezekkerūr*²⁵⁷ āyet-i kerīmesinüñ mucībince ve daḫı *subḫānellezi ḫalaḫa’l-ezvāce kullehā mimmā tunbitu’l-(8)arḫu ve min enfusihim ve mimmā lāya’lemūr*²⁵⁸ naşş-ı şerīfinüñ ḫasebince Ḥaḫ Tebārek ve Te‘ālā her şey’i cüft yaratmışdur aşlā yek şey yaratmamışdur yalnız- (9) luḫ Ḥaḫ Te‘ālāya maḫşūşdur ammā ḡayrılara biri biriyle müzdevic olmaḫ ictimā‘ kılmak lāzımdur zīrā niçeler lābüdd cem‘iyyetden zāhir olur ve birkaç şekliyle (10) bir yere cem‘ olmasına bir netīce vüçüda gelür

(541) *Meṣnevī*

Ū begüft u ū begüft ezihizāz

Baḫşışān şud ender’in ma’nā derāz

O didi ve o didi (11) ihtizāz cihetinden anlaruñ baḫşı bu ma’nāda derāz oldu *ihizāz* ḫareket ve ıztırāb ma’nāsınadur mışra‘-ı s̄āniye ḫarf olunmayub mışra‘-ı evvele (12) daḫı şarf olinsa cāyizdür bu taḫdīr üzre ma’nā ḫareket ve ıztırāb cihetinden ol kuş cem‘iyyet ḫuşuşında olan delāyil ü berāhini (13) söyledi ve celveti ḫalvet üzre tercīḫ eyledi ve ol şayyād hem ḫalvet ü ‘uzlet ḫuşuşında olan berāhini ve delāyili söyledi ve ‘uzlet ü ḫalveti (14) ḫaḫta ve celvet üzre tercīḫ eyledi elḫāsıl bunlaruñ baḫşı bu

²⁵⁷ “Her şeyden de çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız.” (Zâriyât (51/49)

²⁵⁸ “Yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah’ı tesbih ve takdis ederim.” (Yâsîn 36/36)

ma'nāda uzun oldu zīrā birisi ḥalveti celvet üzere tafşīl ü tercīḥ kıldı ve birisi (15) daḥı celveti ḥalvet üzere tafşīḥ ü tercīḥ kıldı ve her birisi kendü mezhebini te'yīd eylemede ṭūl u derāz baḥşler eyledi

(542) Meşnevī

Meşnevīrā çābük ü dilḥ'āh (16) kun

Mācerārā mücez ü kütāh kun

Ey Mevlānā Meşnevīyi çābük ve dilḥ'āh eyle mācerayı mücez ve kütāh eyle ḥiṭāb tecrīd kā'idesi üzere kendü vücūd-ı (17) şerīflerinedür ya'nī ey Mevlānā mürğla şayyād mābeyninde vāқи' olan mācerayı mücez ü muḥtaşar eyle ve Meşnevī-yi Şerīfi saḳīl ü girān itme tā niçe kimselerüñ (18) ḳalbine ṭūl-ı kelāmdan melālet ü se'āmet gelmeye belki çābük ve göñül isteyici eyle tā kim buña müṭāla'a ḳılan kimselerüñ ḳalbi bundan nefret ḳılmaya

(543) Meşnevī

Ba'd (19) ezān güfteş ki gendüm ān-ı kīst

Güft emānet ezyetīm-i bīvaşīst

Bu ḳadar muḥabeşe ve münāzaradan şoñra [H60b] mürğ ol şayyāda didi ki (20) bu senüñ öñiñde olan buğday dāneleri kimüñ mülki ve lāyıḳıdur cevāb virüb didi bīvaşī olan yetimden emānetdür

(544) Meşnevī

Māl-ı eytāmešt (21) emānet pīş-i men

Z'ān ki pindārend mārā mü'temen

Benüm öñimde olan emānet māl-ı eytāmdur zīrā ki bu nās beni mü'mīn ḳann iderler şayyād- (22) dan murād bunda şol kimse olur ki anuñ zāhiri sebz ü laṭīf ola ve ni'met ü devletle tesettür ḳıla ve anda niçe eytāmuñ ve ḥalk u enāmuñ mālī müdi' (23) ve emānet ola ve anuñ bāṭını ḳahr-ı İlāhī ve ḳaḳab-ı Rabbānī ola mürğdan murād mülk ü mālī ḫarīş olan ve ḫazz-ı nefsi ṭaleb ḳılan kimse olur (24) ḳaçan bir mülk ü mālī

ħarīř olan nefsinüñ müřtehāsını şaleb kılan kimse bir kimsenüñ şatında yā māl-ı eytāmı veyāħūd erzāk-ı ħalk u enāmı (25) görse filħāl anı ekl ü bel^c eylemek ħarīř olur ve anı aħz itmege řama^c kıılır ve dir ki bunu baña vir şimdilik źarüretleri def^c kıılam ve bir kaç (26) gün bundan fāyide vü nef^c bulam

(545) Meşnevî

Güft men muźtarram u mecrühħāl

Hest murdār ĩn zamān bermen ħelāl

Çünkü ol mürğ-ı ħarīř (27) ol dāneleri gördi ve kendünüñ aña iħtiyācı olduğundan kendüsini muźtarr bilüb nefsi aña bu güne fetvā viridi ve ol mürğ kendü (28) nefsinüñ fetvāsı üzre ol řayyāda didi ben muźtarram ve ħasteħālim pes *eźzarūrāt tubiħü'l-maħźūrāt*²⁵⁹ řavlinüñ mücebince bu zamān (29) murdār u ħarām baña ħelāldür

(546) Meşnevî

Hĩn bedestürĭ ezĭn gendüm ħurem

Ey emĭn ü pārsā vü muħterem

Āgāh ol bir destür ile bu gendümden (30) yiyem ey emĭn ve pārsā ve muħterem ya^cnĭ²⁶⁰ benüm izřırārumdan āgāh olub baña bir destür vir tā kim bu ħaķķ-ı eytām olan gendümden ekl ü bel^c eyleyem (31) ey muħterem olan zāhid ve emĭn bilürsin ki [ħĭn-i +H] źarüretde bu güne murdārı yemek cāyızdır didi

(547) Meşnevî

Güft müftĭ-yi źarüret hem tevĭ

Bĭźarüret* (32) *ger ħurĭ mücrim řevĭ

Ol řayyād mürğā bu güne cevāb virüb didi ki ey mürğ müftĭ-yi źarüret hem sensin ya^cnĭ źarürete fetvā viren senüñ (33) nefsüñdür pes źarüret saħĭħ olmaz źarüretsüz eger murdār u ħaramı yer iseñ mücrim olursın vech-i āħer müftĭ-yi źarüret hem

²⁵⁹ “Zarüretler yasak ve günah olan şeyleri mübah kılar.”

²⁶⁰ ya^cnĭ: imdi H

sensin (34) ya‘nī zarūret mertebesini bilen senüñ kalbüñ ve ‘aqlıñdur eger zarūretsüz murdār u ħarāmı yer iseñ lābüdd mücrim ü ‘āşī olursın

(548) Meşnevī

V’er(35) zarūret hest hem perhīz bih

V’er ħurī bārī zamān-ı ü bidih

Ve eger zarūret daħı var ise murdār u ħarāmı yemeden perhīz eylemek (36) yegdür bāħuşuş ki ol māl-ı yetīm ola ve eger ol māl-ı yetīmi yer iseñ ve ħaqq-ı ‘ibādı aħz eyler iseñ bārī anuñ ödegüñi vir ya‘nī lābüdd eger māl-ı (37) yetīm ve eger ħaqq-ı ‘abd bizzarūrī yenmek lāzım gelürse anuñ edāsına zāmin ol ve Ĥaqq Te‘ālā saña anuñ edāsına her ne kadar ĩudret virürse (38) anı edā eylemege sa‘y kıl didi

(549) Meşnevī

Mürğ pes derħod fūrū reft ān zamān

Tevseneş ser best[ed +H]ezcezb-i ‘inān

Çünkim mürğ bu sözleri (39) ol şayyāddan işitdi pes ol zamān tefekkür itdi ve endīşeye batdı anuñ tevsen-i nefsi cezb-i ‘ināndan başını aldı ya‘nī [anuñ +H] tünd ü (40) ħarūn olan nefsinı ‘inān-ı ‘aklı cezb ü zabt eyleyen rūħından başını ĩurtarub ol dāneleri [H61a] yemege ĩaşd u niyyet eyledi

(550) Meşnevī

Çün beħürd ān(41) gendüm ender faħ bemānd

Çend u Yāsīn velEn‘ām ħ‘ānd

Çünkim ol gendümi yedi faħ içre ĩaldı o bu belāya düşdükdēn şöñra [P415a] (1) niçe Yāsīn ve niçe velEn‘ām oĩadı ya‘nī ĩuşdur ol dāneyi yedi ve mevt ü helāk faħına düşdükdē niçe Yāsīn ve daħı niçe sūretü’l-En‘ām (2) oĩumaĩa başladı tā kim ol hīnde Yāsīn oĩumaĩ ve sūre-yi En‘ām oĩumaĩ aña nef‘ vire

(551) Meşnevī

Ba‘de dermānden ĩi efsūn u ĩi āh

Pîş (3) ezân bāyest ĩn dūd-ı siyāh

‘Aciz kaldıktan sonra ve belāya mübtelā olduktan sonra efsün ne [ve -H] āh ne ya‘nī efsün eyleyüb okursañ (4) veyāhūd āh vāh kılsañ ikisi bile beraberdür ol belāya mübtelā olmazdan muqaddem gerekür bu dūd-ı siyāh ya‘nī bu güne āh ve dūd-ı siyāh kablelbela (5) lāzımdur yoħsa ba‘delbelā bunuñ nef‘ ü te’sīri olmaz

(552) Meşnevī

Ān zamān ki hırş cünbīd u heves

Ān zamān mīgū ki ey feryāadres

Ol zamān (6) ki hırş u heves derūn-ı dilden hareket eyleye ol zamān di ki ey feryāadres ya‘nī derūnında hırş u heves hareket eylediği zamānda (7) ey feryāadres diyü Hāq Te‘ālāya du‘ā eyleye ve illā ba‘de vuķū‘u’l-belā du‘ā eylemege neyi müfīd olur

(553) Meşnevī

K’ān zamān pīş ezharābi-y Başraest

(8) Bū ki Başra vārehed hem z’ān şikest

Ol zamān ki Başra harābluğundan evveldir bolāyki Başra girü kırtula hem ol şikesteden ya‘nī Cenāb-ı (9) Hāqka du‘ā ve zārī eylemenüñ vaķti ve zamānı ol zamāndur ki hırş u heves hareket eyleye ki ol zamān Hāzret-i Hāqka feryāadres diyü du‘ā (10) eyleye ki dīn Başrası ve heves ‘askerinden harāb olmaya bolāyki dīn Başrası ol şikestelükden kırtula ve halāş ola ve eger Başra-yı (11) dīn hırş u heves ‘askeriyle harāb olduktan sonra feryād ü fiğān eyler iseñ saña nāfi‘ olmaz nitekim ba‘de harābü’l-Başra Bağdād halīfe- (12) sinüñ imdād eylemesi nef‘ kılmadı bu meselüñ sebebi bu oldu ki zamān-ı evvelde Başra şehrine düşmen leşkeri geldi Başra hākī Bağdād halīfe- (13) sinden istimdād eyledi ve falān güne dek bize imdād olursa Başra şehri harāb olmadan kırtulur ve eger feryādımıza kimse yetişmezse (14) ma‘lūmuñ olsuñ ki Başra şehri harāb olur didi pes Bağdād halīfesi ihmāl idüb teğāfül kıldı ve ol

düşmen ‘askeri (15) Başra şehrini ḥarāb eylediler şoñra Bağdād ḥalīfesi vāfir ‘asker cem‘ idüb Başra üzerine gönderdi pes Başra şehrinden firār (16) eyleyüb Bağdād cānibine müteveccih olan kimseler yolda Bağdād tarafından gelen ‘askere rast geldiler anlara ne yire gidersiz diyü su’āl kıldılar anlar (17) Başra üzerine düşmen ‘askeri gelmiş ve Başra şehrini ḥarāb eylemek ister imiş Başra şehrini anlardan kırtamağa giderüz didiler anlar (18) *ba‘de ḥarābü’l-Başra* diyü cevāb virdiler pes bu kelām beynennās meşhūr meşel oldı kaçan bir kimse bir nesnenüñ zamānı geçdükden şoñra (19) aña kaçd u ‘azīmet kılsa *ba‘de ḥarābü’l-Başra* dirler ve anuñ kaçd u ‘azīmetinüñ ‘abeş ü beyhūde olduğına bu meşel ile kināyet iderler

(20) *(554) Meşnevī*

İbki lī yā bākiyī yā sākilī

Ḳable hedme’l-Başrati velMüşulī

Ey benüm bākīm ve ey sākilüm benüm için ağla Başra ile Müşuluñ ḥarābından (21) evvel *bākī* ağlayıcı *sākil* oğlı ölmüş ağlayıcı kimseye dirler mü’enneşi *seklā* gelür ki *seklā* oğlı ölüb [H61b] ağlayan ‘avrete dirler bu beyt-i şerīf (22) daḥı darb-ı meşel olur belā gelmezden evvel anuñ def’ine sa‘y eylemege ve anuñçün ağlayub feryād eylemege

(555) Meşnevī

Nuḥ ‘aleyye ḳable mevtī va‘tefir

Lātenuḥ lī(23) *ba‘de mevtī va’ştabir*

Benüm mevtümden evvel benüm üzerime nevḥa ve fiğān eyle ve başuñ üzre ḥāk saç benüm için nevḥa eyleme mevtümden (24) şoñra ıştıbār eyle *nuḥ* nāḥe yenūḥdan emr-i ḥāzırdur nevḥa eyle ma’nāsına *va‘tefir* emr-i ḥāzırdur ifti‘ālden ‘ayn-ı mühmele iledür başına toprak (25) saç ma’nāsına *lātenuḥ* nāḥe yenūḥdan nehy-i ḥāzırdur ve *ıştıbar* emr-i ḥāzırdur ifti‘āl bābından şabr eyle ma’nāsına ve ḥulāşa-yı kelām oldur ki bir kimse (26) ölmezden evvel anuñ şıḥḥat-i ümīdi ile nevḥa eylesüñ

ve anuñ hicrinden ötüri başuña toprak şaçsuñ filvākī' 'abeş ü beyhüde degildir (27)
ve ammā ba'delmevt nevha eylemek münāsib degildir belki şabr u taḥammül
eylemek gerek ve bundan daḡı mefhüm olan eger ağlayub iñlerseñ zamānında (28)
aḡla dimek olur

(556) Meşnevī

İbki liḡable subūrī fi'n-nevā

Ba'de tūfāni'n-nevā ḡalle'l-bukā

Benüm için bu'd u firāḡda helākumdan evvel girye (29) eyle tūfān-ı firāḡdan sonra
aḡlamaḡı terk eyle *subūr* şānuñ zammesiyle helāk ma'nāsınadır *nevā* nunla bu'd u
firāḡ ma'nāsınadır *ḡalli* (30) emrdür terk eyle ma'nāsına bu beyt daḡı belā ve
miḡnetüñ vuḡū'undan evvel ve tūfān-ı firāḡatüñ istilāsından muḡaddem baña ve
tażarru' eyle ve anuñ (31) def'inden çāre isterseñ anuñ zuhūrından evvel çāre iste
dimeḡi ifāde eyler ve illā bir şey olduḡdan ve bir belā geldükden sonra anuñ def'i
içün (32) tedārik eylemek 'abeş ü beyhüdedür dimeḡi ifhām eyler

(557) Meşnevī

Ān zamān ki dīv mişud rāhzen

Ān zamān bāyest Yāsīn ḡānden

Ol (33) zamān ki şeyṡān senüñ yoluñ urucu oldu ol zamān gerek Yāsīn oḡumaḡ ya'nī
şol zamānda ki şeyṡān saña rāhzen ola ve (34) senüñ metā'-ı ĩmān ve ĩslāmuñı ḡāret
kıla ol zamānda Yāsīn oḡumaḡ ve evrād u ezkāra meşḡül olmaḡ yerindedür ki tā
tilāvet-i (35) Ḳur'ān ve zıkr-i Raḡmānla şeyṡānı ṡard eyleyesin tā kim senüñ metā'-ı
ĩmān ve ĩslāmuñı ḡāret ü tārāc eylemeḡe ḡādir olmaya çünki senüñ ĩmānıñı (36) ve
ĩslāmuñı düzd-i şeyṡān ḡāret kıla ve sen daḡı ḡālet-i nez'a gelesin andan sonra Yāsīn
oḡumaḡ ve Ḳurān oḡutmaḡ saña çoḡluk (37) nef' virmez

(558) Meşnevī

Pīş ezān k'işkeste gerded kārvān

Ān zamān çübek bezen ey pāsbān

Andan evvel ki kārṽān ŧikeste ola ve ŧına (38) ey pasbān çübegi ol zamān ur ya'ni²⁶¹ kārṽān ŧınmazdan evvel pāsbān olan kimse çübegi urmaḳ ve ḳāfile ḫalkını āgāh u (39) ḫaberdār ḳılmaḳ yerinde olur ve anlara nef' ḳılır ammā kārṽān ŧınuḳdan ŧoñra ve kārṽān ḫalkınıñ metā' ve esbābı ğāret olduḳdan ŧoñra (40) pāsbānuñ çübegi urması ve feryād ḳılması aḣlā müfid olmaz ve nef' daḫı ḳılmaz nitekim bu ḫikāyeden ma'lūmuñ olur

Ḫikāyet-i (41) an pāsbān ki ḫāmūḣ kerdīd tā düzdān raḣt-ı tācirān burdend bekullī ba'd ezān heyhāy u pāsbānī mikerd

Ol pāsbānuñ [P415b] (1) ḫikāyetidür ki ḫırsızlar kārṽānı [H62a] giceyle ğāret eylemeklüge geldüklerinde ḫāmūḣ oldu ve sükūt ḳıldı ḫattā düzdler tācirlerüñ raḣt u metā'ını (2) iletdiler ve bilkülliyye ğāret itdiler andan ŧoñra feryād u fiğān ve pāsbānlık eyledi ammā *ba'de ḫarabü'l-Baḣra* ve iğāretü'l-ḳāfile anuñ feryād u fiğān (3) eylesinüñ fāyidesi olmadı

(559) Meḣnevī

Pāsbānī ḫuft u düzd esbāb burd

Raḣthārā zīr-i her ḫākiñ feḣurd

Bir pāsbān yatdı ve düzd esbābı iletdi (4) raḣtları her bir ḫākiñ altına ŧoḳdı ya'ni bir kārṽān bir kimseyi içlerinden pāsbān u nigehbān idüb ol gice kendüler yatdılar ve pāsbān daḫı bir zamān- (5) dan ŧoñra yatdı ve ḫırsızlar geldi kārṽānuñ raḣt u esbābını aldı ve anlaruñ raḣt u esbābını varub bir ḫākiñ altına ŧoḳdı ve ḫıḳdı ve (6) defn itdi

(560) Meḣnevī

Rüz ḣud bīdār ḣud ān kārṽān

Dīd refte raḣt u sīm ü üḣtūrān

²⁶¹ ya'ni: zīrā H

Gündüz oldu ol kârbân h̄'âbdan bîdâr oldu sîm ve (7) rahtı ve üstürleri gitmiş gördi
ya'nî şabâh̄ olub kârbân halkı çünkim h̄'âbdan bîdâr oldılar sîm ü zerdlerini ve raht
u üstürlerini gitmiş ve hırsız- (8) lar gelüb anları gâret itmiş gördiler

(561) Meşnevî

Pes bedū güftend ey h̄âris begū

Ki çü şud īn raht u īn esbāb kū

Pes kârbân ehli ol pāsbāna (9) didiler ey h̄âris söyle ki bu raht u esbāb xanı

(562) Meşnevî

Güft düzdān āmedend ender niķāb

Rahtā burdend ezpişem şitāb

Pāsbān (10) anlara didi hırsızlar niķāb içre geldiler rahtlar ve metā'ları benüm
öñimden şitābla iletdiler ve sür'atle aḥz itdiler

(563) Meşnevî

Ḳavm güftendeş ki ey çün tell-i (11) riġ

Pes çî mikerdī kiyī ey mürderiġ

Ḳavm aña didiler ki ey ḳum depesi gibi olan pes sen ne eyledüñ kimsin ey arta
ḳalacak tell-i (12) riġ ḳum depesi dimekdür mürderiġ arta ḳalacak dimekdür ya'nî
ol ḳavm ol pāsbāna didiler ey ḳum depesi gibi za'if ü bîşebāt (13) olan pes sen ol
h̄inde ne itdüñ ve ey arta ḳalacak yā sen ne kimsesin ve niçün seni pāsbān ḳodılar ki
hırsızlarlar geldükde sen bir hāy (14) u hū eylemeyesin ve anlaruñ geldüğüni
söyleyemeyesin didiler

(564) Meşnevî

Güft men yek ke budem işān gürūh

Bāsilāh u bāşecā'at bāşükūh

Çünkim pāsbān (15) kârbân ehlerinden bu güne 'itābāmiz kelimātı işitdi anlara cevāb
virüb iletdi ben bir kimse idüm anlar gürūh idiler silāh u şecā'at ve şükūh u (16)

heybetle ya'nî ol hırsızlar silâh u şecâ'atle ve şükûh u heybetle bir gürûh idiler ve ben yalnız bir kimse idüm pes geldiler ve raht u esbâbı gâret kıldılar

(17) (565) *Meşnevî*

Güft eger derceng kem bûdet ümîd

Na're-yi zen k'ey kerîmân bercehîd

Kârbân ehli ol pâsbâna didi ey nâmübârek eger senüñ anlarla ceng (18) eylemekde ümîdüñ olmadıysa bize bir na'ra ur böyle diyü ki ey kerîmler h'âbdan kalkuñ düzdler geldi bîdâr u âgâh oluñ

(566) *Meşnevî*

Güft ân dem kârd (19) *bünmüden ü tîg*

Ki hamuş verne küşîmet bîdirîg

Pâsbân kârbân ehline bu tarîkiyle cevâb virüb didi ol demde baña hırsızlar bıçak (20) ve tîg gösterdiler böyle diyü ki hamuş ol sükut kıl yoḥsa biz seni bîdirîg öldürürüz ve bîterahḥum seni katl kılıruz

(567) *Meşnevî*

Ân zamân ez- (21) *ters bestem men dehân*

În zamân heyhây u feryâd u figân

Ol zamân ḥavf u ḥazerden ben dehânı bağladum [H62b] ammâ bu zamân heyhây u feryâd (22) u figân mümkindür

(568) *Meşnevî*

Ân zamân best ân demem ki dem zenem

Ân zamân çendân ki ḥ'âhî hey kunem

Ol zamân benüm ol demüm ve nefesüm bağlandı ki (23) dem uram ve na'ra ve feryâd kılam ammâ bu zamân ki ḥavf u ḥazer yoḥdur ne kadar isterseñ feryâd u figân eylerüm didi pes bu kışşadan (24) ḥişşe ne idügiñi beyân eylemege şürû' idüb buyururlar

(569) Meşnevî

Çünkü ‘ömret burd dīv-i fāziha

Bīnemek bāşed E‘üzü v’Fātiha

Çünkü senün ‘ömrünü dīv-i (25) fāziha iletdi ya’nī rüsvāy idici şeytān çünkü senün metā‘-ı ömrünü ğāret ü yağma itdi andan sonra E‘üzü ve Fātiha bīnemek olur ya’nī nakd-ı (26) ömri şeytān sirka kılduğdan ve ‘ömr-i nāzenīn zāyi‘ olduğdan sonra *e‘üzü billāhi mine’ş-şeytāni’r-racīm*²⁶² diyü şeytāndan Hāzret-i Hāğğa ilticā kılmak ve anuñ (27) şerrinden emīn olmak için fātiha okumak melāhatden hālī olur ve düzler kārban ehlinüñ raht u metā‘ını alub gitdüklerinden sonra (28) pāsbānuñ feryād u figān eylemesine müşābih gelür pes nāle vü hanīn vaḳtiyle olsa melih ü bānemek olur ve eger vaḳtiyle olmaz ise menfa‘at (29) ü melāhatden hālī gelür

(570) Meşnevî

Gerçi bāşed bīnemek eknün hanīn

Hest ğaflet bīnemekter z‘ān yaḳīn

Egerçi ‘ömr zāyi‘ olduğdan sonra şimdi (30) nāle vü hanīn eylemek bīnemek ve bīmelāhat olur ammā ğaflet ol bīvaḳt olan nāle vü hanīnden yaḳīn budur ki ziyāde nemeksizdür pes (31) bāri bīvaḳt olsun nāle vü hanīn eyle

(571) Meşnevî

Hemçünīn hem bīnemek mināl nīz

Ki zelīlānrā naḳar kun ey ‘azīz

Buncılayın hem nemeksüz daḳı (32) nāle vü feryād eyle böyle diyü ki ey ‘azīz ü ‘ālī olan pādşāh bu zelīl ü ḳaḳīr olan bendelerüne naḳar eyle

(572) Meşnevî

Ḳādirī bīġāh bāşed yā begāh

(33) Eztu çizi fevt key şud ey ilāh

²⁶² “Lanetlenmiş olan şeytanın şerrinden sana sığınırım.”

İlāhī sen kâdirsin bîvâkt olan yâ bâvâkt ola senden bir şey ey İlāh kaçan fevt oldı *kâdirī-* (34) de yâ maşdariyye olmadan hitâb için olmak maḥalline enseb ve fehme akrebdür ve hitâb Hazret-i Haḳḳadur ya'nī İlāhī bir şey yâ bîvâkt (35) olsun veyâ bâvâkt olsun sen anı kemāle irgürmege kâdirsin ey benüm İlāhum senüñ ḥazāne-yi kudretinden bir şey kaçan vâkt oldı (36) bu muḳarrerdür ki olmadı ve hîç bir maḥlûb senüñ mülkünden ğāyib olmadı ve senüñ irâdetüñ hem ṭalibe vuşûl bulmadı

(573) Mesnevî

Şâh-ı lâte'sev (37) *a'lâ mâfâtekum*

Key şeved ezkudreteş maḥlûb güm

Bu beyt-i şerîf sûre-yi Ḥadîdde olan bu âyet-i kerîmeye işâretdür *ḳâlellāhu te'âlā* (38) *likeylā te'sev 'alā mâfâtekum velā tefraḥū bimā atākum vallāhu lâyuḥibbu kulle muḥtâlin feḥūr*²⁶³ bu ayetüñ tefsîri cild-i şâlisde *ḥ'āce hikāyesinde* ve ba'zı yerde (39) daḥı mürür itdi ma'nâ-yı beyt oldur ki ol kâdir olan İlāh *lâte'sev* (37) *a'lâ mâfâtekum* ḳavlinüñ şâhidur kudretinden maḥlûb kaçan güm (40) olur ya'nī ey insân sizüñ nefeslerüñizi ḥalk eylemezden evvel ne ḳadar belâ vü mu'şîbet veyâ şihḥât ü ni'met size gelürse veyâḥüd sizden (41) fevt olursa anı ol pādşâh Kitâb-ı Mübînde işâbet eyledi tâ kim sizden fevt olan şeylere maḥzûn olmayasuz ve gelen ni'met [P416a] (1) ü raḥâtlara hem ziyâde ferahnâk olmayasuz ki ol feraḥ sizi muḥtâl u faḥūr olmak mertebesine irgüre çünkim 'ömr daḥı sizden fevt ü zâyi' ola aña (2) daḥı maḥzûn olmak belki anuñ daḥı zâyi' olmasını ol pādşāhuñ ḳazâ ve ḳâderinden bilüb aña du'â ve tazarru' eylemek ve maḥlûb u murad (3) olanı andan istemek gerekdür ki ol kâdir bîçünüñ [H63a] ḥazāne-yi kudretinden hîç bir maḥlûb güm ü ğāyib olmadı

Ḥavāle kerdn-i mürġ giriftārī-yi ḥodrā der- (4) *dām befi'l ü mekr ü zerḳ-i zâhid ve cevâb güften-i zâhid mürġra*

²⁶³ “(Allah bunu) elinizden çıkana üzülmesiniz ve Allah’ın size verdiği nimetlerle şımarımayasınız diye açıklamaktadır. Çünkü Allah, kendini beğenip böbürlenen kimseleri sevmez” (Hadîd 57/23)

Mürğün havāle eylesidür kendünün dāma giriftarluğunu zāhidün fi' l ü mekrine ve zerķ (5) ü hud'asına ve zāhidün cevāb dimesidür mürğa

(574) *Meşnevî*

Güft ān mürğ ĩn sezā-yı ũ buved

Ki füsün-ı zāhidānrā bişneved

Ol mürğ çünkim dāme giriftār (6) oldı didi bu ol kimsenün sezāsıdur ki ol kimse zāhidlerün füsüsını işitdi ve anlarun füsün u fesāsına i'timād idüb iş ide

(7) (575) *Meşnevî*

Güft zāhid nī sezā-yı ān nişāf

K'ü hured māl-ı yetīmān ezgüzāf

Zāhid didi yok böyle degildür ol nişşāfuñ sezāsıdur (8) ki ol yiye māl-ı yetīmi güzāfen [yiye +H] *nişşāf* keşşāf vezninde egerçi lügatda girde ve yanan pāreyi çölmek içine baturub anı yiyen kimseye (9) dirler ammā bunda vezn için tahfif olunub bī'aql olan ve ednā şey'e tāmāc kılan kimse ma'nāsına isti'āre olunmuşdur ya'nī çünkim mürğ (10) kendünün giriftarluğunu zāhidün²⁶⁴ mekr ü zerķine isnād kıldı zāhid daħı anuñ giriftarluğunu kendüden nefy idüb anuñ kılet-i 'aqlınuñ ve tāmā'ınuñ (11) lāyıkı olduğunu aña i'lām eyleyüb didi ki yok yok ol giriftarluk benüm mekrümden ve zerķümden degildür belki ol tāmā'uñ ve kılet-i 'aqluñ (12) sezā ve lāyıkadur ki ol yetimlerün mālını güzāf cihetinden ekl ü bel' eyleye bunda *kuşdan* murād muhtāc u ħarīş olan ve ħarāmı ekl ü bel' kılan (13) kimseler olur ve *zāhidd*en murād şeytān olur ki ol ħarāmı muhtāc u ħarīş olanlara 'arz idüb gösterür kaçan bir muhtāc u ħarīş (14) ol ħarāmı ekl ü bel' kılsa dāme-yi belāya giriftār olur kaçan ol mübtelā ol ħinde şeytānı lev m eylese *felā telümününī ve lümū enfusekum*²⁶⁵ āyetinün mefhümü (15) üzere beni lev m eylemek kendü nefislerünizi lev m eylemek diyü ol gavī cevāb virür ammā nefsü'l-emre nazār olınsa mübtelānuñ giriftār olması ve şeytānuñ (16)

²⁶⁴ zāhidün: zāhidlerün H

²⁶⁵ "O halde beni yermeyin sizin nefislerinizi (kendinizi) yerin." (İbrāhîm 14/22)

iğvâ kılması âsâr-ı kazâ-yı İlahîdür ki hükmi kazâ zuhûra geldükde gönülde dâne-yi dünyâ cānibine meyl ü tama^c hâşıl olur ve şeytân dahı anı ekl ü bel^c eylemeklüge (17) iğvâ ve tahriş kıılır ol harîş olan kimse dahı bir muktezâ-yı hükmi kazâ anı ekl olur ve dām-ı belâda kalur pes çāresi ancak feryād u hanîn (18) ve girye vü enîn idüb Hazret-i muqallibü'l-kulûba nevħagir olmağ tazarru^c kılmağdur

(576) Mesnevî

Ba^d ezân nevħagerî âgâz kerd

Ki fağ u şayyâd lertzân şud (19) *ziderd*

Andan sonra ol mürğ nevħagerlige âgâz eyledi ki fağ u şayyâd derdden lertzân oldı ol mürğ böyle nevħa vü zârı eyledi ya^{nî} zâhid (20) aña tamâm cevâb virdükden sonra mürğ biçāre nevħagerlükden ğayrıya çāre bulamayub ağlamağa ve nevħalar kılmağa başladı ki anuñ süz [u +H] derdinden dām (21) u şayyâd ditretici ve ıztırâb kılıcı oldı böyle diyü nevħalar kııldı

(577) Mesnevî

K'eztenâkuzha-yı dil puştem şikest

Berserem cānâ biyâ mîmâl dest

(22) Ki kalbün tenâkuzlarından ve biri birine muqâbil ü muhâlif olan fikrlerden ve hâtıralardan benüm zahrum münkesir oldı benüm başum üzre gel ey cān dest-i (23) luğfuñı sür ki kerîm ü rahîm olanlaruñ [H63b] şanındandır ki bir ğarîb ü biçāreyi görseler aña luğf u merħamet idüb ellerini anuñ başı üzre (24) sürerler ve aña bu güne luğf u merħamet itmekle rāhat virürler

(578) Mesnevî

Zîr-i dest-i tu seremrâ rāhatîst

Dest-i tu dersekrbağşı âyetîst

Sekr (25) sîn-i mühmele ile olursa mestlük maⁿāsına olur ve ba^zı nüshada şîn-i mu^ceme ile vâki^c olmuşdur bu tağdîrce zıkr lâzım ve irâde-yi melzüm kâ^cide- (26) si

üzre *şükrd*den murād ni‘met olur ve taq̄dīr-i kelām böyle dimek olur ki ey kerīm ü rahīm olan pādşāh senüñ luṭf u ‘ināyetüñ elinüñ (27) altında benüm başuma bir ‘azīm rāhat vardur senüñ destüñ sekrbaḥşlukda bir āyetdür ya‘nī ey maḥbüb-ı ḥaḳīkī senüñ dest-i luṭfuñ mestlük (28) baḥş eylemede veyāḥūd ni‘met ü ‘aṭā virmeye bir ‘azīm āyet bir büyük ‘alāmetdür

(579) Meşnevī

Sāye-yi ḥod ezser-i men bermedār

Bīkarāram bīkararam bīkarār

(29) Ey luṭf u rahmet şāhibi kendü sāye-yi ḥimāyet ve zıll-i ‘ināyet ü hidāyetüñi benüm başumdan yukaru ṭutma ve dūr itme zīrā qarārsızum qarār- (30) sızum qarārsızum ya‘nī şabr u qarārdan berī ve ḥālīyem ümīddür ki kemāl-i luṭfuñdan benüm başumdan sāye-yi ‘ināyetüñi ref‘ itmeyesin

(580) Meşnevī

Ḥābhā bīzār (31) şud ezçeşm-i men

Dergamet ey reşk-i serv ü yāsemen

Ḥāblar benüm gözümde senüñ gamuñda ey serv ü yāsemenüñ reşki olan laṭīf (32) bīzār oldu ya‘nī ey serv ü yāsemenüñ maḡbūṭı olan maḥbüb senüñ gamuñda şol meretebe-yi sehere mübtelā oldum ki ḥāblar benüm gözümde bīzār (33) oldu

(581) Meşnevī

Ger neyem lāyık çı bāşed ger demī

Nāsezāyīrā büpursī dergamī

Eger ben senün luṭf u ‘ināyetüñe lāyık u müstahakḳ degül isem ne ola eger bir dem (34) bir nāsezāyı bir gamda şorarsın ya‘nī bir luṭfa lāyık olmayan kimseyi bir gam içre mübtelā iken luṭf u merḥamet idüb ḥaṭırın şorasın ve luṭf (35) u keremler kılasın

(582) Meşnevî

Mer ‘ademrâ hod çi istihkāk būd

Ki ber’ü luţfet çünîn derhâ güşūd

Tahkikā ‘ademe hod ne istihkāk var idi (36) ki aña senüñ luţfuñ buncılayın kapular açdı ya‘nî eger ben senüñ luţfuña müstahak degül isem hem bāk yokdur zîrâ ‘ademüñ hod bu kadar (37) luţf u ihsāna ne istihkākı var idi anuñ aşlā bu kadar luţf u ihsāna istihkākı yok iken senüñ luţfuñ aña bu kadar (38) kapular açdı ve kenz-i mahfiden bu kadar cevāhir-i mevcūdātı ihrāc idüb anuñ üzerine saçdı

(583) Meşnevî

Hāk-i gergīnrā kerem āsīb kerd

Deh güher⁽³⁹⁾ eznür-ı his derceyb kerd

İlāhî uyuz toprağa senüñ keremüñ tokundu on güheri his nūrından anuñ ceybine itdi *gergīn* uyuz dirler (40) bunda haķır ü h̄ār ma‘nāsı murād olur *āsīb* iki kişi yan yana biri birine tokunmağa dirler bunda muķārenet ma‘nāsı murād olur ya‘nî Hudāya (41) senüñ keremüñ hāk-i haķire muķārenet itdi hiss nūrından on güheri anuñ ceybine itdi

(584) Meşnevî

Penc hiss-i zāhir ü penc-i nihān

[P416b] (1) *Ki beşer şud nuţfe-yi murdār ezān*

Ol on hissüñ beşi hiss-i zāhirdür ve beşi dağı hiss-i nihānīdür ki nuţfe-yi murdār ol havāss-ı hamse-yi zāhire ve (2) havāss-ı hamse-yi bātınanan beşer oldu ve insāniyyet mertebesin buldı [H64a] Haķ Tebārek ve Te‘ālā hāki nuţfe mertebesine ve nuţfeyi ‘alaķa (3) ve ‘alaķayı muzağa mertebesine getirüb andan soñra anda üstüh̄ān halk idüb aña lahm u post giderdükden soñra rüh idüb (4) beş hiss-i zāhirī ve beş dağı hiss-i bātinī virdi ve anu bu ‘ālem-i şehādete getirüb insāniyyet mertebesine irgürdi

(585) Meşnevî

Tevbe bi- (5) tevfiķat ey nūr-ı bülend

Çişt cüz berrîş-i tevbe rişhand

Ey nūr-ı ‘ālî senüñ tevfiķüñe tevbe eylemek tevbenüñ rişine (6) rişhand eylemekden gayrı nedür ya‘nî ey bülend ü ‘ālî olan nūr senüñ tevfiķ ü hidāyetüñ olmayınca tevbe vü inābet eylemek hemān (7) tevbenüñ şaķalına gülmek ve aña istihzā eylemekdür eger senüñ tevfiķine farzî bir kimse tevbe eylese

(586) Meşnevî

Sebletān-ı tevbe yek yek (8) berkenî

Tevbe sāyest ü tu māh-ı rūşenî

Tevbenüñ bıyıklarını bir bir qoparırsın filmeşel tevbe gölge ve sen bir rūşen māhsın māh-ı (9) rūşenüñ qatında sāyenüñ ne vücūdı vardur

(587) Meşnevî

Ey zitu vîrān dükān u menzilem

Çün nenālem çün biyefşārî dilem

Ey Hudā (10) senüñ tebdîl ü tağyîrūñden benüm dükān u menzilem vîrāndur çünkim sen benüm qalbümü şıķasın ben niçün nāle etmeyeyüm ya‘nî çünkim benüm qalbimi (11) şıķub qabza bıraķasın lābüdd baña nāle eylemek lāzım gelür ve saña ilticā vü tazarru‘ itmek vācib olur

(588) Meşnevî

Çün girîzem z’ān ki bîtu (12) zinde nîst

BiHudāvendîit buved bende nîst

Ben senden gayra niçe qaçarum zîrā ki sensiz hîç [zinde yoķdur +H] senüñ Hudāvend- (13) liğüñsiz bendenüñ vücūdı yoķdur her ne qadar zinde var ise senüñle zindedür ve her ne qadar bende var ise senüñle mevcūd u qāyimdür

(14) (589) *Meşnevî*

Cân-ı men bistân tu ey cânrâ uşûl

Z'ân ki bîtu geşteem ezcân melûl

Benüm cânımı sen al ey cânuñ uşûli zîrâ eger sensiz (15) ben cânımdan melûl olmuşam pes senüñle olmak hayât-ı ebediyye bulmağdur ve sensiz olmak melâmet ve dağı felâketde kalmakdur

(590) *Meşnevî*

‘Aşıkam (16) men berfen-i dîvânegî

Sîrem ezferhengî vü ferzânegî

Ben dîvânelük fenni üzere ‘aşıkam ferhenglük ve ferzânelükden sîrem (17) ya‘nî ben ‘akl-ı cüz‘îden necâset bulmağ ve ‘aşkla dîvâne ve mecnûn olmak fenni üz[re +H] ‘aşıkam ve üstâd-ı kâmil ve ‘akıl olmak (18) kaydından sîrem ve bîzârım ki ‘akl ‘ikâldür ve ehl-i hâl olana bu ferheng ü ferzânelük vebâldür

(591) *Meşnevî*

Çün bederred şerm (19) güyem râz fâş

Çend ezîn şabr u zağîr ü irti‘âş

Çünkü şerm ü hayâ perdesi yırtıla râzdan fâş söylerüm (20) bu şabrdan ve hayrdan ve irti‘âşdan niçeye dek ya‘nî çünkü şerm ü hayâ dest-i cününla yırtıla derünımda olan râzları âşkâre söylerüm bu şabr (21) u iç ağrısı ve ıztırâb u lerze eylemek niçeye dek

(592) *Meşnevî*

Derhayâ pinhân şudem hemçün sicâf

Nâgehân bichem ezîn zîr-i lihâf

[Şerm ü hayâda ben sicâf gibi pinhân oldum nâgehân bu zîr-i lihâfdan şıçrarım +H] *sicâf* secf (22) didükleridür ya‘nî şerm ü hayâ içre gizlendüm kaftânuñ sincafi gibi

nāgehān bu şerm ü hayā yorğanınıñ altından şıçrarum ve alkarum²⁶⁶ ve bīperde ve
hicāb (23) olurum

(593) Meşnevī

Ey refikān rāhhārā best yār

Āhu-yı lengīm ü ü şīr-i şikār

Ey refikler yār yolları baqladı biz āhū-yı lengüz ve ol azret şīr-i şikār- (24) dur
[H64b] ya‘nī ey arīkat yoldāşları yār-ı aikī cümle yolları baqladı ol azret
filmeşel şikār idici şīr-i dilīr (25) ve biz aqsak āhū gibiyüz anuñ pençe-yi
taşarrufından niçe alāş oluruz ve bu ‘acz ü uşūrla biz ol avī vü ādirūne zabt u
ükminden niçe urūc (26) ılıruz ve ne vechle urtuluruz

(594) Meşnevī

Cüz ki teslīm ü rizā kū çāreyī

Derkef-i şīr-i nerī hūnhāreyī

Teslīm ü rizādan ayrı bir çāre anı²⁶⁷ bir an (27) içici erkek arslanuñ pençesinde
[ya‘nī -H] filmeşel bir hūnhāre olan şīr-i nerūñ kefinde oldudan soñra çāresi
teslīm ü rizādur ki (28) ol her nice bilürse öyle eyleye ve bende daı emrini ol
azrete tefvīz idüb *ve ufevviu emrī ilāllāhi innāllāhe başīrun bil‘ibād*²⁶⁸ diyü söyledi

(29) *(595) Meşnevī*

Ū nedāred hāb u hūr çün āftāb

Rūhhārā mīkuned bihūr u hāb

Ol pādşāh lāyemūt ve lāyenām bir mūcib *lāte‘huzuhū* (30) *sinetun velā nevm*²⁶⁹ āftāb
gibi hāb u hūr utmaz ve yatmaz ve uyumaz ve yemez ve içmez nitekim *ve huve*
*yu‘ımu velā yu‘am*²⁷⁰ buyurdu ve azret-i Nebiyy-i Mūkerrem şallal- (31) lāhu

²⁶⁶ şıçrarum ve alkarum: sıçrayup alkarum: H

²⁶⁷ bir çāre anı: anı bir çāre H

²⁶⁸ “Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kullarımı çok iyi görendir.” (Mü’min 40/44)

²⁶⁹ “Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama.” (Bakara 2/255)

²⁷⁰ “...yedirdii halde yedirilmeyen Allah’tan...” (En’ām 6/14)

‘aleyhi vessellem dağı *innāllāhe lā yenāmu velā yebağı lehu an yenām*²⁷¹ diyü haber virdi h̄āb u h̄ūr cismüñ h̄ālidür ol pādşāh lemyezel cism (32) ü cismānī degildür rūhları bīhūr u h̄āb eyler ya‘nī çünküm ol pādşāh-ı haķīķī āftāb-ı enver gibi h̄āb u h̄ūr çutmaz ve ister ki rūhlar (33) dağı kendü ih̄tilākıyla müteħallıķ ve evşāfiyla müteħaķķıķ ola ki anuñçün rūhları bīhūr u h̄āb eyler ve her biri kendü şifāt-ı ‘aliyyesiyle ittişāf kılmadan (34) ötürü lisān-ı haķīķatle anlara bu gūne h̄iṭāb idüb söyler

(596) Meşnevī

Ki beyā men bāş yā hemhūy-ı men

Tā bebīnī dertecellī rūy-ı men

Ki ey rūh gel ben (35) ol yā benüm hemhūyum ol tā [kim +H] tecellīde benüm yüzimi göresin ya‘nī ey rūh gel kendü ta‘ayyünüñi fānī idüb ben ol ki aşlında benüm emrüm ve nūrumsın yāhūd (36) benüm h̄ulķ u h̄ūyımıla taħalluķ eyle tā kim tecellī-yi esmā ve şifātda benüm bākī olan vechimi göresin cemāl-i bākemāle başār başiretüñi irgüresin ve sen (37) minvech benüm vechimi görmüşsündür

(597) Meşnevī

V’er nedīdī key çünin şeydā şudī

Hāk būdī ṭālib-i ih̄yā şudī

Ve eger görmeyeydüñ kaçan böyle şeydā (38) olurduñ ki aşlında h̄ak idüñ ṭālib-i ih̄yā olduñ şimdi insāniyyet mertebesin bulduñ h̄ak mertebesinden sefer (39) idüb ṭālib-i ih̄yā olmak ve bu müşhid-i insāniyyete gelmeñ senüñ benüm rūy-ı şerīfimi gördüğüne delālet ve benüm rübūbiyyetüme belī diyü qarār (40) eyledüğüne şehādet eyler

(598) Meşnevī

Ger zibīsūyet nedādest ü ‘alef

²⁷¹ “Allah uyumaz. (Zaten) uyumak da ona gerekmez (yakışmaz).” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 170. [Hadisin sahīh olduğı belirtilmiştir.]

Çeşm-i cānet çün bümāned ān taraf

Eger saña bīcīhetden ol (41) Hudā ‘alef vermeyeydi senüñ cānuñ gözi ol tarafdan nice kalmış olurdu ‘alefden murād bunda muṭlaḳ gıdadur gerek gıdā-yı [P417a] (1) rūḥānī olsun ve gerekse gıdā-yı cismānī olsun ya‘nī eger ol vehhāb u rezzāk olan pādşāh saña ‘ālem-i bīcīhetden gıdā virmeyeydi (2) ve senüñ cānuñ daḥı ol cānibden ḥazz u behre bulmayaydı senüñ cānuñ gözi ol tarafdan niçün kalurdu ve ne sebebden ol ḥazz u behre (3) gelen ‘ālem-i bīcīhete nigerān olurdu

(599) Meşnevī

Gürbe bersūrāḥ z’ān şud mu‘tekif

Ki ezān sūrāḥ ü şud mu‘telif

Meşelā gürbe ol sebebden (4) sūrāḥ üzre mu‘tekif oldı ki ol gürbe ol sūrāḥdan mu‘telif oldı ya‘nī ‘alef ü gıdāyı ol sūrāḥdan buldı

(600) Meşnevī

Gürbe-yi dīger⁽⁵⁾ hemī gerded bebām

K’ezşikār-ı mürğ yābīd ü ta‘ām

Bir gürbe daḥı [H65a] bām üzre ḥareket eyler zīrā ol gürbe ṭā‘am üzre mürğü şikār eylemeden (6) ṭā‘am buldı pes anuñ meyl ü ḥareketi üzre oldu evvelki gürbe eger sūrāḥdan gıda bulmasaydı ol sūrāḥa mülāzenet kılmazdı ve anuñçün (7) gürbe ḥānenüñ ṭā‘amı üzre şayd-ı mürğān kılmazdı ve anlaruñ şayd u şikārından ḥazz u lezzet almasaydı ṭā‘am üzre dāyir olmazdı bundan (8) ma‘lūm oldı ki herkes ne cānibden lezzet bulsa beherḥāl ol cānibine māyil olur ve anı kendüye kıble kılar

(601) Meşnevī

Ān yekī[rā +H] kıble şud cūlāhegī

V’ān yekī⁽⁹⁾ ḥāris berā-yı cāmegī

Meşelā ol birine cūlāhluḳ kıble oldu ve ol birisi cāmeliḳdan ötürü ḥāris oldı ya‘nī bir kimse var ki cūlhāluḳ şan‘atını (10) kıble idüb ana müteveccih oldı ve bir kimse daḥı

kaftānlıktan ötüri şahluk vazīfesine ve ‘āyidesine vāşıl u nāyil olmadan ötüri (11)
hāris ü pāsban oldu

(602) Meşnevî

V’ān yekî bîkār u rû derlāmekān

Ki ezān dādīstī tu kūt-ı cān

Ve ol biri daḥı bīkesb ü bīkār (12) ve yūzi lāmekānadur ki ol ṭarafdan ey rezzāk-ı
muṭlaḳ sen aña kuvvet-i cān virdüñ ya‘nī ey rezzāk-ı ins ü cān ve ey ḥālīḳ-ı gūn u
mekān (13) şol kimse ki bīkesb ü bīkār olmış ve lāmekān cānibine teveccüh ḳılmış
dirsən aña ol cānibinden rızḳ-ı cān ve ḥaḳḳ-ı cenān virmişsındür (14) anuñçün o
kimse lāmekān ṭarafına müteveccih olmışdur [fefhem -H]

(603) Meşnevî

Kār ü dāred ki Ḥaḳḳrā şud mürīd

Behr-i kār-ı ü ziher kārī burīd

Kārı ol ṭutar ki (15) Ḥazret-i Ḥaḳḳa mürīd oldu anuñ kārından ötüri her bir kārđan
kesildi ya‘nī filḥaḳīḳa kār u girdārı ol kimse ṭutar ki Ḥaḳ Subḥāne ve Te‘ālā- (16) yı
dileyici ve ṭaleb eyleyici oldu ol pādşāhuñ kārından ötüri her bir kārđan münḳaṭı‘ ola
ve hemān anuñ buyurduḡı a‘māle iştigāl ḳıldı

(17) (604) Meşnevî

Dīgerān çün kūdekān ĩn rüz-ı çend

Tā şeb-i tirḥāl bāzī mīkuned

Mürīd-i Ḥaḳ olandan ḡayrlar oḡlancıḳlar gibi bu bir kaç gün rıḫlet (18) gicesine dek
lu‘b u bāzī iderler ya‘nī her şol kimseler ki kār-ı Ḥaḳḳa meşḡul olmayalar ve
oḡlancıḳlar gibi bu bir kaç gün dūnyādan āḡirete (19) intikāl ü irtihāl eyleyicileri
giceye dek oyun oynarlar ve beyhūde kāra meşḡul olurlar

(605) Meşnevî

Ḥ’ābnākī k’ū ziyāḳzet mīcehed

Dāye-yi vesvās-ı (20) ‘ışveş mīdihed

Bir h̄‘ābnāk ki o yeķzanından ötüri h̄‘ābdan şıçrar ya‘nī şol bir kimse ki nevm-i ğafletle h̄‘ābnāk ola ve yakže cihetinde (21) h̄‘āb-ı ğafletden yukaru ҡalkmaq ve bīdār olmaq isteye vesvās dāyesi aña derūndan firīb ü ‘ışve virür ve aña bu gūne vesvās (22) idüb dir ki

(606) Meşnevī

Rev beħusb ey cān ki negzārīm mā

Ki kesī ez h̄‘āb bechāned turā

Yüri ey cān uyu ki biz ҡomazuz ki seni bir kimse h̄‘ābdan (23) ҡaldura ya‘nī yüri ey cān h̄‘āb-ı ğaflet içre yat uyu ve ħuzūra ve zevķe varub āħiret ğamından ve ferdā-yı elemnden berī ol ki (24) biz ҡomazuz ki bir kimse seni bu h̄‘āb-ı ğafletden ve nevm-i rahāt u ni‘metden ҡaldıra ve bīdār ҡıla

(607) Meşnevī

Hem tu ħodrā berkenī ez bīh-i h̄‘āb

Hemçü teşne (25) ki şunūd ü bāng-ı āb

Hem sen kendüñi bīh-i h̄‘ābdan ҡoparasın şol teşne gibi ki o bāng-ı ābı işitdi ya‘nī dāye-yi vesvās hemīşe [H65b] saña (26) ‘ışve virüb ħīle vü firīble seni h̄‘āb-ı ğaflete mübtelā eyler meger hem sen kendüñi aşl-ı h̄‘ābdan ҡoparasın ve ҡaldırasın şol teşne gibi ki (27) ol ābuñ şadāsını işitdi

(608) Meşnevī

Bāng-ı ābem men begūş-ı teşnegān

Hemçü bārān mīresem ezāsmān

Ey ‘āşık ben teşnelerüñ ҡulaĝına şadā-yı (28) ābum bārān gibi āsmāndan irişürüm bu beyt-i şerīf ve māba‘dında olan beyt-i laţīf Ĥazret-i Ĥaķķ cānibinden dinilmişdür ve Ĥazret-i ma‘şūk-ı (29) ħaķīķī h̄‘āb-ı ğaflet içre yatan t̄aliblere bu gūne tenbīh ü işāret idüb buyurdılar ki ey t̄alibān ma‘şūk-ı ħaķīķīyem teşne olan (30) ‘āşıklarūñ gūş-ı

hūşına ben bāng-ı āb-ı hayātum ki anlaruñ gūşı benüm kelāmumı istimāc eyledüklerinde şad dil ü cānla gūş itmege ve anda olan (31) āb-ı ma‘nāyı nūş itmege rağbet iderler bārān āsmāndan zemīn-i teşne cānibine nice irişürse ben hem āsmān-ı ma‘nevīden ārāzī kılub (32) ṭālibine füyüzāt-ı subhāniyye ve tecelliyyāt-ı luṭfiyye ve cemāliyyemle irişürüm ve anlaruñ kulübünü tāze vü sīrāb eylerüm Hāzret-i Hāḳ Te‘ālānuñ (33) āsmāndan irişmesi ve āsmāndan dünyāya nüzül kılması huşuşunda ḥadīs-i şerīf vāķīc olmuşdur ḳāle şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *izā maḍā şaṭru’l-* (34) *leyli ev sulusehu yenzilullāhu ilāsemā’i’-d-dunyā feyeḳūlu hel min dā’in feyustecābe lehu ve hel min mustağfirin feyuğferu lehu ve hel min sā’ilin feyuṭā sū’elehu*²⁷² ve fī- (35) rivāyetin *uḥrā innallāhe te‘ālā yemhelu ḥattā izā kāne suluse’l-leyli’l-āhirihi nezele ilāsemā’i’-d-dunyā fenādī hel min mustağfirin hel min tā’ibin hel min sā’ilin* (36) *hel min dā’in ḥattā yenfecire’l-fecru*²⁷³ revāhu’l-Aḥmed fīMūsned ‘anh Ebū Hureyre pes bu ḥadīs-i şerīfüñ mefhūm-ı laṭīfi üzre Hāḳ Subhāne (37) ve Te‘ālā raḥmet ü mağfiretiyle nişfü’l-leylden şoñra bendelerine teḳarüb idüb buyurdılar

(609) *Meşnevī*

Berceh ey ‘āşık berāver ıztırāb

Bāng-ı āb u teşne (38) *vü ān gāh-ı ḥ’āb*

Ey ‘āşık ḥ’ābdan yukaru şıçra ve ıztırāb getir bāng-ı āb u teşne ve andan şoñra ḥ’āb aşlā münāsib degildir (39) ya‘nī ey ‘āşık ḥ’ābdan yukaru ḳalk ve ḥurūş u ıztırāb getir du‘ā vü zārīlük eylesin benüm āb-ı luṭf u raḥmetime teşne (40) ve benüm āb-ı luṭf u raḥmetüm saña gel beni nūş eyle diyü ḥiṭāb eylemede ve sen ḥ’ābda bu saña lāyık ve münāsib olanlardan degildir şaḳın bu (41) fırsatı zāyi‘ kıлма ve nāyim ü

²⁷² “Gecenin yarısı veya üçte biri geçtiğinde Allah dünya semasına nüzül eder ve söyle der; ‘Duâ eden yok mu, duası kabul olunsun. Af dileyen yok mu, bağışlansın. İsteyen yok mu, istediği kendisine verilsin.’” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 171. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

²⁷³ “Allah geceye kadar mühlet verir. Gecenin son üçte biri geldiğinde dünya semasına iner: ‘Af dileyen yok mu? Tevbe eden yok mu, isteyen yok mu, dua eden yok mu?’ diye seslenir. Bu böyle şafak sökünceye kadar devam eder.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 172. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

ğāfil ola ki nevm-i ğaflet seni maṭlūbından maḥrūm eyler nitekim bu sūrḥ-ı şerīfde vāki' olan ṭālebi [P417b] (1) nevm ü istirḥāt-ı vişāl-i cānāndan maḥrūm eyledi

Ḥikāyet-i ān 'āşık ki şeb bi ki şeb biyāmed berümmīd-i va'de-yi ma'şūk ān vişākī ki işāret kerde (2) būd

Bu sūrḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf ol 'āşıkuñ ḥikāyetidür ki ma'şūkuñ va'desi ümmīdi üzre gice ol ḥücreye geldi ki ma'şūk işāret (3) eylemiş idi *vişāk* vāvuñ kesriyle ḥücre vü ḥāne ma'nāsınadır

ve ba'zī ezşeb muntazır būd ḥ'ābeş berbūd

ve ol 'āşık giceden ba'zı (4) vaḳti ma'şūkuñ gelmesine muntazır oldı ve ḥ'āb anı ḳapdı uyudu

ve ma'şūk āmed beher incāz va'de

ve ol 'āşıkuñ ma'şūkı (5) incāz va'de eylemeden ötüri ya'nī va'deyi yerine getirmeden ve edā ḳılmadan ötüri nişfü'l-leyl geçdükdeñ soñra geldi

ve ūrā ḥufte yāft (6) ceybeş pür cevz kerd ve ūrā ḥufte guzāşt u bāz geşt

ve ol 'āşık yerde ḥufte buldı ma'şūk ol 'āşık-ı ḥuftenüñ ceybini (7) pürceviz itdi ve anı ḥufte ḳoyub gitdi ve rücū' itdi

(610) Mesnevī

'Āşıkī būdest dereyyām-ı pīş

[H66a] **Pāsbān-ı 'ahd ender 'ahd-ı ḥ'īş**

Bir 'āşık (8) eyyām-ı sālifde kendü 'aşırında pāsbān-ı 'ahd olmuş idi ya'nī zamān-ı sābıḳda bir 'āşık kendü 'aşırında yārla olan āhdini ḥıfz u ḥırāset (9) idici olmuş idi

(611) Mesnevī

Sālehā derbend-i vaşl-ı māh-ı ḥod

Şāhmāt u māt-ı şāhenşāh-ı ḥod

Nice yıllar ol 'āşık kendü māhınuñ (10) vaşlı ḳaydında şāhmāt ve kendü şāhenşāhınuñ mātı idi ya'nī kendü ma'şūkasınuñ māt u maḡlūbı ve bilkülliyye

müstehelek (11) ü maḵhūr olmuş idi *ṣāhmāt* bilküllüyye müstehelek olmadan kināyet olur

(612) Mesnevî

‘Āḳıbet cūyende yābende buved

Ki ferec ezṣabr z’āyende (12) buved

‘Āḳıbet cūyende yābende olur ki ferec ṣabrdan zāyide olur ya‘nī *men ṭalebe ve cedde vecede*²⁷⁴ ḥadīs-i ṣerīfinüñ mücebince ‘āḳıbetü’l-emr her ṭaleb (13) maṭlūbını bulur ki *eṣṣabru miftāhu’l-ferec*²⁷⁵ kelām-ı laṭīfinüñ ḥasebince ferec ü ṣādī ṣabrdan ṭoḡıcı olur ve ṣabr u taḥammül ‘ākıbet sürūr u cevri fetḥ (14) ḳılır pes ol ‘āṣıḳ daḡı niçe eyyām-ı cūyında oldu ve ma‘şūḳuñ firāḳına ve cefāsına ṣabrlar ve taḥammüller ḳıldı ‘āḳıbetü’l-emr aña ma‘şūḳı (15) māyil oldu ve ferec ü sürūr zuhūra geldi

(613) Mesnevî

Güft rūzī yār-ı ü k’imṣeb biyā

Ki bepuḡtem ezpey-i tu lūbiyā

Bir gün ol ‘āṣıḳun yāri (16) aña didi ki bu gice gel ki senden ötüri lūbiyā pişirürüm *lūbiyā* bōrilceye dirler bunda baklava ma‘nāsı murād olur ya‘nī anuñ yāri aña didi (17) seni ziyāfet eylemeden ötüri saña baklava pişirürüm bu gice bizüm ḡānemize gel dedi

(614) Mesnevî

Derfūlān ḡücre nişīn tā nīmṣeb

Tā biyāyem nīmṣeb (18) men bīṭaleb

Nıṣfū’l-leyle dek fūlān ḡücrede otur tā kim nişfū’l-leylde bīṭaleb ve bīda‘vet saña ben gelirüm ve senüñle ṣoḡbet (18) ḳılırum didi

²⁷⁴ “Kim bir şeyi arzular ve elde etmek için elinden gelen gayreti gösterirse, onu elde eder.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 173. [Rivâyetin hadīs olmadığı belirtilmiştir.]

²⁷⁵ “Sabır, sıkıntıdan kurtulup ferahlığa çıkmanın anahtarıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 74. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

(615) Meşnevî

Merd urbān kerd ü nānhā bahş kerd

Çün bedīd āmed meheş ezzīr-i gerd

Merd-i ‘āşık çünkim ma‘şūkından bu müjdeyi işitdi (19) urbān itdi ve emekler bahş eyledi çünkim anuñ māhı gubārun altında zāhir geldi ya‘nī çünkim anuñ māh-ı bahtı gubār-ı nüħüsetüñ tahtından (20) yukaru geldi ve ālī‘ oldı bu eclden ol merd-i ‘āşık nānlar virdi ve urbānlar kıldı

(616) Meşnevî

Şeb derān hūcre nişest ān gürmdār

Ber-(21) ümīd-i va‘de-yi ān yār-i ğār

Ol gürmdār ya‘nī harāret girdār olan ‘āşık gice ol hūcrede oturdı ol yār-i ğāruñ va‘desi (22) ümmīdi üzre *gürm* kāf-ı Fārisīnūñ fetħasıyla olduğı üzre ya‘nī budur ammā kāf-ı ‘Arabīnūñ zammesiyle olursa ğuşşa ma‘nāsına (23) olur *gürmdār* ğuşşalu dimek ma‘nāsına olur

(617) Meşnevî

Ba‘d-ı nışfu’l-leyl āmed yār-ı ü

Şādıķu’l-va‘dāne ān dildār-ı ü

Ol ‘āşıķuñ yāri (24) nışfu’l-leyliden şoñra mev‘ūd olan hūneye geldi anuñ ol dildārı şādıķu’l-vade olanlar gibi va‘desini vefā kıldı

(618) Meşnevî

‘Āşık-ı hodrā(25) fütāde hufte dīd

Endekī ezāstīn-i ü derīd

Kendünüñ ‘āşıķını o hīnde düşmiş yatmış gördi birazcık anuñ yeñinden yırtdı

(26) (619) Meşnevî

Girdekānī çend ender ceyb kerd

Ki tu tıflī ğīr īn mībāz nerd

Birkaç cevzleri anuñ ceybi içre eyledi ve keennehu ol ‘aşıkā lisān-ı (27) işāretle böyle diyü söyledi ki sen tıflsın bunu tut nerd oyna *nerd* bunda muṭlaḳ cevz ü mevizle olan lu‘bdur nitekim ba‘zı eṭfāl (28) [H66b] ḳur‘a şalub cevz oynarlar

(620) Meşnevī

Çün seher ezḫ‘āb ‘āşık bercehīd

Āstīn ü girdekānhārā bedīd

Çünkü vaḳt-i seher ‘āşık ḫ‘ābdan (29) şıçradı yeñüni ve ceybinde olan cevzleri gördi ya‘nī yeñüni yırtılmış ve ceybine cevzler ṭolmuş gördi bildi ki kendü yāri va‘desine (30) vefā eylemiş ve gelüb ‘āşıkını ol ḫālet içre görüb bu kināyetleri aña ḳılıb yine kendü maḳāmına gitmiş

(621) Meşnevī

Güft şāh-ı mā heme şıdk (31) u vefāst

Ānçi bermā mīresed ān hem zimāst

Pes ‘āşık kendü ḳabāḫatini bilüb didi bizüm şāhimuz dükeli şıdk u vefādur (32) ol nesne ki üzerimize irişür ol hem bizdendür ya‘nī bizüm nefsimüze her ne güne ḫüsrān u zarar gelür ise *ve mā eṣābeke minseyyi’etin femin* (33) *nefsike*²⁷⁶ āyetinüñ mücebince yine kendü nefsimizdendür pes eṭfalīret olan ṭāliblerüñ ḫāli bu ‘āşıḳuñ ḫāline beñzer çünkü bunlaruñ (34) ḫālini beyān buyurdılar kendülerüñ ḫālini ve kendüler gibi hemīşe bīdār ola aṣḫāb-ı kemālüñ şānını daḫı beyān eylemege şürü‘ idüb (35) buyurdılar

(622) Meşnevī

Ey dil-i biḫ‘āb mā z’īn iyminīm

Çün ḫares berbām çübek mīzenīm

Ey ḫ‘ābsuz gönül biz bundan iymezüz ḫares gibi ṭam üzre (36) çübek ururuz *ḫares* bunda ḫāris ma‘nāsınadur ekşer Añaṭolı diyārınıñ ve ‘Acem diyārınıñ ṭamlarınıñ

²⁷⁶ “Başına gelen kötülük ise nefsindendir.” (Nisâ 4/79)

üsti düzdür bir şāhib-i (38) devleti beklemek lāzım gelse birkaç kimse tamlar üzre çıkub anı düşmeden şabāha dek hırāset iderler ve ellerine çübek alub ve bīdār (39) olub tūlū^c-ı fecre dek tūrurlar pes ‘āşīkān-ı ilāhī dahı tam üzre şabāha dek bīdār olan hārisler gibi uyumayub ihyā-yı (40) leyālī iderler ve bunları kendü yārları hufte ve derh^ˆāb görmez ve bunlar etfālsīret olmadan ve lu^cb kılmadan iyminler ve nāyim ü gāfil olmadan (41) berīlerdür kemā kıle

Beyt

‘Aceben lilmuhibbi keyfeyenāmu

Kullu nevmin ‘alelmuhibbi harāmu²⁷⁷

(623) Meşnevī

Girdekān-ı mā derīn maḥan şikest

Her çi gūyīm ezgam-ı mā [P418a] (1) endekest

Bizüm cevzlerimiz bu maḥanda şındı her ne söylersem bizüm gamımızdan endekdür *maḥaḥ* degirmene dirler bunda murād ‘ālem-i dünyādur ki eflāk āsiyābuñ (2) üst taşı gibi yukaruda hemişe dönmede²⁷⁸ ve zemīn degirmenüñ alt taşı gibi bir karar üzre tūrmadadır ve ecsād u ḥalāyık dāneler ve cevzler gibi (3) bu ikisinüñ mābeyninde ḥurd u şikeste olmadadır ammā ‘āşīklarüñ cismleri kendü ihtiyārlarıyla ‘aşk maḥanında şikest olmuş pes her ne kadar (4) bunlarüñ gam u inkisārından bir kimseye ta^cbīr ü beyān eylese deryādan bir katre ve güneşden bir zerre kadar olmaz

(624) Meşnevī

‘Azilā çend īn šalā-yı mācerā

(5) Pend kem dih ba^cd ezīn dīvānerā

[Ey ‘azil bu mācerā šalāsı niçeye dek bundan şoñra dīvāneye pend virme +H] ‘azil levmi idici ma^cnāsınadır *kem dih* medih ma^cnāsınadır ya^cnī ey ‘azil bu macerā šalāsı

²⁷⁷ “Her uyku muhabbet sahiplerine haramken muhabbet sahipleri acaba nasıl uyur?”

²⁷⁸ dönmede: dolmada H

seni niçeye dek ya‘nī ey (6) ‘āşıkları melāmet idici bu beynel‘uḳalā-yı cārī olan aḥvāle şalā eylemek niçeye dek ve sen niçün bu ‘āḳıllaruñ mābeyninde mütedāvil olan (7) kār u girdārı terk eylersin diyü baña pend ü naşīḥat virmek ne zamāna dek bu zamāndan şoñra dīvāne-yi ‘āşık olana pend ü naşīḥat virme

(8) (625) *Meşnevi*

Men neḥ ‘āhem ‘işve-yi hicrān şunūd

‘āzmūdem çend ḥ ‘āhem āzmūd

Zīrā ben yāruñ hicrān u firāḳınuñ [H67a] fīrib ü ‘işvesini işitmek ve ḳabūl itmek (9) istemezem şınadum niçeye dek şınamaḳ isterüm [ya‘nī -H] şimdiye dek def‘ātle tecrübe ḳıldum ve kerrāt u merrātle hicrānı imtiḥān eyledüm şimdiden şoñra (10) niçeye dek tecrübe eyleyem mücerrib olanı tecrübe eylemek

Mışra‘

Men cerrebe’l-mücerrebe ḥallet bihi’n-nedāmeti²⁷⁹

ḳavlinüñ mişḁāḳınca sebab-i nedāmet olur

(11) (626) *Meşnevi*

Her çı ḡayr-ı şūriş ü dīvānegīst

Ender’īn reh dūri vü bīḡānegīst

Her ne ki sūriş ü dīvānelük ḡayrīdür bu yolda ırāḳlıḳ (12) ve bīḡānelükdür ya‘nī her ne güne ḥālet ü ḥaşlet ki ‘aşḳ-ı Ḥaḳḳla mecnūn u dīvāne olmaḳdan ḡayrı ola bu ṯarīḳ-i ilāhīde bīḡānelük ve Ḥaḳdan (13) ba‘īd olmaḡa sebebdür *sūriş* bunda cünūn ma‘nāsınadur ve *cünūndan* murād ‘aşḳla mestūr olmaḳdur ve *dīvānelükden* murād ‘iḳāl-ı ‘aḳl-ı cüz‘ī- (14) den necāt bulmaḳdur filḥaḳīḳa her şol kimse ki henüz daḡı ‘aḳl-ı cüz‘ī ‘iḳāliyle muḳayyed ola ve ‘aşḳ-ı ilāhī ile mestūr u maḡlūb olmaya (15) ol kimse ḳurb-ı ilāhīden dūr ve isrār-ı Rabbānīden bigāne vü mehcürdur

²⁷⁹ “Her kim ki tecrübe edilmiş olan bir şeyi tekrar tecrübe etmeye kalkarsa, ona pişmanlık gelir.”

(627) Meşnevî

Hîn binih berpâyem ân zencîrrâ

Ki derîdem silsile-y tedbîrrâ

Tîz benüm (16) ayağum üzre ol zincîri ço ki ben silsile-yi tedbîri yırttum ve pâre pâre itdüm hitâb ‘âzil ü lāyim olan kimselere olur ya‘nî ey ‘âzil (17) ü lāyim olan kimse çünkim ben dīvâne-yi ‘aşk-ı yâr oldum ve terk-i şabr u ihtiyâr kıldum ve tedbîr ü tedârik silsilesini yırttum ve pâre pâre itdüm (18) âgâh ol ol zincîri ki dīvânelere ururlar sen anı benüm ayağum üzre ço ki dīvâne olanlar zincîrde olmak evlâdur

(628) Meşnevî

Ġayr-ı ân ca‘d-ı nigâr-ı muğbilem

(19) Ger dü şad zencîr ârî bugsilem

Benüm ol muğbil olan nigârımuñ ca‘dından Ġayrı eger iki yüz zencîr getüresin kaç eylerüm ya‘nî²⁸⁰ baña zincîr getirürseñ (20) ve beni zincîrle muğayyed kılsañ benüm mağbûl u muğbil olan nigârımuñ zülfünden getir ki beni zabt u rabt eylesin eger benüm nigârımuñ zülfinden (21) Ġayrı niçe yüz zencîr getüresin ve beni anlarla bağlayub muğayyed kılasın filhâl bu cümleyi yırtarum ve pâre pâre iderüm ki beni aşlâ nigârımuñ (22) zülfinden Ġayrı bir zincîr tutmaz ve dil-i dīvâne andan Ġayrı yerde karar itmez *nigâr*dan murâd bunda mağbûb-ı haķîķî ve anuñ *ca‘d*ından murâd evşâf-ı (23) mütekâşire ve mütekâbilesi olur ki vech-i vaħdeti ve rûy-ı zât-ı eħadiyyeti setr eyledüğü mülâsebesiyle evşâf-ı keşîre zülfe meşâbesinde olmuşdur ve (24) ‘uşşâk-ı İlahînüñ dil-i dīvâneleri ol şîfât-ı müteselsele ile muğayyed olmuşdur bu cihetden ol şîfât-ı müteselsele anlara nisbet zincîr (25) gibi gelmişdür ve ‘uşşâk-ı İlahînüñ dil-i dīvânlerini selâsil-i evşâf-ı İlahiyyeden Ġayrı bir şey

²⁸⁰ ya‘nî: velîkin H

mukayyed kılamaz ve ‘ikāl-i ‘aql anlara (26) zabt u rabt olamaz ki anlaruñ rûhı
kuyūd-ı kevnıyyeden harr olmuş ve ‘ırz u nāmūs vertaşından necāt bulmuşdur

(629) Meşnevî

‘Aşk(27) u nāmūs ey birāder rāst nīst

Berder-i nāmūs ey ‘āşık ma’īst

Ey birāder ‘aşk u nāmūs rāst degildür nāmūs kapusı (28) üzre ey ‘āşık turma ya’nī
‘aşıkla nāmūs māni‘a‘tū’l-cem‘dür şīşe ile seng gibi ikisi bir yere gelmez ‘aşk
geldükden soñra lābüdd nām u (29) nāmūs rāst kalmaz ve ‘āşık olan ‘ār u nāmūs
endişesini kılmaz

Beyt

Kirā pāy-ı hātır derāmed beseng

Neyendişed ezşīşe-yi (30) nām u neng²⁸¹

Pes ey ‘āşık nām u nāmūs kapusı üzre turma ve eger nām u nāmūs ister iseñ ‘aşk
da‘vāsını urma

[H67b] (630) Meşnevî

Vakt-i ān āmed(31) ki men ‘üryān şevem

Nağş bugzārem serāser cān şevem

[Anuñ vaqti geldi ki ben mülābis-i kevnıyyeden ‘üryān olam nağşı koyam serāser
cān olam ya’nī +H] şol vişālūñ vaqti geldi ki ben mülābis-i kevnıyyeden ‘üryān olam
ve tecerrüd kılam (32) nağşı ve şüreti koyam ve başdan başa rûh-ı mücerred olam

(631) Meşnevî

Ey ‘adüvv-i şerm ü endīşe biyā

Ki derīdem perde-yi şerm ü hayā

²⁸¹ “Kimin gönül ayağı taş ile bağlanmış olursa, onun ar ve namus şışesinden korkusu yoktur.”

Ey şerm (33) ü endîşenüñ ‘adüvvi gel ki ben şerm ü hayā perdesini yırttum ya‘nî ey fikr ü hayālün düşmeni olan yār gel ki ben halkdan utanmağ perdesini (34) yırttum ve ‘ār u nāmūs hicābını pāk itdüm

(632) Mesnevî

Ey bübeste h̄‘āb-ı cān ezcāduvî

Sahtdil yārā ki der‘ālem tuvî

Ey cānuñ h̄‘ābını (35) cādülukdan bağlamış ey yār ki ‘ālemde sahtdil sensin cāndan murād rūḡ-ı hayvānî olur ki h̄‘āb aña lāyıḡdur cāndan murād (36) rūḡ-ı ilāhî olub h̄‘ābdan murād rāḡat rūḡ olsa daḡı cāyızdır yārdan murād Cenāb-ı Ḥaḡ olursa añun sahtdil olması (37) kemāl-i istiḡnādan kināyet olur ve eger maḡhar-ı ilāhî olan bir insān-ı kāmil ve mürşid-i vāşıl murād olursa anuñ sahtdil olması ‘āşıḡlara (38) ‘adem-i iltifātdan ‘ibāret olur ve taḡdîr-i kelām böyle dimek olur ki ey cānuñ rāḡatını siḡr-i ḡelālden bağlamış ve sebep-i istirāḡat olan (39) h̄‘ābı benüm rūḡumdan izāle idüb beni siḡre mübtelā eylemiş dildārum bu ‘ālemde kemāl-i istiḡnā ile mevşūf ve ‘āşıḡlara ‘adem-i iltifāt (40) ile ma‘rūf [ey +H] yār hemān sensin ki şabr u ḡarārı zāyil eylemek senüñ şānınıñdandır

(633) Mesnevî

Hîn gulū-yı şabr ḡîr ü (41) mîfeşār

Tā ḡunuk gerded dil-i ‘aşḡ ey süvār

[Ey ma‘şuḡ-ı ḡaḡikî tîz şabruñ boḡazını ḡut ve şıḡ +H] şabra gulū isnādı mecāzîdür ve ‘aşḡa daḡı dil isnādı mecāzîdür murād aña maḡhar u menba‘ [P418b] (1) olan göñüldür ya‘nî ey yār-ı ḡaḡikî tîz şabruñ boḡazını ḡut ve şıḡ ve anı zebūn u maḡlūb it ki anda ḡuvvet ü sebāt ḡalmaya tā kim ey (2) süvār ‘aşḡun göñli ḡunuk ola ya‘nî maḡhar-ı ‘aşḡ olan göñül sa‘ādetlü ve rāḡatlu ola

(634) Mesnevî

Tā nesūzed key ḡunuk gerded dileş

Ey dil-i mā (3) hānedān u menzileş

Tā kim ‘aşıkuñ göñli yanmaya anuñ göñli kaçan hunuk olur ey bizüm göñlimüz anuñ hānedān u menzilidür ya‘nī tā ki ol (4) göñül nār-ı ‘aşkla yanmaya ol ‘aşkuñ mazharı olan göñül kaçan sa‘ādetlü ve rāhatlu olur ey bizüm göñlimüz ol ‘aşkuñ menzili ve hānedānı (5) ve mekānidur

(635) Meşnevī

Hāne-yi hōdrā hemīsūzī besūz

Kīst ān kes bügüyed lāyecūz

Ey ma‘şūq-ı haqīkī kendü hāne-yi ‘aşkuñı yakmak ister iseñ (6) yak kimdür ol kimse ki cāyiz degildür dir ya‘nī ey yār-ı haqīkī ve maḥbūb-ı ma‘nevī kendü ‘aşkuña ve şevküñe hāne olan qalbini yakmak ister iseñ (7) nār-ı ‘aşkuñla anı ihrāk eyle ol kimse kimdür ki saña i‘tirāz eyleye ve senüñ hāne-yi qalb ve ‘aşıqı nār-ı ‘aşkla yakduğına cāyiz degildür diyü (8) söyleye hiç böyle dir kimse yok

(636) Meşnevī

Hoş besūz īn hānerā ey şīr-i mest

Hāne-yi ‘aşıq çünīn evlāterest

Ey mest ü müstağnī (9) olan dilber-i dilīr bu hāne-yi qalbi nār-ı ‘aşkuñla hoş yak ‘aşıkuñ hāne-yi derünü [H68a] bunuñ gibi yanub yakılmaq evlārekdür

(637) Meşnevī

Ba‘d ezīn īn sūzrā kıble (10) kunem

Z’ān ki şem‘am men besūzeş rüşenem

Budan şoñra bu sūzı kıble eyleyem zīrā [ki +H] şem‘am ben sūzeşle rüşenüm ya‘nī ben ‘aşıkuñ hāne-yi qalbini (11) nār-ı ‘aşkuñla yak ve bundan şoñra ben hemān ol sūz-ı derünü kıble eyleyem zīrā ki ben şem‘-i ‘aşkam yanmaqla rüşen olurum ve yandıkça ziyāde nūrāniyyet (12) bulurum

(638) Meşnevî

H'ābrā bugzāred imşeb ey peder

Yek şebî berkūy-ı bîh'ābān güzer

Ey t̄arīkatde peder mertebesine vāşıl olan kimse bu gice h'ābı terk (13) eyle bir gice uykusuzlar maħallesine uğra ve bīdār olan 'āşıklaruñ mekānına varub anlarla qarār eyle

(639) Meşnevî

Binger inhārā ki mecnūn geşteend

Hemçü(14) pervāne bevuşlat küşteend

Nazar eyle bunlara ki mecnūn olmışdur pervāne gibi vuşlat sebebiyle küştelerdür ya'nī ey 'aql mertebesinde kalan ve 'ikāl-i (15) 'aqla muqayyed olan kimse şol kimselere nazar eyle ki 'aşk-ı ilāhī ile mecnūn oldılar ve pervāne gibi kendüleri nār-ı 'aşka urub vuşlat-ı yār ile küşte (16) oldılar ve yanub yaqılub kendüleri maħv kıldılar

(640) Meşnevî

Binger in keştī-yi halkān ğark-ı 'aşk

Ejdehāyī geşt güyī halk-ı 'aşk

Gör bu halkuñ (17) keştīleri ğark-ı 'aşkdur güyā 'aşkuñ boğazı bir ejderhā oldı [ya'nī -H] nazar eyle ve ğalāyīkuñ vücudları keştīsine ki ğark-ı deryā-yı 'aşk (18) olmuşlardur filħakīka bir deryā gibidür bu ğalāyīkuñ vücudları anda ğark olmuş keştīler gibidür ki lābüdd herkesüñ seffīne-yi vücudı bir güne (19) 'aşka ğark olmuşdur 'aşkuñ boğazı diyeydüñ ki bir ejderhā olmuşdur ki bu kadar ğalāyīkı kendü boğazına cezb idüb yutmuşdur (20) dimek olur

(641) Meşnevî

Ejdehāyī nābedīd-i dilrübā

'Aql hemçün kührā ü kehrübā

Bir ejderhā ki nābedīd ü dilrübādur küh gibi olan ‘aqla ol kehrübādur (21) ya‘nī ‘aşk bir ejderhā gibidür ki cümle ḥalāyıkı yutmuşdur öyle ejderhā ki nābedīd ü dilrübādur tağ gibi s̄abit ü rāsih olan ‘aqlı ol (22) şaman çöpi gibi kâpıcı ve kendüsine cezb idicidür nitekim niçe metīn ü bātemkīn ‘uḳālanuñ ‘aqlını kendüsine cezb idüb ‘āşık-ı şeydā kılmışdur

(23) (642) *Meşnevī*

‘Aql-ı her ‘Aṭṭār k’āgeh şud ez’ū

Ṭablhārā rīhet ender āb-ı cū

Her ‘Aṭṭāruñ ‘aqlı ol ‘aşkdan āgāh oldı ve anuñ rāyiḥasından dimāğ-ı cānını (24) mu‘aṭṭar kıldı ṭablaları āb-ı cūya dökdi ya‘nī ‘aql u fazl ve ‘ilm ü hüner ve tedbīr ü tedārik ṭablalarını bilkülliyye cūy-ı fenāya döküb bu cümleñüñ (25) terkin urdı ve şūret ‘āleminden geçüb maḳām-ı ‘aşk u maḥabbetde ṭurdı nitekin **Şeyḫ ‘Aṭṭār Ḥazretleri** ḳaddese sırrahu ‘aşk-ı ilāhīden āgāh u ḥaber- (26) dār olduğı gibi cümle dükkān u kārğāhdan geçüb nesi var ise bezl idüb cūy-ı fenādan içüb fānī olub maḳām-ı ḥaḳīḳate vāşıl (27) oldı

(643) *Meşnevī*

Rev ki z’īn cū berneyāyī tā ebed

Lem yekun ḥaḳḳan leḥū kufven aḥad

Yürü ki bu cūydan ebede dek yuḳaru gelemesin ḥaḳḳan budur ki bir aḥad için (28) kufv olmadan *cūydan* murād bunda cūy-ı fenā olur *velem yekun lehu kufiven aḥad*²⁸² āyet-i kerīmesinüñ [H68b] tefsīri ikinci defterde *çobān hikāyesinde* sūre- (29) nüñ evvelinden āhirine varıncaya dek mürūr eylemişdür anda ṭaleb olına ya‘nī ey ‘āşık yürü ki bu cūy-ı fenādan tā ebedü’l-ābād yuḳaru gelemesin (30) ve fenā olduğdan şoñra bu ḡayriyyetle muttaşif olan vücūd ile mevcūd olamazsın ve ol ma‘şūḳ-ı ḥaḳīḳīye muḡāyir bir vücūd ile bu vücūd-ı fenādan zuhūr (31) kılamazsın

²⁸² “Onun hiçbir dengi yoktur.” (ihlās 112/4)

zîrâ hâkîkât yönünden ol ma‘şûk-ı hâkîkî için hîçbir ahad mesel ve nazîr olmadı ve aña cüft ü mu‘ârin gelmedi her bir ‘âşık (32) ki cüy-ı fenâya dâhil ola ve mecâzî ve mevhûmî olan vücūdını fânî kıla bekâ-yı Hâkqâniyye ile bâkî olur ve evşâf-ı Rabbâniyye ile ittisâf (33) kıılır ve kendü ma‘şûkıyla mâbeyninde olan muğayeret ü işneyniyyet bilkülliyye zâyil olur ve Hâzret-i Hâkqı görür ve anı yine anuñ nûrıyla bulur (34) ve ol mertebede ‘âşık u ma‘şûk bir olur bir âher kimse aña vâşıl olmağ ve aña mu‘ârin gelmek mümkün olmaz pes her şol (35) kimse ki cüy-ı fenâya dâhil ola bir dahı cüy-ı fenâdan evvelki vücūdla yukaru gelmez ve ol vücūd ile Hâzret-i Hâkqa vâşıl olmaz (36) belki Hâzret-i Hâkqa vâşıl olan nûr-ı Hâkla ittisâf kıılan vücūd olur

(644) Mesnevî

Ey müzevvir çeşm bugşā vü bübîn

Çend gūyî mînedânem ân (37) u îñ

Ey ‘aşk u fenâ tarîkînde müzevvir olan kimse çeşm-i cânuñı aç ve hâkîkât-i ma‘nâyı gör nice bir ben bunı ve anı bilmezem bir (38) ‘âşık-ı şeydâyum diyü söylersin ve ben anı ve bunı biri birinden fark eylemezem diyü istiğrāk du‘âsını eylersin

(645) Mesnevî

Ezvebâ-yı zerğ u (39) maħrūmî berā

Dercihân-ı Hıyy u Kıyyūmî derā

Zerğ ü riyâ ve şühüd-ı hâkqâniyyeden maħrūm olmağ rûha vebâ marazı gibidür pes zerğ ü (40) maħrūmluğ vebâsından yukaru gel ve cânuñı zerğ ü riyâ marazından kırtarub Hıyy u Kıyyūmluğ cihânına gel *Hıyy u Kıyyūmluğ cihânmdan* (41) murād hâkîkât ‘âlemidür ki ‘ayn-ı hayât ve maħzâ-yı kıyyūmiyyetdür Hâk Te‘âlânuñ şıfatı mertebesine gel ve anuñ hayâtıyla Hıyy ol [P419a] (1) ve kıyyūmiyyetle Kıyyūm olub zevâl ü fenâdan necât bul dimek olur

(646) Mesnevî

Tā nemîbînem hemîbînem şeved

V'în nedānemhāt mīdānem şevved

Ta kim (2) nemībīnem hemībīnem ola ve bu senüñ nedāmlaruñ mīdānem ola ya'nī ey müzevvir çeşm-i cānuñı aç tā kim senüñ ben görmezem didügüñ 'ālim hemīşe (3) görmekligüñ ola ve bu senüñ ben anı ve bunu bilmezem didügüñ bilmezlikler gidüb 'ayn-ı bilmek ola ve cānuñ 'ilm ü 'irfānla tola ve bu güne mest ü (4) şeydā olmadan kırtula

(647) Meşnevī

Bügzar ezmeştī vü mestībahş bāş

Z'în televvün naql kun deristivāş

Bu tezvīr ü hevā ile olan mestlükden geç (5) ve mestlük bahş eyleyici ol bu televvünden anuñ istivāsını naql eyle ya'nī bu nefsānī ve cismānī olan mestānelükden geçüb ve şarāb-ı (6) ilāhīden içüb mest-i haqqānī olduğdan sonra sāyir tālīblere dağı rūhānī ve haqqānī olan mestlügi bahş eyleyici ol bu televvünātdan ve tebeddülātdan (7) ol maḥbūbun istivā vü i'tidāl mertebesine naql eyle ve istikāmet maḥāmında qarār eyle tā kim şāhib-i temkīn olasın ve televvünāt-ı nefsāni- (8) den kırtulasın

(648) Meşnevī

Çend nāzī tu ezīn mestī besest

Berser-i her kūy çendān mest hest

Ey müzevvir sen bu mestlüge nice bir nāz u (9) tefāḥūr eylersin kāfīdür her kūyuñ başı üzre çok mestler vardur ya'nī ey ehl-i zerḳ ü tezvīr bu güne tezvīr ile olan mestlüge (10) nāz u müfāḥaret eyleme bu kadar zamāna dek bu güne mestlükle nāz eyledüñ kifāyet eyler her maḥallenüñ başında senüñ gibi nice nice mestler [H69a] vardur

(11) (649) Meşnevī

Ger dü 'ālem pürşevved sermest-i yār

Cümle yek bâşend ü ân yek nîst h̄âr

Eger iki ‘âlem sermest-i yâr ile pür olsa ya‘nî ‘âlem-i zâhir (12) ve ‘âlem-i bâtın yâruñ sermesti olan ‘âşıklarla ıolsa cümlesi bir olurlar ve ol bir h̄âr u haķır degildir zîrâ anlaruñ cümlesi nefsi-vâhid (13) gibi oldukları cihetden birdürler ammâ şeref ü ‘izzet hasebiyle nice yüz biñdürler

(650) Mesnevî

În zibisyârî neyâbed h̄âriyî

H̄âr ki buved ten- (14) perestî nâriyî

Bu sermest-i yâr olanlar çokluğdan h̄ârluk bulmaz h̄âr u haķır kim ola dirseñ nârı olan bir tenperestdür nâr-ı hışm u (15) şehvete mensûb olan tenperest eger bir olsun ve eger ‘âlem anlarla ıolsun yine h̄âr u haķır olmadan hâlî degildir ammâ sermest-i (16) yâr olan ‘âşıklar filhaķıķa nûr-ı âftâb gibidür

(651) Mesnevî

Ger cihân pür şud zinûr-ı âftâb

Key buved h̄âr ân tef-i hoşiltihâb

Filmeşel (17) eger cihân âftâbuñ nûrından pür olsa ve ‘âlem-i şu‘â‘ şemle ıolsa kaçan ol hoşiltihâb h̄âr u haķır olur ya‘nî âftâbuñ (18) ol hoş olan şu‘â‘ ve iltihâbı ‘âleme ıolmaķla h̄âr u haķır olmaz

(652) Mesnevî

Lîk bâin cümle bâlâter hirâm

Çünkü arzullâh vâsi‘ (19) bûd u râm

Velîkin bu cümle ile bile bâlâter şalın çünkim arzullâh vâsi‘ oldı ve râm oldı ya‘nî ey tezvîr ile mest-iHaķ olan (20) egerçi minvech şerîf ü ‘âlî isek de bu cümle hâletle bile bâlâter şalın çünkim Haķ Te‘âlâ Hazretlerinüñ arzı vâsi‘ ve râm oldı lâzım (21) geldi ki himmeti ‘âlî eyleyüb arzullâh vâsi‘a seyrine ķadem koyasın ve evvelki maķâmuñdan güzër idüb maķâm-ı kâbe ķavseyni (22) ev ednâya dek sefer ķılasın

(653) Meşnevî

Gerçi İn mestî çü bâz-ı eşhebest

Berter ezvey derzemîn-i kıuds hest

Egerçi bu mestlük bâz-ı (23) eşheb gibidür ya'nî bu 'âlem-i zâhirde mest-i hâlak olmak egerçi aq toğan gibi ise de ol mestlükden berter zemîn-i kıudsde mestlük (24) vardur *zemîn-i kıuds*den murâd arz-ı haqîkat ve mertebe-yi ulûhiyyetdür ya'nî mertebe-yi haqîkatde senüñ bâz-ı eşheb gibi olan mestlügiñ- (25) den berter ü 'âlîter mestlük ve sarhoşluk vardur

(654) Meşnevî

Rev Sirâfilî şev ender imtiyâz

Derdemende-y rûh u mest ü mestsâz

Yüri (26) cümleden mümtâz olmada ve imtiyâz bulmada rûh nefh idicilikde ve mest-i Haq olmada ve mestsâz olmada bir İsrâfil ol ekser nüshada (27) mısrâ'-ı sâniide hiç vâv vâkî' olmamışdur bu taqdîr üzre ma'nâ yüri cümleden imtiyâz bulmada mestsâz olan mest nefh-i rûh kılmada (28) bir İsrâfil ol ve müredillere nefh-i rûh kıl tâ senüñ dem-i hayâtbaşuñla mürediller zinde olalar ve hayât-ı tayyibe bulalar demek olur

(29) (655) Meşnevî

Mestrâ çün dil mizâh endîşe şud

İn nedânem v'ân nedânem pîşe şud

Bir mestüñ çünkim kalbi mizâh endîşe oldı ya'nî bir (30) sarhoşuñ ki kalbi muţâyebe ve lâğ fikr idici oldı bunu bilmezem ve anı bilmezem demek aña pîşe vü 'âdet oldı

(656) Meşnevî

İn nedânem (31) v'ân nedânem behr-i çîşt

Tâ begüyî ân ki mîdânîm kîst

Ey mest olan kendüsini meskür kılan bunu bilmezem ve anı bilmezem demek neden (32) ötürüdür tā diyesin ol kimseyi ki biz bilürüz kimdür ya'nî mest olub bunu bilmezem ve an bilmezem ve bir vâlih ü hayrānum demek maqbül degildir (33) belki bizüm bildigümüz gibi bunu ve anı bilüb ol kimseyi ki biz bilürüz anı kimdür söyleyesin bundan murād maqām-ı sekrden geçüb şahve gelesin [H69b] (34) ve bu 'ālemi ve ol 'ālemi haqīkatle bilesin ve ol kimse ki biz anı bilürüz murād andan Hudā-yı Te'ālā dersin dağı ol kimdir bilesin

(657) Meşnevî

Nefy behr-i sebt (35) bāşed dersühan

Nefy bügzār u zisebt āgāz kun

Nefy isbāt içündür sözde nefyi ço sebtten başla ya'nî kaçan sözde bir şey nefy ola (36) lābüdd bir āher şey'ün isbātından ötüri olur meselā *lā ilāhe illallāh* gibi ki ma'būd-ı bilHaq olmayan ilāh'ün cümlesini nefy eylemek ma'būd-ı bilHaq olan (37) Allāha Te'ālā Hazretlerini isbāt eylemeden ötürüdür pes sen ne kadar nefy olacak şey'ler var ise anı ço isbāt lāyık olan şey'den ibtidā (38) eyle ve anı bilüb hemān andan söyle

(658) Meşnevî

Nîst İn ü nîst ān hîn vāgüzār

Ānki ān hestest ānrā pîş ār

Bu yokdur (39) o yokdur dimegi āgāh ol ço ol kimse ki ol vardur anı ki getir ya'nî bu şey yokdur ve o şey yokdur ve ben bunu ve onı bilmezem dimegi (40) tîz ol ço ol kimse ki mevcūd-ı haqīkîdür anı ilerü getir ve isbāt mertebesine yetür

(659) Meşnevî

Nefy bügzār u hemān hestî perest

Īn der- (41) āmūz ey peder z'ān Türk-i mest

Nefy o ve heman varlıa ap ey peder ol Turk-i mestden yolını öğren ya‘nı bu degildir ol ve ol [P419b] (1) degildir ve bunu bilmezem ve anı bilmezem diyu nefy eylemei terk eyle ve heman dayima sabit olan mevcud-ı hakııye ap ve bunu ve anı bilirum ve her Şey’de (2) heman anı muŐahede alırım di Őaın bunu ve anı bilmezem dime ey pederum bunu ol Turk-i mestden öğren ki ol ın nedanem an nedanem (3) diyen muribe gor ne didi ve anun ın nedanem ve an nedanem dimesini mabul itmeyub redd eyledi

ıstid‘a-yı emır-i Turk mamur muribra bevat-ı (4) Őabu

Mamur olan emır-i Turkun vat-i Őabuda muribi istid‘a eylemesinun beyanındadır *Őabu* Őaba iilen Őaraba dirler

ve tefsır-i ın hadıs (5) ki *inne lillahi te‘ala Őaraben e‘addehu lievliya’ihi iza Őeribu sekiru ve iza sekiru tabu*

ve bu daı bu hadıs-i Őerıfun tefsıridur ki (6) Hazret-i Resul-i Ekrem Őallallahu ‘aleyhi vessellem buyurdılar takıa Allah iun bir gune Őarab vardır ki ol Őarabı kendunun velilerinden ve dostlarından (7) oturi a‘dad ılmış ve muheyya vu hazır eylemiŐdur aan ol veliler ol Őarabı iselerdi mest u sekran olurlardı ve Şol vaıtde ki mest u (8) sekran olalar pak u ayyib olurlar dunya Őarabından mulevviŐ olanlar gibi mulevviŐ olmazlar belki elvas-ı nefsanıyyeden ve abas-ı beşeriyyeden bilkullıyye (9) ayyib u tahir olurlar ve bu hadıs-i Őerıfun ahiri budur *ve iza tabu taŐu* ve aan pak u tahir olsalardı vucud barından ve ten Őıletinden (10) hafıf olurlar taŐe yetiŐu ayŐan dirler aan bir kimse hafıf olsa *ve iza taŐu taru* ve aan hafıf olsalar Őılet-i ta‘alluatdan (11) tayir olurlar evc-i ma‘nada cevelan iderler cevv-i haayıda *ve iza taru ve tarabu* o aan evc-i manaya ayeran itseler tarab u neŐat iderler *summe* (12) *amu hamu* bu aval-i mezkurdan Őonra Őuret ‘aleminden gidub ‘alem-i ma‘nada ayim olub hayran u hayim olurlar *summe ŐahaŐu baŐaru* (13) andan Őonra gozlerin murtefi‘ veyaud kenduleri murtefi‘ olub gorurler ‘acayib-i

melekûtı ve ğarāyib-i ceberûtı ve esrār-ı lāhûtı şaḥaşa (14) şuhūşan dirler kaçan bir kimse mürtefi^c olsa veyāḥūd [H70a] şaḥaşa başaruḥu dirler kaçan gözini bir yere dike ḳosa *summe zābū aḥlaşū* andan şoñra (15) vücūd-ı beşeriyyeleri erir ve fenā bulur ḥālîş ü pāk olur *summe belagū vaşalū ve izā vaşalū beḳavū* andan şoñra mertebe-yi vahdete bâliĝ ü vāşıl olur- (16) lar ve kaçan vāşıl-ı Ḥaḳ olalalar bâķī olurlar bekā-yı Ḥaḳla *ve izā beḳavū şārū mulūken fimeḳ'adi şıdkın 'inde melīkin muḳtedirin* ve kaçan bâķī olalar mülük olurlar (17) mekân-ı şıdkda pādşāh-ı muḳtedirüñ ḳatında *ve izā vecedu hezā yeḳülüne ḳavlen lā yefhemuhu illā's-sukārā*²⁸³ ve kaçan bulsalar şu mezkūr olan ma'nāları (18) dirler ki anı fehm eylemeye illā sekrān-ı ḥaḳīķī olan 'āşıḳlar fehm eyleyeler

Mey derḥum-ı esrār ezān mīçüşed

Tā her ki mücerredes ezān (19) *mīnüşed*

Ya'nī mey-i rāz ve esrār küpünde ol sebebden cüş u ḥurüş eyler tā her şol kimse ki libās-ı enāniyyetden ve cāme-yi muĝāyeretden mücerred- (20) dür ol meyden nüş eyleye

*ḳalellāhu te'ālā inne'l-ebrāre yeşrabüne [min ke'sin kāne mizācuḥā kāfurā]*²⁸⁴

Nitekim Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri süre-yi İnsānda bu şarābı nüş (21) eyleyen ebrār ḥaḳḳında didi taḥḳīķā evşāf-ı beşeriyye ve muḳteżayāt-ı nefsanıyye mülābesinden mücerred olan ebrār şol bir ke'sden nüş iderler (22) ki anuñ mizācı kāfūr oldı *ebrār*

²⁸³ “Allah Teâlâ veli kulları için öyle bir şarab hazırlamıştır ki, o şarabtan içenler sarhoş olurlar (kendilerinden

geçerler). Kendilerinden geçtikleri zaman nefislerinin kötülüklerinden temizlenirler. Temizlendikleri zaman ağırlıklarından kurtulur, hafiflerler. Hafifledikleri zaman adeta uçarlar. Uçtukları zaman büyük bir coşkuya, neşeye kapılırlar. Bu hallerden sonra âlem-i manada kâyim olup hayretler içerisinde kalırlar. Bu derecelere yükseldiklerinde melekût âleminde dolaşırlar. Vücūd-ı beşeriyyelerinden geçip tertemiz olurlar. Ondan sonra vahdet mertebesine erişirler. Vâşıl-ı Hak olunca da, fânîlikten kurtulup, bâkî olurlar. Bâkî oldukları zaman muktedir bir padişahın katında doğruluk makâmına erişirler. Bütün bunlara nâyil oldukları zaman ise, ancak hakîkî sarhoşluğa kapılan kimselerin anlayabileceği sözler söylerler.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 175-176. [Kaynaklarda böyle bir hadîse rastlanılmadığı belirtilmiştir.]. Gültekin'in verdiği metinde, hadis metninde yer alan *summe*’lerin yerine “izā” geçmektedir.

²⁸⁴ “İyiler ise, kāfūr katılmış bir kadehten (cennet şarabı) içerler.” (İnsân (Dehr) 76/5)

berrüñ cem‘idür erbāb rebbüñ ve aşhāb şahabuñ cem‘i olduğu gibi ve hem elmuṭī‘üne’l-lezīne lā yū’zūne’z- (23) zerre velā yef‘alüne’ş-şerre²⁸⁵ ke’s zıkr-i maḥal irāde-yi ḥāl kabīlindedür ya‘nī ebrār şol ḥamrdan iḥerler ki aña mezc olınan kâfūr oldu bürüdet ü ‘azūbetde (24) ve *kāfūr* cennetde bir ‘aynuñ ismidür dimişler ve ba‘zılar anda keyfiyyāt-ı kâfūr ḥalk olur da kâfurlar müzevvic olmuş gibi olur dimişlerdür [fefhem -H]

(25) Īn mey ki tu mey ḥurī ḥarāmest

Bu şarābı ki sen nūş eylersin ḥarāmdur ya‘nī ey müzevvir ü mürāyī olan kimse şol şarābı sen ḥalkuñ (26) vücūdı kāselerinden içersin ve anlaruñ ta‘zīm ü ilṭifātıyla mest olub ḥoş geçersin bu ḥarāmdur zīrā bir mestlük ki lillāh ve fillāh (27) olmaya ol mestlük filḥakīka sebeb-i itmāmdur

Mā mey ki neḥūrīm cüz ḥelālī

Ammā biz ḥelāldan ḡayrı şarāb içmezüz her ne ki eger şūrī ve eger ma‘nevī (28) şarāb nūş eyleyeyüz ḥelāl u zülāldür

Cehd kun tā zinīst hest şevī

Cehd ile tā nīstden hest olan ya‘nī cehd u sa‘y eyleye tā kim (29) yoqluk mertebesinden ḡurtulub Ḥaḡḡla var olan ve beḡā-yı ḥaḡḡī bulasın

V‘ezşarāb-ı Ḥudāy mest şevī

Ve Ḥudānuñ şarābından mest (30) olasın ya‘nī Ḥudā-yı Te‘ālā Ḥazretlerinüñ şarāb-ı maḡabbet ve mey-i vaḡdetinden mest olasın ve kendü vücūdunḡı kaydından ḡurtulasın ve aḡyār u sivā (31) görmeden necāt bulasın

(660) Mesnevī

‘Acemī Türki seḡer āḡāh şud

V‘ezḡumār-ı ḡamr muṭribḡ āh şud

²⁸⁵ “Onlar itaatkârlardır ki zerreye eziyet etmez ve kötülük yapmazlar.”

Bir ‘acemī Türk seher vaktinde āgāh oldu ve hamruñ (32) humārundan ötüri muṭribh̄āh oldu ya‘nī içdügi hamruñ kesel ü sıķletini def‘ eylemeden ötüri bir ṭarb virici hoş ilhān kimseyi (33) ṭaleb eyledi tā kim anuñ naġamāt-ı ṭarabefzāsıyla zevķ ü şafālar bula ve āvāz-ı cānbaḥşıyla nice sürür u neşāta nāyil ola ve *muṭrib* (34) iki kısmdur birisi rūḥānī ve birisi daḥı cismānīdür rūḥānī olan muṭrib şol ‘ālem-i Rabbānī ve āgāhkünende-yi maķāmāt-ı İlāhīdür ki anuñ (35) naġamāt-ı pürlezzet ve kelimāt-ı ḥayāt-ı muzāhātından [H70b] bezm-i ṭariķinde şarāb-ı ma‘rifetini nūş kılan ve anuñ kelimāt lezīzesine gūş olub (36) müstemi‘ olan ‘āşıķlara niçe ṭarb-ı rūḥānī ve zevķ ü şafā-yı Rabbānī gele ve bīşümār sürür u neşāṭ-ı ḥaķķānī ḥāşıl ola anuñ kelimāt-ı (37) ṭayyibe ve naġamāt-ı ḥasenesi anları bir mertebe mest ü müstaġriķ eyleye ki ġam-ı dünyādan ḥalāş olalar ve kayd-ı men ü mādān bilkülliyye necāt bulalalar (38) ve cismānī olan muṭrib daḥı şol ṭarb dehende ve neşātefzāyende olan hoş āvāzdur ki anuñ naġme-yi rūḥefzāsından (39) cāna şafā ve ḳalbe zevķ ü cilā gele nitekim bu iki kısm olan muṭriblerüñ beyānına şürū‘ idüb buyururlar

(661) Meşnevī

Muṭrib-i cān mūnis-i mestān (40) buved

Nuķl u ḳūt u ḳuvvet-i mest ān buved

Cān muṭribi mestān-ı İlāhīnüñ mūnisi olur mestüñ ḳuvveti ve nuķl u ḳūtı ol (41) muṭrib olur ya‘nī mest-i şarāb-ı maḥabbet-i İlāhī olan ‘āşıķuñ ḳuvvet-ı cānı ve nuķl u ḳūt-ı cenānı ol muṭrib-i cānuñ ve mūnis-i [P420a] (1) mestānuñ kelām-ı dilġüşāsından ve edā vü şadā-yı rūḥefzāsından ḥāşıl olan zevķ-i rūḥānī ve lezzāt-ı ḥaķķānī olur

(662) Meşnevī

Muṭrib İşānrā (2) suy-ı mestī keşīd

Bāz mestī ezdem-i muṭrib çeşīd

Muṭrib anları mestlük cānibine çekdi girü mestlügi muṭribüñ deminden tatdı ya'nī (3) [muṭrib-i +H] ḥaḳḳānī ve āgāḥkūnende-yi esrār-ı Rabbānī olan mürşid bu mestān-ı şarāb-ı maḥabbeti evvelā mey-i vaḥdetden ve şarāb-ı maḥabbetden mest olmak cānibine çekdi (4) girü bu mestān-ı İlāhīnūñ her birisi mestlügi ol muṭrib-i rūḥānīnūñ dem-i ḥayātbaḥşinden tatdı ve anuñ nefsi rūḥefzāsından zevḳ (5) itdi

(663) Meşnevī

Ān şarāb-ı Ḥaḳ bedān muṭrib bered

V'īn şarāb-ı ten ezīn muṭrib çered

Ol mest-i Rabbānī şarāb-ı Ḥaḳḳı ol muṭrib-i rūḥānī sebebiyle (6) iledür ve bu mest-i nefsanī ten şarābını bu muṭrib-i cismānīden otlar *bered* ilette dimekdür [bunda aḥz eyler ve cezb eyler ma'nāsına isti'āre olınmışdır *çered* ilette dimekdür +H] bunda ğidā bulur ve ḥazz alur ma'nāsına isti'māl kılınmışdır (7) evvelki mışra'da olan *muṭrib*den murād muṭrib-i ruḥānī ve ikinci mışra'da olan *muṭrib*den murād muṭrib-i cismānīdür ve taḳdīr-i kelām ve tavzīḥ-i (8) merām böyle dimek olur ki ol mest-i İlāhī ve şarīb-i raḥīḳ-i tevḥīd-i Rabbānī şarāb-ı Ḥaḳḳı ol muṭrib-i ruḥānī ve mürşid-i Rabbānī sebebiyle aḥz (9) idüb nūş eyler ve āgyār u māsivāyı bilkülliyye ferāmūş eyler ve bu mest-i ḥuzūz-ı nefsanī şarāb-ı teni ve zevḳ-i bedeni bu muṭrib-i cismānīnūñ aşvāt-ı (10) ḥasene ve naḡamāt-ı lezīzesinden alur ve anuñ āvāz-ı ḥayātbaḥşinden kuvvet ve ğidā-yı cismānī bulur egerçi savt-ı ḥasen rūḥānīdür ammā cismānī (11) ve şehvānī olan kimsenūñ bedenine müte'allıḳ olan zevḳ ü şevḳi tehyīc eyler pes cismānī olan kimse cismānī olan muṭribden ten zevḳini (12) alur ammā bir rūḥānī olan kimse ol muṭribi diñlese anuñ āvāz-ı ḥoşı aña rūḥāniyyet ziyāde eyler ve ol muṭrib-i cismānīden rūḥānī olan (13) ğidālar ve zevḳ ü şafālar bulur elbette semā' herkesūñ ḳalbinde olan ḥāleti müheyyic ü muḥarrrik olur ehl-i tenūñ cismine müte'allıḳ olan ḥuzūz (14) u lezzātı ziyāde kılur ve ehl-i rūḥūñ rūḥāniyyetini ve ezvāḳ u ḥāletini müheyyic ü muḥarrrik olur pes ehl-i rūḥ [H71a]

muṭrib-i tenden zevk-i rūḥānī (15) bulur ve ehl-i ten andan şarāb-ı teni ve zevk-i bedeni nūş kıılır iki kimsenüñ bir muṭribi diñlemesinde lābüdd tefāvüt vardır biri anda bir gūne lezzet (16) alır ve ol biri dağı bir gūne lezzet bulur nitekim semā'ıñ taḥkīkī ve tefāvüti **Ṭarīkatnāmenüñ** toğuzuncı bābında mezkūr olmuşdur ve ḥill (17) ü ḥürmeti hem **Ḥüccetü's-Semā'**da ve ba'zı esrārı ve taḥkīkī dağı **Tā'ıyyeye** olan şerḥımızde sübüt bulmuşdur [lāzım gelürse -H] anlarda taleb olına (18) semā'uñ mābeyninde tefāvüt olduğı gibi muṭrib lafzı dağı egerçi bir kelimedür ammā bu isimle müsem mā olan kimselerüñ mābeyninde hem çok tefāvüt (19) vardır nitekim bu tefāvütlere işāret idüb buyururlar

(664) Mesnevī

Her dü ger yek nām dāred dersüḥan

Līk şettān īn Ḥasan tā ān Ḥasan

Her iki- (20) si sözde eger bir nām tutarsa līk bu Ḥasandan ol Ḥasana dek fark-ı 'azīm vardır ya'nī bu muṭrib-i cān ve muṭrib-i tenüñ her ikisi egerçi (21) sözde bir isim tutar ise ve ikisini bile biḥasebi'l-lafz muṭrib dinür ise līkin bu Ḥasandan ol Ḥasana dek tefāvüt bişümār vardır (22) mücerred iki kimsenüñ nāmı Ḥasan olmağla zātları dağı Ḥasan olmağ lāzım gelmez ve iki kimseye muṭrib dinmekle ikisinüñ bile zātları beraber olmağ (23) görünmez belki çok bir isimde müşterek şey'ler vardır ki anlaruñ zātları aşlā biri birine beñzemez

(664) Mesnevī

İştibāhī hest lafzī dermiyān

Līk(24) ḥod kü āsmān tā rīsmān

Bu muṭrib ile ol muṭribüñ mābeyninde lafza mensüb egerçi bir iştibāh ve iştirāk vardır ki ikisine bile muṭrib (25) dinür velīkin āsmāndan rīsmāna dek ḥod berāber olmağ ḫanı *rīsmān* iplige dirler ya'nī āsmānla rīsmāninüñ mābeyninde 'azīm tefāvüt (26) olduğı gibi muṭrib-i ilāhī ile muṭrib-i cismānīnüñ ve mest-i ḫalk olan ile mest-i

Haḡ olan kimsenüñ mābeyninde āsmānla rīsmān (27) kadar fark vardır egerçi her biri lafzda müşterek iseler de ma‘nā ḡasebiyle müşterek degillerdür meşelā ‘ayn lafzı gibi ki bir niçe ma‘nā muḡābelesinde (28) vaz‘ olunmuşdur güneş ma‘nāsına ve göz ma‘nāsına ve altun ma‘nāsına ve çeşme ma‘nāsına vaz‘ olunmuşdur lafz-ı ‘ayn cümle bu ma‘nālara iştirāken delālet (29) eyler

(666) Meşnevī

İştirāk-ı lafz dāyim rehzenest

İştirāk-ı gebr ü mü‘min dertenest

Lafzuñ iştirākı dāyim rehzendür ki çok kimse bir lafzuñ (30) müşterek olmasıyla anuñ delālet eylediği ba‘zı ma‘ānādan ḡāfil olur ve anuñ medlūlı olan ma‘nāları daḡı biri birine muḡārenet ü mütesāvī (31) kıyās kıılır ḡālbuki böyle degildir meşelā gebr ve mü‘minüñ iştirākı tendedir ya‘nī kāfir ile mü‘minüñ tende iştirākı vardır ve kezalik beşer olmada (32) bu cümle enbiyā vü evliyā ve küffār u eşkiyānuñ iştirākı vardır nitekim *ḡul innemā ene beşerün mişlūküm*²⁸⁶ diyü Haḡ Te‘ālā ḡasebince emr idüb ḡazret-i Resūl-i Ekrem (33) şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kāfirlere ben daḡı sizüñ gibi bir beşerüm ve beşeriyette sizüñle müşterekim diyü taḡḡik buyurdu pes ol ḡazretüñ ‘aleyhisselām (34) vesāyir enbiyā vü evliyānuñ eşkiyāyla beşeriyette müşterek olmalarıyla ma‘nā ve mertebede hem müşterek olmak lāzım gelmez belki beşerden beşere (35) beynesemā velarż fark vardır nitekim Haḡ Te‘ālā buyurur *ve mā yestevī’l-a‘mā velbaşīru ve lā’z-żulumātu ve lā’n-nūru* [H71b] *ve lā’z-żillu ve lā’l-ḡarūru ve mā yestevī’l-* (36) *aḡyāu ve lā’l-emvāt*²⁸⁷

(667) Meşnevī

Cismhā çün kuzehā-yı beste ser

Tā ki derher kūze çı’bved ān negir

²⁸⁶ “De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim.” (Kehf 18/110)

²⁸⁷ “Körle gören bir olmaz. Karanlıkla aydınlık da bir olmaz. Gölge ile sıcak da bir olmaz. Dirilerle ölüler de bir olmaz.” (Fâtır 35/ 19-20-21-22)

Meşelâ cismhâ başı bağlanmış kûzeler gibidür (37) tâ kim her kûzde ne ola aña nazar eyle ya'nî bu halkuñ cismleri filmeşel başı bağlu gözler ve üsti örtülmüş kâseler gibidür her birinüñ içinde (38) bir güne bir hâlet ve bir nev' şıfat u haşlet vardır tâ kim herkesüñ kûze-yi vücūdında ne güne şıfat u haşlet vardır sen aña nazar eyle

(39) (668) *Meşnevi*

Kûze-yi ân ten pür ezâb-ı hayât

Kûze-yi îñ ten pür ezzehr-i memât

Meşelâ ol bir ten kûzesi âb-ı hayât-ı ma'nevîden pürdür ve bu (40) ten kûzesi dağı zehr-i memât-ı nefsanîden pürdür 'ilm ü 'irfân ve İslâm u îmân ve taḥkîk ü îkân ve şühüd u 'iyân âb-ı hayât gibidür (41) ba'zı kimselerüñ kûze-yi teni bu güne âb-ı hayâtla ṭoludur ve cehl ü ğaflet ve küfr ü ma'siyet ve şekk ü şübhet ve bunlar emşâli olan [P420b] (1) şıfat u haşlet zehr-i memât gibidür ba'zı kimselerüñ vücūdı kûzeleri dağı bu güne zehr-i memât-ı ma'nevî olan şıfatlar ve haşletlerle ṭoludur

(2) (669) *Meşnevi*

Ger bemaẓrûfeş nazar dâri şehî

V'er beẓarfeş bingerî tu gümrehî

Pes sen eger bu vücūd kûzelerinüñ içinde maẓrûf olan şıfatlara ve (3) haşletlere nazar ṭutar iseñ şâh-ı ma'nevîsin ve eger bu vücūd kûzelerinüñ zarfına ve şekl ü şüretine nazar eylesen sen gümrahısın zîrâ (4) çok kimsenüñ vücūdı vardır ki bihasbî'z-zâhir cemîl ü melîḥ ammâ bâṭını ḥabîs ü kabîḥdür ve çok kimselerüñ dağı bâṭını cemîl ü münîrdür ammâ (5) bihasbî's-şüret zişt ü ḥaḳîrdür pes nâzırşüret olan 'ârif ü 'âkıldur ve nâzırşüret olan ğâfil ü câhildür

(670) *Meşnevi*

Lafzrâ mânende-yi (6) îñ cism dâñ

Ma'niyeşrâ derderün mânend-i cân

Pes lafzı bu cisme m nende ve m ş bih bil ya'n  elf zı dağı hem n ins nu n ecs mı (7) gibi bil her bir lafzu n ma'n sını der nında olan c n gibi bil her cismu n c nı bir g ne olduğı gibi her lafzu n ma'n sı dağı bir g ned r

(671) Meşnevi

D de-yi ten d yim  (8) tenb n buved

D de-yi c n c n-ı p rfebn n buved

D de-yi ten d yim  ten g rici olur amm  c n g zi p rfebn n olan c nı g rici olur (9) ya'n  hem şe bu tene m te'allik olan z hir g zi ten g rici olur ve dağı mekt ba olan elf z u  ur fa n zar kılıcı olur lafzlarda olan ma'n ları (10) g rmege ve tenlerde olan c nlara n zar irg rmege bu g z n isti'd d ve k biliyyeti yoğdur ve c na m te'allik olan d de ki a na başar-ı başiret dirler bu başar-ı başiret p rfebn n (11) olan c nı g rici der nında olan ağv l   evş f n zar irg rici ve elf z u  urufda olan ma'n ları hem bilici ve esr r u nik tına ' lim olıcı (12) olur eger d de-yi c nb n tutar ise n her lafzu n sırrını ve  ağıkatini bil b m hted ilerden olursın ve eger d de-yi c nb n tutmayub hem n d de-yi (13) ten tutar ise n ve n zırş ret olur ise n s ret   ma'n dan g fil olub d ll u g mr h  alursın

[H72a] (672) Meşnevi

Pes zinaşs-ı lafzh -yı Meşnevi

(14) ş ret  d lest   h d  ma'nev 

Pes Meşnevi-yi şer fu n elf z-ı şer fesin n naşından her kim ş ret-i z hiresine mens bdur ve sırr u ma'n - (15) dan g fild r d lld r ya'n  Meşnevi-yi şer fu n lafzlarını n naşından ş rete mens b olan d ll ve ma'nev  olan h d d r anu  n bu Meşnevi-yi (16) şer fu n ba'zı eby t-ı şer fesi ve  ik y t-ı laşifesi vardur ki eger z hirine  aml olınsa 'ayn-ı del letd r meşel  hezliyy ta m te'allik olan  ik y t gibi ve ba'zı (17) esr r-ı g mızayı c mi'a olan eby t gibi bu g ne eby t  atı  oğdur bu c mleden biri bu s rh-ı şer fde v ki' olan bu beyt-ı laşifd r ki buyururlar

(18) *Beyt*

Mey derḥum-ı esrār ezān mīcūşed

*Tā her ki mücerredest ezān mīnūşed*²⁸⁸

Eger bu meyden murād mey-i şūrīdür dinse ‘ayn-ı ḍalāletdür pes Meşnevī-yi (19) Şerīfūñ şūret-i zāhiresine mensūb olan kimse ḍāll u muḍill olur ammā ma‘nāsına mensūb olan ve sırrını ve remzini bilen kimse hādī vü mühtedī (20) olur meşelā dir ki bu meyden murād mey-i maḥabbet-i ilāhīdür ve mücerred olmaḵ libās-ı şevvāniyyet ve ḵuyūd-ı nefsanīyyetden mücerred olmaḵdur her şol kimselerüñ ki ḵalbi (21) mülābis-i kevnīyyeden mücerred ola ol kimseler bu meyden nūş iderler şol kimseler ki Meşnevī-yi Şerīfūñ elfāzınınuñ ma‘ānīsini bu gūne bilürler (22) ve bu üslūb üzre ta‘bīr ü taḥḵīḵ ḵılurlar anlara Meşnevī-yi Şerīf hādī olur ve şol kimseler ki bunūñ şūretine mensūb olurlar ve elfāzından (23) müstefāde olan ma‘ānī ile bilāte‘vīlin ‘amel ḵılurlar Meşnevī-yi Şerīf anlara sebab-i ḍalālet ve bā‘is-i ḡavāyet olur

(673) Meşnevī

Dernebī fermūd k’īn* (24) *Ḳur’ān zidil

Ḥādī-yi ba‘zī ve ba‘zīrā muḍil

Ḳur’ānda Ḥaḵ Te‘ālā buyurdı ki bu Ḳur’ān dilden ba‘zısına hādī ve ba‘zısına muḍıldür ba‘zı Ḥazret-i (25) Ḳur’ān daḡı ekşer kimse sebab-i ḍalāletdür ve ekşer kimse daḡı sebab-i hidāyetdür nitekim Ḥaḵ Tebārek ve Te‘ālā Ḥazretleri Ḳur’ān-ı ‘azīmde buyurdı ki bu Ḳur’ānuñ (26) meşeli ḵalbden ba‘zı kimselere hādī ve ba‘zılara daḡı muḍilldür kemā ḵāle te‘ālā fīsūreti’l-Benī İsrā’īl ***inne hazā’l- Ḳur’āne yehdī liletī hiye aḵvemu***²⁸⁹ ve ḵāle (27) fīsūretü’l-Baḵara ***yuḍillu bihī keşīrān ve yehdī bihī keşīrā***

²⁸⁸ “Her kim mücerred ise o meyden içmek için; mey esrar küpünde ondan dolayı kaynar.” Konuk, A. (2008c). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. D. Gürer; M. Tahralı), C. 11. İstanbul: Kitabevi Yay., s. 222.

²⁸⁹ “Şüphesiz ki bu Kur’an en doğru yola iletir.” (İsrâ 17/9)

*ve mā yuđillu bihī ille'l-fāsıķır*²⁹⁰ bu āyet-i kerīmenūñ tefsiri cild-i evvelūñ dībāce-yi 'Arabisinde ve dađı (28) ba'zı mevāzi'de mürür eylemişdür anda taleb olına

(674) Meşnevī

Allah Allah çünki 'ārif güft mey

Piş-i 'ārifkey buved ma'düm şey'

Allāh ḥaķķıçün Allāh ḥaķķıçün (29) çünkim 'ārif-i kāmīl mey didi veyāḥūd şarāb u sākī diyü söyledi 'ārif katında ma'düm kaçan şey olur ya'nī 'ārifūñ katında ma'düm u fānī (30) olan şey ḥükminde olmaz cemī'i eşyā ise bir muķtezā-yı *kullu men 'aleyhā fār*²⁹¹ ve bir mūcib *kullu şey'in ḥālikuñ illā vechehu*²⁹² 'āriflerūñ çeşm-i şühūdında olan (31) fānī ve bīvücūddur pes ma'düm ve bīvücūd olan şey anlaruñ katında nice şey ve mey olur ki ḥattā anlar filḥaḥīkā ma'düm olandan mest olalar (32) ve çāşnī vü lezzet bulalar [H72b] anlar mest olmazlar ve çāşnī vü lezzet bulmazlar illā mey-i Subḥānī ve bāde-yi Raḥmānīden ki ol bāde ve anuñ zevķi hemişe (33) bākī ve anı 'āriflerūñ rūḥına Ḥaķ Te'ālā Ḥazretleri sākīdür

(675) Meşnevī

Fehm-i tu çün bāde-yi şeytān buved

Key turā vehm-i mey-i Raḥmān buved

Senūñ fehmūñ (34) çünkim bāde-yi şeytān ola saña kaçan mey-i Raḥmān vehmi olur ya'nī ey nāķışu'l-ma'rife olan kimse 'ārifūñ mey dimesinden çünkim senūñ fehm (35) ü idrākuñ bāde-yi şeytān ola ya'nī anuñ mey dimesinden senūñ 'aķluñ ümmü'l-ḥabāyiş olan mey-i ḥarāmı fehm kıla saña mey-i Raḥmānī vehm itmege kaçan (36) müyesser olur ve senūñ vehmūñ ve 'aķluñ mey-i Raḥmānuñ ḥayāli niçe gelir çünkim sen 'ārifūñ mey dimesinden şeytān bādesini fehm idesin (37) bu muķarerdür ki senūñ vehmūñ ve 'aķluñ bāde-yi Raḥmānī ḥāṭırası ve şāyibesi gelmez demek olur

²⁹⁰ "Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir. Verdiği misallerle Allah ancak fāsıkları saptırır (çünkü bunlar birer imtihandır)." (Bakara 2/26)

²⁹¹ "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak." (Rahmān 55/26)

²⁹² "Onun zatından başka her şey yok olacaktır." (Kasas 28/88)

bu vech daħı cāyızdır ki dīne ey nāķıŝu'l-ma'rifē (38) olan kimse senüñ fehmüñ çünkim bāde-yi ŝeytān ola *çün* teŝbīh için olub senüñ fehmüñ bāde-yi ŝeytān gibi ola saña mey-i Raħmān (39) vehmi kaçan müyesser olur dinse daħı cāyızdır ve filħaķīka ŝol kimse ki henüz daħı eŝyā fehm idici ola Ĥudādan ve Ĥudānuñ evliyāsınuñ (40) zevķinden fehm idici olmaya anuñ fehmi bāde-yi ŝeytānī gibi olub kendü fehminden mest olur ve mey-i Raħmānī vehminden maħrūm ķalur

(41) (676) *Meşnevi*

Īn dü enbāzend muṭrib bāŝarāb

Īn bedān ve ān bedīn āred ŝitāb

Bu ikisi ya'ni muṭrible ŝarāb enbāzlardur bu aña ve o buña [P421a] (1) ŝitāb getirür *muṭrib* ki āgāhkünende-yi maķāmāt-ı ilāhī ve *ŝarāb* ki maħabbet-i Rabbānī ve zevķ-i Subħānīdür bu ikisi biri birleriyle yārlar ve biri birilerine mu'ayyenlerdür (2) bu muṭrib ol ŝarāba ve ol ŝarāb bu muṭribe sür'at u ŝitāb getirüci ve biri birlerine raĝbet ü meyl idicidürler lābüdd bu muṭrib ŝarābı ve ŝarāb (3) daħı muṭribi muķtezā olur zīrā mürşid-i Rabbānī Ĥaķķānī olan zevķi ve Ĥaķķānī olan zevķ daħı Rabbānī olan mürşidi müstelzim olur

(677) *Meşnevi*

Pürħumārān (4) *ezdem-i muṭrib çerend*

Muṭribānŝān sūy-ı meyħāne berend

Pürħumārılar muṭribüñ deminden otlarlar muṭribler anları meyħāne cānibine iledürler ya'ni ĥamr-ı (5) ilāhīden ziyāde maħmūr olan mestler āgāhkünende-yi maķāmāt-ı ilāhī olan mürŝidüñ dem-i ĥayātbahŝından lezzet alurlar ve ĝidā bulurlar ve mürŝid-i ṭarīķ-i (6) ilāhī olan muṭribler ol meyħorları meyħāne-yi ĥaķīķat ve maŝtaba-yı maħabbet cānibine iledürler ve ol ŝarāb-ı ilāhīnüñ ma'den ü maķarrına anları vāŝıl (7) iderler

(678) Meşnevî

Ān ser-i meydān u ĩn pāyān-ı ũst

Dil şude çün gūy derçevgān-ı ũst

Ol muṭrib ser-i meydān ve bu meyhāne anuñ pāyānidur ya'ni (8) ol muṭrib-i ḥaḳīḳat 'aşk u maḥabbet meydānınuñ başı ve evveli olmuşdur ve bu meyhāne-yi ḥaḳīḳat anuñ nihāyeti ve pāyānı gelmişdür ki bir sālīk meydān-ı (9) maḥabbete dāḥil olmak istese evvelā muṭrib-i rūḥānī olan mürşid-i Rabbānī gelür ve andan ibtidā ḳalır pes muṭrib-i rūḥānī meydān maḥabbetinüñ başı alır (10) ve gönül anuñ çevgān-ı irādetinden gūy gibi olmuşdur ve 'āḳıbetü'l-emr ol meydān-ı maḥabbetde ğālṫan olarak ol meydānuñ pāyānı olan meyhāne-yi (11) ḥaḳīḳate gelüb anda ḳarār ḳılmışdur

(679) Meşnevî

Derser ānça hest gūş āncā reved

Derser ar şafrāst an sevdā şeved

Serde ol nesne ki vardur gūş (12) oraya gider serde farzā eger şafrā vardur o sevdā olur [H73a] bu beyt-i şerīfün iki mışra'ında bile vāḳi' olan *ser* kelimeleri fetḫ-i sīn ile oḳınmadan kesr (13) sebebiyle oḳınmaḳ fehme aḳreb ve maḥalle ensebdür zīrā fetḫ-i sīnle olduğı ũzre ma'nā başda her ne ḥālet var ise ḳulaḳ ol cānibe (14) gider ve ol ḥālete müte'alliḳ olan sözleri istimā' idüb ḳabũl ider farzā başda eger āsar-ı şafrā olsa ol şafrā muḫterik olduḳda (15) sevdā olur ve şafrāyī olan kimse sevdāyī olur eṫıbbā böyle dimişlerdür ki şafrā muḫterik olsa sevdāya tebdīl olur egerçi şafrānuñ (16) ve sevdānuñ maḥalleri derũndadır lākin anlarıñ eşerleri dimāğındadır bu ṫarīble başda şafrā ve sevdā vardur dimeḳ cāyiz olur (17) ammā bu maḥalde *şafra* ve *sevdā*dan murād ḥaḳīḳat-i şafrā ve daḥı ḥaḳīḳat-i sevdā degildür belki şafrā 'aḳl u hūşdan kināyet ve sevdā bī'aḳl (18) ve bīhūş olmadan 'ibāret olur ve ḥulāşa-yı kelām böyle dimeḳ olur ki başda her ne fikr ũ ḥālet ğālib ise ḳulaḳ ol cānibe (19) māyil ve

tābī^ç olur farzā başda eger ‘aql ve hūş olsa ‘ākıbetü’l-emr ol sevdā-yı ‘aşkla bīhūşluga mütebeddil olur amma *serkesr-i* (20) sīnle okunırsa ma‘nā böyle demek olur bātında ol hālet ki vardur ve ğālibdür lābüdd kulağ ol cānibe māyil olur ve aña müte‘allik (21) olan kelimātını istimā^ç idüb qabül kıılır farzā eger bātında şafrā olsa muhterik olduğda ol sevdā olur ‘aql dağı böyledür eger bātında (22) ‘aql olsa sūz-ı ‘aşkla ol ‘aql muhterik olduğda sevdā-yı ‘aşka ve bīhūşluga mütebeddil olur ve bu ma‘nāya bu beyt-i şerīf dağı delālet (23) ü şehādet kıılır

(680) Meşnevī

Ba‘d ezān ĩn dü bebīhūşī revend

Vālid ü mevlüd āncā yek şevend

Andan şoñra bu ikisi bīhūşluga giderler vālid ü (24) mevlüd anda bir olur *ĩn düden* murād birkaç vech olmak cāyizdür *evvelā* başda olan hāletle gūşda olan istimā^ça işāret (25) olub ma‘nā böyle demek olur ki şafrā-yı ‘aql sevdā-yı ‘aşka mütebeddil olduğdan şoñra bu ikisi ki murād anlardan başda olan hālet (26) ve gūşda olan diñlemek ve söz fehmi eylemekdür bīhūşluk cānibine ve hayret maķāmına giderler başda olan hālet ki filmesel vālid (27) gibidür ve gūşda olan istimā^ç ki filmesel mevlüd gibidür ol mertebe fark u temyīz gidüb bir olurlar demek olur ve *şāniyen ĩn dü* (28) gūşa ve şafrāya işāret olub *gūşdan* murād diñlemek ve *şafrađan* murād añlamak ve fehmi eylemek olub şafrā-yı ‘aql sevdā-yı ‘aşka (29) mağlūb olduğdan şoñra bu gūşda olan diñlemek ve hūşda olan añlamak bīhūşluk cānibine giderler gūşda olan diñlemek (30) filmesel vālid gibi ve hūşda olan añlamak mevlüd gibidür bu ikisi ol mertebe-yi bīhūşlukda olur demek olur ve *şālişen ĩn* (31) *dü* muṭrib ile maḥmūra işāret olub ma‘nā böyle demek olur ki şafrā-yı ‘aql sevdā-yı ‘aşka munķalib olduğdan şoñra bu muṭribile (32) sermest olan maḥmūr bīhūşluk ‘ālemine giderler *vālid* ki murād andan muṭrib-i rūḥānīdür ve *mevlüd* ki murād andan şārib-i bāde-yi Raḥmānī- (33) dür bu ikisi ol bīhūşluk mertebesinde bir olur ve vālih ü sekrān olub

ve senlük ve benlük [H73b] ortalıktan kılğub ve şeyh- (34) lik ve mürīdlik ta'ayyüni bertaraf olub nefsi-vāhid olmak hükümüni bulurlar ve bu mertebede fark u temyīz gidüb mustagrık olurlar nitekim (35) şāribān-ı bāde-yi sūrī olanlar dağı meclis-i kerīm olduğıda ve sükker-i nihāyetini bulduğıda emīrlük ve esīrlük ta'ayyüni bertaraf olub cümle- (36) si yek reng olur ve faķīr-i ğanī ile beraber olur ve derd-i şādilükle şulğ kılur

(681) Mesnevi

Çünkü kerdend āşiti şādī vü derd

Muṭribānrā Türk-i mā⁽³⁷⁾ bīdār kerd

Çünkü sürür u derd biri biriyle şulğ eylediler muṭribleri bizüm Türkimüz bīdār eyledi ya'nī çünkü mertebe-yi sekrde şādī vü ğam (38) ve rāḫat u elem ve nağm u na'm biri biriyle şulğ kıldılar ve tefriķa vü tezād gidüb aḫvāl-i mütezāde bertaraf oldılar bizüm zikr eyledüğimiz (39) emīr-i Türk muṭribleri iķāz eyledi ve anlara ey muṭribler ta'ayyün ve terennüm eyleñ ve baña ya bir beyt veyā bir ğazel serāğāz idüñ diyü söyledi

(40) (682) Mesnevi

Muṭrib āğāzīd beyti ħ'ābnāk

Ki enilni'l-ka'se yā men lāerāk

Muṭrib bir ħ'ābnāk beyte başladı böyle diyü ki ey şol kimse ki (41) ben seni görmezem baña bir ka'se enāle eyle ka'se şarābla tolu olan kadehe dirler ba'zı nüşhada ħ'ābnāk yerine sūznāk vāķi' olmuş- [P421b] (1) dur ammā eşaḫḫ olan nüşhalarda ħ'ābnākdur ve maḫall-i enseb olan hem budur bu beytüñ ħ'ābnāk olması muṭribüñ sākī-yi ḫaķīķati görmesi ve anı kendüden (2) ba'īd şanub aña nidā kıılması mülābesiyle olur ve menden murād Ḥazret-i Ḥaķ ve sākī-yi muṭlak olur ya'nī çünkü şārib-i ḫamr olan Türk-i (3) maḫmūr muṭribden bir ma'nīdār kavle serāğāz itmegi taleb kıldı muṭrib ir müş'ir-i ħ'āb-ı ğaflet ve mūhim-i bu'd u müfāreķat olan

beyti urlamağa ve (4) sürür eylemege başladı ve didi ki ey şol sâķī-yi ḥaķīķī ki ben seni görmezem ve cemāl-i bakemālūñe nazār irgürmezem baña şarāb-ı müşāhede ve mu‘āyene (5) ile pür olmuş bir ka’se şun anı nüş idem ve kendümden geçüb gide ve seni ve senüñ nūrıñla müşāhede idem

(683) Meşnevī

Ente vechī lā‘aceb inlem erāh

(6) Ġāyetu’l-ķurbi ḥicābu’l-iştibāh

Sen benüm vechümsin eger ben ol vechümi görmez isem ‘aceb degildür zīrā ġāyet-i ķurb ḥicāb-ı iştibāhdur *vech*den murād (7) bunda ḥaķīķatdür ki *vechu’ş-şey’e ḥaķīķatuhu* dimekle ve dağı *ḥaķīķatu’ş-şey’e vechuhu* dimekle ta‘bīr ü tefsīr iderler nitekim *kullu şey’in ḥālikun illā vechehu*²⁹³ āyetinde (8) vecchude olan zamīri şey’e rāci‘dür dīn muḥaķķıkları *kullu şey’in ḥālikun illā vechehu ey illā ḥaķīķatu’ş-şey’e* dimekle tefsīr eylemişlerdür pes ḥaķīķatü’l-ḥaķāyık (9) aşl Ḥaķ Te‘ālā Ḥazretleriyle olıcaķ aña *ente vechī ve ente ḥaķīķatī* diyü ḥiṭāb eylemek cāyiz olur pes bu i‘tibār üzre ol muṭrib cenāb-ı (10) ‘izzete ve sâķī-yi ḥaķīķate bu ġüne ḥiṭāb idüb didi ki ey maḥbüb-ı ḥaķīķī ve ey sâķī-yi bāķī sen benüm ḥaķīķatümsin ben ol ḥaķīķatümi baña ġāyet (11) ķurbı olduğundan ötüri görmez isem ‘aceb degildür ki ġāyet ķurb-ı iştibāh u intibāsdan olan ḥicābdur ki Ḥaķ Te‘ālānuñ kemāl-i zuhūrı ḥafāsına (12) sebep olub anuñ şühūd u müşāhedesine ġāyet zuhūrı niķāb olmuşdur ve kezālik insāna ziyāde ķurbı şübühāt ve şükük nev‘inden (13) **[H74a]** anuñ mu‘āyenesine bir ḥicāb olmuşdur *ve huve me‘akum eynemā kuntum*²⁹⁴ dimiş iken ve dağı *va‘lemū ennallāhe yeḥūlu beyne’l-mer’i ve ķalbihi*²⁹⁵ buyurmuş iken ve dağı (14) *ve naḥnu aķrebu ileyhi min ḥabli’l-verīd*²⁹⁶ diyü taḥķīķ kılmış iken biz bu āyetlerüñ ma‘nāsından ve sırrından ġāfil olub ve ol Ḥazretüñ bize ġāyet (15) ķurbunu bilemeyüb belki bizüm zātımızı ve

²⁹³ “Onun zatından başka her şey yok olacaktır.” (Kasas 28/88)

²⁹⁴ “Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.” (Hadīd 57/4)

²⁹⁵ “Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer.” (Enfāl 8/24)

²⁹⁶ “Ve biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kaf 50/16)

ḥaḳīḳatimüzi andan cüdā ve anı bizden ba‘īd ḡann eyleyüb bu ḡann u šübhe bize
‘ayn-ı ḥicāb olmış ve bizüm (16) ‘aynımız anuñ mu‘āyenesinden a‘mā kılmışdır ve
Şeyḫ Ḥazretleriniñ raḍıyallāhu ‘anh buyurdıkları bu rubā‘ī bu maẓmūna ḥoş delālet
ü šehādet (17) kılmışdır

Rubā‘ī

Tevehhemtu kıdemen enne Leylā teberḳa‘at

Ve inne liṡāmen filbeyni yemne‘u’l-leṡeme

Felāḥat velā vallāhi mā ṡemme māni‘un

Sivā enne ‘aynī kāne ‘an (18) ḥusnihā a‘mā²⁹⁷

(684) Meṡnevī

Ente ‘aḳlī lā‘aceb inlem erek

Minvufūri’l-iltibāsi’l-müştebek

Sen benüm ‘aḳlumsın eger ben seni görmez isem ‘aceb degıldür (19) müştebek olan
iltibāsuñ vufürından ötüri *şebek* ḳarıştırmak ḥaltḡ gibi ve tedāḥül ma‘nāsnadur
nitekim teşbīkü’l- aṡābi‘ dirler taḥlīṡ ü tedāḥül (20) ma‘nāsını virirler pes *müştebek*
muḥtalaṡ ma‘nāsına olur *ente ‘aḳlī* demek ente mütecellīn fī ‘aḳlī demek taḳdīrinde
olur ve ‘aḳl Ḥaḳ Te‘ālānuñ nūrı (21) ve ‘aḳlda olan tedbīr filḥaḳīḳa Ḥaḳ Te‘ālānuñ
tedbīri olduḡı i‘tibārla Ḥaḳ Te‘ālāya ente ‘aḳlī demek cāyız olur ki ḥāliḳ-ı ‘aḳl ve (22)
‘aḳlda mütecellī vü müdebbir hemān oldur ve ‘aḳl anuñ irādeti olmayınca bir
tedbīre ḳādir olamaz ve taḳdīr-i kelām böyle demek olur ki ey ḥaḳ-ı (23) ‘aḳl olan
laṡīf pādşāh sen benüm ma‘ḳülümsin veyāḥūd ‘aḳlımda mütecellī ve müdebbirsin
ben seni eger muḥtalaṡ olan iltibās ve iştibāhuñ (24) ve fert ü keşretten ötüri
görmez isem ‘acīb ü ḡarīb degıldür zīrā insānuñ vech-i ‘aḳlı muḥtalaṡ olan iltibāsdan
ötüri biri birine tedāḥül (25) ḳılan iştibāk u iştibāhdan ötüri görünmez pes evhām-ı

²⁹⁷ “Önceleri Leyla’nın burkaya girdiğini aradaki örtünün örtüyü engellediğini zannettim. Aydınlandım, benim gözümün onun güzellerine kör olması dışında yo vallahi orada bir engel yok.”
[Bu rubāi, İbrahim bin Muhammed el Halife’nin kasidesinde de geçmektedir.]

müştebek vü havâtır-ı müştebeh bir yere cem^c olsa ve biri birine tedâhül kılsa (26) şüret-i ‘aqlda mütecellî olan ve tedbîr kılan insâna ħabl-i verîdinden aķreb olan vech-i ħaķîķisini görmek ‘acîb ü ħarîb olmaz

(685) Mesnevî

Cî’te (27) aķreb ente minħabli’l-verîd

Kem eķul yā yā nidā’un li’l-bā’îd

Sen baña ħabl-i verîdden aķreb geldüñ nice bir yā diyem *yā* ħarf-i ba’îd için nidâdur (28) bu beyt-i şerîf sûre-yi Kâfda olan bu âyet-i kerîmeye işâret olur kâlellâhu te‘âlâ *ve leķad ħalaķnâ’l-insâne ve na’lemu mâ tuvesvisu bihi* (29) *nefsuhu ve naħnu aķrebu ileyhi min ħabli’l-verîd*²⁹⁸ ya^cnî taħķîķa biz ħalk eyledük insânı ve biz bilirüz ol şey ki anuñ nefsi anı vesvese eyler *vesvese* (30) şavt-ı ħaffiye dirler ve biz insâna boyun tamarından aķrebuz ve ma^cnâ-yı beyt böyle dimek olur ki ey sâķî-yi bâķî ve ey bendelerini hemîşe ħâfîz (31) u vâķî sen baña boynum tamarından ħarîbter ve benüm zâtumdan baña nezdîkter geldüñ ben niçe bir yā ilâhî ve ey pādşâhlar pādşâhı diyü *yā* ħarfiyle (32) nidâ eylerüm *yā* ħarfi ħod ekser ba’îd içindir *yā* ħarf-i nidâdur ħarîbe evsaṭa ve ba’îde anuñla nidâ olunur ekser ba’îde nidâ olınuğuğun [H74b] *yā nidā’un li’l-bā’îd* (33) dimişlerdür veyâĥûd *yā* harfiyle nidâ olinmağa bir münâdî ve bir daĥı münâdâ iķtizâ eyler bir kimse Ĥaķ Te‘âlâyı kendüye ħarîb şanub velîkin (34) kendüsini andan ħayrı ve cüdâ bilüb *yā* Allâh dise egerçi kendü za‘mından ħarîbe nidâ eylerse de filħaķîķa ba’îde nidâ eylemiş olur zîrâ münâdî ile (35) münâdâ muġâyeret ü işneyniyyetini iķtizâ kılar muġâyeret ü işneyniyyet ise maĥall-i tevĥîd olur pes Ĥazret-i Ĥaķķı kendüden ħayrî ve cüdâ eyleyen (36) ve aña bu i‘tibârla *yā* Allâh diyü nidâ kılan kimse filħaķîķa ehl-i tevĥîd olmaz nitekim ehl-i tevĥîd olan meşâyihuñ ettevĥîdu işķâtu’l-ye’ât işķâtu’l- (37) izâ‘ât buyurdıkları bu

²⁹⁸ “Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kaf 50/16)

ma'nāya delīl olur ve **İbn Fāriẓ Ḥazretleriniñ** ḳaddese sırrahu bu beyt-i şerīfi bu maẓmūnı te'yīd ḳılır

(38) *Beyt*

Ve ḳad rufi'at tā'u'l-ḥıṭābi beynenā

*Ve firefiḥā 'anfırḳati'l-farḳi rif'atı'*²⁹⁹

(686) *Meşnevī*

Bel uḡālithum 'unādī filḳıfār

Key ekettim (39) *menma'ī mimmen aḡār*

Belki ben bunlara muḡalaṭ eylerüm ḳıfārda nidā eylemekle tā kim benümle bile olan meni ben aḡāre eyleyen kimseden ketm eyleyem *bel* iḥrāb (40) içindir *uḡālith* mufā'ale bābında nefs-i mütekellimdür zamīr Ḥazret-i Ḥaḳdan ba'īd olan nāsa rāci'dür *ḳıfār* kesr-i kāfla ḥalī olan arza (41) ve beyābāna dirler ki ḥarf-i nāşıbadandır *ekettim* tef'īl bābından nefs-i mütekellimdür ca'l ma'nāsını mutazammındur *aḡār* zamm-ı hemze ile oḳınulur ise [P422a] (1) mufā'ale bābından olur aşlında uḡārī idi yā ri'āyeten lissec' sāḳıṭ olub bilā yā rā üzre vaḳf olunur ve eger fetḫ-i hemzeyle ḳıra'at olunursa (2) *aḡār* yuḡīrden fi'l-i māzī olur ve mışra'-ı evvelde cümle-yi müste'nife olub su'āl-i muḳaddere cevāb olur keenne bir sāyıldür ki sen yā ba'īd (3) içindir ben anı şimden şoñra lisāna getürmezem demek ma'ānasını iş'ār eyledüñ ḥālbuki sen nidā eylersin ve Ḥaḳ Te'ālāyı kendüñden ba'īd menzilesine (4) ḳoyub yā Allāh diyü söylersin cevāb buyurdular ki ben böyle demekle bu nāsı ḡalaṭ bıraḡırum ve bu ḥalka izḫār-ı ḡalaṭ iderüm eger sen bu nāsa niçe (5) izḫār-ı ḡalaṭ eylersin ve bunları ne ḥaşışeden ḡalaṭ bıraḡursın dir iseñ ben şahrā vü beyābānlarda çağırub yā Allāh diyü nidā eylerüm tā kim benümle olan (6) maḥbūbı şol kimseden ki ben aña muḡāyeret eylerüm ketm ḳılam egerçi anuñ başar-ı başireti benümle olan

²⁹⁹ "Bizim o hazretle aramızdan hitap te'si kalktı ve yok oldu. Senlik ve benlik zâil oldu. "O hitap te'sinin kalkmasında ehl-i tefrīka fırkasından ve mahcūbîn zümresinden benim yüksek olma özelliğim vardır, zîrâ onlar tevhid mertebesine ve cem makâmına ulaşmamıştır." Ankaravî, *Kasīde-i Tâiyye Şerhi*, s. 203.

maḥbūbı görmez velīkin ben kemāl-i ḡayretimden anı ol (7) a‘mā-yı dilden bu üslūbla bile setr ü pinhān eylerüm ve eger *agāre* fetḥ-i hemze ile ef‘āl bābından fi’l-i māzī okınursa ma‘nā böyle dimek olur belki ben kıfār- (8) da nidā itmekle bu Ḥaḡdan ḡāfil olan nāsa izhār-ı ḡalaṡ iderüm tā kim benümle olan maḥbūbı şol kimse ki ḡāret kılcı ve yaḡma idici bīḡāne (9) ve maḥremdür andan ketm kılam egerçi anuñ başar-ı başireti ol benümle bile olan Ḥazret-i Maḥbūbayı getirmez ise de benümle bile olan ḡaḡıḡat-i maḥbūba ve (10) ḡazret-i ma‘şūḡa benüm aña kāmīl-i ḡayretümden kendüsini nāmaḡrem olan kördillerden setr ü pinhān eyler ḡālbuki ol kördil anı görmege ve anuñ (11) cemāl-i bākemāline naḡar irḡürmege ḡādir degıldür nitekim Ḥazret-i ‘Āyişe şiddīḡa raḡıyallāhu ‘anh bir a‘mānuñ ḡapudan içeri geldięünü gördükde (12) hemān [H75a] filḡāl istitār u iḡticāb kıldı ve Ḥazret-i Nebiyy-i Mükerrrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña niḡün istitār u iḡticāb eylersin bu ḡod bir a‘mādur göz- (13) leri seni görmez diyü su‘āl eyledükde Ḥazret-i ‘Āyişe Ḥazret-i Peyḡambere ol beni görmez ise ben anı gördüm ve senün baña kemāl-i ḡayretüñi bilirüm (14) diyü cevāb virdi ki bu sürḡ-ı şerīfden ma‘lumuñ olur ve netice ve maḡşūd ne idüğü hem ‘anḡarīb zūhūra gelür inşāallāh

Derāmeden-i (15) ḡarīr derḡāne-yi Muşṡafā ‘aleyhişşalātu vesselām

Bu sürḡ-ı şerīf ve beyān laṡif-i ḡarīrūñ gelmesidür Ḥazret-i Muḡammed Muşṡafānuñ şallallāhu ‘aleyhi (16) ve sellem sa‘ādet ḡānesine

ve ḡirīḡten-i ‘Āyişe raḡıyallāhu ‘anhā ezpīş-i ḡarīr

Ḥazret-i ‘Āyişe şiddīḡanuñ raḡıyallāhu ‘anhā (17) ol ḡarīrūñ öñinden firār eylemişdür

ve ḡüften-i Resül ki ḡi mīḡirīzī ü tūra ne mībīned

ve Ḥazret-i Resüluñ ‘aleyhişşalātu vesselām (18) Ḥazret-i ‘Āyişeye dimesidür ki ol ḡarīrden ne ḡaçarsın ol ḡarīr seni görmez

ve cevāb dāden-i ‘Āyişe Resüllāhrā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

(19) ve H zret-i ‘ĂyiŐen n rađıyall hu ‘anh  Res ll h H zretlerine Őallall hu ‘aleyhi ve sellem cev b virmesid r

(687) MeŐnev 

Ender  med piş-i PeyĐamber  ar r

K’ey nev -(20) baŐŐ-ı ten r-ı her  am r

H zret-i PeyĐamber n ‘aleyhi ve sellem  uz r-ı Őer fine bir  ar r geldi ve didi ki ey her  am ru n tenn rına nev baŐŐ olan Res l *nev * (21) bunda naŐ b   kudret ma‘n sınadır * am r*den mur d m ye *tenn r*dan mur d  teŐ-i Şevkle germ olan  alib n v c dı olur ve tağd r-i kel m b yle (22) dimek olur ki ol a‘m  H zret-i MuŐtaf ya didi ey her m yen n tenn rı meŐ besinde olan  alib p r ar rete naŐ b   kudret baŐŐ eyleyen (23) Nebiyy-i ‘ l  cen b

(688) MeŐnev 

Ey tu m r-i  b u men mustaŐkiyem

M steğ s elm steğ s ey s kiyem

Ey Res l-i  ud  sen filmesel m r-i  b ve ben mustaŐkiyem elm steğ s (24) elm steğ s ey ben m s kiyem ya‘n  ey Res l-i  ud  sen  b-ı  ay t ma‘n nu n em r   m likisin ve ben mustaŐk  olan  ba  oymayub hemişe (25) ‘aŐŐ n olduğı gibi sen dery -yı ma‘ n dan cery n eyleyen yen b -i  ikem n  alib-i ‘aŐŐ nyum ey ba a s k  olan senden meded senden meded (26) ben teşneyi ol  b-ı  ay t-ı ma‘nev den reyy n eyleye ve ba a Őif -yı Şadr virecek ‘ilmden s yle didi * ar r*den mur d ‘Abdull h bin  mm-i Mekt m (27) olsa da ı muŐtemeld r ki ba‘zı zam nda gel b ve  ane-yi Res le d hil olub ‘*allimn  mimm  ‘allemekall hu*³⁰⁰ diy  ol menba‘-ı  b-ı  ay t-ı ma‘nev den (28) ‘ilm  alibi olurdu ve andan ba‘zı bild Ğini Şol k lurdu

(689) MeŐnev 

  n der med  n  ar r ezderŐit b

³⁰⁰ “Bana Allah’ın sana  Ğrettiği Şeye  Ğret.”

‘Āyişe bugriḥet behr-i ihticāb

Çünkü ol (29) a‘mā Ḥazret-i Resūlūñ ‘aleyhişşalāti vesselām³⁰¹ sa‘ādet ḥānelerinüñ kapusından içerü sür‘atle geldi ‘Āyişe Ḥazretleri raḍiyallāhu ‘anhā ihticāb (30) u istitār eylemeden öturi firār itdi ve bir ḥicābuñ ve perdenüñ ardına gitdi

(690) Meşnevī

Z’ān ki vākıf būd ān ḥātūn-ı pāk

Ezğayūrī-yi Resūl-i reşknāk

(31) Anuñçün ki ol ḥātūn-ı pāk reşknāk olan ve ğayret-i Ḥaḳḳla ittişāf kılan Resūlūñ ğayūrluğundan vākıf idi ya‘nī ol ḥātūn ‘iffet (32) meşḥūn Ḥazret-i Resūl-i Ekremüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [H75b] beğāyet ğayūr olduğünü bilür idi anuñçün ol a‘mādan ihtifā vü istitār eyledi

(691) Meşnevī

Her ki zībāter⁽³³⁾ buved reşkeş füzūn

Z’ān ki reşk eznāz ḥīzed yā benūn

Her kim zībāterdür anuñ reşki füzūn olur zīrā ki ey oğullar reşk (34) nāzdan ḥāşıl olur *benūn* ibnüñ cem‘idür ya‘nī her şol kimse ki ziyāde zībā vü beğāyet dilrubā ola anuñ reşk ü ğayreti ğayrlardan efvūn (35) u ekşer olur zīrā ki ey benüm ma‘nevī olan evlādum reşk ü ğayret kemāl-i nāzdan ḥāşıl olur ve zuhūra gelür çünkü Ḥazret-i Ḥabīb-i Ekrem şallal- (36) lāhu ‘aleyhi ve sellem cümleden ziyāde ve ğayrlardan ziyāde bir maḥbūb u dilrubā idi anuñ reşk ü ğayreti hem ğayrlardan ziyāde oldı

(692) Meşnevī

Gende pīrān⁽³⁷⁾ şūyrā ḳummā dehend

Çünkü ezzişti vü pīrī āgehend

Nitekim ḳoḳmuş ḳarılar erlerine ḳummā virürler çünkü ziştlikden ve pīrīlükden āgāh- (38) durlar *ḳummā* ‘Arapça zarra didükleridür ya‘nī şol ‘avrata dirler ki erüñ

³⁰¹ ‘aleyhişşalāti vesselām: ‘aleyhisselām H

evvelki hātūnıñ üzerine vara ol soñra varan hātuna kummā (39) dirler çünkim
koğmuş qarılar kendülerüñ koca qarı olduklarından ve zıst olub melāhat u hüsn ü
letāfetden dūr kaldıklarından (40) āgāh u haberdār olalar kendülerde reşk ü gayret
kalmayub erlerini evlenmege ve üzerlerine bir gayrı hātūn almağa rızā virürler ve
evlendirürler (41) anlaruñ biresşk ve bīgayret olmaları biletafet ve bīmelāhat
oldıklarından ve kendülerüñ dağı bīcemāl ve bīmelāhat olduğunu bildüklerinden
[P422b] (1) zuhūra gelür

(693) Meşnevī

Çün cemāl-i Aḥmedī derher dü kevn

Key budest ey ferr-i Yezdānīş ‘avn

Ḥazret-i Aḥmede mensüb olan cemāl gibi her iki kevnde (2) kaçan olmışdur ey kimse
ferr-i Yezdānī aña ‘avndur ya‘nī her iki ‘ālemde ve bu şüret ü ma‘nā ve dünyā vü
āhiret cihānında Ḥazret-i Aḥmede mensüb olan (3) melāhat u cemāl ve letāfet ü
kemāl gibi kaçan olmışdur ey ferr-i Yezdānī ve ‘avn-i Rabbānī aña mu‘īn ü nāşır olan
kimse yāhūd ma‘nā anuñ cemālī gibi (4) her iki ‘ālemde bir cemāl kaçan olmışdur ey
şol kimse ki ferr-i Yezdānī aña mu‘īn ü nāşırdur

(694) Meşnevī

Nāzhā-yı her dü kevn ürā resed

Gayret ān ḥurşīd-i (5) şad tūrā resed

Her iki kevnüñ nāzları aña irişür gayret ol yüz kat olan ḥurşīde yetişür ya‘nī her iki
kevn nāz u tefāhür eylemek (6) aña lāyık olur pes gayret dağı ol yüz kat āftāb-ı
enver gibi olan sirācımıza lāyık olur ki anuñ meşel ü nazīri ‘āleme ne gelmiş ve ne
gele- (7) cekdür

(695) Meşnevī

Ki derefkendem beKeyvān gūyrā

Derkeşīd ey aḥterān hey rūyrā

Ve ol āftāb-ı ma‘nevī böyle dir ki ben Keyvāna gūy bıraḳdum ey āḫterler (8) zinhār yüz ve göz perde-yi ḫafāya çekiñüz *aḫter*lerden murād bunda şol ‘āḳıllar olur ki nūr-ı ‘āḳılla zulumet-i cehl ü ḡafleti ve tārīk-i ḫamāḳat ve sefāhati (9) izāle iderler pes ol ḫurşīd-i ma‘nevī ve nūr-ı ilāhīnūñ lisān-ı ḫāli kendü [H76a] ‘aşr-ı şerīfnde olan ‘ukalāya belki ‘aşr-ı şerīfinden şoñra gelüb anuñ (10) şer‘ine tābī‘ olmayan ehl-i nūhāya hem böyle dir ki ben şol ḫurşīd-i ilāhīyem ki çarḫ-ı sābī‘ üzre olan Keyvāna gūy-ı ḡüft ü gūyı şaldum ve (11) nūrumı ‘āleme ṭoldurub zemīn ü āsmānı rūşen ḳıldum ey aḫterler mānendi olan ‘ukalā ve ey meşabīḫ-i arz gelen ehl-i nūhā yüzlerüñüzi perde-yi ḫafāya (12) çekiñüz ve benüm devrümde her biriñüz başḳa başına yüz göstermeyüb maḡlūb u muḫtefī oluñuz

(696) Meşnevī

Derşu‘ā-ı bīnāzīrem lāşevīd

V’er ne pīş-i (13) nūr-ı men rüsvā şevīd

Benüm bīnāzīr olan şu‘ā‘mda lā oluñuz yoḫsa benüm nūrum öñnde rüsvā oluñuz ya‘nī ben ḫurşīdimizüñ bīnāzīr olan şu‘ā‘mda (14) maḫv u nāpeydā oluñuz ve illā benüm nūr-ı lāhum ve şu‘ā‘ sāṭı‘um öñnde rüsvā oluñuz ve aḫterler gibi bīnūr ve bīpertev ḳaluñuz

(697) Meşnevī

Ezkerem men her şebī ḡāyib (15) şevem

Key revem illā nümāyem ki revem

Keremden her gice ḡāyib olurum ḳaçan giderüm gitmezem illā gösterirüm giderüm *her şeb*den murād her beşeriyetle (16) muttaşif u muḫtaḳī oldukları vaḳt olur ki ḫikmet-i ilāhī bunuñ üzerinedür ki her gice ki āftāb ḡāyib ola ve ihtifā ḳıla nücüm u kevākib (17) revnümā olur ve kendü ḫāşiyetlerini her biri izḫār ḳılır andan şoñra yine āftāb ṭulū‘ idüb ‘ālemi münevver ḳılduḳda nücüm u kevākib muḫtefī olur- (18) lar pes āftāb-ı ma‘nevī olan nūr-ı Aḫmedī daḫı böyledür her bāruñ kemāl-i

kereminden ol hürşid-i ilāhī ŧeb-i beŧeriyet galebe idüb hıcb-ı (19) beŧeriyetle ğāyib ü muhtefı olsa andan bilkülliyye ğārib ü ğāyib olmağ lāzum gelmez belki lihikmetin ve limaŧlađatın ğāh ğāh istitār u ihtifā eylemek hem ol (20) Hāzretüñ ŧānından idi tā kim mānend-i nücüm olan ‘uđalā vü ađniyā hem kendü ‘ākıllarınıñ hāŧiyetlerini ve kudretlerini göstereler nitekim bu ma‘nāya tenbıh ü iŧāret (21) idüb bu beytleri ol Hāzretüñ lisān-ı ŧerifinden tercümān olub tefsir buyururlar ve dirler ki mānend-i nücüm u kevākib olan ‘uđalā vü ađniyā kendü kemāl-i (22) kereminden her ŧeb-i beŧeriyet ğālib olduğda ğāyib ü muhtefı olub kendü nürümü ve mu‘cizātımı lihikmetin ve limaŧlađatın pinhān eylerüm ben filhākıka (23) ‘adem cānibine kaçan giderüm bilkülliyye ğāyib olub gitmezem illā ben kendümi ‘ālem-i ğayba gider gösterirüm

(698) Mesnevı

Tā ŧümā bimen ŧebi huffāŧvār

Perzenān (24) *perrid gerd in mađār*

Ta kim siz bensüz bir gice huffāŧ gibi per urarak bu mađāruñ eğrafında uđuñuz ya‘nı tā siz ey ‘uđalā vü ađniyā benüm nürüm (25) ve kudretümsiz ŧebpereler gibi bu dünyā gicesinde bu mağall-i ŧayrān olan zemīnün eğrafında perzenān uğasuz ve bu ‘ālemde kendü per ü bāliñüze ve devlet (26) ü mālñuza mağrür olub bir kaç gün hoŧ geöesüz

(699) Mesnevı

Hemöü ŧāvūsān perı ‘arza kunid

Bāz-ı mest ü serkeŧ ü mu‘cib ŧevid

ŧāvūsar gibi (27) bir perri halka ‘arz eyleñüz ve mest ü serkeŧ ü mu‘cib oluñuz ya‘nı ol Hāzretüñ lisān-ı ŧerifi ‘ađlına ve devlet ü mālına mađrür olan (28) kimselere böye dirler ki ey ‘ađlına ve mālına mađrür olan ‘uđalā vü ađniyā ŧāvūsar gibi bu nāsa ‘ađlıñuz [H76b] ve mālñuz perrini ‘arz eyleñüz ve bizüm kuvvet-i ‘ađliyye (29) ve

zīnet-i māliyyemizi görüñüz diyü söyleñüz anlara bu gūne ‘arz-ı zīnet eyledükden
şoñra girü kendü ‘aqlıñuz ve mālıñuza mağrūr olub añunla mest (30) ü serkeş ü
mu‘cib oluñuz ve nūr-ı Haqla müstezī vü müstenīr olmadan huffāş gibi nefret
kılıñuz

(700) Meşnevī

Bingerīd ān pāy-ı hōdrā ziştsāz

Hemçü çārık (31) k’ū buved şem‘-i Ayāz

Ol kendü ziştsāz olan pāyıñuza nażar eyleñüz şol çārık gibi ki ol Ayāzuñ şem‘ī idi
ya‘nī egerçi zīnet-i zāhireñüze (32) ve devlet-i bāhireñüze mağrūr olursız ammā
kendüñüz ki kabīh düzenlü ve habīs-va‘zlu pāyıñuz meşābesinde olan pāyeñüze ve
māyeñüze nażar (33) eyleñüz şol çārık gibi ki ibtidā-yı hālde ol Ayāzuñ ayağında idi
Sulţān Maħmūduñ dergāhına geldükde anı ayağından çıkarub şem‘ gibi öñine (34)
kōdı ve hemīşe aña nażar kılub kendünüñ ‘arızı olan devlet ü zīnetine mağrūr
olmazdı ve evvelki hālını bilüb māl u şervet sebebiyle (35) kendü haddinden tecāvüz
kılmazdı

(701) Meşnevī

Rū nūmāyem şubh behr-i gūşmāl

Tā negerdīd ezmenī z’ehl-i şimāl

Şubh vaķtı size gūşmāldan ötüri yüz gösterürem (36) ya‘nī şubh-ı rūhāniyyetimüñ
zuhūrı vaķtı ey ‘uķalā size te’dīb ü gūşmāl eylemeden ötüri vech-i münīrimi
gösterürem tā kim [benlükden ya‘nī -H] kibr ü (37) enāniyyetden ehl-i şimālden
olmayasız *ehl-i şimāl*dan murād ehl-i dūzaħdur ya‘nī size nūr-ı haķīkatümi ve ziyā-
yı rūhāniyyetümi gāh gāh gösterürem (38) andan ötüridür ki tā kim kendü haddüñüzi
bilesiz ve ‘aqlıñuza ve mālıñuza mağrūr olmayasız ve kibr ü enāniyyet sebebiyle
ehl-i dūzaħ mertebesin (39) bulmayasız

(702) Meşnevî

Terk-i ân kun ki derâzest in sühan

Nehy kerdest ezderâzî emrkun

Ol zıkr eyledüğümüz ma‘arifi ey Mevlânâ terk (40) eyle ki bu söz uzundur emrkun olan pādşâh derâzluğdan nehy eylemişdür bu beyt-i şerîf tecrîd kâ‘idesi üzre kendü nefsi (41) şerîflerine hitâb itmek üzre dinilmişdür buyururlar ki ey Mevlânâ ol nebiyy-i müctebânun medh ü senâsı huşûşında didigüm [P423a] (1) sözi terk eyle ki bu söz kıatı uzundur emr idici olan sulţân taṭvîl-i kelâm eylemeden nehy kılmışdur *emrkun* vaşf-ı terkîbîdür emr idici ma‘nâsına (2) murâd andan Ḥâzret-i Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem olmağ fehme akreb görünür

İmtihân kerden-i Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘Âyişerâ râdı- (3) yallâhu ‘anhâ

Bu sûrh-ı şerîf Ḥâzret-i Muḥammed Muştafânun şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Ḥâzret-i ‘Âyişe şiddîka imtiḥân eylemesidür böyle diyü

ki çi nihân (4) mişevî pinhân meşev ki a‘mâ türâ nemibîned

ki ne pinhân olmaz zîrâ a‘mâ seni görmez imtiḥândan murâd ne idüğünü beyân eylemege şürû‘ (5) idüb buyururlar

tâ bedîd âyed ki ‘Âyişe ezzamîr-i Muştafâ ‘aleyhisselâm vâkıf hest

tâ zâhir gele ki Ḥâzret-i ‘Âyişe raḍıyallâhu ‘anhâ Ḥâzret-i Muḥammed (6) Muştafânun şallallâhu ‘aleyhi ve sellem zamîrinden vâkıf u ḥaberdâr midür

yâḥûd muḳallid-i güft-i zâhirest

yâḥûd zâhir kelâmun muḳallidi midür

(703) Meşnevî

Güft (7) Peygamber berây-ı imtiḥân

Û nemibîned turâ kem şev nihân

[H77a] H zret-i Peygamber  aleyhi ve sellem imtiyh ndan  t ri [ AyiŐe H zretlerine +H] didi ol  ar r seni g rmez az nih n ol (8) ya n  kend ni andan nih n id b gizleme didi

(704) *MeŐnev *

Kerd iŐ ret  AyiŐe b deŐth 

  neb ned men hemib nem ur 

H zret-i  AyiŐe rağıyall hu  anh  elleriyle (9) iŐ ret itdi o beni g rmez ise ben anı g r r m ya n  ellerin n iŐ retinden o beni g rmez ise ben anı g r r m demek ma n sını ih m u (10) ifh m eyledi³⁰² bu haşlet ol H zret-i Muğaddesen n ziy de  iffetine ve kem l-i edebine del let eyler ki kend n n  v zını dağı andan ihf  eylemiş olur

(11) (705) *MeŐnev *

 ayret-i  akleŐ berhub -yi r h

P r ziteŐbih t   temşil  n naŐ h

R h-ı kuds n n h bluğı  zre  ayret-i  akldur bu naŐ hu n temşil (12)   teŐbih tından p r olsa *naŐ h* m b lağayla nuş idici dimekd r ve *naŐ h*dan mur d H zret-i Mevl n n n  addese sırrahu'l- [ az z-H] v d d-ı lağifleri (13) ve MeŐnev -yi Őerifleri dağı olmak c yizd r ki eger v c d-ı lağifleri olsun ve bu kit b-ı Őerifleri olsun m b lağayla nuş idici oldukları r Ően (14) u z hird r ve bu kit b-ı Şerif teŐbih t u temŐil tla meml dur ve kin y t u iŐ retle  oludur maŐŐ d olan ma n  bunda bil temŐilin ve l kin y tin hağik t (15)  zre s ylenmemiŐ ve meŐŐ f u b rehne ta b r eylesmemiŐd r belki y  bir hik yet zımnında vey h d bir g ne kin yet ve bir nev  iŐ retle ta b r   ta r r olunmuş- (16) dur ki ol iŐ retten ol ma n  m nfehim olur nitekim H zret-i  AyiŐe Őidd kanun nuŐkla ol  ar ri beni g rmez ise ben anı g r r m diy  (17) s ylemey b l kin bil nuŐ k elleriyle iŐ ret id b an n ellerin n iŐ retinden

³⁰² "Ankarav nin zikrettiği gibi bir riv yetin bulunamadığı belirtilmiştir." G ltekin, *İsmail Ankarav nin Mesnev  Şerhi*, s. 177.

bu ma‘nā münfehim oldı ammā a‘mā olan bu işāretten münfehim olan (18) ma‘nāyı ve daħı bu işāreti görmedi ve bilmedi ve Hāzret-i ‘Āyişenüñ bu ma‘nāyı nuṭkla ta‘bīr itmeyüb işāretle tefhīm eylemesi Hāzret-i Resūl-i (19) Ekremüñ anuñ üzerine kemāl-i ğayretini bildigünden ötüri idi kezālik veliyy-i kāmilüñ ‘aqlı Hāzret-i Muḥammed gibi ve anuñ rūḥı Hāzret-i ‘Āyişe gibi- (20) dür Hāzret-i Muṣṭafā ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hāzret-i ‘Āyişenüñ hūbluğı üzre ne vechle ğayret eylediler ise Hāzret-i ‘Āyişe anuñ ğayretini (21) bilüb ne gūne işāret kıldılar ise ‘aql daħı rūḥuñ hūbluğı üzre böyle ğayret eyler ve rūḥ kendünüñ murādını söylemek istese (22) kördil olanlaruñ istimā‘ından ḥazer idüb ol murād ve ma‘nāyı şarāḥaten nuṭka getürmeyüb belki teşbīh ü kināyet veyāḥūd temsīl ü işāretle (23) anı söyler ve ‘ārif olanlar rūḥuñ murād ve maşķudı ol işāretten ne idüğünü fehm eyler ammā a‘mā olanlar işāret ve kināyeti göremeyüb (24) murād maşķud ne idüğünden ğāfil kılırlar

(706) Mesnevī

Bāçünin pinhāni-yi kīn rūḥ rāst

‘Aql bervey in çünin reşkin çirāst

Bunuñ gibi bir pinhān- (25) luḳla ki rūḥ için vardur ‘aql anuñ üzerine bunuñ gibi niçün reşkindür ya‘nī rūḥ-ı ḳudsī bu mertebe pinhān u ḥafī iken bāḥuşuş ki (26) anuñ cemāl-i bākemāli a‘mā dillerden mestür u nihān iken ‘aqluñ anuñ üzerine bu mertebe ğayret ü reşki niçündür anuñçündür ki anı ziyāde sever (27) egerçi kördiller anuñ cemāl-i bākemālini görmezler lākin anuñ daħı kördillere nazār itmesini ve anlara ‘arz-ı cemāl kılmasını istemez [H77b] eger anlara ol rūḥ-ı ḳudsī (28) kendü cemāl-i bākemālini ‘arz eylese hem anlar anuñ cemāl-i bākemālini görmege ḳadir olmazlar velīkin ‘aql anuñ üzerine ziyāde ğayret çekdüğünden anuñ muḥtecib (29) ü muḥtefī olduğını ister

(707) Mesnevī

Ezki pinhān mīkunī ey reşkhū

Ān ki pūşīdest nūreş rŭy-ı ũ

Ey reşkhŭylu kimden pinhān eylersin anı (30) ki anuñ nŭrı anuñ rŭyunı örtmişdür ya'ni ey reşkhŭ olan 'aql kimden gizlersin ve ne gŭne kimselerden pinhān u muhtefi eylersin şol rŭh-ı a'zam (31) ki anuñ nŭrı anuñ vechini setr eylemişdür ve hafāsı kemāl-i zuhŭrındandır nitekim ol rŭh-ı a'zamuñ mir'at-ı vücūdında revnŭmā olan ve tecellī kılan (32) āftāb-ı haqīkīnŭñ daħı hafāsına sebep kemāl-i zuhŭrı ve anuñ rŭy-ı şerīfine hicāb yine anuñ nŭrıdır

(708) Meşnevī

Mīreved bīrŭypŭş ĩn (33) āftāb

Farṭ-ı nŭr ũst rŭyeşrā niqāb

Bu āftāb-ı ma'nevī ve haqīkī bīhicāb ve bīniqāb gibidür ve cümleye bīrŭypŭş tecellī ider (34) anuñ yüzine niqāb anuñ farṭ-ı nŭrıdır nihān olmasına sebep kemāl-i zuhŭrıdır

(709) Meşnevī

Ezki pinhān mīkunī ey reşkver

K'āftāb ezvey nemī- (35) bīned eşer

Ey reşklŭ ve ğayretlŭ olan 'aql kimden setr ũ hafī eylersin ki bu āftāb-ı 'ālemtāb ol āftāb-ı ma'nevīden bir eşer görmez ve anuñ (36) cemāl-i şerīfi ne mertebe izhar u enver idüğünü bilmez

(710) Meşnevī

Reşk ezān efzŭinterest ender tenem

K'ezḫodeş ḫāhem ki hem pinhān kunem

Reşk ũ ğayret (37) benŭm tenŭm iṭre andan ziyāderekdür ki āftāb-ı vaḫdet ve maḫbŭb-ı haqīqati isterŭm ki kendŭ nefsinden hem setr ũ pinhān eyleyem ve nefsime heyhāt (38) sen ol maḫbŭbla niṭe āşinā olursın sen anuñla āşinā olamazsın diyŭ söyleyem

(711) *Meşnevî*

Z'âteş-i reşk-i girân âheng men

Bādü çeşm ü (39) gūş-ı hod derceng men

Benüm girân âheng olan âteş-i reşkünden ya'nî benüm şakîl kaşdu ve kavî
‘azîmetlü olan ziyâde reşkünden kendü (40) iki gözümle ben cengdeyüm ki sen ol
maḥbûb-ı ḥaḳîḳati müşâhede eylersin diyü kezalik iki kulağım la daḥı ben
cengdeyüm böyle diyü ki ey (41) benüm iki gūşum siz ol maḥbûbuñ kelâmını istimâc
eylersiz gözlerüm ve cümle ‘uzvlarum kulağıma ol Ḥazretüñ kelâmını istimâc
eylediği vaḳtde [P423b] (1) ne olaydı biz cümle sertâpây gūy olayduk ve ol Ḥazretüñ
kelâm-ı ḥayâtbaḥşını gūş kılayduk diyü reşk iderler nitekim **İbn Fârîz Ḥazretleri** (2)
ḳaddese sırrahu bu ma'nāya münāsib buyururlar

Beyt

Feyâğbiḍu ṭarfî misma'î 'inde zikrihâ

Ve taḥsidu mâ efnethu minnî beḳıyyetî

Ağāru 'aleyhâ en ehîme (3) biḥubbehâ

Ve a'rifu miḳdārî fe'unkiru ğayretî³⁰³

(712) *Meşnevî*

Çün çünîñ reşkîstet ey cān u dil

Pes dehân berbend ü güftenrâ bihil

Çünkü (4) ey cān u dil senüñ buncılayın ‘azîm reşk ü ğayretüñ vardur pes ağzuñı ol
maḥbûbuñ kelâmını [H78a] söylemeden bağla ve söylemegi terk eyle (5) ya'nî kendü
cān u dillerinde ‘azîm reşk ü ğayret görüb anlara bu gūne ḥiṭâb idüb buyururlar

³⁰³ “O hazretin zikri sırasında benim gözüm kulağımı kıskanır ve der ki: Keşke burada kulak olaydım ve sevgilinin can bahşedici sözünü dinleyeydim ve bu nimetle müşerref olaydım. Kulak da müşâhede sırasında gıbtâ ve hasretle gözü, o hazretin vücut bakıyyesini yok edişi dolayısıyla kıskanır ve şöyle der: Ah keşke onun ifnâ ettiği ben olaydım Ben öyle bir sevgiliyi kıskanırım ki, onun muhabbetiyle şaşkın hale gelirim, sonra da kendi değerimi düşünür ve derim ki: Ben kimim ve ne kimseyim ki o hazretin âşık ve hayrânı olayım ve onu kıskanayım! Bu sebeple kendi kıskançlığımı inkâr ederim.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 150-153.

çünkü ey cān u dil senden ol maḥbūb-ı ḥaḳīkī (6) üzre bunuñ gibi bir ʿazīm reşk ü ğayret vardur pes anuñ saña olan kemāl-i ḳurbunı ve āşinālığını ve ihtidādını söylemeden dehānuñı bağla (7) ve ol ṫarafdan söz söylemeği terk eyle

(713) Meşnevī

Tersem erḫāmūş kunem ān āftāb

Ezsuy-ı dīġer bidārend-i ḫicāb

Eger ben ḫāmūş olam ḳor-(8) ḳarum ki ol āftāb āḫer cānibden cemālını yırtar yañı dehānumı ol āftāb-ı maʿnevīnüñ ḳurbunı söylemeden bağlamaġa ve anuñ bende olan tecellīsini tekellüm (9) eylemeden sükūt eylemeġe ḳorḳarum zīrā ol āftāb-ı maʿnevī eger ben sükūt eylessem bir āḫer cānibden ḫicābı ve niḳābı çāk idüb bīnā olanlara (10) lāmiʿ ve zāhir olur ve benüm ḳıl ü ḳālümsiz ol kendüsini benüm maṫlaʿ-ı vücūdımdan āşikār ḳılır

(714) Meşnevī

Derḫamūşī ġüft-i mā azher şeved

Ki zimenʿ ān meyl-i (11) efzūnter şeved

ḫāmūş olmaġda bizüm ġüftümüz azher olur ki menʿden ol meyl-i efzūnter olur yañı bizüm ol ḫaḳīkī olan āftāba müteʿallik olan (12) ġüft ü ġüyumuz ḫāmūş olmada daġı azher olur ve aña müteʿallik olan ḳıl ü ḳālī terk idüb sükūt ḳılmada lisān-ı ḫāl bizüm bāṫınımuñ (13) esrārını daġı ziyāde inṫāḳ u iḫār ḳılır zīrā ol āftābı zuhūrdan menʿ eylemeġe anuñ zuhūra meylī daġı ziyāderek olur ve her bār ki (14) şamt u sükūtle anuñ ṫulūʿ u zuhūrına bir perde ḳılasın ol ṫulūʿ u zuhūra daġı ziyāde māyil olur ve kendüni daġı azher ü ebyen ü eşher ḳılır

(15) (715) Meşnevī

Ger beġurred baḫr ġurreş kef şeved

Cūş-i aḫbebtu beān uʿraf şeved

Eger bahr gurre eyleye anuñ gurre kef olur anuñ cūşı aḥbebtu ān u‘rafe (16) olur *gurre* iñranmaḥ ve na‘ra urmaḥ ma‘nāsınadur lākin bunda cūş u ḥurūş³⁰⁴ itmek ma‘nāsına isti‘āre olinmışdur ve isti‘āre-yi mekniyye ṭarīki (17) üzre bahr hem arslāna teşbīh kılınmışdur ve filḥakīka deryā cūş olmayub na‘ra ursa anuñ cūşından kefler ve ḥabāblar ḥāşıl olur keenne anuñ (18) cūşı *aḥbebtu en u‘rafe*³⁰⁵ kavlinüñ mefhūmını edā kıılır kezalik bāṭın-ı evliyāda olan bahr-ı ma‘nevī gurre idüb cūş u ḥurūş eylese anuñ cūş (19) u ḥurūşından niçe vecd ü ḥālet ve keşf ü kerāmet ve bunlar emşāli olan ba‘zı şıfat u ḥaşlet zuhūra gelür ki ol deryā-yı ma‘nevīnün bunlar (20) kefleri ve mevcleri gibi olur bahr-ı ma‘nevīnün cūş eylemesi *aḥbebtu en u‘rafe* sırrını ve ma‘nāsını iş‘ār u i‘lām kıılır ki her velīnün zātından (21) zuhūra gelen vecd ü ḥālet ve keşf ü kerāmet bāṭnında olan bahr-ı ma‘nevīnün telāṭum u taḫāzīsinden ḥāşıl olur ve anuñ ol yüzden bilinmege (22) meyl ü maḥabbet kılduğundan zuhūra gelür nitekim bahr-ı vaḥdet ve deryā-yı ḥakīkat gayb-ı hüviyetde *kānellāhu ve lem yekun şey’un*³⁰⁶ ḥadīs-i şerīfinün mefhūmı (23) üzre anuñla bir şey yok iken ve daḥı ol bir şey’ün ma‘lūm u ma‘rūfı degül iken kenz-i maḥfilük mertebesinden zuhūra gelüb bilinmege meyl ü maḥabbet (24) eyledi nitekim *kuntu kenzen maḥfiyyen feaḥbebtu en u‘rafe feḥalaktu’l-ḥalka bi enu‘rafe*³⁰⁷ diyü bu ḥadīs-i ḳudsīyi söyledi ve cilā vü isticlā iḳtizā idüb (25) bu ḳadar esmā vü şıfat ve aṣār u ef‘āl ve kemāletle zuhūr eyledi bu ‘umūm üzre olan zuhūrdan şoñra [H78b] her ‘asrda kendünün dostları ve ḥāş (26) bendeleri vücūdından daḥı envā‘-ı evşāf u esrār ve ‘ulūm u āsar ile zuhūr eyleyüb bilindi ve keşf-i niḳāb idüb ehl-i dile ‘ayān olundu

³⁰⁴ cūş ü cūş P

³⁰⁵ “...Bilinmeyi istedim...” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 178. [Lafzın hadis değil, mevzû olduğu belirtilmiştir.]

³⁰⁶ “Hiçbir şey yok iken Allah vardı” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 177-178. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

³⁰⁷ “Gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim. Beni bilmeleri, tanımaları için mahlûkâtı yarattım.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 178. [Lafzın hadis değil, mevzû olduğu belirtilmiştir.] [Hadisin asıl metninde son kelime “*bi enu‘rafe*” değil “*li enu‘rafe*” olarak geçmektedir.]

(27) (716) *Meşnevî*

Harf güften besten-i ân revzenîst

‘Ayn-ı ızhâr-ı sühan püşîd nîst

Harf söylemek ol birer vezni bağlamakdur sözi ‘ayn-ı ızhâr (28) eylemek anı örtmeklikdür püşîdni-yi üst taqdîrinde olur *revzenîde* olan yâ vahdet için olur ve *revzenden* murâd kendülerün vücûd-ı (29) şerîfi olur ki âftâb-ı ma‘nevî ol Hâzretün revzene-yi vücûdından halk-ı ‘âleme pertev şalmış ve ziyâgüster olmışdur bu i‘tibâr üzre her (30) velînün vücûd-ı şerîfi dahı revzen meşâbesinde olub ol âftâb-ı haķîķî evliyânun vücûdları revzenesinden bu ‘âleme tülû‘ kılmış ve (31) pertev şalmışdur ammâ ol âftâb-ı ma‘nevîden söz söylemek filhaķîķa ol revzeni bağlamak sözde anı ızhâr eylemek ma‘nâda anı püşîde (32) kılmakdur zîrâ bir muvaħhid ol vahdet-i muṭlaķadan ṭalibine söz söylese lâbüdd muğâyereti mûhim söz söylemeden ve kendüsini minvech ğayrı ‘add eylemeden hâlî (33) olamaz pes ‘ayn-ı ızhâr eylemekte anı setr eylemiş olur nitekim bu beyt-i şerîf ve dahı bu ma‘nâyı îzâh u rûşen kılar buyururlar ki ol (34) vahdet güneşinden harf u kelâm söylemek ve anuñ nûrından ve maṭla‘ından bu nâsa beyân eylemek ol revzeni bağlamak minvech ol âftâb-ı (35) ma‘nevî benüm revzen-i vücûdımdan tülû‘ eylemedi dimegi îhâm u ifhâm kılmakdur zîrâ ‘aynîle ızhâr-i sühan ol vahdet güneşini örtmeklik ve setr (36) itmekligi muṭtezâ olur ki ızhâr-ı kelâm muğâyeret şâyibesinden hâlî olmaz nitekim **Şeyhülislâm Ebû Enşâr Herevî Hâzretlerinün** bu beyt-i şerîfi (37) bu ma‘nâya delâlet kılar ki **Menâzilü’s-Sâ’irînün** âhîrinde buyurmuşlardur

Beyt

Mâ vaħḥade’l-vâħide min vâħidin

*Ve kullu men vaħḥadu câħidin*³⁰⁸

³⁰⁸ “Bir’i hiç kimse birleyememiştir. Çünkü O’nu birleyen herkes gerçekte O’nu inkâr etmektedir.” Tek, A. (2017). *Menâzilü’s-Sâirin Tasavvufta Yüz Basamak*. Bursa: Emin Yayınları, s. 87.

(38) bunun şerhi ve bu maħalle münāsib olan taħkiki **Şerh-i Tāiyyenüñ** evvelinde ve **Minhācü'l-Fuķarānuñ** āhirinde mezkūr u mestūr olmışdur lāzım gelürse (39) anda taleb olına

(717) *Mesnevī*

Bülbülnāme na'razen derrü-yi gül

Tā kunī meşgūlşān ezbü-yi gül

Bülbüller gibi gülüñ yüzine na'ra ur tā kim ol (40) bülbülleri gülüñ büyından meşgül eylesin *gülden* murād bunda cemī-i esmā ve şifātla muttaşif olan müsemmi-yi Allāhdur ve *bülbüllerden* murād kendülerini (41) ol haķikāt gülinden cüdā bilen 'āşıklar ve tāliblerdür pes muvaħhid-i kemāl ve mażhar-ı vaħdet-i muṭlaķa olan mürşid-i fāzıl kaçan 'āşıkān-ı Hudāya [P424a] (1) ol gül-i ma'nevīden söz söylemek ve sırr u ma'nā beyān eylemek isteseler kendülerini daħı nev'an andan cüdā olmuş ve aña ta'aşşuk kılmış 'āşıklar (2) menzilesinde tenzīl eylerler andan şöıra 'āşıkāne ve bülbülāne tekmīl-i nüfūs-ı tālibin için ve teşvīķ-i kulüb-ı sālīkin için şol bāṭınlarında olan [H79a] (3) gül-i ma'nevīden haber verirler ve mestāne ol gül-i haķikāte karşı na'ralar ururlar egerçi anları minvech ol gül-i ma'nevī cānibine tergīb u teşvīķ kıılır- (4) lar velākin minvech anları ol kelimāta meşgül idüb ol gül-i ma'nevīnüñ rāyihasından anları ol kelimāt-ı ṭayyibe vāsıṭasıyla maħbüb kıılırlar nitekim (5) bu maħalde³⁰⁹ bu ma'nāya işāret idüb buyururlar ey Mevlānā'āşık olan bülbüller gibi ol baĝ-ı derunuñda 'ayān u nümāyān olan haķikāt güline karşı (6) na'ralar ur ve anuñ 'aşk u şevķine müte'allik sözler söyle tā kim ol haķikāt gülünüñ bülbüllerini anuñ büyından aña müte'allik olan güft ü gūya (7) meşgül eylesin ki anlarıñ henüz daħı anuñ rāyihasın almaĝa isti'dādları yokdur pes ol cānibden anlara niçe sözler söyle ve sırlar beyān eyle

³⁰⁹ maħalde: beytlerle H

(718) Meşnevî

Tā bekul (8) meşgûl gerded gūşşân

Sūy-ı rûy-ı gül neperred hūşşân

Tā kim ol bülbüleriñ gūşı kavle meşgûl ola gülüñ yūzi cānibine anlarıñ ‘aklı (9) uçmaya belki ol gül-i haqīkatün zātınınuñ ve şifātınıñ ve rāyihāsınıñ esrārına müte‘allik olan kelimāta meşgûl olub andan hazz alalar ve ol gül-i haqīkatüñ (10) ne idügüni bileler tā tadrīcle anuñ rāyihāsın almağa tahşil-i isti‘dād kılalalar

(719) Meşnevî

Piş-i ĩn hūşīd k’ū pes rūşenīst

Derhaqīkat her delīlī rehzenīst

(11) Bu hūşīdün öñinde ki ol ziyāde rūşendür haqīkatde her bir delīl bir rehzendür ya‘nī bu zıkr olınan hūşīd-i haqīkīnūñ hūzūrında ki ol ziyāde (12) rūşenter ve hūşīd-i enverden ol azherdür haqīkātata nazār olınsa her bir delīl anuñ ma‘rifetine rehzendür zīrā müstedell olan kimse lābüdd delīli medlül- (13) dan ğayrı görse gerekdür pes her ne kadar bir kimse ol āftāb-ı vaḥdetüñ ma‘rifeti ve işābeti için bir delīl getirse ol delīl ma‘rifet-i (14) medlūla ḥicāb olur ve müstedelle rehzen olur ol bir āftābdur ki anuñ hūzūrında ğayrı yoḡdur pes ğayrı şey ile anı bir kimse bilmek istese (15) ‘aynıyla bilmemekdür veyāḥūd bir zā‘if çerāġla hūşīd-i enveri ve şubḥ-ı azheri taleb eylemek gibidür

Hikāyet-i ān muṭrib ki derbezm-i emīr-i Türk ĩn (16) ğazelāġaz kerd

Bu sürḥ-ı şerīf ve beyān laṭīf ol muṭribüñ hikāyesidür ki emīr-i Türk bezminde bu ğazeli okumaġa şürü‘ eyledi

Gülī (17) yā sūsenī yā serv yā māhī nemīdānem

Gül misin yā sūsen misin yā serv veyā māh mısın bilmezem

Ezīn āşüfte-yi bīdil çī mīḡ āhī (18) nemīdānem

Bu bīdil āşüfteden ne istersin bilmezem

ve bāng berzedden-i Türk ūrā ki an bŭgŭ ki mīdānī

ve Türkŭñ ol muṭribe bāng urmasıdır (19) böyle diyü ki anı söyle ki bilürsin

ve cevāb dāden-i muṭrib emīrrā

ve ol muṭribŭñ emīre cevāb virmesidür

(720) Meşnevī

Muṭrib āgāzīd pīş-i Türk-i (20) mest

Derḥicāb-ı nağme esrār-ı Elest

Muṭrib Türk-i mestŭñ öñinde nağme ḥicābında esrār-ı Elesti urlamağa başladı ‘ind-i ehlü’z-zevk ve (21) eşşehved ḥoşelḥān olan muṭriblerŭñ nağāmatından olan lezzet ü ḥalāvet-Elest ḥiṭābından olan lezzetlerden bir çāşnīdür kaçan ḥoşāvāz (22) olan muṭrib terennüm ü tegannī eylese anuñ nağāmat-ı lezīzesinden ehl-i vecd olan kimseler Elest ḥiṭābınuñ lezzetini bulurlar ve esrār-ı Elesti anuñ (23) elḥān u nağāmatından fehm kıllurlar [H79b] bu maḥalle münāsib olan taḥkīk dördüncü defterde *sebeb-i hicret-i İbrāhīm Edhem* sürḥında *līk bud maqşūdeş ezbāng-ı* (24) *rebāb* beytinüñ şerḥinde mürür eyledi anda ṭaleb olına

(721) Meşnevī

Men nedānem ki tu māhī yā veşen

Men nedānem tā çı mīḥ āhī zimen

Ben bilmezem ki sen māh (25) mısın yāḥud şanem misin ben bilmezem sen benden ne istersin

(722) Meşnevī

Men nedānem tā çı ḥidmet āremet

Tenzenem yā der‘ibādet āremet

Ey maḥbŭb-ı (26) ḥaḳīkī ben bilmezem ki saña ne ḥidmet getirem bilmezem ki ḥāmūş olam yā seni ‘ibārete getirem ya‘nī bu cümleden senŭñ rızā-yı şerīfŭne muvāfık olan (27) ‘amel ḳanğı idŭgŭni bilmezem

(723) *Meşnevî*

În ‘aceb ki nîstî ezmen cüdâ

Mînedânem men kucâem tu kucâ

Bu ‘acebdür ki benden cüdâ degülsin nitekim *ve nahnu* (28) *akrabu ileyhi min habli’l-verîd*³¹⁰ buyurduñ ve dağı *ve huve me‘akum eynemâ kuntum*³¹¹ diyü haber virdüñ ma‘ahazâ ben bilmezem ki sen kandesin ben kandeyim ve sen benümle (29) her yerde ne cihetden bilesin ve sen baña habl-ı varîdimden ne güne aķrebsin ben aña āgāh olmazam didi

(724) *Meşnevî*

Men nedânem ki merâ çün mîkeşî

Gāh der-(30) bergāh derhūn mîkeşî

[Ben bilmezem ki beni niçe çekersin gāh perde ve gāh hūnda oldurursın +H] mışra^c-ı s̄nāide olan *keşî* zamm-ı kâfla oķınsa maħalle münāsib olurdu egerçi mışra^c-ı evvelde hem zamm-ı kâfla oķınsa dağı cāyiz (31) olur ve mışra^c-ı s̄nāide dağı fetḥ-i kâfla oķınmaķ hem cāyiz olur ve *ber* baħruñ zıddı olsa da cāyizdür bu taķdîr üzre ma‘nā ben bilemezem ki (32) beni niçe çekersin gāh berre ve gāhî baħr-i hūna çekersin demek olur *keşî* zamm-ı kâfla olduğı üzre ma‘nā ben bilmezem ki beni niçe oldurursın gāh (33) hāķda ve gāhî baħr-i hūnda oldurursun demek olur eger *ber* sîne ma‘nāsına olursa andan murād şadr-ı a‘lā olur ve *hūndan* murād ķahr u (34) belā olur ve zamm-ı kâfla olduğı üzre ma‘nā böyle demek olur ki ey maħbūb-ı ḥaķîķî beni gāh şadr-ı a‘lāda ve gāhî ķahr u belāda oldurursun (35) ve fetḥ-i kâfla olduğı üzre ma‘nā gāh şadr-ı a‘lāya ve gāhî ķahr u belāya çekersin demek olur

(725) *Meşnevî*

Hemçünîñ leb dervedânem bāz kerd

(36) *Men nedânem men nedânem sâz kerd*

³¹⁰ “Ve biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kaf 50/16)

³¹¹ “Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.” (Hadîd 57/4)

Ol muṭrib bu üslüb üzre lebini nedānem dimege açdı men nedānem men nedānem dimege tertīb ü düzen (37) itdi

(726) Meşnevî

Çün zihād şud mīnedānem ezşigift

Türk-i mārā z'īn ḥararet dil girift

Çünkü mīnedānem demek ḥadden gitdi ve bilmezem (38) bilmezem dimegi muṭrib ziyāde çok itdi ta'accübden bizüm zıkr eyledüğimiz Türküñ bu ḥarāretten göñli tutuldu ya'nī ṭaraldı ve munḳabız oldu

(39) (727) Meşnevî

Bercehīd ān Türk ü debbūsī keşīd

Tā 'aleyhā berser-i muṭrib resīd

Ol Türk-i mest filḥāl şıçradı ve bir debbūsı çekdi tā kim 'aleyhā (40) muṭribüñ başı üzre irişe 'aleyhā bunda şerr ü zarar ma'nāsınadur ya'nī Türk-i mest muṭribüñ tekrārbetkrār mīnedānem dimesinden müte'ellim (41) olub ve ğazaba gelüb debbūsı çekdi tā kim muṭribüñ başına ura ve aña zarar irgüre

(728) Meşnevî

Gürzrā begrift serhengī bedest

Güft nī muṭrib- [P424b] (1) kuşī ĩn dem bedest

Bir çāvüş gürzi eliyle ṭutdı aña didi yok lāyık degildür muṭribkuşīlik bu dem bed ü ḳabīḥdür 'ayşımuza naḳz virme ve bu (2) derdmende [H80a] bir zarar irgürme didi

(729) Meşnevî

Güft ĩn tekrār-ı bīhadd u mereş

Güft ṭab'amrā bekübem men sereş

Emîr-i Türk serhenge bu gûne cevâb virüb (3) didi ki anûn bu bîḥadd ve bî'aded olan tekrârı *mer'aded ma'nâsınadur benüm ṭab'ımı dökdi ve ḳalbüme zaḫmet virdi ben hem anuñ başını dögerüm ve aña (4) böyle diyü³¹² sögerüm ki*

(730) Meşnevî

Ḳaltabānā mînedānî guh meḫûr

V'er hemîdānî bezen maḳşûd ber

Ey ḳaltabân bilmez iseñ herze yeme ya'nî ey deyyûs çünkim (5) bir nesneyi bilmezsın anı dime ve eger bilür iseñ maḳşûd üzre çal *bezen* bunda çal ma'nâsınadur *maḳşûd ber* bermakşûd taḳdîrinde olur ya'nî (6) eger söyledigüñ sözden maḳşûd ne idügüni bilür iseñ sâzı maḳşûd üzre çal didi

(731) Meşnevî

Ān begû ey gîc ki mîdāniyeş

Mînedānem (7) mînedānem dermekeş

Ey ebleh anı söyle ki anı bilürsın bilmezem bilmezem dimegi çekme ve bu gûne edâları tekrâr tekrâr itme didi

(732) Meşnevî

Men bepursem giz kucâyî hey merâ

(8) Tu begüyî ne ziBelḫ u n'ezHerâ

Ben şorarum ki ne yerdensın hey kişi sen ne Belḫdenüm ne de Hirîdenüm dirsın *merâ* fetḫ-i mimle ve fetḫ-i râyla oḳınursa (9) kişi ma'nâsına olur bu taḳdîrce *Hirâ* buña kâfiye olmadan ötüri kesr-i hâ ve fetḫ-i râyla oḳınur ammâ *mirî* kesr-i mimle ve kesr-i râyla oḳınursa mu'ânid (10) ma'nâsına olur *murî* zamm-ı mim ve kesr-i râyla if'âl bâbından irâ'et idici ma'nâsına olsa daḫı câyiz olur ve taḳdîr-i kelâm böyle demek olur ki (11) hey mu'ânid olan muṭrib ben saña su'âl eylerüm böyle diyü ki sen ne yerdensın sen dirsın ben Belḫden degilüm ve Herât şehrinden daḫı degilüm

³¹² diyü: diyüb H

(733) Meşnevî

Ne zi- (12) Bağdād u ne Mūşul ne Ʀırāz

Derkeşî dernî vü nî rāh-ı derāz

[Ne Bağdāddan ve ne Mūşuldan ve ne Ʀırāzdan nî nî demekde rāh-ı derāz çekersin +H] *Ʀırāz* kesr-i t̄ayla bir şehriñ ismidür ya'nî Bağdād şehriden degilüm ve Muşul şehriden degilüm (13) ve Muşul şehriden degilüm ve Ʀırāz şehriden degilüm yok yok demekde ve andan degilüm bundan degilüm diyü söylemekde uzun yol çekersin (14) ve t̄ul u derāz semtine gidersin

(734) Meşnevî

Ʀod begū men ezkuçāem bāz reh

Hest tenķih-i menāt ĩncā beleh

Ʀod ben kandenüm söyle girü kırtul tenķih-i (15) menāt eylemek bu maħalde belāhetdür *menāt* nāt yenūtdan ism-i mekāndur bunda maķām ma'nāsı murād olunur *tenķih-i menāt* demek tezyīn-i maķām demek (16) ma'nāsına olur ya'nî ĩod ben falānum diyü söyle ve baña kaŋı yerden iseñ anı beyān eyleyüb su'āl u cevābdan girü kırtul zīrā bu (17) maħalde tenķih-i maķām ve tezyīn-i āvāz u kelām eylemek belāhet ü ĩamākatdur aşıl maķşūd böyle dimeden her ne ise anı söyle dimegi ifāde (18) kıılır

(735) Meşnevî

Yā bepursīdem ĩi ĩurdī nāşitāb

Tu begūyī ne şarāb u ne kebāb

Yāħūd ben nāşitāb sen ne yedüñ diyü şorsam sen dirsın (19) ne şarāb ve ne kebāb yedüm eşaħħ olan nüşhalarda *nāşitāb* nūn-ı nāfi ile vāķi' olmışdur bu taķdīr üzre sāyil olan emīr-i Türke muķayyed (20) olmaķ evlā olur ammā mışra'ı sāniye şarf olınsa daħı ma'nādan ĩālī olmaz ve ba'zı nüşhada bāyla vāķi' olmışdur bu taķdīr üzre mışra'ı sāniye (21) şarf olunmaķ [H80b] evlā gelmişdür ve merħūm **Sürürī**

Efendi³¹³ dahı ma‘nāyı ihtiyār kılmışdur pes taqđır-i kelām böyle dimek olmuşdur ki yāhūd (22) ey mu‘rib ben saña řitāb u ‘aceble eyle ne yedüñ diyü su‘āl eylesem sen fevrī ben ne řarāb içdüm ve ne kebāb yedüm dirsın

(736) Mesnevī

Ne kadīd ü ne řerīd (23) ü ne ‘ades

Ānça ħurdī ān begū tenhā vü bes

Ne kadīd ve ne řerīd ve ne mercimek yedüm diyü söylersın tenhā ol nesneyi ki yedüñ anı (24) söyle ve bu kāfīdür zīrā *ħayru’l-kełāmi mā ħalleve delledür*³¹⁴ mařřud her ne ise anı söylemek ve neticeyi beyān eylemek evlādur didi

(737) Mesnevī

Īn (25) süħanĥāyī derāz ezbehr-i çīřt

Güft mu‘rib z’ān ki maşşudem ĥafīst

Bu uzun süħanĥāluř neden ötüridür mu‘rib itdi andan (26) ötüridür ki benüm maşşudum ĥafīdür *süħanĥā* vařf-ı terkībīdür söz çiyneci ma‘nāsına aña muttaşıl olan yā maşdariyyedür *mu‘ribden* murād bunda āgāh- (27) künende-yi mařāmāt-ı ilāhī ve serāyende-yi esrār nāmütenāhī olan ‘ālem-i Rabbānī ve mürşid-i rāh-ı Yezdānīdür ve *Türk-i mestden* murād řarāb-ı şehvetle medhüş (28) ve bāde-yi devletle sarĥoř olanlardur kaçan āgāhkünende-yi mařāmāt-ı ilāhī serāyende-yi rāz-ı Rabbānī olan mürşid-i fānī her řey’ün fānī olduşuna (29) naşar idüb mest-i şüret ve heřtī olan mařrūrlara imhāz-ı nuř ĩçün yedüşini nefy ve didüşini nefy ve bildüşini nefy ve ĥāyim olduğı şehri nefy (30) ĥılsa anun bu nefylerinden ĥatı gizlü maşşudı vardur lākin mest-i bāde-yi vücūd-ı mecāzī olan ĥiřler anuñ bu nüktesinden ĥaberdār olamayub (31) müte’ellim olurlar ve anuñ nefy ü fenādan söylemesinden elem çeküb aña řa‘n u tevbīĥ kıllurlar keenne dirler ki ĥiç olmakdan ve yok olmakdan ĥayrı (32) bir söz bilmez misin ve yokluğa müte‘allik olan kelāmı

³¹³ merĥüm Sürürī Efendi: Sürürī-yi merĥüm H

³¹⁴ “Sözün en hayırlı olanı kısa ve öz olup, çok anlam taşıyandır.”

söylemekden ğayrıya kâdir olmaz mısın böyle o yok bu yok dimeden ve ol degildür ve (33) bu degildür diyü ta‘bîr eylemeden maqşûd nedür dirler anlar dağı bu ğüne cevâb virürler ki bizüm bu ğüne sözlerden ziyâde gizlü maqşûdımız vardur ve ol nefy (34) olan maqşûd bu beytlerden zâhir olur ve bu gelecek sürhđan hem beyân u ‘ayâna gelür

(738) Meşnevî

Mîremed işbât piş-i eznefy-i tu

Nefy kerdem tâ berî z’iş- (35) bāt bū

İşbât senüñ nefyünden evvel senden nefret eyler bu ecluden ben nefy eyledüm tâ sen işbâtdan rāyiĥa iledesin ve taqđîr-i kelām (36) böyle dimek olur ki ol muṭrib niçün hemân nefyden söylersin hîç işbâtdan söylemezsin diyü ta‘ne uran emîre didi ey emîr ben anuñçün (37) hemân nefyden söylerüm ki sen kendüñi ve cemî‘-i eşyâyı minĥaysü’l-ĥaĥîka nefy kılmazdan evvel işbât-ı vücûd-ı ĥaĥîkî eylemek senden ürker ve sen (38) ĥable nefyü’l-ıgyâr vessivâ işbât-ı mevcûd-ı ĥaĥîkî eylemege kâdir olamazsın ve lâilâhe diyü nefy-i cemî‘-i aleyh kılmayınca [H81a] ma‘bûd-ı bilĥaĥk olan vâcibü’l-vücûdı (39) işbât kılamazsın pes ben nedânem diyü söylemekle³¹⁵ bildigümi nefy eyledüm tâ kim sen müsbet olasın ‘ilm ü ‘irfândan rāyiĥa alasin ve sen dağı (40) bildigüñden ve bulduğundan geçüb ĥaĥîkat-i ‘ilm ü ‘irfâna vâşıl olasın nitelim

Beyt

‘Ārif olmak ister iseñ gel nedânem dersin (41) al

Bildigüñden geçmeyen ‘irfâna olmaz āşinâ³¹⁶

dimişlerdür

(739) Meşnevî

Dernevâ ârem benefy in sâzrâ

³¹⁵ nedânem diyü söylemekle: nedânem nedânem dimekle H

³¹⁶ Şemseddin Sivâsî’ye ait olduğu tespit edilmiştir.

Çün bemîrî merg güyed rāzrā

Ben bu sâzı [P425a] (1) nefy ile nağmeye getirürüm çünkim sen olasın rāz-ı hayātı Türk söyler *în sâzdan* murād bunda işābetdür ki sâza teşbîh olunmuşdur ve muṭribe nisbet yerinde (2) dinilmişdür yaⁿⁱ ben daḥı bu işbāt sâzını nağmeye nefy ile getirürüm ve anı ve bunu nefy itmekle maḳşūd bizzāt olanı işbāt eylemek mertebesine yetirirüm (3) çünkim sen ölmezden evvel ölesin ve mecāzî ve mevḥumî olan vücūdunı nefy kılasın mevt-i ihtiyārî saña vücūd-ı ḥaḳîkî ve hayāt-ı ebedî rāzını (4) söyler ve cümleyi nefyden maḳşūd bizzāt ne idigünî saña keşf ü beyān eyler nitekim bu münāsebetle bu ḥadîs-i şerîfün tefsîrine şürû^ç idüb buyurur- (5) lar

Tefsîr-i ḳavluḥū şallallāhu ‘aleyhişşalāti vesselām³¹⁷ mütü ḳable en temütü

Bu sūrḥ-ı şerîf Ḥazret-i Resūlun ‘aleyhişşelām *mütü ḳable en temütü*³¹⁸ buyurduḳları (6) ḳavl-i laṭîfenün³¹⁹ tefsîridür ki ol Ḥazret *ölmezden evvel ölüñüz* yaⁿⁱ mevt-i ıztırārî gelmezden evvel mevt-i ihtiyārî ile fānî oluñuz ve (7) kendüñüzi vücūd-ı mecāzî ḳaydıdan berî kıluñuz ve aḥlāḳ-ı zemîmeden ve evşāf-ı behîmeden necāt bulıñuz ve nefsunizi hemān ehl-i ḳubürdan add (8) eyleñüz demek olur ve bu ḥadîs-i şerîfün tefsîr-i laṭîfi³²⁰ dördüncü defterde *māhî hikāyesinde* daḥı mürür eylemişdür anda ṭaleb olına

bümîr (9) ey düst pîş ezmerg eger mîzindegî ḥāhî

ey dost ölmezden evvel öl eger zindelük ister iseñ

ki İdrîs ez- (10) çünîn mürden behiştî geşt pîş ezmā

zîrā İdrîs Peyğamber bunuñ gibi ölmeden bizden evvel cennetlük oldı ve ölmezden evvel öldüğüçün (11) cümlemizden evvel cennete düḥül kıldı Ḥazret-i İdrîsün ‘aleyhişşelām ölmezden evvel öldüğünün ve cennete cümleden evvel düḥül

^{317c} aleyhişşalāti vesselām: ‘aleyhişşelām H

³¹⁸ “Ölmeden önce ölüñüz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin ḥadîs olmadığı belirtilmiştir.]

³¹⁹ ḳavl-i laṭîfenün : ḳavlün H

³²⁰ tefsîr-i laṭîfi: tefsîri H

kılduđunuñ (12) kışşası ekser mevāzi^cde mürür kılmış ve bu cildde dağı evāyile karıb zıkr olunmuşdur tekrāra hācet yokdur

(740) Meřnevī

Cān besī kendī vü ender (13) *perdeyī*

Z'ān ki mürden aşl bud nāverdeyī

Cānı çokluk koparduñ ve perdedesin ya'ñi çok cān çekıřdüñ ve belā vü ıztırāb gördüñ (14) velıkin henüz dağı hiçābdasın zırā egerçi ölmek aşl idi sen anı getürmedüñ ya'ñi mevt-i ihtiyārī ile nefsi öldürmek cemī^c-i ibādāt (15) u riyāzātuñ aşlı idi sen iseñ anı ele getürmedüñ ve kendüñi ölmezden evvel ölmek mertebesine yetürmedüñ

(741) Meřnevī

Tā nemīrī nīst (16) *cān kenden tamām*

Bīkemāl-i nerdbān nāyī bebām

Tā kim bu tarīk-i ilāhīde mevt-i ihtiyārī ile ölmeyesin cān çekışmek tamām olmaz (17) ya'ñi sa'y u gūřıř nihāyet bulmaz nerdbān-ı kāmil olmayınca tama gelemezsın ve ölmezden evvel ölmeyince sakf-ı haķıķat üzre řu'ūd (18) kılamazsın *bāmdan* murād vücūd-ı haķıķī ve hayāt-ı ebedī olur ve sālīk hayāt-ı ebediyye bāmına vāřıl olmağa evvelā dört mevti (19) ihtiyār eylemek lāzım gelür ki ol dört mevtüñ birine [H81b] *mevt-i ebyaz* dirler ki andan murād aķlıkdur ikincisine *mevt-i esved* dirler ki (20) andan murād halkuñ cefā vü ezāsına řabr u taħammül eylemek olur ve üçüncisine *mevt-i aħmer* dirler ki andan murād nefse muħālefet eylemek (21) olur ve dördüncüsüne *mevt-i aħzar* dirler ki andan murād kesr-i nefis için eski hırķa giymek olur ve bu mevtlerüñ envā'ınuñ řerh (22) ü taħķıķi **Minhācü'l-Fuķarāda** kısm-ı sānīde bāb-ı āřırde mezkūr olmuşdur anda şaleb olına ve bu mevtlerden řoñra yüz derece dağı kısm-ı (23) sālīřde zıkr olunmuşdur ki ol yüz derecelerüñ her birisi nerdbānuñ bir pāyesi gibidür

(742) *Meşnevî*

Çün zîşad pāye dü pāye kem buved

Bāmrā (24) kûşende nāmaḥrem buved

Çünkü ol yüz pāyeden iki pāye meşelā eksik olsa ve ol dercelere sālîk vāşıl olamayub anlardan (25) aşığa kalsa gūşende ve sâfî olan sālîk ḥaḳîḳat bāmına nāmaḥrem olur ve saḳf-ı vaḥdet-i muṭlaḳaya vāşıl olamayub ol (26) mertebeden girü kalur

(743) *Meşnevî*

Çün resen yek gez zîşad gez kem buved

Āb ender delv ezçeh key reved

Meşelā şad gez resenden bir gez kem ola āb delv (26) içre kuyudan kaçan gider ya'nî filmesel bir kuyudan olsa anuñ şuyına yüz arşun iple vāşıl olinsa çünkü ol yüz arşun (27) ipden bir arşun ip eksik olsa ol kuyudan koğanuñ içinde şu gitmez ve ṭalib-i āb olan kimse kendü koğasını ol kuyudan (28) iple pür itmez kezalik bu ṭarîḳ-i ilāhîde zîkr olınan yüz dereceden biri eksik olsa sālîk çāh-ı bāṭından kendü delv-i vücūdını āb-ı (29) ḥayāt-ı ḥaḳîḳîyye ile pür kıla ve āb-ı ḥayāta daḫı vāşıl olamaz ve kendü devl-i vücūdını ol āb-ı ḥayāt içre ğark eyleyemez

(30) (744) *Meşnevî*

Ġarḳ-ı ĩn keştî neyābî ey emîr

Tā benehnî ender ū menne'l-aḫîr

Ey emîr bu sefîneyi ğarḳ bulamazsın tā kim menne'l-aḫîri anuñ içine koyasın (31) *menn* batman ma'nāsınadur *menne'l-aḫîr*den murād bunda mevt ü fenā olur ve taḳdîr-i kelām böyle dimek olur ki ey emîr bu vücūd keştîsini (32) baḫr-i şafvete ve deryā-yı ḥaḳîḳate müstāĝrıḳ bulamazsın tā kim ol keştî-yi vücūduñ içre mevt ü fenā batmanını koymasın meşelā bir kimsenüñ (33) bir kimisi olsa ki aña yüz batman konduḳda batsa ve ğarḳ olsa ve ammā toḳsan toḳuz batmandan batmasa ve ğarḳ

olmasa aña āhirüñi (34) batmanı kıomayınca ol batmaz pes bir sālİK mādāmki mevt ü fenā batmanını derūnına kıomaya ve ol kendünüñ keştī-yi vücūdını baħr-ı şafāya (36) müstağrıķ göremez

(745) Meşnevī

Menne'l-āħir aşl dān k'ü tarķast

Keştī-yi vesvās u ğayrā ğarķast

Menne'l-āħiri aşl bil ki ol rüşendür (37) vesvās u ğayy keştīsini ğarķ idicidür *tārık* gice toğucu bir rüşen yıldıza dirler bunda rüşen ma'nasına olur ammā *tārık aşl* (38) gice gelici ve daķķ-ı bāb kıılıcı kimseye dirler bunda menziline vāşıl olıçı ma'nasına isti'āre olmak daħı cāyiz olur *ğayy* dālālete (39) ve gümrāhlığa dirler bunda *keştīden* murād ğavāyet ü dālālet ve hıtā vü ma'şiyetden pür olan vücūd keştīsıdır ve bu beyt ve mākablinde (40) olan beyt³²¹ ğayy u dālālet ma'deni olan vücūd keştīsiniñ deryā-yı safvete ve baħr-i ğaķıķate müstağrıķ olması ne ğaşletle (41) olduğını beyān kıılır ve taķdīr-i kelām böyle dimek olur ki āhirüñe batmanı ki murād andan mevt ü fenādur ki ol cümle 'ibādāt [P425b] (1) u riyāzetüñ aşlıdır ki ol necm-i sākıb gibi [H82a] derūna nür virici ve bāb-ı maķşüdü daķķ idicidür ve daħı vesvese vü dālālet keştīsini ğarķ idicidür

(2) *(746) Meşnevī*

Āftāb-ı ğünbed-i ezraķ şeved

Keştī-yi huş çünki mustağrıķ şeved

Ezraķ olan künbedüñ āftābı olur hüş-ı ma'āş keştīsı (3) çünkim müstağrıķ ola ya'nī 'aķl-ı ma'āş keştīsı çünkim baħr-i safāya ve nür-ı Ğudāya müstağrıķ ola bu kıubbe-yi mīnā ve künbed-i a'lānuñ āftābı gibi (4) ğalk-ı 'āleme nürpāş olur

(747) Meşnevī

Çün nemürdī ğeşt cān kenden derāz

³²¹ bu beyt ve mākablinde olan beyt: bu beytler H

Māt şev dersubh ey şem‘-i tırāz

Ol ehl-i vücūd çünkim sen mevt-i ihtiyārī (5) ile ölmeyesin ve evşāf-ı beşeriyye ve ahlāk-ı behīmiyyeden bilkülliyye güzēr kılmayasın ve fānī olmayasın cān çekişmek uzun olur ve saña ıztırāb (6) u elem ziyāde gelür şubh-ı haqīkatüñ nūrı ve zuhūrı katında ey nişānlu ve naqqaşlu şem‘ māt ol tā kim cān çekişmeden kırtulasın (7) *tırāz* tānuñ kesriyle cāmenüñ ‘alemine ve nişānına dirler *şem‘-i tırāz* varaklarla ve renklerle müzeyyen ü mülevven olan şem‘e dirler ya‘nī ey kendü- (8) sini nişānlu ve ziynetlü eyleyen şem‘ şubh-ı haqīkinüñ ruşenālığı katında kendüñi maḥv u fānī eyle tā kim elem ü ıztırābdan kırtulasın

(9) (748) Meşnevī

Tā negeştend aḥterān-ı mā nihān

Dān ki pinhānest ḥurşīd-i cihān

Tā kim bizüm aḥterlermüz nihān olmaya bil ki ḥurşīd-i cihān nihāndur (10) *aḥterlerden* murād bunda ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhire ve ḥavāss-ı ḥamse-yi bāḥınadır *ḥurşīd-i cihāndan* murād münevver-i semāvāt u arz olan ḥurşīd-i (11) haqīkīdür ya‘nī mādāmki bizüm nücüm u kevākib meşābesinde olan ḥavāss-ı zāhire ve ḥavāss-ı bāḥınamızıñ muḳtezayāt u aḥkāmı ḥurşīd-i haqīkinüñ (12) nūrı katında maḡlūb u muḥtefī olmayalar ve *bīyesma‘u ve ve bīyubşiru ve bīyebtişu ve bīyemşī*³²² mefhūmını bulmayalar bil ki ḥurşīd-i haqīkī henüz (13) daḡı nihān ve zūlmet ve beşeriyyet ḡālib ve ḥavāss-ı zāhire ve ḥavāss-ı bāḥına ihtiyārlarınıñ aḥkāmı ve muḳtezayātı s̄ābite ve rāsīhadur

(749) Meşnevī

Gürz (14) berḥod zen menī derhem şiken

Z‘ān ki penbe-y gūş āmed çeşm-i ten

³²² “...Benimle işitir, benimle görür, benimle tutar ve benimle yürür...” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 181-182. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

Gürzi kendüñe ur benlügi şı zîrâ ten çeşmi gûş-ı hûşuñ (15) penbesi geldi ya'ñî bu bedenüñ gözi ki hemîşe şuver ü elvâna baqıcı ve maşsûsâta nazâr kılıcıdur filmeşel 'aql kulağınuñ penbesi ve (16) tıkaçı gibidür lâzım geldi ki riyâzet ü ta'n ve melâhat gözünü kendüñe urasın ve enâniyyetüñi şikeste ve pâre pâre kılasın tâ gûş-ı (17) hûşuñdan penbe-yi 'aqlı iħrâc idüb Hâzret-i Hâkıkla istimâ' idenlerden olasın ve fânî ve bîvücûdlar mertebesini bulasın

(750) Mesnevî

Gürz berħod mîzenî (18) ħod ey denî

'Aks-i tust ender fi'âlüm in menî

Gürzi ħod ey denî kendüñe urursın benüm fi'âlümden bu benlük senüñ 'aksiñdür ya'ñî (19) *elmu'minu mir'atu'l-mu'min*³²³ hasebince benüm zâtum saña mir'ât gibi vâkı' olub benüm fi'âlümden görinen benlük senün 'aks ü eşeriñdür

(751) Mesnevî

'Aks-i ħod (20) derşüret-i men dîdeyî

Derķıtâl-i ħîş bercüşideyî

Çünkü sen benüm fi'âlüm âyinesinde kendü fi'âlüñi ve âşâruñı ve mirâ't-ı (21) şüretde kendü 'aksüñi gördüñ [H82b] kendü ķıtâlüñe cüş u ħurüş eylemiş ve gürzden daħı kendü kendüñe urmuş ve kendü kendüñle fil- (22) ħaķîķa muħâşame eylemege tırmuşsın

(752) Mesnevî

Hemçü ân şîrî ki derçeh şud fîrû

'Aks-i ħodrâ ħaşm-ı ħod pindâşt ü

Şol bir şîr gibi ki (23) çâha aşğa gitdi kendünüñ 'aksini o kendünüñ ħaşmı zann itdi nitekim ol *şîr-i ħalatbînüñ* ķışşası tafşîlen cild-i evvelde mürür itdi (24) sen daħı ey emîr ol şîr gibi benüm vücüdüm âyinesinde kendü 'aksüñi görüb anı sen ħayr zann

³²³ "Mümin, müminin aynasıdır." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 184. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da hasen olarak değerlendirildiği belirtilmiştir.]

idüb aña hamle kılduñ haberüñ yok ki (25) ol hamleyi ve cefâyı sen yine saña kılduñ ve benüm nefy eyledüğimden ve nefye müte'allik kelâm ve edâyı çok söyledüğimden incinüb bîhuzür (26) olduñ didi

(753) Meşnevî

Nefy zıdd-ı hest bâşed bişekî

Tā zizid zıdrā bedānī endekî

Ey emîr bişek nefy hissüñ zıddıdır tā kim zıddan (27) zıddı birazcık bilesin ya'ñi ey emîr bişek ve bişübhe nefy ü 'adem işbât-ı vücūduñ zıddıdır *eleşyā'u tu'refu biezdādihā*³²⁴ mücebince (28) her şey aşl zıddıyla bilinür ve münkeşif olur ben ekser yā kelāmı nefy ile irād eyledüm tā sen zıddı zıddan bir miqdār bilesin meşelā ben (29) nedānem didüm böyle demek mecāzī olan bilmegi vücūdumdan nefy eyledüm bundan haqıķī olan bilmegi ne idüğünü bilesin ve ben nistem didüm bundan (30) dağı murādum nefy-i vücūd-ı mecāzī eylemekdür pes bundan dağı işbât-ı vücūd-ı haqıķī eylemegi fehm kılasın

(754) Meşnevî

İn zamān cüz nefy-i zıdd i'lām* (31) *nîst

Ender'în neş'et demî bidām nîst

Bu zamān bu dünyāda nefy-i zıdd eylemekden gayrı filhaqıķa i'lām yokdur meşelā ma'būd-ı bilHaqq (32) olan Hudā-yı Te'alā Hazretlerini bir kavline i'lām u işbat eylemek isteseñ evvelā bātil olan İlahinüñ cümlesini nefy idüb lāilāhe dirsens andan soñra (33) illalāh diyü müstecmi' cemi'-i şifāt olan müsemmi'-yi İlahî [işbāt +H] idüb andan i'lām eylesin ve her ne şey'üñ ki haqıķatinden i'lām eylemege murād eyleseñ (34) bu zamān anuñ mecāzī olan zıddını nefy eylemekle ve ol şey'üñ haqıķati budur diyü söylemekle i'lām idersin elhāşıl bu neş'e-yi 'unşuriyyede hiç dām- (35) sız bir dem ve bir kadem yokdur nefy nefye mühlāk olsa işbāt ma'nāsı sâbit olur pes ma'nā

³²⁴ "Eşya, zıddları ile bilinir."

bu neş'e-yi 'unşuriyyede her bir dem dām vardur (36) dimek olur ve *dāmdan* murād göñül her ne şey ile muḳayyed olursa olur ve muḳayyedligüñ zıddı āzadelükdür ve ḫaḳīkat-i āzadelük hīçbir kimseye (37) müyesser olmaz illā ki nefy-i aḡyār ve māsivā kılsa ve ölmezden evvel öle tā kim muḫlakā dām olan neş'e-yi 'unşuriyyeden āzād ola ve zindelük (38) ḫaḳīkatine vuşul bula

(755) Meşnevî

Bîḫicābet bāyed ān ey zülübāb

Mergrā bugzīn ü berderrān ḫicāb

Ey zülübāb eger saña ol maḫbūb bîḫicāb (39) gerek ise mergi ḳabül eyle ve ol ḫicābı yırt ya'ñi eger ol āftāb-ı cān tābı görmek ve aña bîḫicāb ve bîniḳāb naẓar-ı cānı irgürmek (40) ey lübāb şāḫibi saña lāzım ise mevt-i iḫtiyārī ḳabül eyle ve ol ḫicāb-ı beşeriyyeti ve niḳāb-ı enāniyyeti çāk eyle tā kim ol Ḥazretüñ müşāhede-yi (41) cemāli saña müyesser ola ve ölmekle anuñ rü'yetine cānuñ firşat bula ki Ḥazret-i Nebiyy-i Mükerrrem şallallāhu 'aleyhi vesselem [H83a] buyurmuşlardur *inneḳum len terav* [P426a] (1) *Rabbekum 'azze ve celle ḫattā temütü*²⁵ revāhu't-Ṭaberānī fīsünne 'an Ebū Ūmāme

(756) Meşnevî

Ne çünān mergī ki dergürī revī

Merg-i tebdīlī ki dernürī revī

Ya'ñi mevt (2) iḫtiyārī ancılayın bir ölüm degil ki bir ḳabre gidesin ya'ñi ölesin maḳbere gidesin belki tebdīle mensüb olan mergdür ki bir nūra gidersin ya'ñi zulmetden (3) ölürsin ve nūra gidersin zulmānīlük şıfatınuñ zāyil olması ölmek ve nūra vāşıl olub nūraniyyetle zinde olmaḳdur

(757) Meşnevî

Mer bāliḡ geşt (4) ü ān beçḡi bümurd

³²⁵ “Şüphesiz ki ölmekçe Rabbinizi göremezsiniz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 186. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḫīh olduḡu belirtilmiştir.]

Rūmiyī şud şıbgat-ı zengī sūtürd

Meşelā merd bālig oldu ve o oğlancık oldu ve bir meşel dağı bir Rūmī oldu zengīlük şıbga- (5) sı yonuldu (6) ya‘nī³²⁶ bir küçük tıfl merd bālig olsa anuñ beççeligi olur ol bir merd bālig olur meşelā³²⁷ bir zengī ‘Arabuñ siyah rengi kazinsa (7) ve yunulsa soñra anuñ yerine beyāz reng gelse zengīlük rengi gidüb bir Rūmī olur

(758) Meşnevī

Ĥak zer şud hey’et-i ĥākī nemānd

Ġam ferec şud(8) ĥār-ı ġamnākī nemānd

Meşelā āĥer ĥāk ma‘dende zer oldu pes anda ĥāklik şekli kalmadı mişāl-i āĥer bir ādem meşelā ġamnāk idi ġam ferec oldu (9) ya‘nī ġam ferece mübeddel oldu ġamnākluk ĥārı kalmadı pes bunlaruñ her biri ĥālet-i ūlā oldu ve ĥālet-i āĥirī ile zinde oldu (10) pes bunlara merg tebdīli dinildi

(759) Meşnevī

Muştafā z’īn ġüft k’ey esrārcū

Mürderā ĥ’āhī ki bīnī zinde tu

Ĥazret-i Muştafā şallal- (11) lāhu ‘aleyhi ve sellem³²⁸ bu sebebden didi ki ey esrārcū tālībi ister misin sen ki mürdeyi zinde göresin ya‘nī ey tālīb-i esrār sen bunu ister misin (12) ki bir bāṭinen mürde ve zāhiren zinde yürür kimseyi göresin

(760) Meşnevī

Mīreved çün zindeġān berĥākdān

Mürde vü cāneş şude berāsmān

Ki ol kimse öleydi bāṭinen ve zāhiren zindeler gibi ĥākdān üzre gider bāṭinen ol cümle aĥlāk-ı beşeriyeden ölmüşdür ve anuñ cānı (13) āsmāna ‘urüc kılmışdur

³²⁶ ya‘nī: meşelā H

³²⁷ meşelā: ve bir meşel dağı H

³²⁸ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem: ‘aleyhisselām H

(761) *Meşnevî*

Cânşrâ in dem bebālâ meskenîst

Ger bemîred rûh-ı ūrâ naql nîst

Anuñ cânınıñ bu dem bālâda ve mertebe-yi (14) a‘lâda bir meskeni vardur eger şüreten olursa anuñ rûhına naql yokdur

(762) *Meşnevî*

Z’ân ki pîş ezmerg ū kerdest naql

În bemürden fehme âyed nî⁽¹⁵⁾ be‘aql

Zîrâ ki merg şuverîden evvel ol rûh-ı beşerîyyet mertebesinden kendü ‘âlemine naql itmişdür ve kendü aşlına ve maqâmına hâlâ bu (16) neş’e-yi ‘unşuriyyede iken vâşıl olmışdür bu ma‘nâ ölmekle fehme gelür ‘aқılla degül ya‘nî rûhuñ bu cisimde iken kendü aşlına naql (17) kıılması ve maqâmına vâşıl olması ölmezden evvel ölmekle ve mecâzî olan vücūdını maḥv u fenâ kılamakla fehme gelür ve müdrek olur mücerred ‘aқılla bilinmez ki (18) *men lem yezuқ lem yedri³²⁹* dinilmişdür mevt-i ihtiyârî ile olmayan ve kendü aşlına hâlâ bu neş’e-yi ‘unşuriyyede iken vâşıl olmayan (19) kimseler mevt-i ihtiyârî ile olan ve kendü aşlına ve maqâmına vâşıl olan aşḥâb-ı fezâyilüñ mir’âtını bilmezler ve sırlarını ve zevklerini (20) fehme kılmazlar anuñçün *lâya‘rifu zülfağli illâ zevehu³³⁰* kelâmı bu ma‘nâya şâhid olmışdür

(763) *Meşnevî*

Naql bâşed ne çü naql-ı cân-ı ‘âm

Hemçü naqlî⁽²¹⁾ ezmaқâmî tâ maқâm

Ne‘am aşlını bulan maqâmına vâşıl olan rûhuñ bu bedenden naqli olur ammâ ‘avâmuñ cânınıñ naqli gibi degil (22) belki bir maqâmdan bir maqâma dek naql eylemek gibi olur [H83b] *elmu‘minüne lâyemûtune bel yunқalüne mindârin*

³²⁹ “Tatmayan bilmez. Kim ki tatmamış, tadını bilmez.”

³³⁰ “Fazilet ehli olanı ancak onun gibi olan bilir.”

*ilādārin*³³¹ hadīsiniñ mücebince havāşdan (23) olan mü'minler sicn-i dünyādan sarāy-ı āhirete intikāl ve dār-ı gurūrdan dār-ı sūrūra irtiḥāl iderler ammā 'avām-ı nās böyle degildür belki anlar (24) dār-ı dünyādan sicn-i 'uḳbāya intikāl iderler ve dār-ı sūrūrı ḳoyub dār-ı miḥnet ve menzil-i ḳubūr cānibine giderler

(764) Meşnevî

Her ki ḥ'āhed ki bebīned(25) ***berzemīn***

Mürdeyirā mīreved zāhir çünīn

Her şol kimse ki bu zemīn üzre görmek ister bir mürdeyi ki zāhir buncılayın yürür ya'nī (26) her şol kimse ki bu yeryüzinde bir meyyiti zāhirde bu zemīnde olan ādemiler yürüdüğü gibi yürür görmek istese

(765) Meşnevî

Mer Ebū Bekr-i taḳīrā gū bebīn

(27) *Şud zişiddīkī emīrū'l-maḥşerīn*

Ol kimseye sen cemī'-i māsiḳādan tekī ve neḳī olan Ebū Bekri [Ḥāzretlerini -H] gördi nitekim bu hadīs-i şerīf (28) bu ma'nāya delālet ider ki buyururlar ***men erāde en yenzura ilāvechi meyyitin yemşī 'ilāveche'l-arḳi felyenzuru ilāEbū Bekirin***³³² ve firivāyetin uḫrā felyenzur (29) ilā**Ebī Ḳuḫāfe** ol Ḥāzret-i Şiddīklık cihetinden şūrī ve ma'nevī olan maḥşerlerüñ emīri oldı ***maḥşerīn*** kesr-i rāyla maḥşerlerüñ (30) cem'idür ve ***maḥşerlerden*** murād hem bu dünyāda olan ve hem āhiretde olan maḥşerlerdür ve Ḥāzret-i Ebū Bekr-i Şiddīḳ raḳıyallāhu 'anh bu dünyāda ve āhiretde olan (31) muḥāşir ü mecāmi'üñ emīri ve seyyīdidür

(766) Meşnevî

Ender'in neş'et niger Şiddīkrā

³³¹ "Mü'minler ölmezler. Sadece bir yurttan diğesine giderler." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 188. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da hasen olduğu belirtilmiştir.]

³³² "Kim yeryüzünde yürüyen bir ölünün yüzüne bakmak isterse, Ebū Bekir'in yüzüne baksın." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 187. [Ankaravî metnine benzer bir rivāyetin tespit edilemediği belirtilmiştir.]

Tā beḥaṣr efzūn kunī taṣdīkrā

Bu neş'e-yi 'unşuriyyede (32) Şiddīk Ḥazretlerinūñ vücūdına nazār eyle tā kim ḥaṣr-ı ecsāde taṣdīki ziyāde eylesin eger bu neş'e-yi 'unşuriyyede Şiddīkī görmek (33) nice mutaşavverdūr dinürse cevāb oldur ki çünkim Ḥazret-i Nebī 'aleyhisselām *men erāde en yenzura ilāvechi meyyitin yemşī 'ilāveche'l-arđi felyenzuru ilā-* (34) *Ebū Bekrin* buyurdı bu kelāma ikrār eylemek hemān anı neş'e-yi 'unşuriyyede görmek menzilesinde olur veyāḥūd her 'unşurda ol Ḥazretūñ (35) sırrına mazḥar niçe şiddīklar vardur anlardan birine nazār eylesen hemān Ebu Bekr-i Şiddīk Ḥazretlerini görmüş gibi olursın ve anı daḥı (36) zāhiren zinde ve nefsini mürde görürsün ve hemān anı gördigūñ gibi ḥaṣr-ı ecsāda ikrār u taṣdīki ziyāde kılırsın ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri (37) mürdeyi ihyā idüb yeryüzinde yürütmege kādır idigūni bilürsün

(767) Mesnevī

Pes Muḥammed şad kıyāmet bud naḳd

Z'ān ki ḥal şud derfenā-yı ḥall (38) u 'aḳd

Pes Ḥazret-i Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem³³³ naḳd yüz kıyāmet oldı zīrā ki ḥall u 'aḳd fenāsında ḥall oldı *kıyāmetūñ* ma'nāsı (39) ba'delmevte münba'is olmak ve ḥayāt bulmaḳdur ma'nevī ve şūrī olmağa münkaşım olur *kıyāmet-i şūrī* herkes öldükden soñra kabirden (40) ba'is olunub ḥayāt bulmaḳdur ve *kıyāmet-i ma'nevī* beşeriyet şifatlarından bir şifatuñ ölmesi ve fānī olması ve anuñ bedeli şifāt-ı (41) İlāhiyyeden şifātla 'abduñ ḥayāt bulması ve kāyim olması olur bir kimse cemīc-i ḥayāt-ı beşeriyeyi izāle idüb o şāf-ı [P426b] (1) İlāhiyye ile [H84a] muttaşif olıncaya dek kat kat mürde olmuş ve kat kat zinde olub kıyāmetden niçe ḥayāt görmüş olur pes bu i'tibār (2) üzre Ḥazret-i Muḥammed Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥālā naḳd niçe yüz kıyāmet olur zīrā ki ol Ḥazret mecāzī ve nefsanī olan ḥall u 'aḳdi fānī (3) kılmada ḥall u maḥv oldı tā mazḥar-ı ḥall ve 'aḳd-i ḥaḳīkī olub

³³³ şallallāhu 'aleyhi ve sellem: 'aleyhisselām H

hilâfet-i İlahiyye mertebesini ekmeliyyet üzre buldı ve bu cihānda emr-i Haqla hall u
‘ağd şāhibi (4) olanlaruñ cümlesinüñ efdalı ve ekmeli oldı

(768) Meşnevî

Zāde-yi s̄ānīst Aḥmed dercihān

Şad kıyāmet būd ü ender ‘ayān

Aḥmed Ḥazretleri ‘aleyhisselām (5) cihānda zāde-yi s̄ānīdür ol Ḥazret ‘ayānda yüz
kıyāmet idi ya‘nī Ḥazret-i Aḥmed ‘aleyhişşalātı vesselām bu cihānda ikinci kerre
doğmuşdur (6) evvelābir kerre vālidesinde toğdı ve bu dünyāya geldi ve s̄āniyen
ṭabī‘at māderinden tevellüd kıldı ve melekūt-ı semāya vāşıl oldı pes ol Ḥazretüñ (7)
ümmetinden olına ve aña kemāl-i teba‘iyyetle teba‘iyyet kılına hem lāzım geldi ki ol
daḥı iki kerre toğa tā kim melekūt-ı semāya dāḥil ola nitekim buyurdı **lenyelice** (8)
melekūte’s-semā’i men lemyūled merreteyni³³⁴ çünkim ol Ḥazret her ne kadar
mertebeye vāşıl oldı ise anı tārık oldı şifāt-ı beşeriyyeyi imāte (9) kıldı ve ḥayāt-ı
ḥaḳīḳiyye ile ḥayy oldı ve Ḥazret ḥayy u kayyūmla ḳāyim olmaḳ mertebesin buldı
‘ayān u āşkāra ol Ḥazret niçe yüz kıyāmet (10) oldı zīrā kıyāmetüñ ma‘nāsı
ba‘delmevt ḳāyim olmaḳ ve ḥayāt bulmaḳdur ol Ḥazret ise şifāt-ı beşeriyyeden niçe
def‘a öldükden soñra ḥayāt-ı İlahiyye (11) ile zinde ve evşāf-ı Rabbāniyye ile
ferḥunde olmuşdur

(769) Meşnevî

Zū kıyāmetrā hemī pursideend

Ey kıyāmet tā kıyāmet rāh çend

Ol Ḥazretten (12) hemīşe kıyāmeti şormışlardur keenne böyle diyü ey kıyāmet
kıyāmete dek yol ne kadardur ya‘nī Ḥazret-i Nebiden kıyāmeti ekşer-i nās **metā**

³³⁴ “İki defa doğmayan melekūt-ı semaya yükselemez.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 189. [Rivâyetin hadîs olmadığı belirtilmiştir.]

kıyāmu's-sā'ati (13) *yā Resūlallāh*³³⁵ diyü şorarlardı ol Hāzret hōd ʿayn-ı kıyāmet kendüleri idi pes keenne aña dirler idi ki ey kıyāmet-i kübrā kıyāmet-i şuğrāya dek (14) ne kadar zamān vardur

(770) Mesnevî

Bāzebān-ı hāl mīgüftî besî

Ki zimaşşer haşrrā pursid kesî

Ol Hāzret dahı zebān-ı halle anlara çokluk [böyle +H] dirdi³³⁶ (15) ki maşşerden haşrı bir kimse şorar mı ben hōd ʿayn-ı maşşer-i maʿnevīyem size lāzım olan aşl benüm ne gūne maşşer olduğımı bilmek ve ne gūne (16) kıyāmet olduğıma ʿālim olmağdur buraya münāsib olan taḥkīk ve bu maḥalle lāzım gelen tafşīl dördünci defterde *tefsīr-i yā eyyuhe'l-müzemmil* sürhında *her ki* (17) *gūyed kû kıyāmet ey şanem* beytinüñ şerhinde mürür eylemişdür anda taleb olına

(771) Mesnevî

Behr-i ĩn güft ān Resūl-i hoş peyām

Remz-i mütü kable mevti (18) *yā kirām*

Bundan ötüri didi ol hoş peyām olan Resūl mütü kable mevtin remzini yā kirām yaʿnī ol Resūl hoş peyām ʿaleyhiş-(19) şalātı vesselām ve peygamber-i ʿālī kelām bu sırrı iʿlām ve bu nükteyi ifhām eylemeden ötüri ey kirām *mütü kable en temütü*³³⁷ remzini didi ve bu *mütü* (20) *kable en temütü* kelāmınuñ remzini böyle dimek oldı ki ey tālīb-i ḥayāt-ı ebediyye olan ve kıyāmet-i maʿneviyyenüñ müşāhedesini cüst ü cū (21) kılan kimse

(772) Mesnevî

Hemçünān ki mürdeem men kabl-i mevt

³³⁵ “Ey Allah’ın Resūli, kıyamet ne vakittir?” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 190. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

³³⁶ dirdi: diyü söyledi

³³⁷ “Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

Z'ān taraf āverdeem men ŧīt u ŧavt

Ancılayın ki ben [H84b] ölmezden evvel öldüm ve (22) mecāzī olan vücūdumı maḥv u fānī kıldum ol taraf-ı ḥaḳīḳiden bu kadar ŧīt u ŧavtı getirdüm ve taḳḳik mertebesine yetürdüm

(773) Meşnevī

Pes kıyāmet⁽²³⁾ ŧev kıyāmetrā bebīn

Dīden-i her çizrā ŧarḧest īn

Pes sen daḥı kıyāmet ol kıyāmeti gör her çizüñ görmesine bu ŧarḧdur ya'nī eger kıyāmet-i (24) ma'neviyyeyi görmek ve ḥaŧr-i rūḥānīnün müŧāhedesinde naḫar irgürmek ister iseñ pes saña daḥı lāzım geldi ki kıyāmet olasın ve kıyāmet-i (25) ma'neviyyeyi göresin ve kendü vücūdında ḥaŧr olasın tā ḥaŧr-ı rūḥānī ne idigüni bilesin ve müŧāhede kılasın zīrā her ŧey'ün ḥaḳīḳatini (26) görmek ol ŧey'ün 'aynı olmak ŧarḧdur mādāmki bir ŧey'ün 'aynı olmayasın ol ŧey'ün ḥaḳīḳatini bilmek ve anı kemā yenbaḡī müŧāhede ve (27) mu'āyene kılamak müyesser olmaz

(774) Meşnevī

Tā negerdī ū medāniyeŧ tamām

Ḥāh ān envār bāŧed yā zalām

Tā kim ol kıyāmet-i ma'neviyyenün bilfi'l kendüsi (28) olmayasın sen anı bittamām bilmezsın ister iseñ ol envār olsun yā ister iseñ ol zalām olsun lābüdd bir nūrı bilmek ister iseñ sen (29) ol nūruñ 'aynı olmak gerek ve bir zülmeti hem bilmek ister iseñ ol zülmetün hem 'aynı olmak gerek

(775) Meşnevī

'Aḳl gerdī 'aḳlrā dānī kemāl

'Aŧŧ⁽³⁰⁾ gerdī 'aŧkrā dānī zübāl

Meŧelā eger 'aḳl olsañ 'aḳlı kemālle bilürsın ve 'aḳl ne idüğine 'ālim olursın ve kezalik eger 'aŧŧ olasın 'aŧŧuñ (31) yanmış fetīllerini bilürsın zübāl zübālenün

cem'idür *zübāle* yanmış fetīle dirler elhāşıl her şey'i haķıķatle bilmek ol şey'üñ 'aynı olmak (32) lāzımdur her bir şey'i haķıķatle bilmek ister iseñ anuñ 'aynını olmağa sa'y eyle tā kim anı haķka'l-yakīn bilesin

(776) Meşnevī

Güftemī bürhān-ı İn ma'nā mübīn

(33) *Ger budī idrāk ender hūred İn*

[Bu ma'nānuñ bürhānını āşkārā ve mübeyyen söyledüm eger bunuñ lāyıkı idrāk olaydı +H] *mübīn* bāne yebīnuden feth-i mimle şīğa-yı mef'ül olmak da cāyızdır ve ebāne yubīnden zamm-ı mimle şīğa-yı (34) fā'il olmak da cāyızdır ba'zı nüshada *ma'nā* yerine *da'vā* olmuştur ve taķdīr-i kelām böyle demek gelmiştir ki ey tālīb ben bu ma'nānuñ (35) bürhānı ve her şey'üñ 'aynı olmayınca anı haķıķatle bilmezsin didüğüm da'vānuñ şıhhatini ben zāhir ü āşkār söyledüm ve anı vüzū' üzre ta'bīr ü (36) taķrīr eylerdüm eger bu ma'nānuñ lāyıkı bir idrāk olaydı ve bu sırrı fehm eylemege bir 'aql-ı tālīb geleydi

(777) Meşnevī

Hest incīr İn taraf bisyār (37) *h'ār*

Ger resed mürģi konuķ incīr-h'ār

Bu tarafda incir çok *h'ār* u haķīrdür eger bir incir yiyici kuş konuķ irişürse ba'zı nüshada *bisyār* (38) ile *h'ār* mābeyninde vāv-ı 'āṭife vāķi' olmuştur ya'nī eger bir tālīb geleydi bunu aña āşkār eylemek kābil olurdu bu taraftan incir-i ma'rifet ziyāde (39) *h'ār* u haķīrdür eger bu cānibe bir incir-i ma'rifet ekl idici kuş mihmān gelse aña bu güne ma'arifden ğidālar yvrmek sehl ü āsān idi zīrā (40) bu tarafda 'ulūm u ma'arif inciri nihāyet yoķdur ve hīn-i esrār u laṭīf bu cānibde katı çoķdur hemān incir ma'arifi yemege müste'ad [H85a] bir kuşuñ (41) gelmesine mevķūfdur çünkim bu cānibe incir-i ma'rifet yiyici bir kuş gele anuñ hūşunu bu tarafda incir-i ma'arifi katı erzān bulur ve bu güne ma'rifetlere [P427a] (1) istedügi gibi vāşıl olur

(778) *Meşnevî*

Derheme ‘âlem eger merd u zenend

Dembedem dernez‘ u ender mürdenend

Dükeli ‘âlemde eger merd ve eger zenlerdür ya‘nî ‘âlemüñ dükeli yerinde (2) eger merd ve eger zen her ne kadar var ise dembedem bunlaruñ cümlesi hâlet-i nez‘ada ve ölümdede ve fânî ‘âlemde dururlar şu i‘tibâr ile ki ‘âlem cemî‘an a‘râz- (3) dur a‘raz ise iki zamân bâkî degildür pes cümle eşyâ mücedidü’l-emsâl ve müta‘âkabu’l-aşkârdur tarafetü’l-‘aynda cemî‘-i eşyâ mün‘adim olub (4) filhâl anuñ emsâlini Allâh Tebârek ve Te‘âlâ icâd eyler pes bu eşyâ müstemirrü’ş-şekl görünür nitekim bunuñ taḥkîki cild-i evvelde *hargūş* (5) *ḥikāyesinde müstemir-i şekl âmedest* beytinüñ şerhinde mürür eylemişdür anda taleb olına pes bu ‘âlem eger ḥaḳîkate nazâr olınsa her anda ölmeden (6) ve fânî olmadan ve yine filhâl ḥayât bulmadan ve ḥaşr olmadan ḥâlî degildür çünkim ḳaziyye bunuñ gibidür bu ‘âlemde ne kadar zükür u inâş var ise (7) dembedem hâlet-i nez‘ada ve mürde ‘âlemde filhâl yine ḥayât bulmada ve ol ḥayât üzre mevcûde olmadadur mevt-i ıztırârî gelinceye dek

(8) (779) *Meşnevî*

Ân süḥan şânırâ vaşiyethâ şumer

Ki peder gūyed derân dem bāpüser

Pes sen anlaruñ ol söyledükleri sözlere vaşiyetleri ‘add eyle nitekim peder kendü (9) püserine ol demde ya‘nî ol hâlet-i nez‘ada söyler ve ölüm vaktine ḳarîb olduḳda kendü oḳlına ve vaşiyetler eyler eger bu her dem olan hâlet-i nez‘î müşâhede (10) eylemege ḳâdir olmaz iseñ bārî *kulli âtin ḳarîb*³³⁸ mücebince her gelecegi gelmiş tüt ve her olacaḳı olmuş farz it çünkim cemî‘-i (11) merd ü zenüñ mürde ve fânî olması müteḥakkıḳdur sen anlara mevte ḳarîb olmuş ve hâlet-i nez‘a düşüb cân virmege meşgûl olmuş (12) kimseler gibi nazâr it

³³⁸ “Her gelecek yakındır.”

(780) Meşnevî

Tā berūyed ʿibret ü raḥmet bedīn

Tā bebürred bīḥ buğz u reşk u kīn

Tā kim bu nazar sebebiyle ʿibret ü raḥmet bite tā kim (13) buğz u reşk ü kīnün bīḥi munkatıʿ ola yaʿnī sen bu ʿālemde olan merd ü zenün cümlesine bāiʿtibār meʿyül ise ḥālet-i nezʿa gelmiş ve ölmege qarīb (14) olmuş nazarıyla nazar eyle bu cümleden ʿibret gele ve bu cümleüñ üzerine senün ḳalbünde merḥamet ü şefkat bite ḥattā senün bunlara (15) olan buğz u ʿadāvetün ve ḥased ü kīnün aşlı ve gügeyi derūnuñdan münkatıʿ ve münkalıʿ ola ve bu merd ü zene senün ḳalbünde aşlā buğz u ḥased (16) ḳalmayub bunlara nazar-ı merḥametle nazar idenlerden olasın

(781) Meşnevî

Tu bedān niyyet niger deraḳrabā

Tā zinezʿ-i besūzed dil turā

Sen ol niyyetle aḳrabāna nazar (17) eyle tā kim anuñ nezʿinden senün ḳalbün yana yaʿnī sen kendü aḳrabā ve taʿalluḳātuñ daḫı anları ḥālet-i nezʿada olmuş ölmege qarīb gelmiş niyyetle (18) nazar eyle tā kim anuñ her birinün nezʿinden ve mürde olacaḡından senün ḳalbün anlara yana

(782) Meşnevî

Kullu ātin ātin ānrā naḳd dān

Dūstrā der- (19) nezʿ u ender faḳd dān

ʿİndelʿaḳl her gelici gelicidür ve her olacaḳ olmuş ḥükmindedür sen anı naḳd bil dostu ḥālā nezʿinde ve faḳdında bil (20) [H85b] yaʿnī cümle maḥluḳātuñ ve cemīʿ-ı aḳrabā ve taʿalluḳātuñ fānī olması ve şerbet-i mevti nüş ḳılması muḳarrer olıcaḳ sen anlara hemān ḥālā fānī olmuş (21) nazar eyle zīrā her gelecek vuḳūʿı müteḥaḳḳıḳ olduḡdan şoñra hemān sen anı ḥālā ne ḳadar ölmüş ḫut ve cümle dostlarıñı daḫı yitmiş ve gitmiş (22) farz it ve kendüñi daḫı aşḫāb-ı ḳubürdan ʿadd eyle

(783) Meşnevî

V'er ğarāzhā z'īn nazar gereded hicīb

Īn ğarāzhārā birūn efken zicīb

Ve eger ğarāzlar (23) bu nazardan hicīb olursa ya'ni ve eger halk bu güne nazar eylemeden ve anları hālā mürde vü fānī görmeden aĝrāz-ı nefsāniyye ve muḳtezayāt-ı (24) cismāniyye saña hicīb olursa ve seni bu rü'yetden men' kılursa bu ğarāzlar cīb-i derūnuñdan ṭaşra at tā kim ḥaḳīḳat-ı kārı müşāhede (25) eylemege ḳādir olasın

(784) Meşnevî

V'er neyārī ḥuṣḳ ber'aczi ma'ist

Dān ki bā'aciz güzīde mu'cizist

Ve eger bu ğarāzları cīb-i derūnuñdan (26) ṭaşra getürmege ḳādir degil iseñ ḳurı bir 'aciz üzre tevakkuf ḳılma ve bu 'aciz mertebesinde ḳalma belki bunı bil ki her 'aciz ile bir güzīde (27) 'aciz idici vardır hıç bir kimse bilāmu'ciz 'aciz olmaḳ ihtimāli yoḳdur beherḥāl her 'acizi bir 'aciz idici vardır ve filḥaḳīḳa (28) ol mu'ciz ḳādir ü ḳavī olan Ḥudā-yı Te'ālā Ḥazretleridür

(785) Meşnevî

'Acz zencirist zenciret nihād

Çeşm derzencirnih bāyed güşād

'Acz filmeşel (29) bir zencirdür ol saña zencir ḳodı o seni zencire ḳodı dimek daḥı vechdür çeşmi zencirnih açmaḳ gerekdür *zencirnih* vaşf-ı terkībīdür zencir (30) koyucu ma'nāsına ya'ni 'aciz filmeşel ma'nevī bir zencir gibidür ol ḳavī vü ḳādir olan Ḥudā seni 'aciz zencirine ḳodı ve 'aciz zencirini senüñ vücūduña (31) urdı pes lāzım geldi ki çeşm-i ḳalbūñi senüñ vücūduña zencir 'aciz koyucu Ḥudāya açsın ve bu 'aciz

ve filḥakīka za‘īf ü faķīr olan (32) maḥlūkdan ol ḳavī vü ḳadīr olan pādšāhuñ dergāhına ilticā idüb ḳaçsın

(786) Meşnevī

Pes tazarru‘ kun ki ey hādī-yi zīst

Bāz (33) budem beste geştem ĩn ziċīst

Pes ol pādšāha lem yezel tazarru‘ eyle ve böyle diyü söyle ki ey hādī-yi zīst ya‘nī ey ma‘īšet ü ḥayātuñ (34) hādīsi ben açuḳ ve ‘āzāde idüm ḥālā ‘acz u ḳuşūr ile beste vü muḳayyed oldum bundandır

(787) Meşnevī

Saḥtter efşurdeem derşer ḳadem

Ki lefī ḥusrem zīḳahret (35) dembedem

İlāhī ben ḳademi şer ü ma‘şiyet işlemede muḥkemrek şıḳmışım ve zenb ü ḥaṭā yolında s̄abit-i ḳadem olmuşım ki taḥḳīḳā senüñ ḳahruñdan (36) ben dembedem ḥaşrdeyim ki bende ĩmān-ı taḥḳīḳīden ve ‘amel-i şāliḥden eşer ü māye yoḳdur ve ĩmān-ı taḥḳīḳī şāhibi olmayan ve ‘amel-i-şāliḥ ḳılmayan insān (37) ise taḥḳīḳā ḥüsrān olur nitekim Ḥazret-i Ḳur‘ānda *vel‘aşri inne‘l-insāne lefī ḥusrin illallezīne āmenū ve ‘āmilu‘ş-şāliḥāti*³³⁹ demekle bu ma‘nāya (38) işāret buyurdu ki

(788) Meşnevī

Eznaşīḥathā-yı tu ker būdeem

Bütşiken da‘vī vü bütger būdeem

İlāhī ben şol bezter ü ebterüm ki senüñ naşīḥatlarıñdan [H86a] (39) ker olmuşım ve senüñ kelām-ı mecīdüñde bendelerüñ için buyurduḡuñ mevā‘iz-i nāfi‘ādan teḡāfül ü te‘āmī ḳılmışım ve bībehre ḳalmışım şuretā (40) büt şıyıcı da‘vāsın idüb ma‘nāda bütger olmuşım ya‘nī biḥasebi‘z-zāhir lā ilāhe illallāh demekle cemī‘-i bāṭıl olan ilāhīleri kesr ü nefy itmek (41) da‘vāsın ḳılır iken biḥasebi‘l-bāṭın *eferāeyte meni‘t-*

³³⁹ “Asra yemin ederim ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyeler müstesnadır.” (Asr 103/ 1-3)

*teḥaza ilāhehu hevāhu*³⁴⁰ āyetinüñ mefhūmına dāḥil olan hevāperestler zümresine dāḥil [P427b] (1) olmışam di ve kendüñi mücrim ü ‘aṣī bulub bu gūne tazarru‘ ve münācāt eyle dimek olur

(789) *Mesnevī*

Yād-ı şun‘at farzter yā yād-ı merg

Merg mānend-i ḥazān tu aṣl-ı berg

Saña şun‘ı yād itmek mi farzter yāḥūd mergi yād eylemek mi farzterdür mergi yād eylemek farzterdür zīrā merg mānend-i ḥazān ve sen aṣlı berg gibisin (2) *şun‘at* da şadd-ı zammla oqınub tā ḥiṭāb için olmaḳ evlādur egerçi fetḥ-i şad ile oqınub tā ḥiṭāb için olması daḥı cāyizdür ve şun‘ bema‘nā maṣū‘ (3) olub ma‘nā böyle dimek olur ki ey ḡāfil saña bu maṣū‘ātı yād eylemek mi vācibterdür veyāḥūd ma‘nā ey ḡāfil saña kendü şun‘uñı mı yād eylemek (4) vācibterdür veyāḥūd mevt ü fānī mi yād u tezḳir eylemek vācibterdür mevt ḥazān yeli gibidür ve sen berg ü bāruñ aṣlı olan bīḥ ü şecer gibisin çünkim (5) ḥazān yeli gibi olan bād-ı ecel gele senüñ şecer-i vücūduñdan bilkülliyye berg ü bārı ve kār u girdārı döker ve seni cümle kār u girdārdan ‘ārī vü ḥālī (6) eyler pes saña nevbahār-ı ‘ömrüñ āḥir olmasını ve bād-ı fenānuñ ḥazān yeli gibi gelmesini ve seni mürde vü pürmürde kılmalarını yād eylemek saña lāzımter geldi ve ferruḥter (7) oldı

Beyt

Añ ol demi ki āḥir ola nevbahār-ı ‘ömr

Berg-i ḥazāna dönse gerek rüy-ı lāle reng

Āḥir mekānuñ olsa gerek cür‘a gibi ḥāk

(8) *Devrān elinden irse gerek cām-ı ‘ayṣa seng*

Ādem odur ki āyineveş ḳalbi şāf ola

*Sīneñde n’eyler ādem iseñ kīne-yi peleng*³⁴¹

³⁴⁰ “Hevâ ve hevesini tanrı edinen kimseyi gördün mü?” (Casiye 45/23)

(9) (790) *Meşnevî*

Sâlhâ in merg tablek mîzened

Güş-ı tu bîvakt cünbiş mîkuned

Niçe eyyâm ve sâldür ki bu mevt ü fenâ tablek çalar senüñ güşuñ bîgâh hareket (10) eyler ya'nî niçe şühür u a'vâmdur ki bu mevt ü fenâ güşebegüşe şît ü şadâlar eyler bâhuşuş ki mürdeler o gence mü'ezzînler *vaḥdehu lâşerîke leh*³⁴² diyü (11) söyler velîkin senüñ güş-ı hüşuñ bu âvâzeleri işitmeyüb ve âhir-i dem için bir iş itmeyüb ḥazz-ı nefse ve hevâ vü hevese meşgûl olur çünkim (12) peyk-i ecel gele ve senüñ boğazuñ aḥz kıla ol zamânda senüñ güşuñ bîvakt istimâc eylemege başlar ve vücüduñ âhîret için kâr eylemek (13) bîmaḥall hareket eyler velîkin ol ḥînde bîgâne hareket eylemenüñ çokluk nefc ü fâyidesi olmaz ve şimdi ğâfil olub 'ömrini zâyî kılan ol (14) ḥînde tedârik-i mâfât kılmaz

(791) *Meşnevî*

Güyed ender nez' ezcân âh merg

În zamân kerdet zihod âgâh merg

[H86b] Bu güne ğâfil ḥâlet-i nez' de (15) cân u dilden âh merg dir ey ğâfil merg seni kendüden bu zamân âgâh itdi bu beyt-i şerîfde ğâyibden muḥâtaba iltifât vardur mışra'-ı (16) sâni istihfâm olsa daḥı câyizdür ve bu taḥdîr üzre ma'nâ bu güne ğâfil şihḥati zamânında merg ü fenâyı ferâmüş idüb merg ü fenâyı (17) yâd eylemez şol dem ki ḥâlet-i nez' e düşe nez' ḥâlinde cân u dilden *âḥ mine'l-mevt* dir ve ol ḥînde geçen 'ömri için niçe ğam u ḥasret (18) yir ey ğâfil seni mevt kendüden bu zamân

³⁴¹ “Yaşam ilkbaharının sona erip de lâle gibi renkli yüzünün sonbahar yaprağına döneceği o demi aklından çıkartma. Devranın eliyle zevk içinde geçen hayat kadehine taş gelecek ve nihayetinde kadehin dibinde kalmış son damla gibi senin de mekânın toprak olacaktır. İnsan ki, kalbi ayna gibi saf ve temiz kimsedir. Eğer insan isen, göğsünde ihtiras ne arıyor?” [Bâkî Dîvân'ında yer alan beytlerde, “demi yerine günü”, “ola yerine olub”, “âdem yerine insan” kelimeleri vardır. Küçük, S. (2015). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları, s. 75]

³⁴² “O, birdir ve O'nun ortağı yoktur.”

mı āgāh itdi senüñ bu zamāndan muḳaddem ‘aḳluñ ḳande idi ve mevtüñ şīt ü şadāsını (19) ve na‘ra vü āvāzını bu zamāna dek işitmedüñ mi

(792) Meşnevī

Īn gulū-yı merg ezna‘ra girift

Ṭabl-ı ü bişḳāft ezḍarb-ı şigift

Mergüñ bu gulūsı (20) na‘rādan ḥoldı ḍarb-ı ‘acībden anuñ ṭablı yarıldı bu beyt-i laṭīfde³⁴³ isti‘āre-yi taḥayyüliyye ṭarīḳi üzre mevt bir şaḥş-ı na‘razen menzile- (21) sine tenzīl olunmuş ve ziyāde muḥkem ṭabl ḳalıcı mürde temsīl ḳılınmışdur ya‘nī ey mevt ü fenādan ḡāfil mevt bu ḥalk-ı ‘āleme her sā‘at (22) şol ḳadar na‘ralar urur ve bunlara eyyuḥe’n-nās benden āgāh olduñ diyü tenbīh ü te’kīdler ḳılıb ḳaḡır ki anuñ boḡāzı na‘ra urmadan ṭutulmaḳ (23) mertebesine varmış ve güç ṭablı ol ḳadar muḥkem ḳalmış ki anuñ ‘acīb ü ḡarīb olan ḍarbdan ikāz u tenbīh için ḳalduḡı ṭabl (24) pārelenmek mertebesini bulmuş ammā senüñ ḳulaḡuña anuñ şadāsı girmemiş ve senüñ cānuña anuñ pend ü naşīḥatinden eşer irüşmemiş

(793) Meşnevī

Derdeḳāyık (25) ḥ ĩşrā derbāftī

Remz-i mürden ĩn zamān deryāftī

Sen kendüñi dünyāvī ve nefsanī olan deḳāyıḳa urmuş ve muḥtaliṭ ḳılmışsın (26) ve ölmek remzinden ḡāfil olmuşsın anuñçün ölmek remzini bu bīvaḳt olan zamānda bildüñ ve ḥālet-i nez‘a düşdükde mevt (27) ne imiş bildüñ ammā bundan evvel ‘ömr-i nāzenīni zāyī‘ ḳılduñ ve beyḥüde yire anuñ bunuñ mevti için giryān olduñ ve ‘āḳıbetendīş (28) olmadan muḡaffel ü cāhil ḳalduñ

Teşbīh-i muḡaffelī ki ‘ömr zāyī‘ kuned ve vaḳt-i merg derān tengäteng tevbe vü istiḡfār kerden ḡired (29) beta‘ziyet dāşten şī‘a-yı ehl-i Ḥaleb her sālī dereyyām-ı ‘Aşūrā bedervāze-yi Anṭākiyye

³⁴³ beyt-i laṭīfde: beytde H

Bu sürh-ı şerîf şol muğaffelüñ teşbîh (30) olınması ve temsîl kıılınmasıdır ki ‘ömr-i nâzenîni ‘abes yirde zâyî‘ eyles ve merg vaqti ol tengäteng olan zamânda ve ziyâde dıyyık olan vaqt-i (31) bîâmânda tevbe vü istigfâr eylemeklük tutar ehl-i Halebüñ Şî‘asınıñ her yılda eyyâm-ı ‘Āşûrede Anţâkiyye kıuyunuñ dervâzesinde (32) ta‘ziyet ü mâtem kıılmalarına

ve resîden-i ğarîb-i şâ‘îr ezsefer ve pursîden ki İn ğırîv çi ta‘ziyyest

ve ol hâlde seferden bir ğarîb şâ‘îrüñ (33) irişmesidür ve ol şâ‘îrüñ su‘âl eylesesidür ki böyle diyü ki bu ğırîv ü fiğâne ta‘ziyedür ve kimüñ içündür ve Şî‘a t̄âyifesinüñ ol şâ‘îre (34) cevâb virmelerinüñ beyânında nazm-ı şerîfde meşûrdur

(794) Meşnevî

Rûz-ı ‘âşûrâ heme ehl-i Haleb

Bâb-ı Anţâkiyye ender tâ beşeb

‘Āşûrâ günü cemî‘-i (35) ehl-i Haleb Anţâkiyye kıapusından aĥşâma degin

(795) Meşnevî

Gird âyed merd ü zen cem‘î ‘azîm

Mâtem-i ân ĥânedân dâred muķîm

Merd ü zen bir ‘azîm (37) cem‘ olub bir yire cem‘ gelür ol cem‘ ol ĥânedân-ı nübüvvetüñ muķîm mâtemini tutar ĥânedândan murâd bunda Ĥazret-i İmâm Ĥüseyn ve anuñ (38) ehl-i vâlidî olur ki Kerbelâda şehîd oldılar

(796) Meşnevî

Nâle vü nevĥa kunend ender bükâ

[H87a] Şî‘a ‘âşûrâ berâ-yı Kerbelâ

Bükâda nâle vü nevĥa eylesler (39) Şî‘a t̄âyifesi ‘âşûrâda Kerbelâ için ya‘nî Kerbelâda şehîd olan İmâm Ĥüseyn ve anuñ evlâdına maĥabbet eylemelerinden ötüri Şî‘a (40) t̄âyifesi ‘âşûrâ günü bir yire cem‘ olub nevĥa vü fiğânlar iderler

(797) Meşnevî

Bişmurend ān zulmhā vü imtihan

K'ez Yezīd⁽⁴¹⁾ ü Şimr dīd ān hānedān

Ol zulmetleri ve imtihanı şümār iderler ki ol hānedān-ı nübüvvet Yezīdden ve Şimr zi'l-cevāşinden [P428a] (1) gördiler ya'nī Hazret-i İmām Hüseyn ve anuñ evlād-ı kerīmi Yezīd-i lā'inden ve Şimrden ne zulmetler ve ne güne imtihanlar gördilerse ol gün bunlar anı 'add (2) u şümār iderler ve mersiyeler oğurlar ve anlaruñ sergüzeştini zikr kılarlar

(798) Meşnevī

Na'rahāşān mīreved derveyl ü veşt

Pür hemī gereded heme şahrā⁽³⁾ vü deşt

Anlarun veyl ü veştinde na'raları gider veşt vāvuñ fethiyle bunda şadā ma'nāsınadır bunlaruñ yā veylī dimede ve şīt (4) u şadā eylemede na'raları vāki' olur dükeli şahrā ve deşt bunlaruñ na'ralarından pür olur ve nāle vü fiğānları ile tolar

(799) Meşnevī

Yek ġarībī şā'irī⁽⁵⁾ ezreh resīd

Rūz-ı 'āşūrā vü ān efgān şenīd

Bir ġarīb şā'ir 'āşūrā günü yoldan şehr-i Halebe irişdi ve ol Şī'anuñ Anṭākiyye kapısından (6) olan feryād ü fiğānını işitdi

(800) Meşnevī

Şehrrā bügzāşt u ān sū re'y kerd

Kaşd cüst cūy-ı ān heyhāy kerd

Şehri terk itdi ya'nī şehre (7) gitmeden ferāğat idüb ol cānibe re'y itdi ve Şī'a ṭayifesinüñ ṭurdukları cānibe gitdi ol heyhāyuñ ve hāy u hüyla olan feryād (8) ve bükānuñ cüst-i vücūdına kaşd itdi

(801) Meşnevī

Purs pursān mīşud ender iftikād

Çişt ĩn ğam berki ĩn mātem fütād

Ol şā'ir iftikād (9) u talebde yitüğini şoran ve su'āl iden kimse gibi şora şora gitdi rast geldüğine dirdi bu ğam nedür bu mātem kime vāқи' oldı

(802) Meşnevī

Īn re'īs-i (10) zeft bāşed ki bemürd

Īnçünĭn mecma' nebāşed kār-ı ħurd

Bu ulu vü 'azīm re'sdür ki öldi buncılayın mecma' kār-ı ħurd olmaz beherhāl bu mecma' uñ bir sebebi (11) vardur bu kadar nāle vü bükā tehī yire degildür

(803) Meşnevī

Nām-ı ũ v'elkāb-ı ũ şerham dehīd

Ki ğaribem men şumā ehl-i dihīd

Anuñ nāmı ve ol vefāt eyleyen (12) re'īs şehrüñ elkābını baña şerh virüñ zīrā ben bu güne yek ğaribem ve siz ehl-i қaryesiz ğarīb olan haқıkat-ı kāra vāқıf degildür (13) gerekdür ki ey ehl-i қarye ben ğaribe bu kār uñ haқıkatünden ħaber viresiz

(804) Meşnevī

Çişt nām u pīşe vü evşāf-ı ũ

Tā begüyem merşıye z'elţāf-ı ũ

(14) Ol vefāt eyleyen re'īsüñ nāmı ve anuñ pīşesi ve evşāfı nedür tā kim anuñ elfāzından ötürı merşıye söyleyem [H87b] ve anuñ menākıbını ve (15) evşāfını nazma getirüb қаşıde eyleyem

(805) Meşnevī

Merşıye sāzem ki merd-i şā'irem

Tā ezīncā berg ũ lāleñģı berem

Anuñ evşāfını rişte-yi takrīre dizem de (16) bir merşıyye düzem ki ben merd-i şā'irem tā kim bu yerden azıқ ve bişı eyledüm ya'nı merşıyyeyi söylemekle ve ol

re'isüñ evşafını ta'bir eyledüğim (17) sebebiyle bu mecma'dan bir miqdâr ta'am u
ğidâ alam ve ol re'isüñ cânı için hayr du'alar kılam didi

(806) Meşnevî

Ân yekî güfteş ki hey dîvāneyî

Tu neyî (18) şî'a 'adüvv-i hāneyî

Ol birisi bu cümleden ol şā'ire hitâb idüb didi hey kişi dîvāne misin sen şî'a degül
'adüvv-i hānedân-ı Resül misin

(19) (807) Meşnevî

Rûz-ı 'aşûrâ nemîdānî ki hest

Mâtem-i cânî ki ezķarnî bihest

Rûz-ı 'aşûrâyı meger bilmez misin ki vardur bir cânıñ mâtemini ki ol bir ķarnden
(20) bihdür ya'nî cân menzilesinde olan Hāzret-i İmām Hüseynüñ mâtemini bilmez
misin ki ol cân veyāhüd anıñ mâtemi bir ķarnden yegdür

(808) Meşnevî

Pîş-i (21) mü'min key buved in ğuşşa h'âr

Ķadr-ı 'aşķ-ı ğüş 'aşķ-ı ğüşvâr

Mü'min olan kimselerüñ öñinde bu ğuşşa vü ğam kaçan h'âr u haķir olur ğüşüñ (22)
'aşķı miqdârıdur ğüşvârüñ 'aşķı *ğüşvâr* küpeye dirler bunda Hāzret-i İmām
Hüseyn'den kināye olur ve *ğüş*dan murād Hāzret-i Hābîb-i Ekrem (23) şallallāhu
'aleyhi ve sellem olur meşelā bir kimsenüñ bir hābîbi olsa ol kimse kendü hābîbinüñ
ğüşını ne ķadar severse aña ta'alluķ eyleyen ğüşvârı daķı (24) ol ķadar sever pes
Hāzret-i Hābîb-i Ekreme bir kimse ne ķadar 'aşķ ise ol Hāzrete ğüşvâr menzilesinde
olan Hāzret-i İmām Hüseyn'e daķı rađıyallāhu (25) 'anh ol ķadar 'aşķ olur
maħbûbuñ ğüşına maħabbet kılan meşhür meşeldür ğüşvârına daķı maħabbet kılar

(809) Meşnevî

Pîş-i mü'min mâtem-i ân pāk (26) rûh

Şöhreter bâşed zişad ẘufân-ı Nüh

Mü'min olanlarıñ öñinde rüh-ı pākuñ mātemi ve ol cigergüşe-yi mazhar sırr-ı levlākuñ (27) guşsa vü gamı şad ẘufân-ı Nühdan meşhürterdür pes sen anuñ mātemini bilmemek ve anuñçün bükā ve enñn kılmamak ‘acebterdür didi ve bu nev‘ (28) üzre ol şā‘ire vāfir ta‘n u tevbīhler eyledi

Nükte güften-i ān şā‘ir cihet-i ta‘n-ı Şī‘a-yı Haleb³⁴⁴

(810) Mesnevī

Güft ārī līk k’ū devr-i Yezīd

(29) Key budest īn gam çı dīr incā resīd

Şā‘ir ol hitāb u ‘itāb eyleyen Şī‘aya bu güne cevāb virüb didi belī bilürüm bu gün Hāzret-i İmām (30) Hüseyñ şehīd olduğı ‘āşūrā günidür līkin kanı devr-i Yezīd bu gam u mātem kaçan olmışdur ve bilür misin ne ‘aşrda zuhūra gelmişdür ne ‘aceb (31) bu yire geç irişdi bu hasāret ki siz hālā anuñçün mātem tutarsız nāma‘lüm u nāmeşhür olan hasāretlerden degildür

(811) Mesnevī

Çeşm-i kūrān ān hasāretrā (32) bedīd

Güş-ı kerrān ān hikāyetrā şenīd

Ol ‘aşrda olan hasāreti körlerüñ gözi gördi şağırlarıñ kulağı ol hikāyeti işitdi (33) ya‘nī ol hasāret bir mertebe-yi zāhir ü āşkār oldı ki hattā kör olanlarıñ gözi anı görmek mertebesine irişdi ve ol hikāyet kitāblarda şol kadar (34) taħrīr olundu ve halk içinde hem ol kadar söylendi [H88a] ki anı şağır olanlarıñ kulağı işitmek mertebesine vardı

(812) Mesnevī

Hufte būdestīd tā eknūn şümā

Ki künūn (35) cāme derīdīd ez‘azā

³⁴⁴ “Haleb Şiası’nın tanı için o şairin nükte söylemesi.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 11, s. 274.

Meger ki siz bu zamāna dek yatmış ve uyumuşsuz tā şimdi siz cāmeñüzi ‘azā vü mātemden ötürü yırtarsız ve bu kadar (36) zamāndan beri geçen muşibete i‘tibār idersiz

(813) Mesnevī

Pes ‘azā berħod kunīd ey ħuftegān

Z’ān ki bed mergīst īn ħ’āb-ı girān

Ey ħufteler mezāmāmezā çünküm (37) қазиyye böyledür pes ‘azā vü mātemi kendü üzeriñüze eyleñ ve ağlarsız kendüñüz için ağlañ zīrā ki bu ħ’āb-ı girān bir yaramaz ölümdür (38) ve bu ğaflet müfrīte bir қабіħ ħāletdür ağlayub feryād eylersiñüz bundan ötürü ağlayub feryād eylemek yoħsa ol rūħ-ı ‘Ālīnūñ şehīd olduğına (39) ve kendü maқāmına rıħlet қıldıғına niçün mātem tūtarsız didi

(814) Mesnevī

Rūħ-ı sulṭānī zizindānī bicest

Cāme çı’drānīm ü çı ħ’āyīm dest

(40) Ey Şī‘a sulṭānı olan rūħ bir zindāndan şıçradı cāmeyi niçün yırtalım ve niçün ol çiyneyelüm bu vech üzre *sulṭānīde* olan yā nisbī (41) olub sulṭānī rūħuñ şıfatı olmışdur ammā yā vaħdet için olub rūħa muzāf olsa daħı cāyızdır bu vech üzre ma‘nā bir sulṭānuñ [P428b] (1) rūħı bir zindāndan şıçradı ya‘nī zindān-ı ṭabī‘at ve sicn-i beşeriyetden ħalāş oldı anuñ ħalāş olması için niçün cāme çāk eylerüz ve niçün ölümizi (2) çiynerüz

(815) Mesnevī

Çünkü ĩşān ħusrev-i dīn būdeend

Vaqt-i şādī şud çü bişkestend bend

Çünküm ol sulṭānlaruñ her birisi dīn ħüsrevi olmışdur (3) şādīlük vaқti oldı çünküm bendi şıdılar ya‘nī sürür u şādīlük vaқti oldı çünküm beden bendini şıdılar

(816) Meşnevî

Süy-ı şādurvān-ı devlet tāhtend

(4) Künde vü zencîrrā endāhtend

Devlet şādurvānınıñ cānibine çapdılar kündeysi ve zincîri atdılar şādurvān bisāṭ-ı kebîre dirler *künde* ayak bağına dirler (5) bunda ‘aseslerüñ ayağa urudukları tomruk ma‘nāsınadır ya‘nî çünkim beden bendini kırdılar devlet ü sa‘adet-i haḳîkî bisāṭınıñ cānibine sür‘at (6) itdiler ve şitābla gitdiler pāy-ı cānlarında olan künde-yi teni ve zincîr-i levāzım-ı bedeni atdılar ve pāre pāre itdiler

(817) Meşnevî

Rüz-ı mülkest ü geş ü şāhenşehî

(7) Ger tu yek zerre ezîşān āgehî

Mülk ve şāhenşāhluḳ ve geş günidür *geş* leṭāfet ü hūbî ma‘nāsınadır ya‘nî anlaruñ şehîd olub rūḥ-ı (8) şerîfleriniñ bu ‘ālem-i ṭabî‘atdan rıḥlet itmesi mülk-i ebedî ve hūbî-yi sermedî günidür ve şehensāhluḳ mevsîmidür eger sen anlaruñ merātib-i (9) ‘aliyyesinden bir zerre kadar āgāh iseñ

(818) Meşnevî

Ver neyî āgeh berev berḥod giri

Z’ān ki derinkār-ı naql u maḥşerî

Ve eger āgāh degil iseñ yüri kendü- (10) ñe ağla zîrā ki naql u maḥşerüñ inkārındasın ya‘nî ağlamak senüñ kendüñ içün enfa‘dur zîrā sen bu dünyādan āḥirete naql eylemenüñ (11) ve ḥaşr u neşr olmanuñ ve [her +H]kes cezāsını bulmanuñ inkārında sen

(819) Meşnevî

Berdil ü dîn-i ḥarābet nevḥa kun

Ki nemibîned cüz in ḥāk-i kuhun

(12) Var kendü ḥarāb olan dīnūñ ve ḳalbūñ üzre nevḥa eyle ki senūñ ḳalbūñ bu eski ḥākden ğayrı ‘ālem görmez ya‘nī bu köhne olan ‘ālem-i (13) ḥākden ğayrıya nazār irgürmez pes anuñ gibi dīn [ü +H] dil üzre nevḥa eylemek lâzımdur

(820) Mesnevī

V'er hemī bīned çirā nebved dilīr

Püştđār u dilsipār (14) *u çeşmsīr*

Ve eger senūñ ḥarāb olan ḳalbūñ naḳl u maḥşeri görür ise ve maḥşerde olan devlet ü sa‘ādete nazār irgürür ise (15) niçün dilīr olmaz ve niçün püştđār ve dilsipār ve çeşmsīr olmaz *püştđār* arka tutucu ve *dilsipār* gönül ışmarlayıcı ve *çeşmsīr* gözi (16) tok dimekdür velīkin *püştđār* tevekkül ü i‘timād ve *dilsipār* tefvīz ü teslīm ve *çeşmsīr* ḳanā‘at ḳılmadan ve ğaniyyü’l-ḳalb olmadan ‘ibāret (17) olur ve taḳdīr-i kelām böyle demek olur ki çünkim senūñ ḳalbūñ maḥşerde olan [devlet +H] ü sa‘ādeti görür niçün ol cānibe dilīr olmaz ve niçün (18) Ḥazret-i Ḥaḳḳa i‘timād u istinād idüb tevekkül ḳılmaz ve niçün gönli aña virmez ve ışmarlamaz ve niçün ğaniyyü’l-ḳalb olub hırş u ṭama‘dan ictināb (19) ḳılmaz

(821) Mesnevī

Derruḥet kū ezme-y-i dīn ferruḥī

Ger bedīdī baḥr kū keff-i saḥī

Eger sen benüm dīnüm vardur dīn şarābını nüş idenlerdenüm dir iseñ (20) senūñ yüzinde dīn bādesinden feraḥluḳ ḳanı ya‘nī dīnūñ feraḥluğından senūñ yüzünde ‘alāmet ü eşer ḳanı ki sīmā ḥod lābüdd bāṭında (21) olan evşāf u ḥaşāyilden muḥabbir ü mu‘arrif olur *sīmāhum fī vucūhihim min eşeri’s-sücūd*³⁴⁵ āyeti bu ma‘nāya delālet ḳılır ve *ezzāhire ‘unvānu’l-bāṭın*³⁴⁶ (22) kelāmı hem bu ma‘nāya şāhid olur eger sen baḥr-i ḥaḳīḳati göreydüñ sende cūd u saḥā eli ḳanı

³⁴⁵ “Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir.” (Fetih 48/29)

³⁴⁶ “Zahir, batının unvanıdır.”

(822) Meşnevî

[H88b] *Ān ki cū dīd ābrā nekned dirīg*

Ḥāşe ān k'ū (23) dīd ān deryā vü mīg

Ol kimse ki nehri gördi anı teşnelerden dirīg itmez 'alelhuşuş ol kimse ki ol deryā ve mīgi gördi ya'nī (24) bāhuşuş ki bir kimse Ḥaḳ Te'ālānuñ deryā-yı feyzini ve seḥab-ı kerem ü luḫfına nazār irgürdi ol kimse 'aṣşāndan ābı dirīg itmez ve (25) muḫtāc olanları men' idüb baḫīl ü mümsik olanlaruñ yolına gitmez

Temsīl-i merd-i ḥarīş-i nābīnende rezzāḳī-yi Ḥaḳrā ve ḥazāyin raḫmet-i (26) ūrā bemūrī

Bu sūrḥ-ı şerīf Ḥaḳ Te'ālānuñ rezzāḳluḡı ve daḫı anuñ ḥazāyin raḫmetini görmeyen merd-i ḥarīş şol bir mūra teşbīh (27) olınmasinuñ ve temsīl kılınmasinuñ beyānındadır

ki derḥarmāngāh-ı büzürg bādāne-yi gendüm mīkūşed ü mīcuşed ü mīlerzed ü beta'cīl mīkeşed (28) vüs'āt-ı ān ḥarmanrā nemībīned

ki ol mūr olur ve 'azīm ḥarmangāhda bir gendüm dānesine sa'y eyler ve ol dāne üzre cūş u ḥurūş (29) eyler ve ziyāde ḥırşından anuñ üzerine lertzān olur ve ta'cīl ü sūr'atle anı ḥānesine çeker ol ḥarmanuñ vüs'atini ve ziyāde vefretini (30) görmez

(823) Meşnevî

Mūr berdāne bedān lertzān buved

Ki ziḥarmanhā-yı ḥoş 'umyān buved

Mūr dāne üzre ol sebeble lertzān olur ki ḥoş ḥarmanlardan (31) 'umyān olur ya'nī ḥoş olan ḥarmanları görmedüğinden mūr bir dāne üzre ḥarīş olur ve ol dāne üzre lerze ve ıztırāb kılur

(32) (824) Meşnevî

Mīkeşed ān dānerā bāḫırş ü bīm

Ki nemībīned çünān çāş-ı 'azīm

Ol dāneyi niçe hırş u havfla çeker ki ol mūr ancılayın ‘azīm çeçi (33) görmez ve ancılayın büyük harmanlara nazār irgürmez bāhuşuş ki ol mūr bir dāneyi bir seneden bir seneye varıncaya dek yese aña kifāyet (34) eylerdi nitekim tabī‘at-ı hayvānāta ‘ālim olan hükemā böyle dimişlerdür ki [H89a] bir mūr bir yıldan bir yıla dek bir dāneyi yise dükedemez ma‘a- (35) hazā ol bir dāneye kanā‘at itmeyüb ziyāde hırşdan niçe dāneler cem‘ idüb ol cem‘ eyledügi dāneler yā ba‘zı hayvānāta gıda olur veyā (36) hōd yer altında çürüyüb kalur

(825) Meşnevī

Şahīb-i harman hemīgüyed ki hey

Ey zikūrī pīş-i tu ma‘düm şey

Şahīb-i harman söyler ki (37) hey mūr-ı harīş körlükden seniñ öñiñde ma‘düm u lāşey şey‘dür

(826) Meşnevī

Tu ziharmanhā-yı mā ān dīdeyī

Ki berān dāne becān pīçideyī

(38) Sen bizüm erzākımız harmanlarından hemān anı görmişsin ki ol dāne üzre cān u dil ile tōlaşmış ve şarılmışsın

(827) Meşnevī

Ey beşüret zerre (39) Keyvānrā bebīn

Mūr-ı lengī rev Süleymānrā bebīn

Ey şüretde zerre Keyvānı gör ya‘nī ey şüretā haķır ü saġır olan bu āsmānı ve Keyvānı gör ki (40) Haķ Te‘ālā *ve fissemā’i rızkukum ve mā tū‘adūn*³⁴⁷ buyurdu sen mūr-ı lengsin yūri Süleymānı gör ya‘nī sen bir haķır ü za‘īf qarınca- (41) sın yūri Süleymān-ı haķīķati gör ki ol ne kadar hadem ü haşeme ve hōrendeye mālīkdür

³⁴⁷ “Semada da rızkınız ve size vaat edilen başka şeyler vardır.” (Zâriyât 51/22)

(828) Meşnevî

Tu neyî in cism-i tu ân dîdeyî

[P429a] (1) *Vārehî ezcism ger cān dîdeyî*

Sen hemān bu cism degilsün ol dîdesin ki insān dîde menzilesindedür cismden girü
kurtulursın (2) eger cānı görmiş iseñ ya‘nî ey şüretā mūr-ı za‘îf gibi olan insān sen
hemān bu cism degülsin belki sen dîde-yi kāyināt ve çeşm-i mevcūdāt (3)
menzilesindesin cism görmeden kurtulursın eger cānı görmiş iseñ gerekdür ki nefsi
nāṭıkaya ikbāl idesin ve anuñ fezāyilini istikmāl (4) eylemek ṭarîkine gidesin zîrā sen
hemān nefsi nāṭıka ile insānsın cismle insān degülsin kemā ḳāle’l-Büstî

Beyt

Aḳbil ‘alennefsi v’estekmil fezā’ilehā

Ve ente binnefsi lā bilcismi insānu

Yā ḥādime’l-cismi kem tes‘ā liḥidmetihi

Etaṭulbu’r-ribḩe fimāfiḩe ḩüsrānu³⁴⁸

(829) Meşnevî

Ādemî(6) dîdest ü bākî güşṭ u püst

Her çṭi çeşmeş dîdeest ān çiz üst

Ādemî gözdür ve bākî güşṭ ve postdur her neyi ki (7) anuñ gözi görmişdür ol şey
odur ya‘nî insān gözdür ve görmeden ‘ibāretdür cism-i insānide görücü ve bilici ve
idrāk kılıcı nūra (8) ādemî dinür ve bākî ve mā‘adā olan laḩm ve post ve a‘zā ve
cāriḩa ve a‘şāb ve üstüh‘āndur ādemīnün başarı başireti her neyi gördi ve her ne
(9) şey’i idrāk kıldıysa ol şey ol ādemīnün kıymeti ve ol ādemî hem ol şey ḳadardur
elḩāşıl ādemî her ne şey’i görüb bildi ve aña (10) maḩabbet kıldı ise hemān ol şey ile
vezn olunur ve ḳadr ü kıymetde anuñla berāberdür dinür

³⁴⁸ “Hüsn-i hulku nefse ikbālınle istikmāle bak, çünkü insan nefsinin ıslāh ile insan olur. Ey bedeninin hizmetçisi, daha ne kadar ona hizmet edeceksin; sonu hüsrān olan şeyden kazanç mı bekliyorsun?” [İlk beyt, Nūniyye kasidesinde yer alır.]

(830) Meşnevî

Kührâ ğarķa kuned yek ħum zinem

Çeşm-i (11) ħum çün bāz bāşed sūy-ı yem

Kūhı bir ħum nemden ğarķa eyler ħumuñ kızı yemm cānibine çünkim güşāde olan ya'nī meşelā bir küpüñ gözi (12) çünkim deryā cānibine güşāde olsa ve deryādan aña hemīşe meded ü mu'āvenet gelse ol bir küp ābdan 'azīm kūhı [H89b] ğarķ (13) eyler

(831) Meşnevî

Çün bederyā rāh şud ezcān-ı ħum

Ħum bāCeyhūn berāred üştülüm

Çünkim cān ħumdan deryāya yol ola ħum Ceyhūna 'arbade ve ğalebe (14) getirür *üştülüm* lügatde birkaç ma'nāya gelür bunda 'arbede ve taħakküm ve ğalebe ma'naları murād olur ya'nī çünkim küpüñ cānından ve derūnından (15) deryāya yol ola ol küp filmesel bir 'azīm nehre nice taħakküm ve ğalebe getirür ise kezalik bir insānuñ daħı dīde-yi cānı deryā-yı haķīkat-i (16) cānına hemīşe güşāde olsa ve aña ol deryā-yı haķīkatden dāyim meded ü mu'āvenet gelse ol insān tağlar gibi niçe vücūd şāhiblerini (17) ğarķ eylemege kadir olur nitekim Hāzret-i Mūsā tağ gibi olan Fir'avnı tevābi'yle bile ğarķ eyledi çünkim bir kimsenüñ derūnından deryā-yı (18) haķīkate yol ola ve deryā-yı haķīkatden anuñ derūnına hemīşe meded ü mu'āvenet gele ol kimse bu dünyāda Ceyhūnsīret olan ve āb-ı (19) 'aql u fehmlle tolan kimseye ğalebe ve taħakküm eyler

(832) Meşnevî

Z'ān sebeb ķul ğüfte-yi deryā buved

Her çi nuķ-ı Aħmedī ğüyā buved

Ol sebebden ķul ğüfte-yi (20) deryā oldu her neyi ki nuķ-ı Aħmedī ğüyā oldu ya'nī deryāya muttaşıl olan ħumm-ı Ceyhūna ğālib olduğı ve tağları ğarķa kıldığı sebebden (21) her ne kelāmı ki Aħmed Hāzretlerine mensüb olan nuķ söyleyici ola

ol kavlı güfte-yi deryā-yı haqīkī olur ve anı Hāq Te‘ālā Hazretleri (22) ol Hazretüñ derünına vahiy kıılır *vemā yentiķu ‘ani’l-hevā in huve illā vahyun yūhyā*³⁴⁹ āyet-i kerimesi bu ma‘nāya şahid olur

(833) Meşnevī

Güfte-yi (23) ü cümle dürr-i baħr büz

Ki dileşrā būd derderyā nüfüz

Ol Hazretüñ güftesi cümle dürr-i baħr idi ki ol Hazretüñ kalbinüñ deryāya (24) nüfüzü oldu *nüfüz zāl*-ı mu‘ceme ile okınur ve *būd* daħı aña kafıye olmadan ötüri *zāl*-ı mu‘ceme ile okınur lisān-ı ‘Acemde dāl *zāl* (25) okınmak cāyızdır ya‘nī ol Peyğamberüñ ‘aleyhişşalāti vesselām³⁵⁰ güftesi cümle baħr-i haqīkīnün dürrleri ve cevherleri idi *zīrā* ki ol (26) Hazretüñ kalb-i şerīfinüñ deryā-yı haqīkatine yolu ve vuşülü oldu ve deryā-yı haqīkīden ol Hazretüñ kalbine hemīşe feyz ü meded (27) geldi pes anuñ mübārek dehānından cereyān eyleyen yenābī‘i hikem hikem-i İlahī oldu ve anuñ lisān-ı şerīfinden zuhūra gelen eħadīs-i (28) kudsiyyeye kelām-ı İlahī dindi

(834) Meşnevī

Dād-ı deryā çün ziħumm-ı mā buved

Çi ‘aceb dermāhi-yi deryā buved

Deryānuñ dād u ‘aṭāsı çünkim ħumm-ı (29) ābdan ola veyāħūd ma‘nā deryānuñ dādi çünkim bize muzāf olan ħumdan ola ne ‘aceb bir mähīde deryā ola *ħummdan* murād Hazret-i Resül-i Ekrem (30) olur şallāhu ‘aleyhi ve sellem ve *mā* ‘Arabī olursa *āb* ‘Acem olursa biz ma‘nāsına olur ve *māhīden* murād gavvāş-ı baħr-i haqīkat olan veliyy-i kāmil (31) olur ve taķdīr-i kelām böyle dimek olur ki deryā-yı haqīkīnün dād u ‘aṭāsı çünkim bizüm cismimizden olan veyāħūd bize müte‘allik olan Resülüñ (32) ħumm-ı vücūdından oldu ve ol Hazretüñ vücūd-ı şerīfinden berī bu kadar füyüzāt-ı İlahī zuhūra geldi ‘aceb degildür ki mähī-yi baħr-i haqīkat olan (33) bir velīnün

³⁴⁹ “O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir.” (Necm 53/3-4)

³⁵⁰ ‘aleyhişşalāti vesselām: ‘aleyhisselām H

bâtinında deryâ ola nitekim *lâyese'unî ardî ve lâsemâ'un velâkin yese'unî kalbu abdiyye'l-mu'mine't-takiyyi'n-naqiyyi'l-verrâ'*³⁵¹ hadîs-i kudîsi (34) bu ma'nâ-yı mü'eyyid olur ve mâhî-yi baħr-i vahdet³⁵² olan 'abd-ı kâmilüñ vücūdında deryâ-yı haķikätüñ olduğına bu kelâm-ı kudî delâlet [H90a] kıılır

(35) (835) *Meşnevi*

Çeşm-i hiss efsurde bernaķş-ı memerr

T'uş memerr mibîni vü ü müstakarr

Çeşm-i hiss efsurdedür naķş-ı memerr üzre sen anı memerr görürsün (36) ol müstakarr görür *memerr*den murâd bu 'âlem-i şuverîdür *t'uş* tânuñ zammesiyle tüşden muħaffedür *eş* mışra'-yı evvelde olan *memerr* 'âyid (37) olur ve o zamîri beyt-i evvelde olan deryâ-yı haķikätüñ mâhîsine 'âyid olur ve taķdîr-i kelâm böyle demek olur ki hiss gözi (38) bu *memerr*-i haķ olan 'âlem şuverînüñ naķş u şekli üzre toñmuş ve bâtin-ı şuver ü eşkâli göremeyüb anuñ melekütından ve haķikätinden (39) a'mâ kalmışdur ey zâhirbîn ve ey bîyaķınsın bu *memerr*-i haķ olan 'âlem-i şüretüñ naķşını görmekle *memerr* görürsün ve ol mâhî-yi baħr-i haķikät (40) olan insân-ı kâmil bu 'âlem-i şuverînüñ melekütını ve haķikätini görmekle anı müstakarr görür bu 'âlem-i şuverînüñ nuķuş u eşkâline (41) nazır olınsa *memerr*dür ve fânî vü zâyildür ammâ çeşm-i haķikätbînle bâtinına ve haķikätine nazır kıılınsa ma'din ü müstakarrdür pes [P429b] (1) haķikätbîn olan insân bu 'âlemüñ bâtinına ve haķikätine nazır olub müstakarr görür ve hâlâ bu 'âlem-i şuverîde ma'den-i haķikäte nazır ırğürür

(2) (836) *Meşnevi*

În düvî evşâf-ı dîd-i aħvelest

Verne evvel âħir âħir evvelest

³⁵¹ "Ben ne yeryüzüme ne de gökyüzüme sığarım. Fakat inanmış, temiz olan ve takvâ sahibi kulunun kalbine sığarım." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhî*, s. 190-191. [Hadis olmadığı ve İsrâiliyyat kanallarıyla din kitaplarına geçmiş bir söz olduğu belirtilmiştir.]

³⁵² Pertev Paşa nüshasında vahdet kelimesinden önce "haķikät" yazılmış lakin üzeri karalanmıştır.

Bu ikilük aḥvel olan dīdūñ vaşflarıdır yoḥsa evvel āḥir āḥir evveldür (3) ya‘nī küpi ğayrı ve deryāyı ğayrı ve māḥiyi ğayrı ve baḥri ğayrı ve bu ‘ālem-i zāhiri ğayrı ve ‘ālem-i bāṭını ğayrı görmek aḥvel olan görmenüñ (4) vaşflarıdır ki aḥvel olan göz henüz daḥı muġāyeret ü işneyniyetden pāk ve berī olmuşdur lābüdd çeşm-i aḥvel-i ḥalīfe ğayrı ve müstaḥlefi (5) ğayrı ve ‘ālem-i zāhiri ğayrı ve ‘ālem-i bāṭını ğayrı görür dīde-yi ḥiss serābı āb-ı şāfī ve noḳta-yı cevvēleyi dāyire gördüğü gibi ma‘ahazā böyle (6) degıldür belki ol serāb bir nümāyişdür ve merr olan dāyire aşlında bir noḳtadır ve aḥvelüñ daḥı bir şey’i iki görmesi ğalaṭdur pes (7) ḥaḳīkatde ḥalīfe müstaḥlefenüñ ‘aynıdır ve bu ‘ālem-i zāhir ‘ayn-ı bāṭınadır ve ‘ālem-i bāṭın hem bā‘itibār zuhūra ‘ayn-ı zāhirdür ve bu i‘tibār üzre evvel-i (8) ‘ayn āḥir ve āḥir-i ‘ayn evveldür *huve’l-evvelu velāḥiru vezzāhiru velbāṭın*³⁵³ āyet-i kerīmesi bu ma‘nāya eşhed ü edelldür zīrā ḥaḳīkatde zāhir Allāh ve bāṭın (9) Allāh ve evvel Allāh ve āḥir Allāhdur ‘ayn-ı zāhiriyyetde bāṭın ve ‘ayn-ı bāṭıniyyetde zāhirdür ve ‘ayn-ı āḥiriyetde evvel ve ‘ayn-ı evveliyetde āḥirdür

Beyt

Huve’l- (10) evvelu huve’l-āḥiru huve’z-zāhiru huve’l-bāṭın

*Biḥayr yā huve yā menhuve kesī dīger nemīdānem*³⁵⁴

buyurdukları beyt-i şerīf hem bu ma‘nā üzre delīl-i (11) bāhirdür **Şeyḫ-i Ekber**

Ḥazretlerinüñ raḍıyallāhu ‘anh **Fütūḥāt-ı Mekkiyyede** *subḥāne men ezhara’l-eşyā’e*

*fehüve ‘aynuhā*³⁵⁵ didükleri ḳavl daḥı

Beyt

(12) *Fefī kulli şey’in lehu āyetun*

*Tedullu ‘alāennehu ‘aynuhu*³⁵⁶

³⁵³ “O ilktir, sondur, zahirdir, batındır.” (Hadīd 57/3)

³⁵⁴ “Evvel O’dur, son O’dur, görünen O’dur, gizli olan O’dur. Kişi için hayırlı olan ya O’nda olmaktır ya da kendisinde O’nu bulmaktır. Kalanımı bilmem.”

³⁵⁵ “Her şeyin aynısı olduğu halde eşyayı izhar edeni tesbih ederim.”

buyurdıkları beyt hem bu fehvā üzre bürhân-ı zâhirdür ve bu beytüñ ve bu kavlüñ taḥkîki (13) cild-i evvelüñ *evâyiline ḳarîb vezîr hikâyesinde tu vücûd-ı muṭlakî fânînumâ* beytinüñ şerhinde mürûr eylemişdür anda ṭaleb olına ve aḥvel (14) dübîn olmadan ve bu ‘ilme ve sırra inkâr ḳılmadan ḫazer ḳılına

(837) Meşnevî

Hey ziçi ma‘lûm gerded îñ ziba‘ş

Ba‘srâ çü kem kun ender ba‘ş baḥş

[H90b] Hey (15) bu ‘ilm neden ma‘lûm olur ba‘şden ma‘lum olur ba‘şi iste ba‘ş ḫuşuşında baḥş eyleme *ba‘ş* lügatde yerinden bir nesneyi ḳoparmağa dirler ḳiyâmete (16) anuñçün ba‘ş dirler ki herkes maḳberesinden ḳoparalub ḫayât bulur ve ḳiyâm olur ammâ ba‘se evvelâ ölmek şartdur zîrâ ölmeyince ve maḳbere- (17) de nice zamân medfûn olmayınca ba‘ş olmaḳ ve ḫayât bulmaḳ ihtimâli yoḳdur pes ba‘ş daḫı ‘indemuḫaḳḳikîñ iki kısmıdır biri *ba‘ş-i* (18) *şûñdür* ki ol mevt-i ıztırârî ile bu cesedden öldükden ve ḳabre dâḫil olduḳdan soñra ḳabrden ba‘ş olunur ḫaşr-i ecsâd olur (19) ḳiyâmet-i kübrânuñ sırrı ve ḫaḳîkati ol gün zuhûra gelür ve ḫaḳâyıḳ herkes ol gün ‘ayân u âşkâre olur ve biri daḫı *ba‘ş-i ma‘nevî* (20) dür ki sâlik mevt-i ihtiyârî ile öldükden ve fânî olduḳdan ve mecâzî olan vücûd ḳaydıñdan necât bulduḳdan ve envâr-ı zâtiyye (21) ile nice müddet medfûn olduḳdan soñra Allâh Tebârek ve Te‘âlâ Ḥazretleri anı *uḫruc bişifâtı femer re‘ake re‘ânî*³⁵⁷ ḳavlinüñ mefhûmı (22) üzre mertebe-yi fenâdan ve mertebe-yi beḳâbillâha şifât-ı ilâhiyye ile muttaşif olduḳı ḫâlde ba‘ş u iḫrâc eyler pes ol sâlik (23) bu mertebede beḳâ-yı ilâhiyye ile bâḳî ve ḫayât-ı Rabbâniyye ile ḫay olur ve her ne ḳılursa hemân Ḥazret-i Ḥaḳḳla ḳılır ve mertebede o eşyâyı (24) Ḥaḳdan ḳayrı ve Ḥaḳḳı eşyâdan ḳayrı görmez belki ḫaḳḳı Ḥaḳḳla ḳayım ve Ḥaḳḳı mir‘ât-ı vücûd-ı ḫalâyıḳda zâhir ve mütecellî görür ve keşret

³⁵⁶ “Her şeyde, O’na (Allah) ait ve O’nun bir olduğunu gösteren ayet vardır.” İbn Arabî (2008). *Fütûhât-ı Mekkiyye*. (çev. Ekrem Demirli). İstanbul: Litera Yayıncılık, C. 2, s. 328.

³⁵⁷ “Bu sıfattan çık, seni kim görürse benim gibi görsün.”

görür (25) ki filḥakīka ‘ayn-ı vaḥdetden ve bir vaḥdet görür ki kesirāt-ı eşyāda nümāyān olmışdur pes bu mertebede aña zāhir ‘ayn-ı bāṭın ve bāṭın (26) ‘ayn-ı zāhir ve āḥir ‘ayn-ı evvel ve evvel ‘ayn-ı āḥir görünür ve bu ‘ālem ba‘ṣ-i ma‘nevī ile bilinür ve baṣr-ı Ḥaḳḳānī ile müşāhede kılınur anıñçün (27) bu beytlerle bu ‘ālemün ma‘lüm ve bu sırrun mefhüm olunmasına ṭarīḳ ne idüğini ṭaliblere ta‘līm idüb buyururlar hey ṭalib bu ‘ilm neden ma‘lüm ve (28) bu sırr neden mefhüm olur dir iseñ ba‘ṣ-i ma‘nevīden ma‘lüm olur mādāmki bu vücūd-ı mecāzīden olmayasın ve girü fenā mertebesinden ba‘ṣ (29) olmayasın bu ‘ilm senün ma‘lümüñ olmaz pes eger bu ‘ilm senün ma‘lümüñ olmaḳ saña gerekse ma‘nevī olan ba‘ṣi iste ve bu ba‘ṣ (30) ḥuṣūşında ‘aḳluñla baḥṣ eyleme bu vicdānīdür mücerred ‘aḳılla ve bundan baḥṣ itmekle bilinmez belki bilfi‘l ba‘ṣ olmaḳla bilinür nitekim rüz-ı ba‘ṣün (31) esrārı daḥı maḳbereden ba‘ṣ olduğdan şoñra bilinür ve müşāhede kılınur

(838) Meşnevī

Şarṭ-ı rüz-ı ba‘ṣ evvel mürdenist

Z’ān ki ba‘ṣ ezmürde (32) zinde kerdenist

Rüz-ı ba‘ṣün şarṭı evvel ölmekdür [ya‘nī -H] rüz-ı ba‘ṣün şarṭı evvelā ölmek olduğı gibi ba‘ṣ-i ma‘nevīnün daḥı şarṭı (33) evvelā mevt-i ihtiyāriyle ölmek ve vücūd-ı mecāzī kaydından ḥalāş olmaḳdur zīrā ki ba‘ṣ mürdeden zinde eylemeklikdür mādāmki sen mevt-i (34) ihtiyārī ile ölmeyesin ma‘nen münba‘is³⁵⁸ olmazsın ve mādāmki ma‘nādan ba‘ṣ olmayasın bu zikr olınan ‘ilm-i ledünnī ve sırr-ı ilāhī ne dimekdür (35) bilmezsin eger bunu bilmek isterseñ bunuñ şarṭı ve ṭarīḳi ba‘ṣ olmaḳdur ve ifnā-yı vücūd kılmaḳdur ma‘lümüñ ola

(839) Meşnevī

Cümle ‘ālem z’īn ḡalaṭ kerdend (36) rāh

Kez ‘adem tersend ü ān āmed penāh

³⁵⁸ ba‘ṣ P

[H91a] [Cümle a'lem bu sebebden yolu ğalaṭ itdiler ki anlar 'ademden ḳorḳarlar ve penāh geldi +H] 'ademden murād bunda 'adem-i izāfīdür ki murād vücūd-i mecāzīden fānī olmaḳdur ya'nī cümle 'ālem bu (37) sebebden yolu yitürdiler ve ğalaṭ itdiler ki anlar ['ademden ya'nī -H] yoḳ olmadan ve ifnā-yı vücūd ḳılmadan ḳorḳarlar ve ḫālbuki ol (38) yoḳluḳ anlara penāh geldi ve anlara melce ve me'vā oldu pes sa'ādetle zinde olmaḳ isteyen kimseye irādetle ölmek lāzım oldu (39) nitekim *mut bi'l-irādeti tuḫyā bi's-sa'ādet*³⁵⁹ dindi ve maḫbūb-ı ḫaḳīḳate vāşıl olmaḳ isteyen kimse nefsini ve enāniyyetini maḫv u fānī eylemek (40) vācib ve lāzım oldu kemā kāle'l-Maḡribī

Beyt

Men yaṭlibu filḫubbe mine'l-hibbe vişāl

Min ğayr-i fenā-yı nefsihi fehū muḫāl

İn teşteḫī (41) en teblaḡa vaşle'l-maḫbūb

*Da' nefseke fiddarbı teḳaddem ü te'āl*³⁶⁰

(840) Meşnevī

Ezkucū cūyīm 'ilm ezterk-i 'ilm

Ezkucā cuyīm silm ezterk-i silm

[P430a] (1) 'ilmi ḳanden isterüz terk-i 'ilmden ve silmi ḳanden ṭaleb eylerüz terk-i silmden ya'nī ḫaḳīḳatle bilmegi ve 'ilm-i ilāhī ile 'ālim olmaḡı ḳanden ṭaleb eylerüz kendümüzüñ (2) bildüğünü terk itmekle ve fenā yolına gitmekle ki

Mışra'

Bildüğünden geçmeyen 'irfāna olmaz āşinā

dimişlerdür lābüdd bu 'ilm-i ledünnīnün ṭālibi olan kimse (3) kendünüñ mecāzī ve resmī olan 'ilmini terk eylemek ister tā kim şafā-yı dil ḫāşıl ola ve bu 'ilm-i şerīfe

³⁵⁹ "Kendi irādenle öl, saadetle diril."

³⁶⁰ "Kim aşkta, aşktan bir kavuşma isterse nefsinin yok oluşundan başkası muhaldir. Eğer sen sevgilinin visalini arzuluyorsan kendini ilerleme ve yükselme ile Allah'a ada."

vāşıl ola kezalik şulh-ı hāķīkiyye- (4) yi dağı terk-i şulh-ı nefşānīde dilemek gerek mādāmki nefsle ve şeytānla ve ehl-i nefsle ve aĥzāb-ı şeyātīn ile bir kimsenüñ şulhı ola (5) ol kimse şulh-ı hāķīķī nedür bilemez ve Ĥāzret-i Ĥāķķla ve anuñ enbiyā ve evliyāsıyla şulh kılamaz

(841) Meşnevī

Ezkucā cūyīm hest ezterk-i hest

Ezkucā cūyīm (6) sīb ezterk-i dest

Hesti ķanden ıaleb eylerüz terk-i hestden sībi ķanden ıaleb eylerüz terk-i destden ya‘nī vücūdı ķanden isteyelüm (7) dir iseñ terk-i vücūd-ı mecāzī eylemeden istemek gerek mādāmki bu vücūd-ı mecāzī ve hest-i mevhūmī yerinde ola vücūd-ı hāķķānī ele gelmez ve mecāzī (8) olan varlığı bir kimse terk eylemeyince hāķķānī olan varlığı ol kimse vāşıl olmaz pes hest-i hāķķānī ıāliblere hest-i mecāzī terk (9) ve ifnā itmekle anı bulurlar ve terk-i vücūd itmekle vücūd-ı hāķķānī şāhibi olurlar hāķķat bađınuñ sībini bir ķanden isteyelüm dir iseñ desti (10) terk eylemeden istemek gerek meşelā bir kimse bu ‘ālem-i şuverīde bir bađa girse ve bir elma ağacı üzre bir niçe elma görse lābüdd anı almađa bir el lāzımdur (11) ki elsüz o elmayı almaķ müyesser olmaz ammā hāķķat bađı bunuñ ‘aksidür bir kimse hāķķat bađına girmege evvelā terk-i vücūd eylemek ister (12) andan soñra ol hāķķat bađınuñ elmasını almađa terk-i dest eylemek ister elbette kendünüñ desti ve ķudreti ve taşarrufı var zu‘m eyleyen kimse (13) ol ma‘nevī ve hāķķānī olan sībi almađa ķādir olamaz *ezkucā cūyīm sīb* yerine ba‘zı nüşhada *ezkucā cūyīm dest* vāķi‘ olmuşdur lākin (14) esahh olan evvelkidür

(842) Meşnevī

Hem tu tānī kerd yā ni‘me’l-mu‘īn

Dīde-yi ma‘dūbīnrā hestbīn

Ey ni‘melmu‘în olan pādşāh hem sen eylemege kâdirsin (15) ma‘dūmbîn olan gözi mevcūd görücü eylemege [H91b] hem sen kâdirsin bu hâlâyıkuñ gözleri cemî‘an filhâkîka ma‘dūm olan şey’leri mevcūd görür- (16) ler ve hâkîkatde mevcūd olanı dağı ma‘dūm görürler İlâhî sen şol güzel mu‘însin ki bu halkuñ ma‘dūm görücü gözlerini mevcūd görücü (17) eyleyesin

(843) Meşnevî

Dîde-yi kû ez‘adem âmed bedîd

Zât-ı hestîrâ heme ma‘dūm dîd

Bir göz ki o ‘ademden bedîd ve zâhir geldi varlık zâtını dükeli ma‘dūm gördi (18) ya‘nî bir göz ki ol göz aslında ‘adem idi ‘ademden soñra vücūda geldi ve zâhir oldu ol zâhir gözi hest-i hâkîkîniñ zâtını dükeli ma‘dūm (19) görür hâkâyık-ı eşyâyı hem göremeyüb ma‘dūm şanur ammâ bu mevhūmî ve mecâzî olan vücūdı mevcūd-ı bâkî görür lâbüdd hâkîkatbîn ola- (20) mayub ğalağ görmeden hâlî olmaz meger ki ol göz mübeddel ola ve nūr-ı İlâhî ile münevver olmağ mertebesin bula

(844) Meşnevî

În cihân-ı muntaşam maḥşer şeved

Ger dü dîde (21) mübdel ü enver şeved

Bu muntaşam u müretteb olan cihân maḥşer olur ve serâyir ve hâkâyık bu ‘âlemde hem zühûra ve ‘ayâna gelür eger iki göz [mübdel ü (22) enver ola ya‘nî eger iki -H] ğalağ görmeden hâlâş olub tebdîl olursa ve nūr-ı Hâkla münevver olub bu eşyâya ol enver olan göz ile nazâr kılsa (23) nitekim Hâzret-i Resûlün ‘aleyhisselâm oğulluğı Zeyd riyâzetle tebdîl-i dîde kılub anuñ gözleri envâr-ı İlâhî ile münevver olduğdan soñra bu ‘âlemde (24) maḥşeri gördi ve aḥvâl-i âhirete nazâr irgürdi nitekim *keennî enzurı ilâehli’l-cenneti yetena‘amüne fihâ ve enzurı ilâehli’l-nâri yete‘āvüne fihâ* didi ve (25) Hâzret-i Nebiyy-i [Mükerrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem -H] aña *aşabet*

*fealzeme*³⁶¹ buyurdu ve bunuñ taḥkīki cild-i evvelüñ āhirinde ḡarīb mürür kıldı ve **Ḥazret-i ‘Ālīnūñ** (26) kerremallāhu vechehu *lev kuşife’l-ḡıṭa’u mā ezdedtu yaḡīnā*³⁶² buyurmaları hem bu ma‘nāyı mü’eyyid oldı ol Ḥazrete ḡaḡāyık-ı eşyā ve aḡvāl-i dār-ı ‘uḡbā şol (27) mertebe zāhir ve peydā olmış ki eger ‘aṭā keşf olsa aña umūr-ı uḡreviyye ve ḡaḡāyık-ı kevniyyeden bir yaḡīn ziyāde olmaya ve ol ḡinde ḡaḡāyıkı (28) tamām görmek gelmeyeydi anıñçün ki ol Ḥazret-i ḡaḡāyık-ı kevniyyeyi bittamām ve elkemāl bu dünyāda müşāhede kılmışdur

(845) Meşnevī

Z‘ān nümāyed īn ḡaḡāyık (29) nātamām

Ki berīn ḡāmān buved fehmeş ḡarām

Ol sebebden bu ḡaḡāyık nātamām görünür ki bu ḡāmānlar üzre anuñ fehmi ḡarām olur ya‘nī bu (30) ḡaḡāyık-ı eşyā bu ‘ālemde ehl-i ḡiss olanlara ve hemān şüretde ḡalanlara anuñçün nātamām görünür ki bu ḡām olanlara ve kemāl mertebesin bulamayub (31) esrār-ı ḡaḡīkatden maḡrūm ḡalanlara ol ḡaḡāyıkı fehmeş eylemek bu dünyāda ḡarām oldı ve bittamām ḡaḡāyıkı müşāhede eylemek anlara yevm-i āḡiretde (32) müyesser geldi ammā ölmezden evvel ölenlere ve ba‘ś olmazdan evvel ba‘ś olanlara ve nūr-ı Ḥaḡla bu eşyāya nazar kılanlara ḡaḡāyık-ı eşyā ḡālā bu dünyā- (33) da keşf olub bittamām göründi ammā henüz daḡı bu vücūd-ı mecāzī ile zinde olanlara ve kemāl mertebesin bulamayub ḡām ḡalanlara ve bu eşyāya (34) dīde-yi [H92a] ḡalaṭbīnle nazar kılanlara bu ḡaḡāyıkı fehmeş eylemek ḡarām oldı ve bunlar bu ni‘met ü lezzetden maḡrūm ḡaldı

³⁶¹ “Hâris İbn Mâlik elEnsârî: ‘Sanki cennet ehline bakıyorum da orada nimet içindedirler ve cehennem ehline bakıyorum orada uluyup duruyorlar’ dedi ve Hazret-i Nebî: ‘İsabet ettin ve (o gördüklerin) gerekli (hakk) oldu.’ dedi.” [“Hazret-i Peygamberin ‘yâ Hâris!’ diye seslendiği kişinin Hâris İbn. Mâlik el-Ensârî olduğunu, Ankaravî’nin bu zatı Peygamberin evlatlığı Zeyd İbn Hâris olarak zikrettiğini lakin kaynaklarda evlatlığı Zeyd’e böyle bir şey söylediğine rastlamadığını belirtir. Ve Ankaravî’nin bu iki şahsı birbirine karıştırmış olabileceğini söyler.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 193.]

³⁶² “Eğer örtü keşf olinsa benim yakınlığım ziyade olmazdı.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 8, s. 194.

(846) *Meşnevî*

Ni‘met-i cennât-ı hoş ber- (35) *dūzahî*

Şud muḥarrem gerçi Ḥaḳ āmed saḫî

Hoş olan cennetlerüñ ni‘meti dūzahî üzre muḥarrem oldu egerçi Ḥaḳ Te‘ālā saḫî geldi [bu -H] (36) beyt-i şerîf³⁶³ su‘âl-i muḳaddere cevâb olur keenne bu su‘âl lâzım gelür ki dīne vehhâb-ı muḫlak ve cenâb-ı Ḥaḳḳuñ feyzinde ḫod necl (37) yokdur ol ḫâmlara daḫı bu ḫaḳâyıḳı tamâm gösterirse ve anlara daḫı bu ni‘metden virirse olmaz mıydı cevâb buyururlar ki egerçi Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri (38) saḫî ve cevâd geldi ve anuñ feyz ü ‘aḫası şâyibe-yi neclden pāk u münezzeh oldu velîkin duzâḫa mensûb olan ḳavm üzre hoş (39) olan cenâb-ı ‘aliyyenüñ ni‘metleri muḥarrem oldu anuñçün ki anlara cennetüñ ni‘metlerine taḫşîl isti‘dâd eylemediler zîrâ *elḫabîsātu lilḫabîsine velḫabîsüne* (40) *lilḫabîsât*³⁶⁴ âyetinüñ mefhümü üzre cehennem ki filḫaḳîḳa cāy-ı ḫabîsdür ḫabîsler içindür ve ḫabîsler daḫı anıñçündür *vetḫayyibātu littayyibîne*³⁶⁵ âyetinüñ (41) mücebi üzre cennât daḫı filḫaḳîḳa ḫayyibâtdür ḫayyib ü ḫâhir olanlar içindür ḫayyib ü ḫâhir olanlar daḫı anıñçündür bir kimse daḫı [P430b] (1) henüz ḫabîs iken bilâisti‘dâd ni‘am-ı ḫayyibeyi istese ve Ḥaḳ Te‘ālā ol ni‘am-ı ḫayyibeyi aña virirse ve ol ni‘am-ı ḫayyibenüñ ehli daḫı ḫabîsâta ehl olan (2) kimseye ol ḫayyib olan ni‘metleri irgürse ol ḫabîsâta ehl olan ḫabîs ol ni‘am-ı ḫayyibeyi ḳabûl ḳılmaya ve anı aḫz u tenāvüle ḳâdir (3) olmaya idi

(847) *Meşnevî*

Derdeḫâneş telḫ âyed şehd-i ḫuld

Çün nebūd ezvâfiyân der‘ahd-i ḫuld

Ol dūzahîñüñ deḫânına şehd-i ḫuld telḫ gelür çünkim (4) ‘ahd-i ḫulde vâfilerden olmadı ya‘nî ḫuld birinüñ şehd ü şekkeri ol ḫabîs olan dūzahîñüñ deḫânına telḫ

³⁶³ beyt-i şerîf: beyt-i evvel H

³⁶⁴ “Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara...” (Nûr 24/26)

³⁶⁵ “...temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler ise temiz kadınlara yaraşır.” (Nûr 24/26)

geleydi ve ol şehd ü şekkerden (5) istikrāh kılaydı çünkim huld birinüñ ‘ahdinde ve tarīķinde vāfīlerden olmadı ve ‘aşıklar u şādıklar gibi anuñ yolına sülük kılmadı pes ol (6) huld birinüñ ni‘metinden ve lezzetinden hem zevk almadı ve lezzet bulmadı hālā bu dünyāda şol cāhil ü gāfil olan kimseler gibi ki cinān-ı cenāna müte‘allık (7) olan ‘ulūm u ‘irfānı evliyā vü ‘urefā anlara ‘arz eyleseler ve gelüñ bu ma‘ārif-i yakīniyye ve ni‘am-ı rüḥāniyyeden ekl idüñ diyü söyleseler anlar (8) ol ni‘am-ı rüḥāniyyenüñ ve ezvāk-ı cināniyyenüñ iştirāsından firār iderler ve cehennem gibi olan nefslerinüñ murādı ve muḳtezāsı cānibine gider- (9) ler çünkim evliyā vü ‘urefā daḡı bu ehl-i hevā ve erbāb-ı dünyānuñ kendülerüñ metā‘ına ‘adem raḡbetlerden göreler ve bunlaruñ fānī olan dünyānuñ metā‘ına (10) meyl ü maḡabbet eyledüklerine naẓar irgüreler anlaruñ bu ṭāyifeye ol rüḥānī olan metā‘ı ve Rabbānī olan zevk-i cānı ve ‘ulūm u ‘irfānı (11) virmege ve bey‘ eylemege meyl ü raḡbetleri olmaz

(848) Meşnevī

Mer şumārānız dersüdāgerī

Dest key cunbed çü nebud müşteri

Taḡkīkā size daḡı ey ehl-i dünyā (12) sevdāgerlükde çünkim müşteri olmaya ol kaçan ḡareket eyler [ya‘nī -H] tācirān-ı ma‘nevī ve ḡāceḡān bāzār-ı ḡaḡkīnün ḡaḡkānī olan metā‘larını ṭāleb (13) ü rāḡıb olmayan ehl-i dünyā ve aḡḡāb-ı hevāya virmege ve anlarla bey‘ ü şirā eylemege meyl ü raḡbetleri olmaz ve buña anlaruñ elleri daḡı varmaz taḡkīkā (14) ey ehl-i dünyā size daḡı eger müşteri olmasa bey‘ ü şirā vaḡtinde mücerred metā‘ñıza naẓar idici olan aḡmaḡa ol metā‘ñuzu virmege (15) elüñiz kaçan varur ve ḡalbiñüz aña kaçan meyl ü raḡbet kılar

(849) Meşnevī

Key nezāre ehl-i biḡrīden buved

Ān nezāre ḡül gerdīden buved

Nezāre kaçan (16) almaklığa ehl olur ol nezāre gül ʔolanmaklığa ehl olur bu beytün iki mışraında bile olan *nezāre* nazār idici maʿnāsınadur aşında (17) teşdīd iledür vezn için [H92b] muḥaffef oqınur ve mışra-ı s̄ānīde olan *nezāre* güle şıfat olur ve gerīden lafzından muḫaddem muzāf-ı muḫadder (18) olur ehl-i gerīden taḫdirinde olur mışra-ı evvelde olan ehl-i biḫrīden bu maʿnāya delālet kıılır ve taḫdīr-i kelām böyle dimek olur ki bāzār (19) içre mücerred esbāb u metāʿa nazār idici kimse anı almaklığa kaçan ehl olur ol gül olan nazār idici bāzār içre dönmeclige ve ʔolanmaklığa (20) ehl olur ve bāzārı gūşebegūşe ʔolanub dükkānlarda olan silaʿa ve metāʿı seyr kıılır ve kendüsini müşterī şeklinde kıoyub anı bunı (21) ḫarīdār almağa meşgūl olur

(850) Meşnevī

Purs pursān kʿīn beçend ü ān beçend

Ezpey-i taʿbīr-i vaḫt ü rīşhand

Ol gül olan nazār idici bāzār (22) içre şorarak suʿāl iderek böyle diyü ki bu metāʿ niçeye ve ol metāʿ kaç aḫçedür taʿbīr vaḫtinden ve rīşhanddan ötüri yaʿnī (23) bāzār içre devr kıılan ve aña bu gūne nāzır olan gül bāzār içre bu niçeyedür ve ol metāʿ kaç aḫçeyedür diyü vaḫtini geçürmeden ötüri (24) ve bāzergāne rīşhande ve istihzā itmeden ötüri dükkānbedükkān gezüb şora şora ʔolanur ve seyr ü devr kıılır

(851) Meşnevī

Ezmelūlī kāle miḫāhed zitu

(25) Nīst ān kes müşterī vü kālecū

Bu gūne gül melūllugından metāʿ ister ol kimse filḫaḫīka saḫīḫ müşterī ve kālecū degildür belki hemān (26) anuñ bunuñ dükkānına varub metāʿlarına müşterī olmağı kendüsine ʿādet kıılmış ve anuñ bunuñ metāʿına lāfla müşterī olmuşdur

(27) (852) Meşnevī

Kālerā şad bār dīd ü bāz dād

Cāme key peymūd ū peymūd bād

Bunuñ gibi bīma‘nā olan zevāyid-i rūzgār kāleyi şad bār gördi ve girü şāhibine (28) viridi cāme olacak metā‘ ve kumaşı ol yāve kaçan ölçdi ol bād-ı hevā ölçdi atlas ve kumaş alan şāhiḥ müşterī cāme olicağ kumaşı bir (29) iki kerre ölçdüdükdün şoñra aqçesin virmeyüb anı alur ammā hīç müşterī olmayan yāve vü bīma‘nā gevezelik idüb bir niçe def‘a ölçdür- (30) dükdün şoñra bir nesneyi bahāne idüb āḥirine anı almaz

(853) Meşnevī

K’ū kudūm u kerr ü ferr-i müşterī

K’ū mizāḥ-ı gengelī vü serserī

Ḳanı müşterīnün kudūmı (31) ve kerr ü ferri Ḳanı gengelī ve serserī olan kimsenün mizācı [*mizāc* +H] lāğa dirler ve *gengelī* daḥı [H93a] lāğa ve gevezelige dirler *gengelī*de olan yā nisbetī olmağ (32) ve maşdariyye olmağ hem cāyızdır *serserī* ‘abeş ve beyhüdelüğe dirler ve taqđir-i kelām ve tavziḥ-i merām böyle dimeğ olur ki bir bāzāra müşterīnün (33) gelmesi ve kerr ü ferr kılması Ḳanı ve bir beyhüde ve bīsermāye olan gevezelik lāğı ve gevezelik Ḳanı ki bu ikisinün mābeyninde münāsebet yoğ (34) ve tefāvüt Ḳatı çoğdur

(854) Meşnevī

Çünki dermülkeş binā şud ḥabbeyī

Cüz pey-i gengel çı cüyed cübbeyī

Çünkim ol serserī ve beyhüde olan gevezelik (35) mülkinde bir dāne ve bir ḥabbe olmaya gengelden ğayrı bir cübbeyi ne ister ya‘nī gevezelik eylemeden ve lāğ kılmadan ğayrı bir cübbeyi ol niçe ister bir ḥabbe (36) ve cāmeyi ol beyhüde ve bīmāye istemez illā gevezelikden ötüri ve ‘ömrden geçüb anı bunu istihzā kılmadan ve müşterī görünmeden ötüri eyler

(37) (855) *Meşnevî*

Derticâret nîsteş sermâyeî

Pes çî şahş-ı zîşt-i û çî sâyeyî

Anuñ ticâretten bir semâyesi yok pes anuñ zîşt olan (38) şahş-ı ne bir sâyene [ya'ni - H] çünkim bir yâve ve bîma'nâ olan gevezelik ticâret ve bey' ü şirâ kılmada bir sermâyesi olmaya beki murâdı (39) anuñ hemân gevezelenmek ola pes böyle ħabîşüñ zîşt ü kabîĥ olan şahşına ve bir gölge ne anuñ şahş-ı kabîhi ile bir gölgenüñ farkı (40) yokdur bu aşıllara gölgesi gökçek dirler bunlaruñ bāzārgāna k̄āyidesi yok ve zahmeti katı çokdur bu gūne kimselerüñ dükkān öñinde (41) karaltı olmasından ve müşterî görinüb beyhūde yere gevezelik kılmāsından dükkān öñinden gitmesi ve ġayrı yire k̄asd u 'azîmet itmesi [P431a] (1) bāzārgāna her vechle enfa' ve evlādur kezalik bu t̄arîkāt ve ħaķîkāt bāzārında daĥı bu gūne gevezeler ve bîma'nā ve beyhūde çok bîmāyeler vardır (2) kendüleri metā'-ı 'ilm ü ma'rifete müşterî olmak şeklinde ve kāle-yi esrār u ħikmete ħarîdār olmak hey'etinde gösterdiler ve gelüb bāzār-ı t̄arîkate (3) girdiler ve şāhib-i maķām olan bir bezirgān-ı uĥrevî ve ħ'āce-yi ma'nevînüñ metā'-ı 'ilm ve ħikmetine ve zevķ ü ma'rifetine müşterî görinüb (4) gevezelik kıllurlar bir zamāndan soñra andan ferāġat idüb bir āĥer maķāma gidüb varub ol maķam şāhibi olan şāhib-i (5) devletüñ metā'ına müşterî olmak ve anı almak şeklinde görinürler murādları hemân ta'bîr-i 'ömr olub filĥaķîka anlaruñ metā'ına müşterî (6) olmaduklarından mā'idā anda bunda 'ömrlerin zāyi' idüb beyhūde yire gezmeden ve gevezelik kılmadan ħālî olmazlar bu gūne zevāyid-i rüz- (7) gāruñ bir şeyĥe gelmesinden ve anuñ metā'-ı 'ilm ü ħikmetine müşterî olmasından gelmemesi ve müşterî olmaması niçe vücūhla evlādur zîrā böyle (8) nüfūs-ı zāyi'anun mülkinde bir ħabbe kadar dāniş olmaya ve t̄arîkāt bāzārına birazcık sermāye ile gelmeye anuñ şahş-ı zîşti (9) nedür ve bir sâyeye nedür böyle göñül-i şahş-ı kabîĥinden bir gölge niçe vücūhla yegdür pes ey t̄alib-i esrār-ı ilāhî ve

ey ḥarīdār-ı ‘ulūm ve ḥūkm-i Rabbānī (10) eger bu bāzār-ı ṭarīḳate gelmek ve metā‘-ı ḥikmeti ve kāle-yi esrār u ma‘fireti almaḳ ister iseñ bu bāzāra sermaye ile gel eger bunda sermāye- (11) sūz gelür iseñ destāruñı ṭolduramaz ve bu metā‘lardan bir metā‘ alamazsın

Beyt

Ey tehī dest refte derbāzār

Tersemet pūr (12) neyāverī destār³⁶⁶

(856) Meşnevī

Māye derbāzār-ı dünyā ĩn zerest

Māye āncā ‘aşḳ u dü çeşm-i terest

Māye bu dünyānuñ bāzārında sīm (13) ü zerdür [H93b] māye anda ‘aşḳ ve dü çeşm-i terdür ya‘nī bu dünyānuñ bāzārında sermāye sīm ü zerdür bu dünyā bāzārında bir kimse sīm ü (14) zersüz bir metā‘ almaḳa ḳādir olamaz ve bīsermāye bāzergāndan bir kāleyi bir müşterī iştirā ḳılamaz ve ṭarīḳat bāzārında sermāye (15) ‘aşḳ u maḥabbet ve iki ağlar göz ve derd ü sūzdur bir kimsenüñ ağlar gözi ve ‘aşḳ u sūzı olmasa bu bāzār-ı ṭarīḳatden bir metā‘ (16) alamaz ve bāzergān-ı ma‘nevī olan ‘azīzlerden hem çoḳluḳ nef‘ bulamaz

(857) Meşnevī

Her ki ü bīmāye derbāzār refte

‘Ömr refte ü bāz geşt (17) ü ḥām u teft

Her şol kimse ki bāzāra bīsermāye gitdi ‘ömr gitdi ve o ḥarāretle ḥām girü döndi ya‘nī³⁶⁷ her şol kimse ki bu (18) bāzār-ı ṭarīḳate sermāyesüz gitdi ya‘nī sirişḳ dīdesüz ve sūz sīnesüz ve ‘aşḳ u maḥabbetsüz ḳaşd u ‘azīmet itdi anuñ ‘ömri (19) yebāna gitdi ve ol fevrī ḥāmluk ve nāpuḥtelükle girü döndi ve tehī dest bir şey’e vāşıl olmayub kelevvel kendü menziline indi (20) *ulāike’l-lezīne eşterevü’ḳ-ḳalālete*

³⁶⁶ “Ey eli boş pazara giden kimse, sermayesiz sarıḳı dolduramazsın.”

³⁶⁷ ya‘nī: elḥāşıl H

*bilḥudā femā rabiḥat ticāretuhum ve mā kānū muhtedīn*³⁶⁸ āyet-i kerīmesinūñ mefhūmı bu güne kimselerūñ (21) hakkında [hem +H] dindi

(858) Meşnevī

Hey kucā būdī birāder hīç cā

Hey çi puḥtī behr-i ḥurden hīç bā

Hey kande idūñ ey birāder diseñ hīç cā dir hey (22) yemekden ötüri ne bişürdüñ diseñ hīç bā dir *bā* bunda şorba ma'nāsınadur bu beyt-i şerīfūñ her bir mışra'ı hem su'al (23) ve hem cevāb olur ve taḫdīr-i kelām böyle dimek olur ki bu bāzār-ı tarīḳate tehī dest giden ve bīsermāye ḳaşd u 'azīmet iden kimse- (24) ye sen diseñ hey birāder kande idūñ ve ne yerde gezersin ol saña lisān-ı ḥālle cevāb virüb dir hīç yerde idüm ya'nī hīç (25) nef' ü fāyidesi olmayan yerde idüm dir ve dönüb aña diseñ yemekden ötüri bu ana dek ne bişürdüñ ve eḫ'ime-yi rūḥānī (26) ve ağdıye-yi nūrānīden kendü rūḥuñ için şimdiye dek ne puḥte itdūñ ol saña dir hīç şorbasın bişirürüm ve kendümi (27) bīma'nā ve bīfāyide olan yerlere düşürdüm aşlā kendü rūḥum ve ḳalbim için hīç bir şūrbā-yı nūrānī ve ḡidā-yı rūḥānī puḥte ide- (28) meyüb şöyle muhtāc u gedā ve bīnevā ve bīḡidā ḳaldum dir

(859) Meşnevī

Müşterī şev tā bücunbed dest-i men

La'l zāyid ma'den-i ābest-i men

Müşterī (29) ol tā benüm elüm ḳımıldaya benüm yüklü olan ma'denüm la'l ḫoḡura *ābest* ābisten lafzından muḥaffefdür *ābisten* yüklü olmaḡa dirler (30) *ma'denden* murād bunda derūndur ve *la'lden* murād cevāhir-i me'ānīdür ve taḫdīr-i kelām böyle dimek olur ki ey ḫālib-i esrār-ı ilāhī ve ey (31) rāḡıb-ı metā'-ı ḫük-m-i Rabbānī şaḫīḫ müşterī ol tā kim benüm yed-i 'aḳlum ve dest-i lisānum saña ol nūrānī ve Rabbānī olan metā'ları virmeḡe (32) ḫareket ḳıla andan şoñra benüm cevāhir-i

³⁶⁸ "İşte onlar, hidayete karşılık dalâleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de doğru yola girememişlerdir." (Bakara 2/16)

me‘anī ile yüklü olan ma‘den-i derūnım saña la‘l-i ma‘nevī ve dürr-i rūḥānī toğura
tā kim ol (33) la‘l-i rūḥānī almaqla ğaniyyü’l-ḳalb olasın ve *kenzun lāyefnā*³⁶⁹ ne
idigün bilesin ve gedā-yı çeşm olmadan [H94a] ve ḥalka ‘arz-ı ihtiyāc ḳılmadan
ḳurtula- (34) sını belki niçe muhtāc ve gedālara daḫı menfa‘ātresān olasın

(860) Mesnevī

Müşterī gerçi ki süst ü bāridest

Da‘vet-i dīn kun ki da‘vet (35) vāridest

Müşterī egerçi ki süst ü bāridür da‘vet-i dīn eyle ki da‘vet vāridür bu ḫiṭāblar anı
āḫirü’l-beyān ‘alāṭarīḳı’t- (36) tecrīd kendü nefsi-şerīflerine olsa da cāyizdür ve
Ḥüsameddīn Efendi Ḥazretlerine olmak da cāyizdür ve her ‘aşrda mürşid-i rāḥ olan
(37) ve dīn-i Ḥaḳḳa da‘vet ḳılan aşḫāb-ı ḫikmete var bāb-ı ‘ilm ü ma‘firete olmak da
cāyizdür pes taḳdīr-i kelām ve tavzīḫ-i merām böyle dimek (38) olur ki ey aşḫāb-ı
‘ilm ü ma‘firet ve ey mālik-i kāle-yi ḫikmet olan mürşid bu zamānede müşterī
olanlar egerçi süst ü bārid (39) ise de sen anlara metā‘-ı dīne ‘arz eylemeden ve kāle-
yi yaḳīne gelüñ aluñ diyü söylemeden fāriğ ü berī olma sen dīn-i mübīne bu (40)
ḫalkı da‘vet eyle ki da‘vet-i nās eylemek vārid olmuşdur nitekim ḫadīs-i Resūlde
böyle gelmişdür *murū bilma‘rūfi ve* (41) *in lem tef‘alūhu ve enhevu ‘inne’l-münkeri*
*ve in lem tectenbūhu kullehu*³⁷⁰ revāhu’ṭ-Ṭaberī filEvsat ‘in Enes [raḫıyallāhu ‘anh –
H]

(861) Mesnevī

Bāz perrān kun hamām-ı [P431b] (1) rūḫ gīr

Derreh-i da‘vet ṭarīḳ-i Nūḫ gīr

³⁶⁹ “Kanaat, bitip tükenmeyen bir hazinedir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s.194.
[Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.] Hadisin aslı şu şekildedir: *“elḳanā‘atu kenzun lāyefnā”*

³⁷⁰ “Kendiniz yapmasanız bile iyiliği emrediniz, hepsinden kaçınmasanız bile kötülükten sakındırınız.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s.195. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Bāzı perrān eyle ḥamām-ı rūḥı tır da‘vet yolında tārīk-i Nūḥı tıt [ya‘nī -H] [ey +H] şahbāz-ı tārīkat bāz-ı himmetüni (2) fezā-yı şerī‘at cānibine perrān eyle rūḥ ḥamāmesini tıt ve şayd itmege müste‘id olan tālībleriñ vücūdı kebūterini şayd it eger saña anlar cānibinden (3) ezā vü cefā gelürse ve vaḥşī ve serkeş olanlar seni āzürde ve rencide kılırsa rāh-ı da‘vetde Ḥazret-i Nūḥıñ yolını tıt ki ol ezā vü cefā- (4) ya niçe şabr itdi ise sende anuñ gibi şabr u taḥammül it

(862) Mesnevī

Ḥidmetī mīkun berāy-ı Kirdgār

Bākabül ü redd-i ḥalkānet çı kār

Allāh Tebārek ve Te‘ālā (5) Ḥazretlerinden ötüri bir ḥidmet eyle ve nāsa pend ü naşīḥati ve mev‘ize ve ḥikmeti Allāh için söyle ḥalāyıkıñ redd ü kabūliyle saña ne kār vardur (6) saña lāzım olan lillāh ve fillāh nāsa teblīg-i aḥkām-ı ilāhī kılmak ve berāy-ı Kirdgār emr bilma‘rūf ve nehy ani‘l-münker olmaḥdur gerekse ḥalk (7) senüñ sözüni kabül itmesün ve gerekse redd itmesün ve gerekse bir kimsenüñ ḥāneyi derūnında senüñ āvāzuñı işitmege ve anuñla (8) iş itmege isti‘dād ve kábiliyyet olsun ve gerekse olmasun nitekim bu sürḥ-ı şerīfe vāқи‘ olan muṭrib kendi ‘ādet ü ḥaşletini (9) terk itmeyüb eger ādem olan ḥānenüñ ḥapusunda çaldı ve çağırdı ve derūn-ı ḥānede (10) ādem var mıdur veyāḥūd yok mıdur dimedi

Dāstān-ı ān şaḥş ki berder-i sarāyī nīmşeb saḥūrī mīzed

[H94b] Bu sürḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı (11) laṭīf ol şaḥsuñ dāstānidur ki bir sarāyuñ ḥapusu üzre nışfu‘l-leylde saḥūra mensüb olan talebi ve nevbeti urdı *saḥūr* (12) Ramazān-ı şerīfde seḥere qarīb [yenen ta‘āmuñ ismidür ve ‘ādetdür ki ba‘zı saḥūrcılar +H] ṭabluñ çalub def urub ḥalkı bīdār itmeden ötüri āvāze iderler

hemsāye urā güft (13) ki āḥir nīm-şebest seḥer nīst

ol sarāyuñ yanında olan hemsāye ol şaḥşa aytdı ki āḥir şimdi nısfü‘l-leyledür seḥer degildür

(14) ve dīger ān ki der īn sarāy kesī nīst beher-i mimīzenī

ve bir daḥī oldur ki sarāyda bir kimse yoḡdur pes saḡūrı bu ḡapuda neden ötürı (15)
urursın

ve cevāb ḡüften-i muḡrib ūrā

ve muḡribūñ böyle dīn hemsāyeye cevāb virmesidür

(863) Meşnevī

Ān yekī mīzed saḡūrī berderī

(16) *Dergehī būd u revāk-ı mihterī*

Ol muḡrib saḡūra mensüb olan ḡablıñı bir ḡapunuñ ḡatında ḡaldı ol ḡāne bir dergāh
idi ve bir mihterūñ (17) ḡāk u revākı idi

(864) Meşnevī

Nīmşeb mīzed saḡūrīrā becid

ḡüft ūrā ḡāyilī k'ey müstemid

Nışfü'l-leylde saḡūra mensüb olan deffini ol (18) muḡrib cidd ü iḡdāmla ḡaldı
hemsāyelerden bir ḡāyil ol muḡribe didi ki ey istimdād idici ya'ñī ey meded ü
mu'āvenet ḡaleb ḡılıcı

(19) *(865) Meşnevī*

Evvelā vaḡt-i saḡūr zen īn saḡūr

Nīmşeb nebved geh-i īn şerr ü şūr

Evvelā bu saḡūrı seḡer vaḡtinde ḡal ki anuñ vaḡti seḡere ḡarīb (20) ḡalınmaḡdur tā
kim ḡalḡ andan bīdār olalar ve saḡūr yemege raḡbet ḡılalar bu şerr ü şūruñ vaḡti
nīmşeb degildür belki bunuñ vaḡti seḡere (21) ḡarīb şülüs-i leylde ḡalınmaḡdur
muḡribūñ ḡalḡusına şerr ü şūr ta'bīr olunması bid'at olduğundan ötürı ve daḡı
vaḡtiyle olmadıḡundan (22) ötürıdür

(866) Meşnevī

Dīger ān ki feh̄m kun ey bülheves

Ki derīn hāne derūn hod hest kes

Bir ğayrı dağı söz oldur ki ey bülheves (23) fehm eyle ki bu hānenüñ derūnında [kimse var mıdur bir oyuk içinde kimse var mıdur yok mıdur bilmeyesin beyhüde +H] yire ne řabluñ çalarsın ve niçün āvāze eylersin

(867) Meşnevī

Kes derīncā nīst cüz dīv ü perī

Rūzgār-ı (24) hod çı yāve mīberī

Burada hod dīv ü perīden ğayrı kimse yokdur pes kendü rūzgāruñı niçün yāve eylersin ve zāyiç kılersin

(25) (868) Meşnevī

Behr-i gūşī mīzenī def gūş kū

Hūş bāyed tā bedāned hūş kū

Zāhir budur ki deffi bir kulağdan ötüri çalarsın gūş kanı ‘aql (26) gerekdür ki bile hūş kanı ya‘nī bu çalub çağırduğunu bir gūş şāhibinüñ istimā eylemesinden ötüri çalarsın ve bu güne nağmeler (27) ve āvāzeler eylersin kanı bu hānede gūş şāhibi bu senüñ çalub çağırduğunu fehm eylemek ve şīt ü şadāñı añlamağa bir ‘aql (28) gerekdür bunda ‘aql kanı çünkim bir yerde gūş ve hūşdan eser olmaya beyhüde yire ne şīt ü şadā eylersin didi

(869) Meşnevī

Güft güftī (29) bişnev ezçāker cevāb

Tā nemānī dertahayyür v’eztırāb

Ol muşrib ol kāyile ve haķīkat-i kārdan ğāfile didi ey ğāfil çünkim bu sözi (30) didüñ bu çākerden aña cevāb işit ve ol saña diye çünkim kelām ve cevābı bir hūş fehm it tā kim tahayyürde ve ıztırābda qalmayasın ve şübhe (31) vü şükūka mübtelā olmayasın

(870) Meşnevī

Gerçi hest īn dem-i bertu nīmşeb

Nezd-i men nezdik şud şubh-ı tarab

[H95a] Egerçi senüñ katuñda bu dem nımşeb- (32) dür benim katumda şubh-ı tarab nezdik oldı ve rüz-ı rüşenüñ zāhir olması karīb geldi

(871) Mesnevī

Her şikestī piş-i men pīrüz şud

Cümle şebhā piş-i çeşmem rüz şud

Her ne kadar inkisār u inhizām var ise benüm öñimde zafer oldı ve dürüstlük mertebesin buldı cümle (33) giceler benüm gözüm öñinde gündüz oldu bunda maşşūd ve māyil oldur ki *muṭrib-i saḥūrzen*den murād bīdār bīdārkünende kân-ı ḥalāyık ve sarāyında kân-ı (34) esrār ve daḳāyık olan mürşidler ve hādiler ve bu nāsa ḥʿāb-ı ḡafletden iḳāz eyleyen münādiler olur çünkim bunlar ḥalkı bīdār eylemeden ötür (35) bu şeb-i dünyāda şīt ü şadā eyleyeler *eyyuha'n-nāse intebihū mine'l-ḡafletih kablelmevt ve 'accilū bittevbeti vetṭā'ate kablelfevt*³⁷¹ diyü söyleye- (36) ler ve şubh-ı ḥaḳīkat karīb oldı ve rüz-ı āḡiret ve rüz-ı kıyāmet karīb geldi āḡāh oluñ ve kendü gözi bīdār kılıñ diyü nidā vü şadā (37) eyleyeler bunlaruñ esrārından ve ḥaḳīkat ḡüftārından ḡāfil ü cāhil olan ba'zı kimseler yā lisān-ı ḥalle veyā zibān-ı maḳalla bunlara (39) dirler bu ḡüne nuşh u pendüñ böyle zulmet ü ḡaflet zamānında evvelā vaḳti degildür ve sāniyen ey vā'iz ü nāşih olan kimse senüñ bu (40) kelāmuñı diñlemege bir ḡuş ve bu sözüñi añlamağa hem bir hūş gerekdür bu mevsimde ve bu zamānda senüñ sözüñi kim diñler ve senüñ (41) kelāmuñı kim fehm eyler niçün beyhūde yire şīt ü şadā eylersin ve sözleri sen kimüñ için söylersin bu nās içre ḡod senüñ [P432a] (1) nuşh u pendüñi ḳabül eyler bu kadar pes 'abes yire niçün ta'b u meşakḳat çekersin ve şüre yire bu ḡüne toḡm-ı nefisi niçün ekersin ve bunlar daḡı (2) anlara bu muṭrib-i saḥūrzenüñ virdüḡi cevābı virdiler

³⁷¹ “Ey insanlar, ölümden önce ḡafletten uyanın ve iş işten geçmeden tevbe ve taat için de acele edin.”

(872) Meşnevî

Pîş-i tu hūnest āb-ı rūd-ı Nîl

Nezd-i men hūn nîst ābist ey nebîl

(3) Ey ‘âkı̄l senüñ öñüñde Nîl çayınıñ ābı filmeşel hūndur ey ulu benüm katımda hūn degül ābdur *nebîl* büzürg ve nîk ma‘nāsınadır (4) ya‘nî ey büzürg ve nîk olan ‘âkı̄l bir şey saña nisbetle rişt ü kabîh ve bir āher kimseye nisbetle ol şey nîk ü melîh olmak çok vâkı‘ (5) olmışdur cümleden biri sen ki farzâ kıbtıyāndan olsun āb-ı nehr-i Nîl senüñ katında kan görünür ve ben ki sıbtîlerden olsam kan (6) görünmeyüb baña āb-ı şirîn görünür

(873) Meşnevî

Derhāk-ı tu āhenest ān u ruḥām

Pîş-i Dāvūd-ı nebî mūmest ü rām

Misāl-i āher ve sen ki henüz dahı (7) ehl-i şüretsin ve sırr-ı hilafet-i ilāhiyyeden ḥālîsin senüñ ḥaḳḳuñda ol şey āhen ü mermerdür ya‘nî āhen ü mermer gibi ḡalîz ü şedîd- (8) dür ammā ol āhen Dāvūd-ı nebînüñ öñinde mumdur ve aña rāmdur kezalik mazhar-ı hilafet-i ilāhiyye olan her velînüñ öñinde ve her vāriş-i (9) nebî olan şufînüñ katında ḥadîd gibi muḥkem ve şedîd olan şey’ler mum gibi mülāyim olmuş ve anlara ol şey rām gelmişdür

(874) Meşnevî

Pîş-i tu kuh pes (10) girānest ü cemād

Muṭribest ü pîş-i Dāvūd üstād

Misāl-i āher sen ki henüz dahı meleküt-ı eşyādan ḡāfil ve esrār-ı Hudādan (11) cāhilsin senüñ katıñda taḡlar ziyāde saḳîl ü cāmeddür ammā ḥalîfe-yi ilāhî olan Dāvūduñ katında ol taḡ üstād-ı muṭribdür [H95b] kezalik (12) vāriş-i nebevî olan her velînüñ çeşm-i şühūdı katında hem bu cibāl-i rāsiyāt ve sāyir cemādāt-ı müsebbihler ve lisān-ı melekūtiyye ile muṭriblerdür

(13) (875) *Meşnevî*

Pîş-i tu ân sengrîze sâkitest

Pîş-i Aḥmed ü faşîḥ u kânitest

Misāl-i āḥer senüñ öñinde ol sengrîze sâkitdür (14) ammā Aḥmedüñ ‘aleyhisselām öñinde ol faşîḥ ü kânitdür bunuñ kışşası ve bundan şoñra olan beytde üstün kışşası cild-i evvelde (15) biri birine qarîb mürür eylemişdür ve bu beytden evvel olan kışşalar hem kerrāt u mirrātla sebkat kılmışdur ya‘nî ey bu eşyānuñ (16) bāḫnından ğāfil olan seng çeşm-i şühüduñ öñinde bu ḥaşşaten sâkit ve bînuḫḫdur ammā Ḥazret-i Aḥmedüñ katında kabîḥ söyleyici (17) kunut eyleyicidür ya‘nî du‘ā kılıcı ve müsebbih olıdır

(876) *Meşnevî*

Pîş-i tu üstün-ı mescid mürdeîst

Pîş-i Aḥmed ‘aşık-ı dilbürdeîst

Misāl-i (18) āḥerde senüñ katında üstün-ı mescid bir mürdedür ammā Aḥmed Ḥazretlerinüñ öñinde bir ‘aşık-ı dilbürdedür ya‘nî mescid içre olan üstün-ı ḥannāne (19) senüñ çeşm-i şühüduñ öñinde eger bir mürde ve sâkit çöp ise Aḥmed Ḥazretlerinüñ katında ol gönli gitmiş ve maḥbûbına bezl ü cüd (20) itmiş bir ‘aşık-ı ḥübdur pes her ‘aşırda ‘avāmla vāris-i Aḥmedî olan evliyā-yı kirāmuñ mertebeleri hem böyle mütefāvit ve bu eşyāya naẓar- (21) ları hem biri birinden mütebāyin ü mütebā‘iddür

(877) *Meşnevî*

Cümle eczā-yı cihān pîş-i ‘avām

Mürde vü pîş-i Ḥudā dānā vü rām

Elḥāşıl cemî‘-i eczā-yı (22) cihān ‘avām-ı nāsuñ öñinde mürde ve efsürdelerdür ve Ḥudānuñ öñinde dānā ve rāmdur ve ehl-i Ḥudānuñ katlarından hem her şey dānā ve rām- (23) dur dānā olmayalardı Ḥaḫ Te‘ālānuñ ḥamdine her biri mülebbis oldukları

hâlde anı tesbîh ü tenzîh kılmazlardı ve eger rām (24) olmayalardı Hâzret-i Hudānuñ emrine ve anuñ enbiyāsınuñ ve evliyāsınuñ emrine inkiyād eylemezlerdi çünkim her şey Hâk Te‘ālānuñ (25) hükmine muttāi^c ve bende ve cümle mevcūd eger menbūt ve eger mecmūd her ne ise Hâzret-i Hâkqla dānā ve zinde oldıysa ve Hâzret-i Hâk her vechle bende- (26) sinüñ hālîne ‘alīm ü başır geldiyse ve her şey’i Allāh Te‘ālādan hālī olmayub cümle eşyā Hâzret-i Hâkqla kâyim oldıysa ‘ārif ü dānā olan kimse (27) bir şey’i ve hîç bir mekānı Hâzret-i Hâkqdan hālī görmez kaçan bir ‘ārif bir cāy hālī için bir kār eylese ‘avām anı tehī ve bāṭın zann eyleyüb (28) ta‘n u teşnī^c iderler ve anuñ muradına vākıf olmayub kendü bildükleri semte giderler nitekim ol gāfil muṭribüñ murādına vākıf olamayub (29) ol hālī olan hāneye niçün saḥūrzen olursın diyü ta‘n eyledi ol daḥı gāfile bu gūne cevāb virüb söyledi

(878) Mesnevī

Ānça (30) güftī k’ender ĩn hāne’v sarā

Nīst kes çün mīzeni ĩn ṭablrā

Ammā ol nesneyi ki didüñ bu hāne ve sarāyda [H96a] kimse yokdur (31) bu ṭablı niçün çalarsın ve bu şīt ü şadāyı niçün eylerin cevab oldur ki

(879) Mesnevī

Behr-i Hâk ĩn ḥalk zerhā mīdihend

Şad esās-ı ḥayr u mescid (32) mīnihend

Gör ki bu ḥalk Hâk Te‘ālā Hâzretlerinden ötüri sīm ü zerler virürler niçe yüz ḥayruñ ve mescidüñ esāsını korlar ya‘nī Hâzret-i Hâk [Te‘ālā -H] (33) dan ötüri mescidlerüñ ve medreselerüñ ve bunlar gibi olan ḥayrlaruñ bünyādını vaz‘ iderler

(880) Mesnevī

Māl ü ten derrāh-ı ḥacc-ı dūrdest

(34) Ḥoş hemibāzend çün ‘uşşāk-ı mest

Mallarını ve tenlerini dürdest olan hac yolında ya‘nî Ka‘be-yi Şerîfûñ ‘amîk ü ba‘îd
(35) olan tarîkinde mest olan ‘uşşâk gibi hoş oynadurlar ve bezl ü infâk iderler

(881) Meşnevî

Hîç mîgūyed k‘ân hāne tehîst

Belki (36) şāhibhāne cān-ı muhtebîst

Hîç bu halk dirlers mi ki ol hāne-yi Kā‘be tehî vü hālî biz bu tehî vü hālî olan hāne
içün niçün bu kadar (37) zaḥmet çeküb malımuñ ve tenimüzi bezl eylerüz belki
bunlar bilürler ki hāne şāhibi cān-ı muhtebîdür ya‘nî muhtefî olan cān gibidür
şūrethāne zāhiren (38) mer‘î ve şāhibhāne andan hāzır u maḥfidür nitekim cān bu
cism-i zāhire nisbetle pinhān u muhtefîdür

(882) Meşnevî

Pür hemîbîned sarāy-ı dūstrā

(39) Ān ki eznūr-ı İlähesteş ziyā

Dostuñ sarāyını hemîşe pür görür ol kimse ki aña nūr-ı İlahîden ziyā vardur pes
taqdîr-i kelām böyle (40) dimek olur ki şol kimseye ki nūr-ı İlahîden ziyā ola ve anuñ
dil ü cānını Haḫ Te‘ālā kendü nūrı ile münevver ü bînā kıla dostuñ hānesini (41) ol
dostla memlū görür egerçi biḥasebi’z-zāhir hāne-yi Kā‘bede ve hānehā-yı mesācide
dost görünmez ise de anuñçün Ka‘be-yi Şerîfe ve sāyir [P432b] (1) mesācide hem
beytullāh didiler

(883) Meşnevî

Pes sarāy-ı pür zicem‘ ü enbuhî

Pîş-i çeşm-i ‘ākıbetbînān tehî

Ve kezalik çok cem‘den ve enbuhlukdan (2) pür olan sarāy ‘ākıbetbînānlaruñ gözi
öñinde tehîdür *pes* bunda bā-yı ‘Arabiyle bisyār ma‘nāsınadır bā-yı ‘Acemî ile
olmak ma‘nāsından hālî- (3) dür pes³⁷² taqdîr-i kelām böyle dimek olur ki biḥasebi’z-

³⁷² pes: ve kezalik H

zāhir cem‘den ve keşret-i nāsdan tolu çok olur ‘āķibetbīn olan rūşen dīdeler (4) çeşm-i şühūdı katında tehī vü hālīdür belki anlaruñ gözi öñinde bu arzuñ üzerinde ašlā bir kimse yok bu hāne-yi zemīn hālā şöyle (5) hālī vü tehīdür nitekim *kullu men ‘aleyhā fān*³⁷³ āyet-i kerīmesi bu ma‘nāya šāhid-i ķavīdür *kullu men ‘aleyhā yefnā*³⁷⁴ diyü şīga-yı müstaķbel ile īrād olınma- (6) masında nükte budur ki bu zemīn üzre her ne ķadar şey var ise fānī olması müteħaķķıdır pes ‘āķibetbīn olan kimseleruñ çeşm-i ‘aķlı (7) katında bu hāne-yi zemīn hālā cem‘iyyetden ve keşretten hālī vü tehīdür bu i‘tibār ile ekşer keşret ü cemā‘atle pür olan hānelere nażar eyleseler tehī vü hālī (8) görürler ve ba‘zı tehī vü hālī olan hānelere hem nażar eyleseler pür ve memlū görürler her hāne ki hālā muzāf ola eger hālā pür ise de anı tehī görür- (9) ler ve her hāne ki Hāzret-i Hāķķa muzāf ola hālā eger hālī vü tehī ise de anı pür görürler

(884) Meşnevī

Her kirā hāhī tu derKa‘be becū

Tā berūyed derzamān ū (10) *pīş-i rū*

Pes hāne-yi Ka‘be hāne-yi İlāhī oldıysa bu i‘tibār ile sen her kimi ister iseñ Ka‘bede iste tā kim filhāl ol senüñ yüzüñ öñinde (11) bite ve hāzır ola bu beyt-i şerīfüñ tavzīh ü taħķīki budur ki çüñkim hāne-yi Ka‘beyi beytullāha farz itdüñ ve Allāh Te‘ālā Hāzretlerini ol (12) hāne-yi Ka‘bede başarı başiretle hāzır u nāzır müşāhede itdüñ [H96b] pes evvelīn ü āhīrīnden her ķanģı kimseyi ister iseñ Ka‘bede Hāķ katında (13) iste tā kim ol kimse senüñ vechüñ öñinde hāzır ola ki herkes *in kullun lemmā cemī‘un ledeynā muħdarūn*³⁷⁵ āyet-i kerīmesinüñ mücebince Hāzret-i (14) Hāķ katında hāzırlardur çüñkim sen Hāzret-i Hāķķı hāne-yi Ka‘bede hāzır göresin her ķanģı kimseyi ister iseñ hem Hāzret-i Hāķ katında (15) hāzır bulursın ki ašlā bir şey

³⁷³ “Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak.” (Rahmān 55/26)

³⁷⁴ “Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacaktır.”

³⁷⁵ “Elbette onların hepsi (kıyamet gününde) karşımızda hazır bulunacaklar.” (Yāsīn 36/32)

ve bir kes H azret-i H akdan h al  ve ba id degildir bu i tib rıyla her kimi ister ise  Ka bede bulmak m yesser olur (16)  unkim Ka be-yi s r de her kimi ister ise  bu i tib r  zre bulmak m mkim ola Ka be-yi ma nev  olan h ane-yi dilde da ı her kimi ister ise  (17) bulmak ve anu  H azret-i H ak  atında olan z atını ve  f tını m  ahede  ılmak m mkim ve m yesser olur

(885) Mesnev 

 uret  k  f hir    al  buved

  ziBey-(18) tull h key h al  buved

[Bir  uret ki ol f hir    al  ola ol Beytull hdan  a an h al  olur +H] * uret-i f hir    al *den mur d bunda evliy  v  a fiy nu  bir g z desin   uverid r ki a a b b-1 il h  ba lu degildir pes (19) tavn h-i ma n  ve ta  k -i fehv  b yle dimek olur ki evliy  v  a fiy dan bir  uret ki filh k ka ol f hir    al  ola ve  utbiyyet ve g v siyyet (20) mertebesin bula ol All h evinde  a an h al  olur a l  bir dem ol Beytull hdan h al  olmaz eger i cism h sebiyle Beytull hdan h ali v  ba id (21) olsa da  uret mi aliyye ve hey et-i r h niyyesiyle andan h al  olmaz

(886) Mesnev 

  buved h z r m nezzeh ezrit c

B k -yi merd m ber y-1 i tiy c

(22) O rit cdan m nezzeh h z r olur b k -yi m rdeler i tiy cdan  t ri h z r olur *rit c* kesr-i r y-1 m hmele ile bunda  ol ba lu olan b y k  apudur (22) ki anu  bir k c rek  apusu ola *yuk lu irtecce'l-b be ey a la ahu*³⁷⁶ pes *rit c* bunda mu lak mu ba  u mu lak olan b bdan  ib ret olur bundan (23) g yri ma n nu  m n sebeti olmaz ya n ³⁷⁷ ol kamil    al  hem  e h z r olur g lak b bdan m nezzeh oldu i h lde ki a a Ka ben   apusu ve (24) Ka beye varmanu  da ı  apusu mu lak u mesd d olmaz biiznill h her ne zam n istese a a b b-1 il h  meft h olmu dur amm  s yir

³⁷⁶ "Denilir ki kapıyı kapattı (kilitledi)."

³⁷⁷ ya n : zir  H

(25) merdümle ol hâneye beherhâl ihtiyâcdan ötürî gelmişdür her birinüñ beherhâl yâ dünyevî yâ uhrevî bir ihtiyâcı vardır ammâ ol şüret-i (26) fâhîr ü ‘âlî şâhibi olan insân-ı kâmilüñ dünyevî vü uhrevî ihtiyâcı yok ve hâne-yi Hakkâ ol ihtiyacdâ otürî dağı gelmez belki niçe (27) merdümleürüñ ‘ibâdetleürinüñ qâbulüne şefâ‘at kılmadân otürî ve anlaruñ du‘âları ve ricâları maqbul olmadân otürî gelür

(887) Meşnevî

Hîç mîgüyend k’în lebbeykhâ

(28) Bînidâyî mîguyîm âhîr çîrâ

Haccâc hîç dirle mi ki bu lebbeykleüri bir nidâsuz eylerüz âhîr niçün eylerüz lebbeyk kelimesinüñ ma‘nâsı ve tağkîki cild-i sâñide (30) ve ba‘zı mevâzi‘de dağı mürür eylemişdür ma‘nâsı *eğamtu lihiğmetike ikâmetin ba‘de ikâmetin ve ağ‘utu li emrûñ iđâ‘aten ba‘de iđâ‘atin*³⁷⁸ dimekdür pes (31) tağdîr-i kelâm ve tefsîr-i merâm böyle demek olur ki [H97a] ziyâret-i Ka‘beye müteveccih olan hâcılar Ka‘be yolında hîç dirle mi ki biz ki *allâhümme lebbeyk lâ şerîke* (32) *leke lebbeyk*³⁷⁹ dirüz Hâzret-i Hâk câñibinden bize bir nidâ olmaqsuz bu lebbeyk dimeleri âhîr biz niçün eylerüz tekrâr tekrâr bu lebbeyk hitâbını bu hâlî (33) ve tenhâ olan beriyyelerde kimüñ içün söylerüz

(888) Meşnevî

Belki tevfiķi ki lebbeyk âvered

Hest her lağza nidâyî ezahad

Belki bir tevfiķi ki hâcılara (34) lebbeyk getirür her lağza Hâzret-i Ađmedden bir nidâ oldu [ya‘nî -H] belki hâcılara şol bir tevfiķ-i ilâhî ki lebbeyk dimegi getirür ve anlara lebbeyk dimegi (35) müyesser eyler eger nazâr olınsa her lağza anlara eđad u şamed olan Hudâ-yı Te‘âlâ câñibinden bir nidâdur

³⁷⁸ “Senin hizmetin için ikameden (kalkmak) sonra tekrar ikame eyledim. Emrine itaattan sonra tekrar itaat ettim.”

³⁷⁹ “Ey benim Allah’ım! Ne emrin olursa icrâya hâzırım. Vücûdda senin şerîkin yoktur. Emret, icrâya muntazırım!” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11; s. 300.

(889) Meşnevî

Men bebū dānem ki ĩn kaşr u sarā

Bezm-i cān (36) ũftād u ĥākeş kĭmyā

[Bu beyt diñlenecek ebyāt dağı -H] egerçi sađūrzen olan muṭrib lisānından aña bu ĥānede kimse yokdur diyü (37) i'tirāz eyleyen k̄āyile cevāb ṭarĭķiyle dinilmişdür velākin bunda *muṭrib-i sađūrzen*den murād evvelā ĥācı olub *kaşr u sarāy-ı ĥālĭden* murād (38) ĥāne-yi Ka'be olub bu ĥāne tehĭ vü ĥālĭdür bu kadar şĭt ü şadāyı ve ceħd ü du'āyı bu ĥāne-yi ĥālĭ ũzre niçün eylersin diyen mu'teriz cānibine (39) her bir ĥaķĭqatbĭn ve şāhib-i yakĭn olan ĥācı dir ben rāĥiya ile bilirüm ki bu kaşr u sarāy ya'ne ben meşām-ı cān ve rāyiĥa-yı 'irfānla bilirüm (40) ki bu kaşr u sarāy Ka'be-yi cān bezmi vāķi' oldı ve anuñ ĥāki kimyā oldı

(890) Meşnevî

Miss-i ĥodrā bertarĭķ-i zĭr ũ bem

Tā ebed berkĭmyāeş mĭzenem

(41) Kendü miss-i vücūdımı zĭr ũ bem ṭarĭķi ũzre [ya'ne -H] ben kendü baķır gibi olan vücūdımı aşāğa ve yukaru gitmek ṭarĭķi ũzre ve gāh 'ulvĭ [P433a] (1) ve gāh süflĭ seyr itmek ve sa'y kılmaķ yolu ũzre tā ebede'l-ābād ol ĥānenüñ ĥākinüñ kimyāsı ũzre ururum ve anuñ iksĭrte'sĭr olan ĥākine miss (2) vücūdumu urmaķla kendümi tebdĭl kĭlırum ve anuñ kimyāveş olan türābından niçe 'izzetler ve şerefler bulurum

(891) Meşnevî

Tā becūşed z'ĭn çünĭn darb-ı sađūr

Derdür-(3) efşānĭ vü baĥşāyiş buĥūr

Tā kim bunuñ gibi sađūr çalmadan dürefşānlukta ve baĥşāyişde buĥūrлар cūşa gele *buĥūr* zamm-ı bāyla baĥriñ cem'idür pes (4) taķdĭr-i kelām ve tavzĭĥ-i merām böyle dimek olur ki benüm bu ũslūb ũzre sađūr çalduđımdan ve ol ĥānenüñ ĥapusu ũzre bu güne nidālar ve şadālar ve du'ālar (5) ve ricālar kĭlduđımdan tā kim buĥūr-ı raĥmet

ü ma'fîret ve 'afv u mekremet bahşâyîşde ve dürefşânlukda cûşa gele ve dürer-i
 rahmet ü mağfireti ve cevâhir-i (6) luţf u mekremeti benüm üzerüme nişâr kıla ve
*sāniyen muṭrib-i saḥūrzen*den murād bir mürîd ü müsterşid olan kimse olub *kaşr u*
*sarāy*dan murād bir mürşidüñ (7) ḥānesi ola ol mürşid ziyāde faķîr olduğundan ve
 ifnā-yı vücūd idüb ḥalkuñ gözlerinden tesettür ü ihtifā kıldüğundan ekser kördiller
 anuñ (8) ḥānesinde kimse yok ḡann eyleyüb ve anı lāşey menzilesine koyub anuñ
 ḥāne-yi sa'ādetine mülāzemet kılan ve anuñ sarāyınıñ eṭrāfı (9) ḥacı gibi ṭāyif olan
 mürîde ṭa'n idüb dirler bu evde kimse yokdur bu kadar cüş u ḥurūşı niçün eylersin
 ol mürîd-i şādık daḡı anlara bu gūne (10) cevāb virüb dir ki ey mu'teriz olan ḡayil
 ben meşāmm-ı cānla istişmām eyleyüb bilürüm ki bu kaşr u sarāy cān bezmi oldı ve
 anuñ ṭopraḡı baña (11) kimyā geldi ben vücūdum bakırını aşaḡı ve yukaru gitmek
 ṭarīķi üzre ve bu ḥāne-yi sa'ādetüñ eṭrāfını ṭavāf itmek ṭarīķi üzre [H97b] tā ebedī
 (12) anuñ ḥākinüñ kimyāsı üzre ururum ve anuñ kimyāsîret olan türābından niçe
 'izzet ü sa'ādet iktisāb kılrurum tā kim bunuñ gibi şît (13) ü şadā ve tazarru' vü
 du'ādan dürefşânlukda bahşâyîşde 'ilm ü ma'fîret ve sırr u ḡikmet bahrleri cüşa gele
 ve niçe dürr ü cevâhir (14) me'ānî ve esrārı baña cüd u saḡā kıla *sālisen muṭrib-i*
*saḡurzen*den murād mürşid-i ṭarīķat ve ḡadi-yi rāh-ı ḡaķîķat olan şeyḡ-i kāmil ve
 nāşih-i fāzıl (15) ola ve *kaşr u sarāy*dan murād anuñ şît ü şadā eyledüḡi ve 'ulüm u
 ma'ārif söyledüḡi mescid ola ve *mu'teriz olan ḡayilden* murād ḡālā bu ḥāne-yi (16)
 dünyāda bir güş u hüş şāḡibi görmeyen ve bu ḥāne-yi dünyāyı ḡālā güş u hüş şāḡibi
 olan ṭālib ü müsterşidden ḡālî görüb ol (17) şeyḡ-i kāmile ve nāşih-i fāzıla ey bu
 ḡalka nuşḡ u pendler kılıcı ve bu nāsa şît ü şadālar birle 'ilm ü ma'rifetler söyleyici
 bu ḥāne-yi 'ālemde şimdi (18) bir güş u hüş şāḡibi bīdār kimse yok ve cāhil ü ḡāfil ol
 kadar çokdur ki 'ālem anlaruñ ḡulmet-i ḡafletiyile şeb-i tārīķ gibi olmış (19) ve
 anlaruñ cehl ü ḡafleti ve ḡamākatı ḡulmet-i şeb gibi 'āleme ṭolmuşdur pes sen böyle
 şeb-i ḡaflet zamānında bir güş u hüş şāḡibi bīdār (20) dil kimse yok iken bu ḥāne-yi

mescid içre kimüñ için çalub çağırırısın ve niçün bu kadar feryād idüb bağırırısın ol muṭrib-i ilāhī ve (21) mürşid-i Rabbānī bu gūne i'tirāz eyleyen kimseye cevāb virüb dir ey bu kaçır u sarāy haqqı Ḥazret-i Ḥaḫdan ḫālī gören gāfil ben meşāmm-ı (22) cānla bilirüm ve dimāg-ı rūḫla istişmām kılırum ki bu kaçır u sarāy ey ilāhī ki mesciddür Beytullāh olduğı i'tibār ile bezm-i cān vāki' oldı (23) ve anuñ ḫāki kimyā gibi geldi ben vücūdum missi aşığa ve yukaru ḫareket eylemek ṭarīki üzre ve gāhī pest ve gāhī bülend ve gāhī (24) tīz söz söylemek ṭarīki üzre ta ebedī anuñ kimyāsı üzre ururum ve anda bu ḫidmeti edā eylemek için muḫīm ü mu'tekif olub (25) ṭururum tā kim buncılayın saḫūr çaldım ve ḫ'āb-ı gāfletle ḫufte olan ḫalkı ikāz kılmadan Ḥaḫ Te'ālā Ḥazretleriniñ raḫmet ü mağfireti (26) ve luṭf u mekremeti baḫrleri dürefşān olmada ve baḫş u 'aṭā kılmada ve cūş u ḫurūşa gele ve baña niçe luṭflar ve keremler kıla benüm bu şīt ü şadādan (27) her ādem mücerred semī' ve başīr olan Allāh içindür yoḫsa benüm āvāzumı diñleyen ve kelāmumı istimāc eyleyen kimselerden ötüri degildür bu ḫāne-yi 'ālemde (28) gūş u hūş şāhibi olmaz ise de benüm kelāmımı ve āvāzıma bir kimse kulaḫ uramaz ve kendüyi bīdār kılmaz ise de ben bu şīt ü şadāyı (29) eylemeden ve bunlara bu gūne sözleri söylemeden ḫālī ve berī olmazam dir

(892) Meşnevī

Ḥalk derşaff-ı kıtāl ü kārzār

Cān hemī bāzend behr-i Kirdgār

Görmez (30) misin ḫalk-ı 'ālem kıtālūñ ve kārzārūñ şafından Kirdgār Ḥazretlerinden ötüri hemīşe cānbāz olurlar ve anı ol yerden gāyet bilmeyüb (31) cān-ı 'azīzlerini [H98a] anuñ yolına fedā kılırlar

(893) Meşnevī

Ān yekī ender belā Eyyūbvār

V'ān diger derşābirī Ya'ḫūbvar

Meşelâ ol bir kimse belâ içre (32) Hâzret-i Eyyûb gibidür ve ol biri daħı şabırlukda
Ya'kûb gibidür

(894) Meşnevî

Şad hezârân halk-ı teşne v'müstemend

Behr-i Hakk ezâm-ı cehdî mîkuned

Niçe (33) yüz biñ halk teşne vü müstemend Hakk Te'âlâuñ rızâsından ötüri
tama'larından bir cehd iderler ve anuñ 'ibâdeti ve tâ'ati yolına giderler (34) hîç
dirler mi ki çünkim Hakk bizden gâyibdür biz bu cânı niçün fedâ kılrız ve bu belâlara
neden şâbir oluruz ve Hâzret-i Hakkdan ötüri niçün sa'y (35) u cehd kılrız mü'min
olanlar hod bunu dimezler

(895) Meşnevî

Men hem ezbehr-i Hudâvend-i gâfûr

Mîzenem berder beümmîd-i şahûr

Pes ey mu'teriz olan (36) kâyil ben hem Hudâvend-i gâfûr hâzretlerinden ötüri bu
kapu üzre anuñ ümmîdi ile şahûr ururum ya'nî bîdârkünende-yi gâflâ ve sarâyende-
yi esrâr-ı (37) Hudâ olan mu'trib-i rûhânî ve 'âlem-i Rabbânî böyle dir ki ey bu şît ü
şadânuñ hâkîkatinden gâfil çünkim bu zîkr olınan hâlâyık hâli (38) böyledür ben
hem Hudâvend-i gâfûr hâzretlerinüñ rızâ-yı şerîfden ötüri ol ilâhuñ lu'f u keremi
ümmîdi ile bâb-ı ilâhî üzre (39) şahûr ururum ve lillâh ve fillâh halkı bîdâr kılmâğa
sa'y kılrım eger benüm âvâzumı işidüb bîdâr olurlar ve küt u gîdâ-yı ma'nevîden
rûz-ı (40) âhîret için ekl ü bel' kırlurlar ise yarınki günde kuvvet bulurlar ve seyr
olurlar ve eger benüm âvâzum vâsıtasıyla bîdâr olmazlar ve h'âb-ı (41) gâfleti terk
kılmazlar ise yarın aç kalurlar ve mu'tarib ü müte'ellim olurlar baña anlaruñ bîdâr
olmasından fâyide yok ve gâfil ü [P433b] (1) nâyim kalmasından hem zârâr u ziyân
yokdur belki bunuñ mu'âbelesinde baña ecr-i cezîli Hâzret-i ganiyy-i mu'tlak virür
ve beni gînâ ve sa'âdet mertebesine ol (2) irgürür

(896) *Meşnevî*

Müşterî h'āhī ki ezvey zer berī

Bih ziḤaḳ key bāşed ey dil müşteri

Müşterî ister misin ki andan altun iledesin ve metā'unı (3) aña virüb andan şemeni bīkuşūr aḥz idesin böyle bir müşterî ister iseñ Ḥazret-i Ḥaḳdan İvāy-ı cān u dil kaçan müşterî olur aşlā Ḥazret-i (4) Ḥaḳdan eyü müşterî olmaz 'āqıl olan mālını ve nefsini anuñ yolında bezl eyleyüb anuñ muḳābelesinde mülk-i cenneti alur ve Ḥaḳ Subḥāne ve Te'ālā (5) mü'min ḳullarınıñ nefslerini ve mällarını işteri ḳılır ve muḳābelesinde cennet mülkini anlara şemen virür kemā ḳāle te'ālā fīsüreti't-Tevbe (6) *innellāhe'şterā mine'l-mu'minīne enfusehum ve emvālehum bienne lehumu'l-cenneti*³⁸⁰ bu āyet-i kerīmesinüñ tefsiri cild-i evvelde 'arab-ı bādiyenişīn hikāyesinde (7) *derpezīr ezfażl-ı Allāh işterā* beytinüñ sürḥında ve daḥı ba'zı mevāzi'de mürür eylemişdür

(897) *Meşnevî*

Miḥired ezmālet enbānī necis

Mīdihed nūr-ı (8) zamīrī muḳtebis

Ol ḡanī olan Ḥudā senüñ mālūndan necis olan bir ḫaḡarcıḡı alur iḳtibās olınmış bir nūr-ı zamīr virür ve zamīre (9) mensüb nūr virür dimek daḥı vechdür *zamīrī*de olan yā vaḥdet için olmak ve nisbet için olmak hem cāyizdür *muḳtebis* kesr-i (10) bāyla şīḡa-yı fā'il üzre oḳınmadan fetḫ-i bāyla şīḡa-yı mef'ül üzre oḳınmaḡ fehmi aḳrebdur bu taḳdīr üzre *neces* fetḫ-i cīmle oḳınur (11) ya'nī Ḥaḳ Subḥāne ve Te'ālā şol ḡanī vü kerīm olan müşterīdür ki senüñ mālūndan ve nefsüñden necāset ḫaḡarcıḡı olur [H98b] ve anuñ muḳābelesinde mişḳāt-ı (12) nebeviyyeden iḳtibās olınmış bir nūr-ı zamīr virür ve senüñ ḫāne-yi derūnuñı rüşen ü münevver olmak mertebesine ırgürür

³⁸⁰ "Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır." (Tevbe 9/111)

(898) Meşnevî

Mîsitâned in yaḡ-ı (13) cism-i fenâ

Mîdihed mülkî birün ezvehm-i mâ

Ḥudâ-yı Te‘âlâ Ḥazretleri bu fânî olan cismüñ yaḡnı olur ya‘nî bu buz pâresi gibi câmid olan fânî (14) cismi ḥarîdâr olur anuñ muḳâbelesinde bizüm vehm ü idrâkimizden ḥâric bir mülk-i kebîr virür ki *mâ lâ‘aynun ra’et ve lâuzunun semî‘at ve lâḡatara ‘alâ-* (15) *ḳalbi beşerin*³⁸¹ ḥadîsinüñ mücebince anı bir göz görmemiş ve bir ḳulaḳ işitmemiş ve beşerüñ ḳalbine anuñ ḥayâli ve taşavvurı ḥuṭûr u mürür (16) itmemiştir

(899) Meşnevî

Mîsitâned ḳatre-yi çendî zieşḳ

Mîdihed Kevşer ki âred ḳand reşḳ

Ol kerîm ü raḥîm olan pâdşâh gözyaşından (17) birkaç ḳatreleri alur ve anuñ muḳâbelesinde şol âb-ı Kevşeri virür ki ḳand aña reşḳ getirür ve şehd ü şeker anuñ lezzet ü ḥalâveti ḳatında (18) lezzetini ve ḥalâvetini yetürür ve anı şârib olanlaruñ derünü niçe sürür u neşât ve zevḳ ü inbisât küllerini bitürür

(900) Meşnevî

Mîsitâned âh-ı pürsevdâ (19) vü dūd

Mîdihed her âhrâ şad câh u sūd

Ol raḥîm ü vedūd olan Ḥudâ pürsevdâ vü pürdūd olan âhı âh idici ve nâle ḳılıcı ḳullarından (20) alur her bir âha ve her dūd-ı siyâha şad câh ve şad nef‘ ü sūd virür ve evvâh olanları ḥullet ü ḳurbet mertebesine irgürür

(901) Meşnevî

Bâd-ı âhî k’ebr-i (21) eşḳ-i çeşm rând

Mer Ḥalîlîrâ bedân evvâh ḥ’ând

³⁸¹ “Allah onlara gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve insanın aklına dahî gelmeyen nimetler verir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 196. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

Şu bir bād-ı āh ki eşk-i çeşm ebrini sürdi ve gözlerden kaçarāt-ı sirişki yağdurmağa (22) bā'is oldı taḥkīkā Hudā-yı Te'ālā Hazretleri Hazret-i Ḥalīle ol sebeble evvāh okudu nitekim sūre-yi Tevbede ol Hazretüñ hakkında buyurur- (23) dı *inne İbrāhīme le ḥalīmun evvāh*³⁸² ve daḥı sūre-yi Hūdda hem buyurdı *inne İbrāhīme le evvāhun munīb*³⁸³ evvāh ziyāde çok āh u vāh idici kimseye (24) dirler ya'nī taḥkīkā Hazret-i İbrāhīm 'aleyhisselām ḥalīm ve çok te'evvūh idicidir çünkim Ḥak Te'ālā Ḥalīlini evvāhlukla tavşif idüb medḥ eyledi (25) 'āşık u şadık olanlara daḥı ağlamak ve āh u vāh kılmak ve ḥalīm ü munīb olmak lāzım geldi

(902) Meşnevī

Hīn der'in bāzār-ı germ-i bīnazīr

Köhnehā (26) *bufrūş u mülk-i naḥd gīr*

Āgāh ol bu germ ü bīnazīr olan bāzārda eskileri şat ve naḥd u cedīd olan mülki tut ya'nī bu fersūde (27) ve köhne olan mālī ve mülki ve nefsi Hazret-i Ḥaḥ yolında bezl it ve anuñ muḳābelesinde mülk-i naḥdi aḥz it

(903) Meşnevī

V'er turā şekkī vü reybī reh zened

(28) *Tācirān-ı enbiyārā kun sened*

Ve eger senüñ yoluñı bir şekk ü reyb ura ve saña rehzen ola ol ḥīnde tācirān-ı ma'nevī olan enbiyā-yı (29) 'ızāmı kendüñe sened eyle gör ki anlar bu yolda ne kadar nef' ü sūd buldılar ve bezl eyledükleri eşyā muḳābelesinde Hazret-i Ḥaḥdan dünyevī vü āḥirevī (30) ne 'izzetler ve ne güne [H99a] sa'ādetler aldılar çünkim bunlar bu yolda zarar u ziyān eylemediler sen daḥı ḳalbüñden şekk ü şübheyi giderüb bunlaruñ (31) yolına git ve mülk-i köhneyi Hazret-i Ḥaḥḳa bey' it ki anuñ muḳābelesinde mülk-i kebīr bulasın ve na'īm-i bīnazīre vāşıl olasın

³⁸² “Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve sabırlı idi.” (Tevbe 9/114); Bu ayet, Kur'ân'da şu şekilde geçmektedir: “*inne İbrāhīme le evvāhun ḥalīm*”

³⁸³ “İbrahim cidden yumuşak huylu, bağı yanık, kendisini Allah'a vermiş biri idi.” (Hūd 11/75); Bu ayet, Kur'ân'da şu şekilde geçmektedir: “*inne İbrāhīme le ḥalīmun evvāhun munīb*”

(904) *Meşnevî*

Bes ki efzūd (32) *ân şehinşeh bahtşân*

Mînetāned kuh keşiden rahtşân

Gör ki ol şāhenşāh anlar[un +H] baht u devletini şol kadar çok ziyāde (33) eyledi ki tağlar anlaruñ rahtını çekmege kâdir olmaz ve ‘aķıllar anlaruñ ‘ulüvv-i şānını ve rif‘at-ı mekānını idrāk kılmaz ve Allāh diyen yabānda kıalmaz ve Hāķ (34) yolında miñnet ü riyāzet çeken fazl-ı ilāhīden maħrūm olmaz dünyāda ve ‘uķbāda bir devlete irer ki selātīn-i cihān anuñ devletine reşk iderler (35) ve anuñ ĥidmetine ve ziyāretine giderler nitekim Hāzret-i Bilāl rađıyallāhu ‘anh bir bende iken *Aħad Aħad* demekle ferħunde oldu ve Hāķ yolında riyāzet (36) ü belāya şabr u taħammül itmekle gör soñra dünyevī vü āħirevī ne kadar devlet ü sa‘ādet buldı

Kışsa-yı Aħad Aħad güften-i Bilāl derħarr-ı (37) Hicāz ezmaħabbet-i Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem³⁸⁴ derān çāştgāhhā ki ĥ‘āceeş ezta‘aşşub-ı Cühūdī beşāĥ-ı ĥāreş mīzed pīş-i (38) āftāb-ı Hicāz

Bu sūrĥ-ı şerīf ve bu beyān-ı laţīf Bilāl Hāzretlerinüñ Hicāz vilāyetinüñ ĥarāretinde Hāzret-i Muştafānuñ şallallāhu ‘aleyhi (39) ve sellem³⁸⁵ maħabbetinden ötüri Aħad Aħad dimesinüñ kışsasıdur şol kuşluk vaķtlerindeki anuñ ĥ‘ācesi Cühūdlik ta‘aşşubından ötüri (40) anı şāĥ-ı ĥār ile ya‘nī bir ĥār ağacıyla Hicāzuñ āftābı öñinde ururdı ve aña Aħad Aħad dime ve Aħmed dīnine meyl eyleme diyü çüb-ı ĥār ile (41) dögüb üzerine tıururdı

ve ezzaħm-ı ĥār ĥūn ezten-i Bilāl bermīcūşīd ez‘ū Aħad Aħad mīcest bīķaşd-ı ü

ancılayın [P434a] (1) ki anuñ ten-i mübarekine ĥārla ururdı ĥāruñ zaħmından ķan Bilāl Hāzretlerinüñ ten-i mübarekinden ķaynardı ve her urduķça beden-i şerīfinden ķanlar revān olurdu (2) ol Bilālden Aħad Aħad demek şıçrardı anuñ ķaşdınsuz ya‘nī iħtiyārınsuz anuñ dehānından Aħad Aħad demek çıkar ve zuħūr eylerdi

³⁸⁴ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem: aleyhisselām H

³⁸⁵ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem: aleyhisselām H

çünân ki ez- (3) derdmendân-ı dîger nâle cehed bîkaşd zîrâ ezderd-i ‘aşk mümtelî bûd ancılayın andan ğayrı derdmendlerden hem bîkaşd ve bîihtiyâr nâle şıçrar kezalik (4) Hazret-i Bilâldan hem bîkaşd ve bîihtiyâr Aḥad Aḥad dimek şıçrayub dehânından taşra çıkardı zîrâ derd-i ‘aşkdan mümtelî olmuş ve Aḥad ve Aḥmedüñ (5) maḥabbetiyle tolmış idi *kullu inā’in yeteraşşehu bimā fihî*³⁸⁶ mücebince anuñ derd-i ‘aşkla memlû olan inā’-i vücūdından Aḥad ve Aḥmed dimek zuhûra gelürdi

ihitimâm-ı (6) def’-i derd-i ḥarrâ medḥâl nebûd hemçün seḥere-yi Fir’avn ve Circîs ve ğayrhim lâye’uddu ve lâyuḥşâ

Derdüñ def’i ihtimâmına ḥâr için medḥal olmadı (7) ya’nî Bilâl Hazretlerinden derd-i ‘aşkı def’ eylemek ihtimâmına ḥâruñ medḥali olmadı bu ma’nâda câyizdür ki dîne derd-i ḥârı kendüden def’ eylemek (8) ihtimâmına Bilâlüñ medḥali ve ihtiyârı olmadı [H99b] ve derd-i ḥârı kendi vücūdından def’ eylemeğe ihtimâm kılmadı ve ol Cühûda tâbi’ ve mâyil olmadı Fir’avnuñ (9) sâḥirleri gibi ki kendü ellerini ve ayaklarını kaṭ’ eylemeklüği def’e ihtimâm kılmadılar ve bîihtiyâr *âmennâ bi Rabbi’-alemîn Rabbi Mûsâ ve Hârûn*³⁸⁷ didiler ve daḥı (10) Circîs Peyğamber gibi ki kendünüñ katl olunmasınuñ def’ine ihtimâm kılmadı ve ḥalkı îmâna da’vet eylemeden katl korkusından ötüri mu’riz (11) olmadı belki kâfirler anı ḍarb-ı şedîd ile döğüb öldürdükçe ol yine ḥayât buldukda anları dîn ü îmâna bizzarürî da’vet eylerdi ve (12) bunlardan ğayrı daḥı lâye’uddu ve lâyuḥşâ kabîlinden cānbâz u serbâz ‘âşıklar çokdur Bilâl Hazretleri daḥı kendi vücūdından derd-i ḥâruñ def’ (13) eylemesinüñ ihtimâmına medḥal tutmayub bîihtiyâr Aḥad Aḥad dirdi nitekim nazm-ı şerîfde daḥı kışşası mufaşşıl u meşrûḥ olmuşdur

(14) (905) *Meşnevî*

Ten fedâ-yı ḥâr mîkerd ân Bilâl

Ḥ’âceeş mîzed berâ-yı ğüşmâl

³⁸⁶ “Her kap içindekini sızdırır.”

³⁸⁷ “Mûsâ ve Harun’un Rabbine, âlemlerin Rabbine iman ettik” (A’râf 7/ 121-122)

Ol Bilāl-i Hābeşī raḍıyallāhu ‘anh ten-i mübārekini ḥāra fedā eylerdi anuñ ḥāce-
(15) si ise gūşmāl u te’dībinden ötüri anı dögerdi ve dirdi

(906) Meşnevî

Ki çirā tu yād-ı Aḥmed mîkuni

Bende-yi bed münkir-i dîn-i menî

Ki niçün sen yād-ı Aḥmed eyler- (16) sin ve neden ötüri Aḥad Aḥad diyü söylersin ey bende-yi bed benüm dînime münkirsin eger sen Aḥad Aḥad dimeden ve dîn-i Aḥmede ikrār u taşdıķ eylemeden (17) rücūc kılmaz ve benüm dînime māyil olmaz iseñ bu çüb altında ölmek muķarerdür dirdi Bilāl Hāzretleri muķaddemā **Ümeyye bin Hālef** nām-ı Yahūdīnūñ (18) bendesi idi çünkim Ümeyye bin Hālef Hāzret-i Bilāl bin Rebāḥuñ Hāzret-i Aḥmede maḥabbet olduğını ve aña ĩmāna geldüğini ve taşdıķ ü ikrār kılduğını (19) bildi aña cevr ü cefāları ziyāde kıldı her bār cevr ü cefāyı aña rücūc itmesün diyü ziyāde itdükçe anuñ ‘aşķ u maḥabbeti daḥı ziyāde oldu (20) ki dinmişdür

Beyt

Ānçā ki müntehā-yı kemāl-i irādetest

Her çend cevr-i bîş maḥabbet ziyādetest³⁸⁸

(907) Meşnevî

Mîzed ender āftābeş ü beḥār

Ū(21) Aḥad mîgüft behr-i iftiḥār

Ol Cühüd āftābuñ ḥarāretinden ol Bilāli şāḥ-ı ḥār ile ururdı ol Bilāl iftiḥārdan ötüri Aḥad dirdi ve (22) döğüldikçe Aḥad Aḥad dimesiyle iftiḥār eylerdi

(908) Meşnevî

Ta ki Şiddiķ ān ṭaraf bir mîguzeşt teft

³⁸⁸ “O makam ki, irade kemalinin son mertebesidir. Cevr, her ne kadar fazla olursa muhabbet de o kadar fazla olur.”

Ān Aḥad güften begüş-ı ü bereft

Ḥattā bir gün (23) Ebū Bekr-i Şiddīk Ḥazretleri raḍıyallāhu ‘anh ol ʔarafdan ‘alelfevr ḥarāretle geçdi ol aḥad dimeklük anuñ ʔulağına gitdi ve ol derd ü süz (24) ile Aḥad Aḥad dimeklügi güş itdi

(909) Meşnevī

Çeşm-i ü pürāb şud dil pür‘anā

Z‘ān Aḥad miyāft bŷy-ı āşinā

Ol Ebū Bekrŷn raḍıyallāhu ‘anh (25) çeşm-i mübāreki eşkle pür oldı ve göñli ‘anā ve izṡırābla ʔoldı zīrā ol Aḥad dimeden āşinā rāyiḥasın buldı ve ol Aḥad Aḥad dimenüñ (26) Ḥazret-i Ḥaḡḡla āşinā olduğınu bildi ve anuñ nāle ve şadāsından aña āşināluk rāyiḥası geldi

(910) Meşnevī

Ba‘d ezān ḥalvet bedīdeş pend dād

K‘ez Cŷhūdān ḥufye (27) mīdār i‘tiḡād

Andan şoñra Ebū Bekr Ḥazretleri raḍıyallāhu ‘anh ol Bilālī ḥalvet gördi ve bir gün tenhā buldı aña pend ü naşīḥat virdi (28) böyle diyü ki i‘tiḡādını Cŷhūdlardan ḥufye ʔut ve ĩmān u ‘irfānuñı ol bīdīnlerden sırr ü pinhān it

(911) Meşnevī

‘Ālimu’s-sırrest [H100a] pinhān dār (29) kām

Güft kerdem tevbe pişet ey hŷmām

Ḥaḡ Te‘ālā Ḥazretleri ‘ālimu’s-sırr ve elḥufeyyātdur kāmı gizli ʔut ya‘nī murād u maḡşŷdı pinhāt it (30) Ḥazret-i Bilāl-i Ḥabeşī raḍıyallāhu ‘anh çŷnkim Şiddīk-i Ekber Ḥazretlerinden bu kelāmı istimā‘ eyledi aña didi senüñ öñiñde ey hŷmām tevbe ʔıldum ve ĩmān (31) u ‘irfānumı bunlara ifşā ve izḥār eylemeden rŷcŷ‘ itdŷm tevbe olsun bir daḡı böyle söylemem ve bu sırrı ol nāmaḡremlere ifşā eylemem (32) didi

(912) Meşnevî

Rûz-ı dîger ezpegeh Şiddîk teft

Ân taraf ezbehr-i kârî mîbereft

Bir gayrı günde erkenden Şiddîk Hazretleri harâretle ol (33) tarafa bir kârdan ötüri gitdi Hazret-i Bilâlüñ mağrüb olduğu maħalle cânibinden güzer itdi

(913) Meşnevî

Bâz Aħad bişnîd ü ğarb-ı zaħm-ı ħâr

Ber- (34) furûzîd ezdileş sûz u şerâr

Girü Aħad dimegi işitdi ve ħâr zaħmınıñ ğarbını güş itdi ol Hazretüñ ħalbinden sûz u şerâr (35) şu‘lendi ve âteş ħurħat u lev‘at derün-ı dilinde yaluñlandı

(914) Meşnevî

Bâz pendeş dâd bâz ü tevbe kerd

‘Aşħ âmed tevbe-yi ürâ büħürd

Girü bir gün anı ħâlî buldı aña pend ü naşîħat virdi girü ol Bilâl tevbe kıldı ve ifşâ-yı râz eylemeden rücû‘ eyledi ‘aşħ geldi anuñ tevbe- (36) sin yedi ya‘nî egerċi Hazret-i Ebü Bekrüñ pendini ħabûl idüb ol ħînde Aħad Aħad dimeden ve sırr-ı derünü ifşâ eylemeden tevbe eyledi (37) lâkin filħâl ‘aşħ geldi ve sulţân-ı maħabbet aña müstevlî ve musallaħ oldı filħâl anuñ tevbesini yedi ve zinhâr bir daħı tevbe (39) eyleme didi

(915) Meşnevî

Tevbe kerdin z’în nemaħ bisyâr şud

‘Âħıbet eztevbe ü bîzâr şud

Bu nemaħdan tevbe eylemek ħoħ oldı ve bu üslûb (40) üzre *tubtu ve reca‘tu* diyü söylemek vâfir geldi ‘âħıbetü’l-emr-i tevbeden ol bîzâr oldı ve tevbeden tevbe kıldı

(916) Meşnevî

Fâş (41) kerd ispürd tenrâ derbelâ

K’ey Muħammed ey ‘adüvv-i tevbehâ

Âhir kâr sırrını fâş eyledi ve tenini belâya ışmarladı böyle diyü ki ey Muḥammed ey tevbelerün [P434b] (1) ‘adūsı ya‘nī ey ‘aşıqlaruñ tevbelerini şıyıcı ve izâle kılıcı Muḥammed Muştafâ

(917) Meşnevî

Ey ten-i men v’ey reg-i men pür zitu

Tevberâ goncâ kucâ bâşed deru

Ey (2) benüm tenüm ve ey benüm tamarum senden pürdür tevbenüñ anda vüs‘ati kaçan olur ya‘nī benüm tenüm ve derünüm senden ve senüñ ‘aşkuñdan bir mertebe tolmış (3) ve mālā māl olmışdur ki tevbenüñ aña sığmağa mecâli olmaz ve senüñ ‘aşk u maḥabbetüñden ğayrı bir şey gelse benüm vücūdumda yer bulmaz

(918) Meşnevî

Tevberâ z’în pes (4) zidil bîrün kunem

Ezḥayât-ı ḥuld tevbe çün kunem

Tevbeyi bundan şoñra gönülden iḥrâc eylerüm ḥayât-ı ḥulddan [H100b] niçe tevbe eylerüm senüñ maḥabbetüñ (5) ḥod ‘ayş-ı ebed ve ḥayât-ı muḥalleddür ḥayât-ı ebedî ve ‘ayş-ı sermediden ‘aşıq niçe tevbe eylesün ve ben maḥbüb-ı cānbaḥşumdan rücū‘ eyledüm diyü ne (6) lisānla söylesin ‘aşıka böyle söylemeden terk-i cān u ten eylemek āsān gelür

(919) Meşnevî

‘Aşk ḳahhārest ü men maḳhūr-ı ‘aşk

Çün şeker (7) şîrîn şuden ezşür-ı ‘aşk

‘Aşk ḳahhardur [ve ben ‘aşkuñ maḳhūriyam ya‘nī Bilāl-i Ḥabeşî Ḥazretleri didi ‘aşk bir ğālib ü ḳahhārdur +H] ve ben anuñ mağlūb u maḳhūriyim ‘aşkuñ şūrından şeker gibi şîrîn oldum (8) ya‘nī ‘aşk u maḥabbetüñ şūrışinden benden merāret gidüb ḥalāvet-i ma‘nā ve leṭāfet-i rūḥānī buldum ve şehd ü şeker gibi şîrîn ü lezîz (9) oldum

(920) Meşnevî

Berg-i kâhem piş-i tu ey tündbād

Men çi dānem ki kucā ḥ āhem fütād

Ey tendbād gibi olan ‘aşk ben senüñ öñiñde şaman çöpi (10) ben ne bilürüm ki kande düşirem ben senüñ dest-i taşarrufuñda bīvücüd ve bîkudretüm tedbîr ü taşarruf her vechle senüñdür

(921) Meşnevî

Ger hilālem v’er⁽¹¹⁾ Bilālem mīdevem

Muḳtedā-yı āftābet mīşevem

Eger hilālem ve eger Bilālem bilürüm senüñ āftābuña muḳtedā olurum ‘aşkuñ āftābmdan murād Ḥazret-i (12) Muḥammed Muştafādur şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ve ḥiṭāb ‘aşkadur ya‘nî ey ‘aşk u maḥabbet eger benüm ismüm Bilāl ve eger cismüm mānend-i hilāl ise de senüñ (13) āftābuñ olan Ḥazret-i Muḥammed Muştafāya mānend-i māh muḳtedā ve tābi‘ olurum ve ol şems-i felek ‘aşk u maḥabbetden kamer gibi nūr istifāde kılurum (14) ve hemîşe aña peyrev olurum

(922) Meşnevî

Māhrā bāzefti vü zārī çi kār

Derpey-i ḥurşīd pūyed sāyevār

Māhuñ zeftlük ve zārîlûkle ne kārî (15) vardur sāyevār ḥurşīdüñ ardınca yiler ya‘nî māhuñ cesāmet ü neḥāfetle kārî olmayub belki anuñ kārî sāyevār ḥurşīdüñ (16) ardınca yilmek olduğı gibi ben māh-ı felek-i maḥabbetüñ daḥı gāhî [hilāl +H] gibi za‘îf ü naḥîf ve gāhî bedr gibi cesīm ü laṭîf olmasıyla kārî (17) yoḳdur belki benüm kārüm ol ḥurşīd-i ḥaḳîḳînün ve āftāb-ı felek-i ma‘nevînüñ sāye gibi ardınca gitmek ve māh gibi andan nūr istifāde itmekdür

(18) (923) Meşnevî

Bākazā her k’ü qarārī mīdihed

Rişhand-ı sablet-i ĥod mıkuned

[Kaźā-yı Haķķa her řol kimse ki bir ķarār virür kendünüñ sabletine rişhand eyler ya‘nī +H] Haķ Te‘ālānuñ kazāsına her řol kimse ki bir ķarār virür ve kendünüñ (19) tedbīrine i‘timād u re‘yine istinād idüb bir ĥālet üzre kendüsini sābitķadem olmak mertebesine irgürür ol kimse filĥaķıķa kendü- (20) nüñ bıyığına ve řaķalına rişhand eyler ve kendü kendüye istihzā eyler zīrā tedbīrüñ taķdıre fāyidesi olmaz ve ‘āķıl olan kimesne (21) kaźāyla muķabele ķılmaz řaķala ve bıyığa gülmek istihzādan kināyetdür

(924) Mesnevī

Berg-i kāhī piş-i bād ān geh ķarār

Restĥīzī v’āngehānī ‘azm-i kār

(22) Bād öñinde bir berg-i kāh andan řoñra ķarār bu hergiz mümkin degildür kaźa-yı ilāhī bād-ı řarřar gibi ve ķalb-i ādemī berg-i kah veyā deřt (23) ü saĥrā içre bir per gibidür bād-ı řarřar berg-i kāhı ve peri niçe taĥvīl ü taķlīb eylerse kaźā-yı ilāhī daĥı ķalbi anuñ gibi taķlīb ü taĥvīl (24) eyler [H101a] kemā ķāle ‘aleyhisselām *elķalbu kerīřetin filfelāti yuķallibuhe’r-riyāĥu zāhran libatnir*³⁸⁹ pes berg-i kāh gibi olan ķalb-i ādemīnüñ bād-ı tünd kaźā (25) öñinde ķarār olmaz [bir -H] restĥīz ola andan řoñra ‘azm-i kār bunı ĥod kimse ķılmaz zīrā ķıyāmet günü kār günü degildür belki nās ol (26) günde sekrān olalar ve ekser mest ü medhüş ķalalar kemā ķāle te‘ālā *ve tera’n-nāse sukārā vemā hum bisukārā*³⁹⁰ pes kaźā-yı ilāhī rüz-ı restĥīz (27) gibidür çünkim zühür eyleye kāra ‘azm eylemek bātıl olur

(925) Mesnevī

Gürbe derenbānem ender dest-i ‘aşķ

Yek demī bālā vü yek dem pest-i ‘aşķ

³⁸⁹ “Kalp, çölde rüzgārların ters yüz ettiği (savurduğu) tüy gibidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 197. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

³⁹⁰ “Oysa onlar sarhoş değillerdir.” (Hacc 22/2)

Meşelâ ‘aşkuñ (28) elinde tağarcuğ içre gürbeyem bir dem bālā-yı ‘aşk ve bir dem pest-i ‘aşkum bu beyt-i şerīf ve bu beytden soñra gelen beyt-i laṭīf³⁹¹ ‘āşıkuñ (29) hālını temşīl ü taşvīr eylemek tarīki üzre dinilmiş ve ‘aşkı bir kavī merde ve dağı ‘āşıkı tağarcuğ içre olan giryeye teşbīh (30) kılınmışdur nitekim Hāzret-i Bilāl kendü hālını temşīl idüb buyururlar ben ‘aşkuñ elinde filmesel bir kavī merdüñ elinde tağarcuğ içre (31) olan giryeyi za‘īf gibiyem bir dem ‘aşkuñ bālāsındayum ve bir dem dağı pestdeyüm

(926) Meşnevī

Ū hemī gerdānedem bergird-i ser

Nī bezīr ārām dārem nī zeber

(32) Ol ‘aşk beni başınuñ eṭrāfına döndürür nitekim bir kavī kimse enbān (33) içre olan gürbeyi başınuñ eṭrāfına döndürür ben za‘īf enbān içre olan gürbe-yi naḥīf gibi ne altında ārām tutarum ne üstünde ya‘nī ne bālāda ārām tutarum ve ne pestde ve ne a‘lāda karar iderüm ne süflīde (34) nitekim gürbe-yi bīçāre enbān içre bīkarār ve āvāre olub a‘lāda ve esfelde ārām tutarum ve bālāda ve pestide karar itmez

(927) Meşnevī

‘Aşıkān (35) derseyi-i tünd üftādeend

Berkażā-yı ‘aşk-ı dil binhādeend

‘Aşıklar filmesel seyl-i tünde dönmişlerdür ‘aşkuñ każā vü hükmi üzre (36) gönül komışlardur ya‘nī ‘aşk bir seyl-i tünd gibidür [ve -H] ‘aşıklar ol kavī vü tünd olan seyle düşen ve anuñ muḳtezāsına ve hükmine (37) gönül koyan kimse gibidür pes ‘aşıklar ‘aşkuñ każāsına gönül komışlar ve rızā vermişlerdür

(928) Meşnevī

Hemçü seng-i āsiyā ender medār

(38) Rüz u şeb gerdān u nālān bīkarār

³⁹¹ beyt-i şerīf ve bu beytden soñra gelen beyt-i laṭīf: beytler H

Bunlar medāra olan degirmen aşı gibi gice ve gündüz bīkarār dönüci ve nāle kılıcıdır

(929) Meşnevī

Gerdişē (39) bercūycūyān şāhidest

Tā negūyed kes ki ān cū rākidest

Ol senüñ āsiyānun gerdişi cūycūlar üzre şāhidder (40) tā kimse dimeye ki ol cūy rākiddür *cūycūyān* cūycūnuñ cem‘idür *cūycū* vaşf-ı terkībīdür cūy dileyici ve ırmağ taleb idici (41) ma‘nāsına aşında cūyende-yi cūy idi terkīb olunub cūycū oldu ve cem‘i cūycūbān geldi ya‘nī senüñ āsiyānuñ [P435a] (1) devr ü hareketi ırmağ talebi olanlara ve ābuñ ne fi‘lde olduğunu bilmek dileyenlere delīl ü şāhiddür tā kim cūyendgān-ı cūy dimelerüñe ol ırmağ rākid (2) ü s̄ābitdür ve kezalik ‘āşīkuñ vücūdunuñ gerdiş ü hareketi cūy-ı ‘aşkı t̄ālib olanlara şāhid ü şān-ı ‘aşkı bilmek isteyenlere delīldür (3) tā cūyendgān-ı cūy-ı ‘aşk olanlar dimeyeler ki cūy-ı ‘aşk u maḥabbet bir qarār üzre rākid ü s̄ābitdür belki ‘āşīkuñ vücūdında olan [H101b] devr ü (4) harekātı gördüklerinde bileler ki ‘aşk nevbenev cāri olmada ve ‘āşīkuñ vücūdında gūnegūn taşarruf kılmadadır

(930) Meşnevī

Ger nemībīnī tu cūrā derkemīn

Gerdiş-i (5) dūlāb-ı bīrūnī bebīn

[Eger sen kemīnde olan cūyı görmeyesin bīrūnī olan dūlābuñ gerdişini gör ya‘nī +H] cūy-ı ‘aşk u şevki görmez iseñ bīrūne mensūb olan dūlāb u çarḥuñ gerdişini (6) gör ve anuñ hemīşe derv ü hareket eyledüğine nazar irgürür

(931) Meşnevī

Çün qarārī nīst gerdūnrā ez’ū

Ey dil aḥtervār ārāmī mecū

Çünkü gerdünüñ (7) ol cüy-ı ‘aşkdan qararı yokdur ya‘nī çünkü bu eflāk-ı tis‘anuñ ‘aşk u şevkinden ötüri bir an qararı yokdur hemīşe bunlar ‘aşk (8) u şevkle dülāb gibi dönmede ve devr ü hareket kılmada dururlar ey gönül ahter gibi sen hem³⁹² bir ārām isteme belki sen dağı felek-i devvār (9) ve dağı ahter-i nevvār gibi bir an ve bir sā‘at qarār itmeyüb hareket-i şevkiyye ile devr ü hareket eyle demek olur ittifāk-ı hükemā bunuñ (10) üzerine dir ki eflākuñ harekātı harekāt-ı şevkiyyedür ki her bir felegüñ vücūdında müdebber olan ‘aql māfevķinde olan felegüñ nefesine ve ‘aqlına (11) ‘āşıkdur ve haķķatde bu cümlesi Hāzret-i Haķķa ‘āşıkdur pes bunlaruñ devr ü harekātı filhaķķa harekāt-ı şevkiyye olur bunlar ‘aşk (12) u şevkle dönüb hemīşe böyle devr ü hareket kıılır

(932) Meşnevī

Ger zenī derşāh destī key hiled

Her kucā peyvend sāzī buksiled

Eger farzī (13) bir şāha el urasın ‘aşk seni kaçan қor her қande peyvend düzesin қırar ve қat‘ eyles ya‘nī ‘āşıka farzā eger sen ‘aşkdan (14) hālāş olmak için şāhlardan bir şāha temessük idüb elünle anı muħkem tıtsañ ‘aşk seni kaçan қor her neye ittışāl eylesin ve (15) peyvend düzesin lābüdd anı қat‘ eyles ve seni hemān kendü zebünī ve mağlūbı kıılır

(933) Meşnevī

Ger nemībīnī tu tedvīr-i қader

Der‘anāşır cūşış ü gerdiş (16) niger

Eger sen қaderüñ tedvīrini görmez iseñ ‘anāşırda olan cūşış ü gerdişe nazār eyle қader қazā-yı ilāhīnūñ şüret-i tafşılıyye- (17) si olur ki қazā vü қader maħabbet-i zātıyyenüñ müzāhir-i maħabbet-i ezeli olan eşyā üzre icmālen ve tafşilen hükminden ve te‘şirinden ‘ibāret (18) olur ve bu eflāk-ı tis‘ada olan devr ü hareket

³⁹² ahter gibi sen hem: sen hem ahter gibi olub H

taqdîr-i ilâhîniñ tedvîri ile olur eger kazâ vü kaderüñ bu eflâkı döndürmesini (19) görmeyesin ve bunüñ devr ü hareketiniñ taqdîr-i ilâhîden olduğunu bilmege kâdir olmayasın bu ‘âlem-i suflîde ‘anâşır-ı erba‘anuñ vücûdında olan (20) gerdişe ve cûşa nazar eyle

(934) Mesnevî

Z’ân ki gerdişhâ-yı ân hâşâk u kef

Bâşed ezgalyân-ı baħr-i bâşeref

Zîrâ ki ol hâşâk ve kefüñ (21) gerdişleri bâşeref olan baħrüñ galeyânından olur *hâşâk*dan murâd hâk ve *kef*den murâd nâr olur ve bu beytlerde ‘anâşır-ı erba‘a zıkr olunmuş (22) olur ve daħı *baħr-i bâşeref*den murâd ‘aşk-ı ilâhî olur pes taqdîr-i kelâm ve ta‘bîr-i merâm böyle dimek olur ki [H102a] zîrâ ki ol hâşnâk meşâbe- (23) sinde olan hâkiñ gerdişleri ya‘nî tebdîl ü taħvîl olmaları ve gûnegûn ma‘âdan ve nebâtâtı ihrâc kılmaları ve kezalik kef meşâbe- (24) sinde olan nârüñ ve ħarâretüñ gerdişleri bâşeref olan baħr-i maħabbet-i ezeliyyeniñ cûşış ü galeyânından olur ve bunlaruñ (25) vücûdı ve zuhûrı *feahbebtu en u‘rafe*³⁹³ kavlinüñ medlûli olan maħabbet-i zâtiyyeden vücûda ve zuhûra gelür

(935) Mesnevî

Bâd-ı sergerdân bebîn ender (26) *ħurûş*

Pîş-i emreş mevc-i deryâ bîn becûş

Bâd-ı sergerdânı ħurûşda gör anuñ emri katında mevc-i deryâyı cûşda gör ya‘nî (27) bâd-ı sergerdân ki ‘anâşır-ı erba‘adan biridür anı daħı baħr-i maħabbetüñ hevâsıyla ħurûşda gör ol baħr-i bâşerefüñ emri öninde ‘anâşır-ı erba‘a- (28) dan biri daħı ki mevc-i deryâdur cûşda gör elhâşıl ‘anâşır-ı erba‘anuñ her birisi deryâ-yı maħabbet-i zâtiyyeniñ ħüsn ü hâşâkı gibidür (29) deryâ üzre olan kef ü hâşâkuñ devr ü hareketi deryâdan olduğı gibi bu ‘anâşır-ı erba‘anuñ daħı cûş u ħurûşı ve devr ü cünbişi (30)

³⁹³ “...Bilinmeyi istedim...” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 178. [Lafzın hadis değıl, mevzû olduğı belirtilmiştir.]

baħr-i maħabbet-i zāyiyyedendür ki sırr-ı *feahbebtu* bunları böyle cüş u ħurūşa getirür

(936) Meşnevî

Āftāb u māh dü gāv-i ħarās

Gird mīgerdend ü mīdārend (31) *pās*

[Āftāb ve māhtab iki ħarās gāvidür eṭrāfi ṭolanurlar ve ħıfz ṭutarlar +H] *ħarās* esb ü ester ve baħar u ħar döndürdüğü degirmene dirler aşlında ħar-ı āsiyāb idi ibtidā anı ħar döndürdüğüçün şoñra (32) taħfif olunub ħarās dindi ve ħayvān döndürdüğü degirmene ıtlāk olındı bu beytde āftāb u māhtāb iki degirmen (33) gāvine ve felek daħı ħarāsa teşbīh kılındı ve taqḍīr-i kelām böyle dimek olurdu ki āftāb u māhitāb ik degirmen gāvi gibidür (34) eṭrāfi ṭolanurlar ve nūrāniyyetleriyle ħıfz u ħimāyet ṭutarlar

(937) Meşnevî

Aħterān hem ħāne ħāne mīdevend

Merkeb-i her sa‘d u naħsī mīşevend

Aħterler hem (35) ħāne ħāne yilerler ya‘nī aħterler gerdün hem bir burcdan bir āħer burca giderler bazen Allāh her bir sa‘d u naħsiñ merkebi ve mażharı olurlar ve gāh (36) nuħūseti ve gāh sa‘ādeti taqḍīr-i ilāhī ile izħār kılurlar

(938) Meşnevî

Aħterān-ı çarħ ger dūrend hey

V’īn ħāset kāhilend ü süstpey

Aħterān-ı (37) çarħ egerçi hey kişi dūr dururlar bu senüñ ħavāssuñ kāhiller ve süstpeylerdür ki anlaruñ nuħūset u sa‘ādetini ve devr ü ħareketini bilmege (38) kādır olamazlar bu ma‘nā *dūr* dāluñ zammıyla ba‘īd ma‘nāsına olduğı ve mışra‘-ı *sānī* istifhām olduğı üzredür ammā bundan evlā olan ma‘nā (39) oldur ki *dūr* dāluñ fetħasıyla oğınub dāyire ma‘nāsına ola ve mışra‘-ı *sāniye* istifhām-ı inkārī ma‘nāsı

virile bu taqd̄ir üzre (40) maʿnā böyle demek olur ki hey kişi āgāh ol bu çarh gerdünuñ aḥterleri rüz u ŧeb eger bir burcdan bir burca dāyireler ise (41) ve bu senüñ ḥislerüñ hem kāhiller ve süstpeyler midür bu senüñ ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhir ki ve ḥavāss-ı ḥamse-yi bāḥına ki hem [P435b] (1) rüz u ŧeb aḥterān-ı gerdün gibi devr ilediciler ve bir mertebeden bir mertebeye seyr idicilerdür

(939) Meşnevī

Aḥterān-ı çeşm ü gūş u hūş-ı mā

Şeb (2) kucāyend ü bebīdārī kucā

Bizüm hūşumuz ve gūşumuz ve çeşmimiz aḥterleri gör gice kande dururlar ve bīdārulukda kande dururlar yaʿnī bu ḥavass-ı (3) ḥamse-yi zāhirenden her [birisi +H] gice olub ḥāba vardukdā kendü ḥānelerinden giderler ve ʿālem-i ḥayāle seyr iderler ve gündüz olub [H102b] bīdār (4) oldukdā yine her [bir +H]isi kendü ḥānelerine gelirler ve her birisi aḥterler gibi bu gūne devr ü ḥareket kıllurlar

(940) Meşnevī

Gāh dersaʿd-ı vişāl u dilḥoşī

(5) Gāh dernaḥs-ı firāk u bīḥuşī

Gāh olur ki vişāl ve dilḥoşluk saʿdından gāh olur ki firāk ve bīḥuşluk naḥsında olurlar (6) yaʿnī aḥterān-ı gerdün gāhī nuḥūsetde ve gāhī saʿādetde oldukları gibi insānuñ ḥissleri daḥı gāhī nuḥūsetde ve gāhī saʿādetde (7) olurlar her gāh ki dilḥoşlukda ve kendülere mülāyim ü lezīz gelen ḥāletlerde olalar anlara nisbet saʿādetde olmak gibidür ve her bār ki (8) her bir ḥiss kendüye mülāyim ü nāfiʿ olan ḥāletden baʿīd ü cüdā ola veyā bīḥuşlukdan k̄ala anlara nisbet bu ḥāletler nuḥūset gibi olur pes (9) bu ḥavāss-ı zāhire ve ḥavāss-ı bāḥına hem bu iʿtibār üzre vişāl ve dilḥoşluk saʿdında olmadan ve gāhī firāk ve bīḥuşluk nuḥūsetine (10) giriftār gelmeden ḥālī olmazlar pes enfüs daḥı āfāka muḥābık geldi ve āfākuñ aḥvāli nice muḥtelif ise enfüsüñ daḥı aḥvāli (11) anuñ gibi muḥtelif oldu

(941) Meşnevî

Māh-ı gerdün çün derîn gerdidenest

Gāh tārîk ü zamānî rüşenest

Māh-ı gerdün çünkim bu dönmede- (12) dūr gāh tārîk ve bir zamān rüşendür ya'nî māh-ı gerdün daḥı bizüm ḥislerimüz gibi muhtelifü'l-aḥvāl olmadan ve gāhî noḳşān ve gāhî kemāl (13) bulmadan ḥālî degildür gör ki gāhî münḥasif olub tārîk ü ḫulmānî olur ve gāhî incilā ve rüşenlük bulub 'ālemi münevver kıılır ve gāhî (14) zātına noḳşān gelüb ḥin-i muḥākda naḥîf ü nizār olub hilāl olur ve gāhî gitdükçe ziyāde olub bedr-i kāmîl olur pes tebeddül ü (15) teḡayyürden bir dem ḥālî olmaz

(942) Meşnevî

Geh bahār u şayf hemçün şehd ü şîr

Geh siyāsetgāh-ı berf ü zemherîr

Kezālik bu 'ālem hem fuşūl-i erba'adan ḥālî (16) degildür gör ki gāhî bahār ve gāhî şayfdur şehd ü şîr gibi ki üç ay faşl-ı bahār ve üç ay daḥı faşl-ı şayf şehd ile şîr gibi aḥlā ve elezz- (17) dūr ve o üç ay daḥı faşl-ı ḥarîfdür ki merg ü teb gibidür ve üç ay daḥı faşl-ı şitādur ki berf ü zemher yerüñ siyāsetgāhîdür ki (18) bürüdet-i hevā ve berf ü yaḡ ve şiddet-i şitā ḥayvāna ve nebāta siyāsetgāh gibidür

(943) Meşnevî

Çünki külliyyāt piş-i ü çü gūst

Suḫre vü secdekun-ı (19) çevgān-ı üst

Çünkim külliyyāt ol Ḥudānuñ ḥükmi öñinde ṭop gibidür zebūn ve secdekun-ı çevgān-ı üdur ya'nî çünkim bu eflāk-ı tis'a (20) ve 'anāşır-ı erba'a ve mevālîd-i selāşe bilkülliye ol Ḥudānuñ ḥükmi öñinde gūy gibidür ve anuñ çevgān-ı emrine ve ḳazāsına bu cümlesi secde idici (21) ve maḡlūb ve zebūn olıcudur

(944) Meşnevî

Tu ki yek cüzvî dilā z'în şad hezār

Çün nebāşī pīş-i hükmeş bīkarār

Ey gönül senüñ bu şad (22) hezārdan bir cüzvsin ya‘nī ey gönül bu şad hezār olan mevcūdātdan ve nice yüz biñ olan maḥlūqātdan sen ki bir cüzvsin sen anuñ (23) hükmi öñinde ne ḥalle bīkarār olmayasın ve ne keyfiyyetle tebeddül ü teğayyürde ve ihtilāf-ı aḥvāle ḳalmayasın çünkim külliyāt böyle muḥtelifü'l- (24) aḥvāl olıcaḳ senüñ gibi cüzvīnüñ ihtilāfında ve tebeddül ü teğayyürde olması ḥod beḫarīḳü'l-evlā olur çünkim ḳaziyye böyledür pes (25) saña lāzım gelür ki her vechle kendüñi anuñ ḳazāsına teslīm eyle ve ol nice murād eyleser anuñ murādını ihtiyār eyle

(945) Mesnevī

Çün sūtūrī⁽²⁶⁾ bāş derḥük-m-i emīr

Geh derāḫur ḫabs u gāhī dermesīr

[H103a] [Ey dil ol emīr-i ḫaḳīḳīnūñ hükmi öñinde bir sūtūr gibi ol gāḫ āḫūrda ḫabs ve gāhī mesīrde ol +H] *sūtūr* binide dirler ya‘nī esb ü esterden ve ḫardan her ne ki binmek şālīḫ ola (27) aña sūtūr dirler ve ḫulāşa-yı kelām böyle demek olur ki ey gönül emīr-i ḫaḳīḳīnūñ hükmi öñinde bir binit gibi ol gāḫ āḫūrda ḫabs ve gāhī (28) mesīrde ol ya‘nī merkeb gāhī āḫūrda baḒlu ve gāhī seyr ü ḫareketde olduḒı gibi sen hem ol pādşāḫuñ hükmiyle gāhī dūnyā (29) āḫūrında ḳuyūd-ı dūnyeviyye ve cismāniyye ile beste vü muḳayyed ol ve gāhī bīḳayd u āzāde olub rūḫāniyyet mesīrelerinde seyr ü ḫareket (30) ḳıl

(946) Mesnevī

Çünkü dermīḫet bebended beste bāş

Çünkü buḒşāyed berev berceste bāş

Çünkim seni mīḫe baḒlaya beste ol çünkim çöze (31) yūri bir berceste ol ya‘nī çünkim seni ol emīr bīnazīr mīḫ ḫabī‘ate baḒlaya veyāḫūd bir şey’e ḳalbūñi ta‘līk idüb ḫabl-i maḫabbetle seni muḳayyed (32) eyleye beste vü muḳayyed ol ve ḳazāya rızā virüb kendüñi anuñ hükmine teslīm ḳıl çünkim ‘alāḳayı ḳat’ eyleye ve senüñ

bağlarını hall (33) idüb seni āzāde kıla şıçramada ol ve āzāde şükürini kıl ve hemîşe aña hāmid ü şākir ol

(947) Meşnevî

Āftāb ender felek kej mîcehed

Dersiyeh- (34) **rūyî kūsūfeş mîdihed**

Āftāb felekde egri şıçrar siyāhrūylukda aña eger şıçraması veyāhūd Hudā-yı Te‘ālā kūsūf virür (35) ya‘nî çünkim Hudā-yı Te‘ālā Hāzretleri seni kıyūddan āzāde eyleye şıçrayıcı ol lākin rāstluk ve dürüstlük tarīķi üzre egri şıçramadan (36) hāzer eyle gör ki āftāb-ı felek üzre tarīķ-i müstaķimden ‘udül idüb egri şıçrar filhāl ol egri şıçramak aña siyāhrūyluk -(37) da gūhe virür yāhud ol egri gitdügiçün Hudā-yı Te‘ālā anuñ nūrını giderüb siyāhrūy olmak mertebesine irgürür cild-i (38) evvelüñ evveline qarīb *bud zigustāhî kusūf-ı āftāb şud ‘Azāzīlî zicur’et redd-i bāb* buyurdıkları beyt-i şerīf dahı bu mazmūn-ı (39) mü‘eyyid olur ve buraya münāsib olan birkaç söz bu beytün şerhinde mürür itmişdür lāzım gelürse anda taleb olına

(948) Meşnevî

K’ezzeneb (40) perhîz kun hîn hūşdār

Tā negerdî tu siyehrū dīgvar

[Zenebden perhîz eyle āgāh ol ‘aql tut tā kim sen çölmek gibi siyāhrū olmayasın +H] ‘uķde-yi zenebün taķķi hem cild-i evvelüñ āhırine qarīb olan *çün zeneb (41) şa şā-ı bedrîrā husūf* beytinüñ şerhinde güzer kılmışdur anda taleb olına ve bunda zenebden murād günāhdur ya‘nî ey hūrşid-i ‘ālem [P436a] (1) gibi olan ādem zenb ü haţadan perhîz eyle āgāh ol ‘aķluñ başında tut tā kim sen dūd-ı günāhdan çölmek gibi rū-yı siyāh olmayasın zîrā her bār ki bende (2) bir günāh işlese anuñ kalbinde bir siyāh nūkte peydā olur eger sābit olmayub ol günāh üzre maşr olursa anuñ kalbinüñ zulmet ve sevādı ziyāde olub (3) anuñ kalbini zulmet ve sevād ihāta kılar kemā käle ‘aleyhisselām *kullemā eznebe’l-‘abdu zenbān haşalet fiķalbihi nūktetun*

*sevdā in tābe ve ‘stagfare şekulet (4) ve in zād zādet hattā temlū kalbehu fezalikum
errān ellezī zekera Allāhu Te‘ālā kellā bel rāne ‘alā kulūbihim mā kånū yeksibūn*³⁹⁴

(949) *Mesnevī*

Ebrā hem tāziyāne-y āteşin

Mī- (5) zenendeş k‘ān çünān rev ne çünin

Ebr için hem āteşin tāziyāne ururlar aña böyle diyü ki ancılayın git böyle degil ya‘nī
ra‘d nāmında olan melekleri (6) [H103b] şehāba āteşin olan tāziyāne-yi berki ururlar
ve şu cānibe git sen istediğün cānibe gitme diyü anı murādullāh her ne cānibe
olursa sāyık (7) olurlar

(950) *Mesnevī*

Berfūlān vādī bübār in sū mebār

Gūşmāleş mīdihed ki gūşdār

Fūlān vādiye yağdur bu cānibe yağdurma diyü aña gūşmāl virür[ler +H] (8) böyle
diyü ki kulağ tut ya‘nī bize kulağ tut ve sözimüz kabūl it diyü ra‘d nāmend olan
melekler te‘dīb ü tehdīd kılurlar nitekim bu hadīs-i (9) şerīf bu ma‘nāya mü‘eyyid
olur ve bu mazmūna şehādet kılur [kemā -H] k̄āle [Nebiyi -H] şallallāhu ‘aleyhi ve
sellem *erra‘du melekun min melā’iketilleh müvekellūn bissehābi* (10) *ma‘ahu
maḥārīkun min nārın yesūku bihā’s-sihābe ḥaysu şā’e Allāh*³⁹⁵ revāhu’t-Tirmidī ‘an
İbn ‘Abbās [raḍıyallāhu ‘anhā -H]

³⁹⁴ “Kul bir hata yaptığı zaman, kalbinde siyah bir leke meydana gelir. Şâyet günahı terk edip, istiğfar ve tevbe ederse kalbi cilalanır, tertemiz olur. Eğer böyle yapmayıp tekrar günaha dönerse, kalbindeki leke artar ve kalbini kaplar. Allah bunu kitabında “pas-rân” olarak zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: ‘Hayır, onların işleyip kazandıkları şeyler, kalplerinin üzerine pas tutmuştur.’ Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s.198. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.] [Hadîs metninde geçen “*kellā bel rāne ‘alā kulūbihim mā kånū yeksibūn*” ifadesi âyettir. (Mutafifin 83/14)]

³⁹⁵ “Allah’ın meleklerinden bulutlardan sorumlu olan ve ateşten kamçıları olan bir melek vardır. Elindeki kamçı ile bulutları Allah’ın dilediği yere sevk eder.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s.199. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.] [Gültekin’in vermiş olduğu hadis metninde “*erra‘adu*” kelimesi yoktur.]

(951) Meşnevî

‘Aql-i tu ezâftâbî(11) piş nîst

Ender’ân fikrî ki nehy âmed maîst

[Ey sâlik senüñ ‘aqluñ bir âftâbdan ziyâde degildür şol biz fikrde ki nehy geldi tırma ya‘nî +H] ey sâlik senüñ ‘aqluñ bir hırşîd-i envârdan ziyâde degildür gör ki ol kendü (12) tırîkenden bir miqdâr maħreḡ olmaḡla aña kûsûf vâki‘ oldı sen hem kendü emr olunduḡuñ tırîkden tecâvüz kılma ve şol bir fikrde ki Hâḡ Te‘âlâ- (13) nuñ nehyi geldi ol fikrde tırma ya‘nî her ne fikr nehy itdi ise ol fikr ü endîşe üzre muşır olma ve tevaḡḡuf kılma

(952) Meşnevî

Kej menih ey ‘aql-ı tı hem(14) gām-ı h ış

Tā neyâyed ān kûsûf-ı ũ bepîş

Ey ‘aḡıl sen hem ḡademi egri ḡoma ve emr olunduḡuñ tırîḡatden tecâvüz kılma tā kim (15) ol âftâbuñ kûsûfı öñüñe gelmeye ve sen hem egri gitdüḡüñ için nûruñ zâyil olmaya ve Hudâ-yı Te‘âlâ seni ol kejrîlûḡ sebebiyle (16) muâ’heze kılmaya ba‘zı nüshada mışra’-ı şânî böyle vâki‘ olmuşdur *tā neyâyed ān ḡusûf-ı rû bepîş* bu taḡdîr üzre ma‘nâ tā kim ol yüz ḡusûfı (17) senüñ öñüñe gelmeye dimeḡ olur

(953) Meşnevî

Çün güneḡ kemter buved nîm âftâb

Münkesif bîñî vü nîmî nûrtâb

Çünkim ḡünâḡ kemter ola âftâbuñ nîmîni (18) münkesif görürsin ve nînini daḡı nûrânî görürsin ya‘nî çünkim bu âftâb-ı řürîñüñ kendü tırîkenden maḡref olması ve ḡaḡâ kılması kemter ola anuñ (19) nişfini münkesif ve nişfini daḡı nûrânî görürsin kezalik vücûd-ı insâniyyede ‘aḡıl daḡı âftâb gibidür ḡaçan emr olunduḡı tırîḡden bilkülliyye (20) tecâvüz kıla tamâm münkesif olub nûrı ḡalmaz ammâ eger anuñ ḡaḡası kemter ola ve tırîkenden bir miqdâr tecâvüz kıla anuñ tecâvüz itdüḡü (21) ve

ḥaṭā yolına gitdügi kadar zātını münkesif ve zulmānī ve bir miqdārını daḥı müncele
ve nūrānī görürsin keennehu Ḥazret-i Ḥaḳ tarafından böyle demek olur

(954) Meşnevī

Kī (22) beḳadr-i cürm mīgīrem turā

Īn buved takrīr derdād u cezā

Ki ey ‘āḳıl ben seni cürmüñ kadar tutarum ve günāhuñ miqdārı aḥz iderüm dād u
(23) cezāda taḳdīr bu olur ve ‘adl bunı iḳtizā kılar eger ‘azv ü maḡfiret olmaz ise
seyyi’eye **ve cezā’u seyyi’etin seyyi’etun bimışluhā**³⁹⁶ ḥasebince seyyi’e (24) miqdārı
cezā virilür

(955) Meşnevī

Ḥ’āh nīk ü ḥ’āh bed fāş u setīr

Berheme eşyā semī’īm ü başīr

Ḥaḳ Te‘ālānuñ bilācāriḥa semī’ ve başīr olmasınuñ (25) taḥḳīḳi dördünci cildüñ
evveline ḳarīb ḡaraż ezsemī’ ü başīr ḡüften sürḥında mürür eylemişdür anda ṭaleb
olına [pes taḳd īr-i kelām (26) böyle demek olur ki -H] iste nīk ve iste bed fāş ve
mestūr her ne ise ya’nī Cenāb-ı Ḥaḳ celle şānehu bendelerine buyurur ey bende eger
nīk (27) olsun ve eger bed olsun [H104a] mestūr ve āşkāra her ne kadar şey olursa
olsun dükeli eşyā üzre semī’üz ü başīrüz dükeli senüñ (28) aḥvālını görürüz ve
herkesüñ aḳvālını işidürüz ve anlaruñ fi’line ve ḳavline göre cezā virürüz demek olur

(956) Meşnevī

Z’īn güzer kun ey peder nev- (29) rüz şud

Ḥaḳ ezḤallāḳ ḥoşbedfüz şud

Bu sözden ey peder güzer eyle nevrüz oldı ḥaḳ Ḥallāḳdan ḥoşbedfüz oldı (30) ba’zı
nüşhada *Ḥallāḳ ḥodvāḳi’* olmuşdur *bedfüz* behremend ve ḥoş ḥāl ma’nāsına da gelür
bedfüz aḡzuñ çevresine daḥı dinür *ḥoş-* (31) *bedfüz şud* bu taḳdīrce ḥoş dehān oldı

³⁹⁶ “Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür.” (Şûrâ 42/40). Bu ayet, Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: “**ve cezā’u seyyi’etin seyyi’etun mişluhā**”

dimek olur ve *Hallāk* kesr ile oqunmayub *kaṭ*'le oqınur ammā *kaṭ*'le oqınmayub (32) izāfetle oqınursa bedfūz behremend ve hoş ḥāl ma'nāsına olmaḵ evlā olur ve taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki ey peder bu gūne söz- (33) den ve köhne olan rūzdan güzēr eyle zīrā nevrūz oldu ve yeñi ḥālet zuhūra geldi ḥalk kendi Ḥallākından hoş dehān oldu ve lezzet (34) buldı yāḥud ma'na ḥalk kendü Ḥallākından hoş ḥāl oldu ve behre vü naşīb buldı dimek olur

(958) Mesnevī

Bāz āmed āb-ı cān dercūy-ı mā

(35) *Bāz āmed šāh-ı mā derkūy-ı mā*

Āb-ı cān bizüm cūyumuza girü geldi bizüm šāhımız bizüm kūyumuza girü geldi ya'nī āb-ı ḥayāt-ı ma'nevī girü (36) bizüm cūy-ı vücūdımıza geldi ve bizi ihyā kıldı ve bizüm šāhımız bizüm kūy-ı derūnımıza luṭf u iḥsānila geldi ve ḥüsn ü cemāliyle tecellī (37) kıldı

(958) Mesnevī

Mī ḥurāmed baḥt u dāmen mīkeşed

Nevbet-i tevbe şikesten mīzened

Baḥt şalınur ve dāmen çeker tevbe şımaḳlıḳ nevbetini çalar (38) ya'nī³⁹⁷ baḥt u devlet ḥurāmān olur ve dāmen çeküb tefahḥür ü nāz kıılır tevbe şımaḳlıḳıñ nevbeti gelür ve 'aşıḳ olan böyle mevsimde tevbe- (39) yi şikest kıılır

(959) Mesnevī

Tevberā bār-ı dīger seylāb burd

Furşat āmed pāsbānrā ḥ'āb burd

Tevbeyi tekrār seylāb-ı 'aşḳ u maḥabbet iletđi (40) fırşat geldi pāsbān-ı 'aḳlı ḥ'āb-ı ḥayret iletđi ve 'aḳl pāsbānı veleḥ ü ḥayretle nāyim olub raḥt-ı tevbeyi seylāb-ı maḥabbet götürüb (41) gitđi

³⁹⁷ ya'nī: bu ḥінде H

(960) *Meşnevî*

Her humārî mest geşt ü bâde hurd

Raht-râ imşeb girev h'âhîm kerd

Her humāra mensûb olan kimse bâde içdi [P436b] (1) ve mest oldu rahtı bu gice rehn itmek isterüz *humārîde* olân yâ nisbet içindir ve mışra^c-ı evvel *her humārî bâde hurd ü mest geşt* takdîrinde- (2) dür *humārîden* murād hamr-ı maḥabbetle maḥmûr olan 'aşıklardur ve *raht*dan murād vücūd-ı mecâzî ve levâzım-ı cismânîdür ve takdîr-i kelâm ve tavzîḥ-i merâm böyle demek (3) olur ki her ne kadar şarâb-ı maḥabbet Hakkı nûş eyleyen maḥmûr var ise bâde-yi maḥabbeti içdi ve mest olub kendüden geçdi bu gice biz ey tâlib (4) şarâb-ı maḥabbet-i îlâhî olan kimse raht-ı vücūdımızı ve metâ^c-ı bād u bûdımızı ol şarâb-ı îlâhîden ötüri rehn itmek isterüz tâ kim vücūdımızı [H104b] bu dünyâ (5) gicesinde ol şarâb-ı îlâhîden ötüri rehn koyavuz ve anuñ muḳâbelesinde şarâb-ı maḥabbeti alub içevüz ve mest olub kendümüzden geçerüz eger (6) sen daḥı bizüm gibi bu şarâb-ı îlâhîden içmek ve mest olub kendüden geçmek ister iseñ gel berü şeb-i dünyâda raht-ı vücûdını ve metâ^c-ı (7) bād u bûduñı bu hamr-ı îlâhîden ötüri rehn eyle tâ andan bizüm gibi sen daḥı nûş idesin ve kendüñi ferâmûş idüb bîḥodlar yolına gide- (8) sin

(961) *Meşnevî*

Z'ân şarâb-ı la'l-i cân-ı cânfezâ

La'l ender la'l ender la'l-i mâ

Cânfezâ olan cānuñ ol şarâb-ı la'linden bizüm la'limüz içre la'l (9) içre la'l vardur *şarâb-ı la'l*den murād maḥabbet-i îlâhîdür ki şarâbân-ı mey-i maḥabbet olanları mest ü müstağriḳ eyleyicidür âḥir ki *lâ'l* mâya (10) muzâfdur ve andan leb murād olur ya'nî ol cân ziyâde idici cānuñ la'l gibi olan şarâbından ve ol cāna ḥayât viren maḥabbet-i îlâhînüñ (11) mey-i nâbinden bizüm lebümüzde kat kat la'l vardur ya'nî dehânımızda kat kat cevher-i ma'nevî ve iz'âf u muzâ^caf ezvâḳ-ı rûḥânî (12) vardur

lāyenkaṭṭ biz ol şarāb-ı maḥabbeti nūş idici ve kendümüzü ferāmūş idüb bīvücūd olanlar yolına gidiciyüz

(962) Meşnevī

Bāz ḥurrem (13) geşt meclis dilfirūz

Ḥiz def^c-i çeşm-i bed ispend sūz

Girü meclis ḥurrem oldı dilfirūz kāk çeşm-i bedi def^c için ispend yak (14) ya'nī meclis-i rūḥānī girü gönül şu'lelendirici ḥurrem oldı ve revnaḫ u leṭāfet buldı kāk a'dā vü ḥussāduñ su'-i nazarlarınıñ (15) şumluğunu def^cden ötüri üzerlük yak ki bed çeşmlerüñ yaramaz nazarını def^c eylemeden ötüri üzerlük yakmak mücerrebātdandur

(963) Meşnevī

Na'ra-yı (16) mestān hoş miāyedem

Tā ebed cānā çünin mibāyedem

Baňa mest-i şarāb-ı aşk olanlaruñ na'rası hoş u laṭif gelür (17) ve mestāne hāy u hū kılmaları derünıma zevḫ u şafā virürler tā ebedī ey cān baňa buncılayın gerekdür ki meclis-i rūḥānī hemişe ḥurrem u dilfirūz (18) ola ve mest-i şarāb-ı ilāhi olan aşıklar mestāne na'ralar ura ve biiḥtiyār hāy u hūlar kıla ve Ḥazret-i Bilāl gibi Aḫad Aḫad dimek yāḥūd (19) Allāh Allāh dimek veyāḥūd Allāh hū dimek veyāḥūd hū hū dimek velḥāşıl maḥbüb-ı ḥaḳıḳinüñ nām-ı şerifini bilātaşannu^c ve lāriyā^{en} zıkr eylemek (20) anuñ dehānından mestānevār şudür eyleye çünkim Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesallāhu sırrahu'l-a'lā kendüleri vecd ü ḥāletini ve meclislerine ḥāzır (21) olan uşşāk-ı ilāhınüñ daḫı zevḫ ü maḥabbetini Ḥazret-i Bilālün raḫıyallahu 'anh aḫvālini ta'bīr ü taḫrīr eylemek münāsebetiyle zıkr eylediler (22) ve anuñ kışşası zımnında kendülerüñ vecd ü ḥāletini ve aşıklararuñ daḫı zevḫ-i bālini beyān buyurdılar girü Ḥazret-i Bilālün ḫālini beyān (23) eylemege şürü^c idüb buyururlar

(964) Meşnevî

Nek Hilālî bâb Bilālî yâr şud

Zahm-ı hâr ûrâ gül ü gülzâr şud

İşte bir Hilâl bir Bilâl ile yâr oldu zahm-ı (24) hâr aña gül ü gülzâr oldu *Hilâlden* murâd bunda naḥafet-i cismdür egerçi Hilâl bir bendenüñ ismidür ki Ḥazret-i Bilâlün kışşasınunñ ‘aḳıbinde (25) anuñ kışşası gelse gerekdür lâkin bu maḥalde *Hilâlden* murâd ol bende olmaḳ münâsebetinden ziyâde dürdür ve taḳdîr-i kelâm budur ki işte Hilâl (26) gibi bir za‘îf [H105a] ü nahîf cism Bilâl-i Ḥabeşî Ḥazretleri ile yâr oldu zahm-ı hâr ol Bilâlün Hilâl gibi olan cismine ziyâde şevḳinden gül ü (27) gülzâr oldu

(965) Meşnevî

Ger zizahm-ı hâr-ı ten ğırbâl şud

Cân-ı cismem gülşen-i iḳbâl şud

Egerçi zahm-ı hârdan ten ğırbâl oldu [ya‘nî -H] egerçi ol ‘aşık-ı (28) şâdıḳunñ ten-i mübâreki zahm-ı hârdan ğırbâl gibi delük delük oldu lâkin anuñ lisân-ı ḥâli benüm cismimünñ cânı gülşen-i iḳbâl oldu (29) dirdi ba‘zı nüshada cânla cism mâbeyninde vâv-ı ‘âṭife vâḳi‘ olmuştur bu taḳdîr üzre ma‘nâ böyle dimek olur ki lâkin benüm cism ü cânım (30) gülşen-i iḳbâl oldu bu mışra‘ Ḥazret-i Bilâl tarafından dinilmiştir ve tercümâniyyet tarîḳiyle anuñ lisânından ta‘bîr kılınmıştır

(966) Meşnevî

Ten bepîş-i (31) zahm-ı hâr-ı ân Cühüd

Cân-ı men mest u ḥarâb-ı ân Vedüd

Bilâl Ḥazretleri raḳıyallaḥu ‘anh böyle dirdi egerçi ten ol Cühüdüñ ḥârınunñ (32) zahmı önindedür lâkin benüm cânım ol maḥbubunñ mesti vü ḥarâbıdur

(967) Meşnevî

Büy-ı cânî süy-ı cânem mîresed

Būy-ı yār-ı mihrbānem mīresed

Cāna mensüb (33) olan rāyiḥa benüm cānum cānibine irişür baña yār-ı mihrbānuñ rāyiḥası irişür [ya‘nī mihrbān -H] olan bir cān³⁹⁸ rāyiḥası benüm cānum tarafına gelür (34) ve beni mest ü ḥarāb kıllur mihrbān olan yāruñ rāyiḥası baña irişür ve beni mest ü medhüş eyler

(968) Meşnevî

Ezsuy-ı Mî‘rāc āmed Muştafā

(35) BerBilāleş ḥabbezā lîḥabbezā

Ḥazret-i [Muḥammed -H] Muştafā ‘aleyhi’şşalātı vesselām Mî‘rāc cānibinden geldi anuñ Bilāli üzre ya‘nī kendü Bilāline yā Bilāl (36) ḥabbezā benüm için ḥabbezā benüm için ki senüñ gibi bir maḳbūl-ı ilāhī benüm ümmetimden oldı buyurdı nitekim **Şaḥīḥayn**da vāқи‘ olmışdur ki Ḥazret-i Nebī şallal- (37) lāhu ‘aleyhi ve sellem Mî‘rācdan geldükden soñra Ḥazret-i Bilāle didi *yā Bilāl ḥaddisnī biercā ‘amelin ‘amiletehu filīslām fāniyy semi‘tu dukḳa* (38) *na‘leyke beyne yedeyye filcenneti ḥaşvena na‘leyke*³⁹⁹ daḥı rivāyetdür ve daḥı ba‘zı rivāyet üzre ol ḥinde Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām *ḥabbezā lî* (39) *ḥabbezā lî*⁴⁰⁰ buyurmuşdur bu ḥadīs-i şerīfüñ āḥiri ve şerḥi üçünci defterde *Ḥazret-i Bilāl ḥikāyesinde* mürür eylemişdür

(969) Meşnevî

Çünkü Şiddiḳ (40) ezBilāl-i demdürüst

İn şenīd eztevbeyi ü dest şüst

Ḥāşıl-ı kelām çünkim Şiddiḳ Ḥazretleri raḍıyallāhu ‘anh demdürüst olan (41) Bilālden ya‘nī nefsi rāst u dürüst olan Bilāl-i Ḥabeşīden bunu işitdi anuñ tevbesinden

³⁹⁸ cān: yār H

³⁹⁹ “Ey Bilāl! Müslümanlığın müddetince yapmayı âdet hâline getirdiğin amelini söyle ki ben cennette önümde senin ayak izlerini işittim.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 200. [Hadisin saḥîh olduğu belirtilmiştir.]

⁴⁰⁰ “Sen benim için memdûhsun ve ümmetimin iyi ve hayırlı efrâdındansın.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 11, s. 327.

el yudı ya'nı bu kadar sipāriş ü vaşiyetden [P437a] (1) soñra çünkim anuñ Aħad Aħad dimesini yine gūş itdi anuñ tevbe eylesinden ol yuyub ferāgat itdi

Bāz gerdāniden-i Şiddīk (2) rađıyallāhu ‘anhu vākı‘a vü imtiḥān-ı Bilālra zılm-ı Cühūdānrā bervey ve Aħad Aħad güften-i ü ve efzūn şuden-i kīne-yi Cühūdān ve kışsa kerden-i (3) ān kažiyye piş-i Muştafa şallallāhu ‘aleyhis[selām +H] ve meşveret-i derḥariden-i ü ezCühūdān

Bu sürḥ-i şerīf bu beyān-ı laṭīf Şiddīk Ḥazretleri (4) Ḥazret-i Bilālün vākı‘asını ve imtiḥān u ibtilāsını ve ol Bilālün üzerine Cühūdaruñ zulmini ve ol Bilālün Aħad Aħad dimesini ve ol Aħad (5) Aħad didükçe Cühūdaruñ kīnesinün efzūn olmasını girü döndürmesinün ve ol kažiyyeyi Muştafa Ḥazretlerinün öñine kışsa eylesinün (5) ve ol Bilālī Cühūdardan şatun almaqlıkda meşveret kılmasını beyānındadır

(970) Mesnevī

[H105b] *Ba‘d ezān Şiddīk piş-i Muştafa*

Güft ḥāl-i ān (6) Bilāl-i bāvefa

Andan soñra Şiddīk Ḥazretleri Muştafa Ḥazretlerinün ḥuzūrında ol bāvefa olan Bilālün ḥālını söyledi ve anuñ kışsa- (7) sını ve mācerāsını bir bir naql eyledi

(971) Mesnevī

K‘ān felekpeymāy-ı meymūn bāl-i çüst

İn zamān der‘aşk u ender dām-ı tust

Böyle didi ki (8) yā Resūlallāh ol felekpeymāy ve çüst ü çāpük olan meymūn bāl ya'nı felegi ölçücü ve ḳalbi meymūn u mes‘ūd olan çüst ü çāpük (9) Bilāl bu zamān senün ‘aşkuñda ve senün dāmuñdadur ya'nı senün ‘aşkuña düşmiş ve dām-ı maḥabbetüne giriftār olmışdur

(972) Mesnevī

Bāz-ı sulṭānest (11) z‘ān cuğdān berenc

Derḥadeş medfūn şudest ān zeft genc

Bilāl-i Hābeşī Hāzretleri rađıyallāhu ‘anh bāz-ı sulţāndur ya‘nī [ol Bilāl Hābeşī +H] şol (12) sulţān-ı haķıķinūñ ma‘nevī bāzıdur ki ol bīķuşlardan rencde ve elemdedür filmeşel ol zeft olan genc ve ‘azīm olan kenz (13) bārenc ḥadeşde medfūn olmışdur ve ḥabīs ü pelīd olan Cühūdlar içre ḳalmışdur nitekim her ‘aşrda maķbūlāndur gāhī ilāhī olan aşḥāb-ı (14) bāl ve ehl-i zevķ ü ḥāl daḫı Bilāl gibi ehl-i dūnyā içinde ve aşḥāb-ı nefes ve hevā mābeyninde ḥadeşde medfūn olan genc gibi medfūn (15) olmışdur ve bunlar içre ḳalan bāz gibi ḥaste ḥāl ve şikeste bāl ḳalmışdur

(973) Meşnevī

Cuġdhā berbāz istem mīkuned

Perr ü bāleş bīgünāhī mī- (16) kened

Cuġdlar bāz-ı ma‘nevī olan velīlere bu dūnyā vīrānesinde semm ü cefā eylerler anuñ perr ü bālını bir günāhsuz ḳoparurlar ya‘nī bāz-ı sulţānī (17) olan veliyy-i Ḥudānuñ perr ü bāli meşābesinde olan cismini veyāḥūd mālını veyāḥūd zevķ-i bālını ḳoparub anuñ günāhı yoķ iken anı (18) keser ve şikest eylerler

(974) Meşnevī

Cürm-i ü İnest k’ü bāzest ü bes

Ġayr-ı ḥübī cürm-i Yūsuf ğīst pes

Anuñ cürmi budur ki o ancaķ (19) bāzıdur ya‘nī anuñ şüreten ve ma‘nen aşlā bir cürmi yoķdur anlar ḳatında anuñ cürmi budur ki ol bāz-ı sulţānī ve şahbāz-ı rūḥānīdür Yūsufuñ (20) pes ḥūbluķdan ğayrı cürmi nedür ya‘nī Yūsuf Hāzretleri bu ḳadar çāha atladı ve eşīr olub bāzārlarda şatıldı ve niçe müddet zindān (21) içre ḳaldı anuñ ḥod aşlā bir cürm ve günāhı yoķ idi meger ki bunlara sebep anuñ ḥüsn-i rüyı ve luţf-ı ḥübı oldu kezalik her veliyy-i (22) Ḥudāya ki kendü ‘aşrında niçe cefālar olmuş ve anlar nāehl olan ṫāyifeden niçe semmler görmışdür anlaruñ cürm ü günāhı olduğundan degıldür belki (23) ol bedbaḫtlaruñ anlara ğaraż u ḥasedleri olduğundan ve bunlaruñ maķbūl u pesendīde olan aḫvāli analara nāpesend geldüğinden ol şüm

(24) olan bñmlar ve řahbñzlara bu kadar ihānet ve cefāyı revā görmişlerdñr ve bunlara bu kadar semm ü ĩzāyı irigñrmüşlerdñr

(975) Meşnevī

Cuğdrā vīrāne (25) *bāşed zād u bñd*

Hestşān berbāz z'ān ḥaşm-ı Cñhñd

Cuğduñ zād u bñdı vīrāne olur andan ötñri andan anlaruñ bāz ùzre ḥaşm-ı Cñhñdī (26) oldu *cuğddan* murād bunda ehl-i dñnyā olur ya'nī cuğdlar gibi olan ehl-i dñnyānuñ toğması ve mevcñd olması vīrāne-yi dñnyāda olur ve anlar bu dñnyā (27) vīrānesini kendñlere cennet ve dār-ı raḥt [H106a] ittiḥāz kıılır ol sebebden bāz-ı sultānī ùzre bunlaruñ Cñhñdāne ḥaşmı vardır böyle diyñ

(976) Meşnevī

Ki çirā miyād (28) *ārī z'ān diyār*

Yā zikaşr u sād-i ān şehryār

Ki niçñn ol diyār-ı ḥaķīķiden yād getirñrsin yāḥñd ol şehryāruñ sād'idinden ve (29) kaşrından zıkr eylesin ya'nī ehl-i [dñnyā +H] veliyy-i Ḥudāya dirler biz saña anuñçñn ihānet ve ḥaķāret eylesñz ki sen bizñm menzil ù makāmımızda ol diyār-ı (30) ḥaķīķiden yād eylesin ve ol şehryār-ı ḥaķīķinññ maķām u mertebesini ve sād-i irādet ù kudretini tñrmaz sñylersin biz buña rāzı degilñz

(977) Meşnevī

Derdih-i (31) *cuğdān fuzñlī mīkuni*

Fitne vñ teşvīş der mīefgenī

Ey bāz cuğdlaruñ kñyında fuzñlluk eylesin ya'nī sākin-i vīrāne-yi dñnyā (32) olan ehl-i dñnyānuñ mevṭın ve meskeninde küstaḥluk idñb sizññ menziliññz ḥarāb ve yerññz tñrābdur diyñ sñylersin bizñm mābeynimñzde fitne (33) vñ teşvīş birağursın ve bizi dağdağalara ve teşvīşlere dñşirñrsin

(978) *Meşnevî*

Mesken-i mārā ki şud reşk-i eşîr

Tu ħarābe ħāni vü nām-ı ħaķîr

(34) Bizüm meskenimüz ki reşk-i eşîr oldu ya'ni bizüm evlerimiz ve menzillerimiz ki felek aña reşk ü gıbta kıldı sen ħarābe oķursın ve nām-ı (35) ħaķîr ile aña dār-ı dünyā diyü tesniye eylersin

(979) *Meşnevî*

Şeyd āverdî ki tā cuĝdān-ı mā

Mer turā sāzend şāh u pīşvā

Şeyd getirdüñ tā bizüm (36) cuĝdlarımız ya'ni sen bizüm mābeynimüzde zerķ ü riyā getirürsin tā bizüm cismimiz olan būmlar ve bu vīrāne-yi dünyāyı mesken tutan şūmlar (37) taĥķiķ seni şāh u pīşvā düzeler ve seni kendülere muķtedā ittiĥāz idüb senüñ emrüñe muķîc ve münāķād olalar

(980) *Meşnevî*

Vehm ü sevdāyî derişān (38) mīteni

Nām-ı ĩn firdevs vīrān mīkunî

[Sen sevdāya mensüb olan vehm anlara ũoķursın bu firdevsüñ nāmını virān eylersin +H] *firdevs* envā^c-ı *semārı cāmîc* olan bostāna dirler ve bir cennetüñ daĥı ismidür *mīteni* teniden (39) lafzından egerçi ũoķımaķ ma'nāsınadır lākin bunda ĥalķ itmek ma'nası murāddur⁴⁰¹ pes taķdîr-i kelām böyle demek olur ki⁴⁰² (40) cuĝdlar bāz-ı sultānî olan veliyy-i Ĥudāya dirler ey şeyyād u zerrāk-ı sevdāya mensüb olan vehm anlara ũoķursın ya'ni ilķā idüb (41) ĥalķ eylersin bu sākin olduĝumuz firdevs-i berīnüñ nāmı vīrāne-yi dünyā eylersin ve buña dünyā-yı denî ve cāy-ı süflî diyü söylersin

[P437b] (1) (981) *Meşnevî*

Berseret çundān zenīm ey bedşifāt

⁴⁰¹ murāddur: murād olur H

⁴⁰² taķdîr-i kelām böyle demek olur ki: ya'ni H

Ki begüyî terk-i şeyd ü türrehât

Pes biz dağı ey bedşifât senüñ başuña ol kadar ururuz ki şeyd (2) ü türrehâtı terk itmegi söylersin ve zerğ ü mekri lâbüdd terk eylersin nitelim ol Cühüdler Hâzret-i Bilâla sen Ađad Ađad dimegi terk eyle diyü urdılar (3) ve eger sen böyle dirseñ biz seni döge döge öldürürüz diyü üzerine tırdılar nitelim yine anuñ hâlini beyân eylemege şürü' idüb buyurdılar

(4) (982) *Meşnevî*

Pîş-i maşrıq çâr miheş mîkuned

Ten bürehne şâh-ı hâreş mîzened

Hâzret-i Şiddîk radıyallâhu ‘anh Resül-i Ekrem Hâzretlerine şallallâhu ‘aleyhi ve sellem (5) aytdı yâ Resülallâh Cühüdler ol Bilâli maşrıq öñinde çärmîh eylerler teni bürehne aña şâh-ı hâr ururlar [H106b] ve âftâba karşı anı ‘üryân idüb (6) dikenli degenekle döğüb beden-i mübârekini niçe yerde âzürde vü mecrûh kıllurlar

(983) *Meşnevî*

Eztenes şad cây hûn bermîcehed

Û Ağad mîgüyed ü ser mî- (7) nihed

Anuñ ten-i mübârekinden yüz yirden kan şıçrar ise anlar urduqça Ađad Ađad dir ve hükmi Hâkka baş kor

(984) *Meşnevî*

Pendhâ dâdem ki pinhân dâr (8) dîn

Sır bepüşân ezCühüdân-ı la‘în

Aña çok pendler ve naşihatler virdüm böyle diyü ki dîni pinhân tut ve sırrı Cühüdân-ı la‘inden setr (9) idüb ihfâ it ammâ anuñ sırr-ı esrâr ve zabt-ı güftâra mecâl ü ihtiyârı yokdur

(985) *Meşnevî*

‘Aşikest ürâ kıyâmet âmedest

Tā der-i tevbe ber'ū (10) *beste şudest*

‘Aşıkdur filhākīka aña kıyāmet gelmişdür hattā tevbe k̄apusu aña bađlu olmuşdur nitekim kıyāmet şūrı geldükde tevbe (11) k̄apusu bađlanur ve kimse tevbe eylemege k̄ādir olmaz ve eylese dađı tevbesi k̄abūle gelmez

(986) Mesnevī

‘Aşıkī vü tevbe yā imkân-ı şabr

Īn muḥālī bāşed ey cān bes (12) *şıtabr*

‘Aşıkluk ve tevbe yāḥūd imkân-ı şabr ey cān bu dünyāda şıtabr bir muḥāl olur ba‘zı nüşhada *yā* yerine nokta-yı vāḥid ile *bā* vāki‘ (13) olmuşdur bu taqdīr üzre ma‘nā ‘aşıkluk ve imkân-ı şabrla tevbe bu ikisinüñ mābeynini cem‘ eylemek ve ‘aşık olmakla tāyibliđi ve dağı (14) şābirliđi kendüye ‘ādet kılmağ bu çok yoğun ve ğālīz bir muḥāldür

(987) Mesnevī

Tevbe kirm ü ‘aşk hemçün ejdehā

Tevbe vaşf-ı ḥalk u ān vaşf-ı (15) *Ḥudā*

Zīrā tevbe filmeşel bir küçük kurdcağız ve ‘aşk ejderhādur tevbe vaşf-ı ḥalk ve ol ‘aşk vaşf-ı Ḥudādur vaşf-ı maḥlūk ḥādīs (16) ü fānī vaşf-ı Ḥālik kādīm ve bākīdür pes ḥādīs ü fānī olan maḥlūk vaşfinuñ kādīm ü bākī olan vaşf-ı Ḥāliküñ katında ne vücūdı (17) vardur **Cüneyd Ḥazretlerininüñ** *izā karane’l-muḥaddisu lem yebka lehu eserü*⁴⁰³ buyurdıkları bu ma‘nāya delālet kılur pes ḥurşīd-i maḥabbet zāhir olduğa (18) tevbe sāyevār zāyil ü fānī olur

(988) Mesnevī

‘Aşk z’evşāf-ı Ḥudā-yı bīniyāz

‘Aşıkī bergayr-ı ü bāşed mecāz

⁴⁰³ “Ḥādīs kadime mukarin olduğu vakit, onun için eser baki kalmaz.” Konuk, *Mesnevî-i Şerīf Şerhi*, C. 8, s. 83.

‘Aşk bîniyâz olan (19) Hudānuñ evsâfindandır ‘âşıkluk andan ğayrıya mecâzdur ‘aşk ifrâṭ-ı maḥabbete dirler ifrâṭ-ı maḥabbet ise bîniyâz olan Hudā-yı Te‘âlānuñ (20) vaşflarındandır nitekim Hazret-i Kur’ānda bir maḥalde ve *in kuntum tuḥibbūnallāhe fe’t-tebi‘ūnī yuḥbibkumullāhu*⁴⁰⁴ ve bir maḥalde daḥı *yuḥibbuhum ve yuḥibbūnehu*⁴⁰⁵ buyurdu maḥabbet-i ilāhī ḳadīm (21) ü ḥaḳīḳīdür maḥabbet-i bende eger Hudāya olsun ve eger maşivāya olsun ḥādīs ü mecāzīdür

(989) Mesnevī

Z’ān ki ān ḥüsn-i zerendūd āmedest

(22) Zāhireş nūr enderūn dūd āmedest

Zīrā ki ol ğayrı ḥüsn-i zerendūd gelmişdür ya’nī zīrā ki ol Hudādan ğayr menzilesinde vāḳi‘ olan şey’lerüñ (23) ḥüsn-i yaldız gelmiş ve ḥüsn-i ilāhī ile anlaruñ zāhiri müzeyyen olmuşdur anuñ zāhiri nūr enderūnı dūd gelmişdür ya’nī anuñ zāhiri nūr (24) ve bāṭını dūd-ı siyāh gibi gelmişdür bu eşyāda olan ḥüsn ve melāhat ḥaḳīḳī degil ‘arıyyetdür kemā ḳāle **İbnü’l-Fārız**

Beyt

Ve kullu melīḥin ḥusnuhu mincemālihā

(25) Mu‘ārun lehu bel ḥusnu kulli melīḥatin⁴⁰⁶

(990) Mesnevī

Çün reved nūr u şeved peydā duḥān

Bef’süred ‘aşk-ı mecāzī ān zamān

Çünkim nūr gide ve duḥān peydā ola ‘aşk-ı (26) mecāzī ol zamān ṭoña [H107a] ya’nī bir maḥbūb olan şey’üñ vücūdında olan nūrāniyyet ve ḥüsn ü cemāl gide duḥān gibi olan zulmet ü keşāfet (27) zāhir ü peydā olur ol zamānda aña ‘âşık olan kimsenüñ mecāzī olan ‘aşkı füsürde olur ol ‘aşka noḳşān ve zevāl gelür

⁴⁰⁴ “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin.” (Âl-i İmrân 3/31)

⁴⁰⁵ “...onları sever onlarda Allah’ı sever.” (Mâide 5/54)

⁴⁰⁶ “Ey talib ve âşık, her güzelin güzelliği, her latifin letafeti o hazretin güzelliğinden ödünç alınmadır.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 217.

(991) Meşnevî

Vāreved (28) *ān hūsn şūy-ı aşl-ı hod*

Cism māned gende vü rüsvāy ü bed

Ol hūsn ü cemāl kendünüñ aşlı ve ma'deni tarafına girü gider ve cism kōkmiş ve rüsvāy (29) ü kabīh qalır

(992) Meşnevî

Nūr-ı meh rāci' şeved hem şūy-ı mäh

Vāreved 'akseş zidivār-ı siyāh

Meşelā maḥuñ nūrı hem mäh cānibine rāci' olur ol (30) maḥuñ 'aksi ve pertevi dīvār-ı siyāhdan girü gider keزالik mäh-ı ḥaḳīkīnüñ nūrı olan rūḥ hem ol mäh-ı ḥaḳīkī cānibine rāci' olur dīvār-ı (31) siyāh gibi olan bedenden 'aksi ve pertevi ol aşl tarafına girü gider

(993) Meşnevî

Pes bemāned āb u gil biān nigār

Gerded ān dīvār-ı bīmeh divvār

Pes (32) āb u gil ol nigārsuz qalır ol dīvār-ı bīmāh dīv gibi olur ya'ni⁴⁰⁷ āb u gilden mürekkeb olan cesed ol maḥbūbsız ve naqş mergūbsız (33) qalır ol dīvār-ı beden-i mäh rūḥ gitdükden şoñra dīv gibi olur ve 'aşıka andan nefret gelür

(994) Meşnevî

Ḳalbrā ki zer zirüy-ı ü bicest

Bāz reft (34) *ān zer bekān-ı hod nişest*

Meşelā qalbuñ ki altun anuñ yüzinden şıçradı ol zer girü kānına gitdi oturdı ya'ni bir qalb altunuñ (35) ki yüzinde olan altun gitse girü varub kendü kānına rücū' eyles ve anda qarār idüb oturur

⁴⁰⁷ ya'ni: pes H

(995) Meşnevî

Pes mis-i rüsvâ bemâned dūdveş

(36) Zū siyehrüter bemâned ‘âşikeş

Pes rüsvây olan bakır dūd gibi kalur ve siyâhrülüğü zuhûra gelür anuñ ‘âşığı andan siyâhrüter (37) kalur ve andan ziyâde rüsvây olur

(996) Meşnevî

‘Aşk-ı bîñâyân buved berkân-ı zer

Lâcerem her rüz bâşed bîşter

Ammâ bîñâyânlaruñ ‘aşkı kân-ı zer (38) üzre olur *kân-ı zerden* murâd cemî‘-i hüsn ü cemâlüñ ve luţf u kemâlüñ aşl ve ma‘deni olan mertebe-yi ulûhiyyet ve maķâm-ı haķıkatdür beynâ ve başır (39) olan enbiyâ vü evliyânuñ ‘aşkları ve maķabbetleri aşl cemî‘-i cemâl ü kemâl olan maķâm-ı haķıqatedür lâcerem her gün anlaruñ ‘aşkı ziyâde (40) olur ve sâ‘atbesâ‘at anlar ‘aşk u maķabbetde teraķķı kıılır

(997) Meşnevî

Z’ân ki kânırâ derzerî nebved şerîk

Merhabâ ey kân-ı zer lâşekke fîk

(41) Zîrâ ki kâne zerlükde şerîk yoķdur keزالik kân cemî‘-i cemâl ü kemâl olan maķâm-ı haķıqate hüsnde ve cemâlde ve luţfda ve kemâlde aşlâ [P438a] (1) bir şerîk ü nazîr yoķdur merhabâ ey zer ma‘deni sende şekk ü şübhe yoķdur ya‘nî ey kâne külli cemâl ve kemâlsin vüs‘atle ve ziyâde leţâfetle zâhir olduñ (2) ve ‘âşıklaruna ruħb u râhat virdüñ aşlâ senüñ bînazîr olduğında şekk ü şübhe yoķdur ve bîşerîk ve bîmişâl olduğına hem hüccec ü berâhin (3) katı çoķdur

(998) Meşnevî

Her ki kalbirâ kuned enbâz-ı kân

Vâreved zer tâ bekân-ı lâmekân

Her şol kimse ki bir albi kne Őerik eyleye zer lmeknda olan kne dek (4) giru gider [H107b] *albd*den murd bunda her melih u cemil olan mumkinu'l-vucuddur ki anu Şuret-i zhiresi alb altun gibi husn u cemalle irasete ve luft (5) u kemalle pirasete ola pes takdir-i kelam boyle demek olur ki her şol kimse ki alb altun gibi olan mumkinu'l-vucudu Ő mazaħref u muzevver olan (6) husnuni ve cemalini gorub ana 'aŐik olsa ve anı ma'den-i husn u cemal olan maħbub-ı haikiye maħabbetde Őerik kılsa ol zerr-i husn u cemal (7) lmekanı olan kne rucu' eyler

(999) *Meşnevı*

'AŞık u ma'Őuk murde z'ıŐtırb

Mnde mhı refte z'an girdb b

'AŞık u ma'Őuk ıztırb- (8) dan olmiŐ ol girdbdan b gitmiş mhı almış ya'ni bir girdbdan b gidub mhı yubusetde alub niqe elem u ıztırbla murde (9) olduğu gibi ol mecazi olan 'aşık u ma'Őuk hem b-ı hayat-ı gadirinden ve bgir-i tenden fen vü zevale yuz tutduğdan Şonra murde (10) olur ve elem u ıztırbda alır

(1000) *Meşnevı*

'AŞık-ı Rabbnıst ħurŐid-i kemal

Emr nur-ı ust ħalkn cun zılal

['AŞık-ı Rabbnı ħurŐid-i kemaldur emr anu Őurıdır ħalyık zılal gibidur +H] *emr*den murd bunda ruħ- (11) dur nitekim Ħa Te'al Ħazretleri *uli'r-ruħu min emri Rabbi*⁷⁰⁸ buyurdu ve dağı *el lehu'l-ħalku velemr*⁴⁰⁹ ayetinde olan emrle hem 'alem-i ervah murd olıdu (12) ve bu beyt-i Őerif⁴¹⁰ 'aşık-ı Rabbnı ve ruħ-ı insani ve ecsam-ı ħalyıkı tefhim eylemeden oturi temsil trikiyle dinilmiŐdur ya'ni meŐel 'aşık-ı (13) Rabbnı ħurŐid-i kemaldur ruħ anu Őurı ve pertevıdur ħalyık zılal gibidur [ya'ni - H] ecsam-ı ħalyık glgeler gibidur pes 'aşık-ı Rabbnı can-ı (14) can ve hayat-ı hayat

⁴⁰⁸ "De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir." (ısr 17/85)

⁴⁰⁹ "Bileseniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur." (A'raf 7/54)

⁴¹⁰ beyt: beyt-i Şerif H

cihān gibidür çünkim münāsebetle ‘aşk-ı haḳīkīnün bir miḳdār şerhin eylediler girü mazhar-ı ‘aşk-ı haḳīkī olan Bilāl Ḥabeşī Ḥazretleri (15) kışşasını beyān ve Ebū Bekr Ḥazretlerinün lisānından anuñ ḥālını ve mācerāsını ta‘bīr ü taḳrīr eylemege şürü‘ idüb buyururlar

(1001) Meşnevī

Muştafā zīn (16) kışşa çün hoş berşüküft

Rağbet efzūn geşt ūrā hem begüft

Muḥammed Muştafā Ḥazretleri şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu kışşadan çünkim (17) hoş açıldı ya‘nī Bilāl Ḥazretlerinün kışşasını Ebu Bekr Şiddīk Ḥazretleri raḍıyallāhu ‘anh ol sultān-ı kāyināta ta‘bīr ü taḳrīr eyledikleri ḥīn- (18) de ol Ḥazret gül gibi bu kışşanuñ istimā‘ından güşāde oldı ve izḥār-ı ferec ü sürür kıldı Ebu Bekr Ḥazretlerinün kışşa-yı Bilāli taḳrīr (19) eylemede rağbeti ziyāde oldı hem ol Peygamber-i ‘ālīcenāba anuñ kışşasını ve mācerāsını ‘alāmācerā bittamām söyledi

(1002) Meşnevī

Müstemi‘ çün yāft hemçün Muştafā

(20) Her ser-i müyeş zebānī şud cüdā

Ḥazret-i Muştafā gibi çünkim bir müstemi‘ buldı ol Ebū Bekr Ḥazretlerinün her ser-i müyü başka bir zebān (21) oldı ve Bilāl-i Ḥabeşī Ḥazretlerinün aḥvālını ve ifrāt-ı maḥabbetini bir bir ta‘bīr ü beyān kıldı

(1003) Meşnevī

Muştafā güfteş ki eknūn çāre cīst

Güft īn (22) bende mer ūrā müşterīst

Çünkim Muştafā Ḥazretleri ‘aleyhişşalātı vesselām Ebū Bekr-i Şiddīk Ḥazretlerinden Bilāl kışşasını işitdi aña aytdı (23) şimdi bu ḥuşuşda çāre nedür Ḥazret-i Ebū Bekr-i Şiddīk raḍıyallāhu ‘anh [H108a] Resūl-i Ekrem Ḥazretlerine didi yā Resūlallāh bu bende taḥḳīkā aña müşterīdür

(24) (1004) *Meşnevî*

Her bahā ki gūyed ūrā mīḥarem

Derziyān u ḥayf-ı zāhir nengerem

Her ne kadar bahā ki ol Cühūd söyler anı çok söylenmeyüb alırum ziyāna ve (25) ḥayf-ı zāhire nazar kılmazam māl u metā‘uñ çok gitdüğine bakmayub beherḥāl anı ḥarīdār olurum

(1005) *Meşnevî*

K’ü esīrullāh fi’l-arz āmedest

(26) *Suḥre-yi ḥaşm-ı ‘adüvullāh şudest*

Zīrā ol Bilāl arzında Allāh Te‘ālānuñ esīr ü bendesi gelmişdür ammā Allāh ‘adūsınuñ ḥaşmınuñ suḥre (27) ve zebūnı olmışdur pes anı ol ‘adüvullāhuñ pençe-yi gazabından ḥalāş eylemek her vechle lāzım gelmiş ve vācib olmışdur (28) didi

Vaşıyyet kerden-i Muştafā [şallallāhu –H] ‘aleyhisselām Şiddīkrā raḍıyallāhu ‘anh

Ḥazret-i Muştafānun şallallāhu ‘aleyhi ve sellem⁴¹¹ Ebū Bekr-i Şiddīk (29)

Ḥazretlerine raḍıyallāhu ‘anh vaşıyyet eylesinüñ beyānındadır böyle diyü

ki çün Bilālra müşterī mişevī her āyīne İşān ezsitiz ber- (30) ḥ’āhend füzūd bahā-yı ūrā merā derīn fazīlet şerīk-i ḥod kun

ki yā Ebū Bekr çünkim Bilāle müşterī olasın elbette anlar ‘inādlarından ol (31)

Bilālün bahāsını ziyāde itmek isterler beni bu fazīletde kendüñe şerīk eyle

vekīl-i men bāş u nīmbahā ezmen bistān

benüm bu ḥuşūşda (32) vekīlim ol ve anuñ nişf-ı bahāsını her niçeye alursañ benden al diyü buyurdılar

(1006) *Meşnevî*

Muştafā güfteş ki ey ikbālcū

Ender’in men mī- (33) şevem enbāz-ı tu

⁴¹¹ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem: ‘aleyhişşalāti vesselām H

Muṣṭafā Ḥazretleri ‘aleyhisselām Ebu Bekr Ḥazretlerine [raḍıyallāhu ‘anh -H] didi ey iḳbāl dileyici ve ey devlet- ma‘nevī taleb (34) eyleyici bu ḥuṣūṣda ben senüñ şerīküñ olurum ve ol Bilāli senüñle bile şirket üzre ol Cühüddan işterī kılırum

(1007) Meṣnevī

Tu vekīlem bāṣ (35) nīmī behr-i men

Müşterī şev ḳabz kun ezmen semen

Sen bu ḥuṣūṣda benüm vekīlüm ol nısf-ı baḥāyı benden ötüri virüb müşterī ol (36) soñra semeni benden ḳabz eyle

(1008) Meṣnevī

Güft şad ḥidmet kunem reft ān zamān

Süy-ı ḥane-y ān Cühüd-i bīamān

Ebū Bekr Ḥazretleri Resūl-i Ekrem Ḥazretlerine (37) ‘aleyhisselām⁴¹² didi yüz ḥidmet eyleyem ve bu ḥuṣūṣda ḳudretüm yetdügi ḳadar sa‘y kılayım ol zamān ol bīamān olan Cühüduñ ḥāne- (38) si ṭarafına gitdi

(1009) Meṣnevī

Güft bāḥod ezkef-i tıflān güher

Bes tüvān āsān ḥarīden ey peder

Yolda giderken kendü kendüsine aytdı eṭfālüñ (39) elinden güheri ziyāde āsān vechle almaḳluk ey peder mümkün olur ve bītemyīz olan oḡlancıḳlaruñ kefinden ednā bahā ile ağır bahālu zıḳıymet-i (40) dürr ü cevheri ḥarīdār olmaḳ ‘āḳıla sehl ü āstān gelür

(1010) Meṣnevī

‘Aḳl u imānrā ezīn tıflān-ı gül

Mīḥred bāmülk-i dünyā dīv-i gül

⁴¹² ‘aleyhisselām: şallallāhu ‘aleyhi ve sellem H

(41) Nitekim ‘aklı ve ĩmānı bu gūl olan dūnyā ođlancıklarından gūl-ı yābānī gibi olan şeytān dūnyā mūlkiyke alur ya‘nī dīv-i gūy dūnya-yı denī [P428b] (1) mūlkini ol ađmađlara tezeyyīn idūb ve anlara bunuñ metā‘ını tervīc kılub dūnyā-yı denī ile anları aldayub ‘ađıllarını ve ĩmānlarını anlardan alur

(1011) Meşnevī

Ānçünān (2) zīnet dihed murdārrā

Ki ĥared z’iřān dū řad gūlzārrā

Cīfe ve murdār olan dūnyāyı anlaruñ nazārında [H108b] ancılayın zīnet virūr ve ol kıadar (3) bezeyūb maĥbūb u merġūb olmađ mertebesine irġūrūr ki anlardan ol dūnyā vāsiřasıyla dū řad gūlzār-ı ma‘nevī olur ve bunları bu lu‘bla maġbūn (4) u maĥrūm kıılır

(1012) Meşnevī

Ānçünān mehtāb peymāyed besiĥr

K’ez ĥusān şad kīse berbāyed besiĥr

Ancılayın sihr ile mehtābı ölçer ki ĥaslardan sihr ile (5) yüz kīseyi kıapar ya‘nī meřĥūrdur ki sāĥirler māhuñ pertevini giceyle bez řekline kıoyub tācirlere řatarlar ve anlardan sīm ü zerler alur- (6) lar pes anlar řabāĥ olduđda ol kirbāsdan bir eřer ġörmezler kezalik şeytān daĥı mehtāb gibi olan dūnyānuñ zīnet-i bātılasını bu ehl-i (7) dūnyāya siĥr ü mekr sebebiyle bey‘ eyler ve anlara sīm ü zerr ‘ömrüñizi baña virüñ ve benden bu metā‘-ı fāĥiri aluñ diyü söyler anlar daĥı řad dil ü cānla (8) ol metā‘-ı ġurūrı alurlar ve ol mekkār u saĥĥar bu siĥr ü mekrle ol ĥaslardan niçe yüz ‘ömr kīsesini ve ĩmān u ĩslām cevherini kıapar ve fevrī (9) aĥz eyler

(1013) Meşnevī

Enbiyāřān tācirī āmūĥtend

Piř-i iřān řem‘-i dīn befrūĥtend

Enbiyā-yı ʿıẓām anlara tācirlük öğretdiler anlar (10) öñinde dīn şemʿini şuʿlelendürdiler yaʿnī enbiyā-yı ʿıẓām ʿaleyhisselām bu eṭfālsīret olan ehl-i dünyāya āhiret bāzırgānluğunu (11) öğretdiler ve bunlaruñ öñinde sirāc-ı dīni ve şemʿ-i yakīnī şuʿlelendirüb münevver itdiler

(1014) Meşnevī

Dīv-i gül-i sāhir ezsihr ü neberd

Enbiyārā dernazar (12) ***şān zişt kerd***

Velākin dīv-i gül-i sāhir sihrden ve ceng ü cedelden enbiyā-yı ʿıẓāmı anlaruñ nazarlarında serd eyledi ve enbiyānuñ (13) bunlar hakkında olan nefʿ ü fāyidesini bunlara zarar u ziyān gösterdi

(1015) Meşnevī

Zişt gerdāned becādu-yı ʿadū

Tā ṭalāk ufted miyān cüft (14) ***ü şū***

Ol ʿadū cādūlık sebebiyle zişt eyler tā kim cüftle şūyuñ mābeyninde ṭalāk vākiʿ olur yaʿnī ol ʿadū olan şeyṭānlar sihr ü (15) mekrle maḳbūl u maḳbūb olan dīn ü imānı ve şerḥ-i enbiyāyı zişt ü ḳabīḥ gösterür ḥattā er ile ʿavret mābeyninde sihre ṭalāk u firāk vākiʿ (16) olduğı gibi enbiyā ile bunlaruñ mābeynine hem buʿd u firāk vākiʿ olur

(1016) Meşnevī

Dīdehāşānrā besihri mīdūhtend

Tā çünin cevher beḥas befrūhtend

Bu ehl-i (17) dünyānuñ dīde-yi dillerini şeyāṭīn sihr ü mekrle ancılayın dıkdiler ki tā bunuñ gibi zīḳıymet cevheri ḥasa şatdılar yaʿnī bu eṭfāl- (18) sīret olan ehl-i dünyā şeyāṭīnūñ sihr ü mekriyle bir mertebe meşhūr u memkūr oldılar ki tā kim bunuñ gibi cevherle imānı ve dürr-i İslām u iḳānı getirüb (19) ḥas ve denī olan dünyāya şatdılar ve anı virüb bunu ḳabz itdiler

(1017) *Meşnevî*

În güher ezher dü ‘âlem berterest

Hîn behar z’în tıfl-ı câhil (20) k’ü harest

Pes Ebu Bekr-i Şiddîk Hazretleri [rağıyallâhu ‘anh -H] kendü kendülerine didi bu gevher her iki ‘âlemden berterdür *gevherden* murâd bunda Bilâl (21) Hazretleridür ve iki ‘âlemden berter olması iki ‘âlem insân-ı kâmilüñ tufeylî olduğına ve insân-ı kâmil bu iki ‘âlemden maşşud bizzât geldüğine (22) işâret olmışdur çünkim [Hazret-i +H] Bilâl-i Habeşî merdümek-i dîde-yi ‘âlem gibi bir şerîf ü ‘âlî cevherdür anuñ ‘alüvv kadrini Ebu Bekr Hazretleri bildükde kendüsine (23) didi [H109a] tîz bu iki ‘âlemden berter olan gevheri bu tıfl-ı câhil gibi olan Cühüddan şatun al ki ol har-ı lāyefhemdür

(1018) *Meşnevî*

Pîş-i har hârmühre (24) vü gevher yekîst

Ân eşekrâ derdür ü deryâ şekîst

Har öñinde hârmühre ve gevher birdür ol eşeküñ dür ü deryâda bir şekki vardır (25) *hârmühre* eşek boncuğına dirler bunda murâd şüreti melîh ve ma‘nâda kem bahâ ve kabîh olan hârsîretlere ta‘alluq kılan kimseler olur ya‘nî har-ı lāyefhem (26) gibi olan câhil ü gâfilüñ katında eşek boncuğı gibi şüretâ güzel ve ma‘nâda cümleden ednâ vü erzel olan ahmaq ve nâdânla cevher ve (27) ma‘den-i ‘ilm ü ‘irfân olan kimse birdür zîrâ ol eşegüñ dürr-i ma‘nevî ve baır-ı rûhânî huşuşında ‘azîm şekk ü şübhesi vardır

(1019) *Meşnevî*

Münkir-i bahrest (28) ü gevherhâ-yı ü

Key buved hayvân dür ü pîrāyecü

Har münkir-i bahrdur ve anuñ gevherlerininüñ dağı münkiridür hayvân lāya‘lum kaçan dürrcü ve pîrāye-cü (29) olur bu muqarrerdür ki olmaz ya‘nî hârsîret ve

ḥayvāntabī'at olan insān baḥr-i ma'nevīnūñ ve anuñ rūḥānī ve nūrānī olan dūrlerinūñ (30) münkiridür ḥayvānsīret olan ādemī kaçan dūr-i ma'nāyı dileyici ve kendüsini cevāhir-i īmān u 'irfānla bezeyici olur

(1020) Meşnevī

Derser-i ḥayvān Ḥudā ninhā- (31) deest

K'ū şevved derbend la'l ü dūrperest

Ḥayvānsīret olan ādemīnūñ başında Ḥudā-yı Te'ālā Ḥazretleri bu sevdāyı ḳomamışdur (32) ki ol ḥayvān bend-i la'lde ola ve dūrresīret ola [ya'nī -H] la'l-i rūḥānī ḳaydında ola ve dūr-i ma'nāya perest ḳıla

(1021) Meşnevī

Mer ḥarānrā hiç dīdī gūşvār

(33) Gūş u hūş-ı ḥar buved dersebzēzār

Taḥḳīḳā hiç eşeklerūñ küpesini gördūñ mi anlarūñ ḳulağında küpe olmaz ḥaruñ gūş u hūşı (34) sebzēzārda olur ya'nī hiç ḥarlarūñ ḳulağında sen dūr ü cevherden gūşvār görmedigūñ gibi bu ḥumārsīret olan bed gevherlerūñ daḥı (35) gūş-ı hūşında īmān u 'irfāndan gūşvār göremezsın ve bunlarūñ gūş u hūşını gūşvār-ı 'ilm ü 'irfāna māyil ü rāğīb müşāhede ḳıla- (36) mazesın belki ḥarsīret olan bu gevherlerūñ gūş u hūşını hemān 'alefzārda olur ve hemīşe ḥord u ḥ'āba kīr u gülūya meyl (37) ü maḥabbet ḳılır

(1022) Meşnevī

Aḥsenu't-taḳvīm dervetTīn buḥ'ān

Ki girāmī gevherest ey dost cān

Aḥsenu't-taḳvīm āyetini vetTīn sūresinde oḳı (38) ki ey dost cān girāmī gevherdür ya'nī Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri tīn ü zeytūna ḳısm eyleyüb dir ki tīn ü zeytūn ḥaḳḳıçün taḥḳīḳā biz insānı (39) şūreten ve ma'nen aḥsen şūretinde ve ecmel hidāyetinde ḥalḳ eyledük insānuñ ma'nāda aḥsenü't-taḳvīm üzre ḥalḳ olınmasını anuñ cānınıñ (40)

evşâf-ı ilâhiyye ile ittişâf kılmasını ve nūr-ı ilâhî olmasını eylediler ki cān-ı insānı
filḥakīka ‘azîz ü şerîf cevherdür

(1023) Meşnevî

Aḥsenu't-(41) takvīm ez'arş ü füzūn

Aḥsenu't-takvīm ezfikret birūn

Ol aḥsen-i takvīmde olan cān ‘arşdan füzündür ya‘nî [P439a] (1) efḍal u evsa‘dur
nitekim *lāyese‘unî ‘arḍî ve lāsemā’î velākin yese‘unî ḳalbi ‘abdiyyu’l-mu’minu’t-
takıyyi’n-naḳıyyi’l-verrā’*⁴¹³ ḥadîs-i şerîfi bu ma‘nāya delâlet eyler elḥâşil (2) aḥsen-i
takvīmde olan cān fikrden biründür ve fikr ü ḥayāl anı idrāka ḳādir olmaz ve vehm ü
idrāka anuñ ne gūne cevher-i ‘alā idüğini bilmez sūre-yi (3) vetTīnūñ ve aḥsen-i
takvīmüñ [tefsīri +H] beşinci defterde *tefsīr-i leḳad ḥalaḳnā’l-insāne fīaḥseni takvīm*
sürḥında mürūr eylemişdür anda ṭaleb olına

[H109b] (4) *(1024) Meşnevî*

Ger begūyem ḳıymet-i ĩn mümteni’

Men besūzem hem besūzed müstemi’

Eger ben mümteni’ olan gevherüñ ḳıymetini söyleyem ben ve hem müstemi’ olan
kimse (5) yanar *ĩn mümteni’*den murād cevher-i cāndur ya‘nî eger ben bu mümteni’
ve ‘ālî olan cevher-i cānuñ ve ol cevher-i cāna maḫḫar olan Ḥazret-i Bilālūñ (6)
ḳıymetini söyleyem ben ve [bu +H] kelāma ḳulaḳ olan müstemi’ hem bunuñ sūz u
ḥarāretine taḥammül idemeyüb yanmaḳ lāzım gelür

(1025) Meşnevî

Leb bebend ĩncā vü ḥar(7) ĩn sū merān

Reft ĩn Şiddīḳ sūy-ı ān ḥarān

⁴¹³ “Ben ne yeryüzüme ne de gökyüzüme sığarım. Fakat inanmış, temiz olan ve takvâ sahibi kulunun kalbine sığarım.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhî*, s. 190-191. [Rivâyetin hadis olmadığı ve İsrâiliyyat kanallarıyla din kitaplarına geçmiş bir söz olduğu belirtilmiştir.]

Pes bu maħalde süküt eyle ve lebüñi baġla ve ħarı bu cānibe sürme ve bu mümteni'ü'n- (8) nazır olan cevher-i cāndan bu cānibüñ ehline bir sır ve bir ma'ne irgürme belki Ĥazret-i Ebü Bekr rađıyallāhu 'anh ne eyledi anı söyle elĥāşıl (9) bu Şiddik Ĥazretleri ol ħarlar cānibine gitdi ve ol cevher-i 'ālī ħadri anlaruñ elinden almaġa 'azimet itdi

(1026) Meşnevî

Ĥalka-yı der zed çü derrā berguşūd

(10) Reft biĥod dersarāy-ı ān Cühūd

Ĥazret-i Ebü Bekr rađıyallāhu 'anh Cühüduñ ħapusınuñ ħalkasını urdı çünkim Cühüd anı işidüb ħapuyı (11) açdı Ĥazret-i Ebü Bekr biĥod ve biĥtiyār ol Cühüduñ sarāyına ićerü gitdi

(1027) Meşnevî

Biĥod u sermest ü pürāteş nişest

Ezdehāneş bes (12) kelām-ı telĥ cest

Biĥod u sermest ve pürāteş oturdı ve ol Ĥazretüñ dehān-ı şerifinden biĥodāne çok acı söz şıçradı ve (13) bisyār güftār-ı telĥ anuñ aġzından şādır oldı ve böyle didi

(1028) Meşnevî

K'īn veliyyullāhrā çün mīzenî

İn çı ħıĥdest ey 'adüvv-i (14) rüşenî

Ki ey 'adüvv-i Allāh ve bu veliyy-i Allāhı niçün urursın ey rüşenlügüñ düşmeni bu ne ħıĥd u ġazabdur ki bunuñ gibi ma'den-i rüşenā (15) olan Allah düşmeni Aĥad Aĥad didigüçüñ ħurmaz urursın ve buña sen Aĥad Aĥad dime ve Aĥmedi sevme diyü üzerine ħurursın

(1029) Meşnevî

Ger turā şıdkīst (16) ender dīn-i ĥod

Zulm berşādık dilet çün mīdihed

Ey la‘în farzâ eger senüñ kendü dīnūñde bir şıdkuñ olaydı ve Yahūdīlükde (17) sen şādık olayduñ şādık olan kimse üzre zulm eylemege senüñ qalbüñ niçe rızâ virirdi bundan ma‘lüm oldı ki senüñ kendü (18) dīnūñde hem bir şıdkuñ yoqdur

(1030) Meşnevî

Ey tu derdīn-i Cühūdī mādeyī

K’în gūman dārī tu berşehzādeyī

Ey bīdīn sen Cühüdlük (18) dīninde māde ve muħanneşsin ki bu gūmānı sen bir şehzāde üzre tıatarsın *şāhzādeden* murād bunda Hāzret-i Bilāldur ve anuñ (19) şāhzāde olması ma‘nā i‘tibārı iledür ki Hāzret-i Nebī ‘aleyhisselām *enā min nūrullāhi velmu‘minūne minnā*⁴¹⁴ buyurmuşdur ol Hāzretüñ (20) rūḥ-ı şerīfi ebū’l-ervāḥdur mü‘min olanlar ve ol Hāzretle şoḥbet kılanlaruñ ervāḥ-ı şerīfeleri ma‘nāda andan toğmuşdur (21) bu i‘tibār ile Hāzret-i Bilāl Habeşī daḥı şehzāde olmuşdur nitekim **Selmān** Hāzretleri **Fārisden** iken *esSelmānu minālī*⁴¹⁵ dinmişdür Bilāl (22) Hāzretleri daḥı ma‘nāda ol Hāzretüñ ālinden olmuşdur bu taqrīble aña şehzāde denmişdür

(1031) Meşnevî

Derheme z’āyīne-yi kejsāz-ı ḥod

Menger (23) *ey merdūd-i nefrīn-i ebed*

Dükeliye kendü kejs düzenlü olan āyineñden ve egri tertīblü olan mir‘āt-ı vücūduñdan baqma ey ebed nefrīniniñ (24) merdūdı ya‘nī ey ebede muttaşıl u muzāf olan la‘netüñ merd[ūd -H] u mel‘ūnı [H110a] sen kendü egri düzenlü olan āyīne-yi vücūduñdan bu dükeli- (25) ye nażar eyleme⁴¹⁶ didi

(1032) Meşnevî

Ānça ān dem ezleb-i Şiddīk cest

⁴¹⁴ “Ben Allah’ın nûrundanım. Mü’minler de bendendir. (benim nûrumdandır)” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 144. [Rivâyetin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

⁴¹⁵ “Selmân bizim âlimzendir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 143. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁴¹⁶ eyleme: itme H

Ger begüyem güm kunī tū pā vü dest

Ol kelām ki ol demde Şiddīk Hāzretlerinüñ (26) rađıyallāhu ‘anh leb ü dehānından şıçradı ve çeşm-i lisānından ceryān eyledi eger ben anı saña bittamām söyler isem sen dest ü pāyuñı (27) yitürirsın ve ‘aql u re’yiñi zāyi‘ eylersın

(1033) Meşnevī

Ān yenābī‘ü’l-ḥikem hemçün Fırāt

Ezdehān-ı ü devān ezbiçihāt

Ol ḥikmetlerüñ (28) yenābī‘i Fırāt gibi anuñ dehānında bīcihāt ‘āleminden devān u revān oldı ve niçe ḥikmetler ve naşīhatler ol Hāzretüñ çeşme-yi lisānından (29) zuhūra geldi ve ceryān kıldı

(1034) Meşnevī

Hemçü ān sengī ki ābī şud revān

Ne zipehlū māye dāred n’ezmiyān

Meşelā bir şol bir ḥacer gibi ki andan (30) bir āb-ı laṭīf revān oldı ol ḥacer ne pehlūsından māye tutar ve ne miyāndan māye tutar belki ol āb-ı laṭīf ‘ālem-i bīcihetden gelüb (31) ḳudret-i Ḥaḳḳla anuñ vücūdından ceryān eyler bu ḥacerden murād Hāzret-i Mūsānuñ ‘aleyisselām ‘aşāyla urduğı ve ol iki çeşme- (32) nüñ anuñ vücūdından zuhūra geldüğü ḥacerdür ki *ve izi’stesḳā Mūsā liḳavmihi feḳulnādrīb bi‘aşāke’l-ḥacer*⁴¹⁷ āyet-i kerīmesiyle bu ḥacere (33) işāret ḳılınmışdır ve bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri ve bu ḥacerüñ şerḥi ve taḥḳīḳi birkaç maḥalde mürür eylenmişdür bu cümleden üçüncü defter- (34) de *gūlām-ı esved* ḥikāyesinde Hāzret-i Resül anuñ meşḳini pür eylemesi sürḥında mürür eylemişdür anda ṭaleb olına

(1035) Meşnevī

İsper-i ḥod kerde Ḥaḳ(35) ān sengrā

Bergüşāde āb-ı mīnā rengrā

⁴¹⁷ “Mūsā (çölde) kavmi için su istemişti de biz ona: ‘Değneğınle taşa vur!’ demiştik.” (Bakara 2/60)

Elhâşıl Hâk Subhâne ve Te‘âlâ ol sengi kendü kudretine vikâye ve perde eylemişdür (36) mînârenk olan âbı anuñ vücūdından açmış ve icrâ kılmışdur kezalik Hâzret-i Ebū Bekrūñ lisân-ı şerīfinden dahı hikmet yenbū‘larından (38) icrâ kılmış ve anuñ vücūdını ve lisânını kendüye siper kılmışdur *innallāhe yekūlu’l-Hakke ‘alālisāni ‘abdihi*⁴¹⁸ hadīs-i şerīfinūñ⁴¹⁹ hasebince (39) Allāh Te‘âlâ Hâzretleri kelām-ı Hâkkı kendü ‘abdinūñ lisânından söyler ve ol ‘abdūñ ihtiyarı yok iken niçe esrār u hükmi anuñ (40) dehânından icrâ vü izhār eyler

(1036) Meşnevî

Hemçünān k’ezçeşme-yi çeşm-i tu nūr

Ū revān kerdest bībuhl u fütūr

Ancılayın ki senūñ (41) çeşmūñ çeşmesinden nūrı ol Hudā buhlsuz ve fütürsuz revān eylemişdür

(1037) Meşnevî

Ne zipīh ān māye dāred ne zipūst

[P439b] (1) *Rūy pūşī kerd derīcād dūst*

Ol gözlerūñ⁴²⁰ hemīşe revān olan nūrı ne pīhden māye tutar ve ne postdan belki ol nūr hemīşe īcād-ı (2) ilāhī ile zuhūra gelür nihāyet māfilbāb dost Hâzretleri nūrı īcād eylemede pīhi ve postı rūpūş eylemiş ve bunları kendünūñ (3) feyz ü īcādına perde kılmışdur ekşer kimse gözüñ nūrını pīyden ve postdan şanur ammā haķīkatde ol nūr ol dostdandur

(4) *(1038) Meşnevî*

Derhālā-yı gūş bād-ı cāzibeş

Müdrīk-i şıdk-ı kelām u kāzibeş

⁴¹⁸ “Allah hakikatı kulunun lisânıyla söyler.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 201. [Bu lafızla bir Hadisin tespit edilemediği belirtilmiştir.]

⁴¹⁹ hadīs-i şerīfinūñ: hadīsiniñ H

⁴²⁰ gözlerūñ: gözlerūñden H

Gūşuñ ḥalāsında anuñ cāzib olan bādı anuñ kāzib olan (5) kelāmını ve şıdk olan kelāmını müdrikdür [ya‘nī -H] gūşuñ şımāhında ve surāhında ḥarf ü şavtı kendüsine cezb eyleyen bādı ki ol kelāmuñ şıdkı (6) ve kizbini idrāk idicidür

(1039) *Meşnevî*

Ān çī bādest ender’īn ḥurd üstüh’ān

K’ū pezīred ḥarf ü şavt-ı kışşah’ān

Nazar eyleye ol ḥurd u şağīr olan (7) üstüh’ānda ve anuñ surāhında ol ne bāddur ki ol bād kışsa okuyucu ve söz söyleyici kimselerüñ ḥarf ü şavtını qabūl eyler ve anu işidüb (8) fehmi eyler bāduñ zātında ḥod bu kudret ve daḥı bu ḥāşiyet yokdur belki filḥakīka semī‘ Ḥudā-yı Te‘ālādur

(1040) *Meşnevî*

Üstüh’ān u bād rūpūşest ü bes

(9) *Derdü ‘ālem ḡayr-ı Yezdān nīst kes*

Üstüh’ān ve bād ve gūş ancak rūpūşdur nefsu’l-emre nazarda nazar olınsa iki ‘ālemde [bile +H] Ḥazret-i (10) Yezdāndan ḡayrı [hiçbir +H] kimse yokdur *kānallāhu velem yekun ma‘ahu şey’un ve el’ān kemā kāne*⁴²¹dür ḥakīkate nazar eylesüñ evvel ve āḥir ve bāḥin ve zāhirde hemān anı gördüñ

(11) (1041) *Meşnevî*

[H110b] *Müstemi‘ ü kāyil ü bīḥticāb*

Z’ān ki eluzmānu mine’r-re’s ey müşāb

Filḥakīka bīḥticāb müstemi‘ ve kāyil oldur zīrā ki ey (12) müşāb olan kimse iki kulak başındandır nitekim Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām *eluzunāni mine’r-re’s*⁴²² buyurdu anuñçün başa [meşḥ +H]olınan şu (13) ile kulaklara hem meşḥ olunur aña bir āḥer şuyla meşḥ olunmaduḡı kulaklarıñ başdan olduḡını iş‘ār eyler ḥükemānuñ qavli

⁴²¹ “Sadece Allah vardı ve O’nunla birlikte hiçbir şey yoktu.”

⁴²² “iki kulak ta baştan sayılır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 201. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

budur ki insānuñ (14) gūşınuñ surāhında mağza qarīb cild-i ṭabl gibi bir raķīk deri vardur ve ol suraḥ içre bir miķdar bād vardur kaçan ḥāricden bir şavt-ı (15) şedīd zāhir olsa hev[ā +H] anı getirüb surāh-ı gūşe yetürür ve surāh-ı gūşede olan bād anuñla mütekeyyif olub ol cild-i raķīka ṭokundıķda (16) anı idrāk eyler dimişlerdür ve bu sem‘üñ ve başaruñ vesāyir ḥislerüñ taḥķīk ü tafşīli **Heyākile** olan şerḥimüzde mezkūr olmışdur (17) anda ṭaleb olına ve ‘ind-i ehl-i Allāh ḥükemā ve ‘uķalānuñ bu sözleri mecāzīdür ve bunuñ ḥaķīkati aşl budur ki Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesallāhu (18) bisırraḥu’l-a‘lā bu beytlerle beyān buyurdılar ve bu gūne taḥķīk idüb mezkūr ebyāt-ı şerīfe ile tavzīḥ eylediler pes taḳdīr-i kelām böyle dimek (19) olur ki⁴²³ ‘ind-i ehli’ş-şühūd bilāiḥticāb semī‘ ü mütekellim ve müstemi‘ ü kāyil hemān oldur bu nāsuñ sem‘leri ve başarıları ḥaķīkatde ol (20) Ḥudānuñ sem‘ ü başaruñ fer‘ī ve cüzvī meşābesinde ve anuñ sem‘ ü başarı aşl u küll meşābesindedür uзнān ey müşāb olan (21) kimse re’sinden cüzve olub ve cüzv-i küllinüñ ḥükminde dāḥil olduğı muḳarrer olıcaķ bu ḥalāyıķuñ daḥı sem‘leri (22) sem‘-i İlāhīden cüzv mesābesindedür bunlaruñ sem‘i mecāzīdür ve ḥaķīkatde semī‘ hemān oldur ḥaķīkate nāzır olan muvaḥḥidler anuñçün *ene eķūlu* (23) *ve ene esme‘u leyse fiddāri ğayrinā deyyār*⁴²⁴ dimişlerdür ve bu re’ye münāsib olan taḥķīk **Minḥācü’l-Fuķarā**da bāb-ı tāsī‘de semā‘-ı İlāhīnüñ (24) taḥķīkinde beyān olunmuş ve **Fütūḥāt-ı [H111a] Mekkiyyeden** hem anda naķl ḳılınmışdur

(1042) Meşnevī

Güft raḥmet ger hemī āyed ber’ū

Zer bidih bistāneş (25) ey ikrāmḥū

Çünkim ol Cühūd Ḥazret-i Ebu Bekrūñ [raḳıyallāhu ‘anh -H] kendüsine olan ‘itāb u ḥiṭābını gördi aña cevāb virüb (26) didi eger anuñ üzerine saña merḥamet itmek gelür ise altun vir ey ikrām ḥūylu anı benden şatun al

⁴²³ mezkūr ebyāt-ı şerīfe ile tavzīḥ eylediler pes taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki: dirler ki H

⁴²⁴ “Ben söyledim ve ben işittim, odada Allah’tan başkası yoktur.”

(1043) Meşnevî

Ezmenes vâhîr (27) çü mîsûzed dilet

Bîme'ûnet hal negerded müşkilet

Benden anı girü al çünkim senüñ qalbüñ aña yanar me'ûnetsüz senüñ müşkilüñ (28) hall olmaz ya'ñî sîm ü zer virmek me'ûnetini irtikâb itmeyince senüñ müşkilüñ hall olmaz ve ol bende senüñ hükümüñ altına gelmez (29) çünkim senüñ qalbünde aña hürkat u şefkat u rahmet vardur getir beri vâfir altun vir anı benden şatun al didi

(1044) Meşnevî

Güft (30) şad hizmet kunem pânşad sücüd

Bendeyî dârem nikû lîkin Cühûd

Hzret-i Ebü Bekr radıyallâhu 'anh çünkim ol Cühüdüñ bu ta'nâmîz olan (31) sözünü işitti aña aytdı bu huşûşda yüz hizmet eyleyem ve Hudâ Hzretlerine şükrâne beş yüz sücüd kılayum eger anı baña şatar iseñ (32) ben saña niçe mâl u metâ' vireyüm cümleden biri bir nikürüy bende tutarum lîkin ol Cühüddur

(1045) Meşnevî

Ten sepîd ü dil siyâhesteş begîr

(33) Der'ivaz dih ten siyâh u dil münîr

Anuñ teni beyâz ve yüzi mâh gibidür velîkin qalbi zulmet-i küfr ile siyâhdur anı tut anuñ (34) 'ivazında teni siyâh ve qalbi mâh-ı bedr gibi münîr olan Bilâli baña vir ve bey' it didi

(1046) Meşnevî

Pes firistâd u biyâverd ân hümâm

(35) Bûd elhaq saht zîbâ ân gulâm

Pes Hzret-i Ebü Bekr radıyallâhu 'anh sa'âdethâneilerine bir kimse gönderdi ol hümâm varub (36) ol gulâmı ol mekâna getürdi elhaq ol gulâm katı zîbâ idi ve hübrü ve beğâyet dilrübâ idi

(1047) *Meşnevî*

Âncünân ki mând hayrân ân Cühüd

(37) *Ân dil-i çün sengeş ezcâ reft zūd*

Ancılayın katı zībā idi ki ol Cühüd anı gördüğü gibi hayrân kaldı anuñ ol taş (38) gibi olan göñli fevrî yerinden gitdi ve *elcinsu ilelcinsi yemi*⁴²⁵ hasebince ‘alelfevr aña meyl ü maḥabbet itdi

(1048) *Meşnevî*

Hālet-i şüret- (39) perestân in buved

Sengşân ezşüretî mûmîn buved

Elḥāşıl şüretperestlerüñ ḥāleti bu olur anlaruñ sengi bir şüretten (40) mûmîn olur ya‘nî şürete ṭapan ve ma‘nâdan bîḥaber olan ṭâyifenüñ ḥaşleti bu olur ki anlaruñ kara taş gibi galîz olan (41) kalbleri bir şüret-i melîḥden mûm gibi mülâyim olur ve ḥicâreden aḳsi ve eşedd iken bir şüret-i zībâyı gördükleri gibi anuñ şevḳinden [P440a] (1) filḥâl mülâyemet ü mülâyenet izḥâr kıılır

(1049) *Meşnevî*

Bāz kerd istîze vü rācî neşud

Ki ber’in efvün bidih bîḥîç bud

Girü ol Cühüd ‘inād (2) eyledi ve Ḥāzret-i Ebü Bekrüñ keremiyetin görüb mücerred ol ‘âlem-i sepîd mukābelesinde Bilâl Ḥāzretlerine virmege rāzı olmadı böyle (3) didi ki yâ Ebü Bekr ḥîç budsız bunuñ üzerine efvün vir *bud* farḳa dirler *bîbud* bîfarḳa ya‘nî bilāmüfârekatin beherḥâl bunuñ üzerine (4) daḫı fazla vir didi ve ol gulām sepîdrüdan ziyāde ba‘zı naḳd daḫı ṭaleb eyledi

(1050) *Meşnevî*

Yek nişāb-ı nuḳre hem bervey füzūd

Tā ki (5) rāzî geşt ḥırş-ı ân Cühüd

⁴²⁵ “Her cins kendi cinsine meyl eder.”

Pes Ebū Bekr-i Şiddīk Ḥazretleri hem hīç mālīk ziyāde olduğunu [H111b] kayırmayub bir nuḳre nişābını daḥı ol (6) ḡulām-ı sepīdūñ üzerine ziyāde eyledi *nişāb* aşla dirler bunda iki yüz dirhem olmak münāsib görünür ya‘nī Ebū Bekr-i Şiddīk Ḥazretleri (7) ol ḡulām-ı sepīdūñ üzerine iki yüz dirhem nuḳre ziyāde eyledi tā kim ol Cūhūduñ ḥırşı rāzı oldı *rızā-yı ḥırşā* isnād (8) isnād-ı mecāzīdür ve ḥaḳīḳati tā kim ol ḥarīş olan Cūhūd rāzı oldı dimek olur pes ol ḡulāmıla ol mālī olub Ḥazret-i (9) Bilāli Ebū Bekr Ḥazretlerine teslīm kıldı ve Ebū Bekr Ḥazretleri Bilāli yanına aldı çūnküm Ḥazret-i Şiddīk bu ḳadar māl virüb anı şatun aldı (10) ve ibtiḡā‘en livechullāh āzād kıldı kāfirler anuñ ḥaḳḳında ṭa‘n eylediler ve böyle diyü söylediler ki Bilālūñ Ebū Bekr ḳatında mālī var idi (11) ol māl ve ni‘met muḳābelesinde anı aldı ve āzād kıldı pes bu āyet-i kerīme anuñ ḥaḳḳında nāzil oldı ḳālellāhu te‘ālā *ve mā li eḥadin* (12) *‘indehu min ni‘metin tuczā illābtīga’e vechi Rabbihi’l-‘alā ve le sevfe yerḳā*⁴²⁶ Ebū’s-Su‘ūd Efendi raḥmetullāhu ‘aleyh tefsīrinde dir ki *ve’l-āyātu* (13) *nezelet fīḤaḳḳı Ebī Bekri’ş-Şiddīk raḳıyallāhu ‘anhu ḥıyne işterā Bilālen fīcemā‘atin kāne yuzīhumu’l-müşriküne fei‘teḳahum velizalike ḳālū elmurādu* (14) *bışşakī Ebū Cehl ev Ümeyye bin Ḥalef ve ḳadrevā ‘Atā’u veḍDahḥāku ‘an İbn ‘Abbās ennehu ‘azzabe’l-müşriküne Bilālen ve Bilālun yeḳūlu* (15) *Aḥadun Aḥadun femerra bihi’n-Nebıyyu şallallāhu ‘aleyhi ve sellem feḳāle Aḥadu ya‘nī Allāh Te‘ālā yuncīke sūmme ḳāle’l- Ebī Bekr inne Bilālen yu‘azzebu fillāhi fe‘arefe murādehu* (16) *‘aleyhisselām fenşerafe ilāmenzilehi fe’ahaze rıṭlan min zehebin ve maḳā bihi ilāÜmeyye bin Ḥalef etubī‘unī Bilālen ḳāle ne‘am feşterāhu fe‘ateḳahu* (17) *feḳāle’l-müşriküne māa‘teḳahu Ebū Bekr illā liyedın kānet lehu ‘indehu ḳazlet* ve bu *rıṭlan min zehibin*⁴²⁷ rivāyeti ḡulām-

⁴²⁶ “Onun nezdinde hiçbir kimseye ait şükranla karşılanacak bir nimet yoktur. O ancak yüce Rabbinin rızasını aramak için verir. Ve o (buna kavuşarak) hoşnut olacaktır. (Leyl 92/ 19-20-21)

⁴²⁷ “Ve âyetler, Ebu Bekir Sıddık (r.a)’ın Bilal’i kendilerine müşriklerin azap ettiği bir grubun içinde satın alıp özgürlüğüne kavuşturduğu zaman indi. Bu yüzden dediler ki eşşaki’den murad Ebû Cehil veya Ümeyye bin Halef’tir. Atâ ve Dahhâk İbn Abbâs’tan rivâyet ettiler: Müşrikler, Bilal’e işkence yapıyorlardı. Bilal de Ahad Ahad diye sayıklıyordu. Yanından Peygamber (s.a.v) geçti. Buyurdular ki: ‘Ahad (yani Allah Teâlâ) seni kurtarsın.’ Sonra Ebû Bekir’e dönüp dedi ki: ‘Bilal, Allah için işkence

ı sep̄id ile ve nukreden (18) anuñ üzerine bir nişāb ziyāde eylemesi kavlini māni^c
olmaz z̄irā bū daḥı rivāyet olunmuşdur vallāhu a^clem bişşavāb

Ḥandīden-i (19) Cühūd u pindāştēn ki Şiddīk raḍıyallāhu ‘anh maḡbūnest derīn ‘aḡd⁴²⁸

(1051) *Meşnevī*

Ḳahḡaha zed ān Cühūd-ı sengdil

Ezser-i (20) efsūs u ṡanz u ḡişş ü ḡill

Çünkü Şiddīk Ḥazretleri Bilāl Ḥazretlerini aldı ol Cühūd nādān Ḥazret-i Şiddīk bu
‘aḡd (21) u bey^cde [ol zamān –H] maḡbūn oldu şanub geldi ol sengden efsūs u ṡanz u
ḡill u ḡişş cihetinden ḡahḡahā (22) urdı ve Ḥazret-i Ebū Bekre istihzā ḡıldı

(1052) *Meşnevī*

Güft Şiddīkeş ki īn ḡande ḡi būd

Dercevāb-ı pursiş ü ḡande füzūd

(23) Şiddīk Ḥazretleri ol Cühūda didi ki bu ḡande ne oldu ve bu ḡahḡahaya sebep ne
geldi ol Cühūd Ebū Bekr Ḥazretlerinüñ pursişinde (24) ve cevābında ḡandeyi ziyāde
eyledi

(1053) *Meşnevī*

Güft eger ciddet nebūdī vü ḡirām

Derḡarīdārī-yı īn esved ḡulām

Ve aña böyle diyü (25) söyledi ki [H112a] yā Ebū Bekr eger senüñ ciddüñ ve ḡirāmuñ
olmayaydı ḡirām ‘aşḡ ma^cnāsınadur ya^cnī didi ki eger senüñ bu esved olan (26)
ḡulāmuñ ḡarīdārılıḡına ziyāde ciddüñ ve ifrāṡ-ı maḡabbetüñ olmayaydı

(1054) *Meşnevī*

Men ziistīze nemīcūşīdemī

görüyor.’ Ebū Bekir aleyhissâlâtı vesselâm’ın muradını anladı. Evinden bir kap dolusu altın alarak
Ümeyye bin Halef’e gitti. Ona dedi ki: ‘Bilal’i bana satar mısın?’ Evet dedi. Ebū Bekr de onu satın
alarak özgür kıldı. Müşrikler dedi ki: ‘Onu (Bilal’i) satın almak için Ebū Bekir elinde ne varsa verdi.’”

⁴²⁸ “Kâfirin gülmesi ve bu akidde Sıddık (r.a)’ın aldanmış olduğunu zannetmesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 351.

Ḥod be‘uṣr-i ĩnṣ (27) befrūṣīdemī

Ben istīze eylemeden cūṣ eyleyedüm ve baña ğulām-ı sepīdrūdan ziyāde māl vir diyü söylemeyeydüm ḥod anı bu (28) virdüğüñ mālūñ ‘uṣrına ṣataydum⁴²⁹

(1055) Meṣnevī

K’ü benezd-i men neyerzed nīm dāng

Tu girān kerdī bahāyeṣrā bebāng

Zīrā ol (29) Bilāl benüm ḳatumda yarım dānga degmez *dāng* rub^c dirheme dirler bunda ziyāde ḳalīl ü ḥaḳīr şey³den ‘ibāret olur ya‘nī benüm (30) ḳatumda ol bir adnī ve ḥaḳīr şey^e degmezdi sen anuñ bahāsını ṣīt ü ṣadā ile ağır eyledüñ ya‘nī o ṣöyledür ve böyle- (31) dür dimekle ve anuñ üzerine keremiyyet gösterüb mücidd ü sā‘ī olmakla anuñ bahāsını çok eyledüñ yoḥsa ol benüm (32) ḳatumda buḳuḳ dirhem degmezdi

(1056) Meṣnevī

Pes cevābeṣ dād Ṣiddīḳ ey ğabī

Gevherī dādī becevzī çün ṣabī

Çünkim Ebū Bekr (33) Ḥazretleri raḳıyallāhu ‘anh ol Cühūduñ tehakküm ü istihzā eylesini gördi pes aña bu ğüne cevāb virdi ve didi ki ey ğul u (34) ğabī ṣabī gibi bir gevheri bir cevze virdüñ ḥadd-i zātında Bilāl bir gevher bīmīṣāldür ve benüm saña virdüğim māl anuñ bahāsına (35) nisbet bir cevz gibidür

(1057) Meṣnevī

K’ü benezd-i men hemī erzed dü kevn

Men becāneṣ nāzirestem tu belevn

Ki ol benüm ḳatumda iki kevn değer (36) zīrā anuñ cānına ve dīn ü ĩmānına nāzırımdur anuñçün ol baña iki kevn den yegdür ve sen anuñ levn ü ṣekline nāzırırsın (37) ve cānını görmeden ğāfil ü ḳaṣırsın anuñçün senüñ ḳatında bir şey^e degmez

⁴²⁹ ṣataydı P

(1058) Meşnevî

Zerr-i surhest ü siyehtâb âmede

Ezberâ-yı (38) reşk in ahmaḳkede

Ol Bilâl filmeşel ma'nâda zerr-i sürhdur şuretâ siyâhtâb gelmiş bu ahmaḳkedenüñ reşkinden (39) ötüri *ahmaḳkede* ahmaḳluḳ maḳalli dimekdür *reşk* bunda ḡayret ü ḡased ma'nâsınadır ya'nî Bilâl Ḥazretleri raḡıyallâhu 'anh ḡadd-i (40) zâtında kırmızı ḡâlîş altun gibidür anuñ şuretâ siyâhrek gelmesi bu ahmaḳluḳ maḳalli olan dünyâ ehlinüñ aña ḡayret (41) ü ḡased eylemelerinden ötüridür ki bu ahmaḳlar anuñ şuretâ siyâh olduḡunu görüb aña reşk ü ḡased itmeyeler ve ol [P430b] (1) bu levn-i siyâh içinde ahmaḳlaruñ reşk ü ḡasedi zaḡmından emîn ola ve bu nadânlaruñ çeşm-i pürḡışmından tesettür ü ihtifâ kıla

(1059) Meşnevî

Dîde-yi in heft (2) reng-i cismhâ

Derneyâbed ezniḳâb ân rûhrâ

Cismlerüñ bu heft reng olan dîdesi bu daḡı vechdür bu heft reng olan (3) cismlerüñ dîdesi niḳâbdan ötüri ol rûḡ-ı muḳaddesi idrâk eyleyemez *vech-i evvel* üzre heft reng dîdenüñ şıfatı olur ve (4) dîdenüñ heft reng olması yedi ḡabaḳa olduḡı i'tibârladur ve *vech-i şânî* üzre heft reng cismlerüñ şıfatı olur ve cismlerüñ (5) heft reng olması heft endâm olduḡı i'tibârıyla olur ki insânüñ cismi yedi a'zâ üzredür her bir 'uzvuñ şekli bir ḡüne (6) olmaḳla heft reng ta'bîr olunmuş olur heft reng cismlere şıfat olmayub muzâf olmaḳ ve dîde daḡı heft renge muzâf (7) olmaḳ hem vechdür bu vech üzre ma'nâ cismlerüñ bu heft rengüñ ya'nî heft endâmuñ dîdesi niḳâb u ḡicâb cihetinden ol (8) rûḡ-ı pâkı idrâk kılamaz ve çeşm-i ḡiss ol nûr-ı a'zamuñ rü'yetine ve mu'âyenesine ḳâdir olamaz

(1060) Meşnevî

Ger mikîsî kerdiyî derbey' bîş

(9) *Dādemī men cümle mülk ü māl-ı h'īş*

[Eger sen bey'ce mikīslügi ziyāde eyleyeydüñ ben kendümüñ cümle mülk ü mālını virirdüm +H] *mikīs* aşşāra ve bācdāra dirler aña muttaşıl olan yā maşdariyye olur ve taqdīr-i kelām böyle (10) demek olur ki ey şüretperest eger sen anı baña bey'ce eylemede 'aşşārluğı ve bācdārluğı ziyāde eyleyeydüñ ve 'inād idüb benüm saña vir- (11) düğüm bahālara rāzı olmayayduñ ben kendümüñ cümle mülk ü mālını virirdüm

(1061) *Meşnevī*

V'er mekīs efzūdi-yi men z'ihimām

[H112b] *Dāmenī zer kerdemī*(12) *ezğayr-ı vām*

Ve eger sen 'aşşārluğı ve 'inādı dağı ziyāde eyleyeydüñ ben ihtimāmdan bir etek altını gayrıdan istiğrāz eylerdüm ve (13) saña anı virüb yine anı senden şatun alırdum *makīs* fa'ıl vezninde intikāz-ı semen ma'nāsına olmağ hem cāyızdır bu vech (14) üzre ma'nā eger sen kıymet ü bahā eksikligini bey'ce ziyāde eyleyeydüñ ya'nī ben aña ne kadar kıymet ü bahā virsem bu mekīsdür ve nākış- (15) dur diyü söyleyeydüñ ben kendü mālümüñ cümlesini saña virirdüm ve eger aña dağı rāzı olmaz iseñ gayrlardan bir vāfir altını istiğrāz (16) kılırdum demek olur

(1062) *Meşnevī*

Sehl dādī z'ān ki erzān yāftī

Dür nedīdī hoşkarā neşkāftī

Sehl virdüñ zīrā ki ucuz bulduñ (17) dürri görmedüñ hoşkayı yarmaduñ ya'nī Hāzret-i Bilāl filmeşel derünī bir dürr ü cevher bir hoşka-yı serbeste gibi idi sen anı ucuz bulduñ (18) ve ednā bahā ile bir nādānuñ elinden şatun alduñ ol sebebden anuñ derününü yoğlayub sehl ü āsān baña virdüñ

(19) (1063) *Meşnevī*

Hoşka-yı serbeste cehl-i tu bidād

Zūd bīnī ki çi gābnet üftād

Başı bağlu okkayı senüñ sehlüñ virdi ve böyle siyāh (20) reng okkanıñ içinde ne olsa gerekdür diyüb cāhillük idüb az nesneye tama‘ kılub anı baña irgürdüñ ‘anķarīb tīz görürsin (21) ki saña ne ğabn vāķi‘ oldı

(1064) Meşnevī

okka-yı pür la’lrā dādī bebād

Hemçü zengī dersiyehrüyī tu şād

Ol bir okka-yı pürle‘l gibi idi (22) sen pürle‘l olan okkayı bād-ı hevāya virdüñ ma‘ahazā ben ribh ü fāyide diyü ‘ayn-ı ğabn u hüsrān içre şād u mesrürsin (23) şol bir zengī ‘Arab gibi siyāhrüylukda şāddur

(1065) Meşnevī

‘Āķibet vāhasretā güyī besī

Baht u devletrā furūşed hod kesī

Ey (24) nādān ‘āķibet çokluk bundan ötüri vāhasretā diyesin ve bu ziyānı eyledüğüñden ötüri vāfir ğamlar ve ğuşşalar yiyesin hod bir kimse (25) baht u devleti şatar mı bu muķarerdür ki şatmaz ammā sen baht u devletüñi şatduñ Bilāl saña dünyevī ve uķrevī baht u devlet idi (26) anuñ ķadrini bilmeyüb ki bahā ile anı bey‘ itdüñ

(1066) Meşnevī

Baht bācāme-y gulāmāne resīd

Çeşm-i bedbahtet becüz zāhir nedīd

Baht saña gulāmāne cāme ile irişdi (27) ve senüñ gulāmuñ olmaķ şekline girüb ve gulāmlar cāmesini giyüb gelüb senüñle ğorişdi lākin senüñ bedbaht olan çeşmüñ zāhir- (28) den ğayrı görmedi ve anı kendüñüñ ķavli şanub ve şekline [ve +H] rengine⁴³⁰ baķub derünına ve sīretine nazār irgürmedi

⁴³⁰ şekline [ve -P] rengine: rengine ve şekline H

(1067) *Meşnevî*

Ū numūdet bendegî-yi (29) *h̄ iştēn*

H̄ūy-ı zıştet kerd bāū mekr ü fen

Ol Bilāl saña kendünüñ bendelüğini gösterdi [H113a] ammā sen anuñ ma‘nāda olan efendilüğünü (30) görmedüñ ve lehzā senüñ h̄ūy-ı zıştüñ ol şāhib-i sa‘ādete mekr ü fen kıldı ve aña muvaḥḥid olduğün Īzā ve cefā eylemegi revā (31) gördi

(1068) *Meşnevî*

Īn siyehesrār-ı tenespīdrā

Bütperestāne begīr ey jājhā

İşte bu esrārı siyāh ve teni espīd gulāmi büt- (32) perestler gibi ey jājhā tut ve bu şūretā melīh ve ma‘nāda kabīh olanı alub ol şūretā siyāh ve ma‘nāda cemīl ü melīh olanı (33) baña teslīm it

(1069) *Meşnevî*

Īn turā vü ān merā burdīm sūd

Hīn lekum dīnu velī dīn ey Cühūd

Bu senüñçün ve ol benüm için olsun (34) biz sūd eyledük ve ma‘nāda çok nef‘ ü fāyide itdük āgāh ol ey Cühūd sizüñ dīniñüz siziñçün ve benüm dīnüm benüm içindir (35) *lekum dīnukum veliye dīn* taḫdīrindedür ve bu mışra‘ süre-yi Kāfirūnuñ āḫirine işāretdür ki Ḥaḫ Te‘ālā anda *lekum dīnikum veliye dīn*⁴³¹ buyurdı (36) ve bunuñ tefsīri niçe mevāzi‘de mürür kıldı

(1070) *Meşnevî*

Ḥod sezā-yı bütperestān Īn buved

Culleş aṭlas esb-i ū çübīn buved

(37) Pes Şiddīk Ḥazretleri aña didi ḥod bütperestlerüñ sezāsı bu olur anuñ culli aṭlas anuñ esbi çübīn ola *bütperestden* (38) murād bunda mücerred şūretperestlerdür ve

⁴³¹ “Sizin dininiz size, benim dinim banadır.” (Kafirūn 109/6)

bu beytler egerçi Hâzret-i Şiddîk lisânından ol Cühûda hitâben dinilmiştir velâkin her ʿaşrda (39) şüretperest olana ve şekl levne meyl ü maḥabbet kılanı taʿrîz kılınmıştır ve filḥakîka şüretperest olanların lâıyıkı bu olur (40) ki bir esbün meşelâ cüllî atlas olsa hemân onların nazarı aḥadur eger anuñ esbi çübîn ise de onların sîrete ve derûna (41) nazar itmege liyâkatları yoktur

(1071) Meşnevî

Hemçü gür-ı kâfirân pürdüd u nâr

V'ez birün pürbeste şad naş u nigâr

Meşelâ şüretperestlerin [P441a] (1) maḥbûbı olan şüret kâfirlerin kabrine beñzer ki derûndan pürdüd u nârdur ve birûndan niçe yüz naş u nigâr bağlanmışdur şüretperest olan (2) kimse anuñ naş ve nigârını görüb aña mâyil olur ve derûnında olan dūd u nârdan ğâfil kalur

(1072) Meşnevî

Hemçü mâl-i zâlimân birün cemâl

(3) V'ezderüneş hün-ı mazlüm u vebâl

Şüretperestlerin meyl ü maḥabbet eyledükleri şüretün bir mişâli daḥı budur ki zâlimlerin mâluñı (4) taşrası zînet ü cemâl ve derün cihetinden ol hün-ı mazlüm u vebâldür ve yevm-i âhiretde hem ʿazâb u nikâldür ammâ ehl-i zılâl anuñ (5) ancak zâhirde olan zînet ü cemâlin görüb derûnda olan vebâl ü nikâlden ğâfil olmuştur

(1073) Meşnevî

Çün münâfık ezbirün şavm (6) u şalât

V'ezderün hâk-i siyâh bînebât

Bir mişâl daḥı budur ki ol şüret-i ḥüsne münâfık gibi birûndan şavm u şalât ve derûndan (7) bînebât olan hâk-i siyâhdur

(1074) Meşnevî

Hemçü ebr-i hâli-yi pür kurr u kur

Ne der'ü nef'-i zemîn ne küt-ı bür

Şüretpereslerüñ meyl ü maḥabbet (8) eyledükleri şüret-i cemîlenüñ mişâli ve münâfıkuñ hem şavm u şalâtınuñ mişâli şol pür kırr u kırr ebr gibidür [ya'nî +H]gürüldüsi ve taḳırdusı (9) çok bîâb olan şehâb gibidür ki ne anda nef'-i zemîn ve ne küt-ı bür vardur *bür* bānuñ zammıyla buğday ma'nāsınadur ya'nî ol gürüldüsi (10) çok yağmursız ebrüñ zemîne nef'i ve ğıdā olan buğday olmağa fāyidesi yokdur

(1075) Meşnevî

Hemçü va'de-y mekr ü güftâr-ı dürüg

Âhireş rüsvâ(11) vü evvel bâfürüg

Ve ol şüret-i hüsne va'de-yi mekr ve güftâr-ı dürüg gibidür âhirî anuñ rüsvây ve evveli bâfürügdur [H113b] nitekim ol Cühüduñ (12) Ḥazret-i Bilâl muḳabelesinde şatun olduğı bende-yi şâhibcemâlüñ hem mişâli böyledür ol şüretperest anuñ zâhirde olan (13) leḳâfet ü cemâlini görüb bāḫında olan ḥabâset ü ḳabâḫatinden ğâfil olub anı ḫarîdâr olduğına ol ḫinde şād u ḫurrem (14) oldı ve Ebü Bekr Ḥazretleri hem raḫıyallāhu 'anh Ḥazret-i Bilâlüñ cemâl-i cānını görüb ve anuñ 'uluvv-i şānını bilüb anı aldudığına ve ḫarîdâr olduğına (15) hem 'azîm şād u ḫandān oldı

(1076) Meşnevî

Ba'd ezân begrift ü dest-i Bilâl

Ân zizaḫm-ı dırs-ı miḫnet çün ḫilâl

[Andan soñra ol Ebü Bekr raḫıyallāhu 'anh Bilâl Ḥazretlerinüñ elini tutdı ol miḫnet dendānınuñ zaḫmından ḫilâl gibi olan Bilâlüñ elini tutdı +H] *dırs* dişe dir- (16) ler dırsuñ miḫnete isnād olınması isti'âre-yi taḫayyüliyye ḫarîki üzre *miḫnet* bir derende zînâb cānvere temsîl kılinub aña (17) dendān isnād olınmışdur *enbeşeti'l-menıyyetu ezfārehādeh*⁴³² beytinde mevt bir sibā'a teşbîh olunub aña azfār isnād olındudığı gibi (18) ya'nî Ḥazret-i Ebu Bekr raḫıyallāhu 'anh Cühüda bu ḳadar 'itâb u

⁴³² "Dişi kökünden çıkarma, tırnakları etten koparma."

serzeniş kılduğdan řoñra ve Bilāli andan alduğdan řoñra Bilāl Hazretlerinüñ elini (19) tutdı ol miñnet cānverinüñ diřininüñ zaħmından ve đarbından ĥilāl gibi za‘if ü naħif olan Bilālün elini tutdı ve Hazret-i (20) Muħammed Muřtafānuñ řallallāhu ‘aleyhi ve sellem cānib-i şeriflerine alub gitdi

(1077) Meřnevī

şud ĥilālī derdehānī rāh yāft

Cānib-i řirīn zebānī mīřitāft

(21) Bir ĥilāl gibi oldu bir dehāna yol buldı ya‘nī egerçi zaħm-ı miñnetden bir ĥilāl gibi keyf olmuş idi lākin bir dehāna yol buldu ki anuñ meşeli (22) yoğ ve bir řirīn zebānuñ ve faşihü'l-lisānuñ cānibine sür‘at kıldı ki anuñ iki cihānda nazīri yoğdur

(1078) Meřnevī

Çün bedīd ān ĥaste (23) rüy-ı Muřtafā

Ĥarra mağşiyyen fütād ü berķafā

Çünkim ol ĥaste Muřtafā Hazretlerinüñ řallallāhu ‘aleyhi ve sellem rüy-ı şerifini gördi (24) mağşiyyen ‘aleyh sāķıř oldu ol ķafāsı üzre düşdi ĥarra düşdi demek ma‘nāsınadır *fütād* hem düşdi demek ma‘nāsınadır (25) ve murād anuñ ķafāsı üzre düşmesini tefsīr ü beyān olur

(1079) Meřnevī

Tā bedīrī bīħod u bīħiř mānd

Çün beħiř āmed ziřādī (26) eřķ rānd

[Tā kim +H] geç zamāna dek ya‘nī çok vaķte dek bīħod ve bīħiř ķaldı ve bī‘aķl ve bīħoř yatdı çünkim kendüsine geldi (27) řādīligünden gözyaşı sürdi ve vāfir bükā eyledi

(1080) Meřnevī

Muřtafāeř derkenār-ı ĥod keřīd

Kes çi dāned baħřiřī k‘ūrā resīd

Muṣṭafā (28) Ḥazretleri ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem ziyāde ṣefkat ü re’fetinden ol Bilāli kendü kenārına çekdi ve derāgūṣ itdi kimse ne bilür ṣol (29) bir baḥṣiṣi ki aña iriṣdi

(1081) Meṣnevī

Çün buved missī ki beriksīr zed

Müflisī bergenc-i pürtevfīr zed

Meṣelā baḥır niçe olur ki kendüsini iksīr (30) üzre ura bir müflis niçe olur ki pürtevfīr olan genc üzre Bilāl Ḥazretlerinüñ ḥāli bunuñ gibi oldu gūyā bir mis idi ḥāliṣ (31) altun oldı ve bir müflis idi genc-i vāfire vüṣūl buldı

(1082) Meṣnevī

Māhi-yi pejmürde derbaḥr üftād

Kārvān-ı kem ṣude zed berreṣād

(32) Gūyā ki bir pejmürde [H114a] māhī baḥre düṣdi kārvān-ı kem ṣude kendüsini reṣāda urdı ya’nī baḥrden cüdā olmış ve ḳuruluḳda (33) ḳalmıṣ māhī baḥre düṣdükte niçe zinde ve ṣād olursa ve bir yolın yitürmiş kārbān kendüsini reṣāda urduḳda ve toḡrı (34) yolu bulduḳda ve murāda vāṣil olduḳda ne mertebe-yi ḥurrem ü āzād olursa Bilāl Ḥazretleri daḥı baḥr-i nūr-ı Muṣṭafāya düṣdükte ol (35) mertebe-yi ṣād ve kārvān-ı kem ṣudenüñ reṣād bulduḳı ḥīnde olan ḥurrem ü āzādelükden ziyāde ḥurrem ü āzād oldı

(1083) Meṣnevī

Ān ḥiṭābātī (36) ki güft ān dem Nebī

Ger zened berṣeb berāyed ezṣebī

Ol ḥiṭābları ki Nebī Ḥazretleri ‘aleyṣṣalātı vesselām ol demde Bilāl Ḥazretlerine (37) didi eger farzī ṣeb tīreye ursa idi ṣeblükden yuḳaru gelürdi ve ṣeblük andan zāyil olur idi

(1084) Meşnevî

Rûz-ı rûşen gerded ân (38) şeb çün şabâh

Men netânem bâz güft ân ıştılâh

Ol şeb tîre şabâh gibi rûz-ı rûşen oldurdı ben ol ıştılâhı (39) âşkâra dimege kâdir degilüm ki ol nûraniyyete müte‘allık olan ıştılâh u ‘ibârâtı ta‘bîr eylemek mümkün olmaz ve ol sırr u ma‘nâ ‘ibârât (40) u ıştılâhâta şığmaz

(1085) Meşnevî

Hod tu dâni k’âftâbî derHamel

Tâ çi güyed bânebât u bâdağal

Hod sen bilürsin ki bir âftâb burc-ı Hamelde (41) tâ kim nebâra ve dağala ne söyler dağal hurmâ ağacınıñ üzerinde olan hâam u nâpuhte hurmâlara dirler ya‘nî ey ‘âkıll olan kimse âftâb [P441b] (1) Hamel burcunda nebâtlara ve hâam olan hurmâlara ne eyledüğünü hod sen bilürsin bunu dañı bil ki Hâzret-i Muştafâ ‘aleyhişşalatı vesselâm âftâb-ı (2) rûhı Bilâl Hâzretlerinüñ vücûdına anı eyledi ve anı bahâr zamânında olan nebâtât u reyâhîn gibi ter ü tâze kıldı

(1086) Meşnevî

Hod tu dâni hem ki ân (3) âb-ı zülâl

Mî çi güyed bâreyâhîñ ü nihâl

Hod sen bunu bilürsin ki ol âb-ı zülâl reyâhîn ü nihâle ne söyler âb-ı zülâlün lisân-ı hâşiyyeti (4) reyâhîn ü nihâle leţâfet ü terâvet virmeği söyler hemândem ki âb-ı zülâl reyâhîn ü nihâle muķârin ola anlaruñ vücûdını filhâl tâze vü zinde (5) ve çariyy ü ferhunde eyler

(1087) Meşnevî

Şun‘-ı Hağ bâcümle eczâ-yı cihân

Çün dem u harfest ezefsüngerân

Ḥaḵ Te‘ālānuñ şun‘ı cümle eczā-yı cihāna (6) efsūngeredlerden dem ü ḥarf gibidür ya‘nī efsūnger olan kimselerüñ nefsenden ve kelāmından ba‘zı şey’ler niçe zinde olursa ve ḥayāt (7) bulub ḥareket kılsa eczā-yı cihānuñ cümlesine hem şun‘-ı İlāhī bu ḥāşiyeti virür efsūn ‘İsā gibi her bir cüzve bir gūne ḥayāt irgürür

(1088) Meşnevī

Cezb-i (8) Yezdān bāeşerhā vü sebeb

Şad sūḥan gūyed nihān biḥarf u leb

Ḥazret-i Yezdānuñ cezb-i eşerlere ve sebeblere ḥarfsüz ve lebsüz nihānī niçe yüz (9) söz söyler ve anlara niçe dürlü ḥālet ü ḥāşiyet baḥş eyler

(1089) Meşnevī

Nī ki te’sīr ezḳader ma‘mūl nīst

Līk te’sīreş ez’ū ma’ḳūl nīst

Te’sīr (10) ḳaderden ma‘mūl degildür bu muḳarerdür ki te’sīr ḳaderüñ ma‘mūlı ve cümle te’sīrātda ḳader ‘āmildür līkin ol ḳaderüñ te’sīri ol ḳaderden (11) ma’ḳūl degildür mışra‘-ı evvelde istifhām taḳrīri ma’nāsı vardur ve taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki böyle degildür ki bu cihānda olan cemī‘-i (12) te’sīr taḳdīr-i İlāhīden ma‘mūl olmaya bu muḳarerdür ki bu cihānda olan te’sīr anuñ cümlesi taḳdīr-i İlāhīden ma‘mūldur [H114b] ve te’sīr filḥaḳīḳa (13) taḳdīrüñdür velīkin ol taḳdīr ki te’sīri bilbedāhe ma’ḳūl olmaz belki ‘aḳl-ı cüzve her bir te’sīri ki bu cihānda görür ol te’sīri (14) mü’essir-i şūrīden bilür ve anı sebeb-i evvele isnād kılar ol te’sīrüñ aşlında ğāfil olur

(1090) Meşnevī

Çün muḳallid būd ‘aḳl ender uşūl

Dān (15) muḳallid derfürū’eş ey fuḫūl

Çünkü ‘aḳl-ı cüzvī uşūlde muḳallid idi fürū‘da daḥı anı muḳallid bil uşūl cemī‘-i te’sīrāt irādet-i (16) İlāhī ve ḳazā vü ḳader-i Rabbānīdür ve bunlar hem a‘yān-ı

şābitenūñ ve esmā³-ı ilāhiyyenūñ eserleridür ‘aql-ı cüzvī ise esmā³-ı ilāhiyyeyi bilmede ve a’yān-ı (17) şābiteye ‘ālim olmada ve kazā vü kaderūñ esrārına şu‘ūr bulmada enbiyā vü evliyānuñ muqallididür çünkim ‘ākl-ı cüzvī uşul-i te’sīrātında muqallid idi (18) fūrū‘-ı te’sīrātı bilmede hem anı sen muqallid bil ey fuzūl ki ol ‘aql bu fūrū‘ ve āsarı hem haqīkatle bilmiş ve ol ne cihetden fūrū‘ (19) olduğına ‘ālim olamamışdur

(1091) Meşnevī

Ger büpursed ‘aql çün bāşed merām

Gū çünān ki tu nedānī vesselām

Pes eger ‘aql-ı cüzvī su’āl (20) eylese merām niçe olur *merām* murād ma‘nāsınadır bunda aşl u maqşūd ma‘nāsı murād olur ya‘nī eger ‘aql-ı cüzvī su’āl idüb dirse (21) ki çünkim ben uşul-i ve fūrū‘ı bilmede muqallid olmuşum pes aşl u maqşūd niçe olur anı baña bildür görelüm aña di aşl u murād u merām (22) ancılayın olur ki sen bilmezsin ve bilmege hem kādır olmazsın zīrā senūñ vücūduñda anı bilmege isti‘dād u kâbiliyyet yokdur anı bilmek ‘aql-ı (23) küllīye müyesserdür pes sen anı mücerred bu idrāk-ı cüzvī ile bilemezsin vesselām temme’l-kelem

Mu‘ātebe-yi Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bāşiddīk (24) rađıyallāhu ‘anh

Bu sūrḥ-ı şerīfe ve bu beyān-ı laṭīfe Ḥazret-i Muştafānuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Şiddīk Ḥazretlerine mu‘ātebe kılnmasınıñ beyānıdır böyle (25) diyü

ki turā vaşıyyet kerdem ki beşirket-i men beḥar tu çirā behr-i ḥod tenhā ḥarīdī

ki yā Ebū Bekr muqaddemā ben saña vaşıyyet eyledüm ki bunu benüm müşāreketümle (26) andan şatun al sen niçün neden ötürü bunu tenhā alduñ

ve ‘özü-i ü güften-i Şiddīkā rađıyallāhu ‘anh⁴³³

ve Ḥazret-i Şiddīkuñ rađıyallāhu ‘anh (27) bu ḥuşūşda ‘özü dilemesinūñ beyānındadır

⁴³³ ‘aleyh P

(1092) Meşnevî

Güft ey Şiddîk âhîr guftemet

Ki merâ hambâz kun dermekrûmet

Ḥazret-i Resûl-i Ekrem şallâllâhu ‘aleyhi (28) ve sellem Ebû Bekr-i Şiddîk Ḥazretlerine rağıyallâhu ‘anh bersebîl-i ‘itâb bu gûne hıtâb buyurdılar ey Şiddîk âhîr ben saña dimedim mi âhîr (29) ḥod ben saña didüm bu mükremetde beni ortak eyle ve nişf-ı bahâsı daḥı benden alub bu ḥuşûşa beni şerîk eyle

(1093) Meşnevî

Güft mâ dü bendegân-ı (30) kûy-ı tu

Kerdemeş âzâd men berrûy-ı tu

Ḥazret-i Ebu Bekr [-i Şiddîk rağıyallâhu ‘anh +H] ol Ḥazrete bu gûne cevâb-ı bâşevâb virüb didi ki yâ Resüllallâh biz senüñ (31) kûyuñuñ iki bendeleriyüz ben ḳuluñ olan ḳuluñı senüñ vech-i şerîfüñ şevḳi üzre âzâd eyledüm

(1094) Meşnevî

Tu merâ mîdâr bende’v yar-ı ğâr

Hîç (32) âzâdî neḥ ‘âhem zînhâr

Pes sen ben ḳuluñı anuñ yerine bende tut ve yâr-ı ğâr ittiḥâz it zinhâr ben hîç âzâdluk istemezem ya‘nî benüm (33) murâdum ebedî saña ḳul olmaḳdur ve bendelük ve efgendelük ḳılmaḳdur

(1095) Meşnevî

Ki merâ ez bendegîst âzâdiyest

Bîtu bermen miḥnet ü bîdâdiyest

(34) Zîrâ baña senüñ bendeligüñden âzâdelük vardur sensiz benüm üzerime miḥnet ü bîdârluk vardur

(1096) Meşnevî

Ey cihânrrâ zinde kerde z’iştifâ

[H115a] *Hāş* (35) *kerde ‘āmrā hāşşe merā*

Ey cihānı ıstıfādan zinde eylemiş ya‘nī ey berkezīdelükden halk-ı cihānı zinde kılmış ve hurrem ü ferhunde (36) eylemiş Muştafā ‘ammı hāş eylemiş huşūşā beni ya‘nī ‘ām mertebesinde olan enāmı ĩmān u islāmı hāş-ı Hudā kılmış ve ‘alel- (37) huşūş bu cümleden ben bendesini hāşşü’l-hāş mertebesine vāşıl eylemiş seyyidü’l-enām didi

(1097) *Meşnevī*

H‘ābhā mīdīd cānem derşebāb

Ki selāmem (38) *kerd kūrş-ı āftāb*

Yā Resūlallāh benüm cānum şebāb zamānında ve cüvānluk avānında h‘āblar gördi ve o h‘āblardan biri bu idi ki (39) baña menāmında kūrş-ı āftāb selām kıldı

(1098) *Meşnevī*

Ezzemīnem berkeşīd ü bersemā

Hemreh-i ü geşte būdem z’irtikā

Zemīnden beni ol āftāb-ı (40) āsmān üzre çekdi ve çıkardı ben ol āftābuñ irtikā ve bülendüñ cihetinden hemrāhı olmuş idüm ya‘nī bir mertebe terakķī kılub (41) ‘ālī maķām oldum ki hattā ol āftāba hemrāhluk kılmış idüm

(1099) *Meşnevī*

Güftem ĩn māhūlyā būd u muhāl

Hīç gereded müstaḥlī vaşf-ı ḥāl

[P442a] (1) Pes bīdār olduķdan şoñra kendü kendüme didüm bu vāķı‘a māhūlyādur māhūlyā egerçi netīcesi olmayan ḥayālāt-ı sevdāviyyeye dirler bunda azġās-ı aḥlām murād (2) olur ya‘nī bade’l-yaķaza ben kendüme didüm ki bu menām azġās-ı aḥlām ḳābilindendür ve maḥaldür hīç bir müstaḥlī olan şey vaşf-ı ḥāl olur mı bu ḥod olmaz (3) ya‘nī bir kimseye āftāb selām virmek ve anı zemīnden çekün yukāru çıkarub

kendü mertebesine karīb irgürmek bir emr-i müstaḥıldür müstaḥıl (4) olan ise vaşf-ı ḥāl olmaz imdi bu vākı‘anuñ zuhūrı ve şüret bağlaması ve netice virmesi muḥāldür

(1100) Meşnevī

Çün turā dīdem bedīdem ḥıṣrā

(5) Āferīn īn āyīne-y ḥoş kişrā

Çünkü ey āftāb-ı ma‘nevī seni gördüm kendümi gördüm ya‘nī çünkü sen şems-i hidayeti görürdüm senüñ nūruñla (6) kendümi daḥı gördüm āferīn ol āyīne-yi ḥoş kişe ya‘nī ol senüñ āyīne-yi ḥaḳīkatnümā olan ve ḥoş dīn ü laṭīf āyīn olan (7) vücūd-ı şerīfüne ki beni baña gösterdi

(1101) Meşnevī

Çün turā dīdem muḥālem ḥāl şud

Cān-ı men müstağrak-ı iclāl şud

Çünkü sen iki cihān güneşini gördüm (8) baña muḥāl olan ḥāl oldu ol vākı‘ada ḥurşīdüñ baña selām virmesinden maḳşūd bildüm ki sen ḥurşīd-i ma‘nevīnüñ baña selāmet virmesi (9) ve anuñ beni zemīnden çıkarub āsmāna irgürmesi sen āftāb-ı münīrūñ ben faḳīri zemīn-i beşeriyetden nūrāniyyetüñle cezb idüb kendü (10) şöḥbet-i şerīfüne irgürmesi imiş şimdi benüm cānum iclāla müstağrak oldu ve saña muḳārenet ü muşāḥabet sebebiyle devlet-i ‘azamı ve sa‘ādet-i (11) kübrā buldı

(1102) Meşnevī

Çün turā dīdem ḥod ey rūḥu’l-bilād

Mihr-i īn ḥurşīd ezçeşmem fütād

Çünkü seni ey rūḥu’l-bilād ḥod gördüm bu daḥı vechdür (12) çünkü seni gördüm ḥod ey rūḥu’l-bilād bu ḥurşīdüñ mihr ü maḥabbeti benüm gözimden düşdi ya‘nī muḳaddemā sen ḥurşīdi görmezden evvel (13) benüm gözimden bu ḥurşīd-i şūrīnüñ ‘azīm-i şānı var idi ve anuñ ‘ulüvv mertebesin görüb aña mihr ü maḥabbetüm var idi ammā çünkü sen (14) ḥurşīd ü cihānı gördüm taḥḳīkā ey cemī‘-i bilāduñ rūḥı bu

hürşid-i şürinüñ mihr ü maḥabbeti gözimden düşdi buña aşlā raġbetüm ve ‘aşk (15)
u maḥabbetüm qalması senüñ baña virdüğüñ irtikā ve rifat bu şürī olan [H115b]
irtikā ve rifatden niçe vücūhla evlā vü efdaldür

(1103) Meşnevī

Geşt (16) ‘ālīhimmet eztu çeşm-i men

Cüz beḥ ‘ārī nengered ender çemen

Yā Resūlallāh senden benüm çeşmüm ‘ālīhimmet oldu ya‘nī senün himmetüñden
(17) benüm çeşm-i cānum ‘ālīhimmet buldı ve bülendnazar oldu ve lihażā çeşmine
hürlükdan ġayrı ile nazar kılmaz bu ‘ālemde olan bāġ u büstāna belki (18) ġün u
mekāna mültefit [olmaz +H]

(1104) Meşnevī

Nūr cüstem ḥod bedīdem nūr-ı nūr

Ḥūr cüstem ḥod bedīdem reşk-i ḥūr

Ben nūr istedüm ḥod nūr-ı nūrı gördüm velminne- (19) tullāh ki cemī‘ envāruñ
menba‘ı olan sen sirācimuza ve hürşid-i bīnazīre irdüm ben ḥūr istedüm ḥod reşk-i
ḥūrı gördüm ya‘nī muḳaddemā (20) bir maḥbūb pürnūr ṭaleb eyledüm
muḥameddullāh şimdi ḥūrlaruñ maġbūṭı ve maḥbūblaruñ mergūbını gördüm didi

(1105) Meşnevī

Yūsufī cüstem laṭīf ü sīmten

(21) Yūsufistānī bedīdem dertü men

Ben laṭīf ü sīmten bir Yūsuf istedüm senüñ vücūd-ı şerīfüñde ben bir Yūsufistān
gördüm (22) *Yūsufistān* Yūsuflik maḥalli dimekdür *Yūsufdan* murād bunda ḥüsn ü
cemāl ve laṭīf ü kemāl şāḥibi bir maḥbūb-ı ma‘nevīdür ya‘nī ey Resūl-i (23) Ḥudā ben
bu āna dek bir ḥüsn ü cemāl ve laṭīf ü kemāl şāḥibi beden-i şerīfi nūr-ı tevḥīd ile sīm
gibi beyāz vü ḥālīş olmuş bir (24) maḥbūb-ı ma‘nevī isterdüm ki aña ‘āşık olam ve
ḥidmetler kılam ve andan niçe lezzetler vü ḥāletler bulam biḥamdilillāh te‘ālā senüñ

vücūd-ı şerīfūnde cemī^c-i (25) ḥüsn ü cemāl ve laṭīf ü kemāl şāḥibi olan maḥbūblaruñ maḥall ü ma^cdenini gördüm ve cümlesini sende cem^c olmuş müşahede kıldum şüreten (26) ve ma^cnen sen cümle ḥūblardan aḥsen ü ecmele ve [ḥalken ve +H] ḥulken cemī^c-i maḥbūblardan elṭaf u ekmelesin

(1106) Meşnevī

Derpey-i cennet budem dercüst ü cū

Cennetī binmūd* (27) *ezher cūzv-i tu

Bu āna dek cennet ardınca cüst ü cūda idüm baña şimdi senüñ her bir cūzvūnden bir cennet görüñdi *cennet envā^c-ı eşcār* (28) ve eṣmārı cāmī^c olan şol bostāna dirler ki anuñ dıraḥtları zemīnini urmuş olan iki kısma münkaşımdur birine cennet-i ecele (29) dirler ki yevm-i āḥiretten āna mü³min olanlar dāḥil olsalar gerekdür ve herkes isti^cdādı kadar anda mertebelerin bulsalar gerekdür ve birine (30) daḥı cennet-i ^cācile dirler ki ol bu dünyāda Allāh Te^cālā Ḥazretlerinüñ ^cārif kullarına müyessir olmuş ve ^cārif ü ^cālimler ol (31) cennet-i ^cācileye rūḥāniyyetleri ile düḥül kılmış ve anda niçe zevk u şafā bulmuşdur kemā kāle *ba^cde'l-^cārifine inne fiddunyā elcenneten ^cāciletten* (32) *men daḥlihā lāyeşāḳḳu ilelcennete eleclete kīle ve māhī kāle ma^crifetullāh*⁴³⁴ kezā **fiŞerḥi'l-Ḥikem** pes Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ^caleyhi (33) ve sellemüñ her bir cūzvinde ma^crifet-i ilāhiyyeden niçe ma^crifet var idi Ḥazret-i Ebū Bekr-i Şiddīka raḍıyallāhu ^canh ol ma^crifet cennetleri Resūl ^caleyhisselām (34) Ḥazretlerinüñ her bir cūzviden mer^cī ve meşḥūd oldı ve ol cennāt-ı ma^cneviyye ve rūḥāniyyenüñ lezzetlerini ve rāyiḥalarını buldı (35) ve *cennetī binmūd ezher cūzv-i tu* demekle bu ma^cnāya işāret kıldı

(1107) Meşnevī

Hest īn nisbet bemen medḥ ü şenā

Hest īn nisbet betu* (36) *kaḍḥ u hicā

⁴³⁴ “Bazı ariflerin dediği gibi dünyada acil (önceden verilmiş) bir cennet vardır. O cennete giren sonraki cenneti özlemez. Bazıları hemen orası neresidir, diye sordu. Bu marifetullah makamıdır.”

Bu seniñ hakkında eyledigüm medh ü senā [H116a] baña nisbet medh ü senādur ammā saña nisbet kadh u hicādur ya'nī şu medh ü senā- (37) ları ki ben sen şultān-ı 'ālīşānuñ hakkında eyledüm ol medhler benüm mertebeme nisbet medh ü senādur ammā sen şultān-ı 'ālīşānuñ 'ulüvv (38) kadrine nisbetle hicv ü kadh menzilesindedür

(1108) Meşnevī

Hemçü medh-i merd-i çübān-ı selīm

Mer Hudārā piş-i Mūsā-yı Kelīm

Meşelā selīm olan merd çübānuñ (39) Hāzret-i Mūsā-yı Kelīmüñ huzūrında Hudā-yı Te'ālā Hāzretleri için olan medhi gibidür ki ol çübān Hāq Te'ālā Hāzretlerini bu güne (40) medh eyledi [ve böyle söyledi -H]

(1109) Meşnevī

Ki becüyem üspüşet şīret dihem

Çārukat düzem men ü pişet nihem

Ki ey ma'būdum eger ben seni (41) bulaydum seniñ üspüşüñi isteyeydüm ve saña süt virirdüm seniñ çārukuñı ben dikeydüm ve seniñ öñiñe koyaydum bu güne [P442b] (1) vaşfları ol çübān medh şandı ammā filhākīka bu medhler 'ayn-ı kadh oldı

(1110) Meşnevī

Kadh-ı ūrā Hāq bemedhī bergirift

Ger tu hem rahmet kunī nebved şigift

(2) Velikin Hāq Te'ālā Hāzretleri ol çübānuñ kadhini medh eylemeklükde tutdı bir medh mertebesinde tutdı dinse dağı vechdür ve ol (3) çübāna Hāq Te'ālā rahmet itdi eger sen dağı ey Hāq Te'ālānuñ habīsi baña rahmet eyler iseñ 'acib degildür ki sen dağı Hāq Te'ālā Hāzretlerinüñ ahlākıyla (4) mütehallik hulq-ı 'azīm şāhibi bir nebiyy-i kerīmsin didi

(1111) Meşnevî

Rahmfermâ berkušûr-ı fehmihâ

Ey verâ-yı ‘aklhâ vü vehmhâ

Ey Resûl-i Hudâ fehmlerüñ kusûrı üzre (5) rahm buyur ey vehmlerüñ ve ‘kıllaruñ verâsı ya‘nî ey evhâm u ‘uqûlüñ verâsında olan sultân-ı a‘zam ve Habîb-i Ekrem sen bizüm fehlerimizüñ (6) kusûrı üzre merhamet kıl ve senüñ hakkında eyledüğimiz takşirâtı ‘afv buyur didi bu beytler ve ‘özrlr egerçi Ebû Bekr Hazretlerinüñ rağıyallâhu ‘anh (7) lisân-ı şerîfinden ol sultân-ı kâyinâta hitâben dinilmiştir velîkin bunda tenbîh ü işâret vardur şu ma‘nâ üzre ki ol Hazreti ‘aleyhiş- (8) şalâtı vesselâm bir kimse kemâ hüve haqquhu medh ü senâ eylemege kâdir olamaz ve her ne kadar muṭrî olsa ve anuñ medh ü senâsında ‘azîm mübâlağa kılsa (9) yine anuñ şânına lâyıq medh ü senâ kılamaz zîrâ gör ki efḍal aşhâb-ı güzîn ve ekmel erbâb-ı sıdık u yakîn olan Hazret-i Ebû Bekr rağıyallâhu ‘anh (10) ol Hazretüñ hakkında eylediği medh ü senânuñ kusûrına mu‘terif olıcağ ve ol Hazret bu güne itizâr kılıcağ gayrı kimseler anı kemâ hüve haqquhu (11) niçe medh kılurlar ve ne vechle aña senâ eylemege ve anuñ evşâf-ı ‘azîmesini söylemege kâdir olurlar aşlâ bir kimse anı bu nuṭk ve bu dehânla medh eylemege (12) kâdir olmaz

Beyt

Feinne faḍle Resûlillâhi leyse lehu

Ḥaddun feyu‘ribe ‘anhu nâṭıkun bifehmi⁴³⁵

(1112) Meşnevî

Eyyuhe’l-‘uşşâk iqbâli cedîd

Ezcihân-ı köhne-yi (13) nev kün resîd

⁴³⁵ “Peygamberin erdeminde bir sınır yoktur ki konuşan biri erdemini dile getirebilsin.” Yıldız, M. (2010). *Niyâzî Mısrî Kasîde-i Bürde Tesbî’i*. İstanbul: H Yay., s. 38. Ayrıca bkz. Keskinsoy, H. (2011). *Mekkî ve Nahîfî’nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İceleme)*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, s. 51.

Ey ‘uṣṣāk iḳbālī cedīd nev kün olan cihān-i köhneden iriṣdi *cihān-ı köhneden* murād cihān-ı ḳadīmdür ki filḫaḳīḳa (14) ol cihān-ı ḳadīm nev kündür pes Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesenallāhu bisırrihi’l-a‘lā ol cihān-ı köhne ve ḳadīmden hemīṣe ‘alettevālī nevbenev niçe (15) ḫāller ve bīṣūmār-ı iḳbāller iriṣdüğini ‘uṣṣāk bilüb ve anlara tenbīh ü ḫiṭāb idüb dir ki ey ‘uṣṣāk-ı İlähī yeñi iḳbāl ve tāze (16) ve nev bir ḫāl yeñi idici ve nev ü tāze ḳılıcı cihān-ı ḳadīmden yine irüṣdi

(1113) Meṣnevī

Z’ān cihān k’ü çāre-yi bīçāre cüst

Ṣad hezārān (17) nādire-yi dünyā der’ust

Ol cihāndan ki o bīçārenüñ çāresin dileycidür ṣad hezerān dünyānuñ nādiresi andadur ya‘nī saña didüğim (18) cihān-ı köhne-yi nev kün ol cihāndur ki [H116b] ol cihān bīçāre olan kimselerüñ çāresini isteyici ve bīmeded ve bīdermān olanlara meded ü dermān eyleyici- (19) dūr dünyānuñ niçe yüz biñ ‘acībe vü ğarībe olan ve kemyāb u ‘azīz elvücūd olan şey’lerinüñ aṣlı ol cihāndadur maḳṣūd bu cihāndan cihān-ı (20) ilāhī ve ‘ālem-i ma‘nevīdür ve keenne Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesallāhu sırrahu’l-‘azīz bir ḫālden bir āḫer ḫāle ve bir maḳālden bir āḫer maḳāle naḳl eylediklerine (21) sıbt-ı muḳaddime buyururlar ve Ṣiddīḳ Ḥazretlerinüñ ḳıṣṣasında ve anuñ Ḥazret-i Nebī ile olan mükālemesini beyān eylemeden rücū‘ idüb ve ol (22) ḳıṣṣayı maḳāl-ı köhne maḳāmına ḳoyub Bilāl ve Hilāl Ḥazretlerinüñ ḫasbiḫālını ve anlaruñ esrārınıñ maḳālını beyān eylemege iṣāret (23) ü beṣāret idüb buyururlar

(1114) Meṣnevī

Ebṣirū yā ḳavm izcā’e’l-ferec

İfreḫū yā ḳavmu ḳad zāle’l-ḫarac

Ey ḳavm beṣāret olsun size (24) ferec vaḳtı geldi ey ḳavm feraḫnāk oluñ taḫḳīḳ ferec gitdi ya‘nī ey ḳavm-i ‘uṣṣāk biri biriñüze beṣāret virüñ zīrā āḫer sürür (25) u ṣādī

vaḳti geldi ve feraḥnāk oluñ zaḥmet ü melāmet ü se‘āmet zāyil oldu işidüñ ve bu
kışsa-yı cedīdi gūş idüñ ki

(26) (1115) *Meşnevī*

Āftābī reft derkāze-y Hilāl

Derteḳāzā k'erḥinā yā Bilāl

Bir ‘azīm-i şān olan āftāb Hilālüñ ḥaḳīr ü şaġīr olan ḥānesine (27) gitdi *kāze* kāf-ı
‘Arabī ile ḥaḳīr ü şaġīr eve dirler *Hilāl* Ḥaḳ Te‘ālānuñ maḳbūl bendelerinden bir
bendenüñ ismidür ki kışsası ‘anḳarīb (28) bu sūrḥ-ı şerīfe mezkūr olmuştur ve
*āftāb*dan murād Ḥazret-i risālet-i penāhdur şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ya‘nī ol
āftāb-ı ma‘nevī ve (29) ḥurşīd-i rūḥānī Hilāl nām-ı bendenüñ sākin olduġı ḥaḳīr ü
şaġīr olan ḥāneye gitdi teḳāzada böyle diyü ey Bilāl bizi (30) diñlendür ve āvāz-o
ḥoşuñla bizüm yorgunluġımızı giderüb bize rāḥata ırgür *erihnā yā Bilāl*³⁶ ḳavlinüñ
taḥḳīki cild-i evvelde *derma‘nā-yı ĩn* (31) *ḥadīs-i Muştafā* ‘aleyhisselām ki *fermūd*
inne lerabbikum illā āḥirihi sūrḥında

Beyt

Cān kemālest ü nidā-yı ü kemāl

*Muştafā gūyān erihnā yā Bilāl*³⁷

(32) beytinüñ şerḥinde mürūr itdi anda ḫaleb olına

(1116) *Meşnevī*

Zīr-i leb miġūfti ezbīm-i ‘adū

Kūri-yi bermināre rev begū

⁴³⁶ “Ey Bilal, bizi dinlendir, ferahlandır.” Yardım, A. (2008). *Mesnevī Hadīsleri*. İstanbul: Damla Yay., s. 60.

⁴³⁷ “Can kemaldır ve onun nidası da kemaldır. Mustafa, ‘Ey Bilal bizi dinlendir’ buyurdu.” Konuk, A. A. (2005b). *Mesnevī-i Şerif Şerhi*. (hızl. S. Eraydın-M. Tahralı). İstanbul: Kitabevi Yay., C. 2, s. 35. [Mesnevī’nin I. cildinin 2016 numaralı beytidir. Mesnevī’nin ilk cildinin metninde “gūyān yerine “fermūd” ifadesi vardır.]

Ey Bilāl ‘adūnuñ havfindan (33) maḥbūbuñ nām-ı şerīfini zīr-i leb dirdüñ ya‘nī ‘adū-
yı dīn olan Cühūduñ ve müşriküñ qorqusından muḳaddemā Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ nām-ı
(34) şerīfini gizlü söylerdüñ anuñ körlüğine şimdi mināre üzre şu‘ūd eyle ve ol
Ḥazretüñ nām-ı şerīfini Allāhuekber diyü söyle daḡı anı āvāz-ı (35) bülendiyle
temcīd ü tehlīl eyle tā kim senüñ laṭīf āvāzuñdan rāḡat bulavüz ve zevḳler ve şafālar
ḡāşıl kılavuz didi

(1117) Meşnevī

Mīdemed dergūş-ı her (36) ***ḡamḡin beşīr***

Ḥīz ey müdbir reh-i iḳbāl ḡīr

ḡamḡinüñ kulaḡına beşīr nefḡ eyler ya‘nī söyler ey müdbir ḳalk iḳbāl yolın tut
*beşīr*den murād (37) bunda mü‘ezzindür Ḥazret-i Bilāl münāsebetiyle ve *dā‘ī ilāllāh*
olan mürşid olmaḡ daḡı cāyizdür ki [H117a] nitekim ***ve men aḡsenu ḳavlen mimmen***
de‘ā ilāllāh⁴³⁸ (38) āyetinde *dā‘ī ilāllāh* olan *menden* murād hem mü‘ezzindür
dimişler ve hem mürşid olan ‘ālem-i Rabbānīdür diyü taḡḳīḳ eylemişlerdür
mīdemede egerçi (39) lūḡat ḡasebiyle nefḡ eyler ma‘nāsı virilür lākin *mīḡūyed*
ma‘nāsına isti‘māl olunur ve taḳdīr-i kelām ve ta‘bīr-i merām böyle dimek olur ki her
cehl ü ḡafletle (40) ḡamḡin olan kimselerüñ ḡūş-ı hūşına beşīr-i ilāhī olan ve Bilāl
Ḥazretlerinüñ ḳāyimmaḳāmı olub ezān viren mü‘ezzinler ve daḡı dā‘ī ilāl- (41) lāh
olan mürşidler böyle diyü söylerler ey Ḥazret-i Ḥaḳdan ḡāfil olub ardına giden ḳalk
iḳbāl u devlet yolın tut ve sebab-i felāḡ [P443a] (1) u necāḡ olan şalāta gel ve Ḥazret-i
Rabbe teveccüh idüb tazarruc ve niyāz ḳıl ki şalāt sebab-i felāḡ ve rāḡ-ı iḳbāl ü
necāḡdur

(1118) Meşnevī

Ey der‘īn ḡabs u der‘īn (2) ***ḡend ü şūpūş***

Hīn ki tā kes neşneved restī ḡamuş

⁴³⁸ “(İnsanları) Allah’a çağırın kimin sözü daha güzeldir?” (Fussilet 41/33)

Ey bu habsde bu koğmuşda ve bu kehlede almıř aġāh ol tā kimse iřitmeye urtulduđ ħāmūř (3) ol *gend*kāf-ı Fārisīnūđ fethasıyla koğmıř dimekdür *der ĩn gend* *der ĩn cāy gend* tadīrindedür *řüpüř* bite dirler bu dađı *der ĩn řüpüř* tadīrinde- (4) dür ve bu mıřra^c *ey der ĩn ħabs u der ĩn cāy gend ü der ĩn řüpüř mānend* tadīrinde olur pes tadīr-i kelām böyle dimek olur ki ey bu ħabs-i (5) řabī^catde ve müntin olan cāy ħabī^sde ve bitlükde almıř ya^{nī} ey bu ^cālem-i řabī^catuđ ħabsinde ve koğmıř olan dūnyā yerinde ve bitler ve pireler gibi olan (6) efkār-ı fāsīde ve hemezāt-ı řeytāniyyede almıř kimse ol urtulduđ bu sözi aġyārdan kimseye dime tā anlar iřitmesün sen ki beřire (7) mütāba^cat eylesin lābüdd ħabs-i řabī^catden ve cāy-ı gend-i dūnyāvīden ve efkār-ı nefsanī ve hemezāt-ı řeytānīden urtulursın ve felāĥ u necāĥ bulursın (8) ve murād u mařūda vāřıl olursın ammā zinhār bu isrārı aġyāra dime ħāmūř ol tā kim aġyārdan birisi bunu iřitmeye

(1119) Meřnevī

ün kunī ħāmūř (9) kunūn ey yār-ı men

K'ezbūn-i her mū berāmed řablzen

Bu beytler egeri Ĥazret-i Resūl-i Ekrem řallāhu ^caleyhi ve sellem řarafından Bilāl Ĥazretlerine ĥiřāben dinilmiř- (10) dür velīkin her ^cařda devlet-i dīn ü ĩmāna vāřıl olan ve ni^cmet-i ^cirfān u ĩķānı bulan kimselere ***ve emmā bini^cmeti Rabbike feĥaddis***⁴³⁹ āyet-i kerīmesinūđ (11) mūcebince ol ni^cmetden taĥdīs eylemek ve dīn-i mūbīnūđ řānını i^clān itmek iün endan söylemek ve anı ifřā vü i^clān eylemek lāzım olanlar- (12) dandur nitekim Ĥazret-i Ĥabīb-i Ekrem řallāhu ^caleyhi ve sellem Bilāl Ĥazretlerine bu ġüne ĥiřāb idüb buyururlar ey benüm yārim řimdi kendūni niün ħāmūř (13) eylesin *kunī* řūy ma^cnāsına olub ey benüm yārim řimdi Allāh Te^cālā Ĥazretlerini zīkr eylemeden ve anuđ ħamd u senāsını bīĥavf u ^cadüvvi ^calāmelāⁱ'n-nās (14) söylemeden niün ħāmūř olursın ve cehr ile tevĥid ü taĥlīl niün sükūt

⁴³⁹ “Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla an.” (Duhā 93/11)

kılırsın dimek daḫı cāyızdır ki her kılıñ dibinden bir (15) ṭablzen [zuhūra +H] geldi⁴⁴⁰ ve sırr-ı tevḫīdi iʿlān u izḫār eyledi

(1120) Meşnevī

Ānçünān ker şud ʿadüvv-i reşkḫū

Gūyed ĩn çendīn dühülrā bāng kū

ʿAdüvv-i reşk- (16) ḫū ancılayın aşemm oldu ki dir ki bu kadar dühlüñ şadāsı ḫanı [yaʿnī -H] ḫased ḫūylu ʿadüvv-i dīn ve düşmen ehl-i yaḫīn [H117b] ancılayın aşemm oldu ve bīiizʿān kıldı ki (17) bu kadar müʿezzınlerüñ beş nevbet ṭablzenlīğın ve naʿraların görüb lākin anlaruñ bāng u şadālarınıñ sırr u maʿnālarından ġāfil olub bu kadar (18) ṭabluñ bāng u şadāsı yaʿnī sırr u maʿnāsı ḫanı dir nitekim bir kimse muḫkim şağır olsa ṭabluñ çalduğın görür velīkin şīt ü şadāsını (19) istimāʿa kādır olamayub bu kadar ṭabllaruñ bāng u şadāsı ḫatı dir kezalık ġüş-ı ḫüşı aşemm olan kimseler hem müʿezzın olanlar ve rāh-ı (20) Ḥaḫḫa daʿvet kılanlaruñ naʿrazanlığında maʿnā fehm idemeyüb bu kadar ṭablzenlük bāng u maʿnāsı ḫan dir mürşid āvāzını istimāʿa kādır (21) olamayan şağır olan şığırlar hem anlaruñ efʿālini ve ḫarekātını görürler velākin bunlaruñ sırrı ve maʿnāsı nedür diyü anlardan muʿriż olurlar ve bunlaruñ (22) sırr u maʿnāsını göremeyüb fiʿllerine ve ḫareketlerine inkār kılırlar

(1121) Meşnevī

Mīzened berrüş reyḫān ki ṭarīst

Ū zikūrī gūyed ān āsīb çīst

(23) ʿAdüvv-i reşkḫülük yüzi üzre reyḫān urur ki ṭarīdür ol körlüğünden dir bu āsīb ü zaḫmet nedür yaʿnī ḫasedḫūylu olan (24) ʿadüvv-i dīne reyḫān gibi ḫüşbüy olan pend ü naşīḫat bir maḫbüb-ı maʿnevī olan mürşid ü ḫādī ṭarafından anuñ yüzine ḫarşu ṭoḫınur ki (25) ḫadd-i zātında ol pend ü naşīḫat reyḫān u sünbül ü zaymerān

⁴⁴⁰ geldi: gelüb H

gibi laṭīf ü ṭarīdūr velīkin ol ḍāll u muḍill kördilliginden dir bu (26) zaḥmet nedür ve bu baña niçün ṭoḳınur ve niçün zaḥmet ü meşakkat virür

(1122) Meşnevī

Mişikenced ḥūr desteş mīkeşed

Kūr ḥayrān k'ez çı derdem mīkuned

(27) Anuñ elini ḥūrī çeker ve şikence eyler kör ḥayrānıña bu bigāneden derd eyler [ya'nī +H] gūyā ki ol kördili bir laṭīf ḥūrī eline yapışub kendüsine muḥkem çeker (28) ḥattā ol körüñ elini aḡrıdur kördil ise ol cezzāb olan ḥūrīnün ḥüsn-i cemālini göremeyüb anuñ ikdāmında ḥayrāndur böyle diyü ki (29) bu ādem bigāne sebebden derd eyler ve bu kimse beni böyle çeküb niçün kendü ḥālime ḳomayub rencide eyler

(1123) Meşnevī

Īn keşākeş çīst berdest (30) ü tenem

Ḥufteem bugzār tā ḥ'ābī kunem

‘Acabā benüm destüm ve bedenüm üzre bu keşākeş nedür ve beni çeken ne gūne kimsedür dir ve ey cezzāb olan (31) kimse beni ḥufte ḳo tā bir ḥ'āb eyleyem dir ya'nī⁴⁴¹ ol cezzāb olan maḥbūba dir ki ey āzār ḥ'ābını ḥ'āb-ı ḡaflet içre yatmış ḳo tā kim (32) ḡafletle istirḥāt ḳılam ve bu ḥ'āb-ı ḡaflet içre ba'zı rü'yālar görem ve nefsimün murād eyledügi ni'metlere irem pes bu gūne (33) kördillere böyle dinür

(1124) Meşnevī

Ān ki derḥ'ābeş hemī cūyī veyest

Çeşm bugşā k'ān meh-i nīkūpeyest

Ey kördil ol kimseyi ki anı ḥ'ābda (34) hemīşe dilersin ol seni cāzib olan ve kendüsine çeken oldur gözüñi aç ki ol nīkūpey olan māhdur [ya'nī -H] ey kördil ol ni'meti ki ḥ'āb-ı (35) ḡaflet içre dilersin ve ol vuşlatı ki bu nevm-i cehālet içre ṭaleb eylersin ol vuşlat u ni'met ḥod filḥaḳīḳa seni cāzib olan maḥbūb (36) u dilberdür

⁴⁴¹ ya'nī: pes H

eger haķikāt kārı görmek ister iseñ çeşm-i cānuñı aç ve bir hoşca nazār eyle gör ki ol māh nīkūpeydür [H118a] ki mürşidler vāsıtasıyla (37) seni kendüsinüñ vuşlatına ve müşāhedesi ni‘metine cezb eyler hattā seni rencide itmek mertebesine irgürür belki başuña niçe belālar getirür tā aña (38) toğan muṭī‘ ü münķād olasın ve kendüni teslīm kılasın ve seni kendüsine böyle cezb itmeden maķşūd ne idüğini bilesin ki bu cümlesini da‘vet (39) kılmadan ve da‘vete icābet eylemedükçe belā vü miħnetle imtiħān eylemeden murād olur ki sen ol cezzāb olan maħbūbı bilesin ve aña şad dil ü cānla (40) muṭī‘ ü münķād olasın tā kim h‘ab-ı ğaflet içre istedigüñ zevķ ü ni‘meti gözüñi açub bīdār olduķda müşāhede kılasın ve (41) istedigüñ maħbūb hemān seni kendüsine cezb kılan maħbūb idüğünü bir vech-i yakīn bir hūş göresin

(1125) Meşnevī

Z‘ān belāhā ber‘azīzān piş [P443b] (1) būd

K‘ān tecemmüş yār bāħūbān füzūd

Ol sebebden belālar ‘azīzler üzre ziyāde oldu ki ol tecemmüşü yār hūblara ziyāde eyledi hūblar (2) sebebiyle ziyāde eyledi demek hem cāyızdır ve tavzīħ-i ma‘nā ve taħķīķ-i fehvā böyle demek olur ki ba‘zı zamānda yār-ı haķīķī kördil olanlara (3) böyle mu‘āmele eyler ammā ekser zamānda ‘azīzü’l-vücūd olan nīkūlara ve hūbrūlara bu mu‘āmeleyi ziyāde kılar andan ötüri belālar ve ‘anālar (4) ‘azīzü’l-vücūd olan kimseler üzre ziyāde oldu nitekim *eşeddu’l-belā’e’l-enbiyā’i summe’l-emşelu felemşel*⁴⁴² hadīs-i şerīfi bu ma‘nāya (5) delālet kıldı zīrā ki yār-ı haķīķī ol hūsn ü cemāli veyāħūd mülātefe vü lāğı hūblara ziyāde eyledi *hūblardan* murād enbiyā vü evliyā ve ‘ulemā (6) vü şaliħā ve bunlar emşāli etkīyā olur ve yār-ı haķīķīnüñ bunları bir şey’e muķayyed ü mübtela kılması ve ba‘de yine āzāde idüb bir zevķ (7) ve bir güne hoş hāl eylemesi güyā ki bunlara lāğ u laṭīfe eylemek gibi

⁴⁴² “Belaların en büyüğü peygamberlerin sonra onlara benzeyenlerin, sonra da onlara benzeyenlerin üzerine iner.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 203. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

olmuşdur *tecemmüſ* tefa‘ul vezninde cemſdendür *cemſ* kıll (8) kızmağa dirler nitekim cemeſtu ſa‘rehu dirler kaçan bir kimsenüñ müyını kıziyub yolsa pes bunda *tecemmüſ* yüzde olan (9) kıllı izāle kıllmak ma‘nāsına olur nitekim maḥbūblar meſſāṭalar yüzlerinüñ kıllarını yoldururlar ammā ekſer ſu‘ara bunı nāz u ſīve ve dilrübāluk (10) eylemek ma‘nāsına hem isti‘māl iderler ki tezyīn-i vech ḥüsn ü nāz ma‘nāsı müstelzem olduğundan ötüri pes yār-ı ḥaḳīḳāte nisbetle (11) *tecemmüſ* izḥār-ı nāz ve ‘arz-ı cemāl eylemeden kināyet olur *tecemmüſ* tela‘ub ma‘nasına da gelir nitekim nisāyla melā‘ib eyleyen kimseye (12) *cemmāſ* dinür bu maḥalde bu ma‘nā daḡı yerinde olur ve bu beyt-i ſerīf hem bu ma‘nāyı te‘yīz kıllur nitekim buyururlar

(1126) Meſnevi

Lāḡ bāḡḥübān (13) *kuned berher rehi*

Nīz kūrānrā beſūrāned gehi

Ol yār her bir yolda ḡūblarla lāḡ eyler gāḡi körleri daḡı kıynadur ve cūſa getirür pes [taḳdīr-i (14) kelām böyle demek olur ki -H] her bir yolda ya‘nī her ne cānibe teveccūḡ eyleyeler beherḡāl bunları gāḡ muḳayyed ve gāḡ āzāde ve gāḡ münḳabız ve gāḡ ḡüſāde (15) kıllmadan ḡālī olmaz böyle olıcaḡ bu ḡūblara ve bīnā olan maḡbūblara her bir yolda lāḡ u laṭīfe eylemiſ olur ammā gāḡ gāḡi [H118b] kördil ol (16) olanları daḡı bir ḡāle mübtelā eyler ve anları daḡı bir vechle cūſ u ḡurūſa getirür

(1127) Meſnevi

Ḥīſrā yek dem bedīn kūrān dihid

Tā ḡırīv ezküy-i (17) *kūrān bercehid*

Meſelā bir dem kendüsini bu kördil olan ‘avāma virür ya‘nī bunlaruñ murādı ve maḳſüdü üzre olur ḡattā körler küyından ḡırīv (18) ü nāle zāhir olur *bercehid* egerçi ſıçrar ma‘nāsınadur lākin bunda zāhir olur ma‘nāsına isti‘āre olınmışdur ya‘nī

kördil olan ‘avāmuñ (19) kabīlesinden hāylar [ve -H] hūylar ve ğırīv ü zārīlükler zuhūra gelür hemāndem ki istittār u ihticāb eyleye anlardan ol ğırīv ü nāle gidüb (20) yine nefslerinüñ muqtezāsına meşğul olur pes yār-ı haķıķınüñ mazharları olan enbiyā vü evliyā daħı bu ħulķ ve bu şıfat üzre (21) ħulķla mu‘amele kıılurlar ekser zamānda ma‘nevī olan ħūblara ve rūḫānī olan maḫbūblara lāğ u laṭīfe idüb anlarla mu‘amele vü mükāmele kıılurlar ve gāḫ (22) olurlar ki bu kördil olan ehl-i dūnyādan birine kendüleri gösterüb anlarla mu‘amele ve mükāleme kıılurlar tā anlardan ğırīv ü nāle gele ve ol (23) dilber-i ma‘nevīnüñ mertebesini ve şān-ı şerefini bil nitekim Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hilālün kördil olan ħ‘ācesinüñ evine (24) geldi ve ol Ḥazret aña kendüyi gösterdüken soñra Hilālün daħı aña ‘ulüvv-i şānını ve cemāl-i cānını gösterdi ve aña ey kördil senüñ (25) ħānuñ içre böyle bir şāḫib-i cemāl maḫbūb-ı ma‘nevī vardur sen anı niçün göremezsın ve anuñ ḳadr-i şerefini niçün bilemezsın (26) diyü ‘itāblar ve tevcīḫler eyledi nitekim bu sürḫ-ı şerīfden anuñ ḫāli ma‘lūmuñ olur

Ḳışsa-yı Hilāl ki bende-yi muḫliş bod Ḥudāyırā (27) ve şāḫib-i başıret-i bītaḳlīd pinḫān şude derbendeġi-yi maḫlūḳāt cihet-i maşlaḫat ne ez‘acz

Bu sürḫ-ı şerīf Hilālün ḳışşā- (28) sıdur ki Hilālün Ḥudā-yı Te‘ālā Ḥazretlerine ḫāliş ü muḫliş bir bende idi ve taḳlīdsiz şāḫib-i başıret idi ammā maḫlūḳānuñ bendeligünde (29) pinḫān olmış ve ihtifā kılmış idi ‘aczden ötüri degil belki maşlaḫatdan ötüri

çünān ki Loḳmān u Yūsuf ezrūy zāḫir (30) ü ġayr-ı İşān

nitekim Loḳmān u Yūsuf Ḥazretleri bir kimsenüñ bendeligünü berāy-ı maşlaḫat-ı irtikāb kılmış ve anuñ bendelüġi altında muḫtefī imiş (31) idi ve kezalık Yūsuf-ı Şiddīḳ Ḥazretleri daħı ‘aleyhisselām zāḫir yüzinden bende olmış ve ‘azīz Mışıra niçe zamān ḫidmet (32) kılmış idi ve bunlardan ġayrı daħı niçe şāḫib-i sa‘ādetler bendelük ihtiyār kılmışdur ve bende olmaḳ taḫtında muḫtefī olmuşlardur meşelā (33) evliyādan daħı Ḥayru’n-Nessāc Ḥazretleri gibi ki ol daħı bir kimsenüñ

bendeligünü ihtiyār eylemişdür ve bunuñ kışşası **Nefahāt**de meşūr (34) olduğı üzre oldur ki evāyil-i hālde riyāzetkeş ve tārik-i dünyā meşāyih-i ‘ızāma hıdmet kılmış ve mürīd ü muhibb şāhibi olmuş (35) bir kimse idi ekşer zamānda maķābir-i Müslimīni ziyāret idüb güristān içre gezerdi bir āher şehirde bir kimse kul kaçırub şeyhüñ sākin (36) olduğı şehirde ol ‘abd-ı ābıkuñ haberin aldı ve anı bulmağa ‘azīmet kıldı ve ol şehriñ kenārına geldi gördü ki güristān içre (37) bir kimse gezer anı kendünüñ bendesine beñzedüb yanına geldi hikmetullāhuñ şeyhi kendünüñ bende-yi girīhtesi şanub aña sen (38) benüm kaçan kulum degil misün **[H119a]** diyü su’āl eyledükde şeyh dağı kemāl-i luḡfindan lā dimeyüb ne‘am ben ol ‘abd-ı ābıkum dimiş ol kimse dağı benüm eger saḥīḥ (39) kulum degil ise de bu dağı aña beñzer bunı anuñ yerine tutarum diyüb menziline getürmiş ve ol kimsenüñ vāfir cüllāhlar tezgāhı var (40) imiş şeyhi anuñ birine koyub bu bezleri toķu sāyir bendeler gibi diyü emr eylemiş şeyhde ol hıdmet üzre niçe şühūr (41) u a‘vām muķayyid olmuş ve kār kılmış meger ki şeyhüñ ba‘zı hulefāsı ol şehre gelürler ve anda olan halkı irşād kılurlar imiş **[P444a]** (1) pes ol zamānda hem şeyhüñ bir ḥalīfesi ol şehre gelmiş ve şeyhi bendelüğe ittiḥāz eyleyen ḥ‘āce varub andan bī‘at ü inābet kılmış ve kendü ḥānesine (2) anı da‘vet eylemiş ba‘de’t-ṭa‘ām şeyhüñ ḥalīfesi ol ḥ‘āceye dimiş ki kār u kesbüñ ne yüzdendür ḥ‘āce dimiş ki birkaç cüllāh tezgāhum vardur (3) ve birkaç bendelerüm vardur anlar bez toķurlar pes anı fūrūht idüb anuñla geçinirüz dimiş şeyhüñ ḥalīfesi anuñ kārḥānesini görmege rağbet (4) idüb kārḥāneye gelmiş görse ki kendü şeyhi anuñ bendeleri içinde nesc-i gıyāb eyler hemāndem eline ve ayağına düşmüş ḥ‘āce anuñ ta‘zīmīni (5) görüb ḥayrān ḳalmış ve dimiş ki bu kimdür ki sen anuñ elini ve ayağını öpersin ol kimse bu benüm şeyhimdür dimiş ve ḥ‘āce dağı ḥaķīḳat-i (6) ḥāle vāķıf olmuş ve tekrār anuñ dağı bende vü mürīdi olmuş ve cümle kārḥānesi ve māl u mülkini şeyhe teslīm kılmış ve ol girīhte olan (7) bendesini dağı bulmuş bu münāsebetle ol ‘azīzüñ laķabı Ḥayru’n-Nessāc ḳalmış

bende-yi sâyes bûd emîrîrâ v'ân emîr Müselmân (8) bûd ammâ çeşmbeste

hemçünân Hilâl Hazretleri dağı evliyâhullâhdan idi ammâ emîrûñ bende-yi sâyesi idi ve anuñ esb ü esterine ııdmet (9) eylerdi ve ol emîr Müselmân idi ammâ henüz dağı çeşmbeste idi başar-ı başireti güşâde olmamış ve ağvâl-i bāđını ve ıađāyıkı müşâhede (10) kılmamış idi

Dāned a'mā ki māderī dāred

A'mā māderzād bilür ki bir māder ııtar

Lik çünī bevehm dernāred

Likin niçe idügin (11) vehme getirmez ya'nī bir kimse anadan kör ııoğsa anasınıñ var idigün bilür velikin ne şekilde ve ne hey'etde ve ne şüretde ve ne ıaletde idügüni (12) vehme getürmege kâdir olmaz ve te'ağkul dağı kılmaz řoñradan dağı a'mā olsa hem māderinüñ ne şekilde ve ne şüretde ve ne libâsda olduğunu vehme (13) getürmege kâdir olmaz pes ***leyse'l-a'mā men ya'mā başarahu inneme'l-a'mā men ya'mā başiretu***⁴⁴³ ıadıřınıñ mücebince aşl a'mā bībařiret olandur pes (14) başireti kör olan kimse dağı kendinüñ mürebbisi olduğunu bilür velikin anuñ ne ıalde ve ne şıfatda olduğunu vehm ü idrāka getürmege (15) kâdir olmaz

eger bāin dāniř ta'zīm-i māder kuned mümkin bûd ki eza'mā ıalāř yābed

eger ol kördil bu dāniřle ve bu kâdar idrākla māder-i (16) ma'nevīsine ya'nī mürebbī ta'zīm ü tekrīm eylese mümkin olur ki ol ta'zīm sebebiyle a'mā-yı dilden ıalāř bulur ve bībařiret olmadan ııurtulur (17) ki Hazret-i Resül-i Ekrem řallallāhu 'aleyhi ve sellem [H119b] buyurmuşlardur

izāerādallāhu bi'abdin ıayran feteğa 'ayneyye ıalbihi liyubşirehu bihime'l-ğaybe⁴⁴⁴

⁴⁴³ "Kör, gözleri görmeyen kimse değildir. Asıl kör olan basireti olmayan kişidir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s.204 [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁴⁴⁴ "Şol dem ki Allah Teâlâ Hazretleri bir abidine hayır murâd eyleye anın kalbinin iki gözünü fetheyler." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s.205. [Rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

şol dimek (18) Allāh Te‘ālā Hazretleri bir ‘abdine hayr murād eyleye anuñ kalbinuñ iki gözünü fetḥ eyler ol iki göz sebebiyle anı ‘ālem-i gayba ve esrār-ı lāraybe başīr (19) eylemeden ötüri *kalbüñ iki gözünden* murād biri ‘aql ve biri daḥı fikr şāyibdür ki bu ikisi kalbe iki göz gibidür bunlara başīret ve dide-yi (20) dil daḥı dirler kaçan Ḥaḳ Te‘ālā bir ḳulına hayr murād eylese anuñ göñli gözünü güşāde eyler pes ol kimse esrār-ı bāḥını görücü ve aḥvāl-i (21) gaybı bilici ve mestūrāta maḥla‘ olıcı olur

Īn rāh zizindegī-yi dil ḥāşıl kun

Bu yolu dilzindelügden ḥāşıl eyle dilüñ zinde- (22) lügi ‘ilm ü ma‘rifetle müyesser olur nitekim mürdelügi cehl ü gafletle zuhūra gelür kemā ḳāle ‘Alī kerremallāhu vechehu

Beyt

Ḥayātü’l-ḳalbi ‘ilmun fāḡtemeneh

(23) *Ve mevtü’l-ḳalbi cehlun fācetnebeh*⁴⁴⁵

Pes ma‘nā böyle dimek olur ki bu ḳalb gözünü güşāde ḳılmaḳ ve ‘ālem-i gayba nāzır olmaḳ yolunu (24) ḳalbüñ ḥayātından ḥāşıl eyle

K’īn zindegī-yi ten şıfat-ı ḥayvānīst

Ki bu ten zindelügi şıfat-ı ḥayvāndur ya‘nī⁴⁴⁶ bu bedenüñ ekl ü şürble zinde (25) olması ve bundan gözüñ eşkāl u şuvere nazār ḳılması şıfat-ı ḥayvāniyyedür insan odur ki ḳalbinı ‘ilm ü ma‘rifetle zinde ḳıla ve başar-ı başīreti nūr-ı (26) hidāyetle münevver eyleye andan şoñra ol başar-ı başīretle bevāḥın-ı eşyāya nazār ḳıla pes ḥaḳīḳat ne idüğünü görüb bile tā şek ü şübhededen berī ola

(1128) Meşnevī

Çün (27) şenīdī ba‘zı evşāf-ı Bilāl

Bişnev eknün ḳışşa-yı za‘f-ı Hilāl

⁴⁴⁵ “Kalbin hayatı ilimdir, onu ganimet bil! Ve kalbin ölümü cehildir, ondan sakın.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 11, s. 374.

⁴⁴⁶ ya‘nī: zīrā H

Ey müstemi^c olan ve bu kelām-ı hidāyete encāmī ihfā kılan kimse çün (28) Bilāl Hāzretlerinüñ vaşflarınüñ ba^czısını istimā^c eyledüñ şimdi Hilāl Hāzretlerinüñ za^cfinüñ kışşasını işit ve anuñ ziyāde riyāzet (29) ü mücāhidden Hilāl gibi za^cif ve hilāl gibi naḥif olduğunu gūş it

(1129) Meşnevī

EzBilal ū pīş bud ender reviş

Ḥūy-ı bedrā pīş kerde bed(30) küşiş

Sülūkda ve tarīk-i Hāḳḳa revişde ol Hilāl Bilāl Hāzretlerinden ziyāde idi ḥūy-ı bed ol Hilāl çok ziyāde dilmiş idi (31) *küşiş* kāfuñ zammesiyle küşten lafzından ism-i maşdardur ammā sehūlet-i ma^cnā için bunda ism-i me^cül ma^cnāsı virildi

(1130) Meşnevī

Ne çü tu pes rev(32) ki her dem pesterī

Sūy-ı sengī mīrevī ezgevherī

Senüñ gibi pes rev degül ki her dem pestersin gevherlükden senglük cānibine (33) gidersin *sengīde* ve *gevherīde* olan *yālar* vaḥdet için olub bir cevherden i^crāz idüb bir seng cānibine gidersin dinse daḥı cāyiz- (34) dür ya^cnī Hilāl Hāzretleri ey sālik şeklinde olan kimse senüñ gibi esfel degül idi ki her nefesde sen süflīrek gidersin mertebe-yi insāniyyet (35) ki cevheriyyetdür sen ol insānīnūñ şeref ü ḳadrini bilmeyüb andan i^crāz u ictināb kılub sīm ü zer ki ḥacer ü meder gibi cemādāt (36) ḳabīlindendür anuñ cānibine gidersin ve aña meyl ü maḥabbet idüb cevher-i ^cömri anuñ yolına ḥarc idersin gitdükçe ḳalbün *fehiye ke'l-ḥicāreti* (37) *ev eşeddu ḳasveten*⁴⁴⁷ āyetinüñ mefhūmı üzre ḥacer gibi ḡalīz olur belki minḥaysü'l-ḳasvet ḥacerden eşedd olur ve menzile-yi cemādāt (38) ki [H120a] esfel-i cemī^c-i menāzildür vücūduñ esfel-i cemī^c-i menāzil olan cāmīd menzilesine dek gitdükçe tenezzül kıılır

⁴⁴⁷ “Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır.” (Bakara 2/74)

(1131) *Meşnevî*

Âncünân k'ân h'âcerâ mihmân (39) *resîd*

H'âce ezeyyâm u sâleş berresîd

Meşelâ ancılayın ki ol h'âceye mihmân irişdi h'âce ol mihmānuñ eyyāmından ve sālinden (40) üzre irişdi ya'nî ol mihmānuñ eyyām u sālünüñ üzerinden irişdi ve ötesinden beri geldi ve su'âl kıldı *berresîd* lafzı (41) ez lafzıyla isti'mâl olınuğda üzerinden berî irişdi ve ötesinden berî geldi ma'nāsına isti'mâl olunur ve tā ğavrından ve aşlından [P444b] (1) su'âl kıldı dimek maḥallinde edā⁴⁴⁸ olunur *pürsîd* pursîd ma'nāsınadır vezn için vāv ziyāde oldı (2) ya'nî persîd iken pürsîd oldı ki su'âl eyledi ma'nāsınadır dîn şarihleri ḥaṭā eylemişler ve eṣaḥḥ olan nüşhalara muḥalif söylemişlerdür zîrâ (3) cemî'an eṣaḥḥ olan nüşhalarda berresîd iken râyla sâbit olmışdur pes aşlında persîd idi vezn için vāv ile pürsîd oldı diyü (4) vāv yazanlar lafzen ve ma'nen kelimeyi taḥrîf kılmışlardur ğaflet olınmaya

(1132) *Meşnevî*

Güft 'ömret çend sâlest ey püser

Bâz gū vü dermedüzd ü berşümer

(5) H'âce ol mihmāna didi senüñ 'ömrüñ ey püser kaç yıldur girü söyle uğurlama anı 'add eyle *dermedüzd* egerçi uğurlama ma'nāsınadır lâkin pinhân (6) eyleme ve ketm kıılma ma'nası virilür

(1133) *Meşnevî*

Güft hecdeh hefdeh yāhūd şānzdeh

Yā ki pānzdeh ey birāder h'ānde

Mihmân h'âceye cevāb virüb (7) aytdı ey birāder h'ānde on sekiz yā on yedi yāhūd on altı yā ki on beşdür *hecdeh* on sekiz *hefdeh* on yedi *şānzeh* on altı *pānzdeh* (8) on beşe dirler *birāder h'ānde* birāder oqınmuş ve qardāş dinmiş ma'nāsınadır

⁴⁴⁸ Pertev Paşa nüshasında "isti'mâl olunur ve tā ğavrından" yazılıp üzeri çizilmiştir.

(1134) Meşnevî

Güft vāpes vāpes ey hîre seret

Bāz mîrev tā beküss-i (9) māderest

Pes h̄āce mihmāna didi ey senüñ başuñ bulanmış ve ey serāsîme olmuş girü döñ girü döñ girü git tā māderüñüñ (10) küssine ya‘nî ey serāsîme olan kimse girü ardına gir ve ardına git ve gitdükçe aşğa tenezzül it anañuñ fercine dek ki ibtidā andan beri zuhūra (11) geldüñ ve bu kadar teraqqî ve taşā‘ud kılduñ şimdi mertebe-yi ‘ulvîden süflî cānibe tenezzül it ve gitdükçe geldigüñ yire git didi ve bu (12) ma‘nā mertebe-yi esfelden zuhūra gelüb ve insāniyyet mertebesine vāşıl olub aḥsen-i taḳvîmi bulduḡdan şoñra tekrārına ḥayvāniyyete ve (13) cemādiyyete tenezzül eyleyen kimselere ve esfelü’l-safilin olan maḳām-ı ṭabî‘ata merdūd olan ṭâyifeye tevbîḡ ü ta‘rîz olur ve bu ma‘nāyı (14) mü‘eyyid ü muḳarrer bu ḥikāyeyi daḡı nazma getirüb buyururlar

Ḥikāyet dertakrîr hemîn sūḡan⁴⁴⁹

(1135) Meşnevî

Ān yekî esbî ṭaleb kerd ezemîr

Güft rev ān esb-i (15) eşhebrā begîr

Meşelā ol bir kimse bir emîrden esb ṭaleb eyledi ol emîr ol kimseye didi yûri ol esb-i eşhebi ṭut ya‘nî (16) ol beyāz atı var aḡz it didi

(1136) Meşnevî

Güft ānrā men neḡ āhem güft çün

Güft ü vāpes revest u bes ḡarūn

Ol ṭālib-i (17) esb emîre didi yā emîr ben ol esbi istemez emîr aña didi ki niçün istemezsin ol ṭālib-i esb [H120b] emîre didi ol esb girü ardına gidicidür (18) ve ziyāde ḡarūndur

⁴⁴⁹ “Yine bu sözün taktirini hakkında hikāyedir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 376.

(1137) *Meşnevî*

Saht pes pes mîreved ü sūy-ı bün

Güft dümmeşrā besūy-ı hāne kün

Eger bir kimse aña binse ve kendünüñ hāne- (19) si cānibine teveccüh idüb anı sürse ve debse ol esb muhkem ardına ardına gider bün cānibine *bün* dib ma'nāsınadur bunda kıyruq cānibi (20) murād olunur ya'nī ol esb ziyāde ardına ardına kıyruq cānibine gidicidür didi emīr dağı aña aytdı çünkim böyledür ol esbüñ kıyruğunu (21) hāne cānibine eyle ve anı deb tā kim ardına ardına gide ve seni hāneñe vāşıl ide pes bu *esb*den murād nefis ve anuñ *dümm*inden murād (22) şehvet olduğına ve bir kimse ol esb-i nefsi ilerü sürdükçe ol şehvet cānibine girü gitdüğine işāret idüb kışşadan hişşe ne (23) idüğünüñ beyānına şürū' kılub buyururlar

(1138) *Meşnevî*

Dümm-i ĩn üstür-ı nefset şehvetest

Z'ān sebeb pes pes reved ān ĩodperest

(24) Bu senüñ nefsüñ üstürünüñ dümmi şehvetdür ol sebebden ol ĩodperest pes pes gider ya'nī bu senüñ merkeb-i nefsüñe müştehā-yı nefsānī (25) kıyruq meşābesindedür anuñçün bu nefis merkebi ilerü gitmeyüb ardına ardına gider ve bu ĩodperest hemişe kendünüñ müştehāsı cānibine seyr ider

(26) (1139) *Meşnevî*

Şehvet-i ũrā ki dümm āmed zibün

Ey mübeddil şehvet-i 'uqbāş kün

Anuñ şehveti ki dibden dümm geldi ya'nī ol merkeb-i nefsüñ müştehāsı (27) ki aşlından ve kökünden ol müştehā aña kıyruq gibi oldı ey mübeddil anı şehvet-i 'uqbā eyle ya'nī cisme ve dünyāya müte'allik olan müştehāsını ey (28) tebdil idici 'uqbāda olan müştehāya ve rühānī olan ārzūlara tebdil eyle ĩulāşā-yı kelām lābüdd nefis kendünüñ ārzū vü müştehāsı (29) cānibine gidicidür ve müştehāsı olmayan

cānibden nefret idicidür çünkim anuñ ‘ādeti budur lāzım geldi ki anuñ şehvetini ve ārzūsını ‘uḡbā (30) cānibine döndüresin ki ‘uḡbānuñ şehvet ü ni‘meti bāḳī ve ebedīdür ve dünyānuñ şehvet ü ni‘meti fānīdür ve serī‘ü’z-zevāldür çünkim ni‘met-i (31) uḡreviyyeden nefsüñ ḥaḏḏ ala aña iṣtihā vü ārzū kıla ṭurmayub ol cānibe gider ve sen anı dünyā semtine süresüñ ol ‘uḡbā cānibine (32) sürtinüb seyr ider pes anuñ müṣteḥāsını āḫiret cānibine döndürmek saña her vechle enfa‘ ve evlā olur

(1140) Meşnevī

Çün bebendī şehveteşrā (33) ezrağīf

Ser kuned şehvet ez‘aḳl-ı şerīf

Çünkim sen ol merkeb-i nefsüñ şehvetini rağīfden bağlayasın ya‘nī anı nān (34) yemeden ve şomun çiynemeden men‘ eylesesin ol şehvet ‘aḳl-ı şerīfden baş eyler ya‘nī ol şehvet ‘aḳl-ı şerīfden baş yukaru (35) getirüb ‘aḳla ve idrāka mübeddel olur ve ‘aḳluñ muḳteżāları her ne ise anı ārzū kılar

(1141) Meşnevī

Hemçü şāḫī ki buberrī ezdiraḫt

Ser kuned (36) kuvvet zişāḫ-ı nīkbaḫt

Meşelā şol bir şāḫ gibi ki sen anı ağaçdan kesersin nīkbaḫt olan şāḫdan kuvvet baş yukaru eyler ya‘nī (37) bağbānlaruñ mābeyninde ‘ādetdür ki kaçan bir mīvedār ağacuñ dibinden ba‘zı şāḫlar bitse anı keserler ve ḳal‘ iderler tā anuñ kuvveti aṣl (38) olan şāḫa yürüyüb ol mīvedār olan ağaç kuvvet bula ve eger ol biten şāḫları kesmezler ise ol mīvedār olan (39) ağaca za‘f gelür [H121a] pes ‘aḳl ol mīvedār olan ağaç gibidür ve şehvāt-ı nefsāniyye ol mīvedār olan ağacuñ dibinden (40) biten tāze şāḫlar gibidür eger ol tāze şāḫlar gibi olan şehvāt-ı nefsāniyye ḳaṭ‘ idüb ḳal‘ eyler süñ anuñ kuvveti ‘aḳla (41) gelür ve dirāḫt-ı ‘aḳl kuvvet bulur ve rūḫānī ve ‘aḳlī olan mīveleri bir ḫoş bitürür

(1142) Meşnevî

Çünkü kerdî dümm-i ürâ ân taraf

[P445a] (1) *Ger reved pes pes reved tâ müktenef*

Çünkü sen ol nefis merkebinüñ dümmi ol tarafa eylesen eger pes pes gide müktenefe dek gider *müktenef*(2) iktinâf kılınmış yâhüd maḥall-i iktinâf dimekdür bunda maḳâm u mesken murâd olur ya‘nî çünkü sen nefis merkebinüñ kıyruğı meşâbe- (3) sinde olan murâd ve müştehâsını ol taraf-ı âḫirete ve cenâb-ı ḫaḳîḳate döndüresin eger ardına gider ve müştehâsı semtine seyr iderse de maḳâm (4) u meskenine dek gider ve kenef-i ḫaḳîḳate dek seyr ider

(1143) Meşnevî

Ḥabbezâ esbân-ı râm-ı pîşrev

Ne sipesrev ne ḫarûnîrâ girev

Ḥabbezâ şol pîşrev (5) olan râm esblere ne ardına gidici ve ne ḫarûnluğa girevdür ya‘nî ne güzeldür şol mâlikü'l-mülke râm u münḳâd olan ve hemîşe Ḥazret-i Ḥaḳ (6) cânibine ilerü giden nefis anları ki anlar ‘avâmuñ nefsleri gibi ardına gidici ve müştehâ-yı nefsanî ve ârzü-yı dünyevî cânibine seyr idici degillerdür (7) ve tündlüge ve ‘inâd ve kibre ve serkeşlüge daḫı merhûn u muḳayyed degildür

(1144) Meşnevî

Germrev çün cism-i Mūsâ-y Kelîm

Tâ bebahreynes çü penhâ-yı gilîm

Ol (8) esbân-ı râm kelîm olan Mūsâ Ḥazretlerinüñ cismi gibi revdür bahreyne dek aña penhâ-yı gilîm gibidür ya‘nî pîşrev olan esblerüñ (9) *essâbiküne’s-sâbikün ulâike’l- muḳarrabün*⁴⁵⁰ âyet-i kerîmesiyle işâret olınan velîler ve muḳarriblerdür ki anlar kelîmullâh olan Mūsâ Ḥazretlerinüñ cism-i (10) şerîfi gibi râh-ı Ḥaḳda germrevlerdür ki ol Mūsâ ‘aleyhisselâm mecma‘u’l-bahreyne dek bir gilîmüñ vüs‘atı

⁴⁵⁰ “(Hayırda) önde olanlar, (ecirde de) öndedirler. İşte bunlar, (Allah’a) en yakın olanlardır.” (Vâkıa 56/10-11)

ve ‘arzi gibidür ya‘nî ol şol mertebe (11) germrevdür ki Fârsla Rûm deryâsınıñ cem‘ olduğu yere dek gitmek aña gilîmüñ penhâsı kadar gitmek gibi oldı ve birkaç adım almak (12) gibi geldi bu beytler sûre-yi Kehfde olan bu âyet-i kerîmenüñ ma‘nâsına işâret olur ki Allâh Tebârek ve Te‘âlâ sûre-yi Kehfde andan hikâye idüb (13) buyurur *ve izkâle Mûsâ lifetâhu lâebrehu hattâ ebluğa mecme‘al-bahreyni evemziye huḡuben*⁴⁵¹ bu âyet-i kerîmenüñ tefsîri ve mecma‘u’l-bahreynüñ ve huḡub lafzınıñ (14) şerh ü taḡkîki cild-i şâlisde *Deḡûkî hikâyesinde sîrr taleb kerd-i Mûsâ Hızr ‘aleyhisselâm* sürhında *ec‘alu’l-Hızrâ limerî sebebâ* beytinüñ şerhinde mürür (15) eyledi anda taleb olına

(1145) Meşnevî

Hest hefşad sâle râh-ı ân huḡub

Ki bekerd ü ‘azm-ı derseyrân-ı huḡub

Ol *huḡub* yedi yüz yıllık yol oldı (16) ki ol Mûsâ huḡubüñ seyrânında ‘azm eyledi mışra‘-ı evvelde olan *ân* lafzı huḡuba muzâf oḡınub huḡubuñ *ân* ve lâyıḡı yedi yüz yıllık (17) yol oldı demek hem vechdür ve mışra‘-ı şânîde olan *ân* lafzı nefsi kelimededen olmayub lâyıḡ ma‘nâsına olub ol Mûsâ huḡubüñ lâyıḡı (18) seyrde ‘azm eyledi dinmek hem cāyızdür *huḡub* lafzında [H121b] ‘ulemâ ihtilâf itmişlerdür ba‘zılar yetmiş yıldur dimişler ba‘zılar daḡı seksen (19) yıldur dimişler ba‘zılar daḡı huḡub zamân-ı ṡavîl ma‘nâsınadur dimişler ve ba‘zılar daḡı dehre ma‘nâsınadur dimişler **Ebū Ḥanîfe Ḥazretleri** raḡıyallâhu (20) ‘anh huḡub benüm ḡatumda ne kadar zamâna delâlet eyledüḡi maḡdûd u ma‘lûm degildür dimişler ve ba‘zılar daḡı huḡub yedi yüz yıldur dimişler (21) Ḥazret-i Mevlânâ ḡaddesenâllahu bisirrihi’l-a‘lâ bu ma‘nâyı ihtiyâr eylemişdür ki *huḡub* yedi yüz yıllık yoldur diyü bu beyt-i şerîfde taḡkîḡ buyurmuşlardur (22) ya‘nî Ḥazret-i Mûsâ ‘aleyhisselâm⁴⁵² Hızruñ

⁴⁵¹ “Bir vakit Musa genç adamına demişti ki: ‘Durup dinlenmeyeceğim; tâ iki denizin birleştiği yere kadar varacağım yahut senelerce yürüyeceğim.’” (Kehf 18/60)

⁴⁵² ‘aleyhisselâm: ‘aleyhişşalâti vesselâm H

maḥabbetinde şol mertebe germrev oldı ki anuñ maḥabbeti seyrāna didi yüz yıllık yola ‘azm eyledi ‘ulemādan ba‘zı (23) kimse bu beytde şübheye düşüb bu faķire bu gūne su’āl eyledi ki ḥükemā bu arzı yedi iķlīme tefsīr eylemişlerdür ve ma‘mūre olan ve benī ādeme mesken (24) gelen ancāk rub‘-ı meskūndur ve ehl-i misāḥatūñ baḥşı bunuñ üzerinedür ki bir tīzrev Fāris rūb‘-ı meskūnuñ bir ṭarafından ṭurmayub menzil- (25) bemenzil her gün gitse üç yılda anuñ bir āḫer ṭarafına ve serḥaddine irişür pes Ḥazret-i Mūsā ol Ḥızruñ maḥabbeti seyrānda yedi yüz yıllık yola (26) niçe ‘azm eylemiş ve ne ḥālle gitmiş olur bu faķir aña iki vechle cevāb virdüm *evvelā* didüm ki rub‘-ı meskūnuñ bir kimse farz idelüm ki bir (27) ṭarafından bir āḫer ṭarafına ṭođrı üç yılda varur imiş ammā Fāris tīzrev ve ṭođrı gitmeyüb anda bir murād istese niçe biñ eyyām ve (28) sāle dek anuñ eṭrāfını ve cevānibini seyr itmek ve seyāḥat kılmağa kādır olamaz pes Ḥazret-i Mūsānuñ gitmesi bu kabīlden olur ve *şāniyen* (29) Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhisselām Ḥazret-i Ḥızruñ ḥubbunuñ seyrānda yedi yüz yıl gitmedi belki yedi yüz yıllık yola gitmege ‘azīmet kıldı (30) ki āyet-i kerīme bu ma‘nāya delālet eyler ki Ḥaķ Ḥazretleri mecma‘u’l-baḥreynde Ḥazret-i Ḥızra mülākāt olmaķlığa ol Ḥazrete ‘aleyhisselām ilhām u işāret (31) buyurdu pes Mūsā Ḥazretleri kendü ḥidmetinde olan Yūşā‘ Ḥazretlerine didi ben mecma‘u’l-baḥreyne dek seyr ü sefer itmeden zāyil olmayub (32) ḥattā mecma‘u’l-baḥreyne vāşıl u bālī‘ olıncaya dek giderüm yāḥūd anda mev‘ūd olan Ḥızrı bulamaz isem yedi yüz yıl seyr iderüm bunuñ ma‘nāsı (33) eger Ḥazret-i Ḥızrı ol maḥalde bulamaz isem farzā yedi yüz yıllık yol da olsa geçüb anuñ mekānına dek giderüm ve maķāmına (34) dek seyr iderüm demek olur pes ol Mūsā yedi yüz yıllık yola gitmege ‘azm kılmış ve ‘azmi daḫı sābit olmuş olur velīkin (35) bundan yedi yüz yıl anuñ maḥabbeti seyrinde gitmiş ve kaṭ‘-i rāḥ itmiş olmaz felyete’emmel

(1146) Mesnevī

Himmet-i seyr-i teneş çün in buved

(36) *Seyr-i cāneş tā be‘illiyīn buved*

Çünkü ol Mūsā Peygamberüñ teninüñ seyrine müte‘allık olan himmeti bu ola anuñ cānibinüñ seyri ‘illiyīne dek (37) olur

(1147) *Meşnevī*

Şehsüvārān dersibākat tāhtend

Harbatān derpāygeh endāhtend

Şehsüvārān sibākatda sürdiler ammā harbatlar pāygehe atdılar (38) *harbat* [H122a] birkaç ma‘nāya gelür bunda ıarnı büyük aħmak kimseler murād olur *pāygeh* hem birkaç ma‘nāya gelür bunda āhūr veyā ābhāne (39) ma‘nāları murād olur ve hūlāşayı kelām böyle demek olur ki meydān-ı maħabbetüñ şehsüvārāları olan enbiyā vü evliyā cümleye sebkat (40) kılmada ve pīşrev olmada ilerü sürdiler ve kendüleri mertebe-yi a‘lāya irgürdiler ammā ıarnı büyük aħmak harları āhūra bıraıdılar (41) ve ābhāneye atdılar ve anlar daıı āhūra ve ābhāneler hıdmetinde ıarār itdiler

(1148) *Meşnevī*

Ānçünān ki kār vānī mīresīd

Der dihī āmed derīrā bāz dīd

[P445b] (1) Ancılayın ki kār bān irişdi bir köye geldi bir ıapuyu açıı gördi

(1149) *Meşnevī*

Ān yekī güft ender’īn berdü’l-‘acüz

Bār endāzīm ĩncā çend rüz

Ol (2) kār bān hāıkından birisi didi bu berdü’l-‘acüze *berdü’l-‘acüz* bahāra ıarīb bir meşhūr şovuıuñ adıdur ya‘nī anlardan biri didi böyle bir muħkem (3) şovuıda bu hānede birkaç gün bārī atalum ve yüki buraya bıraıalum

(1150) *Meşnevī*

Bāng āmed nī biyendāz ezbirün

V’āngelhā nī ender’ān tu enderün

(4) Derūn-ı hāneden bir şadā geldi yok yüki taşradan at ya‘nī sıklı taşrada bırağub ve andan soñra sen derūn-ı hāneye içerü gel

(1151) Meşnevī

Hem birūn (5) efken her ānça’fkendenīst

Dermiyā bāān ki ĩn meclis senīst

Hem taşrada bırağ her şol nesneyi ki anuñ bırağması ve terk itmesi (6) lāzımdur ol bırağması ve terk itmesi lāzım olan ile içerü gelme bu meclis beğāyet ‘ālīdür velhāşıl

Beyt

ĩn teştehī en teblağa (7) vaşle’l-maħbūb

Da‘ nefseke fiddarbı teğaddem ü te‘āl^{A53}

beytinüñ mefhūmını söyledi ve dağı

Beyt

Taşavvuf yār olub bār olmamağdur

(8) Gül ü gülzār olub hār olmamağdur

ğavlinüñ ma‘nāsını edā eyledi pes sālīke lāzım olan oldur ki biri senī ve ‘ālī meclise dāħil (9) olmağ istedükde ne qadar bārı var ise hāricde qoyub andan soñra içerü gire ve anuñ ehliyle yār ola ve şāfī bīğār gül ü gülzār (10) gibi leğāfet izhār kıla kendü bārını ve anlaruñ üzerine taħmīl eyleye belki mürüvvet odur ki anlaruñ bārına taħammül eyleye nitakim Hilāl (11) Ėzretleri gör ki bir emīrūñ bārını irtikāb eyleyüb aña bende ve ĥidmetkār oldu ve anuñ esb ü esterine sāyislük kıldı (12) çünkim Ėzret-i Mevlānā qaddesenallāhu bisırrih’il-a‘lā Hilāl Ėzretlerinüñ kışşası münāsebetiyle iki meşel ve bir ĥikāye baş eyleyüb zammında (13) bu qadar ma‘āruf-ı celīle ve niğāt-ı lağife buyurduğlarından soñra yine Hilāl Ėzretlerinüñ ĥikāyesini ta‘bīr eyleme[ge +H] ve şürū‘ idüb buyururlar

⁴⁵³ “Eğger sevgilinin visalini arzuluyorsan kendini ilerleme ve yükselme ile Allah’a ada.”

(14) (1152) *Meşnevî*

Bud Hilâl üstâd dil cân rûşenî

Sâyis ü bende-yi emîr-i mü'minî

Hilâl Hâzretleri rağıyallâhu ‘anh üstâd dil cân rûşen (15) bir kimse idi bir mü'min emîrûñ sâyisi ve bendesi idi

(1153) *Meşnevî*

Sâyisî kerdî derâhur ân gulâm

Lîk sulţân-ı selâţîn bende nâm

(16) Ol gulâm âhürda sâyislik eylerdi emîrûñ âhürında anuñ atlarına tımâr idüb hıdmet kılırdı velîkin ma'nâda sulţân-ı (17) selâţîn ve nâmı bende idi bendelük nâmında altında ihtifâ itmiş melûk-ı ma'neviyyeden bir şâhib-i sa'âdet idi kemâ kâle fî *Kitâbi't-* (18) *Te'arrufi elHilâl [‘abdun kâne lilmuğiyreti ibni şu'be fiḥayeviyeti'n-Nebî şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kezâ fîşerḥi't-Te'arrufi ve ‘an Ebî Hureyre rağıyallâhu ‘anh (19) innehu kâle kuntu ‘inde Resûlullâhi ‘aleyhisselâm iz kâle lîyâ Ebâ Hureyrete elân yedḥulu ‘aleynâ'l-mescide reculun minehli'l-cenneti festeşreftu (20) men yekûn iz daḥale ‘aleynâ Ebû Bekr rağıyallâhu anh feḫultu huve zâ yâ Resûlallâh kâle lâsumme daḥale ‘aleynâ reculun esvedun memlûkun yuḳâlu lehu Hilâl ‘aleyhi (21) ḥırkatâni feselleme ‘alâResûlullâhi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem summe istakbele'l-kiblete yuşallî feḫâle ‘aleyhisselâm haze şâhibuke fete‘accebtu minzalıke feḫâle yâ Ebâ Hureyrete (22) mâezallati'l-ḥaḍra’u velâ eḳalleti'l-ğabra’u mişle yakîni haze'l-abdi lev iḳteseme ‘alellâhi en yağfire liehli'l-arđi lefe‘ale summe ka‘ade ilâResûlillâhi feḫâle (23) lehu'n-Nebiyyu yâ Hilâl istağfir liResûlillâhi kâle Ebû Hureyrete feemmene Resûlullâhi ‘alâdu‘âihi summe eşâra ileyye feḫultu yâ Hilâl istağfir lifestağfera li- (24) summe ḥarece feḫâle ‘aleyhisselâm inne ecele Hilâl kad ḥaḍara ḳultu efele tu‘allimhu kâle ‘aleyhisselâm lâfelemmâ kâne mine'l-ğadi kâle innehu şahibune bilemsi (25) kad leḳiyyellâhe fezehebe ‘aleyhisselâm liişlâhi şe'nihi*

feḳāle Ebū Ḥafṣ ‘Umar bin elḤattāb eyezzenu li yā Resūlāllāh ekun ma’e ma‘ayaḡsiluhu feezine (26) lehu feḡusile ve küffine ve ḥumile ilelbakī^c feṣalla’n-Nebiyyu ṣallāllāhu ‘aleyhi ve sellem ‘aleyhi feḳāne yete‘enne fittekbiri keennehu yentaziru litekbiri ḡayrihi felemmā feraḡa mindefnihi (27) ḳāle lehu eṣhabuhu yā Resūllāllāh leḳad ‘acibnā min te‘ennike fittekbiri feḳāle vellezī be‘aseni bilḳaḳḳi beṣiren ve nezīren mākebbertu tekbireten ḥattā semi‘tu’t- (28) tekbire mine’s-semā’i in huve illā ‘abdun en‘amnā ‘aleyhi⁴⁵⁴

(1154) Meṣnevī

Ān emīr ezḫāl-i bende bīḡaber

Ki nebūdeṣ cüz bilīsāne nazar

[H122b] Ol emīr bende-yi maḳbūluñ (29) ḡālinde bīḡaber idi ve anuñ zāhirini görüb sırr-ı derūnından ḡāfil ve bībaṣar idi ki aña iblīs gibi nazar ḳılmadan ḡayrı olmadı

⁴⁵⁴ Bu kısım, Hamidiye nüshasında [H122a]’da olması gerekirken [H123b]’nin kenarına haşiye olarak kaydedilmiştir.

“Hilal, Peygamber’in (s.a.v) mahallesinde Muḡire bin Şub‘enin bir kölesi idi. Aynı şekilde Tearruf Kitabı’nın dipnotunda geçtiḡi üzere Ebu Hureyre (r.a)’dan şöyle rivāyet edilmiştir: ‘Peygamber aleyhisselam ile oturuyordum. Bana dedi ki: ‘Şimdi buraya mescide cennet ehlinden biri girecek.’ Kim olacak diye bakındım. O sıra Ebu Bekir girdi. ‘Bu mu ya Resūllalah dedim?’, ‘Hayır’ dedi. Sonra siyahı bir köle girdi. Resūllallah’a selam verdi, kibleye yöneldi ve namaz kıldı. Resūllallah buyurdu ki: ‘İşte arkadaşın budur.’ Bundan hayret ettim. Buyurdu ki: ‘Ey Ebu Hureyre, ne yeşilliklerin gölgesinde ne de topraḡın üzerinde bu köle adamın yakınının bir mislini barındırmamıştır. Eḡer yeryüzündekilerin tümünün baḡışlanması için Allah’a kasem edip dilerse onun isteḡi kabul edilirdi. Sonra Peygamber’in (s.a.v) yanına gelip oturdu. Peygamber: “‘Ey Hilal, Peygamber’e istiḡfarda bulun’ dedi. Ebu Hureyre dedi ki: ‘Resūllullah (s.a.v) onun duasını “Amin” diyerek cevapladı.’ Sonra bana işaret etti. Dedim ki: ‘Ya Hilal bana istiḡfarda bulun.’ Bana da istiḡfarda bulundu ve sonra gitti. Aleyhisselam buyurdular ki: ‘Muhakkak ki Hilal’in eceli geldi.’ Dedim ki: ‘Kendisine bildirdin mi?’ Aleyhisselam: ‘Hayır’ dedi. Ertesi gün olunca buyurdular ki: ‘Dünkü arkadaşımız Rabbine mülaki oldu (vefat etti). Aleyhisselam efendimiz onun cenazesi için gittiler. Ebul Hafs Ömer bin Hattab dedi ki: ‘Ya Resūllāllāh onu yıkayanlarla beraber bulunabilir miyim?’ kendisine izin verdi. Yıkandı, kefenlendi ve defnedilmek üzere Baki mezarlığına götürüldü. Peygamber (s.a.v) onun namazını kıldı ve ihtiyatla bir şey bekliyordu. Sanki teenni ile davranıp başka birinin tekbir ile başlamasını bekliyor gibiydi. Defin işlemleri bittikten sonra ashabı dediler ki: ‘Ya Resūllallah, tekbir getirirken teenni ile davranıp beklemene şaşırдық.’ Buyurdu ki: ‘Beni hakk ile müjdeci ve uyarıcı olarak gönderene andolsun ki gökten “o kendisine nimet verdiḡimiz bir kulumuzdur” sözü ile birlikte tekbiri duyana kadar getirmedi.”

iblisün (30) nazarı hemān Ādem Hāzretlerinün zāhir ne olub anuñ bāṭınından gāfil olduğu gibi ol emīr daḡı Hilālün zāhirini görüb bāṭınına (31) ve esrārına nāzır olmadı

(1155) Meşnevī

Āb u gil mīdīd ü dervey genc nī

Penc ü şeş mīdīd ü aşl-ı penc nī

Belki āb u gil gördi ve anda (32) medfūn olan genci görmedi penc ü şeşi gördi ve aşl-ı penc görmedi *mīdīd*ün fā'ıl-i iblīs olub ol iblīs āb u gil gördi (33) ve ol ādemün vücūdında medfūn olan genc görmedi ve penc ü şeşi gördi velīkin aşl-ı penc görmedi demek daḡı cāyızdır ammā evvelki (34) ma'nā bundan evlādur *pencden* murād beş ḡavāsdur *şeşden* murād şeş cihātdur ve bu beş ḡavāssuñ ve şeş cihātuñ aşlından (35) murād esmā ve şifāt-ı İlāhīdür ki bu beş ḡavāss ve şeş cihāt āyīnelerinde revnümā olmuşdur velīkin çeşm-i iblīsāne bu penc ḡavāss (36) ve şeş cihātuñ zāhirine nazār idüb aşl u ma'nāsından maḡrūm ve gāfil ḡalmış ve envār-ı İlāhī ve evşāf-ı Rabbānī müşāhedesinden (37) bībehre ve bīnaşīb olmuşdur penc ü şeş görmedi ve aşl-ı penc görmedi dimede bir nükte-yi laṭīfe daḡı vardur ki bu penc ü şeş edāları (38) nerdbāzlara maḡşūş olan edālardır pes bu edālar bu nükteyi ihām eyler ki ol iblīs veyāḡūd iblīs nazarı gibi nazār eyleyen emīr ü re'īs (39) bu oyunda penc ü şeşi gördi velīkin bu penc ü şeşün aşl u netīcesi nedür ve üstād bu lu'bden ne murād eyler anı görmedi ve ḡaḡīḡatḡāre (40) nazār irgürmedi

(1156) Meşnevī

Reng-i ṭīn peydā vü nūr-ı dīn nihān

Her peyember in çünin bud dercihān

Reng-i ṭīn peydā ve nūr-ı dīn nihān her peygamber cihānda (41) buncılayın idi ya'nī Ādem Hāzretlerinün ṭīnden olan cesedinün rengi iblisün gözine 'ayān ve anuñ nūr-ı dīni ve sırr-ı [P446a] (1) yaḡīni anuñ gözinden maḡfī ve nihān oldı böyle olmaḡ hemān Ādem Hāzretlerine maḡşūş olmadı belki her peygamber bu cihānda

buncılayın oldu lābüdd bunlaruñ (2) her birisinüñ ñinleri peydā vü zāhir ve nūr-ı dīnleri maḥfī ve bāṭın olub çeşm-i iblīsāne bunlaruñ hemān şekl ü şüretini görüb *māli hazā'r-Resūli ye'kuli't-* (3) *-ta'ame ve yemşī filesvāk*⁴⁵⁵ diyüb ve daḥı *mā entum illā beşerun mişlunā*⁴⁵⁶ diyü bunlara bi'l-muvācehe ḥiṭāb eyleyüb hemān şüretbīn oldılar ve aḥvāl-i derūna nazār (4) kılmadan maḥrūm ḳaldılar

(1157) Meşnevī

Ān mināre dīd ü dervey mürğ nī

Bermināre şāhbāz-ı pürfenī

Meşelā ol bir kimse mināreyi gördi anda olan mürğı gör- (5) medi bāvücüd ki mināre üzre bir pürfen şāhbāz var idi

(1158) Meşnevī

V'ān düvüm mīdīd mürğ-ı perzeni

Līk müy ender dehān-ı mürğ nī

Ve ol ikincisi (6) mürğ-ı perzeni gördü līkin mürğüñ dehānında olan müyü görmedi bu beytler nazarlarda tefāvüt olduḡını iş'ār eyler ve filḥaḳīka nazardan nazara (7) çok tefāvüt vardur bir kimse vardur ki ancak mināreyi görmege ḳādir ammā anuñ üstünde olan mürğı görmege ḳādir olamaz ve bir (8) kimse daḥı vardur ki hem mināreyi [H123a] hem mürğı görmege ḳādir olur ammā mürğüñ aḡzında olan müyü görmege ḳādir olamaz ve bu mināreden ve mürğ- (9) dan ve müydan murād ne idigüni bu üç beytden soñra tavzīl ü beyān iderler

(1159) Meşnevī

Ān ki ü yenzur binürillāh būd

Hem zimürğ u hem zimü āgeh būd

⁴⁵⁵ “Onlar (bir de) şöyle dediler: ‘Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşiyor.’” (Furkân 25/7)

⁴⁵⁶ “Siz de ancak bizim gibi birer insansınız.” (Yâsîn 36/15)

Ol kimse (10) ki Allāh nūrı ile nazar eyleyici ola hem mürğdan ve hem müydan āgāh olur ya‘nī şol ‘arif ki bir insānuñ vücūdına Allān nūryla nazar kıla ol ‘arif (11) insānuñ hem mürğ ‘ilminden ve hem anda olan sırr-ı yakīn ve nūr-ı dīnden āgāh olur

(1160) Meşnevī

Güft āhir çeşm süy-ı müy nih

Tā nebīnī mū benegşāyed girih

(12) Ol ‘arif ki insānuñ mināre-yi vücūdında olan ‘ilm ü tāt mürğinuñ dehānında olan müy-ı dīni ve sırr-ı yakīni gördi ol ‘arif (13) ancak bir kimsenüñ mināre-yi vücūdında olan mürğ-ı ‘ilmi görüb anda olan müy-ı yakīni görmeyen bībaşirete didi āhir ey bībaşiret çeşm-i (14) serīretüñi müy-ı yakīn üzre қо ve sırr-ı dīni görmege himmet eyle tā kim müyü görmeyesin girih açılmaz ya‘nī nūr-ı dīni ve sırr-ı yakīni müşāhede kılmaya- (15) sın müşkil hall olmaz ve şadra şifā gelmez

(1161) Meşnevī

Ān yekī gil dīd naqşīn dervaḫal

V’ān diger gil dīd pür‘ilm ü ‘amel

Ol bir kimse insānı naqşlu (16) pürvaḫal gil gördi ve ol bir kimse insānı pür ‘ilm ü ‘amel gil gördi ya‘nī benī ādem enzārda mütefāvitdür meselā ol bir kimse insān-ı kāmilden (17) birine nazar eyledi anı pürvaḫal naqşlu tīn gördi ve tīnden terkīb olunmuş şāfī balçıkdan naqş u taşvīr kılınmış ancak bir şüret-i (18) cesed anı müşāhede kıldı ve o biri daḫı anuñ nazar eyledüğü insān-ı kāmile nazar eyledi ‘ilmle ve ‘amel ile pür olmuş ve leṭāfet bulmuş (19) gül-i bağ-ı ma‘nevī gördi *gil* kāf-ı Arabīnūñ zammesiyle oqınub anı ‘ilm ü ‘amel ile tölmiş ve cümle aḫlāk-ı ḫaseneyi cāmi‘ olmuş ve eczā (20) mesābesinde olan ünāsuñ merātibinūñ cümlesini ihāta kılmış gil gördi dinse daḫı cāyiz olur pes mināreden murād ve müydan (21) maqşūd ne idigüne bu beytlerle işāret idüb buyururlar

(1162) *Meşnevî*

Ten mināre ʿilm u t̄āʿat hemçü mürğ

Hʿāh sīşad mürğ gīr veyā dü mürğ

Ten filmeşel (22) mināre ve ʿilm ü t̄āʿat mürğ gibidür isterseñ [sen -H] üç yüz kuş tut ve isterseñ iki kuş tut yaʿnī muḳaddemā biz z̄ikr eyledüğümüz [H123b] *mināre*den (23) murād ten-i ādemīdür ve anda olan *mürğ*dan murād ʿilm ü t̄āʿatdur ki filmeşel ten mināreye ve ʿilm ü t̄āʿat anda olan mürğa beñzer bir ādem ki teninde (24) isterseñ üç yüz güne ʿilm ve üç yüz güne t̄āʿat farz eyle isterseñ iki yüz güne ʿilm ve iki yüz güne t̄āʿat farz eyle bundan maḳşūd (25) tefhīm için bir mişāldür yoḫsa kesret ü kıletti beyān eylemek degildir

(1163) *Meşnevî*

Merd-i evsaṭ mürğ bīned ū vü bes

Ġayr-ı mürğī ū nebīned pīş (26) ü pes

Ammā merd-i evsaṭ ancak mürğ görür bir mürğdan ğayrı o pīş ü pesde nesne görmez yāḫūd maʿnā bir mürğdan ğayrı pīş ü pesi (27) görmez yaʿnī merdler daḫı üç kısmdur bir kısmı mübtedī ve bir kısmı daḫı mütevasıṭdur ve bir kısmı daḫı müntehīdür *merd-i mübtedī* ancak şekl ü şüret (28) görür ve ʿilm ü maʿrifete nāzır olamaz ve *merd-i mütevasıṭ* daḫı ʿilm ü maʿfıret görür nūr-ı dīne ve sırr-ı yaḳīne nāzır olamaz ve öñinde ve ardında hemān (29) ʿilm ü maʿrifet mürğını görür ʿilm ü maʿrifet mürğından ğayrı nesne göremez ammā *murg-ı müntehī* mürğ-ı ʿāleme lāyık olan ve merd-i muṭīʿa maḫşūş gelen mūy (30) pinhāne nāzır olur ki andan murād nūr-ı nihānī ve sırr-ı Rabbānīdür nitekim buyururlar

(1164) *Meşnevî*

Mūy ān nūrīst pinhān ān-ı mürğ

Ki bedān pāyende bāşed (31) cān-ı mürğ

Mūy ol pinhān olan bir nūrdur mürgā lāyık ya‘nī *mūy*dan murād ‘ilme ve ‘āleme maḥşūş olan ve lāyık gelen şol bir nūr-ı nihānīdür ki (32) mürguñ cānı ol nūr ile pāyende ve bākī olur ya‘nī mürğ gibi olan ‘ālemüñ cānı ol nūr vāsıtasıyla bākī vü dāyim olur

(1165) Meşnevī

Mürğ k’ān (33) mūyest derminḳār-ı ū

Hīç ‘ariyyet nebāşed kār-ı ū

Bir kuşa ki anuñ minḳārında ol mūy vardur ya‘nī şol bir mürğ gibi olan (34) ‘ālemüñ dehānında ki ol mūy gibi nihān olan nūr-ı İlāhī ve sırr-ı Rabbānī mevcūd ola hīç anuñ kār u ‘ameli ‘ariyyeti ve taḳlīdi olmaz (35) belki zātī ve taḥḳīkī olur ve ol ‘ilm ū ‘ameli taḥḳīk üzre kıılır

(1166) Meşnevī

‘ilm-i ū ezcān-ı ū cūşed müdām

Piş-i ū ne müste‘ār āmed (36) ne vām

Anuñ ‘ilmi müdām anuñ cānından cūş eyler anuñ öñinde ne müste‘ār geldi ne vām geldi ya‘nī anuñ ‘ilmi anuñ öñinde (37) ne deyn ve ne müste‘ār geldi velhāşıl ol muḥaḳḳaḳ kāmil kendü ‘ilmini bir āḫer kimseden deyn almadı ve isti‘āre daḫı kıılmadı ki ḥattā anuñ [ilmi anuñ +H] öñinde (38) rehn ola ve müste‘ār ola ve ‘āḳıbet andan zāyil ola

Rencūr şuden-i ĩn Hilāl ve bīḫaberī-yi ḥ‘āce-yi ū ezrencūrī-yi ū eztaḥḳīr (39) ū nāşināḫt-ı ū

Bu muḳaddemā zıkr olınan rencūr olmasınūñ ve anuñ ḥ‘ācesinūñ ol Hilālūñ rencūrılığından ol Hilālūñ taḥḳīrinden ötüri (40) ya‘nī ḫaḳārete mensüb olmasından ve nāşināḫtluğundan ötüri bīḫaberliginūñ beyānındadır

ve vāḳıf şuden-i dil-i Muştafā ezrencūrī (41) vü ḫāl-i ū

ve H azret-i Mu taf anu   allall hu  aleyhi ve sellem  alb-i m n rin  ol Hil l n  renc rlıgından ve h linden  g h u h berd r olmasın  [P446b] (1)  ay nındadır

ve iftik d u  iy det-i Res l  allall hu  aleyhi ve sellem  n Hil lr 

ve bu Hil li Res l-i Ekrem  allall hu  aleyhi ve sellem H zretleri (2) iftik d id b  ib d t kılmasın  tah k inded r

(1167) Me nev 

Ez az  renc r u n k   sud Hil l

Mu taf r  va y  ud  amm z-ı h l

Hil l H zretleri (3) ra ıyall hu  anh  az -yı il h den renc r u n k   oldu ve h l le d n b beden-i nah fi no  an buldı Mu taf  H zretlerine ve va y-ı il h   ammaz-ı (4) h l oldu ya n  Hil l n  h l-i p rmel lini H zret-i H k Te  l n n va y u i  reti gel b H zret-i Mu taf anu   alb-i  er fine  ammaz idici (5) oldu ve ke f    ay n kıldı

(1168) Me nev 

Bud zirenc re  h  ce  b h ber

Ki ber-i   bud kes d u b h tar

Ol Hil l n  renc rlıgından anu  (6) h  cesi [H124a] b h ber idi z r  ol Hil l ol em r n   atında kes d u b  eref idi *h tar* bunda  eref ma n sınadır ya n  em r n  (7)  atında anu  r ch n u  erefi olmaduğından  t ri anu  h stalıgından a l  anu  h beri olmadı

(1169) Me nev 

Hu te n h r z ender  h r muhsin 

(8) Hi  kes ezh l-i    g h n 

 h r i re  ah b-i i s n ve ehl-i   h d u  ay n  oguz g n yatmı  idi hi  kimse anu  (9) h linden  g h deg l idi pes z r u zeb n  h r i re b kes   tenh  yatub  aldı

(1170) Me nev 

 n ki kes b d u  ehen ah-ı kes n

(10) *Akl-ı şad çün kulzümüş her cā resān*

Ol kimse ki filhākīka kes ve daħı cemī^c-i keslerüñ şehensāhı idi ol Hāzretüñ yüz (11) kulzüm deryāsı gibi olan ‘aqlı her yerde irişici idi

(1171) *Meşnevī*

Vahyeş āmed raħm-ı Hāķ ğamħ’ār şud

Ki fülān müştāk-ı tū bīmār şud

Ol (12) Hāzrete vahy-ı ilāhī geldi raħm-ı Hāķ aña ğamħ’ar oldı böyle diyü ki ey baña ħabīb ve ħaste dil olanlara tabīb senüñ fülān müştākuñ (13) bīmār oldı ve ħaste vü şikestelükden Hilāl gibi za‘if ü nizār oldı

(1172) *Meşnevī*

Muştafā behr-i Hilāl-i bāşeref

Reft ezbehr-i ‘iyādet (14) ān taraf

Pes Muştafā Hāzretleri şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bāşeref olan Hilālden ötüri ol tarafta ‘iyādetden ötüri gitdi (15) ve anuñ ħātırını şormadan ötüri ol emīrüñ ħānesine toĝrı ‘azīmet itdi

(1173) *Meşnevī*

Derpey-i ħurşīd-i vahy ān meh revān

V’ān şaħābe (16) derpiş-i çün aħterān

Ol māh-ı manevī vahy-ı ilāhīnüñ ħurşīdi izinden revān oldı ya‘nī āftāb vahy-ı Hāķka tābi^c olub (17) ve andan nūr istifāde kılub anuñ ardınca seyr kıldı ve ol şaħābe daħı ol māh-ı ma‘nevīnüñ ardınca kevākib-i seyyāre gibi revān (18) oldılar ve anuñ ardınca seyr ü ħareket kıldılar

(1174) *Meşnevī*

Māh miĝüyed ki aşhabī nücüm

Li’s-sürā kıdve ve li’-t-ğāģi rücüm

Māh-ı ma'nevî söyler (19) benüm aşhābum nücūmdur sūrā için muḳtedī ve tāgī için rücūmdur *sūrā* sīnūñ zammı ve rānuñ fethiyle gice seyr idiciye dirler *kıdve* kesr-i kâfla (20) ve zamm-ı kâfla daḥı muktedā ma'nāsınadır ya'ñi taḥt-i risāletūñ şāhı ve felek-i nübüvvetūñ māhı olan Resūl-i Ekrem Ḥazretleri şallallāhu (21) 'aleyhi ve sellem buyurur *aşhābī kennücūmi bieyyihim iḳtedeytum ihtedeytum*⁴⁵⁷ ya'ñi benüm yārānum necmler gibidür ey benüm ümmetim bunlardan her kaḅsına siz iḳtidā (22) eylesiñüz mühtedī olursız ve maḥlūba yol bulursız Ḥaḅ Te'ālā Ḥazretleri bunlaruñ meşābīḥ-i vücūduyla felek-i şerīḳati müzeyyen kılmışdur (23) ve bunlaruñ vücūd-ı münīri bu 'ālem zulmetinde ve gaḑletde kalanlar ve sālik-i rāh-ı Ḥaḅ olanlar için muḳtedā ve tāgī ve bāgī olanlar için (24) rücūm olmışdur anlar ki şeyṭānsiretler ve iblīşabī'atlardur bunlaruñ envār-ı ḳalbiyyesi şihāb-ı sākıb gibi anları felek-i dīne ve (25) semā'-ı yaḳīne ḳarīb olmadan ve andan istirāḳ kılmadan men' ü ḥard iderler ḥattā bunlara tābi' olmayan ve iḳtidā kılmayan melā'ın dünyāda (26) mühtedī olmayub ve maḥlūba yol bulmayub öldükden şoñra cehennemūñ esfeline giderler

(1175) *Meşnevî*

Mīrrā güftend k'ān sulṭān resīd

Ū zişādī(27) *bīdil ü cān bercehīd*

Mīre didiler ki ol sulṭān irişdi [H124b] ya'ñi Hilālūñ ḥ'ācesi olan emīre mübeşşirler böyle didiler ve bu gūne (28) müjde virdiler ki ol sulṭān-ı kāyināt ve eşrāf-ı mevcūdāt ḥazretleri bu cānibe irişdi ol emīr filḥāl şādīligünden bīdil (29) ü cān yerinden şıçradı

(1176) *Meşnevî*

Bergümān-ı ān zişādī zed dü dest

K'ān şehenşeh behr-i ān mīr āmedest

⁴⁵⁷ "Ashabım yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine tābi' olursanız doğru yolu bulursunuz." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 206. [Hadisin çok zayıf olduḑu belirtilmiştir.]

Ol zann üzre şādīligünden (30) iki elin biri birine urdı ki ol şehenşeh ol emīrden
ötüri gelmişdür ve böyle kıyās eyledi ki ol māh felek-i risālet kendü- (31) nūñ
riyāzetinden ötüri seyr ü hareket kılmışdur

(1177) Meşnevī

Çün fūrūd āmed zigurfe ān emīr

Cān hemī eşfānd pāmüjd-i beşīr

Çünkü ol emīr (32) beşerden bu beşāreti işitdi ğurfeden aşığa geldi ve kaşr-ı
‘ālīsinden nüzül kıldı beşerūñ ücret-i kademī cān şaçdı ya‘nī (33) müjde viren
kimselere sīm ü zer vermek ‘ādet iken sīm ü zer yerine ol emīr beşerūñ ücret-i
kademinden ötüri cānını nişār eyledi

(34) (1178) Meşnevī

Pes zemīnbūs u selām āverd ü

Kerd ruhrā eztarab çün verd ü

Andan sonra Resül Hāzretleri yine zemīn öpmege ve selām (35) itmege götürdi ya‘nī
hīn-i liķāda ziyāde hīdmet ve ri‘āyet itmeden ötüri zemīni öpdi ve Hāzret-i Resüle
‘aleykesselām yā Resūlal- (36) lāh diyü selām virdi ve yüzini tarabdan gül gibi tāze
vü hāndān kıldı

(1179) Meşnevī

Güft bismillāh müşerref kün vaṭan

Tā ki firdevsī şevēd (37) ĩn encümen

Didi ki bismillāh vaṭanı müşerref eyle tā senūñ kudūm-ı şerīfūñle bu encümen
firdevs-i a‘lā ola ve bu hāne vücūd-ı (38) laṭīfūñ revnaķından cennet-i a‘lā gibi
revnaķ u şeref bulā

(1180) Meşnevī

Tā fezāyed kaşr-ı men berāsmān

Ki bedīdem kuṭb-ı devrān-ı zamān

Ḥattā benüm (39) kaşırımıñ kadri āsmān üzre ziyāde ola ve ma‘nāda felek-i Keyvāna beraber gele ki ben kütüb-ı devrān-ı zamānı gördüm ve merkez-i dāyire-yi cihāna (40) nazār irgürdüm senüñ kadem kōduğuñ hāne-yi āsmān üzre tefāhür eylese lāyık ve senüñ bir an müşerref kaldığuñ mesken zemīn (41) ü zamāndan eşref ü a‘lāyum dise şādıkdur

(1181) Meşnevī

Güfteş ezbehr-i ‘itāb ān muḥterem

Men berāy-ı dīden-i tu n’āmedem

Ol emīre ‘itāb [P447a] (1) eylemeden ötüri ol muḥterem ve Resül-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellen didi ey emīr ben seni görmeden ötüri gelmedüm ve seni ziyāret itmek için bu hāneye (2) düḥül kılmadum

(1182) Meşnevī

Güft rūḥam ān-ı tu ḥod rūḥ çīst

Hīn befermā k’īn teceşşüm behr-i kīst

Pes emīr ol sultān-ı a‘zama didi yā Resülallāh (3) benüm rūhum senüñ için ya‘nī saña fedā olsun ḥod rūḥ nedür tīz buyurdı ki bu tekellüf kimden ötüridür *teceşşüm* tekellüf ma‘nāsınadur ya‘nī bu külfet (4) ve zaḥmeti kimden ötüri irtikāb kılduñuz ve bu semtlere kimüñ için kadem-i şerīfiñüz rencīde buyurduñuz

(1183) Meşnevī

Tā şevem men ḥāk-ı pāy-ı ān kesī

Ki bebāğ-ı (5) luṭf-ı tusteş mağresī

Tā kim ben ol kimsenüñ ḥāk-ı pāy olam ki anuñ senüñ luṭfuñ bağında bir mağresi vardur *mağres* dikme dikecek (6) yere dirler gāh olur ki garās ma‘nāsına daḥı istīfām iderler bunda iki ma‘nā bile cāyızdır ya‘nī ol emīr Ḥazret-i Resüle didi ki bu tekellüfi kimden (7) ötüri eyledüñüz bu bendeñüze ḥaber virüñ tā kim ben ol

kimsenüñ ayağınıñ türābı olam ki senüñ luḡfuñ bağında anuñ bir dikme- (8) si ola
veyā bir dikme dikecek yeri ola didüm

(1184) Meşnevî

Çün çünñ güft ü vü naḡvetrā berānd

Muştafā terk-i 'itāb-ı ü beḡ'ānd

[H125a] Çünkim (9) ol emīr buncılayın didi ve kibr ü naḡvertini kendüsinden sordı
ve tevāzu' ve meskenetle 'arz-ı 'ubūdiyyet idüb sözi şikesteler gibi söyledi (10) pes
Muştafā Hazretleri 'aleyhisselām aña 'itāb eylemenüñ terkini oḡdı ve ta'rīz ü
tevbīḡ eylemeklügi ḡodı

(1185) Meşnevî

Pes begüfteş k'ān Hilāl-i(11) 'arş kū

Hemçü mehtāb eztevāzu' ferş kū

Pes mülāyemetle aña didi ki ol 'arşuñ Hilālī ḡanı kemāl-i tevāzu'dan mehtāb gibi ferş
(12) olmış ḡanı

(1186) Meşnevî

Ān şehī derbendegī pinhān şude

Behr-i cāsūsī bedünyā āmede

Ol bir şāhdur ki bendelükde pinhān olmışdur dünyāya (13) cāsūsulukdan ötüri
gelmişdür pes ehl-i dünyā anuñ zāhirine baḡub ve anı ḡaḡır bende ve ḡulām şanub
şāh-ı ma'nevī ve şehenşāh-ı uḡrevī (14) olduğundan ḡāfil ü cāhil ḡalmışdur

(1187) Meşnevî

Tu megū bende vü āḡurcı-yı mās

Īn bedān ki genc dervīrāne hās

Ey emīr sen dime ki (15) ol Hilāl bizüm bendemüz ve āḡurcımızdur ya'nī ol bizüm
ḡulumuz ve sāyisimizdür dime bunu bil ki genc vīrānelerdedür ol daḡı ve ma'ḡāda

bir genc-i ilāhī (16) ve hazīne-yi esrār nāmütenāhīdür velīkin böyle harābluḡda gizlenmiş ve bendelük içre mestūr u pinhān olmışdur

(1188) Meşnevī

Ey ‘aceb çūnest ez- (17) seḡam īn Hilāl

Ki hezārān bedr hesteş pāymāl

Ey ‘aceb seḡamdan ve hastelükden ol Hilāl niçedür ki hezārān bedr anuñ pāymāludur (18) ya‘nī niçe bedrimüz gibi ‘ālīḡadr ve şāhib-i şadr olan kimseler anuñ ayaḡınuñ türābı olmaḡa lāyıḡdur ve ol Hilāl böyle ‘ālīḡadr ve fāyıḡdur

(19) (1189) Meşnevī

Güft ezrenceş merā āḡāh nīst

Līk rūzī çend berderḡāh nīst

Emīr Hazret-i Resūle didi yā Resūlallāh anuñ rencinden baña (20) āḡāhluḡ yoḡdur ve ben anuñ haste ve rencūr olduḡından haberdār degilüm velīkin bu ḡadar vardur ki birkaç gündür dergāhda degildür ki bu ḡapulara görünmez

(21) (1190) Meşnevī

Şoḡbet-i ū bāsūtūr u esterest

Sāyisest ū menzileş īn āḡurest

Zīrā anuñ şoḡbeti binit ū esterlerledür sāyisdür anuñ (22) menzili āḡūrdur ya‘nī anun rencūr olmasından anuñçün āḡāh degilüm ki ol sāyir bendeler gibi benümle muşāhib degildür belki anuñ muşāhabeti (23) ekşer esb ū esterledür ol sāyisdür ve anuñ menzil ū meskeni bu āḡūrdır didi

Derāmeden-i Muştafā ‘aleyhisselām ezbehr-i ‘iyādet-i (24) Hilāl dersütürgāh-ı ān emīr ve nevāḡten-i Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hilālra⁴⁵⁸

(1191) Meşnevī

Reft Peyḡamber berāḡbet behr-i ū

⁴⁵⁸ “Mustafa (s.a.v.)’ın Hilal’in iyādeti için o beyin ahırına girmesi ve Mustafa (s.a.v.)’ın Hilal’i okşaması.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 391.

Ender āḥur v'āmed ender cüst (25) ü cū

Ḥazret-i Muṣṭafā ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol emīrūñ sūtürgāhına Hilāl Ḥazretlerini ‘iyādet kılmadan ve anı o ḥıṣmdan ötürü içerü (26) geldi ve ragbetle ol Hilālden ötürü gitdi āḥur içre cüst ü cūya geldi ve Hilāli ṭaleb kıldı

(1192) Meṣnevī

Būd āḥur muzlem ü zişt ü pelīd

V'īn heme (27) berḥāst çün ülfet resīd

Āḥūr karanlık zişt ü pelīd idi ki lābüdd andan istikrāh olunur ve nefret kılmurdu velīkin bu dükeli (28) ziştlükler ve pelīdlükler ve tārīklükler çünkim ülfet iriştü kılkı ve zāyil oldu nite[kim +H] bir kimsenüñ bir cāy-ı ḥabīse den bir dostı olsa (29) ve ol kimse ol dostını görmeden ötürü ol cāy-ı ḥabīse gelse ol dostu ülfet ü ünsiyyet ziyāde olduğundan [H125b] ol yerden ḥabāset ü (30) kerāhet mürtefi^ç olur ve zāyir olan kimse ol yere ol dostından ötürü ülfet kılmur

(1193) Meṣnevī

Būy-ı Peygamber bebürd ān şīr-i ner

Hemçünān ki būy-ı Yūsuf- (31) rā peder

O şīr-i ner Peygamber Ḥazretlerinüñ ‘aleyhisselām rāyiḥa-yı ṭayyibesini ilette ya'nī ol erkek arslān gibi olan Hilāl Ḥazret-i Peygamberüñ ṣallal- (32) lāhu ‘aleyhi ve sellem āḥūrda içre girdüğü gibi meşāmm-ı cānla anuñ būy-ı laṭifini istiştām itte ancılayın ki Yūsuf Ḥazretlerinüñ rāyiḥasını pederi (33) Ya'kūb ırāqdan istiştām itte ve *innī leecidu rīḥa Yūsufa levlā en tufennidūni*⁴⁵⁹ diyü ḥuzūrında olanlara cevāb virdi kezalik Hilāl Ḥazretleri (34) daḥı Ḥazret-i Nebīnüñ būy-ı şerīfini anuñ gibi buldı ve ırāqdan istiştām kıldı

(1194) Meṣnevī

Mūcib-i īmān nebāşed mu'cizāt

⁴⁵⁹ “Eğer bana bunamış denezseniz inanun ben Yusuf'un kokusunu alıyorum.” (Yûsuf 12/94)

Büy-ı cinsiyyet kuned cezb-i (35) şifât

Mu'cizât mûcib-i ĩmân olmaz cinsiyyet râyihası cezb-i şifât eyler *mu'cizât* mu'cizenüñ cem'idür *mu'cize* şol hârık-ı 'âdete dirler (36) ki maqdür-ı beşer olmaya ve anı beşer izhâr eylemege kâdir olmaya ve ol hârık-ı 'âdet halkı i'câz eyleye enbiyâ-yı 'ızâmdan zühûra gelen (37) havâriķ-ı 'âdâtuñ envâ'ı gibi ki ol havâriķ-ı 'âdât bunlaruñ şâdiķ-ı Resûl olmasına delâlet ü şehâdet eyler velikin her ne kadar (38) mu'cize olsa elbette mûcib-i ĩmân olmaz eger mu'cize mûcib-i ĩmân olaydı Nemrûd Hazret-i İbrâhîme ĩmân getirirdi ve Fir'avn Hazret-i Mûsâ- (39) dan bu kadar mu'cizât-i keşîre gördi aña ĩmân getirmedi ve Ebû Cehl ve Ebû Leheb Hazret-i Muştafâdan şallallâhu 'aleyhi ve sellem bu kadar mu'cizât ve (40) havâriķ-ı 'âdât gördi ve âyât u beyyinât müşâhede kıldı ma'ahazâ mü'min olmadı ve taşdiķ kılmadı bundan ma'lûm oldu ki mu'cize (41) mûcib-i ĩmân olmadı mûcib-i ĩmân aşl cinsiyyetdür ki *cinsiyyet* 'illet-i zamm olur *elcinsu ilelcinsi yemil*⁴⁶⁰ mücebince cins cinse [P447b] (1) elbette meyl kıılır ve cinsiyyet râyihası elbette cins olan şifâtları kendü cânibine cezb eyler nitelim her peygamber kendüye ĩmân getüren ümmetini mâbeyninde olan (2) cinsiyyet sebebiyle kendülere cezb kııldılar ve mü'minler dağı peygamberlere olan şifâtı kendülerüñ şifâtına cins görüb mü'min oldılar ammâ ma'nâ yü- (3) zinden enbiyâyla cins olmayan kefere ve fecere anlardan her ne kadar mu'cize gördilerse ĩmân kıılmayub ve anlara tâbi' olmayub belki ma'raz olub ve inkârı (4) ziyâde kıılıub kendülere cins olan şeyâtine tâbi' oldılar ve şeytânsiret olan aşl-ı dâlâlete taşdiķ kııldılar

(1195) Meşnevî

Mu'cizât ezbehr-i kahr-ı düşmenest

(5) Büy-ı cinsiyyet pey-i dil burdenest

⁴⁶⁰ "Her cins kendi cinsine meyl eder."

Pes mu'cizāt neden ötürdür dir iseñ mu'cizāt a'dānuñ qahrından ötürdür ve cinsiyyet rāyiḥası (6) gönül iletmeden ve qalbi cezb itmeden ötürdür ya'nī enbiyā-yı ıẓām şol kimselerüñ ki qalbini almışlar ve kendülere cezb kılmışlardır cinsiyyet rāyiḥası (7) ile almışlar ve ol vāsıṭayla kendülere cezb kılmışlardır yoḥsa mücerred mu'cizāt vāsıṭasıyla cezb kılmamışlardır egerçi mu'cizāt ba'zı kimse- (8) lerüñ ĩmānına ve ikrārına sebep olmuşlar lākin filḥaḳīka ol mu'cizāt mūcib-i ĩmān u ikrār olmamışdır belki mü'minüñ qalbinde olan ba'zı (9) şükük u şübühātı def' kılmışdır [H126a] ve mūcib-i ĩmān ve cezb-i cenān rāyiḥa-yı cinsiyyet olmuşdır ve mu'cizāt hemān qahr-ı düşmen için zuhūra gelmişdür

(10) *(1196) Meşnevī*

Qahr gerded düşmen ammā dūst nī

Dūst key gerded bebeste gerdenī

Mu'cizātdan düşmen qahr olur ve anlara 'aciz u inkisār gelür ammā dost (11) maḳhūr olmaz ve dostu izḥār-ı mu'cize eylemek daḫı lāzım gelmez dost bir boynı bağlanmış kaçan olur ya'nī dost düşmen gibi bir boynı bağlanmış (12) olmaz belki dost dostu şad dil ü cānla toḡan muṭī' ve münḳād olur ve mütābaqat u muvāfaqat kıılır bundan ma'lūm oldu ki her şol (13) kimseler ki peygamberlere bilāmu'cize ĩmān getürdiler anlarda aṣlā peygamberlere 'adāvet ü muḥālefet şāyibesi yoḫ idi meşelā Ebū Bekr-i Şiddīk Ḥazretleri (14) gibi ve Bilāl Ḥazretleri ve Hilāl Ḥazretleri gibi ve anlar ki peygambere mu'cize vāsıṭasıyla ĩmān kıldılar ve tābi' oldılar anlarıñ derūnında 'arızı 'adāvet (15) ve nefsanī muḥālefet var idi ol mu'cize 'arızı olan 'adāvet ve nefsanī olan muḥālefetüñ izālesine sebep olub ve rāyiḥa-yı (16) cinsiyyet anlarıñ rūḥunu ve qalbini ĩmān u İslām cānibine cezb kılub ḥullet-i aṣliyye ve qarābet-i rūḥaniyyeleri vāsıṭasıyla mü'min oldılar ve (17) peygambere itā'at u inḳiyād kıldılar

(1197) *Meşnevī*

Ender āmed ü zih'āb ezbüy-ı ü

Güft sergîndân derûn z'în gûne bû

Ol Hilâl h'âbdan (18) o Peygamberüñ rāyihasından bîdârluk içre geldi ya'nî çünkim Hâzret-i Muşafâ şallallāhu 'aleyhi ve sellem āhûr içre dâhil oldı ol Hâzretüñ (19) bûy-ı şarâbını Hilâlüñ dimâğ-ı cânına vâşıl olub Hilâl Hâzretleri Muşafâ Hâzretlerinüñ rāyiha-yı tayyibesinden h'âbdan şıçrayub (20) bîdârluk içre geldi ve münebbih ü müteyakkız olub kendü kendüye didi derûn-ı sergîndânda bu gûne rāyihdan 'acebdür sergîndân içre bu (21) gûne laţîf rāyiha neden ve bu nev' tayyib ve cānfezâ fāyiha kimdendür diyüb nazâr kıldı

(1198) Meşnevî

Ezmiyân-ı pây-ı üstürân bedîd

Dâmen-i pāk-i Resûl-i (22) bînedîd

Üstürlaruñ ayağı ortasından gördi bînedîd olan Resûl-i Ekrem Hâzretlerinüñ dâmen-i pākini ya'nî āhûr içre olan hayvânātuñ (23) ayaqlarınıñ aralarında Hâzret-i Resûlüñ dâmen-i pākini gördi ki ol Hâzret 'aleyhişşalâti vesselâm kendü cānibine gelür

(1199) Meşnevî

Pes zikünc-i āhûr āmed ğaj- (24) ğajân

Rûy berpāyeş nihād ân pehlevân

Pes Hilâl Hâzretleri dahı āhûruñ bucağından sürtine sürtine geldi yüzini ol pehlivân (25) Hâzret-i Muşafâuñ pây-ı şerîfine kodı ve anuñ kadem-i mübârekini bûs idüb yüzler sürdi

(1200) Meşnevî

Pes Peyember rûy berreviş nihād

Berser ü (26) berçeşm ü rûyeş bûse dād

Pes Peyğamber Һazretleri münevver yüzini ol Hilālūñ yüzine ҡodı başı üzre ve anuñ gözi ve yüzü (27) üzre buse virdi ya‘nī anuñ gözünü ve yüzünü öpdü ve yüzünü anuñ yüzüne ҡodı

(1201) Meşnevī

Güft yārabbā ʿi pinhān gevherī

Ey ғarīb-i ‘arş (28) çünī hoşterī

Didi ki ‘acebā ne pinhān gevhersin ey ‘arşuñ ғarīb-i nicesin hoşter misin *yārabbā* bu güne maḥalllerde ‘acebā ma‘nāsına isti‘āre (29) olunur ya‘nī Һazret-i Һabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bersebīl-i ta‘accüb Hilāl Һazretlerinüñ ḥālin ve ḥātırın şorub didi ki ey ‘aceb sen ne gizlü (30) gevhersin ey ‘arşa müte‘allik olan ғarīb ḥālūñ niçedür hoşter midür

(1202) Meşnevī

Güft çün bāşed ḥod şūrīde ḥ‘āb

Ki derāyed der- (31) dehāneş āftāb

[H126b] Hilāl Һazretleri Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Һazretlerine bu güne cevāb bāşevāb virüb didi ki yā Resūlallāh ḥod (32) ol ḥ‘ābī şūrīde ve perīşān kimsenüñ ḥāli niçe olur ki anuñ dehānına āftāb gele ve ḥurşīd-i cemāl ve şems-i kemāl anuñ ağızını (33) ve yüzünü ve gözünü buse ҡıla ben şūrīde ḥ‘ābuñ ḥāli bu kimse gibidür ki senüñ gibi āftāb-ı ma‘nevī ve şems-i rüḥānī ben şūrīde (34) ḥ‘ābuñ gelüb ağızına ve yüzüne buse virdi

(1203) Meşnevī

Çün buved ān teşne-yi k‘ū gil çered

Āb berser binhadeş hoş mībered

Ve şol bir nesne- (35) nüñ ḥāli niçe olur ki ol balçuq otlar ya‘nī ziyāde ‘aştān olduğundan nemnāk balçuğı yalar ve anuñla şusızluğı bir miqḍār def‘ eyles (36) iken

āb-ı zülāl anı başı üzre kor hoş iletür ve ol teşne āb-ı zülāl üzerinden maṭlūbı olan baḥr-ı şīrīn ṭarafına aḳub gider (37) iken ol āb-ı zülāldan istediği kadar murādı üzre nūş ider benüm ḥālüm daḫı bu teşnenüñ ḥāline beñzer ki bundan muḳaddem ben teşne (38) gil-i nemnāk yalayan kimseye beñzerdüm biḥamdillāh şimdi sen āb-ı ḥayāt-ı ma‘nevī gelüb ben teşneyi reyyān eyledüñ ve maṭlūbım olan baḥr-ı ḥaḳīḳī (39) cānibine vāşıl idüb müstağraḳ-ı āb-ı ḥayāt kıldıñ ve baḥr-ı ḥayāt üzre seyr itmege beni ḳādir eyledüñ didi

Derbeyān-ı ān ki Muştafā (40) ‘aleyhisselām şenīd ki ‘İsā ‘aleyhisselām berrüy-ı āb mīferet fermūd

Bu sürḥ-ı şerīf anuñ beyānındadır ki Muştafā Ḥazretleri şal- (41) lallāhu ‘aleyhi ve sellem işitdi ki ‘İsā Ḥazretleri ‘aleyhisselām şu⁴⁶¹ üzre gitdi ve baḥr üzre işitdüğü gibi seyr itdi buyurdu ki

Lev’izdāde [P448a] (1) yaḳīnuhu lemeşī ‘alelhevā⁴⁶²

Eger ol ‘İsānuñ yaḳīni ziyāde olaydı ve Ḥazret-i Ḥaḳḳa kemāl-i yaḳīn ḥaşıl kılaydı hevā üzre buyurdu ki

(1204) Meşnevī

Hemçü ‘İsā (2) bersereş gīred Furāt

K’īmenī ezğarḳa derāb-ı ḥayāt

Pes Hilāl Ḥazretlerinüñ lisānından bu ebyāt-ı şerīfeye tercümān olmaḳ üzre (3) edā buyururlar Ḥazret-i Hilāl didi ki şol kimsenüñ ḥāli niçe olur ki ‘İsā Ḥazretleri gibi ‘aleyhisselām Furāt anı başı üzre ṭuta[r -H] (4) böyle diyü ki sen āb-ı ḥayātta garḳ u helāk olmadan iyminsiz ‘İsā Ḥazretleri Furāt üzre yürüyüb garḳ olmadan iymin olduğı (5) gibi āb-ı ḥayāt daḫı aña diye ki sen daḫı garḳ u helāk olmadan iyminsiz ve helāk u zevālden berīsiz

⁴⁶¹ şu: āb H

⁴⁶² “Şayet (İsā’nın) yakını artsaydı, havada yürürdü.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 207 [Bu sözün Hz. Peygamber’e ait olmadığı belirtilmiştir.]

(1205) *Meşnevî*

Güyed Aḥmed ger yaḳīneş efzūn (6) budî

Ḥod hevāyeş merkeb ü me'mūn budî

Ḥazret-i Aḥmed şallallāhu 'aleyhi ve sellem dir eger ol 'İsānuñ yaḳīni efzūn olaydı
ḥod (7) hevā aña merkeb olurdı ve ol āfetlerden me'mūn u maşūn olurdı

(1206) *Meşnevî*

Hemçü men ki berhevā rākib şudem

Derşeb-i mi'rāc mustaşhib (8) şudem

Benüm gibi ki ben hevāya rākib oldum mi'rāc gicesinde hevāya mustaşhib oldum
ya'nī Burāḳa rākib olub hevā üzre seyr kıldum ve mi'rāc gice- (9) sinde hevā-yı
Ḥaḳḳla muşāhib oldum ve 'aşḳ-ı yārile muḳārenet kıldum

(1207) *Meşnevî*

Güft çün bāşed segī kūrī pelīd

Cest ü ezḥ'āb u ḥodrā şīr (10) did

Ve Hilāl Ḥazretleri yine kendü kendünüñ [H127a] ḥālını temşil idüb didi ey ḥabīb-i
Ḥudā bir pelīd kör kelb niçe olur ki ol ḥ'ābdan şıçradı ve kendüsine (11) şīr gördi

(1208) *Meşnevî*

Ne çünān şīrī ki kes tīreş zened

Bel zibīmeş tīr ü peykān bişkened

Ancılayın şīr degül ki kimse aña tīr ura belki anuñ ḳorḳusından (12) tīr ü peykān
şınar ve münkesir olur ben hem ḥ'ābdan şıçrayub kendümi bir şīr-i dilīr gördüm
ancılayın şīr-i dilīr ki tīr ü peykān anuñ ḥ'ābından şınar

(13) (1209) *Meşnevî*

Kūr-ı berişkem revende hemçü mār

Çeşmhā bugşād derbāg u bahār

Mār gibi arnı zre gidici kr gzlerini ba u bahāra adı ol kr ki hāli (14) nie oldıysa benm daı hālm yle oldı ve bānum gzleri aılıb ma‘nevī olan ba u bahārı māhede kıldı

(1210) Menevī

n buved ān nki ezunī(15) rehīd

Derayātistān-ı bīunī resīd

Nie olur ol kimse nki nludan ırtıldı *ortada olan n* ibā‘-ı vāv ile oınmayub (16) nki ma‘nası olduı zre ta‘bīr-i kelām byle olur ammā ibā‘-ı vāv ile oınub muzāf tadīr olınsa bundan daı evlā olur ve bu (17) vech zre ma‘nā byle demek olur ki ol ehl-i n ki nludan ırtıldı bīne mensb olan ayātistāna iridi (18) ya‘nī ol hālet ehli ve keyfiyyet  kemiyyet āhibinn hāli ve ānı nie olur ki keyfiyyet  kemiyyet mertebesinden ırtıla ve bīn ve bīigne (19) olan ayātistāna ire ki anu ‘al u fikrle idrākı mmkın olmaya ve ‘al u fikr ol ayātistānn nie idgini ve ne gne (20) olduını bilmeye

(1211) Menevī

Get nība ender lāmekān

Ger hāne cmle nhā n segān

Ol kimsenn hāli nice olur ki lāmekān (21) ‘āleminde nība ola anu hābınn erāfında cmle nlar ya‘nī ne adar hālāt u keyfiyyāt ehli var ise segler gibi ola [ya‘nī -H] (22) ey zbde-yi ekvān ve ey hlāa-yı kevn  mekān benm hāl  ānum ol insān-ı kāmiln hāl  ānı gibi oldı ki ol evvelā n (23) u irā kaydından hālā olub ve keyfiyyet  kemiyyet habsinden necāt bulub mālum lāmekānda [H127b] arār kılub nlu ba eyleyici ve keyfiyyetler ve (24) hāletler virici oldı anu bīn olan sofra ve hānınn erāfında cemī‘-i nlar ehli ve cmle keyfiyyetlern ve hāletlern ahābı segler gibi (25) mīdvār olmılar ve ol arafdan gdālarını almaa teraub  taraud kılmılardur

(1212) *Meşnevî*

Ū zibîcūnî dihed şān üstüh'ān

Dercenābet (26) *tenzen ĩn sūre meḥ'ān*

Ol kimse bîcūnluḡ ni'metinden ve sofrasından anlara üstüh'ān vire ey ehl-i cūn cenābetde epsem (27) ol sen bu sūreyi oḡıma bu iki beyt daḡı Ḥāzret-i Hilāl lisānından tercümāniyyet tarīkiyle dinilmiř ve cūn u cıgūne daḡı ma'nevī (28) olan cenābetlerden bir gūne cenābet olduḡına iřāret kılmıřdur ařl cenābet ü taḡāret dōrt kısmdur ve bu dōrt kısm (29) olan cenābetüñ ve taḡāretüñ řerḡ ü taḡḡiki **Tarīkatnāmede** kısm-ı řānīde bāb-ı řānīde mezkūr olmiřdur anda řaleb olına (30) cenābetüñ dōrdinci mertebesi cenābet-ı sırdur ve cenābet-i sır henüz daḡı bāḡod olmak ve cūn u cıgūne levşinde kākımaḡdur ve taḡāret-i sır bilkūlliyye (31) bāḡod olmadan tāhir olmak ve kendūyi fānī kılmak ve cūn u cıgūne levişne bulmaḡdur

Beyt

Tu tā ḡodrā bikūllī dernebāzī

Cūnüb dānem (32) *turā vü nānemāzī*⁴⁶³

deyn-i kāyil bu ma'nāya iřāret kılmıřdur cūnkim bu muḡaddime ma'lūmuñ oldu pes bu beyt-i řerīfūñ⁴⁶⁴ maḡşūli bu (33) böyle dimek geldi ki ol insān-ı kāmil ve ḡuḡb-ı fāzıl ise bîcūnluḡ sofrasında ehl-i cūn olanlar ve ḡayālet ü keyfiyyet ḡabsinde maḡbūs u mescūn ḡalanlara üstüh'ān virür ve her birinüñ ḡab'ına münāsib ü isti'dādına muvāfiḡ olan ḡıdāları ānen feānen analar biiznillāḡ irgürür (35) iřte benüm ḡālüm ve řānum böyle oldu ve rūḡ u revānumsın ekmel-i insānuñ ḡüsn-i nazarıyla bu ḡuḡbiyyet ü ḡavşiyyet mertebesini buldı didi pes (36) cenābet-ı sırra mübtelā olanlara ve taḡāret-i ḡaḡīḡiden bībehre ḡalanlara Hilāl lisānında bu gūne ḡiḡāb idüb buyurdılar ki ey cūn u cırā (37) levşinde ḡalan ve ey ḡabīb-i ma'nevī olan ma'nā yüzinde minḡaysū'l-bāḡın cenābet mertebesinde iken bu bîcūnluḡ kelāmına

⁴⁶³ "Sen (ařk ile) kendinden geġip çořmazsan senin cūnüp olup namaza gelmediḡini dūřünürüm."

⁴⁶⁴ beyt-i řerīfūñ: ebyāt-ı řelāsenüñ H

müte‘allik olan (38) süreyi okıma ve bu kelimât-ı tayyibeyi lisānuña getürme belki edeb budur ki bu bîçünluk ‘ālemine mensüb olan süreyi ve kelāmı çün (39) u çirā cünibliğinden iken lisāna getürmeysesin zîrā cenîble Qur’ân okımağ cāyiz olmaduğı gibi sırr-ı Qur’āna müte‘allik olan kelāmı dağı (40) henüz sırruñ cünib ü nāpāk iken lisāna getürmek revā vü sezā degildir

(1213) Meşnevî

Tā ziçünî ğusl-ı nārî tu tamām

Tu ber’în muşhaf menih (41) kef ey ğulam

Tā kim sen çünluk cenābetinden tamām ğusl getürmeysesin sen ey ğulam bu muşhaf üzre el koma bu beyt dağı Hilāl [P448b] (1) lisānından tercümāniyyet tārîkiyle dinilmişdür ya‘nî tā kim sen çün u çirā levşinden sırruñı tamām taḥhîr kılmayasın *ve lime ve keyfe* cenābetinden bilkülliyye kırtılmayasın (2) sen ey ğulam dest-i lisānuñı ve kef-i zebānuñı bu esrār-ı ilāhî muşhafınuñ üzerine koma ve bîçünluk muşhafını kārî olub okıma ki *lāyemessuhū* (3) *illā’l-muḥahherūn*⁴⁶⁵ āyet-i kerīmesinüñ ma‘nā-yı bāḥiniyyesi üzre bu esrār-ı ilāhî muşhafı minḥaysü’l-bāḥin cünüb olanlar okımağ ve dest-i lisānlarını (4) aña komağ cāyiz ü revā degildir nitekim zāhirde olan muşhaf-ı şerīf zāhiri cünüb olan kimse mess eylemek ve andan tilāvet kılmak hem (5) cāyiz degildir belki *fe in kuntum cunuben fe itḥahheru*⁴⁶⁶ naşş-ı şerīfinüñ mücebince cünüb olanlar evvelā cenābetden ğusl idüb kendüleri pāk u ḥahir (6) kılmak vācib ve andan soñra muşhaf-ı şerīfe el kosa ve andan birkaç āyet-i kerīme okısa cāyiz ü münāsibdür ve illā felā pes mādāmki (7) sırr-ı cenābet-i ma‘nevīden hem ḥahir olmaya esrār-ı Ḥaḳka mensüb olan kelāmı okımağ ve anuñ muşhafa dest-i zebānı komağ pāk u ḥahir (8) olanlar ve sırrını ağıyār u sivā tafsīl ü taḥhîr kılanlar mezhebinde cāyiz ü lāyık degildir

⁴⁶⁵ “Ona ancak temizlenenler dokunabilir.” (Vākıa 56/79)

⁴⁶⁶ “Eğer cünüb oldunuz ise boy abdesti alınız.” (Mâide 5/6) . Bu ayet, Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: “*ve in kuntum cunuben fe itḥahheru*”

(1214) Meşnevî

Ger pelîdem v'ernazîfem ey şehân

În neh'ânem (9) pes çî h'ânem dercihân

[H128a] Bu beytler Hâzret-i Mevlânâ lisânından olur Hilâl lisânından evvelâ çün ü çirâ levsiyle mülevves olanlara esrâr-ı Hâkka (10) müte'allik olan güftârı tâlî olmamağa ve bîçünluğ olan sırr u kelâmı nuçka getürmege ta'lim buyurduklarından soñra yine kendüler lisânından kendü- (11) leri muhâtab menzilesine tenzîl idüb eger pāk ve eger pelîd her ne ise 'alākilettaqdîreyn ol ma'nevî olan āb-ı hayāta tekkarrüb kılmığı ve anuñla (12) rûh u kalbi muṭahhir olmağı evlā ve elyağ görürler ve üslûb-ı hakîm kâ'idesi üzre ṭaliblere ve sâliklere bundan bu güne behre irgürürler ve dirler ki (13) ey āhiret şâhları ve ḥaḳîkat mâhları eger ben pelîdüm ve nâpākum ve eger nazîfüm ve pākum her ne isem bu esrâr-ı Hâkka müte'allik olan güftârı oğumiyam⁴⁶⁷ (14) pes cihānda ne oğuyam ki ḥattā ol benüm sırrımı muṭahhir ola ve beni cenābet-i ma'nevîden pāk u ṭahir kıla 'ilm-i ledünnî ve esrâr-ı ilāhî şol (15) āb-ı pāk gibidür ki lâbüdd anı oğuyanları ve kendüleri anuñ ḥavzına koyanları pāk u ṭahir kılcı ve elvās-ı kalbiyye ve rûhiyyeden müzekkî ve muṭahhir (16) olıdır

(1215) Meşnevî

Tu merā gūyî ki ezbehr-i şevāb

Ġusl nākerde merev derḥavz-ı āb

[Meselâ sen baña dirsın ki şevābdan ötüri ğuşş eylememiş iken ḥavzāya gitme +P] ḥavzdan murād bunda enbiyā vü evliyādan insân-ı kâmil olanlarıñ (17) bâṭınıdır ki āb-ı hayāt-ı ilāhî ve mâ'î-ı esrâr-ı Rabbânî ile ṭoludur [ya'nî -H] meselâ sen baña dirsın ki şevābdan ötüri ğusl eylememiş iken ḥavz-ı āba gitme (18) [ya'nî -H] elşevāb-ı bâṭınıyyeden ve necâset-i kalbiyyeden ğusl eylemeden āb-ı hayāt ḥavz

⁴⁶⁷ oğumiyam: oğumayub H

olan insān-ı kāmīlūñ bātınına gitme ve kendüñi anlaruñ (19) bātınında sâkin olan
âb-ı ʿilmle tâhir itme

(1216) Meşnevî

Ezbirün-ı havzı ğayr-ı hâk nîst

Her ki ü derhavz nâyed pâk nîst

Havzuñ (20) taşrasından hüd hâkden ğayrı yoğdur her şol kimse ki havza gelmeye
pâk degildir yaʿnî insān-ı kāmīlūñ⁴⁶⁸ havz-ı derūnınuñ birūnından (21) hâkden ğayrı
ve hâkden terkîb olan ecsâmdan ğayrı nesne yoğdur âb-ı maʿnâ ve mâʿ-ı rûhânî hüd
anlaruñ havz-ı derūnındadır pes (22) her şol kimse ki anlaruñ havz-ı bātınına
gelmeye ve qalbini ve rûhunu anlaruñ havz-ı bātınında sâkin olan âb-ı hayât-ı
maʿnevîden pâk u tâhir (23) kılmaya filhâķıķa ol kimse pâk degildir belki ol kimse
maʿnâda cünübdür ve anuñ sırrı ve qalbi ve ahlâķı henüz daķı pâk u tâhir olma- (24)
mışdur

(1217) Meşnevî

Ger nebâşed âbhârâ ĩn kerem

K'ü pezi̇red mer habi̇srâ dembedem

Eger âblaruñ bu keremi olmaydı ki ol âblar habi̇si dembedem qabül eyler âblardan
(25) murâd bunda hıyâz-ı bevâtin enbiyâ vü evliyâda olan elţâf-ı ilâhî ve envâr-ı
Rabbânîdür ki muţahhir qılub âdemî ve müzekki-yi nüfûs-ı insânîdür (26) ve anlaruñ
derūnında olan elţâf-ı ilâhî ve envâr-ı Rabbânî âblarınıñ şanı oldur ki nüfûs-ı
insânîde olan habâşetler ve necâsetler kemâl-i (27) keremden qabül eyleyüb anları
pâk u tâhir eyler eger elţâf-ı ilâhiyye ve envâr-ı Rabbâniyyenüñ bu fazl ve bu keremi
olmaydı

(1218) Meşnevî

Vây bermüştâķ (28) u berümmîd-i ü

⁴⁶⁸ yaʿnî insān-ı kāmīlūñ: evvelâ anlaruñ H

Hasretā berhasret-i cāvīd-i ū

Vāy müştāk ūzre ve daḥı vāy anuñ ümmīdi ūzre [ya‘nī -H] ol müştākuñ ümmīdi (29)
üzre vāy ebedī ve ol müştākuñ cāvīd olan ḥasreti ūzre ḥasret olaydı

(1219) *Meşnevī*

Āb dāred şad kerem şad ihtişām

Ki pelīdrā (30) pezīred vesselām

Ammā biḥamdilillāh te‘ālā āb-ı luṭf-ı ilāhī ve baḥr-ı nūr-ı Rabbānī niçe yüz kerem ve niçe yüz ihtişām tutar ki pelīdleri ve ḥabīsleri (31) ḳabūl eyler ve anları ḥabāset ü necāsetlerden pāk u ṭāhir ḳılar ve zünüb u ‘uyüb elvāsından müneḳḳī ve müzekkī eyler vesselām

[H128b] (1220) *Meşnevī*

Ey ziyā’u’l-Ḥaḳ (32) Ḥüsāmeddīn ki nūr

Pāsbān-ı tust ezşerru’ṭ-ṭuyūr

Ey Ḥaḳ Te‘ālānuñ ziyāsı olan Ḥüsāmeddīn ki nūr-ı ilāhī şerru’ṭ-ṭuyūrdan senūñ (33) pāsbānuñdur şerru’ṭ-ṭuyūrdan murād bunda ḥuffāşdur ve aña şerru’ṭ-ṭuyūr tesmīye olunması cemī‘-i ḥayvānāta ve vuḥūş u ṭuyūra nāfi‘ (34) olan ve maḥbūb gelen şemsi düşmen ittiḥāz idüb andan ictināb u firār eylediği i‘tibār iledür çünkim ḥuffāş nūr-ı āftābı (35) düşmen ittiḥāz eylediği i‘tibārıyla şerru’ṭ-ṭuyūr oldı şümūs-ı ma‘nevī olan enbiyā vü evliyāyı daḥı düşmen ittiḥāz eyleyen ādemīler daḥı (36) şerrü’d-devābb oldı *ve lehum ḳulūbun lā yefḳahūne bihā ve lehum āzānun lā yesme‘ün bihā ve lehu a‘yunun lā yubşırūne bihā ulā’ike kel en’āmi bel hum eḳallu*⁴⁶⁹ āyet-i (37) kerīmesinūñ mücebince bunlar en‘āmdan eḳall ve ḥufāfişden ednā ve esfel geldi pes Ḥüsāmeddīn Efendi Ḥazretleri (38) ki güzīde-yi evliyādan bir maṭla‘-ı āftāb-ı ilāhī ve

⁴⁶⁹ “Andolsun, biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkıncıdır. İşte asıl gafiller onlardır.” (A’râf 7/ 179). Bu ayet, Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: “*ve lehum ḳulūbun lā yefḳahūne bihā ve lehum a‘yunun lā yubşırūne bihā ve lehum āzānun lā yesme‘ün bihā ulā’ike kel en’āmi bel hum eḳallu*”

maşrıq-ı envār-ı Rabbānīdür şerru't-ıuyūr meşābesinde olan bībaşiretler anuñ nūrını (39) göremeyüb aña inkār u 'adāvet kılduğlarına ve anuñ nūr-ı bāṭını anuñ zātını anlaruñ şerr ü mekrüñden ḥarāset ü hıyānet kılduğına (40) bu beytlerle işāret idüb buyururlar ey Hāḳ Te'ālānuñ ziyāsı olan Ḥüsāmeddīn ki senüñ nūr-ı bāṭınıñ şerru't-ıuyūr meşābesinde (41) olan bībaşiretlerden senüñ pāsbān u ḥārisüñdür

(1221) Meşnevī

Pāsbān-ı tust nūr u irtikāş

Ey tu ḥurşīd-i müsetter ezḥufāş

[P449a] (1) [Ey Ḥüsāmeddīn Çelebi -H] senüñ nūruñ irtikāşı ya'nī gitdükçe bülend ü 'ālā olması ve terākkī kılması ḥafāfiş menzilesinde olan (2) kördillerüñ şerr ü zarardan senüñ pāsbān u ḥāfızındur ey sen ḥuffāşlardan müsetter olan ḥurşīd-i ma'nevī sen ki ḥuffāş gibi kör (3) olan bībaşiretler sen ḥurşīd-i ma'nevīyi görmege kıdır olamazlar

(1222) Meşnevī

Çīst perde pīş-i rüy-ı āftāb

Cüz füzūni şa'sa'a vü tīz-i tāb

(4) Āftābuñ yüzi öñinde perde nedür tā kim tīzlüğinden ve şa'sā'anuñ füzūnlüğünden ğayrı ya'nī āftābuñ yüzi öñinde perde vü ḥicāb anuñ hemān (5) tābınıñ ḥiddeti ve şa'sā'asınıñ ziyādeligidür pes ḥurşīd-i ma'nevī olan velīnüñ vechine daḡı perde vü ḥicāb hemān kendünüñ şa'sa'a-yı 'ilminüñ füzūnlığı (6) ve tāb-ı rūḡunuñ vefret ü ḥiddetidür

(1223) Meşnevī

Perde-yi ḥurşīd hem nūr-ı Rabest

Bīnaşīb ezvey ḥufāşest ü şebest

Ḥurşīdüñ perdesi hem nūr-ı (7) Rabbü'l-'ālemīndür andan bīnaşīb olan şeb perde ve şebdür ya'nī ḥurşīd perdesi nūr-ı Rabbü'l-'ālemīn olduğı gibi ḥurşīd-i ma'nevī olan

velîleruñ (8) hem perde ve niķābı nūr-ı Rabbü'l-‘ālemīndür ol hūrşīd-i ma‘nevīnūñ nūr u ziyāsından bībehre ve bīnaşīb huffāş gibi kör olan ve şeb gibi derūnī (9) zulmetle olan kimselerdür

(1224) Meşnevī

Her dü çün derbu‘d-ı perde māndeend

Yā siyehrū yā füsürde māndeend

Her ikisi çünkim perdenūñ bu‘dında almışlardır (10) yā siyehrū veyāhūd füsürde almışlardır siyehrülük şebe ve füsürdelük şeb-i perdeye göre olur halk şebde sâkin olduğu i‘tibār ile füsürde- (11) lük şebe göre ve zulmet-i şeble huffāş muzlim olduğu i‘tibārıyla siyehrülük huffāşa göre olsa daħı cāyiz olur ba‘zı nüshada bu‘d (12) ile perde mābeyninde vāv-ı ‘āṭife vāķi‘ olmuşdur bu taķdīr üzre her ikisi çünkim bu‘dda ve perdede almışlardır demek olur ve maḥşūl-i (13) beyt-i şerīf böyle dimegi ifāde kıılır ki [H129a] çünkim bunlaruñ her ikisi perdede ve bu‘dda almışlar ve nūr-ı İlāhī ve ziyā-yı Rabbānīden dūr (14) u mehcūr olmuşlardır yā şeb gibi siyāhrū veyā şeb-i perde gibi keremiyet-i āftābdan maḥrūm olub füsürde almışlardır her bībaşīret lābüdd (15) şeb-i perde gibidür ve her derūnī cehālet ü ğaflet ve küfr ü ma‘şiyetle olan şeb-i tārik gibidür ki bu ikisi hūrşīd-i ma‘nevī olan velīlerden (16) ve şufilerden bībehre olmuşlar ve maḥrūm almışlardır

(1225) Meşnevī

Çün nibiştī ba‘zı ezķışsa-y Hilāl

Dāstān-ı bedr ār ender maķāl

Ey Hāķķuñ ziyāsı (17) olan Hūsāmeddīn çünkim Hilālūñ ķışşasından ba‘zısını yazduñ maķāl-i bedrūñ dāstānını getir bunda *Hilāl*den murād āsmān arīķinde nev zuhūr (18) olan mürīd olur ki gitdükçe nūrāniyyeti ziyāde olub teraķķīde ola ḥattā sonra bedr-i kāmīl olmaķ mertebesini bula ve *bedr*den murād vāriş-i nebevī (19) ve ķāyimmaķām-ı Muştafavī olan veliyy-i kāmīl ve mürşid-i fāzıldur nitekim ‘aşr-ı

nebīde kışşası mezkūr olan Hilāl mürīd-i kâbil ve Hâzret-i Nebī bedr-i kâmil (20) idi ba‘de ‘aşrı’n-nebī hem her mürīd Hilāl gibi ve mürşid-i fâzıl bedr-i kâmil gibi olur

(1226) Meşnevî

Ân Hilāl ü bedr dârend ittiḥād

Ezdüvî durend ü eznaş u fesād

(21) Ol Hilāl⁴⁷⁰ ve bedr ma‘nā yüzinden ittiḥād tatarlar ikilükden bunlar dürlardur ve naşşdan ve fesāddan hem mehcürlardur mürīd ile mürşid (22) mābeyninde ikilük yokdur ve naşş u fesād daḥı olmaz

(1227) Meşnevî

Ân Hilāl eznaş-ı derbâṭın berīst

Ân bezāhir naşş tedrīcāverīst

(23) Ol Hilāl egerçi biḥasebi’z-zāhir noşşānda ise minḥaysü’l-bāṭın noşşāndan berī ve ḥālīdür ol zāhir ile naşş veyāḥūd zāhirde (24) olan naşş tedrīcāverlүkdür ki gitdükçe terfī kılmada ve kâmil olmadadır çünkim bir kimse ‘ākıbetü’l-emr kâmil olmaḥ muḥaḥkaḥ olsa bi‘itibār (25) me’yulun ileyh aña kâmil dinmek saḥiḥ olur

(1228) Meşnevî

Ders güyed şebbeşeb tedrīcrā

Derte’ennī berdihed tefrīcrā

Hilāl şebşeb tedrīc için (26) ders dir te’ennīde tefrīce ber virür *ber* bunda nef‘ ma‘nāsına olmaḥ fehme ikrābdur *tedrīc* derece derece teraḥḥī itmege dirler ve *tefrīc* ḡam ve ḡuşşa- (27) yı izāle itmege dirler [ya‘nī -H] *Hilāl* yeñi toḡan māha dirler ve yeñi doḡan māh tārīḥ-i ilāhīde henüz sālīk olan kimselere şebşeb (28) tedrīcle teraḥḥī eylemege dersin söyler ve lisān-ı ḥalle taḥlīm eyler zīrā Hilāl te’ennī eylemeklүkte tefrīce nef‘ virür ya‘nī ben te’ennī ile bedr-i kâmil (29) olub

⁴⁷⁰ Ol Hilāl: Ve Hilāl H

noķşāndan ķurtulub ferec bulurum sen daķı noķşān ğamından ħalāş olmak ister iseñ
te'ennīde ħalāş olursın ve tedrīcle kemāl bulursın (30) dir

(1229) Meşnevī

Derte'ennī ğūyed ey 'accūl-ı ħām

Pāye pāye bertūvān reften bebām

Hilāl şebbeşeb te'ennī ile ziyāde olmak ve teraķķī kılmak ħālinde dir ey (31)
mübālağayla 'acele kılıcı olan ħām kimse tam üzre gitmeklüge pāye pāye kādır
olursın ya'nī bām-ı murāda ve saķf-ı kāmile irmege kademede kademede ve derece
derece (32) gitmeklüge vuşul bulursın ve illā mücerred sür'at u 'acele itmenüñ bu
yolda fāyidesi olmaz 'accūl olan mücerred 'acele ile teraķķī kılmaz ve murāda irmez

(1230) Meşnevī

Dīgrā tedrīc ü üstādāne cūş

Kār nāyed kalye-yi dīvāne cūş

Ey āşpez olan dīği tedrīcle üstādāne kaynat [H129b] dīvāne cūş (33) olan kimsenüñ⁴⁷¹
kalyesi kāra gelmez ve 'amele yaramaz mışra'ı evvelde olan cūş emrdür bicūş
taķdīrinde tedrīc daķı betedrīc taķdīrindedür tedrīcle (34) üstādāne kaynatmak
āheste āheste kaynamadan 'ibāret olur ve dīvāne cūş bunuñ zıddıdır ki 'aceleyle
fevrī kaynadub dīvāneler gibi anı taşırmadan (35) ve anuñ kaynatmasını bilmeden
kināyet olur kalye meşhūr ta'āmuñ ismidür bunda muṭlak ta'ām murād olmak
münāsibdür ve bu beyt-i şerīfde daķı (36) te'ennī müsteħab olduğına işāret
buyurmuşlardır ve keennehu dimişlerdür ki dīği tedrīcle üstādāne kaynatmak niçe
lāzım ise ve bilāte'ennī (37) 'aceleyle dīvāne kaynayan kalye nice kāra gelmez ve
maķbūl olmaz ise sen daķı ey nāpuḫte olan vücūdunu puḫte kılmak ve ħām olan
nefsi bişürüb kemāle (38) irgürmek isteyen kimse vücūduñ çölmegini āteş-i 'āşķ üzere
koyub tedrīcle üstādlar gibi kaynat tā kim anı puḫte kılasın ve lezzet (39) ü

⁴⁷¹ olan kimsenüñ: olanuñ H

ḥalāvetde kemāl mertebesin bulasın şol dīvāne ḳaynayan ve sefilḥāne oynayan
‘accüller gibi olma ki anlar ‘alelfevr ṭarīḳe gelürler ve fevrī (41) yanub yaḳulurlar az
zamānda āteşleri söyünüb vücūdları nāpuḥte ve ḥām ḳalur ve anlaruñ ḳalye-yi nefsi
kāra yaramayub bīçāşnī ve bī- [P449b] (1) lezzet olur

(1231) Meşnevī

Ḥaḳ ne ḳādir būd berḥalk-ı felek

Deryekī laḫza bekun bī hīç şek

Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri felegi ḥalk eylemek üzre bir laḫzada kün emriyle hīç (2) şeksüz
ḳādir degil miydi bu muḳarrerdür ki ol eflāka kün dise idi hīç şeksüz bir laḫzada bu
eflāk-ı tis‘a mütekevven olurdu ve filḥāl ‘ademden vücūda (3) gelürdi nitekim
*innemā emruhu izā erāde şey’en en yeḳüle lehu kun feyekün*⁴⁷² āyet-i kerīmesi bu
ma‘nāya şāhid oldı

(1232) Meşnevī

Pes çirā şeş rüz ānrā derkeşīd

(4) Kullu yevmin elfu ‘ām ey müstefīd

Pes niçün anı altı günde çekdi her bir gün biñ yıl idi ey müstefīd ya‘nī Ḥaḳ Te‘ālā
Ḥazretleri bir laḫza- (5) da kün dimekle ‘ālem ‘ademden ‘ālem vücūda getürmege
ḳādir iken pes niçün bu arz u semāyı altı günde ki her bir gün biñ yıl ḳadar idi ‘ālem
(6) ‘ademden ‘ālem vücūda getürdi anuñçün ki tedrīc ü te’ennī ol ḥakīm ü ‘alīmüñ
şi‘āridur

(1233) Meşnevī

Ḥilḳat-ı tıfl ezçi ender nüh mehest

Z’ān ki (7) tedrīc ezşi‘ār ān-ı shest

Ṭıfluñ raḥm-i māderde ḥilḳati ne sebebden ṭoḡuz aydadur zīrā ki tedrīc ü te’ennī ol
pādişāh-ı a‘zamuñ (8) şi‘ār u ‘ādetindendür bir ṭıfluñ mādere-yi cismāniyyesi olan

⁴⁷² “Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir deḡil midir? Evet! Elbette kadirdir.
O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır.” (Yâsîn 36/82)

nuḡfe şulb-ı pederden raḡm-ı mādere düşse ol nuḡfe tederīcle kırk güne (9) dek ‘alaḡa ve ol ‘alaḡa daḡı kırk güne dek mażḡa ve ol mażḡa daḡı kırk güne dek tederīcle ‘ıẓām mertebesine gelüb laḡm kisvesini giyer andan (10) şoñra aña rüḡ nefḡ olunub ḡareket eylemege başlar toḡuz ay tamām olduḡda kemālin bulub raḡm-ı māderden tevellüd eyler buraya münāsib olan (11) taḡḡıḡden bir miḡdār cild-i evvelüñ āḡirine ḡarīb *su’āl kerd-en-i ān merd-i kāfir* sürḡında *heft aḡter her ceninrā müddetī* beytinüñ şerḡinde (12) mürür eyledi anda ḡaleb olına

(1234) Meşnevī

ḡılḡat-ı Ādem ḡirā ḡil şubḡ būd

Ender’ān gil endek endek mifüzūd

Ādem Peyḡamber ḡazretlerinüñ ḡılḡati (13) niḡün kırk şabāḡ oldı [H130a] ol gilde ḡaḡ Te’ālā az az ziyāde eyledi ya’ni *ḡammertu ḡiynete Ādeme biyedeyye erba’ine şabāḡan*⁴⁷³ ḡadıḡ-si ḡudsīsiniñ (14) feḡvāsınca Allāḡ Tebārek ve Te’ālā ḡazretleri Ādem ḡazretlerinüñ cesedinüñ balḡıḡını kırk şabāḡda iki elleriyle ki murād andan şifateyn-i muḡābeleteyn- (15) dür dimişler taḡmīr ḡıldı ve az az her gün anuñ balḡıḡında ziyāde eyledi ba’d-ı erba’ın ol gil tamām cesed müsevvē şekline geldükde aña nefḡ-i rüḡ (16) eyledi bu cümleden ma’lüm oldı ki tederīc ü te’ennī şı’ār-ı ilāḡı ve ‘ādet-i Rabbānīdür ve bendelerine daḡı te’ennī eylemek ta’līmdür pes ‘āḡıla (17) lāzım olan tederīc ü te’ennī kendüsine ‘ādet ḡıla ve evşāf-ı ḡaḡḡla muttaşif ola ve şeyḡān şıfatı olan ‘aceleden perḡiz eyleye ve bir mertebeye (18) müste’id ü müsteḡaḡ olmadan anuñ vusūlına sür’at ḡılmaya

(1235) Meşnevī

Nī ḡü tu ey ḡām k’eknün tāḡtī

ḡıfli vü ḡodrā tu şeyḡī saḡtī

⁴⁷³ “Ādem’in ḡamurunu kırk sabah ellerimle yoḡurdum. ” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerḡi*, s. 209. [Rivāyetin mevkūf bir haber olduḡu belirtilmiştir.]

Ya'nî Hâk (19) Tebârek ve Te'âlâ Hazretleri te'ennî ve tedricî kendüsine şî'âr idüb Âdem Hazretlerini kırk günde kemâle irgürdi ve insân mertebesine getirüb (20) hâlîfe kıldı ey hâm u 'acül senüñ gibi degül ki tarîkînde şimdi çâpduñ tıflsın ve kendüni sen bir şeyh düzdüñ ya'nî ma'nâda tıfl-ı nâbâlig (21) iken kendüni pürkemâl ü merd-i bâlig şeklinde düzdüñ ve eţfâlsîret olan dünyâ küdeklerine kendüni bir şeyh-i 'âkıll gösterdüñ ve anlaruñ cem'ine (22) ve ikbâline meşgûl u münhemik olduñ

(1236) Meşnevî

Berdevidî çün kedü fevķ-i heme

Kû turâ pây-ı cihâd u melhame

Kudü gibi dükelinüñ fevķi üzre yeldüñ (23) kanı saña pây-ı ceng ü mücâhide [ya'nî - H] kabaķ gibi 'alelfevr bitdüñ ve cümleñüñ fevķi üzre [yilüb +H] taşaddur itdüñ kanı saña nefisle mücâhede kılmak ve şeytânla (24) muhârebe kılmak ayağı merdân-ı ilâhî bu cümleye sebķat itmemişler ve bu cümleñüñ fevķine gitmemişlerdür illâ pây-ı mücâhede ve ķadem-i riyâzet ve mükârede ile (25) çünkim sende pây-ı mücâhede ve ķadem-i mükâbere olmaya mücerred ğurûr-ı nefsanî ve sürûr-ı cismânî ile tefavvuk ve terakķî kılmak netice virmez ve kabaķ (26) gibi tîz büyüyen kimsenüñ hânesi sa'âdete irmez

(1237) Meşnevî

Tekye kerdî berdirahtân u cidâr

Berşudî ey akra'ak hem ķar'vâr

Dırahtlar üzre (27) ve cidâr üzre tekye eyledüñ ey kelcegiz kabaķ gibi hem yukaru gitdüñ *akra'* kele dirler aña muttaşıl olan ķâf-ı taşġir taķķir içindür ve bunda ma'nâda (28) tıflsîret olan ve zâhiren manşib-ı meşîhate sürât kılan ve müteşeyyîh olan kimseleri Hazret-i Mevlânâ [minkulli'l-vücûh evlânâ ķaddesenâllâhu bisirrihi'l- (29) a'lâ -H] kabaġa teşbîh kılmışdur birķaç zamân ter ü taze görinüb ve fevrî zuhûra

gelüb ve az zamān içinde yine zāyil ü fānī olub netīcesi (30) münfe‘atden hālī olduğu mülābesiyle ve aḳra‘ ‘ibāreti ḳar‘a göre hūb vāḳi‘ olduğundan mā‘idā ve aḳra‘uñ başı ḳar‘a müṣabih geldüğinden (31) ğayrı aḳra‘uñ dimekle anuñ füzūllüğüne hem kināyet eylemişdür pes bu beyt-i şerīfūñ maḥşūli böyle dimek olur ki ey füzül olan kelcegiz (32) eşcār menzilesinde ve cidār meşābesinde olan cemādāt u nebātāt mertebesinde ḳalan [H130b] mürīdlerün ve muḥiblerüñ üzre ittikā ve istinād eyleyüb (33) ḳabaḳ gibi ṣadr-ı a‘lā ve maḳām-ı bālāya yukaru gitdüñ belki minḥaysü’l-ma‘nā kendüñden a‘lā olanlaruñ üzerine tefavvūḳ u taṣaddur itdüñ

(34) (1238) *Meşnevī*

Evvel er ṣud merkebet serv-i sehī

Likīn āḫir ḥuṣḳ u bīmağz u tehī

Evvel eger senüñ merkebüñ serv-i sehī oldıysa likīn āḫir ḳurı (35) ve bīmağz ü hālīsın [ya‘nī -H] farz idelüm eger senüñ merkebüñ evvel ḫālde serv-i sehī gibi maḥbūb u maḥbūbe oldıysa ve niçe serv- ḳad kimseler (36) senüñ ḫidmetiñi irtikāb ḳıldıysa likīn āḫir demde sen ol revnaḳ u leṭāfetden maḥrūm olub ḥuṣḳ olursın ve ḳabaḳ gibi bīmağz (37) ḳılursın ve devlet ü ‘izzet ve riyāset ü rif‘atden bilkülliyye tehī vü hālī olursın

(1239) *Meşnevī*

Reng-i sebzet zerd ṣud ey ḳar‘ zūd

Z‘ān ki ezgūlgūne (38) būd aṣlī nebūd

Ey ḳabaḳ senüñ sebz olan rengüñ fevrī zerd oldı zīrā ki gülgūneden idi aṣlı degül idi yanī ey ḳabaḳ gibi ‘alelfevr (39) taṣaddur u teraḳḳī ḳılan derūnī ‘alem ve ‘amelden hālī olan ol senüñ zāhirde olan reng-i sebzüñ ve revnaḳ u leṭāfetüñ ‘alelfevr (40) gidüb zerdrü olursın ve ‘āḳıbet şermende ve ḫacil ḳalursın zīrā ki ol revnaḳ u leṭāfet şūrī gulgūne ḳabīlinden idi zāṭı (41) ve aṣlı degül idi şol zīnet ü leṭāfet ki zāṭı ve aṣlı olmaya ol [çoḳ +H] geçmeyüb zāyil olur ve zīver-i tezvīr ile kendüsini düzüb ḳoşub

[P450a] (1) halka ‘arz-ı cemāl eyleyen zışt ü pelīdūñ ‘arızı ve ‘ariyyeti olan zīb ü zīveri ‘arızından çok geçmeyüb zāyil olduḡda anuñ zātı olan (2) zıştluḡı ve aşlı olan mekr ü heleki zūhūra gelür şol bu zışt olan koḡmış qar^c gibi ki yüzine gulḡüneler sürüb muşhafuñ altunlu noḡtalarıyla (3) şüretini bezerdi lākin anuñ zışt olan yüzi gulḡüneyi ḡabül itmeyüb zıştluḡı ve mekr ü heleki fevrī zūhūra gelürdi nitekim bu dāstāndan (4) ma^clūmuñ olur

Dāstān-ı ān ‘acūze ki rüy-ı zışt ḡıḡrā cendere vü gulḡüne sāḡt u sāḡte nemīşud ve pezīrā nemiāmed

Bu sürḡ-ı (5) şerīf ol bir ‘acūzenüñ dāstānidur ki kendü zışt olan yüzine cendere ve gulḡüne düzdi *cendereden* murād iplikle yüzi şıyırmaḡ ve kışaḡ (6) ile anuñ tüylerini yolmaḡdur *gulḡüne* ki kızılıḡ didikleridür andan şoñra ol kızılıḡı yüze urmaḡdur nitekim bu ‘acūze kendü yüzini cınbıza⁴⁷⁴ ile yolduḡdan (7) şoñra kızılıḡ urdı ammā düzelmiş olmaz ve ḡabül idici gelmezdi

(1240) Meşnevī

Būd kempīrī neved sāle kelān

Pürteşennüc rüy u rengeş za‘ferān

(8) Bir toḡsan yaşında ziyāde büyük pīrezen var idi anuñ rüyü perḡin ve reng-i rüyü za‘ferān idi *teşennüc* buruşmaḡlıḡa dirler ya^cnī ol (9) toḡsan yaşında olan büyük ḡarınuñ yüzi büklüm büklüm olub buruşmuş ve reng-i rüyü za‘ferān gibi şarı olmuş idi

(1241) Meşnevī

Çün (10) ser-i süfreruh-ı ü tūy tūy

Līk dervey būd mānde ‘aşḡ-ı şūy

Süfrenüñ başı ve yüzi gibi anuñ ruḡları ḡat ḡat idi velīkin (11) anuñ vücūdında er maḡabbeti ḡalmış ve ere ve cimā^ca ‘aşık olmuş idi

⁴⁷⁴ cınbıza: kışaḡla H

(1242) *Meşnevî*

Riḥt dendānhāş u mû çün sîr şud

Ḳad kemān u her ḥiseş tağyîr (12) *şud*

Bir mertebe köhne qarı olmuş idi ki anuñ dişleri döküldi ve başınuñ saçları ve kılları süt gibi beyāz oldu ḳaddi yāy (13) gibi egildi ve anuñ her ḥissi tağyîr ü tebdîl oldu

(1243) *Meşnevî*

‘Aşḳ-ı şūy u şehvet u ḥırşaş tamām

‘Aşḳ-ı şayd u pâre pâre geşte dām

Egerçi (14) anuñ cismine fenā gelmiş ve ḥüsn ü leṭāfeti zāyil olmuş idi ammā er ‘aşḳı ve anuñ şehvet ü ḥırş u şevḳi tamām idi er şayd eylemege (15) ‘aşḳ yerinde ve dām pâre pâre olmuş idi ya‘nî er şaydına vāsıta ve ālet olan ḥüsn-i şüreti ve şekl ü hey’eti pâre pâre olub ḥarāb (16) olmuş ammā er şayd eylemege olan ‘aşḳı ve cimā‘a olan şehveti ve ḥırşı tamām yerinde ḳalmış idi

(1244) *Meşnevî*

Mürğ-ı bîhengām u rāh-ı bîrehî

Āteş-i pür (17) *derbün-i dîğ-i tehî*

Meşelā ol ‘acūze vaḳitsüz ḳuş ve bir yolsuz yol idi pürāteş boş çölmegüñ dibinde idi ya‘nî ol ‘acūze-yi (18) bîhüş filmesel bir vaḳitsüz öten ḳuş idi ve daḥı bir ötesi çıḳmaz ve kimseye yol olmaz yol gibi idi ya‘nî egerçi yol (19) şeklinde idi ammā kimse aña gıtmege tenezzül ḳılmaz ve sefer eylemege māyil olmazdı bu itibār ile rāh bîrāh gibi idi ve daḥı bir boş çölmegüñ (20) altında çok āteş gibi egerçi āteş-i ḥırşı tamām yerinde velîkin puḥteleñecek bir kimse bulamazdı

(1245) *Meşnevî*

‘Aşḳ-ı meydān u esb (21) *ü pāy nî*

[H131a] *‘Aşḳ-ı zemr ü leb ü surnāy nî*

Egerçi ‘aşık-ı meydân idi velîkin atı ve ayağı yok zemre ‘aşık ve leb ü surnâsı (22) yok *zembr* düdüğe dirler ya‘nî ol kararı meydân şehvetinüñ ve mücâ‘amatuñ ‘aşığı idi velîkin atı ve pây ve âleti yok idi ve düdük (23) çalmağa ‘aşık idi velîkin lebi ve surnâsı yok idi ekşer ‘acâyizüñ ‘tab‘ında bu güne şehvetperestlük merküz olub zâyil olmaz (24) imiş ve bu mertebe sâlhürde ve fertüt u füsürde olduğdan soñra hem er ‘aşkından ve zeker şevkınden vaz gelmez imiş

(1246) Mesnevî

Hırş-ı derpîrî*(25) *Cühüdân-râ mebâd

Ey şakîyyî ki Hudâş in hırş dâd

Hırş-ı pîrlük vaktinde Cühüdlar için olmasun ya‘nî ferc u gülüya harîş (26) olmak şol mertebe eķbaḥ u efzaḥdur ki hîçbir kimse için lâyık u münâsib olmaz bâḥuş pîrlük vaktinde harîş-i kîr ü gülü olmak şol kadar (27) eşna‘ ve efzaḥdur ki Cühüdlara bile lâyık gelmez ey bedbaḥt şol bir şakî ki Hudâ-yı Te‘âlâ Hazretleri aña bu güne hırş virdi ve anı ‘abdü’l-ferc ve ‘abdü’l-baḥn (28) olmak mertebesine irgürdi Hazret-i Nebî ‘aleyhisselâm bu güne harîş-i ferc ü gülü olan kimselere beddu‘â eyleyüb *ta‘ase ‘abdu fercihî ta‘ase ‘abdu baḥnihî* (29) *ta‘ase ve intekese*⁴⁷⁵ didi ve bunlaruñ helâkı için böyle beddu‘â eyledi

(1247) Mesnevî

Rîḥt dendân-hâ-yı seg çün pîr şud

Terk-i merdüm kerd ü sergîn-* (30) *gîr şud

Çünkim kelb pîr oldu anuñ dendânları döküldi merdümi terk itdi ve sergîngîr oldu ya‘nî çünkim kelb kocaya ve dişleri (31) döküle merdümleri ḥalamadan ve anlara urmadan ve îzâ kılmadan fâriğ olub ancak necâset ḥutmağa ve sergîn ekl itmege ķāni‘ olur

⁴⁷⁵ “Şehvetine kul olan helâk olsun, midesinin kölesi olan helâk olsun, helâk olsun ve baş aşağı devrilsin.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 210. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

(1248) Meşnevî

În (32) segân-ı şuşt sâlerâ niger

Her demî dendân-ı segsân tîzter

Ammâ bu altmış yıllık seglere nazar eyle her bir demde anlaruñ köpek dişi (33) tîzterdür ya'nî bu altmış veyâ yetmiş yaşında olan köpekleri gör ki her bir demde bunlaruñ köpek gibi âdem talamağa dişleri tîzter- (34) dür necâsetden ve sergînden bedter olan harâmî yedüklerinden mâ'adâ niçe kimselerüñ etin yemege dağı diş bilerler ve niçeleri dağı kelb gibi örmekle âzürde eyler- (35) ler

[H131b] *(1249) Meşnevî*

Pîr segrâ riht peşm ezipüstîn

În segân-ı pîr-i atļaspüş bîn

Çoca kelbüñ postından peşmi döküldi ve çıplak kaldı bu atlas- (36) püş olan çoca köpekleri gör ki bunlar segden bedter oldu ya'nî bu atļaspüş olan ve çocaduğça merdümâzâr olub dünyâya meyl ü maħabbet kılan (37) bîdînler niçe vücühla kilâbdan bedterlerdür zîrâ çoca köpegüñ çocaduğda derisinden yüñi dökülüb⁴⁷⁶ güyâ ki ol bîçâre kürkini ve libâsını terk idüb (38) 'uryân kıılır ammâ bu atlas giyici çoca köpekleri gör ki harîr giymek ricâle harâm iken bunlar çocaduğça harîrler giyüb ve atlaslara kürkler kaplayub (39) postlardan ziyâde ederler

(1250) Meşnevî

'Aşşân u hırşşân derferc u zer

Dembedem çün nesl-i seg bîn bişter

Bâhuşuş ki bunlaruñ 'aşkı (40) ve dağı ferc üzre olan hırşını dembedem nesl-i seg gibi ziyâdereki gör ya'nî köpek yavruları tırmadan üretüb niçe çok olur ise (41) bunlaruñ dağı muķtezâ-yı ferce ve cemî'-i sîm ü zere hırş u maħabbetleri tırmadın ziyâde olmadadır bunlar şol 'abd-i dirhem ve dinârdur ki Hâzret-i [P450b] (1) Resûl-i

⁴⁷⁶ dökülüb: dökülür H

Ekrem şallallahu ‘aleyhi ve sellem bunlar hakkında *lu‘ine ‘abdu’d-dināri lu‘ine ‘abdu’d-dirhemi lu‘ne baṭinihi lu‘ne ‘abdu fercihī*⁴⁷⁷ buyurmuşdur

(1251) Meşnevī

İnçünİN ‘ömrī ki māye-y dūzaḥest

(2) Mer kaşābān-ı gāzabrā meslaḥest

Buncılayın bir ‘ömr ki māye-yi dūzaḥdur taḥḥīk gāzab-ı Allāh kaşşābları için meslaḥdur ya’nī buncılayın bir ‘ömr ve zindegānīne (3) cehennem sermāyesidür Hāk Te‘ālānuñ gāzab meleklerine sellāḥḥāne gibidür ve kaşşāblaruñ selḥe maḥall olan ḥāneleri gibi murdār u necesdür ma‘ahazā ol kelb bī- (4) dāniş kendünüñ bu mertebe neces ü ḥabīş olduğundan bīḥaber olub

(1252) Meşnevī

Çün begūyendeş ki ‘ömr-i tu derāz

Mīşeved dilḥoş dehānş ezḥande bāz

(5) Çünkim aña diselerdi senüñ ‘ömrüñ uzun olsun dilḥoş olur ve anuñ dehān gülmeden güşāde olur ve böyle dimeden ‘azīm ḥazḗ (6) alur ve bunu kendüsine ḥayr u du‘ā bilür

(1253) Meşnevī

İnçünİN nefrİN du‘ā pindāred ū

Çeşm-i negşāyed serī bernāred ū

Buncılayın nefrİN ü la‘neti ol gāfil (7) ü cāhil kendüsi için eyü du‘a za‘m kıılır başar-ı başıretin açmaz ve başını ḥ‘āb-ı gāfletden yukarı kıaldırmaz tā kim kendüsünüñ ne mertebe ḥabīş ü pelīd (8) ‘ömre mübtelā olduğunı göre idi ve mercī‘ ü ma‘ād cānibine nazar irgüreydi

⁴⁷⁷ “Dînāra (altına) kul olanlara lanet olsun. Dirheme (gümüşe) kul olanlara lanet olsun. Karnına (midesine) kul olanlara lanet olsun. Fercine (şehvetine) kul olanlara lanet olsun.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 211. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

(1254) Meşnevî

Ger bedîdî yek ser-i mû ezma'ād

Ūş güftî İnçünîn 'ömr-i tu bād

Eger (9) ma'ād cānibinden bir ser-i mû kadar zindegānīlük göreydi ve 'ayş-i āhirete bir zerre kadar nazar irgüreydi ol koca köpek böyle diyen kimseye (10) buncılayın 'ömr senüñ olsun dirdi ūş egerçi ū eşden mürekkebdür Fārisīdür velikin ol pīr sege 'āyid olmakla ihām-ı laṭīfden hālī degıldür (11) nitekim bu kışşada vāqī' olan **Geylānī** kendüsine du'ā eyleyen dervīşe Hudāsını selāmetle benüm gibinüñ maqāmına irişdürsin diyü cevāb virdi

[H132a] (12) **Dāstān-ı ān dervīş ki ān h'āce-yi Geylānīrā du'ā kerd ki Hudā turā beselāmet beḥānmān beresāned**

Bu sürh-ı şerīf oldur ve dervīşüñ dāstān (13) ve hikāyesidür ki ol h'āce-i Geylāniye du'ā eyledi böyle diyü ki Hudā-yı Te'ālā seni selāmetle hānmānuña irişdürsin

(1255) Meşnevî

Güft yek ruzī beḥ'āce-y Geyliyī

(14) *Nānperestī ner gedā zenbīliyī*

Bir gün Geylānī bir h'āceye bir zenbīle mensüb bir nānperest cerī ve kavī gedā didi *ner* erkek ma'nāsınadur ammā bunda cerī (15) ve kavī ma'nāsına isti'āre olunur ya'nī bir gün Geylāna mensüb bir h'āceye zenbīl ile deryüze kılan ve nān u gıdāya ziyāde ḥarīş olan kavī gedā (16) didi

(1256) Meşnevî

Çün sited zū nān begüft ey müste'ān

Hoş beḥānmān-ı⁴⁷⁸ ḥod bāzeş resān

Çünkü ol h'āceden nān aldı Ḥazret-i Hudāya (17) ḥiṭāb idüb didi ey müste'ān bu h'āceyi kendünüñ hānmānına girü hoş irişdür ve evinde ve barķında olan

⁴⁷⁸ beḥānmān-ı : beḥān u mān-ı H

kimselerle bunu sen hoş (18) görüştür meger ki h̄ācenün Geylān diyārında olan h̄ān u mānı vīrān idi yāhūd kendünün h̄ān u mānında mūcib-i miḥnet ü āfet niçe şey (19) var idi ki h̄āce anlardan begāyet rencide ve remide olmuş idi bu sebebden aña bir duā eyleyen gedāya cevāb virüb

(1257) Meşnevī

Güft h̄ān er (20) ānst ki men dīdeem

Ḥaḳ turā incā resāned ey dujem

Didi h̄ān eger odur ki ben görmişem ey çirkīn yüzlü gedā Ḥaḳ Teālā ol pīre seni (21) irişdürsin ve bu kışşadan hişşe bu oldu ki eger kendü ‘ömrinün bir ehl-i dünyā vīrān u ḥarāb olduğunu bileydi aña ‘ömrün ziyāde olsun diyen (22) kimselere bu h̄āce-yi Geylānīnün gedāya virdüğü cevāb gibi cevāb virürdi ve bu gūne duādan ḥazḫ eylemeyüb nefret kılurdu çünkim buyurdukları (23) kelimātda maānī ve esrāra mūte‘allik olan kelimāta nisbetle ednāluk şāyibesi tevehhüm olındı bu tevehhümi def eylemek için bu alçaḳ olan sözleri söylemege (24) sebep ne olduğunu beyān kılmak için bu ebyāt-ı şerīfeti īrād idüb buyururlar

(1258) Meşnevī

Her muḥaddisrā ḥisān bāzil kunend

Ḥarfeş er ‘ālī buved nāzil (25) kunend

Her muḥaddisi ḥisler bāzil eylerler anuñ ḥarfi eger ‘ālī ola nāzil eylerler bāzil/bunda ḥor u ḥaḳīr ma‘nāsınadur ya‘nī her ne kadar belīg ü faşih söyleyici (26) ve ḥaḳāyık u daḳāyık naḳl eyleyici mütেকellim olsa müstemi‘ olanlar çünkim ḥas u denī olanlar lābüdd ol mütেকellimi daḫı ḥaḳīr ü denī söyleyici eylerler eger ol muḥaddisün (27) ḥarf u kelāmı filḥaḳīḳa ‘ālī olursa anı pest ü nāzil eylerler

(1259) Meşnevī

Zān ki ḳadr-i müstemi‘ āyed nebā

Berḳad-ı h̄āce bured derzī ḳabā

Zîrâ ki nebâ müstemi‘ (28) olan kimseleruñ fehmi miqdârı gelür nitekim derzî kabâyı ḥâcenüñ kıddi üzre keser *nebâ* habere dirler ya‘nî her belîğ olana lâzımdur ki kelâmı muhteżâ-yı (29) maķâma göre söyleye ve müstemi‘ olanlaruñ fehmi miqdârı edâ eyleye nitekim lisân-ı şer‘de dağı herkes ‘aklı yetdüğü kadar söz söylemege ve fehm (30) itdüğü miqdârı ta‘bîr-i kelâm eylemege işâret olunmuş ve *ve kelliñü’n-nâse ‘alâkaderi ‘ukûlihîm lâ‘alâkaderi ‘ukûlikum*⁴⁷⁹ demekle emr kılinmışdur ve dağı *nağnu* (31) *ma‘âşira’l-enbiyâ’i umirnâ en nunezzele’n-nâse ‘alâmenâzilehim ve en ukellime’n-nâse ‘alâkaderi ‘ukûlihîm*⁴⁸⁰ dinilmişdür pes ‘alîm ü ĥakîm olan kimseden nebâ ve kelâm gelmez illâ müstemi‘ (32) olanlaruñ fehm miqdârı zuhûra gelür nitekim bir üstâd-ı ĥayyât [H132b] bir libâsı bir ḥâce için kıat‘ eylemek istese lâbüdd anı ol ḥâcenüñ kıddi miqdârı (33) kıat‘ kıılır

(1260) *Mesnevî*

Çünkü meclis bîçünîn peygâre nîst

Ezĥadîş-i pest-i nâzil çâre nîst

Çünkim meclis buncılayın peygâresüz degildür nâzil (34) olan pest sözden çâre yokdur *peygâre* lügatde birkaç ma‘nâya gelür bunda süflî vü denî demek ma‘nâsı murâd olur ya‘nî çünkim müstemi‘ olanlaruñ (35) meclisi buncılayın denî vü süflî olanlardan ve ‘aklı u fehmde nâķış ü kâĥir kıalanlardan ĥâlî degildür pes alçak ve süflî söz söylemek lâzım (36) gelür ve mütekellime vâcib olur ekşer nâsuñ ĥabi‘ati hezle mâyil ve ekşerinuñ meşrebi kışaş ve ĥikâyete mâyildür kıaçan bunlara bir muĥaddis (37) ĥakâyık ve daķâyık-ı ‘ilmiyye ve esrâr u ma‘ârif-i yakîniyye söylese fehme kıadır olamadıklarından andan melûl olurlar ve nefret kıılırlar pes (38) ‘alîm ü ĥakim olan

⁴⁷⁹ “İnsanlarla onların anlayabileceği şekilde (onların seviyelerine göre) konuşunuz, kendi (seviyenize ve anlayışınıza) aklınıza göre değil.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 130. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁴⁸⁰ “Biz Peygamberler topluluğu insanlara layık oldukları değeri vermekle ve akılları alacak şekilde konuşmakla emr olunduk.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 131. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

muḥaddis anlaruñ mertebesine tenezzül idüb gāh kıṣaṣ u ḥikāyet söyleyüb anda anlaruñ ‘aqlı yetdügi kadar ba‘zı ma‘ānī (39) ve esrārı derc eyler ve gāhī hezlgüne ba‘zı söz söyleyüb ol hezde niçe cidd ve ḥikmeti beyān eyler nitekim Ḥazret-i Mevlānānuñ ḳaddesallāhu (40) sırrahu’l-‘azīz de‘b-i şerīfleri ve üslüb-ı laṭīfleri budur ki kendüler tamām niçe ‘ulüm u esrār naḳl itmege ḳādir bir ‘ālī kelām şāḥibi iken gāh (41) oldur ki ba‘zı hezlgüne ḥikāyetler söylemege tenezzül buyurdılar bundan maḳşūdları bu güne ḥikāyetlere māyil olan kimselere daḫı bu üslūbla [P451a] (1) irşād ḳılmaḳ ve ta‘līm-i ma‘ānī eylemekdür nitekim bu ‘acūze ḥikāyesi daḫı bu ḳabīlendür ki bunuñ zammına çok pend ü naşīḥat buyurmuşlar ve müstemī‘ (2) olanlara vāfir münāfi‘ ve fevāyid derc eylemişlerdür

Şıfat-ı ān ‘acūz⁴⁸¹

(1261) *Mesnevī*

Vāsītān hīn īn süḥanrā ezgirev

Sūy-ı efsāne-y ‘acūze bāz rev

(3) Bu sözi tīz ol rehinden girü al ‘acūzenüñ efsānesi cānibine girü git bu beyt-i şerīf bersebīl-i mücerrid kendü nefsi-i şerīflerine ḥitāb (4) eylemek ṭarīḳi üzre dinilmişdür nitekim ol ‘acūzeyi sāl hürdenüñ kıṣṣasını muḳaddemā bir miḳdār zıkr eyleyüb ol miḳdārı ol maḫalde ḳoyub (5) münasābetle *elkelāmu bicerri’l-kelām*⁴⁸² mücebince ba‘zı neşāyiḥ ü fevāyidüñ ta‘bīrine meşḡul olmuşlar ve bu kıṣṣānuñ baḳıyyesi keenne ol maḫalde rehn ḳalmışlar (6) idi şimdi girü ol ‘acūzeden murād kim idüğini ta‘bīre şürü‘ eyleyüb ve kendü vücūd-ı şerīflerine bu güne ḥitāb idüb buyurdılar ki ey Mevlānā tīz (7) ol bu ‘acūzeye müte‘allıḳ olan sözi ol maḫalle girev olmadan girü al ol ‘acūzenüñ efsānesi cānibine girü git ve ol ‘acūzeden murād kimler- (8) dür anı bu maḫalde ta‘bīr ü taḳrīr it

⁴⁸¹ “O koca karının sıfatı beyanındadır.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 11, s. 415.

⁴⁸² “Laf lafı açar.”

(1262) *Meşnevî*

Çün müsin geşt ü der'în reh nîst merd

Tu binih nāmeş 'acūze-y sālḥūrd

Çünkü kimse müsin (9) oldu ve bu yolda merd degildir sen anuñ nāmını 'acūze-yi sālḥūrd ko ya'ni çünkü bir kimesne çok yaşlu koca ola bu tarīk-i ilāhīde er olmaya ve ricāl (10) mertebesine irmeye sen anuñ nāmını çok yaşlu koca ko ki böyle kimse egerçi şüretā koca merd ise de ma'nāda çok yaşlu koca qarılar gibidir

(12) (1263) *Meşnevî*

Nî merūrā re's-i māl ü pāyeyî

Nî pezîrā-yı kabûl-i māyeyî

Ne ol sîret-i 'acūze olan merdüñ re's-i mālî ve ne bir pāyesi var ve ne bir māyenüñ (13) kabûlini kabûl [H133a] idici olur *re's-i māl*dan murād bunda yā sermāye-yi 'ömr veyā sermāye-yi dīndür ki murād isti'dād ve dīne kabiliyyetdür yoḥsa re's-i (14) māl dünyevî murād olmaḳ çendān münāsebet olmaz ve *pāyeden* murād daḥı pāye-yi dīn olmaḳ daḥı evlādur ve *pezîrā* bunda zabṭ idici ma'nāsınadır ve (15) taḳdîr-i kelām böyle demek olur ki 'acūzesîret olan merd için ne sermāye-yi dīn ve ne pāye-yi yaḳîn vardur ve ne māye-yi dīnini kabûl eylemege (16) kabûl idicilük vardur ya'nî kabûl-i isti'dāda daḥı anuñ vücūdında liyāḳat ve kabiliyyet yoḳdur

(1264) *Meşnevî*

Nî dehende nî pezîrende-y ḥoşî

Nî der'ū (17) ma'nā vü nî ma'nākeşî

Ne ḥoşluḡı virici ve ne ḥoşluk kabûl idicidir ya'nî ne dīne mensüb olan ḥoşluḡı virici ve ne anı bir ḥoşluk (18) virenden kabûl idicidir ne anda bir ma'nā ve ne mā'nākeşlük var ya'nî ne anuñ vücūdında ma'nā-yı ḥaḳīkatden bir ma'nā var ve ne bir ehl-i ma'nādan (19) cezb eylemege isti'dād u kabiliyyet var

(1265) *Meşnevî*

Nî zebân nî gūş nî ‘aql u başar

Nî huş u nî bîhuşî vü nî fiker

Anuñ ne zebānı ve ne gūşı ve ne (20) ‘aqlı ve ne başarı vardır ve ne hūşı ve ne bîhuşluğı ve ne fikretleri vardır ya‘nî ol oca arı gibi olan pîr-i nābāligüñ ne arîk-i İlāhîde bir söz (21) söyleyecek zebānı var ve ne bir Hā kelāmı diñlemege gūşı var ve ne ‘aql-ı diyānet endîşesi ve ne başar-ı başıreti var belki *şummun bukmun ‘umyun fehum lā ya‘kelün*⁴⁸³ (22) āyet-i kerīmesinüñ mefhūmına mazhar olan avmden olmuş ve Hā kelāmı diñlemeden bîgūş ve Hā sözi söylemeden hem anlar gibi ebkem almışdur ne (23) anuñ dīne ve tavāya müte‘allik bir hūşı var ve ne maħabbet-i Hūdādan bîhuşluğı var ve ne āhirete müte‘allik fikirleri var belki bunlaruñ cümlesinden hālî vü (24) berīdür

(1266) *Meşnevî*

Nî niyāz u nî cemālî behr-i nāz

Tūbetūyeş gende mānend-i piyāz

Ne Hāzret-i Hūdāya ve ne ehl-i dile niyāz u ihtiyācı var ve ne ehl-i dil gibi nāz eylemeden (25) ötüri bir cemālî var ya‘nî mürşid şaħib-i cemāl ve ‘ālim ehl-i kemāl olanlarla niyāz ılmayub ‘arz-ı ihtiyācı yok bāhuşuş ki kendünüñ tāliblelere nāz u (26) müfāħaret eylemeden ötüri bir cemālî ve kemālî dağı yok belki piyāz gibi at at oqmış ve her [bir +H] ħabîş sıfatı biri birinden ziyāde olmuşdur

(27) (1267) *Meşnevî*

Nî rehî bübrīde ü nî pāy-ı rāh

Nî tebiş ān aħberā nî sūz u āh

Ne bir yolu o at‘ eylemiş ve ne anuñ yol bađı var ne ol aħbenüñ ħarāreti (28) var ve ne sūz u āhı var *aħbeden* murād ol ‘acūzesīret olan pîr-i nābāligdür ve aña aħbe

⁴⁸³ “Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar geri dönemezler.” (Bakara 2/18). Bu āyet, Kur’ān’da Şu Şekilde gemektedir: “*şummun bukmun ‘umyun fehum lā yercı‘ün*”

ta'bir olunması bu i'tibār iledür ki kendü pîrensîret (29) olduğundan mâ'idâ şerî'at ve tarîkat erlerinden bir merd-i bâliğ ile cem' eyleyüb ve anuñ miñnet taşarrufına kendüsini teslîm kılmayub belki mücâma'tı (30) ve muşâhabeti harâm olan ehl-i şehvât ve aşhâb-ı dâlâletle mücâma'at u muķârenet kılmadadur ya'nî bu güne 'acüzesîret ve fâhişetabî'at olan (31) pîr-i bî'tâ'at ne tarîk-i îlâhîden bir yol kat' eylemiş ve ne anuñ tarîk-i Hakk'a gitmege bir ayağı var ve ne ol fâhişesîretüñ derûnında bir harâreti (32) ve ne süz u âhı var belki bu cümleden anuñ hâne-yi derûnı tehî vü hâlîdür bu zîkr olınan şıfatlardan birisini anda isteseñ anuñ hâne-yi (33) vücūdında bulamazsın ve menfa'ate ve dîne yarar bir haşlet isteseñ aña vâşıl olamazsın meger anuñ hâne-yi vücūdı maḥall-i necâset ve hâne-yi (34) bevl ü gâyiğ eylesin [H133b] nitekim bu hikâyede vâki' olan dervîş bir hâneye gelüb andan her ne istediye bulamamaķda ol hānenüñ (35) içinde teğayyuz ü tebevül eylemeden ötüri dāhil oldı ki bu sürh-ı şerîfden ma'lūmuñ olur ve kışşadan hişşe ne idigü hem zuhûra gelür

(35) Kışşa-yı ān dervîş ki ezān hāne her çi miğ'āst miğüftend ki nîst⁴⁸⁴

(1268) *Meşnevî*

Sâyilî āmed besüy-i hāneyî

Huşk nāne h'āst yā ter nāneyî

(36) Bir sâyil bir ev cānibine geldi ol evden huşk ekmek yā tāze ekmek istedi *ter nāne* tāze ekmek ma'nāsınadur

(1269) *Meşnevî*

Güft şāhib-(37) hane nān incā kucāst

Hîreyî key in dükān-ı nānbāst

Şāhibhāne ol dilenciye aytdı bu evde ekmek ķandedür hîre misin bu ev (38) kaçan ekmekçi dükkanıdur ya'nî ey sâyil serāsîme misin bu hāne ekmekçi dükkanı mıdur

⁴⁸⁴ "O fakirin hikâyesidir ki, o evden her ne istedi ise "yoktur" dediler." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 417.

ki bundan ekmek istersin bu hâne ekmek maḥalli degildür ekmeği (39) var ekmekçilerden iste didi

(1270) Meşnevî

Güft bārī endekī pīhem beyāb

Güft āḥir nīst dükkān-ı kaşāb

Pes sāyil ol hâne şāḥibine didi (40) bārī birazcık iç yağı bul hâne şāḥibi ol sāyile aytdı ey gedā āḥir bu hâne kaşāb dükkānı degildür pīhpāre kaşāb dükkānında bulunur (41) var anı anlardan iste

(1271) Meşnevî

Güft pāre-yi ārd dih ey kedḥuda

Güft pindārī ki hest īn āsyā

Pes sāyil ev şāḥibine didi ey [P451b] (1) ev şāḥibi bārī bir pāre un vir hâne şāḥibi aña cevāb virüb aytdı ey gedā zann eylersin ki bu āsyādur ya'nī kıyās eylersin ki bu hâne degirmen (2) ola un degirmende bulunur eger un ḥācetüñ ise var anı degirmende iste

(1272) Meşnevî

Güft bārī āb dih ezmekra'a

Güft āḥir nīst cū ya meşra'a

Pes (3) sāyil dönüb yine hâne şāḥibine didi ey şāḥibḥāne bārī mekra'adan bir içim şu vir mekra'a ābhūrda dirler Türkçe şuar didikleridür (4) şāḥibḥāne ana didi bu ev ırmağ veyāḥūd şu maḥalli degildür şu isterseñ çeşmede ve çayda çoğdur andan iste

(1273) Meşnevî

Her çī ū derḥ āst eznān (5) tā sūpūs

Çurbekī mīgüft u mīkerdeş fūsūs

Elḥāşıl ol sāyil nāndan sūpūsa dek ya'nī ekmekden kepege dek her ne istediye şāḥib- (6) hâne aña nüktelü ve ta'nāmīz söz söyledi ve tanz u temeşur eyledi çurbek nüktelü ve ta'nāmīz söz ma'nāsınadır efsūs eylemege dirler

(7) (1274) *Meşnevî*

Ān gedā derreft ü dāmen berkeşīd

Ender'ān ḥāne behisbet ḥ'āst rīd

Çünkü gedā şāhibḥāneden her ne istedi ise buldı ve ol ḥāneyi (8) istediği şeylerden ḥālī buldı filḥāl ol gedā içerü gitdi ve etegini yukarı çekdi ve çemrendi ol ḥāne içre müzd için tedbīr ile necāsetlemek istedi (9) *rīd* teğayyuḥ itmek ma'nāsınadır *hisbet* kesr-i ḥāyla ecr ü şevāb ve tedbīre dirler

(1275) *Meşnevî*

Güft hey hey güft tenzen ey düjem

Tā derīn vīrāne ḥod fāriḡ (10) *kunem*

Şāhibḥāne çünkü sāyilüñ ḥāne içre teğayyuḥ itmek 'azīmetini gördi hey hey ne eylersin diyüb aña 'itāb u ḥiṭāb eyledi sāyil daḡı aña bu gūne (11) söyledi ki ey çirkīn ü zişt isem ol sükūt kıl tā kim bu ḥālī vīrānede kendümi teḡāzā-yı derūndan fāriḡ eyleyem sen ḡazā-yı [H134a] ḡacet (12) eyledünse ben bunda ḡazā-yı ḡacet eyleyem ki teğayyuḡ u tebevül bundan enseb maḡall olmaz

(1276) *Meşnevî*

Çün der'īncā nīst vech-i zīsten

Berçünīn ḥāne (13) *bübāyed rīsten*

Çünkü bu maḡalde vech-i me'āş yokdur buncılayın ḥāne üzre necāsetlemek gerek ya'nī çünkü bir evde zindeḡānīlük itmek için (14) bir kūt u ḡidā olmaya anuñ içine ḡadeşlemek lāzım olur ve necāsetlemek lāyık gelür didi ve kışşadan ḡişşe bu oldu ki bir kimsenüñ vücūd-ı (15) ḡānesi ki 'ilm ü 'amelden ve aḡlāḡ-ı ḡaseneden ḡālī ve menāfi'-i uḡreviyyeden ve fevāyid-i dīniyyeden 'ārī olub ḡāne-yi ḡarāb gibi tehī ola o kimsenüñ (16) ḡāne-yi vücūdı maḡall-i necāset ve cāy-ı ḡabāset olmaḡa lāyık olur beherḡāl insaḡ olanda yā uḡrevī veyā dūnyevī bir ḡaşlet ve bir şifat lāzım (17) olanlardandır tā kim ḡalkā menfa'atresān ola ve mücerred battāllardan olmaya ki

*innallāhe lā yuḥibbu'l-baṭṭalīn*⁴⁸⁵ buyrulmuşdur ol kimselerüñ cīfetü'l-leyl ve baṭṭālu'n- (18) nehār ola ve liecli'l-ekl tebdīl-i şekl kıla anlar ister ve ḥardan belki ḥacer ü mederden daḥı bedterdür zīrā

Beyt

Miskīn ḥar egerçi bītemīzest

Çün (19) *bār hemī keşed 'azīzest*⁴⁸⁶

dinilmişdür ve ḥacer ü mederden daḥı niçe intifāc görülmüşdür pes insān olanda beherḥāl menfa'atresān (20) olmağa bir ḥālet veyā bir şan'at lāzım olanlardandur

(1277) Meşnevī

Çün neyī bāzī ki gīrī tu şikār

Destāmüz-ı şikār-ı şehryār

Ey merd-i nābālig sen (21) çünkim bir bāz degülsin ki sen şikār tutasın *bāzīde* olan yā nefsi kelimededen olursa bāzī 'Arabī olur toğan ma'nāsına nefsi kelimededen (22) olmayub vaḥdet için olursa bāz Fārisī olur hem toğan ma'nāsına ya'nī sen şikār tutucu bir toğan diñilse şehryāruñ şikārı (23) olan ele öğrenmiş toğan gibi ya'nī şol bāz bülendpervāz olan aşḥāb-ı rāzdan diñilse ki pādşāh-ı ḥaḳīḳīnūñ dest-i 'aşḳ ve yed-i (24) maḥabbetine öğrenüb aña şikār olasın ve daḥı 'ālem-i ma'nāda rūḥānī ve nūrānī niçe şikārlar tutasın

(1278) Meşnevī

Nīstī ṭāvūs-ı bāşad naḳş- (25) bend

Ki benaḳşet çeşmhā rūşen kunend

Ve daḥı yüz naḳş u nigār ile bend olmuş ya'nī niçe nuḳuş u elvān ile bağlanmış ṭāvūs daḥı (26) degülsin senüñ naḳşuñla çeşmleri rūşen eyleyeler ya'nī ṭāvūs gibi zīb ü zīver ile ve naḳş u renkle mülevvin olmuş bir şāḥib-i (27) cemāl veyā ehl-i kemāl

⁴⁸⁵ "Muhakkak ki Allah kötülerini sevmez."

⁴⁸⁶ "Gerçi miskin eşek temiz değıldir, fakat yük taşıdığı için azizdir."

veyāhūd mālīk-i metā^c ve māl degülsin ki hālk-ı ‘ālem saña nazār itmeklükle gözlerini rüşen kılarlar ve senden bu kadarla müntefī^c ü müstefīd (28) olalar

(1279) Meşnevī

Hem neyī tūṭī ki çün k̄andēt dehend

Gūş sūy-ı güft şīrīnet nehend

Hem tūṭī-yi gūyā degülsin ki çünkim saña k̄and vireler gūşı (29) senüñ şīrīn kelāmuñ cānibine koyalar ya‘nī tūṭī gibi şīrīn sūhan kimse degülsin ki çünkim saña laṭīf ü şīrīn ğidālar vireler ve gūşlarını (30) senüñ kelām-ı şerīfūne koyub seni diñleyeler

(1280) Meşnevī

Hem neyī bülbul ki ‘āşıkvār zār

Hoş binālī derçemen yā lalezār

Hem bülbul-i hoşelhān (31) degülsin ki ‘āşık gibi zārīlükle çemende yā lalezārda hoş nāle eylesesin ve laṭīf āvāzeler ve şīrīn edālar ve şadālar kılub mevzūn (32) sözler söyleyesin

(1281) Meşnevī

Hem neyī hüdhdüd ki peykīhā kunī

Ne çü lekkek ki vaṭan bālā kunī

Hem hüdhdüd daḥı degülsin ki peyklükler eylesesin ve sebā-yı ma‘nevīden (33) Süleymānsīret olan kimselere [H134b] *ve cī’tuke Sebein binebin yaḳīn*⁴⁸⁷ diyü söyleyesin ve mābeyninde vāsīta olub aḥcār-ı yaḳīniyye naql eyleyüb ṭālībī (34) maṭlūba āşīnā kılasın ve maṭlūbdan ṭālībīe ḥaberler getüre[sin +H] lekkek gibi daḥı degülsin ki vaṭanuñı bālā eylesesin ya‘nī laḳlaḳ didükleri kuş gibi degülsin ki (35) maḳāmıñı a‘lāda eylesesin ve lekkek diyü söyleyesin ki bunuñ ma‘nāsı *leke’l-ḥamd*

⁴⁸⁷ “Sebe’den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim.” (Neml 27/22)

ve leke'ş-şükr ve leke'l-hüküm ve leke'l-mülk⁴⁸⁸ demekdür ve mülk ü hükmi (36) ve hamd u şükri mālīkū'l-mülk olan pādşāha taḥşīş eylemekdür

(1282) *Meşnevī*

Derçi kārī tu vü behr-i çī't-ḥarend

Tu çī mürğī vü turā bā çī ḥurend

Pes (37) sen ey bīhūş ne kāresin seni neden ötürī alsunlar ne kuşşın ve seni ne ile ekl eylesünler ya'nī sen bu dünyāda ey baṭṭāl (38) u zevāyid rūzgār olan ne kār u 'amelsin ki seni bu nās alalar ve ne şey'e yararsın ki seni ḥarīdār olalar sen kuşlardan ne kuşşın ki seni (39) ḳabūl eyleyeler ve ne ile hażm olınersın tā seni anuñla yiyeler ve hażm eyleyeler pes insāna beherhāl bir ḥaşlet lāzımdur ki anuñla 'inde ehli'l-Ḥaḳ (40) hażm ola ve maḳbūle gele çünkim bu ḥaşletlerden bir ḥaşlet olmaya bārī bir himmet gerekdür ki dergāh-ı Ḥaḳḳa anuñla mütevvcih ola ve ilāhī bu beyhūde ve (41) serserī olan 'ömrüñi 'abeş yire zāyī' ḳılan bende ki kemāl-i fażluñdan 'ināyet eyle diyü du'a ve tazarru' ḳıla

(1283) *Meşnevī*

Z'īn dükkān-ı bāmükīsān [P452a] (1) berturā

Tā dükkān-ı fażl-ı k'allāhe'şterā

Ey bīmāye olan ḡāfil bu bāmükīs olanlaruñ dükkānından yukaru gel fażl-ı dükkāna dek ki Allāh işterādur *mükīs* bahāyı (2) eksik idici kimse[ye +H] dirler meksdendür *meks* inḳāş olunmuş ma'nāsınadır ba'zı nüshada *bāmükīsān* bā ile vāḳi' olmuşdur bu taḳdırce *mükīs* fa'īl (3) vezninde nāḳış ḡemen ma'nāsına olmaḳ evlā olur ve ba'zı nüshada nūnla vāḳi' olmuşdur ve taḳdīrce *mükīsān* mükīsüñ cem'i olub mükīs mübī' (4) vezninde kās yekīsden ism-i mef'ül olmaḳ evlā olur kiyāsetden olur kiyāset zīreklüğe ve farṭ-ı 'aḳla dirler ammā **Şem'ī** merhūm *bāmükīsān* bā ile olduḡunu (5) cāyız ṭutmamuş ve nūn-ı nāfiye ile olmaḳ lāzımdur diyüb böyle dimişdür ki mükīs

⁴⁸⁸ "Hamd senin için ve şükür senin içindir. Ve hüküm senindir ve mülk senindir."

mīmūñ ve kāf-ı ‘Arabīnūñ kesriyle muḥābā ma‘nāsınadır ki şerm (6) ü ḥürmet ma‘nāsınadır ‘Arab *ḥabāhu* fī’l-i bey‘dür kaçan bir kimse muḥābā ile ya‘nī metā‘anuñ ‘aybına nazār eylese ve aña bir metā‘ı ri‘āyet ṭarīkiyle virse (7) pes mükīs bu i‘tibār ile ḡāyet ḥūb vāki‘ olmuşdur *nāmükīsān* şerm ü ḥürmet ü ri‘āyetsüzler ma‘nāsına olur ve **Cān-ı ‘Ālem** merḥūm (8) daḡı bunu iḡtiyār itmişdür ammā za‘fdan ḥālī degildür ve taḡdīr-i ma‘nā-yı beyt bāmükīsān bāyla olduḡı üzre böyle demek olur ki ey (9) bīsermāye olan müflis bu bahāyı eksik idici olan kimselere mültebis ü müte‘allik olan dükkāndan yukāru gel ki murād ol dükkāndan (10) ‘ālem-i esbābdur ve nāmükīsān nūn ile olduḡı üzre ma‘nā bu kiyāsetsizler ve nāmaḡbüller dükkānından ey bīmāye teraḡḡī kıl ḡattā fazl-ı (11) ilāhī dükkānına vāşıl ol ki Allāh Te‘ālā mü‘minlerden nefslerini ve mällarını iştirā eyledi ve anlara anuñ muḡābilesinde cennet-i a‘lāyı semen virdi (12) nitekim sūre-yi Tevbede *innallāhe’şterā mine’l-mu’minīne enfusehum ve emvālehum biennelehumu’l-cennet*⁴⁸⁹ buyurdu [H135a] bu āyetde mü‘minlerūñ ma‘yūb olan nefslerini (13) alub anuñ muḡābilesinde anlara ziyāde ağır bahālu olan cennet-i a‘lāyı semen virdüğine işāret olmuşdur ve bu āyet-i kerīmenūñ tefsīri (14) cild-i evvelde ‘*Arab-ı bādiye nişīn ḡikāyesinde* mürūr kılmışdur

(1284) *Meşnevī*

Kāleyī ki hiç ḡalḡeş nengerīd

Ezḡalākat ān kerīm ānrā ḡarīd

Bir kāleye ki ḡalḡ (15) aña hiç baḡmadı ve ḡilāfetinden ve köhne olmasından ötüri aña aşlā iltifāt kılmadı ol kerīm anı şatun aldı ve kemāl-i fazl u kereminden (16) ol köhne olan metā‘a müşterī oldı ya‘nī bir kimsenūñ kāle-yi nefsi her ne ḡadar köhne ve ma‘yūb olsa farzā ‘ālemden birinūñ ḡatında (17) maḡbūl u mergūb olsa ve ol kimse kāle-yi pür‘ayb gibi olan nefsinin ol ḡaniyy-i muḡlaḡa ‘arz eyleye ve ey ḡanī ve

⁴⁸⁹ “Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır.” (Tevbe 9/111)

kerīm olan Hūdā bu benüm (18) pür‘ayb olan nefsimi kemāl-i fazluñdan iştirā kıl
düyü söyleye ol kerīm ü raḥīm olan Hūdā anuñ pür‘ayb olduğına nazār kılmayub
(19) anı andan ḥarīdār olur ve anuñ muḳabelesinde iz‘āf u muzā‘af ecrler ‘aṭā kıılır

(1285) *Meşnevî*

Hîç ḳalbî pîş-i ü merdūd denîst

(20) *Z’ân ki ḳaşdeş ezḥarīden sūd nîst*

Hîç bir ḳalb ve müzevvir olan nesne anuñ öñinde merdūd degildür zīrā ki ol ḡanī ve
kerīmüñ (21) anı şatun almaḳluḳdan maḳşūdı sūd degildür ya‘nī her ne ḳadar ḳalb
olsa ve ol ḳalb ve müzevviri bir kimse Ḥazret-i Hūdāya ‘arz (22) kılsa hîç bir ḳalb
anuñ dergāhında merdūd olmaz andan ötürü ki ol ḡanī ve kerīm olan pādşāhuñ ol
kāle-yi pür‘aybı almadan ve ḳalb [ve] (23) müzevviri ḥarīdār olmadan maḳşūdı
kendüsine bir nef‘ ü fāyide olsun için degildür belki anı ḥarīdār olmadan maḳşūdı
kemāl-i fazl u keremini izḥār (24) eyleyüb kendü dergāhına müteveccih olan
bīçāreye en‘ām u iḥsān eylemekdür Allāh Tebārek ve Te‘ālānuñ ef‘ālī mu‘allelu bi’l-
a‘rāz degildür *innallāhe* (25) *yaḡfiru’z-zunūbe cemī’an innehu huve’l-ḡafūr’r-raḥīm*⁴⁹⁰
āyet-i kerīmesinüñ mefhūm-ı laṭīfī üzre cemī‘-i zunūbı mü’minlerden ‘afv u
maḡfired eyler ve dergāhına (26) müteveccih olanları raḥmet ü maḡfiredine
müstaḡrıḳ eyler ve cürm ü ḥaṭāyı çok kılanlara *lātaḳnetū min raḥmetillāh*⁴⁹¹ diyü
beşāret virür hemān bende- (27) ye lāyık olan mümkün olduğü mertebe ḳabāḥatin
bilmek ve cürmine mu‘terif olmaḳ ve ol ḡanī ve kerīm olan pādşāhdan raḥmet ü
maḡfired (28) ṭaleb eylemekdür pes bu ḳadar fevāyid ü naşāyih buyurduḳlarından
şoñra yine ol ‘acūzenüñ ḥikāyesine rücū‘ idüb buyururlar

*Rücū‘-ı bedes- (29) tāt-ı kempīr*⁴⁹²

⁴⁹⁰ “Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (Zümer 39/53)

⁴⁹¹ “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin.” (Zümer 39/53)

⁴⁹² “O koca karının hikâyesine rücû.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 421.

(1286) *Meşnevî*

Çün ‘arūsî ḡāst reften ān ḡarīf

Mūy-ı ebrū pāk kerd ān müstaḡīf

Çünkü ol ḡarīf ‘arūsüna gitmek istedi ebrüsünü (30) mūyını ol ḡayf ṡaleb idici pāk eyledi *ḡarīf* ḡā-yı mu‘ceme ile güz faşlına dirler bunda bu ma‘nāda murād olsa cāyiz olur şu i‘tibār ile ki (31) ol ‘acūzenüñ bahārı geṡub ḡazān zamānı gibi füsürde ve pejmürde olmuş ola ammā *ḡarīf* ḡarāfetden olmaḡ evlādur ki *ḡarāfet* fesād-ı ‘aḡla dirler (32) ve *ḡarīf* ‘aḡlına ḡalel gelmiş bunamışa dirler *müstaḡīf* ḡayfdandır bunda *ḡayf*dan murād birkaç vech olmaḡ cāyizdür [H135b] *evvelā ḡayf* lügatde ḡamd-ı sikkine (33) ya‘nī bıçaḡ kınına dirler pes *müstaḡīf* kın olmaḡı ṡaleb idici demek olur ve recülün zekeri bıçaḡ menzilesine tenzīl olub ‘acüz kendü (34) fercini aña kın olmaḡı ṡaleb eylemiş olur ve *sāniyen ḡayf* şu aḡındısınıñ yüksek yerine daḡı dirler pes bersebīl-i kināye zeker şu aḡındısınıñ (35) yüksek yerine temsīl olunub müstaḡīf şu aḡındısınıñ yüksek yeri olan zeker ṡaleb idici ma‘nāsına olur ve *sālisen ḡayf* şarkmış (36) deriye daḡı dirler pes bersebīl-i kināye şarkmış deriden murād zeker olub ol şarkmış deri pāresi gibi olan zekeri ṡaleb idici (37) ‘acūze demek olur ve tavzīḡ-i ma‘nā böyle demek olur ki çünkü ol kış ayına beñzeyen bunamış ḡarı gelinlkle gitmek istedi ḡaşlarınıñ kıllarını (38) ol kın olmaḡ ṡaleb eyleyici veyā zeker dileyici pāk eyledi ya‘nī ḡaşında olan yāve kılları yolub izāle kıldı

(1287) *Meşnevî*

Pīş-i rū āyīne begrift (39) ān ‘acūz

Tā biyārāyed ruḡ u ruḡsār u pūz

Ol ḡoca ḡarı yüzi öñinde āyīne tıtdı ya‘nī öñine āyīne koyub aña naḡar itdi tā kim yüzünü (40) ve ruḡsārını ve aḡzını bezeye

(1288) *Meşnevî*

Çend gülgüne bümālīd ezbaṡar

Süfre-yi rüyeş neşud pūşīdeter

Ol ‘acūze ziyāde sürūr u şādīligünden (41) yüzüne bir niçe kerre gülgüne sürdi anuñ yüzi süfresi örtülmiş olmadı ve anuñ yüzünüñ bu kāmıların ve buruşuklarını ol [P452b] (1) ol gulgüne setr kılmadı

(1289) Meşnevī

‘Aşrhā-yı muşhaf ezcā mīburīd

Mibiçefsānīd berrū ān pelīd

Ol ‘acūze muşhafuñ ‘aşrlarını yerinden kesdi ve kıopardı ol pelīd (2) yüzi üzre ol altunlu olan noqtaları yapışdırdı ‘aşrdan murād muşhafda olan şol noqtalardur ki fāşılada kātibler anı yā sürhūdan veyā lāciverd- (3) den veyā altundan vaz‘ eylerler ekser ol āyetde bir noqta vaz‘ idüb ol noqtayı ‘aşrda ‘alāmet iderler bunda ‘aşrdan murād ol ‘aşr için ‘alāmet (4) olan noqtalar olduqda kıābildür veyāhūd kenār-ı muşhafda altundan ‘aşrlar yazarlar ol ‘aşr olmağ da kıābildür pes ol pelīd muşhaf-ı şerīfūñ ‘aşrlarını (5) yerinden kıoparub hūller gibi yüzine yapışdırdı

(1290) Meşnevī

Tā ki süfre-y rūy-ı ū pinhān şeved

Tā nigīn-i halka-yı hūbān şeved

Tā kim anuñ yüzünüñ (6) süfresi pinhān ola ya‘nī yüzünüñ buruşukları ol ‘aşrlaruñ tahtında örtile tā kim bu zīver-i tezvīr ile hūblar halkasınıñ nigīni ola *nigīn* (7) yüzünüñ kıaşına dirler burada mümtāz u bergüzīde ma‘nāsı murād olur ya‘nī ol pelīd kendü yüzünü muşhafuñ ‘aşrlarıyla ārāste eyledi tā kim hūblar (8) ve maħbūblar mecma‘ınıñ mümtāz u bergüzīdesi ola ve er anı gördüğü gibi bir güzīde hūbān şanub anuñ mücāma‘atına ziyāde rağbetler ve maħabbetler kıla

(9) (1291) Meşnevī

‘Aşrhā berrūy hercā mīnihād

Çünki bermībest çāder mīfütād

Ol mekkāre ‘aşrları yüzi üzre her yire ıodı ıünkim ıāderini bağladı (10) ‘aşrlar dığdı
ya‘nī ‘aşrları yüzine ıodığdan Őoıra ıünkim ıāderini ve yağmağını yüzine bağladığı
gibi ol ‘aşrlar anuñ yüzinden dığdı

(11) (1292) *Meşnevī*

Bāz ũ ān ‘aşrhārā bāħadū

Mībeıefsānīd bereıtrāf-ı rū

Girü ol ‘acūze ol ‘aşrları tükürükle yüzünüñ [H136a] eıtrāfına yapığdurdı

(1293) *Meşnevī*

Bāz(12) ıāder rāst kerdī ān tigīn

‘Aşrhā ũftād ezrū berzemīn

Girü ıāderini⁴⁹³ ve yağmağını ol ħīle vü mekrde bahār olan zen rāst eyledi (13) ‘aşrlar
anuñ yüzinden zemīn üzre dığdı *tigīn* kāf-ı Fārisīnūñ kesriyle bahār ma‘nāsınadır
bunda ħīle vü mekrde bahār olmağ ma‘nāsı (14) murād olur

(1294) *Meşnevī*

Çün besī mīkerd fen v’ān mīfütād

Güft şad la‘net ber’ān iblīs bād

Çünkim ol muıhtāle ve mekkāre ıokluk fen eyledi (15) ve ol ‘aşrlar yüzine ıurmayub
dığurdı görđi anuñ yüzinde ol ‘aşrlar ıurmaz anı şeytāndan zann eyleyüb yüz la‘net
(16) ol iblīsūñ üzerine olsun dıdı ve iblīs-i pürtelbīs bīħuzūrlıđından nefrīn ü la‘net
eyledi

(1295) *Meşnevī*

Şud muşavver ān zamān iblīs(17) zūd

Güft ey kahbe-y kadīd-i bīvürūd

İblīs dađı ol mekkārenūñ kendüsine nefrīn ü la‘net eyledüđini istimā‘ eyleyüb
‘alelfevr (18) ol zamānda iblīs-i pürtelbīs dağı aña ıarđu muşavver oldı ve temşīl

⁴⁹³ ıāderini: ıārını H

kıldı ey bīvürūd olan ƙadīd-i ƙahbe didi ya‘nī ƙademsüz (19) ve yümnsüz olan ƙurumış ƙahbe ve mel‘üne

(1296) Meşnevī

Men heme ‘ömr in neyendīşideem

Nī zicüz tu ƙahbe-yi in dīdeem

Ben dükeli ‘ömrümde (20) bu hīleyi ve mekri fikr eylememişem ve ne senden ğayrı bir ƙahbeden ve mel‘üneden bunu görmemişem ya‘nī senden ğayrı bir fāhişeden bu ğüne düzeni (21) ve mekri bu āna dek görmedüm ki anuñ ‘ömrü seksene ve toğsana ire andan şoñra yüzün düzüb ere ħarīş ola ‘alelħuşuş muşħafuñ (22) ‘aşrların yerinden ƙoparub anuñla ruħlarını tezyin ü tertīb eyleye ey mel‘üne hiç bu dünyāda bu işidülmiş midür veyāhūd bu ğüne hīle (23) bir hīlekārdan görülmüş midür bu ğüne mekr ü teblīsi bir iblīs işlememiş ve bir mekkāre bu ğüne fikri ħātırā getürmemişdür

(1297) Meşnevī

Toħm-ı (24) nādir derfazīhet ƙāştī

Dercihān tu muşħafī negzāştī

Ey me‘lüne fazīhat ü ƙabāħatden toħm-ı nādir ekdüñ ya‘nī bu ğüne fi’l-i ħabīsi işlemede (25) bir ‘acīb toħm ekdüñ ve bid‘at-ı seyyi’e dikmesini dikdüñ cihānda sen bir muşħaf ƙomadüñ ki anlaruñ keşrinüñ ‘aşrlarını uğurladuñ

(26) (1298) Meşnevī

Şad bilīsī derħamīs ender ħamīs

Terk-i men ğüy ey ‘acüz düzd-i pīs

Sen ħamīs ender ħamīs yüz iblīssin ey pīs (27) ħırsız beni terk eyle *ħamīs* ‘askere dirler beş ğüne řāyifenüñ ictimā‘ı olduğı i‘tibār ile biri muğaddem biri meymene biri meysere (28) biri ƙalb biri daħı daħı şaffdur *pīs* ebraş marāzına dirler cüdām zahmetine daħı ğāhī ta‘bīr iderler ba‘zı nüşħada *düzd* yerine *derd* vāķi‘ (29)

olmuşdur *derd-i pīs* pīs derdlü dimek ma‘nāsına olur ve maḥşūl-i beyt böyle dimek olur ki sen ey pürtelbīs (30) yüz iblīs ‘askeri içre yüz iblīs ‘askeri ḳadarsın ey baraş zahmetlü ‘acūze beni terk eyle ve nefrīn ü la‘netini kendüñ (31) için söyle

(1299) Meşnevī

Çend düzdī ‘aşr ezrūy-ı kitīb

Tā mülevven sāzi rüyet hemçü sīb

Ey muhtāle ve mekkāre kitāb yüzinden (32) ‘aşrı niçe bir uğurlarsın tā kim yüzüñi elmā gibi anuñla mülevven düzesin pes bu ‘aşr uğurlayan ‘acūzeden murād şol zışt- (33) rü ve nefsinde bedḥū olan ḳahbeṭabī‘at ve fāḥişesīret kimse olur ki nefsinde zışt ü ḳabīḥ iken müştēhā-yı nefsāniyyesi üzre (34) ḥalkā ‘arz-ı cemāl eylemeden ötüri kendünüñ zışt olan vücūdunı yā āyāt-ı kerīme ile [H136b] veyāḥūd⁴⁹⁴ eḥādīs-i şerīfe ile veyāḥūd ‘ulūm (35) u ma‘ārif-i evliyā ve kelimāt-ı aşfiyā ile tezyīn ü telvīn itmek isteyüb her çend bunları kendüsine yapışdurmaḳ istese bunlar aña berbeste (36) olmaya ve anuñ ḥabāset ḥūyunı ve ḳabāḥat rüyunı minvech setr ḳılmaya velīkin ol bedḥū ve zıştrū tekellūf ü taşannu‘ idüb bunlarla (37) kendüye düzüb ḳoşub ḥalkā gösteriş eyleye ve ben şöyle bir ḥūbum ve laṭīf maḥbūbum dimek mażmūnını söyleye bu gūne kimselere tevbīḥ (38) ü taḳrī‘ idüb ḳışşadan ḥişşe ne olduğına daḥı bu beytlerle işāret ḳılub buyururlar

(1300) Meşnevī

Çend düzdī ḥarf-ı merdān-ı Ḥudā

Tā fūrūşī (39) vü sitānī merḥabā

Merdān-ı Ḥudānuñ ḥarfini ey bedḥū ve zıştrū olan müzevver niçe bir uğurlarsın tā kim anı şatarsın ve ḥalkdan merḥabā (40) alasın ya‘nī ey enbiyā vü evliyānuñ ḥurūf u kelimātını kitāblardan uğurlayan ve anlaruñ kelimāt-ı ṭayyibesıyla kendüsini tezyīn ü temvīh eyleyen (41) mürāī ve müzevvir ne zamāna dek merdān-ı Ḥudānuñ

⁴⁹⁴ veyāḥūd: veyā H

h ur f u kelim tını uğurlayub t  anı halka  atasın ve bu n sdan anuğ [P453a] (1) mu abelesinde merhab  hoş gelduğ  afa gelduğ dimegi ve anlaruğ da vetine varub nefis ęid lar yemeği alasın her  end ki sen bu enbiy  v  evliy nuğ (2) kelim t-ı  ayyibesiyle vechuği ve z tuği ęulg ne eylemek isteseğ bu taŐannu  ile berbeste olan reng seni ęulg ne kılmaş ve senuğ vech-i b tınığ bu  ariyyeti (3) olan z ver-i [p r +H]tezv rden h sn   cem l bulamaz nitekim berbeste olan budak  urc n san atını eylemez

(1301) MeŐnev 

Reng-i berbeste tur  ęulg n nekerd

Ő h-ı berbeste (4) fen-i  urc n nekerd

Reng-i berbestesini ęulg n eyledi berbeste olan ő h fenn-i  urc nı eylemedi  urc n h rmanuğ Őalkımına muttaşıl olan egri (5) ve  urı  opid r ya n  meŐel  bir ő hı bir h rma ağacına Őođradan getir b bağlasağ ol berbeste olan ő h-ı h rmanuğ kend  z tından biten (6) ve h rma Őalkımını bit ren  urc n fennini eylemeğe  adir olmaz pes  ilm   ma rifet Şol kimsenuğ ki kend  z tından bite bir kimse dağı (7) ęayruđ  ilmini ve kel mını seri a id b kend sine bağlaya ve n sa bu ben m z tumdan bitdi ve ben m dırağt-ı v c dumdan Őoyle m veler z h r itdi (8) diy  s yleye her  end ebleh olan  av mı fir fte eyley b inandırur ise de mu ak ak olan aŐ b-ı başireti fir fte eylemeğe  adir olamaz z r  (9) anlar berbesteyi berbesteden fark u temy z eylemeğe  adirlerd r h rma bit ren  urc nuğ fenn   Őan atını h rma ağacına bağlamış olan ő h-ı (10)  ariyyeti eylemeğe  adir olmaduğını bunlar ni e bil rlerse m r i ve mu allid olanlar muđliŐ   mu ak ak olanlaruğ fenn   Őan atını eylemeğe  adir (11) olmaduğlarını hem b yle bil rler

(1302) MeŐnev 

 akıbet   n   der-i mergest resed

Ezruhet  n  Őrh  ender f ted

Ey ‘acūzesīret olan ve kendü- (12) sini zīver [ü -H] tezvīr ile müzeyyen ü muzahref kılan ḥodnümā ve ḥodfürüş ‘ākıbetü’l-emr çünkim merg çāderi saña iriše ve peyk-i ecel gelüb senüñle (13) görīše senüñ yüziñden bu ‘aşrlar aşağı düşer ya‘nī bu āyāt ve eḥādīşden zātuñı tezyīn eyledüğüñ kelimāt ve ḥalkā ben ‘ālim ü ‘āmilüm veyāḥūd hoş (14) ḥūy ve laṭīf rūy ve şīrīn gūy bir kimseyüm diyü söyledüğüñ maḳālāt bilkülliyye [H137a] senüñ zātuñdan zāyil olur ve senün zişt olan (15) vech-i bāṭınuñ zuhūra gelür ol kevn anı zīver-i tezvīr ile bezemege ḳādir olamazsın ve kendü ḳabāḥat u ḥabāşetini setr ḳılamazsın

(1303) Meşnevī

Çünkü āyed ḥīz ḥīzān-ı (16) raḥīl

Güm şevēd z’ān pes fūnūn-ı ḳāl u ḳīl

Çünkim ol raḥīlūñ ḥīz ḥīzi gele ya‘nī dünyādan āḥirete ol göçmek vaktinde olan ḳalk (17) ḳalk demek zāhir ola andan soñra ḳāl u ḳīl fenleri güm olur ve bu ‘ibāretler ve isti‘āretler ve belāgatlar ve feşāhatlar ve rengīn sözler ve ḳīl ü ḳāle (18) müte‘allik olan ma‘rifetler bilkülliyye fenā bulur

(1304) Meşnevī

‘Ālem-i ḥāmūşī āyed pīş-i bīst

Vāy-ı ān ki derderūn ünsīş nīst

Ḥāmūşluk (19) ‘ālemi gelür muḳaddem sen ṭur ya‘nī mevt sebebiyle ḥāmūşluk ‘ālemi gelür ol gelmezden evvel sen tevaḳḳuf ḳıl ve sākī ol *bīst* bā īst (20) lafzından muḥaffefdür ki istāden lafzından emrdür ṭur ve tevaḳḳuf eyle ma‘nāsına bu vech daḥı cāyızdır ki diyene ḥāmūşluk ‘ālemi oña gelür sen (21) tevaḳḳuf eyle vāy ol kimseye ki anuñ derūnında Ḥazret-i Ḥaḳḳa ve dār-ı āḥirete bir üns yokdur yāḥūd ma‘nā vāy ol kimseye ki anuñ (22) derūnında ol ḥāmūşluga bir üns yokdur ya‘nī ey ḳīl ü ḳāle mu‘tād olan ve bu güft ü gūya ülfet ü ünsiyyet kılan ḥāmūşluk (23) ‘ālemi bir gün gelürsin ol gelmezden muḳaddem ṭur ve sūkūt eylemege ünsiyyet ḳıl vāy ol

kimsenüñ hālîne ki anuñ derünında şamt u (24) sükût eylemege bir üns olmaya ve kendüsini mālā ya‘nī söylemeden berī kılmaya ve hemān bu kı̄l ü kı̄lden lezzet ala ve mücib-i şamt u sükût (25) olan mevt ü fenādan gāfil ola

(1305) Meşnevî

Şaykalî kun yek dü ruzî sînerā

Defter-i ĥod sâz-ı ān āyînerā

Pes ey sînesini (26) güft u gū jengāriyla mükedder eyleyen bir iki gün sîneñe mişkale-yi zıkrullāha bir şaykal eyle ve Haq Te‘ālā Hazretlerine *Allāhümme āti nefsi taqvāhā* (27) ve *zekkihā ve ente ĥayru men zekkehā ve ente veliyyuhā ve mevlehā*⁴⁹⁵ diyü du‘ā idüb söyle ki *kad eflaħa men zekkāhā ve kad ĥābe men dessāhā*⁴⁹⁶ āyetinüñ (28) mücebince nefsinı taşfiye kılan ve tezkiye ve taḥîr eyleyen kimse felāħ buldı ol āyîneyi kendüñe defter düz ya‘nī bir iki gün sîneñe gıll ü gışş- (29) dan pāk idüb āyîne gibi muşaykal u mücellî eyle ol sîne āyîne gibi kendüñe defter ü kitāb düz ve anda olan aḥvālî ve esrārî (30) okı ve gör ki ol sîne āyînesinde şāfî olduqdan soñra şuver-i ma‘ānā niçe görünür ve eşkāl-i rüḥānî anda niçe zuhūra gelür çünkim (31) ey ‘acüzesîret sen sîne gibi āyîne gibi mücellî vü muşaffî eyleyesin ve bir sînesi āyîne gibi olan ĥüba muḳārenet kılasın ol āyîne gibi olan sîne- (32) ye muḳārenet kılamak ve aña vāşıl olmak vāşıtasıyla senden ‘acüzesîret olmakluk gidüb yine başdan tāze ve nev cüvān olursın (33) nitekim meşhürdur

(1306) Meşnevî

Ki zisāye-yi Yūsuf-ı şāhibkırān

Şud Züleyhā-yı ‘acüz ezser cüvān

⁴⁹⁵ “Allah’ım! Nefsime takva duygusunu ver ve onu günahlardan arındır. Onu günahlardan temizleyenlerin en hayırlısı sensin. Sen onun sahibi ve dostusun.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 213. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

⁴⁹⁶ “Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir.” (Şems 91/ 9-10)

Ki ‘acūze olan Züleyhā Yūsuf-ı şāhib- (34) kırānuñ sāye-yi ‘ināyet ve zıll-i muḳārenetinden başdan tāze cüvān oldı ve ḳuruluk gidüb çehresi ḥüsn ü leṭāfet buldı bunuñ (35) ḳışşası Yūsuf Züleyhā nāmında olan kitāblarda meşṭūr oldı ecmālī budur ki Züleyhā Yūsufuñ ‘aşḳında ḳoca ḳarı oldı yüzi ve gözi (36) buruşdı anuñ rüyında ḥüsn ü melāhatdan aşlā eṣer ḳalmadı şol mertebe ki ḥalkuñ naḳarından bile düşdi [H137b] bir gün Yūsuf Ḥazretlerinüñ (37) rehḡüzerinde sāyilcesine oturdı Yūsuf Ḥazretleri ol cānibinden geḳerken anı gördi bilemeyüb ba‘zı yārāna bu kimdür diyü su‘āl ḳıldı bu (38) ol senüñ ‘aşḳuñdan ḥaste vü şikeste olan Zelīḥādur diyü cevāb virdiler Allāh Allāh bu şimdi bu şekle mi girmiş diyü vāfir ta‘accüb eyledükden (39) soñra anuñ derūnına merḥamet gelüb Zelīḥāya yaḳın varub anuñ ḥālını ve ḥāṭırını şordı Zelīḥā Yūsuf Ḥazretlerinüñ çünkim bu iltifātını (40) gördi başdan tāze oldı ve reng-i rüyına ḥüsn ü leṭāfet geldi dirler ve bir ḳavl üzre daḡı Yusūf aña du‘ā eyledi (41) filḥāl Ḥazret-i Yūsufuñ du‘āsı berekātıyla ol ḳuruluk gidüb on sekiz yaşda bir laṭif ü tāze şāhib-i cemāl oldı [P453b] (1) diyü ta‘bīr iderler pes ey ‘acūzesīret olan kimse sen daḡı bir Yūsuf-ı ma‘nevī ve ḥüb-ı rūḥānīnūñ sāye-yi himmetine ḳarīn olasuñ ve anuñ ḥar u du‘āsını (2) alasuñ ve anı kendüsiñe āyīne ḳılasuñ lābüdd senden daḡı ‘acūzesīretlük gideydi ve Zelīḥā başdan tāze vü cüvān olduḡı gibi sen hem ol şāhib-i (3) kemālūñ muḳārenetinden tāze cüvān olayduñ ve kendüni bir laṭif ḥüb ve nazīf maḥbūb bulayduñ **Mevlānā Ḥāfızuñ**

Beyt

Gerçi pīrem tu şebī teng derāḡūšem (4) keş

Tā seḡergeh zikinār-ı tu cevān berḡīzem⁴⁹⁷

didüḡi kelāmdan maḳşūd ve murād ne idüḡünü hem bileydüñ

(1307) Meşnevī

Mişved mübdel beḡurşīd-i temūz

⁴⁹⁷ “Yaşlıyım ama bir gece sar beni kollarına sıkıca, yanından genç biri olarak kalkayım sabah olunca.” Hafız-ı Şirazi, *Hafız Divanı*, C. 2, s. 783.

Ān mizāc-ı (5) bārid-i berdü'l-‘acūz

Görmez misin hürşid-i temūz sebebiyle mübdel olur ol berdü'l-‘acūzün mizāc-ı bāridi *temūz* pāy aylarından bir issi ayuñ ismidür (6) ki meşhürdur bunda *hürşid-i temūz*dan murād sūz u hārārete müte‘allik olan maḥabbetullāh ve mafiretullāhdur *berdü'l-‘acūz* meşhūr qarı şovuğı didükleri (7) bahāra qarīb olan şovuğdur ki meşhūr u müte‘arifdür bunda murād egerçi ‘acūze olanlaruñ ve şeyhūhete varub kuvālarına ve mizāclarına za‘af (8) gelenleruñ vücūdlarında ve mizāclarında olan bürüdet murād olur ki anlaruñ vücūdında [H138a] ve mizācında hārāret ü germiyyet qalmayub mizācları füsürde (9) ve cesedleri mürde gibi olur velīkin bundan murād bersebīl-i kināye ‘acūzesiret olan bārid ṭabī‘atleruñ mizācında olan bürüdet olur ve (10) tavzīh-i kelām ve ta‘bīr-i merām böyle dimek olur ki ey ‘acūzesiret olan ve ey pīrezenler gibi bīhārāret ve bīgermiyyet kalan füsürde dil şevk (11) ü hārārete müte‘allik olan hürşid-i maḥabbet ve āftāb-ı ma‘rifet sebebiyle ol senüñ berdü'l-‘acūz gibi bārid olam mizācuñ mübdel ola ve qalbūñ- (12) den füsürdelük gidüb ve derūnuña bir şevk u hārāret gele ve ol şevk u hārāretle zemīn-i vücūduñ neşv ü nemā bula ve revnağ u leṭāfet bula

(13) *(1308) Meşnevī*

Mişved mübdel besüz-ı Meryemī

Şāh-ı huşk-ı naḥl mürde-yi mātemi

Ve kezalik Meryeme mensüb olan sūz ile māteme mensüb olan mürde gibi (14) qurı naḥluk şāhı mübdel olur ba‘zı nüshada mışra‘-ı s̄anī *şāh-ı lüb huşkī benecele-yi hurremī* vāki‘ olmuşdur ve şāriḥler daḥı bu nüshayı ihtiyār kılmış- (15) dur bu nüsha üzre ma‘nā Meryeme mensüb olan sūz ile bir huşkleb-i şāh-ı hürreme mensüb olan naḥleye yāḥūd bir hurrem naḥleye mübdel oldı dimek olur (16) ve Ḥazret-i Meryem ‘İsā Ḥazretlerini ḥāmile olduğda muṭtarib olması ve sūz u güdāzlar izhār idüb mevtini ve nesiiyen ve mensiiyen nābūd ve nāpeydā olmasını temenni (17) kılması

ve anuñ sūz u du‘āsı vāsıtasıyla k̄urumuş h̄urma ağacı ter ü t̄aze olması ve le‘āfet ü
terāvet bulmasınıñ k̄ıssası kirāren ve mirāren (18) her bir defterde münāsebetle
mürūr k̄ılmıřdur bāh̄uřuřıña sūre-yi T̄ahād *vehuzzi ileyke biciz’i’n-naḥleti tusākiḥ*
*‘aleyki ruḥaben cenīyye*⁴⁹⁸ āyetinde (19) mufařsıl ve meřrūh s̄abit olmuřdur ĩrāda
ḥacet yok pes tavzīḥ-i kelām böyle dimek olur ki⁴⁹⁹ senüñ k̄urumuş naḥle gibi olan
yābis (20) vücuduñ Meryeme mensūb olan sūz u güdāz vāsıtasıyla bir h̄urrem h̄urma
virici naḥle gibi ola ve yebūset ü bürüdet gidüb dıraḥt-ı vücuduñ bir kuvvet (21) ü
ḥālet gelüb t̄a kim naḥle-yi Meryem gibi niçe semerler vire ve senüñ ṭahāret ü
nezāhātüñe ol ma‘nā mīveleri delīl ola ve řehādet k̄ıla

(1309) Meřnevī

Ey ‘acūze (22) *çend gūřı bākāzā*

Naqd cū eknūn rehā kun māmezā

Ey ‘acūzesiret olan kimse k̄azāya muḳābil niçe bir çaluřursın ki k̄azā seni geçen (23)
zamānuñda böyle bedḥū ve zıřtrū eylemiř řimdi māmezāyı terk eyle ve her ne ise
geçen geçdi diyü söyle ve naqd her ne ise anı ṭaleb (24) eyle ve mümkin olduğı
mertebe naqd-i ‘ömri ṭā‘at-i Ḥaḳḳa ‘acūzāne řarf eyle

(1310) Meřnevī

Çün ruḥatrā nīst derḥūbī ümīd

Ḥāh gülgüne nih ü ḥāhī midīd

(25) Çünkim senüñ yüzünüñ ḥūb olmađa ümīdi yokdur isterseñ gülgüne ḳo isterseñ
midād ḳo *midād* mürekkebe dirler midīd oḳınmaḳ ümīde ḳāfiye (26) olmadan
ötürüdür bu beytden münfehım olan ma‘nā *i‘māl māřī‘te*⁵⁰⁰ ma‘nāsıdır çünkim ṭabīb-
i ĩlāhī bir kimsenüñ ‘ilācepezīr olmasını görmeye ve bir kimse daḳı (27) kendünüñ
ḥaḳīḳat-i zātiye ve şüret-i aşliyyesini ba‘zı ‘ilācla tebdīl eylemeğe ḳādir olmaya anuñ

⁴⁹⁸ “Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün.” (Meryem 19/25)

⁴⁹⁹ pes tavzīḥ-i kelām böyle dimek olur ki: ve kezalik H

⁵⁰⁰ “Dilediğini yap...” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī şerhi*, s. 214. [Hadisin saḥih olduğu belirtilmiştir.]

zāhirine gulgūne gibi laṭīf renkler ḳosañ yine melāḥatpezīr olmaz (28) ve mürekkebi gibi ḥabīs ü ḳabīḥ renkler ḳosañ hem anuñ şūret-i aşıyyesine ‘ayb u şeyn virmez zīrā aşlında daḥı zışt ü ḳabīḥdür mürekkebi ḳosuñ hem zışt (29) ü ḳabīḥdür pes ḥilḳat-i aşıyyesi bed ve şūret-i zāyiyyesi aşlında aḳbeḥ u efsed olına ‘ilāc münāsib olmaz nitekim bir ṭabīb bir rencūrı görüb anuñ ‘ilāc- (30) pezīr olduğına ‘alīm olduğda anuñ terbiyye vü mu‘ālecesinden fāriḡ oldu ve rücu‘ ḳıldı ve bu sürḥ-ı şerīfden bu ma‘nā ma‘lūmuñ olur ki bu sürḥ-ı (31) şerīf bu zıkr olınan ma‘nāya mü‘eyyid oldu

Hikāyet-i ān rencūr ki ṭabīb der’ü ümīd-i şıḥḥat nedīd⁵⁰¹

(1311) Meşnevī

Ān yekī rencūr şud sūy-ı ṭabīb

Güft (32) *nabzemrā ferū bīn ey lebīb*

Meşelā ol rencūr ṭabīb cānibine gitdi ol rencūr ṭabībe aytdı ey lebīb ü ‘āḳıl elüñi aşaḡa idüb benüm nabzımı gör

(33) *(1312) Meşnevī*

Tā zinabz āgeh şevī ezḫāl- dil

K’īn reg-i destest bādil muttaşıl

Tā kim nabzuñ ḥareketinden ḳalbüñ ḥāline āḡāḥ olasın ve derūnda olan marāza şu‘ūr (34) bulasın ki elde olan ṭamar ḳalbe muttaşıldur ve derūnda olan ḥāleti bilmeḡe zāhirde olan [H138b] nabzuñ ḥareketi delīldür nitekim ‘urefā *ezzāhiru ‘unvānu’l-bāṭın*⁵⁰² diyüb zāhirde (35) olan aḳvāl u ef‘ālden bāṭında olan esrār u aḥvāle istidlāl ḳırlarlar

(1313) Meşnevī

Çünki dil ḡaybest ḥ ‘āḥī z’ü mişāl

⁵⁰¹ “O hastanın hikāyesidir ki, tabib onun hakkında sıhhat ümidi görmedi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerīf Şerhi*, C. 11, s. 428.

⁵⁰² “Zahir batının ünvanıdır.”

Z'ü becū ki bādilesteş ittışāl

(36) Çünkim alb aybdur *ayb* bunda āyib ma'nāsınadur ya'nī çünkim alb āyibdür eger andan mişāl ister iseñ ve anuñ ālinden aber olmak aleb eylerseñ andan (37) iste anuñ albe ittışalı vardur meşelā şanevberiyü'ş-şekl olan muza pāresi gibi aña alb dirler açan albde ve derūnda bir maraz olsa anı āricde (38) bilmek isteyen abīb aña muttaşıl olan amardan ister ve anuñ areketinden albūñ şalāına ve fesādına istidāl eyler ve kezalik şol nefsi nāıka ki aña meşāyih-i (39) alb daı dirler açan bu albūñ daı şalā u fesādını bir kimse bilmek istese aña muttaşıl olan cevāri ü a'zādān bilür ve cevāri ü a'zānuñ arekātından (40) bāında olan albūñ avāline istidlāl kılar nitekim azret-i Nebī [‘aleyhisselām -H] bir namāz kılan recülūñ zāhir a'zāsında olan ‘adem-i uşū‘ı görüb anuñ (41) albinūñ ‘adem-i uşū‘ına cevāriinūñ ‘adem-i uşū‘ına delālet eyler didi nitekim *lev aşē‘at cevāriuhu leaşē‘e albuhu*⁵⁰³ adīsı bu ma'nāya şehādet eyledi pes aşab-ı ferāset [P454a] (1) *ezzāhiru ‘unvānu’l-bāın* diyüb zāhirde olan areketden bāında olan muarreke istidlāl iderler nitekim buyururlar

(1314) Meşnevī

Bād pinhānest ezeşm ey emīn

Dergūbār u cünbiş-i bergeş (2) bebīn

Ey emīn bād eşmden pinhāndur ol bādı sen ubārda ve cünbiş-i bergede gör ya'nī egeri eşm-i nādān pinhān u mafidür ki bir kimse anı görmege ādir (3) olamaz velīkin sen ol rīı yapraun areketinde veyā evrāuñ cünbişinde gör

(1315) Meşnevī

K'ezymīnest ū vü z'ān yā ezimāl

Cünbiş-i berget bögüyed vaşf-ı āl

⁵⁰³ “Onun azaları huşu ve huzur bulsaydı, kalbi de huşu içinde olurdu.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 215. [Rivāyetin hadis deil, Saīd İbnü'l-Müseyyib'in sözü olduu belirtilmiştir.]

(4) Ki ol bad yemīn cānibinden esicidür veyā ḥod şimāl tarafından esicidür berget cünbişi saña vaşf-ı ḥāl söyler kezalik insānuñ cesedleri evrākuñ hareketleri (5) daḥı saña bātında muḥarrrik olan hevālarınuñ kaḅı tarafından esdüğini ḥaber virür meşelā bir kimseyi ta‘āt u ‘ibādet ve şalāḥ u felāḥ semtine hareket eyler ve meyl (6) ü maḥabbet kılar görseñ anı muḥarrrik olan hevā yemīn tarafından gelmişdür ve ol kimse *ve aşḥābu’l-yemīni mā aşḥābu’l-yemīn*⁵⁰⁴ āyetiyle müşārün ileyhā olan aşḥāb-ı (7) yemīnden olmuşdur ve bir kimseyi daḥı fesād u ma‘şiyet ve küfr ü ḍalālet tarafına hareket eyler görürseñ ol cānibe meyl ü maḥabbet eylemiş müşāhe kılsuñ (8) anı muḥarrrik olan hevā şimāl tarafından gelmiş ve ol kimsene *ve aşḥābu’ş-şimāli mā aşḥābu’ş-şimāl*⁵⁰⁵ āyetiyle müşārün ileyhā olan aşḥāb-ı şimālden olmuşdur

(9) (1316) *Meşnevi*

Mesti-yi dilrā nemīdānī ki kū

Vaşf-ı ü eznergis-i maḥmūr cū

Sen gönül mestlüğini bilmez iseñ böyle diyü ki kañı gönül mestlüği anuñ vaşfını maḥmūr (10) olan nergisden iste *maḥmūr nergisden* murād mest ü maḥmūr olan gözdür kañan kimsenüñ gönlinüñ mest olmasını bilmek isteseñ ol (11) mestlük vaşfını anuñ gözlerinden istersin eger anuñ gözlerinde [H139a] ḥumār ‘alāmeti var ise anuñ derünü daḥı mestdür eger anuñ gözlerinde eşer-i ḥumār (12) yok ise anuñ derünü mest ü maḥmūr degildir ki lābüdd derūnda olan şaft u ḥāletüñ ‘aksi ve eşeri bīrūnda olan a‘zāya ve sīmāya çıksa (13) gerekdür ve a‘zā vü sīmā derūnda olan ḥāletlere ve şıfatlara delīl olsa ve anı ta‘rīf kılsa gerekdür anuñcün Allāh Tebārek ve Te‘ālā Hazretleri *yu‘refu’l-* (14) *mucrimüne bisīmāhum*⁵⁰⁶ didi ve aşḥāb-ı Resül ḥaḅḅında *sīmāhum fivucūhihim mineseri’s-sücūd*⁵⁰⁷ diyü kelām-ı mecīdinde ḥaber viridi ki bunlaruñ tenhāda olan (15) sücūdnuñ āşār u envārı vechlerinde peydā vü

⁵⁰⁴ “Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere.” (Vâkıa 56/27)

⁵⁰⁵ “Soldakiler, ne yazık ol soldakilere.” (Vâkıa 56/41)

⁵⁰⁶ “Suçlular, simalarından tanınır.” (Rahman 55/41)

⁵⁰⁷ “Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir.” (Fetih 48/29)

zāhir olmuş idi pes kaçan şarāb-ı maḥabbetden bir ‘āşıkuñ ḳalbi mest olsa anuñ ḳalbinuñ (16) mest-i ilāhī olmasınıñ ‘aksi ve eṣeri zāhirde olan ‘aynına ve zātında ḥurūc eyler ve anuñ ḥāricinde olan ‘aynı anuñ mest-i ilāhī ve maḥmūr-ı ḥumār-ı Rabbānī (17) olduğına delālet ḳılar ki anuñ ḥāricde olan ‘aynında mest-i Ḥaḳ olmağa ṣehādet eyler niçe eṣer ü ‘alāmet zāhir olur ve ol eṣer ü ‘alāmet anuñ cān (18) u dilinuñ mest-i ilāhī olduğına delālet ü ṣehādet ḳılır

(1317) Meṣnevī

Çün zizāt-ı Ḥaḳ ba‘īdī vaṣf-ı zāt

Bāz dānī ezResūl ü mu‘cizāt

Çünkü Ḥaḳ Tebārek (19) ve Te‘ālā Ḥazretlerinüñ zāt-ı laṭifinden ba‘īd olasıñ vaṣf-ı zāt-ı Ḥaḳ Resūlden ve mu‘cizātdan āṣkārā bilürsün Ḥaḳ Subḥāne ve Te‘ālā ‘ālem-i bāṭından bu ‘ālem-i zāhire (20) ḳullarına kendüsini bildürmeden ötürü Resūl gönderdi ve aña ḥāriḳ-ı ‘ādet ḳuvvet ü ḳudret viridi ki anda olan ḳuvvet ü ḳudret sāyir beṣerde (21) olmadı ve ol ḥāriḳ-ı ‘ādet olan ḳudrete mu‘cize dinildi pes ol Resūl bu ‘ālem-i zāhirede olan nāsa gelüb Ḥaḳ Te‘ālānuñ zātında ve şifātında (22) peygāMBER oldı ve inbā vü ihbār ḳıldı ve bu i‘tibār ile aña peygāMBER ve nebī dindi çünkü sen Ḥaḳ Te‘ālānuñ zātını ve şifātını andan ba‘īd olduğun i‘tibār (23) ile bilmeyesin anuñ zātını ve şifātını Allāh Resūlinden ve anuñ mu‘cizātından anuñ kemāl-i ḳudretine ve ḳuvvetine istidlāl ḳılırsın çünkü Resūlden zūhūra (24) gelen mu‘cizāt-i zāhire ve āyāt-ı bāhirenüñ devri mürūr ḳıldı ve nübüvvet ḥatm oldı ol mu‘cizāt Ḥazret-i Nebīnüñ vāriṣleri ve maḳāmınıñ ḳāyimleri (25) olan velīlerde ve şūfīlerde maḥfī olub aña kerāmet dinildi ve mu‘cizātla kerāmātuñ farkı en çok velīden şādır olsa kerāmet ve nebīden şādır olsa (26) mu‘cize dinmekdür zīrā ikisi bile ḥāriḳ-ı ‘ādetdür ammā peygāMBERden zūhūra geldükde mu‘cize dinür ve velīden zūhūra geldükde kerāmet ta‘bīr olunur ammā evliyānuñ (27) aṣl maḳbūl olan kerāmeti maḥfī olan kerāmetdür nitekim **Tarīḳatnāme**de derece-yi velāyetde bunuñ

taḥkīki ṣābit olmuştur ve bu beytler daḥı kerāmāt-ı ma‘nevīnūñ (28) maḥbūle olmasına delālet ü şehādet kılmıştur buyurlar ki

(1318) Meşnevī

Mu‘cizātī vü kerāmātī ḥafī

Berzened berdil zipīrān-ı şafī

Bir nev‘ ḥafī olan mu‘cizāt (29) bir nev‘ ḥafī olan kerāmāt şafī olan pīrānlardan olan ṭālibūñ göñli üzre urur mışra‘-ı evvelde mu‘cizātla kerāmātuñ ḥaḳḳında bir (30) olduğına işāret vardur ki ikisi bile ma‘nāda ḥārīḳ-ı ‘ādetdür ammā nebīden şādir olduğda mu‘cize dinür ve velīden zūhūra geldükde kerāmet (31) ta‘bīr olunur ba‘de ‘aşri’n-nebī olan mu‘cizāt şafī olan pīrānlaruñ derūnında ḥafī oldı [H139b] ve anlaruñ derūnında ola mu‘cize-yi ma‘nevī ve kerāmet-i ḥaffīnūñ (32) eşeri ve pertevi müsta‘idd olan ṭālibūñ ḳalbine ṭoḳınur

(1319) Meşnevī

Ki derūnşān şad kıyāmet naḳd hest

Kemterīn ān ki şeved hemsāye mest

(33) Ki ol pīrleruñ derūnında naḳd niçe yüz kıyāmet vardur ki anlar niçe yüz kerre öldükden ve fānī olduğdan şoñra ḥayāt-ı ilāhiyye ile ḥayy olmuşlar (34) ve Ḥāzret-i Ḥaḳḳla ḳāyim olmaḳ mertebesin bulmuşlardur çünkim bunlaruñ derūnında kıyāmet-i ma‘neviyyeden niçe yüz kıyāmet vardur kemterīn (35) oldur ki aña hemsāye olan mest ü sekrān olur ve ‘ālem-i şūrīden ferāḡat kıılır nitekim şūrī olan kıyāmet geldükde ve nās aña muḳārin olduğda (36) sekrān olurlar kemā ḳāle te‘ālā **veterē’n-nāse sukārā vemāhum bisukārā velākinne ‘azāballāhi şedīd**⁰⁸ kezalik evliyānuñ bāṭnında olan kıyāmete muḳārin (37) olan nāsı daḥı sen başa‘-ı başīretle anlara naḡar eyleseñ sūkārā görürsin ḥāl bu ki bunlar zāhiren sūkārā degillerdür velīkin

⁰⁸ “İnsanları da sarhoş bir halde görürsün. Oysa onlar sarhoş degillerdür; fakat Allah’ın azabı çok dehşetlidir.” (Hacc 22/2)

bunlar hakkında ‘azāb-ı Allāh şedīd- (38) dūr bunlar Allāh şarābınuñ şiddet-i lezzetinden mest ü meskūr olmışdur

(1320) Meşnevī

Pes celīsullāh geşt ān nīk baht

Ki bepehlū-yı sa‘īdī burd raht

(39) Pes ol nīk baht celīsullāh oldu ki bu sa‘īdūñ pehlūsına raht ilette ya‘nī ol bahtı nīkū ve t̄ālī‘i sa‘ādetlū olan t̄ālīb ü sālīk (40) filḥaḳīka Allāhla celīs oldu ve Ḥazret-i Ḥaḳḳla şoḥbet kıldı ki ol bir sa‘īd ü reşīd olan mürşidūñ ḥuzūrına raht u metā‘ını ilette (41) ve kendüyi aña teslīm itte anuñla şoḥbet tuttu *men erāde en yeclise ma‘allāhi fe’l-yeclis ma‘aehli’t-taşavvufī*⁵⁰⁹ kelāmı hem bu ma‘nāya [P454b] (1) delālet ü şehadet kıldı

(1321) Meşnevī

Mu‘cize k‘ān bercemādī zed eşer

Yā ‘aşā yā baḥr yā şaḳḳu’l-ḳamer

Mu‘cize ki ol bir cemād üzre eşer urdu ol cemād yā ‘aşā veyā baḥr veyā ḳamerdür (2) ki ‘aşā mār ve baḥr rāh ve māh şaḳ oldu nitelim Ḥazret-i Mūsānuñ mu‘cizesi ‘aşāyı ejder kıldı *feelḳā ‘aşāhu feizā hiye su‘bānun mübīn*⁵¹⁰ āyeti buña şāhid (3) oldu ve daḳı ol Ḥazret ‘aşāyla vahiy olunduḡı üzre baḥre urdu baḥr on iki yol oldu ve her yoldan bir sıbt güzer kıldı ve ḳamer daḳı Ḥazret-i (4) Resūlūñ ‘aleyhisselām mu‘cizesiyle şaḳ oldu pes mu‘cize bunlaruñ vücūdına evvelā te’sīr kıldı andan soñra bunlar vāsıtasıyla bu mu‘cizeleri gören (5) kimselerūñ ḳalbine ve rūḥına mu‘cize t̄oḳınub anlar ol Resūle īmān getirüb taşdıḳ kıldı ve ḥulāşa-yı kelām oldur ki nebīden zūhūra gelen mu‘cize ki (6) ol mu‘cize meşelā yā ‘aşā veyā baḥr veyā ḳamer gibi cemādlerden bir cemāda eşer urdu ve te’sīr kıldı ve ol müte’essir olan cemād vāsıtasıyla ol ‘aşrda olan

⁵⁰⁹ “Allah ile beraber olmak isteyen kimse, tasavvuf ehli ile beraber otursun.”

⁵¹⁰ “Bunun üzerine Musa asâsını atıverdi; bir de ne görsünler, asâ apaçık koca bir yılan (oluvermiş!)” (Şuarâ 26/32)

mü'minlerüñ (7) cānibine eṣer kılub anlar ol mü'essire mü'min oldılar ve ol vāsıṭayla taṣdıķ kıldılar

(1322) Meṣnevī

Ger eṣer bercān zened bīvāsıṭa

Muttaṣıl gereded bepinhān rābiṭa

Eger (8) Resūlüñ ol mu'cizesi bīvāsıṭa-yı cemādāt-ı müte'essire cāna eṣer ura o cāna pinhānda rābiṭa muttaṣıl olur ol cānuñ nihānda rābiṭası mü'essire muttaṣıl (9) olur dinse daḡı vechdür ḡāṣıl-ı kelām oldur ki eger Resūlüñ ol mu'cizesi bilāvāsıṭa ṭālib olanlaruñ cānibine eṣer ura ve anlaruñ derūnında te'sīr kıla (10) lābüdd mü'essire anlaruñ cānuñdan rābiṭa ve te'alluķı muttaṣıl olur ve anlaruñ cānı ḡaķıķı olan mü'essire ve anun Resūline cemādāt üzre te'sīr eyleyen mu'cizeleri (11) görmeksüz taṣdıķ kılır [H140a] ve mü'min olur

(1323) Meṣnevī

Bercemādāt ān eṣerhā 'ariyest

Ān pey-i rūḡ-ı ḡoṣ-ı mütvāriyest

Cemādāt üzre ol eṣerler 'ariyyedür (12) ol eṣerler mütvāriye olan rūḡ-ı ḡoṣdan ötürüdür ya'nī mu'cize Resūlüñ cemādāt üzre vāķi' olan eṣerleri meṣelā 'aṣānuñ sub'an olması ve baḡrūñ (13) müte'allıķ olub *keṭṭavdi'l-'azīm*⁵¹¹ 'azīm ṭurması ve māḡuñ minṣaķ olması gibi ki cemādāt üzre 'ariyyi idi Resūlüñ ṣıdķına delālet ü ṣehādet eylemeden (14) ötüri ol mu'cizenüñ eṣerleri cemādāt üzre bir miķdār ṭurub zāyil oldu ve ol mu'cizenüñ eṣerleri aṣl mütvārī ve pinhān olan rūḡ-ı ḡoṣdan (15) ötüri oldu ki mü'minüñ rūḡı anı görüb ol vāsıṭa ile mü'essire īmān kıldı ve aña taṣdıķ eyledi

(1324) Meṣnevī

Tā ez'ān cāmed eṣer ġired zamīr

⁵¹¹ "Koca bir dağ gibi..." (Ṣuarā 26/63)

Habbezā nān (16) *bīheyūlā-yı hamīr*

Tā kim ol cāmedden zamīr eṣerpeẓīr ola ḥabbezā nān ḥamīr heyūlāsınsuz *heyūlā* aṣla dirler meṣelā bir ḥānenüñ aṣlı ḥacer ü ŧecer ü türābdur aña heyūlā-yı (17) ḥāne dirler pes heyūlā-yı nān zamīr ve heyūlā-yı ḥamīr un ve ŧu olur ve bu beyt-i ŧerīfūñ taḳdīri ve taḥḳīḳ ü tefsīri böyle dimek olur ki Resūl-i (18) Ḥudādan zāhir olan mu‘cizenüñ cemādāt üzre olan eṣerleri mütvāriye olan rūḥ-ı ḥoṣdan ötüri ‘āriyyetdür tā kim ol ‘aṣrda ḥāzır olan (19) nāsuñ ḥayrı müte‘eṣsir olan cāmedden eṣerpeẓīr ola ve mü‘eṣsir olan mu‘cize ŧāḥibine iḳrār kıla ve tābi‘ ola ammā heyūlā-yı ḥamīr vāṣıtasınsuz olan (20) ekmek ne güzeldür ki ḥamīre ve anı yoğurmaḡa muḥtāc olmayan bir ḥāzır ekmek ola ve bir gürisnenüñ ol ekmek ḳarnını ḧoyura böyle ekmek heyūlā-yı (21) ḥamīre muḥtāc olan nāndan yegdür pes bir īmān ki mu‘cize-yi ŧūrī vāṣıtasıyla bir kimsenüñ cānı ol mu‘cize-yi ŧūrī vāṣıtasıyla olan ḡıdādan (22) ḧoya mu‘cize-yi ŧūrī vāṣıtasınsuz olan īmān andan maḥbūbter ve maḳbūlterdür nitekim ḥamīrden olan nāndan [H140b] aṣl ḥamīr olmayan Allāḥ ḳatından bī- (23) ta‘b ve bīzaḥmet bilāvāṣıta gelen nān maḥbūbter ü maḳbūlterdür

(1325) *Meṣnevī*

Habbezā ḥ‘ān-ı Mesīḥī bīkemī

Habbezā bībāḡ-ı mīve-yi Meryemī

Ḥabbezā bir Mesīḥüñ noḳsansuz (24) olan ḥ‘ānı *Mesīḥīde* yā nisbet iḳün olub ne güzeldür Mesīḥe mensūb olan gömleksüz ḥ‘ān dimek daḡı cāyizdür ne güzeldür baḡsuz Meryeme mensūb (25) olan mīve *ḥ‘ān-ı Mesīḥīden* murād Ḥazret-i ‘İsāya nāzile olan māyidedür ki bīta‘b ve bīzaḥmet ol māyide Ḥazret-i ‘İsāya ***Allāhumme Rabbenā enzil ‘aleynā*** (26) ***mā’ideten mine’s-semā’i***⁵¹² diyü du‘ā eyledükde āsmān ḧarafına nāzil oldı ve anuñ ḳavmi andan ekl kıldı ve bunda *ḥ‘ān-ı Mesīḥīden* murād zāhirde olan (27) mu‘cizesüz ḳalbe ve rūḥa nāzil olan ḡıdā-yı rūḥānī ve māyide-yi

⁵¹² “Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki...” (Mâide 5/114)

ma'nevîdür meşelâ ĩmān u 'irfān u ĩkān gibi ve *mīve-yi Meryemīden* murād Hāzret-i Meryeme bīkesb (28) ve bīsebeb Hāḡ Te'ālā Hāzretleriniñ ḡatından gelen rızḡdur Hāzret-i Zekerıyyā her bār ki ol Meryemüñ üzerine dāhıl olsaydı anuñ ḡatından rızḡ (29) görürdi nitekim sūre-yi Āl-i 'İmrānda Hāḡ Te'ālā aña mensūb olan rızḡdan bu āyet-i kerīme ile ḡaber virüb didi *kulle mā dahāle 'aleyhe Zekerıyye'l-mihrābe vecede* (30) *'indehe rızḡa ḡāle yā Meryemu innāleki hāza ḡālet huve min'indillāh*⁵¹³ ve bu maḡalde *mīve-yi Meryemden* murād nefse mu'cize-yi şūrī vāsıtasınsuz min'indil- (31) lāh gelen ve ḡāşıl olan rızḡ-ı ma'nevī pes taḡdīr-i kelām böyle dimek olur ki⁵¹⁴ ve kezalık bīkem ve bīzaḡmet olan māyide-yi rūḡānī ve peyḡamber-i Rabbānī (32) ḡūbter ve maḡbūbterdür şol mu'cize-yi şūrī vāsıtasıyla ḡāşıl olan ĩmān u 'irfān ḡ'ānından ve kezalık baḡsuz olan rızḡ Meryemi baḡ ile (33) ve baḡçe ile olan mīvelerden ve rızḡlardan ḡūbter ve maḡbūbter olduḡı gibi bir mü'minüñ nefesine mu'cize-yi şūrī vāsıtası olmayan min'indillāh gelen (34) rızḡ-ı rūḡānī ve māyide-yi ĩmānī ḡūbter ve maḡbūbterdür anuñçün Hāzret-i Resūlüñ mu'cizesi görüb ĩmānına gelen kimsenüñ ĩmānından Hāzret-i Resūli görmeyüb (35) ba'de 'aşri'n-nebī vücūda gelüb aña ĩmān getüren kimselerüñ ĩmānı efdāl ü aḡvā olmuşdur ve bunuñ taḡḡıḡı cild-i evvelde āḡirine ḡarīb *baḡıyye-yi* (36) *ḡışsa-yı Zeyd* sūrḡında

Beyt

Pes beḡaybet nīm zerre ḡıfz-ı kār

*Bih ki ender ḡāzırī z'ān şad hezār*⁵¹⁵

beytinüñ şerḡinde mūrūr ḡılmışdur anda (37) ḡaleb olına

(1326) Meşnevī

Berzened ezcān-ı kāmīl mu'cizāt

⁵¹³ “Zekerıyya, onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur ve ‘Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?’ der.” (Āl-i İmrān 3/37)

⁵¹⁴ pes taḡdīr-i kelām böyle dimek olur ki: olur H

⁵¹⁵ “Binānaleyḡ gaybette yarım zerre işin ḡıfzı, hazırlıkta olan yüz binden iyidir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerīf Şerhi*, C. 2, s. 468.

Berzāmī-i cān-ı t̄alīb çün hayāt

Kāmilūñ cānından mu‘cizāt t̄alībūñ zamīr-i cānı üzre hayāt gibi urur (38) *kāmīl*den murad bunda haqīkatde Hāzret-i Muḥammed Muṣṭafādur ba‘de her şol velī gibi haqīkat-i Muḥammediyyenūñ mazharı ola ve kendü ‘aşırında vāriş-i Muḥammedī (39) ve k̄āyimmaḳām-ı Ahmedī olub t̄aliblere irşād u terbiye kıla ol kāmīlūñ cānı haqīkat-ı Muḥammediyyeye mir’āt olur ve rūḥ-ı Muḥammeddīnūñ mu‘cizātı anuñ (40) āyine-yi cānında zuhūra gelür kaçan k̄āyimmaḳām-ı nebevī olan veliyy-i kāmīlūñ cānından ol mu‘cizenūñ pertev ü eşeri bir t̄alībūñ zamīrine ṭoḳınsa aña (41) kerāmet dinür ammā mu‘cizenūñ haqīkatı birdür nitelim aṣḥāb-ı kelāmdan ekser ‘ulemā daḥı bu mezhebe zāhib olmuşdur ve böyle ittifāḳ kılmışdur [P455a] (1) velīnūñ kerāmeti anuñ metbū‘ı olan nebīnūñ mu‘cizesinūñ ‘aks ü eşeridür pes evliyā-yı Muḥammediyyenūñ vücūdlarında olan kerāmāt-ı ‘aliyye ve i‘tibār üzre Hāzret-i (2) Muḥammedūñ mu‘cizātınūñ ‘aks ü eşeri olur ve taḳdīr-i kelām böyle dimegi ifāde kıılır ki Hāzret-i Muḥammed Muṣṭafāya vāriş olan mürşid-i kāmīlūñ cānından mu‘cizāt-ı nebeviyye kerāmāt (3) nāmıyla müsem mā olıduğı ḥalde t̄alībūñ zamīr-i cānına hayāt gibi urur ve ‘aqlını ve ḳalbini ve rūḥunu anuñ ihyā kıılır ve t̄alīb ol hayāt-ı ḳalbiyye ve ḳuvvet-i rūḥāniyyeyi (4) kendü derūnında mu‘ayene ve müşāhede kıılır ve bilür ki ol hayāt-ı ḳalbiyye ve ḳuvvet-i rūḥāniyye kendünūñ mazhar-ı haqīkat-i Muḥammediyye olan mürşidinūñ cānından zamīrine (5) ṭoḳındı ve anuñ cānında olan mu‘cizāt-ı nebeviyye ve envār u esrār-ı Muḥammediyyenūñ ‘ukūs u āşarı kendünūñ cān u canānına geldi ve pertev şaldı

(1327) Meşnevī

Mu‘cize (6) bahrest ü nāḳış mürğ-ı ḥāk

Mürğ-ı ābī dervey iymīn ezhelāk

Mu‘cize filmesel baḥrdür ve nāḳış mürğ-ı ḥākıdır mürğ-ı ābī ol mu‘cizede helākdan iymındür *nāḳış*- (7) dan murād İmānda ve ‘irfānda nāḳış olan kimseler olur ve *mürğ-*

ı *ābī*den murād *īmān* u ‘*irfān ābına* ehl olan mürīdler ve t̄alibler olur [*ya‘nī* -H] filmeşel mu‘cize (8) bir deryā gibidür ve *īmānda* ve ‘*irfānda* nākış olan cāhiller ve gāfiller mürğ-ı hāki gibidür mürğ-ı hāki deryāda niçe helāk olursa *īmān* u ‘*irfānda* nākış olan cāhiller (9) ve gāfiller daḡı bir vāriş-i nebī olan velīden eşer mu‘cize olan [H141a] kerāmeti gördüklerinde hem aña inkār itmekle helāk olurlar ve ol baḡr-i mu‘cizeden müntefi‘ (10) olmayub maḡrūm ḡalurlar ammā mürğ-ı ābī gibi olan ehl-i *īmān* ve aşḡāb-ı iḡān ol baḡr-i mu‘cizede helāk olmayan *īmān*lardur zīrā ol şeyḡ-i kāmilūñ (11) cānından bunlaruñ cānına vāşıl olan mu‘cize bunları ‘āciz ḡılmaz ve bunları mühlik olmaz belki bunlara ḡuvvet ü ḡuderet virür ve bunlar daḡı (12) ol ḡuvvet ü ḡudreti ‘ayn-ı rūḡ-ı nebevīden bulur ve kendü şeyḡini maḡhar-ı ḡaḡīḡat-i Muḡameddiyye müşāhede ḡılır pes her vechle anuñ vüçüdından gelen āşār u ḡālāt (13) aña nāfi‘ olur

(1328) Meşnevī

‘Aczbaḡş-ı cān-ı her nāmaḡremī

Līk ḡudretbaḡş-ı cān-ı hemdemī

Ol vāriş-i kāmilūñ cānından zuḡūra gelen mu‘cize her bir nāmaḡremūñ (14) cānına ‘aczbaḡşdur velīkin hemdem olan cāna ḡudretbaḡşdur ya‘nī ol mürşid-i kāmilūñ cānından zuḡūra gelen kerāmet egerḡi her bir nāehl ve nāmaḡremūñ cānına ‘acz virici (15) ve anı za‘f ve fütür mertebesine irḡüricidür velīkin her hemdemūñ cānına ḡuvvet virici ve kāmik mertebesine irḡüricidür

(1329) Meşnevī

ḡün neyābī īn sa‘ādet der- (16) *zamīr*

Pes zizāhir her dem istidlāl ḡīr

ḡünkü ey t̄alib bu sa‘ādeti sen zamīrūñde bulmayasın pes zāhirden her dem istidlāl ḡut pes tavzīḡ-i ma‘nā böyle (17) dimek olur ki vāriş-i kāmil olan mürşid-i kāmilūñ⁵¹⁶

⁵¹⁶ kāmilūñ: fāzıluñ H

cānından ṭālibūñ cānına nūr-ı mu‘cize urur ve eṣer-i kerāmet elbette te‘ṣīr kıılır ammā aña ehl olan derūnında (18) anı bulur ve ehl olmayub nāķış olan anı bulamayub ‘āciz kıalır çünkü ey ṭālib sen bu sa‘ādeti ya‘nī bu eṣer-i mu‘cize ve kerāmet olan velīşināslığı (19) zamīrūñde bulmayasın ve kıāyimkaķām-ı Muḥammedī kimdür anı bilmeyesin pes zāhir-i ecsāda baķub her dem zāhirden bāṭına istidlāl ṭut ki *ezzāhiru ‘unvānu’l-bāṭin*⁵¹⁷ (20) dimişlerdür ḥulāşa-yı kelām budur ki kaçan sen kendü derūnında bir velīnūñ cānından gelen kerāmeti ve sa‘ādeti bulmyasın ve anun ehl-i kerāmet ve şāhib-i sa‘ādet (21) idüğini bilmeyesin pes saña eger anı bilmek lāzım olursa anuñ zāhirine baķub zāhirinde olan āşardan bāṭında olan mü‘essire her dem istidlāl eyle

(1330) Meṣnevī

Ki eṣerhā ber-(22) meṣā‘īr zāhirest

V’īn eṣerhā ezmü’essir muḥbirest

Ki eṣerler meṣā‘īr üzre zāhirdür ve bu eṣerler mü‘essirden muḥbirdür *meṣā‘īr* meṣ‘aruñ cem‘idür ḥavāss-ı (23) ḥamse-yi zāhireye dirler ya‘nī bu muḥaķķaķdur ki bāṭında olan mü‘essirūñ eṣerleri meṣā‘īr üzre zāgirdür ve bu ḥavass-ı zāhire üzre olan eṣerler bāṭında (24) olan mü‘essirden ḥaber viricidür ḥāşıl-ı kelām böyle dimek olur ki bāṭında olan mü‘essirūñ eṣerleri ḥavāss-ı zāhire üzre çıkub peydā olur (25) ve bu ḥavāss-ı zāhirede olan eṣerler bāṭında olan mü‘essirden ṭālibine iḥbār kıılır meṣelā velī Allāh dostına dirler ve bir kimsenūñ Allāh dostı olduğına (26) anuñ ḥavāss-ı zāhiresi Allāh buyurduğı emr üzre olduğı delālet eyler ve keزالik kelāmı daḥı bāṭınında nāṭıķa olan nefsinūñ mertebesine delālet kıılır (27) ki lisān-ı tercümān cāndur ve keزالik a‘zāda olan ef‘āl hem derūnda olan fā‘ilūñ ne mertebede olduğına delālet kıılır kaçan bir kimsenūñ zāhirde (28) olan cemī‘-i ef‘ālini ve aḥvālını ve aķvālını Ḥazret-i Muḥammedūñ sūnnet-i seniyyesine muvāfiķ görseñ ve

⁵¹⁷ “Zahir, batının unvanıdır.”

anuñ cümle havāssını emr-i Hakkā muṭī^c ve münkād olmuş (29) müşāhede kılsañ [H141b] beherhāl ol kimesne veliyy-i Allāhdandur zīrā veliyy-i Hudā olmayan kendü nefsinı şer^c-i Muştafāya ṭābeḳü'n-na^l binna^l uyduramaz (30) belki gāh olur ki şerī^cate muḫālif ve ādāb-ı ṭarīḳate muḡāyir andan āsār-ı nefsanī ve ef^cāl-i şeyṭānī zuhūra ve anuñ meşā^cirinde ol eṣerler peydā olur (31) pes zāhirde olan eṣerlerden bāṭında olan mü³essire istidlāl eylemek bu zıkr olınan üslūb üzre olur ammā bu istidlāle daḡı ḡayli kuvvet ü ma^crifet (32) lāzımdur ki ol kuvvetle bir kimse zāhirde olan āsārdan bāṭında olan mü³essire istidlāl eylemege ḳādir ola ve zāhirde olan ef^cāl ü aḳvālden bāṭında (33) olan mü³essirüñ ne maḳām ve ne mertebede idüḡini bile

(1331) Meşnevī

Hest pinhān ma^cnā-yı her dāruvī

Hemḡü sihr ü şan^cat-ı her cāduvī

Meşelā her bir dārūnuñ ma^cnāsı (34) pinhāndur ya^cnī her dārūnuñ ḡāşiyyeti ol dārūnuñ bāṭınında maḡfī ve pūşidedür meşelā sihr gibi ve her cādūnuñ şan^catı gibi ki cādūnuñ şan^catı ol cādūnuñ (35) vücūdında pinhāndur mādāmki anı izḡar eyleye ḡünkim o sihri fi^cle getüre ol zamānda ol cādūnuñ sihri ve siḡirde ne ḳadar üstād olduḡı zuhūra (36) gelür

(1332) Meşnevī

Ḳün naḡar derfi^l ü āsāreş kunī

Gerḡi pinhānest izḡāreş kunī

Ḳünkim sen ol sāḡirüñ fi^cline ve āsārına naḡar eyleyesin egerḡi anuñ (37) fā^cili ve mü³essiri ma^cnāda pinhāndur sen anı izḡar eylersin

(1333) Meşnevī

Ḳuvvetī k^{ān} enderūneş muzmerest

Ḳün befi^l āyed ^cayān u mazharest

Zîrâ şol (38) bir kuvvet ki ol kuvvet bir dârûnuñ derûnında veyâ bir sâhîrûñ derûnında muzmerdür çünkim ol kuvvet fi'le gele 'ayân u mazhar olur çünkim bu (39) muqaddime ve bu meşel ma'lûmuñ oldu üstâd-ı tarîkat olan bir velî ve bir mürşidi dañı buña göre kıyâs eyle ki bir velînuñ ve mürşidüñ ma'nâsı (40) ve hâşiyetini ve bâtında olan kuvvetini eger bilmek ister iseñ zâhirde olan ef'âline ve âsârına nazâr eyle tâ kim anuñ zâhirde olan âsârında bâtında (41) olan mü'essîrûñ kuvvetine ve mertebesine 'âlim olasın bu i'tibâr ile zamân-ı selefde gelüb bu cihândan güzer kılan velîlerûñ bile eserlerine nazâr olındukda [P455b] (1) mertebelerini ve 'ilmlerinüñ ve ma'rifetlerinüñ ihâta eyledügi dâyireyi ve meşreb ü mezheblerini bilmek mümkün ve kâyıldür nitekim

Mısra'

Kelâmından olur ma'lûm kişinüñ (2) kendü miqdârı

dimişlerdür lâbüdd âsâr mü'essîre delâlet idicidür imdi bâtında mahfî olan mü'essîrûñ ne mertebe kuvvet ü kudreti var idüğini bilmek ister iseñ (3) hâric-i 'âlemde olan âsârına nazâr eyle tâ anuñ ne mertebe kuvvet ü kudret şâhibi olduğunı ve ne kadar mürâtib ve ma'âmâtı ihâta kıldüğünı ve ne güne fi'l ü şan'ata kâdir (4) olduğunı bilesin ve ma'lûm eyleyesin

(1334) Meşnevî

Çün beâsâr İn heme peydâ şudest

Çün neşud peydâ zite'sîr İzedest

Çünkim âsâr ile bu zîkr olunan şey'lerûñ dükeli (5) saña peydâ oldu senüñ İzedüñ ve Şâni'üñ te'sîrinden niçün peydâ olmadı ya'nî nebînuñ bâtınında olan meşelâ andan zuhûra gelen âsâr sebebiyle mü'min ü (6) gâfil olanlara ma'lûm oldu ve anuñ haq peygamber olması tevbet buldı ve kezalik evliyânüñ vücûdı dañı analardan zuhûr eyleyen âsâr-ı hüsne ve ef'âl-i (7) garîbe sebebiyle [H142a] anlara mürîd olan ve dañı i'tikâd kılan tâliblere peydâ vü zâhir oldu ve kezalik edviyenüñ hâşiyâtı tecrübe ile

bilindi ve sâhîrûñ dağı (8) sihri ve şan‘atınuñ âsârı zâhir olmakla ol sâhîr ma‘lûm olındı çünkim bu cümle mü‘essirlerüñ vücûdı âsâr sebebiyle saña peydâ vü âşkâr oldı pes (9) senüñ Hâlik ve Şâni‘ün bu kadar ef‘âl-i ‘acîbe ve âsâr-ı ğarîbeden niçün peydâ olmadı âfâķda ve enfesde her demde bu kadar âyâtı gösterürür ve bu kadar (10) te’sîrâtı izhâr eylerken ol saña niçün her şey‘den izhar olmadı

(1335) Meşnevî

Nî sebebhâ vü eşerhâ mağz u püst

Çün becūyî cümlegî âsâr-ı üst

Sebebler ve eşerler mağz (11) ve post her ne ise çünkim isteyesin cümlesini anuñ âsârları degil midür mışra‘-ı evvelde olan *nî* kelimesi mışra‘ı sâñide olan âsâr-ı üst lafzına şarf olunur (12) *çün becūyî cümlegî nî âsâr-ı üst* taķdîrinde olur ve bu beyt-i şerîfde istifhâm taķrîri ma‘nâsı vardır ve taķdîr-i kelâm böyle demek olur ki (13) cemî‘-i sebebler ve cemî‘-i eşerler cümle mağzlar ve cümle postlar her ne ise cemî‘-i eşyâ çünkim cümlesini taleb kılasın ve bunlaruñ aşlını ve haķıķatını bilmek murâd eyleye- (14) sin cümlesi anuñ âsârı degil midür bu muķarrerdür ve muķaķķaķdur ki cümle eşyâ cemî‘ân anuñ âsârıdur ve mü‘essir-i haķıķî bu cümlede hemân oldur sâyir eşyâ veşâyit (15) ve esbâb menzilesindedür çünkim âsârdan mü‘essire istidlâl eylesin Hâzret-i Hâķ egerçi *abţane min külli buţûn*⁵¹⁸dur ve bu i‘tibâr ile *eżhara min külli zuhûr*⁵¹⁹ görürsin (16) ve bu cümle âfâķda ve enfesde olan te’sîrâtı hemân andan müşâhede kılursın

(1336) Meşnevî

Düst ğirî çîzhârâ ezeşer

Pes çirâ z’âsârbağşî biğaber

(17) Şey‘leri eşerden dolayı dost tutarsın pes niçün bir âsârbağş olandan biğabersin ya‘nî mü‘essir olan şey‘leri eşerinden ötüri ve anlaruñ eşeri (18) saña hoş

⁵¹⁸ “Her batından daha batın.”

⁵¹⁹ “Her zahirden daha zahir.”

geldüğüün anları dost tutarsın ve anlara maḥabbet idersin pes niçün sen ol şey'lere
āṣārbaḥş olan mü'essir-i ḥaḳīḳatden bīḥabersin (19) aşl dost tutmağa lāyık ḥod olur

(1337) *Meşnevī*

Ezḫayālī düst gīrī ḥalkrā

Çün negīrī şāh-ı ğarb u şarkrā

Ḥalkı bir ḫayālden ötüri dost (20) tutarsın ya'ni bu maḥlūkı ḫayāl meṣābesinde olan
eşerlerinden ötüri maḥbüb ittiḫāz idersin pes şark u ğarb şāhını niçün dost tutmaya-
(21) sın ki bu kadar ef'āl-i 'acībe ve āṣār-ı bedī'a ol pādşāh-ı ḥaḳīḳīnūñ irādāt u
ḳudretiyle zūhūra gelmişdür ve filḫaḳīḳa her şey'de mü'essir hemān (22) ol olmuşdur
ğayruñ te'sīri mecāzīdür çünkim rencūruñ eşer-i nabzından anuñ derūnında olan
maraz mü'essire istidlāl olinmaḳ münāsebetiyle bu (23) kadar esrār u ma'ānī
söylediler bu gūne esrār u güftāruñ nihāyeti olduğına bu beytle işāret ḳılub
buyururlar

(1338) *Meşnevī*

Īn sūḫan pāyan nedāred (24) *ey ḳubād*

Ḥırş-ı mārā ender'īn pāyān mebād

Ey şāh u ḳubād menzilesinde olan bu mü'essirāta ve āṣār u te'sīrāta müte'alliḳ olan
söz pāyān tutmaz (25) bu sözi söylemede ve bu nev' ma'ārifi ve leṭāfeti naḳl
eylemede vāḳi' olan ḫırşımuza bizüm pāyān olmasun ki 'ulüm u ma'āniye olan ḫırş
(26) beğāyet maḳbuldür ve anuñ istimā'ına ve kesb ü taḫşīline olan ḫırş daḫı hem
meşrū' ve maḳbūldür [H142b] anuñçün Allāh Tebārek ve Te'ālā Ḥāzretleri ḫabībine
(27) 'ilme ḳāni' olmayub anuñ hemīşe ziyāde olmasından ötüri **ve ḳul Rabbi zidnī**
'ilmen⁵²⁰ didi bu āyet-i kerīme 'ilme ḫāriş olmağı ifāde eyledi ve bu (28) ḫadīs-i şerīfe
daḫı 'ilme ḫāriş olmanuñ fazīletini beyān ḳıldı nitekim Ḥāzret-i Nebī 'aleyhisselām
buyurdı *menhūmāni lāyeşbe'āni ṭālibu'd-dunyā ve ṭālibu'l-ilmu ve humā lā-* (29)

⁵²⁰ "Ve 'Rabbim benim ilmimi arttır' de." (Tâhâ 20/114)

yesteviyāni immā ṭālibu'l-‘ilmi feyzdādu firīza’i’r-Rahmāni ve immā ṭālibu’d-dunyā

*feyzdādu fiṭṭuḡyān*⁵²¹ revāhu İbn Mes‘ūd

Rücū‘-ı bekışsa-yı rencūr⁵²²

(1339) *Meşnevî*

Bāz gerd ü kıışsa-yı (30)rencūr gū

Bāṭabīb-i āgeh-i settārḡū

Ey Mevlānā eşerden mü’essire istidlāl eylemege müte‘allik olan kelimātı söylemeden girü dön rencūruñ kıışsasını söyle settārḡū olan (31) āgāh ṭabībiyle ya‘nī ol settārḡūylı olan āgāh u ḡaberdār ṭabībiyle ol rencūruñ kıışsası niçe oldıysa anı söyle ve ol ṭabīb āgāh ol rencūr eyle (32) ne gūne mu‘āmele kıldıysa anı beyān eyle *ṭabīb*den murād bunda ṭabīb-i İlāhī olan mürşid ü mürebbī olur ve *rencūr*dan murād emrāz-ı ḡalbiyye şāḡibi (33) olan marīz-i ma‘nevī olur

(1340) *Meşnevî*

Nabz-ı ü begrift ü vāḡif şud zihāl

Ki ümīd-i şihḡat-ı ü bud muḡāl

Ol ṭabīb āgāh ol rencūruñ nabzını (34) ṭıtdı ve ḡālden vāḡif oldı ve anuñ derūnında olan marāza şu‘ūr buldı ki ol rencūruñ şihḡat bulmaḡ ümīdi muḡāl idi görđi ki (35) anda şihḡat bulmaḡa ḡābiliyyet yoḡ pes anuñ ḡālınden ḡaberdār olub sen ḡābil-i ‘ilāc degūlsin dimedi belki settārlukla mu‘āmele eyledi zīrā ḡaçan (36) bir ṭabīb-i İlāhī bir rencūr-ı ma‘nevīnūñ nabzını ṭıtsa ve āsār-ı zāhiresinden ve ḡarekāt-ı cevāriḡinden bāṭınında olan mü’essire ve muḡarrike istidlāl idüb (37) anuñ ḡāline vāḡif olsa eger ‘ilācpezīr olacaḡını bilür ise bu marāzuñ çāresi şunu işlemek ve şunu

⁵²¹ “İki sınıf insan vardır ki, doymak nedir bilmezler; dünyayı isteyen kimse ve ilmi isteyen kimse. Bunlar (aşırı hırs sahibi olma yönünden) eşittirler. İlim konusunda haris olan kimse (ilmi arttıḡça) Rahman’ın rızasına yakınlaşır. Dünyayı isteyenin ise azgınlıḡı artar.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 217. [Ankaravî’nin zikr etmiş olduḡu İbn Mesūd’un hadîsi eliştirilmiş lakin anlamca onu destekleyen Hakīm’in Enes’ten aktardığı rivāyetin sahîḡ olduḡu belirtilmiştir.]

⁵²² “Hastanın kıssasına rücū.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 11, s. 439.

işlememekdür diyü ta‘yîn eyler ve anuñ ‘ilâc (38) ve terbiyesine meşgûl olur ve eger anuñ şihhat bulması muhâl olursa ve ‘ilâcpezîr olduğı ‘ayāna gelürse bu nazm-ı şerîfde zîkr eyledükleri tabîb (39) āgāh ol rencür-ı tebāha ne didi ise ol tabîb-i İlähî dağı ol ma‘nevî olan rencūra böyle dir

(1341) Meşnevî

Güft her çit dil biḥ ‘āhed ān bükun

Tā reved⁽⁴⁰⁾ ezcismet İn renc-i kühün

Tabîb ol rencūra aytdı ey rencür senüñ göñlüñ her neyi ister ise anı eyle tā kim bu renc-i kühün senüñ cismünden gide

(41) (1342) Meşnevî

Her çi ḥ ‘āhed ḥâtır-ı tu vāmegîr

Tā negerded şabr u perhîzet zaḥîr

Her ne kim senüñ ḥâtıruñ diler ise anı kendüñden girü tütme tā kim şabr u perhîz saña [P456a] (1) iç ağrısı olmaya ve şabr u perhîz dağı bir taraftan āzürde vü rencide kılmaya

(1343) Meşnevî

Şabr u perhîz İn marazrā dān ziyān

Her çi ḥ ‘āhed dil derāreş dermiyān

(2) Şabr u perhîz bu maraza ziyān bil her neyi göñlüñ ister ise anı ortaya getir ve anı işle ve neyi diler iseñ anı kılmaya başla didi

(1344) Meşnevî

İnçünİN (3) rencürrā güft ey ‘amū

Ḥaḫ Te‘ālā i‘melū māşī‘tumū

Bu beyt-i şerf sûre-yi Secde Ḥā Mimde olan bu āyet-i kerîmeye işāretdür kâlellāhu te‘ālā (4) *i‘melū māşī‘tum innehu bimā ta‘melüne başîr*⁵²³ bu āyet kefere ḥaḫında

⁵²³ “Dilediğınızı yapın! Kuşkusuz O, yaptıklarımızı görmektedir.” (Fussilet 41/40)

nāzile olmuşdur ve *‘imelū* emri egerçi bihasebi’z-zāhir terğīb içindür velikin bihasebi’l-ma‘nā [H143a] tehdīd (5) ü terhīb içindür ya‘nī ey kāfirler siz istediğünüz ‘ameli ve murād eylediğünüz kārı işleñ taḥkīkā ol Allāh sizūñ işlediğünüz şey her ne ise (6) başīrdür aña göre cezāsını virür ve ma‘nā-yı beyt böyle dimek olur ki bu zıkr olunan rencūr gibi ‘ilācpezīr olmayan rencūra ṭabīb ne didi ise (7) ey ‘amū Ḥaḡ Te‘ālā daḡı ‘ilācpezīr olmayan ve irşād u terbiyeyi ḡabūl ḡılmayan kāfirlere daḡı *‘imelū māšī’tum*⁵²⁴ didi keennehu bu āyet bu ma‘nāyı ifāde eyledi ki (8) ey ḡalblerinūñ marazı ilācpezīr olmayan kāfirler ve ey benüm ṭarafımdan irsāl olunan ṭabībe taḡdīk ü ḡarār ḡılmayan rencūrler ḡünkim siz kendü marazları- (9) ñuza ‘ilācpezīr eyleyen ṭabībe mütāba‘at ḡılmazsuz ve anuñ size ta‘līm eylediği üzre ‘āmil olmazsuz pes siz her ne dilerseñüz anı işleñ anuñ cezāsı (10) eger ḡayr ve eger ḡerr yine size ‘āyid olur ve herkes ne ‘amel ḡılursa ol ‘ameli eger iḡsān ve eger isā’et kendü nefsi için ḡılır *in aḡsentum* (11) *aḡsentum li enfisikum ve in ese’tum feleḡā*⁵²⁵ āyeti hem bu ma‘nāya ḡāhid olur ve daḡı *men ‘amile ḡāliḡan felinefsehi ve men esā’e fe‘aleyḡā*⁵²⁶ naḡḡ-ı ḡerīfi hem bu (12) ma‘nāya delālet ḡılır pes bir kimsede edeb ü ḡayā olmaduḡdan ḡoñra aña istediğünü işle dinür nitekim *izālem testaḡī feḡna‘ māšī’tē*⁵²⁷ ḡadīḡi hem bu (13) maḡmūnı mü’eyyid olur

(1345) Mesnevī

ḡüft ḡīn rev ḡayr bādet cān-ı ‘am

Men temāḡā-yı leb-i cū mīrevem

⁵²⁴ “Dilediğınızı yapın!” (Fussilet 41/40)

⁵²⁵ “Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş, kötülük ederseniz yine kendinize etmiş olursunuz.” (İsrâ 17/7)

⁵²⁶ “Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir.” (Fussilet 41/46)

⁵²⁷ “Şâyet (Allah’tan) utanmıyorsan dilediğini yap.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 219. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḡih olduğu belirtilmiştir.]

Çünkü ol rencür tabîden *i‘melū māšī’tum* mefhūmını (14) işitdi aña aytdı ey cān-ı
‘am saña hayr olsun yūri āgāh ol ben cūy kenārınıñ temāşāsına giderim ki benüm
göñlüm āb-ı revān kenārınınuñ seyrini ister

(15) (1346) *Meşnevī*

Bermurād-ı dil hemī geşt ü berāb

Tā ki şihhatrā biyābed fetḥ-i bāb

Pes ol rencür göñlinüñ murādı üzre āb üzre ṭolandı ve şu kenārınıñ (16) seyrine
‘azīmet ü hareket kıldı tā kim şihhat için fetḥ-i bāb bula ve istedügi ‘ameli itmek ve
murād eyledügi yire gitmekle aña şihhat gele ve mizācı maraz (17) u ‘illetden berī
ola

(1347) *Meşnevī*

Berleb-i cū şūfī-yi binşeste būd

Dest ü rū mīşust u pākī mīfüzūd

Çünkü ol rencür muḳtezā-yı ḳalbi üzre bir ırmaḳ (18) kenārına geldi ol ırmaḳ
kenārında bir şūfī oturmuş idi elini ve yüzünü yurdu ve pākluk ziyā eylerdi

(1348) *Meşnevī*

Ū ḳafāyeş dīd çün taḥyīliyī

(19) *Kerd ūrā ārzū-yı sīliyī*

Ol rencür şūfīnüñ ḳafāsını gördi bir taḥyīlī gibi ol şūfīye bir sīlī ārzūsını itdi ya‘nī bir
taḥyīle mensūb ve ḥayāl (20) eylemege maḥşuş kimse gibi ol bīmār şūfīnüñ eñsesine
bir ṭabanca urmaḳ ārzūsını taḥayyül eyledi

(1349) *Meşnevī*

Berḳafā-yı şūfī-yi ḥamzaperest

(21) *Rāst mīkerd ezberāy-ı şaf‘-ı dest*

Ḥamzaperest olan şūfīnüñ ḳafāsı üzre şaf‘dan ötüri elini rāst itdi *ḥamza* bulgur
şūrbesine (22) dirler bunda *ḥamzaperest* lūtperest dimedden kināyet olur ve

lütperest dimeyüb hamzaperest dimeleri anlaruñ ekseri bulgur pilavına ve şürbesine (23) mâyil olduğunu ve ekser anı ekl kılduğunu iş‘ār kıılır ya‘nī bir lüt u puta harīş olan şüfīnüñ eñsesi üzre tabanca urmadan ötürü (24) [H143b] ol bīmār elini rāst itdi kendüsine böyle diyü

(1350) Meşnevī

K’arzūrā ger nerānem tā reved

Ān tabībem güft k’ān ‘illet şeved

Ki eger kalbümde olan arzūyı sürmez (25) isem ve derūnumda ihrāc kıılmaz isem tā kim ol arzū derūndan gide ol tabīb baña didi ki ol arzū ‘illet olur ve benüm marazümü ziyāde kıılır imdi (26) benüm kalbümde bu şüfiye tabanca urmağ arzūsı vardur pes bir muqteżā-yı emr-i tabīb ol tabancayı bu şüfīnüñ kafāsına urmağ ve kalbi bu (27) arzūdan hālī kıılmağ lāzımdur didi bunda tenbīh oldur ki ekser bīmāruñ mizācı muhtell olduğına ‘ağl u fehmine dağı fesād u halel gelüb (28) tabībüñ sözini ve remzini rāst fehm eylemege kādır olamaz ve anuñ kalbi dağı kendüye nāfi‘ olan bir şey’e arzū kıılamaz belki bu güne gayre ĩzā ve cefā (29) eylemeği arzū eyler tabībüñ buña senüñ göñlüñ ne isterse var anı işle dimesi aşlā sen ‘ilācpezīr olmazsın ve şıḥhat bulmazsın dimeği ifāde (30) eylerdi bu marīz bu nükteyi bir hoş fehm itmeyüb kıyās eyledi ki tabīb buña var göñlüñ ne isterse anı işle tā kim ol istedüğüñ işlemek ve (31) arzū-yı derūnı icrā ve infāz eylemege şıḥhat bulasın ve ‘illet ü marazdan kırtılasın dimiş ola nitekim ekser ‘ilācpezīr olmayan cāhil ü gāfile (32) mürşid ü mürebbī olan tabīb-i ĩlāhī ziyāde bīḥuzūr olduğda ve anda ‘alāmet-i ḥırmān u şekā müşāhede kıılduğda var sen bilürsin göñlüñ ne isterse (33) anı eyle dir ol aḥmağ bu sözi eyü şanub ve kendüsine nāfi‘ bilüb ol tabībden dūr olur ve nefsinüñ muqteżā ve müşteḥāsı üzre seyr (34) ü ḥareket kıılır ve bir şabr u perhīz baña zarardur diyüb Ḥazret-i Kur‘anı kendü nefsinüñ murādı üzre te‘vīl kıılır nitekim ol rencūr tabībüñ (35) sözini ve nüktesini rāst fehm eylemeyüb tabīb baña

*i'melū māšī'tum*⁵²⁸ didi benüm gönüm ise bu faķire řabanca urmaķ ārzū eyledi pes bu ārzūdan (36) řabr eylemek ise baña tehluke geldi bir kimse nefsini tehlukeye ilkā eylemek cāyiz olmadı lāzım geldi ki ben bu ārzūyı icrā eyleyem diyüb te'vīl-i bāṭıl (37) semtine zāhib olub keşr-i fehimplüğinden didi

(1351) Meşnevī

Sīliyeş ender berem derma'reke

Z'ān ki lātulkū bieldī tehluke

Ol şūfiye ma'rekede ben sille iletmede olurum (38) ve aña řoķınmada ve zaķmet kılmaıda kafāsına bir sille eyleyüb ururum andan ötüri ki Hāķ Te'ālā *lātulkū bieldikum ile't-tehluke*⁵²⁹ buyurdı bu āyetüñ tefsīri (39) cild-i evvelüñ āķirine řarīb *Murtazā hikāyesinde* mürür itdi anda řaleb olına ya'nī ol rencür itdi ben şūfīnūñ kafāsına anuñçün ma'reke kılmaıda (40) sille ururum ki Hāķ Te'ālā kelām-ı mecīdinde siz nefsüñizi tehlukeye ilkā eylemeñ diyü tehī kıldı

(1352) Meşnevī

Tehlukest īn şabr u perhīz ey fülān

Hoş (40) bekūbeş ten mezen çün beddilān

Pes ey fülān rencür bu řabr u perhīz baña nisbet tehlukedür ki řabīb baña böyle diyü imdi ol şūfiye [P456b] (1) hoş ur epsem olma beddiller gibi *beddil* řorķağa dirler ya'nī řorķaķlar gibi süküt idüb řabr kılma belki murāduñ aña urmaķ olduķdan řoñra aña hoş ur didi (2) bundan maķşūd Hāķ Te'ālānuñ kelāmını ve anuñ Resūlinüñ kelāmını ve anuñ [H144a] Resūline vāriş olan mürşid ü mürebbī olan velīlerüñ ve 'ālimlerüñ kelāmını keşr-i fehm eyleyüb (3) anlaruñ kelimātında olan rumüz u nikātı bilmeyüb kendü nefslerinüñ hevāsı ve müştehāsı üzre bunlaruñ kelimātını te'vīl kılan rencürler olur ve bunlar (4) kendü derūnlarında böyle taķayyül kılur ki biz řasteler ve şikestelerüz bize nefsimizüñ ārzūsundan řabr u perhīz eylemek 'ayn-ı

⁵²⁸ "Dilediğınızı yapın!" (Fussilet 41/40)

⁵²⁹ "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." (Bakara 2/195)

zarar olur belki mūcib-i helāk (5) olur nefsi ise helāka ilkā eylemek cāyız degildir
lāzım geldi ki nefsimüz her neyi ārzū iderse aña virevüz bize bu fāyide olur eger
ğayrīlere zarar kılsa da (6) dirler ve nefsleri hāramdan ve zulmetden her neyi
murād eyleser anı işlerler bu t̄ayifeye mūbāhıyyūn dirler ki her nesne bunlaruñ
kātında mūbāh olmuş (7) ve bunlar kendü nefslerine her hāramı *eżzarūrātu tubīhu'l-
maḥzūrāt*⁵³⁰ diyüb kendüleri haste vü mużtar ‘add eyleyüb mūbāh bilmişdür

(1353) Meşnevī

Çün zedeş sīlī berāmed (8) yek t̄arāk

Güft şūfī hey hey ey kavvād-ı ‘āk̄k

Çünkü ol bīmār ol şūfīnūñ kafāsına bir sille urdı bir t̄arāk geldi ya‘nī anuñ sille (9)
ile şūfīnūñ kafāsına urmasından bir şadā zāhir oldı şūfī ol bīmāra dönüb didi hey hey
ey ‘āşī gīdī *kavvād* gīdī ve ‘āk̄k ‘āşī (10) ma‘nāsınadur ya‘nī ey ‘işyān idici k̄altabān
āgāh ol ne eylesin didi

(1354) Meşnevī

H̄āst şūfī tā dü se müşteş zened

Seblet ü rīşeş yekāyek berkened

(11) Andan şöıra şūfī hem istedi ki ol rencūra bir iki yumruğ ura anuñ şaḳalını ve
bıyıgını bir bir k̄opara ve aña itdügi şamtdan ötürü te‘dīb kıla (12) ve muḥkem d̄arb
ura

(1355) Meşnevī

Bāz endīşīd ezza‘f-ı ūrā

Güft eger müştī zenem kereded fenā

Girü ol rencūruñ za‘findan endīşe eyledi kendüsine didi ki (13) eger aña yumruğ
urursam fenā olur ve filḫāl olub baña k̄ışāş lāzım gelür pes aña müşt urmadan şabr

⁵³⁰ “Mazaret varsa sakınca yoktur.”

kılub anı döğmeden perhîz eyledi (14) pes bu rencür sîlîzenden murâd kimler idigüni beyân eylemege şürû' idüb buyururlar

(1356) Meşnevî

Halk rencür-ı dıkk u bîçâreend

V'ezhüdâ'-ı dîv sîlîbâreend

(15) Halk dıkk rencürı ve bîçâre dururlar ve dîvüñ hüdâ'ından sîlîbâre dururlar *dıkk* hummâya müşâbih bir muz'if marâzdur ki 'âkıbet şâhibini helâk eyler (16) *bâre* bunda harîş ma'nâsınadur ya'nî bu halk-ı 'âlemüñ ekseri rencür-ı dıkk olan gibi rencürler ve hem çâresizlerdür ki marâzlarına çâre olmadan kalmışlar (17) ve şihhat-i kalbiyyeden mahrûm olmuşlardır ve şeytânüñ mekr ü hud'asından bîgünâhlarıñ kafâsına sîlî urmağa harîşlerdür

(1357) Meşnevî

Cümle derîzâ-yı bîcürmân (18) *harîş*

Derķafâ-yı hemdiger cüyân naķîş

Cümlesi bîcürm olanlarıñ îzâsına ve bîgünâh olanlara cefâ kılmağa harîşlerdür biribirleriniñ kafâsında (19) naķîş taleb eyleyicidir ya'nî biribirleriniñ ardınca 'ayb u noķşân isteyicilerdür meşelâ bir faķîr görseler anuñ kafâsında dirler bu hamzaperest şüfîdür (20) ve bir dervîşi görseler bu gedâçeşm bir denî ve bir rezîl kimsedür dirler ve ardınca bu gûne ta'na olurlar ve kendü hâlinde olanlara gûnagûn cefâlar ve îzâlar (21) kılurlar

[H144b] *(1358) Meşnevî*

Ey zenende bîgünâhânra ķafâ

Derķafâ-yı ħod nemibînî cezâ

Ey bîgünâhlara ķafâ urucu ya'nî ey bîcürm olanlara îzâ vü cefâ irgürici (22) sen kendü ķafânda cezâyı görmezsin ya'nî senüñ bir günâha urduħuñ ķafânuñ ve

irgürdüğüñ ĩzā vü cefānuñ eñseñde olan cezāsını (23) görmez misin ve saña ol sitem
ü cefādan ötüri ne ‘ıķāb olsa gerekdür anı bilmezsin

(1359) Meşnevī

Ey hevārā tıbb-ı ĥod pindāšte

Berza ‘ifān şaf‘rā bugmāšte

(24) Ey hevā-yı nefsinı kendüsine tıbb zann eylemiş ġāfil ya‘nī nefsinüñ muķtezā vü
müştehāsını kendü derdinüñ def‘ine ilāc u şifā zu‘m eylemiş cāhil bu eclden (25)
za‘īfler üzre silleyi ĥavāle eylemiş zālīm ü bātıł

(1360) Meşnevī

Bertu ĥandīd ān ki ġüftet ĩn devāst

Üst k’Ādemrā begendüm rehnümāst

Senüñ üzerüñe (26) ġüldü ol kimse ki saña bu devādur didi ya‘nī seni maşĥaraluġa
aldı ve seni istihzā kıldı şol şeytānuñ saña murād-ı nefsüñi ve müştehā-yı cismüñi
her ne ise (27) virmek devādur didi ol iblīs-i pürtelbīsdür ki Ādem Ĥazretlerini
cennetde buġday yemege yol göstericidür ve şüret-i şalāĥdan ġelüb Ādemle (28)
Ĥavvāya böyle diyicidür

(1361) Meşnevī

Ki ĥurīd ĩn dāne ey dü müsta‘ĩn

Behr-i dārū tā tekünā ĥālidīn

Ki ey iki müsta‘in bu dāneyi dārū ve şifādan ötüri (29) yiyiñüz cennet içre size ikiñüz
ĥālidlerden olasız *müsta‘ĩn* ‘aynuñ kesriyle ism-i fā‘ıldür sġā-yı müfreddür
mu‘āvenet taleb idici ma‘nāsına (30) **Şem‘i** merĥūmuñ ‘aynuñ fetĥiyle oķınur dimesi
münāsebetinden ķatı ba‘iddür *ĥālidīn* dāluñ kesriyle oķınur ki ĥālidüñ cem‘i
müzekker-i sālīmīdür (31) ve bu beytlerde süre-yi ‘Arāfuñ evāyiline ķarīb olan bu
āyetlere işāret olur ki Ĥaķ Te‘ālā Ĥazretleri iblīsüñ Ādemle Ĥavvāya (32) ġelüb
şüret-i ĥalāşdan ızlāl u aġvā eyledüġini ve bu ġüne ĥikāye buyururlar ve **ķāle**

*mānehākuma Rabbukumā ‘anhāzihī’ş-şecereti*⁵³¹ ya‘nī şeytān didi ey Ādem (33) ve Havvā sizi nehy eylemedi Rabbiñüz şu şecere-yi gendümden *illā entekūna melekeyni* mef‘ülledür ‘alātaqdīrū’l-muzāf ey kerāhaten *entekūna melekeyni* ya‘nī illā sizüñ (34) melek olmañuzı kerāhatden ötüri nehy eyledi *evtekūna mine’l-ḥālidīn*⁵³² veyāḥūd mülk-i cennetde ḥulūduñuzuñ kerāheti için nehy eyledi muḥaşşıl-ı ma‘nā eger yerseñüz (35) bu şecerden melāyike şifatiyla muttaşif olub baġ-ı cennetde muḥallid olursız *ve ḳasemehumā* ve Ādemle Havvāya şeytān ḳasem eyledi müfā‘ale bābından olması mübālaġa (36) içindür *innī lemi’n-naşihīn*⁵³³ taḥḳīka ben size nāşihatlerdenüm didi

(1362) Meşnevī

Ūş laġzānīd ü ūra derḳafā

Ān ḳafā vāgeşt u geşt Īnra cez

Ol (37) şeytān ol Ādemi aña ḳafā urmada ve sille çalmada ḫayrındurdu ḫattā cennet mülkünden sürülmege ve bu dār-ı miḫnete gelmege sebep oldı ammā ol ḳafā (38) girü döndi ve bu şeytāna cezā vü sezā oldı ve ma‘nāda silleyi şeytānuñ ḳafāsına Ādem urdı

(1363) Meşnevī

Ūş laġzānīd saḫt ender zelaḳ

Līk(39) puşt u destġireş būd Ḥaḳ

Egerçi ol şeytān ol Ādemi ḫayrınmaḳluġda ḳatı ḫayrındurdu velīkin Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri anuñ mu‘īn ü ḫahīri (40) ve dostları oldı pes şeytānuñ anı muḫkem ḫayrındurmasından aña zarar eyleyüb belki nef‘ oldı ve ma‘nāda zarar şeytāna geldi

(1364) Meşnevī

Kūh būd Ādem eger(41) pürmār şud

⁵³¹ “Rabbiniz size bu ağacı yasakladı dedi.” (A’râf 7/20)

⁵³² “Ancak melek olursunuz ya da (cennette) ebedi kalanlardan olursunuz.” (A’râf 7/20)

⁵³³ “Ve onlara yemin etti. Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim.” (A’râf 7/21). Bu ayet, Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: “*ve ḳasemehumā innī lekumā lemi’n-naşihīn*”

Kān-ı tiryākest ü bīzrār şud

[H145a] Ādem Hāzretleri filmeşel kūh idi egerçi pürmār oldı kān-ı tiryākdur ve ol pürmār olması [P457a] (1) aña bīzrār oldı ya'nī Ādem Hāzretleri 'aleyhisselām vaķār u sekīnet ve temkīn ü sebātda ve 'ilm ü ma'rifetde bir cebel-i rāsīh gibi idi ekşer günāh vü haṭāyla pürmār (2) oldı ki haṭā vü 'iṣyān filmeşel mār gibidür velīkin ol Ādem tiryāk-ı 'ilm ü ma'rifetüñ ma'deni idi anuñçün haṭā vü 'iṣyān aña zarar virmedi nitekim ḥayye (3) ve sa'bān ṭaġa zarar virmez

(1365) Meşnevī

Tu ki tiryāki nedārī zerreyī

Ezḫalāş-ı ḥod çirā bīġarrayī

Sen ki bir zerre bir tiryāk ṭutmazsın bu daḥı vechdür sen ki bir tiryāk (4) ṭutmazsın Ādem Peyġambere nisbet zerresin kendü ḫalāşuñdan niçün ġarrasın anuñ gibi kūh-ı pürtiryāk ol mekkār u 'ākķuñ ḫīle vü mekrinden ḫalāş ola- (5) mıcāksan ben şeyṭānuñ mekrinden ḫalāşum dimek ve maġrūr olmak neden ötüridür bāḫuşuş ki sen kendü vücūduñda 'ilm ü ma'firetten bir zerre ḫadar tiryāk (6) ṭutmayasın ve şeyṭān seni zehirledükde sen aña tevbe vü ināyetle bir çāre itmeyesin

(1366) Meşnevī

Ān tevekkül kü Ḥalīlāne turā

V'ān kerāmet çün Kelīmet ezkucā

Eger sen (7) dirseñ ki ben Hāzret-i Ḥaḫķa mütevekkilüm eger beni nāra atarsa da raızıyam her niçe bilürse kendümi aña ta'vīz ü teslīm eylemişem saña Hāzret-i Ḥalīl gibi tevekkül (8) eylemek ḫanı ki Nemrūd anı nāra ilkā eyledükde Ḥaḫ Te'ālāya olan kemāl-i tevekkülinden Hāzret-i Cibrīlden mu'āvenet ṭaleb eylemedi ve ol kerāmet Hāzret-i (9) Kelīmullāh gibi saña ḫanden

(1367) Meşnevī

Tā neberred tīġet İsmā'īlrā

Tā kunī şehrah-ı kar-ı Nîlrā

Tā kim senüñ tîğet İsmā'îli kimseye bu mışra^c beyt-i evvelde vāki^c olan (10) Hâzret-i Hâlîle göredür tā kim ka^r-ı Nîli şehrah eylesin bu mışra^c mışra^c-ı şānîde vāki^c olan Hâzret-i Kelîme göredür bu beytlerde leff ü neşr-i müretteb olur ve (11) taqdîr-i kelâm böyle dimek olur ki Hâlîl âsâsına ol tevekkül eylemek kanı tā kim senüñ tîğüñ İsmâ'îlün boğazını kesmeye kışşası meşhûrdur (12) ve niçe kerre dahı mürür eylemişdür ve ol kerâmet Hâzret-i Kelîmullâh gibi saña kandendür tā sen Nîldür yâ senüñ ka^rını şāhrâh eyleyüb andan âsûde (13) geçesin ve Fir'avn nefsinüñ şerrinden sâlim olasın ve amân bulasın çünkim sende bu fevt ve bu kerâmet olmayasın niçün mağrûr olursın (14) ve kendüni hâlâş olmuş şanursın

(1368) Meşnevî

Ger sa'îdî ezminâre üftîd

Bâdeş ender câme üftâd u rehîd

Eger bir sa'îd minâreden düşdiyse bād (15) anuñ câmesine düşdi ve kırtıldı bu beytler su'âl-i muqadere cevâb olmağ tarîki üzre hem meşel mevki'inden vāki^c olmuşdur keenne ba'zı (16) mağrûrlar böyle dirler ki 'işyân-ı enbiyâdan bile şâdir olmuş ve niçe sa'îdden zuhûra gelmiş ve anlara zarar kılmamış pes *rubbe ma'şiyetin meymûnetur*⁵³⁴ (17) mücebince ba'zı ma'şiyet meymûnedür bu işledüğüm ma'şiyet hem baña zarar virmeyüb meymûne olur böyle diyen 'aşîye meşel tarîkiyle cevâb virüb buyururlar (18) eger filmeşel bir sa'îd bir minâreden kazâyla aşğa düşse ve emr-i Haqqkla bir muhkem bād anuñ câmesine talsa ve ol kimse helâk olmayub hâlâş (19) olsa bu nâdirü'l-vukû'dur

(1369) Meşnevî

Çün yakînet nîst ân baht ey hasen

Tu çirâ berbâd dâdî h'îşten

⁵³⁴ "Nice günah vardır ki bazen kutludur."

Çünkü ol bahta senüñ ey hasen yakīnūñ (20) yokdur sen niçün kendüñi bāda virdüñ ya‘nī [H145b] çünkü saña ey güzel böyle baht u t̄ālī‘ şāhibi olmağa yakīn yokdur ve sen kendüñüñ halāş olacağını (21) bilmezsın niçün kendüñi bād-ı hevāya virürsın ve mināreden aşığa düşersın t̄otalum ki Hāzret-i Ādem mināreden düşmiş aña zarar olmayub (22) nefc olmış sen ne bilürsın ki saña düşmek zarar olmaya ve ma‘şiyet ziyān kılmaya

(1370) Meşnevī

Z’īn mināre şad hezārān hemçü ‘Ād

Mifütādend ü ser⁽²³⁾ u sır bād dād

Bu mināreden şad hezerān kavm ‘Ād kavmi gibi düşdiler seri ve sırrı bāde virdiler *bādrā* dādend taqdīrinde olur ki mī- (24) fütādend bu güne delālet kıılır ve *minā*reden murād sa‘ādet mertebesi olur ya‘nī bu mināre gibi olan mertebe-yi sa‘ādetden ‘Ād kavmi gibi şad hezerān (25) kavm düşdiler ve serlerini bād-ı hevāya virdiler ve helāk oldılar

(1371) Meşnevī

Sernigūn üftādegānrā z’īn menār

Mīniger tu şad hezār ender hezār

(26) Bu mināre gibi olan sa‘ādet mertebesinden başı aşığa düşmişlere sen nazar eyle niçün yüz biñ kavm içre niçe yüz biñ vardır ki sa‘ādet (27) mertebesinde esfelü’s-sāfilīn olan şekāvet zemīnine düşmişler ve anda helāk olmuşlardır

(1372) Meşnevī

Tu resenbāzī nemīdānī yakīn

Şükr-i (28) pāhā gūy u mīrev berzemīn

Sen ey nākışü’l-ma‘rūfe olan resenbāzluğı yakīnen bilmezsın ayaklarıñ şükrdend eyle ve yer üzre yūri *resenbāz* ipde (29) oynanayan cānbāza dirler ammā bunda murād enbīyā-yı ‘ızām ve evliyā-yı kirām olur ki anlar t̄arīkat ipinde resenbāzlar ve haķīkat

yolında cānbāzlardur cānbāz (30) olan kimse resen üzre keyfemāyeşā gidüb gelmege kādirdür ammā kimse aña taqlīd ile ben daḥı resenbāzluḡ iderüm diyüb bilāyaḡın kendünüñ şan‘atı (31) degül iken bir ipe çıḡub anda yürümege ḡaşd eylese birkaç kadem gitmeden andan düşüp helāk olmaḡ muḡarrerdür pes aña zemīn üzre düz (32) yürüyüb ol ni‘metüñ şükrini bilmek evlādur pes şol kimselerüñ mücerred enbiyā vü evliyāya taqlīd itmeklüge şehvāt-ı nefsāniyye ve muḡteżayāt-ı cismāniyye (33) iplerinde biz daḥı yürürüz diyüb müştehā-yı nefsānī ipinden bir ipe çıḡmaḡa ḡaşd eylese anda resenbāzluḡ itmege kādır olamayub andan (34) düşmemesi ve helāk olması muḡarrer olur çünkim ey nāehl senüñ resen-i şehvet-i nefsānī üzre yürümege yaḡīnen iktidāruñ olmaya (35) sāyir nās gibi sen hem emr olıduḡuñ üzre zemīn-i şerī‘atde yüri ve ‘aḡl u rūḡuñ ḡademlerinüñ şükrini eyle ve ḡaddüнден tecāvüz (36) ḡılma

(1373) Meşnevī

Per mesāz ezkāḡid ü ezkuḡ meper

Ki derān sevdā besī refteḡ ser

Kāḡıddan ḡanād ḡoparmaḡ düzme ve ḡaḡdan uçma zīrā ol (37) sevdāda ḡoḡluḡ baş gitmişdür ya‘nī zātında perr ü bāli olan ḡuyūra taqlīd ü teşbīh idüb kendüñe kāḡıddan perr ü bāl düzüb bir yüksek (38) ḡaḡdan aşıḡa uçma ki bu uçmaḡ sevdāsında ḡoḡ başlar gitmiş ve ḡoḡ kimseler taqlīd eyle uçmaḡ istedikde terk-i sırr itmişdür pes (39) muḡaḡḡaḡ olan enbiyā vü evliyānuñ ‘aḡılları ve fehmleri ḡanātları bir reste ve aşlīdür anlar hevāda pervāz eyleyen ḡuyūr gibidür eger bir yüksek mertebeden kendüleri (40) atsalar cenāḡeyn ‘ilm ve ‘amel ile [H146a] pervāz idüb kendüleri helāk olmadan ḡurtıldılar ve aşıḡa düşseler hem ol cenāḡeynle helāk mertebe- (41) sinden ḡalāş olub necāt bulurlar ammā ey nāehl sen anlara taqlīd ü teşbīh itmekle kāḡıd üzre yazılan ‘ilmden ve ‘amelden mecāzī [P457b] (1) ve ‘arıyyetī cenāḡeyn düzüb bir yüksek mertebeden kendüñi şehvet-i nefsānī ve muḡteżā-yı

cismānī esfeline ilkā itseñ ol ‘arıyyeti perrlerle pervāz itmege (2) ve kendüñi ħalāş kıлмаğa kādır olamayub lābüdd esfelü’s-sāfilīne dek gidersin ve kendüñi zāyi‘ ve helāk idersin evlā olan budur ki hemān buyurdukları üzre (3) zemīn-i şerī‘atde yürüyüb bir beste olan perr ü bāl-i ‘aqlıyye ile hevā vü heves cānibine pervāz eylemek kaçdıñdan ħazer eyleyesin pes ol şūfinüñ (4) ħālını beyān eylemege rücū‘ idüb buyururlar

(1374) Meşnevī

Gerçi ān şūfī pürāteş şud ziĥaşm

Līk ü ber‘aķıbet endāĥt çeşm

Egerçi ol şūfī ĥaşmdan pürāteş (5) oldı velīkin o çeşmini ‘aķıbete atdı ya‘ni egerçi ol mađrüb olan şūfī rencūruñ aña ħabanca urmasından pürĥaşm oldı ve ġazaba geldi ve ol daĥı (6) ol rencūra birkaç mest urmaķ istedi velīkin ol şūfī ‘aķıbete nazār itdi ve ol kārūñ ĥateme vü nihāyetini tekerrür kıldı ve nihāyet emre nāzır (7) oldı

(1375) Meşnevī

Evvel-i şaf berkesī māned bekām

K’ü negīred dāne bīned bend-i dām

Şaffuñ evveli kāmıla bir kimse üzre qalır ki ol dāneyi ħutmaya dāmuñ bendini (8) ġöre ya‘nī maķām u mertebenüñ evveli murād ile ve devlet ile şol bir kimsenüñ üzerine bāķī qalır ve dāyim olur ki ol kimse bir şey’üñ hemān evvelinde (9) olan ĥazz u lezzeti ħutmaya belki anuñ netīce vü ‘aķıbetine nazār eyleye dānedan murād bunda her şey’üñ evvelinde olan ĥazz u lezzet ve dāmdan murād anuñ (10) āĥirinde olan qayd u miĥnet olur pes her kim şaff evvelde dāneyi ġörmeyüb dāma nāzār kılsa ve bir şey’üñ evvelinde olan ĥazz u lezzete baķmayub (11) āĥirinde olan derd ü miĥnete nāzır olsa ol kimesne evvel-i şafda ve āĥir-i şafda murād ile olur ve dāma ġiriftār olmadan ħurtulub āsūde (12) qalır

(1376) *Meşnevî*

Ḥabbezā dü çeşm-i pâyānbîn-i rād

Ki nıgehdārend tenrā ezfesād

Ḥabbezā şol ‘āqıl ve kāmıl olan kimsenüñ iki pâyān görıcı gözine ki ol (13) iki göz teni fesāddan nıgeh tutarlar ya‘nı ne güzeldür ve ne maḥbūbdur şol ‘āqıl u kāmılüñ iki gözlerinüñ pâyānbîn ola ve her şey’üñ ‘ākıbet ve ḥateme- (14) sine nazār kıla ve anuñ ol iki gözi bendini fesād u helākdan ḥıfz u ḥırāset kıllalar ve şerr ü zararadan aña pāsbān olalar

(1377) *Meşnevî*

Ān zipāyāndīd-i (15) Aḥmed būd k’ū

Dīd düzaḥrā hemīncā mübemū

Ol pâyānbîni olan iki göz Ḥazret-i Aḥmedüñ pâyān görmesinden idi ki ol Aḥmed ‘aleyhisselām düzaḥı (16) hem bunda mübemū gördi *ān* lafzı beyt-i evvelde olan *dü çeşm-i pâyānbîne* işāret olur *k’ū* ki *ū* lafzından muḥeffefdür *dīd* Aḥmed lafzına (17) muzāf okınur *pāyāndīd* pâyānbîn ma‘nāsına vaşf-ı terkībî olur ve taḥdīr-i kelām böyle dimek olur ki ḥabbezā şol rād (18) u cevād olan kimsenüñ iki pâyān görıcı gözlerine ki ol pâyānbîn olan gözler Aḥmed Ḥazretlerinüñ [H146b] pāyāndīdinden oldu ve ol Ḥazretüñ (19) netīce vü gāyet görmesinden zuhūra geldi ki ol Ḥazret ‘aleyhişşalatı vesselām bu ‘ālemde düzaḥ ki küfr ü inkāruñ ve a‘māl-i seyyi’eniñ netīce vü semere- (20) sidür mübemū gördi ve ‘ākıbet-i kāra bu dünyāda iken nazār irgürdi

(1378) *Meşnevî*

Dīd ‘arş u kürsi vü cennātrā

Tā derīd ü perde-yi ḡaflātrā

Ol H azret (21) ‘arşı ve k rsi ve cennetleri bu d ny da iken g rdi t  kim ol H azret
‘aleyhissel m g fletler perdesini yırttı ve ol p y nbinlik v sitasıyla cem ‘at-i
m slim n- (22) den hic b-i g fleti iz le itdi

(1379) Meşnevi

Ger hem  h ‘ h  sel met ezzarar

Çeşm-i z’evvel bend   p y nr  niger

Eger sen ey m ‘min ve ‘ k l zarardan hemişe sel met (23) ister ise  g zi her Şey’ n 
evvelinde baĝla ve  hirine naz r eyle  nkim sen evvelb n olmadan g zer id b
 hirb n olas n

(1380) Meşnevi

T  ‘ademh r  beb n  c mle (24) hest

Hesth r  binger  maŐs s pest

Hatt  ‘ademi  c mle var g resin hestlere maŐs s pest naz r eylesin ya’n 
zararlardan sel met ister ise  (25) g z n  her Şey’ n   hirine ve h temesine ilk  eyle
bu i’tib r ile c mle yok ve f n  olan Şey’leri mevc d g resin ki **ve in kullun lemm **
cem ‘un ledeyn  (26) **muŐdar n**⁵³⁵  yetin n m cebince her Şey’i ki alan ma‘d m
g rin r ol All h  atında mevc d u h z rdur ve bu i’tib r ile hem h l  hest olanlara
maŐs s (27) ve  Ők r  pest naz r eyleyesin ya’n  bu h l  mevc d olan Şey’leri  Ők r 
Őisle pest   den  g resin eger ‘ k betb n olmaĝa ve ma‘d m  (28) mevc d g rmege
ve hen z v c da gelmeyen Şey’i t leb k lmaĝa  adir deg l ise 

(1381) Meşnevi

 n beb n b r  ki her ki’Ő ‘ kl hest

R z u Şeb der- (29) c st   c y-ı n stest

⁵³⁵ “Elbette onların hepsi (kıyamet g n nde) karşımızda hazır bulunacaklar.” (Y s n 36/32)

Bārī bunu gör ki her şol kimsenüñ ki ‘aqlı vardır gice vü gündüz ol kimse nīstüñ cüst ü cüyındadır (30) ya‘nī her ‘aqlı nazar eyle gör ki ol ‘aqlı rüz u şeb ma‘düm olan şey’i taleb kılmadadır

(1382) Meşnevī

Dergedāyī t̄ālib-i cūdī ki nīst

Derdükānhā (31) *t̄ālib-i sūdī ki nīst*

Meşelā gedālukda bir cūduñ t̄ālibi kim degildür dükkānlarda bir sūduñ t̄ālibi kim degildür ya‘nī gedālukda ve dilencilükde olan (32) kimse beherhāl bir cūduñ t̄ālibidür ki ol cūd ‘ademden ve ğaybdadır pes ol gedālukda olanlar ma‘düm olan cūdī t̄ālib olurlar (33) ve kezalik her dükkānda oturanlar elbette bir sūduñ t̄ālibidür ve ol sūd ‘ālem-i ğaybdadır hāzır olamamış ve anuñ eline gelmemişdür

(1383) Meşnevī

Dermezārī (34) *t̄ālib-i daḥlī ki nīst*

Dermağāris t̄ālib-i naḥlī ki nīst

Mezra‘larda bir daḥluñ t̄ālibi kim degildür ve mağreslerde bir naḥluñ t̄ālibi kim degildür ya‘nī her (35) ne kadar ikinci var ise beherhāl mezra‘larda bir daḥl ve maḥşülüñ t̄ālibidür ki ol daḥl u maḥşül ‘ademde ve ‘ālem-i ğaybdadır pes ol ikinci (36) ma‘düm ve ğāyb olan daḥlı t̄ālib olmuş olur ve kezalik dikme dikecek yerlerde ḥurma ağacı isteyen kimse taleb eyles ki ol ḥurma (37) ağacı henüz daḥı çekirdekden ḥāşıl olamamış ve zuhūra gelememiş ola

(1384) Meşnevī

Dermedāris t̄ālib-i ‘ilmī ki nīst

Derşavāmi (38) *t̄ālib-i ḥilmī ki nīst*

Medreslerde bir ‘ilmüñ t̄ālibi kim degildür ve şavma‘alarda bir ḥilmüñ t̄ālibi kim degildür medreselerde olanlar şol bir ‘ilmüñ t̄ālibidür (39) ki henüz ol ‘ilm kendüye ḥāşıl olmamış ve anı bilmemişdür ve kezalik şavma‘alarda olanlar hem bir ḥilmüñ

ve bir şıfat-ı [H147a] hamīdenüñ t̄alibidür (40) ki henüz ol şıfat-ı hamīdeye ol kimse vāşıl olmamış ve anı kendüsime hulk u hūy kılmamışdur ammā ki nīst lafzları istifhām (41) olmayub ma‘nā böyle olsa hem cāyızdır her şol kimse ki ‘aql vardur gedālukda bir cūduñ t̄alibidür ki ol cūd yoqdur ve dükkānlarda otıran [P458a] (1) bir sūduñ t̄alibidür ki ol sūd yoqdur ya‘nī eger cūd ve eger sūd henüz anlara vāşıl olmamış gāybdadur ve kezalik zārī‘ler mezārī‘de bir daħluñ (2) t̄alibidür ki ol daħl yoqdur ve mağreslerde bir naħluñ t̄alibidür ki ol naħl bu kadar medreselerde bir ‘ilmüñ t̄alibidür ki ol ‘ilm bu kadar şavma‘a- (3) larda bir ħilmüñ t̄alibidür ki ol ħilm yoqdur ya‘nī bunları t̄alib olana ve maṭlūbları daħı ħāzır olunmuş ve ‘ālem-i gāybdan zuhūra gelmemişdür dimek (4) olur velīkin bu beytleri şāriḥ-i meşnevī olanlar bir āḥer vech üzre te‘vīl itmişler ammā nazār olınsa münāsebetden ba‘īd gitmişlerdür maḥalle münāsib (5) olan ma‘nā aşl budur meselā **Şem‘ī** merḥūm böyle dir şāḥib-i ‘aql olan kimse su‘ālde bir cūd u ‘aṭāya t̄alibdür ki ol cūd u ‘aṭā bu cihānda (6) yoqdur ve **Cān-ı ‘Ālem** merḥūm hem dir gedālukda bir cūd u seḥāya t̄alibdür ki yoqdur ya‘nī ki fakr u fenāda bir cūd u seḥāya t̄alibdür ki yoqdur ki ol (7) cūd u seḥādur ve kezalik fakr u fenāda baḥşāyiş ve iḥsānları yoqluqdur vehmī ve şūrī cūd u seḥā bile taḳayyüdları yoqdur ve kıss (8) ‘alāḥazā sāyir ta‘bīrānehum

(1385) Meşnevī

Hesthārā sūy-ı pest efkendeend

Nīsthārā t̄alibend ü bendeend

Bu ‘ākıllar pestleri pest cānibine bırakmışlardur (9) ekşer nüshada daħı *sūy-ı pes* vāki‘ olmuşdur bu taḳdīr üzre ma‘nā mevcūd olanları ard cānibine bırakmışlardur dimek olur bunlar nīstlere (10) t̄alibler ve bendelerdür ya‘nī bu zıkr olınan kimselerden her birisi gör ki mevcūd olan şey’leri ardlarına birağub ma‘dūm olan şey’lerüñ (11) t̄alibleri ve bendeleri olmuşlardur

(1386) Meşnevî

Z'ân ki kân u maḥzen-i şun'ı Hudâ

Nîstet ğayr-ı nîstî derincilâ

Zîrâ ki Hudâ-yı Te'âlânuñ şun'ınuñ maḥzeni (12) ve ma'deni incilâda nîstlükden ğayrı degildür ya'nî Haḫ Subḥâne ve Te'âlânuñ şun'ınuñ maḥzen ü ma'deni çünkim incilâda ve zuhûrda yoḫluḫdan (13) ğayrıdan degildür belki anuñ şun'ınuñ kârgâhı yoḫluḫdur her neyi getirür ise maḥzen ü ma'den vücûda ve zuhûra getirür bu ecluden 'âkıll olanlar mevcûd (14) olanları ḫoyub mevcûd olmayan ve zuhûra gelmeyen şey'lerüñ ḫâlibi olurlar

(1387) Meşnevî

Pîş ezîn remzî begüftiyem ezîn

În ü ânrâ tu yekî bîn dü (15) mebîn

Bundan muḫaddem bu ḫabîlden bi remzi dimiş idüñ bu remzi ve ol muḫaddem dinilen remzi sen bir gör iki görme ki bunlaruñ ḫaḫîḫati (16) ve mefhûmı birdür

(1388) Meşnevî

Güfte şud ki her şın'atger ki rüst

Derşın'at cāygāh-ı nîst cüst

Nitekim muḫaddemâ dinilmiş oldu ki her şın'atger (17) ki bitdi ya'nî her üstâd ehl-i şın'at ki bu 'âlemde zuhûr itdi şın'atda nîst olan cāygâhı ḫaleb ḫıldı ya'nî her üstâd şın'atını (18) zuhûra getürmede yoḫluḫ yerini ve maḫallini ḫâlib oldu meşelâ

(1389) Meşnevî

Cüst bennâ mevzi'î nāsâḫte

Geşte vîrân saḫfhâ endâḫte

Meşelâ bennâ bir (19) nāsâḫte mevzi' istedi öyle nāsâḫte mevzi' ki vîrân olmuş saḫfları atılmış ya'nî gör ki mi'mâr bir düzelmemiş vîrân olmuş (20) ve saḫfları düşmüş mevzi' ister tâ şın'atını ol yoḫluḫda vücûda getüre

(1390) Meşnevî

Cüst saḳḳā kūzeyî k'îş âb nîst

V'ân dūrūger⁽²¹⁾ ḥāne-yi k'îş bāb nîst

Ve kezalik saḳḳā hem bir kūze ister ki anda āb olmaya ve ol dūrūger bir ḥāne ister ki anda bāb olmaya pes (22) bunlar nazār olinsa yoḳluḳ ṭālibi olurlar

(1391) Meşnevî

Vaḳt-i şayd ender 'adem bud ḥamleşān

Ez'adem ān ki girīzān cümleşān

Şayd vaḳtinde (23) bunlaruñ cümlesi 'ademde oldı ya'nî bir şey'i ve bir murādı şayd eylemek vaḳtinde bu üstādlar gör ki 'ademde ḥamle kıldılar ve ṭālib-i 'adem oldılar andan (24) şoñra [H147b] bunlaruñ cümlesi 'ademden girīzān oldılar ya'nî her nesneyi 'ademde buldılar ve 'ademden şikār kıllurlar iken 'acebdür ki andan şoñra yine 'ademden (25) bunlaruñ cümlesi firār kıldılar

(1392) Meşnevî

Çün ümīdet lāst z'ū perhīz çīst

Bāenīs-i ṭab'-ı ḥod istīz çīst

Çünkü senüñ (26) ümīdüñ lādur ol [lā -P]dan perhīz nedür ya'nî çünkü senüñ ümīdüñ ve maṭmaḥ-ı nazāruñ 'ademdür pes andan perhīz ü ictināb eylemek (27) niçündür 'adem ḥod senüñ enīs-i ṭab'ıdır kendü enīs-i ṭab'ıñla istīz ü 'inād nedür gerek idi ki sen anuñla 'inād kılmayub ve zıdd olmayub (28) ülfet ü ünsiyet kılayduñ

(1393) Meşnevî

Çün enīs-i ṭab'-ı tu ān nīstīst

Ezfenā vü nīst īn perhīz çīst

Çünkü ol yoḳluḳ senüñ (29) ṭab'ıñla enīs ü elīfdür pes fenādan ve yoḳdan bu perhīz nedür senüñ enīs-i ṭab'ıñ bu yoḳluḳdur ve ṭab'ıñla enīs olan ḥāletle (30) niçün zıdd

olur sen ‘inād kılırsın didükleri kelāmı tafsīr ü tavzīh eylemege şürū‘ idüb buyururlar

(1394) Meşnevī

Ger enīs-i lā neyī ey cān besır

(31) *Derkemīn-i lā çerāyī muntazır*

Biz saña sen ‘ademe ve yoqluğa biṭṭabi‘ enīs ü elīfsin ve ‘adem daḥı senüñ ṭab‘uña mūnisdür didük (32) eger sen ey cān sırrla ve ṭab‘la lāyā ve ‘ademe ve fenāya enīs degül iseñ pes sen lā ve ‘adem kemīninde niçün muntazırsın sen ḥod (33) yoqluḡ pusısında oturub ‘ālem-i gaybdan gelecege muntazır olub ümīd ṭatarsın

(1395) Meşnevī

Z’ān ki dārī cümle dil berkendeyī

Şüst-i dil derbaḥr-ı lā efkendeyī

(34) Zīra ki her neyi ki ṭutasın andan göñlüñi ḳoparmışsın [ve ḳaldırmışsın +H] göñül şüstünü baḥr-ı lāya ve ‘adem deryāsına bırakmışsın ya‘nī her neye mālīk (35) olduñ ise aña ḳalbüñüñ meyl ü maḥabbetinden henüz daḥı zuhūra gelmeyen murāda senüñ ḳalbüñüñ meyli ve te‘alluḡı ortaḡdur bu i‘tibār ile sen (36) mevcūd olınan göñlüñi ḳoparmış ve ma‘düm u ḡāyib olanı almaḡa ve şayd eylemege göñül ḳoyub muntazır olmışsın çünkim ḳaḳıyye (37) böyledür

(1396) Meşnevī

Pes girīz ezçīst z’īn baḥr-ı murād

Ki beşest şad hezārān şayd dād

Pes baḥr-ı murāddan ḳaçmaḡ nedür ki ol baḥr-ı murād senüñ (38) şestüñe şad hezārān şayd virdi *baḥr-ı murād*dan murād baḥr-ı lādur ya‘nī yoqluḡ deryāsıdur ve ḥulāşā-yı kelām yoqluḡ baḥrı ki nefsü’l- (39) emrde naḡar olınsa murād deryasıdur ki bu ḳadar ārzü vü murād ol yoqluḡ cānibinden ṭab‘a ve rūḡa gelüb ve aşl olmadadır (40) çünkim şān böyledür pes şol murād u maḡşūd baḥrı olan ‘ademden firār

eylemek niçündür ki ol baħr-ı ‘adem senüñ ƙalbüñ Őestine (41) Őürĩ ve ma‘nevĩ bu ƙadar Şayd u Őikārlar virdi ve saña bu ƙadar murādları ve maƙŐudları irgürdi ‘ademden murād bunda ‘adem-i izāfĩdür [P458b] (1) ya‘nĩ ‘ālem-i bāṭın ve ‘ālem-i lāmekān ve ‘ālem-i ğaybdur ki ‘ayn-ı vüçüddur muṭlaƙ ‘adem ki yokluƙdur ol murād degildür ki muṭlaƙ ‘ademdür ve mümteni‘dür pes (2) bu mecāzĩ olan vüçüda ve ‘ālem-i zāhire göre pes vüçüdü ğaƙĩƙĩ ve ‘ālem-i bāṭın ‘adem olduğı izāfetle aña ‘adem ta‘bĩr olunur ve illā eger ğaƙĩƙat-i kāra (3) ve nefŐü’l-emre nazar olinsa bu ‘ālem-i zāhire minvech ‘adem [H148a] ve ol ‘ālem-i bāṭın ‘ayn-ı vüçüddur ve bu mecāz ol ğaƙĩƙatdür ve merg bu vüçüdü mecāzĩ (4) ve berg ol vüçüdü ğaƙĩƙĩdür lābüdd vüçüdü Őürĩ ve mecāzĩnũñ fenāsı ol vüçüdü ğaƙĩƙĩnũñ vuŐulına ve liƙāsına sebeb olur

(1397) MeŐnevĩ

Ezçi nām-ı (5) berğrā kerdĩ tu merg

Cāduvĩ bĩn ki nümüdet merg berg

Berğlük nāmını sen niçün merg eylesin cādũlğı gör ki saña biriñi (6) merg gösterdi ya‘nĩ mevt ü fenā ki ğaƙĩƙatde ƙuvvet ü ƙudret-i rũḩdur Şu i‘tibārla ki rũḩ kendü aşlını bulur ve ālām u Őedĩd-i dũnyāvĩyye- (7) den ve miḩnet ü meŐaƙƙat-ı ṭab‘ĩyyeden āzād olur bu i‘tibār ile mü‘mine tuḩfe olur ve ḩaƙ Te‘ālānuñ liƙāsına vesĩle olur pes (8) sen bu ƙadar ḩaŐāyil ü fezāyili cāmĩ‘ olan berğũñ nāmını niçün merg ƙoyub andan bu mertebe-yi nefret eylesin ḩaƙ Te‘ālānuñ (9) mekrini gör ki saña filğaƙĩƙa berg olanı merg gösterdi ve Őeyṭān ve nefş ve hevā-yı ṭabĩ‘at hem ol mekre taƙvĩyet idüb mütĩ-yi (10) tuḩfe iken mekrũḩ u menfũr göstermege sebeb oldılar

(1398) MeŐnevĩ

Her dü ŐeŐmet best siḩr-i Şan‘ateş

Tā ki cānrā derğeh āmed rağbetes

Her iki (11) gözüni senüñ anuñ şan'atınuñ sıhri bağladı tā kim o cānuñ çāha rağbeti geldi ya'nī ol şan'atuñ mekri senüñ zāhir (12) ü bātınuñ gözlerini tā kim cānun meyl ü rağbeti çāh-ı dünyāya geldi ve bu zindāntābī'ata ol senüñ cānuñ meyl ü rağbet kıldı eger (13) şun'-ı İlähi ve mekr-i Rabbānī senüñ zāhir ü bātıñ gözlerini bağlamaydı ve mevti senüñ tab'uña mekrüh u menfūr eyleyeydi senüñ cānuñ bu cāh-ı (14) dünyāya meyl ü rağbet kılar mıydı ve bu zindāntābī'ata ta'alluğ eyler miydi bu muğarrer idi ki senüñ cānuñ bu cāh-ı dünyāya ašlā meyl ü rağbet (15) kılmaydı

(1399) Meşnevī

Derhayāl-i ü zimekr-i Kirdgār

Cümle şahrā fevķ-i çeh zehrest ü mār

Ol cānuñ hayālinde mekr-i Kirdgārdan fevķ-i çāhda vāķi' olan şahrānuñ (16) cümlesi zehrdür ve mārduz ya'nī ol senüñ cānuñuñ hayālinde ve zannında Hāķ Te'ālānuñ mekrinden olan oldur ki bu tabī'at kıyusınuñ (17) fevķinde olan 'ālemi ervāh şahrāsınuñ cümlesi ve deşt-i āhıretüñ cemī'ası zehr ü kahr ve mār u kejdümle pür ola ve bu cāh-ı tabī'atdan çıkub şahrā-yı (18) 'alem-i ervāha vāşıl olduķda anı ol zehrlere ve mārı azürde kıla

(1400) Meşnevī

Lācerem çehrā penāhī sāhtest

Tā ki merg ürā beçāh endāhtest

(19) Lācerem çāhı ol cān-ı pürpenāh düzmişdür tā kim merg ol cānı çāha atmışdur ya'nī lācerem hayālinde böyle ol 'āleme sū'-ı zann olduğı (20) sebebeden bu çāh-ı tabī'ati kendüsine bir melce' ve me'vā düzmişdür tā ki mergi zişt ü kabīh görüb merg anı çāh-ı tabī'ata atmışdur anuñçün ol (21) çāh-ı tabī'ati kendüsine mağarr u mesken itmişdür çāhda iken hayrı yok kendüsine çāhda şanur

(1401) Mesnevî

Ânci güftem ezğalathât ey ‘azîz

Hem ber‘în (22) bişnev dem-i ‘Atţâr nîz

Ol nesneyi ki ey ‘azîz ben senüñ gâlaţlarıñdan didüm hem Şeyh-i ‘Atţâr Hâzretleriñüñ nefsi şerîfi dahı bunuñ üzerine (23) işit elhâşıl ol nesne ki senüñ gâlaţlarıñdan biz didük ey ‘azîz hem bu senüñ gâlaţ görmekligüñ üzre ve bizüm senüñ gâlaţ görmekligüñden (24) gâlaţ eyledüğüñi söyledüğüñiz [H148b] kelâm üzre Şeyh-i ‘Atţâr Hâzretleriñüñ buyurdukları kelâm dahı isitmâ‘ eyle ki **Ferîdüddîn ‘Atţâr Hâzretleri** bu hikâyeti bir (25) âher vech üzre nazma getürmişlerdür bunda dahı mü‘eyyiden a‘lâhaze’l-ma‘nâ Mesnevî-yi Şerîf baħrinde nazma getürdiler

Ƙışsa-yı Sulţân Maħmûd vü ğulâm-ı (26) Hindü⁵³⁶

(1402) Mesnevî

Raħmetullâhi ‘aleyhi güfteest

Zıkr-i Şeh Maħmûd-ı Ğazî süfteest

Şeyh-i ‘Atţâr Hâzretleri raħmetullâhi ‘aleyhi’l-ğaffâr kitâblarından **Muşîbetnâme** (27) nâm kitâbında dimişdür Ğazî olan Şâh-ı Maħmûd dürr-i zıkrini delmişdür ya‘nî anuñ hikâyesini kendü kitâblarından ol kitâbında otuzuncı (28) maķâlenüñ âħirinde böyle zıkr kılmışdur

(1403) Mesnevî

K’ezğazâ-yı Hind pîş-i ân hümân

Derġanımet üftâdeş yek ğulâm

Ki Hind ğazâsından ol (29) hümānuñ öñine ġanımetde aña bir ğulām düşdi Hind iķlîmine mülük-ı İslāmiyyeden ibtidâ-yı ğazâ eyleyen Şâh-ı Maħmûd olmuşdur çünkim diyâr-ı Hinde (30) ğazâ eyleyen ġanımetde anuñ ħuzûrına bir ğulām Hindi vâķi‘ oldı

⁵³⁶ “Sultan Mahmud’un ve ğulâm-ı Hindü’nun kıssası.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 459.

(1404) *Meşnevî*

Pes ḫalīfe'ş kerd ü bertaḫteş nişānd

Bersipeh bugzīdeş ü ferzend ḫ'ānd

(31) Pes ol şāh-ı hümām ol gulāmı getirüb kendü diyārında ḫalīfe eyledi ve taḫt üzere anı naşb kıldı sipāh üzere anı güzīde eyledi ve aña (32) ferzend okudu ya'nī oğul didi

(1405) *Meşnevî*

Ṭül u 'arz u vaşf-ı kışsa tūbetū

Derkelām-ı ān büzürg-i dīn bücü

Bu kışsanuñ vaşfını ve ṭül u 'arzını (33) kat kat ol dīn ulusunuñ kelāmında iste ve anuñ kelāmında bu kışsa bittamām taḫkīk ü tafşıl olınmışdur

(1406) *Meşnevî*

Ḥāşıl ān küdek ber'īn taḫt-ı (34) nuzār

Şeste pehlū-yı ḫubād-ı şehryār

Ḥāşıl kışsa budur ki ol küdek Hindi bu laṭif taḫt üzere şehryār olan ḫubāduñ pehlū- (35) sında oturmuş *ḫubād* 'Acem şāhlarından bir şāhuñ ismidür lākin bunda muṭlaḳā şāh demek ma'nāsı murād olur *nuḍār* naḍāretdendür (36) nūnuñ zammı ve fetḫiyle okınmak daḫı cāyızdür *naḍāret* ṭarāvet ve behcet ü leṭāfet ma'nalarına isti'māl olunur ve altunlu ma'nāsına hem isti'āre (37) ḫılınur ve bunda altunlu demek de cāyızdür ve laṭif ü aḫsen demek hem cāyız ya'nī ḫāşıl-ı kelām oldur ki ol gulām ol şehryār olan ḫubāduñ (38) ḫatında ol taḫt-ı zerrīn üzere oturmuş

(1407) *Meşnevî*

Girye kerdī eşk-i mīrāndī besüz

Güft şeh ūrā ki ey pīrüz rüz

Girye eylerdi (39) süz u ḫarāretle gözlerinden eşk-i çeşmini sürdürdi ve gözyaşların akıdub āh eylerdi pādşāh ol gulāma didi ey pīrüz rüz (40) *pīrüz rüz* günü zaferlü ve

ṭālī'ī sa'ādetlü ma'nāsınadur zīrā āgāh olur ki rūzı ṭālī'ī ma'nāsına hem isti'māl
iderler ya'nī pādşāh (41) didi ol gūlāma ṭālī'ī sa'ādetlü gūlām

(1408) Meşnevī

Ezçi giryī devletet şud nāgüvār

Fevk-i emlakī karīn-i şehryār

Neden ağlarsın devlet [P459a] (1) saña nāgüvār mı oldu emlākuñ fevķinde sen
şehryāra karīnsin nāgüvār siñmeyici ve hażm olmayıcı ma'nāsınadur *emlāk* mülküñ
cem'idür aña muttaşıl olan yā (2) ḥiṭāb içındür ya'nī ey gūlām ne sebebden ağlarsın
böyle devlet saña siñmedi ve hażm olmadı mı sen mülkleriñ fevķinde şehryāruñ
karīn ü muşāhibisin

(3) (1409) Meşnevī

Tu ber'in taht u vezīrān u sipāh

Pīş-i tahtet şaf zede çün necm ü māh

Sen bu taht-ı [H149a] zerrīn üzre vezīrler ve sipāh senüñ tahtuñ öñinde (4) necm
gibi ve māh gibi şaf urmuşlardur ve saña karşı bu kadar ḥaşem ü ḥadem⁵³⁷ el
kavşurub ṭurmuşlardır pes böyle devlet ü 'izzetde iken ağlamağa sebep (5) nedür didi

(1410) Meşnevī

Güft küdek giryem z'ānest zār

Ki merā māder derān şehir ü diyār

Çünkü ol küdek-i sa'ādetkarīn şāh-ı güzīnden bu kelāmı (6) işitdi aña cevāb virüb
aytdı ey şāh u kabād benüm zārlukla giryem vü feryādum andan ötürüdür ki benüm
māderüm ol şehirde ve ol diyārda ya'nī (7) Hind diyārında sākin iken

(1411) Meşnevī

Eztuvem tehdīd kerdī her zamān

Bīnemet derdest-i Maḥmūd Arslān

⁵³⁷ ḥaşem ü ḥadem: ḥadem ü ḥaşem H

Her zamān senden baña tehdīd eylerdi ve seni (8) Maḥmūd Arslānuñ elinde göreyim diyü sögüb söylerdi ya‘nī her zamān ki māderüm baña kaçıyub ğazab eyleseydi senüñle beni qorqudurdu (9) ve baña beddu‘ā eylese seni Arslān gibi olan şāh-ı Maḥmūduñ pençesinde göreyim diyü beddu‘ā kııurdu

(1412) Meşnevī

Pes peder mer māderemmā dercevāb

Ceng (10) kerdī k’īn çı hışmest ü ‘azāb

Pes pederüm māderüme cevāb virmede ceng eylerdi böyle diyü ki ey zen bu ne hışm ve ne ‘azābdur ya‘nī çünkım (11) benüm māderüm baña bu ğüne sögüb nefrīn eyleyeydi pes benüm babam anı işitdükde ol māderüme böyle cevāb virüb dirdi ve ceng eylerdi (12) ki ey hātun kendü cigergūşuñ olan oğluña bu ne hışm ve ne ‘azābdur ki tā bu mertebe aña nefrīn ü beddu‘ā eyleyesin

(1413) Meşnevī

Mīneyābī hıç nefrīn-i diger

(13) Z’īn çünīn nefrīn-i mūhlik sehlter

Hıç bundan ğayrı nefrīn bulamaz mısın bunuñ gibi mūhlik olan nefrīnden sehlter ya‘nī merḥametsüz bunuñ (14) gibi bir mūhlik söğüşden ve nefrīn-i iblīsdan sehlter bir ğayrı nefrīn eylemek bulamaz mısın ki hattā oğluña anuñla söğesin ve böyle dime- (15) den ğayrı nefrīn eyleyesin

(1414) Meşnevī

Saht bīrahmī ‘aceb sengīndilī

Ki beşad şımşīr-i ūrā kātīlī

Ey ‘avrat katı bīrahmsın ve ‘aceb taş göñüllü- (16) sin ki yüz şımşīr eyleyesin ol ferzend gibi sen ki oğluña seni şāh-ı Maḥmūd elinde göreyim demek yüz şımşīr ile anı katı eylemek (17) gibidür dirdi

(1415) Meşnevî

Men zigüft-i her dü hayrân geştemi

Derdil üftādî merā bîm ü ğamî

Ben isem her ikisinin sözünden hayrân olurdum (18) ve peder ü mäderimün bu güne tehdîd ü taḥvîfinden senden nefret ü ictinâb kılordum benim gönlüme bir ğam u korku düşerdi böyle diyü

(1416) Meşnevî

Tā çî düzaḥ- (19) ḥüst Maḥmūd ey ‘aceb

Ki meşel geştet derveyl ü küreb

Tā ey ‘aceb Sulṭān Maḥmūd ne düzaḥḥüydur ve ziştrüydur ki ol veyl- (20) de ve kürebde meşel olmuştur ya‘nî kürbetlerde ve [belā ve +H] miḥnetlerde ol Sulṭān Maḥmūd bu güne meşel kılınmıştır

(1417) Meşnevî

Men hemî lerzîdemî ezbîm-i tu

Ġāfil ez- (21) ikrām u ezta‘zîm-i tu

Her bār ki peder ü mäderümden senün mezemmetüne müte‘allik olan sözleri güş itseydüm ben senün ḥavfuñdan (22) ditrer ve muḫtarib olurdum senün ikrāmından ve ta‘zîmünden ğāfil idüm senün bu güne ikrām u ta‘zîmüni bilmedüğimden cāhil idüm

(23) (1418) Meşnevî

Māderem kû tā bebîned îñ zamān

Mer merā bertaḫt ey şāh-ı cihān

Bu zamānda benüm mäderüm ḫanı tā beni ey şāh-ı cihān bu taḫt-ı zerrîn üzre (24) göre ve benüm bu vāşıl olduğım devlete ve sa‘ādete naḫar irgüre [H149b] pes ölmezden evvel ölmegi ve faḫr-ı ḫaḫîkî mertebesin bulmağı Sulṭān Maḥmūd (25) gibi bil ḫadd-i zātından kemāl-i faḫr ve fenā-yı ‘azîm saltānatındur ammā ṭabî‘at andan

‘aklı korkudur nitekim bu ma‘nāya işāret idüb bu kışsa- (26) dan hişşe ne olduğunu beyān buyururlar

(1419) Meşnevī

Faqr ān Maḥmūd-ı tust ey bīse‘at

Ṭab‘ ez‘ū dāyim hemī tersānedet

Ey se‘atsüz faqr ol (27) senüñ Maḥmūduñdur ṭab‘ andan seni hemīşe korkudur faqrden murād bunda mülk görmeden kendüyi berī kılmak ve ölmezden evvel ölmek (28) ve fenāenderfenā olmaqdur ve bu faqrüñ taḥkīki **Tarīkatnāme**de derece-yi faqrde taḥkīk olinmışdur anda taleb olına ya‘nī ey vüs‘atsüz (29) ve ğınāsuz olan kimse faqr-ı ḥaḳīkī ki bīḥod ve bīvücūd olmak ve efnā-yı vücūd-ı mecāzī kılmakdur ol senüñ Maḥmūduñdur velīkin māder-i ṭab‘uñ (30) ol faqr-ı ma‘nevīden seni hemīşe korkudur ve şaḳın bīvücūd olmağa qarīb olma ki anuñ niçesinde maḥv u fenā olursın diyü taḥvīf (31) eyler

(1420) Meşnevī

Ger bedānī raḥm-i ĩn Maḥmūd-ı rād

Hoş begūyī ‘āḳıbet Maḥmūd bād

Ammā eger bu kerīm vücūd olan faqr-ı Maḥmūdı bileydüñ ve anuñ ‘azm-i şānına (32) ‘ālim olayduñ hoş dirdüñ ‘āḳıbet faqr-ı Maḥmūd olsun ve cānum bu faqr-ı Maḥmūda hemīşe muḳārenet kılsun

(1421) Meşnevī

Faqr ān Maḥmūd-ı tust ey (33) bīmdil

Kem şinev z‘ān māder-i tab‘-ı muḳıll

Ey korkaḳ göñüllü faqr-ı ma‘nevī ol senüñ Sultān Maḥmūduñdur ki ol seni ‘ālīḳadr ve şāhib-i (34) şadr kıılır ol muḳıll olan ṭab‘uñ māderinden ol Maḥmūd olan faqrüñ mezemmet ü ḳadḥını işitme ve anuñ taḥvīf ü tehdīdine ḳulaḳ ṭutub (35) ol faqr-ı Maḥmūdı mezmüm u ma‘yüb zu‘m itmege salṭanat-ı ebediyye anuñ muḳārenetiyle

bulunur ve devlet-i sermediyye aña vāşıl olmaqla ele gelür (36) çünkim aña vāşıl olasın tabī'atüñ mäderiniñ seni andan kórķutması mücerred kizb-i şarīh olduğunu müşāhede kılursın

(1422) Meşnevī

Çün şikār-ı (37) faqr gerdī tu yaķın

Hemçü küdek eşkbārī yevm-i dīn

Çünkim sen faqrı şikār eyleyesin yaķın budur ki küdek-i Hindī gibi yevm-i dīnde (38) gözyaşı yağdurursın bu vech üzre *gerdī* kâf-ı 'Arabī ile oķınur ammā kâf-ı Fārisī ile oķınub şüy ma'nāsına olmaķ dağı cāyiz- (39) dūr taķdīr üzre ma'nā çünkim sen faqrde şikār olasın yaķın budur ki kıyāmet güninde ol küdek-i Hindī gibi kemāl-i sürürüñdan göz- (40) yaşı yağdurırsın ve ol faqr-ı ma'nevīñüñ saña virdüği 'izzet ü şerefi ol gün müşāhede kılduğda mäder-i tabī'atinüñ anuñ haķķında (41) olan kizb ü iftirāsını bilürsin

(1423) Meşnevī

Gerçi ender perveriş ten māderest

Līk ezşad düşmenet düşmenterest

Egerçi perveriş içre [P459b] (1) ten māderidür velīkin yüz düşmenden düşmenterdür ya'nī egerçi bu senüñ tenüñ rūhuña [H150a] perveriş kılımda ve aña mürebbī olmada mäder gibi müşfikdür velīkin yüz düşmenden ziyāde (2) saña düşmendür zīrā seni devlet-i ebediyye ve sa'ādet-i sermediyyeden men' eyler ve faqr-ı ma'nevīden seni kórķudur elhāşıl aña ne seķāmet-i yār ve ne şihhat u ni'met-i yārdur

(3) (1424) Meşnevī

Ten çü şud bīmār dārücü't kerd

V'er kavī şud mer turā tågüt kerd

Ten çünkim bīmār oldı seni dārūcū eyledi ve eger kavī oldıysa taḥkīkā seni ṭāgūt (4) eyledi *ṭāgūt* egerçi şaneme ve hevāya veya şeyṭāna dinür ammā bunda şeyṭān demek maʿnāsına olur veyāḥūd mübalağayla ṭāgyān idici maʿnāsına olur yaʿnī⁵³⁸ eger teni (5) riyāzete biraşsak ve ḥasta vü bīmār olsa seni ʿilāc u devā isteyici eyler eger niʿmet ü raḥta meşgūl eyleseñ kavī olduḡda ve ḡudret bulduḡda seni (6) şeyṭān eyler tā kim ʿāşī olub ṭāgyān kılursın ve mütemerrid ü serkeş olursın

(1425) Meşnevī

Çün zırh dān ĩn ten-i pürḥayfrā

Nī şitārā şāyed ū nī şayfrā

(7) Bu pürḥayf olan teni zırh gibi bil ne şitāya lāyık olur ve ne şayfa yaʿnī bu pürzulmet ve pürsitem olan bedeni filmeşel bir ḥarbe ālet için düzülmiş zırh gibi (8) bil ki zırhı kış giyseñ bürüdeti defʿ eylemez ve yazın giyseñ ḥarāreti hem menʿ kılmaz pes zırh ne şayfa ve ne şitāya yaradıḡı gibi bu ten pürḥayf (9) daḡı ne bīmārlıḡa yarar ve ne şihḡate yarar eger şihḡat ü niʿmet ḡālib olsa saña bir yüzden zarar virür ve eger şihḡat u saʿādet ḡālib olsa hem bir cānībden (10) daḡı saña elem ü izṭırāb irgürür hemān bunı şeyṭānla ve hevāyla muḡārebe itmeden ötüri meger bir ālet ittiḡāz idüb belā vü cefāya şabr u taḡammül eylemede (11) olasın

(1426) Meşnevī

Yār-ı bed nīkūst behr-i şabrrā

Ki güşāyed şabr kerden şadrrā

Yār-ı bed şabrdan ötüri nīkūdur zīrā şabr itmek şadrı açar yaʿnī bu ten ki (12) yār-ı bed meşābesindedür anuñ murādını virmememde ve anuñ hevāsına uymamamda şabr eylemek evlādur zīrā nefse muḡālefet kılmada şabr eylemek ḡalbi güşāde (13)

⁵³⁸ yaʿnī: zīrā H

kıılır ve şadra inşirāh u selāmet virür anuñçün *eşşabru miftāhu'l-ferec*⁵³⁹
buyrulmuşdur

(1427) *Mesnevī*

*Şabr-ı meh berşeb*⁵⁴⁰ *münevver dārideş*

Şabr-ı gül bāhār-ı ezfer dārideş

(14) Māhuñ zūlmet-i şebe şabr eylemesi anı münevver tutar pes her kim zūlmet-i şeb-i miñnete ve tārīkī-yi meşakkat ve riyāzete şabr u taħammül eyleye anuñ rūhı māh gibi enver olur (15) gülüñ cefā-yı hāra şabr eylemesi anı ezfer tutar *ezfer* ziyāde kōkulu dimekdür pes bir kimse daħı hār meşābesinde olan cefā vü azara şabr u (16) taħammül kılsa ol kimse gül gibi ziyāde hoşbūy olur ve şabr anı tāzehūy ve laṭīfrūy kıılır

(1428) *Mesnevī*

Şabr-ı şīr ender-i miyān-ı fers ü hūn

Kerde ūrā (17) *nā'ış-i ibnü'l-lebūn*

Sütüñ fersle hūn mābeyninde şabr eylemesi aynı ibnü'l-lebūnuñ nā'ışı eyledi *ibnü'l-lebūn* şol deve küçüğüne dirler ki iki yaşını (18) tamām idüb üçünci yaşına gide *nā'ış* rāfi' ma'nāsınadır *fers* bağırsak içre olan necāsete dirler ve mışra'ı evvel sūre-yi Naħlda olan bu (19) ayet-i kerīmeye işāret olur *ķālellāhu te'ālā ve inne lekum filen'āmi le'ibreten nusķikum mim mā fibuṭūnihī minbeyni fersīn ve demin lebānen ḫālīşan sā'īğan li'ş-şāribīn*⁵⁴¹ (20) bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri ve lebinüñ fers ü dem miyānında zūhūra gelmesinüñ taḫķīki cild-i sānīnūñ evveline vāķi' olan beytlerüñ şerhinde mūrūr (21) eylemişdür anda ṭaleb olına ve bunda ma'nā şīrūñ necāsetle ķan mābeyninde niçe zamān şabr kıılması ve bu ikisinüñ cefā vü ezāsına taħammül

⁵³⁹ “Sabır, sıkıntıdan kurtulup ferahlıģa çıkmanın anahtarıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 174. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁵⁴⁰ berşeb: bāşeb H

⁵⁴¹ “Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır. Zira size, onların karınlarındaki fişki ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen hālis bir süt içiriyoruz.” (Nahl 16/66)

eylemesi anı ibnü'l- (22) lebūnı ref^c idici eyledi belki her ıflıñ cesedini kıyım kılıcı meşy vü hareketi kuvvet bulucu eyledi

(1429) Meşnevî

Şabr-ı cümle enbiyā bāmünkirān

Kerd şān hāş-ı (23) Hāḡ u şāhibkırān

Cümle enbiyānuñ münkirlere şabr eylemesi [H150b] ya'nî enbiyā-yı 'ızāmuñ cümlesinüñ münkirlerüñ ta'n u inkārına ve cefā vü azarına şabr (24) eylemeleri anları hāş-ı Hāḡ ve şāhibkırān eyledi ya'nî bunlaruñ cefā vü azarına şabr u taḡammül eylemeleri hāş-ı Hāḡ olmalarına sebep ve 'alāmet oldı ve bu cihānda (25) anları ol şabr-ı şāhibkırān ve zübde-yi ekvān eyledi

(1430) Meşnevî

Her kirā bīmī yekī cāme-y dürüst

Dān ki ü ānrā beşabr u kesb cüst

Meşelā her kimüñ için (26) bir dürüst cāme göresin bil ki ol kimse ol cāmeyi kesble ve bir kāra şabr itmekle istedi ya'nî her kimüñ ki libāsını dürüst ü nev ü pākīze göresin (27) bunu taḡkīḡ bil ki ol kimse anı beherḡāl kesble veyā anuñ ḡuşūline sebep olan kāra şabr itmekle anı ele getürdi

(1431) Meşnevî

Her kirā dīdī bürehne'v bīnevā

(28) Hest berbī şabrī-yi ü ān güvā

Ve her kimi ki bürehne ve bīnevā göresin ve libāsdan 'ārī ve rızḡ u ḡudretten berī göresin ol kimsenüñ (29) 'uryān olması ve muḡtāc ḡalması anuñ kesb ü kāra şabr eylemedüğine şāhid olur ve anuñ şabrsızlığına ol eşerler delālet kıılır

(1432) Meşnevî

Her ki müstevḡaş (30) buved pürḡuşşā cān

Kerde bāşed bādegā-yı iḡtirān

Her şol kimse ki pürğuşşa cān müstevheş ola belki bir degāya iktirān eylemiş veyāhūd degālükle (31) o iktirān eylemiş olur *degā* hīleye dirler aña muttaşıl olan *yā* eger vahdet için olursa bir degāyla dimek olur nisbet için olub (32) bir degāya mensüb hīlekār ile iktirān eylemişdür dimek dağı cāyızdır ve maşdariyye olub degālükle iktirān eylemişdür dimek dağı cāyızdır (33) *müstevhaş* bunda hānuñ fethiyle ism-i mef'ül şīğası üzre oqınmaq maħalle münāsibdür ya'nī her şol kimse ki andan vahşet olunmuş ve nefret (34) kılınmış cānı pürğuşşa bir kimse ola o kimse belki bir degāyla iktirān eylemişdür eger bir güne hīle vü had'a ile iktirān eyleseydi 'āqıl olanlar (35) andan niçün istiḥāş iderlerdi ve ol niçün müstevhaş olub menfūr olurdi

(1433) Meşnevī

Şabr eger kerdī ziilf-i bīvefā

Ezfirāk-ı ū neḥurdī⁽³⁶⁾ in kafā

Eger ol cānı pürğuşşa olan kimesne bīvefānuñ ilfinden şabr eyleyeydi anuñ firākından bu kafāyı yemezdi ve bu vech üzre *kerdī*de (37) ve *neḥurdī*de olan *yālar* ḥikāyet için olur ve *kerdī* ve *neḥurdī*nüñ fā'illeri beyt-i evvelde vāki' olan pürğuşşa cān olur ve tavzīḥ-i (38) ma'nā ol cānı pürğuşşa olan müstevheş ve qarīn-i degā eger vefāsuz olan yāruñ ve kār u girdāruñ ūlfetinden ve muḳārenetinden şabr eyleyeydi (39) anuñ ayrılığından ve cüdālugından bu ṭabāncayı yemezdi ve cānum ne 'aceb pürğuşşa vü pürğam oldı dimezdi ammā *kerdī* ve *neḥurdī*de [ve sāhtīde +H] olan *yālar* ḥiṭāb (40) için olmaq hem vechdür ki iki beytten soñra vāki' olan üçünci beyt hem bu ma'nāya delālet kılur ve hem yālaruñ ḥiṭāb için olmasına [H151a] qarīne (41) olur ve *yālar* ḥiṭāb için olduğı üzre ma'nā ey bīvefā olan dünyāya ve bīsebāt olan eşyāya māyil olan ve ūlfet ü maḥabbet kılan [P460a] (1) kimse eger sen bīvefā olan şey'üñ ūlfetinden şabr ideydüñ anuñ firākından ve cüdālugından bu ṭabāncayı yimezdüñ

(1434) Meşnevî

Hûy bâḤaḳ sâhtî çün engebîn

(2) Bâleben ki lâuḥibbu'l-âfilîn

Hûyı Ḥazret-i Ḥaḳkla düzdi⁵⁴² engebîn lebîn ile hûy düzdügi gibi böyle diyü⁵⁴³ ki ben âfil olanları sevmezem bu vech üzre (3) *sâhtî*de olan *yâ* hikâyet için olur ve sahtînüñ fâ'ili mürür eyleyen bende vâқи' olan pürğuşsa cân olur ve tavzîḥ-i ma'na' asel leben ile hûy (4) düzüb alıştığı gibi ol daḥı Ḥazret-i Ḥaḳkla hûy düzdi ve zâyil ve bîvefâ olan şey'leri ol cânı pürğuşsa olan müstevḥaş ve qarîn-i degâ ben sevmezem (5) diyüb gayrıyı terk eyleyeydi dimek olur ammâ *sâhtî*de olan *yâ* ḥiṭâb için olmak hem vechdür ya'nî eger sen bîvefâ olan şey'üñ ülfetinden şabr (6) ideydüñ engebîn leben ile hûy düzdügi gibi Ḥazret-i Ḥaḳkla hûy düzdürdüñ ve gayrı şey'ler ḥaḳḳında ben âfil olanları sevmezem dirdüñ nitekim Ḥazret-i (7) İbrâhîm *lâuḥibbu'l-âfilî*⁵⁴⁴ didi bu âyetüñ tefsîri birkaç maḥalde mürür eyledi cümleden cild-i evvelde evâyile qarîb *vezîr hikâyesinde* mürür kıldı (8) anda taleb olına

(1435) Meşnevî

Lâcerem tenhâ nemândî hemçünân

K'âteşî mände berâh ezkârvân

Lâcerem ol pürğuşsa cân tenhâ ḳalmayaydı ancılayın ki böyle kârbândan (9) bir âteş ḳalmış eger *mândî*de olan *yâ* ḥiṭâb için olursa ma'na' böyle dimek olur ki⁵⁴⁵ ey mâyil-i dünyâ ve mâfihâ lâcerem tenhâ ḳalmayayduñ ancılayın (10) ki kârbândan yolda bir âteş ḳalmış oldu

(1436) Meşnevî

Çün [zi +H]bîşabrî qarîn-i gayr şud

Derfirâḳeş pürgam u bîḥayr şud

⁵⁴² düzdi: düzerdi H

⁵⁴³ diyü: dir H

⁵⁴⁴ "Ben batanları sevmem." (En'âm 6/76)

⁵⁴⁵ ma'na' böyle dimek olur ki: ve bu taḳdîr üzre ma'na' H

[Ol pürğuşşa cān -H] çünkim şabırsız- (11) luğdan ğayre qarīn oldı anuñ firāķında pürğam ve bīhayr oldı eger *māndīde* olan *yā* hitāb için olursa bu beytde vāķi^c olan *şud* lafzında hem (12) *yā*-yı hitāb muķadder olub *ğayr şudī* ve *bīhayr şudī* taķdīrinde olur ve bu taķdīr üzre ma^cnā ey māyil-i dünyā çünkim şabrsızluğda qarīn-i ğayr olduñ (13) ve bīvefā olan şey'e muşāḥabet ü muķārenet kılduñ anuñ firāķında pürğam ve bīhayr olduñ ve bu eclden ğam u ğuşşa ile ıolduñ

(1437) Mesnevi

Şoḫbetet çün (14) hest zerr-i dehdehī

Pīş-i ḫāyīn çün emānet mīnehī

Ey mü'min ve 'āķıl senüñ şoḫbetüñ çünkim zerr-i dehdehī gibidür ḫāyinuñ öñinde (15) anı niçün emānet ķorsın *zerr-i dehdehī* zerr-i ḫāliş dimekdür ve *ḫāyinden* murād bunda ten-i şehvānī ve dünyā ve ehl-i dünyā olur ya^cnī ey (16) 'āķıl olan kimse senüñ muşāḥebetüñ ve muķārenetüñ çünkim ma^cnāda zerr-i ḫāliş gibi 'azīz ü şerīfdür anı ḫāyın olan ten-i şehvānī öñinde ve (17) devlet-i dünyāvī ve hevā-yı nefsanī ve ehl-i dünyā ve ehl-i hevā ve aḫzāb-ı şeyātīn olan ḫāyinler ve bīvefālar katlarında niçün emānet ķorsın bu şoḫbetüñ (18) ķadrini bunlar ne bilürler ve bunlar bu emāneti niçe şıyānet kııurlar belki izā'at kıılmaķ muķarrerdür

(1438) Mesnevi

Ḫūy bāu kun k'emānethā-yı tu

Emīn āyed ezüfūl u ez- (19) 'utū

Ḫūy anuñla eyle ki senüñ emānetlerüñ üfūldan ve 'utūdan iymın gele *üfūl* ğurūb u zevāl ma^cnāsına olur *'utū* tecāvüz eylemege dinür bunda (20) ḫıyānet ma^cnāsı murād olur ya^cnī ḫūyı ve üfūlı ol ḫāfız u nāşır olan Ḫudā-yı Te'ālā ile eyle ki senüñ eger şoḫbetüñ ve eger şıḫhatüñ ve eger cānuñ (21) ve eger īmānuñ emānetleri iymın gele ğurūb u zevālden ve ḫāyinlerüñ ḫıyānetinden

(1439) *Meşnevî*

Hûy bâü kun ki hûrâ âferîd

Hûyhâ-yı enbiyârâ perverîd

(22) Hûyı ve ünsiyyeti ol emîn ü hafîz olan Hâzret-i Hüdâyla eyle ki hûyları halk eyledi enbiyâ-yı ‘ızâmuñ hûylarını besledi ya‘nî ülfet ü ünsiyyeti (23) ol hûyları halk eyleyen Hâlik ile eyle ki enbiyâ-yı ‘ızâmuñ ahlâkını terbiye idüb kemâle irgürdi ve her birini kendü ahlâkıyla mütehallik (24) olmağ mertebesine vâsıl eyledi hattâ bu cümleden kendü habîbini hulk-ı ‘azîm şâhibi eyleyüb *ve inneke le‘alâ hulukin ‘azîm*⁵⁴⁶ demekle ol Hâzrete hitâb (25) eyledi ve ol Hâzret ‘aleyhisselâm dağı Rabbisinüñ kendüye olan te‘zîbini müşâhede idüb [H151b] *edde benî Rabbî feahsene edebî*⁵⁴⁷ buyurdu

(1440) *Meşnevî*

Berreyî(26) *bidhî reme bâzet dehed*

Perverende-y her şıfat hod Rab buved

Eger sen ol kerîm ü ğanî olan Hüdâyâ bir berre virseñ ol saña girü süri virür (27) her şıfatuñ perverendesi hod Rab olur ya‘nî sen her ne şey’i ki Hağ Te‘âlâ Hâzretlerinüñ yolında bezl kılasın ol saña anuñ muğabelesimde iza‘âf (28) u muzâ‘af eçler virür her şıfatı bilici ve her hâleti ve haşleti kemâle irgürücü Rabbe’l-‘alemîn olan pādşâhdur ki her şey’i ânen fe‘ânen terbiye ile (29) kemâle irgürücidür ammâ sen iseñ ol emîn ü hafîz olan Hüdâyâ eger şöbetiñi ve eger ülfet ü ünsiyyetini emânet kıomayub

(1441) *Meşnevî*

Berre piş-i gürg(30) *emânet mînehî*

Gürg ü Yüsufrâ mefermâ hemrehî

⁵⁴⁶ “Ve sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.” (Kalem 68/4)

⁵⁴⁷ “Beni Rabbim terbiye etti. Ne güzel terbiye etti.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 220. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Ƙuzuyı Ƙurd öñinde emānet Ƙorsın ki insānuñ şihhati ve şöhetı vesāyır şıfat u (31) haşleti filmeşel Ƙuzı gibidür ve nefis ü şeytān ve aşhāb-ı nefis ve aħzāb-ı şeytān filmeşel ziyāb gibidür sen getirirsın Ƙuzı gibi olan (32) şöhetı ve ba‘zı şerīf ü laţif olan hālet ü haşletüñi bunlaruñ öñinde emānet Ƙorsın şaƘın zinhār Ƙurda ve Yūsufa hemrāhluk buyurma (33) zīrā Ƙurd Yūsufı hemrāh olmayub aña zarar u ziyān irişdürür pes her ne hālet-i şerīfeyi gibi gürgtabī‘at olan kimselerüñ Ƙatında emānet (34) Ƙoyasın Yūsuf ile gürgi⁵⁴⁸ hemrāh ƘılmaƘ gibi ve hāyın ü hasūd olanlaruñ Ƙatında bir şerīf şey’i vedī‘at ƘomaƘ gibi olur pes zarar u ziyāndan (35) emīn olmaz

(1442) Meşnevī

Gürg eger bātu nümāyed rübehī

Hīn mekun bāver ki nāyed zū bihī

Eger gürgtabī‘at olan kimse saña rübehlük göstere āgāh ol (36) i‘timād eyleme ki andan bihlük gelmez ya‘nī bir kimsenüñ ki hūyı ve derūnı Ƙurd gibi ola ve bihasebi’ş-şüret saña dilkülenmek ve cāblūs ƘılmaƘ izhār (37) Ƙıla aña i‘timad u taşdıƘ eyleme ki derūnı Ƙurd gibi olan ve ahlāk-ı hayvāniyye ile tolan nefis-i emmāre şāhibinden eyülük ve hayr ƘılmaƘlık (38) gelmez belki anuñ temellükı saña beherhāl bir zarar u ziyān irişdürmeden ötüri olur

(1443) Meşnevī

Cāhil eger bātu nümāyed hemdilī

‘ĀƘıbet zaħmet zened ezcāhilī

(39) Eger cāhil saña hemdillük göstere ‘āƘıbet cāhilliginden saña zaħm urur ya‘nī eger dīn ü ƘarīƘate cāhil ve haƘīƘat-i insāniyyeden gāfil (40) bir kimse ey ‘āƘıl senüñle hemdillük Ƙılsa ve bir zamān saña muvāfaƘat gösterse ‘āƘıbet saña cāhilligünden bir zaħm urur ve bilmez- (41) ligünden senüñ vücūduñ lābüdd bir elem irgürür

⁵⁴⁸ gürgi: kurdı H

(1444) *Meşnevî*

Ū dü ālet dāred ü hünsā buved

Fi'li her dü bīgümān peydā şeved

Ol cāhil filmeşel iki [P460b] (1) ālet ıutar ma'nāda o hünsādur her iki āletüñ fi'li gümānsuz peydā olur *hünsā* şol kimseye dirler anuñ er gibi zekeri ve 'avret gibi ferci ola o *dü* (2) *ālet dāred* didükleri āletlerden murād bunlar olur ve her ikisinüñ fi'li bīgümān peydā olur didükleri oldur ki anuñ zekeri bir 'avret iktizā eyler ve ferec bir er (3) iştihā eyler eger iki 'āletüñ bile iştihāsı olursa faḫhā aña hünsā-yı müşkil dirler ki aña hem ere varmaḫ lāzım ve hem bir 'avret almāk lāzım olur pes (4) cāhil hünsā-yı müşkil gibidür

(1445) *Meşnevî*

Ū zekerrā ezzenān pinhān kuned

Tā ki ḫodrā ḫāher-i işān kuned

Ol hünsā meşelā zenlerden ḫalt eylese anlardan zekerini pinhān (5) eyler [H152a] tā kim kendüsini ol zenlere kızkardeş eyleye ve ol zenler anı kendü cinslerinden şanalar

(1445) *Meşnevî*

Şülle ezmerdān bekef pinhān kuned

Tā ki ḫodrā cins-i (6) ān merdān kuned

Ve eger erlerle şoḫbet kılsa fercini eliyle pinhān eyler tā kim kendüsini ol merdlerüñ cinsi eyleye fuḫahā böyle dimişlerdür ki eger bir hünsānuñ (7) fercinüñ iştihāsı zekerinüñ iştihāsı üzre gālib olursa anı ere virmek lāzım olur ve ol ünsā ḫükminde olub mīrāşda daḫı ünsā ḫükminde (8) olur ve eger hünsā olan kimsenüñ zekerinüñ iştihāsı fercinüñ iştihāsı üzre gālib olursa ol hünsā er ḫükminde olur ve aña 'avret alıvermek (9) lāyık olur ve mīrāşda daḫı er ḫükminde olur ammā hünsā-yı müşkil ki anuñ iki āletinüñ bile iştihāsı berāber ola ve ekşer fuḫahā bunda 'āciz

kalmışdır (10) bāhuşuş ki h̄in-i mīrāsda ünüşiyeti gālib ve fercinūñ şehveti zāyīd olan benüm zükūriyyetüm gālibdür ve zekerimūñ hazzı fercimūñ hazzından zāyiddür diyü da‘vā (11) kılsa bu[nı +H] temyīz hayli müşkildür dimişler ammā Hazret-i ‘Alīnūñ hilāfetleri zamānında bu mes’ele dağı hall olmuş nitekim **Hüseyn Rāzī yā eyyuhan’n-nāsu** (12) *itteķū Rabbekumullezī ḥalaķakum min nefsin vāḥidetin ve ḥalaķa minhā zevcehā*⁵⁴⁹ āyetinūñ tefsīrinde bu hikāyeti īrād eyleyüb dir Hazret-i ‘Alīnūñ raḍiyallāhu ‘anh ‘aşr-ı (13) şerīfinde bir recülūñ birkaç kızları var idi anlarūñ biri hūnsā idi pederi vefāt eylemezden muḳaddem ol hūnsā kız karındāşlarıyla yekreng (14) geḗinüb recūliyyet ṭarafı maḡlūb ‘add eyleyüb ünüşiyeti gālib ‘add eyler ve rüz-ı şeb anlarla vesāyir nisvānla ḥalt kılur ve soḡbet ṭutardı ḗünkim pederi (15) vefāt eyledi ve *lizzekeri mişlu hazzı’l unseyeyni*⁵⁵⁰ āyetinūñ mefhūmını bildüğinden ve mīrāsı sāyir kız kardeşlerinden ortak yemege raḡbet kılduğundan benüm (16) recūliyyetüm gālibdür diyü da‘vā eyledi Hazret-i ‘Alīnūñ bunlar ḥuzūr-ı şerīfine geldiler ve ol kardāşları hūnsā ḥaḗķında didiler ki bu kimse bizdendür (17) hūnsā da‘vā eyleyüb didü ki ne‘am benüm iki āletüm vardur velīkin rucūliyyetüm gālibdür pes ben bunlardan degilüm ricāldenüm ḗünkim **Hazret-i ‘Alī** kerremallāhu vechehu anuñ bu (18) da‘vāsını gördi buyurdu ki Hazret-i Nebī *ḥulīkatı’l-mar’atu mine’ḍ-ḍil’i’l-eysar*⁵⁵¹ buyurmuşdur bu hūnsānuñ aḍlā‘ını ‘add eyleñ eger bir ḍıl‘ı nāķış (19) ise recül ḥükmindedür ve eger iki ṭarafınūñ aḍlā‘ı berāber ise mer’e ḥükmindedür ol hūnsānuñ aḍlā‘ını şaydılar eylediler eksük olmayub (20) berāber ḗıķdı anuñ ünşā cinsinden olduğı bu delil ile şābit oldu ve hūnsā olduğı zuhūra geldi kaçan bir cāhilūñ dağı muḗtezā-yı rūḡāniyye- (21) siyle müştehā-yı cismāniyyesi berāber olsa velīkin ol benüm muḗtezā-yı rūḡāniyyetüm

⁵⁴⁹ “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan Rabbinizden sakının.” (Nisâ 4/1)

⁵⁵⁰ “Erkeğe, kadının payının iki misli...” (Nisâ 4/11)

⁵⁵¹ “Kadın sol kaburga kemiğinden yaratılmıştır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 222. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḡih olduğı belirtilmiştir.]

ğālībdür ben zümre-yi ricâldenüm diyü da‘vâ kılsa kâyimmaķâm-ı ma‘nevî (22) olan şeyh-i ‘ârif anuñ âsâr-ı rûhâniyyetine ve âsâr-ı cismâniyyetine nazâr eyler eger âsâr-ı cismâniyyetinden bir mertebe eksik olursa anı ricâlden ‘add eyler (23) ve eger iki cânuñ eşerleri berâber olursa anı ma‘nâda ünsâdan ‘add eyler

(1447) Mesnevî

Güft Yezdân z’ân kûs-i mektûm-ı ü

Şülleyî sâzim berhortûm-ı (24) ü

Yezdân Hazretleri anuñ ol mektûmında anuñ hortûmı üzre bir şülle düzer didi *hortûm* buruna dirler [H152b] ve *kûs-i mektûm* mestür (25) olan ferce ve *şülle* dağı ferce dirler bunda *kûs-i mektûm*dan murâd ‘ayb-ı mektûm ve habs-i mestür ve bu beyt sûre-yi Nûnda olan *senesimuhu ‘alelhurtûm*⁵⁵² (26) âyetinüñ mefhûmına işâret olur ve müfessirler aşl bu âyet **Velîd bin Muğîre** hakkında nâzile olmışdur dimişler ve **Velîd bin Muğîre** bir harâmzâde idi (27) Hazret-i Resûl-i Ekreme ekser îzâ ve cefâ eylerdi ve kendünüñ ‘aybını gizlerdi ve eşraf-ı Kureyşdenüm diyü da‘vâ eyleyüb nâz eylerdi diyü taĥķik eylemişdür (28) pes Hâķ Te‘âlâ anuñ hakkında didi biz anuñ burnı üzre ‘anķarîb bir ‘alâmet kılaruz ki ol ‘alâmetden anuñ ‘ayb-ı mektûmı âşķâr olur (29) ve habs-i bâtını zuhûra gelür ve filĥaķîķa soñra anuñ burnında bir cerâĥât peydâ olmuş ki ölinceye dek anuñ eşeri anuñ burnından gitme- (30) miş ammâ bu maĥalde o zamîrleri şol ünsâsîret ve hünsâĥabî‘at olan câhil ü ġâfile ‘âyid olur ki ol hünsâlıġına delâlet eyleyen ‘aybını (31) ketm eyleyüb recûliyyetine delâlet eyleyen kuvvet-i ‘akliyye ve ġudret-i ‘ilmiyyeden lâf u ġüzâf urub kendüsini ricâl hey’etinde gösterür ve merdân-ı (32) îlâhî şüretinde nümâyân kılar ve kâyimmaķâm-ı ma‘nevî olan ehl-i Hâķķa inkâr idüb ĥalka kibr ü nâz izĥâr eyler ve niĥe sâdedil nâbînâları (33) ĥuval mekrine ħoymadan ötüri kendünüñ ĥüsn-i ĥâlini ve luĥf-ı ĥişâlini söyler pes Hazret-i Mevlânâ ħaddesenallâhu bisırrahu’l-a‘lâ *senesimuhu ‘alelhurtûm* (34)

⁵⁵² “Biz yakında onun burnuna damga vuracağız (kibrini kırıp rezil edeceğiz.)” (Kalem 68/16)

āyetinüñ delālet eylediği mefhüm üzre Hāzret-i Hāḡ cānibinden mütercim olub ve ḡiḡāye ḡilub buyururlar Hāḡ Te‘ālā didi ol ḡüñsāsiret (35) ve üñsātabī‘at olan cāhil ü ḡāfilüñ ol küs-i mektüm ḡibi olan ‘ayb-ı mestürından anuñ ḡortümü ve rūyı üzre bir eḡer ü ‘alāmet düzer (36) ve anuñ sīmāsında bir niḡān ve bir ḡüne ḡālet ḡıllaruz

(1448) Meḡnevī

Tā ki bīnāyān-ı mā z‘ān zūdelāl

Derneyāyend ezfen-i ü dercūvāl

Tā kim bizüm bīnā ḡullarımız (37) ol delāl ḡāḡibinden anuñ fenninden cūvāl iḡre gelmeyeler ve *delāl* celāl vezninde nāza dirler ya‘nī bizüm baḡır olan ve sīmāya nāzar ḡilub aḡvāl-i (38) derūna anuñla istidlāl ḡıllan ‘ārif ḡullarımız ol kibr ü nāz ḡāḡibinüñ sīmāsında olan ḡüñsāluk ‘alāmetini ve üñsāluk niḡānını ve ḡāletini (39) müḡāhede eyleyüb anuñ fenn ü ḡilesinden ötüri cūvāl mekri iḡre gelmeyeler ve anuñ dām-ı zerḡ ü riyāsına giriftār eyleyeler

(1449) Meḡnevī

Ḥāḡıl ān (40) k‘ezher zeker nāyed nerī

Hīn zicāhīl ters eger dāniḡverī

Ḥāḡıl-ı kelām ol ki her zekerden erkeklük gelmez āḡāḡ ol eger dāniḡver iseñ (41) cāhilden ḡorḡ *zeker* bunda erkek ma‘nāsınadur nitekim *lizzekeri miḡlu ḡazḡı‘l unseyeyni*⁵⁵³ āyetinde olan *zeker* hem erkek ma‘nāsınadur [H153a] pes bu yuḡarudan beri [P461a] (1) zıkr olınan kelāmuñ ḡāḡılı ol oldı ki her zekerden ve her merd-i ilāhī ḡeklinde olan erden erlük gelmez bāḡuḡuḡ ki ol er ḡeklinde ḡörinen ḡar cāhil ola (2) āḡāḡ ol ey ḡālib eger dāniḡvār iseñ ‘ilmden ve ‘aḡldan eḡer ü ḡaber ḡutar iseñ dīne vü yaḡīne ‘ilmi olmayan cāhilden ḡorḡ ki ol cāhil (3) ḡālibe ‘azīm zarar eyler ve ḡālibüñ cāhil olmasına ve ebedī mürdedil ḡalmasına sebep olur eger sen dirseñ ki benüm müḡāḡabet eyledigüm ḡeyḡ egerḡi dīn ü (4) ḡarīḡate cāhil ise bizümle ol bir ḡoḡ

⁵⁵³ “Erkeḡe, kadının payının iki misli...” (Nisā 4/11)

dostluk kılar ve bize ‘arz-ı maḥabbet eyleyüb güler yüz gösterür ve şīrīn söz söyler
cevāb oldur ki

(1450) Meşnevī

Dūstī-yi(5) cāhil-i şīrīnsūḥan

Kem şinev k’ān süst çün semm-i kühan

Şīrīnsūḥan olan cāhilüñ dostluğunu isteme zīrā ki o semm-i kühan gibidür *cāhil-i şīrīnsūḥan-* (6) dan murād bunda şol tatlu sözlü ve güler yüzlü şerī‘at ü ṭarīkat ‘ilmini bilmeyen ve ḥaḳīkatden ḥaberdār olmayab müdde‘ī ve müzevirler olur ki ricāl (7) Allāh libāsına bürünüb ve merdān-ı İlähīnūñ şeklini ve hey’etini urunub ve ḥalkā merd-i bāliḡ şüretinde görünüb erkek da‘vāsın iderler ve ḥalkı (8) bu üslūbla başlarına cem‘ eylemek semtine giderler pes tavzīḥ-i kelām ve ta‘bīr-i merām oldur ki şīrīnsūḥan olan cāhilüñ dostluğunu zinhār isteme (9) ve ḳabūl itme zīrā ki anuñ dostluḡı ma‘nāda zehr-i ḳātil ve semme helāhildür şu i‘tibār ile ki ceḥl sebeb-i mevt-i ḳalb olur ve cāhilüñ dostluğunu (10) ḳabūl iden ve sözünü işiden kimsenüñ ḳalbi ölür ve eger ḥayāt-ı ḳalbiyyesi var ise lābüdd aña noḳşān gelür beherḥāl cāhil ile hemnişīn (11) olan ve anuñla dostluḡ kılan ‘āḳıla daḡı ol ḳadar zarar u āfet işābet eyler ki anuñ zararı semm-i kühenüñ zararından artıḡ olur (12) elḥazer elḥazer ey cān peder şol erler şüretinden ve ḥürler hey’etinde olan cāhil ḥarlar dengesini ‘ilm-i dīnden ve ma‘fīret-i Rabbe’l-‘ālemīn- (13) den bīnaşīb ve bībehre ḳoyalar ve saña bu ‘ilmüñ kesb ü taḡşīli ne lāzımdur ‘ārīflük bundan berī olmaḡdur diyeler ve güler yüzler ve tatlu (14) sözlerle seni aldayub kendüye ṭābi‘ eyleyeler

(1451) Meşnevī

Cān-ı māder çeşm-i rüşen gūyedet

Cüz ḡam u ḥasret ezān nefrūyedet

Cāhil-i şīrīnsūḥan (15) saña ey cān-ı māder ve ey çeşm-i rüşen dir lākin ḡamdan ve ḥasretten ḡayrı andan saña ziyāde olmaz ya‘nī güler yüzlü ve şīrīn sözlü (16) cāhil

saña ey ananuñ cānı ve ey gözüñ nūrı diyü bir mertebe izhār-ı maḥabbetler eyler ve laṭīf sözler söyler ki senüñ ḳalbüñi bu lu‘bla uğurlar (17) ve seni bu şan‘atla mürīd ü muḥibb eyler velīkin ḥaḳīḳate nazār olınsa anuñ böyle dimesinden ve saña bu güne ‘arz-ı maḥabbet eylesinden ḡam ve (18) ḥasretten ḡayrı saña bir nesne ziyāde olmaz zīrā ol cāhil ü ḡāfil seni kendü gibi münāfi‘-i dīniyye ve esrār-ı yaḳīniyye taḥşīlinden ‘avḳ (19) eyler ve fevāyid-i uḡreviyye ve envār-ı ḳalbiyye kesbinden hem meşḡul eyleyüb maḥrūm ḳılır

(1452) Meşnevī

Mer pederrā güyed ān māder cihār

Ki zimekteb beççeem şud (20) bes nizār

Meşelā bir ferzendüñ ol māderi pederine āşkārā dir ki mektebden benüm tıflum ziyāde nizār oldı ya‘nī filmeşel cāhilüñ bir kimseye (21) maḥabbet ü merḥameti cāhil olan māderüñ kendü ferzende olan maḥabbet ü merḥamet eylesi gibidür ki ol ferzendüñ ‘aḳıl olan pederine āşkārā (22) böyle dir ki ey er benüm oḡılcıḡum mektebe mülāzemet ḳılmadan ve anda maḥbūs olmadan şaḳladı ve çok za‘īf ü nizār oldı

(1453) Meşnevī

Ezzen-i dīger gereş (23) āverdiyī

Bervey īn cevr ü cefā kem kerdiyī

Eger anı sen bir ḡayrı zenden getüreyedüñ anuñ üzerine bu cevr ü cefāyı kem eyleyedüñ ya‘nī farzā (24) anı benden getürmedüñ bir āḡer ḥātūndan [H153b] getüreydüñ ol tıfluñ üzerine bu cevr ü cefāyı revā görmeyedyüñ bāḡuşuş ki bunu benden (25) getirdüñ ve kendü belūnden vücūd mertebesine yetürdüñ pes kendü cigergüşeñüñ üzerine bu cevr ü cefāyı niçün revā görürsin

(26) (1454) Meşnevī

Ezcüz-i tu ger budīn beççeem

Īn fuṣār ān zen begüftī nīz hem

Eger bu benüm yavrum⁵⁵⁴ senden ğayrıdan olaydı ve bir āḥer bābānuñ belinden zuhūra (27) geleydi ve bir āḥer ḥātūndan tevellüd kılaydı bu bāṭıl sözi ol zen daḥı hem saña dirdi çünkim bu veled senden ğayrınıñ belinden zuhūra gelmedi ve ben- (28) den ğayrınıñ raḥminden tevellüd kılmadı pes niçün bu cefā vü azarı buña revā görirsin dir ve kendü oğluna bu gūne merḥamet eyleyüb ğam yer velīkin (29) ḥaḳīkatde aña ‘adāvet eylemiş olur ve ma‘nāda aña ‘azīm zarar u ziyān kıtur cāhil olan mürebbīnün merḥamet ü şefḳati daḥı mübtedī olan (30) sālīke bu ḳabīlden olur ve murād bu māder ü pederden ne idügi bu beytlerden zuhūra gelür

(1455) Meṣnevī

Hīn biceh z’īn māder ü tībā-yı ü

Sīlī-yı bābā (31) biḥ ezḥelvā-yı ü

Zinhār ey beççe bu māderden ve anuñ tībāsından bābānuñ sīlīsi ol māderün ḥelvāsından yegdür *beççe* kelimesi bānuñ ve cīmün (32) fetḥalarıyla oqınub ḥarf-i nidā muḳaddder olmaḳ maḥalle ensebdür ammā bānuñ kesriyle ve cīmün daḥı kesriyle *ceḥīden* lafzından emr-i ḥāzır olsa (33) daḥı cāyızdır bu taḳdīr üzre ma‘nā āḡāh ol ey beççe māderden ve daḥı anuñ ‘işve ve maḥabbetinden şıçra dimek olur evvelki vech üzre (34) *hīn* zinhār ma‘nāsına olur ve *tībā* ‘işveye ve maḥabbete dinür ve *māderden* murād āfāḳda ehl-i nefis olan cāhil ve *bābādan* murād ‘āḳıl u kāmīl (35) olur ve enfesde māderden murād nefis ve bābādan murād ‘āḳıl olur nitekim gelecek beyt bu ma‘nāya delālet kıtur ve tavzīḥ-i ma‘nā-yı beyt-i (36) şerīf böyle dimek olur ki zinhār ey beççe menzilesinde olan ve tıfla müşābih gelen kimse bu ehl-i nefis olan cāhil mürebbīden ve (37) anuñ ‘işve ve merḥametinden ***‘adāvetu’l-‘āḳılı ḥayrun min***

⁵⁵⁴ yavrum: ferzendüm H

*şadākatī'l-cāhil*⁵⁵⁵ hadīsiniñ mucebince bābā-yı ma'nevī olan 'aqluñ sillesi (38) ve 'adāveti ol cāhilüñ şadākat u ḥalāvetinden niçe vücūhla saña evlā vü enfa'dur anuñçün hadīs-i şerīfde *ḥayru'l-ebeveyni men 'allemke*⁵⁵⁶ (39) buyrulmuşdur

(1456) *Meşnevī*

Hest māder nefis ü bābā 'aql-ı rād

Evveleş tengī vü āḥir şad güşād

Māder seniñ vücūduñda nefis ve bābā 'aql-ı (40) rāddur ol 'aqluñ evveli tenglük ve āḥiri şad güşāddur kezalik āfākda olan ehl-i nefis olan cāhil mürebbīden şakınuğrıñ (41) gibi kendü vücūduñda daḥı māder-i cāhil gibi olan nefsinüñ ve anuñ saña olan 'işve ve şefkatinden zinhār ḥazer eyle ki seniñ nefsüñ [P461b] (1) māder-i müşfik gibidür ve 'aql-ı cevād bābā gibidür māder-i nefsüñ saña 'işve ve şefkatiniñ evveli egerçi bir miqdār güşādelük ve şādīlükdür velīkin (2) āḥiri yüz güne tenglük ve munḳabız olmaqlıkdur ammā 'aql-ı cevād saña te'dīb ü terbiyede güşmāl kılmasınıñ egerçi evveli bir miqdār tenglükdür (3) ammā āḥiri bu güne güşādelük ve fetḥ-i bābdur kezalik āfākda olan cāhil mürebbīnüñ saña merḥamet ü şefkatini ve zāhirde olan ni'meti ve ḥalāvet-i (4) ve raḥātı egerçi bir miqdār saña güşādelük ve rāḥat-ı cismānī virür ammā ma'nāda seni niçe 'ulüm ve ma'ānī kesbinden maḥrūm kılur ve saña niçe fetḥ-i bāb (5) olmadan rehzen olur ve 'aqluñ ve kāmīlūñ egerçi te'dīb [H154a] ü güşmāl kılması ve seni yemedi ve içmedi ve ḥazz-ı nefse meşgūl olmadan men eyleyüb taḥşīl-i (6) 'ulüm u ma'ārife terğīb eylemesi ve nefsüñi riyāzet ve mücāhedeye bırakması egerçi evvel-i vehlede saña miqdār tenglük ve inḳıbāz virür velīkin (7) 'ākıbet ve āḥirde niçe ma'ānī ve sa'ādete vāşıl olursın ve niçe füyūzāt u fütūḥāta nazār bulursın ve lihazā kıle

⁵⁵⁵ “Akıllı kimsenin düşmanlığı, cahil kişinin dostluğundan daha iyidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 224. [Bu rivâyetin hadis değil, başkalarından aktarılan hikmetli bir söz olduğu belirtilmiştir.]

⁵⁵⁶ “Anne ve babanın en iyisi, sana (ilim) öğretendir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 225. [Böyle bir hadisin tespit edilemediği belirtilmiştir.]

Beyt

Bikadri'l-keddi (8) tektesenebu'l-'ulī

Ve men talebu'l-'ulā sehera'l-leyālī⁵⁵⁷

(1457) Meşnevī

Ey dehende-y 'aqlhā feryāadres

Tā neḥ 'āhī tu neḥ 'āhed hīç kes

Ey 'aqlar virici ve (9) bendelerini ḥaḳīḳat mertebesine irgürücü Hudā feryāda irüş ve bize meded ü mu'avenet eyleyüb hidāyet ḳıl tā kim sen bir nesneyi istemeyesin (10) ve bir şey'i murād eylemeyesin hiçbir kimse anı istemez

(1458) Meşnevī

Hem taleb eztust u hem ān nīḳūyī

Mā kiyīn evvel tuvī āḥir tuyī

İlāhī ve Seyyīdi hem taleb senden (11) ve hem ol nīkūluk sendendür evvelā bir ḳuluñı bir nīkūluk taleb eylesin ve āḥir ol nīkūlugı aña 'aṭā' eylesin biz kimüz evvel sensin āḥir sensin *huve'l-evvelu* (12) *velāḥiru vezzāhiru velbāṭnu*⁵⁵⁸ buyurduḡuñ naşş-ı şerīf mücebince bāṭın u zāhir hem sensin

(1459) Meşnevī

Hem begū tu hem tu bişnev hem tu bāş

Mā heme lāşīm (13) bāçendīn terāş

Çünkim evvel ü āḥir ve bāṭın u zāhir hemān sensin hem sen söyle ve hem sen işit ve hem sen ol biz dükelimüz lāşeyüz bu ḳadar yongıla (14) *terāş* yongaya dirler ki ol bir şey'üñ aşlında yonulmuş ola bunda *terāş*dan maḳşūd ḳuvvet ü ḳudret ve ni'met ü servet ve bunlar (15) emşālī olan şıfat ve ḥāletdür ki insān bu cümle şıfat ve ḥāletle

⁵⁵⁷ "Fazla çaba ve gayretine göre yüceleri kazanırsın. Kim yüceleri talep ederse geceleri uyanık kalsın."

⁵⁵⁸ "O ilktir, sondur, zahirdir, batındır." (Hadīd 57/3)

bile hadd-i zātında fānī ve lāşey'dür *el'abdu ve mā yemlikuhu kāne liMevlāhu*⁵⁵⁹
hasebince 'abd (16) ve anuñ mālīk olduğı şey her ne ise Mevlāsınuñdur pes bizüm
dükelimiz filhākīka lāşey ve ma'dümüz ve bizüm vücūdlarımız ve mālīk olduğumuz
(17) şey'ler her ne ise bilkülliyye ey bizüm seyyidimiz ve mālīkimüz hep senüñdür

(1460) Meşnevī

Z'īn havāle rağbet efzā dersücūd

Kāhilī-yī cebr mefrist ü humūd

İlāhī bu havāle- (18) den sücūda rağbet ziyāde eyle cebrüñ kāhilīliğini ve
humūdluğunu bize gönderme *humūd* söyünmege dirler ya'nī İlāhī ve Seyyidī bu
bizüm üzerimize olan (19) havāleden ve teklīfden sen bizüm sācid olmaçluçluğa ve
cenābuña 'ibādet ü t'at kılmacıluğa rağbetimiz ziyāde eyle cebr-i mezmūm
kāhillüğünü ve kalb söyünükliğini (20) bize gönderme

(1461) Meşnevī

Cebr bāşed perr ü bāl-i kāmīlān

Cebr hem zindān u bend-i kāhilān

Cebr kāmillerüñ perr ü bālī olur ve anları evc-i haçāyīka pervāz kılmacı kavī (21) vü
kādīr kıılır cebr hem kāhillerüñ zindānı ve bendi olur *cebr*den murād havl ü kudreti
hemān Allāha isnād kıılmaç ve her şey'e isti'tat ve kuvveti hemān (22) Allāhdan
bilmek ve bir şey'üñ vücūdına irādet-i Allāh te'alluç eyleyincedir ol şey olmaduğına
'ālim olmaçdur ve insān kendü ihtiyār-ı cüzviyyesini dağı eger (23) hayra ve eger
şerre şarf eylesesini hemān Allāh Te'alānuñ irādetinden ve ihtiyārından bilmekdür
pes bu cebr dīnde kāmīl olan muvaḥḥid-i 'āriflerden ötüri (24) perr ü bālī olur ve
anları t'at ve 'ibādet-i Haçça cüst ü çāpük kıılır ve cebr nefsinde kāmīl olanlara ve
müştēhā-yı nefse meyl ü maḥabbet (25) idüb üzerlerinden ışkāt-ı teklīfāt kıılanlara
hem bend ü zindān olur ve kāhillere cebrüñ perr ü bāl olması ve anları t'at-ı Haçça

⁵⁵⁹ "Kul ve onun mülkü Allah'ındır."

çâpük kılması (26) şu i‘tibârla olur ki [H154b] anlar görürler ki havl u kuvvet cemî‘an Allâhîndur ve Allâh diledüğü olur ve Allâh dilemedüğü olmaz pes ol hâkim-i muṭlaḳuñ ṭâ‘atine (27) cüst ü çâpük olurlar ve hemîşe aña teveccüh kıllurlar ve anuñ emrin ṭutarlar ammâ kâhillere cebrüñ bend ü zindân olması ve anları sicn-i baṭâletde (28) ḥabs kılması şu vechle olur ki kâhilller hem görürler ki havl u kuvvet hemân Allâhîndur ḥattâ kendülerüñ iḥtiyâr-ı cüzviyyelerini daḫı maḡlûb-ı iḥtiyâr-ı külliyye-yi ilâhî (29) görürler ve kendü iḥtiyâr-ı cüzviyyelerini irâdet-i ilâhî olmayınca ḥayra veyâ şerre şarf eylemege kâdir olmaduklarını hem müşâhede kıllurlar pes meşrebleri (30) kâhil olduğundan ve nefsleri daḫı baṭâlete meyl kıldüğündandır ve nelerinden olan bu ma‘rifet-i cebriyye anlaruñ ışkât-ı tekliḫât eylemesine sebep (31) olur baṭâlet zindânı içre anları maḥbûs u muḳayyed eyler

(1462) Mesnevî

Hemçü âb-ı Nîl dān ĩn cebrrā

Āb-ı mü’minrā vü ḥūn mer gebrrā

Pes bu cebri sen (32) âb-ı Nîl gibi bil mü’mine âb ve taḥkîkâ gebre ḳandur ya‘nî âb-ı Nîl âl-i Mūsāya âb-ı revân ve âl-i Fir‘avna ḳan olduğı gibi cebr ü ‘ilm-i tevḫîd daḫı (33) lâbüdd mü’min olanlara ve Allâh Resûline tabî‘iyyet kılanlara ab-ı şâfî gibi ḥayâtbaḫş olur ve ammâ Fir‘avn-ı nefse tâbî‘ olanlara ve kâfir olub (34) şeyṭāna uyanlara ḳan gibi baḫş olur ve anlara ḥırmân u ḥızlân virür ve ḥayât-ı ṭayyibeden maḥrûm ḳalur nitekim âb-ı Nîl Sıbtîlere âb-ı zülâl (35) ve Kıbtîlere ḳan oldı ve bunuñ kışşası cild-i evvelüñ dibâcesinde *ve huve keNîli Mıṣra şerâbun lişşâbirîn ve ḥasretün ‘alâ‘ali Fir‘avne vel* (36) *kâfirîn*⁵⁶⁰ ḳavlinüñ şerḫinde mürür kıldı

(1463) Mesnevî

Bâl bâzânırā sūy-ı sulṭân bered

Bâl zâgânırā begūristân bered

⁵⁶⁰ “O, Mısır’ın Nil’i gibi, sabr edenler için içilecek olan su, Firavun soyundan olanlara ve kâfirlere hasret ve zarardır.”

Bāl ü perr bāzları sulṭān (37) cānibine iledür bāl ü per zāğları gūristān cānibine iledür *bāl*den murād cebr ve *bāz*dan murād kāmiller ve *zāğ*dan murād kāhillerdür bāl ü perr bāzları (38) sulṭān cānibine iletduğı ve zāğları dağı gūristān cānibine alub gitduğı gibi cebr hem dīnde kāmīl olanları sulṭān-ı ḥaḳīḳat cānibine iledür (39) ve kezalik kāhīl olan zāğsīret ve zağantabī⁶¹atları dağı mürdeler maḳāmı olan dünyā cānibine iletür ki filmeşel dünyā vü māfīhā gūristān (40) gibidür anda sākin olanlar ve Ḥāzret-i Ḥaḳdan gāfil ḳalanlar gūristānda sākin olan nevtā gibidür ve lihazā ḳāle ⁶¹‘aleyhişşalatı vesselām⁵⁶¹ (41) *ıyyākum ve mucālestu’l-mevtī ḳālū ve mine’l-mevtī yā Resūlallah ḳāle ehlu’d-dunyā*⁶² ḥulāşayı kelām cebri ve ilm-i tevḥīdi meşāyih-i ‘ıẓām ve evliyā-yı [P462a] (1) kirām bārān-ı nīsāna dağı temsīl eylemişdür bārān-ı nīsān şidḳ dehānına düşse dürr ve mār ağzına düşse zehr-i ḳātil olur ve dağı bārān (2) bāğa yağsa lāle bitürür ve şūre yire yağsa büm ve ḥas bitürür dimişlerdür

Beyt

Bārān ki derletāfet-i ṭab‘aş ḥilāf nīst

*Derbāğ lāle (3) rūyid ü derşūre ḥār u ḥas*⁵⁶³

beytiyle hem bu mazmūnı te’yīd eylemişdür bir kimse **Cüneyd Ḥāzretlerine** gelüb didi ki yā şeyḫ fūlān kimesne der ki (4) biz filḥaḳīḳa bir ḳapu gibiyüz eger açarlarsa açılırız ve eger örterlerse örtülürüz Cüneyd Ḥāzretleri buyurdılar ki bunu diyen ḳāyil yā muvaḥḥid-i (5) kāmīl veyā mülḥid-i kāhildür böyle diyen kāyile naẓar ḳıl eger daḳāyık-ı şerī⁶¹atden ve a⁶¹māl-i mer‘iyyeden bir daḳīḳayı terk eylemez ise aña tābi⁶¹ ol (6) ve eger kāhillerden [H155a] ve tenbellerden ise andan i⁶¹rāz u ictināb ḳıl didi

⁵⁶¹ ‘aleyhişşalatı vesselām: ‘aleyhisselām H

⁵⁶² “‘Ölülerle birlikte oturmaktan sakınınız.’ Ashâb-ı Kirâm: ‘Ölüler kimlerdir ey Allah’ın Resûlü!’ diye sordular. Nebî (a.s): ‘Onlar zenginlerdir.’ Başka bir rivâyette de: ‘Onlar dünyâ ehlidir’ buyurdu.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 150. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁵⁶³ “Yağmurun tabiatının güzelliğinde ihtilaf yoktur. Yağmur, bahçede lale çoraklıkta ise çer çöp bitirir.”

(1464) Meşnevî

Bâz gerd eknûn tu derşerh-i 'adem

Ki çü pâzehrest ü pindâriş (7) sem

Ey Mevlânâ cebre müte'allik olan sözden 'adem ü fenâ şerhine girü dön ki 'adem pânzehir gibidür ey tâlib sen anı sem şanursın (8) ya'nî faqr u 'adem ma'nâda pânzehir gibi fevâid-i 'azîm ve menâfi'-i keşîre şâhibidür ammâ sen anı bilmezlikden sem kâtil ve zehr helâhil şanursın (9) ol hüd niçe zehrleri def' idici ve niçe derdlere devâ vü şifâ olıdır

(1465) Meşnevî

Hemçü Hindü beççe hîn ey h'âcetâş

Rev ziMaḥmūd-ı 'adem (10) tersân mebâş

Mezkûr olan Hindü beççe gibi zinhâr ey h'âcetâş yûri 'adem Maḥmūdından tersân olma ya'nî ol Hindü oğlu (11) mâder ü pederüñ katında iken Sultân Maḥmûddan ḥavf u ḥazer kılduğı gibi yûri sen hem Maḥmūd olan faqr u 'ademden ḥavf u ḥazer (12) kılma ve mâder ṭab'uñuñ taḥvîfât u tehdîdâtına [kulaḫ +H] urma ki ol faqr u 'adem Maḥmûduñ 'azm-i şânına 'âlim degildir ve saña câhilâne merḥamet (13) itmeklüge seni anuñ şeref ü 'izzetinden maḥrûm eyler

(1466) Meşnevî

Ezvücüdî ters k'eknûn derveyî

Ân ḥayâlet lâşey u tu (14) lâşeyî

Ey h'âcetâş sen bir vücûddan ḳorḳ ki şimdi anda sen o senüñ ḥayâlüñ lâşey ve sen daḫı lâşeysin bunda vücûddan murâd şol (15) evşâf-ı zemîme ve eflâḳ-ı derdiyye ile mevşûf olan vücûd-ı mecâzî ve zât-ı mevḥümîdür ki anuñ ḥayâli ve kendüsi ma'dûm ve lâşey ḥükminindedür pes ey bende-yi Hudâ (16) eger ḥavf eyler iseñ şol vücûd-ı mecâzî ve zât-ı mevḥümîden ḥavf eyle ki şimdi sen anda muḳayyed u maḥbûssın senüñ bu vücûd-ı mecâzîde (17) olan ḥayâlüñ ve mübteğâ-yı bâlüñ ḥadd-i zâtında

lāşeydür sen hem haķıķatde lāşey ü ma‘dūmsın filhaķıķa mevcūd-ı haķıķı hemān
Hāzret-i Haķdur ve andan (18) ğayrı olan külle şey el‘ān nef[sü]’l-emre +H] helāk ve
lāşeydür ammā nef[sü]’l-emre nazār itmeyüb bu ‘ālem-i fenāya nazār itseñ

(1467) *Mesnevî*

Lāşeyî berlāşeyî ‘āşık şudest

(19) *Hîç nî mer hîç nîrā rehzedest*

Bir lāşey bir lāşey’e ‘āşık olmışdur ki bu gördüğüñ şey’ler haķıķatde ma‘dūm u
lāşeyîdür ve hadd-i zātında ‘āşık (20) da ma‘şūķ da hîç yokdur velīkin hîç yok hîç
yokuñ yolunu urmuşdur ya’nî haķıķatde hîç yok olan şey bir yok olan şey’üñ yolını
urmuşdur (21) haķıķatbîn olanlarıñ katımında bu şad-ı eşyā *ke serābin biki‘atin*
*yaħsebu’z-zam‘ānu māen*⁵⁶⁴ āyetiniñ mefhūmında dāhıldür

(1468) *Mesnevî*

Çün birün şud İn hayālāt (22) *ezmiyān*

Geşt nāma‘kūl-i tu bertu ‘iyān

Çünkim mevt-i ıztırārî geldükde bu hayālāt meşābesinde olan ğariyyet ü esniyyet ve
azdād u ihtilāfāt (23) ortadan taşra gide ve haķıķat-ı muṭlaķa zuhūr ide senüñ
nāma‘kūluñ saña ‘iyān olur ya’nî hālā saña ma‘kūl eylemeyen vaħdet-i muṭlaķa ve
mefhūm gelmeyen (24) haķıķat-i vāħidenüñ sırrı ve şanı bu mevtü’l-ıztırārî ‘iyān ü
nümāyān olur velīkin ol ğün haķıķat saña ‘iyān olmasınıñ aşlā nef‘ ü (25) fāyidesi
olmaz ve esrār-ı vaħdetüñ ol ğünde zuhūra gelmesi ve her şey’üñ haķıķatde ma‘dūm
u fānî olduğı senüñ ma‘lūmuñ olması (26) saña mülk olmaz ve maķām gelmez eger
bu dünyāda hālā *mütü kable en temütü*⁵⁶⁵ hadişiyle ‘amel idüb [H155b] ölmezden
evvel ölür iseñ ve fānî (27) olmazdan muķaddem mecāzî olan vücūduñı maħabbet-i
İlāhiyyede fānî kılur iseñ ve haķıķat-i muṭlaķa hālā bilür ve kendü haķıķı olan zātuñı

⁵⁶⁴ “...serap gibidir ki susayan onu su zanneder.” (Nûr 24/39)

⁵⁶⁵ “Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivāyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

(28) şimdi bilür iseñ bu mevtü'l-ıztırārī dahı aşlā ğalaṭ itmeyüb ḥalka nāma'kūl olanlar ol ḥінде ma'kūl u 'iyān olduḡda ve ḥayālāt (29) ortadan gidüb ḥaḡīḡat zuhūra geldükde ol ḥaḡīḡatüñ müşāhedesi saña mülk olur ve ol vaḡdet-i muṡlaḡanuñ ma'anīsı saña mertebe (30) ve maḡām gelür ğayrılar ol kendü fevt olan umūr için ğam yeseler sen aşlā bir ğam yemezsin ve nās ol ḥінде *yā ḥasretā 'alāmāferraṡtu fīcenbil-* (31) *lāh*⁵⁶⁶ diseler sen ḡat'ā yā ḥasretā dimezsin bu dünyādan āḡirete naḡl eyleyen ṡāyife aşlā öldükleri için ğam yemeyeler belki anlardan mevt olan (32) ma'nā için ve sa'ādet için yiyeler ve yā ḥasretā diyeler nitekim bu ma'nāyı işbāt için bu ḥadīs-i şerīfi īrād idüb buyururlar

(33) *Leyse lilmāḡiyne hemmu'l-mevti ve innemā lehum ḥasretu'l-fevt*⁶⁷

Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlardur māzīler için hemm mevt yoḡdur (34) taḡḡīḡ anlar için ḥasret-i fevt vardur ya'nī bu dünyādan geḡen ve şarāb-ı mevt ü fenāyı iḡen ṡāyife için aşlā öldükleri için ğam u elem yoḡdur taḡḡīḡā (35) anlar için fevt olan sa'ādetüñ ḥasreti vardur ki anlarıñ birisi *yā ḥasretā 'alāmāferraṡtu fīcenbillāh* dirler ve cenāb-ı ṡā'āt-i Allāh- (36) da eyledükleri taḡşīr üzre ğamlar ve ḥasretler yerler

(1469) *Meşnevī*

Rāst güftest ān sipehdār-ı beşer

Ki her ān ki kerd ezdünyā güzer

Ol beşerüñ sipehdārı (37) rāst dimişdür ya'nī cemī'-i nāsuñ zübdesi ve cins-i beşerüñ efdal u bergüzīdesi ṡoġrı söylemişdür böyle diyü ki her şol kimse ki dünyādan (38) güzer itdi ve dünyāyı ḡoyub āḡiret cānibine gitdi

(1470) *Meşnevī*

Nīsteş derd ü dirīġ ü ğabn-ı mevt

⁵⁶⁶ “Allah’a karşı aşırı gitmemden dolayı bana yazıklar olsun.” (Zümer 39/56)

⁵⁶⁷ “Göçüp gidenlerin üzüntüsü ölüm sebebiyle deġildir. Bu üzüntü kaçırdukları (amellerin) üzüntüsüdür.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s.225. [Bu lafızla bir Hadisin tespit edilemediġi belirtilmiştir.]

Belki hesteş şad dirîğ ezbehr-i fevt

[Aña +H] mevtüñ (39) derdi ve dirîği ve zararı yokdur ve ol öldüğinden ötüri aşlā mağbūn u maḥzūn olmaz ve derd ü dirîğ daḥı kılmaz belki aña fevt olandan (40) ötüri şad dirîğ vardur ve mevte müte'ehhib ü müteveccih olmaduğına ve ihtiyār ile ölmedüğine ve kendüsini fenā kılmaduğına dīrîğ ü ḥasret yer (41) böyle diyü

(1471) Meşnevī

Ki çirā kıble nekerdem mergrā

Maḥzen-i her devlet ü her bergrā

Ki yā ḥasretā ben ihtiyārumla mergi niçün kıble eylemedüm her devlet [P462b] (1) ve her bergüñ maḥzenine niçün teveccüh kılmadum ki mevt ü fenā-yı ihtiyārī her devletüñ ma'deni ver her ni'met ü kudretüñ maḥzeni imiş şimdi bildüm ve bu dem anuñ sırrına 'ālim (2) oldum ammā çi sūd ba'de ḥarāb'ül-başarahu

(1472) Meşnevī

Kıble kerdem men heme 'ömr ezḥavel

Ān ḥayālātī ki güm şud derecel

Ey dirîğā ben dükeli 'ömrümde aḥvällükden kıble (3) eyledüm ol bir ḥayālātı ecl vaḳtinde güm oldı ḥavel şaşılığa dirler ya'nī ölen ve dünyādan āḥirete naql kılan umūr-ı āḥiret keşf olduḳda böyle dirler ki (4) ey dirîğ dükeli 'ömrümde ben dürüstbīn olmaduğımdan ve ḥaḳıḳati mu'āyene kılmadüğımdan dünyāda olan şol evhām u ḥayālāt meşābesinde olan şey'leri ben kendüme (5) kıble kıldum [H156a] ve aña müteveccih ü müte'aşşık oldum ki bu 'ālemde anlaruñ fāyidesi olmadı ve ḥayālāt gibi güm ü nāpeydā olub şimdi anlardan bir şey ḳalmadı

(1473) Meşnevī

Ḥasret-i (6) ān mürdegān ezmerg nīst

Z'ānest k'ender naqşhā kerdīmīst

Ol mürdelerüñ hasreti mevtden degildir anlaruñ hasreti andan ötürüdür ki (7) naşlarda biz turduk ya'ni anlaruñ hasreti naşlarda biz turduk ve ol nuşuñ maḥabbetinde biz tevaḳḳuf kılduk ve anuñ naşından bihaber olduk diyü der (8) yohsa aşlā öldüklerinden ötüri gam ve hasret yemezler belki anuñçün hasret yerler ve böyle dirler ki

(1474) Meşnevî

Mā nedīdim in ki ān naşest ü kef

Kef zideryā (9) cünbed ü yabed 'alef

Dirīgā ve hasretā biz dünyāda bunu görmedük ki bu şuver-i eşyā naşdur ve kefdür kef ise deryādan hareket eyler ve 'alef bulur (10) ya'ni ol hinde bunlar diyeler ki hasret bize ki biz dünyāda bunu görmedük bu eşyānuñ vücudı naş gibidür ve deryānuñ köpügi gibidür (11) kef deryādan hareket eyleyüb andan gıdā bulduğı gibi bu şuver-i eşyā dahı deryā-yı ḥaḳīḳiden hareket kılar imiş ve andan kuvvet ü gıdā bulur imiş (12) biz bunu şimdiye dek ḥaḳīḳatle bilemedük ve eşyānuñ ḥarekātını ve vücudunu hemān deryā-yı ḥaḳīḳiden idüğünü aşıyla müşāhede kılamaduk belki (13) anlaruñ ḥarekātını biz kendü vücudlarından şanurduk ve deryā-yı ḥaḳīḳī anlardan ba'īd zu'm kılorduk şimdi bildük ki bizüm ol zann eyledüğimiz (14) üzre degül imiş diyeler ve bu güne gamlar ve hasretler yiyeler

(1475) Meşnevî

Çünkü baḥr efkend kefhārā beber

Tu begūristān rev ān kefhā niger

Çünkü baḥr-ı vaḥdet ve deryā-yı (15) ḥaḳīḳat kefler meşābesinde olan ecsādı ve ecsāmı berre ve ḥāke bıraḳdı sen ey ḥālā deryā-yı ḥaḳīḳī ile hareket kılan zindevār maḳber- (16) lüğe git ol kefler meşābesinde olan cesedlere nazar eyle gör ki anlarda aşlā hareketden ve kuvvetden ve kudretten ve ni'met ve şervetden ve devletden ve 'izzetden (17) ve bunlar emşāli olan ḥālet ü ḥaşletden bir eşer ḳalmamış

(1476) Meşnevî

Pes begū kū cünbiş ü cevłāntān

Baħr efkendest derbuħrāntān

Pes bunlara di ki anı (18) sizüñ cünbişüñüz ve cevłanıñuz baħr sizi buħrāna bırakmıřdur *buħrān* bānuñ zammı ve ħānuñ sükünüyla ħastaya ħādis olan tağayyüre dirler ve bunu řabīb (19) olanlara isti‘māl iderler nitekim *ħazā yevmu buħrān* dirler ve bunda bozulmař ve ħarāb olmař ma‘nāsınadır ya‘nī ol gūristānda olan cesedlere di ki (20) anı sizüñ ħarekātüñüz ve cevłanıñuz řimdi baħr sizi bozulmađa ve ħarāb olmađa bırakdı mı

(1477) Meşnevî

Tā begüyendet beleb nī bel beħāl

Ki zideryā kun ne ezmā ĩn (21) *su‘āl*

Tā kim ol gūristānda biħareket olan ve biħayāt alan tenler saña söyleyeler leb ü dehānla degül belki lisān-ı ħälle böyle diyü ki bu su‘ālī (22) deryā-yı ħaķıķiden eyle bizden eyleme ki biz nuřka ve tekellüme adir degilüz belki filħaķıka mütekellim ve adir hemān oldur ve udret ü uvvet hemān anuñdur

(23) *(1478) Meşnevî*

Naş-ı çün kef key becünbed bīzimevc

Ĥāk bibādī kucā āyed berevc

Nař kef gibi mevcden bir mevc olmadın açan ħareket eyler *zimevc*de zā zāyid (24) olmaz ise ma‘nā budur ammā zā zāyid-i farz olunur ise ma‘nā nař kef gibi [H156b] mevcsüz açan ħareket eyler ĥāk bir bādsuz açan evc üzre gelür (25) ya‘nī bu nuķüş kāyināt ve şuver-i mevcūdāt ve eřkāl-i ħayvānāt cümlesi deryā üzre olan kefler gibidür ve daħı evc üzre řu‘üd eyleyen (26) ve ħareket ılan türāb u ğubār gibidür mevcsüz ve deryā üzre olan kefler ħareket ılmaz ve bādsuz hem ĥāk u ğubār evc üzre řā‘id olmaz ve cünbiş (27) ü ħareket eylemez keزالik bu kefler gibi

olan nuķūş-ı kāyināt ve ğubārlar gibi olan şuver-i mevcūdāt ol deryā-yı haķikīnūñ taħrīki ve cerr ü meddi (28) olmayınca kaçan hareket eyler bu muķarrerdür ki aşlā bir naķş naķķāş-ı ezelinūñ irādeti olmayınca cünbiş ü hareket kılmaz ve kezalik ħāk u ğubār meşābesinde (29) olan ecsād u ecsām hem irādet-i İlähiyye bādı istemeyince evc-i vücūd üzre şu‘ūd kılmaz ve mürtefi‘ olmaz ve cünbiş ü hareket eylemez ve bu cümleyi muħarrrik (30) haķikatde haķdur ve cümlede mutaşarrıf hemān oldur nitekim ve *mā min dabbetin fil‘arđı illā huve āħızun bināşiyetihā inne Rabbi ‘alāşıraťın mustaķīm*⁵⁶⁸ āyet-i kerīmesi hem bu mazmūna (31) delālet ü şehādet kıılır (1479) *Meşnevī*

Çün ğubār-ı naķş dīdī bād bīn

Kef çü dīdī ķulzüm-i İcād bīn

Çünkü naķş ğubārını ğördüñ bādı ğör kefi çünkü (32) ğördüñ ķulzüm-i İcādı ğör ya‘nī ey bu dünyāda zinde olan ve ma‘rifet-i Haķķı taleb kıılan ‘āķıl çünkü ğubār meşābesinde olan naķş-ı kāyinātı ve (33) şuver-i mevcūdātı cünbiş ü hareket eyler ğördüñ irādet-i İlähiyye bādını hem ğör ki bu cümle nuķūş anuñ taşarrufıyla hareket eyler çünkü bu kefler meşābesinde olan (34) ecsām u ecsādı mecī vü zihābda ve reften ü iyābda ğördüñ İcād deryasını hem ğördüñ bu cümle ecsām u ecsād ol kılmazam irādet ü İcāduñ (35) taħrīk ü taşarrufıyla hareket kıılırlar ve āmed ü şüdde olurlar ol degildür ki bu ecsām u ecsād kendü taħrī‘atlarınūñ muķtezāları üzre hareket kıılırlar

(36) (1480) *Meşnevī*

Hīn bebīn keztu nazār āyed bekār

Bākiyet şaħmī vü laħmī pūd u tār

⁵⁶⁸ “Çünkü yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır.” (Hūd 11/56). Bu ayet, Kur‘ân‘da şu şekilde geçmektedir: “*mā min dabbetin illā huve āħızun bināşiyetihā inne Rabbi ‘alāşıraťın mustaķīm*”

Āgāh ol gör ki senden nazār kāra gelür senüñ bākī vücūduñ bir şaḥm ve bir laḥm ve pūd u tār- (37) dur ya‘nī ey mü‘min ve ‘ākıl āgāh u ḥaberdār ol *fanzurū keyfe bede’e’l-ḥalka*⁵⁶⁹ āyetiniñ mücebiyle ‘amel idüb bu ḥalka nazār-ı ‘ibretle nazār kılub (38) ve baṣar-ı baṣiretle bu eṣyāyı bir ḥoş gör ki senden kāra hemān nazār gelür ve senüñ ḥilḳatüñden ve ĩcāduñdan daḥı maḳṣūd bu eṣyāya nazār kılmak ve dürüst (39) görmek ve ḥaḳıḳatbīn olmak olur ki sen insānū’l-‘ayn menzilesindesin ve senüñ bākī vücūduñ bir laḥm ve bir şaḥmdur ve argac u direzin (40) gibi olan üstüḥ‘ān u a‘ṣāb ve aṭmārdur senüñ bu ḥaḳıḳatbīn olan nazāruñdan ḳat‘-ı nazār bu cismüñ ve laḥmuñ ve şaḥmuñ ve üstüḥ‘ān ve a‘ṣābuñ (41) aṣlā bir kāra gelmez ve ḥayvānātuñ laḥm u şaḥmı gibi hem olmaz zīrā anlaruñ ekṣerīnüñ laḥmından ve şaḥmından ve postından ve üstüḥ‘ānından bir nef‘ olur [P463a] (1) ve bir fāyide gelür

(1481) Meṣnevī

Şaḥm-ı tu derṣem‘hā nefzūd tāb

Laḥm-ı tu maḥmūrrā nāmed kebāb

Ammā ey benī ādem senüñ şaḥmuñ şem‘lere tāb ziyāde eylemedi ve senüñ laḥmuñ maḥmūra (2) kebāb gelmedi ya‘nī ba‘zı ḥayvānuñ yağı şem‘lerde ziyā ve nūr ziyāde eylediği gibi senüñ cesediñüñ yağı mūm olmadı ve mumlara rūṣenāluk ziyāde kılmadı [H157a] çünkim (3) şaḥmuñ kāra gelmedi laḥmuñ daḥı bir maḥmūra kebāb olmadı ve büryān olmağa ve yenmege lāyıḳ gelmedi ve postınuñ ve üstüḥ‘ānınuñ ve a‘zā vü a‘ṣābuñ hem böyle dir (4) ki aṣlā bunlardan birisi bir nef‘ ü kāra gelmez

(1482) Meṣnevī

Dergüdāz ĩn cümle tenrā derbaṣar

Dernazar rev dernazar rev dernazar

Çünkim bu maḥaḳḳaḳdur cümle tenüñi baṣar ḥuṣuṣında (5) erit nazāra git nazāra git nazāra git ya‘nī çünkim senüñ cismüñ bir kāra yaramadıysa ḥālā bu cümle tenüñi

⁵⁶⁹ “Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın.” (Ankebût 29/20)

başar-ı başiret taḥşilinde izābe vü ifnā it ve (6) hemīşe kerreten ba‘de kerretin yolına git tā kim ol nazar vāsıtasıyla bu eşyānuñ ḥaḳīḳatini göresin ve bu şuver-i ‘ālemi ve ecsād-ı benī ādemi filḥaḳīḳa muḥarrık (7) kimdür aña nazar irgüresin ve nazaruñ ednā ve evsaṭ mertebelerinde ḳalmayasın enzārda daḳı çok tefāvüt vardır

(1483) Meşnevī

Yek nazar dü gez hemī bīned zirāh

(8) Yek nazar dü kevn dīd ü rüy-ı şāh

Meşelā bir nazar yoldan iki arşun görür bir nazar iki kevn gördi ve rüy-ı şāhı gördi ya‘nī nazardan nazara çok (9) tefāvüt vardır bir nazar var ki ṭarīḳ-i ilāhiden ancak iki zirā‘ miḳdārı yol görür ve nazar daḳı vardır ki dünyāyı ve āḫireti görür rüy-ı şāha ḥaḳīḳati (10) müşāhede ḳılır

(1484) Meşnevī

Dermiyān-ı ĩn dü farḳī bīşümār

Sürme cū vallāhu bi’s-sırār

Bu iki nazaruñ miyānında bīşümār bir nev‘ farḳ vardır bu iki (11) nazaruñ mābeyninde olan farḳı görmeden ötüri kendü başar-ı başiretüñ için sürme ve ma‘rifet iste ve Allāh Te‘ālā sırrāhu’l-a‘lemdür ve ṭālibe Ḥazret-i Ḥaḳdan ve (12) ehl-i dilden çeşm-i cānı ve dīde-yi cenānı için sürme-yi ‘ināyeti ve kuḥl-ı hidāyetiyle anuñ (13) nazarı rüşen olub her şey’üñ mābeyninde olan farḳı ve inzāruñ miyānında olan tefāvüti bilmege ve görmege ḳādir ola

(1485) Meşnevī

Çün şenīdī şerḫ-i (14) baḫr-ı nīstī

Küş dāyim tā der’ın baḫr ĩstī

Çünkü nīstlük baḫrinüñ şerḫini işit ki ya‘nī çünkü fenā vü ‘adem deryāsınuñ şerḫ ü taḥḳīḳini küş (15) itdüñ sa‘y u küşiş eyle hemīşe tā bu faḳr u fenā baḫri içre ṭurasın ve bu yokluk deryāsına müstaḡırık olub enāniyyet ḳaydından ḳurtula- (16) sın

(1486) Meşnevî

Çünkü aşl-ı kârgâh ân nîstîst

Ki hâlâ vü bînişānest ü tehîst

Çünkü kârgāhuñ aşlı ol yoqluğdur ki hâlâ ve bînişān (17) ve tehîdür ya'ni aşl-ı cemî'c-i kârgâh ol yoqluğdur ki ol yoqluk mertebe-yi hâlâ ve 'âlem-i bînişān ve ğayrîden ve sivādan tehî vü hâlîdür

(1487) Meşnevî

Cümle üstādān (18) pey-i izhâr-ı kâr

Nîstî cüyend ü cāy-ı inkisār

Hâlâ bu muqarrerdür ki cümle üstādlar izhâr-ı kârdan ötüri ve şan'atlarını zuhûra getirüb peydâ vü aşkâr (19) eylemeden ötüri yoqluk ve cāy-ı inkisār isterler ya'ni bu 'âlemde olan şāni'lerüñ cümlesi kendü şan'atlarını izhâr eylemeden ötüri münkesir ü harâb olmış (20) yer isterler ve yoqluk taleb eylerler

(1488) Meşnevî

Lâcerem üstād-ı üstādān Şamed

Kârgāheş nîstî vü lâ buved

Lâcerem üstādlar üstādı Hâzret-i Aḥad u Şamed (21) anuñ kârgāhı yoqluk ve lâ olur ya'ni üstādlar üstādı olan Aḥad u Şamed Hâzretlerinüñ kârgāh u maḥall-i şun'î hem lâcerem yoqluğdur

(1489) Meşnevî

Her kucā ĩn nîstî (22) efzūnterest

Kâr-ı Hâḫḫ u kârgāheş ân serest

Pes bu muqaddime ma'lūmuñ oldıysa bu 'ilm saña ḥâşıl geldiyse bil ki her ḫande ki bu (23) yoqluk efzūnterdür Hâḫḫuñ kârı ve kârgāhı ol ḫarafdur [H157b] ya'ni her ḫanğı kimsenüñ vücūdındaki bu faḫr u fenâ şan'atı ve 'adem ü lâ ḫâleti ziyâderek (24) ola Hâḫ Te'âlānuñ kârı ve anuñ kârınuñ maḫalli ol ḫarafdur ki fānî olan

kimsenüñ vücūdı Hâzret-i Hâkka fenâsı kâdr-i âyine olur ve ol Hâzret-i (25) Hâkka âlet gelür ve kudret ü kuvvet ve ni‘met-i ilâhî anda nümâyân olur velhâşıl andan her ne zühûra gelür ise anı Hâzret-i Hâk izhâr kıılır (26) ve ol ortaklıkda hemân bir âlet-i mülâhaza olur

(1490) Mesnevî

Nîstî çün hest bālâyîn tabağ

Berheme burdend dervîşân sebağ

Nîstlük çünkim bālâter tabağa (27) oldu bu eçlden dervîşler dükeli şey üzre sebağ iletdiler *dervîş* fakîre dirler fakîr dağı ‘indelevliyâ üç kısımdur bir kısmı zâhiren ve bâtinen (28) dervîşdür *hâşa dervîşî ki şud bîcism ü māl* didükleri bu kısma işâretdür ki zâhirde mālî olmaya ve bâtinde dağı kendünüñ vücūdı (29) ve cismi olmaya belki *el‘abdu ve mā yemlikuhu kâne liMevlāhu*⁵⁷⁰ mücebince anuñ vücūdı hem Mevlâsınuñ ola ve bir kısım dağı vardur ki ol zâhiren ve bâtinen dervîş (30) ve bîhâldür bu kısım dağı *el‘abdu ve mā yemlikuhu kâne liMevlāhu* hasebince kendüsi ve mālî olduğu şey’ler her ne ise Mevlâsınuñ olmışdur anuñ ortada (31) ašlâ vücūdı ve cismi ve mālî yok hükmindedür ve bir kısım dağı oldur ki zâhiren fakîr ve bîmâldür ve bâtinen vücūd u cism-i şâcîdür ve anun kârı (32) ağıniyâdan deryûze ve su‘âldür bu güne fakîrüñ fakrı kâra gelmez ve ‘indelevliyâ bu ki fakr-ı maḥmūd dimez ve terğîb ü taḥrîc eyledükleri fakr u fenâdan (33) hem bu fakr murâd olmaz belki memdüh u maḥmūd olan fakrdan murâd yâ zâhiren mülk ü māl şâḥibi olub bâtinen fakîr olmağdur yâ ḥod zâhiren ve bâtinen fakîr (34) olmağdur pes bu beytün taḥkîk ü tavzîḥi böyle dimek olur ki yokluk ve fakîrlük çünkim bālârek tabağ ve ‘âlîrek mertebe oldıysa ve lihażâ (35) dervîşler dükelinüñ üzerine sebkağ iletdiler ve bîvücüd olanlar her bâvücüd olanlardan ilerü gitdiler

(1491) Mesnevî

⁵⁷⁰ “Kul ve onun mülkü Allah’ındır.”

Hāşa dervīşī ki şud bīcism ü (36) māl

Kār faqr-ı cism dāred nī su'āl

‘Alelhuşuş bir dervīş ki cismsüz ve malsuz oldu kārı faqr-ı cism tutar su'āl degül ya'nī ‘alelhuşuş (37) şol bir dervīş ki hem zāhirī ve hem bātinī dervīş oldu hem cismāniyyetsüz ve hem mālsuz oldu ne zāhirde mālı vardur ve ne bātında kendünün cismi (38) var kār-ı aşl faqr-ı cism tutar ki ol cismāniyyeti maḥv kılmak ve bīvücüd olmaḥdur māla muḥtāc olub nāsdan su'āl kılan faqr bu böyle (39) kār tutmaz ve nef' itmez bu güne faqrden Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām *Allahumme inni e'üzubike mine'l-faqr*⁵⁷¹ diyü Ḥazret-i Ḥaḳḳa sığınmış ve ümmetine daḡı bu güne faqr-ı (40) mezmūmdan Ḥazret-i Ḥaḳḳa sığınmaḡı ta'lim kılmışdur

(1492) Meşnevī

Sāyil ān bāşed ki māl-ı ü gudaḥt

Ḳāni' ān bāşed ki cism-i ḡ ĩş bāḡt

Sāyil (41) ol māla muḥtāc olan gedā olur ki anuñ mālı eridi ve fānī vü zāyi' oldu ve māla muḥtāc olduğundan nāsa ‘arz-ı iḥtiyāc eyleyüb anlardan [P463b] (1) su'āl kıldı ammā fāni' ol kimse olur ki kendü cismini Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ maḡabbetinde [ve ṭā'atinde +H] oynatdı cisminün müştēhātını ve muḳtezātını [H158a] terk itdi ve ma'īşetden (2) ednā şey'e ḳanā'at itdi ve ḡaniyyü'l-ḳalb olmaḡ mertebesine yetdi bu güne ḳāni' şüretā eger faḳīr ise ma'nāda ḡanīdür lāyığı olan kenze vāşıl- (3) dur

(1493) Meşnevī

Pes ziderd eknūn şikāyet bermedār

Küst sūy-ı düst esbī rāhvār

Çünkü kārı faqr-ı cism tutar pes cisme gelen derdden (4) şimdi şikāyet tutma ve belā vü miḡnetden nāsa şikāyet itme ki ol derd ü belā ve dost cānibine bir dōlek atdur sen ki ol esb-i belāya sūvār olasın seni (5) dosta iletür *izā eḡabbullāhu 'abden*

⁵⁷¹ “Ey Allah'ım! Fakirlikten sana sığınırım.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 226. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḡih olduğü belirtilmiştir.]

*ibtılāhu ve izā şabara ictebāhu*⁵⁷² hadīsiniñ mefhūmı üzre Haq Te‘ālā Hazretleri bir kulunu sevse anı mübtelā eyler ve eger (6) ol bende şābir olırsa sāyir nāsdan anı ictibā ve ıştıfā idüb kendünüñ muqarriblerinden kıılır pes derd ü miḥnet ma‘nāda ni‘met ü miḥnet (7) oldı zīrā dostuñ vuşūline vesīle olan nesne ma‘nāda ‘azīm ni‘met ü miḥnetdür ba‘zı nüshada *kūst sūy-ı nīst esbī rāhvār vāki* (8) olmuşdur bu taqđır üzre ma‘nā ol derd yoqluq cānibine bir rahvār esbdür pes andan şikāyet tutma zīrā yoqluq maqāmındur maqām-ı emndür ve maqām-ı (9) emn vesīlesiyile ve zerī‘a olan derd ü belā hem bir kem şey olmaz pes andan şikāyet eylemek münāsib gelmez dimek olur

(1494) Mesnevī

İn kadar güftim bākī(10) *fikr kun*

Fikr eger cāmid buved derzıkr kun

Faqr u fenānuñ fazīletini bu kadar didük bākīsini sen fikr eyle ki kendü derūnuñda faqr u fenānuñ (11) bākī esrārı ve fezāyilini hem kuvvet-i fikriyye vāsıtasıyla bulasın ve yoqluq ne dimekdür anı ḥaḳīqatle bilesin ammā derūnuñda olan kuvvet-i fikriyye (12) eger cāmid oldıysa ve bürüdet hevā-yı nefsanıyye ile tıldu ise yüri Allāhı zıkr eyle

(1495) Mesnevī

Zıkr āred fikrā derihtizāz

Zıkrā ḥurşid-i in (13) *efsürde sāz*

Zīrā zıkr-i ilāhī fikri ḥarekete getürür zıkr-i Haqqı bu toñmuş olan fikrūñ ḥurşidi düz ki ḥurşid-i enver muncemid olan ābı niçe (14) müzāb eylerse zıkr-i ilāhī daḥı muncemid olan fikri öyle eridüb āb-ı revān gibi eyler tā kim ‘ālem-i bāḥına sereyān u cereyān eyleyüb ol fikr (15) baḥr-i ḥaḳīqate vāşıl olmağa ḳāyil olur bu fikrūñ ve

⁵⁷² “Allah bir kulu sevdiği zaman onu belalara uğratar. Kul bu belalara sabrettiği zaman onu seçkin bir kimse yapar. (onu kendine dost olarak seçer).” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 227-228. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

zıkrūñ mufaşşalan şerh ve taḥkīki **Ṭarīkatnāmenūñ** kısım-ı şālīşinde derece-yi fikrde ve daḥı (16) derece-yi zıkrde mezkūr olmışdur anda ṭaleb olına

(1496) Meşnevī

Aşl-ı ḥod cezbest līk ey ḥ̣ācetāş

Kār kun mevķūf-ı ān cezbe mebāş

(17) Aşl-ı ḥod cezbedür līkin ey ḥ̣ācetāş kār eyle ol cezbeye mevķūf olma ya‘nī ṭarīk-i ilāhīde Ḥaḳ Te‘ālānuñ vuşūline ve maḳām-ı ḥaḳīḳatūñ (18) duḥūline vesīle aşl-ı ḥod cezbe-yi ilāhīdür ve cezbe-yi ilāhī oldur ki Ḥaḳ Te‘ālā bir ḳuluñ ḳalbini ve rūḥını ḳullāb-ı maḥabbetle kendü müşāhedesine (19) ve ḳurbına çeke ve anuñ ḳalbine Ḥaḳke’l-yaḳīn toḥmını eke ḥattā bende bīḥtiyār cümle aḡyār u sivā mertebesinden geçe ve şarāb-ı ḥaḳīḳati ol (20) sākī-yi ḥaḳīḳīnūñ destinden iče ve kendü mecāzī olan vücūdı ḳaydından geçe bu ṭarīk-i ilāhīde aşl vuşūl-i Ḥaḳḳa vesīle ve zerī‘a (21) budur velīkin ey benüm gibi Ḥazret-i Mevlānānuñ bendesi olan kimse bu cezbeye mevķūf olma ve çünkim vuşūl-i Ḥaḳḳa aşl vesīle cezbe-yi (22) ilāhī imiş imdi cezbe-yi Ḥaḳḳ gelsün ve beni neden alsun [H158b] diyüb ol cezbeye tevaḳḳuf u intizār ḳılma kār u kesb eylemeden fāriḡ olma belki (23) mümkün olduḡı mertebe ṭarīk-i ilāhīde kār u ‘amel ḳılmaḡa meşḡul ol gāh fikr eyle ve gāh zıkr eyle ve gāh ḥamd eyle ve gāh şükr eyle tā kim bu güne nevāfili (24) edā eylemege Ḥazret-i Ḥaḳḳa teḳarrüb ḳılasın ve Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ seni sevmesine müste‘ad olasın hemān dime ki Ḥazret-i Ḥaḳḳ saña maḥabbet eyleye cezbe-yi Ḥudā (25) Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ saña maḥabbet eylemesinden ‘ibāret olur nitekim *lāyezāle’-‘abdu yeteḳarrabu ileyye binnevāfili ḥattā aḥbebtuhu feizā aḥbebtuhu kuntu sem‘ahu* (26) ve *başaruhu*⁵⁷³ ḥadīs-i şerīfi ilāḥīrihi bu ma‘nāya delālet ü şehādet ḳılır pes kār u ‘amel cezbeye vesīle ve cezbeye vuşūl-i

⁵⁷³ “Kulum farzların dışında nâfile ibâdetlerle bana sürekli yaklaşır. Sonunda ben onu severim. Onu sevdiğim zaman da, duyan kulağı ve gören gözü olurum.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 182. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

Ḥaḳḳa vesīle olur böyle (27) oldıysa kār u ‘ameli terk eyleyüb cezbe ye mevḳūf olmak yerinde olmaz

(1497) Meşnevī

Z’ān ki terk-i kār çün nāzī buved

***Nāz key derḥurd-ı cānbāzī*(28) buved**

Zīrā terk-i kār ve ‘amel eylemek bir nāz eylemek ve istiğnā kılmak gibi olur nāz u istiğnā ise cānbāzluk niçe lāyık olur ‘abde lāyık olan (29) Mevlāsı yolında cānbāz olmakdur ve anuñ rızāsını ele getürmege sa’y kılmakdur nāz u istiğnā Mevlāya lāyık olur ve niyāz u iftikār bendeye münāsib (30) gelür çünkim bendeye münāsib olan Mevlāsı yolında cānbāz olmak ve tazarru‘ ve niyāz kılmakdur tazarru‘ ve niyāz ḥālī olmaz

(1498) Meşnevī

***Nī ḳabūlendīş*(31) ü nī red ey ḡulām**

Emrrā vü nehyrā mibīn müdām

Ey ḡulām ne ḳabūli fikr eyle ve reddi fikr eyle müdām sen emri ve nehyi gör ve bu beyt-i şerīf⁵⁷⁴ (32) ḳalīlū’l-ma‘rife olan kimselerüñ vehminden nāşī olan bu sū’-i ḥāṭırayı def‘ için dinilmişdür ki ol ḥāṭıra budur ki ekser kalīlū’l-ma‘rife olan (33) kimseler böyle dirlər ki çünkim *ḳable men ḳable fīlezeli bilā‘illeti ve rudde men rudde fīlezeli bilā‘illetin*⁵⁷⁵ kelāmınuñ mefhūmı muḥaḳḳak ve şābit olmuşdur ben (34) ki ezel-i āzālde bilā‘illetin maḳbūl olanlardan oldumsa baña bu kār u ‘amelüñ ne fāyidesi vardur ve kezalik eger ben ezel-i āzālde bilā‘illetin merdūd (35) olanlar ḳabīlinden oldumsa hem baña bu ceḥd ü ‘amelüñ ne nef‘i vardur bu endīşe ‘indelcumhūr bāṭıldur anuñçün Ḥaḳḳ Tebārek ve Te‘ālā ḥadīş-i (36) ḳudsīsinde

⁵⁷⁴ beyt-i şerīf: beyt-i evvel H

⁵⁷⁵ “Ezelde kabul eden sebebsiz kabul etmiştir ve ezelde reddeden sebebsiz reddetmiştir.”

buyurur ‘*abdī ātī’ini kemā emertuke velā tu‘ālimeni mā yaşlahuke*⁵⁷⁶ pes abde layık ve lāzım ol degildür ki Hâk Te‘ālā anı [yā +H] kabül eylemiş (37) veyāhüd redd eylemiş ola ve anı endīşe kıla belki ‘abde lāyık ve lāzım oldur ki emr olıduğı üzre ‘amel kıla pes ey gulām (38) yolında maqbül olmağı fikr eyle ve ner merdūd olmağı fikr eyle belki müdām Hâk Te‘ālānuñ emrine ve nehyine nazır eyle *vemā ātakumu’r-Resūlu fehzūhu vemā nehākum* (39) ‘*anhu fentuhūhu*⁵⁷⁷ āyetinüñ mücebince emr olıduñ ise ve Resūl-i Hüdā anı emr kıldıysa anı aHz eyle ve her neyi ki nehy kıldıysa andan ictināb (40) eyle kıla lāyık olan efendisinüñ emr eyledüğünü tutmak ve nehy eyledüğünden kaçmakdur çünkim ey gulām sen hemīşe emr ve nehyi görücü olasın (41) ve kâdir olduqça [H159a] Hâzret-i Hâkka itā‘at ü inkiyād kılasın

(1499) *Meşnevī*

Mürğ-ı cezbe nāgehān perred zi‘uş

Çün bedīdī şubh şem‘ ān geh bekūş

Mürğ-ı cezbe [P464a] (1) nāgehān ‘uşdan perrān olur çünkim şubhı göresin şem‘i andan soñra söyindür *e/‘uş* bizzam vetteşdīd şol kuş yuvasına dirler ki ağaç budaklarında (2) çerden çöpden ve ğayrdan sem‘ idüb düzer [ya‘nī -H] cezbe kuşu nāgehān kendü maqām u mertebesinden pervāz idüb senüñ vücūduña konar ve seni bu külfet (3) ü zahmet verţalarından halāş eyler çünkim şubh-ı hâkīkī göresin şem‘ hizmet ü riyāzete ihtiyāc kılmaz andan soñra anı terk ü izāle eyleseñ lāyık (4) u cāyızdır *şubh*dan murād bunda hâkka’l-yakīn olur ve *şem*‘den murād ma‘i’l-külfet vezzahmet olan hizmet ü ‘ibādet olur *va‘bud Rabbeke hattā ye’tike’l-* (5) *yaqīn*⁵⁷⁸ āyet-i kerīmesinüñ delālet eyledüğü ma‘nā-yı bāṭnī üzre ‘ibādetüñ müntehāsı şubh-ı yakīnüñ zuhūrıdur çünkim şubh-ı yakīn zuhūr u tülū‘ eyleye (6) ‘ibādet ‘ubūdete

⁵⁷⁶ “Ey kulum sana emrettiğim gibi bana itaat et. Senin için hayırlı olanın ne olduğunu bana öğretme.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s.229. [Hadis kaynakları ve güvenilir kitapların incelendiği ve sözün Hz. Muhammed’e ait olmadığı belirtilmiştir.]

⁵⁷⁷ “Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının.” (Haşır 59/7)

⁵⁷⁸ “Ve sana yakīn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!” (Hicr 15/99)

tebdil olur ve 'ibadetle 'ubüdetüñ mabeyninde fark oldur ki *'ibadet* ma'î'l-külfet vezza'emet olan hizmete dirler ve *'ubüdet* halâvet (7) ü lezzete olan hizmete dirler meşelâ 'ibadet 'abdaruñ kârıdır ve 'ubüdet 'âşıklarun girdârıdır bir 'âşık ma'şûkına hizmeti külfet ü za'emetle kılmaz (8) belki şad dil ve cânla ve niçe halâvet ü lezzetle kıılır ve bu 'ibadet ü 'ubüdetün ta'hkiki **Minhâcü'l-Fu'karâ**da derece-yi 'ibadet ü 'ubüdetde meşûr olmuştur (9) anda taleb olına ve bunda çünkim şubh gele şem'î söyindür dimelerinden murâd şubh-ı yakîn zuhûra gele külfet ü meşakketle olan 'ibadeti gider (10) ki andan sonra 'ubüdet gelür ve sen kendü ma'hubuña şad dil ve cânla ol va'kitde 'ubüdet kıılırsın demek olur

(1500) Meşnevî

Çeşmhâ çün şud güzâre nür-ı (11) üst

Mağzhâ mibîned ü der'ayn-ı püst

Çeşmler çünkim güzâre oldu nür-ı üdur ol nür 'ayn-ı postda mağzlar görürü bu da'ı vech- (12) dür ki diyene çeşmler çünki güzâre oldu anuñ nürıdır bu vech üzre *nür* kesr-i râyla ü zamîrine muzâf okınur ve o mu'kaddem olan (13) şubha 'âyid olur ki andan murâd şubh-ı yakîndür *güzâr* nâfiz ma'nâsınadır ya'nî geçici dimekdür ve tavzîh-i ma'nâ şol gözlerün çünkim hicâblardan nâfiz (14) oldu ve perdelerden ilerü geçdi ol şubh-ı yakînüñ nürıdır yâhûd ma'nâ ma'zhâ nür hemân oldur zîrâ ol gözler ilerü 'ayn-ı (15) postda ya'nî bu ecsâd u şuverde lebler görür ve ha'kâyıkı müşâhede kıılır ve ta'kîd-i kelâm böyle demek olur ki çünkim gözler hicâblardan nâfiz (16) ola nür-ı ma'z odur ol gözler postlarda mağzlar görür

(1501) Meşnevî

Bîned ender zerre hurşîd-i be'â

Bîned ender ka'tre küll-i bahrrâ

Zerrede hurşîd-i (17) be'âyı görür ka'trede küll-i bahri müşâhede kıılır *zerreden* murâd bir şey'ün vücûdı ve *hurşîd-i be'â*dan murâd Hâzret-i Hâkdur ve *ka'treden*

murād (18) bir insānuñ vücūdı ve *küll-i baħr*den murād cemī^c-i esmā ve şıfātı cāmī^a olan mertebe-yi haķıķatdür yaⁿı her şey^üñ vücūdında ħurşīd-i haķıķī (19) müşāhede kıılır ve her insānuñ ħatre-yi zātında küll-i baħr-i haķıķatı mu^āyene kıılır elħāşıl bir şey^{de} Ĥazret-i Ĥaķķı görmek zerreden ħurşīdi (20) görmekdür ve bir kimsenüñ ħatre-yi vücūdında Ĥaķ Te^ālāyı esmā ve şıfātıyla mütecellī müşāhede kıılmaķ ħatre[de +H] küll-i baħri müşāhede kıılmaķdur **Mevlānā Cāmī** (21) raħmetullāhu ^āaleyh

Beyt

Cihān mir^{āt}-i ħüsn-i şāhid-i māst

Feşāhid vechehu fikulli zerrāt⁵⁷⁹

dimekle bu maⁿāya işāret kılmışdur ve **Gülşen-i** (22) **Rāz** şāhibi hem [H159b] bu ebyātla bu esrārı müş^{ir} olmuşdur

Beyt

Eger yek ħatrerā dil berşükāfi

Birün āyed ez^ü şad baħr-ı şafī

Behr-i cüzvī zihāk (23) er bengrī rāst

Hezerān ādem enderūy hevīdest

Bea^{zā} yeş^e hem çend pīlest

Deresmā ħatre-yi mānend Nīlest

Dil her ħabbe (24) şad ħırman amed

Cihānī derdili yek erzen āmed

Beperr-i peş^e şad cāy-ı cānı

Derün noķta-yı geft āsmānı

Cihān ner serbeser āyīne-yi dān

(25) *Behr yek zerre derūy-ı mihr tābān⁵⁸⁰*

⁵⁷⁹ “Cihan, bizim güzelliğimize şahitlik eden aynadır. Cemâlinin tüm zerrelere şahitlik eder.”

Bārī dīger rücū^c kerden bekışsa-yı şūfī vü kādī⁵⁸¹

(1502) *Meşnevî*

Güft şūfî derkışās-ı yek kafā

Ser neşāyed (26) *bād dāden ez‘amā*

Şūfī çünkim ol şabānca uran bīmārı za‘if gördi ‘ākıbetendīş olub aña şabānca urmadan hāzer kıldı ve kendüsine (27) didi bir şafānuñ kışşāsında başı a‘mālukdan yile virmek lāyık olmaz ya‘nī ben bu sillezen olan bīmāra şimdi bir şabānca urursam bu (28) bīmār olur pes baña şer‘ā kışşāş lāzım gelür öyle olıcaş körlükden ve ‘ākıbetbīn olmamadan başımı yele virmiş olurum ‘ākıbetbīn olma- (29) madan ötüri başı yile virmek bizüm cinsimüze lāyık degildür ki

(1503) *Meşnevî*

Hırқа-yı teslīm ender gerdenem

Bermen āsān kerd sīlī hordenem

Benüm boynumda (30) hırқа-yı teslīm benüm üzerime sille yemeklügi āsān itdi ya‘nī bu hırқа-yı şūfīyān filhākīka hırқа-yı teslīmdür benüm boynumda olan bu hırқа-yı (31) teslīm benüm şabānca yemeklügimi benüm üzerüme āsān eyledi didi bundan makşūd bu şūfī lisānından şarīķ-i şūfīyyede olan sālīkler muķtezā-yı (32) şarīķati beyān eylemekdür hırқapūş olan şūfīye evvelā lāzımdur ki ‘ākıbetendīş ola andan şoñra eger hālķ-ı ‘ālemden bir cefā ve azar görürse (33) ve anlardan sīlīh‘ār olursa şabr u taħammül kıla naķl olunur ki bir gün **İbrāhīm Edhem Hāzretleri** bir şūfī ile bir bāzārda gezer iken ‘avām-ı nās- (34) dan bir kimse anuñ eñsesine bir muħkem

⁵⁸⁰ “Bir katrenin yüreğini yarsan ondan yüzlerce arı duru deniz çoşar. Toprağın her cüzüne baksan binlerce insan görürsün. Âza bakımından sivrisinek, filin ayıdır (onun da ağzı burnu var öbürünün de). Ad bakımından katre, Nil’in eşidir (o da su, bu da). Bir habbenin içinde yüzlerce harman var. Bir buğday tanesine bir âlem sığmış! Sivrisineğin kanadında bile can var. Gözbebeğinin içinde bile koca bir gökyüzü gizli. Yürekteki o kara noktacık, küçüklüğü ile beraber iki cihan Tanrısının konağı!” Şebüsterî, *Gülşen-i Râz*, s. 37.

⁵⁸¹ “Yine o sufi ve kadının kıssasına rücû etmek beyanındadır.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 487.

ṭabānca urmuş İbrāhīm Edhem Ḥāzretleri aña ol senüñ didüğüñ diyār-ı Belḥde ƙaldı diyüb daḥı artıƙ (35) söz söylemeyüb geçüb gitmiş anuñ yanında refiƙi olan şüfî anuñ dervîşlüğüni ve taḥammülini pesen itmüş ve gelüb kendüsinüñ şeyḥine (36) bu sergüzeşti hikāye ƙılmış ve demiş bu gün İbrāhīm bin Edheme bir kimse bir ṭabānca urdı şeyḥ demiş ki yā İbrāhīm bin Edhem ne didi dervîş (37) demiş ki ol senüñ didigüñ Belḥ diyārında ƙaldı şeyḥ demiş henüz daḥı ol Belḥ diyārını unutmamış mı şaḥiḥ dervîş ve şüfî (38) olaydı bunu hem dimezdi demiş ve bu cümle-yi menķibesinden biri daḥı budur ki bir gün ol Ḥāzret bir şehriñ kenārında gezer iken yoldan birƙaç (39) atlu gelüb aña tîz bize bir ƙonaƙ yeri göster biz bu şehre henüz gelmiş misāfirlerdeniz demişler ol Ḥāzret daḥı bismillāḥ diyüb bunlaruñ (40) öñine düşüb anlar daḥı anuñ ardına düşüb gitmişler ol Ḥāzret bunları bir gūristāna getürmüş ve anda ṭurmuş anlar demişler ki tîz (41) bize bir ƙonaƙ yeri göster demiş ki benüm bildüğim ƙonaƙ yeri budur [H160a] ben bundan ğayrı ƙonaƙ yeri bilmezem ol süvār ğazaba gelüb elinde [P464b] (1) olan ƙamçıyla ol Ḥāzrete vāfir ḍarb urmuş ve anuñ beden-i mübārekini ziyāde āzürde ƙılmış şabr u taḥammül idüb ašlā aña bir söz söylememiş meger ol yerde (2) bir kimse var imiş ol ḍārib olan süvār ol yerden bir miƙdār gitdülden soñra ol bir kimse aña demiş ki bu ƙamçı urduğüñ kimse bilür misin (3) ne gūne kimsedür demiş ki bilmezem ol kimse bu İbrāhīm bin Edhem Ḥāzretleridür diyü ḥaber virmüş meger ki ol süvār anuñ nām-ı şerîfi işidür imiş (4) gelüb ayağına düşmüş ve tevbekār olub mürîdlerinden olmuş ve dünyāyı ol daḥı terk ƙılmış

(1504) Meşnevî

Dîd şüfî ḥaşm-ı ḥodrā saḥt zār

Güft eger (5) müşteş zenem men ḥaşmvār

Şūfī kendünün haşmını katı zār gördi ya‘nī sille uran bīmārı ziyāde za‘īf müşāhede
kıldı kendüsine didi (6) eger ben ol bīmāra haşmāne mest urursam ve anuñ vücūdına
kaç yumruk ırgürürsem

(1505) Meşnevī

Ū beyek müştem berīzed çün raşāş

Şāh fermāyed (7) merā zecr ü kışāş

Ol bīmār benüm bir yumruğımdan kalay gibi yere dökilür pes şāh baña zecr ü kışāş
buyurur ve *enne'n-nefse binnefs*⁵⁸² āyetiniñ (8) muķtezāsınca şer‘ā beni daħı
öldürmek lāzım gelür didi ve bu gūne taşavvur eyledi

(1506) Meşnevī

Hayme vīrānest ü bişkeste veted

Ū bahāne mīcuved tā derfuted

(9) Çāder vīrānedür ve mīh şınmışdur o bahāne ister tā düşse ya‘nī şūfī didi ki bu
bīmār filmeşel vīrān haymedür ve mīhi şınmışdur o cüzvī bahāne (10) ister tā aşığa
düşse

(1507) Meşnevī

Behr-i ĩn mürde dirīğ āyed dirīğ

Ki kışāşem üfted ender zīr-i tīğ

Pes bu mürdeden ötüri dirīğ gelür dirīğ gelür (11) ki baña tīğ altında kışāş vāķi‘ ola
imdi buña urmadan ve toķınmadan hāzer eylemek lāzımdur didi

(1508) Meşnevī

Çün nemītānest kef berhaşm zed

‘Azmeş (12) ān şud kış suy-ı kādī bered

⁵⁸² “...cana can ile...” (Māide 5/45)

Çünkü şūfī keffi haşm üzre almağa kâdir olmadı ya'nī 'ākıbetendīş olduğundan ol rencürī (13) döğmege cür'et kılmadı 'azīmeti ol oldı ki ol bīmārī kâdī cānına ilede kendüsine böyle didi

(1509) Meşnevī

Ki terāzū-yı Hakest ü keyleeş

Maḥlaşest (14) ezmekr-i dīv ü ḥīleeş

Ki kâdī terāzū-yı Hakest ve anuñ kīlesidür dīvüñ mekrinden kâdī ḥalāş idici ve anuñ ḥīlesinden hem ḥalāş idicidür *muḥliş* (15) mīmüñ zammı ve lāmuñ kesriyle oқınuđı üzre ma'nā budur ammā mīmüñ fetḥi ve lāmun fetḥi ile oқınursa ol kâdī dīvüñ mekrinden ve anuñ ḥīlesinden (16) maḥall-i ḥalāşdur dimek olur ve ḥulāşa-yı kelām şūfī kâdī ḥuzūrına varub maḥkemede hattā bīmārdan taleb eylemegi evlā gördi ve ḥüsn-i zann idüb (17) zamānesinde olan kâdīleri mizān-ı Haq şandı ve didi

(1510) Meşnevī

Hest ü miqrāz-ı aḥkād u cidāl

Kāti'-i ceng-i dū haşm u kıl ü kāl

(18) Ol kâdī ḥuḳdlaruñ ve cedellerüñ miqrāzıdur iki haşmuñ cengini ve kıl ü kālī kāti'ür *aḥkād* ḥuḳduñ cem'idür *ḥuḳd* kīne dirler ya'nī ḥākim-i şer'-i (19) şerīf olan kâdī nāsuñ kīnlerinüñ ve cedellerinüñ miqrāzıdur ve iki haşmuñ mābeyninde vāki' olan kıl ü kālī ve ceng ü cidālī (20) kat' idicidür

(1511) Meşnevī

Dīv derşīşe kuned efsün-ı ü

Fitnehā sākin kuned kânün-ı ü

[H160b] Anuñ mānend-i efsün olan kelāmı dīvi ve ehl-i mekr ü dīvi (21) şīşeye eyler nitekim Süleymān Nebī 'aleyhisselām bir dīv-i mütemerrid olsa ve ḥadden tecāvüz kılsa filḥāl anı tutdurub bir şīşe içre koyub ve anuñ (22) üzerine efsün oқıyub şīşe

içre anı habs kılarıdı tā halk anuñ şirret ü efsādından em̄n olurlardı kezalik hākīm-i şer^c-i şerīf (23) olan kādī daḥı Süleymānvār dīvsīret ve şeytāntabī^cat olan ehl-i nefis ve ehl-i hevāyı zindān içre habs kıılır veyāḥūd ḥūkm-i şer^c-i ‘aleyh (24) anı muḳayyed idüb zābiṭ olur ol kādīnūñ kānūnı fitneleri sākin eyler ve ğavġaları def^c idüb ehl-i fesādı def^c eyler

(1512) Meşnevī

Çün terāzū dīd (25) *ḥaşm-ı pürṭama^c*

Serkeşī bugzāred ü gerded teba^c

Çünkü pürṭama^c olan ḥaşm terāzū göre serkeşlüğü terk eyler ve teba^c olur ya^{nī} bir ṭama^cla derünü pür (26) olan ve bir āḥer kimsenüñ ḥaḳḳını almaġa ṭama^c kıılan ḥaşm çünkü terāzū-yı şerīfini göre bizzarūrī ol ṭama^ca ḳor ve şer^c-i şerīfe tābī^c olur

(1513) Meşnevī

V'er terāzū- (27) *nīst ger eفزūn deḥiṣ*

Ezḳisem rāzī negerded āgeḥiṣ

Ve eger terāzū olmaz ise eger aña eفزūn viresin kıselden anuñ āġāhlığı rāzı olmaz (28) *ḳisem* kesr-i ḳāfla behre ve naşīb ma^{nās}ına ve feth-i ḳāfla bölme ve yemīn kıılmaḳ ma^{nās}ına daḥı gelür bunda bu ma^{nā}laruñ cümlesi ḳāyil ü cāyiz olur ya^{nī} eger (29) ortada terāzū olmasa eger ol ḥaşma kendü ḥaḳḳından ziyāde viresin ve naşībden ol āġāh iken yine rāzı olmaz yāḥūd bir āḥer ḥaşmuñ (30) yemīninden ol āġāh iken anuñ āġāhlığı rāzı olmaz zīrā ṭama^c lābüdd rızāyı men^c eyler ammā terāzū olduġdan şoñra herkes ḥaḳḳında vezn eyler pes (31) beherhāl ḥaḳḳında āġāh olan ḥaşm bizzarūrī rāzı olur mīzān-ı şer^c hem böyledür

(1514) Meşnevī

Hest kādī rahmet ü def^c-i sitīz

Ḳatre-yi ezbaḥr-i ‘adl-i restḥīz

(32) Kādī rahmet-i Hāk ve def^c-i sitiz oldu resthiz ‘adlinün baħrinden bir katre oldu def^c bunda dāfi^c ma‘nāsınadır ‘adl ‘ādil ma‘nāsına olduğu (33) gibi ya‘nī ‘ādil kādī Hāk Te‘ālānuñ halk üzre rahmeti oldu ve sitiz ü ‘inādı maħzā def^c idüci oldu ve kıyāmet gününüñ deryā-yı (34) ‘adlinden bir katre geldi ve bir nümüne oldu Hāk Subhāne ve Te‘ālā resthize ol kadar beynel‘ibād ‘adl eyleye ki hattā boynuzlu koyundan boynuzsuz (35) koyunuñ haħkını alıvire⁵⁸³ ve ašlā bir kimsede bir kimsenün haħkı kalmaya pes ol deryā-yı ‘adlden bu dünyāda olan kādīler filmeşel (36) bir katre bir nümüne gibi oldu

(1515) Meşnevī

Ƙatre gerçi ĥurd u kütēhpā buved

Luṭf-ı āb-ı baħr ez’ü peydā buved

Ƙatre egerçi şüretā ĥurd ve kütēpā olur (37) ya‘nī egerçi bu dünyāda olan kādī-yi ‘ādil şüretā deryā-yı ‘adle nisbetle küçük ve ayağı kışa olur ammā baħrün ābınıñ leṭāfeti andan peydā (38) olur ya‘nī deryā-yı ‘adl-i İlāhīnün luṭfi ve eşeri andan hem zuhūra gelür ve bunuñ ‘adlinde olan luṭf ol baħr-i ‘adāletün kemāl-i leṭāfetine delālet (39) kıılır

(1516) Meşnevī

Ezğubār ar pāk dārī killerā

Tu ziyek Ƙatre bebīnī Diclerā

Ğubārdan eger killeyi pāk ıtutasın sen bir Ƙatreden Dicleyi (40) görürsün *kille* perdeye ve çeşmün tīrelüğine daħı dirler [H161a] bunda perde-yi çeşm demek olur velīkin çeşm murād olur ya‘nī eger ğubār-ı cehl ü (41) ğafletden dīde-yi dili pāk ıtutasın sen bir katre gibi olan ‘ādil kādīnün vücūdından Dicle-yi ‘adl-i Hākķı görürsün ve

⁵⁸³ “Ebu Hureyre’den; Resūlullāh sallallāhu aleyhi ve sellem buyurdular ki: ‘Haklar sahiplerine verilecektir. Hatta öyle ki, boynuzsuz koyunun hakkı boynuzlu koyundan alınacaktır.’” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s.230. [Hadisin saħih olduğu belirtilmiştir.]

Fir‘avdan [P465a] (1) aşla istidlāl kılırsın ve bu nümüneden ol deryā-yı ‘adl ne gūne olduğunu bilürsın ve andan haberdār olursın

(1517) *Meşnevī*

Cüzvhā berhāl-i külhā şahidest

Tā (2) şafağ ğammāz-ı hurşīd āmedest

Zirā cüzvler küllerüñ hāline şahiddür hattā şafağ hurşīdüñ ğammāzı gelmişdür ya‘nī kılāl keşīre delīl olduğı (3) ve cür‘a ğadīre nümüne olduğı gibi bir cüzv dağı kendü küllinüñ hāline şahid olur tā kim maşrıq-ı āftābda olan şafağ hurşīdüñ ğammāzı (4) gelmişdür *şafağ* maşrıq tarafında kıbl-i tulū‘u’ş-şems zühür [eyleyen ve mağrib tarafında +H] hem ba‘d-ı ğurüb-ı şems bākī olan humrete ve beyāzlığa dağı dirler nitekim kıbl-i tulū‘-ı āftāb (5) maşrıq tarafında olan şafağ āftābuñ tulū‘ ve zühürına delīl olur ve ba‘d-ı ğurüb-ı āftāb mağrib tarafında olan şafağ hem āftābuñ (6) vücūdına delālet kıılır ve andan ğammāz olur kezalik kādī-yi ‘ādil dağı Hāğ Te‘ālānuñ şems-i ‘adline delālet kıılır ve andan ğammāz olur

(7) (1518) *Meşnevī*

Ān kaseş bercism-i Aħmed rānd Hāğ

Ān ği fermūdest kellā ve’ş-şafağ

Bu beyt-i şerīf sūre-yi İnşikākda olan bu āyet-i kerīmeye işāret olur (8) kālallāhu te‘ālā *felā uķsimu bişşafağ*⁵⁸⁴ lā zāyiddür lāuķsimunuñ tefsīri cild-i evvelde *tūtī hikāyesinde* mürür eyledi ya‘nī pes ben şafağa kaseş eylerüm (9) ve *şafağ* şol humrete dirler ki āfāk-ı semāda ba‘delğurüb zühür ider *velleyli*⁵⁸⁵ ve dağı leyl hāğkıçün *vemā vesāk*⁵⁸⁶ dağı leylüñ cāmi‘ ve sātir olduğı (10) eşyā hāğkıçün *vesāk* cem‘ itmege dirler *istevsaķtu’l-ibile*⁵⁸⁷ dirsın kaçān ebli cem‘ kıılısuñ *velķameri*

⁵⁸⁴ “Hayır! Şafağa yemin ederim ki.” (İnşikāk 84/16)

⁵⁸⁵ “Geceye...” (İnşikāk 84/17)

⁵⁸⁶ “...ve onda basan karanlığa.” (İnşikāk 84/17)

⁵⁸⁷ “Develer toplandı.”

*izattesağ*⁵⁸⁸ ve dağı kamer haqqıçün şol vaqıtde (11) ki müctemī^c ola *leterkebunne tabağan ‘antabağın*⁵⁸⁹ ey benī ādem elbette rākib ü mülākī olursız hālen ba‘de hālin ki muṭābıq ola hāl-i s̄anī hāl-i evvele şiddet (12) ü gāzābda ki murād mevtdür ve ba‘delmevt olan aḥvāldür dimişler ve ba‘zılar *ṭabağ* ṭabağanuñ cem‘idür *ṭabağa* mertebeye dirler rekūba münāsib olan da (13) budur dimişler taqḍīr-i kelām ey benī ādem rākib ü mülākī olursız mertebeten ba‘de mertebetin niçe aḥvāle ki ba‘zısı ba‘zısından erfa‘ ola mertebe-yi evvel (14) mevt ü s̄ayir mertebeler ba‘delmevt olan mevātın kıyāmet ola *femā lehum lāyu’minun*⁵⁹⁰ feizā kāne kezalik bu aḥvāl muḳarrer olıcağ bu insān (15) içün ne şey vardur ki yevm-i kıyāmete taşdıq itmezler ve ma‘nā-yı beyt oldur ki ol ḳasemi Ḥazret-i Ḥağ Aḥmed Ḥazretlerinüñ cismi üzre (16) sürdi ol nesneyi ki *kellā ve’ş-şafağ* buyurmuşdur *kellā* bunda yā Ḥakkā ma‘nāsına olur veyā zāyiddür dinür ki Kur’ānda *felā uḳsimu bişşafağ* (17) dur *kellā* yoğdur bunda ancağ te’kīd lafz u vezn içün getirilmiş olur pes *şafağ*dan murād ‘inde ehlü’l-taḥḳīḳ Ḥazret-i Aḥmedüñ cism-i şerīfi (18) olur şu münāsebetle ki şafağ ḥurşīdüñ vücūdına delālet kılduğı gibi Ḥazret-i Nebīnüñ cism-i laṭīfi hem ḥurşīd-i ḥaḳīḳinüñ zātına (19) delālet idici oldı pes Ḥağ Te‘ālā bu ufḳ-ı semāda olan şafağa ḳasem eylediye ol Ḥazretüñ ol şafağ cism-i şerīfine müşābih olduğı (20) içün **[H161b]** ḳasem eylemiş olur nite[kim +H] ḍuḥāya ḳasemi ol Ḥazretüñ nūr-ı zamīrine müşābih olduğıçün oldı ve bunüñ taḥḳīḳi ikinci cildüñ evāyiline (21) ḳarīb *vedḍuḥā nūr-ı zamīr-i Muşṭafā* beytinüñ şerhinde mürür kıldı anda ṭalen olına

(1519) *Meşnevīā*

Mūr berdāne çirā lerzān budī

Ger ezān yek dāne (22) *ḥarmandān budī*

⁵⁸⁸ “Dolunay olmuş aya.” (İnşikāk 84/18)

⁵⁸⁹ “Ki, siz elbette halden hale geçeceksiniz.” (İnşikāk 84/19)

⁵⁹⁰ “Böyleyken acaba onlar neden iman etmezler?” (İnşikāk 84/20)

Mūr dāne üzre niçün lertzān olurdu eger ol bir dāneden ḥarmandān olaydı *mūr*dan ‘adāletcū olan (23) insān ve *dāneden* murād dünyāda olan ‘ādil kādīnūñ ‘adli ve *ḥarmandan* murād ma‘den-i ma‘delet olan ‘adl-i ilāhī olur ve taqđır-i (24) kelām böyle demek gelür ki mūr-ı za‘if gibi olan insān kādīlerūñ vücūdında olan dāne-yi ‘adālet üzre niçün lertzān o- (25) lurdu ve neden öturi bir dāne kadar ‘adle ṭama‘ kıllurdu eger ol bir dāne kadar ‘adlden ḥarman ‘adli bilici olaydı ve ol (26) dāne-yi ‘adl bir ‘azīm ḥarmandān idüğini bileydi ve dāneden ḥarmana istidlāl kılaydı ašlā dāne kadar olan ‘adle te‘alluḡ kılmaz ve mültefit (27) olmazdı belki ol dāne kadar ‘adlden tecāvüz idüb ḥarmangāh ‘adle müteveccih olurdu ve murādını ne ise andan ṭaleb kıllurdu

(1520) Meşnevī

Berser-i (28) ḥarf ā ki şūfī bīdilest

Dermükāfāt-ı cefā müsta‘cilest

Bu gūne ma‘ārif söylemeden ey Mevlānā rücū‘ idüb ḥarfūñ ṭarafına gel ki şūfī (29) bīdildür cefānuñ mükāfatında müsta‘cildür bu beyt-i şerīfde⁵⁹¹ tecrīd kāidesi vardur ve tecrīd aña dirler ki bir kimse kendüsini bir āḥer şahş (30) menzilesine tenzīl idüb aña ḥiṭāb eyleye nitekim bu beyt-i laṭīfde böyledür ya‘nī ey Mevlānā bu ḳalīl keşīre istidlāl eylemek ve bu taqđīm (31) olınan sözler gibi söz söylemek semtinden rücū‘ idüb şūfīnūñ ḥāline münāsib olan ḥarf u kelāmı söylemek cānibine gel ki şūfī (32) bīdārdur ve anuñ göñli kendü zabṭında degildür kendüsine vāḳi‘ olan ḳafā ve cefānuñ mükāfatında ol şūfī isti‘māl idicidür ve ḥarmanı (33) ḳoyub dāne cānibine gidicidür ve ḥaḳḳını bu dünyāda olmaḡa sa‘y idicidür

(1521) Meşnevī

Ey tu kerde zulmḥā çün ḥoşdilī

Eztaḳāzā-yı mükāfī ḡāfilī

⁵⁹¹ beyt-i şerīfde: beytde H

(34) Ey sen zulmler eylemişsin niçe hoş dilsin mükāfīnūñ taqa[zā +H]sından gāfilsin ve tavzīh-i ma'nā budur ey fülān kimse sen daḥı bu dünyāda (35) niçe zulmler kılmışsin ve niçe mazlūmlara sitem ü cefā eylemişsin niçün hoşdilsin mükāfī olan mazlūmuñ taqāzāsından meger gāfil- (36) sin eger mükāfāt taleb eyleyen mazlūmuñ taqāzāsından gāfil olmayayduñ bu zulmleri itdükden soñra hoşdil olmazduñ ve kalbūni (37) gāfil kılmazduñ mışra'-ı s̄anī istifhām olmak hem vechdür bu taqđır üzre ma'nā ey zulmler eyleyen kimse niçün hoşdilsin mükāfīnūñ (38) taqāzasından gāfil misin

(1522) Meşnevī

Yā ferāmūšet şudest ān kerdehāt

Ki fūrū āviht gāflet perdehāt

Yāḥūd o senūñ (39) işlerūñ saña ferāmūş olmışdur ki gāflet saña perdeler aşdı *kerd* kāf-ı 'Arabīnūñ kesriyle kirdār lafzından muḥaffefdür⁵⁹² (40) iş ma'nāsınadır aña muttaşıl olan *hā'* alāmet cem'idür *tā* ḥiṭāb içindir ya'nī yāḥūd ol senūñ 'amellerūñ sana ferāmūşī oldı (41) ki gāflet senūñ ile ol işler mābeyninde perdeler aşdı [H162a] anuñçün ol itdügüñ işler saña mensī oldı ḥattā hoşdil olduñ [P465b] (1) ve anuñ istiḥlālinden ferāgat kılduñ

(1523) Meşnevī

Ger ne ḥaşmīhāstī ender kafāt

Cirm-i gerdūn reşk burdī berşafāt

Ey zālīm olan ve ey ḥalkā cevr ü sitem (2) kılan eger senūñ kafāñda ḥaşmlar olmayaydı ve senden anlar taleb-i ḥuḳūḳ kılmayaydı gerdūnuñ zātını senūñ şafvetūñ üzre reşk ü (3) gıbta eyleyeydi⁵⁹³ ve lisān-ı ḥālle nolaydı benüm daḥı şafām şu cevr ü cefā kederinden pāk olan mü'minūñ şafāsı gibi olaydı diyü söylerdi

(4) *(1524) Meşnevī*

⁵⁹² muḥaffefdür: muḥaffef olmışdur H

⁵⁹³ eyleyeydi: eylerdi H

Lîk maḥbûsî berāy-ı ān ḥuḳûḳ

Endek endek ‘öZR mîḥ ‘āh ez‘uḳûḳ

Lîk sen ol ḥuḳûḳ-ı ‘ibāddan ötüri bu dünyāda veretāt-ı nefsāniyye (5) ve ḳuyūdāt-ı cismāniyyeden maḥbûssın azcık azcık ol işledüğüñ ‘uḳûḳdan ötüri ‘öZR dile ve eger ḥuḳûḳ şāhibi ḥāzır ise ve andan (6) istiḥlāl eylemek mümkin ise istiḥlāl eyle ve illā tevbe ve istiḡfār eyle ve Ḥazret-i Ḥaḳdan ‘afv u maḡfired ṭaleb eyleyüb ilāhî tubtu ve reca‘tu (7) diyü söyleye

(1525) Meṣnevî

Tā beyek berāt negîred muḥtesib

Āb-ı ḥod rûşen kun eknûn yā muḥib

Tā kim muḥtesib seni bir uğurdan ṭutmaya ey muḥib kendü şuyuñı (8) şimdi rûşen eyle ya‘nî tā kim ol iḥtisāb idici ve emr ü nehy eyleyici pādşāh seni bir def‘ada ṭutmaya ve bir uğurdan seni mu‘āḥeze (9) itmeye ey muḥib ‘afv u raḥmet lâzım olan budur ki şimdi bu dünyāda kendü āb-ı rûḥuñı ve cūy-ı vücūduñı kudürāt-ı mezālîmiden rûşen ve pāk (10) eyle ve illā sonra nādîm olursın ve ‘azāba giriftār gelürsün

Reften-i şūfî besūy-ı ān sîlîzeneş ve burden-i ūrā beḳāḏî⁵⁹⁴

(1526) Meṣnevî

Reft şūfî (11) suy-ı ān sîlîzeneş

Dest zed çün müdde‘î derdāmeneş

Şūfî ol kendünüñ sîlî [ze +H]nî cānibine gitdi müdde‘î gibi ol sille uran (12) rencürüñ dāmenine el urdı

(1527) Meṣnevî

Ender āverdeş ber-i ḳāḏî keşān

K’în ḥar-ı idbārrā berḥar nişān

⁵⁹⁴ “Sufinin o tokat vuran tarafına gitmesi ve onu kadıya götürmesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 493.

Ol rencūrī çekerek kâdîniñ (13) katına getürdi böyle diyü ki bu idbārra müte'allik olan ħarı ħar üzre oturt ya'nī bu müdbir olan eşegi bir eşek üzre naşb (14) idüb şehri içre bunu teşhīr it didi

(1528) Meşnevī

Yā bezaḥm-ı dirre ūrā dih cezā

Ānçünān ki re'yi tu bīned sezā

Yāḥūd dirre zaḥmıyla aña cezā vir (15) ya'nī bir kāmçıyla aña urub cezā irgür ancılayın ki senüñ re'yüñ sezā görür ve aña lāyık olan ħad her ne kadar ise anu bilür *dirre* dāluñ (16) kesriyle tura didükleridür bunda kāmçı vü kırbaç murād olunur

(1529) Meşnevī

K'ān ki ezzecri tu mīred derdemār

Bertu tāvān nīst ān bāşed cübār

(17) Zīrā ol kimse ki demār u intiḳām vaḳtinde senüñ zecrüñden ölür ve senüñ ḍarbından helāk olur bu daḥı vechdür zīrā ol kimse ki (18) senüñ zecrüñden ḳahr u helāk olmada ölür senün üzerüñe ödek olmaz cübār olur *cübār* cīmüñ zammıyla heder ü laḡv (19) ma'nāsınadur ya'nī ey kâdī bir kimse ki senüñ ḍarbuñ altında öle senün üzerüñe andan diyyet lāzım gelmez anuñ ḳanı laḡv u heder olur didi

(20) (1530) Meşnevī

Derḥadd u ta'zīr-i ḳāḍī her ki mürd

[H162b] Nīst berḳāḍī zamān k'ū nīst ḥurd

Ḳāḍīniñ ḥaddi ve ta'zīrinde her şol kimse ki öldi (21) kâḍī üzre zamān yoḳdur zīrā ki o ḥurd u ḥaḳīr degildür ya'nī meşelā bir kimesneye şer'ā ḥadd lāzım gelse veyā ta'zīr lāzım gelse ve kâḍī anuñ kimesne- (22) ye ḥadd urmaḳ buyursa veyā ta'zīr kılsa ve ol kimse kâḍīniñ ḥaddi altında veyā ta'zīri altında ölse kâḍī üzre andan zamān (23) u diyyet lāzım gelmez zīrā ki ol kâḍī şaḡīr ü ḥaḳīr degildür belki anuñ mertebesi ḳatı şerīf ü 'ālīdür

(1531) *Meşnevî*

Nāyib-i Hakkest ü sāye-yi ‘adl-i (24) Hak

Āyīne-yi her müsteħik u müsteħak

Ol kâdî nāyib-i Hakkdur ve sāye-yi ‘adl-i Hakkdur her müsteħikküñ ve müsteħakuñ āyīnesidür ol ki *müsteħik* (25) kesr-i hāyla ism-i fā‘il şīğası üzre hak taleb idici ma‘nāsınadır ve ikinci *müsteħak* feth-i hāyla ism-i mef‘ül şīğası üzre hak taleb olunmuş ma‘nāsına- (26) dur ya‘nî kâdîñüñ mertebesi ve kâdî hakîr ü şağîr degildir anuñçün kâdî yeryüzinde Hak Te‘ālānuñ ‘adlinüñ sāye- (27) sidür ve hak taleb eyleyen müdde‘inüñ ve hak taleb olunmuş müdde‘ā ‘aleyhüñ āyisedür ki ikisinüñ bile şüret hāli anda nümāyān olur ve şekl-i da‘vāları anuñ (28) mir‘āt-ı ‘ilminde zuhūra gelir andan soñra şüret-i da‘vā şer‘ā her ne iktifā iderse aña göre hüküm kılur

(1532) *Meşnevî*

K’ü edeb ezbehr-i mazlūmî kuned

Nî berāy-ı ‘ırz u (29) haşm u daħl-i hod

Ki ol kâdî edebi mazlūmlukdan ötüri eyler ve ‘ırzdan ötüri ve haşmdan ötüri ve kendü daħlından ötüri eylemez *ırz* bunda (30) kesr-i ‘aynla oқınsa da cāyizdür ve feth-i ‘aynla oқınsa daħı cāyizdür kesr-i ‘aynla oқınursa ‘ırz nefis ü cesed ü vaқār ma‘nāsına olur ve feth-i ‘aynla (31) oқınursa metā‘ ma‘nāsınadır ya‘nî kâdî üzre anuñçün zamān u diyyet lāzım gelmez ki ol kâdî bir kimseye eger te’dīb eylese bir āher kimsenüñ (32) mazlūmlığından ötüri te’dīb eyler kendü vaқārından ve nefsinden ötüri te’dīb eylemez ve kezalik gāzab-ı nefsinden ötüri hem te’dīb eylemez ve kendünüñ (33) daħl u nef‘inden ötüri hem te’dīb eylemez pes bu taқdîr üzre eger ol kâdî bir kimseyi hadd veyā ta’zîr altında oldursa aña zamān u diyyet lāzım (34) gelmez ammā eger yā ‘ırz u vaқārından ötüri veyā metā‘-ı dünyevîden veyā gāzab-ı nefsanîden veyāhūd daħl u nef‘-i cismānîden ötüri eger bir kimseyi

döge (35) ve ol kimse anuñ kötegi altında olsa aña dağı diyyet lâzım gelür ve bu beytüñ mefhüm-ı muđālifesi bu ma‘nāyı ifāde kıılır

(1533) Meşnevī

Çün berāy-ı (36) Haqq u rüz-ı ācilest

Ger haṭāyī şud diyet ber‘ākilest

Çünküñ kādī Hađdan ötüri ve rüz-ı ācilden ötüri kādīdür eger bir haṭā vāķi‘ (37) olduysa diyet ‘ākıla üzredür *rüz-ı ācild*den murād rüz-ı kıyāmetdür ya‘nī çünküñ kādī Hażret-i Haqqıñ emrinden ve rızāsından ötüri ve rüz-ı (38) kıyāmetde hayr u sevāb bulmadan ötüri kādīdür eger anuñ kötegi altında bir haṭā vāķi‘ olsa ve döğdügi kimse olsa kādī üzre diyyet (39) lâzım gelmez belki diyet-i ‘ākıla üzre lâzım olur ‘ākılanuñ anuñ taḥkīķi ve haṭāyla olan maḳtülüñ diyetinüñ ‘ākıla üzre lâzım olmasınuñ şerḥ (40) ü tafşīli üçünci defterde *güvāhī dāden-i dest ü pā* sürḥında *ger haṭā geştem diyet ber ‘ākilest* beytinüñ şerḥinde mürür eylemişdür bu mes‘ele (41) anda taleb olına

(1534) Meşnevī

Ān ki behr-i ḥod zened ü zāminest

V‘ān ki behr-i Haqq zened ü āminest

Ol kimse ki kendüden ötüri urur o zāmindür ve ol [P466a] (1) kimse ki Hađdan ötüri urur ol āmindür ya‘ni ol kimse ki bir kimseye kendü nefsenden ötüri ve muḳtezā-yı cisminden ötüri urur eger ol kimse ölürsä (2) dārib olan zāmin olur ve üzerine diyet lâzım gelür eger kādī ise de kādīnüñ üzerine diyet lâzım gelmedügi ḥükm-i şer‘ī üzre bī- (3) ğaraż urduğı içündür anda dağı ğaraż-ı nefsanī olsa sāyir ḥalka şer‘ā her ne lâzım gelürse aña dağı ol lâzım olur ve ammā ol kimse ki (4) bir kimseye Hażret-i Hađdan ötüri urur ve anuñ emrini yerine getirür ol kimse emīndür eger kādī degül ise de zīrā emr-i Haqq üzre berāy-ı rızā-yı (5) ilāhī bir kimse bir kimseyi öldürse ana aşlā zamān u diyyet lâzım gelmez belki müşāb olur ve mu‘āheze-yi şer‘iyyeden hem

amān bulur pes kendü nefsenden (6) ötüri öldürürse diyet lāzım olduğunu ve Hāzret-i Hāḫdan ötüri öldürürse diyet ü zamān lāzım olmadığını ta'līm eylemeden ötüri bu mes'eleyi (7) bu beytlerle beyān idüb buyurur

(1535) Meşnevî

Ger peder zed mer püserrā ü bemürd

Ān pederrā ḫünbehā bāyed şümürd

Farzā eger peder püserine ursa ol püser ölse ol (8) pedere ḫünbehā şaymaḫ gerekdür ya'ni bir bābā kendü oğlunu dögse ve anuñ oğlı ölse anuñ bābāsına kendü oğlından ötüri diyet virmek lāzım (9) olur

(1536) Meşnevî

Z'ān ki ü ezbehr-i kār-ı ḫ'īş zed

Ḥidmet-i ü hest vācib berveled

Andan ötüri ki ol peder püserini kendü kārından ötüri urdı (10) ol pederüñ ḫidmeti veled üzre vācibdür ya'ni bābānuñ kendü oğlından ötüri ḫanbehā virmesine 'illet ü sebep oldur ki vālidüñ kendü veledi (11) üzre ḫidmeti vācibdür pes kendü kārından ötüri urmuş olur anuñçün anuñ üzerine diyet lāzım gelür ḫāle şāhibu'n-Niḫāyeti *reculun* (12) *ḫarabe emre'atehu fīdebin femātet fe'aleyhi'd-diyetu velkefāretu ve kezā liebin velvaşıyyi filveledi'ş-şagīr 'inde Ebī Ḥanīfe raḫmetullāhu 'aleyh*⁵⁹⁵ müzehhib **Ebū Ḥanīfe** raḫmetullāhu 'aleyh budur ki eger bābā (12) kendü oğlını te'dīb için veyā ta'līm-i Kur'ān için ḫarb eylese ve anuñ püseri ol ḫarbdan ölse yine bābā zāmin olur kemā ḫāle fil**Ḳadürī** (13) *elebu velvaşıyyu izā ḫarabehu litte'dīb femāte ḫamīne 'inde Ebī Ḥanīfete raḫmete ḫilāfen lehumā*⁵⁹⁶ ve **Cāmi'ü's-Şagīrde** daḫı böyledür ki *izā ḫarabe'l-ebu ibnehu 'alāta'līmü'l-Ḳur'ānı* (14) *veledebi femāte*

⁵⁹⁵ “Eğer bir adam tedip için karısına vurup da onu öldürürse bunu için diyet ödemesi ve kefaret vermesi gerekir. Ebū Hanife'ye göre babanın veya vasiy olanın küçük çocuğa böyle davranması durumunda da geçerlidir.”

⁵⁹⁶ “Ebū Hanife'ye göre baba çocuğunu Kur'ān eğitimi için vurur ve öldürürse onun tazminatı vardır.”

*kāle Ebū Hanīfe ‘aleyhi’d-diyetu velā yerisehu*⁵⁹⁷ ve kāle **Ebū Yūsuf ve Muḥammed**
*yerisehu velā şey’e ‘aleyh*⁵⁹⁸

(1537) Meşnevî

Çün mu‘allim zed şabîrâ şud telef

Bermu‘allim (15) nîst çizî lâ teḥaf

Çünkü mu‘allim bir küdeke ura ve ol şabî öle [H163b] ve telef ola mu‘allim üzre bir şey lāzım olmaz ve aña zamān lāzım gelmez sen (16) kōrkma

(1538) Meşnevî

K’ān mu‘allim nā’ib üftād u emîn

Her emîn-râ hest ḥükmeş hemçünîn

Zîrâ ol mu‘allim ma‘nâda nāyib-i Ḥaḳ vâki‘ oldı ve emîn (17) oldı her emînüñ ḥükmi hem buncılayın oldı ya‘nî her emîn için ol emînüñ ḥükmi hem bu mu‘allimüñ ḥükmi gibi oldı ki bir kimse bir kimseye (18) emîn ittiḥâz idüb bir şey’i aña emānet kōsa ve ol emînde telef olsa ol emîne zamān lāzım gelmez kezâlik üstād u mu‘allim (19) hem emînlerdür kaçan bir tıflı bābâsı izniyle dögseler ve ol tıflı ölse anlara zamān lāzım gelmez kemâ kâle şāhibu’n-Nikāye *velmu‘allimu izā ḍarabe’ş-şabiyye* (20) *biizni ebih femāte lem yaḍman*⁵⁹⁹

(1539) Meşnevî

Nîst vâcib ḥidmet-i ustā ber’ü

Pes nebūd ustā bezecreş kârcü

Ve mu‘allimüñ zamān olmaduğına aşl (21) sebep oldur ki üstāduñ ḥidmeti ol şıbyanuñ üzerine vâcib ü lāzım degildür vâlidüñ ḥidmeti kendü veledinüñ üzerine vâcib olduğı gibi (22) belki şākirdüñ üstādına ḥidmeti müsteḥābetdendür pes üstād ol şākirdine zecr itmekle kârcü olmadı ya‘nî üstāduñ şākirdine zecr ü (23) te’dîb

⁵⁹⁷ “Eğer baba çocuğuna Kur’ân ve edep eğitimi için vurusu ve çocuk ölürse Ebū Hanife’ye göre diyet öder ve ona vâris olamaz.”

⁵⁹⁸ “Ona vâris olur ve ona bir yükümlülük yoktur.”

⁵⁹⁹ “ Ve öğretmen, babasının izni ile çocuğu vurup onu öldürürse tazminat ödemez.”

eylemesi andan kendü nefsi için kâr isteyici olmadı belki ol şabîye urması yine şabîye nef' olmadan ötürü oldı pes mā- (24) beyninde ğarāz-ı nefsanî olmadı ğuçün aña zamān lāzım gelmedi ve bu mışra' dan münfehim olan budur ki eger üstād hem şakirdine kendü kārından ötürü (25) ursa ve te'dīb ü ta'līm için urmasa aña hem diyet lāzım olur dimege iş'ār kıılır kezalik bābā dağı kendü oğlına şer'an lāzım (26) olan ğaddi ursa ve oğı ol ğarb altında ölse aña hem diyet lāzım gelmez nitekim Ğazret-i Ğağdan 'Ömer rađıyallāhu 'anh kendü oğlına ğadd-i ğamrı urdı (27) ve oğı ğadd-i tamām ölmezden evvel öldi ğaddüñ bāğıyesini anuñ meyyitine urdı yine Ğazret-i 'Ömere diyet lāzım geldi pes bundan ğışşe vü netice bu (28) oldı ki bir kimse ki Allāh için kār eyleye beherğāl aña mu'ağeze lāzım gelmez ammā Allāh emriyle kār kıılmağ ve emr-i Ğağ üzre ğarib olmayan ve (29) ğatlı kıılmayan kimseye beherğāl 'aleyh vārid olur ve diyet lāzım gelür

(1540) Meşnevî

V'er peder zed ü berāy-ı ğod zedest

Lācerem ezğünbehā dāden nerest

(30) Ve eger peder oğlına urdı ise kendü nefsinden ötürü urmışdur lācerem ğünbehā virmeklükden ol ğurtulamadı bu beytler ve bu beytlerde vāği' (31) olan mes'ele ekşere bināen dinilmişdür ekşer yā bābā oğlını kendü ğıdmetinden ve kārından ötürü döğer bu eclden anuñ üzerine oğlını (32) öldürdüğde ğünbehā lāzım gelür eger bābā dağı oğlını kendü kārı için döğse belki yā te'dıbden ötürü veyā ta'līm-i Ğur'āndan ötürü (34) mu'tād üzre döğse ve anuñ oğı ölse 'indel'İmāmeyn aña diyet lāzım gelmez ammā mu'allim dağı eger kendü kārı için ve kendünün murādı için (35) döğse ve ol şakird ölse aña hem diyet lāzım gelür pes bu cümleden mağşūd bığod olmağ ve kārı Ğazret-i Ğağ için kıılmağ olur

(36) (1541) Meşnevî

Pest ğodlira serbüber ey zülfekār

Bîhodî şev fâni-yi dervîşvâr

[H164a] Çünkim kendülükle olan darb u katl için şer‘â mu‘âheze (37) lâzım geldi ise pes zülfeķâr gibi ķatî‘ olan kendüligüñ başını kes ya‘nî kendü nefsüñüñ murâd u muķtezâsı üzre kâr (38) u ‘amel kılmağı nefsüñden tiğ [ü -H] hükm-i Hakkla ķat‘ idüb izâle eyle dervîşvâr bir bîhod fânî ol ya‘nî bir bîvücüd dervîş niçe fâni (39) ve bihod ise sen hem bîvücüd olub fânî ve bîhod ol ve muķtezâ-yı nefsâniyyeti kendüñden nefy ü izâle kıl

(1542) Meşnevî

Çün şudî bîhod (40) her ân çi tu kunî

Mârameyte izrameyte iyminî

Çünkim bîhod olasın ve muķtezâ-yı nefsüñi fânî kılasın her nebî ki emr-i Hakk üzre sen eyleye- (41) sin *mâ rameyte iz rameyte* mücebince iyminsın bu mışra‘ sûre-yi Enfâlde olan âyete işâretdür bu âyetüñ tefsîri cild-i evvelüñ [P466b] (1) evâyiline ķarîb *Veżîr hikâyesinde* mürûr eylemişdür ya‘nî çünkim sen bîhod ve bîfânî olasın her nebî ki sen işler iseñ haķîķatde anuñ fâ‘ili (2) Hâzret-i Hakk olur ve senüñ vücüdüñ Hâzret-i Hakk’a bir âlet olur ve sen *mâ rameyte iz rameyte velâkinallâhu remâ*⁶⁰⁰ âyetinüñ mefhûmına mażhar (3) olursın ve ‘itâb-ı ilâhîden mu‘âheze-yi şer‘îden necât u amân bulursın

(1543) Meşnevî

Ân zamân berHakk buved nî beremîn

Hest tafşileş befîkh ender mebîn

(4) Ol zamân bu taķdîrce emîn üzre olmaz Hakk üzre olur zîrâ emîn âlet-i Hakk ve nâyib-i ilâhî olur ve ol emînden zühûr eyleyen haķîķatde (5) Hâzret-i Hakkdan zühûr eyler anuñçün emînullâh olan kimseden bir ķatl şâdır olsa anuñ zamânı haķķ-ı Allâh olan beytül-mâldan lâzım gelür bu (6) mes‘elenün tafşîli ve taķķîķi fıķha müte‘allîķ

⁶⁰⁰ “Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu).” (Enfâl 8/17)

olan kitāblar içre beyān olınmışdur *mebīn* mīmüñ fetḥi bānuñ kesriyle metīn vezninde ism-i mef'ül- (7) dūr *bān* bebīnden beyān olınmış ma'nāsına egerçi zamm-ı mīmle if'āl bābından ism-i fā'ıl şīğası üzre oğınsa daḥı cāyızdır lākin evvelki ma'nā enseb (8) ü evlādur

(1544) Meşnevī

Her dükkānī rāst sevdā-yı diger

Meşnevī dükkān-ı fakrest ey püser

Her dükkān için bir āḥer sevdā vardır ey püser Meşnevī-yi (9) Şerīf faḫr dükkānıdır ya'nī bu zıkr olınan mesāyilüñ tafşīlen bunda beyān olınmamasına sebep ü 'illet oldur ki her bir dükkān için bir şan'at (10) olduğı gibi her bir fenn için hem bir kitāb vardır meşelā mesāyil-i kelāmiyyenüñ dükkānı kelām kitābları ve mesāyil-i uşūliyyenüñ dükkānı uşūl (11) kitābları ve mesāyil-i fıḫhiyyenüñ dükkānı fūrū' kitāblarıdır ammā Meşnevī-yi Şerīf faḫr u fenā dükkānıdır bunda mesāyil-i fenā ve beḳā vardır ve bu (12) mes'ele-yi fenā ve beḳānuñ ḫālibleri faḫrdur ve bu kitāb-ı şerīf aşlında faḫr u fenā 'ilmini mübeyyin olur ve faḫr u fenā 'ilmini isteyen bu Meşnevī-yi Şerīf (13) dükkānında bulur

(1545) Meşnevī

Derdükkān-ı keşşger çermest-i ḫüb

Ḳālib-ı keşşest eger bīnī tu çüb

Keşşlerüñ dükkānında ḫüb çerm vardır (14) eger sen anda çüb görirseñ ol ḳālib-ı keşşdür [H164b] ve tavzīḥ-i ma'nā böyle dimek olur ki bir dükkānda ālāt u esbābdan ba'zı şey'ler bulunmayub (15) ol dükkānuñ envā'-ı şanāyi'den bir nev' şan'ata maḥşuş olmasını men' eylemez nitekim puşmaḳçı dükkānında ḡālibā ḫüb ḡün u saḫtiyān olur (16) eger dükkān-ı keşşgerde sen çüb pāre görür iseñ ol ḳālib-ı keşşdür ve keşş düzmege ālet olan şey'lardür

(1546) Meşnevī

Pîş-i kızzāzān (17) kız u edken buved

Behr-i gez bāşed eger āhen buved

Ƙazzāzlar öñinde kızū edken olur eger anlaruñ dükkānında āhen olursa gezden ötüri olur (18) *gez* kāf-ı ‘Arabīnūñ fetħasıyla Türkçe arşun didükleridür anuñla bezzāzlar bez ölçerler *edken* dekendendür deken şol levne dirler ki siyāha (19) māyil ola meşelā miskī ve sincāb renkleri gibi ve *edken* şiyāb u kıumāşdan rengi siyāha māyil olan şey’ler olur *kız* ħam ibrişime dinür (20) ya‘nī kızzāzlar dükkānında ħam ipüñ ve siyāha māyil olan renklerde ibrişimler ve kıumāşlar olur eger kıazzāzlar dükkānında āhen kısmından bir nesne olur- (21) sa endāzeden ötüri olur pes bir ehl-i şan‘atuñ āleti ehl-i ħırfetden birinüñ dükkānında bulunmağ ve aña ālet olmağ ol nev‘i kendü țarzından (22) ve şan‘atından iħrāc eylemez kezalik her bir fende taşnīf olınan kitābda envā‘-ı fūnūndan bir niçe mes’ele bulınsa ol kitābı ol nev‘-i fen- (23) den iħrāc eylemez meşelā fıķıh kitāblarında daħı tefsīrden ve ħadīsden ve münāsebetle ba‘zı naqlī ve ‘aqlī⁶⁰¹ kelām ĩrād olınmadan ħālī olmaz ve (24) münāsebetle bu güne şey’leri ĩrād eylemek ol kitābı ol fenden iħrāc eylemez pes bu Meşnevī-yi Şerīfde daħı envā‘-ı ‘ulūm u fūnūndan (25) münā sebetle niçe mes’ele zıkr olınsa ve niçe kelimāt naql kılınsa bu kitāb-ı şerīfüñ dükkān-ı vaħdet olmasına ve fağr u fenā ‘ilmini beyān kılmasına (26) māni‘ olmaz

(1547) Meşnevī

Meşnevī-yi mā dükkān-ı vaħdetest

Ĝayr-ı vāħid her çi bīnī ān büttest

Bizüm Meşnevīmüz filħaķıķa dükkān-ı vaħdetdür vāħidden (27) ğayrı her neyi ki göresin ol bütüdür ya‘nī bizüm Meşnevīmüz ħadd-i zātında vaħdet-i muṭlaķa esrārınuñ dükkān ve ‘ulūm-ı ledüniyye ve ma‘ārif-i (28) yaķīniyyenüñ kānīdür ve bu kitāb-ı şerīfüñ içinde vāħid-i ħaķīķinüñ esrārından ğayrı ve tevħīd-i ğuṫtarından

⁶⁰¹ naqlī ve ‘aqlī: ‘aqlī ve naqlī H

mā'adā şol güftarı ki göresin (29) ol güftār filmeşel ba'zı kimselerüñ bu kelāma baş komasından ötüri bütdür ve bunu okumasından ötüri berāy-ı maşlahat bir ālet- (30) dür yoħsa ol degildür ki 'ilm-i tevḥīdden ğayrı olan kelimāt u ḥikāyāt ve đurüb-ı emşāl ve 'ibārāt u isti'ārāt bunda aşāleten zıkr olunmuş (31) ola belki vaḥdet-i muṭlaķanuñ 'ilminden ğayrı her [ne +H] kadar 'ilm ve mes'ele zıkr olındıysa ol 'imlere māyil olan ve ol fenlere rüz u şeb (32) serfürü kılan ṭāyifenüñ bu 'ilme baş komasından ve serfürü eylesinden ötürüdür

(1548) Meşnevî

Büt sutūden behr-i dām-ı 'āmerā

Hemçünān dān (33) *k'el-ġaranıķu'l-'ulā*

Bu beyt-i şerīf ve bundan şoñra gelen iki beyt-i laṭīf daḥı evvelā bir muḳaddimeyi bilmege mevķūfdur ki ol muḳaddime budur (34) sūre-yi Necm nāzil olduķda seyyīd-i enām ḥazretleri 'aleyhişşalātı vesselām sūre-yi şerīfeyi Mescid-i Ḥarāmda cem'iyet-i keşire mābeyninde (35) tilāvet eylediler ki ol cem'iyette hem mü'minler ve hem bütperest kāfirler var idi ki Ḥazret-i Resūle 'aleyhisselām [H165a] ḳulaķ urub andan şādır (36) olan kelām-ı şerīfi istimā' iderlerdi çünkim ol Ḥazret ol sūre-yi şerīfeyi ibtidāsından tilāvet idüb *eferaeytumu'l-Lāte vel'Uzzā* (37) *ve Menāte's-salisete'l-uḥrā*⁶⁰² āyetine geldi bir zamān tevaḳķuf kıldı filḥāl şeyṭān ol Ḥazretüñ ḳalb-i şerīfine bersebīl-i vesvese *tilke'l-ġarānıķu'l-* (38) *'ulā minhe's-şefā'ate tertecā*⁶⁰³ kelāmını ilkā eyledi ve ol Ḥazretüñ lisān-ı şerīfi bu kelāmu söylemege sebķat kıldı pes andan ḥāzır (39) olan küffār ol Ḥazretüñ lisānından bu kelām-ı fitneengīzi istimā' eyledüklerinde belī ḥaķīķat ḥāl budur ğör Ḥaķ Te'ālā Ḥazretleri kendü kelāmında (40) bizüm bütlerimizi medḥ eylemişdür didiler ve mesrūr u şād oldılar çünkim bu sūre-yi şerīfenüñ āḥirine dek ol Ḥazret oķu- (41)

⁶⁰² "Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı? Ve üçüncüleri olan ötekini, Menâtı." (Necm 53/19-20)

⁶⁰³ "Bunlar âlî gurnûklardır ve onların şefâatleri elbette ümid olunur." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 499.

dılar ve bu sūre-yi şerīfenūñ āhirinde vāqī‘ olan secde āyetinden öturi ol Hāzret-i Aḥad u Şamed olan Hūdāya secde kıldılar mü’minler [P467a] (1) hem cemī‘an secde eylediler ve kāfirler hem anda ne kadar var ise bu cümle ile bile secde idüb kendü bütlerinden öturi ol Hūdāya baş kodılar (2) ve secde kıldılar pes Hāzret-i Cebrāyīl ol ḥīnde nāzil oldu ve ḥaḳīḳat ḥālī ol Hāzrete i‘lām kıldılar Hāzret-i Nebī-yi Mūkerrem şallallāhu ‘aleyhi (3) ve sellem bu ḥālde ḡamnāk oldu ve ḳalb-i şerīfelerine ‘aẓīm ḥūzn geldi pes Hāḳ Te‘ālā Hāzretleri ol Hāzrete tesliye virmeden öturi sūre-yi (4) Hācda olan bu āyet-i kerīmeyi inzāl kıldı *ve mā erselnā min ḳablike min resūlin* yā Muḥammed biz irsāl eylemedük senden evvel resüllerden bir resūli (5) *ve lā nebiyyin* ve enbiyādan birini resülle nebīnūñ mābeyninde fark oldur ki resūl şāḥib-i şer‘iāt olandur ve nebī anuñ şer‘ine tābi‘ ola veyāḥūd resūl (6) oldur ki aña kitāb münzil ola ve melek nāzil ola ve nebī oldur ki kitābı olmaya lākin ilhām ola yā vāqī‘ada veyā ḳalbine pes ‘umūm ḥuṣūş olur mā- (7) beynlerinde *illā izā temennā* illā ḳaçan birisini temennī idelerdi ve tilāvet idelerdi *elḳa’ş-şeyṭānu fī umniyyetihi* maḳşūd u murād eyledügi şey’de şeyṭān (8) aña ilḳā ederlerdi *fe yenseḥullāhu mā yulḳi’ş-şeyṭānu* pes Hāḳ Te‘ālā bāṭıl u zāyil ḳılır şeyṭānuñ ilḳā eyledüğini ve aña māyil kıldurmaz (9) *summe yuḥkimullāhu āyātihī* andan şoñra muḥkem kıılır Allāh Te‘ālā āyātını ve işbāt eyler delāyil ü beyyinātını *vallāhu ‘alīmun ḥakīm*⁶⁰⁴ Allāh Te‘ālā ‘alīmdür aḥvāl-i ḥalḳa (10) ve her ne işlerse ḥikmet üzredür fiḥāzihī’l-āyetu delāletun ‘alācevāzi’s-sehvi ‘alelenbiyā’i ve teṭarruḳi’l-vesvesete ileyhim⁶⁰⁵ *li yec‘ale* Allāh tā kim Hāḳ (11) Te‘ālā ḳıla *mā yulḳi’ş-şeyṭānu fitneten* şeyṭānuñ ilḳā eyledügi şey’i āzmāyiş ü imtiḥān ḳıla *lillezīne fī ḳulūbihim maraḍun*⁶⁰⁶ ol kimseler için ki

⁶⁰⁴ “(Ey Muhammed!) Biz, senden önce hiçbir resūl ve nebî göndermedik ki, o, bir temennide bulunduğunda, şeytan onun dileğine ille de (beşerî arzular) katmaya kalkışmasın. Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder. Sonra Allah, kendi āyetlerini (lafız ve mana bakımından) sağlam olarak yerleştirir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Hac 22/52)

⁶⁰⁵ “Bu ayette peygamberlerin unutmama ve vesveseye düşmesine cevaz olduğuna delalet vardır.”

⁶⁰⁶ “(Allah, şeytanın böyle yapmasına müsaade eder ki) kalplerinde hastalık olanlar için, şeytanın kattığı şeyi bir deneme (vesilesi) yapsın.” (Hac 22/53)

kalblerinde (12) rîbet ü şekk ü şübhe vardur çünkim bu muḳaddime ma‘lūmuñ oldu pes ma‘nā-yı beyt-i şerîfe gelem [ma‘nā-yı beyt-i evvel oldur +H] büti ‘āmenüñ dāmından ve şaydından ötüri (13) ögmegligi ancılayın bil ki el-ḡaranîḳu’l-‘ulādur *ḡaranîḳ* ḡırnūḳuñ cem‘idür ḡırnūḳ kesr-i ḡaynla ve fetḥ-i nūnla boynı uzun şu ḳuşına dirler [H165b] ve ba‘zılar ḳara (14) ḳuşa daḫı ḡırnūḳ dimişler bunda *ḡaranîḳ*den murād ‘āligerden olan şanemler olur ki anlardan şefā‘at ricā olunur ve bütperestlerden anlara (15) ‘ibādāt u ḫidmetler ḳılurlardı

(1549) Meşnevî

Ḥ‘āndeş dersüre-yi ve’n-Necm zūd

Lîk ān fitne bud ezsüre nebūd

Ḥazret-i Nebî ‘aleyhisselām ol *tilke’l-ḡaranîḳu’l-* (16) *‘ulā minhe’ş-şefā‘atuhu tertecā* kelāmını ve *Menāte’s-salîsete’l-uḫrā* āyetinden soñra oḳudu ‘alelfevr velîkin bu kelām fitne idi süreden degül (17) idi belki şeyṭānuñ ilḳāsından idi ba‘zı kimseler te‘eddüb idüb bu kelāmı şeyṭān ol Ḥazretüñ şavtına müşābih küffār ṭarafına ilḳā eyledi (18) dimişlerdür ammā ekser muḫaḳḳaḳinüñ ḳavli budur ki şeyṭān vesvese ṭarîḳiyle ol Ḥazretüñ ḳalb-i şerîfine bu sözi ilḳā eyledi ve ol Ḥazretüñ (19) lisān-ı şerîfi bu sözi filḫāl söyledi dimişlerdür Ḥazret-i Mevlānānuñ daḫı ḳaddese sırrahu *Ḥ‘āndeş dersüre-yi ve’n-Necm zūd* dimeleri (20) hem bu ma‘nāyı mü‘eyyid olur

(1550) Meşnevî

Cümle küffār ān zamān sācid şudend

Hem sırî bud ān ki ser berder zened

Çünkim ol Ḥazretüñ lisān-ı şerîfinden (21) bu kelām şadır oldu ve süre āḫır olduḳda ol Ḥazret mü‘minlerle bile Ḥazret-i Ḥudāya secde ḳıldı cümle küffār ol zamānda sācid oldılar (22) ve ol Ḥazrete muvāfaḳat ḳıldılar her bir sırr idi ol ki serlerini der-i Ḥaḳḳa urdılar ve ol ḫinde dergāh-ı Ḥaḳḳa mü‘minler gibi baş ḳoyub (23) sācid oldılar ve ol kāfirlerüñ ḳann-ı ḡālîbi bu idi ki Ḥazret-i Resül-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve

sellem *tilke'l-ğarāniķu'l- 'ulā* demekle anlaruñ bütlerini (24) medħ kılmuş ola ve anlaruñ mezhebini te'yīd kıla belki ol Ĥazretüñ lisān-ı şerīfinden bu gūne kelāmuñ şadır olmasında hem bir sırr ve bir ĥikmet var (25) idi cümle-yi esrār u ĥikemden biri budur ki bu kelām vāsıtasıyla ol ĥinde mü'minler gibi baş ĳodılar ve cümleye muvāfaķat kıldılar pes (26) bu ebyāt-ı selāsenüñ maħşül u me'āli böyle demek oldu ki bu Meşnevī-yi Şerīf esrār-ı tevĥīdüñ kānı ve 'ilm vaĥdet-i muṭlaķanuñ dükkānidur (27) bunda vāĥid-i ĥaķīķinüñ zātına ve şifātına müte'alliķ olan 'ilm vardur vāĥid-i ĥaķīķiden ĳayrı bu kitābda hezeliyyātdan ve ĳurüb-ı emsāl ve kışaş (28) u ĥikāyātdan ve 'ibārāt u isti'ārātdan her neyi ki ĳoresin ol ba'zı kimselerüñ bu 'ilme baş ĳomasından ve serfürü kılmasından ötüri (29) dinilmişdür bunlar hem ma'nāda bütler gibidür bu gūne bütleri 'āmmeden ötüri medħ kılamak ve anlaruñ serfürü eylesinden ötüri bu kitāb-ı şerīfe (30) vāĥid-i ĥaķīķinüñ sırrından ve 'ilminden kelimātı irād eylemek ve söylemek hemān *tilke'l-ğarāniķu'l- 'ulā* kelāmı gibi bil ki Ĥazret-i Nebīnüñ lisānından (31) bu kelāmı zuhūra ĳeldi ve şudür kıldı velīkin bu kelām ilāhīden olmadı belki berāy-ı ĥikmet zuhūra ĳeldi kezalik bu kitāb-ı şerīfde mezkūr olan (32) 'ilm-i vaĥdetden ve sırr-ı eĥadiyyetden ĳayrısını *tilke'l-ğarāniķu'l- 'ulā* ĳabīlinden bil ve müveĥĥid olub bu zıkr olınan 'āmellerden maķşūd ne idüĳine 'ālim ol (33) demek olur

(1551) Meşnevī

Ba'd ezīn ĥarfist piĳāpiĳ ü dūr

[H166a] *BāSüleymān bāş u dīvanrā meşūr*

Bundan şoñra piĳāpiĳ ü dūr bir ĥarf vardur (34) sen Süleymānla ol ve dīvleri ĳarışdurma *ĥarf*den murād bunda kelām olsa da cāyiz ve ĳaraf olmaķ daĥı cāyizdür *piĳāpiĳ* mu'aķķid (35) ü [müşkil +H] ma'nāsınadur *dūr* 'amīķ ma'nāsınadur *meşūr* ĳarışdırma ve taĥrīķ itme ma'nāsınadur mışra'-ı sānīde vāķi' olan ĥiṭāb tecrīd ĳā'ide- (36) si üzre kendü vücūd-ı şerīflerine olmaķ da cāyiz ve Ĥüsāmeddīn

Efendiye olsa da cāyiz ve bu kelāmuñ ħarf-i ‘aẓīmüñ zıkr olınmasını (37) t̄alib olan kimseye olsa dağı cāyızdır pes ħulāşa-yı kelām ve tavzīh-i merām böyle dimek olur ki bu zıkr olınan nikāt u esrārdan (38) soñra bir ‘aẓīm ħarf [ü +H] güftār dağı vardır ki ol güftār katı mu‘akkid ü müşkil ve ‘aqla anuñ fehmi ba‘id ve ħadd-i zātında ol kelām ‘amīkdür (39) ey t̄alib-i sırr-ı ilāhī sen Süleymān-ı ħaķīķī ile ol ve dīvsiret ve ‘ifrītṭabī‘at olan t̄āyifeyi ol ħarf-i ‘aẓīmüñ (40) söylenmesi sebebiyle taħrīk itme ki ol ħarf-i ‘aẓīmi istimā‘ eylemege lāyık gūşları ve ol ħarf-i ‘aẓīmüñ sırrını fehm eylemege müste‘id (41) hūşları yokdur ve lihazā ol pīçāpīç olan kelām-ı ‘aẓīm eger söylemege lāzım gelse Süleymān-ı zamān ile olan aşĥāb-ı ‘irfān- [P467b] (1) dan ğayrısı anı fehm eylemedüklerinden dīvler gibi ħarekete gediler ve bu kibr ü ‘inādlarını ve inkār u fesādlarını izĥār kıldılar pes ol fehmden dūr olan ħarfi söyleme- (2) mek evlā olur ve kādī ve şūfīnūñ ħikāyetine rücū‘ idüb anlaruñ ħālını ve mācerāsını naql eylemege t̄alib olanlar için enfa‘ gelür dimek olur

(3) Rücū‘ beĥikāyet-i şūfī vü kādī⁶⁰⁷

(1552) Meşnevī

Hīn ħadīs-i kādī vü şūfī biyār

V’ān sitemkār-ı za‘īf-i zār zār

Ey Mevlānā tīz ol kādīnūñ ve şūfīnūñ (4) ħadīsini getür ve ol zār zār olan sitemkārūñ ya‘nī şūfī-yi derdmende ṭabānca uran zālīm bīmāruñ ħadīsini dađı nuṭķ u beyāna getür ve taħķīķ (5) ü taķrīr eylemek mertebesine yetür çünkim şūfī kendüsine sillezen olan bīmārı kādīnūñ ħuzūrına getürdi ve andan şikāyet eyledi ve bu (6) zālīm ben bīġünāha nāġāh bir ṭabānca urdı benüm ħaķķımı ey nāyib-i ilāhī bundan alivir diye söyledi

(1553) Meşnevī

Güft kādī sebbiti’l-‘arş ey püser

⁶⁰⁷ “Sufi ve kadı hikāyesine rücū.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 11, s. 502.

Tā ber'ū* (7) *naḫṣī kunem ezḫayr ü şer

Ḳāḏī ol şūfīye ḫiṭāb idüb didi ey püser ʿarşı s̄ābit eyle tā kim anuñ üzerine ḫayrdan ve şerden bir naḫş (8) eyleyem yaʿnī ey oğul beynennās meşhūr u maʿārif olan emşāldendür ki *sebbiti'l-ʿarşe summe unḫuş*⁶⁰⁸ dirler yaʿnī s̄ābit eyle andan soñra (9) aña naḫş eyle naḫş saḫfla ḳāyim olur mādāmki maḫall-i naḫş olan saḫf s̄ābit olmaya aña naḫş eylemek niçe mümkin olur bu muḳarrerdür (10) ki maḫall-i naḫş olan saḫf s̄ābit olmayınca naḫḳāş aña naḫş eyleyemez kezalik ḫayrdan ve nefʿden ve zarardan olan ḫükm naḫş (11) gibi ʿarż ḳabīlindendür lābüdd bir maḫalle muḫtācdur ki [H166b] anuñla ḳāyim ola pes sen evvelā maḫkūmün ʿaleyh olmağa lāyık bir maḫall işbāt eyle tā ben ḫayrdan (12) ve şerden anuñ üzerine şerʿā ne lāzım gelür ise ḫükm eyleyem didi

(1554) Mesnevī

K'ū zenende k'ū maḫall-i intikām

İn ḫayālī geşteest ender* (13) *seḳām

Ḳanı urucı ḳanı maḫall-i intikām bu bīmār seḳāmda bir ḫayāl olmışdur yaʿnī ey şūfī senüñ ḫaşm ittiḫāz eyledüğüñ kimse (14) ḫastalıkda bir ḫayāl gibi zaʿīf ü naḫīf olmışdur ḫattā maḫall-i intikām olmadan güzer ḳılmışdur ḳanı saña urucı ve ḳanı intikāma maḫall (15) bir ḫaşm ki tā ben andan senüñ ḫaḳḳuñı alıvirem ve ḫükm-i şerʿi icrā eyleyem didi

(1555) Mesnevī

Şerʿ behr-i zindegān u aḡniyāst

Şerʿ beraşḫāb-ı* (16) *gūristān kucāst

Ey şūfī şerʿ zindelerden ve aḡniyādan ötürüdür şerʿ aşḫāb-ı gūristān üzre ḳaçan olur [ve +H] bu beytler ḳāḏī lisānından (17) şūfī ve dervīş olanlaruñ mertebesini ol müddeʿī olan şūfīye taʿrīz ü ḫiṭāb itmekle beyān ḳılır ve bunda şerʿden murād aşl-ı

⁶⁰⁸ “Binayı tespit et, sonra nakış et.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 502.

(18) umūr-ı maḥkeme ve ḳuzāta maḥşüş olan aḥkām-ı şer‘iyye olur nitekim bu gelecek beytleriñ hem ḳādī lisānından dinilmesi hem ḳuzāta maḥşüş olan (19) şer‘ olduğına delālet ü şehādet ḳılır ekşer isti‘māl ḥasebiyle şer‘ ḳādīlere müte‘allik olan aḥkām u umūra aḥlāk olına gelmişdür (20) nitekim bir kimsenüñ bir kimse ile da‘vāsı olsa şer‘ullāh dirler ve bu kimseyi şer‘-i şerīfe ilet dirler pes bu maḥalde şer‘den (21) murād tekālīf-i şer‘iyyedür diyen kimseler ḥaṭā eylemişdür ammā muzāf muḳadder olub ekşer ḥük-m-i şer‘ taḳdīrindedür dinilse hem cāyizedür (22) eger bu güne tevcīh ü te‘vīl olmaz ise tekālīf-i şer‘iyye zindegān u aḡniyādan ötüridür ve ehl-i fenā ki *mütü ḳable en temütü*⁶⁰⁹ (23) mefhūmına maḫzar olub mürde ḥükminde olmuşdur pes mürde ḥod cemī‘-i tekālīfden berīdür ve hem faḳr-ı tāma vüşül bulub fānī-yi maḫz (24) olmuşdur pes *elmuflişu fīemānillāh*⁶¹⁰ mefhūmınca ol daḫı tekālīfden berī ve ‘ārīdür dinürse nitekim ba‘zı şāriḥler böyle dimişdür (25) bu söz melāḥideye maḥabbet olur ve ba‘zı faḳr u fenā şāḥiblerinden tekālīfātuñ süḳuṭı lāzım gelür bunı ḥod fākr-ı tām şāḥibleri olan evliyādan (26) ve ‘irfāndan ḥiç birisi dimemişlerdür ve ehl-i fenādan fānī olduğdan soñra şer‘-i şerīfüñ şavm u şalāt gibi lāzım gelen teklīfi sākıṭ (27) olur diyü beyān eylememişdür nitekim ba‘zı melāḥide terk-i şavm u şalāt idüb anlara ıḣḳāṭ-ı teklīf eyledüklerinden su‘āl olınduḳda (28) Ḥazret-i Mevlānānuñ ḳaddese sırrahu bu beytleriyle cevāb virirler imiş ve bu maḥalle münāsib olan bir miḳdār [H167a] taḥḳik **Minḥacü’l-Fuḳarāda** ḳısm-ı (29) s̄nāide bāb-ı şalātıda mezkūr olmuşdur anda ṭaleb olına pes bu beyt-i şerīfüñ⁶¹¹ tavzīḥ ü tefsīrine gelemüm ḳādī şūfiyān-ı ḥaḳīḳinüñ (30) ve fuḳāra-yı ilāhīnüñ mertebelerini beyān eylemek üzre ol müdde‘i olan şūfī iken vechle ilzām eyleyüb dir evvelā ey şūfī bu saña (31) ḍārib olan bīmār bir mertebe naḫīf ü nizār olmuşdur ki maḥall-i intikām degildür ḳanı zinde ve ḳanı maḥall-i intikām ki tā

⁶⁰⁹ “Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivāyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

⁶¹⁰ “Müflis, Allah’ın emniyetindedir.” Özdemir, *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî*, s. 1002.

⁶¹¹ beyt-i şerīfüñ: ebyāt-ı selāsenüñ H

andan intikām alasin didi (32) ve şāniyen ey şūfī bu şer^c ki sen hāzır olduñ ve bu aḥkām-ı şer^ciyye icrā olacaḡ maḥkemeye ki sen geldüñ bu nefsleri zinde olandan ve ḡanīlerden (33) ötüridür bu ḥükm-i şer^ci aşḡāb-ı ḡubūr üzre ḡande vāḡi^c olur vech-i āḡer üzre ma^cnā böyle dimek olur ki ey şūfī ekser aḥkām-ı (34) şer^c nefsleri zinde ve ḡanī olan ferḡundelerden ötüridür şūfīler ki ehl-i ḡubūr ve aşḡāb-ı ḡūr ḡükmindeür anlaruñ üzerine şer^c-i (35) şerīfüñ ekser aḥkāmı vāḡi^c olmaz meselā zekāt u ḡac u cihād ḡükmleri gibi

(1556) Meşnevī

Ān ḡürūhī k'ezfaḡīrī bīserend

Şad cihet ezmerḡān fānī- (36) *terend*

Şol bir ḡürūh ki faḡīrlükden bīserdürler mürdelerden yüz cihet fānīrekdürler ya^{nī} şol ḡürūh ki faḡīrlükden bīser ü pā olmuşdur (37) ve faḡr u fenā mertebesin bulmuşlardur⁶¹² ol ḡürūh-ı 'ālā zāhiren mürde olan kimselerden yüz cihetden ziyāde fānīlerdür⁶¹³

(1557) Meşnevī

Mürde ezyek rūst (38) *fānī dergüzend*

Şūfīyān ezşad cihet fānī şudend

Mürde güzend ve zararada bir yüzden fānīdür ammā şūfīler yüz cihetden fānī olmuşdur (39) pes sen eger şūfī iseñ yüz cihetden mürde ve fānī olan ḡāyifeden olmuş olursın sende da^{vā} ve nizā^c neyler dimek olur [ya^{nī} -H] (40) mevt-i ıztırārī ile mürde olan cesedine [ve +H] rūḡ-ı ḡayvāniyyesine gelen güzend ve zararada bir vechden mürde ve fānīdür ammā şūfī olanlar ḡāl-i (41) ḡayātlarından niḡe yüz cihetden fānī olmuşdur ve fenāenderfenā mertebesin bulmuşdur

Beyt

⁶¹² ya^{nī} şol ḡürūh ki faḡīrlükden bīser ü pā olmuşdur ve faḡr u fenā mertebesin bulmuşlardur: ol bir ḡürūh ḡod ziyāde faḡr u fenālarından bīser ü pālardur H

⁶¹³ ziyāde fānīlerdür: fānīterdürler H

Ḳubūru'l- verā taḥte't-türābi vesserā

[P468a] (1) *Ricālun lehum taḥte's-siyābi ḳubūr*⁶¹⁴

dinilmişdür pes eger sen ehl-i ḳubūrdan olduñ ise ve fenā mertebesin bulduñ ise sende bu da'vā ve nizā' neyler velḥāşıl (2) şūfiler aḥkām-ı şer'iyyenüñ ekşerinden ḥalāş olmuşlar ve faḳr u fenā iḥtiyār itmekle aḡniyā üzre vācib olan tekālīf-i şer'iyyeden necāt bulmuşlardır (3) bu gūne da'vā ve cidāl ve ḳıl ü ḳāl nefsleri zinde olan aḡniyāya lāyık olur ve fenāenderfenā mertebesin bulasın ve nefsleri mürde olan şūfilere (4) ve faḳırlere şer'a gelmek ve da'vā ḳılmaḳ niçe münāsib gelür diyü söyledi

(1558) *Meşnevī*

Merg yek ḳatlest v'ın sīşad hezār

Her yekirā ḥūnbehā-yı bīşümār

(5) Merg bir ḳatldür ve bu şūfilerüñ ölmesi üç yüz biñ ḳatldür her bir ölmek için bīşümār ḥūnbehā vardır ya'nī mevt-i ıztırārī bir kerre ölmekdür (6) ki ol rūḥ bedenden cüdā olmaḳdur bu gūne ölmek şūfilerüñ ölmesine göre sehldür ve bu şūfilerüñ ölmesi niçe yüz biñ kerre ölmekdür bu (7) ise bir kerre ölmekden hezārbār eşedd ü eş'abdur nitekim **İmām Ḳuşeyrī Ḥazretleri** *fetübü ilā bāriikum faḳtulū enfusekum*⁶¹⁵ āyetinde dir *ettevbetu biḳatli'n-nüfūsi* (8) *ḡayru mansūḥatun fiḥazihî'l-ümmeti illā inne Benī İsrā'îl kâne lehum ḳatlu enfusihim cehren ve hazihî'l-ümmetu* [H167b] *tevbetuhum biḳatli enfusihim ma'nen kemā ḳāle 'aleyhisselām mütü ḳable en* (9) *temütü vennasu yetevvehhemüne enne tevbete Benī İsrā'îl eşaḳkun ve leyse kemā tevehhemü fe inne zalike kâne minhüm fiḥāletin*

⁶¹⁴ “Verā'nın (kıyametin) kabirleri toprağın ve zeminin altındadır. Nice adam var ki, elbiselerinin altında kabir vardır.” [Ebû Nuaym İsfehânî'nin Hilvetü'l-Evliyâ isimli eserinde 15908 numaralı hadiste geçer. Ebû Bekir eş-Şiblî'ye ait bir sözdür.]

⁶¹⁵ “Onun için Yaradanınıza tevbe edin de nefislerinizi (kötü duygularınızı) öldürün.” (Bakara 2/54)

*vāhidetin ve ehlü'l-ḥuşūşi min hazīhi'l (10) ümmeti ḳatelu enfusehum fıkullı
lahzetin bisuyūfi'r-riyāzāti velmen'ı 'anı's-şehvātı'*⁶¹⁶ kemā ḳıle

Beyt

Leyse men māte festerāḥe bimeytin

*İnneme'l-meytu (11) meytu'l-aḫyā'*⁶¹⁷

(1559) Meşnevî

Gerçi kuşt İn ḳavmrā Ḥaḳ bārḥā

Riḥt behr-i ḥünbehā anbārḥā

Gerçi⁶¹⁸ bu ḳavmi Ḥaḳ Te'ālā niçe kerre öldürdi ḥünbehālarından ötürı (12) anbārlar dökdi ya'nı egerçi bu ḳavmi Ḥaḳ Tebārek ve Te'ālā niçe kerre tıḡ-i maḥabbetle öldürdi velıkin bunlaruñ her bir ölmesinden ötürı bışümār ḥünbehālar (13) virdi ve her fānı ölmeleri muḳābelesinde diyet-i enbār-ı elṫāfını nişār ḳıldı nitekim ḥadıṣ-i ḳudsīsinde *men eḥabbenı ḳateltuhu ve men ḳateltuhu fāene diyyetuhu*⁶¹⁹ (14) buyurmuşdur bir kimseyi ki ol öldüre anuñ ḥünbehāsı oldur ve bir kimsenüñ ki ḥünbehāsı Ḥazret-i Ḥaḳ ola ol kimse için niçe enbār-ı elṫāf (15) ve hazāyin-i envār u aṫāf nişār olunmuşdur ve bezl ḳılınmışdur

(1560) Meşnevî

Hemçü Circīsınd her yek dersırār

Küşte geşte zinde geşte şaşṫ bār

⁶¹⁶ “Nefislerini öldürmek bu ümmet içinde nesh edilmemiştir. Ancak Beni İsrail için nefislerinizi öldürün hükmü zahir idi (gerçek anlamda). Bu ümmettin ise nefislerini öldürme tevbesi, manendir. Peygamber (s.a.v)'in buyurduğu gibi: ‘Ölmeden önce ölünüz.’ İnsanlar zannediyorlar ki Beni İsrail’in tevbesi daha zordu ancak zannettikleri gibi değildir. Onların bu durumu (ölmesi) sadece bir defaya mahsus idi. Halbûki bu ümmetin havassları nefislerini her an riyazet ve şehvetlerden arındırma kılıçları ile öldürdüler.”

⁶¹⁷ “Ölüp istirahat eden kimse ölü değildir. Ölü ancak dirilerin ölüsüdür.” Konuk, A. A. (2008d). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. D. Gürer; M. Tahralı). İstanbul: Kitabevi Yay., C. 12, s. 351.

⁶¹⁸ Gerçi: Egerçi H

⁶¹⁹ “Beni seveni öldürürüm. Kimi de öldürürsem onun diyetini vermek bana aittir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s.230. [Bu lafızla bir hadisin tespit edilemediği belirtilmiştir.]

(16) Bu şūfīlerūñ her birisi sırārda Circīs gibidürler altmış kerre küşte olmuş ve zinde olmuşdur ve Hāzret-i Circīs Peyğamberūñ kaç kerre (17) geşte olmasına iktilāf vardur *şāst bār* dimeleri bunda tehdīd için olmaz belki teksīr için olur ve Hāzret-i Circīsūñ kışşası meşhūr- (18) dur ba‘zı bu şūfīyān-ı dīn ve ‘āşıkān-ı ehl-i yakīndan her birisi sırlarında ve bāṭınlarında kerrāt u merrātla küşte olmuşdur ve yine filhāl Hāḫ Te‘ālā (19) bunları ihyā idüb ḫayāt bulmuşdur meşelā evāyil-i ḫālde her bār ki bir ḫalet-i nefsāniyye ve şıfat-ı cismāniyye ile anlarūñ vücūdı muttaşif olub (20) niçe zamān ol ḫālet üzre bunlar zindegānīlūk kılsalar ol vücūdı bunlar imāte idüb ve ol şıfat u ḫāleti bunlar ifnā vü izāle iderler (21) ol ḫālet ü şıfatuñ yerine Hāḫ Te‘ālā bunlara ḫālet-i rūḫānī ve şıfat-ı mülkī virüb vücūd-ı rūḫānī ve şıfat-ı mülkī şāḫibi olurlar (22) pes ne kadar şıfāt-ı cismāni ve ḫālāt-ı nefsānī var ise anlarūñ her birini imāte vü izāle eylemek bir kerre ölmek gibi ve her bār ki ḫālet-i rūḫāniyye (23) ve şıfat-ı mülkiyye ile muttaşif olalar tekrār zinde olmaḫ ve ḫayāt bulmaḫ gibi olur şol zamāna dek ki bilkülliyeye şıfāt-ı beşeriyyeden olurlar (24) ve evşāf-ı cismāniyyeden ḫalāş olurlar ve evşāf-ı mülkiyye ve ḫālāt-ı rūḫāniyye ile temām ittişāf kıılurlar ve enīs olurlar ve rūḫānī (25) ve ‘ilm ü ma‘rifetle nūrānī bir vücūd bulurlar pes ‘aşk-ı dost bunları bu mertebede daḫı ḫomaz cismāniyyet mertebesinden tederīcle niçe mürde olub (26) evşāf-ı rūḫāniyye ile niçe zinde oldıarsa hem her ḫālet-i rūḫāniyye ve şıfat-ı mülkiyyeyi daḫı tederīcle imāte vü izāle iderler her bār ki bir şıfat-ı (27) rūḫāniyye bunlardan zāyil ola anun yerine bīzevāl ve lāyezāl olan şıfat-ı Hāḫḫānī gelür pes [H168a] bunlar her şıfat-ı rūḫāniyyeyi ki vücūd-ı ḫaḫīḫīlerinden (28) imāte vü izāle eyleyeler çāşnī-yi mevti zāyık olurlar şol mertebeye dek ki vücūd-ı nūrānī ve rūḫānīden ve evşāf-ı mülkiyyeden hem mürde olub (29) fānī olurlar çünkim fenāenderfenā mertebesin bulalar beḫā-yı Hāḫḫla bāḫī olurlar tā beḫā-yı ilāhiyye ile bāḫī ve ḫayāt-ı ḫaḫīḫiyye ile ḫay olıncaya dek (30) ve kendü ḫaḫīḫatlerini bulıncaya dek dostuñ tīg-i ‘aşkı bunları öldürmeden ve tekrār anuñ tecelliyāt-ı luṭfiyye ve

cemāliyyesi bunları dir görmeden fānī olmaz (31) pes bunların her birisi serlerinde niçe kerre ölmüş ve niçe kerre dağı hayāt bulmuş olur

(1561) Meşnevî

Küşte ezzevk-i sinān-ı dādger

Mībesūzed ki bizen (32) zaħmī diger

Ol dādger olan pādşāhuñ zaħm-ı sināndan küşte olan yanar böyle diyü ki baña bir nev' zaħm dağı ur ya'nī ol 'ādil olan pādşāhuñ (33) rümh-i maħabbetinüñ ve sinān-ı miħnetinüñ zaħmından maqtül olan 'aşık yanar ve sūzān olur ve böyle dir ki ey 'ādil olan pādşāh baña ol tīg-i maħabbetle (34) bir zaħm dīger ur ve beni bu vücūd-ı mecāziden öldür tā kim hayāt-ı haķīkiyye bulam ve senüñle zinde olam

(1562) Meşnevî

V'allah ez'aşk-ı vücūd-ı cānperest

Küşte (35) berkatl-i düvem 'aşıkterest

Vallāhi cānperest olan vücūduñ 'aşkından küşte ikinci katl üzre 'aşıkdur ya'nī cān-ı bākiyye tapan ve maħbüb-ı (36) haķīkiyye ħidmet iden vücūduñ 'aşkından küşte olan kimse ikinci kerre küşte olmağa 'aşıkterdür nitekim **Manşūr**

Beyt

Uktulūnī uktulūnī (37) yā şikāt

İnne fīkatlī hayāten fīhayāt⁶²⁰

didi ve **İbn Fārız** dağı **Tā'iyyesinde**

Beyt

Ve lem tu'sifī bilkatli nefsi bellehā

Bih tu'sifī (38) in enti't-lefti muhcetī⁶²¹

⁶²⁰ "Ey dinde muhkem olan kimseler, beni öldürünüz; hayatım öldürülmemdedir." Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 2, s. 546.

⁶²¹ "Ey lütuflar ve ihsanlar menbaı, eğer sen beni öldürerek ruhumu ifnâ ve telef edersen, bana zulüm ve adaletsizlik etmiş olmazsın; aksine nefsimi öldürerek ihtiyacımı giderip arzusunu yerine getirerek onu diriltirsin." Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 130.

didi maḥbūb-ı ḥaḳīkīye ḥiṭāb idüb bu beyti söyledi pes bunlardan öldükden şoñra ölmege ‘aşık (39) olmak ve yārüñ tīg-i ‘aşkıyla küşte olmağı temennī kılmak çok vāķī‘ olmuş ve kelāmları daḫı kendülerüñ ḥasbiḥāline delālet kılmışdur (40) bu ḥuşūşda söz çok ve irāda ḥācet yokdur pes yine kādī şūfiye ne didüğini beyān itmege şürū‘ idüb buyururlar

(1563) *Meşnevî*

Güft kādī⁽⁴¹⁾ *men kazādār-ı hayem*

Hākim-i aşḥāb-ı gūristān keyem

Kādī şūfiye aytdı ben zindenüñ kazādāriyum kaçan aşḥāb-ı gūristānuñ [P468b] (1) ḥākimiyem ḥulāşā-yı kelām ve tavzīḥ-i merām böyle demek olur ki kādī şūfiye kendünüñ mertebesini ve şūfī olanlaruñ daḫı mertebesini ve rencūr-ı ma‘nevī olan (2) ehl-i dünyānuñ daḫı mertebesini ta‘līm ü tefhīm eylemek ṭarīķi üzre didi ey şūfī ben ḥayy u zinde olan kimselerüñ kādīsiyem [H168b] ben aşḥāb-ı ḳubūruñ ḥākim (3) degilüm evvelā şūfīler aşḥāb-ı ḳubūrdandur zīrā *kun fiddunyā ke’enneke ğarībun ev ‘ābiru sebīlin ve ‘udd nefseke minehlī’l-ḳubūr*⁶²² ḥadīs-i şerīfinüñ (4) mücebince evvelā anlaruñ ol mertebesi kendü nefislerini aşḥāb-ı ḳubūrdan add eylemekdür ve sāniyen *mütü ḳable in temütü*⁶²³ ḥadīs-i şerīfinüñ ḥasebince anlaruñ mertebesi ölmez- (5) den evvel ölmek ve fenāenderfenā olmağdur pes anlar bu i‘tibār ile aşḥāb-ı gūristān ‘idādından olurlar ben isem aşḥāb-ı gūristānuñ (6) ḥākim (7) degilem pes bu taḳdīr üzre senüñ da‘vañı istimā‘ eylemez ve senüñ ḥaşmuñ olan rencūrdan hem ḥaḳḳuñı alıvirmege ḥükümet kılmazam zīrā (7) sen nefsi ölenler ‘idādından olduğı gibi ol daḫı ḳalbi ve rūḫı mürde olanlar ḳabīlindendür anuñçün Ḥazret-i

⁶²² “Dünyada bir garib (yabancı) veya yoldan geçen bir yolcu gibi ol ve kendini kabir ehlinden (ölülerden) say.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 231. [Hadisin saḫīḥ olduğı belirtilmiştir.]

⁶²³ “Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivāyetin ḥadīs olmadığı belirtilmiştir.]

Nebî ‘aleyhisselām *ıyyākum ve mucālestu’l-mevtī* (8) *ķālū ve me’l-mevtī yā Resūlallah ķāle ehlu’d-dunyā*⁶²⁴ [buyurdu -H]

(1564) *Meşnevī*

Īn beşūret ger ne dergūrest pest

Gūrhā derdūdmāneş āmedest

(9) Bu bīmār şūretde eger gūrde pest degül ise gūrlar anuñ dūdmānına gelmişdür *dūdmān* kabīleye dirler bunda *dūdmān*dan murād bīmāruñ cesedi (10) olur ki cesed havāss-ı zāhire ve bātına ile ve kuvā-yi cismāniyye ve rūhāniyye ile bir kavm u kabīle gibidür bu taķdīrce anuñ kabīle-yi cesedine gūrlar gelmişdür (11) dimek anuñ her bir hissi mürde olub ve dūdmān cesedinde medfūn olmuş mürde gibi olduğundan kināyet olur pes bu itibār anuñ cesedi (12) kabīlesine kabrler gelmiş olur **Şem’ī** merhūmuñ⁶²⁵ ve **Cān-ı ‘Ālem** merhūmuñ⁶²⁶ itdükleri te’vīller bu maħalde yerinde olmaz [muħaşşıl-ı kelām -H] ey şūfī bu ehl-i dūnyādan (13) olan rencūr mürde hükmindedür bu rencūr şūretde eger maķbere içre pest olmadıysa ve gūre şūretā dūhūl kılmadıysa ol bīmāruñ dūdmān cisminde (14) gūrlar gelmişdür anuñ her bir hissi ma‘nada ölmüşdür ve kendü maħall ü mevzi‘inde mürde gibi medfūn olmuşdur kabr içre medfūn olan mevtāya niçe (15) bir sözi ismā‘ eylemege ķādir ve ifhām eylemege mālīk olamaz iseñ bu mürdeye daħı bir kelāmı ismā‘ eylemege ķādir olamazsın anuñçün Hāķ Te‘ālā Hāzretleri (16) kāfirler haķķında Resūline ħiṭāb idüb *inneke lā tusmī‘u’l-mevtā*⁶²⁷ didi ve bir āḫer āyetde daħı *ve mā ente bimusmī‘in men fīķubūr*⁶²⁸ buyurdu pes bu mürdedil (17) olan rencūruñ her bir hissi maķberde medfūn olan meyyit gibi bīfeh̄m ve bīdrāk olmuşdur ve bunuñ ‘aķlı ve ķalbi

⁶²⁴ “‘Ölülerle birlikte oturmaktan sakınınız.’ Ashāb-ı Kirām: ‘Ölüler kimlerdir ey Allah’ın Resūlü!’ diye sordular. Nebî (a.s): ‘Onlar zenginlerdir.’ Başka bir rivāyette de: ‘Onlar dūnyā ehlidir’ buyurdu.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 150. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁶²⁵ **Şem’ī** merhūmuñ: **Şem’ī**nüñ H

⁶²⁶ **Cān-ı ‘Ālem** merhūmuñ itdükleri: **Cān-ı ‘Ālem**üñ itdügi H

⁶²⁷ “Bil ki sen ölülere işittiremezsin.” (Neml 27/80)

⁶²⁸ “Sen kabirdekilere işittiremezsin.” (Fâtır 35/22)

ölmüştür çünkü bu dağı mürde (18) hükminde buña dağı kazā lāḤaḵ olmak yerinde olmaz didi

(1565) *Meşnevî*

Pes bedîdî mürde ender gür tu

Gürrā dermürde bîn ey kūr tu

Ey şūfî kabir içinde (19) mürdeyi çok gördüñ ey kör kabri sen mürdede gör ya‘nî bu cihānda gür içinde mürdeleri çatı çok gördüñ maḵābir içre medfūn olan mürde- (20) ler gibi herkes dağı bunu gördiler ve kabir içre mürde görmege müsteb‘id degildür ey kördil eger başiret şāḥibi iseñ kabri mürdenüñ vücūdında (21) gör ki müsteb‘id olan budur ki bir kimse mürde ola ve kendü kabirini getirüb ḥaḵ içinde yürüye nitekim bu gūne mürdelerden birisi dimişdür

(22) *Beyt*

Cihānda kudret-i Ḥaḵ ile bir yürür öliyem

Meded ölü yürürem ben kuluña çāre gerek

şol kimseler cehl ü ğafletle ola ve (23) ḥamāḵāt u sefāhatle mürdedil ola ol meyyit gibidür ve anuñ cesedi aña nisbetle kabir gibidür böyle kimseler cesdlerinde sākin-i kabir gibidür anuñçün (24) Ḥazret-i Nebî ḵurāda sākin olanlar ḥaḵḵında *sākinu’l-kufūri kesākeni’l-ḵubūr*⁶²⁹ ekser ehl-i ḵurā cehl ü ğafletle mürde dillerdür pes cāhil ü (25) ğāfil olan rüstāyīler miyānında sākin olmaḵ ḵubūr içre sākin olmaḵ gibidür anuñçün Ḥazret-i Nebiy-i Mükerrrem şallāhu ‘aleyhi ve sellem [H169a] *lā teskeni’l-küfūr* (26) *feinnā sākine’l-küfūri kesākinü’l-ḵubūr*⁶³⁰ buyurdi bu neyhüñ sebebi oldur ki çünkü ehl-i küfūr cehl ü ğafletle mürde oldukları cihetden ehl-i ḵubūra (27) müşabih oldılarsa her kim anlarla ziyāde mücāleset ü müşāḥabet eylersin hem anlar gibi mürdedil olmaḵ ve ḥayāt-ı ḵalbiyyeden maḥrūm ḵalmaḵ (28)

⁶²⁹ “Mezra halkı mezardakiler gibidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 232. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

⁶³⁰ “Mezralarda oturma. Şüphesiz ki mezra halkı mezardakiler gibidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 232. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

muḳarrerdür zīrā şoḫbet mü'essire ve ṭabī'at sārīkadur lābüdd şey muḳārinenüñ ḫükmini aḫz eyler pes cesedleri ḳabrini götürüb evlā yürüyen (29) ṭāyife ile *lātucālīsū'l-mevtā elā ve hum ehlu'd-dunyā*⁶³¹ ḫadīşiyle 'amel idüb mücāleset ḳılmadan zindedil olanlara ḫazer itmek lāzım olanlardandır (30) ve maḳbere sen getirüb yeryüzinde yürüyen mürdedil zālimden ḫazer ü perhīz eyleyen 'āḳıl u ḫāzım olanlardandır

(1566) Meşnevī

Ger zigūrī ḫışt bertu üftad

(31) *'Āḳılān ezgūr key ḫ'āhend dād*

Meşelā bir gūrdan senüñ üzerüñe eger kerpiç düşse 'āḳıllar gūrdan ḳaçan dād isterler *gūrdan* murād bunda mürde- (32) den olan cāhil ü ḡāfilüñ cesedi olur ve *ḫışt*dan murād anuñ yā ṭabānca urması veyā ṭaş urması veyā çüb urması olur (33) ya'nī ḳādī şūfī olanlara ta'rīz idüb ve ehl-i dünyānuñ mertebelerini bildürüb ol şūfiye ḫiṭāben dir ki ey şūfī meşelā bir maḳbereden senüñ (34) üzerüñe bir kerpiç veyā bir ṭaş düşse ve seni āzürde ḳılsa eger sen 'āḳıl u 'ārif iseñ andan dād-ı ḫ'āh olmaz ve şikāyet (35) ḳılmazsın zīrā 'āḳıl u 'ārif olanlar ḳabrden dād istemezler ve şikāyet itmezler

(1567) Meşnevī

Gird-i ḫışm u kīne-yi merdüm megerd

Hīn mekun bānaḳş-ı germābe (36) *neberd*

ḳaçan mürde ṭarafından saña bir zaḫm gelse mürdenüñ ḫışmı ve kīnesi eṭrāfına ṭolanma āḡāh ol naḳş-ı ḫammām ile ceng ü cidāl eyleme (37) ey şūfī 'inde ehli't-taḫḳīḳ bu şuver-i ḫalk ve enām nuḳūş-ı ḫammām gibidür bunlar vāsıtasıyla bir kimseye ḳaçan bir zaḫm gelse ol kimse eger (38) müvehḫid olan 'āriflerden ise fā'il-i ḫaḳīḳiden bilüb anlarla ceng ü cidāl eylemez kemā ḳāle'l-Sa'dī

⁶³¹ "Ölülerle birlikte oturmaktan sakınınız. Onlar dünyâ ehlidir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Meşnevî Şerhi*, s. 150. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Beyt

Derīn nev'ī ez- (39) şirk pūşīde hest

Ki Zeydem biyāzerd ü 'Amrem beḥast

Geret dīde baḥşed ḥudāvend-i emr

Nebīnī diger şūret-i Zeyd ü 'Amr'⁶³²

Ve eger (40) ol kimse şirk-i ḥafī şāhibi cāhil ü gāfil ise ol naqş-ı ḥammām meşabesinde olan şuver ü ālātla ceng ü cidāl eyler 'indel'arifīn (41) bu nās mürde ḥükmindeür kaçan bunlar yüzinden bir kimseye bir ḥarb u āsīb irişse eger ol kimse 'arif ise mürdelere ḥışm u kīn [P469a] (1) eylemek niçe münāsib olmazsa ol mürdedil olana daḥı ḥışm u kīn eylemek öyle münāsib olmaz bir kimseye bir ḥabrden bir kerpiç düşse ol ḥabrden (2) şikāyet kılmak ve dād-ı ḥ'āh olmak niçe lāzım gelmez ise bir şāgīb-i ḥabr olan mürdedilden daḥı bir ḥatb u zaḥm gelse andan daḥı şikāyet kılmak ve (3) dād-ı ḥ'āh olmak öyle lāzım gelmez

(1568) Meşnevī

Şükr kun ki zindeyī bertu nezed

K'ān ki zinde red kuned Ḥaḳ kerd red

Ey şūfī şükr eyle ki saña bir zinde urmadı ki ol (4) kimseyi [H169b] ki zinde red eyler Ḥaḳ red eyledi bunda *zindeden* murād *ennāsu kullehum mevtā ille'l-'ālimūn*⁶³³ ḥadīşinüñ mücebince 'ulemā-yı Rabbāniyyedür ve 'ulemā-yı Rabbāniyye (5) ol kimselerdür ki kendülerden mürde ve fānī olub Ḥazret-i Ḥaḳla zinde ve bākī olalar ve dest-i Ḥaḳda ālet olalar pes ḳāḍī şūfīye tesliye virüb (6) böyle dir ki ey şūfī var şükr eyle ki bir 'ālem-i Rabbānī Ḥazret-i Ḥaḳla zinde olan bir veliyy-i yezdānī saña

⁶³² “Arkadaş! Senin halin iyi ise de, kötü ise de onu nakşeden takdir elidir. Şu halde beni Zeyd dövdü. Amr incitti sözünde gizli şirk vardır. Eğer sana hükmü ezeli sahibi olan Cenabı Hak hakikatı görecek göz ihsan ederse, o zaman Zeyd'i, Amr'ı göremezsın.” Şeyh Sâdî-i Şîrazî (1980). *Bostan ve Gülistan*. (Tercüme: Kilisli Rifat Bilge). İstanbul: Zafer Matbaası, s. 205.

⁶³³ “İnsanlar hep ölüdürler (ölü gibidirler), ancak âlimler hariç.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 138. [Rivâyetin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

urmadı ki ol kimseyi ki bir zindedil olan ‘ālem-i Rabbānī (7) redd eyleye anı
haķikātdē Hāzret-i Hāķ redd eylemişdür anuñ acısı ve elemi gitmek ihtimāli yoķdur

(1569) Meşnevī

Hışm-ı ahyā hışm-ı Hāķķ u zaķm-ı ūst

Ki beHāķ zindest (8) ān pākīze pūst

Bunu böyle bil ki Hāzret-i Hāķķla olan ahyānuñ hışmı ve ‘ilm-i ledünnī ile zindedil
olan ‘ulemānuñ zaķmı haķikātdē Hāķ Te‘ālā (9) Hāzretlerinüñ hışmıdır ki ol pākīze
post Hāķ Te‘ālā Hāzretleriyle zindedür ve hayāt-ı ilāhiyye ile hayy u ferħundedür
pes bunlaruñ nefħa-yı (10) ilāhiyye ile zinde ve rūħ-ı Rabbānī ile ferħunde
olduklarınıñ taķķikine şürü‘ idüb beyān buyururlar

(1570) Meşnevī

Hāķ bekuřt ūrā vü derpāçeř demīd

(11) Zūd kařřābāne pūst ezvey keřīd

Hāķ Te‘ālā ol zindeyi öldürdi ve anuñ pāçesine üfürdi fevrī kařřāblar gibi postını
andan çekdi (12) pāçe bunda mertebe-yi süflīde vāķi‘ olan cismden ‘ibāretdür
kařřāba münāsib olmaķla ta‘bīr olunmuş ve cisme pāçe itlāk kılınmışdur pes bu (13)
beyt-i řerīfūñ taķķīķ ü tavzīhi böyle dimek olur ki Hāķ Subħāne ve Te‘ālā zindedil
olan veliyy-i kāmili evvelā tīg-i maħabbetle zebħ idüb hayvāniyye- (14) tinden
öldürmüş ve evřāf-ı behīmiyye ile muttaşif olan vücūdını küşte kılınmış ve anuñ pāçe
menzilesinde olan cismini nefħ-i rūħ-ı ķudsī (15) idüb kařřāblar gibi fevrī anuñ
postınıñ levāzımını ve mānend-i kařř olan řüretinüñ muķtezayāt u aħķāmını anuñ
vücūd-ı haķīķisinden (16) çeküb sulħ eyledi ve anı levāzım postından münseliħ
olmuş rūħ-ı mücerred kıldı

(1571) Meşnevī

Nefħ dervey bāķī āmed tā me’āb

Nefħ-i Hāķ nebud çü nefħ-i (17) ān kařřāb

[Nefh ol zindenüñ vücūdında me'āb u merca'a dek bākī geldi zīrā nefh-i Hāk o
kaşşābuñ nefhi gibi olmaz +H] *nefh* yeli imsāk eylemege şālih olan cismüñ tecvīfine
üfürmege dirler amma bu maḥalde mādde-yi kâbiliyyeye ḥayāt-ı ḥakīkiyye- (18) yi
bilfi'ı ifāza eylemeden kināyedür [ya'ni -H] ol zindelük vücūdından merci' ü me'āba
dek nefh olınan rūḥ-ı ḳudsī bākī geldi kaşşābuñ (19) nefhası gibi bir demde zāyil
olmadı zīrā Hāk Subḥāne ve Te'alānuñ nefhası ol kaşşābuñ nefhası gibi olmaz

(1572) Meşnevī

Fark-ı bisyārest (20) beyne'n-nefhateyn

Īn heme zeynest ü ān sercümle şeyn

Bu iki nefhanuñ mābeyninde fark çokdur zīrā bu dükeli zeyn ve ol taraf (21) cümlesi
şeyndür ya'ni nefh-i kaşşābla nefh-i Hākkuñ mābeyninde fark-ı bisyār ve tefāvüt-i
bīşümār vardur ki ol nefh-i İlāhī [H170a] dükeli zīnet ü ḥayāt (22) u leḫāfetdür ve bu
nefh-i kaşşāb sertāser şeyn ü muzırrterdür

(1573) Meşnevī

Īn ḥayāt ezvey burīd ü şud muzırr

V'ān ḥayāt eznefh-i Hāk şud müstemirr

(23) Bu ḥayātı menfūḫ fiḥden kesdi ve muzırr oldı ya'ni⁶³⁴ bu kaşşābuñ dem ü nefesi
menfūḫ fiḥ olan ḥayvāndan ḥayātı kaḫ' kıldı ve aña (24) muzmirr oldı ve ol ḥayāt
nefh-i Hākdan müstemirr oldı ebedī kıldı ve kezalik maḥall-i nefh-i İlāhī olan rūḥ-ı
ḳudsī şāhiblerinüñ demleri (25) ve nefesleri nefh-i İlāhī ve nefes-i Rabbānī gibi
mürdedillere ḥayāt-ı ebediyye virici ve anları sa'ādet-i sermediyye mertebesine
irgürücü- (26) dūr ammā kaşşābsiret ve sellāḫḫabī'at olan zālīm ü ḥunḫ'ārlaruñ ve
merdümāzār olan sitemkārlaruñ ve cāhil ü gāfil olan (27) bedgirdārlaruñ nefesleri
ve daḫı güftārları bunlaruñ 'aksidür ḳalbleri öldürücüdür ve ḥayāt-ı ḫayyibeden
insānı maḫrūm idicilerdür

⁶³⁴ ya'ni: zīrā H

(28) (1574) *Meşnevî*

În dem ân dem nîst k'âyed ân beşerh

Hîn berâ z'în ka'r-ı çeh bālâ-yı şarh

Bu dem ol dem degildir ki şerhe gele āgāh ol bu kıyu (29) dibinden kaşruñ bālāsına gel *şarh* hā-yı mühmele ile kaşra dirler bundan murād 'ilme'l-yaķın mertebesi olur ve *ka'r-ı çeh*den murād cehl-i ü gaflet (30) mertebesi olur ya'ñi *nefh* ki üfürmege ve deme dirler bu nefes-i Raḥmānī ve nefh-i Rabbānī ol nefes degildir ki şerhe gele ve beyān ola āgāh (31) ol ey t̄alib-i nefh-i ilāhī ve nefes-i Raḥmānī olan kimse ka'r-ı çeh gafletden 'ilm ü ma'rifet kaşrına yukaru gel tām nefhā-yı ilāhī ne dimekdür bile- (32) sin ve nefes-i Raḥmānī ne idüğine hem 'ālim ü āgāh olasın

(1575) *Meşnevî*

Nîsteş berhar nişānden müctehed

Naş-ı hîzemrâ kesî berhar nehed

Ey şūfî (33) ol rencürü har üzre oturtmak müctehid degildir ya'ñi mürdedil olan bīmārı eşege bindirüb teşhîr itmek ictihādlanmış ve (34) meşrū' u ma'kūl görülmüş hüküm ü re'y degildir bir kimse hîzem naşını himār üzre kor mı bu mışra'da istifhām-ı inkārī vardır ya'ñi (35) hîç bir kimse naş-ı haṭabı eşek üzre koyub teşhîr kılmaz ve aña bu siyāseti revā görmez

(1576) *Meşnevî*

Berñest-i ū ne puşt-ı har sezed

Puşt-ı (36) t̄abūtîş evlāter sezed

Ey ebleh bīmāruñ oturması puşt-ı hara lāyık degildir aña t̄abūt arkası evlārek ve lāyık olur böyle (37) mürdedilleri ve rencürları eşek arkasına bindirmek bile lāyık degildir bunlara lāyık olan t̄abūta bindirmekdür didi

(1577) *Meşnevî*

Zulm çibved vaz'(38) ğayr-ı mevzi'aş

Hîn mekun derğayr-ı mevzi' zāyi'aş

Zulm nedür bir şey'i mevzi'in ğayrıya vaz' eylemekdür āgāh ol ey şüfî mevzi'inden (39) ğayrıda ol şey'i zāyi' eyle nitekim zulmle 'adli ta'rîz idenler bu güne ta'rîz idüb *ezzulmu vaz'u'ş-şey'in fiğayrî mevzi'in*⁶³⁵ *veladlu vaz'u'ş-şey'in* (40) *fimevzi'in*⁶³⁶ dimişlerdür pes ey şüfî şimdi bu rencūra biz kışāş-ı hükme eylesek hükmi mevzi'ine ve maḥalline kılmamış oluruz belki bu (41) ḥaste vü bīmāra minvech zulm kıılıruz gel bu da'vādan ferāğat kıl ve bu nizā'dan berī ol diyüb ol rencūra merḥamet kııldı [P469b] (1) ve şüfî koyub ol zālīm ü mürdedile zamāne kādīleri gibi māyil oldu

(1578) Meşnevî

Güft şüfî pes revā dārī ki ū

Sīlīyem zed bīkışāş u bītesū

[H170b] (2) şüfî kādīden çünküm bu kadar ḥikmetāmīz ve ma'rifetengīz olan kelimātı işitdi ve bu def'i ḥaşm için ĩrād eyledüğü muḥaddemātı ma'nā gūş itdi aña (3) aytdı ey kādī efendi *vele'in nusellim*⁶³⁷ buyurduğunu kelimāt-ı cemī'an hep yerindedür pes sen bunı revā tutar mısın ki ol rencūr baña sīlī ura (4) kışāşsuz ve bir dāniksüz *tesū* rub' dirheme dirler ve [tesū -H] ekser bir pul demekde isti'māl iderler ya'nī şüfî kādīya aytdı ben saña rāzīyam sen revā tutar (5) mısın ki ol o baş baña bir sille ura ve aña kışāş olmaya ve andan cerīme hem alınmaya belki meccānen müft yire ḥalāş ola

(1579) Meşnevî

Īn revā bāşed ḥar (6) ḥirsī kalāş

Şüfīyānrā şaf' endāzed belāş

Ey efendi bu revā olur mı ki bir eşek degirmeninüñ ḥarı olan levend ve ḥırsız belāşı şüfīlere (7) şaf' ata ya'nī bir ḥırsız levendüñ bilāsebeb şüfīlere ṭabānca urmasını ve

⁶³⁵ "Zulüm, bir şeyin ait olmadığı yere konulmasıdır."

⁶³⁶ "Adalet bir şeyin ait olduğu yere konulmasıdır."

⁶³⁷ "Ve eğer selam edersek"

sille çalmasını revā tutar mısın ve anı cerīmesüz ve kışāş olmaksuz buradan (8) halāş ider misin ben muḳtezā-yı şer^c-i şerīf orada her ne ise bunda ḥaḳḳımı taleb eylerüm sen ḳāḏīsin budur görelim ne dirsın

(1580) Meşnevī

Güft ḳāḏī(9) tu çı dārī bīş ü kem

Güft dārem dercihān men şeş direm

Çünküḳ ḳāḏī şūfīnūñ bu dād-ı ḥ^hah olmasını gördi ve ḥaḳḳını taleb eylemede (10) s̄abit ḳadem olduğunu müşāhede ḳıldı dönüb rencūra didi ey rencür sen bīs ü kem ne tutarsın ya^cnī ḳalīl ü keşīrden ne ḳadar naḳde māliksın (11) ol rencür ḳāḏīye didi cihānda ben altı dirhem tutarım *direm*^cArabīdür ve *dirhem* Fārisīdür ya^cnī ey efendi bu cihānda ben hemān altı aḳçeye māliküm (12) didi bu maḥalde şāriḥler ḥalt-ı kelām eylemişlerdür ve daḥı *şeş direm*den murād şeş cihātdur diyü söylemişlerdür i^ttimād olunmaya ve istima^c ḳılınmaya

(13) *(1581) Meşnevī*

Güft ḳāḏī se direm tu ḥarc kun

Ān se dīgerrā beū dih bīsuḥen

Pes ḳāḏī ol bīmāra şefḳat idüb didi ey za^cīf üç (14) dirhemi sen ḥarc eyle ol üç āḥer dirhemi ol şūfīye vir ḳīl ü ḳālsız ya^cnī ol altı aḳçeden üçünü sen kendüñ ḥarc eyle ki bir za^cīf (15) ve üç aḳçeyi daḥı bīḳīl ü ḳāl ol şūfī derdmende vire

(1582) Meşnevī

Zār u rencūrest ü dervīş ü za^cīf

Se direm derbāyedeş terre (16) v'rağīf

Ki ol şūfī zār u rencürdür ve dervīş ü za^cīfdür ol şūfīye üç dirhem gerek terre ve ġarīf için *rağīf* girdeye (17) dirler ya^cnī şūfī riyāzetle zār u bīmār olmuşdur ve faḳrla şikeste ve za^cīf olub ġürisne ḳalmışdur ey rencür ol aḳçe aña terre (18) vü şomun

almadan ötüri lâzımdur hüküm eyleme ki bîkîl ü kâl ol üç aqçeyi bu dervîş ü fakr olan şüfiye viresin didi

(1583) Meşnevî

Berkafa-yı (19) kaği üftādeş nazār

Ezkafa-yı şüfi ān bud hūbter

Çünkü kađi sillenüñ cerimesini üç dirhem hüküm eyledi ol rencūruñ nazārı kađinüñ (20) kafasına düşdi kađinüñ kafası şüfinüñ kafasından hūbter idi ya'nî bīmāruñ nazārı çünkü kađinüñ eñsesine vāki' oldı (21) gördi ki kađinüñ [H171a] eñsesi şüfinüñ eñsesinden hūbter ve tabānca urmağa lâyıktırdır

(1584) Meşnevî

Rāst mīkerd ezpey-i sīlīş dest

(22) Ki kışāş-ı sīliyem erzān şudest

Hemān aña sīlī urmadan ötüri elini rāst u müheyyā eyledi ve kendüsine böyle diyü söyledi ki benüm sillemüñ kışāşı (23) erzān olmuşdur çünkü bir sille urmanuñ cerimesi üç dirhem ola ol üç dirhemden geçüb bu kađinüñ eñsesine bir tabānca urmağ hod elyağ u ehağğdur

(24) (1585) Meşnevî

Sūy-ı gūş-ı kađi āmed behr-i rāz

Sīliyī zed berkafa-yı ü firāz

Pes kađinüñ kulağı cānibine geldi rāzdan ötüri ya'nî kađi efendinüñ kulağına bir (25) rāz u nihānī söz söyler şeklinde olub anuñ kulağı cānibine geldi kađi efendi hem anı kendüsine bir rāz söyler ve kendüsine nāfi' bir kelām naql eyler şanub (26) kulağını anuñ cānibine bir hoş tutıvirdi hemāndem ol rencūr ol kađinüñ eñsesine hādden tecāvüz bir sille urdu *firāz* bunda a'lā ve had- (27) den tecāvüz ma'nāsınadır ya'nî anuñ kafasına hemāndem bir a'lā tecāvüz urdu

(1586) Meşnevî

Güft her şeşrâ begîrîd ey dü haşm

Men şevem âzâd u bîhar- (28) hâş u vaşm

Andan sonra kâdî ile şüfiye hitâb idüb didi ey iki haşm her altı dirhemi tutuñ ve mabeyniñüzde üçer aqçe kismet idüñ (29) ben âzâd ve bîharhâş ve bîvaşm olurum *harhâş* ceng ü cedele dirler Türkçe harladı dimekdür *vaşm* ‘ayba dirler ya‘nî ol rencür kendüsünüñ (30) iki haşmına didi ey benüm iki haşmım bir muqtezâ-yı hükm-i şer‘î bu altı aqçeyi aluñ ve miyâniñüzde üçer aqçe tavzîh idüñ bu maħallden ‘aybsuz ve (31) nizâ‘ ve cedelsüz âzâd olurum ve istedüğim yire teveccüh kılırum didi ve kâdîniñ zâlime merħamet ü şefkat kılması ve muqtezâ-yı şer‘î koyub aña mâyil (32) olması başına bu kadar ğaflet ü miħnet getürdi

Ûre şuden-i kâdî ezsîlî-yi dervîş u serzeniş kerdn-i (33) şüfî kâdîrâ

Bu sürh-ı şerîf kâdîniñ Ûre olması ya‘nî kâdîniñ ol sîlîbâra olan rencürüñ güstâhluğundan bîhuzür olması (34) ve aña haşm kılmasıdur ve ol şüfinüñ kâdîye serzeniş ü tavzîh eylemesi ve naşîhatâimiz söz söylemisidür

(1587) Meşnevî

Geşt kâdî Ûre şüfî güft (35) hey

Hükm-i tu ‘adlest lâşek nîst ğay

Çünkü ol rencür kâdîniñ eñsesine bir a‘lâ tabânca urdı kâdî efendi Ûre oldı (36) ve haşm u ğazaba geldi istedi ki rencürü öldürünce döge şüfî filhâl didi hey kâdî efendi neylersin âġâh ol senüñ hükmüñ (37) ‘addür lâşek zulm u dâlâlet degildür kendü eyledüğüñ hükme râzı olmamak ‘alâmet-i İslâm u hidâyet degildür

(1588) Meşnevî

Ânçi nepsendî behür ey şeyh-i dîn

(38) Çün pesendî berbirâder ey emîn

Ey şeyh-i dīn ol nesneyi kendü nefsüne begenmezsın ve revā görmezsın ey emīn birāderüñ üzre anı (39) niçün begenürsın ve ne hālle anı revā vü sezā görürsın kendü nefesine maḥbūb gelen nesneleri bir kimse dīn birāderine revā görmese ol kimesne mü'min-i (40) kāmil olmaz ve ĩmāndan ol kimse ḥazḡ u lezzet bulmaz kemā ḡāle ṡallallāhu ‘aleyhi ve sellem *lāyu'minu aḡadekum ḡattā yaḡubbe liaḡīhi māyaḡubbu linefsihi*⁶³⁸ revāhu (41) Aḡmed ve Müslim ve Necārī ve Tırmidī ve İbn Māce ‘an Enes şeyh-i dīn dimeleri ve aña emīn ta‘bīr eylemeleri tehekküm ü tavzīḡ tarīḡiyle olur

[P470a] (1) (1589) *Meṡnevī*

İn nedānī ki pey-i men ḡeh kenī

Hem derān ḡeh ‘aḡıbet ḡod efkenī

[H171b] Ey efendi bunu bilmez misin ki benden ötüri ḡuyu ḡazarsın hem ol ḡuyuya ‘aḡıbet kendüñi biraḡursın

(2) (1590) *Meṡnevī*

Men ḡafer bi'ren neḡ ‘āndī derḡaber

Ānḡi ḡ ‘āndī pes ‘amel kun ey peder

ḡaber-i Muṡṡafādān ṡallallāhu ‘aleyhi ve sellem *men ḡafera bi'ren liaḡīhi vaḡa‘a fīhi*⁶³⁹ ḡadīṡini (3) oḡumaduñ mı sen ḡod bu ḡadīṡi oḡıduñ ol nesneyi ki oḡıduñ pes ey cān peder anuñla ‘amel eyle ‘ilmüñle ‘āmil olmaduḡdan ṡoñra saña ol ‘ilmüñ ne fāyide- (4) si vardur oḡıduḡuñ ṡutmazsın ve ‘ilmüñle ‘amel itmezsın gör senüñ başına ne serzeniṡler ve ne ḡüne işler ḡetürür didi

(1591) *Meṡnevī*

İn yekī(5) ḡükmet ḡünñ bud derḡazā

⁶³⁸ “Sizden biriniz kendisi için sevip istediḡini (mü'min) kardeṡi için de istemedikḡe, gerḡek mü'min olamaz.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī ṡerhi*, s. 233-234. [Hadisin saḡıh olduḡu belirtilmiṡtir.]

⁶³⁹ “Kim kardeṡi için kuyu kazarsa, içine kendisi düşer.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī ṡerhi*, s. 234. [Zuafā ve Mevzūāt kitaplarında nakledilen bu rivāyetin hadīs olmadıḡı belirtilmiṡtir.]

Ki turā āverd silī berkaḫā

Ey ḳādī senüñ bu bir ḥükmüñ ḳazāda buncılayın oldı ki senüñ ḳafāñ üzre sille (6) getürdi ya'nī senüñ ḥükm ü ḳazāda bir ḥükümetüñ buncılayın ḳafān üzre ḫabānca urulmaḳ lāzım getürdi ve seni bu mertebeye yetürdi

(1592) Meşnevī

Vāy beraḫkām-ı (7) dīgerhā-yı tu

Tā çı āred berser ü berpāy-ı tu

Vāy senüñ ğayrı ḥükmlerüñ üzerine tā kim ol senüñ ğayrı ḥükmlerüñ senüñ başuñ üzre ve ayağuñ (8) üzre ne kötekler getirür ve bilür misin seni ol ḥükmlerüñ ne mertebe 'azāb u 'iḳāba yetirür bir ḥükümüñden ötüri bu ḳadar kötek yemek var kıyas eyle (9) ğayrı ḥükmlerüñden ötüri ne ḳadar kötek yeseñ gerekdür ḫikāyet olınur ki **Hārūn'ur-Reşīdüñ** birāderi **Behlül-i Dānā** ma'nāda 'āḳıl ve şuretā (10) mecnūnnümā bir kimse idi bir ğün kendü birāderī Hārūn'ur-Reşīdüñ sarāyına geldi ve anuñ neşīmeni olan ḳaşra dāḫil oldı ğördi ki ortalıḳ nıgehbānlar- (11) dan ḫālīdür çıḫub Hārūnuñ taḫtı üzre pādşāhāne murabba' oturdu nıgehbānlar ve ḫıdmetkārılar anuñ bu vaşfını ğörüb filḫāl gelüb (12) aña birḳaç degenek urub taḫtından aşığa indürdiler Behlül ḫāy ḫāy idüb ağladı ve ḫayfā vü dirīğa diyerek āvāzla feryād eyledi Hārūn (13) anuñ āvāzını işidüb ḫalvethānesinden ḫaşra çıḳdı ve ol nıgehbān-ı taḫt olan ḫıdmetkārılara su'al eyledi ki bu dīvāne niçün böyle ağlar (14) ḫıdmetkārılar cevāb virüb didiler pādşāhum küstaḫluḳ idüb gelüb senüñ taḫt-ı şerīfüñ üzre oturmuş bulduḳ pes te'dībenle (15) aña birḳaç degenek urduḳ anuñçün ağlar didiler Behlül anlardan sözi işitdi Hārūna ḫıḫāb idüb aytdı vallāhi ve billāhi yā aḫī anlar (16) beni döğdükden ötüri ağlamazam pes Hārūn aña teveccüh idüb didi yā niçün ağlarsın Behlül aña bu ğüne cevāb virüb didi ki ben (17) senüñ maḳāmuñda bir an oturmaḫla bu ḳadar kötek yediysem bu ḳadar zamāndur bu taḫt üzre oturursın Allāḫ bilür sen ne ḳadar kötekler yersüñ (18) gerekdür ben senüñçün ağlarım yoḫsa

benüm yedigüm köteğüñ eleme bir an içinde geçüb gitdi didi Hārūna anuñ sözi muhkem te'sīr itdi pes aña (19) dönüb didi yā aḥī baña bir naşīhat eyle ve ol köteklerden ḥalāş olmağa vesīle ve çāre nedür söyle Behlül aytdı ḥaddüñden tecāvüz itme ve Ḥaḳ Te'ālānuñ (20) maḥlūḳına zulm u cevr eylemek yolına gitme tā kim āḥiret köteklerinden emīn olasın ve 'azāb u 'iḳāb-ı İlähīden necāt bulasın ve zinhārbezhār zālīme mu'īn (21) olma *ezzalematuhu ve a'vānuhum finnār*⁶⁴⁰ ḥadīs-i şerīfinüñ mücebince sen daḥı zālīmle bile cehennemde mu'azzeb olmasın ve onlara meyl itmekle nār-ı cehennemüñ saña (22) mess eylemesine kendüñi lāyık kılmayasın ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri kelām-ı mecīdinde *ve lā terkenū* [H172a] *ilālezīne zalemū fī temessekumu'n-nāru*⁶⁴¹ buyurdi āgāḥ ol ve bu naşīhatle (23) 'amel kıl didi

(1593) *Meşnevī*

Zālīmīrā raḥm ārī ezkerem

Ki berāy-ı naḥka bādet se direm

Bir zālīme görmeden ey ḳādī raḥm gönderirsın böyle diyü ki nafaḳadan ötürı (24) saña üç dirhem olsun ya'nī bīmaḥall olan keremüñden bir zālīme merḥamet getirüb dirsın ey za'īf ü nizār saña nafaḳadan ötürı ol (25) üç dirhem olsun ve sen anı kendüñe kifāf eyle dirsın

(1594) *Meşnevī*

Dest-i zālīmīrā bübur çı cāy-ı ān

Ki bedest-i ü nehī ḥükm ü 'inān

(26) Zālīmüñ elini kes ol nafaḳanuñ ne maḥallīdür ve ol zālīm merḥamet ü şefḳate niçe lāyıḳdur ki sen ḥükmı ve 'inānı anuñ eline ḳoyasın ve 'inān-ı (27) iḥtiyārını ve

⁶⁴⁰ "Zulmedenler ve onlara yardım edenler cehennemdedir." Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s.235. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁶⁴¹ "Zulmedenlere meyletmeyin; sonra size ateş dokunur (cehennemde yanarsınız)." (Hūd 11/113)

hük-m-i şerī'atini anuñ eline teslīm idüb ol mālīk olduĝuñ dirhemlerüñ nişfini var sen nafaқа eyle diyesin

(1595) Meşnevī

Tu bedān buz mānī(28) ey mechūldād

Ki nijād-ı gürgrā ü şīr dād

Ey dādı mechül ve 'adli nāmaķūş olan ķādī sen şol keçiye beñzersin ki gürgüñ nesebine ol (29) süt virdi *nijād* bunda neseb ve yavru ma'nāsınadur ya'nī ey 'adli nāmeşrū' ve dādı nāma'ķūş ve nāma'lüm olna ķādī senüñ ol (30) rencür olan zālīme merħamet idüb nafaқа vü ğidā virmekligüñ aña beñzer ki bir keçi bir ķurduñ yavrusını za'īf ü nizār görüb aña merħamet idüb (31) süt virüb besleyüb kuvvet bulduķdan şoñra ol ķurd yavrusı keçiyi pāreleye lābüdd zālīme meyl ü merħamet eylemenüñ netīcesi böyle (32) olur zālīm eger faķīr ü za'īf ise de aña meyl ü merħamet eylemege ħākim olan kimseye lāyīķ degildür belki muķtezā-yı şer'-i şerīf her ne ise ħākim (33) olan kimse hemān anı icrā eylemek lāzımdur didi

Cevāb-ı dāden-i ķādī şūfirā⁶⁴²

(1596) Meşnevī

Güft ķādī vacib āyedmān rızā

Her ķafā(34) vü her cefā kār u ķazā

ķādī şūfiden çünkīm bu sözləri işitdi aña aytdı ey şūfī bize ķazāya rızā virmek vācib gelür her ķafā ve (35) her cefāyı ki ķaza-yı İlāhī getüre aña rızā virmek lāzım olur bu rencürüñ bize vāķī' olan ķafā ve cefāsı aşl-ı min'indallāhdur Ĥaķ Te'ālā- (36) nuñ қatından gelen hük-m ve ķazaya rāzı olmak ve қalbi andan şād u mesrūr bulmaķ benüm kārımdur didi

(1597) Meşnevī

İn dilem bāĝest ü çeşmem ebrveş

⁶⁴² "Kadının o sufiye cevap vermesi." Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 11, s. 623.

(37) *Ebr giryed bāğ ḥanded şād u ḥoş*

Filmeşel benüm bu gönüm bāğdur ve çeşmüm ebr gibidür egerçi ebr ağlar bāğ şād u ḥoş gelür kezalik benüm ebr-i (38) çeşmüm daḥı kazā-yı ilāhīnūñ ol ḍarbından egerçi ağlayub қаатарāt-ı sirişki döker velikin gönüm bāğı andan şād u mesrūr olur (39) ve revnağ u leṭāfet bulur

(1598) *Meşnevī*

Ḥoşdilem derbātın ezḥük-m-i zübür

Gerçi şud rüyem türüş ke'l-ḥaḳku mürr

Zübürün ḥükminde bātında ḥoşdilem egerçi yüzüm (40) türüş oldı ki elḥaḳk mürrdür *zübür* zamm-ı zā ve zamm-ı bāyla zebūruñ cem'idür *zebūr* yazılmış nesneye dirler mektüb gibi *zübürden* murād bunda kitāb-ı (41) mübīnde mektübe olan muḳadderāt olur ya'ñi ben bātında levḥ-i maḥfūzda yazılmış olan ḥükmden ḥoşdilem ve müte'ellim degilüm egerçi [P470b] (1) biḥasebi'z-zāhir benüm yüzüm türüş ü telḥ oldıysa da ma'zürdur zīrā aña ḥaḳ söz acidur lābüdd bir acı nesneyi bir kimse zāyık olsa yüzini gözünü ol (2) kimse ekşidür ammā anuñ nef'ini müşāhede kılduğı cihetden andan şād u mesrūr olur pes ey şüfī senüñ daḥı sözüñ ḥaḳdur ve ḥaḳ (3) ise mürrdür andan egerçi zāhiren türüşrüy olursam 'aceb degildür ben bātınen ḥoşdilem ve derūnda [H172b] nāḥoş olanlardan degilüm

(1599) *Meşnevī*

Sāl-i қаḥṭ ez-(4) āftāb-ı ḥireḥand

Bāğhā dermerg ü cān kenden resed

Ḥireḥand olan āftābdan қаḥṭ sālde bāğlar merg ü cān çekişmege irişürler ya'ñi қаḥṭ (5) bārān olduğı senede āftābuñ beyhüde gülmesinden ve hevānuñ yüzü güşāde olub tebessüm kılmasından bāğlar ölmege ve cān çekişmege gelür- (6) ler ve mürde vü pejmürde olurlar ve bīberg ü bār қalurlar ve leṭāfet ü [rev +H]nağdan 'ārī vü ḥālī olurlar pes bāğlara āftābuñ çok gülmesinden (7) ve hevānuñ yüzü güşāde olmasından

hevānuñ yūzi bulunması ve ebrūñ girye kılmaları enfa^c ve evlā olur kezalik
‘indel‘uḳalā bir kimsenūñ yüzünüñ (8) gülmesinden gözinūñ ağlaması anuñ bāğ-ı
ḳalbine enfa^c olur ve ol ḳaṭarāt-ı sirişk anuñ cinān-ı cānına ḫayāt virür

(1600) *Meşnevî*

Z'emr-i Ḥaḳ v'ebkū keşiren (9) *ḫ'āndeyî*

Çün ser-i büryān çı ḫandān māndeyî

Ḥaḳ Te‘ālānuñ emrinden *velyebkū keşiren* āyetini oḳımuşsın ser-i büryān gibi ne
ḫandān ḳalmış-(10) sını Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri sūre-yi Tevbede *felyaḏḫakū ḳalilen*
*velyebkū keşirā*⁶⁴³ buyurdı egerçi bu āyet küfrenūñ yevm-i ḳıyāmetde çok ağlayub az
gülmelerini (11) beyān eyler ve emr şīğasından ḫaberdür velīkin mü'minlere bunda
çok ağlamak az gülmek dimege ta‘rīz ü tenbīh vardur bu i‘tibārla muḫaḳḳaḳ olanlar
fel yaḏḫakū (12) *ḳalilen velyebkū keşirā* emrlerini ḫālī üzre ḳoyub Ḥaḳ Te‘ālā ey
mü'minler çok ağlamak az gülmek diyü emr eylemişdür dirler ve bu āyetün tefsīri
beşinci (13) defterūñ evāyiline ḳarīb *sebeb-i rücū' kerden ān mihmān* sūrḫında *güft*
felyebkū keşirā gūşdār beytinūñ şerḫinde mürür eylemişdür anda ṭaleb (14) olına ve
mışra^c-ı s̄nānī beynennās ma‘ārif olan emşāldendür ki bir kimseyi çok güler
görürseler bişmiş baş gibi ne şırıdursın dirler *keşretu'd-* (15) *daḫki tumītu'l-ḳalbe*⁶⁴⁴
ḫadīşinūñ mücebince çok gülmek ḳalbi öldürür ve ḳalbiñ ölmesi daḫı ādemi çok
güldürür ölinūñ dişleri şırıtduğı (16) gibi ḳalbi ölen kimsenūñ daḫı dişleri şırıtmadan
ḫālī olmaz

(1601) *Meşnevî*

Rūşenī ḫāne bāşī hemçü şem'

Ger fūrū pāşī tu hemçün şem' dem'

⁶⁴³ “...artık az gülsünler, çok ağlasınlar.” (Tevbe 9/82)

⁶⁴⁴ “Çok gülmek kalbi öldürür.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 236. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Hānenüñ (17) rüşenlügi olursın şem^c gibi eger şem^c gibi dem^ci aşğa şaşasın ya^{nî} eger şem^c gibi yanub sirişk-i dīdeñi yağdırub aşğa şaşar- (18) sañ hāne vü qalbüñ rüşenlügi olursın ve zülmet-i derünü izāle kılırsın ve çok zararlıardan kurtulırsın ve halāş olursın nitekim

(19) (1602) *Meşnevî*

Ān türüşrüyî-yi māder yā peder

Hāfiz-ı ferzend şud ezher zarar

Ol māderüñ veyā pederüñ türüşrüyüğü ferzendüñ her zararlıadan hāfızı (20) oldı zīrā peder ü māder oğlına türüşrüy ve telhgüy olduqça ferzend anlara mağrūr olmayub mü²eddib olur ve zararlıardan ol vāsıtayla (21) kurtılır ammā peder ü māder hemişe oğlanuñ yüzine gülseler ve aña güşāderüy ve şīrīngüy olsalar ferzend anlara mağrūr olub (22) bīdeb olur ve lu^b u lehve iştiğāl kılırsın niçe zararlıara mübtelā olur kezalik māder nefsuñ türüşrüy olması ve peder ^caqluñ (23) ferzend-i qalbe tündlük kıılması ferzend-i qalbi niçe zararlıardan hıfz u himāyāt eyler

(1603) *Meşnevî*

Zevk-i hānde dīdeyî ey hīrehand

Zevk-i girye bīn ki hest (24) *ān kān-ı kand*

Ey beyhūde gülüci zevk-i hāndeyi gördüñ *hīrehand* beyhūde gülüci maⁿāsınadır ya^{nî} ey şurmayub bīmaⁿā gülen kimse (25) gülmek zevkini gördüñ [H173a] ve hāndenüñ ta^mmı ve lezzeti niçe olur imiş bildüñ giryenüñ zevkini gör ki ol kān-ı kanddür ya^{nî} ağılamanuñ (26) zevkini dağı bir gör ki ol ağılamanuñ zevki maⁿāda kand ma^cdeni gibi lezīz ü şīrīndür ve giryeden hazz alanlaruñ qatında gülmek bir şey (27) degildür

(1604) *Meşnevî*

Çün cehennem girye āred yād-ı ān

Pes cehennem hoşter āmed ezcinān

Çünkü cehennem girye getüre yād eylemek girye getüre pes (28) cehennem cināndan hoşter geldi mışra^c-ı evvelde *ān* lafzı cehenneme āyid olur ve *yād-ı ān* lafzı cehennemden bedel olur ve taqdīr-i kelām *çün cehennem* (29) *girye āred yād-ı cehennem girye āred pes cehennem ezmiyān hoşter āmede bāşed* demek olur ve evvelki *girye āred* meskūt-ı ‘anh hükminde (30) olup *çün yād-ı ān cehennem kesīrā girye āred* taqdīrinde olur ya^{nī} çünkü bir kimseye ol cehennemi yād eylemek girye getüre ve ol kimse cehennemi tezekkür (31) eyleye ve ağlaya ol kimse girye içre bir zevk ü hālet bulur ki anı cinānuñ yādından bulmaz ve cennetleri tezekkür itmekle ol zevke ve ol (32) hālete vāşıl olmaz pes cehennem bu i‘tibār ile cināndan hoşter gelmiş olur egerçi cinānuñ tezekkürimdem bir güne sürür u zevk gelür velīkin (33) nefis andan hazz alır ve bu cehennemüñ yādından hüzn ü inkisār ve baña haşıl olur velīkin ol girye ve inkisār içre rūha bir zevk ve bir hālet (34) gelür cennetlerüñ yādından hāşıl olan zevk ü sürürdan ol hoşter ve lezīzter gelür bu beyt-i şerīfde meşreb-i muhakkaķine muvāfık (35) ve meşhed-i ‘ārifine muṭābık bir ma‘nā daḥı vardır ki ol ma‘nā cehennemden muḳaddem muzāf-ı muḳadder olup *ān* lafzı Hāzret-i Hāḳka raci^c olmaḳdur (36) taqdīr-i kelām çün ehl-i cehennem ol Hudānuñ yādına girye getüre pes cehennem anlara cināndan hoşter gele demek olur ve bu ma‘nayı **Şeyḥ-i** (37) **‘Attār Hāzretleri Mantuķı’ṭ-Ṭayrda** nazma getürmüşlerdür ve ta‘rīc buyurmuşlardur ki çünkü ehl-i cennet cennetüñ ni‘metleriyle şād u (38) ḥandān olup ehl-i cehenneme dirler ki yā ehli’n-nār görüñ biz niçe zevklere müstağrī olmuşuz ve dostuñ vişāliyle ve ni‘metiyle (39) rāḥat-ı ebediyye bulmuşuz ammā siz böyle maḥzūl u maḳhūr ḳalmışsuz diyüb tebāhī ve tefāḥür iderler ve aşḥāb-ı nār daḥı aşḥāb-ı cennete (40) nidā idüb diyeler yā ehli’l-cennet biz dostuñ firāḳından şüretā girye ü miḥnet içreyüz ammā bize daḥı bu firḳat u miḥnet ve bu girye (41) ve gurbet içre bir güne zevk ü hālet hāşıl oldu ki andan siz bīḥabersiz nitekim otuz

dördüncü makâlede Şeyh Ebû ‘Alî Tūsîden [P471a] (1) bu mazmûnı nazma getirüb naql eylemişdür îrâdı taṭvîl-i kelâma bâ‘iş olur

(1605) *Meşnevî*

Ḥandehâ dergiryehâ âmed ketîm

Genc dervîrânehâ cû ey selîm

Nitekim ḥandeler giryelerde mektûm (2) geldi *ketîm* bema‘nâ mektûmdur ey selîm genci vîrânelerde iste *selîm* bunda sâdedil ma‘nâsınadır ve bu beyt-i şerîfün taḥkîki böyle demek olur ki ey ḥaḳîkatden gâfil (3) olan ḥadd-i zâtında ḥandeler ve sürûrlar giryeler ve ğamlar içre mektûm u medfûn oldu nitekim *ḥuffeti’l-cennetu bilmekârihi*⁶⁴⁵ ḥadîs-i şerîfi bu ma‘nâya şehâdet ü delâlet kıldı (4) ve Ḥazret-i ‘Alînüñ kerremallâhu vechehu *subḥâne menittese‘at raḥmetuhu lievliyâ’ihi fişiddeti niḳmetihi ve’şteddet ni‘metuhu ‘alâa‘dâ’ihi fişe‘ati raḥmetihi*⁶⁴⁶ buyurdıkları hem bu mazmûnı mü’eyyid (5) ü muḳavvî oldu pes ey ebleh ü selîmü’l-ḳalb olan kimse genci vîrânelerde iste ve ḥandeleri giryelerde ve zevḳleri ğamlarda ṭaleb eyle

(1606) *Meşnevî*

Zevḳ dergamhâst (6) *pey güm kerdeend*

Âb-ı ḥayvânâ bezulmet burdeend

Zevḳ ğamlardadır izi güm işitmişlerdür âb-ı ḥayvânı zulmete iletmişlerdür *kerdeend* ve *burdeend* kelimelerininüñ fâ‘ili Ḥazret-i (7) Ḥaḳdur bu taḳdîrce cem‘ ta‘zîm için olur ki Ḥaḳ Te‘âlâyı lafz-ı cem‘le zıkr eylemek büleġânüñ kelâmında vâḳi‘ olmuşdur ve bu daḥı câyizdür ki bu lafzların (8) fâ‘ili filḥaḳîḳa Ḥazret-i Ḥaḳ olan velîkin mecâzen zevḳi ğamda bulan ‘ariflerde *güm kerdeend* lafzınınüñ fâ‘ili olub ve âb-ı ḥayvâna zulmetde yol iledenler *burdeend* lafzınınüñ (9) fâ‘ili olmaḳ hem

⁶⁴⁵ “ Cennetin etrafı hoşa gitmeyen şeylerle kuşatılmıştır.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin *Mesnevî Şerhi*, s.238. [Hadisin saḥîh olduğu belirtilmiştir.]

⁶⁴⁶ “Dostlarına karşı rahmeti şiddetli bir meşakkat ve düşmanlarına karşı cefası, geniş bir merhamet suretinde olan zat-ı eccl ü a‘lâyı tesbih ve takdis ederim.” Şeyh İsmail Ankaravi. (2017). *Nisâbu’l-Mevlevî* (2. baskı). (hzl. Bekir Şahin). İstanbul: Mihrabad Yayınları, s. 146.

cāyızdır bu taqdīrce *bezulmet*de bākī ma'nāsına olub *āb-ı hayvānrā bezulmet pey burdeend* [H173b] taqdīrinde olur ve bu vech üzre ma'nā zevk (10) ğamlardadır velīkin zevki ğamlarda bulan 'ārifler izi azıtmışlardır ve bu yolu ğüm itmişlerdür tā ki a'vām-ı nās aña yol iletmeyeler āb-ı hayvāna yol iledenler (11) zulmetde yol iletmışlerdür dimek olur [ve taqdīr-i kelām böyle dimek olur ki -H] zevkler ve şādīler filhākīka ğamlar içredür lākin Hāk Te'ālā Hazretleri izi (12) ğüm itmişlerdür ve āb-ı hayvānı zulmete itmişlerdür herkes ğamlarda olan zevke yol ve iz bulamaz ve zulmetde olan āb-ı hayāta vāşıl olamaz (13) meger ki ol hādī hidāyet kıla ve tevfiķini bir kimseye refiķ eyleye nitekim kendünüñ 'ārif kullarına tevfiķin refiķ idüb hidāyet kıldı anlar 'avn-i (14) Hākla girye içre ğandeler ve ğamlar içre zevkler ve şafālar buldılar ve āb-ı hayvāna zulmetde vāşıl oldılar velīkin iz azıtdılar ve izi nābedīd itdiler (15) tā kim 'avām-ı nās ğamlar içre mevcūd olan zevke yol ne cihetindendür bilemeyüb zāhirde olan ğande vü sürür yolına gitdiler ve kendüleri ğamlara ve elemlere (16) bu yoldan giriftār itdiler

(1607) Meşnevī

Bāzgūne na'l derreh tā ribāṭ

Çeşmhārā çār kun deriḥtiyāt

Yolda na'l-i bāzgūnedür ribāṭadañ gözlerüñi iḥtiyāt (17) eylemede dört eyle *ribāṭ* kārbaşarāya dirler bunda mertebe-yi ḥākīkat ve qarārgāh-ı vaḥdet murād olur ya'nī ribāṭ ḥākīkate ve qarārgāh-ı vaḥdete irinceye (18) dek ve ḥākke'l-yaķīn mertebesine vāşıl olıncaya dek ṭarīķ-i İlāhī na'l-i ma'kūsdur ya'nī ef'āl-i İlāhī ekşer na'l-i bāzgūne gibidür meşelā ğamlar içre şādī (19) ve şādīlük içre ğam müdğamdur ve ni'met içre naķmet ve naķmet içre ni'met ve miḥnet içre miḥnet ve zaḥmet içre rāḥat ve şüret-i bāṭılda Hāk (20) maḥfi vü müktetemdür pes ey sālīk-i rāh-ı İlāhī bu yolda iḥtiyāt u ihtimām eylemede gözlerüñi dört eyle

(1608) *Meşnevî*

Çeşmhārā çār kun deri'tibār

Yār kun bāçeşm-i (21) hod düçeşm-i yār

İ'tibārda gözleri dört eyle senüñ gözlerüñe yāruñ gözini yār eyle [ya'ñi -H] kendü iki gözüñe i'timād eyleme belki 'ibret-i (22) ālemde ve tefahhuş kılmada gözlerüñi dört eyle ve *gözlerüñi dört eyle* dimeden murād yāruñ iki gözüñi kendü iki gözüñe yār u muķārın eyle (23) dimekdür çünkim yāruñ ve mürşid-i sa'adet-i Kirdgāruñ iki gözüni kendü iki gözüñe yār kılasın ve sen anuñ gördüğine tābi' olasın ğalaṭbīn olmadan (24) ḫalāş olursın ve ḫaķāyık-ı eşyāyı anuñ rü'yyet ü müşāhedesi vāsıtasıyla mu'āyene kılursın ve gümrāh olmadan kırtulırsın

(1609) *Meşnevî*

Emruhum şūrā (25) buḫ'ān ender şuhuf

Yārrā bāş u megüş eznāz of

Bu beyt sūre-yi Şūrā Hā Mimde olan āyete işāretdür ve bu āyetüñ tefsiri (26) beşinci defterde *mihmān hikāyesinde* mürür eylemişdür anda ṭaleb olına *şuhuf*dan murād bunda Hāzret-i Qur'ān olur ve ma'ñā şuhufda [H174a] *emruhum* (27) *şūrā* āyetini okı yār için ol nāzdan aña of dime *oftazaccurī* mü'şir bir kelimedür nitekim bir kimse bir kimseden tazaccur u müte'ellim olsa yüzün (28) gözün ekşidüb of dir ya'ñi ey sālīk-i rāh-ı İlāhī bu yolda ziyāde ihtiyāṭ u ihtimām eylemeden ötüri gözi dört eylemek lāzım gelür ve (29) gözi dört eylemek bir 'ālim ü 'ārifüñ ve mürşid-i kāmīlūñ iki gözlerine kendü gözlerüñ tābi' kılmadan ve anuñ iki gözlerini kendü gözlerüñe (30) yār u mu'īn eylemeden 'ibāret olur ve bu gözi dört eyle dimenüñ ve yāruñ gözlerini kendü gözlerüñe yār u mu'īn eyle diyü söylemenüñ (31) me'āl u neticesi anuñla müşāvere eyle ve ekşer müşküliñi aña söyle dimegi ifāde kıılır ki Hāķ Te'ālā Hāzretleri enşār kavmini kendü mābeynlerinde (32) müşāvere kıılmağı

kendülere ‘adet eyledüklerinden ötüri ve *emruhum şūrā beynehum*⁶⁴⁷ dimekle
Qur’ân-ı ‘azîmde medh eyledi pes sen dağı bu âyet-i (33) kerîmeyi Hâzret-i Qur’ânda
oğıyub bunuñla ‘amel eyle ve bir yâr u mu‘în olan ‘âkıll ve mürşid-i kâmil ile hemîşe
müşâvere eyle ve ol senüñ şab‘uña (34) muhâlif eger bir söz söylese zinhârbezhâr
nâz u istignâ cihetdinden tazaccurî müş‘ir aña bir söz söyleme belki anuñ yüzine
muķâbil of bile (35) dime nitekim Allâh Te‘âlâ Hâzretleri sûre-yi Benî İsrâ’ilde
vellezîne of dimeden tehî idüb *felâ teķul lehumâ uffin ve lâ tenher humâ ve ķul
lehumâ ķavlē kerîmen*⁶⁴⁸ (36) buyurdı pes *ķayru’l-ebeveyni men ‘allemke*⁶⁴⁹
hadîşinüñ mücebince ebeveynüñ ķayrlusı senüñ mürşidüñ ve mu‘allimüñ oldı
çünkim ebeveyne nâz ve dağı (37) istignâ cihetinden of dimek ve tazaccurî müş‘ir
söz söylemek lâyıķ u câyiz olıcaķ ķayru’l-ebeveyn olan mürşid ü mu‘allime of dimek
(38) evleviyette câyiz ü lâyıķ olmaz ķande ķaldı ki nâz eylesin ve ihâneti müş‘ir
söz söyleyesin

(1610) Meşnevî

Yâr bâşed râhrâ püşt u penâh

Çünki nîkû (39) bingerî yârest râh

Râha püşt u penâh yâr olur çünkim eyü nazâr eylesin yol yârdur yârdan murâd
bunda mürşid-i hidâyet girdârdur (40) ya‘nî râh-ı Hâķķa arķa ve şıgıncacķ yer ve
mu‘în ü zâhîr mürşid-i kâmil olur çünkim eyü göresin ve nazaruñı haķķate
irgüresin râh-ı Hâķķ hemân (41) yârdan ‘ibâret olur ve *errefiķu summe’t-ķarîķ*⁶⁵⁰
hadîşinüñ sırrı bu ma‘nâyı iş‘âr ķılır pes ķarîķ-i ilâhî hemân refiķ-i Rabbânî- [P471b]
(1) den ve yâr-ı rûhânîden ‘ibâret olur ammâ yâra muķârin olmanuñ edebi vardur ve

⁶⁴⁷ “Onların işleri aralarında danışma iledir.” (Şûrâ 42/38)

⁶⁴⁸ “Onlardan biri veya her ikisine (anne-baba) ‘of!’ bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle.” (İsrâ 17/23)

⁶⁴⁹ “Anne ve babanın en iyisi, sana (ilim) öğretendir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 225. [Böyle bir hadisin tespit edilemediği belirtilmiştir.]

⁶⁵⁰ “ Önce arkadaş edin sonra yolculuğa çık.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 239. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

aşhâb-ı hidâyetle muşâhabet eylemenüñ şürûtı vardır mādâmki (2) ol şart bulunmaya meşrûf bulunmaz ve ol edebe ri'âyet kılınmaya anlaruñ şöhet-i şerîfe ve muşkârenet-i laîfe ve tayyibesinden intifa' olunmaz ve cümle-yi şürûta- (3) dan berî oldı

(1611) Mesnevî

Çünkü deryârân resî hâmuş nişîn

Ender ân halka mekun hodrâ nigîn

Çünkü yârân-ı haķîkâte irişesin ve aşhâb-ı hidâyetle (4) görüşesin hâmuş otur belki kendüni anlaruñ hizmetkârı olmak mertebesine yetür ol halkada kendüni eyleme *nigîn* yüzük kaşına (5) dirler bunda şadrnişîn olmadan kinâyet olur ma'nâ çünkim ol yârân-ı tarîküñ şöhetlerine vâşıl olasin hâmuş ol ve sükütı kendüñe (6) lâzım kıl ve anlaruñ meclisinde kendüni şadrnişîn kılma ve kibr ü enâniyyetle muttaşif olma belki kibr ü enâniyyeti terk idüb ol meclisüñ matbû' (7) ve muştedâsı olan [H174b] kimseye müteveccih ol ve anuñ kelâmını diñle ve istimâ' ve kabûl eyle

(1612) Mesnevî

Dernamâz-ı cum'a binger hoş behüş

Cümle cem'end ü yek endîşe (8) v'hamüş

Namâz-ı cum'ada hüşla hoş nazâr eyle cümle cem'lerdür ve yek endîşe ve hamüşlardur *yek endîşeyend* ve *hamüşend* taķdîrindedür (9) ya'nî ey şöhet-i ehl-i cum'ada dâhil olan sâlik cum'a namâzında nazâr-ı 'aķilla aña hâzır olan mü'minler cemâ'atine hoş nazâr eyle ki anlaruñ cümlesi bir yerde (10) cem'lerdür ve bir endîşelerdür ki cümlesinüñ endîşesi ammâ mütâbi' olmak ve emr-i Haķķı 'alelittifâķ yerine getirüb cem'atle tã'at kılmaķdur ve cümlesi hamüş (11) olub ve süküt kılub haķîbüñ kelâmına kulak tutmaķdur pes bundan edeb öğrenüb şöhet-i ehl-i cum'a dâhil olduķda hem bu edebe ri'âyet idüb (12) bu şartı yerine getir ve anlarla yekdil ve yekcihet olub kendüni bişân ve bişân olmak mertebesine yetür

(1613) *Mesnevî*

Raḥthārā sūy-ı ḥāmūşî keşān

(13) *Çün nişān cūyî mekun ḥodrā nişān*

Raḥtlaruñı ḥāmūşluk cānına çek çünkim nişān isteyessin kendüñi nişān eyleme ya'nî ehl-i (14) cem'üñ miyānına dāḥil olduğda illā şart-ı tarīkat ve edeb-i şoḥbet oldur ki cümle güft ü gūya müte'allik olan raḥtlaruñı ve āletlerüñi ḥāmūş (15) olmak cānibine çek ve şoḥbet ü sükūtle ḥūy eyle çünkim tarīkat ü ḥaḳīkat ehlinüñ miyānında nişān isteyessin ve şöhret bulmak ve meşhūr u (16) müte'arif olmak taleb eylesin şart odur ki kendüñi nişān eylesin belki bīnām ve bīnişān olasın ve kendüñi bīḥod ve fānī kılasın (17) tā kim bu bīnişānlukda nişān bulasın ve bīḥodluk ve bīvücūdlukda ve cūd u şān şāḥibi olasın

(1614) *Mesnevî*

Güft Peygamber ki derbaḥr-ı hümüm

Der- (18) *delālet dān tu yārānrā nücüm*

Peygamber Ḥazretleri 'aleyhisselām buyurdu ki hümüm deryāsında delālet eylemedesin aşḥābı nücüm bil nitekim *aşḥābī* (19) *kennücūmi bieyyihim iktedeytum ihdeyetum*⁶⁵¹ ya'nî benüm yārānum nücüm gibidür bunlardan her ḳaḅısına iktidā eylesüz mühtedī olursuz çünkim ol Ḥazret böyle buyurdu (20) pes her kim ol Ḥazrete vāriş-i kāmīl ola ve aña ḥalīfe ve ḳāyimmaḳām olmak mertebesini bula ve *eşşeyḥu fīḳavmihi kennebiyyi fūmmetihi*⁶⁵² ḥadīşinüñ mücebince kendü (21) 'aşrında ve ḳavminüñ içinde peygamber gibi ola anuñ daḥı aşḥābı ḡamlar baḥrinde delālet eylemekde nücüm gibi olur nitekim Ḥazret-i Nebīnüñ 'aleyhisselām yārānı hemmler (22) ve ḡamlar deryāsında delīl olmada ve hidāyet ḳılmada nücüm gibi oldılar ve anlara iktidā eyleyen maḥlūba vüşül buldılar kezalik kendü 'aşrınıñ

⁶⁵¹ “Ashabım yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine tâbî olursanız doğru yolu bulursunuz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 206. [Hadisin çok zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁶⁵² “Kavmi içerisinde şeyh, ümmeti arasındaki peygamber gibidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 240. [Rivâyetin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

peygamberi gibi olan (23) vāris-i kāmiliñ yārānı dañı felek ʔarīķiniñ nūcūmı gibi olur ve baħr-i hūmūm ve ğumūmda bunlar dañı delālet kıılır ve bunlara muķtedī olan dañı baħr-i hūmūm (24) ve ğumūmdan ħalāş olur *ve huvellezī ce‘ale lekumu’n-nucūme li tehtedū bihā fi zulumāti’l-baħri*⁶⁵³ āyet-i kerīmesi lisān-ı işāretle bu ma‘nāya delālet kıılır (25) ve dañı *el‘ulemā’u muşābīhu’l-arđi ve ħulefā’ul-enbiyā’i ve vereşetī ve vereşetu’l-enbiyā’*⁶⁵⁴ ħadīs-i şerīfi hem bu mazmūna şāhid olur

(1615) Meşnevī

Çeşm deristārgān (26) *nih reh becū*

Nuķ teşvīş-i nazār bāşed megū

Pes ey sālīk-i ʔarīķ-i İlāhī ğözünü felek-i ʔarīķatūñ sitāreleri olan mürşidler üzre (27) ķo ve yol iste ya‘nī ħulefā-yı enbiyā ve muşābīh-i arz u semā gibi olan ‘ulemā ve ‘urefāya ğöz ķo [H175b] ve anlardan nazaruñı dūr itmeyüb ʔarīķ-i Ħaķķı anlar vāsıta- (28) sıyla ʔaleb eyle *ve binnecmi hum yehtedūr*⁶⁵⁵ ayetinūñ mefhūmı üzre sen hem necm-i felek-i hidāyet olan aşĥāb-ı sa‘ādetle mühtedī olan ehl-i ʔarīķat- (29) dan olasın ve maķşūd u maṭlūbuña anlar vāsıtasıyla bu zulmet-i ʔabī‘atde yol bulasın nuķ teşvīş-i nazār olur söyleme ya‘nī ķünkim ol istārgān (30) felek-i ʔarīķat olan yārān-ı şafāya ğöz ķoyasın şunı bunu söylemeden ve tekellūm eylemeden ħazer eyle zīrā nuķ u tekellūm nazara teşvīş ü daġdaġa (31) virür pes söylemek evlādur

(1616) Meşnevī

Ger dü ħarf-ı şıdk ğüyī ey fülān

Ġüft tīre derteba‘ gereded revān

⁶⁵³ “O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır.” (En‘ām 6/97)

⁶⁵⁴ “Âlimler yeryüzünün kandilleri, peygamberlerin halifeleri, benim ve diğer peygamberlerin mirasçılarındırlar.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 242. [Hadisin sahîh olduġu belirtilmiştir.]

⁶⁵⁵ “Onlar, yıldızlarla da yollarını doğrulturlar.” (Nahl 16/16)

Ey fülān eger iki şıdk Һarfini söyleye- (32) sin tīre söz teba‘da revān olur tīre bulanık
bunda *gūft tīreden* murād kelām-ı dürüg olur

(1617) Meşnevī

Īn neh ʿāndī kelkelām ey müstehām

Fīşücūnin* (33) *cerrehū cerru’l-kelām

Ey āşüfte ve Һayrān bunı oқımaduñ mı ki kelām-ı şücūnadur ol kelāmı cerr eyler
kelāmuñ cerr eylemesi *müstehām* hāyim ü Һayrān olana dirler (34) *şücūn* şecenüñ
cem‘idür *şecen* bunda Һuş ma‘nāsınadır nitekim *elhadīsu zūşucūn*⁶⁵⁶ dirler zūfünün
ma‘nāsı virürler ya‘nī ey hāyim ü Һayrān olan (35) kimse sen bunı oқımaduñ mı ki
elkelāmu zūşucūn cerrehū cerru’l-kelām dinmişdür ya‘nī kelām dallar ve budaklar
şāhibidür nitekim bir ağacuñ bir budağına (36) yapışub anı kendüñe cerr eyleseñ
birkaç dal ve budak ol cerr eyledüğüñ budağa tābi‘ olur kezalik kelām hem zūfünün
ve zūağşāndur (37) eger sen iki veyā üç gerçek söz söyleyesin kelām-ı dürüg aña
tābi‘ olur zīrā *el kelāmu zūşucūn cerrehū cerru’l-kelām* didükleri Һavlüñ (38)
mücebince beherhāl söz sözi çeker pes şıdk olan kelimāt içinde yā kizb ü dürüga
müte‘allik veyā ğıybete ve Һadḥ u zemme müte‘allik kelām (39) söylemiş olursın pes
ol kizb ü dürüg vāsıtasıyla ‘itāb [u +H] ‘ikāba müsteḥāk gelürsin lāzım oldı ki
nuṭṭadan ve tekellümden Һazer (40) eyleyesin

(1618) Meşnevī

Hīn meşev şāri‘ derān Һarf-i reşed

Ki süḥan zū mer süḥanrā mīkeşed

Āgāh ol ol Һarf-i reşed şāri‘ olma ya‘nī ṭoğrı (41) kelām söylemege şürü‘ kılma zīrā
andan söz ğayrı sözi çeker ya‘nī ṭoğrı söz söylemeden tekellüm eylemek bir āḥer söz
söylemegi cezḅ [P472a] (1) eyler ve sözi çok söyleyen kimse eger şıdk söylerse de
içinde birkaç dürüg tīre söz söylemekden ḥālī olmaz

⁶⁵⁶ “Laf lafı açar.”

(1619) *Meşnevî*

Nîst derzabtet çü (2) bugşādī dehān

Ezpey-i şāfī şeved tīre revān

Çünkü dehānuñ açasın o dehānuñ ve lisānuñ senüñ zabtında olmaya lābüdd şāfiden (3) sonra tīre revān olur veyāhūd ma‘nā şāfī sözden ötüri tīre söz hem revān olur demek olur ve bu sözler dehānı kendü zabtında ve lisānı (4) taht-ı hükminde olmayan kimselere göre olur ki *men kāne yu‘minu billāhi velyevmi‘l-āhīri felyekul hayren ev leyeskut*⁶⁵⁷ hadīs-i şerīfinüñ mücebince ve dağı *kulī‘l-ḥayra* (5) *ve illā felyeskut*⁶⁵⁸ hadīsiniñ ḥasebince ḥayr söyleyene her ne kadar söylerse söylesün men‘ yokdur men‘ şol kimseydür ki dehānı kendü zabtında olmaya ve ḥayr (6) kelām söylemek [H175b] vāsıtasıyla şerre ve kızbe müte‘allik kelām söyleye sen bu güne kimseye ḥayrdan ve şerrden her ne ise kelām söylemeyüb beyn-i ehlü‘t- (7) tarīk süküt kılmak evlā olur ammā ḥayr-ı maḥz olanlar ve ilhām-ı Ḥaḳḳa mazhar gelenler her ne söyleseler ḥayrdur nitekim bu ma‘nāya işāret idüb (8) buyururlar

(1620) *Meşnevî*

Ān ki ma‘şūm-ı reh-i vaḥy-i Ḥudāst

Çün hemā şāfest bugşāyed revāst

Pes kādī ol şūfiye ta‘rīz ve şamt u sükütüñ (9) fezāyilini ta‘līm eylemekle söyler velīkin Hazret-i Mevlānā [minkulli‘l-vücüh evlānā ḳaddesenāllāhu bisirrihi‘l- (29) a‘lā -H] anuñ lisānından şāmit (10) olmanuñ ve süküt kılmānuñ şūfī olanlara ve ehl-i sülūk zümresine düḥül kılanlara lāzım olduğunu ta‘līm eyler ve buyururlar ol peygamber ki (11) vaḥy-i Ḥudā yolunun ma‘şūmidır çünkü dükeli şāfdur dükeli söylemege dehān içe revādur [ya‘nī -H] çünkü dükeli gıll u gışşdan şāfidür eger ol (12) Ḥaḳ sözi söylemek ve nuşḥ u pend eylemege dehān açsa revā vü sezādur

⁶⁵⁷ “Kim Allah’a ve âhîret gününe imân ediyorsa, ya hayır söylesin, ya da sussun.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 244. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

⁶⁵⁸ “Ya hayır söyle, ya da sus.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 244. [Hadisin tespit edilemediği ama bir önceki hadise mana olarak uygun olduğu belirtilmiştir.]

(1621) *Meşnevî*

Z'ân ki mâyenîk Resûlun bi'l-hevâ

Key hevâ zâyed zima'sûm-ı Hudâ

Resûlde (13) olan tenvîn ta'zîm içündür tenkîr-i vahdet için olub resûlden bir resûl hevâ ile tekellüm eylemedi dinse dağı câyiz olur amma âyet-i kerîmeye (14) telmîh olunduğı mülâbesiyle bu beytler Hâzret-i Nebî hakkında vâki' olub resûlde olan tenvîn ta'zîm içündür demek evlâ olur ki Hâk (15) Tebârek ve Te'âlâ ol Hâzretüñ hakkında sûre-yi ve'n-Necmde *ve mâyenîku 'ani'l-hevâ in huve illâ vahyun yühâ*⁶⁵⁹ buyurdu ya'nî ol Resûl-i mu'azzam hevâ-yı (16) nefsdan nuṭk eylemez anuñ nuṭkı degildir illâ şol vahydür ki aña Rabbisi tarafından vahy olındı ve ol kelâmı söylemek emr ü işâret (17) kılındı pes taḳdîr-i kelâm böyle demek olur ki zîrâ ki ol Resûl-i mu'azzam şallallâhu 'aleyhi ve sellem hevâ-yı nefsanîyye ile nuṭk eylemedi telkâ-yı nefsdan (18) muḳteza-yı nefsi üzre söylendi ma'sûm-ı Hudâ olan nebîden kaçan hevâ ṭoğar ma'sûm-ı ilâhî olan peygamberden hevâ ṭoğmaz ve hevâ-yı nefse (19) müte'allik kelâm dağı andan şudür u zühür eylemez ve her kim ol Hâzrete vâriş-i kâmil ola ve kâyimmaḳâm-ı nebevî olmaḳ mertebesini bula ol dağı hevâ-yı (20) nefsanîyyesinden söylemez ve ṭab'ınuñ muktezâsına muvâfık kelâm naḳl eylemez belki ilhâm-ı ilâhiyye ile söyler ve nuşḥ ü pend eylese lillâh ve fillâh nuşḥ u pend (21) eyler ammâ henüz dağı vâriş-i kâmil olmayan ve hilâfet-i nebeviyye mertebesini bulmayan kimselere evlâ vü enfa' olan oldur ki söz söylemeden ve tekellüm eylemeden (22) perhiz ü hâzer eylese zîrâ öyle kimse kelâm-ı Hâḳkı hevâ-yı nefse muṭâbık söylemeden ḥâlî olmaz ve nuşḥ u pendi muḳteza-yı ṭab'ına muvâfık eylemeden (23) ḥâlî degildir öyle olıcaḳ kelâm-ı Hâḳkı ve güftâr-ı şıdḳı kendü murâdından [H176a] ötüri söylemiş olur bu kelâmuñ taḥtında dağı aña fâyide

⁶⁵⁹ "O, arzusuna göre konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir." (Necm 53/3-4)

olmaduđından (24) mā'idā belki niçe mazarrat olur çünkim kazıyye böyledür ve bu muğaddime senüñ ma'lūmuñ oldu

(1622) Mesnevî

H'ıštenrā sāz mınṭıkı-yi ḥāl

Tā negerdî (25) hemçü men suḥre-yi maḳāl

Ey şūfî kendüñi ḥālden bir mınṭık düz tā kim benüm gibi suḥre-yi maḳāl olmayasın *mınṭık* mef'ıl vezninde mübālağayla (26) nuṭḳ idici ma'nāsına olur ya'nî ey şūfî kendüñi ḳıl u ḳālden berî ve 'ārî eyleyüb zevḳ ü ḥālden kendüñi ziyāde nuṭḳ idici düz (27) tā kim benüm gibi ḳıl ü ḳālün zebünü olmayasın şūfilere lāyık olan zevḳ ü ḥāldedür ve ḳıl ü ḳālden ferāğbāldür didi

Su'āl kerden-i (28) ān şūfî ḳādirā⁶⁶⁰

(1623) Mesnevî

Güft şūfî çün ziyek kānest zer

İn çirā nef'est v'ān dıger zarar

Çünkim ḳādir şūfiye senüñ mertebēñ- (29) ve maḳāmuñ söz söylemek ve nuṭḳ eylemek degildür dimegi ihām u i'lām eyledi ve daḥı aña müşābīḥ şūfiyyenüñ esrār u 'ulūmından (30) niçe kelimāt söyledi ve kendünün ol 'ilminden āgāḥ u ḥāberdār olduđunu iş'ār u ifhām eyledi şūfî filḥāl kendü bildüđini söylemeden ve aña (31) ta'rīz ü tevbīḥ eylemeden fāriğ olub ve kendüsini sāyıl menzilesime tenzīl ḳılub müşkili olan mes'eleden andan su'āl eyledi (32) ve aña böyle diyü söyle ki ey zedāyende-yi jengār-ı ḳalbî ve ey güşāyende-yi müşkilāt-ı şer'î çünkim zer bir kāndandır bu niçün nef'dür ve ol ğayrısı (33) niçün zarardur ya'nî şūfî aytdı ey ḳādir efendi çünkim bu ḳadar esrār u 'ulūm buyurduñ benüm müşkilātımı daḥı ḥāll eyle cümleden biri budur (34) çünkim zeheb nev'î bir ma'dendür bu zeheb niçün nef'dür ve 'ālî kıymetdür ve ol bir āḥer zeheb niçün dün kıymet ve zarardur çünkim ma'den bir ola

⁶⁶⁰ "O sufinin kadiya sual etmesi." Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 11 s. 523.

(35) ve andan zühûra gelen bir nev^ç ola pes aşl bir iken ve fer^ç dağı bir nev^ç iken bu nev^çüñ mâbeyninde bu ihtilâf u muğâyeretüñ sebebi ve (36) hikmeti nedür *ma^çdenden* murâd bunda ma^çden-i haqîkatdür ve *zerden* murâd dükeli eşyâ olmak da câyizdür ve *ennâsu me^çâdinu keme^çâdini'z-zehebi velfiđđat*⁶⁶¹ (37) hadîs-i şerîfinüñ mefhûmı üzre nev^ç-i insân olmak dağı câyizdür ki insân nev^ç-i egerçi zeheb gibi bir nev^çdür velâkin bu nev^çüñ miyânında (38) tevâfüt katı çokdur *yâ eyyuhâ'n-nâsutteku Rabbekumullezî ħalağakum min nefsin vâĥidetin*⁶⁶² âyet-i kerîmesinüñ delâlet eyledüğü ma^çnâ tabağınca Hağ Te^çâlâ (39) Ĥazretleri nefis-i vâĥideden ħalk eylemişdür ve ol nefis-i vâĥide nev^ç-i insâna ma^çden gibi olmuşdur ve ol *nefs-i vâĥideden* murâd (40) 'indelmüfessirîn Ebû'l-Beşr Ĥazretleridür ve 'indelmuhağğakâğın 'ağl-ı külldür ki aña ħağğikat-i Muĥammediyye dağı dirler ki bu cümleye ol ħağğikat-i aşl (41) u ma^çden gibi olmuşdur ve cümlesi ma^çatebâyuni ħâlâtihim ve ihtilâfi tabağatihim ol ma^çdenden zühûra gelmişdür

(1624) Meşnevî

Çünkü cümle ezyekî dest âmedest

[P472b] (1) *În çirâ ĥüşyâr v'ân mest âmedest*

Çünkü cümlesi bir elden gelmişdür ya^çnî çünkü bu cümle niçe âdem ü ħalk-ı 'âlem bir elden gelmiş ve dest-i kudretle zühûr kılmışdur (2) bu niçün ĥüşyâr ve ol biri mest gelmişdür ve bu biri niçün 'âğıl olmuş ve ol bir âĥer neden dîvâne olmuşdur

(1625) Meşnevî

Çün ziyek deryâst İn (3) cûhâ revân

În çirâ nüşest v'ân zehr-i dehân

Çünkü bu cûylar bir deryâdan revândur ya^çnî bu enhâruñ cümlesi bir deryâdan beri cârî olur pes (4) bu niçün nüşdur ve ol biri niçün zehr-i dehândur *deryâdan*

⁶⁶¹ "İnsanlar altın ve gümüş madeni gibidirler" Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 245. [Hadisin sahîh olduğı belirtilmiştir.]

⁶⁶² "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan Rabbinizden sakının." (Nisâ 4/1)

murād bunda deryā-yı haqīkat olur ve *cūylardan* murād egerçi envā^c-ı maḥlūḳāt olsa (5) cāyızdır [H176b] ammā benī ādem olmaḳ maḥalle münāsibdür nitekim cemī^c-i benī ādem egerçi deryā-yı haqīkatden beri bu ʿāleme gelmişdür velīkin iki sınıf olmışdır (6) bir sınıfı *hazā ʿazbun furāt*⁶⁶³ āyetinüñ mefhūmına maḫhar olan mü³minlerdür ve bir sınıfı *ve hazā milḥun ucāc*⁶⁶⁴ ḳavlinüñ mefhūmına maḫhar olan kāfirler- (7) dür ma^cahazā bu iki sınıfıñ meyyidi birdür ve cümlesinüñ ḫalkı Ḥazret-i Ḥaḳdur

(1626) Meşnevī

Çün heme envār ezşems-i beḳāst

Şubḫ-ı şādıḳ şubḫ-ı kāzib (8) *ezçi ḫāst*

Çünkim dükeli envār şems-i beḳādandır şubḫ-ı şādıḳ ve şubḫ-ı kāzib neden ḳalkdı *şems-i beḳādan* murād Ḥazret-i Ḥaḳdur ya^cnī çünkim (9) bu dükeli nūrlar beḳā āftābından zuhūra geldi şubḫ-ı şādıḳ ve şubḫ-ı kāzib ne sebebden ḫāşıl oldu *şubḫ-ı şādıḳdan* murād cemī^c-i enbiyā ve (10) mürselīn ve evliyā ve şāliḫīn verāset ve şādıḳ olan mü³minīndür ve *şubḫ-ı kāzibden* murād ehl-i nifāḳ ve ehl-i riyā ve aşḫāb-ı zerḳ ü degā (11) ve ehl-i dünyā ve ehl-i nefis ü hevādur ve daḫı bunlar emşāli zāhiri nūrānī ve bāṭinī ḫulmānī olan eşyādur

(1627) Meşnevī

Çün ziyek sürmest nāzırrā kuḫel

(12) *Ezçi āmed rāst bīnī vü ḫavel*

Çünkim nāzıra keḫāl bir sürmedendür rāst bīnūñ ve ḫavel neden geldi *ḫavel* şaşılığa ve egri görmege dirler *kuḫel* (13) ḫavele ḳafiye olmadan ötüri fetḫ-i ḫāyla oḳınur *sürmeden* murād bunda dīde-yi ʿaḳluñ rü³ıyyetine sebep olan hidāyetdür ki

⁶⁶³ “Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici...” (Furkân 25/53)

⁶⁶⁴ “...diğerininki tuzlu ve acı...” (Furkân 25/53)

Rabbunāllezī a‘tā kulle (14) *şey’in halkahu şumme hedā*⁶⁵ âyetinüñ mefhümü üzre her şey’e Hâk Te‘âlâ halkını i‘tâ eyledükden soñra anı isti‘dādına münāsib bir maşlahata hidâyet kıldı (15) pes hidâyet-i îlâhî dīde-yi ‘aqluñ sürmesi gibi oldu çünkim çeşm-i ‘ağılla nazar kılan nâzırlaruñ sebep-i rü’iyyet olan kuşeli bir cins sürmedendir (16) öyle olıcağ bu nâsuñ ba‘zısınun toğrı görmesi ve ba‘zısınun dağı egri görmesi ne sebebeden olur

(1628) Mesnevî

Çünkü dāru’d-đarbrā sultān (17) *Hudāst*

Nağdrā çün đarb-ı hūb u nārevāst

Çünkü dāru’d-đarbbā sultān Hudādur nağduñ đarbtı niçün hūb u nārevārdur *dāru’d-* (18) *đarb* đarbñāne didükleri yerdür ki anda ağçe ve altun keserler ve *dāru’d-đarbdan* murād bunda bu cihāndur ve *nağddan* murād bu cihān içre (19) olan insāndur sâyir eşyâ ve ekvān olsa dağı cāyizdür ya‘nî çünkim bu đarbñāne-yi cihānuñ sultānı Hudādur ve fā‘il-i muṭlağ (20) ve cümle şey’de mutaşarrıf hemān ol Hâzret-i Hâkdur pes nağd menzilesinde olan insānuñ đarbtı ya‘nî nağş u şüreti niçün ba‘zısınun (21) hūb ve ba‘zısınun nārevā ve ma‘yūbdur ve kezālik bunlaruñ ba‘zısınun nağş-ı bāṭınları hem hūb u melīḥ ve ba‘zınun nağş-ı bāṭını (22) nārevā ü kabīḥdür insānuñ şüret-i zāhiresi ve şüret-i bāṭinesi ya‘nî halkı ve hulķı bu đarbñāne-yi ‘ālemüñ sultānı ve māliki olan (23) Hudā-yı Te‘ālānuñ halk itmesindedür nitekim *vallāhu ḥalağakum ve mā ta‘melūn*⁶⁶ buyurduğı âyet-i kerime ḥasebince bu cümleñ a‘yānını ve aḥvāl ü a‘mālını (24) halk eyleyen hemān oldur pes halkān ve hulķān ve zāhiren ve bāṭinen cümle nağş u taşvīr hemān anuñ olıcağ bu nağş hūb ve bu nağş (25) nārvādur dimek nedendür

⁶⁵ “Bizim Rabbimiz, her şeye hılkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir.” (Tâhâ 20/50)

⁶⁶ “Oysa ki sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı, dedi.” (Sâffât 37/96)

(1629) *Meşnevî*

Çün Hudâ fermûd rahrâ râh-ı men

În hafîr ezçîşt ü ân yek râhzen

Çünkü Hudâ-yı Te‘âlâ (26) Hazretleri yola benim yolım didi bu biri neden hafîr ve ol biri neden râhzendür *hafîr* hâ-yı mu‘cemenüñ fethasıyla ‘ahde vefâ idici [H177a] ve emîn (27) ü şâdık ma‘nâlarına hem isti‘mâl olunur burada bedreka ve mürşid ma‘nâsına isti‘âre olmak münâsibdür mışra‘-ı evvel sûre-yi En‘âmda (28) olan âyete işâretdür ki ol âyet budur *ve enne hazâ şıraṭı mustekîmen*⁶⁶⁷ ve sûre-yi Yûsufda daḡı *kul hazihî sebîlî ed‘ü ilallâhi ‘alâ başîretin*⁶⁶⁸ (29) buyurur ya‘nî çünkü Hudâ-yı Te‘âlâ Hazretleri şıraṭ-ı müstaḡîme benim şıraṭum buyurdu ve sebîl koyma benim sebîlüm didi pes bu şıraṭ-ı müstaḡîmde kılavuz (30) u mürşid olan ve ‘ahdine vefâ kılan neden kılavuz ve ‘ahdine vâfî vü emîn oldu ve ol biri neden yol urucu ve ġaddâr u hâin (31) oldu

(1630) *Meşnevî*

Ezyek işkem çün redes hür ü sefîh

Çün yakîn şud elveled sırrı ebîh

Bir bātından hür ü sefîhe niçe irişür çünkü *elveledu* (32) *sırrı ebîh*⁶⁶⁹ hadîsinüñ mefhümü yakîn ve muḡaḡkaḡ oldu ya‘nî çünkü veled pederinüñ sırrı olduġı ve anuñ şülbinden geldiġi yakîn ve muḡaḡkaḡ (33) oldu pes bir bātından ‘âḡıl ve sefîh ne keyfiyetiyle tevellüd idüb bu ‘âleme irişür *ezziddâni lâyectemi‘ân*⁶⁷⁰ didükleri ḡavl ḡod muşaddıḡdur pes (34) ‘âḡıl ile sefîh zıdlardur bu ikisi bir bātından ne ḡalle zuhûra geldiler bunuñ sırrı nedür

⁶⁶⁷ “Şüphesiz ki, benim dosdoġru yolumdur.” (En‘âm 6/153)

⁶⁶⁸ “(Resûlüm!) De ki: ‘İşte bu, benim yolumdur. Bir basiret üzre ben Allah'a çağırıyorum.’” (Yûsuf 12/108)

⁶⁶⁹ “Çocuk babasının sırrıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 248. [Rivâyetin hadis olmadığı mevzû olduğu belirtilmiştir.]

⁶⁷⁰ “Zıtlar bir arada olmaz.”

(1631) *Meşnevî*

Vahdetî ki dîd bâçendîn hezâr

Şad hezârân (35) *cünbiş ez‘ayn-ı karar*

Bir vahdeti bu kadar hezârla kim gördi şad hezârân cünbiş ‘ayn-ı karar dan ya‘nî bu kadar hezâr hezâr ezdâd u ihtilâfâtla (36) ve kesirât u ta‘ayyünâtla bir vahdeti kim gördi ve bu kadar cünbiş ve harekâta ‘ayn-ı karar dan kim nazâr irgürdi ki bu kadar kesirât u ihtilâfât vahdet-i (37) muhtakadandır ve bu kadar cünbiş ü harekât dağı dâyim ü kâyim ve bir karar olan zâr-ı ilâhiyyedendir çünkim zât bir karar ola bu kadar cünbiş (38) ü harekât neden olurdu ve bu cümleñün sırrından ve hikmetinden su‘âl eyledi ve kâdî dağı ol şüfinüñ bu âhirde vâki‘ olan su‘âline (39) göre cevâb vermek zimmında cümle-yi esvelesine dağı cevâb olmak tarîki üzre bu ma‘nâlaruñ beyânına şürü‘ idüb buyurur ve bir üslûb (40) üzre cevâb virür ki ma‘nâda anuñ her bir su‘âline cevâb olur

*Cevâb güften-i kâdî şüfirâ*⁶⁷¹

(1632) *Meşnevî*

Güft kâdî şüfiyâ hîre meşev

(41) *Yek mişâlî derbeyân-ı in şinev*

Kâdî şüfiden bu aşlı ve me‘âli bir olan su‘âlleri işitti aña hitâb idüb aytdı ey [P473a] (1) ey süfi hîre olma ve dîde-yi ‘akluñı kamaşmış ve kelîl kılma bu müttahidi’l-ma‘nâ olan su‘âle muhtelifenüñ beyânında benden bir mişâl işit ve bu hûb mağâli güş it (2) ol mişâl-i hûb budur

(1633) *Meşnevî*

Hemçünân ki bîkarârî ‘aşıkân

Hâşıl âmed ezkarâr-ı dilsitân

⁶⁷¹ “Kadının sufiye cevap söylemesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 525.

Ancılayın ki ‘aşıklarun bîkararluğı dilsitānuñ kararından (3) hāşıl geldi ya‘nī tevāyif-i ‘aşıkuñ bîkararluğı ve gūnāgūn harekātı dilsitān olan maḥbūbuñ karar u sebātından hāşıl oldı

(1634) Meşnevī

Ū çü kuh dernāz (4) sābit āmede

‘Aşıkān çün berghā lerzān şude

Meşelā ol dilsitān nāz u istiğnā mertebesinde tađ gibi sābit ve rāsiḥ gelmiş ‘aşıklar (5) berkler gibi lerzān olmuş ya‘nī mü’essir bir āşār-ı muhtelife çok olmak ve fā‘il bir ve ef‘āl-i mütenevvi‘a keşir olmak [H177b] maḥlūkāt içre bile bulunur cümleden bir maḥbūb-ı (6) şūrī berkarār olsa anuñ ‘aşıkları bîkarār olurlar ve anlarda aḥvāl-i muhtelife zuhūra gelür

(1635) Meşnevī

Ḥande-yi ū giryehā engiḥte

Āb-ı rüyeş āb-ı (7) rühā riḥte

Ol maḥbūbuñ ḥandesi ‘aşıklar[dan +H] girye koparmış anuñ āb-ı rüyı āb-ı rüyaları dökmüş pes maḥbūb-ı ḥaḳīkī olan (8) fā‘il-i muḥlaḳı hem aña göre kıyās eyle anuñ zātı hemişe berkarārdur ammā anuñ müzāhir-i esmā ve şifātı olan eşyā harekāt-ı gūnāgūndan (9) ḥālī degildür kimi ağlamada ve kimi gülmede ve kimi mađmūm ve kimi şād olmadadır elḥāşıl her şey’ün mir‘āt-ı vücūdında bir gūne tecellī kılmış ve herkesün (10) mazharında bir gūne şifātla zāhir olmuşdur bu eşyānuñ keşirātı u iḥtilāfātı ol fā‘il-i ḥaḳīkīnün vücūdına iḥtilāf virmez ve bu āşār u ef‘ālün (11) muğāyeteri anuñ zātına ḥalel irgürmez nitekim baḥrün emvācınun keşirātı ve iḥtilāfātı zāt-ı baḥre ḥalel virmez ve anuñ vaḥdet-i zātına zāhirde olan (12) iḥtilāfāt nokşān irgürmez

(1636) Meşnevī

Īn heme çün u çigūne çün zebed

Berser-i deryā-yı bîçün mîṭabed

Bu dükeli çün u çigüne zebed gibi deryā-yı (13) bîçünüñ üzerinde hareket eyler *zebed* köpüğe dirler deryā-yı ḥaḳīḳat ki ḥadd-i zātında bîçün ve bîçigünedür ve bu keyfiyyet ve kemiyyetle mevşūfa (14) olan eşyā ol deryā-yı ḥaḳīḳate nisbetle kefler ve ḥabāblar gibidür pes bu eşyānuñ ḥarekātı ol deryā-yı ḥaḳīḳatüñ irādeti ve ḳudretiyle (15) olur nitekim kefler deryānuñ yüzinde deryānuñ cerr ü ḥaddiyle ve telāṭumıyla hareket ḳılır pes bu ma‘nā-yı ifhām ve i‘lām için ḥaḳīḳat (16) u vaḥdet mertebesini deryāya ve bu eşyā-yı muḥtelifeyi deryā üzre olan keflere temsīl idüb buyururlar bu dükeli keyfiyyet ve kemiyyet (17) ve nev‘iyyetle mevşūfa olan eşyā kefler ve ḥabāblar gibi ol bīkeyf ve bīkem olan deryā-yı ḥaḳīḳīnün zāhirinde anuñ irādāt u ḳuvvet ü ḳudretiyle (18) hareket iderler

(1637) Meşnevī

Ẓıdd u nıddeş nıst derzāt u ‘amel

Z’ān bepūşīdend hestihā ḥulel

Ol baḥr-i ḥaḳīḳat ve deryā-yı vaḥdetüñ zātında ve (19) ‘ilminde zıddı ve niddi yoḳdur varlıklar ḥulleleri andan giydiler *nidd* bilkesr mişl ü şebih vü nazīr ma‘nāsınadır ya‘nī Ḥudā-yı Te‘ālā Ḥazretlerinün zātında (20) ve fi‘linde zıddı ve nazīri yoḳdur cemī‘-i mevcūdāt vücūd ḥullerini ol vācibü’l-vücūddan giymişler ve ol ḥayy u ḳayyūm olan Ḥaḳdan (21) vücūd bulmuşlardur

(1638) Meşnevī

Ẓıdd zıdrā būd u hestī key dihed

Belki ez’ū bugrīzed ü bīrūn cihed

Ẓıdd zıdda vücūd u hestīlük ḳaçan virür belki (22) andan ḳaçar ve ṭaşra şıçrar ya‘nī Allāh Te‘ālā zāten ve şifāten ve ef‘ālen bir zıddı ve niddi yoḳdur eger Ḥaḳ Te‘ālānuñ celle şānuhu zıdd u mişli (23) olsaydı bir zıdd kendünüñ zıddına niçe vücūd u varlıḳ

virürdi belki zıdd kendünün zıddından firār eylerdi ve taşra (24) kaçardı pes iki zıddan birisi bāṭıl olurdu ve ‘amelden girü qalurdu ma‘lüm oldu ki Hāḳ Te‘ālā Hazretlerinüñ aşla qat‘ā (25) zıddı yoqdur

(1639) Meşnevī

Nidd çibved mişl mişl-i nîk ü bed

Mişl mişl-i ḥiştēnrā key kuned

Nidd lügatde nedür mişldür nîk ü bed mişli kendünün (26) mişlini kaçan eyler ya‘nî nidd lügatde mişldür gerek eyünüñ mişli gerekse bedüñ mişli olsun feizā kāne kezalik nîkden ve bedden mişli olan şey kendü- (27) nüñ mişlini niçe icād eyler insān kendüñi bir insān icād eylemege qādir olmaz ve kıs ‘alā hazā sāyire’l-emşāl eger Hāḳ Te‘ālā Hazretlerinüñ (28) [H178a] daḥı vücūdda bir mişl olaydı kendünün mişlini icād eylemege qādir olmazdı ma‘lüm oldu ki ol bişerîk ve bīnazīr olan pādşāhuñ (29) aşlā zıddı ve niddi yoqdur

(1640) Meşnevī

Çünkü dü mişl āmedend ey müttakī

İn çı evlāter ezān derḥālīkī

Ey müttakī çünkim iki mişl mişl geldiler bu mişl (30) ḥālīklükda ol mişlden neden evlārekdür *müttakīn*üñ üç mertebesi vardur evvelā şirkden perhīz eylemek ve ikinci şaḡayirden ve üçüncü māsivā- (31) dan perhīz eylemekdür bunda şirkden belki māsivādan perhīz eylemek ma‘nāları murād olur ve şirkden ve māsivādan perhīz eylemeyen kimseye (32) muttakī diyü ḥiṭāb olınsa yā bi‘itibār māyu’al ileyh veyāḥūd tefā’ülen muttakī dinmek şaḥīḥ olur bunda böyledür ya‘nî ey şirk-i celī ve şirk-i (33) ḥafīden belki māsivādan ittikā eylemege qāyil olan kimse çünkim farzī vücūdda iki mişl gelseler ve zātda ve şifātda ve ef‘alde biri (34) birine şebīḥ ü nazīr olsalar ḥālīk cemī‘-i maḥlūqāt olmada bu mişlden ol bir āḥeri mişlden evlā olur bu muqarrerdür ki iki mişlden birisi (35) aḥsenü’l-ḥālīkīn olmağa evlāter olmaz belki aḥsenü’l-ḥālīkīn

ve hayrū'l-muḳarrīn olan hemān ol vücūdda şerīki ve mişli olmayan vāhid-i ḥaḳīkīdür

(36) (1641) *Meşnevī*

Berşümār-ı berg-i bustān zıdd u nid

Çün kefi berbaḥr-i bīniddest ü zıd

Bostānuñ bergi 'adedleri üzre zıdd u nidd bīnidd ve bī- (37) zıdd olan baḥr üzre ziyāde kefi gibidür *kefi*de olan yā vaḥdet için olmada ziyādelük ma'nāsını ifāde eylemek evlādur ki Fārisīde (38) ekşer böyle maḥallerde yā getürse ziyāde ma'nası virilür eger vaḥdet için ḫutulursa bīzıdd ve bīnidd olan baḥr üzre bir nev' kefi gibi (39) demek olur şaḫīḫ olan nüşhalarda *berbaḥr* bā-yı 'Arabīyledür bā-yı Fārisīyle pürbaḥr nāsīḫüñ ḫaḫāsıdur ve taḫdīr-i kelām böyle demek olur ki (40) maḫlūk u mevcūd olan ezdād u endād besātīnde biten nebātāt u eşcāruñ evrāḫınuñ 'adedi miḫdārı ol bīzıdd ve bīnidd olan (41) baḥr üzre bir nev' kefi gibidür baḥr üzre olan keflerüñ biri birine meşelā bir zıddiyeti ve niddiyeti olsa ol keflerüñ biri birine [P473b] (1) zıdd olmasından baḫrüñ zātında daḫı zıdd olmaḫ lāzım gelmez bu mişldür ve bu mişlden maḫşūd deryā-yı ḫaḫīḫatüñ zıddı ve niddi olmaduḫı tefhīmdür ya'nī ol bīzıdd ve bīmişl (2) olan deryā-yı ḫaḫīḫatüñ zāhirde olan bīşümār ezdād u endād ve berg-i büstāndan ziyāde olan iḫtilāfāt u muḫāyerāt kefler ve zebedler gibidür keflerüñ (3) ve zebedlerüñ ve keşirāt u iḫtilāfātından ol deryā-yı ḫaḫīḫatüñ zātı hem muḫāyer ü muḫtelif olmaz ve bu ḫadar keşirāt-ı eşyānuñ vaḫdet-i zātına noḫşān virmez (4) nitekim emvāc-ı deryā deryānuñ zātına keşret virmez pes bu ḫadar ezdād u endādı ol vāhid-i ḫaḫīkī īcād u izḫār eylesinden anuñ vücūdunuñ zıddı (5) ve niddi olmaḫ lāzım gelmez ve bu maḫlūk-ı ḫayātde ve 'ilmde ve irādāt u kudretde ve semī' ü başarda ve tekellümde ve sāyir şifatlarda aña

mişl olmaz belki *leyse* (6) *kemişlihi şey'un ve huve's-semî'u'l-'alîm*⁶⁷² âyet-i kerîmesinde kâf zâyid olduğu taqdîrce haqîkat-i şîfâtta dağı aşlâ anuñ bir şey mişli olmaz

(1642) *Meşnevî*

Bîçigüne bîn (7) *tu bürd ü mât-ı baħr*

Çün çigüne gunced ender zât-ı baħr

[H178b] Ey merd şüfî sen bür ve mât-ı baħri bîçigüne gör baħrûñ zâtına çigüne niçe şîğar ya'ni şîğmaz *baħr*den murâd (8) baħr-i vaħdetdür ve anuñ *bürd ü mât*ndan murâd evşâf-ı müteķabile ve ef'âl-i mütezâddesidür ĥadd-i zâtında Ĥaħ Te'âlâ Ĥazretleri anuñ eger mâhiyyât-ı şîfât-ı muķabileleri (9) olsun ve eger ĥaķâyıķ-ı ef'âl-i mütezâddesi olsun keyfiyyetden ve kemiyyetden berî ve 'arîdür evvelâ anuñ cemî'c-i şîfâtı maħlûķuñ şîfâtı gibi gâh zâyid ve gây nâķış (10) olmaz ve bir âlete dağı muħtâc olmaz ve keزالik cemî'c-i ef'âlî dağı maħlûķuñ ef'âlî gibi mu'allelün bilğaraż degildür anuñçün Ĥaħ Te'âlâ Ĥazretleri çünkim *erħame'r-* (11) *râħimîn*⁶⁷³dür niçün kâfiri kâfir ĥalk idüb aña küfrinden ötüri ġazâb eyledi dinmez ve niçün bir ĥimârı veyâ bir kelbi insân eylemedi diyü hem su'âl (12) kılmaz ki *lâ yus'elu 'ammâ yef'alu ve hum yus'elun*⁶⁷⁴ anuñçün buyurmışlardur ki anuñ eger zât-ı şerîfesine ve eger şîfât-i 'aliyyesine ve eger ef'âl-i tayyibesine aşlâ (13) ve kaķ'â çün u çigüne şîğmaz pes lâzım degil ki ey merd şüfî sen baħr-i ĥaķîķîñüñ cemî'c-i müteķabilelerini ve ef'al-i mütezâddesini çünsız ve çigünesiz (14) göresin ve niçün kimse ĥadî ve mażhar-i hidâyet oldu ve ol bir âħer kimse muğill ve ehl-i dâlâlet oldu bunlaruñ mücidi ĥod filĥaķîķa Ĥazret-i (15) Ĥaħdur dimeye sen ve bir baħndan iki zıdd niçün zuħûra geldi ve kâfirinden ve kâfir oldu ve mü'mininden mü'min oldu ve ba'zı kimsenüñ 'aķlını (16) Ĥaħ Te'âlâ niçün ziyâde kıldı ve ba'zısınuñ dağı 'aķlını niçün nâķış idüb sefîh ü

⁶⁷² "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir." (Şûrâ 42/11). Bu âyet, Kur'ân'da şu şekilde geçmektedir: "*leyse kemişlihi şey'un ve huve's-semî'u'l-başîr*"

⁶⁷³ "Bütün merhamet edenlerden daha merhametli olan."

⁶⁷⁴ "Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir." (Enbiyâ 21/23)

aḥmāk eyledi diyü su’âl eylemeyesin ki anuñ ef’âli çün (17) u çirâdan berîdür ve kezalik ol baḥr-i ḥaḳîḳatüñ zât-ı bîçünına hem aṣlâ çün u çirâ şıgmaz ve ‘aql anuñ zât-ı bîçünını ne güne idügin bilmez zîrâ ol (18) çündan ve çigüneden münezzeḥ ü muḳaddesdür

(1643) Meşnevî

Kemterîn-i lu’bet-i ü cân-ı tust

În çigüne v’çün-ı cân key şud dürüst

Anuñ ednâ lu’beti senüñ (19) cānuñdur cānuñ bu çün u çigünesi niçe rāst oldı ya’nî rāst olmadı [tavzîḥ-i kelām böyle dimek olur ki -H] ol bîçün olan ḳādirüñ kemterîn (20) lu’beti ya’nî ednâ şan’atı senüñ rûḥuñdur bu senüñ cānuña ne gūnedür dimek ve cān ne keyfiyyetle mütekeyyifdür diyü su’âl eylemek niçedür rāst olan (21) senüñ rûḥuñ ol pādşāh-ı bîçünüñ bir ednâ şanı iken andan su’âl eyleyenlere *ḳalî’r-rûḥu min emri Rabbi*⁶⁷⁵ diyü Ḥazret-i Ḥabîb-i Ekreme ḥiṭāben cevāb (22) vir dinildi çünkim senüñ rûḥuñ böyle bîçün ve bîçigüne ola var ḳıyās eyle zât-ı bârî niçe bîçün ve bîçigüne olur

(1644) Meşnevî

Pes çünân baḥrî ki derher ḳaṭr-ı ān

(23) Ezbeden nāşîter āmed ‘aql u cān

Pes ancılayın bir baḥr ki anuñ ḳaṭresinde ‘aql u cān bedenden nāşîter geldi *nāşî* bunda bîgāne ve nāmaḥrem ma’nāsına- (24) dur *baḥr*den murād baḥr-i zât-ı İlāhîdür ve anuñ ḳaṭrelerinden murād şu’ünāt-ı zātiyye ve tecelliyāt-ı aḥadiyye ve mefātîḥ-i ḡaybiyyedür ve tavzîḥ-i ma’nā böyle dimek (25) olur ki pes saña didüğim baḥr-i zāt-ı İlāhî ancılayın bir baḥr-i nāmütenāhîdür ki anuñ ḳaṭreleri gibi olan her bir şânında ve tecellîsinde ve mefātîḥ-i ḡaybiyye- (26) sinde ‘aql u cān bedenden bîgānerek ve nāmaḥremrek geldi ki kemā ḳāle te’ālā *ve ‘indehu mefātîḥu’l-ḡaybi lāya’lemuhā illā*

⁶⁷⁵ “De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir.” (İsrâ 17/85)

*huve*⁶⁷⁶ nitekim beden insānı ‘aqluñ ve cānuñ (27) māhiyyetini bilmede ve bunlaruñ zātını haqq’el-yaqīn müşāhede ve mu‘āyene [H179a] kılmada niçe nāmaḥrem ve bīgāne ise ‘aql u cān hem baḥr-i ḥaḳīḳat olan Cenāb-ı ‘izzetüñ şu‘unāt-ı (28) zātiyyesini ve mefātiḥ-i ḡaybiyyesini bilmede andan daḡı nāṣīter ü nāmaḥremterdür
(1645) *Meşnevī*

Key begunced dermazīk-i çend ü çün

‘Aql-ı küll āncāst ezlā ya‘lemün

(29) Ol baḥr-i eḡadiyyet çend ü çün mazīḳine kaçan şıḡar ‘aql-ı küll ol mertebede lā ya‘lemün ḳabīlindendür *çend* ḳemiyet ve *çün* keyfiyyet ma‘nāsınadır *‘aql-ı küll*den murād (30) *evvelu mā ḥalaḳallāhu el‘aql*⁶⁷⁷ ḥadīs-i şerīfiyle müşārünileyh olan ‘aql-ı evveldür ki aña ḥaḳīḳat-i Muḥameddiyye daḡı dirler ve ‘aql-ı küllüñ güneh-i zātı bilmede lā ya‘lemün ḳabīlinden (31) olduğına Resūl-i Ekrem Ḥazretlerinüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *subḥāneke mā ‘arafnāke ḥaḳḳa ma‘rifetike*⁶⁷⁸ buyurduḳları delālet ü şehādet eyler ve gene zāt-ı ilāhī ‘indel- (32) cumhūr mechül-i muṭlaḳadur ve buraya münāsib olan kelimāt yedinci defterüñ evāyiline ḳarīb *tefsīr-i men ‘arefe nefsehu* sürḡında

Beyt

Güneh-i zāt ü (33) çünān ki hest kes

*Mī nedāned ey ḥakīm īn şerḡ bes*⁶⁷⁹

buyurduḳları beyt-i şerīfün⁶⁸⁰ şerḡinde zıkr olunmuş ve bir miḳdār daḡı **Ḳaşıde-yi Tā’iyyeye** (34) vāḳi‘ olan şerḡimizüñ dibācesine ḳarīb maḳşad-ı evvelde taḡḳīḳ ü taḡrīr ḳılınmışdur anlarda ṭaleb olına ve tavzīḡ-i kelām böyle dimek (35) olur ki ol

⁶⁷⁶ “Gaybın anahtarları Allah’ın yanındadır; onları O’ndan başkası bilmez.” (En’âm 6/59)

⁶⁷⁷ “Allah’ın ilk yarattığı şey akıldır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 248. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁶⁷⁸ “Seni her üstün sıfatla yüceltir, her eksik sıfattan tenzih ederiz. Seni tam anlamıyla bilemedik.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 251. [Rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

⁶⁷⁹ “Herkesin kendi günahı vardır. Ey hakim, bilmezler ki bu kadar şerh yeter.”

⁶⁸⁰ beyt-i şerīfün: beytün H

baħr-i eħādiyye keyfiyyet ve kemiyyet maẓīķına ŧıgmaz ve ol ğayb-ı hüviyyet ‘aql u kıyās maħbesine gelmez ve ‘uķūl u ervāħ ol Ĥazretüñ (36) güneh-i zātını bilmez ‘aql-ı küll bu ķadar ‘azm-i ŧānı ve kemāl-i ‘ilm ü ‘irfānı var iki bu mertebede lā ya‘lemün maẓhar olanlardan ve *subħāneke lā ‘ilme lenā illā mā* (37) ‘*allemetnā*⁶⁸¹ diyenlerdendir

(1646) *Meşnevī*

‘Aql gūyed mer cesedrā k’ey cemād

Būy berdī hīç ezān baħr-ı ma‘ād

‘Aql cesede dir ki ey cemād hīç ol baħr-i ma‘āddan rāyiħa (38) iletüñ mi *baħr-i ma‘āddan* murād zāt-ı ilāhīdür ki her ŧey’i lābüdd *minhu bede’u ve ileyhi ye‘ūd*⁶⁸² mefhümü üzre andan zuhūra geldi ve yine aña ‘avdet eyler ya‘nī ‘aql (39) bu mertebede ziyāde veleħ ü ħayretten cesedüñ Ĥazret-i Ĥaķdan bir rāyiħa ŧuyması var ola diyü zann idüb aña bu gūne lisān-ı ‘aqliyye ile (40) ħiṭāb idüb dir ki ey cemād hīç ol ma‘ād deryāsından bir rāyiħa alduñ mı ve bir ma‘rifet ŧuyduñ mı

(1647) *Meşnevī*

Cism gūyed men yaķīn sāye-yi tuvem

Yāri ezsāye (41) *ki cūyed cān-ı ‘am*

Cism daħı ‘aqla dir taħķīķ ben senüñ sāyeñüm ey cān-ı ‘am gölgeñden kim yārīlūk ister ‘ilmde ve ma‘rifetde ve idrākda ve ferāsetde [P474a] (1) her vechle ben saña tābi‘im benüm zātında ħod her ne var ise cümlesi senüñdür pes benden ey ‘amuñ cānı ne mu‘āvenet istersin dir

(1648) *Meşnevī*

‘Aql gūyed k’īn ne ān ħayret- (2) *serāst*

Ki sezā gūstāħter eznāsezāst

⁶⁸¹ “Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur.” (Bakara 2/32)

⁶⁸² “Ondan gelir ve ona geri döner.”

‘Aql dir ki bu ol hayretserā degildür ki sezā güstāhterdür nāsezādan *hayretserā* hayrethāne dimekdür (3) ve *hayrethāne*den murād mertebe-yi haqīkat olur ya’nī çünkim cesed ‘aqluñ kendüsinden ma‘rifet-i ilāhiyyede mu‘āvenet taleb eyledüğini görüb ta‘accüb (4) eyledükde ‘aql dağı cesede mertebe-yi eḥādiyyetüñ dehşetfezā ve maḳām-ı haqīkatüñ hayretserā olmasını ifhām u ta‘līm eylemeden ötüri dir ki ey cesed sen (5) benüm kemāl-i hayretümden ta‘accüb eylersin ki bu maḳām-ı haqīkat ol hayretserā degildür ki bunda ‘indel‘aql sezā vü revā olanlar hem sezā vü revā ola belki sezā vü revā (6) olanlar bu mertebede nāsezā ve nārevā olanlardan güstāhterdür cümleden şu i‘tibār ile ki nāsezā olan ebleh ve nādān [H179b] egerçi minvech güstāh ve bīedeb (7) ise minvech güstāh ve bīedeb degildür meşelā Ḥazret-i Haḳḳı bildüm ve anuñla āşinā oldum ve esrārını ve şifātını müşāhede kıldum dimez pes (8) bu yüzden güstāh olmamış olur ammā ‘ālim ü ‘āqıl ‘indel‘ulemā vel‘uḳalā sezā ve maḳbūl iken ve idrāk eyledükleri ma‘nā ve bildükleri sırr (9) ma‘ḳūl iken minvech güstāhlar ve bīedebler meşelā şol cihetden güstāh olurlar ki Ḥazret-i Haḳḳuñ zātını ve şifātını bilmiş ve anuñla āşinā (10) olmuş i‘tikād iderler ḥālbuki kendülerüñ ‘aqlınuñ Ḥazret-i Haḳdan bildüğü ve anuñ sırrından ve şühūdından müşāhede kılduğı hem maḳlūḳdur zīrā (11) ‘aql-ı maḳlūḳdur ve ‘aqluñ cümle idrāk eyledüğü ma‘ānī dağı maḳlūḳdur kemā ḳāle ‘**Alī** kerremallāhu vechehu *kullu mā ya‘lemu ‘aḳlike fellāhu ḥālīkihī*⁶⁸³ pes ‘aqluñ (12) her bildüğü ve cümle müşāhede kılduğı maḳlūḳ olıcaḳ Ḥaḳ Te‘ālānuñ zātından veyā şifātından idrāk eyledüğü ma‘nāya bu zāt-ı ilāhīdür (13) diyü i‘tikād eylese maḳlūḳa Ḥālīḳ i‘tikād eylemiş olur ve kendü bildüğü ma‘nāyı ala ve Rabb ittihāz eylemiş olur pes ma‘ḳūl u maḳlūḳ (14) olan ma‘nāyı ala zann eylemede Ḥazret-i Haḳḳı bildüm diyü zu‘m kılmada ve kendüyi anı bilmiş ve aña āşinā olmuş şanmada nāsezā olanlaruñ güstāhlıklarından (15) ziyāde güstāhlıḳ kılmış ve anlardan ziyāde bīedeb olmuş olur ve Ḥazret-i Haḳḳı

⁶⁸³ “Senin aklının bildiği (idrak ettiği) her bir şeyin haliki Allah Teâlâ’dır.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 571.

bilenler bu güne bilmemişler ve Cenāb-ı Hāḡḡa sezā ve maḡbūl olanlar (16) bu vechle sezā vü maḡbūl olmamışlardır belki nūrānī ve rūḡḡānī ve cismānī olan vücūdlarını nefy idüb ‘aḡilla Hāzret-i Hāḡḡı bilmeden ve aña (17) bir maḡlūḡı āşinā bulmadan ‘ārī ve berī olub kendüyi bilen yine hemān kendisine āşinā olan yine hemān kendüsi idüḡini müşāhede kılub ve bu ‘ālem-i (18) kesreti anuñ esmā vü şifātına āyine görmüşler ve her şey’de eger şerīf ve eger ḡaḡīr ve eger kibīr ne ise hemān anı görmüşler ve böyle görenler *mā ra’eytu şey’en* (19) *illā ru’yetullāhu fihe*⁶⁸⁴ dimişlerdür çünkim bu mertebe muḡarrīb olan ‘āriflere bu āşināluk ḡalebe eyleye anlaruñ çeşm-i şühūdında sezā ve nāsezā (20) ḡalmayub cümlesi maḡḡar-ı İlähī olur ve şerīf ü ḡaḡiri esmā ve şifāt-ı Hāḡḡa mir’at görür

(1649) Meşnevī

Ender ĩncā āftāb-ı enverī

ḡıdmet-i zerre (21) *kuned çün çākerī*

Burada bir āftāb-ı enver bir çāker gibi zerreye ḡıdmet eyler [ya’nī -H] bu maḡām-ı ḡaḡīḡatūñ müşāhedesi ve nūr-ı vaḡdetūñ ḡalebesi (22) ve mu‘āyenesi mertebesinde āftāb-ı enver gibi ‘ālīḡadr ve şāḡīb-i şadr olan kāmīl ve mükemmil olan ‘azīzler bir zerrenūñ bir çāker gibi ḡıdmetin (23) iderler ol sebebden ki ol zerreyi maḡḡar-ı İlähī ve mir’āt-ı esmā ve şifāt-ı Rabbānī görürler nitekim iki cihān güneşi ḡazret-i seyyīdü’l-kevneyn ve meḡḡarü’s- (24) sekāleyn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem emīrūñ sāyesi olan hilāl geldi ve aña ta‘zīm ü tekrīmler kıldı

(1650) Meşnevī

Şīr ĩn sū pīş-i āhū ser nehed

Bāz ĩncā (25) *nezd-i tīhū per nehed*

Şīr bu cānibde āhūnuñ öñine baş ḡor *şīr* kesr-i rāyla muzāf oḡınub bu cānibūñ şīri āhūnuñ öñinde ser ḡor demek (26) hem vechdür kezalık *bāz* kesr-i zāyla muzāf

⁶⁸⁴ “Hiçbir şey görmedim ki onda Allah’ı görmüş olmayayım.” Ankaravî, *Kasīde-i Tâiyye Şerhi*, s. 302.

oķınub bu cānibūñ bāzı tihūnuñ ķatında per ķor dimek hem cāyizdür ammā ķaķ'la oķınursa bāz (27) bu mertebede tihūnuñ ķatında ķanād ķor dimek olur *tihū* ķil dedükleri ķuŗa dirler ki ekŗer ķoĝana anı avladurlar pes tavzih-i ma'na (28) böyle dimek olur ki [bu maķām-ı haķīķatūñ řiri olanlar ya'ni -H] [H180a] řir-i ilāhī olanlar ve ķuvvet ü ķudret-i Haķķānī ile ittiŗāf ķılanlar bu mertebede kendü (29) řikārları meŗābesinde olan zu'afāya baŗ ķorlar ve tevāzu' ķılurlar bu cānibūñ řikār künende olan bāzı 'ālī pervāz tihū gibi haķīr olan (30) kimselere tezellül ü iftikār 'arz iderler sebep oldur ki ol tihū meŗābesinde olan haķīri maŗhar-ı esmā ve řifāt-ı ilāhī ve mir'āt-ı tecelli-yi Rabbānī (31) görürler ve ol āhū menzilesinde olan faķīr ü za'īfi Haķ Te'alānuñ maħlūķı ve anuñ maŗnū'ı müşāhede ķılurlar belki anuñ mir'āt-ı vücūdında (32) Haķ Te'alānuñ niķe sırr u ħikmeti ve niķe ķuvvet ü ķudretini görürler pes biŗzarūrī kendü mertebelerinden tenezzül idüb ol řüretā za'īf (33) ü haķīr olan kimselerden istimdād ķılurlar ve anlara mütevāzi' olurlar ve anlardan mu'āvenet ķaleb iderler

(1651) Meŗnevī

Īn turā bāver neyāyed Muŗtafā

Ķün zi- (34) miskīnān hemī cūyed du'a

Bu saña bāver gelmezse Muŗtafā Ĥāzretleri 'aleyhisselām miskīnlerden niķün du'a isterdi *miskīn* beĝāyet faķīre dirler (35) ya'ni eger bir āftāb-ı envāruñ zerreye ħidmet ķılması ve bir řir-i nerūñ āhū öñinde baŗ ķomasına saña i'timād eylemek gelmez ve inanmaķ olmaz (36) ise niķün Ĥāzret-i Muŗtafā řallallāhu 'aleyhi ve sellem miskīnlerden ve faķīrlerden du'a ķaleb eyler ve anlarla istiftāħ u istinŗār ķılurdu nitekim **Ebū'd-Derdā** (37) Ĥāzretleri rivāyet buyurırlar *kāne'n-Nebıyyi řallallāhu 'aleyhi ve sellem yestefiħu biŗa'ālīķi'l-muhācirīn*⁶⁸⁵ ve Ümmıyye bin 'Abdullāhdan

⁶⁸⁵ "Nebī sallallāhu aleyhi ve sellem Müslümanların fakirlerinin (yüzü suyu) hürmetine diye dua ederek fütühât ve yardım dilerdi" Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 252. [Hadisin zayıf olduĝu belirtilmiştir.]

Ṭaberī bu ḥadīsi rivāyet (38) eyler *kāne'n-Nebiyi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem yesteftiḥu ve yestansiru biṣa'āliki'l-muslimīn*⁶⁸⁶ ve ba'zı yerde fuḳāra-yı müslimīne mülākāt olsalardı bizi du'adan unutmañ⁶⁸⁷ (39) didükleri hem rivāyet-i saḥīḥ ile rivāyet olunmuş ve kütüb-i eḥādīsde zıkr kılınmışdur

(1652) Meşnevī

Ger begūyī ezpey-i ta'līm buved

'Ayn-ı techīl ezçi rü tefhīm buved

(40) Eger sen dirseñ ki Ḥazret-i Muṣtafānuñ mesākīnden du'ā istemesi anlaruñ du'āsına ol Ḥazretüñ iḥtiyācı olduğundan ötüri degül (41) idi belki ümmetine ta'līmden ötüri idi 'ayn-ı techīl ne yüzden tefhīm idi ya'nī ta'līmüñ ma'nası tefhīmdür ol Ḥazret ise zümre-yi [P474b] (1) mesākīn-i müslimīnden lā'aletta'yīn du'ā temennī eylerdi eger ol Ḥazretüñ anlardan du'ā temennī eylemesi ta'līm için olaydı siz daḥı benüm gibi bu gürühdan (2) du'ā taleb eyleñ dirdi çünkim bu böyle dimedi belki kendüler taleb eyledi pes ta'līm için olmadı techīl için oldı techīl için olan (3) ḥāl ise ta'līm ü tefhīm için olmaḳ müyesser degildür zīrā bu ṭarīkiyle ta'līmüñ me'ālī keenne ümmete dimekdür ki siz bu ḥuṣūṣda cāhilsüz (4) ve ḥaḳīqate vāḳıf degilsüz pes fuḳarā ve mesākīnden meded taleb eylemek ki tā murādıñuz ki ḥuṣūl müyesser ola ammā ḳanḡı (5) faḳīrūñ ve ne gūne miskīnūñ du'āsında nef' olmasını ve murāda vuṣūl bulmasını ta'ayyün buyurmadılar pes 'ayn-ı techīl oldı 'ayn-ı (6) techīl ise ta'līm ü tefhīm için olmaz pes ol Ḥazretüñ fuḳarā ve mesākīnden du'ā taleb eylemesi

(1653) Meşnevī

Belki mīdāned ki genc-i ṣāhvār

⁶⁸⁶ “Nebî (s.a.v) Müslümanların fakirlerinin (yüzü suyu) hürmetine (diye dua ederek) fütûhât ve zafer ihsân etmesini Allah'tan dilerdi.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 253. [Hadisin mürsel olma ihtimalinin kuvvetli olduğu belirtilmiştir.]

⁶⁸⁷ Gültekin, Peygamber'in fakirlerden duâ istediğine dair bir rivâyeti tespit edemediğini belirtmiştir. Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 256.

Derḥarābīhā (7) nihed ān şehryār

Belki anuñçün idi ki ol Ḥazret bilürdi ki şāhvār olan genc ol şehryār ḥarābelüklerde
kor ya^{ñi} belki ol Ḥazretüñ fuḳarā (8) ve mesākīnden du^ā taleb eylemesi anuñçün
idi ki bilürdi ol şehryār-ı ḥaḳīḳat şāhāne olan ḥazīneyi münkesirü'l-ḳulüb olan
fuḳarā ve mesākīnüñ (9) vīrān u ḥarāb olan ḳalblerinde kor kemā ḳāle te^{ālā}
fiḥadīşü'l-ḳudsī *ene 'inde munkesireti'l-ḳulüb*⁶⁸⁸ olan (10) miskīnlerüñ vīrāne olan
[H180b] vücūdlarında ol genc-i şāhvārı görür ve ol ḥazīne-yi esrārı müşāhede ḳılurdi
pes anlardan istimdād (11) idüb du^ā taleb eylerdi

(1654) Meşnevī

Bedgümānī na'l-i ma'kūs-ı veyest

Gerçi her cüzvīş cāsūs-ı veyest

Bedgümānlık ol ḥarāblaruñ (12) na'l-i ma'kūsıdur mışra^c-ı evvelde olan vey zamīri
(13) ve mışra^c-ı s̄nāide olan īş zamīri beyt-i evvelüñ mışra^c-ı s̄nāisinde mevzu^c genc-i
şāhvār olan ḥarābehāneye rāci^c olur ve (14) *ḥarābhā* ḥarāblaruñ cem^{idür} ve
ḥarāblardan murād ḥodbīnlükden ḳurtılan ve rūsüm u ^cādātı vīrān ḳılan ve bīvücūd
u fānī olan faḳīrlar ve (15) miskīnlerdür ve bunlaruñ vücūdı şol vīrāneye beñzerdür
anda bir ^caẓīm şāhāne genc ola ammā ^cavām-ı nās ve aşḥāb-ı ḥads ve ḳıyās bunlaruñ
(16) ḥaḳḳında begdümān olmadan ḥālī olmazlar ve dirler ki böyle bir ḥarāb olmuş
vīrānede veyāḥūd bī^caḳl olan dīvānede genc-i ilāhī neyler bunlaruñ (17) anuñ
ḥaḳḳında böyle bedgümān olmaları anuñ na'l-i bāz gūnesidür egerçi ol vīrān olan
faḳīrüñ her bir cüzvi anuñ cāsūsıdur velīkin ^cavām-ı (18) nās ve ehl-i ḳıyās anuñ
cāsūs-ı ilāhī olduğunu bilmezler anuñ derūnında ḥazīne-yi Ḥaḳ olduğunu ^carīf
olmazlar ol sebebeden ki anlaruñ (19) zāhirinde olan vīrānelük ve ḥarābelük na'l-i
bāzgūne olub ḥaḳḳ-ı ^calemüñ anlar ḥaḳḳında bedgümān olmasına anlaruñ şūret-i
zāhirede olan (20) ḥarāblukları sebep olub anlaruñ vücūdında olan ḥazīne-yi Ḥaḳḳı

⁶⁸⁸ “Ben kalbi kırık kimselerin yanındayım” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 256.
[Rivâyetin Peygamber'e ait bir söz olmadığı belirtilmiştir.]

bu ecluden göremezler hattā anlardan birisi bunlara ben Hāzret-i Hākkı severüm (21) ve benüm vücudım ‘ayn-ı mazhar-ı ilāhīdür diyü taşrīh bile eylese anı sefāhata haml iderler veyāhūd dīvānedür diyü söylerler nitekim **İbn Fārız Hāzretlerine** (22) didiler ve anlar kendü humūllerinden bu beytle haber virdiler

Beyt

Velev kīle mentehvā vü şarrahātu b’ismihā

*Leķīle kenā ev messehu tayfu cinneti*⁶⁸⁹

(1655) Meşnevī

Bel hāķīkat (23) derhāķīkat ğarķa şud

Z’īn sebeb heftād bel şad fırķa şud

Belki hāķīkat hāķīkatde ğarķa oldu bu sebebden yetmiş fırķa belki yüz (24) fırķa oldu *lafz-ı bel* ızrāb içindür ve bu beyt-i şerīf⁶⁹⁰ muķaddem olan *derhārahāhānedān şehryār* mışra^ı üzre ‘aţf olub andan (25) mađrüb olur keenne mevzi^c-i genc-i ilāhī olan hārahāblaruñ vücūdı hāķīkat-i Hāķķa muğāyir olmak vehmi buyurduķları kelāmdan aşhāb-ı dil hāķķında bed- (26) gümān olan kimselere nāşī olmuş idi bu beyt-i laţīf⁶⁹¹ ile ol vehmi def^c idüb buyururlar ol şehryār-ı hāķīkat gencini hārahāb olan (27) fakīrleruñ vücūdında ķor ve ol fakīr ü miskīn olan insānuñ hāķīkatı bu mertebede hāķīkat-ı Hāķķa muğāyir olmaz belki hāķīkat-i insāniyye (28) hāķīkat-i ilāhiyyede ğarķa ve müstağrıķ olur ve hāķīkat-i insāniyye mümkün’l-vücūd olmaķdur ve hāķīkat-i ilāhiyye vücūb-ı vücūddur çünkim mümkün’l- (29) vücūd imkāniyyeti fānī kıla ve baħr-i hāķīkatde müstağrıķ ola vācibü’l-vücūddan ğayrı ķalmaz ve bundan ķalb-i hāķāyık daħı lāzım gelmez ya‘nī (30) hāķīkat beşer-i hāķīkat-i Hūdāya münķālibe oldu dinmez ve hūlūl u ittiħād ma‘nāları hem bulunmaz

⁶⁸⁹ “Ben bunların arasında zelīl, hakīr, hor ve fakīr olunca, faraza eĝer bana deselerdi ki: ‘Sen kimi seversin?’ Ben de o hazretin ismini açıklasaydım; şüphesiz alaycı bir şekilde bu kinaye yapıyor derlerdi.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 139.

⁶⁹⁰ beyt-i şerīf: beyt H

⁶⁹¹ beyt-i laţīf: beyt H

belki mümkinü'l-vücüd ğubār-ı imkânı izâle kılduğdan Őoŕra (31) baĥr-i ĥaĥîkate müstaĝrık olduğdan Őoŕra hemân vâcibü'l-vücüd ħalur dimeĝi ifâde eyler nitekim gelmiş Râz Őâĥibi hem ħaddese sırrahu böyle diyü Őöyler

(32) *Beyt*

Çü mümkün gerd-i imkân berfeşâned

Becüz-i vâcib dîĝer çîzî nümând

[H181a] *Vücüd-ı her dü âlem çün ĥayâlest*

Ki dervaĥt-i beħâ ayn-ı zevâlest

Ne maĥlûħest (33) engü geşt vâşıl

Niküyed in süĥanrâ merd-i kâmil

Tu ma'düm u adem peyveste sâkin

Bevâcib ki resed ma'düm-ı mümkün⁶⁹²

ve ma'nâyı mışra^c-ı sâni bu sebebden (34) aŐĥâb-ı 'uĥûl yetmiş fırħa belki yüz fırħa belki daĥı ziyâde oldu bundan maĥŐüd taĥdîd olmayub teksîr olur ve tavzîĥ-i ma'nâ insânuñ (35) Ĥazret-i Ĥaħħa vuşülü kendünüñ ĥaĥîkati olan imkâniyyeti baĥr-ı ĥaĥîkatde ĝarħ u fânî eylemekle müyessir oldu ve ĥaĥîkat ĥaĥîkate ĝarħ (36) u müstaĝrık olmaħlıħla vişâl-i ilâhî bulundu ammâ aŐĥâb-ı 'uĥûl-ı enbiyâ ve evliyânuñ ve fânîfillâĥ olan aŐfiyânuñ baĥr-i ĥaĥîkate vâşıl (37) olmaları ne vechle olduĝını bilemeyüb ve her biri 'aħlı yetdüĝi ħadar bendenüñ Ĥazret-i Ĥaħħa ittiŐâli Şu mezheb üzredür diyü i'tikâd (38) idüb bu sebebden aŐĥâb-ı 'uĥûl niħe yüz fırħa olmuşdur meşelâ bunlardan ba'zısı bendenüñ Ĥazret-i Ĥaħħa vâşıl olması Ĥazret-i (39) Ĥaħħuñ anuñ rûĥına ve ħalbine ĥulûl ħılmasıyla olur ŐanmiŐlardur bu mezheb-i bâĥıldur ve bunlardan ba'zısı daĥı insânuñ (40) 'aħlı ve rûĥı teraħħî idüb niħe zamândan Őoŕra varur Ĥazret-i Ĥaħħa vâşıl olur ve anuñla ittiĥâd ħılır dimişler ve

⁶⁹² "Mümkün, üstündeki imkân tozunu silkti mi, vacipten başka bir Şey kalmaz. İki âlemin varlıĝı da bir hayale benzer. Tanrı varlıĝıyla var olduĝundan iki cihan da yok mesabesindedir. Tanrı'ya ulaşan da maĥlûk deĝildir. Kâmil adam böyle bir Őöz Őöylemez. Yokluk bu makama nasıl yol bulabilir? Rablerin rabbi olan ulu Tanrıyla topraĝın ne münasebeti var?" Şebüsterî, *Gülşen-i Râz*, s. 113.

vuşlat-ı Hakkı böyle zann (41) itmişlerdür bu dağı bātıldur ve ba‘zısı dağı insānuñ vücūdı envār u evşāf-ı İlähiyye ile münevver olub ve āhınuñ nārdan [P475a] (1) harāret kabūl eyledügi gibi andan niçe hālet kabūl eyleyüb vişālden murād dimişler dağı za‘ıfdür elhāşıl aşhāb-ı ‘uqūlüñ her birisi kendü (2) ‘aklı yetdügi kadar bir ma‘nā söyleyüb bu sebebden vuşlat-ı İlähiyye niçe yüz fırça dimişlerdür ammā bu ma‘nā *men lemyezuk lemyedr*⁶⁹³ kabīlindendür ve kendü haqīkatini (3) bilkülliyye fānī ve garqa idüb haqīkat-i muṭlaqayı ‘ayn-ı haqīkatle müşāhede kılmayan kimselerüñ bildükleri ve didükleri bu huşūşda minvech şahīḥ (4) ve minvech hem ğayr-ı şahīḥdür ammā *kullu hizbin bimā ledeydim ferihün*⁶⁹⁴ āyetinüñ ḥasebince nazār olınsa her fırça yine kendülerüñ bildüğine ve bulduğına feraḥnāk olub (5) Haq buyurdı ğayrısı bātıldur dimişlerdür līkin haqīkat zuhūra geldükde anlaruñ Ḥazret-i Haqqa olan yaqīni ve vuşlātı hemān kendü itikādlarına (6) ve ‘aқıllarınıñ ma‘qūli olan ma‘nāya vāşıl olmalarıdır yoḥsa şahīḥ-i Ḥazret-i Haqkı bilmeleri ve mertebe-yi haqīkati müşāhede kılmaları degıldür nitekim (7) **Mevlānā Cāmī** ‘aleyhe raḥmetu’l-bārī **Silsiletü’z-Zehebde** buyurur

Beyt

Ḥaqq-ı ‘ālem heme der’in kārend

Rū bevhem ü ḥayāl-i ḥod dārend

Heme ender Ḥudāperestī fāş

(8) *Līkin Āzerşifāt Ḥudā-yı turāş*

Herkesī berümīd-i behbūdī

Beste bāḥod ḥayāl-i ma‘būdī

Be‘ibādet egerçi meşgūlest

‘Ābidān-ı İläh mec‘ūlest

(9) *Rūz-ı maḥşer ki ber‘umūm-ı beşer*

⁶⁹³ “Tatmayan bilmez.”

⁶⁹⁴ “(Bunlardan) her fırça, kendilerinde olan ile böbürlenmektedir.” (Rûm 30/32)

Hak tecellî kuned becümle şuver
Ân tecellî ziHâzret-i Aḥadeş
Nebuved cüz bevefḳ-i mu'tekides
Cüz der'ân şüret er şeved(10) zâhir
Gerded ezân cāhil-i münkir
Çün tecellî ki derme'ād buved
Heme beṭıbḳ-ı i'tikād buved
Mekun ānrā bei'tikādî ḥāş
Şev zıḳayd-ı her i'tikād ḥalāş
Nîst (11) ḥusrî Hudārā vaḥdî
Ki muḳayyed şeved bemu'tekidāt
Şev heyülâ-yı cümle mu'tekidāt
Bū bi bābî zıḳayd-ı ḥusrî necāt⁶⁹⁵
(1656) Meşnevî
Bātu ḳulmāşît ḥāhem güft hân
Şüffiyā (12) ḥoş pehn bugşā güş-ı cān

Saḅa āgāh ol senüñ ḳalmāşluĝını söylemek isterüm ey şüfî güş-ı cānuñı ḥoş pehn aç
pehn vāsi'a dirler *hân* (13) tenbîh içindir *ḳalmāşîde* olan *yā* maşdariyye ve aña
mülāşıḳ olan *tā* [H181b] ḥiṭāb içündür *ḳalmāş* beyḥüde ve 'abeş söze dirler ba'zılar
ḳalmāş zamm-ı ḳāfla ḳul- (14) māşît lafzından terkîb olunub şoñra diledüĝini

⁶⁹⁵ "İnsanların hepsi dünyada bir iş tutarlar. Kendi hayal ve kuruntularıyla yüzlerini tutarlar. Hepsinin arasında Allâh'a ibadet edeni ortaya çıkarırlar ama ateş sıfatlı senin Tanrı'ndır. Her bir insan sıhhat ümidine bağlıdır. Tanrı'nın hayali kendisine bağlanmıştır. Allâh'ın kulları yaratılmıştır, gerçi (onlar) ibadet ile meşguldür. Maşer günü ki bütün yaratılanlara Hak cümle suretleriyle tecelli eyler. O tecelli "Ahad" olan Allâh'tandır. Eğer o suretten tecellinin bir parçası dahi zahir olsa bile imanı bütün olanlarına uygun düşmez. Bunu kendisinden bilen münkirin cahilidir. Çünkü tecelli ahrette olur, bu tamamen bir itikat sahibi iman ile olur. Onu saf bir itikat ile eyleme ve her itikadın kaydından kurtulmuş ol. O bir olan Allâh'a, kendisine itikat ile bağlanılana üzüntü ve keder yoktur. Akaid kaleminin hediyesi ol. Bütün suretlere müşahit ol. Bütün gönülden iman etmiş olanların maddesi ol. Bu öyle bir kapıdır ki, bir üzüntü ve keder kaydından kurtuluştur."

söylemek ma'nāsında isti'māl olındı dimişler ve diline ne gelürse söylemekden 'ibāret (15) olur diyü ta'bīr eylemişler pes bu daḥı bīma'nā söz söylemek ma'nāsına olur pes taḥdīr-i kelām ve ta'bīr-i merām böyle dimek olur ki ol ḳādī ol (16) şūfiye bu ḳadar 'ilmden söyledükden ve esrār u ma'ārif-i şūfiyyeden aña bu ḳadar esrār u ma'ārif ta'bīr eyledükden soñra hem anuñ kendü ḥaḳḳında olan (17) ta'n u tevbīḥi şūfilere lāyık olmadığını daḥı aña ta'līm idüb dir ki ey şūfī āgāh u münebbih ol ve gūş-ı cānuñı benüm kelām-ı hidāyet-i encāmuma (18) ḥoş vasi' aç tā benüm sözlerüm senüñ gūş-ı hūşuña sehūletle dāḥil ola saña senüñ beyḥūde ve mālāya'nī olan sözlerüñi dimeklük ve (19) şūfiyāne olan nazarı saña ta'līm eylemeklük isterüm ki ol şūfiyāne olan nazar budur

(1657) Meşnevī

Mer turā her zaḥm k'āyed z'āsmān

Munṭazır mībāş (20) ḥil'at ba'd-ı ān

Et şūfī her zaḥm ki saña āsmāndan gelür [ya'nī -H] ey şūfī her zaḥm u miḥnet ve belā vü āfet ki saña 'ālem-i a'lādan gele veyāḥūd bir (21) kimse yüzinden irādāt-ı Ḥaḳḳla saña vāşıl ola ve nefsuñi rencīde ve āzürde ḳıla *ḳul kullun min'indillāh*⁶⁹⁶ āyetinüñ mücebince bu daḥı Allāhdandur (22) diyüb ol miḥnet ü āfetden soñra ḥil'ate muntazır ol ki *efaḍlu'l-'ibādeti intizāru'l-ferec*⁶⁹⁷ buyrulmuşdur

(1658) Meşnevī

Ān ḳafā dīdī şafārā hem bübīn

Gird- (23) rān bāgerden āmed ey emīn

Ol ḳafāyı gördüñ şafāyı hem gör zīrā ey emīn uyluḳ ṫarafı boyun ile geldi *girdrān bāgerden āmed* dimek yüsür (24) u feraḥt 'usr u teraḥtla geldi dimeden kināyet olur

⁶⁹⁶ “‘Hepsi Allah’tandır’ de “ (Nisâ/ 78)

⁶⁹⁷ “‘ibadetin en hayırlısı, sıkıntılardan kurtulup ferahlığa kavuşmayı (Allah’tan) beklemektir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 257. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

ve bu meşelüñ aşlı kaşşāblar dükkānında ve terāzūsında ola gelmişdür kaçan bir kimse (25) kaşşāblardan et almağ lāzım gelse aña bir iki vaqıyye uyluğ etinden ve buğ eṭrāfından virseler bir miqdār dağı terāzūya anuñ yanınca (26) gerdān pāresi korlar vezn tamām olduğdan soñra ol gerdān pāresini dilüb ol buğ etinüñ pāçesine geçirürler ve buğ eti nefīs (27) ve gerdān eti aña nisbetle ḥasīsdür līkin ekser biri birinsüz olmaduğına bināen ḍarb-ı meşel olmuşdur ve beynennās ni‘met nıkmetsiz olmaz (28) ve yüsr ‘usretsiz bulunmaz dimek maḥallerinde bu meşel dinile gelmişdür **Sürürī Efendi** merhūm dağı bu meşelüñ aşlı ve ḥaḳīḳati böyle olduğına (29) zāhib olub dimişdür ey emīn o uyluğūñ eṭrāfı boyunla geldi ya‘nī uyluğūñ eti egerçi nefīs ve boynuñ eti egerçi ḥasīsdür līkin biri birinsüz (30) olamaz zīrā sürür u ni‘met ve ğam u nıkmetsiz ve genc ü mār ve gül ü ḥār ve yār u ağıyār biri birine ḳarīndür ve yārdur intehā kelāmehu ve Ḥazret-i Meşnevīnūñ (31) birkaç mevzī‘inde bu meşelüñ aşlı kaşşāblar dükkānına maḥşūş olduğına Ḥazret-i Mevlānā [minkulli’l-vücūh evlānā ḳaddesenāllāhu bisirrihi’l- a‘lā -H] taşrīḥ itmişler- (32) dūr ammā **Şem‘ī Sürürī** merḥūmuñ kelāmını fehm idemeyüb anuñ uyluğūñ eti nefīs ve boynunuñ eti ḥabīsdür dimesinden murād ‘avretüñ uyluğūñ (33) eti nefīs ve erek boynunuñ eti ḥabīsdür dimekdür zu‘m eyleyüb uyluğūñ eṭrāfı boyına gelmez diyü taḥṭiye itmiş ve yābāna gitmişdür (34) ve iştihād için **Mihr-i Müşterī**den hem bir iki beyt getürmişdür ammā bu meşelüñ me‘āḥizi ve aşlı ‘avretüñ uyluğıyla erek boynı (35) degildür zīrā ḥīn-i cimā‘da erek boynı ‘avretüñ uyluğıyla olmağdan ḳatı müsteb‘iddür ammā bu meşelüñ aşlı ve me‘āḥizi zıkr olınan lehm-i gerden (36) ve lehm-i rāndandur velīkin cimā‘a mübāşeret eyleyen kimselerüñ girdrānı gerdānına almayınca ve ol zaḥmeti irtikāb ḳılmayınca kemāl-i rāḥata vāşıl olmaz [H182a] dimege (37) hem ihām olunur dinse vechdür ve illā bu meşelüñ aşlı bundan olmaduğı ḳatı zuhūrdur bu beytüñ taḥḳīḳi böyle dimek oldu ki ey şūfī (38) egerçi ol gerdene gelen ḳafā ve cefāyı gördüñ anuñla bile olan yüsr ü şafāyı hem gör ki ey emīn

*girdrān bāgerden āmed meşhūr meşel olmışdur (39) ve Hāḡ Te‘ālā Hāzretleri **inne me‘a’l-usri yusrā inne me‘a’l-usri yusrā**⁶⁹⁸ diyü kelām-ı mecīdinde tesliyeten li‘bādihi haber virmişdür çünkim her ‘usrla iki (40) yüsr muḡaḡḡaḡ ola pes niçün ben ḡam çekerüm ve sen hem elem ü iztīrābda olursın kemā ḡīle*

Beyt

İzā iştedit bike’l-belvā fefekkir fīelem (41) neşrah

Fe‘usrun beyne yusreyni izā fekkertehu feferihā⁶⁹⁹

[ve kemā ḡīle +H]

Beyt

Şād berānem ki dil-i men ḡamīst

K’āmeden-i ḡam sebeb-i ḡurremīst

İnne [P475b] (1) ma‘al‘usri çü yusreş kafāst

ḡurrem ezānem ki kelām-ı ḡudāst⁷⁰⁰

(1659) Meşnevī

K’ü ne ān şāhest k’et sīlī zened

Ki ne tāt u taḡt baḡşed müstened

Ki o ol şāḡ degildür ki saña bir sīlī (2) ura ki anuñ muḡābilesinde müstenede tāt u taḡt baḡışlaya bu muḡarrerdür ki baḡş eyler eger o sille saña ḡulḡ vāsıtasıyla gelürse de ya‘nī sen ki merd-i müveḡḡid olasın ve her ne şey (3) gelürse anuñ min‘indillāḡ geldüḡini bilesin ve Hāzret-i Hāḡdan gelene şabr ḡılasın ve anuñ ecrine ve ḡüsn-i cezāsına muntaḡır olasın ol ‘alīm ü ḡakīm ü kerīm ü raḡīm olan pādşāḡa (4) ol

⁶⁹⁸ “Zorluḡun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır.” (İnşirāḡ 94/5-6)

⁶⁹⁹ “Belalar sende tutuşursa ‘elem neşrah’ı düşün, eḡer iki kolaylık arasındaki zorluḡu düşünürsen ferahlarsın.”

⁷⁰⁰ “Gönlümün ḡamlı olduḡuna seviniyorum. Çünkü ḡamın gelmesi neşenin gelmesine sebeptir. Kuryan’daki zorluk kelimesinin hemen arkasında kolaylık vardır. Ben Allah’ın bu sözünün verdiḡi haberden çok mutluyum.” Can, Ş. (2012). *Konularına Göre Açıklamalı Meşnevī Tercümesi* (13. basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat, C. 4, s. 605.

pādşāh degildür ki saña yā ma‘alvāsıta veyā bilāvāsıta ura ve seni āzürde ve rencide olmak mertebesine irgüre ve anuñ muqābilesinde saña istinād olunmuş (5) niçe tāt u taht-ı ma‘nevī virmeye ve seni niçe mürātib-i a‘lā ve meṭālib-i isnāya irgürmeye bu maḥāldür lābüdd *innemā yuveffe’s-şābirüne ecrahum bigayrı hisāb*⁷⁰¹ āyet-i kerīmesinüñ mücebince (6) şābir kullarına ol pādşāh *lemyezel ecrū sevābī bigayrı hisābin velā mikyālin*⁷⁰² virür ve anları bir mertebeye irgürür ki *lā ‘aynun ra’et ve lāuzunun semī‘at ve lāḥaṭara ‘alākalbi* (7) *beşerin*⁷⁰³ mefhūmı anuñ ḥaqqında hem şādık olur

(1660) *Meşnevī*

Cümle dünyārā per-i peşşe bahā

Sīliyārā rüşvet-i bīmüntehā

Cümle dünyānuñ ‘indallāh bahāsı cenāḥ-ı be‘ūza ḳadardur (8) belki cümle dünyānuñ ‘indallāh perr-i peşşe ḳadardur vezn ü miḳdārı yoḳdur kemā ḳāle ‘aleyhisselām *lev kāneti’d-dunyā tezinu‘indallāhi cenāḥe be‘uvḍātin māsaḳā minhā kāfiren* (9) *şirbete mā*⁷⁰⁴ ammā bir sīlī için bīnihāyet rüşvet vardur *rüşvet* aşlında maḳşūda mevşül olan sebebe dirler bunda murād maḳşūda [ve +H] murāda mevşül olan ‘aṭıyye-yi (10) İlāhī ve mevhibet-i Raḥmānī olur ya‘nī Ḥazret-i Ḥaḳdan gelen bir belā vü miḥnet için anuñ muqābilesinde niçe maḳşūd-ı ḥaḳīḳıyye mevşül bīnihāyet iḥsān u ‘aṭıyyeler (11) vardur dimek olur

(1661) *Meşnevī*

Gerdenet z’īn ṭavḳ-ı zerrīn-i cihān

Çüst derdüzd ü ziḤaḳ sīlī sitān

⁷⁰¹ “Yalnız sabredenlere, mükāfatları hesapsız ödenecektir.” (Zümer 39/10)

⁷⁰² “Sevabımın ödülü hesapsız ve ölçüsüz olarak tükenmez.”

⁷⁰³ “Allah onlara gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve insanın aklına dahî gelmeyen nimetler verir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 196. [Hadisin saḥīh olduğu belirtilmiştir.]

⁷⁰⁴ “Şâyet dünyanın Allah katında sinek kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire dünyadan bir yudum su bile içirmezdi.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 260. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Ey merd şūfī eger ‘ākıl iseñ boynuñı cihānuñ (12) bu zerrīn ʔavķından ķorı uęurla Hāzret-i Hāķdan bir sille al *derdüzd* egerçi uęurla dimek ma‘nāsında emrdür līkin andan hālāş eyle dimek ma‘nāsına (13) isti‘āre olunur [H182b] ve tavzīh-i ma‘nā ey şūfī eger gerçek şūfī iseñ boynuñı bu cihānuñ altunlı ve gümüşli olan ʔavķından ve cemāyilinden ve hūlī ve (14) cevāhirinden fevrī hālāş idüb Hāzret-i Hāķdan belā vü miħnet almaęa müteveccih ol ki bu belā vü miħnet belā vü miħnet içindedür pes ehl-i dünyā gibi ğalaṭbīn (15) olub zāhir-i ni‘met ü rāħata nazar ķılma ki hāķīķate ‘ārif olmadan maħrūm olmayasın

(1662) *Meşnevī*

Ān ķafāhā k’enbiyā berdāştend

Z’ān belā serhā-yı ħod efrāştend

Ol (16) ķafālarıñ ki enbiyā-yı ‘ızām [‘aleyhisselām -H] yuķaru ʔutdılar ya‘nī şol cefā vü ezālaruñā anlar taħammül iderler o belādan kendü başlarını ‘ālī itdiler ya‘nī Hāzret-i Hāķdan (17) gelen ve cihet ķılduķdan daħı anlara müstevlī olan belā vü cefālara şabr u taħammül eyledükleri için böyle ‘ālīķadr ve serefrāz oldılar ve cümleden sebķat ķıldılar (18) ki *eşeddu’n-nāsi belā’e’l-enbiyā’i summe’l-evliyā’i summe’l-emselu felemşel*⁷⁰⁵ dinilmişdür

(1663) *Meşnevī*

Līk hāzır bāş derħod ey fetā

Tā beħāne ü biyābed mer turā

Velīkin kendüñde ey fetā hāzır (19) ol tā kim ol seni hānede bula ya‘nī çünkim Hāzret-i Hāķdan saña bir belā vü miħnet gele ve seni āzürde ve rencīde ķıla lābüdd anuñ muķābelesinde niçe ħil‘at-ı (20) ma‘nevī ve ni‘met-i şūrī gönderür belki niçe envār u esrār hüllelerini senüñ hāne-yi ķalbüñe getirür velikīn eger sen nefşüñde

⁷⁰⁵ “Belaların en büyüğü peygamberlerin sonra onlara benzeyenlerin, sonra da onlara benzeyenlerin üzerine iner.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 203. [Hadisin sahīh olduğu belirtilmiştir.]

h azır u  ag ah bulunur ise n (21) ol tecell  v  tesell den behre bulursın ve ill  ol tecell  v  tesell den b na ıb olursın nitekim  eyh ulisl m ‘Abdull h En ar  H zretleri *tecell -yi* (22) *Hud  g h u b g h  yed vel  berdil  g h  yed*⁷⁰⁶ buyururlar pes ey merd  uf  sen hem eger H zret-i H kdan  af  v  cef nu  ecr    af sını bulma  ister ise n (23) ey f t vvet  ahibi kend  v c du nda h azır u  ag ah ol t  kim ol H zret n  tecell  v  tesell si geld kde seni evde bula ve seni h azır u  ag ah hem n kend n n  ud mine (24) muntazır olmi  g re

(1664) Me nev 

V’er ne hil’atr  bered   b z pes

Ki ney b dem beh ne hi  kes

Ve ill  ol hil’ati gir  ardına iled r b yle diy  ki ben h nede hi  (25) kimse bulamadum ya’n  ve ill  ol p d ah-ı ker m n  sen n c nib ne gelen tecell  v  tesell si n r n  ve r h n  her ne hil’at u ni’met ve her ne g ne zev  (26)   h let bile getir r dise gir  getirdiği ma ama iled r ve dir ki bu mi netzedenu  h ne-yi v c dında hi  kimse bulamadım ve anı  ayrı c nibe gitmi  ve ‘a l (27) u fehmini ve s yl   esb b  arafına  arf itmi  g r rd m dir ol bel  mu abelesinde gelecek ni’met-i ma   aya ma har olma a h azır u  ag ah olma  ve bu ba a (28) H zret-i H kdan geldi diy   abr kılma  ve ol c nibe muntazır olma   artdur eger filme el bir m btel  v  mi netzede h ne-yi der nda h azır u  ag ah olsa (29) H zret-i H kdan ol bel  mu abelesinde a a bir ni’met gelse hem anı H zret-i H kdan bilmez pes ol H zret-i H k c nibinden gelecek tecell  v  tesell   afil (30) olan kimse ehl-i m ste a  olmaz didi

*B z su’ l kerden-i  uf  ez n  a i*⁷⁰⁷

(1665) Me nev 

G ft  uf  ki  i b d  k’ n cih n

⁷⁰⁶ “Hakk’ın teccellisi vakitli vakitsiz gelir. Fakat uyanık g nle gelir.”

⁷⁰⁷ “Tekrar sufinin o kadıdan sual etmesi.” Konuk, *Mesnev -i  erif  erhi*, C. 11, s. 536.

Ābrūy-ı (31) *rahmet güşādī cāvđān*

Şūfī kādīye tekrār su'āl idüb didi ey hāllāl-i müşkilāt ve ey keşānīde-yi mesāyil-i mu'dilāt ki ne eyledi (32) bu cihān-ı ebedī ve cāvđānī ābrūy-ı rahmeti açaydı ve hemīşe güşāderūy olub hālk-ı 'āleme luţflar ve rāhatlar şaçaydı

(1666) Meşnevī

Her demī şūrī neyāverdī (33) *bepīş*

Berneyāverdī zitelvīnhāş nīş

Her bir demde insānuñ öñine bir nev' şūr getürmeyeydi ol cihān telvīnlerden nīş (34) ya'nī tağayyürāt u tebeddülātđan ve telvīnāt u taḥvīlātđan ādemīye niçe nīşler getürmeyeydi ve her demde anı bir güne şūr u miḥnete yetürmeyeydi

(35) (1667) Meşnevī

Şeb nedüzdīdī çerāğ-ı rūzrā

Dey neberdī bāğ-ı 'ayşāmūzrā

Gice ne olaydı gündüzüñ çerāğını uğurlamayaydı ve kış 'ayşāmūz olan (36) bāğı iletmeyeydi 'ayşāmūz vaşf-ı terkībīdür 'ayş öğrenici ma'nāsına bunda 'ayşa mu'tād olıcı ma'nāsına olur ya'nī şūfī didi ki eger gice gündüzüñ (37) çerāğı gibi olan güneşi almasa ve zülmet 'ālemi ihāta kılmassa belki hemīşe gündüz olsa ve 'ālem-i zülmet şebden necāt bulsa ne olurdu ve kezalik kış (38) faşlı 'ayş u ʔarāvete mu'tād olan bāğun 'ayşını ve leʔāfeti gider miydi belki bāğ u bostān hemīşe ter ü tāze olaydı ve rūy-ı zemīn dāyima (39) bahār olub her dem laţīf ezhār u āsarla ʔolaydı

(1668) Meşnevī

Cām-ı şihḥatrā nebūdī seng-i teb

İyminīrā ḥavf nāverdi küreb

Şihḥat cāmına seng-i (40) teb olmayaydı ve iyminlüge ḥavf kürbetler getürür miydi ya'ni insānuñ cām-ı laţif gibi olan şihḥatine ʔaş gibi olan ḥummā gelmeyeydi ve

insānı (41) haste vü şikeste kılmaydı ve dağı iymenlüge hāline havfdan niçe gamlar ve kürbetler gelüb ol iymenlügi izāle kılmaydı

(1669) *Meşnevî*

[H183a] *Hod çi kem geştî zicūd u rahmeteş*

[P476a] (1) *Ger nebūdî harhaşa dernî‘meteş*

Hod ol hālik-i cihanuñ cūd u rahmetinden ne kem ü nāķış olurdu eger anuñ ni‘metinde şıklmaq ve țaralmaq olmayadı *harhaşa* țaralmaq (2) ve şıklmaq ve muțtarib olmaq ma‘nālarına bunda isti‘āre olur ammā aşl *harhaşa* harhaşetdendür *harhaşet* ma‘şara ve menegeye dirler ki anuñla bir şey’i şıkarlar (3) ya‘nî şūfî didi ki eger bu cihān zıkr olınan hālāt-ı laťife üzre berķarār olaydı hod ol hālik-i cihanuñ cūd u rahmetinden ne nāķış olurdu ve (4) anuñ ni‘metinde elem ü ıztırāb olmayadı belki hemān dükeliye ni‘met-i maħza olaydı anuñ kemāl-i keremine ne noķşān gelürdi didi

Cevāb-ı kādî (6) su‘āl-i şūfirā ve kışsa-yı Türk ve derzîrā meşel āverden⁷⁰⁸

(1670) *Meşnevî*

Güft kādî bes tehîrev şūfiyî

Hāli ezfiñnat çü kâf-ı kūfiyî

Çünkim (7) şūfî kādîden vechden hālî ve hikmetden tehî su‘aller eyledi kādî dağı aña ta‘n u tevbiħ itmekle bu gūne söyledi ve didi ki ey şūfî ziyāde tehî- (8) rev şūfisın kâf-ı kūfî gibi derūnuñ fiñnatdan hālîdür *tehîrevde* rev zamm-ı rāyla oķınmaq da vechdür ve feth-i rāyla oķınmaq dağı vechdür egerçi (9) şāriħler feth-i rāyla oķınmaq münāsib degildür dimişler zamm-ı rāyla oķındığı üzre ma‘nā ziyāde hālîvech ve tehîşuret bir şūfisın dimek (10) olur ve dağı Kūfî hațta mensüb olan [H183b] kāfuñ derūnı hālî olduğı gibi senüñ derūnuñ hem hālîdür fiñnat u zekādan

⁷⁰⁸ “Sufinin sualine kadının cevab vermesi ve Türk ve hırsız kıssasını mesel getirmesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 538.

bunda şūfī (11) kāf-ı kūfiye teşbīh eylemek kūfī olan kāfuñ derūnı hālī olduđı münāsebetiyledür şūfīnūñ dađı derūnı ol kāfuñ derūnı gibi hālī- (12) dūr dimek olur

(1671) Meşnevī

Tu nebişnīdī ki ān pūrķand leb

Ġadr-ı hayyātān hemī güftī beşeb

Ey şūfī sen işitmedüñ mi ki ol pūrķand leb ya‘nī şīrīn (13) zebān olan kışşah‘ān giceyle hayyātıların ġadr u hıyānetini meclisinde hāzır olanlara ve anuñ kelāmını aşğā kılanlara söyledi *pūrķand leb* (14) kışşah‘āna dirler şīrīn zebān ve āhlā dehān olub müstem‘īn anuñ kelāmında lezzet ü hālāvet bulduķları i‘tibārla

(1672) Meşnevī

Dāstān-ı derdüzdi-yi (15) ān ṭāyife

Mīnümūd esfānehā-yı sālīfe

Ol hayyātlar ṭāyifesinūñ dāstānını sālīfe olan efsāneleri ve sābıķa olan hikāyetleri (16) gösterürdi bu dađı vechdür ol ṭāyifenūñ düzdliginūñ dāstānını hikāyāt-ı sālīfde gösterdi ve sābıķa olan efsāneler zammında (17) müstem‘īne ‘ayān u beyān eyledi

(1673) Meşnevī

Ķışsa-yı pārerübāyī derbürīn

Mīhikāyet kerd u bāān u īn

Ol ķand leb olan kışşah‘ān bürīn vaķtinde (18) derzīlerūñ pārerübāluk kışşası ya‘nī bir kimsenūñ cāmesini kesmeķlük zamānında derzīlerūñ pāre ķapmaları hikāyesini buña ve aña (19) ol şīrīn zebān hikāyet eyledi

(1674) Meşnevī

Dersemer mīh‘ānd düzdīnāmeyī

Gird-i ū cem‘ āmede hengāmeyī

Semerde bir düzdnāme oꞑadı ya‘nī hikāyet (20) eylemede sārīkler kışşası meşṭūr olmış bir kitāb oꞑadı ol kışşah‘ānuñ eṭrāfına bir henngāme cem‘ gelmiş ve bir kavm anuñ sözüni (21) diñlemeden ötüri meclisine ḥāzır olmuş idi

(1675) Meşnevi

Müstemi‘ çün yāft cāzib z‘ān vüfūd

Cümle eczāeş hikāyet geşte būd

Çünkü ol şīrīn (22) leb ol vüfūddan cāzib müstemi‘ oldı *vüfūd* vefdüñ cem‘idür bunda *vüfūd* cemā‘at ma‘nāsına olur ya‘nī çünkü ol kışşah‘ān kendü meclisinde (23) ḥāzır olan cemā‘atden kelām cezb idici müstemi‘ buldı anuñ cümle eczāsı hikāyet olmuş idi ve anlaruñ ḥasen istimā‘ını görüb hikāyet (24) söylemede tamām şevke ve zevke gelmiş idi

*Ḳāle’n-Nebī ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem innallāhe te‘ālā yuleḳḳinu’l-ḥikmete ‘alālisāni’l-vā‘izīne biḳadri (25) himemi’l-mustemi‘in*⁷⁰⁹

Ḥazret-i Nebiyy-i Mükerrerem ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu taḥḳīḳā Allāh Te‘ālā ḥikmeti vā‘izlerüñ lisānına müstemi‘ olanlaruñ himmetleri miḳdārı (26) telḳīn eyler eger müstemi‘ olanlaruñ himmetleri ve teveccühleri mu‘allim ü nāṣiḥ cānibine ziyāde olursa Ḥaḳ Te‘ālā daḥı anlaruñ lisānına ‘ulūm u ḥükm söylemegi (27) daḥı ziyāde tevfiḳ ü teysīr eyler dimek olur ve ḥikmetüñ ta‘rīf ü taḥḳīḳi üçüncü defterüñ dibācesinde mürūr eylemişdür anda ṭaleb olına

(28) (1676) Meşnevi

Cezb-i sem‘est er kesīrā ḥoş lebīst

Germi-yi vecd-i mu‘allim ezşabīst

Cezb-i sem‘dür eger bir kimse için bir ḥoş leb var ise mu‘allimüñ kerem (29) olması vecd ḳılması şabīdendür *lebīde* olan yā vaḥdet içündür maşdariyye olmak daḥı

⁷⁰⁹ “Allah Teâlâ hikmeti, vaizlerin dillerine dinleyenlerin gayretleri (himmeleri) ölçüsünde koyar.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 262. [Kaynaklarda böyle bir hadisin tespit edilemediği belirtilmiştir.]

cāyızdır *şabī* fa'īl vezninde şabāvetdendir *şabāvet* (30) meyl ü maḥabbete dirler tıfla daḥı anuñçün şabī dirler ki ekşer gördüğü şey'e māyil olur pes taḳdīr-i kelām böyle demek olur ki eger bir kimsenüñ (31) hoş leblüğü ve şīrīn zebānluğı var ise sem'üñ cezbī ve aña müteveccih olan ṭāliblerüñ ḥüsn-i istimā'ıdur nitekim mu'allimüñ ta'līmde şevki ve cedd (32) ü cihedi [H184a] etfālüñ meylinden ve ta'lime rağbet kılmalarındandır

(1677) Meşnevī

Çengiyīrā k'ū nevāzed bīst ü çār

Çün neyābed gūş gerded çeng bār

Meşelā bir çengī (33) içün ki ol çengi bīst ü çār oḥşasa ya'nī yigirmi dört şu'beyi çalar çünkim gūş olmaya çeng aña yük olur 'ilm-i mūsikīde bir (34) kimse ol zamānda üstād-ı kāmīl olur ki o iki maḳāmı ve yigirmi dört şu'beyi ve kırk sekiz terkībi çalmağa veyā ırlamağa ḳādir ola (35) *bīst ü çārdan* murād yigirmi dört şu'bedür pes ḥāşıl-ı kelām böyle demek olur ki 'ilm-i mūsikīde üstād olan bir muṭribüñ ki ol eger neyzen (36) ve eger rebābzen ve eger ḥ'ānende ve eger çengīdür her ne ise ki o on iki maḳāmı ve yigirmi dört şu'besi ve kırk sekiz terkībi çalmağa ḳādir (37) ola çünkim bir diñler ve istimā' eyler kimse olmaya çengīnüñ kendüye bārū her muṭribüñ āleti kendüsine ḥ'ār olur

(1678) Meşnevī

Nī ḥarāre pādeş āyed nī (38) *ğazel*

Nī deh engüšteş bücünbed der'amel

[Anuñ yādına ne ḥarāre gelür ne ğazel gelür ve ne anuñ on barmağı 'amelde ḥareket ḳlur +H] *ḥarāre* muṭribler lisānında ve ıştılāhında taḥrīr ü nağme eylemege dirler ḳavl ü ğazel ve kār u 'amel (39) hem muṭriblerüñ ıştılāhında nedür ḳavl ü ğazel bir beytle veyā bir ğazel ile tefennī vü terennüm eylemege dirler ve kār u 'amel taḥrīr ü nağmeyi eyledükden soñra (40) bir uşul üzre terennümāt eylemek veyā bir pīşrev

çalmaktadır [pes takdîr-i ma'ânâ böyle demek olur ki -H] farzâ muṭribüñ yâdına ne taḥrîr (41) eylemek gelür ve ne ḳavl ü ḡazel söylemek gelür ve ne anuñ on barmaḡı kâr u 'amelde cünbîş ü ḡareket ḳılır belki bu cümle senüñ [P476b] (1) kâr u 'ameline sebep-i müstemî' olur her ne ḳadar mü'ellif ü muşannif hem naẓar olınsa böyledür eger bir mü'ellif bir fennüñ ṭâlibini görmese ol ḳande (2) bir kitâb te'lîf ü taşnîf eylemez ve bir vâ'iz daḡı kendüye aşḡâ eyler bir kimse görmese bir söz söylemez

(1679) Meşnevî

Ger nebūdî gūşhâ-yı ḡaybgîr

(3) Vaḡy nâverdî zigerdün yek beşîr

Eger farzî ḡaybgîr gūşları olmayaydı gerdündan bir beşîr bu ḡalka vaḡy getirir miydi *beşîr*den murâd (4) nebîdür ya'nî bu benî âdem içre 'âlem-i ḡaybuñ sözün ṭutucu ve cihân-ı lâraybüñ kelâmını fehm idici ḳulaḡlar şaḡibi olmayaydı bir nebî âsmân ṭarafına (5) vaḡy-i Ḥaḡ getirür miydi ve bu nâsa Ḥazret-i Ḥaḡḳuñ kelâmını ve risâletini ve aḡkâmını yetirür miydi nitekim aḡcâra ve eşcâra ve ḡayvânâta vaḡy-i Ḥaḡḳı (6) getirmediiler anlarda gūşhâ-yı ḡaybgîr olmaduḡından ötüri ammâ benî âdem içre vaḡy-i Ḥaḡḳı diñlemege ve añlamaḡa müste'id ü lâyıḡ ḳoḡ ḳulaḡlar vardur (7) pes enbiyâ-yı 'ızâm ol ḡaybgîr olan ḳulaḡlardan ötüri vaḡy-i Ḥaḡḳı getürdiler

(1680) Meşnevî

V'er nebūdî dîdehâ-yı şun'bîn

Nî felek geştî ne ḡandîdî(8) zemîn

Ve eger şun' görücü gözler olmayaydı ne felek olurdu ve ne zemîn gülerdi ya'nî bu ḡalk-ı 'âlem içinde Allâh Tebârek ve Te'alâ Ḥazretleriniñ (9) şan'at-ı 'acîb ve ḳudret-i ḡarîbesini görücü gözler olmayaydı ne bu eflâk-ı tis'a zuhûra gelürdi ve ne bu zemîn eşcâr u eşmâr ile ve ezhâr (10) u enhâr ile ḡandân olurdu eger bu nâs içinde başar şaḡibi olmayaydı *ḡalaḡa seb'a semavâtin ṭibâḡân mâ terâ fi ḡalkı'r-Raḡmani min*

*tefāvūt*⁷¹⁰(11) didükden şoñra *ferci'î'l-başara hel terē min fuṭūr*⁷¹¹ diyü kim dirdi ve eger bu benî âdem içre ehl-i nazār vücüd bulmayaydı [H184b] Allāh [Tebārek ve -H] Te'ālā (12) Ḥazretleri bu zemīni āsār-ı rahmetle ihyā eyledükden şoñra *fanṣur ilā āsāri rahmetillāhi*⁷¹² diyü kime emr eylerdi bundan ma'ûm oldu ki 'âlem-i gaybdan (13) her bir şey'i kendünün ehli için dinilmiş ve halk olunmuşdur

(1681) *Meşnevî*

În dem-i levlāk îñ bāşed ki kār

Ezberāy-ı çeşm-i tîzest ü nazār

(14) Bu levlāk demi bu olur ki kār-ı ilāhî çeşm-i tîzden ve nazardan ötürdür ya'nî Allāh Tebārek ve Te'ālā Ḥazretlerinin Ḥazret-i Resûl-i Ekreme hitāben bu *levlāke levlālek* (15) *lemā ḥalaḳtu'l-eflāk*⁷¹³ didükleri ḥadīs-i ḳudsī bu ma'nāyı müş'ir ve bu nükteyi müzekkir olur ki kār-ı ilāhî ve şun'ı nāmütenāhî tiz görücü gözden ve (16) mübalāğayla nazār kılıcı bir insān-ı kāmilden ötüri olur ki ol tîz çeşm ü nazāra olan kāmillerün ekmeli ve nebīlerün efdali Ḥazret-i seyyīdü'l- (17) mürselīn ve ḥabīb-i Rabbü'l-'âlemīndür çünkim filḥaḳīḳa insānū'l-'ayn ol sultānu'l-kevneyn oldu levlāk hitābı ol Ḥazretün ḥaḳḳında (18) dindi keenne Ḥazret-i şāni'î-i ḥakīm tarafından böyle dinilmek oldu ki ḥabībim sen bu cümle insān-ı kāmil olanların miyānından şun'ı ve şāni'î (19) görmede ve mu'âyene kılmada tîz çeşm olduñ pes benüm bu kārüm ve şun'ı pāküm ve eflāküm billezzet senden ve bittabī'c gayrlardan ötüri halk olunmuşdur (20) eger senün vücūd-ı şerīfün farzī olmayaydı ben bu eflākı ve şun'ı pākı halk eylemezdüm bu cümlelennün olunmasına 'illet-i ġā'î senün vücūd-ı şerīfündür

⁷¹⁰ "Birbiri ile âhenkar yedi göğü yaratmıştır. Rahmân olan Allah'ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin." (Mülk 67/3)

⁷¹¹ "Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?" (Mülk 67/3)

⁷¹² "Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak." (Rûm 30/50)

⁷¹³ "Sen olmasaydın, kâinatı yaratmazdım." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 262. [Hadisin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

(21) (1682) *Meşnevî*

‘Āmerā ez‘aşk-ı hemh‘ābe‘v ṭabaḳ

Key buved pervā-yı ‘aşḳ ṣun‘-ı Ḥaḳ

‘Āmenüñ hemh‘ābenüñ ve ṭabaḳuñ ‘aşkıñdan ṣun-ı Ḥaḳḳuñ ‘aşkı (22) pervāsı kaçan olur *hemh‘ābe*den murād zen ve *ṭabaḳ*dan murād ta‘ām u ğidādur zıkr-i maḥall irāde-yi ḥāl ḳabīlindendür ya‘nī bu eflākı ve ṣun‘-ı pākı (23) ki Ḥazret-i Şāni‘ bīçün ḥaḳ eyledi tīzbīn olan ḥavāşş için zuhūra getürdi ‘ämme-yi nās için degül zīrā a‘vāmuñ hemh‘ābe ‘aşkıñdan ve ṭabaḳlar (24) üzre mevzū‘ olan aṭ‘ime-yi nefīseye olan iştıyāk u iştihāsıñdan Ḥaḳ Te‘ālānuñ ṣun‘-ı pākıñuñ pervā-yı ‘aşkı anlaruñ vücūdında kaçan olur (25) ve anlar ol şāni‘-i bīçün müşāhedesine ve anuñ ṣun‘-ı pākında olan esrār-ı ‘acībe ve ma‘nā-yı ğarībenüñ mu‘āyenesine niçe rağbet kılur (26) anlaruñ meyl ü rağbeti hemān kendü nefslerinüñ müşteheyātı cānibine olur

(1683) *Meşnevî*

Āb-ı tutmācī nerīzī derteĝār

Tā segī çendī nebāşed ṭu‘meḥ‘ār

(27) Ey ‘ämme-yi nāsdan olan kimse meşelā sen bir tutmāc şuyunu teĝāra dökmezsın tā kim birkaç ta‘ama ḥ‘ār kelb olmayınca ya‘nī sen fazla olan ve artık ḳalan (28) tutmāc şuyunu bir teĝāra dökmezsın tā ol yirde birkaç ta‘ama yiyici kelb olmayınca anuñçün ki ol āb-ı tutmācuñ ehli ve müstaḥaḳḳı ol kelbdür pes (29) ḥaḳīm-i muṭlaḳ daḥı herkesüñ zātına lāyıḳ olan ğidāyı aña virür ve müste‘id ü müsteḥaḳ olduĝı ta‘ama her ne ḳabīlden ise anı müstaḥaḳḳına (30) irgürür

(1684) *Meşnevî*

Rev seg-i kehf-i Ḥudāvendīş bāş

Tā rehāned z’īn teĝāret iştıfāş

[Yüri ol Ḥudānuñ Ḥudāvendligü kehfden segi ol tā kim anuñ iştıfāsı bu teĝārdan ḳurtara +H] *teĝārdan* murād bunda mevzi‘-i aṭ‘ime-yi cismānī (31) ve maḥall-i

ağdiye-yi nefsanî olan tabaqlar ve şahanlar olur *Hudāvendīde* olan yā maşdariyye olur ve taqdir-i kelām böyle demek olur ki [H185a] ey esir-i ferc (32) ve gulū olan kimse yuri ol şani^c-i hakim ve haliq-i kadimūn Hudāvendlūgi kehfīnūn ve rübūbiyyet ve rezzākiyyeti gārīnūn kelbi ol ve hemişe (33) aña müteveccih olub hidmet kıl tā kim ol pādşahuñ iştifā eylemesi bu kilāb-ı dünyānuñ yemek yedükleri tegardan halāş kıla ve ekl ü şürb-i (34) cismānīden anlarla müşāreket eylemeden necāt vire ve seni cümle kilābuñ mābeyninden güzīde idüb Aşhāb-ı Kehf-i rübūbiyyet olan (35) ‘āriflerle enīs ü celīs idüb **ve kelbuhum bāsīṭun zirā‘ayhi bilvāsīf**⁷¹⁴ āyetinūn mefhūmı senūñ haqqında daḥı şādık olub anlaruñ (36) sākin olduḡı kehf diyü rübūbiyyete mülāzemet kılanlaruñ ve maqbūl-i dergāh-ı ilāhī olanlardan olasin pes münāsebetle bu kadar ma‘ārif (37) buyurdıklarından soñra yine ol kışşah‘ānuñ ḥayyātlaruñ düzdligünūñ kışşasını söyledüḡini naql eylemege şürū^c idüb buyururlar

(38) (1685) *Meşnevī*

Çünkü düzdihā-yı bīrahmāne güft

Ki kunend ān derziyān ender nihüft

Çünkü bīrahmāne olan düzdlükleri didi ki ol derziler nihānda (39) ol düzdlükleri didi ki ol derziler nihānda ol düzdlükleri iderler ya‘nī çünkü ol kışşah‘ān ol cemā‘at içre derzilerūñ gizlü eyledükleri (40) bīrahmlar gibi hırsızluqlarını ve parerübāyelüklerini söyledi

(1686) *Meşnevī*

Ender‘ān hengāme Türki ezHıṭā

Saht tīre şud zikeşf-i ān ḡıṭā

Ol hengāme (41) içre Hıṭā şehrinden bir Türk ol perdenūñ keşfünden muḥkem ḡazābnāk oldı *Hıṭā* hā-yı mu‘cemenūñ fetḥasıyla bir diyāruñ ismidür *ḡıṭā* ḡaynuñ [P477a] (1) kesriyle perde ma‘nāsınadır *tīre* hışm ma‘nāsınadır ya‘nī kışşah‘ānuñ

⁷¹⁴ “Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi.” (Kehf 18/18)

derzîlerün düzdligüni naql eyledügi cem‘iyyet içre Hıfâ şehriden bir Türk var idi kışşah‘ānuñ (2) keşf-i hicāb eylesinden ve hayyātıların hıyānetine ve fazāhatına müte‘allik söz söylemesinden muhkem hışmnāk oldu keenne kışşah‘ānı taḥmîk ü tesfîh idüb didi ki (3) derzîler zeyrek ve şāhib-i başîret olmayan kimselerden seriķa kılsalar ve parerübā olsalar cāyızdır ammā ‘aqlı başında olan ehl-i başîretten anların gözi (4) öñinde anlar niķe parerübā olurlar ve hırsızlık kıllurlar

(1687) Meşnevî

Şeb çü rüz-ı resthîz ān rāzhā

Keşf mîkerd ezpey-i ehl-i nühā

Pes ol kışşah‘ān ol (5) gicede ehl-i nühādan ötürü rüz-ı resthîz gibi rāzları keşf itdi ya‘nî rüz-ı kıyāmet *yevme tube’s-serāyir*⁷¹⁵ mefhūmî üzere rāzları ve sırları (6) niķe keşf eyleser ol kışşah‘ān daḥı ol gice ol cem‘iyyet içre hayyātıların rāzlarını ve sırlarını ehl-i ‘aql olanlardan ötürü keşf eyledi (7) ve bu derzîlerün şu güne nihānî düzdlükleri vardır diyü anlara söyledi

(1688) Meşnevî

Her kucā ābî tu dercengî ferāz

Bîni ancā dü ‘adū derkeşf-i rāz

[Meselā her ķande sen bir cenge ķarîb gelesin ol maḥalde iki ḥaşmı görürsin +H] *firāz* bunda (8) ķarîb ma‘nāsına olmağa cāyız ve üzerine gelmek ma‘nāsına olmak hem cāyızdır ya‘nî filmeşel her ķandesin bir cenge ķarîb gelesin ve ‘ālî olasın (9) ol maḥalde iki ḥaşm görürsin [ya‘nî -H] iki ‘adū biri birlerinin ‘aybını ve rāzını keşf eyleser görürsin

(1689) Meşnevî

Ān zamānrā maḥşer-i mezkūr dān

V‘ān gülü-yı (10) rāzgūrā şūr dān

⁷¹⁵ “Gizlenenlerin ortaya döküldüğü gün.” (Târık 86/9)

Sen ki ehl-i nühādan iseñ ol zamānu mezkūr olan maḥşer bil [H185b] ve ol sırr u rāz söyleyici boğazı hemān şūr bil (11) ya‘nī ol kimsenüñ rāzını ve nihānda olan ‘aybını söyleyen ve izhār eyleyen ḥulķümü şūr-ı İsrāfil gibi bil nitekim İsrāfil şūrından nefḥa zāhir (12) olduğda ol demde herkesüñ serāyiri zuhūra gelür ve zamāyiri āşikār olur kezalik bu rāz söyleyen ḥaşmuñ boğazından hem muķābelesinde olan ḥaşmuñ (13) ol demde sırr u rāzı zuhūra gelür pes ol rāzgū olan ḥulķümü şūr farz eyleye ve ol sırr u rāzuñ āşkār olduğ zamānı maḥşer-i mezkūr i‘tibār (14) eyle

(1690) Meşnevī

Ki Ḥudā esbāb-ı ḥışmī sāḥtest

V’ān fazāyihṛā bekūy endāḥtest

Ki Ḥudā Te‘ālā Ḥāzretleri ḥışma mensüb sebebler düzmişdür ve ol (15) fazāḥatleri kūya atmışdur ya‘nī bir niçe kimsenüñ ‘aybını ve nihānī olan rāzını yevm-i kıyāmetde zuhūra gelmezden ve fāş u peydā olmazdan muķaddem bu dünyāda (16) anuñ rāzını ve ‘aybını zuhūra getürmeden ḥalk-ı ‘āleme bildürmeden ötürü Ḥaḳ Te‘ālā Ḥāzretleri ḥışm u ğazaba mensüb sebebler düzmişdür ol (17) sebebler vāsıtasıyla birkaç kimse biri birleriyle ceng ü cedel eylerler ve ol bunuñ ve bu daḥı anuñ ‘aybını ve rāzını keşf idüb söylerler (18) Ḥaḳ Te‘ālā Ḥāzretleri ḳabāḥatini ve fazāḥatini bu vāsıtayla maḥalleye atar anlaruñ ‘uyübünü ifşā vü izhār eyler

(1691) Meşnevī

Pes ki ğadr-ı derziyānrā (19) zıkr kerd

Ḥayf āmed Türkrā vü ḥışm u derd

Ol kışşah‘ān ol gice derzilerüñ ğadr-ı ḥıyānetini çoķluk zıkr eyledi ki ol Ḥıṫā şehrinden (20) olan Türke ḥayf u ḥışm u derd geldi keenne böyle diyü ki ḥayfā ve derdāne aḥmaḳ ḳavmdür şol kimseler ki ḥayyāṫa varalar ve sıyābı anlara vireler o ḥayyāṫlar (21) anlaruñ gözi öñinde şol sıyābı keserken andan pāre alalar ve istirāḳa

kıllalar meger ki cāme kesdüren kimsenüñ yā gözleri kör veyāhūd ʿakldan ve başıretten (22) ol kimse dūr u mehcürdur bu senüñ söyledüğüñ ey kışşahʿān ne yāve sözdür diyüb hışma geldi

(1692) Meşnevî

Güft ey kaşşaş-ı derşehr-i şümā

(23) Kīst üstāter derīn pişeʿv degā

Didi ki ey mübālağayla kışşa diyüci sizüñ şehrüñizde şu şanʿatda ve degāda üstāter kimdür yaʿnī bu hile (24) vü mekrde ve bu şanʿat u gadrde ve sizüñ şehrüñizde ziyāde üstād kaᅅğı hayyātdur baña di göreyüm ve ben bu senüñ didüğüñ sözleri (25) tecrübe ve imtiᅅhān eyleyeyüm didi

Daʿvā kerden-i Türk ve girev besten-i ü ki derzī ezmen çizi netuvāned berden⁷¹⁶

(1693) Meşnevî

Güft hayyātest⁽²⁶⁾ nāmeş Pūr-ı Şüş

Enderʿin çüstī vü derzī halkküş

Kışşahʿān aña aytdı bu şehrde bir hayyāt vardur anuñ nāmı *Pūr-ı Şüş*- (27) dūr Türkçe Ciger Oğlu dimekdür ol hayyāt bu mestlükde ve düzdlükde halk öldüricidir bir mertebeden düzdlükde çüst ü üstāddur (28) ki gözden sürmeyi çalmağa kādirdür didi

(1694) Meşnevî

Güft men zāmin ki bāşad ıztırāb

Ü neyāred burd pişem rişte tāb

Türk girü bağlayub (29) ol kışşahʿāna did ben fülān şeyʿi saña virmege zāmin ü mükellefüm ki yüz ıztırābla ve niçe yüz saʿy u ihtiyātla ol derzī benüm (30) öñimde bir kat ipliği iletmege kādir olmaz yaʿnī benüm aña eyledüğim [H186a] aᅅlasdan benüm öñimde ol bir iplik katını almağa kādir olmaz kande (31) kaldı ki ol aᅅlasdan

⁷¹⁶ “‘Terzinin benden bir şey çalması mümkün değildir!’ diye Türkün dava etmesi ve onu rehin bağlaması, yani bahis tutması. Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 11, s. 545.

bir pāre veyā iki pāre ala eger ol derzī benüm aña eyledüğim aṭlasdan bir iplik ḳatını
benüm öñimde uğurlaya- (32) bilür ise saña fülān şey'i virmege ben zāminem didi
riṣte iplik *tāb* bunda ḳat ma' nāsınadur büklüm ma' nāsına olmaḳ daḫı cāyiz- (33) dūr

(1695) *Meṣnevī*

Pes begüftendeṣ ki eztu üstter

Māt-ı ũ geṣtend derda'vā meper

Pes meclisde ḫāzır olan cemā'at ol Türke didiler ki ey (34) Türk senden çüstter ve
'aḳlda ve ḫazm u ihtiyāṭ eylemesinde çāpük ü çālāakter çok kimseler ol ḫayyāṭuñ māt
u maḡlūbı oldılar (35) sen da'vāda uḫma ve 'aḳluña ṭayanub da'vā eyle kendü
ḫaddüñden ilerü geḫme

(1696) *Meṣnevī*

Rev be'aḳl-ı ḫod çünñ girre mebāṣ

Ki ṣevī yāve tu dertezvīrhāṣ

(36) Yürü kendü 'aḳluñla buncılayın girre olma ve fitnaṭ u zekāvetüñe maḡrūr u
meftūn olub i'timād ḳılma ki sen anuñ tezvīrlerinden yāve olursın (37) ve ol ḫīle ve
ḫud'a baṣladuḫdan ṣoñra sen anuñ ḫīle ve ḫud'asında 'aḳl u fikrüñi zāyi' ḳılursın

(1697) *Meṣnevī*

Germter ṣud Türk u best āncā (38) girev

Ki neyāred burd ne köhne ne nev

*Elinsānu ḫariṣun limā muni'a*⁷¹⁷ ḫasebince ol Türk germter oldı ve 'inād idüb ol yirde
aña mu'ārız olanlarla girü baḡladı (39) ya'nī öç ḳodı böyle diyü ki ol Pūr-ı Ṣüṣ nām-ı
derzī benden ne eski ve ne yeñi bir pāreyi almaḡa ḳādir olmaz

(1698) *Meṣnevī*

Muṭmi'aneṣ germter kerdend zūd

(40) *Ū girev best ü dehānrā bergüṣūd*

⁷¹⁷ "İnsanlar, yasaklanan şeylere karşı düşkünlük gösterirler."

Muṭmi‘ olanlar anı germter eylediler fevrī ol gāfil Türk girü bağladı ve dehānını açdı
muṭmi‘ itmā‘ idici (41) ma‘nāsına ef‘āl bābından ism-i fā‘ildür ya‘nī ol Türki ṭam‘a
düşürücü kimseler anı germter ve şevknāk idüb ol öndül komağa [P477b] (1)
kızdırdılar ol Türk daḥı fevrī ‘ināda gelüb öç bağladı ve ağız açub anlaruñ ortasında
kendü esbünü rehin kodı anlara böyle diyü

(2) (1699) *Meşnevī*

Ki girev in merkeb-i tāzī-yi men

Bidhem er düzded kumāšem ü befен

Ki ey yārān benüm bu tāzī olan merkebüm ya‘nī bu ‘Arabī olan esbüm size rehin
olsun (3) virürüm eger ol ḥayyāt fenn ü şan‘atla benüm gözüm öñinde kumaşı
uğurlarsa

(1700) *Meşnevī*

V’er netāned burd esbī ezşümā

V’āstānem behr-i rehn-i mübtedā

Ve eger (4) ol derzī benüm kumaşımdan bir pāre uğurlamağa kādır olmaz ise esbime
mu‘ādil sizden bir esbeb ibtidā rehinden ötüri girü alırum (5) ya‘nī daḥı ḥayyāt
varmazdan muḳaddem şimdi sizden benüm esbüme müşābih ibtidā bir esb alırum
ve ben daḥı esbümi ortaya koyarum eger ol beni aldarsa (6) ve benüm kumaşımdan
pāre alur ise benüm esbüm sizüñ olsun ve eger pāre almağa kādır olmaz ise sizüñ
esbüñiz benüm olsun didi

(1701) *Meşnevī*

Türkrā ān (7) şeb neburd ezguşsa ḥ‘āb

Bāḥayāl-i düzd mīkerd ü ḥırāb

Çünkü ol Türk-i Hıṭā ol ṭāyife ile öç bağladı anı ol gice guşşadan ḥ‘āb (8) iletmeden
[H186b] ya‘nī ol Türk ol ḳadr guşşa ve teşvīşe düşdi ki guşşasından ol gice uyuyamadı
şabāḥa dek düzd olan derzīnüñ (9) ḥayāliyle ol muḥārebe itdi keenne ol derzī benüm

ķumařumdan pāreyi řöyle alursa ben anı bu gūne aķz ideyūm ve eger zarāfet eylerse ben anı (10) muķkem gōzedeyūm ve fūlān iderse fūlān ideyūm diyerek anuñ ĥayāliyle cidāl eyledi

(1702) Meřnevī

Bāmidād ān aķlasī zed derbaĥal

řud bebāzār u dūkkān-ı ān (11) *daĥal*

řabāĥ oldu filĥāl ol Türk bir aķlası ķoltuĥına urdı bāzāra ve ol daĥal u pūrĥiyel olan derzīnūñ dūkkānına gitdi

(1703) Meřnevī

Pes (12) *selāmeř kerd germ ü üstād*

Cest ezcā leb beterĥībeř ĥūřād

Pes ol daĥal olan derzīnūñ oturduĥı dūkkāna yetdi (13) aña germ selām itdi ve üstād yerinden řıĥradı ve lebi anuñ terĥībine açdı *terĥīb* merĥabā dimeklük ve merĥabā diyü ta‘zīm eylemeklüge dirler ya‘nī ĥūnkim (14) ol Türk derzīnūñ dūkkānına yetdi pes aña germiyyetle selām virdi ve ol ĥīlede üstād olan derzī Türki gördükde yerinden yukāru (15) ķalkdı ve aĥzını ol Türke merĥabā ĥoř geldūñ ve řafā geldün ve ķadem getürdüñ ve bizi ĥākdēn getürdüñ diyü ta‘zīm eylemeklüge ĥūřāde (16) ķıldı

(1704) Meřnevī

Germ pursīdeř zīĥadd-i Türk bīř

Tā fikend ender dil-i ü mihr-i ĥīř

Elĥāřıl Türkūñ ĥaddinden ziyāde germiyyetle řordı ya‘nī ol (17) Türkūñ ĥadd u tūrından ziyāde derzī anuñ ĥālını řevķ ü germiyyetle su‘āl eyledi ve keenne nedür ĥālīñüz eyü misüz ve ĥoř misuz ne ‘ālemlerdesüz (18) ne iř tūarsuz diyü ta‘zīm ü tekrīmi müř‘ir ü ĥāĥırn‘āzlıĥı müzekker sözler söyledi tā kim ol Türk ķalbine kendü

mihrini bırağdı ve bu gne rş- (19) ĥand itmekle anu gnlini uğurlayub dernına dĥil oldu

(1705) Meşnevî

Çn bedd ezvey nev-yı blbl

Pşeş efkend atlas-ı İstanbul

Çnkim ol (20) Trk ol derzden nev-yı blbl grdi ya' n blbl vz u nağmesi gibi ol derzden laţf şad ve şrn ed istim' eyledi beğyet maĥfz (21) olub ve anu ĥoşmedi Trklk şab'ına ĥoş gelb filĥl İstanbla mensb olan atlası ol derzn nine bırağdı ve ol derzye (22) bu gne ĥiřb aytdı

(1706) Meşnevî

Ki bebur ĩnr şab-yı rz-ı ceng

Zr-ı nfem vsı'  blş teng

Ey std bu atlası ceng gninden tri bir şab (23) kes ve ol şabnu gbekden aşğısı vsı' ve anu gbekden yuşarusı teng  şkma ola

(1707) Meşnevî

Teng bl behr-ı cismryr

Zr vsı' t negred (24) pyr

Gbekden yuşarusınu teng olması cismi bezemededen tridr ki şkma şaftn bedeni bezeyb gzel gsterr ol şabnu (25) gbekden aşğasınu vsı' olması anundr t ayağı şutmaya ve yrrken ol şabnu etekleri ayaklara zaĥmet itmeye didi

(1708) Meşnevî

Gft (26) şad ĥidmet kunem ey zvedd

Der şableş dest berdde nihd

Ol std nkim Trkden kend cnibine olan meyli grdi aa ta'zm ile (27) ve maĥabbetle didi ey zvedd şad ĥidmet eyleyem anı şabl eylemede elini gzi zre

ıodı nitekim ‘adetdür ya‘nı kimseler bir kimseden bir sözi (28) ve teklıfi işitdükleri vaıtdede ellerini gözleri [H187a] ve başları üzre ıorlar ve keenne bu kారుıı ıabüli bizüm başımız ve gözümüz üzredür dimegi (29) kināyet iderler ol derzı daıı elini gözi üzre ıodı ve Türk anuıı ıabüli benüm başım gözüm üstüne olsun dimegi ihām ııldı

(30) (1709) *Meşnevi*

Pes bepeymüd u bedıd ü rüy-ı kār

Ba‘d ezān buęřād lebrā derfeřār

Pes derzı ol aılası endāze ile ölçdi ve ol derzı (31) rüy-ı kārı gördi ya‘nı işün vechine naıar irgürdi ne ıadardan ol Türke ıabā ııkar ve ne ıadar ziyāde ıalur ölçüb ve taımın idüb (32) tamām bildi ve gördi andan şoıra ol derzı tuıağını feřār aıdı ya‘nı bıma‘nā olan güftarı söylemege ve Türki ol güftāra meşgöl (33) eylemege ağız aıdı

(1710) *Meşnevi*

Ezııkāyethā-yı mırān-ı diger

V‘ezkeremhā vü ‘aıā-yı ān nefer

Ol derzı ağız aıdı ğayrı emırlerüıı ııkāyetlerinden söyledi (34) ve ol neferüıı keremlerinden ve ‘aıālarından ve baışlarından ol Türke naıı ü ta‘bır eyledi

(1711) *Meşnevi*

V‘ezbaıılān u zitaıřırātřān

Ezberāy-ı ğande hem dād(35) ü niřān

Ve baııllardan ve ol baııllarüıı ziyāde döneklüğinden ğande eylemeden ötüri hem ol derzı niřān virdi *taışır* ğuřāredendür (36) *ıuřāre* ğā-yı mu‘cemenüıı zammesiyle her nesnenüıı yatlusına ve kötüsine dirler *yukālu fülān mine‘l-ıuřāreti izā kāne dūnen velıuřāretu mine‘ř-řa‘ır* (37) *mālā lubbe lehu*⁷¹⁸ pes taışırüıı tef‘ilden olması mübālađa ifāde eyler

⁷¹⁸ “şayet, ādi kimselerden biri ise filan haşeretdendir (ayak takımı) derler. Haşaret ise arpanın

(1712) *Meşnevî*

Hemçü âteş kerd mikrâzî birün

Mîberîd leb pürefsâne vü füsün

(38) Filhâl ol derzî âteş gibi bir mikrâzî taşra eyledi ol atlası kesdi anuñ lebi pürefsâne ve füsün olduğu hâlde ya'nî ağzı efsâne (39) ve efsünla tolduğı hâlde ol atlası kesdi demek olur

Meğâhik güften-i derzî ve Türkrâ ez kuvvet-i ħande beste şuden-i dü çeşm-i (40) teng-i ũ ve furşat yâften-i derzî

[Bu sürh-ı şerîf ve bu beyân-ı laţîf -H] derzînüñ muğhikeler söylemesinüñ ve Türküñ kuvvet-i ħandeden ya'nî galebe-yi (41) dıĥkdan ve ziyade gülmeden anuñ iki teng olan gözi kendünüñ nezr eylediğı kârı ve der'uhde eylediğı maşlahatı görmeden beste [P478a] (1) ve püşide olmasının ve derzînüñ pärerübâ olmağı ve istirâka kılmaga furşat bilmesinüñ beyânındadır

(1713) *Meşnevî*

Türk ħandiden girift ez dâstân

(2) *Çeşm-i tengeş geşt beste ân zamân*

Derzî şol muţâyebeleri eyledi ve ol muğhikeleri söyledi ki Türki anuñ dâstânından gülmeklük (3) tutdı ve ħahħahaya şürü' itdi ol zamân anuñ teng olan gözi ħaħħat görmeden ve daĥı derzînüñ düzdüğüne nazâr irgürmeden (4) beste oldu Türke çeşm-i teng ta'bir eylemeleri ol Türk-i Ĥıţânuñ Tatar olmasına delâlet eyler ve daĥı anuñ gözi vâsi'bîn olmaduğına (5) ve çok görmedüğüne hem işâret eyler

(1714) *Meşnevî*

Pâreyî düzdîd ü kerdeş zîr-i rân

Ezcüz-i Ĥaħ ez heme aĥyâ nihân

tanecik kalmamış kırintılarıdır." [Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fârîs'in Mu'cemü'l-Mekayisi'l-Luga (Elcüz²-i sâni) isimli eserinde "haşare" maddesinde geçer. Ebul Hüseyin Ahmed b. Faris b. Zekeriya (2001). *Mu'cemü Mekâyisi'l-Luga*. Beyrut: Arapça Basım, s.299.]

Pes derzī ol Türkūñ (6) gülmekle meşğūl olduğunu ve mudhikeden lezzet alub gözleriniñ beste olduğunu gördüğü gibi anuñ atlasından bir pāreyi uğurladı ve anı (7) uyluğunuñ altına filhāl nihān itdi Haḡdan ġayrıdan dükeli ḡayylardan nihān ya'nī ol Türkūñ aḡlasından bir pāreyi uğurladı (8) dükeli aḡyādan ve zende olan eḡyādan [H187b] gizlü illā Haḡret-i Haḡdan degül anı uyluğunuñ altına itdi ve gizledi

(1715) Meşnevī

Haḡ hemī dīd ān velī(9) Settārḡūst

Līk çün ezḡad burī ġammāz ūst

Haḡ Te'ālā Haḡretleri anı gördi velīkin Settārḡūdur ya'nī Haḡ Subḡāne ve Te'ālā ol derzīnüñ (10) pāre uğurlamasın gördi ammā ol Hudā-yı Mūte'al Settāru'l-uyūbdur egerçi Hudā-yı Te'ālā Settārḡūdur līkin çün sen ḡadden iledesin ġamnāz (11) odur egerçi Settāru'l-uyūbdur ammā eger sen tecāvüz eyler iseñ rūsḡāy idici hem oldur

(1716) Meşnevī

Türkrā ezlezzet-i efsāneeḡ

Reft(12) ezdil da'vā-yı pīḡāneeḡ

Türk ol derzīnüñ lezzet-i efsānesinden anuñ pīḡāne olan da'vāsı göñlinden gitdi [ya'nī -H] ol (13) ġāfil Türkūñ ol ḡayyāḡ-ı ḡīlekāruñ efsāne söylemesinden ve lāḡ u laḡīfe eylemesinüñ lezzetinden muḡaddem eylediği da'vā ve baḡladuğı 'ahd (14) anuñ ḡalbinden gitdi ve kendüsini ḡayyāḡ-ı ḡīlekāruñ ḡikāye söylemesine ve efsāne eylemesine bir mertebe meşğūl itdi ki

(1717) Meşnevī

Atlas-ı çı da'vā-yı(15) çı rehn-i çı

Türk sermestest derlāḡ ey eçī

Nenüñ aḡlası nenüñ da'vāsı ve nenüñ rehni Türk sermesttür lāḡda ey paḡa eçī hemze- (16) nüñ ve cīm-i Fārisīnüñ kesriyle vezīre ve paḡaya dirler ba'zı nüḡḡada ey vāḡi' olmayub derlāḡ-ı eçī vāḡi' olmuḡdur bu taḡdīr ūzre (17) Türk vezīr ve paḡanuñ

lāğında sermestdür dimek olur pes hūlāşā-yı kelām böyle dimek olur ki ne atlas hātırında kaldı ki ve ne da‘vā (18) ve ne rehn anuñ hātırında kaldı hemāndem ol muđāhiki gūş itmege meşgūl olduğundan bu cümlesini ferāmūş kıldı ey pādşāh (19) ol Türk lāğ u laṭife diñlemede sermest olub kendünüñ da‘vāsını ve ‘ahdini unuttı şol kimseler ki ‘ālem-i elestde Hāzret-i Hākla ‘ahd u mişāk bağlayub (20) bu kadar cemā‘at-i melāyike içre belī da‘vāsını eyleyüb bu dūnyā dükkānına geldükde ve hayyāt-ı rūzgār ile muḳārenet kılduḳda atlas-ı ‘ömrini hayyāt-ı rūz- (21) gāra virüb andan şoñra anuñ muđāhike ve muṭāyebesine meşgūl olub ol ‘ālem-i elestde eylediği ‘ahd u da‘vāyı unutmuşdur ve hayyāt-ı (22) deher her gün bunlaruñ atlas-ı ‘ömrinden şeb ü rūz miḳrāziyle bir pāre kesüb uğurladuğın göremeyüb kendüleri anuñ lu‘b u lehvine (23) ve lāğ u laṭifesine meşgūl itmişlerdür

(1718) Mesnevī

Lābe kerdeş Türk k’ezbehr-i Hudā

Lāğ miğū k’ān merā şud muğtedā

Türk ol hayyātā lābe ve tazarru‘ eyledi (24) ve böyle diyü söyledi ki ey üstād Hudādan ötüri lāğ söyle ki ol lāğ u laṭife baña iğtidā olunmuş oldu ya‘nī baña senüñ lāğ u laṭife söylemeñ hoş (25) geldi ve gīdā oldu

(1719) Mesnevī

Güft lāğī handemīnī ān degā

Ki fütād ezḳahḳaha ü berḳafā

Ol degā derzī bir handemīn lāğ didi ya‘nī ol ḫīlekār hayyāt (26) bir gülmelü lāğ daḫı söyledi ve bir ḫande virici muṭāyebe daḫı naḳl eyledi ki ol Türk ḳahḳaha eylemeden fütāsı üzre düşdi ya‘nī anuñ lāğından (27) bir mertebe ḫazz eyledi ki ḳahḳaha iderek [H188a] şırtı üzre yıḳıldı

(1720) Mesnevī

Pāre-yi atlas sebük bernīfe zed

Türk-i gâfil hoş meḍâhik mîmized

Hemândem (28) ḥayyâṭ atlas pâresini sür'atle iç ṭon yaḳasına urdı *sebûk* bunda sür'at ma'nâsına isti'âre olur *nîfe* iç ṭon yaḳasına dinür Türk-i (29) gâfil ise hoş muḍhikeler emer *mezed* mezîden lafzından fi'l-i mâzîdür emer ma'nâsına ya'nî ḥayyâṭ Türküñ atlasından bir pâreyi daḥı iç ṭonunuñ (30) yaḳasına uyluḳ içine fevrî ḳodı ammâ ol Türk andan gâfil hoş muḍhikelerle emer ve ol ḥayyâṭuñ lâḡ u laṭîfesinden telezzüz eylerdi

(31) (1721) *Meşnevî*

Hemçünîn bâr-ı sivüm Türk-i Hıṭâ

Güft lâḡî güy ezbehr-i Hudâ

Buncılayın üçünci kerre Hıṭâ şehrine müte'allik olan Türk ḥayyâṭa aytdı ey üstâd Hudâdan (32) ötüri bir lâḡ daḥı di senüñ lâḡ u laṭîfüñden 'azîm ḥazṣ itdüm

(1722) *Meşnevî*

Güft lâḡî ḥandemînter z'an dü bâr

Kerd ü in Türkrâ küllî şikâr

Ol ḥayyâṭ-ı (33) ḥîlekâr daḥı ikinci kerre didüḡi lâḡdan ḥandemînter bir lâḡ didi ya'nî üçünçü kerre ziyâde güldürücü bir lâḡ daḥı söyledi ol derzî bu Türk-i (34) lâḡ-ı verzi bilkülliyye şikâr eyledi

(1723) *Meşnevî*

Çeşm beste 'aḳl ceste mülehe

Mest Türk-i müdde'î ezḳahḳaha

Ol Türk-i gâfil gözi bağlanmıḡ 'aḳlı (35) şıçramıḡ velehlenmüḡ ol Türk-i müdde'î ḳahḳahadan mest ü bîḥûş olmuḡ *melûhe* velehdendür velehlenmiḡ ma'nâsına çünkim ol Türk-i gâfilüñ (36) lâḡ u laṭîfeye ziyâde iştigâsından çeşmi best ve 'aḳlı ceste ve sermest ü ḥayrân olduḡını ol derzî görđi

(1724) *Meşnevî*

Pes sivüm bār ezkabā düzdîd şāh

(37) *Ki ziḥandeş yāft meydān-ı ferāh*

Pes üçüncü kerre kabādan şāh uğurladı ki anuñ ḥandesinden derzî ḥırsızlık eylemege meydān-ı (38) ferāh buldı kabādan murād bunda atlasdur atlasa bii'tibār mā ye'ülün ileyh kabā dinmişdür ya'nî derzî ol Türküñ atlasından üçüncü kerreden (39) bir pāre daḥı uğurladı zîrā o Türküñ gülmesinden uğurluk itmege vāsi' meydān buldı

(1725) *Meşnevî*

Çün çehārum bār ān Türk-i Ḥıṭā

Lāğ ezān ustā⁽⁴⁰⁾ hemî kerd iktizā

Çünkü ol Ḥıṭā şehrinüñ Türki dördüncü kerre ol üstāddan lāğ iktizā eyledi ya'nî ol derziden lāğ u laṭife söylemegi (41) dördüncü def'a lābe ve tazarru'la taleb idüb germ ile baña bir muḍhike daḥı söyle diyüb yalvardı

Raḥm āmeden-i üstādrā berān Türk⁷¹⁹

[P478b] (1) (1726) *Meşnevî*

Raḥm āmed bervey ān üstādrā

Kerd derbākî fen ü bîdādrā

Ol üstāduñ ol Türküñ üzre raḥmı geldi ya'nî çünkü ol üstād ol Türküñ ziyāde (2) gāfil olduğını gördi inşāfa geldi ve ol Türke merḥamet ü şefkat kıldı fenni ve zulmi bākide itdi ya'nî aña itmeden ferāğat idüb fenn (3) ü zulm gayrılar ḥaḳḳında itmege niyyet itdi dimek olur bākîbunda gayrı ma'nāsına olur

(1727) *Meşnevî*

Güft mülü' geşt in meftün derin

Bîḥaber k'in (4) çî ḥasārest u gābîn

⁷¹⁹ "Üstadın o Türk'e merhamete gelmesi." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 552.

Ol üstād kendüsine didi bu meftūn bu lāğ u laṭīfeye mulī^c oldu bīḥaber ki bu lāğ ne ḥasāret ve ne ḡabāndür *mūli^c* (5) ḥarīṣ ma^cnāsınadur ya^cnī üstād aytdı bu meftūn u maḡrūr bu ḡüne muḡāḥike ve muṭāyene diñlemege ḥarīṣ oldu ḥaberi yok ki bu aña ne zarar ve ne ziyāndur (6) ve bunuñ taḥtında aña ne mertebe ḥasāret vardur

(1728) Meşnevī

Būseefşān kerd berüstād ū

Ki bemen behr-i Ḥudā efsāne ḡū

Ol Türk kendünüñ (7) ḥasāretinden ḡāfil olub üstād üzre buse şaçdı ya^cnī ol üstāduñ [H188b] yüzini ve gözini öpmeklükleri anuñ üzerine nişār (8) itdi böyle diyü ki Ḥudā-yı Te^cālādan ötüri olsun baña efsāne söyle ve Allāh rızāsıçün olsun baña bir lāğ daḥı eyle

(1729) Meşnevī

Ey fesāne geşte vü (9) maḥv ezvücūd

Çend efsāne beh^c āhī āzmūd

Pes kışşadan ḥişşe buyururlar ve dirler ki ey fesāne olmış ve vücūddan maḥv olmuş niçe- (10) ye dek efsāneyi tecrübe itmek istersin ya^cnī ey vücūdına ḥayr u nef^c olanda maḥv olmuş ve ^cindel^cuḡalā ḥikāye olmuş ḡāfil ne zamāna dek (11) efsāneleri şınamaḡ ve lāğ u laṭifeler diñlemek istersin

(1730) Meşnevī

Ḥandemīnter eztu ḥiç efsāne nīst

Berleb-i ḡūr-ı ḥarāb-ı ḥ^c īş īst

Eger (12) nazar olınsa senden ziyāde güldürücü ḥiç efsāne yokdur anuñçün ki sen kendüñe enfa^c ve evlā olan şey^cden ḡāfil olub bīma^cnā yere lāğ u laṭīfe (13) diñlemege meşḡūl olmuşsin eger ḥüsrānda ve ḥizlānda ḡalmaḡ ister iseñ kendü ḥarāb olan ḡabrüñ kenārında ṭur ya^cnī lu^c u lehve (14) meşḡūl olmadan ve beyhüde yire ^cömrüñi zāyi^c ḡılmadan rücū^c ve ferāḡat idüb kendü vīrān olan maḡberüñe

(25) *Cāme-yi şad sālīkân-ı tıfl-ı hām*

Bu ‘ām derzīsi yırtar ve döker tıfl-ı hām gibi olan yüz sālīkleriñ cāmesini *derzī-yi ‘āmdan* murād felek (26) olsa da cāyızdır ‘amme-yi nāsuñ cāme-yi vücūdlarını yırtub dikmesine sebep olduğu i‘tibārla [H189a] ammā *‘ām* sāle dirler bu taqđırce *derzī-yi* (27) *‘ām* derzī-yi sāl demek olur her sāl dağı niçe kimseniñ vücūdınıñ dikilmesine ve niçesiñüñ dağı yırtılıb pārelenmesine sebep olduğu (28) i‘tibārla hayyāta teşbīh olunmuşdur ve taqđır-i kelām böyle demek olur ki bu hayyāt-ı sāl veyāhūd hayyāt-ı felek niçe yüz hām oğlancıklar gibi olan (29) sālīkleriñ cāme-yi ‘ömrini ve libās-ı cismini yırtar ve diker

(1735) *Meşnevī*

Lāğ-ı ü ger bāghārā dād dād

Çün dey āmed dāderā berbād dād

Ol derzī-yi sālīk faşl-ı (30) bahāra lāğ eylemesini eger bāğlara dād virdi ise ve ‘aṭā ve leṭāfet irgürdi ise çünkim şitā geldi dādeyi bāde virdi ya‘nī ol yıl (31) derzīsi faşl-ı bahārda bāğlara her ne leṭāfet virdi ise çünkim kış gele ol virdügi leṭāfetleri yile virdi ve ol revnağ u meserretleri (32) maḥv u fānī eyler

(1736) *Meşnevī*

Pīr-i tıflān şiste pīşeş behr-i ked

Tā besa‘d u naḥs-ı ü lāğī kuned

Ođlancıklarıñ pīri ol derzī-yi sālīk öñinde oturmuş (33) ihtiyācdan ötüri tā anuñ sa‘d u naḥsıyla bir lāğ eyleye *derzī-yi ‘āmdan* murād derzī-yi sāl olduğu taqđır üzre aña dağı sa‘d (34) u naḥsı isnād eylemek şaḥīḥ olur zīrā ba‘zı nesne olur ki sa‘d üzre olur meşelā ol nesnede ucuzluğ ve bolluğ ve ol nesnede ḥalk-ı tendürüst (35) olmağ ve ḥavf-ı a‘dādan berī olub kıtāl u cidāldan amān bulmağ gibi ba‘zı nesne olur ki nūḥüset üzre olur meşelā kaḥt u gılā olmağ (36) ve ḥalka ḥastaluk işābet kıılmağ ve anlar üzre a‘dā musallaṭ olmağ gibi pes ehl-i dünyā ki oğlancıklar gibidür anlarıñ

pîri ‘aql-ı ma‘âşî (37) çok olan kimseler olur pes fakr u ihtiyâcdan ötürî oturub derzî-yi ‘amuñ nüḥüset ü sa‘âdetiyle lâğ idüb ‘ömrini bu sene (38) böyle oldı ve bu yıl şöyle oldı dimege ḥarc u şarf eyler ve eger *derzî-yi ‘āmdan murād felek olursa pîr-i tıflāndan murād müneccim olmaḵ münāsibdür* (39) ki aşḥāb-ı dünyā eṭfāl gibidür ve bunlaruñ ekşeri müneccimîne mu‘teḳid ü māyil oldukları cihetden müneccimler bunlaruñ pîri gibi olmuşdur pes bu (40) eṭfālsîret olan ehl-i dünyānuñ pîri ve ehl-i tedbîri menzilesinde olan müneccim felege muḥtāc olduğundan ötürî anuñ raşdında (41) oturmuş tā kim ol ḥayyāṭ-ı felegüñ nüḥüset ü sa‘âdetiyle bir lâğ u laṭîfe eyleye ve andan bir kızb ü dürüg aḥz idüb kendüye [P479a] (1) māyil ü mu‘teḳid olan eṭfāle anı söyleye ve anları bu kâra meşḡül kıla

Güften-i derzî Türkrā hey ḥāmūş ki eger meḍāḥik-i dīger güyem (2) kabā teng āyed⁷²⁰
(1737) Meşnevî

Güft derzî ey ṭavāşî bergüzer

Vāy bertu ger kunem lâḡî dīger

Derzî ol Türke aytdı ey ṭavāşî geç *ṭavāşî* bunda nāmerd ma‘nāsına (3) isti‘āre olur ya‘nî ey nāmerd bu güne lâğ u laṭîfeye māyil olmadan ferāḡat it ve ey senüñ üzerüñe eger ben bir ḡayrı lâğ daḥı eyleyem ve (4) saña bir āḥer muṭāyebe daḥı söyleyem

(1738) Meşnevî

Pes ḳabāyet teng āyed bāz pes

Īn kuned bāḥ ṯışten ḥod hiç kes

Pes senüñ ḳaftānuñ girü (5) soñra teng gelür bu daḥı vechdür pes girü soñra saña ḳabā teng gelür hiç kimse ḥod bunı kendüye eyler mi bunı ḥod hiç kimse kendüsine (6) eylemez didi

(1739) Meşnevî

Ḥande-yi çih remzi eger dānistiyî

⁷²⁰ “Terzinin Türk’e ‘Sus! Zira eğer başka mudhike söylersem cübbe dar gelir!’ demesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 555.

Tu becāy-ı ḥande ḥūn bigristiyī

Ḥande nedür eger bir remz bileydüñ ya‘nī eger benüm saña lāğ (7) söyledüğüümüñ neticesinden bir remz bileydüñ ve andan maḫşūd ne idüğüne ‘ālim olayduñ ne ḥande eylemek sen ḥande yerine ḳan ağlarduñ (8) [H189b] diyü kināyet eyledi pes bu Türkdēn murād ne idüğüne işāret idüb bu sürḥ-ı şerīfi [ve bu beyān-ı laṭīfi -H] bastıderler

(9) Derbeyān-ı ān bīkārān u efsānecūyān mişl-i ān Türkēnd

Bu sürḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf anuñ beyānındadır ki bīkārlar (10) ve efsānecūylar ol Türk mislidürler ya‘nī baṭṭāllar ve ḥikāyet dinleyici ve muṭayebāt isteyici bīkārlar ol Türk gibidürler

ve ‘ālem-i ḡarrār-ı (11) ḡaddār hemçü ān derzī

ve bu ‘ālem-i ḡarrār ve ḡaddār ol derzī gibidür ya‘nī bu mübālaḡayla ḡadr u ḥıyānet ḳılıcı ve aldatıcı cihān hemān ol derzī-yi (12) ḡaddār ve mekkār gibidür

ve şehevāt u zenān meḡāḥik ḡüften-i īn dūnyāst

ve bu dūnyā ḥayyātınuñ zenler ve şehevter meḡāḥik dimesidür (13) ya‘nī maḥbūbe olan zenler ve müşteheyāt-ı cismānī ve dūnyā ḥayyātınuñ muḡḥikeler söylemesi ve kendü ehline lāḡlar ve laṭīfeler eylemesi gibidür

ve ‘ömr hemçün (14) ān aṭlas pīş-i īn derzī cihet-i ḳabā-yı beḳā vü libās-ı taḳvā sāḥten

ve ‘ömr ise ol aṭlas-ı mezḳūr gibidür bu ‘ālem derzīnüñ (15) öñinde ḳabā-yı beḳā cihetinden ve libās-ı taḳvā düzmeklükden ötüri ya‘nī ‘ömr-i insān ḳabā-yı beḳā ciheti için ve daḡı āfāt-ı uḡrevī ve (16) ‘uḳūbāt-ı İlähīden kendüsini ḥıfz u şıyānet ḳılmadan ötüri libās düzmek için aṭlas gibidür bu ‘ālem ḥayyātınuñ öñinde eger bir (17) kimse kendü ‘ömr aṭlasını bu ‘ālem ḥayyātınuñ öñine ol Türk-i ḡāfil gibi bıraḡub ḥayyāt-ı rüzḡāruñ lāḡ u laṭīfesi gibi olan (18) müşteheyāta meşḡul olursa bu ḥayyāt-ı ‘ālem miḳrāz-ı şühūr ve eyyāmla anuñ aṭlas ‘ömrinden her gün bir pāreyi kesüb

uğurlar (19) pes böyle kimseye kabā-yı bekā ve libās-ı taqvā müyesser olmaz ve atlas
‘ömründen kendü endāmına münāsib bir hil‘āt-ı uhrevī gitmez demek (20) olur

(1740) Meşnevī

Atlas-ı ‘ömret bemikrāz-ı şühūr

Burd pāre pāre hayyāt-ı ğarūr

Senüñ ‘ömrüñ atlası şehirler mikrāzıyla ğarūr hayyātı pāre pāre (21) iletdi *şühūr*
şehrüñ cem‘idür *şehr* aya dirler bunda her ay insānuñ ‘ömrini kaç‘ eyledüğü
münāsebetle mikrāza teşbīh olunmuşdur ve *ğarūr* (22) ğaynuñ fethasıyla
mübālağayla aldatıcı dimekdür bunda dünyā murād olur şeytāna dağı ğarūr dirler ki
ziyāde aldatıcı olduğu içindir

(23) (1741) Meşnevī

Tu temennā mīberī k’aḥter müdām

Lāğ kerdī sa‘d būdī berdevām

Ey mağrūr sen temennā eylersin ki aḥter dāyimā lāğ ideydi ‘aleddevām sa‘d (24)
olaydı ya’nī ey ğāfil sen hemīşe bu güne temennī eylersin ki senüñ sitāre ve ṭālī‘üñ
müdām saña muṭāyebe ve laṭīfe kılaydı ve yüzüñe (25) güleydi ve hemīşe sa‘d olaydı
aşlā naḥs olmayaydı ve seni ğamnāk ve āzürde kılmayaydı

(1742) Meşnevī

Saḥt mītūlī ziterbī‘at-ı ū

V‘ezdelāl (26) u kīne vü āfāt-ı ū

Ey müneccim sen ol aḥterlerüñ terbī‘lerinden muḥkem incinürsün ve ğāzab eylersin
ve anuñ delālinden ve kīnesinden ve āfetlerinden saḥt (27) ḥışmnāk olursün *tūlī*
zamm-ı tāyla tūlīden lafzından müştakdur *tūlīden* ğāzab eylemege ve incinmege
dirler *delāl* feth-i dāl ile şīve ve ‘işveye dirler *terbī‘āt* (28) terbī‘üñ cem‘idür *terbī‘*
‘inde ehlü’n-nücüm aña dirler ki kaçan iki kevkeb bir burcdan bir daķıķada ve bir
derecede müctemi‘ olsalar bu iki kevkebüñ bir burcdan (29) bir derecede müctemi‘

olmaları [H190a] kırān olur eger kırān şemsle kamer mābeyninde vāki^c olursa aña *ictimā^c* tesmiye olunur ve eger kırān şemsle hamse-yi mütehayyire- (30) den birinüñ mābeyninde olursa aña *ih̄tirāk* tesmiye olunur ki ol kevkeb muhterik olmuş olur ve *hamse-yi mütehayyire*den murād Zühre (31) vü ‘Uḡārit ü Merrīḡ ü Müşterī vü Zuḡaldür kaçan iki kevkebün dereceleri ve daḡıḡaları iki burcda müşāvih olsa anuñ birisi āherüñ üçüncüsü (32) olur ve bu ki *tesdīs* tesmiye olunur zīrā bu iki kevkebün mābeyninde bu^d-ı sūdüs-i felekle ḡāşıl olur ve eger ol iki kevkebün birisi rāci^c āher (33) olursa aña *terbi^c* tesmiye olunur nitekim **Ebū Naşr Ṭūsī Takvīm Risālesinüñ** on ikinci faşında böyle dimişdür ve anuñ kavli cild-i şālīde *da^cvet-i* (34) *bāz baḡḡānrā* sürḡında *cüz kesī k’ender ḡazā ender gurīḡ* beytinüñ şerḡinde taḡrīr olınmışdur anda ḡaleb olına ve terbi^c vāki^c olsa ziyāde nüḡuset (35) ü nekbete delālet eyler ve ḡünrīz u ḡıtāl zuḡūr ider dirler pes ḡāzret-i Mevlānā [minkullī’l-vücūh evlānā -H] ḡaddesenāllāhu bisırrihi’l-a^clā müneccim olanlara (36) ve ehl-i nücūma i^ctiḡād kılanlara bu ḡüne ḡiḡāb idüb buyururlar ey müneccim mezḡebinde olan ve nücūma i^ctiḡād kılan kimse sen ol nücūmuñ sebeb-i (37) nüḡuset olan terbi^c’lerinden ve ‘işve ve şīvelerinden ve kīne ve āfetlerinden muḡkem ḡāzaba gelürsin ve muḡtarib ü müte³ellim olursın

(1743) Mesnevī

Saḡt (38) *mīrencī zih̄āmūşī-yi ü*

V’eznüḡūs u ḡabz u kīnkūşī-yi ü

Ol aḡterüñ ḡāmūşluḡından muḡkem rencīde olursın ve anuñ kīn küşluḡından (39) ve ḡabzından ve nüḡūsından incinürsin *kīnkūş* vaşf-ı terkībīdür kīne sa^cy idici ma^cnāsına *ḡabz* bestüñ zıddıdır *nüḡūs* sa^cduñ (40) zıddıdır *aḡterüñ ḡāmūşluḡ*mdan murād müsā^cid olması ve ḡab^ca mülāyim ü mu^cāvenet kılmasıdır ya^cnī ey kendü ḡālī^c ve sitāresine i^ctiḡād (41) kılan ve nüḡuset ü sa^cādeti kendü aḡterinden bilen ol sitārelük saña ḡāmūş olmasından ve yüzüne ḡülmeyüb ve müsā^cade kılmayub

[P479b] (1) saña ihānet kılmısından ve anuñ naḥsından ve münbasiṭ olmayub munḳabız olmasından ve saña kīn itmege sa‘y eylesesinden muḥkem incinürsin ve müte‘ellim olursın ve böyle (2) dirsın

(1744) *Meşnevī*

Ki çirā Zühre-yi ṭarab derraks nīst

Bersu‘ūd u raḳş-ı sa‘d-ı ū meīst

Ki niçün ṭarab Zühresi raḳşda degildür ey gāfil ol Zühre- (3) nūñ sa‘dı ve raḳşdan ḥāşıl olan su‘ūdı üzre ṭurma sa‘d maşdardur eyülüğe ve mübāreklüğe dirler su‘ūd daḥı maşdardur ol daḥı eyülük ve mübāreklük (4) ma‘nāsınadur su‘ūdun raḳşa izāfeti beyāniyye olur bema‘nā lām olsa da cāyızdır ya‘nī ol sitāreñüñ saña ihānet kılmısından ‘azīm müte‘ellim olursın (5) ve dirsın ki niçün ‘ayş ü ṭarab Zühresi raḳş u ḥareketde olmaya ve devlet ü sa‘ādet behresi niçün baña gelmeye ve beni şād u ḥandān kılmaya eger sen ‘āqıl (6) iseñ zinhār ol Zühre-yi ṭarabuñ sa‘dı üzre ve daḥı anuñ raḳş u ḥareketinden ḥāşıl olan su‘ūdı üzre tevaḳḳuf itme ki anuñ senün (7) yüzüne gülse ma‘nāda saña müsā‘id olması filḥaḳīka saña ‘ayn-ı zebāndur ki sen anuñ muḍāḥikesine ve ‘ayş ü ṭarabına meşğül olduğça (8) aṭlas-ı ‘ömründen her gün bir pāre zāyi‘ olmada dir

(1745) *Meşnevī*

Aḥteret gūyed ki ger efzūn kunem

Lāgrā pes külliyet maḡbūn kunem

Aḥterün saña dir ki eger (9) lāḡı efzūn eyleyem pes seni külli maḡbūn eylerüm bu ḥiṭāb derzī ḥikāyesini īrād itmeklüğe kādī ṭarafından şūfiye olsa da cāyızdır ve daḥı [H190b] ṭālī‘üm (10) baña müsā‘id kılmaz ve dünyā hemīşe baña güşāderū olmaz ve yüzüme gülmez diyen kimselere hem olmaḳ cāyızdır pes ṭālī‘üm baña müsā‘id olmaz ve lāḡ u (11) laṭīfe kılmaz tā kim bu dünyāda ḥandān olaydum ve zevḳ ü sürür ile istirāḥat kılaydum diyen kimseye ṭālī‘i daḥı dir eger ben saña güşāderū olsam ve

lāğ (12) u laṭīfeyi ziyāde kılsam pes seni külliyle mağbūn eylerüm ol cihetden ki sen benüm yüze güldüğüme mağbūn olursın ve benüm lāğumı gerçek şanur ve aña iştiğāl (13) kılursın pes atlas-ı ‘ömrüñden bu ğaflet içre ‘ayş ü ʔaraba meşğül iken niçe pāreler zāyi‘ olur pes saña bu lāğdan külli zarar u ziyān (14) gelür

(1746) Meşnevî

Tu mebîn ʔallābi-yi ĩn aḥterān

‘Aşq-ı ḥod berʔalbzen bĩn ey muhān

Sen bu aḥterler ʔallābluğını görme kendü ‘aşkuñı ey ḥor u ḥaḳĩr zenüñ (15) ʔalbi üzre gör aḥterlerüñ ʔallābluğından murād zāhiren maḥbūbe olan zenler ve nefsanĩ olan şehvetlerle lāğ eylemesi ve müsā‘id kılması olur nite- (16) kim bu sürḥda *şehvāt u zenān muḍāḥike güften ĩn dünyāest* diyü bu ma‘nāyı mü‘eyyid taḥkĩk ü taşriḥ buyurmuşlardur *muhān* zamm-ı mĩmle ḥod u ḥaḳĩr (17) ma‘nāsınadur ve mışra‘-ı sĩnāide olan *zenden* murād ‘avretdür ve zen ki ʔalbi nezdür ve bunda mu‘ammā ʔarĩki üzre nez taşḥĩf olunub ner olur pes (18) *ʔalbzen*den murād ʔarĩk-i mu‘ammāda *ḳā‘ide-yi taşḥĩf* üzre nerdür bunu muḥaḳḳaḳ bil mu‘ammā ‘ilmine ‘ālim olanlar bilür ki ʔalb-i kelime ve taşḥĩf anlaruñ (19) *ḳā‘idesindendür* ve bu maḥalle münāsib olan ma‘nā-yı taḥkĩk budur ve bu ki sibāḳ ve siyāḳ-ı kelām hem delālet ü şehādet eyler nitekim bu beyt münāsebetiyle (20) bu meseli getürmişler ve bu meselde bu ma‘nāyı mü‘eyyid

*Meşnevî*⁷²¹

Derlivāṭa mĩfetĩd ezkaḥṭ-ı zen

*Fā‘il ü mef‘ül rüsvāy-ı zemen*⁷²²

diyü bu beytle taşriḥ itmişler- (21) dür su‘āl olunursa ki Ḥazret-i Mevlānā ʔaddesenallāhu sırrahu’l-‘azĩz mışra‘-ı sĩnāide mu‘ammā ihtiyār itmelerinde ve

⁷²¹ Meşnevî: Beyt H

⁷²² “Kadın kıtlığından livātaya düştünüz. Fāil ve mef‘ül zamanın rezilidir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 11. s.559. [Mesnevî’nin VI. cildinin 1752 numaralı beytidir.]

mef'ül-i kalbzen ile ta'bir kılmalarında nükte (22) nedür nükte kelâmlarını dağı ol fi'le delâlet eyleyen ismden teb'îd eylemek ve dağı anı mestür kılmaya ve kinâyetle söylemege ta'lîm kılmaktadır ve eger söylemesi berây-ı maşlahat (23) vâcib ü lâzım gelürse 'azîzler lisânından anı ta'bir eylemekdür nitekim bu meşelde ol zenler tayıfesinden birinüñ lisânından naql kılmışdır ve burada (24) şarihlerüñ bu beyt-i şerîfe virdükleri ma'nâ şifâ-yı şadrdañ dür ve maħalle münâsib olmadan çatı mehcürdür nitekim **Cân-ı 'Alem** merħüm *kalbzen*den (25) murâd nüħüset ile te'sîr iden kevkebdür dimişdür ğayrısına dağı buña göre kıyâs eyle pes tavzîh-i ma'nâ ve tefsîr-i fehvâ böyle dimek olur ki (26) ey şüfî sen bu aħterlerüñ maħbûbe olan zenler ve nefse hoş gelen fenlerle kallâbluğ idüb halkı aldamalarını görme ve anlaruñ bu ğüne tezvîrine baħma (27) bundan dağı bedter ü kabîħter ey ğor ve ğaķîr ner üzre kendü 'aşķuñı ğör filħaķîķa Ħaķ Te'âlâ bu kadar zenler halk itmiş iken ve şehvât-ı nefsanîñüñ (28) icrâ olunmasına maħall ü maħreş anlar iken anları kıoyub erkeklere meyl ü maħabbet eylemek 'ağldan ve şürü'dan çatı dür ve 'ömri bu zenlerüñ lâğında ğarc u şarf (29) eyleyenden nerlerüñ 'aşķında ve lâğında ğarc u şarf eyleyen kimse dînden ve rahmet-i Rahmândan dağı ziyâde ba'îd ü mehcürdür

[Meşel +H]

(1747) *Meşnevî*

Ân yekî mişud bereh sūy-ı (30) *dükân*

Pîş-i rehrâ beste dîd ü ezzenân

Meşelâ ol bir kimse yolda dükân cânibine gitdi ve kendü kârgâhı semtine 'azîmet itdi yoluñ öñini (31) ol kimse zenlerden bağlanmış ğördi

(1748) *Meşnevî*

Pây-ı ü misûħt ezta'cil ü râh

Beste ezcaḳ-ı zenân-ı hemçü mâh

Ol ehl-i dükkānuñ pāyı ta'cilden yandı (32) ve yol ise māh gibi olan zenlerden bağlanmış idi ta'cilden ol merdüñ ayağı yanması ziyāde sür'atle yürümesinden ve hareket eylemesinden kināyet (33) olur nitekim bir kimse ziyāde sür'atle yürürse bir zamāndan sonra anuñ tabanları kızar ve ot gibi yanar pes *pāy-ı ū mīsuht* dimeleri ziyāde (34) germiyyet ve harāretle ta'cıl idüb yürümeden 'ibāret olur ya'nī ol merd ziyāde 'aceleden germiyyetle yürüyüb gelürdi bir mertebede ki ayakları (35) gūyā āteş üzre idi gördü ki yol māh gibi zenlerden tutulmuş ve nisā t̄ayifesinüñ keşretinden dükkān yolu beste olmuş

(1749) Meşnevī

Rū beyek zen (36) kerd ü güft ey müstehān

[H191a] *Hey çi bisyārīd ey duhterçegān*

Pes ol ehl-i dükkān yüzünü bir zene eyledi ve aña böyle diyü söyledi ki ey ḥor (37) ve müstehān hey ey duhterçükler ne çokşuz *duhterçe[gān -H]*da *çe* lafzı ādāt-ı taşgīrdür ve *gān* lafzı ādāt-ı cem'idür *müstehān* ḥor ve ḥaķīr kılınmuş (38) dimekdür çünkim ol ehl-i dükkān ol nisvāndan birine cümlesini şarāhaten ve kināyeten taḥķīr itmekle ey ḥor ve ḥaķīr olan duhterçükler ne çokşuz diyü ḥiṭāb (39) eyledi ol muḥāṭaba olan zen ol ehl-i dükkānuñ taḥķīr ü taşgīri ile kendülere ḥiṭāb eyledüğinden anuñ zen kısmına māyil olmaduğunu (40) ve nisvānla mu'āşeret ve anlara meyl ü maḥabbet kılmaduğunu bilüb aña bu gūne tavzīḥ ü taķrī' idüb didi

(1750) Meşnevī

Rū bed'ü kerd ān zen u güft ey emīn

(41) *Hīç bisyārī-yi mā münker mebīn*

Ol zen ehl-i dükkāna teveccüh itdi ve aña ḥiṭāb ve gulāmpāre olanlara ta'rīz ü tavzīḥ itmekle didi [P480a] (1) ey ey mīn hīç bizüm çokluğumuza bakma ve keşretimüzi görme ol zenüñ aña emīn demesi zinādan emīn olduğı kināyet olur ya'nī ey zinādan

emîn olan kimse (2) sen bizüm çokluğımızı görme vefretimize ve keşretimize nazır
irgürme bunı ço tursın

(1751) Meşnevî

Bîn ki bâbisyâri-yi mâ berbisât

Teng miâyed şümârâ inbisât

(3) Anı gör ki bizüm çokluğumuzla bile bisât-ı zemînde size bizümle inbisât eylemek
teng gelür ya'nî sen bizüm vefret ü keşretimüzi görürsin bunı görmegi ço (4) tursın
anı gör ki bizüm bu kadar vefretimüz ve keşretimüz var iken ve Hâk Te'âlâ
Hâzretleri bizi ricâl için halk eylemiş ve anları bizümle mu'amele kılsın (5) ve
bizden birini taht-ı nikâhına alsın ve kendüsini zinâ ve livâta da hâfız u şâyin olsun
diyü emr eylemiş ve Hâzret-i Resûl dağı *tenâkeḥü tenâselü*²³ diyü (6) söylemiş iken
bu bisât-ı zemînde bizümle mu'aşeret ü inbisât kılmak size teng gelüb ve bizüm bu
kadar keşretimüz var iken bizden birisini ol (7) hînde görmeyüb ve bizüm
çokluğumuza nazır irgürmeyüb Hâk Te'âlâ Hâzretleri bizüm için bu kadar nisvân
halk eylemişdür ki yollarda ve bâzârlarda (8) anlaruñ vefret ü keşretinden geçilmez
anlardan birini kendü nefsimi zinâ ve livâtan şıyânet kılmak için taht-ı nikâhına
alayum ve tezevvüc kılayum diyüb

(1752) Meşnevî

Der-(9) livâta mîfetîd ezkaht-ı zen

Fâ'il ü mef'ül rüsvây-ı zemen

Güyâ kaht-ı zen olduğundan livâta düşersüz fâ'il ü mef'ül rüsvây-ı zemen olursuz
(10) ve dağı fâ'ilîñüz ve mef'ülüñüz mel'ün olub rahmet-i Hâkdan maḥrûm kalursuz
fâ'ilüñ mel'ün olduğına *le'ane Allāhu men 'amile 'amele kavm-i Lūḫ*²⁴ ḥadîsi (11)
delâlet ider ve mef'ülüñ dağı mel'ün olduğına *le'ane Allāhu'l-muḥanneşîne mine'r-*

²³ “Evlentiniz, çoğalınız.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 265. [Hadisin tarikleri zayıf olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

²⁴ “Allah Lut kavminin amelini yapanlara lanet etmiştir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 268. [Hadisin tarikleri zayıf olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

*ricālī velmuteracilāti mine'n-nisā*⁷²⁵ ḥadīṣ-i şerīfi hem delālet eyler revāhu'l-Buḥārī (12) ve Ebū Dāvūd velTirmidī 'an İbn 'Abbās raḍiyallāhu 'anh [H191b] çünkim şūfī kādīya muḳaddemā nolaydı bu cihān berḳarār olaydı ve bunuñ 'ayş u nūşı ve ni'met ü lezzeti (13) pāydār kılaydı ve bunuñ bahārı kışdan ve nūşı nīşden berī olaydı ne olurdı ve ḥālīk-i cihān bunu tebeddülāt u teğayyürātđan maşūn kılsa ve bu dünyānuñ (14) ehl-i ḥafvlardan ve āfetlerden me'mūn olsa anuñ kemāl-ı luḫfindan ne noḳşān gelürdi diyü söyledi ve kādī efendiden bunuñ sırrını ve keşfini su'āl (15) eyledi kādī efendi daḫı evvelā aña bes tehīrev şūfisin ve derūnuñ ḥālī gūyā bir kāf-ı Kūfisin diyü tevbīḫ eyledükden şoñra ḥayyāt ḥikāyesini münāsebetle getirüb (16) anuñ su'āline göre cevāb virmek ḳalmış idi şimdi aña cevāb virmek ṭarīķi üzre bu beytleri ĩrād idüb buyururlar

(1753) *Mesnevī*

Tu mebīn ĩn vāķı'āt-ı (17) *rūzgār*

Kez felek mīgerded ĩncā nāgüvār

Çünkim kādī efendi şūfīnuñ beyhüde olan su'ālını diñledi ve nolaydı bu rūzgārda nāgüvār vāķı'alar (18) olmayaydı ve cihān berḳarār üzre s̄abit olaydı didügi sözleri istimā' eyledi aña cevāb virüb bu gūne söyledi ki ey şūfī sen rūzgāruñ (19) bu vāķı'atını görme ki felekden bunda nāgüvār olur ya'nī ey şūfī sen rūzgāruñ bu mü'ellime olan vāķı'alarını ve 'ayş u rāḫata ve nūş u ni'mete noḳşān (20) ü zevāl irgüren ḥadīşelerini görme felekden bu dünyāya gelür ve bundan nāgüvār olur ve hazm olmayub ḫalkı andan nefret kıılır

(1754) *Mesnevī*

Tu mebīn taḫşīr-i rūzī (21) *vü ma'aş*

Tu mebīn ĩn ḳaḫt u ḫavf u irtikāş

⁷²⁵ "Allah kadınlaşan (kadın gibi davranan) erkeklere ve erkekleşen (erkek gibi davranan) kadınlara lanet etmiştir." Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 269. [Hadisin tarikleri zayıf olsa da saḫīh olduğu belirtilmiştir.]

Ey şūfī sen rūzī ve ma‘āşuñ bīlūbb olmasını ve nākış u dūn olmasını görme ve sen (22) bu kaḥṭ erzākı ve ḥavfı ve irtikāşı görme *taḥşīr* zamm-ı ḥā-yı mu‘ceme ile olan ḥuşāredendür [ki +H] *ḥuşāre* dūn olan ve ḥakīr olan şey’e ve bīlūbb olan (23) şa‘īre hem dirler bunda ḥakāret ve kılet ve bīḥakīkat ma‘naları murād olur ya‘ni şūfī sen rızkuñ ve ma‘āşuñ dūn [u +H] ḥakīr olduğunu ve bī- (24) ḥakīkat ve bīşebāt olduğunu görme ve sen bu kaḥṭ u ḡalāyı daḥı ve bu kaḥṭ u ḡalādan ve fakr u fākadan ḥavf eylemegi ve ḥavf u ḥaṭardan mürte‘iş (25) olmağı ve lerze kıлмаğı hem görme ko ṭursın

(1755) Meşnevī

Bīn ki bāin cümle telḥihā-yı ü

Mürde-yi üyīd ü nāpervā-yı ü

Bunu gör ki ol rūzgār rūzgāruñ bu cümle (26) telḥlükleriyle bile ve bu cihān-ı ḡaddāruñ bu kadar belā vü maşīyetleri ve miḥnet ü āfetleriyle bile anuñ mürdesi ve anuñ nāpervāsısuz *nāpervā* kayırmaqsuz dimekdür ya‘nī (27) ey şūfī sen dirsın ki nolaydı bu cihānuñ telḥlügi olmayaydı ve bu rūzgārda miḥnetler ve āfetler zuhūr kılmayaydı ve bunuñ ni‘met ü rāḥatına zevāl gelmeyeydi (28) böyle demek eger cihān şu taḡdīr üzre olaydı aña meyl ü maḥabbet kıлмақ ve bīpervā ‘āşık olmaқ lāyıқ olurdı dimegi iş‘ār eyler ammā seni (29) ve senüñ meşrebüñde olan kimseleri gör ki cihānuñ bu kadar telḥlükleriyle ve miḥnetleri ve āfetleri ile bile anuñ bu şıfatlarını kayırmaqsuz olmalı ‘āşıkī- (30) süz pes bu cihānuñ böyle telḥleri ve miḥnetleri ḥikmet üzre olur ve çok ‘ākıl rūzgāruñ bu evzā‘-ı nāhemvārını görüb andan nefret kıılır (31) tā kim maḥall-i emn olan dār-ı ḥakīkate ve serāy-ı sa‘ādete vuşul bulur

(1756) Meşnevī

Raḥmetī dān imtiḥān-ı telḥrā

Nıḡmetī dān mülk-i Merv ü Belḥrā

Telhle imtihānı bir rahmet bil (32) mülk-i Mervi ve mülk-i Belhi nıķmet bil *Belh* bir şehriñ ismidür ki evvel dārü's-salţanat idi *Merv* dağı bir şehriñ ismidür ki ol dağı bir zamān dārü's-salţanat (33) oldu ya'nı Allāh Tebārek ve Te'ālā Hazretleri [H192a] bu cihānda bir ķulunu telhlükle imtihān ķılması ve niķe āfet ü miķnetle anı muhteber olması maķzā rahmetdür sen telhlükle müte'alliķ (34) olan imtiķānı bir nev' rahmet bil ki ol dünyāda olan telhlük ve miķnet sebeb-i 'ayş-ı āhiret olur ve mülk-i Merve ve mülk-i Belhe mālīk olmağı ve bu (35) telhlüklerde pādşahluk ķılmađı ve 'ayş u nūşa meşğul olmağı Haķ cānibinden bir nıķmet bil ki **Allāhumme lā'iyşe illā** [*'iyşu'l +H*] **āhireti**⁷²⁶ hadīsiniñ ĥasebince 'ayş (36) degildür illā 'ayş-ı āhiretdür ve bu 'ayş-ı dünyā şüretā 'ayş ve ma'nāda nıķmet ve nişdür anuñķüñ enbiyā vü evliyā bunuñ devlet ü 'izzetinden kaçmışlar ve buña (37) meyl ü maķabbet eylemekden geķmişlerdür

(1757) *Meşnevî*

Ān Birāhīm eztelef negriķt ü mānd

Īn Birāhīm ezşeref bugriķt ü rānd

Nitekim enbiyā-yı 'ızāmdan ol (38) İbrāhīm 'aleyhisselām telef-i vücüddan kaçmadı ve ķaldı ve evliyā-yı kirāmdan bu İbrāhīm şerefdan kaçdı ve sürdi *evvelki İbrāhīm*den murād enbiyā-yı (39) 'ızāmdan olan Hazret-i İbrāhīm Ĥalilü'r-Raķmandur ki ol Hazret vücüdünüñ nār-ı şürīde yanmasından ve telef olmasından kaçmadı pes (40) telef olmayub ķaldı ve nār-ı şürī aña berd ü selām oldu ve ol Hazret nār içre gül ü gülzār zevķini buldı ve yanmayub rāķat oldu ve *mışra*'-ı (41) *sānīde olan İbrāhīm*den murād evliyā-yı kirāmdan olan İbrāhīm bin Edhem Hazretleridür ki şeref-i dünyevī ve gülzār-ı şürīden kaçdı ve nār-ı 'aşķ [P480b] (1) u maķabbet tarafına esb-i himmeti sürdi ve āteş-i 'aşķ-ı Ĥudāya düşdi

⁷²⁶ "Ey Allah'ım! Gerçek hayat, āhiret hayatıdır." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 270. [Hadisin sahīh olduğu belirtilmiştir.]

(1758) *Meşnevî*

Ân nesûzed v'în nesûzed ey 'aceb

Na'l-i ma'kûsest derrâh-ı taleb

Ol yanmaz ve bu İbrâhîm (2) yanar ey 'aceb râh-ı talebde na'l-i ma'kûs vardır ya'nî ey 'aceb garâbet bundadır ki enbiyâ-yı 'ızâmdan olan Hâzret-i Hâlîlî âteş içre ilkâ itdiler ol yanmadı (3) ve bu evliyâ-yı kirâmdan olan İbrâhîm bin Edhem Hâzretleri şeref-i dünyâdan kaçub âteş-i 'aşk-ı Hudâya sürüb kendüsini ilkâ eyledi ma'ahazâ yandı ve fakr u fâka ile (4) göyüdü ve fânî oldu bunuñ sırr u hikmeti budur ki tarîk-i talebde na'l-i ma'kûs vardır ya'nî Hâk Te'âlâ Hâzretlerinüñ talebi yolu ve tîre-yi vâhîde üzre mu'tarrid degildir (5) belki ba'zısı şerefden kaçır ve nâr-ı 'aşka düşer nâr-ı 'aşk anı yakub yandırub vücûd-ı mecâzîden geçirüb bîvücûd u fânî eyler ve ba'zısı dağı telefden kaçmayub bî (6) bâk kendüsini dest-i dosta teslîm eyler pes âteş anı yakmayub selâmet bulur ve niçe şeref ü 'izzetle dağı dünyevî ve âhîrevî ve şürî ve ma'nevî (7) vâşıl olur meşelâ enbiyâ-yı 'ızâmdan Hâzret-i Hâlîl gibi ki ol telefden kaçmadı ve nâr anı yakmadı ve nârdan çıkub niçe zamân bâkî kaldı ve dünyevî (8) ve uhrevî niçe tereflere ve şereflere dağı vâşıl oldu ve evliyâ-yı kirâmdan dağı bu meşreb ve bu sîret üzre velîler katı çokdur ve bunlar hem âteş-i 'aşka (9) ilkâ olındukda Allâh izniyle âteş-i ma'habbet ve nâr-ı fakr u miñnet bunlara berd ü selâm olur ve bunlar âteş-i miñnet ve nâr-ı ma'habbet ver'tasından çıkub fenâ mertebe- (10) sinden kurtulub be'kâ-yı İlâhiyye ile olurlar ve dünyevî ve uhrevî niçe şerefler ve terefler bulurlar ve bunlar dünyânuñ şerefinden ve terefinden bu mertebede kaçmazlar (11) zirâ dünyânuñ şeref ü 'izzeti bunları yakmaz ve zarar dağı virmez ammâ evliyâdan bir gürüh dağı vardır ki anlar İbrâhîm bin Edhem Hâzretlerinüñ meşrebindedürler (12) anlar bu dünyânuñ şeref ü terefinden kaçarlar ve nâr-ı 'aşka [H192b] kendüleri sürüb ilkâ iderler ve âteş bunları yakub yandırub bîvücûd u fânî eyler ba'delfenâ (13) bunlara şahve gelmezler ve bu 'âlemde şeref ü teref şâhibi

olmazlar ve irşād u da‘vetle ta‘ayyüd kılmazlar elhāşıl Hāḡ Te‘ālā Hāzretlerinüñ talebi yolında ma‘kūs na‘ller (14) vardur birini görürsin ve fenā ve telefe karşı gider telef olmayub şeref ü teref bulur ve birini daḡı görürsin şeref ü teref-i şūrīden kaçub şuretā maḡv u telef (15) olur ve ma‘nāda niçe şeref ü teref bulur pes rāh-ı talebde na‘lhā-yı ma‘kūs olur fefhem

Bāz mükerrer kerden-i şūfī su‘ālā⁷²⁷

(1759) Meşnevī

Güft şūfī⁽¹⁶⁾ kādirest ān Müste‘ān

Ki kuned sevdā-yı mārā bīziyān

Pes şūfī tekrār su‘āle şürū‘ idüb kādī efendiye didi ey efendi ol Müste‘ān (17) Hāzretleri kādirdür ki ol raḡīm ü raḡmān bizüm sevdā ve sūdumuzı bīziyān eyleye

(1760) Meşnevī

Ān ki āteşrā kuned verd ü şecer

Hem tuvāned kerd ĩnrā bīzarār

Ol Hudā-yı (18) Müte‘āl ki āteşi gül ve şecer eyler hem bu dünyānuñ sūdını bīzarār eylemege kādirdür

(1761) Meşnevī

Ān ki gül āred birün ez‘ayn-ı ḡār

Hem tuvāned kerd ĩn deyrā bahār

Ol kādīr (19) ü ḡaffār olan perverdgār külli ‘ayn-ı ḡārdan taşra getirür ve zemīn-i ḡārdan niçe izhār ve lalezār bitürür hem bu kışı bahār eylemege kādīr ve ḡārık-ı ‘āde (20) niçe şey’leri izhār eylemege kādīr ü māhirdür bizüm sūdumuz Hāḡ Te‘ālā Hāzretlerinüñ kemāl-i kudretindendür kudret-i Hāḡka hīç bir muḡāl diyecek nesne yokdur (21) her neyi istese Hāḡ Te‘ālā anı işlemege kādirdür

⁷²⁷ “Sufinin suali yine mükerrer eylemesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 562.

(1762) *Meşnevî*

Ān ki z'ū her serv āzādī kuned

Ḳādirest ezğuşsarā şādī kuned

Ol Allāh ki andan her serv āzād- (22) luk ḥāşıl eyler *āzādī kuned āzādī ḥāşıl kuned* taḳdīrinde olur ḳādirdür eger ḡuşşayı şādīlūk eyleye *servūñ āzādīlugmdan* murād ḥazāndan āzād (23) olması ve hemīşe sebz olması olur ya'nī ol Ḥudādur ki andan her serv ü ḥazān olmadan ve rengi şolmadan āzādīluk ḥāşıl eyler ol pādşāh-ı a'zam ḳādir- (24) dūr ki eger 'ayn-ı ḡuşşayı ve sürūr u şādīlūk eyleye

(1763) *Meşnevî*

Ān ki şud mevcūd ezvey her 'adem

Ger bidāred bāḳiyeş ūrā çī ḡam

Ol Allāh ki her 'adem andan mevcūd (25) oldı eger ol 'adem mevcūd olduḡdan şoñra anı bāḳī tutsa aña ne noḡşān bunda ḡod Ḥaḡ Te'ālā Ḥazretlerinūñ şān-ı şerīfine aşlā noḡşān yoḡdur (26) bir şey'i 'ālem-i 'ademden vücūda getüren Ḥudā ol şey'i dāyım bāḳī tutsa ve anı mevt ü fenādan maşūn itmese 'aceb degildūr bu ḡuşūşda ḡod nuşūş-ı (27) keşīre vardur cümleden biri *innemā emruhū izā erāde şey'en en yeḡūle lehu kun feyekūn*⁷²⁸ buyurması ve daḡı *fe'ālun limā yurīd*²⁹ ve daḡı (28) ve daḡı *yef'alullāhu māyeşā'u*⁷³⁰ ve *yahkumu mā yurīd*³¹ buyurması ve daḡı *eveleysellezī ḡalāḡa's-semāvāti velarḡa bi ḳādirin 'alā enyaḡluḡa mislehum belā ve huve'l-ḡallāḡu'l-'alīm*³² buyurmasıdır *faḡiyhun vāhidun* (29) *eşeddu 'aleşşeytāni minelfi 'ābidin*³³ ḡadīs-i şerīfinūñ şerḡinde **Kitābu Mercān fiḤaḡīḡati Ḳavm-i Cān** ismiyle müsemmə

⁷²⁸ “Yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim.” (Yâsîn 36/82)

⁷²⁹ “Dilediḡi şeyleri mutlaka yapandır.” (Bürûc 85/16)

⁷³⁰ “Allah dilediḡini yapar.” (İbrahîm 14/27)

⁷³¹ “Allah, dilediḡine hükmeder.” (Mâide 5/1)

⁷³² “Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir deḡil midir? Evet! Elbette kadirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır.” (Yâsîn 36/81)

⁷³³ “Fakih olan bir âlim, şeytana karşı (şuuruna varmadan ibâdet eden) bin abidden daha güçlüdür.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 271. [Hadisin zayıf olduḡu belirtilmiştir.]

olan kitābda **Ḳadı Bedreddīn** (30) böyle yazmıştır ki şeytān ʿālim ile ʿabduñ mābeynini fark u temyīz kılmadan ötüri bir gün ʿābid gelüb dimiş ki Ḳaḳ Subḫāne ve Teʿālā Ḳazretleri bu yedi (31) ḳat gökleri ve yedi ḳat yerleri bu ḳadar taḡlar ve Őecerler ve ḫacerler ve mederler ve baḫrler ve nehrlerle bile elḫāşıl bu cümle ecrām u ecsāmı Őu vüsʿatle bile bir (32) tavuḳ yumurḫasınıñ içine Őıḡdırmaḡa ḳādir midür ki ol tavuḳ yumurḫası yine hemān büyük olmayub ḫadd-i zātında olduḡı [H193a] gibi bu cirmde ola (33) ve kezalik bu yedi ḳat gökler ve yedi ḳat yerler hem küçük olmayub ḫālā ḫadd-i zātlarında niĉe esvaʿ ve bāpehnā ise ḫālī üzre ḫura ve Ḳaḳ Teʿālā (34) bu ḳadar ecsām-ı vāsīʿa ve ecrām-ı ʿāliyeyi bir küçük tavuḳ yumurḫasına Őıḡdıra buña Ḳaḳ Teʿālā ḳādir midür sen ne dirsın didi ʿābid düşünüb didi (35) eger yumurḫa büyük ve āsmān u zemīn küçük olsa ḳābildür ammā bu iki zıddeyni cemʿ eylemek niĉe mümkün olur ben buña inanmazam didi bir ʿābide daḫı (36) yine bu mesʿeleyi aña daḫı böyle suʿāl kıldı ol daḫı biaynihi bu mümkün degıldür muḫāldür diyü cevāb virdi elḫāşıl biñ dāne ʿābide dek (37) bu gūne suʿāl eyledi cümlesi bu mümkün degül muḫāldür muḫāle ise niĉe taşdıḳ ü iʿtikād idelüm diyü cevāb virdiler Őoñra bir ʿālime geldi ve (38) aña daḫı bu gūne suʿāl kıldı ve didi ki ey ʿālim senüñ ḫallāḳ-ı cihāna iʿtikād u īmānuñ niĉedür bu zemīn ü āsmānı bu ḳadar ʿazm-i Őānla bir (39) küçük yumurḫa içre Őıḡdırmaḡa ḳādir midür ol ʿālim cevāb virüb didi ki bir yumurḫa nedür Ḳaḳ Teʿālā Ḳazretleri cemīʿ-i āsmān u zemīne bu vüsʿatle (40) bile ḫardal dānesinüñ içine Őıḡdırmaḡa ḳadirdür ol ḫardal dānesi aşlā kendü zātından Őüretā büyük olmaya ol ḫīnde şeytān (41) kendüsine didi ki hāy hāy biñ dāne ʿābidi ıdlāl eylemek bir ʿālimi ıdlāl eylemekden her vechle eshel ve bir ʿālim baña biñ ʿābidden eşedd [P481a] (1) ü ḳavīdür didi ḫāşıl-ı kelām Ḳaḳ Teʿālā Ḳazretlerinüñ ḳudretine aşlā bir muḫāl yokdur

(1764) Mesnevī

Ān ki tenrā cān dihed tā ḫay Şeved

Ger nemîrâned ziyâneş key şeved

Ol Hudâ ki (2) hâki olan bedene cân virür tâ kim ol beden hay olur ve hareket kılar eger ol bedeni öldürmez ise aña kaçan ziyân olur ya'nî bir ten-i bîrûha cân virüb (3) tâ anı bu mertebe zinde ve hayât u kudretle ve 'ilm ü irâdetle ferhunde kılan pādşâh ol bedeni öldürmese ve aña ašlâ noqşân u zevâl ve guşsa vü melâl (4) getürmese ana bundan kaçan ziyân olur ve anuñ kudretine ne noqşân gelür

(1765) Meşnevî

Hod çi bâşed ger bubahşed ân cevâd

Benderâ maqşûd-ı cân nî ictihâd

Hod (5) ne ola eger ol cevâd-ı muṭlaḡ baḡş eyleye bendeye bîictihâd maqşûd-ı cânı ya'nî bir beden zamân-ı belû'dan mevte dek ašlâ sa'y u ictihâd kılmasa ve ibâdet (6) ü ta'ata meşḡül olmasa belki hemân zevk ü rāḡat ve şıḡḡat ü ni'met içre âsûde olub bîelem ve bîiztirâb zindegânîlük kılsa (7) ve hîç olmasa ve âḡiretde bulacaḡı cenneti ve ḡurb-ı ḡaḡkı bu dünyâda bu cesed-i 'unşurîde bulsa ve ölürse de nâyim ölür ki filhâl ölse ve fevrî (8) cennete düḡül kılsa ve ḡurb-ı ḡaḡқа vâşıl olsa ḡaḡ Te'âlâ ḡod vehhâb-ı muṭlaḡdur anuñ mevhibet ü 'aṡâsında 'illet ü ḡaraż yoḡdur eger bu (9) ḡulina maqşûd-ı cânını bîkülfet ve bîictihâd maḡzâ kereminden baḡş eylese ve anuñ şânına ne noqşân gelürdi

(1766) Meşnevî

Dür dâred ez- (10) za'îfân derkemîn

Mekr-i nefş ü fitne-yi dîv-i la'în

Hod ne ola za'îflerden kemînde olan nefşüñ mekrini ve dîv-i la'înüñ fitnessini dūr (11) ṡuta bu ma'lümdur ki ḡaḡ Te'âlâ *ḡulîḡa'l-insānu ḡa'îfā*³⁴ buyurdi pes kemînde olan nefşün mekrini ve şeyṡân-ı la'înüñ fitnessini (12) za'îf olan insandan la'în ṡutsa ve za'îf olan insānı bunlaruñ şerr ü fesâdından emîn itse ve insān (13) yine maqşûd-ı

⁷³⁴ "İnsan zayıf yaratılmıştır." (Nîsâ 4/28)

cânına bunlarla ictihād itmeksüz [H193b] vāşıl itse ol kerīm ü cevāduñ luḡ u keremine ne noḡşān gelür didi ve bu gūne suʿāller (14) eyledi şūfīnūñ egerçi bu esvelesi Ḥaḡ Teʿālānuñ ḡudret ü irādetine göre olduḡı taḡdīrce hep yerindedür ki Ḥaḡ Teʿālā ḡādir-i muḡlaḡdur (15) ki aşlā anuñ ḡudretine nisbetle bir muḡāl şey yoḡdur ki her neyi murād eylese anı işlemeḡe ḡādirdür ammā bu gūne suʿāllerimiz vech-i ḡikmetden ḡālīdür zīrā Ḥaḡ Teʿālā- (16) nuñ ḡudreti irādetine tābiʿdür ve irādeti daḡı ʿilmine tābiʿdür ve ol Allāḡ ʿālīm ü ḡakīmdür ve ʿālīm ü ḡakīm olan murād eylemez illā kendü ʿilminūñ muḡtezāsını (17) pes her ne murād eylese ve her kārı işlese ʿayn-ı ḡikmet üzre işler egerçi şūfīnūñ bu didükleri muḡālātı işlemeḡe ḡādirdür ammā kendü ḡikmetine muḡālif (18) olduḡdan soñra anı hem murād eylemez ve hem işlemez belki Ḥaḡ Teʿālānuñ murād eylediḡi ḡālā bu eşyā her nenūñ üzerine ḡāyim oldıysa ve her niḡe zūhūra geldiye (19) hemān oldur pes ʿālīm oldur ki nolaydı şu kār bu dünyāda şöyle olaydı dimez belki her bir kār ki mevcūd olmamış ve zūhūra gelmemişdür ʿabeş ü bāḡıl (20) degildür kemā ḡāle

İbnü'l-Fārız

Beyt

Felā ʿabesun velḡalku lem yuḡlaḡū suden

Ve in lem tekun efʿāluhum bissetīdeti⁷³⁵

ve kemā ḡāle **Ebū Medyen**

Beyt

Lātunkiru'l-bāḡıla fī(21) ḡavrihi

Feinnehu baʿzu zūhūratihī⁷³⁶

pes ʿālīm olan her şeyʿüñ niḡün maḡlūḡ olduḡunu ve neden ötüri zūhūra geldiḡini bilmeḡe saʿy ḡılır ve bildükden soñra (22) daḡı sāyıl olanlaruñ müşḡülini ḡall eyler

⁷³⁵ “Hal böyle olunca varlıktaki hakikî mâbûdun o olduğunu anladınsa, o zaman bu mevcûdâtta abes hiçbir şey bulunmadığı, âlem halkının boş yere yaratılmadığı anlaşılır.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 439-440.

⁷³⁶ “Batılın bazı durumlarını inkâr etmeyin. O bazen O'nın tecellilerindedir.”

nitekim haḳāyık-ı eşyāya ‘ālim olan ḳāḏī şūfinūñ müşkilātını ḥall eylemege şürū‘
idüb bu gūne şāfi (23) cevāblar virdi

Cevāb dāden-i ḳāḏī şūfirā⁷³⁷

(1767) Meşnevī

Güft ḳāḏī ger nebūdī emr-i mür

V’er nebūdī ḥüb u zişt ü seng ü zer

ḳāḏī şūfiye cevāb (24) virüb didi eger acı emr olmayaydı ya‘nī Haḳ Te‘ālānuñ kendü
ḳulları üzre telḥ olan emri ve meşāḳḳatlü ve zaḥmetlü olan teklīfi olmayaydı ḥattā
(25) anuñ ḳulları emr ü nehy ḳaydından āzād olalardı ve daḥı ḥüb u zişt ve seng ü
zer olmayaydı ya‘nī insān üzre ḥüb ḥāl ve zişt (26) olan ḥışāl ve ḥacer gibi ḡilzetler
ve şiddetler ve derr gibi laṭīf ḥāletler olmayaydı yāḥūd insān içre ḥüb u zişt kimseler
ve senüñ gibi ḡalīz ü dürr (27) gibi laṭīf kimseler olmayaydı

(1768) Meşnevī

V’er nebūdī nefis ü şeyṭān u hevā

V’er nebūdī zaḥm u çālīş ü vegā

Ve daḥı nefis-i ḡarār ve şeyṭān-ı ḡaddār (28) ve hevā-yı mekkār olmayaydı ve daḥı
zaḥm u çālīş ü vegā olmayaydı *vegā* cenge ve *çālīş* nizā‘ ve cedele dirler ya‘nī
insānuñ cismine bir zaḥm (29) olmayaydı ve bir insān bir āḥer insānla nizā‘ u cedel
ve ceng ü ḳıtāl ḳılmayaydı

(1769) Meşnevī

Pes beçe nām u laḳab ḥ’āndī melik

Bendegān-ı ḥ’īşrā(30) ey müntehik

Pes melik-i muḳteder kendü bendelerini ey müntehik ne nām ve ne laḳabla oḳurdu
müntehik perdesi yırtılmış dimekdür ya‘nī ey (31) perdesi yırtılmış ve ḥicābdan

⁷³⁷ “Kadının sufiye cevap vermesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 564.

kurtulmuş şūfī eger bu zıkr olınan şıfatlar ve hāletler olmayaydı Hāḡ Te‘ālā Hāzretleri kendü bendelerine ne nāmı ḡordı (32) ve ne laḡabla anları kendüye oḡurdu

(1770) Meşnevī

Çün begüftī ey şabūr u ey ḡalīm

Çün begüftī ey şücā‘ u ey ḡakīm

Eger tekālīf-i şāḡḡa ve miḡnet ü muşībet olmayaydı ve (33) ba‘zı bendeler daḡı Hāḡ Te‘ālānuñ buyurduḡı teklīfe ve gönderduḡı belā ve muşībete şabr ḡılmayaydı Hāḡ Te‘ālā niḡe ey bende-yi şabūr dirdi ve daḡı eger ba‘zı kimse- (34) lerden bir ‘āḡıla nāhemvār [H194a] vaż‘lar ve tab‘a muḡālif kārlar ve nefsuñ ḡazḡ eylemeduḡı girdārlar zuḡūra gelse ve ol ḡāfil daḡı anuñ evzā‘-ı nāhemvārına (35) taḡāmmül ḡılsa ve bürdbār olmasa aña Hāḡ Te‘ālā niḡe ey ḡalīm dirdi nitekim Hāzret-i İbrāḡīm ḡaḡḡında *inne İbrāḡīme le evvāḡun ḡalīm*⁷³⁸ didi ve eger beynennās (36) Hāḡ Te‘ālā Hāzretleri bu ceng ü cidālī ve ḡırāb u ḡıḡālī ḡaḡ eylemeseydi ve iki ḡaşm biri birleriyle muḡārebe ve muḡātele ḡılmaya ve ba‘zı kimseler bu cümleñ (37) içinde şeci‘ ve dilāver olmayaydı niḡe ey şecā‘ dirdi ve bu ḡaḡḡuñ içinde bir niḡe kimseler ‘amellerini itḡān ḡılmasalar ve fi‘lde işābet (38) eyleseselerdi Hāḡ Te‘ālā Hāzretleri niḡe ey ḡakīm dirdi ki ḡakīm ‘ilmini ve ‘amelini muḡkem eyleyen ve ḡavilde işābet ḡılan ‘āḡıla dirler

(1771) Meşnevī

Şabirīn ü şādıḡīn (39) ü münfiḡīn

Çün budī bīrehzen ü dīv-i la‘īn

Şabirīn ve şādıḡīn ve münfiḡīn rehzensüz ve dīv-i la‘īnsüz niḡe olurdu eger rehzen olmasa (40) ve daḡı dīv-i la‘īn ıdlāl u aḡvā ḡılmasa şabirīnlerüñ şabır ve şādıḡīnlerüñ şıdḡı ve münfiḡīnlerüñ infāḡı s̄abit olmaz ve zuḡūr bulmazdı zīrā şabirlerüñ (41) şabır ve şādıḡıların şıdḡı ve münfiḡıların infāḡı rehzenle ve dīv-i la‘īn ile s̄abit ü

⁷³⁸ “Şüpheşiz ki İbrahim, çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi.” (Tevbe 9/114)

mütehakkik olur nitekim Hâk Tebârek ve Te‘âlâ kelâm-ı mecîdinde *eşşabirîne* [P481b] (1) *veşşâdikîne velkânitîne velmunfikîne velmustağfirîne bilesşâr*⁷³⁹ diyü kendünüñ şâbir ü şâdik u kânit ü münfik ve seherlere müstağfer olan kullarını medh kılar (2) eger rehzen-i nefis ve iblîs-i has olmayaydı bunlar medhe lâyıķ olmazlardı

(1772) *Meşnevî*

Rüstem ü Hamza’v muhannes yek budî

‘İlm ü hikmet bâtıl u mündek budî

Eger çâlîş (3) ü veğâ olmayaydı Rüstem ve Hamza muhannes bir olaydı *Rüstem ve Hamza*dan murâd bunda şeci‘ ve dilâver kimselerdür ya‘nî bu hırâb u kıtâlün maḥlûķ olmasında (4) hikmet budur ki bu vâsiṭa ile şeci‘ olanlar cenânü’l-ķalb olanlardan ve merdler muhannesṭabî‘at olanlardan mümtâz olurlar ve ta‘ayyün bulurlar eger bu hırâb u kıtâl (5) olmasaydı dilîr ü dilâver olanlar cenân u muhannes olanlarla berâber olurlardı ve ‘ilm ü hikmet bâtıl u mündek olurlardı *mündek* mütelâşî ma‘nâsınadır ya‘nî (6) Hâk Te‘âlânuñ ‘ilmi ve hikmeti bâtıl u mütelâşî olmaķ lâzım gelürdi bu ḥod böyle degildür belki Allâh Te‘âlâ Ḥâzretleri ‘alîm ü ḥakîmdür ve ‘alîm ü ḥakîm ise her şey’i (7) hikmet üzre kılar

(1773) *Meşnevî*

‘İlm ü hikmet behr-i rāh-ı bîrehîst

Çün heme reh bâşed ân hikmet tehîst

‘İlm ü hikmet bir behrün rāhından ötürdür (8) yāḥūd ma‘nâ bîrāhlığıñ rāhından ötürdür demek ola bu taḥdîrce *bā* maşdariyye olur çünkim dükeli yol ola ol hikmet tehîdür ve ba‘zî nüshada rāhla (9) bîrāh mābeyninde vāv-ı ‘âṭife vāķi‘ olmuşdur bu taḥdîr üzre ma‘nâ ‘ilm ü hikmet rāhdan ve bîrahlukdan ötürdür çünkim dükeli yol ola ol hikmet (10) tehîdür ‘ilm-i ḥaķâyıķ eşyâyı ma‘a evşāfihâ ve levâzimiḥâ bilmekdür ve hikmet ḥaķâyıķ-ı eşyâyı ma‘a evşāfihâ ve levâzimiḥâ bilmek ve her

⁷³⁹ “Sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'tan bağış dileyenler (içindir).” (Âl-i İmrân 3/17)

şey'ün haqıqatınun iktizā (11) eyledüğine göre 'amel kılmakdur pes 'ilm-i ilāhī ba'zı kimsenun haqıqatını mazhar-ı hidāyet ve ba'zısınun dağı haqıqatını mazhar-ı dālet olmağı müste'id bildi pes (12) hikmet bunların haqıqatlerinin iktizā eyledüğü üzre bunları fi'le getürdi ve zühür mertebesine yetürdi pes 'ilm ü hikmet birāhlığü rāhından (13) ötüri oldı eger aşında dükeli tarık bir olaydı cümle ehl-i tarık muhtelif olmayub [H194b] tarık-i hidāyet üzre ittifağ u ittiḥād kılaydı ol hikmet olmaz- (14) dı belki hikmetden ḥālī olurdu anuñçün ki hikmet haqāyık-ı eşyāya 'ālim olmak ve ol haqāyıkun iktizā eyledüğine göre 'amel kılmakdur pes dükeli tarık-i (15) muhtelif eger farzī tarık-i vāhid olsa ve cümle ḥalāyık muhtelif olmayub bir şıfat u ḥālet üzre ittifağ u ittiḥād kılsa 'ilmde ve hikmetde ḥālī ve bātil (16) olmak lāzım gelürdi anuñçün ki ba'zı kimsenun haqıqatı hidāyet itmemege ve ba'zısınun dağı dālet iktizā itmemege ve ba'zısınun dağı (17) ehl-i nār olmağı ve ba'zısınun dağı ehl-i nūr olmağı iktizā itmemege lāzım gelürdi pes intizām-ı 'ālime ḥalel gelürdi ve bu eşyanun bu (18) tertib-i bedī' üzre mevcüde olması lāzım gelürdi pes 'ilm ü hikmet-i ilāhī bu eşyanun böyle olmasını iktizā eyler çünkim bu eşyanun böyle (19) olması hikmetden ḥālī vü tehī olmaya gerekdür ki ḳalbi i'tirāzdan berī eyleyüb nolaydı şu şöyle olaydı veyāḥūd bu böyle olaydı dimesin ki zīrā aşḥāb-ı (20) sülūka ve meşāyih-i şūfiyye tarıkinde olanlara bu sū'ı edebdür ve 'azīm zarar virür nitekim **Mevlānā Cāmī** raḫmetullāhu 'aleyh **Nefāḫātü'l-Ünsde Seyyid Aḫmed Rifā'ī** (21) Ḥazretlerinin menkıbesinde böyle dir ki **Şeyḫ Ebū'l-Ḥasan 'Alī Şeyḫ Aḫmed Rifā'ī**nun ḥāherzādesidür böyle naql eyler bir gün **Şeyḫ Aḫmed Rifā'ī** (22) Ḥazretlerinin ḥalvethānesi ḳapusunda oturmuş idüm anuñ öñinde bir kimsenun āvāzını işitdüm çünkim nazār eyledüm gördüm ki anuñ öñinde (23) bir kimse oturmuş ki hergiz ol kimseyi ben ol zamāna dek görmemiş idüm bir sā'at miḳdārı biri birleriyle vāfir söz söyleşdiler pes (24) ol şahş ba'd-ı zamān ḥalvethānenun bir revzenesinden çıkdı ve berḳ-i ḫāṭif gibi hevā cānibine pervāz idüb gitdi pes **Şeyḫ**

Ahmed Hazretlerinin (25) önüne geldüm ve didüm ki yâ şeyh bu kimse kimdür Şeyh Ahmed Hazretleri baña didi ki sen ol kimseyi gördün mi ben didüm ki ne'am gördüm pes Şeyh Ahmed Hazretleri (26) baña didi ki ol kimse ricâl-i erbâ'adan bir 'azîzdür ki Hâk Te'âlâ anı deryâ-yı muhîṭ üzre müvekkil kılmış ve deryâlar anuñ taht-ı taşarrufına gelmişdür ammâ üç (27) gündür ki kendü mertebesinden bir zillet vâsıtasıyla düşmüş ve cüdâ olmuşdur ben Şeyh Ahmed Hazretlerine didüm ki yâ seyyidî ol 'azîzüñ kendü mertebe- (28) sinden dūr u mehcūr olmasına sebep nedür Şeyh Ahmed Hazretleri baña didi ki ol 'azîz cezâyirden bir hâlî cezîrede tavaṭṭun kılmış ve maḳâm ṭutmuşdur (29) hikmet-i ilâhîñün ol hâlî cezîrede üç gün üç gice 'alettevâlî yağmur yağdı ve ol 'azîzüñ hâṭırına bu geldi ki nolaydı bu yağmurı Hâk Te'âlâ (30) Hazretleri ma'cûr olan diyârlara yağduraydı hâṭıra ne güne hâṭıra huṭūr eylediği sebebiyle ol kimse kendü mertebesinden dūr u mehcūr oldu (31) ve ben Şeyh Ahmed Hazretlerine didüm ki yâ seyyidî bu hâlden ol kimseye haber virdün mi şeyh baña didi ki andan istiḫyâ eyleyüb aña sen mertebenden düşdün (32) diyü haber virmedüm didi ben şeyhe didüm ki nolaydı ben anı göreydüm aña haber virirdüm didüm şeyh maşlaḫatdur imdi gözüñi yum didi pes ben gözümi (33) açduğım gibi kendümi bir hâlî cezîrede gördüm birkaç kadem ilerü seyr kıldum gördüm ki ol 'azîz bir mevzi'de oturur [H195a] aña selâm virdüm selâmımı aldıktan sonra (34) aña kendü hâlinde haber virdüm filhâl ol merd baña yemîn virdi ve didi ki luṭf eyle yâ şeyh her ne kemm saña dirsem benüm sözümi ḳabûl eyle pes ben aña (35) didüm nola buyruñ görelim ol daḫı baña didi ki bu benüm ridâmı boğazıma ṭaḳ ve ucuñı elüñe alub bu eṭrâfda nidâ eyle ki her kim ḫakîm-i muṭlaḳ (36) olan Hâk Te'âlânuñ kâr-ı şerîfine i'tirâz eyleyeye anuñ siyâseti ve hâlî budur di aña muḫâlefet itmeyüb anuñ ridâsını boğazına ṭaḳdum (37) ve böyle diyü nidâ eyledükde hâtifden bir âvâz geldi böyle diyü ki ey 'alî anı ḳo melâyike-yi âsmân anuñ ḫaḳḳında ḫurûşa geldiler ve zârî kıldılar ve (38) Ḥudâ-yı Te'âlâ andan ḫoşnûd u râzî oldu ben bu âvâzı

işitdükde bîhûş oldum çünkim hûşa geldüm kendümi Şeyh Aḥmedüñ ḥuzûrında buldum (39) didi ve **Şerḥ-i Hikem**de şâriḥ **Nefezî** dir ki kâle *ba‘du’s-sādâti eznebtu zenben ve ene abki ‘aleyhi münzu sittîne senetin vâcitetdu filiba‘deti liecli’t-tevbeti* (40) *min zalike’z-zenbi faḳille mâ hüve kâle ḳultu marreten lişey’in leytehu kâne kezâ⁷⁴⁰* ve kâle *ba‘du’l-meşâyiḥi lev ḳuriḍe cismî bilmeḳârîḍi kâne eḥabbu ileyye en eḳüle* (41) *lişey’in ḳaḍâhullâhu leytehu lem yaḳḍih⁷⁴¹* ve bu maḥalle münâsib olan kelimât-ı ḥayyibe **Minhâcü’l-Fuḳarâ** nâm-ı kitabımızda bâb-ı sâlisde derece-yi teslîmde taḥḳîḳ ü taşṫîr [P482a] (1) olunmuş ve daḥı bâb-ı ḥâmisde derece-yi edebde tafşîl ü taḥrîr ḳılınmışdur bu maḥallerde ḫaleb olına ve teslîm nedür ve edeb-i bâṫın nedür tâ kim bir ḥoş biline

(1774) Meşnevî

Behr-i (2) ĩn dükkân-ı tab‘-ı şüre âb

Her dü ‘âlemrâ revâ dârî ḫarâb

Ey şüfî bu şüre âb olan dükkân ṫabî‘atden ötüri her iki ‘âlemi ḫarâb olmaḡı (3) revâ ṫatarsın istifhâm olub her iki ‘âlemüñ ḫarâb olmasını revâ ṫutar mısın dimek hem câyizdür ya‘nî bu ṫabî‘at ki bir ṫuzlu şulu ve (4) çoraklu dükkân gibidür mücerred bu ṫuzlu şulu ve çoraklu olan ṫabî‘at dükkânınıñ ‘imâretinden ve ḫazṫından ötüri dünyâ ve âḫiretüñ ḫarâb olmasını (5) revâ ṫutar mısın ki her nesne bu dünyâda ṫabî‘atuñ muḳtezâsı üzre olaydı her şey ṫabî‘atuñ istedüğine göre zuḫûra geleydi hem dünyâ ve âḫiret (6) ḫarâb olmaḡ olaydı ve intizâm-ı ‘âleme ḫalel geleydi ve bunlar gibi daḥı niçe fesâd zâhir olaydı sen bunu ḫod revâ ṫutmaz mısın didi

⁷⁴⁰ “Sâdât-ı meşâyihten bazısı dediler ki: ‘Ben bir günah işledim ve altmış yıldan beri onun üzerine ağlarım. Ve ol günahın tevbesinin kabulü için ibadetde ictihad eyledim’. Dediler ki: ‘Ol günah nedir?’ Dedi ki: ‘Bir kere bir için dedim ki nolaydı şu şöyle olaydı.’” İsmail Rüsûhî Ankaravî (2008). *Minhâcü’l-Fuḳarâ*. (hzl. Safi Arpaguş). İstanbul: Vefa Yay., s. 363.

⁷⁴¹ “Meşâyihten bazıları dediler ki: ‘Cismın testere ile doğransa da bu hal bana Allah Teâlâ’nın hakkımda takdir ettiḡi şey için: ‘Keşke takdir etmeseydi!’ dememden daha sevimidir.’” Ankaravî, *Minhâcü’l-Fuḳarâ*, s. 363.

(1775) *Meşnevî*

Men hemî dānem (7) tu pākî ne hām

V'în su'ālet hest ezbehr-i 'avām

Ey şūfî ben bilürüm ki sen bu gūne hāletlerden ve muḳtezālardan pāk ve şūfî sen hām ve nāpāk (8) degülsin ve bu su'ālün 'avāmdan ötürüdür ya'nî ḳāḏî efendi şūfînüñ bu gūne esveleden kendünüñ pāk olmasını bildi ve bu gūne beyhūde temennilerden (9) anuñ 'avāma ta'riz eyledüğünü ve 'avāmuñ murādları şöyledür diyü kināye ḳılduğünü bilüb didi ki ey şūfî-yi ehl-i şafā ben taḫḳîḳ bilürüm ki sen hām (10) u nāpuḫte şūfilerden degülsin ve bu gūne 'āmiyāne su'āl ḳılmalardan ve i'tirāza müşābih sāyil olmalardan pāk ve berîsin velîkin bu senüñ su'ālün (11) 'avām-ı kelhevāma ta'riz ḳılmadan ve bu üslūbla anlara cevāb olmaḳ ḫarîḳi üzre cāzib-i 'ilm ü ma'rifet olmadan ötürüdür didi

(1776) *Meşnevî*

Cevr-i devrān u her ān (12) rencî ki hest

Sehlter ezbu'd-ı Ḥaḳḳ u gaḫletest

[H195b] Cevr-i devrān ve her şol bir renc ki bu dünyāda vardur Ḥaḳ Te'ālānuñ bu'dından ve gaḫletinden sehlter- (13) dūr ya'nî bu felegün cevri ve bu dünyānuñ her bir renc ü elemi ki vardur Ḥaḳ Te'ālādan ba'îd olmaḳ ve gāfil olmaḳ rencinden sehlterdür ve Ḥaḳ Te'ālādan gāfil (14) u ba'îd olmaḳ renci cemî'-i renclerden şa'bter ve şedîdterdür

(1777) *Meşnevî*

Z'ān ki inhā bugzerend ān negzered

Devlet ān dāred ki cān āgeh bered

Zîrā ki bunlar geḫer ve ol (15) geḫmez devleti ol kimse ḫutar ki cānı āgāh eyledi ya'nî zîrā ki bu cümle dünyāvî ve cismānî olan rencler geḫer ve ol bu'd u gaḫlet ve cehālet ü kudūret rencleri (16) geḫmeyüb insānla bile ḳalur sa'ādet-i devleti ol insān ḫutar ki

Hak Te‘alā Hazretlerine ğaflet ve cehaletden pāk olmuş bir ‘alem ve āgāh cān (17) iledür kemā kâle te‘alā *yevme lā yenfa‘u mālun ve lā benūne illā men etāllāhe bi kalbin selīm*⁷⁴²

Hikāyet dertakrīr-i ān ki şabr derrenc-i kār sehltter ezşabr derfirāk-ı (18) yār⁷⁴³
(1778) *Meşnevī*

Ān yekī zen şūy-ı ħodrā güft hey

Ey mürüvvetrā beyek reh kerde tay

Meşelā ol bir hātūn kendü erine didi hey er ey mürüvveti bilkülliyye tayy eylemiş
(19) āgāh ol

(1779) *Meşnevī*

Hīç tīmārem nemīdārī çirā

Tā bekey bāşem derīn ħ‘ārī çirā

Hīç beni tīmār tutmazsın ya‘nī baña ri‘āyet itmezsin niçün tā kim bu ħ‘ār- (20) luğda kaçana dek olam niçün beni bu ħ‘ārluğda ben kaçana degin olurum niçün olurum niçün baña tīmār itmez ve bir hoş bakmazsın didi

(1780) *Meşnevī*

Güft (21) şū men nafka çāre mikunem

Gerçi ‘ürem dest ü pāyī mīzenem

Er hātūnına aytdı ben nafağa çāre eylerüm egerçi ‘ürem ya‘nī ‘ārī ve faķīrem lākin bir el (22) ve ayak ururum ve kādīr olduğum mertebe nafağa ve kisveñi kesb ü taşşīl kılırum

(1781) *Meşnevī*

Nafka vü kisvest vācib ey şanem

Ezmenet īn her dü hest ü (23) nīst kem

⁷⁴² “O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selīm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)” (Şuarâ 26/88-89)

⁷⁴³ “Onun takriri hakkında hikāyedir ki: ‘İşin zahmetine sabır ve yârin firakına sabırdan ehvendir.’” Konuk, *Mesnevî-i Şerīf Şerhi*, C. 11, s. 568.

Ey şanem vâcib olan nafağa ve kisvedür ya'ni 'avretüñ er üzre haqqı ve erüñ üzerine vâcib olan ey maħbûbe ancak nafağa ve kisvedür (24) ki andan murâd açılmayacak kadar yiyecek ve üşümeyecek kadar giyecekdür benden saña bu ikisi hod vardur eksik degildir pes baña lâzım olanı ben (25) edâ kılmış olurum saña lâzım olan dağı bu kadarına iktifâ ve kanâ'at eylemekdür didi

(1782) Meşnevî

Âstîn-i pîreheñ bünmüd zen

Pes dürüş ü pürvesağ bud (26) pîreheñ

Zen gönlegünüñ yeñüni erine gösterdi anuñ pîreheñi ziyade dürüş ve haşin ü pürvesağ idi ya'ni anuñ gönlegi ziyâde kirlü ve dürüş (27) ü galîz idi anuñ yeñüni erine gösterüb

(1783) Meşnevî

Güft ezsahtî tenemrâ miğhured

Kes kesîrâ kisve z'în sâñ âvered

Didi bu gönlegüñ sahtîlükden ve (28) dürüşlükden benüm tenümi yer ve benüm bedenümi âzürde kılub huşûnetden baña elem virür bir kimse bir kimseye bu üslûbdan kisve getirür mi ya'ni ben nafağaya kâni'yem (29) ammâ getirdüğüñ kisve işte bağ gör şu gûnedür bir kimse kendü zevcesine bu gûne kisveyi getirür mi ve böyle kisveyi getürdükden sonra benüm (30) üzerüme vâcib olan ancak nafağa ve kisvedür ben üzerüme vâcib olanı edâ eyledüm dağı sana ne gerek dir mi didi ve bu gûne tevbîh eyledi

(1784) Meşnevî

Güft (31) ey zen yek su'âlet mîkunem

Merd-i dervîšem hemîn âyed fenem

Çünkü ol er ‘avretten bu gūne tevbiḥ [H196a] ü takrī‘i işitdi aña aytdı ey zen saña bir su‘āl (32) eylerüm ben merd-i dervīšem fennüm hemīn bu kadar gelür ve ben fakīr dilrīşüm benden ancak bu kadar ḥāşıl olur

(1785) Meşnevī

Īn dürüşt ü ğalīz ü nāpesend

Līk(33) bendīş ey zen-i endīšemend

Pes egerçi bu pīrehen dürüştür ve ğalīz ü nāpesendīdedür velīkin ey endīšemend olan zen fikr ü endīşe eyle (34) *bendīş* bendīşden muḥaffedür emrdür

(1786) Meşnevī

Īn dürüşt ü zīştter yāḥūd ṭalāk

Īn tura mekrūhter yāḥūd firāk

Bu pīrehān mı dürüşt ve zīşt- (35) terdür yāḥūd ṭalāk bu saña mekrūhterdür yāḥūd firāk ya‘nī ey zen ben ancak buña kadardum ammā ihtiyār senüñ elüñde olsun ikisinden birini (36) kabül eyle gör bu ḥaşin olan pīrehen mi saña dürüşt ü telḥ gelür yāḥūd ṭalāk mı dürüşt ü telḥ gelür bunu fikr ü endīşe eyle benden ayrılmak mı (37) saña mekrūhter gelür veyāḥūd bu kadarla ḳanā‘at idüb bu belālara ve miḥnetlere rāziye olmak mı saña şab‘ter ve mekrūhter mi gelür pes bu kışşadan ḥişşe (38) olduğunu beyān eylemege şürü‘ idüb buyururlar

(1787) Meşnevī

Hemçünān ey ḥ‘āce-yi teşnī‘zen

Ezbelā vü faḳr u ezrenc ü miḥen

Buncılayın ey teşnī‘zen olan ḥ‘āce (39) belādan ve faḳrdan ve renc ü miḥenden ya‘nī ey belā ve faḳr ve renc ve miḥnetlerden ötüri teşnī‘ uran ve tevlīdi bu belā ve faḳr ve renc ve miḥen olmaydı ve ṭabī‘ata (40) bunlardan elem ü ıztırāb gelmeyeydi diyen ve bu gūne ṭa‘n eyleyen ḥ‘āce

(1788) *Meşnevî*

Lâşek in terk-i hevâ telhîdihest

Lîk eztelhî-yi bu'd-ı Hâk behest

(41) Lâşek ve lâşübhe bu terk-i hevâ eylemek egerçi telhük virici ve müştahâ-yı nefsi komağ insânı elem ü ıztırâb mertebelerine irgürücidür [P482b] (1) velîkin terk-i hevânuñ telhüğü Hâk Te'âlânuñ bu'd u firâkınuñ telhligünden bihdür zîrâ bu hevâ-yı tab'ı ve müştahâ-yı nefsi terk eylemenüñ telhüğü çok kalmayub geçer (2) amma telh-i bu'd-ı ilâhî ebedî kalur pes anuñ telhligini çekmek bunuñ telhligini çekmekden her vechle yek olur nitekim dimişlerdür

Beyt

Bînevâ-yı ârâm-ı cânî(3) zindegânî müşkilest

Bîtemâşâ-yı cemâlet şâdmânî müşkilest⁷⁴⁴

(1789) *Meşnevî*

Ger cihâd u şavm sahtest ü haşin

Lîk in bihter zibu'd-ı mümtehin

Egerçi cihâd (4) ve şavm saht u haşindür velîkin bu mümtehin olan Hudânuñ bu'dından bihterdür *mümtehin* kesr-i hâyla fâ'il şıgası üzre mübtelî ma'nâsınadır ya'nî egerçi nefis (5) üzre mücâhede kılmak ve şâyim olmak ve tekâlîf-i şâkka üzre hem şabr kılmak saht u haşin ü şa'bdur velîkin bu tekâlîf-i şâkka ile bendelerini imtiyhân (6) idici Hudânuñ bu'd u firâkınuñ telhligünden bu tekâlîf-i şâkkanuñ telhüğü bihter ü sehlterdür

(1790) *Meşnevî*

Renc key mâned demî ki zulminen

Güyedet çünî tu ey rencür-ı men

⁷⁴⁴ "Bir canı dinlendiren nimetler olmadan yaşamak müşküldür. Allâh'ın cemâlini temâşa etmeden şâd olmak müşküldür."

(7) Renc ü miḥnet şol bir demde kaçan qalur ki minnetler ve ni‘metler şāhibi olan
Ḥudā-yı Te‘ālā saña ey benüm rencūrum niçesin diye ve senüñ ḥālüñ niçedür diyü

(8) söyleye ve saña nevāzişler ve bu gūne luṭfla pürsişler eyleye

(1791) Meşnevî

V'er negūyed k'it ne ān fehm ü fenest

Lîk ān zevk-i tu pürsiş kerdenest

(9) Ve eger Ḥaḳ Teālā böyle dimezse ki ol saña fehm ü fen degildür lîkin ol senüñ
zevküñ pürsiş eylemeklikdür ya‘nî eger ḥālā bu dünyāda saña böyle (10) söylemez ve
bu gūne pürsiş ve nevāziş eylemezse ki Ḥaḳ Teālānuñ ol nevāziş ü pürsişi senüñ
fehm ü ‘aḳluña gelmez ve saña fen olmaz ise (11) ve senüñ ol ḥiṭāb-ı Ḥaḳkı fehm ü
derk eylemege isti‘dāduñ yok ise lîkin senüñ Ḥazret-i Ḥaḳ cānibinden olan [H196b]
şafā vü zevküñ ma‘nāda (12) seni şormak ve ḥāṭıruñı yoḳlamak ve saña ol ṭaraf-ı
a‘lādan *çünî ey rencūr-ı men* diyü nevāziş ü pürsiş kılmakdur nitekim bendenüñ
zevkle (13) Allāh dimesi Allāh Te‘ālānuñ bendeye *lebbeyk ‘abdî sel tu‘ta*⁷⁴⁵ dimesi
mevki‘inde vāki‘ olmışdur kezalik senüñ zevk ü derūnuñ hem Ḥaḳ Te‘ālā- (14) nuñ
seni şorması menzilesinde gelmişdür

(1792) Meşnevî

Ān melîḥān ki ṭabîbān-ı dilend

Sūy-ı rencūrān bepürsiş māyilend

Ol melîḥler ki göñül ṭabîbleridür (15) ya‘nî ol cemîl ü laṭîf olan dilberlerüñ ḳalbüñ
ḥabîbleri ve göñül derdinüñ ṭabîbleridürler anlar rencūrlar ṭarafına pürsiş kılmāğa
māyillerdür ya‘nî (16) kendülerüñ ḥastalarını şormağa ve nevāziş kılmāğa meyl
idicidürler

(1793) Meşnevî

V'er ḥazet ezneng ü eznāmî kunend

⁷⁴⁵ “Ey Kulum! İste, istediğin verilecek.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 273. [Hadisin saḥîh olduḡu belirtilmiştir.]

Çäre-yi sâzend ü peygâmi kunend

(17) Ve eger farzî ol tabībāndan neng ü nâmdan hâzer eyleyeler ya'nî kemâl-i istiğnâlarından bir faķir ü hastanuñ hâtırını şormalarından nâmlarına noķşān (18) gele diyü hâzer kıllalar ve 'ār ideler yine bir çäre düzerler ve beherhâl aña bir nev'le peygām eylerler

(1794) Meşnevî

V'er ne derdil şān buved ān müfteker

Nîst ma'şūkî (19) zi'āşık biħaber

Ve eger zâhiren kendü 'āşık-ı hastalarını şormağa ve bir peygāmle tabīb hâtır kıllamağa iķdām eylemezlerse anlaruñ gönüllerinde ol 'āşık-ı (20) hastanuñ hâtırını şormak ve aña ri'āyet kıllamak iftikār olunmuş ve taşavvur u tefekkür kıllunmuşdur hîç bir ma'şūk kendü 'āşıkından biħaber degildir (21) beherhâl her ma'şūk kendü 'āşık-ı dilhastesinden haber tutar

(1795) Meşnevî

Ey tu cūyā-yı nevādir dāstān

Hem fesāne-y 'aşkbāzānrā buħ'ān

Ey sen (22) nevādir dāstān dileyici ya'nî ey nādire olan fesāneleri dileyici ve 'acibe ve ğaribe olan hikāyetleri okımağa taleb olucı [kimse +H] hem 'aşkbāzlar fesāne- (23) sini [okı -H] ve maħabbet yolında serefrāz olanlar hikāyesini okı ve ehl-i 'aşk olanlar hakkında eger nazm ve eger neşr taşnîf ü te'lîf olunan kitābları (24) tetebbu' ve kır'āt eyle tā bilesin her bir ma'şūk kendü 'āşık-ı dilhastesinden āgāh u haberdār olmuşdur ve eger biħasebi'z-zāhir andan 'ār (25) tutdı ve istiğnā itdi ise bātında aña meyl ü merħamet kıllmışdur ve her bir 'āşık daħı kendü ma'şūkı yolında cān ve başını fedā itmiş (26) ve ma'şūkunuñ rızāsı ve murādı cānibine gitmişdür ve günden güne anuñ vişāline safy idüb ve niçe gūşişler ve mücāhedeler kıllub 'ākıbet (27) bir lu'bla kendü ma'şūkunuñ āşinālıguna ve ķurbına ve iltifātına mazhar olmuşdur

(1796) *Meşnevî*

Pes becüşîdî derîn ‘ahd-ı medîd

Türkcüşî hem negeştî ey (28) kadîd

Çünkü ol ‘aşıkbaş olan ‘aşıklar dîg-i maḥabbetde kaynadılar hem her birisi puḥte oldılar ve ‘aḳıbet kemâl buldılar ammâ sen bu ‘ahd-i medîd (29) içre çok kaynaduñ ey kadîd hem bir Türkcüş olmaduñ *kadîd* kuru ete dirler *Türkcüşîde* olan *yâ* vaḥdet içindür *Türkcüş* (30) vaşf-ı terkîbîdür Türk kaynaması ma‘nâsınadır *Türk* tânuñ zammesıyla *Tâtâr* ma‘nâsınadır *Türkcüş* *Tâtârî* kaynamış ve *Tâtârî* bişmiş ma‘nâsınadır (31) ki *Tâtâr* laḥmı bir miqdâr kaynadub nîm puḥte olduḡdan soñra ilhrâc idüb ekl iderler *Türkcüş* bunda *Tâtârî* bişmiş [H197a] ve nîm puḥte ma‘nâsına (32) dur ammâ **Cân-ı ‘Âlem** merḥûm bu ma‘nâyı fehm idemeyüb ḥalṫ-ı kelâm eylemişdür yerinde degildür ki Türkcüş edâsı *Meşnevî*-yi Şerîfüñ birkaç maḥallinde (33) vardur ve murâd hemân nîm puḥte ve *Tâtârî* dimekdür gayrı degül ise tavzîḫ-i ma‘nâ böyle demek olur ki ey kadîd gibi saḫt u galîz olan ve ḥuşk (34) u yâbis kalan bu ‘ahd-i ba‘îd ve zamân-ı medîd içre rûzgâr çölmeginde çok kaynaduñ velîkin hem bir Türkcüş ya‘nî puḥte olmaduñ pes bu (35) ‘ahd-i medîd içre niçe zamân kaynamadan ve bu dîg-i ṫarîḫat içre niçe müddet cüş u ḥurüş kılmadan saña netîce ne ḥâşıl oldı rûzgâr- (36) da bu kadar ‘ömr sürüb kaynamadan ve ṫarîḫe girüb andan niçe zamân cüş u ḥurüş eylemeden maḫşûd ḥâmluk gidüb kemâliyle puḥte olmak bârî (37) nîm puḥte olmak mertebesi bulmaḫdur çünkü nîm puḥte olmak mertebesini daḫı bulmayasın ve kadîd gibi ḫalub ḥâmluḡından güzer kılmayasın saña bu kadar zamân (38) kaynamanuñ aşlâ nef‘ ü fâyidesi olmamış olur dimegi ifâde kıılır

(1797) *Meşnevî*

Dîdeyî ‘ömrî tu dâd u dâverî

V’ângeh ezñâdîdegân nâşîterî

Sen (39) bir ‘ömr dād u dāverlük görmüşsin ve andan şoñra nādīdelerden nāşītersin *dāverī*de maşdariyyedür *dād* ‘adālet ve *dāverī* hükümet (40) ma‘nāsınadır *nāşī* bīgāne ma‘nāsınadır ya‘nī ey hām u nāpuhte olan bir ‘ömrde ‘amelüñ muķābelesinde Hāzret-i Hāķdan niçe ‘adālet ve niçe hükümet görmüş- (41) sin ve niçe miħnet ve niçe rāħat görüb kendüñi rüzgārda bu ķadar sinn ü sāle irgürmüşsin ve ma‘ahazā andan şoñra nādīde olanlardan [P483a] (1) ve rüzgāruñ germ ü serdini görmeyenlerden nāmāhremter ve bīgānetersin

(1798) Meşnevī

Her ki şākirdīş kerd üstād şud

Tu sipester refteyī ey gül-ı lūd

Her şol (2) kimse ki ol şākirdlük itdi üstād oldı ammā sen ziyāde ardına ardına gitdüñ ey ķatı aħmaķ *lüdd* şedīd ma‘nāsınadır ya‘nī her şol (3) kimse ki ol kimse bir şan‘atda bir üstāda şākirdlük eyledi niçe zamāndan şoñra ‘āķıbet üstād oldı ammā ğarābet bundadır ki ey (4) şedīd olan aħmaķ sen gitdükçe üstād olacak iken müy-ı tā’ib şākirdi gibi gitdükçe ardına ardına gitdüñ ve kendünden ğüne tenezzül itdüñ bu (5) taķdīrce *şākirdīş*de olan zamīr her kiye rāci‘dür *hem fesāne vü ‘aşķbāzānrā beh’ān* mışra‘ında olan āşıķa rāci‘ olsa daħı cāyiz- (6) dūr ve bu taķdīr üzre ma‘nā her şol kimse ki ol ‘āşıķa şākirdlük eyledi üstād oldu dimek olur

(1799) Meşnevī

Ĥod nebūd ezvālideynet i‘tibār

Hem nebūdet (7) ‘ibret ezleyl ü nehār

Ĥod saña ebeveynüñden i‘tibār olmadı ya‘nī anlardan ‘ibret almak ve mütenaşşıħ olmak olmadı gerek idi ki pederüñden ve māderüñden (8) ‘ibretpezīr olayduñ ki anlar bu dünyādan āħirete gitdiler ve niçe zamān ‘ömr sürüb ‘āķıbet bu dünyāyı terk itdiler pes sen daħı ‘āķıbet (9) bu dünyāyı terk itseñ gereķdür öyle olıcaķ bunlardan saña i‘tibār olmak lāzımdur eger vālideynüñ şıħhātta ise bārī leyl ü

nehârdan ‘ibretpezîr olmak (10) gerek idi hem saña giçe ve gündüzden dağı ‘ibret olmadı gör ki bu kadar ‘ömründe ne kadar leyl ü nehâr gelüb gitdi bu *leyl ü nehârdan* murâd hemân (11) aḥvâl-i mütezâdde olur zîrâ her ne kadar aḥvâl-i muhtelife var ise ol dağı leyl ü nehâr gibi gelüb gitse gerekdür meşelâ ğam u şādî ve faqr u ğinâ ve rāḥat (12) u ‘anâ ve şihḥat u belvâ ve bunlar emsâli olan ḥâlât-ı mütezâdde lâbüdd leyl ü nehâr gibi gelüb gitse gerekdür pes *li keylâ te’sev ‘alâ mâ fâtekum ve lâ tafrahû* (13) [H197b] *‘alâ mâ atākum*⁷⁴⁶ âyet-i kerîmesinüñ ḥasebince ne fevt olan ni‘met ve rāḥata mahzûn ol ve ne ‘aṭâ olan devlet ve şervete feraḥnâk ol bu cümle (14) aḥvâl-i muhtelifeyi şeb ü rûza kıyâs idüb anlardan ‘ibret ala gör ve şeb ü rûzdan bir gün ‘ibret almağ dağı budur ki lâbüdd bu dünyâ bir gice (15) gibi ve yevm-i âḥiret bir gün gibidür çünkim gice gidüb gündüz geldüğü ve şeb-i zulmânî gidüb ve rûzreviş geldükde her şey’üñ eşkâli ve elvânî zuhûr (16) kılduğı gibi lâbüdd bu dünyâ gicesi gidüb şubḥ-ı âḥiret gelse gerekdür ve yevm-î âḥiretde her şey’üñ ḥakâyıķı ve herkesün zamâyir ü serâyiri zuhûr (17) kılsa gerekdür ve leyl ü nehârdan bir gûne ‘ibret almağ dağı budur ki lâbüdd her şeb-i zulmânî gidüb ve rûz-ı nûrânî zuhûr eyledüğü gibi insânuñ şebâbeti (18) dağı şeb-i zulmânî gibi şeybeti rûz-ı nûrânî gibidür nitekim saçuñ ve şakaluñ sevâd u zulmeti tedricle gidüb şubḥ-ı şādık gibi saç u şakal (19) ağarmağa başlar nitekim dimişlerdür

Beyt

Şubḥ-ı şādık gibi ey ğāfil agardı şakaluñ

Haberüñ yoķ seni penbeyle boğazlar ecelüñ

Çünkim şubḥ-ı şādık (20) gibi saç u şakal ağarub beyâz ola velîkin ṭabî‘at ve derûn henüz nûr-ı İslâmla münevver olmayub zulmet ü ğafletden kıala ol kimse henüz dağı (21) leyl ü nehârdan ‘ibret almamış ve şeb-i şebâbet ve nûr-ı şeybetden maḥşûl

⁷⁴⁶ “(Allah bunu) elinizden çıkana üzülmeysiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şıarmayasınız diye açıklamaktadır.” (Hadîd 57/23). Bu ayet, Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: “*li keylâ te’sev ‘alâ mâ fâtekum ve lâ tafrahû bimâ atākum*”

bulmamış ve maḳṣūd ne idigün bilmemişdür ve el‘iyāzu billāh zāhir- (22) de saç u şaḳal şubḫ-ı şādık gibi aḡarub beyāz ola ve bāḫında rūḫ u ḳalb zūlmet-i küfr ve ḳalāletde ḳala bundan ziyāde ḫızlān u ḫasāret (23) olmaz

[Meşel +H]

(1800) *Meşnevī*

‘Ārifī pursīd ezān pīr-i keşīş

Ki tuvī ḫ̄āce müsinter yā ri kīş

Bir ‘ārif ol pīr-i keşīşden şordı ya‘nī bir ‘ārif-i (24) kāmīl bir gün bir aḳ şaḳallı pīr olmış keşīşe rast geldi ve andan böyle diyü su‘āl eyledi ki ey ḫ̄āce sen mi müsintersin yāḫūd seniñ (25) şaḳaluñ

(1801) *Meşnevī*

Güft nī men pīş ez‘ū zāyīdeem

Bīzirīşī pes cihānrā dīdeem

Ol keşīş ol ‘ārif-e didi yoḳ şaḳalum benden (26) müsinter degildür ben şaḳalumdan evvel ḫoḡmuşum şaḳalımsuz ben cihānı çok görmüşüm ve niçe müddet şaḳalsuz sāde ruḫ ‘ömr sürmüşüm (27) pes ben şaḳalımdan müsinterüm didi

(1802) *Meşnevī*

Güft rīşet şud sepīd ezḫāl geşt

Ḥūy-ı zīşt-i tu negerdīdest veşt

[Ol ārif-i kāmīl ol keşīş-i cāhile didi seniñ şaḳaluñ sepīd oldı ḫālinden döndi ki evvelki ḫāli anuñ siyāḫ idi dönüb beyāz oldı seniñ zīşt olan ḫūyıña dönmişdür veşt saña +H] *veşt* feth-i (28) vāv ve sükün-ı sīnle şol bir şavt u nefesdür ki istihzā zamānında veyā ḫayf u dirīḡ eylemek vaḳtinde azından şıklık gibi zuhūr eyler [anuñçüñ -H] (29) ni‘metullāh *veşt gerden* tavar şu iḳerken şıklık virmege [dirler - H] ve veyl ma‘nāsına daḫı isti‘māl olunur *negerdīdest* kāf-ı Fārisiyle gerdīden (30) lafzından ism-i mef‘ül-i menfīdür dönmemişdür ma‘nāsına ve ‘ārifden murād

Hazret-i Mevlānānuñ ƣaddesallāhu sırrahu'l-‘azīz kendü vücūd-ı şerīfleri olsa (31) daħı cāyızdır ki menķibelerinde buña müşābih bir menķibeleri vardur ya‘nī ol ‘ārif-i kāmīl ol keşīş-i ğafīle didi ey cāhil senüñ şaķaluñ (32) beyāz oldu ve sevādluk ģalinden döndi ki evvelki ģālī anuñ siyāh idi dönüb beyāz oldu ve nūrāniyyet buldı ammā senüñ zışt (33) olan ģūyuñ⁷⁴⁷ dönmemişdür veyl ü veşt saña

(1803) Meşnevī

Ū pes eztu zād u eztu buĝzarīd

Tu çünīn ģuşķī zisevdā-yı serīd

Ol şaķal senden (34) şoñra [H198a] doğdı ve senden ilerü geçdi ya‘nī niçe zamān senden şoñra zūhūra geldi ve aĝarub nūrāniyyet mertebesin bulub ol senden mertebe- (35) de ilerü geçdi ammā sen serīd sevdāsından bunuñ gibi ƣurusın serīd tirid didükleridür ya‘nī ol senden niçe zamān şoñra zūhūra gele (36) ve senden ilerü İslām şifatiyla muttaşif olub nūrāniyyet bulmaĝa sür‘at ƣılasın tirid yemek sevdāsından ve yemek ve içmek hevāsından (37) ötüri niçün ģmān u İslām nevāsından böyle ƣuru ƣalduñ didi

(1804) Meşnevī

Tu berān rengī ki evvel zādeyi

Yek ƣadem z‘ān pişter nenhādeyi

(38) Ey cāhil ü ĝafil sen ol renk üzresin ki evvel toĝmışsın ol ģālden ilerü dek bir ƣadem ƣomamışsın ya‘nī anadan niçe toĝmış ve (39) zulmet ü ĝaflet ile niçe munşabiĝ olmuş iseñ ģalā ol renk ve ol ģaletden bir ƣadem ilerü dek ƣomamışsın

(1805) Meşnevī

Hemçünān dūĝ-ı türüş derma‘denī

(40) Ĥod negerdī zūmuĝallaş revĝanı

⁷⁴⁷ zışt olan ģūyuñ: ģūy-ı ƣabīhūñ H

Ancılayın ekşi ayransın bir ma'dende hod ol düğdan bir revğanı muhallaş itmemişsin ya'nî sen şol (41) bir ma'dende olan ekşimiş ayrana beñzersin ki andan yağı taħlîş olinmamışdur sen hem bundan ma'denî içre yoğurd ayranı gibi ekşi- [P433b] (1) yüb qalmışsın ve nefsiñden ĩmān u ĩslām revğanı taħlîş idüb ta'at u rühāniyyet yağını bu kadar zamān şoñra iħrāc u izhār itme- (2) mişsin

(1806) Meşnevî

Hem ħamîrî ħumre-yi tîne derî

Gerçi 'ömrî dertenür-ı āzerî

Hem tînetüñ ħumresinde bir ħamîrsin egerçi bir 'ömr āzerüñ tenürındasın mışra'- (3) evvelde *der* fî ma'nāsına ve aña muttaşıl olan *yā* ħitāb içindür ve daħı ħamîrde olan *yā* vaħdet içindür ve bu mışra'uñ taqđiri *hem ħamîrî der-* (4) *ħumre-yi tînetî* taqđirindedür *ħumre* ħā-yı mu'cemenüñ zammesiyle küpecik ma'nāsınadır ve *āzer* āteş ma'nāsınadır bütperest olan āzere daħı ĩhām olinma- (5) dan ħālî degildür *tînet*den murād cesed balçığıdur ve *ħumre-yi tînet*den murād ceseddür ya'nî ey gāfil ü cāhil sen cesed balçığınıñ küpindeki kendü (6) cesedüñdür bir mestür u maħlûţ olmış nāpuhte olan ħamîr gibi ekşiyüb qalmışsın egerçi bir 'ömr āteşine müte'allık olan tenürdesin *tenür-ı āzeri-* (7) den murād *yā* bütperestlerüñ ve *yā* āteşperestlerüñ kilisesidür *āzer*den murād bütperest olduğı taqđirce kenīsā āteş tenürına teşbih (8) olinmışdur küfr āteşine mesken olduğı i'tibār ile ve *āzer*den murād āteş olursa āteşperestlerüñ kenīsāsı şeb ü rüz āteşine muqarrer (9) olduğı mülābesiyle tennüre müşābih olinmışdur elħāşıl ey cāhil ü gāfil egerçi bu kadar 'ömr bütperest ve āteşperest olanlaruñ kenīsā- (10) sında sākin olub 'ibādet eylersin velĳkin hem tînet-i cesed anı mertebesinde qalub ve bir ekşi ħamîr gibi olub bu ana dek puhte ol- (11) mamış ve ĩmān u 'irfāndan behre bulmamışsın didi

(1807) Meşnevî

Çün ħaşışî pā begil berpüşteyî

Gerçi ezbād-ı heves sergeşteyî

Bir püšte üzre (12) pā begil bir haşîş gibisin egerçi bād-ı hevesden sergeştesin ya'nî senüñ mişālüñ ey gāfil ü cāhil şol bir depe üzre ayağı balçukda olan (13) ve köki gilde kalan ot gibisin ki aşlā ol ot yerinden hareket eylemez egerçi bād-ı hevādan sergeşte olub hareket eylerse de [H198b] sen hem bu cesed püšte- (14) sinde pāy dergil qalmış ve muqayyed olmiş ol giyāh gibisin egerçi hevā-yı nefşāniyyeden sergeşte olursın ve muqtezā-yı cismāniyye ile hareket (15) qılursın velīkin merkez-i ŧabi'at ve tūr-ı beşeriyyeden tecāvüz itmege qādir olamayub küfr mertebesinden teraqqī qılmamış ve cehl ü gāflet zemīninden (16) geçmemişsin

(1808) Meşnevî

Hemçü kavm-i Mūsā ender harr-i Tih

Māndeyî bercāy çil sāl ey sefih

Hażret-i Musānuñ kavmi gibi Tihüñ harāretinde kırk yıl (17) ey sefih bir yerde qalmıřsın ya'nî Hażret-i Musānuñ kavmi olan Benī İsrāil Tih şahrāsınuñ harāretinde bir yerde qaldıkları gibi ey sefih (18) sen hem bu dünyā Tihinde bir mertebede qalmıř ve şahrā-yı 'ālem ŧabi'atında maħbūs olmiřsin

(1809) Meşnevî

Mirevî her rüz tā şeb hervele

H'îş (19) mibinî derevvel merhale

Her gün hervele ile giceye dek gidersin ya'nî sür'atle kavm-i Mūsā gibi her gün aħşama dek seyr idersin şabāhın yine (20) kendüni evvel merhālede görürsin egerçi kendü zu'muñca vāfir menzil ve merhale geçdüm dirsın ammā henüz yine küfr ü dālālet menzilesinden ve cehl ü (21) gāflet merhalesinden tecāvüz qılmamışsındur

(1810) Meşnevî

Negzerî (22) z'īn bu'd-ı sışad sāl tu

Tā ki dārî 'aşk-ı ān gūsāle tu

Sen bu üçyüz yıllık bu'ddan geçemezsin tā kim sen ol gūsālenüñ 'aşkın (23) ıtutasın *sīšad sāle*den murād bunda teks̄ir olur taħdīd olmaz 'ic/ten murād bu beyt-i şerīfde rūḥ-ı ḥayvāndur ya'nī ey kendüsinüñ 'icl gibi (24) olan ruḥ-ı ḥayvānīsine pürşiş kılan ve aña 'āşık olan cāhil ü ğāfil mādāmki ol 'icl gibi olan nefsüñe 'āşık olmadan geçmeyesin niçe yüz (25) yıllık bu'ddan ve bīşümār olan mesāfe-yi bu'ddan geçemezsin ve şarāb-ı tavḥīdi içemezsin eger ıarīk-i ilāhīde olan bu kadar mesāfe-yi ba'īde- (26) yi geçmek ve şarāb-ı Ḥaḳkı içmek isterseñ ol gūsāle-yi nefsüñe meyl ü maḥabbet kılmadan geç tā kim bu cehl ü ğaflet-i Tehīden ıurtulasın ve (27) Mescid-i Akşā-yı 'ilm ü 'irfāna vāşıl olasın

(1811) Meşnevī

Tā ḥayāl-i 'icl ezcān şān nereft

Bud berişān Tīḥ çün girdāb-ı zeft

(28) Tā kim ol ıavm-i Mūsānuñ cānlarından ḥayāl-i 'icl gitmedi anlaruñ üzerine şahrā-yı Tīḥ 'azīm girdāb oldu Benī İsrāilüñ Tīḥ şahrāsında maḥbūs (29) olmalarına sebep ve 'illet iki vechdür dimişler ekşer ki ıavli budur ki **Bel'am bin Bā'urā** du'ā eyledi anuñ du'āsı sebebiyle ıavm-i Mūsā şahrā-yı (30) Tīḥde kırk yıl maḥbūs oldılar ve ba'zısınüñ daḥı ıavli budur ki Benī İsrāil Sāmīrīnūñ ilāḥ ittiḥāz eylediği 'icle çünkim perestiş idüb (31) anı ma'būd ittiḥāz eylediler pes anlaruñ ol kār-ı ıabīḥden tevbe eylemelerinüñ ıabūli *fetübü ilābāriikum fāktulü enfusekum*⁷⁴⁸ āyet-i kerīmesinüñ (32) ḥasebince biri birlerini tīğla ıatlı eylemek oldu çünkim bunlar emr-i Ḥaḳka imtişāl idüb şabāḥdan aḥşāma dek gūsāleperestlerden (33) olmuş biñ kimse biri birlerine ıatlı eylediler Ḥazret-i Mūsā 'aleyhisselām du'ā vü şefā'at idüb Ḥaḳ Te'ālā anlardan seyfi ref' eyledi ammā (34) baııyye-yi seyf olanlaruñ ekşerīnüñ ıulübında *ve uşribū fīkulūbihimul 'icle*⁷⁴⁹ āyetinüñ mefhūmı henüz daḥı zāyil olmayub ıalmış idi (35) çünkim anlar Ḥazret-i Mūsāyla cabbārılar üzre ğazā itmege

⁷⁴⁸ "Onun için Yaradanınıza tevbe edin de nefislerinizi (kötü duygularınızı) öldürün." (Bakara 2/54)

⁷⁴⁹ "İnkârları sebebiyle kaplarına buzağı sevgisi dolduruldu." (Bakara 2/93)

kaşd u teveccüh itdiler şahrâ-yı Tîhe geldüklerinde Hâk Te‘âlâ ol şahrâda kalblerinde (36) [H199a] ekserînüñ maḥabbet-i ‘icl sâbit ü mevcûd olduğundan ötüri kırk yıl ḥabs eyledi anlaruñ cânlarından maḥabbet-i ‘icl gitmeyince anlar ol şahrâdan (37) ḥalâş olmadılar ve kuds-i şerîfe gelmediler pes bu ‘âlem-i ṭabî‘at şahrâ-yı Tîh gibidür ve rûḥ-ı ḥayvânî Sâmirînüñ ma‘bûd ittiḥâz eylediği (38) gusâle gibidür ve esîr-i rûḥ-ı ḥayvânî olan ve hemîşe aña meyl ü maḥabbet kılan gûsâleperest olan kavm-i Mûsâ gibidür çünkim bir kimse- (39) nüñ cânından kendünüñ rûḥ-ı ḥayvâniyyesine ziyâde meyl ü maḥabbet olan ol bu Tîḥṭabî‘atdan ḥalâş olamaz ve cehl ü ğaflet şahrâsından (40) necât bulamaz ve Mescid-i Aşkâ-yı ṭâ‘at-i Hâkka gelemez ve ehl-i ṭâ‘at ve aşḥâb-ı hidâyet zümresine dâhil olamaz

(1812) *Meşnevî*

Ġayr-ı Ġn ‘icli k’ezü yâbîdeyi

(41) *Bînihâyet luṭf u ni‘met dîdeyi*

[Bu ‘iclden ğayrı ki ol Ḥudâdan bulmuşsin nihâyetsiz luṭf u ni‘met görmüşsin bunda +H] ‘iclden murâd rûḥ-ı ḥayvânî ve şehvet-i cismânîdür ya‘nî ey şehvetperest ve ey şarâb-ı cismâniyyetle mest [P484a] (1) bu [bir -H] ‘icl gibi olan cismüñden ve rûḥ-ı ḥayvâniyyetüñden ğayrı ki bunı ol Ḥudâdan bulmuşsin bundan mâ‘idâ daḥı nihâyetsiz ol mün‘im-i ḥakîkîden niçe luṭf u ni‘met (2) görmüşsin *ve mâ bikum minni‘metin feminillâhi*⁷⁵⁰ âyetinüñ mücebince size her ne ni‘met ḥâşıl oldı ise ol Allâhdandur elḥâşıl *ve in te‘uddü ni‘metallâhi lâtuḥşühâ*⁷⁵¹ (3) âyetinüñ ḥasebince eger Allâhuñ ni‘metlerini şümâr eyleseñüz iḥşâya kâdir olamazsuz çünkim böyledür pes ol mün‘ime perestiş eylemegi koyub niçün anuñ saña (4) virdüğü cisme ve rûḥ-ı ḥayvâniyyeye perestiş kılırsın ve ol ni‘metleri ḥâṭıruña getürmeyüb gûsâle-yi nefsüñe meyl ü maḥabbet eylersin

(1813) *Meşnevî*

⁷⁵⁰ “Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah’tandır.” (Nahl 16/53)

⁷⁵¹ “Allah’ın nimetini saymaya kalsanız, onu sayamazsınız.” (Nahl 16/18)

Gāvṭab'ī z'ān nikūyihā-yı (5) zeft

Ezdilet der'aşk-ı ĩn gūsāle reft

Gāvṭab'sın ol sebebden zeft olan iyülükler bu gūsālenüñ 'aşkında senüñ ḳalbünden (6) gitdi ya'nī ey tenperest ve hevā-yı nefsāniyye ile mestsin gāvṭabi'āt ve ḫayvānsiretsin ol eclden mün'im-i ḫaḳīḳīnüñ zeft olan iyülükleri (7) ve 'azīm olan luṭf u iḫsānları bu gūsāle-yi bed ne ta'aşşuḳ u ta'alluḳ eylemede ḳalbünden gitdi ve 'aḳluñ ol mün'im-i ḫaḳīḳīnüñ lā yu'add ve lā yuḫṣā (8) olan in'am u iḫsānını ferāmūş itdi ve aña 'aşḳ u maḫabbet eylemegi ḳoyub 'iclperestler gibi bu gūsāle-yi nefse meyl ü maḫabbet ḳıldı

(1814) Meşnevī

(9) Bārī eknūn tu zıher cüzvet bepurs

Şad zebān dārend ĩn eczā-yı ḫurs

[Bārī şimdi sen her cüzvünden şor bu senüñ aḫras olan cüzvlerüñ yüz zebān tutar +H]ḫurs zamm-ı ḫā-yı mu'ceme ile aḫrasuñ cem'idür aḫras bīzebān (10) olan kimseye dirler ya'nī eger senüñ ḳalbünden mün'im-i ḫaḳīḳīnüñ ol ulu ni'metleri ve 'azīm iḫsānları gitdiyse bārī şimdi sen [her bir 'uzvuñdan ve cüzvünden ol ni'metleri su'āl eyle bu senüñ bīzebān olan cüzv- (11) lerüñ +H] ve bīlisān olan 'uzvlaruñ yüz zebān ḫāl tutarlar ve zebān-ı ḫālle her bir cüzvüñ ni'met-i Ḥaḳḳla perveriş bulduḡına ve luṭf-ı İlāhī ile (12) mevcūd olub zuhūra geldüḡine ve delālet ü şehādet iderler

(1815) Meşnevī

Zıkr-i ni'methā-yı rezzāḳ-ı cihān

Ki nihān şud ān derevrāḳ-ı zamān

Rezzāḳ-ı cihān (13) ni'metlerinüñ zıkrı [H199b] ol evrāḳ-ı zamānda ḳaçan nihān oldı ya'nī ol rezzāḳ-ı cihānuñ ni'metlerinüñ zıkrı evrāḳ-ı zamānda nihān olmadı belki zamānda (14) olan her bir varaḳ ol mün'imüñ ni'metlerinüñ zıkrini ilerü kevn ü

mekānda olan her berg veyā bāruñ bir lisān olub hūşyār olanlara anuñ (15) ihsān u keremini söyler eczā-yı ‘ālem ve a‘zā-yı benī ādem şey’en feşey’en anuñ terbiyyetle mürebbī olmada ve anuñ hayat virmesiyle ve cümleye ānen fe’ānen (16) ni‘met-i vücūdı irgürmesiyle neşv ü nemā bulmadadır her şey’i anuñ ni‘metine müstağrıķ olmuşdur ve cümle mevcūdāt-ı vücūdı ve neşv ü nemāyı hemān andan (17) bulmamışdur ki Rabbü'l-‘ālemīn oldur

(1816) Meşnevī

Rūz u şeb efsānecūyānī tu çüst

Cüzv-i cüzv-i tu fesānegūy tust

Giçe gündüz sen çüst (18) efsānecūyānsın ammā senüñ cüzviñüñ cüzvi senüñ fesānegūyıñdur *efsānecūyān* bunda efsāne dileyici ma‘nāsına şıfat-ı (19) müşebbeh olmak evlādur aña muttaşıl olan *yā* hıṭāb içindür ya‘nī ey nādān u gāfil şeb ü rüz sen çüst ü çābük gayrlaruñ efsāne- (20) sini dileyici ve anlaruñ hikāyesini istimā‘ eylemege rāğbet eyleyicisin senüñ cüzviñüñ cüzvi ve bedeniñüñ her ‘uzvı saña fesāne söyleyici (21) ve mün‘im-i ḥaḳīķīñüñ ni‘metlerini lisān-ı ḥālle hikāye eyleyicidür

(1817) Meşnevī

Cüzv cüzvet tā berüstest ez‘adem

Çend şādī dīdeend ü çend ğam

Senüñ cüzviñüñ (22) cüzvi ve cismiñüñ her ‘uzvı ‘ademden biteliden beri niçe şādī ve daḫı niçe ğam görmişlerdür ve bu ana gelinceye dek niçe şürür u rāḫat ve niçe derd (23) ü elem çekmişlerdür

(1818) Meşnevī

Z‘ān ki bilezzet nerūyend hīç cüzv

Belki lāğar gereded ezher bilḫ cüzv

Zîrâ ki hîç bir cüzv lezzetsüz bitmez ve hîç bir ‘uzv ni‘met ü rāḥatsuz (24) tekevün itmez belki her bîḥden cüzv ü lāḡar olur ekser nüshada *bîḥ* bā-yı ‘Arabînüñ kesri ve ḥā-yı mu‘ceme ile vāḳi‘ olmuşdur *bîḥ* köke ve āşla dirler bu (25) taḳdîr üzre ma‘nâ zîrâ hîç bir cüzv bîlezzet ve bîni‘met ferbih olub bitmez belki bîni‘met ve bîlezzet her kökden ve aşldan cüzv lāḡar olur (26) ve ni‘met ve rāḥatsuz lābüdd naḥîf ü nizār olub her cüzvüñ aşlına za‘f gelür ve ba‘zı nüshada daḥı *pîç* vāḳi‘ olmuşdur bā-yı Fārisiyle (27) ve cîmle hîç aşlında ṭolaşmaḡa dirler ve ḡāḥ olur ki derd ü elem ma‘nâlarına daḥı isti‘māl iderler nitekim **Büstānuñ** bu beytinde derd (28) ü elem ma‘nâsına isti‘māl olunmuşdur

Beyt

Ger ufted beyek loḡma derrü dih pîç

Heme ‘ömr-i nādān berāyed behîç⁷⁵²

Ve pîç olduḡı vech üzre ma‘nâ zîrâ lezzetsüz (29) hîç bir cüzv bitmez belki derd ü elemden cüzv lāḡer olur dimek olur fefhem

(1819) Meşnevî

Cüzv mānend v’ān ḥoşî ezyād reft

Bel nereft ān ḥufye şud⁽³⁰⁾ ezpenc ü heft

Cüzv ḳaldı ve ol ḥoşluk yāddan gitdi belki gitmedi ol penc ḥisden ve heft endāmdan ḥufye oldı ya‘nî senüñ (31) her bir cüzvüñ Ḥaḳ Te‘ālānuñ ni‘metlerinden ḥāşıl olan ḥoşluklarla bitdi ve zuḥūr itdi ammā ol ḥoşluklar senüñ ḥāṭıruñdan (32) gitdi ve ol cüzvler yerinde ḳaldı belki ol ḥoşluklar filḥaḳîḳa gitmedi ancaḳ ba‘zı mevāriż vāsıtasıyla ḥavāss-ı ḥamsenüñ idrākuñdan ve yedi (33) endāmuñ iḥsānından maḥfî oldı ve ol ḥoşluklarıñ eşerleri ḥavāss-ı ḥamsede ve a‘zā-yı seb‘ada bāḳî ḳaldı

[H200a] (1820) Meşnevî

Hemçü tābistān⁽³⁴⁾ ki ezvey penbe zād

⁷⁵² Bir lokma sebebiyle bağırsaklara buruntu gelince, cahil kimsenin ömrü telef olur.” Sâdî-i Şîrazî, *Bostan ve Gülistan*, s. 201.

Mānd penbe reft tābistān ziyād

Hoşluklar gidüb hoşlukların āsarı a'zā ve eczāda bākī kalması aña (35) beñzer ki yaz ayı ki andan penbe toğdı penbe kaldı tābistān hātırdan gitdi ya'nī ni'metlerin gitmesi eşerlerinin a'zāda (36) bākī kalması yaz aylarında penbenün ve yay ayları gitdikden sonra penbenün kalması ve yay aylarının hātırdan gitmesi gibidür

(1821) Meşnevī

Yā mişāl-i (37) yaḥ ki zāyid ezşitā

Şud şitā pinhān u ān yaḥ piş-i mā

Yāḥūd şol buz mişāli ki şitādan toğar şitā pinhān oldu ve ol yaḥ bizüm (38) öñimizde kaldı ya'nī şitānuñ şayfada āsarı ve yādigāri var ve şayfuñ daḥı şitāda āsar u yādigāri vardur şayfuñ şitāda (39) olan āsar u yādigāri penbe ve semār gibidür ve şitānuñ daḥı şayfada olan āsar u yādigāri berf ü yaḥ gibidür pes Hāḫ Te'ālā Hazretlerinin (40) ni'metlerinin eşerleri şol berf ü yaḥ mişālidür ki şitādan ve bürüdet-i hevādan toğar ve şitā pinhān olub ol berf ü yaḥ bizüm öñimizde (41) kalur

(1822) Meşnevī

Hest ān yaḥ z'ān şu'übet yādgār

Yādgār-ı şayf derdey in simār

Ol yaḥ ol şu'übetden yādigār oldu şayfuñ [P484b] (1) deyde yādigāri bu simārdur [ya'nī -H] ol yaḥ kış zamānında olan şu'übet ve bürüdetden bize yādigārdur nitekim bu eşmār kış içinde bize şayfuñ (2) yādigāridur pes bu 'üzvler ve cüzvler cümlesi Hazret-i Hāḫkuñ ni'metlerinden hāşil oldu ol ni'metler gitdi ise anların āsarı olan a'zā ve (3) cevāriḥ bize anlardan yādigār kaldı ve her bir cüzvimüz ol ni'am-ı şābıkayı müzekkir oldu

(1823) Meşnevī

Hemçünān her cüzv cüzvet ey fetī

Dertenet efsānegüy-ı (4) ni'metī

[Ancılayım senüñ her bir cüzvüñ ey fetī senüñ tenüñde bir ni‘meti efsāne eyleyicidür ya‘nī +H]bu zıkr olınan şayf u şitānuñ eşerleri şayf u şitādan efsāne söyleyici ve hikāye eyleyici oldukları gibi ey cüvān senüñ her bir cüzviñüñ (5) cüzvi ve bedeniñüñ her ‘uzvı senüñ tenüñde ni‘am-ı İlähiyyeden bir ni‘metüñ hikāyesini eyleyicidür ve ben Hāḡ Te‘ālānuñ şöyle ni‘metlerinden ḡāşıl (6) oldum diyü lisān-ı ḡalle söyleyicidür

(1824) Meşnevī

Çün zenī ki bīst ferzendeş buved

Her yekī ḡākī-yi ḡāl-i ḡoş buved

Şol bir ‘avret gibi ki anuñ (7) yigirmi ferzendi ola her birisi ḡāl-i ḡoşuñ ḡākisi olur ya‘nī filmesel bir ‘avretüñ yigirmi oğlu olsa anuñ her bir oğlu ol ḡātūnuñ (8) muḡaddemā olan ḡoş ḡālinden ve kendü zevceyle mücāma‘at kılduḡı ḡāletden hikāyet idici olur evvelā viḡā‘ ve cimā‘a kuvvet ni‘met ü rāḡatdan ḡāşıl (9) olur çünkim ol ni‘met ü rāḡatdan ḡāşıla olan kuvvet-i şehviyye ikisine bile ḡalebe kıla biri birleriyle mücāma‘at iderler pes ol ḡoşluḡdan ḡāşıl (10) olan toḡmdan bir ferzend ḡāşıl olur ve ol ferzend muḡaddemā mürür eyleyen ḡoş ḡāletle delālet kıılır

(1825) Meşnevī

ḡaml nebved bīzimestī vü zilāḡ

Bībahārī key(11) şeved zāyende bāḡ

Mestlüksiz ve lāḡsuz ḡaml olmaz bahārsuz bāḡ kaçan toḡurıcı olur ya‘nī bir ḡātūnuñ ḡamlı mest olmaḡsuz ve lāḡ kıılmaḡsuz (12) olmaz kezālik bir er daḡı mest-i şehvet olmasa ve ḡabī‘inde cimā‘a bir kuvvet bulmasa kendü ḡātūnyıla mülā‘abe ve lāḡ kıılmaz lābüdd şehvet (13) ise ni‘met ü rāḡatdan ḡāşıl olur [H200b] çünküml zevcle zevcenüñ vücūdlarına ni‘met ü rāḡatdan ḡāşıla olan şehvet ḡalebe eylese ikisi (14) bile mest-i şehvet olur ol mestlükden ve lāḡdan biri birleriyle mücāma‘at ve muḡārenet kıılırlar pes ol muḡārenetden ḡāḡün ḡāmile olur (15) nitekim bāḡdan

olan eşcār bahār ile mūcāma‘at ve muḳārenet eyler pes bahār ile olan muḳārenetden bāğda olan ağaçlar mīveler ʔoğurıcı olur (16) bahār filmeşel erler gibidür şecerler zenler gibidür zenler kendü erleriyle çift olmasalar ve muḳārenet kılmaları hāmile olmadıkları gibi eşcār (17) dağı bahār ile çift olmasalar zāyende olmazlar ve berg ü bārı ʔoğurmazlardı

(1826) Meşnevī

Ḥāmilān u beççegānşān berkenār

Şud delīl-i ‘aşḳ- (18) bāzī bābahār

Bāğda olan hāmiller ve anlarıñ kenārlarında olan beççeler ol hāmillerüñ bahārle ‘aşḳbāzlığuna delīl oldı ya‘nī⁷⁵³ bāğlarda olan (19) eşcār hāmile ve anlarıñ kenārlarında olan berg ü bārdan ʔoğurdukları mīvecikler anlarıñ bahār ile ‘aşḳbāz olduklarına ve muḳārenet (20) ve mūcāma‘at kıldıklarına delīl oldı ve her ağacıñ mīvesi ol ağacıñ rebī‘ ile muşāḥabet kıldığına şehādet kıldı

(1827) Meşnevī

Her dıraḥtī v’er reḏā‘-ı (21) kūdekān

Hemçü Meryem hāmil ezşāhī nihān

Her bir dıraḥt kūdeklerüñ reḏā‘ında Meryem gibi bir şāhdan nihān hāmildür ya‘nī Ḥāzret-i Meryem raḏı- (22) yallāhu ‘anh Cebre‘īl Ḥāzretlerinden nihān hāmil olduğı ve ba‘de vaz‘ ḥaml kendü ḥamlını ḳucāğına alub anı emzürdüğü gibi her bir dıraḥt dağı şāh-ı (23) bahārdan hāmile olub kendü berg ü bārını zūhūra getürdikden soñra anı emzirmede ve añā terbiye idüb neşv ü nemāda olur pes bāhar peder (24) gibi ve her secer māder gibi olub peder ve māder kendü püserlerini besleyüb terbiye kıldıkları gibi bahār ile eşcār dağı esmārı besleyüb terbiye kılırlar (25) ve her secer kendü şemerini māder püserini emzirdüğü gibi emzirüb neşv ü nemā virür ve anı kemāl mertebesine irgürür

⁷⁵³ ya‘nī: pes H

(1828) *Meşnevî*

Gerçi derâb âteşi pûşîde şud

(26) *Şad hezârân kef ber'û cûşîde şud*

[Egerçi abda bir âteş pûşîde oldu niçe yüz biñ kef ol âb üzre cûşîde oldu ve +H] bu beytler mü'essirüñ vücûdı maḥfî olduğına ve anuñ âşârı anuñ vücûdına delâlet kılduğına mişâl olur (27) ve taqđîr-i kelâm böyle dimek olur ki Hâzret-i Meryemüñ nefh-i Cebre'ilden ḥâmil olduğına Hâzret-i 'İsâ delîl oldu ve eşcâruñ daḥı bahâr ile (28) muḳârenet kılduğına ve bahârdan ḥâmile olduğına anlardan zuhûra gelen şimâr delâlet ü şehâdet kıldı nitekim egerçi âbda ya'nî âbuñ altında bir (29) âteş egerçi farzî pûşîde ve maḥfî oldıysa da niçe yüz biñ köpük ol anuñ üzerinde cûşîde oldu ve zuhûra geldi ve ol (30) köpüklerüñ ol âbuñ altında pûşîde ve maḥfî olan âteşüñ vücûdına delâlet ü şehâdet kıldı

(1829) *Meşnevî*

Gerçi âteş saḥt pinhân mîtened

Kef bedeh (31) *engüşt işâret mîkuned*

Egerçi âteş katı pinhân toḳur kef on barmaḳla ol âteşe işâret eyler *tenda*şında toḳur ma'nâsınadır bunda (32) te'sîr eyler ma'nâsına isti'âre olur [ya'nî -H] farzî egerçi âteş katı pinhân u maḥfî te'sîr eyleser de ḳaynamış şuyuñ üzerinde olan kef (33) on barmaḳla ol mü'essir olan âteşüñ vücûdına işâret eyler *kefüñ on barmaḳ*mdan murâd âb-ı cûşân üzre keflerden mâ'idâ zuhûra (34) gelen ve mer'î olan hey'etler olur ve keennehu her bir kef şekl-i aşâbi'de âb-ı kerem üzre zâhir olan hey'etlerle âteşüñ vücûdına delîl olur (35) ve işâret kıılır

[H201a] (1830) *Meşnevî*

Hemçünîñ ezcâ-yı mestân-ı vişâl

Ḥâmil eztimsâlhâ-yı ḥâl u ḳâl

Mestān vişālūñ eczāsı dađı buncılayın hāl u (36) kālūñ timşāllerinden hāmildür ya'nī eşcār bahārdan ve Hāzret-i Meryem Hāzret-i Cebrāyīlden hāmile olduđı gibi mestān vişāl-i İlāhīnūñ cüzvleri ve (37) cüzvleri dađı hemçünin timāşīl-i hālden ve pürma'anī olan şuver-i maķālden hāmile dururlar ve Rūhū'l-Kuds Hāzretleri Meryem Hāzretlerine (38) timşāl-i beşeriyyede temessül idüb Hāzret-i Meryem andan hāmile olduđı gibi zevk ve hāl ve pürma'nā olan maķāl dađı mestān-ı ilāhīnūñ (39) kalblerinde temessül idüb şüret bađladuđda anlaruñ her bir cüzvi ol temāşīl-i hāliyye ve şuver-i maķāliyyeden ola ve ma'neviyyeye hāmile olur- (40) lar ol hāl u kalle muvāneset ü muķārenet kılurlar

(1831) Meşnevī

Dercemāl-i hāl vāmānde dehān

Çeşm gāyib geşte eznaķş-ı cihān

Bunlaruñ (41) dehānı cemāl-i hālūñ müşāhedesinde açuķ kalmıř [ya'nī -H] ol temāşīl-i hāliyyenūñ temāşāsında ve ol şuver-i rūhāniyye ve ma'neviyyenūñ [P485a] (1) cemāli müşāhedesinde bunlaruñ ađzı açuķ kalmıř ve bunlaruñ hüsni seyrinde vāle vü hayrān olmuřdur anuñçün bunlaruñ gözi naķş-ı cihāndan (2) gāyib olmuř ve bu eşkāl u elvānuñ temāşāsından i'rāz kılmuřdur

(1832) Meşnevī

Ān mevālīd ezreh-i ĩn çār nīst

Lācerem manzūr-ı ĩn ebşār nīst

(3) Ol mevālīd bu çār yolından degildür lācerem bu ebşāruñ manzūrı degildür 'anāşır-ı erba'aya ümmehāt-ı erba'a dirler ve ma'ādine ve nebātāta ve hayvānāta ümmehāt-ı erba'a- (4) dan tođduķları için mevālīd-i selāse ta'bīr iderler her ne kim ol ümmehāt-ı erba'adan tođmuř ve zuhūra gelmiřdür lācerem ol bu ebşārla manzūr u meřhūr (5) olmuřdur ammā bu mestān-i vişālūñ eczāsından tevellüd eyleyen mevālīd-i ma'neviyye bu ebşārı zuhūra ile manzūr u mer'ī olmaz anuñçün ki bu

mevālīd-i (6) ma‘neviyye bu çār ‘unşur yolından gelmemiş ve şabāyi‘-i erba‘adan zuhūr kılmamışdur

(1833) Meşnevī

Ān mevālīd eztecellī zādeend

Lācerem mestūr-ı perde-y sādeend

(7) Ol mevālīd-i ma‘nevī tecellī-yi İlahīden toğmışlardur lācerem perde-yi sādenüñ mestūrı dururlar [ya‘nī -H] ol [bu +H] mevālīd-i hāliyye ve netāyic-i rūhāniyye ki mestān-ı (8) İlahīnün eczāsından zuhūra gelmişdür anlar tecelli-yi Rabbānīden toğmışlardır lācerem birenk ve şāfī olan perdenün mestūrıdır ki mestān-ı (9) İlahī birenklüğün ve şāfī ve sādellükle ittişāf kılmışlardır tecelliyāt-ı İlahiyye vāsıtasıyla anlarun eczā-yı şerīfesinden zuhūra gelen (10) mevālīd-i hāliyye ve mevācīd-i rūhāniyye anlarun şāfī ve sādellüğü perdesinün altında mestūr mahfī olmuşdur ve anlarun şāfīlüğü (11) ve sādellüğü anlardan toğan hālāt-ı şerīfeye ve mevālīd-i laṭīfeye hicāb olub anuñçün ebşār-ı nāsı görmeden a‘mā kalmışdur

(1834) Meşnevī

Zāde (12) güftīm ü haḳīkat zād nīst

V’īn ‘ibāret cüz pey-i irşād nīst

Zāde didük ve haḳīkatzāde degildür ve bu ‘ibāret irşāddan gayrı (13) için degildür ya‘nī ol mestān u şālük eczāsından toğan mevālīd-i tecellī-yi İlahīden toğmışlardur didük ol mevālīdün tecellī-yi İlahīden toğma- (14) ları haḳīkat üzre toğmak ve toğurmak degildür [H201b] belki bu ‘ibāret kuşūr-ı fehmi olan kimselere irşād u tefhīm içindür irşād u tefhīmden gayrı için (15) degildür kaçan bir emr-i maḥsūs menzilesinde tenzīl olinsa ve maḥsūs olan emre ıtlāk olunan hükm aña hem ıtlāk olinsa ol emr-i ma‘kūlün (16) ṭalibe fehm eylemesi āsitān olur ve emr-i ma‘kūli maḥsūsa temşīl eylemek hemān ṭaliblere irşād u tefhīm için olur gayrı degildür

(1835) *Meşnevî*

Hîn hamuş kun (17) *tā begūyed şāh-ı kul*

Bülbülî mefrūş bāīn cins-i gül

Zinhār hamuş ol tā kim saña şāh-ı kul diye [bu cins güle bülbüllük şatma +H] ya'nī āgāh ol ve bu gūne sözleri (18) söylemeden sükūt kııl şol zamāna dek ki tā saña ol şāh-ı haķikī söyle diyü emr eyleye bu cins güle bülbüllük şatma ve anuñ (19) izni olmayınca bu gūne güft u gūyı beyān eylemege şürū' itme belki bülbülşifat olan 'āşıkā lāzım olan ma'şūkuñ müşāhedesinde hamuş (20) olmak ve anuñ kelām-ı hayāt bahşına kulak tutub istimā' kıılmağdur

(1836) *Meşnevî*

Īn gül-i gūyāst pürçūş u hurūş

Bülbülā terk-i zebān kun bāş (21) *gūş*

Zīrā bu ma'şūq-ı haķikī pürçūş u hurūş gül-i gūyādur ey bülbül kulak ol terk-i zebān eyle *gūl*den murād bāğ-ı haķikatde biten insān-ı (22) kāmil olur ve cinān-ı cenāndan zuhūr iden tecelliyāt-ı cemāliyye olsa dağı vechdür ya'nī bu tecelliyāt-ı cemāliyye filmesel pürçūş u hurūş (23) gül-i gūyādur ey bülbülşifat olan 'āşık zebān-ı maķālī terk idüb gūş-ı hūşuñı ol gül-i gūyāya tut ve andan niçe ma'ānī (24) ve esrār istimā' it yāhūd ma'ānī bu ḥalīfe-yi ilāhiyye ḥadīka-yı haķikatde bitmiş filmesel bir cūş u pürhurūş bir gül-i gūyādur ey bülbül- (25) şifat olan 'āşık zebānı terk eyle ve kulak olub hemān anuñ kelām-ı laṭifini diñle dimek olur

(1837) *Meşnevî*

Her dü gūn timşāl-i pākīze mişāl

(26) *Şāhid-i 'adlend bersırr u vişāl*

Her iki gūne timşāl-i pākīze mişāl sırr u vişāl üzre şāhid-i 'adl dururlar *her dü gūn timşāl*den murād timşāl-i (27) ḥaliyye ve timşāl-i ḳaliyyedür [ya'nī -H] timşāl-i ḥaliyye ve timşāl-i ḳaliyyeden her iki gūne pākīze mişāl ya'nī bir insāndan zuhūr

eyleyen eger şüret-i hâliyye (28) ve eger şüret-i maḳaliyyedür bunlaruñ her ikisi vişāl-i ilāhiyyenuñ sırrı üzre iki ‘ādil şāhid dururlar

(1838) *Meşnevī*

Her dü gūn ḥüsn-i laṭīf-i murtażā

(29) *Şāhid-i iḥbāl u ḥaşr-ı māmazā*

[Her iki gūne irtizālanmış ḥüsn-i laṭīf māmazāda olan ḥaşruñ ve bu yükleruñ şāhididür +H] *ḥaşr* bunda cem‘ manāsınadır *iḥbāl* ḥablüñ cem‘idür *ḥabl* yükdür ḥaml gibi yukālu ḥabeleti’l-mar’atu izā aḥmelet (30) fehiye ḥublā⁷⁵⁴ *murtażā* bir güzīde ma‘nāsınadır *iḥbāl*‘uhde ma‘nāsında olan ḥabliñ cem‘i olsa daḥı cāyizdür ki *ḥabl*‘uhde daḥı dirler pes *iḥbāl* (31) bunda ‘uhūd ma‘nāsına olur ve taḳdīr-i kelām ve tavzīḥ-i merām böyle dimek olur ki her iki gūne irtizālanmış ḥüsn-i laṭīf ve bir güzīde olan (32) ḥüsn-i laṭīf ya‘nī eger ḥüsn-i hāl olsun ve eger ḥüsn-i maḳāl olsun şu iki nev‘ üzre olan ḥüsn-i laṭīf māmazāda olan cem‘ün (33) ve cem‘den ḥāşıl olan yükleruñ şāhididür *māmazā*dan murād ‘ālem-i elest olsa evlādur ya‘nī eger ḥüsn-i hāl ve eger ḥüsn-i maḳāl geçmiş zamānda (34) olan cem‘ olmanuñ ve Ḥazret-i Ḥaḳdan ḥüsn-i hāl ve ḥüsn-i maḳāl ve luṭf-ı ḥişālle yüklü olmanuñ şāhidleridür ki bu ḥüsn-i hāl ve ḥüsn-i maḳāl Ḥaḳ Te‘ālānuñ (35) tecāliyyāt-ı cemāliyye ve laṭīfiyyesinden toḡar eger *iḥbāl* uhūd ma‘nāsına olursa ma‘nā böyle dimek olur ki her iki gūne bir güzīde olan ḥüsn-i laṭīf (36) [H202a] ki anlardan murād ḥüsn-i hāl ve ḥüsn-i maḳāl geçmiş zamānda olan ‘ahdleruñ ve tecelliyāt-ı ilāhiyye ile olan cem‘iyyenuñ şāhidleridür ki bir mü’minüñ (37) eger ḥüsn-i hāl ve eger ḥüsn-i maḳāl [Ḥazret-i +H] Ḥaḳkla olan ‘uhūd-ı sābıkayı gözetdüğine ve Cenāb-ı Ḥaḳkla āşinā olub cem‘ olduğına delālet ü şehādet iderler (38) bir kimsenuñ sırrını bilmek ve derūnında olan ‘ilmine ve şühūdına istidlāl kılmāḡa ḥāricde iken şāhid vardur ki ol iki şāhid-i ‘ādil olub (39) her biri aḥsensüretde olursa anuñ sırrı ve sīreti daḥı

⁷⁵⁴ “Hamile kalındığında ‘habaleti’l-mar’atu’ denilir.”

lābüdd aḥsenşüret olur ve sırr u sîret aḥsen olmaz illā tecelliyāt-ı cemāliyye ve (40) laṭifiyye ile olur ve ol ḥāric olan iki şāhidüñ biri ḥüsn-i ḥāl ve biri ḥüsn-i maḳāldür bu ikisi bir kimsenüñ rûḥınuñ (41) Ḥazret-i Ḥaḳḳla olan āşınāluginā ve andan niçe aḥvāl-i ḥasene bulduḡına ve Ḥazret-i Ḥaḳḳla cem^c olduḡına delîl ü şāhid olurlar

(1839) Meşnevî

Hemçü yaḡ k'ender temmüz-ı [P485b] (1) müsteced

Her dem efsāne-y zemîstān mîkuned

Müsteced olan temmüzda şol yaḡ gibi ki her dem zemîstānuñ efsānesin eyler *müstecid* cedîd kılınmuş ma^cnāsına- (2) dur nitekim isticedde dirler şayyarahu cedîden ma^cnāsı virilür ya^cnî ḥüsn-i ḥāl ve ḥüsn-i ḳāl geçmiş zamānda olan ḥaşruñ ve iḥbālüñ şāhidleridür şol (3) cedîd kılınmış temmüz vaḳtinde mevcüd olan berf ü yaḡ gibi ki ol berf ü yaḡ her dem lisāndan ḥālle geçmiş zamānda vāḳi^c olan zemistānuñ ḥikāye- (4) sini eyler

(1840) Meşnevî

Zîkr-i ān eryāḡ-ı serd ü zemherîr

Ender'ān eyyām u ezmān-ı 'asîr

Ol eyyām-ı bārda ve ezmān-ı 'asîrede vezān olan riyāḡ serdüñ ve (5) zemherîr olan berdüñ zikri ve ḥālını söyler

(1841) Meşnevî

Hemçü ān mîve ki dervākt-ı şitā

Mîkuned efsāne-yi luṭf-ı Ḥudā

[Şol mîve gibi ki şitā vaḳtinde luṭf-ı Ḥudānuñ efsānesin eyler +H] taḳdîr-i kelām böyle dimek olur ki (6) mestān-ı İlāhînüñ eczā vü a^czāsında tecelliyāt-ı İlāhiyye zuhūra gelüb ve tecelliyāt-ı İlāhiyye gitdükden soñra bāḳî kalan ḥüsn-i ḥāl ve ḥüsn-i

ḳāl (7) ve luṭf-ı ḥiṣāl filmesel ṣol mīve[ler +H] gibidür ki ṣītā vaḳtinde luṭf-ı Ḥudānuñ efsānesin eyler⁷⁵⁵

(1842) Meşnevî

Ḳıṣṣa-yı devr-i tebessümhā-yı şems

V'ān (8) 'arūsān-ı çemenrā lems ü tams

Şemsüñ tebessümlerinüñ devrinüñ ḳıṣṣasını ve ol çemenüñ 'arūslarına lebs ü tamsuñ ḳıṣṣasını (9) eyler bu beyt-i şerīf⁷⁵⁶ [beyt-i evvelde -H] mıṣra'ı-ı ṣānīde olan mīkuned lafzınıñ taḥt-ı ḥükminde dāḥil olur ve bu gūne daḥı suhūlet ma'na için (10) mīkuned lafzı taḳdīr olunur bu beytüñ mıṣra'ı-ı ṣānisi ve *ḳıṣṣa-yı ān 'arūsān çemenrā* taḳdīrinde olur ve *tams* lügatde maḥv idüb eskitmege (11) dirler ve taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki ve daḥı ol mīveler şemsüñ tebessümlerinüñ ve güşāde revī olmalarınıñ devrinüñ ḳıṣṣa- (12) sını ve ol çemen 'arūslarına şemsüñ yapışmasınıñ ve anlara ta'alluḳ ḳılmasınıñ ve anları eskitmesinüñ ve ta'bīr ü tebdīl itmesinüñ ḳıṣṣa- (13) sını söyler

(1843) Meşnevî

Ḥāl ref̄t ü mānd cüzvet yādgār

Yā ez'u vāpurs yāḥūd yād ār

Ḥāl gitdi ve senüñ cüzvüñ yādgār ḳaldı yā ol (14) cüzvüñden şor veyāḥūd yāduña getür ya'nī her bir cüzvüñ ve 'üzvuñ ni'met-i ilāhiden bitmiş ve luṭf [u +H] kerem-i Rabbāniden zuhūr itmişdür (15) eger ḥāl-i ni'met ü rāḥat gitdi ise senüñ cüzvüñ andan yādgār ḳaldı ve her 'üzvuñ ol ni'am-ı ilāhiyyeyi müzekker oldı [H202b] yā ḥāl-i ni'meti ve (16) vaḳt-i rāḥatı ol cüzvüñden su'āl eyle veyāḥūd ol ni'am-ı sābıka ve elṭāf-ı sālifeyi yāduña getür ve tezekkür eyle *velḥamdulillāhi 'alāḳüllī ḥāl*⁷⁵⁷ (17)

⁷⁵⁵ ṣītā vaḳtinde luṭf-ı Ḥudānuñ efsānesin eyler: ol mīveler luṭf-ı Ḥudānuñ ḥikāyesin eyler H

⁷⁵⁶ beyt-i şerīf: beyt

⁷⁵⁷ "Her durumda Allah'a hamdolsun." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 275. [Hadisle ilgili hasen ve zayıf rivâyetlerin yanında saḥîh rivâyetlerin de olduğu belirtilmiştir.]

diyüb kılllet ü muzāyaka ve miḥnet zamānında daḥı ḥamd u ūkr söyle tā küfrān ni‘me olmayasın ve Ḥaḳ Te‘ālānuñ ni‘metlerini ferāmūŝ (18) kılmayasın

(1844) Meşnevī

Çün fürū ğired ğamet ger çüstiŷī

Z‘ān dem-i nevmīd kun vācūstiŷī

Çünküñ ğam u elem seni ḫuta ve aḥz eyleye eger sen çüst ü çāpük (19) iseñ ol nevmīd kun olan demden ğirü ŝıçrarsın ve taḳdīrce vācestīde cīm meftūḫ oḳınur ammā mıŝra‘-ı evvel gibi mıŝra‘-ı ŝānīde hem (20) cīm mazmum oḳınub ma‘nā böyle olmak daḥı cāyızdır ol nevmīd kun olan demden ğirü cüst u cū eylersin

(1845) Meşnevī

Ğüftiyeŝ ey ğuşşa-yı münkir beḥāl

(21) Rātibe-y in‘āmhārā z‘an kemāl

Ve aña böyle diyü söylersin ki ey ḥāl-i ni‘mete ve rāḫata münkir olan ğam u ğuşşa ol kemālden in‘āmlar rātibe- (22) sine münkir olan ğuşşa cevāb bu beytlerden ḥāşıl olur

(1846) Meşnevī

Ger beher dem nit bahār u ḫurremīst

Hemçü çāŝ-ı gül tenet enbār-ı çīst

(23) Eger her dem bahār u ḫurremlük degül ise gül çeçi gibi senüñ tenüñ nenüñ enbārıdır çāŝ çeç didükleridür yığın ma‘nāsınadır

(24) (1847) Meşnevī

Çāŝ-ı gül ten fikr-i tu hem çün gülāb

Münkir-i gül şud gülāb īnet ‘ucāb

Ten çāŝ-ı gül senüñ fikrüñ gülāb gibi gülāb münkir-i gül oldu (25) işte ‘ucāb [beyt-i evvelde -H] rātibe [bunda +H] vazīfe ma‘nāsınadır ve bu cümle ebyāt-ı erba‘anuñ maḥşüli böyle dimek olur ki çünküñ ḫüzn ü ğam (26) ve miḥnet ü elem saña gele ve

seni tuta ve maḥzūn u maḡmūm kıla eger ‘aql u ma‘rifetde sen çüst ü çāpük iseñ ol nevmīdūñ deminden girü (27) şıçramaķ eyle yāḥūd ma‘nā ol nevmīd kun olan vaqtden girü cüst ü cū eyle ve aña böyle diyü söyle ki ni‘met ü rāḥat ḥāline (28) münkir olan ḡuşsa vü ḡam ve kıatı olan kemāl şāḥibinden ve ol celāl ü cemāl mālikünden en‘ām u iḡsānlar vaḡīfesine inkār kılan ḥūzn (29) ü elem daḡı eger senüñ ‘arız olduḡuñ bedene bahār u ḡurremlük ve her dem ḡuşādelük ve şādīlük olmaydı senüñ ḡül çeçi (30) gibi olan bedenüñ ne şey’üñ enbārıdur bu muḡarrerdür ki senüñ bedenüñ ni‘met ü luḡf u mekremet enbārıdur filmeşel senüñ bedenüñ (31) ḡül yıḡınıdır ki her ‘uzvuñ ḡül gibi ni‘met-i ilāhiyye ile ve bahār-ı luḡfiyye ile bitmişdür ve senüñ fikrüñ ol ḡül yıḡını olan bedenden ḡāşıl olduḡı (32) i‘tibār ile ḡülāb gibidür ‘acīb budur ki ḡülāb ḡülden zuḡūr itmiş iken ḡülüñ vücūdına ve leḡāfetine münkir olan yıḡını ‘acīb budur ki ḡülāb (33) gibi olan fikr ḡül gibi olan bedenden zuḡūr itmiş iken ve beden daḡı bahār luḡf-ı ilāhī ile ḡül gibi ter ü tāze olub bitmiş iken fikre bir miḡdār (34) ḡam u elem ‘arız olmaķla bedenüñ luḡf-ı Ḥaḡḡla zuḡūr itdüğine ve ni‘met ü rāḥatla bitdüğine inkār eyleye ve küfrān ni‘me olub ben bu dünyāda ni‘met ü rāḥat (35) görmedüm diyü söyleye

(1848) Meşnevī

Ezkeplḡūyān-ı küfrān keh dirīḡ

Berneblḡūyān nişār-ı mihr ü miḡ

Küfrānū’n-ni‘me olan maymūn ḡūylulardan şaman dirīḡ- (36) dūr ya‘nī şol kimselerüñ maymūn ḡūylu ve ḡayvān şıfatlu kāfir binni‘me olan şaman virmege bile yazıkdur ki ol şamanuñ daḡı lāyıkı degildür ammā (37) nebī ḡūylular üzre mihr ü miḡ nişārdur mihr ü miḡ zıkr-i müsebbeb ve [H203a] irāde-yi müsebbeb ḡabīlinden olub ma‘nā böyle dimek olur ki anlar ki peyḡamber sīretlü (38) şākirlerdür anlar üzre ḡüneş ve seḡāb vāsıtasıyla zuḡūra gelen ni‘metlerüñ ve rızḡlaruñ cümlesi mebzül ve nişār olmaḡa lāyıkıdır dimek olur

(39) (1849) *Meşnevî*

Ân lecâc-ı küfr kânûn-ı kepîst

V'ân sipâs u şükr minhâc-ı nebîst

Ol 'inâd ve küfr-i ni'met maymûntabi'at olan ehl-i nifâkuñ (40) kânûn kâ'idetidür ve ol sipâs u şükr nebînüñ tarîkidür ya'nî serrâde ve derrâde ve şiddetde ve rehâda şükr eylemek *velhamdu- (41) lillâhi 'alakulli hâl*⁷⁵⁸ diyü söylemek Nebiy-i Mükerrrem Hâzretlerinüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem tarîkat-ı 'aliyye ve sünnet-i seniyyesidür lâbüdd peygamber [P486a] (1) tarîkate sâlik olan 'azîzler dağı elbette her hâlde hamd u şükr kılmakla muttasıf olmışdur

(1850) *Meşnevî*

Bâkepîhüyân tehettühâ çi kerd

Bânebîrüyân (2) tenessühâ çi kerd

Ey 'âkıllı nazar eyleyüb gör [ki -H] maymûn hüyly olan perdeleri yırtmak ne eyledi *tehettük* perde yırtılmağa dirler bunda iktizâ-yı (3) ve rüsvây olmak ma'nâsnadur ya'nî kâfir binni'amihî olub şükrden ifrâz eyleyen maymûn hüylylara gör rüsvây olmaları ne eyledi ve nebî yüzlülere (4) tenessükler ya'nî ta'abbüdler gör neyleydi peygamber hüyly olan şâkirlere 'ibâdet kılmaları ve şâkir olmaları gör neyleydi demek olur Hâk Te'âlâ (5) Hâzretleri *lein şekertum le ezîdennekum*⁷⁵⁹ buyurduğı âyet-i kerîme üzre nebî hüyly olan şâkirlere şordı ve ma'nevî niçe ni'metler ziyâde eyledi *ve lein* (6) *kefertum inne 'azâbî leşedîd*⁷⁶⁰ buyurduğı kavlı-i şerîf üzre kepîhüyly olanlara 'azâb-ı şedîd ile 'azâb itdi

(1851) *Meşnevî*

Der'imârethâ segânend (7) ü 'akûr

Derharâbihâst genc-i 'izz ü nûr

⁷⁵⁸ "Her durumda Allah'a hamdolsun." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 275. [Hadisle ilgili hasen ve zayıf rivâyetlerin yanında sahîh rivâyetlerin de olduğu belirtilmiştir.]

⁷⁵⁹ "Eğer şükrederseniz elbette size (nimetimi) arttıracam." (İbrahim 14/7)

⁷⁶⁰ "Ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir." (İbrahim 14/7)

‘İmāretlerde segler ve ‘aķūrlar vardur ħarābluķlardadır genc-i ‘izz ü nūr
‘*imāret*lerden murād ni‘met ü rāĥat (8) ve devlet ü ŗervetle bedenleri ma‘mūr olan
ehl-i dūnyā ve ehl-i hevādur ve *ħarābluķlardan* murād bedenleri derd ü miĥnet ü
kūlfet ü meŗaķķatle ħarāb (9) olan ehl-i belā ve aŗĥāb-ı velādur ya‘nī bedenleri
ni‘met ü rāĥatla ma‘mūr olan kimselerüñ vüçūdında kilāb ŗıfatları ve daĥı
mübālağayla ‘aķd (10) idici ĥayvān ĥūyları vardur ki bunlaruñ ekŗerisi kelb-i ‘aķūr
gibidür ve bedenleri miĥnet ü kūlfetle vīrān olan kimselerüñ vüçūdında (11) genc-i
‘izzet ve ĥazīne-yi nūr vardur anuñçün ol kepīĥūylarda ŗükr ü ĥamd ŗıfatları ĥāŗıl
olmaz belki kelblük ve ‘aķūrluk ŗıfatları ĥāŗıl olur ammā bu nebī rūylarda **velĥamdu-**
(12) ***lillaĥi ‘alāķūlli ĥāl***⁷⁶¹ diyüb ŗükrler ve ŗenālar ĥāŗıl olur ve ħalbleri genc-i ‘izzet
ve nūr-ı ma‘rifete maĥall maĥzen olur

(1852) *Meŗnevī*

Ger nebūdī in büzüğ ender ĥüsūf

Güm nekerdī(13) ***rāĥ ħendīn feylesūf***

Eger ĥüsūf içre bu büzüğ olmayadı bu ħadar feylesūf rāĥım güm itmezlerdi *sūf*
ĥikmet-i ‘aķliyyeye dirler *feylā* vü *feyle* ehle (14) ve maĥalle dirler *feylesūf* demek
ehl-i ĥikmet dimekdür *büzüğ* tūlū‘a dirler *ħüsūf* ħamerüñ nūrınuñ zāyil olmasına
dirler ya‘nī eger bu bīnūrluk ve (15) ħarābluk içre ma‘mūr olmaķ ve tūlū‘ u zūhūr
ķılmaķ ve genc-i ŗerefi bulmaķ olmayadı bu ħadar ehl-i ĥikmet ve aŗĥāb-ı fiĥnat
yolu yitürmezler ve ŗarīķi (16) güm itmezlerdi zīrā bunlar yolu ŗol cihetden
yitürmişlerdür ki genci ‘imāretde bulmuşlar ve nūrı hemān tūlū‘da görmüşlerdür

(1853) *Meŗnevī*

Zeyrekān u mūŗikāf ezgümrehī

(17) *Dīde berĥortūm dāğ-ı eblehī*

⁷⁶¹ “Her durumda Allah’a hamdolsun.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī ŗerhi*, s. 275. [Hadisle ilgili hasen ve zayıf rivāyetlerin yanında saĥīĥ rivāyetlerin de olduğu belirtilmiştir.]

Bu sebepten zeyrekler ve mûşikâflar gümrâhluklarından hortūmları üzre eblehlük dâğını görmişlerdür *hortūm* buruna dirler bunda (18) murād muṭlaḳ sīmā olur ve tavzih-i ma‘nā böyle demek olur ki zeyrekler ve ‘aḳliyyāt u [H203b] naḳliyyātta mûşikâf olan müdeḳḳikler ḥaḳīḳat-ı kâra ‘ārif ve na‘l-i bāzḡüne (19) olan esrāra vāḳif olamayub mücerred muḳteżā-yı ‘aḳılları üzre ḥareket ḳılduḳları ve gümrâh olduḳları cihetden her birisi sīmāları üzre eblehlük dâğı (20) ve nādānluk nişānı görmüşlerdür ve gencīne ve ḥazīne ḡann eyledüḳleri maḥalde ḥazīne ḳıḳmayub ve ḥazīne yoḳdur didüḳleri yerde daḥı ḥazīne ḳıḳduḳğı müşāhede (21) ḳılduḳları vaḳtde kendülerüñ belāhet ve ‘adem ma‘rifetlerine itirāf ḳılmışlardur ve genci bulanlar ve ḥazīneye vāşıl olanlar bunlaruñ begenmedüḳleri (22) şol faḳīrler ve naḡar-ı ḥaḳāretle baḳduḳları ḥaḳīrlerdür ki rüz u şeb Ḥazret-i Ḥaḳḳa du‘ā itmek ve rāh-ı fenāya gitmekle kenz-i lāyefnāyı bulmuşlar ve genc-i revān (23) ve ḥazīne-yi bīpāyāne vāşıl olmuşlardur

Ḳışşā-yı faḳīr rüzīṭaleb bīvāsīṭā-yı kesb⁷⁶²

(1854) Meşnevī

Ān yekī bīḳāre-yi müflis ziderd

Ki zibiḳīzī⁽²⁴⁾ hezārān zehr ḥurd

Ol bir bīḳāre-yi müflis derd ü ḡamdan ki bīḳīzīlükden hezārān zehr yerdī ya‘nī bir şey’i olmayub faḳīrū’l-ḥāl olduḳından zehr (25) gibi hezerān derd ü ḡamlar yerdī

(1855) Meşnevī

Lābe kerdī dernamāz u derdu‘ā

K’ey Ḥudāvend u nigeḥbān-ı ri‘ā

Ol faḳīr namāzda ve du‘āda lābe ve tazarru‘ eylerdi ve böyle (26) diyü söylerdi ki ey Ḥudāvend ve ey rā‘īlerüñ nigeḥbānı ri‘ā kesr-i rāyla rā‘īnūñ cem‘idür rā‘īḳobana ve ḥāfıza dirler ya‘nī ol dervīş dirdi ki (27) ey ḥāfızlaruñ nigeḥbānı ve ey rā‘īlerüñ ve

⁷⁶² “Kesb vasıtası olmaksızın rızık taleb edici olan fakirin kıssası.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 592.

nigehbānlaruñ müheymin ü hāfızı ve ey Hudāvend-i zemīn ü zamān ve ey Hallāk-ı gün u mekān

(1856) Meşnevī

Bīzicehdī āferīdī (28) *mer merā*

Bīfen-i men rūziyem dih z'īn serā

[Ey Hudā -H] taḥkīkā beni bir cehdsüz ve benüm sa'yımsuz ḥalk itdün benüm fennüm bu serā-yı dünyādan benüm rızqumı (29) ve naşībümü baña vir dirdi ve İlāhī *ḥalaḫtenī meccānen verzuḫnī meccānen verḥamnī meccānen*⁷⁶³ ḳavlinüñ mefhūmını vird idinüb söylerdi

(1857) Meşnevī

Penc gevher dādiyem (30) *derdürc-i ser*

Penc hissī dīgerī hem müsteter

İlāhī ve Hallākī dürc-i serde baña beş gevher virdüñ andan ḡayrı hem müsteter pes hiss virdüñ (31) *dürc* ḥoḳḳaya dirler bunda *ser* ḥoḳḳaya teşbīh olunmuşdur ve *dürc-i serde* olan *pent gevher*den murād ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhiredür ki anuñ biri ḳuvvet-i (32) sāmi'a ve ikincisi ḳuvvet-i bāşire ve üçüncüsü ḳuvvet-i şamme ve dördüncüsü ḳuvvet-i zā'ikadur ve beşincisi ḳuvvet-i lāmisedür ve bu ḳuvvet-i lāmisenüñ (33) cemī'-i 'uzvunda sāriyedür pes bunuñ daḡı dürc-i serde olması ser re'īs-i cemī'-i a'zā olduḡı ve daḡı ḥavāss-ı zāhirenüñ ekserine (34) baş maḡall olduḡı i'tibār iledür ve illā cemī'-i a'zā ḳuvvet-i lāmisenüñ maḡallidür ve bu ḥavāss-ı zāhirenüñ ve ḥavāss-ı bāṭinenüñ maḡalleri (35) **Heyākile** olan şerḫimüzde zıkr olunmuşdur anda ṭaleb olına ve mışra'-ı sānīde olan *pent hiss-i müsteter*den murād ḥavāss-ı ḥamse-yi bāṭinedür ve ḥavāss-ı (36) ḥamse-yi bāṭinenüñ evvelā hiss-i müşterek ikincisi ḳuvvet-i vāhime üçüncüsü ḳuvvet-i fikriyye ve dördüncüsü ḳuvvet-i ḡayāliyye beşincisi ḳuvvet-i hāfızadur (37) bunlaruñ daḡı maḡalli ve taḥkīki ol tercemede taḡrīr olunmuşdur pes

⁷⁶³ “Beni karşılıksız yarattın, bana karşılıksız rıza ver ve bana karşılıksız merhamet et.”

taqdīr-i kelām böyle demek olur ki [H204a] ol fakīr Hāzret-i Hāḡḡa bu gūne mūnācāt ve ‘arz-ı (38) ḡacāt idüb dirdi ilāhī ve Seyyidī baş ḡoḡḡasından baña gevher gibi rāygān beş hiss virdüñ ve bu beş hissdan ḡayrı hem meccācen müsteter (39) ü maḡfī beş hiss daḡı virdüñ bu gevherlerüñ her birisini aḡlā ben kesb itmedüm belki bu on gevheri ḡazīne-yi ḡudretüñden sen baña ‘aḡā eyledüñ

(40) (1858) *Meḡnevī*

Lāyu‘ad īn dād u lāyuhḡā zitu

Men kelīlem ezbeyāneḡ ḡermrū

Ey vahhāb-ı muḡlak senden bu dād u ‘aḡā lāyu‘ad ve lāyuhḡādur nitekim **ve in** (41) *te‘uddū ni‘metellāhi lātuḡḡūhā*⁷⁶⁴ buyurduñ ben ol lāyu‘ad ve lāyuhḡā olan ni‘metlerüñ ḡerḡ ü beyānından ḡermrū ve kelīlü'l-lisānum ve bīnuḡḡ [P486b] (1) ve bī zebānum ki bu ḡadar lāyu‘ad olan ni‘metler gibi bu zebānla ḡerḡ ü beyān eylemek mümkin degıldür *kelīl* zebānuñ kendü olması ve ‘aciz ḡalmasına dirlir

(1859) *Meḡnevī*

ḡünkü der-(2) ḡallāḡiyem tenhā tuvī

Kār-ı rezzāḡīm tu kun müstevī

ilāhī ve ḡallāḡī ḡünkim beni ḡallāḡ olmada tenhā sensin aḡlā beni ḡalḡ u īcād eylemede ve ‘ademden (3) vücūda getirmede ḡayrınuñ ḡirketi yoḡdur benüm rezzāḡlıḡum kārını sen müstevī eyle ya‘nī benüm ḡālīḡum olmada aḡlā kimsenüñ ḡirketi yoḡdur isterüm ki (4) benüm rāzıḡum olmaḡ kārını hem ḡālīḡum olmaḡ ḡārına müstevī ve berāber eyleyesin ki rāzıḡum olmada daḡı aḡlā ḡayrlar müḡādeket ḡılmayasın ve ḡayrlaruñ (5) minneti benüm üzerüme olmaya belki hem ḡallāḡum ve hem belā vāsıḡasıyla rezzāḡum hemān sen olasın dirdi elḡāḡıl

Beyt

Esbāb-ı minḡūḡte-yi ser ḡerdān

⁷⁶⁴ “Allah’ın nimetini saymaya kalsanız, onu sayamazsınız.” (Nahl 16/18)

(6) *Bīminnet-i maḥlūk müyesser gerdān*⁷⁶⁵

maẓmūnı űzre Cenāb-ı Ḥaḳḳa du‘ā eylerdi

(1860) *Meṣnevī*

Sālhā zū ĩn du‘ā bisyār Őud

‘Āḳıbet zārī-yi ű berkār Őud

(7) Niçe yıllar ol faḳīrden bu gūne du‘ā eylemek ok oldu ‘āḳıbetü’l-emr ol bīārenüñ du‘ā ve zārīsi bir kār oldu ya‘nī icābete ḳarīb olub (8) Ḥaḳ Te‘ālā anı ḳabūl ḳıldı

(1861) *Meṣnevī*

Hemü ān Őaḥṣī ki rűzī-yi ḥelāl

EzḤudā mīḥ ‘āst bīkesb ű kelāl

Meṣelā Őol bir Őaḥṣ gibi ki ḥelāl rızḳı Ḥudā-yı (9) Te‘ālā Ḥāzretlerinden bīkesb ű kelāl ve bīmelāl istedi ve Ḥaḳ Te‘ālā anuñ du‘āsını ḳabūl eyledi

(1862) *Meṣnevī*

Gāv āverdeŐ sa‘ādet ‘āḳıbet

‘Aḥd-i (10) Dāvūd-ı ledünnī ma‘dilet

‘Āḳıbet ol Őaḥṣa gāv sa‘ādet getürdi ya‘nī sa‘ādet ű ni‘metüñ gelmesine gāv sebeb oldu ol Őaḥṣ Ḥāzret- (11) Ḥaḳḳa bu du‘āyı eylerken filḥāl bir gāv anuñ ḳapusından ire geldi ve ol Őaḥṣ anı bilātevaḳḳuf zebḥ ḳıldı ve bu ḳıŐsanuñ zuhūrı (12) ledünnī ma‘dilet olan ve ‘adāleti Allāh ḳatında zuhūra gelen Dāvūd Nebī Ḥāzretleriniñ ‘ahd-i Őerīfinde idi ve bunuñ ḳıŐsa-yı pűrḥıŐsesi űűncű defter- (13) de tafŐilen nazma gelmiŐdűr ve meṣnevīḥ‘ān olanlaruñ ḳatında meŐhűr olmiŐdur beyāna ḥācet yok

(1863) *Meṣnevī*

ĩn műteyyem nīz-i zārīhā nűműd

Hem zimeydān-ı (14) icābet gű rűbűd

⁷⁶⁵ “Servetim, varlıđım yandı. BaŐıboŐ mahlűkun minnetsizliđi her yerdedir.”

Bu müteyyem daḥı zārīlükler gösterdi [hem icābet meydānında ṭopı ḳapdı +H] *müteyyem* bāb-ı tef'ilden müzellil ma'nāsınadur nitekim teyemme'l-ḥubbu fülānen dirler ḳaçan bir kimseyi (15) maḥabbet ḳavl eylese ve zelīl daḥı Dāvūd Nebī mābeyninde olan şahş-ı 'alīl gibi Haḳ Te'ālā Ḥazretlerine zārīlükler gösterdi (16) ve tazarru'lar ḳıldı bu hem icābet 'arşasından ṭopı ḳapdı

(1864) Meşnevī

Gāh bedzan mişudī ender du'ā

Ezpey-i te'hīr-i pādāş u cezā

Ammā du'ā eylemekde (17) gāhī bedzan olurdu pādāş u cezānuñ te'hīrinden ötüri [H204b] ya'nī Cenāb-ı Ḥazrete egerçi du'ā tazarru' eyledi ammā eylediği du'ānuñ pādāşı (18) ve cezāsı aña fevrī gelmeyüb te'hīr ü tevaḳḳuf eyledüğinden ḳuvvet-i vāhime müstevlī olub 'adem-i icābet ḥayālını ḳalbine getirüb benüm du'ā ve (19) tazarru'm maḳbūl Ḥazret olmaz diyü gāh gāh du'ā eylemede su'-i zann eyledi ve ḳalbine za'f gelüb du'ā sa'y ü ilḥāḥ eylemezdi

(1865) Meşnevī

Bāz ircā-yı (20) Ḥudāvend-i kerīm

Derdileş beşşār geştī vü za'īm

Girü Ḥudāvend-i kerīmüñ ricāları anuñ göñlinde beşşār u kefil olurdu *za'īm* kefile ve zāmīne (21) dirler *ircā* fetḥ-i hemz ile ricānuñ cem'idür ve kesr-i hemzeyle ricā virmege ve rācī ḳılmaḳ ma'nāsına olur bunda iki vech cāyizdür ya'nī egerçi (22) ol faḳīr ü zelīl pādāş u cezānuñ te'hīr ḳılmasından gāh bedzan olur ve du'ā itmekden ferāḡat ḳıladı ammā girü ol Ḥudāvend-i (23) kerīmüñ ricāları ve anı rācī eylemesi anuñ göñlinde aña mübālaḡayla beşşāret virici olurdu ve icābete tekeffül ḳıladı ve keennehu aña dir- (24) di ki niçün du'ā ve zārī ile süst olursın ve aşlı nedür ki ol Ḥudāvend-i kerīmden ümīd ü recā ḥablini ḳaṭṭ ḳılursın kelām-ı mucīzende (25) ḥabībīne ḥiṭāben *ve izā se'eleke 'ibādī 'annī feinnī ḳarībun 'ucību da'vete'd-dā'i izā*

*de‘ānī*⁷⁶⁶ dimedi mi ve daħı *em menyucību’l-muđtarra izā de‘āhu*⁷⁶⁷ (26) buyurmadı mı ve daħı *ud‘ūnī estecib lekum*⁷⁶⁸ diyü du‘ā eylemege emr kılmadı mı pes niçün bedzan olursın *elumūru merhūnetun bievkātihā*⁷⁶⁹ hadīs-i şerīfinüñ (27) ĥasebince her emr elbette bir vaĥte merhūndur sā‘ati geldükde müyesser olur ve zühūra gelür imdi du‘ā ve tazarru‘da tekāsül eylemek ‘abde (28) lâyıķ degildür belki bendeye lâyıķ olan Ĥudāvend-i kerīme du‘ā eylemekdür dirdi

(1866) Mesnevī

Çün şudī nevmīd dercehd ezkelāl

EzCenāb-ı Haķ (29) şenīdī ki ta‘āl

Çünkü kelāl cihetinden cehd eylemede nāümīd olaydı Cenāb-ı Haķdan işidürdi ki ta‘āl ya‘nī çünkü ol du‘ā idici faķīre (30) kelāl ü melāl gelüb sa‘y u cehd eylemede nevmīd olaydı ve du‘ā eylemekden ferāġat kılaydı Cenāb-ı Haķdan anuñ ħalbine ta‘āl nidāsı gelürdi (31) ve anuñ gūş-ı hūşı Ĥazret-i Haķdan ħalbe gelen ĥiĥābını istimā‘ kılırdı ki *ve huvellezī yunezzilu’l-ġayşe min ba‘di māķaneĥū ve yenşuru* (32) *rahmetehu ve huve’l-veliyyu’l-ħamīd*⁷⁷⁰ āyet-i kerīmesinüñ feĥvāsı üzre ol Ķābız u Bāsıĥ ve Ĥāfiż u Rāfi‘ olan Ĥudā-yı Te‘ālā bendelerinüñ kendü (33) cenābından bilkülliyye me‘yūs u maķnūĥ olduğunu istemez her bār ki ħulları maķnūĥ olmaķ mertebesine varsalar ba‘delye’si velķunūĥ ol (34) velī ve ĥamīd olan Ĥudā işĥāb-ı rahmetini neşr eyler ve bārān-ı feyz u ‘aĥāsını tenzīl eyler ki ħābız u bāsıĥaluk ve ĥāfiż u rāfi‘lük şıfatlarınıñ (35) āşārı ve aĥķāmı bunuñla zühūra gelür ki bendenüñ her bārına murādını virmeyüb feyz eyledükde ħul anuñ netīcesine ‘ālim

⁷⁶⁶ “Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm.” (Bakara 2/186)

⁷⁶⁷ “(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren mi?” (Neml 27/62)

⁷⁶⁸ “Bana dua edin kabul edeyim.” (Mü’min 40/60)

⁷⁶⁹ “Her iş takdir olunan bir zamana merhūndur (ancak o zaman meydana gelir).” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 277. [Bu lafızla bir hadisin tespit edilemediği belirtilmiştir.]

⁷⁷⁰ “O, (insanlar) umutlarını kestikten sonra, yağmuru indiren, rahmetini her tarafa yayandır. O, hakiki dosttur, övülmeye lâyıķ olandır.” (Şūrâ 42/28)

olmaduğından (36) bedzan olur ve nāümīd olmak mertebesine varur pes aña baş u luşla tecellī kıılır filhāl ol bende ümīdvār olur ve anuñ cenābına (37) teveccüh kıılır hemīře kar-ı ilāhī ve řān-ı Rabbānī böyle olmadan hālī olmaz

(1867) *Meřnevī*

Ĥāfiżest ü Rāfi‘est İñ Kirdgār

Bīezīn dü berneyāyed hiç kār

[H205a] (38) Bu Kirdgār Ĥāfiżdur ve Rāfi‘dür ki Ĥaķ Te‘ālānuñ bu iki ism Esmā-yı Ĥüsnāsındandır ki ol pādřāha lemyezel hemīře ķābız u bāsıř olduđı (39) gibi hem dāyima ĥāfiż u rāfi‘dür bu ikisüz hiř kār gelmez ve hiř zamān ol Ĥudā-yı Müte‘āl ĥafż u ref‘ eylemeden hālī olmaz nitekim **Ebū Mūsā** (40) Ĥāzretleri bu ĥadīs-i řerīfi Ĥāzret-i Resūl-i Ekremden řallallāhu ‘aleyhi ve sellem rivāyet buyururlar ķāle ‘aleyhisselām⁷⁷¹ *innallāhe lāyenāmu ve lā yenbegi lehu* (41) *en yenāme yaĥfiđu’l-ķıřta ve yerfa‘uhu ve yurfe‘u ileyhi’l-‘amelu’l-leyli ķable ‘ameli’n-nehāri ve ‘amelun ķabele ‘ami’l-leyli ilāāĥirihi*⁷⁷² ya‘nī Allāh Tebārek [P487a] (1) ve Te‘ālā Ĥāzretleri uyumaz ve aña uyumaķ lāyık olmaz ķullarınuñ rızķını ve ĥāzķını ĥāfiż olur ve rāfi‘ olur ve ba‘zı bendelerini dađı zāhiren maĥfūz (2) ve ba‘zısını merfū‘ kıılır ve ba‘zısını dađı bāřinen alçaķ ve ba‘zısını yüksek kıılır ve ba‘zısınıñ mertebesini ve řānını bir zamān süflī ve bir zamāndan řoñra (3) ‘ulvī eyler elĥāřıl ‘ālem bu isimlerüñ aĥķām u āřārından hālī degildir

(1868) *Meřnevī*

Ĥafż-ı arżi bīn ü ref‘-i āsmān

Bīezīn dü nīst devrāneř ey fülān

Bu cümle- (4) den ‘ālem-i maĥsūsātta zemīnüñ ĥāfżını ve āsmānuñ ref‘ini gör bu ikisine bir ĥoř nařar eyle ki ol ĥāfż gör zemīni niře maĥfūz eyledi ve ol (5) rāfi‘ gör

⁷⁷¹ ‘aleyhisselām: ‘aleyhüşřalātı vesselām H

⁷⁷² “Allah uyumaz, uyumak onun için gerekli değildir. Adaleti ikāme eder ve onu yükseltir. Gece ameli O’na gündüz amelinden önce, gündüz ameli gece amelinden önce yükseltir. O’nun perdesi nurdur.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī şerhi*, s. 171. [Ĥadisin sahih olduğu belirtilmiştir.]

şüretâ âsmānı niçe merfū' kıldı ey fülān 'āqıl ol āsmānuñ devrānı hem bu ikisinsüz degildür ya'nī egerçi zemīn biḥasebi'ş-şüret ve'l-mertebet (6) mazḥar-ı ism-i Ḥāfiẓdur ve āsmān hem minḥaysü'ş-şüret velmertebet mazḥar-ı ism-i Rāfi'üdür velikin zemīn-i muṭlaq mazḥar-ı ism-i Ḥāfiẓ degildür ve āsmān daḥı mücerred mazḥar-ı (7) ism-i Rāfi' degildür belki āsmānuñ vücūdında daḥı hemīşe ism- Ḥāfiẓuñ ve ism-i Rāfi'nüñ ḥükmleri ve eṣerleri peydā vü zāhir olmadadır ki ol āsmānuñ devrānı (8) bu ḥafza ve rāfi'e olmadan ḥālī degildür nitekim a'lāda olan cirm ü necm bir niçe sâ'atden şoñra esfele inüb maḥfūz olur ve maḥfūz olan (9) cānibi devr idüb merfū' olur ve mertebe-yi a'lāya gelür pes āsmānuñ devrānı ikiden ḥālī olmaz

(1869) Meşnevî

Ḥafz u ref'-i ĩn zemīn nev'-i dīger

(10) Nīmsālī şüre nīmī sebz ü ter

Ve bu zemīnuñ ḥafz u ref'i daḥı bir nev'-i dīgerdür ki zemīn egerçi minḥaysü'l-mertebe maḥfūzdur velikin [naẓar +H] olınsa ba'zı (11) cānibi maḥfūz u süflī ve ba'zı cānibi merfū' u 'ālīdür ve bundan mā'adā bir nesnenüñ nışfi şüre ya'nī kuraqlıq ve nışfi daḥı sebz ü terdür ya'nī (12) bir yılda bu zemīn altı ay miqḍarı sebz ü ter olur ve nebātātla ve eṣmārla ṭolan ve altı ay miqḍarı daḥı yābis olub şüre yer gibi sebz ü ter (13) olmadan ḥālī ḳalur pes altı ay şüre ve ḥālī olması 'ālemet-i ḥafz ve altı ay miqḍarı daḥı sebz ü ter olması 'ālemet-i ref'üdür ki zemīn (14) nebātāt dan ve eṣmārdan ḥālī olduḳda şānı maḥfūz olur ve nebātāt u eṣmārla ṭolduḳda şānı merfū' olur

(1870) Meşnevî

Ḥafz u ref'-i rüzgār-ı (15) bāküreb

Nev'-i dīger nīm rüz u nīm şeb

Bāküreb olan rüzgāruñ ḥafz u ref'i ya'nī bu guşşalu ve küreblü olan rüzgāruñ daḥı ḥafzı ve (16) ref'i vardur bu guşşalu ve ğamlu olan rüzgāruñ maḥfūz u merfū' olması

nev^c-i dīgerdür nişfi rūz ve nişfi şebdür [H205b] şeb ʿālemet-i hafz (17) ve nehār ʿālemet-i ref^cdür

(1871) Meşnevī

Hafz u ref^c-i ĩn mizāc-ı mümtezic

Gāh şihhat gāh rencūrī muzic

Bu imtizāc idici mizācuñ dağı hafz u ref^ci var- (18) dur bu imtizāc idici mizāc-ı cismānīnūñ hafzı ve ref^ci gāh şihhat ve gāh nāle idici rencūrulukdur *muzic* iñledici ve nāle kıldurıcı ma^cnāsına- (19) dur ya^cnī bu beden hayvānı ki çār zıddan mümtezic olmuşdur pes bu mümtezic olan mizācuñ dağı gāh irtifā^cı olur ve gāhī inhi^cfāzı olur (20) her bār ki mizāc i^ctidāl ve şihhat üzre ola aña nisbet mürtefi^c olmağdur ve her bār ki ʿillet ve se^ckāmet üzre ola mizācuñ pest ü alçağ (21) olmasıdur

(1872) Meşnevī

Hemçünīn dān cümle aḥvāl-i cihān

Ḳaḫt u cedb u şulḫ u ceng ü iftitān

Cümle aḥvāl-i cihānı buncılayın bil ḳaḫt u cedb (22) ve şulḫ u iftināndur *cedb* dāl-ı mühmele ile ḳaḫta dirler pes bunda ḳaḫtuñ ʿa^ctf tefsīri olur *iftinān* imtiḫān u ibtilā ma^cnāsına- (23) dur *cezb* ba^czı nüshada zāl-ı mühmele ile vāki^c olmuşdur *ḳaḫt* ʿadem-i nebātātndan ve *cezb* anı çeküb yerine getürmeden ve erzān olmadan kināyet (24) olur ya^cnī cemī^c-i aḥvāl-i cihān maḥfuz u merfū^c olmadan ḫālī olmaz görmez misin gāhī ḳaḫt u galā olur ki ol e^cşer hafz u ḳabzdur (25) ve gāhī berekāt u erzānī zuhūr kıılır ki ol e^cşer ref^c ü baştur ve gāhī aḥvāl-i ʿālem ceng ü fitne üzre olur ki ol Ḳābız u Ḥāfiz (26) isimlerinūñ āsārıdur ve gāhī şulḫ u şalāḫ üzre olur ki ol Bāsıḫ u Rāfi^c isimlerinūñ āsārıdur elḫāşıl Ḥaḳ Te^cālā Ḥazretleri bu (27) cihānı ve cihān ḫalḳını hafz u ref^c ve ḳabz u baştla iftinān u imtiḫān eylemeden ḫālī olmaz pes maḥbüb-ı ḫaḳiḳī sālikleri dağı bu esmā-yı mütezādde (28) ile terbiye eylemeden ve anlara bu isimlerle tecellī kıılmadan ḫālī olmaz e^cşer-i ḳābız u ḫāfiz ḫavf u ḫaşyet ve meskenet ü

mezelletdür ve eṣer-i bāsiṭ u rāfi‘ (29) ricā ve inbisāṭ ve ‘izzet ü şeref ve bunlar emṣāli olan şıfat u hāletdür

(1873) *Meṣnevī*

Īn cihān bāin dü per ender hevāst

Z’īn dü cānhā (30) *mevṭın-ı ḥavf u recāst*

Bu cihān bu iki ḳanadla hevādadur bu ikisinden cānlar ḥavf u recā mevṭınıdır ya‘nī ḥafz u ref‘ filmeşel (31) iki ḳanat gibidür ve bu cihān ḳuş gibidür ve ḳıyām u nizām hevā gibidür bu cihān ḳuşı bu ḥafz u ref‘ ḳanatlarıyla hevā-yı intizāmdadır ve kezalik (32) bu Ḥāfiż u Rāfi‘ isimlerinden cemī‘-i cānlar ḥavf u recā mevṭınıdır ki ḥavf eṣer-i ḥafz u ḳabzdur ve recā eṣer-i baṣṭ u ref‘dür pes cānlarda olan (33) ḳabz u baṣṭ ve ḥavf u recā ve ğam u şādī ve nūr u rücā her ne ise Ḥāfiż u Rāfi‘ ve Ḳābız u Bāsiṭ isimlerinden zuhūra gelür

(34) *Beyt*

Yek nīme raḥt elest minküm beba‘īd

Yek nīme dīger inne ‘azābi’ş-şedīd

Kird dü lebt beneşte yuhyī vü yümīt

Men māt mine’l-‘aşḳı feḳad (35) *māt şehīd*⁷³

(1874) *Meṣnevī*

Tā cihān lertzān buved mānend-i berg

Derşimāl ü dersemüm-ı ba‘ṣ u merg

Tā kim cihān mānend-i berg lertzān ola şimālda ve (36) semüm-ı ba‘ṣ u mergde *ba‘ṣ* ba‘delmevt ḳabrden ḳoparılub ḥayāt bulmağa ve a‘mālinüñ cezāsı görmeden ötüri ḥaşr olmağa dirler bunda ba‘ṣla (37) merg bād-ı semüme teşbīh olinmişdur ve ḥayāt bād-ı şimāle temşil [H206a] ḳılınmışdur ve cihān ḳudret bāğında bir berg gibidür pes taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki (38) Allāh Tebārek ve Te‘ālā hemīşe bu iki şıfat-ı

⁷³ “Bir parça rızık sizden uzaklaştırmaz mı? Bir başka parça muhakkak ki şiddetli bir azap nedenidir. Birbiriyle gürleşen ölüm ve dirim etrafında aşktan ölen kimse muhakkak ki şehit olarak ölür.”

mütezádde ile cihān hālkına tecellī kılmadadır tā kim bu cihān berg gibi lertzān ola hāyāt-ı dünyāviyye- (39) nūñ şimālindeki ol hālet-i bař ve ref'dür ve dağı ba's u mergüñ semūmındaki hālet hafz u şabzdur ve cihān hālkı bu iki zıdd (40) olan řıfatlarıñ ve hāletleriñ hükminde ve taşarrufında muştarib olmadan ve lerze kılmadan hālī olmayalar

(1875) Meřnevī

Tā hum-ı yekrengi-yi 'İsā-yı mā

Bişkened (41) *narh-ı hum-ı şad rengrā*

Tā kim 'İsāmızıñ yekrenklügi küpi řad reng olan humuñ narhını şıya 'İsā-yı mā buyurduklarından [P487b] (1) murād Hudā-yı Te'ālā Hāzretleridir ve ol Hālīk bīçüne 'İsā ta'bīr eylemeleri ma'küli mařsūsa temsīl ve 'İsā Hāzretleriñ ihyā-yı emvāt eylemede şıfat-ı hāķāniyye (2) ile muttaşıf olduğı ve humm-ı yekrengden elvān-ı muhtelifeyi zuhūra getürdüği mülābeseyledür ve řad reng olan humdan murād bu 'ālem-i keşretdür ve hum-ı (3) yekrengden murād mertebe-yi vağdetdür ve bu Hāzret-i 'İsānuñ řabbāđ olmasınuñ ve yekreng olan küpden gūnāgūn levnler ihrāc kılmasınuñ kışşası (4) cild-i evvelde *beyān-ı ān ki ĩn iħtilāfāt derşuret-ı rūšenest* sürhında *ū ziyek rengi-yi 'İsā bū nedāřet* beytinüñ şerhinde mürür (5) eyleneşüdür anda şaleb olına ve bunda bu beyt-i řerīfūñ⁷⁷⁴ tađķīki böyle dimek olur ki bu cihān hāvf u recā şanatlarıyla hevā-yı (6) intizāmda perrān ola ve bu ikisinden cānlar dağı řola ve bu řıfāt-ı müteķābile ve hālāt-ı mütezadeden cihān hālkı mānend-i berg bu 'ālem-i keşretde (7) lerze kıla řol zamāna dek ki bizüm 'İsāmızıñ yekrenklügi küpi bu řad reng olan 'ālem-i keşret küpinüñ narhını ve revnaķını kesr eyleye ya'nī bizüm (8) vāħid-i hāķīķī olan řabbāđımızuñ yekreng olan humm-ı vağdeti bu niçe yüz elvān-ı muhtelif ve eřķāl-i mütenevvi'a ile pür olan 'ālem-i keřretüñ revācını

⁷⁷⁴ beyt-i řerīfūñ: beyteyn-i řerīfeynüñ H

(9) ve revnaķını maħv u fānī eyleyüb meretebe-yi vaħdetüñ tecellī ve ħükmi zūhūra gele

(1876) Meşnevī

K'ān cihān hemçün nemekzār āmedest

Her çī āncā reft bītelvīn şudest

(10) Ol cihān filmeşel tuzluk gibi gelmişdür her ne ki ol memleħa gibi olan cihān-ı ħaķīķate gitdi bītelvīn olmuşdur ve şıbgatullāh ile munşabıg (11) olub iħtilāf u muğāyeret renklerinden ħalāş u necāt bulmuşdur zīrā meretebe-yi vaħdetüñ ħükmi ğayr u seviyy renklerini maħv u izāle idicidir (12) ve ol meretebeye vāşıl olan kendüligüñden fānī olub nūr-ı vaħdetle yekreng olıcı ve ittiħād kılıcıdır meşelā memleħalar vardır ki aña ister üştür ü ħar (13) u esb ve ister cīfelerini ilkā eyleseler bir niçe zamāndan şoñra anlaruñ mürde olan cesedleri tebdīl olub pāk u laţif itmek olur ve (14) cümle nemekzār ile yekreng olub ittiħād kıılır

(1877) Meşnevī

Ĥākrā bīn ħalk-ı rengārengā

Mīkuned yekreng ender gūrhā

Meşelā sen bu ħāki gör rengāreng (15) olan ħalkı ħabrlerde yekreng eyler ya'nī ħākten daħı bu ħāşıyyet vardır ki günāgün olan maħlūķuñ cisimleri aña dāħil olduķda ve ħabr içre niçe (16) zamān ħalduķda ol ecsām-ı muħtelife [H206b] ve ecsād-ı mütenevvi'a çürüyüb 'āķıbet ħāk olur ve yekreng olmaķ meretebesini bulur

(1878) Meşnevī

Īn nemekzār-ı (17) cūsūm-ı zāhirest

Ĥod nemekzār-ı ma'ānī dīgerest

Bu ħāk zāhir olan cisimlerüñ nemekzārıdır ki anlardan muğāyeret ü iħtilāfı giderüb cümle- (18) sini yekreng eyler ħod nemekzār-ı ma'ānī bundan ğayrıdır

(1879) Meşnevī

Ān nemekzār-ı ma‘ānī ma‘nevīst

Ezezel ān tā ebed ender nevīst

Ol nemekzār-ı ma‘ānī (19) hissī ve şūrī degildir belki ma‘nevīdür ezelden ol nemekzār-ı ma‘ānī ebede dek nevlükdedür anuñ leṭāfet u ṭarāvetine aṣlā ve kaṭ‘ā fenā ve zevāl (20) ṭārī olmaz ve *nemekzār-ı ma‘ānī*den murād ‘ālem-i vaḥdetdür ki anda ‘uḫūl u ervāḥ ve efhām u eṣbāḥ renkleri olmaz ve ol mertebede bu cümle mevcūdāt-ı (21) muḥtelefinüñ ta‘ayyünleri ḳalmaz meṣelā Ḥazret-i ‘Īsā ‘aleyhisselām bir küpden yüz gūne renglü cāmeler iḥrāc idüb ve yine [bu +H] cümleyi aña idḥāl eyledükde (22) beyāz u siyāh olduḡı gibi ṣabbāḡ-ı ḥaḳḳīkī daḡı bu ḳadar eṣkāl-i muḥtelife ve mevcūdāt-ı mütenevvi‘ayı [mertebe-yi +H] vaḥdetden bu ‘ālem-i keṣrete iḥrāc eyledi (23) ba‘de bunları yine ifnā ve imātā eyleyüb ‘ālem-i bāṭına idḥāl eyledükde bunlaruñ cisimleri ve ṣekilleri niçe fānī olursa envār-ı vaḥdetün (24) ḡalebesiyle bunlaruñ ma‘nevī olan vücūdları daḡı maḡv u fānī olur pes ḥāk nemekzār-ı cūsūm olduḡı gibi mertebe-yi vaḥdet hem nemekzār-ı (25) ma‘nevī olur

(1880) Meṣnevī

Īn nevīrā köhneḡī zıddeṣ buved

Ān nevī bīzıdd u bīnıdd ü ‘aded

Bu nevlüḡe köhnelük anuñ zıddı olur ve ol (26) nevlük bīzıdd ve bīnıdd ve bī‘aded olur ya‘nī bu ‘ālem-i şūretde olan yeñilük ve tāzelük zıddı eskilük ve fersüdelükdür ki bu ‘ālem-i ezdād (27) ‘ālem-i kevn ü fesāddur ammā ol ‘ālem-i vaḥdet hemīṣe zıdd u nıdden ve keṣret ü ‘adedden berī ve ‘ārīdür anuñçün ol hemīṣe tāze vü nevdür (28) aṣlā anuñ ṣafāsına ḥalel ü keder gelmez

(1881) Meṣnevī

Ān çünān k’ezṣaḳl nūr-ı Muṣṭafā

Ṣad hezārān nev‘ zulmet ṣud ziyā

Ancılayın ki Hâzret-i Muştafânuñ (29) şallallâhu ‘aleyhi ve sellem nūr-ı şerîfinüñ şaklından ya‘nî şafâ vü rüşenâlugından yüz biñ envâ‘ zulmet ziyâ oldı *şak*/ lügatde paşdan açmağa (30) dirler bunda şafâ ma‘nâsına isti‘âre olınmışdur zulmetüñ envâ‘ı vardır meşelâ şek ü şübhe ve reybet ü cehl ve gaflet ü şirk ve küfr ü (31) ma‘şiyet gibi bu cümlesi zulmet-i ma‘neviyyedür ol Hâzretüñ ‘aleyhisselâm nūrınıñ şafâsından envâ‘ zulmet zâyil olub ziyâyâ tebdîl oldı (32) ve ol envâ‘ zulmeti bu beyt-i şerîfle⁷⁷⁵ tefsîr idüb buyururlar

(1882) Meşnevî

EzCühüd u müşrik ü Tersâ vü muğ

Cümlegî yekreng şud z’ân alp uluğ

Cühüd- (33) dan ve müşrikden ve tersâdan ve muğdan cümlesi yekreng oldı ol dilâver olan pādşâh-ı a‘zamdan *alp* pehlivâna dirler *uluğ* ulu hâna dirler (34) *muğ* âteşpereste ve anlaruñ keşîşlerine dirler ve bu zîkr olınan t̄âyifenüñ her birisi envâ‘ zulümâtdan niçe zulmetlere mübtelâ olmışlardı ve haqîkat-ı (35) kârı göremedüklerinden ihtilâf u teferruğda qalmışlardı çünkim ol sulţân-ı ‘âlîşân zuhûra geldi ve anuñ nūr-ı şerîfi bu t̄âyife-yi muhtelefe- (36) nüñ üzerine pertev şaldı bunlaruñ miyânından ihtilâf u muğâyeret gidüb ve bunlaruñ her birisi îmân u İslâmı ihtiyâr idüb (37) yekreng olub müvahhid oldılar ve *kenefsin vâhidetin* îmân u islâm tarîkinde ittihâd kıldılar

[H207a] (1883) Meşnevî

Şad hezârân sâye kütâh u derâz

Şud yekî*(38) *dernür-i ân hurşîd-i râz

Uzun ve kışa niçe yüz biñ sâye ol hurşîd-i râzuñ nūrında bir oldı *sâyeden* murâd bunda ‘aķîde (39) ve milletdür ve ‘aķîde ve millet ‘aķluñ sâyesi gibidür ya‘nî sâye gibi kütâh u derâz olan niçe yüz biñ ‘aķâyid-i muhtelif ve millet-i mütenevvi‘a (40)

⁷⁷⁵ beyt-i şerîfle: beytle H

her ne ise ol hürşid-i rāzuñ nūrında cümlesi bir millet oldu ve bir ‘aķide üzre ittifāk u ittihād kıldı ve yekreng olmak (41) mertebesin buldı

(1884) Meşnevī

Ne derāzī mānd ne kūteh ne pehn

Güne güne sāye derhürşid rehn

Ve bunlaruñ ‘aķidelerinde ve millet ü mezheblerinde [P488a] (1) ne revnaķluk ve ne kışaluk ve ne ‘arizluk kaldı zırā bunlaruñ ekseri evvel țarık-i müstețabla řāhibleri idi ve ba‘zısı dağı müşebbihe ve ba‘zısı dağı (2) mücesseme idi pes bunlaruñ her birisinin ‘aķidesi ve mezhebi derāz u kūteh ve ‘ariz sāyeler gibidür pes bu günāgün olan zılāl-ı ma‘nevī (3) ol hürşid-i ilāhīde rehn oldu ve anuñ nūr-ı pākıyla zevāl buldı pes bu cümlesi nūr-ı tevħīde müstağrıķ olub řirāt-ı tevħīd üzre (4) ittihād kıldı

(1885) Meşnevī

Lik yekrengi ki ender maşşerest

Berbed ü bernik keş ü zāhirest

Velikin yekrenglik ki maşşerde vardur eyü ve kötü üzre (5) mekşüf u zāhirdür ya‘nī bu dünyāda ol hürşid-i rāz ģazretleriniñ nūrında řad hezerān günāgün sāyeler yekreng oldu ve ittihād (6) kıldı ve mü‘min ü müvaħħid olmak mertebesini buldı velikin ol yekrenglik ki rüz-ı maşşerde vāķi‘ olsa gerekdür ol yekrenglik eyü ve kötü (7) her ne ķadar ehl-i maşşer var ise anlaruñ cümlesine mekşüf u zāhir olmak muķarrerdür ve rüz-ı maşşerde olan yekrenglikden murād vaħdet-i muțlaķa- (8) nuñ zuhūr kılması ve cemī‘-i ehl-i maşşere mekşüf u zāhir olması ve cemī‘-i ehl-i maşşer eger müşrik ve eger kāfir ve eger cāhil ve eger ģāfil elģāşıl (9) nık ü bed ve eřaħħ u efsed her ne ise yekreng olub mü‘min ü muvaħħid olmak ve cümlesi vaħdāniyyet-ı Ĥaķķı müşāhede ve mu‘āyene (10) kılmaķ muķarrer ve muħaķķaķdur aşlā ol ģünde bir kāfir ve bir müşrik ķalmaya ve Ĥazret-i Ĥaķķa ve enbiyā-yı ‘ızāma bir inkār eyler olmaya

(1886) *Meşnevî*

Ki ma'ânî ân cihân (11) *şüret şeved*

Nağşhāmān derḥur-ı haşlet şeved

Zîrâ ol cihân-ı haḳîkatüñ ma'nâları rûz-ı maḥşerde şüret olur ve ḥâlâ ma'ḳül olan (12) ve rûḥânî olan evşâf u esrâr u aḥvâl 'ayâna gelür bizüm nağşlarımız haşletle lâyıḳ olur ya'nî ol gün bizüm nağşlarımız ve şekillerimiz (13) haşletimize lâyıḳ u münâsib ola meşelâ ḥayvân haşletlerinden ḳanḡı ḥayvānuñ haşleti ve şıfatı ḡâlebe ise ol şıfat ḡâlebe üzre mevşûfa (14) nağş u şüret vireler ve eger ḥayvân şıfatlarından ve haşletlerinden ḳurtulmuş ve şâfî ve sâde olmuş kimse ise insân (15) şüretinde ḥaşr ola ve insānuñ şüretlerinde daḡı bu dünyâda tefâvüt olduḡı gibi anda daḡı tefâvüt ola

(1887) *Meşnevî*

Gerged ānġeh fikr nağş-ı nāmehā

(16) *Īn biṭāneh rûy-ı kār-ı cāmehā*

Ol vaḳtde fikr nāmelerüñ nağşı olur bu aştar cāmelerüñ kārı yüzi olur *nāmehā* nāmelerüñ *cāmehā* cāme- (17) lerüñ cem'idür *nāmelerden* murād defâtir-i a'mâl ve *cāmelerden* murād ecsâd-ı nisvân u ricâl olur [H207b] *beṭānet* aştara dinür ve insānuñ bu dünyâda (18) olan fikri ve zikri filmeşel cāmelerüñ aştarı gibidür ve eşkâl-i zâhire cāmelerüñ yüzi gibidür bir kimse filmeşel cāmeler içini taşraya (19) ve taşrasını içerüye dönderdüḡi gibi Ḥaḳ Subḥāne ve Te'ālā Ḥazretleri hem herkesüñ bāṭını zâhire getirür ve sārâyir ü zamâyiri 'ayân mertebe- (20) sine yetirür bu dünyâda herkes şuver-i maḥsûsayı niçe görür ve mu'âyene ḳılır ise ol günde hem aḥvâl-i bāṭına ve efkâr-ı kāmineyi [hem +H] zâhir ü (21) peydâ müşâhede ve mu'âyene ḳılır nitekim bu ma'nâya işâret idüb buyururlar ol vaḳtde ḳalbde müsteḳar ü sâbit olan fikr ü zikr şaḡâyif-i (22) a'mâlüñ nağşları olur *yub'asü'n-nāsu*

‘*alā niyetihim*’⁷⁷⁶ hadīsinüñ mücebince nās alblerinde s̄abite olan fikrleriniñ ve niyyetleriniñ (23) üzerine ba’s u aşr olur pes *fikr*den murād bunda şaıfe-yi dilde s̄abit olan fikr ve derün-ı cāndan arār kılan niyyet ü zikr olur (24) ve daı Cābir Hāzretleriniñ rivāyet eylediđi *yub‘aşü’n-nāsu ‘alā mā māte ‘aleyh*’⁷⁷⁷ hadīs-i şerifiniñ asebince her ne ālet ve her ne gūne fikret (25) ve niyyet üzre olsa anuñ üzerine aşr olur pes ālā bu dūnyāda vücūd cāmeleriniñ aşarı gibi olan niyyetler ve fikretler yevm-i kıyāmetde (26) vücūd cāmeleriniñ kārlarınıñ yūzi olur ve bāında olan *yevme tube’s-serāyir*’⁷⁷⁸ āyet-i kerīmesiniñ fehvāsı üzre zūhūra gelir

(1888) *Meşnevī*

Īn (27) *zamān sırhā mişāl-i gāv-ı pīs*

Dūk-ı nuk ender milel şad reng rīs

Bu zamān sırlar gāv-ı pīs mişālidür nuk igi (28) milletler ire şad reng egricidür *pīs* aşlında ebraşa dirler bunda alaca ma’nāsı murād olur ve *nuk* bunda igi teşbīh ve nukdan zūhūra gelen (29) envā’-ı kelimāt gūnāgūn ve rengārenk olan ipliklere temsīl kılmışdır pes takīk-i ma’nā böyle dimek olur ki bu zamān bu dūnyāda sırlar ve albler (30) alaca şıđır gibidür ve nuk igi gibidür ve nāık iplik egiren kimse gibidür pes her millet ire bu nuk igi kendü derūnında olan ‘aīde- (31) sini ve fikr ü niyyetini egirüb zūhūra getüricidür filmeşel bir yerde bir nie yüz iplik egirici kimse olsa anlaruñ her birisi bir gūne iplik (32) egirdüđi gibi bir yerde hem yetmiş iki milletüñ ehli olsa lābüdd anlaruñ dehānından şudür eyleyen kelimāt hem kendü sırlarınıñ ve ‘aīdeleriniñ (33) mutezāsı üzre olsa gerekdür ünkü milel-i muhtelifeniñ ‘aāyid ü esrārı lābüdd biri birlerine muđāyir oldıysa anlaruñ

⁷⁷⁶ “İnsanlar (kıyāmet gūnünde) niyyetleri üzere diriltirler (aşrolunurlar).” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 277. [Bazı tarikleri zayıf olsa da hadisin saıh olduğu belirtilmiştir.]. Hadis, Gültekin’in tezinde Őu Őekildedir: “*yub‘aşü’n-nāsu yevmu’l-iyāmeti ‘alā niyetihim*”

⁷⁷⁷ “İnsanlar öldükleri hal üzere diriltirler.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 277. [Bazı tarikleri zayıf olsa da hadisin saıh olduğu belirtilmiştir.]

⁷⁷⁸ “Gizlenenlerin ortaya döküldüđü gūn. “ (Tārik 86/9)

lisānından (34) zuhūr eyleyen kelimāt daḥı biri birlerine müteğāyir ü müteḥālif olur ve insānuñ lisānından zuhūra gelen kelimāt u elfāz derūnında olan (35) esrār u efkāra delālet kıılır ve bu lisān-ı ‘āqıl u ‘ārif olanlara tercümān-ı esrār nihān olur *elmer’u maḥfiyyun fitaḥte lisānihi*⁷⁷⁹ ḥadīsi (36) hem bu ma‘nāya şehādet kıılır kaçan ‘āqıl u ‘ārif bir kimsenüñ ‘aḳīdesini ve sırrını bilmek mertebesini añlamak ve şūret-i bāḫinesine (37) ‘ālim ü āgāḥ olmak istemesi anı nuṭṭa mertebesine getirür pes anuñ dük-ı nuṭṭı ne gūne rişte-yi elfāzı egirürse anuñ fikrini ve sırrını (38) andan bulur pes ‘ārif ü ‘āqıl esrār-ı ḥaşr birkaç vüçūh ile bu dünyāda ma‘lūm olur cümle vechlerden birisi lisāndan [H208a] zuhūra gelen ḳavl (39) ve birisi daḥı a‘zādān şudūr eyleyen fi‘ldür eger ağızları maḥtūm olsa ve her biri nuṭṭa gelmeyüb sükūt kıılsa anlaruñ elleri (40) ve ayaklarından şudūr eyleyen fi‘l ü ḥareket bāḫınalarına delālet kıılır ve ‘ārif ü ‘āqıla esrār-ı kāmıneyi ef‘āl-i zāhire muḥbir ü mu‘lim (41) olur

(1889) Meşnevī

Nevbet-i şad rengiyest ü şad dilī

‘Ālem-i yekrengi ki gerded celī

Bu zamān şad renglük ve şad dillük nevbetidür ‘ālem-i [P488b] (1) yekreng kaçan celī olur ya‘nī bu dünyā şimdi yüz dürlü olmak ve gūnāgūn ‘aḳīde ile perākende olmak ve her millet biri birleriyle iḥtilāf kıılmak ve ḥaḳ (2) budur ve bizüm mezheb ü meslegimüz ve dīn ü āyīnemüze maḳbūldur diyü iddi‘ā eylemek üzredür pes yekrenglük ‘ālemi ve vaḥdet-i muṭlaḳa mertebesi bu ‘ālem-i ezdād (3) u keşretde kaçan mūncelī olur ve niçe zuhūra gelür

(1890) Meşnevī

Nevbet-i zengīst Rūmī şud nihān

Īn şebest ü āftāb ender rihān

⁷⁷⁹ “İnsanın (kişiliği) dilinin altında (sözlerinde) gizlidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 279. [Kelām-ı kibār olan bu sözün muhaddis olmayan kimseler tarafından hadis şekline sokulduğu belirtilmiştir.]

Hālā nevbet zengīdür ve (4) Rūmī nihāndur bu dünyāda şebdür ve āftāb rihānındadır *zengī*den murād şol kara yüzlü olan zulmānīler ve cismānīler ve şeytānīlerdür ve *Rūmī*den murād (5) ol beyāz yüzlü olan rūhānīler ve nūrānīler ve rabbānīlerdür pes şimdi bu dünyā hālā cismānīlerüñ ve zulmānīlerüñ ve şeytānīlerüñ zühūr u gālebesinüñ ve (6) kerr ü ferrinüñ ve ‘izzet ü şerefinüñ vaḳti ve nevbetidür aḳ yüzlü olan rūhānīler ve rabbānīler nihān u muḥtefidür bu dünyāda filmesel şeb-i muzlim gibidür (7) zīrā āftab-ı ḥaḳīḳinüñ ṭulū^c ve zühūrı rehndedür şol dem ki āftāb-ı ḥaḳīḳī ṭulū^c eyleye şubḥ-ı āḫiret zühūra gelür ve ol günde serāyir ü zamāyir (8) her ne ise peydā vü āşkār olur

(1891) Meşnevī

Nevbet-i gürgest ü Yūsuf zīr-i çāh

Nevbet-i Kıbttest ü Fir‘avest şāh

Şimdi bu dünyā ḳurdıların nevbetidür (9) ve Yūsuf zīr-i çāhdadır bu dünyā nevbet-i Kıbttdur ve Fir‘avn şāhdur *gürgest*den murād ḥaḳūd u ḥasūd olan ve sibā^c u ziyāb evşāfiyla ittişāf (10) ḳılan kimseler olur ve *Yūsuf*dan murād şüret-i bāḫınları cemīl ü melīḥ olan ve maḥbūbiyyet mertebesin bulan ve evşāf-ı ilāhiyye ile (11) ittişaf ḳılan kimseler olur ve *Kıbtī*den murād ehl-i nefis ve *Fir‘avn*dan murād nefis-i emmāre olur ve taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki bu dünyāda (12) şimdi ḳurd gibi derende olan ḥaḳūdların ve şifāt-ı sibā^ciyye ile ittişāf ḳılan ḥasūdların revnāḳı ve gālebesi nevbetidür Yūsuf (13) gibi cemīleşkāl olan rūhānīler ve nūrānīler çāh-ı meskenet içre ḳalmışlar ve ihtifā vü tesettür ḳılmışlardır bu dünyā şimdi tevābi^c-i nefis-i emmāre (14) olan Kıbtīsiretlerüñ zühūrı ve tefāḫūri vaḳtidür zīrā Fir‘avn gibi ḳavī ve mütemerrid olan nefis-i emmāre-yi bissū³ bu dünyāda şāh u ḥākimdür pes (15) her kim ṭābi^c-i nefis-i emmāre olursa maḥsūs olan devletde ve şeref ü ni‘metde ve rāḫatda ve yemede ve içmede ve ma‘īşetde ve ḥoş geçmede ehl-i (16) āḫiret ve

aşhâb-ı haķikât üzre ğāliblerdür zîrâ bu dünyâ anlaruñ nevbeti degildür anlaruñ nevbeti yevm-i âhîretde gelür

(1892) Meşnevî

Tâ rızık-ı bîdirîĝ-i hîrehand

(17) İn segānrâ hîşşe bâşed rûz-ı çend

Tâ kim hîrehand olan rızık bîdirîĝden bu kilâba birkaç gün hîşşe ola *hîrehand* beyhüde ve bîma'nâ gülüci (18) dimekdür [H208b] ve *seglerden* murād ehl-i nefis ve ehl-i dünyâ ve aşhâb-ı zerķ ü riyâdur ve *rızık-ı bîdirîĝden* murād rızık-ı cismānîdür ki ehl-i küfre ve ehl-i (19) îmāna ve cemî'-i insāna ve hayvāna dirîĝsüz verilmişdür ve bunlardan her birisine kısmet olınan hîşşe-yi mu'ayyeneleri her ne ise yevmen fe yevmen ir- (20) gürülmişdür ve bu rızık bîdirîĝüñ hîrehand olması bu segsîret olan t̄ayifenüñ beyhüde yire yüzlerine gülmesi ve bunlaruñ anuñ (21) zāhirine baķub maħdû' olması i'tibāriyledür pes tavzîh-i ma'nâ böyle demek olur ki bu dünyâda eger niçün gürgān ve segānuñ merzûķ olmasınuñ (22) ve 'ayş u nüş kılmasınuñ vaķti ve nevberi oldı dir iseñ ta kim beyhüde yire yüz gülüci ve aħmaķlar aldayıcı olan dirîĝsüz rızık-ı (23) 'āmdan bu köpeklere birkaç gün bu dünyâda hîşşe ola ve bunlar bu rızık-ı cismānî ile bir iki gün zindeĝānîlûķ kıla ve keşret-i erzāķ ve emvâlle (24) faħr u nāz eylemege meşĝul olub erzāķ-ı îlāhîden ve devlet-i ebedîden ğāfil ü cāhîl kıla

(1893) Meşnevî

Derderûn-ı bîşe şîrân muntazır

Tâ şeved emr-i (25) ta'ālev munteşir

Bîşe içre şîrler muntazırdur tâ kim emr-i ta'ālev munteşir ola *şîrlerden* murād şalihler ve müttakîler ve mü'minlerdür *bîşeden* murād [hem bu dünyâ olur ve *derûn-ı bîşeden* murād +H] maķābir (26) olmaķ da cāyizdür ve derûn-ı dünyâda olmaķ da cāyizdür ya'nî bu dünyâ bîşesinüñ derûnında âhîret şîrleri ve haķikât

meydānınıñ dilīrleri muntazır (27) olmışlar ve teraqqub u teraşşud kılmışlar tā kim Hāḡ Subḡāne ve Te‘ālā Hāzretlerinüñ bu cümleye bu çerāgāh-ı dünyādan meydān-ı ‘araşāta gelüñ diyü emr (28) eylemesi münteşir ola çünkim bu ḡaḡīḡat şīrlerine ve āḡiret meydānınıñ dilāverlerine ve dilīrlerine Hāḡ Subḡāne ve Te‘ālā Hāzretlerinden ey benüm sāliḡ (29) ü muṡī‘ olan bendelerüm ol dünyā mer‘āsından bu āḡiret sarāyına gelüb diyü emr olına ve da‘vet kılına

(1894) Meşnevī

Pes birün āyend ān şīrān zimerc

(30) *Bīḡicābī Hāḡ nemāyed daḡl u ḡarc*

Pes ol şīrler mercden ol zamānda ṡaşra gelürler bir ḡicābsuz Hāḡ Te‘ālā daḡl u ḡarcı gösterür *merc* (31) çerāgāha dirler bunda *mercden* murād bu dünyā olur pes ol ḡaḡīḡat arslañları merc-i dünyādan çıḡub āḡiret şaḡrāsına ṡaşra gelürler (32) ve meydān-ı ‘araşāta vāşıl olurlar Hāḡ Te‘ālā Hāzretleri cemī‘-i ḡicābı ref‘ eyleyüb bilāḡicāben anlara daḡlı ve ḡarcı gösterür *daḡl*dan murād maḡşūl-i (33) uḡrevī ve *ḡarc*dan murād maşrūf-ı dünyevī olur ya‘nī Subḡāne ve Te‘ālā Hāzretleri dünyāda ne ḡarc ve şarf eyledilerse ve bāzār-ı āḡiretde (34) bunlar ne ḡadar daḡle ve maḡşūle vāşıl ve nāyil oldırsa bīḡicāb ve bīḡīḡāb cümlesini bunlara ‘ayān u beyāna getirüb gösterür

(1895) Meşnevī

Cevher-i işān* (35) *begīred berr ü baḡr

Pīse gāvān bismilān-ı rüz-ı naḡr

Bunlaruñ cevheri berr ü baḡri ṡutar alaca şıḡırlar rüz-ı naḡruñ bismilleridür *rüz-ı naḡr* ḡurbān (36) Bayramınıñ şalāt-ı ‘ıyd [H209a] kılınduḡı ve uḡḡıyye zebḡ olınduḡı güne dirler rüz-ı ḡıyāmet ‘ıyd-ı uḡḡıyyenüñ yevm-i naḡrı gibidür evvelā ḡayvānsīretler (37) anda tiḡ-ı ḡaḡrlar ḡatlı olınub helāk olduḡları mülābeseyle ve sāniyen eşnāf-ı ḡalāyık anda cem‘ olub kimi giryān ve kimi ḡandān (38) ve kimi

nālān ve kimi daḥı şādān olduğı ve ba‘zıların gūnāgūn ni‘metler ve dürlü dürlü lezzetler ve rāḥatla ta‘ayyüş kılduğı ve ba‘zılar (39) daḥı faķır ve gedālar gibi derdler ve ğamlar kılduğı i‘tibārla çünkim rūz-ı rustḥīzi yevm-i naḥre teşbīh itdiler aña münāsib bu dünyāda olan (40) içleri alaca şıgırların ol günde ḥālleri niçe olacağını bu beytlerle beyān idüb buyururlar ol ḥaķīkat şīrleri ve ‘arşa-yı kıyāmetün (41) dilīrleri olan enbiyā ve evliyā ve şaliḥā ve mü‘minīnün cevher-i rūḥāniyyeleri berr-i şūreti ve baḥr-ı ma‘nāyı tutar ve bunların şeref ü devleti zāhir [P489a] (1) ü bāḥını iḥāta ider ammā anların içleri sū-i ‘aķide ve efkār-ı fāsīde ile alaca ve qaraca şıgırlar gibidür ol naḥr u katl günü olan rūz-ı kıyāmetün mezbūḥları (2) ve küşteleridür

(1896) Meşnevī

Rūz-ı naḥr-ı rustḥīz-i sehmnāk

Mü‘minānrā ‘ıyd u gāvānrā helāk

Sehmnāk ve hevlnāk olınan kıyāmetün naḥrı günü mü‘minlere ‘ıyd ve (3) kāfirlere helākdur ya‘nī mü‘min ü muttaķī olanlara ‘ıyd ve ‘aşı vü kāfir olan gāvsiretlere qahr u helāk gündür bunlar ol günde bilkülliyye olub gitmeyeler (4) belki mertebe-yi tīğ-i qahrla mezbūḥ ve küşte olalar ki *yā leytehā kāneti’l-ķāḍiyehi*⁷⁸⁰ diyü mevte temennī kılılar andan soñra şol nār-ı kübrāya dāḥil olalar ki *lā yemūtu* (5) *fiḥā ve lā yaḥyā*⁷⁸¹ āyetinün ḥasebince andan ne olalar ve ne ḥayāt bulalar

(1897) Meşnevī

Cümle-yi mürġan-ı āb ān rūz-ı naḥr

Hemçü keştihā revān berrüy-ı baḥr

Cümle şu (6) kuşları ol naḥr günü keştīler gibi rüy-ı baḥr üzre revān olurlar ammā şu kuşu olmayanlar ol gün ğarķ u helāk olurlar [ya‘nī -H] cemī‘-i şu kuşları (7) gibi olan enbiyā vü evliyā ve şaliḥā vü etkīyā ol zebḥ ü helāk günü keştīler deryā üzre niçe

⁷⁸⁰ “Keşke onunla (ölümle) her iş olup bitseydi.” (Hâkka 69/27)

⁷⁸¹ “O, ateşte ne ölür ne de yaşar.” (A’lâ 87/13)

revān olurlar ve seyr kılurlarsa anlaruñ cümlesi (8) ol deryā-yı kahr ve baħr-i celāl ü heybet üzre sefīneler gibi revān olurlar selāmetle seyr ü hareket kılurlar ašlā bunlara ol baħr-ı kahr u ğāzab (9) zarar virmez ve ol yevm-i miħnet ü ta‘ab bunlara elem ü ıztırāb irgürmez ammā ol kimseler ki bu dünyāda Őu kuşları olmayalar ve (10) deryā-yı haķıķatle āşināluk kılmayalar anlar mürĝ-ı hāki deryāya döküdüke⁷⁸² ‘azāb çekdüĝi ve helāk olduĝi gibi ‘azāb çeküb helāk olur- (11) lar ve ol günüñ zuhūrı ve ol rüz-ı naħr u kaħruñ birūzı anuñçündür

(1898) Meşnevī

Tā ki yehluk men helek ‘an beyyineh

Tā ki yencū men necā v’esteyķineh

(12) Tā kim helāk ola Őol kimse ki beyyineden helāk oldu tā kim nācī ola Őol kimse ki nācī oldu ve müstaķīn oldu bu beyt-i Őerīf (13) sūre-yi Enfālde olan bu āyet-i kerīmeye iŐāret olur ķālellāhu te‘ālā *liyāķđiyallāhu emren kāne mef‘ülen*⁷⁸³ ya‘nī tā kim Allāh Te‘ālā hūkm eyleye Őol emri ki (14) ezel-i āzālde anuñ iŐlenmesi lāyık u cedīr olmuŐdı ve ol ezelde mef‘ül olan emr evliyāya nuŐret ve a‘dāya kahr u niķmetdür *liyehlike men* (15) *heleke ‘anbeyyinet*⁷⁸⁴ lām mef‘ülen lafzına müte‘allikdür ve ma‘nā ol emr anuñçün mef‘ül oldu ki tā helāk ola Őol kimse ki hūccet-i vāzıħadan helāk (16) oldu *ve yaħyā men ħattā ‘an beyyineh*⁷⁸⁵ ve daħı ħayy ola ve zindeĝānīlūk bula Őol kimse ki hūccet-i vāzıħadan ħayy oldu bunda helāk ‘azāb u (16) ‘iķābdan ve ħayāt necāt u sevābdan isti‘āredür dimiŐler ya‘nī ol emr-i mef‘ül oldu tā kim hūccet-i vāzıħadan ‘azāba lāyık olan mu‘azzib (17) ola ve daħı ol hūccet-i vāzıħadan ‘azāba müsteħaķ olmayan ‘azābdan necāt bula ve ħayāt-ı ebediyyeye vāşıl ola egerçi bu āyet-i kerīme ķıtāl haķķında vāride (18) ve nāzile olmuŐdur ammā beyt-i evvelde Ĥazret-i Mevlānā [minkulli’l-vücūh evlānā -H] ķaddesenallāhu bisirrahü’l-a‘lā āħiretde olan ķatle ve

⁷⁸² döküdüke: düŐdüke H

⁷⁸³ “Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi...” (Enfāl 8/42)

⁷⁸⁴ “...helak olanın açık bir delille (gözüyle gördükden sonra) helak olması...” (Enfāl 8/42)

⁷⁸⁵ “...yaşayanın da açık bir delille yaşaması için (böyle yaptı).” (Enfāl 8/42)

ḥayāta ve helāk u necāta ḥaml (19) idüb enbiyā vü evliyā vü şaliḥā vü etḳiyā ve cemī^c-i mü'minler şu kuşlarına teşbīh iderler ve daḥı müşrikler ve kāfirler [H209b] ve 'āşiler ve fāsıklar (20) hem kināyet ṭarīḳiyle [ol beytde -H] deryāya āşinā olmayan kuşlara temşil idüb rüz-ı kıyāmeti baḥre beñzedüb buyurmuşlardı ḥāşil-ı (21) kelām ol rüz-ı naḥr u ḳaḥruñ zuḥūr u bürüzü anuñçündür ki tā ki ḥüccet-i vāziḥadan helāk ola ve 'azāb u 'iḳāba giriftār gele şol kimse ki 'ilmullāhda (22) helāk oldu ve 'azāba müsteḥaḳ geldi idi ve daḥı ḥüccet-i bāliḡadan ḥayāt-ı ebediyye bula ve ḳaḥr u 'azāba ḥalāş ola şol kimse ezel-i āzālde 'ilmul- (23) lāhda daḥı oldu ve 'azāb-ı Ḥudādan necāt buldı idi ve *lillāhi ḥucceṭu'l-bāliḡatu*⁷⁸⁶ āyetinüñ mişdāḳınca Allāh Te'ālānuñ ḥalḳ üzre beyyinesi ve ḥüccet-i baliḡa- (24) sı vardur ḥalḳuñ Allāh üzre beyyine ve ḥüccet-i bāliḡası yokdur pes her şol kimse ki ol yevm-i naḥr u ḳaḥrda maḳḥūr u helāk ola kendünüñ (25) ol ḳaḥr u helāka müsta'idd ü müsteḥaḳ olduğunu bilirüz zīrā beyyineden ve ḥüccet-i bāliḡadan helāk olur ol degildür ki bilābeyyinetin ve lāḥüccetin helāk ola ve (26) şol kimseler ki 'azāb-ı Ḥudādan necāt bulalar ve ḥayāt-ı ebediyyeye vāşil olalar anlar hem beyyineden necāt bulalar ve kendülerüñ ol necāta müsteḥaḳ (27) olduklarını kemāliyle bilürler ve bunlar ḥalā bu dünyāda iken hem ol gūne istikādan eyledi ve lisānla daḥı ben ol gūne ve anuñ aḥvāline mü'min (28) ve mūḳnım diyü söyledi ve *esteykineyde* olan zamīr beyt-i evvelde olan rüz-ı naḥra rāci' olur

(1899) Meşnevī

Tā ki bāzān cānib-i sulṭān revend

Tā ki zāḡān (29) sūy-ı gūristān revend

Tā kim bāzlar sulṭān cānibine gideler tā kim zāḡlar gūristān cānibine gideler *bāz*lardan murād 'ulūm u ma'ārif ve ḥikem ü leṭāyif (30) şayd eyleyen ve pādşāh-ı ḥaḳiḳī ile āşinā olan ve cifeḥ'ār olmadan ve ekl-i şaḥt ḳılmadan ictināb ḳılan ve

⁷⁸⁶ “Kesin delil, ancak Allah'ındır.” (En'âm 6/149)

zāğlardan murād cīfeh̄ār olan (31) ve ekl-i şaht kılan ve mālāya‘nī söyleyen ehl-i dünyā ve aşhāb-ı nefis ve hevā dururlar ve *gūristāndan* murād bu dünyādur ki ehl-i dünyā mürdeler hükminde- (32) dūr ve bu dünyā anlara mesken olduğu i‘tibārla gūristān gibidūr ve zāğlar ekser gūristāna māyil olub anda cīfe vü sergīn yedükleri gibi ehl-i (33) dünyā hem bu dünyāya māyil olub cīfe vü segīn yemedən ḥālī olmazlar pes taqdīr-i kelām ve ta‘bīr-i merām böyle dimek olur ki ol (34) yevm-i naḥrda ve ḳahrdaki maḳşūd [H210a] andan gerekse bu dünyāda olan yevm-i ḳıṭāl olsun ve gerek yevm-i ḳıyāmetde olan ‘azāb u niḳāl (35) olsun anuñçün zūhūr eyler tā kim ‘ulūm u ma‘ārif şikār eyleyen bāzān-ı ma‘nevī sulṭān-ı ḥaḳīḳat cānibine gideler ve ol yevm-i naḥruñ (37) zūhūr eylediği vāsıta ile cenāb-ı ‘izzet ṭarafına pervāz ideler tā kim zāğlar daḥı bu dünyā cānibine gideler ve cīfeh̄ār olmağa meyl ü maḥabbet (38) ideler

(1900) Meşnevī

K’üstüḥ ān v’eczā-yı sergīn hemçünān

Nuḳl-ı zāğān āmedest ender cihān

Zīrā kemükler ve sergīn ve mülevveş olan cüzvler nān (39) gibi cihān içre zāğlaruñ nuḳlı gelmişdür ya‘nī zāğsīret olan ehl-i dünyānuñ nuḳlı ve ḡdāsı geldi bu cihānda ki anlaruñ ta‘ayyüşü ve (40) nuḳlı ancak kilāb gibi kemük yalamaḳdur

(1901) Meşnevī

Ḳand-ı ḥikmet ezkucā zāğ ezkucā

Kirm-i sergīn ezkucā bāğ ezkucā

Ḳand-ı ḥikmet ḳanden zāğ ḳanden kirm-i (41) sergīn ḳanden bāğ ḳanden ya‘nī bunlaruñ mābeyninde aşlā münāsebet yoḳdur ḥikmet ki taḥḳīḳ-i ‘amelden ve ittifāḳ-ı ‘amelden ve ḳavilde [P489b] (1) ve fi‘ilde işābet ḳılmadan ‘ibāretdür filmeşel ḳand gibidūr ve sūkker-i rūḥānīdür ve ehl-i dünyā ki zāğsīretlerdür bu sūkker-i rūḥānī olan ḥikmetde (2) niçe ḡdapezīr olur ki ḥikmetle anlaruñ mābeyninde münāsib

yokdur ve ‘ilm ü ma‘fired bāğ gibidür ve ehl-i nefis ve ehl-i şehvet necāset böce- (3) gi gibidür necāset yemege mübtelā olan ehl-i şehvet ‘ilm ü ma‘rifet bāğından hazz eylemez ki ‘ilm ü ma‘fired bāğı bu dünyāda riyāz-ı cennet gibidür pes (4) kirm-i sergīnle bāguñ münāsebeti olmaduğı gibi ehl-i dünyā ve ehl-i şehvetle dağı ‘ilm ü ma‘rifetüñ ve riyāz-ı cennetüñ münāsebeti olmaz

(1902) Meşnevī

Nīst (5) lāyık ğazv-ı nefis ü merd-i ğar

Nīst lāyık ‘ūd u müşk ü kün-ı ğar

Ğazv-ı nefis ve merd-i ğar lāyık degildür ve ‘ūd u müşk ve kün-ı ğar lāyık (6) degildür *ğazv-ı nefis* ğazā-yı nefis dimekdür andan murād nefis-i kāfir ile cihād-ı ekber kılmakdur ve *merd-i ğar* merd-i kaħbe dimekdür murād şerī‘atde ve tarīkatde (7) muħanneṣṭabī‘at olan ve nefis ü hevāya tã‘at kılan nāmerdlerdür ya‘nī nefis-i kāfir ile ğazā itmege ve mücāhede kılmāğa muħanneṣṭabī‘at (8) olan merd-i ğar lāyıkdur nitekim müşk eşek dübürine lāyık degildür ‘ilm ü hikmet ve Hağ Te‘ālāya tã‘at ‘ūd u müşk gibidür (9) ve ehl-i nefis ve ehl-i şehvet ve aṣḥāb-ı cehl ve ğaflet eşek dübürleri gibidür anlara lāyık olan necāset ü sergīn maħalli olmağdur ‘ilm (10) ü ‘amel ‘üdi ve müşki anlara münāsib ü lāyık degildür zīrā anlar muħannessīretler ve kaħbeṭabī‘atlardur evvelā kesb-i ‘ilm itmek ve ‘ilmiyle ‘amel (11) itmek nefisle ğazā ve mücāhede itmekdür nefisle ğazā ve mücāhede itmek ise her muħanneṣṭabī‘at ve zensīret olan kimseye müyesser (12) olmaz

(1903) Meşnevī

Çün ğazā nedhed zenānrā hīç dest

Key dehed ān ki cihād-ı ekberest

Çünkü zenlere ğazā eylemek hīç el virmez ol ki cihād-ı ekberdür (13) kağan el virür ya‘nī kāfirler ğazā eylemek ve fisebīllāħ mücāhede kılmāğ ‘avretlere müyesser degildür ve şer‘-i şerīfde anlara hem küffār ile ğazā eylemege teklīf (14)

olinmamışdır nefis ile mücāhede eylemek anlara müyesser olur kezalik zensīret ve muḥanneṣṭabī‘at olanlara hem cihād-ı aşğar eylemek (15) müyesser olmaz pes cihād-ı ekber eylemek niçe el virür ve ne ḥālle müyesser olur çünkim *çün ğazā nedhed zenānrā hiç dest* buyurdılar böyle dimeden zenler içre ḥod (16) mertebe-yi kāmile irmiş ve ma‘nāda niçe biñ ricālden ilerü geçüb rüstemsīret ve yehvān ṭarīkat olmuş sa‘ādet meşḥūn ḥātūnlar vardur dimek (17) su‘ālī [H210b] lāzım geldi bu su‘āle göre bu beytlerle cevāb virüb buyururlar

(1904) Meşnevī

Cüz benādir derten-i zen Rüstemī

Geşte bāşed ḥīfe hemçün Meryemī

Zen (18) teninde bir Rüstem bir Meryem gibi ḥīfe olmuş nādirden ğayrı degildir ya‘nī nādirden elḥāşıl nisā şūretinde Rüstem gibi ricāl mertebesine bāliĝ olmuş (19) ve kemāl bulmuş ve Meryem Ḥazretleri raḍıyallāhu ‘anhā zen teninde ḥufye vü pinhān olmuş ḥātūn ḳatı nādirdür *ve ennādiru kelma‘dūm*⁷⁸⁷ mefhūmınca ise (20) ma‘dūm ḥükminededür

(1905) Meşnevī

Ān çünān k’ender ten-i merdān zenān

Ḥufyeend ü māde ezza‘f-ı cenān

Ancılayın ki merdler teninde zenler ḥufye dururlar ve za‘f-ı (21) cenāndan māde dururlar ya‘nī kezalik bunuñ gibi merdler şūretde niçe zenler ḥufye vü pinhān dururlar ve ‘avret gibi ḳalbleri za‘f ve ḳorḳaḳ (22) oldukları cihetden māde ḥükminde olmuşdur pes nisādan kemāle irmiş āzūr-ı cāndan kemāle irmiş çoḳdur nitekim bu ḥadīş-i şerīf (23) bu mażmūna delālet eyler ḳāle’n-[Nebī -H] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *kemule mine’r-ricālī keşīrun ve lem yekmul mine’n-nisā’i illā Āsiyetu imrā’etu Fir‘avn ve Meryeme binti ‘İmrān* (24) *ve inne faḍle ‘A’işete ‘alā’n-*

⁷⁸⁷ “Nadir olan yok gibidir.”

*nisā'i kefađlı's-serīdi 'alā sā'iri't-ṭa'ām*⁷⁸⁸ revāhu Aḥmed ve Müslim ve Necārī ve Tirmidī ve İbn Māce 'an Ebū Mūsā radıyallāhu (25) 'anh

(1906) *Meşnevī*

Ān cihān şūret şevēd ān mādegī

Her ki dermerdī nedīd āmādegī

Ol cihānda ol mādelük şūret olur her şol kimse (26) ki merdlükde āmādelük görmedi *māde* dişi *āmāde* müheyā ma'nāsınadır ya'nī her şol kimse ki bu merdlük bedeninde 'ālem-i āhirete müheyā olmak görmeye (27) ve rüz-ı kıyāmet için müsta'id u müte'ehhib olmaya ol kimesne şūreten merd ise de bāṭinen māde hükminededür ol cihānda *yevme tube's-serāyir*⁷⁸⁹ feḥvāsınca (28) anuñ ma'nevī olan muḥanneslügi şūret bağlar ve ḥāl-i derūnī her ise zuhūr eyler ve aña göre cezāsın bulur

(1907) *Meşnevī*

Rüz-ı 'adl u 'adl dād-ı derḥurest

(29) *Kefş ān-ı pā küllāh ān-ı serest*

Rüz-ı 'adldür ve 'adl derḥurı virmekdür meşelā keşş pāyuñ lāyıkı ve küllāh başuñ lāyıkıdur ya'nī ol yevm-i naḥr (30) ve baḥr-ı ḳahr ki murād andan cihān-ı āhiret ve yevm-i kıyāmetdür ol gün yevm-i 'adāletdür ve 'adālet her şey'e lāyık u müsteḥāk olduğı nişānı virmekdür (31) meşelā pāya lāyık olan keşş ve başa lāyık olan tācdur pes 'ādelet her ḫaḳkı müsteḥāḳına virmek olmayınca pāya keşşi virmek ve başa tācı (32) irgürmek 'ādalet olur pes yevm-i dīnde herkes ne mertebeye lāyık ise anı bilür ve ol 'ādil pādşāh herkes neye lāyık ise (33) ol kimseyi aña irgürür

⁷⁸⁸ "Erkeklerin mükemmel olanları çoktur. Kadınlar ise mükemmel değildirler. Ancak Firavun'un karısı Asiy'e, İmran'ın kızı Meryem gibi kadınlar mükemmeldirler. Âişe'nin diğer kadınlara olan üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 280. [Hadisin saḫih olduğı belirtilmiştir.]

⁷⁸⁹ "Gizlenenlerin ortaya döküldüğü gün." (Târik 86/9)

(1908) Meşnevî

Tā bemaṭlab derresed her ṭālibī

Tā beḡarb-ı ḡod reved her ḡāribī

Tā kim her bir ṭālib maṭlabına irişse tā kim her bir ḡārib (34) kendü ḡarbına gide ya'ni 'ādil olan Ḥaḡ Tebārek ve Te'ālā Ḥāzretleri her şey neye müsta'id ü müsteḡaḡ ise anı aña virür ve herkes nelük ṭālibi (35) ise anı aña irgürür tā kim her bir ṭālib lābüdd kendü maṭlabına irişür ve her fānī ve ḡārib olan lābüdd kendü maḡribine gider ve anda ḡurüb (36) ider

(1909) Meşnevî

Nīst her maṭlūb ezṭālib dirīḡ

Cüft-i tābiş şems ü cüft-i āb miḡ

Her maṭlūb kendünüñ ṭālibinden dirīḡ u memnū' (37) degildür meşelā şems cüft-i tābiş ve āb cüft-i miḡdür nitelikim bu 'ālem-i şüretde tābiş ḡurş-ı āftāba her vechle [H211a] ṭālib ve aña ṭālib (38) olmaḡa müsta'iddür pes irāḡda ve yaḡinde her ne ise şems tabişe tābiş daḡı şemse cüft ü muḡārandür (39) biri birlerinden müfāreḡatları olmaz ve kezalik āb daḡı ma'nāda seḡābuñ ṭālibidür pes anlar daḡı biri birlerine cüft ü muḡārandür gör ki (40) Ḥaḡ Te'ālā anı āftāba ve tābişi seḡāba virmedi belki anı seḡāba ve tābişi āftāba virdi ve her şey'e kendü lāyığını irgürdi kezalik (41) her ṭālibe maṭlūbını irgürücidür

(1910) Meşnevî

Hest dūnyā ḡahrḡāne-yi Kirdḡār

Ḥahr bīn çün ḡahr kerdī iḡtiyār

Dūnyā ḡahrḡāne-yi Kirdḡārdur [P490a] (1) çünkim ḡahrı iḡtiyār eyledüñ ḡahr gör ya'ni bu dūnyā dār-ı miḡnet ve sarāy-ı āfetdür çünkim Kirdḡār Ḥāzretlerinüñ ḡahrḡānesini iḡtiyār eyledüñ pes 'āḡıbet ḡahr (2) u helāk olmaḡı gör

(1911) *Meşnevî*

Üstüh'ân u müy-ı maḫhūrân niger

Tiğ-i ḳahr efkende ender baḫr u berr

Maḫhūrlaruñ üstüh'ân u müyına naẓar eyle tiğ-i ḳahr anları berr ü (3) baḫre bıraḳdı [ya'nî -H] eger Őimdi sen maḫhūr olmaduñ ise bu ḳahrhâne olan dünyâyı ihtiyâr eyleyüb 'âḳıbet maḫhūr olan ṫâyifenüñ kemüklerini (4) ve kıllarını dīde-yi 'ibretle gör ki Ḥaḳ Te'âlâ Ḥazretleri *fesîrū filarḳı fanzurū keyfe kâne 'âḳıbetu'l-mukezzibîn*⁷⁹⁰ buyurdu lâzım geldi ki yeryüzinde seyr (5) kılasın ki Ḥaḳ Tebârek ve Te'âlânuñ tiğ-i ḳahrı anları ba'zısını baḫre bıraḳub helâk itdi meşelâ Nūḫ ḳavmi gibi ve ba'zısını daḫı yerde helâk idüb (6) sâkin oldukları yerden baḫr çıkardı meşelâ Lût ḳavmi gibi ki ol baḫr [henüz +H] ḳuds-i Őerīfe ḳarīb bir yerde mevcūd u zâhirdür ve ba'zısını berde helâk (7) eyledi 'Âd u Őemūd ḳavmi gibi bunlaruñ eŐerleri ve 'âlâmetleri henüz daḫı rüy-ı zemīnde bâḳīdür bu maḫhūrlaruñ ol eŐerleri ve 'âlâmetleri müy u üstüh'ân (8) gibidür 'âḳıl olan bunlaruñ eŐerlerinden ve 'âlâmetlerinden 'ibretpezīr olmaḳ muḳarrerdür

(1912) *Meşnevî*

Perr ü pây-ı mürġ bīn bergird-i dām

Őerḫ-i ḳahr-ı Ḥaḳ kunende bīkelām

(9) Dāmuñ eṫrâfı üzre mürġuñ perrini ve pâyını gör Ḥaḳ Te'âlânuñ ḳahrınuñ Őerḫini idicidür bīkelām ya'nî bu dünyâ filmesel ḳuşlar ṫuzaġı gibidür (10) ve bunuñ dânesine firīfte olan ehl-i dünyâ dâme ṫutulan ve ba'de başı kesilüb perr ü pâyı dām eṫrâfında kılan ḳuşlar gibidür pes (11) bir dāmi görseñ ve anuñ ḳatında bir niçe ḳuşuñ başları kesilüb ayaklarından ve ḳanadlarından baḳıyye ve eşer ḳalduġını müşâhede kılsañ (12) ol ḳanâtlar ve ayaklarını ḫarf u Şavt lisân-ı ḫâlle Őayyâduñ mekr ü ḳahrınuñ Őerḫini eyler kezalik bu dünyâ hem böyledür eger 'âḳıl iseñ (13)

⁷⁹⁰ “De ki: Yeryüzünde gezin de, günahkârların âkıbeti nice oldu, görün!” (Neml 27/69). Bu ayet, Kur'ân'da Őu Őekilde geḫmektedir: “*ḳul sîrū filarḳı fanzurū keyfe kâne 'âḳıbetu'l-mucrimîn*”

başar-ı başiretle bu dünyā dāminuñ cevānib ü eṭrāfına nazar eyleye gör bu dām-ı dünyānuñ eṭrāfında ne kadar kuşlaruñ başları kesilmiş ve pāy u perri (14) dökülüb qalmışdur bu dünyā kuşlaruñ perr ü bāli manşib u māl ve pāyları ḥayl ü bigāldür ki bunlar rūy-ı zemīnde ḥayl ü bigāl vāsīṭa- (15) sıyla buyurular manşib u māl vāsīṭasıyla evc-i hevā vü hevesde pervāz kıılurlar pes manşib u māl bunlara perr ü bāl gibi ve ḥayl u bigāl (16) pāy-ı hoş riftār gibi olur çünkim bunlar dām-ı dünyāya giriftār oldılar tīg-i qahr-ı ilāhī bunlaruñ başını kesüb maḫhūr u maḫtūl eyledükden soñra (17) bunlaruñ manşib u māl ve ḥayl u bigāli bu dām-ı dünyānuñ eṭrāfında dökilüb qaldı pes sen bu manşib u māl ve ḥayl u bigāle nazar eyle bunlaruñ her biri [H211b] bī (18) ḥarf u bīkelām lisān-ı ḥalle Ḥaḫ Te‘ālānuñ mekr ü qahrınuñ şerhini eyler ve saña böyle diyü söyler ki ey merd-i ‘āqıl ben bir niçe bīhūş kuşum perr ü bāli (19) meşābesinde idüm benümle evc-i hevā vü hevesde ḥayli zamān uçdı ve niçe müddet yiyüb içdi ve hoş geçdi ‘āqıbet bu dām-ı dünyāya giriftār olub tīg-i (20) qahrıla maḫtūl olub bu dār-ı gurūrdan dār-ı sürūra ḥāyib ü ḥāsır olduğı ḥālde intikāl eyleyüb göçdi diyü söyler ve daḫı *eddunyā dāru men lā dāre leh* (21) *ve mālu men lā māle leh ve ileyhā yafterru men lā ‘aḫla leh*⁷⁹¹ mefhūmını ta‘bīr eyler

(1913) *Mesnevī*

Mürd ü bercāy-ı ḥarpüşte nişānd

V‘ān ki köhne geşt hem püşte nemānd

Ol öldi (22) yerine ḥarpüşte dikdi ve ol kimse ki köhne oldı hem püşte qaldı ya‘nī ol dünyā dāmına giriftār olan ve bunuñ māl u manşibla tefāḥūr kıılan maḡrūr oldı (23) ve anuñ yerine Ḥaḫ Te‘ālā toprak yığınını naşb kıldı ki öldükden soñra anuñ qabrınuñ zerine ḥarpüşte qorlar ve ḥākden bir yığın iderler ol yığın ol (24) mürdenüñ ‘alāmeti olmuş ve yerine ṭurmuşdur ve ol ki medfūn olduḡdan soñra mürūr-ı eyyāmla köhne

⁷⁹¹ “Dünya evi olmayanın evi, malı olmayanın malıdır. Akı olmayan da onunla gururlanır.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 281. [Hadisin hasen olduğı belirtilmiştir.]

ola anuñ püştəsi ve yığını dağı almaz belki hake (25) berber olub anuñ kendi ve abri zeminden fark olmaz

(1914) Menevi

Herkesr cft kerde ‘adl-i Hak

Plr bpl  bkr cins-i bk

[Her bir kimseyi ‘adl-i Hak kendi cinsine cft eyledi pli ple ve bkı cins-i bka +H]bk ba‘zaya dirler (26) ya‘n ‘adl-i ilh her bir kimseye kend cinsine cft  muarn eyledi nitekim fli fle ve piseyi cins-i piseye cft  muarn ıldı ve herkes dağı (27) kend cinsine myil  tlib oldu ve cinsiyyet elbette ‘illet-i inzimm geldi nitekim dindi

Beyt

Kuned her cins bhemcins pervz

Kebter bkebter bz bbz⁷⁹²

(28) (1915) Menevi

Mu’nis-i Amed bemeclis ryr

Mu’nis-i B Cehl ‘Utbe v’Zlmr

Amed Hazretlerin meclisde mu’nisi ehryr- Gzndr rdvnullhi ‘aleyhim ecman (29) ki ol ehryr- Gzn nrniyyetler ve rhniyyetler ve Rabbniyyetler oldukları cihetden Hazret-i Habb-i Ekrem allallahu te‘l‘aleyhi ve sellem ens  cels (30) oldılar ve ol Hazretle ittid u lfet ıldılar amm mu’nis Eb Cehl ‘Utbe ve eybe ve Zlmr oldılar ki bunlar zlmnler ve eytnler oldukları cihetden (31) Eb Cehl kendlere cins buldılar anun aa ens olub anula ittid u lfet ıldılar

(1916) Menevi

Ka’be-yi Cibrl  cnh Sidrey

⁷⁹² “Her cins kendi cinsiyle birlikte uar; gvercin gvercinle, doğan doğanla.”

Ḳible-yi ‘abdü’l-buṭün şud süfreyî

(32) Cānlar Cibrīlūñ ka’besi Sidre oldı ‘abdü’l-buṭünnuñ ḳiblesi süfre oldı *buṭün* baṭnuñ cem‘idür ekül u şürüb olan kimsenüñ her bir bağırsağı her bir (33) baṭn gibi olduğıün ĩrād idüb ‘abdü’l-buṭün dinmiş ya‘nī her bir şey’üñ kendü şānına lāyık bir maṭlab-ı a‘lā ve bir maḳşad-ı aḳşāsı vardır ki (34) ol maṭlab-ı a‘lā anuñ rüḫ u ‘aḳlına ka’be ve ḳible gibi olmışdur ol kimse şeb ü rüz-ı ḳibleye teveccüh eyler gibi ol cānına teveccüh ḳılmışdur pes bu (35) i‘tibārla herkesüñ kendü şānına lāyık bir ḳiblesi olur Cebrāyilsīret ve melekḫaşlet olan cānlaruñ ka’be ve ḳiblesi seb‘a-yı semāvāt üzre olan Sidretü’l-(36) Müntehā ya‘nī mertebe-yi a‘lā oldı ve baṭnlar ḳavlı olan ve ferec ü kelüya ḫidmet ḳılan kimsenüñ ḳiblesi bir süfre oldı ki ol kimse şeb ü rüz [H212a] hemān süfre (37) cānibine yiyüb içmeden ötüri teveccüh ḳıldı pes herkesüñ şānına lāyık bir gūne ḳible olduğıni beyān eylemege şürü‘ idüb buyururlar

(1917) Meşnevî

Ḳible-yi ‘ārif(38) buved nūr-ı vişāl

Ḳible-yi ‘aḳl-ı müfelsif şud ḫayāl

‘Ārifüñ ḳiblesi nūr-ı vişāl olur ‘aḳl-ı müfelsifüñ ḳiblesi ḫayāl oldı ya‘nī ‘ārif- (39) billāh olan aşḫāb-ı şehūduñ hemīşe teveccühleri Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretlerinüñ vişālınıñ nūrına oldı ve anlara nūr-ı vişāl-i ilāhī maṭlab ve (40) maḳşad geldi ammā felsefe şāhibinüñ ‘aḳlınuñ ḳiblesi ve ḫayālāt-ı ‘aḳliyye ve taşavvurāt-ı zihniyye oldı ve ehl-i felsefenüñ her birisinüñ (41) ‘aḳlı mertebe-yi evhām ve ḫayālātdan eyler ve geçemeyüb her biri ‘aḳl u ḫayāl mertebesinde ḳaldı egerçi vācibü’l-vücūddan ve anuñ şifātından [P490b] (1) ve ef‘ālinden daḫı bunlaruñ her birisi ‘aḳılları yetdüğü kadar baḫş eylediler ve zāt u şifāt-ı ilāhiyyeye müte‘allik çok sözler söylediler ammā cümlesinüñ sözi (2) dāyire-yi ‘aḳl-ı cüzvīden dāḫıldür ve ḫāḳīḳat-ı ‘ārif olduklarından evhām u ḫayālāt gibi bāṭıl u bilāṭāyıldür

(1918) *Meşnevî*

Ğible-yi zâhid buved Yezdân-ı ber

Ğible-yi muṭmi' buved (3) hemyân-ı zer

Zâhidüñ ĳiblesi ber ve muḥsin olan Yezdândur ammâ muṭmi'üñ ĳiblesi hemyân-ı zerdür *ber* bânuñ fetḥasıyla muḥsin ma'nâsınadır ki Ḥağ Te'âlânuñ (4) Esmâ-yı Ḥüsnâsındandır *muṭmi'* mîm-i evvelüñ zammı ve mîm-i şânînuñ kesriyle ef'âl bâbından ism-i fâ'il şigâsı üzre zuṭama' ma'nâsınadır maṭma' mîmüñ fetḥa- (5) sıyla oğınub maḥall-i ṭama' olan kimsenüñ ĳiblesi hemyân-ı zerdür demek dağı câyizdür ve maşdar-ı mîmi olub muzâf-ı muğadder olub ehl-i ṭama' (6) olan kimsenüñ ĳiblesi altun kîsesidür dinse dağı vechdür pes tağdîr-i kelâm böyle demek olur ki târik-i dünyâ olan ve uğbâyı ihtiyâr (7) ĳılan zâhidüñ ĳiblesi bâr u mün'im olan Yezdân Ḥazretleridür ki hemîşe anuñ 'ağl u rûḥınuñ teveccühi mün'im-i ḥağıķı olan Yezdân Ḥazretlerinedür ammâ (8) şâhib-i ṭama' olan ḥarişüñ ĳiblesi altun kîsesidür ve anuñ 'ağl u rûḥınuñ teveccühi añadur zann-ı fâsidi budur ki *yağsebu enne mâlehü ağledehü*⁷⁹³ (9) âyetinüñ ḥasebince mâlı kendüyi dünyâda maḥallid eyleye ve niçe belâ ve müzâyâğa geldükde mâlı aña destğîr ola ve anı ğumûm ve hümûmdan ve âfât u miğenden âzâd (10) ĳıla bu ğüne zann-ı fâsid aña ğâlib olduğundan ötüri cemî'-i emvâle sa'y eyles ve anı derkîse idüb 'ağl u rûḥına ĳibleğâh idinüb ve 'abd-ı dirhem (11) ve dînâr olur ve *lu'ine 'abdu'd-dirhemi lu'ine 'abdu'd-dînâr*⁷⁹⁴ ḥadîsinüñ mefhûmına mazhar olub me'lûn u maṭrûd olmağa lâyığ gelür

(1919) *Meşnevî*

Ğible-yi ma'nâverân şabr u (12) direng

Ğible-yi şüretperestân nağş-ı seng

⁷⁹³ "(O), malının kendisini ebedî kılacağına zanneder." (Hümeze 104/3)

⁷⁹⁴ "Dirheme (ğümüşe) kul olanlara lanet olsun. Dînâra (altına) kul olanlara lanet olsun." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 211. [Ḥadisın hasen olduğü belirtilmiştir.]

Ma'nāverlerüñ kıblesi şabr u direngdür şüretperestlerüñ kıblesi naqş-ı sengdür ya'nī aşhāb-ı (13) ma'nānuñ ve erbab-ı taqvānuñ kıblegāhı 'alātā'atullāh şabr eylemek ve 'anma'şiyetillāh perhīz kılmak ve kār-ı dünyāvīde tevaqquf u te'hīr eylemekdür (14) ammā şürete tapan kimselerüñ kıblegāhı hācerden yapılmış şüretler ve bütler naqşīdür ki anlaruñ ma'nādan haberleri olmaduğucün ol naqşları (15) kendülere ma'būd ittiḥāz idinüb aña teveccüh iderler

(1920) Meşnevī

Qıble-yi bāṭınniṣṣīnān zülminen

Qıble-yi zāhirperestān rūy-ı zen

Bāṭınniṣṣīnlerüñ kıble- (16) si minnetler şāhibidür [H212b] zāhirperestlerüñ kıblesi zenlerüñ yüzidür ya'nī sākin-i bāṭın olan ve şüret 'āleminden güzer kılan 'ābidlerüñ kıblesi (17) minnetler ve ni'metler şāhibi mün'im-i ḥaḳīkīdür ve ammā zāhire tapanlar ve şüret-i melīḥe māyil olanlaruñ kıblegāhı mir'āt-ı cemīlenüñ yüzidür ki anuñ teveccühi (18) hemīşe ol cānibedür ve bu güne kimseye 'abd-ı ferec dinür *lu'ne 'abdu baṭnihi*⁷⁹⁵ buyrulduğı gibi *lu'ne 'abdu fercehu*⁷⁹⁶ daḫı buyrulub bu güne kimseye daḫı (19) la'net olınmışdur

(1921) Meşnevī

Hemcünin bermişümür tāze vü köhn

V'er melülī rev tu kār-ı ḥ'īş kun

Buncılayın tāze ve köhn her ne ise 'add eyle ve eger (20) melül iseñ yüri sen kendü kārüñ eyle *tāzed*en murād herkesüñ kendü zamānında olan ve *köhn*den murād geçmiş zamānda olan ve güzer kılan (21) kimseler olur ya'nī herkes eger geçmiş zamānda ve eger bu zamānda bir kārı ve bir murādı lābüdd kendüsine kıble ve maqşūd idinüb ol cānibe 'azīmet (22) kılmış ve müteveccih olmışdur ve ol cānibden ḥazḫ almış ve lezzet-i gīdā bulmuşdur nitekim biz birkaç nev'ini saña 'add u şümār

⁷⁹⁵ "Midesine kul olana lanet olsun."

⁷⁹⁶ "Tenāsül organına kul olana lanet olsun."

eyledük hemçünin sen dağı (23) eger kendü zamānuñda tāze olan ve eger köhn olub güzer kılan kimselerdür bunuñ gibi ‘add u şümār eyle ki herkes eger şimdiki hâlde ve eger (24) geçmiş zamānda bir cānibe müteveccih olmış ve ol cānibden Һazz u ғidā bulmuşdur ve eger bunları ‘add u şümār eylemeden melül iseñ ve bunları (25) ‘add eylemek ve herkesün eger şimdiki hâlde ve eger geçmiş zamānda olan kıblegāhı belki baña ne lāzımdur dirseñ saña lāzım olan kār her ne ise (26) pes sen anı ihtiyār eyle ve müste‘ad olduğıñ cānib her ne ise anı kıble idinüb aña müteveccih ol ve andan Һazz u lezzet bul

(1922) Meşnevī

Rızk-ı mā der-(27) kās-ı zerrīn şud ‘uqār

V’ān segānrā āb-ı tutmāc u teğār

Bizüm rızkımuz zerrīn kāsede ‘uqār oldı ve ol seglere teğārdan āb-ı tutmāc (28) oldı ‘uqār zamm-ı ‘aynla şaraba dirler *kāse-yi zerrīnden* murād ‘aşk u maḥabbetle şufretrüy ve ḥalişhüy olan cesed ve ‘uqārdan murād şarāb-ı maḥabbet (29) ve bādeyi ‘ilm ü ma‘fıret olur ve *seglerden* murād segsiret olan ehl-i dünyā ve aşhāb-ı nefis ü hevā olur ve taqđir-i kelām böyle dimek olur ki her- (30) kesün kendüye münāsib bir güne kıblesi olduğı gibi bir güne rızkı ve ғidāsı hem olur bizüm rızkımuz kāseyi zerrīn gibi olan beden içre ‘uqār- (31) maḥabbet ve şarāb-ı ‘ilm ü ma‘fıret oldı ve bizüm rüḥımuza kuvvet ü ғidā şarāb-ı İlāhiden geldi ammā segsiret olan ehl-i dünyā ve küllābtābī‘at olan (32) aşhāb-ı nefis ve hevā için rızk u ғidā teğār meşābesinde olan kāselerden tutmāc şuyı oldı ve bunuñ gibi nefsanī ve cismānī olan (33) ғidālar geldi

(1923) Meşnevī

Lāyık-ı ān ki bed’ü ḥū dādeem

Derḥūr-ı ān rızk bufristādeem

Anuñ lâıyıkı ki anuñla hū itmişüz anuñ lâıyıkı rızq gönderilmişüz (34) ya'ni bizüm rızqımız kâse-yi zerrinde 'uqâr-ı rühânî ve şarâb-ı Rabbânî oldu anuñ lâıyıkı ve münâsibi ki ol rezzâk-ı muṭlak ve ḥallâk-ı 'âlem olan Ḥazret-i (35) Ḥaqqla hūy kılmış ve enîs olmuşuz pes ol hūya ve hünere lâıyık [H213a] rızq gönderilmişüz ve şânımıza lâıyık u münâsib ve meşrebimize muvâfık (36) merzûk olmuşuzdur

(1924) Meşnevî

Hūy-ı ânra 'âşık-ı nân kerdeim

Hūy-ı înrâ mest-i cânân kerdeim

Ol segsiret olan teğâr gibi olan (37) kâselerden hazz u naşib alan kimselerün hūyunı ve nâminı 'âşık-ı nân eylemişüz ve bu kâse-yi zerrinden 'uqâr-ı İlâhî nüş eyleyen ve kendü (38) hevâ-yı nefsinı ferâmûş kılan kimselerün hūyunı ve laqabını mest-i cânân eylemişüz

(1925) Meşnevî

Çün behūy-ı ḥod ḥoşî vü ḥurremî

Pes çi ezderḥüred-i (39) ḥūyet mîremî

Çünkü kendü hūyuñla ḥoş ve ḥurremsin pes derḥüred-i hūyuñdan niçün ürkersin ya'ni herkesün kendü hūyına ve ḥaşletine (40) lâıyık beherḥâl bir libâs u hey'ât u şekl ü şüret u ḥâlet ü âlet verilmiş ve ḥulq olmuşdur eger kendünün hūy u ḥaşletine münâsib (41) olan libâs ve hey'eti koyub ğayrlaruñ libâs u hey'etini urunsa lâbüdd 'indelenbiyâ ve indelevliyâ mezmûm olmak muqarrerdür pes ey [P491a] (1) merd-i 'âkıll sen daḥı çünkü kendü hūyuñla ḥoş u ḥurrem olasin ve kendü aḥlâk u evşafuñla ülfet ü ünsiyyet kılasın pes kendü hūyuña ve ḥaşletüne lâıyık (2) u münâsib olan libâs ve şüretten ve hey'et ü âletten niçün irgürsin ve neden ötürü ictinâb eylesin

(1926) *Meşnevî*

Mâdegî hoş âyedet çâder begîr

Rüstemi(3) hoş âmedet hançer pezîr

Mâdelük hoş gelürse çâder tut Rüstemlük hoş gelürse hançer tut [ya'ni -H] eger saña dişilük ve zensîret olmak (4) hoş geldi ise çâder tut ve anlaruñ libâsı ve hey'eti her ne ise anı ihtiyâr it ki zenlere münâsib olan çâder bürünmek ve gâzâ ve mücâhededen (5) girü qalub hânede oturmağdur yok eger Rüstem iseñ hançer ü şemşîr kabûl eyle ki sitemsîret ve Hamzaṭabîat olan erlere münâsib ü lâyıq (6) oldur ki libâs-ı takvâyı giye ve gâzâ-yı ekbere sa'y eyleye ve cihâd-ı ekberde niçe hançerler şemşîrler yiye zinhârbezhâr eger Rüstem iseñ zenlere teşebbüh kıılma ve anlar (7) libâsında olma ve muhannes iseñ hem erler libâsını giyme ve erlük da'vâsını eyleme ki Hâzret-i Hâbîb-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlardur *le'ane Allâhu'l-muhannesîne* (8) *mine'r-ricâli velmuteracilâti mine'n-nisâ*⁷⁹⁷ revâhu **Ahmed** ve **Tirmidî** ve **Ebû Dâvud** 'an **İbn Abbâs** kezâ **fîCâmi'u's-Şağîr** ve şabisîret iseñ teşeyyüh (9) ve şeyh isen hem taşabbî eyleme ki ikisi dañı katı mezmûm u bâriddür kemâ kîle

Beyt

Şey'en 'acibân hümâ ebred minyah

*Şeyhu yetaşabbî vü şabbî yeteşeyyah*⁷⁹⁸

(10) **Nefâhâtü'l-Ünsde Mevlânâ Câmî** rahmetullâhu 'aleyh **Rûzbihân Baklî** **Hâzretlerinin** menkıbesinde böyle naql eylemişdür ki Rûzbihân Baklî Hâzretleri (11) meşâyihâne libâs ve şüfiyâne hey'etle Ka'be-yi Mükerreremenüñ ziyâretine geldi esvâk içre gezerken hikmet-i Allâhuñ anuñ gözi bir cemîle câriyeye rast (12) geldi filhâl ol câriyenüñ hevâsına mübtelâ oldı ve anuñ zîkr ü fikri anuñ qalbine taldı pes

⁷⁹⁷ "Allah kadınlaşan (kadın gibi davranan) erkeklere ve erkekleşen (erkek gibi davranan) kadınlara lanet etmiştir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 269. [Hadisin tarikleri zayıf olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

⁷⁹⁸ "Soğuk ve buz öyle acayip bir şeydir ki, kışı yaza, yazı da kışa çevirir."

Ka'be-yi Mükerrermede ikāmet kılmış 'azīzlerden bir kimse (13) var idi Şeyh Baklī Hazretleri anuñ meclisine geldi ve aña didi ki ey mürşid-i ehl-i tarīkat ve ey muḳtedā-yı aṣḫāb-ı şerī'at benüm bu kisve ve libāsum senüñ (14) ḫuzūrında emānet olsun ki bu kisve-yi ricāl ve libās-ı aṣḫāb-ı kemāldür ve bende şimdi bir ḫūy u māl zuḫūra geldi ki bu kisve ve libāsa münāsib ve (15) lāyık degildür belki ehl-i hevā olan aṣḫāb-ı şehvete münāsibdür pes baña şimdiki ḫālde anlaruñ libās ve kisvesini [H213b] giymege enseb ve evlādur (16) tā ehl-i nifāk ve ehl-i riyā zümresine dāḫil olmayam ve libās-ı şaliḫāda ehl-i hevā ḫulḳıyla taḫalluḳ kılmayam diyüb libās ve kisvesini ol 'azīzüñ öñine (17) koyub gitdi ve ol hevāya münāsib olan libās ve kisveyi giydi ve birkaç gün Hazret-i Haḳḳa tazarru' u niyāz itdi Cenāb-ı Haḳ ol hevā vü (18) hevesi şeyḫüñ ḳalbinden bilkülliyye iḫrāc idüb evvelki mertebesini ve şafāsını bulduḳda ol 'azīzüñ öñine gelüb şimdi bu kisve-yi ricāle ve libās-ı (19) ehl-i kemāle yine müstaḫaḳ oldum emānetimi baña sipāriş eyledükde ol 'azīz Rūzbihān Baklī Hazretlerinüñ ḫırḳa ve kisvesini niçe ḫamd u şenāyla aña teslīm (20) kıldı ve pesend idüb ḫayr du'ālar eyledi pes ehl-i inşāf olan kendü ḫūyını yoḳlayub aña göre libās giymek evlādur

(1927) Meşnevī

İn sūḫan pāyān nedāred (21) v'ān faḳīr

Geşteest ezzaḫm-ı dervīşī 'aḳīr

Bu söz pāyān tutmaz ya'ñi bedenüñ gibi ma'ārif ü esrār söylemek nihāyet ḳabül itmez bunuñ öte- (22) si ḳatı çoḳdur burada bu ḳadarla iḳtifā olınsun ve ol faḳīrüñ biz anuñ ḳışsasını bu beyānuñ evvelinde bir miḳdār zıkr eyledük ve Haḳ Te'ālā Hazretlerine (23) bīkesb ve bīta'ab rızḳ istemege du'ā eylerdi diyü ḫikāye eyledük ol faḳīr dervişlük zaḫmından 'aḳīr oldı ya'ñi sekrleri kesilüb ve güci ve (24) ḳuvvetini üzilüb 'āciz ü muḫtarib ḳaldı

Qışsa-yı ān gencnāme ki derpehlū-yı qubbe rūy beqble kun ve tīr derkemān nih ve
bīned ezāncā ki (25) ūftad gencest

Bu sūrḥ-ı şerīf ve bu sersūḥan-ı laṭīf ol gencnāmenūñ qışsasıdur ki ol du‘ā eyleyen
faḳīre vāqı‘asında böyle diyü işāret eylediler (26) ki maqberler içinde fülān
qubbenūñ pehlūsından yüzüñi qıbleye eyle ve tīri kemāna qo ve at oq ol yire ki düşer
gencdür [ya‘nī anda bir genc vardur -H]

(27) (1928) *Meşnevī*

Dīd derḥ‘āb ū şebī vü ḥ‘āb kū

Vāqı‘a-yı bīḥ‘āb şūfī rāsthū

Ol faḳīr bir gice ḥ‘ābda gördi ve ḥ‘āb qanı ḥ‘ābsuz vāqı‘a şūfī (28) içün ḥūyudur ya‘nī
ol faḳīr bir gice ol gencnāmeyi rüyāda gördi ve anūñ uyḥusı qanı ki ol ‘avām-ı nās
gibi ḥ‘āba varub uyqu içre ol (29) rüyāyı görmemişdür belki ḥ‘ābsuz ‘ālem-i mişāl
aña münkeşif olub beynennevm velyaqāza bu rüyāyı gördi ki ḥ‘ābsuz vāqı‘a görmek
şūfī (30) olanlara ḥūy olmuş ve ‘ādet gelmişdür meşāyih-i şūfiyenūñ gördükleri
rüyā ekşer beynennevm velyaqāza ‘ālem-i mişālde zuhūra gelüb ve uyurcasına (31)
olub o ḥāletde Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri tarafından anlara işāret olur nitekim bu faḳīre
daḥı böyle işāret kılandı

(1929) *Meşnevī*

Hātifī güfteş ki ey(32) dīde ta‘ab

Ruḳ‘ayī dermeşq-i varrakān ṭaleb

Bir hātif ol faḳīr-i du‘āgūya didi ki ey ta‘ab görmiş ya‘nī ‘ālem-i ḡaybdan aña bir āvāz
gelüb (33) böyle didi ki ey rızq-ı bīzahmet ḥuşūşında çok ta‘ab u zahmet görmiş faḳīr
varraklarıñ meşqi içre bir ruḳ‘a ṭaleb eyle

(1930) *Meşnevī*

Ḥufye z‘ān varrak(34) k‘it hemsāyeest

Sūy-ı kāḡıd pārehāş āver tu dest

Ol varrākdan gizlü ki ol saña hemsāyedür anuñ kāğid pāreleri cānibine (35) sen ol getir *varrāk* kitāba da dirler ammā aşl şaḥḥāfa dirler bunda *varrāk*dan murād şaḥḥāf olur

(1931) Meşnevī

Ruḳ'a-yı şekleş çünñ rengeş çünñ

(36) Pes beḥ'ān anrā beḥalvet ey ḥazīn

Bir ruḳ'a ki anuñ şekli buncılayın ve rengi buncılayındur [H214a] çünkim ol ruḳ'ayı anuñ varaḳları içre bulasın ve elüñe (37) alub evüñe gelesin pes ey ḥazīn anı ḥalvetde oḳı ya'nī ol faḳīre hātif 'ālem-i ğaybdan bu gūne āvāz virüb didi ki ey faḳīr senüñ (38) hemsāyeñ olan şaḥḥāfuñ varaḳları ve kitābları içre bir ruḳ'a pāresi vardur ki anuñ şekl ü rengi şu gūnedür ve ara ol ruḳ'ayı anuñ evrāḳı (39) içinden al pes gelüb bir ḥalvet içre otur ve anı oḳumağa meşgül ol

(1932) Meşnevī

Çün bedüzdī ān zivarrāk ey püser

Pes birün rev z'embühī(40) *vü şūr u şer*

Çünkim ol ruḳ'ayı varrākdan ey püser uğurlayasın ya'nī aḥz eylesesin *bedüzdī* bunda aḥz bekünī ma'nāsına isti'āre olınmışdur (41) ya'nī ey oḅül çünkim şaḥḥāfdan ol gencnāmeyi aḥz eylesesin pes enbühlükden ve şūr u şerden taşra git ya'nī şart oldur ki çünkim ol [P491b] (1) gencnāmeyi andan alasın cemā'atden ve şūr u şer menba'ı olan keşretten taşra gidüb ve iḥtilāṭ-ı nāsı terk idüb 'uzlet ü ḥalvet iḥtiyār eyle

(1933) Meşnevī

Tu beḥ'ān(2) *anrā beḥod derḥalvetī*

Hīn mecū derḥ'ānden-i ān şirketī

Andan sonra sen ol gencnāmeyi bir ḥalvetde kendüñle oḳı zinhār anı oḳumaḳlukda ğayrla şirket isteme ki nā- (3) maḥrem ve bīgāne olanlaruñ mazarrat u fesādı çok

olur ve saña nāmahrem ve hemdem olmayan kimseyi eger kendü ḥalvetüñe ḳosañ ve meşgûl olduĝuñ ‘ilmine anı şerîk (4) eyleseñ beherḥâl yâ bir vechle saña mâni‘ olur veyâḥûd senüñ sırr u râzuñı ifşâ kıılır

(1934) *Meşnevî*

V’er şeved ân fâş hem ğamĝîn meşev

Ki neyâyed ĝayr-ı tu z’ân nîm cev

(5) Ve eger ol fâş olursa da hem ğamĝîn olma ki senden ĝayrısı ol gencnâmeden nîm cev ḳadar behre bulmaz ve andan maḳşûd ve murâd ne idüĝine vâḳıf olmaz

(6) (1935) *Meşnevî*

V’er keşed ân dîr-i hîn zinhâr tu

Vird-i ḥod kun dembedem lâtaḳneṭü

Ve eger anuñ ḥuşûli geḳ çekerse ya’nî ol gencnânemün içinde meşṭûr olan ma‘ânîñüñ (7) mefhûmı geḳ ḥâşıl olursa ve seni ırâḳ çekerse âĝâḥ ol zinhâr sen anuñ geḳ ḥâşıl olduĝından me’ÿûs u maḳnûṭ olma belki dembedem *lâtaḳneṭü* (8) *min rahmetillâhi*⁷⁹⁹ âyet-i kerîmesini kendüñe vird eyle bu âyet-i kerîmenüñ tefsîri cild-i evvelde *sebeb-i ḥirmân-ı eşḳiyâ* sürḥında mürûr eyledi *varrâḳ*dan murâd kitâb (9) ve şaḥḥâf olduĝını bildüñ geledüm gencden ve gencnâmeden murâd hem ne idüĝini bil ve bir ḥoş ma‘lûm kııl *gencden* murâd genc-i vaḥdet ve ḥazîne-yi ḥaḳîḳatdür (10) ve *gencnâme* olan *ruk’adan* murâd şol kitâblardur ki anda genc-i vaḥdete müta‘allıḳ ‘ilmler yazılmış ve esrâr-ı ḥaḳîḳate maḥşûş olan ma‘nâlar taḥrîr olunmuş ola ve tâlib-i (11) erzâḳ-ı ma‘ânî olan dervîş iki kısmdur bir budur ki mürşid-i kâmile mülâkî olur ol mürşid-i kâmil anı genc-i ḥaḳîḳate irşâd u hidâyet kıılır ve anı (12) erzâḳ-ı rûḥâniyye ile ĝaniyyü’l-ḳalb eyler bu güne faḳîre gencnâme lâzım olmaz anuñ mürşid-i kâмили aña gencnâmelük eyler ve bir dervîş daḥı var- (13) dur ki erzâḳ-ı ma‘âniye her vechle muḥtâcdur ve ister ki kenz-i ḥaḳîḳata vâşıl ola ve ĝinâ-

⁷⁹⁹ “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin!” (Zümer 39/53)

yı haqîkî ve ebedi bula velîkin ol kenz-i haqîkate mevşil bir hādî (14) ve rehber bulamaz pes hemîşe kâdî elhâcât cânibine münâcât idüb du‘â eyler ki îlâhî bu fakîr bendeñi bu ihtiyâc u gedâlukdan kırtarub baña bîzahmet (15) ve bîta‘ab olan [H214b] erzâk-ı rûhâniyyeyi müyesser eyle dir eger anuñ isti‘dâdı mürşid-i kâmile vâşıl olmak degül ise ve mürşidüñ irşâdıyla murâdını (16) bulmak muqadder oldıysa lâbüdd Hâk Te‘âlâ Hazretleri ‘*ucîbu da‘vete’d-dâ‘i izâ de‘ânî*⁸⁰⁰ buyurduğı âyet-i kerîme mefhûmı üzre du‘â eyleyen bendelerinuñ (17) du‘âsını kabûl eyler pes bu gûne fakîrleri şol genc-i haqîkînuñ ‘ilmleri yazılmış ve esrâr-ı vaḥdetüñ ma‘ânî ve kelimâtı taḥrîr olunmuş nâmeşere hidâyet (18) kılar ki anlar anı oqumaqla ve oqudukları üzre ‘amel kıılmaqla ve anlara tevfiq-i îlâhî bu yüzden olmaqla ol kitâblaruñ içinde meşṭûr olan kenz-i vaḥdeti (19) ‘âkıbet bulurlar va andan müstefîd olurlar nitekim bu sürḥ-ı şerîfde zıkr eyledükleri fakîr bu kabîlden olub niçe zamân du‘â eyledükden şoñra aña (20) ‘âlem-i ğaybdan işâret olundu ki var senüñ hemsâyeñ olan fülân şahḥâfuñ evrâk-ı mâbeyninde şu hey’etle mevşûf bir gencnâme vardur (21) anı alub nâsdan ḥalvet ü ‘uzlet ihtiyâr eyle var bir tenhâ yere oturub anı oqumağa meşḡûl ol ol kitâb-ı şerîfüñ ve nâme-yi laṭîfüñ (22) içinde her ne meşṭûr oldıysa anuñla ‘amel eyle tâ kim murâd u maqşûduñ olan ḥazîneye vâşıl olasın ve ğınâ ve devlet bulasın ve eger murâduñ fil- (23) ḥâl ḥâşıl olmayub niçe müddet medîd ü ‘uhûd ba‘îde geçerse ve seni çok zamâna sürerse hem ğam yeme ve me’yûs olma ki Hâk Te‘âlâ *lâtaḳnetü min raḥmetil-* (24) *lâhi* buyurmuşdur ve daḡı *lâtey’esü min ravḥillâhi innehu lâ yey’esu min ravḥillâhi illâ’l-kavmu’l-kâfirün*⁸⁰¹ dimişdür pes Hâk Te‘âlânuñ ravḥ u raḥmetinde (25) maḳnûṭ u me’yûs olmak ṭâlibe

⁸⁰⁰ “Bana dua ettiğı vakit dua edenin dileğine karşılık veririm.” (Bakara 2/186)

⁸⁰¹ “Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.” (Yûsuf 12/87)

lāyık u münāsib degildir belki *elumūru merhūnetun bievkātihā*⁸⁰² diyüb maṭlūb olan emrūñ vaḳti gelinceye dek sa‘y u himmet (26) eylemek lāzımdur

(1936) Meşnevī

Īn begüft u dest-i ḥod ān müjdever

Berdil-i ū zed ki rev zaḥmet büber

Bunı didi ve kendü elini ol müjdever ol faḳīrūñ (27) gönline urdı böyle diyü ki yüri zaḥmet ilet ya‘nī ‘ālem-i ḡaybdan ṭālib-i rızḳ olan faḳīre āvāz viren beşīr bu zıkr olınan sözleri didi (28) ve anuñ ḳalbine ve sīnesine el urdı ve aña beşāret virüb didi ki yüri şimden şoñra kendüñden zaḥmet ve meşakḳati gider gitsüñ ve saña (29) müjde olsun ki murāduñ ḥāşıl oldu didi anuñ ḳalbine el urdı demek aña ziyāde beşāret virdi dimeden kināyet olur

(30) (1937) Meşnevī

Çün beḡ ĩş āmed zigaybet ān cüvān

Mīneguncīd ezferah ender cihān

Çünkim ol cüvān ḡaybdan kendüye geldi ya‘nī kendüye bir ḥālet müstevlī (31) olmakla kendüden ḡāyib olmış idi ve kendüden ḡāyib olduḡı mertebede Ḥāzret-i Ḥaḳ tarafından aña bu ḳadar işāretler ve beşāretler oldu (32) çünkim ḡaybet ‘āleminden kendüsine geldi ve maḥv mertebesinden ḳurtulub şaḥv mertebesine vāşıl oldu kemāl-i feraḥından cihāna şıḡmadı bir mertebe şād (33) u ferahnāk oldu ki anuñ derūnı ḳalaḳ u ıztırāba düşdi

(1938) Meşnevī

Zehre-yi ū berderīdī ezḳalaḳ

Ger nebūdī rıfḳ u ḥıfz u luṭf-ı Ḥaḳ

Anuñ zehre- (34) si ḳalaḳdan yırtılır idi eger Ḥaḳ Te‘ālānuñ luṭfı ve ḥıfzı ve rıfḳı olmayaydı ya‘nī ol faḳīr ziyāde sürür u şādīligünden ıztırāb u ḳalaḳa düşdi (35) şol

⁸⁰² “Her iş takdir olunan bir zamana merhūndur (ancak o zaman meydana gelir).” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 277. [Bu lafızla bir hadisin tespit edilemediḡi belirtilmiştir.]

ķadar ki anuñ zehresi [H215a] ak olmak mertebesine vardı ammā Hāk Te‘ālā
Hāzretleri aña luř u rıfķ eyledi ve anı ak u helāk olmadan (36) hıfz idüb Őakladı

(1939) Meşnevī

Yek feraħ ān k’ezpey Şeş Şad hicāb

Gūş-ı ũ beşnīd ezHāzret cevāb

Ol du‘ası müsticāb olan faķīr birkaç (37) vech ũzre Őād u feraħnāk oldu cümle-yi
ferahlardan bir feraħ ola ki altı yüz hicābuñ peyninden [ya‘nī -H] nūrānī ve zūlmānī
olan altı yüz hicābuñ (38) verāsından anuñ gūş-ı hūşı Hāzret-i Hāk Te‘ālādān cevāb
işıtdi Hāk Te‘ālā tarafından işāret olmak ve ķalbine ilhām gelmek bendenüñ du‘asına
(39) ve su‘āline cevāb gelmekdür

(1940) Meşnevī

Ezhücüb çün hiss-i sem‘eş dergüzeş

Şud sezāvār u zigerdün bergüzeş

Hicāblardan çünkim anuñ sem‘inüñ (40) hissi geçdi sezāvār oldu ve gerdündan geçdi
ya‘nī çünkim ol faķirüñ sem‘inüñ idrākı hücüb-i nūrānī ve zūlmānīden ilerü geçdi
Hākķuñ hiřābını (41) işitmege lāyık ve sezāvār oldu ve gerdündan ilerü geçdi ki
gerdün daħı hicāblardan bir hicābdur

(1941) Meşnevī

Ki buved k’an hiss çeşmeş z’itibār

[P492a] (1) *Z’ān hicāb-ı ğayb hem yābed güzār*

Ki olur ki anuñ çeşminüñ hissi itibārdan ya‘nī anuñ idrāk-ı sem‘i hicāblardan geçdi
ve hiřāb-ı Hākķı gūş (2) itdi tā ki ol anuñ gözinüñ idrākı daħı itibār cihetinden ol
hicāb-ı ğaybdan hem geçmek bula ve liķā-yı Hākķı müşāhede kıla bu huşūşda sem‘
(3) başardan muķaddem gūşāde olur ve sem‘üñ hiřāb-ı yāri istimā‘ eylemesi başaruñ
rū‘iyyet ũ müşāhedeğe müste‘id olmasına sebep ũ illet olur (4) Hāzret-i Kur’ānda

sem^c başar üzerine her mevzi^cde taqđīm olıduğı hem bu nükteyi iş^cār kıılır anuñçüñ
bu beytde lafz-ı ki beyt-i evvele bu i^ctibār ile (5) ‘illet vāki^c olur

(1942) Meşnevī

Çün güzāre şud havāsseş ezhicāb

Güş-ı ü b’işnīd ezHāzret hitāb

Çünkü anuñ havāsı hicādan güzāre oldı ya^cnī (6) çünkü ol faķīr-i du^cāgūyuñ
hisleri hicāb-ı nūrānī ve hicāb-ı zulmānīden geçmiş oldı Hāzret-i Hāqdan anuñ güş-ı
hüşı bīhicāb hitāb (7) işitdi ve ol hitābuñ mefhūmını dil ü cānla kabūl itdi ve emr
olıduğı cānibe revān olub gitdi ba^czı nüshada bu mışra^c pes (8) *peyāpey gerdedeş*
dīd ü hitāb vāki^c olmuşdur bu taqđīr üzre ma^cnā pes aña dīd ü hitāb peyāpeyi olur
dimek olur

(1943) Meşnevī

Cānib-i dükkān-ı varrāk (9) āmed ü

Dest mīburd ü bemeşkeş sūbesū

Ol faķīr-i du^cāgūy hātif-i ğaybīnūñ işāret eyledüđi üzre kalkub ‘azīmet idüb varrākuñ
(10) dükkānı cānibine geldi anuñ meşki cānibine sūbesū el iletđi ya^cnī işāret olınan
şahhāfuñ ol faķīr dükkānına geldi ve anuñ meşklere ve kāğıdları (11) içre taraf taraf
el iletđi ol gencnāmeyi cüst ü cū itdi

(1944) Meşnevī

Pīş-i çeşmeş āmed ān mektüb zūd

Bā‘alāmātī ki hātif güfte būd

Fevrī (12) ol mektüb-ı sa^cādet-i maşhūb işāret olıduđı üzre anuñ gözinūñ öñine
geldi şol bir ‘alāmetlerle ki hātif dimiş idi ve müyesser-i (13) ğaybī anuñ ‘alāmetini
ve nişānını aña bildürmüş idi [H215b] ol hātif-i ğamgīnūñ didüği ‘alāmetleri üzre ol
gencnāme ol şahhāfuñ evrākı (14) içre zuhūra geldi

(1945) Meşnevî

Derbağal zed gift h̄'āce hayr bād

İn zamān vāmīresem ey üstād

Hemāndem ol gencnāmeyi qoltuğına urdı şahhāfa ey (15) h̄'āce saña hayr olsun bu zamān girü irişürüm ey üstād didi bu beyt-i şerīf delālet-i iltizāmiyye ile şu ma'nālara delālet eyler ve bilāiltizām (16) bu beytden şu ma'nalar murād olur ki ol gencnāme ol şahhābuñ evrāk-ı perīşānı içre niçe müddet qalmış ve şahhāf anuñ qadr u kıymetini (17) bilmeyüb sāyir kāğıd pārelere anı kıyās kılmış çünkim ol t̄alib-i gencnāme anı bulub ve cenān u dil qabūl kılub qoltuğına urduqda hem (18) şahhāfuñ qatında ol gencnāmenüñ aşlā qadr u kıymeti olmaduğundan ol faqīrden anuñçün bir kıymet dağı istememiş ve ol t̄alib-i nāme olan (19) faqīri h̄'āce saña hayr olsun diyü du'ā itmekle hemān qanā'at kılmış ve gūyā ol t̄alibe dimiş ki bu kāğıd pāreleri neylersin di görelüm (20) ol t̄alib dağı aña didi ki ey üstād bu zamān girü bu cānibine irişürüm ol zamānda saña bunuñ aşlını dime diyüb her hezār hamd u şükrle (21) kendü maqām u menzile rücū' kılmış

(1946) Meşnevî

Reft künc-i halveti v'ānrā beğ'ānd

V'eztaḥayyür vālih ü hayrān bemānd

Ol faqīr-i du'āgūy bir halvet bucağına (22) gitdi ve ol gencnāmeyi oqudı ve evvelinden āhirine dek aña muṭālī'a itdi ve anda ol qadar esrār-ı şerīfe ve ma'ānī-yi laṭīfe buldı ve taḥayyürden vālih ü (23) hayrān qaldı böyle diyü

(1947) Meşnevî

Ki bedīnsān gencnāme-yi bībahā

Çün fütāde mānde ender meşkhā

Ki bu gūne bībahā olan gencnāme yā ilāhī meşkler ve kāğıd- (24) lar içre ne ḥalle düşüb qaldı ya'nī bu üslūb-ı bedī' ve tarz-ı refī'le bīkıymet ve bībahā olan gencīne-yi

esrār-ı ilāhī ve ḥazāne-yi cevāhir-i ma‘ānī bu gūne (25) varaklar ve kâğıdlar içre ne ‘aceb düşüb kaldı ve herkesüñ nazarından ne hâlde bu sāmīnāme muḥtefī ve müstetir oldı bu āna dek bir kimsenüñ (26) gözi bunu görmek ve bir ‘ālimüñ nazarı bu ‘ālī nāmeye irmek ‘aceb ḥikmet ü ğarīb sırr u ḥāletdür didi le‘amruke yā aḥī bu kışsa-yı pürḥişse (27) bu faķırüñ ḥasbihāli ve bu faķır olan du‘āğūyuñ ‘aynıyla māfilbāl vāki‘ olmışdur bu faķır keşīrū’t-taķşīr şol vaķtinde ki kitābfürüş olan (28) şahḥāfda gencīne-yi esrār-ı ilāhī ve ḥazāne-yi cevāhir-i ma‘ānī olan sifr-i sābi‘i bulduķda

Beyt

Feķabbeltuhā summe ķābbeltuhā

Ve bilḥamdi veşşükri ķābbeltuhā⁸⁰³

beytinüñ mażmūnı (29) üzre cān u dil ile anı ķabūl kıldum ve būs idüb yüzüme ve gözüme ķodum ve hezār ḥamd u şükr ile ol ni‘met-i celīleye muķābele eyledüm (30) ve böyle diyü söyledüm ki yā ilāhī bu gencīne-yi esrār u ma‘ānī ve bu ḥazāne-yi cevāhir-i maķāşid ve emānī bu āna dek ne ḥikmetdür ki şöhret bulmadı ve ne sır (31) u ḥāletdür ki üçyüz altmış altı seneden beri bir meşnevīḥ‘ānuñ ve ṭālib-i ‘irfānuñ nazarı buña rast gelmedi altı mücelled olan gencnāme ‘āleme (32) ṭoldı ve ekşer nāsuñ katında ol altı defter meşhūr ve müte‘ārif oldı ve çok ṭālib-i kenz-i ḥaķīķat olanlar anlaruñ⁸⁰⁴ içinde meşhūr (33) olan ma‘ānī-yi şerīfe ile ‘amel idüb maķşūdlarına her biri vāşil oldı ammā gencīne-yi [H216a] esrār-ı Allāh ve ḥazāne-yi emānī-yi Hızır kıdmān-ı āġāh olan (34) sifr-i sābi‘ bu āna dek şahḥ u evrāk içre ne ‘aceb muḥtefī olub mestūr kaldı ve idrāk-ı ‘uyūn-ı ünāsdan bu vaķte dek bu (35) sāmīnāme pūşīde oldı

(1948) Meşnevī

Bāz ender ḥāṭireş in fikr cest

⁸⁰³ “Onu öptüm sonra yine öptüm hamd ve şükür ile onu karşıladım.”

⁸⁰⁴ anlaruñ: olanlaruñ H

K'ezpey-i her çiz Yezdān hāfızest

Ol fakīr-i du'āgūy girü anuñ hātırına (36) bu fikr şıçradı ya'nī kalbine bu fikr ve endīşe geldi ki her şey'den ötürü dervīş Yezdān-ı pāk hāfızdur

(1949) *Meşnevī*

Key güzāred hāfız ender iktināf

(37) *Ki kesī çizī rübāyed ezgüzāf*

Hāfız iktināfda kaçan қor ki bir kimse güzāf cihetinden bir şey'i anuñ izz ü irādeti olmadan қаpa bu dağı vech- (38) dür iktifāda olan hāfız kaçan қor ki bir kimse güzāf andan bir şey'i қаpa *iktināf* kenfdendür *kenf* hıfz itmege ve setr itmege dirler *iktināf* hem (39) istitār u ihtifāz ma'nāsına olur kezalik bu fakīr-i du'āgūy hem şahhāf elinde ol hazine-yi cevāhir-i emānī ve gencīne-yi esrār-ı me'ānī olan cild-i (40) sābi'i bulduqda egerçi bir zamān mütehayyir қaldum ve kendü kendüme bu ne hikmet ve bu ne sır ve ne hāletdür diyü hitāb қıldum velīkin girü didüm ki Yezdān-ı (41) pāk hāzretleri her şey'ün hāfızıdur her şey'e hāfız olan 'alīm ü hākīm ihtifāz u istitārda olan şey'lerden kaçan қor bir kimsenün güzāf cihetinden [P492b] (1) anuñ mülkinden bir şey'i ağız eyleye ve anuñ izz ü irādeti olmayınca bir çizī bir yerden almağa veyā bulmağa veyā anı bilmege қādir ola bu muқarrerdür ki Allāh Tebārek ve (2) Te'ālā her şey'ün zuhūrını bir vaқte merhūn eylemiş ve her maṭlūbı dağı bir tālib için hālk itmişdür hattā ol vaқt gelmeyince ol şey'i zuhūr (3) қılmaz ve ol tālib olmayınca ol şey kimseye yüz göstermez ve eger yüz gösterse hem tālib olmayanlar anı görmez nitekim ol gencnāme varrāquñ evrāq-ı (4) perīşānı içre niçe eyyām u şühūr düşüb қaldı kimse āna rağbet қılmadı ve hıçbir kimse anuñ қadr u kıymetini bilmedi hattā varrāq dağı ol varaқlar (5) içre mestūr olan gencnāme güne ne kitāb idüğine 'alīm ü āgāh olmadı kezalik bu sifr-i şerīfüñ ve defter-i laṭīfüñ zuhūrı dağı irādet-i Hāққla (6) bu vaқte merhūn imiş ve Hāқ Te'ālā anı 'uyūn-ı nāsdan bu āna dek sırр қılmış pes bu zamānda elminnetullāhi te'ālā ol gencnāmeyi şahhāfuñ elinde

(7) bulduk ve ol esrār-ı Allāh gencīnesine vāşıl olduk ki anuñ dībāce-yi hümāyūnı *mücelled-i heftüm ezcümle-yi defātir-i Meşnevī ve tavāmīr-i Ma'nevī ki hazīne-yi ezhār-ı* (8) *emānī ve gencīne-yi envār-ı ma'ānī esrār-ı Allāhest* demekle mu'aven olmuşdur velīkin a'mādan olan bīma'rifetlerüñ ve bībaşiret olan bīdevletlerüñ (9) gözleri önünde perde-yi gaflet ve sedd-i cehālet hāyil olub ol kenz-i hikmeti ve gencīne-yi 'ilm ü ma'fireti bu kadar cevāhir-i zevāhirle pür iken görmege kâdir (10) olamadılar *ve ce'alnā min beyni eydihim sedden ve min halfihim sedden feağşeynāhum fehum lā yubşirūr*⁸⁰⁵ āyet-i kerīmesinüñ mefhūmına mazhar olub bu kenz-i hikmeti göremeyüb (11) anlaruñ çeşm-i pürhışmından bu gencīne-yi esrār-ı ilāhī mestūr u muhtefī kalmışdur bu 'aceb hālet ve garīb hikmetdür ki bunuñ içinde mevcūd olan ma'ānī cevherlerini (12) anlar göremezler ve eger gencnāmeye nazar idüb baqarlar ise de anuñ nuķūd-ı hālīş gibi olan nikāt-ı şerīfesine nazar irgüremezler ve lehzā her biri kuşūr nazarları (13) olduğını bilmeyüb bunda ne zevk ve ma'nā vardır diyü beyhūde söyler ve bu cevāhir-i celīle [H216b] ve ma'ānī-yi cezīleden hażz ve behre bulamayub 'inād u cehillerinden (14) bu sāmīnāmeden i'rāz u ictināb eyler

(1950) Meşnevī

Ger beyābān pür şeved zerr ü nuķūd

Bīrızā-yı Haķ cevī netvān rübūd

Eger farzī beyābān zerr ü nuķūd ile pür ola (15) ya'nī şahrā-yı derāhim ve denānīr ile tōla bīrızā-yı Haķ andan bir arpa kadar kaķmak mümkün olmaz ya'nī Haķ Te'ālānuñ rızāsı olmayınca altun ve gümüş ile tōlu olan (16) şahrālardan bir arpa kadar altun veyā gümüş almağa bir kimse kudret ü tākāt tutmaz belki ol altuna ve gümüşe keşret hırşı var iken bile irādāt-ı Haķ olmayınca (17) anı görürse hem anı almağa meyl itmez

⁸⁰⁵ “Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektiğimiz de onları kapattık, artık göremezler.” (Yâsin 36/9)

(1951) *Meşnevî*

V'er beḡ'ānī şad şuḡuf bîsekteyî

Bîkader yâdet nemâned nükteyî

Ve eger bîsekte yüz şuḡuf okısan kadersüz senüñ (18) yâduñda bir nükte qalmaz *kader* bunda taqđır ma'nâsınadur *sekte* tevaqquf ma'nâsınadur ya'nî eger sen ey kitâb okıyan kimse niçe yüz şuḡufı bir tevaqqufsuz okıya- (19) sın ve niçe biñ kitâbı bilâte'hîr tettebbü' eylesesin senüñ ḡatıruñda taqđır-i ilâhî olmayınca bir nükte ve irâdât-ı Rabbânî olmayınca tettebbü' eyledigüñ (20) kütüb ü şuḡufdan senüñ qalbünde bir mes'ele câygîr olmaz ve senüñ rûḡuñ ol kütüb ü şuḡufda meştür olan kelimât u 'ibârâtdan maqşüd u murâd (21) ne idüğini hem bilmez

(1952) *Meşnevî*

V'er kunî ḡidmet neḡ'ānî yek kitîb

'İlmhâ-yı nâdire yâdet zicîb

Ve eger ḡidmet eylesesin bir kitâb okımayasın cîbden nâdire 'ımleri (22) bulursın ya'nî ve eger Allâh Te'âlâ Ḥazretlerine ḡulûşla ḡidmet ve 'ibâdet eylesesin ammâ bir kitâb okımayasın cîb-i qalbünden nâdire 'ımler bulursın ve çeşme-yi (23) cânuñdan yenâbî'-i ḡikemi zuhûr eylemiş ve lisânuñdan cârî olur görürsin kemâ qâle 'aleyhisselâm *men aḡlaşa lillâhi erba'îne şabâḡhan zaharat yenâbî'u'l-* (24) *ḡikmeti minqalbihi 'alâlisânihi*⁸⁰⁶ Şeyḡ Zeynüddîn-i Ḥâfî raḡmetullâhu 'aleyh buyururlar *vel'acebu minmen daḡale fiḡazihî't-ḡarîḡati* ve *erâde en yaşile ilaḡḡaḡiḡati* (25) ve *ḡad ḡaşşala mine'l-işḡilâḡatı mâ yestahricu biḡâ'l-me'ānî minkelâmillâhi ve eḡâdîse Resûlihi şallallâhu 'aleyhi ve sellem şumme lâyeşteḡilu bizikrillâhi ve murâḡabetihi ve ḡâ'atihi* (26) *vel'irâdi 'ammâ sivâhu lituşabba ilâqalbihi'l-'ulümu'l-lezziyetu elletî*

⁸⁰⁶ "Kim kırk gün samimiyetle Allah'a bağlanarak sabahlarsa, kalbinden diline hikmet pınarları fıskırır." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 283. [Hadisin son derece zayıf olduğu belirtilmiştir.]

*lev ‘āşe elfe senetin fi tedrîsi’l-iştilâhâtı ve taşnîfihâ lem yeşimmu minhâ râyiheten
velâ (27) yuşâhidu minâşârihâ ve envârihâ lem‘aten⁸⁰⁷*

(1953) Meşnevî

Şud ziceyb ân keff-i Mûsâ zavfeşân

K’ân füzûn âmed zimâh u âsmân

Ceybden ol keff-i (28) Mûsâ zavfeşân oldu ki ol zav mâhdan ve âsmândan ziyâde geldi ya‘nî Hazret-i Mûsânuñ şalavâtullâhi ‘alânebiyyinâ ve ‘aleyh yed-i mübârekleri (29) kendü yaqalarından nûr u ziyâ saçıcı oldu ki ol nûr u ziyâ mâhuñ nûrından ve âsmânuñ ziyâsından ziyâde geldi

(1954) Meşnevî

K’ân ki mîcustî zi- (30) çarh-ı bânihîb

Ser berâverdest ey Mûsâ zicîb

Haq Subhâne ve Te‘âlâ tarafından Kelîmullâh Hazretlerine böyle diyü ilhâm u işâret oldu ki (31) ey Mûsâ ol nûr u ziyâyı ki nihîb olmağıla muttaşif olan çarh-ı senîden istersin [H217a] ol nûr u ziyâ ey Mûsâ senüñ küpünden (32) baş yukaru getürmişdür pes *ve adhîl yedeke fıceybike tahruc beydâ’e min gayrı sūin âyeten uhrâ⁸⁰⁸* mefhümü üzre elüni koynuña idhâl (33) eyle tâ kim beyâz ve nûrânî çıka ve âyet-i uhrâ ola pes Hazret-i Mûsâ mübârek elüni koynuna idhâl idüb anı çıkardukda bir beyâz ve nûrânî (34) el çekdi ki ‘âleme ziyâ şaldı ve mâh u âftâbuñ nûrına gâlib oldu pes her Mûsâmeşreb olan ve kalb-i Mûsâ üzre seyr kılan ‘âlem-i (35) Rabbânîde dağı bu şıfat bulunur ve anuñ vücūdında *yed-i beyzâdan* murad şol fikr-i nûrânî olur ki her bâr anı ‘âlem-i Rabbânî olan kâmil habîb-i kalbe idhâl (36) idüb andan şoñra elfâz u

⁸⁰⁷ “Şu tarikata girip de hakikate ermek isteyeninin durumu ne şaşılacak şeydir! O Allah’ın kelamından ve resûlünün sünnetinden manaları çıkaracak ıstılahları edinmiş ama Allah’ın zikri ve murakabesi ile O’nun taati ve Allah’tan başkasından yüz çevirmesi ile meşgul olmamıştı. Hâlbuki öyle yapsa bin yıl yaşasa ıstılahları tahsil edip tasnif ederek elde edemeyeceği, ondan bir şey koklayamayacağı ve nurundan bir parıltı göremeyeceği leziz ilimler kalbine dökülürdü.”

⁸⁰⁸ “Elini koynuna sok da kusursuz bembeyaz çıksın.” (Neml 27/12). B

ḥurūf vāsıtasıyla anı dehānından iḥrāc eylese mānend-i yed-i beyzā ‘āleme baş olub
zulmet ü cehālet (37) ü ḡafleti ve küfr ü ḡalāleti ve şek ü rübüyyeti ve bunlar emsālī
olan zulmeti ol yed-i beyzā gibi olan fikr-i nūrānī izāle eyler pes ol nūr u ziyā (38)
insānuñ kendü ḡalbindedür anı ḡāricden istemedenden kendü ḡabīb-i ḡalbinden
istemek evlādur ki bu ‘ālem-i āfākda her ne isterse kendü nefsinde ḡod (39) ol daḡı
ziyāde bulunur kemā ḡāle te‘ālā *ve fiñfisekum efelā tubşirūr*⁸⁰⁹

(1955) Meşnevî

Tā bedānī k’āsmānhā-yı semī

Hest ‘aks-i müdrekāt-ı ādemī

[Tā bilesin ki semī ve ‘ālī olan āsmānlar ādemīnün müdrikelerinin ‘aksidür +H] ya‘nī
ol (40) nesneyi ki ey kendü ‘aşrınıñ Mūsāsı olan āsmānlardan istersin ol senün
ḡabīb-i ḡalbünden baş yukarı getirmiştir tā böyle ki bu (41) bülend ü ‘ālī olan
ecrām-ı semāviyye ādemīnün müdrikelerinin ‘aksidür ya‘nī ādemīnün ḡuvvet-i
müdrikeleri olan ‘aḡluñ ‘aksi ve pertevi- [P493a] (1) dūr ve ‘aḡl-ı ādemī aşıldur

(1956) Meşnevî

Nī ki evvel dest-i Yezdān-ı Mecīd

Ezdü ‘ālem pişter ‘aḡl āferīd

Böyle degil midür ki Yezdān-ı Mecīdün dest-i ḡudreti evvel (2) iki ‘ālemden ilerürek
‘aḡlı yarattı bu ḡod muḡarrerdür ki iki ‘ālemden muḡaddemter ve sābıḡter Yezdān-ı
Mecīd dest-i ḡudreti evvel ‘aḡlı yaratdı kemā ḡāle (3) ‘aleyhisselām *evvelu mā
ḡalākallāhu el‘aḡle*⁸¹⁰ diyü ‘aḡldan murād ‘aḡl-ı külldür ki ḡaḡīḡat-i insāniyyedür pes
‘uḡul-i ‘aşre ve nüfūs-ı semāviyye ve ecrām-ı (4) felekiyye bu ḡaḡīḡat-i insāniyye
olan ‘aḡl-ı küllünün ‘aks u fer‘idür ve ḡaḡīḡat-ı insāniyye bu cümleye nisbetle aşı
vāḡi‘ olmuştur nitekim ‘aḡl-ı (5) küllün ve ‘uḡul-ı ‘aşrenün şerḡ ü beyānını cild-i

⁸⁰⁹ “Kendi nefislerini de öyle. Görmüyor musunuz?” (Zâriyât 51/21)

⁸¹⁰ “Allah’ın ilk yarattığı şey akıldır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 248. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

şalışuñ dibācesinde hem mürür kılmış ve bu ecrām-ı semāviyyenüñ ‘aks olduğı anda dağı şebüt (6) bulmuşdur çünkü kendü haķıķatını bula ve ‘aqlınuñ gāyetine vāşıl ola ol kimesne bu ecrām-ı semāviyyenüñ ‘aks u eşer olduğını bilür (7) ve bu eşyā kendünüñ fer‘i olduğunu müşāhede kıılır pes her ne isterse ol kendü derūnında bulur

(1957) Meşnevī

İn sūhan peydā vü pinhānest bes

Ki(8) nebāşed maḥrem-i ‘anķā meges

Bu söz minvech peydā ve minvech ziyāde pinhāndur ya‘nī ehle bu söz ziyāde peydā vü hüveydādur ve nāehle beğāyet pinhān (9) u maḥfīdür zīrā meges ‘anķāya maḥrem olmaz bu gūne kelām-ı haķıķat encām ise ‘anķāsīret olan ‘āriflerüñ gıdāsıdır ve bu sözlere anlar maḥrem (10) olur [H217b] ve megeştabī‘at olan ‘avām-ı kelhevām bu gūne sözlere maḥrem olmayub müteḥayyir alur ve mużtarib olur nitekim dinildi

Beyt

Ṭūṭiyān-ı(11) derşekeristān kāmranī mīkunend

V’eztaḥayyür dest-i berser mīzened miskīn meges⁸¹¹

Çünkü megeştabī‘at olanlar ‘anķāsīret olanlara maḥrem olmazlar (12) ve anlaruñ kelimāt-ı haķāyık-ı meşḥūnını fehm ü idrāk kıılmazlar pes bu ehle peydā vü ‘ayān ve nāehle pūşīde ve nihān olan söz burada ursın

(13) (1958) Meşnevī

Bāz sūy-ı kışsa bāz ā ey püser

ışsa-yı genc ü fakīr āver beser

⁸¹¹ “Papağanlar şekeristanda kamranlık eyler ve miskin sinek şaşkınlığından elini başına vurur.”

Tekrār ey püser zıkr olınan kışşa cānibine girü gel kışşa-yı genc ve faķiri başa getir
(14) yaʿnī ol gencnāme bulan faķirüñ ve anuñ maṭlūbı olan gencüñ kışşasını başa
getür ve tamām idüb bitür dimek olur

Tamāmī-yi kışşa-yı (15) ān faķir ve nişān-ı cāy-ı ān genc⁸¹²

(1959) Meşnevī

Enderʿān ruķʿa nibište būd īn

Ki birün-ı şeh̄r gencī dān defn

Ol ṭālib-i genc olan faķirüñ bulduğı (16) ruķʿa içre bu yazılmış idi ki şeh̄rñ
taşrasında defn olunmuş bir genc bil ki ḥāric-i şeh̄re ol ḥazīne medfün olmuşdur anı
maʿlūm kı

(17) (1960) Meşnevī

Ān fülān ḳubbe ki dervey meşhedest

Puşt-ı ū derşehr ü rü derFerḳadest

Ve fülān ḳubbe ki anda meşhed vardur ol ḳubbenüñ puştını şeh̄re (18) ve yüzi
Ferḳad cānibinedür *Ferḳadān* ḳible cānibine biri birine ḳarīb iki yıldızuñ ismidür ki
anuñ vāhidine Ferḳad dirler baʿzı nüshada *Ferḳad* yerine *ferfed* (19) vāḳiʿ olmuşdur
ferfed felāte dirler yaʿnī beyābāna dirler *meşhed* maḥall-i şühūda dirler bunda
mezār murād olur ve mezāra meşhed didükleri şeh̄id olan kimse- (20) nüñ maḥalli
olduğı iʿtibāriyledür

(1961) Meşnevī

Puşt bāvey kun tu rü derḳible ār

Vʿān gehān ezḳavs tiri dergüzār

Puştı sen ol ḳubbeye eyle ve yüzüñi (21) ḳibleye getir ve neden şöñra kemāndan bir
tiri geçür yaʿnī ol ḳubbeye şirt verüb yüzüñi ḳibleye döndükden şöñra yaydan bir ok
at

⁸¹² “O fakirin kıssasının tamamlığı ve o define yerinin nişanı.” Konuk, *Mesnevī-i Şerif Şerhi*, C. 12, s. 11.

(1962) Meşnevî

Çün fikendî(22) tîr ezkavs ey si'ād

Berken ān mevzi' ki tîret ūftād

Çünkü tîri kavsdan tarh idüb ey ehl-i müsā'ide ilkā eylesin ol mevzi'i kaz ki (23) senüñ tîrũñ ol mevzi'e düşdi ya'nî senüñ tîrũñ her ne mevzi'e düşerse ol yeri kaz genci anda bulasın dimiş *si'ād* kesr-i sînle (24) müfā'ale bābınuñ maşdar-ı s̄nāsi olub müsā'id ma'nāsına olmağ evlādur bunda *gencnāmeden* murād genc-i vaḥdetũñ 'ulūm u esrārı meşṭur olan (25) ve t̄alib olanlara anuñ vuşūline sebep olan a'mālī ta'līm eyleyen kitāb olur ve *gencden* murād ise ḥaḳīḳat-i insāniyye olur ve ḥaḳīḳat-i insāniyye (26) ḥazīnesi şehir-i ṭabī'atũñ verāsında medfūndur anuñ t̄alibi olan insan evvelā şehir-i ṭabī'atden ṭaşra çıkmak aña lāzımdur ve içinde meşhed olan (27) *ḳubbeden* murād 'aḳl-ı cüzvī olur ki 'aḳl-ı cüzvī filmesel bir ḳubbe gibidür ki anda meşhed-i rūḫ-ı ḫayvānī ve idrāk-ı cismānī vardur ve ehl-i īmān olan (28) kimselerũñ 'aḳl-ı cüzvīsi ḳubbesinũñ zāhri şehirṭabī'at ve yüzi ḳubbe-yi ḥaḳīḳī māḫ cānibinde olan necm-i hidāyetedür pes ḥaḳīḳat-i insāniyye ḥazīne- (29) sini t̄alib olana lāzım olan budur ki şehirṭabī'atden çıka ve 'aḳl-ı cüzvī ḳubbesini verā-yı zāhirine alub aña şırt vire ve rūy-ı ḳalbini ḳible-yi (30) vaḥdet cānibine getüre ve andan soñra [H218a] tîr-i himmetini ḳavs-ı mücāhedeye ḳoya ve ḳavs-ı mücāhededen tîr-i himmetini ata ve anuñ tîr-i himmeti her ne maḳāma irişüb (31) düşerse kendünũñ kenz-i ḥaḳīḳatini bula nitekim bu zıkr olınan faḳīre bu gūne işāret olunub işāret olınduğı üzre 'amel itmege şürū' (32) idüb tîr atmağa ḳaşd u 'azīmet eyledi

(1963) Meşnevî

Pes kemān-ı saḫt āverd ān fetā

Tîr perrānīd derşahn-ı fezā

Pes ol fetā muhkem kemān getürdi ve bir (33) atı yay ele alub tīri ĩahñ-ı fezāda uurdu ya‘nī Őırtını ubbeye virüb yüzünü ibleye döndürüb var uvvetini bāzūya getirüb ol (34) atı yaydan bir o atdı

(1964) Meşnevī

Zū teber āverd ü bīl ü Őād Őād

Kend ān mevzi‘ ki tīreŐ ũftād

Ol cüvān Őād Őād fevrī bīl ü teber (35) getürdi ol mevzi‘i azdı ki anuñ tīri ol mevzi‘e düşdi ya‘nī Őād olub fevrī bīl ü teber getirüb kendü oı düşdükde mevzi‘i (36) azīneyi bulma ümīdi üzre azdı

(1965) Meşnevī

Künd Şud hem ü vü hem bīl ü teber

od nedīd ezgenc-i pinhānī eşer

Ol mevzi‘i ol adar azdı ki hem o ve hem (37) anuñ bīli ve teberi aŐınub künd oldu ve kendüsi daı yoruldu ve ‘aciz aldı od ol nihān ve mafī olan azīneden aŐlā eşer göremedi

(38) (1966) Meşnevī

Hemunīn her rüz tīr endātı

Līk cāy-ı gencrā neŐnātı

Bu zıkr olınan ā‘ide üzre egeri ol cüvān tīr atardı ve oı düşdüi (39) yeri azardı velīkin mevzi‘-i genci fehm idüb añlamazdı ya‘nī bilememiŐ idi ve bunda iŐāret ve tenbīh vardur Őol ma‘nālara ki açan bir tālīb-i (40) genc-i aıat bir gencmāmeyi ele getürse ol gencnāmenüñ içinde meŐtūr olan elfāz u kelimātuñ ma‘nālarına vāıf ve ‘ālim olsa ve aña (41) göre ‘amel ılsa yine kendü aıati gencini Őarā-yı vücūdda bulmaa ādir olamaz meger ki bir mürŐidüñ ta‘līm ü irŐādıyla veyāūd iŐāret-i ilāhī ve ilhām-ı [P493b] (1) Rabbānī ile ve bunuñ sebep ü ‘illeti oldur ki egeri bir kimse bir kitābı our ve anuñ elfāzından maŐūd olan ma‘nāları istirāc ve

istibnâṭ kıılır (2) ve anda her ne buyuruldıysa anuñla ‘âmil olur ve aña göre kâr kıılır velîkin ‘amelde yâ efrâṭ eyler veyâ tafriṭ eyler ‘adâlet ü istikâmet mertebe- (3) sini bilemez bu ecluden genc-i maḳṣûdı bulamaz ve ḥazîne-yi ḥaḳîḳate vâşıl olamaz

(1967) Meşnevî

Çünkü ĩnrâ pîşe kerd ü berdevâm

Fücfüci derşehr (4) *üftâd ü ‘avâm*

Çünkü ol faḳîr ‘aleddevâm tîr atmağı ve yer kıazmağı kendüsine pîşe itdi şehr içre ve ‘avâm miyânında bir fücfüce düşdi ya‘nî (5) şehr ḥalkınuñ ve ‘amme-yi nâsuñ içine bir fisıldı ve didi ve ḳodı vâḳi‘ oldı böyle düyü ki fülân faḳîr bir gencnâme bulmuş anuñ (6) mücebince her gün ‘amel idüb ba‘zı mevzi‘leri ol genc bulmaḳ ümîdi üzre kazmadadır

Fâş şuden-i ḥaber-i ân genc ve resîden-i (7) begüş-ı pādşâh⁸¹³

(1968) Meşnevî

Pes ḥaber kerdend sulṭân-râ ezîn

Ân gürühî ki budend ender kemîn

Pes sulṭân-ı şehre bu kışşadan ḥaber eylediler (8) şol bir gürüh ki kemînde idiler ya‘nî ol faḳîrñ puşusunda ṭuran düşmenleri sulṭân-ı şehre bu kışşadan [H218b] ḥaber virdiler

(1969) Meşnevî

‘Arza (9) *kerdend ân sühân-râ zîrdest*

Ki fülânî gencnâme yâftest

El altından bu sözi sulṭân-ı şehre ‘arza itdiler böyle diyü ki fülân kimseler genc- (10) nâme bulmuşdur

(1970) Meşnevî

Çün şenîd ân şaḥş k’în bâşeh resîd

⁸¹³ “O hazinenin fâş olması ve padişahın kulağına erişmesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 14.

Cüz ki teslîm ü rızâ çäre nedîd

Çünkü ol şahş iştdi ki bu kışşa pādşāha (11) irüşdi teslîmden ve rızādan ğayrı çäre görmedi

(1971) Mesnevî

Pîş ezân k'ışkence bîned z'ân kubbād

Ruķ'arā ān şahs-ı pîş-i nihād

(12) Ol kubbāddan işkence görmezden evvel ruķ'ayı ol şahş pādşāhuñ öñine kōdı ve bunda dağı bu ma'nālara remz ü işāret (13) olınur ki *sultān-ı şehrd*en murād şehrtabî'atuñ sultānı olan nefs-i emmāre ve ehl-i nefis olur ve 'avāmdan murād ehl-i nefis ve hevā-yı nefsāniyye (14) olur kaçan sālîk-i rāh-ı İlāhî ve t̄alib-i genc-i Rabbānî bir gencnāme bulsa ve anuñ içinde mestūr olınan üzre 'amel kılmağa meşğül (15) olsa kuvā-yı nefsāniyye anı nefse 'arz iderler nefis anı 'aқldan alub birkaç gün anuñla 'amel kılur çünkü kendü müştēhāsı (16) üzre olan genci bulamaduқda anuñla 'amel eylemeden uşanub ferāğat kılur ve hāricde dağı şehrtabî'atuñ sultānı meşābesinde olan (17) nefis-i emmāre şāhibi t̄alib-i genc-i İlāhî olan faқîrlerüñ bulduğı ve rüz u şeb anuñ muқtezāsınca 'amel kıldığı kitābı anlardan alurlar (18) birkaç gün āna müţāla'a kılurlar ve anuñla 'amel iderler görürler ki kendülerüñ murādı olan genc anuñ didüğü üzre bulunmaz pes andan (19) ve anuñla 'amel kılmadan fāriğ olurlar nitekim bu ma'nālara işāret idüb buyururlar

(1972) Mesnevî

Güft tā ĩn ruķ'arā yābīdeem

Genc nî vü renc-i bîhad (20) *dīdeem*

Ol faқîr şāhına aytdı ey şāh-ı cihān tā bu ruķ'ayı bulaldan beri ve bu gencnāmeye vāşıl olduğı zamāndan bu āna (21) dek genc yok ve bîhad renc ü zağmet görmişem

(1973) Mesnevî

Hod neşud yek habbe ezgenc āşkār

Lik piçide besî men hemçü mâr

Hod bir hâbbe gencden âşkâr olmadı (22) ve benüm cānum bunda mezkûr olan hâzineden bir dāne bulmadı velîkin ben mâr gibi çokluk tölmişam ve muztarib olmışam gence nisbet mâr zikri hûb vâki^c (23) olmuşdur

(1974) Meşnevî

Müddet-i mâhî çünînem telhkâm

Ki ziyân u sūd-ı ü bermen harâm

Elhâşıl bir ay müddeti buncılayın telhkâm ya^cnî bir ay miqdârı var- (24) dur ki bu zikr eyledüğim gibi dimāğum acı olub bîārāmî ki bu gencnāmenüñ ziyân u sūdî benüm üzerüme harāmdur

(1975) Meşnevî

Bū ki bahtet berkuned z'în kân (25) gîṭā

Ey şeh-i pîrūzceng ü dizgüşā

Bolayki senüñ baht-ı sâ^cadetüñ ve ṭālî^c-i hümâyünuñ bu kân ve definenüñ yüzinden gîṭâtı kopara (26) ve perdeyi giydüre ey ceng-i pîrüz ve ḳal^ca güşây olan pādşāh pîrūzceng pîrūzdur ceng ma^cnāsınadır dizgüşā vaşf-ı terkîbîdür (27) ḳal^ca açıcı ma^cnāsına ya^cnî ey ḳal^ca açan ve cengde muzaffer olan pādşāha bolayki senüñ ṭālî^c-i hümâyünuñ bu ma^cdenden hicābî ref^c idüb (28) bunuñ haḳîḳat u neticesi bulına didi

(1976) Meşnevî

Müddet-i şeş mäh u efzün pādşāh

Tîr miendāht u bermikend çāh

[H219a] Pādşāh daḳı altı ay (29) müddeti ve ziyāde oḳ atdı ve ḳuyu ḳazdı ya^cnî pādşāha altı ay miqdârı ve altı aydan daḳı ziyāde oḳ atdı ve yer ḳazdı

(1977) Meşnevî

Her kucā saḳte (30) kemānî būd cüst

Tîr dād endāht u her sū genc cüst

Her ande ki bir sahte kemān var idi cüst ya'nī her angı mevzi'de cüst ü āpük (31) bir kemānı pek atı yay eken kemānkeş var ise şāh aña tīr virdi ol sahte kemān atdı ve her cānibe genc istedi *sahte kemān* atı yay (32) ekici dimekdür kemāna muttaşıl olan yā vahdet içindür mışra^c-ı evvelde olan *cüst* āpük ve istidād ma'nāsına mışra^c-ı sānīde olan *cüst* aleb (33) itdi ma'nāsınadır *tīr dād* dimek izn ü icāzet virdi dimek ma'nāsına hem cāyızdür şu i'tibārla ki 'Acem şā'irleri evvel bir kimseye bir (34) cānibe gitmege izn virselerdi aña bir o virürlerdi ol kimse ol tīr ile anuñ memleketinde her ne cānibe gitse kimse aña māni^c olmazdı (35) şoñra ol ā'ide gitdükden şoñra belegā ve şī'rā tīr dād dimegi icāzet virdi dimek maħallinde isti'māl eylediler velhāşıl pādşāha her ne (36) yerde bir üstād kemānkeş var ise aña izn ü icāzet virdi ol daħı o atdı ve her cānibde ħazineyi aleb itdi

(1978) Mesnevī

Ġayr-ı (37) teşvīş ü ħam u āmāt nī

Hemü 'anķā nām fāş u zāt nī

Teşvīşden ve ħamdan ve āmātdan ħayrı olmadı 'anķā gibi nām fāş (38) u zāt yok idi ya'nī 'anķā mevcüdü'l-ism ve ma'dümü'l-cism olduğu gibi ol gencüñ daħı ismi var idi velikin zātı va ħaķīķati yok (39) idi ve anlara ol gencīneden ve gencnāmeden teşvīşden ve ħamdan ve ħuşşadan ve resmden ħayrı bir nesne ħāşıl olmadı ve bunda (40) *sahte kemāndan* murād 'aql u iz'ānında avī olan kimseler ve *şāhdan* murād 'aql-ı cüzvī şāhibleri olur nitekim 'anķarīb taħķīķ (41) ü tafşīli zıkr olunur

Nevmīd şuden-i ān pādşāh ezyāften-i ān genc ve melül şuden-i ü⁸¹⁴

(1979) Mesnevī

ünkü ta'vīķ āmed ender 'arz u ül

[P494a] (1) Şāh şud z'ān genc-i dilsīr ü melül

⁸¹⁴ "Padişahın o defineyi bulmaktan ümitsiz olması ve onun melül olması." Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 12, s. 17.

Çünkü gencün 'arz u tülindan ta'vîk geldi ya'nî çünkü ol gencnâmede meşûr olan hazine ve definenün (2) eninde ve üzerinde 'avk itmek geldi ve bunlar mevzi-i gence işâbet kılmadan ta'vîk-i İlahî ile mahrûm oldu şâh ol gencden dilsîr ü melûl oldu (3) ya'nî ol definenün talebinden gönli uşandı ve ferâgat kıldı

(1980) Meşnevî

Deşt-hârâ gez gez ân şeh çâh kend

Ruk'arâ ez-hısm pîş-i ü fikend

(4) Ol pādşâh deştleri gez gez kuyu kazdı ya'nî ol şâh arşun arşun şahralara kuyu kazdı ve ok her ne yere düşerse ol yeri (5) kazub çukur düzdi gördi ki ruk'ada meşûr olan defineden ašlâ eser ü nişân yokdur hışma gelüb ol ruk'ayı hışmından ol (6) gencnâme bulan fakîrün önine bıraktı

(1981) Meşnevî

Güft gîr in ruk'a k'îş âşâr nîst

Tu bedîn evlâteri k'it kâr nîst

Şâh ol fakîre aytdı (7) ey fakîr tut bu ruk'ayı ki anuñ âşâr u neticesi yokdur ve zahmet ü ta'abı katı çokdur sen bu ruk'aya evlâtersün ki senün işün ve gayrı (8) teşvîkün yokdur

(1982) Meşnevî

Nîst in kâr-ı kesî k'eş hest kâr

Ki besüzed gül begerded gird-i hâr

Bu şol bir kimsenün kârı degildir ki [H219b] anuñ (9) kârı ve şuglı ola ki gönül yana ve ol hâr cânibine tölana *gülden* murād rāhat ve ehem ü elzem olan maşlahatdur *hârdan* murād zahmet ve bînef' ve bî- (10) fâyide olan maşlahatdur ol pādşâh ol fakîre bersebîl-i ta'n u tevbîh böyle didi ki ey dervîş bu güne iş şol bir kişinün (11) işi degildir ki anuñ bundan gayrı ehem ü elzem kâr u maşlahatı vardır ki ol kimse eger bu kâra tölânur ise gül gibi kendüye nâfi' ü laţîf (12) olan maşlahatı yaçar ve

hār gibi pürzahmet ve bīmenfa‘at olan kār u maşlahatuñ eṭrāfına ṭolanur bizüm gül gibi laṭīf kārımız var iken (13) anı koyub bu hār gibi pürzahmet olan kāra meşğul olamaz ve hāzır naḳdı koyub mefkūd olan şey’e sa‘y u gūşış (14) kılamazuz

(1983) Meşnevī

Nādir üfted ehl-i ĩn māhūlyā

Muntazır ki rūyed ezāhen giyā

Nādir düşer bu māhūlyānuñ ehli muntazırdur ki demürden giyāh bite (15) *māhūlyā* hayālāt-ı sevdāviyyeye dirler bir marāzdur ki bir kimse aña mübtelā olsa hayālāt-ı fāsıde ve tevehhümāt-ı mühmeleye düşer ve aşlā (16) anuñ taḥayyül eylediği şey’de bir ma‘nā ve netīce olmaz pes şāh ol gencnāme ile ‘amel idenleri māhūlyā marazına mübtelā olan hayālāt-ı fāsıde şāhiblerinüñ (17) mertebesine tenzıl idüb ol faḳīre tevbiḥan didi bu gūne māhūlyānuñ ehli ve bu nev‘ üzre olan hayālāt-ı fāsidenüñ aşḫābı bu cihānda az vāḳi‘ olur meşelā (18) bunlar muntazırdur ki demürden laṭīf otlar bite ve andan bunlar müntefi‘ ola bu ḥod muḥāldür kezalik bu gencnāme içre meşṭūr olan ma‘nālaruñ ḥaḳīkatini bulmaḳ ve (19) anuñ netīcesine vāşıl olmadan ötüri gice gündüz ‘amel kıлмаḳ buña beñzer didi

(1984) Meşnevī

Saḥt cānī bāyed ĩn fenrā çü tu

Tu ki dārī cān-ı saḥt ūrā becū

Bu fenn (20) için senüñ gibi bir saḥt cān gerekdür senüñ cān-ı saḥt ṭutarsın bunu ṭaleb eyle

(1985) Meşnevī

Ger neyābī nebvedet hergiz melāl

V’er beyābī ān betu kerdem ḥelāl

(21) Eger bulmayasın hergiz saña melāl olmaz ve eger bulur iseñ anı saña helāl itdüm bu *gencnāme*den murād u maḳşūd genc-i ḥaḳīkatüñ ‘ulümü meşṭūr olan

kitāblar (22) olduğunu bildüñ ise meṣelā bu Meṣnevī-yi Şerīf gibi pes ṭālib-i genc olan *faḳīr*den murād genc-i ḥaḳīkatüñ esrār u ‘ulūmına maḥall olan kitābları müṭāla‘a kılan (23) faḳīrler olur ve gice ve gündüz ol kitāblarda ne yazıldı ise anuñ mücebince ṭarīḳatde ‘amel idüb ol meṣtūr olan ma‘nālaruñ netīcesine ve ḥaḳīkatine (24) rüz u ŧeb sa‘y u guŧiŧ kıılır çünkim bir ṭālib-i genc olan faḳīr böyle bir gencnāme bula ve anda meṣtūr olan ma‘ānīnüñ mücebince ‘amel itmege iŧtiḡāl (25) kııla ‘uḳūl-ı cüz’iyye ŧāhibleri anı gördüklerinde kendülerüñ ŧāh u re’isi olan ve ‘aḳl-ı ma‘āŧda kuvvet ü ḳudret bulan kimseler anı ‘arz iderler (26) anlar daḡı hevālarına hoŧ gelüb anda meṣtūr olan defīne ve ḥazīneyi defīne-yi ma‘ḳūla ḡann eyleyüb tīr-i fikrlerini kemān-ı ‘aḳla ḳoyub atarlar ve (27) tīr-i fikrleri her ne maḥalle vāḳi‘ olursa andan baḡŧ iderler ki baḡtuñ ma‘nāsı ḳazmaḳdur birḳaç müddet aŧḡāb-ı ḥaḳīkatüñ nāmalerine ve kitāblarına (28) müṭāla‘a idüb [H220a] fikrleri yetdüḡi yerden baḡŧ itmegi kendülere ‘ādet kıılurlar ve bu kāra meŧḡūl olurlar görürler ki bu kārden anlara nef‘ ḡaŧıl olmaz (29) ve bu ebḡāŧ-ı keŧīreden bir netīce yüz göstermez illā ki yoḳluḳ pes yoḳluḳdan i‘rāz idüb kendü ‘aḳıllarına ve meŧreblerine nāfi‘ olan ve rāḡat (30) viren kār u girdāra meŧḡūl olurlar ve bu ḡüne ‘ilmleri ve kitābları faḳīr ve bīkār olan kimselere bu size münāsibdür diyü niçe tevbiḡ ü istihzā ile (31) teslīm kıılurlar ve dirler ki bunlar ‘aceb bīkār ve bī‘aḳl ṭāyifedür ki meŧḡūl oldukları ‘ilm ü ‘amelüñ netīcesi yoḳluḳdur biz daḡı bunlaruñ müṭāla‘a (32) itdükleri kitāba müṭāla‘a itdük ve ol kitābuñ içinde meṣtūr olan mücebince niçe müddet sa‘y u guŧiŧ kıılduḡ ve ‘aḳlımuz ve fikrimüz yetdüḡi yerden (33) baḡŧler eyledük netīcesinde yoḳluḳdan ḡayrı bir ma‘nā bulamaduḡ bunlaruñ gencnāmesinüñ ḡüftārınuñ netīcesi ve bunlaruñ ol ḡüftār mücebince (34) olan kār u girdārınuñ ‘aḳıbet ü nihāyeti hemān yoḳluḡa varur imdi bize bu nāümīdlük yolına gitmek ve bu ma‘düm u mefḳūd olan ḥazīneyi ṭaleb (35) itmek lāzım degıldür bu ehline mübārek olsun diyüb aŧḡāb-ı

ḥaḳīkatüñ nāmelerini müṭāla‘a ḳılmadan ve ehl-i ‘aşḳ u maḥabbetüñ ṭarīḳine sālik (36) olmadan rüçü‘ idüb ferāġat ḳılurlar nitekim bu ma‘nālara işāret idüb buyururlar

(1986) *Meşnevî*

‘Aḳl rāh-ı nāümīdī key reved

‘Aşḳ bāşed k’ān ṭaraf(37) *berser deved*

‘Aḳl nāümīdlük yolına ḳaçan gider ya‘nī elbette bir kimse esīr-i ‘aḳl-ı cüzvī olsa ve ‘aḳl-ı ma‘āş mertebesinde ḳalsa ol kimse nāümīd- (38) lük yolına gitmez ve faḳr u fenā ṭarīḳine seyr itmez belki her ne yerde ümīdi var ise ‘āḳıl ol cānibe gider ve kendü nefesine ḳuvvet ü ‘izzet viren (39) cānibe seyr ider ehl-i ‘aşḳ olur ki ol nāümīdlük ṭarafına başı üzre yiler ve yokluk ṭarīḳine *meşyen ‘alāilhām lāmeşyen ‘alelaḳdām*⁸¹⁵ tek u pū (40) eyler

(1987) *Meşnevî*

Lā’ubālī ‘aşḳ bāşed nī ḥired

‘Aḳl ān cūyed k’ezān sūdī bered

Lā’ubālī ve bībāk ehl-i ‘aşḳ olur ḥird degül ya‘nī ehl-i ‘aḳl olmaz ki ehl-i (41) ‘aḳl lābüdd kendüsini ḳırıcı olur ve kendüye nāfi‘ olmayan ve fāyide virmeyen nesnelere ḥazer ḳılır ‘aḳl hemān anı ister ki andan [bir sūd ilede [P494b] (1) ya‘nī -H] bir nef‘ ala ve bir fāyide bula ‘aḳl bir şey’den kendü vücūdına nef‘ gelmeyeceğini ve fāyide ḥāşıl olmayacağını bildükden soñra aşlā ol cānibe māyil olmaz ve ol şey’e raġbet (2) ḳılmaz belki ‘āşıḳdur ki sūd u ziyān ḳaydında olmayub kendü ma‘şūḳı eger yokluk yolında ise de ola yola gitmeden ve maḥv-ı vücūd itmeden rügerdān (3) olmaz nitekim **Şeyḫ ‘Attār Ḥazretleri** ḥikāye idüb buyururlar bir gün iki kimse kitābı oḳudılar ol kitābda böyle demiş ki fülān yerde bir ḥazīne (4) vardur ki aşlā ol dükkenmez ve anuñ ḳatında şu şıfatla bir maḥbūb vardur ki ol maḥbūbuñ şıfatları

⁸¹⁵ “Ayakları üzere deġil, ilham üzere yürüyerek düşe kalka...” Özdemir, *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî*, s. 601.

şerh ü beyāna gelmez ve eger ol yerde ol maḥbūb (5) bulunmaz ise [H220b] ol maḥāmdan bir miḡdār ilerü gidesin bir yol kenārında üç mīl vardur ol üç mīlde her ne yazıldı ise anları oḡıyub anuñla ‘amel (6) idesin dimiş ḡikmet-i Allāhuñ ol iki kimseden birisi ḡulaḡdan ol ḡazīneye ve bāḡuşūşā ol maḥbūb cemīle ‘āşık olmış ve birisi daḡı (7) ‘āḡıl imiş kendüsine dimiş ki bu kitāb yalan söylemez ḡāzır ḡazīne ve ḡāzır maḥbūb ol mevzi‘de eger bunları bulursak büyük ni‘met ve ziyāde (8) ve devletdür diyüb ol ‘āşıkla ‘āḡıl ol mevzi‘e dek seyr ü sülūk itmişler ol mevzi‘de ol kitābda yazılan ḡazīneden ve maḥbūbdan (9) bir nişān bulamayub bir miḡdār daḡı ilerü gitmişler görmüşler ki yol üç bölük olmuş ve ol yoluñ her yerinüñ başında birer mīl dikilmiş (10) evvelā bir mīlde yazılmış ki ey rāhrev eger böyle giderseñ bunda ḡazīne ve maḥbūb bulunmaz ammā bir şehre varırsan ve anda istediḡüñ gibi kār kıılır- (11) sın ve bir mīlde daḡı yazılmış ki ey rāhrev eger bu yola giderseñ yā maḥbūbuñı bulasın veyāḡūd bulmayasın ihtimālden ve şübheden ḡālī degildür ve (12) bir mīlde daḡı yazılmış ki ey rāhrev eger bu yola giderseñ nābūd ve nāpeydā olursın ve kendüñi ve nām u nişānuñı lābüdd maḡv u fānī kıılırsın (13) pes ‘āḡıl ile ‘āşık müşāvere idüb biri birlerine dimişler yā aḡī ḡaḡı yola gidelim ‘āḡıl dimiş ki bu nāümīdlük yolından (14) ve yoḡluk ḡarīḡinden ne‘üzübillāh ben ol yola gitmezem ki andan maḡv u fānī olam ve bu ortada yola daḡı gitmezem ki anuñ netīcesi nāma‘lūmdur ve ihtimāl- (15) den ḡālī degildür pes bir yoluñ netīcesi olmaya aña gitmek ḡāfilüñ şānından degildür ve ben şu yola giderüm ki anuñ netīcesinde bir şehir-i (16) ‘azīm vardur ey refīḡ aña gel baña mütāba‘at eyle ve netīcesi ma‘lūm olan ḡarīḡe gidelüm didi ‘āşık aytdı ben bu āna dek cānumdan bīzār (17) oldum ve baña ‘aşḡ u şevḡ bir mertebe galebe eyledi ki şabr u ārāma mecālüm ḡalmadı çünkim evvelki mevzide maḡşūdımı bulamadum böyle beyhūde yere gezmekden (18) nābūd ve nāpeydā olmaḡ baña evlā ve maḡv u fenā yolına gitmek baña elezz ü aḡlādur diyüb ‘āḡıl şehir yolına ve ‘āşık maḡv u ḡahr yolına gitdi ol ‘āşık (19) egerçi maḡv u

fenā yolına gitdi ve birkaç kadem ʿaşk u şevkle bīvücūd terk ü tāz itdi hemāndem kendü maḥbūbunu vaşf olinandan ziyāde buldı (20) ve ol kenz lāyefnāya daḥı vāşıl oldı

(1988) Meşnevī

Türktāz u cāngüdāz u bīḥayā

Derbelā çün seng-i zīr-i āsyā

ʿAşık türktāz ve cāngüdāz ve bīḥayā (21) belāda degirmenüñ alt taşu gibidür yaʿnī ʿaşık-ı şādık maʿşūkı yolında çapmada ve cān eritmede ve ʿırz u nāmūsı giderüb ʿarsuz ve ḥayāsuz (22) olmadadır ve belā ve miḥnetde degirmenüñ alt taşu gibi s̄ābit olmada ve başına niçe degirmen taşlarından [H221a] döndürseñ şabr eyleyüb taḥammül kılmadadır

(23) (1989) Meşnevī

Saḥtrüyī ki nedāred hīç puşt

Behre cūyīrā derūn-ı ḥ īş küşt

ʿAşık bir saḥtrüyüdür ki hīç arka tutmaz behre cūyīliği kendü derūnında (24) öldürdi yaʿnī ʿaşık olan bir katı yüzli ve bīpuşt u penāh bir kimsedür ki maʿşūkı cānibinden aña her ne gelürse rügerdān olmaz ve girü de bir āḥer (25) kimseye tanıyub aña iʿtimād u istinād kılmaz belki yüzünü bekidüb her vechle maʿşūḳ cānibine ilerü sürer ve bāḥuşuş ki andan hīç bir nefc ü fāyide (26) ümīdin tutmaz ol ʿaşık kendü derūnında behre cūyīlügi izāle kıldı ve ʿāḳıl gibi fāyide ve menfaʿat ümīdiyle ḥidmet kılmadan berī vü ʿārī (27) oldı

(1990) Meşnevī

Pāk mībāzed nebāşed müzdcū

Ānçünān ki pāk mīgīred ziHū

ʿAşık pāk u niyāzdur müzdcū olmaz ancılayın ki Hūdan pāk tutar (28) Hūdan murād hüviyyet-i ilāhiyyedür yaʿnī ʿaşık meydān-ı maḥabbet içre her ne oynadursa ḥālişan

vechullāh bī‘arz ve bī‘illet oynadur ve ašlā ücret (29) ve ‘ivaz isteyici olmaz ve ‘abd-ı ecīr gibi maḥbūbı yolında ol kār u ḥizmet kılmaz ancılayın ki hüviyyet-i İlähiyyeden ol her ne ṭatarsa pāk u ṭāhir (30) ṭatar kezalik her ne bezl iderse pāk u bī‘illet bezl u şarf ider ašlā müzd ü ücret ve sūd u menfa‘at ṭalebinde olmaz

(1991) Meşnevî

Mīdihed Ḥaḫ(31) hestiyeş bī‘illetī

Mīsipāred bāz bī‘illet fetī

Ḥaḫ Subḥāne ve Te‘ālā Ḥazretleri ol ‘aşıka varlığı bir ‘illetsiz virür ya‘nī ‘ilel ü agrāzdan (32) pāk u ṭāhir aña vücūd-ı ‘aṭā eyler şāḥib-i fütüvvet olan daḫı ol vücūdı girü Ḥazret-i Ḥaḫka ‘illetsüz virür ya‘nī fütüvvet şāḥibi olan ‘aşıḫ (33) daḫı kendü varluğunu Ḥazret-i Ḥaḫka ‘ilel ü agrāzdan pāk u ṭāhir olduğı ḥālde teslīm kıılır

(1992) Meşnevî

Ki fütüvvet dāden-i bī‘illetest

Pākbāzī(34) ḥāric-i her milletest

Zīrā ‘indelmeşāyīḥ fütüvvet-i bī‘illet virmek ve ğaraż u ‘ivaz ārzūsından kendü nefsinı pāk u ṭāhir idüb Ḥazret-i (35) Ḥaḫdan kendü nefsinı niçe ṭāhire ve pākīze aldıysa yine öyle ṭāhire ve pākīze anı aña teslīm kıılmaḫdur kemā se‘āle Mūsā ‘aleyhisselām Rabbehu ‘azze ve celle (36) ‘anilfütüvveti ḳālellāhu tebāreke ve te‘ālā elfütüvvetu en terudde nefseke ileyye ṭāhireten kemā ḳablitehā minnī ṭāhireter⁸¹⁶ elḥāşıl pākbāzluk ḥāric her millettür (37) pākbāzluk fütüvvet ü tecerrüdden ‘ibāretdür ve bu fütüvvetüñ ve tecerrüdüñ şerḫ ü taḫḳīḳi **Tarıḳatnāmededür** dereceyi fütüvvet ve derece-yi tecrīdde beyān (38) olınmışdur anda ṭāleb olına ḫulāşa-yı kelām fütüvvet ü tecerrüd ṭarıḳ-i maḫabbetde her ne bezl ü şarf eyleser bī‘ivaz ve bīġaraz bezl ü şarf eylemeklikdür (39) ve bu pākbāzluk ve mücerredlük nefsü’l-

⁸¹⁶ “Mūsā (a.s)’ın Rabbine fütüvvet hakkında sorması gibi. (Rabbi) dedi ki: ‘Fütüvvet, nefsinı benden kabul ettiğın zamandaki temizliğı gibi bana temiz olarak döndürmendir.’”

emmārede her milel ü niḥel ḥāricdendür ve cemī^c-i ehl-i milletüñ mertebelerinden bu tecerrüd ü fütüvvet mertebesi ilerü- (40) dür

(1993) Meşnevî

Z'ān ki millet fazl cūyed yā ḥalāş

Pākbāzānend ḳurbānān-ı ḥāş

Zīrā ki millet fazl diler yā ḥalāş diler ammā pākbāzlar ḳurbān-ı (41) ḥāş dururlar ya^cnī cemī^c-i ehl-i millet itdükleri 'ibādet ü ḥidmeti yā fazl u kerem-i İlähī bulmaḳ veyāḥūd 'azāb u 'iḳāb-ı İlähiyyeden ḥalāş olmaḳ [P495a] (1) ümīdi üzre iderler ammā pākbāzān ṭarīḳat ve erbāb-ı 'aşḳ u maḥabbet [H221b] ḥāş ḳurbān dururlar kendü nefslerinüñ murādından geçmişler ve ḥavf u recā (2) mertebesinden ilerü gidüb fenā şārābını içmişler ve her he ḥidmet ü ṭā'at iderlerse livechillāh ve limuḥabbetillāh eylemişdür nitekim tācü'r-ricāl (3) olan **Rābi'ā-yı 'Adeviyye** Ḥāzretleri raḍıyallāhu 'anha Ḥāzret-i Ḥaḳ Te'ālāya ḥiṭāb idüb didi ki *İlähī bi'zzetike ve celālike mā 'abadtuke ḥavfen* (4) *men nāreke velā raḡbeten ficennetike bel limaḥabbetike ve livechike'l-kerīm*⁸¹⁷

(1994) Meşnevî

Nī Ḥudārā imtiḥānī mīkunend

Nī der-i sūd u ziyānī mīzenend

Bunlar ne Ḥudāyı imtiḥān (5) iderler ne sūd u ziyān ḳapusını ururlar ya^cnī bu erbāb-ı fütüvvet ve aşḫāb-ı maḥabbet şol ṭāyife-yi 'aliyyedür ki itdükleri ḥidmet ve ṭā'at Ḥudā-yı (6) Te'ālā Ḥāzretlerini bir imtiḥān eylemezler böyle diyü ki biz Ḥaḳ Tebārek ve Te'ālā Ḥāzretlerine bu ḳadar 'ibādet ve ṭā'at eylerüz görelüm bunuñ muḳābele- (7) sinde bize ne ecr ü 'ivaz virür böyle daḥı imtiḥān itmezler ki bunlar niçe müddet sūd u menfa'at ümīdi üzre 'ibādet ü ḥidmet etse- (8) ler ve bunlara zarar u ziyān işābet eylese ne 'aceb biz ḥod ḥayr u ḥasenāt işlemedeyüz bu zarar u ziyānuñ aşlı

⁸¹⁷ "Allah'ım, izzetin ve celalin hakkı için sana cehenneminden korktuğum ve cennetine rağbet ettiğim için ibadet etmiş değilim bilakis senin sevginin zatının keremi için ibadet ettim."

nedür dimezler belki ašlā sūd u (9) ziyān bābını daqq itmeyüb ve ḥavf u recā yolına gitmeyüb her biri

Mısrā^c

*Terk-i kām-ı ḥod giriftem tā berāyed kām-ı dūst*⁸¹⁸

diyüb kendü murādlarını dostuñ (10) murādından fānī kılurlar **ve ufevviḍu emri ilāllāhi innallāhe bašīrun bil'ibād**⁸¹⁹ diyüb her biri kendü emrini Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerine tafvīz idüb (11) kitāb-ı Allāhda her ne yazıldı ve her ne emr kılundiysa anuñ mücebince 'amel itmege sa'y u şeş kılurlar nitekim ol faḳīr ol gencnāmede meşṭūr (12) olan aḥkām üzre 'amel eylemege meşḡul oldu

Bāz dāden-i pādşāh ān gencnāmerā bāān faḳīr ki begīr ki mā ezser in berḥāstīm⁸²⁰

(1995) Meşnevī

Çünki (13) *ruḳ'a-y genc-i pürāşübrā*

Şeh müselleme dāşt ān mekrūbrā

Çünkim pürāşüb olan gencüñ ruḳ'asını şāh ol mekrūba müselleme ṭutdı ya'nī (14) çünkim pürfitne ve pürgavḡa olan gencüñ nāmesi pādşāh ol maḡzūn u maḡmūma teslīm itdi

(1996) Meşnevī

Geşt iymin ü ziḥaşmān u zinīş

(15) *Reft ve mīpīçīd dersevdā-yı ḡ ũş*

Ol faḳīr ü dilriş ḥaşmān u nīşden emīn oldu ya'nī aña ḥuşūmet idici ve nīş (16) ve zaḥmet uruci kimse ḳalmayub ol şerr-i ḥaşmāndan ḥalāş oldu ve necāt buldı gitdi ve kendü sevdāsına şarıldı ve ṭolaşdı

(17) *(1997) Meşnevī*

Yār kerd ü 'aşḳ-ı derdendīşrā

⁸¹⁸ "Kendi muradımı, dostun muradı için terk ettim."

⁸¹⁹ "Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kullarını çok iyi görendir." (Mü'min 40/44)

⁸²⁰ "Padişah o fakire: 'Al, biz bunun hayalinden kalktık!' diye, o gencnāmeyi geri vermesi." Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 12, s. 21.

Kelb lised h'ış rış-i h'ıřrā

Ol faķır ü dilrīř 'aşk-ı derdendīři kendüsine yār itdi ve (18) kendü derdine meşgöl olub kendü yāresine tīmār u 'ilāca başladı ki meřhūr meşeldür ki kelb kendü yāresini kendü yalar ve bu meşel bir faķır ü (19) zelīlūñ kendü derdine kendü dermān eylemesinden kināyet olur ve bu gūne meşelden 'āşıkuñ şānını taħķır eylemek lāzım gelmez belki minvech medħ ü (20) tevķır eylemek lāzım gelür ki Hāzret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem *tubā limen kāne 'ıyşuhu ke'ıyşı'l-kelb*⁸²¹ (21) buyurmuşdur bu faķır ü zelīlūñ daħı (22) 'ayşı 'ayş-ı kelbe müşābih kendü yāresine kendü 'ilāc eylemede kelbe mümāsil olduğı i'tibārla bu ğarb-ı meşel bu maħallda revā vü sezā görilmişdür

[H222a] (23) (1998) *Meşnevī*

'Aşkrā derpīçeş-i ğod yār nīst

Maħremeş derdih yekī deyyār nīst

'Aşkuñ kendünüñ pīçeşinde yāri yoķdur köyde bir deyyār anuñ (24) maħremi degildür ya'nī 'aşk şol ifrāt-ı maħabbetdür ki anuñ tolaşmasında ve bir 'āşıka şarmaşmasında yār yoķdur belki 'āşıka yār ve hemdem (25) hemān yine 'aşkdur bu cihān köyinde 'aşk ehline bir eħad maħrem degildür belki 'aşk ehlinüñ maħremi yine 'aşkdur

(1999) *Meşnevī*

Nīst ez'āşık kesī dīvāne- (25) *ter*

'Aql ezsevdā-yı ü kürest ü ker

'İndel'aql 'āşıkdan ziyāde dīvāne bir kimse yoķdur ki anuñ cemī'-i aħvāli 'aql-ı cüzvīnüñ idrākından (26) ğāricdür 'aql-ı cüzvī ol 'āşıkuñ sevdāsından kör ve şağırdu 'āşıkuñ şānı 'aqlıla bilinmez ve anuñ dīvānelüğü ne gūne dīvānelükdür (27) bu hūşla fehm kılinmaz

⁸²¹ "Yaşayışı köpeğin yaşayışı gibi olanlara ne mutlu!" Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 285. [Böyle bir hadisin tespit edilemediği belirtilmiştir.]

(2000) Meşnevî

Z'ân ki in dīvānegî-yi 'âm nîst

Tıbbirâ irşād-ı in aḥkām nîst

Zîrâ ki bu 'aşîkuñ dīvānelügi 'ämme-yi (28) nâsuñ dīvānelügi gibi degildür tıbbuñ bu aḥkâma irşâdı yoḡdur ya'ni tıbbuñ 'ämme-yi nâsuñ dīvānelügi bir tedbîri ve 'ilâcı vardur (29) ki anda gūnāgūn dīvānelüklere revâ yazmışlar ve ṭabîb-i ḥâzîk olanlar anı bilmüşlerdür ammâ tıbbuñ ve ṭabîbūñ bu 'aşîkuñ dīvānelüğine müte'allik (30) olan ḥikemlere irşâdı yoḡdur anuñçūñ aṣlâ tıbb kitâblarında marâz-ı 'aşka müte'allik 'ilâc yazılamamışdur belki eṭıbbâ 'aşk yoḡdur dīvāngār eylemişler- (31) dūr ve bir muḥabbuñ maḥbūba olan ifrâṭ-ı maḥabbetini ve anuñ ifrâṭ-ı maḥabbetden olan cünūnunu ḡalabe-yi sevdâdan ḥâşıl olur dimişler ve anuñ devâsı (32) maḥbūbuñ vişâl u liḡâsıdur diyü taḥkîk eylemişdür

(2001) Meşnevî

Ger ṭabîbirâ resed z'in gūn cünūn

Defter-i tıbrâ fūrū şüyed behūn

Eger bir ṭabîbe (33) bu gūneden cünūn irişe tıb defterini ḡanla yur ya'ni eger bir ṭabîb ü 'âkıla bu 'aşk-ı cünūndan cünūn irişe ve ol ṭabîb ü ma'sūkuñ (34) 'aşk-ı dīvānesi ola ol ṭabîb tıbb kitâblarını kendü ḡanıyla yur şu i'tibâr ile ki evvelâ 'aşk anuñ gözleribi ḡūnbâr eyler ḡūnālūd (35) olan ḡözyaşıyla ol defter-i tıbbı yur ve cigerden daḡı pürḡūn eyler ciger ḡanıyla daḡı yumaḡ mümkün olur elḡâşıl defter-i tıbbı ḡūnla yumaḡ (36) gözlerinden ḡanlı yaş döküb anı maḡv itmeden ve anı ḡoyub rāh-ı 'aşka gitmeden kināyet olur

(2002) Meşnevî

Tıbb-ı cümle 'aklhā menḡūş-ı ūst

(37) Rūy-ı cümle dilberān rūpūş-ı ūst

Cümle ‘ağıllaruñ tıbbı ol ‘aşıkuñ menküşıdır ya‘nı cemı‘-i ‘ağıllaruñ tıbb ve şifāya müte‘allık ne kadar (38) ‘ilmleri var ise ‘aşıkuñ zātınun menküşıdır eger ‘aşk bir gūne marazdır ammā cismānı ve rūhānı cemı‘-i marazlara anda devā vü şifā (39) vardur pes cümle ‘ağıllaruñ tıbbı bu i‘tibār ile ol ‘aşıkuñ menküşı olur nitekim

*Meşnevı*⁸²²

Ey tabīb-i nahvet ü nāmūs-ı mā

*Ey tu Eflātūn (40) u Cālīnūs-ı mā*⁸²³

buyurdıkları maħalde buraya müte‘allık olan şerh ü tafşıl bir miqdār mürūr eylemişdür anda taleb olına cümle dilberün yüzi (41) anuñ rūpüş ve hicābıdır ya‘nı bu dilberān-ı mecāzīnün ve maħbübān-ı şūrī anuñ filhaķıķa hicāb u niķābı gibidür [H222b] bu mışra‘da *üst* zamīri [P495b] (1) ‘aşka rāci‘ olmaķda cāyızdır eger ‘aşka rāci‘ olursa ‘aşk bema‘nā ma‘şūk olur pes rūy-ı dilberān ol ma‘şūk-ı haķıķınün rūpüşıdır (2) demek olur ve ‘aşıka rāci‘ olmaķda cāyızdır bu taķdīr üzre ma‘nā cümle dilberlerün yüzi ol ‘aşıka rūpüşıdır ol cümle dilberleri kendü (3) maħbübına niķāb ve perde bilmişdür demek olur

(2003) Meşnevı

Rüyderriy-ı hod ār ey ‘aşkkış

Nıst ey meftūn turā cüz h iş h iş

Ey (4) ‘aşk mezheblü yüzünü kendü yüzüne getür ya‘nı ey ‘aşk u maħabbeti kendüsine mezheb ü millet kılan ‘aşıķ teveccühi kendü zātuña eyle ve her ne (5) söylerseñ kendüne söyle ey meftūn-ı ‘aşk senün kendü zātuñdan ğayrı saña aķrabā ya‘nı yār u ķarıb yokdur eger ğayra yüz getürseñ yüzüne (6) baķmazlar ve eger ‘uķalāya hāliki söylerseñ cünün u sefāhate hāml idüb sözüñi diñlemezler lāzım geldi

⁸²² Meşnevı: Beyt H

⁸²³ “Ey bizim kibrimizin ve namusumuzun ilacı! Ey bizim Eflatun’unumuz ve Calinos’umuz!” Konuk, *Meşnevı-i Şerif Şerhi*, C.1, s. 91. [Meşnevı’nin I. cildinin 24 numaralı beytidir. Beyitte “tabīb-i” yerine “devā-yı” vardır.]

ki her ne hâlik var ise hemân kendü (7) zātuña söyleyesin ve hâliki bilmezlerden
‘uzlet ihtiyâr eylesin

(2004) Meşnevî

Kible ezdil sâht âmed derdu‘â

Leyse lilinsâni illâ mâ se‘â

Ol gencnâme bulan (8) ve t̄alib-i genc olan ‘âşık gönülden kible düzdi du‘âya geldi
zîrâ *leyse lilinsâni illâ mâ se‘â*²⁴dur bu mısra‘ süre-yi Necmde olan âyete işâretdür
(9) ve bu âyet-i kerîmenüñ tefsîri cild-i hâmisde ve cild-i râbi‘de *tefsîr-i kuntu
kenzen* sürhında mürûr itdi anda taleb olına ya‘nî ol ‘âşık-ı (10) şâdık gönül
cânibinden kible düzdi ve Hâzret-i Hâkka müteveccih oldu ve du‘âya geldi ve sa‘ylar
kıldı ki Hâk Te‘âlâ kelâm-ı mecîdinde insân (11) için yokdur illâ sa‘y eyledüğü şey’
vardur didi pes ol dağı du‘â kıılmağa ve sâ‘î olmağa şürû‘ eyledi

(2005) Meşnevî

Pîş ezân k’û pāsuḥî bişnīde (12) *būd*

Sālḥā ender du‘ā pīçīde būd

Andan evvel ki ol bir pāsuḥ işitmemiş idi ya‘nî ol ‘âşık-ı şâdık ki gencden bir haber
işitmiş ve genc- (13) nâmede anuñ haberini okuyub gūş itmemiş idi andan evvel niçe
yıllar du‘â eylemekde tolaşmış ve münâcâta şarılmış idi niçe yıllar ve (14) aylar
taleb-i rızkda du‘âlar kılduğdan soñra ol gencnâme rü’yāsında işâret olındı pes ol
gencnâmeyi işâret olındığı üzre (15) bulub anı okuyub gencüñ pāsuḥını ve cevâbını
ol gencnâmeden işitdi bu haberi işitmezden evvel ḥod anuñ kârı ve ‘âdeti du‘â
eylemek idi

(16) (2006) Meşnevî

Bīcābet berdu‘āhā mītenīd

Ezkerem lebbeyk pinhān mīšenīd

⁸²⁴ “İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.” (Necm 53/39)

İcābetsüz du‘ālar üzre ʔokındı ya‘nī uruldı ve ʔolandı kerem-i ilāhīden (17) pinhān lebbeyk işitdi lebbeyküñ şerh ü taḥkīki ikinci defterde *giriŧtār-ı şüden bāz-ı miyān cuġdān* sürhında *īn süḥānhā ḥod bema‘nā yā Rabīst* beytlerinüñ (18) şerhinde mürür eylemiş anda ʔaleb olına ve Cenāb-ı Ḥaḳḳuñ ‘abde lebbeyk dimesi *ecebtu leke icābeten ba‘de icābetin*⁸²⁵ dimeden ‘ibāret olur ve bunuñ (19) ma‘nāsı [H223a] yā Rabbi diyü du‘ā eylemenüñ cānibine bīşarf ve bīşavt Ḥaḳ cānibinden gelür ve du‘ā iden ʔuluñ cānı ol zevḳi bulur ve buña lebbeyk pinhānı (20) dinür ya‘nī ol ‘āşık Ḥaḳ Te‘ālā anuñ du‘āsını icābet ʔılmazdan evvel du‘ālar eylemege uruldı ve ʔolandı Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretlerinüñ kereminden pinhānı (21) *lebbeyk ‘abdī sel tu‘ḩa*⁸²⁶ dimegi anuñ gūş-ı hūşı istimā‘ ʔıldı

(2007) Meşnevī

Çünki bīdef raḳş mīkerd ān ‘alīl

Z’itimād-ı cūd-ı Ḥallāḳ-ı Celīl

Çünkim (22) ol ‘alīl ü ġalīl defsüz raḳş iderdi ya‘nī ʔalmadın oynardı Ḥallāḳ-ı Celīlün cūdına i‘timād eyledügi cihetden ya‘nī ol ‘alīl (23) ü zelīl Ḥallāḳ-ı Celīl ve Rezzāḳ-ı Cemīlün cūd u ‘aḩāsına i‘timād eyledüğinden ötüri defsüz raḳş eyler ve ʔalmadın oynardı bāḩuşuş ki (24) daḩı aña işāret ü bişāret olmazdan evvel

(2008) Meşnevī

Sūy-ı ü nī hātif ü nī peyk būd

Gūş-ı ümmīdeş pür ezlebbeyk būd

Anuñ cānibine (25) ne hātif-i ġaybī ve ne peyk-i ilāhī var idi ve ne anuñ gencden ve gencnāmeden ḩaberi var idi ma‘ahazā ol ‘āşıkuñ gūş-ı ümīdi lebbeykden (26) pür idi ya‘nī ol ‘āşık-ı şādık daḩı aña hātif gelmez ve işāret-i ilāhī olmazdan muḩaddem bilürdi ki bir ʔul yā Rabbī dise Ḥaḳ Te‘ālā (27) aña elbette *lebbeyk ‘abdī sel tu‘ḩa* dir

⁸²⁵ “Senin yalvarışına cevap verdim de verdim, kabul ettim.”

⁸²⁶ “Ey Kulum! İste, istediğın verilecek.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 273. [Hadisin saḩīh olduġu belirtilmiştir.]

bu hadīs-i şerīfün mefhūmına ol ‘āşıkun yakīni olduğundan her bār ki yā Rabbī dise
lebbeyk ‘abdī(28) dimeden anuñ gūş-ı hūşı pür olmuş idi

(2009) Meşnevī

Bīzebān mīgüft ümmīdeş ta‘āl

Ezdileş mīreft ān da‘vet melāl

Anuñ Hāzret-i Hāk (29) ve Rezzāk-ı Muṭlak cānibine olan ümīd ü ricāsı bīzebān aña ta‘āl dirdi ve anuñ rüz u şeb ol eylediği da‘vet anuñ göñlinden gubār-ı melālī süpürdi (30) yāhūd ma‘nā anuñ ümīdinüñ bīzebān aña ta‘āl dimesi ve anı Hāzret-i Hākka da‘vet kılması kabīlinden melālet gubārını süpirüb izāle idirdi

(31) *(2010) Meşnevī*

Ān kebūterrā ki bām-ı āmūhtest

Tu meḥ‘ān mīrānş k‘ān per dūhtest

Ol kebüter ki bām-ı āmūhtedür sen oğuma anı sür ki ol per dūhte- (32) dür ya‘nī meşelā şol o gügercini ki ol ṭama öğrenmişdür ol bām-ı hāneye āmūhte olan ḥamāmeyi hāneye da‘vet eyleme sen anı ṭamdan sür lābüdd (33) ol yine gelür ki ol ḥanādı dikilmiş ve ol hāneye öğrenmişdür her ne ḳadar sürseñ bir zamāndan şoñra yine ol hāneye gelüb ḳonar kezalik (34) dergāh-ı Hākka āmūhte olan ‘āşık daḥı ol dergāhdan vehm ü ḥayāl anı sürse ve şeyṭān daḥı māni‘ olsa ve ol dergāhdan aña da‘vet olsa (35) o gügercin ol dergāhdan ayrılmaz ve ol bāb-ı sa‘ādetden müfāreḳāt ḳılmaz kezalik veliyy-i kāmīl ve mürşid-i fāzıl hānesine āmūhte olan (36) ṭālib daḥı hem kebüter bām-ı āmūhte gibidür ki ol dergāhdan her ne ḳadar cefā görse ‘āşık-ı şādık dūr u cüdā olmaz

(2011) Meşnevī

Ey ziyā‘u’l-ḥāk Ḥüsāmed-(37) *dīn berānş*

K‘ezmülākāt-ı tu berrüstest cānş

[H223b] Ey Hax Te'alānuñ ziyāsı olan Hüsāmeddīn sür ol kimseyi ki senüñ mülākātuñdan (38) anuñ cānı bitmişdür senüñ mülākātuñdan anuñ cānınuñ perri bitmişdür dimek dañı vechdür bu taqđır üzre *per* bā-yı Fārisiyle ve evvelki vech (39) üzre bā-yı 'Arābī ile oqınur ya'nī ey Hax Te'alānuñ ziyāsı olan Şeyh Hüsāmeddīn Çelebi şol mürīd-i şādıkuñ ki senüñ mülākātuñdan (40) cānı bitmiş ve senüñ şöhet-i şerīfüñden anuñ cānı perr ü bāl hāşıl itmişdür imtiḥāndan ötüri anı kendü bāb-ı sa'ādetüñden ve ḥāne-yi (41) bādevletüñden sür

(2012) Meşnevī

Ger berānī mürğ-ı cāneş ezgüzāf

Hem begerd-i bām-ı tu āred tavāf

Eger ol mürīd-i şādıkı sen bāb-ı sa'ādetüñden [P496a] (1) süresin anuñ mürğ-ı cānı güzāfdan ya'nī zāhiren da'vet olmaqsuz ve anı bir kimse cezb kılmaksuz hem senüñ bāb-ı sa'ādetüñ eṭrāfına anuñ mürğ-ı (2) cānı tavāf getirür beherḥāl senüñ bām-ı sa'ādetüñe ṭolanub kendüsini senüñ cenāb-ı bādevletüñe yetirür

(2013) Meşnevī

Çīne vü nuḳleş heme berbām-ı tust

(3) Perzenān berevc mest-i dām-ı tust

Zīrā ol mürīd-i şādıkuñ mürğ-ı cānınuñ çīne ve nuḳlı dükeli senüñ bāmuñ üzredür ya'nī anuñ (4) mürğ-ı cānına kuvvet ü gıdā olan ma'anī ve 'ulūm-ı Rabbānī ve rezzāk-ı rūḥānī ve ezvāk-ı cānı dükeli senüñ bām-ı ṭarīkatüñ ve ḥāne-yi mütāba'atuñ (5) üzredür ol mürīd-i şādıkuñ mürğ-ı cānı evc-i hevā üzre perzenān senüñ dam-ı bī'atınuñ müsteterdür senüñ irādet ü ḥidmetüñ damına (6) anuñ evc-i hevā üzre pervāz eyleyen mürğ-ı cānı şayd u şikār olmağı temennī idüb ārzü kılmadadır gice gündüz ister ki evc-i hevādan nüzül idüb (7) senüñ ḥidmetüñ ve irādetüñ damına muḳayyed ola

(2014) Meşnevî

Ger demî münkir şeved düzdâne rûh

Deredâ-yı şükret ey fetḥ ü fütûḥ

Eger bir dem düzdâne (8) olan rûḥ ṭālib-i münkir ola senüñ şükr-i ni‘metüñi edâ eylemede ey fetḥ-i ilâhî ve fütûḥ-ı rûḥânî olan Ḥüsâmeddîn mıṣra‘-ı evvelde böyle demek daḥı (9) vechdür eger rûḥ-ı ṭālib bir dem senüñ şükr-i ni‘metüñi edâ eylemede düzd gibi münkir ola ve bende anuñ ni‘meti ve luṭfi yokdur diyü inkâr kıla ey fetḥ-i Rabbânî (10) ve fütûḥ-ı ilâhî olan Ḥüsâmeddîn Çelebi

(2015) Meşnevî

Şaḥne-yi ‘aşk-ı mükerrer kîneeş

Ṭaşt-ı âteş mînihed bersîneeş

Anuñ mükerrer kîne olan ‘aşk şubaşı- (11) sı bu hem vechdür aña mükerrer kîne olan ‘aşk şubaşısı anuñ sînesi üzre ṭaşt-ı âteş-i hicrân ḳor ve anı yaḳub yandırur ‘aşk-ı mükerrer kîne (12) olan şaḥneye bunda teşbîh olunmuşdur şu münâsebetle ki bir ‘âşık ma‘şûḳından bir müddet müfâreḳat eylese aña ḥuzûr u rāḥat virmeýüb anuñ (13) sînesini yaḳub yandırub şikence eylemede ḥālî olmaz pes ḥulâşa-yı kelām ve maḥşûl-i merām böyle demek olur ki ey Ḥaḳ Te‘ālānuñ ziyāsı (14) olan Ḥüsâmeddîn ḳaçan bir ṭālib senüñ dergāhuña ve senüñ mülākāt-ı şerîfüñe bir zamān ḥazḗ u naşîb alsa andan soñra (15) ba‘zı aḡrāz-ı nefsāniyye aña galebe ḳılması vâsıtasıyla senüñ şoḥbetüñden ve ḥidmetüñden bir zamān müfâreḳāt ḳılsa anuñ mükerrer kînelü (16) olan şaḥne-yi ‘aşk anuñ sînesi üzre ṭaşt-ı âteş firākı [H224a] ḳor ve anuñ ḳalb ü rûḥına şikence ḳılır ve aña derûnından böyle (17) dir

(2016) Meşnevî

Ki biyâ sūy-ı meh ü bugzer zigerd

Şāh-ı ‘aşket ḥāñd züter bāz gerd

Ki ol kendü şeyhine münkir olan gel ol mäh-ı ma'nevî cānibine ve gerd-i (18) nefsāniden ve gubār-ı cismāniden geç 'aşk şāhı seni okudı 'alelfevr girü dön [ya'nî -H] bu küdūrāt-ı nefsāniden ve gubār-ı cismāniden geçüb (19) ol şāh-ı tarīkat ve mäh-ı felek ma'rifet cānibine gel 'aşk pādşāhı seni kendü cānibine da'vet eyler fevrî girü dön ve illā bu belā vü firkat (20) ve derd ü miḥnet şikencelerinde ve elem ü ḥasret pençelerinde ḳalursın dir

(2017) Meşnevî

Gird-i ĩn bām u kebüterhāne men

Çün kebüter perzenem mestāne men

(21) Bu bāmuñ ve kebüterhānenüñ çevresine ben kebüter gibi ben mestāne perr ururım *kebüterhāne*den murād Hüsāmeddīn Efendi Ḥazretlerinüñ mecma'ı 'uḳül (22) u ervāḫ olan meclis-i şerīf ve maḳām-ı laṭīfleri olur ve *bāmdan* murād hem anlaruñ maḳāmlarınüñ a'lā tarafı olur [ya'nî -H] ey Hüsāmeddīn Çelebi bu (23) senüñ kebüterhāne gibi olan meclis-i şerīf ve maḳām-ı laṭīfüñ eṭrāfına ve üstine ben bāme öğrenmiş kebüter gibi mestāne perr ü bāl ururum ve (24) senüñ maḳām-ı şerīfüne ḳonub ḳarār ḳılırım

(2018) Meşnevî

Cibrīl-i 'aşkam u Sidreem tuvī

Men sākīmem ĩsā-yı Meryem tuvī

Ben Cebrāyil-i 'aşkam benüm (25) Sidrem sensin ben sākīmem ĩsā ben Meryem sensin *Sidre* Ḥazret-i Cebrāyil-i emīnüñ maḳām u ḳarārgāhıdur emr-i Ḥaḳla her ne cānibe gitse āḫirü'l- (26) emr yine gelüb anda ḳarār eyler ve ĩsā ben Meryem Ḥazretlerinüñ şān-ı şerīfi ol idi ki *ve 'ubriu'l-ekmehe velebraşā*⁸²⁷ āyet-i kerīmesinüñ mefhūmı (27) üzre bazen Allāh ekmeḫ ve ebraşı ve envā'ı emrāza mübtelā olan ḫastaları nefes-i ḫayātbahşla ibrā ve mürdeleri iḫyā eylerdi pes bu evliyā-yı (28)

⁸²⁷ "Körü ve alacayı iyileştirir." (Âl-i İmrân 3/49)

Muhammediyye içre ʿİsānefes velīler olur ki dem-i hayātbahşlarıyla mürdedilleri zinde ve hastalara şifā vü devā virmekle ferhunde iderler bu cümle- (29) den Hüsāmeddīn Efendi Hāzretleri kendü ʿaşrlarında ʿİsānefes ve her hasta ve şikeste olan ʿācize feryāadres bir ṭabīb-i ilāhī ve ṭabīb-i (30) rūḥānī idi ḳuṭbiyyet ü gavşiiyyet mertebesi bulmuş ve mirʿāt-ı ilāhī olmak mertebesine vāşıl olmuş idi ve Hāzret-i Mevlānā (31) [minkulliʿl-vücūh evlānā -H] ḳaddesenāllāhu bisırrihiʿl-aʿlā ol Hāzret-i muḳaddesenüñ şeyḫleri ve üstādlarıdur velīkin Hüsāmeddīn Efendi Hāzretlerini medḫ (32) eyledükleri ʿibārāt-ı laṭīfeden Hüsāmeddīn Efendi Hāzret-i Mevlānānun şeyḫi olmak maʿnāsı münfehīm olur ve bunuñ taḫḳīki birḳaç mevziʿde mirāren ve kirāren (33) mürūr eylemişdür ammā bunda daḫı ecmālen beyān olınmaḫ lāzım oldı ve bunuñ sırrı budur ki ḳaçan bir mürīd-i şādīḳā kemāl mertebesin bulsa ve zātını (34) mirʿāt gibi mücellā idüb şeyḫ-i kāmīlūñ evşāfına ve ʿulūm u esrārına āyīne olsa şeyḫ-i kāmīl anda olan ʿulūm u esrārını ve evşāf u kirdārını (35) müşāhede eyledükde aña ʿāşīḳ olur ve maḫabbet ü taʿzīmler ḳılır şol mertebede ki gūyā bir ʿāşīḳ maʿşūkına ḫidmetler ve maḫabbetler ḳılır ve anı medḫ (36) itmek ḫaḳīḳatde kendüyi medḫ itmek ve aña ʿāşīḳ olmak kendüye ʿāşīḳ olmak olur ve ḡayrı ṭāliblere daḫı anuñ ne mertebede olduğunu (37) iʿlām ḳılır ve daḫı şāḫib-i kāmīl olanlar ḡayrlara bir kimsenüñ şānını bildürmeden ötüri kendüleri anlaruñ mābeynine idḫāl ḳılır ve ol (38) memdūḫa taʿzīm ü tekrīm eyler tā kim ṭālibler ol memdūḫa ulūviyyetle taʿzīmler ve tekrīmler eyleyeler ve ol şāḫib-i kāmīl söyledügi gibi medḫler ve senālar (39) söyleyeler bu maḫalde daḫı Hāzret-i Hudāvendigār Hüsāmeddīn Efendi Hāzretleriniñ ʿazm-i şānını [H224b] ṭāliblere bildürmeden ötüri kendüleri ṭalebe (40) ve ʿāşīḳ miyānına idḫāl idüb Hüsāmeddīn Efendi Hāzretlerine ḫiṭāben buyururlar [ey Hüsāmeddīn -H] filmeşel ben Cebrāyil-i ʿaşkam (41) ve benüm Sidre ve maḳāmum sensin ki rūḫum sende ḳarār eyler ve benüm derūnum derd ü miḫnetle saḳīm ve ḫastadur bu ʿaşrda ʿİsānefes sensin [P496b] (1) benüm

derdüme dermān senüñ dem-i hayātbaḥşuñdan ḥāşıl olur ki her bār ki senüñ kelām-
ı hayātbaḥşuñı istimāc eyleyem cānum şihāt u rāḥat bulur ve ḳalbüm (2) derd ü
elemden ḳurtılır

(2019) Meşnevî

Cüş dih ān baḥr-ı gevherbārrā

Hoş bepurs imrüz ĩn bīmārrā

Ey ziyāü'l-ḥaḳ olan Ḥüsāmeddīn ol gevher- (3) bār olan baḥre cüş vir bugün bu
bīmārı hoş şor *baḥr-ı gevherbār*dan murād bunda Ḥüsāmeddīn Efendinüñ
bāḫınlarında olan baḥr-ı ma'ānī ve esrār- (4) dur ki ol baḥr-ı ma'nā bu ḳadar 'ulūm u
esrār gevherlerini yaḡdurmuş ve şenālar ḳılmışdur pes Ḥazret-i Ḥudāvendigār ol
baḥr-ı gevherbāra bu gūne ḫiṭāb idüb (5) buyururlar ey Ḥaḳ Te'ālānuñ ziyāsı ve
göñüller derdinüñ devāsı ve şifāsı olan Ḥüsāmeddīn ol 'ulūm u esrār gevherlerini
nişār idici olan (6) ma'nā baḥrine cüş u ḫurūş virsen bu ḫastadili bugün hoş su'al
eyle aña ḫāṭırnevāzluk ḳıl

(2020) Meşnevî

Çün tu ān-ı ü şudī baḥr ān-ı üst

(7) Gerçi ĩn dem nevbet-i buḫrān-ı üst

Çünkü sen ol bīmāruñ lāyıkı olasın baḥr anuñ lāyıkıdır egerçi bu dem anuñ
nevbet-i buḫrānidur *buḫrān* (8) ḫastanuñ mizācı müteḡayyir olduğu zamāna dirler
ve mizācuñ bozulması ma'nāsına hem isti'māl iderler ya'nī çünkü sen ol bīmāruñ
ān u lāyıkı olasın (9) ol deryā-yı ma'nā anuñdur egerçi bu demde ol bīmāruñ
müteḡayyir olmasınuñ ve tebdīl-i mizāc ḳılmasınuñ zamānidur

(2021) Meşnevî

ĩn ḫod ān nālest (10) k'ü kerd āşkār

Ān çı pinhānest yā Rab zīnhār

Bu ḥod ol nāledür ki ol Ḥüsāmeddīn āşkāra itdi ol nesne ki pinhāndur yā Rabbī zīnhār (11) *nā*leden murād bunda Ḥāzret-i Mevlānānuñ [ḳaddesenallāhu sırrahü'l-‘azīz -H] dehān-ı şerīfleründen zūhūra gelen Meşneviyyāt ve ‘ulūm u esrāra müte‘allik olan (12) kelimāt u ebyātdur ki filḥaḳīḳa anuñ muḥarrrik ü müheyyici ma‘nāda Ḥüsāmeddīn Efendi Ḥāzretleridür ve aşḫāb-ı ḥaḳīḳat ḥaḳīḳat mertebesine (13) vāşıl olduğdan şoñra kemāl-i ittiḥād ile ittiḥād ḳılır ve nefsi vāḥid ve ḳalb-i vāḥid olmaḳ mertebesini bulur nitekim Ḥāzret-i Şemseddīn [‘azzamel- (14) lāhu zikrehu -H] ve Çelebi Ḥüsāmeddīn ve Ḥāzret-i Mevlānā [ḳaddese sırrahu -H] bir meretebe ittiḥād ḳılmışlar idi ki anlaruñ bāṭını bir olmuşdur ve mābeynlerinde bir (15) ḳıl ḳadar fark ḳalmamış idi nitekim yedinci cildüñ⁸²⁸ evvelinde

*Meşnevi*⁸²⁹

Şems ü Mevlā vü Ziyā’ü’l-ḥaḳ yekīst

Dermiyānşān yekser-i mū fark (16) *nīst*⁸³⁰

buyurdıkları bu ma‘nāya delālet eyler ve hem ittiḥād-ı bāṭınıñ şerḫi anda ve daḫı ba‘zı mevāzī’de meştūr [H225a] olmuşdur ammā bunda tavzīḫ-i (17) ma‘nā böyle dimek olur ki bu Meşneviyyāt ḥod ol nāledür ki anı ol ma‘şūḳ-ı rūḫānī ve maḥbūb-ı Rabbānī izḫār u āşkār eyledi ki fil- (18) ḥaḳīḳa bu nāle ve bu kelāmuñ benüm bāṭınumdan müheyyic ü maḫzarı oldur ol nesne ki benüm bāṭınumda pinhāndur yā Rabbī zinhār sen āşkār eyleme ki anı (19) gūş-ı istimā‘ itmege ḳādir olmaz ve her hūş daḫı anı fehmi ü idrāk ḳılmağa ṭāḳat ṭutmaz sen anuñ zāḫir ü āşikār olması her (20) vechle evlā olur kemā ḳāle **Ebū Hureyre** raḫıyallāhu ‘anh *ḥafaztu min Resūlallāhi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vi‘āeyni mine’l-‘ulūm febeştu aḫadehumā felem* (21) *abussī’l-āḫire felev beşstuhu leḳuṭi‘a haze’l-bel‘üm minni*⁸³¹

⁸²⁸ cildün: defterüñ H

⁸²⁹ Meşnevī: Beyt H

⁸³⁰ “Şems, Mevla ve Hüsameddin birdir. Aralarında bir kıl kadar fark yoktur.”

⁸³¹ “Resūlallāh’tan iki kap dolusu ilim ezberledim. Onlardan birini başkalarına ulaştırdım, yaydım. Diğerine gelince, şâyet onu başkalarına nakletseydim, boğazım kesilirdi.” Gültekin, *İsmâil*

(2022) Meşnevî

Dü dehân dârim gūyâ hemçü ney

Yek dehân pinhānest derlebhā-yı vey

Biz ney gibi söyleyici (22) iken dehân tutaruz bir dehân ol maḥbūbuñ leblerinde pinhāndur ya‘nî biz Hüsameddîn Çelebi ile ikimiz nefs-i vâhid hükminde şol bir ney gibiyüz (23) ki ol ney iken dehân tutar söyleyici nāyuñ bir dehānı nāyzenz leblerinde pinhāndur

(2023) Meşnevî

Yek dehân nālân şude sūy-ı şumā

Hāy u hūyî(24) derfigende derhevā

Ve nāyuñ bir dehānı daḥı filmesel ey müstemi‘în sizüñ cānuñıza nālân olmışdur hūya bir hāy u hūy bırakmışdur kezalik (25) Hüsameddîn nefs-i Raḥmānî ve nefḥa-yı Rabbānî leblerinde pinhān olmuş benüm dehān-ı cānumdur ki Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri benüm dehān-ı cānum olan Hüsameddîne (26) ‘ulūm u esrārı nefḥ u feyz eyler ve ol cānibden benüm bāḫınuma ṭolub bu dehānumdan ey müstemi‘în ü ṭālībîn sizüñ cānıñuza bu gūne şīt u (27) şadālar ve laṭif nağmeler ve ḥoş edālar zāhir olur ve bu gūne hāy u hūy bu hevāda bırağılmış olur ve zūhūra gelür

(2024) Meşnevî

Lîk dāned her ki ūrā(28) manzarest

Ki figān-ı in serî hem z’ān serest

Lîkin bilür her şol kimse ki anuñ nazarı vardur ki bu ṭarafuñ figānı hem ol (29) ṭarafdandur ya‘nî lîkin her şol kimse ki anuñ nazarı ve derūn-ı dilde bir başarı vardur ol kimse bunı bilür ki bu ṭarafa mensūb olan figān (30) ve nāle hem ol ṭarafdan ve ol şāḥib-i şerefdan ki Ḥaḳ Te‘ālā anuñ rūḥına nefḥ u feyz eyler ve anuñ

Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 434. [Rivâyetin hadis olmadığı ve Ebû Hureyre'nin sözü olduğu belirtilmiştir.]

rūhınuñ istidā vü iktizāsıyla (31) benüm bāṭınumdan bu gūne naḡamāt-ı şerīfe ve kelimāt-ı ṭayyibe zuhūra gelüb müstemi‘ olanlar bundan ḡazṣ olur ve behre bulurlar

(2025) Meşnevī

Demdeme-yi ĩn nāy-ı ezdemhā-yı (32) ũst

Hāy u hūy-ı rūḡ ezheyhāy-ı ũst

Bu nāyuñ demdemesi ol maḡbūb-ı zātīnūñ demlerindendür rūḡuñ hāy u hūy (33) anuñ heyhāyındandur *neyden* murād insān-ı kāmilūñ vüçüdı olur nitekim taḡkīki beyt-i evvelde mürür eyledi ve *hāy u hūy*dan murād ‘ibārāt-ı (34) şerīfe ile olan işārāt-ı laṭīfedür *üst* zamīrleri Ḥazret-i Ḥaḡḡa rāci‘dür [P225b] ve *demler*den murād nefḡāt-ı ĩlāhiyyedür ve taḡdīr-i kelām böyle dimek (35) olur ki bu ney ki Ḥüsāmeddīn Çelebi ile benüm vüçüdümdan ‘ibāretdür bu vüçüd nāyınıñ demdeme ve āvāzesi ol nāfiḡ-i ḡaḡīkī ve fāyız-i ezelinūñ (36) nefāḡāt-ı ṭayyibe ve füyüzāt-ı ḡudsiyyesindendür ve rūḡuñ işārāt-ı laṭīfesi ve ‘ibārāt-ı şerīfesi ol maḡbūb-ı zātī ve ma‘şūḡ-ı ezelinūñ işārāt-ı (37) ṭayyibesindür

(2026) Meşnevī

Ger nebūdī bālebeş neyrā semer

Ney cihānrā pür nekerdī ezşeker

Eger nāyuñ anuñ lebi ile semeri olmayaydı ney cihānı şekerden (38) pür eylemeyeydi *şeker*den murād bunda ma‘ārif ü esrār olur bunda daḡı *neyden* murād insān-ı kāmilūñ vüçüdı olur ve anuñ *lebinden* murād (39) ‘ālem-i rūḡdur ki ‘ālem-i rūḡ lebi deryā-yı ḡaḡīḡat olduḡı i‘tibār ile aña lebi ta‘bīr olınmışdur ya‘nī eger bu vüçüd-ı insānī nāyınıñ ol maḡbūb (40) zātīnūñ ney meşābesinde olan ‘ālem-i ervāḡla müsāmere ḡılması ve andan ḡikāyet işitmesi ve kelām aḡz itmesi olmayaydı bu vüçüd-ı insānī (41) nāyi şeker-i ma‘ānī ve şehd-i rūḡhānīden cihānı pür eylemeseydi ve bir insānuñ vüçüdı şīrīn ve lezīz ol ‘ālemden bir ma‘nā söylemeyeydi her şīrīn sūḡan [P497a] (1) ve sūḡker dehen olan ‘ārifūñ şekerden aḡlā söz söylemesi

anuñ m̄anend-i ney olan vücūdunuñ ol maḥbūb-ı ḥaḳīḳatinüñ lebine iḳtirāb eylemesinden (2) ḥāşıl olur ve ol maḥbūb-ı ḥaḳīḳī anuñ m̄anend-i ney olan vücūdına nefḥ ü feyz itmekle anuñ dehānından şehd ü aḥlā olan naḡamāt-ı lezīze ve kelimāt-ı (3) nefise zuhūra gelür

(2027) Meşnevī

Bāki ḥuḳfī v'ezçi pehlū ḥāstī

Ki çünñ pürçüş çün deryāstī

Ey Ḥüsameddīn kimüñle yatduñ ve ne pehlūdan ḳalḳduñ (4) ki buncılayın deryā gibi pürçüşsın dir ya'ñī ey Ziyā'ü'l-ḥaḳ olan ḳıdvetü'l-‘ārifin bu gice kimüñle beytütet eyledüñ ve kimüñ ḳatından ḳalḳduñ ki buncılayın (5) deryā gibi cüş u ḥurūşa geldüñ ve mest ü müstaḡrık olduñ ve envār-ı İlähī ve esrār-ı Rabbānī ile ḫolduñ

(2028) Meşnevī

Yā ebītu ‘inde Rabbī ḥ’āndī

Derdil-i (6) deryā-yı āteş rāndī

Bu beyt-i şerīfün mışra‘-ı evveli *innī lestu keḥḥadikum kī ebītu ‘inde Rabbī yuḫ’imunī ve yuşḳīnī*⁸³² hadīsine işāret olmuşdur ve bu (7) hadīs-i şerīfün şerḥī ve taḥḳīki cild-i rābi‘de *beyān-ı ān ki ‘ārifrā ḡıdāyīst ez-nūr-ı Ḥaḳ* sūrḥında ve daḫı cild-i evvelüñ āḥirine ḳarīb *Ḥāzret-i (8) ‘Alī ḥikāyesinde* mürür ḳılmışdur anda ḫaleb olına ve bunda ma‘nā-yı beyt ey ḳıdvetü'l-‘ārifin olan Ḥüsameddīn yāḥūd *ebītu ‘inde Rabbī* (9) hadīsünüñ mefhūmını oḳıduñ ve Rabbiñüñ ḳatında gicelediñ ol ḳādir-i muḫḻaḳ saña nūrānī ḳuvvetler ve rūḥānī ḳuvvetler viridi tā kim āteş deryāsınuñ (10) ḳalbine sürdüñ ya'ñī āteş deryāsı gibi olan baḫr-ı ḳahra bībāk u lāübālī kendüñi irgürdüñ

(2029) Meşnevī

Na‘ra-yı yā nāru kūnī bāridā

⁸³² “Ben sizden biri gibi değilim. Rabbimin yanında geceliyorum. Beni doyuruyor ve susuzluğumu gideriyor.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Meşnevî Şerhi*, s. 286. [Hadisin pek çok saḥābî tarafından rivāyet edilmesi ve pek çok saḡlam kaynaktaki yer alması hasebiyle saḥīḥ olduḡu belirtilmiştir.]

‘İşmet-i cān tu (11) geşt ey muḳtedā

Bu beyt-i şerīf sūre-yi Enbīyāda olan *ḳulnā yā nāru kūnī berden ve selāmen ‘alāibrāhīm*⁸³³ āyetine işāret olur ve bunuñ tefsīri (12) mevāzi‘-i keşīrede mūrūr eylemişdür cümleden yedinci cildüñ evvel sūrḥında *nūkte-yi ya nāru kūnī berdebīn* beytinüñ sūrḥında meşṫūr olmışdur anda (13) ṫaleb olına ma‘nā-yı beyt *yā nāru kūnī bāriden* nidāsı ve na‘rası ey muḳtedā-yı enām senüñ ‘işmet-i cānuñ oldı ya‘nī nitekim Ḥaḳ Te‘ālā nümüduñ (14) îḳād eyledügi nāra *yā nāru kūnī berden ve selāmen ‘alāibrāhīm* diyü na‘ra ve nidā eyleyüb ol nār Ḥazret-i İbrāhīme berd ü selām olub anı ḥıfz u ‘işmet (15) ḳılduğı gibi ey muḳtedā-yı ‘arīfīn ve pīşvā-yı sālīkīn Ḥazret-i Rabbü’l-‘ālemīn ṫarafından *yā nāru kūnī bāriden* nidāsı ve na‘rası senüñ cān-ı şerīfüne (16) Nemrüdsīret olan [H226a] a‘dānuñ āteş-i a‘dāvetlerinden ‘āşım oldı ve anlaruñ nār-ı buğz ve ‘adāveti saña berd ü selām geldi

(2030) Meşnevī

Ey Ziyā’ü’l-ḥaḳ Ḥüsāmed- (17) dīn ü dil

Key tuvān endūd ḥurşīdī begil

Ey Ḥaḳ Te‘ālānuñ ziyāsı ve dīn ü dilüñ şemşīr-i ḳāṫī‘i bir ḥurşīd-i [lāmi‘ī -H] balçıḳla şıvamaḳ (18) ḳaçan mümkin olur sen ol ziyā-yı Ḥaḳ olan ḥurşīd-i lāmi‘ī ve şemşīr-i ḳāṫīsin ki senüñ nūr-ı sātī‘uñı münkirler ṫa‘n u inkār balçıḳıyla setr (19) eylemege niçe ḳādir olurlar

(2031) Meşnevī

Ḳaşd kerdestend īn gil pārehā

Ki bepūşānend ḥurşīd-i turā

Bu gil pāreler ḳaşd eylemişlerdür ki senüñ ḥurşīdüñi (20) örteler Ḥazret-i Mevlānānuñ [ḳaddesenallāhu sırrahu’l-‘azīz -H] tevābi‘ ve aḥabbāsı āḥir-i ‘ömrlerine ḳarīb ḳatı çok olub ba‘zılar Sulṫān Veled [ḳaddese- (21) nallāhu sırrahu’l-

⁸³³ “Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!” (Enbîyâ 21/69)

āhir -H] Hāzretlerine māyil olub ve ba‘zılar daḥı Hūsāmeddīn Efendiye māyil oldılar çünkim Hāzret-i Mevlānānuñ Hūsāmeddīn Efendi (22) Hāzretlerine kemāl-i maḥabbetlerini ve ziyade raġbetlerini gördiler bu gürūhdan ba‘zı kimseler Hūsāmeddīn Efendi Hāzretlerine ḥased idüb inkār kıldılar ḥattā (23) biri birleri mābeyninde bu niçe Ziyā‘ü’l-ḥaḫ olur ve ne ḥālle ḥurşīd-i ilāhī olmaġa müşābih gelür didiler ve bu gūne ṭa‘n u inkārla ol Hāzretüñ (24) nūrāniyyeti ve kemāl-i şānını setr itmek ve dīde-yi ṭālibīnde anı örtmek ve men‘ itmek istediler buña ise kādīr olamadılar pes *gil pārelerden* (25) murād anlar olur şu i‘tibārla ki anlar henüz daḥı āb u kil mertebesinden teraḫḫī kılmamışlar ve ziyā-yı derūn bulub ehl-i yaḫīnden olmamışlar (26) idi pes Hāzret-i Mevlānā [ḫaddesenallāhu bisırrahu’l-laṭīf -H] Hūsāmeddīn Efendi Hāzretlerine ḥiṭāb ve her ‘aşrda olan aşḥāb-ı yaḫīne ve ‘ārifine (27) tesliyeten buyururlar ey Hūsāmeddīn ve ey ehl-i yaḫīn gör ki bu balçık pāreleri ve gönül pāreleri ḫaşd eylediler ki senüñ ḥurşīd-i zātuñı ve envār-ı (28) şafātuñı setr eyleyeler ve senüñ ṭālibüñ ve dīdever olan ‘āşıḫuñ senüñ nūr-ı bāṭınuñı göstermeyeler

(2032) Meşnevī

Derdil-i kūh la‘lhā dellāl-ı tust

Bāġhā (29) ezḫande mālāmāl-i tust

Kūhuñ ḫalbinde la‘ller senüñ dellālüñdür bāġlar ḫandeden senüñ mālāmālüñdür *kūhdan* murād mertebe-yi ṭa‘atde ṣābit (30) ve rāsiḫ olan ehl-i temkīndür ve *la‘llerden* murād cevāhir-i ma‘ānī ve la‘lhā-yı rūḫānīdür ve *bāġlardan* murād ḫulūb-ı nūrānīdür pes tavzīḫ-i ma‘nā böyle dimek (31) olur ki ol balçık pāreleri ve gönül pāreleri olan ḫāsīd eger ṭa‘n u inkār itmekle senüñ şān-ı şerīfüñı setr eylemege ḫaşd eyledilerse mertebe-yi (32) ṭa‘atde ve maḫām-ı ma‘rifetde kūh gibi gibi ṣābit ve rāsiḫ olan ehl-i temkīnüñ ḫalbindeki cevāhir-i ma‘ānī ve la‘lhā-yı rūḫānī senüñ ḥurşīd-i zātuña (33) delālet idiciler ve senden eşerpezīr olub āb u tāb bulduḫlarına şehādet

kılcılardur k̄ulūb-ı şāfiye bağları senüñ nūrāniyyetüñden h̄andān ve (34) şādān olmadan t̄olmuş ve irşād u hidāyetüñden t̄azelük ve güşādelükle mālāmāl olmuşdur bu ehl-i temkīnüñ k̄albinde olan cevāhir-i ma‘ānīnūñ (35) saña dellāl olması ve bu k̄ulūb-ı şāfiye bāğlarınıñ senüñ nūruñdan h̄ande ile t̄olması senüñ kemālūñe [H226b] şāhid-i kāfī ve bürhān-ı vāfidür ve saña inkār (36) eyleyen filhākīka zālīm ü cāfidür

(2033) *Meşnevī*

Maḥrem-i merdītrā kū Rüstemī

Tā zīşad ḥarman yekī cev güftemī

Ey Hüsāmeddīn senüñ merdligüñe maḥrem ḳanı bir Rüstem (37) tā kim yüz ḥarmandan ben bir cev ḳadar diyeydim ya‘nī ey güzīde-yi ricāl ve ey zübde-yi aşḥāb-ı kemāl pes şol merd-i bālīğsin ki senüñ recūliyyetüñ (38) şerḥ ü beyāna gelmez ve merdāneligüñ dehān u lisāna şığmaz senüñ merdligüñe maḥrem Rüstem gibi ḳanı tā senüñ kemālātuñ ḥarmanlarından bir arpa ḳadar (39) söyleyeydim ve ḥaşāyil ü fezāyilüñden biñde biri aña beyān eyleyeydim ki *lāya‘rifu zū‘l-faḍlu illā zevehu*⁸³⁴ ḥasebince fazīlet şāḥibini bilmez illā yine fazīlet (40) şāḥibi ve *lāya‘lemu ehle‘l-kemāli illā şāḥibu‘l-kemāl velā yefhemu esrāre‘r-ricāli illā men belağa mertebete‘r-ricāl*⁸³⁵ kelāmınıñ mücebince ehl-i kemāli bilmez illā şāḥib-i (41) kemāl olanlar ve esrār-ı ricāli feh̄m ḳılmaz illā mertebe-yi ricāle iren erenler maḳām-ı ḥakīḳati görenler

(2034) *Meşnevī*

Çün beḡ āhem k‘ezsiret āhī kunem

Çün ‘Alī sırrā[P497b] (1) fūrū çāhī kunem

⁸³⁴ “Fazilet ehlini ancak onun gibi olan kimseler bilir.”

⁸³⁵ “Kemal ehlini, kemal sahibi olandan başkası bilemez. Erkeklerin sırlarını da erkeklik mertebesine varandan başkası bilemez.”

Ey kıdvetu'l-‘arifin ve ey Hüsāmü'l-ḥaḳ ve'd-dīn çünkim senüñ sirruñdan isteyem ki bir āh eyleyem Ḥazret-i ‘Alī gibi başımı bir kuyuya aṣaḡa eyleyem ve (2) sırrımı meger ki ol çāha söyleyeyim yoḡsa senüñ sirruñı söylemege ve rāz-ı derūnuñı ta‘bīr eylemege bu ṭāyife içre bir maḡrem bu kadar egerçi ehl-i ṭarīkat ve (3) aṣḡāb-ı ḡaḳīkat şeklinde insān ḡatı çoḡdur elḡaḡ rāz söyleyecek hemdem her ‘aṣrda ḡatı az bulunur ve esrār-ı derūna maḡrem ḡatı nādir vāḡi‘ olur

(4) *Beyt*

Hemdemī nīst bākī güyem rāz

Maḡremī nīst tā benālem (9) rāz

Der ḡurūšem zīṣiyt-ı an ma‘ṣūḡ

Der semā‘am beṣavt-ı an mizmār⁸³⁶

(5) Ḥazret-i Nebi-yi Mükerrrem ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem sırr-ı hüviyyeti ve rāz-ı ḡaḳīḡatı ‘Alī bin Ebī Ṭālīb Ḥazretlerine söylediler ve bu sırrı zinhārbezhār bir kimseye (6) ṣaḡın dime diyü tenbīh ü te‘kīd eylediler pes Ḥazret-i ‘Alī kerremellāhu vechehu ol sırr-ı hüviyyeti Ḥazret-i Nebīden işitdükden ṣoñra derūnları doldı (7) āḡirü'l-emr anı ḡıfz u zabt eylemege ḡādir olamayub varub anı bir ḡālī çāha söyledi ve ol çāhdan Allāh emriyle bir ney zuhūr eyledi ol (8) nāyı bir çoban kesüb çalmaḡa başladı Ḥazret-i Nebī ol ṣadāyı güṣ eyledüklerinde Ḥazret-i ‘Alīnüñ sırr-ı hüviyyetini söyledüḡini ma‘lūm (9) idinüb sen ol ketmi vācib olan sırrı yā ‘Alī söylemişsin ki bu nāy andan iḡbār eyler buyurdılar⁸³⁷ ve bunuñ ḡıṣṣası daḡı dördünci (10) defterde *çāre endīṣīden-i ān māḡhī* sürḡında *nīst vaḡt-i meṣveret ḡīn rāḡ kun* beytinüñ sürḡında mürūr eyledi anda ṭaleb (11) olına

(2035) *Mesnevī*

Çünki iḡvānrā dil-i kīneverest

⁸³⁶ “Sırrımı söylemek için dost yok, inleyiş ve feryadımı duyacak bir yarım yok. O sevgilinin sadasıyla coşmuşum, semaimda onu seslenerek nağmeler okuyorum.”

⁸³⁷ Mûteber hadis kitaplarının hiçbirinde yer almayan bu rivâyetin tasavvuf kitaplarında yer aldığı belirtilmiştir. Gültekin, *Ankaravî'nin Mesnevî Şerhî*, s. 287.

Yūsufemrā kaʿr-ı çeh evlāterest

Çünkü zamānede olan ihvān için dil-i kīnever vardır (12) benüm Yūsufıma kaʿr-ı çeh evlāterdür nitekim Yūsuf Hāzretlerinin birāderlerinin sīneleri Yūsuf Hāzretlerine kīnelü idi pes Yūsufa anlar elinde (13) olmadan çāhda olmaç evlā oldı imdi ey benüm Hüsāmeddīnüm sen hem benüm Yūsufumsın ve ben senün Yaʿkūbīnum ihvān-i ʿarīkat (14) ve hūllān-ı şerīʿat şeklinde olan ʿāyifenün [H227a] saña göñülleri kīn kılıcı ve derūnları buğz idicilerdür çāh-ı tesettür ve ihtifā-yı kaʿr ey benüm (15) Yūsufım saña evlāterdür pes ol Hāzrete bu gūne tesellī virdükleri neden şöñra tamām bībak ve lāübālī yine cümleye anuñla olan kemāl-i ittiḥādı (16) mestānevār beyān eylemege şürūʿ idüb buyururlar

(2036) Meşnevī

Mest geştem⁸³⁸ ḥ ıṣ bergavgā zenem

Çeh çı bāşed ḥayme berşahrā zenem

Mest oldum (17) kendümi ğavġā üzre ururum çāh ne ola ḥaymeyi şahrāya ururum yaʿnī ey sākī şarāb-ı rūḥānī ben ʿaql kaydıyla muḳayyed olub benüm (18) Yūsufıma kaʿr-ı çeh evlāterdür dimiş idüm şimdi bu sözden ferāġat kıldum ve tamām senün şarāb-ı şevküñle mest ü müstaġrıġ oldum imdi (19) ehl-i inkāruñ deġāsından ve aşḥāb-ı ḥasedün ceng ü deġāsından ḥavf u ḥazer itmeyüb kendümi ğavġāya ururum kıyu diblerinde (20) ihtikā ve istitār eylemek ne lāzımdur ḥayme-yi medḥ ü şenāyı şahrāyı zuḥūr ve iştiḥāra ururum ve ʿalāmeleʿin-nās bībāk saña medḥler ve şenālar (21) kılırum ve senün ʿazm-i şānuñı ṭālib olanlara bildürmege her vechle sāʿi olurum ki bir ehl-i Ḥaġķı medḥ kılmak hemān Hāzret-i Ḥaġķı medḥ kılmakdur (22) ve anuñ şānını ʿilān ve izḥār eylemek maʿnāda iʿlā-yı dīn eylemek ve şān-ı Ḥaġķı iʿlān u izḥār eylemekdür

⁸³⁸ Güftem P

(2037) *Meşnevî*

Berkef-i men nih şarāb-ı āteşin

(23) *V'āngeh ān kerr ü fer-i mestāne bīn*

İmdi ey sākī ehl-i yakīn benüm elüme қо āteşin olan şarābı ya'nī āteşin olan şarāb-ı 'aşkı ve keremiyet (24) viren bāde-yi şevki benüm kef rūhuma қо ve andan şöra mestāne olan ol kerr ü ferri ben aşhāb-ı tarīkat şeklinde olan hāsīd- (25) lere ve ehl-i dīn ve tāt-ı hey'etinde olan minkirlere ve fāsīdlere *'alāza'mi enfihum*⁸³⁹ ne sözler söylerüm ve anlara kelām-ı āteş bārumla ne güne ciger- (26) gāhlar eylerüm eger anlar seni bir an zem itdilerse ve inkār yolına gitdilerse hemīşe mezmūm olmazdan hālī olmazlar ve dünyā ve āhıretde rezālet ü (27) haķāretten kurtılmazlar

(2038) *Meşnevî*

Muntazır gū bāş bigenc ān fakīr

Z'ān ki mā ğarķīm īn dem der'aşīr

Muntazır olsun gencsüz ol fakīr zīrā ki biz (28) bu dem 'aşīrde ğarķuz *'aşīr* bunda ma'şūr ma'nāsınadır ki murād vücūd-ı insān-ı kāmilden zuhūra gelen zevk ü işve olur *'aşīr* 'aşır ma'nāsına (29) olub andan murād şarāb-ı maħabbeti zuhūra getiren mürşīd olsa hem cāyiz olur ve bu beyt su'āl-i muķaddere cevāb olmaķ mevķi'inde dinilmişdür (30) keenne ol Hāzrete dinilmiş oldu ki bu güne ma'ārif söylemede ve Hüsāmeddīn Efendinün şān-ı şerīfini ve māl-ı laṭīfini beyān eylemede taṭvīl-i (31) kelām itdiñüz ve ol ṭālib-i genc olan fakīrün kışşasını kōduñız ve anuñ hālını beyān itmegi unutduñız ol fakīr hōd muntazırdur buyururlar ki ey (32) böyle diyen sen ol fakīre gencsüz bir zamān muntazır ol sāt-ı gelinceye dek ve gencün mevzī'ı beyān olıncaya dek teraķķub ve taraşşud kıldı ol (33) sebebden ki biz 'ineb-i rühānīden ma'şūr olan şarāb-ı ma'nevīde mest ü müstağrıķuz şimdi ol genci söylemek bize el

⁸³⁹ "Burunlarının zannınca (burnunun dikine)"

virmez [H227b] ve lisānımız ol (34) gencüñ aḥvālını söylemege varmaz pes ğāyibden muḥāṭaba iltifāt dibü ol faķīre ḥiṭāben buyururlar

(2039) Meşnevī

EzḤudā ḥ̣āh ey faķīr īn dem penāh

Ezmen-i (35) ğarķa şude yārī meḥ̣āh

Ey faķīr bu dem Ḥudādan penāh iste ben ğarķa olmışdan yārīlük isteme *faķīr*den murad bunda ṭālib-i genc-i ḥaķīķī olan müsterşid (36) olan kimse olur ve evliyānuñ iki mertebesi vardur birine maḥv u fenā dinür ve ğalebe ve istiġrāk daḥı ta‘bīr olunur bu maḥv u istiġrāk mertebesinde (37) iken veliyy-i kāmīl ṭāliblere irşād eylemez ve irşāda daḥı şāliḥ olmaz ve ṭālib-i mürşide fenā mertebesinde iken iktidā kılsa maķşūdına vuşul (38) bulmaz ve bir mertebeleri daḥı vardur aña şaḥv u beķā dinür ve fark-i şānī daḥı ta‘bīr olunur veliyy-i kāmīl sekrden ķurtulub şaḥva geldükde irşād-ı (39) nāsa şāliḥ olur ve ṭālib olanlar ol mertebede iken andan behre ve naşīb bulur ve maķşūd ne fāyız ü cāyız olur Ḥazret-i Mevlānāya [minkullī’l-vücūh evlānā ḳaddesenāllāhu bisırrihi’l- (29) a‘lā -H] ekşer maḥv u fenā ve sekr ü istiġrāk ḥālī ğālib olurdu ol ḥīnde ṭālib-i genc-i ḥaķīķat olan (41) müsterşidi mertebe-yi şaḥvda olan Ḥüsāmeddīn Efendi Ḥazretlerine kevnde derlerdi ki ol Ḥazreti ḥāl-i ḥayātlarında kendü maķāmlarına ḥalīfe [P498a] (1) naşb eylemişlerdi ekşer ṭālib-i genc-i ḥaķīķī olan faķīr varub ol Ḥazretten müstefid olurlar ve terbiye bulurlardı çünkim Ḥazret-i Mevlānā yine ğalebe-yi ‘aşķ (2) u şevķle mertebe-yi maḥv u fenāya vardılar ve mest ü müstaġriķ oldılar pes ṭālib-i genc-i ḥaķīķī olan faķīre bu güne cevāb virüb buyururlar ey (3) ṭālib-i genc olan faķīr ve muḥtāc bu demde penāh u mu‘āveneti ğanī muṭlaķ olan Ḥudā-yı Te‘ālādan iste ben baḥr-ı fenāya ğarķ olmışdan mu‘āvenet isteme (4) ki ben deryā-yı fenāda şimdi maḥv u müstaġriķ olmışamdur

(2040) Meşnevī

Ki merā pervā-yı ān üstād nīst

Ezḥod u ezrîṣ-i ḥ'îṣem yād nîst

Ki baña ol (5) üstâdluk pervâsı yoḡdur kendümden ve kendümüñ şaḡalından baña yād yoḡdur *üstâd* bunda üstâdî taḡdîrinde maşdardur ism degildür ve nûnla oḡıyub (6) ma'nâyı aña göre virmek ḡalaḡdur münâsib degildür [pes taḡdîr-i kelâm böyle dimek olur -H] ki baña bu vaḡtde ol üstâdluk ve mürşidluk pervâsı (7) yoḡdur ki ben saña rehber olam ve mevzî'-i gence delâlet ü irşâd kılam benüm şimdi kendü vücûdumdan ve zînet-i vechüm olan rîṣ ü sebletümden (8) tezeḡkür eylemem yoḡdur *rîṣ*den murâd bunda maḡâsin-i şuverî ve rüsûm-ı zâhirî olur ya'nî şüret-i zâhirde olan maḡâsin ü merâsimden ve kendü zâtumdan (9) hem ḡaberüm yoḡdur ḡande ḡaldı ki senüñ maḡlab u maḡşûdîña münâsib söz söyleyem ve seni ol vâdîye irşâd eyleyem dimek olur

(2041) Meşnevî

Yād-ı (10) seblet key begunced âb-ı rû

Derşarâbî ki negunced târ-ı mü

Yād-ı seblet ve âb-ı rû ḡaçan şıḡar şol bir şarâba ki aña kıll ḡatı şıḡmaz *târ* ḡat ma'nâsına- (11) dur *seblet*[den +H] murâd bunda resm-i şuverî ve âyîn-i zâhirî olur ve *şarâb*dan murâd bunda şarâb-ı fenâ olur ya'nî 'ırz u nâmûs ve resm-i zâhirî (12) ve âyîn-i şuverî tezeḡküri ve taşavvurı şol bir şarâb-ı fenâyâ ḡaçan şıḡar ki anda bir kıll teli ḡadar şey'e şıḡmaz ve bir zerre ḡadar baḡîye-yi vücûdı olan (13) ol şarâb-ı fenâyâ nûş kılmaz [H228a] ve anuñla mest ü müstaḡrıḡ olmaz şarâb-ı fenâyı içenler rîṣ ü seblet ve resm-i 'âdet ḡaydından belki bilkülliyye (14) kendüleri görmeden ḡecenlerdür

(2042) Meşnevî

Derdih ey sâḡî yekî rıḡl-ı girân

Ḥ'âcerâ ezrîṣ ü seblet vârehân

Ey sākī bir rıtl-i girān vir h̄āce- (15) yi rīş ü sebletten girü kırtar *rıtl-i girāndan* murād bāde nūşı tamām mest eyleyen sāğar-ı rūhānī ve sāğrāk-ı ma‘nevī olur ve *sākī* (16) den murād mey-i bākī tāliblere ināle eyleyen mürşid-i kāmil olur bunda Hüsāmeddīn Efendi Hāzretleri murād olsa münāsibdür ve *h̄āceden* (17) murād Hüsāmeddīn Efendi Hāzretlerine inkār u hāsed kılan belki muṭlakā ehl-i dile münkir ü hāsed olan kimseler olur pes tavzīh-i kelām ve tefsīr-i (18) merām böyle dimek olur ki ey mey-i maḥabbete sākī olan ve bāde-yi tevḥīd ü ittiḥādı tāliblere ināle kılan mürşid-i kāmil rīş ü seblet (19) kaydında ve resm ü ‘ādet bendinde kılan h̄āceye bir rıtl-i girān vir ve aña şarāb-ı rūhānīden bir sāğar irgür ol efendiyi rīş (20) ü seblet ve resm ü ‘ādet kaydından girü kırtar tā kim aşḥāb-ı fenānuñ şānına bir miqdār ‘ālim olan ve anlaruñ ḥālinden ve mestligünden bir çāşnī (21) bula ve resm ü ‘ādet ve girü naḥvet ve rıtalarından güzer kıla

(2043) Meşnevī

Naḥveteş bermā sibālī mīzened

Līk rīş ezreşk-i mā bermīkened

Egerçi anuñ (22) kibr ü naḥveti bizüm üzerimize bir yol urur velīkin kendü şaḳalını bizüm reşkimüzden kıparur reşkten şaḳal yolmaḳ kemāl-i taḥassür ve gāyet-i (23) telehhüfden kināyet olur nitekim bir kimse bir merğüb u maḳbül şey’i bulsa ḥasūd egerçi aña biḥasebi’z-zāhir ta‘n idüb bıyık bursa tenhāda (24) aña ziyāde reşk ü ğıbtasından şaḳalın yolar ve hey nolaydı anı ben bulaydum diyü taḥassür ve temennī eyler [ḥāşıl-ı kelām -H] ne‘am ol h̄ācenüñ kibr ü naḥveti (25) egerçi bizüm bir miqdār yolumuzı urur ve kendünüñ mañşıbına ve ‘izzetine i‘tibār idüb bize taḥķīr ü ihānet kılar velīkin bizüm zevķimüze ve şānımuza kemāl-i (26) reşk ve gāyretinden ve ğıbtā vü rağbetinden tenhāda şaḳal yolar

(2044) Meşnevī

Māt-ı ü vü māt-ı ü vü māt-ı ü

Ki hemîdânîm tezvîrât-ı ü

Filhâkîka mâ-t-ı (27) üdur mâ-t-ı üdur mâ-t-ı üdur [ya‘nî -H] ma‘nâ yüzinde mağhûr u mağlûbdur hem ba‘de zamân mâ-t-ı ü ve mağlûb olması muqarrerdür zîrâ biz anuñ tezvîrâtını bilirüz (28) ol kimse ki ehl-i dil haqqında tezvîrler kıla ‘âkıbet anuñ mâ-t-ı ü müstehlike olması muqarrer olur ki egerçi niçe zamân şeref ü ‘izzet-i (29) şuverî ile şîhhat u ni‘met içre zindegânîlük kılursın

(2045) Meşnevî

Ezpes-i şad sâl ânça âyed ez’ü

Pîr mîbîned mu‘ayyen mübemû

Yüz yıldan (30) soñra ol nesne ki ol h‘âceye mütekebbirden gelür pîr anı mübemû mu‘ayyen görür ya‘nî biz anuñ tezvîrâtını bilirüz ki ol h‘âce mâ-t-ı ü müstehlek- (31) dür dimişlerdi bundan bir su‘âl ol nâşî oldı ki ol su‘âl ol h‘âcenüñ ba‘de zamân mâ-t olmasını neden bildüñüz dimekdür bu su‘âl-i (32) muqaddere cevâb tarîkiyle buyururlar yüz yıldan soñra ol hâlet ki ol resm ü ‘âdet şâhibi olan h‘âceden zuhûra gelür [H228b] pîr-i tarîkat (33) olanlar ve maqâm-ı meşîhata vuşul bulanlar anı mübemû görürler

(2046) Meşnevî

Ender âyîne çî bîned merd-i ‘âm

Ki nebîned pîr ender hışt-ı hām

Merd-i ‘âm âyîne ne (34) görür ki pîr anı hışt-ı hāmda görmeye âyîneden murād şüret-i nemâ olan şey’lerdür ve *hışt-ı hām*dan murād keşîf ü zulmânî olan ve şüret göstermeyen (35) şey’lerdür ve tavzîh-i ma‘nâ âyîne gibi şüret-i nemâ olan şey’lerde ‘avâmdan olan merd şüret-i maşsûsayı niçe görürse havâşdan olan pîr-i (36) kâmil keşîf olan hām kerpiçden şüret-i hâli öyle görür ve netîce ve me‘âlî şüret-i maşsûsa gibi başar-ı başîretle müşâhede kılur ve haqqâte (37) ‘ârif olur

(2047) *Meşnevî*

Ânça lihyânî beḥâne-yi ḥod nedîd

Hest berkûse yekâyek ü pedîd

Ol nesneyi ki ḳaba şaḳallu kendü ḥānesinde gör- (38) medi kûse üzre ol yekâyek pedîd oldı *lihyânî* ḳaba şaḳallu dimekdür bunda ebleh ü aḥmaḳ dimeden kināyet olur ki kıyāfetnāmelerde (39) ḳaba şaḳal olan kimseler ekser aḥmaḳ olur dimişlerdür ve *kūsec* ḥafîfü'l-lihye olan kimseye dirler ekser kûsec olanlar zîrek ü 'âḳıl olur (40) dimişlerdür ve beynennās meşhūr meşel olmışdur ki ḳaba şaḳal aḥmaḳ kendü evinde olanı bilmedüğünü kûse anuñ evinde olanı bilür dirler (41) ve aḥmaḳ kendü ḥāne-yi derūnında olan ḥālını bilmeyüb 'âḳıl anuñ aḥvālinden ḥaberdār olduğundan bunu ḍarb-ı meşel iderler ve bunda *lihyânî* [P498b] (1) den murād vech-i bâṭinî lihye-yi māsivādan eyle mestür olan ğāfiller ve *kūsecden* murād vech-i bâṭinî müy-ı māsivādan 'ārî ve ṭāhir olan 'ārif ü 'âḳıllar (2) olur pes her vech-i bâṭinî ve ğafletten pāk olan 'ārif ü 'âḳıl cāhil ü ğāfilüñ ḥāne-yi ḳalbinde olan aḥvāli görüb bilür dimek (3) olur

(2048) *Meşnevî*

Rev bederyāyî ki mähizādeyî

Hemçü ḥas derrîş çün üftādeyî

Yüri şol bir deryāya ki mähizādesin ḥas gibi rîşe niçün (4) düşmişdin ya'nî ey ehl-i şüret ve ey esîr-i resm ü 'ādet bu resm ü 'ādet ḳaydından ferāġat ḳıl ve bu şüret mertebesinden ilerü geçüb şol bir (5) deryā-yı ḥaḳîḳate git ki sen ol deryā-yı ḥaḳîḳinüñ mähisinüñ neslisin şu i'tibārla ki Ādem Peyġamber 'aleyhisselām deryā-yı ḥaḳîḳatüñ mähisidür sen (6) iseñ ādemzādesin pes mähizāde olursın ve daḥı **enā minnūrillāhî velmu'minüne minnūr**^{F40} ḥadîşinüñ ḥasebince mü'minüñ rûḫı rûḫ-ı Nebîden (7) ve her mestlük nûrı nûr-ı Muḥammedîden tevellüd eylemişdür bu

⁸⁴⁰ "Ben Allah'ın nûrundanım. Mü'minler de bendendir. (benim nûrumdandır)" Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 144. [Rivâyetin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

i'tibārla daḥı ey mü'min saña mähizāde dinür pes senüñ deryā-yı ḥaḳıḳate gitmeñ ve baḥr-ı (8) vaḥdet içre seyr itmeñ lāzım gelür ḥas u ḥāşāk gibi sen riş ü seblet üzre niçün düşdüñ ya'nı bu tezyīn-i şüret ve tertīb-i resm (9) ü 'ādet eylemek filmeşel riş ü seblet düzeltmek gibidür sen bunlara ḥas u ḥāşāk gibi niçün düşüb mübtelā olduñ

(2049) Meşnevī

Ḥas neyī dūr (10) *eztu reşk-i gevherī*

Dermiyān-ı mevc-i baḥr evlāterī

Ḥas degülsin senden ırak olsun reşk-i gevhersin baḥrüñ mevc miyānında evlātersin (11) [ya'nı -H] sen ḥod filḥaḳıḳa ḥas u denī degülsin bu ḥas ve denī olmaḳ senüñ zātuñdan ḳatı dūr u ba'iddür belki sen gevherlerüñ reşk ü ma'büḫı- (12) sın ki *veleḳad kerremnā*⁸⁴¹ tekrīmiyle mükerrerem olmuş *ve faḍḍalnāhum 'alāḳeşirin* [H229a] *mimmen ḥalaḳnā tafḍilen*⁸⁴² teşrīfiyle şeref ü 'izzet bulmuşsındur pes baḥr-ı ḥaḳıḳatüñ (13) emvāc-ı füyüzātınuñ mābeyninde olmaḳa sen evlātersin bir baḥre müstaḡrıḳ ol ki ol baḥrde sen zulumāt-ı ma'nevīden ve küdürāt-ı ḳalbiyyeden (14) ve şukūk u şübühāt-ı nefsanīden ḥalāş olub necāt bulasın

(2050) Meşnevī

Baḥr-i vuḥdānest cüft ü zevc nīst

Gevher ü mähīş ḡayr-ı mevc nīst

(15) Baḥr-ı vāhiddür cüft ü zevc degildür anuñ gevheri ve mähisi ḡayr-ı mevc degildür *vuḥdān* ḡufrān vezninde vāhid ma'nāsınadur *baḥr*den murād *vallāhu bi kulli şey'in muḥītan*⁸⁴³ āyetinüñ (16) fevhāsınca her şey'i muḥīḫ olduğu i'tibār ile Allāh Te'ālā Ḥazretleridür ki vāhiddür ve anuñ cüfti ve zevc ü şeriki yoḳdur ve ol baḥr-ı vaḥdetüñ gevheri (17) ve mähisi anuñ mücibinden ḡayrı degildür *anuñ gevherinden* murād rüḫlar ve 'aḳıllar ve *mähīsinden* murād nebīler ve velīler ve

⁸⁴¹ "Biz şan ve şeref sahibi kıldık." (İsrâ 17/70)

⁸⁴² "Yine onları yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık." (İsrâ 17/70)

⁸⁴³ "Allah her şeyi kuşatmıştır." (Nîsâ 4/126)

‘arifler ve şufilerdür ki bunlar (18) ol baħr-ı vaħdetüñ emvacı gibi olan tecelliyāt-ı ilāhiyyeden ve esmā ve şifāt-ı Rabbāniyyeden zuhūra gelmişdür egerçi ta‘ayyünleri cihetinden deryādan ğayrı gibidür (19) ammā deryā-yı vaħdetden zuhūra gedükleri ve hemīşe anuñla ğayy u k̄ayim oldukları vāridāt u kudreti ve ‘ilm ü ğikmeti elĥāşıl her ĥālet ü şifātını andan bula (20) buldukları cihetden ‘ayn-ı deryā gibi olmişlar ve ğayr u sivā görmeden necāt bulmuşlardur

(2051) Meşnevī

Ey muħāl u ey muħāl işrāk-ı ũ

Dūr ezān deryā vü mevc-i pāk-i ũ

(21) Ey muħāl ey muħāl anuñ işrākı ol deryādan ve anuñ mevc-i pākından işrāk dūrdur ya‘nī ey ‘ākıl ol deryāya işrāk muħāldur ol (22) deryā-yı vaħdetden ve anuñ mevc-i pākı gibi olan aşĥāb-ı nübüvvet ve erbāb-ı velāyetden şirk katı dūrdur ki bunlaruñ cümlesi muvaħĥidlerdür ne baħr-ı vaħdete (23) şirket ve ne bunlar miyānında tefarruk vardır

(2052) Meşnevī

Nīst ender baħr şirk ü piç piç

Līk bāaħvel çı gūyem hiç hiç

Baħrde şirk ve tolaşık (24) yoĥdur lākin aħvele ne söyleyem hiç hiç söylerüm ya‘nī baħr-ı vaħdetüñ vücūdında aşlā şirkden bir eser yoĥdur ve anuñ vaħdet-i muṭlaķa olmasına şübühāt (25) ve şükūkdan tolaşmak ve ħarışmak yoĥdur ve dūrüstbīn olan kimsenüñ ħatında vücūdda andan ğayrı yoĥdur ğayr u seviyy şeklinde olan (26) eşyānuñ vücūdda ve mülkde aña şirketi ve tolaşması yoĥdur bu ğayr u seviyy şeklinde olan eşyā filĥakīķa hiç ü hiç bir emr-i vehmīdür līkin aħvel (27) olan kimsenüñ hiç olan şey’i mevcūd görür ve ol gördüğü şey’i daħı mevcūd-ı ĥaķīķī şanur ĥālbuki vücūd-ı ĥaķīķatde birdür ve ol vücūddan (28) ğayrı bir aħer vücūd görmesi anuñ rü’yetinden ĥāşıl olur bir emr-i vehmīdür pes muvaħĥid olan ‘arif

aḥvel olanların mertebesine tenezzül idüb (29) ğayr u sevāya müte‘allik söz söylemek hiçden söylemekdür zīrā ğayr u sevā ḥod filḥakīka yokdur nitekim Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām *kānellāhu velem yekun ma‘a* (30) *şey’i*⁸⁴⁴ buyurdu ve **Ḥazret-i Cüneyd** *el‘ān kemā kāne*⁸⁴⁵ didi ve **Mevlānā Cāmī** hem bu beytle bu ma‘nāya işāret eyledi

Beyt

Ān kān-ı ḥüsn būd u nebūd (31) *ezciḥān nişān*

*El‘āne in‘arefte ‘alāmā ‘aleyhi kān*⁸⁴⁶

(2053) Meşnevī

Çünkü cüft-i aḥvelānīm ey şemen

Lāzım āyed müşrikāne dem zeden

[H229b] Çünkim ey şemen (32) aḥvel olanların cüftiyüz aḥveller gibi dem urmaḳ lāzım geldi ya‘nī bu dünyāda bizüm ekser mücāleset ü muḳārenetimüz başar-ı başıretleri aḥvel olub iki gören (33) ve ğayr u sivānuñ vücūdına i‘tikād kılan ṭāyife iledür kaçan bir aḥvel filmeşel bir şey’e nazār kılsa lābüdd anı iki görürsin aña ol şey’i birdür diseñ (34) ol saña i‘tikād u i‘timād itmeyüb yā bu benüm gördüğüm āḥer şey nedür işte anuñ daḥı vücūdı vardur dir pes bu gūne aḥvel olan kimselere (35) aḥvelleri gibi dem urmaḳ ve müşrikāne söz söylemek lāzım gelür tā kim muvaḥḥid olan kimse ile ülfet ü ünsiyet kılar ve illā kendüleri (36) i‘tikādına göre ceng ü cedel kılmadan ḥālī olmazlar

(2054) Meşnevī

Ān yekīyī z‘ān suy-ı vaşfest ü ḥāl

⁸⁴⁴ “Hiçbir şey yok iken Allah vardı” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 177-178. [Hadisin saḥih olduğu belirtilmiştir.]

⁸⁴⁵ “Cüneyd (kaddese sırrahu) ‘Hâlâ da olduğu gibi’ demiş.” Özdemir, *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî*, s. 648.

⁸⁴⁶ “O güzellik madeni olan Allah vardı da cihandan bir nişan yoktu. Eğer sen anlayabilirsen hâlâ da öyledir, hakiki varlık ondan ibarettir.” Tahirü’l-Mevlevî. (1975). *Şerh-i Mesnevî*. (2. basım). İstanbul: Şâmil Yayınları, C. 12, s. 437.

Cüz düyî nāyed bemeydān-ı maḳāl

Ol birlük ol vaşf (37) u ḥāl cānibindendür meydān-ı maḳāle ikilükden ğayrı gelmez ya‘nî şol tevḥîd eylemek ki muvaḥḥidüñ Ḥaḳ Te‘ālāyı vaḥdāniyyetle vaşf kılması cānibinden (38) ve daḫı anuñ ḥālî cānibinden zāhirdür ikilükden ḥālî olmaz ve meydān-ı maḳāle ikilükden ğayrı gelmez zîrā bir muvaḥḥid ve bir daḫı muvaḥḥid olur ve muvaḥḥid olan (39) ben Ḥaḳ Te‘ālāyı tevḥîd eylerüm dir pes vaşf u ḥāl cihetinden olan bir birlük söze geldükde lābüdd ikilüğü mūhim ve müş‘ir olur ve lihazā [ḳāle +H] **Şeyḫül-** (40) **İslām** [Ḥazretleri buyururlar -H]

Beyt

Mā vaḥḥade elvāḥide min vāḥidin

*Ve kulli men vaḥḥade cāḥidin*⁸⁴⁷

ve bu tevḥîd-i zātiyyenüñ şerḫ ü taḫḳîki **Tā’iyye** (41) şerḫinüñ muḳaddemesinde maḳşad-ı rābi‘de ve **Ṭarîḳatnāmenüñ** aḫirinde mezkūr u meşṭūr olmuşdur anlarda ṭaleb olına

(2055) Meşnevî

Yā çü aḫvel[P499a] (1) *İn düyîrā nūş kun*

Yā dehān berdüz u hoş ḥāmūş kun

Ey muvaḥḥid olan yā aḫvel gibi bu ikilüğü nūş eyle ya‘nî bu mürîş-i işneyniyyet olan (2) tevḥîde müte‘allik olan kelāmı aḫveller gibi gūş idüb ḳabüle eyle yāḫūd dehānuñı tevḥîde müte‘allik söz söylemeden deyk ve ḥāmūş eyle ki aşl tevḥîd (3) senüñle ḥāşıl olur kemā ḳāle’ş-Şeyḫü fil**Fütūḫāt ettevḥîdu filḫaḳîḳati sükūtun ḥaşşaten zāhiren ve bāṭinen fehmeḫme tekelleme evcede ve izā evcede** (4) *eşreke minvechin vessükütü şifetun ‘ademiyyetun*⁸⁴⁸ çünkim ḫaḳîḳat-i tevḥîd sükūt eylemek ve mūhim-i şirk

⁸⁴⁷ “İnsanlardan herhangi biri “Vâhid” olan Allah’ı tevhid edemez.” Ankaravî, *Kâside-i Tâiyye Şerhi*, s. 40.

⁸⁴⁸ “Tevhid’in (nihayi varmak istediği) hakikati susmaktır. Özellikle hem zahirde hem batında. Çünkü ne zaman konuşursa var olmuş olur. Varolduğunda da Allah’tan başka bir varlık olduğu için şirktir. Susmak ise bir var olmama halidir.”

tevḥīdden söz söylemekdür pes ṭāliblere ta‘zīm için (5) eger söz söylemek lāzım gelürse

(2056) Meşnevī

Yā benevbet geh sükūt u geh kelām

Aḥvelāne ṭabl mīzen vesselām

Yā budur ki nevbetle sükūt u nevbetle kelām ola (6) her gāh ki sükūt eyleyesin ‘ārifler tevḥīdin eylesin ve her gāh ki ta‘līm-i ṭālibīn için tevḥīd-i zātīden söz söyleyesin ahveller gibi ṭabl çal vesselām (7) zīrā her ne kadar kelāmla tevḥīd iseñ işneyniyeti mūhim olmadan ḥālī olmaz ve ikisinüñ de ḳalanlar tevḥīd-i zātī nedür bilmez ve bu nükteyi fehm ḳılmaz

(2057) Meşnevī

Çün (8) bebīnī maḥremī gū sırr-ı cān

Gül bebīnī na‘razen çün bülbülān

Çünkü bir maḥrem göresin sırr-ı cānı aña söyle gül göresin bülbüller gibi na‘ra ur ya‘nī aḥvelāne (9) dem urmaḳ aḥveller içre düşdükde ve müşrikāne ṭab çalmaḳ şirk-i ḥafī şāhibleri senüñ yanuña gelüb başuña üşdükde lāzım olur çünkü sen (10) sırr-ı ḥaḳīḳate bir hemdem ‘ilm-i vaḥdete bir maḥrem göresin cān sırrını aña söyle ve genc-i vaḥdetden aña keşf-i rāzıyla ki ḥazāne-yi [H230a] ḥaḳīḳatini ol faḳīr gibi (11) hīç beyānda aramasın maḳşūd-ı aşlı her ne ise cān içredür gül gibi bir maḥrem göresin bülbüller gibi na‘ra ur ki ol saña āyīne olur ve sen (12) anuñ zātını ve şafātını nuṭḳ u kelāmuñla beyān eylemiş olursın ve sen aña her ne diseñ lāyık u cāyızdür

(2058) Meşnevī

Çün bebīnī meşk-i (13) pürmekr ü mecāz

Leb bebend ü ḥ iştēnrā ḥunb sāz

Çünkü pürmekr ve mecāz olan meşki göresin lebüñi bağla ve kendüñi küp düz ya‘nī (14) ey ehl-i rāz olan muvaḥḥid çünkü bir maḥalde bir kimsenüñ meşk-i ḳalbini

mekr ü mecāzla ʔolu göresin edeb oldur ki lebüñi sözden bağla ve kendüñi Şu küpi
(15) gibi düz derünuñ ‘ulüm u esrārla pür olsun ve lebüñ meşk olsun

(2059) MeŐnevī

Düşmen-i ābeŐ bepīŐ-i ü mecunb

Verne seng-i cehl-i ü bişkest (16) *hınb*

Zīrā ābuñ düşmenidür anuñ öñinde hareket eyleme yoĥsa anuñ cehli sengi küpi Şıdı
ya‘nī ol mekr ü mecāzla pür olan ĥılebāz ma‘rifet-i ilāhiyye (17) ābınuñ düşmenidür
anuñ öñinde āb-ı ĥayāt-ı ma‘nevīden hareket kılma ve dem urma ve eger derünuñda
olan āb-ı ĥayāt-ı ĥaķıķīden lebüñi taĥrīk eyleyecek (18) olursañ anuñ ĥacer-i
cehāleti ve seng-i ĥabāveti senüñ ĥam vücüduñı kesr eyler pes cāhil ü ĥāfile
bilmediĥi yerden söz söylemek hemān kendüye (19) cefā vü īzā olmaĥı iĥtiyār
eylemekdür fefhem

(2060) MeŐnevī

Bāsiyāsethā-yı cāhil Şabr kun

ĥoŐ müdārā kun be‘aķl-ı minledün

Cāhilüñ siyāsetlerine Şabr eyle (20) ‘aķl-ı minledün eyle ĥoŐ müdārā eyle *Şabrdan*
murād taĥammül ve ĥabs-i nefis itmekdür *müdārā* zāĥiren yüze ĥülmek ve bāṭinen
buĥz [u ‘adāvet -H] kılmaķdur (21) nitekim müdārānuñ Şerhi cild-i *Őānīde ĥamle*
berden-i seg berkūr-ı gedā sürĥında *ger zarüret düm-i ĥarrā ān ĥaķīm kerd ta‘zīm ü*
laķab dādeŐ kerīm beytinüñ (22) Őerĥinde mürür eylemişdür anda Őaleb olına *‘aķl-ı*
minledünden murād Ĥaķ Te‘ālānuñ ĥatında mü‘eyyīd olan ‘aķldur ve tavzīĥ-i ma‘nā
böyle dimek olur (23) lābüdd cehl-i mürekkeb gibi olan Őāyife-yi ‘ārif sırdān ve
ma‘den-i ‘ilm ü ‘irfān olan kimselerle zıdd u düşmendür ey ‘ārif-i sırdān ve
muvaĥĥid olan ehl-i (24) ‘irfān kaķan bir cāhil ü ĥāfil ile bir yerde muŐāĥabet
eylemek ve söz söylemek vāķi‘ olan ol cehl-i mürekkebüñ siyāsetlerine Şabr u

taḥammül eyle (25) mü'eyyid min'indillāh olan 'aқilla ol cāhil ḥoş müdārā ile ve anuñ yüzine gülüb meşrebine göre söyle

(2061) Meşnevī

Şabr bānāehl ehlānrā cilīst

(26) *Şabr-ı şāfī mīkuned her cā dilīst*

Zīrā nāehle şabr eylemek ve cāhilüñ evzā'-ı nāhemvārına taḥammül kılmak ehl olanlara cilādur her ne yerde ki bir dil (27) vardur şabr anı küduret-i beşeriyetden şāfī eyler aşl bunda *cāhilden* murad cehl-i basit şāhibleri degildür ki anlar 'acizlerdür belki şol cehl-i (28) mürekkebe şāhibleridür filḥaқıka bilmez iken kendüleri bilür mertebesinde koyub kaçan bir 'ālim ü 'ārif bir ma'nā söylese anuñ ḥaқıkatine vāqıf (29) olamayub aña ta'n u inkār eyler ve 'ālimāne söz söyler şanub mālāya'nī ve 'abeş söyler pes 'ālim olana lāzım olan bu gūne cāhil ü gāfillerüñ (30) sefāhatine ve siyāsetine hemān şabr u taḥammül eylemekdür ki ulu'l-'azm enbiyā-yı 'ızām 'aleyhisselām ḥāmlaruñ cefālarına şabrlar eylemişdür [H230b] nitekim (31) bu ma'nāya işāret idüb buyururlar

(2062) Meşnevī

Āteş-i Nemrūd İbrāhīmrā

Şafvet-i āyīne āmed dercilā

Nemrūduñ āteşi İbrāhīm Ḥazretlerine cilāda şafvet-i (32) āyīne-yi dil geldi ya'nī Nemrūduñ Ḥazret-i İbrāhīmden ötüri ilqād-ı nār eyleyüb İbrāhīm Ḥazretlerini ol nāra ilkā kılduğı ol Ḥazretüñ ḳalb-i (33) şerīfüne jengār-ı māsivādan cilā ve şayḳal virmede şafvet geldi anuñ āyīne-yi ḳalbi māsivādan bir meretebe mücellā oldı ki ḥattā Ḥazret-i (34) Cebrāyil-i Emīnden bile isti'ānet itmeyüb bilkülliyye kendüsini Ḥazret-i Ḥaққа teslīm ü tefvīz eyledi

(2063) Meşnevī

Cevr-i küfr-i nūḥiyān u şabr-ı Nūḥ

Nūhrā (35) *şud şaykal-ı mir'ât-ı rûh*

Nūhiyânlaruñ küfrinüñ cevri ve Nūh Hazretlerinüñ anlaruñ cevr ü cefâsına şabri Nūh Hazretlerinüñ mir'ât-ı rûhına (36) şaykal oldu ve anlaruñ cevr ü cefâsı Hazret-i Nūhuñ rûhânî olan zevk ü şafâsını ziyâde kıldı ve bu Hazret-i İbrâhîmüñ ve dağı (37) Hazret-i Nūhuñ kışşaları mufaşşıl u meşrûh cild-i sâbi' de meşûr u mezkûr olmuştur anda taleb olına pes her 'aşrda Nemrûdsîret (38) ve Fir'avn'atabî'at niçe mu'ânid ü müstekbir gâfil ü câhiller olur ki vâriş-i nebî ve kâyimmağâm-ı Muştafâ olan ehl-i dile inkâr kılmadan ve anlaruñ (39) kalbini rencide eylemeden hâlî olmazlar ve anlar dağı enbiyâ-yı 'ızâm gibi anlaruñ cevr ü cefâlarına şabrlar ve tağammüller idüb her vechle medâr eylemeden ve hayr (40) söylemeden vaz gelmezler nitekim **Hasan Hârağânî Hazretleri** kendü hânesinde olan hâtûnınuñ cevr ü ezâsına hemîşe şabr u tağammül iderlerdi (41) nitekim enbiyâ-yı 'ızâmdan dağı Hazret-i Nūhuñ ve Hazret-i Lûtuñ hâtûnları kâfire olub ve hıyânet kılub Hazret-i Nūh ve Hazret-i Lût [P499b] (1) anlaruñ cefâlarına şabr iderlerdi nitekim Hağ Te'âlâ kelâm-ı mecîdinde anlaruñ hâtûnlarınuñ hâyine olduklarından haber virüb *daraballâhu meşelen lillezîne keferüm-* (2) *raete Nūhın vemrâte Lûtın kânetâ tahte 'abdeynî min 'ibâdinâ şâlihayni felem yuğniyâ 'anhumâ minallâhi şey'en*⁸⁴⁹ demekle anlaruñ hâlini beyân (3) buyururlar hikmetullâhuñ bevâmmet içre **Hasan Hârağânî Hazretlerinüñ** hâtûnları hem meger böyle imiş ve anlar dağı anuñ cefâsına şabr iderler (4) imiş nitekim hikâyet idüb buyururlar

Hikâyet-i mürîd-i Şeyh Hasan-ı Hârrağânî kâddesallâhu sırrahu'l-[laţîf -H]⁸⁵⁰

(2064) *Meşnevî*

Reft dervîşî (5) *zişehr-i Tâlağân*

Behr-i şît Bü'l-Hasan tâ Hârağân

⁸⁴⁹ "Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı." (Tahrîm 66/10)

⁸⁵⁰ "Şeyh Hasan-ı Hârağânî'nin mürîdinin hikâyesidir." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 43.

Bir dervîş Tālakān şehrinden Ebu'l-Hasan Hāzretlerinüñ şītından ötürî Hāraḳāna (6) dek gitti *Hāraḳān* Semerḳand ḳaryelerinden bir ḳaryenüñ ismidür anda elf vezn için ziyāde olmışdur *Tālakān* iki şehrdür biri Belhle (7) Merv ortasında ve biri daḳı Ğazvīnle Ebher ortasındadır dimişler ve Şeyḫ Ebu'l-Hasan Hāzretlerinüñ **Nefāḫātü'l-Üns**de meşṫūr olduğı (8) üzre nām-ı şerīfleri 'Alī ve pederlerinüñ nāmı Ca'ferdür Ebu'l-Hasan ol Hāzretüñ kendileridür Ebu'l-Hasan daḳı künyet iderler nitekim ba'zı nüşha- (9) da mışra'-ı s̄anī *behr-i şīt Bü'l-Hüseyn Hāraḳān vāki'* olmışdur ammā künyet-i ğayr meşḫūr ḳalmışdur [H231a] ve Ebu'l-Hasan künyeti meşḫüre olmışdur (10) ya'nī çünkim Şeyḫ Ebu'l-Hasan Hāzretlerinüñ kerimāt-ı 'aliyyesinüñ şīt ü şadāsı cihāna ṫoldı Tālakān şehrinden bir dervîş ol Hāzrete (11) muḫibb ü 'āşık ve mürīd-i şādık oldı pes anuñ ziyāretinden ötürî Tālakān şehrinden çıkub Hāraḳān şehrine teveccüh ü 'azīmet ḳıldı

(12) (2065) *Meşnevī*

Kūhhā bübrīd ü vādī-yi derāz

Behr-i dīd-i şeyḫ māşıdḳ u niyāz

Çok ṫağları ve uzun vādīleri şeyḫ şıdḳ u niyāzla görmeden ötürî ḳat' eyledi (13) ve bu ḳadar menāzil ü merā geçüb şeyḫ Ebu'l-Hasan Hāzretlerinüñ cemāl-i bākemālını görmeden ötürî Hāraḳān şehrine geldi

(2066) *Meşnevī*

Ānça derreh dīd ezrenc ü sitem

(14) *Gerçi derḫurdest kūteh mīkunem*

Ol nesneyi ki renc ü sitemden ve derd ü elemden ol dervîş yolda gördi egerçi anı zıkr eykemek lāyık ve (15) sezāvārdur velīkin sözi kütāh eylerüm ki ihtışār-ı maṫlūbdur

(2067) *Meşnevī*

Çün bermaḳşad āmed ezreh ān cüvān

Hāne-yi ān şāhrā cüst ü nişān

Çünkü (16) ol cüvān maḳşada geldi ve maḳlabı olan şehre vāşıl oldu ol şāh-ı ma'nevīnün ol mürīd-i ḥāne-yi velāyet āşiyānelerİN nİşānını ba'zı kimse- (17) lerdən ḫaleb ve su'āl eyledi ve Şeyḫ Ebu'l-Ḥasan ḤazretlerİN ḥāne-yi bāsa'ādeti ne yerdedür diyü söyledi pes ol Ḥazretün bāb-ı sa'ādetine (18) geldi

(2068) Meşnevī

Çün beşad ḫürmet bized ḫalka-y dereş

Zen birün kerd ezder-i ḥāne sereş

Çünkü yüz ḫürmet ve edeble ol bāb-ı sa'ādetün ḫalka- (19) sını urdu ve anun öñinde niçe yüz ḫuzū' ve ḫaşmetle bendevār kāyim olub ḫurdu Şeyḫ ḤazretlerİN zeni derḫāneden başını ḫaşra eyledi (20) ve aña böyle diyü söyledi

(2069) Meşnevī

Ki çı mīḫ'āhī begū ey bü'l-kerem

Güft berḫaşd-ı ziyāret āmedem

Ki ey bü'l-kerem ne istersin söyle ve murāduñ nedür niçün (21) geldün beyān eyle ol mürīd-i şādık aytdı Şeyḫ ḤazretlerİN ziyāreti ḫaşdına geldüm ve ol Ḥazretün ḫayru du'āsını almadan öturi ve anuñ ḫidmet-i (22) 'aliyyesine vāşıl olmadan öturi kendü diyārumdan sefer ü seyāḫat ḫıldum diyüb cevāb virdi

(2070) Meşnevī

Ḥandeyī zed zen ki ḫah ḫah rīş bīn

İn sefergīrī (23) vü İn teşvīş bīn

Zeni ḫande urdu böyle diyü ki zehī zehī şaḫalı gör bu sefergīrlüğü ve bu teşvīşi gör ḫah ḫah zehī zehī dimekdür gāh (24) ḫaḫsīn maḫallinde ve gāhī istihzā maḫallinde isti'māl olunur bunda istihzā murād olur rīş bīn demek ḫaḫḫik ü tasfiye eylemeden kināyet olur (25) nitekim Türkīde daḫı bir kimseyi ḫamaḫat u sefāhate mensüb eyleseler başa şunuñ şaḫalına veyāḫūd göre şunuñ şaḫalını dirler ya'nī ol (26) ḫa'āne ve levvāme olan zen çünkü mürīdüñ bu ta'zīm ü tevḫīri gördi ḫaḫḫahā ile bir ḫande

urdu ve didi ki zehī zehī ḥamākat u ğabāvet (27) şunun şaḫalını gör bire adam bu kadar saç ve şaḫal şāḫibi olasın sende hīç bir zerre kadar ‘aql eşeri yok mıdur gör bu nādānuñ bu sefer (28) tıttması ve bu ğüne teşvīş ü fikr itmesini

(2071) Meşnevī

Ḥod tūrā kārī nebūd ān cāygāh

Ki bebīhūde kunī ĩn ‘azm-ı rāh

[H231b] Ey baḫḫāl rūzgār senüñ (29) ol cāygāhda ḥod bir kāruñ olmadı mı ki beyhūdelükle bu ‘azm-i rāhı eylesin ve ‘abeş yire bu kadar zaḫmet çeküb gelüb bunda utanmadan böyle (30) söylersin

(2072) Meşnevī

İştihā-yı gülgerdī āmedet

Yā melūlī-yi vaḫan ğālib şudet

Saña gülgerdlük iştihāsı mı geldi yāḫūd vaḫanuñ melūlluğı saña (31) ğāli mi oldu *gülgerdlük* vaşf-ı terkībīdür gül tılanıcı ve eblehāne ve gülāne ḫareket ve seyr eyleyici ma‘nāsına aña muttaşıl olan yā maşdariyyedür ya‘nī (32) ey ebleh güller gibi tılanmaḫluğa ve gezmeklüge saña ārzü ve iştihā eylemek mi geldi yāḫūd kendü mevḫin ve maḫāmuñdan uşanmaḫ ve melül olmaḫ saña ğālib (33) olaydı da anuñçün mi böyle yāvetāz olduñ didi

(2073) Meşnevī

Yā meger dīvet dūşāḫa bernihād

Bertu vesvās-ı seferrā dergüşād

Yāḫūd saña şeyḫān (34) dūşāḫa mı ḫodı senüñ üzerüñe ki vesvās-ı seferi açdı *dūşāḫa* şol yavaşağa dırlar ki ḫarlara ve esblere ve esterlere na‘l urduḫları (35) zamānda na‘l-ı bendeler anlaruñ burunlarına ururlar ya‘nī yāḫūd iblīs-i pürtelbīs senüñ burnuña meger ki yavaşaḫ ḫodı tā kim senüñ üzerüñe (36) sefer vesvesesini açdı ve seni bu ğüne bīma‘nā gezmelere dūşürdi diyü ḫa‘nāmīz sözler söyledi

(2074) Meşnevî

Güft nāfercām u fuḥş u demdeme

Men (37) netānem bāz güften ān heme

Ol ʔaʕāne nāfercām ve fuḥş u demdeme didi yaʕnī nāşāyeste ve fāḥiş ve beyhūde sözler söyledi ben ol (38) dükelisini bu maḥalde āşkāre söylemege ʔādir degilüm ki taḫvīl-i maḫāle ve şeāmet u melāle anı söylemek bāʕiş olur

(2075) Meşnevî

Ezmeşel vʕezrişhand-ı bīḥisīb

(39) Ān mürīd üftād ezḡam dernişīb

Elḥāşıl bīḥesāb olan rişḥand u istihzādan ve meşelden ol mürīd ḡamdan alçaḡa düşdi muḫadem mā (40) sürür u şādīlükle bir aʕlā ḥālide idi ʔünkim bu ʔadar yāve emşāli ve rişḥand u istihzāyı işitdi ziyāde ḡamından esfele düşdi ve bu (41) güftār āteşīnden cigeri yanub bişdi

Pursīden-i ān vārid ezḡarem-i Şeyḡ ki Şeyḡ kucāst ve kuca cūyīm ve cevāb-ı nāfercām güften-i ḡarem⁸⁵¹

[P500a] (1) *(2076) Meşnevî*

Eşkeş ezdīde becest ü güft ü

Bāheme ān şāh-ı şīrīn nām kū

Ol yoldan gelen mürīd ʔünkim Şeyḡ Ḥazretleriniñ ḡareminden bu ḡüne nāfercām (2) olan kelāmı işitdi anuñ eşki gözinden ʔaşra şıçradı ve cūş itdi ve ol mürīd ḡarem-i şeyḡe didi būd u kelīle bile ol şīrīn nām olan (3) şāh-ı maʕnevī ʔanı andan baña bir ḡaber vir ben göreyim anı

(2077) Meşnevî

Güft ān sālūs u zerrāḡ-ı teḥī

Dām-ı ḡülān u kemend-i ḡümrehī

⁸⁵¹ “O yolcunun hareminden: ‘Şeyh nerededir, nerede arayayım?’ diye sorması ve haremın boş cevap söylemesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerīf Şerhi*, C. 12, s. 46.

Hāṭūn aytdı ol (4) sālūs ve zerrāk-ı teḥī güllaruñ dāmi ve gümrāhlaruñ kemendi

(2078) Meşnevī

Şad hezārān ḥām rişān hemçü tu

Üftāde ezvey ender şad ʿutū

Senüñ (5) gibi niçe yüz biñ ḥām rişler yaʿnī ʿaḳılsuz pürteşvīşler ve bīkīşler anuñ yüzinden şad ʿutū ve tuğyāna düşmüşlerdür ve bu güne bu zamānede hem (6) levvāmesīret ve taʿāneṭabīʿat kimseler vardur ki yā bir ʿazīze hemsāye olurlar veyāḥūd anuñ aḳrabā ve taʿāllukātı içinde bulınurlar pes kaçan (7) bir mürīd-i şādık ve muḥıbb-i ʿāşık anuñ ziyāretine kaçd u ʿazīmet [H232a] ve şöḫbetinden ve ḥıdmetinden olmağa niyyet kılsa ve böyle fāsıd olanlardan bizi (8) anuñ ḥālını bilse ve murādına vākıf olsa yüzün gibi lābüdd anı taḥmīk ve tasfiye eyler ve şeyḫe daḫı niçe töḫmetler ve isnādlar idüb ḥaḳḳında herze- (9) ler söyler ve zāyir olana ḥayrḥ ʿāh olmak şeklinde bu güne pend-i fāsıd daḫı eyleyüb dir

(2079) Meşnevī

Ger nebīnīş ü selāmet vārevī

Ḥayr-ı tu bāşed(10) negerdī zū ğavī

Eger [sen +H] anı görmeyesin ve selāmetle girü gidesin saña ḥayr olsun⁸⁵² [sen +H] andan ğavī olmazsın yaʿnī eger ol ārzü eyledüğüñ ve şeyḫüm (11) ve ʿazīzüm diyü söyledüğüñ kimseyi görmeyesin ve ana nazar irgürmeyesin ve selāmetle buradan girü gidesin saña ḥayr olur zīrā sen andan (12) azğun ve gümrāh olmazsın ve anuñ mekr ü fesādından eger böyle iderseñ zarar u ziyān görmezsin

(2080) Meşnevī

Lāfkīşī kāselsī ṭablḥ ʿār

(13) Bāng-ı ṭableş refte eṭrāf-ı diyār

⁸⁵² olsun: olur H

Ol bir lāfkīṣī ve bir kāsēlīs ve ṭablḥārdur anuñ bāng- ṭablī eṭrāf-ı diyāra gitmişdür ya‘nī (14) ol ziyāretine kaşd eyledüğüñ kimse bir lāf mezheblü ve güzāf ‘ādetlü ve bir kāse yalayıcı ve meft yiyicidür ṭabl āvāzı gibi anuñ bang (15) u şadāsı eṭrād-ı diyāra gitmişdür ve cihānı ṭutmuşdur sen yukarı şīt ü şadāya ne baqarsın eger bunlaruñ kırı şīt ü şadāsına (16) baqar iseñ ma‘nāda hemān bir baqarsın

(2081) Meşnevī

Sıbtıyend īn kavm u gūsāleperest

Derçünīn gāvī çirā mālend dest

Bu gūsāle- (17) perest olan kavm Sıbtīlerdür buncılayın bir gāve ne el sürerler gāvdan ve gūsāleden murād Şeyḥ Ḥāzretleri olur ve *bu kavm* dimesinden (18) murād Şeyḥ Ḥāzretlerine tābī‘ olan kavm olur ve Şeyḥ Ḥāzretlerini gāveden ve gūsāleye teşbīh itmiş olur ve menşe²-i gālaṭ ve sebeb-i sū²-i (19) zann aşl oldur ki kaçan bir mürid-i kāmīl mertebe-yi meşīḥata vāşil olsa az söyleyici ve geç söyleyici ve söyledüğüñi kelāmı daḥı bilātaşannu‘ ta‘bīr eyleyici (20) olur pes elfāz u ‘ibārāt esīri olan gāfil ü cāhil ol kāmīlūñ ḥāline ‘ārif olamadığından anı şol cesed-i ‘icle teşbīh eyler (21) ki anuñ ḥāri ola pes müridlerinüñ ve daḥı muḥıblerinüñ aña kemāl-i mütāba‘at ve inķisārlarını görüb sū²-i zann birle dir ki bu aḥmaqlar ne ‘aceb (22) ‘ākılsuz ṭāyifedür ki böyle bir gāve teberrüken ve teyemmünen ol sorarlar ve ta‘zīm ü ḥıdmet kıllurlar belki bir kırı şīt ü şadāsı olan cesed-i ‘icl gibi (23) olan kimseye Sıbtīler gūsāleye ṭapduqları gibi ṭaparlar ve anuñ elin ve ayağın öperler ve bu şeyḥ didükleri gūsāle bunlara bir şīt ü şadā (24) eylemeden gayri ‘aceb ne söyler ki ‘alīm ü kelīm olan kimselere tābī‘ olmağı koyub böyle bir edāsı ve lehcesi olmayan ve söz kelecı bilmeyen kimseye iṭā‘at (25) u inķiyād kıllurlar

(2082) Meşnevī

Cīfete’l-leylest ü baṭṭalu’n-nehār

Her ki ü şud gārra-yı īn ṭablḥār

Leylũn cıfesi ve nehãruñ baıııaldur her Şol kimse ki (26) bu řablııaruñ mađrũri oldu her Şol kimse ki bu meft yiyici ve ‘abã giyici Őeyhũn mađrũr u mađtũnı oldu gũndũzlerde kãrdan ve kesbden (27) baıııaldur ve gicelerde hem meyyet gibi yatub mũcãhededen ve zıkr ũ teŐbĩıden berĩlerdũr ve menşe’-i ğalaıı oldur ki [H232b] Őeyhũ- i kãmil mertebesine vãŐıl (28) olduğdan Őoııra gũndũzlerde kãr u kesbe ehl-i dũnyã gibi ħariŐ olub iŐtiğãl eylemez zĩrã Ĥãzret-i Ĥãııa tevekkũl eylemek mertebesinden bunlaruñ mertebe- (29) si daııı berter ve hem ‘ãlãterdũr Ĥãzret-i Ĥãıı bunlara her ne ğõnderũrse anuñla řanã‘at idũb anı yerler pes bunlaruñ mertebesi ve ħãlini bilmeyen ehl-i (30) Őũret ve zensĩretler bunlaruñ meft yidũğini ğõrũb bu i‘tibãrla şablııardurlar ve bunlaruñ her gũn bĩkãr ve bĩkesb olduğların ğõrũb (31) ve bunlaruñ Ĥãzret-i Ĥãııa olan tevekkũlinden bĩıhaber olub bu eclden hem anlara baıııãlu’n-nehãr dirler ve ekser maııãm-ı ma‘rifete vãŐıl ve maııãm-ı ħãııĩkati mũŐãhede (32) kılan kãmiller hãy u hũ ile olan zıkr ũ teŐbĩıden ve riyã vũ sũm‘a ile olan ‘amelden ğeıũb kemãl-i ihlãŐ ħãŐıl olsun diyũ eger zũlmet-i leyilde (33) ise de ‘amellerini ağyãrdan ihfã eylemiŐlerdũr belki kendũ nefslerinden belki ħayr u Şer kitãbet eyleyen melikĩnden bile ihfã idũb efđal-i a‘mãl (34) olan ‘amel-i şalbine meŐğũl olmuşdur ki Ĥãzret-i Nebiyi-yi Mũkerrem Őallallãhu ‘aleyhi ve sellem *efđalu’l-‘amali ‘amelũ’l-ıalbi*⁸⁵³ buyurmışlardur ve daııı

Mışra‘

Bizũm (35) *‘ırfãnımız nũri bize ‘ayn-ı riyãzetdũr*

diyũ cesed-i Őerĩflerũne riyãzet virmeden ve sa‘y u ğũŐiŐle ta‘b u zaıımet irgũrmeden (36) terãııı kılmışdur ve hemãn edã-yı ferãyĩz itmekle beden ‘ibãdetinde iktifã idũb ağyãr u sevãyı derũndan sũrmeğe ve kemãl-i Őafãyı bulmağa (37) derũn yũzinden mũteveccih olmuşdur ve iŐtiğãl kılmışdur bunlaruñ Őãnına ve kemãl-i ‘ırfãnına vãıııf

⁸⁵³ “Amellerin en fazĩletlisi, kalbin amelidir.” ğũltekin, *İsmail Ankaravĩ’nin Mesnevĩ Şerhi*, s. 287. [Rivãyetin manaca doğru olan klıŐeleŐmiŐ bir sũz olduğu sũylenerek bu manayı destekleyen pek ğok Hadisin olduğu belirtilmiştir.]

ve ‘arîf olmayan nādānlar bunlaruñ (38) cesedlerinüñ zāhiren geceyle gūşîş ve mücāhedede olmaduđını ve hāy u hūy kılmadıđını görüb anlaruñ sayir ‘avām gibi cifetü’l-leyl şanur (39) ve hemān maq̄būl-i Haq olanlar mübeddeyān-ı sūlūk gibi ‘abbād u zehhād gibi giceleri ihyā idenleri ve gündüzlere kār u kesbe gidenleri şanur ve bunlaruñ (40) hālını bilmeden o günden bu güne kađhler ve müzemmetler kılur

(2083) Meşnevî

Hişteend in kavm-ı şad ‘ilm ü kemāl

Mekr ü tezvîrî girifte kînest hāl

Bu kavm yüz ‘ilm (41) ve kemālî қоmışlardur bir mekr ü tezvîri tütmişlardur ki hāl budur filhākîka bu kavm niçe yüz ‘ulūm-ı resmiyye ve kemālāt-ı şūriyye ve itibāriyyeyi [P500b] (1) қоmışlar ve aḥvāl-i şerîfe ve vāridāt-ı qalbiyye ḥablini tütmişlardur ammā ‘ulūm-ı resmiyye tālibi olanlar ve kemālāt-ı şūriyyeyi kemāl-i zu‘m kılanlar bunlaruñ aḥvāl-i (2) şerîfesinden bîḥaber olub anı mekr ü tezvîr şanurlar ve dirler ki görüñ bu ehl-i mekr ve ehl-i tezvîri ki bu kağar yüz ‘imler oқumayı koyub (3) ve taḥşîl-i kemālāt eylemeden fāriğ olub vecd ü hāl diyü türrehāt verṭalarına düşmişler ve bu hemān ḥalkı aldaman ötüri bir mekr ü tezvîrdür (4) dirler

(2084) Meşnevî

Āl-i Mūsā kû dirîgā tā künūn

‘Ābidān-ı ‘icrā rîzend ḥūn

Ey dirîgā Āl-i Mūsā kanı tā şimdi ‘icl ābidānlarınıñ qanını dökeler āl bunda (5) ehl ma‘nasınadır ol zen-i ta‘nezen ki ‘iclden murādı şeyḥdür ve ‘ābidān-ı ‘iclden murād Şeyḥ Ḥazretlerinüñ mürîdleridür ve Āl-i Mūsādan murādı (6) ehl-i nebî ve vüresā-yı Muḥammedidür nitekim Ḥazret-i Mūsānuñ ‘aşr-ı şerîfinde [H233a] gūsāleperest olanlar katle müsteḥaq oldılar ve biri birlerini taḥammül kıldılar pes (7) bu mürîdler daḥı ol ta‘nazenüñ qatında gūsāleperest olanlar müşābih oldıysa ve bunlar daḥı

katle anuñ zu‘mınca müsteħaķ geldiye anlara bu gūne tā‘n (8) idüb dir ki ey dirīgā bu ‘aşrda ehl-i nebī ve ķavm-i Muştafā olan ‘āmeller ķanı ki tā şimdi bu ‘ābdān-ı ‘icl gibi olan kimselerüñ ķanı dökeler ve (9) bunları ķatlı eyleyeler ki bunlaruñ kendü şeyħlerine ma‘būdlarına ‘ibādet eyler gibi ‘ibādāt u ħidmet eylerler ve ba‘zısı daħı *levlā elmurebbī lemā ‘araftu Rabbi*⁸⁵⁴ diyü söylerler (10) aşl sebeb-i sū‘-i zann şeyħ-i kāmilüñ kendü mertebesinden ve ħaķīķatinden söz söyleyüb ķuşūr-ı fehmi olanlar anuñ kelāmınuñ sırrını bilemedükleri olur (11) nitekim Şeyħ Ebu’l-Ĥasan Ĥāraķānī Ĥāzretleri ķaddese sırrahu *lev‘ariftumūnī lesecađtumūnī*⁸⁵⁵ buyurmuşlardır ve bu kelāmıla kendülerüñ kemāl-i fenāsına ve Ĥāzret-i Ĥaķķuñ (12) anlaruñ mir‘āt-ı vücūdında tecellī eylesine işāret ķılmışdır ammā ol zen-i ta‘nazen gibi ħaķīķate ‘ārif olmayan kimseler bu ne sözdür bundan (13) mescūdluk ve ma‘būdluk iddi‘ā eylemek lāzım gelür pes böyle diyen kimseye itikād u inķiyād eyleyen mürīdler gūsāleperest gibi olurlar diyüb (14) ol zen-i ta‘nazen gibi sū‘-i zann iderler ħālbuki buña bu gūne zann anlaruñ şān-ı şerīfüne ve mertebelerine ‘ārif olmadan nāşī olur

(2085) Meşnevī

Şer‘ ü taķvā- (15) *rā figende sūy-ı puş*

Kū ‘Ömer kū emr-i ma‘rūf-ı dürüş

Bu ķavm ve bunlaruñ muķtedāsı olan şeyħ şer‘ ü taķvāyı verā-yı zāhrına bırakmışdır ķanı ‘Ömer Fārūķ Ĥāzretleri (16) rađıyallāhu ‘anh ķanı dürüş olan emr-i ma‘rūf ki tā bu ķavme emr-i ma‘rūf eyleye ve bunlara ey bīrāħlar siz şer‘ ü taķvāyı ķabül eyleñ ve illā sizi ķatlı eyleyüm ve (17) yā đarb eyleyüm diyü söyleye

(2086) Meşnevī

K’īn ibāħat z’īn cemā‘at fāş şud

Ruħşat-ı her müfsid ü ķallāş şud

⁸⁵⁴ “Şayet mürebbim olmasaydı Rabbimi bilmezdim.”

⁸⁵⁵ “Beni bilseydiniz bana secde ederdiniz.”

Zirā bu beynennās şāyi‘ olan ibāhat (18) bu cemā‘atden fāş oldu her қallāş olan müfsidüñ ruḥşatı oldu ya‘nī bunlara ḥalīfe-yi Resūldan bir ‘ālim ü ‘āqıl kimsenüñ dürüşt ü ḡalīz (19) emr-i ma‘rūf eylemesi anuñçün lāzımdur ki bu ibāhat ve ḡalālet bu cemā‘at-ı şūfiyyeden fāş u āşkār oldu ve bunlaruñ terk-i perhīz eyleyüb (20) mübāhī olmaları her müfsid қallāşa ruḥşat oldu ki ekser dīnde müfsid olan қallāşlar bunları görüb meşāyiḡ-i şūfiyyeden bu kārı böyle (21) itmişler ve bu böyle şöyle lāübālī ve bīkayd gitmişlerdür ve *ettevhīdu ıskātu’l-izāfāt*⁸⁵⁶ diyüb kendülerden ıskāḡ-ı izāfāt itmişlerdür diyü temessük (22) idinüb terk-i ‘azāyim iderler ve ruḥşat u ibāhat yolına giderler

(2087) Mesnevī

Kū reh-i Peygamber u aşḡāb-ı ū

Kū namāz u sübhā vu ādāb-ı ū

Қatı Peygamber ki yolu (23) ve қanı anuñ aşḡābınuñ yolu қanı ol Peygamber namāzı ve tesbīḡi ve ādābı eger bunlar ümmet-i Muḡammed olaydı ve anuñ aşḡābına iktidā kılaydı anlar gibi şālat ve (24) tesbīḡ kılurlar ve ablaruñ ādābıyla mü‘ezzib olurlardı didi elḡāşıl ol zen-i ḡa‘nāzen gibi her ‘aşrda nāқиşātu’l-‘aql sū’-i zann şāḡibleri (25) vardur ki lābüdd meşāyiḡ-i şūfiyye ḡaққında bu ḡüne ḡa‘n u inkār idicilerdür ve bunlaruñ sū’-i zannına bā‘is olan ḡalāt bu ḡāyife-yi ‘aliyyenüñ bī- (26) riyā ve lāübālī olan revişleri ve rüsüm u ‘ādātı terk idüb ḡarīkat-ı ḡaққа bītekellūf ve bītaşannu‘ gidişleridür [H233b] ammā zen gibi nāқиşu’l-‘aql ve’l-ma‘rife (27) olan kimseler bunlaruñ ‘uluvv-i şānını ve esrār-ı cānını bilemedüklerinden bunları ıskāḡ-ı teklīfāt ve ibāhat u ḡalālet yolına giden cemā‘atden şanurlar⁸⁵⁷ (28) ḡālbuki bunlar ıskāḡ-ı cāḡ ve menzilet iden ve ḡarīḡ-i ḡaққа bīresm ve bī‘ādet ve bīriyā ve bīşöhret giden ḡāyifedür ḡulāşa-yı kelām bunlaruñ maқāmāt-ı (29) ‘aliyyesi ve merātib-i rafī‘ası

⁸⁵⁶ “Tevhid dünya ile alakalı olan baғların koparılmasıdır.”

⁸⁵⁷ “Kadınlara dininin ve aklının eksik olarak değerlendirilmesi bahsinde geçen bu Rivāyetin hasen ve garip olan pek çok tarikinin olduğu söylense Hadisin saḡıḡ olduğu belirtilmiştir.” Gültekin, *İsmail Ankaravīnin Mesnevī Şerhi*, s. 288

mücerred ‘aql-ı cüzvî ile bilinmez ve ‘ilm-i naklî ile hem bunların hâline ‘âlim ü âgâh olunmaz hemân evlâ olan sū-i (30) zannından perhîz kılmak hıfz-ı lisân eylemektür egerçi fîzamânınâ bu ta‘n u kadha lâyıķ ve zemm ü hicve müsteħak t̄ayife-yi şūfiyye şeklinde kimseler (31) çok ise de zîrâ *inne ba‘de ezzanni işmuri*⁸⁵⁸ buyrulmuşdur ve dahı *ıyyākum vezzanni feinne’z-zanne ekzabu’l-ħadîs*⁸⁵⁹ dinilmişdür pes mü’mine lâyıķ olan ħayr söylemektür

(32) Cevâb güften-i mürîd ve zecr kerden-i mürîd ân ta‘ânerâ ezküfr ü beyhüde güften-i ü

(2088) *Meşnevî*

Bāng zed bervey cüvân u güft bes

Rûz-ı rüşen (33) *ezkucâ âmed ‘ases*

Ol cüvân ol ta‘nazen olan zene bāng urdı ve didi ey nākışu’l-‘aql bes der ħāmüş ol rüşen gün ‘ases kanden (34) geldi z̄ulmet-i şebde olmak lâyıķ olur rûz-ı rüşende nîk ü bed zâhir ü peydâdur ‘ases ne ihtiyâc olur

(2089) *Meşnevî*

Nûr-ı merdân maşrıķ u mağrib girift

(35) *Āsmānhâ secde kerde ezsigift*

Merdân-ı îlâhîniñ nûrı maşrıķ u mağribi t̄utdı ve zemîn ü āsmānı ihâta itdi āsmānlar merdân-ı îlâhîniñ (36) envâr-ı bātınına ta‘accüb eyledüklerinden secde itdiler ya‘nî āsmān ve ehl-i āsmān merdân-ı Ĥudāya meyl ü inkiyād kıldılar kemâ kâle *Ebû’l-Ĥasanu’ş-Şāzilî* semi‘tu (37) şeyħanâ *Ebu’l-Abbās kâle lev kuşife ‘an nûrî’l-velıyyı leu‘bide lienne evşāfehu minevşāfullāhi ve nu‘ūtehu minnu‘ūtullāh*⁸⁶⁰

⁸⁵⁸ “Muhakkak zannın bir kısmı günahıdır.” (Hucurât 49/12)

⁸⁵⁹ “Zandan sakınınız. Çünkü zan, sözün yalan olanıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 290. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

⁸⁶⁰ “Eğer velînin nuru keşf olunsa, elbette o nura ibadet olunurdu. Zira velînin vasıfları Allah Teâlâ’nın vasıflarındandır ve onun nuûtu Allah’ın nuûtundandır.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 52.

(2090) *Meşnevî*

Āftāb-ı Hâk berāmed ezĤamel

(38) *Zîr-i çāder reft ĥurşîd ezĥacel*

Āftāb-ı Hâk Ĥamelden yukaru geldi ĥurşîd ĥacelden çāder altına gitdi çāder ĥātūnlaruñ üzerlerine (39) giydükleri ve tesettür eyledükleri sıyāba dirler ve burada seĥāb murād olur ya'nî şeyĥ-i kāmîl āftāb-ı İlāhîdür ve anuñ maķām-ı 'adāletden tūlū' idüb (40) ĥalk-ı 'āleme ziyāgüster olması bu āftāb-ı şuverînüñ Ĥamel burcından tūlū' idüb 'āleme pertev şalması ve eşcār u ezhārı āşiyā kılması (41) gibidür çünkim āftāb-ı Hâk olan şeyĥ-i kāmîlüñ nūr-ı bāṭını burc-ı 'adāletden ve Ĥamel-i hîdāyetden ĥalk-ı 'ālem üzre zühür eyledi bu ĥurşîd-i şūrî [P501a] (1) şerm ü ĥacāletinden çāder gibi olan seĥāb altına gitdi ve keenne utandugından seĥābı yüzine niķāb itdi ki *inne lilehe 'ibāden ĥulūbuhum enveru mine's-* (2) *şems*⁸⁶¹ buyrulmuşdur bunlaruñ ĥalbinüñ nūrı şemsüñ nūrından her vechle a'lā ve ĥavîdür nitelim dördüncü defterüñ evvel beytinde buraya münāsib (3) taĥķīķ olınmışdur anda taleb olma

(2091) *Meşnevî*

Türrehāt-ı çün tu iblîsî merā

Key begerdāned zihāk-ı ĩn serā

Çünkim Şeyĥ Ĥazretleriniñ şān-ı şerîfi izĥar-ı (4) mine's-şems ve velāyet ü kerāmeti ebyanu mine'l-yevmi velemsdür⁸⁶² pes senüñ gibi bir iblîsüñ [H234a] türrehātı ve ta'nāmiz olan kelimātı beni bir serāyuñ ĥākinden (5) kaçan döndürür

(2092) *Meşnevî*

Men bebādî nāmedem hemçün seĥāb

Tā begerdî bāz gerdem z'ĩn cenāb

⁸⁶¹ "Allah'ın öyle kulları vardır ki, onların kalpleri günesten daha aydınlıktır." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 291. [Bu lafızla bir rivāyetin tespit edilmediği ancak benzer bir rivāyetin tespit edildiği belirtilmiştir.]

⁸⁶² "Bugünden ve dünden daha açıktır (daha belirgin)."

Ben bir bād-ı hevā ile gelmedüm seḥāb gibi tā kim bir ğubār sebebiyle bu cenāb-ı (6) ‘ālīden girü dönmem filḥaḳīka mürīd-i ṣādīk böyle gerekdür olur olmaz zensīret olan ta‘nazenlerüñ ve iblīṣtabī‘at olan bed zanlaruñ türrehātından (7) alınmaya ve maġber olub şeyḫüñ dergāhından girü dönmeye ki mürīdlerüñ şıdḳ u ṣebātını ve imtiḥāndan ötüri veliyy-i kāmīl olan ‘azīzlerüñ dergāhında (8) ve maḥallesinde ve eṭrāfında bu ğüne ta‘nazenler ve bed zanlar çok olur ve aña ziyāret ü bī‘at kaşdıñı iden muḥıblere her bir mezemmet ü melāmetler kıılır anlaruñ (9) ki şıdḳ u ṣebātı yokdur lāyimlerüñ levminden girü dönüb fevrī ferāġat kıılır ve anlaruñ ki şıdḳı ve ṣebātı vardur bu mürīd-i ṣādīk gibi lāyim (10) ü ‘āzīl olanlara bu ğüne cevāb virür

(2093) Meşnevī

‘icl bāān nūr şud kıble-y kerem

Ḳible bīān nūr şud küfr ü şanem

‘iclden ol nūr sebebiyle kıble-yi kerem oldu kıble (11) ol nürsüz küfr ü şanem oldu ‘iclden murād bunda Sāmīrīnūñ Benī İsrāyile iḥrāc eylediġi cesed-i ‘icldür ve ol nūrdan murād ki nūr sebebiyle ol (12) ‘icl cesedi kıble-yi kerem oldu Ḥāzret-i Cibrīlūñ Feresü’l-Ḥayāt nām esbinūñ türābından ḥāşıl olan nūr u ḥayātdur ki ol cesed-i ‘icli zinde idüb (13) şīt ü şadā eylemege götürdi ve bunuñ kışşası budur ki Sāmīrīnūñ evāyil ḥālinde kārı südde-yi seniyye Ḥāzret-i Mūsāya melāzemet ü ḥıdmet (14) itmek idi pes Ḥāzret-i Cibrīl Feresü’l-Ḥayāt nām atıyla Ḥāzret-i Mūsāya geldükde Sāmīrī anı iḥsān idüb müşāhede kııldı ki her ne yerde (15) Ḥāzret-i Cibrīlūñ feresi kadem kıoya sebz olur ve ḥayāt bulurdi ve fetākum ol Sāmīrī-yi ervāḫuñ ‘unsuriyyetde te’sīrin görüb bildiyse (16) Ḥāzret-i Cibrīlūñ eserinden ve mevzi‘-i kademinden bir evc-i ḥāki kabz kııldıysa pes ol ḥāki şaklayub Ḥāzret-i Mūsā ‘aleyhisselām Tūra gitdükde (17) kıavminūñ ḥuliyı ü sīm ü zerrīn cem‘ idüb anı eridüb cesed-i ‘icl şeklinde anı sāḫte idüb ol maḳbūz olan türābı şüret-i ‘icle remy (18) kııldıḳda ol cesed-i ‘icl ḥayy olub ġūsāle gibi āvāz eyledi pes ol kıavm anda bu

ḥayātı ve bu şavtı görüb işitdükleri gibi anı kıble idinüb (19) anuñ cānibine ‘ibādet ü ḥidmet kıılmağa başladılar pes ol gūsālenüñ ol kavme kıble olması Ḥazret-i Cibrīlün nūrı ve anuñ eṣeri vāsıta- (20) sıyladur ki ol nūr cesed-i ‘icli şavt eylemege götürdi ve ol eṣer Resūldan ḥayāt bulan ‘icl cesedinüñ kıble-yi kerem olması kıble-yi şāḥib-i kerem (21) veyāḥūd kıble-yi ṭālib-i kerem taqđirinde ola ki muzāf-ı muḳadder olmaḳ kâ‘ide-yi belāğatdur şāḥib-i kerem taqđir olunsa *şāḥib-i keremden* murād Sāmīrī (22) olur ki Sāmīrī süḥā vü kerem şāḥibi bir kimse idi ḥattā ekṣer ehl-i tefsīr *fezheb fe inne leke fı’l-ḥayāti en teḳüle lā misāse*⁸⁶³ āyetinde yazılmışdur (23) ki ‘iclperestler ḥaḳḳında *faḳtulū enfusekum*⁸⁶⁴ emr-i şerīfi vārid oluḳda Ḥaḳ Te‘ālā Mūsā ‘aleyhisselām Ḥazretlerine didi [H234b] Sāmīrī egerçi ḍal u muḍill (24) oldı lākin anda süḥā vü kerem ḥaşleti vardur pes anda bu şıfat oluḳından ötüri bu kavmüñ içinde anı helāk eyledüm anuñçün ‘azāba bir mev‘id-i (25) āḥer vardur buyurdı pes Ḥazret-i Mūsā anı bildükden soñra *fe inne leke fı’l-ḥayāti en teḳüle lā misāse* diyü anı ḳatından redd eyledi ve beddu‘ā (26) kıldı ve eger ṭālib-i kerem taqđir olunursa murād ol kavm olur ki anlar ol ‘iclden luṭf u kerem ṭālibi olub anı kıble idinmişler idi pes ḥulāşa-yı (27) kelām ol ‘icl gibi kıble-yi şāḥib-i kerem oldı ve bir niçe kerem ṭālibleri anı ma‘būd-ı ittiḥāz kıldı ol nūr-ı ḥayāt sebebiyle kıble oldı ve kıble ol (28) nūr-ı ilāḥīsüz farz olınuḳda küfr ü şanem oldı ya‘nī meṣelā Kā’be-yi Mükerrreme şerrefehāllāhu ki ol cemā‘at-ı Müselmīnün cümlesinüñ kıblesidür şu i‘tibār- (29) la ki anı cümlemüz kıble idinmege emr-i ilāḥī vārid olmuş ve anı kıble idenler Ḥaḳ rızāsından ötüri kıble kılmışlardur Ḥaḳ Te‘ālānuñ emr-i şerīfi ve rızā-yı (30) laṭīfi ise bir nürdür ki cān u dillere ziyā viricidür ve Ka’be-yi Mükerrmeyi daḫı böyle münevver ve mu‘azzez idicidür eger filmeşel Ka’be-yi Mükerrmeyi Ḥaḳ Te‘ālānuñ (31) emrinden ve rızāsından ba‘id ü ḥālī farz eyleyüb anuñ ziyāretine emr-i Ḥaḳ vārid olmayaydı ve aña ta‘zīm idenlerden Ḥaḳ Te‘ālā rāzı olmayaydı ol (32) daḫı

⁸⁶³ “Artık hayatın boyunca sen bana dokunmayın diyeceksin.” (Tâhâ 20/97)

⁸⁶⁴ “Onun için nefislerinizi (kötü duygularınızı) öldürün.” (Bakara 2/54)

sāyir küfr ü şanem kabîlinden olurdu pes kıbleyi böyle mu‘azzez eyleyen nūr-ı İlahî ve emr-i Rabbânî ise aşl (33) ehl-i dil olan insānuñ vücūdındadır pes derūnı nūr-ı İlahî ve emr-i Rabbânî ile pür olan insān niçün kıble-yi t̄alib̄in olmağa lāyık (34) olmaya ki Hāḡ Tebārek ve Te‘ālā Hāzretleri *ve nefahtu fihî min rūhî*⁸⁶⁵ demekle anı teşrîf eylemiş ola

(2094) *Meşnevî*

Hest ibāhet k’ezhevā āmed ḡalāl

(35) *Hest ibāhet k’ezḡudā āmed kemāl*

İbāhet hevādan geldi ḡalāl oldu ibāhet ḡudādan geldi kemāl oldu ya‘nî filḡakīka ibāhet muḡlaḡa (36) mezmūme degildür anuñçün Hāḡ Tebārek ve Te‘ālā yeryüzinde ne ḡadar şey var ise cemî‘an anı insān için aşlında mübāḡ ḡalk eyledi kemā ḡālel- (37) lāhu te‘ālā *huvellezî ḡalaḡa lekum ma filarḡi cemî‘an*⁸⁶⁶ şoñra anlara zarar olanı ḡarām eyledi pes her ibāḡat ki nefsuñ hevā vü müştēhāsı cānibinden gele (38) ve nesf emr-i Hāḡkı ḡoyub hevāsına uyub bir şey’i ḡarām iken kendūsine mübāḡ eyleye ol ḡalālet oldu ve mezmūm olan ibāḡet bu ibāḡetdür ammā (39) şol ibāḡet ve ruḡşat ki ḡudā-yı Te‘ālā Hāzretlerinden bendelerine geldi ve anı Allāḡ ḡulı olanlar ḡabūl eylemege ruḡşat oldu ol kemāl oldu ve memdūḡ (40) u maḡbūl geldi ki kāle’n-Nebiyyu şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *innallehe yuḡibbu entu’tē ruḡaşuhu kemā yuḡibbu entu’tē ‘azāimuhu*⁸⁶⁷ revāhu Aḡmed ve Beyḡakī ‘an İbn ‘Ömer raḡıyallāhu (41) ‘anhā ve eyzān ḡāle ‘aleyhisselām *innallehe te‘ālā yuḡibbu entu’tē’r-ruḡaşehu kemā yekrehu entu’tē me‘aşiyetih*⁸⁶⁸ revāhu’l-Beyḡakī ‘an İbn ‘Ömer raḡıyallāhu ‘anhā [P501b] [H235a] (1) ve ḡāle eyzān *innallehe te‘ālā yuḡibbu entuḡbele ruḡaşehu kemā*

⁸⁶⁵ “Ona ruhumdan üfledğim zaman...” (Hicr 15/29)

⁸⁶⁶ “O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı.” (Bakara 2/29)

⁸⁶⁷ “Allah azîmetlerinin kullanılmasından hoşlandığı gibi, ruhsatlarının kullanılmasından da hoşlanır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 292. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

⁸⁶⁸ “Allah günah işlenmesinden nefret ettiği gibi, ruhsatlarının kullanılmasından da hoşlanır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 293. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

*yuhıbbu'l-‘abdu mağfirete ribbıh*⁸⁶⁹ revāhu't-Ṭaberî⁸⁷⁰ ‘an Ebu’d-Derdā ve Vāsıle ve Ebî İmāme ve Enes kezā fiCāmi‘u’s-Şağır (2) pes kaçan bir ‘abd-ı şālih Allāh Te‘ālā Hazretlerinüñ aña mübāh kılduğı ve ruḥşat virdüğini işlese ve kabûl eylese ol ‘abd-i şālihüñ dīnde kāmıl olduğına (3) ve kemāl mertebesin bulduğına delālet eyler zīrā bendenüñ Haḳ Te‘ālā ‘azāyimi işlemesini niçe severse ve niçe dilerse mübāh eyledüğini işlememegi daḫı öyle sever (4) pes Allāh dostı olan velīler Haḳ Te‘ālā Hazretlerinüñ ibāḫet u ruḥşat virdüğü şey’leri işlemege maḫabbeti olduğini bildüklerinden ötüri ol emr-i mübāhı (5) işlerler gerek nās anlara cāhillüklerinden inkār eylesünler naql olunur ki Kuṭbu'l-‘Arifin Beyazīd-i Bestāmī Hazretleri [kaddese sırrahu'l-laṭif –H] Ramazān-ı (6) Şerīfde sefer idüb bir şehre qarīb olduklarında ol şehir ḫalkı anuñ şehre geleceğünden ḫaber alub ekābir ve ‘ayān ne kadar kimse var ise ta‘zīmen anı (7) istiḳbāle çıkmışlardur Beyazīd Hazretlerine anlar qarīb geldükde Beyazīd Hazretleri [kaddese sırrahu –H] bir mürīdine dimiş ki baña bir nānpāre var ise vir ol mürīd (8) şeyḫün eline bir bütün rağif vermiş Beyazīd Hazretleri ol nānı yemege başlamış a‘yān-ı şehir gelüb anı gördüklerinde baḫ bu niçe şeyḫ olur ki Ramazān-ı (9) Şerīfde oruç yer ḫayfā biz bunu bir dīndār Müselmān kimse şanurduk diyüb i‘rāz itmişlerdür ve her biri kendü evleri cānibine gitmişler Beyazīd Hazretleri (10) kendü mürīdlerine aytmış görüñ bu ḫavmüñ ceḫetlerini ki bir bunlara mes‘ele-yi şer‘iyyeden dīne müte‘allik bir mes‘ele öğretdük ve anı icrā itdük bunlar bize (11) inkār idüb firār eylediler Hazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem **leyse mine’m-birri’m- şıyyāmin fımseferu**⁸⁷¹ buyurmuşlardur biz misāfirüz bize şāyim

⁸⁶⁹ “Kul, Allah’ın kendisini bağışlamasını sevdiği gibi, Allah da ruhsatlarının kabul edilmesini (yapılmasını) sever.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 293. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁸⁷⁰ Gültekin tezinde, Ankaravî’nin rivâyeti Taberî yerine Basrî’den nakl ettiğini belirtmiştir. Lakin sonrasında rivâyetin Taberânî’den olduğunu söylemiştir. Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 293-294.

⁸⁷¹ “Yolculukta oruç tutmak sevap değildir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 294. [Hadisin saḫih olduğu belirtilmiştir.] Bu hadiste isimlerin başında gelen ve marife için kullanılan

olmak birr (12) u hayr degildir belki bize hayr olan Ramazānı yemektür ki Hāk Te‘ālā Ramazānı yemege bize ruḥṣat viridi biz anuñçün yedük bunlar bu mes’eleden ğāfil oldukları (13) için bize inkār eylediler ğayrı aḥvālimize ta‘n u inkār eylemelerini hem buña göre kıyās eyleñ buyurdılar

(2095) Meşnevî

Küfr İmān geşt ü dīv İslām yāft

(14) Ān taraf k’ān nūr-ı bīendāze tāft

Küfr İmān oldu dīv İslām buldı ol tarafda ne kadar bīendāze yılduradı *nūr-i bīendāz*dan murād tevḥīd-i (15) İlāhī nūrıdır ve filḥaḳīka her ne tarafda ki tevḥīd-i İlāhī nūrı tulū^c kılsa ve ol bīendāze ve bīnihāyet olan ziyā-yı İlāhī her ne cānibe pertev (16) şalsa ve mütecellī olsa lābüdd anda küfr qalmaz zulmet-i küfr bilkülliyye gidüb nūr-ı İmān zāhir ü bāhir olur ve daḥı ‘aşı ve mu‘ānid olan dīvnefs İslām (17) u inkiyād bulur dīvüñ mu‘ānid ü müstekber olması tevḥīd-i İlāhīden mahrūm ve bībehre olduğıçündür eger şeytān nūr-ı tevḥīdi saḥīḥ bulaydı ve andan (18) ḥazḗ ve behre alaydı muḥaḳḳaḳ ‘inād u istikbār gidüb müslim ü münkād olurdu [H235b] ve bir kāfirüñ kalbine nūr-ı tevḥīd-i İlāhī tulū^c kılaydı aṣlā anda küfr qalmayub (19) mü’min ü muvaḥḥid olaydı çünküm şeyḥ-i kāmil nūr-ı İlāhīnün ma‘deni ve ziyā-yı nāmütenāhīnün menba‘ıdır anda küfr ü ma‘şiyet ve ibāḥet u ḍalālet (20) neyler ibāḥet u ḍalālet henüz daḥı nūr-ı bīendāzeden behre bulmayan ehl-i nefis ve ehl-i hevāda ve aṣḥāb-ı zerḳ u riyāda olsa cāyizdür

(21) (2096) Meşnevî

Mazhar-ı ‘izzest ü maḥbūb-ı beḤāk

Ezheme kerrūbiyān bürde sebaḳ

“elif-lam” takısı “elif-mim” olarak kullanılmıştır. Bedevî kendi şivesi ile sormuş; Hz. Peygamber (s.a.v) da ona kendi şivesi ile cevap vermiştir.

Bu şeyh-i kâmil ve insân-ı fâzıl ‘izzet mazharıdır ve Hakkıñ maḥbûbıdır bu vech üzre (22) *beḤaḥ*da bâ zâyid olub ve *maḥbûb* Hakkıñ taḥdîrinde olur zâyid olmayub Hakkıñla maḥbûbdur demek daḥı cāyızdır dükeli kerrübîlerden sebâḫ (23) eylemişdür *kerrübîler* müheyemûn didükleridür ki ceberût melekleridür ve tavzîḥ-i ma‘nâ böyle demek olur ki eger ey ḥaḳîḳat-ı insāniyyeden bîḥaber ve ğāfil (24) olan nāḳıṣu’l-‘aḳl velma‘rife bu şeyh-i kâmil kendü ḥaḳîḳatini bula ve mazhar-ı ‘izzet-i Ḥudā olan Hakk Te‘ālānuñ maḥbûbıdır bir kimse kendü ḥaḳîḳatini (25) bula ve Hızret-i Hakkıñ maḥbûb olan minḥaysü’l-mertebe dükeli feleklerden ve cümle meleklerden sebḳat eylemiş ve ilerü gitmişdür

(2097) Meşnevî

Secde Âdemrâ beyân-ı (26) sebḳ-i üst

Secde âred mağzrâ peyveste püst

Âdem Hızretlerine meleklerüñ secdesi ol Âdemüñ minḥaysü’l-mertebe sebḳatını beyândur (27) peyveste mağzra post secde getirür biğayrı ‘aks *mağz*dan murād bunda şerîf ve *püst*dan murād dündür ya‘nî cemî‘-i melâyikenüñ Âdem Hızretlerine (28) secde ḳıldukları ol Âdemüñ minḥaysü’l-mertebe sâcid olan cemî‘-i melâyikeden sebḳat itmesini ve ilerü gitmesini beyân u ‘ayân eyler zîrâ hemîşe dūn (29) olan şerîf ve ‘ālî olana secde eyler yoḥsa şerîf ü ‘ālî olan dūn olana secde eylemek münāsib olmaz nitekim ehl-i tefsîr daḥı *ve iz ḳulnâ* (30) *lilmelâyiketi’s-cudü lîademe feseceğü*⁷² âyetinde bu âyet-i kerîmeye Âdem Hızretleriniñ melâyikeden eḳdal olmasına delâlet eyler dimişlerdür kemâ ḳâle’n-**Beyḳāwî** fî- (31) tefsîr *haze’l-âyeti velâyetu tedellu ‘alâ enna Âdeme eḳdalu mine’l-melâ’iketi’l-me’murîne bissücüdi lehu*⁷³ pes her kim ḥaḳîḳat-i insāniyyeyi bula hemân kendü (32) ‘aşrında ol ḥalîfe-yi Allâhdur ki Hızret-i Âdemüñ ve sâyir enbiyānuñ cümlesinüñ esrârına ve ‘ulûmına

⁷² “Bir zaman biz meleklerle: ‘Âdem'e secde edin!’ demiştik. Onlar hemen secde ettiler.” (Tâhâ 20/116)

⁷³ “Bu ayetin tefsirinde demiş ki ki bu ayet Âdemin ona secde etmekle emr olunmuş meleklerden daha üstün olduğuna delalet eder.”

vāriş olub anlaruñ k̄ayimmaḳāmı olur (33) pes anlar niçe mescūd-ı melāyike oldıysa ol veliyy-i kāmil ve ḫalīfe-yi ilāhī olan şeyḫ-i kāmil daḫı hemçünin sücūd-ı melāyike olur ve seyr ü mertebede melekler- (34) den teraḳḳī ve sebḳat ḳılır **Şeyḫ Ebū'l-Cenāb Necmeddīn-i Kübrā Ḥazretleri** kendü risālelerinde ve **Ḥüseyn-i Meymednī Dīvān-ı 'Alī Şerhinde** Ḥazret-i Şeyḫ (35) Ebū'l-Ḥasan Ḥaraḳānīden böyle naḳl iderler ki *ḳāle Ebū'l-Ḥasanu'l-Ḥaraḳānī ṣa'adtu ila'l-'arş liaṭvufe biḫ faṭiftu 'aleyh elfe ṭavāfin* (36) *ve ra'eytu ḫavāliyeḫu ḳavmen yeṭūfūne ḫavle'l-'arşı fa'acibū min sur'ati ṭavāfī ve māa'cebenī ṭavāfēhum feḳultu entum ve mā hezā elberudetu ve fiṭṭavāfī* (37) *ḳālū naḫnu melāyike ve naḫn nūrun ve hezā ṭab'unā feḳālu ve men ente ve māhaze's-sur'atu* [H236a] *feḳultu inā Ādemīyyu ve finūrun ve nārun ve hezā's-ser'atu min* (38) *netāyic nāri 'ş-şevḳ*⁸⁷⁴

(2098) Mesnevī

Şem'-i Ḥaḳrā pūf kunī tu ey 'acūz

Hem tu sūzī hem seret ey gendepūz

Ey 'acūz sen şem'-i Ḥaḳḳa pūf eylersin hem sen (39) yanarsın hem senüñ başuñ yanar ey aḡzı ḳoḳmuş ya'nī şeyḫ-i kāmil filmeşel bir şem'-i ilāhīdür ve senüñ aña ṭa'n u ḳadḫ eylemeñ pūf (40) eylemek gibidür pes ey 'acūz sen Allāh nūrına üfürmekle iṭfā eylemek istersin sen anı söyündürmege ḳādir olamazsın belki hem sen yanar- (41) sın ve ey aḡzı ḳoḳmuş hem senüñ başuñ yanar ve Ḥaḳ Te'ālā anı gitdükçe itmām u ikmāl eyler egerçi sen anı görürseñ de nitekim Ḥaḳ Te'ālā [P502a] (1) kendü nūrı

⁸⁷⁴ “Ebu'l-Hasan Harakanî buyurdu ki: ‘Ben arşa sūud ettim. Bin kerre tavâf ettim; ve onun etrafında tavâf eden bir cemaat gördüm. Onlar benim tavâfımın sūratından taaccüb ettiler, ben onların tavâfına taacüb etmedim.’ Dedim ki: ‘Biz melekleriz, ve biz nūruz ve bizim tavâfımız böyledir; ve sen kimsin bu sūrat nedir?’ Dedim ki: ‘Ben Ādemîyim ve ben de Hakkın nūru ve nārı vardır ve bu sūrat nār-ı şevkin netîcelerindedir.’” Konuk, A. A. (2008e). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. D. Gürer; M.Tahralı). İstanbul: Kitabevi Yay., C. 13., s. 55.

olan Kurʿān-ı şıdkında ve kendünüñ peygamberi hakkında buyurur *yuridüne liyuṭfiʿü nūrallāhi biefvāhihim vallāhu mutimmu nūrihī velev kerihel-kāfirūn*⁸⁷⁵

(2099) *Meşnevî*

Key (2) *şevved deryā zipūz-ı seg necis*

Key şevved hürşid ezipüf müntamis

Deryā kelbüñ ağzından kaçan necis olur hürşid püf dimeden kaçan (3) müntamis olur yaʿnī şeyh-i kāmil deryā-yı maʿnādur aña taʿn eyleyen münkirler kelb-i denīdür kelb-i zātīnūñ ağzından deryā neces ve murdār olmaduğı (4) gibi ol baħr-ı maʿnā dağı kelbsiret olan taʿin ü lāyimüñ yāve söylemesinden ve tefevvüh eylemesinden nāpāk olmaz nitekim hürşid-i enver dehānla (5) püf dimeden söyünmez kezalik şems-i İlähī olan ziyāgüster hem dehānla püf dimeden ve aña muķābil melāyaʿnī söylemeden munṭafī olmaz

(6) (2100) *Meşnevî*

Hükmi-berzāhir eger hem mikunī

Çist zāhirter begü zʿin rüşenī

Eger zāhir üzre hem hükmi eyler iseñ *ve naħnu nuħkumu bizzāhir ve nufavvizu sırrahu ilā-* (7) *ʿālimiʿs-serāyir*⁸⁷⁶ diyü söyler iseñ bu rüşenlükden zāhirter söyle nedür ki Haķ bu kāmilüñ vücūdından her zāhirden vāzilħter ü zāhirterdür

(2101) *Meşnevî*

Cümle (8) *zāhirhā bepīş-i in zuhūr*

Bāşed ender ğāyet-i naķş u kuşūr

Cümle zāhirler bu zuhūr-i İlähiyyenüñ katında ğāyet naķş u kuşūr içinde olur (9) yaʿnī *naħnu nuħkumu bizzāhir* diyü zāhirden murāduñ şeyhüñ vücūdından hāşıl olan senüñ ʿaķluña ve senüñ gibi nāķışuʿl-ʿaķl olanlaruñ ʿaķl (10) u fehmine muħālif

⁸⁷⁵ “Onlar ağızlarıyla Allah'ın nûrunu söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemeseler de Allah nûrunu tamamlayacaktır.” (Saf 61/8)

⁸⁷⁶ “Biz zahire göre hükmederiz ve sırrı da sırların âlimine (Allah'a) havale ederiz.”

gelen akval u ef'āl ve āhvāl olur ise bu şeyhüñ vücūdı bir nūr-ı ilāhī ve zuhūr-ı Rabbānīdür senüñ ve senüñ köpeklerüñ şaķalına (11) muhālif olan cümle zāhirler bu zuhūr-ı ilāhīnün huzūrında ğāyetle nokşānda ve kuşūrdadur bunuñ bu kadar kerāmet-i 'aliyyesi zāhire ve bāhire (12) iken senüñ 'aķluñ katında aña münākız olan zāhir 'ayn-ı nokşān ve kuşūrdur pes sen ne vechle *naħnu nuħkumu bizzāhir* diyüb bu gūne nūr-ı ilāhīnün (13) setr ü def'ini murād eylersin ve anuñ haķķında bunuñ gibi mālāya'nī ve herze söylersin

(2102) Meşnevī

Her ki berşem'-i Hudā āred püfū

Şem' key mīred besūzed pūz-ı (14) rū

Her şol kimse ki şem'-i Hudā üzre püf getirür şem' kaçan söyner anuñ aģzı ve yüzi yanar ya'nī Haķ Te'ālānuñ velīleri ve sirāc-ı (15) dīn olan 'ālimleri ve şafīleri şerī'at ve tarīkatda şem'-i münīr gibidürler pes her şol kimse ki ol şem'-i ilāhī olan pīrlere püf eyleye ve anlar haķķında (16) ta'n u inkārda müte'allıķ söz söyleye ol şem'-i ilāhī olan pīrlər söyünmez belki anlar haķķında püf diyen ve herze yiyen münkir ü tā'inün aģzı yanar ve (17) ķalbi ve rūhı göynür

(2103) Meşnevī

Çün tu huffāşān besī bīnend h'āb

K'īn cihān māned yetīm ez āftāb

Senüñ gibi huffāşlar h'ābda çoķluķ görürler bu hem vech- (18) dür [H236b] çoķluķ h'āb görürler ki bu cihān-ı āftābdan yetīm ķalur ve bu 'ālemden rūşenāluk gidüb zāyil olur ve şeb-i zūlmānī cihānı ihāta ķılır ve ol (19) huffāşlar zūlmet-i şebde istedikleri gibi her biri pervāz ķılır bu gūne h'āb anlaruñ kendü bātıllık olan taşavvurlarından ve hayāllerinden hāşıl olur ve bu (20) gūne vāķı'a hayālāt-ı fāsıde ve ahlām-ı şeytānī dinür

Mışra'

Zihî taşavvur-ı [bâtil +H] zihî hayâl-i muhâl⁸⁷⁷

(2104) Meşnevî

Mevchâ-yı tîz deryâhâ-yı rûh

Hest şad çendân ki bud Tûfân-ı Nûh

(21) Rûh deryâlarınıñ tîz olan mevcleri yüz ol kadar vardur ki Tûfân-ı Nûh oldu ya'nî ey kördil ve ey münkir olan câhil ü gâfil Tûfân-ı Nûh (22) bu 'âlemi tütüdü ve ne gûne ihâta itdi ise rûh deryâları olan 'azîzlerüñ ve şeyhlerüñ kahrları ve hışmları mevci bu cihânı yüz ol kadar ziyâde (23) tütüdü

(2105) Meşnevî

Lîk ender çeşm-i Ken'ân mûy rust

Nûh u keştîrâ biheşt ü kûh cust

Velîkin çeşm-i Ken'ânda kıl bitdi ve haqîkat-ı kârı görmeden (24) anı kör itdi anuñçün Nûhı ve keştîyi kodi ve kûhı taleb itdi [ya'nî -H]rûh deryâları olan mürşidlerüñ gâzabları mevci bu cihânı yüz (25) ol kadar ziyâde tütüdü velîkin aña münkir ü mu'ariz olan Ken'ânüñ çeşm-i 'aqlında kıl bitdi ya'nî anuñ başar-ı başîretinde fikr-i fâsid mûyü bitüb (26) haqîkat-ı kârı görmeden anı nâpeydâ itdi pes Nûhı ve anuñ keştîsini koyub *seâ'vî ilâ cebelin ya'sımunâî mine'l-ma'f⁸⁷⁸* diyüb tağa tahaşşuş ve ilticâ eylemegi (27) taleb itdi kezalik her Ken'ânsîretüñ dağı çeşm-i qalbinde fikr-i fâsid mûyü bitdigünden kendü 'aşrında olan deryâ-yı rûhuñ tûfânını göremeyüb (28) anı ve anuñ sefîne-yi tarîkini duhûl eylemegi koyub kendünüñ 'aql u fikri kûhına ilticâ eyler

(2106) Meşnevî

Kûh u Ken'ânra fûrû burd ân zamân

Nîm mevci tâ beka'r-ı (29) imtihân

⁸⁷⁷ "Aklım bu olmayacak bir düşünce olmayacak bir hayal dedi." Ergin M. (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 104.

⁸⁷⁸ "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım." (Hûd 11/43)

Kūhı ve Kenʿānı ol zamān aṣāğa iletđi bir yarım mevc imtihānuñ ƙaʿrına dek *imtiħan* muħāndandır ihānet ü ihtikār maʿnāsına [yaʿnī -H] çünkim Kenʿān (30) Nūhı ve sefīne-yi Nūhı ƙoyub ƙağa gitđi ol zamān *ve ħāle beynehumāʿl-mevcu fe kāne mineʿl-muğriķin*⁸⁷⁹ āyetinüñ ħasebince bir yarım mevc gelüb kūhı ve Keʿānı (31) ƙaʿr-ı ħaķāret u ihānete dek aṣāğa iletđi kezalik Kenʿānsiret olan kimse kendü ʿaşrında olan deryā-yı rūħuñ mūciblerinden ƙorķmayub (32) anuñ mutābaʿatı keṣtisine dāħil olmasına ve kendünüñ ʿaql u fikri kūhına ilticā ƙılsa ve aña münkir olsa lābüdd ƙahr-ı rūħānī ve tūfān-ı maʿnevī mūciblerinden (33) bir mevc gelüb anı ve anuñ ilticā eyledüğini kūh ʿaql u tedbiri ƙaʿr-ı ħaķāret ƙahra dek aṣāğa iletür

(2107) Meşnevī

Meh feşāned nūr u seg vaʿvaʿ kuned

Seg(34) zinūr-ı māh key mertaʿ kuned

Māh nūrını saçar seg vaʿvaʿ eyler seg māhuñ nūrından ƙaçan mertaʿ eyler *mertaʿ* maħall-i ratʿ olsa da cāyizdür maşdar-ı mīmi (35) olub bemaʿnā ratʿ olmaķ daħı cāyizdür *ratʿ* otlamağa dirler yaʿnī felek ƙarīķinüñ māhı olan şeyħ-i kāmil cümleñüñ üzerine nūrı nişār eyler ve seg- (36) sīret olan kimseler muķtezā-yı ṭabīʿatları üzre vaʿvaʿ iderler ve anuñ nūrından istināre ve istifāde itmeyüb aña ƙarşu ururlar [H237a] seg- (37) ṭabīʿat olan neķbetler māh-ı ƙarīķat olan şeyħüñ nūr-ı maʿrifetinden ve ziyā-yı hidāyetinden ƙaçan otlarlar ve müntefiʿ olurlar yaʿnī segsīret olanlar anuñ (38) nūr-ı hidāyetinden müstefid ü müntefiʿ olmazlar ve urmağı daħı terk eylemezler

(2108) Meşnevī

Şebrevān u hemrehān-ı meh beteg

Terk reften key kunend ezbāng-ı seg

⁸⁷⁹ “Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu.” (Hūd 11/43)

(39) Kezalik şebrevler ve yelmekle māha hemreh olanlar kelbüñ şadāsından ötüri kaçan yola gitmeklügi terk iderler ya‘nī bu şeb-i dünyāda rāh-ı Hākka gidiciler (40) ve hamle ve sür‘atle māh-ı ʔarīkat olan şeyhe murāfaḳat ve hemrāhluk idiciler segsīret olan münkirlerüñ ‘av‘av itmesinden ve beyhüde yire (41) şīt ü şadā itmesinden ötüri ʔarīk-i Hākka gitmegi ve māh-ı ʔarīkat olan şeyhe mütāba‘at itmegi hem terk eylemezler küllābuñ ‘ādeti [P502b] (1) bīma‘nā yere ‘av‘av itmek ise rāh-ı revlerüñ daḫı ‘ādeti beherḫāl ʔarīk-i Hākka gitmekdür

(2109) Meşnevī

Cüzv süy-i küll revān mānend-i tīr

Key kuned vaḳf ezpey-i her gendepīr

(2) Cüzv küll cānibine oḳ gibi gidicidür her gendepīrden ötüri kaçan ʔurur ya‘nī ʔurub tevaḳḳuf eylemez ba‘zı nüşhada tīr yerine şīr vāḳi‘ olmışdur ammā esaḫḫ (3) olan tīrdür ya‘nī *kullu şey’in yerci‘u ilāaşlihi*⁸⁸⁰ mücebince lābüdd her cüzv kendü külli ve aşlı cānibine ʔatı yaydan atılmış oḳ gibi gider ve bībāk ve lāübālī kendü (4) merkezine dek seyr ider bir niçe ḳoḳmuş ʔarılar olsa ol cüzvüñ küll cānibine gitmesinden incinse ol cüzv her ḳoḳmuş ʔarınıñ incinmesinden ve (5) ol cüzvde söz etmesinden ötüri ol cüzv kendü aşlı cānibine gitmeden hīḳ tevaḳḳuf eyler mi bu muḳarrerdür ki eylemez kezalik ben hem bir cüzvüm ve benüm (6) küllüm ve aşlum Şeyḫ Ḥazretleridür ben ol cānibe gitmeden ve ol ḫazrete ziyāret itmeden senüñ gibi ḳoḳmuş ʔarınıñ sözinden ötüri niçün (7) tevaḳḳuf eylerüm didi

(2110) Meşnevī

Cān-ı şer‘ ü cān-ı taḳvā ‘ārifest

Ma‘rifet maḫşül-i zühd-i sālifest

Şer‘üñ cānı ve taḳvānuñ cānı ‘ārifdür (8) ma‘rifet ise maḫşül-i zühd-i sālifdür ya‘nī şer‘üñ ve ʔarīkün cesedi var rūḫı vardur şer‘den murād aḫkām-ı şer‘iyye ve evāmir ü

⁸⁸⁰ “Her şey aslına döner.” Ankaravî, *Kasīde-i Tâiyye Şerhi*, s. 409.

a‘māl-i mer‘iyye- (9) dūr filmesel şer‘-i şerīfe ki ehl-i şerī‘atun ma‘lūmıdur bir kālīb bir rūḥ gibidür ve anuñ rūḥı ‘ārif-i billāhdur ‘ārif-i billāh ise şol ma‘rifet (10) şāhibine dirler ki Ḥaḳ Te‘ālānuñ zātını ve esmā vü şifātını ve esrār-ı ḳazā ve ḳaderini bile ve aḥkāmına daḥı ‘ālim ola ma‘rifet ise selefde olan (11) zühd ü taḳvā maḥşulidür zīrā bir kimse hemān mükellef olduḡı gibi kemāl-i ma‘rifete ‘alelfevr vāşıl olmaz belki evvelā nefsinüñ niçe hevāsını ve müştēhāsını (12) terk eyler ki *zūhd* ol nefsinüñ hevāsını ve müştēhāsını terk eylemekden ‘ibāret olur ve *taḳvā* daḥı şaḡāyir ü kebāyirden perhīz ve nefsi (13) şıyānet ḳılmaḳdur bu daḥı zühdüñ bir şu‘besidür zīrā zühd nefsüñ ḥazzını ve müştēhāsını terk eylemekdür anda taḳvā daḥı bulunur ve zühd ü taḳvā ise (14) sa‘ysuz ve gūşışsüz müyesser olmaz pes sālīk ki henüz daḥı maḳām-ı zühdde ola lābüdd ol henüz daḥı a‘māl toḥmunı mezra‘a-yı ṭarīḳate (15) ekmekle [H237b] ve sa‘y u mücāhede ḳılmaḳdadur pes bu toḥm-ı zühd ü mücāhedenüñ rey‘ ü maḥşūli ma‘rifetullāhdur pes selefde bir kimse ne ḳadar toḥm-ı zühd (16) ekerse anuñ maḥşūli iza‘āf u muzā‘af ‘āḳıbet ma‘rifet ḥāşıl eyler pes ma‘rifetullāh ol ekdügi ḳıştı biçmek gibidür

(2111) Meşnevī

Zühd ender (17) *k’āştēn gūşīdenest*

Ma‘rifet ān ḳıştrā rüyīdenest

Zühd mertebesi ekmeklük ve sa‘y ḳılmaḳluk içredür ma‘rifet içre ol (18) ḳıştı biçmeklikdür ḥulāşa-yı kelām şer‘-i şerīfinüñ a‘mālinüñ rukn-ı a‘zāmı ve zübdesi zühd ü taḳvādur ki *terku’d-dunyā re’su kullu ‘ibādetin*⁸⁸¹ buyrulmuşdur (19) ve zühd ü taḳvā mertebesinden olan ise henüz daḥı sa‘y itmek ve ekmek ve dikmek mertebesindedür ve ma‘rifet ise bu cümle selefde olan (20) a‘mālunı maḥşūli ve netīcesidür çünkim bir kimse ekdügi toḥmuñ maḥşūlini ve dikdügi ağacunı mīvesini

⁸⁸¹ “Dünyayı terketmek bütün ibadetlerin başıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 296. [Ankaravî’nin vermiş olduḡu lafızla bir hadis tespit edilememiş olup bu lafzın Hz. Peygamber’e ait olmadığı belirtilmiştir.]

tenāvül kıla anuñ girü zaḥmet çekmege (21) ve ekin ekmege ve dikmege ne ihtiyacı kalur ol ḥod maḫşūdını bulmuşdur meger berā-yı maşlahat niçe kimseleri irşād için zühd ü taḫvā mertebe- (22) sine ve cehd ü gūşiş ṭabaḫasına tenezzül eyleyüb anlara muvāfaḫat göstere ve zühdüñ ve taḫvānuñ taḫḫīḳleri ve maʿrifetüñ daḫı şerḫi (23) **Minhācü'l-Fuḳarāda** mezkūr u meşṭurdur murād olunursa anda ṭaleb olına

(2112) Meşnevī

Pes çü ten bāşed cihād u iʿtikād

Cān-ı ĩn kişten (24) nebātest ü ḫaşād

Pes cihād u iʿtikād ten gibi olur bu ekmeḳliḡüñ cānı nebāt u ḫaşāddur *ḫaşād* biçmege dirler yaʿnī bu ṭarīḳ-i İlahiyyede saʿy (25) u ictihād eylemek ve anuñ neticesinde ve cezāsında iʿtikād kılamak ten gibi ve ekin ekmeḳ gibidür bu ekinüñ cānı nebāt-ı ʿirfānīdür ve anı (26) biçmekdür ḫulāşa-yı kelām ictihād u iʿtikād eylemek henüz daḫı cānsuz ten ve vaḳt-i keşten gibidür beherḫāl tene ḫayāt ve ekilen toḫma nebāt olub ol (27) nebāt biçilüb anuñ maḫşūli olduḡı gibi ictihād u iʿtikāduñ daḫı cānı ve toḫmı aʿmāluñ nebāt u maḫşūli ʿilm ü ʿirfāndur anuñçün Ḥazret-i Nebī (28) *elʿilmu ḫayrun mine'l-ʿibādet*⁸⁸² ve bir āḫer ḫadīside *elʿilmu ḫayrun mine'l-ʿamel*⁸⁸³ buyurdu ʿilm ü ʿirfān aʿmāl-i şerʿiyyenüñ maḫşūli ve cānidur pes ʿālim ü ʿārif (29) şerʿ ü taḫvānuñ cānı gibi olduḡı muḫadderdür

(2113) Meşnevī

Emr-i maʿrūf ü vü hem maʿrūf üst

Kāşif-i esrār u hem meḫşūf üst

Emr-i maʿrūf (30) oldur ve hem maʿrūf oldur kaşif-i esrār ve hem meḫşūf oldur *maʿrūf* şerʿide ve ʿaḳlda maḫbūb u müstaḫsen olan şeylere dirler ki münkirüñ zıddıdır ve (31) maʿrūf-ı ʿārifüñ maʿlūmına daḫı dirler bunda iki maʿnā bile murād

⁸⁸² “İlim, ibadetten daha hayırlıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 298. [Hadisin hasen olduḡı belirtilmiştir.]

⁸⁸³ “İlim amelden daha hayırlıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 298. [Bu lafzın Hz. Peygambere ait olmadığı belirtilmiştir.]

olur ve haḳīkat-i insāniyyet cemīʿ-i haḳāyıkı cāmiʿa bir haḳīkatdür meselā emr-i maʿrūf olmağı (32) ve meʾmūr u maʿrūf olmağı ve daḥı ʿārif olmağı ve daḥı kāşif-i esrār ve daḥı mekşūf olmağı ve vāşif u mevşūf olmağı velhāşıl ne kadar (33) haḳāyık var ise anı haḳīkat-i insāniyye muḥīṭ ü hāvī olmuşdur çünkim bir insān-ı kāmil kendü haḳīkatine vāşıl ola ve kemāl mertebesini bula ve (34) [H238a] kendüyi haḳīkatle bile emr-i maʿrūf ve hem ʿārif ve hem maʿrūf oldur ve daḥı sırları keşf idici olur minvech mekşūf olan sır hem (35) oldur ki Haḳ Teʿālā ḥadīs-i ḳudsīsinde *elinsānu sırrun min esrār*⁸⁸⁴ buyurdu

(2114) *Meşnevī*

Şāh-ı imrūzīne vü ferdā-yı māst

Püst bende-yi mağz-ı (36) mağzeş dāʿimāst

Kendü haḳīkatini bulan insān ve mertebe-yi kāmile bāliḡ olan şāhib-i ʿirfān bizüm bu günki günimizüñ şāhidur ki mülk-i maʿnevī (37) ve pādşāh-ı uhrevīdür post anuñ dāyimā mağz olan mağzınuñ bendesidür yaʿnī kışr gibi olan şüret ʿālemi dāyimā ol şāhib-i saʿādetüñ (38) mağz u laṭif olan haḳīkatinüñ bende ve efgendesidür

(2115) *Meşnevī*

Çün eneʾl-Haḳ güft şeyḫ ü piş burd

Pes gülü-yı cümle kūrānrā feşārd

Çünkim (39) Şeyḫ Ebūʾl-Ḥasan Ḥazretleri eneʾl-Haḳ didi ve sözüni ilette pes cümle körlerüñ boğazını şıkdı *eneʾl-Haḳ diyen şeyḫ*den murād **Ebū Yezīd Ḥazretleri** (40) olsa da cāyizdür ki *subḫānī mā aʿzama şānī lāilāhe illā ene fāʿbudūr*⁸⁸⁵ demişdür ve meclisinde ḥāzır olanlar bu sözi işidüb aña inkār kılmışdur (41) bu taḳdīrce *körlerden* murād inkār eyleyen mürīdler olur kışşası dördinci defterde meşṭūr u meşḫūr olmuşdur ĩrāda ḥācet yok [P503a] (1) ve *eneʾl-Haḳ diyen şeyḫ*den murād

⁸⁸⁴ “İnsan benim sırlarımdan bir sırdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 300. [Böyle bir rivâyetin tespit edilemediği belirtilmiştir.]

⁸⁸⁵ “Ben zatımı şanıma layık olmayan şeylerden tenzih ederim benim şanıma ne acıb azimdir. Benden başka İlah yoktur, bana ibadet edin.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 8, s. 79.

Hzret olmak hem cāyızdır ki aşl ol ene'l-Ḥaḡ didi ve sözinden dönmeyüb ilerü ilettdi ve aña inkār eyleyen kördillerüñ (2) cümlesinüñ boğazını şıkdı ve ene'l-Ḥaḡ diyen Şeyḡ Ebū'l-Ḥasan Ḥaraḡānī olsun ve kördil olanlaruñ böyle dimekle boğazını sıkısa hem cāyızdır ki kördil (3) olanlaruñ bir bende-yi 'ārifiñ ene'l-Ḥaḡ dimesinden boğazlarınıñ şıkılması muḡarrerdür pes bunlaruñ ene'l-Ḥaḡ dimeleri ne cihetden olduḡunu münkir (4) olanlara beyān eylemege şürü' idüb buyururlar

(2116) Meşnevī

Çün enā-yi bende lā şud ezvücūd

Pes çī māned tu biyendiş ey ceḡūd

Çünkim vücūd-ı mecāziden bende- (5) nüñ benlügi lā oldu pes sen endişe eyle ey ceḡūd ne ḡaldı *ceḡūd* inkār idici dimekdür ya'ni bendenüñ mevhümī ve i'tibārī bir benlügi vardur (6) ki kendüsini ol benlük vāsıtasıyla göndere mütecellī olan ve zuhūr kılan Hzret-i Ḥaḡdan maḡcüb u ḡāfil eylemişdür çünkim ol bendenüñ mevhümī (7) olan enāsı vücūd-ı mecāziden lā oldu ve anuñ bāḡnında aşlā mecāzen bir ben diyici şey ḡalmadı pes bundan soñra ey ceḡūd ol bendenüñ vücūdında (8) ne ḡalursın fikr eyle bu muḡarrerdür ki vücūd-ı mecāzī gitdükdün soñra vücūd-ı ḡaḡīḡī ḡalır pes ene'l-Ḥaḡ diyen ol vücūd-ı ḡaḡānī olur

(2117) Meşnevī

Ger turā çeşmīst (9) buḡşā derniger

Ba'd-ı lā āḡer çī mīmāned diger

Eger senüñ çeşm-i ḡaḡīḡatbīnüñ ya'ni başar-ı başīretüñ var ise anı aç nazār eyle lādan soñra āḡer ḡayrı ne ḡalır (10) illallāḡ ḡalır çünkim lāilāhenüñ sırrı bendenüñ vücūdında zāḡir ola ki ol bendenüñ mevhümī olan enāsı fānī olmaḡdur çünkim sırr-ı lā anuñ vücūdında (11) zuhūra geldi ol gidüb sırr-i illallāḡ ḡaldı ve ol bende *ve*

*bīyesma‘u ve bīyubşiru ve bīyemşī ve bīyebţīşu*⁸⁸⁶ mertebesini buldı öyle ene'l-Ḥak [H238b] *men* (12) *ehāne lī veliyyen fekad bārazenī bilmuḥārebeti*⁸⁸⁷ ḥadīş-i şerīfinüñ mücebince her kim ol veliyy-i Ḥudāya ihānet kılsa ma‘nāda Ḥazret-i Ḥaḳḳa ihānet eyleyüb anuñla (13) muḥārebe itmiş olur

(2118) *Meşnevī*

Ey burīde ān leb ü ḥulḳ u dehān

Ki kuned tūf sūy-ı meh yā āsmān

Ey ol leb ve dehān ve gulū kesilmiş olsun ki ol (14) leb ve dehān āsmānda olan māh cānibine pūf ü tūf eyler āsmānda olan *māh*dan murād mertebesi āsmān gibi refī‘ olan māh-ı felek-i rūḥānī olur ki (15) bu şeb-i ‘ālemde sākin olmaḳ rāh-ı Ḥaḳ olanlara yol göstere ve nūr-ı bāţınıyla muḫlim olan dilleri münevver eyleye kesilmiş olsun ol kimsenüñ ḥulḳum ve dehānını ki (16) böyle āsmān menzilet olan bedr-i kāmile ve şadr-ı fāzile karşı tef eyleye ve herze söyleye

(2119) *Meşnevī*

Tūf berūyeş bāz gerded bişekī

Tūf suy-ı (17) *gerdūn neyābed meslekī*

Bu şeksüz tükürük anuñ yüzine girü döner tūf gerdūn cānibine bir meslek bulmaz ya‘nī böyle bir edebsüz nādānuñ taḥḳīr ü (18) ihāneti ol māh āsmān-ı ma‘nevī cānibine varmaz ve anuñ tūfi gerdūn cānibine yol bulmaz belki *ve lāyahıku'l-mekru's-seyyiu ilā bi ehlih*⁸⁸⁸ āyetinüñ ḥasebince girü (19) hemān anuñ rūḥı nāpākına rücū‘ eyler ve ol ihānet ü taḥḳīre hemān anuñ zātı lāyık olur

⁸⁸⁶ “...Benimle iştir, benimle görür, benimle tutar ve benimle yürür...” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 181-182. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

⁸⁸⁷ “Kim benim için bir velîye ihanet ederse, muḥārebe ile bana mübāreze eder!” Konuk, A. A. (2005c). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. O. Türer; M. Tahrallı; S. Arpaguş). İstanbul: Kitabevi Yay., C. 3, s. 330. [Gültekin, bir önceki hadiste bu hadisi de Ankaravî'nin değişik yerlerde naklettiğini söyleyemiş ve bu hadisi tezinde ayrı bir hadis olarak belirtmemiştir. Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 182]

⁸⁸⁸ “Hâlbuki kişi kazdığı kuyuya kendi düşer.” (Fâtır 35/43)

(2120) Meşnevî

Tâ kıyâmet tûf ber'ü bâred ziRab

Hemçü Tebbet berrevân-ı Bû Leheb

Kıyâmete dek Rabbü'l-‘âlemîn Hâzretlerinden anuñ üzerine tûf ü hasâret yağar Ebû Lehebüñ revân üzre Tebbet gibi Tebbet süresinüñ tefsîri (20) üçüncü defterde *teşbîh-i bend-i dâm-ı kaža* sürhında mürûr eylemişdür anda taleb olına *Tebbet dimek* helektü ve hasûret dimek ma‘nâsınadır ve du‘â-yı ‘aliyyedür (21) ya‘nî Ebû Lehebüñ nefsi helâk olsun ve hasâret bulsun ve anuñ nefsi helâk oldu mâzî ile ta‘bîr olunması ve kavmi muhakkak olduğundan ötürüdür (22) pes Ebû Leheb Hâzret-i Muştafâya şallallâhu ‘aleyhi ve selleme ihânet idüb *tebben leke yâ Muhammed elihaza da‘veta⁸⁸⁹* diyü taḥkîr eylediyse Hâzret-i Rabbü'l-‘âlemînden kıyâmete (23) dek anuñ cānı üzre tebâbet ü hasâret yağar ki her mü'min ki bunu oquya lâbüdd anuñ tarafına tebâbet ü hasâret gider ve anuñ revânını helâk ve (24) ḥâsir ider ve dünyâda daḥı bu kadar ‘ibâdallâh içinde her gün mezmûm u menfûr olur kezalik vâris-i Hâzret-i Nebî ve kâyimmaḳâm-ı Muştafâ olan şeyḥ-i kâmile (25) bir münkir hem taḥkîr ü ihânet idüb tûf dise kıyâmete dek tûf ü ihânet anuñ üzerine Rabbü'l-‘âlemînden yağmur gibi yağar ve ehl-i Haḳ olan (26) ve ṭarîḳ-i Haḳқа sülûk kılan ṭâlibler ve sâlikler anuñ inkârını ve ehl-i Haḳdan istikbârını istimâ‘ eyledüklerinde ne ‘aceb cāhil ü nādân imiş ki (27) böyleler ‘azîze taḥkîr ü ihânet kılmış ve münkir olmuş diyü hicv ü mezemmet iderler pes ḥalîfe-yi Resûle ihânet hemân Hâzret-i Resûle ihânet gibi olur (28) nitekim bu ma‘nâyı iş‘âr eylemeden ötüri vâriş-i Nebî olana ihânet eylemeden Hâzret-i Resûle ihânet eyleyen kimselerüñ ḥâlini beyâna şürü‘ idüb (29) ve Hâzret-i Resûl-i Ekremüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem [H239a] ‘ulüvv-i şânını tavşîfe başlayub buyururlar

(2121) Meşnevî

⁸⁸⁹ “Ellerin kurusun Muhammed! Bunun için mi çağırдың bizi!”

Ṭabl u rāyet hest mülk-i şehryār

Seg kesī ḥāned ūrā (30) *ṭabl ḥār*

Ṭabl ve ʿalem şehriyāruñ mülkidür seg bir kimse ki aña ṭabl ḥār oḡudı yaʿnī ol şehriyār-ı maʿnevī olan Ḥazretüñ zāhiren ve bāṭinen ṭabl u ʿalem (31) mülkidür emīr-i dükevn oldur kelbsīret olan kimsedür ki anuñ vārişi ve ḳayimmaḳāmı olan şeyḥ-i dīne ve pīşvā-yı ehl-i yaḳīne müftḥ ḥār didi ve bu gūne (32) ḳadh u mezemmet eyledi ki ḥaḳīḳatde bir şeyḥ-i dīne olan ihānet hemān Resūle ihānet olur

(2122) Meşnevī

Āsmānhā bende-yi māh-ı veyend

Şarḳ u maḡrib cümle nanḥ āh-ı veyend

Āsmānlar (33) ol Ḥazretüñ māh-ı rūḥınuñ bendesi dururlar maşriḳ u maḡrib cümle anuñ tā nanḥ āhı dururlar yaʿnī āsmānlar cümle ol Ḥazretüñ māh-ı rūḥına bendevār (34) muṭīʿ ve münḳādıldur ve ehl-i şarḳ u ḡarb ol Ḥazretiden ekmek isteyici ve rızḳ ṭaleb idicilerdür

(2123) Meşnevī

Zʿān ki levlākest bertevḳīʿ-i ū

Cümle derin ʿām u der- (35) *tevzīʿ-i ū*

Zīrā ki ol Ḥazretüñ tevḳīʿ-i hümāyūnı üzre levlāk vardur cümle anuñ inʿāmında ve tevzīʿindedür *tevḳīʿ* nişān-ı şāha dirler (36) bunda murād pādşāh-ı ḥaḳīḳatüñ ol Ḥazretüñ vücūd-ı şerīfinde olan āyet ü nişānidur yaʿnī ehl-i şarḳ ve ehl-i ḡarb cümlesi aña muḥtācdur (37) ol sebebden anuñ tevḳīʿ-i vücūdı üzre *levlāke [levlālek]* *lemā ḥalaḳtuʿl-eflāk*⁸⁹⁰ kelāmı vāḳiʿ olmuşdur pes cümle ʿalem ve benī ādem anuñ inʿāmında (39) ve tevzīʿindedür levlāk ḥiṭābı Ḥazret-i Ḥaḳ cānibinden ḥaḳīḳat-i Muḥamediyyedür ve ol ḥaḳīḳat ise hemīşe bāḳiyedür ve bir kimse bir ʿaşrdā gelse ve ol (40) ḥaḳīḳata maşhar ve āyīne olsa aña ḳuṭbuʿl-aḳṭāb ve ḡavşüʿl-ekber ve

⁸⁹⁰ “Sen olmasaydın, kâinatı yaratmazdım.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 262. [Hadisin mevzû olduḡu belirtilmiştir.]

ķāyimmaķām-ı Muħammedī ve vāriş-i ekmel-i Aħmedī ta‘bīr olunur pes levlāk (41) mefhumı bu i‘tibārla aña daħı lāyık olur zīrā vāriş-i Muħammedī ve ħalīfe-yi Aħmedīdür ve ‘indelmuħaķķaķīn ħalīfe-yi müstaħlifüñ ‘aynıdur ki ħalīfenüñ vücūdında [P503b] (1) olan ‘ulūm u aħkām filħaķīķa müstaħlifündür hemān ħalīfeye itā‘at müstaħlife itā‘atdur ve müstaħlifüñ mālīk olduğına ħalīfe daħı mālīk (2) olmak cāyızdır peygamberüñ şıdķına mu‘cize delālet eyledügi gibi anuñ vārişi olan veliyy-i kāmilüñ şıdķına daħı ħārīķ-ı ‘ādet ve niçe (3) keşf ü kerāmet delālet eyler

(2124) Meşnevī

Ger nebūdī ü neyābīdī felek

Gerdiş ü nūr u mekānī-yi melek

Eger ol Ĥazret ‘aleyhisselām ve daħı anuñ (4) vāriş-i ekmeli olan velīler olmayaydı felek gerdişi ve nūrı ve meleke mekān olmaķluđı bulmazdı bu feleklerüñ devrān kılması ve nūr bulması ve meleklerle (5) mekān olması ol Ĥazretüñ ve anuñ ķāyimmaķāmı olan velīlerüñ vücūdı vāsıtasıyladur

(2125) Meşnevī

Ger nebūdī ü neyābīdī bihvār

Heybet ü mähī vü dürr-i(7) şāhvār

Eger ol ħaķīķat-i Muħammediyye ve ol ħaķīķat-i Muħammediyyenüñ mazħarları olmayaydı baħrlar heybeti ve ħütı ve dürr-i şāhvārı bulmazdı baħrlaruñ (8) heybet ü mähī ve dürr-i şāhvār bulduğı hem ol Ĥazretüñ vücūdı vāsıtasıyladur

(2126) Meşnevī

Ger nebūdī ü neyābīdī zemīn

Derderüne genc ü(9) bīrūn yāsemīn

Eger ol Ĥazret ve her ‘aşrda aña mazħar u āyīne olan aşħāb-ı velāyet olmayaydı zemīn derūnında genc ve defīn ve bīrūnında (10) gül ve yasemīn bulmazdı bu zemīnüñ derūnında ħazīne ve defīne [H239b] ve ħāricde gül ve lāle ve yasemīn

bulduğı ol Һazretüñ ve aña kayimmaķām (11) olan ehl-i velāyetüñ vücudı vāsıtasıyladur

(2127) Meşnevī

Rızkhā hem rızkh̄ār-ı veyend

Mīvehā lebhuşk-ı bārān veyend

Rızklar hem anuñ rızkh̄ār- (12) larıdur mīveler anuñ bārānınuñ lebhuşkıdur *lebhuşk* bunda muhtāc u müfteķır ma‘nāsına isti‘āre olunur *bārān*dan murād füyüzāt olur (13) ya‘nī şūrī ve ma‘nevī olan rızklar ne ķadar var ise ol haķıķat-ı Muħammediyyenüñ rızkın yiyiciler ya‘nī andan hażz alıcılardur cemī‘-i mīveler ol (14) Һazretüñ bārān-ı feyz ve ‘atāsınuñ muhtāc u müfteķırıdur ki filhaķıķa evvelen ve āhiren ve dağı bāṭınen ḳuṭbu’l-aķṭāb ol haķıķat-ı Muħammediyyedür (15) ammā zāhiren her ‘aşrda aña bu ümmetden bir kimse mażhar olur ve anuñ ḫalīfesi olur aña ḳuṭbu’l-aķṭāb ve ğavsü’l-ekber dinür ki ol kendü ‘aşrınıñ (16) peygamberi gibidür ki aña bī‘at hemān Һazret-i Peğabere bī‘at ve aña mütāba‘at hemān Һazret-i Peyğabere mütāba‘atdur ve ḳuṭbu’l-aķṭāb olan ehl-i velāyetüñ (17) meşrepleri ve sīretleri meşreb-i Muħammedī ve sīret-i Aḫmedī üzredür ekser ol Һazretüñ şān-ı şerīfi faķrla faḫr itmek idi ve zekāt ve şadaķa- (18) yı mü‘minlerden alub müstaḫaķ olanlara şarf u ḫarac itmek idi ve *ḫuz min emvālihim şadaķaten tuṭahhiruhum ve tuzekkīhim*⁸⁹¹ emr-i şerīfinüñ mücebince (19) ‘ibādullāhdan zekāt u şadaķayı alurlar ve zekāt u şadaķayı virmeyenlere mālınızuñ zekāt u şadaķasın virüñ diyü isterlerdi kezalik (20) ol Һazretüñ ḫalīfesi olan veliyy-i kāmil dağı kendü ‘aşrında bu sīret-i Muħammediyye üzre nāsla mu‘āmele ķılır egerçi haķıķatde ḫaķa şadaķa (21) viren ve ni‘met ü devlet irğüren ol ḫalīfe-yi ilāhīdür velākin berāy-ı ḫikmet ve liecl-i maşlaḫat zāhiren bu nāsdan zekāt u şadaķa alurlar ve ṭaleb (22) ķılurlar

⁸⁹¹ “Onların mallarından sakada al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin.” (Tevbe 9/103)

(2128) *Meşnevî*

Hîn ki ma'kūsest deremr in girih

Şadkhābahş-ı h' İsrā şadka bidih

Āgāh ol emrde bu 'uqde ma'kūsdur kendüñüñ (23) şadaķabaķşına şadaķa vir ya'nî haķîķatde ķullarına ni'met ü şadaķa viren Hūdā-yı Te'ālādur ki nebīler ve velīler ol şadaķabaķş olan (24) mün'im-i haķîķinüñ mazharı ve daķı halīfesidür ki aşhāb-ı ni'met ve ehl-i māl u şervete Haķ Te'ālā bunlar vāsıtasıyla rızķ u ni'met virür ve bunlar (25) Haķ Te'ālā Hazretlerine viķāye ve rūpüş olmişlar ve ķurb-ı ferāyız ve ķurb-ı nevāfil mertebelerini bulmuşlardır kaçan bir kimse bunlara ta'am (26) virse veyāhūd şarāb virse veyāhūd bir ni'met ve bir şadaķa irgürse ma'nāda Hazret-i Haķķa ta'am u şarāb virmiş ve ni'met ü şadaķa (27) irgürmiş gibidür ve kitāb-ı Allāhda ve sünnetde bu ma'nāya delīl-i āyāt u eķādīs katı çokdur cümleden *in tenşurüllāhe yanşurkum*⁸⁹² āyet-i (28) kerīmesi ve daķı *ve aķradüllāha ķardan ḥasenen*⁸⁹³ āyet-i kerīmesi gibi bu āyetlerüñ tefsīri beşinci defterde *Şeyḥ Muḥammed-i Serrezī Hazretlerinüñ ḥikāye-* (29) *sinde mürür eylemişdür anda taleb olına ve ḥadīs-i Resül ki ḥadīs-i ķudsīdür Haķ Te'ālā buyurur *yā ibn ādem merīdtu felem te'udnī yā ibn ādem* [H240a] *işta'amtüke* (30) *felem tuṭ'imnī ve's-teķaytuķe felem tesķīnī*⁸⁹⁴ ve bu ḥadīs-i şerīfinüñ daķı şerḥi ikinci defterde *ķoban ḥikāyesinde* mürür eylemişdür çünkim (31) bu bir 'aks bir girihdür ma'nāsı ey faķīr ü muḥtāc olan saña nāşır olana ve şadaķa viren ve in'am kılan sen nāşır ol ve şadaķa virüb in'am kııl (32) tā kim mañşūr u mużaffer olasın ve izāf u mużā'af rızķlar bulasın dimek olur*

⁸⁹² "Eğer siz Allah'a (Allah'ın dinine) yardım ederseniz O da size yardım eder." (Muhammed 47/7)

⁸⁹³ "Ve Allah'a güzel bir ödünç verenlere..." (Hadīd 57/18)

⁸⁹⁴ "Ey Âdemoğlu! Hastalandım, beni ziyāret etmedin. Ey Âdemoğlu! Senden beni doyurmanı istedim, beni doyurmadın. Ey Âdemoğlu! Senden su istedim, bana su vermedin." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 300. [Hadisin saḥīḥ olduğu belirtilmiştir.]

(2129) *Meşnevî*

Ezfaķîrestet heme zerr ü ħarîr

Hîn ġanîrâ (33) *dih zekâtî ey faķîr*

Ey ġanî dükeli zerr ü ħarîr saña faķîrdendür ol ġanî olana ey bir zekât vir *ezfaķîrestet ezfaķîrestrâ* (34) taķdîrinedür ve bu *faķîr*den murâd faķîr-i ma‘nevî olan velîler ve şüfilerdür ki vücûdlarını fânî itmekle faķr-ı tâmm mertebesini bulmuşlar ve ‘uyûn-ı nâs- (35) da za‘îf olmuşlardır ammâ nâs bunlar sebebiyle merzûķ ve bunlar vâsıtasıyla manşûr olurlar kemâ ķâle şallallâhu ‘aleyhi ve sellem *abġünî fîdu‘afâ’ikum* (36) *feinnemâ turzaķüne ve tunşarüne biġu‘fâ’ikum*⁸⁹⁵ revâhu Ebû *Derdâ* gör ki Ĥazret-i Nebî ‘aleyhişşalatı vesselâm beni zu‘afâñuz içinde taleb eyleñ zîrâ siz (37) merzûķ u manşûr olmazsuz illâ zu‘afâñuz sebebiyle buyurdılar ve bir âġher ġadîs-i şerîfde daġı buyururlar ve ‘*Ubâde İbn Şâmit* rivâyet (38) kıllurlar *elebdâlu fîummetî selâsüne bihim taķümü’l-arġu bihim yumşarüne ve bihim yumşarün*⁸⁹⁶ *abdâldan* murâd daġı faķîr-i ma‘nevî olan velîler olur pes (39) tavzîġ-i ma‘nâ-yı beyt böyle dimek olur ki ey şüretâ ġanî ve ma‘nâda faķîr olan senüñ dükeli sîm ü zerrüñ ve libâs u ħarîrüñ şüretâ faķîr (40) ve za‘îf olan kimseler cihetindedür âġāġ ol ma‘nâ-yı ġanî olan faķîrlere şüretâ ġanî ve ma‘nâda muġtâc ve faķîr olan bir zekât u (41) şadaķa vir ki ġaķîķatde ol zekât u şadaķa yine saña ‘âyid olur ve ol za‘îf ü faķîr ġördüġüñ velî ve ma‘nâda ġanî ol [P504a] (1) zekât u şadaķayı yine senüñçün kabûl kıllur pes her ‘aşrda olan faķr-ı tâmm şâġibi olan veliyy kâyimmaķâm-ı nebevîdür *ebġünî fîzu‘afâ’ekum* nüktesi bir ġoş (2) fehm ile ve bu faķîr za‘îf olan şeyġlere ve ‘azîzlere ol zen-i ta‘nâzen gibi sû’-i zann eylemeden ve ġaķlarında herze ve ķadġa müte‘allîķ söz söylemeden ġazer (3) ve perġîz ile Ebû’l-Ĥasan Ĥaraķanî

⁸⁹⁵ “Beni zayıflarınız yanında arayınız. Şüphesiz ki siz, zayıflarınız sebebiyle rızıklandırılır ve başarılı olursunuz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 302. [Hadisin sahîh olduġu belirtilmiştir.]

⁸⁹⁶ “Ümmetimin içerisinde otuz abdâl vardır. Yeryüzü onlar sebebiyle ayaktadır. Onların hürmetine yağmura nâil olur, onların hürmetine yardım olunursunuz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 303. [Hadisin zayıf olduġu belirtilmiştir.]

Hzretleri dağı Őuretā faķirū'l-hāl idi ammā ma'nāda ğaniyyū'l-ķalb ħalīfe-yi ilāhī ve ķayimmaķām-ı nebevī idi ol zen nāķıŐu'l- (4) 'aķl anuñ Őān-ı Őerīfine 'ārif olmaduğından ve anuñ 'ulüvv mertebesini bilmeduğinden ey taḅlḅ'ār Őanub sāyir gedālar gibi ķıyās eyledi ḫattā ol (5) Hzretüñ Őān-ı Őerīfine lāyık olmayan bu ğüne yāveleri söyledi ve ol mürīd-i Őādık dağı ḫaķīķate 'ārif olduğundan aña bu ğüne cevāb-ı bā- (6) Őevāb virüb didi

(2130) MeŐnevī

Ćün tu nengī cüft-i ān maķbül rüḫ

Ćün 'iyāl-i kāfir ender 'aķd-i Nūḫ

Senüñ gibi ol maķbül rüḫüñ (7) birinüñ cüfti Nūḫ Hzretlerinin 'aķd-i niķāhında olan 'iyāl-i kāfir gibidür 'iyāl 'ayyilüñ cem'idür *cıyād* ceyyidüñ cem'i olduđı gibi ya'nī ol mürīd ol (8) zene didi ol maķbül rüḫ olan Őeyḫüñ ey zen senüñ gibi birinüñ ve pür'ayb [H240b] cüfti Hzret-i Nūḫüñ 'aleyhisselām 'aķd-i nikāhında olan (9) kāfirüñ 'iyāli gibidür ki Hzret-i Nūḫüñ taḫt-ı nikāhında olan ḫātünü kāfire ve ḫāyine idi kāfirlere Hzret-i Nūḫ ḫaķķında bu mecnün ve dīvāne- (10) dür dirdi ve beyhüde ve nāŐayeste sözler söyledi ve kezalik Hzret-i Lūḫüñ dađı taḫt-ı nikāhında olan ḫātünü kāfire ve münāfıķa idi (11) ol dađı kāfirlere ve 'adūlara Hzret-i Lūḫüñ 'aybını söyler ve aḫvālini naķl eylerdi nitekim Allāh Tebārek ve Te'ālā sūre-yi Taḫrīimde bunlaruñ ḫālini (12) ḫarb-ı meŐel idüb buyurur *daraballāhu meŐelen lillāzīne keferūmrā'ete Nūḫın vemrā'ete Lūḫin kānete taḫte 'abdeyni min'ibādina Őalihayni fe ḫānetāḫumā* (13) *felem yuğniyā 'anhumā minallāhi Őey'en ve ķiledḫule'n-nāra me'a'd-dāḫilin*⁸⁹⁷

(2131) MeŐnevī

Ger nebūdī nisbet-i tu z'in serā

⁸⁹⁷ "Allah, inkār edenlere, Nūh'un karısı ile Lūt'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sālīh kiŐinin nikāḫları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir Őeyi onlardan savamadı. Onlara: 'Haydi, ateŐe girenlerle beraber siz de girin!' denildi." (Taḫrīm 66/10)

Pāre pāre kerdemī īn dem turā

(14) Çünkim ol mürīd-i şadık ol zen-i münāfıkadan bu gūne mezemmetler istimāc eyledi pes ğayrete gelüb aña bu gūne söyledi ki ey (15) hāyine eger seniñ bu serā-yı sa‘ādetinden nisbetüñ olmayaydı bu demde ben seni qatl idüb pāre pāre iderdüm seni qatl eylemede bir fāyide (16) budur ki

(2132) Meşnevī

Dādemī ān Nūhrā eztu hālāş

Tā müşerref geştemī ender kışāş

Ol Nūh-ı zamāne olan ma‘den-i ‘ilm ü ‘irfāna senden hālāş virürdüm (17) ya‘nī seniñ ĩzā vü cefāñdan hālāş virirdüm ve bir āyide daħı budur ki tā ben daħı kışāşda müşerref eyledüm ya‘nī ben seni qatl eylemeden ötüri (18) kışāş idelerdi tā ben şeyhüm yolında kışāş olinmada müşerref olaydım ve şeref-i şehādet bulaydım⁸⁹⁸ bunda tenbīh oldur ki mürīd-i şadık (19) kendü şeyhi haqqında bu kadar ğayūr gerekdür ki ta‘an u lāyim olanlara huşūmet idüb bu mertebe-yi mücādelede qala ammā eger ta‘an u lāyim şeyhüñ kendü hāne- (20) sinde olursa edeb gözede anuñ hānedānına ve haremine sū³-i zann eylemeden hāzer eyleye

(2133) Meşnevī

Līk bāhāne-y şehensāh-ı zaman

İncünīn güstāhiyī(21) nāyed zimen

Līkin zamāne şehensāhınıñ hānesine ya‘nī kuṭb-ı devrān ve şāh-ı gūn u mekān olan şeyh-i kāmilüñ hāne-yi sa‘ādet āşiyāne- (22) sine benden bunuñ gibi güstāhluk gelmez ve benüm elümden böyle fi‘l şādır olmaz

(2134) Meşnevī

Rev du‘ā kun ki seg-i īn mevṭnī

V’er ne eknūn kerdemī(23) men kerdemī

⁸⁹⁸ bulaydı P

Yüri du‘ā eyle ki bu mevçın-ı şerīfūñ kelbisin yoħsa şimdi ben işlenmesi vācib ü lāzım olanı eylerdüm ki ol işlenmesi lāzım olan (24) seni atlı kılma idi velikin bu hāneye mensüb olduđuñ için benden güstāhluk şadır olmaz didi bunda mürīd olanlara ve bir şeyhe (25) iniyād kılanlara tenbīh ü ta‘līm vardur ki anuñ hānesinde olanlara ekser şu mertebe edepsüz ise de yine mürīdüñ elinden belki dilinden hem bir güstāhāne (26) fi‘l ve bīedebāne avl şadır olmaya her vechle şeyhüñ hāremi cānibine ziyāde hürmet üzre ola

Vāgeşten-i mürīd ezvişāk-ı şeyh ve (27) pursīden ezmerdüm ve nişān dāden-i ĩşān ki şeyh befülān bīşe refteest⁸⁹⁹

[H241a] (2135) *Meşnevī*

Ba‘d ezān pursān şud ü ezherkesī

Şeyh- (28) rā mīcust ezher sū besī

Andan şoñra ol mürīd her bir kimseden pursān oldu ya‘nī Şeyh Hāzretlerinüñ hātūnına bu adar söz söyleyüb (29) ol hāneden şeyhün talebi için teveccüh eyledükden şoñra her rāst geldüğü kimseden su‘āl kıldı Şeyh Ebū‘l-Hasan Hāzretlerini her arafdan oqluk (30) cüst ü cū eyledi

(2136) *Meşnevī*

Pes kesī güfteş ki ān uţb-ı diyār

Reft tā heyzüm keşed ezkühsār

Pes bir kimse ol mürīde didi ki ol diyāruñ (31) uţbı gitdi tā kühsārdan heyzüm çeke ya‘nī āhirü‘l-emr ol tālibe bir kimse bu güne cevāb virüb didi ki ey dervīş ol uţb-ı diyār ve merkez-i (32) rüzgār aqlardan kendü şırtıyla odun ekmege gitdi ve anuñ kārı kendü arasıyla aqlardan odun getirüb şehrde anı şatmadur (33) didi

(2137) *Meşnevī*

Ān mürīd-i zūlfekārendīş teft

⁸⁹⁹ “Mürīdin şeyhin hanesinden geri dönmesi ve adamlardan sorması ve onların ‘Şeyh filan orman tarafına gitmiştir’ diye nişan vermesi.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 12, s. 71.

Derhevā-yı şeyh sūy-ı bīşe reft

Ol zülfeķarendīşe olan mürīd gitdi şeyhūñ (34) hevāsında bīşe cānibine gitdi mürīdūñ zülfeķarendīşe olması anuñ tīz fikr olmasından ve anuñ endīşesi zülfeķār gibi bāṭıl u fāsīd (35) olanlara kaç˘ kılmasından kināyet olur pes ol mürīd tīz fikr mīşeyistān cānibine Şeyh Hāzretlerinūñ hevā ve ṭalebinde seyr itdi

(2138) Meşnevī

Dīv mī- (36) āverd pīş-i hūş-ı merd

Vesvese tā huyfe gerded meh zigerd

Ammā ol merdūñ hūşı öñine dīv-i la‘īn filhāl vesvese getürdi tā kim māh (37) ğubārdan huyfe vü pinhān ola ya‘nī egerçi ol mürīd şeyh cānibine keremiyetle velīkin iblīs-i [pürtelbīs +H] anuñ hūşı öñine vesvese getürdi tā kim ol dīvūñ (38) ğubār vesvesesinden şeyhūñ māh gibi rüş olan şıdkı ve ḥaķīķati mestūr u pinhān ola dīv ol mürīdūñ hūşı öñinde böyle diyü vesvese (39) getürdi

(2139) Meşnevī

K’īn çünīn zenrā çirā īn şeyh-i dīn

Dāred ender ḥāne yār u hemnişīn

Ki bu şeyh-i dīn buncılayın zeni niçün ḥāne içre kendüye yār u hemnişīn (40) ṭutar

(2140) Meşnevī

Ẓıddrā bāzidd īnās ezkucā

Bāimāmu’n-nās nesnās ezkucā

Ẓıdda zıdd ile īnās u ītilāf ḳandedür ammā nāsla nesnās (41) ḳandedür *nesnās* ādemḥār ādem şeklinde bir nev˘ maḥlūḳdur dimişler veyāḥūd nişf-ı ādem gibi bir gözi var bir eli var ve bir ayağı var bir [nev˘ +H] ṭāyifedür diyü [P504b] (1) taḥḳīķ eylemişdür nitekim dördüncü defterde *ḥikāyet-i ān merd-i teşne* sūrḥında *līk güfitem nās men nesnās nī* beytinūñ şerḥinde taḥḳīķ (2) ü beyān ḳılınmışdur anda ṭaleb olına bunda ma‘nā ol mürīdūñ ḥātırına bu vesvese gelüb böyle didi ki ol şeyh-i din

imāmu'n-nās ve bu zen-i (3) pürkīn nesnās gibidür iki zıdd ise bir yerde cem^c olması ve biri birleriyle istinās kılması gerek idi belki biri biriyle iblīs ü celīs (4) olan kimsenüñ mābeyninde beherhāl müşterek bir cinsiyyet olurdu pes bu iki zıdd biri birleri bir hānede ünsiyyet kılmağdan hāşıl oldu ve ol (5) bunu hāne-yi saādetinde niçün kendüsine zevce ittiḥāz kıldı

[H241b] (2141) *Meşnevī*

Bāz ü lāḥavle mikerd āteşin

K'ī'tirāz-ı men ber'ü küfrest ü kīn

Girü ol mürīd āteşin (6) lāḥavle aytdı ya'ni āteşnāk u sūznāk *lāḥavle velā kuvvete illā billāhi'l-'aliyyi'l-'azīm*⁹⁰⁰ kelimesini zikr itdi böyle dīv ki benüm ol şeyḥ-i dīn üzre i'tirāz eyleyem (7) ma'nāda küfr ü kīndür zīrā aḥvāl u kuvvet Allāh Te'ālānuñdur bāḥuşuş ki ol kāmilüñ vücūdında mutaşarrıf-ı ḥaḳīkī hemān Ḥaḳdur

(2142) *Meşnevī*

Men ki bāšem bātaşarrufhā-yı (8) Ḥaḳḳ

Ki berāred nefsi men işkāl ü daḳḳ

Ben kim olam ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleriniñ taşarruflarına ki benüm nefsum işkāl u daḳḳ getüre ya'ni ol kāmilüñ (9) vücūdında olan ḥavl u kuvvet hemān Allāhuñ olıcaḳ ve anuñ vücūdında taşarrufları Ḥazret-i Ḥaḳ kılıcaḳ pes ben kim olam ve benüm nefsum ne şey (10) ola ki ol şeyḥüñ üzerine şek ü şübhe getüre ve ta'n u daḳḳ irād eyleye didi

(2143) *Meşnevī*

Bāz-ı nefseş ḥamle miāverd zūd

Z'īn ta'arruf der- (11) dileş çün kāh dūd

Girü ol mürīdüñ nefsi aña fevrī ḥamle getürdi bu ta'arrufdan anuñ göñline kāh gibi dūd getürdi *kāh* kāf-ı 'Arabī ile ḳuyumcularuñ (12) pütesine dirler bunda bu ma'nā

⁹⁰⁰ "Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür."

olsa da cāyızdır zīrā ol pūte-yi kıyumcular bir nesne ekdükleri zamān fevrī ol bir duḥān peydā eyler ve gāh şaman ma‘nāsına (13) olsa da cāyızdır ki şaman yandıḳda duḥān getirür ya‘nī vesvese ve şeytānīden *lāḥavle velā kuvvete illā billāh*⁹⁰¹ dimekle ve cümle ḥavl u kuvveti Ḥazret-i Ḥaḳḳa (14) isnād eylemekle kırtuldı ammā kibr ve anuñ bu ta‘arrufdan ya‘nī şeyḫüñ derün-ı ḥāneden olan zevcesinüñ sū‘-i ḥālını ve bed ḫışālını bildüğinden (15) anuñ nefsini fevrī anuñ göñlinde ḥamle getürdi gāh dūd getürdüğü gibi böyle diyü

(2144) Meşnevī

Ki çı nisbet dīvrā bāCebrāyil

Key buved bāu beşohbet hem maḳīl

(16) Ki Cebrāyilüñ dīv ile ne nisbeti vardur dīv ol Cebrāyil ile muşāḥabetde kaçan hem maḳīl olur *maḳīl* kaylūledendür kaylūle aşlında ḍaḥve-yi kübrādan soñra (17) olan nevme dinür taḫḳīḳi cild-i evvelüñ dibācesinde ve *aḫsenü maḳīlen*⁹⁰² ḳavlinüñ şerḫinde mürür itdi bunda hem maḳīl hem ḫ‘ābe ma‘nāsınadur (18) ya‘nī anuñ nefsi girü aña didi ki ḫoş ḥavl u kuvvet bilkülliyye Allāhuñdur ammā dīvüñ Cebrāyil ile ne münāsebeti vardur ki muşāḥabetde anuñla hemḫ‘ābe ola (19) ve muḳārenet u mücāma‘at kıla

(2145) Meşnevī

Çün tevāned sāḫt bāĀzer Ḥalīl

Çün tevāned sāḫt bārehzen delīl

Āzer ile Ḥalīl niçe mümkün olur ki (20) düzüle ve bir yere cem‘ ola ve ittiḫād kıla ve bu zen rehzen ve Şeyḫ Ḥazretleri delīl-i pür- (21) faṭın gibidür ve kezalik Āzer ile Ḥalīl ve dīv ile Cebrāyil gibidür iki zidd ḫod bir yere cem‘ olmasa gerekdür bunlaruñ mābeyninde ziddıyyet olaydı (22) niçün bir yerde cem‘ olurlardı ve niçe zindegānīlük kılırlardı keennehu mürīdüñ nefsi Şeyḫ Ḥazretlerinüñ aña nev‘ā-yı

⁹⁰¹ “Kuvvet ve kudret ancak Cenāb-ı Hakka mahsustur.”

⁹⁰² “En güzel istirahat yeridir.”

zıddıyyeti yokdur dimegi (23) ihām eylemek murād eyler elhāşıl bu vesvese ve
nefsüñ bu güne hātıralarına düşüb anı def idemedi

Yāften-i mürīd murādrā ve mülākāt-ı (24) ü bāşeyh nezdik-i ān bīşe⁹⁰³

[H242a] (2146) *Meşnevī*

Ender'in būd ü ki şeyh-i nāmdār

Zūd pīş üftād berşirī süvār

Bu fikrde idi ol mürīdüñ şeyh-i (25) nāmdār hazretleri fevrī öñe vāki^c oldu bir şir üzre
süvār ya'ni ol mürīdüñ murādı olan şeyh-i nāmdār Ebū'l-Hasan Haraķānī Hazretleri
bir (26) şir üzre süvār olmuş fevrī ol mürīdün öñine geldi

(2147) *Meşnevī*

Şir-i ğurrān heyzümeşrā mīkeşid

Berser-i heyzüm nişeste ān sa'id

Añırıcı (27) şir ol şeyhüñ heyzümünü çekerdi ol sa'id ise heyzümüñ üzerinde oturmuş
idi

(2148) *Meşnevī*

Tāziyāneş mār-ı ner būd ezşeref

Mārrā (28) begrifte çün harzen bekef

Şeref ve kerāmetden anuñ tāziyānesi bir erkek mār idi mārı kefiyle tutmuş idi *harzen*
bizlengece dirlər (29) elhāşıl ol şeyh-i kāmīl ol mürīdüñ öñine şu hāletde geldi ki bir
kağan arslanuñ üzerine vāfir odun yüklemiş ve kendüsi [dağı +H] ol odunuñ (30)
üzerine oturmuş ve eline bir erkek büyük yılanı kamçı idinmiş ve bizlengeç gibi anı
eliyle tutmuş çıka geldi pes bu 'azīzden ğayrı (31) sāyir kemāl mertebesine vāşıl olan
velīlerde dağı bu kuvvet bu kerāmetin olduğunu beyān eyleme şürü^c idüb buyururlar

(2149) *Meşnevī*

Tu yaķın midān ki (32) her şeyhī ki hest

⁹⁰³ "Mürīdin muradı bulması ve onun orman kurbunda şeyh ile mülākātı" Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 13, s. 74.

Hem süvarî mîkuned berşîr-i mest

[Sen yaķın bil ki her bir şeyh-i kâmil vardur hem şîr-i mest üzre süvârluk eyler +H] *şîr-i mest*den murâd nefs-i emmâredür ya‘nî [hemân +H] şîr-i mest üzre süvâr olmak ve anuñ üzerine (33) bārını taħmîl kılamak hemân Şeyh Ebū’l-Ĥasan Ĥazretlerine maħşuş degildir sen bunu yaķın bil ki her ‘aşrda her bir şeyh-i kâmil ki vardur ol hem mest (34) arslan üzre süvârluk eyler ve anı zîr-i rânına alub ve anuñ üzerine binüb keyfemāyeşā anda taşarruf eyler

(2150) Meşnevî

Gerçi ān maħsūs (35) u ĩn maħsūs nîst

Lîk ān berçesm-i cān melbūs nîst

[Egerçi ol maħsūs ve bu maħsūs degildir lîkin o çesm-i cān üzre meblūs degildir ya‘nî +H]egerçi ol Şeyh Ebū’l-Ĥasan Ĥazretlerinüñ şîre süvâr olması ve elîne mārı (36) kāmçı alması maħsūs ve muşavverdür ve bu her bir şeyhüñ şîr-i mest üzre süvâr olması ve eline kāmçı alması maħsūs u muşavver degildir velîkin (37) çesm-i cān üzre meblūs degildir ya‘nî lîkin bu her ‘aşrda ol şeyhüñ şîre süvâr olması çesm-i cānı güşāde olan kimse[ler +H] üzre meblūs (38) u mestür degildir

(2151) Meşnevî

Şad hezārān şîr-i zîr-i rānşān

Pîş-i dîde-yi gaybdān heyzümkeşān

Niçe yüz biñ arslan gibi nefs-i emmāre (39) şāhibleri bu şeyhlerüñ uyluğı altında ya‘nî zîr taşarrufında gayb bilici gözüñ öñinde odun çekicilerdür ĥulāşa-yı kelām nefs-i emmāre (40) şîr-i jiyān gibidür kaçan şeyh kendü yükünü nefs-i emmāre şāhibinüñ üzerine yükletse ve anı taht-ı taşarrufına alsa ve istiħdām kılsa (41) hemân şîr-i jiyān üzre bārını yükletmek ve aña süvâr olmak gibidür pes her ‘aşrda bu güne şeyh ise katı çokdur dîde-yi gaybdānuñ [P505a] (1) öñinde bu katı zāhir ve āşikārdur bu da cāyizdür ki *şîr*den murâd şeyhüñ kendü nefsi ve *şad hezerān*

olmasından murād nefsiñ şad hezerān (2) şıfātı ve müşteheyātı ola [H242b] ki filhākīka şeyh oldur ki kendü şīr-i nefsi zīr-i rānına ala ve anda taşarruf kıla ve şol şeyh ki şad hezerān müşteheyātı (3) olan nefsi taht-ı taşarrufına ala ve aña süvār ola dīde-yi ğaybdānuñ öñinde şad hezerān şīr-i ner anuñ zīr-i rānında heyzüm çekciler olmış (4) görünür

(2152) Meşnevī

Līk yek yekrā Ğudā maḥsūs kerd

Tā ki bīned nīz ũ ki nīst merd

Velīkin ba‘zı ‘aşrda bir bir Ğudā-yı Te‘ālā maḥsūs itdi tā kim (5) ol kimse ki merd degildür ol daḡı göre ya‘nī ba‘zı zamānda Ğudā-yı Te‘ālā velīlerüñ şīre süvār olmasını maḥsūs u muşavver eylemesi andan ötüridür (6) ki tā kim ğaybbīn olmayan merdler daḡı velīlerüñ şīre süvār olmasını ve eliyle mārı kāmçı almasını göreler yoḡsa bu maḥsūs olan kerāmet (7) çeşm-i cānı ğüşāde olan ve āhvāl-i ğaybı müşāhede kılan ehl-i başīret için degildür zīrā çeşm-i cānı ğüşāde olan ve ğaybını müşāhede (8) kılan ehl-i başīret bunu böyle görürler ki bir şeyh evvelā kendü nefsi şīrine süvār olsa ve emmāre şıfatlarını dest-i ‘aḡlıyla tutsa ve ba‘zı (9) nefsi emmāre şāhiblerini daḡı zīr ḡükmine alsa ve anlaruñ vücūdında taşarruf kılsa ve anlar üzre bārını taḡmīl eylese lāzım gelse ol şeyh (10) zāhirde olan arslan üzre hem biiznillāh bārını yükleyüb süvār olmaḡa kādır olur ki nefsi emmāre üzre süvār olmaḡ ve nefsi emmāre (11) şāhiblerini taht-ı taşarrufına almaḡ her vechle arslana süvār olmaḡdan eşedd ü aḡvādur ve arslana süvār olmaḡ ve mārı eline kāmçı almaḡ andan (12) eshel ü eyserdür

(2153) Meşnevī

Dīdeş ezdūr u biḡandīd ān ḡıdīv

Ğüft ānrā meşnev ey meftūn-ı dīv

Ol mürīdi irakdan ol ulu şāh gördi (13) ve geldi didi ey meftūn-ı dīv anı işitme ya'nī şeytānuñ meftūn u mağlūbı ol zen-i ta'nezenüñ söyledügi sözlere gūş itme ve (14) kalbünden dīv-i la'īnūñ saña eyledügi vesveleri hem istimā' eyleme

(2154) Meşnevī

Ezzamīr-i ū bedānest ān celīl

Hem zinūr-ı dil belī ni'me'd-delīl

Ol (15) celīl ol kadar şāhib-i velāyet ol mürīdüñ zamīrinden hem nūr-ı dilden bildi belī ol nūr-ı dil ni'me'd-delīldür ya'nī ol celīl ü 'ālī olan şāhib-i (16) keşf gönül nūrından ki ol gönül nūrı fillaḫāḫa zamīre ve esrār-ı derūna güzel delīldür bildi ve 'ālim ü āgāh oldı

(2155) Meşnevī

H'ānd bervey yek- (17) beyek ān zūfünūn

Ān çı derreh reft bervey tā künūn

Ol fenler şāhibi ol mürīdüñ üzerine ol nesne ki yolda vāḳi' olmış idi (18) şimdiye dek bir bir okudı ya'nī ol mürīde kendü vaḫanından çıkub şeyḫe mülākī olduğı vaḫte gelinceye dek yolda her ne ḫālet zāhiren ve bāḫinen (19) vāḳi'c oldıysa bir bir ol şāhib-i fūnūn okudı

(2156) Meşnevī

Ba'd ezān dermüşkil-i inkār-ı zen

Bergüşād ān hoş serāyende dehen

Andan soñra ol (20) zenüñ inkārı ḫuşūşında olan müşkilde ol hoş serāyende olan şeyḫ dehen açdı ve müşkilgüşā olub ma'nā gevherlerin ol dervīşüñ (21) üzerine saçdı böyle diyü

(2157) Meşnevī

K'ān taḫammül ezhevā-yı nefis nīst

Ān ḫayāl-i nefis-i tust īncā mayīst

Ki ey dervīş ol zenüñ cefāsına (22) taḥammül hevā-yı nefsdan degildür öyle ḡann eyleme ki benüm aña nefsanī ziyāde meyl ü maḥabbetüm ola ve ol vāsıtasıyla nefsum anuñ ĩzā ve cefāsına şabr u (23) taḥammül kıla ol senüñ nefsiñüñ ḡayālidür orada ṡurma ve meşīḡat mertebesine vāşıl olan şāfīlerüñ [H243a] nefsinı kendü nefsiñe kıyās kıılma ki (24) kıyāsü'n-nefs 'alennefs cāyız degildür

(2158) Meşnevī

Ger ne şabrem berkeşidī bār-ı zen

Key keşidī şīr-i ner peygār-ı men

Ey ḡaḡīkatden ḡāfil eger benüm şabrum ol (25) zen-i ta'nezenüñ bārını çekmeyeydi ve anuñ yükünü getürmeyeydi kaçan şīr-i ner benüm peykārımı çekerti benüm bu şīr-i ner 'askerüm çekdügi benüm ol zenüñ (26) belā vü cefāsına şabr u taḥammül eyledügi vāsıtasıyladır *peygār* bunda çeri ma'nāsınadır ḡüyā ki heyzümli çeri menzilesine tenzīl eylemiş olur- (27) lar

(2159) Meşnevī

Üştürān-ı buḡtiyem ender sebaḡ

Mest ü bīḡod zīr-i müḡmelhā-yı ḡaḡ

Ey dervīş ben sebaḡda mest ü bīḡod ḡaḡḡuñ maḡmilleri altında buḡtī (28) üstürlerüm *buḡtī* beserek ḡüzīde deveye dirler mışra'-ı evvelde ādāt teşbīḡ olan *cūn* lafzı muḡadder olur nüşḡa *buḡtiyem* olduğı üzre ba'zı nüşḡada (29) *buḡtiyem* vāḡi' olmışdur nefsi mütekellim ma'alḡayr şīḡası üzre bu nüşḡa üzre ḡarf-i teşbīḡ taḡdīr olunmaḡ lāzım gelmez zīrā ma'nā biz sebaḡda mest ü (30) bīḡod ḡaḡ Te'ālānuñ maḡmilleri altında buḡtī develerüz dimek olur ya'nī ey mürīd ben ezelde veyāḡūd ḡavāfil-i ehl-i sülūka teḡaddüm ve sebḡat (31) eylemede ḡaḡ Te'ālānuñ yükleri altında mest ü bīḡod olan beserek develer gibiyüm aşlā bār-ı girāndan elem ü ıztırāb çekmezem

(2160) Meşnevî

Men niyem deremr ü (32) fermân nîm hām

Tā biyendîšem ziteşnî^c-i ‘ām

Ben emr ü fermānda nîm hām degilüm tā kim ben ‘āmuñ teşnî^cinden endîşe eyleyem ya‘nî ben Hâk (33) Te‘ālānuñ emr-i şerîfini ve fermân-ı laţîfini tutmaqlıkda nîm puhte ve nîm hām degilüm sâyir ehl-i iktîşād gibi ki anlar henüz dahı vasaţ sülükda qalmışlar (34) ve sâbıku’l-hayrāt olmamışlar *vessābikune’s-sābıqūn ulā’ike’l-muqarrabūn*⁹⁰⁴ kavliyle işāret olınan muqarribler mertebesin bulmamışlar- (35) dur ben bu kavmden degilüm ki ‘āvāmuñ ta‘n u teşnî^cinden fikr ü endîşe eyleyem

(2161) Meşnevî

‘Ām-ı mā vü hāş-ı mā fermân-ı ūst

Cān-ı mā berrū devān cūyān-ı (36) ūst

Belki biz şol muqarriblerdenüz ki bizüm ‘āmımız ve hāşımız ol Hudānuñ fermānidur bizüm cānımız yüz üzre yilici anuñ t̄alibidür ve bizüm fikrimüz (37) ve endîšemüz hemān oldur yoħsa bîma‘rifet olan ‘avām-ı kelhevāmuñ bizüm qatımızda teşnî^ciyle medh ü şenāsi berāberdür

(2162) Meşnevî

Ferdî-yi mā cüftî-yi mā (38) ezhevāst

Cān-ı mā çün mūhre derdest-i Hudāst

Bizüm ferdligimiz ve cüftligümüz hevādan degildür ya‘nî bizüm tenhā ğarb olmamız ve tezevvüc (39) idüb bir hātūnla cüft olmamız hem mücerred hevā-yı nefsimüzden ötüri degildür belki bizüm cānımız Hudā-yı Te‘ālā Hazretlerinüñ dest-i irādetinde mūhre (40) gibidür *mūhre* kāğıda ve beze şaykal urduqları mışkalaya dirler ve müş‘abidlerüñ yuvalaqlarına dirler bunda iki ma‘nā bile mümkün olur ya‘nî bizüm (41) rūh u qalbimiz Hâk Te‘ālānuñ irādet-i kudreti elinde mışkala vü ālet gibi

⁹⁰⁴ “(Hayrda) önde olanlar; (ecirde de) öndedirler. İşte bunlar, (Allah’a) en yakın olanlardır.” (Vākia 56/10-11)

ve hoşkabāzuñ elinde olan yuvalaqlar gibidür gāh olur ki [P505b] (1) bizi tek eyler ve gāh cüft eyler ve gāhī cem‘ eyler ve gāhī ferd eyler ve gāhī bu cümleyi ‘uyūn-ı nāsdan gāyib eyler bu tokuz dane hoşkanuñ altında bisāṭ-ı zemīn (2) üzre hemīşe bu güne bāzī-yi ‘acīb eylemeden hālī olmaz

(2163) Meşnevī

Nāz-ı ān ebleh keşīm ü şad çü ü

Ne zi‘aşk-ı reng ü ne ezsevdā-yı bū

Biz şol hevā ve hevesden (3) geçen ve tevḥīd şarābını içen kimselerüz ki ol eblehüñ nāzını ve yüz anuñ gibi ebleh ü nādānlaruñ nāzını çekerüz [H243b] ne reng ‘aşkından ötüri ve ne būy (4) sevdāsından ötüri hātūnuñ reng-i derūnına ve hoş būyına ‘aşık ve sevdāzāde olanlardan degilüz belki rızā-yı Ḥaqqı anuñ cevri ü cefāsına (5) taḥammül kılmada ve daḥı anuñ gibi ebleh ü nādān olanların ihānetine ve īzāsına şābir olmada görürüz pes bizzarūrī bunlaruñ nāzını çekerüz ve zehrini nūş (6) iderüz

(2164) Meşnevī

İn kadar ḥod ders-i şākirdān-ı māst

Kerr ü ferr-i melḥame-yi tā kucāst

Bu kadar ḥod bizüm şākirdlerimizüñ dersidür bizüm melḥame- (7) mizüñ kerr ü ferr-i tā kandedür ya‘nī bu kadar her ebleh ü nādānuñ nāzını çekmek ve anlaruñ cevri ü cefāsına taḥammül itmek bizüm şākirdlerimizüñ [ve mürīdlerimizüñ +H] dersi (8) ve sebakıdır üstād-ı kāmīl ve şeyḥ-i vāşıl olanuñ mertebesi her vechle bundan erfa‘ ve a‘lādur biz ki muḥarrebān-ı dergāh-ı Ḥaqquz bizüm muḥārebe ve cidālımızuñ (9) kerr ü ferr-i tā kande ola kıyās eyle *melḥame* cenge dirler

(2165) Meşnevī

Tā kucā āncā ki cārā rāh nīst

Cüz senā berḳ-i meh-i Allāh nīst

Tā kucā didügimiz ol yer ki anda (10) cāya yol yokdur anda Allāhuñ māhınuñ senā berkinden ğayrı yokdur *senā berķ* rüşenlige ve ziyāya dirler ve tavzīh-i ma'nā bizüm kerr ü ferrimiz ne yere dek gider (11) ol yere dek gider ki anda maḥall u maḫāma yol yokdur ol mertebede Allāh māhınuñ ziyāsından ğayrı bir nesne yokdur *Allāh māhımdan* murād rūḥ-ı a'zam (12) olur ki *yekādu senā berķihī yezhebu bilebsār*⁹⁰⁵ āyet-i kerīmesinüñ ma'nā-yı bāḫınası murād olduğı üzre ol māhuñ senā berķi ebşarı izhāb (13) eyler ki 'uyün-ı idrāk-ı unās aña nazar kıлмаğa ḳādir olamaz

(2166) Meşnevī

Ezhemem evhām u taşvīrāt dūr

Nūr-ı nūr-ı nūr-ı nūr-ı nūr-ı nūr

Dükeli evhām u (14) taşvīrātdan ol mertebe dūrdur nūruñ nūrı nūruñ nūrı nūruñ nūrıdur nūruñ nūrı olan ma'nāsı ve şerḫi ve tafşīli *Allāhu nūru's-semāvātī*⁹⁰⁶ (15) āyet-i kerīmesine yazdıımız *Mişbāḫü'l-Esrār* nām risālede taḫrīr olınmışdur ve cild-i evvelde *ḫargūş ḫikayesinde nūr baḫşinde* ve cild-i şānīde daḫı (16) beyān olınmışdur ve cild-i şālīde daḫı 'ayān kılinmışdur anlarda ḫaleb olına ve ḫulāşa-yı kelām ol mertebe ki anda cāya rāh olmaya ve senā berķ-i māh-ı ilāhīden (17) ğayrı bir nesne olmaya ol mertebe dükeli vehmlerden ve taşvīrāt-ı zihniyyeden ba'īd cemīc-i nūrlaruñ aşlı ve cümle ziyālaruñ ḫaḳīḳatidür ki şūrī ve ma'nevī (18) ne ḳadar nūr var ise bu cümlesinüñ ma'denidür

(2167) Meşnevī

Behr-i tu ezpest kerem güft u gū

Tā besāzī bārefīk-i zıştḫū

Ey dervīş senden (19) ötürı güft ü gūyı eger pest eyledümse murād tā refīk-i zıştḫū ile düzülesin ba'zı nüşhada *ez rā-yı mu'ceme ile vāḳi'* olmışdur bu taḳdīr üzre (20) ma'nā ey refīk ben senden ötürı güft u gūyı pestden eyledüm ve alçaḳdan söyledüm

⁹⁰⁵ “(Bu bulutların) şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alır!” (Nûr 24/43)

⁹⁰⁶ “Allah, göklerin ve yerin nurudur.” (Nûr 24/35)

tā kim sen zıştḥū olan refīkle düzülesin ve bir ḥoş (21) düzenlük kılasın gör ki ben kendü yoldaşumla niçe düzenlük iderüm ve ne mertebe ḥüsn-i mu‘āşeret kılırum eger saña dahı ḥulḳ-ı Muḥammedī ve evşāf-ı (22) evliyā-yı Aḥmedī ile müteḥallik olmak ve ittişāf kılamak [H244a] gerekse beherḥāl kendü zıştḥū olan yoldaşuñla bir ḥoşca düzenlük eyle ve anuñ aḥlāk-ı (23) seyyi‘esine bakmayub taḥammül kı

(2168) Meşnevī

Tā keşī ḥandān u ḥoş bār-ı ḥarac

Ezpey-i eşşabru miftāḥu’l-ferec

Tā kim ḥandān u ḥoş bār-ı ḥarac çekesin ve zaḥmeti (24) irtikāb eylesesin *eşşabru miftāḥu’l-ferec*⁹⁰⁷ mefhūmindan ötüri ki zaḥmet ü ḥaraca şabr eylemek ferecüñ miftāḥı olur ve şabr kılan ‘ākıbet niçe derece- (25) ler bulur

(2169) Meşnevī

Çün besāzī bāḥasī-i ĩn ḥasān

Gerdı ender nūr-ı sünnethā resān

Çünkim bu ḥasān dünyānuñ bir ḥasayla düzülesin sünnetlerüñ nūrına (26) irişiçi olursın ya‘nī bu dünyānuñ edānī ve esāfilinden bir ḥass ve denī kimse ile düzenlük idesin ve aña ḥoş medār kılub anuñla ḥüsn-i (27) mu‘āşeret kılasın ol ḥass gerekse senüñ ḥātūnuñ olsun ve gerekse ecnebīden ve eḳāribden olsun elḥāşıl zükür u ināşdan biriyle muḳārenet (28) u muşāḥabet eylemek lāzım gelse ol ḥadd-i zātında ḥass u nādān ve bed ṭabī‘at olsa senüñ anuñla ḥüsn mu‘āmele itmekligüñ ve anuñla düzenlük kılamaklıguñ (29) enbiyā-yı ‘ızāmuñ sünnetleriniñ nūrına seni irüşdirici olur

(2170) Meşnevī

K’enbiyā renc-i ḥasān bes dīdeend

⁹⁰⁷ “Sabır, sıkıntıdan kurtulup ferahlığa çıkmanın anahtarıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 174. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Ezçünin mārān besī piçideend

(30) Ki enbiyā-yı ʿıẓām ʿaleyhisselām ḥasānlaruñ rencini çok görmişlerdür buncılayın mārıldan çokluk tolmışlardur yaʿnī Allāh Teʿālānuñ ulü'l-ʿazm olan nebileri (31) dünyā ḥaslarından çok rencler görmişlerdür anuñ ḥadd u ḥaşrı yoçdur buncılayın müzī biṭṭabiʿ olan mārıldan katı çokluk tolaşmışlardur ve müteʿellim (32) ü muẓtarib olmışlardur bāḥuş ki Seyyidü'l-Mürselin Ḥazretleri şallallāhu ʿaleyhi ve sellem *mā uziye nebiyyun mişle mā ūziytü*⁹⁰⁸ buyurmuşlardur edānī vü esāfilden (33) ḥadd u ḥasābe gelmez īzā ve cefālar görmişlerdür maʿahazā *Allāhumme ihdi kavmī feinnehum lāyaʿlemūn*⁹⁰⁹ diyü hemişe anlar ḥaqqında bu güne ḥayr duʿālar kılmışlardur pes enbiyā-yı (34) ʿıẓāma iktidā kılan ve ümmet-i Muḥammedden olan sālīk lāzım olur ki kendü ʿaşrında olan ve edānī ve esāfilüñ cefālarına ve süfehā-yı rüzgāruñ ṭaʿn (35) u kadḥlarına şabr u taḥammül eyleye ʿalelḥuş bu zamāna dek olan esāfil ve edānī süfehā ve cühelā ol kadar çoçdur ki kilābdan ziyāde ve ziyāb zīnābdan (36) zarar u ziyānda ortaçdur pes ʿāqıla lāzım olan mümkin olduğı mertebe bunlarla ḥüsn-i medār idüb enbiyā gibi şabr u taḥammül üzre ola

(2171) Meşnevī

Çün (37) murād u ḥükm-i Yezdān-ı gāfūr

Būd derkıdmet tecellī vü zuhūr

Çünkim Yezdān-ı gāfūr ḥazretlerinüñ murād-ı şerīfi ve ḥükm-i laṭīfi kıdmede tecellī kılmak ve zuhūr eylemek (38) oldı tā gayb-ı hüviyyetden ve kenz-i maḥfilük mertebesinden ʿayāna gele ve sevdi ki biline

(2172) Meşnevī

Bīziddī zıddrā netvān nemūd

⁹⁰⁸ “Bana eziyet edildiği gibi hiç bir nebîye eziyet edilmemiştir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 305. [Hadisin son derece zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁹⁰⁹ “Allah'ım! Kavmimi doğru yola ilet. Şüphesiz ki onlar bilmiyorlar.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 140. [Hadisin sahih olduğu belirtilmiştir.]

V'ân şeh-i bîmişlrâ zıddı nebūd

(39) Zıddıslıktan zıddı göstermek mümkün olmaz ve ol bîmişl şāha bir zıdd olmadı ya'ñi bir zıddsuzdan āher zıddı göstermek ise mümkün olmaz ki *eleşyā'u* (40) *tekeşşüfe bîezdādhā*⁹¹⁰ mücebince şey lābüdd kendü zıddıyla münkeşif olur ve ol bîzıdd ve bînıdd olan pādşāhuñ ise vücūda aşlā mişli ve zıddı olmadı ki (41) *hattā* kendü zıddıyla biline ammā esmā-yı müteķābile ve evşāf-ı mütezādde ile mazāhir-i mevcūdāta tecellī kılub [H244b] kendüyi maḥlūķına bildürdi ve bu cümleden ādemī [P506a] (1) kendü esmā ve şifāt-ı müteķābilesinde mazhar idüb anı ḥalīfe kıldı

Ḥikmet-i derinnī cā'ilun fi'l-erḍi ḥalīfet

Allāh Tebārek ve Te'ālā Ḥazretleri süre-yi (2) Baķarada buyurdıkları *ve iz kāle Rabbuke lilmelā'iketi* ya'ñi zıkr ile yā Muḥammed şol vaķtiñe senüñ Rabbüñ melā'ikeye didi murād cins-i melā'ike ola veyāḥūd sākinān-i zemīn (3) ola *melā'ike* melākuñ cem'ıdır elvikeden me'ḥūzdur risālet ma'nāsına *innī cā'ilun filarḍi ḥalīfeten* taḥkīķā ben arḍa kılıcıyum ve yār ediciyum sizden bedel sizüñ (4) yerünüze ey meleklerüm bir ḥalīfe ki murād Ādem 'aleyhisselāmdur ve ḥalīfe tesmiyesi Ādeme melā'ikenüñ ḥalefinden geldüğinden ötüri ola veyāḥūd rüy-ı zemīnde ḥalīfetul- (5) lāhdur ki tenfız-i aḥkām-ı ilāhī ve teblīğ-i evāmir-i Rabbānī kıldüğundan ötüri ola ve ehl-i tefsīr lafz-ı ḥalīfenüñ vāḥid-i cem'a ıtlāķını cāyiz görmişlerdür burada cem' (6) murāddur zīrā maķşūd Ḥazret-i Ādem ve anuñ evlādıdır nitekim **Ṭarīkatnāmede** bāb-ı ḥilāfetde hem bunuñ taḥkīķi ve tafşili mezkūr olmışdur *ķālū etec'alu fihā* (7) *men yufsidu fihā* çünkim zıkr-i ḥalīfeyi ol muḥāṭab olan melā'ike gūş idecek didiler ki eyā kılub mısın yeryüzinde şol kimseler ki arḍa küfr (8) ü 'işyān iderler efsād burada cümle ma'āşiyeye şāmildür *ve yesfikud-dimā'e* ve ḳan dokerler beğayr Ḥaķ *ve naḥnu nusebbiḥu biḥamdike* ḥāl bu ki biz tesbīḥ ü tab'ıd (9) iderüz seni neķāyız-i imkāniyyeden ḥāmid olduğumuz ḥālde

⁹¹⁰ "Eşya zıdlarıyla inkişāf eder." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 81.

veyāhūd hamdle mültebes olduğumuz hâlde *ve nuḳaddisu leke* ve seni taḳdīs iderüz şānıña lāyık (10) olmayan evşāfdan *ḳāle* Cenāb-ı Hāḳ buyurdılar ki *innī* taḳḳīḳā ben ey meleklerüm *a'lemu* 'ālimrekem bu Ādemi ḥāḳ eylemede *mālā ta'lemūn*⁹¹¹ sizüñ bilmedügünüz (11) şey'i ve siz muṭṭali' degilsüz bundan maḳşūd nedür

(2173) Meşnevī

Pes ḥalīfe sāht şāḥibsīneyī

Tā buved şāḥilrā āyīneyī

Pes ol bīzıdd ve bīnıdd (12) olan pādşāha bir şāḥibsīneyi yeryüzinde kendüye ḥalīfe düzdi tā kim anuñ şāhlığına bir āyīne ola

(2174) Meşnevī

Pes şafā-yı bīḥudūdeş dād ū

V'āngeh (13) *ezzulmet zıdeş bīnhād ū*

Pes ol pādşāha lemyezel kendüsünüñ şāhlığına āyīne olan şāḥibsīneye bīḥudūd ve bīḡāyet şafā virdi ve andan şoñra (14) aña zulmetden zıdd ḳodu *şafā*dan murād bīḥadd olan şafā-yı rūḥānī ve cilā-yı enderūnī olur ve bunda *zulmet*den murād zulmet-i nefsanī ve küdüret-i cismānī olur

(2175) Meşnevī

Dü (15) *'alem bersāht ispīd ü siyāh*

Ān yekī Ādem diğeri iblīs-i rāh

Ol ḳādir-i muṭṭlaḳ ve Şānı' ve Hāḳīm olan Hāḳ iki 'alem düzdi bir sepīd ve biri siyāh ol (16) birisi Ādem ve ğayrısı iblīs-i rāhdur Ādem Hāzretleri 'alem-i sepīd gibidür ki maḳḥar-ı nur u hidāyetdürve iblīs siyāh 'alem gibidür ki maḳḥar-ı zulmet ü ḳalāletdür

⁹¹¹ "Hatırla ki Rabbin meleklerle: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: 'Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?' dediler. Allah da onlara: 'Sizin bilemiyeceğinizi herhalde ben bilirim,' dedi." (Bakara 2/30)

(2176) Meşnevî

Der-(17) miyân-ı ân dü leşkergâh-ı zeft

Çalış ü peykâr u ânça reft reft

Ol iki zeft olan leşkergâhuñ miyânında çalış ü peykârdan ol nesne ki vâki^c (18) oldu ol iki *leşkergâh-ı kavîden* murâd biri leşkergâh-ı Âdemdür ki cümle kuvâ-yı rûhâniyye ve envâr-ı ‘aqlıyye ile Âdem Hazretleri ‘azîm leşkergâh olmuş idi ve biri (19) dağı leşkergâh-ı iblîs-i gümrâhdur ki ol dağı kendünüñ tevâbi^c ü levâhıkiyla ve ervâh-ı habîs ile bir leşkergâh-ı zift olmuş idi pes Âdem Hazretleri ma‘atevâbi‘a (20) iblîs-i la‘îne ve anuñ a‘vân u enşârına [H245a] zıdd düşdi iblîs-i pürtelbîs dağı cennet mülkünden anı ihrâc eylemege sa‘y idüb âhirü’l-emr anı cennet mülkünden (21) ihrac eyledi ve bu ikisinüñ mâbeyninde niçe ahvâl ve ceng ü cidâl vâki^c olub mürür kıldı ve kışşaları meşhûr u müte‘arif oldu

(2177) Meşnevî

Hemçünân (22) devr-i düvüm Hâbil şud

Zıdd-ı nûr-ı pāk-i ü Kābîl şud

Buncılayın ikinci devrede Hâbil oldu anuñ nûr-ı pākınıñ zıddı Kābîl oldu (23) ya‘nî devr-i şânîde Hâbil mazhar-ı ‘adâlet ü hidâyet olub ‘alem-i sepîd gibi oldu ve anuñ nûr-ı pākınıñ Kābîl zıddı olub mazhar-ı zulmet ü dâlâlet olub (24) ‘alem-i siyâh gibi oldu âhirü’l-emr Hâbili katl kıldı ve ikisinüñ kışşası mufaşşal u meşrûh cild-i sâbi‘üñ evveline qarîb sürh-ı evvelde (25) *geşte Kābîl şud tû ger munşif şevî* beytinüñ şerhinde mezkûr olmuşdur anda taleb olına

(2178) Meşnevî

Hemçünân in dü ‘alem ez‘adl ü cevır

Tā beNemrūd āmed ender (26) devr devr

Hemçünān ol iki ‘alem ‘adlden ve cevrden devr devr tā Nemrūda geldi ya‘nī bu ‘adāletden olan ‘alem-i sepīd ve cevr ü zulmden olan ‘alem-i siyāh (27) Hābīl ile Kābīl gitdükdēn şoñra karnen ba‘de karnin her devirde lābüdd niçe ‘ādil ü zālīm ve cāhil ü ‘ālim gelüb devr-i Nemrūda geldi

(2179) Meşnevī

Ẓidd-i İbrāhīm geşt ü haşm-ı (28) ü

V’ān dü leşker kīngüzār u cengcū

Pes Nemrūd Hāzret-i İbrāhīmüñ zıddı ve anuñ haşmı oldı ol iki leşker kīngüzār ve cengcū (29) oldı ya‘nī Hāzret-i İbrāhīm ‘aleyhisselām ki maẓhar-ı hidāyet ve āyīne-yi sa‘ādet idi aña tābi‘ olan mü’minler bir leşker olub ‘alem-i sepīd gibi oldılar (30) ve Nemrūd-ı la‘īn gibi maẓhar-ı dālālet ve ğavāyet idi aña tābi‘ olan ehl-i şeķāvet hem bed leşker olub ‘alem-i siyāh oldılar pes Nemrūd tevābi‘yle Hāzret-i (31) İbrāhīmüñ zıddı olub huşūmet kıldı ve bu iki leşker biri birlerine kīn geçirici ve ceng dileyici oldı

(2180) Meşnevī

Çün derāzī ceng āmed nāh aşeş

(32) Fayşal-ı ān her dü āmed āteşeş

Çünkim cengüñ derāzlığı ol Nemrūda nāhoş geldi ya‘nī Nemrūduñ Hāzret-i İbrāhīmle mābeyninde müddet-i medīd (33) ve ‘uhūd-ı ba‘īde ceng ü cedel olub anlaruñ mücādele ve muhāşamesi uzun oldı ve Nemrūda anuñla tūl u derāz ceng itmek nāhoş geldi ol her (34) ikisinüñ āteş fayşalığı geldi fayşal iki haşmuñ mābeynini faşl eyleyen hākime dirler ya‘nī āhirü’l-emr

(2181) Meşnevī

Pes hakem kerd āteşirā ü nüker

Tā şeved hal (35) müşkil-i ān dü nefer

Pes Həq Te‘ālā Həzretleri bir āteşi həkem ü nüker itdi tā kim ol iki neferüñ müşkili həll ola *nüker* zamm-ı nün ve feth-i kāfla hüdmetkəra dir- (36) ler ya‘nī Həq Tebārek ve Te‘ālā Həzretleri bu ikisinüñ mābeyninde bir ‘azīm āteşi həkem ve hüdmetkār naşb eyledi tā kim bu iki neferüñ müşkilātı həll ola ve hək (37) u bātıldan mümtāz olub zühürə gele ve ehl-i sa‘ādet kimler aşhāb-ı şəkāvet ü däləlet hem ne güne kimseler idügi peydā vü āşkār ola ve filhəkiqə (38) āteş həkem olub ehl-i sa‘ādet ile ehl-i şəkāveti temyīz eyledi bu Həzret-i İbrāhīm kışşası ve dağı Nemrūduñ kışşası mufaşşal u meşrūh (39) cild-i sābi‘üñ evvel sürhında meşūr olmışdır anda tələb olına

(2182) Meşnevī

Devr devr ü qarn qarn İn ferik

Tā beFir‘avn beMūsā-yı şefik

[H245b] (40) Devr devr ve qarn qarn bu iki ferik Fir‘avna ve şefik olan Mūsāya dek ya‘nī devren ba‘de devrin ve qarnen ba‘de qarnin bu iki fırqa ki anlardan murād (41) biri ehl-i sa‘ādet ve erbāb-ı ‘adālet ve aşhāb-ı hidāyetler ve biri dağı ehl-i şəkāvet ve erbāb-ı tuğyān ve gāvāyet ve aşhāb-ı däləletdür [P506b] (1) qarn-ı Fir‘avna ve şefik olan Mūsā Həzretlerinüñ devrine dek gelüb irişdi

(2183) Meşnevī

Sālhā ender miyānşān hər b būd

Çün zihād reft ü melülī mifüzüd

(2) Niçe yıllar Fir‘avnla Mūsā Həzretleri ‘aleyhisselām tevābi‘i mābeyninde hər b u cidāl oldı çünkim anlaruñ hem mābeyninde olan ceng ü cedel hədden öte gitdi (3) melüllük ziyāde itdi

(2184) Meşnevī

Āb-ı deryārā həkem sāzid Hək

Tā ki māned ki bered z’İN dü sebağ

Haḳ Subḫāne ve Te‘ālā Hazretleri bunlaruñ mābeyninde āb-ı deryāyı (4) ḫakem düzdi tā kim ḳala bu ikiden kim sebaḳ ilede ya‘nī çünkim Hazret-i Mūsā ḳavmiyle Fir‘av ḳavminiñ mābeyninde hem ceng ü cedel derāz oldı ve kemālin buldı (5) ‘āḳıbet Allāh Tebārek ve Te‘ālā Hazretleri bu iki ḳavmüñ mābeyninde āb-ı deryāyı ḫakem ḳıldı tā kim bu iki ḳavmden ḳanḡısı maḳḫūr helāk olub (6) deryāda ḳalur ve ḳanḡısı sebḳat idüb andan ḫalāş bulur ve necāt bulur ve bu Fir‘avnuñ daḡı ḳışşası mufaşşal u meşrūḫ yedinci cildde *istişāre* (7) *kerden ān hidāyet yāfte* sürḫında *vārişet Fir‘avn ĩnek der‘aḳab* beytinüñ sürḫında mezkūr u meşṫūr olmuşdur anda ṫaleb olına

(2185) Meşnevī

Hemçünān tā devr ü (8) ṫavr-ı Muştafā

BāEbū Cehl-i sipehdār-ı cefā

Elḫāşıl Hazret-i Muştafānuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem devr ü ṫavrına gelinceye dek buncılayın sipehdār-ı cefā olan Ebū (9) Cehl ile ceng oldı ya‘nī devren ba‘de devrin bu üslüb üzre niçe ḳurūn u etvār geçüb Muḫammed Muştafā Hazretlerinüñ ‘aleyhisselām ‘aşr-ı şerīfi zuḫūra (10) geldi bu ḫuşūmet ü zıddıyyet cefā çerisinüñ başı olan Ebū Cehl ile vāḳi‘ oldı ve Ebū Cehl ol Hazrete ve anuñ aşḫāb-ı kirāmına ‘azīm cefālar ve ihānetler (11) ḳıldı bāḫuşuş ki ol Hazretten bīşümār mu‘cizāt-ı zāhire ve bī‘aded beyyināt-ı bāhire gördi ‘āḳıbetü’l-emr anuñ daḡı başı Bedr ḡazāsında kesildi ve helāk (12) oldı bunuñ daḡı ḳışşası cild-i sābi‘de *ḳādī-yi ḡazvīnī ḫikayesinde bedrrā bişḳāfte dīd u neyāft* beytinüñ sürḫında mezkūr olmuşdur anda ṫaleb (13) olına

(2186) Meşnevī

Hem nüker sāzīd ezbehr-i Şemūd

Şayḫayī ki cānşānrā derrubīd

Hem Hâk Te‘âlâ Hazretleri Semûd kavminden ötüri nüker ü hidmetkâr düzdi şol bir (14) şayhayî ki anlaruñ cânını kapdı kemâ kıle te‘âlâ fısûret-i Hûd **ehazetellezîne zalemu’s-şayhatu feaşbahû fdiyârihim câşimîn**⁹¹² Semûd Şâlih Peyğamberüñ kavmidür bunlaruñ dağı (15) kışşası cild-i evvelde *hakîr ü bihaşm pindâşten Şâlihâ* sürhında mürür eylemişdür anda taleb olına

(2187) Meşnevî

Hem nüker sâzîd behr-i kavm-i ‘Âd

Züdhîzî tîzrev ya‘nî ki (16) bād

Hem kavm-i ‘Âdden ötüri nüker düzdi bir tîzrev züdhîzi ya‘nî ki bādı bunda dağı *nüker* hidmetkâr ma‘nâsınadur ya‘nî ‘Âd kavmini helâk eylemeden (17) ötüri Hâk Te‘âlâ Hazretleri bir tîz gidici ve tîz kalıcı bādı anlaruñ haşmı olan Hazret-i Hûda ve mü’minlere hidmetkâr düzdi ki bād Hazret-i Hûda (18) ve mü’minlere hidmetleri ‘âyet eyledi [H246a] ve anlaruñ haşmı kavm-i ‘Âdı päre päre ve rîze rîze bunuñ dağı kışşası ekşer mevâzi‘de mürür eylemişdür (19) ve ‘an qarîb *hem mu‘cize-yi Hûd ‘aleyhisselâm* sürhında gelür

(2188) Meşnevî

Hem nüker sâzîd berqârün zekîn

Bâhalîmî in zemîn püşîd kîn

[Hem nüker düzdi Qârün üzre halîmlükler bu zemîn kîn giyindi tâ zeminüñ halîmlüğü cümle qahr oldı Qârünü ve anuñ gencini qarına dek ilette +H] *zekîn* fa‘îl (20) vezninde zekendendür *zeken* bittahrîk ‘ilme ve ferâsete dirler *yukâlu zekentuhu zekenen* ey ‘alimtuhu ve *zekentehu şâlihan* ey zanentuhu pes *zekîn* bunda bilici ve ferâset kılıcı (21) ma‘nâsına olur ki nekrüñ şıfatıdır ya‘nî pes Hâk Te‘âlâ Hazretleri bu zemîni Qârün üzre ‘alîm ü dâñâ hidmetkâr düzdi bu zemîn halîmlük (22) ve sâkinlükle bile kîn libâsın giydi

⁹¹² “Zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar.” (Hûd 11/94).

(2189) *Meşnevî*

Tā ḥalīmī-yi zemīn şud cümle qahr

Burd Kārūnrā vü genceşrā beka'r

Ḥattā bu zemīnūñ ḥalīmlügi ve selīmlügi cümle qahr u 'azab (23) oldı Kārūnı ve anuñ ḥazīnesini ka'rına ve dibine dek ilettdi nitekim süre-yi Kaşasuñ āhırinde olan *feḥasefna bihī ve bidārihi'l-arḍa*⁹¹³ āyet-i kerīmesi (24) bu hāneye delālet ü şehādet ittdi ve bunuñ kışşası dahı birkaç mevzi'de mürūr ittdi tekrāra ḥācet yok

(2190) *Meşnevî*

Loḫmayīrā k'ū sūtūn-ı ĩn tenest

Def'-i (25) tīg-i cev'tān çün cevşenest

Bir loḫma ki bunuñ sūtūnıdur sizüñ cev'ıñüz tīgine ol loḫma cevşen gibidür ba'zı nüshada *cev'tān* yerine *cev'nān* (26) vāqi' olmuşdur bu nüsha üzre ma'nā tīg-i cev'i def'e nān hış gibidür demek olur ya'nī sen bu zemīnūñ bu kadar ḥalīmlügi ile bile qahr u 'azab (27) olduḡını ta'accübimī eylersin bunu sen ta'accüb eyleme meşelā şol bir loḫma ki bu senüñ bed nīküñ sūtūnı meşābesindedür ki senüñ tenüñ anuñla ḳāyim olur ol loḫma (28) ve nān gürisnelük tīgini def' eylemeden ötüri cebe vü cevşen gibidür

(2191) *Meşnevî*

Çünki Ḥaḫ qahrī nihed dernān-ı tu

Çün ḫınāḫ ān nān begīred dergülū

Çünkim Ḥaḫ Subḫāne (29) ve Te'ālā senün nāniña ve ta'āmiña bir qahr ḳoya ol nān boğazda ḫınāḫ gibi ḫutulur *ḫınāḫ* boğazda olur bir marazdur ki boğazı boğar ya'nī nān ki ḳıyām-ı (30) beden anuñla olur ve andan ḳuvvet ü fütüvvet bulur iken çünkim Ḥaḫ Te'ālā Ḥazretleri senüñ yedüğüñ nāna bir qahr ḳoya o nān senüñ boğaziñi ḫınāḫ gibi (31) ḫutar ve seni helāk eyler

⁹¹³ "Nihayet biz, onu da sarayını da yerin dibine geçirdik." (Kasas 28/81)

(2192) *Meşnevî*

În libāsî ki zisermā şud mucîr

Ḥaḫ dehed ūrā mizāc-ı zemherîr

Misāl-i āḫer şu bir libās ki sermādan seni mucîr oldı ve ve hıfz (32) kıldı eger Ḥaḫ Te‘ālā aña zemherîr mizācını vire ve seni üşütmek murād eyleye

(2193) *Meşnevî*

Tā şeved bertent îñ cübbe-y şigerf

Serd hemçün yaḫ gezende hemçü berf

(33) Tā kim senüñ tenüñ üzre bu cübbe-yi şigerf yaḫ gibi serd ü berf gibi gezende olur ya‘nî yaḫ niçe serd ü bārid ü berf daḫı bedeni niçe ışırcı ve incinici (34) olursa hemçünān senüñ bedenüñde olan ‘azîm cübbe ve kalın libās senüñ bedenüñe yaḫ gibi bārid ü berf gibi elem virici olur ve aşlā libāslardan (35) ve kürklerden senüñ bedenüñ ışınmayub

(2194) *Meşnevî*

Tā girizî ezvaşāk u ezḫarîr

Z’ü penāḫ ārî besūy-ı zemherîr

Tā vaşakdan ve ḫarîrden kaçarsın andan (36) zemherîr cānibine penāḫ getirürsün ya‘nî vaşak u semmūr kürk ve ḫarîr cübbe giymeden fāyide bulamayub aḫir andan zemherîre şıgunırsın [H246b] ya‘nî bürüdet (37) cānibine rāzı olursın ve aña nisbet ışınsın

(2195) *Meşnevî*

Tu dü kulle nîstî yek kulleyî

Ġafil ezkışşa-yı ‘azāb-ı zulleyî

Bu beyt sūre-yi Şu‘arāda olan (38) bu āyet-i kerîmeye işāretdür ḳālellāhu tebārek ve te‘ālā *fekezzebūhu feeḫazahumu’l-‘azābu yevmi’z-zulleti* ⁹¹⁴ Ḥazret-i Şu‘ayb

⁹¹⁴ “Velhasıl onu yalancı saydılar da, kendilerini o gölge gününün azabı yakalayiverdi.” (Şuarâ 26/189)

‘aleyhisselām kavmine ey kavmim ben sizi (39) Hakkā da‘vet iderüm bir yüzinde zulm ü fesād eyleñ ve kīle ve mizānıñuzda ‘adālet eyleñ ve Allāhdan ittikā eyleñ didükde didiler ki biz seni kāzib (40) zann eylerüz ey Şu‘ayb sende bizüm gibi beşersin pes ol Şu‘aybi tekzīb eylediler pes bunları aḥz eyledi zulle gününüñ ‘azābı *zulle* lügatde sāyebāna (41) dirler kışşası budur ki Hakk Te‘ālā Hazretleri bunlara yedi gün yedi gece ḥarāret-i ‘azīme müstevlī kıldı şol mertebe ki bunlaruñ kıyularınıñ ve çeşme- [P507a] (1) lerinüñ şuyı ḥarāretten kırudı pes ḥarāretten ḥānelerine kıçdılar ḥarāret ziyāde olub evlerinden mīşeyistāna ve tağlara kıçdılar ve (2) biri bir dıraḥtuñ taḥtında ḥarāretten pulḥte ve suḥte meşābesinde yatarken nāgāh bir ebr-i siyāh hevāda hüveydā ve peydā olub bunlar mesrūr oldılar ve ol (3) şehābuñ altında müctemi‘ olub kırar kıldılar elḥāşıl ol şehābdan bir āteş zuhūr idüb bunları bilkülliyye iḥrāk eyledi *innehu kānu ‘azābe yevmin* (4) ‘azīm⁹¹⁵ taḥkīkā ol ‘azāb-ı yevm-i zulle yevm-i ‘azīmüñ ‘azābı oldı ve ma‘nā-yı beyt oldur ki ey gāfil sen iki kulle degül bir kuller sin ‘azāb-ı zullenüñ (5) kışşasından gāfilsin *kulle* tağ depesine ve bardağa ve ölçege ve ḥavza daḥı dirler bunda *kulleden* murād kıat dimek olur ve tavzīḥ-i ma‘nā ey ebleh sen iki (6) kıat degül hemā yalıñ kıatsın ki her nesneyi sebebden görüb müsebbibe nāzır olamazsın meşelā şib‘i nāndan şanursın ve ışıñmağı kıaftāndan (7) kıyās kılursın ḥāl bu ki ḥakīkatde seni ḥoyurucu ve bedeniñü daḥı germ idici Hazret-i Hudādur filmeşel seniñ libāslarıña bürüdet virse (8) ve seni üşütmek murād eylese o libāslar saña ḥarāret virmez pes sen bir nesneyi mecāzen sebebden filḥakīka sebebden görmeyüb hemān (9) sebep-i şūrīden bildüğüñ için kulle ve yalıñ kıatsın ve sen ‘azāb-ı zullenüñ kışşasından gāfil ve bīḥabersin eger sebebde bir kıuvvet (10) olaydı şehābuñ ḥod yağmur yağdurmak ve gölgelendürmek ḥāşiyyeti ve şānı idi līkin Hakk Te‘ālā Hazretleri gör ki şehābı āteşbār eyledi ve (11) ḥānelerüñ der ü dīvārı dāfi‘ ḥarāret olub müstezīl olanlara rāḥat virür iki emr-i

⁹¹⁵ “Gerçekten o, muazzam bir günün azabı idi.” (Şuarâ 26/189)

Haḳkla ḥānelerüñ der ü dīvārı bile dāfi‘ ḥarāret olmayub ḳavm-i (12) Şu‘ayb kendü ḥāneleri içre ḳarār eylemege ḳādir olamadılar nitekim bu ma‘nāya göre ḥikāye idüb buyurur

(2196) Meşnevī

Emr-i Haḳ āmed beşehristān u dih

Ḥāne vü dīvārrā (13) sāye medih

Haḳ Te‘ālānuñ emri şehristāna ve ḳaraya geldi ḥāne ve dīvāra sāye virme diyü ya‘nī bunlaruñ şehirlerine ve ḳaryelerine ve ḥānelerine ve ḥāneleriniñ (14) dīvārlarına Haḳ Te‘ālā Ḥazretlerinden [H246a] emr geldi böye diyü ki ey ḥāne ve dīvār bu ḳavme sāye virmek ve bunlaruñ gölgelendürmek

(2197) Meşnevī

Māni‘-i bārān mebaş u (15) āftāb

Tā bedān mürsel şudend ümmet şitāb

Ey ḥāne ve dīvār āsmāndan nāzil olan bārān-ı ‘azāba ve ḥarāret-i āftāba māni‘ olma pes Allāh emriyle şehirde (16) olan ḥāne ve dīvār āsmāndan nāzil olam bārān-ı ‘azāba ve ḥarāret-i āftāba perde ve māni‘ olmadı hattā ol ümmet şitāb ve sür‘atle ol mürsel cānibine gitdiler (17) *mürselden* murād Ḥazret-i Şu‘ayb olsa da olur ve Ḥazret-i Haḳ tarafından bunlar üzre irsāl olınan seḥāb olsa daḥı cāyizdür ki bunlar ol seḥābuñ (18) cānibine şitābla gitdiler böyle diyü

(2198) Meşnevī

Ki bemürdīm aḡleb ey mihter emān

Bāḳiyeş ezdefter-i tefsīr ḥān

Ki ey mihter pādşāh biz aḡleb olduk emān (19) ve ekşerīmüz maḳhūr u helāk oldı senden dermān didiler bu sözi mürselden murād Ḥazret-i Őu‘ayb olursa aña dimiş olurlar ve eger mürselden murād (20) anlar üzre irsāl olınan seḥāb olsa da bunu Haḳ

Haḳka dimiş olurlar ve bunuñ bāḳiyesini tefsīr defterinden oḳı ki bu kışşayı ehl-i tefsīr tafşıl (21) ta‘bīr eylemişdür

(2199) Meşnevī

Çün ‘aşārā mār kerd ān çüst dest

Ger turā ‘aḳlīst ān nükte besest

Çünkü ol tiz dest ‘aşāyı mār eyledi [eger senüñ ‘aḳluñ var ise ol nükte saña besdür +H] ya‘nī sen (22) hemān bir ḳatsın ve sebebden ilerü nazār eylemege ve müsebbübü’l-esbābı müşāhede ḳılmağa ḳādir degülsin gör ki ol çābük dest olan üstād-ı kāmīl niçe (23) ‘aşāyı ejderhā eyledi eger senüñ ‘aḳlu var ise saña ol ḳadar nükte kāfidür ki Ḥazret-i Mūsā ol ‘aşāyı ālāt u esbāba temessük itmekle ejderhā (24) ḳılmadı belki ḳudret-i Ḥaḳḳla filḥāl ol çüb pāreyi su‘bān-ı mübīn idüb bu ḳadar yüz biñ ḳavī ve şecī‘ ‘asākire anuñla muḳābele (25) eyledi bunda ḳod aḣlā sebebüñ medḫali olmadı

(2200) Meşnevī

Tu nazār dārī velī im‘āneş nīst

Çeşme-yi efsürdeest ü gürde īst

Gürde bögrege dirler (26) bunda hemān laḥm pāreleri murād olur ammā gürde fetḫ-i kāfla itmiş ma‘nāsına ve īst ḫurmak ve tevaḳḳuf ḳılmak ma‘nāsına olsa hem cāyizdür ya‘nī ne‘am egerçi (27) sen daḣı ‘aḳl u nazār ḫutarsın velīkin anuñ im‘ān u diḳḳati yoḳdur senüñ nazāruñ ḫoñmuş bir çeşmedür ve hemān bir bögrek pāresidür (28) yāḫūd ma‘nā senüñ im‘ānı olmayan nazāruñ bir ḫoñmuş çeşmedür ve ḫurmak itmiş çeşmedür ki mā’-ı cārī gibi anuñ nūrı aḳıcı ve ḫaḳīḳate irici (29) ve müsebbibi ve fā‘il-i muḫtārı görüci degildür im‘ān-ı nazār şāḫibi oldur ki esbāb görmeden geçüb müsebbibi göre ve nazārı her şey’üñ ḫaḳīḳatine irgüre

(30) *(2201) Meşnevī*

Z’īn hemī güyed nigārende-y fiker

Ki bekun ey bende im‘ān-ı nazar

Fikretler naqqāşı bundan ötüri hemîşe söyler ki ey bende im‘ān-ı nazar eyle *fiker* fikretlerüñ (31) cem‘i olmak da cāyızdır hātūnlar yüzüne çaldığı gülgün ma‘nāsına olsa da cāyızdır ve taqdırce rū-yı eşyāda olan renk murād olur ve taqdır-i kelām (32) böyle dimek olur ki derūnda fikretler yazıcı veyāhūd rū-yı eşyāyı renklerle naqq idici ve düzüci şāni‘ bu ecludendir ki ey bende bu halka (33) im‘ān-ı nazar eyle kemā kâle te‘ālā *farci‘i’l-başar hel terāmin fuṭūr summe erci‘i’l-başara kerrateyn*⁹¹⁶ kâle te‘ālā *fesīru filarḍı fānzurū keyfe bede’e’l-halka*⁹¹⁷ (34) ve daḥı *fe‘tebirū yā uli’l-ebşār*⁹¹⁸ *fe‘tebirū yā uli’l-elbāb*⁹¹⁹ [H247b] buyurdu pes bendeye lāzım olan yā ebşār ve elbāb şāhiblerinden olub ve im‘ān-ı nazar (35) ile maşnū‘āt-ı Hāḡḡa nazar kılub ‘ibretpezīr olmak ve bu cümle şāni‘ni müşāhede kılmak ve kudret-i kāmilesini ve hikmet-i bāligasını görmekdür (36) veyāhūd *uli’l-elbāb*dan bir ḡalīfe Hāḡḡa ḡidmet kılub nazara nūr olmak ve im‘ān-ı nazar ḡāşıl kılmakdur

(2202) Meşnevī

Ān nemīḡ āhed ki āhen kūb serd

(37) Līk ey pūlād-ı berDāvūd kerd

Ḥudā-yı Te‘ālā Ḥazretleri ey bende saña dimez ki şovuk demür dög līkin ey pūlād gibi serd ü ḡalīz olan (38) Dāvūd eṭrāfına ṭolan *şovuk demür dögmeḡ* im‘ān-ı nazarsuz ḡilzet-ı ḡalble ve ḡasvet-i derūnla maşnū‘āta ḡurı yire nazar eylemeden kināyet (39) olur ya‘nī eger Hāḡ [Tebārek ve +H] Te‘ālā ey bende benüm ḡalḡ eyledüḡüm maḡlūkāta nazar eyle ve kerreten ba‘de kerretin baḡ didi ise Ḥudā-yı Te‘ālā böyle dimeden şovuk (40) demür dög dimeḡi murād eylemez ki bu āsmān u

⁹¹⁶ “Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra gözünü, tekrar tekrar çevir bak.” (Mülk 67/3-4)

⁹¹⁷ “De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın.” (Ankebût 29/20). Bu ayet, Kur‘ân‘da şu şekilde geçmektedir: “*ḡul sīru filarḍı fānzurū keyfe bede’e’l-halka*”

⁹¹⁸ “Ey basiret sahipleri! İbret alın.” (Haşr 59/2)

⁹¹⁹ “Ey akıl sahipleri! İbret alın.”

zemîne asvet-i alble ve aflet-i der nla naz r eylemek ovuk dem r d gmek gibid r bi  (41) kerre ovuk dem ri d gse  f yide h şıl olmaz ve kerreten ba de kerretin bu  sm n u zem ne hem ni e bi  kerre naz r ılsa  bir menfa at zuh ra [P507b] (1) gelmez pes H k Te al  H zretlerinin *f nzur  keyfe bede'e'l-halka* dimesi ve dahı *summe erci'ı'l-başara kerrateyni* buyurması asvet-i der nla b im an-ı naz r bu halka (2) kerr ten ve merr tenle bak ki demek istemez velikin ey albi p l d gibi cehl   afletle f s  olan bir  alim   h kim D v dsiret h life-yi il hin n (3) e rafına olan ve andan naz r u başaru na n r viren  ilmi  gren t  im an-ı naz r ş hibi olasın andan ş nra bu maşn ata im an-ı naz r ile naz r (4) ılasın hatt  bu maşn atu  mer y sında ş ni -i bi c n  evş f-ı k mile ile m ş hede ılasın demek olur

(2203) Meşnev 

Ten bem rdet s y-ı İsr fil (5) r n

Dil f s rdet rev beħurř d-i rev n

Ten n  ldi ise İsr fil c nibine s r sen n g nl n f s rde olduysa h rş d-i rev na (6) git ya n  All h Teb rek ve Te al  her ş n at i n bir ehl ve her k r i n bir  st d-ı m hir halk eylemişd r l b dd her nesneyi ehlinden istemek (7) l zım olanlardandur meşel  İsr fil H zretlerine  lm ş bedenleri ihy  eylemek h şiyyeti virmişd r eger ab b-i h zık olanlarda hem H k Te al  İsr fil (8) h şiyyetini omışdur ki bir kimsen n teni m rde olmak mertebesine varsa biiznill h ab b-i h zık olan a a  il c ılsa ş h t bulur pes eger (9) sen n ten n  lmek mertebesine vardıysa a a ş h t isterse  bir İsr filsiret ab b-i h zık c nibine var biiznill h andan (10) ve anu  dem-i hay t baħřından dev  v  ş f  bulasın ve amm  alb n o dıysa ve yaħ p resi gibi m ncemid olub serd olduysa c n g neşi (11) olan bir  alem-i Rabb n n  ve m rşid-i H k n n n c nibine git ki anu  keremiyet-i der n  ve pertev-i r h  sen n alb n n o nluğunu gidere (12) ve der n nda as vet ve aflet ve ceh let almaya  b-ı rev n gibi naz ru  her c nibe serey n eylemege  bil ola ki h rş d-i rev n olan

‘azîzlerüñ (13) nefesi ƙalbüñ füsürdelüğini izäle eyler andan şöra ƙalb im‘ân-ı nazâr şâhibi olub evhâm u hayâlâtdan hâlâş olur ve necât bulur

(2204) Meşnevî

Derhayâl (14) *ezbes ki geştî müktesî*

Nek be Sofistâ’iye-yi bed zân resî

[H248a] Hayâlde çoklukdan ki müktesî olduñ [işte bed zann olan Sofistâ’iye t̄ayifesine irişürsin +H] *müktesî* iktisâ idici ya‘nî libās (15) ve kisve giyici ma‘nâsınadur ve tavzîh-i ma‘nâ-yı beyteyn-i şerîfeyn böyle dimek olur ki⁹²⁰ ey haƙîkat-i eşyâdan ğâfil olan ve esbâb u âlâta i‘timâd u temessük ƙılan ve mertebe-yi hayâlde ƙalan (16) kimse evhâm u hayâl mertebesinde çokluk cihetinden ol ƙadar kisve-yi hayâli giyici ve libās-ı zunûnı iktisâ idici olduñ ki işte bed zann (17) olan ve haƙâyık-ı eşyâya inkâr ƙılan Sofistâ’iye t̄ayifesine irişürsin

(2205) Meşnevî

Û hod ezlubb-i hured ma‘zül bûd

Şud zihis maħrûm u ma‘zül (18) *ezvücûd*

Ol Sofistâ’iye t̄ayifesi hod lubb-i ‘aƙldan ve mağz-ı idrâkdan ma‘zül idi ol t̄ayife-yi rezîle hiss ü idrâkdan maħrûm (19) ve vücûddan ma‘zül idi ya‘nî hiss ü idrâkuñ bildügi ve zevƙ eyledügi ma‘nâlardan maħrûm ve haƙîkat-i vücûddan hem ma‘zül (20) ve bînaşîbdür zîrâ anlar dirler ki bu eşyânuñ haƙîkati ve mevcûdâtuñ haƙîkatinde vücûdı yoƙdur bu eşyâ ve mevcûdât evhâm u hayâlât (21) ƙabîlindendür ve bizüm hislerimizüñ idrâk eyledügi serâb u nümâyiş sebîlindendür dirler hâzelehumullâh ve bu Sofistâ’iye t̄ayifesinüñ üç (22) gürüh olduĝunuñ şerhi egerçi ba‘zı mevâzi‘de hem zîkr olınmışdur ammâ cild-i evvelde *vezîr hikâyesinde derhayâleteş çü Sofistâ’iyem* beytinüñ (23) şerhinde mürür eylemişdür anda taleb olına hâlâşa-yı kelâm böyle olur ki ey müsebbibden ğâfil ve fâ‘il-i haƙîkatden

⁹²⁰ ya‘nî P

cāhilsin (24) hem esbāba ve hayālāta bir mertebe tevaġgöl ü temessük eylemişsin ki hayāl mertebesinde qalub qat qat ve hem hayāl kisvelerin giyüb (25) Sofistā'ıye tayifesine irişmege qarīb olmuşsin zīrā anlar lübb-i 'aqlıdan ma'zül ve vücüd haqīkatden maħrūmdur sen hem lübb-i 'aqlıdan (26) ma'zül ve fā'il-i haqīkatden ve vücüd-ı İlāhīden maħrūm u ġāfilsin eger lübb-i 'aqla vāşıl olayduñ bu eşyāda olan taşarrufātı hemān fā'il-i (27) haqīkīden görürdüñ ve nazaruñı haqīkat-i eşyāya irgürürdüñ ve bu esbāb u ālāt meşābesinde olan eşyādan geçüb (28) qādir ü qayyūm olan Hudāya i'tişām u tevekkül kılırdüñ

(2206) Meşnevī

Hīn sühanhā nevbet-i lebhāiyest

Ger begūyī halkrā rüsvāiyest

(29) [Āġāh ol ey söz çiyneyici lebh çiynek nevbetidür eger söyler iseñ halka rüsvālıqdur eger halka söyler iseñ rüsvālıqdur dimek daħı vechdür +H] *sühanhā* vaşf-ı terkībīdür söz çiyneyici ma'nāsına ve söz çiynek halı-ı kelām eylemekden kināyet olur *lebhā* vaşf-ı terkībīdür tuqak (30) çiyneyici ma'nāsına bunda tuqak ışırcı ma'nāsınadır ve tuqak ışırmak hāmüş olmadan ve süküt kılmadan 'ibāret ve daħı süküt (31) eyle dimege işāret olur *begūyīde* yā hiqāb içindür ve hiqāb tecrīd qā'idesi üzre kendi vücüd-ı şerīflerine olur ve tavzīh-i ma'nā (32) böyle dimek olur ki āġāh ol ey esrār-ı İlāhīden ve 'ilm-i ledünnīden söz çiyneyici ve halı-ı kelām eyleyici lebh çiynek nevbetidür ya'nī tuqak ışırmā- (33) nuñ nevbeti hāmüşluk vaqtidür eger halkuñ haqīkat hālını söyler iseñ halka rüsvālūqlardur yāhūd ma'nā eger haqīkatden ve sırr-ı hüviyyetden (34) halka söyler iseñ rüsvālıqdur ifşā-yı sırr-ı rübūbiyyet eylemek tā maħremlere lāyık u cāyiz degildür [H248b] belki bunlara evvelā im'ān-ı nazār şāħibi olmaġı (35) ta'līm eylemek lāzım ve Rabbini bilmege tālīb olan kimselere im'ān-ı nazār taşşīl eylemek vācibdür

(2207) Meşnevī

Çišt im'ân çeşmrâ kerden revân

Çün (36) ziten cân rest güyendeş revân

[İm'ân nedür çeşmeye revân itmekdür çünkim tenden cân gide aña revân dirler +H] *im'ân-ı naẓar* diğkat-i naẓar ve ib'ād-ı naẓar ve icrā-yı naẓar eylemek ma'nâlarınadır ki *im'ânı* ba'zılar ib'âddan (37) tutmuşlardır nitekim ema'ne'l-feresu dirler tebâ'ada fî'advihi ma'nâsın virirler nitekim em'ane fülânun dirler hem eb'ade fülân ma'nâsın virirler ve (38) ba'zılar dağı *im'ânı* ma'andan tutmuşlar ve *ma'an* cery ma'nâsınadır nitekim me'ane'l-mâ'u dirler cerâ'l-mâ'u ma'nâsın virirler mâ'-i ma'in (39) dağı mâ'-i cārī ma'nâsınadır pes *im'ân* icrâ ma'nâsına olur Hâzret-i Mevlânâ kâdese sırrahu'l-[a'lâ -H] im'ânıñ iştiğâkını bu mağalde (40) cereyân ma'nâsına olan ma'andan tutmuşlardır nitekim bu ma'nâya işâret idüb buyururlar ey tâlib im'ânıñ ma'nâsı nedür çeşme- (41) yi aqıtmaq ve revân itmekdür çünkim tenden cân gide aña kendü aşı cânına aqub gitdüğüçün revân dirler pes im'ân-ı naẓaruñ ma'nâsı [P508a] (1) naẓarı bu eşyânıñ aşı ve haqîkati cānibine icrâ eylemek ve aña vâsıl itmek olur pes rûḥ-ı revân didükleri münâsebetle rûḥ-ı revâna niçün rûḥ-ı revân (2) didiler anıñ beyânına şürû' idüb buyurur

(2208) Meşnevî

Ân ḥakīmîrâ ki cân ezband-i ten

Bâz rest ü şud revân ender çemen

[Şol bir ḥakīmüñ cānı bend-i tenden girü kırtıldı çemen-î ḥâqîkat ve gülzâr-ı ma'rifet içre cārī oldı +H] *ḥakīm*den murâd aşl ibtidâ cānı ve cân revânı (3) fark eyleyüb bilen kimseler olur ki insānuñ iki rûḥı vardır birine rûḥ-ı ḥayât dirler ve birine rûḥ-ı temyîz ta'bîr iderler rûḥ-ı ḥayâtda rûḥ-ı ḥayvânî dağı dirler (4) ve aña muṭlakâ cân ta'bîr iderler ve rûḥ-ı temyîze revân ve rûḥ-ı izâfî ve rûḥ-ı ilâhî hem ta'bîr iderler ve bu ikisinüñ mâbeyninde fark vardır ki ehl-i tefsîr *Allāhu yetevfeff* (5) *enfuse ḥîne mevtiḥâ velletî lem temut fimenâmiḥâ feyumsikulletî kaḍâ 'aleyhâ'l-*

*mevte ve yursilu'l-uhrā ilā ecelin musemmen*⁹²¹ āyetinde taḥkīk ü beyān eylemişdür ve bunuñ taḥkīki (6) ve temyīzi birkaç mevzi'de murād eylemişdür bu beytler daḥı rūḥuñ iki kısım olduğına işāret idüb buyururlar şol bir ḥakīmüñ ki cānı ḳayd-ı tenden (7) ve bende-yi bedenden riyāzet vāsıtasıyla veyaḥūd nevm vāsıtasıyla münseliḥ olub girü ḳurtuldı ve çemen-i rūḥāniyyetde ve ravza-yı ma'nevīde revān (8) oldı ve seyrān ḳıldı

(2209) Meşnevī

Dü laḳabrā ü berīn her dü nihād

Behr-i farḳ ey āferīn bercānş bād

Ol ḥakīm her bu ikisinüñ iki laḳab ḳodı biri (9) birinden farḳ eylemeden ötüri ey āferīn anuñ cānı üzre olsun pes ol ḥakīm bu ikisinüñ üzerine ikisini biri birinden farḳ (10) eylemeden ötüri iki laḳab ḳodı ol ki muṭlaḳ bedene ḥayāt viricidür ve beden anuñla ḳāyim olub zinde olıcıdur aña cān didi ve 'Arapça rūḥ-ı (11) ḥayvānī didi ki insān nāyim olduğı zamānda bu rūḥ bedenden çıkub gitmez beden bunuñla ecl-i [H249a] müsem māya dek zinde ve ḳāyim olur ve mevt bedene (12) geldükde bu rūḥ daḥı bundan çıkub gider ammā ol rūḥ ki çemen-i rūḥāniyyete gidici ve Ḥaḳḳı bāṭıldan farḳ ve eyüyi kötüden temyīz idicidür ve insān (13) ḥ'āba varduḳda bu rūḥ çemen-i rūḥāniyyet cānibine aḳub gidici ve andan seyrān-ı (14) izāfī ve rūḥ-ı ilāhī daḥı dinildi ki bu iki rūḥuñ mābeyninde farḳ-ı bīdārluk ḥālinde bu rūḥ bedene gelür ve anda tedbīr ü taşarruf ḳılır (15) ve nāyim olduğda bedende cān ḳalır velīkin bu rūḥ-ı temyīz çemenzār-ı bāṭına revān olur ve anda seyrān ḳalır ve bu i'tibār ile bu rūḥa revān (16) dinür bunu böyle farḳ eyleyen kimsenüñ cānı üzre taḥsīn ü āferīn olsun

(2210) Meşnevī

Derbeyān-ı ān ki berfermān reved

⁹²¹ "Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da ölümüne hükmettiği canı alır, ötekini muayyen bir vakte kadar bırakır." (Zümer 39/42)

***Ger gülirā hār h̄āhed*(17) ān şevēd**

Ol kimsenüñ beyânında ki fermân üzre gide ol kimse eger bir güli h̄ār isteye ol olur *derbeyân-ı ān ki mābu‘dında olan kışşa* (18) qarînesiyle muqadder kışşa-yı bişnev lafzına zarf olub taqdîr-i kelâm *derbeyân-ı ān ki cāniş bir fermân-ı ilāhî reved ger gülirā hār h̄āhed* (19) ān [*gül hār- H*] şevēd kışşa-yı bişnev demek ola ol kışşa-yı mu‘cize-yi Hüddur ki beyân buyururlar ki ol Hüd ‘aleyhisselām fermân-ı ilāhî üzre revân (20) oldı ve gül gibi bāduñ ‘Ād üzre h̄ār olmasını murād idüb bād anlara h̄ār u qahhār oldı bu da cāyızdır ki derbeyân ān ki māqablinde vāqı‘ (21) olan *dü laqabrā ü berîn her dü nihād* kavline zarf ola bu taqdîr üzre ma‘nā böyle demek olur ki ān hākīmî ki cāniş ezbed-i ten bāz rest ü (22) ender çemen-i rûhānî cān ü revân şud berîn her dü ü behr-i fark dü laqab nihād derbeyân ān rûh ki bir fermân-ı ilāhî reved gerded gülî- (23) rā hār h̄āhed ān gül hār şevēd dān rûh-ı revân laqab nihād derbeyân ān rûh ki ne bir fermân-ı ilāhî reved ānrā cān laqab nihād⁹²² pes bu beyt (24) ol hākīmüñ *dü laqabrā ü berîn her dü nihād* didügi kavle olur ol rûh ki fermân-ı Hāk üzre gitmeye aña hemān laqab qomış (25) olur ve ol bir rûh fermân-ı ilāhî üzre gide ve eger bir gül hār olmağ isteye ol gül hār ola ve bil‘akis eger bir hārı dağı gül olmağ isteye ol (26) hār gül ola aña rûh-ı revân diyü laqab qodı ve ol fermân-ı ilāhî üzre giden ve gülüñ hār olmasını murād eyledükde ol gül hār gibi olan rûh-ı (27) revānlardan birisi Hāzret-i Hüd nebîdür [‘aleyhisselām +H] ki bādı qavm-i ‘Āda hār gibi dizende kıldı ve kendüsine tābi‘ olan mü‘minler gül gibi laţif ü cānfezā (28) rāhat virici eyledi nitekim buyururlar

Mu‘cize-yi Hüd ‘aleyhisselām dertahallüş-i mü‘minān-ı ümmet bevaqt-i nüzül-ı bād belā

⁹²² “O hākimin canı bedeninden ayrıldı, rûhānî âlemde gezinir oldu. Her ikisi için ayrı ayrı iki lakap verilir. İlahi emre uyarak hak emir üzre revan olan ruhun beyanında, eğer bir gül diken olursa o gül diken olur ve o ruha revan (serbest) ruh lakabı verilir. İlahi emre üzere olmayan ruha da can lakabı verilir.”

Nitekim (29) Hâk Tebârek ve Te‘âlâ sûre-yi Hûdda buyururlar *ve lemmâ câ’e emrunâ necceynâ Hûden vellezîne âmenû me’ahu bi rahmetîn minnâ ve necceynâhum min ‘azâbin gâlîz*⁹²³ ya‘nî v’ân hengâm (30) ki beyâmed fermân-ı mâ be‘azâb-ı îşân necât dâdîm Hû der’û ân kesânîrâ ki girevîde bûdend bâ ü vü îşân çihâr hezâr bûdend ki hemerâ bâ Hûd (31) bürhânîdîm bebağşeş ü bağşâyeş ezmâ ya‘nî necât befazl-ı mâ bûd ne be‘amel-i îşân ü berehânîdîm îşânîrâ ez‘azâb dürüş [H249b] v’ân semûm dûzağ bûd ki (32) bemenâhir-i îşân derâmede ve edbâr bîrûn şude a‘zâ-yı îşânîrâ pâre pâre mî sâht⁹²⁴

(2211) Meşnevî

Mü’minân ezdest-i bād-ı zâyire

(33) Cümle bünşestend ender dâyire

Mü’minler zâyire olan bāduñ destinden cümlesi dâyire içre oturdılar *zâyire* ism-i fâ’ildir zâyirdan bā’a yebî’u bābindan (34) zarar u ziyâna dirler zâyirde olan mü’ennes zamîri baduñ mü’ennes olmasına işâretdür ki rîh mü’ennesdür rivâyet olunur ki Hâk Te‘âlâ Hâzret-i Hûda (35) ilhâm eyledi ki ‘Âd kavmine rîhle ‘azâb eylese gerekdür pes Hûd Hâzretleri kendüye tâbi‘ olan mü’minleri bir yire cem‘ idüb anlaruñ eţrâfına (36) bir dâyire çekdi pes rîh-i şarşar esmege başladuğda dört miğdârı kimse ol zâyire olan bād-ı şarşaruñ destinden kaçub cümlesi Hûd Hâzretleri- (37) nüñ çekdüğü dâyirenüñ içinde oturdılar ve bād-ı Semüddan necât buldılar ammâ dâyireden taşra olan kavm ‘Âd *ve emmâ ‘Âdun feuhlikü birîhın şarşarın* (38)

⁹²³ “Emrimiz gelince, Hûd’u ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık, onları ağır bir azaptan kurtuluşa erdirdik.” (Hûd 11/58)

⁹²⁴ “Onun azabını sonlandıracak emrimizin vakti geldiğinde onun her kapısı o ve onlarla dönenlerle dört bin idi. (Kur’ân’ın) Hûd (sûresi) ve bizim kerem ve bağışlayıcılığımızla onları kurtardık. Yani kurtuluş bizim faziletimizleydi. Onların yaptıkları amellerle değil. Onları büyük azaptan kurtardık. Onların burun deliklerinden gelen cehennem zehriydi, zehir arkalarından çıkmış ve azalarını paramparça etmişti.”

*‘ātiyetin saḥḥarahā ‘aleyhim seb‘a leyālin ve semāniyete eyyāmin ḥusūmen*⁹²⁵

āyetiniñ mücebince riḥ-i şarşarla helāk oldılar

(2212) Meşnevī

Bād-ı tūfān būd u keştī luṭf-ı Hū

Bes (39) çünin keştī vü tūfān dāred ū

Filmeşel ol zamānda bād-ı şarşar tūfan idi ve keştī luṭf-ı hüviyyet-i ilāhī idi çok buncılayın keştī ve tūfan (40) tutar ol Hudā tūfandan murād bir kavmi veyā bir kalīmi ihāta eyleyen belā vü ‘azāb olur ol belā vü ‘azāb eger bādla olsun ve eger nārla (41) olsun ve eger ābla olsun her ne gūne şey’le olursa olsun bir belā vü ‘azāb ki bir kavmi ihāta eyleye aña tūfan dinür [P508b] (1) ve her şey ki ol kavmi ol ‘azābdan ḥalāş eylemege sebep ola ol şey’e keştī ta‘bīr olunur pes Hāzret-i Hūduñ ‘aşrında bād-ı şarşar filmeşel tūfān (2) oldu ve luṭf-ı hüviyyet-i ilāhī keştī oldu mü’minler ol luṭf u raḥmet vāsıtasıyla tūfān-ı belādan necāt buldı ve ammā ‘Ād ol bād-ı belā ile helāk (3) oldu pes ol Hudā bunuñ gibi çok keştī ve tūfān tutar cümleden biri

(2213) Meşnevī

Pādşāhīrā Hudā keştī kuned

Tā behırş-ı ḥıṣ berşafhā (4) zened

Hudā-yı Te‘ālā Hāzretleri bir pādşāhı filmeşel keştī eyler ḥattā ol pādşāh kendünüñ mālā ve mülke olan hırşı sebebiyle a‘dā anuñ şaflarına (5) urur ya‘nī Hāḳ Te‘ālā Hāzretleri ḥalk-ı ‘ālem içre bir pādşāhı gemi gibi eyler tā kim re‘āya ve berāyādan anuñ ḥavme-yi ḥükümet ve ḥayṭa-yı imāretine çok (6) kimseler dāḥil olurlar kaçan eṭrāf u eknāfdan tūfān-ı belā gibi a‘dā ‘askeri zuhūr eylese ol pādşāh ḥayṭa-yı ḥükümetden olan re‘āya (7) olan kendünüñ hırşı sebebiyle a‘dā anuñ maşāffına kendüsini urdı

⁹²⁵ “Ad kavmi ise, uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile mahvedildiler. Allah onu, ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti.” (Hâkka/ 69/6-7)

(2214) Meşnevî

Kaşd-ı şeh ân nî ki halk iymîn şevend

Kaşdeş ân ki mülk gerded pay- (8) bend

Pādşāhuñ kaşdı a‘dā maşāffına kendüyi urmadan ol degildür ki halk iymîn olalar anuñ kaşdı oldur ki mülk pāybend ola ya‘nî (9) zamāne pādşāhlarınıñ ekşerīnūñ a‘dā ile muķābele ve muķātele kılmasından maķşūd u murādı ‘ibādullāh iymîn olsunlar ve zıll-i şa‘adetde rāhat (10) bulsunlar ben dağı Hāķ Te‘ālādan [H250a] bu hizmet muķābelesinde sa‘adettār ben bulayım dimek degildür anuñ a‘dā ile ceng eylemeden maķşūdı (11) memleket yıkılmasın ve a‘dā anı almasın ve niçe zamān benüm elimde qalsın dimekdür egerçi şāhuñ maķşūdı budur velīkin Hudā-yı Te‘ālānuñ anuñ öyle (12) qalmasından niçe şun‘ u hikmeti zuhūra gelür cümleden biri anuñ memleketi içre olan re‘āyā tūfān a‘dādan amān bulur nitekim bu ma‘nāyı (13) tefhīm için bu beytleri meşel mevķi‘inde ĩrād idüb buyururlar

(2215) Meşnevî

Ān ħarāsī mīdeved kaşdeş ħalāş

Tā beyābed ũ zizaħm ān dem menāş

Meşelā şol (14) bir ħarās eyler anuñ kaşdı ħalāşdur ħarās dolaba ve degirmene koşdıkları ħayvāna dirler ammā aş eşek degirmenine dirler soñra muṭlaķ ħayvān (15) çekdügi degirmene ve dolaba didiler gāhī degirmene koşdukları ħayvāna dağı ıtlāķ eylediler ya‘nî şol bir şu dolabına veyāħūd yağ degirmenine (16) koşılmış ħayvānuñ kaşdı ve niyyeti oldur ki ol belā vü zaħmetden ħalāş ola ve ol demde ol zaħm u miħnetden tā menāş bula

(2216) Meşnevî

Kaşd-ı ũ ân (17) ni ābī berkeşed

Yā ki küncidrā bedān revġan kuned

Ol hayvānuñ maqşūdı ol degildür ki dolabı döndürmekle kıyudan yukaru bir āb çeke veyāhūd degirmeni (18) döndürmekle şuşamı revğan eyleye *küncid* şırlığan yağı çıkardukları şuşama dirler

(2217) *Meşnevī*

Gāv beştābed zibīm-i zaḥm-ı saḥt

Nī berāy-ı burden-i gerdūn u raḥt

(19) Mişāl-i āḥer gāv zaḥm-ı saḥtınıñ bīminden sür‘at eyler gerdūnı ve raḥtını menzile iletmekden ötüri degül *gerdūn* ‘araba ve kañlıya dirler

(2218) *Meşnevī*

Līk dādeş Ḥaḳ (20) çünin ḥavf u veca‘

Tā meşālih ḥāşıl āyed derteba‘

Velīkin Ḥaḳ Te‘ālā aña buncılayın veca‘ ve derdüñ ḥavfını virdi tā kim ol veca‘ korqusından (21) şitāb u sür‘at eyler ve teba‘da meşālih ḥāşıl gelür pes bu kavmüñ kārları lillāh ve fillāh olmayub velīkin yine bittabi‘ zimnen meşālih-i ilāhī ḥāşıl (22) olduğunı ve murādullāh zuhūra geldüğünü iş‘ār eyler

(2219) *Meşnevī*

Hemçünān her kāsibi ender dükkān

Behr-i ḥod kuşed ne işlāḥ-ı cihān

Buncılayın dükkān içre her bir (23) kāsib kendüden ötüri çalışur aşlā cihāndan ötüri degül ya‘nī pādşāhān-ı cihān kendü nefsi için sa‘y idüb teba‘da re‘āyā şerr-i (24) düşmenden amān bulduğı ve gāv u ḥar zaḥm korqusından sür‘atle ḥareket idüb degirmeni ve dolabı döndürüb anlardan şu ve yağ ḥāşıl oldurur (25) gibi her bir kāsib daḥı dükkān içre kendü nefsinden sa‘y eyler ve şan‘atını işler ammā zimnen teba‘da işlāḥ-ı cihān ḥāşıl olur ve ‘āleme nizām gelür

(26) (2220) *Meşnevī*

Her yekî berded cüyed merhemî

Derteba‘ kıyım şude z‘în ‘âlemî

Her biri derd üzere bir merhem ister teba‘da bundan bir ‘âlem kıyım olmuş ya‘nî gör ki bu ‘âlemde (27) her birinüñ bir derdi var kendü derdi üzere bir merhem dilemesinden ve kendü nefsi için sa‘y eylemesinden ‘âlem kıyım olur ve intizâm bulur

(2221) Meşnevî

Hağ sütün-ı (28) İñ cihân ezters sâht

Her yekî ezters-i cān derkār bāht

[Hağ Subhāne ve Te‘ālā bu cihānuñ sütün u kıyāmını tersden düzdi her birisi havfdan cānı kārda oynatdı +H]ya‘nî çünkim Hudā-yı Te‘ālā Hazretleri bu ‘âlemüñ sütün u kıyāmını havfdan düz- (29) di pes halk-ı ‘âlemden her birisi havfdan ötüri cānını kār u kesbde oynatdı [H250b] ve her biri cānı korkusından bir kāra sa‘y itdi (30) pes bunlaruñ her birinüñ bir korkudan ötüri bir kāruñ huşūline sa‘y eylemelerinden bu ‘âlem böyle muntazam oldı ve benî ādem rāhat buldı

(31) (2222) Meşnevî

Hamd İzedrā ki tersirā çünin

Kerd ū mi‘mār u işlāh-ı zemīn

Hamd u şenā şol İzed Te‘ālā Hazretlerine ki bir havfı buncılayın ol Hudā zemīnüñ mi‘mārı ve (32) işlāhı eyledi bu halk-ı ‘âlem yā fakrdan yā kılllet-i ma‘āşdan korkmayalar ve bir kār u kesbüñ tālibi olmayalardı ve herkes aşlā kār u kesb (33) kılmayalardı bu ‘âlemüñ niżāmına halel gelür ve halk-ı ‘âlem elemlerde ve mazāikalarda olurlardı pes Hağ Te‘ālā Hazretleri halkın kalbine bir güne (34) havf birağub anlaruñ her biri bir şan‘ata tālīb olduğı ve anu fi‘le getürdigi büyük ni‘metdür ki insān kendü vücūdından ötüri her neyi istese (35) görür ki düzülmiş ve

anuñçün hâzır u müheyyâ olmışdur pes Hâk Te‘âlâ Hazretlerine bu huşûşda dağı çok hamdler ve şükrler eylemek gerekdür ki bu (36) yeryüzine böyle intizâm virdi

(2223) Meşnevî

În heme tersendeed ezniĸ ü bed

Hîĸ tersende netersed ĸod ziĸod

Bu dükeli benî âdem niĸ ü bed- (37) den ĸorĸucılardur ya‘nî bu dükeli ĸalk-ı ‘âlem ikiden ĸâlî degildür eyüligüñ zevâlınden ve kemligüñ işâbet kılmasından ĸorĸucılardur hîĸ bir (38) ĸorĸucu ĸod kendüden ĸorĸmaz beherĸâl anu bir muĸavvef vardur ki ol ĸâyif olan kimseyi gâĸ eyülük zevâliyle ĸorĸudur ve (39) gâĸ kemlügen işâbet kılmasıyla ĸorĸudur ve filĸaĸîĸa muĸavvef Allâĸ Tebârek ve Te‘âlâdur

(2224) Meşnevî

ĸod ĸaĸîĸat berheme ĸâkim kesîst

Ki ĸarîbest⁽⁴⁰⁾ ü eger maĸsûs niîst

ĸod ĸaĸîĸatde dükeli eşyânuñ üzerine ĸâkim hemân bir kimsedür ki **ve naĸnu aĸrebu ileyhi minĸabli'l-verîd⁹²⁶** âyetinüñ mücebince (41) ve dağı ve her **ve huve me‘akum eynemâ kuntum⁹²⁷** ĸavl-i şerîfünüñ ĸasebince ol ĸâkim bendelerine ĸarîbdür eger maĸsûs degül ise de ki bu zâĸir göziyle bu ‘âlemde ol [P509a] (1) idrâk ve dağı iĸsân olınmaz

(2225) Meşnevî

Hest ü maĸsûs ender meĸmenî

Lîĸ maĸsûs-ı ĸis-i îñ ĸâne niî

Ammâ ol ĸâkim-i muĸlaĸ ve ol cümlede mutaşarrıf olan Hazret-i (2) Hâk bir meĸmende maĸsûsdur velîkin bu ĸânenüñ ĸissinüñ maĸsûsı degildür *meĸmen* maĸall-i meĸmüne dirler bunda *meĸmeden* murâd ehl-i dile nisbetle cenân (3) ve

⁹²⁶ “Biz ona şâĸ damarından daha yakınız.” (Kaf 50/16)

⁹²⁷ “Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.” (Hadîd 57/4)

‘amme-yi mü’minine nisbetle cināndur ki *vücūhun yevme izin nādıratun ilā rabbihā nādıratun*⁹²⁸ āyetinüñ mücebince ol kendü Rabblerini görürler kemā kıle ‘aleyhisselām (4) *seteravne Rabbekum kemā terevane’l-ķamere leylete’l-bedri lā tuđārrüne fihî*⁹²⁹ pes Cenāb-ı ‘izzet celle şānuhu bu hūne-yi cesedüñ hissine ve başarına maħsūs degildir ki *lā tudrikuhu’l-ebşāru ve huve yudriku’l-* (5) *ebşāra ve huve’l-lāřifu’l-ķabîr*⁹³⁰ buyurdu ammā aşķāb kılub mekmen-i dilde göñül göziyle ol hākim-i muřlaķı āşķār görürler anlaruñ çeşm-i (6) cānına Hāzret-i Hāķ maħfî ve pūşide degildir

(2226) *Meşnevî*

Ān hisî ki Hāķ berān his mazharest

Nîst hiss-i ĩn cihān ān dīgerest

Şol bir hiss (7) ki Hāķ Subhāne ve Te‘ālā ol hiss üzre zāhirdür ya‘nî Hudā-yı Te‘ālā şol hiss ü idrāk üzre ki kendüsini zāhir kılıcıdur ve ol hiss daķı Hāzret-i (8) Hāķkı müşāhede ve mu‘āyene eyleyicidür ve bu cihānuñ hissi degildir ol hiss ğayrdur [H251a] ki aña çeşm-i cān ve dīde-yi cenān ve başar-ı başiret daķı dirler murād andan (9) göñül gözi didükleridür Hāķ Te‘ālāyı görici ve müşāhede kılıcı bu hiss-i cān ve dīde-yi cenāndur bu yoħsa bu zāhir hissi degildir bu zāhir gözi sāyir (10) hāyvānātuñ göziyle rü’yetde beraberdür bu zāhir gözine hiss-i hāyvānî dirler

(2227) *Meşnevî*

Hiss-i hāyvān ger bedīdī ān şuver

Bāyezīd-i vaķt būdī ğāv u hār

⁹²⁸ Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parılayacaktır. Rablerine bakacaklardır (O’nu göreceklerdir). (Kıyâmet 75/ 22-23)

⁹²⁹ “Rabbinizi Bedir gecesi ayı apaķık gördüğünüz gibi göreceksiniz. Bu konuda ihtilâfa düşmeyin. “Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 306-307. [Hadisin saħîh olduğu belirtilmiştir.]

⁹³⁰ “Gözler O’nu göremez; halbûki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.” (En’âm 6/103)

Eger (11) hiss-i hayvānī ol şuver-i Rabbānīyi göreydi gāv u ħar Bāyezīd-i vaqt olaydı şuverden murād bunda şifāt-ı İlāhīdür nitekim *innallāhe ħalaka Ādeme ‘alāşüretihi*⁹³¹ (12) ħadīşinde muħaddisler şüreti şifātla tefsīr idüb ey ‘alāşifatihi demişlerdür pes taqdīr-i kelām hiss-i hayvānī eger ol şuver-i İlāhiyyeyi göreydi ya‘nī şifāt-ı (13) Rabbāniyyeyi müşāhede ve mu‘āyene kılaydı her gāv u ħar kendü vaqtinüñ Bāyezīdi olurdı zīrā aña gāv u ħaruñ gözlerinde maħsūsātı görmek daĥı (14) ziyādedür eger şifāt-ı İlāhī ve şuver-i rūḫānī bu gözlerle görülmek ve bu ħissle müşāyede olunmaq mümkin olaydı filḫaķīka her gāv u ħar ‘ārif (15) billāh olurdı ve her zāhir gözleri ziyāde gören cāhil ü ebter şeyḫ-i dīn olmak lāzım gelürdi bu ħod böyle degildür

(2228) Meşnevī

Ān ki tenrā maḫzar-ı her rūḫ kerd

(16) *V‘ān ki keştīrā Burāk-ı Nūḫ kerd*

Ol ḫākim-i muṭlaķ ve fā‘il-i muḫtār olan Ḥazret-i Ḥaķ ki teni her rūḫa maḫzar eyledi ya‘nī ḫākdan maḫlūk olmış (17) bedeni her güne rūḫa maḫzar kıldı ve ol Ḥudā ki sefīneyi Nūḫ Ḥazretlerine Burāk eyledi ħattā Nūḫ Ḥazretleri ‘aleyhisselām tevābi‘iyle aña binüb Ṭūfāndan (18) necāt buldı

(2229) Meşnevī

Ger beḫ‘āhed ‘ayn-ı keştīrā beḫū

Ū kuned ṭūfān-ı tu ey nūrcū

Eger ol ḫākim-i muṭlaķ murād eylerse cūda ‘ayn-ı keştī ol Ḥudā ey nūr- (19) cū ‘ayn-ı ṭūfān eyler ba‘zı nüşhalarda *becū cīm* ile vāķi‘ olmuşdur ırmaķ ma‘nāsına bunda *cūydan* murād deryā olur deryālar Ḥazret-i Ḥaķkuñ ħudret (20) ü ‘azametine nisbetle cūy gibidür ve ba‘zı nüşhada daĥı ḫā-yı mu‘ceme ile *beḫū* vāķi‘ olmuşdur bu taqdīr üzre ma‘nā eger Ḥaķ Te‘ālā isterse ḫūy u ‘ādetle olan (21) ‘ayn-ı sefīneyi ol Ḥudā saña ṭūfān eyler ey nūr dileyici demek olur *nūrcū* bunda selāmetcū ma‘nāsına

⁹³¹ “Allah Ādem’i kendi suretinde yarattı.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 308. [Hadisin saḫīḫ olduĥu belirtilmiştir.]

isti‘are olinmışdır ya‘nī *yef‘alu Allāhu mā yeşā‘u*⁹³² (22) ve *yaḥkumu māyurīd*⁹³³ āyet-i kerīmesinüñ ḥasebince ol ḥākim-i muṭlaḳ murād eyleser ‘ādet üzre olan ‘ayn-ı sefīneyi ey selāmetcū saña ṭūfān ve maḥall-i (23) ğarḳ eyler ve isterse hem ‘ayn-ı ṭūfānı saña maḥzā sefīne eyler ol degildür ki sen bir sebep-i selāmet olan şey’e temessük kılmakla Ḥaḳ Te‘ālānuñ (24) ṭūfān belāsından necāt bulasın ve bu da degildür ki sen ṭūfān-ı belāya ğarḳ olduğda Ḥaḳ Te‘ālā Ḥāzretleri seni bilāsebeb ḥıfz eyledükden soñra (25) ol ṭūfān-ı belā saña zarar vire Ḥaḳ Te‘ālā bir ḳulını ḥıfz eyledükden soñra cemī‘-i ‘ālemi ṭūfān-ı belā iḥāṭa eylese anuñ bir ḳulına zarar gelmez ve Ḥaḳ Te‘ālā bir (26) ḳulına zarar murād eyledükden soñra aşlā bir şey anı dāfi‘ ve māni‘ olmaz kemā ḳāle tebārek ve te‘ālā sūre-yi Yūnus *ve in yemeskallāhu biḍurrin felā kāşife* (27) *lehu illā huve ve in yuridke biḥayrin felā rādde lifaḍlihi yuşību bihi men yeşā‘u min ibādihī*⁹³⁴ ve ḳāle İzā fīsūre-yi Fāṭır *mā yeftihillāhu linnāsi min rahmetin felā* (28) *mumsike lehā vemā yumsik felā mursile lehu*⁹³⁵

(2230) *Meşnevī*

Her demet ṭūfān u keştī ey muḳıl

[H251b] *Bāḡam u şādī kerd ū muttaşıl*

Ey muḳıll her dem saña ṭūfān (29) ve keştī nitekim ol seni ḡam u şādīye muttaşıl itdi *muḳıl* faḳīre dirler ya‘nī eger senüñ dīde-yi ḡaybbīnüñ var ise görürsin ki her demde (30) saña sefīne ve ṭūfān vardur *sefīneden* murād sebep-i selāmet olan ḥālet ve *ṭūfāndan* murād bā‘is-i miḥnet ve āfet olan ḥāletdür gör ki Ḥaḳ Te‘ālā (31) Ḥāzretleri seni ḡāh olur ki ḡam deryāsına düşürür ki andan ğarḳ olmaḳ mertebesine varur iken filḥāl sefīne-yi selāmetle seni şādī ve (32) sūrūr sāḫiline irgürür ve sāḫil-i şādī ve

⁹³² “Allah dilediğini yapar.” (İbrahim 14/27)

⁹³³ “Allah dilediğine hükmeder.” (Mâide 5/1)

⁹³⁴ “Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O’ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O’nun keremini geri çevirecek de yoktur. O hayrını kullarından dilediğine erıştırir.” (Yûnus 10/ 107)

⁹³⁵ “Allah’ın insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz. O’nun tuttuğunu O’ndan sonra salıverecek de yoktur.” (Fâtır 35/2)

sürürda dağı seni hemişe kımayub yine bir mevc-i kıdret gelüb seni ol maķāmdan ayırub bir āher (33) girdāba dağı düşürür andan dağı bir sebep-i selāmet düzüb seni ol vāsıtayla halāş eyler yine bir āher deryāya dağı düşürür

(2231) Meşnevī

Ger nebīnī keştī⁽³⁴⁾ vü deryā bepīş

Lerzehā bīn derheme eczā-yı h̄ ĩş

Eger keştīyi ve deryāyı öñinde görmeyesin kendüñüñ dükeli eczāsında lerzeleri gör (35) hāşıl-ı kelām eger sen sebep-i selāmet olan ma‘nevī sefīneleri ve bā‘is-i miñnet ve āfet olan belā deryālarını huzūruñda görmez iseñ kendü (36) a‘zā ve cevārihūñde bu kırkuları ve ıztırābları gör her bir cüzvüñ neden tersān olub mużtarib olursa ol deryādur ve her neden rāhat (37) u selāmet bulursa ol keştīdür

(2232) Meşnevī

Çün nebīned aşl-ı tersiştirā ‘uyūn

Ters dāred ezhayāl-i gūnegūn

Çünküñ ‘uyūn aşl tersişi görmeye [gūnāgūn hayālden ters tutar +H] *tersiştir* (38) kesr-i sīnle havf ma‘nāsına ism-i maşdardur ya‘nī nāsuñ ‘uyūn-ı cānı çünküñ derūnda olan havfuñ aşlını görmeye ve ol ters ü bīmi mūcid ü mürsil (39) kimdür anı müşāhede kılmaya gūnāgūn hayālden havf u bīm tutar ve ol havfı ol hayāl meşābesinde olan şeylerden tahayyül eyler başar-ı başireti (40) yok ki ol havfuñ aşlını ve fā‘ilini anuñla göre ve gūnāgūn hayālatdan a‘mā gibi havf eylemeden kırtula nitekim bu ma‘nāyı tefhīm için (41) bu beytleri meşel mevķi‘inde ĩrād idüb buyururlar

(2233) Meşnevī

Müş bera‘māzened yek cılf-i mest

Kūr pindāred legedzen üştürest

Meşelā bir hayırsuz [P509b] (1) mest a‘mā üzre nāgāh müşt urur ve sūküt kıılır kör zann eyler ki depme urucu devedür *cılf* hayırsuz kimseye dirler ya‘nī filmeşel bir

hayırsuz (2) mest kimse bir köri imtiḥān eylemeden ötüri aña bir yumruk ursa ammā kendüsi süküt kılsa ve ḥareket kılmasa ve ol körüñ yanında bir deve olsa (3) ve ol deve şadā idüb ol kör anı işitmiş olsa kör ol kendüye meşt uranı bilemeyüb deve kendüsine depme urdı şanur

(2234) Meşnevī

Z'ān ki ān dem (4) bāng-ı üştür mişenīd

Kürrā gūşest āyīne nedīd

Ol cihetden kör legekzen üştür zann eyler ki ol demde üşter şadāsını işitdi anuñçün ol müşt uran (5) kimseyi depme urucu deve şandı zīrā körüñ āyīnesi gūşdur göz degildir

(2235) Meşnevī

Bāz gūyed kūr ne ĩn seng būd

Yā meger ezḳubbe-yi pürtang būd

[Ammā anı daḥı [H252a] taḥḳīḳ eylemeyüb +H] girü kendüsine (6) ol kör dir bu baña ṭoḳınan deve depmesi degül idi taş idi yāḥūd meger ol taş pürşadā olan ḳubbeden idi gelüb ṭoḳındı dir *ṭang*tanīn ü (7) şadā ma'nāsınadır

(2236) Meşnevī

Īn nebūd u ān nebūd u ān nebūd

Ān ki ũ ters āferīd ĩnhā nümūd

Bu olmadı ve o olmadı ve ol daḥı olmadı ya'nī ne deve depme- (8) si oldu ve ne taşuñ bir cānibden gelmesi ve ne ḳubbeden gelmesi oldu belki ol Ḥudā ki ḥavfı ḥalk eyledi bu gūne ḥayālleri aña gösterdi ve kördil olan kimse (9) kendüsine ṭoḳınan zaḥmuñ aşlını bilemeyüb gāḥ 'Ömerden ve gāḥ Bekirden şandı ve gāḥī anı ba'zı esbābdan ḳıyās eyledi ammā bu cümlesi ḥaḳīḳati gör- (10) medüginden vāşıla nazar irgürmedüginden ḥāşıl olur

(2237) *Meşnevî*

Ters ü lerze bâşed ezğayrî yakîn

Hîç kes ezğod netersed ey hazîn

Ters ü lerze yakîn (11) budur gayrdan olur hîçbir kimse ey hazîn kendüsinden korkmaz ya'nî bir kimse hullî ve nefsehu kendü kendüsinden korkmaz ve mużtarib olmaz eger bir kimseye (12) havf u lerze gelse lâbüdd gayrıdan gelür ve nâkışu'l-ma'rife olan 'avâm katında ol gayr halkdur ki anlar havf u lerzeyi halkdan görürler ammâ kâmilü'l-ma'rife (13) olan 'âkıll katında havf u lerzeyi halk eyleyen Hazret-i Hakdur pes muhavvef filhakîka Hazret-i Hak olur ammâ 'arif olmayanlar bu derüne gelen havf (14) u eleme vehm ü hayâlden bilür

(2238) *Meşnevî*

Ân hakîmek vehm h'âned tersrâ

Fehm kej kerdest ü in dersrâ

Ol hakîmcik terse vehm okur ol hakîm- (15) cik bu tersi egri fehm itmişdür *hakîmekde* kâf taşğir içündür ammâ taḥkîr ma'nâsını ifâde eyler ve hükemâ böyle dirler ki insânuñ kuvvet-i vâhime havâss-ı (16) hamse-yi bātınasından bir kuvvedür ki gâlaṭ idrâk idicidür ve ekser insânı ol kuvvet-i vâhime zararlı olmayan şey'lerden taḥzîr ü taḥvîf eyler pes insânuñ (17) qalbine gelen korku vehmdür nitekim ol böyle diyen hakîmcigüñ mezhebini beyân idüb buyururlar ki kaçan bir kimsenüñ qalbine bir şey'den korku gelse ol hakîm (18) qalbine gelen korkuya aşı yok vehmdür dir bu qalbe qalaḫ u ıztırâb viren havfe mücerred vehmdür dimekdür seni ol hakîm kej fehm eylemiş ve şahîḫ bilemeyüb (19) beyâna söylemişdür farz idelüm ki havf u hazer vehm imiş ve vehmden ḥâşıl olur imiş

(2239) *Meşnevî*

Hîç vehmî biḥakîkat key buved

Hîç qalbî bişahîḫî (20) key reved

Ammā hīç aşlsuz ve haķīkatsüz bir vehm kaçan olur beherhāl her vehm ki bir kimsenüñ kalbine korķu bıraĝa elbette anuñ bir haķīkati ve aşlı var- (21) dur⁹³⁶ ol aşlı ve şıdk vāsıtasıyla kuvvet-i vāhime ādemi korķudur yoħsa eger ol havfuñ aşlı ve haķīkati olmasa vehm ādemüñ kalbinde niçe (22) hükmini yürüdür eşerini nāfiz ü rāyic eylerdi hükmini yürüdüb nāfiz eylemege kādır olamazdı meşelā beynennās hīç bir şahīhsüz ve naķd-i hālīş ümīdinsüz (23) bir kaçan gider ya‘nī gitmez⁹³⁷ bir kimse bir kalbı alsa ve kabül kılsa [H252b] belki bu şahīhü’l-‘ayār bir naķddur diyü alub kabül eyler ve kezalik insānuñ kalbinde olan (24) vehm daħı bir kalb u dürüg naķraya beñzer ki şahīh havf degıldür ammā havfuñ haķīkati ve aşlı vardur ki ol naķd-ı hālīş gibidür kaçan kuvvet-i vāhime gelüb (25) bir kimseye korķu virse ol kimse kalb olan vehmi havfuñ şahīhinden ve şıdkından ötüri cāyız görür yoħsa muṭlaķ ol vehme vücūd virmez (26) imdi vehmüñ insānuñ vücūdında te’sīr eylesinüñ beherhāl bir aşlı ve haķīkati vardur yoħsa eger ol haķīkat olmasaydı vehm bir ‘āķılı aldamaĝa (27) kādır olamazdı

(2240) Meşnevī

Key dürüĝi kıymet āred bīzirāst

Derdü ‘ālem her dürüg ezrāst hāst

Meşelā kaçan bir dürüg rāstsuz kıymet getirür (28) bu muķarrerdür ki hīç bir dürüg rāstuñ vücūdinsuz kıymet bulmaz ve maķbül olmaz iki ‘ālemde her dürüĝi rāstdan kaķdı ya‘nī zāhirde ve bāṭında (29) her kizb ki kāyim oldı şıdkdan kāyim oldı eger zāhirde ve eger bāṭında bir kimse bir kizbi kabül kılmadı meger ki rāst olmak mülāhazāsiyla (30) pes zāhirde ve bāṭında kizb rāstdan kāyim olmış olur

(2241) Meşnevī

Rāstrā dīd ü revācī vü fūrüg

Berümīd-i ān revān kerd ān dürüg

⁹³⁶ elbette anuñ bir haķīkati ve aşlı vardur: beherhāl anuñ bir haķīkati ve aşlı vardur H

⁹³⁷ kaçan gider ya‘nī gitmez: kalb cārī olur mı bu muķarrerdür ki olmaz H

O (31) kimesne rāsti gördi revācını ve fūrūğını ya‘nī o bir kazīb rāstuñ revācını ve beynennās fūrūğını gördi ol rāst ümīdi üzre ol (32) dūrūğı revān u rāyic itdi yoḥsa eger dünyāda rāstuñ fūrūğı ve revācı olmayaydı bir kazīb kendü dūrūğını niçe revān eyleyebilürdi (33) pes derūnda kuvvet-i vāhime qalb u kizbdür qaçan bir kimse ḥavf u ḥelecān virmek istese beherḥāl ḥavfuñ bir ḥaḳīḳati olmaḳ mülāḥazāsıyla (34) ḥükmini yüridürdü yoḥsa ol ḥavfuñ aşlı ve şıdḳı olmaduğı zāhir olıcaḳ vehmi kimse ḳabül eylemez nitekim qalb altını ve kizbi kimse ḳabül (35) eylemez meger ki şaḥīḥ olmaḳ mülāḥazāsıyla pes bu dünyāda hem beynennās ne ḳadar zerrāk ve kezzāb var ise kendüsini ḥalīş vü şādıḳ şeklinde (36) göstermekle maḳbül olur yoḥsa anuñ kizb ü zerḳi zāhir olduḳdan soñra ‘āḳıl ḳātında aşlā maḳbül olmaz nitekim dūrūga mensüb (37) olanlara şıdḳuñ ḳadrini bilmeden ötüri ḥiṭāb idüb ḥişşe buyururlar andan soñra yine ḥaḳīm-i felsefīnūñ hem sözünüñ ve ‘ilminūñ ḥaḳīḳatını (38) ve buṭlānını beyān buyururlar

(2242) Meşnevī

Ey dūrūğı ki zışıdḳat īn nevāst

Şükr-i ni‘met gū mekun inkār-ı rāst

Ey dūrūga mensüb olan ehl-i zerḳ (39) ve ehl-i riyā ki saña bu nevā zerḳ ve ḳudret ve ḡidā şıdḳdandır şükr-i ni‘met söyleye rāsta inkār eylemede ya‘nī her ne ḳadar rezzāk ve mūrāyi kezzāb (40) u müdde‘ī var ise elbette anlar ehl-i ḥulūş ve aşḥāb-ı şıdḳ u şafā ve erbāb-ı vefā şeklinde olmağıla ḡınā ve nevā bulurlar lāzım geldi ki kizbe (41) mensüb olan ṭāyife bārı ehl-i şıdḳ ve şafānuñ vücūdlarınıñ ne ni‘met idüğini bilüb anlaruñ şükrini ḳılmaḳ anlara lāzım olur tā kim [P510a] (1) gufrān-ı ni‘me olmaḳla hem bir āḥer günāḥ irtikāb eylemiş olmayalar [H253a] pes anlara şükr-i ni‘met ḳılmağı ve rāst olanlaruñ ḳadrini bilmegi ta‘līm idüb buyururlar ey dūrūga (2) mensüb olan lāfi bu nevā vü ḳudret saña şıdḳdan ḥāşıldur lāzım geldi ki rāstuñ ne ni‘met idüğünü bilüb aña şükr söyleye pes zinhār (3) rāsta inkār eyleme ki

gufrān-ı ni‘me olanlardan olmayasın pes çünkim felsefî dahı nev‘ā dūrūga mensūbdur anuñ dahı ‘āqıl u ‘ālem olanlardan berg ü nevā (4) bulması anuñ kavlinüñ ve ‘ilminüñ şıdık olması itibāriyledür ve andan şoñra bu ümmet içre anlaruñ ekvāli ve kitābları okımaq Hāzret-i Nebīnüñ (5) şer‘ine taṭbīk idüb kitāblarını ḥamdler ve taṣliye ile başlayub şādık olan ‘ālimlerüñ ‘ilmine ḥalt eyledükleri içündür ve illā felsefīlerüñ ekvāli (6) ve ‘ilmi ve kitābı aṣlā bu ümmet-i Muḥammed içre maḳbūl degıldür pes müfelsef olanlaruñ tūfānına ve keṣtīlerüñ beyānına şürū‘ idüb buyururlar

(2243) Meṣnevī

Ezmüfelsif(7) gūyem ü sevdā-yı ü

Yā zikeṣtīhā vü deryāhā-yı ü

[Müfelsifden mi söyleyem ve anuñ sevdāsından mı söyleyem yāḥūd anuñ keṣtīlerinden ve deryālarından mı söyleyem +H] mıṣra‘-ı ṣānīde olan *ü* zamīri muḳaddemā ān ki dimekle işāret eyledükleri Hāzret-i Hāḳḳa rāci‘ olur (8) ve taḳdīr-i kelām böyle demek olur ki felsefe şāḥibince mi söyleyem ve anuñ keṣtī fehmliklerinden ve sevdāsından mı söyleyem ki anlaruñ ekṣer fehmleri keṣtī ve (9) bildükleri ḥayālāt-ı sevdāviyye gibidür yāḥūd ol Ḥudānuñ keṣtīlerinden ve deryālarından mı söyleyem

(2244) Meṣnevī

Bel zikeṣtīhāṣ k’ān bend-i dilest

Gūyem(10) ezkül cüzv derkül dāḥilest

Belki ol Ḥudānuñ keṣtīlerinden söylerüm ki ol bend-i dildür küllden söylerüm cüzv küllde dāḥıldür *keṣtīhāṣ-* (11) da olan zamīr beyt-i evvelde vāḳi‘ olan *ü* zamīrinüñ rāci‘ olduğı merci‘e rāci‘ olur ki andan murād ān ki dimekle ebyāt-ı sābıkada (12) işāret eyledükleri Hāzret-i Hāḳḳdur nitekim *ān ki ü ters āferīd inhā nemūd* dimişler idi bu zamīrlar aña rāci‘ olur ve *anuñ keṣtīlerinden* murād aḳkām (13) u evāmir-i

İlāhī olur ki gönüllerüñ bend ü kayıdır ve gönüller aña merbūṭ u muḳayyed olmışlardur bu i'tibārla aḥkām-ı İlāhī bend-i dil olur ve ḥalkı deryā-yı (14) ḍalālet ve girdāb-ı ma'şiyetden ḥalāş eylediği i'tibārla keştiler gibi olur ve bu aḥkām-ı İlāhī keştileriniñ keştibānı her 'aşrda Nūḥsiret (15) olan veliyy-i Ḥudā olur ve aḥkām-ı İlāhī filmeşel küll ve sāyir aḥkām-ı 'aḳlıyye ve aḥkām-ı ḥalāyık cüzvler gibidür çünkim küll meşābesinde olan aḥkām-ı İlāhī (16) zıkr olına aḥkām-ı 'aḳlıyye ve aḥkām-ı şer'ıyyeniñ cümlesi anda dāḥil olur pes buyurlar ki ey müstemi' olan ṭālib ehl-i felsefeden ve anuñ egri (17) fehmlerinden ve sevdāsından mı söyleyem veyāḥūd Ḥudānuñ keştilerinden ve deryālarından mı söyleyem belki ol Ḥudānuñ keştiler meşābesinde olan (18) aḥkāmından söylerüm ki keştiler meşābesinde olan aḥkām-ı İlāhī bendegān-ı Ḥaḳḳuñ ḳalbleriniñ bendi olmuş ve her bende-yi İlāhī cān (19) u dili aña muḳayyed gelmişdür küll meşābesinde olan aḥkām-ı İlāhīden söylerüm zīrā cüzv meşābesinde olan [H253b] ḥük-m-i şer'ī ve ḥük-m-i 'aḳlī bu küllde dāḥıldür (20) ve keştī lābüdd bir keştibānla cārī olub bir maḥalle vāsıl olduğu gibi aḥkām-ı İlāhī hem bir 'ālem-i Rabbānī olan velī vāsıtasıyla bu deryā-yı 'ilmde (21) cārī ve revān olub maḥall ü maḳşad her ne ise aña vāsıl olur

(2245) Meşnevī

Her velīrā Nūḥ u keştibān şinās

Şoḥbet-i ĩn ḥalkrā ṭūfān-(22) şinās

Çünkim ol Ḥudānuñ bend-i dil olan keştilerinden murād aḥkām-ı İlāhī olduğunu añladuñ her velī hem Nūḥ ve gemici añla bu ḥalkuñ (23) şoḥbetini ṭūfan añla ya'nī Ḥazret-i Nūḥuñ seffinesine temessük idenler ṭūfāndan necāt bulub ve andan taḥallüf idenler ğarḳ u helāk olduğu (24) gibi her 'aşrda Nūḥsiret olan ve aḥkām-ı İlāhī seffinesini icrā ḳılan ve anuñ 'ilmini bilen velīniñ ṭarīḳatine temessük ḳılan lābüdd bu ḥalkuñ (25) muşāḥabeti ṭūfanından ḥalāş olur ve bunlaruñ şerr ü fesādı ve deryāsına ğarḳ olmadan necāt bulur imdi ey ṭālib her 'aşrda olan veliyy-i (26)

Hudâyı Nūh ve keştībān bil ki ol aḥkām-ı İlähiyye keştīsiniñ ve sünnet-i nebeviyye seffinesiniñ re'isi ve müdebbiridir bu ḥalkla ḥalt (27) ve muşāḥabet kılmak ma'nāda tūfān-ı belādur eger sen bu ḥalkuñ tūfān-ı muşāḥabetinden ve girdāb-ı şerr ü mazarratından ḥalāş olmak isterseñ (28) vaqtüñ Nūhı ve şerī'at-i keştīniñ keştībānı olan bir velīniñ keştī-yi ṭarīkatine dāhil ol ve aña temessük kıl tā kim bu ḥalkuñ şerr (29) ü zararından emīn olasın ve necāt bulasın

(2246) Meşnevī

Kem güriz ezşir ü ejderhā-yı ner

Z'āšnāyān u ziḥ iṣān kun ḥazer

Şir den ve ejder- (30) hā-yı merden ey sālik-i rāh-ı İlähī kaçma ki bunlaruñ ādemüñ dīn ü imānına zararı olmaz eger bunlaruñ zararı olursa ancak (31) bedene olur ammā āşinālardan ve akrabālardan ḥazer eyle ki eḳārib 'aḳārib gibidir dimişler ḥışmlaruñ ma'nāda ḥaşmlaruñ eledd ü eşeddidür (32) diyü ḥaḳīkate vaḳıf olanlar taḥḳīk eylemişdür egerçi āşinā vü akrabā ādemüñ bedenine zarar virmezler de dīne müte'allik olan kesb (33) ü taḥşiline mani' olurlar

(2247) Meşnevī

Dertelāki rūzgāret miberend

Yādhā şān ḡāyibiyet miçerend

Anlar telāḳide seniñ rūzgāruñı iledürler (34) anları yād eylemeklükler seniñ ḡāyibe mensüb olan şey'leriñi otlarlar ya'nī anlar gelüb saña mülāḳi olmaḳda ve seniñle muşāḥabet kılmakda seniñ (35) vaqt-i 'azizüñi ve 'ömr-i nāzenīniñi zāyi' iderler seniñ tenhāda ol āşināları ve ḥ iṣāvendleri yād eylemeklükleriñ ve ḳalb içre veyā lisānla anları (36) tezekkür kılmakluklarıñ seniñ ḡāyibe mensüb olan maḥşülüñi ve rūḥāniyyetiñi otlarlar ya'nī anlaruñ tezekkürātıyla şol ḥayvānāta beñzer ki seniñ ḳalbüñ (37) bāḡında biten maḥşülātı otlayub seniñ ḳalbünde zevk ü şafā

nebātlarından eṣer ҡomaz elhāşıl ҡalbūñ anlaruñ yādına meşğūl olursa (38)
hayvānāt otlamış bāğa ve şıgırlar çiynemiş dağa döner

(2248) Meşnevī

Çün Һar-ı teşne Һayāl-i her yekī

Ezķıf-ı ten fikrrā şerbetmekī

Anlaruñ her birinüñ Һayālī (39) şanur eşek gibi ten ҡıfından fikri şerbet emicidür
şerbetmekī [H254a] şerbet içici ma‘nāsınadır ҡıf aşlında şerbet sitiline dirler bunda
zarf (40) ma‘nāsı murād olur ya‘nī ol āşinā ve aķrabā ve yārān didigüñ kimselerüñ
her birinüñ Һayālī Һar-ı teşne gibi ey ғālib senüñ bedenüñ (41) ҡabından dīnūñe
nāfi‘ olan fikri ve saña fāyide ҡılan zıkrī şerbet gibi emerler ve senüñ bedenüñ
tarafında fikr-i ilāhī ve zıkr-i Rabbānī şerbetini [P510b] (1) ҡomazlar zinhār anlaruñ
teşne Һarlar gibi olan Һayālī hemān Һāne-yi ҡalbūñe getürmeyigör

(2249) Meşnevī

Neşf kerd eztu Һayāl-i ān vüşāt

Şebnemī ki dāri (2) ezbaħrū’l- Һayāt

Ol vāşīlerüñ Һayālī senden neşf itdi şol bir şebnemi ki sen baħrū’l-Һayātından ғutarsın
vüşāt vāşīnūñ cem‘idür vāşī (3) ğammāza dirler ve nemmāma ve renk virici kimseye
dağı dirler neşf içmege dirler nitekim neşfe’l-Һavzī’l-mā dirler ғақан Һavz anı içse
ve tavzīh-i (4) ma‘nā-yı beyt böyle dimek olur ki ol āşinā ve aķrabā didigüñ ğammāz
ve nemmāmlaruñ her birinüñ baħr-ı Һayāt-ı ғayyibeden şol bir şebnemi ki (5)
derūnuñda sen ғutarsın senden anı her birinüñ fikri ve Һayālī neşf ü cezb [itdi +H] ve
seni bir ғuru ağac gibi ҡodı

(2250) Meşnevī

Pes nişān-ı neşf-i (6) āb ender ğuşūn

Ān buved k’ān mīnecunbed derrūkūn

Pes guşūnda olan ābuñ neşf olmasınūñ nişānı ol olur ki guşūn rükūnda hareket (7) eylemez *guşūn* guşnuñ cem‘idür guşn dala ve budağa dirler *rükūn* rekenūñ cem‘idür *reken* meyle dirler pes şāhlarda ve budaqlarda olan anuñ neşf (8) olmasınūñ ‘alāmet ü nişānı oldur ki ol hevā esdükde sāyir tāze şāhlar gibi yemīn ü şimāle temāyül eylemez belki hacere şald gibi bir yerde (9) galīz olub turur kemā k̄āle’s-**Sa‘dī**

Beyt

Ve ‘inde hubūbu’n-nāşirāti ‘alāhimā

Temiyliū guşūnu’l-bāni lā’l-haceru’s-şald⁹³⁸

pes ey (10) sālīk ve t̄alīb olan kimse senūñ dağı ağışān-ı vücūduñdan āb-ı hayāt-ı ma‘neviyyenūñ gitmesi ve kalbūñde olan neşv ü nemāyı anlaruñ (11) hayāli cezb itmesinūñ ‘alāmeti oldur ki senūñ kalbūñ ve rūhınūñ huşk veyā bes olub hevā-yı yārla hareket kılmaz ve dīn (12) ü t̄ā‘at cānibine māyil olmaz

(2251) Meşnevī

‘Uzv-ı hürri şāh-ı ter ü tāze buved

Mikeşi her sū keşide mişevēd

Meşelā hürriñ ‘uzvı şāh-ı ter ü tāze olur (13) ya‘nī akrabā ve āşinā kaydından ve dünyā ve hevā-yı nefsanī bedenden hürri ü āzād olan kimsenūñ ‘uzvı filmeşel şol şāh-ı ter ü tāze gibi olur ki (14) anı sen cānibine çekesin çekilmiş olur ve saña meyl kıılır

(2252) Meşnevī

Ger seped h̄‘āhī tuvānī kerdeneş

Hem tuvānī kerd çenber gerdeneş

Meşelā eger ol şāh-ı (15) tāzeyi seped urmak isteyesin anı seped eylemege kâdir olursın hem anı sepedūñ gerdenūñ çenberi itmege kâdir olursın nitekim sepedūñ (16) boynuna şāhlardan çenber ü halka hem ururlar mışra‘-ı şānīde olan *gerden*

⁹³⁸ “Korular üzerinde rüzgârlar estiği zaman, ılıgın ağacının dalları sallanır. Fakat katı taşlara harekete gelmez.” Sâdî-i Şîrazî, *Bostan ve Gülistan*, s. 386.

boyun ma'nāsına olur ammā kāf-ı 'Arabīyle itmek ma'nāsına olsa hem cāyiz- (17) dür velīkin mükerrer olur zīrā bu vech üzre ma'nā hem anı itmege qādirsin çenber itmege qādirsin demek olur

(2253) *Meşnevī*

Çün şud ān nāşif zineşf-i (18) bīh-i hod

Nāyed ān sūyī ki emreş mīkeşed

[Çünkü nāşif kendü kökinüñ neşfinden gitdi ol cānibe gelmez ki [H254b] emrini çeker +H] *nāşif* neşfdendür neşf idici ma'nāsına *neşf* içmege ve söylemege ve dühül itmege dirler eger (19) *neşf* ağacuñ köki cānibinden içmek ve cezb itmek ma'nāsına olursa *şud* bunda reft ma'nāsına olur ammā gāhī yubs ma'nāsına (20) isti'māl iderler bu taqdīrce *şud* oldu ma'nāsına olur *evvelki vech* üzre ma'nā çünküm ol nāşif olan ağac kendü kökinüñ neşf (21) ü cezb eylesinden gitdi ya'nī zemīnden rütübet cezb itmeyüb qurudu ol cānibe gelmez ki emr anı çeker ve *ikinci vech* üzre ma'nā (22) çünküm ol şāh kendü kökinüñ yübüsetinden yābis oldu bir şāhib-i emr anı bir cānibe çekse gelmez ve māyil olmaz kezalik her şol (23) kimsenüñ ki ağşān-ı a'zāsı aşlında ĩmān u ĩslām ābını içici olmaya belki anuñ bīh-i qalbi ve rūhı āb-ı ĩmāndan yābis ola (24) ve rütübet-i dīniyyeden bībehre qala ol kimse quru ağac gibi olur şāhib-i emr anı bir cānibe çeke gelmez ve āna māyil ü münqad olmaz

(25) (2254) *Meşnevī*

Pes beh'ān kāmū kusālā ezNübī

Çün neyāyed şāh ezbiheş tibi

Bu beyt-i şerīf sūre-yi Nisāda olan bu āyet-i kerīmeye işāret (26) olur qālellāhu te'ālā *inne'l-munāfikīne yuhādī'ünallāhe* ya'nī taḥkīkā münāfiklar muḥāda'a iderler ya'nī mekr ü ḥīle iderler Allāh ve Resūline ve 'ibādullāha (27) ya'nī zāhiren tevḥīd ü şer' üzre ve bāṭinen küfr ü 'iṣyānların işgā iderlerdi *vehuve ḥādī'uhum* hāl bu ki Allāh (28) Te'ālā bunları ḥādī'dür ya'nī bunlaruñ ḥud'a ve mekri muqābilesinde cezā yine

mekr virür *veizā kāmū ila'ş-şalavāti kāmū kusālā* kaçan (29) bu münāfıklar şalāta k̄ayim olsalardı k̄ayim olurlardı mütesākıl oldukları h̄alde *kelmukrihi 'an ilfi'li'*⁹³⁹ *kusālā* bizammi'l-kāf ve fethü'l-kāf (30) cem^c-i keslān ve ikisiyle de kıra'atdur *yurā'une'n-nāse* nāsa deryā idüb 'amellerin gösterürler tā kim bunları mü'min şanalar *ve lāyezkurūnallāhe* (31) *illā kalilen*⁹⁴⁰ ve h̄āl bu ki Allāhı z̄ikr iletmezler illā k̄alīl z̄irā her bār ki nāsı görseler z̄ikr iderlerdi veyāhūd murād k̄alblerinde olmayub lisānla z̄ikr (32) eylemeleri ola ma'nā-yı beyt pes Qur'ān-ı 'azīmden *kāmū kusālā* āyetini okudı çünkim şāh anuñ kökinden emcek bulmaya *tibī* t̄ānuñ fet̄ha- (33) sıyla ve kisvesiyle hem at ve k̄atır ve h̄imār ve geyik emceğine dirler ya'nī pes bu vücudı yābis olan ve rütūbet-i İslāmiyyeden h̄ālī k̄alan (34) kimselerüñ şānını ve h̄ālını bilmek ister iseñ H̄azret-i Qur'ānda münāfıklar h̄aqqında olan bu āyeti okı ki anlar gör ki emr-i H̄aqqā şafā-yı k̄alble (35) māyil olmazlar ve şalātı k̄ılmağa mütesākıl olub emr cānibine tāze şāh gibi egilmezler ve baş indirmezler idi çünkim bir şāh kendü bīhinden ve (36) aşlından emcek bulmaya ve rütūbet aḥz k̄ılmaya ol şāh egilmez ve cāzib olan kimseye meyl k̄ılmaz meger ki keslān üzre t̄arik-i şalāt münāfık- (37) s̄iretlerüñ H̄aḥ Te'ālā H̄azretlerinüñ cānibine baş egmedükleri ve meyl k̄ılmadukları gönülleri k̄uruduğundan ve rūḥları īmān u İslām rütūbetinden (38) h̄ālī olub kendü şāh-ı yābis gibi k̄aldüğünden olur *tibī*de yā nefsi kelimededen olmayub vaḥdet için [H255a] olsa *tib* kesri t̄āyla (39) lügatde işlāh u luṭf ma'nāsına hem gelür bu vech üzre ma'nā çünkim şāh kökinden işlāh u luṭf u t̄azelük bulmaya k̄urur ve her ne cānibe çekseñ (40) keslān üzre çekilür dimek olur

(2255) Meşnevī

Āteşīnest īn nişān k̄ūteh kunem

Berfaḥīr ü genc ü aḥvāleş zenem

⁹³⁹ “Fiilden rahatsız olan kişi gibidir. (Yani tembelcedir)”

⁹⁴⁰ “Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; hâlbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar; insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler.” (Nisâ 4/142)

Bu nişān āteşīn- (41) dūr bunı kŭteh eylerŭm ya‘nī bu muḳaddemā vŭcŭdı rŭṭŭbet-i imāniyyeden ve neşv ũ nemā-yı İslāmiyyeden ḥālī olan kimsenŭñ ‘alāmet ũ nişānı [P511a] (1) yābis ağac gibi emr-i Ḥaḳḳa māyil olmak ve baş egmekdür dimiş idŭñ bu āteşnāk ve sŭznāk bir nişāndur bunı ḳışsa eylerŭm faḳīr ũzre (2) ve genc ve anuñ aḥvāli ũzre ururum ve bunlaruñ ḳışsasını sŭylerŭm ki muḳaddemā zıkr eylemiş idŭñ lākin *elkelāmu bicerri’l-keḷām*⁹⁴¹ ba‘zı kelimātun mŭnāsebetiyle (3) zıkr olunmasıdır ol faḳīrŭñ ḳışsası ve anuñ aḥvāl-i pŭrḥişsesi tamām olmayub ḳalmış idi

(2256) Meşnevī

Āteşī didī ki sŭzed her nihāl

Āteş-i (4) cān bīn k’ez’ŭ sŭzed ḥayāl

Bir āteşi gördŭñ ki her nihāli ve şāḥı yaḳar meşelā bu āteş-i şuverī gibi ki bu āteş ‘unşırı ve şuverī her nihāli (5) ve dıraḥtı yaḳar bunı sen gördŭñ āteş-i cānı gör ki andan evhām u ḥayāl yanar ve bu *āteş-i cān*dan murād āteş-i tevḥīd-i İlāhī ve nār-ı (6) tecellī-yi Rabbānīdür ki bāṭında olan evhām u ḥayālātı şu‘lezen olduḳda iḥrāk idŭb izāle ve ifnā eyler

(2257) Meşnevī

Nī ḥayāl ũ nī ḥaḳīḳatrā emān

(7) Z’īn çünñ āteş ki şu‘lezed zicān

Ne ḥayāle ne ḥaḳīḳate emān vardur buncılayın āteşden ki cāndan şu‘le urdı *ḥayāl*den (8) murād dünyāda olan şey’ler ve *ḥaḳīḳat*den murād āḥiretde olan şey’lerdür bir kimsenŭñ cānından ki āteş-i tevḥīd-i İlāhī ve nār-ı tecellī-yi (9) Rabbānī şu‘lezen ola ve zḥŭra gele buncılayın āteşden ne ḥayāl meşābesinde olan şŭret-i eşyāya emān olur ve ne āḥiretde māsivā ḥŭkminde (10) olan ḥaḳīḳatde emān olur belki sivā ḥŭkminde olan eger ḥayāl ve eger ḥaḳīḳat her ne ise bu nār-ı tecellī-yi İlāhī anları iḥrāk idŭb maḥv eyler

⁹⁴¹ “Laf lafı açar.”

(2258) *Meşnevî*

Haşm-ı (11) *her şîr âmed ü her rûbeh ü*

*Kullu şey'in hâlik illâ vechehü*⁹⁴²

Her şîrûn ve her rûbehün o haşmı geldi ki küllü şey'e hâlikdür illâ anuñ vechi (12) degül bu âyet sûre-yi Kaşaşuñ âhiridür bunuñ tefsîri ve taḥkîki birkaç mevzi'de mürür itmişdür cümleden cild-i evvelde *şîr hikâyesinde* (13) mürür eyledi anda taleb olına ve bunda *şîrden* murād kavî ve *rûbehden* murād za'îf veyâhüd *şîrden* murād 'âlî ve şerîf *rebūhdan* (14) murād ḥaḳîr ü denî veyâhüd *şîrden* murād şâdık u rāst-ı kār ve *rebūhdan* murād kâzib ü ḥile-yi kār olur elḥāşıl ol âteş-i vaḥdet (15) ve nār-ı tecellî-yi aḥdiyyet şerîf ü denî ve kavî vü za'îf her ne kadar azdād u muğāyeret ve ihtilāfāt u keşîrāt var ise bu cümlesinüñ (16) haşmı geldi bu cümlesini nār-ı ḳahhāriyyetle ḳahr kıldı her şey cümlesi filḥaḳîḳa helâkdur illâ ol vāhid-i ḳahhāruñ zātı degül [H255b] ki ol (17) hemîşe dāyim ü bāḳîdür ve *kullu men 'aleyhā fān*⁹⁴³ muḳtezāsınca her şey fānidür

(2259) *Meşnevî*

Dervücūh-ı vech-i ü revḥarc şev

Çün elif derbism (18) *derderc şev*

Ol Ḥudānuñ vücūhında ve vechinde yüri ḥarc ol bismde olan elif gibi git derc ol *vücūhdan* murād (19) şîfāt-ı ilāhiyye olur ki her şîfat bir vech gibidür ve *vechden* murād zāt-ı ilāhî olur nitekim *kullu şey'in hâlikun illâ vechehu*⁹⁴⁴ da olan vech- (20) den murād zāt-ı ilāhîdür ve elifden murād bismillāhdā olan ismüñ elifidür ki lafzda ve şüret-i kināyetde pinhān u nāpeydādur ki (21) bisme muttaşıl yazılıb elif şüreten ve lafzen sâḳıḳ u pinhān olub bāyla sim mābeyninde derc olmuşdur ammā ma'nāda ḳāyim (22) sâbitdür pes insānuñ daḥı iki vücūdı vardır birine vücūd-ı 'aynî dirler ki

⁹⁴² "O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. (Kasas 29/ 88)

⁹⁴³ "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak." (Rahman 55/26)

⁹⁴⁴ "O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. (Kasas 29/ 88)

ol bu şahîfe-yi kevnde mevcûd olan vücûd-ı mecâzîsi- (23) dür ve birine dağı vücûd-ı ‘ilmî dirler andan murad ‘ayn sâbitesidür ki ol ‘ayn-ı sâbite ism-i ilâhîniñ harfû’l-elifi gibidür ve ismden murâd bunda (24) Hâk Te‘âlânuñ şifâtı olur ki minvech ‘ayn-ı müsemî olur ve lafzında olan ism murâd olmaz pes bismillâhda elifüñ lafzda ve hağda sâkıı olub (25) pinhân olması sâliklere bu sır ve bu rumuz ta‘lîm eyler ki tâ sâlik kendü ta‘ayyüni ve zâhirde olan vücûdı hâmil ü nâpeydâ eyleye ve şöhret ü ta‘ayyünden (26) geçe ve fenâ şarâbını içe ve bu ‘âlem-i şüretten ‘âlem-i ma‘nâ cânibine göçe anda kâyim ü sâbit ola bu hâlet-i ‘âmme-yi nâsa mevt-i ıztırârî ile hâşıl (27) olur havâşşa mevt-i ihtiyârî ile müyesser olur ve zühûra gelür çünkim bu muqaddime ma‘lûmuñ oldı pes taḥkîk-i beyt-i şerîf böyle dimek (28) olur ki ey sâlik çünkim nâr-ı tecellî-yi aḥdiyyet lâbüdd her şey’üñ muğâyeretini ve ta‘ayyünini iḥrâk u ifnâ idüb cümlesinüñ vücûd-ı mecâzîleri hâlik (29) olmaḥ muḥarrerdür ve hemân ol vech-i ilâhî kemâ kâne filezel bâkî kılmak muḥaḥkaḥdur ve *limeni’l-mülkü’l-yevme*⁹⁴⁵ su’âline *lillâhi’l-vâḥidi’l-ḥahhâr*⁹⁴⁶ diyü yine kendü cevâb (30) virmege muşaddıḥdur evvelâ sen bu ‘âlemde kendü ihtiyârüñla ol Hudânuñ vücûh-ı şifât-ı cemîlesinde ve vech-i zât-ı celîlesinde yüri (31) cümle şifâtuñı ve zâtuñı ḥarac eyle ve aşlâ sen evşâf-ı beşeriyyeden ve zât-ı mecâziyyeden bir nişân ve baḳiyye ḳalmasa bismillâhda olan (32) elif gibi yüri şüreten ve lafzen gâyib ü pinhân olub derc ol ve ‘âlem-i ma‘nâda kâyim ü sâbit ol

(2260) Meşnevî

Çün elif derbism pinhân kerd* (33) ü *İst

Hest ü derbism ü hem derbismi nîst

Elif gibi bismde pinhân ol ve ḥur bu vech üzre *gerd’kâf*-ı Fârisiyle şev ma‘nâsına (34) emr olur ve *İst* dağı ḥur ma‘nâsına emr olur ve bu dağı câyizdür ki diyene çünkim elif bism lafzında pinhân oldı ve ḥurdı bu taḥdîrce (35) *kerd* şev ma‘nâsına olur ve *İst*

⁹⁴⁵ “Bugün hükümrânlık kimindir?” (Mü’min 40/16)

⁹⁴⁶ “Kahhâr olan tek Allah’ındır.” (Mü’min 40/16)

urdu ma'nāsına māzī olur ve ba'zı nüshada mıra'-ı evvel *ān elif derbism pinhān kerd ü ĩst vāki*^c (36) olmudur bu vech űzre ma'nā ol elif bism lafzında pinhān ĩst ve kıyām itmi ol elif minvech bismdedűr ve hem bismde degildűr (37) bu vech űzre *ĩst* urmak ma'nāsına madar olur ya'nī ey sālĳ gűr ki ol elif bism lafzında pinhān u mafĳ [H256a] kıyām itmidűr ki ma'nāda (38) sābitdűr nazār eylesűn ol elif hem bism lafzında vardur ve hem yokdur sen hem bunuñ gibi olmak gereksin ki bism lafzınuñ bu ŗekl-i kitābet (39) olunması ve lafzda daı ol elifűn sākĳt olmasĳ sālĳke bu nűkteleri ta'līm eyler

(2261) Menevī

Heműnĳn cűmle urűf-ı gete māt

Vat-i azf-ı arf* (40) *ezbehr-i ŗĳlāt

Buncılayĳn cűmle māt arfler ŗĳlalardan űtűri arfűn azfĳ vatinde ya'nī bu bismde māt ve mav olan (41) elif gibidűr ŗĳlalardan űtűri bir arfi azf eylemek vatinde meelā *esĳru seyre'l-berĳd* diseñ ma'nāda *esĳr keseyri'l-berĳd* demek – [P511b] (1) dűr kāf lafzında ve kitābetde sākĳt olub ma'nāda sābit olmudur ve *merertu Zeyden* dimekdűr *merertu bizeyd* tadĳrindedűr bunda daı bā lafz-ı sākĳt (2) olub ma'nāda sābit olmudur *ātemu fiatin* lafzından *hem ātemu min fiati* ve *ulāmu Zeyd* terkĳbinden *ulāmun lizeydin* tadĳrindedűr ve *raletu'l-mescide* (3) demek *raletu fi'l-mescid* tadĳrindedűr elaıl elfāz-ı 'Arabiyyede azf u ĩāl kaĳlinden kelimāt u elfāz kaı odur bāuu ki ba'zı (4) isimlerde bile bulunur meelā ĩsma'ĳl ve Raman gibi ki bunlaruñ elifleri māt olmudur ve ma'nāda sābit ű kitābetde suűt kĳlmıdur

(2262) Menevī

Ū ŗĳlast u* (5) *bā vű sĳn z'ű val yāft

Val-ı bā vű sĳn elifrā bernetāft

O elif şıladur bā ve sīn andan vaşl buldı bā ve sīnün vaşlı (6) elife çoğmadı ve şu'le urmadı veyāhūd taqāt getürmedi bir *bernetāft* kelimesinde bu ma'nalar cāyiz olur ya'nī bism lafzında derc olan elif (7) hadd-i zātında hemze-yi vaşldur çünkim lafzından ve kitābetinden sākıç oldı anuñ şüreten suķūç ve zevālınden bā ve sīn biri birine vuşlat buldı (8) bāyla sīnün biri birine olan vişāli elife şu'le urmadı veyāhūd elifün vücūdına taqāt getürmedi pes elifün şüreten vücūdını ortadan (9) kaldırub bāyla sīn mābeyninde elif ve ittisāl vāki' oldı pes bunda *bādan* murād fi'le ālet ve sebep olan rūh olur ve *sīnden* (10) murād bismillāh olur ki sīn dağı Allāh isimlerinden bir isimdür dimişlerdür nitekim *yāsīnde* ehl-i tefsīr bu ma'nayı taḥkīk eylemişdür çünkim (11) *bādan* murād rūh olan muṭlaḳ adem olsa da cāyizedür adem mertebe-yi sānīde olmakla bāya müşābihdür ve bāyla ism-i Allāhuñ mābeyninde vāki' olan (12) *elifden* murād insānuñ mecāzī olan vücūdudur mādāmki bir insānuñ mecāzī olan vücūdı yā mevt-i ıztırārī veyāhūd mevt-i ihtiyārī (13) ile maḥv u fenā olmaya bā mertebesinde olan rūh sīn mertebesinde olan ism-i Allāha vāşıl olmaz ve kendünüñ ḥākimi ve Rabbī olan isme ittisāl (14) kılmaz ve ism-i zāt u müstecmi' cemī'-i şifāt olan müsemmi'-yi ilāhī hem müşāhede ü mu'āyene kılmaga ḳādir olmaz zīrā

Beyt

Ta'ayyün hicābest u elḥāşılı

(15) *Çū peyvendrā bugsilī vāşılı*⁹⁴⁷

dimişlerdür mādāmki bu vücūd-ı mecāzī ve ta'ayyün-i şüverī kendü mertebesinde ḳāyim ve bercā ola rūhuñ esmā vü şifāt-ı (16) ilāhiyye mertebesine vişāl olmasına māni' ḳavī olur nitekim

Beyt

Beynī vü beyneke ennī yunāzi'unī

⁹⁴⁷ "Dünyaya ilgi duymak vuslata engel bir perdedir; bu ilgiyi kestiğin vakit vuslata erersin."

*Ferfa' befazlike āniyyen mine'l-beyn*⁹⁴⁸

[H256b] dimişlerdür (17) elifüñ vücudı s̄abit oldukça bānuñ s̄ine vişāli müyesser olmaduğı gibi ādemi dağı mādāmki kendü mecāzī olan vücudı mertebesinde s̄abit (18) ü berqarār ola anuñ rūhı müsemmi-yi Allāh mertebesine ve esmā vü şifāt  alemine vāşıl olmağ müyesser degildür

(2263) Meşnevī

Çünkü harfī bernetābed in vişāl

(19) *Vācib āyed ki kunem kūteh maqāl*

Çünkü bir harf bu vişāle taqāt getürmedi vācib gelür ki maqāli kūteh eyleyem ya'nī taḷib-i vişāl-i ilāhī çünkü (20) hurūf-ı muqatta'adan bir harfüñ vücudı bu vişāle taqāt getürmedi ki bāyla s̄in bir yere cem' olub muttaşıl olduğa elifüñ vücudı (21) ikisinüñ şiddet ü şāline taqāt getüremeyüb ortaluğda mađv u fenā oldu ve bā s̄ine ol gitmekle muttaşıl oldu pes rūhuñ meretebe-yi (22) esmā ve şifāt-ı Hađđa vāşıl olmasına hem bu vücud-ı mecāzī taqāt getüremez ve rūh Hađret-i Hađđa vāşıl olsa vücud-ı mevhumī qalmaz çünkü vişāle (23) māni' olan hemān vücud-ı vehmī ve mecāzī imiş bildüñ vācib geldi ki bu mağalde sözi uzatmayub kışa eyleyem

(2264) Meşnevī

Çün yekī harfī firāq-ı s̄in ü (24) bīst

Hāmişī incā mühimter vācibīst

Çünkü bir harf s̄in ve bānuñ firāqıdır ve anlaruñ ittişāline hāmūşluk ve mağalde bir (25) mühimter vācibdür ya'nī çünkü bir harf s̄in ve bānuñ sebab-i firākı oldu ve ikisinüñ biri birleriyle ittişāl kılmasına māni' geldi bu mağalde hāmūş (26) olmağ ve süküt kılmağ bir mühimter vācibdür zīrā mağşüd ne idügi bu qadarla ma'lüm olur ve taḫvīl-i kelāma ihtiyāc qalmaz

(2265) Meşnevī

⁹⁴⁸ "Sadeceyi bizim bildiğimiz meseleyi, kendimle olan çekişmemi fazlınla ortadan kaldır."

Çün elif ezḥod fenā (27) şud müktenif

Bā vü sîn bî ü hemî güyend elif

Çünkü elif kendüden fenā ola müstetir olduğu hâlde bā ve sîn ansuz elif dirler ya'nî (28) çünkü elif kendü şüret-i mecâzîsinden bāyla sînüñ mabeyninde müstetir olub gâyib oldı bā ve sîn anuñ vücûdinsuz elif dimegi ve (29) anuñ ma'nāsına edā iderler nitekim bism dinse elif hem ma'nāda dinmiş olur pes çünkü insān vehmî ve mecâzî olan eniyyetini ve ta'ayyünini fānî eyleye (30) ve gâyib kıla anuñ âlet-i fi'li ḥaḥ olan cismi ve rūḥı Ḥaḥ Te'ālā Ḥazretleri anuñ mecâzî olan enāniyyetinden zāhir olan ḥaḥ ma'nāyı edā ider

(2266) Meşnevî

Mā rameyte iz rameyte biveyest

Hemçünin kâlellāh ezẓimmneş becest

Mā rameyte iz rameyt mefhûmı ansızdur hemçünin kâlel- (31) lāhınuñ zımmından şıçradı mışra'ı evvel sûre-yi Enfâlde olan *mā remeyte iz rameyte velākinnallāhe ramā*⁹⁴⁹ âyetine işaretdür tefsiri cild-i evvelde (32) *vezir hikāyesinde* ve ba'zı mevzi'de hem mürür eylemişdür *ẓımn* bunda araluḥ ma'nāsınadır ve murād dehān aralıḡıdır nitekim *yukālu huve fẓımnı* (33) *kitābihi* ya'nî bu şey anuñ kitābınuñ aralıḡındadır *kâlellāhdan* murād eḥādīs-i ḡudsiyyedür ya'nî çünkü Ḥazret-i Nebiyy-i Mükerrrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem (34) kendü vücûd-ı mecâzîlerini fāni eylediler ve rūḥ-ı şerīfleri Ḥazret-i Ḥaḥḥa vāşıl oldı ol Ḥazretten her ne şadır oldıysa Ḥazret-i Ḥaḥdan oldı cümleden (35) ol küffāra ramā türāb eylemeleri anuñ vücûdinsızdur ki Ḥaḥ Te'ālā şol zamānda ki türābı sen atduñ anı sen atmaduñ velākin Allāh atdı buyur- (36) dı [H257a] hemçünin anuñ dehān-ı şerīfinüñ aralıḡından Allāh ḡavli şıçradı ve zūhūra geldi ki ne ḡadar eḥādīs-i ḡudsiyye var ise cümlesi Allāh kelāmıdır (37) lākin Ḥazret-i Nebinüñ 'aleyhisselām dehān-ı

⁹⁴⁹ "Attiḡın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı." (Enfâl 8/17)

şerîfünden zühûra gelmişdür filhâkîka kelâm Hâzret-i Hâkkındur lâkin zâhiren anı kâyil olan Hâzret-i (38) Nebîdür nitekim Hâzret-i Nebî ‘aleyhisselâm buyururlar kâlellâhu te‘âlâ *lâyezâlu'l-‘abdu yetekarrabü ileyye binnevâfli hattâ aḥbebtuhu feizâ aḥbebtuhū küntü sem‘ahül-* (40) *lezi yesme‘u bî ve baṣaruhullezi yubsıru bî ve yeduhulletî baṭaşeni bî ve riclihilletî yemşi bî*⁹⁵⁰

(2267) *Meşnevî*

Tâ buved dârü nedâred ü ‘amel

Çünkü şud fânî kuned def‘-i (41) *‘alil*

Tâ dârü ola ol dârü ‘amel tutmaz çünkim fânî oldu def‘-i ‘alil eyler ya‘nî tâ kim dâr ve dârü ola ve adviyye ve eczânuñ vücûd- [P512a] (1) ları münkesir olmayub tura ol dârü ‘amel tutmaz ve te’sîr itmez ammâ çünkim ol dârûlar dökilüb fânî ola ‘illetleri def eyler kezalik bir âdemînuñ (2) daḥı henüz daḥı eniyyeti yerinde ola ve mecâzî olan vücûdı fânî olmaya kendü ḥâşiiyyet-i ḥâkîkiyyesi üzre ‘amel kılamaz ve anuñ ‘aqlında ve (3) rûḥında te’sîr olamaz ammâ çünkim fânî ola ve enâniyyetini maḥv kıla niçe ‘illetleri dâfi‘ olur ve devâ vü şifâ olmaḥ mertebesini bulur

(2268) *Meşnevî*

Ger şeved bişe (4) *ḳalem deryâ midîd*

Meşnevîrâ nîst pâyânî ümîd

Eger bişe ḳalem ve deryâ mürekkebe olsa Meşnevî-yi Şerîf bir pâyân ümîdi yoḳdur *midâd* mürekkebe dirler (5) ḳafiye için *midîd* oḳınur ya‘nî [eger +H] bişisitân aḳlâm olsa ve deryâlar mürekkebe olsa Meşnevî-yi Şerîfüñ ḥadd ü ḡâyeti olmaḡa ümîd yoḳdur şu (6) i‘tibâr ile ki bu Meşnevîyât ilhamât-ı ilâhiyye iledür çünkim sebebi olan ilhâm-i ilâhînuñ pâyân u nihâyeti olmaya sebep olan Meşnevî-yi Şerîfüñ (7) hem ma‘nâ yüzinde pâyânı olmaz egerçi elfâz u kitâbet cihetinden pâyân u ḡâyetî

⁹⁵⁰ “Kulum farzların dışında nâfile ibâdetlerle bana sürekli yaklaşır. Sonunda ben onu severim. Onu sevdiğim zaman da, duyan kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 182. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

oldıysa da şu i'tibārla dağı Meşnevī-yi Şerīfūñ⁹⁵¹ ma'na'da pāyānı (8) olmaz ki bu Meşnevī-yi Şerīf⁹⁵² tefsīr-i esrār-ı kelimāt-ı Allāhdur çünkim kelimāt-ı Allāha nihāyet olmaya ma'na'da anuñ tefsīrine dağı nihāyet olmaz egerçi bihasebi'z- (9) zāhir nihāyet buldıysa da fefhem

(2269) Meşnevī

Çārçüb-ı hıştzen tā hāk hest

Mīdihed taqtī'-i şı'reş nīze dest

Hıştzenüñ çārçübına (10) tā ki hāk oldı Meşnevī-yi Şerīfūñ taqtī'i dağı el virür *hıştzen* kerbiç döküci dimekdür bunda Hāzret-i Hāk murād olur insānuñ (11) cesedleri kerbiçini toprağdan düzdüğü i'tibārla *çārçüb*dan murād 'anāşır-ı erba'adan maşnū' olan ıalıbdur ya'nī ecsād-ı ādemiyye kerbiçleri (12) döküci şanı'üñ çārçüb gibi yapduğı ıalıba mādāmki hāk vardur ve ol hākdan ıurmadın cesed kerbiçlerimi yapmada ve kesmededür Meşnevī-yi (13) Şerīfūñ şı'rinüñ kesmeklüğü dağı el virür ve beyt beyt beyt bir vezn üzre ıaı' olub düzülmesi müyesser olur hūlāşa-yı kelām mādāmki bu hāk (14) cesedvār ola Meşnevī-yi Şerīfūñ şı'rini söylemek hem el virür demek olur ve *hāk*den murād aşl cesed-i şerīfleri ve ıalıb-ı laııfleri olmuş (15) olur Meşnevī-yi Şerīfūñ *taqtī'-i şı'r*inden murād beyt beyt nazma gelmesi [H257b] ve mektüb olması olursa *hāk*den murād cesed-i şerīfleri olur (16) ve anuñ şı'rinüñ taqtī'i tā kim hāk mevcüd ola el virür dimelerinden murād nās içre oğınmağ ve yazılmağ murād olursa *hāk*den murād bu (17) hāk-i zemīn olur ve ma'na mādāmki bu hāk-i zemīn hıştzenüñ çārçübına māye ve madde ola ve andan ecsād-ı mađlūkıatı icād kıla Meşnevī-yi (18) Şerīfūñ şı'rinüñ elsene-yi nāsda taqtī' olması ve söylenmesi müyesser olur demek olur

(2270) Meşnevī

Çün nemāned hāk u būdeş cef kuned

⁹⁵¹ Meşnevī-yi Şerīfūñ: Meşnevīnūñ H

⁹⁵² Meşnevī-yi Şerīf: Meşnevī H

(19) *Hāk sāzed baħr-ı ũ çün kefkuned*

Çünkü hāk kalmaya ve anuñ bũdını cef eyleye anuñ baħri çünkü kefk eyleye hāk düzer *bũd* bunda (20) vücũd ma'nāsınadır *cũf* kuru luğ ma'nāsınadır *kef* köpük ma'nāsınadır ya'nĩ çünkü cesed-i hāki yeryüzinde kalmaya ve anuñ vücũdını hiştzen (21) olan şāni' kuru ide çünkü ol şāni'ũñ deryā-yı kudretini köpük eyleye ve temevvũc kıla hāk düzer ve yine bu Meşnevĩ-yi Şerĩfũñ şĩ'ri ol (22) cesed-i hāki mevcũd olduğça taqti' olur ve beyt beyt naql olunur pes ilā[yevm-i -H] kıyāme's-sā'a[ti -H] ve sā'ati'l-kıyām bu kelām oqınmadan ve naql olinmadan (23) halĩ olmaz demek olur

(2271) *Meşnevĩ*

Çün nemāned bĩşe vũ ser derkeşed

Bĩşhā ez'ayn-ı deryā ser keşed

Çünkü mĩşe kalmaya ve baş çekmege bĩşeler (24) 'ayn-ı deryādan ser çeker *bĩşeden* murād ağaç luğ ve *deryādan* murād deryā-yı haķĩkĩ ve ilāhĩdũr muqaddemā eger bĩşe kalem olsa ve deryā mürekkeb olsa (25) Meşnevĩ-yi Şerĩfe bir pāyān ũmĩdi yoğdur dimişler idi bunda buyururlar ki çünkü Meşnevĩ-yi Şerĩfũñ taħrĩr ũ kitābetine sebep olan bĩşe bu (26) 'ālemde kalsa ve 'ālem-i 'ademe her ağaç baş çekse ve ğāyib olsa 'ayn-ı deryā-yı kudretinden niçe kalem olacağ ve kitābet kılacağ ağaçlar (27) baş yuğaru çeker ve vücũd 'ālemine gelũr ve bu Meşneviyyātı kitābet kılur pes bunda *bĩşeden* murād zıkr-i melzũm irāde-yi lāzım kā'idesi ũzre (28) yine Meşnevĩ-yi Şerĩf yazmağā kābil ve müste'id olan insān olur ki filmeşel bĩşeler kalem olsa elbette ol kalemle kitābet eylemege benĩ ādem- (29) den beherhāl bir kitābet lāzım olur pes ma'nā ve netĩce çünkü bir 'aşrdā bu Meşneviyyātı kalemle yazmağā kātib kalmasa ve 'ālem-i 'ademe baş çekse yine deryā-yı kudretten (30) tāze kātibler ve Meşnevĩh'ānlar baş yuğaru getirũb bunı yazub oğurlar ve bu baħr-i ma'nādan bĩzahmet haber virũb ta'lĩm kılurlar demek olur

(2272) *Meşnevî*

Behr-i İn (31) *güft ân hudāvend-i ferec*

Haddiṣū ‘anbaḥrinā izlāḥarac

Ol ferec şāhibi bundan öturi didi bizüm baḥrimüzden ḥaber virüñ zīrā bu ḥuşūşda ḥarac (32) yokdur ya‘nī bizüm baḥrimüzden ḥaber virüñ dimek bizüm ‘ilmimüzden ve bizüm ḳalbimüzden şudür eyleyin eḥādīs-i şerīfeden ḫālib olanlara ḥaber virüñ ki ḥarac ve zaḥmet (33) yokdur dimek olur nitekim Ṭaberānī Ebū Ḳuḥāfeden bu güne rivāyet idüb buyururlar ḳāle ‘aleyhisselām *ḥaddiṣū ‘annī bimā tesme‘ün velāteḳülū illā’l-ḥaḳḳa* (34) *ve men kezibe ‘aleyebuniye lehu beytun ficehenneme yarteu‘ fihe*⁹⁵³ ve Ebū Dāvūd Ḥazretlerinden bu güne rivāyet iderler ḳāle’n-nebī şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *ḥaddiṣū* (35) *‘annī Benī İsrā’īle velā ḥarace*⁹⁵⁴ ve bu daḫı rivāyettür ḳāle ‘aleyhisselām [H258a] *ḥaddiṣū ‘annī velā ḥarace ferubbe ḥāmili fiḫun ḡayru faḳihin ve rubbe ḥāmili fiḫun ilāmen* (36) *huve afḳahu minhu*⁹⁵⁵ ya‘nī ol ferec ü sürür şāhibi olan Ḥazret-i Nebiy-i Mükerrrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu ma‘nāyı iş‘ār eylemeden öturi buyurdılar benden (37) işitdüḡiñüz kelāmı nāsa ḥaber virüñ ki bu ḥuşūşda ḥarac u zaḥmet yokdur ve her ‘aşrda benüm ḥadiṣimi fehm eyler ve anuñla ‘amel ḳılır kimseler çokdur (38) siz hemān anlara bu ‘ilmde teblīḫ isüb söyleyüñ ve ḥıfz itdüḡiñüz gibi naḳl eyleñ dimek olur

(2273) *Meşnevî*

Bāz gerd ezbaḥr u rü derḥuşḳ nih

Hem (39) *zilu‘bet gū ki kūdek rāst bih*

⁹⁵³ “Benden işittiklerinizi (hadīs olarak) rivāyet ediniz. Ancak doğru olanları naklediniz. Kim bana yalan isnad ederse, onun için cehennemde bir ev inşa edilir ve orada azab olunur.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 309. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁹⁵⁴ “İsrâilöğullarından gelen rivāyetleri alınız. Bunda bir sakınca yoktur.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 310. [Hadisin saḫih olduğu belirtilmiştir.]

⁹⁵⁵ “Benden rivāyette bulunun. Bunda bir beis yoktur. Nice fıkıḫ taşıyıcıları vardır ki, kendileri fakih deḡildirler. Nice fıkıḫ taşıyanlar da vardır ki, fıkıḫ kendilerinden daha fakih (daha anlayışlı) kimselere taşırlar.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 311. [Hadisin saḫih olduğu belirtilmiştir.]

Baħrden girü dön yüzüni ħuşka o hem lu‘betden söyle ki kúdek ol bihdür *baħr*den murád baħr-i ma‘nā ve *ħuşk*dan (40) murád berr-i sūret ve *lu‘bet*den murád ıl u āl ve şūret-i ħikāye ve *kúdek*den murád henüz daħı kemāl-i ‘aqla vāşıl olmayan eťfāl-i şerī‘at olur (41) ve tadīr-i kelām böyle demek olur ki ey Mevlānā baħr-i ma‘nādan ħaber virmeden ve deryā-yı ħaııden söz söylemeden ve rücū‘ eyle ve şūret ‘ālemine [P512b] (1) yüz o ve şūret-i ışsa cānibine teveccüh eyle hem lu‘bet-i ıl u ālden söyle ki eťfālsīret olan kimselere şūret-i ħikāyeyi söylemek ve lu‘bet meşābesinde olan (2) ıl u ālden ħaber virmek evlā vü bihterdür

(2274) Meşnevī

Tā zilu‘bet endek endek dersabā

Cānş gerded bāyem-i ‘aql āşnā

Tā kim lu‘betden tadrīcle azar azar şabā vaqtinde (3) anuñ cānı baħr-i ‘aqla āşinā ola [ya‘nī -H] tā kim şabīlūk vaqtinde lu‘bet ve bāzī eylemeden tadrīcle ol kúdeksīretüñ cānı ‘aql deryāsiyla āşinā ola andan şoñra (4) bu şūret mertebesinde ıl u ālle mülā‘abe eylemeden uşanub deryā-yı ‘aqluñ seyrine ve baħr-i ma‘nāda şināverlūk ılmağa lāyık ve müste‘id ola andan şoñra (5) aña baħr-i ma‘nādan her ne söyleseñ fehm eyleyüb ħaz eyleyler

(2275) Meşnevī

‘Aql z‘ān bāzī hemībāyed şabī

Geri bā‘aqllest derzāhir ebī

‘Aqlı şabī ol bāzīden bulur (6) egeri zāhirde ‘aqlılla ibā idicidür *ebī* imtinā‘ ma‘nāsınadır ya‘nī ‘aql-ı cüzvī şāħibi olan şabī kemāl-i ‘aqlı ol oyuncadan bulur egeri lu‘b u bāzī (7) zāhir mertebesinde kemāl-i ‘aqlılla bir yere cem‘ olmaz ki kemāl-i ‘aql lu‘b u bāzīden ibā vü imtinā‘ idicidür ve ‘aqlılla lu‘b u lehv egeri zāhirde mānātü’l-cem‘dür (8) velīkin şabī ‘aqluñ kemālını lu‘b u lehvden bulur ve lu‘b u lehve meşgūl olmaqla ba‘zı ‘aqlı olan ma‘nālara vāıf olur

(2276) *Meşnevî*

Küdek-i dīvāne bāzī (9) *key kuned*

Cüzv bāyed tā ki külrā fey kuned

Görmez misin küdek-i dīvāne kaçan bāzī eyler ya‘nī eylemez zīrā cüzv gerek tā kim külle rücū‘ eyleye *fey* rücū‘a dirler (10) gölgeye daħı *fey* didükleri ‘āķıbet sāye şāhibine rücū‘ eylediği i‘tibārladur ya‘nī ‘aķldan ħālī olan dīvāne oğlancık lu‘b u lehve māyil olmaz (11) anuñçün ki lu‘b u lehve daħı bir cüzvi ‘aķl gerekdür tā kim ol ‘aķl-ı cüzvī evvelā lu‘b u lehve māyil ola ve mülā‘abe iderek o lu‘bet u bāzīden (12) gitdükçe tadrīcle ‘aķlına kuvvet gele ħattā ol lu‘bet ü bāzīden ‘aķl cānibine rücū‘ eyleye ve kemāl bula imdi lu‘bet ve bāzī cānibine hem māyil olmağa bir (13) miķdār ‘aķl gerekdür tā kim ol vāsıta ile ‘aķluñ kemāline rücū‘ kıla pes bu şuver-i ħikāyāt u elfāz-ı kelimāt hem kemāl-i ‘aķla bālig olan ricālūñ (14) katında [H258b] hem lu‘b u bāzī meşābesindedür ba‘zı küdekler buña māyil olsunlar ve buña meşğül olmaķla ‘ilm ü ‘aķl bulsunlar diyü vaz‘ eylemişler- (15) dür pes eţfālsiret olan kimseler için meşel söylemek ve ħikāyet naķl eylemek lāzım olduđına binā-yı muķaddemā ħikāye eyledükleri ħubbe ve gencūñ (16) baķıyye ve netīcesini beyān eylemege rücū‘ idüb buyururlar

Rücū‘ kerden-i beķıssa-yı ħubbe vü genc⁹⁵⁶

(2277) *Meşnevî*

Nek ħayāl-i ān faķīrem bīriyā

‘Āciz āverd ezbiyā vü (17) *ezbiyā*

İşte ol bīriyā olan faķīrūñ ħayāli biyā ve biyā dimeden beni ‘āciz getürdi ya‘nī ol kışsası muķaddemā sebķat eyleyen bīriyā olan faķīrūñ (18) ħayāli baña gel gel benüm kışsamı söyle ve ħayrı kelām naķl eylemegi bir miķdār terk eyle tā benüm kışsamda olan ħişsem hem tālīblere ‘ayān ola diyü beni (19) bātınen ‘āciz eyledi

⁹⁵⁶ “Kubbe ve defne kıssasına rücū‘ ediş.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 13, s. 115.

(2278) Meşnevî

Bāng-ı ũ tu neşnevî men bişnevem

Z'ān ki deresrār hemrāz-ı vıyem

Sen ol bīriyā olan faķırūñ bāng u şadāsını (20) işitmez misin ki anuñ bāng u şadāsı harf u şüret vāsıtasıyla degildür ki sen anu istimā^c eyleyesin ammā ben anı sem^c-i cānla işidürüm zīrā (21) ki esrārda ben anuñ hemrāzıyım anuñ murādını bilür ve rāzını fehm kılırum

(2279) Meşnevî

Ṭālib-i genceş mebin ḥod genc ũst

Dũst key bāşed bema'nā ğayr-ı (22) dũst

Ey sırr-ı vahdetden ḥaber bilmek ve 'ilm-i ḥaķīkatden eser tutmak isteyen ṭālib ol ṭālib-i genc olan faķiri sen minḥaysü'l-ḥaķīka ṭālib-i (23) genc görme ḥod gencnāmede oldur nihāyeti minḥaysü'z-zāḥir ṭālib ve minḥaysü'l-ma'nā maṭlūbdur zīrā dost ma'nāda kaçan dostuñ ğayrı (24) olur ve dost ma'nāda dostuñ ğayrı olmaz belki dost dostla minḥaysü'l-ma'nā nefsi vāḥid gibidür egerçi biḥasbi'z-zāḥir ikilük bulursa (25) da ol zāhirde olan eniniyyet i'tibārīdür ḥaķīķī degil[dür -H]

(2280) Meşnevî

Secde ḥodrā mīkuned her laḥza ũ

Secde piş-i āyīneest ezbehr-i rũ

Her laḥza (26) ol ṭālib-i genc-i ḥaķīķī olan faķir secdeyi kendüye eyler meşelā secde āyīnenüñ öñinde sācidüñ kendü vechinden ötüridür egerçi zāhiren bir āḥer (27) şey'den ötüridür *elmu'minu mir'ātu'l-mu'min*⁹⁵⁷ ḥadīşinde ekser muḥaķḥikler böyle dimişlerdür ki *mü'min* Ḥaķ Te'ālānuñ Esmā-yı Ḥüsnāsındandır ve 'abd-ı muşaddiķa (28) daḥı mü'min dirler pes 'abd-ı mü'min Ḥaķ Te'ālā Ḥazretlerinüñ esmā ve şifātına mir'āt olmuşdur ki Ḥaķ Subḥāne ve Te'ālā kendünüñ esmā ve şifātını (29) anda görür

⁹⁵⁷ "Mümin, müminin aynasıdır." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 184. [Hadisin bazı tarikleri zayıf olsa hasen olarak değerlendirildiği belirtilmiştir.]

ve Hâk Te‘âlâ dahı ‘abd-ı mü’mine mir’ât-ı ilâhîde müşâhede kıılır ve hâkîkate nazâr eyleseñ tâlibüñ mañlûbına kendünüñ şüret-i aşliyyesi (30) ve ‘ayn-ı sâbitesi olur pes anuñ secdesi kendünüñ mir’ât-ı İlâhîde nümâyân olan vech-i hâkîkîsi cânibine olur ki filhâkîka kendünüñ (31) mescûdı ve mañlûbı kendüden ğayrı olmaz ve anuñ tahıyyâtı hem kendü lisânından hem kendü zâtına olur kemâ kıâle **İbn Fârız**

Beyt

Selâmî (32) mecâzî-yi ‘aleyhe leinnemâ

Hâkîkatuhu minnî ileyye tahıyyitî⁹⁵⁸

Lehâ şalâtî bilmaķâmi ukîmuhâ

Ve eşhedu fîhâ innehâ liye şallatı

Kilânâ muşallen vâhîdun sâcidun (33) ilâ

Hâkîkatıhi bilcem‘i fıkullu secdehi

Vemâ kâne lişallî sivâye velem tekun

Şalâtı lağayrî fîedâ‘i kulle rük‘atı⁹⁵⁹

ve beytlerüñ bu maħalle münâsib (34) olan şerħ ü tahkîkîni [H259a] Tâ‘ıyyeye vâkı‘ olan şerħımızde beyân eylemişdür anda taleb olına

(2281) Meşnevî

Ger bedîdî z’âyine ü yek peşîz

Bîhâyâlî(35) z’ü nemândî hîç çîz

Eger ol faķır âyîneden hayâlsüz bir peşîz göreydi andan hîç bir şey kıalmazdı ya‘nî Hâzret-i Hâķķı kendüsine âyîne gibi (36) bilen ve kendünüñ şüret-i aşliyyesini andan müşâhede kıılan tâlib hem ‘ilm-i vâhdetden bilememiş ve sırr-ı aħdiyyet nedür

⁹⁵⁸ “Ona selâm ve tahıyyet göndermem, mecaz yoluladır. Zira onun hakikati benden bana selâm vermekliğimdir.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâıyye Şerhi*, s. 266.

⁹⁵⁹ “Makâm-ı İbrahim’de veya cem makâmında kıldığım namaz o hazret içindir; ben o namazda, o hazretin de bana salât ettiğini müşâhede ederim. Cem makâmında olan hakikate her secdede, biz ikimiz yani Hz. Mahbûbe ve be tek namaz kılıcı ve secde ediciyiz. Benim için salât edp namaz kılan benden başkası olmadı ve her rekâtın edâsında salâtım da benden başkasına olmadı.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâıyye Şerhi*, s. 156-158.

andan bir habbe kadar āgāh olma- (37) mışdur eger mir'āt-ı haqīkatden ol fakīr bir hayālsüz bir habbe kadar ma'nā göreydi anuñ vücūdından aślā hīç şey kalmaz ve sācidlük ve mescūd- (38) luk ve 'āşıkluk ve ma'şūkluk hayālī andan maḥv olub anuñ bāḥnında tefriķa ve muġāyereti mūcib-i ḥālāt olmazdı

(2282) Meşnevī

Hem hayālāteş hem (39) ū fānī şudī

Dāneş-i ū maḥv-ı nādānī şudī

Belki hem anuñ hayālātı ve hem anuñ mevhūmı olan zātı fānī olaydı anuñ 'aql u dāneşi (40) maḥv-ı nādānī olaydı ya'nī nādānlukda maḥv olaydı ve bilmesi 'ayn bilememek mertebesini bulaydı ki nādānluk bu ṭarīkatüñ aşḥābı katında (41) a'lā-yı cemī^c-i mūrātibdür kemā kāle **Mevlānā Cāmī**

Beyt

Mu'allim kīst 'aşq u künc-i ḥāmūşī debestānş

Sebaķ nādānī vü dānā dilem tıfl-ı [P513a] sebaķ ḥ'āneş⁹⁶⁰

ilāḥirihi pes kendüleri daḥı bu mertebenüñ ehālīsiniñ miyānına idḥāl eyleyüb bu cümleñ lisānından bu beyti edā (2) buyururlar

(2283) Meşnevī

Dānişī dīġer zinādānī-yi mā

Ser berāverdī 'ayān k'innī enā

Bizüm nādānlığımızdan dāniş-i aḥer baş yuķaru getüreydi böyle diyü ki (3) taḥķīķā ben benüm ya'nī haqīķati müşāhede eylemeden maķşūd-ı 'abd kendünüñ mecāzī olan vücūdını ve 'ilmini fānī eylemekdür çünkim bir 'abd kendünüñ (4) mecāzī olan vücūdını fānī eyleye lābüdd vücūd-ı Ḥaķķānī baş yuķaru getirüb zāhir olur ve hemçünin mecāzī olan 'ilmini ve kendünüñ bilgüsini (5) maḥv u fānī eylese anuñ

⁹⁶⁰ "Hamuşluk köşesinin ve aşkın destanını okumada öğretmen kimdir? Dersin ve ilmin cahilidir. Gönlüm ise tıflın dersini okuyacak kadar bilgilidir."

nādānlığından bir āher ‘ilm-i İlāhī ve sırr-ı Rabbānī baş yukarı getirüb taḥkīkā aṣl
filḥākīka ‘ilm benüm dir pes ‘abd-ı (6) fenāsı kadar bekā bulur

(2284) Meşnevī

Uscudü'l-Ādem nidā āmed hemī

K'ādemīd ü ḥ'īṣ bīnīdeş demī

Ādeme secde eyleñ nidāsı geldi böyle diyü ki (7) ādemsüz kendüñüzi bir dem anı
görün ya'nī Allāh Te'ālā Ḥāzretlerinden *ve iz kulnā lilmelā'iketi's-sücutū liādeme*⁹⁶¹
āyet-i kerīmesinüñ ḥasebince kendü meleklerine (8) siz Ādeme secde eyleñ nidāsı
hemīşe gelür böyle diyü ki ey melekler siz ma'nāda ādemsüz siz kendüñizi bir dem
anı görüñ ve tavzīḥ-i ma'nā böyle (9) demek olur ki Ādemüñe ḥalīfetullāh maḥzar-ı
zāt ve şifāt-ı ilāhdur ve melā'ike Ḥāzret-i Ādemüñ kuvā-yı ruḥāniyyesi
meşābesindedür ki Ādemüñ (10) ḥākīkatini cemī'-i 'ulviyyāt u süfliyyātını cāmī'a bir
ḥākīkatdür pes kuvā-yı ruḥāniyye merātibinde olan melā'ikeye Ḥaḳ Subḥāne ve
Te'ālā Ḥāzretlerinüñ cenāb-ı (11) şerīfünden ey melekler siz benüm ḥalīfem ve zāt u
şifātıma mir'āt olan Ādeme secde eyleñ nidāsı geldi ve anlara bu nükteyi iş'ār ve bu
sırrı (12) ifhām eyledi ki siz ey melekler filḥākīka Ādemüñ kuvāsı gibi siz kendüñizi
bir dem anuñ 'aynı görüñ ve aña kuvā ve eczā gibi ṭābī' oluñ ve kendüñizi (13) anuñ
mir'āt-ı vücūdında görüñ çünkim siz aña baş [H259b] idinüb inḳiyād idesüz ve anı
kendüñize metbū' ve muḳtedā kılasız Ādemle (14) nefs-i vāhid ḥükminde olduğıñuzu
ve ma'nevī ittiḥād kılduğıñuzu bilürsüz ve ḥākīkate nāzır olub anı kendü 'aynıñuz ve
kendüñizi daḥı anuñ (15) 'aynı görürsüz ve sırr-ı vaḥdeti aña kemāl-i inḳiyād itmekle
müṣāhede kılursız didi bu ma'nālara *escudū liādeme* āyet-i kerīmesinüñ lisān-ı (16)
işāretle delālet eylediği ma'nā-yı bāṭınī olur

(2285) Meşnevī

Aḥvelī ezçeşm-i iṣān dūr kerd

⁹⁶¹ “Hani biz meleklerle (ve cinlere): ‘Ādem’e secde edin,’ demiştik.” (Bakara 2/34)

Tā zemīn şud ʿayn-ı çarḥ-ı lājverd

Ahvalluḡı ol (17) meleklerüñ gözinden *escüdü liādeme* nidāsı dūr itdi fāʿil Ḥaḡ Teʿālā olub ahvalluḡı anlaruñ gözinden Ḥaḡ Teʿālā dūr itdi dimek hem (18) cāyizdür ḡattā zemīn bunlaruñ çeşmi ḡatında ʿayn-ı çarḥ-ı lājverd oldu āsmānuñ rengi kebūd göründüḡiçün aña çarḥ-ı lāciverd taʿbīr iderler (19) ve tavzīḡ-i maʿnā böyle dimek olur ki Ḥaḡ Subḡāne ve Teʿālā Ḥazretleri ol meleklerüñ gözlerinden ahvel olmaḡı ve şeyḡān gibi ḡayr görmegi dūr (20) itdi ve nūr-ı tevḡīd ve hidāyetle anlaruñ ʿuyūn-ı idrākını mükeḡḡal u münevver ḡıldı pes anlar ol ḡaḡḡatbīn olan gözlerle Ādem Ḥazretlerine (21) nazār ḡıldılar Ādem Ḥazretlerini maḡhar-ı āsmān ve şıfāt-ı ilāḡı gördiler ve maʿden-i ʿulūm ve esrār-ı Rabbānī müşāhede ḡıldılar pes göklerde araduklarını (22) yerde buldılar tā kim zemīn bunlaruñ gözleri öñinde ʿayn-ı çarḥ-ı lāciverdī oldu şı iʿtibārla ki zemīn ḡalīfe-yi Ḥaḡ ve maḡhar-ı vücūd-ı muḡlaḡ (23) olan Ādem Ḥazretleriyle maʿnen rifʿat u şeref buldı ve anuñ şerīfiyle āsmān gibi oldu pes melekler anuñ ʿulüvv-ı ḡudretini ve rifʿat-i şānını (24) gördükleri gibi āsmān-ı latīfe ne mertebe maḡabbetleri ve ʿalāḡaları oldıysa zemīn-i keşīfe daḡı ol mertebe maḡabbetleri ve ʿalāḡaları oldu belki sırr-ı (25) vaḡdeti ve nūr-ı hüviyyeti müşāhede itmekle zemīn ü āsmān anlaruñ çeşm-i şühūdına beraber oldu ve fark u muḡāyeret zāyil olub (26) āsmānda niçe Ḥazret-i Ḥaḡḡuñ tecelliyātını ve esmā ve şıfātın müşāhede eyledilerse zemīnde daḡı hemān Ḥaḡ Teʿālā Ḥazretlerinüñ tecelliyātını (27) ve esmā ve şıfātını müşāhede ḡıldılar çünkim bu cümlede ʿulvī ve süflī Ḥazret-i Ḥaḡḡı müşāhede ḡıldılar zemīn hem bu iʿtibārla anlaruñ çeşm-i (28) şühūdında ʿayn-ı çarḥ-ı lāciverd oldu

(2286) Meşnevī

Lāilāhe ḡüft u illallāḡ ḡüft

Geşt lā illallāḡ u vaḡdet şıkuft

Lāilāhe didi ve illallāh didi (29) lā illallāh oldu ve vahdet açıldı ba'zı nüshada illallāhdan sonra vāv yokdur bu taqdır üzre ma'nā lā oldu ilallāh vahdet açıldı demek (30) olur ya'nī ol vāhid-i ḥaḳīkī kelime-yi tevḥīdi bunlara didi ki ol kelime-yi tevḥīd lā ilāhe illallāhdur ki cemī'-i ḡayr u sevī ḥükminde olan ilāhiyyeyi nefy (31) ve ma'būd-ı bilḥaḳ olan Allāh Te'ālāyı iṣābet eylemekdür ve ḥaḳīkatde hīç bir ilāh yokdur cemī'-i lādur ve ṣābit ü mevcūd-ı ḥaḳīkī Allāh Te'ālādur çünkim kelime-yi (32) tevḥidüñ sırrı 'ayān ola *lā ilāhe illallāh* mefhümü olur ya'ni cemī'-i ḡayr u sevī fānī ve helāk olur iṣābet-i vücūd-ı ḥaḳīkī sırrı anda münkeşif (33) olur ve vahdet açılıb zuhūra gelür

(2287) Mesnevī

Ān ḥabīb ü ān ḥalīl-i bāreşed

[H260a] *Vaḳt-i ān āmed ki ḡuş-ı mā keşed*

[Ol bāreşed olan dost u maḥbūbı anuñ vaḳti geldi ki bizüm ḡuşımızı çeke +H] *ḥalīl* dost ma'nāsınadur (34) ḥulletdendür *ḥullet* dostlığa dirler *ḥabīb* maḥbūb ma'nāsınadur bunda *ḥabīb*den ve *ḥalīl*den murād Ḥudā-yı Te'ālā Ḥazretleridür ve taqdır-i (35) kelām böyle demek olur ki ol rüşdlü ve hidāyetlü olan dost ve maḥbūb-ı ḥaḳīkī anuñ vaḳti geldi ki bizüm ḳulaḡımız çeke

(2288) Mesnevī

Sūy-ı çeşme (36) ki dehen z'īnhā büşü

Ānça pūşidīm ezḥalkān megū

Çeşme cānibine ki dehānı bunlardan yu ol nesneyi ki ḥalāyıḳdan örtdük söyleme (37) ya'nī ol hidāyet şāhibi olan maḥbūb-ı ḥaḳīkī ol vaḳt geldi ki bizüm ḳulaḡımızı tutub çeşme-yi tevḥīd cānibine çeke böyle diyü ki dehānuñı (38) bu esrār-ı vahdete müte'alliḳ olan ḡüft u ḡulardan bu ḡenc-i ḥaḳīkate maḥşuş olan şol ma'nāları ki biz ḥalāyıḳdan setr eylemişizdür anı söyle (39) ve nāmaḥrem olanlara sırr-ı rübūbiyyeti ifşā eyleme *çeşmeden* murād 'ilm-i şerī'at olub ma'nā böyle olsa hem cāyizdür ol

maḥbūb-ı bāreşed (40) anuñ vaḳti geldi ki bizüm ıulağımuz ıtutub bizi şerī‘at
çeşmesi cānibine çeke böyle diyü ki ağız ki bu sözlerden yu ol sırları ki biz (41)
ḫalāyıkdan setr eylemişüzdür anı anlara söyleme

(2289) *Meşnevī*

V'er begüyī ḫod negerded āşkār

Tu bekaşd-ı keşf gerdī cürmdār

Ve eger söyleyesin hem āşkār [P513b] (1) olmaz sen kaşd-ı keşfle cürmdār olursın
ya‘nī ol maḥbūb-ı bāreşed böyle dir ki ol rāzları ki biz ḫalāyıkdan setr eylemişüzdür
anı anlara zinhār söyleme ve eger farzī (2) söyleseñ hem anlara āşikār olmaz zīrā
anlar bu rāzuñ ehli degüllerdür nihāyet māfilbāb sen nāehle keşf-i rāzlar eyle ki
kaşd eyledüğüñ sebeble cürmdār olur- (3) sın ki nāmaḫrem olanlara keşf-i rāz
eylemek emānete ḫıyānet eylemekdür zīrā *innallāhu ye‘murukum entu’eddu’l-*
*emānāti ilāehlihā*⁹⁶² mücebince emāneti ehline edā eyleyüb (4) nāehlden hazer
eylemek emīne lāzım olanlardandır

(2290) *Meşnevī*

Līk men īnek perīşān mītenem

Ḳāyil-i īn sāmi‘-i īn hem menem

Ben işte anlar üzre ıtıķınırum (5) bunuñ ḳāyili ve bunuñ sāmi‘i hem benüm ya‘nī
līkin ey benüm esrārüm ḫazīnesinde ‘ārif olan ben işte ol rāz-ı ḫaḳīḳatden gāfil olan
ḫalāyık üzre (6) urulırum ve anları ihāṫa ḳılırum bu rāz-ı vaḫdeti filḫaḳīḳa ḳāyil ve
bu genc-i ḫaḳīḳatüñ ḫaberini hem sāmi‘ benüm *ene eḳülū ve ene esme‘u leyse*
fiddāri ḡayrinā (7) *deyyār*⁹⁶³ çünkim genc-i ḫaḳīḳat ve ḫazīne-yi vaḫdet ne idügin
bildüñ ve anı kendüñde bildüñ zinhār nāehl ve nāmaḫrem olanlara bu ḫazīneden
dem urma ve (8) keşf-i rāz ḳılma

⁹⁶² “Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi emreder.” (Nisā 4/ 58)

⁹⁶³ “Ben söyledim ve ben işittim, odada Allah’tan başkası yoktur.”

(2291) Meşnevî

Şüret-i dervîş ü naqş-ı genc gū

Renckîşend İn gürūh ezrenc gū

Dervîşüñ şüreti ve gencüñ naqşını söyle bu gürūh (9) renckîşlerdür rencden söyle ya'nî dervîşüñ sırr u haqîkati ve gencüñ dahı haqîkâtini söylemeden ferāgat idüb şuverî olan fakîri ve şuverî (10) olan genci söyle ve zâhiren ol hazîne t̄alibi olan dervîşüñ hâlini ve kışşasını beyân eyle bu zâhiren dervîş olan gürūh renc mezheblü ve zahmet (11) 'âdetlü t̄âyife dururlar [H260b] bunlara renc ü zahmet çekmeden söyle

(2292) Meşnevî

Çeşme-yi hayvân berîşân şud harām

Mîhurend ezzehr-i kâtil cām cām

Çeşme-yi (12) hayvân ol gürūh renckeşinüñ üzerine harām oldu [zehr-i kâtilden cām cām içerler +H] ya'nî çeşme-yi hayvân ki ezvâk-ı rûhânî ve esrâr-ı 'irfânîdür ol zahmet 'âdetlü gürūhuñ (13) üzerine harām oldu anlar zehr-i kâtilden cām cām içerler ammâ ol çeşme-yi hayvân olan 'ulüm u ma'ârifden içmege kâdir olamaz ve zehr-i kâtil- (14) den murād âlâm-ı dünyâviyye ve şedâyid-i şuveriyyedür her biri bunlaruñ sîm ü zer bulmadan ve māl u zevke nâyil olmadan ötüri niçe miñnetler ve zahmetler (15) çekerler ve zehrlere içerler ma'ahazâ kendülerüñ bātınında olan kenz-i kanâ'atdan ve genc-i haqîkatden gâfil olmuşlardur ve gınâ-yı qalbiyyeden (16) mahrûm qalmışlardur

(2293) Meşnevî

Hâkhâ pür kerde dâmen mîkeşend

Tâ kunend İn çeşmhārâ huşkbend

Bu halk dâmenini hâklarla pür eylemiş çekerler tâ kim bu çeşme- (17) leri huşkbend ideler çeşmelerden murād enbiyâ-yı 'ızâm ve evliyâ-yı kirâm olur ki ba'delenbiyâ ve

evliyā-yı kirām kendü ‘aşrlarında yenbū‘-ı ilāhī ve çeşme-yi (18) rūḥānī olmuşlardur ki yenābī‘-i ḥikem bunlaruñ dehān-ı şerīfinden ve vücūd-ı laṭīfinden ceryān eylemededir ammā āb-ı ḥayvāndan zevk itmeyen ve çāşnī (19) tutmayan ḥayvānsiret ḥākler meşābesinde olan sīm ü zer ve dürr ü cevherle ve daḥı ḥākden maḥlūk olan ta‘ām u ğidā ve libās ve bunlar emsāli (20) olan metā‘ı tırmayub çekerler ve ol çeşme-yi ilāhī ve yenbū‘-ı Rabbānī olan nebīleruñ ve velīleruñ füyüzātını bend ü sedd eyleyüb **ve yaşuddüne** (21) ‘*an sebīllāh*⁹⁶⁴ āyetinuñ mücebince ḥalkı anlar yolından men‘ kılub ve anlaruñ çeşme-yi ḥayātından nüş eylemeden def‘ idüb kendüleruñ cem‘ (22) eyledükleri sīm ü zere ve metā‘ ve gevhere terġīb ve taḥrīz iderler ve ol çeşmeler size zarar u ziyāndur gelüñ siz daḥı ‘ākılı iseñüz (23) bizüm gibi böyle ḥāklerden zūhūra gelen metā‘ları cem‘ eyleñ dirler ve bu tariķle ol āb-ı ḥayāt çeşmelerini ḥuşk u sedd eylemek isterler

(24) (2294) *Meşnevī*

Key şeved in çeşme-yi deryāmeded

Müktebes z’in müşt-i ḥāk-i nīk ü bed

Bu deryāmeded olan çeşme kaçan müsteter ve medfūn olur bu eyü ve kötünüñ (25) bir avuç toprağından *müktebes* bunda müsteter ü medfūn ma‘nāsına olur *kebs* defīneye dirler ve bir kimse başını kendü şevbine idḥāl idüb bürüse (26) aña hem kebs dirler nitekim *kebese fülānun ra’sehu*⁹⁶⁵ dirler *edḥālehu fīsevbihi yuġaṭṭihi* ma‘nasın virürler ve bir çukur yeri toprakla örtüb taldurmağa daḥı (27) kebs dirler bunda bu vech daḥı cāyiz olur ve ḥāşıl-ı ma‘nā böyle dimek olur ki deryāmededlü ve baḥr mu‘āvenetlü olan çeşme-yi rūḥānī ve (28) yenbū‘-ı Rabbānī olan velīleruñ ve ‘ārifleruñ vücūdı ve zūhūrı ve ma‘ārif ü ‘ulūmı ve ezvāk u fuhūmı bu nīk ü bed olan ḥalk-ı cihānuñ (29) bir avuç ḥāk meşābesinde olan sīm ü zerinden ve dürr ü

⁹⁶⁴ “Allah’ın yolundan alıkoyarlar.” (Hacc 22/25)

⁹⁶⁵ “Kafasını elbise ile örttü.”

cevherinden kaçab örtülür ve ne hâlle bunların hâklerinin altında medfün olub kalur

(30) (2295) *Meşnevî*

Lîk gūyed bāşümā men besteem

Bîşümā men tæbed peyvesteem

Velîkin bu çeşme-yi deryâmeded size ben besteyem dir sızsüz ben ebede dek peyvesteyem (31) [ya'nî -H] velikîn ol çeşme-yi ilâhî ve yenbū^c-ı rûhânî olan 'âlem-i Rabbânî size ey bu dünyâ metâ'ına mağrûr olan ve hâkden [H261a] maḥlûk olana maḥabbet kılan ṭâyife (32) ben beste oldum ve zuhûr u bürüz kılmadan ferâgat kıldum dir ve ben sızsüz ebed cānibine dek peyveste oldum ve muntehâ ve gâyeti olmayan ma'nâ baḥrine irdüm (33) dir pes bu kavm yenbū^c-ı ilâhî ve çeşme-yi Rabbânîniñ ben beste oldum dimesini gerçek şanub artık bundan âb-ı ḥayât-ı ma'nevî zuhûr eylemez (34) diyüb hâklî'âr olmağa başlarlar

(2296) *Meşnevî*

Ḳavm-i ma'kūsend ender müştehâ

Ḥâklî'âr u âbrâ kerde rehâ

Ḳavm müştehâda ma'kūslardur hâki (35) yiyiciler ve anı terk eylemişlerdür ya'nî bu sîm ü zer ve dürr ü gevher maḥabbetinde ve taḥşîl-i rızq u mâl kaydında olan ehl-i dünyâ ârzü-yi iştihâlarında enbiyâ (36) ve evliyâyâ nisbetle ma'kūslardur zîrâ bunlar şuyı ḳoḻlar ve toprak yiyici olmuşlardır ki maḳşûd ol *âb*dan âb-ı ḥayât-ı rûhânî ve çeşme-yi (37) zindegânî ve yenbū^c-ı 'ulûm ve ḥikem-i Rabbânîdür ve *hâk*den murâd ḡidâ-yi nefsanî ve ta'am-ı cismânîdür pes bu nefsperver olan kavm finefsü'l- (38) emr-i müştehâlarında ma'kūs olmuşlar ve âb-ı ḥayâtı ḳoḻlar ve toprak yemeği kendülere 'âdet kılmışlardır ammâ enbiyâ ve evliyâ bunların 'aksidür

(39) (2297) *Meşnevî*

Zıdd-ı ṭab^c-ı enbiyâ dârend ḥalk

Ejderhā müttekā dārend halk

Bu halk enbiyānuñ tab‘ınuñ zıddın tutarlar ejderhāyı müttekā tutarlar *ejderhā*- (40) dan murād dünyānuñ mālı ve manşıbidur ki Hāzret-i Nebī ‘aleyhisselām *elmālu hayyetün velcāhu eğarrun minhā*⁹⁶⁶ buyurdu pes bu dünyānuñ meftūnı olan (41) halk enbiyā-yı ‘ızāmuñ ‘aleyhisselām tab‘-ı şerīflerinüñ zıddiyetini tutarlar *evvelā* şu itibārla ki āb-ı hayātı komışlar hākḫ‘ār [P514a] (1) olmuşlardur enbiyā-yı ‘ızāmuñ tab‘-ı şerīfleri hākḫ‘ār olmağı koyub āb-ı hayātı nüş idici olmuşlardur ve *sāniyen* bu itibārla ki bu halk mār u (2) ejderhā gibi olan māl u cāh dünyāyı kendülere maḥall-i inkār idinüb itimād kılmışlardur ammā enbiyā-yı ‘ızāmuñ tab‘-ı şerīfleri bunuñ ‘aksidür (3) anlar ḥāl u cāh dünyāyı mār u ejderhā gibi görüb anlardan kaçmışlar ve dāyim ü bākī olan Hāzret-i Hākka ittikā idüb her vechle ol pādşāha itişām u (4) itimād kılmışlar

(2298) Meşnevī

Çeşmbend-i ḥatm çün dānisteyī

Hıç dānī ezçi dīdebestyī

Ḥatm çeşmbendini bilmişsin hıç bilür misin neden dīdebeste- (5) sin ya‘nī Hāk Te‘ālā Hāzretlerinüñ gözler üzre ḥatm eyledüginüñ göz bağlamasını çünkim bilmişsin ve Hāzret-i Qur‘āndan *ḥatemallāhu ‘alākulūbihim ve ‘alāsemi‘ihim* (6) ve *‘alāebşārihim [ğışāvet -H]*⁹⁶⁷ āyetini okumuşsin *çün dānisteyī* niçe bilmişsin ma‘nāsına olsa daḥı cāyizdür hıç bilür misin ki gözüni neden bağlamış- (7) sın ve ne şey’e göz açmış ve bakmışsin

(2299) Meşnevī

Berçi bugşādī bedel in dīderā

Yekbeyek bi’sel-bedel dān ān turā

⁹⁶⁶ “Mal yılandır ve mevki (makam) ise ondan daha zararlıdır.” Top, H. (2013). *Mesnevî-i Mânevî Şerhi*. Konya: Rumi Yayınları, C. 4, s. 573.

⁹⁶⁷ “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir.” (Bakara 2/7)

Ne üzre bu (8) dīde bedel açduñ bir bir anı saña bi'se'l-bedel ya'nī bu gözüni sen
Hāzret-i Hūdā cānibinden döndürüb aña bedel her ne şey'e açduñ ve anı maṭma^c-ı
(9) nazar ve maṭraḥ-ı başa kılduñ ise yekbeyek anı kendüñe yaramaz bedel bil ve
bi'se'l-ivaz fehmi kıl ne şey ola ki ol Hāzrete bedel ola ve ne (10) güne maḥlūk ola ki
Hāl-ı bīçün ki müşāhedesine ve mu'āyenesine ivaz gele her neyi ki andan kaṭ^c-i
nazar manzūr kılasın bi'se'l-manzūr olmaḥ (11) muḥarrerdür

[H261b] (2300) *Meşnevī*

Lik ḥurşid-i ināyet tāftest

Āyisānrā ezkerem deryāftest

Egerçi böyledür līkin ḥurşid-i ināyet ṭulū^c eylemişdür āyisleri (12) kereminden
bulmuşdur ya'nī egerçi her ne şey'e ol mevcūd-ı ḥaḳīkīden kaṭ^c-i nazar manzūr idüb
aña maḥabbet kılasın ol bi'se'l-bedel olmaḥ muḥarrerdür (13) likin ḥurşid-i ināyet-i
ilāhī ṭulū^c olmuşdur ve cümleñün üzerine pertev şalmışdur nāümīd olanları ve
kendü cānibinden kaṭ^c-i nazar kılanları (14) bulmuş ve anlara kemāl lafzından iḥsān
u keremler kılmışdur pes anuñ faẓl u ināyetinden hīç bir vechle me'yūs u nāümīd
olmaḥ cāyiz (15) degildür

(2301) *Meşnevī*

Nerd-i bes nādir ziraḥmet bāḥte

Āyn-ı küfrānrā inābet sāḥte

Raḥmetden çok nādir nerd oynamış āyn-ı küfr anı inābet düzmiş (16) ya'nī kemāl-i
faẓl u raḥmetinden çok acīb ü ġarīb oyunlar oynamış ve bu ḥāne-yi şeşdürde nādir
kārılar ve āḳla şıḡmaz bāziler eylemişdür (17) çok kimselerün āyn-ı küfrān ni'me
olmasını inābet ü ṭa'āt düzmişdür nitekim *ulā'ike yubedilullāhu seyyiātihim*
*ḥasenāt*⁶⁸ buyurdu ve ol müddet-i (18) medīde seyyi'e işleyen ve sābit olan ṭāyifenün

⁶⁸ "Allah onların kötülüklerini, iyiliklere çevirir." (Furkan 25/70)

cemī^c-i seyyi³ātını ol maḥsen ü kerīm ḥāsenāta tebdīl eyledi pes andan bir kimse niçün kaṭ^c-i recā (19) idüb me³yūs olur

(2302) Meşnevī

Hem ezīn bedbaḥti-yi ḥalk ān cevād

Münfecir kerde dü şad çeşme-y vidād

Hem ḥalkuñ bu bedbaḥtlugından ol cevād-ı muṭlaḳ (20) iki yüz çeşme-yi vidādı münfecir eyledi ma^cnā ḥalk-ı ʿālem ekser böyle bedbaḥt u pürma^cşiyet anlaruñ bu bedbaḥtluklarından ve ḥaṭā ve ma^cşiyetlerinden ol (21) kerīm ü cevād niçe yüz müveddet ü maḥabbet çeşmelerini cārī eyledi ve anlaruñ ḥaṭā ve ma^cşiyetinden ḥarlar ve ḥāseneler zuhūra getürdi ve ma^cşiyetler (22) ṭā^cate bedel kıldı pes bi³se³l-bedel yerine ni^cme³l-bedel buldılar

(2303) Meşnevī

Ġoncerā ezḥār sermāye dehed

Mührerā ezmār pīrāye dehed

Ġoncaya ḥārdan (23) sermāye virür mührreye mārđan pīrāye virür ya^cnī gör ol ḳādir-i muṭlaḳ olan şāni^ci ki ḡoncaya ḥārdan neşv ü nemā virüb ḥār ḡoncanuñ (24) zıddı iken böyle bir laṭīf ḡül-i tāzeyi anuñ miyānında ḥalk eyleyüb ol ḥārdan aña vücūd sermāyesini iṭā eyler *mührre* ki bir boncuḳ gibi (25) maḳbūl nesnedür ki aña yılan boynuzı daḡı dirler ekser erbāb-ı devletüñ oḡlancıḳlarınıñ dil ü göz degmesin diyü altunla düzüb boyunlarına (26) ta^clīk iderler gör ol ḳādir-i pādşāhı ki ejder böyle bir müzī ve muzır canavar iken anuñ firḳatinden böyle bir kemük pāresini ḥalk idüb (27) ol mārūñ vücūdından aña pīrāye zīnet virür ḥattā anı maḳbūl-i enām idüb anlar miyānında ol mührreyi mübārek ü müyemmen eyler

(2304) Meşnevī

Ezsevād-ı (28) şeb birūn āred nehār

V'ezkef-i mu^csir berüyāned yesār

Ol Şāni^c ve Kirdgār sevād-ı şebden nehārı taşra getirür ve mu^csirüñ elinden yesār (29) bitürür *mu^csir* faķire *yesār* ğınāya dirler ya^cnī ol müdebberü'l-leyl ü nehār zulmetden envārı ve şeb-i tārīkden nehārı ve senüñ siyāh miyānından (30) ^cuyūn u enhārı taşra getirür ve daħı faķir ü muħtāc olanlaruñ elinden ğına ve yesār bitürür nitekim *Allāhu velīyyullezīne āmenū* [H262a] *yuħricuhum mine'z-zulmāti* (31) *ilānnūr*⁹⁶⁹ āyet-i kerīmesinüñ muħtezāsınca mü'min kullarını zulmetden iħrāc eyleyüb nūr mertebesine yetirür

(2305) Meşnevī

Ārd sāzed riġrā behr-i Ĥalīl

(32) *Kūh bādāvūd gereded hemresīl*

Ol pādşāh-ı celīl rimālī Ĥazret-i Ĥalīle un düzer kūh Dāvūd Ĥazretlerine hem resīl olur bu vech üzre (33) *gerded* şevved ma^cnāsına olur ammā *gerded* ba^czı maħalde *gerdāned* ma^cnāsına isti^cmāl olunur bu maħalde *gerded* *gerdāned* ma^cnāsına olmak maħalle enseb ü fehme (34) aķrebdür *resīl* bunda enīs ma^cnāsınadur nitekim istersele ileyh dirler iste^cnis ma^cnāsın virürler pes yārde vehm āvāz ma^cnāsına (35) isti^cmāl olunur ve tavzīħ-i ma^cnā ol cevād-ı mutlak Ĥazret-i Ĥalīlden ötüri beyābānluk kavmini un düzer ve bunuñ kışşası ikinci defterde (36) ve üçüncü defterde ba^czı mevzi^cde hem mürür eylemişdür ve kūhı Dāvūd-ı Nebī Ĥazretlerine hemāvāz u enīs ü yārde eyler nitekim *yā cibālu* (37) *evvibī ma^cahu*⁹⁷⁰ buyurdu pes taġlar Ĥazret-i Dāvūdla bir terci^c-i eşvāt idüb tesbīħ kıldılar ve anuñla hemāvāz oldılar bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri (38) daħı üçüncü defterde *tefsīr-i yā cibālu evvibī* sürħında ve ba^czı mevzi^cde daħı mürür eylemişdür tekrāra ĥacet yok

(2306) Meşnevī

Kūh bāvaħşet derān* (39) *ebr-i zulem

Berġuşāyed bāng-ı çeng ü zīr ü bem

⁹⁶⁹ “Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.” (Bakara 2/257)

⁹⁷⁰ “Ey daġlar, onunla beraber tesbih edin” (Sebe 34/10)

[Vaḥṣetle mevşūf olan ʔaḡ ol zīrā ʔulmetler ebrinden ʕeng şadāsını ve zīr ü bemi aʕar +H] zīr ālet-i şadāya ve bem ūst-ı şadāya dirler ya'nī gör ki vaḥṣetle heybetle mevşūf olan (40) ʔaḡ ol zulmetler ebrinde ya'nī ol siyāh buluduñ içinde ʕeng şadāsını ve ince ve yoğun şadāyı aʕar ve Ḥazret-i Dāvūd nebī ile hemāvāz (41) olub aña böyle ḡalīz ü cāmīd iken yārdelük eyler ve Ḥaḡ Subḥāne ve Te'ālā Ḥazretleri o Dāvūda böyle diyü söyler ki

(2307) Meşnevī

Ḥīz ey Dāvūd[P514b] (1) ezḡalkān nefīr

Terk-i ān kerdī 'ivaz ezmā bigīr

Ey ḡalāyukdan nefret ü 'uzlet idici Dāvūd ʔalk ʕünkim ol ḡalāyıkı kendüñe enīs olmadan (2) terk eyledüñ bizden bunu 'ivaz ʔut ki böyle bāvaḥset ve bāheybet olan ʔaḡları biz saña enīs ü yārda eyledük sen ol ʔālīb-i (3) genc olan kimsenüñ yine şüret-i ḡikāyesini beyān eylemege şürü' idüb buyururlar

İnābet-i ān ʔālīb-i genc beḤaḡ Te'ālā ba'de ezḡaleb-i (4) bisyār u 'acַz u izḡırār ki ey veliyyü'l-izḡār tu kun İn pinḡānrā āşḡār

Bu sürḡ-ı şerīf ve bu beyān-ı laḡīf ol genc ʔālīb-i olan (5) dervīşüñ ʔaleb-i bisyārından ve niçe 'acַz izḡırārından şoñra Ḥaḡ Te'ālā Ḥazretlerine inābet ʔılmasınüñ ve müteveccih olmasınüñ beyānındadır böyle (6) diyü ki ey izḡārüñ şāḡīb-i bu püşīdeyi sen āşḡār eyle ve ey zūhūrı dost ʔutan sen bu maḡfī olan kenzi baña izḡār eyle didi

(2308) Meşnevī

Güft (7) ān dervīş ey dānā-yı rāz

Ezpey-i İn genc kerdem yāvetāz

ʕünkim ol faḡīr ol ḡazīneyi bulmada 'acַz ve bīḡaḡāt oldı pes (8) 'acַz ü muḡtarr olanlarüñ du'āsını ʔabül eyleyen Ḥudā-yı Te'ālā Ḥazretlerine niçe tazarru' ve niyāz eyleye inābet ʔılıb didi ey dānā-yı rāz ve ey Ḥālīḡ-i (9) ḡaḡīḡat ve mecāz ben bu

gencden ötüri [H262b] yāvetāz oldum beyhüde yire bu kadar günler tek ü pū kıldum
mağsüdümdan nişān bilmeyüb āhir (10) ‘āciz ü muḫṭarr kıldum

(2309) *Meşnevī*

Dīv-i hırş u āz u müsta‘cil tegī

Bite‘ennī cüst ü biāhestegī

İlāhī ve Seyyidī müsta‘cil teglü olan hırş u āz dīvi (11) te‘ennīsüz ve āhestegsüz
istedi *müsta‘cil teg* müsta‘cil cümle ḫamlelü dimekdür ya‘nī ol dervīş Hudā-yı Te‘ālā
Ḥazretlerine didi ki ey Hudā benüm isti‘calle (12) ḫamle idici ve sür‘atle yilici hırş u
āzum dīvi bu ḫazīneyi te‘ennī itmeksüz ve āheste gitmeksüz cüst u cū eyledi ‘acele
ise şeytāndandır (13) bu ḫuşūşda te‘ennī lāzım olanlardandır ammā *ḫulke’l-insānu*
*‘acülā*⁹⁷¹ mücebince anuñ ḫılḫati kendü müştehāsı cānibine ‘acül olmaḫdur
lafzuñdan benüm ‘aceyle (14) beyhüde yire tek ü pū eyledüğimi zāyi‘ ḫılma didi

(2310) *Meşnevī*

Men zidīgī loḫmayī nendüḫtem

Kef siyeh kerdem dehenrā sūḫtem

Ol dervīş didi ki (15) yā Rabbī bilürsin ki ben bu kadar sa‘y u gūşış çölmegini
ḫaynatdum ve ḫāl bu ki hīç [ben -H] bir çölmekden bir loḫma ḫazanmadum⁹⁷² tā anı
gīdā ḫılam ve anuñla müntefi‘ olam (16) ammā elümi ve yüzümi siyāh itdüm ağzımı
yaḫdum bu sa‘y u gūşışden baña ancak ağzın baḫmaḫ ve elün ve yüzün ḫaralamak
ḫaldı

(2311) *Meşnevī*

Ḥod negüftem (17) *çün derīn nāmūḫnem*

Z’ān girihzen īn girihre ḫal kunem

⁹⁷¹ “İnsan çok aceleci yaratılmıştır.” [“*ve kānu insānu āculen*” “İnsan pek acelecidir.” (İsrâ 17/11)
ayetine telmihen söylenmiştir.]

⁹⁷² ḫazanmadum: kesb itmedüm H

Ḥod bunı didüm çünkim ben bu ḥuṣūṣda nāmūķınem bu gevheri ol girihzenden ḥal (18) eyleyem ya‘nī ṣol dime ki ben ol gencnāmeyi buldum ve anı evvelinden āḥirine dek kıṛā‘at kıldum baña ol zamān dimek gerek idi ki çünkim (19) benüm bu ḥazīnenüñ ne mevzi‘de olduğına īķānum yokdur ve anuñ ol ṣaḥrānuñ ba‘zı mevzi‘inde olmasına ḥod ihtimāl katı çokdur imdi (20) bu ‘uķdenüñ yine ol ‘uķdezen olan ve müṣkilleri fetḥ kılan fettāḥdan ḥal olmasını isteyem ve bu kıflı niçe urdı ise anuñ açılma- (21) sını taleb eyleyem ḥod ben ol ḥінде böyle didüm ve bu ḥuṣūṣda nāmūķın iken hemān bīte‘ennī anuñ talebinde isti‘cāl idüb (22) mücerred gencnāmeyi bulmaķla ve anda mektüb u meṣtūr olan elfāz u kelimātdan ma‘ānī istināṭ u istiḥrāc kılmaķla ‘amele ṣūrū‘ kıldum ve kendü (23) bildügime ve andan fehmi kılduğıma i‘timād idüb ol kadar ki genc-i maķṣūdı bulunur ṣandum bilmedüm ki hemān elfāz u lügatdan müstefād olan (24) ma‘nāyla gence vuṣul müyesser olmaz imiş ammā ben bundan muķaddem olur ṣanurdım didi

(2312) Meṣnevī

Ḳavl-i Ḥaķrā hem zīḤaķ tefsīr cū

Hīn megū (25) jāj ey gümān ey ṣaḥtrū

Ḥazret-i Ḥaķķuñ ḳavline yine Ḥaķdan tefsīr iste āgāḥ ol ey katı bu gümāndan jāj söyleme bundan ma‘lūm oldu ki (26) *gencnameden* murād kitāb-ı Allāḥ olur pes ṭalib-i kenz-i maḥfī ve genc-i ma‘nevī olan sālike lāzım gelür ki Ḥazret-i Ḳur‘ānı kendü re‘y ve ‘aķlı üzre tefsīr (27) eyleye ki *men fessere’l-Ḳur‘ane birā’yihī felyetebevve maķ‘adehu mine’n-nār*⁹⁷³ buyrulmuşdur pes lāzım geldi ki Ḥaķ Te‘ālānuñ ḳavl-i ṣerīfinüñ sırrına ve ma‘nāsına (28) ‘ālim olmaķ isterseñ ikiden ḥālī degildür yā budur ki Ḥaķ Te‘ālānuñ [H263a] ḳavl-i ṣerīfine hem yine Ḥazret-i Ḥaķdan tesfīr isteyesin ki ol saña (29) kendü murād-ı ṣerīfini beyān u keṣf eyleye ve eger Ḥazret-i

⁹⁷³ “Kim Kur‘ān’ı kendi görüşüyle yorumlamaya kalkışır, cehennemdeki yerine hazırlansın.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 313. [Hadisin, Tirmizî’nin değerlendirmesine göre hasen; Münâvî’nin değerlendirmesine göre de zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Ḥaḳdan bīvāsīṭa istiḡsār u istikṡāfa ḳādir olamaz iseñ ve kendünüñ (30) ḳavl-i ṡerīfinüñ tefsīrini yine kendüden ṡaleb ḳılıb bulamaz iseñ lāzım u vācib olur ki Ḥazret-i Ḥaḳdan kendü ḳavlinüñ tefsīrini ṡaleb (31) ḳılmış ve Ḥazret-i Ḥaḳdan kendü ḳavl-i ṡerīfinde olan murādını aña keṡf eylemiş bir ‘ālim-i Rabbānī ve ‘ārif-i esrār-ı Ḳur’ānı ṡaleb eylesin (32) ki ol ‘ālim-i Rabbānī Ḥazret-i Ḳur’ānuñ ma‘nāsını Ḥazret-i Ḥaḳdan öğrenmiş ola zinhār ey bīḡayā ve bīedeb mücerred kendü ṡann u ḡümāninuñ cihetinden (33) beyhüde söyleme ve ḳavl-i Ḥaḳḳı tefsīr eyleme

(2313) Meṡnevī

Ān girih k’ū zed hemū buḡṡāyedeṡ

Mühre k’ū endāḡt ū berbāyedeṡ

Ol girihi ki ol urdı (34) hem ol açar mühreyi ki ol atdı anı hem ol ḳapar [ya‘nī -H] ol ‘uḡdelerüñe kendü kelām-ı ṡerīfinde ḳomıṡ ve ol müṡkilleriñe kendü ḳavl-i (35) laṡīfinden derc eylemişür anı fetḡ eylemez illā hemān yine ol fettāḡ-ı müṡkilāt fetḡ eyler ṡol meydān-ı ‘ilm ü ‘aḳla ki remz ü nükte mührelerini ki ol (36) bıraḡdı kimse anı ḳapmaḡa mālİK degildür anı hemān yine ol ḳapar maḳṡūd Ḥāḳ Te‘ālānuñ bu meydān-ı vüçüda ilkā eyledüḡi esrār u nikāt (37) mührelerini hīḡ bir kimse anuñ izn ü irādeti olmayınca aḡz u ḡaṡf eylemeḡe ḳādir olamaz meḡer ki anuñ izn ü irādeti ola pes anuñ kelām-ı (38) laṡīfinde olan sırları ve nüktelelele bir kimse mücerred naṡar-ı ‘aḳlıyye ve ḳuvvet-i fikriyye ile niḡe ḡal u fetḡ eyler ve ne ḡalle anuñ ta‘līmİ olmayınca (39) veyāḡhüd anuñla āṡinā olan bir velī ṡālİbe anı ta‘līm ḳılmayınca ṡālİb-i ḡaḳīḳat ma‘nāya niḡe vāṡıl olur ve andan murād-ı Allāḡ ne idüḡini bilür

(40) (2314) Meṡnevī

Gerḡi āsānet nemüd ān sān sūḡan

Key buved āsān rumüz-ı min ledün

Egerḡi ol ḡüne sūḡan saña āsān ḡörüñdi rumüz-ı min ledün (41) ḳaçan āsān olur ya‘nī ey lüḡāt-ı ‘Araba ‘ālim olan ve elfāz u kelimāt-ı ‘Arabiyeyi bilen ve ma‘nālarını

taḥkīk ü tedkīk kılan mücerred ‘ilm-i ‘Arabıyyede [P515a] (1) māhir olmakla ve Ḥazret-i Qur’ānuñ elfāz-ı şerīfesinde olan ma‘nālara ‘ālim olmakla gerçi ol güne kelām saña āsān göründi velīkin heyhāt heyhāt (2) ledünn-i İlahīden olan rumūz u işāret kaçan āsān olur Ḥazret-i Qur’ānuñ zāhrı var ve baṭnı var ve ḥaddi var ve muṭṭali‘i var hemān anuñ nazm-ı (3) şerīfinuñ delālet eylediği ma‘nāyla murāda vuşul mümkün olmaz ve anuñ elfāz u kelimātından olan ‘ulūmı ve nikātı bilmekle hem rumūz-ı ledüniyyenuñ bilinmesi (4) lāzım gelmez belki ol rumūz-ı ledüniyyenuñ ve esrār-ı İlahiyyenuñ bilinmesi Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretlerinüñ keşf ü ilhām eylemesine mevķūfdır ve Ḥazret-i Qur’ānuñ (5) ledünni olan rumūzı filmeşel kimyā kitāblarında olan rumūz-ı nikāta beñzer ol ‘ilmde selefde niçe üstād gelüb birer metin te’līf itmişler (6) ve şonra ba‘zı işāret daḥı gelüb anlaruñ kendü kitāblarında derc eyledükleri rumūz u işāreti bundan murād budur ve böyle dimeden maḳşūd şudur (7) diyü ḥall eylemişler ammā ol rumūz u işāreti ḥall eyleyen müfessirler ikiden ḥālī degildir bir budur ki ol söyledüğü sözi ‘amele getürmişdür (8) ol sözi [H263b] berveci-i yaḳīn ‘alā başiret söyler zīrā ol bilfi‘l aña mālik olmuşdur ve bir daḥı budur ki aşḥāb-ı kimyānuñ işṭilāḥātını öğrenmiş- (9) dür meşelā ‘aḳreb demelerinden murād jīve ve şems dimelerinden murād altun ve kamer dimelerinden murād gümüş olur dir ve bu güne müşkilleri ḥall (10) eyler ve bunuñ ‘amele gelmesine daḥı sa‘y eyler ammā gel imdi bu ḳuluñı fi‘le götür diseñ anı fi‘le getürmege ḳādir olmaz pes Ḥazret-i Qur’ānuñ (11) ma‘nā-yı şerīfesine vāḳıf u ‘ārif olan ve anı ḥalḳa tefsīr ü beyān kılan ekşer ‘ulemā bu ḳabildendür ne‘am çok tefsīrler yazılmışdur ve çok (12) taḥkīk ü tedkīk dürlerin sımt-ı tahrīre dizilmişler velīkin rumūz-ı ledünniden ve kenz-i maḥfiden ḳatı az kimse ḥaber virmiş ve anda olan esrār-ı İlahiyyeden (13) ancak genc-i ḥaḳīḳate vāşıl olanlar peyām irgürmişlerdür ammā çi sūd her bār ki sen ol velīlerüñ ve ‘āriflerün taşnīfine ve tefsīrine müṭāla‘a (14) ḳılsañ ve anlarda meşṭūr olan ma‘ānī-yi şerīfesi müstaḥric ü

müstenbağ olsañ ve dönüb bir üstād-ı kāmile mürāca‘at kılmayub (15) ve Hāzret-i Hāğdan dağı anuñ ‘ilmini ağız eylemege kadir olmayub hemān kendü ‘aql u re’yuñ üzre ‘amel kılsañ ve sa‘y u mücāhede eyleseñ (16) egerçi ecr-i cezīl ve sevāb-ı cemīl bulursın velīkin şol ‘ārifleruñ anda olan rumūz-ı ledüniyyeyi bilmişler ve genc-i haqīkatuñ mevzi‘ine dağı (17) ‘ālim olmuşlar ve hem bulmuşlar sen ol rumūz-ı ledüniyyeyi mücerred kendü ‘akluñla bulamazsın ve ol genc-i haqīkatuñ mağall u mevzi‘inde hem ‘ālim olamazsın (18) zīrā tutalum ki Hāzret-i Qur‘ānuñ buyurduğı üzre ‘amel kılmuşsın ammā ifrāt u tefrīğden hālī olmazsın ve ‘amel niçe gerekdür ki ol ‘amel-i (19) mūşil-i haqīkat ola sen anı bilmezsin pes lāzım geldi ki yā bir bilen üstādı bulasın ve andan Hāzret-i Qur‘ānda olan rumūz-ı ledüniyyeyi ta‘līm (20) kılasın veyāhūd Hāğ Subhāne ve Te‘ālā Hāzretlerine tazarru‘ u niyāz idüb İlāhī kendü kelām-ı şerīfüñde olan rumūz u işāreti baña sen feth eyle (21) ve maqşūda beni sen vāşıl eyle diyü du‘ā kılasın

(2315) Meşnevī

Güft yā Rab tevbe kerdem z‘īn şitāb

Çünkü der bestī tu kun hem feth-i bāb

Çünkü (22) ol dervīşuñ cānına Cenāb-ı İlāhīden bu gūne ‘itābāmīz hitāb geldi ol dervīş Cenāb-ı ‘İzzete didi ki Yā Rabbī bu sür‘at u şitābdan (23) tevbe eyledüm çünkü kapuyı bağladuñ hem sen feth-i bāb eyle ey müfettiğ olub ve bunuñ feth olmasına hem sen sebep düz ey müsebbibü’l-esbāb (24) didi

(2316) Meşnevī

Berser-i hırka şuden bār-ı diger

Derdu‘ā kerdem budem hem bīhüner

Bir gayrı kerre hırka tarafına gitmek lāzım geldi du‘ā itmeklükde hem bīhüner (25) oldum mışra‘-ı evvelde lāzım āmed taqdīr olunur ve qarīne-yi kelām aña delālet kılar ser taraf ma‘nāsınadur ve hırka tarafına gitmeklük dervīşlük ve (26) ve yokluk

cānibine gitmeklük ve anı ihtiyār itmeklükden kināyet olur keennehu ol dervīş genci bulmağa ziyāde taşdıķ ü [H264a] i'tikādī olduğundan (27) kendüsini aña vāşıl olmuş mertebesinde koyub hırķa vü 'abā ve fakr u fenā tarafından tebā'üd kılmış ve ol gencüñ talebiyle ve du'ā ve tazarru'la nev'ā (28) dervīşlük ve yokluk mertebesinden dūr olmuş idi pes Cenāb-ı 'İzzete bu gūne münācāt idüb didi ki İlāhī ben ol kendülükle sa'y kılmadan (29) ve enāniyyetle du'ā eylemeden rücū' idüb bār-ı dīger hırķa tarafına ve dervīşlük ve yokluk mertebesine gitmeklük muqarrer oldı ve lāzım geldi du'ā eylemekde hem ben (30) hünersüz oldum ki du'āyı kendülükle kıldum ve bu ma'nā daħı cāyızdır ki lāzım āmed taķdīr olunmayub dīne bir kerre daħı hırķa tarafına gitmeklükde hem du'ā itmeklükde bīhüner (31) oldum hırķa cānibine rāst gidemedüm ve senüñ cenābıña lāyık du'ā idemedüm dimek

(2317) Meşnevī

K'ü hüner k'ü men kucā dil müstevī

İn heme 'aks-i tuvest ü(32) ħod tuyī

İlāhī hüner ķanı ben ķanı müstevī dil ķande bu dükeli senüñ 'aksüñdür ħod sensin ya'nī ey vücūd-ı muṭlak ve ey ķādir ü kayyüm olan Ḥaķ ben fāni (33) ve hālik olan fakīrde hüner ķanı ve benlük ķanı ve dil-i müstaķīm ve mu'tedil ķanı ki tā benüm bir hünerüm ve vücūdum ve müstaķīm ü mu'tedil ķalbüm vardur diyem bu cümle (34) bende olan ħālāt her ne ise senüñ āsār-ı esmā ve şifātuñdur ħod filḥaķīķa ben yokum hemān sensin ve cümle varluk ve ḥavl u kuvvet (35) ve vücūd-ı ķudret hep senüñdür benüm benligüm bir mer-i vehmī ve vücūd-ı i'tibārīdür

(2318) Meşnevī

Her şebī tedbīr ü ferhengem beḥ'āb

Hemçü keştī garķa mīgerded ziāb

Her bir (36) gice benüm tedbīr ü ferhengüm ḥ'ābda ābdan keştī gibi garķa olur

(2319) Meşnevî

Ĥod ne men mînâmen ü ne ân hüner

Ten çü murdârî fütâde bîḥaber

Ĥod ne ben alırum (37) ve ne ol hüner alır ten bir murdâr gibi bîḥaber düşüştür ya'ni ilâhî ve Seyyidî benim bîdârluk hâlindeolan hünerüm ve vücudum ve bildüğim emr-i vehmî (38) olduğı ve bende filḥakîka ḥavl ü kuvvet ve hüner ü ma'rifet olduğı şundan hem ma'lûm olur ki her gice benim tedbîrüm ve aşdum ve hüner ü ma'fretüm (39) ḥ'âbla keştî âb-ı deryâdan ğarḳ olub daḥı anda bir tedbîr ü âheng ü ferheng almayub ḥükm-i deryânuñ olduğı gibi benim daḥı vücudum (40) keştîsi deryâ-yı ḥ'âbda ğarḳ olub tedbîrüm ve hünerüm almayub ol 'âlemde müdebbir ü muḥarrîk hemân sensin ve baña her neyi gösterür iseñ ve her (41) neyi işledüñ iseñ benim anda aşlâ şun'ım ve ihtiyârum yoḳdur egerçi 'âlem-i ḥ'âbda kendümi muḥtâr ve müdebbir görürsem de ve kendümi fâ'il-i muḥtâr [P515b] (1) ve mürîd [ü +H] züiḳtidâr şanursam da pes bu bîdârluk hâlinde hem egerçi kendümüñ bir vücudı ve şun'ı ve ḥavl ü kudreti ve hüner ü ma'rifeti var şanırdum (2) velîkin hemân ḥ'âbda niçe isem bîdârluk hâlinde öyleyim ve anda mutaşarrîf hemân sensin ve mürîd ü muḥtâr hemân sensin ben ortaluḳda (3) bir âlet-i malâḥazam ḥâlet-i nevmde benim varluğım ve hünerüm almayub bedenüm bir murdâr meyt gibi bîḥaber düşüştü ve almış isem bîdârluk hâlinde hem (4) egerçi bedenimüñ ḥareketi var ve benim i'tibârî vücudum ve mevhümî hünerüm daḥı var velîkin bildüm ki cümle varluḳ bunda daḥı hemân senüñ imiş ve cümle- (5) de mürîd ü muḥtâr u fâ'il-i ḥakîkî ve keyfemâyeşâ mutaşarrîf hemân sen imişsin

(2320) Meşnevî

Tâ seher cümle şeb ân şâh-ı 'ulâ

Ĥod hemîĝüyed elestî ü belâ

Sehere (6) [H264b] dek cümle gicede ol ‘ulā ve ‘azīm pādşāh kendü elest ve belā söylerdi pes tavzih-i ma‘nā-yı beyt-i şerīf⁹⁷⁴ böyle dimek olur ki (7) ol kādir-i muṭlaḳ giceyle çünküm bu ḥalkuñ vücūdları üzre nevmi musallaṭ u ḥavāle eyleye anlar deryā-yı ḥ‘āba ḡarḳ olurlar ve vücūdlarından (8) ve hūnerlerinden ma‘zūl olub ‘ālem-i ḥ‘ābda bīḥod ve fānī ḳalurlar eger Ḥaḳ Te‘ālā Ḥāzretleri bir niçe kimseye menāmında filmeşel *elestu birabbikūm*⁹⁷⁵ (9) dise anlar daḥı *belā* diseler Ḥaḳ Te‘ālānuñ rübūbiyyetine iḳrār ḳılsalar ‘ālem-i nevm berveci-i yaḳīn ‘ālem olan kimesne bilür ki filḥaḳīḳa bu elest (10) diyen ve belā diyen kimdür belā diyen daḥı filḥaḳīḳa elestu diyendür nāyimūñ ol ‘ālemde belā dimek ve iḳrār ḳılmaḡa ve Rabbini bilmege iḥtiyārı ve iḳtidārı (11) yoḳdur belki ol mürīd ü muḥtār olan Ḥudā ol bīvücūda belā didürür ve elest diyen mütekellimi aña bildirür çünküm bu muḳaddeme ma‘lumūn oldı sehere (12) dek ol ‘alī ve kebīr olan pādşāh-ı a‘zam cümle şebde kendü ben sizūñ Rabbiñüz degilmiyem dir ve bir cānibden daḥı belā diyüb iḳrār eyler ki muḳırr olan (13) ve şehādet ḳılan kimselerūñ vücūdında hem belā dimek iḥtiyār u iḳtidār menām ḥālinde yoḳdur pes anlara belā didürden ol şāh-ı ‘alī (14) olıcaḳ kendü minvech elest ve minvech daḥı belā dimiş olur

(2321) Meşnevī

Kū belāgū cümleṛā seylāb burd

Yā nehengī ḥūrd külrā gürd ü mürd

Ḳanı belā- (15) gū cümleyi seylāb eyledi yāḥūd dir neheng cümleyi gürd ü mürd yedi *gürd* aşlında zamm-ı kāf-ı ‘Acemle ḳavī pehlevāna dirler ve *mürd* bīḥayāt (16) ve bīcāna dirler *gürd ü mürd* lafızları şoñra ḡālib ü maḡlūb ve ḳavī vü za‘īf ve kādir ü ‘āciz dimek maḥallerinde isti‘māl olındı (17) ya‘nī bilürsin ki nevm ḥālinde belā söyleyici ve iḳrār eyleyeci ḳanı cümlesini seylāb-ı ḥ‘āb ilettdi ve deryā-yı nevm düşürüb bīvücūd ve (18) fānī itdi yāḥūd ḥ‘āb filmeşel bir neheng idi kird ü mürd

⁹⁷⁴ beyt-i şerīf: beyteyn-i şerīfeyn H

⁹⁷⁵ “Ben sizin Rabbiniz deḡil miyim?” (A‘rāf 7/ 172)

ya'nî gâlib ü mağlûb ve kavî vü za'îf her ne kadar kimse var ise bilkülliyeye cümle-
(19) sini yedi ve ekl ü bel' itdi

(2322) Meşnevî

Şubhdem çün tîğ-i gevherdâr-ı hod

Ezniyâm-ı zulmet-i şeb berkened

[Şubhdem çünkim kendünün tîğ-i gevherdârını zulmet-i şeb gîlâfindan kôpara ya'nî çıkara +H] *tîğ-i gevherdâr*dan murâd âfitâb-ı 'âlemârâ olur (20) ve tavzîh-i ma'nâ böyle demek olur ki şabâh vaqti çünkim kendünün tîğ-i gevherdâr gibi olan âftâbını zulmet-i şeb gîlâfindan kôpara ya'nî ihrâc (21) eyleyüb 'âleme şa'sa'a şala ve ziyâgüster ola

(2323) Meşnevî

Âftâb-ı şark şebrâ tay kuned

În neheng ân hürdehârâ kay kuned

[Âftâb-ı şark şebi tayy eyler bu neheng-i nevm ol yenmişleri kayy eyler +H] *neheng* bir 'azîm cânver- (22) dür kaplubağa gibi şerhi cild-i evvelde mürür eylemişdür ve bunda *neheng*den murâd nevm olur bu halkuñ rûhlarını güyâ ki ekl ü bel' kılar (23) bu i'tibârla nevm nehenge müşâbih olur âftâb-ı maşrıq zulmet-i şebi tayy eyler pes bu neheng nevm ol yenmiş vücûdları biiznillâh kayy eyler (24) ya'nî bâtinından ihrâc eyler

(2324) Meşnevî

Reste çün Yûnus zimi'de-y ân neheng

Münteşir gerdîm ender bû vü reng

Ol nehengüñ mi'desinden Yûnus (25) gibi kurtılmış bû ve rengde münteşir oluruz bu beyt-i şerîf⁹⁷⁶ ve mâba'dında olan ebyât-ı laîfe⁹⁷⁷ Hazret-i Yûnusuñ kışşasına işâretdür (26) ve bu ma'nâyâ münâsib olan âyet-i kerîme sûre-yi Şaffâtdadır [H265a]

⁹⁷⁶ beyt-i şerîf: beyt H

⁹⁷⁷ ebyât-ı laîfe: beytler H

ve tefsiri ikinci cildde *kışsa-yı Cūhî* sürhunda *ger nebūdî ü müsebbih batn-ı* (27) *nūn* beytinüñ şerhinde mürür eylemişdür anda taleb olına ve bunda bu beytüñ tavzîhi böyle dimek olur ki çünkim âftâb-ı şeref (28) zulmet-i şebi tayy eyleye ve neheng-i h̄'âbı ekl ü bel' itdügi ervâhı kayy eyleye ol neheng-i h̄'âbuñ mi'cesinden kurtuluruz Hazret-i (29) Yūnus mi'ce-yi h̄ütan kurtıldığı gibi pes b̄y u reng 'âleminde her birimiz kendü kârı cānibine müsteşir olıruz

(2325) Meşnevî

Halk (30) çün Yūnus müsebbih āmend

K'ender'ān zulmāt-ı pürrehat şudend

Halk Yūnus Hazretleri gibi müsebbih geldiler ki ol zulmāt-ı h̄'abda (31) pürrehat oldılar ya'nî vaqtā kim Hazret-i Yūnus h̄üt ekl ü bel' idüb karnına dāhil oldı ve zulmātında kaldıysa *fenādā fiżzulumātī* (32) *en lāilāhe illā ente subhāneke innī kuntu mine'z-zālimīn*⁹⁷⁸ *ente erhamu'r-rāhimīn*⁹⁷⁹ āyet-i kerīmesinüñ mücebince ol zulmāt batn-ı h̄ütan Hazret-i (33) Hakka nidā kıldı ve müsebbih oldı kezalik bu halk-ı 'âlem dahı neheng-i h̄'âbuñ derūnında dāhil olduklarında her biri lisān-ı isti'dādla (34) ve zebān-ı halle *ve in min şey'in illā yusebbihu bihamdih*⁹⁸⁰ mişdākınca Hazret-i Hakkı tesbīh iderler zīrā ol zulmāt-ı menāmda pürrehat olurlar ve istirāhat (35) kılırlar

(2326) Meşnevî

Her yekî güyed behengām-ı seher

Çün zibatn-ı h̄üt şeb āyed beder

Çünkim batn-ı h̄'abdan taşra geleler ve bīdār olalar bunlaruñ (36) her birisi seher vaktinde çünkim batn-ı h̄üt şebden taşra geleler kimi zebān-ı halle ve kimi zebān-ı kalle böyle dırlar

⁹⁷⁸ "Nihayet karanlıklar içinde: 'Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!' diye niyaz etti." (Enbiyâ 21/87)

⁹⁷⁹ "Sen, merhametlilerin en merhametlisisin." (Enbiyâ 21/83)

⁹⁸⁰ "O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur." (İsrâ 17/44)

(2327) *Meşnevî*

K'ey kerîmî⁽³⁷⁾ k'ender'ân leyl-i vaḥiṣ

Genc-i raḥmet bünhi vü çendîn çeşiş

Ki ey kerîm sen ki ol leyl-i vaḥiṣ içre raḥmet gencini ve bu kadar çāşnî (38) ve lezzeti
korsın ki bir kimesne ol müḥiṣ olan gicede ḥ'āba varsa anuñ rûḥı rāḥat bulur ve
vücüdı kelāl ü melāldan kırtılır

(39) (2328) *Meşnevî*

Çeşm tîz ü güş taze ten sebük

Ezşeb hemçün neheng-i zü'l-ḥübük

Neheng gibi zü'l-ḥübük olan şebden çeşm tîz ve (40) güş taze ve ten sebük olur *zü'l-
ḥübük* zü't-ṭarāyık dimekdür nehengüñ üsti yol yol olmaqla zü'l-ḥübük olmak
kâbıldür (41) ve şeb daḥı nücūmlarla yol yol olmaqla şebe daḥı elḥübük dinse
cāyızdır ki āsmānuñ zü'l-ḥübük olması gicede [P516a] (1) zāhir olur ve Ḥaḳ Te'ālā
*vessemā'i zāti'l-ḥubuk*⁹⁸¹ diyü āsmāna kısm eyledi ve bu āyetüñ tefsiri cild-i evvelde
'Arab bādeye nişin hikāyesinüñ āhirinde *hem 'Arab (2) mā hem sebū mā hem melik*
beytinüñ şerhinde mürür eyledi ve ḥulāşa-yı kelām zahiri zü'l-ḥübük olan neheng
gibi giceden bu ḥalḳuñ gözlerine kelāl gelmiş iken (3) nevmen taze olur ve
kulaqlarına daḥı melāl ü fütür gelmiş iken ol daḥı taze olur ve bedene sığlet gelmiş
iken ḥiffet bulur pes ol kelāl ü (4) melāl gidüb sığlet-i bedeniyyeden necāt bulur

(2329) *Meşnevî*

Ezmaḳāmāt-ı vaḥiṣrū z'în sipes

Hîç negrîzîm mā bāçün tu kes

Vaḥiṣrū olan (5) maḳāmātndan bundan soñra biz senüñ gibi kimse ile hîç kaçmazuz
vaḥiṣrū vaşf-ı terkibîdür yüzi vahşetlü ve şekli müḥiṣ ma'nāsına *bāçün* (6) *tu kes*
dimek senüñ gibi kimse ile bile oldukça dimek olur ya'nî çünkim şeb-i zulmātide ve

⁹⁸¹ "İçinde yürüngeleri olan göge andolsun ki." (Zâriyât 51/7)

h̄'āb-ı cismānīde böyle vaḥiṣrū iken [H265b] bu kadar rāḥatlar (7) ve lezzetler
komişsin bunu bildükden ve bu hāletleri müşahede kılduğdan soñra vaḥşet yüzlü ve
giryе şekillü maḳāmlardan daḫı biz kaçmazuz zīrā biz senüñ (8) gibi kimse ileyüz
her ne maḳāmda ve her ne hālde olsaḳ nitekim *ve huve me'akum eynemā kuntum*⁹⁸²
ḳavl-i şerīfi bize bu ma'nādan ḫaber virür ve daḫı *'asā entekrahū şey'en* (9) *ve huve*
*ḫayrun lekum*⁹⁸³ āyet-i kerīmesi hem maḳāmāt-ı vaḥiṣrūdan ve beliyyāt-ı
cefāḫūydan kaçmayub anuñ mü'mine ḫayrlu olmasından mü'min olanlara müjde ir-
(10) gür zūlmet-i şebde böyle āb-ı ḫayāt gibi rāḥatları vaż' eyleyen ḳādir müte'āl
zūlmet-i şedāyid ve meşāyibden he niçe rāḥatlar ve ni'metler komişdur ki lābüdd
şābir olanlar (11) anı bulurlar egerçi zāhiren anı nār gibi evvel-i emrde muḫarriḳ
getirürlerse de

(2330) Mesnevī

Mūsā ānrā nār dīde nūr būd

Zengiyī dīdīm şebra ḫūr būd

Ḥazret-i (12) Mūsā 'aleyhisselām anı nār gördi nūr idi biz şebi bir zengī görürdük
ḫūr idi ya'nī Ḥazret-i Mūsā şalavātullāhi 'alānebiyyinā ve 'aleyh ol zamānda (13) ki
Şu'ayb Ḥazretlerinden ayrılıb kendü ehliyle Mısır cānibine sefer kılduğda ve vādi-yi
Eymene geldükde ve şeb-i zūlmānī ol ḫīnde 'ālemi iḫāṭa kılduğda (14) anlara āteş
lāzım oldu pes Ḥazret-i Mūsā 'aleyhisselām ırāğdan bir 'aẓīm āteş gördi kendü ehline
didi ki sen bunda egilsen taḫḳīḳa ben bir āteş (15) gördüm pes ol nāra ḳarīb geldükde
anı nūr-ı ilāhī ve tecellī-yi Rabbānī gördi ol filḫaḳīḳa nār şeklinde bir nūr idi velīkin
Mūsā Ḥazretleri (16) ırāğdan anı tā gördi biz hem bu zūlmānī olan şebi bir siyāḫ
zengī gibi görürdük ol ḫod ma'nāda bir ḳara gözlü ve laṭīf yüzlü mahbūb idi (17) ki
bize andan bu kadar rāḥat irişdi

⁹⁸² "Nerde olsanız, O sizinle beraberdir." (Hadīd 57/4)

⁹⁸³ "Sizin için daha kötü olduğı halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür." (Bakara 2/216)

(2331) *Meşnevî*

Ba'd ezîn mâ dîde h'âhîm eztu bes

Tâ nepüşed bahrrâ hâşâk u has

Bundan sonra senden (18) biz hemân dîde isterüz ancak tâ kim bahri haşâk u has setr eyleye *bahır*den murâd bahr-i vahdet ve deryâ-yı haqîkat olur ve *hâşâk u has*dan (19) murâd esbâb u şüret olur gâh olur ki bir şey'ün ve bir hâlik şüreti mühiş ü müstekreh olur velîkin anuñ sırr u ma'nâsı minhaysü'l-haqîka (20) latîf ü müstaḥak olur **Şeyh 'Attâr Hazretleri** bir kimsede böyle hikâye idüb buyururlar ki bir sâlih kimse var idi Haḳ Te'âlâ Hazretlerine bir niçe zamân (21) du'â idüb didi ki yâ Rabbî baña kendü dergâhuña mensûb bir konuḳ gönder tâ anı konaḳlayam ve anı konaklamakla ḥayr u iḥsân bulam bu du'âyı ḥayli zamân (22) eyledi bir gice aña menâmda didiler ki itdügiñ du'â maḳbûl oldu Haḳ Te'âlâ yarın seher vaḳtinde saña bir mihmân gönderse gerekdür şol zamândaki sen (23) kendü ḥaneñüñ ḳapusını açasın ve taşra ḳıḳasın ḳapu öninde her kimi görür iseñ Haḳ Te'âlâ anı saña mihmân göndermişdür anı bir bir ḥoş (24) konuḳla tâ Haḳ Te'âlâdan ḥayr u cezâ bulasın ve rahmet-i Haḳḳa mazḥar olasın didi ol kimse bîdâr oldu şükrler ḳıldı abdest aldı elḥamdülillâh (25) Haḳ Te'âlâ Hazretleri benüm evüme bugün kendü dergâhına [H266a] mensûb bir kimseyi konuḳ gönderür diyü şabâḥ vaḳtine dek ḥâzır u müheyyâ oturdu çünkim (26) şabâḥ oldu ol kimse bismillâh diyüb ḳapusını açdı ve taşraya ḳıḳdı filḥâl bir kelb gelüb anuñ ḳarşusına temelluḳ idüb ḫurdu (27) ol kimse ḡazaba gelüb anı ḳovdı ve sürdü ve bir niçe sür'at ḳapu öninde ḫurdu aşlâ insân ḳısmından biri gelür gider yok me'yûs (28) olub ḥânesinüñ içine geldi ve ta'accüb idüb subḥânallâh bu benüm gördigüm ve vâḳı'a azḡâs u aḥlâm ḳabîlinden midür ben ḫod bunu işâret-i İlâhî (29) bilirüm diyüp Haḳ Te'âlâ Hazretlerine münâcât u 'arz ḥacât ḳıḳub aḥşama dek İlâhî bunuñ haqîkatini keşf eyle diyü du'â eyledi aḥşam (30) olub yine yatub uyudu aña menâmda didiler ki biz saña kendü dergâhımızda

müte'allik şūretā sen ve ma'nāda beñ bir maḥlūk gönderdük ki sen anuñ (31) şūretine baḳub taḥkīr eyledüñ ammā ol bu 'aşrda seg Aşḥāb-ı Kehf menzilesinde idi bāḥuşuş ki sen bizüm anuñ vücūdında olan ḳudret-i kāmile (32) ve ḥikmet-i bilḡamze naḡar ḳılmaduñ ve anuñ vücūdında ba'zı ḥaşlet vardır ki eger bir insānda ol ḥaşletler bulınsa benüm dergāhımuñ muḡarriblerinden (33) olurdu cümleden biri

Beyt

Der u ḳādārī seg eztu biḥterest

*Z'ān ki dāyim ū muḳīm yekderest*⁹⁸⁴

ve sen bu ḥadīs-i şerīfi işitmedüñ mi (34) ki Ḥazret-i Nebī şallallāhu 'aleyhi vesellem buyurdu *inne emrā'eten beḡıyyā re'āt kelbān fiyevmin ḥārrin yaḡıfu bi'ran ḳadedla'e lisānehu mine'l-'aḡaşi feneze'at* (35) *lehu bimevḳihā feḡufira lehā*⁹⁸⁵ pes Ḥaḳ Te'ālādan miḥmān istemegi ḳoyub bundan soñra ḥaḳīḳat görücü ve esrār-ı Ḥaḳḳa naḡar irgürici bir göz iste ve *Allāhumme erine'l-* (36) *eşyā'e kemā hiye*⁹⁸⁶ diyü du'ā eyle tā kim şūret senüñ yoluñı urmaya ve aḥvāl-i müḥişe saña rehzen olmaya ve ḥaḳīḳat ḥālī görmeden seni maḥrūm (37) ḳılmaya didi

(2332) Meşnevī

Sāḥirānrā çeşm çün rest ez'amā

Kefzenān būdend bīn dest ü pā

Sāḥirānlaruñ çeşm-i ḳalbi çünkim 'amādan ḳurtıldı (38) bu dest ü pāsuz kefzenān oldılar ya'nī Ḥazret-i Mūsā zamānında olan sāḥirlerüñ çünkim başar-ı başireti 'amā-yı ḡaflet ü cehāletden (39) necāt buldı ve nūr-ı ĩmān ve hidāyetle münevver oldu anlar çeşm-i ḥaḳīḳatbīnle kendülerüñ ḥaḳīḳatin gördiler ve 'ālem-i āḥiretüñ

⁹⁸⁴ "Vefada köpek senden iyidir. Öyle ki köpek her zaman bir kapının mukîmidir."

⁹⁸⁵ "Yoldan çıkmış bir kadın, sıcak bir günde, susuzluktan dili dışarıya sarkmış kuyunun etrafında dolaşan bir köpek gördü. Onun için ayakbıyısıyla kuyudan su çıkardı da, bu sebeple Allah onu affetti." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 314. [Hadisin saḥih olduğu belirtilmiştir.]

⁹⁸⁶ "Allah'ım bana her şeyi olduğu gibi göster." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 414. [Hadis olarak böyle bir rivāyete rastlanılmadığı belirtilmiştir.]

ni‘metlerine ve rāhatlarına (40) nazār irgürdiler bu zāhirde olan elüñ ve ayağüñ kesilmesinden qorqđılar şol zamāna dek Fir’avn anlara *lāuqattianne eydiyekum ve erculekum* (41) *min hilāfin*⁹⁸⁷ diyü qorqu virdi anlar *lā dayra innā ilā rabbīnā munqalibūn*⁹⁸⁸ diyü aña bībāb cevāb virdiler ve Hāzret-i Hāq yolında bu dest ü pāsuz [P516b] (1) ele le urucu oldılar

(2333) *Meşnevī*

Çeşmbend-i halk cüz esbāb nīst

Her ki lerzed bersebeb z’āshāb nīst

Halkuñ çeşmbendi esbābdan gayrı degildür her şol (2) kimse ki sebep üzre ditrer aşhābdan degildür ya‘nī halkuñ gözinüñ bağı ve perdesi hemān esbāb ve ālātdur [H266b] ki bunlar esbāb u ālāt cānibine (3) müteveccih olduklarından ve vesāyiṭ ü sāyil hibāline temessük kılduklarından müsebbebden gāfil olmuşlar ve mürīd ü muhtār olan fā‘il-i hāqīkatüñ müşāhede (4) ve mu‘āyenesinden maḥcūb u maḥrūm qalmışlardur her şol kimse ki sebep üzre lertzān olur ve müsebbebi qoyub esbāba i‘timād u i‘tişām kıılır ol kimse aşhāb-ı (5) ma‘firedet ve erbāb-ı hāqīkat zümresinden olmaz aña ehl-i tevekkül ve ehl-i tevḥīd daḥı dinmez

(2334) *Meşnevī*

Līk Hāq aşhābenā aşhābrā

Dergüşad u burd tā şadr-ı (6) serā

Līkin ey bizüm aşhābımız sebebe lertzān olmayan şahāb-ı hāqīkati Hāq Te‘ālā kapu açdı ve şadr-ı serāya dek iletdi **Sürürī** merḥūm bu beytüñ ma‘nā- (7) sında ḥaṭā eylemişdür *aşhābenāda aşhāyī* şahvdan tutub *benā‘arūsra* beḥāne āverden bāşed ve ma‘nā Hāq zāhir şud ve evliyā ki bemenzile-yi ‘arāyis-i (8) Allāh endīşānrā

⁹⁸⁷ “Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim.” (A‘rāf 7/124)

⁹⁸⁸ “Zararı yok (nasıl olsa) biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz.” (Şuarā 26/50)

beḥalvethāne rāhdād beşadr serā mütemekkin gerdānīd ⁹⁸⁹ demişdür līkin münāsebetden ḥālī söylemişdür vāşıl-ı ma'nā budur ki *aşḥābunā* (9) da ḥarf-i nidā muḳadderā olub ey bizüm aşḥābımız dimek ola ve taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki her şol kimse ki sebeb üzre lertzān olur ol (10) aşḥāb-ı ma'firetten degildür līkin ey bizüm aşḥābımız aşḥāb-ı ma'fired olana Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri ḥaḳīḳat ḳapusını açdı ve anları serāy-ı ḥaḳīḳatüñ (11) şadrına dek iletđi ve ma'ḳid-i şıdḳda sākin itđi ve ekşer eşaḥḥ olan nüşhalarda *līk Ḥaḳ aşḥāb nāaşḥāb-ı rā* nūn nāfiye ile munfaşıl (12) vāḳi' olmışdur bu nüşha üzre ma'nā her kim sebebe lertzān olursa aşḥābdan degildür līkin Ḥaḳ Te'ālā nāaşḥāb olan aşḥāba ya'nī aşḥāb-ı ma'rifet (13) ve erbāb-ı ḥaḳīḳatden olmayan aşḥāba raḥmet ü ḳurbet ḳapusını açdı ve serāy-ı ḥaḳīḳatüñ şadrına dek 'aḳıbet anları daḥı iletđi tā kim kendünüñ (14) kemāl-i fazlı ve keremi zāhir ola ve nāmüste'id ve nāmüstaḥıḳḳ olan kimseler anuñ fazl u kereminden me'yūs olmayalar ve ḥabl-i recāyı ḳaṭ' ḳılsalar ki (15) ol pađşāh-ı a'zam mücerred hemān aşḥāb-ı ṭā'at ve erbāb-ı 'ilm ü ma'rifet olanları bunlar şadr-ı serāya müstaḥıḳḳlardur diyü aña iletmez belki niçe (16) aşḥāb-ı ṭā'at olmayan ve ḳaṭ'-ı esbāb ḳılmayan nāmüstaḥıḳḳları daḥı kemāl-i fazlından şadr-ı serāy-ı ḥaḳīḳate vāşıl ider ve huve'l-ensebu (17) lihażā'l-beyt

(2335) Mesnevī

Bākefeş nāmüstaḥıḳḳ u müstaḥıḳḳ

Mu'taḳān-ı raḥmetend ezband-i rıḳḳ

Zīrā ol Ḥudānuñ dest-i fazlına nisbetle müstaḥıḳḳ olan ve müstaḥıḳḳ (18) olmayan 'alāḳulli't-taḳdīrīn rıḳḳ bendinden raḥmet mu'taḳları dururlar *rıḳḳ* 'ubūdiyyete dirler ya'nī eger müstaḥıḳḳ olan ṭāyife olsun ve eger şadr-ı serāya (19) müstaḥıḳḳ olmayan ṭāyife olsun ol vehhāb-ı muṭlaḳuñ keff-i ḳudreti ve peder-i raḥmete nisbetle cümlesi rıḳḳıyyet bendinden ve bendelük ḳaydıdan (20) anuñ raḥmetinüñ

⁹⁸⁹ Gelini eve getirmektir ve mana zahir oldu. Allah'ın süsleri gibi olan evliyaların halvet ve mahremine girmesine izin verdi ve onları yüceltti."

mu'taklarıdır ol Raḥīm ü Raḥman bir kulumı āzād kılmasa hīç ol kuluñ āzād olmağa istihkākı olmaz anuñçün şadr-ı serāy-ı cennete dāhil (21) olmağa hīç bir kimse kendünüñ istihkākıyla lāyık olmaz belki eger müstahıkk ve eger nāmüstahıkk cennet-i 'alāya dāhil olan mücerred Allāhuñ raḥmetiyle (22) dāhil olur eger Ḥazret-i Nebī ise de 'aleyhişşalāti vesselām nitekim [H267a] buyurdılar *len yudhıle aḥaden münkim 'amelu'l-cennete kālū evelā ente yā Resūl-* (23) *allāh kāle 'aleyhisselām velā enā illā enyetegammedeniyye Allāhu bi raḥmetihi ve faḍlihi*⁹⁹⁰

(2336) *Meşnevī*

Der'adem mā müstahıkkān key budīm

Ki berīn cān u berīn dāniş zedīm

(24) 'Ademde biz kaçan müstahıkk olduk ki bu cān üzre ve bu dāniş üzre urduk ya'nī daḥı bizüm aşlā nām u nişānımız yok iken 'ālem-i 'ademde (25) biz kaçan bu cāna ve bu 'āleme müstahıkklardan olduk ki istihkākımız sebebiyle bu cāna ve bu 'āleme kendümüzü urduk biz ḥod 'ālem-i 'ademde aşlā ve kaṭ'a (26) müstahıkklardan olmaduk ve istihkākımız sebebiyle bu cāna ve bu dānişe kendümüzü urduk belki isti'dād u istihkākı daḥı evvelā sen 'aṭā eyleyüb (27) s̄anīyen bize böyle 'aql u dāniş ve cān u bīneş virdüñ ve bizi getirüb mertebe-yi insāniyyete irgürdüñ

(2337) *Meşnevī*

Ey bekerde yār her aḡyārā

Vey(28) *bidāde ḥil'at-i gül ḥārā*

Ey her aḡyārı yār eylemiş ve ey ḥāra gül ḥil'atini virmiş Ḥudā ya'nī ey bār-ı Ḥudā sen şol kādır-i muṭlaqsın (29) ki her ḡayr ve zıdd olan şey'leri biri birlerine yār u mütteḥid eylemişsin ve ḥāra gülden laṭif ḥil'at virmişsin

⁹⁹⁰ "Sizden birinizin yaptığı ameller sebebiyle cennete girmesi mümkün değildir. 'Sen de mi ey Allah'ın Resûlü?' diye sordular. Hz. Peygamber söyle buyurdu: 'Evet ben de. Allah beni rahmetiyle ve fazlıyla kuşatırsa o başka.'" Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 315. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

(2338) *Meşnevî*

Hāk-i mārā sāniyen pālîz kun

(30) *Hîç nîrâ bār-ı dîger çîz kun*

Bizüm hâkimizü sāniyen süz u muşaffâ eyle hîç yoğı bār-ı dîger çîz eyle ya'ni ilâhî
luţfuñdan bizüm hāk bedenimüzi sāniyen (31) hem pāk u zāhir idüb muşaffâ eyle biz
hîç yoğı bir kerre dağı haķîkate mevcüd eyle

(2339) *Meşnevî*

În du'ā tu emr kerdî z'ibtidî

V'er ne hākîrâ çi zühre-y İn (32) budî

Bu du'âyı ibtidādan sen emr eyledüñ yoğsa bu hākînüñ aña ne zühresi olurdu ya'ni
kullaruña *ud'ünî estecib lekum*⁹⁹¹ diyü ibtidā (33) emr eyledüñ ve dağı *ud'ü*
*Rabbekum teğarru'an ve huşfeten*⁹⁹² diyü anlara du'ā eylemege hükm kılduñ yoğsa
bir hākîmüñ ol du'âyı eylemege ne yüregi olurdu ve ne (34) yüz ile senüñ dergāhiña
el açub du'ā kılabilürdi

(2340) *Meşnevî*

Çün du'ā mār emr kerdî ey 'ucāb

În du'ā-yı h'îşrā kun müstecāb

(35) Çünkim ey şānî 'ucāb bize du'ā eylemege emr eyledüñ ve biz dağı *ud'ü*
Rabbekum emrine emşāl idüb senüñ cenābuña du'ā eyledük bu kendü du'āñı (36)
ilâhî müstecāb eyle

(2341) *Meşnevî*

Şeb şikeste keştî-yi fehm ü havās

Nî ümîdî mārde nî havf u nî pās

Ol kâdir-i muţlak şebe bir haşiyet (37) virmişdür ol şeb nevn ü nifās vāsıtasıyla
fehm ü havās keştisini şımışdur nevm hālinde ne bir ümîdi qalmış ve ne havf ve ne

⁹⁹¹ "Bana dua edin kabul edeyim." (Mü'min 20/60)

⁹⁹² "Rabbimize yalvara yakara ve gizlice dua edin." (A'râf 7/55)

ye's (38) ü kavz kalmışdur egerçi vâkı'ada ümîd ü havf u ye's hayâlleri görünse de ekser bîdârluk hâlinde olan havf u recâyı h'âb (39) izâle eyler ve h'âbda hâyif ve râci olmak az vâkı' olur ekser ümîd ü recâ ve kavz hâletleri gidüb hayret ve beyhüdelük ve rüyâsına gark (40) olmağdur

(2342) Meşnevî

Burde derderyâ-yı rahmet İzedem

Tâ ziçi fen pür kuned befristedem

Ol t̄alib-i genc olan [H267b] ve H̄azret-i H̄ağğa münâcât idüb 'arz-ı (41) h̄acât kılan dervîş dir ki beni İzedem ve H̄alîkum deryâ-yı rahmetine iletmiş ve baħr-i ma'nâya gark itmişdür nevm vâsıtasıyla 'âlem-i ervâha [P517a] (1) vâşıl olub müstağrik olduğdan şoñra tâ ne fenden benüm kalbümi pür eyler ve bu 'âlem-i ecsâma ne h̄aetle beni gönderür bilmezem

(2343) Meşnevî

Ân yekîrâ kerde pürnür-ı celâl

V'ân (2) digerrâ kerde pürvehm ü hayâl

Ol birini nür-ı celâl ile pür itmiş ve ol âheri pürvehm ve pürhayâl itmiş ya'nî ol muğallibü'l-kulüb velebşâr ve ol müddebirü'l- (3) leyl ü nehâr bu h̄alk-ı 'âlemi gice ile 'âlem-i ervâha iletmiş ve deryâ-yı bîh̄odluga gark itmiş ol bir kimsenüñ derünına nür-ı celâl ile pür idüb ve (4) ol bir âher kimsenüñ daħı kalbini vehm ü hayâl ile t̄oldırub 'alesseher bu 'âlem-i ecsâma gönderür herkes bîdâr oldukları gibi ceyb-i derünında H̄ağ Te'âlâ (5) H̄azretlerinüñ vaz' eyledigü efkârı ve havâtıru bulur hemân ol derünında olan efkârüñ muğtezayâtı üzre 'amel kıлмаğa meşğül olur

(6) (2344) Meşnevî

Ger beh' İşem hiç re'y ü fen budî

Re'y ü tedbîrem behükmi men budî

Eger benüm kendümle hîç re'ÿ ü fen olaydı re'yüm ve tedbîrüm benüm hükümle olaydı ya'ni benüm (7) hîç re'ÿ ü fenüm kendü irâdetümle degildür eger benüm re'yüm ve fennüm kendü irâdetümle olaydı benüm re'ÿ ü tedbîrüm benüm hükümimde olurdu

(2345) Meşnevî

Şeb nereftî hüş bîfermân-ı (8) men

Zîr-i dâm-ı men budî mürgân-ı men

[Gice 'akl benüm emrimsüz gitmezdi benüm kuşlarum benüm dāmum altında olurdu +H] *kuşlardan* murād havāss-ı hamse-yi zāhire ve havāss-ı hamse-yi bātine olur ya'ni eger benüm re'yüm ve tedbîrüm benüm (9) hüküm ü taşarrufimde olaydı evvelā gice 'akl benüm emrimsüz gitmezdi ve benüm bildüğim ve gördüğüm ve murād eyledüğüm yerlerde seyr itmezdi belki benüm havāsum kuşları (10) benüm dām-ı taşarrufimuñ altında olurdu ben 'aqlımı istediğim yere göndereyüm ve kalbüme murād eyledüğüm efkârı getirüb anı istediğim gibi döndereydüm ne (11) 'aqlum benüm elümde ve ne kalbüm benüm elümdedür bilmezem ki gice benüm 'aql u rûhumı ne 'āleme iletür ve ne güne vâkı'ât gösterürler ve bu 'ālem-i ecsāma geldükdeñ soñra hem ne (12) işledirler ve ne kesb itdürirler eger benüm taşarrıfım ve ihtiyārum muṭlaḳ benüm elimde olaydı ben bu 'ālemde ve 'ālemden istediğim gibi kār eylemege kâdir (13) olurdım

(2346) Meşnevî

Būd miāgeh zimenzilhā-yı cān

Vakt-i h'āb u bîhuşî vü imtiḫān

Cān menzillerinden āgāh olaydum h'āb vaktinde ve bîhuşluk ve imtiḫān (14) vaktinde taḳdîr-i kelām eger benüm re'yüm ve tedbîrüm muṭlaḳ benüm hükümimde ve taht-ı taşarrufimde olaydı ben evvelā h'āb vaktinde cānuñ menzillerinden ve mertebelerinden (15) āgāh olurdum ve sāniyen bîhuşluk vaktinde cānuñ

menzillerinden āgāh olurdum ve sālisen imtiḥān ve belvā vaqtinde hem cānuñ menzillerinden (16) āgāh olurdum ve cānum ne mertebeye irerse gerekdür anı bulurdum ve kendü irādet ü ihtiyārumla istedigüm yerde seyr ü sefer kılırdım ḥāl bu ki benüm (17) bu ḥuşūslarda irādetüm ve muṭlaḳ ihtiyārum benüm elümde degıldür

(2347) Meşnevī

Çün kefem z'īn ḥall u 'aḳd-ı ü tehīst

Ey 'aceb īn mu'cibī-yi men zikīst

(18) Çünkim benüm elüm anuñ ḥall u 'aḳdinden tehīdür 'aceb benüm bu mu'cibligüm kimdendür [H268a] *mu'cib* cīmüñ fetḥasıyla kendüyi ve kendünün hünerini begenmege dirler (19) *ū* zamīri hūşa ve cāna gitse de cāyızdır ve Ḥaḳ Te'ālāya gitse de cāyızdır evvelki vech üzre ma'nā çünkim benüm elüm ol 'aḳl u cānuñ 'aḳd (20) u ḥallinden ḥālīdür ki ben 'aḳlum da ve cānum da ḥall u 'aḳde kādır degıldür ve ikinci vech üzre ma'nā çünkim benüm destüm ol Ḥudānuñ ḥall u 'aḳdinden (21) tehīdür ki muṭlaḳ ḥall u 'aḳd şāhibi hemān oldur ve ḳābız u bāsıṭ ve māni' ü mu'ṭī ve dārr u nāfi her ḥālde andan ḡayrı yoḳdur filḥaḳīḳa cümleden mutaşarrıf (22) hemān oldur pes ey mu'cib bu benüm kendümi begenmem ve hünerüme ma'rūf olmam kimdendür çünkim kendümde bir ḥavl ve bir kuvvet olmaya ḥodpesend olmaḳ ne ḳabāḥatdür

(23) (2348) Meşnevī

Dīderā nādīde ḥod engāstem

Bāz zenbīl-i du'ā berdāstem

Görülmişi ḥod görülmemiş ḳann eylemişüm ve bulunmış bulunmamış bilmiş ve farz kılmış (24) ma'a hazā girü du'ā zenbīlini yukāru ṭutmuşum ya'nī cerrārlar gibi yukāru ḳaldurmuşum⁹⁹³ ve baña şu murādı vir diyü tazarru' ve niyāz itmişüm 'aceb

⁹⁹³ ḳaldurmuşum: ṭutmuşum H

hikmet ü (25) ‘azîmet hâletdür ki bu mertebe yokluğu ve bîhıodluğu bildükden şöıra yine taleb ü ricâdan hâlî degilüm

(2349) Meşnevî

Çün elif çîzî nedârem ey Kerîm

Cüz dilî dilteng- (26) *ter ezçeşm-i mîm*

Ya‘nî elif harekât u sekânât u noktazen hâlî olub aşlâ bir şey’i tutmaduğı gibi ben dağı ey Kerîm ve ey Raḥîm elif gibi aşlâ (27) bir şey’i tutmazam ve çeşm-i mîmden diltengter bir dilden gayrı ya‘nî meger ki mîmüñ gözinden azyağ ve diltengter bir gönül tutarum ki benüm ḳalbüm kemâl-i inḳıbâzda (28) mîmüñ gözinden dağı tardur

(2350) Meşnevî

În elif v’în mîm ümm-i bûd mâst

Mîm-i üm tengest elif z’û ner gedâst

[Bu elif ve bu mîm bizüm bûdümüñ ümmidür +H] *bûd* vücûd ve *ümm* aşl ma‘nâsınadır (29) *ner gedâ* kavm-i gedâ ma‘nâsınadır ya‘nî bu hîç bir şey’i tutmayan elif ve bu dilteng olan mîm bizüm vücûdümüñ aşıdır ümmüñ mîmi tengdür elif andan kavî (30) gedâdur ya‘nî bizüm vücûdümüñ ümmüñ mîmi azyağ ve diltengdür ve elif ise andan dağı kavî gedâ ve faḳîrdür

(2351) Meşnevî

Ân elif çîzî nedâred gâfilîst

(31) *Mîm-i dilteng ân zamân ‘aḳılîst*

Ol elif bir çîz tutmaz gâfillük hâlidür [ya‘nî -H] ol elif bir şey’i tutmaz dimek insânuñ kendü (32) harekât u sekânâtından ve ittişâl u infişâlınden gâfil olmağı zamânıdır ki kendü ḳaydıdan âzâd olub nefsini unudub şöyle tırması (33) elifüñ harekât ḳabûl itmeyüb hâlî tırması gibidür mîm gibi dilteng olmağ ol ‘aḳıllıḳ zamânıdır her bâr ki insân kendü ‘aḳlıyla muḳayyed olsa (34) dilteng olmadan hâlî

olmaz ve ‘âkıl olmakdan kurtulub kendüden gâfil olsa elif gibi bir ç̣iz tutmadan hālī olmaz pes insānuñ (35) iki hālī oldu biri gâfil olub dilteng olmak biri daħı kendüden gâfil olub elif gibi bir şey’den haber tutmak bu iki hālet (36) insāna ümm menzilesinde oldu

(2352) Meşnevī

Derzamān-ı bīhuşī ħod hīç men

Derzamān-ı hūş pīçāpīç men

[Bīhuşluk zamānında ħod ben hīçüm ve hūş zamānında ben pīçāpīçüm +H] *hīç men men hīçüm* taķdīrindedür (37) *pīçāpīç men men pīçāpīçüm* taķdīrindedür ya‘nī ilāhī bīhuşluk ve gâfillük zamānında ħod ben hīçüm bir şey’den haber tutarım ve ‘âkıl olmak (38) zamānında ben tolaşmadayum ve dilteng olmadayum

(2353) Meşnevī

Hīç-i dīger berçünīn hīçī menih

Nām-ı dület berçünīn pīçī menih

[H268b] ilāhī bir āher hīçi bunuñ gibi (39) bir hīç üzre koma dület nāmını bir bunuñ gibi hīç üzre koma ya‘nī bu dünyā devleti ħadd-i zātında hīçdür ve ben bir hīçüm bunuñ gibi bir hīçüñ (40) bārını be ārzūsını ve sa‘y u talebini ilāhī ve Seyyidī benüm gibi bir hīçüñ üzerine koma bunuñ gibi bir tolaşık ve karışık pürgirih kār-ı dünyāya (41) devlet nāmın koyub bu hīçi andan ötüri dilteng eyleme

(2354) Meşnevī

Ĥod nedārem hīç bih sāzed merā

Çün zivehm-i dāremet īn şad ‘anā

[P517b] (1) Ĥod nesne tutmazam hīç beni bih düzem ya‘nī şimdiden şoñra [hīç +H] beni eyü düzer ħod hīç bir şey’i tutmazam zīrā çünkim bu yüz ‘anā ve belā baña ben tutarım ve hem nedendür ve (2) elĥāşıl çünkim⁹⁹⁴ bu kadar belā ve ‘anāya bā‘iṣ ve

⁹⁹⁴ çünkim: zīrā H

bādī ben ʔutarum ve baña bu şey nāfi‘dür buni hāşıl iderüm ki tā beni bih üzere dimek imiş (3) ben şimdiden şoñra böyle dimeden ferāgat itdüm ve hīç bir şey ʔutmazam

(2355) Meşnevī

Der nedārem hem tu dārāyīm kun

Renc dīdem rāhat efzāyīm kun

Nedārem hālindeyüm (4) hem sen baña dārāluk eyle ya‘nī ilāhī ben şimdi hīç nedārem hālindeyüm baña bu hīç bir nesne ʔutmazam dimek hālinde pādşāhluk [ve +H] destgīrlük (5) eyle bu yolda bilürsin ki çok renc gördüm baña rahāt efzāluk eyle beni bu varʔalarda ʔoma ʔalbümi bu dağdağalardan hālāş eyle

(2356) Meşnevī

Hem derāb-ı (6) dīde ‘üryān bīstem

Berder-i tu çünki dīde nīstem

Hem gözyaşında ‘üryān ʔurdum senüñ ʔapuñ üzere çünkim görmüş degilüm yāhūd (7) *dīde nīstem* dimek çünkim baña dīde yoğdur dimek ma‘nāsına ola ya‘nī senüñ ʔapuñ üzere çünkim baña bir göz yoğdur ki anı görem ve bir lāyık (8) yüz yoğdur ki aña sürem ve anda göz yaşında ‘üryān ʔurmuşam

(2357) Meşnevī

Āb-ı dīde-y bende-yi bīdīderā

Sebzeyī bağş u nebātī z’īn çerā

Bende-yi (9) bīdīdenüñ āb-ı dīdesine bu çerādan bir sebze ve nebāt bağş eyle bundan şoñra kendünüñ bīdīde olmasına dağı işāret ʔılmışdur ya‘nī şol (10) ʔadar ağlamaga seylāb-ı sirişık beni ihāta idüb āhir ‘üryān oldum ve senüñ ʔapuñda çünkim ağlamakdan gözüm ʔalmadı ‘üryān ʔurdum bu gözimsüz (11) olan bendenüñ gözi yaşına fazl u keremüñ çerāğāhında ey vahhāb-ı muṫlak bir sebze ve bir nebāt bağş eyle tā bu fağır bīdīdenüñ āb-ı dīde- (12) si zāyi‘ olmaya

(2358) *Mesnevî*

V'er nemāned āb ābem dih zi'ayn

Hemçü 'ayneyn-i nebî heṭṭāleteyn

Ve eger baña āb kalmaya gözümden baña āb vir Ḥazret-i Nebīnün (13) heṭṭāleyini olan iki gözi gibi *heṭṭāleyin* heṭṭālenün tesniyyesidir *heṭṭāle* mübālağayla aqıcı ve yaş dökücü ma'nāsınadır heṭṭendür kesr-i ṭāyla (14) seylān idici dimekdür ve bu beyt-i şerīf ḥadīṣ-i laṭīfe⁹⁹⁵ işāretdür ki Ḥazret-i Nebī 'aleyhisselām du'ā idüb buyururlardı *Allāhume a'ṭiyñ 'ayneyni* (15) *haṭīleteyni kable enyeküne'd-dem'u deman veleḍrasu cemran*⁹⁹⁶ ya'nī ey benüm perverdigārum baña i'ṭā eyle şol iki gözüm ki gözyaşı dökici olalar (16) şol zamāndan evvel ki gözyaşı kan ola daḥı dimişler āteş pāreler gibi ölmezden evvel ya'nī kıyāmetden evvel

(2359) *Mesnevî*

Ū çü āb-ı dīde (17) *cüst ezcūd-ı Ḥaḳ*

Bāçünān iḳbāl ü iclāl ü sebāḳ

Evvel sulṭān-ı 'ālīṣān [H269a] ve ol ḥulāşa-yı ekvān çünkim cūd-ı Ḥaḳdan āb-ı dīde istedi (18) ancılayın iḳbāl ve ancılayın iclāl ve ancılayın minḥayṣū'l-mertebe cümleye sebḳat itmekle bile *Allāhume a'ṭiyñ 'ayneyni haṭīleteyni* diyü du'ā eyleye

(2360) *Mesnevî*

Çün (19) *nebāšem z'eşk-i ḥün bārīkrīs*

Men tehīdest-i kuşūr-ı kāsēlīs

Çünkim böyle dir ben tehīdest ve pürkuşūr ve kāse (20) yalayıcı muḥtāc ve gedā eşk-i ḥünālūddan niçün ince egrici olayum ya'nī niçün gözlerümden iplük gibi kanlu yaşı biri birine muttaşıl icrā (21) vü iḥrāc kılayum baña ḥod kanlu yaş ağlamak her vechle eḥaḳḳ u evlādur

⁹⁹⁵ beyt-i şerīf ḥadīṣ-i laṭīfe: beyt ḥadīṣ-i şerīfe

⁹⁹⁶ "Allah'ım! Bana gözyaşı kan, dişler ateş parçası olmadan evvel yaş dökücü iki göz ihsan eyle." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 316. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

(2361) Meşnevî

Çün çünân çeşm eşkrâ meftûn buved

Eşk-i men bâyed ki şad Ceyhûn (22) buved

Çünkü buncılayın göz eşke meftûn ola bundan murâd Hâzret-i Resûlûñ çeşm-i mübârekidür ki ol Hâzret hemân ‘ayn-ı çeşm menzilesinde idi (23) ya’nî ol ‘ayn-ı çeşm olan Hâzret buncılayın bir şâhib-i sa‘âdet iken gözyaşına meftûn ola benüm eşküm gerekdür ki yüz Ceyhûn ola ya’nî ol Hâzret (24) ağladuğı yerde bir niçe yüz Ceyhûn kadar gözyaşı akıtmak sirişk-i dîdeyi revân eylemek lâyıq olur ve lâzım gelür

(2362) Meşnevî

Kaṭreyî z’ân z’în dü şad (25) Ceyhûn bihest

Ki bedân yek kaṭre ins ü cin berest

Ol çeşm-i laṭîfden ve ol ‘ayn-ı şerîfden bir kaṭre bu iki yüz Ceyhûndan bihterdür (26) ki ol Hâzretüñ mübârek gözinden hürûc eyleyen bir kaṭresi sebebiyle cin ü ins kurtuldı ve ‘uşât-ı şakaleyn dūzaḥdan ḥalâş oldı

(2363) Meşnevî

Çünkü (27) bārân cüst ân ravza-y bihişt

Çün necüyed âb-ı şüre ḥāk-i zişt

Çünkü ol ravzâ-yı cennet bārân istedi ma‘ahazâ ravza-yı cennetüñ (28) bārâna ihtiyâcı yokdur ḥāk-i zişt niçün âb-ı şüre istemeye ya’nî çünkü ol ravza-yı bihişt-i îlâhî gözyaşı istedi bu ḥāk-i zişt gibi (29) olan muhtâc niçün tuzlu gözyaşı istemeye her vechle muhtâc olanlara ve mertebe-yi süflîde kalanlara ağlayub inlemek ve du‘â ve zârî eylemek ḥod (30) lâzım u lâbüddür

(2364) Meşnevî

Ey ahî dest ezdu‘â kerden medâr

Bâicâbet bâredd-i üyet çi kâr

Ey birāder Hāk Te‘ālā Hāzretlerine du‘ā eylemekden ve şeb ü (31) rüz tazarru‘ kılmakdan elüñi girü tütma ve ferāgat itme senüñ ol du‘ānuñ maqbül olmasıyla yāhūd anuñ redd olmasıyla ne kārūñ vardur (32) saña lāzım olan *ud‘ūnī estecib lekum*⁹⁹⁷ emrine ve dağı *ud‘ū Rabbekum teğarru‘an ve huyfeten*⁹⁹⁸ fermānına imtişāl idüb Hāzret-i Rabbü'l-‘alemīne du‘ā ve tazarru‘ eylemekdür (33) ki *du‘ā muhhu ibādetdür*⁹⁹⁹ sen du‘ā itmekle emr-i Hākki yerine getürmiş olursın ‘abdüñ şānına lāyık olan mümkin olduğı mertebe Mevlāsınuñ emrini yerine (34) getürmekdür anuñ kabūliyle ve reddiyle bendeye taqayyüd yerinde degildür bende kendüye lāyık olanı edā kılduğdan şoñra ‘alīm ü hākīm olan Mevlā kendü şān-ı (35) şerīfüne lāyık olanı hem kılar anuñçün hadīs-i qudsīde buyurur *‘abdī āti‘ini kemā emertuke velā tu‘ālimeni mā yaşlahuke*¹⁰⁰⁰

(2365) Mesnevī

Nān ki sedd ü māni‘-i ĩn (36) *āb būd*

Dest ez‘ān nān mibübāyed şüst zūd

Ekmek ki bu āb-ı dīdenüñ seddi ve māni‘i oldı eli ol nāndan fevrī yumağ (37) gerekdür ya‘nī şol nān u h‘ān ki bu gözyaşına sedd ü māni‘ ola [H269b] ve seni giryān eylemeden girü kıya eli ol nān u h‘ānından fevrī yumağ (38) lāzımdur ki kesret-i ekl ü şürb kāsvet-i kalbe mübtelā eyler ve rikkat-i dilden ve āb-ı dīdeden ve egilmeden ve tazarru‘ eylemeden berī eyler

(2366) Mesnevī

H‘ışrā (39) *mevzūn u cüst u suhte kun*

Z‘āb-ı dīde nān-ı hōdrā puhte kun

⁹⁹⁷ “Bana dua edin kabul edeyim.” (Mü‘min 20/60)

⁹⁹⁸ “Rabbimize yalvara yakara ve gizlice dua edin.” (A‘rāf 7/55)

⁹⁹⁹ “Duā ibadetin özüdür.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 317. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹⁰⁰⁰ “Ey kulum sana emrettiğim gibi bana itaat et. Senin için hayırlı olanın ne olduğunu bana öğretme.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s.229. [Hadis kaynakları ve güvenilir kitapların incelenmesi neticesinde sözün Hz. Muhammed’e ait olmadığı belirtilmiştir.]

Kendüni mevzün u cüst ü düzülmiş eyle *suhte* sāhteden muhaffefdür (40) āb-ı dīdeden kendü nānıni puhte eyle yaʿnī mīzān-ı şerīʿatle kendüni mevzün eyle ve tarīkatde cüst ü çāpük ol ve ādāb-ı enbiyā ve evliyāyla (41) kendüni sāhte ve pürdāhte eyle ve kendü gıdāni ve nānuñi gözüñ yaşıyla taḥmīr idüb derūnuñ āteşiyle bişür tā saña Ḥazret-i Ḥaḫdan [P518a] (1) feyż ü raḥmet gele ve ilhām-ı İlahī ola ve murād u maḫşūd ki seni vāşıl kıla

Āvāz dāden-i hātif mer ṭālib-i gencrā ve iʿlām kerden ez- (2) ḫaḫīkat-i esrār-ı ān¹⁰⁰¹

(2367) Meşnevī

Ender'in būd ü ki ilhām āmedeş

Keşf şud in müşkilāt ezīzedeş

Ol dervīş ve ṭālib-i genc olan (3) dilriş bu duʿā ve zārīde idi ki aña Ḥazret-i Ḥaḫ cānibinden ilhām geldi aña İzedeşden bu müşkilāt keşf oldı *ilhāmuñ* maʿnāsı ve taḫḫīki (4) **Tariḫātnāmede** derece-yi ilhāmda mezkūr olmuşdur anda ṭaleb olina ve *keşfüñ* beyāni derece-yi mükāşifde meşṭūr olmuşdur anda (5) ṭaleb olina

(2368) Meşnevī

K'ü begüftet derkemān tīri binih

Key begüftendet ki ender keş tu zih

Ḥazret-i Ḥaḫ tarafından aña bu güne ilhām geldi ki ey dervīş (6) saña vāḫıʿada ol hātif didi kemāna bir tīr ḫo saña ḫaçan didiler ki zihi muḫkem içeri çek yaʿnī saña kemāna oḫ ḫo ve anı at didilerse saña (7) ol yayuñ kirişini ḫaçan muḫkem çek didiler

(2369) Meşnevī

Ü negüftet ki kemānrā saht keş

Derkemān nih güft ü nī pür kuneş

Ol hātif-i ḡaybī saña (8) dimedi ki kemān muḫkem çek ol hātif saña tīri kemāna ḫo didi anı pür eyle dimedi yaʿnī ol kemāni ṭolu ve ḫavī çek diyü söylemedi

¹⁰⁰¹ “Hātifin define talibine ses vermesi ve onun esrār-ı hakikatden iʿlām etmesi” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 146.

(2370) Meşnevî

Ezfużülî(9) tu kemān efrāştî

Şan‘at-ı kavvāsiyî berdāştî

Ammā sen fużülligiñden kemān yüce itdün kavvāsluķ şan‘atını yuķarı tutduñ *ṭālib-i genc-* (10) den murād genc-i ḥaķīķate ṭālib olan kimseler olur ve *kemāndan* murād mücāhede ve *tīr*den murād tīr-i fikr olur ol dervīşe hātif-i ğaybī egerçi kemān-ı (11) mücāhedeyi ele getür ve tīr-i fikri aña vaz‘ idüb bīkūlfet-i i‘tidāl üzre anı remy eyle her ne mevzi‘e tīr-i fikrūñ vāķi‘ olursa andan (12) baḥş eyle genc-i ḥaķīķati ve ḥazāne-yi vaḥdeti anda bulursın dimiş idi ammā ol fużülluķ idüb kemān-ı mücāhedeyi yuķaru kaldırub tīr-i fikri (13) her cānibe remy eylemede kavvāsluķ ve tīrendāzluk şan‘atını ‘ālim itdi pes hātif-i ğaybī aña ta‘līm idüb didi ki ey sa‘y u mücāhedede ifrāt (14) idici yüri bu mücāhede kemānını saḥt u muḥkem eylemegi terk eyle [nitekim buyururlar -H]

(2371) Meşnevî

Terk-i ĩn saḥte kemānī rev begū

Derkemān nih tīr ü perrīden mecū

(15) Pes hātif aña didi ki bu saḥte kemañluğı yüri terk eyle ya‘nī bu mücāhede kemānını muḥkem terk kıł tīri kemāna ḳo ve uçurmaķ dileme [ya‘nī -H] ne‘am tīr-i fikrūñı (16) ḳo sen mücāhedeye vaz‘ eyle ve remy it ammā anı ḥadden tecāvüz ilerü uçurmaķ isteme

(2372) Meşnevî

Çün beyufted berken āncā miṭaleb

Zūr bugzār u bezārī cū(17) zeheb

Çünküñ ol tīr düşe ol yeri ḳaz ṭaleb eyle zūrı ḳo zehebi zārīlūķle iste [ya‘nī -H] çünküñ tīr-i fikrūñı i‘tidāl üzre sehvetle [H270a] remy eyleye- (18) sin bir maķāma düşse anda baḥş eyle ve anda ṭaleb eyle ma‘nā-yı zehebi tazarru‘ ve zārī eyle ṭaleb

eyle zür eyle ve dīnde ta‘ammuk itmekle degül zīrā din-i (19) Hāḡda ta‘ammuk eylemek maḡzūr u nāmaḡbūldür nitekim Resūl-i Ekrem ṡallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hāzretleri buyurdılar *ıyyākum vetta‘ammuḡu fiddīni feinnallāhe ḡad ce‘alehu* (20) *sehlen feḡuzū mātuḡıḡūnehu feinnallāhe yuḡıbbu mādāme min ‘amelın ṡālıḡın ve inkāne yesīrun*¹⁰⁰² revāhu Ebū’l-Kāsım fīEmālī ‘an ‘Ömer raḡıyallāhu ‘anh ve ḡāle ‘aleyhisselām (21) *bu‘ıstu bilḡhanefeyyeti’s-semḡati ve men ḡālefe sunneti feleyse minni*¹⁰⁰³ revāhu Hatīb ‘an Cābir

(2373) *Meṡnevī*

Ān ḡi Hāḡkest aḡreb ezḡabli’l-verīd

Tu fikende tir-i fikretrā (22) *ba‘īd*

Bu beyt-i ṡerīf sūre-yi Ḳāfda olan bu āyet-i kerīmeye işāretdür ki Hāḡ Te‘ālā *ve nahnu aḡrebu ileyhi minḡabli’l-verīd*¹⁰⁰⁴ buyurdu ve bu āyet-i kerīme- (23) nūñ tefsīri bu cildūñ evveline ḡarīb ‘āṡıḡ ḡıḡāyesinden ṡoñra *inne’l-ebrār*¹⁰⁰⁵ tefsīri eyledükleri sūrḡda *ci’te aḡrab ente minḡabli’l-(24) verīd* beytinūñ ṡerḡinde mūrūr eylemiṡdür anda ḡaleb olına ve bunda bu beytūñ ma‘nāsı böyle dimek olur ki ey ḡālib-i Hāḡ ol nesne ki ḡabli’l-verīd- (25) den aḡreb ola ḡaḡdur ki Hāḡ Te‘ālā insāna boynı ḡamarından daḡı aḡreb tereddūd eyle olıcaḡ sen fikrūñ oḡunı ba‘īd bırakmıṡsın ve ‘aḡıl ṡaḡrāsına (26) dūṡub ziyāde ırāḡ baḡṡ eylesin ḡāl bu ki senūñ genc-i maḡṡūduñ saña senden nezdīkterdür nitekim dimiṡlerdür

¹⁰⁰² “Dinde aşırılıḡa kaçmayın. Şüpheşiz ki Allah dini (kullarına) kolaylaṡtırmıṡtır. Gücünüz yettiḡi kadar amel ediniz. (kendinizi zorlamayınız.) Allah kolay olsa da sürekli yapılan ameli sever.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī ṡerhi*, s. 318. [Mânâ olarak bu hadisi destekleyen pek çok rivāyet bulunmasına raḡmen Ankaravī’nin naklinin zayıf olduḡu belirtilmiṡtir.]

¹⁰⁰³ “Kolay ve müsamahakār hanif diniyle gönderildim. Kim benim sünnetime karṡı çıkarsa benden deḡildir.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī ṡerhi*, s. 319. [Kaynaklarda genel itibariyle Hadisin ilk kısmının yer aldıḡı ve bu bölümün de saḡıḡ olduḡu söylenmiṡtir. Lakin hadisin tamamı deḡerlendirildiḡinde rivāyetin zayıf olduḡu belirtilmiṡtir.]

¹⁰⁰⁴ “Biz ona ṡah damarından daha yakınız.” (Kaf 50/16)

¹⁰⁰⁵ “İyiler kesinkes...” (Mutaffifin 83/22)

*Rubā*¹⁰⁰⁶

Yār nezdīkter ezmen (27) bemenest

V'īn 'acebter ki men ezvey dūrem

Çi kunem bāki tevān guft ki ū

*Derkenār-ı men ü men mehcūrem*¹⁰⁰⁷

(2374) Meşnevī

Ey kemān u tīrhā bersahte

Şayd nezdīk (28) ü tu dūr endāhte

Ey kemān ve tīrlər düzmiş şayd qarīb ve sen ırak atmışsın ya'nī ey mücāhede kemānını kavī itmiş ve efkār oqlarını düz- (29) miş ve müheyā itmiş saña şayd u şikār olacak begāyet qarīb ammā sen efkārūñ ırak atmışsın ve anı kendūñden dūr olan yerlere (30) taleb itmişsın ma'ahazā ol saña senden akrebdür

(2375) Meşnevī

Her ki dūrendāzter ü dūrter

V'ezcūnīn gencest ü mehcūrter

(31) Her şol kimse ki tīr-i fikrini ırak atıcıdır ol Hāğdan dūrterdür ve bunuñ gibi genc-i hākīkatden o mehcūrterdür anuñçün ki bir kimsenūñ Rabbisini (32) bilmege *men 'arefe nefsehu fekad 'arefe Rabbehu*¹⁰⁰⁸ hadīs-i şerīfinūñ hasebince kendü nefsinı bilmege mevķūf u menūtdur *ve fīenfusekum efelā tubşirūn*¹⁰⁰⁹ nass-ı şerīfi (33) ve dağı *ve huve me'akum eynemā kuntum*¹⁰¹⁰ kavlı laṭīfi hem ṭālib-i maṭlūb u maṭşūdını kendü vücūdında istemege delīl ü şāhiddür pes her kim maṭşūdını (34) kendü vücūdında ṭaleb itmeyüb tīr-i fikrini dūr u derāz yerlere atsa ve oradan baḡş

¹⁰⁰⁶ Beyt P

¹⁰⁰⁷ "Sevgili, bana benden daha yakındır. Ama ne acayıptır ki ben ondan uzağım. Ben kime ne söyleyeyim? O benim kucağımda; lakin ben ondan uzağım."

¹⁰⁰⁸ "Nefsinı bilen Rabbini bilir." Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Meşnevī Şerhi*, s. 321. [Rivāyetin mânâ olarak ne kadar doğru olsa da Hz. Peygamber'e ait olmadığı belirtilmiştir.]

¹⁰⁰⁹ "Kendi nefislerinizde de öyle (ayetler vardır). Görmüyor musunuz?" (Zâriyât 51/21)

¹⁰¹⁰ "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." (Hadīd 57/4)

iste genc-i ḥaḳīḳatden ba‘īd olsa ve aḳreb min ḥabli’l- (35) verīd olan maḥbūb-ı zātīden felsefī gibi dūr u meḥcūr kılmaması muḳarrer ü muḥaḳḳaḳdur

(2376) Meṣnevī

Felsefī ḥodrā ezendīşe büküş

Gū bedū k’ūrā suy-ı (36) gencest puşt

Felsefī kendüsini fikr ü endīşeden depeledi aña yildi ki anuñ puştı genc cānibinedür *felsefī* enbiyā-yı ‘ızāmuñ ṭarīḳini (37) koyub ‘aḳlıyyāta ve riyāziyyāta [H270b] iştigāl eyleyüb delāyil-i ‘aḳlıyye ile iṣbāt-ı vācibü’l-vücūd eyleyen ve bu kevnüñ şāni‘ini maşnū‘at u maḥlūḳātuñ (38) vücūdıyla istidlāl idüb eserden mü’essere intikāl eylemek vāsıtasıyla bilen ṭāyifedür ki bu ṭāyife taşfiyye-yi ḳalb eylemeyüb ve enbiyā ve evliyā (39) buyurduğı üzre ‘amel kılmayub ve anlar semtine sālīk olmayub Ḥazret-i Ḥaḳḳı kuvvet-i fikriyye ve tertīb-i muḳaddemāt-ı nazariyye itmekle bilmege ve anuñ (40) zāt u şifātına ‘ālim olmağa gice ve gündüz sa‘y iderler şol mertebe ki anlar kendüleri fikr ü endīşede depeler ve daḳıḳ daḳıḳ dūr u rāz (41) baḥşler eyler ey ṭarīḳ-i enbiyāya sālīk olan ṭālib-i genc-i ḥaḳīḳī sen felāsefe meşrebinde olanlara ve edille-yi ‘aḳlıyye ile Ḥazret-i Ḥaḳḳı bilmege sa‘y [P518b] (1) kıllalar söyle ki anlaruñ arḳası genc-i ḥaḳīḳī cānibinedür ki anlar Ḥazret-i Ḥaḳḳı kendülerden cüdā u ba‘īd zann eyleyüb mevzi‘-i ḥazīne olan vücūdlarını (2) ve re‘y-i zāhrlarına koyub kendü ‘aḳılları şahrāsında siḥām-ı efkārı ṭurmadın her cānibe atub andan baḥş itmede ve gitdükçe genc-i ḥaḳīḳīden ba‘īd olub (3) yabana gitmede dururlar

(2377) Meṣnevī

Gū bidev çendān ki efzūn mīdeved

Ezmurād-ı dil cüdāter mīşevved

Aña söyle ey felsefī yel ol ḳadar ki ol efzūn yeler (4) murād-ı dilden cüdāter olur ya‘nī sen ol felāsife mezhebinde olanlara ve anlar meşrebi üzre seyr ü sülūk kılanlara di ey felsefe meşrebinde olanlar (5) şol ḳadar bu yolda sek ü pū eyleñ ki her

ne kadar bu yolda siz yelesüz ve tek ü pū eylesüz gönül murādından gitdükçe cüdāter olursız ve maħrūm (6) qalursız eger Hāzret-i Hāqkı bilmege ve bulmağa delīl ister iseñüz aña aqvā olan delīl kendü kelām-ı şerīfi kifāyet eyler bundan aqvā delīl (7) olur mı ki Hāq Subhāne ve Te‘ālā kelām-ı mecīdinde *ve huve me‘akum eynemā kuntum* buyurdu ve daħı *ve naħnu aħrebu ileyhi min ħabli'l-verīd* didi ve daħı *va‘lemū ennallāhe* (8) *yaħūlu beyne'l-mer'i ve ħalbihi*¹⁰¹¹ buyurdu ve daħı *ve fienfusekum efelā tubşirūn* didi bu cümlesi t̄alib-i genc-i ilāhī olan anı kendü vücūdında t̄aleb eylemege delālet (9) ü şehādet eyler eger anı t̄aleb eylemede sa‘y u mücāhede eylerse de anuñ t̄arīkinde ve ħubbında sa‘y u mücāhede eylemek gerekdür yoħsa kendü ‘aqlınuñ muħtezayātında (10) sa‘y u mücāhede eylemek insānı maħşūd-ı aşlīden dūrter eylemek muħarrerdür

(2378) *Mesnevī*

Cāhedū finā begüft ān şehryār

Cāhedū ġannā negüft ey bīkarār

(11) Bu beyt sūre-yi ‘Ankebūtuñ aħirine işāretdür qālellāhu tebāreke ve te‘ālā *vellezīne cāhedū finā* ya‘nī şol kimseler ki mücāhede eyleyeler bizüm (12) ħaqqımızda ve yā bizüm t̄arīkimüzde ıtlāq-ı mücāhede ve cihād-ı zāhire ve bātıne şümüldeñ ötüridür *le nehdiyennehum subulenā* elbette biz hidāyet eylerüz sebīl-i vuşūli bizüm (13) cānımuza *ve innallāhe leme‘a'l-muħsinīn*¹⁰¹² ve taħkīkā Allāh Te‘ālā muħsin ħullarıyladır nuşret ü i‘ānetiyle ma‘nā-yı beyt ya‘nī ey ‘ilm-i kelām ve ‘ilm-i felsefe ile t̄alib-i Hāq (14) olan kimse Hāq Te‘ālā *cāhedū finā* ey fiħaqqınā ve t̄arīkinā buyurdu cāhedū ‘anā dimedi ya‘nī bizüm rızāmuz olan ‘ilmde ve ‘amelde mücāhede eyleñ (15) bizden ve bizüm t̄arīkimüzden ħāric olana mücāhede eyleñ dimedi ve ey ħarārsuz mücāhedeyi mücāvizeti müş‘ir olan ħarfle edā buyurdu mı tā kim sen

¹⁰¹¹ “Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer.” (Enfāl 8/24)

¹⁰¹² “Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.” (Ankebūt 29/69)

enbiyā-yı (16) ‘ızāmuñ şerāyi‘ini cāmi‘ olan şerī‘at-ı nebeviyye keştisine dāhıl olmağı koyub Ken‘ān gibi kendü ‘aqluñ ve fikrūñ tağını ‘āşım u hāfız zann eyleyüb (17) aña ilticā eylesin ve tarīk-i Hāğdan tecāvüz idüb ben kendü ‘aql u fikrümle işābet-i vācibū’l-vücūd eylerüm ve peygambere ve anuñ vārişleri [H271a] olan velīlere (18) tābi‘ olmağ ne lāzımdur dimegi mūhim ü müş‘ir sözler söyleyesin bize lāzım olan hemān Hāzret-i Muştafānuñ sefine-yi şer‘ine dāhıl olub ve aña ĩmān (19) getirüb ve anuñ şer‘ine sālİK olan ‘ālimlere ittibā‘ kılmağ ve Qur‘ān-ı ‘azīmle ‘āmil olmağdur Ken‘ān gibi ‘aqlına tayanub ma‘raz olmağ ve teferrüd kılmağ (20) degildür nitekim buyururlar

(2379) Meşnevī

Hemçü Ken‘ān k’ü zineng-i Nūh reft

Berfirāz-ı kulle-yi ān kūh zeft

Hāzret-i Nūhuñ oğlı Ken‘ān gibi ki ol Nūh Hāzretlerinüñ (21) nenginden gitdi ve aña tābi‘ olmadan ‘ār idüb anuñ sefinesine dāhıl olmayub ol zift ü ‘azīm olan tağuñ kullerinüñ zirve-yi a‘lāsı (22) üzre şu‘ūd u ilticā itdi

(2380) Meşnevī

Her çİ eFzūnter hemīcust ü hālāş

Sūy-ı kūh mīşud cüdāter ezmenāş

Her ne kadar ol Ken‘ān Tūfāndan hālāşı (23) eFzūnter istedi kūh cānibine gitdi menāşdan cüdāter olduğı hālde bu hem vechdür kūh cānibine menāşdan cüdāter gitdi diyene *sūy-ı kūh dersūy-ı kūh* (24) tağdīrinde olub mīşra‘-ı evvele şarf olub zarf olsa hem ma‘nā dūrüst olur bu tağdīr üzre ma‘nā ol Ken‘ān kūh cānibinde her ne kadar ziyāde (25) hālāş istedi menāşdan cüdāter oldı dimek olur ve bundan mağşūd felāsife mezhebinde olanlar ‘ayniyle Ken‘ān meşrebindedür dimek olur bu i‘tibār- (26) la ki Ken‘ān Hāzret-i Nūhuñ sefinesine dāhıl olmayub ve başka başına teferrüd

eyleyüb *seāvī ilācebelin ya‘şimuni‘ mine’l-mā’i*¹⁰¹³ diyü söyleyüb tağ cānibine gitdi (27) ve amān bulmayub Tūfānda muğriķinden oldı felsefī meşrebinde olanlar hem sefīne-yi şer‘a dāhil olmayub ve evliyāya inķiyād kılmayub kendü başka (28) başlarına işābet-i vācibü’l-vücūd eylemege ve şāni‘i maşnū‘ala bilmege ve kendüleri bu yoldan ḥalāş kıлмаğa sa‘y u mücāhede iderler ammā filḥaķīķa maķşūd-ı (29) aşlīden gitdükçe ba‘id olub kendüleri tūfān-ı evhām ve ḥayālāta ğarķ iderler ve aşlā sa‘ö y u gūşişlerinden bir netīce ve fāyide bulamayub ve Hāzret-i (30) Haķķla āşinā olamayub ‘āķibet-i dūnyādan āhirete maḥrūm giderler

(2381) Meşnevī

Hemçü in dervīş behr-i genc ü kān

Her şabāhī saḥtter cüstī kemān

Bu dervīş (31) gibi ki genc ü kāndan ötüri her bir şabāh saḥtter ve muḥkemter kemān isterdi kıyās eylerdi ki oķı ırāķ atmaķla ol gence vāşıl ola

(2382) Meşnevī

Her kemānī k’ū giriftī(32) *saḥtter*

Būd ezgenc ü nişān bedbaḥtter

Her bir kemān ki ol dervīş kavīter ve muḥkemter tıtdı gencden ve nişāndan bedbaḥtter idi kezalik (33) felāsife mezhebinde olanlar ve kendü ‘aķılları ve fikirleri ile genc-i maķşūda tālīb olanlar hem bu dervīş gibidür kendü zūr-ı bāzūlarına tayanub her gün sihām-ı (34) efkārı dūr u derāz atarlar ve oradan baḥş iderler [görürler +H] ki orada ḥazāne-yi maķşūd bulunmaz tekrār bir muķaddemā daḥı andan muḥkemter tertīb iderler yine baḥş iderler (35) andan daḥı genc-i ḥaķīķati bulamazlar ve bulduķ zann eyledükleri vaķtde mu‘terizler tarafından niçe nefy ü su‘āl-i lāḥaķķ olmadan kırtulamazlar pes bu üslüb (36) üzre her gün kendü

¹⁰¹³ “Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.” (Hûd 11/43)

‘aқıllarınıñ muқtezāları üzre sa‘y u baқs iderler gitdükçe genc-i haқıkatden
bedbahtter olub ba‘id giderler

(2383) Meşnevî

În meşel ender (37) zamāne cānīest

Cān-ı nādānān berenc erzāniest

[H271b] Bu meşel zamānede cāna mensūbdur cānīde olan yā nisbet içündür ol meşel
budur nādānlaruñ (38) cānı rence lāyıқdur ya‘nī bu meşel-i haқk zamān içre cāna
mensüb u maḥbūb kılubdur ki dirler *cān-ı cāhil besaḥtī erzānist*¹⁰¹⁴ ki filḥaқıka cāhil
ü (39) nādān ta‘zīb-i ḥayvān bilā fāyide kılmadan ḥālī olmaz ve üzerine lāzım
olmayan ‘ilm ü ‘amele iştiğāl eylemeden ferāğat kılmaz ve dīn ü tariқatde ‘amel
eylerse- (40) de üstāda tābi‘ olmadan ‘ār idüb ve re‘y-i bāḫılı ve fikr-i fāsidi üzre
tekellüf idüb kendüsine nāfi‘ olmayan zaḥmet ü meşaqḫati irtikāb (41) eyler bāḫuşuş
ki Allāh Tebārek ve Te‘ālā *yurīdullāhu bikumu’l-yusra velā yurīdu bikumu’l-‘usra*¹⁰¹⁵
buyurdı ve Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām *bu‘iştu bilḥanefiyyeti’s-semḫati essehle*¹⁰¹⁶
[P519a] (1) buyurdı ve daḫı *lā ḥarece fiddīn*¹⁰¹⁷ buyurdı elḥāşıl dīnüñ eger yüsri ve
eger ‘usrī bir ‘ālem-i Rabbānī olan üstāduñ ta‘līm eylesine muḥtācdur ve bir (2)
kimse daḫı dīnde olan ‘ilmi ve ‘ameli üstād-ı kāmilden öğrenmek lāzımdur ve eger
üstād-ı kāmile ḥidmet itmeyüb kendü ‘aql u re‘y üzre ‘amel eylerse (3) ancak
beyhūde yere zaḥmet çekmiş olur ve raḥmetden maḥrūm ḳalur fefhem

(2384) Meşnevî

Z’ān ki cāhil neng dāred z’üstād

Lācerem reft ü dükānī nev guşād

¹⁰¹⁴ “Cāhillerin cānı zahmete layıktır.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 12, s. 152.

¹⁰¹⁵ “Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez.” (Bakara 2/185)

¹⁰¹⁶ “Kolay ve müsamahakār hanif diniyle gönderildim. Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 319. [Hadisin saḫīh olduğu belirtilmiştir.]

¹⁰¹⁷ “Dinde zorlama yoktur.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 322. [Hadisin saḫīh olduğu belirtilmiştir.]

(4) Zīrā ki cāhil ü nādān üstāddan neng ü ‘ār ʔutar ve mürşid ü mu‘allime ʔidmet ü iktidā kılamak ve andan ‘ilm-i dīn ve ʔarīkatı öğrenmek istemez belki kendü (5) zu‘mınca dir ki anlardan ta‘allüm eylemek ve anlara ʔidmet kılamak baña ne lāzımdur benüm ʔod bu ‘aqlum ve zekāvetüm vardur muʔtezā-yı ‘aqlum üzre sülük iderüm (6) dir lācerem gitdi ve dükkān-ı nev açdı ya‘nī ʔünküm üstāda ʔidmet eylemeden ‘ār ʔutar lāmeḥālet gidüb kendü başka başına bildügi üzre ʔalka ta‘līm eylemege (7) ve ben daḥı bir re‘īs ü pīşvāyum diyü söylemege başlar

(2385) Meşnevī

Ān dükkān bālā-yı üstād ey nigār

Gende vü pürkejdümeſt ü pürzimār

Ey naḥş u şüret (8) üstāduñ fevķinde ol dükkān ʔokmıſ ve pür‘aḳreb ve mārđan pürdür üstāduñ bālāsında olan *dükkān*dan murād mu‘allim ü mürşidüñ emrinüñ (9) fevķinde ve rızāsınuñ verāsında bir mekseb ü celb-i dünyā için bir sebep ve bir mezheb düzmeden ‘ibāret olur ya‘nī bir şāḥib-i irşāduñ ve (10) dīn ü ʔarīkatde bir üstāduñ emrinüñ verāsında ve fermānınuñ bālāsında bir mekseb ve mezheb peydā itmek ey naḥş u şüret ol (11) mekseb ma‘nāda ʔokmıſ ve ‘aḳārib ü ḥayyātla pür olmuſdur

(2386) Meşnevī

Zūd virān kun dükkān u bāz kerd

Süy-ı sebze vü gülistān v‘ābh‘ürd

Dükkānı (12) fevrī vīrān eyle ve girü dön sebz ü gülistān ve ābh‘ürd cānibine ābh‘ürd şuvata dirler bunda bikār murād olur ve *dükkān*dan murād ba‘zı cāhil (13) ü nādān olan kimselerüñ mücerred ‘aql u fikriyle bir mecma‘ peydā idüb celb-i dünyā ve kesb-i māl için kendü metā‘-ı ‘aqlını şatmak ve ʔalka bildügi (14) yerden ta‘līm itmekdür pes dīn ‘ilmine ‘ālim olmayan ve ʔarīkatde üstād olmak mertebesini [H272a] bulmayan velīkin cem‘-i nāsa meşḡül olan nādāna emr idüb (15) buyurdılar

ey ‘ilm-i dīnden bībehre ve halkı başına cem‘ eylemeden ötüri başka dükkān açan eger zulmāt-ı nefsāniyyeden kurtulmak ve rızā-yı Hakkā (16) vāşıl olmak isterseñ fevrī ol resm ü ‘ādet dükkānını vīrān eyle ve bir dīn ü tarīkatde üstād olan kimsenüñ sebze-yi ma‘rifeti ve gülistān-ı (17) şöhet ü mütāba‘atı ve ābhūrd-ı pend ü naşīhat tarafına rücū‘ eyle tā kim anuñ çeşme-yi naşīhatinden nūş kılasın ve gülistān-ı muşāhabetinden rāhāt cān bulasın (18) ve sebze-yi ma‘rifetden hazz u naşīb alasın

(2387) Meşnevī

Nī çü Ken‘ān k’ü zikibr ü nāşnāht

Ezkuh-ı ‘āşım sefine-y fevz sāht

Ken‘ān gibi degül ki o kibr (19) ü bāşnāhtdan kūh-ı ‘āşımdan sefine-yi fevz düzdi ya‘nī şakın Hāzret-i Nūhuñ oğlu Ken‘ān gibi olma ki ol Ken‘ān mütekebbir ü nāşnāht (20) olduğundan kendü zu‘mınca kūhı ‘āşım u tūfāndan hāfız zann eyleyüb kūh-ı ‘āşımdan kendü zann-ı fāsidi üzre fevz ü necāt seffinesini düzdi (21) ve peder Hāzret-i Nūha ***seāvī ilācebelin ya‘şımunī minelmā’i***¹⁰¹⁸ didi ve Hāzret-i Nūh dağı aña ***lā‘āşime’l-yevme minemrillāhi illā men rahīme***¹⁰¹⁹ diyü haber virdi ammā bedbaht (22) olduğundan mütenaşşih olmayub mağrīkinde oldu bu beyt süre-yi Hūdda olan āyete işāretdür ki tefsīri cild-i rābi‘de ***beyān ān ki*** (23) ***yā eyyuhellezīne āmenū*** sürhında ***hemçü Ken‘ān sūy-ı her kūhī merev*** beytinüñ şerhinde mürür eyledi anda taleb olına

(2388) Meşnevī

‘ilm-i tīrendāziyeş āmed hicāb

(24) *V‘ān murād ūrā bude hāzır beceyb*

Ol Ken‘āna tīrendāzluk ‘ālemi hicāb geldi ve ol murād aña ceybde hāzır olmuş idi ya‘nī ol Ken‘āna (25) tīr-i fikrini atmak ve kendü kendüyi hālāş itmek ‘ilmi fevz ü

¹⁰¹⁸ “Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.” (Hūd 11/43)

¹⁰¹⁹ “Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur.” (Hūd 11/43)

necâtdan hicâb geldi ve anı hâlâşdan mâni^c oldu ve hâl bu ki ol eylediği murâd anuñ (26) kendü ceyb-i derûnında ide ammâ ol maḥall-i ba^cîdde olan ceyb-i ‘azîme şu^cüd eylemede kıyâs eyledi anuñçün *seâvî ilâcebelin ya‘şimunî minelmâ’i* diyü söyledi (27) eger kendüye akreb olan sefineye dâhil olaydı ve Ḥazret-i Nûḥa mütâba^cat kılaydı murâd eylediği hâlâşı kendü ceybinde bulurdı zamîr ṭâlib-i genc olan dervîşe (28) râci^c olub ol dervîşe tîrendâzluk ‘ilmi hicâb geldi ve anı murâdından ba^cîd ü mehcür kıldı ve elḥâşıl anuñ ol murâdı kendü ceybinde idi ki (29) kenz-i ḥaḳîkî ve genc-i ma^cnevî insânuñ kendü ceybindedir

(2389) Meşnevî

Ey besâ ‘ilm ü zekâvât u faṭin

Geşte rehrevrâ çü gül u rehzen

Ey gâfil çokluḳ (30) zekâvetler ve ‘imler ve fiṭnatlar rehreve gül u rehzen gibi olmuşdur *geşte* kâf-ı ‘Arabînuñ zammesiyle oḳınub rehrevâ olan kimseyi gül (31) u rehzen gibi depelemiştir dinse daḫı câyizdür ki gül u rehzen çok rehrüy helâk iderler ve ḥâşıl-ı kelâm ba^czı zekâvetler ve fiṭnatlar olur (32) ki sâliki mürşide mütâba^cat kılmadan men^c eyler ve nefse kibr ü ğurür virür ve ṭâlib-i Ḥaḳ olmadan cüdâ eyler bu güne zekâvetler ve fiṭnatlar sâlike lâbüdd rehzen olur (33) ve gül gibi anı aġvâ vü izâle kıılır bâḫuşuş ki bir ‘ilm ‘ilm-i nâfi^c olmaya [H272b] andan Ḥazret-i Ḥaḳka isti‘âze eylemek lâzımdur nitekim Ḥazret-i Nebî ‘aleyhisselâm (34) *Allâhumme e‘ûzubike min‘ilmîn lâyenfa*¹⁰²⁰ diyü Ḥaḳ Te‘âlâya isti‘âze eylemegi ta‘lîm buyurdılar

(2390) Meşnevî

Bîşter aşḫâb-ı cennet eblehend

Tâ zişerr-i feylesüfî mirehend

¹⁰²⁰ “Allah’ım! Faydası olmayan ilimden sana sığınırım.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 323. [Rivâyetin zayıf tarikleri olsa da hasen hadis olduğu belirtilmiştir.]

(35) Ziyâderek aşhâb-ı cennet eblehlerdür tâ kim feylesüfluk şerrinden kırtulalar bu beyt-i şerf bu hadîs-i şerîfe işâretdür ki Hâzret-i Nebiyy-i (36) [Mükerrerem -H] ‘aleyhisselâm buyurdılar *ekşeru ehlü’l-cenneti’l-belehu*¹⁰²¹ revâhu’l-Bezzâr ‘an Enes *bulh* eblehüñ cem‘idür *ebleh* selâmet-i şadr şâhibine dirler ki (37) sâdedil ola ve bu hadîs-i şerîfüñ şerhi dördinci defterde *kışsa-yı rusten harrüb* sürhında *ekşer ehlü’l-cenneti’l-bulh ey peder* beytinüñ (38) şerhinde ve dahı cild-i evvelde şıfat-ı peder sürhınuñ âhirine qarîb *hod cihân ân yek kesest ü eblehest* beytinüñ şerhinde mürür (39) eylemişdür ol maḥallerde taleb olına ve bundan tavzîḥ-i ma‘nâ aşhâb-ı cennetüñ ekşeri sâdediller ve ‘aql-ı ma‘âş zeyreklüğinden ğâfillerdür tâ kim (40) eşerrinden ve ‘ulûm-ı nazariyyenüñ zararından kırtılmışdur egerçi bu ‘âlem ḥalkına nisbet nesne bilmezler eblehlerdür lâkin ‘ind-i ehlü’l- (41) âḥiret her biri ebleh-i ‘uḳûldür ve dîn ü ṭarîḳatde fuḥûldür

(2391) Mesnevî

H’ışrâ ‘üryân kun ezfaẓl u fuzûl

Tâ kuned raḥmet turâ her dem nüzûl

[P519b] (1) Kendüñi faẓldan ve fuzûldan ‘üryân eyle tâ kim saña raḥmet-i ilâhî her dem nüzûl eyleye *faẓl* ziyâdelüğe dirler ve mâ lâbüdd minhü olan ‘ilmden her ne ziyâde (2) olsa aña faẓl dirler eger faẓîlet dîn ü ṭarîḳat ‘ilminde ise ğâyetle maḳbûldur ve eger nâfi‘ olmayan ‘ilmde olursa mezmûmdur anı terk eylemek (3) ṭalib-i Ḥaḳḳa lâzımdur bunda olan *faẓl*dan murâd dîn ü ṭarîḳata müte‘allik olmayan faẓl ğayr-i nâfi‘dür ve *fuzûl* zamm-ı fâ ve zamm-ı dâdla lügatde fâyide- (4) si olmayan mâlâya‘nî meşğûl olan kişiye dirler bunda fuzûl maşdar ḥükminindedür ve taḳdîr-i kelâm böyle dimek olur ki ey ṭalib-i genc-i ḥaḳḳat (5) ve ey sâlik-i ṭarîḳat kendüñi faẓîlet-i ğayr-ı nâfi‘eden ve bîfâyide ve mâlâya‘nî olan ‘ilme meşğûl eylemeden ‘üryân u mücerred eyle tâ kim Ḥaḳ Te‘âlâ Hâzretlerinüñ (6) raḥmeti her

¹⁰²¹ “Cennet ehlinin çoğu saf kimselerdir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 325. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

dem saña nüzül eyleye mādāmki sen fazlla mu‘cib olasın ve fuzūlluk idüb ‘ömr-i nāzenīni kendüñe lāzım olmayan ‘ilme hārc u şarf eyleye- (7) sin Hāḫ Te‘ālānuñ raḫmetinden dūr u mehcūr olursın zīrā Hāḫ Te‘ālānuñ raḫmeti ūkestelere ve cürmin bilen derdmend ü ḫastalara olur

(2392) Meşnevī

Zeyrekī zıdd-ı (8) ūkestest ü niyāz

Zeyrekī bugzār u bāgūlī besāz

Zeyreklük ūkesteligüñ ve niyāzuñ zıddıdur zeyreklügi ḫo güllukla düzel ya‘nī zeyreklük (9) ve mu‘ceblük ise niyāzuñ ve ūkesteligüñ zıddıdur lāzım geldi ki ol bā‘is-i ‘ucb ü gūrūr olan zeyreklügi terk eylesin ve eblehlükle düzüle- (10) sin ki bu gūne zeyreklükden selīmü’l-ḫalb olmaḫ her vechle evlādur

(2393) Meşnevī

Zeyrekī dān dām-ı bürd u ḫam‘ u gāz

Tā ḫi ḫāhed zeyrekīrā pākbāz

Zeyreklügi (11) bürdüñ ve ḫam‘uñ ve gāzuñ dāmı bil *bürd* gālib olmaḫa dirler ve *gāz* bunda iki çatal olmaḫ ma‘nāsınadır [H273a] tā kim zeyreklügi pākbāz olan (12) ne ister *pākbāz* mücerred olmaḫa dirler ya‘nī sen zeyreklügi gālib olmanuñ ve ḫalkuñ ḫāline ve manşıbına ḫam‘ ḫılmanuñ ve iki çatal olmanuñ ki (13) murād gāhī dīne ve gāhī dünyāya meyl ḫılmaḫ belki müşrik ḫafī olmaḫdan kināyetdür ḫuzaḫı ve ālet-i şaydı bil çünkim zeyreklük böyledür mücerredān (14) ḫarīḫat-ı ‘ucbā zeyreklügi neyler

(2394) Meşnevī

Zeyrekān bāşan‘atī ḫāni‘ şude

Eblehān ezşun‘ derşāni‘ şude

Zeyrekler bir şan‘ata ḫāni‘ olmuşlar ve bir (15) maḫlūḫa göñül vermişlerdür ve bu mertebede ḫalmışlardur ammā ebleh olanlar ve selāmet-i şadr bulanlar şun‘dan

şāni'e gitmişlerdür ya'ni sâdedil (16) olan ve kalbini māsivâdan selīm kılan kimseler bu maşnū'ata meyl kılmadan terakķī idüb şāni'-i kadīmüñ müşāhedesi mertebesine gitmişler (17) ve aña taķarrüb itmişlerdür

(2395) Meşnevî

Z'ān ki tıfl-ı hürdrā māder nehār

Dest ü pā bāşed nihāde berkenār

Zīrā ki hürda nehāruñ māderi dest (18) ü pāyı kenārına ķomuş olur *nehār* ıoy ķuşunuñ yavrusına dirler ve muılaķ yavru ma'nāsına daķı isti'māl iderler bunda yavru ma'nāsına (19) olmaķ mümkindür ve bu vech üzre ma'nā virildi ammā *nehār* gündüz ma'nāsına olub zarfıyyet ma'nāsına mutazammın olsa hem cāyızdır bu vech üzre (20) ma'nā zīrā ki nehārda māder tıfl-ı hürduñ dest ü pāyını kenārında ķomuş olur ya'ni şun'dan şāni'e giden ve Hāzret-i Hūdānuñ müşāhede- (21) sinde kendüyi hayrān iden eblehler tıfl-ı hürd menzilesindedür tıfl-ı şaĝiri māderi nehārda niķe ķucaĝına alub elini ve ayaĝını kenārına ķoyub (22) hıfz u terbiye eylerse Allāh Tebārek ve Te'alā Hāzretleri hem selīmü'l-ķalb olan ve anuñ cānibine tevekkül kılan bendelerini hem māder tıfl-ı (23) hürdını hıfz u ģimāyet kılduĝı gibi hemişe hıfz u ģimāyet kıılır Allāh *yetevelle's-şalihīn*¹⁰²² ģasebince anuñ cümle umūrına mütevellī olur ve cemī'-i (24) meūnetini müheyyā eyler anuñcün Hāzret-i Nebī 'aleyhişşalātı vesselām ekşer evķātde *Allāhumme ike'anī kilā'e t-tıflī's-şaĝir*¹⁰²³ diyü du'ā iderlerdi ve kendü (25) nefsiyle muķayyed olmadan ve nefsinüñ tedbīr ü tedārikiyle sülük kılmadan iħtirāz idüb ıarafetü'l-ıaynda bile kendü nefesine gelmegi ve kendü vücūdıyla (26) muķayyed olmaĝı istemeyüb *Allāhumme lā tekilnī ilānefsī ıarfete*

¹⁰²² "Bütün salih kullarını görüp gözetir." (A'râf 7/196)

¹⁰²³ "Allah'ım! Küçük çocukların velâyetlerini büyükleri aldığı gibi, sen de benim velâyetimi üzerine al. (Beni bana bırakma.)" Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 327. [Bu lafızla bir rivâyet tespit edilemediĝi belirtilmiştir.]

‘aynin velā ekalle min zalik¹⁰²⁴ diyü du‘ā eylerdi velhāşıl *men inkaṭ‘a ilāllāhi kefāhullāhu* (27) *sāyire me’ūnetehu ve rezeḳahu minḥaysu lāyeḥtasib ve men inkaṭa‘a ila’d-dunyā vekkelehullāhu ileyhā*¹⁰²⁵ ḥadīsinüñ mücebince her kim Ḥaḳ Te‘ālāya münkaṭı‘ olsa (28) ve tevekkül kılsa anuñ şūrī ve ma‘nevī rızķı ayağına gelür ve ḥazz u naşıbi hemān ol olur ammā Allāh Te‘ālāya münkaṭı‘ olmayan ve ‘aql u zekāsına (29) mağrūr olub dūr u derāz olan ṭarīḳ-i mustaṭīle sülük kılan kimseler ṭa‘b u zaḥmet çekmekden ḥālī olmaz ve Ḥazret-i Ḥaḳḳa mütevekkil (30) olan mü’mın ve muvaḥḥidin ḥazz u zevķini daḫı bulmaz nitekim bu sürḥ-ı şerīfde olan Cühüd u Tersā mütevekkil ‘alallāh olan mü’mın ve (31) muvaḥḥidüñ ḥazz u naşıbini dūr u derāz ṭarīḳe zāhib bulmağa ve anı alub ekl kıılmağa ḳādir olamadılar ki bu sürḥ-ı şerīfden maḳşūd u netīce (32) ne idüğini ma‘lümüñ olur

**Dāstān-ı ān se müsāfir-i Müselmān u Tersā vü Cühüd ve ān geh bemenzilī ḳütī yāftend
Tersā vü Cühüd sīr (33) būdend güftend İn ḳütrā ferdā ḥürīm Müselmān şāyim būd ve
gürisne mānd z’ān ki mağlūb būd**

[H273b] Bu sürḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf (34) ol üç müsāfirüñ destānıdır ki anuñ biri Müslimān ve biri daḫı Tersā ve biri daḫı Cühüd idi ve ol vaḳtde bir menzilde bir miḳdār ḳüt (35) u ğıdā buldılar ki andan murād ḥelvā olduğı nazm-ı şerīfde muşarraḥdur Tersā ve Cühüd ṭoḳ idiler ki bu ḳüt u ğıdāyı yarın yiyelüm Müslimān (36) ise şāyim idi ve gürisne ve aç ḳaldı zīrā ki mağlūb idi ve anlar ğālib idi anlara muḥālefet itmege ḳādir olamadı pes şabr idüb (37) ve Ḥazret-i Ḥaḳḳa tevekkül kılub sükūt eyledi

(2396) Meşnevī

Yek ḫikāyet bişnev İncā ey püser

¹⁰²⁴ “Allah’ım! Göz açıp kapatıncaya kadar veya bundan da az bir süre olsa bile beni nefsimle başbaşa bırakma!”

¹⁰²⁵ “Kim Allah’tan başkalarından ümidini kesip Allah’a yönelirse, Allah ona yeter ve onu hiç ummadığı yerden rızıklandırır. Kim de dünyaya yönelirse, Allah onun isini dünyaya havāle eder.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 327. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Tā negerdī mūhteḥen ender hūner

Ey püser bu ḥuṣūṣda ve bu (38) maḥalde bir ḥikāyet iṣit ve ol ḥikāyeyi cān u dil ile gūṣ idüb anuñla bir iṣ it tā kim hūnerde imtiḥānlanmıṣ ve ibtilā kılınmıṣ (39) olmayasın ol ḥikāyet budur

(2397) Meṣnevī

Ān Cūhūd u Mü'min u Tersā meger

Hemrehī kerdend bāhem dersefer

Ol Cūhūd u Mü'min u Tersā meger biri (40) birleriyle seferde hemrāhluk eylediler ve biri birleriyle yoldāṣ olub muṣāḥabet u muḳārenet kıldılar

(2398) Meṣnevī

Bādü gümreh hemreh āmed Mü'minī

Çün (41) ḥıred bānefs ü bāEhrimenī

İki gümrahla bir Mü'min āfākda böyle hemrāh geldi ve ol mazḥar-ı dālālet olan Tersā ve Cūhūd ile ol [P520a] (1) ehl-i hidāyet muṣāḥabet kıldı nitekim enfesde 'aql nefis ve Ehrimenle hemrāh oldı āfākda bir kāzib ṣādıḳla ve mü'min münāfiḳla ve (2) muṭī' olan kimse fāsıḳla muṣāḥib ü muḳārin olmaḳ çok vāḳi' olur nitekim enfesde 'aql u rūḥ mazḥar-ı hidāyet olan Mü'min gibidür (3) ve nefis ü şeyṭān mazḥar-ı dālālet olan Tersā ve Cūhūd gibidür ki bunlar daḥı bu bedende birḳaç gün biri birleriyle hemrāh olmuṣlardur

(2399) Meṣnevī

Merġazī(4) vü Rāzī üfted ezsefer

Hemreh ü hemsufre pīṣ-i hemdiger

Sefer cihetinden Merġazi ve Rāzī hem ve biri biri öñinde hemsofra olmaḳ vāḳi' olur (5) Merġāz bir ṣehrūñ adıdur ve Rāz hem bir ṣehrūñ adıdur ve bu iki ṣehrūñ mābeyninde ḥaylī mesāfe vardur ve birinüñ ḳavmi müṣrik ü kāfir (6) ve birinüñ daḥı mü'min ü sünnī vāḳi' olduğundan bu iki ṣehrūñ ḳavmi biri birlerine zıdd vāḳi'

olmuşdur ammā ma‘ahazā sefer vāsitasıyla (7) yolda biri birleriyle hemrāh olmak ve bir sofrada oturmak çok düşer ve Mergāz ve Rāzuñ bir miqdār taḥkīki cild-i evvelüñ evāyiline qarīb (8) mürūr eylemişdür

(2400) Meşnevī

Derkafeş üftend zāğ u cuğd u bāz

Cüft şud derḥabs pāk ü bīnamāz

Bir şayyāduñ şaydı vāsitasıyla kafeşe (9) çıkdı ve daḥı zāğ u bāz düşerler ve gāh olur ki ḥabshānede pāk olan ehl-i namāz ile nāpāk olan bīnamāz cüft olur ve muḳārenet kıılır (10) bir kafeşde biri birine muḥālif tıyūr cem‘ olmak ve bir meclisde biri birine muğāyir ve zıdd kimseler zarūret ḥasebiyle muḳārenet kıılmaq çok düşer

(11) (2401) Meşnevī

Kerde menzil şeb beyek karvānsērā

Ehl-i şarḳ u ehl-i ğarb u Māverā

Bu çok vāki‘ olur ki bir kārbanserāyda giceyle ehl-i şarḳ (12) ve ehl-i ğarb ve ehl-i Māverā²ünnehr menzil itmiş ve biri birleriyle şoḥbet tıtmışdır

(2402) Meşnevī

Mānde derkarvānsērā ḥurd u şigerf

Rūzhā bāhem (13) zisermā u ziberf

[H274a] Küçük ve büyük bir kārbanserāyda niçe günler biri birleriyle sermādan ve berfden ötüri ḳalmışlardır ve ḳış (14) olduğından ötüri bir yerde muḳārenet kılmışlardır

(2403) Meşnevī

Çün güşāde şud reh ü bugşād bend

Bugsilend ü her yekī sūyī revend

Çünkü (15) yol güşāde ola ve bend açıla çözürlürler ve biri birinden munḳaṭı‘ olurlar ve her biri bir cānibe gider

(2404) Meşnevî

Çün kafeşrâ bişkened şâh-ı hîred

(16) Cem'î-i mürgân her yekî sūyî pered

Çünküml 'aql pâdişâhı kafeşi şıya beherhâl kuşlar cem'î her biri bir cânibe uçar kafeşden murâd (17) eger kuşlar kafeşi olsun ve eger zindân olsun ve eger kârbânserây olsun beherhâl bunlarda cem' olan kimseler fırsat u ruşat (18) buldukdan şoñra her bir kendü maşşad u maşşabı cânibine pervâz eyler

(2405) Meşnevî

Per güşâde piş ez'în pürşevk ü bād

Derhevâ-yı cins-i hod sūy-ı (19) ma'ād

Bundan evvel her biri pürşevk ve pürbād kendü cinsi hevâsında merci' ü ma'ād tarafına kanad açmış idi ve ol cem' oldukları (20) menzilde zarûret hasebiyle kalmış idi

(2406) Meşnevî

Per güşâyed her demî bâeşş ü āh

Lîk perrîden nedâred rûy u rāh

Pes her demde (21) āh u girye ile perr açar ve murâdı semtine uçmağa sa'y eyler velîkin uçmaşşluğa vech ve yol tutmaz eger murâdı semtine uçmağa yüz ve yol tutaydı (22) bir an ol maşşall zarûretten karar itmezdi

(2407) Meşnevî

Rāh şud her yek pered mānend-i bād

Sūy-ı ān k'ezyād-ı ān per miğüşād

Hemāndem ki bu azdāda (23) yol oldı ve her biri kendü maşşadı cânibine gitmege fırsat u ruşat buldı anuñ cânibine ki anuñ yādından ve tezekkürinden ötüri (24) perr açar ve anuñ hevâ ve ārzūsında uçardı

(2408) *Meşnevî*

Ān taraf ki būd eşk ü āh-ı ü

Çünkü fırsat yāft bāşed rāhcū

Ol tarafa ki (25) anuñ giryesi ve āhı var idi çünkim fırsat bula beherhāl rāhcū olur ve ol cānibe rıhlet kıılır

(2409) *Meşnevî*

Derten-i hod binger ĩn eczā-yı (26) ten

Ezkucāhā gird āmed derbeden

Kendü tenüñde nażar eyle bu eczā-yı ten neylerden cem^c geldi ve bu biri birine muhālif olan dört (27) cüzv kaᅅı maᅅāmlardan gelüb beden hānesine ülfet ü muᅅārenet kııldı

(2410) *Meşnevî*

Ābi vü hākī vü bādī v'āteşī

'Arşī vü ferşī vü Rūmī vü keşī

Ol cüzvlerüñ (28) biri ābī ve biri hākī ve biri bādī ve biri āteşīdür ve biri 'arşī ve biri ferşī ve biri Rūmī ve biri geşīdür *keş* kāf-ı mu^ccemenüñ fetᅅasıyla nāzige ve güzele (29) dirler bunda bu ma^cnā olmaᅅ cāyızdır ve *keş* kāf-ı 'Arabīnüñ zammesıyla hıltā dirler bunda bu ma^cnā cāyızdır ki insānuñ ba^czı (30) cüzvi hıltā mensūbdur bu ensebdür 'arşīden murād 'aᅅl u rūhdur ve ferşīden murād kuvā-yi cismānī ve Rūmīden murād rūᅅ-ı ᅅayvānī ve (31) *keş*den murād aᅅlāᅅ-ı erba^ca olur meşelā dem ve şafrā ve sevdā ve balᅅam gibi ki ᅅana geş-i sürᅅ ve şafrāya geş-i zer ve sevdāya geş-i siyāᅅ (32) ve balᅅama geş-i sepīd dirler elᅅāşıl insānuñ bedeninde bu 'anāşır-ı erba^cadan cem^c olan cüzvler ve aᅅlāᅅ-ı erba^cadan 'ulvī ve süflī olan (33) ᅅuvvetler cem^c olmuşlardur ve zārūrī biri birleriyle birᅅaᅅ gün muᅅārenet kılmışlardur

(2411) *Meşnevî*

Ezümîd-i ‘avd her yek beste taraf

Ender’în karvânserâ ezbîm-i (34) berf

[H274b] ‘Avdet ve merci’lerine ric’at kılmak ümîdinden ötüri her biri bu kârbânserây cisminde göz bağlamışdır berf ü berd korkusından (35) ötüri ve bu berfden murâd ne idüğü bu beytlerden ma’lûm olur

(2412) *Meşnevî*

Berf-i gûnâgûn cümûd-ı her cemâd

Derşitâ-yı bu’d-ı ân hûrşîd-i dâd

(36) Her cemâduñ cümûdı için berf-i gûnâgûn vardır o hûrşîd-i dâduñ bu’dı şitâsında *hûrşîd-i dâd*dan murâd Hudâ-yı Te’âlâ Hazretleridür (37) ve *berf-i gûnâgûn*dan murâd her cemâduñ cämîd olmasına sebep olan şey’lerdür ki cemâduñ envâ’ı çokdur her cemâduñ cümûdına sebep dağı (38) çok olıcağ ol esbâba gûnâgûn berf ta’bîr eylemek yerinde olur belki her hayvânuñ cismi dağı bii’tibâri mâye’ülü ileyh cemâd menzilesinde- (39) dür pes anuñ cisminüñ dağı kıyâmına ve tekevvünine sebep olan şey’ler berfler gibi olur ve bu cümle vücûduñ incimâdı ve kıyâmı hûrşîd-i melâmet (40) olan Hudâ-yı Te’âlâ Hazretlerinüñ celâl ü ‘azameti pertevinden ba’îd oldukça hâşıl olur ki Hâk Te’âlânuñ bu’dı şitâ gibi ve kurbı şayf (41) hâr gibidür

(2413) *Meşnevî*

Çün bitâbed teff-i ân hûrşîd-i hışm

Kûh gerded gâh rîg ü gâh peşm

Çünkü ol hûrşîd-i hışm-ı ilâhî tâbân ola ve pertev-i [P520b] (1) kahriyye ile bu cemâdât-ı ekvâna pertev şala ol hînde *ve busseti’l-cibâlu bessen fekânet hebâ’en munbessen*¹⁰²⁶ âyet-i kerîmesinüñ mücebince tağlar gâh rimâl gibi hurd (2) ve haşhaş

¹⁰²⁶ “Dağlar parçalandığı, dağılıp toz duman haline geldiği...” (Vâkıa 56/5-6)

olub hebā²-ı münbeş gibi olur ve gāhī *ve tekūni'l-cibālu kelihni'l-menfūş*¹⁰²⁷ āyet-i kerīmesinüñ hasebince peşm menfūş gibi pāre pāre ve rīze (3) rīze olub eṭrāf u cevānibe yükler gibi atılır

(2414) Meşnevī

Dergüdāz āyed cemādāt-ı girān

Çün güdāz-ı ten bevakt-i naql-i cān

Bu girān ve şaķil olan cemādāt-ı cihān (4) ne kadar var ise qar gibi erimege gelür cānuñ naqli vaķtinde tenüñ erimesi gibi nitekim cān bedenden naql itdükden sonra beden eriyüb çüriyüb (5) maḥv u nābūd ve azdād-ı erba‘adan her bir cüzv kendü merkez ü merci‘i ṭarafına rihlet kıur cihānuñ ḳalibını daḫı ḥurşid-i ezelinüñ vaḥdāniyyetiyle (6) tecellī kılub pertev-i ḳahriyyesini bu eşyā üzre şalduğı vaķt cānı gitmiş ḳalib-ı insāna göre kıyās eyle

(2415) Meşnevī

Çün resīdend in se hemreh menzili

(7) Hedyeşān āverd ḥelvā muḳbilī

Çünkim bu üç hemrāh bir menzile irişdiler ya‘nī Mü‘min ve Tersā vü Cühūd çünkim bir menzile irişüb ḳondılar bunlara (8) bir muḳbil ḥelvā hediye getürdi

(2416) Meşnevī

Burd ḥelvā piş-i ān her se ḡarīb

Muḥsini ezmaṭbah-ı innī ḳarīb

Ol her üç ḡarībün öñine bir mün‘im u muḥsin (9) innī ḳarīb diyenüñ maṭbahından ḥelvā ilette *innī ḳarībun* terkibiyle *ve izā sa‘eleke ‘ibādī ‘annī feinnī ḳaribun ucību da‘vete’d-dā‘i izā de‘ani*¹⁰²⁸ (10) āyet-i kerīmesine telmīḥ buyurmuşlardur ve bu āyet-i kerīmesinüñ tefsiri cild-i şānīnün āḫirine ḳarīb *beyān-ı da‘vā ki ‘ayn-ı ān da‘vā*

¹⁰²⁷ “Dağların da atılmış renkli yüne dönüştüğü gündür (o Kâria!).” (Kâria 101/5)

¹⁰²⁸ “Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm.” (Bakara 2/186)

sürhünüñ āhirinde (11) *ān ġarīb ezzevķ-i āvāz-ı ġarīb* beytinüñ şerhinde mürür eyledi anda taleb olına *ezmaṭbaḡ-ı k̄āyil innī karīb* taḡdīrinde (12) olur ya‘nī muḡsin [H275a] ü ġarībñüvāz olan mün‘im ben ḡullarına ḡarībüm baña du‘ā eyledükleri vaḡtde anlaruñ du‘āsını ḡabūl eylerüm diyen pādşāhuñ maṭbaḡından (13) bu üç ġarībüñ öñine

(2417) Meşnevī

Nān-ı germ ü şahn-ı helvā-yı ‘asel

Burd ān ki derşevābeş būd emel

Iscaḡ etmek ve ‘asel ḡelvāsınuñ şahnını ol (14) vaḡtde ilette anuñ şevābında emeli var idi ya‘nī ol muḡsin ü muḡl olan kimse ol üç ġarībüñ öñine bir şahn bal ḡelvāsı ilette anuñ (15) şevābını Ḥazret-i Ḥaḡdan ümīdvār u rācī idi

(2418) Meşnevī

Elkiyāse ve’l-edeb l’ehli’l-meder

Ezziyāfe ve’l-ḡrā l’ehli’l-veber

Kiyāse ve edeb ehl-i meder içündür (16) ve ziyāfet ü ḡonaḡluḡ ehl-i veber içündür *kiyāset* ḡuvvet-i ‘aḡla dirler *meder* bunda beled ma‘nāsınadur egerçi aşlında kesek pārelerine dirler ammā ‘Arab (17) şoñra ḡaryeye ve beled meder didiler *veber* daḡı aşlında deve yünine dirler ammā ehl-i ḡıyāma daḡı ‘Arab veber dirler ya‘nī ḡöçer ev şāḡibleri (18) olan kimselere veber itlāḡ iderler *ḡrā* bekessri’l-ḡāf ziyāfet itmege ve iḡsān itmege dirler *ḡarā’z-zayfe yaḡrā ḡrā’en dītūr ey* (19) *iḡsān ileyh* dimekdür ya‘nī Ḥudā-yı Te‘ālā Ḥazretleri benī ādemden her ṡāyifeye bir ḡüne ḡāşıyyet virmişdür ekşer ehl-i beledüñ ḡāşıyyeti edeb ü kiyāset (20) ve fehm ü ferāset ve ta‘līm ü dirāsetdür ve ehl-i ḡıyāmuñ ḡāşıyyetleri daḡı misāfir olan ziyāfet ü iḡsān ḡılmaḡ ve miḡmān almaḡ ve it‘ām-ı (21) ḡurebā ḡılmaḡdur ve lihazā ḡāle

‘aleyhisselām *eddiyāfetu ‘alāehli’l-veberi ve leysset ‘alāehli’l-meder*¹⁰²⁹ revāhu’l-Ḳuzā’i

‘an İbn Ömer raḍıyallāhu ‘anha

(2419) Mesnevī

Ezziyāfe (22) *li’l-ğarībi ve’l-ḳırā*

Evda‘a’r-rahmānu ffehli’l-ḳurā

Ğarīb için ziyāfeti ve aña ḳırāyı Raḥmān ḳurāda vedī‘at ḳodı evvelki (23) *ḳırā* kesr-i kāfla iḥsān ma‘nāsınadır ve daḥı ve’l-ḳırā ileyh taḳdīrindedür ve ikinci *ḳurā* zamm-ı ḳāfla ḳaryenüñ cem‘idür ya‘nī ğurebā için (24) ziyāfet ḳılmağı ve aña iḥsān idüb ḳonaqlamağı Haḳ Te‘ālā ḳaryeler ehlinde vedī‘at u emānet ḳodı ki ehl-i ḳurāya vācib ü lāzımdur ki (25) misāfir ü ğurebāya ziyāfet ḳılalar ve muḥsin olalar ki anlaruñ ḥāşiyeti budur

(2420) Mesnevī

*Kullu yevmin filḳurā zayfun ḥadīs*¹⁰³⁰

Mālehu ğayru’l-İlāhī minmuğīs

Her gün (26) ḳaryelerde bir iki zayf vardır ol zayf için İlāhiden ğayrı bir muğīs yokdur *lehuda* olan zamīr zayfa rāci‘dür ḳurāda muḫaf (27) muḳadderdür ehl-i ḳurā taḳdīrinde olur bu taḳdīrce zamīr ehl-i ḳurāya rāci‘ olmaḳ daḥı cāyiz olur *muğīs* iğāşe ve imdād idici ma‘nāsına ve bu (28) vech üzre ma‘nā her gün köylerde bir mihmān-ı nevā olur ve ol mihmān gidüb bir iki mihmān daḥı gelür ol köyler ehli için Allāh Te‘ālādan ğayrı imdād (29) ve i‘ānet idici yokdur Haḫret-i Haḳ ol beyābānda olan ḳaryelerüñ ehline mu‘īn olur ve imdād ḳılır tā anlar daḥı āyende vü revendeye ziyāfet (30) iderler ve mu‘avenet ḳılurlar

¹⁰²⁹ “Misafir ağırlamak göçebe yasayıp çadırlarda oturanların işidir. Şehirlerde yaşayıp evlerde oturanların işi değildir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 328. [Hadisin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

¹⁰³⁰ “Köylerde her gün bir misafir bulunur.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 329. [Bu mânâlarda pek çok hadisin mevcut olduğu belirtilmiştir.]

(2421) Meşnevî

Kullu leylin fi'l-ḳurā vefdun cedīd

Mālehum ṣemme sivallāhi'l-mecīd

Her gicede bir iki cemā'at vardır anlar için ol (31) mekānda Allāhdan gayrı mecīd yokdur *vefd* cemā'ata dirler *ṣemme* mekāndan 'ibāretdür *meccīd* fa'īl vezninde dābbenüñ ḳarnını ṭoyunıcı 'alef virici kimse- (32) ye dirler nitekim *meceddü't-dābbete* dirler '*aleftuhā milā'en baṭniḥā*¹⁰³¹ ma'nāsın virirler ve *meccīd* bunda kerīm ma'nāsına olsa hem cāyızdır lākin evvelki ma'nā enseb- (33) dür [H275b] pes tavzīḥ-i ma'nā böyle demek olur ki her gice ḳurāda bir iki cemā'at miḥmān olur ol miḥmān olan cemā'at için ol mekānda Allāh Te'ālā- (34) dan gayrı anlarıñ merkeblerinüñ ve maṭiyyelerinüñ ḳarnını ṭoyurıcı yokdur filḥaḳīḳa anlarıñ ve daḥı anlarıñ bineklerinüñ ḳarnını ṭoyurıcı (35) ve ğidālarını ve 'aleflerini virici Ḥudā-yı Te'ālā Ḥazretleridür ve ehl-i ḳurā ancak şüreten ālet-i mülāḥazadır

(2422) Meşnevî

Tuḥme būdend ān dü bigāne ziḥūr

Būd ṣayim (36) *rūz ān Mü'min meger*

Ol iki bigāne ḥürdan tuḥme idiler *ol iki bigāned*en murād şol Tersā ve Cühüddür ki dīn ü imāndan anlar bigāne (37) dururlar ol iki dīnden bigāne keşret-i eklden tuḥme ve ğidā ve ḥürdan ziyāde sīr idiler meger ol mü'min gündüz şāyim idi

(2423) Meşnevî

Çün namāz-ı şām (38) *ān ḥelvā resīd*

Būd Mü'min mānde dercū'-ı şedīd

Çünkü aḥşam namāzında bir muḥisden ol ḥelvā bunlara irişdi mü'min muḥkem açluḳda (39) ḳalmış idi ki hem misāfir ve hem şāyim idi

(2424) Meşnevî

¹⁰³¹ "Ḳarnı doyana kadar yedirmek."

Ān dū kes güftend mā ezḥūr pūrīm

İmşebeş būnhīm ü ferdāyeş ḥurīm

Ol iki (40) kimse didiler ki biz ḥürddan pürüz ya‘nī Cühūd u Tersā didiler biz ğidādan mümtelīyüz bu gice ol ḥelvāyı ḳoyalum ve anı yarın yiyelüm

(2425) Meşnevī

Şabr gīrīm⁽⁴¹⁾ imşeb ezḥūr ten zenīm

Behr-i ferdā lūtrā pinhān kunīm

Bu giceye yemekden şabr ḫutalum ve sükūt idelüm ferdādan öturi lūtı pinhān [P521a] (1) eyleyelüm ya‘nī bu ḳūt u ğidāyı yarın yemedən öturi gizleyelüm didiler ve iddiḥāra ‘azīmet eylediler nitekim bu ikisinüñ eslāfı hem māyide-yi Ḥaḳḳı iddiḥār eylemişdür ve (2) bunlara iddiḥār eylemek ābā ve ecdādından ḥüy u ‘ādet olmuş idi Ḥazret-i Mūsā ḳavmi menn ü selvāyı iddiḥār eylediler ve ḫırşlarından bunu yarın (3) yiyelüm diyü kibrlendiler ve Ḥazret-i ‘İsā ḳavmi daḥı gökden nāzil olan māyideyi iddiḥār eylediler anlar daḥı bize bu yarın ve öbür gün yemek gerek olur diyü söylediler (4) bu ḥuşuş ki bu iki ḫāyifeye Ḥazret-i Mūsā ve Ḥazret-i ‘İsā bunu iddiḥār eylemek yevmün cedīd ve rızḳun cedīddür bugün bu geleni ekl idüñ yarınki rızḳıñuzu (5) yine Ḥaḳ Te‘ālā size gönderür diyü kirāren ve mirāren söylediler nitekim anlaruñ neslinden olan Cühūd u Tersā hem ol gelen ḫa‘āmı iddiḥār eylemege ḳaşd eyledüklerinde (6) mü‘min anlara gör hem böyle didi

(2426) Meşnevī

Güft Mü‘min imşeb ĩn ḥurde şeved

Şabrrā bunhīm tā ferdā şeved

Mü‘min bunlara aytdı bu gice bu ğidā-yı şīrīn (7) ḥürde olsun şabrı ḳoyalum tā ferdā ola ya‘nī şabrı yarınki güne ḳoyalum şabr yarın olsun bu gice ibn-i vaḳt olub bu ḥelvā-yı ter yensin ve Ḥaḳ (8) Te‘ālāya ḫamdler ve şükrler dinsin bu evlā ve vācibdür didi

(2427) Meşnevî

Pes bed'ü güftend k'în hikmetgerî

Kaşd-ı tu ānest tā tenhā hūri

Pes Cühūd u Tersā (9) ol Mü'mine didiler bu hikmetgerligünden ya'nî bu güne hikmet düzici olmadan senüñ maqşüduñ budur ki tā sen bunu tenhā yiyessin ki senüñ (10) qarnuñ açdur ve bizüm ikimizüñ bile qarınları tokdur pes sen istersin ki bunu başka başuña ekl ü bel^c eylesin

(2428) Meşnevî

Güft ey yārān ne ki mā se tenīm

(11) *Çün hilāf üftād tā kısmet kunīm*

[H276a] Çünkim Mü'min-i sünnî ol Cühūd u Tersādan bu sözler işitdi anlara aytdı ey yārān biz ki üç kimse degül mi- (12) yüz bu muqarrerdür ki biz üç kimseyüz istifhām-ı taqrîr içündür çünkim miyānımızda hilāf vāqî^c oldı tā kısmet eyleyem

(2429) Meşnevî

Her ki h'āhed kısm-ı hod bercān (13) nihed

Her ki h'āhed kısm-ı hod pinhān kuned

Her kim isterse kendü kısmını ve hişşesini cānı üzre qoya ve anı yine her kim isterse kendü kısmını pinhān eyleye (14) ki aşl 'adālet budur ve şart-ı murafaqāt hem budur ki bir kimse kendü hemrāhına zulm eylemeye ve anuñ hişşesine tam^c kılmaya ben kendü kısmetÜme ve hişşeme rāzıyum (15) bunu taqsım eyleyem didi

(2430) Meşnevî

Ān dü güftendeş zıkısmet dergüzer

Güş kun kıssāmu fi'n-nār ezhaber

Ol ikisi Mü'mine didiler kısmetden geç ya'nî (16) kısmet eylemeden ferāgat eyle *elḳassāmu finnār*¹⁰³² hadīsini haberden istimā' eyle ki Hāzret-i Nebī kısmet idici nārdadur didi pes sen ḳassām olmadan (17) ḫazer eyle keennehu didiler ki ṣaḳın sen ḳassām olmağa meyl ḳılma biz ikimüz ḫod ḳassām olmadan ḳorḳaruz ki ḳassām nārdadur dinmişdür bu maḫalde (18) bir niçe nikāt-ı şerīfe vardur muḳaddemā kāfir ile Cühūduñ keşirü'l-eḳl ve Mü'minüñ ḳalilü'l-eḳl olduğına işāret ḳılmışdur ki Hāzret-i Nebī 'aleyhis- (19) selām *elmu'minu ye'kulu fimi'ān vāhidin velkāfir ye'kulu fiseb'ait am'a*¹⁰³³ buyurmuşlardur ve daḫı Cühūd ve Tersānuñ ekser ḫabī'atları (20) ve 'ādetleri iddiḫār ḳılmağa māyil ü tevekkül ü teslīmden 'āḫıl olduğına işāret ḳılmışlardur ve ṣaḫīḫ mü'min olanların sīreti ibn-i (21) vaḳt olmaḳ ve Hāzret-i Hāḳḳa tevekkül ḳılmaḳ olduğına hem tenbīḫ eylemişlerdür ve daḫı Tersā ve Cühūduñ kısmeti rāzı olmaduḳlarına hem işāret (22) eyledüklerinden mā'idā kendü nefslerinüñ murādını ve ḫabī'atlarınıñ muḳteżāsını mücerred mü'mini ilzām eylemeden öturi şer'ī şūrete ḳoyub bāḫılı Hāḳḳa teblīs idüb (23) ḫarīḳ-i tezvīre zāhib olmuşlardur ki bu cümlesi Yehūd u Naşārāya lāyık olan şıfatlardur mü'min olanlara anlarıñ şıfatlarından ḫazer ve perḫīz eylemek (24) lāzımdur bāḫuşuş şu şıfatdan ki bir nesne senüñ nefsiñüñ müştēhāsı ve ḫab'ıñıñ muḳteżāsı ola ve bir āḫer kimsenüñ ol ḫaḳḳı ola ve sen murād-ı (25) nefsiñi şūret-i şer'a ḳoyub anı aḫḳām-ı şer'iyye ile ilzām eylemege sa'y ḳılasın ve mirā ve cedel eyleyesin nitekim Cühūd ile Tersā böyle eylediler

(2431) *Meşnevī*

Güft (26) *ḳassām ān buved k'ü ḫ işrā*

Kerd kısmet berhevā vü berḫudā

¹⁰³² "Taksīmat yapan kimseler cehennemdedirler." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 330. [Bu lafızlarla bir hadis tespit edilemediğini ama Hz. Peygamber'e ait bu hadisin mânâsını destekleyen bir rivâyetin olduğu belirtilmiştir.]

¹⁰³³ "Mü'min bir bağırsakla yer, kāfir ise yedi bağırsakla." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 330. [Tevâtür derecesine varan hadisin muttefekun aleyh olarak saḫīḫ olduğu belirtilmiştir.]

Mü'min ol Tersā ve Cühūda cevāb virüb didi ki finnār olan assām ol (27) olur ki kendüsini hevā-yı nefsi üzre ve emr-i Hudā üzre ısmet eyledi meşelā sizüñ ikiñüz gibi ki kendü gözi hem azz-ı nefsüñiz üzre hem emr-i (28) a üzre tasım ü tavzı̄c eyledüñiz ki zāhiren baña şüret-i adan gelüb emr-i ala beni ilzām itmek istersüz ve bāṭinen kendü hevāñuzı ve daı mutezā-yı (29) nefsüñizi virmek istersüz böyle olıca kendü gözi hem hevā üzre ve hem emr-i Hudā üzre ısmet itmiş olursız pes nāra lāyık olan (30) assām sizüñ gibi kendüsini hem hevā üzre ve hem emr-i Hudā üzre ısmet eyleyen assām olur ki şüretā avl-i nebı̄ ve ükm-i ilāhı̄ ile bir Müslimānuñ (30) ışşasını ve ısmetini kendü nefsi için almaa aşd eyleye ve lāzım gelüb ol Müslimān [H276b] aña benüm aımı ne temessükle alursın didüğinden ükm-i şerı̄c ve avl-i (32) nebevı̄ budur diyü aña söyleye ve filaıa kendüsini ey Cühūd u Tersā sizüñ gibi emr-i hevā ve emr-i Hudā üzre tasım eyleyen assām ehl-i nār- (33) dur ve illā muṭlakā emr-i a üzre assām olan kimse muaa ehl-i cennet olur

(2432) Mesnevı̄

Mülk-i a u cümle ısm-ı üstı̄

ısm-ı dı̄gerrā dihı̄ dü- (34) güstı̄

Ey Cühūd ve Tersā o ve sen mülk-i [a +H]ve cümle anuñ ısmısın ısm-ı dı̄gere viresin iki söyleyecisin ya'nı̄ ey Cühūd ve Tersā (35) sizüñ her biriñüz Allāh Te'ālānuñ mülki ve memlūkıdur ve cümle göz ol azretüñ ısmıdır eger vücüdñüz ısmetini ğayra viresüz iki diyici müşrik (36) olursız ğayrdan murād nefis ü hevā vü şeyṭāndur eger mālİKÜ'l-mülk olan a Te'ālānuñ emr-i şerı̄fini oyub hevāya uyarsañuz ve aña mutāba'at (37) ılırsuñız *efera'eyte meni't-teaze ilāhehu hevāhu*¹⁰³⁴ āyetinüñ mefhūmına mahar olur siz ve eger şeyṭāna uyarsañuz *elem*

¹⁰³⁴ "Hevā ve hevesini tanrı edinen kimseyi gördün mü?" (Casiye 45/23)

*a'had ileykum yā benī ādeme enlā ta'budu'ş-şeytān*¹⁰³⁵ (38) 'itābına müstahaḡ u lāyık gelürsüz pes muvaḡḡid olan ehl-i kitāba Allāhuñ buyurduḡı üzre 'amel kılmāḡ ve şirkden ḡazer eylemek lāzımdur didi

(39) (2433) *Meşnevi*

İn esed ger būd ḡālib berbuḡūr

Nevbet-i ḡāvān bed'ū ān ḡāv zūr

Bu esed eger baḡarlar üzre ḡālib idi ammā ḡāvlaruñ nevbeti ve ol ḡāv-ı (40) zūruñ nevbeti idi *esed*den murād Mü'mindür *buḡūr* baḡaruñ cem'idür ve murād Cühüd u Tersā ki anlar şıḡırlar gibidür *ḡāv-ı zūr* yalan pehlivana (41) dimekdür ki *zūr* kız b ü dürüḡa dirler ve *ḡāv* kāf-ı 'Arabiyle bahādıra ve pehlivāna dirler ve kāf-ı 'Acemle şıḡır ma'nāsına olduḡı meşhürdür [P521b] (1) ve bu beyt-i şerīfüñ taḡdīr ü ta'bīri böyle demek olur ki ne'am Mü'min filḡaḡīka esed gibidür ḡaçan iki kāfire veyāḡūd iki Cühüda muḡābil olsa (2) şarḡ-ı İmān oldur ki her vechle anlardan yüz döndürmeye ve maḡlūb olmaya ve izḡār-ı za'f kılmaya belki izḡār-ı celādet ü şecā'at eyleyüb ḡalebe- (3) ye himmet kıla velīkin bu esedi daḡı egerḡi ol şıḡırlar gibi olan Cühüd ve Tersā üzre filḡaḡīka ḡālib idi ve ol ikisinden ḡavfı yok idi (4) ammā ol şıḡırlaruñ ḡalebesinüñ nevbeti ve ol yalan pehlivānınuñ ḡudret ü ḡuvvetinüñ vaḡti ve ehl-i sālīküñ ol deryālarda za'fı zamānı idi

(5) (2434) *Meşnevi*

İn esed ḡālib şudī hem bersegān

Ger nebūdī nevbet-i ān bed regān

Bu esed segler üzre hem ḡālib olurdu ya'nī bu dīn ü İslāmda esed (6) gibi olan Mü'min hem ol kilāb üzre ḡālib olur ve ḡamle kılırdı egerḡi ol bed regānlaruñ nevbeti olmayaydı bundan münfehim olan budur ki yā bu ḡālet-i (7) za'f İslāmda vāḡi' olmuş ola veyāḡūd bu Mü'min bir yere gitmiş ola ki ol deryāda Mü'min za'f ve

¹⁰³⁵ "Ey Âdemoğulları! Size şeytana tapmayın demedim mi?" (Yâsîn 36/60)

Tersā ve Cühūd kavī ola ve ol kilābuñ (8) ol deryāda ğalebe kuvvetiniñ nevbeti ola bu ecluden ol Mü'min bu iki kelbe hamle idemeyüb minvech müdārā eylemiş ve za'f göstermiş ola ve illā (9) bir Mü'min iki kāfirden qorqmaq ve anlaruñ [H277a] mağlūbı olmak şer'ci şerīfde cāyiz degildir

(2435) Meşnevī

Kaşḍān ān k'ān Müselmān gam ḥured

Şeb ber'ū (10) derbīnevāyī bugzered

Anlaruñ kaşdı o ki ol Müselmān gam yiye şeb anuñ üzerine bīnevālukda geçe ya'nī ol Cühūd u Tersānuñ ol (11) Müselmānı men' eylemeden maqşūdları ol idi ki ol Müselmān rāhat bulmaya ve şād olmaya gam u ğuşsa yiye ol giçe ol Müselmānuñ üzerine (12) bīnevālukla geçe ve ol Müselmān ol gicede niçe miḥnet ü zaḥmet çeküb zehler içe Cühūd ve Tersānuñ ehl-i İslāma qalben ve fi'len ihānetleri muqarrer- (13) dūr

(2436) Meşnevī

Būd mağlūb ü beteslīm ü rızā

Güft sem'an ṭā'eten aşḥābenā

Çünkü ol Müslimān mağlūb idi teslīm ü rızā eyledi anlara şuretā müdārā tarīqiyle (14) didi ey bizüm aşḥābımız iştirmekle iştirdüm ve ṭā'at itmekle ṭā'at itdüm ya'nī qabūl itdüm sizüñ didigüñiz olsun didi bunda küffār ile (15) müşālahā itmek tenbīh ve anlara eger ğālib iseler müdārā eylemek işāret ü ta'līm vardur eger iqtizā eylerse ehl-i İslām olan küffār ile müşālāḥa (16) eyleye ve eger iqtizā eylerse hem bu mü'min müdārā eylediği gibi müdārā eyleye ki anlarla müşālahā ve müdārā eylemek ḥaqqında āyāt u eḥādīs vāride (17) olmuşdur bāḥūşuş ki ḥadīs kitāblarında bu ḥuşuşda bir müstaqil bāb eylemişlerdür meşhūr olduğuñ ĩrād olunmadı

(2437) Meşnevī

Pes beḥuftend ān (18) şeb ü berḥastend

Bāmidād ān ḥ'īsrā ārāstend

Pes ol giçe yatdılar ve şabāḥ oldu ḥ'ābdan kalkdılar seḥer vaktinde kendülerini (19) bezediler ya'nī çünküm miyānlarında bu kadar kıl ü kāl vāki' oldu āḥer Mü'min anlara müdārā idüb uyudu pes ol giçe bunlar yatub uyudılar (20) seḥer zamānı ḥ'ābdan kalkdılar ve kendüleri her biri āyinleri üzre ārāste eylediler

(2438) Meşnevī

Rūy şustend ü dehān u her yekī

Dāşt ender vird(21) rāh u meslekī

Yüzlerin ve ağızların yudılar ve her biri virdde bir yol ve bir meslek tıtdı *vird* bunda vazīfe olan tāt ma'nāsına- (22) dur bu Mü'min ve Tersā ve Cühūddan her birisi vazīfe-yi tāt'den kendülerüñ dīni ve āyīnesi üzre bir rāh ve bir meslek tıtdı (23) ve ol tārīk üzre Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerine 'ibādet itdi

(2439) Meşnevī

Yek zamānī her yekī āverd rū

Sūy-ı vird-i ḥ'īş ezḤaḳ fażlcū

Bir zamān (24) bunlardan birisi kendü virdi cānibine Ḥazret-i Ḥaḳ'dan fażlcū olduḡı ḥāde yüz getürdi ya'nī bunlaruñ her birisi kendülere vazīfe (25) eyledükleri tāt cānibine bir zamān müteveccih oldu Ḥazret-i Ḥaḳ'dan fażl u kerem tālībi olduḡı ḥāde

(2440) Meşnevī

Mü'min u Tersā Cühūd u Gebr ü Muğ

Cümle- (26) rā rū sūy-ı ān sulṫān uluğ

Mümin ve Tersā ve Cühūd ve Gebr ve Muğ cümleñüñ yüzi ol uluğ sulṫān cānibinedür *Tersā* muṫlaḳ kāfire (27) dirler *Gebr* āteşpereste ve *Muğ* kāfirlerüñ keşşine *dirler* uluğ ulu ma'nāsınadur cemī'-i melel-i muḫtelife ve fark-ı dāllenüñ minḥaysü'l-ḥaḳīka (28) ol ulu sulṫān ne tevecühhi vardur [H277b] gerekse anlar Allāh Te'ālā Ḥazretlerini bilsünler nitekim anlardan ba'zısına *vele'in se'eltehum men ḥalaka's-*

semāvātī (29) *velarḍa*¹⁰³⁶ mefhūmı üzre bu āsmān u zemīne kim ḥalk itdi diyü su'āl olınsa idi *leyekūlunnallāh*¹⁰³⁷ diyü cevāb virürlerdi ve gerekse bilsünler (30) ki bilmeyen küfre ve cehelenüñ daḥı minḥaysü'l-ḥaḳīka teveccühleri ve 'ibādetleri yine Allāh Te'ālādur anuñçün *eṭṭuruḳu ilallāhi bi'adedi enfāsi'l-ḥalāyīḳ*¹⁰³⁸ (31) dinilmişdür

Beyt

Meyl-i ḥalk-ı cümle 'ālem tā ebed

*Ger bedānend ü nedānend sūy-ı üst*¹⁰³⁹

(2441) Meşnevī

Belki seng ü ḥāk ü kūh u ābrā

Hest vāgeşt-i nihānī (32) *bāḥudā*

Belki sengüñ ve kūhuñ ve ḥāk ve ābuñ nihānī Ḥudā-yı Te'ālāya teveccühi ve rücū'ı vardır [ya'nī -H] belki cemādāt kısmından daḥı ḥacer ü meder (33) ü ḥāk ü kūh u āb u nebāt kısmından daḥı cemī'-i şecer ü semer Ḥudā-yı Te'ālā Ḥazretlerine bu cümleñ rücū'ı ve teveccühi vardır ki her birinüñ *ve in* (34) *min şey'in illā yusebbihu biḥamdihı velākin lā tefḳahüne tesbīḥahum*¹⁰⁴⁰ āyetinüñ mefhūmınca tesbīḥ eylemeleri Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerine tevccüh ü rücū' eylemelerine delālet (35) eyler *ve inne minhā lemā yeḥbiḥu min ḥaşteyillāh*¹⁰⁴¹ āyet-i kerīmesi daḥı aḥcāruñ Allāh Te'ālāya inḳiyādı olduğına delālet eyler ve bu ḥuşuşda āyāt-ı (36) kerīme ve eḥādīs-i şerīfe katı çoḳdur

¹⁰³⁶ "Andolsun ki onlara: 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan..." (Zümer 39/38)

¹⁰³⁷ "...elbette 'Allah'tır' derler." (Zümer 39/38)

¹⁰³⁸ "Allah'a varan yollar mahlûkatın nefesleri sayısındadır." Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 437.

¹⁰³⁹ "Bütün âlemdeki insanların ebediyyen meyli, bilseler de bilmeseler de sanadır." Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 438.

¹⁰⁴⁰ "O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız." (İsrâ 17/44)

¹⁰⁴¹ "...(taşlardan) bir kısmı da Allah korkusuyla yukardan aşağı yuvarlanır." (Bakara 2/74)

(2442) *Meşnevî*

În sūhan pāyān nedāred her se yār

Rū behem kerdend ān dem yārvār

Bu söz pāyān çutmaz hāşıl-ı kelām (37) oldur ki her üç yār ol demde yār gibi yüzlerini biri birlerine itdiler ya‘nī bu Mü‘min ve Tersā ve Cühūduñ sāyir melevî muhtelifenüñ (38) minhaysü’l-ḥaḳīka ‘ibādetleri ve teveccühleri Ḥazret-i Ḥaḳka olduğına müte‘allik olan kelimāta nihāyet yoḳdur ya‘nī nihāyet ḳabūl itmez ki bu huşūş- (39) da söz çok ve esrāra nihāyet yoḳdur hulāşā-yı kelām ve muḥaşşıl-ı merām budur ki ol üç hemrāh seher vaḳtinde ellerin ve yüzlerin yuyub her biri (40) kendülerüñ bildügi üzre Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretlerine ‘ibādet itdükden şoñra biri birlerine teveccüh itdiler ve bir yere geldiler

(2443) *Meşnevî*

Ān yekī güftā ki her⁽⁴¹⁾ yek ḥ‘āb-ı ḥ‘īş

Ān çī dīd ū dūş gū āver bepīş

Ol birisi bunların içinden didi ki her biriñüz gice gördügi kendi ḥ‘ābını [P522a] (1) ol nesneyi ki ol dün gice menāmında gördi aña di o ki getürsin ol vāḳı‘ayı

(2444) *Meşnevî*

Her ki ḥ‘ābeş ḥoşter ĩnrā ū ḥ‘ared

Ḳısm-ı her mefzūl- (2) rā efdāl bered

Her şol kimsenüñ ki vāḳı‘ayı ḥoşter ve rü‘yāsı bālāter ve pīşterdür bu ḥelvāyı o yisün her mefzūlüñ ḳısmeti efdāl olan ilede (3) ya‘nī¹⁰⁴² efdāl olan alsun zīrā efdāl olan insān-ı vāḥidün keleldür sāyir hezār insān ḳadar anuñ rızḳ u naşībi olsa lāyıḳdur bunda (4) ḥ‘ared ve bered emr-i gāyib ma‘nālarına olur

(2445) *Meşnevî*

Ān ki ender ‘aḳl bālāter reved

¹⁰⁴² ya‘nī: zīrā H

Hurden-i ũ hurden-i cümle buved

Ol kimse ki ‘aqlıda bālāter gide anuñ yimesi (5) cümleñün yimesi olur ya’nī bu zümre-yi insāndan murād ‘aqlılla mevşūf olmağdur her kim ‘aqlıda ekmele ola ve ‘ilimde efđal ola anuñ yimesi (6) cümleñin yimesi gibidür ki *hayātu’l-‘ālimi hayātu’l-‘ālem*¹⁰⁴³ dinmişdür nitekim cild-i evvelde dağı bu ma’nāya mü’eyyid

Beyt

[H278a] *Cümle hayvānrā pey-i insān bukuş*

(7) *Cümle insānrā bukuş ezbehr-i hūş*¹⁰⁴⁴

buyurmuşlardur filḥaḳīka hezār cāhil ü gāfilüñ rızqını ve ğıdāsını bir ‘ālim ü ‘āqıl alub yese (8) anlaruñ hezārından ol gāfilüñ yemesi her vechle enfa‘ ve a‘lādur zīrā anuñ vücūdından benī ādeme ve ‘ālime niçe nef‘ ḥāşıl olur ammā cāhil (9) ü gāfil yese kimseye nef‘ olmaduğundan mā‘idā niçe zarar u ma‘şiyet dağı andan zuhūra gelür

(2446) *Mesnevī*

Fevḳ āmed cān-ı pürenvār-ı ũ

Bāḳiyānrā bes buved(10) *tīmār-ı ũ*

Ol efđal ve ‘aqlıda ekmele olan kimsenñ cān-ı pürenvārı fevḳ geldi ve bālāter oldı bāḳīlere aña tīmār eylemege bes olur ya’nī ‘aqlıda (11) ve ‘ilimde kemter olanlara ol ‘āqlılla ve kāmıle ri‘āyet ü ḥıdmet kılamak kifāyet kıılır ki filḥaḳīka hem ‘aqlıda dūnter ve ‘ilimde kemter olanlar bir ‘aqlıda ve ‘ilimde (12) ekmele olan insāna ḥıdmet için ḥalk olınmışdur

¹⁰⁴³ “Ālimin yaşaması, âlemin yaşaması gibidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 331. [Bu lafızla bir hadisin tespit edilemediği lakin mefhûm-ı muhâlifî olan; “Ālimin ölümü İslam’da açılan bir gediktir ki, gece ve gündüz (zamanın) geçmesi ile kapanmaz” diye bir rivâyetin mevcut olduğu belirtilmiştir.]

¹⁰⁴⁴ “Cümle hayvanı insan için öldür; cümle insanı da akıl için öldür.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 2, s. 387. [Mesnevî’nin I. cildinin 3351 numaralı beytidir.]

(2447) *Meşnevî*

‘Ākılānrā çün beḳā āmed ebed

Pes bema‘nā ĩn cihān bāḳī buved

‘Ākıllar içün çünkim ebed beḳā (13) geldi ve anlar kemāl-ı ‘aḳılla ebedī bāḳī olmak mertebesini buldı pes ma‘nāda bu cihān bāḳī olur ya‘nī mādāmki bu cihānda ‘uḳalānuñ vüçüdü (14) ola eger zāhirde mevcüd olurlarsa bu cihān anlar vāsıtasıyla şüretde bāḳī ve ḳāyim olur ve anlaruñ re‘y ü tedbīriyle niḳām u intizām (15) bulur ‘uḳalā bu ‘ālemden munḳatı‘ olıncaya dek çünkim anlar bu ‘ālem-i şüretten ‘ālem-i ma‘nāya gideler bu cihān ‘ālem-i ma‘nāda hem anlarla ḳāyim olur ve bāḳī (16) ḳalur elḥāşıl bu cihānuñ rūḥı ‘āḳıl ve bu cihān bir ḳālib-ı müstevā ve sāyir ehl-i cihān ‘urük u a‘şāb ve ḳuvā-yi cismānī menzilesinde (17) dururlar çünkim bu cihānda ‘āḳıluñ vüçüdü bāḳī ola pes ma‘nāda hem bu cihān bāḳī olur ki cesed-i rūḥla beḳā ve ḥayāt bulur anlar lisānından (18) ‘āḳıluñ ‘ulüvv-i şānını ‘azīzlere bu üslūbla ta‘līm ü tefhīmdür ki filḥaḳıḳa bir ‘āḳıl ve insān-ı kāmilüñ vüçüd-ı şerīfi bu mertebededür böyle bilmek (19) gerek

(2448) *Meşnevî*

Pes Cühūd āverd ānça dīde būd

Tā kucā şeb rūḥ-ı ü gerdīde būd

Çünkim bunlar böyle didiler ve bu ḳavl ü ḳarār üzre ittifāḳ eylediler (20) pes Cühūd ol vāḳı‘ayı ki menāmda gördi ilerü getürdi tā gice anuñ rūḥı ḳande ṭolanmış idi ve ḥ‘āb içre rūḥı ne ‘ālimleri (21) görmüş ve seyr ḳılmış ise ortaya getürdi ve ḥikāye ḳıldı

(2449) *Meşnevî*

Güft derreh Mūsāyem āmed bepīş

Gürbe bīned dünbe ender ḥ‘āb-ı ḥ‘īş

(22) Ol Cühüd aytdı gice menāmda Mūsā Hazretleri ‘aleyhisselām yolda benüm öñime geldi meşhūr meşeldür ki gürbe kendü rü’yāsında dünbe görür anuñçün (23) ki aña keşret-i meyli ve ziyāde iştihāsı olduğı ecluden hemīşe anuñ taḥayyül ü tezekkürini eyler ḥattā menāmda daḥı anı görür hem Hazret-i Mūsāyı (24) gice ve gündüz tezekkür ü yād eyledüğimden benüm bu gice ol Hazret yolda öñime geldi ve baña mürşid ü pīşvā oldı

(2450) Meşnevī

Derpey-i Mūsā şudem tā kūh-ı Tūr

(25) *Her se mān geştīm nāpeydā zinūr*

Ben daḥı Mūsānuñ ardında gitdüm kūh-ı Tūra dek ki ol kūh-ı Tūr maḥall-i tecellī-yi İlahī ve maḳām-ı mükāleme-yi Rabbānīde (26) Haḳ Te‘ālānuñ nūrından bizüm her üçimiz nāpeydā olduk [H278b] ya‘nī biz ki Hazret-i Mūsāyla Tūr taḡına varduḳ Haḳ Te‘ālā Hazretleri bize tecellī-yi şifātiyye- (27) si ile tecellī eyledi Mūsā Hazretleri ve daḥı cebel-i Tūr ve daḥı benüm vücūdum bu üçimiz nūr-ı İlahīden nāpeydā olub maḥv-ı vücūd kılduḳ

(2451) Meşnevī

Her se sāye maḥv şud (28) derāftāb

Ba‘d ezān z‘ān nūr şud yek fetḥ-i bāb

Her üç sāye filmeşel āftābda maḥv oldı ya‘nī bizüm her birimizün vücūdı ve ta‘ayyüni (29) bir sāye gibi idi nūr-ı āftāb-ı İlahīde her üçimizün sāye-yi vücūdı maḥv u nāpeydā oldı andan soñra ol nūr-ı İlahīden bir fetḥ-i bāb oldı ya‘nī (30) bir nūrānī kapu açıldı

(2452) Meşnevī

Nūr-ı dīger ezdil-i ān nūr rüst

Pes teraḳkī cüst ān şānīş cüst

Bir aḥer nūr ol evvelki nūruñ derūnından (31) bitdi pes ol s̄anī nūr fevrī teraḳḳī istedi ya‘nī ol evvelki nūruñ derūnından bir aḥer nūr daḥı bitdi ve zuhūr itdi ol ikinci nūr evvelki (32) nūra fevrī çok teraḳḳı ve tezāyid ṭaleb itdi *bes* bā-yı Fārisī ve bā-yı ‘Arabī ile oḳımaḳ hem cāyızdır *evvelki nūrdan* murād nūr-ı şifāt-ı İlāhī (33) ve *ikinci nūrdan* murād nūr-ı zāt-ı Rabbānī olur envār-ı şifātiyyenüñ tecellī ve zuhūrında sāye gibi olan şifātlarını maḥv u fenā eyledüklerine (34) işāret ḳılır ve ol envār-ı şifātiyyenüñ bāṭınında nūr-ı zāt-ı ilāhī fevrī tecellī ve zuhūr eyledükde ve şifāt nūrına ḡālib olub teraḳḳī (35) ḳılduḳda ol nūr-ı zātuñ işrāḳından zātlarınıñ maḥv u müstaḡrik olmasına ve mütelāşī ve müstehlek ḳalmasına işāret ḳılır

(2453) Meşnevī

Hem men* (36) *ü hem Mūsā vü hem kūh-ı Ṭūr

Her se güm geştīm z’ān işrāḳ-ı nūr

Hem ben ve hem Mūsā Ḥazretleri ve hem kūh-ı Ṭūr her üçimiz ol nūr-ı s̄anīnūñ (37) işrāḳından güm ü nāpeydā olduḳ ya‘nī nūr-ı zātuñ tecellī ve işrāḳından her birimiz maḥv-ı vücūd idüb nābūd u nāpeydā olduḳ ve ta‘ayyünlerimizi (38) güm ü fānī bulduḳ didi

(2454) Meşnevī

Ba‘d ezān dīdem ki kuh se şāḥ şud

Çünki nūr-ı Ḥaḳ der’ü neffāḥ şud

Andan soñra gördüm ki kūh-ı Ṭūr üç pāre (39) oldı çünkim nūr-ı Ḥaḳ aña neffaḥ idici oldı *neffāḥ* lügatde mübālaḡayla üfürüci dimekdür bunda feyyāz ma‘nāsı murād olur nitekim neffāḡhanuñ (40) feyz ma‘nāsına isti‘māl olınuḡunuñ taḥḳīḳi *k’ezneyistān tā merā bubrīdeend* beytinüñ şerḥinde mürūr eylemişdür anda ṭaleb olına (41) ve Ṭūr daḡınuñ Ḥazret-i Mūsāya tecellī olduḡı zamānda altı pāre olması ve her biri bir cānibe seyr ḳılmasınıñ şerḥ ü taḥḳīḳi cild-i [P522b] (1) evvele ḳarīb *kūh derrāḳş āmed u çālāk şud* beytinüñ şerḥinde mürūr eylemişdür anda ṭaleb olına nihāyeti bu

Cühüd vâkı‘asında üç bölük (2) olmuş göre veyāhūd anlaruñ katında ‘indeltecellī üç bölük olmuş ola ve rü’yāsında hem kendü mezhepleri üzre görmüş ola

(2455) Meşnevī

Vaşf-ı (3) heybet çün tecellī zed ber’ū

Mişikest ezhem hemişud sübesū

Vaşf-ı heybet çünkim anuñ üzerine tecellī urdı biri birinden uruldı (4) ve münkaṭı‘ oldı tarafbeṭaraf gitdi

(2456) Meşnevī

Ān yekī şāh-ı kuh āmed sūy-ı yemm

Geşt şīrīn āb-ı telḥ hemçü semm

Kūhuñ ol bir bildügi deryā (5) cānibine geldi semm gibi olan āb-ı telḥ şīrīn oldı [H279a] ya‘nī ol şāhuñ yümñ ü bereketiyle deryānuñ zehr gibi acı olan şuyı lezzet ve ḥalāvet (6) buldı

(2457) Meşnevī

Ān yekī şāheş fūrū şud derzemīn

Çeşme-yi dārū birūn āmed ma‘īn

Kūhuñ ol bir şāhı zemīne aşağa gitdi ve yeruñ dibine (7) batdı dārū çeşmesi zāhir ü cārī taşra geldi ya‘nī ol zemīne aşağa giden tağ pāresinuñ yemñ ü bereketiyle zemīnden ‘ayn-ı dārū ve devā taşra (8) gelüb zāhir ü cārī oldı

(2458) Meşnevī

Ki şifā-yı cümle rencūrān şud āb

Ezhümāyūnī-yi vaḥy-i müsteṭāb

Ki āb cümle rencūrularuñ şifāsı oldı vaḥy-i (9) müsteṭābluk hümāyūnlığından ya‘nī ol tecellī-yi ilāhīden üç pāre olan taḡuñ çünkim bir pāresi zemīne aşağa gitdi anuñ yemñ ü bereketiyle zemīn- (10) den dārū ve devā olan ‘uyūn zuhūr u nübū‘ itdi ve Ḥaḳ Te‘ālānuñ ol āba olan ve daḡı müsteṭābınuñ hümāyūnlığından ve

mübâreklüğinden âb cümle (11) rencürlara şifâ ve devâ oldu ve teşnelük marazı izâle kıldı ve ba‘zı hastalar ve marîzler daħı mübârek şulardan içüb yunmaqla şihât (12) buldı belki her [şey +H] andan ħayâtpezîr oldı

(2459) Meşnevî

Ân yekî şâh-ı diger perrîd zûd

Tâ civâr-ı Ka‘be ki ‘Arafât bûd

Ve kûhuñ ol bir âher şâhı (13) fevrî uçdı Ka‘be-yi Şerîfüñ civârına dek ki ‘Arafât Tağı oldı ħadîs-i şerîfde daħı ‘Arafât Tağı andan pâre olduğına işâret (14) vardur¹⁰⁴⁵ bu ħâlet anlaruñ maħv u istiğrâkı mertebelerine işâret olur ve yine şaħve geldüğine daħı bu gûne işâret kıılır dir

(2460) Meşnevî

Bâz ez‘ân (15) şa‘ka çü bâħod âmedem

Ṭür bercâ bud ne efzûn u ne kem

Girü ol şa‘kadan çünkim kendüme geldüm ya‘nî girü ol fenâ ve bîħodluk ħâlinde şaħve (16) geldüm ve kendümi buldım Ṭür yerinde idi ne ziyâde ve ne noķşân ya‘nî Ṭürüñ şüretine aślâ fenâ vü zevâl gelmemiş ve gördüm ki ol zâyid ü noķşân (17) olmış hemân yerinde evvelki gibi ṭurur nihâyeti benüm gördüğüm maħv ħâlinde anuñ bātını ṭarafı imiş

(2461) Meşnevî

Lîk zîr-i pay-ı Mûsâ hemçü yaħ

Mîgudâzîd (18) ü nemândeş şâh u şaħ

Lîkin ol kadar vardur ki Mûsâ Ĥâzretlerinüñ pâyınuñ altında buz gibi ħarâret-i şevķiyyeden o eridi anuñ şâhı (19) ve şaħı kıaldı ya‘nî pâresi ve depesi kıalmadı şâh bölüğe ve şaħ tağ depesine dirler

¹⁰⁴⁵ Böyle bir hadisin tespit edilemediği belirtilmiştir. Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 332-333.

(2462) Meşnevî

Bāzemīn hemvār şud kuh eznehīb

Geşt bālāyeş (20) ez'ān heybet nişīb

Nehībden ol kūh zemīne berāber ve yeksān oldı ol heybetden ol kūhuñ bālāsı neşīb
ya'ñi yüksegi (21) alçağ oldı ve yoğuşı iniş olmağ menzilesine geldi

(2463) Meşnevî

Bāz bāħod āmedem z'ān intişār

Bāz dīdem Tūr u Mūsā berķarār

Girü ol (22) intişārdan kendüme geldüm girü Tūrı ve Mūsāyı berķarār gördüm ya'ñi
Ĥazret-i Mūsā yüzinden kūh-ı Tūra gelen intişār u perākandelüğinden ki
kendümden (23) gitmiş idüm girü ol intişār u perākandelük ĥālinde ve maħv
mertebesinden fark u temyīz mertebesine geldüm kūh-ı Tūrı ve Mūsā Ĥazretlerini
yerlerinde (24) berķarār gördüm

(2464) Meşnevî

V'ān beyābān serberser derzeyl-i kūh

Pür ĥalāyık şekl-i Mūsā dervücūh

Ammā velĥāşil beyābān serberser zeyl-i kūhda vücūh (25) üzre Mūsā şekillü pür
ĥalāyık idi ya'ñi gördüm ki ol beyābān başdan başa tağuş eteginde vechlerde Mūsā
şeklinde ĥalāyıkla tölmiş

(26) (2465) Meşnevî

Çün 'aşā vü ĥırķa-yı ũ ĥırķaşān

Cümle sūy-ı Tūr ĥoş dāmenķeşān

Anlaruñ ĥırķaları ol Mūsānuñ ĥırķası gibi ve daħı Ĥazret-i (27) Mūsānuñ 'aşāsı gibi
ellerinde birer 'aşāvar idi cümlesi ĥod cānibine ĥoş dāmen çekici [H279b] ve ĥāzır u
müheyyā olub sür'at kılıcı idiler

(28) (2466) *Meşnevî*

Cümle kefhâ derdu‘â efrâhte

Nağme-y erinî behme dersahte

Cümlesi ellerini du‘âya yukaru kaldurmuşlar *erinî enzur ileyk* nağmesi cem‘atiyle

(29) düzelmişler ya‘nî bunlar cümle du‘âya ol yukaru kaldurub Hazret-i Haqqa

Müsāvār *Rabbi erinî enzur ileyk*¹⁰⁴⁶ avâzını eylemişdür

(2467) *Meşnevî*

Bâz ân (30) ğışyân çü ezmen reft zūd

Şüret-i her yek digergünem nümūd

Girü ol ğışyân çünkim benden fevrî gitdi ya‘nî maḥv ḥâli ve muğaşşî (31) ‘aleyh

olmak zamânı çünkim benden ‘alelfevrî gitdi fark u temyîz mertebesine geldüm ol

zeyl-i kühda Hazret-i Mūsâ şeklinde olan ḥalâyıkuñ her (32) birinüñ şüreti baña

dîger göründi ve her birinüñ bir ğayrı şüretde olduğı zuhûra geldi

(2468) *Meşnevî*

Enbiyâ bûdend işân ehl-i vud

İttiḥād-ı (33) enbiyâyem fehm şud

Meger ki anlar ehl-i vud olan enbiyâ idiler anları evvel maḥv ḥâlinde Hazret-i Mūsâ

şeklinde gördüğimden enbiyâ-yı ‘ızāmuñ (34) [‘aleyhisselām -H] ma‘nâda ittiḥād

eylemeleri baña münfehim oldı bildüm ki enbiyâ-yı ‘ızām ‘aleyhisselām ma‘nâ

yüzinde müttaḥidlerdür ve şüret-i cismiyle biri- (35) birinden mütefâvitler ve

meretebe-yi ḥayşiyetden hem biri birine nisbetle mütefâzıllardur bu bu Yehūd

ṭayifesinüñ mü‘minleri *lānuferriku beyne eḥadin minhüm*¹⁰⁴⁷ âyetinüñ (36)

mefhûmına ikrâr iderler ve Hazret-i Mūsâdan evvel gelen enbiyâyıla Hazret-i

Mūsānuñ ittiḥâdı olduğına ve her nebīnüñ biri birinden fazîletli (37) olduğına hem

ikrâr iderler ammâ Hazret-i Mūsâdan soñra gelen enbiyâyıla ikrâr itmezler ne Hazret-

¹⁰⁴⁶ “Rabbim bana (kendini) göster; seni göreyim!” (A‘râf 7/143)

¹⁰⁴⁷ “Onları birbirinden ayırt etmeyiz.” (Bakara 2/136), (Âl-i İmrân 3/84),

i ʿİsāya ve ne Hāzret-i Muḥammed Muṣṭafāya ĩmān u (38) ikrār iderler Cūhūd olmalarına sebep budur

(2469) Meṣnevī

Bāz emlākī hemīdīdem ūigerf

Ŗūret-i ĩŖān bud ezecrām-ı berf

Girü ulu ve (39) ʿazīm bir nevʿ melekler gördüm anlaruñ Ŗūreti berfüñ cirmlerinden idi yaʿnī anlaruñ Ŗekli Ŗar cirmlerinden olmuŖ idi bundan maḫŖūd küre-yi (40) hevānuñ meleklerini gördüm demek olur

(2470) Meṣnevī

Halka-yı dīger melāʾik müstaʿīn

Ŗūret-i ĩŖān becmümle āteŖīn

Bir āḫer melāʾike halkası daḫı (41) Hāḫ Teʿālādan istiʿānet idici ve her biri muʿāvenet ü nuŖret taleb idici idiler anlaruñ cümle Ŗūreti āteŖīn idi murād küre-yi nāruñ [P523a] (1) meleklerini hem gördüm demek olur

(2471) Meṣnevī

Zʾīn nesāḫ mīgüft ān ŖaḫŖ-ı Cūhūd

Pes Cūhūdī kʾāḫireŖ maḫmūd būd

Ol ŖaḫŖ-ı Cūhūd rüʾyāsında bu üslūbdan (2) söyledi çok Cūhūda mensūb yāḫūd maʿnā çok cūhūdluk ki anuñ āḫiri maḫmūd oldu yaʿnī ol Cūhūd olan ŖaḫŖ kendü vāḫıʿasını bu namṭ (3) üzere söyledi ve üslūbdan naḫl eyledi anuñ bu gūne söz söylemeden murādı izḫār-ı fazīlet eylemek ve kendüsini ʿİsevīlerden ve Muḥammedīlerden (4) efḫal u ekmel göstermekdür ḫattā bunlardan baʿzısı ümmet-i Muḥammede dirler bizi Hāḫ Teʿālā cemīʿ-i ʿālem üzere fāzıl eylemiŖdür nitekim sizüñ kitābıñuzda (5) bizüm ḫaḫḫımızda söylemiŖdür *yā benī ĩsrāʾile uzkurū niʿmetiyelletī enʿamtu*

‘aleykum ve ennī faḍḍaltukum ‘alel‘ālemīn¹⁰⁴⁸ biz bunlara dirüz ne‘am velīkin ol devrde ve (6) ol qarinde olan ‘ālemeyn üzre Hıaḳ Te‘ālā Benī İsrā‘ili fāzıl kıldı [H280a] devr-i Aḥmedī geldükden Őnra ol fazīlet ümmet-i Muḥammedüñ oldu (7) ki *kuntum ḥayra ümmetin*¹⁰⁴⁹ teŐrifiyle bunlar müşerref oldılar ve daḥı ol Yahüdinüñ bu güne rü’yā naḳl eylemesi anlaruñ ṫarīḳi ṫarīḳ-i mustaṫile olduĝına (8) delālet eyler ki anlaruñ sülükında bedāyet ve ĝāyet i‘tibār olunur anuñçün anlar her yerde Hıaḳ Te‘ālāya ‘ibādet ü münācāt idemezler belki Hıaḳ Te‘ālāya ‘ibādet (9) ü münācāt itmeĝe bir mu‘ayyen yerleri vardur anlaruñ dīninde ol ‘ibādet için mu‘ayyen olan yere varmasalar anlaruñ ‘ibādetleri ve ṫā‘atları (10) kendü dīnlerinüñ mücebince Őaḥiḥ olmaz ‘anḳarīb bu ṫarīḳ-i mustaṫile ile ṫarīḳ-i devriyyenüñ Őerḫi inŐāallāḥ gelür

(2472) *Mesnevī*

Hīç kāfirrā biḥ‘ārī(11) *mengerīd*

Ki Müselmān mürdenēŐ bāŐed ümīd

ElḥāŐil hīç bir kāfire ve Cühüda ḥorluḳla baḳmañuz ki anuñ Müselmān ölmek ümīdi vardur ya‘nī (12) ‘aḳıbet Müselmān ölmek ihtimāli vardur bu i‘tibār ile hīç bir kāfiri ve fāŐıḳı ḥor görmemek lāzımdur

(2473) *Mesnevī*

Çi ḥaberdārī zihātım-ı ‘ömr-i ü

Tā begerdānī ez‘ü(13) *yek bāre rü*

Sen anuñ ‘ömrüñ ḫatmından ne ḥaber ṫutarsın tā kim bir uĝurdan andan yüzüñi döndüresin ve bilkülliyye andan ḳaṫ‘-ı ümīdi idüb (14) i‘rāz idesin bu ḥod Şer‘ī degildür ki *inneme’l-‘amālu bilḥavātım*¹⁰⁵⁰ dinmişdür ve buña göre daḥı çok eḫādīs-i

¹⁰⁴⁸ “Ey İsrailoĝulları! Size verdiĝim nimetimi ve sizi (bir zamanlar) cümle āleme üstün kıldıĝımı hatırlayın.” (Bakara 2/47)

¹⁰⁴⁹ “Siz, (insanlar için) ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsniz.” (Āl-i İmrān 3/110)

¹⁰⁵⁰ “İŞler sonuçlarına göre deĝerlendirilir.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Őerḫi*, s. 333. [Hadisin saḥiḥ olduĝu belirtilmiştir.]

şerīfe vāride olmuşdur pes (15) bilkülliyye kāfiri taḥkīr eylemege bāḥuşūş ki ‘ucbla ve ğurūrla ola cāyız degildür ki şü niyyetle ki şer‘-i şerīfde anlara ihānet kılmak ve ‘adāvet (16) kılmak ve taḥkīr eylemek s̄abit olmuş ve bu ḥuşūşda niçe eḥādīs-i şerīfde buyrulmuşdur imtişālen liemrullāh ve liemrirResūl bunlara ihānet (17) ve taḥkīr lāzım ammā tilkā-yı nefsdan olmak ‘ucb u ğurūrı müş‘ir olur pes bu i‘tibār ile anları ḥor görmek yerinde olmaz

(2474) Meşnevī

Ba‘d ez‘ān (18) Tersā derāmed derkelām

Ki Mesīḥem rū nümūd ender menām

Andan soñra Tersā kelāma geldi ya‘nī Yahūdīden soñra naşrānī hem kendü vākı‘asını ve (19) ḥālını söylemege şürū‘ kıldı ve didi ki Mesīḥ Ḥazretleri baña menāmda yüz gösterdi

(2475) Meşnevī

Men şudem bāū beçārem āsmān

Merkez ü meşvā-yı ḥurşīd-i (20) cihān

Ben anuñla dördünci āsmāna gitdüm öyle dördünci āsmān ki ḥurşīd-i cihānuñ merkezi ve meşvāsıdır ya‘nī maḳāmıdır

(2476) Meşnevī

Ḥod bedāyi‘hā-yı ḳal‘a-y (21) āsmān

Nisbeteş nebud beāyāt-ı cihān

Ḥod ḳal‘a-yı āsmānuñ bedāyi‘leri anuñ āyāt-ı cihānına nisbetī olmaz ya‘nī āsmān ḳal‘asınuñ ‘acāyib (22) ü bedāyi‘inüñ āyāt ve şanāi‘nüñ bu cihānuñ āyātlarına ve şan‘atlarına anuñ münāsebeti olmaz ki ol ‘ulvī ve bu süflīdür

(2477) Meşnevī

Herkesī dānend (23) ey faḥru’l-benīn

Ki füzūn bāşed fen-i çarḥ ezzemīn

Her bir kimse bilürler ey benînüñ faḥri yaʿnî ey evlād-ı Ādemüñ mefḥarı her bir kimse (24) bunı bilür ki zemînüñ fenninden çarḥuñ fenni füzün olur ve mertebesi zemînde olanlardan çarḥ u eflākda olanlar minḥaysü'l-mertebe-yi (25) aʿlā olur ve kezalik zemînde olan fenni bilenden hem āsmānda olan fenni bilen aʿlem ü efdāl olur imdi benüm ʿulüvv-i şānum vāḳıʿamdan maʿlūm (26) olur ve bu vāḳıʿa benüm rifʿat-ı mekân şāḥibi olduğıma hem delālet kıılır didi

[H280b] **Hikāyet-i şütr ü gāv u koç ki derrāh bendī giyāh yāftend** (27) **her yek güft men ḥürem**¹⁰⁵¹

(2478) Meşnevî

Üştür ü gāv u koç derpiş-i rāh

Yāftend ender reviş bendī giyāh

Bir deve ve bir gāv be bir koç yol (28) öñinde revişde yaʿnî gitmeklükde bir bāğ otlaḳ buldılar

(2479) Meşnevî

Güft koç baḥş er kunīm ĩnrā yaḳĭn

Hĭç kes ezmā negerded sĭr ez'ĭn

Koç lisān-ı (29) ḥālle gāva ve üstüre aytdı ey yārān eger biz bu otluḡı baḥş eylersek yaḳĭn budur ki hĭç bizden bir kimse bu otluḡdan toḡ olmaz ki (30) bu her birimize taḳsĭm olduğı taḳdĭrce ḳatı az nesne ḳalur

(2480) Meşnevî

Lĭk ʿömr-i her ki bāşed bĭşter

Īn ʿalef ũrāst evlā gū beḥūr

Velĭkin (31) aşl kār budur ki her kimüñ ki ʿömrü ziyārek ola ve pĭr ü sālḥürde olan bu ʿalef aña evlādur di yisün ki pĭr olanlara şaḡĭr (32) olanlar raḡbet kıılmaḳ lāzımdur

(2481) Meşnevî

¹⁰⁵¹ “Devenin ve öküzün ve koçun hikāyesidir ki, yolda bir demet ot buldular. Her biri ‘Ben yerim’ didi. “ Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 12, s. 179.

Ki ekābirrā muḳaddem dāšten

Āmedest ezMuṣtafā ender sünen

Zîrâ aña biri muḳaddem tutmak Muṣtafâ Hazretlerinden (33) sünnetlerde gelmişdir ve ol Hazret şüyüḫi ta‘ām yimede taḳdîm kılmışdur ve ekber olanlara tevķîr eylemişdir *ve men lem yuvaḳķir kebîrenâ velem yerḫam ṣaġira-* (34) *nâ feleyse minnâ*¹⁰⁵² diyü söylemişdir *ekābir* ekberüñ cem‘idür bunda aña *ekābirden* murād sālḫürde pîrlerdür

(2482) Meṣnevî

Gerçi pîrânâ der’în devr-i liyām

Der- (35) *dü mevzi‘ pîş mîdārend ‘ām*

Sünnet-i nebevî ve şer‘-i Muṣtafavî bunuñ üzerine der ki bir niçe mü‘min bir yerde ta‘ām yimege cem‘ olsa- (36) lar içlerinde olan pîri taḳdîm eyleyeler ve aña ibtidâ bu ta‘āma sen bidâ eyle diyü söyleyeler ve bu daḫı sünnet-i Resüldür ki kaçan bir kaç mü‘minler (37) bir yola gitseler anlaruñ içinde bir pîr olsa aña ilerü buyur diseler ve anu revîşde taḳdîm eyleyeler egerçi bu liyām devrinde pîrleri (38) ‘avām-ı nās iki mevzi‘de ilerü tutarlar ve taḳdîm iderler ol iki mevzi‘den biri

(2483) Meṣnevî

Yâ derân lütî ki ü süzân buved

Yâ berân pül k’ezḫalel (39) *vîrân buved*

Yâ şol bir lütde ve ta‘āmda pîri ilerü tutarlar ki ol lüt u ta‘ām süzân u germ ola ve anuñ germ olduġımı anlar bile (40) ol ḫînde pîr olanlara buyruñ bir ta‘āmdan bidâ eyleñ dirler murādları ne idüġi ma‘lûm veyāḫûd şol köpride pîri ilerü tutar- (41) lar ki ol köpri ḫalelden vîrân ola meşelâ bu le‘îmler kaçan bir ta‘āmuñ ḫâr olmaduġını bilseler ḫîç sünnet getürmeyüb ve şüyüḫa ri‘āyet [P523b] (1) itmeyüb hemân bidâ idüb taḳaddüm iderler ammâ bir ta‘āmuñ ḫâr olduġını bildükleri gibi pîre siz buyruñ

¹⁰⁵² “Büyüklerimize saygı göstermeyen, küçüklerimize merhamet etmeyen bizden değildir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 334. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduġu belirtilmiştir.]

pīrlər ʔaʕāma evvel ŧunmaq sūnnet- (2) dūr ve kezalīk bir yola gitseler pīrlere rīʕāyet itmeyüb taqaddüm iderler ve ilerü giderler ammā bir vīrān köpriye gelseler ve anda zaʕif (3) ü hālel görseler pīrlere dirler siz ilerü buyruñ pīrlər ilerü girmek sūnnetdür bu liyām sūnneti pīrlər haqqında bu gūne maḥallerde icrā iderler (4) bu ise ŧuretā rīʕāyet ve maʕnāda bunlara ihānetdür

(2484) Meḣnevī

Ḥidmet-i ŧeyḫī bezürgī kāyidī

ʕām nāred bīkarīne-y fāsidi

Bir ulu ve bir (5) kāyid ve bir ŧeyḫüñ [H281a] ḫidmetini ʕavām bir fāsidi qarīnesüz getirür *kāyid* yedici maʕnāsınadır ŧeyḫ daḫı ʔarīkatde niçe kimselerüñ öñide düşüb anları yetdügiçün (6) aña kāyid dirler ve ŧeyḫe lillāh ve fillāh ḫidmet eyleyen ḫavāşdur eger sen dirseñ ki ekser ʕavām daḫı ulu ve kāyid ŧeyḫe ḫidmet ve rīʕāyet iderler neʕam bir ulu (7) ve kāyid ŧeyḫe ʕām ḫidmet iderler ammā beherḫāl bir fāsidi fikirli ve kāsidi niyyetleri vardur [ki -H] meşelā ıcaq ʔaʕāmda taqđim ve vīrān köpride taʕzīm eyledükleri gibi (8) ʕavām-ı fāsidi qarīnesüz meşāyīḫa ḫidmet eylemek ihtimāli yoqdur beherḫāl ḫidmetlerinde ve ḫayrlarında bir ğarāz-ı nefsanī vardur

(2485) Meḣnevī

Ḥayrşān īnest çibved(9) ŧerrişān

Ḳubḣşānrā bāz dān ezferrişān

Anlaruñ ḫayrı budur anlaruñ ŧerri ne ola kıyās eyle anlaruñ ḫubḫı anlaruñ kerr ü ferrinden girü bil (10) ve ğurūr kibrinden ḫabaḫatleri ne mertebede idüğini bir ḫoş fehm kıl nitekim bu meşelden anlaruñ bir ḫayrından niçe biñ ŧerr münderic olduğı maʕlūmuñ olur

[Meşel +H]

(11) *(2486) Meḣnevī*

Sūy-ı cāmiʕ mişudī yek ŧehryār

Halkrā mīzed naķīb ü çūbdār

Meşelā bir şehryār namāz kılmaķ için cāmi‘ tarafına giderdi naķīb ve çūbdār (12) halkı ururdu ya‘nī derbānlar yasaķçı olan çāvūşlar halkı şavuluñ diyü dögerler ve şikāyet kılmañ ve feryād eylemeñ diyü ulurlardı (13) kemā yekūn fīzamāninā

(2487) Meşnevī

Ān yekīrā ser şikestī çūbzen

V’ān dīgerrā berderīdī pīrehen

Çūbzen olan kimse ol bir Müselmānuñ başını şıdı (14) ve ol birinüñ pīrehenini yırtdı

(2488) Meşnevī

Dermiyāne bīdilī deh çub hured

Bīgünāhī ki birev ezrāh berd

Bu ortada bir bīdil faķīr on degenek yedi (15) bir günāhsuz ki yūri yoldan şavul *berd* emrdür yoldan şavul ve iraq ol ma‘nāsına ya‘nī bu ortada bir faķīr aşlā bir günāhı yok iken on dāne (16) kötek yedi sen yoldan iraq ol pādşāhuñ yolında şurma diyü

(2489) Meşnevī

Hūn çekān rū kerd bāşāh u begūft

Żulm-i zāhir bīn çī pursī eznühūft

(17) Ol başı yarılan bīdil faķīr başınuñ қanı tamlayarak yüzini şāh cānibine eyledi ve didi şāh zāhir olan żulmi gör gizlüden ne şorarsın (18) ya‘nī tenhāda kimsenüñ kimseye żulmi var mıdur diyü ne su’āl eylersin işte zāhiren bu żulmi gör ki senüñ gözüñ öñinde beni dögüb başımı yardılar (19) didi

(2490) Meşnevī

Hayr-ı tu īnīst cāmi‘ mīrevī

Tā çī bāşed şerr ü zūret ey gāvī

Ey şāh senüñ hayruñ budur ki cāmi‘e gidersin ve Cum‘a namāzını (20) edā eyleyüb Haķ Te‘ālā ‘ibādet kılmağa ‘azīmet idersin tā kim senüñ şerrüñ ve zūruñ ne ola ey

azgün bundan kıyās olunmak gerek (21) ki senüñ bir hayruñda bu kadar şerr ü zarar münderic olıcağ senüñ şerr ü zararüñ ne omağ gerek bundan biline ne‘üzübillāh didi

(2491) Meşnevī

Yek selāmī neşneved (22) *pīr ezḥasī*

Tā ne pīçed ‘ākıbet ezvey besī

Elḥāşıl pīr bir ḥasdan bir selemā mensüb kelām işitmez *ḥasdan* murād bunda yine ‘avām olur ya‘nī (23) pīr olanlar ve dīn-i İslāmda şeyḫūḫet mertebesin bulanlar bir ḥas ve denīden bir selām işitmez tā kim ‘ākıbet ol bir ḥasdan ötüri çoğluğ pīçide (24) ve rencide olmaya ya‘nī bu ḥas ve denī olan ‘avāmdan bir pīr eger bir selām işitse veyā anlardan bir ḫıdmet görse ‘ākıbet ol cihetden çoğluğ (25) pīçide ve rencide olur ki anlaruñ selāmı ve kelāmı lillāh ve fillāh olduğıçün şerr ü zarardan ‘ākıbet ḫālī olmaz

[H281b] *(2492) Meşnevī*

Gürg deryābed velīrā biḫ buved

(26) *Z’ān ki deryābed velīrā nefsi bed*

Velīyi gürg bula biḫ olur andan ki velīyi nefsi bed bula ya‘nī bir velīyi derrende gürg bulmak evlādur andan ki velī bir ḫabīsü’n- (27) nefsi kimse bula ve aña muḳārenet kıлмаğa kaşd kıla

(2493) Meşnevī

Z’ān ki gürg er çı ki bes istimgerīst

Līkeş ān ferheng ü keyd ü mekr nīst

Zīrā (28) ki mūzī kurd gerçi ki bir çoğ istimgerdür ziyāde çoğ istimgerdür dinse daḫı cāyiz olur līkin anuñ ol ferhengi ve keyd ve mekri yoğdur ammā (29) bed nefsi olan ādemīnūñ niçe şan‘atı ve ḫada‘a ve mekri vardur pes ḫīlekār ve mekkār olan bed nefsi bir ādemīden ḫīlesi olmayan bir mūzī (30) kurd yegdür

(2494) *Meşnevî*

V'er ne key ender fütādî ü bedām

Mekr ender ādemî bâşed tamām

Eger kurdun keyd ve mekri olaydı ol kurd ādeme kaçan düşer- (31) di mekr ādemide tamām olur pes hilekār ve mekkār olan bir bedtabī'at ādemiden hilesüz olan bed nefis bir kurd yek olur

(32) (2495) *Meşnevî*

Güft koç bāgāv u üştür k'ey rifāk

Çün çünin üftād mārā ittifaķ

Koç gāva ve üştüre didi ki ey refikler çünkim bizde dahı ittifaķ (33) böyle vāqı' oldı bir tād'amdur āmedānizuhūra geldi

(2496) *Meşnevî*

Her yekî tārīh-i 'ömr ibdā kunīd

Pırter evlāst bākī ten zenīd

Pes her biriñüz tārīh-i (34) 'ömri ibdā ve izhār eyleñüz pırter olan bu gıdayı yemege evlādur bākīñüz epsem oluñız ve süküt kıluñız

(2497) *Meşnevî*

Güft koç merc-i men ender'ān 'uhūd

(35) *Bākoç-ı kurbān-ı İsmā'il būd*

Pes evvelā koç ihtiyārluk ve pırluk ve eskilük du'āsın idüb didi benüm mercüm ya'nı mer'ā ve çerāgāhum (36) ol 'uhūdlar içre Hāzret-i İsmā'ilün kurbānı olan koç ile idi pes ben sizün cümleñüzden eskiyüm ve ihtiyār ve pırüm baña sizün (37) ta'zīm ü hıdmetiñüz lāzım olur ve bu huşuşda şart-ı şerī'at¹⁰⁵³ budur ki ben sizden muqaddem olam ve bunı ben alam

¹⁰⁵³ şerī'at: tarīkat H

(2498) Meşnevî

Gāv güftā būdeem (38) men sālḥūrd

Cüft-i ān gāvī k'eş Ādem cüft kerd

Çünküm koş eskilük ve ihtiyārluk du'āsını eyledi gāv anı işidüb didi (39) ben sizden sālḥurdem ve eski olmuşam ol bir gāvüñ cüfti olmuşam ki Ādem Ḥazretleri anı cüft itdi ve zemīnde anuñla ḥarāset (40) kıldı

(2499) Meşnevî

Cüft-i ān gāvem ki Ādem cedd-i ḥalk

Derzirā'at derzemīn mīkerd falk

Ben ey yārān ol gāvüñ cüfti ve muḳāriniyüm ki (41) anı ḥalkuñ cedd-i 'alāsı olan Ādem Peyğamber 'aleyhisselām zirā'at eylemede zemīn üzre falk itdi ya'nī anlar vāsıtasıyla zemīni zirā'at [P524a] (1) itmek için yarı ve sürdi ve naṣ itdi pes ma'lüm ve muḥakkak oldı ki Ādem Ḥazretleri İsmā'il nebīden çok muḳaddem ve esbaḳdur öyle (2) olıcaḳ ben sizden eski ve ihtiyārum pes bu benim ḥaḳkımdur eger sünnet-i Resüle tābi' iseñüz ben sizüñ ihtiyāruñuzım baña sizün ḥidmet (3) ü ri'āyet idüb ta'zīm eylemeñüz vācib olur didi nitekim bizüm aşḫābımız içre bu güne du'ālar ḳatı çok olur ve ekser bu eskilük ve ihtiyār- (4) luk du'āsına düşüb ben filān zamānda ṭarīḳ-i fakre giderüm ve fülān efendiye vāşıl oldum ve aña bu ḳadar eyyām u sāl ḥidmet kıldum (5) ṭarīḳatde bir gün evvel gelen kimse ile bir gün soñra gelen kimsenüñ erenler çok farkı vardır dimişlerdür gör bu bizden soñra ṭarīḳate gelen kimse- (6) leri ki şart-ı ṭarīḳati [H282a] gözetmez[ler -H] ve eski ve ihtiyār dedelere raġbet itmezler diyüb ḳoçla ve gāv gibi bu da'vāda ḳalmış ve bu derde mübtelā olmuşdur (7) ammā üştürsiret olan ve isti'dād ve himmeti 'alī olan mü'min ve 'arif anlara bu üştürün virdügi cevābı virüb anlaruñ bu güne taḳaddüm (8) ve du'āsına baḳmayub kendü muḳtezā-yı 'ilm ve isti'dādı üzre 'amel kıılır

(2500) *Meşnevî*

Çün şenîd ezgāv u қоç üştür şigift

Serfürü āverd ü ānrā(9) bergirift

Çünkü gāvdan ve қоçdan üştür bunu işitdi ta‘accüb itdi ašlā bunlara bir söz söylemeyüb başını getürdi ve ol giyāh (10) bedenini tutdı

(2501) *Meşnevî*

Derhevā berdāšt ān bend-i қasīl

Üştür-i buhtī sebuk bīkāl u қil

Ol қasīl bağını hevāya yuқaru қaldırdı *қasīl*(11) tāze arpa destesine ve tāze ot bağına dağı dırler ya‘nī ol ot bağı ol bir beserek ve bir güzīde olan deve bīkāl u қil yuқaru (12) қaldurdı böyle diyü

(2502) *Meşnevî*

Ki merā ḥod ḥācet-i tāriḥ nīst

K’īn çünīn cismī vü ‘ālī gerdēnīst

Ki ey yārān baña ḥod tāriḥe ḥācet (13) yoқdur zīrā ki benüm buncılayın bir cismüm ve ‘ālī gerdēnüm vardur

(2503) *Meşnevî*

Ḥod heme kes dāned ey cān-ı peder

Ki nebāsem ezşümā men ḥurdter

Ḥod (14) ey bābānuñ cānı dükeli kimse bunu bilür ki ben zāhirde ve ḥāzırda sizden ḥurdter ve ḥaқırter degilüm erenler ḥāzırı görmişler ve naқde nazār ir- (15) görmüşlerdür filān zamānda ve filān tāriḥde geçen şöḥbete ve ‘ömre nazār eylememişlerdür

(2504) *Meşnevî*

Dāned īnrā her ki aşḥāb-ı nūhāst

Ki nihād-ı men (16) füzūnter ezşümāst

Her şol kimse aşhâb-ı nühândur bunı bilür ve ‘âkıl olan lâbüdd bunı görür ve idrâk kıılır ki benüm nihâdum (17) ve isti‘dâdum sizden füzünter ve ‘âlîterdür pes ʔarîkate şoñra gelen velîkin cümle gibi heyyin ve leyyin olan ve zamānı bir kıâyid ve (18) mürşidüñ destine viren ehl-i isti‘dâd ve şâhib-i reşâd ve sedâd ʔarîkate evvel gelen ve taḫaddüm ve eskilük du‘âsını kıılan kimse- (19) lere dirler ki bu sizüñ kıdem da‘vâsını eylemeñüz ve eskilük lâfını urmañuz aşlâ ḫüccet ü bürhân olmaz belki ‘âkıl u ‘ârif olanlar ḫâzıra (20) ve naḫde nazâr eylemişdür ʔotalum ki filân târiḫde gelmiş ve ‘azîze ḫidmet kılmuşsın senüñ vücûduñda bir eşer ve bir ḫâlet (21) var mıdur anı görelüm ve ol kıadar ‘ömr sürmeden ve ʔarîke evvel gelmeden ne ḫâşıl itdüñ ve naḫdüñ nedür aña nazâr irgürelim

Beyt

Bâb-ı (22) tu gūyem ‘Alî-yi Murtażâst

Veh ki ezân bâb-ı kilîdî kucâst

Ey ki bekisvet şüde-yi şadr cūy

Ger zitu pursend çū gūyî begūy

(23) Ezhüner-i ḫ’îş güşâ sînerâ

Yâd mekun nisbet ü dîrînerâ¹⁰⁵⁴

ʔarîkatde eski olmadan murâd evvel da‘vâdan ve lâfdan geçmek ve bir (24) ḫaḫîkatbîn gözle görüb herkesüñ isti‘dâdını ve mertebesini ve miḫdârını ve görmek ve dîde-yi inşâfla herkese nazâr irgür- (25) mekdür çünkim bu ḫâletler ve bu gūne ḫâşletler ele geçmeye ve ancak gâvla ḫoç gibi kıurı ihtiyârlük ve eskilük du‘âsına kıalina ehl-i isti‘dâd (26) olan ‘ârifler bu gūne da‘vâya nazâr itmeyüb kendü ‘ilmlerinüñ muḫtezâsı üzre ‘amel kııurlar ve beyâna söylemek bu eskilük

¹⁰⁵⁴ “Senin kapın Ali Murtezâ’dır. Ama bu kapının kilidi nerededir? Ey örtüsüne bürünen evveli arayan, senden sorsalar ne cevap vereceksin, söyle. Kendi hünerinle yâr sineni aç. Hatırlama. O derin geçmişi unut.”

da‘vāsından size nef‘ (27) ve fāyide yokdur [H282b] size taqlīd eylemek bize lāzım degildür biz işimüz bilüriz diyüb süküt kıılır

(2505) Meşnevī

Cümlegān dānend k’īn çarḥ-ı bülend

Hest (28) şad çendān ki īn ḥāk-i nijend

Pes Tersā daḥı Cühūda ve Müselmāna didi ki cümleñüz bilürler ki bu çarḥ-ı bülend yüz ol kadar var-(29) dur ki bu ḥāk-i nijend ya‘nī bu çarḥ-ı ‘alīnūñ yüz bu eski ḥāk kadar olduğı belki niçe biñ bundan ziyāda vāsi‘ olduğını (30) cümleñüz bilür ve erfa‘ ve ‘alā olduğına ikrār kıılırsız

(2506) Meşnevī

Kū ‘acāyibhā-yı bām-ı āsmān

K’ū ḥarābhā-yı künc-i ḥākdān

Çanı bām-ı āsmānuñ (31) ‘acāyibleri ve çanı ḥākdān bucağınuñ ḥarāblukları ya‘nī saḳf-ı āsmānuñ ‘acāyib ve ğarāyib çatı çok ve esrār u bedāyi‘ne nihāyet (32) yokdur ḥākdān bucağınuñ bir bilinmezüñ nesi vardur pes āsmānla zemīnūñ ortasında ve ‘acāyibinde hem beynessemā velarż (33) fark vardur öyle olıcaḳ ben ḳalbü’l-eflāka irişdüm ve Ḥazret-i ‘İsā ile ğorişdüm her vechle benüm mertebem sizden ilerü gitdi ve (34) rūḥum sizden berter seyr itdi imdi bu ḥelvāyı ilerü giden ve minḥaysü’l-mertebe teraḳḳī ve tereffu‘ iden yemek evlā olur didi

(35) Güften-i Müselmān ānçi dīd beyāreneş Cühūd u Tersā ve ḥasret ḥürden-i İşān¹⁰⁵⁵

(2507) Meşnevī

Pes Müselmān güft ey yārān-ı men

(36) Pīşem āmed Muştafā sulṭān-ı men

¹⁰⁵⁵ “Müslümanın o Yahudi ve Hıristiyan olan arkadaşlarına gördüğü şeyi söylemesi ve onların hasret yemesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 13, s. 186.

Çünkü Müselmān Cühūd u Tersānuñ sözlerin işitdi ve ırak gitdiklerini gūş itdi pes anlara (37) aytdı ey benüm yārānum benüm sulṭānum Muṣṭafā Ḥāzretleri ‘aleyhisselām efdalü’ş-şalāvāt ve ekmelu’t-taḥiyyāt benüm öñime geldi

(2508) Meşnevī

Pes merā güft ān yekī(38) *berṬūr tāḥt*

BāKelīm-i Ḥaḫḫ u nerd-i ‘aşḫ bāḥt

Pes baña didi ey garīb ve bīnevā ol birisi Ṭūr ṭaḡına çapdı ve Ḥāzret-i (39) Kelīmullāh ile ve Ḥaḫḫla ol mekānda nerd-i ‘aşḫ oynadı ve mükāleme ve müşāhedeyi münācāt u mu‘āmeleyi ol yerde eyledi

(2509) Meşnevī

V’ān (40) *digerrā ‘Īsā-yı şāhibkırān*

Burd berevc-i çehārem āsmān

Ve ol birini daḡı şāhibkırān olan ‘Īsā Ḥāzretleri dördüncü āsmānuñ (41) evc-i a‘lāsına ilettdi ve anuñ mertebesini ehl-i zemīnden ‘ālī itdi

(2510) Meşnevī

Ḥīz ey pesmānde-yi dīde zarar

Bāri ān ḥelvā vü yaḡnīrā[P524b] (1) *būḫūr*

Pes ey girüde ḳalmış ve zarar görmüş ḳalk bārī ol senüñ yanuñda tenhā ḳalan ḥelvāyı ve yaḡniyi ye *ḥelvādan* murād erzāḳ-ı (2) rūḡānī ve ezvāḳ-ı Rabbānīdür Yehūd u Naşārā ṭāyifesinüñ ṭarīḳleri ṭarīḳ-i mustaṭīledür ki anlar için min ve ilā vardır ya‘nī beherḫāl bir (3) bedāyet ve nihāyet gözedürler ‘ibādetlerinde ve i‘tikādlarında hem lābüdd bir mertebe ta‘yīn iderler evvelā her yerde Ḥaḫḫ Te‘ālā Ḥāzretlerine anlara ‘ibādet eylemege (4) izn olmuş ve anlara rüy-ı zemīn mescid gelmemişdür belki anlaruñ ḫāş bir ma‘bedi vardır ‘ibādeti varub anda ideler meger ki misāfir olalar (5) ol zamānda bir başka yerde ‘ibādet iderler ve keزالik i‘tikādlarında daḡı ḫīn-i bülūḡdan Ḥaḫḫ Te‘ālā Ḥāzretlerini bulıncaya dek ve kendü peyḡamberlerinüñ (6)

rūhına veyāhūd anuñ sırrına ve ʿilmine mazhar bir kimseyi bulıncaya dek giderler ve ol muʿayyen olan mertebelerde Hakkı müşāhede iderler her hālde ve her (7) yerde [H283a] Hāzret-i Hakkı müşāhede kıılmağa ve anuñla āşınā olmağa istiʿdādları yoğdur bunlara ʿarīk-i mustaṭīle şāhibleri dirler ammā Muḥammedīler aşlā (8) ve kaṭʿā eger ʿibādetde ve eger iʿtikādda bunlar gibi degüllerdür zīrā Hakk Subḥāne ve Teʿālā Hāzretleri rūy-ı zemīni ʿalelīṭlak ümmet-i Muḥammede maʿbed (9) ve mescid eylemişdür her ne yerde biz namāz kıılsak ve Hakk Teʿālāya ʿibādet eylesek ve tesbīh ü münācāt kıılsak cāyızdır bizüm ʿibādetimiz (10) için bir maḳam-ı muʿayyen yoğdur iʿtikādda hem bize bidāyet ve nihāyet iʿtibārı yoğdur zīrā biz *ve huve meʿakum eynemā kuntum*¹⁰⁵⁶ āyet-i kerīmesinüñ ḥasebince ve dağı *feeynemā tuvellū feşemme* (11) *vechullāh*¹⁰⁵⁷ naşş-ı şerīfün mücebince her ne cānibe müteveccih olsağ anda vechullāhı müşāhade kıılır ve her ne hālde ve her ne mekānda olsağ Hāzret-i Hakkı (12) bizümle bilebilürüz bizümle ḥāzır ve bizüm cemīʿ-i aḥvālimüze nāzır iʿtikād kıılır belki *ve nahnu akrebu ileyhi min ḥabli'l-verīd*¹⁰⁵⁸ āyetinüñ mücebince anı bize bizden (13) akreb görürüz öyle olıcağ bizüm varub bir āḥer mekānda Hāzret-i Hakkı münācāt eylemek ve aña ʿarz-ı ḥācāt kıılmağa iḥtiyācımız olmaz ve bizüm (14) hīç birimiz Hāzret-i Hakkı āsmānda bulmağa hem meyl ü rağbet idüb kendü vücūdunu kıoyub ol cānibe seyr kıılmaz pes ḥelvā-yı maʿrifetullāhı (15) ekl eylemek Muḥammedī olanlara maḥşuş olur ve Rabbānī ve Hakkānī olan rızq u gıdāyı ekl eylemek bu ümmetden ʿālem ü ʿarīf olan ʿarīk-i (16) devriyye şāhiblerine müsellemler gelür ve bu ʿarīk-i mustaṭīlenüñ ve ʿarīk-i devriyyenüñ şerḥ ü taḥkīki aşl **Ṭarīkatnāmede** kıısm-ı evvelde (17) bāb-ı āşırde meşṭūr u mezkūr olmışdur anda ṭaleb olına ve ʿarīk-i devriyye dimekdür bir ḥoş biline

¹⁰⁵⁶ “Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.” (Hadīd 57/4)

¹⁰⁵⁷ “Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü (zatı) oradadır.” (Bakara 2/115)

¹⁰⁵⁸ “Ve biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kaf 50/16)

(2511) Meşnevî

Ān hünermendān-ı pürfen rāndend

(18) Nāme-yi iḳbāl ü manşib ḥ'āndend

Ol pürfen olan hünermendler ki biri anuñ Müsevî ve biri daḡı Ğisevîdür ilerü sürdiler iḳbāl ü (19) manşib nāmesini oḡudılar ve faḡr u yoḡluk ṡarīḡi ḡodılar

(2512) Meşnevî

Ān dü fāzıl ḡod faẓl deryāftend

Bāmelā'ik ezhüner derbāftend

Ol iki (20) fāzıl kendü fāzıllarını buldılar ve kimi zemīnde ve kimi āsmānda erfa' ve a'ḡā olan manşib u maḡāma vāşıl oldılar hünere cihetinden meleklerle (21) örüldiler ve maḡlūṡ oldılar ve şoḡbet ḡıldılar bunda tenbīh vardır şü ma'nāya ki Müsevî olanlar riyāzetle meleklerle ḡaḡ itmek mertebesine (22) irerler ve taḡşīl-i 'ilm ve ma'rifetle manşib-ı a'ḡā şāḡibi olurlar ve faẓl u hünere ḡaylī teraḡḡı ḡılurlar ki ṡıbdā ve ḡikmetde ve hey'etde ve riyāzet (23) ve nücūmda ve bunlar emşālī olan 'aḡliyyātda ve 'ulūmda māhir ve fāzıl Yahūdīler ve Naşārālar ḡatı çoḡdur velīkin dīn-i İslām 'ilminden ve 'ilm-i tevḡīd- (24) den ve ma'firet-i ilāhīden ve ḡurb-ı Rabbānīden bīḡaberler ve bībehre ve bīeşerlerdür bu 'ilimlere ṡarīḡ-i devriyye şāḡibi olan Muḡammedīlere maḡşūşdur (25) ki anlar ḡelvā-yı ma'rifeti ve ḡidā-yı rūḡ olan sırr-ı ḡurbı ve 'ilmi vaḡdeti kendü ḡatlarında bulurlar [H283b] ve ḡazret-i Nebīnūñ rūḡ-ı şerīfi ve ḡadīs-i (26) laṡīfi bunlara kendülerde olan ḡelvā-yı rūḡāniyyeyi ve ḡidā-yı nūrāniyyeyi yemeḡe işāret ve emr ḡılır nitekim bu mü'mine bu ḡüne işāret (27) idüb buyurdu

(2513) Meşnevî

Ey selīm-i ḡül-i vāpes mānde ḡīn

Berceḡ ü ḡer kāse-yi ḡelvā nişīn

Ey girüde ҡalmıř gl u selm'l-ķalb olan (28) M'min āgāh ol Őıķra ve ķalk ķāse-yi ħelvā zre otur ve andan istedign ķadar hem ye ve hem getr ki ol senn ħaķķuñ ve naşıbn- (29) dr ve ol țarık-i mustațile řāĥibleri olan Yehd ve Nařārānuñ ħaķķı ve naşıbi degildir ki anlar kend vaķitlerinde olan ħelvā-yı teri ve şehd (30)  şekkeri ķoyub her biri uzun yollara gitdiler ve rifat ve menzilet ve hner ve fazlet taşşıl itdiler varsun anlar kendler vāřıl (31) oldukları mertebelerde her ne bulurlarsa anuñla gdālansunlar ve andan ħařř alub ol hnerlerle mfāĥaret ve mbāĥāt ķılsunlar bu ħelvā-yı (32) rĥān ve şehd-i Rabbān şol kimsenn naşıbidr ki ařlā kend vcd şehrinden țařra gitme ve rĥına lāyık olan ħelvā-yı ħaķķatı (33) kend vaķtinde țaleb ide kendden țařra giden ve yabānda seyr iden kimselern bu naşıb  gdāı olmaz buyurdılar

(2514) Mesnev

Pes begftendeş (34) ki āngeh tu ħarř

Ey 'aceb ĥurd tu ħelvā-yı ħabř

Pes Yahd ve Nařrān ol M'mine didiler andan řoñra sen ħarř ey (35) ħarř 'acebā yedn sen ħelvā-yı ħabři *ħabř* baldan bişmiş bir nev' ħelvādur ya'n ol Yehd ve Tersā ol M'minn bu ma'rifetinde (36) ĥayrān olub ve ta'accb ķılub didiler andan řoñra bu ħelvāyı ey ħarř 'aceb ki yine sen yedn ve bu ħelvā-yı ħabř inřāf budur ki bu ĥcette (37) senn naşıbn ve ħaķķuñdır bunu yemege sen lāyıksın didiler ve bu vech daĥı cāyızdır ki diyene ķnkim Chd ve Tersā her biri (38) bir cānibe vāķı'a getirb gitdiler anlar uzun uzak vāķı'ada iken M'min deriřāret-i Nebeviyye ile ķalkub ħelvāyı yedi řabāĥ oldı (39) anlar her iri ħelvāyı yimedenden tri uzun uzak vāķı'aların sylediler ve naķl eylediler M'min daĥı bunlara didi ki Ĥazret-i Muĥammed Muřtafā (40) řallallāhu 'aleyhi ve sellem baña giceyle iřāret eyledi anlarn her biri bir vāķı'a grmege gitdi ey M'min ķalk bu ħelvāyı tenhā (41) ekl eyle diy syledi pes Chd u Tersā ol M'mine didiler ol vaķtde sen ħarř ķalkduñ

ey ‘aceb helvā-yı habīşi sen [P525a] (1) yedüñ mi biz anı henüz dağı turur şanurduk
sen anı niçün yedüñ didiler

(2515) Meşnevî

Güft çün fermüd ân şāh-ı muṭā‘

Men ki būdem tā kenm z’ān imtinā‘

Ol Mü’min (2) dağı bunlara cevāb virüb didi çünkim ol muṭā‘ ol pādşāh buyurdı ol
emrine inkiyād olınan habīb ile baña ey mü’min kalk sen bu helvāyı ye diyü (3) emr
kıldı ben kim oldum ki tā kim ol şāha gün ve mekānuñ [H284a] fermān-ı ‘ālīsinden
imtinā‘ eyleyem ve anuñ emr-i şerīfine muḥālefet kılam

(2516) Meşnevî

Tu Cühūd ezemr-i Mūsā serkeşî

(4) Ger biḥ ‘āned derhoşî bānāhoşî

Sen Cühūd Hazret-i Mūsānuñ emrinden baş çeker misin eger seni Hazret-i Mūsā
hoşluğa veyāhūd nāhoşluğa da‘vet eyleye (5) bu muḳarrerdür ki Hazret-i Mūsā baña
şöyle emr eyledi diyü anuñ emrinden serkeş olmaz ve i‘rāz kılmazsın

(2517) Meşnevî

Tu Mesīhî hiç ezemr-i Mesīḥ

Ser tuvānî(6) tāft derḥayr u kabīḥ

Ve ey Naşrānî sen Mesīhî hiç Hazret-i Mesīḥüñ emrinden ḥayrda ve kabīḥde başuñı
döndürmege kâdir olur mısın ey Mesīḥe (7) mensüb olan Tersā bu muḳarrerdür ki
eger ḥayrda ve eger kabīḥde Mesīḥüñ emrinden sen başuñı döndürmege kâdir
olmazsın ve Mesīḥ baña böyle emr (8) eyledi ben anuñ emrini tutarum diyüb aşlā
anuñ emrinden tecāvüz kılmazsın çünkin sizüñ ḥālīñüz budur

(2518) Meşnevî

Men zifāhr-ı enbiyā ser çün keşem

Ḥurdeem(9) helvā vü ĩn dem serhoşem

Ben fahrü'l-enbiyâ hazretlerinden şallallâhu 'aleyhi ve sellem ne hâlde baş çekerüm ve anuñ emr-i şerîfine muhâlefet eylemege niçe kâdir olurum (10) helvâyı siz uyurken yedüm ve serhoşem ve ol helvâyı terk zevkinden dilkeşem dahı siz uyursuñız ve helvâyı tırur şanub anı yemek için (11) bu kadar lâf u güzâf urursuñız kande giden helvâ eger 'âkıl iseñüz 'aqlınız başuñıza cem' idüb h'âb u hayâl seyrinden ferâgat kılursız (12) ve giceler bîdâr olub helvâ-yı ma'nevîden ekl kılursız didi

(2519) Meşnevî

Pes begüftendeş ki vallah h'âb-ı râst

Tu bedîde-y v'în bih ezşad h'âb-ı mâst

(13) Pes Cühüd ve Tersâ inşâfa gelüb ol Mü'mine didiler vallâh h'âb-ı râstı sen gördüñ ve bu yüz bizüm h'âbımızdan yegdür zîrâ rü'yâ-yı şâdık (14) oldur ki anuñ eşeri misl-i felâkı'ş-şubh çok geçmeyüb zâhir ola bu vâkı'a filvâkı' böyledür ki sen vâkı'ada anı yemege işâret olunub fevrî (15) işâret olunduğinuñ üzre kâlkub anı yemek vâkı'ası bizüm gibilerüñ niçe yüz dūr u derâz olan vâkı'asından yegdür

(2520) Meşnevî

H'âb-ı (16) tu bîdâriyest ey bû bațar

Ki bebîdârî 'ayânesteş eser

Ey ebû's-sürür senüñ h'âbuñ bîdârlukdur ki bîdârlukda anuñ eşeri 'ayândur (17) bațar şâdî ve sürûra dirler bu bațar şâhib-i sürür dimek ma'nâsınadur pes kışşadan rücû' ve hişşe beyânına şürû' idüb buyururlar

(18) *(2521) Meşnevî*

Dergüzer ezfażl u ezceldî vü fen

Kâr hidmet dâred ü hulķ-ı hasen

Fazldan ve celâdet ve fenden geç kârı hidmet ve hulķ-ı hasen tatar (19) ya'nî maħbûb-ı zâtînüñ ve maķşûd-ı aşlînüñ vuşûlünde ve hidmet kılmaķ ve hulķ-ı hasen

şāhibi olmak kar tutar ve nef^c ider yoḥsa zūfünün (20) olmak ve izhār-ı fazīlet kılmak kār tutmaz ve bu yolda fazl ü hüner sālīke fāyide itmez hemān bendeye lāyık olan tehzīb-i ahlāk (21) kılmak ve mevlāsınuñ ḥidmetine ve ʿibādetine meşğül olmaḥdur

(2522) *Meşnevī*

Behr-i ʾīn āverd mān Yezdān birūn

Mā ḥalaḳtu'l-inse illā ya'budūn

Yezdān anları (22) bundan ötüri taşra getürdi nitekim *ve mā ḥalaḳtu'l-inse illā ya'budūn* buyurdi bu mışra^c ile sūre-yi Zāriyātda olan bu āyete işāret buyururlar (23) ḳālelallāhu te'ālā [H284b] *ve mā ḥalaḳtu'l-cinne velinse illā liya'budūn*¹⁰⁵⁹ bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri yedinci cildüñ āḥirine ḳarīb ve beşinci cildüñ evāḥirine ḳarīb (24) *mücrim dānisten-i Ayāz* sūrḥında ve dördüncinüñ daḥı evāḥirine ḳarīb ve üçüncinüñ daḥı evāsıḥına ḳarīb *ḥikmet āferīden-i dūzah ān cihān* (25) sūrḥında *mā ḥalaḳtü'l-cinne ve'l-ins ʾīn biḥ ʾān* beytinüñ şerḥinde mürūr eyledi anlarda ḫaleb olına ya'ne Yezdān-ı Mecīd Ḥazretleri anları ʿālem-i (26) bāḫından ḥāric ʿāleme şu ḥidmetden ötüri ve ahlākı tezhīb eylemeden ötüri getürdi nitekim kelām-ı mecīdinde ben cinni ve insi ḥalk eyledüm illā (27) baña ʿibādet eylemeden ötüri ḥalk eyledüm didi pes bendeye lāzım olan sāyir fazl u hünerden geḫüb mevlāsınuñ ḥidmetine ve ʿibādetine meşğül (28) olmaḥdur

(2523) *Meşnevī*

Sāmīrrīrā ān hüner ḫi sūd kerd

K'ān fen ezbābullaheş merdūd kerd

Sāmīriye ol hüner ne fāyide itdi ya'ne fāyide itmedi (29) ki ol fen Allāh bābından anı merdūd itdi Sāmīrīnün fenninden murād eşer-i Resūlden bir ḳabza türāb alub ve anı ḫıfz ḳılub ve Benī İsrāyilün (30) sīm ü zerinden bu gūsāle cesedi düzüb ol türābı ol gūsāle cesedinün üzerine ilḳā eyledükde andan bir şadā peydā olub Benī İsrāyil (31)

¹⁰⁵⁹ “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zāriyāt 51/56)

ol gusālenüñ ‘ibādetine bu Mūsānuñ ve sizüñ İlähîñuzdur diyüb da‘vet kıldı ve
Hāzret-i Musāya mütāba‘at kılmadan ma‘ra‘ız oldı (32) gör ki anuñ bu fen ü hüneri
aña zarar kıldı anı Allāh kapusından ‘aķıbet dūr u merdūd eyledi ve Sāmīrīnün
kışşası niçe kerre mūrūr kıldı

(2524) Meşnevī

Çi(33) keşīd ezkimyā Qārūn bEbīn

Ki fūrū burdeş beka‘r-ı ħod zemīn

Qārūn kimyādan ne çekdi gör ki ol Qārūnı zemīn ka‘rına aşığa eyledi Qārūn (34)
evvel Hāzret-i Mūsāya ħidmet eyler bir faķır kimse idi niçe tazarru‘ ve niyāzla
Hāzret-i Mūsādan ‘ilm-i kimyāyı öğrendi soñra mālı çok idüb (35) ol ‘aşruñ
‘ālimlerinden ba‘zısı aña *aħsin kemā aħsenallāhu ileyke*¹⁰⁶⁰ didüklerinde anlara
*innemā ütütuhu ‘alāilmin*¹⁰⁶¹ diyü cevāb verdi ve bunuñ daħı kışşası (36) cild-i şālīsün
evāħirine qarīb mūrūr eyledi ve ba‘zı mevāzi‘de daħı mestūr olmışdur tekrāra ħācet
yok pes *feħasefnā bihi ve bidārihi’l-‘arda*¹⁰⁶² (37) āyetinün mefhūmı üzre Hāķ Te‘ālā
Hāzretleri anı ve anuñ serāyını arda ħasf itdi ve anuñ serāyı ve kendü Hāzret-i Mūsā
tābi‘ olmayub (38) her ne mağrūr olduğundan ötüri ka‘r-ı zemīne gitdi

(2525) Meşnevī

Bü’l-Ĥikem āħir çı berbest ezhüner

Sernigün reft ü ziküfrān dersaķar

Ebū’l-Ĥikem āħir hünerden (39) ne fāyide bađladı Ebū’l-Ĥikem küfrān cihetinden
başını aşığa saķara gitdi ve künyeti Ebū Cehl oldı ve filħaķıķa ‘aķliyyātda ve daħı
riyāziyyātda (40) ve ba‘zı ‘ulūmda ol ķadar māhir idi ki ħattā ‘Arab aña Ebū’l-Ĥikem
dimekle künyet iderlerdi çünkim Allāh Resūline tābi‘ olmadı ve dīn ‘ilmini bilmedi
(41) küfrāndan ötüri [H285a] cehenneme gitdi ve nāmı ħaķ içre Ebū Cehl itdi

¹⁰⁶⁰ “Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et.” (Kasas 28/77)

¹⁰⁶¹ “O (servet) bana ancak kendimdeki bilgi sayesinde verildi.” (Kasas 28/78)

¹⁰⁶² “Nihayet biz, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik.” Kasas 28/81)

(2526) Meşnevî

Hod hüner ân dān ki dīd āteş ‘ayān

Nī gebi delle ‘alennāri’ d-duḥān

[P525b] (1) Höd güner ol bil ki āteş-i celālet Ḥaḫḫı ‘ayān gördi duḥān nār üzre delālet eyledi lāfını hüner eyleme *duḥāndan* murād āsār u maşnū‘atdur (2) *nārdān* murād sanı‘ ve mü’essirdür ey ‘aḫliyyāta ḫālib olan ‘ālim ve hünermend şol kimseye bil ki ol şāni‘ ve mü’essiri ‘ayāna getürdi (3) ve anuñ zātına ve şıfātına irgürdi sen ‘ālim ve hünermend olan kimseyi bilme ki āsārdan mü’essire istidlāl kıldı ve şāni‘i ve maşnū‘andan (4) bildi ve delāyil-i ‘aḫliyye lāfını ve ‘ulūm-i felsefiyye güzāfını urdı *vedduḥānu yedullu ‘alennār*¹⁰⁶³ dimekle nāra duḥāndan istidlāl kıldı pes felsefinüñ (5) ve felsefī meşrebinde olan kimselerüñ delīlini taḫḫīr ve anlara ḫiṭāb idüb buyururlar

(2527) Meşnevî

Ey delīlet gendeter pīş-i lebīb

Derḫaḫīkat (6) *ezdelīl-i ān ṭabīb*

Ey senüñ delīlün lebinüñ öñinde ḫaḫīkatde ol ṭabībün delīlinden ḫoḫmışrekdür ya‘nī ey delāyil-i ‘aḫliyye ile (7) eşerden mü’essire istidlā eyleyen felsefimesreb lebīb olan ‘ālimün öñine senüñ delīlün ṭabībün delīlinden daḫı ḫoḫmış ve murdār- (8) dur ki ṭabībün ekser delīli bul ve gāhī gāyiṭ eylemede olur ve gāhī demden daḫı istidlāl kıılır ki anuñ bu cümle delīli neces ve ḫabīsüdür ammā ‘indel- (9) ‘aḫl ey felsefisiret senüñ delīlün bundan aḫbeş ve aḫbehdür

(2528) Meşnevî

Çün delīlet nīst cüz īn ey püser

Gūh mīḫur dergemīzī mīniger

¹⁰⁶³ “Duman ateşin vücūdına delālet eder.” Konuk, *Mesnevî-i Şerīf Şerhi*, C. 12, s. 193.

(10) Çünkü ey püser senüñ eşerinden mü'essiri bilmege bundan gayrı delîlüñ yokdur imdi güh ve neces ye gāyit ve bevre nażar eyle

(2529) Meşnevî

Ey delîl-i tu mişâl-i ân (11) 'aşâ

Derkefet delle 'alâ'aybi'l-'amâ

Ey senüñ delîlüñ ol 'aşānuñ mişâlidür senüñ elüñde 'ayb-ı 'amâ üzre delâlet kıldı ya'nî (12) ey senüñ eşerinden mü'essire istidlâl eyledüğüñ delîl senüñ dest-i 'akluñda senüñ körlüğüñ 'aybına delâlet eyler eger sen kördil olmayayduñ (13) bu güne delîle i'timâd idüb anuñla yol urmazduñ bu güne delîli ele alduğıñ ve anuñla istidlâl kıldığıñ senüñ bîbaşiret olduğına (14) ve nür-ı hidâyetden bîbehre kaldığına delâlet eyler

(2530) Meşnevî

Ġulġul u tāk u tūrum u ġirūdār

Ki nemibînem merâ ma'zūr dār

Ġulġul ve tāk u tūrum (15) ve ġirūdār bu cümlesi böyle dimekdür ki ben görmezem beni ma'zūr tut ya'nî ey 'akliyyâta iştiġâl kılan ve felsefiyyâtı tettebbu' eyleyüb (16) ol fende mâhir olan ol 'ilmde olan ġulġuleler ve yüksek mertebeler ve kabz u başlar velhâşıl tertîb ü muġaddimât-ı nażariyye kılmalar (17) ve taşdıķāt u taşavvurâtdan baġs eylemeler ve biz eşerden mü'essiri ve maşnū'dan şāni'i bilürüz diyü söylemeler bu cümlesinüñ netîcesi 'indel'arifîn (18) ben bilmezem beni ma'zūr tut demek olur ve bu cümle delâyl-i 'akliyye ki îrâd eylersin bir âlâ-yı evhâm u ġayâlât kabîlinden olur nitekim Delķakuñ (19) hây u hüyla şehre gelüb ehl-i şehre bînetîce olan evhâm u ġayâlât bıraķduğı gibi olur

[H285b] Münādî kerdn-i Seyyid Melik-i Tirmid ki her ki der- (20) se yâ çehâr rüz beSemerķand reved befulân-ı mühim

Bu sürh-ı şerîf Seyyid-i melik-i Tirmidüñ şehir içre münâdilere nidâ itdürmesidür böyle diyü ki (21) her şol kimse ki üç günde veyâ dört günde fülân-ı mühim için Semerkanda gide

hıl'at u esb ü gulâm u kenîzek ü çendîn zer dihem

(22) aña hıl'at ve esb ve gulâm ve cāriye ve vāfir altun virem

şenîden-i Delķak haber-i ĩn münādĭ derdih

ve Delķakuñ köyde iken münādĭnũñ (23) haberini işitmesi

ve āmeden bāulaķ nezd-i řāh

ve ulaķla řāhuñ ķatına gelmesinũñ beyānidur böyle diyü

ki bārĭ men netuvānem reften ānçā ve (24) ĩn kār-ı men nĭst

ki pādşāhum bārĭ ben 'āciz ol diyāra bu ķadar günde gitmege ķādir degilüm ve bu benüm işim degildür

(2531) Meşnevĭ

Seyyid-i Tirmid ki ānçā (25) řāh bũd

Maşhara-yı ũ Delķak-ı dilh'āh bũd

Seyyid-i Tirmid ki ol yirde řāh idi ya'nĭ Tirmid vilāyetinde pādşāh idi anuñ maşhara- (26) sı dilh'āh Delķak idi *dilh'āh* gönül isteyici ma'nāsınadur maķbũl dil ma'nāsına virilür ya'ni Delķak anuñ ķalbinũñ maķbũli bir maşhara (27) idi

(2532) Meşnevĭ

Dāřt kārĭ derSemerkand-ı ũ mühim

Cüst ulāķĭ tā şeved ān müstetim

Ol řāh-ı Tirmid Semerkand şehrinde bir mühim kār şurdu bir ulaķ (28) istedi tā o kār-ı mühimmi ulaķ müstetim ola ya'nĭ fevrĭ varub ol kār-ı mühimmi anda tamām ķıla

(2533) Meşnevĭ

Zed münādĭ her ki ender penc rũz

Āredem z'ānçā haber bidhem (29) künũz

Şehr içre münādīlere nidā urdı böyle diyü ki her şol kimse ki dört ve beş günde baña ol yerden haber getüre aña kenzler virirüm didi *zed* (30) *münādī* demek isnād-ı mecāzīdür *bene'l-emīrū'l-medīnete* kabīlindendür münādīlere nidā urdı ma'nāsına olur çünkim pādşāhdur şehr içre bu gūne nidā itdürdi

(31) (2534) *Meşnevī*

Delķak ender dih bud u ānrā şenīd

Berņışest ü tā beTirmid mīdevīd

Delķak ol zamānda köyde idi şehr içre ol münādīler nidā eyledüğünü (32) işitdi fevrī bir at üzre oturdı Tirmid şehrine dek yildi ve tamām sür'at kıldı şol ķadar ki

(2535) *Meşnevī*

Merkebī dü ender'ān reh şud saķaķ

Ez- (33) *devānīden feresrā z'ān nemaķ*

Bir iki merkeb ol yolda saķaķ oldı ol üslūbdan atı yildürmeden bu nev' üzre yügürtmeden bir iki (34) at çatlatdı

(2536) *Meşnevī*

Pesbedīvān derdevīd ezgerd-i rāh

Vaķt-i nāhengām reh cüst u şāh

Pes ol Delķak yol tozından dīvāna (35) yildi ve ayağı tozıyla ve ol atla sür'at iderek dīvān içre geldi nāhengām vaķtde ya'nī zamānsuz şāha bulışmağa yol ve izn (36) istedi çünkim ehl-i dīvān anuñ bu hālet üzre sür'atle gelüb sulţāna bulışmağa bivaķt izn istedigünü gördükleri gibi

(2537) *Meşnevī*

Fücfüci dercümle-yi (37) *dīvān fütād*

Şüreşī dervehm-i ān sulţān fütād

Cümle ehl-i dīvāna bir fisıldı ve maħfī didiķodı düşdi o sulţānuñ [H286a] daħı vehmine (38) bir ķaynamaķ ve gālebe ve hāreket eylemek vāķi' oldu ve didi ki 'acebā

Delḳakuñ böyle bīvaḳt gelmesine ve bu ḳadar sürʿat ve ʿacele ḳılmasına bāʿiṣ ve badī

(39) ne ola diyü vehme düşdi

(2538) Meṣnevī

Hāṣ u ʿām-ı şehrrā dil ṣud zidest

Tā çı teşvīṣ ü belā ḫādiṣ ṣudest

Şehrūñ ʿavām u ḫavāṣınuñ (40) göñli elden gitsi tā ne teşvīṣ ve belā ḫādiṣ olmuṣdur
diyü

(2539) Meṣnevī

Yā ʿadüvv-i ḳāhiriṣ derḳaşd-ı māst

Yā belā-yı mühlikiṣ ezḡayb ḫāst

(41) Kimi didi ki ʿacebā yā bir ḳāhir ʿadū bizüm ḳaşdimuzda mıdır yāḫūd bir mühlük
belā ʿālem-i ḡaybdan yukarı mı ḳalkdı

(2540) Meṣnevī

Ki zidiḫ Delḳak beseyrān-ı [P526a] (1) dürüṣt

Çend esb-i tāzi ender rāḫ küṣt

Ki Delḳak köyden dürüṣt olan seyrānla niçe Arabī atı yolda öldürdi ve bu mertebe-yi
sürʿat (2) ve iḳdām ḳıldı beherḫāl bunuñ bir aṣlı olmasa ol Delḳak bu mertebe-yi
sürʿat u iḳdām ḳılmazdı diyüb her biri vehme ve ḡümāna düşdi ve ʿaḳılları (3) ṣaşdı

(2541) Meṣnevī

Cemʿ geṣte berserāy-ı ṣāḫ ḫalk

Tā çirā āmed çünin iṣtāb Delḳ

Āḫir ḫalk-ı şehir pādşāhuñ serāyına cemʿ olmuṣ böyle diyü (4) ki tā niçün Delḳak
köyden böyle ṣitābla geldi ve bunuñ aṣlı nedür

(2542) Meṣnevī

Ezṣitāb-ı ü vü fuḫṣ-ı ictihād

Ḡulḡul u teşvīṣ derTirmid fütād

(5) Velhāşıl ol Deġkakuñ ŧitāb u sür‘atından ve fāhiş olan ictihādından Tirmid ŧehrine ġulġule ve teşvīş düşdi ve her birinüñ (6) ‘acebā bunuñ aşlı ne ola diyü vehme düşüb ‘aklı ŧaşdı

(2543) Meşnevî

Ān yekî dü dest berzānūzenān

V’ān yekî ezvehm vāveylākūnān

Ol birisi (7) iki elini dizi üzre urucu ve ol birisi vehminden vāveylā idici oldu

(2544) Meşnevî

Eznevîr ü fitne vü ħavf-ı nekāl

Her dilî refte beşad ġüne ħayāl

(8) Nevîrden ve fitneden ve nekāl ve ‘azāb ħavfından her bir ġöñül şad ġüne ħayāle gitmiş ve deryā-yı vehme batmış idi

(2545) Meşnevî

Herkesî fālî hemî zed ez-(9) kıyās

Tā ħi āteş üftād ender pelās

Her bir kimse kıyāsdan bir fāl urdı böyle diyü ki ‘acebā tā ne ġüne āteş pelās içre (10) düşdi ve ‘aceb bize ne belā ve āfet müstevlî oldu didiler

(2546) Meşnevî

Rāh cüst u rāh dādeş şāh zūd

Çün zemîn būsîd ġüfteş hey(11) ħi būd

Elġāşıl Delġak pādşāha bulışmaġa izn ü icāzet istedi pādşāh aña ‘alelfevr icāzet virdi ve ġelsün içerü (12) diyü buyurdu ħünküm Delġak içerü ġirsi ve zemîn öpdi pādşāh aña hāy ne oldu didi

(2547) Meşnevî

Her ki mîpursîd ħālî z’ān türüş

Dest(13) berleb mînihād ü ki ħamuş

Her şol kimse ki ol telh ü türüş rüydān bir hāl şordı elini tuṭađı üzre ḳodı böyle diyü ki (14) ḥamūş ol ve bir miḳdār sükūt ḳıl

(2548) Meşnevī

Vehm miēfzūd z'īn ferheng-i ū

Cümle derteşvīş geşte deng-i ū

Anuñ ol gūne ferheng (15) ü hünerinden ḥalḳuñ vehmi ziyāde oldu cümlesi teşvīşde anuñ deng ü ḥayrānı oldılar

[H286b] *(2549) Meşnevī*

Kerd işāret Delḳ ey şāh-ı kerem

(16) *Yek demī bugzār tā men demzenem*

Delḳak pādşāhuñ ḳatına geldükde ve pādşāha dağı aña hey ne ḥaber tīz söyle didükde Delḳak işāret (17) eyledi böyle diyü ki ey şāh-ı kerem bir demcegüz beni ḳo tā ben dem uram ya'nī teneffüs eyleyem ve şoluḳlanub bir miḳdar kendüme gelem ve rāhat bulam

(18) *(2550) Meşnevī*

Tā ki bāz āyed bemen 'aḳlem demī

Ki fütādem der'acāyib 'ālemī

Tā kim benüm 'aḳlīm bir dem baña gele ki ben bir 'acāyib 'āleme düşdüm

(2551) Meşnevī

Ba'd-ı yek sā'at (19) ki şāh ezvehm ü zān

Telḳ geşteş hem gülü vü hem dehen

Bir sā'atden şoñra ki pādşāh vehminden ve zandan hem anuñ gulūsı ve hem deheni telḳ oldı

(20) *(2552) Meşnevī*

Ki nedīde būd Delḳakrā çünin

Ki ez'ū ḥoşter nebūdeş hemnişin

Ki Delkaki ancılayın görmemiş idi ki andan hoşter anuñ hemnişini (21) olmamış idi

(2553) Meşnevî

Dāyimā dastān u lāğ efzāştī

Şāhrā ü şād u ḥandān dāştī

Zīrā ol Delkāk dāyimā ḥikāye ve lāğ yüce eylerdi ya‘nī (22) ‘ālī ḥikāye ve lāğ u laṭīfe söylerdi şāhı o şād u ḥandān tutardı

(2554) Meşnevî

Ān cünān ḥandānş kerdī dergişest

Ki giriftī şeh şikem- (23) rā bād dest

Ol şāhı ancılayın oturmak vaktinde ḥandān eylerdi ki pādşāh karnını iki eliyle ziyāde güldüğinden tutardı

(24) (2555) Meşnevî

Ki zizūr-ı ḥande ḥūy kerdī teneş

Rū derüftādī ziḥande kerdeneş

Ki gülmenüñ zürından ol şāhuñ teni derlerdi ḥande eylemek- (25) lükden yüzi üzre düşerdi ya‘nī şöyle bir muḍḥik maşhara idi ki pādşāh anı gördükde ve anuñ laṭīfesini işitdükde şu mertebe şād (26) olub gülerdi

(2556) Meşnevî

Bāz imrüz ĩn cünĩn zerd ü türüş

Dest berleb mīzened k’ey şeh ḥamuş

Girü bugün buncılayın şarı yüzlü ve türüş- (27) rüy elini lebi üzre urur böyle diyü ki ey şāh-ı cihān ḥamuş ol ve bir miqdār süküt kı

(2557) Meşnevî

Vehm dervehm ü ḥayāl ender ḥayāl

Şāh- (28) rā tā ḥod çı āyed eznekāl

Anuñ böyle eylesinden şāha vehm içre vehm ve hayāl içre hayāl böyle diyü ki tā
hod nekāl ve ‘azābdan (29) ne gele ve ‘acebā ne āfet peydā ola

(2558) Meşnevī

Ki dil-i şeh bāgam u perhīz būd

Z’ān ki H̄’arzemşāh bes hūnrīz būd

Ki Tirmid şāhınuñ gönli gamla ve perhīz- (30) le idi andan öturi H̄’arzemşāhda
hūnrīz idi

(2559) Meşnevī

Pes şehān-ı ān tarafrā küşte būd

Yā behīle yā besūṭ ān ‘anūd

(31) Zīrā ol tarafluñ H̄’arzemşāh çok şāhlarını depelemiş idi yā hīle ile veyāhūd sūṭ
ve şalābetle ol ‘anūd

(2560) Meşnevī

Īn şeh-i Tirmid ez’ū (32) dervehm būd

V’ezfen-i Delkak hod ĩn vehmeş füzūd

Bu Tirmid şāhı hem andan vehm ve havfde idi ve Delkakuñ fenninden hod anuñ (33)
vehmi ziyāde oldı

(2561) Meşnevī

Güft zūter bāzgū tā hāl çīst

Īnçünĭn āşūb u şūr-ı tu zikīst

Pādşāh Delkaka aytdı tızrek söyle (34) tā hāl nedür buncılayın senüñ āşūbuñ [H287a]
ve şūrişüñ kimdendür ve bu kadar sür‘at u iqdāmuñ aşlı nedür didi

(2562) Meşnevī

Güft men derdih şenīdem (35) ān ki şāh

Zed münādī berser-i her şāhrān

Delkak şāha aytdı ey şāh-ı cihān ben köyde anı iştdüm ki şāh hazretleri her şāhrāhuñ (36) başında münādīlere nidā urdurdı söyle diyü

(2563) Meşnevī

Ki kesī ḥāhem ki tā zed derse rūz

Tā Semerkand u dihem ūrā künūz

Ki bir kimse isterüm ki (37) üç günde Semerkanda dek çapa ve ben aña künūz virirüm

(2564) Meşnevī

Genchā bedhem verā ender ‘ivāz

Çün şevēd ḥāşıl zipeygāmeş ğarāz

Ol kimseye (38) ‘ivāzda gencler virem ve āna eyülikler eyleyem çünkim ol kimsenüñ peygāmından ğarāz ve maqşūd ḥāşıl ola

(2565) Meşnevī

Men şitābīdem ber-i tu behr-i ān

(39) Tā begüyem ki nedārem ān tüvān

[Ben +H] köyden senüñ katuña sür‘at eyledüm ve ‘acele ile geldüm andan ötüri ki tā saña diyüyem ben ol tāb ü tüvānı (40) tutmazam

(2566) Meşnevī

İnçünīn çüstī neyāyed ezçū men

Bāri İn ümmīdrā bermen meten

Buncılayın çüstlük ve çāpüklük benüm gibiden gelmez bārī bu (41) ümmīdi benüm üzerime toquma ve benüm gibilerden bu kārı umma ki ehle ben bundan Semerkanda üç dört günde varmağa kādır degilüm ma‘lūm-ı şerīfūñ [P526b] (1) olsun didi

(2567) Meşnevī

Güft şeh la‘net ber’İN zūdīt bād

Ki dü şad teşvīş derşehr ūftād

Çünkü şāh anuñ bīma‘nā olan kelāmını ve (2) bīnetīce olan sa‘y u ikdāmını işitdi
aña aytdı yüz la‘net senüñ ta‘cīl ve şitābuñ üzre olsun ki şehre iki yüz teşvīş düşdi
(3) ve bundan her birinüñ ‘aceb bunuñ aşlı ne ola diyü ‘aklı şaşdı

(2568) Mesnevī

Ezberāy-ı ĩn kadr ey hāmriş

Āteş efkendi der’ın merc ü haşış

Ey (4) hāmriş ya‘nī ey nāpuhte bu kadardan ötüri sen otlağa ve ota āteş bırakduñ ve
ot şalduñ bu kadar hāy u hūyuñ ve güft ü güyuñ ve (5) sa‘y u şitābuñ hemān netīcesi
bu mı imiş halk bu kadar germiyyet ve harāretle gelmenüñ bir aşlı ve faşlı var şanub
vehme düşdiler ve seni bir ādem zann (6) eyleyüb senüñ bu güne kār u girdāruñda
bir ma‘nā ve netīce var şandılar meger ki bu hemān bir kırı evhām ve hayālāt imiş

(2569) Mesnevī

Hemçü ĩn hāmān-ı bātabl u (7) ‘alem

Ki ulaķānīm derfaķr u ‘adem

Bu tabl ve ‘alemle olan hāmırlar gibi biz faķr u ‘adem yolında ulaķlarız ya‘nī Delķakuñ
beyhüde olan sa‘y u sür‘ati (8) ve bīma‘nā olan ulaķlığı ve gelüb şehir içre netīcesüz
velvele ve gülgüle şalub bir ālāy halkı vehme bırakduğı gibidür bu tablla ve sancāķla
bir niçe hām (9) ve nāpuhtenüñ bir yere gelmesi ve cem‘ olması böyle diyü ki biz
faķr u ‘adem yolunuñ ulaķlarıyuz biz sırrımızı size dimezüz dirler ve halka ol tabl
(10) ve ‘alemle vehm ve gümān birağurlar halk anlaruñ ol hey‘et-i ğarībesini ve hāy
u hūyını ve hālet-i ‘acībesini görüb bunlarda bir hāl vardur eger bunlarda (11) bir
sırr ve bir hālet olmaydı bu mertebe hāy u hū kılmazlardı diyüb vehm ü gümāna
düşerler [H287b] ammā ötesine bakşañ aşlā o yok bu yok hemān (12) ötesi eger su‘āl
olinsa biz haķīķat Semerķadına gidemezem dimegi iş‘ār eyler

(2570) Mesnevī

Lāf-ı şeyhī dercihān endāhte

Ḥ'īṣṭenrā Bāyezīdī sāḥte

(13) Ekser mürāyi ve müzevvirler hem şeyhlük lāfını cihāna atmış kendüsini bir Bāyezīd düzmiş lākin edeb-i meşīḥat nedür bilmez ve bir kimse ne mertebeye vāşıl olduğda (14) şeyḥ olmağa lāyık olur andan ḥaber ṭutmaz egerçi da'vāsına baksañ Bāyezīd geçinür lākin anuñ derūnına baksañ Yezīd andan 'ār eyler nefsu'l-emmāre (15) şıfatlarından kurtılmış ve āfāt-ı nefsāniyyeden ḥalāş olmuş ve Ḥaḳ Te'alānuñ vişāli ne gūne olur bilmemiş

(2571) Meşnevī

Hem zihod sālīk şude (16) *vāşıl şude*

Maḥfili vākerde derda'vetkede

Velīkin hem kendüden sālīk olmuş vāşıl-ı Ḥaḳ olmuş vehme kendüsinden ortalığı bilmiş (17) añlamış aşlā müşkili kalmamış tamām mürşid-i enām olmağa lāyık olmuş bu ecluden da'vet maḥallinde bir maḥfil itmiş ya'nī nāsı da'vet eylemeklük (18) maḥallinde bir meclis ve mecma' peydā kılmış anlara Ḥazret-i Ḥaḳkuñ āşinālugından ve vişālınden ḥaber virür ve Ḥazret-i Nebīnüñ daḥı ve aña vāriş olan (19) her velīnüñ daḥı kendü ile āşinā olmasından peygām irgürür tekmīl-i āsmāndan dem urur ve maḳām-ı ḥaḳīḳatde ṭurur bir ālāy sādeditler daḥı (20) anı işidüb gerçek şanur ammā ötesine nazar eyleseñ aşlā andan ḥaber ve āgāhı yokdur

(2572) Meşnevī

Ḥāne-yi dāmād pürāşüb u şer

Ḳavm-i duḥterrā nebūde (21) *z'īn ḥaber*

Bunlaruñ mişāli şol müdde'ī ve lāfī olan dāmāda beñzer ki ol dāmāduñ ḥānesi āşüb u şer ile pürdür ammā duḥter ḳavmine bundan (22) ḥaber olmamış ya'nī bu müdde'iler ve lāfīler şol bir kimseye beñzer ki bir şāḥib-i devletüñ kerīmesine kendü gönllinden güyegü olub ve nāsı bezm-i (23) cem'iyyetimiz vardur ve düğünümize gelüñ diyü anlardan celb-i menfa'at itmek için kendü ḥānesine da'vet kılar ve ol

hāneye halk cem^c olub pürāşüb ve pür- (24) şer olurlar tabllar çalınur ve hāy u hūlar olur ammā kız kavminüñ aşlā andan ve anuñ düğüninden haberleri yokdur

(2573) Meşnevī

Velvele derkār nīmī rāst şud

(25) *Şarḥāyī ki zisūy-ı māst şud*

Bu gūne velvele ve gūlgule şalmışlar ki nişf-ı kārđan rāst oldı ve şebūt buldı şol şartlar ki bizüm cānibimüzdendür (26) ḥāşıl oldı

(2574) Meşnevī

Ḥānehārā rūftīm ārāstīm

Z'īn heves sermest ü ḥoş berḥāstīm

Biz evleri süpürdük ve bize dek bu hevesden sermest ve ḥoş (27) kalğduğ dirler ve bu ṭāyifenüñ elsine-yi aḥvāli bu mażmūnları söylerler keennehu dirler ki ol duḫteri kabūl eylemek şartı ve evleri silüb süpürmek (28) ve ārāste kılmağ ve düğün tedārikin görüb ve halkı düğüne da^cvet kılub cem^c eylemek kārı bizüm cānibimüzden ḥāşıl oldı biz işi tamām itdük (29) söz hemān kız oyında kalđı

(2575) Meşnevī

Z'ān ṭaraf āmed yekī peygām nī

Mürği āmed īn ṭaraf z'ān bām nī

Bunlara ol ṭarafđan bir peygām geldi mi yok gelmedi (30) ol bām 'āleminden bu ṭarafa bir kuş geldi mi yok [H288a] gelmedi ya^cnī [eger +H] bu müdde'ī olan ṭāyifeye eger diseñ ol maḥbūb-ı ḥaḳīkī ṭarafından size bir peygām veyā (31) ilhām geldi mi bunlar dirler yok gelmedi ve ol bām 'āleminden size bir mürğ geldi mi ve bir ḥaber getürdi mi bunlar dirler yok getürmedi

(2576) Meşnevī

Z'īn (32) risālāt-ı mezīd ender mezīd

Yek cevābī z'ān ḥavālītān resīd

Ey müdde'iler sizün bu mezîdendermezîd olan risâletlerünizden ol maḥbûb-ı (33)
ḥaḳîḳînün ḥavâlisinden size bir cevâb irişdü mi pes dirler

(2577) Meşnevî

Nî velîkin yâr-ı mâ z'în âgehest

Z'ân ki ezdil sūy-ı dil lâbüdd rehest

Bunlaruñ (34) lisân-ı ḥâli yok irişmedi mi dir ve lisân-ı ḳâli dir velîkin bizüm
yârimüz bu bizüm kârımızdan âgâh ve ḥaberdârdur ol cihetden ki gönülden gönül
(35) cānibine lâbüdd yol vardur nitekim *minelḳalbi ilelḳalbi revzenetun*¹⁰⁶⁴
dinmişdür çünkim bizüm ḳalbimiz andan âgâhdur ol daḫı bizden âgâhdur biz anuñ
(36) müşterî ve 'aşîḳları olduḡımızı ol bilür ve ol bizüm ḥâlimüzden ve kârımızdan
niçün ġâfil olur

(2578) Meşnevî

Pes ez'ân yârî ki ümmîd-i şümâst

(37) Ezcevâb-ı nâme reh ḥâlî çirâst

Çünkim sizün da'vâñuz budur pes ey müdde'iler şol bir yârdân ki sizün ümmîdüñiz
ve mürcüñizdur cevâb- (38) nâmeden yol niçün ḥâlîdür ya'nî elbette bir kimse bir
kimse ile yâr u âşinâ olsa ve aña nâme yazub gönderse beherḥâl ol kendünün âşinâsı
(39) olan yârdan anuñ nâmesine göre cevâb gelür ve iki taraftan bile niçe mükâleme
vâḳi' olur *ileyhi yeş'adu'l-kelimu't-ḫayyibu vel'amelu's-şâlihu yerfe'uhu*¹⁰⁶⁵ (40) âyet-i
kerîmesinün mücebince sizün kelâmuñiz ve 'amelüñiz nâme gibidür eger sizün
kelâmuñiz kelim-i ḫayyîb ḳabîlinden ve 'amelüñiz 'amel-i şâlih sebîlinden olaydı (41)
Ḥâzret-i Ḥaḳḳa ol kelim-i ḫayyîb su'ûd olmayub vâşıl olurdı ve Cenâb-ı 'îzzetden size
anuñ cevâbı menzilesinde olan niçe mücâzât u [P527a] (1) mükâfât zuhûra gelürdi
kemâ ḳîle

¹⁰⁶⁴ "Kalpten kalbe bir yol vardır."

¹⁰⁶⁵ "O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah'a amel-i sâlih ulaştırır." (Fâtır 35/10)

*Meşnevî*¹⁰⁶⁶

Tā ileyhi yeş'ād etyābu'l-kelim

Şā'iden minnā ilāḥayṣu 'alim

Summe te'tinā mükāfātu'l-maḳāl

*Zı'fu zāke (2) raḥmeten minZī'l-celāl*¹⁰⁶⁷

(2579) Meşnevî

Şad nişānest ezsirār u ezcihār

Lîk bes kun perde z'în der bermedār

Velḥāşıl 'āşıkla ma'şûḳ mābeyninde (3) sirār u cihār cihetinden yüz nişān vardur ve gizlü ve āşkārā şādık olanlar niçe yüz bürhānı vardur kaçan bir t̄âyife *naḥnu eḥibbā'ullāhu* (4) *ve evliyā'ullāh*¹⁰⁶⁸ diyü da'vā eyleseler ve ḥalka biz Ḥazret-i Ḥaḳḳla āşināyuz ve Ḥazret-i Nebīnüñ nūrından ve rüşenāyuz diyü söyleseler anlara (5) 'ākıl ve 'ārif olanlar *hātū burhānekum in kuntum şadıkîn*¹⁰⁶⁹ dirler ve şādık olanlaruñ sirāren ve cihāren niçe nişānı vardur ol nişānlar- (6) dan birisi getirüñ görelüm diyü söylerler egerçi böyledür lîkin ey bunlaruñ kizbine ve riyāsına vāḳıf u 'ārif olan bes eyle ya'nî (7) sözi kāfi söyle ve ḥāmūş ol bu ḳapudan perdeyi ḳaldurma tā bunlaruñ derünına herkes vāḳıf olmaya 'ākıla bu ḳadar işāret bes- (8) dür

(2580) Meşnevî

Bāz rev tā ḳışşa-yı ān Delḳ-i gül

Ki belā berḥ'îş āverd ezfuzül

Ol gül u ebleh olan Delḳak ḳışşasına dek girü git ve anuñ (9) ḳışşasını beyān it ki ol Delḳak fuzullıḡından kendüsine belā getürdi ve her zamān maşḥaraluḳ yerinde olur

¹⁰⁶⁶ Meşnevî: Beyt H

¹⁰⁶⁷ "Kelimât-ı tayyibe O'na kadar suûd eder; bizden Allah'ın bildiḡi mahalle kadar çıkar. Ondan sonra makâlin mükâfâtı, celâl sahibi tarafından rahmet olarak, bize onun iki katı gelir." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 1, s. 294-295. [Mesnevî'nin I. cildinin 895 ve 897 numaralı beytleridir.]

¹⁰⁶⁸ "Biz, Allah'ı ve Allah'ın velîlerini sevenleriz."

¹⁰⁶⁹ "Eğer doğru söylüyorsanız siz kesin delilinizi getirin!" (Neml 27/64)

ve anuñ her kārī şāha (10) hoş gelür şanub bu beyhüde kārī işledi lākin kendü zann eylediği gibi çıkmadı nitekim bu müdde¹⁰⁷⁰ ve lāfī olan kezzāblar dağı *yaḥsebūne ennehum* (11) *yuḥsinūne şun‘ar*¹⁰⁷⁰ āyetinüñ mefhūmı üzre egerçi biz üyü iş işlerüz şanıruz ve Ḥazret-i Ḥaḳdan anuñ muḳābelesinde niçe ḥayr zuhūr (12) ide umarlar ammā bil *bedā lehum minallāhi mālem yekūnū yaḥtesibūn*¹⁰⁷¹ āyetinüñ fevhāsınca belki bunlara Allāh Te‘ālā Ḥazretlerinden zann eyledükleri şey zāhir (13) olur ve bunlara Delḳak-ı güle olan ḥışm u gāzab-i ilāhī gelür

(2581) Meşnevī

Pes vezīreş güft ey Ḥaḳrā sūtun

Bişnev ezbande-yi kemīne yek sūhun

(14) Pes vezīr Tirmid şāhına aytdı ey kıyām-ı [Ḥaḳ +H] için sūtun olan şāh bu bende-yi kemīneden bu söz işit ol söz budur ki

(2582) Meşnevī

Delḳak ez- (15) dih behr-i kārī āmedest

Re‘y-i ū geşt ü peşīmāneş şudest

Delḳak köyden şehre bu mertebe ‘acele ve sür‘atla beherḥāl bir kārđan ötüri (16) gelmişdür anuñ re‘yi şehre geldükde döndi ve müteḥavvil oldı ve ol kāra peşīmān olmuşdur

(2583) Meşnevī

Z‘āb u rūğan köhnerā nev mīkuned

Ū bemashar (17) key birünşev mīkuned

Yağdan ve şudan eskiyi yeñi eyler ya‘nī bu muḳarrerdür ki Delḳak köyden şehre bir kār-ı fāsıd için gelmişdür nihāyet (18) māfilbāb burada ḥalt-ı kelām eylemeden ve

¹⁰⁷⁰ “(Bunlar;) iyi işler yaptıklarını sandıkları halde...” (Kehf 18/104)

¹⁰⁷¹ “Halbūki (o gün) onlar için, Allah tarafından, hiç hesaba katmadıkları şeyler ortaya çıkmıştır.” (Zümer 39/47)

müdāhin kılmadan eski fikrini unutub yeñi söz söyler ol maşharalukla bu cürmden taşra olmak (19) eyler ve bu lu⁴bla hālāş olmak ve muāhazeden necāt bulmak ister

(2584) Meşnevī

Ū niyam būnmūd pinhān kerd kārd

Bīgümān ūrā hemībayed feşārd

(20) Ol Delkak meşelā kını gösterdi ve bıçağı gizledi ya⁶nī bunuñ bir fikr-i fāsīd ve ğaraż-ı batılı vardur bıçağı gizleyüb anuñ niyāmını gösteren (21) münāfiķ gibi bu daħı filhāl kendü fikr-i fāsīdini gizleyüb ortalığı maşharalığa bozub bu gūne lāğ u laṭif ile kendü kabāhatini setr kılmak (22) ister bunuñ bu mertebe sür⁶at u ikdāmdan murādı bu degildür gümānsuz ve şeķsüz anı şıķmak ve ⁶uşr itmek gerek

(2585) Meşnevī

Pūsterā yā cevzrā tā neşkenī

(23) Nī nūmāyed dil ne bidhed revġanī

Meselā fıstığı veyāhūd cevzi tā şıķmayasın ve ⁶uşr kılmayasın ne ğalbini gösterür ne bir revġan virür ceviz veyā fıstıķ taşra- (24) sını şıma niçe iķerüsini gösterür ve anı ⁶uşr kılmayınca yağını izhār kılmaz pes bu fāsīde daħı ⁶azīm işkence gerekdür tā kim māfizzamīri (25) izhār eyleye ve derūnında ketm eylediği efkār-ı fāsīdeyi her ne ise bir bir söyleye didi

(2586) Meşnevī

Meşnev īn def⁶-i vi vū ferheng-i ū

Derniger der- (26) irti⁶āş u reng-i ū

Pādşāhum anuñ ferheng ü şan⁶atından anuñ bu gūne def⁶ini işitme ve ben köyden şehre ancak şu kārdan ötüri geldüm (27) didüğini ğabul itme anuñ ditremesine ve reng-i rüyuna nazar eyle ki *elḥāyinu ḥāyif*¹⁰⁷²dür eger ḥāyin olmasaydı ne ğorğardı ve reng-i rüyı (28) niķün müteğayyir olurdu

¹⁰⁷² “Hain kimse zulmeder.”

(2587) *Meşnevî*

Güft Hâk sîmâhumu fivcehihim

Z'ân ki gammâzest sîmâ vü münim

Hâk Te'âlâ Hazretleri sûre-yi Fetihde *sîmâhum fivucûhihim*¹⁰⁷³(29) didi zîrâ ki sîmâ gammâz ve dahı nemmâmdur mışra^c-ı evvel sûre-yi Fetihde olan âyete işâretdür ve bu âyet-i kerîmenüñ tefsîri birkaç maħalde mürür (30) eylemişdür cümleden cild-i evvelde hür kuşuñ şîre benüm reng-i rüyıma nazar eyle *Hâk çü sîmârâ mu'arrif h'ândeyest* buyurdıkları beytüñ (31) şerhinde mürür kılmış ve ba'zı âyet ü hâdîs dahı andan ve dördüncü defterde dahı *dânisten-i tabîbân-ı ilâhî* sürhında mürür eylemişdür (32) ol maħallerde taleb olına *münim* if'âl bâbından ism-i fâ'ildür *nemmâm* derûnında bir râzı gizleyici ve getirüb anı bir âher kimseye söyleci- (33) dür [H289a] *sîmâ* dahı derûnda olan esrârı izhâr eyleyici ve 'ârife söyleyicidir Hâk Te'âlâ *yu'refu'l-mücrimüne bisimâhum*¹⁰⁷⁴ buyurmuşdur bu Delkakuñ (34) mücrim ü hâyin olması sîmâsından zâhirdür

(2588) *Meşnevî*

În mu'âyen hest zıdd-ı ân haber

Ki beşer bisrişte âmed îñ beşer

Bu mu'âyen ol haberüñ (35) zıddıdır ki bu beşer şerrle sirişte geldi ya'nî Hazret-i Nebî 'aleyhisselâm *leyse'l-ħaberu kelmü'âyenet*¹⁰⁷⁵ buyurdu 'iyândan şoñra haber ü beyâna ihtiyâc (36) qalmaz Delkakuñ sîmâ ve çehresinde bu zâhir ve mu'âyen olan hâl anuñ ol haberinüñ ve kâlinüñ zıddıdır egerçi ben şu maşlahat (37) için geldüm diyü haber virür ammâ bu fâsidüñ sîmâsı ol haberüñ zıddını haber virür ki hîç şübhe yoqdur bu beşer şerrle tahmîr olmuş geldi nihâyeti (38) şerr ü fesâdı izmâr kıldı ve zâhiren yüze gülici oldu didi bunda tenbîh oldur ki halkı güldürmeden ötüri ve

¹⁰⁷³ "Onları nişanları yüzlerindeki..." (Fetih 48/29)

¹⁰⁷⁴ "Suçlular, simalarından tanınır." (Rahmân 55/41)

¹⁰⁷⁵ "Bir şeyi duymak onu görmek gibi değildir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 336. [Rivâyetin zayıf tarikleri olsa da hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

anlara masharaluk kılmadan (39) ötüri bir kimse bu sözi söylese veyā kizb eylese dünyāda ve āhiretde belāyı başına şatun alur ve niçe ‘uqūbete giriftār olur kemā k̄āle (40) ‘aleyhisselām *veylun limen yuhaddisu feyukezzibu liyuḏḥike bihi'l-ḳavme veylun lehu veylun lehu*¹⁰⁷⁶ ve k̄āle izāfen *inne'l-'abde leyeḳūlu'l-kelīmete leyeḳūluhā illā liyuḏḥike biha'n-nāse* (41) *yehvā bihā eb'ade mimmā beyne's-semā'i velarḑ ve innehu leyezillu 'anlisānihi eşeddu mimmā yezillu 'anḳademe*¹⁰⁷⁷ kezā filMeşābiḥ fīBāb-ı Hıfzū'l-Lisān [P527b] (1) ve bunda şu ma'nāya daḥı tenbīh ü işāret olur ki bir kimse nāsı vehme düşürecek kār u girdārı eylemeden ve ḥalkı sū³-i ḳanna biraḡacak güftār (2) hem söylemeden ḥazer ü perhīz eylemek lāzımdur ki *itteḳū mevāḑi'a't-tuḥem*¹⁰⁷⁸ buyurmuşdur ve filḥaḳīḳa bu Delḳaka masharanuñ güftārı ve kār u girdārı (3) mevāzi^c-i tūhem olmuşdur ve çok kimseleri vehme ve sū³-i ḳanna düşürmüşdür pes bu belālara giriftār gelse ve ḥalk aña bu gūne sū³-i ḳann (4) kılsa lāyık olur

(2589) Meşnevī

Güft Delḳak bāfiḡān u bāḥurūş

Şāhibā derḥūn-ı in miskīn mekūş

Çünkim Delḳak biçāre vezīrden bu sū³-i (5) ḳannı gördi ve ol kelāmı işitdi fiḡān u ḥurūşla aña aytdı ey şāhib-i devlet ey muşāhib-i serīr-i salṫanat bu miskīn ve faḳīrūñ ḳanına (6) sa'y eyleme ve ben biḡünāhuñ ḥaḳḳında bu gūne söz söyleme benüm bu kārden murādum lāḡ u laṫife idi ben bunu şāha ḥoş gele şandum lākin nāḥoş (7) geldi

¹⁰⁷⁶ “İnsanları güldürmek için konuştuğu zaman yalana başvuran kimseye yazıklar olsun. Yazıklar olsun ona. Yazıklar olsun ona.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 337. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

¹⁰⁷⁷ “Kul insanları güldürmek için bir söz söylediği zaman, söylediği söz sebebiyle gökten yere düşmüş gibi aşağı seviyelere düşer. Şüphesiz ki, kulun dilinin sürçmesi (doğruluktan ayrılıp yalan söylemesi) ayağının sürçmesinden daha kötü sonuçlar doğurur.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 339. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹⁰⁷⁸ “Sizi töhmet altında bırakacak yerlerden sakının.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 340. [Lafzın Hz. Peygamber'e ait olmadığı belirtilmiştir.]

(2590) *Meşnevî*

Pes gümân u vehm âyed derzamîr

K'ân nebâşed haqq u şâdık ey emîr

Zamîre çok vehm ü gümân gelür ki o zamîre gelen vehm ü gümân ey emîr-i Haqq ve (8) şâdık olmaz belki zann u gümân kabîlinden olur

(2591) *Meşnevî*

İnne ba'ze'z-zanni işmest ey emîr

Nîst istem râst haşşe berfaķîr

Bu beyt sûre-yi Hucurâtda (9) olan bu âyet-i kerîmeye işâret olmuştur kâlellâhu te'âlâ *yâ eyyuhallezzine âmenû ectenibû keşîrân mine'z-zann* ya'nî ey Allâha imân edenler mücânebet ü mübâ'adet (10) eyleñ zamlardan çok zandan ya'nî ehl-i hayr u mü'minîn hakkında sū'-i zandan ihtirâz eyleñ ve keşîren lafzını ibhâmla îrâd eylemesi her zanda ihtiyât u (11) ihtimâmdan ötürüdür *inne ba'de'z-zanni işmun* zîrâ ba'zî zann ma'şiyetdür şâhib-i 'ikâba müsteħak olur anuñla pes 'ilmi küll-i hâl-i şâlihâ hakkında [H289b] ihtiyât lâzım ola *velâ* (12) *tecessesü* o tecessüs eylemek biri biriñizüñ 'aybını *velâ yağteb ba'dukum ba'dan* dañı ba'zîñuz ba'zuñı gıybet eylesün ya'nî ba'zuñuz gâyib olduğda (13) ba'zîñuz anı sū'-i hâlde zikr eylesin ve *su'ile 'anResûlallâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem 'ani'l-gıybeti kâle 'aleyhişşalavâtu vesellâm enyezkure eħâke* (14) *bimâ yekrehuhu inkâne fihî fekad iğtebtehu ve in lemyekün fihî fekad behhetehu*¹⁰⁷⁹ *eyuħibbu eħadakum enyekule laħme aħîhi meytan* ya'nî eyyâ sizden biriñüz maħabbet ider mi (15) birâderinüñ etini yemeklûkle ol birâderi meyyit olduğı hâlde *fekerihumûhu* fâ şart-ı maħzûfun cevâbidur ya'nî eger sizüñ üzeriñüze (16) 'arz olınsa kardeşiñizüñ meyyit olduğı hâlde etin yemek pes siz anı girye görürsüz bilâşübhe pes gıybet bundan dañı efħaşdur (17) *vettekullâhe*

¹⁰⁷⁹ "Allah Resûlüne gıybetin ne olduğı sorulunca Hz. Peygamber söyle cevap verdi: 'Kardeşini (o yanında değılken) hoşuna gitmeyecek şekilde anmandır. Bu haslet onda varsa, onun gıybetini yapmış olursun. Eğer bu özellik onda yoksa, o zaman da ona iftirâ etmiş olursun.'" Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 341. [Hadisin zayıf tarikleri bulunsa da sahîh olduğı belirtilmiştir.]

*innallāhe tevvābun rahīm*¹⁰⁸⁰ ittika eyleñ Allāhdan gıybet sebebiyle mu‘azzib olmadan taḥkīkā Allāh Te‘ālā tevbe kabūl idicidür gıybetten (18) tāyib olanlardan merḥamet idicidür tāyib olanlara ve ma‘nā-yı beyt böyle dimek olur ki Delḳak vezīre aytdı ey vezīr taḥkīkā ba‘zı (19) zann-ı işmdür anuñ şāhibi ‘iṭāba ve ‘ikāba müsteḥak olur ve Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām *ıyyākum vezzanni feinne’z-zanne ekzibu’l-ḥadīs*¹⁰⁸¹ kavlinüñ (20) zannü’l-kızḥ ḥadīs-i nefis olduğına işāret buyurur ve sū’-i zann eylemeden daḥı taḥvīf ü taḥzīr kıılır pes faḳīr olanlar ḥaḳḳında (21) bu güne sū’-i zann eylemek zūlm u sitemdür zūlm u sitem ise rāst degildür ve ālelḥuşuş faḳīr üzre bunda tenbīh oldur ki mālāya‘nī olan (22) kavli kāyil olan ve nāmeşrū‘ ve nāma‘kūl olan ve taḥtında fāyidesi olmayan kār u girdārı işleyen melāḥideye ‘uḳālā ve ‘ulemā tarafından inkār (23) olınsa ve sū’-i zann kıılınsa anlar bu güne şer‘ī olan ekvāle temessük idüb dirler fuḳāraya zann eylemek ‘ayn-ı istemdür bizüm bu kār u girdārdan (24) murādımız ḥaḳḳuñ bizden tevehhüm ü taḥayyül eyledükleri gibi degildür belki bizüm murādımız ḥaḳḳıñ bizden tevehhüm ü taḥayyül eyledükleri gibi degildür belki bizüm murādımız ifnā-yı vücūd eylemekdür dirler ve itdükleri ḳabāḥatden ve işledükleri (25) ve ḳabāḥatden hem çoğı āgāḥ u ḥaberdār olmayub ve *vellezīnethazū dīnehum le’iben ve lehven*¹⁰⁸² āyetinüñ feḥvāsınca kendülere dīn ü āyīn ittiḥāz (26) eylemişlerdür anuñçün kendü ḥaḳḳlarında münkir olanlara rızā vermeyüb bizüm ḥaḳḳımızda böyle sū’-i zann eylemek zūlm u sitemdür diyü söylenmişler- (27) dūr

¹⁰⁸⁰ “Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah’tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir.” (Hucurât 49/12)

¹⁰⁸¹ “Zandan sakınınız. Çünkü zan, sözün yalan olanıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 290. [Hadisin sahih olduğu belirtilmiştir.]

¹⁰⁸² “Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinen kimseleri (bir tarafa) bırak!” (En’âm 6/ 70). Bu ayet, Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: “*vezerillezīnethazū dīnehum le’iben ve lehven*”

(2592) Meşnevî

Şeh negîred ân ki mîrencânediş

Ezçi gîrd ân ki mîhandânediş

Ey vezîr şâh-ı kerîmü'ş-şân tutmaz ol kimseyi ki anı incidür (28) neden tutar ol kimseyi ki anı güldürür ya'ni Delçak üslûb-ı hakîm kıyidesi üzre pâdşâha kendüsini aḥz itmemeği ve sitem yolına gitmemegi (29) ifhâm itmek ister vezîre dir ki ey vezîr-i şâh-ı cihân bir mertebe kerîmü'ş-şândur ki bir kimse anı incitse ol şâh-ı kerîm anı aḥz itmez (30) ne sebebden aḥz eyler şol nedîmini ol nedîm anı ḥandân eyler ve aña hemîşe laṭîfeler ve lâğlar söyler

(2593) Meşnevî

Güft-i şâhib piş-i şeh câgîr şud

(31) Kâşif-i in mekr v'in tezvîr şud

Şâhibüñ güfti pâdşâhuñ öñinde câgîr oldı ya'ni şâhib-i devlet olan vezîrüñ sözi (32) pâdşâhuñ katında [H290a] bir tutucu ve kalbe te'sîr idici oldı bu mekrüñ ve bu tezvîrün şâh kâşifi oldı ve bunuñ ḥaḳîkatine irmege 'azîmet (33) kıldı

(2594) Meşnevî

Güft Delçakrâ suy-ı zindân berîd

Câblüs zerç-i ürâ mengerîd

Yanında olan ḥidmetkârlara emr idüb didi (34) bu Delçakı zindân cânibine iletüñ anuñ câblüsünü ve zerç ü mekrini az aluñ ya'ni anuñ temelluḳı ve ḥîle vü zerçini almañ ve kabûl kıılmañ

(35) (2595) Meşnevî

Mîzenîdeş çün dühül işkem tehi

Tâ dühülvar ü dihed mân âgehî

Ol Delçaka uruñız işkemi tegî dühül gibi tâ kim ol dühül var bize (36) âgâhluḳ vire ya'ni pâdşâh cellâdlara emr idüb didi ki ey cellâdlar Delçaka kötek uruñız ṭablzenler

ṭabluñ ḳarnını ğılāfindan (37) tehī ve ḥālī idüb ol ṭabluñ işkemine çüb urduḳları gibi siz daḥı bu ḥāyinüñ ḳarnını cāmelerinden ḥālī idüb ‘üryān eyleñ (38) andan şoñra dühül gibi işkem tehī olduḳda anuñ ḳarnına ḳarnına ḍarb-ı şedīd ile çüb uruñ tā kim ṭabl gibi ol Delḳak āvāzı çıḳa (39) ve bize derünından ḥaber ve āġāhluḳ vire

(2596) Meşnevī

Terr ü ḥuşk u pür ü tī bāşed dühül

Bāng-ı ü āgeh kuned mārā zikül

Dühül terr ve ḥuşk ve tehī ve pür (40) olsa anuñ şadāsı bizi küllī ḥālinde āġāh eyler ya‘nī bir ṭabl daḥı aña ḍarb olınmazdan evvel ve kötek çalınmazdan muḳaddem ne ḥālde- (41) dür kimsenüñ ma‘lümü degildür ammā döğüldikden şoñra eger yaş u nemnāk ise şadāsı aña göre gelür ve eher ḥulḳ u ḳurı ise [P528a] (1) hem şadāsı aña göre gelür ve eger anuñ içi ṭolı ise hem şadāsı aña göre çıkar ve eger anuñ içi ḥālī ise hem bāng u şadāsı aña göre zuḥūr (2) eyler velḥāşıl ṭabl ḍarb olındıkda anuñ şadāsı bizi bu zıkr olınanlaruñ cümlesinden āġāh u ḥaber eyler anuñ şadāsından ma‘lüm (3) olur ki ol ṭabl ḳuru mıdur yaş mıdur ve ṭolı mıdur buş mıdur ḥāl zuḥūra gelür pes bu Delḳaka daḥı ṭabl gibi vāfir kötek uruñız

(4) (2597) Meşnevī

Tā begūyed sırr-ı ḥod eziztirār

Ān çünān ki ğired īn dilhā ḳarār

Tā kim ıztırārdan kendü sırr-ı derünını söyleye ancılayın söyleye ki bu göñüller ḳarār (5) ṭuta ve şübhe ve gümāndan ḥālī olub aña taşdıḳ ide bunda muḍḥike ve maşḥaralıḳ kılanlara ve mālāya‘nī söyleyenlere ve beyhüde ve bīfāyide (6) yere sa‘y u iḳdām eyleyenlere ḥişşe vardur gerek ṭarīḳ-i fuḳārada olsun ve gerek şüret-i aġniyāda olsun pādşāh-ı ḥaḳīḳīnün (7) bu güne kimselere böyle şikence ve ‘azāb buyurmasına remz ü işāret olur

(2598) *Meşnevî*

Çün tımānīnest şıdk u bāfürüg

Dil neyār āmed begüftār-ı (8) dūrüg

Çünkü şıdk u bāfürüg tımānīndür gönül güftār-ı dūrügla diñlenmez ya‘nī çünkü şıdk lelü ve ziyālu olan şıdk kalbe sükün virici (9) ve tımānīnet irgürücidür bir kimse şıdkı koyub söylete güftār-ı dūrügdan gönül ārām bulmaz ve sükün kılmaz kemā kıle ‘aleyhiş- (10) şalātı ve sellem *da‘mā yeribuke ilāmālā yeribuke feinne‘ş-şıdkā tımānīnetun ve inne‘l-kizbe reybetun*¹⁰⁸³ revāhu Ahmed ve elTirmidi ‘an Hasanü’l-Başrī

(11) (2599) *Meşnevî*

Kizb çün has bāşed ü dil çün dehān

His negerded derdehān hergiz nihān

Meşelā kizb has gibi ve gönül dehān gibi olur [H290b] has (12) dehānda hergiz nihān olmaz ya‘nī kizbi sen bir has u hār gibi bil ve gönli dehān gibi farz kılmaz meşelā has u hār dehānda hergiz nihān (13) olmadığı gibi kizb dağı gönülde nihān olmaz ve kalbe sükün virmez

(2600) *Meşnevî*

Tā der‘ü bāşed zebānī mīzened

Tā bedāneş ezdehān bīrūn kuned

(14) Mādāmki ol has dehānda ola anuñ şāhibi bir zebān urur dānişle dehāndan bīrūn eyleyinceye dek ya‘nī tā kim has ol dehānda ola ol (15) dehānuñ şāhibi o cānibe bu cānibe bir zebān utut ve dilin tolaşdırur elbette dūrüst söylemege ve dehānı has u hāşākdan hālī ve sālīm (16) olan kimse ki nuṭṭ eylemege kādır olamaz tā ki ‘aқilla ve ‘ilimle ol hārı dehāndan meger bīrūn eyleye andan şoñra zebān urmadan ve dil

¹⁰⁸³ “Gönlünde şüphe uyandıran şeyi terk et. Şüphe uyandırmayan şeylere yönel. Şüphesiz ki doğruluk, iç huzuru uyandırır. Yalan ise şüphe ve vesveseye sebep olur.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 342. [Zayıf tarikleri olsa da hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

olařdur- (17) madan urtulur dehānı sālīm olan kimseler gibi sz sylemege kādīr olur ve filaķīķa bir kimsenūñ lisānına diken batsa mādāmki (18) ol diken ve ol zam anuñ ađzı ire ola ođrı sylemege kādīr olamaz tā kim ol dikenı ađzından ařra ıķarmaya selāmet bulamaz (19) kizbi dađı bi‘aynihi sen bu gūne gre kıyās eyle ki *evvelā* kāzībūñ dehānı ve lisānı ađzına diken batan kimsenūñ dehānı ve lisānı gibi olur (20) bir ođrı kelām sylemege kādīr olamaz ve *sāniyen* mūstemi‘ olan řāfī dilūñ gñli bir dikenden hālī dehān gibidūr kizb ise muaķķaķ diken (21) gibidūr ol kizb bir řāfī dilūñ gñline girdūkde aña batar ve gñle ārām u sūkūn virmez tā ‘ilmle anı meger ki řalbinden irāc eyleye zīrā (22) *elkizbu riybetun filķulūb veřřidķu tamānīnetun řurūbun*¹⁰⁸⁴ adīs-i řerīfi bu uřūřda ķatı gūzel buyrulmıřdur

(2601) *Meřnevī*

Hāře ki dereřm ūfted (23) *ķas zibād*

eřm ūfted dernem u bend ū gūřād

uřuřa ki eřme bāddan ķas dūřse eřm neme dūřer ve bend ū gūřāde dūřer ve *der-* (24) *bend ve dergūřād* taķdīrinde olur ve *bend* gzi ŗrtmeden ve *gūřāde* amadan ‘ibāret olur pes taķdīri kelām byle dimek olur ki ‘aleluřūř (25) bu muķarrerdir ki bād-ı hevā-yı nefsānīden ķas gibi olan kizb eřm-i řalbe dūřse eřm-i řalb nemnāk olmađa ve dađı ıztırāba dūřer ki (26) bend ū gūřād eřm-i řalbe nisbetle ķalaķ u ıztırābdan ‘ibāret olur

(2602) *Meřnevī*

Mā pes īn ķasrā zenīm eknūn leked

Tā dehān u eşm ez’īn ķas (27) *vārehed*

Biz pes řimdi bu ķasa leked uralum tā kim dehān u eřm bu ķasdan girū ķurtıla *ķasdan* murād bunda kizb ū hem kāzībdūr ve *dehān-* (28) dan murād gñl dehānidur nitekim muķaddem *kizb ėūn ķas bāřed ve dil ėūn dehān* buyurdıkları bu

¹⁰⁸⁴ “Yalan ise řūphe ve vesveseye sebep olur. Dođruluk, i huzuru uyandırır.” Gūltekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī řerhi*, s. 342. [Zayıf tarikleri olsa da hadisin saėih olduđu belirtilmiřtir.]

ma'nâyı mü'eyyid olur ve *çeşm*den murād hem *çeşm-i dil* (29) olur ki aña başiret dinür pes *hulâşâ-yı kelâm pādşāha* aytdı biz bu *has* olan *kāzibe* şimdi depme uralum ve kötek çalalum *tā kim gönül dehānı ve cān* (30) gözi bu *has* ve deniden *halâş* ola ve bunun *has* gibi olan *kizbi gönlimüze* batmaya ve *çeşm-i cānımıza* elem ü iztirāb virmeye çünkim *Hzret-i Mevlānānuñ* (31) [*kāddese sırrahu -H*] *mağşūd-ı şerīfleri* bu *kişşadan tālib* olanlara *hişşeyi beyān* eylemekdür *vezīr lisānından* ve *dağı şāh-ı cihān dehānından* bu kadar (32) *fāyide* ve *hişşeyi beyān* eylediler şimdi *Delçak zebānından* *dağı vezīr ü emīr* olanlara ne lāzım olduğunu *tağrīr ü beyān* idüb buyururlar

[H291a] (2603) *Meşnevī*

Güft (33) *Delçak ey melik āheste bāş*

Rūy-ı hilm ü mağfiretrā kem hiraş

Delçak pādşāhuñ *hişmı* u *intikām*da *ta'cīl ü şitāb* itmesin (34) görüb didi ki *ey melik āheste* ol ve bir kimseye *intikām* murād eyleseñ *te'ennī* kıl *hilm ü mağfiret* yüzünü *nāhin* *hişm*la *tolama* *velkāzimīne'l-* (35) *ğayza vel'āfine 'ani'n-nās vallāhu yuhibbul muhsinīn*¹⁰⁸⁵ buyurmuşlardur *pādşāh* olanlara *halīm* olmağ elzem ve *intikām* maḥallinde *'afv* u *mağfiret* kılmağ ehemdür (36) *ṭutalım* ki *'afv* u *mağfiret* olmamış ve herkesün *cürmine* göre *te'dīb* ü *mu'āheze* lāzım gelmiş

(2604) *Meşnevī*

Tā bed'in had çist ta'cīl-i niğam

Men nemīperrem (37) *bedest-i tu derem*

Tā niğama ta'cīl bu *had* ve bu *mertebe* de *nedür* *ya'nī* *niğmetlere* ve *şikestelere* *tā* bu *mertebe ta'cīl ü şitāb* eylemek *nedendür* *ben uçmazam senün* (38) *elün*deyüm ve *senün* *hükümü*deyüm eger *uçsam* *veyāhūd* *kaçsam* bu *mertebe ta'cīl* eyleseñ *vechüm* var idi *ammā* çünkim *senün elünden* *uçmağa* (39) *kādir* *degilüm* pes

¹⁰⁸⁵ “Öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.” (Âl-i İmrân 3/134)

intikāma bu mertebe ta'cīl zıllullāh olan şāhlara lāyık olmaz ve eger te'dībūñ Hudā-yı Resūl için ise andan isti'cāl (40) eylemek hōd revā gelmez

(2605) Meşnevī

Ān edeb ki bāşed ezbehr-i Hudā

Ender'ān müsta'cīlī nebud revā

Ol edeb ki Hudādan öturi olur ya'nī şol te'dīb (41) ü gūşmāl ki Hudā-yı Te'alānuñ rızā-yı şerīfi için ola anda müsta'cīl olmağ revā olmaz zīrā isti'cāl şeytāndan ve nefsi-pürāşiyāndan [P528b] (1) ve hilm ü te'ennī Raḥmāndandur

(2606) Meşnevī

V'ānçi bāşed ṭab' u ḥışm-ı 'ārızī

Miştābed tā negerded murtażī

Ve ol nesne ki ṭab' ve ḥışm-ı 'ārızī ola sür'at eyler (2) tā murtażī olmaz ya'nī ol nesne ki bir kimsede ṭabī'at ola ve daḥı 'ārızī ḥışm ola ḥışmını infāz eylemede sür'at eyler hattā rızāpezīr olmaz

(3) (2607) Meşnevī

Tersed er āyed rızā ḥışmeş reved

İntikām u zevk-i ān fāyit şeved

Anuñçün ki qorkar eger rızā gelürse anuñ ḥışmı gider intikām eylemek (4) ve ol intikām eylemenüñ zevki fāyit olur ve ḥulāşā-yı kelām ve tavzīḥ-i merām böyle dimek olur ve o te'dīb ki ṭab'ī ve ol ḥışmı ki 'ārazī (5) ola anuñ şāḥibi mağzūbün 'aleyh olan kimseye gāzabını fevrī izhār eyleyüb andan intikām olmağa sür'at u 'acele eyler ve rāzı ve ḥoşnūd olmaz (6) anuñçün ki eger ol ḥīnde aña rızā ve hilm gelürse ve anuñ ḥışmı giderse ol kimseye rızā ḥālinde intikām eylemek gibidür ve anuñ zevki (7) daḥı fevt olur pes hemān ḥışm geldükde anı def' itmeyüb intikām almağa 'acele kıılır bu gūne ḥışm u gāzab lillāh ve fillāh olmaz belki (8) şeytānī ve nefsanī olur ve bunuñ şāḥibi Ḥaḳḳuñ 'azabınaa ve 'itābına müsteḥağ gelür

(2608) *Meşnevî*

Şehvet-i kâzib şitâbed derṭa'âm

Havf-ı fevt-i (9) zevk hest ân hod sîkâm

Kezâlik şehvet-i kâzibe ṭa'âma uyar zevkûñ fevtinüñ havfından ötüri ol hod sîkâmdur *şehvet* (10) bunda iştiḥâ ma'nâsınadur nitekim ma'bedinde olan beyt bu ma'nâyı mü'eyyid olur ya'nî insânüñ ṭab'ında ṭa'ama iki gûne iştiḥâ vardur (11) iştiḥâ-yı kâzib henüz bir kimsenüñ karnı ṭoḵ iken ṭa'âm yemege sür'at u 'acele eyler ṭa'âmüñ zevkinüñ fevt olması havfından ötüri (12) [ya'nî +H] dir ki eger şimdi [H291b] bu nefis olan ṭa'âmı yemez isem bunuñ zevki fevt olur diyüb ṭabî'ât-ı iştiḥâ-yı kâzibüñ muḳtezâsı üzre karnı (13) ṭoḵ iken anı yemege sür'at eyler ol hod 'ayn-ı sekâmet olur zîrâ idḥâlü'-ṭ-ṭa'âm badü'ṭ-ṭa'âm taḡyîr-i mizâca ve netîce-yi emrâza sebeb olur

(14) (2609) *Meşnevî*

İштиḥâ şadık buved te'hîr bih

Tâ güvârîde şeved ân bigirih

İmdi iştiḥâ şadık ola te'hîr yegdür tâ kim ol ṭa'âm girihşüz haẓm ola ya'nî (15) kaçan nefsüñ ḥazḡ eyledügi bir ṭa'âm ḥâzır olsa ve nefis anı filḥâl yemege iştiḥâ kılsa şabr u te'hîr evlâdur anuñçün ki iştiḥâ şadık ola (16) ḥattâ me'kûl olan ṭa'âm bî'uḡde haẓm ola ve keylûs bula pes kuvvet-i şehviyyenüñ kezbi ve şıdḡı olduḡı gibi kuvvet-i ḡazabiyye- (17) nüñ daḡı kızbi ve şıdḡı olur ṭabî'at üzre fevrî 'arîz olan ḡazab zevk ü intikâmdan ötüri ḥâşıl olur pes şabr u te'hîr (18) eylemek evlâ olur tâ kim eger ol ḡazab-ı Ḥaḡḡanî ise şıdḡı zuhûra gelür ve eger nefsanî ve 'arîzî ise kezbi zuhûra gelüb zâyil (19) olur

(2610) *Meşnevî*

Tu pey-i def-i belâyem mîzenî

Tâ bebînî raḡnerâ bendeş kuni

Ne‘am tatalum ki sen beni def‘-i belādan ötürü dögersin tā kim raḥneyi göre- (20) sin anı bend eylesin ya‘nī ey şāh-ı cihān eger sen dirseñ ki ben seni intizām-ı ‘āleme sebep olmak ve ḥalk-ı ‘ālem senden ğayret almak (21) için dögerüm ve senüñ ḥaḳkuñdan gelinmekle ve saña te‘dīb ü siyāset olunmaḳla ba‘zı eṭrāf-ı vücūdından zuhūra gelecek belālar def‘ olur (22) ve bir āḥer edebsüz daḫı baḳma Delḳak böyle bir edebsizlik eyledi ve hīç aña zarar olmadı diyü bir raḥne bulmaz eger sen beni bu belāları def‘ eylemeden (23) ötürü urursuñ tā kim memleketüñde ve serāyuñda bir raḥneyi göresin ve beni te‘dīb itmekle ol raḥneyi bend ü sedd eylesin

(2611) Meşnevī

Tā ez‘ān (24) raḥne bīrūn nayed belā

Ġayr-ı ān raḥne besī dāred ḳazā

Tā kim ol gedikden belā ṭaşra gelmeye ve ol yoldan bir düşmen zuhūr ḳılmaya ḳazā-yı ilāhī (25) ol raḥneden ğayrı çokluk raḥneler ṭutar ki mücerred bir kimsenüñ döğilmesiyle ḳazā-yı ilāhīnün ol gedikleri münseddā olmaz

(2612) Meşnevī

Çāre-yi (26) def‘-i belā nebud sitem

Çāre iḥsān bāşed ü ‘afv ü kerem

Sitem ü cefā eylemek çāre-yi def‘-i belā olmaz ve dermān ḳılmaz çāre-yi def‘-i belā (27) iḥsān u ‘afv u kerem olur ya‘nī aşlā belālar def‘ eylemege çāre iḥsān eylemek ve kerem ḳılmaḳ ve mücrim ü müsī olanlaruñ cürmini ve seyvi‘esini (28) ‘afv ḳılmaḳdur nitekim *huze’l-‘afve ve umur bil‘urfi ve a‘rız ‘ani’l-cāhilīn*¹⁰⁸⁶ buyrulmuşdur

(2613) Meşnevī

Güft eşşadka teruddü’l-belā

Dāvi merzāke bişadkaḫ yā fetā

¹⁰⁸⁶ “(Resülüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.” (A‘râf 7/199)

(29) Hâzret-i Nebiyy-i Mükerrerem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem şadağa belâyı redd eyler buyurdı şadağa ile ey fetâ sen merzâke devâ eyleye mışra^c-ı evvel **eşşadağatu** (30) **teruddu'l-belâ'e ve tezîdu'l-'umr**¹⁰⁸⁷ hadîs-i şerîfine işâret olur ve mışra^c-ı şânî **haşşinû emvâlekum bizzekveti ve dâvû marzâkum bişşadağa**¹⁰⁸⁸ hadîs-i laţîfine¹⁰⁸⁹ (31) işâret olur şârih-i şer‘atü'l-islâm olanlar bu hadîs-i şerîfüñ şerhinde bu hikâyeti bu güne îrâd eylemişdür ki bir Yahüdî bu hadîs-i şerîfi (32) işitdi kendüsine aytdı mālumuñ zekâtını bu sene edâ eyleyem Şâmda bu kadar mālum vardur maḥfûz olur mı ve ḥarâmîden maşûn olub (33) selâmetle baña gelür mi meger ki anuñ kendü olduğı diyârda bir ḥastası daḥı var idi anuñ şıḥḥat bulmasından ötüri daḥı hem şadağa virdi (34) ve birkaç Müselmânlar didi ki eger benüm ḥastam şıḥḥat bulursa ve mālum selâmetle [H292a] Şâmdan baña gelürse ‘ahd olsun îmâna gelem hikmetullâhuñ (35) Şâmdan kârbân gelüb Medîneye qarîb olduḡda birkaç ḥarâmîler ol kârbânı ġâret eylemişdür ve Medîneye ḥaber getüren kimse ol Yahüdî- (36) ye dimiş ki senüñ vekîlüñ daḥı ol kârbânda bile idi anı daḥı ġâret eylediler pes ol Yahüdî mü'minlere ta‘n u teşnî‘ eylemege (37) başlayub dimiş ki ben **haşşinû emvâlekum bizzekveti**¹⁰⁹⁰ hadîsiyle ‘amel idüb mālumuñ zekâtını virdüm ma‘ahazâ ise maḥfûz olmayub yağma olmuş (38) ve ḥastayı daḥı işitdüm ki şifâ gelmemiş pes sizüñ peygamberüñ sözi şadık olmadı aña îmân kılmazam dimiş hikmetullâhuñ (39) anuñ vekîli birkaç günden şoñra selâmetle Medîneye gelmiş ve aşlâ anuñ mālına zarar olmamuş ve sebebi bu olmuş ki anuñ bārın çeken (40) ḥayvânlar saḡat olmuş ve ol bir kârbân serâyda birkaç merkeb tedârik idinceye dek ḡalmış ve kârbân ilerü gitmiş ve yağma (41) olmuş ve ol girüde ḡalmaḡlġua kendüsi ve mālî selâmet bulmuş çünkim ol

¹⁰⁸⁷ “Sadaka belâyı geri çevirir ve ömrü artırır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 344. [Hadisin zayıf olduğı belirtilmiştir.]

¹⁰⁸⁸ “Mallarınızı zekâtla koruyunuz ve hastalıklarınızı sadaka ile tedavi ediniz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 346. [Hadisin zayıf olduğı belirtilmiştir.]

¹⁰⁸⁹ hadîs-i laţîfine: hadîsine H

¹⁰⁹⁰ “Mallarınızı zekâtla koruyunuz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 346. [Hadisin zayıf olduğı belirtilmiştir.]

Yahūdī bu beşāreti işitmiş birkaç günden sonra [P529a] (1) aña hastasınũ dağı şıhhat bulduğı haberi gelüb vāşıl olmuş pes ĩmāna gelüb şıdķla ehl-i ĩslām zümresine dāhil olmuş

(2) (2614) *Meşnevī*

Şadķa nebūd sūhten dervīşrā

Kūr kerden çeşm-i ĩlmendīşrā

Dervīşi yakmak şadķa olmaz ĩlmendīş olan gözi kör itmek (3) ya'nī ĩlm ü keremendīşe idici çeşm-i dili hışmla kör idüb faķır ü miskīn olanları āteş-i ğazabla yakmak ve şatme-yi sitemle ĩhāırların yakmak (4) şadķa degildür belāları def'e eyleye belki ĩhāırsikenlük mülke niçe noķşān getürmege ve belālar bitürmege sebeb olur didi çünkim Delķak lisānından (5) vüzerāya ve ümerāya ve kuđdāt u ĩukkāma lāzım ve nāfi' olan ĩaşletleri ve edebleri beyān buyurdılar ol şāh-ı cihān lisānından dağı dād (6) u 'adālet ne idüğini ve şāhlara herkes luţf u merĥamet üzre olmak hem ne mertebe zarar idüğini beyān eylemege şürü' idüb buyururlar

(2615) *Meşnevī*

Güft (7) şeh nīküst ĩayr u mevķi'eş

Līk çün ĩayrī kunī dermevzi'eş

Şāh-ı cihān Delķakdan çünkim ol naşīhatāmiz olan kelimātı (8) işitdi aña aytdı ne'am ĩayr nīküdür ve anuñ mevķi'i hem nīküdür līkin çünkim bir ĩayrı eylesesin anı mevzi'de eyle zīrā bir ĩayr mevzi'inde olmasa (9) ol ehl-i ĩayr olan kimse nev'ā zālīm olur zīrā a'del odur ki her şey'i mevzi'ine vaz'e eyleye

(2616) *Meşnevī*

Mevzi'-i ruĥ şeh nihī vīrāniyest

Mevzi'-i şeh (10) esb hem nādāniyest

Meşelā bisāt-ı saţrançda ruĥ mevzi'ine koyasın vīrānlıkdur kezalik şeh mevzi'inde esb koyasın hem (11) nādānlıkdur üstād her bir ĩhāne için bir ālet vaz'e eylemişdür

eger ol ālet kendü mevzi‘ine komasañ niżāma hālel gelür ve ol kār bī- (12) fāyide olur ve lihazā kıle

Beyt

Feveza‘i‘n-nedā fimevzi‘i‘s-seyf

Kevaža‘i‘s-seyf fimevzi‘i‘n-nedā¹⁰⁹¹

pes aṣl-ı hākīm ve ṣāh-ı ‘alīm oldur ki (13) her nesneyi ki maḥallinde kıla ve Hakkı müstaḥakḳına vire cefāya lāyık olana luṭf kılmaya ve luṭfa lāyık olına hem cāfi olmaya

(2617) Meṣnevī

Derṣerī‘at hem ‘aṭā hem zecr hest

(14) Ṣāhrā ṣadr u feresrā dergehest

Ṣerī‘atda hem ‘aṭā ve hem zecr vardur ṣāha ṣadr ve fereser dergāh vardur ya‘nī ṣer‘-i ṣerīfde ‘aṭā eylemek ve her zecr (15) ü men‘ eylemek vardur velīkin ‘aṭāyı maḥalline ve zecr ü men‘i daḥı maḥallinde eylemek lāzımdur nitekim ṣāhuñ maḥall u mevzi‘i ṣadr u esbūñ dergāhıdur eger esbi (16) ṣadra ve ṣāhı dergāha getürseñ [H292b] zūlmdür pes ṣāh olan herkesüñ mertebesini ve miqdārını bilmek ve herkes lāyık olduğunu edā kılamak lāzımdur eger böyle (17) eylemezse ‘ādil olmaz

(2618) Meṣnevī

‘Adl çı‘bved vaz‘ ender mevzi‘eş

Zūlm çı‘bved vaz‘ dernāmevki‘eş

‘Adl ne ola bir şey‘i mevzi‘ine vaz‘ eylemek zūlm ne ola bir şey‘i nāmevki‘ine (18) komaḳ ya‘nī ‘adl aña dirler bir şey‘i bir nesneye lāyık u müstaḥak olduğda ol şey‘e müstaḥak olduğu şey‘i viresin ve aña irgüresin ki ol (19) anuñ mevzi‘i olmuşdur meṣelā bir kimse ḥadd urulmağa ve te‘dīb ü taḳzīr kılnmağa müstaḥak olsa sen aña ol ḥaddi urmasañ ve aña te‘dīb kılmasañ (20) ‘ādil olmazsın ve zūlm filḥakīka aña

¹⁰⁹¹ “Kılıç çekileceği yerde cömerlik yapmak; cömertlik yapılacağı yerde kılıç çekmek kadar zararlıdır.”

dirler ki bir kimse bir şey'e mevki' ü müstahak degül iken getüresin ol şey'i aña
komayasın

(2619) Meşnevî

Nîst bâtı̄l her çi(21) Yezdân âferîd

Ezğazab v'ezhilm ü eznuş u mekîd

Her neyi ki Yezdân-ı Mecîd Hâzretleri yaratdı ğazabdan ve hilmden ve nuşdan ve
mekîd ü mekrden ve (22) bunlar emsâli hâletlerden ve şey'lerden her ne ise bâtı̄l
degildür nitekim *ve mâ halaknâ's-semâ'e velarđa ve mâ beynehumâ bâtı̄lâ*¹⁰⁹² buyurdı
ve İbn Fâriż Hâzretleri (23) dađı bu maħalle münâsib buyurdı

Beyt

Felâ 'abesu velħalku lem yuħlaķu sudden

*Ve in lem tekun ef'âluhum bisedîdeti*¹⁰⁹³

(2620) Meşnevî

Ĥayr-ı muṭlaķ nist zînhâ hiç(24) çîz

Şerr-i muṭlaķ nîst zînhâ hiç nîz

Bunlardan hiç bir şey ĥayr-ı muṭlaķ degildür bunlardan dağı hiç şerr-i muṭlaķ
yokdur zîrâ ĥakîm ne şerr-i muṭlaķ ve (25) ne ĥayr-ı muṭlaķ yaratdı belki her şey
nisbetle ĥayr ve nisbetle şerr olur ĥışm u ğazab dağı egerçi ya'nî kimselere nisbetle
ĥayr u nef' olur

(2621) Meşnevî

Nef' ü zarr(26) her yekî ezmevzi'est

'İlm ez'în rû vâcibest ü nâfi'est

Nef' ü zarar biri mevzi'dendür 'ilm bu yüzden vâcib ü nâfi'dür ya'nî hilm (27) ü
kerem bunlar emsâli olan siyem muṭlaķâ nef' degildür ve kezalik ĥışm u ğazab ve

¹⁰⁹² "Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri biz boş yere yaratmadık." (Sâd 38/27)

¹⁰⁹³ "Hal böyle olunca varlıktaki hakîkî mâbûdun o olduğunu anladınsa, o zaman bu mevcûdâtta abes hiçbir şey bulunmadığı, âlem halkının boş yere yaratılmadığı anlaşılır." Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 439-440.

ķahr u keyd u meker her muṭlaķ Őerr ü zarar degildir belki bunlaruñ nefc (28) olması ve zarar ķılması ve mevzi'ine nisbetledür eger luṭf u 'aṭāyı mevzi' ve maḥall olmayan yere eyleseñ zarar olur ve kezalik ḥıŐm u ğazabı hem nāmaḥall (29) ve nāmüstaḥaķ olan kimseye eyleseñ Őerr ü zarar olur ammā maḥall u müstaḥaķķa eyleseñ ḥayr u nefc olur pes her bir ḥāleti ve kār u fi'li buña göre kıyās (30) eyleyem 'ilm bu cihetden küll mü'min ve mü'mine üzre vācib ü nāfi'dür ki 'ilm olmayınca her Ḥaķķuñ müstaḥaķķı ve her müstaḥaķķuñ Ḥaķķı hem bilmezem ve bir Őey'üñ (31) miķdārı ve mevzi'i daḥı fark olunmaz anuñçün Ḥazret-i Nebī 'aleyhisselām *ṭalebu'l-İlmi farīżatun likulli müslimīn ve müslimetin*¹⁰⁹⁴ buyurmuşlardır pes emīr ü ḥākim olanlara (32) herkes ne kār ve ne 'amele müstaḥaķdur evvelā anı bilmek gerek andan Őoñra lāzım olduĝı ḥīnde Ḥaķķı müstaḥaķķına irgürmek gerek tā kim 'adlle (33) mevşüf ola

(2622) Meşnevī

Ey besī zecrī ki bermiskīn reved

Derşevāb eznān u ḥelvā biḥ buved

Ey Delķak çokluk zecr ü ḍarb ki miskīn (34) ve faķīr üzre vāķi' olur ve bir mü'ezzib meşela bir dervīŐi döĝer şevābda nān u ḥelvādan ol yegdür ya'nī ol kimsenüñ ol dervīŐe (35) nān u ḥelvā virmesinden anı döĝe senüñ ve te'dīb ķılmasınıñ şevābı [H293a] daḥı ortak olur ve ol dervīŐe hem kötek yemek nān u ḥelvā (36) yemekden ma'nāda enfa' gelür

(2623) Meşnevī

Z'ān ki ḥelvā bīevān şafra kuned

Sīliyeş ezḥubş müstenķā kuned

Zīrā ki ḥelvā evānsuz şafra eyler ya'nī filmeşel (37) bir maḥrūr olmaz ech veyā ḥumāya mübtelā olan bir marīze ḥelvā verirseñ ol ḥelvā anuñ mizācında şafraı

¹⁰⁹⁴ "İlim öğrenmek, her müslüman erkek ve kadın için farzdır." Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Meşnevī Şerḥi*, s. 347. [Hadisin zayıf olduĝu belirtilmiştir.]

ziyāde eyler pes bīvaqt bir kimseye ḥelvā (38) virmek aña zarar olur kezalik maḥallsüz bir kimseye luṭf u iḥsān eylemek hem vaḳitsüz bir kimseye ḥelvā virmek gibi olur ve zarar ḳılır (39) ammā sille ve ṭabanca ḥubṣdan anı müstankā eyler ya'nī ṭabında ḥabāṣati ve ḳabāḥati olan kimseye luṭf eylemeden ḳahr eylemek ve ṭabanca urmak evlā- (40) dur zīrā ṭabanca anı ḥabāṣet ve ḳabāḥat ṭab'iyeden müneḳḳī ve müzehheb eyler

(2624) Meṣnevī

Sīliyī dervāḳt bermiskīn bezen

Ki rehāned ānṣ ezgerden zeden

(41) Vaḳtinde faḳīr ü miskīn olana ey mü'ezzib bir ṭabanca ur ki ol sille anı bunu urulmadan ḳurtara maḳṣūd bir kimse dervīṣ ü miskīn [P529b] (1) olsa lākin andan bir küstaḥluk zuhūra gelse bu bir faḳīrdür diyü aña merḥamet eylemek yerinde degildür belki aña merḥamet filḥaḳīḳa oldur ki maḥallinde (2) aña günāhından ötüri bir sille urasin tā kim sille anı boynı urulmadan ḥalāṣ eyleye ṣu i'tibārla ki ol bed nefis olan miskīn (3) bir büyük günāha daḥı ṣürü' itmeye tā anı işlemekle anuñ boynı urulmaya

(2625) Meṣnevī

Zaḥm ma'nāda ḥūy-ı bed üzre vāḳi' olur çüb gerd üzre vāḳi' olur nemed üzre degül

Çüb bergerd ūfted nī(4) bernemed

Zaḥm ma'nāda ḥūy-ı bed üzre vāḳi' olur çüb gerd üzre vāḳi' olur nemed üzre degül ya'nī bir kimse meṣelā eline bir çüb alsa (5) ve bir nemedi dögse ol kimsenüñ ol nemedi dögmesi anuñ tozu olduğundan ötüridür yoḥsa mücerred nemedi dögmeḳ murād degildür pes (6) ma'nāda çüb nemek ḡubārı üzre vāḳi' olur kezalik faḳīr ü miskīn olanları dögmeḳ münāsib degildür ammā anlardan bir bed ḥaṣlet (7) ṣādir olsa anları dögseñ ma'nāda ol çüb anuñ ḳabāḥati üzre vāḳi' olur pes te'dīb için ḥiç

faķir ü miskini (8) dögmekte belki gelürse öldürmekte hem aṣlā zarar yok belki nefc
ü fāyide katı çokdur

(2626) Meṣnevī

Bezm ü zindān hest her Behrāmṛā

Bezm muḥlīs- (9) rā vü zindān ḥāmṛā

Behrām için bezm ve zindān vardır bezm muḥlīs için ve zindān-ı ḥāṣ içinüdür
*Behrām*dan murād bunda muṭlaķ (10) pādşāhlarıdır yaʿnī her pādşāh için beherḥāl
hem bezm ve zindān vardır bezm kendünün maḥlāşları ve muşāḥibleri içündür ve
zindān (11) ḥāmlar ve nāpuḥteler ve güstāḥlar içündür

(2627) Meṣnevī

Şaķķ bāyed rişṛā merhem kunī

Çirkrā derriş müstaḥkem kunī

Rişi şaķķ itmek gerek (12) merhem eylesin çirki riş içre müstaḥkem eylesün

(2628) Meṣnevī

Tā ḥured mer gūşṛā derzīr-i ān

Nīm sūdī bāşed ü penceh ziyān

Tā kim ol çirk ol (13) yaranuñ altında laḥmı yer nişf fāyide olur ve elli ziyān olur *nīm*
bunda bir miķdār maʿnāsınadır ve netice keşretten ʿibāretdür ve tavziḥ-i maʿnā
böyle (14) demek olur ki meşelā bir cerrāh bir yarayı görse ve anuñ şāḥibine
merḥamet idüb ol yarayı merhem ḳomadan ötüri yarmasa ve çirki (15) yaʿnī iriñi ol
rişüñ içinde müstaḥkem eylese ol çirk ü cerāḥat derinüñ altında anı yiyüb gider pes
bir miķdār ol yara şāḥibine (16) sūd u fāyide olur şü iʿtibārla anuñ rişini şaķķ
eylemezsin pes ol yara şāḥibi [H293b] yarasını yarmaķ ve anuñ üzerine merhem (17)
ḳomaķ vecaʿını ve acısını çekmedügi cihetden bir miķdār sūd u rāḥat görür ammā
çok ziyān olur zīrā anuñ yarası içre olan çirk (18) ü cerāḥat anuñ saĝ etlerini bile yir
ve aña niçe zamān derdler ve elemeler irgürür pes üstād olan cerrāḥa lāzım olan

oldur ki bir fakīr ü (19) miskīnün yarasını görse bu bir fakīrdür bunuñ yarasını şakḳ eylemeyem ve merhem ḳomayalum ḳo ḫursın dimeye belki ol fakīrün rencīde (20) olduğına bakmayub rīṣi şakḳ eyleye ve rīṣün içinde olan çirk ü cerāḫati ihrāc eyleye ve merhem ḳoya ve eger böyle (21) eylemezse çirk ü cerāḫati anuñ rīṣinde müstaḫkem eyler ḫattā ol çirk deri altında sağ etler yer pes ol fakīre bir miḳdār nefc olur (22) bir niçe yüzden ziyān olur marāz-ı ḳalbī ve rīṣ-i nefsanī daḫi böyledür emīr ü ḫākim olanlara cerrāḫ ḫāzıḳ gibi gerek bir fakīrün ma'nevī (23) bir marāzı gördükde aña 'ilāc eylemek anı incidmek ve dögmek ve yaralamaḳla olursa da merḫamet itmeyüb aña bu gūne cefāya revā göre (24) ki vaḳtinde olan te'dīb anuñ derūnda olan yarası üzre merhem ḳomaḳ gibi olur çünkim sulṫān ḫarafından ümerā ve ḫükemā lāzım (25) olan bu ḳadar ma'anī ve fevāyidi beyān buyurdılar tekrār Delḳak lisānından yine te'dīb ü intīḳāmda ta'cīl ü ṣitāb eylemenün ḳabāḫatini (26) ve te'ennī ve ihtiyāṫ ḳılmanuñ fazīletini beyān eylemege ṣürü' idüb buyururlar

(2629) Meşnevī

Güft Delḳak men nemīgüyem güzār

Men hemīgüyem taḫarrī'ī (27) biyār

Delḳak çünkim ṣāhdan bu 'adl ü dāda müte'alliḳ olan sözleri işitdi aña aytdı pādṣāhum ben dimezem ki beni ḳo ben dirüm ki (28) bir taḫarrī getir ve kendüñi ihtiyāṫ u ihtimām eylemek mertebesine yetür ki çok kimseler ḫaḳḳında ba'zı ehl-i ḡaraḫ iftirā eyler ve anuñ kār u girdārınuñ (29) ḫilāfını söyler hemān ol ehl-i ḡaraḫa taṣdīḳ idüb ol müttehem olan fakīre te'dīb ü ḳıṣāṣ eylemek revā ve sezā olmaz belki (30) ḫākime lāzım olan ta'cīl itmeyüb ḫarafeyni cüst u cū ḳılub ol ḫuṣūṣda niçe ihtiyāṫ u ihtimām eyleye ta kim bir bīgünāha bir ehl-i ḡaraḫuñ (31) söziyle ḫarb u zecri revā görmeye

(2630) Meşnevī

Hīn reh-i ṣabr u te'ennī dermebend

Şabr kun endiŕe mikun rûz çend

Sen ki hâkimsin zinhâr şabr (32) te'ennî yolını sedd eyleme şabr eyle ve benüm huşuŕımda birkaç gün fikr ü endiŕe eyle

(2631) *Meŕnevi*

Derte'enni beryakîni berzeni

Güşmâl-i men beikânî kunî

Ĥattâ (33) te'ennî ve te'hîrde bir yakîn üzre urasın ve benüm kâr u girdârumdan murâdum ne idüğini bir vech-i yakîn bilesin filhâkîka benüm kâr u girdârumdan (34) murâdum fesâd oldıysa ve saña yakîn geldüyse benüm güşmâlümü bir îkânla eylesin ve illâ mücerred sū³-i zannla güşmâl itmek hâkim olanlara (35) lâyıķ degildir benüm huşuŕımda saña yakîn neden hâşıl oldu ve benüm kâr u girdârumdan murâdum fesâd olduğına neden 'ilm geldi pes zann (36) ile 'uķûbet itmek câyiz ve ŕer'î olanlardan degildir

(2632) *Meŕnevi*

Derreviŕ yemŕî mükibben ĥod çirâ

Çün hemiŕâyed ŕuden deristivâ

[H294a] Reviŕde (37) yemŕî mükibben ĥod niçün çünkim istivâda gitmeklük lâyıķ olur ve sūre-yi Mülkde olan bu âyet-i kerîmeye iŕâret olur ki Allâh Te'âlâ Ĥazretleri (38) *efemen yemŕî mukibben 'alâvechihî ehdâ emmen yemŕî seviyyen 'alâsırâtın müstaķîm*¹⁰⁹⁵ buyurur bu âyet-i kerîmenüñ tefsîri üçüncü defterde *beyân-ı* (39) *ân ki 'ilmrâ dü pürrest sürĥında ba'd ezân yemŕî seviyyen müstaķîm* beytinüñ ŕerĥinde mürür eyledi anda taleb olına ve tavziĥ-i ma'nâ böyle (40) demek olur ki çünkim tarîķ-i ĥükümetde istivâda sâlimen gitmek ķâbil ola ve lâyıķ gele pes revişde mükibben 'alâ veche gitmek ĥod (41) niçündür bu ĥod toğrı giden hâkime lâyıķ degildir ve seviyyen sâlimen giden yüzi üzre mükibb olan iftân u ĥayrân giden

¹⁰⁹⁵ “ŕimdi (düşünün bakalım), yüz üstü kapanarak yürüyen mi (varılacak) yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?” (Mülk 67/22)

kimse ile [P530a] (1) hem berāber degildür ahdi olan ʔarīk-i Hakkā seyyān u sālīmen gidendür

(2633) *Meşnevî*

Meşveret kun bāgürüh-i şālihān

BerPeyember emr-i şāvirhum bedān

Şālihlerüñ gürühıyla meşveret (2) eyle Hāzret-i Peygamber üzre şāvirhum emrini bil nitekim Hāḡ Tebārek ve Te‘ālā sūre-yi Āl-i ‘İmrānda Hābībi Hāzret-i Muştafāya şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḡiṡāb (3) idüb buyururlar *velev kunte fezzan ḡalīza'l-ḡalbi lenfaḡḡū min ḡavlike fa‘fu ‘anhum vestaḡfir lehum ve şāvirhum filemr*¹⁰⁹⁶ bu āyetüñ tefsīri birḡaç maḡalde (4) mürür eylemişdür çüñkim bir şāḡib-i sa‘ādete *ve şāvirhum filemr*¹⁰⁹⁷ ḡiṡābı vārid ola hem anuñ ümmetinden iseñ bu emri ḡabül eyle ve bu ma‘nāyı (5) bir ḡoş bil bīḡarāz olan şālihlerle meşveret eyle tā ḡaṡā ve zeleden berī olasın

(2634) *Meşnevî*

Emruhum şūrā berāyī in buved

K’ezteşāvür sehv ü keḡ kemter (6) *reved*

Emruhum şūrā āyet-i kerīmesi şālihler ve ‘āḡıllarla meşveret eylemeden ötüridür zīrā teşāvürden sehv ü keḡ kemter vāḡi‘ olur ki bir ḡavm-i ‘āḡıl (7) olanlarla müşāvere eyleseler anlardan sehv ü ḡaṡā az vāḡi‘ olduğına ḡadīs-i şerīf var olmuşdur ve bu beyt-i şerīf¹⁰⁹⁸ sūre-yi Şūrā- (8) da olan bu āyet-i kerīmeye işāret olur ḡālellāllah te‘ālā fīHāḡḡı’n-nişār *vellezīne’stecābū liRabbihim ve eḡāmu’s-şālete ve emruhum şūrā beynehum*¹⁰⁹⁹ (9) bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri beşinci defterde *sebeb-i*

¹⁰⁹⁶ “Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış.” (Āl-i İmrān 3/159)

¹⁰⁹⁷ “Bu manaya gelen hadīslerden bahsedilerek rivāyetin zayıf olduğu belirtilmiştir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 350-351.

¹⁰⁹⁸ beyt-i şerīf: beyt H

¹⁰⁹⁹ “Yine onlar, Rablerinin davetine icabet ederler ve namazı kılarlar. Onların işleri, aralarında danışma ile dir.” (Şūrā 42/38)

rücū' kerden-i ān mihmān sūrhında 'aqlrā bā'aql-ı dīger yār kun beytinüñ şerhinde mürūr (10) eyledi anda taleb olına

(2635) Meşnevī

Īn ħiredhā çün meşābih enverest

Bīst meşābih ezyekī rūşenterest

Bu 'aqlar meşābihler gibi enverdür (11) yigirmi meşābih bir meşābihden rūşenterdür ya'nī bu 'aqlar çünkim çerāğlar gibi enver olsaydı bir çerāğdan yigirmi çerāğ bir yere geldükde rūşenter- (12) dür

(2636) Meşnevī

Bū ki mişbāhi fütend er miyān

Müşta'il geşte zinūr-ı āsmān

Bolayki bu yigirmi mişbāh bir yere geldükde bu cümleñ ortasında bir mişbāh (13) vāqi' ola ol mişbāh nūr-ı āsmāndan müşta'il olmuş ola ya'nī yigirmi 'aql bir yere geldükde bu lāyika bu cümleñ miyānında āsmānī ve ziyāyī (14) Rabbāniden münevver olmuş bir 'aql yolına ve ol 'aqluñ re'y-i şerīfiyle 'amel kılına tā ḥaṭā vü ḥalelden ḥalāş olına

(2637) Meşnevī

Ġayret-i Ḥaḳ perde-yi engīḥ-* (15) *test

Süflī vü 'ulvī behem āmiḥtest

Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinüñ ğayreti perde kōparmışdur süflī ve 'ulvī bir perde kārışmışdur ya'nī 'ulvī (16) olan 'aqlar ve kezalik süflī olan 'aqları [H294b] biri birine kārışmış ve aḥlāṭ kılmışdur ğayret-i Ḥaḳ ise bir 'azīm perde kōparmış ve 'ulvī 'aqları (17) mestūr u maḥcūb kılmışdur mü'eyyid min'indallāh olan 'aql bu cümle 'ükülüñ miyānında kangi 'aql idüğini perdede kalmış ve mestūr (18) olmuşdur

(2638) Meşnevī

Ġüft sīrū miṭaleb ender cihān

Baht u ruzirā hemikun imtiḥān

Ḥaḡ Te‘ālā sīrū didi sen cihānda ṭaleb eyle (19) bahtı ve ruzī imtiḥān eyle Cenāb-ı Ḥaḡ celle şānuhu sūre-yi ‘Ankebūtda *fesīrū ve fil‘arḡi fenḡūru keyfe bedē’e’l-ḡalka*¹¹⁰⁰ buyurdu bundan (20) münfehim olan kendü maḡlūḡātını ne gūne ḡudret ü ḡālet üzre bed‘ā eyledüğine naḡar ḡılmaḡ ve anuñ maḡlūḡātı içinde bir hidāyet maḡharı ve ‘ināyet (21) maḡalli kimseyi bulmadan ötüri seyr ḡılmaḡ ve cihān içre ṭālib olmaḡ murād olur imdi ey ṭālib sen kendü bahtını ve naḡīb ü rızḡuñı hemīşe (22) bu ‘ālemde imtiḥān eyle tā kim senüñ şūrī ve ma‘nevī rızḡuñ gör saña kimüñ yüzinden fetḡ olur ve kimüñ cānibinden ḡuhūra gelür

(2639) Meḡnevī

Der- (23) mecālis miṭaleb ender ‘uḡūl

Ān ḡünān ‘aḡlī ki būd ender Resūl

Meclislerde ‘aḡllar içre ṭaleb eyle ancılayın bir ‘aḡlı ki Resūl Ḥāzretlerinde (24) idi ‘aḡldan murād bunda ‘ilm-i Nebī ve ḡulḡ-ı Muḡammedī ile muttaḡıf olan ‘aḡldur ya‘nī şāhlara ve cümle ḡākimlere belki cümle mü’minlere lāzım olan bu- (25) dur ki mecālis-i ‘uḡalā ve ‘ulemāda ‘āḡllar ve ‘ālimler içre bir ‘aḡlı ṭaleb eyleye ki ol ‘aḡlı Ḥāzret-i Resūl-i Keremde olan ‘ilmle muttaḡıf olmuḡ ola

(26) (2640) Meḡnevī

Z’ān ki mīrāḡ ezResūl ānest ü bes

Ki bebīned ḡaybhā ezpīḡ ü pes

Zīrā ki Resūl Ḥāzretlerinden ‘aleyhisselām mīrāḡ olan (27) o ‘ilm-i Nebevī ile mevsūf olan ‘aḡldur kemā ḡāle’n-Nebī ḡallallāhu ‘aleyhi ve sellem¹¹⁰¹ *inne’l-enbiyā’e māverraḡū dirhemen velā dīnāran ve innemā verraḡū* (28) *‘ilmen femen eḡāzehu*

¹¹⁰⁰ “De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın.” (Ankebūt 29/20). Bu ayet, Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: “*ḡul sīru filarḡi fānḡurū keyfe bedē’e’l-ḡalka*”

¹¹⁰¹ ‘aleyhi ve sellem: ‘aleyhisselām H

*eḥaze biḥazẓin vāfirin*¹¹⁰² pes Ḥazret-i Faḥr-i ‘Ālem¹¹⁰³ ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem mīrās olan hemān ‘ilmdür kaçan bir ‘ākıl ol ‘ilme vārīs ola (29) ḡaybları pīş ü pesenden görür ve *pīş*den murād müstakbel ve *pes*den murād māzī olur ve Resül Ḥazretlerinden mīrās olan ‘ilme ‘aql ta‘bīr (30) itmişlerdür ‘aқılla mazbūṭ olduḡuṣün pes dīnden ve āḫiretten isteyen kimse Ḥazret-i Resülün ‘aleyhisselām ‘ilmine ve ‘aқlına vārīs olan (31) bir ‘ālim ve ‘aқılı mecālis-i ‘uқalāda ṭaleb eylemek gerekdür ki ol ‘aқıl ḡaybları geṣmişden ve gelecekdende göre ve dīnde fāyide ve nef‘ olandan (32) ve daḡı zarar u ziyān virenden ṭālibe ḡaber irḡüre

(2641) Meşnevī

Derbaşarhā miṭaleb hem ān başar

Ki netābed şerḡ-i ān īn muḡtaşar

Bu başarlar iṣre hem ol (33) başarı ṭaleb eyle ki anuñ şerḡinde bu muḡtaşar ṭākat geṭürme *başardan* murād bunda başar-ı dildür ki ol āna başāret dirler aşl ḡayrı ve şerri ve dīnde (34) olan nef‘i ve zararı gören başar-ı başāretdür pes ṭālib-i Ḥaқ olan kimseye lāzım olur ki bu ḡadar ehl-i başāyir iṣre şol başāret şāḡibini (35) ṭaleb eyleye ki bu Meşnevī-yi Şerīf kitābı ol başāretün şerḡine ṭākat geṭürmeye ki filḡaқıka bu kitāb-ı Meşnevī ol başāretün görmesine ve bilmesine (36) nisbetle beḡāyet muḡtaşardur meselā cemī‘-i ‘ulūm-ı dīniyye ki anda bu ḡadar bīn ketebe tedvīn ü taşnīf olınmışdur [H295a] cümle[si –H] ol ḡönül ḡözinün (37) görmesinün ve bilmesinün şerḡidür pes ṭālib-i Ḥaқ olan ve āḫiretin isteyüb ḡurb-ı Ḥaқkı cüst ü cū ḡılan kimseye lāzım olur ki (38) bir şāḡib-i başāret ve mazḡar-ı ‘ināyet ü hidāyet olan ‘ālim ü ‘aқılı rüz u şeb ṭaleb eyleye ve ṭālib-i dīn fāriḡ olub kendü ‘aқlına (39) ve ‘ilmine ḡanā‘at ḡılub mücerred bir muḡaddemde ḡalmaya ve tereḡḡüb ḡılmaya

¹¹⁰² “Peygamberler miras olarak dīnar ve dirhem bırakmazlar. Onlar ancak ilmi miras olarak bırakırlar. Kim (miras olan) bu ilmi alırsa, bol bir paya sahip olmuş olur.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerḡi*, s. 352. [Hadisin muttasıl olan bazı isnādları bulunsa da saḡih olduḡu belirtilmiştir.]

¹¹⁰³ Faḡr-i ‘Ālem: Resül-i Ekrem H

(2642) *Meşnevî*

Behr-i ĩn kerdest men' ĩn bāşükũh

Ezterehhũb v'ezşuden ĥalvet (40) bekũh

Ol bāşükũh olan sulţānu'l-kevneyn bunda ötũri terehhũbden ve kũhda ĥalvete gitmeden men' itdi nitekim *lāruhbāniyyete fil-* (41) *Īslām*¹¹⁰⁴ buyurdu ve bu ĥadĩs-i şerĩfũn şerĥi beşinci defterde evāyile ĥarĩb *lāruhbāniyyet filĪslām* sũrhında ve bu cildũn daĥı [P530b] (1) evāyiline ĥarĩb bir miĥdār mũrũr eyledi anda taleb olina ya'nĩ ol şükũh ve 'azametle muttaşif olan Nebiyy-i Mũkerrem Ĥazretleri taĥlara gidũb ĥalvet ü 'uzlet iĥtiyār (2) eylemeden ve daĥı terehhũb idũb bir gũşede kendũ başka başına 'ibādete meşĥũl olmadan anuñçũn men' eyledi ki

(2643) *Meşnevî*

Tā negerded fevt-i ĩn nev' iltĩkā

K'ān nazār baĥtest (3) ü iksĩr-i bekā

Tā kim bu nev' iltĩkā fevt ü zāyi' olmaya ki ol nazār 'ayn-ı baĥt u sa'ādet ve daĥı iksĩr-i bekādur ya'nĩ eger kendũ 'aĥlına ve 'ilmine ĥanā'at olinub ĥalvet (4) ü 'uzlet iĥtiyār olinsa 'ālem-i Rabbānĩ olan 'āĥıl ile mũlākāt olmak şoĥbet ĥılmak fevt olur ol 'ālem-i Rabbānĩnũn nazārı ise 'ayn-ı baĥt (5) rũĥefzā ve iksĩr-i bekādur nitekim **Ferĩdüddĩn-i 'Atťār** Ĥazretleri [ĥaddesallāhu sırrahũ'l-laťĩf -H]

Beyt

Yek demĩ şoĥbet bemerdān-ı Ĥudā

*Biĥter ezşad sāl buden (6) dertuĥā*¹¹⁰⁵

buyurdılar nev'-i 'aĥılla Ĥaĥ Te'ālā Ĥazretleri taĥarrub envā'-ı birrele taĥarrub eylemekden evlā olduĥına bu ĥadĩs-i şerĩf delālet eyler ki Ĥazret-i (7) Nebĩ

¹¹⁰⁴ "İslamda ruhbanlık yoktur." Gültekin, *İsmail Ankaravĩ'nin Mesnevĩ Şerĥi*, s. 157. [Hadisin saĥĩh olduĥu belirtilmiştir.]

¹¹⁰⁵ "Bir an merdān-ı Ĥudā olan insan-ı kamilller ile beraber olmak, yüz yıl takvada olmaktan daha iyidir." Konuk, *Mesnevĩ-i Şerĩf Şerĥi*, C. 12, s. 225.

‘aleyhisselām¹¹⁰⁶ Hāzret-i ‘Alīye hitāben buyurdılar *yā ‘Alī eztaḳarrebe’n-nāsu ilāhālikihim bienvā‘i’l-birri taḳarrubu ilāllāh bienvā‘i’l-‘aḳli tesbiḳhum dereceten ve zūlfā ‘indal-* (8) *lāh*¹¹⁰⁷ pes şāhib-i himmet olan ṭālibe bir ‘aḳıl ve şālih kimseyi ṭaleb eyleyüb anuñ nazarı almağa ve andan ‘ilm istifāde ḳılmağa ve edeb öğrenmege (9) sa‘y u himmet eylemek lāzım olur

(2644) Meşnevī

Dermiyān-ı şālihān yek ašlahest

Berser-i tevḳī‘eş ezsultān şahest

[Şālihān ümmet miyānında bir aşlah vardır anuñ tevḳī‘i üzre sulṭāndan bir şah vardır +H] *tevḳī‘* berāta ve nişāna (10) dirler *şah* ol nişān içre sulṭān cānibinden yazılan ḥaṭ oldur ki ol ṭuḡrā anuñ ve nişānınuñ şihḥatine delālet eyler nitekim berātlarda ve ṭuḡrā- (11) larda şah işāret olunması ma‘lūm u müte‘arīfdür [ya‘nī -H] bu ümmet-i Muḥammedüñ şālihleri miyānında bir aşlah-ı ḥalaḳallāh ve bir aşdāḳ-ı ‘abdullāh vardır ki (12) ol aşlah mevcūduñ berāt-ı hümāyūnı üzre sulṭān-ı ḥaḳīkatden pürşah vardır ki ol şah Ḥaḳ Te‘ālā Hāzretlerinüñ ol şāhib-i devlete virdüğü (13) [H295b] şıdk-ı aḳvāl ve şihḥāt-i a‘māl ve selāmet-i aḥvāl ü ḥıṣāldür ki anuñ eḳvāli ve ef‘āli ve aḥvāli ve ḥıṣāli ḥālişen livechillāh olması Ḥaḳ Te‘ālā (14) Hāzretleri ṭarafından aña *şahḥa heze’l-‘abdu ‘indī ve ḥaluşa ‘ameluhu mineşşekki verreyb*¹¹⁰⁸ dimesidür

(2645) Meşnevī

K’ān du‘ā şud bāicābet muḳterin

Küfv-i nebved kibār-ı ins ü (15) cin

¹¹⁰⁶ ‘aleyhisselām: ‘aleyhişşalātı vesselām H

¹¹⁰⁷ “Ey Ali! İnsanlar yaratıcılarına çeşitli iyiliklerle yakınlaşmaya çalışırlar. Sen Allah’a akıl yoluyla yaklaş. Onları derece olarak geçer ve Allah’a yakınlaşmış olursun.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Meşnevî Şerhi*, s. 353. [Rivâyetin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹¹⁰⁸ “Bu kul nezdimde sahih oldu ve onun ameli şek ve şüphedenkurtuldu.”

Ki ol icābete muḳarrin olan du‘ā oldı aṣlaḫa rābiṭa olub ma‘nā böyle olmaḫ hem vechdür ki ol aṣlaḫ icābete muḳarrin olan du‘ā oldı (16) ins ü cinüñ kibārı ol maṣlaḫuñ küfvi olmaz du‘ādan muḳaddem muzāf-ı muḳadder olub bir aṣlaḫ icābete muḳarrin olan du‘ānuñ ehli (17) veyā ṣāḫibi oldı dimek hem cāyiz olur ve tavzīḫ-i ma‘nā böyle dimegi ifāde kıılır ki ol aṣlaḫ mevcūd-ı Ḥaḳ Te‘ālānuñ icābetine muḳarrin olan (18) du‘ānuñ ṣāḫibi belki anuñ vücūd-ı ṣerīfi¹¹⁰⁹ hemān ‘ayn-ı du‘ā-yı müstecāb kendüsi oldı ki aṣl ism-i a‘zam bir maḳbül Ḥudā olan (19) insān-ı kāmilden ‘ibāret olur ṣaḫilüñ kibārı bir yere cem‘ olsalar ‘aḳlda ve dīnde ve ‘irfān u ikānda ve İslām u imānda ol (20) aṣlaḫ-ı mevcūduñ miṣli ve nazīri olamaz

(2646) Meṣnevī

Dermirēṣ ān ki ḫulv u ḫāmizest

Ḥüccet-i İṣān berḤaḳ dāḫizest

Anuñ mirāsında (21) ol kimse ki ḫulv u ḫāmizdür anlaruñ ṣiḫḫati Ḥaḳ Te‘ālānuñ ḫatında dāḫizdür *ḫulv* tatlu *ḫāmiz* ekṣi ve *dāḫiz* ṭayranıcı dimekdür *ḫulv* nās (22) içre lezīz ü ṣerīf olan ‘aḳl-ı cüzvī ṣāḫiblerinden ‘ibāret olur ve *ḫāmiz* bedḫüy ve yāvehüy kimselerden kināyet olur ya‘nī ol (23) aṣlaḫ-ı ‘ibādullāḫ olan ‘alim-i Rabbānīnuñ mīrī ve ‘inādında ol kimse ki eyü olsun veyā ḫod kötü olsun nīk ve bed her kimse ise anuñ ḫücceti Ḥaḳ (24) Te‘ālānuñ ḫatında bātıldur

(2647) Meṣnevī

Ki çü mā ūrā beḫod efrāṣtīm

‘Özr ü ḫüccet ezmiyān berdāṣtīm

Zīrā Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri anuñ ḫaḳḳında dir ki çüñkim (25) biz anı kendü irādet ü ‘ināyetimizle efrāṣte ve ‘ālī ḫadar eyledük ‘aḳlı ve nuḳlı olan ḫücceti ortadan ḫaldurdık ki aṣl ḫüccete Allāḫ ‘alennās (26) aṣlaḫ olan ‘alim ü ‘aḳlıdur ḫilimde ve ‘aḳlda ve ṣalāḫda andan ednā olan kimselerüñ ḫücceti ‘indallāḫ bātıldur anuñçün ki

¹¹⁰⁹ vücūd-ı ṣerīfi: zāt-ı ṣerīfi H

ol mü'eyyid bi'avnillāh (27) Allāhdur ki Hāḡ Te'ālā anı kendünüñ tevfiḡ ü hidāyet itmesiyle 'ālī kadar yükselmişdür pes sāyir 'aḡl-ı cüzvī şāhiblerinüñ hüccec-i 'aḡliyye ve (28) berāhin-i naḡliyyesi Allāh ḡatında maḡbūl olmaz

(2648) *Meşnevî*

Ḳiblerā çün kerd dest-i Hāḡ 'ayān

Pes taḡarrī ba'd ezīn merdūd dān

Çünkü dest-i (29) ḡudret-i Hāḡ ḡibleyi 'ayān eyledi pes bundan soñra taḡarrī eylemegi merdūd bil *ḡible*den murād bunda ḡible-yi ervāḡ ve 'uḡūl olan rūḡ-ı a'zam (30) maḡharı bir vāriş-i Muḡammedī ve mürşid-i ḡarīḡ-i Aḡmedī olur ki aña teveccūh ü iḡtidā eylemek ma'nāda Hāḡret-i Muḡammed Muştāfaya teveccūh ü iḡtidā eylemek gibidür çünkü (31) bir 'aşrda Hāḡ Te'ālā Hāḡretlerinüñ yed-i ḡudreti böyle bir vāriş-i Muḡammedī olan şāhib-i sa'ādete zāhir ü 'ayān eyleye pes ey ḡālib-i ḡible-yi (32) ma'nevī olan sālīk bundan soñra taḡarrī ve ḡaleb eylemegi merdūd bil taḡarrī ve ḡalebden maḡşūd ḡibleyi bilmek ve ne cānibe olduḡına bir vech-i (33) yaḡīn āḡāh olmaḡdur çünkü bir şāhib-i 'irfānuñ ḡible-yi cān olduḡı 'ayān ola ve ḡebūt bula ḡālibe bundan soñra taḡarrī eylemek cāyiz olmaz

(34) (2649) *Meşnevî*

Hīn beḡerdān eztaḡarrī rū vü ser

Ki pedīd āmed ma'ād u müstaḡar

Āḡāh ol ey ḡālib ḡible-yi rūḡānī olan yüzüñi ve başuñı taḡarrī ve ḡaleb- (35) den döndür ki ma'ād u müstaḡar zāhir geldi *ma'ād* maḡall-i 'avdete ve *müstaḡar* maḡall-i istiḡrāra dirler ve bunda *ma'ād u müstaḡar*dan murād ḡible-yi rūḡānī olan (36) 'ālem-i Rabbānī olur ki ḡālib ve sālīk olanlaruñ [H296a] ol ma'ādı ve müstaḡarrıdur meşelā *uḡlubū'l-'ilme velev bişŞīn*¹¹¹⁰ ḡadīs-i şerīfinüñ mücebince her (37) müslim ve müslimeye 'ilm-i dīni ḡaleb eylemek vācib ve lāzımdur eger anuñ ehli Şīn diyārında

¹¹¹⁰ "İlim Çin'de de olsa arayınız." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 354. [Rivāyetin zayıf olduğu hatta uydurma diyenlerin olduğu belirtilmiştir.]

ise de çünkim bir sâlik t̄alib-i ‘ilm-i dīnde sefer (38) ü seyāhat eyleye gelüb bir şehre dīn ‘ilminüñ ve yakīn sırrınuñ bir ehlini bula ki ol vārīs-i ‘ilm-i Muḥammedī ve mürşid-i tarīk-i Aḥmedī ola pes (39) ol vārīs-i Muḥammedī olan ‘ālim ol t̄alib sâliküñ ma‘ad u müstaḥarrı olur andan tecāvüz eylemege ve taḥarrī ve t̄aleb kıılmağa hem izn ü (40) cevāz olmaz belki bundan şöıra ol sâlike lāzım olan hemān ol kıble-yi cāna teveccüh ü iktidā eylemek olur

(2650) Meşnevī

Yek zamān z’īn kıble (41) ger zāhil şevī

Suḥre-yi her kıble-yi bāṭıl şevī

Bir zamān bu kıbleden sen eger zāhil ü gāfil olasın her bāṭıl olan kıblenüñ suḥresi [P531a] (1) olursın *zāhil* gāfil ma‘nāsınadır ya‘nī bu ka’be-yi rūḥānī ve kıble-yi ma‘nevī olan ‘ālem-i Rabbānīden bir zamān eger sen ey t̄alib gāfil ü zāhil ola- (2) çaḳ olursañ her bāṭıl olan kıblenüñ zebūnī ve maḡlūbı olursın ki *kıble-yi bāṭıldan* murād şālih ü ‘ālim-i Rabbānī olmayan ‘ālimler ve ‘āḳllar ve (3) şeyḫler olur ki anlar henüz daḫı nefsanıyyet mertebelerinden teraḳḳī idüb ḥaḳīḳat mertebesine irişmemişler ve vārīs-i Muḥammedī olmamışlar ve sīret-i (4) Aḥmedī üzre seyr kılmamışlardur kaçan bir t̄alib-i Ḥaḳ bir ‘ālem-i Rabbānī olan kıble-yi rūḥānīden dü gerdān olub i‘rāz eylese beherḫāl bir cānibe (5) müteveccih olmadan ḥālī olmaz ve bir insānı kendüsine yār u enīs kılmadan berī gelmez pes ‘ālem-i Rabbānīden ḡayrı her ne ḡüne kimseye müteveccih olsa (6) ve iktidā kılsa ol kıble-yi bāṭıldur ki anuñ aña teveccüh ü iktidāsından nefc ü fāyide ḥāşıl olmaz belki niçe zarar u ziyān ḥāşıl olur nitekim (7) ‘anḳarīb beyān olunur

(2651) Meşnevī

Çün şevī temyīzdihrā nāsipās

Biched eztu ḥaṭırā-yı kıbleşinās

Çünkü temyizde olan ‘azīze nāsipās olasin (8) senden kıbleşinās hātırāsı şıçrar ya‘nī çünkü sen bir vāriş-i Muḥammedī olan mürşid-i kāmile vāşıl olasin ve ol saña Ḥaḳḳı bātıldan ve (9) ‘āḳılı gāfletten temyiz eylemegi ta‘bīr ü tedhīm eyleye sen daḳı ol temyizde olan mu‘allimūñ ḳadrini bilmeyüb ve şükriñi ḳılmayub aña nāsipās olasin (10) lābüdd senden Ḥaḳḳı bātıldan fark eylemek ve ‘āḳılı gāfletten temyiz ḳılmaḳ fikreti ḳaçar andan şoñra her gördüğün ‘āḳılı ‘āḳl şanursın ve (11) her rāst geldüğün bātılı kıble-yi Ḥaḳ ḳıyās eyleyüb aña teveccüh ḳılırsın

(2652) Meşnevī

Ger ez’īn anbār ḫ’āhī bīrr ü būr

Nīm sā‘at hem zihemderdān (12) mebūr

[Eger bu anbārdan sen bīrr ü būr ister iseñ yarım sā‘at hem hemderdlerden munḳaṭı‘ olma +H] *evvelki bīrr* kesr-i bāyla ḫayr u iḥsān ma‘nāsına ve *ikinci būr* zamm-ı bāyla buğday ma‘nāsınadır ya‘nī eger sen ey ṭalib-i Ḥaḳ olan kimse bu (13) anbār-ı ilāhīden ḫayr u iḥsān ve ğidā-yı cism ü cān ister iseñ şaḳın yarım sā‘at dīn ü ṭarīḳatde hemderd olan kimselerden munḳaṭı‘ (14) olma [H296b] ve muḳārenet ḳılma

(2653) Meşnevī

Ki derān dem ki bubürri’ z’īn mu‘īn

Mübtelā gerdī tu bābi’s-e’l-ḳarīn

Zīrā ol demde ki sen bu yār u mu‘īn olan (15) ‘ālem-i Rabbānīden munḳaṭı‘ olasin ve anuñ şoḫbetinden ve ḫidmetinden müfārekāt ḳılasın sen ḫabīsü’l-ḳarīne ve ḳabīḫ olan celīse mübtelā olursın (16) andan şoñra anuñ şerr ü zararı gördükde *yā leyte beynī ve beyneke bu‘de’l-meşriḳayni fe bise’l-ḳarīn*¹¹¹ diyü temenniler ḳılırsın iblīs ve (17) cümle ehl-i mekr ve ehl-i teblīs ve ehl-i dünyā ve aşḫāb-ı nefis ü hevā ve erbāb-ı rızḳ u riyā ve bunlar emşālī olan du‘ālar her kim ise (18) bābi’s-e’l-ḳarīndür

¹¹¹ “Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı, ne kötü arkadaşmışsın!” (Zuhruf 43/38)

lābüdd bu gūne yaramaz celīsüñ āhirü'l-emr kendü muşāḥabetine mazarratı degse
gerekdür ve yaramaz celīse qarīn olanlar ʿaķıbet (19) andan ötürü niçe āfet ü miḥnet
bulsā gerekdür nitekim bu ḥikāyetden yaramaz celīsüñ mazarratı ne mertebede
olduğunu fehm kılursın

(20) **Ḥikāyet-i taʿalluķ gerden mūş bāçağz**

Bu ḥikāyet mūşuñ çağzla taʿalluķ eylemesi beyānındadır

ve besten-i pāy-ı her dü berişte-yi (21) derāz

ve uzun iplikle her ikisi ayağını bağlamasıdır

ve berkeşīden-i zāğ mūşrā berhevā

ve zāğ gelüb mūşı alub hevāya çekmesidir

(22) **ve muʿallaķ şuden-i çağz ve nalīden-i ü**

ve şu içre olan ķurbağanuñ ol vāsıtasıyla hevāda muʿallaķ olması ve anuñ nāle
kılmasıdır

(23) **ve peşīmānī-yi ü eztaʿalluķ bāğayr-ı cins ve bācins-i ḥod nāsāḥten**

ve anuñ ḥilāf-ı cinse taʿalluķ eylediğine ve kendü cinsiyle düzelmedüğine (24) ve
ülfet ü şoḥbet kılmaduğına peşīmān olmasınıñ beyānındadır

(2654) Meşnevī

Ezķazā mūşī vü çağzī bāvefā

Berleb-i cū geşte būdend āşinā

ķazā-yı ilāhīden (25) bir mūş ve bir bāvefā bir çağz bir çay kenārında āşinā olmuşlar
idi

(2655) Meşnevī

Her dü ten merbūt-ı mīķātī şudend

Her şabāḥī güşeyī miāmedend

Her (26) iki kimse yaʿnī fāre ile ķurbağa bir mīķāta merbūt olmuşlar idi her bir şabāḥ
bir güşeye gelürler ve anda muşāḥabet ve muķārenet (27) kılırlar idi

(2656) *Meşnevî*

Nerd-i dil bâhemdiger mîbahtend

Ezvesāvis sîne mîpürdāhtend

Gönül nerdini biri birleriyle oynatdılar vesveselerden (28) sîneyi düzdiler ya'nî kalblerinden vesāvisi yunub izāle itdiler

(2657) *Meşnevî*

Her dūrā dil eztelākî müttesi'

Hemdigerrā kışşah'ān u müstemi'

(29) Her ikisinin gönlü telākîden müttesi' ya'nî çağzla mūşdan her birisi biri birine mülākî olmadan ve muķārenet kılmadan gönülleri münşerih (30) olur ve inķibāzdan kurtulırdı biri birine kışşah'ān ve müstemi' idiler ya'nî ol kışşa söylese bu diñler bu kışşa söylese ol (31) istimā' eylerdi

(2658) *Meşnevî*

Rāzgūyān bāzebān u bīzebān

Elcemā'a rahmerā te'vīl dān

Bunlar zebānla ve zebānsuz biri birine rāz (32) söyleyicelerdür elcemā'at rahmınıñ te'vīlin biliciler idi *te'vīl* vaşf-ı terkībīdür te'vīl bilici ma'nāsına bu beyt *rāzgūyān* (33) *būdend te'vīl dān būdend* taķdīrinde olur ve *elcemā'atu rahmetun*¹¹¹² hadīsiniñ bunlar te'vilini bilmesi ikiye dađı cemā'at te'vīl olunması (34) 'itābarı ile olur zīrā iki kimseye dađı cemā'at ta'bir olunur ya'nî bunlar eger lisān-ı hālle ve eger lisān-ı ķālle biri birlerine rāz söyleyici (35) idiler ve [H297a] cemā'at rahmet olmasınıñ te'vīlin bilici idiler ki iki kimseye dađı te'vīl țarīķiyle cemā'at dinür eger su'āl (36) olunursa ki mūşla ķurbađa *elcemā'atu rahmetun* te'vīlini bilürler ve biri birlerine niçe rāz söylerler *cevāb-ı mūşdan* murād mūşşiret (37) olan bir ehl-i şüret ve ehl-i hırş olan düzd-i bedřabī'ātdur ve çağzdan murād šalāđ u țā'at ve 'ilm ü ma'rifet nehri içre

¹¹¹² "Cemaat rahmettir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 355. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

sākin (38) olan ve āşināluk kılan ehl-i ʔarīkatdūr ʔaçan böyle bir ehl-i şūret ile ehl-i şalāḥ ve ehl-i ʔāʔatun miyānında ʕalāḳa ve ũlfet (39) vāḳiʕ olsa bu gūne ḫāletlerden ḫālī olmazlar ve ekṣer şabāḥ ve müsāde bir yere gelüb muşāḫabet ü mukārenet iderler ve bir yere gitse- (40) ler daḫı biri birleriyle muşāḫabet iderek giderler

(2659) Meşnevī

Ān eşer çün cüft-i ĩn şād āmedī

Penc sāle kışşaeş yād āmedī

(41) Ol eşer çünkim bu şāduñ cüfti geleydi beş yıllık kışşası anuñ yādına gelürdi *eşer* hemzenüñ ve daḫı şīnün [P531b] (1) fetḫalarıyla ziyāde sevinici ve şād olucı ve dişi kişiye daḫı dirler yaʕnī çünkim ol şād u mesrūr olucı fāre ve bu şād olan ʔurbaḡanuñ cüfti geldi (2) ve biri birine mukārenet eylemek vāḳiʕ olaydı anuñ beş yıllık kışşası ve sergüzeşt ḫātırına gelürdi ve anu kendü muşāḫibine söylemeden ḫazḫ alurdu

(3) *(2660) Meşnevī*

Cüş-ı nutḳ ezdil nişān-ı düstīst

Bestegī-yi nutḳ ezbiʕülfetīst

Bu mukarrerdür ki bir mecmaʕda nutḳuñ dilden cüş eylemesi dostluḡuñ (4) nişānidur nutḳuñ baḡlanması ũlfetsizlükdendür ve filḫaḳīḳa birkaç kimse bir yere cemʕ olsa eger anlaruñ mābeyninde ũlfet ü ünsiyyet yok ise (5) biri birleriyle bir ḫoş mükāleme eylemege ḳādir olamayub nuḳları baḡlanur ammā birkaç kimse biri biriyle şöḫbet ʔutsalar ve zevḳ ü şafāyla mükāleme (6) itseler anlaruñ zevḳiyle mükāleme ḳılmaları biri birleriyle dostluḡlarınıñ muḫkem olduğına nişān u delīl olur

(2661) Meşnevī

Dil ki dilber dīd key māned türüş

(7) *Bülbülī gül dīd key māned ḫamuş*

Bir gönül dilber gördi kaçan türüş kalur ve telh ü ‘abūs olur ve bir bülbül ki gül gördi kaçan hamūş kalur (8) hamūş olmayub süküt kılmayub niçe tegannī ve terennümler kıılır

(2662) *Meşnevī*

Māhī-yi büryān ziāsīb-i Hızır

Zinde geşt ü sūy-ı deryā şud müfir

Gör ki (9) büryān olmuş māhī Hazret-i Hızırūñ āsībinden ya‘nī kırānından zinde oldu ve deryā cānibine firār idici oldu *müfir* kesr-i fāyla (10) bunda firār idici ma‘nāsınadır ve bu beyt-i şerīf sūre-yi Kehfde olan bu āyet-i kerīmeye işāret olur kālellāhu te‘ālā hikāyeten (11) ‘anMūsā ve fetāhu *felemmā belegā mecma‘a beynihimā nesiyā hūtehummā fettehaze sebīlehu filbahri serebā*¹¹³ ya‘nī ve fetākum Hazret-i Mūsā ile anuñ fetāsı olan (12) Yūşa‘ bahreynüñ mecma‘ına irişdiler bu ikisi hegbe içinde olan balıklarını unuttılar ol balık bahrde yolını meslek ve serdāba ittiḥāz (13) eyledi *sereb* fethatīn ile ṭarīke ve serdābaya dirler ve kışşası budur ki şol zamānda Hazret-i Mūsā Cenāb-ı Haḫka yā Rabbī senüñ benden a‘lem (14) bu zamānda bir kuluñ var mıdur didi Haḫ Te‘ālā ben kendü katumdan ‘ilm öğretdüğim Hızır nāmında [H297b] bir kulum vardur mecma‘u’l-bahreynde ‘indeşşahre (15) sākin olur didi Mūsā Hazretleri Cenāb-ı Haḫka didi yā Rabbī ben ol maḫāmı bulmanuñ ve aña vāşil olmanuñ ‘alāmeti nedür Haḫ Te‘ālā (16) didi yā Mūsā bir büryān olmuş balık alub anı mikeblige қо her ne yerde ki ol māhī-yi büryān zinde olur ve ḫayāt bulursa Hızır kulum anda (17) olur didi pes Hazret-i Mūsā bir büryān balık alub çantasına koyub Yūşa‘ Hazretleriyle Hızırūñ talebinde sefer kıldılar niçe (18) zamān gitdükden şoñra bir ṭaşuñ ḫatına geldiler ki anda bir laṭīf çeşme vardı ki anuñ ayağı bahre ulaşmış idi Hazret-i Mūsāya (19) ol mevzi‘de nevm galebe idüb Yūşa‘ Hazretlerine ben bir miḫdār istirāḫat ideyim sen otur diyüb ḫ‘āba vardı ol

¹¹³ “Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını unuttular. Balık, denizde bir yol tutup gitmişti.” (Kehf 18/61)

hegbe içinde olan (20) bir büryān olmuş mähī zinde olub çeşmeye düşdi ve andan deryāya ulaşub ve deryānuñ dibine toğrı gitdi ve anda hāne (21) ittiḥāz itdi ve Yūşa‘ bunı gördi velikīn unuttı ve Ḥāzret-i Mūsā ḥ‘ābdan ҡalkub ikisi bile bir gün bir gice daḥı ilerü gitdi Mūsā Ḥāzretleri (22) Allāh emriyle yorulub **leḳad leḳinā min seferinā hazā naşabā**¹¹⁴ diyüb Yūşa‘dan gıdā taleb itdi Yūşa‘ hegbeye baḳduḳda mähīnün zinde olduğı (23) ḥātırına geldi ve Mūsā Ḥāzretlerine ḥaber virdi Ḥāzret-i Mūsā ‘aleyhisselām dönüb ol saḥrenün ҡatına geldiler ve Ḥāzret-i Ḥızırı anda buldılar (24) ve Ḥāzret-i Ḥızırnuñ tafşıl üzre ҡışşası yedinci defterün dibācesinde mezkūr olmuşdur anda taleb olına pes büryān olmuş mähī bī- (25) ḥayāt iken gör ki Ḥızır Ḥāzretlerinün ҡırānından ve mücāveretün berekātından zinde oldı ve deryā cānibine firār ҡıldı pes şoḥbetün (26) mü’essire olması bundan ma‘lüm oldı mürdelere zindedillerün ḥayāt virmesi hem bu ҡışşadan zuhūra geldi

(2663) Meşnevī

Yār çün bāyār ḥoş binşeste (27) şud

Şad hezārān levḥ-i sır dāniste şud

Yār çünkim yār ḥoşla oturmuş ola eger *yār* izāfetle oḳunmayub ҡaṭ‘la oḳunırsa yār yārla (28) çünkim ḥoş oturmuş ola şad hezerān levḥ-i sır bilinmiş olur dimek olur elbette ṭarīkatde bir kimse bir kimse ile yār olsa ve şoḥbet (29) ҡılsa niçe yüz biñ ‘ulüm u esrar levḥaları oḳunmuş ve bilinmiş olur

(2664) Meşnevī

Levḥ-i maḥfūzest pīşānī-yi yār

Rāz-ı kevneyneş nümāyed āşkār

(30) Yārün nāsıyesi bir levḥ-ı maḥfūzdur ol pīşānī-yi yār kendü muşāḥibine kevneyn rāzını āşikār gösterür *yār*dan murād bunda şeyḥ (31) olduğı ve sālīke bir şeyḥ-i kāmīlün lāzım olduğı ve şeyḥ daḥı ne gūne kimse olduğı **Ṭarīkatnāmenün** ҡısm-ı

¹¹⁴ “Hakikaten şu yolculuğumuz yüzünden başımıza (epeyce) sıkıntı geldi.” (Kehf 18/62)

evvelde üçüncü ve dördüncü (32) bāblarında ve daḥı şoḥbetüñ şartı anuñ sekizinci bābında [H298a] mezkūr u mestūr olmışdur anda taleb olına

(2665) *Meşnevî*

Hādî-yi rāhest yār ender kudūm

(33) *Muṣtafā z'īn güft aşḥābī nücūm*

Yār kudūmde hādî-yi rāhdur Muṣtafā Ḥazretleri ‘aleyhisselām bundan ötüri benüm aşḥabum nücūm gibidür (34) didi kemā kâle ‘aleyhisselām *aşḥābī kennucūmī bieyyihim iktedeytum ihtedeytum*¹¹¹⁵ aşḥāb şaḥbuñ cem‘idür şaḥb yāre dirler ol Ḥazrete anlar yār (35) olmuşlar ve ol bedr-i kāmilden anlaruñ her biri necmleri gibi nūr istifāde kılmışlar ve felek-i tarīkat-i Muḥammediyyede anlaruñ her biri necmler gibi (36) kudūm u sülükda ola sālîklere hādî-yi rāh-ı ilāhî olmuşlar ve irşād u hidāyet kılmışlardur pes bunlardan her kaçığına bir sālîk (37) iktidā eyleser maḳşūd cānibine mühtedī olur ve maṭlūbına yol bulur pes her ‘aşrda vāris-i ‘ilm-i Nebevî ve kāyimkaām-ı Muḥammedī olan (39) benüm ihvānum dimiş *ve elā tale şevķi ilālikā’i ihvānī*¹¹¹⁶ buyurmuşdur pes her kim ihvān-ı Resūl meşābesinde olan bir necm-i hidāyete göz (40) kosa ve aña iktidā kılsa elbette maḳşūd ne mühtedī olur ve Ḥazret-i Ḥaḳkuñ kurbına yol bulur

(2666) *Meşnevî*

Encūm ender rîg ü deryā reh- (41) *nümāst*

Çeşm ender necm nih k’ū muḳtedāst

Necmler ḳumluḳda ve deryāda rehnümāndur ya‘nî *huvellezi ce‘ale lekumu’n-nucūme litehtedū bihā fiḳulimāti’l-* [P532a] (1) *berrī velbaḥr*¹¹¹⁷ āyet-i kerīmesinüñ

¹¹¹⁵ “Ashabım yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine tâbî’ olursanız doğru yolu bulursunuz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 206. [Hadisin çok zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹¹¹⁶ “Kardeşlerime kavuşma isteğim arttı.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 357. [Hadisin saḥîh olduğu belirtilmiştir.]

¹¹¹⁷ “O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır.” (En’âm 6/97)

fehvasınca nücüm yol ve iz belürsiz olan kumlu yerlerde ve bahrlerde rehnümā olur nitekim *ve binnecmi hum yehtedün*¹¹¹⁸ (2) āyetinüñ mefhūmina çok kimseler beriyelerde ve bahrlerde necmle istidlāl kılmışlar ve mühtedī olmuşlardır sen hem ey sālīk-i rāh-ı ilāhī (3) gözüñi şol necm-i hidāyete ko ki ol muhtedā-yı ehl-i ʔarīkat ve pişvā-yı aşhāb-ı maʕrifetdür

(2667) Meşnevī

Çeşmrā bārūy-ı ü mīdār cüft

Gerd (4) *mengizān zirāh-ı bahş ü güft*

Sen kendü çeşm-i kalbünü ol necm-i felek-i rühāniyyenüñ rüy-ı şerīfiyle cüft tut yaʕnī gönül gözüni (5) anuñ yüzinden ayırma anuñ vechi her ne cānibe müteveccih ise sen hem aña tābiʕ ol ve bu niçün şöyledür dimeden ihtirāz kıl bahş ve kıl ü kāl (6) yolından toz kopardı ve anuñla bahş u cidāl ve kıl ü kāl eylemege kaşd eyleme tālībe nāfiʕ olan her vechle hemān aña iktidā eylemekdür ve bahş (7) u güftārdan perhīz kılmağdur

(2668) Meşnevī

Zʕān ki gerded necm pinhān zʕān gubār

Çeşm bihter ezzebān-ı bāʕişār

Zīrā ki güftār gubār gibidür ol kıl ü kāl (8) gubārından necm pinhān olur ve muğber olub senden rüy-ı mīzini setr kılur bāʕişār olan zebāndan çeşm bihterdür yaʕnī suķūt u ʕişār (9) ile mevşūf olan ve düşmege ve sürçmege sebep olan lisāndan aña göz koyub aña tābiʕ olmağ evlādur

(2669) Meşnevī

Tā begūyed ü ki vahyesteş (10) *şīʕār*

Kʕān nişāned gerd ü nengized gubār

¹¹¹⁸ “Onlar, yıldızlarla da yollarını doğrulturlar.” (Nahl 16/16)

Tā kim ol necm-i hidāyet söyleye ki aña vaḥy-i İlāhī şî‘ardur ki ol tozı diker ve ğubār
kõpar- (11) maz ya‘nī ol kāmīl ve anuñ sözi toz kõparmaz belki niçe ğubārı teskīn ü
izāle eyler

(2670) Meşnevī

Çün şud Ādem mazḥar-ı vaḥy u vidād

Nāṭıka-y ū (12) ‘alleme’l-esmā ğüşād

[H298b] Çünkim Ādem Peyġamber Ḥāzretleri mazḥar-ı vaḥy-i İlāhī ve vidād-ı
Rabbānī oldı ya‘nī Ādem ‘aleyhisselām Ḥāḳ Te‘ālānuñ çünkim vaḥyine (13) mazḥar u
maḥabbetine maḥall oldı anuñ nefsi-nāṭıkası esmānuñ ta‘līmīni açdı ve Ḥāḳ Te‘ālā
Ḥāzretleri küll-i müsemmeḃātuñ esmālarını aña fetḥ (14) eyledi ve bildürdi nitekim
*ve ‘alleme Ādeme’l-esmā’e*¹¹¹⁹ āyetinüñ tefsīri ikinci defterde *aġāz-ı münevver şuden*
ḥavāss-ı ‘arīf sürḥında *Ādem* (15) *enbi’ḥüm biesmā ders ğū* beytinüñ şerḥinde
buraya münāsib olan taḥkīkāt mürūr eylemişdür anda ṭaleb olına

(2671) Meşnevī

Nām-ı her çizī çünān ki (16) hest ān

Ezşāḥīfe-y dil revī ğeşteş zebān

Ādem Ḥāzretleri ‘aleyhisselām her bir şey’üñ nāmını ancılayın ki ḥāḳīkatde olan (17)
vardur dil şāḥīfesinden anı zebānı rāvī oldı ve Ādem Ḥāzretlerinüñ lisānı kendü
ḳalbi levḥinden her şey’üñ ismini rivāyet ḳıldı

(18) *(2672) Meşnevī*

Fāş mīġüftī zebān ezrū’yeteş

Cümlerā ḥāşıyyet ü māḥıyyeteş

Ol Ādemüñ rü’yetinden zebān fāş söylerdi cümleñüñ ḥāşıyyetini ve (19) māḥıyyetini
ya‘nī Ḥāzret-i Ādemüñ ‘aleyhisselām her şey’üñ ḥāḳīkatini dīde-yi dil ile

¹¹¹⁹ “Allah, Ādem’e isimleri öğretti.” (Bakara 2/31)

gördüğinden anuñ zebānı cümle eşyānuñ hāşiyāt u māhiyyātını (20) fāş u āşkār söylerdi

(2673) Meşnevī

Ānçünān nāmī ki eşyārā sezed

Nī çünān ki hīzrā h̄ānid esed

Ancılayın bir ism söyledi ki eşyāya hadd-i zātında lāyıkdur (21) ancılayın degül ki h̄ize ve kōrkağa ve esed ü aşlağa ve efsed ü nīke bed diye belki her şey'ine ne didi ise ol nām ol şey'üñ zātına lāyık ve münāsib idi ki (22) filhākīka ol şey'üñ ismi hem ol idi

(2674) Meşnevī

Nūh nūhşad sāl derrāh-ı sevī

Būd her ruziş tezkīr-i nevī

Nūh Hazretleri ‘aleyhisselām tokuz (23) yüz yıl tarīk-i sevīde ya‘nī toğrı yolda her bir gün aña bir iki tezkīr ve bir tāze ta‘bīr eylemek oldı

(2675) Meşnevī

La‘l-i ū gūyān ziyākūtu‘l-ķulūb

(24) Nī Risāle h̄ānde nī Ķūtu‘l-ķulūb

Ol Hazret la‘li yākūtu‘l-ķulūbden söyleyici idi ya‘nī anuñ lebleri ķalbleriñ cevherinden tekellüm idici (25) idi hāl bu ki ne Risāle okumış ve ne Ķūtu‘l-ķulūbden okumış idi *Ķūtu‘l-ķulūb* Ebū Ṭālib Mekkī Hazretleriñ kitābınuñ ismidür (26) ki meşāyih-i şūfiyenüñ ve va‘z u naşīh kılan t̄āyife-yi ‘aliyyenüñ katlarında ol kıtı mu‘teber kitābdur ammā mazhar-ı vaḥy-i Ḥaķ olan Hazret-i Nūhı gör ki (27) bu kitāblardan biri okumamış iken her gün kendü ķavmine bir iki ta‘bīr ile tāze tezvīr eylerdi

(2676) Meşnevī

Va‘zrā nāmūhte hīç ezşürūh

Belki yenbū‘-ı küşūf(28) u şerh-i rūh

Ol Nūḥ ‘aleyhisselām va‘zı¹¹²⁰ hîç şürūḥdan öğrenmemiş idi belki küşūf yenbū‘ından ve rūḥ şerhinden öğrenmiş (29) idi ya‘nî Ḥazret-i Nūḥ şalavātullāhi ‘alānebiyyinā ve ‘aleyh va‘zā-yı zamāne gibi niçe zamān mütūn u şürūḥ tettebbu‘ eyleyüb halka naşîḥat eylemegi mütūn (30) u şürūḥdan öğrenmiş belki küşūfāt-ı İlähiyye yenbū‘ından ve füyūzāt-ı Rabbāniyye ‘uyūnından anuñ ḳalb-i şerîfi ṭolmuş ve inşirāḥ-ı (31) rūḥdan öğrenmiş idi şerḥ-i rūḥ kılan ve mazḥar-ı fütūḥ olan Nūḥmeşrebler hem va‘zı ve ‘ilmi ketebden ve rüvātdan aḥz itmezler belki ḥayy-ı (32) lāyemūt¹¹²¹ olan Ḥudā-yı Te‘ālā Ḥazretlerinden aḥz iderler kemā ḳāle **Ebū Yezîdü'l-Bestāmî** ḳaddese sırrahu ḥiṭāben *liehli'r-rüsūmi eyyeḥe'l-‘ulaemā’u aḥaztum ‘ilmekum* (33) *meyyiten ‘anmeyyitin ve eḥaznā ‘ilmenā ‘ani’l ḥayyi ellezî lāyemūt*¹¹²²

*Meşnevî*¹¹²³

Sırr-ı emseynâ lekürdiyyen bidân

[H299a] *Rāz-ı eşbaḥnâ ‘Arabiyyen buḥ ‘ân*¹¹²⁴

(2677) *Meşnevî*

Z’ân meyi k’ân mey çü nüşîde (34) *şevved*

Mantıḳ ezher güng cüşîde şevved

Ḥazret-i Nūḥ ve Ḥazret-i Nūḥ meşrebinde olan ehl-i rūḥ ve aşḥāb-ı fütūḥ her kim ise va‘z u tezḳîri (35) ve ‘ilm ü ma‘rifeti ve aḥsen ü cehle olan beyān ve ta‘bîri şol mey-i ḳudsîden öğrendiler ki ol mey-i ḳudsî çünkim nüşîde olan her söz bilmez ebkem- (36) den mantıḳ cüşîde olur ve yenābî‘-i ḥikem anuñ ḳalbinden lisānı üzre gelür ve çeşme-yi dehānında āb-ı ḥayāt gibi ceryān ḳılur elḥāşıl bu bir müdāme-yi (37)

¹¹²⁰ Ol Nūḥ ‘aleyhisselām va‘zı: Va‘zı ol Nūḥ ‘aleyhisselām H

¹¹²¹ ḥayy-ı lāyemūt: ḥayy u lāyemūt H

¹¹²² “Ebū Yezîd Bestāmî Rüsüm ilimleri ehline dedi ki: ‘Ey ulemâ, siz ilminizi ölüden ölüye aktararak aldınız. Biz ise ilmimizi diri ve ölümsüz olandan (Allah) aldık.”

¹¹²³ Meşnevî: Beyt H

¹¹²⁴ “Emseynâ lekürdiyyen’in sırrını bil; Asbaḥnâ arabıyyen’in sırrını oku!” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 2, s. 428. [Mesnevî’nin I. cildinin 3506 numaralı beytidir.]

İlâhiyyedür ki bunuñ meyhânesinde bir maḳ'adı ḳarîb eyleseler ṭarîḳ-i İlâhiyyede tek ü pû kıılır ve anuñ zevḳınıñ zıkrinden ebkem olanlar nuṭḳa gelür (38) 'alîl olan şifâ bulur ve meyyet olsa zinde olur kemâ ḳäle İbnü'l-Fârız Fîḳaşıde-yi Mimiyye el-Ḥamriyye

Beyt

Velev ḳarrebū min ḥānihā (39) muḳ'aden meşā

Ve yanṭıḳu min zıkrā mezāḳatihā elbekmu

Velev ṭaraḥū fîfî-yi ḥāyatı kermihā

'Alîlen ve ḳad eşfā lefāraḳahu essakmu

Velev naḳaḥū minhā serrā ḳabri meyyetin

(40) *La'adet ileyh errūḥu ve inte'aşe elcismu*

Ve in ḥaṭaret yevmen 'alāḥāṭır imr'in

Eḳāmet bihi elefrāḥu ve ertahale elhemmu¹¹²⁵

ve burāya münāsib olan taḥḳîkat (41) bu ḳaşıdeye olan şerḫımızde taḥrîr olunmuşdur anda ṭaleb olına

(2678) Meşnevî

Ṭıfl-ı nevezāde şeved ḥıbr-ı faşîḥ

Ḥikmet-i bâliğ beḥ'āned çün Mesîḥ

Ol müdāme-yi [P532b] (1) ilāhîden ṭıfl-ı nevezāde ḥıbr-ı faşîḥ olur ḥıbr ziyāde 'ālime dirler ya'nî müdāmdan nevezāde olan ṭıfl faşîḥ-i 'allāme olmaḳ mertebesin bulur Ḥazret-i (2) Mesîḥ gibi bâliğ olanlarıñ ḥikmetini oḳur bâliğ olan ḥikmeti oḳur dimeḳ daḥı cāyizdür nitekim Ḥazret-i 'İsā 'aleyhisselām henüz ṭıfl-ı nevezāde iken ol (3)

¹¹²⁵ "O meyhaneye bir oturan hasta (felçli) kişiyi yaklaştırsalar hemen yürür. Onun tadı anıldığı zaman dilsizler hemen konuşurlar. Şifasız kalmış ve ölmek üzere olan bir hastayı bile o şarabın üzümü bulunan bağıın gölgesine hastalık hemen gider. O şaraptan bir ölünün kabir toprağına serpilse, o ölüye ruhu geri döner ve cesedi dirilir, canlanır. O şarap bir kişinin hatırına geldiği gün içine sevinç dolar ve yerleşir; üzüntü ve gam da çekip gider." Abdel-maksoud, B. (2000). *İbnü'l-Fârız ve İsmâil Ankaravî'nin Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 60-72.

müdāme-yi ilāhiyenüñ kuvvet-i kudsiyesiyle nuḡka gelüb *ḳāle innī ‘abdullāhi ātāniye’l-kitābe vece‘alnī nebiyyā vece‘alnā mubāreken*¹¹²⁶ diyü hikmetler söyledi ve nebeviyyetini ve (4) Allāh ḳulı olmasını ve Haḳ Te‘ālānuñ aña kitāb i‘ṡā eylemesini iḥbār eyledi

(2679) *Meşnevī*

Ezkuhī ki yāft z‘ān mey hoş lebī

Şad ğazel āmūht Dāvūd-ı Nebī

(5) Şol bir kūhdan ki ol mey-i ilāhīden ol kūh hoş lebüñ buldı ve ol meyden Haḳ Te‘ālā Hazretlerinden *yā cibālu evvibī me‘ahu*¹¹²⁷ diyü ol cibāle (6) nidā idüb Dāvūd Hazretleriyle bile tercī‘-i eşvāt eylemege emr-i ilāhī vāḳi‘ olmasıdır ki cibāl bu nidādan ve bu emr-i Hudādan mest oldu ve hoş leb (7) olub Hazret-i Dāvūdla hemāvāz olmağa ve tercī‘-i eşvāt ḳılmağa ḳudret buldı Dāvūd-ı Nebī Hazretleri ol mey-i ilāhīden hoş lebüñ bulan (8) ṡağdan niçe yüz ḳavl ü ğazel öğrendi

(2680) *Meşnevī*

Cümle mürġān terk kerde cīk cīk

Hemzebān u yār-i Dāvūd-ı Melīk

Ve kezalik cümle ṡuyūr daḳı (9) cīk cīk itmegi ve bīma‘nā ḳurı yire ötmegi terk eylemişler melīk olan Dāvūd Hazretlerinin hemzebānı ve yāri oldukları ḥālde zīrā (10) cibāle nidā olinub *evvibī me‘ahu* dimekle emr ḳılınduġı gibi ṡayra daḳı nidā olinub emr ḳılınmışdır kemā ḳāle fīsūreti’s-Sebe *yā cibālu evvibī me‘ahu veṡṡayr*¹¹²⁸ (11) ve taḳdīri *ve yā eyyuhe’ṡ-ṡayr evvib me‘ahu* dimekdür ve bu āyet-i kerīmenüñ ilāḥīrihi tefsīri üçüncü defterüñ evāḥirene ḳarīb *tefsīr-i yā cibāl evvibī*(12) *me‘ahu* sürḥında mürür eylemişdür anda ṡaleb olına

¹¹²⁶ “Çocuk şöyle dedi: ‘Ben, Allah’ın kulu yım. O, bana Kitab’ı verdi ve beni peygamber yaptı. O beni mübarek kıldı.’” (Meryem 19/30-31)

¹¹²⁷ “Ey dağlar, onunla beraber tesbih edin!” (Sebe 36/10)

¹¹²⁸ “Ey dağlar ve kuşlar, onunla beraber tesbih edin!” (Sebe 36/10)

(2681) *Meşnevî*

Çi ‘aceb ger mürğ gerded mest-i ũ

Çün şenîd āhen nidā-yı dest-i ũ

[H299b] Ne ‘aceb ki mürğ (13) anuñ mesti ola çünkim āhen anuñ destinüñ nidāsın işitdi ya‘nî *ve elennā lehul ḥadīd*¹²⁹ āyetinüñ mefhümü üzre Haḳ Te‘ālā Ḥazretleri demüri Ḥazret-i (14) Dāvūda mūm gibi mülāyim eyledi her bār ki bu demür Ḥazret-i Dāvūduñ eline gelseydi ol demür Allāh emriyle ol Ḥazretüñ dest-i şerīfinde nerm (15) olurdu ve keennehu anuñ elini bilür ve anuñ elinüñ emrini ve nidāsını işidüb ḳabūl ḳılurdu çünkim āhen böyle cāmīd ü saḥt u ğalīz bir şey’i (16) iken ol Ḥazretüñ dest-i şerīfinüñ nidāsını işitdi ve emren ḳabūl idüb anuñ elinde nerm oldu ‘acībdür ki ṭuyūr zīrūḥ iken anuñ (17) mesti ola ya‘nî āhen anuñ elinde mūm gibi nerm olmaḳ ‘aceb olmaḳ ṭuyūruñ daḥı anuñ mesti olmaḳ ve anuñla hemāvāz olub tesbīḥ ḳılmaḳ ‘aceb olmaz

(18) (2682) *Meşnevî*

Şarşarī ber‘Ād ḳattālī şude

Mer Süleymānrā çü ḥammālī şude

Bir şarşar ‘Ād ḳavmi üzre bir ḳattāl olmış Süleymān Ḥazretlerine bir ḥammāl gibi olmış (19) bu beyt-i şerīfün¹³⁰ māḳablinde münāsebeti bu taḳdīr üzre olur ki çünkim āhen Ḥazret-i Dāvūduñ destinüñ nidāsın işidüb aña mūm gibi nerm oldu (20) ve inḳiyād ḳıldı sāyir kimselere yine şedīd ve ḳāhir ve ḳattāl olsa ‘aceb degildür bir nerm ü mülāyim olan bād-ı ḳum ‘Ādda şarşar olub (21) ḳattāl oldu ve emr-i Haḳla Süleymān Peyğambere bir ḥammāl gibi oldu

(2683) *Meşnevî*

Şarşarī mīburd berser taḥt-ı şāh

Her şabāḥ u her mesā yekmāhe rāh

¹²⁹ “Ona demiri yumuşattık.” (Sebe 36/10)

¹³⁰ beyt-i şerīfün: beytün H

Şāh-ı ʿālem (22) olan Süleymānuñ tahtını bir şarşar baş üzre iletirdi her şabāh ve her mesā bir aylık yola nitekim Hāḡ Teʿālā *ve liSüleymāne'r-rīha ġuduvvuhā şehrun ve revaḡuha* (23) *şehr*¹¹³¹ buyurdu

(2684) Meşnevī

Hem şude hammāl u hem cāsūs-ı ū

Güft-i ġāyibrā kūnān maḡsūs-ı ū

Ol bād-ı şarşar hem ol Süleymānuñ hammāl olub (24) tahtını getürdi ve anuñ cāsūsı olub eṡrāf u cevānibden aña ḡaberler getürdi ġāyibüñ sözünü o Süleymānuñ maḡsūsı idici idi yaʿnī ġāyibde (25) olan kimsenüñ ġüftārını o Süleymānuñ maḡsūsı idici ve mesmūʿı kılıcı idi demek olur *ġüft* kesr-i tāyla ġāyibe muzāf okınur ve *maḡsūs-ı* (26) *kūnān ū būd* taḡdrinde olur

(2685) Meşnevī

Bād dem ki ġüft-i ġāyib yāftī

Sūy-ı ġūş-ı ān melik beştāftī

Demüñ bādı ki ġāyibüñ sözünü (27) bulaydı yaʿnī nefis yeli ki bir ġāyibde olan kimsenüñ sözünü bulaydı ol melik cihānuñ ġūşı tarafına sürʿat eylerdi böyle diyü

(28) *(2686) Meşnevī*

Ki fülānī inçünin in zamān

Ey Süleymān-ı mih-i şāhibkırān

Ki ey fülān kimse bu zamān böyle didi ki ey şāhibkırān olan (29) ulu Süleymān yaʿnī bād ġāyibde olan kimsenüñ sözlerini getirüb Süleymān Nebī ḡazretlerinüñ semʿ-i mübāreklerine īşāl eylerdi ve böyle diyü söyler- (30) di ki ey şāhibkırān olan ulu Süleymān fülān kimesne bu zamānda işte şöylece söyledi āġāh ol pes yine bu maʿārifi beyān eyledükden (31) soñra müşla çağzuñ ḡikāyesini beyān eylemege şürʿ idüb buyururlar

¹¹³¹ “Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'a (onun emrine) verdik.” (Sebe 36/12)

Tedbîr kerden-i mûş bâçağz ki men nemîtuvânem ber-i tu âmeden bevakt-i (32) hâcet derâb

Bu şerh-i şerîf mûşuñ çağzı tedbîr eylemisidür böyle diyü ki ey çağz ben hâcet vaqtinde sen âbda iken senün üzerüñe (33) gelmege ve senüñle muşâhabet kıлмаğa kâdir olamazam

miyân-ı mâ vuşlatî bâyed ki çün men berleb-i cû âyem turâ tuvânem haber kerdem

bizüm ortamuzda bir vuşlat (34) ve bir sebep gerekdür ki çünkim ben ırmak kenârına gelem saña ol vâsıtaıyla haber eylemege kâdir olam

ve tu çün berser-i sürâh-ı mûşhâne [H300a] âyî merâ tuvânî (35) haber kerdem ilââhirihi

ve sen hem çünkim âbdan çıkub mûşhâne sürâhınuñ tarafına gelesin baña ol vâsıtaıyla haber eylemege kâdir olasın bu sözi (36) âhirine müntehî olıncaya dek böyle söyledi ve bu gûne tedbîr ü tedârik eyledi

(2687) Meşnevî

În sūhan pāyān nedāred güft mūş

Çağzrā rūzî ki ey mişbāh-ı (37) hūş

Bu söz pāyān u nihāyet tutmaz elhāşıl mūş çağza bir gün didi ki ey mişbāh-ı hūş

(2688) Meşnevî

Vaḫthā ḫ āhem ki gūyem bātu rāz

Tu derūn-ı (38) ābdārî türktāz

Şol vaḫtler ki ben saña rāz söylemek isteyem sen āb içre türknāz tutarsın yañı ırmak içre tek ü pū eylersin

(39) (2689) Meşnevî

Berleb-i cū men turā na‘razenān

Neşnevî derāb nāle-y ‘aşıkān

Ben isem leb-i cūyda saña na‘ra urucu olurım sen ābda ‘āşıkларуñ (40) nālesini işitmezsın

(2690) Meşnevī

Men der’İN vaqt-i mu‘āyyen ey dilİR

Mīnegerdem ezmuḥākāt-ı tu sİR

Ben isem bu mu‘āyyen vaqtde ey dilİR senüñ muḥākātuñdan (41) sİR olmazam ya‘nī ben saña müştākum senüñle müsāmere ve mükāleme kılamak ise bir vaqt-i mu‘āyyene maḥşūşdur ben isem bu vaqt-i mu‘āyyende senüñle müsāmere [P533a] (1) ve mükāleme eylemeden toymazam isterüm ki senüñle mükālemede olam ve saña ‘arz-ı ḥāl kılam bu münāsebetle ‘āşıkларуñ mu‘āyyen olan vaqtlerde ḵanā‘at kılmayub hemīşe Ḥazret-i (2) Ḥaḵḵla münācāt itmege ve mükāleme kıлмаğa ārzü eyledüklerini bu beyt-i şerīfle beyān eylemege şürü‘ idüb buyururlar

(2691) Meşnevī

Penc vaqt āmed namāz-ı rehnümün

‘Āşıkānrā(3) fişalātin dāyimün

Rehnümündan olan kimselerüñ namāzı beş vaqt geldi ‘āşıklar şalātda dāyimlerdür *rehnümün* yol gösterici ve yol gösterilmiş (4) ma‘nāsına hem isti‘māl olunur Fārisīde ḵarīne iktizā eyledüğine göre müte‘addīye lāzım ve lāzıma müte‘addī ma‘nāsı virilür ve taḵdİR-i kelām böyle dimek olur (5) ki yol göstericinüñ namāzı ‘āmmeyi mü‘mine beş vaqt geldi bu taḵdİR üzre *rehnümündan* murād Ḥazret-i Nebiyy-i Mükerrrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem¹¹³² (6) olur ve ikinci vech üzre ma‘nā yol gösterilmiş olan mü‘minlerüñ namāzı beş vaqt geldi ve anlara beş vaqt namāz kıлмаḵluğa ve evḵāt-ı (7) ma‘nāda Ḥazret-i Ḥaḵḵa münācāt eylemeklüge ḵanā‘at u iktifā kıldı ammā ‘āşıklar hemīşe şalātda oldı ve şalāt kıлмаğa muvāzebet ü müdāvemet (8) eylediler

¹¹³² ‘aleyhi ve sellem: ‘aleyhişşelāti vesselām H

nitekim Hâk Te‘âlâ Hazretleri *vellezîne hum ‘alâşalâtihim yuhâfizûn*¹¹³³ buyurdu ve ehl-i tefsîr *yuhâfizûneyi yuvâzebûn ve yudâvemûn* ‘aleyhâ demekle (9) tefsîr kıldı ve ‘âşıklarun şalâtda dâyim olmaları bu tarîkledür ki bir ‘âşıkuñ kârı ki mîkât-ı şalâtda müşâhede-yi maḥbûb kılmâğa intizâr (10) ola kemâl-i ḥazzı ve lezzeti şalâtdan bula ol ‘âşik dâyimâ şalât içre olur kemâ kâle’n-Nebî şallallâhu ‘aleyhi ve sellem *elinsân fî şalât mâ dâme* (11) *yentezur eşşalât*¹¹³⁴ ve Şeyḫ Hazretleri Fütûḫâtda *vellezîne hum ‘alâ şalâtihim yuhâfizûn* âyetini tefsîr idüb bu maḥalle münâsib buyururlar ki *ey yudâvimüne* (12) ‘aleyhâ ve *yu’eddünehâ fievkâtiḫâ felmurâdû bilmuḥâfezati velmudâvemeti kullemâ cā’e vaḫtuhâ fa‘alühâ [H300b]* ve *in kâne beyneşşalâteyni umûr ve min hazâ ḫaşala’d-devâmu lilmuşallîn*¹¹³⁵ (13) ve buraya münâsib olan ba‘zı taḫkîk **Tarîkatnâmede** kısım-ı sâniide bâb-ı râbi‘ada mezkûr u mestûr olmuşdur anda taleb olına

(2692) *Meşnevî*

Nî(14) *bepenc ârâm gîred ân ḫumâr*

Ki der’ân serḫâst nî pânşad hezâr

Ol ḫumâr ki ol başlarda vardur ne pençle ârâm tutar ne beş yüz biñ ile (15) *serḫâ* fetḫ-i sînle ve kesr-i sînle daḫı oḫınmaḫ câyizdür ki sînle serlerün cem‘i olur ve *sir* ḳalbe dinür ammâ fetḫ-i sînle re‘is ma‘nâsına olmaḫ münâsibdür (16) ki ḫumâr aşl başda olur ve *ḫumâr*dan murâd bunda ḫumâr-ı ilâhî ve maḫabbet-i Rabbânîdür ve *est* lafzı bunda hest ma‘nâsınadır ki Fâriside *est* (17) hest ma‘nâsına ve kezalik *hest* hem est ma‘nâsına çok isti‘mâl olunur ve bu beyt-i şerîfüñ¹¹³⁶ taḫdîri *ân ḫumâr ki derserḫâ-yı ‘âşikânest* (18) *bepenc vaḫt ârâm girdüne bepânşad ârâm gird* demek

¹¹³³ “Namazlarını koruyanlar.” (Meâric 70/34)

¹¹³⁴ “İnsan namazı beklediği süre içerisinde, namaz kılıyormuş gibi sevap kazanır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 358. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

¹¹³⁵ “İki namaz arasında işler varsa da muhafaza ve müdavemetten maksat her vakitte onu icra etmeleridir. Bu yüzden musallin (namaz kılıcılar) için devamlılık hâsıl oldu.”

¹¹³⁶ beyt-i şerîfüñ: beytüñ H

olur ya'nî hiç bir vaktde ārām tutmaz ve karar itmez belki hemîşe her vaktde ve her an ve her sa'ât (19) ilâ mālānihāye ma'sûkıyla mu'āmelede ve mükālemede ve müşāhedede ve mu'āyenede olmak ister

(2693) *Meşnevî*

Nîst zur ğibben vazîfe-y 'aşıkân

Saht müstesķist(20) *cân-ı şādıkân*

Pes *zur ğibben* 'aşıklarun vazîfesi degildir zîrâ şādıklarun cānı maḥbūbları tarafına muḥkem-i müstesķidür ve teşnedür anlar (21) ba'zı evķātda anuñla mülākāt olmalarıyla reyyān olmazlar ve tesellî hem bulmazlar

(2694) *Meşnevî*

Nîst zur ğibben vazîfe-yi māhiyān

Z'ân ki nî deryā nedārend(22) *üns-i cān*

Zur ğibben māhîsîret olanların vazîfesi degildir zîrâ anlar deryâyyla üns-i cān tutmazlar ve deryāsuz aşlâ üns-i cān tutmazlar (23) pes *zur ğibben* ḥadîsi ehl-i ṭabî'āt için olur ki ṭabî'āt beherḥāl bir şey'i katı çok görse andan sîr olub melûl olur ammâ ehl-i maḥabbet maḥbūblarını (24) her ne kadar görse ve anuñla her ne kadar mükāleme kılsalar gitdikçe maḥabbetleri ziyāde olur pes *zur ğibben* bunların vazîfesi olmayub hemān anlar için dinilmiş (25) olur ve bu beytler bu ḥadîs-i şerîfe işāret olur kâle'n-Nebî şallallāhu 'aleyhi ve sellem *zur ğibben tezded ḥubban*¹³⁷ revāhu'l-Bezzār veṭṭaberānî 'an Ebū Hureyre ve Bezzār (26) ve Beyḥakî bunı Ebū Zer Ḥazretlerinden daḥı rivāyet itmişlerdür ki Ḥazret-i Nebiyy-i Mükerrrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem *zur nî ğibben tezded ḥubban* buyurmuşlar (27) ve ma'nā-yı şerîfi evvelki rivāyet üzre dostuñı haftada bir ziyāret eyle ḥubbuñ ziyāde olsun ve bunuñ sebebi budur ki keşret-i müşāhede (28) kıllit-i ḥürmete ve noķşān-ı maḥabbete bā'is olur pes haftada bir kerre ziyāret olıcaḥ maḥabbetün ziyādelüğine sebep olur velîkin

¹³⁷ "Ara sıra ziyāret et ki, sevgin ziyadeleşsin." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 360. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

bu ma'nā ekşere (29) binā'endür ve illā ba'zı 'āşıklar olur ki kendü dostuñı ve maḥbūbını her günde beş kerre ziyāret eylese sīr olmaz ve kanā'at gelmez [fefhem – H]

(2695) *Meşnevī*

Āb-ı ĩn deryā (30) *ki hāyil buḳ'aīst*

Bāḥumār-ı māhiyān ḥod cūr'aīst

Bu deryānuñ şuyu ki hevlñāk bir mekāndur māhīlerüñ [H301a] ḥumārına nisbet ḥod bir cūr'a- (31) dur *buḳ'a* mekān-ı ḥāliye dirler bu *deryā* didüklerinden murād deryā-yı ṭā'at veyāḥūd deryā-yı maḥabbetdür ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerine ṭā'at kılmāḳ ve maḥabbet (32) eylemek şol hevlñāk deryā gibidür ki ḥaḳ-ı 'ālem andan ḳorḳarlar ve vücūdlarına zarar gele diyü ammā ol deryā-yı ṭā'at ve baḥr-i maḥabbet her ne ḳadar hevlñāk (33) buḳ'a olursa olsun māhiyān bāhr-i ilāhī olan 'āşıklarūñ ḥumārına nisbetle ol cūr'a gibidür

(2696) *Meşnevī*

Yek dem-i hicrān ber-i 'āşık çü sāl

Vaşl-ı (34) *sālī muttaşıl pişes ḥayāl*

Bir dem hicrān 'āşıkuñ ḳatında bir yıl gibidür muttaşıl bir yıl vişāl anuñ öñinde ḥayāldür ya'nī 'āşık (35) ma'şūḳından bir dem cüdā olmaḳ sāyir nāsuñ kendü maḥbūblarından bir yıl cüdā olması ḳadardur ve 'āşıkuñ ḳatında 'alelittişāl birisine vişāl (36) ḥayāl ḳabīlindedür ki 'āşıkuñ ḳatında vişālün ki noḳşānı ve zevāli olsa ol 'āşıḳa nisbetle ve hem ḥayāl meşābesindedür 'āşık (37) hemīşe ve 'aleddevām vişāl ister yoḥsa gāhī vişāl ve gāhī hicrān olsa anuñ ḳatında mu'teber olmaz

(2697) *Meşnevī*

'Aşḳ müstesḳīst müstesḳī ṭaleb

(38) *Derpey-i hem ĩn ü ān çün rüz u şeb*

‘Aşk müsteskidür müsteski talebdür hem bu anuñ ve o bunun peyinde rüz u şeb gibidür ya‘nī (39) ‘aşk filhaķika ‘āşıka ziyāde teşnedür ve müsteski ve teşne ‘āşığı taleb idicidür ‘aşk ‘āşıkun peyinde ve ‘āşık daħı ‘aşkun (40) peyinde gice ve gündüz gibidür ‘aşk gāh olur ki ma‘şūk ma‘nāsına olur bu vech üzre ‘āşık ile ma‘şūk hem biri birlerine teşnelerdür ve dāyim (41) ‘alettevālī biri birlerinüñ t̄alibidür nitekim dinilmişdür

Beyt

‘Āşıkān her çend müştāk-ı cemāl-i dilberend

Dilberān bir ‘āşıkān ez‘āşıkān ‘āşıkterend¹³⁸

[P533b] (1) (2698) *Meşnevī*

Rüz berşeb ‘āşıkest ü mużtarest

Çün bebīnī şeb ber‘ū ‘āşıkterest

Gündüz giceye güyā meşelde ‘āşık ve mużtardur çünkim dīde-yi (2) gaybbīn ile nazar eylesin gice gündüz üzre daħı ‘āşıkterdür

(2699) *Meşnevī*

Nīstşān ezcüst ü cū yek laħza ĩst

Ezpey-i hemşān yekī dem ĩst nīst

(3) Görmez misin anlara biri birlerini cüst ü cū eylemeden bir laħza tevaķķuf u ikāmet yokdur ĩst turmaķ ma‘nāsınadır hem anlar biri birinüñ ardınca (4) olmadan bir dem ĩst yokdur belki bunlar hemīşe biri birinüñ ardınca olurlar ve t̄urmadan biri birini taleb kılurlar

(2700) *Meşnevī*

Īn girifte pāy-ı ān ān gūş-ı (5) ĩn

Īn berān medhūş u ān bīhūş-ı ĩn

¹³⁸ “Āşıklar her ne kadar dilberin cemālīne müştak ise de dilberler āşıklara āşıklardan fazla āşıktır.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 12, s. 243.

Filmeşel bu gice gündüz ki pâyını ve ol gündüz gice kulağını tutmuş bu anuñ medhüşı ve ol (6) hem bunuñ medhüşı olmuş pes ‘aşıkla ma‘şūkı hemān giceyle gündüze kıyās eyle ki gice ile gündüz niçe biri birinüñ ardınca olurlar (7) ise ‘aşıkla ma‘şūk dağı hemişe biri birine böyle t̄alib olurlar

(2701) Meşnevî

Derdil-i ‘aşık becüz ma‘şūk nîst

Dermiyān şān fārık (8) u fārūk nîst

‘Aşıkuñ gönlinde ma‘şūkdan ğayrı yoğdur anlaruñ ortasında fārık ve dağı [H301b] fārūk yoğdur *fārık* fark (9) idici ve *fārūk* mübālağayla fark idici dimekdür ammā bunda ednā ve a‘lā ve az‘af u aqvā anlar miyānında bir fark idici şey yoğdur demek (10) olur ya‘nī ‘aşık vücūd-ı mevhumīsini fānī eyledükden şoñra hemān ma‘şūk kalur ve ‘aşık hemān bir yerde gibi olur pes haķıķatde anlaruñ (11) miyānını cüzvī ve küllī bir fark idici şey’i olmaz

*Meşnevî*¹³⁹

Her ki ‘aşık dīdiyeş ma‘şūk dān

*K’ū benisbet hem bāhest ve hem ān*¹⁴⁰

buyurdukları bu ma‘nā-yı (12) mü’eyyid olur ve bunuñ taħķiki evāyile qarīb *cümle ma‘şūkest ve ‘aşık perde’i* buyurdukları beytüñ şerhinde mürür eylemişdür anda t̄aleb olına

(13) *(2702) Meşnevî*

Derdil-i ma‘şūk cümle ‘aşıkest

Derdil-i ‘Azrā hemişe Vāmıķest

Ma‘şūkuñ gönlinde cümle ‘aşıkdur nitekim ‘aşıkuñ gönlinde (14) hem ma‘şūk ve maħbūbdur ğayrı kimse yoğdur ‘Azrānuñ gönlinde henişe Vāmıķ vardur nitekim

¹³⁹ Meşnevî: Beyt H

¹⁴⁰ “Her kimi ki, sen onu aşık gördün, maşūk bil; zira nisbetle hem budur hem odur.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 1, s. 521. [Mesnevî’nin I. cildinin 1768 numaralı beytidir.]

Vāmıkuñ gönlinde daħı ‘Azrādan ğayrı nesne (15) yoħdur ‘Azrā ma‘şūkanuñ ismidür
Vāmıķ anuñ ‘āşıķınuñ ismidür

(2703) *Meşnevī*

Beryekī üştür buved ĩn dü derā

Pes çı zur ğıbben büğunced ān dūrā

(16) Bu iki ceres filmeşel bir üştürde olur pes bu ikisine niçe *zur ğıbben* şığar ya‘nī vücūd üştür gibidür ‘āşıķluk ve ma‘şūķluk filmeşel vücūd-ı ğaķıķıye (17) nisbetle bir üştüre olan iki ceres gibidür ki ol iki ceres biri birlerine beğāyet ğarībdir belki şadāları daħı biri birine müvāfıķdur pes (18) bu mertebe biri birine ğurb-ı ŧāmmı olan iki şey’üñ miyānına *zur ğıbben* mefhūmı niçe şığar ki anlar hemīşe bir vücūdda dururlar ve ‘āşıķ u ma‘şūķluk ancaķ (19) iki i‘tibārdur ve ğaķıķatde bunlar nefs-i vāħid ğükminededür

(2704) *Meşnevī*

Hıç kes bāħ ĩş zur ğıbben nümūd

Hıç kes bāħod benevbet yār būd

Pes hıç bir kimse kendü- (20) sine *zur ğıbben* dimegi gösterdi mi bu muķarrerdür ki göstermedi hıç bir kimse kendüsiyle nevbetle yār oldı mı bu muķarrerdür ki olmadı imdi ‘āşıķla ma‘şūķ (21) filğaķıķa nefs-i vāħid gibidür pes ğāħı yār olub ve ğāħı cüdā olmaķ mümkin olmaz belki ‘āşıķ hemīşe ma‘şūķla biledür

(2705) *Meşnevī*

Ān yekī-yi nī ki ‘aķleş (22) fehm kerd

Fehm-i ĩn mevķūf şud bermürg-i merd

Bu didigüm birlük ol birlük degildür ‘aķl anı fehm kıla ve ol ittiħād degildür ki ‘uķalā anı (23) idrāk eylemege ğādir ola bu ittiħādı fehm eylemek merdüñ mürğine mevķūf oldı eger bir merd-i evvel olması ve *kelmeyyiti beyne yedeyyi’l-ğassāl*¹⁴¹ olmasa ve

¹⁴¹ “Ölü yıkayıcısının elindeki ölü gibi”

(24) ifnā-yı vücūd-ı mecāzī kılmasa bu ittiḥād ne gūne ittiḥāddur anı bilmez bu ittiḥād-ı şey⁷in muḡāyirinüñ biri birine muttaşıl olması gibi degildür belki ‘āşıḡ (25) muḡāyeretini ve eşniyyetini ve bāḡınından olan zıddıyyetini ifnā itmekle ma‘lūm olur

(2706) Meşnevî

V'er be‘aql idrāk-i ĩn mümkün budî

Ḳahr-ı nefis ezbehr çı vācib şudî

(26) Eger mücerred ‘aḡilla bu birlük ḡaḡīḡatını idrāk eylemek mümkün olaydı ḡarīḡ-i ilāhīde nefsi ḡahr eylemek niçün vācib olurdu nefsi ḡahr eylemek (27) ve men ü mādan geçmek bu ittiḥādı bilmege vesīledür

(2707) Meşnevî

Bāçünān rahmet ki dāred şāh-ı huş

Bīzarūret çün begūyed nefis kuş

Ancılayın (28) rahmet ki ‘aḡl şāhı ḡutar zarūretsüz nefsi öldür niçün dir *şāh-ı huş*dan murād Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥazretleri olmaḡ da cāyiz- (29) dür ki ol Ḥazret ‘aleyhisselām [H302a] ‘aḡl şāhidur ve rahmeten lil ‘ālemīndür ol Ḥazret ‘aleyhişşalātı vesselām mü’minlere kendü nefslerinden evlā ve erḡam (30) iken bu mertebe rahmet ḡutarken eger zarūret olmasaydı niçün nefsiñüzi öldürüñ dirdi zelīl olan ḡaḡḡında niçün *ḡübā limen zellet* (31) *nefsehu*¹¹⁴² dirdi bundan ma‘lūm olur ki nefsi zelīl eyleyen kimseye ḡıbet ü sa‘ādet vardur *şāh-ı huş*dan murād Ḥaḡ Te‘ālā Ḥazretleri olsa da (32) cāyizdür ve bu vech üzre ma‘nā ol şāh-ı ‘aḡıl ki ancılayın rahmet-i ‘azīme ḡutar ki erḡamerrāḡimīndür ki ḡuşlarına peder ü māderinden her vechle erḡamdur (33) eger nefsi bendeye öldürmek lāzım olmasaydı zarūretsüz niçün nefsiñizi öldürüñ dirdi nitekim Benī İsrāyil *fetübü ilābāriikum*

¹¹⁴² “Nefsini aşıḡılayan kimseye ne mutlul!” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Meşnevî Şerhi*, s. 362. [Hadisin zayıf olduḡu belirtilmiştir.]

faḳtulū (34) *enfusekum*¹¹⁴³ didi bunda ma‘lūm oldı ki nefsūñ müştehāsını ve muḫālefātını izāle itmekle anı ṭarīḳ-i ilāhīde öldürmek ve ölmezden evvel ölmek (35) mertebesine irgürmek bendeye vācib ü lāzım imiş

Mübālağa kerden-i mūş derlābe vü zārī ve vaşl custen ezçağz-ı ābī¹¹⁴⁴

(2708) *Meşnevī*

Güft k’ey(36) *yār-i ‘azīz-i mihrkār*

Men nedārem bīruḫet yek dem ḳarār

Mūş çuğza böyle didi ki ey yār-i ‘azīz mihrkār ben senüñ yüzinsüz dem ḳarār (37) ṭutmazam

(2709) *Meşnevī*

Rūz nūr u mekseḅ ü tābem tuvī

Şeb ḳarār u selvet ü ḫ’ābem tuvī

Gündüz benüm nūrım ve mekseḅüm ve tāḅ u tüvānum sensin gice ḳarārüm (38) ve selvet ü ḫ’ābum sensin *selvet* şādīlüge dirler

(2710) *Meşnevī*

Ezmürüvvet bāşed erşādem kunī

Vaḳt ü bīvaḳt ezkerem yādem kunī

İmdi eger (39) beni mülākātuñla şād eylesesin mürüvvetden olur vaḳitlü vaḳitsüz keremden beni yād eylesesin didi

(2711) *Meşnevī*

Derşebānrūzī vāzīfe-y çāstgāh

(40) *Rātibe kerdī vişāl ey nīḳḫ’āh*

Gice ve gündüzde ḳuşluk vāzīfesini vişālīñi rātibe ya‘nī vāzīfe eyledüñ ey nīḳḫ’āh

(2712) *Meşnevī*

¹¹⁴³ “Onun için Yaradanınıza tevbe edin de nefislerinizi (kötü duygularınızı) öldürün.” (Bakara 2/54)

¹¹⁴⁴ “Sıçanın yalvarmada ve nāle etmekte suya mensub kurbağadan vuslat istemekte mübalağa etmesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 246.

Men berīn yek bār⁽⁴¹⁾ ḳāni' nīstem

Derhevāyet ʔarfe insānīstem

Ben gicede gündüzde bir kerre vişāle ve bir vaḳt-i iltiḳāya ḳāni' degilüm senü hevā vü maḥabbetüñde [P534a] (1) ben bir ʔarfe insanımdur ya'nī ben senüñ hevānda sâyir insāna beñzemezem ki anlar bir vaḳte veyā iki vaḳte ḳāni'lerdür ben 'aceb insānum ki hīç senüñ (2) vişālüñe ḳāni' degilüm

(2713) Meşnevī

Pānşad istiskāstem ender ciger

Bāher istikā ḳarīn cū'u'l-baḳar

Benüm cigerümde meşelā beş yüz istiskā vardır her bir istiskāya şıḡır (3) açlıḡı ḳarīndür cū'u'l-baḳar şol marāza dirler her ne ḳadar yese ʔoyduḡını bilmeye ya'nī benüm derünümde senüñ āb-ı vişālüñe niçe yüz teşneligüm vardır (4) ki her bir teşnelüğe cū'u'l-baḳar ḳarīndür ki ben senüñ vişālüñe ne ʔoyarum ve ne ḳanarum belki āb u ḡıdāya niçe muḥtāc isem aña daḡı aḡvecüm didi bunda (5) bir kimsenüñ kendü nīkū olan yārine bu mertebe aç u muḥtāc olmaḡ lāzım olduḡına tenbīh olur eger ol nār u istiskā yüzinde olursa ednā olan (6) kimse aña 'arz-ı niyāz ve iḥtiyāç itmek lāzım gelür

(2714) Meşnevī

Bīniyāzī ezḡam-ı men ey emīr

Dih zekāt-ı cāh u binger berfaḳīr

[H302b] Ey emīr sen benüm ḡamumdan bīniyāz (7) ve müstaḡnīsın ya'nī ey şerīf ü 'ālī sen baña muḥtāc u müfteḳır degülsin ammā ben saña muḥtāc u müfteḳırum cāhınıñ ve mertebeñüñ zekātını vir (8) ve faḳīr ve saña muḥtāc olana naḡar-ı merḡametle naḡar eyle

(2715) Meşnevī

İn faḳīrī bīdeb nāderḡorest

Lik luṭf-ı ‘ām-ı tu z’ān berterest

Egerçi bu bīedeb (9) ve güstāḥ olan faḳīr saña nālāyıḳdur ammā senüñ ‘ām olan luṭfuñ andan berter ü ‘ālīterdür

(2716) Meşnevī

Mīnecūyed luṭf-ı ‘ām-ı tu sened

Āftābī berḥadeshā(10) mīzened

Senüñ ‘ām olan luṭfuñ sened ü sebep istemez bir āftāb filmesel ḥadesler üzre urur ya‘nī āftāb-ı münīr ḥadesler ve necesler ve ḥabsler (11) üzre ṭoḳınur aṣlā anuñ nūr-ı pākına ‘ayb u şeyn lāyıḳ olmaz ve aña zarar u noḳşān daḥı gelmez

(2717) Meşnevī

Nūr-ı ūrā z’ān ziyānī nāmede

V’ān(12) ḥades ezḥuşkiyī heyzüm şude

Ol ḥurşīdüñ nūrına ol ḥadesē ṭoḳınmadan ve aña ziyā virmeden bir ziyān gelmemiş ve ammā ol ḥades ḥuşkılıktan (13) heyzüm olmuş ve andan bu ḳadar nef‘ ü fāyide bulmamış

(2718) Meşnevī

Tā ḥades derkülḥanī şud nūr yāft

Derder ü dīvār-ı ḥammāmī betāft

Ḥattā ḥades bir külḥana (14) gitdi nūr buldı ya‘nī ḥuşk olmuş ḥades külḥana heyzüm olmaḡa lāyıḳ olub aña gidüb nārdan nūrāniyyet buldı bir ḥammāmın der ü dīvārına (15) yıldıradı ya‘nī anuñ der ü dīvārına te’sīr ḳıldı ve ḥarāret virdi

(2719) Meşnevī

Būd ālāyiş şud ārāyiş künün

Çün ber’ü berḥānd ḥurşīd ān(16) fūsün

Evvel-i hālde ālāyiş ve murdār idi nūr-ı şemle ḥuşk olub külḥanda yānduḳdan şoñra şimdi ārāyiş-i ḥammām oldı nāḥammām anuñla germ (17) oldı ve zīnet buldı çünkim

hürşid ol füsünü aña okudu ya'nî çünkim güneş ol hades üzre pertev şaldı ve anı germiyyetle yābis (18) kıldı ol hades ārāyiş-i hammām olmağa sebep oldı pes hades gibi bedtabī'at ve necessiret olanları hem hürşid-i ma'nevī olan 'azizlerüñ (19) terbiye ve pertevi nār-ı 'aşka yanmağa lāyık idüb külhan-ı riyāzetde yanduktan soñra hammām-ı kâ'inātuñ zīnet ü ārāyişi olmağa anı lāyık iderler

(20) (2720) *Meşnevī*

Şems hem mi'de-y zemīnrā germ kerd

Tā zemīn bākī hadeshārā beħurd

Şems hem zemīnüñ mi'desini germ eyledi hattā zemīn bākī hadesleri yedi (21) ya'nî şemsüñ hāşşiyatı katı çoğdur cümle-yi hāşşiyātından biri oldur ki hadesi huşk idüb külhana lāyık eyler ve zemīnde bākī kılan hadesleri (22) zemīnüñ mi'desini germ eyleyüb ol hadesleri zemīn ekl eyler

(2721) *Meşnevī*

Cüzv-i hāki geşt ü rust ezvey nebāt

Hākezā yemħu'l-ilāhu's-seyyi'āt

Hades (23) cüzv-i hāki oldı ve andan nebāt bitdi āgāh ol Allāh Te'ālā Hazretleri seyyi'atı bunuñ gibi maħv u tebdil eyler ya'nî zemīn-i hadesi ve ħasbi maħv (24) idüb ol hades cüzv-i hāki olub andan pāk u tāhir nebāt bitdügi gibi Hāk Te'ālā Hazretleri hem bendelerinüñ seyyi'atını maħv idüb (25) ħasenāta tebdil eyler nitekim *ulā'ike yubeddilulāhu seyyi'atihim ħasenāt*¹¹⁴⁵ buyurdu ekser 'ulemā seyyi'atla ħabīs ü mülevveş olan insānuñ cesedini (26) necāsetle ħabīs ü murdār olmuş buğdaya ve arpaya ve sāyir ħubūbāta teşbīh eylemişdür kaçan vāfir buğday meşelā niçe gün necāsetde tursa ve bir kimse (27) anı getirüb zemīne ekse ve ol bitse ve andan buğday ħaşıl olsa ol buğday pāk u tāhir olur aşlā anda necāset eseri qalmaz [H303a] kezalik (28) bir müslim kimse seyyi'e ile ölse *elmevtu keffāretun likulli*

¹¹⁴⁵ "Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir." (Furkan 25/70)

*muslimin*¹¹⁴⁶ [revāhu'l-Beyhākī 'an Enes +H]¹¹⁴⁷ ḥadīs-i şerīfinūñ¹¹⁴⁸ mücebince mevt her müslime mükeffir-i zünüb olur ve ḥuḳūḳ-ı 'ibād ve (29) aḥlāk-ı rāsīḥadan ğayrısını mevt mü'minden taḥḫīr ü izāle kıılır dimişlerdür

(2722) *Meşnevî*

Bāḥades ki kemterīnest īn kuned

K'eş nebāt u nergis ü nesrīn (30) *kuned*

Ḥades ki kemterīn ve bedterīn eşyādur bunı eyler ki anı nebāt u nergis ü nesrīn eyler ya'nī ḥades ü neces meşābesinde olan 'aşıler ve müsiler (31) kendülerüñ kemterīni ve ḳullaruñ bedterīni Ḥaḳ Te'ālā bunı eyler ki seyyi'elerini tebdīl idüb nebāt u nergis ü nesrīn gibi ḥaseneler (32) virür ve anları ğünāhdan ve ḥaḫādan pāk u tāhir olan kimseler mertebesine irğürür

(2723) *Meşnevî*

Tā benesrīn-i menāsik dervefā

Ḥaḳ çı baḫşed dercezā (33) *vü der'aḫā*

Tā kim vefāda menāsik nesrīnine Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri cezā vü 'aḫāda ne baḫş eyler buña ğöre kıyās eyle ki 'ibādet nesrīnlerine (34) ve vefādārluk zemīninde biten tā'at ğüllerine Ḥaḳ Subḫāne ve Te'ālā cezā vü 'aḫā eylemede ne virür ve muḫī' ve münḳād olanları fikr eyle ne mertebeye irğürür

(2724) *Meşnevî*

Çün (35) *ḥabīsānrā çünīn ḫil'at dihed*

Tayyibīnrā tā çı baḫşed derraşad

Çünkim Ḥaḳ Subḫāne ve Te'ālā ḥabīs olanlara ve 'işıyān kıılanlara buncılayın ḫil'at virür ve ni'et (36) ü sa'adet mertebelerine irğürür raşadda olan ve teraḳḳub kıılan tayyiblere tā ne ni'et virür bundan kıyās eyle

¹¹⁴⁶ “Ölüm her Müslüman için bağışlanma sebebidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 363. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹¹⁴⁷ Hamidiye nüshasına da varağın üst kısmına ḥaşıye olarak ilave edilmiştir.

¹¹⁴⁸ ḥadīs-i şerīfinūñ: ḥadīsiniñ

(2725) *Meşnevî*

Ân dehed Hâk şân ki lâ'aynun ra'et

(37) *K'ân negunced derzebân u derlûgat*

Hâk Te'âlâ Hazretleri anlara anı virür ki bir göz görmedi ki Hâk Te'âlânuñ ol tayyibe ve 'ubâr-ı şâlihîne virdügi zebâna ve lûgata şıgmaz (38) ve aşlâ bir beşerüñ hâtırâsına huṭûr kılmaz ki kâlellâhu fiḥadîsü'l-ḳudsî *a'dedtu li'bâdiye's-şaliḥîn mâ lâ'aynun ra'et ve lâuzunun semî'at ve lâḥaṭara 'alâḳalbi* (39) *beşerin*¹⁴⁹ ve kâle te'âlâ fikelâmü'l-mecîd *felâ ta'lemu nefsun mâuḥfiye lehum min ḳurrati a'yunin cezâ'en bimākânü ya'melün*¹⁵⁰

(2726) *Meşnevî*

Mâ kiyîm înrâ biyâ ey yâr-i men

Rûz-ı men rûşen kun (40) *ezḥulḳ-ı ḥasen*

Biz bu mertebe olan ni'met için kimüz ey benüm yârüm gel güzel ḥulḳuñdan benüm rûzumu rûşen eyle ya'nî biz bu mertebe olan luṭf u (41) iḥsâna lâyiḳ degilüz ve biz hem bir şey degilüz gel benüm yârüm ve enîsüm laṭîf ü cemîl olan ḥüyıñdan benüm gündizümi rûşen ü münevver eyle

[P534b] (1) (2727) *Meşnevî*

Menger ender zîştî vü mekrûhiyem

Ki zipür zehrî çu mâr-ı kûhiyem

Benüm zîştlüğüme ve mekrûhlığıma nazar eyleme zîrâ ben pürzehrîlüğimden mâr-ı kûhî gibiyüm ya'nî şu mertebe ḥabîs (2) ü mekrûh isem de benüm bu mekrûhlığıma ve ḥabîs ḥıṣâlime nazar eyleme

(2728) *Meşnevî*

Ey ki men zîşt ü ḥıṣâlem cümle zîşt

¹⁴⁹ "Allah onlara gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve insanın aklına dahî gelmeyen nimetler verir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s.196. [Hadisin saḥîh olduğu belirtilmiştir.]

¹⁵⁰ "Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için be mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez." (Secde 32/ 17)

Çün şevem gül çün merā ü hār kişt

Ey (3) benüm yārüm ben ki ziştüm ve benüm cümle hışālüm daḥı ziştdür ben niçe gül olurum çünkim ol dest-i taqdīr beni hār ekdi yaʿnī ben ki vücūdda hār gibi gülmişem (4) ve mekrūh u bedṭabīʿat olmuşam gül gibi niçe laṭīf olurum ben ve benüm hışālüm cümle zişt ü kabīhdür

(2729) Meşnevī

Nevbahār-ı ḥüsn-i gül dih ḥārrā

Zīnet-i ṭāvūs dih īn (5) mārrā

İmdi bir ḥāra ḥüsn-i gül nevbahārını vir ey ḥüsn nevbahārı ḥāra gül vir dimek daḥı evlādur bu māra ṭāvūs zīnetini vir

[H303b] *Beyt*

Her çend ki neyem (6) lāyık baḥşāyiş-i tu

Bermen meniger berkerem-i ḥ ṫiş niger¹¹⁵¹

benüm ḥārlugıma ve mārlugıma baḫma kendü luṭf u keremün bīderīg olduğına nazar eyle ve luṭfuñı bu nākis- (7) den dirīg eyleme

(2730) Meşnevī

Derkemāl-i ziştīm men müntehī

Luṭf-ı tu derfażl u derfen müntehī

Ey yār-ı ʿālī ve muşāḫib-i sāmī kemāl-i ziştlükde ben müntehīyem (8) ammā senün luṭfuñ fazlda ve fende müntehīdür yaʿnī her ne kadar ziştlükde ben müntehī isem fażl u kerem ḫatında sen daḥı ziyāde müntehī ve ekmelsin

(9) (2731) Meşnevī

Ḥācet-i īn müntehī zʿān müntehī

Tu berār ey ḫasret-i serv-i sehī¹¹⁵²

¹¹⁵¹ “Ben her ne kadar senin elinin açıklığını layık olmasam da, bana benden değil senin kendi kereminden nazar eyle.”

¹¹⁵² serv-i sehī: serv ü sehī

Bu ziştlükde müntehî olan bed hâşletüñ ol fazl u kereminden müntehî olan cenābuñdan (10) hâcetini ey serv-i sehîñüñ¹¹⁵³ hâsreti ve mağbûtı sen getür ya‘nî ey ‘adâlet ü istikâmetde serv-i sehîñüñ¹¹⁵⁴ mağbûtı olan bu ziştlükde müntehî olan (11) ‘âşîñüñ murād u hâcetini sen luţfda müntehî olan hâşıl eyleyüb bitür dimek olur

(2732) Meşnevî

Çün bemîrem fazl-ı tu h̄ ħāhed girîst

Ezkerem gerçi zihâcet (12) ū berîst

Çünkü ben ölem senüñ fazluñ ağlayırsadur kereminden eger hâcetden o berîdür bundan maşşūd bir denî ve hâķîr olan kimesne eger bu güne sözi (13) Hâzret-i Hâķķa dimek murād eyleser *fazl*dan maşşūd maşhar-ı fazl-ı ilāhî olan velîler ve ‘âlimler olur ve eger bir şerîf ü ‘âlî kimesneye hıţāb idüb (14) dimek murād eyleser anuñ fazlını bir raķîm kimse menzilesine tenzîl eylemiş olur ve taķdîr-i kelām böyle dimek olur ki çünkü ey benüm ‘âlî ve şerîf (15) olan yârüm bu hâsretle ölem kemāl-i kereminden senüñ fazluñ benüm üzerime ağlayırsadur egerçi o ihtiyâcdan berî ve ‘ârîdür

(2733) Meşnevî

Berser-i gürem besî (16) h̄ ħāhed nişest

H̄ ħāhed ezçeşm-i laţîfeş āb cest

Benüm ķabrüm tarafında senüñ fazl u raķmetüñ çokluk oturırsadur anuñ çeşm-i laţîfinden (17) āb dîde şıçrayırsadur ya‘nî niçe yaşlar dökme ister

(2734) Meşnevî

Nevħa h̄ ħāhed kerd bermahrūmiyem

Çeşm h̄ ħāhed best ezmaşlūmiyem

¹¹⁵³ serv-i sehîñüñ: serv ü sehîñüñ H

¹¹⁵⁴ serv-i sehîñüñ: serv-i ü sehîñüñ

Benüm maħrūmlıgım üzre o (18) senüñ faẓl u keremüñ nevħa eylemek ister benüm maẓlūmlıgımdan göz bađlamak ister ya‘nī benün maẓlūmlıgımdan ötüri benüm maħrūmlıgımdan ve zıřtlıgımdan te‘āmī (19) kılmak ve iđmāz-ı ‘ayn eylemek ister

(2735) *Mesnevī*

Endekī z‘ān luṭfhā eknün bekun

Halkayī dergūş-ı men kun z‘ān sühan

Ol türāb olduğdan řoñra āħirümde eyleye- (20) cegüñ luṭflardan şimdi birazcıķ eyle ol ħinde baña söyleyecegüñ luṭfāmīz olan sözden şimdi benüm kılağuma bir ħalka eyle

(2736) *Mesnevī*

Ān ħi (21) ħ‘āhī güft tu bāħāk-i men

Berfeşān bermedrek-i ħamnāk-ı men

Ol nesneyi ki sen benüm ħākime dimek istersin ħālā benüm ħamnāk olan (22) maħall-i isrākum üzre nişār eyle *medrek* feth-i mīmle maşdar-ı mīmi ve ism-i mekān olmak daħı cāyızdır ve bunda ħulāşā-yı kelām oldur ki eger Ĥudā-yı Te‘ālā Ĥazretleri (23) ve eger Ĥudā-yı Te‘ālānuñ muķarrib olan nebīleri ve velīleri her vechle mü‘minlere erħam u ekremdür ve Ĥaķ Te‘ālānuñ yüz raħmeti vardur birini bu dünyāda (24) ‘ibādı üzre nişār kılmışdur ki ħalkuñ biri birlerine te‘āṭuf ü teraħħum eylemesi ve peder ü māderüñ kendü oğluna merħamet [H304a] kılması ol bir raħmetüñ (25) eşeri ve ‘aksidür ve Ĥaķ Te‘ālā Ĥazretleri toķsan toķuz raħmetini insān öldükden ve türāb olduğdan řoñra eyleyiserdür ki ħadıř-i řerīfde **Ĥaķ Te‘ālā** (26) **toķsan toķuz raħmetini āħiret iċün iddiħār eyledi**¹⁵⁵ buyrulduğı bu ma‘nāya delālet ü řehādet eyler pes buna *mūşdan* murād ħünāh ve (27) ‘iřyānda denī ve zışt olan mü‘min olur ve faẓl u kerem řāħibi olan Ĥudā-yı Te‘ālā Ĥazretlerine kendü cürmine mu‘terif olan mü‘min bu ħüne (28) münācāt ü ‘arż-ı ħācāt eyler ki ey

¹⁵⁵ “Hadisin Arapça metni verilmeden Türkçe metnine işaret edilmiştir.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 365. [Hadisin saħih olduğu belirtilmiştir.]

erḥamerrāḥimīn ve ey ekremülkerimīn olan Rabbi'l-‘alemīn ben öldükden soñra ve türāb olduđdan soñra senüñ izāf (29) [ü +H] muzā‘af olan bīnihāyet raḥmetüñ benüm ḥākime iḥsānlar kılsa ve laṭīf ma‘nālar söylese gerekdür ol laṭīf sözleriñe ben öldükden soñra söyleyecek (30) ve ol iḥsān u keremleri ki ben ḥāk olduđdan soñra eyleyeceksin ḥālā şimdi hemān beni öyle bir ḥāk-ı ḥaḳīr menzilesine tutub benüm ğamnāk olan (31) derk ü ‘aqlum üzre ol raḥmetlerden ve fazl u keremlerden bir miḳdār nişār eyle tā cānum senüñ ünsüñle raḥmet bula ve senüñ iḥsān u keremüñle ḥayy u zinde (32) ola merḥūm ve mefgūr **Şeyḫ Sa‘dī Ḥāzretleri** raḥmetullāhi ‘aleyh **Būstān**üñ āḫirine ḳarīb bu maḥalle münāsib bu ḫikāyeti nazma getirüb dirler iki kimse bir (33) zamānda biri birlerine beğayet düşmen idiler niçe zamān miyānlarında ceng ü ḫuşūmet vāḳi‘ oldı ‘adāvetleri bir mertebeye irdi ki biri birlerinüñ (34) ḳanın dökmege teşne idiler āḫir birisine ecel irişüb öldi ol birisi anuñ öldüğinden beğayet şād u mesrūr oldı bir niçe zamāndan soñra (35) anuñ ḳabri ṭarafına geldi tā anı ḥākde görmekle sürürı ziyāde ola gelüb anuñ ḳabrini açduđda anuñ bedenini ḥāk olmış ve ‘uzvları biri birinden (36) ayrılmış gördi biżzarūrī ol sengdil olan düşmene merḥamet ü şefḳat geldi ve girye ḳılub aña raḥm eyledi nitekim ol maḥalde **Şeyḫ Sa‘dī** (37) **Ḥāzretleri** bir ‘ārif lisānından bu beytleri nazma getirüb buyururlar

Beyt

Şenīd īn sūḫan-ı ‘ārif ḫūşyār

Benālīd kāy dāver-i Kirdgār

‘Aceb ger(38) tu raḥmet nebārī berū

Ki begrīst düşmen bezdārī berū

Ten mā şeved tīz ruzī ḳinān

Ki berū besūz-ı dil düşmenān

Mekr-i derdil dūst(39) rāhm āyedem

*Çū bineyd ki düşmen biḥuşāyedem*¹¹⁵⁶

Lābe kerden-i mūş mer çağzrā ki bahāne meyendīş ve dernüsyey meyendāz incāḥ īn

(40) ḥācet-i merā ki fitteḥīri āfāt

Bu sürḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf müşuñ çağza lābe ve tazarru‘ eylemesidür böyle diyü ki ey yār-ı nezāhat-ı (41) Kirdgār bahāne endīşe itme ve benüm bu ḥācetimi ḳazā vü edā itmegi seneye biraḳma ve ferdāya atma ki teḥīrde āfetler vardur ve *incāḥ* ḥācet [P535a] (1) bitürmege dirler

ve şūfī ibnu’l-vaḳt ve ibn dest ezdāmen-i peder bāz nedāred

ve şūfī ise ibn-i vaḳtdür ve ibn ise elüni pederinüñ dāmeninden (2) girü ṭutar şūfī hem ṭıfl-ı şağīr gibi muḥkem ṭutmuşdur aşlā andan elüni girü ṭutmaz ve māziyye ve müstaḳbale nazār itmez ve ibnü’l-vaḳtüñ şerḥi ve vaḳtüñ (3) taḥḳīki **Ṭarīḳatnāmede** bāb-ı şāmende derece-yi sādise mezkūr u mestūr olmuşdur anda ṭaleb olına

ve āb-ı müşfik-i şūfī ki vaḳtest (4) ūrā benigeriş beferdā muḥtāc negerdāned

ve şūfinüñ āb-ı müşfiki ki vaktür [H304b] anı intizār ile ferdāya muḥtāc eylemez *nigeriş* kesr-i nūnla nigirīsten lafzından (5) ism-i maşdardur intizār ma‘nāsına

çendāneş müstaḳraḳ dāred dergülzār-ı serī‘u’l-ḥisābī-yi ḥīş nī çün ‘avām muntazır-ı müstaḳbel nebāşed

(6) vaḳt kendü ibni ola şūfī kendünüñ serī‘u’l-ḥisāb olan gülzārında ol ḳadar müstaḳraḳ ṭutar ki ‘avām gibi degül şūfī muntazır-ı müstaḳbel olmaz (7) ba‘zı nüşhada *ki çün ‘avām muntazır-ı müstaḳbel nebāşed* vāḳi‘ olmuşdur bu nüşha üzre ki şūfī ‘avām gibi muntazır-ı müstaḳbel olmaz demek olur

(8) nehrī bāşed ne dehrī ki lāşabāḥa ‘indellāhi ve lāmesā’u

¹¹⁵⁶ “Ey kudretli Tanrım, diye inledi. Düşmanı dahi yana yakıla ağlarsa, sen bu adama nasıl merhamet etmezsin? Bizim vücudumuzda bir gün o hale gelecek ki, düşmanların bile kalbi yanacak. Bana düşmanım da acıdıktan sonra belki dostumun gönlüne merhamet gelir ve bu baş er geç öyle bir hale gelecek ki, ‘Bunda hiç göz yokmuş’ diyeceksin.” Sadi (1992). *Bostan*. (Çev. Hikmet İlaydın). İstanbul: MEB Yay., s. 319.

şūfī nehrī olur dehrī degül zīra Allāh atında şabāh u mesā yokdur *nehr*den murād bunda (9) rūh ve *dehr*den murād zamāndur ki *dehr* zamāna dirler ya‘nī şūfī ol kimsedür ki ‘avām gibi gemif zamāna veya gelecek zamāna mensüb olub (10) muntazır olmaz belki nūranī ve rūhānī olur ve Allāh atında sākin olur Allāh atında ise gice ve gündüz ve gemif zamān ve gelecek zamān yokdur (11) ezmine-yi selāse i‘tibārı ol mertebede bulunmaz nitekim buyururlar

māzī vü müstabel ü ezel ü ebed āncā nebāsed

ve ol mertebede gemif zamān (12) ve gelecek zamān ve ezel ü ebed olmaz *ezel* aña dirler ki evveli olmaya āhiri ola ve *ebed* aña dirler ki evveli ola ve āhiri olmaya ezelüñ āhiri ve ebedüñ (13) evveli dünyānuñ hatm olmasıdur

Ādem-i sābı ve Deccāl-i mesbū nebāsed ki ĩn rūsūm derıta-yı ‘al-ı cüzvīst ve rūh-ı hayvānī

Ol (14) mertebede Ādem-i sābı ve Deccāl-i mesbū olmaz ya‘nī ebū’l-beşer olan Ādem Hāzretleri ki benī ādemüñ cümlesinden esbakdur ve Deccāl ise āhır zamān- (15) da benī ādemüñ munarız olması hinde gelse gerekdür ol mertebede sābıluk ve mesbūluk i‘tibārı mutaşavver olmaz ki bu rūsūm ancak ‘al-ı cüzvī (16) ve rūh-ı hayvānī ıtasındadır *derıta-yı rūh-ı hayvānīst* tadīrindedür

der‘ālem-i lāmekān u lāzamān ĩn rūsūm nebāsed pes ü (17) ibn-i vatıst

ezmān ve mekān olmayan ‘ālemde bu rūsūm u i‘tibārāt olmaz pes şūfī bir vatıñ ibnidür

lāyufhemu minhu illā nefyu tefriati’l-(18) ezminehu

bu sūfī ibn-i vatdür dinilen kelāmdan mefhūm olmaz illā nefyu tefriati’l-ezminehu ya‘nī şūfī ibn-i vatdür dimeden ezmine-yi selāsenün ya‘nī münfehim (19) olur ve anuñ atında tefria-yı ezmān yokdur dimegi ifade ılır

ünān ki ezAllāhu vāhidun fehm şevēd nefy-i dūyī ne aıat-i vāhidī

(20) Ancılayın *ki innallāhu vāhidun* kelāmından ikiligüñ nefyi fehm olur birlik
haķikatinüñ nefyi fehm olmaz ya‘nī taķķıķa Allāh birdür dimek kelāmından ikiligi

(21) nefy kılamak münfehim olur birliğüñ haķikatinı nefy kılamak [H305a] münfehim
olmaz pes *eşşūfiyyu ibnu’l-vaķt* kelāmından tefriķa-yı ezmānī nefy kılamak
münfehim olur ğayrı (22) degül

(2737) Meşnevī

Şūfiyīrā güft ḥāce-yi sīmpāş

Ey kademhā-yı turā cānem firāş

Meşelā bir sīmpāş ḥāce bir şūfiye didi *sīmpāş* vaşf-ı terkībīdür (23) *sīm* saçıcı
ma‘nāsına ya‘nī bir dirhem nişār idici saĥī ve kerīm ḥāce bir gün bir şūfiye didi ey
senüñ kademlerüñ benüm cānum firāş olsun (24) ya‘nī senüñ döşegüñ ve ıarīķatüñ
benüm rūhum besāı olsun

(2738) Meşnevī

Yek direm ḥāhī tu imrüz ey sehem

Yā ki ferdā çāstgāhī se direm

(25) Ey benüm şāhum bu gün bir dirhem mi istersin yāḥūd yarın kuşluk vaķtinde sen
üç dirhem mi istersin

(2739) Meşnevī

Güft dī nīm direm rāzīterem

(26) *Z’ān ki imrüz īn ü ferdā şad direm*

Şūfī ol ḥāceye didi dün nişār dirheme rāzīterüm andan ki bugün bu bir dirhem ve
yarın yüz dirhem (27) ola maķşūd bugün virilmesi mev‘ūd olan şey’den ve yarın
daĥı virilecek şey’den naķd-i mülk olan ednā şey bihterdür dimek olur ve şūfī (28)
naķdi koyub va‘deye meyl kılmaz her ne ise hemān naķd-i vaķt andan ḥaız alır

(2740) Meşnevī

Sīli-yi naķd ez‘atā-yı nūsye bih

Nek afa pīřet keřīdem (29) nad dih

Nad olan sīlī nūsyey olan ve ferdā-yı vūcūda gelen ‘aadan yegdūr iřte afayı ey h‘āce-yi kerīm senūñ öñiñe ekdūm nad vir

(2741) Meřnevī

Hāře (30) ān sīlī ki ezdest-i tuvest

Ki afā vū sīlīyeř mest-i tuvest

Huřuřa o bir sille ki senūñ elūñdendūr ki afa ve anūñ sīlīsī senūñ (31) mestūñdūr afaya ve silleye mestlūk isnādī ve isnād-ı mecāzīdūr murād mestlūgi anlaruñ řāhibine isnād eylemekdūr ya‘nī afanuñ řāhibi ve aña sille (32) uran kimse senūñ mestūñdūr demek olur

(2742) Meřnevī

Hīn biyā ey řādī-yi cān u cihān

Hoş ғанīmet dar nad-ı īn zamān

Tīz ey cān (33) u cihānuñ řādīsini gel bu zamānuñ nadini hoř ғанīmet ut ve firřatı fevt itmeyūb vatūñ hūkmini zāyi‘ itme

(2743) Meřnevī

Dermedūzd ān rūy-ı (34) meh ezřebrevān

Ser mekeř z‘īn cūy ey āb-ı revān

Ol māh yūzi řebrūlardan uęurlama ya‘nī māh gibi mūnīr olan vechi gice gidici (35) sākinlerden setr ılma ey āb-ı revān cūydan bař ekme ve bu ırmadan dōnūb ғанıryı yere ama

(2744) Meřnevī

Tā leb-i cū handed āb-ı mu‘īn

Leb leb-i cū (36) ser berāred yasemīn

Tā kim ırmaęuñ kenārı mā‘-ı mu‘īnden ęüle ya‘nī mā‘-ı cārīden nehrūñ kenārı handān ola cūyuñ āb lebinde ya‘nī kenārlarında yasemīn (37) bař yuarı getüre

(2745) *Meşnevî*

Çün bebîni berleb-i cû sebze mest

Pes bedân ezdûr k'âncâ âb hest

Çünkü çay kenârında sen sebzeyi mest göresin ya'ni (38) bitmiş ve mest gibi zühûr
itmiş göresin pes irâkdan bil ki anda âb vardır bu cümle müş tarafından çağza
hişâben dinilmiştir ammâ ednâ- (39) dan a'lâya ve bendeden Mevlâya dinilen
kelâmlardur bu gûne ta'bîr eylemiştir

(2746) *Meşnevî*

Güft sîmâhum vücûhun Kirdgâr

Ki buved gammâz-ı bârân sebzâr

[H305b] Kirdgâr [Hâzretleri +H] (40) sûre-yi Fetihde *sîmâhum fivucûhihum*¹¹⁵⁷ didi ki
sebzâr bârânunî gammâzı olur ya'ni bir yerde sebzâr olsa lâbüdd andan yağmur
yağduğuna ve şu (41) olduğuna ol sebzâr gamz eyler nitekim aşşâb-ı kirâmuñ sîmâ-
yı vücûhı gicelerde olan sücûdı gamz eyler ve âşâr-ı sücûd bunlarunî vücûhunda
zâhir [P535b] (1) ü nümâyân idi

(2747) *Meşnevî*

Ger bebâred şeb nebîned hiç kes

Ki buved derh'âb her nefis ü nefes

Eger gice yağmur yağsa hiç kimse anı görmeye zîrâ her nefis ü nefes gice h'âbda (2)
olur anuñçün bârân yağduğunu göremezler

(2748) *Meşnevî*

Tâzegî-yi her gülistân-ı cemîl

Hest berbârân-ı pinhânî delil

Ammâ her gülistân-ı cemîlün tâzelügi lâbüdd (3) pinhânî olan bârân üzre delîl olur
sen kaçan bir kimsenün zemîn-i vücûdında sebzâvât-ı ma'ânî bitmiş olsa ve riyâhîn-i

¹¹⁵⁷ "Onları nişanları yüzlerindeki..." (Fetih 48/29)

rūhānī zuhūra gelse (4) anuñ ol leṭāfeti āb-ı ḥayāt-ı ma‘nevīden neşv ü nemā bulduđına delālet eyler ve anuñ ḥüsn-i ḥālī nihānī olan füyūzātın haber virür

(2749) Meşnevī

Ey aḥī men ḥākiyem tu (5) ābīyī

Līk şāh-ı raḥmet ü vehhābīyī

Müş çağza aytdı ey aḥī ben ḥākem sen ābīsin likīn şāh-ı raḥmet ve vehhābsın ya‘nī egerçī ābīsin (6) velīkin ziyāde mevhibet idici ve ḥākī ve zelīl olanlara raḥmet kılıcı şāhsın

(2750) Meşnevī

Ānçünān kun ez‘aṭa vü ezķisem

Ki geh ü bīgeh behidmet mīresem

‘Aṭādan (7) ve ķismetlerden ancılayın eyle ki gāh u bigāh ḥidmetüñe irişeyüm ve mu‘ayyen olan vaķt kaydından ḥalāş olub her istedükde senüñle görüşeyüm

(2751) Meşnevī

Ber- (8) leb-i cū men becān mīḥānemet

Mīnebīnem ezicābet merḥamet

Ki çay kenārında cān u dil ile seni oķurım ya‘nī muşāḥabet u muķārenet itmege (9) da‘vet iderüm ammmā da‘vetüme icābet eylemeden merḥamet görmezem ki ḥākī ve zelīlün da‘vetini ķabül eylemek kemāl-i luṭf u merḥametden idi ammā (10) icābete müte‘allik olan raḥmetden eşer müşāhede ķılmaz

(2752) Meşnevī

Āmeden derāb bermen beste şud

Z‘ān ki terkībem ziḥākī rüste şud

Baṅa āb içre gelmek (11) beste oldı zīrā ki benüm terkībüm ḥākīden rüste olmuşdur şol kimsenüñ ki cisminüñ terkībi ḥākdan bitmiş ola ve ḥākīṭabī‘āt olan ol kimse (12) āb-ı ‘amīķe niçe dāḥil olur ve anda olanlarla niçe āşināluk ķılır

(2753) Meşnevî

Yā resūlī yā nişānī kun meded

Tā turā ezbāng-ı men āgeh kuned

Yā bir resūl ve yā bir nişān (13) meded eyle tā kim ol resūl veyāhūd ol nişān benüm şīt ü şadāmdan seni āgāh eyleye didi bunda *mūş*dan murād hākī ve cismānī olan keşifler (14) dahı *çagz*dan murād rühānī ve nūrānī olan ve āb-ı hayāt-ı ma‘nevī içre maķām kılan nazīf ü laţifler olur ki hākī ve cismānī olanlar baħr-i ruħāniyyetde (15) dāhil olmağa ķādir olamazlar isterler ki rühānī olan yār ile kendü miyānlarında bir ‘alāķa ola ve ol ‘alāķa vāsıtasıyla her bār ki ol hākī ve cismānī (16) istedükde anı kendü mertebesine cezb kıla ve anı maķāmından iħrāc eyleye

[H306a] *(2754) Meşnevî*

Bahş kerdend ender’ın kār ān dü yār

Āħir-i in bahş ān āmed (17) *ķarār*

Ol iki yār bu kārda bahş eylediler bu bahşüñ āħiri ol ķarāra geldi ve Şu kāra müntehī oldı

(2755) Meşnevî

Ki bedest ārend yek rişte-yi derāz

Tā zi- (18) *cezb-i rişte gerded keşf rāz*

Ki bir uzun rişteyi ele getüreler tā kim cezb-i rişteden ābda olan yāre keşf rāz ola hākde ola her bār ki (19) ol rişteyi çeke ābda olan yāre keşf rāz ola hākde olan her bār ki ol rişteyi çeke ābda olan anuñ rāzını bile ve aña meyl kıla

(20) *(2756) Meşnevî*

Yek serī berpāy-i in bende-yi dü tu

Best bāyed dīgerī berpāy-ı tu

Pes mūş çağza aytdı ol riştenüñ bir tarafı bu iki kat olan (21) ya'ñi za'fdan ve hidmetden muḥannā olan bendenüñ ayağı üzre bağlamak gerek bir āḥer tarafını senüñ ayağıña bağlamak gerek

(2757) Meşnevī

Tā behem āyīm z'īn fen (22) mā dü ten

Ender āmīzem çün īn cān bābeden

Tā kim bu fenn ü şan'ātdan biri iki kimse biri birimüze gelem ve bir yerde cem' olalum cān beden ile (23) qarışduğı ve 'alāka eyledügi gibi biz dağı biri birimüzle imtizāc idüb 'alāka idelüm didi

(2758) Meşnevī

Hest ten çün rīsmān berpāy-ı cān

Mikeşāned (24) berzemīneş z'āsmān

Ten filmesel cān ayağında bir rīsmān gibidür bu ten cānı āsmān-ı ma'nevīden zemīn cānibine çeker

(2759) Meşnevī

Çağz-ı cān derāb-ı ḥ'āb-ı bīhuşī

(25) Reste ezmūş-ı ten āyed derḥoşī

Cān çağzı bīhuşluk ḥ'ābınıñ ābında ten hūşından kurtılmış ḥoşluğa gelür ya'ñi ten filmesel (26) mūş-ı ḥāqī gibidür ve rūḥ çağz-ı ābī gibidür ve 'aql-ı cüzvī kaydından bīhūş olmak ve müstağriḳ olmak ḥ'āba varmak gibidür nitekim (27) rūḥ revān olsa ḥ'āba varsa ve bīhūşlukda sākin olsa ten anı mābeynlerinde olan 'alāka vāşitasıyla kendüsine cezb idüb (28) bīdār olur kezalik cān bīdārluk ḥālinde hem 'aql-ı cüzvīnüñ evhām u ḥayālātından kurtulub bīhūşluk ḥ'ābınıñ ābında sākin (29) olsa beden anı kendü cānibine cezb idüb ol şafā ve ḥoşluk ḥālinden anı iḥrāc eyler ve kendünüñ mekrūha olan şoḥbet ü ḥāletine bir zamān (30) esīr kılar

(2760) Meşnevî

Müş-1 ten z'ân rîsmân bâzeş keşed

Çend telhî z'în keşiş cân mîçeşed

Egerçi cân 'âlem-i ervâhda âb-1 hayât-1 ma'nevî (31) içre hoşlukda ve şafâda olur ammâ müş-1 ten anı 'âlem-i ervâhda kıomayub ol ortalukda olan 'alâka vâsıtasıyla anı kendüsine (32) girü çeker bu keşişden cân telhlük tahtar ya'nî beden anu kendü mertebesinden ayırub kendüye cezb eyledüğü ecluden haylî telhlük çeker ve zahmet (33) görür

(2761) Meşnevî

Ger nebüdî cezb-i müş-1 gende mağz

'Ayşhâ kerdî derün-1 âb çağz

Eger gende mağz olan beden müşinün rûh-1 revânı kendü cānibine (34) cezb eylemesi olmasaydı âb içre çağz-1 rûh 'ayşlar eyleyeydi ve bedenün zıştluğinden ve niçe ef'âl-i mekrūhasından halâş olaydı

(2762) Meşnevî

Bākīyeş (35) çün rüz berhîzî zih'âb

Bişnevî ezñürbağş-1 âftâb

Bunuñ bākīsini çünkim rüzda h'âbdan kākāsın âftābuñ nürbağşından işide- (36) sin ya'nî bu kadar bilürsin ki her gün beden cānı [H306b] h'âbdan kendü cānibine cezb idüb seni h'âbdan yukaru kıaldırub ve kâra meşğül kıldurur (37) bunuñ bākīsini ve hākīkatini çünkim rüz-1 kıyāmetde merkaduñdan kākāsın ve h'âb-1 mevtden bīdār olasın âftāb-1 hākīkīnün nürbağşı olan (38) hidāyetden işidesin ve beden rûhı 'âlem-i ervâhdan kendüsine ne vâsıtayla cezb eyler imiş anda anı müşāhede idesin

(2763) Meşnevî

Yek ser-i rişte girih ber- (39) pāy-1 men

Z'ân ser-i dīger tu berpā 'uğde zen

Riştenuñ bir başını benüm pâyum üzre girih olsun ve ol başını sen kendü ayagıña düğüm (40) ur

(2764) Meşnevî

Tā tuvānem men derīn huşkī keşīd

Mer turā nek şud ser-i rişte pedīd

Tā kim ben seni bu huşluga çekmege kâdir olam işte ser-i rişte pedīd (41) oldı ya'nī benüm murādum ve maşşūdım rişteti bu idi çünkim bunu saña direm işte ser-i rişte zuhūra geldi hemān fırsatı kaçırmayub [P536a] (1) biri birimizle 'alāka idelüm didi

(2765) Meşnevî

Telḥ āmed berdil-i çağz īn ḥadīs

Ki merā der'ukde āred īn ḥabīs

Bu ḥadīs çağzuñ göñline telḥ geldi böyle diyü ki bu (2) ḥabīs beni 'ukdeye getirür istifhām olub bu ḥabīs beni 'ukdeye mi getirür dimek daḥı vechdür ya'nī çağzuñ kalbine mūşuñ bu gūne sözi katı acı geldi (3) ve müte'ellim ü mużtarib oldı ve böyle didi ki gör bu ḥabīs ki beni bağlamağa getirür ve kendüsine muḳayyed olmaḳ ister maşşūd āşḥāb-ı şafānuñ bedṭabī'āt (4) olan ve ḳabīḥḥaşlet olan kimselerden istikrāh idüb minḥayşü'l-bāṭın nefret ḳılmaları olur

(2766) Meşnevî

Her kerāhet derdil-i merd-i behī

Çün derāyed (5) ezfennī nebud tehī

Merd-i behīnüñ kalbinde kerāhet çün gele bir āfetden tehī olmaz ya'nī her bir kerāhat ve ḥavf u nefret ki bir eyü kimsenüñ kalbine (6) çünkim beherḥāl bir gūne āfetden ḥālī olmaz ve ol ḥikmetden tehī gelmez

(2767) Meşnevî

Vaşf-ı Ḥaḳ dān ān ferāsetrā ne vehm

Nūr-ı dil ezlevḥ-i küil (7) kerdest fehḥm

Sen ol bihter olan kimsenüñ kalbinde olan ferâseti vaşf-ı Hâk bil vehm bilme anı nür-ı dil levh-i küllden fehm itmiş- (8) dür ya'nî egerçi ba'zı havf u kerâhet 'avâmuñ kalbine gelse aña vehm dinse câyizdür ammâ bir hâşş-ı Hudâ olan şâhib-i ma'rifetüñ kalbine bu (9) bu kerâhet u havf gelse ol vaşf-ı İlâhî olan feerâsetdür vehm degildür ki anı gönül nürü levh-i maḥfûzdan fehm eylemişdür öyle (10) olıcak bir ḥikmetden ve neticeden tehî olmaz

(2768) Meşnevî

İmtinâ'-ı pîl ezseyrân bebeyt

Bâcid-i ân pîlbân u bâng-ı hey

Pîlüñ Beytullâh (11) cânibine seyrân eylemeden imtinâ' eylemesi ol pîlbânlaruñ ciddiyile ve gel dimesi şadâsiyla bile abâ kılmaları anuñ ḥissinüñ [H307a] ḡaybından âgâh olması (12) ve ma'nâ ṭuymasıyladır bu beytüñ cevâbı böyle demek olur ve hey gel dimekdür

(2768) Meşnevî

Cânib-i Ka'be nereftî pây-ı pîl

Bâheme let nî(13) keşîr ü nî kalîl

Elḥâşıl pîlbânlaruñ bu kadar sa'y u ikdâmıyla bile ol pîlüñ ayağı Ka'be cânibine gitmezdi bu dükeli letlerle bile ne az ve (14) ne çok ya'nî bir adım ilerü itmezdi

(2770) Meşnevî

Güfti-yi ḥod ḥuşk şud pâhây-ı ü

Yâ bimürd ân cân-ı şavlefsâ-yı ü

Didüñ ki ol pîlüñ ayakları (15) zemînde ḥuşk oldu ve kaldı yâḥûd anuñ şalvetefzâ olan cânı oldu ve ol bîcân bir maḳâmda ṭurub kaldı

(2771) Meşnevî

Çünkü kerdendî(16) sereş sūy-ı Yemen

Pîl-i ner şad esbe geştî gâmzen

Ammā çünkim anuñ başını Yemen cānibine döndürler idi ol pīl-i ner adım urarak
(17) yüz at gibi olurdu ve bunuñ kışşası mufaşal u meşrūh cild-i evvelde *şīr*
hikāyesinde nazar kerden derçāh sürhında *ger tu pīlī* (18) *haşm-ı tū eztū remīd*
beytinüñ şerhinde mürūr eylemişdür anda taleb olına

(2772) Meşnevī

Hiss-i pīl ezzaħm-ı ğayb āgāh būd

Çün nebved hiss-i* (19) *velī-y bāvürūd

Pīlünñ hissi zaħm-ı ğaybdan āgāh oldu bāvürūd olan velīnünñ hissi niçe olur ya‘nī fil
bir hayvān iken anuñ hissi (20) çünkim zaħm-ı ğaybīden āgāh u haberdār ola ve
irādet-i ilāhiyye ile mevşūf olan velīnünñ hissi niçe āgāh u haberdār olmağ lāzım
gelür bundan (21) kıyās eyle

(2773) Meşnevī

Nī ki Ya‘kūb-ı Nebī ān pākħū

Behr-i Yūsuf bāheme ihvān-ı ū

Ol pākħū olan Ya‘kūb-ı Nebī Hāzretleri ‘aleyhisselām böyle (22) degül mi ki
Yūsufdan ötüri ol Yūsufuñ dükeli ihvānına didi altıncı beytde vāki‘ olan güft
kelimesinünñ bāh‘ān-ı ū şılası vāki‘ (23) olmışdur taqdīri *behr-i Yūsuf bāheme ihvān-ı*
ū güft dimekdür

(2774) Meşnevī

Ezpeder çün h‘āstendeş dāderān

Tā berendeş sūy-ı şahrā yek zamān

(24) Çünkim pederinden dāderleri ya‘nī birāderleri ol Yūsufi istediler tā kim anı bir
zamān şahrā cānibine ilemeler

(2775) Meşnevī

Cümle güftendeş meyendiş ezzarar

(25) *Yek dü rūzeş mūhletī dih ey peder*

*Ḳālū yā ebānā māleke lāte`mennā ‘alāYūsufe ve innā lehu lenaṣṣḥūn*¹⁵⁸ āyetinūñ feḥvāsınca cümlesi bābālarına didiler (26) ey bizüm pederimüz zarar u ziyāndan endiṣe eyleme ey peder bir iki gün Yūsufa bir mühlet vir

(2776) *Meṣnevī*

Ki çirā mārā nemīdārī emīn

Yūsuf-ı ḥodrā beseyrān (27) *u za‘īn*

Ki sen bizi Yusuf üzre niçün emīn ṭutmazsın kendü Yūsufiña seyrāna ve za‘īne bizümle niçün irsāl itmezsin *za‘īn* göçe ve sefere (28) dirler imdi *ersilhu me‘anā ḡaden yerta‘ ve yel‘ab ve innā lehu leḥafizūn*¹⁵⁹ āyetinūñ mefhūmı üzre didiler anı bizümle çerāḡāha irsāl eyle

(2778) *Meṣnevī*

Tā behem der- (29) *herchā bāzī kunīm*

Mā der‘īn da‘vet emīn ü muḥsinīm

Tā kim biri birimüzle otlaklarda oynayalım ve fevākih ve semārdan ve ekli ḳābil olan sebzelerden (30) otlayalım biz bu da‘vetde emīn ü muḥsinüz bizden oḡluñ Yūsūfi ṣaḳınma biz anuñ birāderi degil miyüz bizden anı niçün ḳaçırursın didiler

(31) (2779) *Meṣnevī*

Güft īn dānem ki naḳleş ezberem

Mifürūzed derdilem derd ü seḳam

[H307b] Yaḳūb Ḥazretleri anlara didi bunu bilürm ki benüm ḳatumda anı naḳl itmek (32) benüm göñlimde derd ü seḳam ṣu‘lelendirür ve beni maḥzūn eyler nitekim bunlara *ḳāle innī leyahzūnunī en tezhebū*¹⁶⁰ diyü ḥaber virdi

¹⁵⁸ “Dediler ki: ‘Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun! Oysa biz onun iyiliğini istemekteyiz.’” (Yûsuf 12/11)

¹⁵⁹ “Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin (içsin), oynasın. Biz onu mutlaka koruruz.” (Yûsuf 12/12)

¹⁶⁰ “(Babaları) dedi ki: ‘Onu götürmeniz beni mutlaka üzer.’” (Yûsuf 12/13)

(2780) *Meşnevî*

În dilem hergiz nemîgüyed (33) *dürüg*

Ki zinür-ı ‘arş dâred dil fîrüg

Bu benüm gönüm ey oğullarum hergiz dürüg söylemez zîrâ bu gönül nür-ı arşdan fîrüg tutar öyle olıcağ (34) gönülün bu huşuşda hâyif olması ve hazer kılmısı beyhüde degildür gelün bu kârı baña teklîf eylemeñ didi

(2781) *Meşnevî*

Ân delîl-i kâti‘î bud derfesâd

(35) *V’ez kazâ ânra nekerd ü i’tikâd*

Hzret-i Ya‘kûbuñ ol gönline gelen havf u fikr-i fesâd üzre bir delîl-i kâti‘î idi ya‘nî ihvân-ı Yûsufuñ (36) Yûsuf hakkında olan fesâdı üzre ol hâlet bir delîl-i kâti‘î idi velîkin kazâ-yı İlahîden ol Ya‘kûb anı şaymadı ve aña (37) vücûd virmedi nitekim Hzret-i Nebî ‘aleyhisselâm buyurmuşlardır *izâ erâdullâhu infâze kazâ’ihi ve kaderihi selebe ‘an zevî’l-‘ukûl ‘ukûlehum hattâ yunfize* (38) *fihim kazâ’ehu ve kaderehu feizâ âmdâ emrehu redde ileyhim ‘ukûlehum ve vaqa‘ati’n-nedâmetu*¹¹⁶¹ revâhu Ebû Manşûr edDeylemî filFirdevs ‘an Enes ve ‘Alî radıyallâhu (39) ‘anhümâ

(2782) *Meşnevî*

Dergüzeşt ezvey nişânî ân çünân

Ki kazâ derfelsefe bûd ân zamân

Ol Ya‘kûbdan ol bir nişân ancılayın geçdi ki kazâ (40) ol zamân felsefede idi *felsefe* bunda izhâr-ı hikmet ma‘nâsınadır ya‘nî ol Ya‘kûb-ı Nebîden ol bir nişân ki Yûsuf hakkında gör- (41) miş ve müşâhede kılmış idi geçdi ancılayın ki geçdüğü zâhir oldu zîrâ kazâ-yı İlahî ol zamânda izhâr-ı hikmet eylemede idi pes [P536b] (1) *izâcâ’e’l-*

¹¹⁶¹ “Allah, kaza ve kaderini gerçekleştirmek istediği zaman, kaza ve kaderini gerçekleştirene kadar, akıl sahiplerinin akıllarını başlarından alır. İş olup bittiği zaman akıllarını iade eder ve onlarda bir pişmanlık oluşur.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 367.

*każā ‘amiye’l-başar*¹¹⁶² hasebince Hāzret-i Ya‘kūb anuñ def‘ine tedārik kılmadı ve Yūsufi anlar elinden kırtaramadı

(2783) Meşnevī

İn ‘aceb nebved ki kūr üfted beçāh

Bül‘aceb (2) üftāden-i bīnā-yı rāh

Bu ‘aceb olamaz ki kūr çāha düşe bül‘aceb bīnā-yı rāhuñ düşmekligidür ya‘nī bir bībaşiret olan kimse kıuyuya düşse ‘aceb degildür (3) ki görmez ki yolda kıuyu var mıdır veyāhūd bu kıimdür bilmez çāha düşse maḥall-i ta‘accüb degildür bül‘aceb olan yolu görücü ve anda olan çāhı idrāk (4) ve mu‘āyene idici ‘ālem-i Rabbānīnūñ kıuyuya görürken düşmesidür

(2784) Meşnevī

İn każārā gūnegūn taşrīfhāst

Çeşmbendeş yef‘alullāh māyeşāst

(5) Bu każānuñ gūnāgūn taşrīfleri vardur anuñ çeşmbendi *yef‘alullāhu māyeşād*ür ya‘nī bu każā-yı İlāhīnūñ dürlü dürlü taşrīfāt u tebdīlātı (6) vardur aña çeşmbend olan ve bendenūñ gözüni andan bağlayan ve görmeden men‘ eyleyen Allāh Te‘ālānuñ istedüğünü işlemisidür ve diledüğünü hüküm eylemesi- (7) dür *yef‘alullāhu māyeşā’u*¹¹⁶³ ve *yaḥkumu mā yurīd*¹¹⁶⁴ buyurdı çünkim Hāḫ Te‘ālā Hāzretleri bir nesneyi işlemek murād eyleye bende anı bilürse de minvech bilme- (8) miş olur

(2785) Meşnevī

Hem bedāned hem nedāned dil feneş

Mūm gerded behr-i ĩn mühr āheneş

[H308a] Gönül anuñ fennini hem bilür hem bilmez anuñ āheni bu mührden ötüri mūm olur (9) ya‘nī gönül ve ḫavī tebdīrler ve şedīd re’ylerle āhen gibi her ne kadar

¹¹⁶² “Kaza geldiği vakit basar görmez olur.”

¹¹⁶³ “Allah dilediğini yapar.” (İbrahîm 14/27)

¹¹⁶⁴ “Allah, dilediğine hükmeder.” (Mâide 5/1)

muhkem olsa kazā-yı ilāhī mührinde naqş olan hükmlerden ötürü mûm gibi nerm olur ve (10) kalbün şiddet re'yi ve kuvvet tedbiri gidüb bu mührün naqşını kabûl eylemeğe müste'id olur ve tav'an ve kerhen her ne ise anda olan naqşı bizzarürî (11) kabûl kıılır pes gönül ba'zı 'alāyim ve āsar müşāhede itmekle ol kazānuñ fennini minvech bilür ve kazā anı igfāl itmekle minvech anuñ fennini (12) bilmeyüb hayrān kalur

(2786) Mesnevî

Gūiyā dil gūyedī ki meyl-i ū

Çün der'in şud her çi üfted bāş gū

Gūiyā dil dirdi ki ol kazānuñ meyli çünkim bunda (13) oldu her ne düşerse olsun di ya'nî sen diyeydün ki dil kazā-yı ilāhinün taşrifāt-ı 'acibesini ve tebdilāt-ı garibesini görüb bildükde dirdi ki (14) ol kazānuñ meyli çünkim bu kārūñ zuhūrına oldu her ne vāki' olursa olsun di kazāya rızā virenlerdenüm dir görür ki ön ve soñ her nesne (15) kazā ve kaderün iktizāsıyla olur

(2787) Mesnevî

H'ışrā z'in hem muğaffel mīkuned

Der'ıkāleş cān mu'aqqal mīkuned

Kendüsini bu her ne vāki' olursa (16) olsun di dimeden muğaffel eyler anuñ 'ikāline cān kendüyi mu'aqqal eyler 'ikāl devenün dizini bağladuıkları ipe dirler bunda muṭlaq kayd murād (17) olur *mu'aqqal* muqayyed ma'nāsınadır ya'nî cān kendüsini bu güne sözlerden dahı gāfil kılub ol kazānuñ kaydına kendüsini muqayyed eyler ve anuñ mağlūb (18) u mātı olur

(2788) Mesnevî

Ger şevēd māt ender'in ān bül'ulā

Ān nebāşed māt bāşed ibtilā

Eger ol ʿulā şāhibi kazānuñ bu zuhūrı h̄ininde māt u mağlūb (19) olursa filhākīka ol māt olmağ degildür ol ibtilā-yı İlāhīdür kaçan Allāh Tebārek bir bendesini mertebeyi ʿulāya ırgürmek murād eylese anı (20) baʿzı belıyyātla mübtelā eyler

(2789) Meşnevī

Yek belā ezşad belāeş vāhared

Yek hūbūteş bertaʿārūchā bered

Bir belā ol bendeyi yüz belādan girü alur ol bendenüñ (21) bir hūbütı anı taʿārüclere iledür yaʿnī kazā-yı İlāhī tarafından bende üzre vāқиʿ olan bir belā anı uşrevī niçe yüz belālardan kırtarur ol bendenüñ (22) bu dünyāda mertebesinden düşmesi ve bir kerre hūbūt kılması anı niçe yüz taʿārücler ve teşāʿüdlar üzre iledür ve dünyāda ve āhiretde çok terakķī- (23) sine sebep olur

(2790) Meşnevī

Hām-ı şūhī ki rehānīdeş müdām

Ezhumār-ı şad hezārān zışt-i hām

[Bir hām-ı şūhī ki müdām anı kırtardı şad hezārān zışt-i hāmuñ humārından +H]bunda müdāmdan murād belādur ki belā dağı Cenāb-ı (24) Hāğ meyhānesinde bir gūne şarābdur anı nūş eyleyeni mest eyler ve ğayrı muzırr olan şeyʿlere meşğül olmadan anı menʿ eyleyüb kendü derdine ve hāline (25) meşğül eyler nitekim bu maʿnāya işāret idüb buyururlar şarāb-ı kazā ve bāde-yi belā şol bir hām [H308b] olan gūstāhı ki şad hezerān hām u nāpuhte olan (26) zıştüñ humārından ve mestlüğinden anı kırtardı

(2791) Meşnevī

ʿĀkıbet ü puhte vü üstād şud

Cest ezrikk-ı cihān vʿāzād şud

ʿĀkıbet ol şūh hām (27) puhte ve üstād oldı cihānuñ bendeligünden şıçradı ve āzād oldı [yaʿnī -H] ʿākıbet ol hām olan şūh ol belā şarābını nūş itmekle ve ğayrıyı

ferāmūş (28) itmekle puhte ve üstād oldı cihāna esīr olmadan ve hālk-ı ‘ālem ile taqayyüd kılmadan şıçrayub āzād oldı ve necāt buldı

(2792) Meşnevī

Ezşarāb-ı lāyezālī geşt (29) mest

Şud mümeyyiz ezhalāyık bāz rest

Lāyezālī olan şarāb-ı ilāhīden mest oldu mümeyyiz oldı hālayıkdan girü kırtıldı ya‘nī fā‘il-i muṭlakı ve (30) filhākīka mürīd ü muhtār olan Hāzret-i Hākkı mümeyyiz olub ve cümle gūn u mekānda mutaşarrıf hemān anı bulub hālayıkdan girü kırtıldı ve anlara göñül (31) virmeden ve hayrı ve şerri ve nef‘i ve zararını hem anlardan bilmeden necāt buldı

(2793) Meşnevī

Z’itkād-ı süst-i pürtaqlīdşān

V’ezhayāl-i dīde-yi bīdīdşān

(32) Ya‘nī ol şarāb-ı lāyezālīden mest olan mümeyyiz olub hālayıkdan girü kırtıldı ol hālayıkuñ pürtaqlīd olan süst itkādlarından ve dağı (33) anların görmeyici olan gözleri hayālinden girü kırtıldı demek olur

(2794) Meşnevī

Ey ‘aceb çı fen zened idrākşān

Pīş cezr ü medd-i baħr-i bīnişān

(34) Ey ‘aceb anlarıñ idrākı bīnişān olan baħrūñ cezr ü medi öñinde ne fen urur ya‘nī ey merd-i ‘aķıl ‘aceb ol hālayıkuñ idrākı bīnişān (35) olan baħr-i ma‘nevīnūñ kabzı ve sabtı ve men‘i ve ‘aṭası ve imsākı ve imdādı katından ne fen urmağa kādır olur ve aña bunlarıñ ‘uķūli ne çāre (36) kıılır belki hīç bir fenne kādır olmayub ‘āciz ü muṭtarr kıalur bu cümleñ idrākında keyfemāyeşā mutaşarrıf olur

(2795) Meşnevī

Z’ān beyābān (37) ĩn ‘imārethā resīd

Mülk ü şahî vü vezârethâ resîd

Ol beyâbândan bu ‘imârethâler irişdi ve ol *beyâbân*dan murâd mertebe-yi ulûhiyyet ve ‘âlem-i (38) emr olur ve bu ‘âlem-i şehâdetde olan ‘imâretler ol ‘âlem-i ulûhiyyetden gelür ve ol ‘âlem-i ulûhiyyetden şâhluğ mülki ve vezâretler irişür ve emâretler (39) ve hükümetler gelür

(2796) Meşnevî

Z’ân beyâbân-ı ‘adem müştak-ı şevk

Mîresend ender şehâdet cevķ cevķ

Ol ‘adem beyâbânından şevkle müştak şehâdet (40) ‘alemine cevķ cevķ irişürler ya‘nî ‘âlem-i ‘adem ki murâd ‘âlem-i bātındur beyâbân-ı bātından halk-ı ‘âlem vücûd şevkiyle müştak olub ‘âlem-i (41) şehâdete gelüb irişürler

(2797) Meşnevî

Kârvân berkârvân z’în bâdiye

Mîresed derher mesâ vü gâdiye

Bu bâdiyeden kârbân kârbân üzre her [P537a] (1) aḡşamda şabâhda irişür ya‘nî bu bâdiye-yi ‘ademden halk-ı ‘âlem kâfile kâfile üzre gelüb her şubḡ u şâm bu ‘âlem-i şürete irişür

(2798) Meşnevî

Âyed ü gîred (2) vişak-ı mâ girev

Ki resîdem nevbet-i mâ şud tu rev

Gelür ve bizüm ḡânemüzi girü tutar ki yetişdüm bizüm nevbetimüz oldı sen git ya‘nî lâbüdd ‘âlem-i ‘ademden bir yeñi (3) vücûd zuhûra gelüb ve bizüm ḡânelerimüzi ve mertebelerimüzi tutub dir ki bizüm nevbetimüz oldı biz geldük sen git

(2799) Meşnevî

Çün püser çeşm-i ḡiredrâ bergüşâd

Zûd (4) bâbâ raḡt her gerdün nihâd

Çünküml ‘aql gözünü açdı fevrî bābā rahtı gerdün üzre kodı *gerdün* ‘arabaya dirler ya‘nî kār-ı ‘ālem bunuñ üzerine- (5) dūr çünküml ‘ālem-i bātından zūhūra gelen ve tevellüd kılan püserler ‘aql gözünü açalar [H309a] ve bālîğ olub tedbîr ü tedārîke kâdir olalar fevrî bābā mertebesinde olanlar (6) esbābı ‘araba üzre koyub ‘ālem-i bātınan göçerler

(2800) Meşnevî

Cāde-yi şāhest ān z’īn sū revān

V’ān ezān sū şādırān u vāridān

Cāde-yi şāh- (7) dur ol cānibden gidici ve ol tarafından şādırlar ve vāridlerdür *şādırān* şādıruñ cem‘idür *şadır* bunda toğıcı ma‘nāsınadur ve *vāridān* (8) vāridüñ cem‘idür *vārid* gelici ve hāzır olıcı ma‘nāsınadur *cāde-yi şāh* şāhrāh ma‘nāsınadur ve taqdîr-i kelām böyle dimek olur ki ol bu (9) cānibden āhîret cānibine revān olmağ ve dağı ol tarafından bu cānibe toğıcılar ve hāzır olıcılar şāhrāhdur ya‘nî bir vāziğ ü āşkārā yoldur ve bu (10) ‘ālem-i şehādet filmeşel iki kapulı bir kārbanserāydur lābüdd ‘ālem-i ‘adem tarafından bir kâfile varur ve şadır olub bunda konar ve bunda muğaddem (11) konmuş olan kārban kâlkub ‘ālem-i ‘adem tarafına revān olur

(2801) Meşnevî

Nîk binger mā nişeste mirevîm

Mînebînî kāsıd-ı cāy-ı nevîm

Eyü nazar eyle biz otur- (12) mış giderüz görmezsin biz cāy-ı nevüñ kâşıdıyuz ya‘nî *ve terā’l-cibāle taḥsebhā cāmideten vehiye temurru merrā’s-seḥāb*¹¹⁶⁵ āyet-i kerîmesinüñ mefhûm-ı laṭîfi (13) üzre egerçi sen bu şābite ve sākine olan maḥlûkı bu ‘ālemde ṭurur şanursın velḥāl o seḥāb gibi mürür idici ve hemîşe bir ḥālden bir ḥāle (14) ve bir menzilden bir menzile gidicidür ey merd-i ‘āqıl bir hoş nazar eyle oturmuş

¹¹⁶⁵ “Sen dağları görürsün de; onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler.” (Neml 27/88)

iken gidiciyüz ve bir mertebeden bir āher mertebeye  urmadın seyr idici- (15) y z
sen g rmezsin biz bir ye ni k şıdıyuz ve bir ced d  aleme gidiciy z

(2802) Meşnevî

Behr-i h l  m neg r  re's-i m l

Belk  ezbehr-i ġarazh  derme' l

Sen (16) h lden  t ri re's-i m l  utmazsın belki me' l ve merci' de ġarazlardan  t ri
ey m l Ő hibi sen serm yeyi hem n mevc d olduġu  (17) h lden  t ri h fz itmezsin
belki m stakbelde r c ' ideceġu  ma alde olan ġarazlardan  t ri h fz idersin ve
bil rsin ki  urmadın ol c nibe (18) gidersin

(2803) Meşnevî

Pes m s fir  n buved ey rehperest

Ki mes r   r Ő derm stakbelest

Pes m s fir bu olur ey rehperest ya'n  ey yola k lluk idici (19) pes m s fir budur ki
anu  mes ri ve y zi m stakbeled r filv k ' Şol kimsen n ki tevecc hi m stakbele
ola ve anu  seyri gitd k  iler  ola a na mis fir (20) den r

(2804) Meşnevî

Hem n n k'ezperde-yi dil bikel l

Dembedem derm resed h yl-i h y l

MeŐel  ancılayın ki dil perdesinin n kel ls z demdedem h y l  askeri h ne-yi (21)
kalbe iriŐ r anda hem karar itmey b yine gider ve bir āher nev'  zre olan h yl-i
h y l yine gel b anu  yerine n z l ider pes k rb nser y ey dil (22)  yende ve
revendeden hem h l  olmaz

(2805) Meşnevî

Ger ne taŐv r t ezyek maġresend

Derpey-i hem s y-ı dil   n m resend

[Eger taşvîrât bir mağresden olmayalardı biri biri peyende dil cânibine niçe irişürlerdi +H] *mağres* maḥall-i ġarāsa dirler *taşvîrât*dan (23) murād taşavvurât-ı zihniyye ve şuver-i ḥayāliyyedür ki her bir şüret-i ḥayāliyye bir dikme gibi göñül cânibine gelüb biter ve bāğ-ı dilde zuhūr ider eger bu cümle taşvîrât-ı zihniyye (24) bir mağresden olmayalardı ya‘nî bir mağresden bitmeye ve bir maḥallden zuhūr itmeyeydi biri biri ardınca göñül cânibine niçe irişürlerdi ya‘nî irişmezlerdi

(25) (2806) *Meşnevî*

Cevk cevķ ispāh-ı taşvîrāt-ı mā

Sūy-ı çeşme-y dil şitābān ezzamā

Bizüm taşvîrātımız sipāhı [H309b] cevķ cevķ şusuzluklarından göñül çeşmesi (26) cânibine sür‘at idicilerdür ya‘nî göñül bir çeşme gibidür ve ḥayl-i ḥayāl ve taşvîrāt-ı bāl teşne ‘asker gibidür bizüm taşvîrātımız ‘askeri cevķ cevķ (27) göñül çeşmesi cânibine teşnelüklerinden şitāb idüb gelürler

(2807) *Meşnevî*

Cerreḥā pür mîkuned ü mîreved

Dāyimā peydā vü pinhān mişevend

Cerreleri pür iderler ya‘nî göñül (28) çeşmesinden her biri destîlerini ṭoldururlar ve giderler dāyimā göñül ‘ālemine gelüb peydā olurlar ve yine çok ṭurmayub pinhān olurlar

(2808) *Meşnevî*

Fikrhārā (29) *aḥterān-ı çarḥ dān*

Dāyir ender çarḥ-ı dīger āsmān

Fikrleri sen filmeşel aḥterān-ı çarḥ bil anlar dīger āsmānuñ çarḥında dāyirlerdür ya‘nî sen (30) kalbüñde olan envā‘-ı efkārı çarḥuñ aḥterleri gibi bil nihāyeti mānend-i aḥterān olan efkār bu maḥsūs olan āsmānuñ çarḥında dāyir ü sāyir degillerdür (31) belki velāyet-i cānda olan āsmānuñ çarḥında dāyir ü sāyirlerdür

(2809) Meşnevî

Sa'd dîdî şükr kun v'îsâr kun

Naḥs dîdî şadka v'istiğfâr kun

Sa'd göresin (32) şükr eyle ve îsâr eyle naḥs göresin şadka ve istiğfâr eyle ya'nî kaçan sitâreñde yümn ü sa'âdet göreseñ şükr idüb îsâr eylemek lâzım ve (33) nuḥûset gördükde şadka virmek ve istiğfar kılmak lâzım olduğu gibi mânend-i aḥterân olan fikrlerüñde daḥı eger eyilük görür iseñ ve sa'âdet (34) ve şalâḥ üzre tülû' eyledüklerine nazâr irgürür iseñ şükr idüb îsâr eyle velḥamdulillâhi te'âlâ âsmân-ı kalbümde olan efkârüm şimdilik sa'âdet (35) ü şalâḥ üzredür diyü söyleye ammâ eger fikrlerüñde nuḥûset u nekbet ve ḥaṭâ vü ma'siyet cânibine seyr ü hareket eylemek görür iseñ fuḫâraya şadka (36) vir ve istiğfâr u tövbe eyle ve Ḥak Te'âlâya du'âlar eyle tâ kim senüñ fikrüñi ol nuḥûset u nekbete mâyil kılmadan şaklaya ve denî vü şüm olan kimseye (37) ta'alluk eylemeden ḥıfz eyleye

(2810) Meşnevî

Mâ kiyîm înrâ biyâ ey şâh-ı men

Ṭâlî'em muḫbil kun u çarḥî bezen

[Biz kimüz bunuñ için ey bizüm şâhımız gel ṭâlî'imi muḫbil eyle ve bir çarḥ ur +H] bu beyt-i şerîf¹¹⁶⁶ ve daḥı bunuñ mâbu'dında olan (38) ebyât-ı lâṭîfe¹¹⁶⁷ eger müş tarafından çağza ḥiṭâben dinilmişdür velîkin her ednâ olan kimse tarafından bir eşref ü a'lâ olan kimseye ḥiṭâben dinilmek (39) murâd olur ve taḫdîr-i kelâm böyle dimek olur ki ol pest ü denî olan 'âlîḫadr olan ve şâhib-i şadr olan kimseye bu güne tazarru' (40) ve niyâz idüb didi bu fikr aḥterlerinüñ sa'd u mübârek olmasından ötüri biz kimüz bunuñ için ey bizüm şâhımız gel ya'nî biz kimüz ey benüm şâhum (41) ve ey felek-i devletde dâ'ir olan mâhum gel benüm ṭâlî'im züikbâl eyle ve bir devr ur ya'nî evc-i 'alâdan bu esfel tarafına devr idüb tenezzül buyur

¹¹⁶⁶ beyt-i şerîf: beytler H

¹¹⁶⁷ ebyât-ı lâṭîfe: ebyât-ı şerîfe H

[P537b] (1) (2811) *Meşnevî*

Rührā tābān kun ezenvār-ı mäh

Ki ziāsīb-i zeneb şud cān siyāh

Zeneb re'süñ muķābili olan 'uķdeye āftābuñ gelmesi ve kūsūf vāķi' olmasıdır (2) ve [bu +H] *zenebūñ taķķīki cild-i evvelūñ āhirine ķarīb gendūmī ħurşīd-i Ādemrā kūsūf* beytinūñ şerħinde mūrūr eylemişdür anda taleb olına ya'nī ey benüm şāhum benüm (3) *rūhumı envār-ı mähdan ya'nī mäh-ı rūhuñ envārından rūhumı tābān eyle zīrā āsīb-i zenebden cān siyāh oldu ya'nī 'uķde-yi zenebūñ āsīb ü zaħmetinden cānum* (4) *siyāh oldu ve rūhum bīnūr ve bīziyā ķaldı*

(2812) *Meşnevî*

Ezħayāl ü vehm ü zan bāzeş rehān

Ezçeh ü cevr-i resen bāzeş rehān

[H310a] [Vehmden ve ħayālden ve zandan ol rūħı girü ķurtar çāhdan ve cevr-i resenden anı girü ķurtar *resen* bāz cevrinden anı ķurtar dimek daħı cāyiz olur +H] *çāhdan* murād çāħtabī'at ve (5) *resenden* murād sebep olur ve eger *resen bāz* vaşf-ı terķībi olursa andan murād 'aql-ı ma'āş olur ki ol filmeşel sebebden oynayıcıdur ya'nī ol (6) pest ü denī olan mūş-ı girdār bir hūşiyāra dir ki ey 'ālī rütbet ve ey ehl-i sā'adet luţf eyle gel benüm ol rūhumı vehm ü ħayāl ü zan ķaydından (7) girü ķurtar çāħtabī'atdan ve *resen bāz* olan 'aql-ı ma'āş cevrinden anı girü ķurtar yāħūd cevr-i sebebden girü ķurtar

(2813) *Meşnevî*

Tā zidildārī-yi ħūb-ı (8) tu dilī

Per berāred berpered z'āb u gilī

Tā kim senūñ ħūb u maħbūb olan dilāverligūñden ve yārluğından şikeste olmuş bir gönül per getüre bir nev' āb (9) ve gilden yuķaru uça ya'nī nūrānī ve rūħānī perler getüre ve 'ilmi ve 'āmeli ķanādlar bitüre āb u gil mertebesinden yuķaru uça ve cesed

‘āleminden ilerü (10) geçe ve ‘ālem-i ḥaḳīḳate vāşıl olub āb-ı ḥayāt-ı ma‘nevīden
toyunca içe

(2814) Meşnevī

Ey ‘azīz-i Mışr u derpeymān dūrüst

Yūsuf-ı mazlūm derzindān-ı tust

(11) [Ey ‘azīz-i Mışr ve peymānda dūrüst Yūsuf-ı mazlūm senüñ zindān-ı
ḥasretüñdedür +H] ya‘nī müşşīret olan bir denī ‘ālī rütbet olan bir seniyy kimseye
dir ki ey ‘azīz-i Mışr devlet ve ey ‘ahd u peymānda dūrüst ü rāst olan ehl-i (12)
sa‘ādet mazlūm olına cān Yūsufi senüñ zindān-ı ḥasretüñde[dür -H] ve sicn-i
firḳatinde mescūn u meşcūn ḳalmışdur

(2815) Meşnevī

Derḫalāş-ı ū yekī ḥ’ābī bebīn

(13) Zūd k’Allāhū yuḥibbu’l-muḥsinīn

Anı ḫalāş eylemekde bir eyü ḥ’āb gör ya‘nī ol Yūsuf-ı cānı zindān-ı ḥasretüñden
ḫalāş eylemek ḫuşuşında bir rü’yā (14) gör ‘alelfevr ki Allāh Te‘ālā Ḥazretleri iḥsān
idici ḳullarını sever sen daḫı bu cān Yūsufını zindān ḥasretüñden ḳurtarmak
ḫuşuşında ‘azīz-i Mışruñ (15) rü’yā gördüğü ve ol rü’yāda Ḥazret-i Yūsufuñ
zindāndan ḫalāş olmasına sebep olduğı gibi bir rü’yā gör ki ol rü’yā benüm zindān-ı
ḡamdan (16) ḫalāş olmama sebep ola pes ‘azīz-ı Mışruñ ḫalāş-ı Yūsufa sebep olan
rü’yāsını taḳrīr idüb beyān buyururlar

(2816) Meşnevī

Heft gāv-ı lāḡarī-yi pūrgezend

(17) Heft gāv-ı ferbiheşrā mīḫurend

Ol ‘azīz-i Mışruñ rü’yāsı budur pūrgezend olan yedi lāḡar gāv yedi semiz gāvı yedi

(2817) Meşnevī

Heft ḫūşe-y ḫuşk-ı (18) zīşt-i nāpesend

Sünbülât-ı tâzeeşrâ miç'ârend

Yedi huşk olan zişt huşenüñ tâze olan sünbüllerini otlardı ve 'azîz-i Mışruñ (19) Hâk Te'âlâ Hazretleri kelâm-ı mecîdinde sûre-yi Yûsufsa hikâyet idüb buyururlar *ķāle'l-meliku innî erā seb'a bakaratın simānin yakulūhunne seb'un* (20) *'icāfun ve seb'e sunbulātın huğrin ve uğara yābisātın*¹¹⁶⁸ bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri ve bu rü'yānuñ ta'bīri cild-i hāmıde *tefsīr-i innî erā seb'a bakaratın* (21) sürhında mürür kılmışdur ve mezkūr olmışdur anda taleb olına

(2818) Meşnevî

Ķaĥt ezMışreş berāmed ey 'azîz

Hîn mebāş ey şāh inrā müstecîz

(22) Ol rühuñ Mışr vücūdından ey 'azîz Ķaĥt yuĶaru geldi ey şāh āgāh ol bunı müstecîz olma [H310b] ya'nî buña icāzet virme ħulāşa-yı kelām ey 'azîz (23) Mışr-ı vücūd olan yārinüñ ol rühuñ Mışr-ı vücūdından Ķaĥt ü ħalā yuĶaru geldi ve zuhūr kıldı ey şāh-ı ma'nevî zinhār bu Ķaĥt ü ħalāya icāzet (24) virme belki yümni himmetüñle şehri vücūdı pürberekāt eyle dimek olur

(2819) Meşnevî

Yūsufem derĥabs-i tu ey şehnişān

Hîn zidestān-ı zenānem vārehān

(25) Bu beytüñ mışra^c-ı evvelinde iki vech cāyızdır *vech-i evvel* oldur ki ey şāhnişān ben senüñ ĥabsüñde Yūsufem tîz ol beni zenlerüñ keyd ü mekrinden girü (26) Ķurtar ve *vech-i şānî* oldur ki ben Yūsufem ey şāh sen beni ĥabıde oturt ve āgāh ol beni zenlerüñ cümlesinden girü Ķurtar ki baña anlaruñ keydinden ve (27) ve da'vet eyledükleri şey'den senüñ zindānuñda oturmaĶ eĥabbdur nitekim Yūsuf Hazretlerine anlaruñ da'vet eyledükleri şey'den sicn eĥabb oldı (28) ve Hazret-i Hâk kelâm-ı mecîdinde anuñ lisānından bu ħüne hikâyet kıldı *ķāle Rabbi's-sicnu eĥabbu*

¹¹⁶⁸ "Kral dedi ki: 'Ben (rüyada) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek gördüm. Ayrıca, yedi yeşil başak ve diğerlerini de kuru gördüm.'" (Yûsuf 12/43)

illā mimmā yed‘unenī ileyhi ve illā taşrif ‘annī keydehunne eħabbu (29) *ileyhinne ve ekun mine’l-cāhilīn*¹¹⁶⁹ pes ey yār-ı ‘azīz ki sen hem beni şoħbetüñ ve ħidmetüñ ħabsinden o ve kendüñe muayyed eyle ve zenler keydinden beni tīz ħalāş eyle

(30) *(2820) Meşnevī*

Ezsüy-ı ‘arşī ki būdem merba ũ

Şehvet-i māder figendem ihbi ũ

Şol bir ārş-ı alā cānibinden ki ol baa merba idi ve aa benüm rũħum ‘alāa kılmış (31) ve anda muayyed olmuş idi şehvet-i māder beni aaa bıradı Ĥazret-i Ĥa cānibinden böyle dimekle ki *ihbi ũ* ya‘nī *inzelu ‘an heze’l-mertebeti*¹¹⁷⁰ emri Ĥazret-i (32) Ĥa cānibinden rũħlarımıza vārid olub şehvet-i māder sebebiyle esfele itdüm

(2821) Meşnevī

Pes fütādem z‘ān kemāl-i müstetim

Ezfen-i zālī bezindān-ı raħim

(33) Pes ol müstetim olan kemālden bir zālüñ fenninden ötüri zindān-ı raħme düşdüm bu zindāna gelmezden evvel tamām-i ‘ālem-i ervāħda bir kemālden idüm ki ol (34) kemālüñ şerħ ü ta‘biri mümkün degildir tadīr-i ilāħī bir arınıñ fennini benüm ol mertebeden ħübũ u nüzũl eylememe sebep idüb ol kemāl mertebesinden (35) anuñ fenn ü şan‘atından ötüri bābā şulbından gelüb zindān raħmine düşdüm *ħayru’l-ebeveyni men ‘allemke*¹¹⁷¹ ħadīs-i şerīfinde şer‘a şāriħleri böyle dimişler- (36) dũr ki her vechle mũrşid ü mu‘allim olan ũstād-ı peder ü māderden ħayırlıdur evvelā seni peder ü māderüñ ‘ālem-i ervāħdan getirüb ħabs-i bedene ve zindān-ı tene düşũr- (37) mege sebep oldılar ammā mu‘allim olan ũstād seni ħabs-i tenden

¹¹⁶⁹ “(Yusuf:) ‘Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsın, onlara meyleder ve cahillerden olurum!’ dedi.” (Yũsuf 12/33). Bu ayet, Kur‘ān‘da ũu ũekilde gemektedir: “*āle Rabbi’s-sicnu eħabbu illā mimmā yed‘unenī ileyhi ve illā taşrif ‘annī keydehunne aşbu ileyhinne ve ekun mine’l-cāhilīn*”

¹¹⁷⁰ “Ālem-i sũfliye ininiz.”

¹¹⁷¹ “Anne ve babanın en iyisi, sana (ilim) öğretendir.” Gũltekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 225. [Böyle bir hadis tespit edilemediği belirtilmiştir.]

ḥalāş idüb meretebe-yi aşla ve maḳām-ı vişāle irişdürmege sebeb olur pes saña taʿlīm-i (38) ʿilm eyleyen ebeveynüñden ḥayırlu olur

(2822) Meşnevî

Rūhrā ezʿarş āred derḥaṭīm

Lācerem keyd-i zenān bāşed ʿaẓīm

Ruḥumı ʿarş-ı aʿlādan ḥaṭime getirür *ḥaṭīm* (39) aşlında ḥarem-i Kaʿbenüñ içinde bir miḳdār yerdür ki Kaʿbeden ʿadd olunur ammā soñra mescid ḥaremine ve ḥāne ḥaremine daḥı baʿzı maḥalde itlāk eylediler bunda (40) ḥāne ḥaremi murād olur yaʿnī rūḥı meretebe-yi aʿlādan ḥāne ḥaremine veyā cesed ḥaremine zenlerüñ fenni getirüb ḥabs eyler lācerem *inne keydekunne ʿaẓīm*¹¹⁷² (41) āyetinüñ mücebince zenlerüñ keydi ʿaẓīm olur bu āyetüñ tefsiri cild-i rābiʿnüñ evveline ḳarīb *zen-i şūff* sürḥında mürür eylemişdür anda ṭaleb [P538a] (1) olına

(2823) Meşnevî

Evvel ü āḥir ḥübüṭ-i men zizen

Çünki būdem rūḥ u çün hestem beden

[H211a] Evvel ü āḥir benüm ḥübüṭüm zendendür çünkim rūḥ idüm ve ḥālā şimdi beden oldum (2) *u çün* keyf maʿnāsına olub çünkim evvel rūḥ idüm ve ne ḥālle beden oldum gör dimek daḥı cāyızdır yaʿnī evvel benüm āsmāndan bu dünyāya ḥübüṭ u nüzülüm (3) Ḥazret-i Ḥavvādan oldı ki Ḥavvā şecere-yi gendümden yemege meyl ü ārzü ḳıldı ve Ḥazret-i Ādemi daḥı andan yemege terḡib ü taḥrīz eyledi çünkim Ḥazret-i Ādem (4) ʿaleyhisselām anuñ sözinden çıḳmayub iki[si +H] bile ol şecerden ekl eylediler pes *ḳāleḥbiṭā minhā cemīʿan*¹¹⁷³ āyet-i kerīmesinüñ ḥasebince anlara cennet-i (5) aʿlādan bu zemīne gelmege ve bu dünyāya nüzül u sübüṭ ḳılmağa emr-i ilāhī vārid oldı pes anlar evvelā *iḥbiṭā* emriyle ʿālem-i bālādan bu ʿālem-i esfele geldiler pes (6) bu yeryüzinde anlaruñ zürriyātından her kim vücūda geldiye

¹¹⁷² “Sizin tuzaḡınız gerçekten büyüktür.” (Yūsuf 12/28)

¹¹⁷³ “Dedi ki: ‘Hepiniz oradan (cennetden) inin!’” (Tâhâ 20/123)

evvel Havvānuñ hübūṭına sebep ve *sāniyen* anuñ kendü māderi anuñ cismāniyyete gelmesine sebep (7) olmuşdur anuñçün dir ki benüm evvel ü āḥir hübūṭıma sebep zen olmuşdur çünkim ben evvel rūḥ idim gör ki niçe beden oldum beden olduğuma sebep iki zenüñ (8) vücūdudur birisi Havvā ve birisi daḥı māderümdür insānuñ kendü nefsi daḥı zen ḥükmindeür aṣl esfelü'l-sāfilîne düşürmege sebep ol zen (9) nefsidür

(2824) Meşnevî

Bişnev İn zārī-yi Yūsuf der'isār

Yā berān Ya'kūb-ı bīdil raḥm ār

Bu 'isār u sükūṭda olan Yūsufuñ zārīliğini işit yāḥūd ol (10) bīdil olan Ya'kūb üzre raḥm getir *Yūsuf*dan murād kendü cānı ve *Ya'kūb*dan murād 'aqlı olur ve kendü yār-ı 'azīzi olan dostına böyle dir ki ey benüm (11) yār-ı 'azīzüm bu Yūsuf-ı cānuñ 'isār u sükūṭ vaḳtinde nālesini ve zārīliğini işit yāḥūd ol Ya'kūb gibi bīdil olan 'aqla luṭf u (12) merḥamet it

(2825) Meşnevî

Nāle ezihvān kunem yā ezzenān

Ki figendendem çü Ādem ezcinān

Ey benüm yar-ı 'azīzüm nāleyi ihvāndan mı eyleyem yāḥūd zenlerden mi ki Ādem gibi (13) beni cennetlerden aṣaḡa bıraḳdılar *ihvān*dan murād ihvān-ı zamāne ve *zen*lerden murād kendüye müte'alliḳ olan zenler olur ki bu zamāne ihvānı bir ṭālibi bir yār-i 'azīzüñ (14) behişt-i vaṣlından esfele düşürürler ve keزالik bir kimsenüñ kendüsine müte'alliḳa olan zenler eger vālidesi ve eger şāḥibesı ve eger hemşiresı ve eger ḥālatası (15) ve ṭāyazası ve bunlar gibi olan aḳrabāsı anı yār-ı 'azīzüñ cinān ü şālinden dūr idüb sicn-i ṭabī'iyye ve zindān-ı beşeriyeye düşürürler nitekim ihvān-ı (16) Yūsuf Ḥazret-i Yūsufi çāha bıraḳdılar ve zenān-ı Mısrānī zindānına ḳoydılar pes müşşiret olan bir kimse daḥı çağza ābī gibi olan bir pāk u ṭāhir yār-ı (17) 'azīze böyle

dir ki ey benüm yār-ı ‘azīzüm ihvān-ı zamāneden mi nāle vü feryād eyleyem yāhūd
zenlerden mi nāle vü feryād eyleyem ki anlar beni senüñ cinān u şālīñ- (18) dan
aşağa bıraқdılar Hāvva Ādemi aşğa bıraқduđı gibi

(2826) Meşnevī

Z’ān mişāl-i berg-i dey pürdürdeem

K’ezbehişt-i vaşl gendüm ħurdeem

Andan ötüri dey- (19) de olan berg mişālī pejmürdeyüm zīrā behişt-i vaşldan
gendüm yemişem ya‘nī kış zamānında olan yaprağ gibi andan ötüri pejmürdeyüm ki
vişāl-i (20) behiştten gendüm gibi olan ħidā-yı nefsi yemişem çünkim ħidā-yı nefse
meyl idüb anı yidüm vişāl-i cennetden dūr oldum

(2827) Meşnevī

Çün bedīdem luţfu (21) ikrām-ı turā

V’ān selām-ı silm ü peygām-ı turā

Ey yār-ı ‘azīz çünkim senüñ luţfuñı ve ikrāmuñı gördüm ve senüñ baña ol selāmuñı
ve silmüñi ve peygāmuñı (22) hem gördüm *silṃ* şalağa dirler

[H311b] *(2828) Meşnevī*

Men sipend ezçeşm-i bed kerdem pedīd

Dersipendem nīz çeşm-i bed resīd

Ben çeşm-i bedden ötüri sipend zāhir eyledüm ya‘nī (23) çeşm-i bedüñ def’inden
ötüri üzerlik yaқdum ve anı zāhir itdüm benüm sipendümi dağı çeşm-i bed irişdi
meşhürdür ki yaramaz gözi def’den ötüri (24) üzerlik yaқarlar ol dağı kendü yār-ı
‘azīzüñ bu kadar ikrāmını ve iltifātını görüb çeşm-i bed degmesün diyü üzerklik
yaқmış egerçi üzerlik yaқmaқ (25) çeşm-i bedi def’ kılmaқdan ötüri ħalka bir ‘adet
olmuşdur ammā każā-yı Hāқkı ol def’ kılmağa sebeb olmaz

(2829) *Meşnevî*

Dāfi'-i her çeşm-i bed ezpiş ü pes

(26) *Çeşmhā-yı pürhumār-ı tust u bes*

Her çeşm-i bedüñ piş ü pesden dāfi'î ya'nî her yaramaz gözüñ eṭrāfindan def' ü men' idicisi ey ehl-i sa'ādet olan (27) yār-ı 'azîz senüñ hamr-ı 'ināyetle pürhumār olan gözlerüñdür ancak

(2830) *Meşnevî*

Çeşm-i bedrā çeşm-i nîküyet şehā

Māt u müste'sal kuned ni'meddevā

Ey şāh-ı ma'nevî ve ey (28) şehensāh-ı rūḥānî bu ḥalkuñ bed olan gözlerini ve yaramaz nazarlarını senüñ nîkü olan gözüñ ve mübārek olan nazaruñ māt u aşlından helāk eyler ki ni'meddevā (29) *istişāl* bir nesneyi kökinden ve aşlından çıkarub helāk eylemege dirler *ni'meddevā* 'aynuke taḳdīrindedür ya'nî senüñ gözüñ ne güzel devādur demek olur

(30) (2831) *Meşnevî*

Bel ziçeşmet kîmyāhā mîresed

Çeşm-i bedrā çeşm-i nîkü mîkuned

Belki senüñ gözüñden kimyālar irişür çeşm-i bedi çeşm-i nîkü eyler ya'nî belki senüñ nazar-ı iksîr te'sîründe (31) şol kadar yümn ü sa'ādet vardur ki andan kimyālar irişüb bed olan gözleri ve ḳabîḥ ü denî olan özleri nîku gözlü ve laṭîf ü şerîf özlü eylemege (32) ḳādir olur filḥaḳîḳa 'azîzlerüñ nazarı kimyādur ḥāk gibi denî olanları altun gibi şerîf ü 'azîzü'l-vücūd olmaḳ mertebesine irgürürler

Beyt

Anān ki (33) ḥākrā benazar kimyā kunend

*Āyā buved ki kūşe-yi çeşmi bemā kunend*¹¹⁷⁴

beyti hem aşhâb-ı nazaruñ nazarlarınıñ beğâyet nâfi^c ve pürsüd olduğunu iş‘âr için dinilmiş (34) *men lem yenfa^c lahzuhu lem yenfe^c lafzuhu*¹¹⁷⁵ kelâmı hem meşâyıhdan nazarı nâfi^c olmayanuñ lafzı dağı nâfi^c olmaduğını ve t̄alibe fâyide kılmaduğını a‘lâmdan ötüri edâ (35) olinmişdur

(2832) Meşnevî

Çeşm-i şeh berçeşm-i bâz-ı dil zedest

Çeşm-i bâzeş saht bâhimmet şüdest

Pādşāhuñ gözi dil bâzınuñ çeşmi üzre urmuşdur (36) anuñ bâzı gözi saht bâhimmet olmışdur

(2833) Meşnevî

Tā zibes himmet ki yābid eznażar

Mînegîred bâz-ı şeh cüz şîr-i ner

Pādşāhuñ nazarıdan çok himmet ki buldı (37) şāhuñ bâzı ol himmetle şîr-i nerden ğayrı tutmaz bu beytler meşeldür meşelâ bir ‘alî pādîşāh olsa ol bir bâzı eline alsa ol şāhuñ nazarı ol (38) bâzuñ gözine mu‘în olur ve bâzuñ gözi ol şāhuñ gözinden muhkem himmetlü olur ol bâz nāzar-ı pādşāhîden çok himmeti ve kuvveti ki bula anuñ (39) mu‘āvenetiyle kendü haddinden ziyâde olan cānavarı şikâr eyler ve ey şayda kâdir olur kezalik gönül bir bâz gibidür pādşāh-ı haķîķî olan Hudā-yı Te‘ālānuñ (40) ‘ayn-ı ‘ināyeti ve nazar-ı hidāyeti ol gönül bâzınuñ [H311a] çeşmesine toķınsa ve āna mu‘în olsa ve kuvvet virse anuñ bâzı gibi olan gönül gözi saht (41) bâhimmet olur ve ziyâde kuvvet bulur ol bâz-ı dil çok kuvveti ve himmeti ki şāh-ı haķîķînuñ nazarı ‘ināyetinden bula ol şāh-ı haķîķînuñ bâzı [P538b] (1) gibi olan gönül şîr-i mer gibi olan ekvâ vü a‘lâ olan şikârlardan ğayrısını tutmaz ve ednâ

¹¹⁷⁴ “Onlar ki nazar ile toprağı kimya ve iksir yaparlar, acaba olabilir mi ki, bize de göz ucu ile baksınlar” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 283.

¹¹⁷⁵ “Nazarı faydalı olmayanın ifadesi de faydalı değildir.”

şayda meyl ü iltifât itmez belki ıavr-ı beşerden hâric olan ve insân (2) şayd eylemeden a‘lâ gelen şerîf ü ‘âlî olan şey’leri şayd eylemege kâdir olur dimek olur

(2834) *Meşnevî*

Şîr çi k’ân şâhbâz-ı ma‘nevî

Hem şikâr-ı tust u hem (3) şaydeş tuvî

Şîr nedür ki ol şâhbâz-ı ma‘nevî hem senüñ şikâruñdur anuñ şaydı sensin ya‘nî ey şâh-ı haķikîñüñ ‘ayn-ı ‘inâyete mażhar olan (4) gönül bâzı şîr-i ner ne şey’dür belki ol şâhbâz-ı ma‘nevî ve şehensâh-ı haķikî hem saña şikârdur ve hem sen anuñ şikârısın ki *men kâne lillâhi kânellahu lehu*¹¹⁷⁶ buyurulmuşdur (5) çünkim bir gönül anuñçün ola ol daħı ol gönül şâhibi için olmak muķarrer olur *yuhıbbuhum ve yuhıbbūnehu*¹¹⁷⁷ âyet-i kerîmesi hem bu mazmûnı te’yîd kılar

(2835) *Meşnevî*

Şud safîr-i bâz-ı cân (6) dermerc-i dîn

Na‘rahâ-yı lâuhıbbu’l-âfilîn

Cân bâzınuñ dîn mercinde safîr *lâuhıbbu’l-âfilîn*¹¹⁷⁸ na‘râları oldı mışra‘-ı sâñî sûre-yi En‘âmda olan (7) âyete işâret olur ve bu âyetüñ tefsîri cild-i evvelüñ evâyiline ķarîb *ķışşâ-yı dîden ħalîfe Leylîrâ* sürhında *ender in vâdî merev bîin delîl* beytinüñ (8) şerhinde mürür eyledi anda taleb olına ya‘nî çerâgâh-ı dînde cân bâzı ben âfil ü zâyil olanları sevmezem diyü na‘râlar urdı ve *innî veccehtu vechiye* (9) *lillezî faţaras’s-semâvâti vel arđa ħanîfen ve mâene minelmuşrikîn*¹¹⁷⁹ mefhûmını edâ kıldı ve maķâm-ı itâ‘atda tırdı

(2836) *Meşnevî*

Bâz-ı dilrâ k’ezpey-i tu mîperîd

¹¹⁷⁶ “O kimse ki Allah için oldu Allah dahi onun için oldu.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 285.

¹¹⁷⁷ “(Allah) onları sever, onlar da (Allah’ı) sever.” (Mâide 5/54)

¹¹⁷⁸ “Batanları sevmem.” (En‘âm 6/76)

¹¹⁷⁹ “Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değîlim.” (En‘âm 6/79)

Ez‘atā-yı bîḥadet (10) *çeşmî resîd*

Göñül bâzı için ki senden ötüri uçdı senüñ bîḥadd olan ‘atāñdan aña bir çeşm irişdi ya‘nî ey şāh-ı kerîm senüñ bîḥadd ve bî- (11) gāyet olan ‘atā ve keremiñden senden ötüri pervāz eyleyen göñül bâzı için bir göz irişdi tā o göz vāsıtasıyla merdümüñ dîde-yi ‘ālem olub ḥaḳāyıkı (12) gördi ve māhiyyet-i eşyāya nazar irgürdi

(2837) Meşnevî

Yāft bîñî bû u kûş eztu semā‘

Her ḥisrâ kısmetî āmed müşā‘

Ey şāh-ı kerîm senüñ bîḥadd olan (13) ‘atā-yı ‘azîmüñden bâzla bir göz irişür anuñ gözi rü‘yet bulduğı gibi burun daḳı bûy ve kulaḳ senden semā‘ buldı her bir ḥiss için (14) müşā‘ bir kısmet geldi *müşā‘* bizammu‘l-mîm belürsüz ğayr-ı maḳsûm olan nesne *yukālu sehmun müşā‘un ey ğayr-ı maḳsûm*¹¹⁸⁰ ya‘nî ey vehhāb-ı muṭlaḳ her bir ḥiss senden bir ḥāşiyet (15) buldı kuvvetü‘l-zāyıkā zevḳ itmek ve kuvvet-i lāmise nerm ü dürüşti fark eylemek ve kuvvet-i bâşıra mabşāratı görmek ve kuvvet-i sāmî‘a mesmû‘atı işitmek (16) ve kuvvet-i şämme meşmûmâtı şemm itmek buldı elḥāşıl zāhirî ve bâṭinî olan her bir ḥiss için bir başka kısmet ve bir mu‘ayyen ḥişşe geldi ve ol (17) ḥiss için ol ḥāşiyet maḳsûm u maḥşûş oldu

(2838) Meşnevî

Her ḥisrâ çün dehî reh sūy-ı ğayb

Nebved ān ḥisrâ fütür-ı merg ü şeyb

Her bir ḥiss (18) için çünkim ğayb cānibine yol viresin [H312b] ol ḥiss için merg ü şeybüñ fütürü olmaz ya‘nî ey ‘atāsı çok ve ey luṭf u iḥsānına nihāyet (19) yok olan pādşāh-ı a‘zam sen şol ḳādir-i muṭlaḳsın ki her bir ḥiss ki ‘ālem-i ğaybî görmege yol viresin ve anı ḥaḳāyık-ı eşyāya müşāhede (20) ve mu‘āyene ḳılmaḳ mertebesine irgüresin ol ḥiss için mevt ü fenādan fütür olmaz ve pîrlük aña za‘f virmez

¹¹⁸⁰ “Sehmun müşa (ortak pay) yani bölünmemiş pay denilmektedir.”

(2839) Meşnevî

Mâlikü'l-mülkî behis çizi dehî

(21) Tâ kuned berhissehâ ân his şehî

Mâlikü'l-mülksin hisse bir şey ya'nî bir hâlet ve bir hâşiyet virüsün ki ve anı bir mertebe rü'yet ü idrâk irgürüsün (22) ki tâ kim ol hiss cemî-i hisler ü idrâklar üzre şahluk eyler ve şâhşinâs olduğıcün cümle-yi havâssuñ belki cümle ünâsuñ maqbûli ve hayırlısı (23) olur nitekim bu hikâyeden bunuñ sırrı zuhûra gelür ve 'anķarîb ma'lûmuñ olur

Hikayet-i şebdüzdân ki Sultân Maḥmūd şeb dermiyân-ı (24) İşân üftâd ki men yeki ezşümâyem ve beraḥvâl-i İşân muṭṭali' şuden

Bu sürḥ-ı şerîf ve bu beyân-ı laṭîf şol gice düzdlerinüñ hikâye- (25) sidür ki Sultân Maḥmūd giceyle anlaruñ miyânına düşdi böyle diyü ki ey düzdlar ben sizden birüñizüm ve anlaruñ aḥvâline bu tarîķle muṭṭali' olmaķlıgınuñ (26) beyânındadır

(2840) Meşnevî

Şeb çü Şeh Maḥmūd bermiğest ferd

Bâgürühî kavm-i düzdân bâz ḥurd

Şeb çünkim şâh Maḥmūd ferd ṭolandı ya'nî gice ile Sultân Mâhmūd (27) vâhid ü yektâ şehri içini devr eyledi bir gürüh kavm-i düzdâna uğradı *bâz ḥurd* bunda uğradı ve mülâķî oldı ma'nâsına isti'âre olınmışdur

(2841) Meşnevî

Pes (28) begüftendeş kiyî ey bülvefâ

Güft şeh men hem yekiem ezşümâ

Pes ol düzdlar gürühü aña didiler ey bülvefâ sen kimsen şâh anlara ben hem siz- (29) den birüñizüm didi

(2842) Meşnevî

Ân yekî güft ey gürüh-ı mekrķiş

Tā begūyed her yekī ferheng-i ḥāṣṣ

Bu cümleñ miyānından ol birisi didi ey gürūh mekrkīş (30) ve ey ḳavm-i ḥīleendīş tā her birūñiz kendü ferhengini ve şan‘atını söyleye

(2843) *Meşnevī*

Tā begūyed bāḥarīfān dersemer

K’ū çī dāred dercibillāt ezhüner

Tā kendü (31) ḥarīflerine müsāmere ve mükāleme eylemede söyleye ki ol kendü cibillātından ne hüner tutar keennehu bunlar bu ṭarīkle Sulṭān Maḥmūdī hem imtiḥān eylemek istediler (32) ve birini hüner olan kimse ḳabūl eylemez lābüdd bizden olan ve bizimle ülfet ḳılan kimsede bir hüner olmaḳ lāzımdur dimegi īḥām eylediler tā kim Sulṭān Maḥmūduñ (33) daḫı eger kendülere nāfi‘ bir hüneri var ise anı kendülere maḥrūm hemrāz idüb ḳabūl eyleyeler ve eger ferheng ü hünerden ḥālī ise aña keşf-i rāz (34) itmeyüb bir ṭarīkle andan ictināb eyleyeler

(2844) *Meşnevī*

Ān yekī güft ey gürūh-ı fenfürūş

Hest ḥāşiyet merā ender dü gūş

Bunlaruñ içinden (35) ol birisi bunlara ḥiṭāb idüb didi ey gürūh-ı fenfürūş benüm ḥāşiyetüm iki ḳulaḳdadur ya‘nī ey fen şatıcı ve hüner gösterici ḳavm benüm (36) ḥāşiyetüm iki ḳulaḳlarumdudur ve ol ḳulaḳlarumda olan ḥāşiyet budur

(2845) *Meşnevī*

Ki bedānem seg çī mīguyed bebāng

Ḳavm güftendeş zidīnārī dü (37) dāng

Ki seg bāngla ne söyler bilürim ve köpek ursa anuñ ne didüğini fehm ḳılırım didi ḳavm aña didiler bir dīnārdan iki dāng ya‘nī senüñ (38) bu ḥāşiyetüñ filmeşel bir altundan iki dāng miḳdārı aḳall-i ḳalīl bir nesnedür [H313a] egerçi hünerdür laḳın kāmīl olan ehl-i hüner ḳatından bu bir ednā ve kemter (39) ḥāşiyetdür didiler ve

bundan maḳşūd bir kimsenüñ sem‘i ḥalkun aḳvāline olub ancaḳ ḥalkuñ aḳvāline
ḥāşıl olan ma‘nāyı bilmek ve anlaruñ (40) ne didüğine ve ne söyledüğine ‘ālim
olmaḳdur bu eşvāta ve lügāt u kelimāta ‘ālim olmaḳ ise çoḳluḳ hüner degildür ve seg
nefsüñ bāngı ve şadāsını (41) bilmek ve anuñ ne didüğini fehm kıлмаḳ murād olsa
cāyızdır bu daḫı çoḳluḳ hüner degildür

(2846) Meşnevî

Ān diğer güft ey gürūh-ı zerperest

Cümle [P539a] (1) ḥāşiyet merā çeşm enderest

Bunlaruñ ol birisi didi ey zeperest olan gürūh benüm cümle ḥāşiyetüm çeşm
içredür ya‘nī her ne ḥāşiyetüm var ise aşl gözümde- (2) dür ol ḥāşiyet budur ki

(2847) Meşnevî

Her kirā bīnem şeb ender kayrevān

Rūz bişnāsem men ūrā bīgümān

Ḳayrevān olan şeb içre her kimi gördüm gündüz bīgümān (3) anı añlarum şeb ender
ḳayrevān ender şeb ḳayrevān taḳdīrindedür ya‘nī zift gibi ḳarañu gicede her kimi
görürsem şabāḫ olduḳda şübhesüz anı bilürüm ve fehm kılırum didi (4) buñlaruñ
ḳatında bu hüner maḳbūl olduḳından ḥamūş oldılar ve buña evvelki gibi bir nāḳış
nesnedür diyüb sükut kıldılar ve bundan murād şeb-i zulmānī (5) gibi olan dünyāda
gördüğü kimseleri rūz-ı āḫiretde gören ve bu dünyāda kendüleriyle yār olan şāhı
şubḫ-ı ḳiyāmet zuhūra geldükde bīgümān bilen ve aña (6) ‘ālim olan ‘ārifler olur

(2848) Meşnevî

Güft yek ḥāşiyetem derbāzuvest

Ki zenem men naḳbhā bāzūr-ı dest

Ol birisi didi ḥāşiyetüm dest ü bāzūdudur ki (7) ben zūr-ı destle naḳblar ururum
naḳb delük delmege ve yer ḳazmaḳa dirler bunda murād zūr-ı bāzū-yı ‘aḳılla baḫş
eylemege ḳādir olan kimse olur zīrā baḫş (8) daḫı yer ḳazmaḳa dirler pes bu

kimseden murād bāzū-yı ‘aqlında ve dest-i fikrinde kuvvet olan kimse olur ki bāzū-yı ‘aqlılla bir yerden baḥş eyleye ve dest-i (9) fikriyle bir cānibden naḳblar ura ve ol yere ve ḥāneye dāḥil olmaḡa yol eyleye meṣelā sultān-ı ḥaḳīḳīnūñ serāyı olan vücūd-ı insānīnūñ dīvār-ı cismānī zūr-ı (10) dest-i ‘aqlılla şikāfte eyleyüb derūnda olan kenze vāşıl olmaḡa ve cānda olan ḥazīneye düḥül ḳılmaḡa yol eyleye bu daḡı ḡaylī maḳbūl hūnerdür

(11) (2849) *Meşnevī*

Güft yek ḡāşiyetem derbīniest

Kār-ı men derḡākhā būbīniest

Birisi aytdı benüm ḡāşiyetüm burnumdadur benüm kārüm ḡāklerde rāyiḡa görıcilükdür *būbīn* (12) vaşf-ı terkībīdür rāyiḡa görıcı ma‘nāsına aña muttaşıl olan *yā* maşariyyedür ya‘nī bunlardan birisi aytdı ey yārān benüm ḡāşiyetüm müşāmdadur benüm (13) işim topraḡlar içre rāyiḡa görıcilükdür ve her ḡāki rāyiḡasından bilicilükdür

(2850) *Meşnevī*

Sırru ennāsu me‘ādin dād dest

Ki Resūl ānrā peyī çı güfteest

(14) Ennāsu me‘ādinden ḡadīsinūñ sırrı baña ol virdi ki Resūl Ḥazretleri ‘aleyhisselām anı neden ötüri didi ya‘nī Resūl-i Ekrem Ḥazretleri şallallāhu ‘aleyhi ve sellem (15) niçün *ennāsu me‘ādinu keme‘ādini’z-zehebi velfıḡdatı*¹⁸¹ dimişdür baña bu ḡadīs-i şerīfūñ sırrı ol virmişdür ve cānum bu ḡadīs-i laḡīfūñ sırrına ve ḡaḳīḡatine (16) irişmişdür ki bu nās altun ve gümüş ma‘denleri gibi olmuşdur ma‘denşinās bir kimse olmasa ḡanḡı ḡākde ma‘den var idüğini bilmez [H313b] [ve +H] bu ḡadīs-i şerīfūñ (17) buraya münāsib olan şerḡ ü taḡḳīḳi ikinci defterde *terk*

¹⁸¹ “İnsanlar altın ve gümüş madeni gibidirler.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 245. [Hadisin saḡīḡ olduğu belirtilmiştir.]

güften-i ān merd-i nāsih sürhında *yād ennāsu ma‘ādin hīn biyār* beytinüñ şerhinde mürür (18) eyledi anda taleb olına

(2851) Meşnevî

Men ziḥāk-i ten bedānem k’ender’ān

Çend naḳdest ü çî dāred ü zikān

Ben ten ḥākinden bilürim ki anda ne kadar naḳd vardır ve kân- (19) dan ol ḥāk-i ten ne tutar ya‘nī ben şol insān ma‘denlerini añlayıcı kimseyüm ki ten ḥākinden bilürüm ki ol ten ḥākinüñ içinde ne kadar naḳd vardır ve (20) ma‘denden ol ḥāk-i ten ne güne ma‘den tutar aña ‘ārif olurım

(2852) Meşnevî

Deryekī kân zerr-i biendāze derc

V’ān digeḳ daḳleḣ buved kemter ziḥarc

Ol bir kānda (21) endāzesüz zerr-i dercdür ve ol bir kānuñ daḳli ḥarcından kemter olur ya‘nī bu ḥāk-i zemīnde ba‘zı altun ma‘deni olur ki andan bīnihāyet ve biendāze (22) altun münderic olmuşdur anuñ ḥarcı ḳalīl ve daḳli keşīrdür maḳbūl olan ma‘den budur ammā bir ma‘den daḳı vardır ki egerçi anda yā altun veyāḥūd (23) gümüş vardır lākin bir üstād anı terbiyetle zuhūra getürmek murād eylese anuñ daḳlinde ḥarcı çok olur pes bu ednā ma‘dendür nās (24) daḳı ma‘den-i zehēb ve fıḳda gibidür ḳaçan bir mürebbī bir ma‘den-i zehēb gibi olan kimseyi görse anda ne kadar zehēb-i ma‘nevī vardır bilür eger anuñ (25) ḥāşılı ḥazīneden çok olacaḳ olursa aña bezl-i himmet ḳılır ve anuñ terbiyesine meşḡul olur ve eger ḥāşılı ve daḳli ve ḥarcına ve zaḫmetine degmez ise (26) aña şarf-ı himmet eylemez pes ma‘ādin nāsı bilmez ve *ennāsu ma‘ādinu keme‘ādini’z-[zehebi -H]* sırrına ‘ālim olmaz illā ki ‘ārif billāh ve bunda daḳı murād ‘ārif (27) billāh olan kimse olur

(2853) Meşnevî

Hemçü Mecnūn bū kunem men ḥākrā

Hāk-i Leylārā beyābem biḥatā

Mecnūn ḥāki istiṣmām idüb andan rāyiḥa alub Leylānuñ ne yerde (28) olduğunu bildügi gibi ben hem Mecnūn gibi ḥāki istiṣmām eylerüm Leyānuñ ḥākini ḥaṭāsuz bulurum ya‘nī gāh olurdu ki Leylāyı Mecnūndan kaçırub bir āḥer ḥāneye (29) ve bir āḥer maḳāma ḳorlardı Mecnūn gelüb evvelki maḳāmdan Leylāyı bulamasa yerden türābı alub ḳoḳulıyu ḳoḳulıyu lābüdd ṣoñra varub Leylānuñ sākin (30) olduğu ḥāneyi bulurdu ve Leylānuñ sākin olduğu zemīnün türābı āḥer zemīnden fark ḳılurdu zīrā Leylānuñ rāyiḥasını bilmiş idi öyle (31) olıcaḳ ben hem Leylā-yı ḥaḳīḳīnün mazḥarı olan ḥāk-i beden ne gūne kimsenün ḥākidür dimāg-ı rūḥla istiṣmām eyleyüb anı bilirüm ve andan rāyiḥa almağa (32) ḳādir olurım didi

(2854) Meṣnevī

Bū kunem dānem ziher pīrāhenī

Ger buved Yūsuf ve ger Ehremenī

Būy eylerüm her bir pīrāhenden bilirüm eger Yūsuf ola ve eger Ehremen ola (33) her pīrāhenden istiṣmām eylerüm ve ol pīrāhende eger Yūsuf olsun ve eger Ehremen olsun rāyiḥalarından bilirüm ya‘nī Ḥazret-i Ya‘ḳūb pīrāhen-i (34) Yūsufdan Yūsuf rāyiḥasını alub anı bildügi gibi ben herkesün pīrāheni vücūdını ḳoḳularum eger andan Yūsuf rāyiḥası gelürse bilirüm ve eger (35) şeyṭān ve dīv rāyiḥası gelürse hem fehm ḳılırum elḥāşıl dimāg-ı ‘aḳl pāk olduğdan ṣoñra herkesün keyfiyyet ḥālını [H314a] bilmek ve ne gūne vaşıfla (36) muttaşif olduğına ‘ālim olmaḳ mümkün olur

(2855) Meṣnevī

Hemçü Aḥmed ki bered bū ezYemen

Z‘ān naşībī yāft īn bīnī-yi men

Hzret-i Ahmed gibi ki Yemenden bñ iledür andan bu benüm (37) burnum bir naşib buldı mışra^c-ı evvelde *innî leecidu nefese'r-Rahmāni minķibeli'l-Yemen*¹⁸² hadīs-i şerīfine işāret olmışdur ve bu hadīsüñ şerhi ve taķķiki (38) dördüncü defterde Bāyezīd Hzretlerinin hikāyesi zammında *tefsīr-i kavlehu 'aleyhisselām innî leecidu* buyurdıkları sürhda mürür kılmışdur anda taleb olına (39) yaⁿī Hzret-i Ahmed 'aleyhişşalātı vesselām Yemen cānibinden Rahman rāyihası bulduğı ve Üveys Karanīden rāyiha olduğı gibi andan benüm dağı beyyine-yi (40) cānum bir naşib buldı ben dağı cān burnıyla ķoķlarum

(2856) Meşnevī

Ki kudāmīn hāk hemsāye-y zerest

Yā kudāmīn hāk şıfr u ebterest

Ki ķanđı (41) hāk hemsāye-yi zerdür yāhūd ķanđı hāk şıfr ve ebterdür yaⁿī cān dimāđıyla her kimsenüñ hāk-i cesedini ķoķularum ve bilürüm ki ķanđı kimsenüñ [P539b] (1) hāk-i bedeni cevher-i maⁿāya muķārin olmuş ve zeheb-i sırr-ı Hüdāya ma^cden gelmişdür ve dađı bilürüm ki ķanđı kimsenüñ hāk-i cismi tūc ma^cdenidür veyāhūd hālī (2) ve ebterdür elhāşıl dimāđ-ı rūh pāk olduđan şoñra ve müşām-ı 'aķla ķuvvet geldükden şoñra lābüdd herkesi rāyihasından bilmege ķādir olur anuñ mertebesine ve miķdārına (3) şu^cūr bulur ve bunda *bīn*den murād ķuvvet-i müdrike olur ki 'ākıl ol ķuvvet-i müdrike ile herkesüñ ne gūne ma^cden olduđını idrāk ķılır

(2857) Meşnevī

Güft yek nek⁽⁴⁾ hāşiyet derpençem

Ki kemendī efgenem tül-ı 'alem

Biri dağı aytdı işte hāşiyetüm benüm pençemdedür ki bir kemend bırağırum tül-ı 'alem üzre 'alem tağ maⁿāsına- (5) dur *tül-ı 'alem* tađuñ uzunluğı ve yuķarusı dimek olur ve bundan murād maķām-ı a^lā ve mertebe-yi bālā olur yaⁿī bunlardan biri

¹⁸² "Rahmanın kokusunu Yemen tarafından alıyorum." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 367. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

dağı aytdı işte hāşiyet (6) benüm pençe-yi rûhımdadır ki ben maķām-ı a'lāya
pençe-yi 'aķılla kemend-i himmeti bırağırım temessük ü i'tisām idüb ol maķām-ı
a'lāya 'urüc u su'üd kıılırım

(7) (2858) *Meşnevî*

Hemçü Ahmed ki kemendendāht cānş

Tā kemendeş burd süy-ı āsmānş

Ĥazret-i Ahmed gibi ki anuñ cānı kemend atdı tā kim ol Ĥazretüñ kemend-i himmeti
anı āsmān (8) cānibine iletdi

(2859) *Meşnevî*

Güft Haķkeş ey kemendendāz-ı beyt

Ān zimen dān mā rameyte iz rāmeyt

Ĥaķ Te'ālā Ĥazretler aytdı¹¹⁸³ aña ey beyt-i ma' müre kemend (9) atıcı veyāhüd ey
hāne-yi āsmāna kemend-i himmetini rāmey idici anı sen benden bil sen atmaduñ şol
dem ki sen anı atduñ bu āyet-i kerīmenüñ mevridi egerçi (10) hāşdur ki ol Ĥazretüñ
küffār cānibinden atması huşuşında nāzile olmuşdur ammā ol Ĥazretten zāhir olan
ma'nāda çünkim Ĥazret-i Ĥaķdan vücūda (11) geldi pes ol Ĥazretüñ kemend-i
himmelerini beyt-i āsmāna atması dağı haķıķatde Ĥazret-i Ĥaķdan oldı ve bu āyet-i
(12) kerīmenüñ mefhūmı ol huşuşda dağı bulındı pes ol Ĥazrete vāriş-i kāmil olan
'uşşāķ dağı kemend-i himmetini irādet-i Ĥaķķla 'ālem-i bālāya aşarlar (13) ve ol
vāşıtayla mi'rāc-ı rūhānī iderler ve melekūt-ı semāyı müşāhede kıılurlar

(2860) *Meşnevî*

Pes bepursīdend z'ān şeh k'ey sened

Mer turā hāşiyet ender çi buved

(14) [H314b] Çünkim ol kavm her birisi 'alelhiddet kendülere maşşuş olan hünerleri
söylediler pes ol şahdan su'al eylediler böyle diyü ki ey sened ve ey yār-i mu'temed

¹¹⁸³ aytdı: didi H

(15) taḥkīk saña ḥāşiyet ne şey³dedür beherḥāl senüñ daḡı bir hünerüñ ve bir ḥāşiyetüñ olmaḡ lāzımdur söyle görelüm sen ne hünerde üstādsın ve ne fen (16) ü şan⁴at içre māhirsın didiler

(2861) Meşnevî

Güft derrîşem buved ḥāşiyetem

Ki rehānem mücrimānrā ezniḡam

Şāh-ı Maḡmūd anlara aytdı benüm ḥāşiyetüm rîşümdedür ki ben (17) mücrimleri rîşümle niḡmetlerden ve ⁵azāb u miḡnetlerde ḡurtarırum

(2862) Meşnevî

Mücrimānrā çün becellādān dehend

Çün becünbed rîş-i men zîşān rehend

Şol (18) zamānda ki mücrimleri çünkim cellādlar eline vireler çünkim benüm rîşüm ḡareket eyleye ol mücrimler cellādlar elinden ḡurtılurlar

(2863) Meşnevî

Çün becünbānem beraḡmet rîşrā

(19) *Ṭay kunend ān ḡatl u ān teşvîşrā*

Çünkim raḡmetle şaḡalumı taḡrīk eyleyem cellādlar ol ḡatli ve ol teşvîşi ṭayy iderler ve ol mücrimlerden şikence (20) ve ⁶azābı def⁷ idüb anları āzād kılalar rîş şaḡala dirler ve rîşi debretmek yā dehān debretmeden kināyet ola ki hemān ḡareket eylese şaḡal (21) ḡareket eylemegi müstelzim olur veyāḡūd şaḡal debretmek baş debretmekden kināyet ola ki ulu şāhlar bir nesneye başlarını debretmekle işāret (22) iderler ve muḡābelesinde olan ḡidmetkārlar pādşāhuñ başınuñ ḡareketinden anuñ murādını fehm iderler ḡaçan bir niḡe mücrimleri anuñ ḡarşusunda (23) ḡatle ḡetürseler pes pādşāh başıyla anlaruñ ḡalāş olmasına işāret kılsa şaḡal bile ḡareket eylemiş olur pes şaḡalın debretmek (24) zıkr-i cüzv ve irāde-yi küll veyāḡūd zıkr-i

melzüm ve irāde-yi lāzım ʔarīki üzre baş debretmeden kināyet olur ve bıyık debretmeden ʕibāret olsa hem cāyiz- (25) dūr elhāşıl ednā işāret maʕnāsı murād olur

(2864) Meşnevī

Ḳavm güftendeş ki ḳuṭb-ı mā tuvī

Ki ḫalāş-ı rüz miḫnetmān şevī

Ḳavm aña didiler ki bizüm (26) ḳuṭbımızsın ki miḫnet gününde bize ḫalāş olursın ḳuṭb şol merkez ve medār olan kimseye dirler ki vücūd-ı ʕālem anuñ üzerine devr eyleye taḫḳīki (27) kerren ve merren mürür eylemişdür birkaç kimsenüñ vücūdınıñ eṭrāfına dāyire olsalar ve aña inḳiyād kılsalar aña daḫı ḳuṭb-ı iṭlākı (28) şaḫīḫ olur zīrā aḳṭāb ḳatı çoḳdur şol dem ki bir ḳavm bir kimseye iḳtidā eyleyeler ol kimse ol ḳavmüñ ḳuṭbı olur nitekim ol ḳavm şāh-ı (29) Maḫmūd iḳtidā kıldılar sen bizüm ḳuṭbımızsın didiler zīrā sen bizüm miḫnetler ve āfetler gününde ḫalāş u necātımuza sebebsin didiler ve bunda nükte (30) oldur ki mertebe-yi ḳuṭbiyyete vāşıl olan kimesne ḫall u ʕaḳd ve ḳabz u sabṭ şāḫibi gerekdür ve zıllullāh ve yeryüzinde ḫalīfe-yi Allāh olmaḳ lāzımdur farzā (31) niçe mücrimler ve ʕāşīler Ḥazret-i Ḥaḳ ṫarafından kışāşa ve ʕazāba müsteḫaḳ oldukları ve giriftār geldükleri zamānda eger dünyāda ve eger āḫiretde ol ḫalīfe-yi (32) İlähī ve zıll-i Rabbānī bir ednā işāret eyledükde anlar ol şikence ve ʕazābdan ḫalāş olalar ve ol belā ve ʕıḳābdan ol merd-i kāmilüñ bir işāretiyle (33) necāt bulalar nitekim Faḫr-i ʕĀlem Ḥazretlerinüñ şallallāhu ʕaleyhi ve sellām rüz-ı miḫnetde ve yevm-i ḳiyāmetde bir işāretleriyle niçe mücrimler zebānīler elinden ḫalāş olalar (34) kezālik ol Ḥazrete vāriş-i kāmil olan [H315a] ḳuṭbuñ daḫı dünyāda ve āḫiretde şanı budur zīrā ḳuṭb zıllullāh ve yeryüzinde ḫalīfe-yi Allāhdur hemān (35) anuñ işāreti filḫaḳīḳa ʕayn-ı işāret-i İlähīdür

(2865) Meşnevī

Baʕd ezān cümle behem bīrūn şudend

Sūy-ı ḳaşr-ı ān şeh-i meymūn şudend

Andan sonra cümlesi (36) ittifâkla taşra oldılar ol meymûn olan şāhuñ kaşrı cānibine gitdiler ya'nî ol gürüh Sultān Maḥmūdla bile kendü maḳāmlarından taşra gidüb (37) ol meymûn u mes'ūd olan pādşāhuñ kaşrı cānibibe gitdiler ve anuñ kaşrına dāhil olub ḥazīnesinden sīm ü zerr ve dürr ü cevher (38) almağa ve aḥz kılmağa 'azīmet itdiler bunda daḥı tenbīh oldur ki herkes ḥalīfe-yi Allāh olan ḳuṭbuñ ḥazīne-yi bāṭınından kendü murādını ve maḳşūdını (39) almağa ḳaşd kılıcıdur eger rızāyla olursa 'azāb u 'iḳāba müsteḥaḳ olmaz ki ol aña ḥelāl olan vazīfe ve rızḳ gibidür ve eger bīrızā-yı ḳuṭb (40) istirāḳa kılırsa 'azāb u 'iḳāba müsteḥaḳ olur ve ḳışāşa sonra lāyık gelür ve bu güne mücrimlerün 'azābdan ḥalāşı ol şāh-ı ma'nevīnün (41) bir işāretine ve nazār-ı 'ināyetine muvaḳḳıf olur¹¹⁸⁴

(2866) Meşnevī

Çün segī bāngī bezed ezsūy-ı rāst

Güft mīgūyed ki sultān bāşümāst

[P540a] (1) Çünkim rāst cānibinden bir seg bir bāng urdı ya'nî saḡ taraftan bir kelb urdı ol bāng kelbi fehm eyleyen kimse bunlara didi seg (2) dir ki sultān sizüñle biledür bundan murād ekşer ḥalḳuñ lisānı *ve huve me'akum eynemā kuntum*¹¹⁸⁵ mefhūmını söylerdi ve daḥı *vallāhu me'akum velen yetirakum a'mālekum*¹¹⁸⁶ feḥvāsınca (3) ta'bīr eyler ḳaçan sultān-ı ḥaḳīḳatüñ serāyı taraḫına müteveccih olan sālīkler içinde bunlaruñ eşvātından olan rūmuzı ve nikātı fehm eylemege ḳādir bir (4) 'ārif olsa kendü ḳavmine dir ki yārān biz ki sultānuñ serāyı taraḫına müteveccih olan ṭayīfeyüz ḥalā o sultān bizümle biledür ve biz ne fi'le (5) şürü' eylesek ol bizden cüdā degildür ben bu ḥalḳuñ nüfūsünüñ sözinden bu ma'nāyı fehm eyledüm siz hem

¹¹⁸⁴ Pertev Paşa nüshasının bu varaḡının kenarında [P539b] kırmızı mürekkeple 'beyān-ı ḳuṭb' ifadesi yer almaktadır.

¹¹⁸⁵ "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." (Hadīd 57/4)

¹¹⁸⁶ "Allah sizinle beraberdir. O amellerinizi asla eksiltmeyecektir." (Muhammed 47/35)

bundan āgāh oluñ dir ammā (6) ol kavm *ḥubbike’ş-şey’e yu’mī ve yu’şimmu*¹¹⁸⁷ mücebince sīm ü zerre kemāl-i maḥabbetlerinden böyle diyen kimsenüñ sözünü işitmeyüb ve bir hoş fehm itmeyüb ve sultānuñ (7) kendüleriyle niçe olduğunu yoklamayub ve tefahḥuş kılmayub kendü kārlarıyla meşgūl oldukları gibi ‘ārifüñ daḥı bu sözinden ekşer nās mütenebbih olmayub ve şūltān-ı (8) ḥaḳīḳat kendüleriyle niçe olduğın bilmeyüb muḳtezā-yı ṭabī‘atları üzre kār eylemege meşgūl olurlar

(2867) Meşnevī

Ḥāk bū kerd ān diger ezrebveyī

Güft īn hest (9) ezvişāk-ı bīveyī

Ol biri bir rebveden ḥāk ḳoḳuladı didi bu ḥāk bir ṭul ḥātūnuñ ḥānesindedür *rebve* yüksek yire dirler *bīve* (10) ṭul ḥātūna dirler bunda dünya murād olur ki ṭul ‘avret gibidür ve maḳşūd bersebīl-i remz ü kināyet böyle dimek olur ki ol rāyiḥa bilici ve ma‘denleri (11) fehm kılcı kimse bir mürtefi‘ yerden ḥāki ḳoḳuladı didi ki ey yārān bu bīvezen olan dünyā ḥānesinüñ ḥākidür ya‘nī bu şinās olan (12) ‘ārif serāy-ı sultān-ı ḥaḳīḳate müteveccih olan sālīkān ṭarīḳatine bir kimsenüñ ḥāk-i vücūdını dimāğ-ı cānla istişmām ḳılduḳdan şoñra dir ki ey (13) yārān bunuñ ḥāki bīvezen dünyānuñ ḥākidür bunda ḥazīne-yi şāhīden eşer yoḳdur ḥazīneyi bir āḥer ḥākden tefahḥuş u tecessüs eyleyeyem dir (14) ve şūltān-ı ḥaḳīḳatüñ serāyı ve ḥaremi gibi olan bir cesed-i pāka müteveccih olurlar

(2868) Meşnevī

Pes kemend endāḥt üstād-ı kemend

Tā şudend ān sūy-ı dīvār-ı bülend

(15) Pes üstād-ı kemend olan dīvār-ı bülend üzre kemend atdı tā ol dīvār-ı bülend cānibine gitdiler ya‘nī çünkim ol bīvezenüñ vişākından berī geldiler sultānuñ (16)

¹¹⁸⁷ “Bir şeyi aşırı derecede sevmen, seni kör ve sağır eder.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 368. [Hadisin çok zayıf olduğu söylenerek bununla beraber hasen olarak değerlendirilmesinin de mümkün olduğu belirtilmiştir.]

bülend olan haremî dīvārına geldiler pes ol kemend atmada üstād olan kimse dīvār üzre kemend atdı tā kim bunlar ol kemend vāsıtasıyla sīle-yi bülend olan (17) harem dīvārı üzre gitdi ve her biri derūn-ı haremeye dühül itdi bunda *dīvār-ı bülendden murād hudūdullāh ve maḥārim-i Allāh olur **elā inne likulli melikin ḥimā** (18) ve **elā inne ḥimā Allāhi maḥārimuhu***¹¹⁸⁸ ḥadīsiniñ mücebince [H315b] her bir pādşāhuñ korusu ve haremünüñ ḥaddi olduğı gibi hudūdullāh daḥı harem dīvārı (19) gibidür ve *lāte'tū'l-buyūte minzuhūrihā ve lakinne'l-birren meni't-teḳā ve u'tū'l-buyūte minebvābihā*¹¹⁸⁹ āyet-i kerīmesiniñ mücebince eger bir kimse Allāhuñ mülkine kendü buyurduğı yerden (20) gelüb dāḥil olub murād olunduğı üzre anı aḥz u ḳabz ḳılursa mu'āḥezeye ve 'iḳāba lāyık olmaz ve eger bu bābdan dāḥil olmayub bu gice (21) düzdleri gibi hudūdullāhdan tecāvüz itmekle ve Allāhuñ mülkini ḡaşb u aḥz ḳılmaḳla andan taşarruf iderlerse şubḥ-ı āḥiret zuhūra gelüb sulṭān-ı ḥaḳīḳat (22) serīr-i 'arş üzre müstevī olub *vel emru yevme'izin lillāh*¹¹⁹⁰ [āyetiniñ +H] mücebince emr hemān aña maḥşuş olduğı günde hudūdullāhdan tecāvüz eyleyen ve mülk-i (23) ilāhīden taşarruf ḳılan kimseleri emr-i Ḥaḳḳla zebānīler aḥz iderler andan soñra Sulṭān Maḥmūd bu gice düzlerine ne eylediye sulṭān ve dūd daḥı kendü (24) ḥaddinden tecāvüz eyleyen ve bīrizā ve bīemr mülk-i ilāhīden taşarruf ḳılan zālimgere öyle eyler nitekim gelse gerekdür

(2869) Meşnevī

Cāy-ı dīger ḥākrā çün būy kerd

Güft (25) ḥāk-i maḥzen-i şāhīst ferd

¹¹⁸⁸ “Dikkat ediniz! Her hükümdarın bir koruluğı vardır. Dikkat ediniz! Hükümdarlar hükümdarı Allah'ın koruluğı ise haramlardır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 369. [Hadisin saḥīh olduğı belirtilmiştir.]

¹¹⁸⁹ “(İyi davranış), asla evlere arkalarından gelip girmeniz değıldir. Lâkin iyi davranış, korunan (ve ölçülü giden) kimsenin davranışdır. Evlere kapılarından girin.” (Bakara 2/ 189). Ayetin aslında, “*lā*” ifadesi yer almaz. Ancak Ankaravî bu ifadeyi Kur'ân'da ayetin başında yer alan “*leyse'l-birr (iyi değıldir)*” ifadesi yerine kullanmış olmalıdır.

¹¹⁹⁰ “O gün iş, Allah'a kalmıştır.” (İnfıtâr 82/19)

Ol bŷşinās cāy-ı dīger çŷnkim istiřmām itdi ve bir avuç hāk alub koķuladı didi ki ey yārān (26) bu hāk řāh-ı ferdŷñ maħzen-i hākıdŷr ya‘nī ol bīnazar olan pādřāhuñ hazīnesinŷñ tŷrābıdur bu ehl-i řarīķ iķre şol ‘ārife beñzer ki (27) meřāmm-ı rŷhla bir kimsenŷñ hāk-i cesedini istiřmām eyledŷkde anŷñ hāk-i vŷcŷdında ferd ve bīnazar olan pādřāh-ı haķīķinŷñ hazīnesi olduğını (28) bile ve kendŷ ařhābına ey yārān bu řāh-ı haķīķinŷñ hazīnesinŷñ tŷrābıdur bu haķde hazīne-yi ilāhī medfŷndur āgāh oluñ diye ve tebşir eyleye

(2870) Meřnevī

Naķb- (29) zen zed naķb dermaħzen resīd

Her yekī ezmaħzen esbābī keřīd

Pes naķbzen hazīne dīvārına naķb urdı ve maħzene irişdi her biri maħzenden (30) bir esbāb çekdi

(2871) Meřnevī

Pes zer ŷ zerbeft ŷ gevherhā-yı zeft

ķavm burdend ŷ nihān kerdend taft

Çok zer ve çok zerbeft ya‘nī altunlu cāme (31) ve ulu gevherler ol ķavm iletdiler ve ‘alelfevr anı nihān itdiler bu naķbzen olan kimse ehl-i řerī‘at veyā ehl-i řarīķat miyānında şol kimse- (32) ye beñzer ki řerī‘at dīvārını ve řarīķat cidārını hark u řakķ eyleye ve tecāvŷz idŷb ve bir niķe kimesne dağı aña mŷtāba‘at kılub maħzen-i (33) ilāhīden harām olan metā‘ları ve Hāk Te‘ālānuñ rızāsı olmayan şey‘leri ibāhet řarīķiyle aħz eyleyeler ve anı ihfā eyleyeler

(2872) Meřnevī

şeh mu‘ayyen dīd menzilgāh- (34) řān

Hilye vŷ nām u penāh u rāhřān

řāh-ı Maħmŷd ol dŷzlerŷñ menzilgāhını mu‘ayyen gŷrdi anlaruñ hilyesini ve nāmını ve penāhını ve yolunu (35) gŷrdi ya‘nī anlaruñ hey‘etlerini ve şekillerini ve

isimlerini ve resimlerini ve ilticā eyledükleri hānelerini ve anuñ yolunu bittamām gördi

(2873) Meşnevî

H'îşrā düzdîd (36) *ezişân bâzgeşt*

Rûz derdîvân begüft ân sergüzeşt

Pādşāh kendüsini anlar miyānından uğurladı ya'ñî zarāfetle uğurladın (37) anlar içinden bir şan'at idüb çıkdı ve serāyına rücu' itdi gündüz dîvānda gice olan güzeşti a'yanā didi ve kendünüñ muşāhiblerine (38) ol kışşadan haber virdi

(2874) Meşnevî

Pes revān geştend serhengān-ı mest

Tā ki düzānrā giriftend ü [H316a] *bebest*

Çünkü şāh-ı Maḥmūd bu sergüzeşti söyledi (39) ve anları varuñ aḥz eyleñ diyü emr eyledi pes mest olan serhengānlar filhāl revān oldılar tā kim varub düzdleri tutdılar ve bağladılar (40) *bebestend* taqdīrindedür ki *giriftend* buña delālet eyler

(2875) Meşnevî

Destbeste sūy-ı dîvān āmedend

V'eznihîb-i cān-ı ḥod lertzān budend

Ol ḥarāmîler eli (41) bağlanmış dîvān cānibine geldiler ve her biri kendünüñ cānı korqusından lertzān oldılar ve ıztırābda kaldılar

(2876) Meşnevî

Çünkü istādend [P540b] (1) *pîş-i taht-ı şāh*

Yār-ı şebşān buved ān şah-ı çü māh

Çünkü geldiler anlar şāh-ı Maḥmūd tahtı öninde turdılar ol māh gibi olan şāh anlaruñ gice yāri (2) idi nitekim şāh-ı ḥaḳīḳat ve sultān-ı bîşirket bu dünyā gicesinde ḥarem-i ilāhî gibi olan dîvān-ı şerī'atden tecāvüz kıla ve mülk-i ilāhîden rızāsuz mutaşarrif (3) olan ḥarāmîler ve mubāḥîlerle biledür ki kelām-ı mecîdinde **ve huve**

*ma'ekum eynemā kuntum*¹¹⁹¹ buyurdu ki insān hayrdan ve şerden her ne hālde ve her ne mekānda olsa Allāh Tebārek (4) ve Te'ālā Hazretleri anuñla biledür ve anuñ kıyāmı ve dār u gīri haqīkate nazār olınsa Hazret-i Haqqıdadur eger bu dünyā gicesinde ol pādşāh-ı haqīkīnūñ kendüyle olduğını (5) görür ve rüz-ı āhıret zuhūra gelüb anı bilmege ve mu'āyene kıлмаğa kādır olursa bu rü'yet ve müşāhede sebebiyle kendüyi hālāş eyledüğinden mā'adā kendünüñ (6) tevābi'i olan mücrimleri dağı hālāş eylemege kādır olur nitekim bu ma'nāya işāret idüb buyururlar

(2877) Meşnevī

Ān ki şeb berher ki çeşm endāhtī

Rüz dīdī bī-(7) şekeş beşnāhtī

Ol kimse ki gicede her şol kimsenüñ üzerine ki çeşm atdı gündüz göreydi bīşek anı añlardı ya'nī bunlar miyānında şol bir kimse (8) ki gice gördüğini gündüz bīşüphe anı bilürdi ve fehm eylerdi

(2878) Meşnevī

Şāhrā bertaht dīd u güft īn

Būd bāmā dūş şebgerd ü qarīn

Pādşāhı ol (9) gün miñnet üzre gördi ve didi ey yārān bu şāh-ı 'ālīşān bizümle dün gice bile gezici ve qarīn ve kār düzüci idi *şebgerd* vaşf-ı terkībīdür (10) gice gezici ma'nāsına

(2879) Meşnevī

Ān ki çendān hāşiyet derrīş-i ūst

Īn girift-i mā hem ezteftīş-i ūst

Ol kimse ki bu kadar hāşiyet anuñ (11) rīşindedür bu bizüm giriftimiz hem anuñ teftīşindendür ya'nī şol kimse ki gice bizümle yār idi ve benüm rīşümde şol hāşiyet vardur ki anı (12) taħrīk eyledükde mücrimler cellādlar elinden kırtılır didi işte ol

¹¹⁹¹ "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." (Hadīd 57/4)

kimse ki anuñ maḥāsın-i laṭīfında ol kadar ḥāşiyet vardur bu şāh-ı ‘ālī- (13) dūr bu bizüm aḥz olunmamuz anuñ teftīşinden ve emrindendür didi *Şāh-ı Maḥmūd*dan murād pādşāh-ı ḥaḳīkī murād olduğı üzre *rīş*den murād (14) vech-i ilāhīden olan maḥāsın olur nitekim şakala daḡı maḥālis dinür yüze ḥüsn virdüğü i‘tibārla pes ol pādşāh-ı ḥaḳīkīnün maḥāsıninde (15) ve mekārımında ol ḥāşiyet vardur ki luṭfla anı taḥrīk eylese niçe mücrimler ‘azāb u ‘ikābdan ḥalāş olurlar ve bu maḥalde olan *mücrimlerden* murād ḥuḳūḳ-ı ilāhīde (16) ve mülk-i pādşāhīde bīrızā taşarruf iden mücrimler olur ammā ḥuḳūḳ-ı ‘ibādda deḡül çünkim ḥuḳūḳ-ı ‘ibād olmaya ḥuḳūḳ-ı ilāhī ola *aṭlabu’l-‘illete key aḡfire’z-* (17) *zellete*¹¹⁹² buyurduğı ḥadīs-i ḳudsī ḥasebince bir baḡāne ile mücrim ḳullarınun zellātını ve seyyi‘ātını ‘afv ḳılsa ‘aceb olmaz bāḡuş ki bir ‘ārif-i şehşinās [H316b] (18) anlar ḥaḳḳında şefā‘at eylese ve ol ‘ārif ḥürmetine Ḥaḳ Te‘ālā anlarun günāhından geḳse ve anlara niçe luṭflar ve iḡsānlar ḳılsa hem anuñ deryā-yı luṭfına (19) bir ḳatre noḳşān gelmez [fefhem -H]

(2880) *Meşnevī*

‘Ārif-i şeh būd çeşmeş lācerem

Bergüşād ezma‘rifet leb bāḡaşem

Ol gice ki gördüğünü şabāḡ bilen kimsenün çeşmi ‘ārif-i (20) şāh idi lācerem ma‘rifetden ḡaşem üzre leb açdı ve kendünün tevābi‘i olan ḳavme şehşināslukdan dürrler şaçdı

(2881) *Meşnevī*

Güft vehuve me‘akum ĩn şāh būd

(21) *Fi‘l-i mā dīd ü sırr-ı mān şunūd*

Ol ‘ārif-i şehşinās bunlara aytdı ey yārān *ve huve me‘akum*¹¹⁹³ bu şāh idi bizüm fi‘limüzi gördi ve bizüm sırrımız (22) işitdi bu beyt-i şerīf süre-yi Ḥadīdün evveline

¹¹⁹² “(Ey kulum), hatalarını affetmem için bir illete (musibete) uğramayı talep et.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 371. [Böyle bir rivāyetin tespit edilmediğı belirtilmiştir.]

¹¹⁹³ “Nerede olsanız...” (Hadīd 57/4)

karīb olan āyet-i kerīmeye işāret olur ve bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri birkaç maḥalde mürūr (23) eyledi cümleden cild-i evvelde tefsīr kıldı *ve huve me‘akum* sürḥında ve daḥı sūre-yi Mucādelede olan āyet-i kerīmeye işāretdür *ḳālellāhu te‘ālā mā yekūnu min* (24) *necvā selāsetin illā huve rābī‘uhum velā ḥamsetin illā huve sādīsum velā ednā min zālīke velā ekṣera illā huve me‘ahum eyne mā kānū summe yunebiuhum bimā ‘amilū yevme’l-ḳiyāmeti innallāhe bi kulli şey’in ‘alīm*¹¹⁹⁴ (25) pes tavzīḥ-i ma‘nā-yı beyt böyle dimek olur ki ol ‘ārif-i şehşinās bunlara aytdı ey yārān bu ol şāhdur ki biz her ne ḥālde olsaḳ bizümle (26) o bile idi o bizüm kār u girdārımızı gördi ve esrārımızı bildi ve işitdi

(2882) Meşnevī

Çeşm-i men reh berd şeb şehre şinaht

Cümle şeb bārūy-ı māheş ‘aşk-ı (27) baht

Benüm gözüm yol ilettdi gice şāhı anladı cümle gice anuñ māh gibi olan yüziyle ‘aşk oynadı ya‘nī şol ‘ārif-i şehşinās kendü etbā‘ına (28) dir ki ey ḳavm benüm çeşm-i cānum dünyā gicesinde pādşāh-ı ḥaḳīḳate yol ilettdi ve anı bildi ve añladı dükeli şeb-i dünyāda anuñ māh gibi olan vech-i münīri (29) ile ‘aşk oynadı

(2883) Meşnevī

Ümmet-i ḥodrā beḥ ‘āhem men ez’ū

K’ū negerdāned zi‘ārif hīç rū

Pes şimdi ben ol pādşāh-ı kerīmden kendü ümmetümi ve etbā‘umı isterüm (30) ve anlar ḥaḳḳında şefā‘at eylerüm ki ol pādşāh-ı ‘ālī hīç ‘ārif ḳulından yüz döndürmez ve kendüsini bilen ve dünyāda kendü cenābıyla āşināluk ḳılan ‘ālim bende- (31) sinden if‘raz ḳılmaz ve anuñ sözünü redd eylemez

¹¹⁹⁴ “Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O’dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O’dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. Sonra kıyamet günü onlara yaptıklarını haber verecektir. Doğrusu Allah, her şeyi bilendir.” (Mucādele 58/7)

(2884) *Meşnevî*

Çeşm-i 'arîf dān emān-ı her dü kevn

Ki bed'ü yābid her Behrām 'avn

'Arifün gözini her iki kevnün (32) emānı bil ki her Behrām 'avni anuñ sebebiyle buldı *Behrām* egerçi bir pādşāhuñ ismidür bunda muṭlak pādşāhlar murād olur ve 'arîfden murād bu şeb-i (33) dünyāda sulṭān-ı ḥaḳīkatle āşinā olan ve anı bilüb gören 'azîzlerdür pes 'arîfbillāh olan 'azîzlerüñ çeşm-i ḥaḳīkatbîni dünyāda ve āḫiretde (34) emānîdür ki her pādşāh bu dünyāda 'avn u nuşreti ol 'arîfler sebebiyle buldı **ve bihim yurzaküne ve bihim yunşarün**¹¹⁹⁵ ḥadîs-i şerîfi hem bu ma'nāya delālet kıldı (35) ve 'arîf kendü 'aşrında kāyimmaḳām-ı nebevî ve ḥalîfe-yi Muştafavî oldı pes Ḥazret-i Muḥammed Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem niçe emān dü kevn ve 'aciz ü (36) fūrümāndelere 'avn oldıysa bu ḥaşlet anuñ vāriş-i kamil olan 'arife daḫı ol Ḥazretten 'aleyhisselām mirās oldı

(2885) *Meşnevî*

Z'ān Muḥammed şāfi'-i (36) her dāğ būd

Ki zicüz şeh çeşm-i ü māzāğ būd

Ol sebebden Muḥammed Muştafā Ḥazretleri 'aleyhisselām şāfi'-i dāğ oldı ki Ḥaḳdan ğayrı için ol (37) Ḥazretüñ mübārek gözi māzāğ oldı ya'nî meyl eylemedi ve ğayra nazār u iltifāt kılmadı nitekim anuñ çeşm-i şerîfi ḥaḳḳında *māzāğal-başaru ve mātağā*¹¹⁹⁶ dindi (38) çünkim ol Ḥazretüñ çeşm-i şerîfi [H317a] Ḥazret-i Ḥaḳdan ğayrıya meyl kılmadı ve şāh-ı muṭlak temāşāsından ṭāğā olmadı bu sebebden ol Ḥazret 'aleyhis- (39) selām her derd ü dāğ ehlinden şefî'i oldı

(2886) *Meşnevî*

Derşeb-i dünyā ki maḥcūbest şīd

¹¹⁹⁵ "Ve onlar yücecek ve muzaffer olacaklar." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 303. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹¹⁹⁶ "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı." (Necm 53/17)

Nāzır-ı Hâk bûd u z'û bûdeş ümîd

Şeb-i dünyâdaki hürşîd-i (41) hâkîkî ki hâlkdan maḥcûbdur ol Hâzret ‘aleyhisselâm nāzır-ı Hâk idi ve anuñ ümîdi hemân andan oldı *şîd* âftâba dirler ya‘nî dünyâ gicesinde- [P541a] (1) ki âftâb-ı ma‘nevî nâsuñ ‘uyûn u idrâkından maḥcûb u mestürdur ol ḥabîb-i îlâhî nāzır-ı cemâl-i pâdşâhî idi ve hemân ol Hâzretüñ ümîdi ol pâdşâh-ı muṭlaḳ- (2) dan idi ğayra anuñ çeşm-i şerîfi meyl ü iltifât eylemeden

(2887) Meşnevî

Ezelem neşrah dü çeşmeş sürme yâft

Dîd ânça Cibre’îl ân bernetâft

Ol Hâzretüñ iki gözi *elem* (3) *neşrah* mefhûmından sürme buldı gördi ol nesneyi ki Cebrâyil aña ṭakât getürmedi *elem neşrah leke*¹¹⁹⁷ nüñ tefsîri üçinci defterde *reften-i her dü ḥaşm* sürhında (4) *vâmdâr-ı şerḥ-i înem nek gîrev* beytinüñ şerhinde ve beşinci defterde dahı *‘âlem-i hest nîst* sürhında bir miqdâr ve ba‘zı mevâzi‘de mürûr eylemişdür anlarda (5) ṭaleb olına ya‘nî Allâh Te‘âlâ Hâzretleri ol Hâzrete ḥiṭâb idüb yâ Muḥammed biz senüñ şadruñı şerḥ eyledük buyurdı Cenâb-ı ‘İzzetüñ celle şānuhu (6) bu kelâmından ve anuñ şadr-ı şerîfi şerḥ eylesinden ol Hâzretüñ zâhir ü bâtın gözleri kuḥl ü bîniş buldı ve gördi ol vech-i kerîmi ki Hâzret-i Cebrâyil anuñ (7) varduğı mertebeye varub anuñ gördüğünü görmege ṭakât getürmedi ve şeb-i mi‘râcda sidreye vâşıl olduḳda *lev denevtu ḥaḫveten lâḫteraktu*¹¹⁹⁸ diyüb anda ḳaldı (8) ve ol Hâzret vaşf u beyāna gelmeyen cemâl-i muṭlaḳı gördi

Nazm

Derdîde keşîd küḫl-ı mâzâğ

Ne zâğ nigâh kerd ü ne bâğ

Mîrāned bedân ‘arş pervâz

¹¹⁹⁷ “Biz açıp genişletemedik mi?” (İnşirâh 94/1)

¹¹⁹⁸ “Bir parmak ucu daha yaklaşıydim, (ateş veya nur) beni yakardı.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 371. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Tā(9) hacle-yi nāz u perde-yi rāz

Pes perde zipīş-i dīde ber h̄ ħāst

Bīperde bidīd ançı dil h̄ ħāst¹¹⁹⁹

(2889) Meşnevī

Mer yetīmīrā ki H̄aḡ sūrme keşed

Gerded ū dürr-i yetīm-i bāreşed

(10) Taḥkīk bir yetīme ki sürmeyi H̄aḡ çeke ol dürr-i yetīm bāreşed olur *yetīm* bābāsı olmayana dinür ya‘nī şol bir yetīm ki bābāsından cüdā ola ve anuñ başar-ı başīretine H̄aḡ Te‘ālā (11) H̄azretleri sūrme çeke ve anu nūr ile münevver kıla ol kimse reşed şāḥibi ve hidāyet mālīki şadef-i kāyināt içre bir dürr-i yekdāne olur

(2889) Meşnevī

Nūr-ı ū berdürrehā gālīb (12) şeved

Ān çünān maṭlūbrā ṭālīb şeved

Anuñ nūrı sāyir dürrler üzre gālīb olur ancılayın maṭlūbı ṭālīb olur cümle enbiyā dürrler gibidür ve ol (13) efdal rüsül dürr-i şāhvār gibidür ki ol H̄azretüñ nūr-ı pākı bu cümleñ üzerine gālībdür zīrā ki ol H̄azret ancılayın ‘ālī maṭlūba ṭālībdür

(2890) Meşnevī

Dernazar (14) būdeş maḡāmātu’l-‘ibād

Lācerem nāmeş H̄udā şāhid nihād

Ol H̄azretüñ maḡāmātu’l-‘ibād nazarında oldı ya‘nī H̄aḡ Te‘ālāñ cümle ‘ibādınuñ (15) maḡāmları ol H̄azretüñ ḥuzūrında ve nazarında oldı lācerem H̄udā-yı Te‘ālā H̄azretleri ol H̄azretüñ nām-ı şerīfi şāhid ḳodı nitekim H̄azret-i Ḳur’ānda sūre-yi (16) Aḥzābda *yā eyyuhā’n-nebiyyu innā erselnāke şāhiden*¹²⁰⁰ didi ve daḡı sūre-yi Fetiḥde

¹¹⁹⁹ “Bizim sürmemizi karga gözüne çekince ne kargaları görür ne de bahçeyi. Arşa doğru, sır perdesi ve naz gelinine deḡin durmadan uçar. Gözünün önünden perde kalkınca dilediḡi şeyi perdesiz olarak görür.”

¹²⁰⁰ “Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit olarak gönderdik.” (Aḥzāb 33/45)

*innā erselnāke şāhiden*¹²⁰¹ buyurdu ve bu āyet-i kerīmenüñ [H317b] ve ol Hāzrete şāhid (17) dimenün tefsīri ve taḥkīki cild-i evvelüñ āhirine qarīb *cevāb güften-i emīru'l- mü'minīn* sürhında *geşt erselnāke şāhid dernüzür* beytinüñ şerḥinde mürür (18) eylemişdür anda taleb olına

(2891) Meşnevī

Ālet-i şāhid zebān u çeşm-i tīz

Ki zışebḥīzeş nedāred sırgırız

Şāhidüñ āleti zeban ve çeşm-i tīzdür ki anuñ şebḥīzinden (19) sırgırız tutmaz ya'nī şāhuñ iki āleti vardur birisi tīz görüci göz ki anuñla bir şey'i kemā hüve Hāḫḫa göre ve birisi daḫı lisāndur ki anuñla gördüğünü bilāziyādet (20) ve lānokşān söyleye ve anuñ ḫaḫḫında şehādet eyleye pes ol şāhid-i Hāḫ olan Hāzret-i Nebīnüñ şebḥīz olan vücūd-ı şerīfinden aşlā bir sır firār kılmaz (21) ve çeşm-i mübārekinden bir ma'nā pūşīde ve nihān olmaz

(2892) Meşnevī

Ger hezārān müdde'ī ser berzened

Gūş-ı kādī cānib-i şāhid kuned

Eger hezerān müdde'ī baş yuḫaru ura (22) kādī gūşını şāhid cānibine eyler ya'nī eger Hāḫ Te'ālānuñ ulūhiyyeti ve emri ve nehyi ḫuşuşında ve eger enbiyā-yı 'ızāmuñ nübüvvetler ve risāletleri ḫuşuşında (23) ism-i sālifeden ve melek-i muḫtelifeden şad hezerān müdde'iler baş yuḫaru getirüb biri birleriyle da'vā ve muḫāşamet eyleseler kādī-yi ḫaḫḫī sem'ı şerīfini şāhid (24) cānibine eyler ve şāhid her ne söylerse anı diñler ve müdde'ilerün sözüni eger şāhid sözine muvāfık ise ḫabül eyler ve eger muḫālif ise redd eyler çünkim ol (25) Hāzret 'aleyhisselām şāhid-i Hāḫ oldu Hāḫ Te'ālā Hāzretleri anuñ ümmetini daḫı nās üzre şühedā kıldı ve kendü Resūline kendü ümmeti üzre şāhid-i (26) müzekkī kıldı nitekim Hāzret-i Qur'ānda bu güne

¹²⁰¹ “Şüphesiz ki biz seni şahit olarak gönderdik.” (Fetih 48/8)

haber virüb buyurdı *ve kezalike ce‘alnākum ümmeten vasaṭan litekūnū ūhedā’e ‘alennāsi ve yekūne’r-resūlu ‘aleykum* (27) *ūhedā’e*¹²⁰²

(2893) *Meūnevī*

Ḳāḍiyānrā derḥükümet īn fenest

ūūhid īūānrā dü çeūm-i rūūenest

Ḳādīlerūñ ḥükümet vaḳtinde fenni budur ūūhid anlara (28) iki rūūen gözdür

(2894) *Meūnevī*

Güft-i ūūhid z’ān becāy-ı dīdeest

K’ū bedīde bīḡaraṡ sır dīdeest

ūūhidüñ sözi ol sebebden dīde yerindedür ki ol (29) ūūhid ḡaraṡsuz dīde ile sır görmiūdür ve filḥaḳīka ūer‘īat-ı Muḥammediyede ḳāḍī olanlara iki ūūhid iki rūūen göz gibidür ve o ilki ūāhuñ sözi (30) ḳāḍīnūñ kendü gözi menzilesindedür ki anlar bīḡaraṡ olan dīde ile sır u ḥaḳīḳati görmiūlerdür pes Ḥāzret-i Nebiyy-i Mükerrrem ūallallāhu ‘aleyhi ve sellem (31) ve anuñ ümmetinden mertebe-yi kāmile bāliḡ olan ve ol Ḥāzretten mīrāū bulan ‘azīzler ūūhidlerdür ḳāḍī-yi ḥaḳīḳīnūñ bunlar insān-ı ‘aynı menzile- (32) sinde olmiūlardur nitekim **ūeyḥ-i Ekber Ḥāzretleri Fūūūū’l-Ḥīkemde** *ve huve bimenzileti insāni’l-‘ayni lilḥaḳki*¹²⁰³ diyü taḥḳīḳ ḳılmıūlardur ve bunuñ taḥḳīḳi birḳaç (33) maḥalde geḳmiūdür eger Ḥaḳ Subḥāne ve Te‘ālā ‘ibādīnuñ aḥvāline ve i‘māline ‘alīm ü baūīrdür ammā kendü Resūlini ‘ibādı üzre ūūhid ḳılmasında ve daḥı anuñ (34) ümmetini nās üzre ūūhedā eylemesinde ḥīkmet-i bāliḡası ve esrār-ı ḡamzesi vardur ki anı bilenler bildiler ancak

¹²⁰² “İūte böylece sizin insanlıḡa ūahitler olmanız, Resūl’ün de size ūahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık.” (Bakara 2/143)

¹²⁰³ “Bu cāmī’ kâināt, insan ve halīfe tesmiye olundu. Ve o, kendisiyle nazar vākı olan gözden, Hak için gözbebeḡi menzilesindedir. Basar olarak tabir olunan dahi ancak odur.” Konuk, A. A. (2011). *Fūūūū’l-Hīkem Tercüme ve ūerhi* (5. baskı). (hzl. M. Tahralı-S. Eraydın). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., C. 1, s. 128.

(2895) Meşnevî

Müdde'î dīdest ammā bâğarâz

Perde bâşed (35) *dīde-yi dilrâ ğarâz*

[H318a] Müdde'î görmüştür ammā ğarâzla gönül dīdesine ğarâz perde olur ya'nî bir nesneyi da'vâ eyleyen kimse hem nev'an ol şey'i gör- (36) müştür ammā ğarâz-ı nefsanî ile görmemiştir ğarâz-ı nefsanî ise gönül gözine hicâb olmuştur ve ol müdde'inün hakikatbîn olmasına ol ğarâz (37) perde gelmiştir pes müdde'î ol şey'i minhayşü'l-hakikate kemâyenbağî görememiştir ammā şahidün gözinde o ğarâz-ı nefsanî hicâbı yoktur pes (38) ol hakikatle görücidür anuñçün müdde'inün sözi maqbül olmayub şahidün sözi kâdıya maqbül olmuştur [fefhem -H]

(2896) Meşnevî

Hağ hemîh'âhed ki (39) *tu zâhid şevî*

Tâğarâz bugzârî vü şahid şevî

Ey ümmet-i Muhammeden olan mü'min Hağ Subhâne ve Te'âlâ Hazretleri ister ki sen zâhid olasın ya'nî (40) dünyayı ve hevâyı ve aġrâz-ı nefsanî bikkülliyeye terk kılasın tâ ğarâz-ı nefsi kıoyasın ve şahid olasın ya'nî şehâdete lâyıq olasın

(2897) Meşnevî

K'în ğarâzhâ perde-yi (41) *dīde buved*

Bernağar çün perde pîçide buved

Zîrâ bu aġrâz-ı nefsanîye ve müştehiyât-ı cismâniyye dil gözine perde olur ol ğarâzlar nağar üzre [P541b] (1) şarılmış ve tolanmış olur ve mü'mini hakikatbîn olmadan men' kıılır pes bu ümmetden şühedâ 'alennâs olan aġrâz-ı nefsanîyeden pâk u berî olan (2) ve başar-ı başiretlerini ġuşâde kıılan tâyife-yi 'aliyye olur yoğsa 'avâm şehâdete müsteħağ degildir ki anlaruñ ekşerinün şühüdü ve ikrârı ve taşdıki yâ (3) taqlid iledür veyâhüd aġrâzla ma'lüledür nihâyeti muğallide olan 'avâmuñ şehâdetleri olan kimselere tab'iyyetle maqbüle olur

(2898) *Meşnevî*

Pes nebîned cümlelâ bâtımm (4) u rimm

Hubbuke'l-eşyâ'e yu'mî vü yuşımm

Pes ehl-i ğaraż cümleyi tımm u rimmle görmez zîrâ *hubbuke'l-eşyâ'e yu'mî ve yuşımm*¹²⁰⁴ buyrulmuşdur bu hadîs-i şerîfi Hâzret-i Nebî- (5) den **Ebû Derdâ Hâzretleri** ve dağı Ebû **Hureyre Hâzretleri** rivâyet kılmışdur bu hadîsüñ şerhi cild-i sâñide mu'âviye hikâyesinde mürür eylemişdür *tımm* mâl-ı (6) keşîre dirler ve *rimm* dağı mâl-ı keşîre dirler lâkin *rimm* mâlik-i nefisinde isti'mâl olunur bunda cümleyi a'lâ ve ednâsıyla çokluk görmez demek ma'nâsına isti'are (7) olur ya'nî ehl-i ğaraż olan kimse cümleyi mâlik oldukları eşyânuñ a'lâsı ve ednâsıyla görmege kâdir olamaz zîrâ bir şey'e maħabbet insânı kör ve sağır (8) eyler pes ğarażla a'mâ ve aşamm olan kimse cümleyi haķîkatle görmege kâdir olmaz

(2899) *Meşnevî*

Derdileş hurşîd çün nürî fişând

Pîşeş aħterrâ maķādîrî (9) nemând

Ol Hâzretüñ 'aleyhisselâm mübârek göñlinde çünkim hurşîd-i haķîķî bir nür kodı ya'nî çünkim Haķ Te'âlâ Hâzretleri Fahr-i 'Âlem Hâzretlerinüñ şallal- (10) lâhu 'aleyhi ve sellem kalb-i şerîfinde bir nür-ı a'zam koyub anun kalb-i şerîfini kevkeb-i dürri gibi bir zücâce kıldı pes aħterlerüñ ol Hâzretüñ öñinde (11) miķdârları kalmadı

(2900) *Meşnevî*

Pes bedîd ü bilhicâb esrârrâ

Sırr-ı rûh-ı mü'min ü küffârrâ

¹²⁰⁴ "Bir şeyi aşırı derecede sevmen, seni kör ve sağır eder." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 368. [Hadisin çok zayıf olduğı söylenerek bununla beraber hasen olarak değerdendirilmesinin de mümkün olduğı belirtilmiştir.]

Pes ol Nebiyy-i Mükerrerem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hiçābsuz esrārı gördi (12) mü’minüñ ve küffāruñ rûhınuñ sırrını gördi ve herkesüñ rûhında maḥfî olan ma‘nâları nazār irgürdi

(2901) Meşnevî

Derzemîn Ḥaḳrā vü derçarḫ-ı semî

Nîst (13) pinhānter zirûh-ı âdemî

Zemînde bir çarḫ-ı semîde Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ âdemînüñ rûhından pinhānter maḥlûkı yoḳdur ki âdemînüñ nefḫa-yı ilâhî olan rûhı (14) her ḫafîden ihfâ [H318b] ve her bâḫından ebṫandur ki ‘uḳûl anuñ idrâkinde ve mâhiyyetinden ḫayrândur ve anı bilmede vâlih ü sergerdândur

(2902) Meşnevî

Bâz kerd ezraṫb ü yâbis (15) Ḥaḳ neverd

Rûḫrâ min emri Rabbî mühr kerd

Ḥaḳ Te‘âlâ Ḥazretleri ḳurıdan ve yaşdan dürgüni girü itdi ammâ rûḫa emr-i Rabbîden mühr itdi ya‘nî bu (16) eşyānuñ raṫb u yâbisi ve ednâ ve a‘lâsı keenne munṫavî olmuş ve ‘uyûn u idrâk-ı ünâsdan muḫtefî ve pûşîde ḳalmış idi Ḥaḳ Subḫâne ve Te‘âlâ (17) raṫb u yâbis ve ednâ vü a‘lâ ve rûḫânî vü cismânî her şey’üñ dürgüsüni ve perdesini giderüb Kitâb-ı Mübînde ḳullarına her nesneyi beyân eyledi (18) ammâ rûḫdan su’âl eyledüklerinde *ḳulî’-ruḫ min emr-i Rabbî*^{T205} demekle anı mühürledi ve anuñ perdesini keşf itmedi ve ḫaḳîḳatinden ḫaber virmedi nitekim sûre-yi (19) Benî İsrâyilde Yahûdiler rûḫdan su’âl eyledüklerinde Ḥaḳ Te‘âlâ Ḥazretleri ḫabîbine emr idüb yâ Muḫammed sen bunlara rûḫ benüm Rabbimüñ emridür di buyurdu ve (20) bu âyet-i kerîme Ḥazret-i Resûl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem rûḫı bilmedüğine ve görmedüğine delîl olmaz belki ol Ḥazret rûḫ ne idüğini bilmiş ve anı gör- (21) mişdür velâkin ol nâmaḫrem olan ṫâyifeye böyle mübhem cevâb virmege

¹²⁰⁵ “De ki: ‘Ruh, Rabbimin emrindedir.’” (İsrâ 17/85)

emr olunmuşdur **Şeyh Şadreddīn-i Konevī Hazretleri** buyurdular ki Hazret-i (22) Nebī ‘aleyhisselām rūhı bilmedi ve görmedi demek ve bu āyetle istidlāl eylemek yerinde degildir dir zīrā Yehūd Kureyşe didiler ki Peygamberiñüzden üç nesneyi su’āl (23) eyleñ anuñ ikisinden eger haber virüb birinden haber virmez ise şahih peygamberdür ve illā kâzibdür didiler eger Aşhâb-ı Kehfüñ kelbinden ve dağı İskender-i Zülkarneynden (24) ve dağı rūhdan su’āl eylemek eger bu ikisinden haber virüb ve rūhdan haber virmeyüb mübhem korsa şahih peygamberdür taşdik eyleñ didiler zīrā Tevrâtda Haq (25) Te‘âlâ ol ikisinden haber virdi ve rūhdan haber virmeyüb mübhem kodı didiler pes Kureyş rūhdan bir imtiḥân su’âl eylediler öyle olucaq **ḳulî’r-** (26) **ruh min emr-i Rabbī** anlaruñ üstâdına göre ve dağı haḳîkat-i ‘âlem olmayan nâmaḥremleñ meşrebine ve fehmine göre buyrulmuş olur ve illā Cenâb-ı Haḳkı bilen ve (27) Hazret-i Haḳkı gören Sulṭân-ı Kāyinâta rūhı bilmedi demek münâsib degildir buyururlar

(2903) Meşnevī

Pes çü dīd ān rūhrâ çeşm-i ‘azīz

Pes ber’ū pinhân nemāned (28) **hiç çiz**

Pes çünkim rūhı ‘azīzüñ gözi yāḥūd ‘azīz olan göz gördi pes anuñ üzerine hiç çiz pinhân ḳalmaz **çeşm-i ‘azīz**den murād (29) bunda Resül-i Ekrem Hazretleridür ‘aleyhisselām ki ol Hazret cemī‘-i eşyâ içre çeşm-i ‘azīz gibidür ki insân-ı kāmildür ve rūhuñ ba‘zı şerḥ ü taḥḳîki ve mütekelliminüñ (30) ve meşāyihüñ anuñ haḳḳında olan sözi cild-i evvelde *ten zicān ü cān ziten mestūr nīst* beytinüñ şerḥinde mürür eylemişdür anda ṭaleb olına (31) ve bunda tavzīḥ-i ma‘nâ böyle demek olur ki pes cemī‘-i ekvân içre çeşm-i ‘azīz menzilesinde olan insânü’l-‘ayn ve sulṭānu’l-kevneyn ḥazretleri ol (32) rūhı gördi ve bildi pes ol Hazretüñ ‘ilm-i şerīfi ve çeşm-i laṭīfi üzre hiç bir şey’i pinhân u maḥfi ḳalmaz

(2904) Meşnevî

Şāhid-i muṭlaḳ buved derher nizā'

(33) Bişkened güfteş ḥumār-ı her şudā'

Ol Ḥazret her nizā'da şāhid-i muṭlaḳ olur ol Ḥazretüñ güfti her şudā'ıñ ḥumārını şır ya'nī çünkim Ḥazret-i Nebiyy-i (34) Mükerrerem şallallāhu 'aleyhi ve sellem vücūd-ı muṭlaḳı buldı ve Ḥazret-i Ḥaḳḳı gördi [H319a] ve müşāhede kıldı pes maḥlūḳuñ ve mevcūdātuñ ḥaḳāyık u esrārı aña pūşide (35) ve maḥfī ḳalmadı bu cihetden her nizā'da müşāhede muṭlaḳ oldu ol Ḥazretüñ kelām-ı şerīfi ve güftār-ı laṭīfi her mücib şudā' olan cidāl ü nizā' ḥumārını (36) kesr eyler ve ḥaḳīḳat-i ḥāli beyān eylemege şudā' viren 'aḳlī ve naḳlī ḥumārları ve anuñ mestlüğini def' ü izāle kılar

(2905) Meşnevî

Nām-ı Ḥaḳ 'Adlest ü şāhid ān-ı üst

(37) Şāhid-i 'adlest z'īn rü çeşm-i düst

Ḥaḳ Te'ālānuñ nāmı 'Addür ve şāhi anuñ lāyıkıdır bu yüzden çeşm-i dost şāhid-i 'addür 'Adl Ḥaḳ Te'ālā- (38) nuñ Esmā-yı Ḥüsnāsından bir ismdür pes 'Adl Ḥaḳ Te'ālānuñ nāmıdır *şāhid* daḥı anuñ mülki ve lāyıkıdır bu cihetden şāhid-i 'adl ve dostuñ gözi menzile- (39) sindedür ve *şāhid-i 'adl*den murād Ḥazret-i Resül-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem ve daḥı aña vāriş olan 'ārif dāḥil olur

(2906) Meşnevî

Manzar-ı Ḥaḳ dil buved der- (40) dü serā

Ki nazar derşāhid āyed şāhrā

Ḥaḳ Te'ālānuñ mañzarı iki serāyda göñül olur ki şāhuñ nazarı şāhide gelür iki serāyda bile Ḥaḳ Te'ālā- (41) nuñ nazarı ḳalbe olduğına *evvelā* ḥadīs-i şerīf delālet eyler ḳāle'n-Nebī şallallāhu 'aleyhi ve sellem *innallāhe lāyenzuru ilāşuverikum ve lā*

ilā‘mālikum bel yenzuru [P542a] (1) *ilākulībikum ve niyyātikum*¹²⁰⁶ ve *sāniyen* bu āyet-i kerīmeye delālet eyler kâlellāhu te‘ālā *yevme lā yenfa‘u mālun velā benūne illā men etāllāhe bi qalbin selīm*¹²⁰⁷ pes Hāḳ Te‘ālā Ḥāzretlerinūñ dünyāda (2) ve āhīretde nazargāhı gönüldür zīrā pādşāhuñ nazarı maḥbūbadur ve kendüyi müşāhede kılan qalbedür qalb-i selīm ise laṭīf ve şāfī olduğı i‘tibārla (3) maḥbūbdur ve başiretle Hāḳkı gördüğü cihetden şāhid ve müşāhiddür pes qalb-i şāfī şāhidüñ ve müşāhidüñ vaşıflarıyla mevşūf olduğıcün Hāḳ (4) Te‘ālānuñ nazarı aña olur

(2907) Meşnevī

‘Aşḳ-ı Hāḳ u sırr-ı şāhidbāziyeş

Būd māye-y cümle perdesāziyeş

Hāḳ Te‘ālānuñ ‘aşḳı ve anuñ şāhidbāzlığınıñ sırrı (5) anuñ cümle perdesāzlığınıñ māyesi oldı ya‘nī Hāḳ Subḥāne ve Te‘ālānuñ zuhūr olınan efrāt-ı maḥabbeti ve şāhidlerle olab mu‘āmelesininūñ sırrı (6) bu kevn ü mekānuñ filmeşel perde-yi vech-i ḥāḳīḳatdür bu cümle kevn ü mekān perdesininūñ düzilmesine aşl u māye Hāḳ Te‘ālā Ḥāzretlerinūñ zuhūr ve izhāra olan (7) ‘aşḳ u maḥabbeti oldı kemā kâle fiḥadīsü'l-ḳudsī *kuntu kenzen maḥfiyyen feḥbebtu en u‘rafe feḥalaḳtu'l-ḥalḳa liu‘rafe*¹²⁰⁸ ve bu cümle perdesāzlığa māye ve (8) ‘illet-i ğā‘iye şāhid-i Hāḳ olan Ḥabīb-i Ekrem Ḥāzretlerini sevmesi ve anuñla ‘aşḳbāzluk kılmaması olmuşdur nitekim bu ma‘nāya işāret idüb buyurur- (9) lar

(2908) Meşnevī

Pes ezān levlāk güft ender liḳā

Derşeb-i Mi‘rāc şāhidbāz-ı mā

¹²⁰⁶ “Allah şekillerinize ve amellerinize bakmaz. O sizin amellerinize ve niyetlerinize bakar.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 372. [Hadisin saḥīh olduğı belirtilmiştir.]

¹²⁰⁷ “O gün, ne mal fayda verir ne de evlat. Ancak Allah’a kalb-i selīm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur).” (Şuarâ 26/88-89)

¹²⁰⁸ “Gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim. Beni bilmeleri, tanımaları için mahlûkâtı yarattım.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 178. [Lafzın hadis değıl, mevzû olduğı belirtilmiştir.]

Pes ol sebebden liķā vaķtinde levlāk didi ŧeb-i Mi'racda bizüm ŧāhid- (10) bāzımız ya'ni bizüm ŧāhidbāzımız olan Hudā-yı Te'ālā Hāzretleri Mi'rac gicesinde Hābīb-i Ekrem Hāzretleriniñ viŧāl u liķāsı vaķtinde ol Hāzrete hiķāb (11) idüb **levlāke levlālek lemā ḥalāktu'l-eflāk**¹²⁰⁹ didi ya'ni eger ḥabībüm senüñ vücūd-ı ŧerīfün olmayadı ben eflāki ḥalķ eylemezdüm bu eflākuñ vücūda gelmesine (12) sen māye ve 'illet-i ğā'iyenin didi pes bu ma'nā Cenāb-ı 'İzzetün Resūl-i Ekrem Hāzretlerini ziyāde sevdüğine ŧehādet eyler anuñçün ol Hāzret ben Allāhuñ (13) ḥabībiyüm didi ve aña bu eclden ḥabībullah tesmiye olındı ki ol Hāzret hem Allāhuñ muḥibbi ve hem maḥbūbıdur Hāķ Te'ālā Hāzretlerine bu i'tibārla ŧāhid- (14) bāz ta'bīr eylemişlerdür

(2909) Meşnevî

İn każā bernik ü bed ḥākim buved

Her każā ŧāhid ne ḥākim miŧeved

[H319b] [Bu każā nīk ü bed üzre ḥākim olur każā üzre ŧāhid ḥākim olmaz mı ya'ni ḥākim olur +H] *każā* bunda kādī ma'nāsınadır mübālaġa için maŧdar zīkr olmuŧdur (15) ya'ni bu kādī egerçi nīk ü bed üzre ḥākim olur ammā kādī üzre ŧāhid ma'nāda ḥākim olmaz mı ya'ni ḥākim olur ŧu i'tibārla ki kādīnün każası (16) ve ḥükmi ŧāhidün ŧehādetine mevķūfdur ŧāhid ne ġüne ŧehādet eylerse kādī aña ġöre ḥükm eyler pes ŧāhid minvech kādī üzre ḥākim olmuŧ (17) olur ve kādīnün każası müŧāhidün vücūdıyla zuhūra gelür bu i'tibārla ŧāhid kādī üzre ḥākim olmuŧ olur

(2910) Meşnevî

ŧud esīr-i ān każā mīr-i każā

(18) *ŧad bāŧ ey çeŧm-i tīz-i murtażā*

Ol każā mīr-i każā esīri oldı ŧād ol ey murtażā olan *çeŧm-i tīz* mıŧra'ı evvelde üç vech cāyızdır (19) *evvelā* esīrān cem' olub esīrān-ı każā mīr-i każā oldı dimekdür

¹²⁰⁹ "Sen olmasaydın, kâinatı yaratmazdım." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 262. [Hadisin mevzû olduġu belirtilmiştir.]

ammā bu vech şan‘atdan ve tekellüfden hālī degildir ve *sāniyen* ol kazānuñ esīri mīr-i (20) kazā oldı dimekdür ve *sālisen* mīr-i kazā ol kazānuñ esīri oldı dimekdür evvelki vech üzre tavzīh-i ma‘nā esīrān-ı kazā olan kimselerüñ ‘ayān-ı (22) s̄abitelerinüñ muḳtezāsı üzre kazā-yı İlāhī ḥükm eyler pes esīrān-ı kazānuñ nefsü’l-emrde ‘ayān-ı s̄abitesi emīr-i kazā olur ve kazā üzre ḥükm (23) ḳılur ve kazā-yı İlāhī daḫı anlaruñ ‘ayān-ı s̄abitesine iḳtizā eylerse aña göre ḥükm ḳılur ve bu mes’elenüñ netīcesi ‘ilm tābī‘ ma‘lūmdur dimek müntehī olur (24) ve bunuñ taḫḳīki **Naḳş-ı Fūşūşa** olan şerḫimüzde Faşş-ı ‘Üzeyrī ve bir miḳdār daḫı **Tā’iyye** şerḫinüñ dibācesinde mezkūr olmuşdur anlarda (25) ḫaleb olına ve üçünci vech anda ma‘nā mīr-i kazā olan Nebī ol kazā-yı İlāhīnüñ esīri oldı dimek olur ki Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām bu yeryüzinde (26) olan ve beynelḫalāyık zuhūra gelen kazānuñ emīridür ve bu emīr-i kazā ol kazā-yı ednānuñ esīridür ve üçünci vech üzre ma‘nā emīr-i kazā (27) olan ḫākim-i ḫaḳīḳī ol kazā şāḫibi olan Nebīnüñ muḳayyedi oldu şu i‘tibārla ki anuñ kazāsı ve ḥükmi ol şāhid-i ‘adlūñ şehādetine mevḳūf oldı (28) ve anuñ ḥükmi bunuñ vücūdıyla zuhūra geldi ve bu anuñ maḫbūbı ve meşhudı oldı ve ol bunuñ ḫabībi ve şāhidi oldı ey irtizālanmış (29) ve bir güzīde olmuş çeşm-i tīz şād ol ki rü’yet hemān saña ‘aḫā olındı ve bu ḫaḳīḳati görmek ve bu rü’yete vāşıl olmaḳ saña müyesser u maḫşūş (30) olmuşdur nitekim buyurmışdur *inallāhe a‘ḫa Mūsā elkelāme ve i‘ḫāni’r-ru’yete ve faḫḫalenī bilmaḫāmi’l-maḫmūdi velḫavzi’l-merdūd*²¹⁰ revāhu İbn ‘Asākir (30) Cābir raḫıyallāhu ‘anh

(2911) Meşnevī

‘Ārif ezma‘rūf bes derḫ āst kerd

K’ey raḳīb-i mā tu ender germ ü serd

²¹⁰ “Allah Musa’ya kendisiyle konuşma şerefini, bana da kendisini görme şerefini bahşetti ve beni (diğer Nebīlerden) övülen bir makamla ve kaynayıp çıkan bir havuzla üstün kıldı.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 374. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

‘Arif ma‘rūfdan çok derh̄‘āst (31) itdi böyle diyü ki ey sen bizüm raķībimüzsün germ ü serdde ‘arīfden murād bu dünyā gicesinde şāh-ı haķīķati bilen ve ol pādşāha bīnazīrī (32) müşāhede kılan şāhib-i başıret olur ve taķdīr-i kelām böyle dimek olur ki ‘arifbillāh olan velī kendünün ma‘rūf u meşhūdı olan (33) Hāzret-i Hāķdan çok istedi ve kendüye tābi‘ ü mürīd ü muħib olan t̄ayifenün zellātını ve taķşīrāt u seyyi‘ātını ol erħamurraħīmden ‘afv (34) olmaķ istedi ve anlar haķķında şefā‘at eyledi böyle diyü ki ey pādşāh-ı muṭlaķ germde ve serdde [H320a] ve ħayrda ve şerde ve sırda ve ‘alāniyetde sen bizüm nigeħbānımız- (35) sın şol mühīm ü başırsın ki şeb ü rūzda bizden her ne şādır olursa anı görür ve bilürsin ve biz her ne yerde olsaķ bizümle bile olursın

(36) (2912) *Meşnevī*

Ey müşīr-i mā tu ender ħayr u şer

Ezişārethāt dilmān biħaber

Ey ħayrda ve şerde sen bizüm müşīrimüzsün ya‘nī ħayrda ve şerde bize işāret (37) idici pādşāh senün işāretlerününden bizüm göñlimüz biħaberdür nitekim Sulṭān Maħmūduñ işāretlerinden ol ħavmün göñülleri biħaber oldı ve benüm (38) rīşimde ya‘nī bıyıklarında mücrimleri ħatlden ħalāş eylemege ħudret ü ħāşiyet vardur dimekte ne remz ü işāret vardur bunu fehmi kılamadılar (39) nitekim Hāzret-i Ķur‘ānda olan işāret-i ilāhiyyeden hem ekser ‘ālem biħaberdür cümleden *ve naħnu aķrebu ileyhi minħabli’l-verīdi*¹²¹¹ nüktesinden ve daħı *ve huve me‘akum eynemā kuntum*¹²¹² (40) işāretinden ve daħı *innallāhe yaħfiru’z-zunūbe cemī’an*¹²¹³ remzinden ve Hāzret-i Hābīb-i Ekreme *ve lesevfe yu‘ṭike Rabbuke feterdā*¹²¹⁴ buyurduğı beşāretten (41) ekserinün ħalbi biħaberdür ve Hāzret-i Hāķ her kārda ve her ħālda

¹²¹¹ “Ve biz ona şāh damarından daha yakınız.” (Kaf 50/16)

¹²¹² “Ve nerede olsanız o sizinle beraberdir.” (Hadīd 57/4)

¹²¹³ “Çünkü Allah bütün günahları bağışlar.” (Zümer 39/53)

¹²¹⁴ “Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın.” (Duhā 93/5)

anlarla bile iken anlar anı göremeyüb ve anuñla āşināluk kılamayub andan ğāfillerdür

[P542b] (1) (2913) *Meşnevî*

Ey yerānā lānerāhū rüz u şeb

Çeşmbend-i mā şude dīd-i sebeb

Ey şol pādşāh ki rüz u şeb bizi görür ammā biz anı görmezüz bizüm çeşmbendimiz sebeb görmek (2) oldı ya‘nī ey leyl ü nehārda ve her kār u girdārda bizi gören pādşāh ve biz anı görmege ve idrāk kıлмаğa kıadir olamaduğımız laţif olan İlāh bizüm ebşarı- (3) mızuñ bendi ve perdesi esbāb görmek oldı esbāba meşğul olduğumuz vāsıţayla sen müsebbibden bīhaber olduğ dir

(2914) *Meşnevî*

Çeşm-i men ezçeşmhā bugzīde (4) *şud*

Tā ki derşeb āftābem dīde şud

Ya‘nī ‘ārifillāh olan veliyy-i kāmil dir İlāhī ve Seyyidī ve ey pādşāhlar pādşāhı sāyir gözlerden benüm (5) gözüm bir güzīde oldu tā kim bu dünyā gicesinde baña senüñ āftāb-ı rüyuñ görilmiş oldı ve meşhūr geldi

(2915) *Meşnevî*

Luţf-ı ma‘rūf-ı tu būd ān ey behī

Pes (6) *kemālū’l-birre fītmāmihi*

Ol gice görmek senüñ luţf-ı ma‘rūfuñ idi ey behālu pes kemāl-i birr ānuñ itmāmındadır *behī* fa‘īl veznindedür behālu ve güzel (7) dimek olur ba‘zı nüshada luţfla ma‘rūf mābeyninde vāv vāki‘ olmuşdur bu taқdīrce *marūf* ihsān ma‘nāsına olur ve tavzīh-i ma‘nā böyle dimek olur (8) ki ‘ārif-i şehşinās böyle dir ki ey güzel ve zībā olan muhsin ol benüm bu dünyā gicesinde āftābbīn olmam ve sen şāh-ı muţlaķı minvech müşāhede (9) kılmam senüñ baña luţfuñ ve ihsānuñ idi pes kemāl-i ihsān

anı itmām eylemede olur nitekim *mā'e'l-iḥsānu illā bittamām*¹²¹⁵ dinür çünkim bu dünyāda bize (10) ĩmān u 'ırfān u ĩḳān virdüñ ve bizi seni bilmege ve senüñle bu kadarca āşınā olmak mertebesine irgürdüñ isterüz ki yevm-i kıyāmetde bu iḥsānı tamām (11) eylesin ve bizi beynelḥalāyık mu'āḫeze kılmayasın

(2916) Meşnevī

Yā Rab etmim nūrenā fi's-sāhire

V'encinā min mufzihātın kāhire

Yā Rabbī sāhirede (12) bizüm nūrımızı itmām eyle ve bizi kāhire olan müfzihātten kırtar *sāhire* 'arşa-yı kıyāmete dirler ve aña sāhire didükleri ḥalkı ol bīdār eylediği i'tibār-la- (13) dur nitekim buraya münāsib olan bir miqdār şerḥ ü taḥḳīḳ hem cild-i ḥāmıde *temşil-i revīḫā-yı muḥtelif* sürḥında mürūr eyledi anda ṭaleb olma [H320b] ya'nī 'ārif-i (14) kāmīl Ḥazret-i Cenāb-ı Ḥaḳḳa bu gūne du'ālar eyle ve böyle diyü söyler ki ey bizüm perverdigārımız 'arşā-yı kıyāmetde sen bizüm nūrımızı tamām eyle nitekim yevm-i (15) kıyāmetde Ḥazret-i Nebiyy-i Mükerrreme ĩmān kılan mü'minler *yekūlune Rabbenā etmim lenā nūrānā vağfir lenā inneke 'alāḳulli şey'in kādir*¹²¹⁶ diyeler ve Allāh Te'ālā Ḥazretleri kendü Nebīsini (16) ve anuñla bile olan mü'minleri *yevme lā yuḫzillāhu'n-nebiyye vellezīne āmenū me'ahu*¹²¹⁷ āyet-i kerīmesüñ ḥasebince ol günde rüsvāy eylemeyüb anları mufzihātından emīn eyleye (17) ilāhī sen bizi hem ol mufzihāt-ı kāhireden kırtarub ḥalāş eyle ve bizi ol gün rüsvāy eylemeyüb ḥilm ü luṭfla bize tecellī eyle

(2917) Meşnevī

Yār-ı şebrā rüz mehcūrī*(18) *medih

Cān-ı ḳurbetdīderā dūrī medih

¹²¹⁵ “Yaptığımız iyilik (ihsan) tam olmalıdır.”

¹²¹⁶ “Ey Rabbimiz! Nûrumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü sen her şeye kadirsin' derler.” (Tahrîm 66/8)

¹²¹⁷ “Allah, Peygamberi ve Onunla birlikte iman edenleri utandırmaz.” (Tahrîm 66/8)

İlāhī gice yārine gündüz mehcūrluk virme urbetdīde olan cāna dūrlık virme ya‘nī ey pādşāhlar (19) pādşāhı dūnyā gicesinde yār olana ve senūñle bile seyr ılana rūz-ı āhıretde mehcūrluk virme ve bu ‘ālemde senūñ urbuñı gōren cāna ve senūñle āşınā olan (20) rūh-ı revāna dūrlık virme ve anı firā u bu‘d elemelerine irgürme

(2918) Meşnevī

Bu‘d-ı tu mergīst bāderd ü nikāl

Hāşe bu‘dī ki buved ba‘delvişāl

Zīrā ki senūñ (21) bu‘d u firāından bir mevtdür derd ü nikāl ile ‘alelhuşuş bir bu‘d ki ba‘delvişāl ola ya‘nī senūñ bu‘duñ mulak derdle ve ‘azābla olan bir merg (22) gibidür huşuşen şol bu‘d u firā ki bu dūnyāda olan vişālden āşınālukdan şoñra ola ol bu‘d niçe merg-i ‘azīm ve ‘azāb-ı elīmden ziyādedür

(23) (2919) Meşnevī

Ān ki dīdestet mekun nādīdeeş

Āb zen bersebbe-yi bālīdeeş

Ol kimse ki seni gōrmişdür anı gōrmiş eyleme anuñ bālīde olan sebzesine ş u ur (24) *bālīde* bitmiş ve büyümüş ma‘nāsınadur ya‘nī İlāhī şol uluñ ki seni gōrdi ve senūñle kendü isti‘dādı adar āşınā oldı anı gōrmiş eyleme belki (25) kemāl-i lufuñdan anuñ bitmiş olan vücūdı sebzesine ve bāğ-ı albinde zāhir olan maşūdı nebātına āb-ı lufuñı ur ve anı ve āb-ı vişālūñle ihyā idüb dirgür (26) ve luf u ihsānuñ mertebesine ve kemāl-i urbuñ ve ziyāde āşınālıguñ maāmına irgür tā kim havf u hazenden emīn olan ve ‘iāb u ‘azābdan (27) necāt bula ve hāş u muarrib olan ‘ibāduñ zümresine dāhil ola

(2920) Meşnevī

Men nekerdem lā‘übālī derreviş

Tu mekun hem lā‘übālī deraliş

İlāhī ben mümkin (28) olduğu mertebe revişde lā'übālī olmadum sen ḥalişde lā'übālī olma *ḥaliş* ḥalīden lafzından ism-i maşdardur aşl diken batmağa ve yara sancımağa dirler ve ağrıtmak (29) ve ĩzā itmek ma'nalarında hem isti'māl iderler bunda ağrıtmak ve ĩzā itmek ma'nāsı murād olur *lā'übālī* kayırmaqsuz¹²¹⁸ ma'nāsınadır *nekerdem* kāf-ı Fārisī ile neşüdem (30) ma'nāsına olmak da cāyizdür ammā eger kāf-ı 'Arabī ile okunırsa *lā'übālī* 'adem-i mübālāt ma'nāsına olur *mekun* gāh olur ki meşev ma'nāsına isti'māl olunur aña (31) göre ma'nā virildi eger *mekun* eyleme ma'nāsına olursa bu mışra'da hem lā'übālī 'adem-i mübālāt ma'nāsına olur ve taqdīr-i kelām böyle demek olur ki İlāhī ben faķır revişde (32) ve senüñ yoluña gidişde mümkin olduğu mertebe lā'übālīlük itmedüm ve kayırmaqsuz olanlar yolına gitmedüm kâdir oldukça revişde ihtiyāt idüb gayırdum sen (33) hem beni ağrıtmada ve baña elem virüb ĩzā itmede lā'übālīlük itme [H321a] belki ḥalime raḥm eyleyüb luṭf u iḥsān eyle ve ḥ'ān-ı ni'metüñle toyla

(2921) Meşnevī

Hīn merān ezrūy-ı ḥod (34) *ūrā ba'īd*

Ān ki ũ yek bār-ı ān rüy-ı tu dīd

Hergiz anı kendü yüzünden ba'īd sürme o kimse ki o bir kerre senüñ yüzüni gördi ya'nī şol kimse ki 'ālem-i (35) elestde senüñ yüzüni gördi ve sözüni işitdi bu 'ālem anı kendü yüzünden ba'īd sürme ve bu 'ālemde hem bir kerre seni müşāhede eyledi ve ol 'ālemde (36) anı kendü liķā-yı şerīfün müşāhedesinden ırak eyleme

(2922) Meşnevī

Dīd-i rüy-ı cūz tu şud gull-ı gülü

Küllü şey'in māsivāllāh bāṭılu

Senden gayrınıñ yüzünü (37) görmek gull-ı gülü geldi Allāhdan gayrı küllü şey'in bāṭıldur nitekim **Müslim** ve **Buḥārī**nüñ ittifākıyla **Şaḫīḥ**aynda böyle rivāyet

¹²¹⁸ kayırmaqsuz: gayırmaqsuz H

olunmuşdur ki k̄ale ‘aleyhis- (38) salātı vesselām¹²¹⁹ *eşdaqu kelimetun k̄alehe’ş-şā’iru kelimetu Lebîdin*

Elā külli şey’in māḥalāllāhi bātılun

*Ve külli na‘îmun lāmuḥālete zāyılun*¹²²⁰

ve bu kelimenüñ şerḥ ü taḥkîki (39) cild-i evvelüñ āḥirine qarîb ta‘accüb kerd-i Ādem ezḍalâlet-i İblîs sürḥında küllü şey’in māḥalallah bātılun beytinüñ şerḥinde mürür eylemişdür anda taleb (40) olına bunda ma‘nâsından ğayrınıñ yüzünü görmek ma‘nâda zincîr-i gülü oldı zîrâ her şey’i mäsivällâha farz olduḡda bātıldur ve Allāh Te‘ālâ (41) dan ḥālî ve ğayrı i‘tibâr kılınuḡda bîfâyide ve bîḥâşıldur bu cihetden aña göñül viren ve anı gören kimselere zincîr-i gülü olmaḡ muḡarrerdür

[P543a] (1) (2923) *Meşnevî*

Bātılend ü mînemāyendem reşed

Z’ân ki bātıl bātılânra mîkeşed

Küllü şey Allāhdan¹²²¹ sivâ ve ḥalâ farz olınuḡda bātıllardur ve baña reşed gösterürler ya‘nî kendüleri (2) mevcüd gösterüb kendüler cânibine olan yolu baña rāh-ı reşîd gösterürler ve beni kendülere cezb iderler ol sebebden ki ben daḡı ğayr-ı sivâ ḥükminde olduḡım (3) i‘tibârla bātılum bātıl ise bātılları kendüsine cezb eyler

(2924) *Meşnevî*

Zerre zerre k’enderîn arz u semâst

Cins-i ḥodra her yekî çün kehrübâst

Elḡaşıl (4) zerre zerre ki bu arz u semâ vardur beherḡâl kendü cinsini her biri kehrübâ gibidür kehrübâ gāḥî kendüsine cezb eylerse herkes kendü cinsini (5) hem kendüsine öyle cezb eyler pes kaçan bir kimse kendüsi Ḥaḡdan ġâfil olsa ve ğayr u

¹²¹⁹ aleyhissalâti vesselām: ‘aleyhisselām H

¹²²⁰ “Şairin söylediği en doğru söz Lebîd’in şu sözüdür: ‘Dikkat ediniz! Allah’tan başka her şey batıldır. Şüphe yok ki her nimet bir gün gelip yok olacaktır.’” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 375. [Hadisin saḡîḡ olduḡu belirtilmiştir.]

¹²²¹ Allāhdan: Allāh Te‘ālâdan

sivā mertebesinde kalsa lābüdd Hāğdan ğāfil olanlara māyil (6) olur ve eger ehl-i Hāğ olsa ve Hāğret-i Hāğkı müşāhede kalsa *elcinsu ilelcinsi yemil*¹²²² mücebince yine kendi cinsine meyl kıılır

(2925) Meşnevi

Mi‘de nānrā mīkeşed (7) *tā müsteğar*

Mīkeşed mer ābrā teff-i ciger

Meşelā mi‘de nānı müsteğarına dek çeker ki mi‘de ile anuñ mābeyninde cinsiyet vardır ve kezalik taḥkīkā anı (8) teff-i ciger çeker ki ābla cigerüñ mābeyninde cinsiyet vardır

(2926) Meşnevi

Çeşm cezzāb-ı bütān z’īn kūyhā

Mağz cūyān ezgūlistān būyhā

Çeşm bu kūylardan bütlerüñ (9) cezzābıdır mağz gūlistāndan būylar isteyicidir ya‘nī göz bu maḥallelerden maḥbūbları cezb idicidir ve dimāğ gūlistāndan rāyiḥa isteyicidir

(2927) Meşnevi

Z’ān ki ḥiss-i çeşm (10) *āmed rengkeş*

Mağz u bīnī mīkeşed būhā-yı ḥoş

Anuñçün ki ḥiss-i çeşm reng çekici geldi ve reng ü levne anuñ münāsebeti oldu anuñçün ol (11) renge ve levne meyl kııldı ve kezalik bīnī ve burun ḥoş koğular çeker anuñçün ki mağz u dimāğıñ revāyīḥ-i ṭayyibe ile mābeyninde münāsebet-i tāmme vardır ve ol münāsebet- (12) den ötüri revāyīḥ-i ṭayyibeyi kendü cānibine cezb eyler

[H321b] *(2928) Meşnevi*

Z’īn keşīshā ey Ḥudā-yı rāzdān

¹²²² “Her cins, kendi cinsine meyl eder.”

Tu becezb-i luṭf-ı ḥodmān dih emān

Ey rāzdan olan (13) Ḥudā bu keşişlerden ya‘nī bu eşyānuñ biri birlerini kendülere cezb eylemelerinden sen kendü luṭfuñ cezbıyle bize emān vir ve bizi bunlara müncezb olmadan (14) ve meyl kılmadan ḥalāş idüb kendü cānibüñe cezb eyle

(2929) Meşnevī

Ġālibi bercāzibān ey müşteri

Şāyed er dermāndegānrā vāḥeri

Ey müşteri olan ve ey (15) mü‘min ḳullarından neden nefslerini ve mällarını şatun alub anlara cennet mülkini [semen +H] viren Ḥudā sen cāzibler üzre ğālibsın lāyıḳdur eger dermāndeleri girü (16) alasin ya‘nī şān-ı şerīfüñe lāyıḳdur eger ‘āciz ü fürümānde olan bendelerüñi bu eşyānuñ cezzāblarından ḳurtarub girü alasin ve kendü cenābuña muḳarrib (17) ve āşinā ḳılasın pes yine ol şehşinās olan ve giceyle gördüğüñi şabāhuñ bilen kimsenüñ ḥālini beyāna şürü‘ idüb buyururlar

(2930) Meşnevī

Rū beşeh āverd ü (18) çün teşne beebr

Ān ki būd ender şeb-i Ḳadr ān-ı bedr

Yüzünü şāha getürdi teşne ebre yüz getürdüğü gibi kimse Ḳadr gicesinde bedrūñ lāyıḳı (19) idi *bedr*den murād pādşāh olur *şeb-i Ḳadr*den murād pādşāhla anuñ muḳārenet ve muşāḥabet eyledüğü gice olur ve ol giceye şeb-i Ḳadr (20) tesmiyesi şerīf ü ‘azīm gice olduğu i‘tibārla olur ve tavziḥ-i ma‘nā böyle demek olur ki ol kimse ki ol ‘azīm ü şerīf olan gicede (21) *bedr-i felek* saltanat u şadr serīr-i sa‘ādet ve devlet olan pādşāh-ı a‘zam ḥazretlerinüñ lāyıḳı ve bilicisi ve āşināsı oldu ol ‘ārif-i (22) şehşinās teşne olan kimse seḥāba ve āba teveccüh eyledüğü gibi pādşāha teveccüh eyledi

(2931) Meşnevī

Çün zebān u cān-ı ü bud ān-ı ü

Ān-ı ū bā ū buved (23) *güstāhgū*

Çünkü ol şehsinās olan ‘ārifūñ lisānı ve cānı ol şāhuñ lāyıkı idi anuñ lāyıkı aña güstāhgū olur ya‘nī (24) güstāhāne söyleyici olur ve her ne söyle anuñ sözi ğayrılar gibi olmayub pādşāha ol söz hoş gelür çünkü ol şehşinās olan (25) ‘ārif kendünūñ cānı ve dağı lisānı ol şāhuñ lāyıkı olduğımı bildi söze gelüb aña bu gūne ğıṭāb kıldı

(2932) Meşnevī

Güft mā geštīm çün cān (26) *bend-i tīn*

Āftāb-ı cān tuvī deryevm-i dīn

Ol ‘ārif-i şehşinās aytdı ey sulṭān-ı ‘ālim ve ey pādşāh-ı ekrem cān tīne bend olduğı (27) gibi biz hem muḳayyed ü mağlūl olduğ yevm-i dīnde āftāb-ı cān sensin cān bedene vābeste ve muḳayyed olduğı gibi biz hem giriftār olduğ ve (28) ḫuzūruña muḳayyed geldük ve rüz-ı cezāda cāna nūr virici āftāb sensin ve bu zulmet-i miḫnetden ve rūḫları ḳurtarıcı bir pādşāh-ı a‘zamsın

(29) (2933) Meşnevī

Vakt-i ān şud ey şeh-i mektūmseyr

K’ezkerem rīşī becünbānī beḫayr

Ey seyri mektūm olan şāh anuñ vaḳti oldı ki keremūñden ḫayra müte‘allıḳ (30) bir rīş depredeyin ya‘nī ey seyri maḫfī ve mu‘ayyeti pinhān olan şāh-ı ekrem ol vaḳt oldı ki ḫayr u iḫsāna müte‘allıḳ bir ednā işāreti keremūñden (31) eyleyesin ve maḫāsın ve mekārımūñi taḫrīk itmekle bu mücrimleri ḳayd-ı miḫnetden ve bend-i āfetden ḫalāş ḳılasın

(2934) Meşnevī

Her yekī ḫāşiyet-i ḫodrā nümūd

(32) Ān hünerhā cümle bedbaḫtī füzūd

[H322a] Ey şehenşāh-ı a‘zam her biri kendü hāşiyetini gösterdi ya‘nī bu kavmden her birimiz kendü hünerini ve hāşiyetini izhār eyledi (33) ol hünerler bize nāfi‘ olmayub cümle bedbahtluk ziyāde eyledi ve bu gūne belālara bizi giriftār kıldı¹²²³

(2935) Meşnevī

Ān hünerhā gerden-i mārā bebest

Z’ān menāşīb (34) sernigūn sārīm ü pest

Ya‘nī ol vücūdlā olan hünerler ve nefsuñ hāzzına ve müştēhāsına ma‘īn olan hāşiyetler ve senüñ vücūduñdan tecāvüz idüb (35) bīizn ve bīrizā mülküñ taşarruf eylemege sebep olan fenleri ve şan‘atlar cümle bizüm boynımızı bağladı ol manşıblardan sernigūn sāz u pestiz ya‘nī (36) ol hünerle bize mañsıblar olmuşdı ol hüner manşıblardan başı aşağı olduk ve esfele düşdük

(2936) Meşnevī

Ān hüner ficīdihā ḥablun mesed

Rūz-ı mürden (37) nīst z’ān fenhā meded

Ol hüner ficīdihā ḥablun meseddür ya‘nī ol fen ve hüner ma‘nā yüzinde filmeşel līfden örülmiş bir ḥabldür zīrā ölmekligüñ (38) günü ol fenlerden anlara meded yokdur çünkim bir fen ve hünerden mevt gününde meded ü mu‘āvanet olmaya cān boynundan ol fen ü hüner līfden (39) bu gelmiş ip gibidür Ebū Lehebüñ ‘avretinüñ boynunda olan ip gibi bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri üçünci defterde *teşbīh-i bend ve dām-ı kazā* (40) sürhında müstevfī mürür eylemişdür anda taleb olına

(2937) Meşnevī

Cüz hemān hāşiyet-i ān hoş havās

Ki beşeb bud çeşm-i ān sulṭānşinās

Hemān ol (41) hoş havāsuñ hāşiyetinden gayrı ki gicede anuñ çeşm-i sulṭān şinās oldu ya‘nī envā‘-ı fūnūndan ašlā meded yokdur illā [P543b] (1) hemān şol hoş havās

¹²²³ kıldı: eyledi H

olan kimsenüñ hüner ü hâşiyetinüñ nef' ü mededi olur ki bu dünyâ gicesinde anuñ çeşm-i cānı sulţānşinās ola ve başar-ı (2) başiretle pādşāh-i haķīkatüñ kendü ile bile olduğunu göre ve bile anuñ müşāhedesine ķādir ola

(2938) Meşnevî

Ān hünerhā cümle gül-ı rāh būd

Ġayr-ı çeşmî k'ü zişeh āgāh (3) būd

Ol hünerler cümle gül-ı rāh idi şol bir çeşmden ġayrı ki ol şāhdan āgāh oldu ya'nî ol ķavmüñ hünerleri cümle rāhdan tarīķ oldu illā şol bir şeh- (4) şināsuñ gözi degül ki ol pādşāhdan āgāh u haberdār oldu

(2939) Meşnevî

Şāhrā şerm ezvey āmed rüz-ı bār

Ki beşeb berüy-ı şeh būdeş nazār

İcāzet (5) güninde pādşāha andan şerm geldi ki gicede şāh yüzine anuñ nazārası oldu *rüz-ı bār* icāzet günü demekdür ammā hükümet günü demek ma'nāsına (6) isti'māl olunur ki hükmdde daġı icāzet ma'nāsı bulunur ya'nî şol kimsenüñ ki dünyâ gicesinde pādşāh-ı haķīkate nazara ķılmaķ ve āşinā olmaķ hâşiyeti oldu (7) pādşāh-ı a'zama rüz-ı cezāda anuñ yüzinden istiḫyā eylemek gelür ki Ḥaķ Tebārek ve Te'ālā Ḥazretleri ḫayā ve kerem şāhibidür 'ārif bendelerinden istiḫyā eylemek anuñ (8) şānındandır nitekim 'ālim ķullarından ḫaşyet eylemek mertebesinde olur dimişlerdür ve bu nükteyi ifade eylemeden ötüri *innemā yaḫşāllāhe min 'ibādihî'l-ulemā'u*¹²²⁴ (9) āyet-i kerīmesinde İmām Ebū Ḥanīfe Ḥazretleri lafz-ı celāleyi merfū' ve 'ulemāyı manşüb-ı kırā'at eylemişdür

(2940) Meşnevî

V'ān seg-i āgāh ezşāh-ı vidād

Ḥod seg-i (10) Kehfeş laķab bāyed nihād

¹²²⁴ "Kullar içinde ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar." (Fâtır 35/28)

Ve şāh-ı vidāddan ol āgāh olan seg hōd aña seg-i Aşhāb-ı Kehf laķab ķomak gerek ya‘nī ol hūnerler cūmlesi gūl-ı rāh gibidūr (11) meger ŗol hūner degūl ki ol pādşāhşinās ola ol maķabbet şāhından āgāh olan [H322b] kelb daķı ğayrı hūner ehline gōre yegdūr aña Aşhāb-ı Kehfūñ kelbi diyū (12) laķab ķomak gerek zīrā andan murād Kehf-i haķīķatūñ aşhābına tābi‘ olan ve hīdmet ķılan kimsenūñ nefsi olur ŗol kimsenūñ nefsi aşhāb-ı dilūñ ķapu- (13) sīnuñ segi ola ol daķı şāh-ı vidādı añlayıcı olur pes ol sāyir nūfūsa beñzemez belki sāyir nūfūsdan ol aşhāb-ı dile hīdmet ķıldu- (14) ğıçūn bihter olur

(2941) Meşnevī

Hāşiyyet dergūş hem nīkū buved

Ki bebāng-ı seg zişīr āgeh şeved

Hāşiyyet gūşda hem nīkū olur ki ol gūş bāng-ı segle (15) şīrden āgāh ola ya‘nī ŗol hāşiyyet ki ķulaķda ola ki ol kelbūñ şadāsı sebebiyle şīrden āgāh ola ol hem nīkū olur ve ğayrı hūnerle nisbet bu (16) nāfi‘ gelūr ya‘nī ŗol bir kimsenūñ gūş-ı hūşında bir hūner ve hāşiyyet ola ki ol kimse aşhāb-ı dilūñ ķapusına hīdmet ķılan ve anlara tābi‘ olan (17) kimsenūñ nefsinūñ şavt u kelāmı sebebiyle şīr-i haķīķīden āgāh ola ve pādşāh-ı ma‘nevīnūñ kendūyle olduğını bile bu ķadar hūner daķı ğayrı hūnerlere (18) nisbetle nīkūterdūr pes bu cūmle hūnerlerden maķbūl olan hūnerle üç ķısm oldı a‘lā olan hūner oldur ki şehşinās ola ve müşāhedeye ķādir (19) olub bu şeb-i dūnyāda şāhı gōre ve bile ve *evsāţ* olan hūner oldur ki henüz daķı nefsinı hīşset ü denā’etden hālāş eylememiş ola lākin (20) āşhāb-ı ķulūba ve ehl-i şūhūda hīdmet ķıla ve seg-i Aşhāb-ı Kehf meşābesinde ola ve pādşāh-ı haķīķati bile ve *ednā* olan hūner oldur ki ehl-i ķulūba (21) hīdmet ķılan kimselerūñ kelāmına ķulaķ tuta ve anlarūñ şīt ü şadāsını fehm ide ve anlarūñ kelāmı vāsıtasıyla pādşāh-ı haķīķīnūñ kendūyle (22) olduğını bile ve aña ĩmān u iķrār ķıla [fefhem -H]

(2942) *Meşnevî*

Seg çü bîdārest şeb çün pāsbān

Bîḥaber nebved zişebḥîz-i şehān

Seg pāsbān gibi çünki (23) bîdārdur şāhların şebḥîzinden bîḥaber olmaz *şāhlardan* murād bunda melūk-ı ma‘nevî ve şāhān-ı rūḥānî olan velîler olur *segden* murād (24) şol gicelerde bîdār olan ve ihyā-yı leyālî kılan kimsenüñ nefsi olur ya‘nî şol sâliküñ nefsi ki pāsbān gibi gicelerde bîdār ola ve tahaccüd kıla ol kimse (25) şāhān-ı tarîkatüñ gice kalkmasından bîḥaber olmaz belki bu dünyā gicesinde tebdîl-i şüret idüb bir faḳîr ve gedā şeklinde ḥalk içre gezseler hem ferāsetle (26) anları bilür sāyir ‘avām-ı kelhevām gibi anların şüretine baḳub faḳîr ü gedādur dimez belki sîretine şāh-ı ma‘nevî olduğın bilür ve berāy-ı maşlahat (27) tebdîl-i şüret eylemiş ancak diyü vāḳıf olur

(2943) *Meşnevî*

Ḥîn zibednāmān neyābed neng dāşt

Hūş beresrār-ı şān bāyed gumāşt

Āgāh ol bed- (28) nāmlardan neng tutmak ve ‘ār eylemek gerekmez ‘aklı anların esrārına ḥavāle itmek gerek ya‘nî ey ‘akıl āgāh ol ma‘yüb olan ṭāyifeden ve (29) zāhiren bednām olan ḳavmden bir uğurdan ‘ārîf tutma ve nāmlarına ve zāhirlerine baḳub anlara taḥḳîr ü ihānet itme belki çeşm-i hūş anların sîretine ve esrārına (30) ḥavāle eylemek gerekdür ki anların sırrı ve niyyeti ne idügi nāsınun ma‘lūmun ola eger anların sırrı ve niyyeti senün ma‘lūmun olmazsa mücerred zāhiren bednām (31) olmalarından ötüri anlara püşt ü pā urma nitekim dinilmişdür

[H323a] *Beyt*

Berātāne-yi meyḥāne ger serî bînî

Mezen bepāy ki ma‘lūm nīst niyyet-i ũ¹²²⁵

(2944) Meşnevī

Her ki ũ yek- (32) bār ḥod bednām şud

Ḥod nebāyed nām cüst ũ ḥām şud

Her şol kimse ki ḥod o bir uğurdan bednām oldu ḥod aña nām istemek ve ḥām olmak gerekmez (33) *cüst* cüsten ma‘nāsına ve *şud* şuden ma‘nāsına maşdarlardur ya‘nī her şol sālīk ki bir def‘a ḥod külliyle bednām oldu ve melāmeti ihtiyār kıldı ve melāmiyye- (34) den oldu ḥod aña nām u nişān istemek ve nāpuḥte ve ḥām olmak gerekmez aşḥāb-ı melāmetüñ katlarında nām u nişāndan geçüb bīnām ve bīnişān (35) olmak puḥtelük mertebesini bulmaḥdur çünkim bir kimse nām u nişāndan geçüb puḥte ola tekrār aña nām u nişān istemek ḥām olmaḥdur ol kimse ki (36) bir uğurdan nām u nişān kaydından geçüb tekrār aña nām u nişān istemek ve ḥām olmak lāzım olmaz

(2945) Meşnevī

Ey besā zer ki siyeh tābeş kunend

(37) Tā şevēd iymin zitārāc u gezend

Ey çok altuña anı siyāh tāb iderler tā kim tārāc u zārardan iymin ola *tābeş* ism-i maşdar olmaḥ da cāyız (38) ve şīn zamīr olub zere ‘āyid olmaḥdan cāyızdūr ya‘nī ey merd-i ‘āqıl çok ḥālīş altun olur ki anuñ tābını ve zāğını siyāh iderler tā kim ba‘zı (39) yağmacıların gāret itmesinden ve zarar virmesinden ol şan‘atla iymin ola ve necāt bula kezalik aşḥāb-ı ḥulūşdan çok kimseler dahı zāhirlerini zulmet-i (40) ḥaṭā ve ma‘şiyetle boyarlar ve kendüleri ehl-i ma‘şiyet hey‘etinden gösterürler tā kim gāretgerlerüñ zararından ve yağmasından iymin olalar ve ışkāt-ı cāh (41) ve menzilet itmekle şerr-i şöhretten ve zarar-ı ta‘zīmden necāt bulalar bunlar şöhretüñ āfet idüğünü bilmişler ve bu ḥalk-ı ‘ālemüñ ta‘zīmünde niçe [P544a] (1) zarar

¹²²⁵ “Eğer meyhanenin eşğinde birini görürsen, ayağına vurma çünkü onun maksadının ne olduğu belli değildir.”

u muhālif var idüğine vākıf u ‘arif olmuşlardır anuñcün bu şan‘atla tesettür ve ihtifā kılmışlardır ve bu sīret üzre sülük eyleyen t̄ayife- (2) ye Melāmiyye dinür ve bu Melāmiyye t̄ayifesinüñ taḥkīk ü tafşīli ve muḥakḳıklarınuñ ve anlara müteşebbih-i muḥikḳ ve müteşebbih-i mübṭil olan kimselerüñ aḥvāl-inüñ şerḥi ve takrīri (3) **Tarīkatnāmenüñ** evvel beyānında mezkūr u mestūr olmuşdur anda ṭaleb olına ve bunda daḥı bu kışsa-yı pürhişşeden Melāmiyyenüñ muḥakḳıklarınuñ mertebe- (4) leri ve aḥvāl-i şerīfesi ve anlaruñ şüretine nazar idüb sīretinden ve derünından gāfil olan ḥayvānlaruñ ḥāl-i ma‘lūmuñ olur

Kıssa-yı ān ki (5) gāv-ı baḥrī gevher-i Kāvīyān ezka‘r-ı deryā berāverd şeb bersāḥil-i deryā nihed tā derdiraḥş u tāb-ı ān mīçered ve bāzārgān ezkemīn bīrūn (6) āyed çün gāv ezgevher dūrter refte bāşed bāzārgān gevherā belahm u gil-i tīre büpüşāned ü berdiraḥt girīzed

Bu sūrḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı (7) laṭīf anuñ kışsasıdır ki baḥrī olan gāv ya‘nī deryā şıḡırı Kāvīlerüñ gevherini deryā dibinden taşra getirür *Kāvīyān* Ferīdünun ‘askerinüñ (8) ismidür anuñ ser‘askerine ḥaddād-ı Kāvī didükleri için ol ‘askere Kāvīyān didiler ve Daḥḥakuñ ḥazīnesinüñ gevherlerini alub ‘alemleri olan (9) deri pāresine vaz‘ eyleyüb anı ḥıfz eyledükleri i‘tibārla ol ‘ilmde olan zīkīymet gevherlere gevher-i Kāvīyān didiler ve bu mufaşşıl u meşrūḥ (10) kışsası yedinci defterde *istişāre kerden ān hidāyet yāfte* sūrḥında *gāve-yi ḥaddād īnek mīresed* beytinüñ sūrḥında mezkūr u meşūr olmuşdur (11) anda ṭaleb olına ya‘nī ol gāv-ı baḥrī deryānuñ dibinden **[H323b]** bir tābdār ve ziyāde berrāḳ gevher taşra getirür giceyle anı deryānuñ kenārına ḳor tā kim (12) ol gevherüñ raḥş u tābında ya‘nī berḳ ü ziyāsında otlaya ve ol gevheri bulanlar ve anı alanlar şu şan‘atla ol gāv-i baḥrīnüñ elinden alur (13) ki evvelā bir kemīnde ihtifā kılırlar çünkim ol gāv-i baḥrī ol gevheri getirüb deryā kenārına ḳoya şol zamānda ki ol gāv gevherden bir miqdār (14) ırāḳ gide bāzārgān kemīnden taşra gelür bazārgān ol gevheri laḥmla ve tīre

balçıkla setr eyler ve ağaç üzre firār eyler ve ol gāv zulumetde alub (15) gevherüñ revna u tābını göremeyüb ve anuñ zāhirinde olan lahmı ve gil-i tıreyi görüb andan i'raz ider ve dönüb geldügi yire gider (16) pes bāzergān bu şan'ātla ol gevher-i tābdarı anuñ elinden alāş eyler nitekim nazmdan daı ma'lūmuñ olur

(2946) Meşnevī

Gāv-ı ābī gevher ezbaħr (17) āvered

Binhed ender merc ü girdeş miçered

(2947) Meşnevī

Derşu'ā-ı nūr-ı gevher gāv-ı āb

Miçered ezşünbül ü süsen şitāb

Gāv-ı ābī gevheri deryādan yu- (18) aru getirür çerāgāha anı or ve anuñ eṫrāfinda gevherüñ şu'ā'ınuñ nūrından şu şıgırı şünbülde ve süsenden sür'atle otlar (19) ve ol cānibden şünbül ve reyħāndan ekl eyler

(2948) Meşnevī

Z'ān fikende-y gāv-i ābī 'anberest

Ki ıdāyeş nergis ü nılūferest

Ol sebebden gāv-i ābīnūñ (20) fikendesi ya'nī fazalātı ve dübürinden iħrāc idüb bıraduğı 'anberdür ki anuñ ıdāsı nergis ve nılūfer ve şünbül ü reyħān ve gül-i ezferdür (21) 'anberüñ aşlında iki vech yazmışlardır biri budur ki baħr-i muħiṫ kenārında Ĥa Te'ālā zembüre müşābih ba'zı ĥayvāncıklar ĥa eylemişdür anlar ol ayrı zembür (22) mūm yapduğı gibi yaparlar deryānuñ bir mevci gelüb anı aħz eyler ve eger deryādan ba'īd ise bir sebīl gelüb anı deryāya getirür ol deryā ol (23) 'anberi insān mesākin olan sevāħile getirüb iħrāc eyler pes deryā kenārında bulub alurlar ve bir avl daı budur ki 'anber gāv-i baħrīnūñ (24) fazlasıdur lābüdd ol gāv-i 'anberüñ fazlası 'anber olur dimişlerdür nitekim Ĥazret-i Ĥudāvendigār daı bu avli iħtiyār eylemişdür ve gāv-i 'anberüñ (25) fazlasınuñ 'anber olmasına sebep anuñ yedügi pāk

u t̄ahir olduğıçündür nitekim pāk u elāl yiyen kimselerüñ dağı bedeninde yedükleri (26) ğıdā nūr-ı celāle mütebeddil olduğına bu münāsebetle işāret idüb buyururlar

(2949) *Meşnevî*

Her ki bāşed küt-ı ü nūr-ı celāl

Çün nezāyed ezlebeş sihr-i elāl

(27) (2950) *Meşnevî*

Her ki çün zenbūr u vahyesteş nuķal

Çün nebāşed hāne-yi ü pür‘asel

Her şol kimse ki anuñ küt u ğıdāsı nūr-ı celāl ola anuñ leb ü dehānında (28) niçün sihr-i elāl tođmaya ya‘nī her şol kimsenüñ ki küt u ğıdāsı nūr-ı celāl ve pertev-i cemāl-i ilāhī ola lābüdd anuñ leb ü dehānından sihr-i elāl tođar (29) ve anuñ lisān u dehānından zühūra gelen fażalāt ve kelimāt ‘anberden etyab olur ve fazīlete ol kimse benüm fazlamdur dise aña lāyık gelür (30) kemā ķāle **İbnü’l-Fāriż**

Beyt

Ve min fażl-ı mā eşāretu şirbu mu‘āşirī

Ve men kāne ķablī felfuzāyilu fazlatı¹²²⁶

her şol kimse ki zenūr gibi (31) vahy-i ilāhī aña naķaldür anuñ hānesi niçün pür‘asel olmaya *nuķal* bunda zamm-ı nün ve feth-i ķāfla nuķluñ cem‘idür *nuķl* aslında şarāb içdükleri (32) h̄inde yenilen mezeye dirler soñra **[H324a]** ğıda ma‘nāsına hem isti‘āre tarīķiyle isti‘māl olunmuşdur bunda *nuķal* ğıdā ma‘nāsınadır ya‘nī her şol (33) kimseye ki zenbūr gibi vahy-i ilāhī ve ilhām-ı Rabbānī küt u ğıdā olmuş ve anuñ ķalbine Һazret-i Һaķdan işāretler ve beşāretler gelmişdür anuñ (34) hāne-yi ķalbi ‘asel-i ma‘rifet ve engübīn-i Һikmetle pür olmuşdur ve şehd-i ma‘ānī ile derünü t̄olmuşdur

¹²²⁶ “Muāsırlarım ve benden sonra gelen evliyā ve asfiyânın haz ve nasibleri benim bakıyye olarak bıraktığım ilim ve mārifetlerin fazlasındandır.” Ankaravî, *Kasīde-i Tâiyye Şerhi*, s. 448.

(2951) *Meşnevî*

Mîçered dernür-ı gevher ân baķar

Nāgehān gerded zi- (35) gevher dūrter

(2952) *Meşnevî*

Tācirī berdür nihed laħm-ı siyāh

Tā şeved tārīk merc ü sebzegāh

(2953) *Meşnevî*

Pes girīzed merd-i tācir berdiraħt

Gāv-ı cūyān merdrā bā- (36) şāħ-ı saħt

(2954) *Meşnevî*

Bīst bār ān gāv tāzed gird-i merc

Tā kuned ān ħaşmrā derşāħ derc

Ol baķar sāhil-i deryāda gevherüñ nūrında otlar (37) nāgehān otlayarak gevherden dūrter olur ve gevher andan bir miķdār ba‘id alur ol kemīnde olan bir tācir pusudan ıkub ol dürr-i tābdāruñ (38) üzerine laħm-ı siyāh or tā kim ol erāgāh ve sebzegāh tārīk ola ve gevherüñ nūrı laħm-ı siyāh altında mestür ala ünküml ol gevher-i tābdāruñ (39) üzerine laħm-ı siyāhī vaz‘ eyleye pes ol merd-i tācir filhāl bir ağa üzre aar ol gāv-i baħrī ise merd-i tāciri atı boynuz (40) ile cūyān olur nie kerre ol gāv-i bāhrī mercüñ eṫrāfını aleb eyler *bīst* bunda keşretten ‘ibāret olur ve *şāħ* boynuzla dinür (41) tā kim ol gāv-i baħrī ol ħaşmı şāħa derc eyleye ya‘nī boynuzıyla anı helāk eyleye

(2955) *Meşnevî*

ün ez‘ü nevmīd gerded gāv-ı ner

Āyed āncā ki nihāde [P544b] (1) bud güher

(2956) *Meşnevî*

Laħm bīned fevķ-i dürr-i şāhvār

Pes ziṭīn bugrīzed ū iblīsṽār

Çünkü ol merd-i tācir den gāv-ı ner nāümīd ola ve anı bilemeyüb andan (2) ferāgat kıla ol maḥalle gelür ki anda gevher kınmış idi ol dürr-i şāhvār üzerinde laḥm görür pes ṭīn ol gāv-i iblīs gibi (3) kaçır ve ol ṭīnün altında olan gevheri göremeyüb ve zāhirine baķub andan firār eyler

(2957) Meṣnevī

K'ān bilīs ezmetn-i ṭīn kūr u kerest

(4) Gāv key dāned ki dergil gevherest

Ki ol iblīs metn-i ṭīnden kūr u kerdür *metn* bunda iķerü ma'nāsınadır gāv ne bilür ki gilde gevher vardur (5) ya'nī ol iblīs-i la'īn ādemün derün-ı ṭīninden kūr u şāğırdur şāğır balķık iķre gevher olduĝunu bilmez pes iblīṣṭabī'at ve gāv- (6) sīret olan kimseler daḥı ādemīnün ṭīnine baķır ve nūr-ı dīn ve gevher-i yaķīninden ĝāfil olub ol baķır gibi andan kaçır ve aña ṭa'n (7) u inkār idüb kendü gibi olan ḥarlara tābi' olur ve meyl ü maḥabbet kılar kemā ķāle's-**Sa'dī**

Beyt

Ger bīḥüner bimāl kuned kibr berḥakīm

Kun-i ḥareṣ (8) ṣümārā ger gāv-ı 'anberest¹²²⁷

(2958) Meṣnevī

İḥbitü efgend cānrā derḥazīz

Eznamāzeṣ kerd maḥrüm ān maḥīz

Cānı ḥazīz bedene *ihbitü*¹²²⁸ bıraķdı (9) ol maḥīz namāzdan maḥrüm eyledi *ḥazīz* esfele dirler *maḥīz* ḥayz ma'nāsınadır ya'nī cān nefsu'l-emrde bir 'ālā gevherdür ve anuñ (10) aşlında mertebe ve maķāmı beĝayet berter ü 'ālīter anı kendü mertebe-i 'ālī ve maķām-ı sāmīsinden bu ḥazīz ṭīne ve esfel sāfīline Allāḥ Tebārek (11) ve Te'ālā

¹²²⁷ "Hünersiz bir kimse malı sebebiyle hakīm bir zata kibir ederse, o anber öküzü ise de sen onu eşek say." Sādī-i Şīrazī, *Bostan ve Gülistan*, s. 487.

¹²²⁸ "... (yeryüzüne) ininiz..." (Bakara 2/ 36,38,61) ; (A'râf 7/24)

Ḥazretleri cānibinden aña vāki‘ olan *ihbiṭū* emri bıraḳdı ol cānı Ḥaḳ Te‘ālānuñ müşāhedesinden ve namāzından ve aña teveccüh-i (12) tāmndan ol ḥazīze müte‘allık olan maḥīz maḥrūm eyledi ve ol ḥazīze müte‘allık olan maḥīzi [H324b] bu beytle īzāḥ u tefsīr idüb buyururlar

(13) (2959) *Meṣnevī*

Ey refikān z’īn maḳīl ü z’ān maḳāl

İtteḳū inne’l-hevā ḥayzu’r-ricāl

Ey yoldāşlar bu maḳīlden ve ol maḳāldan perhīz eyleñ (14) zīrā hevā ḥayzu’r-ricāldür *maḳīl* maḥall-i ḳaylüle ve ḳaylüle ma‘nāsına olmaḳ hem cāyızdır ve *ḳaylüle* ḍaḥve-yi kübrādan vaḳt-i zūhra dek olan (15) nevme dirler tā kim taḥḳīḳi dibācede *aḥsenu maḳīlā* ḳavlinde mürūr eyledi ve bunda *maḳīl*den murād bu ‘ālem-i ṭabī‘atdur ki maḥall-i ḥ‘āb-ı gaḑletdür ve ol *maḳāld*den murād (16) ḥazīz-i beşeriyette olan maḳāldür ve tavzīḥ-i ma‘nā böyle dimeḳ olur ki ey şerī‘at ḳardeşleri ve ey ṭarīḳat yoldāşları bu ‘ālem-i ṭabī‘at ḥ‘ābgāhından (17) ve ol ḥazīz-i beşeriyette olan ḳīl ü ḳālden ittiḳā ve perhīz eyleñ zīrā hevā taḥḳīḳā ricālūñ ḥayzıdur hemān ki bir ricāl ‘ālem-i ṭabī‘ata meyl eylese ve nefsinūñ hevāsına (18) göre söz söyleye ol ḥāyız olan zen gibi ma‘nāda murdār olur ve ḥayz ḥātūnları namāzdan maḥrūm eyleser ol ricālī daḥı hevā namāz-ı ḥaḳīḳatden ve (19) müşāhede-yi ilāhīden öyle maḥrūm eyler ve ol hevā ve meyl-i ṭabī‘ī anuñ bātınını mülevves ve nāpāk eyler ḥattā zūhr-ı baṭına muḥtāc olur ve bu ṭahāret-i bātınınuñ (20) şerḥi ve bu maḥalle münāsib olan ba‘zı taḥḳīḳi **Ṭarīḳatnāme**de ḳısm-ı şānīde bāb-ı ṭahāretde mezkūr olmuşdur anda ṭaleb olına

(2960) *Meṣnevī*

İhbiṭū eḑgend cānrā (21) *derbeden*

Tā begil pinhān şevēd dürr-i ‘Aden

Cānı bedene *ihbiṭū* emri bıraḫdı tā kim dürr-i ‘Aden gilde pinhān ola ya‘nī cān ki ḫadd-i zātında bir ‘ālī gevhirdür (22) Ḥaḫ Tebārek ve Te‘ālānuñ *ihbiṭū* diye emr eylemesi anı beden balçığına bıraḫdı tā kim ol ‘Aden ḫaḫīḫatiniñ dürr-i gibi olan rūḫ beden giliyle pinhān ola ve beden (23) balçığınuñ içinde ol gevher-i nūrānī mestūr kıla

(2961) *Meşnevī*

Tācireş dāned velīkin gāv nī

Ehl-i dil dānend ü her gilkāv nī

Ol gevher-ı cānı tācir bilür velākin her (24) gāv degül ehl-i dil bilür her gilkāv degül *gilkāv* vaşf-ı terkībīdür balçık ḫazıcı ma‘nāsına ve bunda murād bu ‘ālem-i ecsāmdan ve ābdāna müte‘allīḫ olan (25) kār u girdārdan baḫş eyleyen ve terāş kılan ehl-i şüret olur ya‘nī gevher-i cānı Ḥaḫ Te‘ālānuñ emri getirüb bu beden balçığına bıraḫdı ve şüret-i cismānī (26) içre anı vaz‘ eyledi tācir-i gevher-i rūḫānī olanlar anı bilürler velīkin her gāvṭabī‘at gevher-i cānı ne mertebe gevher-i ‘ālīşāndur bilmez ammā ehl-i dil olan şāḫib-i (27) başiret anuñ zāhirde olan giline baḫmayub ḫaḫīḫatine ve nūrāniyyetine nazār iderler ve her beden balçığını ḫarışdırıcı ve ecsāma müte‘allīḫ olan yerden baḫş (28) idici ehl-i şüret cān gevheriniñ kıymetini ve şān u şerīfini bilmez ve anuñ ‘ulüvv-i ḫadrine āgāḫ olmaz bir kimseniñ cānı her ne kadar ‘ālīḫadr olsa (29) ve evşāf-ı İlāhiyye ile ‘izzet ü şeref bulsa velīkin anuñ şüret-i cismāniyyesi ḫaḫīr ü denī olsa hemān cānını daḫı öyle ḫaḫīr ü denī (30) şanur amma bir kimseniñ şüreti laṭīf ve manşıbı şerīf ve sıyābı nazīf olsa lākin cānı ḫabīs ve rūḫı keşif olsa anuñ şüretinde (31) olan ‘izzet ü şerifi görüb cānını daḫı öyle şanur elḫāşıl ehl-i gil ehl-i dil olanın [H325a] şānını bilmege ḫādir olamaz anuñçün *lāya‘rifu zelfazli* (32)

*illā zūvih*¹²²⁹ dimişlerdür ve dağı *ya‘rifunā mincinsinā ve sāyiru’n-nāse lenā münkirūn*¹²³⁰ diyü buyrulmuşdur

(2962) Meşnevî

Her gilî k’ender dil-i ū gevherîst

(33) *Gevhereş gammâz-ı tîñ-i dîgerîst*

Her bir gil ki anuñ gönlinde bir gevher vardur anuñ gevheri bir ğayrı tîñüñ gammâzıdur ya‘nî her bir cesed gilinüñ ki dilinde (34) bir gevher-ı cānı ve dürr-i ‘irfānı konmuş ola lābüdd anuñ gevher-i cānı bir āher cismüñ gammâzı ve muhbiridür insānuñ bu āb u gilden mürekkebe olan (35) cismine gil ta‘bîr iderler anuñ aşlı ve māddeci gil olduğıüñ bir kimsenüñ ki gönlinde nūr-ı Rabbānî ve gevher-i rūhānî ola ol kimse bu cism-i (36) hākîden ve beden-i türābîden çıķduķdan soñra aña bir cism-i nūrānî ve beden-i rūhānî virilür ki ol beden-i rūhānî a‘māl-i şālihādan ve evşāf-ı (37) cemî‘den terkîb olunmuşdur aña vücūd-ı müktesebî dağı dirler pes bu āyet-i şerîfde vāķi‘ olan *tîñ-i dîgerden* murād ol cism-i nūrānî ve nişāye-yi (38) cinānîdür her şol kimsenüñ ki hālā kalbi içre bir gevher-i îmānî ve dürr-i ‘irfānî ola lābüdd anuñ gevheri bir āher tahmîr ü terkîbüñ muhbir ü gammâzı olur (39) ki ol āher terkîbe cism-i nūrānî ve beden-i rūhānî ve nişāne-yi cinānî dirler ve vücūd-ı müktesebî dağı ta‘bîr iderler

(2963) Meşnevî

V’ān gilî k’ezreş-i Hāķ nūrî neyāft

(40) *Şoĥbet-i gilhā-yı pürdürr bernetāft*

Ve ol bir gil ki Hāķ Te‘ālānuñ reşşinden bir nūr bulmadı pürdürr olan gillerüñ şoĥbetine meyl kılmadı veyāhūd tākāt (41) getürmedi mışra‘-ı evvel ol **İbn ‘Amr Hāzretlerinden** rivāyet olınan bu hadîs-i şerîfe işāretdür ki buyurdılar ķāle’n-Nebî şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *innallāhe [P545a] (1) te‘ālā ĥaleka’l-ĥāķa fîzulmetihi*

¹²²⁹ “Fazilet sahibi olan insanı ancak fazilet sahibi olan anlar.”

¹²³⁰ “Bizi ancak bizim cinsimizden olanlar bilir. İnsanlar bizi inkâr eder.”

*summe raşse ‘aleyhim minnūrihi femen eşabu minzālike’n-nūri ihtedā ve men ahta’a dalle*¹²³¹ bu hadīs-i şerīfūñ şerhi (2) birkaç mevzi’de mürūr eylemişdür cümleden defter-i evvelde *hikāyet-i pādşāh-ı Cühūd dīger* sürhında *haḳ fişand ān nūrrā bercānhā* beytinūñ şerhinde mürūr (3) eylemişdür anda taleb olına ve tavzīh-i ma’nā ve ol gilden mürekkebe olan bir cesed ki Ḥaḳ Te’ālā ‘ālem-i ezelde nişār eylediği nūrdan bir nūr bulmadı ol cesed-i (4) ma’anī ve ma’ārif-i dürrler pür olan cesedleriñ muşāhabetine meyl kılmadı ve tākāt getürmedi cesedüñ mādde-yi aşliyyesi gil ve bā i’tibār mā’yül (5) eyleye hem gil olduğu ecluden aña gil ta’bīr eylemişdür ve *gilhā-yı pürdür*rden murād ‘irfān u şaliḫā vü evliyānuñ cesedleri olur ki anlarıñ ecsād-ı laṭīfesi dürr-i (6) ma’anī ile ve le’ālī-yi esrār-ı Rabbānī ile tölmişdür ve ol kimseler ki nūr-ı ilāhīden ḥālī olmuşdur anlarla muşāhabet eylemeden ictināb kılmışdur

(2964) Meşnevī

İn sūḫan (7) *pāyān nedāred mūş-ı mā*

Hest berlebhā-yı cū bergūş-ı mā

Bu söz pāyān tutmaz zīkr eyledüğümüz mūş cūyuñ kenārı üzre bizüm istimā’ımız üzredür (8) mūşuñ mā lafzına izāfeti ednā mülābese içündür murād bizüm zīkr eyledüğümüz mūş demek olur ve *gūş* bunda diñlemek ve istimā’ eylemek ma’nāsınadır ki zīkr-i (9) sebep ve irāde-yi müsebbeb ḳabīlinden olur ve zīkr-i melzūm ve irāde-yi lāzım sebīlinden olur dinse daḫı cāyiz olur ya’nī bu söyledüğümüz ma’ārif ü esrāra (10) müte’alliḳ olan söz [H325b] pāyān tutmaz bizüm muḳaddemā ḳışsasını zīkr eyledüğümüz mūş ırmaḳ kenārlarında bizi diñlemek ve kelāmımızı istimā’ eylemek üzre muntazır-ı (11) deryā yāḫūd ma’nā şū ḳulağında çay kenārlarında muntazırdur demek ola bu vech üzre *mā āb* ma’nāsına olur ve *gūş-ı*

¹²³¹ “Allah Teālā mahlūkatı karanlıklar içinde yarattı. Sonra onların üzerine kendi nurunu serpti. O gün kime bu nurdan isābet ettiyse, o kişi hidāyete erişmiştir. Her kime de isābet etmediyse o kişi dalālet üzere kalmıştır.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 376. [Hadisin saḫīh olduğu belirtilmiştir.]

mā şuyunñ bir gūşesi ma‘nāsına (12) olur pes anuñ kışşasını söylemek ve çağzla hālını beyān eylemek evlādur tā kim anuñ kışşasından ‘āqıl olanlar hişşe alalar ve anun kārı (13) yine müntehī olur bileler

Rücū‘ kerden bekişşa-yı taleb kerden-i ān mūş ān çağzrā leb-i cūy ve keşiden-i ser-i rişte tā çağzra haber (14) şevved derāb eztaleb-i ū

Bu sürh-i şerīf ol mūşuñ ol çağzı taleb itmesinüñ kışşasına rücū‘ eylemeklikdür ki ol mūş leb-i cūyda idi (15) ve ser-i rişteyi ol mūş çekmesinüñ beyādındadır tā kim āb içre sākin olan çağzta ol mūşuñ anı taleb eylemesinden haber ola ya‘nī ol mūşla (16) çağz bu kadar mükāleme ve mu‘āmeleden soñra biri birlerinin pāyına bir rişte-yi derāz bağlayub çağz āb içre gitmiş idi mūş aña haber olmadan ötüri (17) ve kendünüñ talebinden aña işāret kılmadan ötüri mābeynlerinde olan rištenüñ başını çekdi ve bunda maqşūd ne hişşe olduğunu nazma getirüb (18) bu ebyāt-ı şerīfe ile beyān buyururlar

(2965) Meşnevī

Ān sirişte-y ‘aşk rişte mīkeşed

Berümīd-i vaşl-ı çağz-ı bāreşed

(2966) Meşnevī

Mītened berrişte-yi dil dembedem

Ki ser-i rişte (19) bedest āverdeem

(2967) Meşnevī

Hemçü tārī şud dil ü cān derşühūd

Tā ser-i rişte bemen rüy-ı nümūd

Ol ‘aşkuñ yoğrulmuşı rişte çeker bāreşed olan çağzuñ (20) vaşlı ümīdi üzre *sirişte-yi* ‘aşkdan murād bunda şol mūşşiret ve dūntābī‘at olan kimse olur ki çağz gibi bir pāk u tāhir olan (21) kimsenüñ ‘aşkıyla o yoğrulmuş ve taħmīr olmuş ola ve *rişteden* murād gönül riştesi olur ki ikisinüñ biri birlerine rabṭ-ı kalb eylemeleri ve ‘alāka (22)

kılmaları ma'nevî olan rişte ile biri birlerini bağlamakdur ya'nî ol 'aşkla muhammer olan ve ihtilâf kılan müş 'ağıllu ve reşedlü olan çağzuñ (23) vişâli ümîdi üzre rişte-yi kalbi cezb eyler gönül riştesi üzre dembedem tolanur böyle diyü ki rişte başını ele götürmişem gönül riştesi üzre (24) demdedem tolanmak mâbeynlerinde olan 'alâkayı şıyânet kılmadan ve hâtıra ri'âyet kılmadan 'ibâret olur ve kat'-i 'alağa kılmadan kinâyet olur (25) keennehu dirdi bihamdilillâh ser-i rişte-yi kalbi ele götürmişem imdi ol rişte üzre hemîşe baña tolanmağ lâzım olur zîrâ dil ü cân şühüd u intizârda (26) bir târ gibi oldu tâ kim ser-i rişte baña yüz gösterdi ya'nî dirdi ki ol yâr-ı nazîf ve dildâr-ı şerîfüñ şühüd u intizârında dil ü cânum bir iplik katı (27) gibi nahîf ü nizâr oldu tâ kim anuñla 'alâğa eylemek ve biri birimize gönül bağlamak ser-i riştesi güçle baña yüz gösterdi pes anuñla olan 'alâkayı (28) baña gözetmek ve zabt itmek lâzımdur diyüb ol râbıtayı elden kıomazdı

(2968) Meşnevî

Hod ğurābu'l-beyn āmed nāgehān

Derşikār-ı müş u burdeş z'ān (29) mekān

(2969) Meşnevî

Çün berāmed berhevā müş ezğurāb

Münsehib şud çağz nîz ezka'r-ı āb

Hod nāgehān ğurābu'l-beyn geldi [H326a] müşuñ şikārına ol müşı (30) ol mekāndan ilettdi ya'nî kaçdı ve aħz itdi çünkim müş ğurabu'l-beynden hevā üzre geldi çağz dahı ka'r-ı ābdan taşra çekilmiş (31) oldu *sehib* çekmege dirler *münsehib* çekilmiş dimekdür ki infi'al bâbı muṭāva'at içindür *ğurabu'l-beyn* şol alaca qarğaya dirler ki anuñ (32) beyāzı ve sevādî ola kemā kâle'l-Cevherî ve hüvellezî fîhi sevādün ve *beyāzun*¹²³² kâle şāhibü'l-Hayātü'l-Hayevān sümkiye *ğurabe'l-beyn liennehu bāne ān Nūh* (33) 'aleyhisselām lemmā veccehehū yenzuru'l-mā'e fezehebe ve lem yercî' ve

¹²³² "O, siyahı ve beyazı bulunan bir kargadır."

*kezalike teşe‘emmü bih*¹²³³ ve bu gurabe’l-beynüñ şümluğı bundan dağı ma‘lüm olur ki İmām (34) Ağmed Hāzretleri ve Zühd de İbn ‘Abbās rađıyallāhu ‘anh Hāzretlerinden bu hadīsi rivāyet buyururlar *izāleđabe’l-gurābu kāle ‘aleyhisselām Allāhumme lātayra* (35) *illā tayruke velā hayruke velā ilāhe ğayruke*¹²³⁴

(2970) *Meşnevī*

Müş derminķār-ı zāğ u çağz hem

Derhevā āvīhte pā derretem

Müş zāğun minķārında çağz (36) hem hevāda aşılış ayağı iplükde *retem* şol iplüğe dirler ki bir kimse bir kār için gitse ol kār ferāmüş itmeden öturi bir māđına (37) bir iplük bağlar ol iplüğe *retem* dirler bunda muılağ iplük murād olur ya‘nī çünkim zāğ müşı şayd idüb minķārına aldı müş zāğun (38) minķārında kıldı biri cānibden bu ikisinün mābeyninde olan rābıta ve ‘alāka vāsıtasıyla çağz dağı ayağı iplüğe bağlu hevāda aşılış (39) oldu ve murād ne idüğini ‘anķarīb ma‘lüm olur

(2971) *Meşnevī*

Halk mīğüftend zāğ ezmekr ü keyd

Çağz-ı ābīrā çi gūne kerd şayd

(2972) *Meşnevī*

Çün şud ender āb u (40) *çüneş derrubūd*

Çağz-ı ābī key şikār-ı zāğ būd

(2973) *Meşnevī*

Çağz güftā ĩn sezā-yı ān kesī

K’ü çü bīābān şeved cüft-i ğasī

¹²³³ “O, gurābe’l-beyyin (alacalı karga) olarak isimlendirilmiştir. Çünkü Nuh aleyhisselām onu suya bakmak için gönderdiğinden o Nuh aleyhisselāmdan uzaklaşıp gitmiş ve geri dönmemiştir. Bundan dolayı da uğursuzluk sebebi sayılmıştır.”

¹²³⁴ “Resūlullāh (s.a.v) karga öttüğü zaman şöyle buyururlardı: ‘Ey Allah’ım! Uğursuzluk yoktur. Ancak hayır ve şerden senin nasib ettiğın vardır. Senin hayrından başka hayır da yoktur. Senden başka İlah da yoktur.’” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 377. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Halk hevāya baqđılar (41) gördiler ki zāg bir qurbağayı avlamış ve anı hevāya çıkarub bir iplüge bağlamış ta‘accüb idüb didiler bu zāg mekr ü keydden ābī olan çağzı [P545b] (1) gör ne gūne řayd eyledi ol zāg āba niçe gitdi ve ol qurbağayı ne halle qapdı āba mensüb olan çağz niçe řikār-ı zāg oldu bu hūd ma‘nāda muhālifdür elHaq ‘aceb mekr ü (2) hīle idüb bunu bu gūne avlamışdır diyü ta‘accüb ü temāřā eylerken derdmend çağz lisān-ı halle bunlara didi ey benüm aḥvālūme nāzır olanlar bu ol bir kimsenüñ lāyık u (3) sezāsıdur ki ol bīāblar gibi bir ḥasuñ çifti ola bunda olan āblardan murād ‘arz u nāmus u ḥayā ma‘nāsınadur nitekim Türkīde dağı fülān kimse yüzi şuyın (4) yere dökmişdür dirler ḥayā ve edebi zāyī‘ itmişdür dimeden kināyet olur pes *bīābān* bīřermān ve bīḥürmetān ma‘nālarına olur ya‘nī çağz anlara didi bu (5) ol kimsenüñ lāyıkıdur ol kimse ḥayāsuzlar ve bīnāmuslar gibi bir ḥas ve denī ğurābuñ çift ü muřāḥibi ola bir kimsenüñ ki muřāḥibi ve delīli ğurāb ola anuñ (6) ‘āqıbeti böyle ḥarāb ola ve ğıdāsı ciyef-i kilāb ola kemā kıle

Beyt

Ve men yekunu'l-ğurābu lehu delīlān

*Yemurru bihi ‘alī ceyfi'l-kilāb*¹²³⁵

(2974) Meřnevī

Ey fiğān ezyār-ı nācins (7) ey fiğān

[H326b] *Hemniřin-i nīk cūyend ey mihān*

Ey yār-ı nācinsden fiğān ve ey yār-ı nācinsden fiğān hemniřin-i nīk isteñ ey ulular ya‘nī ey mihler ve (8) ey benüm ḥālīme nāzır olan bihler nācins olan yārdan feryād u fiğān ve bedṭab‘ olan ḥabāset-i kirdārdan nāle ve fiğān zinhārbezinhār-ı celīs-i sū‘dan ve (9) ḥalīl-i muđilden ḥazer eyleñ ve hemniřin-i nīku ve celīs-i řalāḥḥū bir kimse isteñ ve illā soñra yā ğurābu'l-beyyin *yā leyte beynī ve beyneke bu‘del*

¹²³⁵ “Kimin rehberi karga ise, onu köpek leşine götürür.”

*meşriḳayn*¹²³⁶(10) diyü beyhüde yere temennî idersüz ve *yā veyletā leytenī lem etteḫiz fulānen ḫalīlen leḳad eḳallenī ‘ani’z-zikri ba‘de izcā‘enī ve kāne’ş-şeyṭānu lil insāni ḫazulā*¹²³⁷ diyen kimse gibi siz daḫı çok (11) taḫassürler ve ğamlar yersiz anuñçün Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām *ıyyāke ve celīse’l-sū’i feinneke tu‘rafu bihi*¹²³⁸ diyü taḫzīr eylemişlerdür ve daḫı *meşelu’l-celīsi’s-sū’i-* (12) *ke meşeli nāfiḫi’l-kiyri immā en yuḫriḳa sıyābeke ve immā an tecide minhu rā’iḫaten ḫabişeten*¹²³⁹ diyü söylemişlerdür elḫāşıl nācins olan yārūñ nuḫüset ü nekbeti ḳatı çok (13) ve mazarratına ve şe‘āmetine nihāyet yokdur e‘āzenāllāhu ve *ıyyākum mine’l-celīs-i sū’i*

(2975) *Meşnevī*

‘Aḳlrā efgān zinefs-i pür‘uyüb

Hemçü bīnī-yi bedī berrūy-ı ḫüb

‘Aḳıl (14) içün nefsi-i pür‘uyübdan efgān eylemek vardır zīrā ‘aḳl nefsi-i pür‘uyüba münāsib olmaz bir bed burun rüy-ı ḫüb üzre olduğı gibi ya‘nī ‘aḳl (15) bir ḫüb u maḫbüb olan laṫif rüy gibidür ve nefsi bir çirkīn ve zışt burun gibidür zışt ve çirkīn olan burun rüy-ı ḫüb üzre (16) niçe yaḳışmaz ve münāsib olmaz ise nefsi-i emmāre ile ‘aḳl-i şerīfūñ daḫı bir yerde olması ve bir maḫalde muḳārenet ḳılması böyle yaḳışmaz (17) anuñçün ‘aḳluñ nefsi-i pür‘uyübdan efgān eylemesi vardır çağz-i ābīnūñ mūş-ı ḫāḳīden efgān eylediğı gibi

¹²³⁶ “Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı” (Zuhruf 43/38)

¹²³⁷ “Yazık bana! Keşke falancayı (bâtıl yolcusunu) dost edinmeseydim! Çünkü zikir (Kur’ân) bana gelmişken o, hakikaten beni ondan saptırdı. Şeytan insanı (uçuruma sürükleyip sonra) yüzüstü bırakıp rezil rüsvay eder.” (Furkan 25/28-29)

¹²³⁸ “Kötülerle beraber olmaktan sakın. Şüphesiz ki sen, o kötü sayesinde, kötü olarak tanınırsın.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 379. [Böyle bir rivâyetin tespit edilemediğı belirtilmiştir. Ancak daha önce geçen: ‘Kötü insanların meclisi, demirci ocağı gibidir. Ya elbiseni yakar, ya da duman ve kokusu sana ulaşır.’ Hadisine anlamca benzediğı belirtilmiştir.]

¹²³⁹ “Kötü arkadaşla oturanın durumu körüğe üfürenin durumu gibidir. Ya elbiseni yakar veya kötü kokular çıkarır.”

(2976) Meşnevî

‘Aql mīgüfteş ki cinsiyyet yaqîn

Ezreh-i (18) ma‘nîst nî ezâb u tîn

‘Aql aña didi ki yaqînâ cinsiyyet ma‘nâ yolındandır âb u tîn yolından degildür ya‘nî çağz şuretâ hilâf-ı cinsinden (19) şikâyet idüb bu ol kimsenüñ lâyıkıdır ol kimse hilâf-ı cinsi ile âşinâlık eyleye ve cüft ola didükde ‘aql aña didi yaqîn bu- (20) dur ki cinsiyyet ma‘nâ yolından olub âb u tîn ya‘nî cism ü şuret yolından olmaz ey çağz eger senüñ minhayşü'l-ma‘nâ ol mûşla cinsiyyetüñ (21) olmayaydı aşlâ aña meyl kılmazduñ ve anuñla muşâhâbete ve muqârenete mültefit olmazduñ imdi mâbeyniñüzde bâtinen qadr-i müşterek bir cinsiyyet var (22) imiş ki ol cinsiyyet seni aña zamm eylemege ‘illet oldı ki cinsiyyet lâbüdd ‘illet zamm olur ve cins kendü cinsine beherhâl meyl ü maḥabbet kıılır

(2977) Meşnevî

Hîn (23) meşev şüretperest ü ĩn megü

Sırr-ı cinsiyyet beşüret dermecü

(2978) Meşnevî

Şüret âmed çün cemâd u çün ḥacer

Nîst cāmıdrâ zicinsiyyet ḥaber

Ey merd-i (24) ‘âkııl zinhâr şüretperest olma ve bunı dime cinsiyyet sırrını şüretten taleb eyleme zîrâ şüret cemâd gibi ve ḥacer gibi geldi câmedüñ cinsiyyetden ḥaberi (25) yokdur ya‘nî çok âdem böyle zu‘m eyler ki cinsiyyet mücerred şekl [H327a] ve şüretle ola ve bir niçe kimesne bir gürühuñ şeklini ve şüretini kendüsine urunmaqla (26) ol kimseler ol gürühdan ola ma‘ahazâ böyle degildür zîrâ cinsiyyet aşl minhayşü'l-ma‘nâ kulübuñ teşâbühi ve ervâhuñ te‘ârüfi ve ‘uqûluñ (27) tenâsübi ile olur ve illâ madâmki kulüb müteḥâlif ola ve ervâḥ-ı tenâkür ve tebâğuzla ittişâf kııla şüreten cins olmanuñ fâyidesi olmaz meşelâ bir (28) niçe kimseler şüretâ Mevlevî

olsalar ve Mevlevî külâhını ve hırkasını giyseler lâbüdd zâhiren gören kimseler bu fuķara Mevleviyye cinsindendir dirler ammâ bu tarîķüñ (29) ehli ve şâhibi aslâ ol şürete i'tibâr eylemez ve şüreten Mevlevî hey'etinde gördüği kimseyi bu dağı Mevlevîdür diyü söylemez belki anuñ sîretine nâzır olur (30) eger anuñ ħalbinde ve rûhında Ėazret-i Mevlânâ ile âşinâluk olduysa ve ervâĥ-ı Mevleviyye ile te'ârûf kıldıysa aña Mevlevîdür dir ve illâ anuñ (31) rûĥunuñ âşinâluğı ve meyli her ħanđı kimseye ise bu ol kimselerdendir diyü ĥükm eyler zîrâ 'ârife *elcinsu ilelcinsi yemil*²⁴⁰ kelâmı bir 'azîm mihek ve mîzândur (32) hemân ki bir kimseyi bilmek istese lâbüdd anuñ ziyâde mâyil olduğı ve ĥaltı kılduğı kimseler kim ise bu dağı ol kimselerdendir dir nitekim dimişler (33) dür

Beyt

Câhili câhil bulur dâñâyı dâna dñnı dñn

Cinsine meyl eyler elbette cihânda her kişi

Pes sūreten bir kimse her ne Őekilde olursa (34) olsun 'ârifüñ nazarı aña degildir belki ol kimsenüñ iĥtilâtı ve ülfeti ve meyli her ħanđı ĥâyifeye ziyâde ise anuñ ol ĥâyifeden (35) 'add olması 'ind-i ehli'l-taĥķik muĥarrerdür imdi ey sen dağı aña ol Őaĥın hemân Őürete ĥapıcı olma ve bunu dağı söyleme ve cinsiyyet (36) sırrını Őekl ü Őüretde ĥaleb eyleme zîrâ bu Őekl ü Őüret ve cemâd u aĥcâr menzilesinde gelmişdür bu muĥarrerdür ki cämidüñ aslâ cinsiyyetden ĥaberi (37) yokdur meselâ bu mümkündür ki bir kimse yâ kâğıddan veyâĥüd taĥtadan veyâĥüd ĥacerden bir ĥâyifenüñ Őeklinde bir kimseyi düze tamâm ol Őüreti ol (38) ĥâyifeye beñzede 'âķıl olan bunu bilür ki ol cämid ol ĥâyife cinsinden Őüreten anlara teŐbîĥ kılduğı mülâbesiyle anlardan 'add olunmaz zîrâ ol (39) Őüretüñ bu ĥâyifeden ĥaberdârlıđı yokdur ĥünkim bu ĥâyifeye Őüreten müŐâbih olan cämidüñ ol ĥâyife cinsinden olmağa cevâz olmaya pes (40) her kendü Őekliñde ve hey'etünde gördüđüñ Őüretleri

¹²⁴⁰ "Her cins kendi cinsine meyleder."

bu bizüm cinsimüzdendür dime belki ma'nā yüzinde senüñle āşinā olan şüretā her ne şekli olur- (41) sa olsun senüñ cinsüñ hemān oldur

(2979) *Meşnevī*

Cān çu mūr u ten çu dāne-y gendümü

Mīkeşāned sūbesūyeş her demī

(2980) *Meşnevī*

Mūr dāned k'ān [P546a] (1) ḥubūb-ı mūrtehen

Müstaḥīl ü cins-i men ḥāhed şuden

Meşelā cān mūr gibi ve ten bir gendüm dānesi gibidür ol bedeni cān taraf taraf çeker mūr gendüm dānesini (2) taraf taraf çekdügi gibi bilür ki ol mūrtehen olan ḥabbeler benüm müstaḥīlüm ve cinsüm olmak ister *müstaḥīl* mütebeddil olmağa dirler ya'nī mūr ol kadar (3) ḥiss eyler ve dir ki ol şüreten kendü cinsinden olmayan rehn olınmış ḥabbeler [H327b] ben anı tedrīcle gıdā itdükde baña mütebeddil olur ve benüm bedenümde hazm olub (4) benümle cinsiyyet bulırsardur dir

(2981) *Meşnevī*

Ān yekī mūrī girift ezrāh cev

Mūr-ı dīger gendümü begirift ü dev

(2982) *Meşnevī*

Cev sūy-ı gendüm nemītāzed velī

Mūr sūy-ı mūr (5) mīāyed belī

(2983) *Meşnevī*

Reften-i cev sūy-ı gendüm tābi'est

Mürrā bīn ki becınseş rāci'est

Meşelā bir mūr yolından cev tıtdı bir dīger mūr bir gendüm (6) ve dev tıtdı *dev* yelmeḳ ma'nāsınadur cev gendüm cānibine çapmaz zīrā ikisi bile cāmidlerdür ve ḥarekete ḳādir degildür velīkin mūr mūr cānibine belī gelür cevüñ (7) gendüm

cānibine gitmesi mūra ṭābi‘dür gör ki ol mūr cinsine rāci‘dür *gendü*mden murād bir şüreten eyü kimsenüñ cesedi olur ve *cev*den murād bir şüreten aña müşābih (8) olmayan denīnün cesedi olur ve tavzīh-i ma‘nā böyle dimek olur ki meşelā bir mūr arpayı ṭutub ve bir āher mūr daḡı bir yoldan bir buḡdayı ṭutub (9) ve yilüb ol arpa ṭutan mūruñ ol buḡdayı yanına getirüb veyāhūd ol arpayı ol bir āher mūr buḡdayuñ yanına getürdigi gibi bir cān daḡı görür- (10) sin ki şüreten bir denī ve ḡaḡīr olan şüreti bir şeklen şerīf ü ‘ālī olan şüretüñ ḡatına getirür bunu bilürsin ki arpa buḡday cānibine yelmez (11) ve ḡareket eylemez velīkin ḡarınca ḡarınca cānibine gelür belī zīrā bu ikisi biri birlerine cinsdür egerçi arpayla buḡday biri birlerine cins degildür (12) pes şüreten biri birlerine müteḡālif olan ve ma‘nāda te‘ārūf ü ittiḡād kılan kimseleri buña göre kıyās eyle görürsin bir kimsenüñ şekl (13) ü şüreti bir āher kimseye beñzemez ammā biri birleriyle muḡārin olmışlar ve şoḡbet kılmışlar bilürsin ki *elervāḡu cunūden mucennedetun femāte‘ārefe minhā intelefe*¹²⁴¹ (14) ḡadīşinüñ mücebince ol ikisinüñ rūḡınuñ mābeyninde cinsiyyet vardur ki ol cinsiyyet ‘illet-i itilāf ve sebep-i intizām olmışdur zīrā bu cesed- (15) ler filmeşel *gendüm* ile *cev* gibidür lābüdd bir arpanuñ buḡday cānibine gitmesi bir mūruñ bir āher kendü cinsi olan mūr cānibine gitmesi ṭābi‘ olduğu (16) gibi bu cesedlerüñ daḡı biri biri cānibine gitmesi rūḡlarına ṭābi‘dür bāṭınen iki rūḡuñ biri birleriyle te‘ārūfi ve cinsiyyeti olmasa ol rūḡlaruñ (17) cesedleri ṭav‘an biri birleriyle muḡārenet ve muşāḡabet itmege ihtimāli yoḡdur

(2984) Meşnevī

Tu megū gendüm çirā şud sūy-ı cev

Çeşmrā berḡaşm nih nī bergirev

¹²⁴¹ “Ruhlar bölük bölük ordular gibidirler. Onlardan (ruhlar âleminde ve huy benzerliği yönünden) birbirleriyle tanışanlar (uyuşanlar) birbirlerine yakınlık duyarlar.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Meşnevî Şerhi*, s. 379. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḡih olduğu belirtilmiştir.]

(18) (2985) *Meşnevî*

Mūr-ı esved berser-i libd-i siyāh

Mūr pinhān dāne peydā pīş-i rāh

Sen dime buğday arpa cānibine niçe gitdi sen gözi haşm üzre қо ‘āriyyet olan rehñ üzre қoma meşelā қара (19) қарınca gice üzre қарınca pinhān dāne yol öñinde peydādur *libd* kesr-i lāmla ve sükün-ı bāyla yüñden yapılmış keçeye dirler ve filḥaķīқа (20) bir siyāh gicenüñ üstünde iki siyah mūr olsa anlar görünmezler ammā biri arpa ve biri buğday tutsa ve biri biri cānibine ḥareket itse ol (21) buğday ile arpanuñ biri biri cānibine gitmesi ve bir yere gelüb muķārenet itmesi mer’ī ve maḥsūs olur sen şūreten biri birine beñzemeyen (22) cesedleri hem buña göre kıyās eyle ve maḥsūs olur sen şūreten biri birine beñzemeyen cesedleri hem buña göre kıyās eyle anlaruñ rūḥını (23) görmek lāzım degildür *ezzāhiru ‘unvānu’l-bāṭın*¹²⁴²dur beherḥāl iki kimsenüñ rūḥı biri birleriyle cins olmasa ve te‘ārūf kılsa ṭav‘an cesed- (24) lerinüñ biri birleriyle muşāḥabet kılması [H328a] ve āşinā olması neden lāzım gelürdi iki şūretüñ ṭav‘an biri birleriyle muşāḥabet olması rūḥlarınuñ (25) cins olmasına şehādet eyler

(2986) *Meşnevî*

‘Aql güyed çeşmrā nīkū niger

Dāne hergiz key reved bīdāneber

‘Aql çeşme dir ey çeşm eyü nazar eyle dāne dāne bir (26) nesne hergiz kaçan gider ya‘nī gitmez ya‘nī kaçan bir göz şūreten biri birine muḥālif olan iki cāmidüñ ḥareket kılmasını ve bir yere gelmesini görse lākin anlaruñ (27) muḥarrikini görmese ‘āķıl ol göze dir ki ey göz bir hoş nazar eyle hergiz bir cāmid dāne bir cānibinden bir cānibe dāne ile dici olmaqsuz bu muķarrerdür (28) ki ḥareket kılmazsın cesedleri daḥı buña göre kıyās eyle bir niçe ecsām-ı muḥtelife ve eşkāl-i mütenevvi‘anuñ bir yere

¹²⁴² “Zahir batının ünvanıdır.”

gelmesi ve tav‘an mu‘āşeret (29) ü muşāḥabet kılması anlaruñ rûḥlarınıñ cins olmasına ve te‘ārûf kılmasına delâlet ü şehâdet eyler ki cinsiyyet lâbüdd ‘illet-i inzimâm olur (30) ve bir kimsen şeklen kendüye beñzemeyen cinsini görse hemândem aña meyl ü maḥabbet kılar

(2987) Mesnevî

Z‘în sebab âmed sūy-ı Aşḫāb Kelb

Hest şürethā ḥubūb (31) u mūr-ı kalb

Aşḫāb-ı Kehf cānibine kelb bu sebebden geldi zīrâ filmeşel şüretler ḥubbeler ve kalb mürdur kalb bir āḥer kalbe müteşābih olduğdan soñra (32) şüretlerüñ müteḥālif olmasına i‘tibār yoḡdur nitekim kelble Aşḫāb-ı Kehfüñ şüretleriniñ biri birine aşlā cins olması ve teşābüh kılması yoḡdur (33) kelb anlara ve anlar kelbe minḥaysü‘-şüret cins ve müteşābih degildir ve ammā minḥaysü‘l-bāṭın kelbüñ anlarla cinsiyyeti ve müşābeheti vardur (34) anuñçün kelbüñ kalbi anlara meyl ü maḥabbet kıldı ve tābi‘ oldı ḥattā anlar ol kelbi dögdiler ve niçe kerre ḳovdılar ol cinsiyyet vāsıtasıyla anlardan (35) müfāreḳat itmege mecāl olmayub biṭṭabi‘ anlara māyil ü tābi‘ oldı ve Allāh izniyle lisāna geldi ve beni niçün ḥidmetüñizden ṭard u men‘ eylersüz (36) ben Allāhuñ şālih bendelerini severüm isterüm ki anlara ḥidmet kılam ve anlaruñ şöḫbet-i pürberekātlarından niçe nef‘ ü fāyide bulam diyü tekellüm kıldı

(37) *Beyt*

Seg-i Aşḫāb-ı Kehf ruzi çend

*Pey-i nīkân girift ü merdüm şud*²⁴³

kelāmınuñ ḥasebince ma‘nāda merdüm oldı ve insān şüretinde ḥaşr (38) olmak ve cennet-i a‘lāya insān şeklinde düḥül kılamak ḥuşuşında hem ḥadīs-i şerīf vārid oldı ki üçüncü defterde anuñ ḥaḳḳında (39) ḥadīs meşṭūr olmuşdur elḥāşıl kalb ü rûḥ āşināluḡla ol bu mertebeleri bulmuş ve anlara meyl ü maḥabbet kılmışdur

²⁴³ “Ashab-ı Kehf’in köpeği birkaç gün iyi olanların arkasından gitti ve insan oldu.” Böyle bir rivâyetin tespit edilemediğini belirtilmiştir. Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 383.

(2988) *Meşnevî*

Z'ân şevved (40) *İsâ sūy-ı pākān-ı çarḥ*

Bud kafeşhā muhtelif yek cins ferḥ

(2989) *Meşnevî*

İn kafeş peydā vü ān ferḥes nihān

Bīkafeşkeş key kafeş bāşed (41) *revān*

Ol sebebden İsâ Hazretleri pākān-ı çarḥ tarafına māyil olur ya'nī ol cinsiyyet-i ma'nevī sebebden rūḥullāh hazretleri çarḥ-ı berīnūñ [P546b] (1) pākaları cañibine terakḳī kılar kafeşler şüreten muhtelif oldı ammā ferḥ bir cins oldı *ferḥ* kuş yavrusına dirler şüreten kafeşler biri birine (2) muğāyir olsa velīkin içinde olan kuş yavruları cins-i vāḥid olsa kafeşlerūñ biri birine şüreten muğāyir olması zarar virmez zīrā nazar kafeşler (3) içre olan kuş yavrularınıñ cins olmasınadır şol dem ki ol muğāyir olan kafeşlerden biri birine cins olan kuşlar çıkub ḥalāş (4) olalar yine her cins kendü cinsiyle [H328b] pervāz kılar ve muşāḥabet olur kemā kıle

Beyt

Kuned her cins bāhemcins pervāz

*Kebūter bakebūter bāz bābāz*¹²⁴⁴

İsâ (5) Hazretlerinūñ rūḥ-ı şerīfi daḥı melā-yı a'lā ve pākān-ı semā cinsinden olduḡün ol cānibe pervāz itdi ve kafeş cismine daḥı alub yukuru gitdi (6) bu kafeş-i cism maḥsūs u peydādur ve anuñ ferḥi nihān u maḥfīdür kafeş çekicisüz kafeş kaçan revān olur bu ma'lūmdur kafeş çekici olmayınca kafeş (7) kendü kendüden revān olmaz ve seyr ü ḥareket kılmaz pes cism kafeslerini daḥı buña göre kıyās eyle beherḥāl bir cismi ya esfelden a'lāya veyā a'lā- (8) dan esfele cezḅ idici olmasa ol cism ḥullī ve nefsehu seyr ü ḥareket eylemezdi

¹²⁴⁴ “Her cins kendi cinsiyle birlikte uçar; güvercin güvercinle, doḡan doḡanla.”

(2990) *Meşnevî*

Ey hunük çeşmî ki 'aқlesteş emîr

'Āқıbetbîn bâşed ü (9) hibr u қarîr

(2991) *Meşnevî*

Farқ-ı zışt ü nağz ez'aқl āverid

Nî ziçeşmî k'ezsiyeh güft u sepîd

Ey sa'âdet şol bir göze ki 'aқl aña emîrdür ol göz 'āқıbet- (10) bîn ve 'âlim ve nür-
ola *hibr* 'âlim ma'nāsına ve *қarîr* münevver ma'nāsınadır ya'nî sa'âdet şol bir göze
ki ol göz me'mûr u 'aқl aña emîr ola ve 'āқıbet (11) görüci ola ve ziyâde bilici ve nür-
ı 'aқılla rüşen ola zıştı ve nağzı farқ itmegi 'aқldan getirüñ şol bir çeşmden degül ki
siyâhdan ve sepîd- (12) den söyledi ya'nî zıştı nîkûdan farқ eylemek isterseñüz sepîd
ü siyâh gören gözden farқ eyleñüz zîrâ bu çeşm-i zâhir ancak bir şey'üñ şekl (13) ü
şûretinde olan levni görür ammâ ol şey'üñ zâtını ve miқdârını ve tab'ını ve
hâşiyâtını görmege 'aқl gözi lâzım olur pes eger bir şey'i bir âher (14) şey'den farқ
u temyîz eylemek isterseñüz 'aқl göziyle eyleñ tâ anı bilmege ve temyîz kıлмаға
қâdir olasuz ve illâ bu çeşm-i zâhirüñ farқ u temyîzde (15) medħali yoқdur

(2992) *Meşnevî*

Çeşm gırre şud beħadrâ-yı dimen

'Aқl güyed bermiħekk-i mâş zen

Çeşm ħadrâ-yı dimene gırre oldı 'aқl dir anı bizüm miħekkimüze ur (16) *dimen* kesr-
i dâlla dimnenüñ cem'idür ve *dimen* menzileye dirler *ħadrâ-yı dimen* mezbelelerde
ve sergînlerde biten sebze ye dirler kaçan bu zâhir gözi bir mezbelede (17) yeşil bir ot
bitmiş görse anı pesend eyler ve bunu lañif sebzedür diyü söyler 'aқl aña dir ki yoқ
senüñ gördüğüñ gibi degildür sen anı (18) sâyir sebzelerden farқ u temyîz itmek
ister iseñ bizüm miħekkimüze ur tâ anı ħayrı sebzelerden farқ itmege қâdir olasın
evvelâ bu mezbelede gör- (19) digüñ ħadrânuñ menbet ü maħalli necis ü nâpâkdur

pes pāk olan yerde biten sebzelerle bunuñ ne münāsebeti olur ve *ħadrā-yı dimen* şol (20) ħüsni olan ‘avrete daħı dirlər ki şüreten beğāyet güzel ola velīkin ṭabī‘ati ħabīse ve zātı ḳabīħa ola nitekim *ıyyākum ve ħudrāyu’d-dimen*¹²⁴⁵ ħadīsiyle bu gūne şüreten (21) ħüsnā ve sīreten bed olan ‘avretten ħazer eylemege işāret kılmışdur

(2993) Meşnevī

Āfet-i mürğest çeşm-i kām̄bīn

Maħlaş-ı mürğest ‘aql-ı dām̄bīn

(2994) Meşnevī

Dām-ı dīğ̄er bud ki (22) ‘aql̄eş derneyāft

Vaħy-i ġāyibbīn bedīn sūzān şitāft

Kām görüci göz mürğa āfetdür dām görüci ‘aql mürğa maħlaşdur ya‘nī bir kuşuñ (23) ki gözi dāne görüci ola ve hemān nefsinüñ müştēhā ve murādına nazār kıla ol göz ol kuşa āfet ve sebeb-i belā ve miħnetdür ve ol kuşuñ dām görüci hūşı ve (24) ‘āḳıbetendīş olan ‘aqlı aña maħall-i ħalāş ve sebeb-i necātdur [H329a] pes bu ‘ālem-i ṭabī‘atda ve mertebe-yi şüretde olan menfa‘at ve mażarratı ‘aql-ı ma‘āş bilür ve kendüsine (25) ħayırlu olanı zarar u ziyān olandan fark u temyīz kıılır ma‘nāda ve rāh-ı dīnde dām-ı dīğ̄er oldı ki ‘aql ol āħer dāmı bulmadı ve idrāk kıılmadı ġāyib- (26) bīn olan vaħy-i ilāhī bu cānibe ol sebebden sür‘at kııldı ve geldi ya‘nī ‘aql-ı ma‘kūlātda olan ve daħı maħsūsātda olan nef‘leri ve zararları ve (27) ħayırları ve şerleri bilmege ve fark u temyīz kıılmağa ḳādir olur gör ki ‘uḳalā ve ħükemā ma‘kūlātda ve maħsūsātda olan ħayırları ve şerleri ve nīkleri ve bedleri (28) niçe fark u temyīz kıılmışlardur ammā dīn yolında ve āħiret ṭarīķinde ve ħaḳşinās olmada şol ḳadar dām̄lar ḳalmışdur ki ‘uḳalā anı bilmege ḳādir olmamışlardur (29) ol sebebden bu ‘āleme ‘ālem-i ġaybuñ dāmını görüci ve zararına nazār irğür̄ci enbiyā-yı ‘ızām geldi ve anlara vaħy-i ilāhī nüzül kııldı tā kim anlar vaħy-i ilāhī (30) sebebiyle ‘ālem-i

¹²⁴⁵ “Süprüntülükte, çöplükte biten çiçekten (kötü nesepten gelmiş güzel kızıdan) sakının.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 383. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

ğaybuñ dāmını gördiler ve hayrını ve şerrini ve nef'ini ve zararını bilüb bize andan
haber irgürdiler

(2995) Meşnevî

Çins ü nācins ezḥired dānī⁽³¹⁾ şināht

Sūy-ı şūrethā neşāyed zūd taht

(2996) Meşnevî

Nīst cinsiyyet beşūret lī ve lek

İsā āmed derbeşer cins-i melek

(2997) Meşnevî

Berkeşīdeş fevk-i ĩn⁽³²⁾ nīlī ḥiṣār

Mürğ-ı gerdūnī çü çağzeş zāgvār

Cinsi ve nācinsi 'aqldan añlamak bilürsin şūretler cānibine fevrī çapmak lāyık degildür ya'nī ma'nā yüzinden (33) olan cinsi nācinsden bilmege ve añlamağa 'aql cihetinden kādır olursın ve cinsi nācinsden fark eylemegi 'aql vāsıtasıyla bilürsin imdi 'aqlı koyub (34) bu şūretler cānibine fevrī sür'at itmege ve şūreten bir t̄ayifeyi şeklde ve renkde ve hey'etde biri birine müşābih görmekle bunlar hep bir cinsdür (35) dimek lāyık u münāsib degildür zīrā senüñçün ve benimçüñ şūret ḥasebiyle cinsiyyet yokdur egerçi şūret ḥasebiyle cümle insān bir cinsdür ammā ma'nā ḥasebiyle (36) degildür ki İsā Ḥazretleri 'aleyhisselām beşer şūretinde melek geldi ve anuñ rūḥ-ı şerīfi melā'ike ile cins olduğundan anlara meyl (37) kıldı ol İsā bu nīlī ḥiṣāruñ üstine gerdüne mensüb olan mürğ-ı zāg ol çağzı çekdügi gibi yukaru çekdi *mürğ-ı gerdūnī*den (38) murād Ḥazret-i Cibrīl-i emīn olur *nīlī ḥiṣār*dan murād bu kebūd renklü olan āsmān olur ya'nī zāg çağzı çeküb yukaru hevāya çıkar- (39) duğı gibi mürğ-ı gerdūnī olan Cibrīl Ḥazretleri hem İsā Ḥazretlerini 'aleyhisselām ol cinsiyyet vāsıtasıyla bu kebūd renk olan āsmān üzre (40) çeküb iletdi ve dördünci felege vāşıl itdi pes lābüdd cins cinsi kendü cānibine aḥz u cezb eyler ve bir kimse

bir t̄ayifeye cins olduđdan Őoñra (41) l̄abüdd ol anlara ve anlar dađı aña meyl kılur ve biri birleriyle ĥalt u muřāĥabet kılmađa ol cinsiyyet sebep olur nitekim bu ĥik̄āyeden ma‘lūmuñ olur

[P547a] (1) K̄ıřřa-yı ‘Abdu’l-ġavř ve rubüden-i periyān ūrā ve s̄alehā miyān-ı periyān s̄akin řuden-i ū ve ba‘d ezs̄alehā āmeden-i ū beřehr ve ferzendān-ı (2) ĥ’iř ve bāz nāřik̄ıft̄en-i ū ezān periyān beĥük̄m-i cinsiyyet-i ma‘nā ve hemdilī-yi ū bāiřān

[H329b] Bu sūrĥ-ı řerīf ve bu beyān-ı laşif ‘Abdu’l-ġavřuñ ve perīler (3) anı ĥapmasınuñ ve niĥe yıllar ol ‘Abdu’l-ġavřuñ perīler ortasında s̄akin olmasınuñ niĥe yıllardan Őoñra anuñ kendü şehrine ve evlādına (4) gelmesinüñ ve girü perīlerden anuñ řabr itmemesinüñ anlarla olduğı ve cins olduğı ma‘nānuñ ĥükmiyle ol perīlerden řabr itmeğe k̄ādir (5) olmamasınuñ k̄ışşasıdur *perīler* cin t̄ayifesinüñ laşif ü melīĥ olan nev‘asına dirler ‘Abdu’l-ġavř řaliĥā-yı ūmmetden bir kimse idi nitekim anuñ k̄ışşa- (6) sını ebyāt-ı řerīfede dağı nazma getirüb buyururlar

(2998) *Meřnevī*

Būd ‘Abdu’l-ġavř hemcins-i perī

Ĉün perī nüh sāl derpinhān perī

‘Abdu’l-ġavř nāmında olan (7) kimse perī ile hemcins idi perī gibi ũoĥuz yıl pinhān perilükde idi *pinhān per* vaşf-ı terkībīdür aña muttaşıl olan yā maşdariyyedür ya‘nī ol (8) ‘Abdu’l-ġavř perīler gibi ũoĥuz yıl gizlü uçuculukdan oldu ve perīler ‘uyün-ı nāsdan niĥe maĥfī pervāz idiciler ise ol dağı anlar gibi ĥalkuñ (9) gözinden ġāyib olub gizlü pervāz idicilikde oldu

(2999) *Meřnevī*

şud zeneřrā nesl-i ezşüy-ı diger

V’ān yetīmāneř zimergeş dersemer

(3000) *Meřnevī*

Ki mer ūrā (10) ġürg zed yā rehzenī

Yā fütād ender çehī yā mekmenī

(3001) Meşnevī

Cümle ferzendānş dereşgāl mest

Ĥod negüftendī ki bābāyīm hest

Anuñ ‘avretinüñ şüy-ı (11) digerden nesli oldu ve anuñ ol yetimlari anuñ merginden semerde idiler ya‘nī çünkim ‘Abdu’l-ğavṣı nāgāh perīler kapdı ve nāsuñ gözinden gāyib oldu (12) anuñ ĥātūnı anı öldi i‘tikādında olub bir āher ere vardı ol āher erden ol ĥātūnuñ nesli ve evlādı oldu ve ol ‘Abdu’l-ğavṣüñ (13) yetimlari anuñ mevtinden müsāmerede ve biri birleriyle mükālemede oldılar böyle diyü ki anı gürg urdı yāĥūd bir rehzen urdı yāĥūd bir çāha veya (14) ĥod bir mekmen-i ‘adūya düşdi beherĥāl şunlardan birine mübtelā olmuş gitmişdür diyü andan kaç‘-i ümīd eylediler cümle anuñ evladı eşgāl-i (15) dünyāda mest idiler ĥod dimezlerdi ki bizüm bir bābāmuz vardur ve ol şimdi bu dünyāda ĥālā zindedür ašlā bu ĥātırayı eylemezler ve böyle diyü hem söylemez- (16) lerdı belki hemān anı ölüb gitmiş bilürlerdi

(3002) Meşnevī

Ba‘d-ı nüĥ sāl āmed ü hem ‘āriye

Geşt peydā bāz şud mütvāriye

(3003) Meşnevī

Yek mehī mihmān-ı ferzendān-ı ĥiṣ

(17) Būd u z‘ān pes kes nedīdeş reng bīş

Ṭokuz yıldan şoñra ‘Abdu’l-ğavṣ kendü şehrine ehl ü evlādı görmeden ötüri geldi ve beşeriyet (18) ve cismāniyyetle evlādına göründi velīkin hemān ‘āriyyeti geldi ve bir zamān peydā oldu girü mütevārī ve maĥfī oldu bir ay miqdārı kendü evlādınıñ mihmānı (19) oldu ve andan şoñra anuñ rengini ve şeklini artık kimse görmedi varub perīler içre kaldı ve bu perīlerüñ insānı kapması çok vāқи‘ olmuşdur (20) nitekim aşĥāb-ı kirāmdan **Temīmdārī** [Enşārī -H] **Ĥazretlerini** daĥı kapmışlardur ve ol daĥı

cinniler miyânında katı çok zamân anlatmışlardır andan sonra kendü (21) ehl ü evlâdına gelmişler ve Hâzret-i Resüle ‘aleyhisselâm ba‘zı kışşasını haber vermişlerdür ve anuñ kışşası rivâyet-i şâhîh ile sâbit olmışdur [H330a] meşhür- (22) dur ve bunda mâ‘idâ dağı **Qādî Bedreddîn Kitâbü’l-Mercân fî Beyân-ı Ahvâli’l-Cân** diyü tesmiyye eylediğı kitâbda cinleruñ bir er şeklinde temsîl idüb (23) beşer cinsinden ba‘zı hâtûnlarla mücâma‘at idüb andan evlâd olduğunu ve kızlarını dağı ‘arûs şeklinde koyub beşerden ba‘zı recüle anı tervîc (24) idüb anlaruñ dışısından dağı bu ikisinüñ mücâma‘at itmesiyle evlâd u insân zühûra geldiğini beşer cinsinden ba‘zı kimse- (25) leri dağı alub gidüb kendü içlerinde niçe zamân besleyüb aña ri‘âyet kılduğunu yazmışlar ve bundan dağı ziyâde niçe ‘acâyib ü garâyib (26) kışşalar nakl idüb kendü kitâbını şâfi cinler ahvâlini beyân eylemek üzre niçe delâyl-i ‘akliyye ve berâhin-i nakliyye ile düzmişlerdür anı gören (27) bunlaruñ ba‘zı ahvâlini bilür

(3004) Meşnevî

Burd hemcinsî-yi peryâneş çünân

Ki rübâyed rûhrâ zağm-ı sinân

Perîleruñ hemcinslüğü ‘Abdu’l-ğavṣı kendüler cânibine (28) ancılayın ilette ki zağm-ı sinân rûhı bedenden çapar ya‘nî zağm-ı rimâh bir kimsenüñ rûhunu bedenden çapub aşlına vâşıl itmege sebep (29) olduğı gibi ol ‘Abdu’l-ğavṣüñ perîlerle cins olması anı beşer miyânından ancılayın çapdı ve anlar içine ilette

(3005) Meşnevî

Çün behiştî cins-i cennet (30) âmedest

Hem zicinsiyet şeved Yezdânperest

Çünkü behiştî cins-i cennet gelmişdür hem cinsiyetden Yezdânperest olur ya‘nî çünkü ehl-i behişt (31) cennet cinsi geldi ve niçe yüzden cennete münâsib oldu

evvelā *eṭṭayyibātu liṭṭayyibīne veṭṭayyibūne liṭṭayyibāt*¹²⁴⁶ āyet-i kerīmesinüñ mefhūmı üzre ehl-i (32) cennet ṭayyibler ve ṭāhirlerdür ve cennāt-ı ‘āliye hem sākin ṭayyibedür pes biri birine cins oldı ve münāsib geldi hem ehl-i cennet (33) cinsiyetinden Hāḳ Te‘ālāya ṭapıcı olurlar şu i‘tibārla ki Hāḳ Te‘ālā ṭayyibdür ve ehl-i cennet daḫı pāk u ṭayyibdür bu münāsebetle ehl-i cennet Yezdānperest (34) olurlar ve bunlaruñ ḫilāfı olan ehl-i cehennem hem kendü cinslerine māyil olurlar ve kendüler ḫabīs olduğıçüñ ḫabīs olan āšnāme ve şeyṭāna (35) perestiş kıllurlar ve ‘āḳıbet dār-ı ḫabīsın olan cehenneme giderler pes bu dünyāda ehl-i cehennem olan cehenneme münāsib olan fi‘āl u ḫıṣāle ta‘alluḳ kıllur (36) ve ehl-i cennet olan cennete münāsib olan fi‘āl u ḫıṣāle ta‘alluḳ kıllur ve aña māyil olur

(3006) Meşnevī

Nī nebī fermūd cūd u maḫmede

Şāḫ-ı cennet dān bedünyā (37) *āmede*

Nebī Ḥazretleri ‘aleyhisselām cūd ve maḫmede dünyāya gelmiş şāḫ-ı cennet bil buyurmadı mı ya‘nī Ḥazret-i Nebi ‘aleyhisselām seḫā ve ḫaṣlet-i (38) ḫamīde cennet şāḫlarından anı iki şāḫ bil ki bu dünyāya gelmiş ve mütedelliyye olmuşdur buyurdu kemā ḳāle ‘aleyhisselām *esseḫā’u ve ḫusnu’l-* (39) *huluḳi ḡusnāni min şeceretü’l-cennet*¹²⁴⁷ ve ḳāle ‘aleyhisselām eyzān *esseḫā’u şeceratun min eşcāri’l-cenneti ağşānuhā mutedelliyātu fiddunyā femen eḫāze* (40) *biḡuşnin minhā ḳādehu zālike’l-ḡuşnu ilelcenneti velbeḫulu şeceretu min eşcāri’n-nāri ağşānuhā mutedelliyātu fiddunyā femen eḫāze biḡuşnin minhā* (41) *ḳādehu zālike’l-ḡuşnu ilānnār*¹²⁴⁸ revāhu

¹²⁴⁶ “...temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır.” (Nûr 24/26)

¹²⁴⁷ “Cömertlik ve güzel ahlāk, cennet ağaçlarından (dünyaya sarkan) iki daldır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 384. [Bu lafızla bir hadisin tespit edilemediği lakin bunu anlamca destekleyen başka bir rivâyetin mevcut olduğu ve onun da zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹²⁴⁸ “Cömertlik, cennet ağaçlarından dalları dünyaya uzanan bir ağaçtır. Kim o dallardan birine tutunursa, o ağaç onu cennete götürür. Cimrilik de dalları dünyaya uzanan cehennem ağaçlarından bir ağaçtır. Kim o dallardan birine tutunursa, o dal onu cehenneme kadar götürür.” Gültekin, *İsmail*

‘Alī ve Ebū Hureyre ve Cābir ve Ebū Sa‘īd ve Enes rıd̄vānullāhi ‘aleyhim ecma‘īn kezā
fīCāmi‘u’s-Şagīr

[P547b] (1) (3007) *Meşnevī*

Mihrhārā cümle cins-i mihr ḥ’ān

Ḳahrhārā cümle cins-i ḳahr dān

Mihrlere cümle cins mihr oḳı ve ḳahrları cümle ḳahr cinsi bil ya‘nī bu dünyāda ne
ḳadar mihrler (2) ve maḥabbetler [H330b] ve merḥametler ve şefḳatler ve ‘aṭūfetler
var ise anlara cins-i mihr ü maḥabbet oḳı ki bu cümleñüñ aşlı nefsu’l-emrde Ḥaḳ
Te‘ālāñuñ mihr ü raḥmetinüñ (3) eşeridür ve kezalik bu dünyāda ne ḳadar ḳahrlar
ve ğazablar ve zaḥmetler ve meşāḳḳatler ve bunlar emsāli ḥāletler ve şıfatlar var ise
cümlesini ḳahr cinsinden bil ki (4) bu cümleñüñ aşlı ḥaḳīḳatde Ḥaḳ Te‘ālāñuñ
ḳahrıdur

(3008) *Meşnevī*

Lā’ubālī lā’ubālī āvered

Z’ān ki hemcinsend derre’y ü ḥıred

Lā’ubālī lā’ubālī getirür zīrā ki re’y- (5) de ve ‘aḳlda bunlar bir cins dururlar ya‘nī
ḳayıрмаḳsuz ve bīpāk olan kimse bir kendü gibi bīpāk olan ğayırmayıcı bir kimseyi
ele getirür ve kendüsini anuñ (6) muşāḥabet ve muḳārini mertebesine yetirür andan
ötüri ki ‘aḳlda ve re’yde ikisi biri biriyle hemcins dururlar cinsiyyet ise ‘illet-i zamm
olmaḳ ve (7) cins kendü cinsine meyl ḳılmaḳ muḳarrerdür

(3009) *Meşnevī*

Būd cinsiyyet derīdrīs ezñücüm

Heşt sāl ü bāZuḥal bud derḳudüm

(3010) *Meşnevī*

Dermeşārıḳ dermeġārīb (8) yār-ı ü

Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi, s. 385. [Mevzû olarak deġerlendirilebilecek rivāyetlerin yanı sıra zayıf denilebilecek rivāyetlerin de mevcut olduġu belirtilmiştir.]

Hemhadīs ü mahrem ü āsār-ı ü

İdrīs Hāzretlerinde nücūmdan cinsiyyet var idi sekiz yıl ol İdrīs Zuhal ile kudūmde oldu İdrīs (9) Hāzretlerinin kışsası bu defterde ve dahı beşinci defterde birkaç maħalde mūrūr itmişdür ve dahı *vezkur filkitābi İdrīse innehu kāne şiddikān nebiyyā* (10) *ve rafa'nāhu mekānen 'aliyyā*²⁴⁹ āyet-i kerīmesinde sūre-yi Meryemde ehl-i tefsīr anuñ hikāyesini yazmışlardır İrāda hacet yok ve İdrīsüñ nām-ı şerīfi (11) Uhnūhdur anuñ kesret dersinden ötüri aña İdrīs didiler dimişlerdür ya'nī Hāzret-i İdrīsüñ vücūdında nücūm cihetinden cinsiyyet var idi (12) ve lihazā sekiz yıl ol İdrīs felek-i sābi'de olan Zuhal yıldızıyla gelmede oldu maşriqlarda ve mağriblerde Zuhal yıldızı anuñ yāri oldu (13) anuñla hem hadīs ve anuñ mahrem ü āsārı oldu ve İdrīs Hāzretleri hem ol Zuhal ne dirse bildi cümle āsārına 'ālim ü 'ārif oldu

(3011) Meşnevī

Ba'd-ı ğaybet çünki (14) *āverd ü kudūm*

Derzemīn miğüft ü ders-i nücūm

(3012) Meşnevī

Pīş-i ü istāregān hoş şaf zede

Aħterān derders-i ü hāzır şude

(3013) Meşnevī

Ān çünān ki halk āvāz-ı nücūm

(15) *Mīşenīdend ezhuşūş u ez'umūm*

(3014) Meşnevī

Cezb-i cinsiyyet keşide tā zemīn

Aħterānrā pīş-i ü kerde mübīn

(3015) Meşnevī

Her yekī nām-ı ğod u aħvāl-i ğod

¹²⁴⁹ "Kitapta İdris'i de an. Hakikaten o, pek doğru bir insan, bir peygamberdi. Onu üstün bir makama yücelttik." (Meryem 19/56-57)

Bāz güfte pīş-i ū şerh-i (16) raşad

Ġaybetden şoñra çünkim ol İdrīs beşeriyye kudüm getürdi zemīnde o nücümüñ dersini didi Ġaybet ‘indelmüşāyih ne idüginüñ taḥkīki **Ṭarīkat-** (17) **nāmede** dereceyi Ġaybetde mezkūr olmışdur ve bir miqdar daḡı cild-i evvelüñ dibācesinde *liġuyyebi'l-ḥużzār* kavlinüñ şerhinde mürür kılmışdur anlarda taleb (18) olına bunda *ġaybetden* murād maḡām-ı beşeriyyeden münseliḡ olmak ve kendü cisminden Ġaybet kılmışdur çünkim İdrīs-i Nebī Ḥazretleri kendü cisminden münseliḡ (19) oldu ve rüḡla eflāka su‘ūd idüb nücümüla āşināluk kıldı ba‘delġaybet çünkim ol yine beşeriyyet maḡāmına kudüm getürdi yer yüzinde (20) taleb-i ‘ilm-i nücüm olanlara nücüm dersini didi farzā anuñ öñinde istāreler hoş şaf urmuşlar idi aḡterler ol İdrīsüñ dersine (21) ḡāzır olmuşlar ve anuñ nazārında ṭurmuşlar idi ancılayın ki ders okıyan ḡalk nücümüñ āvāzını ‘umūmdan ve ḡuşuşdan **[H331a]** işidürlerdi (22) ya‘nī anuñ meclisinde ‘avāmdan ve ḡavāşdan her kim ḡāzır oldıysa nücümüñ aña söyledüġi sözi istimā‘ iderlerdi İdrīsle anlaruñ miyānında (23) olan cinsiyyet cezbī anları āsmān tarafından zemīne dek çekdi aḡterleri anuñ öñinde ol cinsiyyet mübīn ü zāhir eyledi *mübīn* şülāşīden olmak (24) münāsibdür egerçi if‘ālden ism-i fā‘il şīġası üzre okınsa daḡı cāyiz olur her bir yıldız kendü ismini ve kendünüñ aḡvālını ol İdrīsüñ (25) öñinde girü söylerdi ve aña şerḡ-i raşad eylerdi ve anuñ meclisinde ḡāzır olanlar bu ‘ilmde tedvīn-i kütüb kıldılar ve raşad ‘ilmini öğrendiler ve yıldızlaruñ (26) ḡāşıyyetine ‘ālim oldılar

(3016) Meşnevī

Çīst cinsiyyet yekī nev‘-i nazār

Ki bedān yābend reh derhemdiger

(3017) Meşnevī

Ān nazār ki kerd Ḥaḡ dervey nihān

Çün nihed dertü tu gerdī (27) cins-i ān

Cinsiyyet nedür nazaruñ bir nev'idür ki ol bir nev' olan nazır sebebiyle iki kimse biri birlerine yol bulurlar ol nazarı ki Hâk Te'âlâ ol (28) bir kimsenüñ vücūdında nihân itdi çünkim sende qoya sen anuñ cinsi olursın ya'nî ma'nâ yüzinde olan *cinsiyyet*den murâd 'aql u nazaruñ bir nev' olmasıdır (29) ki halk-ı 'âlem biri birleriyle ol bir nev' olan nazır vâsıtasıyla cins olurlar meşelâ bir t̄âyifeye cins olmayub kimesne şol nazarı ki Hâk Te'âlâ Hâzretleri ol (30) kavmüñ vücūdında nihân u mahfî kılmışdır eger ol nazarı farzâ senüñ vücūdında qosa sen hem ol kavmüñ cinsinden olursın ve anlara meyl (31) ü mahabbet kılırsın

(3018) Meşnevî

Her taraf çı mîkeşed tenrâ nazır

Bîhâberrâ ki keşâned bâhâber

Teni [her-P] tarafa ne çeker nazır çeker bîhâberi kim çeker bâhâber çeker ya'nî her tarafa (32) bîhâber olan bedeni ne çeker dirseñ bâhâber olan 'aql u nazır çeker yoqsa bîhâberüñ bir cânibe hareket itmege istiğâ'atı yoqdur ba'zı nüshada *ki* yerine (33) *bîhâberrâ k'ey keşâned bâhâber* vâki' olmışdır bu nüsha üzre ma'nâ bîhâberi bâhâber kaçan çeker ya'nî bîhâberi bâhâber çekmez miyânlarında 'adem-i cinsiyyet olduğu (34) mülâbesesiyle demek olur lâkin lâkinne'l-evvel evlâ

(3019) Meşnevî

Çünki ender merd hüy-ı zen nehed

Û muhannes gerded ü gân mîdehed

(3020) Meşnevî

Çün nehed derzen Hudâ hüy-ı nerî

(35) Tâlib-i zen gerded ân zen sa'terî

Çünkim Hâk Te'âlâ erde 'avret hüyünü qoya ol muhannes olur ve gân virür *gân* cimâ'a dirler bunda kün (36) virmeden kinâyet olur çünkim Hâk Te'âlâ 'avretde

erlük hūyuni qoya ol zıbıqçı ‘avret zen ʔalibi olur *sa‘terī* zıbıqçı ‘avrete dirler (37)
Fārisīdür nitekim **Mevlānā Cāmīnūñ** bu beytinde dađı vāki‘ olmuřdur

Beyt

Fercrā bend ezgūlū kun k’ezzenān-ı sa‘terī

Fāriġest ān kes ki (38) ʔūt-ı ū zenān-ı sa‘terest¹²⁵⁰

ve filhāqīka erlerde ‘avrethūy olsa muħanneř olur ve kūn virür ve mef‘ül olub
ma‘lūn olur ve ‘avretde (39) dađı er hūyı olsa ‘avret sikmeġe ʔalib olur ve erlere
teřbīh ʔılır ve zıbıqçı olub mel‘üne olur ki Ĥazret-i Nebī řallallaħu ‘aleyhi vesellem
(40) bu ikisinūñ ĥaqqında buyurmuřlardur *le‘ane Allāhu’l-muħanneřine mine’r-ricālī*
velmuteracilāti mine’n-nisā¹²⁵¹ revāhu **Dāvūd** vel**Tırmıdī** ‘an **İbn ‘Abbās** kezā (41)
fī**Cāmī‘ü’ş-Şaġir**

(3021) Meřnevī

Çün nihed dertū řifāt-ı Cebreyīl

Hemçü ferĥī berhevā cūyī sebīl

[H331b] Çünkim Ĥaĥ Te‘ālā sende Cebrāyil řifātın qoya [P548a] (1) bir ferĥ gibi hevā
üzre sebīl istersin ya’nī çünkim Ĥaĥ Te‘ālā Ĥazretleri senūñ vücūdında evřāf-ı
Cebriīyye ve eflāĥ-ı melekiyye qoya bir ʔuř (2) yavrusı gibi hevā-yı rūħānī cānibine
yol istersin ve evc-i melekūt üzre pervāz itmeġe meyl ü sa’y ʔılırsın

(3022) Meřnevī

Muntazır binhāde dīde ber- (3) hevā

Ezzemīn bīġāne ‘aşık bersemā

Dīde hevā üzre muntazır ʔomıř zemīnden bīġāneye ‘aşık semā üzre ya’nī ‘aşık
zemīnden bīġāne- (4) dūr hevā üzre semā ʔarafına ġözini muntazır ʔomıř ister ki

¹²⁵⁰ “O kadınsevici bir avrattır, onun boġazını baġla. Bir kimse ki kadınsevici avradın yemi olmuşsa
boş insandır.”

¹²⁵¹ “Allah kadınlaşan (kadın gibi davranan) erkeklere ve erkekleşen (erkek gibi davranan) kadınlara
lanet etmiştir.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī şerhi*, s. 269. [Hadisin tarikleri zayıf olsa da
sahīh olduġu belirtilmiştir.]

hevā-yı rūhaniyyet üzre pervāz kıla ve melekūt semāya vāşıl ola anuñçün ki (5) aña evşāf-ı rūhāniyye gālebe olmaqla rūhānīlerle cins olmışdur ve ‘arazī ve cismānī olanlardan nefret idüb bīgāne qalmışdur ve lihazā (6) melekūt semā tarafına muntazır olub göz qomışdur anuñ murādı hemīşe terakķī ve taşā‘ud eylemek ve ‘ālem-i ervāhda pervāz kıılmaqdur

(3023) Meşnevī

Çün nihed (7) dertü şifathā-yı ħarī

Şad peret ger hest berāħur perī

Çünkü Hāk Te‘ālā sende ħarlık şifatlarını qoya yüz perüñ eger var ise (8) āħur cānibine uçarsın Hāk Te‘ālā Ĥazretleri senüñ vücūdında ħarlık şifatlarını ve ħayvāniyyet ħūylarını vaz‘ eylese eger senüñ ‘aqlıdan ve (9) fikrden ve zekā ve fiṭnatdan ve fehm ü firāsetden ve rāy u kiyāsetden ve bunlar emşāli olan şifatlardan yüz dāne qanaduñ olsa yine ol şifāt-ı (10) ħimāriyye muḳtezāsı üzre dünyā āħurınıñ cānibine uçarsın ve maḳām-ı ħayvāniyyeye qaçarsın *ve ye’kulüne kemā te’kulu’l-en‘āmu*¹²⁵² āyetinüñ mefhūmı üzre (11) en‘āmmişāl yiyüb iḳen ṭāyife gibi ki sen hem yiyüb içersin

(3024) Meşnevī

Ezpey-i şüret neyāmed mūş ħ‘ār

Ezħabīsī şud zebūn mūşħ‘ār

Mūş (12) şüretinden ötüri ħ‘ār gelmedi ħabīslikden ötüri mūşħ‘āruñ zebūnı oldı mışra‘-ı şānīde *mūşħ‘ār* vaşf-ı terkībīdür sıçan yiyici ma‘nāsına (13) *mūşħ‘ār* aşl çaylağa dirler gürbe ma‘nāsı murād olsa daħı cāyizdür ya‘nī mūşuñ ħor u ħaķīr olması mücerred şüretinden ötüri olmadı belki (14) ol çaylağuş zebūnı oldı şifāt-ı ħabīsēsinden ötüri öyle olıcaķ mūşuñ ħor u ħaķīr olması sīret-i ħabīsēsinden ötüri (15) ve gürbeye ve çaylağa zebūn olduğundan ötüri olur

¹²⁵² “Hayvanların yediği gibi yerler.” (Muhammed 47/12)

(3025) Meşnevî

Ŧu‘mecūy u ḥāyın ü zulmetperest

Ezpenîr ü fustuḡ u dūşāb mest

Ol (16) mūş Ŧu‘mecūy ve ḥāyın ve zulmetperestdür penîrden ve fustuḡ ve dūşābdan mestdür ya‘nî mūşuñ ḥor u ḥaḡîr olması mücerred şüret cihetinden (17) degildür belki evşāf-ı ḥabîsesi olduḡı cihetdendir cümleden biri ḡāyet ḥabîslük mūşḥ‘āruñ zebūn u maḡlūbı olduḡıdır ve biri (18) daḡı hemîşe Ŧu‘mecūy olduḡıdır ve biri daḡı ḥāyın ve sārîḡ olduḡıdır ve biri daḡı zulmete meyl ü maḥabbet ḡılduḡı ve rūşenālukdan mu‘riḡ (19) olduḡıdır ve daḡı penîr ve fustuḡ ve pekmez ve bunlar emşāli olan ḡıdā-yı cismāniyyenüñ mesti olub bunlara ḥarîs olduḡıdır pes (20) her şol kimselerde ki bu şıfatlar bulına anlar mūş gibi ḥ‘ār u ḥaḡîr olur ve anlara mūşsîret ve fāreḡabîat dinür

(3026) Meşnevî

Bāz-ı eşheb- (21) rā çü bāşed ḥūy-ı mūş

Neng-i mūşān bāşed ü ‘ār-ı vuḥūş

Bāz-ı eşhebüñ çünkim mūş ḥūyı ola mūşlaruñ nengi ve vuḥūşuñ (22) ‘arı olur ya‘nî şol beyāz ḡoḡan ki ḡoḡanlaruñ ḡüzîde ve maḡbūlidür ammā çünkim ol bāz-ı sepîdüñ ḥūyı [H332a] mūş gibi ola ve fārede bulınan (23) şıfatlar anuñ vücūdında bulına ol bāz-ı eşheb cümle vuḥūşuñ neng ü ‘arı ve cemî‘-i mūşuñ ma‘yūb u ḥ‘arı olur zîrā şüretinüñ (24) muḡteżāsı virmedüḡinden *ulā‘ike kelen‘āmi bel hum eḡallu*¹²⁵³ āyetinüñ mefhūmı üzre bunlardan eḡall u esfel olur ve bunlar andan neng ü ‘ār (25) ḡutarlar

(3027) Meşnevî

Ḥūy-ı ān Hārūt u Mārūt ey püser

Çün beḡeşt ü dādşān ḥūy-ı beşer

¹²⁵³ “İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkıncıdır.” (A‘râf 7/179)

(3028) Meşnevî

Derfütâdend ezlenaḥnu'ş-şâffün

Derçeh-i Bâbil bebeste (26) sernigün

Ey püser ol Hārūt u Mārūtuñ ḥūyı çünkim döndi ve Ḥudā anlara beşer ḥūyın virdi ya'ñī ey püser çünkim ol Hārūt u Mārūt nāmında (27) olan meleklerüñ ḥūyı mütebeddil ü müteğayyir oldı Ḥaḫ Te'ālā anlara beşer ḥūyını virdi anlar ***lenaḥnu'ş-şâffün***¹²⁵⁴ mertebesinden düşdiler Bâbil kıyusına baş (28) aşağı beste ve muḳayyed ya'ñī bunlar biz şâf urucıların didükleri meleküt mertebesinden Bâbil kıyusına bağlanmış düşdiler demek olur ve mışra'ı (29) evvel sūre-yi Şâffâtta olan âyet-i kerîmeye işâret olur bu âyet-i kerîmenüñ tefsîri cild-i evvelde *Hārūt u Mārūt ḥikâyesinde* (30) mürür eyledi Hārūt u Mārūtuñ ḥikâyesi bir miḳdâr ol maḥalde vâşıl beşinci defterde evâyile ḳarîb *beyân-ı ân ki 'aḳl u rûḥ maḥbûsend* (31) *derâb u gil hemçü Hārūt u Marūt derçâh-ı Bâbil* sürḥında mezkûr olmışdur anlarda ṭaleb olına

(3029) Meşnevî

Levh-i Maḥfûz eznaḫar şân dūr şud

Levh-i (32) İşân sâḫir ü meshûr şud

Levh-i Maḥfûz anlaruñ nazârlarından dūr oldı anlaruñ levḫi sâḫir ü meshûr oldı ya'ñī anlar 'âlem-i melekütta iken (33) Levḫ-i Maḥfûz anlaruñ nazârında idi beşeriyete gelmekle Levḫ-i Maḥfûz anlaruñ nazârından ğâyib oldı anlaruñ levḫi ḫazîz-i beşeriyete nüzül eyledükden soñra (34) siḫr idici kimselerüñ ve daḫı sâḫir olınmış kimselerüñ vücûdı oldı ve bunlar sâḫirlük ve meshûrlük levḫlerine nazâr kılmâğa başladı

(3030) Meşnevî

(35) *Per hemân u ser hemân heykel hemân*

Mûsa-yı ber'arş u Fir'avnî mûḫân

¹²⁵⁴ “Biz orada sıra sıra dururuz.” (Sâffât 37/165)

Per hemān [ve +H] ser hemān ve heykel hemān bir Mūsā ‘arş üzre (36) [ve +H] bir Fir‘avn mühāndur ya‘nī per hemān ol per ve ser hemān ol ser ve heykel ü hey’et hemān ol heykel ü hey’etdür ma‘ahazā bir (37) ‘azīmüŝŝān Mūsā ‘arş üzre ve bir Fir‘avn-ı denī ḥ̣ār u mühāndur *per* bunda iki kollarla ellerdür ki insānuñ elleriyle kolları iki cenāh (38) gibi vāki‘ olmuŝdur ya‘nī insān ŝüretle insān olmaz belki sīretle insān olur gör ki Fir‘avn daḥı iki eli hemān Mūsāda (39) olan iki el gibi ve Fir‘avnuñ başı daḥı hemān ol baş ve hey’et ü heykel hem ol hey’et u heykel ve ikisine bile beŝer dinür (40) ve beŝeriyette bunlar müŝterekdür velīkin Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhisselām gör ki ‘arş üzre ve Fir‘avn-ı denī maḳām-ı esfelde ḥ̣ār u ḥaḳīr ḳaldı

(3031) Meŝnevī

Der- (41) pey-i ḥ̣ū bāŝ u bāḥoŝḥū niŝīn

Ḥūpezīrī ruḡan-ı gülrā bebīn

Ḥūy ardınca ol ve ḥoŝḥūy olanlarla otur ve ruḡan-ı [P548b] (1) gülüñ ḥ̣ū pezīrlüğünü gör ya‘nī ḥāŝıl-ı merām saña budur ki ḥūy-ı nīkū ardınca ol ḥoŝḥū olan kimselerle otur ve muŝāḥabet ḳıl ki anlaruñ (2) ŝoḥbetinden saña daḥı ḥoŝḥū olmaḳ sirāyet ḳıla ve ṭab‘uñ anlardan aḥlāk-ı¹²⁵⁵ ḥasene kesb eyleye ki ŝoḥbet-i mü’essire ve ṭabī‘at-ı sārīkadur gül (3) yaḡınuñ gil-i ḥoŝbūdan ḥūpezīr olmasını ve būy almasını gör belki gil-i ḥoŝbūya daḥı naḡar irgür ki ol kil gül-i ḥoŝbūya bir zamān muŝāḥib (4) ve muḳārīn olmaḳla [H332b] andan niçe rāyiḥa olur ve ve mu‘aṭṭar olur ve **Şeyḥ Sa‘dīn**üñ bu sözi bu ma‘nāya delālet ḳılır dir ki

Beyt

Gil-i ḥoŝbūy (5) derhamām-ı rūzī

Resīd ezdest-i maḥbūbī bedestem

Bed’ü güftem ki miskī yā ‘abīrī

¹²⁵⁵ aḥlāŝ P

Ki ezbü-yı dilāvīz tu mestem

Begüftā men gil-i nāçiz būdem

Ve- (6) līkin müddetī bāgūl nişestem

Kemāl-i hemnişin dermen eşer kerd

*Ve ger ne men hemān hākem ki hestem*¹²⁵⁶

ve bu beyt-i laṭīf daḥı bu maẓmūnı mü'eyyid olur ki (7) dimişlerdür

Beyt

İşhab eḥā keremin taḥzī bişoḥbetihi

Fıṭṭab'ı muktesibun min kulli maşḥūb

Kerrīhi āḥizetun mimmā temerru bihi

*Netenan min enneteni- (8) ṭıyben mine ṭ-ṭıybi*¹²⁵⁷

(3032) Meşnevī

Hāk-i gür ezmürd hem yābed şeref

Tā nihed bergür-ı ū dil rūy u kef

(3033) Meşnevī

Hāk ezhemsāyegī-yi cism-i pāk

Çün müşerref(9) āmed ü iḳbālñak

(3034) Meşnevī

Pes tu hem elcāru şumme'd-dār gū

Ger dilī dārī birev dildār cū

¹²⁵⁶ “Bir gün hamamda güzel kokulu bir kil, bir dostun elinden benim elime erişti. O kile dedim ki: ‘Misk misin yâhud anber misin? Senin gönül açıcı olan kokundan sarhoşum.’ Bana cevaben dedi ki: ‘Ben nâçiz ve kıymetsiz bir çamur idim. Fakat bir müddet gül ile beraber oturdum. Benim musâhibim olan gülün kemâli bana tesir etti. Yoksa ben yine olduğum gibi toprağım.’” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 347.

¹²⁵⁷ “İyi bir kardeşle dostluk edersen dostluğundan feyz alırsın. Karakter ki dostluktan kazanılır. Rüzgâr pis kokunun üzerinden geçerse pis kokuyu; güzel kokunun üzerinden geçerse güzel kokuyu alır.

Gör ki hāk-i gür şerīf olan mürdeden hem şeref (10) bulur tā kim anuñ güri üzre ehl-i dil rüy u kef qor ya‘nī ol bir hāk ayaklar altında h̄ār u haķīr olmuş iken getirüb aña bir ‘azīz (11) ü şerīf olan kimsenüñ cismini defn iderler filhāl ol hāk-i haķīr ol mürdenüñ cisminden şerīf olur ve revnaķ bulur bir (12) mertebede ki tā ehl-i dil anuñ üzerine el qor ve yüz sürer ve ta‘zīm ü tekrīm eyler hāk cism-i pākuñ hemsāyelüginden ve aña muķārenet kılmadan (13) çünkim müşerref ü iķbālnāk geldi ya‘nī iķbāllu oldı ve şeref buldı pes sen hem ey tālīb ‘izzet ü şeref olan merd-i kār *elcāru* (14) *summe’d-dār* di nitekim Hāzret-i Nebī ‘aleyhisselām¹²⁵⁸ *elcāru summe’d-dār errefik summe’-t-tarīķ*¹²⁵⁹ didi eger bir dil tatar iseñ yüri dildār iste ki şeref (15) ü ‘izzetini dil didārdan bulur ve kişi kendü hemnişin ve yārinden yümñ ü sa‘ādet alur

(3035) *Meşnevī*

Hāk-i ü hemsīret-i cān mişved

Sürme-yi çeşm-i ‘azīzān mī- (16) *şevd*

(3036) *Meşnevī*

Ey besā dergūr huftē hākvār

Bih zışad ihyā benef’ ü intişār

(3037) *Meşnevī*

Sāye bürde ü vü hākeş sāyemend

Şad hezārān zinde (17) *dersāye-y veyend*

Ol dildāruñ hāk-i cismi cānuñ sīreti ola ‘azīzlerüñ çeşmine sürme ola ya‘nī çok dildār-ı kāmil kimseler var- (18) dur ki anuñ hāk-i cismi eger hayātda ve eger memātda cānla hemsīret olur ve bu dünyādan āhirete naķl eyledükden soñra anuñ türbe-yi mübāreki (19) ‘azīzlerüñ gözine tütüyā olur ya‘nī çok kimselerüñ ol hāk-i

¹²⁵⁸ ‘aleyhisselām: ‘aleyhişşalātı vesselām H

¹²⁵⁹ “Ev satın almadan önce komşuyu; yola çıkmadan önce de arkadaşı araştıran!” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 240. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

mübârek vâsişasıyla gözleri açılır meşelâ [Hâzret-i +H] İmâm Hüseyniñ türbe-yi (20) şerîfinden her nesne niçe körleriñ gözleri açıldığı gibi ey çok nebîniñ ve velîniñ cesedleri gür içre hâkvâr yatmış nef'- (21) de intişârda yüz ahyâdan yegdür *intişâr* bunda fâyide ma'ânâsına olur ya'nî çok velî ve nebîniñ cesed-i mübârekleri qabr içre egerçi (22) hâk gibi yatmış ve hâk-i zemîn anlarıñ cesed-i şerîfini setr itmişdür velîkin anlarıñ hâk-i şerîfi ve qabr-i nazîfi nef'-de ve fâyidede (23) yeryüzinde gezen zindeleriñ niçe yüzinden yegrekdür ol 'azîz bu cihândan sâye-yi cismini iletmiş ve anuñ hâki sâyelüdür niçe yüz (24) biñ zinde anuñ sâyesindedür *evvelki sâyeden* murâd ol 'azîz ü şerîf olan kimseniñ cisimleridir ki cism rûha (25) nisbetle sâye gibidir ve anuñ hâkiniñ sâyemend olmasından murâd sa'âdetmend olmasıdır ve sa'âdet dağı sâye gibidir nitekim (26) fülân şâhib-i sa'âdetiñ bu kadar kimse [H333a] sâye-yi sa'âdetlerinden hoş geçer dirler ve tavzîh-i ma'nâ böyle demek olur ki ol şâhib-i kerem ü cûd (27) olan 'azîzü'l-vücûd egerçi bu dünyâdan sâye-yi cesedini iletmiş ve ravza-yı cennetde anı sâkin itmişdür velîkin anuñ hâk-i şerîfi sâye- (28) lü ve qabr-i nazîfi sa'âdetlüdür niçe yüz biñ zinde olan kimseleriñ hâkiniñ sâye-yi sa'âdetinde hoş geçer ve hâki sâyelü ve qabri (29) mâyelü olan nebîler ve velîler dünyâda qatı çokdur bu cümleden efđal cemî'-i mürselîn ve Hâbîbu Rabbü'l-'alemîn olan Resûl-i Ekrem Hâzretleriñ (30) qabr-i şerîfi ve merqad-ı laţîfidür ki bir kimse ol Hâzretiñ qabr-i şerîfini ziyâret eylese hemân hâl-i hayâtda iken anları ziyâret eylemiş gibi (31) olur kemâ qâle 'aleyhisselâm *men zâre kabrî ba'de vefâti feke'enne mâzârenî fi hayâti*²⁶⁰ ve ol Hâzretiñ qabr-i şerîfini ziyâret kılan mü'mine (32) anuñ şefâ'ati vâcib olur kemâ qâle'n-Nebiyi şallallâhu 'aleyhi ve sellem *men zâre kabrî vecebet lehu şefâ'ati*²⁶¹ revâhu İbn 'Ömer radıyallâhu 'anhâ ve evliyâ-yı (33) güzînden dağı bu zemînde merqadı müteyemmen

²⁶⁰ "Vefatımdan sonra kabrimi ziyâret eden kimse, ben hayattayken beni ziyâret etmiş gibi olur." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 387. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

²⁶¹ "Kim kabrimi ziyâret ederse, şefâatim ona vâcib olur." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 388. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

ve müteberrek çok veliler vardır velikin bu cümle mürşid-i ehl-i yakīn ve sulṭānu'l-
‘āşīkīn ve bürhānū'l- (34) ‘ārifīn a‘nī Mevlānā Celāleddīn Ḥazretlerinüñ ḥāk-i pākı ve
merḳad-ı ṭarabnākıdır ki niçe derdmenler ol Ḥazretüñ ḳabr-i pākından şafālar ve
(35) zevḳler bulmuşlar ve niçe zindeler daḡı Ḥazretüñ sāye-yi sa‘ādeti altında āsūde
olmuşlardır anuñ āstāne-yi sa‘ādet āşiyāne- (36) sine ḥıdmet ḳılanlara rūḥānī ve
cismānī niçe zevḳ ü şafālar ve sıḥḥatler ve bereketler ḥāşıl olduğundan mā‘idā
civārında ve eṭrāfında olanlar (37) bile andan niçe münāfi‘ ve fevāyid bulurlar ve ol
ḳabr-i şerīf ve āşiyāne-yi nazīf sebebiyle niçe fakr u za‘ifā zindegānīlük ḳılurlar
herkes (38) i‘tikādı ḳadar anuñ ḳabri şerīfine ve āşiyāne-yi nazīfine yüz sürdükte
murādına vāşıl olurlar pes cūd u kerem şāḥibi olan veliyy-i kāmillerüñ (39) vefāt
eyledükden şoñra niçe kendülere mu‘tikād olanlara ve ḥüsn-i tevvecüh eyle rūḥ-ı
şerīflerinden istimdād u isti‘ānet ḳılanlara mededresān (40) olduklarına ve dünyevī
ve āḥirevī mu‘āvenet ḳılduklarına bu ḥikāyet-i ḡarībe ile tenbīḥ ü işāret idüb
buyururlar

**Dāstān-ı (41) ān merd ki vazīfe dāşt ezmuḥtesib-i Tebrīz ve vāmḥā kerde būd
berümīd-i ān vazīfe ve ūrā ḥaber nī ezvefāt-ı ū**

Bu sūrḥ-ı [P549a] (1) şerīf ol merdüñ dāstānıdır ki şerḥ-i Tebrīzüñ muḥtesibinden
vazīfe tutardı *muḥtesib* aşl emr-i ma‘rūfa ve nehy-i münker idici kimseye dirler
kemā ḳāle fiş^{ŞİḤḤĀH} (2) *iḥtesebu ‘aleyhi kezā izā enkartuhu ‘aleyhi*¹²⁶² bunda daḡı
*muḥtesib*den murād ma‘rūf ve nehy-i münker eyleyen kimse olmaḳ ensebdür ve ol
merd kendü şehrinde diyenler eylemiş idi (3) ve çok kimseden istikrāz idüb vāfir
borclar ḳılmış idi muḥtesibden olan ol vazīfe ümīdi üzre keennehu ol şāḥib-i
devletden vazīfe- (4) yi alurum ve bunlara anı şoñra virürüm diyü niçe kimseden
vāfir dirhem ü dīnār almış idi ve ol merdüñ ol muḥtesibüñ vefātından ḥaberi yok idi

¹²⁶² “İhtesebtu ‘aleyhi ‘yani onu ayıpladım’ anlamındadır.”

(5) elhāşıl ezhiç zinde vām-ı ũ güzärde neşud illā ezmuhtesib-i müteveffā güzärde neşud çünān ki güfteend

Leyse men māte festerāhe bimeytin

(6) İnneme'l-meytu meytu'l-aḫyā'i

hāşıl-ı kelām ol merd-i vāmdāruñ hiç bir zindeden [H333b] anuñ vāmı güzärde olmadı ve bir kimse anuñ borcunı edā kılmadı (7) illā yine müteveffā olan muhtesibden anuñ borcu güzärde oldu ve kaçā kıldı ancılayın ki dimişlerdür şol kimse ki öldü pes ölmekle rāhat (8) buldı ol kimse ölmedi meyyit degildür illā diriler meyyitdür ya'nī şol kimse ki şüreten ölmekle ve bu dār-ı gurürdan dār-ı sürūra intikāl kılmakla rāhat (9) buldı ve ḫayāt-ı ḫaḫīkiyyeye vāşıl oldu ol kimse filḫaḫīka ölmedi ve mürde daḫı degildür mürde şol kimsedür ki zindeler şeklinde ola va aşlā anuñ (10) rāhatı ve zevki olmaya ve ḫalbi ve rūḫı rāhat-ı ḫaḫīkī ve ḫayāt-ı ma'nevīden ğidā ve bühre bulmaya

(3038) *Meşnevī*

Ān yekī dervīş z'eṭrāf-ı diyār

Cānib-i Tebrīz āmed vām- (11) *dār*

(3039) *Meşnevī*

Nüh hezāreş vām būd ezzer meger

Būd der Tebrīz Bedreddīn 'Ömer

(3040) *Meşnevī*

Muhtesib būd ũ bedil baḫr āmede

Her ser-i müyeş yekī Ḥātımkede

(3041) *Meşnevī*

Ḥātım er būdī (12) *gedā-yı ũ şudī*

Ser nihādī ḫāk-i pāy-ı ũ şudī

Ol bir dervîş ü muhtâc u dilrîş eṭrâf-ı diyârdan Tebrîz cānibine vāmdâr geldi meger ol faķîrūñ (13) ṭokuz biñ altun borcî var idi Tebrîz Őhrinde Bedreddīn ‘Ömer nāmında bir kimse var idi o muhtesib gōñilde baḥr gelmiŐ (14) ya‘nî deryā-yı dil bir seḥî ve civānmerd kimse olmiŐ idi farzā anuñ her kılı başında bir ḥātimkede var idi *ḥātimkede* ḥātemlük maḥalli dimekdür bunda (15) ziyāde seḥîler maḥarri dimeden kināyetdür ya‘nî ol bir mertebe-yi seḥî ve civānmerd idi ki anuñ her bir kılınuñ başında niçe seḥîler maḥalli var idi farzā (16) **Ḥātim-i Ṭay** eger ḥāzır olaydı ve anı göreydi anuñ gedāsı ve ğulāmı olurdı aña baş ḳordı ve inḳiyād ḳılurdı ve anuñ ḥāķipāyı olurdı *Ḥātim-i* (17) *Ṭay* Ṭay ḳabîlesinden ‘Arab içre cūd u seḥā ile ma‘rūf u meŐhūr olmiŐ ve ḥāḳ içre Őöhret bulmiŐ bir kimsenüñ ismidür ve ba‘zı ḥikāyeti (18) daḥı ekŐer mevāzi‘de mürür eylemiŐdür

(3042) Meşnevî

Ger bedādî teŐnerā baḥr-ı zülāl

Derkerem Őermende būdî z‘ān nevāl

(3043) Meşnevî

V‘er bekerdî zerreyîrā maŐrîķî

Būdî ān der- (19) *himmeteŐ nālāyîķî*

Ol bir mertebe saḥî ve kerīm idi ki bir teŐneye āb-ı zülāl vireydi ya‘nî bir Őusuz kimseye āb-ı ḥayāt gibi bir laṭîf ü Őîrinden Őuyı (20) anı ḳandırınca içür didi ve tamām anı sîrāb idüb reyyān ḳılaydı ol nevālden keremde Őermende olurdı ve bu teŐneye murād üzre iḥsān (21) u in‘ām eyleyeydüm diyü istiḥyā ḳılurdı ve eger farzî bir zerreyi bir maŐrîķ eyleyeydi ya‘nî bir ḥor u ḥāķîr olan kimseyi eger maŐrîķ gibi maḥall-i nūr ve maḥzar-ı (22) ḥuyūr u sürür eyleyeydi anuñ himmetinde ol bir nālāyîķ kār idi ya‘nî anuñ ‘ulivv-i himmetine nisbetle bir zerreyi maŐrîķ eylemege lāyîķ olan kār u hüner (23) degül idi anuñ himmet-i ‘āliyesi ne mertebe olmaḳ gerek bundan ḳıyās olına

(3044) *Meşnevî*

Berümîd-i ü beyâmed ân ğarîb

K'ü ğarîbân râ budî ħ'îş u nesîb

(24) (3045) *Meşnevî*

Mâdereş bûd ân ğarîb âmûhte

Vâm-ı bîhad ez'atâyiş tûhte

(3046) *Meşnevî*

Hem bepuşt-i ân kerîm ü vâm kerd

Ki bebaşışhâş vâsık bûd merd

Elhâşıl ol (25) ğarîb ol muhtesib şehînüñ şehâ ve keremi üzre geldi zîrâ ol muhtesib Tebrîzî ğarîblere ħarîb ü nesîb idi ya'nî ğaribânuñ akrabâ ve nesebi (26) gibi idi her gelen anı kendünüñ akrabası gibi bilürdi ve anuñ hûne-yi [H334a] sa'âdetini her ğarîb kendüsine melce' ve me'vâ bulurdi ol merd-i ğarîb (27) ol kerîmüñ ħapısına evvelden öğrenmiş ve anuñ bâb-ı sa'âdetine muħaddeme i'tiyâd kılmış ve andan niçe laţîfeler ve 'atâlar bulmuş idi kendü şehrinde (28) ol kerem şâhibinüñ 'atâsından ötüri bîhadd vâm irkmiş ve az az cem' itmiş idi *tuhte* tuhten lafzından ism-i mef'öldur *tuhten* irkmege (29) ve az az cem' itmege dirler hem ol kerîmüñ arkasıyla ol dervîş vâm itdi ya'nî ol merd dervîş ol kerîme i'timâd u istinâd itmekle (30) vâfir borc itdi ki anuñ başışlerine ol merd-i vâsık idi ve anuñ 'atâyâsına muħkem i'tikâd u i'timâd kılmış idi bu ecluden düyündan (31) ħazer itmeyüb andan bundan vâfir istikrâz idüb vâmdâr idi

(3047) *Meşnevî*

Lâ'ubâlî geşte z'ü vü vâmcü

Berümîd-i ħulzüm-i ikrâmħü

(3048) *Meşnevî*

Vāmdārān (32) *rūtürüş ü şādkām*

Hemçü gül ḥandān ezān ravzu'l-kirām

Ol cihetden lā³ubālī ve vāmcū olmuş ikrāmḥūy olan ḫulzümün ümīdi (33) üzre ya³nī ol ikrāmḥūylu olan kerem deryāsınuñ ‘aṭā ve bahşāyişi ümidi üzre ol dervīş ḫayıрмаḫsuz olmuş ve istiḫrāz idüb (34) vāfir düyün idinmiş idi farzā sāyir vāmdārlar ‘abūsü’l-vech ve elemlerinden rūtürüş iderler ammā o şādkām ve ol ravzu’l-kirām- (35) dan gül gibi ḥandān idi ya³nī ol kerīmler ravzasından ötüri gül gibi güler ve şādkām olub kendüsini mesrūr ve biḡam eylerdi ki anuñ (36) ol kerīme ‘aẓīm i’timādı var idi

(3049) Meşnevī

Germ şud puşteş ḫurşīd-i ‘Arab

Çi ḡamesteş ezsbāl-ı Bū Leheb

Güyā ki ol kimsenüñ puştı ḫurşīd-i (37) ‘Arabdan germ oldı aña Ebū Lehebün sibālinden ne ḡam vardur *sebīl* ve *sibāl* bıyık ma³nālarınadur bunda *Ebū Leheb* ḡazabnāk ve mālḡār olan (38) kimselerden ve *sibāl* anuñ kibr ü naḫvetinden ve ‘aceb ü faḫrından kināyet olur ve bu beyt meşel ṭarīḫiyle dinilmişdür ya³nī ol dervīşün (39) ol kerīme a³ẓīm i’timādı olduğundan ötüri biḡam ve bīelem olduğını ‘aceb mi ṭatarsın her şol mü³minün ki arḫası ḫurşīd-i ‘Arab (40) Ḥāzretlerinden germ ola ve ol āftāb-ı ma³nevīden ḫarāret ü ḫuvvet bula māl şāḫibi olan ḡanīlerün kibr ü naḫvet ve ‘aceb ü mefāḫaretden (41) aña ne ḡam olur *Bū Leheb*den murād nefis ü şeyṭān olub nefis ü şeyṭānuñ va³īd u taḫvīfinden aña ne ḡam vardur diyü ma³nā virilse [P549b] (1) hem cāyız olur

(3050) Meşnevī

Çünkü dāred ‘ahd u peyvend-i seḫāb

Key dirīḡ āyed zisaḫḫāyāneş āb

Çünkü bir kimse şehābla ‘ahd u peyvend tutar sakḳālardan (2) aña āb-ı dirīg eylemek kaçan gelür ya‘nī bir kimseye filmeşel şehāb ‘ahd eylese ve peyvend kılsa ve dise ki lābüdd sen ne kadar āb virür iseñ ben (3) saña der‘aḳab imdād u ifāza eylerüm hiç sen āb huşūşında ğam yeme ve elem çekme ol kimesneye sakḳālar gelüb dise bize şucağız vir meşkimüzi (4) talduralum hem nüş idelüm hem teşnelere anı virelüm ol kimse muḳarrerdür ki sakḳālardan şuyı dirīg eylemez anuñçün ki menba‘-ı āb olan şehābla (5) anuñ böyle bir ‘ahd u peyvendi vardur pes mu‘tī ve vehhāb olan feyyāz-ı muṭlaḳa kemāl-i i‘timādı olan ve anuñ ‘ahd ne peyvend ne tevekkül kılan bende- (6) ler daḳı muḫtāc olanlardan münāfi‘ ve fevāyid [H334b] dirīg itmez

(3051) Meşnevī

Sāḫirān-ı vāḳıf ezdest-i Ḥudā

Key nihend īn dest ü pāra dest ü pā

(7) Meşelā dest-i Ḥudādan vāḳıf olan sāḫirler bu dest ü pāya kaçan el ve ayak ḳorlar ya‘nī Ḥazret-i Mūsāya īmān getüren ve Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleriniñ (8) dest-i ḳudret ve yed-i ḳuvvet ve irādetine vāḳıf u ‘ārif olan sāḫirler bu zāhirde olan dest ü pāya el ve ayak nāmın ḳomazlar ve bunuñ (9) üzerine sāyir ‘avām gibi lerzān olmazlar gör ki Fir‘avn bunlara *lāuḳaṭṭı‘anne eydiyekum ve erculekum min ḫilāfin*¹²⁶³ diyü taḫvīf ü tehdīd eyledükde *lāḳayra innā ilā rabbınā* (10) *munḳalibün*¹²⁶⁴ diyü cevāb virdiler ve bu dest ü pāyuñ gitmesinden elem çekmeyüb kendüleri ol Ḥazrete irgürdiler

(3052) Meşnevī

Rūbehī ki hest z‘ān şīrānş (11) *puşt*

Bişkened kelle-y pelengānrā bemüş

Bir rūbāh ki ol şīrlerden aña arḳa vardur pelenglerüñ kellesini müştle şır ya‘nī bir za‘īfa ki ol şīrān-ı (12) İlāhī ve dilīrān-ı Rabbānīden müzāheret ü mu‘āvenet vardur

¹²⁶³ “Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim.” (A‘rāf 7/124)

¹²⁶⁴ “Zararı yok, (nasıl olsa) biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz.” (Şuarā 26/50)

ol za‘îf dünyâ pelenglerinüñ ve ‘âlem şîrlerinüñ kellesini yumruqla şikest eyler nitekim (13) **İmām Ca‘fer Hâzretleri** rađıyallāhu ‘anh tek ü tenhâ bir ƙal‘aya kendüyi urub ol ƙal‘ayı başka başına fetħ eyledi ki bu sürħ-ı şerîfde bu (14) ma‘nâya işâret idüb buyururlar

Āmeden-i Ca‘fer rađıyallāhu ‘anh begriften-i ƙal‘a betenhāyî ve meşveret kerden-i melik-i ān ƙal‘a (15) derdef-i ü ve güften-i ān vezîr melikrâ ki zinhâr teslîm kun ve ezcehl tehevür mekun ki ĩn merd mü‘eyyedest ve ezHâk cem‘iyyet-i (16) ‘azîm dâred dercân-ı ħ’îş

Bu sürħ-ı şerîf İmām Ca‘fer-i Şâdıkuñ tenhâluqla bir ƙal‘ayı ƙurmağa gelmesinüñ beyânıdır ve bu Ca‘fer Hâzretleri- (17) nüñ ƙışşası ve bu ki Ca‘fer-i Tayyâr dimesinüñ vechi ikinci defterüñ âhîrine ƙarîb *özr güften-i fakîr bâânşeyħ* sürħında *Ca‘fer-i Tayyâr-* (18) *râ percâriyest* beytinüñ şerħinde mürür eylemişdür anda taleb olına ve ol ƙal‘anuñ pādşâhı ol Ca‘feri def‘ eylemek ħuşuşında (19) kendü vezîrleriyle meşveret eylemesi ve daħı ol vezîrüñ pādşâha söylemesidir böyle diyü ki ey pādşâh zinhâr bu merdle ceng ü nizâ‘ (20) itme bu ƙal‘ayı aña teslîm eyle ve cehlünden tehevür ve beyhüde ğâzab itme zîrâ bu merd-i kâmil mü‘eyyid min‘indillâhdur ve kendü cânında Hâk Te‘âlâdan (21) ‘azîm cem‘iyyet ƙutar ki egerçi şüreten vâĥiddür lâkin vâĥidun keleldür ki Hâk Te‘âlâ bunuñ vücūdında ‘âlem ƙuvvetini cem‘ eylemişdür

Beyt

Leyse minellâhi (22) bimustenkirin

*En yecma‘u’l-‘âlemi fivâĥidin*¹²⁶⁵

didi

(3053) Meşnevî

Çünkü Ca‘fer reft süy-ı ƙal‘ayî

¹²⁶⁵ “Allah’ın tüm âlemi bir yerde toplaması O’na zor gelmez.”

Ḳal'a pīṣ-i kām-ı huṣkeṣ cür'ayī

(3054) Meṣnevī

Yek süvāre tāht(23) tā Ḳal'a beker

Tā der-i Ḳal'a bebestend ezḫazer

(3055) Meṣnevī

Zehre nī kesrā ki pīṣ āyed beceng

Ehl-i keṣtīrā çı zehre bāneheng

Çünkü İmām Ca'fer (24) Ḥazretleri raḍıyallāhu 'anh bir Ḳal'a cānibine gitdi Ḳal'a anuñ huṣk olan dimāğı öñinde bir cür'a idi ya'nī teṣne olan kimsenüñ huṣk olan dimāğı (25) öñinde bir kāse āb niçe bir cür'a gibi olursa Ḳal'a hem anuñ pür ḫarāret olan dimāğı öñinde bir cür'a gibi idi yek süvāriḫ Ḳal'aya dek kerr ü fer ile (26) çapdı ya'nī Ḳal'a cānibine tek ü tenhā ḫamle idüb sürdi ḫattā ehl-i Ḳal'a Ḳal'anuñ Ḳapusını ḫavf u ḫazerden ötüri bağladılar kimsenüñ zehre- (27) si ve yüregi yok ki tā anuñla cenge gele ve muḫārebe kıla meṣelā ehl-i keṣtīnüñ neheng ile ne zehresi vardur ya'nī ehl-i keṣtīnüñ nehemgle ceng (28) itmege yüregi yokdur *neheng* Ḳaplubāğa gibi bir 'azīm cānverdür kıṣṣası cild-i evvelüñ evāyiline Ḳarīn [H335a] *in çı bülbül in neheng-i āteṣ-* (29) *ist* beytinüñ ṣerḫinde mürür eylemişdür anda ṭaleb olına

(3056) Meṣnevī

Rüy āverd ān melik süy-ı vezīr

Ki çı çāre ender'in vaḳt ey müṣīr

(30) (3057) Meṣnevī

Güft ān ki terk güyī kibr ü fen

Pīṣ-i ü āyī beṣemṣīr ü kefen

Ol melik vezīr cānibine yüz getürdi ve kendü vezīrine teveccüh idüb didi (31) ki ey müṣīr bu vaḳtde çāre ve tedbīr nedür anuñ vezīri aña didi ki yek tedbīr oldur ki bu zamānda kibr ü fenni terk eylesesin anuñ öñinde ṣemṣīr ü kefen (32) ile gelesin ve

diyesin ki ey merd-i kāmīl işte boynum işte kılıcuñ isterseñ öldür ve isterseñ
mürüvvet idüb beni güldür buña çāre ve tedbīr (33) budur didi

(3058) Meşnevī

Güft āhīr ne yekī merdīst ferd

Güft menger h̄ār derferdī-yi merd

(3059) Meşnevī

Çeşm bugşā kal'arā binger nikū

Hemçü sīmābest lertzān pīş-i ū

(34) (3060) Meşnevī

Şiste derzīn ān çünān muhkem peyest

Gūyiyā şarkī vü ğarbī bāveyest

Pādşāh vezīre aytdı bu kimse āhīr ferd bir merd degil midür bu (35) hūd yalnız bir
merddür vezīr aña aytdı sen merdüñ ferdlüğine bakma belki gözüñi aç kal'a halkına
nikū bak kal'a halkı anuñ önünde jīve gibi (36) lertzāndur ol merd ise egerde oturmuş
ancılayın muhkem peydür ya'nī ol merd dilīr ise at üzre oturmuş ve ancılayın şābit
kadem (37) olub tırmuşdur ki gūyā şarkī ve ğarbī anuñla biledür ehl-i şark ve ehl-i
ğarb ne kadar var ise aña sipāh olmuşdur

(3061) Meşnevī

Çend (38) kes hemçün fedāyī tāhtend

H̄īštenrā pīş-i ū endāhtend

(3062) Meşnevī

Her yekīrā ū begürzī derfikend

Sernigūnsār ender aqdām-ı semend

(39) Birkaç kimse fedāyīler gibi çapdılar kendülerini ol Ca'ferüñ önüne atdılar ya'nī
melik nev'an vezīrüñ tedbīrine rızā virmeyüb anı imtiḥān eylemek (40) istedikde
birkaç dilāver kimseler fedāyīler gibi ol Ca'ferüñ önüne çapdılar ve kendüleri anuñ

miyānına atdılar filhāl her birini ol dilāver (41) bir gürzle atlardan sernigünsār anuñ ayakları altına bıraқdı ya‘nī bir gürzle anları atlardan aшаға yıқdı ve anuñ ayakları altında қaldılar

[P550a] (1) (3063) *Meşnevī*

Dāde būdeş şun‘-ı Hāk cem‘iyyetī

Ki hemīzed yek tene berümmeṭī

Hāk Te‘ālānuñ şun‘ı ol Ca‘fere bi cem‘iyyet virmiş idi ki bir қavm üzre yek tene kendüyi (2) urdı ya‘nī Hudā-yı Te‘ālā Hāzretleriniñ şun‘-ı pākı aña bir cem‘iyyet-i derün ve bir mertebe-yi қuvvet-i dil virmiş idi ki yalnız başına kendüsini ol cem‘iyyet-i dil (3) vāsıtasıyla bir қavme bīpāk urdı

(3064) *Meşnevī*

Çeşm-i men çün dīd rüy-ı ān қubād

Keşret-i a‘dād ezçeşmem fütād

Benüm gözüm çünkim ol қubāduñ yüzünü (4) gördi keşret-i a‘dād benüm gözimden düşdi bu beyt yā Ca‘fer lisānından anuñ hālini hikāyet itmek таріkiyle dinilmişdür ya‘nī Ca‘fer Hāzretleri (5) dir ki çünkim benüm çeşmüm bāṭnum ol қubād-ı haқīkī veyā pādşāh-ı ma‘nevīnūñ vech-i pākını gördi keşret-i ‘adād benüm gözimden sākıṭ oldu yāhūd Hāzret-i (6) Mevlānā tarafından ola dir ki çünkim benüm çeşm-i cānum ol қubāduñ ya‘nī Ca‘fer Hāzretleriniñ rūḥ-ı şerīfini ve zāt-ı laṭīfini gördi ‘adāduñ çoқluğu (7) benüm gözimden düşdi evvelki ma‘nā ensebdür

(3065) *Meşnevī*

Aḥterān bisyāt u ḥurşīd er yekīst

Pīş-i ū bünyād işān mündekīst

(8) Aḥterler çoқ ve ḥurşīd egerçi birdür anuñ öñinde ol aḥterlerūñ bünyādı mündekdür ya‘nī aḥterlerūñ [H335b] çoқluғına i‘tibār yoқdur egerçi güneş bir ve kevākib (9) қatı çoқdur lākin anlaruñ bünyādı ḥurşīd-i a‘zamuñ öñinde mütelāşī ve

mużmaħildür pes anlaruñ çok olmasuñ ne fāyidesi var ve (10) şemsüñ bir olmasında hem ne zarar var çünkim bir kimsenüñ vücūdında kuvvet-i İlāhī ve nuşret-i Rabbānī ola anuñ yalnız olmasında ve aña muķābil olan (11) a‘dānuñ a‘dādı çok olmasından zarar yoķdur

(3066) Meşnevī

Ger hezārān mūş piş ārend ser

Gürberā nī ters bāşed nī ħazer

(3067) Meşnevī

Key bepīş (12) āyend mūşān ey fülān

Nīst cem‘iyyet derūn-ı cānşān

Eger niçe biñ mūş baş ilerü getürseler gürbenüñ ne tersi olur ne (13) ħazeri olur zīrā ey fülān mūşlar kaçan ilerü gelürler anlaruñ derūn-ı cānında cem‘iyyet yoķdur ya‘nī meşelā eger niçe biñ fāre baş ilerü (14) getürseler ve gürbenüñ üzerine yürüseler gürbenüñ anlardan ne ħavfı ve ne ħazeri olur anuñçün ki anlaruñ derūn-ı cānında ittiĥād u (15) cem‘iyyet yoķdur pes anlar niçe ilerü gelürler anlar cem‘iyyet idüb ilerü gelmege ķādir olamazlar anuñçün gürbe anlaruñ niçe bīñinden ķorķmaz anuñçün ki anlar (16) mūşşiret olan aşĥāb-ı tefriķa daĥı ehl-i cem‘e nisbetle böyledür ehl-i cem‘ aşĥāb-ı tefriķanuñ yüz biñinden ķorķmaz anuñçün ki anlar (17) *taĥsebehum cemī‘an ve ķulūbuhum şettā*²⁶⁶ āyet-i kerīmesinüñ mefhūmına mażhar olmuşlardur

(3068) Meşnevī

Hest cem‘iyyet beşūrethā feşār

Cem‘-i ma‘nā ĥāh hīn ez- (18) Kirdgār

(3069) Meşnevī

Nīst cem‘iyyet zibisyārī-yi cism

¹²⁶⁶ “Sen onları derli toplu sanırsın, halbûki kalpleri darmadağınıktır.” (Haşr 59/14)

Cismra berbād k̄āyim dān çü ism

(3070) Meşnevī

Derdil-i mūş er budī cem‘iyyetī

Cem‘ geştī çend mūş ez-(19) hamyetī

(3071) Meşnevī

Berzedendī çün fedāyī hamleyī

H̄iṣrā begürbe-yi bīmühleyī

Şüretde olan cem‘iyyet feşārdur āgāh ol Kirdgārdan cem‘-i ma‘nā (20) iste *feşār* bāṭıl ve beyhūde ma‘nāsınadır ya‘nī şüretlerle olan cem‘iyyet bāṭıl ve bīfāyidedür ‘indel‘uḳalā vel‘urefā aña i‘tibār yoktur eger (21) cem‘iyyet ister iseñ Kirdgār Hāzretlerinden cem‘iyyet-i ma‘nā iste yoḫsa cem‘iyyet-i şüretüñ aṣlā nef‘ ü fāyidesi yoḫdur cem‘iyyet cism (22) çoḳluḡından olmaz sen cismi ism gibi bād üzre k̄āyim bil cismlerüñ ki bünyādı bād-ı hevā üzre k̄āyim ola anlaruñ ne devām u sebātı (23) olur pes bir ālāy-ı ḳulūbı müteferriḳ-i ecsām bir yere cem‘ olsa ‘āḳıl ḳatında esāmī-yi keşirenüñ bir yere cem‘ olması gibidür ittihād-ı derün (24) ve cem‘iyyet-i bāṭın olmaduḳdan şoñra keşret-i ecsāma i‘tibār olmaz nitekim ekşer küfre Hāzret-i Nebīnüñ ‘aşr-ı şerīfide çoḳ olurlardı ve ḳabāyil-i şettā (25) cem‘ olub bir yere gelürlerdi ve Hāzret-i Nebīnüñ aṣḫābı anlara nisbet ḳatı eḳall ḳalīl olurdi ammā bunlarda ittihād u ittifāḳ olduḡından (26) ve anlarda tefriḳa ve ‘adem ittifāḳ olduḡından biiznillāh bunlar anlara gālib olurlar ve anları münhezim ü şikeste ḳılurlardı filmesel mūşuñ (27) göñlinde eger bir cem‘iyyet olaydı birḳaç mūş cem‘iyyetlerinden göñül bir idüb cem‘ olurlardı ve biri birleriyle ittihād u ittifāḳ ḳılurlardı fedāyī yigitler gibi (28) bir ḫamlede kendülerini gürbe üzre bir mühlesüz ururlardı ya‘nī eger anlaruñ göñlinde cem‘iyyet olaydı fedāyī dilāver gibi bir ḫamle idüb bilā- (29) mühlet kendülerini gürbe üzre ururlar [H336a] ve andan ḫavf itmeyüb aña muḳābil ṫururlardı

(3072) *Meşnevî*

Ân yekî çeşmeş bekendî ezdirâb

V'ân diger gūşeş (30) derîdî hem benâb

(3073) *Meşnevî*

V'ân diger sūrâh kerdî pehleveş

Ezcemâ'at güm şudî bîrûnşeveş

(3074) *Meşnevî*

Lîk cem'iyet nedâred cân-ı mûş

Bîched ezcâneş (31) bebâng-ı gürbe hûş

(3075) *Meşnevî*

Huşk gerded mûş z'ân gürbe-y 'ayâr

Ger buved a'dâd-ı mûşân şad hezâr

Eger mûşlarda ittihâd u ittifâk olaydı lâbüdd gürbe- (32) yi yeñerlerdi ol birisi gürbenüñ çeşmini muğarebeden kıparırdı ve ol biri dağı gürbenüñ gūşını hem dişiyle yırtardı ve ol biri (33) dağı ol gürbenüñ pehlevesini sūrâh eyler ve delük delük kılırdı tâ kim gürbenüñ cemâatından ħalâşı ve taşra kırtılması olamazdı *bîrun-* (34) *şev* vaşf-ı terkîbîdür taşra olmak ve necât bulmak ma'nâsına *güm şudî* neşudî ma'nâsınadır az ħalâş olurdu dinse dağı câyizdür ya'nî (35) bu mûşlar eger cem'iyet idüb ittifâkla gürbenüñ üzerine hücum eyleselerdi lâbüdd ol gürbe bu kadar cemâ'atuñ elinden ħalâş olamazdı (36) velîkin cins-i mûşuñ cânı cem'iyet tutmaz ol mûşuñ cânından gürbenüñ âvâzıyla 'aklı şıçrar ya'nî mûş gürbenüñ âvâzını işitdikde anuñ (37) cânından 'aklı gider mûş gürbe-yi 'ayyârdan huşk olur ve kırkusından kıuvvet ü cür'etden ħâlî ve (38) yâbis kıalur eger mûşlaruñ a'dâdı şad hezârân olursa da ve gürbe yalnız olursa da

(3076) *Meşnevî*

Ezreme-y enbüh çî gam kaşşâbrâ

Enbühî-yi huş (39) *çi bended h̄'ābrā*

Meşelā çok remeden kaşāba ne gam ya'nī çokluk ganem sürüsinden kaşşāba gam yokdur 'aqluñ kesreti h̄'ābı niçe bağlar (40) ya'nī 'aql her ne kadar çok olsa h̄'ābı def'a kâdir olmaz ve h̄'āb andan korkmaz pes Hâk Te'ālānuñ kuvvet ü cem'iyet virdügi (41) kimseler buña beñzer

(3077) *Meşnevî*

Mālikü'l-mülkest cem'iyet dihed

Şîrrā tā bergele-y gūrān çehed

(3078) *Meşnevî*

Şad hezārān gūr-ı dehşāh u dilîr

Çün 'adem [P550b] (1) *bāşend piş-i şavl-ı şîr*

Hâk Te'ālā mālikü'l-mülkdür şîre cem'iyet virür tā kim ol şîr yaban şıgırlarınıñ sürüsü üzre şıçrar *gūr* kâf-ı 'Acemînüñ zammıyla yaban (2) şıgırına dirler *gele* kâf-ı 'Acemînüñ fethasıyla sürüye dirler ya'nī Allāh Tebârek ve Te'ālā Hâzretleri şol mālikü'l-mülkdür ki her kim dilîr mülki i'tā eyler (3) cümleden arslana bir kuvvet ü cem'iyet virür ki tā kim ol arslan ol cem'iyet-i dil vâsıtasıyla yaban şıgırlarınıñ sürüsü üzre hamle idüb (4) şıçrar niçe yüz biñde şāh u dilîr olan yaban şıgırı şîrünü şavleti ve heybeti öñinde 'adem gibi olurlar ya'nī yaban şıgırlarınıñ her birinüñ çok (5) boynuzları var iken ve biri birleri mabeyninde her biri dilîr ü kavî iken şîr dilîrünü şavtını işitüb şavletini gördüklerinde anuñ şavleti ve şavleti öñinde (6) yok olurlar ve bitāb u bitüvān qalurlar

(3079) *Meşnevî*

Mālikü'l-mülkest bedhed mülk-i hüsn

Yūsufṛā tā buved çün mäh-ı müzn

Ol Hudā-yı Müte'āl şol (7) mālikü'l-mülkdür mülk-i hüsnidür Yūsufa virür tā kim mäh ebr gibi olur *müzin* müznenüñ cem'idür *müzne* ebr-i sepîde dirler ba'zı

nüşhada *māh* yerine *mā* düşmüşdür (8) [H336b] bu dağı laţıfdür ya‘nī *ķulillāhumme mālike‘l-mulki tūti‘l-mulke men teşā‘u ve tenzi‘u‘l-mulke mimmen teşā‘ ve tu‘izzu men teşā‘u ve tuzillu men teşā‘u* (9) *biyedike‘l-ķayru inneke ‘alā kulli şey’in ķadīr*¹²⁶⁷ āyet-i kerīmesinüñ mücebince sen ol pādşāhlar pādşāhı mālikü‘l-mülke di ki ki cemī‘-i mülküñ māliki (10) filķaķıķa hemān oldur ve anuñ mülki ķatı ķoķdur Őol kimseye ki Őecā‘at mülkini vire ol bir Őīr-i dilīr gibi olub hezerān yaban Őıķırınuñ (11) sürüsinden ķavf u ķazer eyler ve Őol ķulına ki mülk-i ķüsni vire anı ‘azīz ü cemīl eyler ve maķbüb-ı ķulüb ķılır nitekim Yūsuf-ı Őiddīk (12) Ğazretlerine ķüsñ mülkini virdi tā kim ol Yūsuf ebr-i sepīd gibi āb-ı laţıfı gibi oldu yāķūd seķāb-ı laţıfıñ māh-ı münīri gibi ‘āleme ziyā virdi

(13) (3080) *Meşnevī*

Derruķī binhed Şu‘ā‘-ı aķteri

Ki Şeved Őāhī ğulām-ı duķteri

Bir yüzde aķtere mensüb Őu‘ā‘ı ķor ki bir Őāh bir duķterüñ ğulāmı olur (14) ya‘nī Őol mālikü‘l-mülk olan Allāhdur ki bir duķterüñ yüzinde aķter Őu‘ā‘ını ķor ki anı kevkeb-i dürri gibi nūrānī ve cemīl eyler ğattā bir Őāķib-i (15) salţanāt-ı pādşāh anuñ ğulāmı ve esīri olur ve Ğüsrev gibi ol Őīrīne bendelükler ķılır ve anuñ yolında tāc u taķtını ve devlet [ü +H] baķtını fedā (16) eyler belki cān u baŐını dağı bezl ķılır

(3081) *Meşnevī*

Binhed ender rūy-ı dīĝer nūr-ı ķod

Ki bebīned nīmşeb her nīk u bed

Ğayrı yüzde kendü nūrunu ķor ki nīmşebde (17) her nīk ve bed ĝorinür *bebīned* müte‘addī olmaķ da cāyızdür bu vech üzre ma‘nā bir āķer yüzde kendü nūrunu ķor ki ol nūr nīmşebde her nīk (18) ve bedi ĝörür dimek olur bunda ĝorinür ma‘nāsına

¹²⁶⁷ “(Resūlüm!) de ki: Mülkün ĝerçek sahibi olan Allah‘ım! Sen mülkü dilediĝine verirsin ve mülkü dilediĝinden ĝeri alırsın. Dilediĝini yüceltir, dilediĝini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Ğerçekten sen her Őeye kadırsın.” (Āl-i İmrān 3/26)

olmak hem cāyızdır ki Fārisīde bir fi‘l hem müte‘addī olur ve hem lāzım olur qarīne iktizā eyledüğine (19) göre aña ma‘nā virilür ya‘nī ol [malik -P]’ül- mülk olan pādşāh-ı a‘zam bir āher yüzde kendi nūr-ı pākini kor ki murād ol yüzden Resūl-i Ekrem (20) Hāzretlerinüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vech-i şerīfi ve cemāl-i laṭīfidür ki anuñ nūr-ı rüyından nişfü’l-leyl her nīk ve bed görünürdi nitekim Hāzret-i (21) ‘Āyişe raḍiyallāhu ‘anhā biz Hāzret-i Resūlüñ nūr-ı vechinden şeb-i tārīkde ba‘zı şey’leri hāne içre bulurduk ve görürdük¹²⁶⁸ buyurdılar ve ol (22) Hāzretüñ vech-i münīri kamerden enver ve āftābdan aḥsen olduğına hem aḥşāb-ı kirāmdan çok kimse şehādet kılmışlar ve nākil olmuşlardır nitekim **Tirmidī** (23) **Ebū Hureyre** raḍiyallāhu ‘anh Hāzretlerinden bu ḥadis-i şerīfi rivāyet itmişlerdür kāle **Ebū Hureyre** raḍiyallāhu ‘anha *māra’eytu şey’an aḥsene min Resüllāhi şallallāhu* (24) *‘aleyhi ve sellem keenne’ş-şemse tecrī fīvechihī ilā āhirihi*¹²⁶⁹ ve *‘an Cābir bin Semure kāle ra’eyetu’n-Nebiyi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem fileyletī idḥiyānin fece‘altu* (25) *enzure ilāResūllāhi ‘aleyhi ve sellem ve ilā elḳameri ve ‘aleyhi ḥulletun ḥamrā’u feizā huve aḥsenu ‘indī mine’l-ḳamer*¹²⁷⁰

(3082) *Meşnevī*

Yūsuf u Mūsā ziḤaḳ burdend nūr

Der- (26) *ruḥ u ruḥsār u derzātü’ş-şudūr*

Yūsuf ve Mūsā Hāzretleri Ḥaḳ Te‘ālādan nūr iletdiler ruḥ u ruḥsārda ve zātü’ş-şudūrda ya‘nī Hāzret-i (27) Yūsuf ‘aleyhisselām ruḥında ve zāt-ı şudūrında Ḥaḳ Te‘ālādan nūr aldı ve anuñ şadr-ı şerīfi nūr-ı Ḥaḳkla ṭoldı ḥattā ruḥsār-ı laṭīfine daḥı

¹²⁶⁸ “Böyle bir Hadisin tespit edilemediği belirtilmiştir. Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 390.

¹²⁶⁹ “Resûlullah’tan daha güzel hiçbir şey görmedim. Sanki güneş Onun alını sıra akıp gidiyordu.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 390. [Hadisin zayıf olduğu lakin bu mânâyı kuvvetlendiren pek çok Hadisin mevcut olduğu belirtilmiştir.]

¹²⁷⁰ “Cabir İbn. Semure raḍiyallāhu anh’dan rivāyet edilmiştir: ‘Hazret-i Peygamber’i açık ve bulutsuz bir günde gördüm. Bir Resûlullah’a, bir de aya bakıyordum. Üzerinde kırmızı bir elbise vardı. Bana göre Resûlullah aydan daha güzeldi.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 392. [Hadisin saḥîh olduğu belirtilmiştir.]

(28) ol nūr çıkub sirāyet kıldı ve vech-i münīri māh-ı bedr gibi eṭrāf u eknāfe pertev şaldı ve Ḥāzret-i Mūsā daḥı ‘aleyhisselām Ḥāzret-i Ḥaḳdan nūr (29) aldı ve anuñ daḥı şadr-ı şerīfine [H337a] nūr-ı ilāhī ṭoldı ḥattā vech-i mübārekine çıkub andan berķ urub eṭrāfına şa‘şa‘agüster oldı

(3083) Meşnevī

Nūr-ı Mūsā (30) bāriķi engl̄hte

Piş-i rū ū tūbre āvil̄hte

(3084) Meşnevī

Nūr-ı rüyeş ān çünān burdī başar

Ki zümürürd ezdü dīde-y mār-ı ker

(3085) Meşnevī

Ū ziḤaḳ derḥ ‘āste tā tūbre

(31) *Gerded ān nūr-ı kavīrā sātire*

Mūsā Ḥāzretlerinüñ nūr-ı vechi bir bāriķ ḳoparmış yüzünüñ öñine o Mūsā tūbre aşmış idi bunda *tūbre-* (32) den murād yüzlerini ve gözlerini setr kılan ve bürüyen kilīm pāresi olur ki kendü kilīmlerinden tūbre gibi diküb mübārek yüzlerini anuñla setr kılmışlar (33) idi ve ğayrı şey’den niķāb itmeyüb kendü giydükleri kelīm pāresinden tūbre itdüklerinüñ aşlı ve sebebi ‘anḳarīb gelür zīrā ol Ḥāzretüñ ‘aleyhis- (34) selām nūr-ı vechi ancılayın başarı giderürdi ki zümürürd ḥamle idici māruñ iki gözinden giderürdi *ker* ḥamleye dirler bu daḥı vechdür ki zümürürd (35) māruñ iki gözinden kerri giderürdi ya‘nī ol Mūsānuñ yüzünüñ nūrı ancılayın ḥıfz-ı ebşār eyler ve gözlerüñ kerr ü ferrini izāle idüb (36) giderürdi ki zümürürd māruñ iki gözinden kerr ü ferri nitekim giderürdi ol Mūsā ‘aleyhisselām çünkim kendü vech-i münīrinüñ ḥıfz-ı ebşār eyledüğünü (37) gördi Ḥaḳ Te‘ālādan vech-i mübārekeni setr idici tūbre istedi tā kim tūbre ol kavī olan nūrı sātire ola ve aña perde olub ḥalḳuñ (38) gözleri anuñ cānına nazār kıлмаğa ḳudret bula

(3086) *Meşnevî*

Tübre güft ezgelîmet sâz hîn

K'ân libâs-ı 'ârifî âmed emîn

(3087) *Meşnevî*

K'ân kisâ ez-nûr-ı şabri⁽³⁹⁾ yâftest

Nûr-ı cân dertâr u püdeş tâftest

(3088) *Meşnevî*

Cüz çünîn hırka neh'âhed şud şuvân

Nûr-ı mârâ bernetâbed gayr-ı ân

(3089) *Meşnevî*

Kûh-ı Kâf er piş⁽⁴⁰⁾ âyed bihresed

Hemçü kûh-ı Tûr nûreş berdered

Hağ Subhâne ve Te'âlâ Hazretleri ol Mûsâya didi ey Mûsâ âgâh ol türbeyi kendü kilimün- (41) den düz zîrâ ol 'ârifî mensûb olan libâs emîn geldi ya'nî ol beni bilici olan kimsenün libâsı emîn oldı zîrâ ol kisâ [P551a] (1) nûrdan bir 'azîm şabr bulmuşdur cân-ı nûrî anuñ târ u püdına tûlû' kılmışdur ya'nî yâ Mûsâ ol giydüğüñ kisâ nûr-ı dilden bir şabr u taḥammül itmek bulmuş (2) cân-ı nûrî 'arz ve tûlîna ve cümle târ u püdına toğmış ve sirâyet kılmış ve cân nûrıyla o mu'tâd olmuş ve ziyâde ünsiyyet kılmışdur öyle (3) olıcağ buncılayın hırkadan gayrî nûr-ı veche şuvân olmağ istemez *şuvân* zammla ve kesrle kaftân u libâs koyub hıfz eyledükleri vi'âya dirler (4) bunda ol münîrûñ vi'âsı ve perdesi ma'nâsına olur ya'nî Hağ Subhâne ve Te'âlâ aytdı yâ Mûsâ bu senün giydüğüñ hırkadan gayrî ol vech-i münîre (5) perde ve niğâb olmayısar ol hırkadan gayrî bizüm nûrımızda tākāt getürmeyiserdür farzâ kûh-ı Kâfî ol kavî olan nûra sedd ü hicâb (6) eylemeden ötürî eger öñe getürsen anuñ nûrî kûh-ı Tûrî yırtduğı gibi yırtar ya'nî kûh-ı Tûrî tecellî nûrî niçe yırtub pâre

pāre eylediye (7) ol vech-i münirüñ nūrı hem kūh-ı Kāfı medkük u mütelāşī eyler ve ol kūh-ı Kāf ol kavī olan nūra sedd ü hicāb olamaz

(3090) Meşnevī

Ezkemāl-i kudret (8) ebdān-ı ricāl

Yāft ender nūr-ı bīcün ihtimāl

Haq Subhāne ve Te‘ālānuñ kemāl-i kudretinden ebdān-ı ricāl nūr-ı bīcündan ihtimāl buldı [H337b] ya‘nī kemāl-i kudret-i ilāhīden (9) ricāl-i ilāhinüñ bedenleri Haq Te‘ālānuñ bīcün olan nūrına taḥammül eylemek buldı ki ol ricālüñ nūr-ı bīcünü ihtimāl eylediği gibi sāyir eşyā anı ihtimāle (10) kâdir degildir

(3091) Meşnevī

Ānça Türeş bernetābed zerreyī

Ķudreteş cā sāzed ezķārūreyī

(3092) Meşnevī

Geşt mişkāt u zücācī cāy-ı nūr

Ki hemīderred zinūr ān (11) Ķaf u Tūr

Ol nesne ki Tūr aña bir zerre tākāt getürmez ol Hudānuñ kudreti bir ķārüreden aña yer düzer mişkāt ve bir zücāce (12) cāy-ı nūr oldı ki nürdan ol Kāf u Tūr yırtılır ya‘nī ol Allāhuñ nūrı ki Tūr Tağı aña bir zerre tākāt getüremez ve taḥammül kılamaz ol (13) Allāhuñ kudreti ol nūr-ı a‘zama kevkeb-i dürrī gibi olan bir zücāceden maḥall düzer gör ki mişkāt ve bir şāfī zücāce maḥall-i nūr-ı ilāhī oldı ki ol (14) nūr-ı ilāhīden Ķaf Tağı ve Tūr Tağı pāre pāre olur ve taḥammül kılmayub medkük u mütelāşī olur ammā mişkāt ve zücāce Haq Te‘ālānuñ (15) kudretiyle ol nūr-ı a‘zam taḥammül kılar ve maḥall olur bu ebyāt-ı şerīfe sūre-yi Nürda olan āyet-i kerīmeye işaretdür ve bu āyet-i kerīmenüñ (16) taḥķīki ve tafşīli ve te‘vīli huşuşında müstaķill **Mişbāhü’l-Esrār** nāmında bir risālemüz vardur mişkāt ve zücācenüñ taḥķīkin isteyen anda taleb (17) eylesin ve bu āyet-i kerīmenüñ kifāyet miķdārı tavzīh ü tefsīri ikinci defterde *zāḥir*

şüden fazl-ı Loḡmān sūrḡında nūrḡā-yı çarḡ beberīde (18) peyest beytinüñ şerḡinde mürür eylemişdür anda taleb olına

(3093) Meşnevī

Cismşān mişkāt dān dilşān zücāc

Tāfte ber‘arş u eflāk (19) ĩn sirāc

(3094) Meşnevī

Nūrşān ḡayrān-ı ĩn nūr āmede

Çün sitāre z’ĩn duḡā fānī şude

Ol ricāl-i Allāhuñ cisimlerini sen mişkāt ḡalblerini zücāce (20) bil ‘arş u eflāk üzre bu sirāc yıldaramış ve ḡali‘ olmuşdur ya‘nī Allāḡ Tebārek ve Te‘ālā ḡazretleriniñ nūr-ı ‘azīmi filmeşel bir misbāḡ (21) gibi bil ve nebīleriñ ve velīleriñ ḡalblerini ḡandīl gibi bil ve cisimlerini ḡandīl ḡoduḡları kebbe gibi bil ki aña derīçe daḡı dirler ve bu ‘ālemi bir (22) ḡāne gibi ve ‘arş-ı ‘ālemi bu ‘ālem ḡānesiniñ saḡfı bil ḡaçan bir ḡāneniñ içinde bir mişkāt olsa ol mişkāt içre bir kekkev-i dürrī (23) gibi zücāce-yi şāfī olsa anuñ içinde olan mişbāḡuñ nūrı saḡf-ı ḡāneye irişüb ol ḡāneniñ der ü dīvārına ziyā virdüḡi (24) gibi enbiyā ve evliyānuñ daḡı bu ḡāne-yi ‘ālemde olan mişkāt gibi cisimleriniñ ve zücāce-yi şāfī gibi olan ḡalbleriniñ nūrı ‘arş u eflāk üzre (25) çıḡmış ve āsmān u emlāka ziyāḡüster olmuşdur ‘arşuñ ve eflākuñ nūruları bu ḡāne-yi ‘ālemde olan mişkāt ve zücācenüñ nūrınıñ (26) ḡayrānı gelmiş bu duḡādan sitāre gibi anlar fānī olmuşdur ya‘nī ‘arş u eflākuñ ve sāyir eşyā-yı tābnākuñ nūruları bu zemīnde mişkāt (27) ve zücāce meşābesinde olan cism ü ḡalbüñ nūrınıñ ḡayrānı gelmiş ve ziyāsınıñ vālehi olmuş sitāreler daḡve-yi kübrā vaḡtinde niçe (28) fānī olmuş ise anlarıñ nūrı daḡı bu duḡā-yı ekberüñ nūrından öyle fānī olmuşdur

(3095) Meşnevī

Z’ĩn ḡikāyet kerd ān ḡatm-ı rüsül

Ezmelīk-i (29) lāyuzāl u lemyezul

[H338a] (3096) *Meşnevî*

Ki neguncîdem dereflāk ü hālā

Der‘uḳūl u dernüfūs-ı bā‘ulā

(3097) *Meşnevî*

Derdil-i mü‘min beguncîdem çü zayf

Bīziçün u bīçigüne bīzikeyf

(30) Ol ḥatm-ı rüsül bundan ḥikāyet itdi lāyuzāl ve lemyezel olan melīkden *lāyuzāl* yānuñ zammıyla şīğa-yı mechül üzre oḳınur *zāle* yezīludandur yerinden (31) ırlamış ve mertebesinden ayrılmış ma‘nāsınadur bā‘a yebī‘u bābındandur lāyezāl bānuñ fetḥasıyla oḳınmaḳ hem evlādur ki yine zevāldendür *lemyezel* zāl yezül- (32) dendür *zevl* zāyil olmaḳ ma‘nāsınadur zevāldendür ya‘nī ol mürselīnün ḥatmi ol zāyil olmayan ve zātına noḳşān ve zevāl gelmeyen melīk-i muḳtedirden bundan (33) ötüri ḥikāyet eyledi ve böyle diyü söyledi ki ol melīk-i muḳtedir böyle dir ki ben eflāk u ḥālāya şıḡmadum ‘uḳūla ve nüfūs-ı bā‘ulāya şıḡmadum ammā taḳī (34) ve naḳī olan mü‘min ḳulumuñ göñline zayf gibi çünsüz ve çigünesizden şıḡdım ya‘nī mü‘min ḳulumuñ ḳalbine şöyle şıḡdım ki anda çün u (35) çigüne ve keyfiyyet ü kemiyyet ve zarfiyyet ve mazrūfiyyet i‘tibārı yoḳdur belki ol benüm tecelliyātımuñ zuhūrına meclā ve mir‘at oldı ve bu i‘tibārı (36) baña vāsi‘ geldi dimek olur ve bu ebyāt-ı şerīfe bu ḥadīs-i ḳudsiyyeye işāret olur ki Ḥazret-i Nebiy-i Mükerrrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥazret-i Ḥaḳdan (37) ḥikāyet idüb buyururlar ḳālellāhu te‘ālā *māvese‘anī arḳī ve lāsemā‘ī velākin yese‘unī ḳalbi abdiyyu’l-mu‘minu’t-taḳiyyi’n-naḳiyyi’l-verrā‘ī*²⁷¹ ve bu maḥalle münāsib (38) olan taḳḳīk **Naḳş-ı Füşūşa** vāḳi‘ olan şerḥimizde Faşş-ı Şu‘aybiyyede mezkūr olmuştur anda ḫaleb olına

²⁷¹ “Ben ne yeryüzüme ne de gökyüzüme sığarım. Fakat inanmış, temiz olan ve takvâ sahibi kululumun kalbine sığarım.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 190-191. [Rivâyetin hadīs değil İsrâiliyyat kanallarıyla din kitaplarına geçmiş bir söz olduğu belirtilmiştir.] [Birkaç yerde geçen rivâyette, “*māvese‘anī*” yerine “*lem yese‘unī*” ifadesi kullanılmıştır. Gültekin, Gazâlî’nin İhyâ adlı eserinde rivâyetin bu şekilde geçtiğini belirtmiştir.]

(3098) Meşnevî

Tā bedellālī-yi ān dil fevķ ü taħt

Yābed⁽³⁹⁾ ezmen pādşāhīhā vü baħt

Tā kim ol dilüñ dellāluđı sebebiyle fevķ ü taħt benden pādşāhluķlar ve baħt bula ya‘nī tā kim ol taķī ve naķī olan (40) ‘abduñ ķalbi vāsıtasıyla esfelde ve a‘lāda olanlar benden pādşāhluķlar ve taħt ve sa‘adetler bula

(3099) Meşnevî

Bīçünīn āyīne ezħübī-yi men

Bernetābed nī zemīn⁽⁴¹⁾ ü nī zaman

Buncılayın āyīnesüz benüm ħübıluđımdan ne zemīn ve ne zaman tākāt getürmez ya‘nī Haķ Subħāne ve Te‘ālā insān-ı kāmīl ħaķķında buyurur benüm ħübıluđım [P551b] (1) ve maħbübıluđım cihetinden zühūrlara ve tecellīlere buncılayın bir āyīnesiz hem zemīn ve hem zaman ve hem gūn u mekān tākāt getürmez belki benüm ħübıluđım tecellīsinde (2) ve evşāf-ı kāmīlemüñ zühūrına bunuñ gibi bir mazhar u meclā tākāt getirür buyurdu

(3100) Meşnevî

Berdü kevn esb-i teraħħum tāħtīm

Pes ‘arīz āyīneyī bersāħtīm

(3) (3101) Meşnevî

Her demī z’īn āyīne pençāh ‘urs

Bişnev āyīne velī serħeş mepurs

İki kevn üzre ben teraħħum esbini sürdüm ziyāde ‘arīz bir āyīne düzdüm (4) her bir dem bu pençāh ‘urs olan āyīneden āyīneyi işit velīkin anuñ şerħini şorma ‘urs zamm-ı ‘ayn ve sükūn-ı rāyla düğün ta‘āmına dirler (5) *pençāh urs* elli dürlü düğün ta‘āmıdur ya‘nī Haķ Subħāne ve Te‘ālā Ĥazretleri buyurur ki ben iki cihān üzre merħamet ve ħudret esbini sürdüm (6) ziyāde bir ‘arīş ve tavīl āyīne düzdüm ki ol

insân-ı kâmilüñ vücûdudur zâhiri ve bâḫını ve şüreti ve ma‘nâyı cem‘ eylemişdür her bir demde bu elli (7) dürlü ṭa‘âmı olan âyîneden anuñ âyîne olduğunu işit ammâ anuñ şerhini şorma ya‘nî insân-ı kâmilüñ vücûdı ki niçe yüz dürlü râygân (8) ṭa‘âm-ı rûḫânî ve ğidâ-yı nûrânî şâhibidür her bir demde bu envâ‘-ı eṭ‘ime-yi rûḫânî şâhibi olan mir‘ât-ı ilâhîden [H338b] âyîne-yi ilâhî ve mir‘ât-ı evşâf-ı (9) Rabbânî olduğunu işit ki anuñ âyîne olmasını işitmege ve mir‘ât-ı esrâr-ı Rabbânî olduğunu güş itmege ve fehm itmege sende kâbiliyyet vardur ammâ (10) anuñ şerhini ya‘nî rûḫunu şorma zîrâ rûḫı bilmege ve anuñ ḫaḳîkatini fehm kıлмаğa sende kâbiliyyet ve isti‘dâd yokdur anuñçün Ḥaḳ Tebârek ve Te‘âlâ rûḫ- (11) dan su‘âl eyledükleri vaḳitde *ḳulîr-rûḫu min emri Rabbi*²⁷² diyü ḫabîbine emr eyledi pes insâna lâzım olan bu olur ki bir mir‘ât-ı ilâhînüñ maḫhar-ı evşâf-ı (12) Rabbânî olduğundan su‘âl eyleye ve anı diñleye ammâ anuñ rûḫından su‘âl eylemeye ki anuñ bilinmesi herkese mümkin degildir

(3102) *Meşnevî*

Ḥâşıl İn k‘ez lubs-i ḫîşş (13) perde sâḫt

Ki nüfûz-ı ân ḳamerrâ mişinâḫt

(3103) *Meşnevî*

Ger budî perde-yi ziğayr-ı lubs-i ü

Pâre geştî ger budî kûh-ı dü tu

(3104) *Meşnevî*

Z‘âhenîn dîvârhâ nâfîz şudî

(14) *Tûbre bernûr-ı Ḥaḳ çî fen zedî*

Ḥâşıl-ı kelâm Ḥazret-i Mûsâ ‘aleyhişşalâtı vesselâm kendü libâsından ol nûra perde düzdi zîrâ ol Mûsâ (15) ol ḳamer gibi olan yüzüñ nûrınıñ nüfûzunu bildi ve fehm eyledi eger farzî ol Ḥazretüñ libâsından ğayrı ol nûra perde olaydı eger iki ḳat (16)

¹²⁷² “...De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir.” (İsrâ 17/85)

tağ olaydı pāre pāre olurdu ve taḥammül kılamayub fenā bulurdu demür dīvārlarda farzā nāfedā olur ve tecāvüz kılırdı Hāḳ Te‘ālā Hāzret- (17) lerinüñ nūra tūbre ne fen urdu ğayrı libāsdan olan tūbre nūr-ı Hāḳka fen urmağa ve muḳābil ṭurmağa aṣlā ḳādir olamazdı

(3105) Meşnevî

Geşte (18) būd ān tūbre şāhibtefî

Būde vaḳt-i şūr hırḳa-y ‘ārifî

Ol tūbre gūyā bir şāhibtef vaḳt-i şūrda ‘ārife mensūb hırḳa (19) olmuş idi ya‘nī bir ‘ārifüñ söz ü güzār ve şūriş ü niyāz vaḳtinde olan hırḳa-yı cismi niçe şāhibtef olub anuñ tef ü tābına (20) ne mertebe taḥammül eylediyse ol rüy-ı Mūsā üzre olan tūbre daḳı vaḳt-i şūrda ‘ārife mensūb olan bir hırḳa gibi olmuş idi

(3106) Meşnevî

Z‘ān şeved āteş (21) rehīn-i sūḫte

K‘üst bāāteş zipīş āmūḫte

Meşelā ol sebebden āteş sūḫteye rehīn olur ki ol āteşe evvelden öğrenmişdür (22) sūḫte ḳava dirler ya‘nī ol cihetden āteş ḳava rehīn olur ki ol sūḫte evvelden āteşe bir miḳdār yanmış ve öğrenmiş ve anuñla mu‘tād (23) olmuşdur

(3107) Meşnevî

V‘ezhevā vü ‘aşḳ-ı ān nūr-ı reşād

Ḥūd Şafūrā her dü dīde bād dād

(3108) Meşnevî

Evvelen berbest yek çeşm ü bedīd

Nūr-ı rüy-ı ü v‘ān (24) çeşmeş mīperīd

(3109) Meşnevî

Ba‘d ezān şabreş nemāned v‘ān diger

Bergüşād u kerd ḥarc-ı ān ḳamer

Ol nūr-ı reşaduñ hevā ‘aşkından ħod Şafūrā her iki gözünü (25) bāde virdi *Şafūrā* Ĥazret-i Şu‘aybiñ küçük kızınıñ ismidür Ĥazret-i Mūsānuñ ‘aleyhisselām zevcesi oldu ve Ĥazret-i Mūsā Ĥazret-i Şu‘aybe anuñ (26) mihrinden ötüri on sene ĥidmet itmekle anı aldı ya‘nī ol menbe‘-i reşād ve ma‘den-i sedād olan Mūsā Ĥazretlerinüñ ‘aleyhisselām nūrınıñ (27) ‘aşkından ve hevāsından ötüri ħod Ĥazret-i Mūsānuñ ĥātünü iki gözünü anuñ bād-ı hevāsına virdi evvelā bir gözünü bađladı ve bir göziyle ol (28) Ĥazretüñ nūr-ı rüyünü gördi [H339a] ve anuñ ol gözi açdı ya‘nī ol vech-i münīre tākāt getüremeyüb anuñ gözinüñ nūrı zāyil olub gözinden (29) kaçdı andan soñra girü ol Şafūrānuñ şabrı kalmadı ve ol āĥer gözünü açdı ve ol kāmere ĥarac eyledi ya‘nī ol bedr-i münīr gibi olan vech-i (30) pāk ve rüy-ı tābnāka bađub ol gözünü dađı anuñ nūrı temāşāsında fedā eyledi

(3110) Mesnevī

Hemçünān merd-i mücāhid nān dehed

Çün ber‘ū zed nūr-ı tākāt(31) *cān dehed*

Ancılayın ki merd-i mücāhid evvel Ĥađ yolında nān virdi çünkim nūr-ı tākāt aña ura cān virür ya‘nī Şafūrānuñ Ĥazret-i Mūsānuñ rüy-ı (32) tābnākını müşāhede kılmada evvel bir gözünü virmesi ve soñra bir āĥer gözünü dađı virmesi aña beñzer ki mücāhid-i fīsebīlillāh olan kimse Ĥađ Te‘ālānuñ (33) rāh-ı tākātinde evvelā nān u ĥ‘ān bezl eyler çünkim Ĥazret-i Ĥađ cānibinden aña nūr-ı tākāt irişse cānını bezl eyler

Beyt

Ve mālī sivā rūĥı ve bāzilü (34) *rūĥa*

*Fīĥubbi men yehvāhu leyse bemüsrif*²⁷³

diyü söyler

(3111) Mesnevī

²⁷³ “Ruhumdan ve ruh bağışlayandan (Allah’tan) başka kimsem yok. O severek beni bağışlar ve beni zayı etmez.”

Pes zenī güfteş ziçeşm-i ‘abherī

Ki zidestet reft ḥasret miḥurī

(3112) Meşnevī

Güft ḥasret (35) miḥurem ki şad hezār

Dīde būdī ki hemī kerdem nişār

(3113) Meşnevī

Revzen-i çeşmem zimeh vīrān şudest

Līk meh çün genc dervīrān nişest

(3114) Meşnevī

Key güzāred genc k’in vīrāne- (36) em

Yād āred ezrivāk u ḥāneem

Pes bir zen ol Şafūrāya didi ‘abherī olan gözden ‘abher nergise dirler ba‘zılar zerrīn kadeḥ didükleri şüküfeye (37) daḥı dimişler ya‘nī ḥātūn ol Şafūrāya didi ey ḥātūn sa‘adet-i meşḥūn nergis gibi olan gözüñden ötürü ki elüñden gitdi (38) ḥasret virmiş ve ol gözler için teḥayyüf kılmış Şafūrā ol ḥātūna aytdı belī ḥasret yirüm ki yüz biñ gözüm olaydı tā kim ol vech-i (39) münīrūñ temāşasında anı bir bir bir fedā vü nişār kılaydum egerçi benüm çeşmüm revzeni māh-ı münīrden vīrān olmışdur līkin māh-ı genc gibi vīrānda oturmuşdur (40) ya‘nī nūr-ı māha perde olan suḫūf u cidār vīrān olduḡdan şoñra ol māhuñ nūrı vīrānenüñ her yerine vāşıl u nāyil olduḡı (41) gibi ol vech-i münīrden zuhūra gelen nūr daḥı egerçi benüm çeşmüm revzenesini vīrān eylemişdür ammā genc vīrānda oturduḡı gibi ol nūr gelüb [P552a] (1) benüm vīrān olan çeşmüm ḥānesinde oturmuşdur genc kaçan ḳor ki benüm bu vīrāne gibi çeşmüm yād getüre ve rivākdan ve benüm ḥānemden rivāk şundurma- (2) ya dirler ya‘nī bir kimsenüñ filmesel bir ma‘mūr olan ḥānesi altında bir ‘azīm ḥazīnesi olsa ve ol ḥānenüñ der ü dīvārı ve ṭāk u rivāk ḥarābe (3) müşrif olsa ol ḥazīne o ḥānenüñ ḥarāb olmasından ötürü şāḥibine ḡam çekdürmez ve yādına daḥı getürmez kezalik

benüm bu derünümde olan (4) genc-i nūrānī ve hazīne-yi rūhānī benüm cismüm rivāķınıñ ve çeşmüm tākınıñ harāb olmasından ötüri baña gam çekdürmez ve hātıruma dađı getürmez zīrā bu hazīne-yi (5) dil aña nisbet ni‘melbedeldür didi pes Hāzret-i Yūsufuñ dađı nūr-ı vechi beyān eylemege şürü‘ idüb buyururlar

(3115) Meşnevī

Nūr-ı rüy-ı Yūsufī vaķt-i ‘ubūr

(6) Derfütādī derderi‘ekhā-yı dūr

(3116) Meşnevī

Pes begüftendī derün-ı hāne der

Yūsufest İn sū beseyrān u güzer

[H339b] Yūsufa mensüb olan rüyüñ (7) nūrı ‘ubūr vaķtinde ya‘nī Hāzret-i Yūsufuñ rüy-ı pāk ve cemāl-i tābnāk nūrı ol Hāzret esvāk-ı Mışr içre mürür eyledügi zamānda ırak (8) olan deri‘eklere düşerdi ya‘nī ba‘zı nüshada *mīfütādī derşibāk her kuşūr* vāķi‘ olmışdur bu nüşha üzre ma‘nā anuñ nūr-ı rüyü vaķt-i ‘ubūrda (9) her kuşūrlaruñ şebikelerine düşer ve pencerelerinden içre girüb derün-ı hāneyi rüş eylerdi pes hāne içre olan kimseler dirlerdi bu tarafda (10) Yūsuf seyrān ü güzerdedür

(3117) Meşnevī

Z’ān ki berdīvār dīdendī şu‘ā‘

Fehm kerdendī pes aşhāb-ı bīkā‘

(3118) Meşnevī

Hāneyīrā k’iş deri‘cest ān taraf

Dāred⁽¹¹⁾ ezseyrān-ı ān Yūsuf şeref

(3119) Meşnevī

Hīn deri‘e sūy-ı Yūsuf bāz kun

V’ezşikāfeş ferceyī āgāz kun

Zîrâ ki dîvâr üzre şu‘â‘ (12) görürlerdi pes aşhâb-ı bîkâ‘ fehm iderlerdi ya‘nî derûn-ı hânede olan kimseler Yûsufuñ ol tarafda olduğunu ol cihetden bilürlerdi ki (13) anuñ vech-i münîrinüñ şu‘â‘ı hânenüñ der ü dîvârına düşer ve hâne içre aşhâb-ı bîkâ‘ anuñ şa‘şâ‘a-yı rüyını görürler ve fehm kııurlar idi ve dirler (14) idi ki yine Yûsuf bu tarafda seyrde ve güzervedür bir hânenüñ ki ol hânenüñ ol tarfa derîçesi vardır ol Yûsufuñ seyrânından şeref (15) tutardı ya‘nî her kangı hâne ki Yûsufuñ mesîre ve güzergâhı tarafına derîçe tutdı ol hâne sâyir hâneler üzre şeref tutardı ey ‘aşık Yûsuf-ı (16) haķıķî sen daħı âgâh ol gönül hânesinden Yûsuf-ı haķıķî cânibine bir derîçe güşâde eyle ve ol gönül revzenesinüñ şikâfından teferrüce âgâz (17) eyle *ferce* bunda fetħ-i fâyla teferrüc ma‘nâsına olur

(3120) Meşnevî

‘Aşkverzî ân derîçe kerdeneſt

K’ezcemâl-i düst sîne rûşeneſt

(3121) Meşnevî

Pes hemâre (18) sūy-ı ma‘şūka niger

În bedest-i tust bişnev ey peder

‘Aşkverzlük ol derîçe itmeklikdür ki dostuñ cemâlinde sîne rûşendür *‘aşkverz* (19) vaşf-ı terkîbîdür ‘aşka sa‘y idici ma‘nasına aña muttaşıl olan yâ maşadariyyedür ya‘nî Yûsuf-ı haķıķî ve maħbûb-ı zâtînüñ ‘aşkına sa‘y itmeklük (20) nedür dirseñ hâne-yi kalble ol revzeneyi itmekdür tâ anuñ pertev-i cemâli senüñ hâne-yi derûnına düşe ki dostuñ cemâlinde sîne-yi ‘aşık (21) rûşendür çünkim sen gönül hânesine bir revzene yapasın ve Yûsuf-ı haķıķî tarafına gönülden bir manzara açasın pes hemrâh ma‘şūka tarafına nazâr eyle (22) ve hemîşe maħbûb-ı ma‘nevî cemâlinüñ nûrıyla hâne-yi kalbi rûşen eyle ey peder senüñ elüñdedür işit ya‘nî ey tarîkatde peder meşebâsinde olan (23) kimse Yûsuf-ı haķıķî tarafına gönül

hānesinden bir revzene peydā eyleñ hālā senüñ dest-i ‘aqlında ve yed-i irādetiñdedür hemān bir iş (24) it

(3122) Meşnevī

Rāh kun derenderūnhā ħ ʿīṣrā

Dūr kun idrāk-i ğayrendīṣrā

Enderūnlarda kendüñ için yol eyle ğayrendīṣ olan idrākı (25) dūr eyle ya‘nī ol ḥaḳīkī ve Yūsuf-ı ma‘nevī cānibine derūnlardan kendü rūḥuñ için bir yol peydā eyle hāne-yi dilde ğayr fikr idici olan ‘aql u (26) idrākı ḳoma ki māsivāendīṣ olan ‘aql-ı ma‘āṣ [H340a] senden maḥbūb-ı ḥaḳīkī dūr idici ve anuñ nūr-ı vechine perde vü ḥicāb olıcıdur

(3123) Meşnevī

Kīmyā⁽²⁷⁾ dārī devā-yı pūst kun

Düşmenānrā z’īn şınā‘at dūst kun

Kīmyā ṭatarsın pūsta devā eyle düşmenleri bu şınā‘atdan dūst eyle ‘aql (28) u ma‘rifet kīmyā gibidür ya‘nī ey ṭālib-i ma‘şūḳ-ı ḥaḳīkī sen kendü hāne-yi ḳalbünde ‘aql u ma‘rifet kīmyāsını ṭatarsın baḳır gibi olan postuña devā (29) eyle şol mertebe ki anuñ rezīl ve denī olan şaflarını izāle eylesesin bu şınā‘atdan düşmenleri dost eyle ki nefsuñ evşāf-ı rezīle ve aḥlāk-ı (30) zemīmesi düşmenlerdür kīmyāgerlerüñ şan‘at-ı kīmyādan ḥaḳīr ü denī olan nuḥās u raşāşı tebdīl idüb zeheb ü fıḳḳa eyledükleri gibi sen hem bu şan‘atdan (31) ve ‘ilm ü ḥikmetden a‘dā-yı ‘adüvv olan nefsuñi tebdīl idüb dost eyle ve şeyṭānuñı İslāma getirüb kendüñe münḳād eyle tā kim *esleme şeyṭānī ‘alāyedī* (32) *felā ye‘murunī illā biḥayr*¹²⁷⁴ dimege lāyık olasın ve düşmenlerini dost eyleyen şāḥib-i şa‘adetler mertebesini bulasın

(3124) Meşnevī

Çün şudī zibā bedān zibā resī

¹²⁷⁴ “Şeytanım, elimde teslim oldu, Bana hayırdan başkasını emretmiyor.”

Ki rehāned rūḥ-(33) *rā ezbiķesī*

Çünkü sen zībā ve cemīl olasın ol zībā ve cemīle irişürsin ki ol cemīl ü laṭīf olan pādşāh rūḥı bīkeslükden kırtarur (34) çünkü sen kendü zātuñı ve şifātuñı cemīl ü laṭīf eyleyüb zībā olasın ol maḥbüb-ı zībāya irişmeyüb vāşıl olursın ol cemīl ü laṭīf (35) kendüye āşınā olan kimselerüñ rūḥunu bīkeslükden ḥalāş eyler anuñla mūnis olan rūḥ ḥod aşlā bīkes olmaz

(3125) Meşnevī

Perveriş mer bāğ-ı cānhā-(36) *rā nemeş*

Zinde kerde mürde-yi ğamrā demeş

Ol dünyānuñ nemi cānlar bāğına perveriş anuñ demi ğam mürdesini zinde eylemişdür *nemden* murād (37) feyz ü leṭāfet olur ve *demden* murād nefs-i rūḥānī ve kelām-ı Rabbānī olur ya‘nī ol zībā olan maḥbüb-ı zātīnūñ feyz-i ḥayātbaḥşı cānlar bāğına (38) perveriş virmiş ve leṭāfet ü ṭerāvet mertebesine irgürmişdür ve anuñ kelām-ı ḥayātbaḥşı ğamdan ölmüşü ve elemeler içre mürde olmuşü zinde (39) kılmışdur

(3126) Meşnevī

Ni heme mülk-i cihān-ı dūn dehed

Şad hezārān mülk-i ğunāğūn dehed

Ol mālīkū’l-mülk olan pādşāh bir kılına hemān dükeli cihān-ı (40) dūn mülkünü virmez belki niçe yüz biñ ğunāğūn mülk virür ki anuñ memālīki kıtı çok ve ‘avālimine nihāyet yokdur

(3127) Meşnevī

Berser-i mülk-i cemāleş dād(41) *Ḥaḳ*

Mülket ta‘bir bīders ü sebaḳ

(3128) Meşnevī

Mülket-i ḥüsneş sūy-ı zindān keşīd

Mülket-i 'ilmeş sūy-ı Keyvān keşīd

Haḡ Subhāne ve Te'ālā ol [P552b] (1) Yūsufuñ mülk-i cemāli üzre ya'niḡ Haḡret-i Yūsufuñ mülk-i cemālinden fazla Haḡ Te'ālā mülket-i ta'bir-i daḡı bīders ve sebaḡsuz aña virdi Haḡ Te'ālā Haḡretleri (2) aña cemī'-i 'ilmde olan ḡüsnuñ nişfini virmişdür nitekim **Şaḡīḡ**haynda *ennehu 'aleyhisselām yu'tā şaḡre'l-ḡusni*¹²⁷⁵ rivāyet olunmuşdur andan şoñra Haḡ Te'ālā (3) Haḡretleri aña ta'bir-i rü'yā eylemegi daḡı i'tā kılmışdur nitekim sūre-yi Yūsufda anuñ lisānından ḡikāyet idüb buyurmuşdur **Rabbi ḡad āteytenī mine'l-mulki** (4) *ve 'allemtenī min te'vīli'l-eḡādīs*¹²⁷⁶ pes anı mülket-i ḡüsn zindān cānibine çekdi ammā mülket-i 'ilm anı Keyvān cānibine çekdi *Keyvān* Zuḡal yıldızınuñ ismidür (5) bunda mertebe-yi a'lā murād olur ya'niḡ Haḡ Tebārek ve Te'ālā aña mülk-i ḡüsn müsellem idüb pādşāh-ı ḡüsn oldı [H340b] velīkin mülk-i ḡüsn anı zindāna çekdi (6) ki 'azīz-i Mışruñ ḡātūnı aña maḡabbet ḡılub kendüsine muḡī' ve münḡād görmedükde aña tōhmet idüb zindāna ḡodırdı pes anuñ ḡüsn anuñ zindāna gir- (7) mesine sebeb oldı pes yedi sekiz yıl miḡdārı zindānda yatub 'ilm-i ta'bir vāsıtasıyla zindāndan ḡalāş oldı şol dem ki 'azīz-i Mışr (8) rü'yāsında yedi lāḡar baḡar yedi semīn ḡāvı ekl eyler ve daḡı yedi yābis sünbüle yedi tāze yeşil sünbüleyi yer görüb şabāhın anuñ eşrāf (9) u a'yāndan ta'birin ḡaleb eyledi kimse anuñ ta'birine ḡādir olamadılar pādşāhuñ sākıbınuñ ol dem Haḡret-i Yūsuf ḡāḡırına gelüb pādşāh hem (10) ta'bir-i rü'yāya ḡādir ve bu 'ilmde māhir zindānda maḡbüb olan Yūsufdur diyü anı ta'rīf eyledi ve kendü rü'yāsınuñ ta'bir eyledüḡini daḡı 'azīz-i Mışra (11) söyledi *ve ḡāle'l-meliku'tūnī biḡī estahlişhu li nefsi felemmā kellemeḡu ḡāle inneke'l-yevme ledeynā meḡīnun emīn*¹²⁷⁷

¹²⁷⁵ “Güzelliḡin yarısı ona Hz.Yusuf'a verilmiştir.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s.393. [Hadisin saḡīḡ olduḡu belirtilmiştir.]

¹²⁷⁶ “Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin.” (Yūsuf 12/101)

¹²⁷⁷ “Kral dedi ki: ‘Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim.’ Onunla konuşunca: ‘Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve ḡüvenilir birisin,’ dedi.” (Yūsuf 12/54)

(3129) *Meşnevî*

Şeh gulām-ı ü şud ez‘ilm ü hüner

Mülk-i ‘ilm ez mülk-i hüsn (12) ustüdeter

Şāh-ı Mısr ‘ilm ü hünerden öturi anuñ gulāmı oldı ya‘nī ‘azīz-i Mısr çünkim anuñ bu ‘ilmini gördi ve anuñ bu mertebe olan hünerine nazār irgür- (13) di biṭṭabi‘ aña maḥabbet idüb anuñ gulāmı oldı ve aña *inneke’l-yevme ledeynā mekīnun emīn* diyü ḥiṭāb kıldı pes ‘ilm mülki hüsn mülkinden memdūḥter (14) ve maḥbūlter oldı zīrā cemāl-i şūrī fānīdür ammā cemāl-i ma‘nevī olan ‘ilm rūḥla kāyim ü bākīdür her vechle mülk-i hüsn den mülk-i ‘ilm eşref (15) ü memdūḥter olur

Rücū‘ kerden-i beḥikāyet-i ān şahş-ı vām kerde ve āmeden-i ü bāümīd-i ‘ināyet-i ān muḥtesib sūy-ı Tebrīz¹²⁷⁸

(3130) *Meşnevî*

Ān garīb-i mümtehan ez bīm-i (16) vām

Derreh āmed sūy-ı ān dārüsselām

(3131) *Meşnevî*

Şud suy-ı Tebrīz ü kūy-ı gülsitān

Ḥufte ümmīdeş firāz-ı gül sitān

Ol mümtehan olan garīb bīm-i (17) vāmdan ya‘nī ol zikri muḥaddemā mürür eyleyen borca mübtelā olan garīb borç ḳorḳusından ol dārüsselām cānibine yola geldi ya‘nī borç (18) ḳorḳusından yola gelüb cennet gibi dārüsselāmet olan Tebrīz ṭarafına teveccüh ü ‘azīmet kıldı Tebrīze ve kūy-ı gülistān cānibine gitdi anuñ ümmīdi (19) gülün firāzında şırtı üstüne yatmış *kūy-ı gülistān* Tebrīze ‘aṭf-ı tefsīr olmışdur *firāz-ı gül* gül üstüne dimekdür *sitān* çalkın (20) yatmağa dirler ve taḳdīr-i kelām böyle demek olur ki ol garīb mümtehan Tebrīz ṭarafına ve gülistān maḥallesi cānibine gitdi anuñ ümmīdi gül üstüne (21) şırtı üzre yatmış ve ziyādeistirāḥat itmiş idi ya‘nī

¹²⁷⁸ “O borç etmiş olan şahsın hikâyesine rücû etmektir ve onun muhtesibin inâyeti ümidi ile Tebriz tarafına gelmesidir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 377.

güller üzre şırtı üzre yatubistirāhat eyleyen kimesne ne mertebe rāhat (22) ve şafāda olursa anuñ ümīdi daḥı gül üzre yatan kimse gibi rāhat u şafāda olmuş idi

(3132) Meşnevī

Zud zidārūlmülk-i Tebrīz-i senī

Berümīdeş (23) rüşenī berrüşenī

Senī olan dārūlmülk-i Tebrīzden anuñ ümīdi üzre rüşenlük rüşenlük üzre urdı *senī* ‘alī rüşen (24) ma‘nāsınadur ya‘nī evliyā ve şaliḥā ile refī‘ü’l-ḳadr olan ve rüşenāluk bulan dārūlmülk olan Tebrīzden ‘azīzūñ ümīdi üzre rüşenlük (25) rüşenlük üzre urdı ve rāhat üzre rāhatlar geldi

(3133) Meşnevī

Cānş ḥandān şud ezān ravza-y ricāl

Eznesīm-i Yūsuf u Mısr-ı vişāl

[H341a] Ol (26) ḡarībūñ cānı ol ravza-yı ricāldan ḥandān oldı Yūsufuñ ve Mısr-ı vişālūñ nesīminden *ravza-yı ricāl*den murād şehr-i Tebrīzdür ki merdān-ı İlāhīnūñ (27) menbit ü meskenidür ki ḥaḳīḳat bāḡınun gülleri olan kāmiller anda bitmişler ve zuhūr itmişlerdür bu cümleden **Şemseddīn-i Tebrīzi Ḥazretleridür** ki ol (28) ravza-yı ricālde neşv ü nemā bulmuş ve ol diyārdan zuhūra gelmişdür pes bu ḡarīb vāmdāruñ cānı ol merdān-ı İlāhīnūñ ravzasından (29) şād u ḥandān oldı ol Yūsuf-ı ma‘nevīnūñ nesīminden ve vişāl Mısrınuñ büy u şemīminden anuñ rūḥ-ı revānı rāhat u meserret buldı

(30) *(3134) Meşnevī*

Güft yā ḥādī eniḥ līnāḳatī

Cā’e is‘ādī ve ḫaret fāḳatī

Ol ḡarīb deve sürüciye didi ey deve sürüci benüm devemi çöker (31) baña is‘ād geldi ve fāḳam ḫayır oldı *ḥādī*şi‘rle ve terennümle deve sürüciye dirler nitekim *ḥadavtu’l-*

ibile hadven dirler ben deveyi sürmekle (32) sürerdüm ma'nāsın virirler *eniḥ* emrdür ināḥadan *ināḥa* deve çökerdükleri vaḳtde devecilerün deveye naḥ naḥ didükleri şürete dirler *is'ād* (33) i'ānet ma'nāsınadır ve bunda mużaf-ı muḳadder olub *cā'e ḳurbī is'ādī* dinmek taḳdīrinde olsa fehme aḳreb olur yāḥūd bu beyt (34) bā'itibār māye'ülün ileyh tefe'ül ṭarīḳi üzre dinilmiş olur ya'nī ol vāmdār pürmuḥen ve ğarīb mümteḥan çünkim ḥıṭṭa-yı Tebrīze dāḥil oldı (35) şütürbān aytdı yā sāyıḳu'l-ebel benüm devemi çöker zīrā baña i'ānet-i vāmdār vaḳti geldi ve benüm fāḳa ve ihtiyācum benden ṭayir ü zāyil oldı (36) pes sārbanē ḥıṭāb eyledükden soñra kemāl-i sürürından ve kendü nāḳasına daḥı ḥıṭāb eyledi ve bu güne söyledi

(3135) Meşnevī

İbrekī yā nāḳattī ṭābe'l-umūr

(37) *İnne Tebrīzen münāḥatu's-şudūr*

Ey benüm nāḳum bunda sen çök zīrā umūr ṭayyib oldı taḥḳīḳā Tebrīz şudūrlaruñ münāḥlarıdır *ibreki* emrdür bereke- (38) den berekü'l-be'īru dirler kaçan deve bir yere çökse *münāḥāt* münāḥuñ cem'idür *münāḥ* deve çökecek yere dirler bunda maḳāmāt ma'nāsına (39) olur *şudūr* şadruñ cem'idür *şadr* her şey'üñ evveline dinür re'is ve bir güzīde ma'nāsına hem isti'māl olunur ya'nī ol ğarīb bīnevā çünkim (40) ol ehl-i cūd u saḥānuñ şehrine geldi hemān kendüyi ni'met ü 'aṭāya vāşıl olmuş mülāḥaza ḳıldı ve cümle umūrını ṭayyib buldı ve (41) kemāl-i sürürından devesine ḥıṭāb idüb didi ey benüm nāḳum şimden soñra burada çok zīrā emrler ṭayyib oldı ve şānlar müyesser geldi [P553a] (1) taḥḳīḳā Tebrīz şehri rü'e'sā vezīrgānuñ maḳāmātıdır ve efāzıl u e'ālī olan kirāmuñ ḳarārgāhıdır diyü söyledi

(3136) Meşnevī

İsrahī yā nāḳatī ḥavle'r-riyāz

(2) *İnne Tebrīzen lenā ni'mel-müfāz*

Ey benüm nākum havle'r-riyāzda otlā taḥkīkā Tebrīz bizüm için ne güzel maḥall-i ifāzinadur *isrāḥ* serāḥadan emrdür *seraḥ* kelā (3) ma'nasınadur bunda *isrāḥ* otlā ma'nasına olur *müfāz* zamm-ı mīmle ifāza maḥalline dirler ya'ni ḡarīb vāmdār çünküm şehir-i Tebrīze geldi ve ol ḥ'āce-yi kerīmüñ (4) maḡāmına ḡarīb oldu kendü nāḡasına bu gūne ḥiṭāb kıldı ve didi ki ey benüm bārum çeken nāḡa şimden şoñra ravzalar eṭrāfında otlā zīrā Tebrīz şehri (5) bizüm için ḡatı güzel ifāza maḡallidür riyāzet tamām oldu ve sefer ü seyāḡat bunda nihāyet buldı ve bu maḡalde [H341b] dil ü cān istediḡi maḡāma geldi (6) didi bunda *nāḡa*dan murād ṭālib ü sālīkūñ çeşmi ve *Tebrīz*den murād mürşid ü hādī olan şeyḡūñ maḡām u meskeni ve *ḡarīb vāmdār*dan murād sālīkūñ (7) rūḡı ve 'aḡlı olur ḡaçan sālīk kendü vaṭan-ı me'lūfından çıkub bir kāmīlūñ iḡsānı ümīdiyle anuñ mevṭın u maḡāmına ḡarīb gelse kendü cismi nāḡasına (8) bu gūne ḥiṭāb eyler ve bu ḡarīb bīnevānuñ söylediḡini söyler

(3137) *Meşnevī*

Sārbānā bār bugṡā z'üştürān

Şehr-i Tebrīzest ü kūy-ı gülsitān

(3138) *Meşnevī*

Ferr-i Firdevsīst īn (9) *pālīzrā*

Şa'şā'a-y 'arşīst īn Tebrīzrā

(3139) *Meşnevī*

Her zamānī fevḡ-i revḡengīz-i cān

Ezferāz-ı 'arş ber Tebrīziyān

Ey sārbān üştürlerden bārı ḡall eyle zīrā şehir-i (10) Tebrīz kūy-ı gülistāndur ya'ni ey üştürbān üştürlerden yüklerüñ baḡını çözüb anlaruñ üzerinden bu maḡalde yüklerini indir zīrā şehir-i Tebrīz gülistān maḡalle- (11) sidür bunda a'lā bir şehre gitmek ve bundan elṭaf bir maḡalle cānibine daḡı seyr itmek ta'zīb-i ḡayvān bilāfāyide olur ve gönül kendü maḡşūdını bunda bulur (12) bu pālīz için Firdevse

mensüb ferr ü revnaķ vardur *pālīz* büstāna dirler bu Tebrīz için şa‘şa‘a-yı ‘arşī vardur ya‘nī bu şehir-i Tebrīz ki bir laţīf büstān (13) gibidür ki aña Firdevse mensüb olan ferr ü revnaķ vardur ve ‘arşa mensüb olan şa‘şa‘a ve tāb hāşıldur her bir zamānda cānuñ revhengīz olan (14) fāyiha ve rāyihası ‘arşuñ ferzānından Tebrīzīler üzre nāzildür ya‘nī ‘arş-ı a‘lānuñ üstünden berī her bir zamānda cānuñ rāhat kopardıcı rāyihası Tebrīz (15) ehlinüñ üzerine gelicidür ki andan evliyā ve etkīyā çok olmaķla Hāķ Te‘ālānuñ revh ü raķmeti anlar üzre nüzül idüb anlar hürmetine Tebrīzīler üzre (16) daħı ol revh ü raķmet nişār olur

(3140) Meşnevī

Çün vişāk-ı muhtesib cüst ān ğarīb

Hāķ güftendeş ki bugzeşt ān habīb

(3141) Meşnevī

Ū perīr ezdār-ı dünyā naķl kerd

(17) *Merd ü zen ezvāķı‘a-y rūy-ı zerd*

(3143) Meşnevī

Reft ān tāvus-ı ‘arşī sūy-ı ‘arş

Çün resīd ezhātifāneş büy-ı ‘arş

(3143) Meşnevī

Sāyeeş gerçi penāh-ı hāķ būd

(18) *Derneverdīd āftābeş zūd zūd*

(3144) Meşnevī

Rānd ū keştī ezīn sāhil perīr

Geşte būd ān hā‘ace z’īn ğamhāne sīr

Elhāşıl ol ğarīb vāmdār çünkim (19) ol kerīmü’ş-şān olan muhtesibüñ vişākını istedi ve hānesini taleb eyledi hāķ aña didiler ol habīb dünyādan āhirete göçdi ve ol tabīb bu ‘alem-i (20) fānīden serāy-ı āhiret cānibine göçdi ol saħī ve kerīm öteki gün dār-ı

dünyādan dār-ı āhirete naql itdi merd ü zen anuñ vākı‘asından rüy-ı zerd (21) olmışdur ve anuñ māteminde gam u derdle tolmışdur ol ‘arşa mensüb olan tāvūs ‘arş-ı a‘lā cānibine gitdi çünkim aña hātiflerden büy-ı ‘arş (22) irişdi ya‘nī çünkim ol tāvūs ‘arşa rühānī olan meleklerden ‘arş rāyihası irişdi anuñ rüh-ı şerīfi ‘arş-ı a‘lā cānibine gidüb (23) rühānilerle görüşdi egerçi o şāhib-i devletüñ sāye-yi sa‘ādeti penāh-ı halk idi āftāb anı fevrī fevrī tayy eyledi ya‘nī anuñ cismi ve şüreti (24) bir sāye-yi sa‘ādet idi ki halk aña ilticā itmekle rāhat bulurdı ammā şimdi āftāb-ı haqīkī o şāhib-i devletüñ sāye-yi vücūdunu ve māye-yi cūdunu (25) ziyāde sür‘atle dürdi [H342a] ve anı ‘ālem-i a‘lā ve maqām-ı bālāya irgürdi ol şāhib-i sa‘ādet dün degül öteki gün bu sāhil-i dünyādan güzër idüb keştī-yi (26) vücūdunu ‘adem deryāsına sürdi ol h‘āce bu gamhāneden seyr olmuş idi ya‘nī ol h‘āce-yi ‘ālem bu dünyā gamhānesinden toymış ve uşanmış idi (27) anuñçün sāhil-i dünyādan güzër idüb keştī-yi vücūdunu öteki gün baħr-i haqīkat cānibine sürdi ve kendüsini maq‘ad-i şıdka irgürdi raħmetullāhu ‘aleyh ve (28) raħmeten vāsi‘aten didiler

(3145) Meşnevī

Na‘rayī zed merd ü bīhūş üftād

Gūyiyā ü nīz derpey cān bidād

(3146) Meşnevī

Pes gülāb u āb berrūyeş zedend

Hemrehān berhāleteş (29) giryān şudend

(3147) Meşnevī

Tā beşeb bīh‘īş būd u ba‘d ezān

Nīm mürde bāz geşt ezgayb-ı cān

Çünkim ol merd-i ġarīb ol kerīm ü ġabībüñ vefātını işitdi (30) bir na‘ra urdı ve bīhūş ve bīħod olub düşdi gūyiyā ol daħı anuñ ardınca cān virdi ya‘nī diyeydüñ ki ol ġarīb daħı ol ġabībüñ ardınca (31) cān virüb kendü rühünü aña irgürdi anun yanında olan

kimseler anuñ yüzi üzre çok gülâb urdılar ve âb dökdiler anuñ hemrâhları anuñ hâleti (32) üzre giryân oldılar ve mağşiyün ‘aleyh düşüb bihōd olduğıcün ağlaşdılar giceye dek ol ğarīb bih̄īş oldı ve ‘ağılsuz mürde gibi yatub (33) kaldı ve andan soñra nīm mürde ‘âlem-i ğaybdan anuñ cānı girü oldı ya‘nī aḡşama dek mürde gibi bihōd yatub kalduğdan soñra ‘âlem-i ğaybdan anuñ cānı anuñ (34) bedenine nīm mürde ve Őikeste ve pejmürde rücū‘ kıldı ve bir miđdār ‘ağılı başına geldi ve kaḡkub kāyim oldı

Bāḡaber Őuden-i ān ğarīb ezvefāt-ı ān (35) muḡtesib ve istiġfār-ı ũ ezi‘timād bermahlūk u ta‘vīl ber‘atā-yı mahlūk ve yād ni‘methā-yı Ḥaḡ kerden ve enābet beḤaḡ ezcürm-i ḡod Őummelezīne keferu (36) birabbihim ya‘dilūn

Bu sūrḡ-ı Őerīf ve beyān-ı laṡīf ol ğarīb vāmdāruñ muḡtesibūñ vefātından ḡaberdār olması ve mahlūk üzre o i‘timād eyledü- (37) ginden ve ‘atā-yı mahlūk üzre ta‘vīl ũ istinād itdüğinden ötüri istiġfār kılmasınuñ beyānıdır ve daḡı anuñ Ḥaḡ Te‘ālānuñ ni‘metlerini yād eylemesinüñ (38) ve Ḥazret-i Ḥaḡḡa kendü cürminden inābet ve rücū‘ kılmasınuñ kıŐşasıdır *Őummelezīne keferu birabbihim ya‘dilūn*¹²⁷⁹ dur bu āyet-i kerīmeyi yā ol ğarīb zıkr eylemiş (39) ola veyāḡḡūd Ḥazret-i Mevlānā ḡaddese sırrahu’l-a‘lā münāsebetiyle bu maḡalde īrād eylemişler ola bu āyet-i kerīme sūre-yi En‘āmuñ evvelindedür ḡālellāhu te‘ālā (41) *elḡamdulillāhillezī ḡalaḡa’s-semāvāti ve’l-arḡa ve ce‘ale’z-zulumāti vennūr*¹²⁸⁰ ya‘nī cemī‘-i ḡāmidüñ maḡāmidi ve sitāyiŐi Allāḡ iġündür ve cümle Őenānuñ merci‘i (41) Ḥudādur elḡamd anuñ taḡḡiki cild-i rābi‘de *vaḡy kerden-i Ḥaḡ Te‘ālā Mūsārā* sūrḡında müstevfī mürür eyledi öyle Allāḡ ki ḡudret-i kāmile ile āsmānı [P554b] (1) ḡaḡ eyledi beḡayr ‘amdin velā mededin ve yerleri daḡı ḡaḡ eyledi bilāmāddeten ve peydā kıldı ḡulimāt ve nūrı Őeneviyyenüñ ḡavlini reddür zīrā anlar dirler ki ḡāliḡ-i nūrullāḡdur ve ḡāliḡ-i (2) ḡulimāt Őeyṡāndur ya‘nī ikisinüñ daḡı ḡāliḡi Allāḡdur **Beyḡāvī** nürdan murād hidāyet ve

¹²⁷⁹ (Bunca āyet ve delillerden) sonra kāfir olanlar (hālâ putları) Rab’leri ile denk tutuyorlar.” (En’âm 6/1)

¹²⁸⁰ “Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur.” (En’âm 6/1)

z̤ulimātdan murād alālet ola dir ve bu cihetdendür ki z̤ulimātı cem‘le (3) getürdi z̤irā alālet mü‘teaddiddür [H342b] ve nürı lafz-ı vāhidle z̤ikr eyledi z̤irā hidāyet birdür *summelez̤ine keferu birabbihim ya‘dilün* bu kadar delāyil ve āyātdan şöıra şol kimseler (4) ki Rabbilerine kāfir oldılar andan ‘udül kıldılar bu vech üzre *birabbihimde bā* keferuya müte‘allik olur ve *ya‘dilüne* yu‘ridüne ma‘nāsına olur ve anuñ şilesi maḥz̤ūf (5) olur ki ‘anhdur ammā aşl *bā* ya‘dilüneye müte‘allik olur ve ya‘dilüne yusevvün ma‘nāsına olmaḫ evlādur dimişler nitekim *‘adeltu hāzā bihāzā* dirsən *sāviyetuhu bih* ma‘nāsın (6) virirsən pes *birabbihim* ya‘dilünenüñ şilesi olur ve tavz̤ih-i ma‘nā böyle dimek olur ki taḫkikā z̤ulimāt ve nürı cā‘il olan ve yerleri ve gökleri ḫalk u ĩcād (7) kılan Allāḫ Te‘ālādur ḫamd u şenāya ḫaḫik ü maḥşüş olan ki ol kādır-i muḫlak ‘ālem-i ‘ademden ‘ibādına ni‘met olmaḫ içün bu kadar āyāt-ı ‘az̤imeyi z̤uhūra getürdi (8) andan şöıra ol kimseler ki kāfir oldılar ‘āciz ve b̤ikudret olan şanemlerini Rabblerine müsāvī ve mu‘ādil kıldılar pes her şol kimse ki bir mün‘imi kendüsine (9) Rezzāk görür ve mu‘ḫī bilür ve aña i‘timād ve ittikā kıılır şanemlerini Rabblerine müsāvī eyleyen kimseler gibi olur māni‘ ve mu‘ḫī ḫaḫikātda Ḥāzret-i Ḥaḫ ve Rezzāk-ı (10) mün‘im nefsü’l-emrde hemān ol vücūd-ı muḫlakdur ‘āciz olan beşer aña āletdür eger ol murād eyleser bir kimse bir faḫire murādullāḫ olduḫı kadar ‘aḫā eyler (11) ve eger murādullāḫ olmazsa bir kimse ‘aḫā ve seḫāya kādır olmaz pes mü‘mine evlā olan oldur ki hemān mün‘im-i ḫaḫikāye ve Rezzāk-ı muḫlaka tevekkül ü i‘timād eyleyüb (12) maḫlūka ve ‘aḫā-yı maḫlūka i‘timād u istinād eylemeden ḫazer eyleye

(3148) Meşnevī

Çün behuş āmed begüft ey Kirdgār

Mücrimem bûdem beḫalk ümmîdvār

(3149) Meşnevī

Ḥāce gerçi bes seḫāvet (13) kerde bûd

Hîç ân küfv-i 'aṭā-yı tu nebūd

(3150) Meşnevî

Ū küleh baḥşîd ü tu ser pür ḥired

Ū ḳabā baḥşîd ü tu bālā vü ḳad

(3151) Meşnevî

Ū zerem dād u tu dest-i zer şümār

Ū sütürem dād u tu (14) 'aḳl-ı sūvār

Çünkü ol bîhüş olan ğarîb hüşa geldi ḫazret-i mün'im-i ḫaḳîkîye müteveccih olub didi ey Kirdgār ve ey cümleye ḫudāvend ve perverdigār ben (15) mücrim ü günāhkārum zîrā ḫalka i'timād ḳıldum ve andan ümîdvār oldum ḫ'āce egerçi çok seḫāvet eylemiş idi hîç ol seḫāvet senüñ 'aṭā ve baḥşā- (16) yişîñüñ küfvi olmadı ve misli gelmedi ey vehhāb-ı muṭlaḳ ol baña külāh baḥş eyledi ve sen pür'aḳl baş virdüñ ol baña ḳabā virdi ve sen baña ḳabā giyecek (17) ḳad u bālā baḥş eyledüñ ol baña zer virdi ve sen baña altun şaçacaḳ el virdüñ ol baña merkeb virdi ve sen baña 'aḳl-ı sūvāri virdüñ bu ni'metlere (18) anuñ virdügi müsāvî ola ve hîç bir kimsenüñ baḥşîş ü 'aṭāsı senüñ baḥşāyiş ve 'aṭāña mu'ādil gelemez

(3152) Meşnevî

Ḥ'āce şem'em dād u tu çeşm-i ḳarîr

(19) Ḥ'āce nuḳlem dād u tu tu'mepeziṛ

(3153) Meşnevî

Ū vazîfe dād u tu 'ömr ü ḫayāt

Va'deeş zer va'de-yi tu ṭayyibāt

(3154) Meşnevî

Ū vişāḳam dād u tu çarḫ u zemîn

Dervişāḳet (20) ü vü şad çün ū simîn

İlāhī h̄āce baña şem' virdiyse sen baña çeşm-i qarīr virdüñ çeşm-i nūrānī hezār bār şem'den enfa' ve evlādur h̄āce baña nuql (21) virdiyse ve sen tu'mepezīrlük ve gıdā yiyicilik virdüñ ki mi'dede tu'mepezīrlük olmasa ve vücūd anı ekl kılmasa nuql u gıdānuñ [H343a] nef' ü (22) ü fāyidesi olmazdı ol h̄āce baña vazīfe virdiyse ve sen 'ömr ü hayāt virdüñ 'ömr ü hayāt h̄od ecell-i ni'met ve a'zam-ı luṭf u rāḥatdur

(23) *Beyt*

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet ciḥānda bir nefes sıḥhat gibi

anuñ va'desi baña zer oldıysa senüñ va'den (24) ṭayyibāt oldu *ṭayyibāt*dan murād yā ḥilāl olan erzāk-ı ṭayyibe ola veyāḥūd cennāt-ı ṭayyibe murād ola ki Ḥaḳ Te'ālā anı mü'min bendelerine va'de (25) eylemişdür ol h̄āce baña vişāk virdi ve sen çarḥ u zemīn virdüñ senüñ halk itdüğüñ vişāk 'ālemde ol h̄āce ve niçe yüz biñ anuñ (26) gibi h̄āceler semīn ü ferbiḥ olmuşlardur

(3155) *Meşnevī*

Zer ezān-ı tust zer ü nāferīd

Nān ezān-ı tust u ezdesteş resīd

(3156) *Meşnevī*

Ān seḥā vü raḥm hem tu dādiyeş

(27) *K'ezseḥāvet mifüzüdf şādiyeş*

(3157) *Meşnevī*

Men merūrā kıble-yi h̄od sāḥtem

Kıblesāz-ı aşlrā endāḥtem

Zer senüñ mülküñdür zeri ol yaratmadı belki (28) zeri sen halk itdüñ ve anı daḥı halk idüb aña vāfir zer baḥş itdüñ nān senüñ mülküñdür ve senüñ maḥlūkuñdur ve ol h̄āceye nān ve h̄ān senden (29) irişdi ve illā ol nānı ne yerde bulurdu ol seḥā ve raḥmı aña hem sen virdüñ seḥavetden anuñ şādīliğı ziyāde olurdu ya'nī ilāhī ve

Seyyidî (30) ol saḥî olan ḥü'āceye seḥā vü keremi ve raḥm u luṭfı hem sen virdüñ ki ol muḥtāc olanlara seḥā kılmadan şād olurdı ve ḥazz alurdı ammā ben taḥkīk (31) anı kendüme kıble düzdüm aṣl kıble düzüci ve rızq virici nazardan atdum ve 'aḳldan dūr itdüm gerek idi ki ol mecāzı ve mevḥūmı olan (32) kimseleri kendü rūḥıma kıble kılmayadum ve senüñ gibi kıblesāz olan mün'im-i ḥaḳīkiden ğāfil ve zāhil olmayadum ammā ğaflet idüb anı kendüme kıble (33) kılmışam ve sen vehhāb-ı muṭlaḳadan ğāfil olmuşam didi

(3158) Meşnevî

Mā kucā būdīm k'ān deyyān-ı dīn

'Aḳl mīkārīd ender āb u ṭīn

(3159) Meşnevî

Çün hemīkerd ez'adem gerdün pedīd

(34) V'īn bisāt-ı ḥākrā migusterīd

(3160) Meşnevî

Z'aḥterān mīsāḥt ü mişbāḥhā

V'ezṭabāyi' ḳufl-ı bāmifṭāḥhā

Biz ḳande idük ki ol yevm-i dīnüñ (35) deyyānı ya'nī dīn güninde herkes cezā virici Ḥudā 'aḳlı āb u ṭīn içre ekdi ya'nī bu cesed balçığı içre 'aḳl toḥumunu daḥı biz bu 'āleme gelmezden evvel ekdi (36) ve herkesüñ zemīn ü vücūdında yed-i ḳudretle fehm ü firāset dügmelerini dikdi çünkim 'ālem-i 'ademden bu gerdünü pedīd itdi ve bu sākıṭ ḥāki dest-i ḳudretle döşe- (37) di ve bizüm için anı firāş itdi ki biz abuñ üzerinde nāyim oluruz ve seyr ü sülük ḳılırız kemā ḳāle te'ālā fīsüretü'l-Baḳara *ellezī ce'alelekumu'l-arḳa* (38) *firāşen ve's-semā'e binā'en ve enzele mine's-semā'i mā'en feaḥrece bihi mine's-semārāti rızḳan lekum felā tec'alü lillāhi endāden ve*

*entum ta'lemün*¹²⁸¹ aḥterlerden ol şānī^c ve ḥakīm (39) āsmān üzre misbāḥlar düzdi nitekim *veleḳad zeyyennā's-semā'e'd-dünyā bi mesābihā ve ce'alnāhā rucūmen li's-ṣeyāṭīn*¹²⁸² buyurdi ve ṭabāyī^c-i erba'adan miftāḥlar (40) ḳufl düzdi ya'nī ol 'alīm ü ḥakīm olan Ḥudā 'anāşır-ı erba'adan miftāḥlarla olan cisimler ḳuflını ve ṭılsımını düzdi ki ṭabāyī^c-i erba'adan (41) mürekkeḳ olan cisimler ḳuflınuñ miftāḥları 'aḳl u re'y ve 'ilm ü ma'rifet ve ḥikmet ü fehm ü firāset ve daḥı bunlaruñ ehli ve aşḫābidur ki bunlarla [P554a] (1) ol 'anāşır-ı erba'anuñ [H343b] aḳfālını fetḥ eylemege ve 'uḳdelerini ḥall itmege müyesser olur ve zuhūra gelür

(3161) Meşnevī

Ey besā bünyādhā pinhān u fāş

Muzmer-i in saḳf(2) kerd ü in firāş

Ey çok pinhān u fāş bünyādaları bu saḳfuñ ve bu firāşuñ muzmeri itdi ya'nī ol şānī^c-i ḳadīm ve ḥālīk-ı ḥakīm ey 'aḳıl çok maḥfī (3) ve āşikār bināları bu saḳf-ı āsmānuñ firāş-ı zemīnuñ muzmeri itdi ya'nī Subḫāne ve Te'alānuñ bu ḥiss-i zāhirle mer'ī ve maḥşūs olan binālarından ğayrı (4) başar-ı başirete peydā ve āşikār ve andan hem pinhān u maḥfī çok bināları vardur ki bu āsmān u zemīn içre anı muzmer ḳılmışdur zāhir göziyle ol binālar görünmez ammā 'aḳl (5) göziyle ol binālaruñ ekşeri görünür nitekim cennetüñ ve cehennemüñ bināları başar-ı başiretle görünüb bilindügi gibi ammā Ḥaḳ Te'alānuñ bu zemīn ü āsmān içre ba'zı (6) bināları daḥı vardur ki 'aḳılla bilinmez ve başar-ı başiretle görünmez anı ḥaḳ-ı 'ālem görmege ḳādir olamazlar bu i'tibārla ol muzmer olur

(3162) Meşnevī

Ādem uşṭurlāb-ı evşāf-ı 'ulūst

¹²⁸¹ “O Rab ki, yeri sizin için bir döşek, göğü de (kubbemsi) bir tavan yaptı. Gökten su indirerek onunla, size besin olsun diye (yerden) çeşitli ürünler çıkardı. Artık bunu bile bile Allah'a şirk koşmayın.” (Bakara 2/22)

¹²⁸² “Andolsun ki biz, (dünyaya) en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık.” (Mülk 67/5)

(7) *Vaşf-ı Âdem mazhar-ı âyât-ı üst*

(3163) *Meşnevî*

Her çi dervey mînumâyed 'aks-i üst

Hemçü 'aks-i mâh ender âb-ı cüst

Âdem evşâf-ı 'ulûnuñ uşurlâbıdur vaşf-ı (8) âdem ol Hudânuñ âyâtınuñ mazharıdur ya'nî âdem bu arz u semâ içre 'ulüvv ü sāmī olan Hudânuñ evşâf-ı 'aliyyesinüñ filmesel uşurlâbıdur âdemüñ cemî'-i (9) vaşıfları ol Hudânuñ âyetlerinüñ vaşıflarınıñ mazharıdur *uşurlâb* şol rub'-ı dâyireye dirler ki anuñla âftâbuñ irtifâ' ve inhişâzı ma'lûm olur (10) ve kağı burca naql itdügi anuñla bilinür pes vücūd-ı âdemî 'alī ve sāmī olan Hudânuñ evşâf-ı 'aliyyesinüñ uşurlâbı gibidür ki ol âdemînüñ (11) vücūdında anuñ evşâfı zühûra gelür ki vücūd-ı âdem Hudânuñ âyât-ı 'azîmesinüñ mazharıdur her ne âdemînüñ vücūdında görine ol evşâf-ı (12) ilâhiyyenüñ 'aksi ve eşeridür meselâ âb-ı cü içre mâhuñ 'aksi gibidür ya'nî mâh-i tâbân âb-ı cü içre niçe görünür ve âb-ı şâfide bedr-i münîr niçe nümâyân (13) olursa şifât-ı ilâhiyye dahı âdemînüñ vücūdında öyle görünür ve anuñ vücūdında zühûra gelen 'ukûs evşâf-ı ilâhî olur

(3164) *Meşnevî*

Berşuturlâbeş (14) *nukûş-ı 'ankebüt*

Behr-i evşâf-ı ezel dâred şübüt

Ol âdemînüñ uşurlâbı üzre 'ankebüt naşları vardır 'ankebüt naşları evşâf-ı ezelden (15) ötüri şübüt tutar *şuturlâb* şol tahta pâresidür ki ehl-i hey'et anı rub'-ı dâyire şeklinde düzerler ve anuñ üzerine kebeytül-'ankebüt hâneler yazarlar ve (16) besât-ı şahtanç üzre olan hâneler gibi anuñ üzerinde dahı hahtlar çekerler ve hâneler düzerler ve burçlarıñ ve ahterleriñ âsmânlarını getirüb anuñ kenârına yazarlar (17) ve ortasına bir iplik bağlayub anuñ ucına fındık kadar bir top bağlarlar aña 'ankebüt ta'bîr iderler ve ol şuturlâbuñ üzerinde olan naşlar fil- (18) mesel

örümcek oyununñ naqşlarına beñzer Hızret-i Mevlānā addesallāhu sırrahu'l-‘azīz insānuñ vücūdı dağı ol uşurlāb tahtasına teşbīh buyurmuşlardır (19) ki insānuñ uşurlāb-ı vücūdında meşūr olan nuķūş-ı zāhiresi ve nuķūş-ı bāṭinesi evşāf-ı İlahiyyenün bilinmesine sebep olmuştur insānuñ (20) eger naqş-ı zāhiri ve eger naqş-ı bāṭını beherhāl evşāf-ı ezeliyyeden [H344a] niçe şıfatlara delālet kılmıştır nitekim bu ma‘nāya işāret idüb buyurlar ol ādemīnün (21) uşurlāb-ı vücūdı üzre ‘ankebūt naqşları vardır ki yed-i udret anı hikmet üzre yazmıştır ve anuñ vücūdını kendü evşāfına mir’āt olmadan (22) ötüri düzmüştür anuñ şūrī ve ma‘nevī olan naqşlardan her bir naqş evşāf-ı ezeliyyenün bilinmesinden ötüri anuñ levh-i vücūdında sebūt (23) tutar fefhem

(3165) Meşnevī

Tā ziṣarḥ-ı ğayb u ezḥurşid-i rūḥ

‘Ankebūteş ders ğūyed ezşürūḥ

Tā kim arḥ-ı ğaybdan ve ḥurşid-i rūḥdan ol uşurlābuñ (24) ‘ankebūtı şürūḥdan ders diye ‘ankebūteşde olan zamīr muḥaddem olan ādemīnün uşurlāb-ı vücūdına rāci‘dür ve anuñ ‘ankebūtından murād lisān- (25) dur uşurlābuñ ‘ankebūtınun hareket eylemesiyle ğüneşün ‘ilmi ve burcuñ dağı ‘ilmi bilinür kezalik uşurlāb vücūd-ı ādemīde lisānuñ ḥarekātından (26) hem ‘ālem-i ğaybuñ şerḥinün ‘ilmi ve āftāb-ı rūḥuñ dağı ‘ilmi ma‘lūm olur anuñçün ādemīnün vücūdı uşurlāba teşbīh itdüklerinden soñra anuñ (27) lisānı dağı uşurlābuñ ‘ankebūtına teşbīh idüb buyurlar ‘ālem-i ğaybuñ arḥından ve rūḥ ğüneşinden ol ādemīnün uşurlāb-ı vücūdınun ‘ankebūtı (28) meşābesinde olan lisānı şerḥlerden ders söyleye ya‘nī ‘ālem-i ğaybuñ felegi niçe idüğini ve anda olan āftāb-ı rūḥuñ seyr ü medārını ve irtifā‘ ve (29) ihtifāzını¹²⁸³ ve dağı sāyir ḥāşiyetini ṭālib olanlara ta‘līm eyleye

¹²⁸³ ihtifāzını P

(3166) *Meşnevî*

‘Ankebût u ĩn uşurlāb-ı reşād

Bĭmüneccim derkef-i ‘ām ũftād

‘Ankebût ve reşād (30) uşurlābı müneccimsüz ‘avām eline düşdi ya‘nĭ vücūd-ı ādemĭ bir uşurlāb-ı Rabbānĭdür ve anuñ lisānı uşurlābuñ ‘ankebūtı gibidür ki anuñla āsmān-ı ğaybĭnũñ (31) esrārını söylemek ve āftāb-ı rũḫũñ ‘ulũmunı ve ḫāşiyetini ta‘lĭm eylemek insāna müyesserdür zĭrā insān bunlar içün bir āletdür ammā bu reşād (32) u sedād uşurlābı olan vücūd-ı insānĭ ve daḫı anuñ lisānı müneccimsüz ‘avām-ı nāsuñ eline düşdi şol uşurlāb taḫtası ‘ilm-i nücũmı (33) bilmeyen ‘avāmuñ eline düşer ve ‘avām ol uşurlābuñ ḫadrini bilmeyüb ve anuñ nuḫūşından ve ḫuḫūşından murād ne idũğini fehmi ḫılmayub ve anuñ (34) ‘ankebūtı daḫı neden ötüri vaz‘ olmuşdur anuñ sırrına daḫı vāḫıf olmayub bu bir taḫta pāresidür diyüb ‘abeş yire anı şuña buña şarf (35) iderler kezalik bu vücūd-ı insānĭ ve anuñ lisānı hem ‘avām eline düşüb bunuñ ḫadr u ḫıymetini bilmeyüb ve bu lisān daḫı beden-i insānda niçün (36) vaz‘ olmuşdur aña daḫı ‘ālim olmayub bunuñ hemān bir yemeden ve içmeden ötüri ḫalk olınmuşdur cism pāresi ḫann eyleyüb ‘abeş yire ḫarac iderler

(37) (3167) *Meşnevî*

Enbiyārā dād Ḥaḫ tencĭm-i ĩn

Ĝaybrā çeşmĭ bebāyed ğaybbĭn

Ḥaḫ Te‘ālā Ḥazretleri bunuñ tencĭmini enbiyāya virdi zĭrā ğaybe ğayb görücü bir göz (38) gerekdür ve lihazā ḫĭle

Beyt

Dĭden-i la‘l turā dĭde-yi cānbĭn bāyed

*V'în kücā mertebe-yi çeşm-i cihānbīn menest*¹²⁸⁴

tencīm bunda necm bilmek ma'nevīnadir (39) ya'nī bu eflāk-ı şūrīde olan nücümüñ 'ilmini bilmege Hāq Te'ālā uşurlāb tahtasını halk eyleyüb anı müneccim olanlara virdi ki müneccim olanlar eflāk (40) üzre seyr kılan nücümüñ mesīre ve medārını ve hāşiyetini ol uşurlāb vāsıtasıyla bilürler ammā vilāyet-i cānda daḥı āsmānlar vardır ki āsmān-ı (41) ğaybī dinür [H344b] ve rūḥ-ı insānī anuñ güneşi ve bu cism-i insānī anuñ uşurlābı ve lisān anuñ 'ankebütı gibidür bu vücūd-ı insānī uşurlābınuñ [P554b] (1) *tencīmi* Hāq Te'ālā Hāzretleri enbiyā-yı 'ızāma virdi zīrā esrār-ı ğaybī görmege ğayb görücü bir göz gerekdür enbiyā-yı 'ızāmuñ başar-ı başiretleri ğayb görücü ve 'ālem-i ma'nāyī müşāhede (2) idicilerdür anlar ol dīde-yi ğaybbīnle bu vücūd-ı insāna nazar eylediler gördiler ki insānuñ levḥ-i vücūdında meşṭūr olan şūrī ve ma'nevī her bir nakş (3) bir ma'nāya delīl olur ve anuñ her bir şıfatı şıfat-ı ilāhiyenüñ eşeri olduğına işāret kılar elḥāşıl anuñ levḥ-i vücūdı 'ulūm u esrār-ı (4) ğaybīnün bilinmesine bir ālet olmuş gördiler ve bundan herkese ḥayr irgürdiler anlarda īmān getüren kendü vücūdınıñ ne için maḥlūk olduğunı bildi (5) ve aña göre 'amel kıldı ve anlara īmān getürmeyen kendü vücūdını 'abeş yire zāyi' kıldı ve andan maḥşūd ne idüğini bilmedi pes enbiyā-yı 'ızāmuñ bu 'ilmine (6) evliyā-yı kirām vāriş oldılar anlar daḥı uşurlābı vücūd-ı insānīnün 'ilmini bildiler ve ṭālib olanlara ta'līm kıldılar amā ṭālib olmayan 'avām bu (7) 'ilmden ve bu sırdan bībehre kıldılar

(3168) Meşnevī

Derçeh-i dünyā fütādend īn kurūn

'Aks-i ḥodrā dīd her yek çeh derūn

(3169) Meşnevī

'Aks derçeh dīd ezbirūn nedīd

¹²⁸⁴ "Senin lal dudağını görene can görücü göz gerek. Benim dünya görücü gözüm nerede o göz nerede?"

Hemçü şîr(8) gûl ender çeh revîd

Bu kurûndan dünyâ çâhına düşdiler her biri derûn çâhdan kendü ‘aksini gördi ‘aksi çâhda gördi taşrada görmedi şîr (9) gûl gibi çâh içre yildi *kurûn* karnuñ cem‘idür bir karn bir ‘aşra dirler bunda muzâf muqadderdür ehl-i kurûn taqdîrine ve tavzîh-i ma‘nâ bu ehl-i kurûn (10) dünyâ kuyusunuñ içine düşdiler bunlardan her birisi bu dünyâ kuyusunuñ içinde kendü ‘aksini gördi ve kendü ‘aksine meşgûl oldu ve anuñla tekayyüd (11) kıldı ve ‘aksi ve eşeri çâh-ı dünyâda gördi dünyânuñ verâsında olan zâtını ve haqîkatini görmedi şol ahmaq olan şîr ki kuyu içre kendü zâtınıñ (12) ‘aksini görüb ol kuyunuñ içine yildi ve anda kaldı nitekim bu şîrûñ kışşası mufaşşıl u meşrûh nazma geldi cild-i evvelde mürûr kıldı

(3170) Meşnevî

Ezbirûn(13) dâñ ânça derçâhet nümûd

V'er ne ân şîrî ki derçeh şud fûrûd

(3171) Meşnevî

Burd hargüşîş ezreh k'ey fûlân

Derteg-i çâhest ân şîr-i jiyân

(3172) Meşnevî

Derrev ender(14) çâh kîn ezvey bekeş

Çün ez'û gâlibterî ser berkeneş

Taşradan bil ol nesneyi ki saña çâh içre göründi yoħsa ol şîrsin ki kuyuya aşığı (15) gitdi ya‘nî ey benî âdem ol ‘aks ü pertev ki saña bu dünyâ kuyusu içre göründi bu ‘aks ü hayâli sen bu çâh-ı dünyânuñ verâsında olan ‘âlem-i ma‘nâdan bil (16) ve eger böyle bilmez iseñ bu hayâl ü zılâlûñ haqîkatine ‘âlim olmaz iseñ kendüni şu ahmaq olan arslan gibi bil ol çâha aşığı düşdi (17) ol ahmaq olan arslanı bir hargüş yoldan ilettdi ve anı idlâl itdi böyle diyü ki ey fûlân şîr ol senüñ haşmuñ olan şîr-i jiyân kuyu (18) dibindedür kuyu içre git ve andan kîn çek çünkim andan gâlibtersin anuñ başını

kopar bunda *hargūş*dan murād ‘aql-ı ma‘āş olmak da cāyızdır (19) şeytān olmak hem cāyızdır ki bu ikisi insānı bu çāh-ı dünyā içre düşürürler ve bunda olan nuķūş u hayāli aña gösterüb [H345a] saña enfa‘ ve evlā olan (20) bu dünyā içre gördigüñ şey’lerdür diyüb bu ‘ukūs u āsar mesābesinde olan eşyāya anı giriftār iderler nitekim bu ma‘nāya işāret idüb (21) buyururlar

(3173) Meşnevī

Ān muķallid suhre-yi hargūş şud

Ezhayāl-i h’işten pürçüş şud

(3174) Meşnevī

Ū negüft ĩn naķş dād-ı āb nĭst

Īn becüz taķlĭb-i ān ķallāb (22) nĭst

Ol muķallid olan şĭr hargūşuñ zebūn u maġlūbı oldı kendünüñ hayālinden pürçüş oldı ya‘nĭ hargūşuñ sözünüñ haķĭkatini (23) bilemeyüb çāh içre kendünüñ hayālin görüb anun üzerine pürçüş oldu ve hamleler kıldı nitekim muķallid olan kimsenüñ nefsi dahı ‘aql-ı ma‘āşun (24) ve şeytānuñ zebūnı olur ve bu çāh-ı dünyā içre olan ‘ukūs u hayālātı haķĭkat zann eyleyüb anuñ ġavrına irmege sa‘y u iķdam kılar (25) ol muķallid olan şĭr hargūşa dimedi ki bu ķūyu içre görinen naķş dād-ı āb degıldür bu naķş ol ķillābuñ taķlĭbinden ġayrı degıldür belki bu ‘aks (26) ve naķş ol ķillāb-ı haķĭķinüñ taķlĭbindendür ki şu içre anı böyle gösterdi nitekim muķallid olan kimseye dahı şeytān ve ‘aql-ı ma‘āş (27) bu çāh-ı dünyā içre olan nuķūşı ve ‘ukūsı haķĭkat gösterse ol muķallid şeytāna ve ‘aql-ı ma‘āşa böyle dimege ķādir olamaz ki ey ‘aql-ı ma‘āş ve ey (28) mekkār olan o baş bu çāh-ı dünyā içre nümāyān olan nuķūş ve elvān hayāl ve ‘ukūs ķabĭlindendür ol muķallibe’l-ķulūb velebşāruñ bunı (29) böyle göstermek kemāl-i taķlĭb ve taşrĭfindendür

(3175) Meşnevī

Tu hem ezdüşmen çü ķĭnĭ mĭķeşĭ

Ey zebūn-ı şeş ğalaṭ derher şeşī

Sen hem düşmenden çünkim (30) bir kīn çekesin ey her şeş ğalaṭuñ zebūnı sen her şeşde *şeş ğalaṭ*dan murād şeş hüsndür ki anuñ beşi havāss-ı hamse-yi zāhire (31) ve biri hiss-i müşterekdür ki insānuñ ‘indelhükemā on hissi vardur ammā ‘indelmükellemin altı hissi vardur anuñ beşi hiss-i zāhire ve biri daḡı hiss-i (32) bāṭınadır ki aña hiss-i müşterek dirler velīkin ‘indelmeşāyih bu altı hiss mādāmki Hāḡ nūriyla münevver olmaya ğalaṭ görmeden ḡālī olmaz her neyi gör- (33) se beherḡāl ‘aks ve ğalāt görür ve *her şeş*den murād şeş cihāt olur pes tavzīḡ-i ma‘nā böyle dimek olur ki ey ğāfil çünkim sen hem bir (34) düşmenden intikām alasin ve bir kīn çekesin her şeş cihāt içre ğalaṭ gören şeş havāssuñ zebūnısin bu ma‘nā daḡı cāyızdır ki bu beytūñ (35) ma‘nāsı beyt-i s̄nīde merhūn ola

(3176) Meşnevī

Ān ‘adāvet ender’ū ‘aks-i Hākest

K’ezşifāt-ı ḡahr-ı āncā müştākest

Ve taḡdīr-i kelām sen hem düşmenden çünkim (36) bir kīn çekesin ve aña intikām eylesin ey şeş cihāt içre şeş ğalaṭuñ zebūn u maḡlūbı olan kimse ol kīne ve ‘adāvet ol düşmenüñ (37) vücūdında ‘aks-i ḡahr-ı Hāḡdur ki şifāt-ı ḡahrdan anda müştāḡdur ya‘nī senüñ düşmenüñ olan kimsenüñ vücūdında olan ol buḡz u ‘adāvet (38) Hāḡ Te‘ālānuñ ḡahrınuñ ‘aksidür ki şifāt-ı ḡahr-i ilāhīden ol ‘adāvetler ve kīnler anun vücūdında müştāḡ olmuş ve zuhūra gelmişdür nitekim bu maḡalle (39) mensūb dinmişdür

Beyt

Ezḡudā dān-ı ḡilāf-ı düşmen ü düst

Ki dil-i her dū dertaşarruf-ı üst

Gerçi tīr ezkemān hemī güzered

Ezkemān- (40) *dār bīned ehl-i ħired*¹²⁸⁵

(3177) *Meşnevī*

V'ān güneh dervey çü cins-i cürm-i tūst

Yābed ān ħūrā zıtab⁻¹ ħ'īş şust

Ve ol günāh ol düşmenüñ vücūdında (41) senüñ cürmüñ cinsindendir [H345b] gerekdür ol ħūyı kendü ṭab⁻¹ından yumağ ya^{-nī} ol düşmenüñde gördüğüñ günāh senüñ nefsüñde olan [P555a] (1) cürm ü günāhınıñ cinsinden ve 'aksindedür ol ħūyı kendü ṭab⁻¹ından yumağ gerekdür tā kim ol düşmeniñden dağı ol kīne ve 'adāvet zāyil olub gide

(3178) *Meşnevī*

Ĥulḫ-1 (2) *ziştet ender'ū rü'yet nümūd*

Ki turā ü şafḫa-yı āyīne būd

(3179) *Meşnevī*

Çünkü ḫubḫ-1 ħ'īş dīdī ey ḫasen

Ender āyīne berāyīne mezen

Senüñ ħulḫ-1 ziştüñ anda (3) saña yüz gösterdi ki saña ol şafḫa-yı āyīne oldı ya^{-nī} ey bedḫū olan kimsenüñ zişt ü ḫabīḫ olan ħūyuñ ol düşmenüñ vücūdında saña (4) yüz gösterdi ki saña ol düşmenüñ vücūdı filmesel şafḫa-yı āyīne idi çünkim ey güzel kimse bir āḫer kimsenüñ mir'āt-1 vücūdında kendü (5) ḫubḫ-1 ḫişālünüñ göresin ve mir'āt üzre urma *ender āyīne* mışra⁻¹ evvele zarf olur ya^{-nī} *elmu'mīnu mir'atu'l-mu'mīn*¹²⁸⁶ ḫadīşiniñ mücebince mü'min mü'minüñ (6) mir'ātıdır sen ki bir mü'minüñ mir'āt-1 vücūdında kendü ḫabāḫatüñi göresin anuñ mir'ātına ol ḫabīḫi isnād eyleme belki ol senüñ naḫşuñdur ki eger urursañ (7) hem ma^{-nāda} kendü naḫşuña urmuş olursın zīrā āyīne içre görinen kendü 'aksüñdir

¹²⁸⁵ “Dost ve düşmanın hilafını tamamıyla Allāh'tan bil. Çünkü her ikisinin de gönlü onun tasarrufu altındadır. Yaydan çıkan oktur. Ama akıl sahipleri okçuyu görür.”

¹²⁸⁶ “Mümin, müminin aynasıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 184. [Hadisin bazı tarikleri zayıf olsa hasen olarak değerlendirildiği belirtilmiştir.]

(3180) *Meşnevî*

Mîzened berâb istâre-y seni

Hâk-i tu ber'aks-i (8) aḥter mîzeni

(3181) *Meşnevî*

K'în sitâre-y naḥs derâb âmedest

Tâ kuned ü sa'd-ı mārâ zîrdest

Meşelâ sitâre-yi seni âb üzre 'aks urur sen 'aks-i aḥter (9) üzre ḥâk urursın böyle diyü ki bu naḥs olan sitâre âbda gelmişdür tâ kim ol bizüm sa'dımız zîrdest eyleye âbdan murâd bunda vücūd-ı (10) insânî ve ḥâkden murâd istilâ ve ğalebe olur ve sitâreden murâd şîfat-ı ḳahr u kîn olur ve tavzîḥ-i ma'nâ meselâ bir âdemînüñ vücūdında buğz u (11) 'adâvetüñ ve ḳahr u ğazab ve kîn ü kudüretüñ görünmesi şu içre rüş olan sitârelerüñ görünmesi gibidür ki felek üzre olan sitâreler (12) âba 'aks urduğı gibi şîfat-ı ḳahr-ı îlâhî daḥı bir kimsenüñ âb-ı vücūdına 'aks urur sen iseñ ol şîfatları nefsü'l-emrde ol kimsenüñ vücūdı (13) içre zann idüb ḥâk-i istilâ ve türâb-ı ihânet ve taḥķîri 'aks u eşer üzre urur sen böyle diyü ki bu nekbet ve nuḥüset sitâresi bu kimsenüñ âb-ı (14) vücūdında zâhir gelmişdür tâ kim o bizüm sa'dımız ve râḥatımız el altında eyleye

(3182) *Meşnevî*

Hâk-i istilâ berîzî bersereş

Çünki pindârî zişübhe aḥtereş

(15) (3183) *Meşnevî*

'Aks pinhân geşt ü ender ğayb rānd

Tu gümân burdî ki ân aḥter nemānd

Sen ol âb içre mün'aks olan aḥterüñ başı üzre istilâ ve ğalebe ḥâkini (16) dökersin¹²⁸⁷ çünkim zann u şübheden anı aḥter şanasın ya'nî bir kimsenüñ vücūdında gördüğüñ

¹²⁸⁷ gögersin P

şifat-ı kahriyyeyi sen şübhe ve gümān cihetinden anuñ (17) vücūdı içre zann eylesin anuñ üzerine galebe ve istilā eylemek toprağını dökersin çünkim ol ‘aks ü eşer anuñ vücūdında pinhān oldı (18) ve gayba sürdi sen gümān iletürsin ki ol ahter kalmadı

(3184) Meşnevī

Ān sitāre-y naḥs hest ender semā

Hem bedān sū bāyedeş kerden devā

(3185) Meşnevī

Belki bāyed⁽¹⁹⁾ dil suy-ı bīsūy best

Naḥs-ı ĩn sū ‘aks-i naḥs-ı ān suest

Ol sitāre-yi naḥs semādadur hem ol tarafda aña devā eylemek gerek ya‘nī (20) ol senüñ bir kimsenüñ vücūdında gördüğüñ nuḥūset ve ‘adāvet sitāresi filḥaḳīḳa [H346a] anuñ vücūdında degildür belki āsmān-ı ma‘nevīde ve felek-i (21) gaybīdedür eger devā eylemek ister iseñ hem aña ol tarafda devā eylemek gerekdür belki bu maḥsūs olan cānibden göñli kaldırub bīsevā (22) olan cānibe bağlamak ve lāmekān tarafına rabṭ eylemek gerekdür zīrā bu tarafuñ naḥsı ol tarafuñ naḥsınuñ ‘aksidür ya‘nī bu tarafda gördüğüñ nuḥūset (23) ve nekbet ve ‘adāvet ol taraf-ı ma‘nevīde olan nuḥūset ve nekbet ve ‘adāvetüñ ‘aks ü pertevdür

(3186) Meşnevī

Dād dād-ı Ḥaḳ şinās u baḥşişeş

(24) ‘Aks-i ān dādest ender penc ü şeş

(3187) Meşnevī

Ger buved dād-ı ḥısān efzūn zirīg

Tu bemīrī v’ān bümāned mürderīg

Dād dād-ı Ḥaḳ ve baḥşışı (25) anuñ baḥşışı añla ol dāduñ ‘aksidür penc ü şeşde olan ya‘nī [bu -H] mazāhir-i kevnıyyede gördüğüñ dād u ‘aṭāyı ve baḥşış ve sehāyı Ḥaḳ

Te‘ālā- (26) nuñ dādı añla ve dağı anuñ bağışı vüdü bil bu penc havāss ve şeş cihāt içre gördüğüñ dād u bağış her ne kadar var ise ol (27) dād-ı İlāhī ve bağış-ı Rabbānīnün ‘aks u egeridür eger haslarıñ dād u ‘atāsı rıgden ziyāde olsa sen öürsin ve ol dād u ‘atā arda (28) kalacak olur *mürderiğ* arda kalacak ma‘nāsına olur ya‘nī bu hısan dünyānuñ saña virdüğü farzā kumlardan artıķ olsa sen öürsin (29) ve ol arda kalur pes sen öldükden şoñra anuñ saña nef‘i olmaz

(3188) Meşnevī

‘Aks āhir çend pāyed dernazar

Aşl bīnī pīşe kun ey kejniger

(3189) Meşnevī

Haķ çü bağış kerd (30) berehl-i niyāz

Bā‘atā bağış dān ‘ömr-i derāz

‘Aks āhir nazarda ne kadar añlanur ve paydār olmayub (31) mürür kıur pes ey egri baķıcı ve ğalaķ görücü kimse kendüñe aşl bīnīliği pīşe eyle ve haķıķat görmege mu‘tād olub anı kendüñe hūy u (32) haşlet eyle Haķ Te‘ālā Hazretleri ehl-i niyāz üzre çünkim bağış eyledi ‘atāyla anlara ‘ömr-i derāz bağış eyledi ehl-i niyāz (33) hemīşe her hālde Haķ Te‘ālā Hazretlerine müfteķır olan ve hemān isti‘āneti aña haşır kılan bendeler olur Haķ Te‘ālā hemīşe kendü cānibine (34) müfteķır ve muhtāc olan ‘arz-ı hācāt kılan bendelerine niçe ‘atāyla ‘ömr-i derāz bağış eylemişdür

(3190) Meşnevī

Hālidīn şud ni‘met ü mün‘am ‘aleyh

Muhyi‘e’l-mevtāst (35) fectāzū ileyh

Ni‘met ü mün‘am ‘aleyh hālidīn oldı mevtāyı muhyidür geçüñ aña ve sülük eyleñ ol yār-ı şāhına *ictāzū* ifti‘āl bābından (36) emrdür uslukū ma‘nāsına cevāzdandur *cevāz* sülük ma‘nāsına olur *mün‘am aleyh* ni‘met virülmiş kimseye dirler *hālidīn* dāluñ fethasıyla şıģa-yı (37) teşnih üzre oķınsa dağı cāyızdür ya‘nī mün‘im-i haķıķī olan

Ḥaḵ Te‘ālānuñ ehl-i niyāza ‘aṭāyla şol ni‘meti virdi ki hem ni‘met ve hem mün‘am
‘aleyh olan (38) kimse ḥalid ve muḥalled oldılar mün‘im-i ḥaḵīkī mürdeleri iḥyā
idicidür pes siz anuñ vişāline sülük eyleñ

(3191) Meşnevī

Dād-ı Ḥaḵ bātu derāmīzed çü cān

(39) Ān çünān ki ān tu bāşī vü tu ān

Dād-ı Ḥaḵ senüñle cān gibi qarışur ancılayın ki ol sen olursın ve sen o ya‘nī Ḥaḵ
Te‘ālānuñ dād u ‘aṭāsı senüñ (40) vücūduñla cān gibi mümtezīc olur ve ünsiyyet ü
ülfet kıılır ancılayın ki ol sen olursın ve sen daḡı hemān ol ‘aṭānuñ ‘aynı olursın bir
mertebe (41) senüñle ittiḥād eyler ki sen hemān anı kendü vücūdıñ ve ‘aynuñ
bulursın

[H346b] *(3192) Meşnevī*

Ger nemāned iştihā-yı nān u āb

Bidhedet bīn dü kütī müsteṭāb

[P555b] (1) Eger senüñ vücūdıñda iştihā-yı nān ve āb ḵalmaya saña bu ikisinsüz bir
müsteṭāb küt virür ya‘nī eger senüñ mi‘dende nān u āba iştihā ḵalmasa (2) Allāh
Tebārek ve Te‘ālā şol Rezzāk ve Muḵītdür ki saña pāk u müsteṭāb ḵüt u ḡidā virür ve
seni nān u āb yemiş mertebesine irgürür

(3193) Meşnevī

Ferbiḥī(3) ger reft Ḥaḵ derlāḡarī

Ferbiḥī pinhānt baḡşed ān serī

Ferbihlük eger gitse Ḥaḵ Te‘ālā lāḡarluḡda saña pinhān ferbihlük baḡş eyler ol serī
(4) *serī* ḵavī ve re’s ma‘nāsınadur ya‘nī eger senüñ bedenüñden ferbihlük ve
semīnlük gitse Ḥaḵ Subḡāne ve Te‘ālā şol ḵavī ve bir ḡüzīde pādşāhdur lāḡar- (5) luk
ḡalinde saña ḡizli ferbihlük baḡş eyler ve ḵuvvet-i ḵalib ‘aṭā eyler

(3194) *Meşnevî*

Çün perîrâ kuvvet ezbû mîdihed

Her melekrâ küt-ı cân ü mîdihed

Çünkü (6) periye bundan kuvvet virür her melege küt-ı cânı ol virür ya'nî çünkü Hâk Subhâne ve Te'âlâ Hazretleri perîlere râyihadan küt u gîdâ virür ve anlar râyihadan kuvvet (7) bulur her melege dağı cân kütünü ol virür hattâ melâ'ike tesbîh ü tâ'at eylemeden küt u gîdâ bulur

(3195) *Meşnevî*

Cân çi bâşed ki tu sâzî z'û sened

Hak (8) be'aşk-ı h'îş zinet mîkuned

(3196) *Meşnevî*

Z'û hayât-ı 'aşk h'âh u cân meh'âh

Tu ez'û ân rızık h'âh u nân meh'âh

Cân ne ola ki sen andan sened düzesin (9) Hâk Te'âlâ seni kendü 'aşkıyla zinde eyler ya'nî saña hayât bahş olan hemân cân zann eyleyüb andan kendüne niçün sened düzersin ve aña i'timâd u (10) ta'alluk eylesin eger Hâk Te'âlâ isterse kendünüñ 'aşkıyla seni zinde ve ferhunde eyler imdi isterseñ ol Hudâdan hayât-ı 'aşkı iste cân isteme sen (11) andan ol rızık-ı rûhı iste nân isteme bu cismüñ gîdâsı ve rûh-ı hayvânîniñ rızkıdur ammâ 'aşk-ı İlâhî cânüñ rızkıdur ten rızkını istemedenden (12) cân rızkını istemek evlâdur

(3197) *Meşnevî*

Halkrâ çün âb dâñ şâf u zülâl

Ender'ân tâbân şifât-ı Zülcelâl

(3198) *Meşnevî*

İlmişân u 'adlşân u luţfşân

(13) *Çün sitâre-y çarh derâb-ı revân*

Halkı sen meşelâ şâf u zülâl olan âb gibi bil ki bu hâlâyık filmeşel âb-ı şâfî gibidür ol halkuñ (14) vücūdından şifât-ı Zülcelâl tâbân olmuş ve zuhūra gelmişdür hâlâyık ‘ilmi ve anlaruñ ‘adli ve anlaruñ luḫfî âb-ı revân içre görünen (15) sitâre-yi çarḫ gibidür feleklerde olan kevākib âb-ı şâfî içre niçe göründi ve zuhūra geldiyse Hâk Te‘âlâ Hazretlerinüñ esmâ ve şifâtı daḫı ve (16) hâlâyıkuñ vücūdlarında öyle görünmiş ve tecellî kılmışdur

(3199) Meşnevî

Pādşāhān mazhar-ı şāhî-yi Hâk

Fāzılān mir’ât-ı āgāhî-yi Hâk

Pādşāhlar Hâk (17) Te‘âlānuñ şāhlıgınuñ mazharı ve anuñ kibriyâ ve ‘azametiniñ ve celâl u heybetiniñ ve saḫvet ü kudretiniñ âyîneleridür fāzıllar Hâk Te‘âlānuñ (18) āgāhlıgınuñ mir’âtıdır ki anlarda olan āgāhîlük ve ḫaberdârlük ve ‘ilm ü ḫikmet Hâk Te‘âlâ Hazretlerinüñ ḫabîr ve ‘alîm ve ḫakîm şifâtlarınıñ ‘ukûs u âsârıdır

(3200) Meşnevî

Ḳarnhâ (19) bugzaşt v’în ḳarn-ı nevîst

Māh-ı ān māhest ü āb ān āb nîst

(3201) Meşnevî

‘Adl ān ‘adlest ü faẓl ān faẓl hem

Lîk müstebdek şud ān ḳarn u ümem

Ḳarnlar (20) geçdi ve bu bir yeñi ḳarndur [H347a] māh ol māhdur ve āb ol āb degildür *māhdan* murād Hâk Te‘âlâ Hazretlerinüñ şifâtıdır ve *ābdan* murād bu mazāhir-i kevnıyyedür ki bu mazāhir-i (21) kevnıyye ḳarnen ba‘de ḳarnin âb-ı cārî gibi geçüb gitmede ve der‘aḳib aña mümāsîl ü müşābih bir āḫer ḳarn daḫı gelmede ve zuhur itmededür pes tavzîḫ-i ma‘nâ böyle dimek (22) olur ki niçe ḳurûn gelüb gitdi ve niçe niçe bîhesâb mazāhir-i şifât-ı İlâhî bu ‘âlem-i vücūda gelüb yine ‘âlem-i ‘ademe rıḫlet itdi ḫâlâ bu bizüm ḳarnımız bir iki (23) ḳarndur egerçi mazāhir

evvelki meẓāhir degildir ki ol ẓarn-ı evvelde gitdi ve mā³-ı cārī gibi kendi aşı cānibine seyr itse ammā māh şifāt-ı ilāhī hemān yine (24) ol māh-ı şifāt-ı ilāhīdür şāhlarda olan ‘adl hemān yine ol ‘addür ve ‘ālimlerde olan fazl hem ol fazl-ı ilāhīdür velīkin ol ẓarn u ümem (25) müstebdil oldu ve tavzīh-i ma‘nā Hāḡ Subḡāne ve Te‘ālānuñ her şifātı filmesel māh gibidür ve bu maẓāhir-i kevniyye ve āb-ı cārī gibidür āsmānda olan māh şāfī (26) olan ābā tecellī kılsa āb içre anuñ ‘aksi urur eger hilāl olsa āb içre hem hilāl görünür ve eger bedr-i kāmīl olsa āb içre hem bedr-i kāmīl (27) görünür ve āb ceryān eyleyüb ilerü gitse anuñ maḡall-i zuhūrına bir āḡer āb gelür māh anda daḡı nümāyān olur pes āb ol āb olmaz velīkin (28) māh ol māh olur şifāt-ı ilāhiyye ile maẓāhir-i kevniyyeyi hem buña göre kıyās eyle meşelā bu ẓarnda ve bu ümmet içre olan ‘adl daḡı Hāḡ Te‘ālānuñ şifāt-ı (29) ‘adlinüñ eṡer ve pertevīdür pes bu zamānede gördüḡiñ ‘adl ol ‘ādīl-i ḡaḡīḡinüñ ‘aks ve eṡeri olıcaḡ bu zamānede olan ‘adl evvel zamānda (30) olan ‘adl cinsinden olur lākin māh ḡāh hilāl ve ḡāhī bedr olduḡı gibi şifāt-ı ilāhiyye daḡı her ‘aṡruñ isti‘dādına göre nisbetle ḡāh nāḡış ve ḡāh kāmīl (31) zuhura gelür fazlı daḡı buña göre kıyās eyle fazl-ı ilāhī daḡı bir māh gibidür beherhāl her ‘aṡrda niçe maẓharda ol maẓharuñ isti‘dādına göre zuhura gelür (32) pes her ẓarn ve her ümmet muḡayyir ve mütebeddil olmadan ḡālī olmaz lākin naẓar-ı ḡaḡīḡatbinle naẓar olınsa her ‘aṡrda ve her ẓarnda mütecellī hemān Hāḡret-i Hāḡdur (33) ve ol dāyīm ve bāḡīdür ve bu eṡyāya tecellī kılmada ve benī ādemüñ mir‘āt-ı vücūdında anuñ şifātı zuhura gelmededür eger bir ẓarn gitse der‘aḡib bir āḡer ẓarn (34) daḡı getirüb anda daḡı kendi şifātını göstermededür

(3202) Meṡnevī

ẓarnhā berẓarnhā reft ey hümām

V’īn me‘ānī berẓarār u berdevām

Ey hümām ƙarnlar (35) ƙarnlar üzre gitdi ve niçe ƙurūn ve a‘şār mürūr itdi ve bu ma‘ānī berƙarār ve berdevāmdur ya‘nī ōıfāt-ı İlähiyye dāyime ve s̄abitedür ammā mazāhir-i ōıfāt-ı (36) İlähī geçüb gitmeden ve mürūr ü ‘ubūr itmeden hālī degildür

(3203) Meşnevī

Āb mübeddel şud der’īn cū çend bār

‘Aks-i mäh u ‘aks-i aħter berƙarār

(3204) Meşnevī

Pes (37) bināeş nīst berāb-ı revān

Belki berakħtār-ı ‘arz-ı āsmān

(3205) Meşnevī

Īn ōıfathā çün nücūm-ı ma‘nevīst

Dān ki berçāh-ı me‘ānī müstevīst

Āb (38) bu cūyda niçe kere mübeddel oldı ammā ‘aks-i mäh ve ‘aks-i aħter berƙarārdur ābdan murād mazāhir-i ōıfāt-ı İlähī ve cūydan murād bu ‘ālemdür ya‘nī mazāhir-i (39) evşāf-ı İlähī niçe kerre mübeddel oldı ve āb gibi bu ‘ālemde mürūr ü ‘ubūr ƙıldı ammā mäh-ı ōıfāt-ı İlähī ve nücūm-ı āsmān-ı Rabbānīnūñ ‘ukūs (40) ve āsārı berƙarār ve berdevāmdur pes mäh-ı ōıfāt-ı İlähī ve nücūm-ı āsmān-ı Rabbānīnün bināsı āb-ı revān üzre degildür belki āsmānuñ [H347b] ‘arzınuñ (41) eħrāfı üzredür aħtār ƙaħruñ cem‘idür ƙaħr ƙarafa ve cānibe dirler āsmāndan murād zāt-ı İlähīdür bu mäh u nücūm bu şūrī olan āsmānda [P556a] (1) niçe rāsıħa ve s̄abite ise ōıfāt-ı İlähiyye hem āsmān zātında filmeşel öyle rāsıħa ve s̄abitedür ve bu hāl-ı ‘ālemūñ vücūdı mā³-i cārī ve āb-ı şāfī (2) gibidür Hāƙ Te‘ālā Hāzretlerinūñ mäh u nücūm gibi olan ōıfātları bu mā³-i cārī gibi olan mazāhir-i kevniyye üzre binā ƙıtmışdur belki āsmān üzre olan (3) mäh u nücūm zemīnde olan mā³-i cārī içre niçe göründiyse ōıfāt-ı İlähiyye hem mazāhir-i kevniyye öyle görünmüşdür pes mäh u nücūmı āb-ı şāfī (4) içre istemeyüb belki āsmān üzre istedigūñ gibi ōıfāt-ı İlähiyyeyi

dağı vüs'at-ı āsmān-ı zātīnūñ aq̄tārıdur bil zīrā bu şıfāt-ı İlahiyye (5) nücūm-ı ma'nevī gibidür belki çarḥ-ı ma'nā üzre müstevīdür ya'nī bu nücūm-ı şūrī çarḥ-ı şūrī üzre müstevī ve müstakīm olduğu gibi bu şıfāt-ı (6) İlahiyye dağı çünkim nücūm-ı ma'nevīdür belki bunlar çarḥ-ı ma'nevī olan zāt-ı İlahīde müstevīdür velīkin nücūm-ı şūrīnūñ 'ukūs u āsārı (7) mir'āṭ-ı şāfī ve mā'-i cārīde görindüğü gibi bu nücūm-ı ma'nevī olan şıfāt-ı İlahiyyenūñ hem 'ukūs u āsārı maẓāhir-i kevnıyye görünmüş ve merāyā-yı (8) şuver-i ādemīde zuhūra gelmişdür

(3206) Meşnevī

Ḥūbrüyān āyine-y ḥūbī-yi ū

'Aşk-ı İşān 'aks-i maṭlūbī-yi ū

(3207) Meşnevī

Hem beaṣl-ı ḥod reved īn ḥadd u ḥāl

Dāyimā (9) derāb key māned ḥayāl

(3208) Meşnevī

Cümle taşvīrāt 'aks-i āb-ı cūst

Çün bemālī çeşm-i ḥod ḥod cümle ūst

Meşelā ḥūbrūylar ol Ḥudānuñ ḥūblıgınuñ (10) āyīnesidür kemā kâle İbnü'l-Fārız

Beyt

Ve kullu melīḥin ḥusnuhu min cemālihā

Mu'arun lehu bel ḥusnu kullu melīḥati^{A288}

Ol ḥūblaruñ 'aşkı ol maḥbūb-ı ḥaḳīkīnūñ maṭlūbluğınuñ (11) 'aks ü pertevīdür ol maḥbūb-ı ḥaḳīkī bu maḥābīb-i mecāzīnūñ merāyā-yı şüverinde tecellī kılmış ve zuhūra gelmişdür 'aşk-ı mecāzī ol 'aks ü (12) pertevi gördükleri gibi aña ta'aşşuk kılmışdur ve meftūn olmuşdur hem bu maḥbūblaruñ çehresinde olan ḥadd ve ḥāl

¹²⁸⁸ "Onun hüsnünün tüm tatlılığı hatta tatlılığın tüm hüsnü onun cemālindedir. Bilakis bunu Allah'a borçludur."

*ķülli şey'in yercî'ü ilāşlihi*¹²⁸⁹ hasebince (13) kendü aşlına gider zîrā ābda dāyima hayāl kaçan kalur ya'nî āb içre mer'î olan 'aks ü hayāl dāyim qalmayub gitdügi gibi bir mazharda zuhūra (14) gelen cemāl ü kemāl dahı dāyima qalmayub kendü aşlına mürür ü 'ubür eyler cümle taşvîrāt filmesel 'aks-i āb-ı cūdur çünkim gözüni ovasın (15) hod cümle odur gözü ovmağ anı açmağ ve bir hoş bakmağtan kināyet olur ya'nî bu 'ālemde her ne kadar taşvîrāt ve eşkāl ve zuhūrat görür iseñ (16) filhākîka ve āb-ı şāfî içre mer'î olan 'ukūs ve hayāl gibidür kemā ķile

Beyt

Kullu mā filkevn vehmun ev hayālun

*Ev 'ukūsun ev merāyā ev zılālun*¹²⁹⁰

(17) Pes āb içre mer'î olan 'ukūs ve hayālünñ nefsu'l-emre nazār olinsa vücūdları yokdur belki vücūd-ı aşl 'ukūs ve hayāle sebep olan (18) ve ol āba 'aks ve pertev şalan zātuñdır çünkim sen kendü çeşm-i cānuñı açasın ve nefsu'l-emre bir hoş nazār kılasın hod hemān odur ki anı görür- (19) sin hākîkatde ğayr u sivā yokdur egerçi şuretā azdād ve ihtilāfāt katı çokdur pes muvaħhid aña dirler ki [H348a] 'ālem-i keşret anı ve hem ğalağ dü- (20) şürmeye ve bu mazāhir-i kevniiyede gördügi keşirāt ve ihtilāfāt anuñ 'aklını şaşırmağa belki vaħdeti keşretde cem'î farkda görüci ola ve bu (21) cümle ta'ayyünāt ve teşahhuşātuñ vücūdlarında zāhir olanı hemān vāhid-i hākîkî ve mevcūd-ı ezeli bile

(3209) Meşnevî

Bāz 'akleş ğüft bugzār in havel

Ħal (22) dūşābest ü dūşābest Ħal

Girü anuñ 'aklı didi bu havel terk eyle hākîkatde sirke pekmez ve pekmez sirkedür ya'nî çünkim ol ğarîb (23) vāmdār ħ'ācenüñ vefātı haberinden biħod ve biħuş olub bade zamān şahve gelüb maħlūka ğöñül virdüğine pişmān olub andan vācibü'l- (24)

¹²⁸⁹ "Her şey aslına döner."

¹²⁹⁰ "Ālemde olan her şey vehim veya hayaldir. Ya aynadaki akis ya da gölgedir."

vücūda ve mufīzu'l-ḥayr velcūda müteveccih olub rücū' kılmış idi ve evvel vehlede bu mazāhiri ḡayr u sivā görüb anı dilden nefy ü izāle (25) idüb ma'būd balçık olan pādşāhı işābet kılmışdı pes anuñ bařar-ı bařiretini Ḥaḡ Te'ālā Ḥāzretleri nūr-ı tevḥīdle münevver eyleyüb bu kevne ol (26) nūr-ı tevḥīdle münevver olan göz ile nazār idüb mevcūd-ı ḥaḡīḡiden ḡayrı ařlā bir vücūd görmeyince girü anuñ 'aḡlı aña aytdı yüri bu iki (27) görıcilükden geḡ ve tevḥīd řarābını iḡ zīrā ḡaḡīḡate nazār olınduḡdan ḡal ü dūřāb bir řīredendür nihāyeti řoñra dūřāb ba'zı 'ārıza ile (28) řīrīn olub aña dūřāb diyü ism virildi ve ḡalḡ daḡı ba'zı 'ārıza ile ḡāmiz olub aña ḡall diyü nām virildi eger bu ikisinüñ ařlı (29) olan engüre veyā andan zūhūra gelen řīreye nāzar olinsa ḡal ve dūřāb daḡı ol mertebede ḡaldür kezalik sen mazḡar-ı řīfāt-ı ilāhī (30) olan bir kimsenüñ vücūdunu daḡı buña göre kıyās eyle ki anuñ vücūdında ḡayriyyet ve ünsiyyet vücūd-ı vehmī ve emr-i i'tibārī ḡabīlindendür aḡvāl olan (31) bir māhı iki gördüḡi gibi anuñ birisi ḡod vehmdür

(3210) Meřnevī

Ḥ'ācerā ḡün ḡayr ḡüftī ezḡuşūr

řerm dār ey aḡvel ezřāh-ı ḡayūr

(3211) Meřnevī

Ḥ'ācerā k'ū⁽³²⁾ dergüzāřtest ezeřīr

Cins-i īn müřān-ı tārīkī megīr

Ḥ'āceye ḡünkim ḡuşūr fehmiñden ḡayr didüñ ey aḡvel řāh-ı ḡayūrdan řerm tut (33) ḡün işbā'-ı vāvla keyf ma'nāsına olmaḡ hem cāyizdür bu taḡdīr üzre ma'nā ḡ'ceye ḡuşūr-ı ma'rifetünden niḡe ḡayr didüñ ey aḡvel ḡayūr olan (34) pādşāhdan istiḡyā it evvelki vech bundan evlādur ya'nī saña mün'im olan ve iḡsān kılan ḡ'āceye ḡünkim ḡuşūr fehmiñden ve kılet-i ma'rifetüñden (35) ḡayr didüñ ve anı mevcūd-ı ḡaḡīḡiden ḡayr zann eyledüñ ey aḡvel ol pādşāh-ı ḡayūrdan istiḡyā eyle ve böyle görmeden rücū' eyle yoḡsa ma'nāda (36) řirk-i ḡafī řāḡibi olursın ve bir āḡer vücūd

iṣābet itmekle pādşāh-ı ğayūruñ hışmına lāyık gelürsin h̄āce āyīne-yi mün‘im-i ḥaķīķīdür sen anı bu ‘ālem-i (37) fark u keşretde ğayrılar gibi bilme h̄ācenüñ ki eşir ü eflākdan mertebesi ilerü ğitmişdür bu tārīke mensüb olan müşlar cinsi tıtma ki anlardan (38) murād ehl-i dünyā ve aşhāb-ı nefis ve hevā ve erbāb-ı mekr ü değādur ve bunlar zulmete mensüb olan müşlar gibidür pes Hāzret-i Hāķla āşinā olan (39) ve anuñ evşāf-ı ‘aliyyesine mazhar gelen ve anuñ ahlāķıyla taḥalluk u taḥaķķuk kılan h̄āce-yi ‘ālemi sen bu müşān ādemī gibi farz itme ki bunlaruñ (40) maķāmı süflī ve zulmānīdür [H348b] ammā h̄āce-yi ‘ālem olan şāhib-i sa‘ādet mer-tebe-yi ‘aliyyesi ‘ulvī ve nūrānīdür pes bunlar aña aşlā ve kaṭ‘ā müşābih olmazlar

(41) (3212) *Meşnevī*

H̄āce-yi cānbīn mebīn cism-i girān

Mağzbīn ūrā mebineş üstüh̄ān

(3213) *Meşnevī*

H̄ācerā ezçeşm-i iblīs-i la‘īn

Menger ü nisbet mekun ūrā beṭīn

H̄āceyi [P556b] (1) cān gör cism-i şaķil görme anı mağz gör üstüh̄ān görme ya‘nī ol h̄āce-yi muḥsin ve mükerremi sen hemān beden-i keşif görme cān gör ve daḥı anı lüb ü mağz-ı nağz (2) gör maḥzā post ve üstüh̄ān görme h̄āceyi iblīs-i la‘īn gözinden görme ve anı ṭīne nisbet eyleme ya‘nī bu zāhir gözinden mā‘idā derūnda başar-ı başiret olmaz- (3) sa ve bir kimse bir kimseye başar-ı başiretle nazār kılmazsa belki anı hemān bu çeşm-i zāhir ile görürse çeşm-i iblīsle görmüş olur imdi sen aña hemān bu (4) çeşm-i zāhir ile nazār kıılma ve anı hemān ṭīnden maḥlūk olmuş bir beşerdür diyüb āb u ḥāķi mensüb kıılma ve şüretine nāzır olma belki sīretine ve evşāfına (5) ve cān u ‘irfānına nāzır ol tā kim anı bilesin

(3214) *Meşnevī*

Hemreh-i ḥurşīdrā şebper meḥ̄ān

Ān ki ū mescūd şud sâcid medân

Hurşîdüñ hemrâhına şebpüd (6) oğuma ol ki mescūd oldı anı sâcid bilme şebpere yarasa didükleridür ki gice uçar ve güneşden kaçır ve bundan murâd ‘avâm-ı nâs olur ve sücüd (7) bunda ma‘uzzam ve mükerrem ma‘nâsına olur ve tavzîh-i ma‘nâ hurşîd-i haķîķîñüñ muşâhibi olına ve anuñla ülfet ü ünsiyyet ve âşinâlık kılına huffâş dime huffâş (8) şol ‘avâm-ı kelhevâmuñdur ki Hâzret-i Hâķdan ğâfil ola ve halkı mâni‘ ve muṭî‘ ve dârr ve nâfi‘ bilüb añı hîdmet kıla ol kimse ki ol maḥdüm u mu‘azzam oldı (9) anı sen nâsa hâdim ve halka sâcid bilme ki anuñ halka ‘ibâdet ve hîdmet kıılması yokdur belki o kendü aşırında mescūd-ı melâ’ike olan Ādem gibidür pes sen anı (10) sâyir beşere kıyâs idüb bu daḥı bizüm gibi bir beşerdür diyenlerden olma

(3215) Mesnevî

‘Akshârâ mâned İn ü ‘aks nîst

Dermişâl-i ‘aks Hâķ bünmüd nîst

(11) Bu h̄‘âce ‘akslere beñzer ammâ ‘aks degildür ‘aks mişâlinde Hâzret-i Hâķ görünmeklikdür ya‘nî benî âdemüñ vücudları şol âba beñzer ki anda nücüm mün‘akis olmışdur (12) ve şifât-ı ilâhiyye herkesüñ vücudına bir ğüne tecellî kılmış ve pertev şalmışdur velîkin bu halkuñ vücudında mür’î olan şifât-ı ilâhî sâyir nâsuñ (13) vücudlarında olan şifât-ı ilâhiyye gibi ‘uküs ve âsar degildür belki anlar eflâķ-ı ilâhiyye ile taḥalluķ eylemişlerdür pes bu h̄‘âce-yi ‘âlem olan kâmilüñ (14) vücudı daḥı sâyir ‘akslere beñzer ammâ filḥaķîķa andan zuhûra gelen şifât-ı ilâhî ‘aks degildür nihâyeti ‘aks mişâlinde Hâķ Te‘âlâ Hâzretleri (15) şifâtıyla görünmişdür ve anuñ vücudında tecellî ve taşarruf kılmışdur ve anuñ vücudı Hâzret Hâķka viķaye ve âlet olmışdur ḥalîfe müstaḥlifüñ (16) ‘aynidur didükleri hem bu ma‘nayı te‘yîd kılmışdur ve Hâzret-i Cüneydüñ buyurduķları bu beyt-i şerîf hem bu ma‘nâya işâret olmışdur

Beyt

Raḳḳa'z-(17) zücācü ve raḳḳati'l-ḥamru

Feteşābehā ve teşākelu'l-emru

Fekeennemā ḥamrun ve lāḳadeha

[H349a] *Vekeennemā ḳadeḥun ve lāḥamra*¹²⁹¹

(3216) Meşnevî

Āftābī dīd ū cāmid nemānd

Revġan-ı gül revġan-ı (18) küncid nemānd

Bir āftāb gördi o cāmid ḳalmadı revġan-ı gül ve revġan-ı küncid ḳalmadı *küncid* şuşam didükleridür *revġan-ı küncid* şuşam yağı didükleridür ki bu diyārlar- (19) da aña şırlaġan yağı dirler gül zamānında bir şīşeye anı ḳoyub vāfir gül daḥı aña āmīḥte idüb güneşe ḳorlar ba' de zamānın gül yağı olur küncid yağluġı (20) ḳalmaz pes buyururlar meşelā bürüdet-i hevāyla müncemid olan āb āftāb gördükde ol cāmid ḳalmayub ab-ı pāk olduġı gibi ol ḥ'ācenüñ (21) vücudı daḥı āftāb-ı ḥaḳīḳinüñ tecellisin görüb cāmidlik ḳalmadı ve āb-ı ḥayāt gibi şāf oldu ve revġan-ı küncid gibi iki tebdīl olub (22) gül-i ḥaḳīḳate muḳārenet itmekle revġan-ı gül gibi ḥoşbüy ve laṭīf oldu ve Ḥazret-i Ḥaḳdan rāyiḥa aldı ve anuñ evşāfiyla ittişāf ḳıldı

(23) (3217) Meşnevî

Çün mübeddel geşteend abdāl-ı Ḥaḳ

Nīstend ezḥalk bergerdān varak

Çünkim abdāl-ı Ḥaḳ mübeddel olmuştur ḥalkdan degillerdür varakı döndür *abdāl* ḥadīs-i (24) şerīfde vāḳi' olduġı üzre kırk nefer kimsedür otuz nefer olduğına daḥı ḥadīs-i şerīf vāḳi' olmuştur abdāla müte'allik olan ḥadīsler ḳatı (25) çok mevzi'lerde

¹²⁹¹ “Şişe inceldi ve şarap inceldi. Birbirine benzediler ve iş karıştı. Sanki o şarap ve kadeh yok. Saki o, kadeh ve şarap yok.” Yalap, H. (2015). *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Meşnevî (Mecmûatü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (II. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Lisans Tezi, Niġde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niġde, s. 955.

mürür kılmışdur cümleden ikinci defterde¹²⁹² bir ejderhâ bir hırs yavrusını ahz eylemiş ve bir merd anuñ feryādına irişdi didük- (26) leri sürhda mürür eylemişdür ve bunlarda abdāl dinilmege sebep budur ki birisi vefât eylese Allāh Te‘ālā şulehâ-yı ümmetden birini anuñ yerine bedel (27) eyler ve bir vech dağı budur ki anlar beşeriyet şifātlarını Rabbānī ve Hakkānī olan şifatlara bedel kılmışlar ve kendüleri mübeddel olmuşlardur bu i‘tibārla (28) anlara abdāl dimişlerdür bu beyt dağı bu ma‘nâyı mü’eyyid olur zīrā buyururlar ki çünkim Hakk Te‘ālānuñ abdāl kulları mübeddel oldılar ve evşāf-ı (29) beşeriyeyi izāle idüb kendüleri nūrāniyyete tebdīl kıldılar ve ahlāk-ı Allāhla mütaḥallik ve evşāf-ı Rabbānī ile müteḥakkık oldılar anlar ḥalk cinsinden degildir (30) sen anlaruñ şüret-i zāhiresine baḫub varaḫuñ beri yüzün oḫıma belki varaḫı döndürüb anlaruñ bāḫınana naḫar eyle bāḫınlarında olan raḫmāniyyet (31) ve ḫakkāniyyet şifātlarını görmege himmet eyle

(3218) Meşnevī

Ḳible-yi vaḫdāniyyet dü çün buved

***Ḥāk mescūd-ı melā’ik çün buved*²⁹³**

Vaḫdāniyyet ḫiblesi iki niçe (32) olur iki niçe vaḫdāniyyet ḫiblesi olur dimek dağı vechdür ḫāk melā’ikenüñ niçe mescūdı olur ya‘nī iki ḫible vaḫdāniyyet olur ve ne ḫāk (33) mescūd-ı melā’ike olur anuñçün ki vaḫdāniyyet bir dimekdür bir iki olmak ḫābil degildir ve ḫāk süflī ve keşīfdür melā’ike ise ‘ulvī ve laḫīfdür (34) ‘ulvī ve laḫīf olan ise süflī ve keşīf olana secde kılmak münāsib ü lāyık degildir ḫulāşa-yı kelām melā’ikenüñ Ḥazret-i Ādeme secde eyledükleri anuñ (35) ḫākī olan cesedinden ve ḫīnī olan cismāniyyetinden ötüri degildir belki anuñ vücūdında zuḫūr eyleyen nūr-ı Ḥakka secde eylemişlerdür ve Ādem filḫāḫikā ḫible (36) gibi olmuş ve nūr-ı ilāhī anuñ āyīne-yi vücūdında zuḫūra gelmişdür çünkim melekler ol nūr-ı Ḥakḫı anuñ vücūdında gördiler ve aña secde kılmāğa hem emr (37) olındılar pes nūr-ı Ḥakka baş

¹²⁹² defterüñ P

¹²⁹³ buved: şevēd H

kodılar ve secde kıldılar bu degildir ki Ādemüñ vücūdı ğayrı ola ve Hāzret-i Hāk hem andan ğayrı ola böyle olsa (38) kıble-yi vaḥdāniyyet iki olurdu bu ḥod böyle degildir [H349b] belki meleklerüñ Hāzret-i Ādeme secdesi hemān Hāzret-i Hākka secdedür yoḥsa ḥākden maḥlūk (39) olmış Ādem niçe mescūd-ı melā'ike olmağa lāyık olurdu

(3219) *Meşnevī*

Çün derīn cū dīd 'aks-i sīb merd

Dāmeneşrā dīd ān pür sīb kerd

(3220) *Meşnevī*

Ānça dercū (40) dīd key bāşed ḥayāl

Çünkü şud ezdīdeneş pür şad cüvāl

Çünkü bu cūyda bir merd sīb 'aksini gördi ol merdüñ dāmenini anı görmek pür- (41) sebep itdi bu taḥdīrce ol nesneyi ki merd cūyda gördi kaçan ḥayāl olur çünkü anı görmekten şad cüvāl pür oldu ve tavzīḥ-i [P557a] (1) ma'nā böyle demek olur ki cümleñ vücūdı bir şāfī āba beñzer ve Hāk Te'ālā Hāzretlerinüñ şifātı ol āb içre 'aks uran ve mer'ī olan (2) elmalara beñzer ve enbiyā ve evliyānuñ sāyir nāsdan farkı ve temyīzi bu vechle olur ki anlar daḥı beşeriyet ḥasebiyle āb-ı pāka beñzer anlaruñ vücūdında (3) daḥı şifāt-ı ilāhiyye ve evşāf-ı Rabbāniyye zūhūra gelmişdür ammā sāyir nāsuñ vücūdında mer'ī olan ve zūhūra gelen evşāf-ı ilāhiyye filḥākīka 'aks (4) ü eşer gibidür eger anlaruñ vücūdında ol evşāfuñ ḥākīkatini bulmaḥ isteseñ bulmağa kādır olamazsın meşelā bir ırmaḥ kenārında bir elma ağacı olsa ol elmalaruñ (5) 'ukūsi āba ura sen āb içre ol elmaları ḫaleb itseñ anda elma bulmağa kādır olamazsın ammā enbiyā ve evliyānuñ vücūd-ı şerīfleri şol āba beñzerdür ki (6) elma ağacı anuñ içinde bitmiş ve 'aks şeklinde zūhūr itmişdür bir merd anı 'aks şansa ve aña el şunsa andan gördüğü elmaları ictinā eyler (7) kezalik enbiyā ve evliyānuñ vücūd-ı şerīflerinde nümāyān olan evşāf-ı ilāhī 'aks ve ḥayāl degildir ḥākīkīdür bir

merd anı imtiḥān eylese ‘aynıyla ḥaḳīḳatini (8) anlarda bulur nitekim bu beytler bu ma’nāya işāret olur buyurular ki çünküm bu maḫhar-ı Ḥaḳ olan insānuñ cūy-ı vücūdında bir merd şifāt-ı ilāhī sīblerinüñ (9) ‘aksini görse anı görmek anuñ dāmen ḳalbini evşāf-ı ilāhiyye sīblerinden pür eyler bu taḳdīr üzere ol maḫhar-ı ilāhī olan insān-ı kāmiliñ cūy-ı vücūdında (10) ol şifatları ki ol merd görür ‘ukūs ve ḫayāl olmaz zīrā çünküm ol şifatları görmeklüğinden anuñ niçe yüz cüvālī pür ola ki ‘aklı ve fikri ve ḳalbi ve ruḫı ve (11) ḫavāss-ı zāhire ve bāṭinesi ve ḳuvā-yi cismāniyye ve rūḫāniyyesi cüvāllarını andan ṭoldura ve pür eyleye filḫaḳīḳa bu taḳdīr üzere ‘aks ve ḫayāl olmayub ḥaḳīḳat (12) olur

(3221) Meşnevī

Ten mebin v’ān mekun k’ān büküm ü şum

Kezzebū bi’l-ḥaḳḳa lemmā cā’ehum

Ten görme ve anı bilme ki ol ebkemler ve aşamlar Ḥaḳḳı tekzīb eylediler şol zamānda ki bunlara (13) geldi ya’nī enbiyā ve evliyāyı ten görme ve beşer ve cism bilme ve anı eyleme ki ol şumm ve büküm olan münkirler eylediler pes aşağı mışra‘ cümle-yi müste’nife olub (14) su’āl-i muḳaddere cevāb olur ya’nī ol münkirler ne eylediler dimek lāzım gelüb cevāb buyururlar ki Ḥaḳḳı tekzīb eylediler şol vaḳitde ki bunlara geldi niçe āyāt (15) ve mu‘cizāt bu mışra‘ sūre-yi En‘āmda olan āyete işāretdür *feḳad kezzebū bi’l-ḥaḳḳı* pes bu kāfirler Ḳur’ānı tekzīb eylediler *lemmā cā’ehum* ol vaḳitde ki bunlara geldi (16) *fesevfe ye’tihim* ‘anḳarīb bunlara gelür ve zāhir olur *enbā’u mā* şol şey’üñ ḫaberleri ki *kānū bihī yestehzi’ün*¹²⁹⁴ anuñ sebebiyle istihzā iderlerdi bu ḫaber- (17) lerüñ zuhūrı yā dünyāda ‘azābuñ nüzūlı [H350a] ḳatında ola veyā ‘indi’z-zuhūrü’l-İslām ola veyā ḳıyametde ‘azāb-ı āḫiret münkeşif olduḳda ola

¹²⁹⁴ “Gerçekten onlar, kendilerine Hak geldiğinde onu yalanlamışlardı. Fakat yakında onlara alay ettikleri şeyin haberleri gelecektir.” (En’ām 6/5)

(3222) *Meşnevî*

Mā rameyte iz rameyte (18) *h̄'āceest*

Dīden-i ū dīden-i h̄'ālīk şudest

Mā rameyte iz rameyte h̄'ācedür anı görmek halkı görmek oldu ekser nüshada mışra^c-ı evvel (19) *mā rameyte iz rameyte Aḥmed bedest* vāki^c olmuştur h̄'āceden murād daḥı yine ol Ḥazretdür ve mışra^c-ı evvel sūre-yi Enfâlde olan āyet işāretdür ve tefsīri (20) cild-i evvelde *vezīr hikāyesinde* mūrūr eyledi ya^cnī Ḥaḳ Te^cālā Ḥazretleri yā Muḥammed şol zamānda ki küffār cānibine türābı sen atduñ anı filḥaḳīka sen atmaduñ (21) velākin Allāh atdı dinmege maḥzar h̄'āce-yi kayināt olan Aḥmed Ḥazretleri olmuştur ol Ḥazreti görmek ma^cnāda hemān Ḥazret-i Ḥaḳkı görmek olmuştur (22) anuñçün *men re'nī feḳad ra'e'l-ḥaḳke*¹²⁹⁵ buyurmuştur ve aña itā^cat eylemek hemān Ḥazret-i Ḥaḳka itā^cat eylemek olduğına *men eṭā'ini feḳad eṭā'a Allāh*¹²⁹⁶ ḥadīs-i (23) şerīfi işāret olmuş ve anuñla bī^cat eyleyenler hemān Allāhla bī^cat eyledüklerine *innelezīne yubāyi'ūneke innemā yubāyīnullāh*¹²⁹⁷ āyet-i kerīmesi şehādet (24) kılmışdur

(3223) *Meşnevî*

Ḥidmet-i ū ḥidmet-i Ḥaḳ kerdenest

Rūz dīden dīden-i ĩn revzenest

Filḥaḳīka ol Ḥazrete ḥidmet ve ṭā^cat hemān Ḥazret-i Ḥaḳka ḥidmet (25) ve ṭā^cat eylemeklikdür rūzı görmek bu revzeni görmekdür ya^cnī bu 'ālem-i şehādet filmeşel bir ḥāne gibidür ve Ḥazret-i Aḥmedüñ vücūd-ı şerīfi bir revzen (26) gibidür ve Ḥaḳ Te^cālā Ḥazretleri rūz-ı rüşen gibidür pes bu ḥāne-yi 'ālem içre rūz-ı rüşen gibi olan Ḥazret-i Ḥaḳkı görmek aña revzen gibi olan Ḥazret-i (27) Aḥmedi görmekdür ve

¹²⁹⁵ “Beni (rüyada) gören gerçekten görmüş gibi olur.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 394. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

¹²⁹⁶ “Kim bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 395. [Zayıf tarikleri olsa da hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

¹²⁹⁷ “Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler.” (Fetih 48/10)

Ḥazret-i Aḥmedi görmek Ḥazret-i Ḥaḳḳı görmegi müstelzem olur zīrā ḥāne içre ziyā lābüdd revzenden geldügi gibi bu ʿālem içre daḥı (28) nūr-ı ilāhī ve ziyā-yı Rabbānī ḥı̄āce-yi kāyināt ḥazretlerinin vüçüd-ı şerīfinden gelmiş ve anuñ maṭlaʿ-ı rūḥından ṭulūʿ ve zuhūr kılmışdur pes hemān ol (29) Ḥazreti görmek Ḥazret-i Ḥaḳḳı görmek ve aña ḥidmet kılmak Ḥazret-i Ḥaḳḳa ḥidmet kılmak oldu

(3224) Meşnevī

Ḥāşe in revzen dıraḥşān ezḥodest

Nīvedīʿa-y(30) āftāb u Ferḳadest

ʿAlelḥuşuş bu revzen kendüden raḥşāndur āftābuñ ve Ferḳaduñ vedīʿası degildür *Ferḳad* bir yıldızuñ adıdur nitekim ikisine (31) Ferḳādān dirler ve bunda *āftāb*dan murād āftāb-ı şuverī ve *Ferḳad*dan murād hem necm-i zāhirī olmak da cāyizdür ve *āftāb*dan murād ol Ḥazretüñ ʿaqlından (32) ḡayrı olan ʿaql ve *Ferḳad*dan murād ol Ḥazretüñ ḳalbinden ve rūḥından ḡayrı olan ḳalb ve rūḥ olmak hem cāyizdür ol Ḥazretüñ vüçüd-ı (33) şerīfi Ḥaḳ Teʿālā Ḥazretlerinin ḥurşīd-i zātına bir revzen gibi olmuş ve Ḥaḳ Teʿālānuñ ḥurşīd-i zātına ol Ḥazretüñ revzen-i vüçüdü (34) şol kadar taḳarrüb ve ittihād itmişdür ki hemān anuñ revzene-yi vüçüdü kendü ḥaḳīḳatinden raḥşān u rüşen olmuşdur sāyir āftāb ʿaqluñ (35) ve Ferḳad rūḥuñ vedīʿası degildür ve anda olan nūr u ziyā emānet ve ʿariyyeti degildür ki ol kendü ḥaḳīḳatinden münevverdür

(3225) Meşnevī

Hem ezān ḥurşīd(36) zed berrevzenī

Līk ezrāh u suy-ı maʿhūd nī

(3226) Meşnevī

Dermiyān-ı şems ü ĩn revzen rehī

Hest revzenhā neşud zʿān āgehī

Hem ol hürşidden (37) bir revzen üzre urdı [H350b] lîkin yoldan ve ma‘hüd cānibinden degül ya‘nî ol hürşîd-i haķîkîden Hāzret-i Nebînuñ revzen-i vücûdı üzre nūr (38) urdı ve āftāb-ı zāt-ı ilāhîden nūr-ı a‘zam ve feyz-i aķdes itdi ol Hāzretüñ rûh-ı şerîfine tokındı velîkin ma‘hüd olan ‘aql yolından (39) ve dağı ma‘hüd olan cihāt-ı sitte cānibinden degül Hāķ Te‘ālā Hāzretlerinüñ nūr-ı zātınıñ ol Hāzrete pertev şalması çün ü çirādan ve ma‘hüd (40) olan rāhdan ve cānibden berî ve ‘ārîdür şemsle bu revzenüñ miyānında bir yol vardur ğayrı revzenler anda bir āġāh olmadı ya‘nî nūr-ı (41) zāt-ı Hāķķa revzen meşābesinde olan Hābîb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hāzretlerinüñ rûh-ı şerîfiyle Hāzret-i Hāķķuñ miyānında bir yol [P557b] (1) vardur ki andan sâyir revāzin-i envār-ı ilāhî olan rûhlar ve ‘aķıllar āġāh olmadı ve Hāzret-i Hāķķuñ nūrı ve feyz-i ol Hāzretüñ revzen-i rûhına (2) niçe gelür ve anuñ revzen-i rûhından ziyā-yı ilāhî ve nūr-ı Rabbānî hāne-yi kevn ü mekân içre niçe pertev şalar bir kimse anı bilmedi meġer şol vāriş-i kāmîl ki ol (3) Hāzretüñ rûh-ı şerîfi mażhar ola ve anuñla ziyāde āşināluk kıla andan ğayrısına bu sırdan āġāh olmaķ ve bu ittiḥādı bilmek müyesser olmaz

(3227) Meşnevî

Tā eger ebrî(4) berāyed çarḥpūş

Ender’în revzen buved nūreş becūş

Tā eger bir çarḥ örtücü eger gelse bu revzende ol hürşîdüñ nūrı cūşda olur (5) ya‘nî ol Hāzretüñ vücûd-ı şerîfi üzerine teşbîh ve zāt-ı Hāķķı āftāba temşîl eyledüñse ol Hāzretüñ vücûd-ı şerîfi bu ‘ālemde olan revzenler (6) gibi bilme ki kaçan arzla semā mābeynine bir seḥāb gelüb ḥāyil olsa şemsle revzenüñ mābeyninde perde ve ḥicāb olub revzenüñ nūrını setr (7) eyler bu zemīnde olan revzenler āftābdan ziyāde ba‘iddür ammā Hāzret-i Aḥmedüñ vücûd-ı şerîfi gerçek revzen-i āftāb-ı ilāhîdür lākin bu (8) ‘ālemde olan revzenler gibi degildür ki tā bir çarḥ örtücü seḥāb ve ḥicāb gelse ve Hāķ Te‘ālānuñ nūr-ı zātını ve pertev-i şifātını bu ‘ālem ḥāķınıñ (9)

vücüdlerinden bilkülliyye setr kılsa bu revzen vücūd-ı Muḥammedīde nūr-ı İlähī yine cūş u şurūḳ eylemedür ki ol Ḥazretüñ revzen-i vücūdı Ḥazret-i (10) Ḥaḳḳa ol kadar taḳarrüb eylemişdür ki anuñla Ḥazret-i Ḥaḳ miyānında aşlā perde ve ḥicāb yokdur seḥāb eflākdan niçe menzil berī olduğı gibi cümle (11) perde ve ḥicāb dağı ol Ḥazretüñ rūḥ-ı pākından aşağı [ve +H]dünterdür ve ol Ḥazretüñ rūḥ-ı pākı cümle ḥicāblardan berterdür pes Ḥazret-i Ḥaḳla ğayrı (12) rūḥlarıñ miyānında bir ḥicāb gelse nūr-ı zāt ve şifātı andan setr kılsa muḥaḳḳaḳ olur ammā Ḥazret-i Aḥmedüñ rūḥ-ı şerīfi ile Ḥazret-i (13) Ḥaḳḳuñ miyānında ḥicāb ve perde gelmek maḥaldür

(3228) Meşnevī

Ġayr-ı rāh-ı ĩn hevā vü şeş cihet

Dermiyān-ı revzen ü ḥur me'lefet

Bu hevā ve bu şeş (14) cihet yolından ğayrı revzen ve ḥur mābeyninde me'lefet vardır *me'lefet* ülfet ma'nāsına maşdar-ı mīmīdür ya'nī ḥurşīd-i ḥaḳīḳī ki Ḥazret-i Ḥaḳdur ol ḥurşīd-i (15) ḥaḳīḳīye ziyāde muḳarrib olan revzen Ḥazret-i Aḥmedüñ rūḥ-ı şerīfidür ve ḥurşīd-i ḥaḳīḳī ile Ḥazret-i Aḥmedüñ revzen-i vücūdı miyānında bir (16) mertebe-yi ülfet ve ittiḥād vardır ki ol bu hevā yolından [H351a] ve bu şeş cihāt semtinden degildür ki [belki +H] ma'nā yüzindendür her kim ma'nāya ve ḥaḳīḳate (17) 'ālim ü 'ārif ise bu ülfet ve ittiḥād ne yoldan idüğini bilür ve Ḥazret-i Ḥaḳla olan ittişāla ve taḳarrübe ol āğāh olur

(3229) Meşnevī

Midḥat ü tesbīḥ-i (18) ü tesbīḥ-i Ḥaḳ

Mīve mīrūyed zi'ayn-ı ĩn ḫabaḳ

Anuñ midḥat ve tesbīḥi Ḥaḳdur ḫabaḳuñ 'aynından mīve biter *tesbīḥ*den murād bunda ta'zīm (19) ü tenzīh ma'nāsına olsa dağı cāyizdür ya'nī Ḥazret-i Muḥammed Muştafāyı şallallāhu 'aleyhi ve sellem medḫ kılmāḳ ve anı tenzīh eylemek ma'nāda Ḥazret-i (20) Ḥaḳḳı medḫ kılmāḳ ve anı tenzīh eylemekdür zīrā Ḥazret-i Nebīnüñ

‘aleyhisselām¹²⁹⁸ vücūd-ı şerīfi filmesel bir ʔabaḫ-ı nūrānīdür ki anuñ ‘ayn-ı vücūdından mīve-yi (21) Rabbānī ve semere-yi Ḥaḫḫānī biter ḡayrı ʔabaḫlar gibi degildir ki anlardan mīveler ‘āriyyeti vaz‘ olmuşdur ammā Ḥazret-i Nebīnūñ vücūd-ı şerīfinden ol mīve-yi (22) Ḥaḫḫānī bitmiş ve zuhūr itmişdür pes anda zuhūr eyleyen evşāf-ı İlāhī ve envār-ı Rabbānī hemān yine ol Ḥazretūñ ‘aynından zuhūr eylemişdür (23) ve di‘yet ve ‘āriyyetī degildir

(3230) Meşnevī

Sīb rūyed z’īn seped hoş laht laht

‘Ayb nebved ger nehī nāmeş diraht

(3231) Meşnevī

İn sepedrā tu diraht-ı sīb ḫ’ān

(24) Ki miyān-ı her dü rāh āmed nihān

Bu sepedden pāre pāre hoş elma biter ‘ayb olmaz eger anuñ nāmını diraht oḫuyasın sen *laht laht* pāre pāre dimekdür (25) ammā bunda nev‘ nev‘ ma‘nāsına isti‘āre olunur *sīb*den murād şifāt-ı İlāhī ve āyat-ı Rabbānī olur ve *seped*den murād Ḥazret-i Nebīnūñ şerīfleri (26) olur elma münāsebetiyle anuñ vücūd-ı şerīfi elma ḫodukları sepede teşbīh buyurmuşlardur ve sāyir vücūdlardan anı hem bu vechle fark u temyīz ḫılmışlardur (27) ki sāyir vücūdlar şol sepedlere beñzer ki ağaçda elma bitüb soñra getirüb ol sepedlerde vaz‘ olındı ammā Ḥazret-i Nebīnūñ vücūd-ı şerīfi ol (28) sepede beñzer ki elma anuñ kendü ‘aynından bitdi pes tavzīḫ-i ma‘nā böyle demek olur ki bu zīkr eyledüğim vücūd-ı şerīf şol seped gibidür ki andan (29) nev‘ nev‘ elma biter ya‘nī şifāt-ı İlāhiyye ve āyāt-ı Rabbāniyye elmaları hemān ol Ḥazretūñ kendü ḫaḫīḫatinden zuhūr ider pes ‘ind-i ehli’l-taḫḫīḫ ‘ayb (30) olmaz eger ol Ḥazretūñ ismini mazḫar-ı āyāt-ı İlāhī ve münbit-i şifāt-ı Rabbānī ḫoyasın bu zīkr eyledüğim nūrānī sepede sen elma ağacı oḫı zīrā her ikisinūñ (31) ortasında hemān yol geldi

¹²⁹⁸ ‘aleyhisselām: ‘aleyhişşalātı vesselām H

ya'nî Hâzret-i Habîb-i Ekremüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem vücûd-ı şerîfi ve rûh-ı laţîfi şol nûrânî seped gibidür ki anuñ (32) kendü 'aynından âyât-ı ilâhî elmaları bitmişdür pes mazhar-ı ayât-ı ilâhî ve âyîne-yi şifât-ı Rabbânî olduğı i'tibârla sen aña ma'den-i şifât-ı ilâhî ve (33) münbit-i âyât-ı Rabbânî okı zîrâ Hâzret-i Hâkla anuñ miyânında bir gizli yol geldi ve Hâzret-i Hâkkuñ zâtına ve şifâtına ol mazhar oldu (34) ve Cenâb-ı Hâk celle şānuhu evvel aña şifâtıyla ve dağı zātıyla tecellî kıldı ve Hâzret-i Hâkka ol hâlîfe-yi kâmil oldu meşāyih-i 'ızāmuñ hâlîfe (35) müstahlifüñ 'aynidur didükleri bu ma'nāya işāret oldu

[H351b] (3232) *Meşnevî*

Ānça rüyed ezdiraht-ı bārver

Z'în seped rüyed hemān nev' ezşemer

(3233) *Meşnevî*

Pes sepedrā tu dirāht-ı (36) baht bîn

Zîr-i sāye-y Īn sepīdrā hoşnişîn

Ol nesne ki bārver olan dirāhtdan biter bu sepedden hem ol nev' şemer biter pes sepedi (37) sen dirāht-ı baht gör bu seped sāyesi altında hoş otur ya'nî ol şifāt ve ol kuvvet ü kudret ki filmeşel dirāht-ı bāver gibi olan (38) Hâk Te'ālā Hâzretlerinden biter ve zuhūr ider bu h'āce-yi kāyinātuñ dağı 'aleyhisselām vücûd-ı şerîfinden ki sepede teşbîh olunmuşdur ol nev' kuvvet ü (39) kudret ve 'ilm ü hikmet mīveleri biter ve şifāt-ı ilâhî şemereleri anuñ vücûd-ı şerîfinden zuhūr ider 'indel'urefā bu muhākkağdur ki Hâzret-i Nebīnūñ (40) vücûd-ı şerīflerinden zuhūra gelen âyāt u mu'cizāt ve kuvvet ü kudret hep Hâzret-i Hâkdandur ve Hâzret-i Nebī 'aleyhisselām Hâk Te'ālā Hâzretlerinūñ (41) şifātlarına gūyā bir mevzi' ve maḥall gibi olmuşdur bir seped elmalara maḥall ve laţif mīvelere mevzi' olduğı gibi çünkim Hâk Te'ālā Hâzretlerinūñ [P558a] (1) şifātları mīvesi Resūl-i Ekrem Hâzretlerinūñ

‘aleyhisselām¹²⁹⁹ vücūd-ı şerīfleri sepedinden bite ve andan zuhūr ide pes sen ol vücūd-ı şerīfi ve seped-i (2) laṭīfi dıraht-ı baht ve şecer-i sa‘ādet gör bu şıfāt-ı ilāhī sepedinüñ sāye-yi sa‘ādeti altında hoş otur ve anuñ zıll-ı hidāyetinde kendüñi yetür (3) tā dünyā ve āhiretde āsūde olasın ve cismānī ve rūḥānī rāḥat bulasın eger su’āl olunırsa ki ol ḥāce-yi kāyināt ve dībāce-yi mücevverāt (4) ḥazretleri ‘aleyh efḍalü’ş-şalavāt ve ekmelü’t-taḥiyyāt bu dünyādan āhirete naql buyurdılar biz ol vücūd-ı şerīfün sāyesi altında niçe hoş oturalum ve anuñ (5) sāyesinden murād nedür ki biz aña kendümüzü yetürelüm cevāb *evvelā anuñ sāyesinden* murād ol Ḥazretün sünnet-i seniyye ve aşār-ı ‘aliyyesidür (6) bir kimse kendüsini ol Ḥazretün buyurduğı aḥkāmüñ altına iletse ve anı hoş kabül itse anuñ sāye-yi sa‘ādeti altında hoş oturmuş (7) olur ve *şānīyen* ol Ḥazrete vāriş olan ve anuñ ḥilāfeti mertebesini bulan ve sünneti üzre irşād kılan bir ‘ālem-i Rabbānī daḥı zıllullāh ve zıll-ı Resūlallāh (8) gibidür her kim kendüsini ol k̄ayimmaḳām-ı nebevīnün sāye-yi sa‘ādetine ve ol ‘ālem-i Rabbānīnün zıll-ı hidāyetine iletse ve anuñ altında hoş cülüs (9) itse hemān ma‘nāda Ḥazret-i Resūl-i Ekremün sāye-yi sa‘ādetleri altında oturmuş gibi olur ve ma‘nāda hem Allāhla mücāleset kıılır kemā ḳīle (10) *men erāde enyeclise ma‘allahi felyeclis me‘a ehlü’t-taşavvuf*¹³⁰⁰

(3234) Mesnevī

Nān çü iṭlāk āvered ey mihrbān

Nān çirā mīgūyiyeş maḥmūde ḥān

Nān çünkim (11) iṭlāk getüre ey mihrbān aña niçün nān dirsın aña maḥmūde oḳı *maḥmūde* müleyyin ve müsıl bir devānuñ ismidür ki meşhūrdur bu beyt meşel ṭarīḳiyle (12) dinilmişdür ya‘nī meşelā nānuñ ḥāşiyyeti oldur ki iṭlāk getürmeye ve līnet virmeye çünkim bir nān iṭlāk getüre ve müşhil ola ey şefḳatlı sen aña egerçi şūretā (13) nān ise de nān dime aña maḥmūde di ki andan maḥmūde ḥāşiyyeti

¹²⁹⁹ ‘aleyhisselām: ‘aleyhişşalāti vesselām H

¹³⁰⁰ “Allah ile beraber olmak isteyen kimse tasavvuf ehli ile beraber olsun.”

zuhūra geldi kezalik beşer dağı nān gibidür çünkim bir beşerden hāşiyet-i ilāhī ve kuvvet (14) ü kudret-i Rabbānī zuhūra gelse sen aña mā'ahazā *illā beşerun mişlunā*³⁰¹ diyenlerden olma belki müşhil olan nāna maḥmūde dimek lāyık olduğı gibi evşāf-ı Hakkla mevşūf (15) olan beşerde dağı āyīne-yi Hakk dimek lāzım olur ki ḥalīfe müstaḥlifūn 'aynıdır didükleri bu ma'nāya şehādet kıılır ammā bu sözlerden [H352a] nebīnūn (16) veyā velīnūn Hudā olması lāzım gelmez nitekim kuşūr-ı fehmi olanlar bundan öyle olmağ tevehhüm iderler belki bunlaruñ Hudā-yı Te'ālādan ğayrı olması (17) ve cidālūn kıılması lāzım gelür kemā kıile

Beyt

Velıyy-i Hudā Hudā nebāşed

*Līk ezHudā cüdā nebāşed*³⁰²

(3235) Meşnevī

Hāk-i reh çün çeşm rüşen kerd ü cān

Hāk-i(18) ūrā sürme bīn ü sürmedān

Hāk-i reh çünkim çeşm ü cānı rüşen itdi anuñ ḥākini sürme gör ve sürme bil *sürmeden* maşşūd gözi rüşen (19) itmekdür çünkim bir ḥāk-i rāhdan ol hāşiyet zuhūra gele anuñ şuretā ḥāk olması 'ayb olmaz beşerūn vücūdı dağı ḥāk-i rāh-ı ilāhīdür (20) çünkim ḥāk-i rāh-ı ilāhī olan beşerūn vücūdı çeşm ü cānı rüşen kııla ve cāna hidāyet ve irşād itmekle nūrānī idüb bīnā eyleye sen ol (21) rāh-ı ilāhīnūn ḥākī olan beşeri 'ayn-ı sürme-yi hidāyet gör ve maḥzā kehl-i sa'ādet bil ki anuñ vücūdında zuhūra gelen hidāyet hidāyet-i (22) ilāhī ve nümāyān olan sa'ādet sa'ādet-i Rabbānīdür

(3236) Meşnevī

Çün zirūy-ı ĩn zemīn tābed şurūķ

Men çirā bālā kunem z'ū der'Ayūķ

³⁰¹ "Sen de ancak bizim gibi bir beşersin". (Şuarā 26/154); (Şuarā 26/ 186); (Yâsîn 36/15), (Hûd 11/27)

³⁰² "Allah dostu, şah olmasa olur da Allah'tan ayrı olamaz."

Çünkü şurûk (23) bu zemînüñ yüzinden dıraḥşān olur ben yüzümi niçün ‘ayūka eylerüm ‘Ayūk bir nūrlu yıldızdur ki kehkeşāna ḡarīb olur ve o anuñ (24) ardınca toḡar dimişler bunda muṭlak āsmān murād olur ve tavzīḡ-i ma‘nā böyle demek olur ki çünkü şurûk-ı ilāhī ve envār-ı Rabbānī rüy-ı (25) zemînde bir insān-ı kāmilüñ maşrıḡ-ı vücūdından ṭulū‘ eyler ve zuhūra gelür ben bu ‘ālem-i a‘lā ve şüretā mekān-ı balā olan eflāk cānibine (26) niçün yüz getirürüm ve envārı andan ṭaleb eylerüm bu zemînde ḡod āyīne-yi ilāhī olan insān-ı kāmil ḡāzır ve anuñ maṭla‘-ı vücūdından nūr-ı ilāhī (27) bu ‘āleme ṭālī‘ ve zāhirdür pes anuñ ziyāsı ve şurūḡı ‘ālem-i bālāda olan ziyā ve şurūka ṭalīb-i envār-ı ilāhī olanı muḡtāc eylemez

(3237) Meşnevī

Şud (28) fenā hesteş meḡān ey çeşmşūḡ

Derçünñ cū ḡuşk key māned külūḡ

Fenā oldı ey çeşmşūḡ sen aña hest oḡuma buncılayın cūyda külūḡ (29) niçün ḡurı ḡalur belki nemnāk olur ve maḡv u mütelāşī olur ya‘nī ol ḡāce-yi kāyināt ḡazretlerinüñ beşeriyetleri nūr-ı ilāhī ve tecellī-yi Rabbānīde (30) maḡv u fānī oldı sen aña bu mecāzī olan varlıḡla vardur ve hestī-yi beşeriyetle hestdür dime ey şūḡ-ı çeşm buncılayın bir nehr-i ilāhī ve baḡr-i Rabbānī (31) içre anuñ külūḡ-ı beşeriyeti niçe ḡuşk ḡalur belki ḡuşk ḡalmayub nehr-i ilāhīde fānī ve mütelāşī olur

(3238) Meşnevī

Piş-i ĩn ḡurşīd key tābed hilāl

(32) Bāçünān Rüstem çı bāşed zūr-ı Zāl

Bu ḡurşīdüñ öñinde hilāl ḡaçan ḡalur buncılayın Rüstem ile zūr-ı Zāl ne olur *Rüstem* ziyāde ḡavīden (33) ve *Zāl* za‘īf ü nātüvāndan isti‘āre olur ve *ḡurşīd*den murād zāt-ı Rabbānī ve *hilāl*den murād vücūd-ı insānī olur ve tavzīḡ-i ma‘nā bunuñ (34) gibi bir ḡurşīd-i a‘zamuñ öñinde insānuñ hilāl gibi olan vücūdı niçe ḡalur hilāl ḡurşīdüñ şa‘şā‘ası ḡatında niçe maḡv u nāyāb olursa (35) beşerüñ vücūd-ı mecāzīsı daḡı

hurşid-i ilāhī ve nūr-ı Rabbānī katında ancılayın maḥv u nāyāb olur Rüstemüñ katında bir za‘fīr pīrūñ zūr u kuvveti (36) bir şey’i olmayub mütelāşī olduğu gibi buncılayın bir ḳavī ve ḳādir pādşāhuñ kuvvet ü ḳudretine nisbetle hem nātüvān olan beşerūñ zūr (37) u kuvveti mütelāşī ve mużmaḥill olur ve ol ḳādir ve ḳavī olan pādşāh beşer-i za‘fīfüñ vücūdında keyfemāyeşā taşarruf kıılır

(3239) Meşnevī

Ṭālibest (38) ü ḡālibest ān Kirdgār

Tā zihestihā berāred ü dimār

[H352b] Ol Kirdgār ṭālib ve ḡālibdür tā kim varlıklardan şad dimār ve helākı yuḳaru getirüb (39) ya‘nī Ḥāzret-i Kirdgār celle şānuhu cemī‘-i mevcūdāt üzre ḡālibdür ve kendüsine ṭālib olan ḳullarına ol daḥı ṭālibdür tā kim ḡayr u sivā (40) mertebesinde olan hestīlerden şad helāk ve fenā getirüb anlaruñ mecāzī ve mevḥümī olan vücūdlarını maḥv u mużmaḥill eyler tā kim ikilük (41) ḳalmaz ve muḡāyret olmaz ve vaḥdet-i muṭlaḳa ol mecāzī olan varlıklar gitmekle zuḥūra gelür ve vech-i bāḳī fāni olana tecellī kıılır

[P558b] (1) *(3240) Meşnevī*

Dü megū vü dü mekān u dü meḡān

Benderā derḡāce-yi ḥod defn dān

İki söyleme ve iki bilme ve iki oḳuma bendeyi kendü ḡācesinde maḥv bil ya‘nī bende-yi Ḥāḳ olan (2) bir kāmili Ḥāzret-i Ḥāḳdan ḡayrı bilme ve iki görenler ve müşrik olanlar gibi iki vücūd işbāt eyleme belki *el‘abdu ve mā yemlikuhu kāne liMevlāhu*¹³⁰³ diyüb ‘abdüñ her nesi var (3) ise bilkülliyye Mevlāsınuñdur ve bende Mevlāsı katında fānīdür bendeden her ne zuḥūr eylerse filḥāḳīḳa anuñ mālīkenden dirdi ve bunu böyle bil ve böyle oḳı (4) ve illā şoñra iki diyenlerden olursın ve şirk-i ḥafī mertebesinde ḳalursın

¹³⁰³ “Kul ve onun mülkü Allah’ındır.”

(3241) Meşnevî

Ḥāce hem dernür ḥāceāferīn

Fāniyest ü mürde vü māt u defīn

Ḥāce (5) hem ḥāceāferīnün nūrında fānī ve mürde ve māt ve defīndür bunda ḥāceden murād ḥāce-yi Tebrizī olmak münāsibdür ki her kim ḥāce-yi kāyināt ḥazretlerine (6) ‘aleyhisselām¹³⁰⁴ vāriş-i kāmil olsa ve ḳāyimmaḳām-ı nebevī olmak mertebesini bulsa ol daḫı ḥācedür pes ḥāce-yi kāyināt ḥazretleri şallallāhu ‘aleyhi (7) ve sellem ḥāceāferīn ol Ḥudānuñ nūrında niçe mürde ve māt ve defīn oldıysa aña vāriş-i kāmil olan ḥāce daḫı Ḥaḳ Te‘ālānuñ nūrında mürde ve māt (8) ve medfūn olmış ve fenā bulmuşdur

(3242) Meşnevî

Çün cüdā bīnī ziḤaḳ İn ḥācerā

Güm kunī hem metn ü hem dībācerā

Çünkü bu ḥāceyi Ḥazret-i Ḥaḳdan cüdā göresin hem (9) metn ve hem dībāceyi güm eylersin *dībāce* bunda evvel ma‘nāsınadır *metn* bir niçe ma‘nāya gelür bunda vech ve evsaḫ ve a‘lā ma‘nālarına olmak münāsibdür ve (10) tavzīḫ-i ma‘nā çünkü sen ḥāce-yi ‘ālem ḥazretlerini ve daḫı ḥāce-yi ‘āleme vāriş olan bir ḥāce-yi ‘ālemi Ḥazret-i Ḥaḳdan cüdā ve ḡayrı göresin sen bu kitāb-ı vücūduñ (11) hem dībācesini be hem vechini ve zāhrını ve a‘lāsını güm ve zāyi‘ eylersin ve bu kitāb-ı vücūduñ evvelinden ve āḫirinden ve bāḫınından ve zāhirinden bīḫaber olursın (12) gerekdür ki bu ḥāceyi Ḥazret-i Ḥaḳdan cüdā bilmeyesin ve andan ḡayrı ve ba‘īd iḫtiḳād ḳılmayasın

(3243) Meşnevî

Çeşm ü dilrā hīn güzāre kun ziḫīn

İn yekī ḳiblest dü (13) ḳible mebīn

¹³⁰⁴ ‘aleyhisselām: ‘aleyhişşalāti vesselām H

(3244) *Meşnevî*

Çün dü dîdî mândi ezher dü taraf

Âteşî derhaf fütâd u reft haf

Gözi ve gönli āgāh ol t̄inden geçür bu bir kıble- (14) dür iki kıble görme çünkim iki göresin her iki tarafdan kalduñ bir âteş hafa düşdi ve haf gitdi ya'nî ey şüretbîn olan kimse gönli (15) ve gönül gözünü *t̄în mertebesinden* ki murād andan cism-i şüretdür ilerü geçür ve haq̄ikatbîn ol ve bātına nazar kııl bu hōd filhaq̄ika bir kıbledür ve (16) vahdet-i muṭlaqadur mevcūd-ı haq̄ikī Ḥazret-i Ḥaḳdan ğayrı yoḳdur nitekim *kullu şey'in māḥalāllāh bātılun*¹³⁰⁵ dinmişdür ve daḫı *kullu şey'in hālīkun illā vechehu*¹³⁰⁶ buyrulmuşdur (17) pes sen zinhār iki kıble görme ki anuñ biri 'abdüñ vücūdı ola ve biri daḫı anuñ vücūdı ola ve 'abd kendü mevlāsından cüdā ve ba'īd ola ve 'abdüñ (18) vücūdında mevlāsınuñ irādetine ve ihtiyār[ına +H] muḡāyir bir ğayrı murād ve ihtiyār [H353a] ola eger böyle görür iseñ kıbleyi iki kıble görenlerden olursın ve daḫı her 'aşr- (19) da kāyimmaḳām-ı nebevī olan bir 'ālem-i Rabbānīnūñ vücūdunu daḫı ḥazret-i ḥ'āce-yi kāyinātdan cüdā ve ğayrı görür iseñ hem bir kıbleyi iki görenlerden (20) olursın çünkim anı bundan cüdā kılasın ve bunu andan ğayrı göresin ve her iki bilesin iki tarafdan maḥrūm ḳalursın ve bīnefc olursın bu ḥ'āce- (21) nūñ vücūdı bir ḳava ve Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ tecellīsi bir âteşe beñzer meselā bir âteş ḳava düşdi ḳavçe yanub gitdi kezalik âteş-i tecellī-yi Ḥaḳ ḥ'āce- (22) nūñ vücūd-ı mecāzīsine düşdi ḳavçe gibi ol hem yanub gitdi pes ikilük ḳalmadı şāfī şu'le-yi İlāhī ve nūr-ı Rabbānī ḳaldı lāzım geldi ki (23) aḫvel olmadan ve iki görmeden güzer kılasın ve haq̄ikatbîn olasın ve bunuñ vücūdında zuhūra gelen hemān andan idüğini bilesin ve sırta ve nükte- (24) ye 'ālim olasın ve illā eger iki görenlerden olursañ her kanḡı cānibe teveccüh eyleseñ ve murādını ol tarafdan ṭaleb kılsañ murād ḥāşıl olmayub (25) maḥrūm ḳalursın nitekim bu ma'nāyı tefehhüm için bir laṭif ḥikāye

¹³⁰⁵ "Allah'tan başka her şey batıldır."

¹³⁰⁶ "Onun zatından başka her şey helak olacaktır." (Kasas 28/88)

İrād idüb buyururlar tā kim bu hikāyenüñ zammında olan nikāb u esrārdan ḥaberdār (26) olub bīgāne olmayasın ve ehl-i tevḥīdün sırrından gāfil ve bīḥaber ḳalmayasın

Meşel-i dübīn hemçün ān ğarīb-i şehri Kāş ‘Ömer nām ki ez- (27) yek dükāneş sebeb-i ĩn nām bedükān-ı dīger ḥavāle kerd

Bu sūrḥ-ı şerīf dübīn olan kimsenüñ meşeli ‘Ömer nāmında şehri Kāşuñ (28) ol ğarībı gibidür ki bir dükāndan anı bu nām sebebiyle ol dükānuñ şāḥibi bir āḥer dükāna ḥavāle itdi ve yūri var saña nānı ol dükān (29) şāḥibi virsin diyü anı bu bahāne ile kendüden def^c itdi

ve ū fehm nekerd ki heme dükānhā yekīst der ĩn ma‘nā ki be‘Ömer nān nefrūşend hem (30) ĩncā tedārik kunem ki men ğalaṭ kerdem nāmem ‘Ömer nīst

ve ol ‘Ömer nāmında olan ğarīb bunı fehm itmedi ki dükeli dükānlar şu ma‘nāda birdür ve müttefiḳ (31) ve mütteḥiddür ki ‘Ömer nāmında olana nān şatmayalar zīrā Kāşān şehrinüñ ehli şī‘a iderler bāṭinen ‘Ömer nāmında olana ekmek virmek ḥuşuşında ittifaḳ (32) eylemişler idi ammā ol ğarīb bunlaruñ ma‘nevī olan ittihādını bilmedi ve böyle dimedi hem bu maḥalde tedārik eyleyem ki ben ğalaṭ eyledüm benüm nāmum (33) ‘Ömer degildür

çün bed ĩn dükān tevbe vü tedārik kunem nān yābem ezhome dükānhā-yı ĩn şehri ve eger bītedārik bāşem hemçün ĩn ‘Ömer nām bāşem ez ĩn dükān dergüzerem (34)

‘maḥrūmem ü aḥvelem ve ĩn dükānrā ezhem cüdā dānisteem

ol ğarīb böyle diyemedi ki çünkim şu dükānda bu nāmıdan tevbe ve tedārik eyleyem bu şehriñ (35) dükeli dükānlarından her ḳanğı dükāna varur isem nān bulurum ve eger böyle olmaz isem bu nāmıdan rücū^c ḳılmaz isem tedāriksüz buncılayın (36) ‘Ömer nām olam bu dükāndan geçem ve bir āḥer dükānda murāda vāşıl olurum diyem yine maḥrūmum ve aḥvelüm ve bu dükānları biri birinden cüdā eylemişem bu dükānlar ḥod (37) ma‘nāda hep müttefiḳ ve mütteḥidlerdür pes mādāmki ben

de bu nām ola ve ben bunları bir görmeyem her angısına varsam baa andan behre
ve naıb yodur (38) diyemedi

(3245) *Menevī*

Ger ‘Ömer nāmī tu ender ehir-i Kā

Kes benefrūed beaddānget lavā

(3246) *Menevī*

ün beyek dükkān begüftī ‘Ömmerem

[H353b] *İn ‘Ömerrā nān fūrūīd* (39) *ezkerem*

Sen ehir-i Kāda eger ‘Ömer nām iseñ saa yüz dānge kimse lavā satmaz *dāng* rub‘
dirheme dirler *lavā* feth-i lāmla bir nev‘ yufa (40) etmege dirler ünkü sen bu
dükkānda ‘Ömer diyesin bu ‘Ömere keremden nān atuñ diyü tazaru‘ eylesin alā
anlar saa nān virmek itimāli (41) yodur zīrā anlar ‘Ömer nāmında olana nān
virmek huuında bāinen müttefi ü müttehidlerdür

(3247) *Menevī*

Ū begūyed rev bedān dīger dükkān

Z‘ān yekī [P559a] (1) *nān bih güzīn penāh nān*

(3248) *Menevī*

Ger nebūdī avel ū ender nazār

Ū begüftī nīst dükkān-ı dīger

(3249) *Menevī*

Pes zedī irāk İn nāāhvelī

Berdil-i Kāī udī ‘Ömmer ‘Alī

Ol (2) dükkān āibi ünkü sen ‘Ömerüm diyesin saa dir yūri ol ayrı dükkāna o
dükkāndan bir nān yegdür ki bu dükkāndan penāh [nān +H] ya‘nī bu dükkāndan
saa elli nān olmadan (3) ol dükkāndan bir nān saa bihterdür yūri ki saa nef‘

buradan gitmeklikdür¹³⁰⁷ dir eger ol ‘Ömer nāmında olan kimse nazarda aḥvel olmayaydı o dirdi bir ğayrı dükkān (4) yokdur ön ve soñ her ƙanĝı dükkāna varsam beherhāl anlar daḡı baña bu ğüne baḡāne idiserdür pes ol nāaḥvellük işrāķı Kāşīnūñ ƙalbi üzre uraydı (5) ‘Ömer ‘Alī olaydı ya‘nī ol aḥvel olmak ve Ḥāzret-i ‘Alī ile Ḥāzret-i ‘Ömeri iki görmek pertevi Kāşīnūñ ƙalbi üzre toḡunaydı ‘Ömer ‘Alī olaydı (6) ve ol kimse ism ƙaydından benüm nāmum ‘Alīdür diyeydi ƙünkim Ƙehāryār-ı Ğüzīn rıḍvānullāhu ‘aleyhim ecma‘īn ma‘nā yüzinde nefsi-vāhid-i ḡikmetde biri birleriyle (7) mütteḡidlerdür pes bir kimse ehl-i tevḡīd olsa ve sırr-ı ittiḡād ne idüĝini bilse ism ü resmle muƙayyed olmadan ve iki görmeden ḡalāş olur ve ḡaḡīƙat- (8) bīn olub mürde vuşul bulur ve bunda daḡı Kāşān şehrini īrād eylemelerinden murād ol şehr-i ḡalkūñ bāḡinen olan ittiḡādlarına ehl-i tevḡīdüñ (9) ittiḡādını teşbīḡ ü temşīl olur ve ‘Ömer nāmını getürmelerinden murād bir kimsenūñ nāmı zāḡiren eyü ve ḡoş olub lākin bāḡinen daḡı ḡaḡīƙatbīn olmasa (10) ve sırr-ı ittiḡādı bilmese aña ehl-i tevḡīd nān-ı rūḡānī virmezler ve ĝıdā-yı ma‘rifetden anuñ cānına bir behre irgürmezler dimek olur ve mādāmki ism ü resm (11) kaydında ola her ƙanĝı ehl-i vaḡdetūñ şoḡbetine varsa anuñ makālinden veyāḡūd fi‘ālinden ehl-i tefriƙa olduĝunu bilüb aña naşīb virmeyüb bir āḡer (12) mekāna daḡı irsāl iderler

(3250) Meşnevī

Īn ez’īncā ğüyed ān ḡabbāzrā

Īn ‘Ömerrā nān fūrūş ey nānbā

(3251) Meşnevī

Ƙün şenīd ü hem ‘Ömer nān derkeşīd

Pes firistādet (13) ān bedükkān-ı ba‘īd

(3252) Meşnevī

K’īn ‘Ömerrā nān diḡ ey hambāz-ı men

¹³⁰⁷ gitmeklikdür: gitmekdür H

Rāz ya'ni fehm kun z'avāz-ı men

Bu nān fūrūş buradan ol ḥabbāra söyler bu benüm dükkānum öñine (14) gelen 'Ömere ey nānbā nān şat diyü ihām ve kināye eyler çünkim ol bir āher ḥabbār 'Ömer nāmını iştıdı hem ekmeği andan çekdi ya'ni ana ekmeğün virmeden imtinā' (15) idüb kendüsini andan çekdi pes anı bir ba'īd dükkāna gönderdi böyle diyü ki ey benüm hambāzum bu 'Ömere nān vir ve bunı murādına ve maqşūdına (16) sen irgür keenne rāz söyler ya'ni fehm eyle benüm avāzumdan diyü kināye eyler hemān anuñ bu kimse bu nām ve bu nişāndadur dimesi ve ol kimsenüñ daḥı (17) bu nām ve bu nişāndan ol şehirde geçmeyüb aña muqayyed olması kendüsini nāndan maḥrūm eylemege sebep olur ki anlar ḥuşuşında [H354a] müttefikler ve müttehidlerdür kezalik (18) aşḥāb-ı tevḥidi ve ehl-i ittiḥādı daḥı buña göre kıyās eyle ki nām u nişāna mübtelā ve muqayyed olan ehl-i tefrika bunlaruñ içine düşse (19) mādāmki ol nām u nişāndan geçdükçe ve bunlarla hemmeşreb ve hemmezheb hemmillet ve hemreng olmadukça bunlardan her kaḅısına vāşıl olsa (20) anı bir ḡayrı irsāl eyler

(3253) Meşnevī

Ū hemet z'an sū ḥavāle mīkuned

Ḥīn 'Ömer āmed ki tā bernān zened

(3254) Meşnevī

Çün beyek dükkān 'Ömer būdī berev

Derheme Kāşān (21) zinān maḥrūm şev

(3255) Meşnevī

V'er beyek dükkān 'Alī güfti begir

Nān ez'incā bilḥavāle'v bizaḥir

O hem seni ol ḥarafdan bir āher cānibe ḥavāle eyler böyle diyü ki (22) āḡāh ol ey nān şāḥibi Ömer geldi tā nāna ura ve senden ḡidā ve naşīb ala velḥāşıl çünkim bir dükkānda 'Ömer olduñ yüri dükeli Kāşān (23) içre nāndan maḥrūm ol zīrā anlar bu

nāmla muḳayyed olana ekmek virmezler ve eger bir dükkānda ‘Alī diyesin ve nāmıñı ‘Alī ḳoyasın buradan ḫavālesüz (24) iç ağrısı olmaḳsuz ekmek tut ki ol dükkān şāḫibi seni ḡayrı yere ḫavāle itmez ve sen daḫı iç ağrıs çekmezsın ve bunuñ sebebi (25) oldur ki anlar bu nāmda olana ekmek virmemege ittifaḳ u ittihād eylemişlerdür mādāmki bir kimse kendülerüñ mezheb ü milletinde olmaya anlar aña zıdd olub (26) ekmek virmezler ve ol kimse anlardan naşīb alamayub maḫrūm ḳalır ve bu sürḫ-ı şerīf buraya gelinceye dek mişāl olur şol kimseler ḫaḳḳında (27) ki anlar ehl-i vaḫdet olalar ve bāḫinen ittihād ḳılalar ve bir iki görıcı aḫvel bunlaruñ içine gele ve ism ü resmden ve tefriḳa ve tezāddan geçmeye bunlar aña (28) nān-ı rūḫānī virmezler ve ḡidā-yı ‘irfānīden anuñ cānına bir behre irgürmezler dimeḳ olur nitekim kışşadan ḫişşe ne olduḡına işāret idüb (29) buyururlar

(3256) Meşnevī

Aḫvel-i dübīn çü bīber şud zinūs

Aḫvel-i dehbīnī ey māderfürüş

(3257) Meşnevī

Ender’īn Kāşān-ı ḫāk ezahvelī

Çün ‘Ömer mīgerd çün (30) sūy-ı ‘Alī

Aḫvel-i dübīn çünkim nūşdan bīnefc oldı ey māderfürüş sen on görıcı aḫvelsin pes senüñ ḫālūñ niçe olur bu ḫāk (31) Kāşānından aḫvelligüñden ‘Ömer gibi ḫolan çünkim ‘Alī olmayasın sen ya‘nī gör ki iki görıcı aḫvel Kāşānī şehrinde ‘ayş ü nūşdan bīnefc (32) oldı ve ḡidā ve ḫā‘amdan maḫrūm ḳaldı sen iseñ ey anasını şatıcı on görıcı aḫvelsin sen ne mertebe ‘ayş ü nūşdan bīnefc olmaḳ (33) gerek sen bundan ḳıyās eyle māderfürüş bunda mürebbīsın şatıcı dimeḳden kināyet olur ki bu dünyāda çok kimse vardur ki filḫaḳīḳa (34) kendüye māder-i mihrbāndan evlā bir mürebbī ve mürşide vāşıl olsa aña iḳtidā ḳılamaz ve nām u nişān ḳaydıñdan ḫalāş olamaz nitekim (35) ol Kāşān şehrinde olan kimse ‘Ömer nāmından geçmeyüb ‘ayş ü nūşı bir nāma şatduḡı

gibi ekser nām u neng şāhibleri daḥı bir māder-i (36) mihrbān gibi mürebbī-yi kāmili görseler nāmlarından geçüb anı hırīdār olamazlar belki bir ḫurı nām u nişāna anı şatarlar pes böyle kimselere māder- (37) fürüş dimek yerinde olur ey iki görici aḥvel bu Kāşān şehri gibi olan ḥāk-i dünyā içre şaşılığın dan ve bir vücūdı (38) birkaç muğāyir vücūd görmeden ve ism ü resm kaydında kalmadan güzer kılmayasın ol ‘Ömer nāmında olan kimse gibi ṭolan çünkim ‘Alī olmayasın (39) ve bu ikisini kenefsin vāhıde ma‘nā yüzinde mütteḥid bilmeyesin belki biri birinden cüdā kılub ta‘aşşub semtine sālİK olasın lāzım gelür ki ‘ayş-ı (40) ‘irfānī ve nūş-ı vicdānīden bībehre kalsın [H354b] ve bunda şol ehl-i ṭarīk hey’etinde olan aḥvellere daḥı tavzīḥ ü taşrīf vardır ki bir āḥer (41) ṭarīkde bir kāmil ve mükemmil ‘ārif vāşılı bulduḫda aña iktidā kılmaya ve andan müstefīd olmaya ve diye ki bu bizüm ṭarīkimüzde degildür bu ki meyl [P559b] (1) ü maḥabbet ve ḫidmet bize lāzım olmaz diyüb ‘Ömer nāmında olan kimse ḫurı nām dan geçmeyüb Kāşān şehrinde beyhüde yire devr ü ḫareket eyledügi (2) gibi daḥı bir nāmı kendüye urunub ol nām dan geçmeyüb ve tevḫīd-i şarābın içmeyüb beyhüde yire devr ü ḫareket eyleye

(3258) Meşnevī

Hest aḥvelrā der’īn (3) vīrāne deyr

Gūşe gūşe naḫl-i nev ey semme ḫayr

Aḥvel için bu vīrāne deyrde gūşe gūşe yeñi naḫl vardır ey gönül ḫayr ol mekānda diyü *naḫl*/bunda (4) fetḫ-i nūnla intikāl ma‘nāsına olur *semme* mekān-ı mübhemden ‘ibāretdür *ey* ḫarf-i nidādur münādī maḫzūfdur ki andan murād aḥvelüñ gönüldür (5) ya‘nī bu deyr vīrāne gibi olan dünyāda iki görici ve mürebbī-yi kāmil olan ‘azīzleri biri birinden cüdā kılıcı kimseler için gūşebegūşe yeñi yeñi (6) naḫl ü ḫareket eylemek vardır her biri kendüsine böyle diyü ki ey kişi ḫayr bu mekānadur çünkim iki görmeden geçemedi ve tevḫīd-i şarābı içe- (7) medi ol mekānda ḫayr bulamaz ve ol varduğı dükkānda ḫazḫ ve naşīb alamazsın bunda ḫayr

yok ancak ey gönül hayr saña fülân mekânda (8) fülân şeyhden hâşıl olur diyüb ol mekândan naql eyler hemçünin derv ü hareket kılmadan hâlî olmaz ve kimseden behre ve naşîb dağı bulmaz (9) ve bu sözler bir kâmil ve mükemmili taleb eylemeden men' kılmaz ve bir niçe nâkış şeyhlere mülâkât olduĸda anlaruñ dâm-ı bî'atına muķayyed olub ol nâm u [nişân +H] (10) kaydında ĸalmağı hem müstelzim olmaz ki mevâzi'-i keşîrede taleb mürebbî-yi kâmil için tenbîh ü te'kîd eylemeleri ve kirâren ve mirâren anlaruñ şöĸbetinün münâfıĸı (11) ve nâkış olan şeyhlerüñ zararlarını söylemeleri bu ma'nâyı mü'eyyid olur ve murâdları böyle olduĸına hem delâlet kılar ve bunda olan ebyât-ı (12) şerîfe ve kelimât-ı tayyibe bir kimse her ĸanğı ĸarîĸde olursa olsun bir kâmil ve mükemmil 'ârife vâşıl olsa ve anuñ murâdı dağı Ĥazret-i (13) Ĥaĸĸa vuşul olsa ammâ nâm u nişânından geĸemeyüb ol kâmili kendü ĸarîĸinden ĸayrı bilse aĸvel olur ve aña hemîşe nâkış ĸalub ĸidâ-yı (14) 'irfânî ve nân-ı rûĸânîden maĸrûm olmaĸ lâzım gelür dimegi ifâde kılar ve bu ma'nâları müstelzim ve muķtezâ olur

(3259) Meşnevî

V'er dü çeşm-i Ĥaĸşinâs (15) âmed turâ

Düst pür bîn 'arşa-yı her dü serâ

(3260) Meşnevî

Vârehîdî ezĸavâle-y câbecâ

Ender'in Kâşân-ı pürĸavf u recâ

Ve eger saña Ĥaĸ aňlayıcı (16) iki göz geldiyse ve hâşıl oldıysa her dü serâyuñ 'arsasını pürdost gör ĸurtulasın câbecâ ĸavâleden bu pürĸavf ve recâ olan Kâşân içre ya'nî ey (17) tâlib-i Ĥaĸ olan kimse eger senüñçün Ĥaĸ fehm eyleyici ve ĸaĸîĸat görücü zâhir ve bâtin gözleri hâşıl oldu ise her iki 'âlemüñ meydânını dostla (18) tolu

gör ki ve *huve'l-evvelu velâhiru vezzâhiru velbâtin*¹³⁰⁸ âyetiniñ mücebince evvelde ve âhirde bātında ve zâhirde ol dostdan gayrı yokdur (19) *ve huve bi kulli şey'in muhîr*¹³⁰⁹ hasebince ol bir şey'i ihâta kılmış ve cümlede pür olmuşdur öyle olıcak hiçbir şey andan hâlî ve cüdâ degildir çünkim bir mazhar-ı (20) kāmili ve evşâf-ı ilâhiyye ile muttaşif olan [H355a] bir vâşılı bulasın bu Hudâdan cüdâdur ve bizüm mezheb ü meşrebimizden dağı dürdür dime tâ kim andan (21) gıdâ-yı 'irfânî ve hazz-ı rûhânî bulasın ve dağı bu pürhavf ve pürrecâ olan Kâşân dünyâ içre câbecâ havâle olmadan kırtulasın zîrâ bir muvaḥḥid-i (22) kāmili Hazret-i Haḡdan cüdâ eylesin ve bir âher muvaḥḥid-i kāmile vâşıl olasın ve anı dağı Hazret-i Haḡdan cüdâ eylesin ve evvelki muvaḥḥid olan kāmile anı muḡâyir ve (23) muḡâlif zu'm kılasın maḡşud hâşıl olmak muḡarrer olur ve bir âher kāmile dağı vâşıl olsañ mādâmki yine görüş ve biliş hemân bu ola kelevvel (24) anlardan niçe maḡrûm olur iseñ bundan dağı murâda iremeyüb yine maḡrûm kıalursın çünkim şart-ı tarîkat-ı haḡikatbîn bir göz ele getirüb Haḡkı ve ehl-i (25) Haḡkı bir hoş görmekdür ol gözi getür ve kendüni bir muvaḥḥid olan 'arif-i kāmile yetür tâ kim hem Hazret-i Haḡkı ve hem cemî'ci enbiyâ ve evliyâyı anuñla (26) bātinen müttaḡid göresin ve anuñ âyîne-yi vücūdında cümleyi müşâhede kılasın ve hânebeḡâne gözimden ve KâşânebeKâşâne tâlib-i murâd olmadan (27) ḡalâş olasın

(3261) Meşnevî

Ender'in cū ḡonce dîdî yâ şecer

Hemçü her cū tu ḡayâleş zan meber

(3262) Meşnevî

Ki turâ ez'ayn-ı in 'aks-i nuḡuş

Haḡ ḡaḡikat kereded ü mîvefürüş

¹³⁰⁸ "O ilktir, sondur, zahirdir, batındır." (Hadîd 57/3)

¹³⁰⁹ "Her şeyi kuşatandır." (Fussilet 41/54). Bu ayet, Kur'ân'da şu şekilde geçmektedir: "*bi kulli şey'in muhîr*"

(28) Bu cūy içre gonce göresin yāhūd şecer göresin her cūy gibi sen aña hayāl zann iletme ki saña bu nuķuş ‘aksinüñ ‘aynından Haķ haķīkat (29) ve mīvefürüş olur cūydan murād bunda muhaķķık-ı kāmīl ve ‘ālim-i vāşıl olan h̄ācelerüñ vücūdı olur ve tavzīh-i ma‘nā böyle dimek olur (30) ki bu muhaķķık-ı kāmīl olan h̄āce-yi vāşılıñ cūy u cūdan gonce gibi yā bir nāgüşāde ma‘nā göresin veyāhūd ma‘ānī ve esrār mīvelerüñ şecerini (31) göresin sen aña sāyir kimselerüñ cūy u cūdı gibi hayāl zann iletme ki muhaķķık-ı kāmīlüñ vücūdında mer’ī olan şifātlar ve hāletler ve hikmetler (32) ve ma‘rifetler cümlesi haķīkīdür sāyir nāsuñ vücūdlarında mer’ī olan ve zuhūra gelen şifāt ve hālet gibi ‘ukūs ve hayālāt degildir (33) ki anlarüñ vücūdında görünen şifāta ve hālāta ‘ukūs ve hayālāt dinilse lāyıkdur ammā muhaķķık olan kāmīlüñ vücūdında biten gonce-yi ma‘rifet (34) ve şecere-yi hikmet ‘aks ve hayāl kabīlinden degildir ki saña ol kāmīlüñ vücūdında görünen ve zuhūra gelen nuķuşuñ ‘ayn-ı ‘aksinden (35) Hażret-i Haķ haķīkat olur ve ma‘ānī ve esrār mīvelerin bey‘ kıılır ammā sāyir nāsuñ vücūdında tecellī-yi ilāhī haķīkat olmaz belki (36) tecellī-yi Haķ anlarüñ vücūdında ‘aks ve eser kabīlindedür ammā muhaķķık-ı kāmīlüñ vücūdından zuhūra gelen tecellī-yi Haķ ‘aks ve hayāl kabīlinden degül (37) ‘ayn-ı haķīkatdür ve ol kāmīlüñ vücūdı Hażret-i Haķka bir āletdür Cenāb-ı Haķ celle şānuhu anuñ vücūdı vāşıtasıyla ma‘ānī ve haķāyık (38) mīvelerin tālīb olanlara virici ve bey‘ idici olur

(3263) Meşnevī

Çeşm ez’īn āb ezhivel hūr mīşeved

‘Aks mībīned seped pūr mīşeved

Çeşm (39) bu ābdan hıvelden hūr olur ‘aks görür seped pūr olur ya‘nī muvaħħid-i kāmīlüñ ve şeyh-i vāşılıñ vücūd-ı şerīfi şol āb-ı laţīfe beñzer ki (40) anda şecer ve semerler ‘aksi görünmiş ola ve bir kimsenüñ bāţın gözi hem aħvel-i dübīn ola ve iki görmeden hālī olmaya çünkim öyle bir aħvel-i (41) dübīn ol āb-ı şāfī olan şāhib-i

yaķınıñ hıdmet ü irâdetine vâşıl ola göz ol vücūd-ı şerîf [H355b] ve âb-ı laţîf sebebiyle [P560a] (1) hıvelden âzâd olur ve iki görmeden necât bulur egerçi zâhiren anda gördüğü nâsda gördüğü gibi ‘aks ve eşer görür velîkin ol kâmilüñ vücūdından (2) anuñ seped-i cismi ma‘ânî ve haķâyık mîveleriyle pür olur pes ol kâmilüñ vücūdı ve kerem ü cūdı sâyir nâsuñ vücūdı ve kerem ü cūdı (3) gibi ‘aks olmaz belki filhaķîka bir tecellî-yi Hâkdur ki andan zuhūra gelür

(3264) Meşnevî

Pes bema‘nâ bâğ bâşed İn ne âb

Pes meşev ‘üryân çü Belķis ezhabâb

(4) Pes ma‘nâda bu bâğ oldur âb olmaz pes Belķis gibi habâbdan ‘üryân olma *habâb* âb üzre zuhūra gelen ve müte‘ayyin olan kefe dirlar (5) ki ma‘nâda ol ‘ayn-ı âbdur ya‘nî çünkim bir âb-ı laţîf şeklinde mer‘î olan şey‘üñ üzerinde ‘aks şeklinde zâhir olan mîveleri tecrübe (6) eyledükde ‘aks olmayub haķîkatle anları mîve bulduķda ol âb şüretâ âb ve ma‘nâda bir bâğ-ı laţîf gibidür pes Belķis sarħa¹³¹⁰ (7) mümerredi âb-ı şâfî zann eyleyüb filhâl sâķlarını keşf idüb ‘üryân olduğı gibi sen hem ol ‘âlîcenâb olan kâmilî âb u habâb (8) gibi muţlak mażhar-ı ‘ukūs zann eyleyüb hâne-yi tedbîr ve libâs-ı idrâk ve ihtiyâtdan ‘üryân olma eger ol âb u habâb şeklin göründi (9) ise ma‘nâda bâğ-ı haķîkat ve ravza-yı hikmet ü ma‘rifetdür Belķisuñ Süleymân Peyğambere gelmesinüñ ve Süleymân Peyğamberüñ kavârîrden âb-ı şâfî (10) şeklinde bir sarħa mümerredi düzdürüb Belķisuñ mümerredi anı vaz‘ kılmasınüñ kışşası mufaşşıl ve meşrûh yedinci defterde *reften-i ân* (11) *gülam besefer* sürhında *cüy-ı şîşe berser-i hâket keşed* beytinüñ şerhinde mezkûr u meşûr olmuşdur anda taleb olına

(3265) Meşnevî

Bâr günâgünest* (12) *berpuşt-ı harân

¹³¹⁰ Bu kelime Pertev Paşa ve Hamidiye nüshalarında “sarħ” şeklinde yazılmıştır. Ancak Neml sûresi 44. âyette geçen kelime “sarħ” olduğundan metne bu şekilde alınmıştır.

Hîn beyek çûp ĩn ħarānrā tu merān

(3266) Meşnevî

Beryekî ħar bār-ı la'ı u gevherest

Beryekî ħar bār-ı seng ü mermerest

Meşelā (13) ħarlaruñ üzerinde gūnagūn bār vardur āgāh ol sen bu ħarları bir çūpla sürme ya'nī beherħāl herkesuñ nefsi bir gūne bārı mürtekib olduđı (14) mülābeseyle merkebe beñzer pes bu nāsuñ nüfūsı merkeblerinuñ üzerinde gūnagūn yükler vardur ki birinuñ götürdüđi bir āheruñ götür- (15) düđine beñzemez pes sen bu cümle bārgīrleri ve ħarları bir nazarla görme ve bir kıyās çūpla sürme ki bunlaruñ cümlesinuñ getürdüđi (16) bār-ı mütesāvī ve müteşābih degildür meşelā bir ħar üzre olan bār-ı la'ı ve gevherdür ki anuñ bir dānesi niçe yüz biñ flori diger bir ħaruñ (17) üzerinde olan bār-ı seng ve mermerdür ki ol egerçi zāhiren şākīldür lākin ma'νάda bīkıymet ve kemterdür pes bu cümle nāsa hepsi (18) mazāhir-i āsmān ve şifāt-ı ilāhīdür cümlesinuñ ħāliki Ħaķ öyle olıcaķ bu cümlesi berāberdür dime ve bunları bir nazarla görme ki bunlaruñ her birinuñ (19) miyānında fark-ı bisyār ve tefāvüt-i bīşümār vardur

(3267) Meşnevî

Berheme cūhā tu ĩn ħükmet merān

Ender'ın cū māh bīn 'akşeş meĥ'ān

(20) (3268) Meşnevî

Āb-ı Ħızrest ĩn ne āb-ı dām u ded

Herçi ender vey nümāyed Ħaķ buved

(3269) Meşnevî

Z'ın tek-i cū māh güyed men mehem

Men ne 'aksem hem ħadīs ü hem rehem

(21) Dükeli cūylar üzre sen bu hükümüni sürme [H356a] bu cūyda mäh gör aña ‘aks oquma ya‘nī egerçi cemī‘-i nāsuñ vücūdları cūylar gibidür ve Hāḡ Te‘ālā- (22) nuñ zāt u şifātı mäh ve nücūm gibidür ki anlaruñ vücūdı cūylarında mün‘akis olmış ve zuhūra gelmişdür imdi bu ḡalāyıkuñ vücūdı (23) maẓāhir-i evşāf-ı İlāhī olıcaḡ enbiyā ve evliyānuñ vücūdları daḡı maẓāhir-i evşāf-ı İlāhī olıcaḡ bı cümleñ vıcūdları birdür ve maẓhar-ı evşāf-ı (24) İlāhī olmada berāberdür dimesin bu hükümüni dükeli vücūd cūylarına sürme ve bunlarda mer‘ī olan hep ‘aks-i şifāt-ı İlāhīdür diyüb tırma (25) bu ḡ‘āce-yi kāmیلüñ cūy u cūdında mäh-ı ḡaḡīḡī gör ve aña ‘aks oquma ki anuñ āb-ı vücūdında mer‘ī olan ḡaḡīḡatdür ‘aks ve pertev (26) ḡabīlinden degildür bu ḡa‘ce-yi kāmیلüñ vücūdı filmeşel Hızrdur āb-ı dām u ded degildür ki bu āb-ı ḡayātından her kim nūş iderse ḡayāt-ı ebediyye ve sa‘ādet-i (27) sermediyye bulur ammā sāyir ünāsuñ vücūdları āb-ı dām u ded gibidür anlardan nūş eyleyen yā bir belāya giriftār olur veyāḡūd helāk olur her ne ki ol (28) ḡ‘āce-yi kāmیلüñ vücūdında görünir ise ḡaḡīḡat olur ‘aks ve pertev ḡabīlinden olmaz bu cūyuñ dibinden mäh ben mehūm dir ya‘nī bunda ḡ‘āce-yi kāmیلüñ (29) cūy-ı vücūdınuñ bātınından mäh-ı ḡaḡīḡat lisān-ı işāretle ey ḡālib ben mäh-ı ḡaḡīḡiyem ben ‘aks degülem ḡ‘ācenüñ vücūdıyla hem ḡadīs ve hemrāhum dir (30) yāḡūd ma‘nā ol mäh-ı ḡaḡīḡat ben ‘aks degülem belki hem kelāmum ve hem ḡarīḡüm diyü söyler nitekim ol mäh-ı ḡaḡīḡat ba‘zı velīlerüñ cūy-ı vücūdından enelḡaḡḡ didi (31) ve ba‘zıları daḡı *subḡānī ma a‘zama şānī*³¹¹ diyü söyledi

(3270) Meşnevī

Ender’İN cū ānça berbālāst hest

ḡ‘āḡ bālā ḡ‘āḡ dervey dār dest

(3271) Meşnevī

Ezdiger cūhā* (32) ***megīr İN cūyrā**

³¹¹ “Ben zātımı şanıma layık olmayan şeylerden tenzih ederim benim şanımla ne acīb azimdir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerīf Şerḡı*, C. 8, s. 79.

Māh dān īn pertev-i mehrūyrā

Bu cūyda ol nesne ki bālādatur vardur isterseñ bālāya ve isterseñ aña el tut ğayrı cūylar (33) cinsinden tutma bu cūyı bu mährūyuñ pertevi māh bil ya'ni ol nesne ki 'ālem-i bālāda ve mertebe-yi a'lāda vardur ol nesnenüñ cümlesi bu h'āce-yi (34) kāmilüñ cūy-ı vücūdı içre vardur pes sen isterseñ ol nesneleri bizzāt 'ālem-i a'lādan ve Hāzret-i Hudādan aḫz eyle ve isterseñ ol kāmil (35) ve mükemmil olan h'ācenüñ cūy-ı vücūdına el tut ve murādı andan aḫz it zinhār bu kāmilüñ vücūd-ı şerīf ve cūy-ı laṭīfini ğayrı cūylar cinsinden (36) tutma ve bunu sāyir beşere kıyās itme belki bu mährūy olan kāmilüñ pertevini 'ayn-ı māh bil ve māh-ı ḫaḫīkī ol h'ācenüñ vücūdında (37) tecellī kılmış ve zāhir olmuş gör ve anuñ maḫhar-ı evşāf-ı ilāhī olduğına bir hoş naḫar irgür tā kim ḫaḫīkatbīn olanlardan olasın ve aḫvellük (38) mertebesinden kurtulasın

(3272) Meşnevī

Īn sūḫan pāyān nedāred ān ğarīb

Pes girīst ezderd-i h'āce şud keyīb

Hāşıl-ı kelām h'āce-yi kāyinātuñ ve daḫı (39) aña vāriş olan 'ālī şifātuñ evşāf ve kemālātına müte'allik olan bu kelimāt pāyān tutmaz ol ğarīb vāmdār çünkim h'ācenüñ vefātından ḫaber- (40) dār oldu h'ācenüñ derdinden ötürü çok ağladı maḫzūn ve şikeste oldu ve 'āciz ve muḫtarr qaldı [H356b] ḫattā şehriñ pāymerdi ve daḫı ba'zı (41) a'yānı anuñ ḫālını tıydu ve bildi ve pāymerdüñ qalbine merḫamet gelüb anuñ düyünını a'yān-ı şehre 'arz idüb tavzīḫ eyledi nitekim [P560b] (1) bu sūrḫ-ı şerīfden ma'lūmuñ olur ki buyururlar

Tevzī' kerden-i pāymerd dercümle-yi şehir-i Tebrīz cem' şuden-i endek çiz ve reften-i ān ğarīb (2) betürbe-yi muḫtesib bezīyāret ve Īn kışşarā berser-i gür ü güfteş beṭarīk-i nevḫa

Bu sürh-i şerîh şehr-i Tebrîzüñ cümle aġniyāsına ol ġarîb vāmdāruñ (3) dūyūnını edā eylemek için pāymerdüñ ya‘nî şehr ketḥūdāsınuñ tevzî‘ eylemesi ve anlaruñ cümlesinden birazcık şey cem‘ olmasınun ve ol ġarîb vām- (4) dār bunı gördükden soñra muḥtesib Tebrîzîñün türbesine ziyāret ṭarîķiyle gitmesinün ve bu kışşayı nevḥa ṭarîķiyle ol muḥtesib Tebrîzîñün ḳabri üzre (5) söylemesinün ve nevḥa eylesinün beyānındadır

(3273) Meşnevî

Vāķı‘a-y ān vām-ı ū meşhūr şud

Pāymerd ezderd-i ū rencūr şud

(3274) Meşnevî

Ezpey-i tevzî‘ gird-i şehr geşt

(6) Ezṭama‘ mîġüft hercā serġüzeşt

(3275) Meşnevî

Hîç nāverd ezreh-i kudye bedest

Ġayr-ı şad dînār ān ġüdyehperest

Olc ġarîbüñ ol vāmı vāķı‘ası (7) ehl-i Tebrîz miyānında meşhūr oldu ve ol ġarîbüñ muḥtesibe i‘timād itmekle bu kadar dūyūn irtikāb eylediġi ḥalk içinde şüyü‘ buldı pāy- (8) merd ol ġarîbüñ derdinden rencūr oldu ya‘nî aña ziyāde merḥamet eylediġinden ḥaste-yi ḥāṭır oldu *pāymerd* bir ḳavmün ḳayyumına ve naķîbine ve şehr (9) ketḥūdāsına dirler ol pāymerd tevzî‘den ötüri şehr eṭrāfını ṭolandı dirhem ve dînār ṭama‘ından ötüri her ḳande olsa ser- (10) ġüzeşti söylerdi ve ol ġarîb vāmdaruñ maḥall-i merḥamet olduġını a‘yān-ı şehre naķl eylerdi elḥāşıl bu kadar cidd ü sa‘y eyledi kudye (11) ve deryüze yolından eline hîç bir şey getürmedi ol kudyeperest yüz altundan ġayrı bu dükeli şehr ḥalkından ancak yüz altun kadar mebla‘ (12) ele getürebildi

(3276) *Meşnevî*

Pâymerd âmed bed'û desteş girift

Şud begûr-ı ân kerîm-i pes şigift

(3277) *Meşnevî*

Güft çün tevfiķ yâbed bendeyî

Ki kuned mihmâni-yi (13) ferhundayî

(3278) *Meşnevî*

Mâl-ı hod îşâr-ı râh-ı û kuned

Câh-ı hod îşâr-ı câh-ı û kuned

Pes pâymerd geldi ol ğarîb vâmdârûñ iki elini tutdı yâhûd (14) anı iki eliyle tutdı ol sehâ ve keremden çok ‘acîb olan kerîmüñ qabri cânibine gitdi ol pâymerd ol ğarîb vâmdar (15) didi çünkim bir bende tevfiķ-i îlâhî bula ve aña Hâķ Te‘âlâ hidâyet kıla ki ol bende bir ferhundenüñ mihmânluĝın eyleye ol ferhunde olan (16) devletlünüñ kendü mâlını ol kimsenüñ yolına îşâr eyler kendü manşıbını anuñ manşıbına îşâr¹³¹² eyler

(3279) *Meşnevî*

Şükr-i û şükr-i Hudâ bâşed yaķîn

Çün (17) beihsân kerd tevfiķeş qarîn

(3280) *Meşnevî*

Terk-i şükreş terk-i şükr-i Hâķ buved

Hâķ-ı û lâşek beHâķ mülhâķ buved

Yaķîn budur ki ol (18) muvaffâķ olan ferhundenüñ şükri Hudânuñ şükri olur çünkim tevfiķ-i îlâhî ol ferhundayi ihsân eylemege qarîn eyledi lâzım geldi ki ol (19) sebeb-i ihsân ve kerem olan kimseye şükr eylesin zîrâ anuñ şükriyi terk eylemek Hâķ

¹³¹² işâret P

Te‘ālānuñ şükürini terk eylemek olur (20) *men lem yeşkuri’n-nāse lem yeşkurillāh*¹³¹³
hadīsi [H357a] bu ma‘nāya delālet kılar ol mün‘imüñ Haqqı lāşek Hazret-i Haqqa
mülhaq olur zīrā ol mün‘im (21) in‘ām-ı Haqqa vāsıta ve ālet olmuşdur pes ihsāndīde
olan kimse üze aña dağı şükr kılamak lāzım gelür

(3281) *Meşnevī*

Şükr mīkun mer Hudārā (22) *derni‘am*

Tīz mīkun şükr ü zıkr-i h‘āce hem

Hudā-yı Te‘ālā Hazretlerine ni‘metlerde şükr eyle dağı sebab-i ni‘am olan h‘ācenüñ
şükürini ve zıkrini (23) eyle ya‘nī saña bir h‘āce-i kerīmden vāfir ni‘met gelse sen ol
ni‘metlere şükr huşuşında Hudā-yı Te‘ālā Hazretlerine şükr eyle ve dağı ol
ni‘metleri saña (24) işāl eyleyen ve ālet-i Haq olan h‘āceye hem şükr eyle ki Hazret-i
Resül-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *eşşekeru’n-nāsi lillāhi eşşekeruhum*
*linnās*¹³¹⁴ buyurmuşlardır (25) revāhu Üsāme İbn Zeyd ve İbn Mes‘ūd rađıyallāhu ‘anh

(3282) *Meşnevī*

Rahmet-i māder egerçi ezHudāst

Hıdmet-i ü hem farīzast u sezāst

Māder-i mihrbānuñ (26) rahmeti egerçi Hudādandır ya‘nī vālide-yi ma‘şūkanuñ
kendü ferzendi üze merhamet ve şefkat eylemesi egerçi Hazret-i Haqdandır ammā
yine ol māderüñ hıdmeti (27) farīza ve sezādur zīrā Haq Te‘ālā Hazretleri vālidine
dağı *enişkurli veli vālideyke*¹³¹⁵ demekle şükr eylemek için emr kılmışdur ve dağı
anlaruñ her (28) birine ihsān eylemege hüküm eylemişdür kemā kāle te‘ālā fısūreti'l-
Benī İsrā‘il *ve kađā Rabbuke illā ta‘budnū illā iyyāhu ve bilvālideyni ihsānen*¹³¹⁶ ve

¹³¹³ “İnsanlara teşekkür etmeyi bilmeyen, Allah’a şükretmeyi bilmez.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 396. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

¹³¹⁴ “İnsanların Allah’a en çok şükredeni, insanlara çok teşekkür edenidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 397. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹³¹⁵ “Önce bana sonra da anne babana şükret.” (Lokman 31/14)

¹³¹⁶ “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti.” (İsrâ 17/23)

hukûk-ı (29) vâlideyn hakkında âyât-ı kerîme ve ehadîs-i şerîfe çok vâride olmuştur ve hadîs kitâblarında ve mev'ize kitâblarında hem bunuñ için müstaķill (30) bir bâb eylemişdür tafşîle hâcet yokdur

(3283) *Meşnevî*

Z'în sebep fermüd-ı Hâķ şallü 'aleyh

Ki Muḥammed bûd muḥtâlun ileyh

Bu sebebden Hâķ Te'âlâ Hazretleri (31) mü'minlere şallü 'aleyh buyurdı zîrâ Muḥamed Hazretleri muḥtâlun ileyh oldı bu beyt sûre-yi Ahzâbda olan âyete işâretdür ḳalallâhu te'âlâ *innâllâhe ve* (32) *melâ'iketehu* taḥķikâ Allâh Tebârek ve Te'âlâ ve melâ'ikesi *yuşallüne* taşliye iderler *'ale'n-nebiyyi* peygamberüñ üzerine şalavâtullâhdan rahmet ve melâ'ikeden istiğfâr (33) ve mü'minlerden du'âdur *yâ eyyuhâllezzîne âmenü şallü 'aleyh* ey Hudâ ve Resûline taşdik eyleyenler ol Peygambere du'â eylemek ya'nî *Allâhumme şalli 'alâ Muḥammedin ve 'alâ âli* (34) *Muḥammed*¹³¹⁷ diyü söylemek *ve sellimü teslîmen*¹³¹⁸ daḫı selâm eylemek aña selâm kılmakluğa ya'nî *esselâmu 'aleyke eyyuha'n-nebiyyu ve rahmetullâhu ve berekâtuh*¹³¹⁹ demek ve bazılar selâmı (35) inķiyâd ma'nâsına almışlar *sellimü ey inķâdû lievâmirih*¹³²⁰ demişlerdür ve bu âyet şalâtuñ vucûbına delâlet ider ve cümle 'ulemâ emr-i vâcib için olduğına (36) müttefiklerdür lâkin miķdârda ihtilâf itmişlerdür mesela **İmâm Mâlik** cemîc-i ömrinde bir kerre itmek vâcibdür ve sâyirleri mendûb ve müstecibdür demişler (37) ve ba'zıları bir meclisde zikr olınduķda bir kerre taşliye vâcib ve sâyir mendûb ve müstecibdür demişler ve fetvâ daḫı bunuñ üzerinedür ve tavzîh-i (38) ma'nâ Hâķ Subḫâne ve Te'âlâ bu sebebden *yâ*

¹³¹⁷ "Allah'ım! Muhammed ve Muhammed'in ümmetine rahmet eyle."

¹³¹⁸ "Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salevât getirirler. Ey müminler! Siz de ona salevât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin." (Ahzâb 33/56)

¹³¹⁹ "Ey Allah'ın has peygamberi selam sana. Allah Teâlâ'nın rahmet ve bereketi de yine senin üzerine olsun."

¹³²⁰ "Emirlerine bağlandılar."

eyyuhällezîne âmenü şallü ‘aleyh Hazret-i Nebî üzre taşliye eylemek mü'minlere emr kıldı ki Muhammed Muştafâ Hazretleri (39) şallallâhu ‘aleyhi ve sellem muhtâlun ileyhdür aña şükr eylemege ve taşliye kılmğa havâle olunmuşdur

(3284) Meşnevî

Derkıyâmet benderâ güyed Hudâ

Hîn çi kerdî ânça dâdem men turâ

(40) (3285) Meşnevî

Güyed ey Rab şükr-i tu kerdem becân

Çün zitu bûd aşl-ı ân rûzî vü nân

[H357b] Kıyâmetde Hudâ-yı Te‘âlâ Hazretleri bir bendesine diye âgâh ol ey (41) bende ol ni‘metleri ki ben saña virdüm sen ne eyledüñ ol bende dir ki ey benüm Rabbim senüñ cân u dil ile şükrüñ eyledüm ve saña medh ü şenâlar [P561a] (1) söyledüm çünkim ol rûz ve nânuñ aşl ve menşe‘î senden idi ya‘nî çünkim ol nân u gîdânuñ aşlı senden idi ol ni‘met muqâbelesinde (2) saña şükr eyledüm dir ve şükr ne dimekdür ve anuñ mertebeleri ne kadar **Minhâcü'l-Fuķarâ**da derece-yi şükrde beyân olunmuşdur anda taleb olına

(3286) Meşnevî

Güyedeş (3) Haķ ki nekerdî şükr-i men

Çün nekerdî şükr-i ân ikrâmfen

(3287) Meşnevî

Berkerîmî kerdeyî zulm u sitem

Kî zidest-i ü resîden ni‘metem

Haķ Te‘âlâ ol bendeye dir yok benüm (4) şükrümi eylemedüñ çünkim ol ikrâmfenlüniñ şükrini eylemedüñ ya‘nî çünkim ol fenni ikrâm ve hüy u haşleti ihsân ve in‘âm olan mün‘ime şükr eylemedüñ (5) baña dahı şükr eylemedüñ bir kerîme zulm u sitem eylemişsin aña şükr itmemekle ki benüm ni‘metüm saña anuñ elinden

irişdi ya'nî şol bir kerîme zulm u sitem eylemiş- (6) sin ki benüm ni'metüm anuñ elinden irişdi çünkim anuñ haqqını bilmemekle ve aña şükr kılmamaqla aña cefâ eyledüñ ol cefâyı ma'nâ baña eyledüñ pes (7) yine ol pâymerd ne kâr eyelügini beyân eylemege şürû' idüb buyururlar

(3288) Meşnevî

Çün begür-ı ân velîni'met resîd

Geşt giryân zâr u âmed derneşîd

(3289) Meşnevî

Güft (8) ey puşt u penâh-ı her nebîl

Mürtecâ vü gavş-ı ebnâ'u's-sebîl

(3290) Meşnevî

Ey gam-ı erzâk-ı mâ berhâtiret

Ey çü rızk-ı 'âm ihsân u biret

Çünkim ol garîb (9) vâmdâr pâymerdle bile gelüb ol velîni'metinüñ kabrine irişdi giryân oldı zârîlük kıldı ve su'âl ve taleb eylemege geldi *neşîd* nunuñ fethasıyla (10) ve şînüñ kesriyle şol şî'rdür ki halk içinde oğınur bunda merşiyye okumaq ma'nâsı murâd olur ol garîb bu gûne nevha idüb didi ey (11) her nebîlüñ puşt ve penâhı *nebîl* büzürg ve nîkû ma'nasınadur fakîr ma'nâsına dağı isti'mâl olunur ve bunda fakîr ma'nâsı olmak münâsib görünür egerçi (12) ey ulularuñ ve nîkükârlaruñ puşt u penâhı dimek dağı câyiz olur ey ebnâ-yı sebîlüñ gavşı ve mürtecâsı ya'nî ey misâfirlerüñ ve yol ehlinüñ (13) mümidd ve mu'îni ve mağall-i recâsı ve me'vâ ve mültecâsı didi ey şol şâhib-i sa'âdet bizüm erzâkımuz gamı senüñ hâtıruñ üzredür ey senüñ ihsânüñ (14) ve birrüñ rızk-ı 'âm gibidür ba'zı nüshada 'âmdan soñra vâv-ı 'âtıfa vâkı' olmışdur galat-ı nâsihdür ve haşâdur esahh olan nüshada vâv-ı 'âtıfa ihsândan (15) soñra vâkı' olmışdur

(3291) Meşnevî

Ey fakîrânra ‘aşîre v’vâlideyn

Derharâc u harc u derîfâ-yı deyn

Ey fakîrlere vâlideyn ve ‘aşîre gibi olan şâhib-i (16) devlet harâcda ve harcda ve îfâ-yı deynde ya’nî ey fakîrleriñ deynini îfâ ve edâ eylemede ve harclarını görmede ve harâc ve tekâlîf vaqtinde anlarıñ (17) harâcını ve tekîfîni üzerine almada ve anlardan iskâţ kılmada peder ve mâder gibi mihrbân olan ve kavm u kabîle gibi mu’în ve zahîr gelen şâhib-i sa‘âdet (18) didi

(3292) Meşnevî

Ey çü baħr ezbehr-i nezdîkân güher

Dâde vü tuħfe suy-ı dūrân maţar

Ey baħr gibi nezdîklerden ötüri güher virmiş ve dūrlar cānibine maţarı (19) tuħfe virmiş ya’nî ey deryâ gibi kendüye qarîb olanlara gevher virmiş ve kendü qarîbinden ve civārından [H358a] ba‘îd olanlara bārānı tuħfe göndermiş ya’nî (20) sehâb-ı deryâdan emţarı alub deryâdan dūr olan yerlere ol maţarları tuħfe iletdüğü gibi sen deryâ-yı keremden daħı bir kimse ol hem dirhem ve dînârı (21) alub ba‘îd olanlara anı senden tuħfe viren devletlü didi

(3293) Meşnevî

Puşt-ı mâ germ eztu būd ey âftâb

Revnaķ-ı her kaçır u genc-i her ħarâb

Ey âftân bizüm (22) arķamuz senden germ oldı ey her kaçırñ revnaķı ve her ħarâbuñ genci ya’nî ey her kaçırñ revnaķı ve ey her ħarâbuñ genci olan âftâb-ı kerem bizüm (23) puştımız senden germ ve kavî oldı ve saña i‘timâd ve ittikâ itmekle bu kadar düyünü irtikâb kıldı sen benüm kaçır-ı derünümüñ revnaķ u tâbı ve ħarâb (24) olan ħalbimüñ genc-i bîhesâbî idüñ didi

(3294) Meşnevî

Ey derebrüyet nedîde kes girih

Ey çü Mîkâyil zâd u rızkdih

Ey senüñ rüyında ve ebrüñ- (25) da kimse çin ü girih görmemiş ey Mîkâyil gibi zâd ve rızq virici ya'nî Hazret-i Mîkâyili Haq Te'alâ Hazretleri erzâk üzre müvekkil eyleyüb (26) herkese maşsum olan rızqı Mîkâyil Hazretleri virdügi gibi sen kullarına zâd ve rızq viricisin bâhuşuş ki bu ihsân ve keremde (27) kimsenüñ rüy-ı şerîfünde 'akd u çin görmemişdür ki eshâ ve ekrem olan kimselerüñ halk-ı laţîfi böyle olur ki cüd u 'atâ eyledükde güler (28) yüz ile ve şîrîn söz ile cüd u 'atâ eyler

(3295) Meşnevî

Ey dilet peyveste bāderyā-yı ğayb

Ey biĶāf-ı mekrümet 'AnĶā-yı ğayb

Ey senüñ gönlüñ deryā-yı (29) ğayba peyveste olan ey mekrümet Ķāfında 'AnĶā-yı ğayb olan devletlü ya'nî ey senüñ gönlüñ 'alem-i ğaybuñ deryā-yı vücūdına muttaşıl olan şāhib-i (30) devlet ey mekrümet küy-ı Ķāfda 'AnĶā-yı ğaybî olan şāhib-i sa'âdet didi

(3296) Meşnevî

Yād nāverde ki ezmālem çî reft

SaĶf-ı semt-i himmetet hergiz nekeft

(31) Yād getürmemiş böyle diyü ki maldan ne gitdi senüñ himmetüñ saĶfinüñ gitmesi hergiz şikâfte olmuş *nekeft* kâf-ı 'Arabînüñ fethasıyla yarılmadı ma'nāsına- (32) dur keften lafzından müştâkdur *keften* yarılmağa dirler ya'nî ol ğarîb bu güne nevhâ eyledi ve anuñ bu güne medhin söyleyüb didi ki ey h'âce-yi kerîm sen (33) şol cüd u kerem şāhibisin ki her ne kadar māl ve rızq 'atâ eyleseñ maldan ne gitdi diyü hâţıra getürmemişdür ve senüñ 'ālî olan himmetüñ (34) saĶfı hergiz şaĶ olmadı ve himmet-i 'aliyye ki fütür u noĶşân gelmedi

(3297) Meşnevî

Ey men ü şad hemçü men dermâh u sâl

Mer turâ çün nesl-i tu geşte 'ıyâl

(35) Ey ben ve yüz benim gibi kimseler ayda ve yılda taḥkîkâ saña senüñ neslüñ gibi 'ıyâl olmuştur ya'nî ey sen şol bir kerîm ve seḥâ ve civânmerd ḥ'âcesin (36) ki ben ve benim gibi niçe yüz muḥtâc ve faḳîr kimseler her ayda ve her yılda senüñ evlâd u ensâlüñ kendüñe niçe oldıysa bize daḥı evlâd u (37) ensâl gibi saña 'ıyâl olduḡ ve senden niçe luḡflar ve iḥsânlar ve ri'âyetler bulduḡ didi bunda ol ġarîb vâmdâr lisânından seḥâ ve cüvânımızda (38) olan kimselerüñ evşâfını ve aḥvâlini beyân eylemişdür ki kerîmü't-ḡab' olan seḥâlarıñ muḥtâclarla mu'âmelesi böyle olur ve seḥâ ve kerem şâhibi fuḳarâ (39) ve zu'afâya luḡ u iḥsânı böyle eyle dimegi iş'âr kıılır

(3298) Meşnevî

Naḡd-ı mâ vü cins-i mâ vü raḡt-ı mâ

Nâm-ı mâ vü faḡr-ı mâ vü baḡt-ı mâ

(3299) Meşnevî

Tu nemürdî nâz u baḡt-ı mâ bemürd

(40) 'Ayş mâ vü rızk-ı müstevfâ bemürd

Bizüm naḡdimüz ve bizüm cins-i metâ'ımız ve bizüm raḡtımız bizüm nâmımız ve bizüm faḡrimüz ve bizüm baḡtımız idüñ ey ḥ'âce-yi kerîm (41) sen ölmedüñ [H358b] bizüm nâzımız ve baḡtımız öldi ya'nî mü'minler ölmez bâḡüşüş ki kerîmü'n-nefs olasın bizüm baḡtımız idüñ ve biz senüñle nâz eylerdük sen [P561b] (1) dâr-ı fenâdan dâr-ı beḡâya intikâl eyledüñ ve bizüm baḡtımız ve nâzımız ve 'ayşımız ve müstevfâ olan rızkımız öldi sen gitmekle 'ayşımıza ve müstevfâ olan rızkımıza (2) noḡşân geldi

(3300) *Meşnevî*

Vāhidun ke'l-elf derrezm ü kerem

Şad çü Hâtem gâh-ı İşâr u ni'am

Rezm ve keremde bîn kimse gibi bir kimse idüñ İşâr ve ni'am vaqtinde yüz (3) Hâtem gibi idüñ ya'nî şecâ'atde ve kerem kılmada niçe biñ âdeme mu'âdil idüñ ki senüñ şecâ'atınuñ ve keremüñ niçe biñ âdem kadar var idi ve (4) ni'cetler ve İşâr ve nişârlar eylemek vaqtinde sen niçe yüz **Hâtem-i Tayy** gibi bir kimse idüñ didi

(3301) *Meşnevî*

Hâtem er mürde bemürde nîdihed

Girdkânhâ-yı şümürde mîdihed

(5) (3302) *Meşnevî*

Tu hayâtî mîdihî derher nefes

K'ez nefîsî mînegunced dernefes

(3303) *Meşnevî*

Tu hayâtî mîdehi pes pâydar

Naqd-ı zerr-i bîkesâd u bîşümâr

Hâtem eger mürdeyi mürde- (6) ye virdiyse ma'dûd cevizler virür ya'nî Hâtem-i Tayyuñ virdüğü dirhem ve dînâr ve metâ'-ı dünyâ-yı gaddârdur ki filhâkîka bunlar mürde dururlar ve bunlara t̄alib (7) ehl-i dünyâ dağı mürde hükminde dururlar ve li hazâ kâle 'aleyhisselâm *lâtucâlisü'l-mevtâ illâ ve hum ehlu'd-dunyâ*¹³²¹ ve kâle 'aleyhisselâm İzâ *ıyyākum ve mucâlestu'l-mevtî* (8) *kâlû ve mine'l-mevtî yâ Resûlallâh kâle'n-Nebiyî şallallâhu 'aleyhi ve sellem elağniyâ*¹³²² aşhâb-ı nühâ katında ve ma'dûd olan dirhem ve dînâr sayılmış cevizler gibidür pes (9) 'indel'ârifin Hâtem-i

¹³²¹ "Ölülerle birlikte oturmaktan sakınınız. Onlar dünyâ ehlidir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 150. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹³²² "Ölülerle birlikte oturmaktan sakınınız." Ashâb-ı Kirâm: 'Ölüler kimlerdir ey Allah'ın Resûlü!' diye sordular. Nebî (a.s): 'Onlar zenginlerdir' buyurdu." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 150. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Ṭayyūn sehâsı sehâ degildir zîrâ Hâtem mürde ve cemâd olan şey'leri ṭâlib-i dünyâ olan kimselere bezl ü ĩsâr eylerdi anuñ dirhem ü dînâr (10) virmesi ricâl mertebesine bâliğ olan ehl-i kemâl atında eṭfâle şayılmış ozlar virmek gibidür ammâ sen ey saḫıyy-i kâmil ve civânmerd olan fâzıl (11) her nefesde ṭâlib-i ḫayât-ı ṭayyibe olanlara bir ḫayât-ı ebediyye virürsin ki nefislükden nefese şıgmaz *nefes* bunda kelâm ma'ınâsınadır ya'nî ey ecver ve eşḫâ olan (12) kâmil sen her vechle Hâtem-i Ṭayydan ecved ve eşḫâ ve senüñ virdügiñ anuñ virdüğinden eḫdâl ve a'ladur zîrâ sen her demde ṭâlib olan âdeme bir ḫayât-ı (13) albiyye ve ni'met-i rûḫâniyye ve ğıdâ-yı nûrâniyye virürsin ki ol ḫayât-ı albiyye ziyâde nefâsetinden kelâma şıgmaz ve ğayet leṭâfetden dehâna ve beyâna gelmez (14) sen şol luṭf u kerem şâḫibi ehl-i sa'âdetsin ki ziyâde pâydâr ve ebedî bir ḫayât virürsin ve bîkesâd ve bîşümâr olan naḫd-i zerri virürsin bunda (15) bîkesâd olan *naḫd-i zerr*den murâd ḫikmet zerrleri ve bîşümâr olması ***ve men yu'te'l-ḫikmete feḫad ütiye ḫayran keşîren***¹³²³ âyetiniñ muḫtezâsınca ḫayr-ı keşîr olmasıdır ve (16) zerr-i ḫikmet aşlâ kesâd olmak ihtimâli yoḫdur belki hemîşe dünyâda ve âḫiretde revâc ve revnaḫ bulmadadır âle fîdîbâceti's-sifri's-sâliṣ *ve ye'ḫuza* (17) *minkenzi'l-ḫikmeti emvâle'l-azîmete elletî lâtuksadu velâ tûraşu mîrâşe'l-emvâl*¹³²⁴ ve âle elḤakimü't-Tirmizî *eccüdu't-tammu bezelu'l-ilmu feinne metâ'a'd-dünyâ 'arazun zâyilun* (18) *yunḫaşuhu'l-infâku vel'ilmu 'aksuhu feinnehu dâyimun ve bâḫin*¹³²⁵ ve buraya münâsib olan ba'zı kelimât **Ṭariḫâtnâmede** bâb-ı zekûtta mezkûr olmuştur anda ṭaleb olına

(3304) Meşnevî

Vârişî(19) **nâbüde yek ḫüy-ı turâ**

¹³²³ “Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir.” (Bakara 2/269)

¹³²⁴ “Ve hikmet hazinesinden kâsid olmayan ve emvâl mirâsı gibi geri kalmayan emvâl-i azîmeyi alır.” Konuk, A. A. (2005e). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. S.Eraydın; M. Demirci; M. Tahralı; S. Arpaguş; N. Tosun). İstanbul: Kitabevi Yay., C. 5, s. 13.

¹³²⁵ “Tam cömertlik ilim verir. Dünya metâı değersiz bir yük olduğundan infak ve ilim onu azaltır, aksi ise kalıcı ve daim olur.”

Ey felek secdekünān kūy-ı turā

Senüñ bir hūyuñ bir vāriş olmamış ey felek senüñ kūyuña secde idicidür h̄āce-yi (20) Tebrizīnün ğarīb vāmdār lisānından [H359a] medh̄ini itmek münāsebetiyle h̄āce-yi kāyināt ḥazretlerinün medh̄ine işāret buyururlar ve dirler ki ey (21) h̄āce-yi ‘ālem ve ey seyyīd-i veled-i ādem senüñ bir hūy-ı şerīfūne bir vāriş olmamış ve ḥuluk-ı ‘azīmüñi bir kimse bulmamış ki senüñ şān-ı şerīfūñ- (22) de Ḥaḳ *inneke le‘ālā ḥulukın ‘azīm*¹³²⁶ buyurmuşdur ey sen şol ‘azīmüşşānsın ki felek senüñ maḳām u mekānuña secdegāndur

(3305) Meşnevī

Ḥalkrā ezgürg-i (23) ğam luḫfet şubān

Çün Kelīmullah şubān-ı mihrbān

Ḥalk için ğam gürginden senüñ luḫfūñ şubāndur Kelīmullāh gibi şubān-ı mihrbāndur ya‘nī ğam ve elem ki (24) filmeşel bir gürg-i derrende gibi ḥalka mużırr ve ziyankār bir ḥāletdür senüñ luḫf[ūñ -H] ve merḥametüñ bu ḥalk-ı ‘ālemi ğam ve elem ḳurtlarından ḥıfz ve ḥimāyet (25) idicidür mihrbān olan Kelīmullāh Ḥazretleri kendü ḳoyunlarına şefḳat idüb anları ḥıfz ve ḥimāyet eyledügi gibi şol zamānda (26) Ḥazret-i Mūsā şalavātullāhi ‘alānebiyyinā ve ‘aleyh Şu‘ayb-i Nebī Ḥazretlerinün ‘aleyhisselām Şafūrā nām duḫterini tezevvüc itdi Şu‘ayb-ı Nebī Ḥazretleri aña (27) bir ‘aşā ve kendü ḳoyunları sürüsinden bir süri ḳoyun virüb Mışr cānibine gitmege ve ḥalkı Ḥaḳ yolına da‘vet itmege izn ü icāzet viridi (28) Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhisselām ḥātūnını yanına alub ve Mışr cānibine müteveccih olub ol ḳoyun sürüsini sürüb bir gün aḫşam zamānına bād (29) ve bārān āvānında vādi-yi Eymen kenārına geldiler ḥikmetullāhuñ ol şeb-i zūlmānīde ḥātūnlarına vaz‘-ı ḥaml eylemege iḳtizā itdi bir cānibden zūlmet şeb (30) bir cānibden daḫı ra‘d ü berḳ ve bād u bārānuñ zūhūrı ve istīlāsı ol Ḥazreti mużtar ḳodı ma‘ahazā ol ḳoyuncuḳları daḫı her biri bir cānibe firār

¹³²⁶ “Ve sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.” (Kalem 68/4)

itmege (31) başladı hele bunları ne hāl ise bir yere cem' eyledi ammā bunlaruñ içinden birisi ol Hāzretten kaçdı ve ol dañı segredüb anuñ ardına düşdi (32) nitekim bu hikāye bu ebyāt-ı şerīfe ile işāret idüb buyururlar

(3306) *Meşnevī*

Güsfendī ezKelīmullāh girīht

Pāy-ı Mūsā ābile şud na'ı rīht

(3307) *Meşnevī*

Der-(33) pey-i ü tā beşeb dercüst ü cū

V'ān reme gāyib şude ezçeşm-i ü

(3308) *Meşnevī*

Güsfend ezmāndegī şud süst ü mānd

Pes Kelīmullāh gerd ezvey feşānd

(34) (3309) *Meşnevī*

Kef hemī mālīd berpuşt u sereş

Mīnevāht ezmihr hemçün mādereş

(3310) *Meşnevī*

Nīmzerre tīrgī vü hışm nī

Ġayr-ı mihr ü raħm u āb-ı çeşm nī

(3311) *Meşnevī*

Güft(35) gīrem bermenet raħmī nebūd

Tab'-ı tu berħod çirā istem nümūd

Bir güsfend Kelīmullāh Hāzretlerinden kaçdı ve Hāzret-i Mūsā anuñ ardınca muħkem segretti hattā (36) ol Hāzretüñ pāy-ı mübāregi āble oldı ve na'li dökdi ya'nī ziyāde segretmeden şişdi ve kabarı kabarı oldı ve başamaqlarını dökdi ol koyunuñ ardınca aħşama (37) dek cüst ü cūda oldı ve ol koyun sürüsü anuñ gözinden gāyet olmuş idi ol süriden kaçan koyun māndelükden ya'nī yorgunluğdan (38) süst oldı ve

kalı pes Kelīmullāh Hāzretleri ol koyuncuğı tıtdı ve andan tozu sildi ve anuñ arkasına ve başına merhametle elini sürdi (39) ve şıgadı ve mihr ü maħabbetden anı māder gibi oħşadı ve şefkat kıldı yarım zerre kadar ol Hāzrete tīre ve hışm olmadı mihrden ve rahmdan ve (40) āb-ı çeşmden ğayrı olmadı ya'nī ol Hāzret egerçi bu kadar [H359b] ta'ab ve zahmet çekdi lākin ařlā bulanmadı ve hışma gelmedi ve ağlamadan ve şefkat ve merhamet kılmadan (41) ğayrı ol Hāzretten bir hūy u haşlet şadır olmadı huřuřā beğāyet ğazabnāk idi ammā merhamet ve şefkati dağı ziyāde ğālib idi kemāl-i [P562a] (1) şefkatinden ol firār eylen ğuşfende didi ey derdmend tıtalum ki senüñ baña bir rahmuñ olmadı senüñ řab'uñ saña niçüñ istem gösterdi eger baña merhamet (2) itmeyüb acımaduñ ise kendü nefsuñe bāri bu ta'ab ve zahmeti niçün revā gördüñ didi ve bu ğüne merhamet ve şefkatler izhār eyledi

(3312) Meřnevī

Bāmelāyik ğüft Yezdān (3) ān zamān

Ki nübüvvetrā hemizībed fülān

Yezdān Hāzretleri celle ve 'alā melāyikeye ol zamān didi ki ey benüm meleklerüm fülān şulum nübüvmete yaraşur ve risālete (4) lāyık olur ki andan mertebeyi merhamet ve şefkat ve hüsnsiret zuhūra gelür koyuncuğlara bu mertebeyi merhamet ve şefkat eyleyen benüm şullaruma dağı rā'ī (5) ve dā'ī olsa ve anlara terbiye idüb himāyet kılsa lāyık olur buyurdı

(3313) Meřnevī

Muřtafā fermüd ğod ki her nebī

Kerd çübāniř bernāyā řabī

(6) (3314) Meřnevī

Bīřubānī kerden ü ān imtiħān

Hāř nedādeř piřvāyī-yi cihān

(3315) *Meşnevî*

Güft sâyil hem tu nîz ey pehlevân

Güft men hem bûdeem dehrî şubân

(3316) *Meşnevî*

Tâ (7) şevved peydâ vakâr u şabrşân

Kerdşân piş ezñübüvvet Hâk şubân

Bu ebyât-ı laţîfe bu hadîs-i şerîfe işâret olur ki **İmâm Buḥārî Ḥazretleri** (8) **Ebū Hureyre Ḥazretlerinden** raḍıyallāhu ‘anh rivāyet buyururlar kâle şalallāhu ‘aleyhi ve sellem *mābe‘aşallāhu nebiyyen illā ra‘ā’l-ġaneme feḳālū ve ente Yā Resūlallāh feḳāle* (9) *‘aleyhi vesselām ne‘am kuntu er‘ā ‘alā karārî yütā liehli Mekkete*¹³²⁷ kezā *fīlMeşārīḳ velMeşābīḥ fīBābi’l-icāret ve ma‘nā-yı şerīfi Allāh Tebārek ve Te‘ālā bir peygamberi* (10) ba‘ş eylemedi illā ol peygamber koyun gütdi pes aşḫāb-ı kirāmdan orada ḥāzır olanlar didiler yā Resūlallāh sen daḥı koyun gütdüñ mi Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām (11) didi ne‘am ben daḥı koyun gütdüm ehl-i Mekke için kırātılar üzre ba‘zılar *Ḳarārīḥ* Mekke eṭrāfında bir mevzi‘üñ ismidür ve Uḫud Taḡına daḥı dirler dimişler (12) bu taḳdīrce *‘alīfi* ma‘nāsınadur dimişler ve ba‘zılar daḥı *ḳarārīḥ* kırātuñ cem‘idür *ḳırāt* nişf-ı dānḳa dirler ya‘nī ehl-i Mekke beni istīcār idüb ben (13) anlara her gün bir kırāta ücretle koyun gütdüm demek olur ve bu ebyāt-ı şerīfe daḥı bu hadîs-i şerīfi tefsīr kıılır buyururlar ki Muştafā (14) Ḥazretleri buyurur ki her nebī ol koyuna çobanluk itdi bernā yā şabī ya‘nī ya şabī iken veyāḥūd büyüyüb cüvān olduḡı ḥālinde koyun gütdi didi (15) çobanluk eylemek ve ol imtiḥān u iḥtiyārsuz Hâk Te‘ālā ol peygambere cihān pişvālıḡını virmedi illā ol peygamber koyun çobanlığı itdükdēn (16) ve Hâk Te‘ālā anı ra‘y-ı ġaneme mübtelā kııldıḡdan soñra pişvāluk virdi ol meclisde bir sâyil ol Ḥazrete didi sen daḥı koyun gütdüñ mi (17) ey

¹³²⁷ “Allah hiçbir peygamber göndermemiştir ki, koyun gütmemiş olsun. ‘Sen de mi ey Allah’ın Resûlü?’ diye sordular. ‘Evet, ben de belli bir ücret karşılığında Mekke halkının koyunlarını gütmüştüm’ buyurdular.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 399. [Hadisin saḥîḥ olduḡu belirtilmiştir.]

pehlevān-ı nübüvvet ve risālet didi ol Hāzret şallāluhu ‘aleyhi ve sellem didi ben hem bir dehr şubān olmışam [H360a] ya‘nī ben daḥı Mekke vādilerinde bir zamān (18) ücretle ra‘y-ı ḡanem kılmışam didi ve enbiyā-yı ‘ızāmuñ koyun gütmelerinde ḥikmet budur ki tā kim anlaruñ vaḳārı ve şabrı peydā ola anuñçün Hāḳ Te‘ālā (19) anları nübüvvetden muḳaddem koyun çobanı itdi ve anlaruñ her birisi ḳablebi‘set koyun gütdi ḳāle şāriḥu’l-**Meşābīḥ** fişerḥ-i hezā elḥadīs (20) *‘illetu ra‘īhim’ul-ḡaneme innahum izā ḥāleṭū’l-ḡaneme zāde lehumu’l-ḥikem veşşefaḳatu feizā şabaru a’lāmeşakḳati ra‘yi’l-ḡanime ve ‘alimū ihtilāfe ṭabāyi‘i kulli ferdiin mine’l-ḡanemi* (21) *ve şabaru ve a’lācem‘ihā ma‘atefarruḳihā filmer‘ā velmeşrebi ve ‘arafū da‘fehā ve ihtiyācehā ilā mavḍa‘in şabaru ve a’lāmuḥālaṭati’l-‘avāmi ma‘aihtilāfi* (22) *ṭabā‘ihem ve ḳilleti ‘uḳūli ba‘ḍihim velā temillu nüfūsuhum min da‘vāyehum ilā’ d-dīne liannahum i‘tādu ve a’lā taḥammuli’l-meşakḳati*³²⁸

(3317) Meşnevī

Her emīrī k’ū şubānī-yi beşer

Ān çünān (23) āred ki bāşed mü’temer

Her bir emīrūñ o beşer nev‘inüñ çobanluḡını ancılayın getüre ki mü’teber ola mü’teber emri ḳabül eylemiş ma’nāsınadur ya‘nī (24) her bir ḥākim nev‘-i beşerūñ çobanluḡını ancılayın getürmek gerekdür ki ol ḥākim Allāh Te‘ālānuñ emrini ḳabül eylemiş ola ve anuñ ḳulları içinde Allāh (25) Te‘ālānuñ buyurduḡı üzre ḥükümet kıla

(3318) Meşnevī

Hilm-i Mūsāvār ender ra‘y-ı ḥod

Ū becā āred betedbīr ü ḥired

³²⁸ “Koyun gütmeleri meselesi; eğer koyunları birbirine katarlarsa hikmet ve şefkatleri artar. Eğer koyun gütmeleri konusunda sabrederlerse ve o koyunlardan her birinin tabiatını (karakterini) öğrenirlerse ve merada ve çayırılıkta ayrışmalarının yanında birleşmelerine de sabrederlerse onun (koyunun) bir yerden bir yere naklindeki zaaf ve ihtiyaçlarını da öğrenmiş olurlar. Avâmın tabiatının ihtilafı ile akıllarının eksikliğini ve davalarından ziyade dine meyledişlerini öğrenirler. Çünkü meşakkata ve tahammül etmeye alışmışlardır.”

(3319) *Meşnevî*

Lâcerem Hâkkes dihed çübâniyî

(26) *Berfirâr çarh-ı meh rûhâniyî*

Kendünüñ ra‘yında Mûsāvâr hilmî o yerine getüre tedbîr ve hıredle ya‘nî ol emîr kendünüñ re‘âyâsı huşûşında (27) Hâzret-i Mûsâ gibi tedbîr ve hıredle hilm ü şefkati yerine getüre ve her kim merhamet ve ‘adâlet üzre ol çünkim ol emîr kendü ra‘iyyesi içre böyle (28) ‘amel kıla lâcerem Hâk Te‘âlâ aña çarh-ı mâhuñ fevki üzre rûhânî bir çobanluk virür *firâr* bunda fevķ ma‘nâsına olur *çarh-ı meh* felek-i kamer dimekdür (29) bunda mertebe-yi ‘alâ murâd olur ya‘nî emîrünü kendü re‘âyâsı içre ‘aql ve tedbîrle Mûsāvâr hilm ü merhameti yerine getüre lâcerem Hâk Te‘âlâ aña minhaysü’l-(30) ma‘nâ felek-i kamerden ‘alî mertebe üzre rûhânî bir râ‘îlük ve dâ‘îlük virür ve anı ‘âdil olan emîrler mertebesine irgürür ki ‘âdil olan emîr- (31) lerünü mertebesi *inne’l-muķtîsine ‘indallâhi ‘alâmenâbere min nûrin ‘anyemîni’r-Rahman*¹³²⁹ hadîşinünüñ hasebince ‘indallâh nûrdan minberler üzre oturmaķdur

(32) (3320) *Meşnevî*

Ân çünân ki enbiyârâ z’în ri‘â

Berkeşid ü dâd-ı ra‘y-ı aşfiyâ

Ancılayın ki enbiyâ-yı ‘ızâmı bu ri‘âdan Hâk Te‘âlâ çekdi ve anlara aşfiyân ra‘yını virdi (33) *aşfiyân* şafînünü cem‘idür bunda *aşfiyândan* murâd enbiyâya mütâba‘at eyleyen mü’minlerdür ki nev‘-i beşer hayvânâta nisbetle şafiler nev‘-i beşerden enbiyâya (34) îman getüren ve kendüleri mütâba‘at mertebesine yetüren ümem daķı şafilerdür pes tavzîh-i ma‘nâ böyle demek olur ki Allâh Te‘âlâ Hâzretleri ol (35) emîri halk çobanluğundan yukarı çeküb ancılayın aña bir rûhânî çobanluk virerek enbiyâ-yı ‘ızâmı nitekim bu koyun çobanluğundan yukarı (36) çekdi ve şafî olan

¹³²⁹ “Âdil olan emirler, Allah katında kendilerine Rahmân tarafından bahsedilen nurdan minberler üzerine oturmaktadırlar.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 400. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

mü'minlerüñ ra'fını ve terbiye ve irşādını anlara virdi pes münāsebetle bu kadar ma'arif buyurdıklarından şoñra yine ol ğarīb (37) vāmdāruñ h̄'āce-yi Tebrīziye didüĝini beyān eylemege şürü' idüb buyururlar

(3321) *Meşnevī*

H̄'āce bārī tu der'īn çübāniyet

Kerdi ānça kūr gereded (38) *şāniyet*

Ey h̄'āce sen bārī bu çobanlığıñda ol nesneyi itdüñ ki senüñ şānī ve 'āyibuñ kör olur *şānī* 'āyiba ve kādih (39) ve buĝz idici ma'nāsına [H360b] ya'nī ey h̄'āce sen dahı bu za'ifā ve fuķarāya eyledüĝüñ ri'āyet ve ħimāyet ol luṭf u ihsānı eyledüñ ki saña buĝz (40) eyleyici ve senüñ 'aybuñı bilici kimseler kör ve ebter oldı

(3322) *Meşnevī*

Dānem ānçā dermükāfāt İzedet

Serverī-yi cāvdāne bahşedet

(3323) *Meşnevī*

Berümīd-i keff (41) *çün deryā-yı tu*

Bervazīfe dāden ü İfā-yı tu

(3324) *Meşnevī*

Vām kerdem nüh hezār ezzer güzāf

Tu kucāyī tā şevved İn dürd şāf

Bilürüm ol 'ālemde [P562b] (1) mükāfāt eylemede senüñ İzedetüñ saña cāvidānī serverlük bahş eyler ya'nī *hel cezā'u'l-ihsāni illā'l-ihsān*¹³³⁰ āyet-i kerīmesinüñ ħasebince bilürüm ki senüñ (2) Rabbüñ saña bu ihsānuñ muķābelesinde mükāfāt ve mücāzāt kılmada ol 'ālem-i bākīde cāvidānī sürürüñ ve ebedī sulṭānuñ ve şāh- (3) luk virür ve seni serīr-i a'lāya ve maķām-ı bālāya irgürür ey h̄'āce senüñ deryā gibi gevhernişār olan kefüñ ümīdi üzre senüñ vazīfe (4) virmekligüñ ve İfā-yı düyün ve

¹³³⁰ “İyiliĝin karşılıĝı iyilikten başka bir şey midir?” (Rahmān 57/60)

edā-yı hācet eylemekligün üzre i'timād ve ittikā idüb güzāf yire tokuz [biñ +H] altun borc itdüm sen (5) kandesin ki tā kim bu dürd şāfī olsa ve bu kadar vācibü'l-edā olan düyünü viresin ve beni bu gam u guşşadan kırtarub selāmet mertebesine irgüre- (6) sin didi

(3325) Meşnevī

Tū kucāyī tā ki ḥandān çün çemen

Gūyiyem bistān dü şad çendān zimen

(3326) Meşnevī

Tū kucāyī tā merā ḥandān kunī

Luṭf u iḥsān (7) çün Ḥudavendān kunī

(3327) Meşnevī

Tu kucāyī tā berī dermaḥzenem

Tā kunī ezvām u fāka iyminem

Sen kandesin ey ḥāce tā kim çemen gibi ḥandān ve tāzerūy (8) baña diyesin ol deynün ziyāde iki yüz ol kadar benden altun al sen kandesin tā beni ḥandān eylesin Ḥudāvendler ya'ni pādşāhlar (9) gibi luṭf u iḥsān eylesin sen kandesin tā beni maḥzenüñe iledesin tā kim ben vāmdan ve fākadān eyleyeyesin ve baña bu benüm maḥzenümden her ne kadar dirhem (10) ve dīnār ister iseñ al diyü söyleyesin

(3328) Meşnevī

Men hemī gūyem bes ü tu miḥdalem

Güfte k'īn hem gīr ezbehr-i dilem

Ben söyleyem kifāyet eyler ve sen miḥdal baña (11) dimiş olasın ki bunu hem tut benüm ḥāṭırım için ya'ni ben saña bu kadar bes ve kāfidür diyem ve sen ifdāl ve kerem şāhibi bunu daḥı benüm (12) ḥāṭırım için tut ve aḥz it dimiş olasın ve teklīf kılasın didi ve ḥāce-yi kerīmi mübalağayla bu güne medḥ eyledi ve filḥakīka (13)

cūd u seḥānuñ ve kerem ve ‘aṭānuñ nihāyeti budur bundan artık cūd u kerem olmaz
ki bir kimse bu kadar şey’i baña vāfī ve kāfīdür dirken bunu daḥı (14) benüm ḥātırum
içün al diyü bir kimseye teklīf olına

(3329) Meşnevī

Çün hemī günced cihānī zīr-i ṭīn

Çün begünced āsmānī derzemīn

(3330) Meşnevī

Hāşe lillah tu birūnī⁽¹⁵⁾ ezcihān

Hem bevaḳt-i zindegī hem īn zamān

Bir ‘azīm cihān ṭīn altına niçe şıgar ve bir ‘azīm āsmān zemīne niçe şıgdı ya‘nī sen
bir (16) cihān-ı ma‘nāsın ki bu ab u kil altına şıgmazsın ve bir āsmān-ı rūḥānīsın ki
bu zemīne şıgmaz ve yer altına girmezsin ḥāşe lillāl sen bu cihāndan (17) bīrünsın
ya‘nī senüñ bu cihāna şıgmaqlıḡuñdan ve ba‘delvefāt bu zīr-i zemīne
girmekligüñden ben Allāhı tenzīh eylerüm ki ol Allāh seni hem zindelük (18)
vaḳtinde ve hem bu zamān bu cihānuñ verāsında saña maḳām virmiş ve sen maḳ‘ad-
i şıdḳa ırgürmişdür

(3331) Meşnevī

Derhevā-yı ḡayb mürḡī mīpered

(19) Sāye-yi ū berzemīnī mīfütēd

(3332) Meşnevī

Cism sāye-y sāye-yi sāye-y dilest

Cism key ender ḥur-ı pāye-y dilest

Meşelā hevā-yı ḡaybda bir kuş (20) uçar anuñ sāyesi bir zemīn üzre [H361a] düşer
sen hem zindelük ḡālinde böyle idüñ ki senüñ mürḡ-ı ḳalbüñ hevā-yı ḡaybīde uçardı
ve (21) cismüñ sāyevār bu zemīn üzre vāḳi‘ olmuş idi bu cism göñlüñ sāyesinüñ
sāyesinüñ sāyesidür cism dil pāyesinüñ ḳaçan lāyıḳıdur (22) göñül maḫhar-ı ilāhī ve

nūr-ı Rabbānīdür rūḥ-ı revān ol gönülün sāyesi gibidür ve rūḥ-ı ḥayvānī daḥı rūḥ-ı revānuñ sāyesi gibidür ve bu cism-i insānī (23) rūḥ-ı ḥayvānīnün sāyesi gibidür pes cism sāye-yi sāye-yi sāye-yi dil olur eyle olıcaḳ cism gönül mertebesinün lāyıkı olmaz zīrā gönül (24) āyīne-yi İlāhī ve nūr-ı Rabbānīdür ve cism niçe mertebe andan enzel ve esfeldür bu taḳdīrçe cism gönül pāyesine niçe lāyık olur

(3333) Meşnevî

Merd ḥufte (25) cān-ı ū çün āftāb

Derfelek tābān u ten dercāmeḥ'āb

(3334) Meşnevî

Cān nihān ender ḥalā hemçün sicāf

Ten taḳallüb mīkuned zīr-i lihāf

Bir (26) mü'minün ölmesi filmesel nāyim olması gibidür meşelā bir merd yatmış anuñ rūḥı āftāb gibi felekde tābān ve ten ise cāmeḥ'ābda (27) cān 'ālem-i ḥalāda sicāf gibi nihān ammā ten lihāf altında taḳallüb eyler *sicāf* sencef didükleridür ki cāmelerün iç yüzine dikerler ve *ḥalādan* (28) murād 'ālem-i bātındur ve tavzīḥ-i ma'nā böyle dimek olur ki meşelā bir ādem yatmış olsa anuñ cānı āftāb gibi felek-i ma'nevīde tābān olur ve bunda (29) döşekde yatur cān 'ālem-i bātında sencef gibi nihān olur ve bundan yorğan altında yemīne ve şimāle taḳallüb eyler *ennevmu aḥu'l-mevt*¹³³¹ ḥadīsiniñ (30) ḥasebince mevti daḥı buña göre kıyās eyle mü'minleriñ bunları merḳadlar içre yaturalar ve anlarıñ merḳadı riyāz cihetinden bir ravza olur ve rūḥları (31) 'ālem-i a'lāda seyr kıılır

(3335) Meşnevî

Rūḥ çün minemri Rabbī muḥtefīst

Her mişālī ki begüyem müntefīst

¹³³¹ "Uyku ölümün kardeşidir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 401. [Zayıf isnadları bulunsa da hadisin saḥīḥ olduğu belirtilmiştir.]

Rūh çünküm emr-i Rabbīden muhtefīdür her bir mişālī ki rūh (32) hakkında söylerüm ol mişāl müntefīdür ya'nī rūhdan su'āl olınuğda ve istifsār kılınığda *ḳulī'r-rūhu min emri Rabbi*¹³³² dimekle Ḥazret-i Peyğambere anlar (33) cevāb virmege emr olundı ve rūh benüm Rabbimüñ emridür dimekle beyān olinmayub maḥfī kılınıđı çünküm rūh emr-i Rabbānī dimeklükden maḥfīdür (34) ben anuñ hakkında her ne kadar mişāl getirür isem ol aña ṭābeḳü'n-na'l binna'l mişāl olmaz belki ol misālūñ cümlesi müstefīdür nihāyet māfilbāb (35) bu rūh hakkında olan emşāl anuñ şānını ba'zī za'fī'z-zihni olanlara tefhīm için olur yoḥsa muṭlaḳ o rūhuñ zātını ve ḥaḳīqatını (36) ta'rīf için olmaz ve bu rūha müte'allik olan taḥḳīḳ egerçi ba'zī [mevzi'de +H] mürür eylemişdür ammā cild-i evvelde evvele ḳarīb *ten zicān ve cān ziten mestūr nīst* (37) beytinüñ şerḥinde mezkūr olmışdur anda ṭaleb olına

(3336) Meşnevī

Ey 'aceb kũ la'l-i şekkerbār-ı tu

V'ān cevābāt-ı ḥoş u esrār-ı tu

(3337) Meşnevī

Ey 'aceb (38) kũ ān 'aḳīḳ-i ḳandḥā

Ān kilīd-i ḳufl-ı müşḳihā-yı mā

(3338) Meşnevī

Ey 'aceb kũ ān dem-i çün Zülfiḳār

Ān ki kerdī 'aḳlhārā bīḳarār

Ey 'aceb ol senüñ (39) şeker yağdırıcı la'lüñ ḳanı ve ol senüñ cevābāt-ı ḥoşuñ ve esrāruñ ḳanı ya'nī ol faḳīr vāmdār bu güne nevḥa idüb didi ey 'aceb (40) ol senüñ şeker gibi şīrīn sözleri nişār idici leblerün ve ol senüñ ḥoş olan cevāblaruñ ve laṭīf ve dilkeş olan sırlaruñ ḳandedür (41) didi ey 'aceb ol ḳand çiyneyici 'aḳīḳ ve ol bizüm müşkillerimiz [H361b] ḳuflinuñ kilidi ḳandedür didi ya'nī ol 'aḳīḳ gibi olan ve şehd

¹³³² "...De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir." (İsrâ 17/85)

[P563a] (1) ve şeker gibi sözler çiyneyen dehānuñ kandedür ve bizüm müşkillerimiz aqfālını feth eyleyen ol miftāh-ı lisānuñ ne yerededür diyü nevha eyledi ey ‘aceb ol Zülfiqār gibi (2) kaṭc idici dem qanı ya‘nī ol tiğ-i ābdār gibi keskin olan ve gumüm ve hümümü kaṭc eyleyen güftār kandedür ol ki ‘aqqıları bīqarār eylerdi ve şehd ve şeker gibi (3) şīrīn ve lezīz edālar söylerdi didi

(3339) Meşnevī

Çend hemçün fāhte-y kāşānecū

Kū vü kū vü kū vü kū vü kū vü kū

(3340) Meşnevī

Kū hemāncā ki şifāt-ı rahmetest

Qudrestest(4) ü nüzhetest ü fiṭnatest

Ey merd-i ġarīb niçe bir kāşānecū olan fāhte gibi qanı ve qanı ve qanı ve qanı ve qanı ve qanı fāhte ögeyik didükleri kuşdur (5) ki ol kū kū kū öter pes qaçan bir kimse kū kū diyü ikşār eylese anı fāhteye teşbīh iderler pes ol merd-i ġarīb kū kū dimeden ferāğat (6) idüb ol h̄‘āce-yi nīkūnuñ maqām-ı a‘lāsından haber virmeden ötüri kendüsine böyle diyü ki ey merd nevha kū kāşānecū olan fāhte gibi niçe (7) bir o luṭf h̄yūñ maqāmından su‘āl idüb anuñ maqāmı kū ve kū ve kū dirsın ki ol laṭīfū ve şīrīnkū olan şāhib-i sa‘ādet (8) hem ol mertebededür ki şifāt-ı rahmet-i ilāhī vardur ve ol mertebede qudret vardur ve nüzhet vardur ve fiṭnat vardur ya‘nī anuñ mertebesinden qanı (9) qanı diyü ne su‘āl eylersın anuñ maqāmı şifāt-ı luṭfiyye mertebesindedür ki anda Haq Te‘ālānuñ luf u rahmeti ve qudret ü nüzheyi vardur ve daḡı (10) haq eyledügi ‘aqqılar ve fiṭnatlar vardur pes ol ġarībūñ lisānından ol h̄‘āce-yi ‘ālīşānuñ maqāmını beyān buyururlar ve her maḡhar-ı luṭf (11) ve rahmet-i ilāhī olan kerīmlerūñ mertebelerini bu taqrīble hem beyān iderler

(3341) Meşnevī

Kū hemāncā ki dil ü endīşees

Dāyim āncā bud çü şîr ü bîşeeş

(3342) Meşnevî

Kū hemāncā⁽¹²⁾ ki ümîd-i merd ü zen

Mîreved dervâkt-i endūh u hazen

(3343) Meşnevî

Kū hemāncā ki bevaqt-i ‘illātî

Çeşm perred berümîd-i şîhhatî

Ol h̄āce kanı kanı diyü ne istifhām eylersin (13) ki ol h̄āce-yi ‘ālîşân hem ol mertebededür ki anuñ gönli ve endîşesi dāyimā bu dünyāda iken anda oldı şîr ve anuñ bîşesi gibi ya‘nî (14) ‘ālem-i şifāt filmeşel bîşeyistān gibidür ve mazhar-ı şifāt-ı cemāliyye olan merd-i kāmilüñ kalbi ve endîşesi bir şîr-i dilîr gibidür şîr hemîşe bîşe (15) içre sâkin olduğı ve seyr kılduğı gibi mazhar-ı şifāt-ı lutfiyye olan merd-i kāmilüñ kalbi ve ensîşesi bu dünyāda iken hemîşe şifāt-ı ilāhiyye (16) mertebesinde olur ve o a‘lāda seyr ü sülük kıılır çünkim rûh bu bedenden müfârekat eyleye anuñ merci‘ ve maķāmı kalb ve endîşesinüñ bu ‘ālemde (17) iken maţlab u maķşadı olan şifāt-ı ilāhiyye olur ve herkes bu ‘ālemden müfârekat eyledükden şoñra **kullun ledeynā muhđarün**¹³³³ āyetinüñ hasebince Allāh (18) katında hāzır olur ve qarār kıılır velîkin şifāt-ı lutfiyye mazharı olanlar Hāķ Te‘ālānuñ luţf u raķmeti ve ihsān ve mekremeti mertebesinde olurlar ve şifāt-ı (19) ķahriyye ve celāliyye mazharı olanlar Hāķ Te‘ālānuñ ķahr u ğazabı ve ‘azāb u niķmet mertebesinde ķalurlar hāşıl-ı kelām herkes ne şifata mazhar oldıysa (20) ve Hāķ Te‘ālānuñ esmāsından [H362a] her ķanğı ism ol kimsenüñ üzerine hāķim ve rabb oldıysa ve ol kimse bu ‘ālemde anuñ hūķmi üzre niçe ‘amel kıldıysa (21) āhirü’l-emr *kullu şey’in yercî’u ilāşlihi*¹³³⁴ mücebince kendü aşlı cānbine rücū‘ eylemek muķarrerdür anuñ maķarrı dağı ol şifāt olmak

¹³³³ “Onların hepsi (kıyamet gününde) karşımızda hazır bulunacaklar.” (Yâsîn 36/32). Bu ayet, Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: “**kullun lemmā cemî’un ledeynā muhđarün**”

¹³³⁴ “Her şey aslına döner.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 409.

muhaqqıkdur nitekim buraya (22) münāsib olan taḥkīkāt cild-i evvelūñ evveline ḳarīb *her kesī k'ū dūr mān ezaşl-ı ḥ'ıṣ* beytinūñ şerhinde mürür eylemişdür anda taleb olına (23) ve bunda ḥulāşa-yı kelām çünkim ḥ'āce-yi Tebrīzī Ḥazretleri daḥı Ḥaḳ Te'ālānuñ luṭf u kereminūñ ve raḥmet ü iḥsān u ni'metinūñ maḫarı bir cevād (24) u kerīm şāḥib-i devlet idi ve ḳalbi ve fikri ve daḥı bu dünyāda iken Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinūñ rızā-yı şerīfi ve ḳurb-ı laṭīfide idi pes (25) anuñ rūḥ-ı pāki bu 'ālem-i ḥāḳden müfāreḳat eyledükde Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinūñ luṭf u raḥmeti mertebesinde ḳarār eyledi pes ol ḥ'āce ki (26) biz zıkr eyledük hem ol 'ālemeddür ki merd ve zenūñ ümīdi endūh ve ḥazen vaḳtinde ol 'āleme gider ve erden ve 'avretten mü'min olanlar ol 'āleme müteveccih (27) olub Ḥazret-i Ḥaḳdan kendünūñ endūh ve ḡamını def' eylemek için recā ider ki ol ḥ'āce hem ol mertebededür ki bir 'illet vaḳtinde çeşm bir şıḥḫat (28) ümīdi üzre ol cānibe segrür *perred* aşlında uçar ma'nāsınadır ammā çeşme isnād olındukda segrer ve ḥareket ḳılır ma'nāsı virilür ve tavzīḥ-i (29) ma'nā ol ḥ'āce şol 'ālemeddür bir kimseye bir 'illet ve bir maraz işābet eylese ol 'illet ve saḳāmet vaḳtinde anuñ gözi şıḥḫat ümīdi (30) üzre ol cānibe meyl ü ḥareket eyler dimek olur *çeşmden* murād göñül gözi olursa şıḥḫat ümīdi üzre 'illet vaḳtinde çeşm-i dil ol cānibe (31) pervāz ḳılır ve perrān olur dimek hem mülāyim ve münāsib olur

(3344) Meşnevī

Ān ṭaraf ki behr-i def'-i zıştıyī

Bād cūyī behr-i kışt ü keştıyī

(3345) Meşnevī

Ān ṭaraf ki dil (32) işāret mīkuned

Çün zebān yā Hū 'ibāret mīkuned

Ḥ'āce ol tarafdandır ki bir zıştılgūñ def'inden ötüri ekinden ötüri ve bir keştiden ötüri (33) bād istersin ya'nī eger ol ḥ'āce-yi kerīm olsun ve eger andan ḡayrı olan

h̄ācegān olsun elhāşıl her taķı ve naķı ve mü‘min ü muttaķı olan (34) ‘azizler ol tarafdadur ki bir nev‘ zıŖtligüñ def‘ [ü +H] men‘inden ötüri yā zirā‘at eyledigüñ keŖt için veyāhūd bir keŖtinüñ kendü menzil ve (35) müstaķarrına vāşıl olmak için ol tarafından bād-ı muvāfık istersin saña didüm ki taraf ol taraf-ı ma‘nevīdür ki gönül ol tarafa işāret eyler çünkim (36) zebān yā Hū diyü ‘ibāret eyleye ba‘zı nüŖhada nokta-yı vāhide ile *bā Hū vākī‘* olmuŖdur bu taķdīrce çünkim zebān Hūyla ‘ibāret eyleye demek olur (37) lākin evvelkisi esaħħ ve evlādur zīrā *yā huve yā men huve yā men lāhuve illā huve*¹³³⁵ demek Hāzret-i Nebīden ve daħı Hāzret-i ‘Alīden hem Ŗudūr eylemiŖdür ve Hāzret-i (38) Nebī böyle dimege ism-i a‘zam diyü söylemiŖdür ve Hāzret-i ‘Alī Hāzret-i Nebīden ‘aleyhisselāmdan böyle diyü rivāyet eylemiŖdür ve bunuñ taħķiki birkaç mevzi‘de (39) mūrūr kılmıŖdur ammā aŖl **Ṭarīkatnāmede** kısım-ı sānīde bāb-ı sālīsde mezkūr olmuŖdur anda taleb olına ve bir miķdār daħı cild-i evvelüñ evāyiline qarīb (40) *taħlīṭ-i vezīr* [H362b] *derahķām-ı incīl* sürhında *ķudret-i ħod bin ki in ķudret ezust/ ķudret-i tu ni‘met-i ū dan ki hust* beytinüñ Ŗerhinde mūrūr (41) kılmıŖdur anda taleb olına

(3346) *Mesnevī*

Ū ma‘allāhest bīkū kū kū hemī

KāŖ cūlāhāne mākū güftemī

Ol h̄āce hemīŖe bīkū kū Allāhladır kāŖķı [P563b] (1) cūlāhlar gibi mākū diyeydüm *mākū* mekik didükleridür ki cūlāhlaruñ āletidür ki anlar mākūsız olmaduđından ekŖer mākū dirler ve mākū söylerler bunda *mākūdan* murād (2) ‘aql olur ki ‘aql daħı gāh Hāzret-i Hāķ cānibine ve gāh ħalk cānibine varub gelicidür ve Rabbisini ve daħı

¹³³⁵ “Ey O! Ey O olan! Ey O olandan baŖka olmayan O! [Gültekin, böyle bir hadīsi tespit edemediğini belirtmiŖtir. *İsmail Ankaravīnin Mesnevī Ŗerhi*, s. 402.] [Ŗia kaynaklarında geçen ve sufilerin de aktardığı bir hadīstir. Hz. Ali (a.s) buyurdu ki: ‘Bedir’den bir gece önce rüyamda Hızır (a.s)’ı gördüm. Ona dedim ki: ‘Bana bir Ŗey öğret ki onunla dūŖmanlarıma galip geleyim.’ Ŗöyle de diye buyurdu: ‘*Yā huve yā men huve yā men lāhuve illā huve.*’ Uyandığımda bunu Resūlullah’a anlattım. Buyurdu ki: ‘Ey Ali, İsmi Azamı öğrenmiŖ oldum. Bedir gününde bu söz dilimde idi.’ Ŗeyh Saduk (1966). *et-Tevhid*. Kum/İran, s. 89.

kendü nefsini bilici ve bir kimsenüñ Allāhla olduğunu (3) hem fehm kılıcıdır bu
i'tibārla *mākūdan* murād 'aql olur ve tavzīh-i ma'nā böyle dimek olur ki ol h'āce
eger bu 'ālemden gitdi ve dār-ı fenādan dār-ı bekāya (4) rihlet itdiyse kanı kanı
dimeksüz o hemīşe Allāhla biledür ve seyr-i ma'allāh idicidür nolaydı cülāhlar mākū
didükleri ve kendülere āley olan mākūyı (5) istedükler gibi ben daħı ma'rifet-i Hāķķa
ālet olan ve enbiyā ve evliyānuñ ve 'ulemā ve ašfiyānuñ hemīşe Allāhla olduğunu
bilen 'aqlı isteyeydüm ve anı taleb (6) eyleyeydüm

(3347) Meşnevī

'Aql-ı mā kū tā bebīned ğarb u şarķ

Rūhhārā mīzened şad güne berķ

Bizüm 'aqlımız kanı tā kim ğarb ve şarķı göre ki ol şarķ rūhlara (7) yüz güne berķ
urur *şarķ* bunda güneş ma'nāsınadır ve murād şems-i haķīķī olur ve *ğarbdan* murād
cesed ve 'ālem-i cism olur bu beytde *mā kū mā* lafzıyla (8) kū lafzından mürekkebe
olmuşdur ve tavzīh-i ma'nā bizüm 'aqlımız kanı tā kim maġrib gibi olan cesedi göre
ve 'ālem-i cismüñ haķīķatine irgüre ve şems-i (9) haķīķī daħı göre ki ol şems-i haķīķī
rūhlara yüz güne berķ urur ve envā' tecellī ile tecellī kılur berķ 'indelmeşāyih neye
dirler **Ṭarīkatnāme-** (10) nüñ bāb-ı sābi'inde derece-yi hāmiste zikr olunmuşdur anda
taleb olına

(3348) Meşnevī

Cezr ü meddeş bud bebaħrī derzebed

Müntehī şud cezr ü bāķī(11) mānd med

Ol h'ācenüñ bir baħr ile zebedlük hālinde cezr ü meddi oldı cezr müntehī oldı ve
medd bāķī kaldı *zebed* köpüğe dirler muzaf-ı muķadder (12) olub derhāl-i zebed
taķdīrinde olur ve *zebedden* murād cism ve *baħrden* murād yā baħr-i rūh yā baħr-i
haķīķat olur *cezr* deryānuñ kendü haddinden çıkub (13) sevāhla hürüc kılmasına ve
medd yine evvelki hadd ü merkezine gelmesine dirler ki deryā-yı muħītüñ şanı

hemîşe cezr ü medd olmadadır pes taqdîr-i kelâm (14) böyle dimek olur ki ol h̄âce-yi kerîmüñ bir baħr-i ‘azîmle zebedlük h̄âlinde ve cismâniyyet mertebesinde iken gâh ‘âlem-i ervâha ve gâh ‘âlem-i (15) ecsâma ve gâhî vaħdete ve gâhî keşrete gelüb gitmesi ve gâhî bâtına ve gâhî ‘âlem-i zâhire duħûl u ħurûc itmesi var idi şimdi bu ‘âlem-i zâhire (16) gelmesi ve sâhil-i cisme ħurûc kılması müntehî oldu ve gâyet ü nihâyet buldı ve medd olması kendü maķâmında bâķî kaldı ve ‘âlem-i bâtında ol h̄âce-yi (17) kerîmü’ş-şân ve şâhibü’l-luţf velihsân karar kıldı ve benüm anuñ bahr-i gevherbârına i‘timâdum olduğundan ötüri bu kadar dirhem ü dînâr (18) istikrâz idüb hâlâ boynumda kaldı dedi

[H363a] (3349) *Meşnevî*

Nüh hezârem vâm u men bîdestres

Hest şad dînâr ez’în tevzî’ ü bes

Şimdi (19) benüm toķuz biñ altun borcum vardur ve ben bîdestresüm a‘yân-ı şehr bu tevzî’den ancak yüz dînâr vardur ancak ya‘nî ol h̄âce kendü mertebe- (20) sini buldı ve aşlına vâşıl oldu ve ben anuñ vücūdına i‘timâd itmekle toķuz biñ altun istikrâz eyledüm toķuz biñ altun borc (21) şimdi benüm boynumda kaldı ve hâl bu guñe benüm elüm bir nesneye irişmez ve bir kimse hem baña destgîr olmaz bu a‘yân-ı şehre benüm düyünümü tevzî’ (22) ve taķsîm eylemeden ise ancak yüz altun hâşıl oldu ğayrı degül didi

(3350) *Meşnevî*

Ĥaķ keşîdet mândem derkeşmekeş

Mîrevem nevmîd ey ĥâk-ı tu (23) ĥoş

(3351) *Meşnevî*

Himmetî mîdâr derpürĥaşretet

Ey ĥümâyün rüy u dest ü himmetet

Ey h̄āce-yi ‘ālīṣān Ḥaḵ Te‘ālā seni ‘ālem-i bāṭına çekdi ve ben bu (24) ‘ālem-i zāhirde keşmekeşde ḵaldum ve bu gūne derd ü belāya mübtelā oldum şimdi nāümīd ve me’yūs giderüm ey senüñ ḵabrüñ ḥāki ḥoşdur (25) kendü pürḥasret olan derdmendüñe bir himmet ṭut ey hümāyūn rüy senüñ dest ü himmetüñ gerek *dest ü himmet bāyed* taḵdīrinde olur (26) ve ḵarīne-yi kelām buña delālet ḵılır ve tavzīḥ-i ma‘nā böyle dimek olur ki ey hümāyūn rüy-i kendü pürḥasret olan ḡarīb ve faḵīrūñe bir himmet ṭut (27) senüñ destüñ ve himmetüñ gerek luṭf idüb bāṭın ‘āleminden baña mu‘āvenet it ve benüm elüm ṭut böyle nāümīd ve me’yūs ḵabr-i şerīfūñ- (28) den beni girü gönderme didi

(3352) Meşnevī

Āmedem berçeşme vü aşl-ı ‘uyūn

Yāftem dervey becāy-ı āb ḥūn

(3353) Meşnevī

Çarḥ-ı ān çarḥest u tāb-ı ān tāb nīst

(29) Cūy ān cūyest ü ān ān āb nīst

Çeşme[ye +H] ve aşl-ı ‘uyūna geldüm anda āb yerine ḥūn buldum *āb*dan murād bunda ḥayātbahş olan (30) cūd u ‘aṭā ve *ḥūn*dan murād bā‘iṣ-i ḥūn-ı ciger olan ḡam ve ḥirmāndur ya‘nī ben kendü deryāmdan çıkub çeşme-yi kerem ve aşl-ı ‘uyūn-ı elṭāf ve ni‘am cānibine (31) geldüm ol çeşme-yi keremden āb-ı kerem ve aşl-ı ‘uyūn-ı ni‘amdan mā’-i ni‘am gidüb anda āb-ı kerem yerine ḥūn-ı ḥirmān ve elem buldum ḥāl bu ki çarḥ ol (32) çarḥdur ve tāb u ziyā ol tāb u ziyā degıldür ırmaḵ ol ırmaḥdur ammā āb ol āb degıldür *tāb*dan murād ḥ̄ācenüñ ziyāgüster (33) olan vücūdudur ve *āb*dan murad anuñ kerem-i vücūdudur ve *cūy*dan murād yā ol şehrdür veyāḥūd bu ‘ālemdür tavzīḥ-i ma‘nā egerçi çarḥ evvelki (34) çarḥdur ammā ol devrde olan tāb ve kerem ve āftāb-ı ni‘am gitmişdür ve bu devrde olan tāb ol tāb degıldür didi ve bu ‘ālem yine evvelki (35) ‘ālemdür velīkin bunda cārī olan āb-ı kerem ḥ̄āce-yi ‘ālem

devrinde olan āb-ı kerem degildir belki ol zamanda cārī olan āb-ı keremüñ (36) aşlā bu devrde eṣeri ḳalmamış ve andan bir ḳatre bile bākī ḳalmamışdur diremdārān-ı ʿālem olanlaruñ [keremi yokdur ve keremdār-ı ʿālem olanlaruñ +H] diremi yokdur ammā cūd u keremüñ (37) ʿaksi ḳatı çokdur

(3354) Meṣnevī

Muḥsinān hestend kū ān müsteṭāb

Aḫterān hestend kū ān āftāb

Neʿam bu dünyāda şimdi muḥsinler vardur ḳanı ol (38) müsteṭāb aḫterler [H363b] vardur ḳanı ol āftāb yaʿnī bizüm çarḫ ol çarḫdur lākin tāb u ziyā ol tāb degildir ve cūy ol cūydur velīkin (39) āb ol āb degildir dimeden murādımız nefy-i küllī degildir bu ʿaşrda daḫı şimdi muḥsinler vardur velīkin ol müsteṭāb ve pākīze olan (40) muḥsin ḳatı ki anuñ iḥsānı muhtāc olanlarda ihtiyāc ḳomaz ve sāyil olanları bir daḫı suʿāl eylemege muhtāc ḳılmazdı neʿam şimdi (41) bu ʿaşrda hem elṭāf u niʿam feleginde aḫterler vardur ammā ḳatı ol āftāb-ı kerem ki anuñ şaʿşāʿ-yı luṭfı ʿālem-i dilden zülmet-i fakr ve ḫāceti [P564a] (1) izāle ḳılurdu ve borc-ı ḫamleden ṭoğan āftāb zemīne niçe leṭāfet virürse anuñ daḫı vücūd-ı seḫāsı zemīn-i derūna öyle leṭāfet ve şafā (2) virürdi hezār hezār aḫter olsa şemsüñ maḳāmına ḳāyim olamaz ve ʿāleme anun virdügi revnaḳ u tābı viremezler

(3355) Meṣnevī

Tu şudī sūy-ı Ḥudā ey muhterem

(3) Pes besūy-ı Ḥaḳ revem nīz hem

Ey muhterem sen Ḥudā cānibine gitdüñ pes ben daḫı Ḥaḳ cānibine giderüm yaʿnī ey iḫtirām olunmuş ve taʿzīm ḳılunmuş (4) sāḫib-i saʿādet sen Ḥudā-yı Teʿālānuñ cānibine bu ʿālemden rücūʿ itdüñ pes ben daḫı Ḥazret-i Ḥaḳ cānibine giderüm ve

rücū' iderüm *innā lillāhi* (5) *ve innā ileyhi rāci'ūn*¹³³⁶ lābüdd herkesüñ ol 'āleme rücū'ı hem muḳarrerdür

(3356) *Meşnevī*

Mecmā' u pāy-ı 'ālem me'vā'l-ḳurūn

Hest Ḥaḳ kullu ledeynā muḥḍarūn

Bu beyt (6) sūre-yi Yāsīnde olan bu āyet-i kerīmeye işāretdür ḳālellāhu te'ālā *elem yerevkem ehleknā ḳablehum mine'l-ḳurūni* ya'nī 'acabā görmezler mi ve bilmezler mi (7) çok helāk eyledük bunlardan evvel ḳurūn-ı maẓīden niçe ḳarnı *ennehüm taḥḳīḳā* bu ḳurūn-ı muhleke *ileyhum* bunlara *lā yerci'ūn*¹³³⁷ tekrār rücū' itmezler (8) *ve in kullun lemmā cemī'un ledeynā muḥḍarūn*¹³³⁸ ve küllü ḳurūn degildür illā mecmū'ı bizüm ḳatımızda ḥāzırlanmışdur bu taḳdīrce *in mā'inā fiḥ ma'nāsınadır lemmā* teşdīd- (9) le illā ma'nāsına olur ba'zılar *in* lafzını mişḳaleden muḥaffedür dimişler *ve lām* inle innenüñ mabeynini fāriḳadur diyü taḥḳīḳ eylemişler ve bu taḳdīr (10) üzre ma'nā ve taḥḳīḳā küllü maḥlūk bizüm ḳatımızda mecmū' ve ḥāzır olmışdur dimek olur ve bu āyetüñ tefsīri mirāren mürūr eyledi ve ma'nā-yı beyt (11) mecmā' ve ḳurūnuñ mev'āsı olan pāy-ı 'ālem Ḥaḳ Te'ālā Ḥāzretleri oldı nitekim *kullu ledeynā maḥḍurūn* didi *ḳurūn* ḳarnuñ cem'idür her 'aşruñ (12) ḳavmine bir ḳarn dirler *pāy-ı 'ālem* 'ālem dibi dimekdür nitekim bir pādşāh 'ālem ḳaldurduḳda 'asākir gelüb anuñ dibine cem' olurlar kezalik (13) her bir ḳarnuñ me'vā ve maḳāmı olan 'ālem dibi mecmā'-ı Ḥāzret-i Ḥaḳdur ki gel maḥlūk ol Ḥāzretüñ ḳatında cemī'an ḥāzırlar

(3357) *Meşnevī*

Naḳḫā (14) ger biḥaber ger bāḥaber

Derkef-i naḳḫāş bāşed muḥtaẓar

¹³³⁶ “Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz.” (Bakara 2/156)

¹³³⁷ “Müşrikler görmüyorlar mı ki, onlardan önce nice kavimler helāk ettik. Onlar tekrar dönüp de bunlara gelmezler.” (Yâsîn 36/31)

¹³³⁸ “Elbette onların hepsi (kıyamet gününde) karşımızda hazır bulunacaklar.” (Yâsîn 36/32)

Nağşlar eger bîhaber eger bâhaber nağğāşuñ kefinde muhtaazar ya‘nî böyle kıyās olınmaya (15) ki bu nuğuş ve şuver hālā bu dünyāda iken Hāğ Te‘ālānuñ katında ve kefi kudretine muhtaazar olmayalar ve bu ‘ālemden ol ‘āleme vardıkları (16) hinde Hāğ katında muhtaazar olalar belki nağşlaruñ cümlesi eger Hāzret-i Hāğdan bîhaber ve gāfil olsun ve eger Hāzret-i Hāğdan āgāh ve bâhaber (17) olsun nağğāş-ı hağikīnūñ yed-i kudretinde ve dest-i irādetinde cümlesi hāzırlardur ašlā bir şey Hāzret-i Hāğdan gāyib degildir (18) anuñ ‘ilmi cümleyi muhīf ve anuñ kudreti her şey’e şāmildir

[H364a] (3358) *Meşnevī*

Dembedem dersāfha-yı endišeşān

Sebt ü mağvī mikuned ān bīnişān

(19) (3359) *Meşnevī*

Hışm miāred rızārā mībered

Buğl miāred seğārā mībered

(3360) *Meşnevī*

Nīm lağza müdrekātem şām u gadv

Hīç hālī nīst z’ān işbāt u mağv

(20) Dembedem ol nağğāş-ı hağikī ol nağşlaruñ şafha-yı endişesinde bir güne sebt ü mağv eyler ol bīnişān ya‘nî ol bīnişān olan Hālik gūnāgūn (21) bu nuğuş ve şuver meşābesinde olan hālāyıkūñ elvāh-ı zamāyiri üzre hemīşe bir hāleti mağv ve bir āher hāleti işbāt eylemeden hālī olmaz meşelā hışmı (22) getirür ve rızāyı giderür ve buğl getirür seğāyı giderür yā lağza benüm müdrikelerüm ağşamda ve şabāğda hīç ol işbāt ve mağvdan hālī degildir beherhāl benüm (23) ve gāyır nāsuñ şağāyif-i müdrekātı bu güne mağv u işbāta muğayyed ve mübtelādur Hāğ Te‘ālā diledüğini mağv ve diledüğini işbāt eyler kemā kālē te‘ālā fī- (24) sūretü’l-Ra‘d *yemğüllāhu*

*māyeşā'u ve yuṣbitu ve 'indehu ummu'l-kitāb*¹³³⁹ bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri cild-i evvelde *hikāyet-i ān merd-i baḳḳāl* sürhında (25) *harf zarf āmed der u ma'nā çü āb* beytinüñ şerhinde mürür eyledi anda taleb olma pes cemī'-i eşyā Hāḳ Te'ālānuñ ḥālā yed-i ḳudretinde (26) olduḡını ḫāliblere tefehhüm eylemeden ötüri bu ebyāt-ı şerīfenüñ her birini meşel mevḳi'inde īrād idüb buyururlar

(3361) *Meşnevī*

Kūzeger bākūze bāşed (27) *kārsāz*

Kūze ezḫod key şeved pehn ü derāz

(3362) *Meşnevī*

Çüb derdest-i dūrūger mu'tekif

V'er ne çün gerded bürīde v'mü'telif

(3363) *Meşnevī*

Cāme (28) *ender dest-i ḫayyātī buved*

V'er ne ezḫod çün bedūzed yā dered

(3364) *Meşnevī*

Meşk bāsakḳā buved ey müntehī

V'er ne ezḫod çün şeved pür yā tehi

Meşelā kūzeger kūze (29) eyleye kārsāz olur yoḡsa kūze kendüden kaçan pehn ve derāz olur kūzenüñ uzun ve ḳısa olması kūzegerüñ şun' ve irādetiyle- (30) dūr gūzegerüñ şun'ı ve irādeti olmayınca kūze balçıḳdan bir şüret bağlamaḡa ḳādir olmaz pes *ḫalāḳa'l-insāne minşalşālin kelfaḫḫār*¹³⁴⁰ (31) āyetinüñ ḫasebince Hāḳ Te'ālā Ḥāzretleri insānuñ cesedlerini ḳurumuş balçıḳdan kimini pehn ve kimini derāz ve kimini ḳaşīr ve kimini kebīr ḫāḳ itdi ve hemīşe (32) daḡı niçesinüñ cesedlerini ḫāḳ itmede ve yed-i ḳudretiyle düzmededür bunlar kendü kendülerinden bu ḳalıba

¹³³⁹ "Allah dilediḡini siler, (dilediḡini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı onun yanındadır." (Ra'ḍ 13/39)

¹³⁴⁰ "Allah insanı, pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı." (Rahmān 55/14)

girmedükleri ‘ākılūñ ma‘lūmıdur mişāl-i (33) aher çüb dūrūger elinde mu‘tekif ve mukımdür yoḥsa ne ḥālle bürıde ve mü’telıf olur niçe dıraḥt ve çüb filmeşel dūrūgerüñ elinde muḳım olur (34) eger dūrūgerüñ elinde muḳım olmasaydı ne ḥalle kendü kendüden kesilürdi ve şoñra her bir pāre gelüb biri birine itilāf kılurdu anuñ inḳıṭā‘ı (35) ve itilāfı dūrūgerüñ şun‘ ve irādetiyledür mişāl-i aher cāme bir ḥayyātuñ elinde olur ya‘nī ḳumāş pāreleri bir ḥayyātuñ elinde cāme olur yoḥsa (36) ol ḳumāş kendüsinden niçe dikilür ve niçe yırtılır ḳumāş kendüsinden dikilmege ve yırtılmağa ḳādir degildür belki bir derzī ol ḳumāşı kesüb (37) yırtub diker pes ol ḳumāş anuñ elinde cāme olur mişāl-i āher ey münthehī olan kimse meşḳ saḳḳāyla olur yoḥsa kendüden ḳaçan (38) pür veyāḥūd tehī olur ya‘nī ḳırba saḳḳānuñ irādetiyle ṭolu ve ḥālī olur yoḥsa ol ḳırba kendü kendüsinden ṭolub boş olmağa¹³⁴¹ ḳādir olmaz

(3365) Meşnevī

Her demī(39) pür mişevī tī mişevī

Pes bedān ki derkef-i şun‘-ı veyī

[H364b] Sen daḥı ey benī ādem her bir demde pür olursın ve tehī olursın ya‘nī gāh olur ki şādīlūkle (40) pür olursın ve yine andan tehī olursun ve gāh olur ki derūnuñ ḡamla ṭolar ve yine andan daḥı ḳurtulırsın ve bunu daḥı bilürsün ki ol ḡam ve şādī (41) senüñ ḳalbüne kendü iḥtiyāruñla gelüb gitmez belki emr-i Ḥaḳḳla gelür ve murād-ı Ḥaḳḳla gider pes bunu böyle bil ki sen ol şāni‘üñ dest-i şan‘atında- [P564b] (1) sını ol niçe murād eylesen senüñ vücūdında öyle teḳarrüf eyler Ḥazret-i ‘Alī kerremallāhu vechehu ‘arraftullāhe bifeshi’l-‘azāyimi¹³⁴² buyurmuşlardur sen daḥı Allāh Te‘ālāyı bilmek isterseñ (2) kendü vücūdunuñ pür olmadan ve tehī olmadan ve anı ṭolduran ve ḥālī iden kim idüğine āḡāh olmaḳla bilürsün

¹³⁴¹ ṭolu boş olmağa P

¹³⁴² “Allah’ı kendi vücudunun dolu ve boş olmasından değil; onu dolduran ve boşaltanın kim olduğu ile bil.”

(3366) *Meşnevî*

Çeşmbend ezçeşm rûzî ki reved

Şun' ez-(3) Şāni' çî sān peydā şeved

Çeşmbend çeşmden bir gün ki gider şun' Şāni'den ne güne peydā olur ya'nî göz bağı bir gözden gide şun'uñ Şāni'den (4) olduğu ve şun' her ne hey'ete girer ise hemān kendü Şāni'inüñ şun' ve irādetiyle ol hey'ete ve ol şekle girdüğü ne güne peydā olur bilür misin şol (5) mertebe peydā ve zāhir olur ki nāzır olan kimsenüñ aşlā andan şübhe ve şāyibesi kalmaz *çeşmbend* bende-yi çeşm taqdīrinde olur vaşf-ı terkībī olub (6) göz bağlayıcı ma'nāsına olmağ hem cāyizdür 'alākile't-taqdīreyn *çeşmbend* den murād vehm ü gaflet ve cehālet ve şekk ü şübhe gibi haşletler olur ki bunlar (7) çeşm-i cānı haķīkatbīn olmadan men' idicilerdür

(3367) *Meşnevî*

Çeşmdārī tu beçeşm-i hod niger

Menger ezçeşm-i sefihī biḥaber

(3368) *Meşnevî*

Güş dārī tu begüş-ı hod şinev

(8) *Güş-ı gülānrā çirā bāşī girev*

(3369) *Meşnevî*

Bīzitaqlīdī nazarrā pīşe kun

Hem bere'y-i 'aql-ı hod endīşe kun

Çeşm-i haķīkatbīn tutar iseñ sen kendü gözüñle nazār (9) eyle bir ḥabersüz sefihüñ göziyle nazār eyleme eger bir güş-ı cān tutar iseñ sen kendü güşuñla işit gül olanlaruñ güşına niçün girev olursın bu (10) beytlerüñ evvelki mışra'ları şart ma'nālarını mutazammın olur ve yine cevāb daḥı ol mışra'lardan ḥāşıl olur elḥāşıl taqlīdsizlikden nazār eylemegi pīşe (11) eyle hem kendü re'y-i 'aqluñla endīşe eyle kendü 'aqluñdan ötüri endīşe eyle dimek daḥı cāyizdür *taqlīd* bir kimsenüñ ḳavlini

ve fi'lini anuñ haqı̄kātine (12) 'ālim olmadan kabul eylemek ve kerden-i cāna anı kılāde gibi kılmak ve aña mu'tekid olmakdur nitekim taqlīdūñ ta'rīf ve taḥkīki cild-i evvelde *ḥaḳīr u bīḥaṣm dīden-i* (13) *ḳavm-i ṣāliḥ naḳā-yı ṣāliḥ* beyānınınuñ āhirinde mūrūr eylemişdür anda taleb olına ve bunda tavzīḥ-i ma'nā temhīd-i feḥvā böyle dimek olur ki ey merd-i 'āḳıl (14) eger bir çeşm-i dil tutar iseñ sen kendü haqı̄kat görici olan gözüñle bu maşnū'āta ve umūr-ı dīne nazār eyle bir ḥafīfū'l-'aḳl olan ve haqı̄katden bīḥaber kılan (15) kimsenüñ gözinden nazār eyleme ve keزالik eger sen gūş-ı hūş tutar iseñ ol gūş-ı hūşla işit 'aḳl ve idrākdan ḥālī olan ebleh- (16) lerüñ gūşına niçün muḳayyed ü muvāfiḳ olursın ve anlaruñ işitdügi ile iş idüb 'aḳl kılırsın belki her bir kelāmı ki istimā' eylesin kendü gūş-ı (17) hūşuñla istimā' eyle eger ma'ḳūl ise kabūl eyle ve eger nāma'ḳūl ve nāmeşrū' ise redd eyle ḥāşıl-ı kelām ve netīce-yi merām umūr-ı şerī'ate ve a'māl-i aḥvāl-i (18) ṭarīḳate bir āḥer kimseye taqlīd eylemekden ḥālī nazār eylemegi kendüñe pīşe ve 'ādet eyle ve [H365a] her şey'üñ çeşm-i 'aḳılla haqı̄katini görmege ve netīcesine nazār irgürmege (19) sa'y u himmet eyle hem kendü 'aḳl u re'yüñle her şey'üñ haqı̄katini bilmede fikr ü endīşe eyle tā kim ba'zı ḥafīfū'l-'aḳl olan ehl-i ğarazuñ sözlerini kabūl (20) eyleyenlerden olmayasın ve menāfi'-i dīniyye ve fevāyid-i uḥreviyyeden maḥrūm ḳalmayasın ki çok bī'aḳl ehl-i ğarazlar vardur ki ḥadd-i zātında ḥūb u maḥbūb (21) olan bir şey'i anuñ ṭalibine zemm ü ḳadḥ eylerler ve anuñ ba'zı 'aybın söylerler eger ṭalibde bir haqı̄kat görici göz olmaz ise veyāḥūd bir (22) dürüst ve şaḥīḥ işidi[ci +H] gūş-ı hūşla ol kelāmı istimā' kılmaz ise ehl-i ğarazuñ sözünü haqı̄kat zann eyleyüb o şey'üñ ṭalebinden (23) rücū' eyle ve ol ğāyib ve şānī olanlara taqlīd idüb ol şey'i nefisüñ ol daḥı anlar gibi 'aybın söyler nitekim bu ḳışsa-yı pürḥişşeden taqlīdūñ (24) mazarratı ve ehl-i ğarazuñ sözünü kabūl eylemenüñ ḳabāḥati ma'lūmuñ olur

Dīden-i H̄'arzemsāh raḥmetullāh derseyrān dermekib-i (25) ḥod esbī pes nādir ve ta'alluḫ-ı dil-i ṣāh beḥüsn ü çüstī-yi ān esb ve serd ān 'İmādülmülk ān esbrā derdil-i ṣāh ve (26) güzīden-i ṣāh güft ūrā berdīd ḥ'īs

Bu sürḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf H̄'arzemsāhuñ seyrānında kendü mevkibi içre ziyāde 'acīb (27) ve ğarīb bir esbi görmesi ve ṣāhuñ ḳalbi o esbüñ kemāl-i ḥüsnine ve cüst ü pāyan olmasına ta'alluḫ ḳılmasınuñ ve ol esbi ṣāhuñ göñline (28) 'İmādülmülk serd ü nāma'ḳül itmesinüñ ve pādşāh ol 'İmādülmülküñ kelāmını kendü rü'yeti üzre güzīde ve ḳabül itmesinüñ beyānındadır *mevkib* (29) Fārisler cemā'atına dirler bunda kendü 'askeri içre dimek murād olur *'İmādülmülk* H̄'arzemsāhuñ hem vezīri ve hem defterdārı idi (30) ki ol diyārlarda defterdāra 'İmādülmülk ta'bir iderler

çünān ki raḥmetullahu 'aleyh derīlāhīnāme fermūd

Çün zebān-ı ḥased ṣud naḥḥās

(31) Yūsufi yābī ezgezi kirbās

ancılayın ki Ḥaḳīm Senā'ī Ḥazretleri raḥmetullāhu 'aleyh ilāhīnāmede buyurur çünkim ḥased zebānı naḥḥās ola ya'ne bir Yūsufi (32) bir arşun bezden bulursın *naḥḥās* ḥannāsdan vezninde esir şatıcı dellāle dir[ler +H] ya'ne çünkim ehl-i ḥasedüñ zebānı ve aşḥāb-ı ğarazuñ lisānı (33) ādem şatıcı ola Yūsuf gibi bir ḥübı bir arşun bezden ötüri bulursın *bir arşun bezden* murād *semen-i baḥsdür* ki ol Yūsufi ḳarındaşları (34) ve *şerevhu bişemenin baḥsin derāhime ma'düdetin* āyet-i kerīmesinüñ mefhūmı üzre ednā semene şatdılar ve anı bir ḳaç dirheme biç itdiler **ezdellālī-yi birāderān-ı (35) Yūsuf 'aleyhisselām ḥusūdāne berdil-i müşteriyān ān çendān ḥüsn pūşīde ṣud ve zışt bümüden girift ve *kānū fihī mine'z-zāhidīn***

(36) Yūsufuñ 'aleyhisselām ḥusūdāne olan birāderlerinüñ dellāliginden bu daḥı vechdür Yūsufuñ birāderlerinüñ ḥusūdāne olan dellāliginden (37) müşterīlerüñ göñlinde ol ḳadar ḥüsn bīmīşāl pūşīde oldı ve zışt görünmek ḫtdı ki bunlar Yūsuf ḥaḳḳında zāhidlerden oldılar (38) kemā ḳāle te'ālā fīsüretü'l-Yūsuf *şerevhu*

*bişemenin bahsin derāhime ma‘dūdetin ve k̄nū fihī mine’z-zāhidin*¹³⁴³ ya‘nī ihvān-ı Yūsuf Yūsufi daḥī k̄rbān (39) ehline ednā semene bir kaç sayılmış dirhemlere bey‘ itdiler ol dirhemlerüñ ‘inde iḥtilāf vardır ba‘zılar [H365b] on yedi ve ba‘zılar yigirmi (40) iki dirhem demişler ba‘zılar daḥī iki şevbe ve birkaç dirheme anı şatdılar demişler ve daḥī *k̄nū*nuñ taḥtında müsteter olan zamīre iki vech cāyizdür (41) demişler bir vech budur ki anuñ merci‘i birādarān-ı Yūsuf ola bu taḥdīrce ma‘nā Yūsufuñ birdāderleri Yūsuf ḥaḳḳında raġbetsüz oldılar [P565a] (1) ve anı terk kıldılar demek olur ve bir vech daḥī budur ki anuñ merci‘i seyyāre ola bu taḥdīrce ma‘nā ehli k̄file Yūsuf ḥaḳḳında bīraġbetlerden (2) oldılar ve anı bir bende-yi maḳbūl mertebesinde tūtmayub raġbet ü iltifāt itmediler anuñçün ki anuñ birāderleri anı k̄rbān ehline ‘abd-ı ebūḳdur (3) ve bedḥūdur diyü ziyāde zemm ü ḳadh eylediler *men yesma‘ yaḥal*¹³⁴⁴ mücebince anlar daḥī ol mu‘teberlerüñ sözlerini şaḥīḥ ü şādīḳ zann eyleyüb anuñ ḥaḳḳında (4) bīraġbet oldılar ve aña ri‘āyet ü iltifāt itmeyüb taḥḳīr kıldılar nitekim şūretā bizüm ba‘zı ihvānımız daḥī cemāl-i ma‘nevī şaḥībi olan cild-i sābi‘i (5) gördüklerinde olan ḥüsn-i lāmi‘i kemāl-i ḥasedlerinden müşāhede idemeyüb ve aña meyl ü raġbet ṭarīḳine gidemeyüb *ve k̄nū fihī mine’z-zāhidin* (6) āyet-i kerīmesinüñ mefhūmı üzre evvelā kendüler ol Yūsuf-ı ma‘nevīnüñ ḥaḳḳında zāhidlerden ve tāriklerden oldılar ve s̄aniyen ol cemāl ü laṭīf olan (7) kitāb-ı celīli bu Ḥazret-i Mevlānānuñ kelāmı degildür belki ġayrı şā‘irüñ kelāmıdır diyü zemm ü ḳadh eylemekle ve anuñ şān-ı şerīfine ma‘nā-yı laṭīfine (8) vāḳıf u ‘arīf olmaduklarından ötüri beyhūde ve yāvesūr söylemekle niçe sādedit ṭaliblerüñ ve aña müşterī olan rāġıblaruñ (9) ḳalbi andan melūl olub *ve k̄nū fihī mine’z-zāhidin* āyetinüñ mefhūmına anlar daḥī maḫhar oldılar ve ol müfterīlerüñ sözlerini gerçek şanub ol (10) cemāl-i ma‘nevī şaḥībi olan maḫbūb-ı rūḥānīden bībehre ve maḫrūm

¹³⁴³ “(Kafile Mısır’a vardığında) onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten değeri vermemişlerdi.” (Yūsuf 12/20)

¹³⁴⁴ “Kim duysa bozulur.”

kıaldılar ‘acebdür ki böyle süfehānuñ sözlerine i‘timād idüb taqlīd kıldılar başar-ı başiretle (11) aña bir hoş nazār idelüm ve evvelinden āhırine varıncaya dek bir hoş maṭla‘a kılalum görelüm ki bu sefer-i řerīfūñ dağı sāyir ahavātı gibi cemāl (12) ü kemāl řāhibi midür dimediler ve anuñ hüsniñi görüb cemāl ü kemālne nazār kılan ve kıadr ü kıyemetini bilen ve haķīkatine ‘ārif olan kimseye dağı i‘timād ve (13) i‘tikād eylemediler ammā gör ki ‘azīz-ı Mış Yūsufı bir terāzūnuñ gözine kıoyub anuñ ađırđı altuna anđ şatun aldı ve anuñ kıadrini ve kıyemetini (14) bildi ‘azīz-ı Mış-ı ma‘rifet olanlar hem bu Yūsuf-ı ma‘nevīnūñ kıadr ü kıyemetini bilmişler ve anuñ yolında niçe dirhem ü dīnār bezl kılmışlardur hāřıl-ı kelām (15) ehl-i ‘arz dellāle olduğdan řoñra eđer řürī ve eđer ma‘nevī niçe hüsñ ü cemāl ü luṭf u kemāl řāhiblerini ṭāliblerine ve rāđıblarına zemm ü taḥķīr itmekle (16) anları harīdār olmadan uşandırmışlar ve ol řey’e meyl ü rağbet eylemeden melül ve sīr kılmışlardur nitekim bu kışşa-yı pürhişşeden ehl-i (17) ‘arza i‘timād eylemenūñ mażarratı anlara taqlīdüñ kıabāhati ma‘lūmuñ olur

(3370) Meřnevī

Būd emīrīrā yekī esbī güzīñ

Dergele-y sultāñ nebdeş yek kıarīñ

(18) *(3371) Meřnevī*

Ū süvāre geřt dermekib pegāh

Nāgehāñ dīd esbrā Ĥ‘ārzemřāh

(3372) Meřnevī

Çeřm-i řehrā ferr ü reng-i rübūd

Tā beric‘at çeřm-i řeh beresb būd

(19) *(3373) Meřnevī*

Berher āñ ‘uzveş ki efgendī nazār

Her yekeř hořter nümūdī z‘āñ diger

[H366a] (3374) *Meşnevî*

Ġayrı çüstî vü geşî vü revhanet

Hāk berev efgende bud nādir şıfat

Bir (20) emîrûñ güzîn ve maqbûl bir esbi var idi anuñ sultānuñ qarîni yok idi egerçi sultānuñ bīnazarı esbleri katı çok (21) idi ammā bu cümle huyûlı içre ol gūne bir esbi yoğdı ol emîr-i şāhuñ mevkebinden ya‘nî Fārisler cemā‘atınuñ içinde erkenden ol esbe süvāre (22) oldu ve pādşāha qarşu tırdı nāgāh H̄‘arzemşāh ol esbi gördi ve ol semend-i bād-pāya nazār irgürdi ol esb-i laṭīfūñ ferr ü rengi (23) pādşāhınuñ gözini kapdı ve anuñ özüni ve gözünü kendüsine aḥz itdi ric‘at zamānına dek şāhuñ gözi ol esb üzre oldu (24) ve anuñ seyr ü temāşasında kaldı şāh ol esbūñ her bir ‘uzvuna nazār bıraḳdı anuñ her bir ‘uzvı ol ğayrı ‘uzvından hoşter görüldi (25) cüstlükden ve geştlükden ve revhanetden ğayrı Hāk Te‘ālā anuñ üzerine nādir şıfat bıraḳmış idi *geş* kāf-ı ‘Acemīnūñ fetḫasıyla güzel ma‘nāsına (26) ve *revhanet* rūḫāniyyet ma‘nāsınadır ya‘nî Hāk Te‘ālā ol esbe cüst ü çāpüklük ve güzelliük ve rūḫāniyyet virdüğinden ğayrı daḫı niçe (27) nādir şıfatlar ve ‘acīb ve ğarīb ḫaşletler virmiş ve anuñ şüretini ve sīretini maḫbūbu’l-ḳulūb olmaḫ mertebesine irgürmiş idi kemā ḳāle şāḫibu *Ḥayātü’l-* (28) *Ḥayevān elfarasu eşbehu’l-ḫayvāni bilinsāni limā yucedu fihî mine’l-keremi ve şerefu’n-neferi ve ‘uluvvi’l-himmeti*¹³⁴⁵

(3375) *Meşnevî*

Pes tecessüs kerd ‘aḳl-ı pādşāh

K’în çî bāşed ki zened (29) *ber‘aḳl rāh*

(3376) *Meşnevî*

Çeşm-i men pürrest ü sīrest ü ğanî

Ezdü şad ḫurşīd dāred rüşenî

¹³⁴⁵ “Hayvanlar içinde insana en fazla benzeyeni attır. Çünkü onda şan, şeref ve yüksek himmet vardır.”

Pes pādşāhuñ ‘aklı tecessüs eyledi yāhūd ma‘nā pādşāhuñ (30) ‘aklı çok tecessüs eyledi ve kendüsine böyle diyü söyledi ki bu esb ne şey ola ki ‘akluñ rāhımı ura ve anı zebūn u mağlūb kıla bāhuşuş ki (31) benüm gözüm pür ü sîr ü ğanî benüm gözüm bînażar esblerden pür olmış ve albüm oymuş ve rūhum tamām ğanî olmış ve anlardan istignā kılmışdur iki (32) yüz hürşîd gibi tîzteg ve nūrānî esblerden rūşenlük utar ünkü benüm gözüm ve özüm bu mertebe perr ü ğanî iken bu esbe olan (33) ta‘allukum ve ta‘aşşukum ne hikmetdür didi

(3377) Meşnevî

Ey ruh-ı şāhān bermen beydaķî

Nîm esbem mîrübāyed bîhāķî

(3378) Meşnevî

Cāduvî kerdest cādūāferîn

Cezbe (34) bāşed ān ne hāşiyāt-ı ĩn

Ey şāhlaruñ ruķı benüm atumda bir beydaķdur yarım esb haķsız beni apar *ruh* basāt-ı şaranca olan (35) şāhuñ yemîn ve şimālinde iken maķbūl āletidür ki ol şāhuñ ol āletler ruķı gibi olmışdur ve bunda *ruh-ı şāhdan* murād cihān (36) şāhlarinuñ ruķı gibi olan begleri gibi olur ve *beydaķ* piyādeden ‘ibāret olur ya‘nî ol şāh-ı cihān aytdı ey ben bir şāhum ki şāhlaruñ yemîn (37) ve şimālinde olan begleri benüm atumda bir piyāde kimse gibidür bir esb pāresi baña haķ degül ve müstaħaķķ daķı degül iken beni apar ve nāhaķ yire beni (38) kendüsine bu mertebe aħz eyler bu ‘aceb hikmet ve ğarîb hāletdür cādūluk yaradıcı bir siħr mi itdi ya‘nî siħrler ve mekrler halk idici meger bir mekr mi (39) itdi ol meftūn u memkūr olduğım cezb-i ilāhî olur [H366b] bu esbūñ hāşiyetleri degül zîrā esbūñ hāşiyeti insānı kendüsine ‘āşık eylemek (40) degildür ammā ol yüzden cezb-i ilāhî gelse ve bir kimsenūñ albini ve ‘aklını alsa filhāl ol esbe ‘āşık olur ve bir kimsenūñ kendü

ma‘şūkına (41) olan ta‘aşşuķı gibi ol esbe meyl ü maḥabbet kılur ve buña cezb-i İlähî ve tecellî-yi Rabbânî dinür

(3379) *Meşnevî*

Fātiḥa ḥ’āned ü pes lâḥavle kerd

Fātiḥaş [P565b] (1) dersîne mîefzūd derd

(3380) *Meşnevî*

Z’ān ki ürā Fātiḥa ḥod mîkeşîd

Fātiḥa dercerr ü def’ āmed vaḥîd

Ḥ’ārzemşāh Fātiḥa okudı ve çokluk lâḥavle itdi Fātiḥa (2) anuñ sînesinde derd ziyāde itdi zîrā ki anı ol ḥālete Fātiḥa çekdi Fātiḥa cerrde ve def’de vaḥîd geldi bu beytün mışra‘-ı evvelinde olan *Fātiḥa* (3) yā kıyıl Fātiḥa taķdîrinde olur muzāf-ı muķadder olmaķ üzre veyāḥūd zāt-ı Fātiḥa dimek taķdîrinde olur mevşûf-ı maḥzûfuñ şıfatı olmaķ (4) tarîķî üzre ammā ğayrı Fātiḥalar sûre-yi Fātiḥa ma‘nāsına olur ve taķdîr-i kelām böyle dimek olur ki çünkim Ḥ’ārzemşāhuñ ḳalbine ol ḥālet-i (5) ğarîbe ve ol cezbe-yi ‘acîbe gelüb müstevlî oldı ve anı kendüden aḥz kıldı ol ḥālet-i ğarîbenüñ def’inden ötüri Fātiḥa okudı (6) ve çok *lâḥavle ve lâḳuvvete illā billāhi’l-‘aliyyi’l-‘azîm*¹³⁴⁶ didi ki bir belānuñ def’inden ötüri Fātiḥa okumaķ ḥaķķında ḥadîs-i şerîf vārid olmuşdur¹³⁴⁷ ve def’-i (7) belā için okınsa ol belānuñ def’ olması muķarrerdür dimişler ve kezalik kelime-yi ḥavḳalenüñ daḥı ḥîn-i ibtilā ve nüzül-i belā vaķtinde çok zıkr olunmasında (8) ‘azîm fāyide vardur diyü taḥķiķ eylemişlerdür ol şāh daḥı ol belāyı ḳalbinden def’ eylemeden ötüri egerçi Fātiḥa okudı ve çok ḥavḳale (9) zıkr itdi ammā Fātiḥa okumaķ anuñ sînesinde derd-i maḥabbeti ve marāz-ı lev‘atı daḥı ziyāde itdi zîrā ki ol şāhı ol ḥālete Fātiḥa sûresini (10) kıyıl olan Ḥaķ Te‘alā çekdi yāḥūd ma‘nā zîrā ki ol pādşāhı ol şevķ ü maḥabbete

¹³⁴⁶ “Güç ve kuvvet ancak şanı yüce Allah’ın yardımıyla elde edilir.”

¹³⁴⁷ “Belâların ortadan kaldırılması için Fatiha okumak ve lâ havle çekmek hakkında çeşitli rivâyetlerin olduğu belirtilmiştir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 402-403.

alem-i gāybīde ‘acāyib hāletler feth idici zāt-ı İlāhī çekdi (11) ki aşl fettāh oldur ve Fātiha ol Hāzretüñ şıfatıdır ve sūre-yi Fātiha eger bir murādı cerr ü cezb eylemede eger bir belāyı def^c ü men^c eylemede olsun (12) ferd ü vaḥīd gelmişdür Hāzret-i Qur’ānda her āyet-i kerīmenüñ bir ḥāşiyeti vardır ki ḥavāşş-ı Qur’ān dirler başka bir kitābdur ki anda her āyet-i kerīmenüñ (13) ḥāşiyetleri yazılmışdur ammā sūre-yi Fātihanuñ ḥāşiyeti hem ḥuşul-i murād için ve hem def^c-i belā için okunmaḳda vaḥīd gelmişdür eger cezb-i murād (14) için ve eger def^c-i belā için okunmaḳda ‘azīm nef^c ve te’sīri olması mücerreb olmuşdur

(3381) Meşnevī

Ger nümāyed ğayr hem temvīh-i ūst

V’er reved ğayr eznaḫar tenbīh-i (15) ūst

Eger ğayr gösterürse hem anuñ temvīhidür ve eger nazarından ğayr gide anuñ tenbīhidür *temvīh* bunda tezyīn ve telbīs ma‘nālarınadır (16) *tenbīh* ikāz ma‘nāsına ve teşrīf ma‘nāsına daḫı olur ve taḳdīr-i kelām eger ol derd ü vaḥīd olan Hudā bir kimseye ğayr u sivā gösterür ve anı (17) ol kimseye maḥbūb u ma’sūḳ eylerse hem anuñ tezyīn ve telbīsidür ki *zuyyine linnās*¹³⁴⁸ āyetinde [H367a] ehl-i taḫḫīk *elmuzeyyinu filḫaḳīḳati huvel-* (18) *lāh*¹³⁴⁹ dimişlerdür ve eger ğayr u sivā görmek nazardan giderse ve bir kimsenüñ nazarı *mā ra’eytu şey’en illā ru’yetullāhu fihe*¹³⁵⁰ ḳavlinüñ (19) mışdāḳınca her şey’de Allāhı müşāhede iderse hem ol Hudānuñ ol bendeyi bīdār ḳılması ve teşrīf eylesidür ve illā bir bende kendü (20) kendüden bir şey’e niçe ‘āşık olur ve yine andan ḳalbini niçe ḫalāş ḳılır belki hemīşe muḳallibü’l-ḳulūb velebşār hemān oldur

(3382) Meşnevī

Pes yaḳīn (21) geşteş ki cezbe z’ān serīst

¹³⁴⁸ “...insanlara çekici kılındı.” (Âl-i İmrân 2/14)

¹³⁴⁹ “Gerçekte süsleyen (güzelleştiren) Allah’tır.”

¹³⁵⁰ “Hiçbir şey görmedim ki onda Allah’ı görmüş olmayayım.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 302.

Kār-ı Haḫ her laḫza nādirāverīst

Pes ol şāha yaḫīn oldı ki o sere mensūb olan cezbedür kār-ı Haḫ her laḫza (22) nādir getiricilikdür yaʿnī ol şāha yaḫīn oldı ve ʿilm geldi ki bu ḫālet-i ḡarībe ol ṭarafa mensūb bir cezbe-yi ilāhīdür zīrā kār-ı Haḫ her laḫzada ʿacīb (23) ü ḡarīb ḫāletler getirici ve nādir kārılar izḫār idicidir ekser kimseleri bu gūne esb ü estere meftūn kılmışdır belki baʿzı evliyā daḫı esb (24) ü estere māyil olmışdır lākin anlar ol ḫīnde tecellī-yi Haḫḫa meyl eylemişlerdür sāyir nāsuñ ḡayr u sivāya meyl eyledükleri ḫabīlden olmaz nitekim **Reşahāt**da (25) **Hʿāce ʿUbeydullāh Taşkendī Ḥazretleri** buyurmuşlardır ki **Şeyḫ Bahāeddin ʿÖmer** dāyimā aḫ ata binerlerdi baʿzı maḫremlerinden sebebi şorılduḫda didiler (26) ki esb-i sefīde māyil olduklarınıñ ʿilleti oldur ki baʿzı tecelliyāt-ı sūretiyyede Şeyḫ Ḥazretlerinüñ müşāheleri ol şūretten vāḫiʿ olmışdır (27) ilāḫīrihi

(3383) Meşnevī

Esb-i sengīn ḡāv-ı sengīn z'ibtilā

Mişved mescūd ezmeḫr-i Ḥudā

Ṭaşdan olan esb ve ṭaşdan olan ḡav ibtilā-yı ilāhīden meḫr-i Ḥudā- (28) dan mescūd olur ve ʿabd-i şanem olanlara secde kıılır kefereden baʿzısı esb şeklinde büte ṭaparlar ve baʿzısı daḫı ḡāv şeklinde ve baʿzısı daḫı (29) şīr şeklinde ṭaşdan bütler düzüb aña perestiş iderler kāfirlerüñ ṭaşdan düzülmüş esbe ve ṭaşdan düzülmüş ḡāva secde kıılmaları (30) ve ʿābid ü ḫādım olmaları filḫaḫīḫa ibtilā-yı ilāhi ve meḫr-i Rabbānīdür

(3384) Meşnevī

Pīş-i kāfir nīst bütrā şāniyī

Nīst bütrā ferr ü ne rūḫāniyī

(31) (3385) Meşnevī

Çist ān cāzīb nihān ender nihān

Dercihān tābīde ezdiḡer cihān

(3386) Meşnevî

‘Aql-ı maḥcūbest ü cān hem z’īn kemīn

Men nemībīnem tu mītānī būbīn

(32) Kāfirlerüñ öñinde bütüñ şānīsı yoḫdur ya‘nī büt anuñ ḳatında ol mertebe-yi maḥbūb ve maḥdūmdur ki anuñ ḳatında ol bütüñ bir zıddı ve niddi yoḫdur (33) bāḥuşuş ki bütüñ ferri yoḫdur ve ruḥāniligi daḫı yoḫdur belki bir bīrevnaḳ ve bīrūḫ cāmed şıçradur ammā büte bütperest aña meftūn olmış (34) ve meyl ü ‘alāḳa ḳılmışdur ol nihānendernihān olan cāzib nedür bu cihāna dīger cihāndan tābīde olmış ve zuḫūra gelmişdür ya‘nī herkesi bir (35) maḥlūb ḫarafına nihānendernihān cezb idici bir ḳuvvet ve ḫālet vardur ol ḳuvvet-i cāzibe nedür ki bu cihāna bir ḡayrı cihāndan tābān olmış (36) ve ‘ālem-i ḡaybdan bu ‘ālem-i maḥsūsāta ḫulū‘ ḳılmışdur elḫāşıl bu kemīnden ‘aḳl ve daḫı cān maḥcūbdur ben ol cāzibi görmezem eger ḳādir iseñ gör (37) ya‘nī ol ḡayrı cihāndan bu ‘ālem-i şehādete gelen nihānendernihān olan cāzibden ‘aḳl ve daḫı cān maḥcūbdur ve bu kemīnden ḫiss-i şūrī (38) daḫı ziyāde nābīnādur ben ḫiss-i şūrī ile [H367b] ol nihānendernihān olan cāzibi görmege ḳādir olamaz eger sen bu çeşm-i zāhir ile anı (39) görmege ḳādir iseñ gör anı zāhir eyle kimse görmege ḳādir olamaz ki ol bir emr-i ma‘nevī ve cezbe-yi rūḫānīdür ekser ‘aḳldan (40) ve cāndan daḫı nihānīdür ki çok kimsenüñ ‘aḳl ve cānı ol ma‘nevī olan cāzibi müşāhede ḳılmaḡa ḳādir olamaz ḳande ḳaldı ki (41) bu ḫiss-i zāhir ile anı görmege ḳādir ola

(3387) Meşnevî

Çünkü Ḥāremşeh ziseyrān bāz geşt

Bāḫavāş mülk-i ḫod hemrāz geşt

(3388) Meşnevî

Pes beserhengān [P566a] (1) befermūd ān zamān

Tā biyārend ezbrā z’ān ḫanedān

(3389) *Meşnevî*

Hemçü âteş derresîdend ân gürûh

Hemçü keh geşt ân emîr-i hemçü kûh

Çünkü H'arzemşâh seyrândan (2) girü döndi ve serâyına geldi kendü mülkinüñ havâşşı ile hemrâz oldu ve muşâhabet kıldı pes ol zamânda çāvûşlara buyurdu tâ kim ol (3) hânedândan esbi getüre ve ol esbi şahuñ huzûrına yetüreler filmeşel¹³⁵¹ ol gürûh âteş gibi ol emîrûñ hânesine irişdi ol kûh gibi pür- (4) şükûh olan emîr çünkü anları gördi bir peşm gibi oldu ve ziyâde mülâyemet ve muţâva'at kıldı

(3390) *Meşnevî*

Câneş ezderd ü ğabîn tâ leb resîd

Cüz 'îmâdül- (5) mülk zinhârî nedîd

(3391) *Meşnevî*

Ki 'îmâdülmülk bud pây-ı 'alem

Behr-i her mazlûm u her maqtûl-ı ğam

(3392) *Meşnevî*

Muhteremter z'û nebud hod serverî

Pîş-i sulţân bûd çün (6) peygamberî

Ol emîrûn cânı derd ve ğabînden tâ lebine irişdi ya'nî bir mertebe derde ve ğabîne düşdi ki ziyâde derd ve ğabînden anuñ cânı lebine (7) geldi 'îmâdülmülkden ğayrı bir çâre ve melce' görmedi *zinhâr* bunda çâre ma'nâsınadır zîrâ 'îmâdülmülk pây-ı 'alem idi *pây-ı 'alem* bunda merci' ve mecma' (8) ma'nâsınadır ya'nî zîrâ 'îmâdülmülküñ ol derde her mazlûmdan ve her maqtûl-i ğamdan ötüri mecma' ve merci' idi kaçan bir kimseye zulm olsa aña ilticâ (9) eyler ve kaçan bir kimseye ğam gelse ve anı mürde ve pejmürde kılsa anuñ dergâhına varub hâlini aña söylediler ol 'aşrda andan muhteremter bir serverî (10) yok idi ol sever-i 'âlem sulţânûñ öñinde

¹³⁵¹ filmeşel: filhâl H

bir peygamber gibi idi ki *eşşeyhu fikavmihi kennebiyyi fümmetihi*¹³⁵² hadîsinün mücebince bâtinen mertebe-yi meşîhate (11) vâsıl olmuş ve kendü kavmi içre peygamber olmak mertebesini bulmuş anuñcün pādşāhuñ katında dağı peygamber gibi olmuş idi vāriş-i (12) nebī olanlar kendü ‘aşrlarında peygamber gibi olduklarına hadîs-i şerîf çok vārid olmuşdur ĩrāda hācet yok pes ol ‘ĩmādülmülküñ evşāf-ı (13) cemīlesini ve aĥvāl-i ḥasenesini beyān eylemege şürü‘ idüb buyururlar

(3393) Meşnevî

Bîṭama‘ bûd u aşîl ü pārsā

Rāyız u şebḥîz ü Ḥātem derseḥā

(3394) Meşnevî

Pes (14) hümāyün re‘y ü bâtedbîr ü rād

Āzmûde re‘y-i ü derher murād

(3395) Meşnevî

Hem bebezl-i cān saĥî vü hem bemāl

Ṭālib-i ĥurşîd-i ġayb ü çün hilāl

Ol (15) ‘ĩmādülmülk bîṭama‘ ve aşîl ve pārsā idi rāyız ve şebḥîz ve seḥāda Ḥātem idi ya‘nî ol vezîr-i nîkû ve müşîr-i ĥoşĥû evvelā bîĥırş ve bîṭama‘ (16) idi ki ĥalkuñ māl ve cāhına anuñ aşlā ṭama‘ı yok idi ve dağı aşl u neseb şāĥibi idi ve dağı zāhid ü pārsā idi ve dağı (17) kendü nefesine ve dağı ehl-i nefis olanlara riyāzet virici ve te‘dîb idici idi ve giceler ĥalkıcı ve teheccüd kılıcı idi ve cūd u seḥāda **Ḥātem-i Ṭayy** (18) gibi idi çok hümāyün re‘y ve bâtedbîr ve rād idi [H368a] ya‘nî çok kerîm ve tedbîrlü mübārek re‘ylü kimse idi anuñ re‘y ve tedbîri her murādāda (19) tecrübe olunmuş ve imtiḥān kılınmış idi her kaŋğı murād ĥuşuşında re‘y ve tedbîr eylese anuñ re‘y ve tedbîri ḥaṭā kılmazdı anuñ cūdı (20) bir mertebede idi ki o hem bezl-i cānda ve bezl-i māl eylemede seḥā idici ol nîkû ĥişāl ĥurşîd-i ġaybuñ ṭālibi idi hilāl gibi ya‘nî hilāl

¹³⁵² “Kavmi içerisinde şeyh, ümmeti arasındaki peygamber gibidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 240. [Rivâyetin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

nūri (21) āftābdan aldugı ve seyr ve devirde aña ʔalib olduđı gibi ol nīkū hıřāl ve ehl-i ikbāl dahı mānend-i hilāl hırřīd-i ğaybīnūñ ʔalibi olmuř (22) ve hemīře anuñ nūrına muķābil olmaķ ve andan nūr u ziyā istifāde kılmaķ iķin seyr ü sülūk kılmuř idi bunda tenbīh oldur ki řāh-ı cihān (23) olan kimselerūñ vezīri böyle bir ‘ākıl ve müdebbir ve řāliħ ve müteverri‘ kimse gerekdür ve pādřāhlarıñ müřīri ve nedīmi böyle bir evřāf-ı ‘aliyye (24) ile muttařıf ve cūd u kerem ve ğüsn-i řiyemle müteħallik bir kerīmü’-nefs re‘ayā perver ü ‘adāletğüster bir kimse gerekdür ki tā ol řāhuñ ‘imādülmülki ola (25) ve anuñ dīn ü devletine mu‘āvenet kıla ve řāh andan dünyāda ve āħiretde müstefid ola ve cümle re‘ayā ve berāyā aña zāhiren ve bāṭinen ğayr du‘ālar ve řükr ü řenā- (26) lar kıla

(3396) Meřnevī

Deremīri ğarīb ü muħtebes

Derřifāt-ı fakr u ğullet mültebes

(3397) Meřnevī

Būde her muħtācrā hemķün peder

Pīř-i sultān řāfi‘ ü def‘-i źarar

(27) (3398) Meřnevī

Mer bedānrā setr ķün ğilm-i Ğudā

Ğulķ-ı ü ber‘aks-i ğalkān u cūdā

Ol ‘imādülmülk emīrlükde ğarīb ve muħtebes idi řifāt-ı fakrda ve ğulletde (28) mültebes idi ya‘nī emīrlükde ve vezīrlükde bāṭinen bir ğarīb ve bīkes idi ve ğüyā ki ol mertebede ğabs olunmuş idi ve fakr řifātında ve (29) ğullet-i ilāhī řifātında iltibās olunmuş ve pūřīde ve maħfī kılnuş idi vezerāt ve imāret ana zāhir bir libās ve perde gibi olmuş ve ol (30) ‘azīz vezāret ve imāret libāsıyla telebbüs idüb bāṭinen fakr ve ğullet řifātıyla ittīřāf kılnuş ve Ğaķ Te‘ālānuñ dostlarından ve fānī vü fakīr (31) olan kıllarından olmuş idi her muħtāca peder gibi müşfik ve mihrbān olmuş idi

sultānuñ öñinde şāfi^ç ve dāfi^ç-i zarar idi bir kimse- (32) nüñ cürmi olsa ve aña ilticā kılsa sultāna şefā^çat iderdi ve bir kimseye sultān zarar kaçd eylese anuñ zararını ol kimseden def^ç eylerdi (33) ve pādşāhum bu size lāyık degildür size nāfi^ç olan hayr ve ihsān diyü söylerdi taḥkīkā bedlere ḥilm-i Hudā gibi o setr idi anuñ ḥulķı ḥalkānuñ (34) çaksi üzre idi ve cüdā idi ya^çnī bed ve ma^çyüb olanlaruñ çayb u kabāḥatini ḥilm-i Hudā gibi setr idici idi anuñ ḥulk-ı nīkūsı ḥalāyīkuñ (35) aḥlākınuñ çaksi üzre idi ve anlaruñ aḥlākından anuñ ḥulķı cüdā ve mümtāz idi

(3399) Meşnevī

Bārḥā mīşud besūy-ı künc ferd

Şāh bāşad lābe⁽³⁶⁾ ūrā men^ç kerd

(3400) Meşnevī

Her dem erşad cürmrā şāfi^ç şudī

Çeşm-i sultānrā ez'ū şerm āmedī

Niçe kerre ol çimādülmülk vezāret ve imāreti (37) terk idüb künc-i çuzlet cānibine ferd ü yeknā gitmiş idi velīkin pādşāh yüz lābe ve tazarru^çatla anı künc-i çuzlet ihtiyār eylemeden men^ç itmiş (38) idi nazār eyle ki evvel zamānuñ şāhları bir çālim ü çākıl vezīre ne mertebe ḥalib olurlar ve bir şālīḥ ve kāmīl müşīri niçe bulurlar ve (39) ne mertebe aña riçāyet ve taçzīm kıllurlar imiş [H368b] ve bunu daḥı gör ki çālim ü çākıl olan vezīrler pāye-yi vezāretten niçe müctenib olurlar ve (40) rütbe-yi imāretten ne mertebe perḥīz kıllurlar imiş nitekim meşḥūr-ı āfāk olan ḥāce-yi cihān güzīde-yi ehl-i çirfān **Maḥmūd bin Şeyḥ Muḥammed** (41) **Keylānī** mertebe-yi vezāretten müctenib ve maḥām-ı me'lūfindan muḡterib olduğunu **Riyāzü'l-İnşā** nām kitābınuñ evvelinde ḥikāye idüb böyle dir ki [P566b] (1) ve çün derçālem-i şuver u mevādd çehre-yi aḥvāl-i ĩn faķīr-i bīmurād beḥaṭṭ u ḥāl-i vezāret-i selāṭin-i çālīnijād mevsüm būd ve beceşm-i rızā-yı ehl-i başāret (2) istihķāk-ı ķurbet-i tācdārān-ı serīr-i emāret ber cebhe-yi ķābiliyyet ĩn ḥaķīr-i merķūm ve mersüm mīnümūd ve ḥāl-iān

ki düş-ı hūş ĩn za‘ıf ez- (3) ihtimāl-i iškāl-i vezāret mücenneb buved besebeb hemĭn ma‘nā ezvaţan me‘lūf u mesken-i meş‘ūf-I muğterib¹³⁵³

Beyt

Te‘elleķe‘l-berķu necidiyyen feķultu (4) lehu

Yā eyyuhe‘l-berķu innī ‘anke meşğūlun¹³⁵⁴

Çi başar-ı başiret berz-i hārif ve şūret-i vezāret efkenden ve lücec-i bihār-ı ma‘ārif-i yaķını ve berārī ve bevādı mesālik-i (5) ma‘nā beķadem-i himmet ne peymūden ezma‘-i mu‘ĭn ve cemāl-i hūr-ı ‘ayn bilma‘e şarāb ve şūret-i hūbāb-ı ķanā‘at benümūdenest¹³⁵⁵

Beyt

Minnet çirā berĭm ‘aţā-yı zamāne- (6) rā

Himmet çirā kunĭm behre kār-ı muhtaşar

Deryā ve kūhrā begüzārĭm ve begüzārĭm

Sĭmruğ ü ārzĭr-i perārĭm baħr u ber¹³⁵⁶

ve ma‘nā-beyt-i sĭnĭ oldur ki ol ‘ĭmādūl- (7) mülk her dem eger şad cürme şāfi‘ olsaydı sulţānuñ gözine andan şerm ü hayā gelürdi zĭrā sulţānuñ ķadrini ve ‘ulūvv-i şĭnĭnĭ bilürdi (8) bu eclden aña ziyāde tefhĭm ü ihtirām ķılurdı

¹³⁵³ “Madde ve suretler dünyası gibi , yüce soylu sultanların vezirlik beni ve ayva tüyleri bu muradına ermemiş fakirin hallerinin yüzüne damgalandı ve emirlik tahtının taç sahiplerinin yakınlığını hak eden basiret ehlinin rıza gözüyle bu fakirin kabiliyet alınca çizilip göründü. Bu öyle bir hal ki bu zayıfın akıl omuzu vezirliğin ağır yükünü çekmekten kaçınır.”

¹³⁵⁴ “Şimşegin imdat gürlemesi oldu ve ona dedim: ‘Ey şimşek şu anda ben senden yana meşgulüm.’” [Yakut elHamevî'nin kitabında geçen hikâye şu şekildedir: Abdümelik bin Mervân'a idam edilmeleri için on Haricî getirirler. Yağmurlu, fırtınalı ve şimşekli bir gündür. Dokuzu idam edilmiş onuncusunun da kafası kesilmek üzere getirilmiştir. Tam o an şiddetli bir gök gürültüsü olmuş ve bunun üzerine idam mahkûmu bu mısraları okumuştur. Yakut el-Hamevî (1979). *Mu‘cemu‘l-Buldân*. C. 5 s. 264]

¹³⁵⁵ “Ne biçim basiret başarı ekim zamanı ve yüklenme biçimini atmak ve şüpheden arınmış marifet denizlerinin dalgası ve anlam yollarının belde ve çöllerini himmet adımıyla ölçülmez. Göz ışığının güzelliği ve yardım büyük işi kanaat kabarcıklarının sureti ve şarap ışıltısı gösterir.”

¹³⁵⁶ “Zamanenin ihsanı için niye minnet edeyim? Kısa bir karın payı için niye minnet edeyim? Deniz ve dağı geçeyim, geçeyim ki karada ve denizde simurga yetişeyim, kavuşayım.”

(3401) *Meşnevî*

Reft ü süy-ı 'İmādülmülk-i rād

Ser bürehne kerd ü berhāk üftād

(3402) *Meşnevî*

Ki harem bâher çi dârem (9) gū bigîr

Tā bigîred hâşilemrā her muğîr

(3403) *Meşnevî*

Ān yekî esbest cānem rehn-i ūst

Ger bered mürdem yaqîn ey hayrdüst

(3404) *Meşnevî*

Ger bered ĩn esbrā ezdest-i men

(10) *Men yaqîn dānem neḥ'āhem zīsten*

Ol emîr çünkim ol esb-i bīnazîrũn kendü elinden gitdügini ve şāh anı gāşb itdügini gördi şabr u taḥammüle (11) mecālî ḳalmayub ve buña bir çāre ve dermān daḫı bulmayub āḫirũ'l-emr rād ve kerīm ve cevād olan 'İmādülmülk ḫarafına gitdi başını bürehne itdi (12) ve hāk üzre düşdi ve ağlayub feryād itdi böyle diyü ki ḫaremümle her neyi ḫutarsam di ḫutsun tā kim benüm ḫaşılumı her gāret idi[ci +H] ḫutsun (13) her gāret itsün ya'nî ben rāzıyum ki benüm ḫaremümde olan ḫātünımı ve her ne ḳadar mülk ü māl ḫutarsam di anı şāh-ı cihān ḫutsun ḫattā isterse (14) her gāret güninde benüm ḫaşılumı ve mülk ü mālumı gāret ve yaḡmā itsün ammā ol bir esbdür ki benüm cānum anuñ merhūn u meftūnidur eger şāh (15) anı iledürse ve anı benden gerçek alursa yaqîn budur ki ey ḫayrı sevice ben ölürüm ve ey iḫsānı dost ḫutucı muḫaḳḳaḳ ben eger ol (16) giderse mürde ve helāk olurum didi eger benüm elümden bu esbi alursa ben yaqîn bilürüm dirilmek istemezsem ve zinde olmak dilemezsem didi

(17) (3405) *Meşnevî*

Çün Hudā peyvestegiyî dādeest

Berserem māl ey Mesīhā zūd dest

(3406) *Meşnevî*

Ezzen ü zerr ü ‘aḳārem şabr hest

Īn tekellūf nīst bī-(18) *tezvīriyest*

(3407) *Meşnevî*

Ender’īn ger mīnedārī bāverem

İmtihān kun imtiḫān güft u ferem

Çünkü Hudā-yı Te‘ālā Hazretleri saña [H369a] peyvestelük (19) virmişdür ve kendü kurbına ve esrārına seni ulaştırmışdur ey Mesīhāşifat her iki merḫamet ve şefkāt ellerini ben ḫaste ve dilşikestenün (20) başı üzre sür ve ben derdmende luḫf idüb şifā ve rāḫat irgür zenden ve zerden ve ‘aḳārdan baña şabr vardur ve bunlardan her ḳaḅḅı- (21) sı benden giderse ve şāḫ bunlardan her ḳaḅḅısını benden aḫz iderse baña şabr u taḫammül eylemek muḳarrerdür ammā bu esbe ṭoḅrı söylemek gerek şabr (22) u taḫammül yoḳdur ve bu sözler tekellūf degildür tezvīrsizlikdür bu ḫuşūşda bilür ki ne tekellūf eylerüm ve ne tezvīr söylerüm eger bu germiyyet ve ḫarāret de (23) olduğıma baña bāver ṭutmaz ve taşdıḳ ü i‘timād itmez iseñ benüm güftimi ve ferrimi imtiḫān eyle ya‘nī benüm bu kerr ü ferrimi ve eyledüğim da‘vāyı (24) ve söyledüğüm edāyı ḳat ḳat imtiḫān eyle gör ki bu sözlerümde şādıḳ mı veyāḫūd kāzib miyim aşlā sīm ü zerden ve metā^c ve gevherden ötüri (25) eleme çekmezem ammā bu esb içün şabr u taḫammül idemez didi ve bu gūne ‘arz-ı ḫāl idüb aña söyledi

(3408) *Meşnevî*

Ān ‘İmādülmülk giryān çeşmmāl

Piḫ-i(26) *sulṫān derdevīd āşüfteḫāl*

(3409) *Meşnevî*

Leb bebest ü pîş-i sulţān ĩstād

Rāz gūyān bāĤudā Rabbü'l-‘ibād

(3410) Meşnevî

Īstāde rāz-ı sulţān mişenīd

(27) V’enderūn endīşeeş ĩn mītenīd

Ol ‘ĩmādülmülk ağlayıcı gözünü elleriyle ovıcı ya‘nī silici sulţānuñ öñine āşüfte ĥāl ve perişān (28) bāl yildi tudağın bağladı ve pādşāhuñ öñinde tırdı Rabbü'l-‘ibād olan Ĥudāya rāz söyleyici ve münacāt ve derūn-ı dilden ‘arz-ı ĥacet (29) eyleyici oldu sulţānuñ öñine tırmış sulţānuñ rāzını işitdi ve anuñ derūnda endīşesi bunu tıokıdı sulţānuñ öñinde tırmış (30) iken sulţānuñ rāzını işitmek anuñ ĥaķıķatını bilmekden ve ma‘nā yüzinde anuñ begāyet ‘aciz ve sāyir nās gibi bir esīr ve faķīr olduğına ‘ālim olmaķdan (31) ‘ibāret olur ve bu rāzımı anuñ cānibinden bilmege işāret olur nitekim sulţānuñ rāzını ne gūne işitdūğini bu ebyāt-ı ātiye ile tefsīr idüb buyururlar (32) ol ‘ĩmādülmülküñ derūnında endīşesi bu fikrleri tıokıdı ve bu ma‘naları oķıdı ki

(3411) Meşnevî

K’ey Ĥudā ger ān cūvān kej reft rāh

Ki neşāyed sāĥten (33) cüz tu penāh

(3412) Meşnevî

Tu ezān-ı ĥod bekun ezvey megīr

Gerçi ü ĥāhed ĥalāş ezher esīr

Ey Ĥudā eger ol cūvān yolu kej gitsiyse zīrā senden ġayrı (34) penāh düzmek lāyık degildür sen kendüñe lāyık olanı eyle andan tıtma ya‘nī anı mu’āĥeze itme egerçi o her esīrden ĥalāş ister ya‘nī ‘ĩmādülmülk pādşāhuñ (35) ĥuzūrında tırmış iken Ĥaķ Subĥāne ve Te‘ālāya münacāt idüb böyle didi ki ey Ĥudā-yı mütte‘āl ve ey pādşāh-ı lāyezāl egerçi ol esb şāĥibi (36) olan emīr tıarīķe egri gitdi ve senüñ gibi pādşāha ilticā itmegi ķoyub benüm gibi bir esīre ve ‘aciz ve faķīre ilticā itdi zīrā senüñ gibi

pādşāh-ı a‘zamdan (37) ğayrıyı penāh düzmek münāsib ve lāyık degül idi çünkim cehl ü ğafletinden senüñ gibi pādşāha ilticā itmegi koyub benüm gibi bir ‘ācizden (38) istimdād u isti‘ānet kıldı ve beni ve bu şāhı bir şey’e kâdir şandı egerçi ol emîr benüm gibi her esîr ve faķır mu‘āvenetinden ħalāş olmaķ (39) ve murādına vuşul bulmaķ ister lîkin luţfuñdan anı mu‘āheze itme ve bu cürmden ötüri anı tutma [H369b] ey kerîm sen kendüñe lāyık olanı eyle (40) didi pes *egerçi ü ħ‘āhed ħalāş ezher esîr* buyurdıkları kıvli bu beytle tefsîr idüb buyururlar

(3413) *Meşnevî*

Z‘ān ki muhtācend İn ħalkān heme

Ezgedāyî⁽⁴¹⁾ *gîr tā sultān heme*

Zîrā ki bu ħalāyık dükeli muhtāclardur bir gedādan dükeli sultāna dek tut ya‘nî bu dükeli ħalāyık esîrler ve cemî‘-i [P568a] (1) ünās Allāh Tebārek ve Te‘ālā Ĥazretlerine muhtāclar ve faķîrlerdür sen bir gedādan dükeli sultāna dek bunu böyle farz it gedā niçe muhtāc ve faķîr ise (2) bir şāh-ı cihān daĥı Ĥazret-i Ĥaķķa anuñ gibi muhtāc ve faķîrdür ve ğaniyy-i muţlaķ Allāh Te‘ālā Ĥazretleridür kemā kâlellāhu te‘ālā fîsüretü’l-Fâtır *yā eyyuhā‘n-nāsu* (3) *entumu’l-fuķarā‘u ilāllāhi vallāhu huve’l-ğabiyyu’l-ĥamîd*³⁵⁷

(3414) *Meşnevî*

Bāĥuzür-ı āftāb-ı bākemāl

Rehnümāyî cüsten ezsem‘ ü zübāl

(3415) *Meşnevî*

Bāĥuzür-ı āftāb-ı ĥoş mesāĝ

Rüşenāyî⁽⁴⁾ *cüsten ez şem‘ ü çerāĝ*

Bākemāl olan āftābuñ ĥuzürıyla şem‘den ve zübālden rehnümāluk istemekdür ĥoş mesāĝ olan āftābuñ (5) ĥuzürıyla şem‘den ve çerāĝdan rüşenlük istemekdür *zübāl*

³⁵⁷ “Ey insanlar! Allah’a muhtaç olan sizsiniz. Zengin ve övülmeye layık olan ancak O’dur.” (Fâtır 35/15)

zübālenüñ cem'idür *zübāle* fetile ve şem'üñ ucına dirler *mesāg* mecāz ma'nāsınadır (6) cevāz ve i'tibār ma'nāsı daḥı gelür ya'nī bu ḥalk-ı 'ālemüñ eger gedāsından ve eger şāhından rehnümāluk istemek ve rüşenlük taleb eylemek (7) bākemāl olan āftābuñ ḥuzūrı ve zuhūrıyla filmeşel şem'den ve şem'üñ fetilesinden rehnümāluk istemektür hoş mecāz ve hoş memer (8) olan şems-i enverüñ veyāḥūd ma'nā-yı hoş cevāz ve hoş i'tibār olan āftāb-ı ziyāgüsterüñ ḥuzūrıyla bile şem'den ve çerāgdan rüşenlük (9) istemek gibidür şem' ü zübālenüñ āftāb-ı enver ḥuzūrında ne revnaḳı olur ve şems-i münirüñ şa'sa'a ve zuhūrını gören şem'den niçün rüşenlük (10) taleb kılur

(3416) Meşnevī

Bīgümān terk-i edeb bāşed zimā

Küfr-i ni'met bāşed ü fi'l-i hevā

Bīgümān bizden terk-i edeb olur küfr-i ni'met ve fi'l-i hevā olur (11) ya'nī āftāb-ı ḥaḳīḳinüñ ḥuzūrıyla bile bizüm şem' ve zübāle meşābesinde olan nāsuñ vücūdından rehnümāluk ve rüşenāluk istemez ve (12) meded ü mu'āvenet taleb eylemez gümānsuz ve şübhesüz bizden terk-i edeb eylemek olur ve ni'met-i Ḥaḳḳa küfrān ve daḥı fi'l-i hevā ve mekr-i şeyṭān olur (13) zīrā filḥaḳīḳa müste'ān ve mu'īn ve ḥayru'n-nāşirīn ve ḥayru'l-fātiḥīn ve aḥkamu'l-ḥākimīn ve erḥamürrāḥimīn ve ekremü'l-ekremīn ve Rabbü'l-'ālemīn hemān olur (14) pes *ıyyāke na'budu ve ıyyāke nesta'īn*¹³⁵⁸ diyü 'ibādet ve isti'āneti aña ḥaşr u taḥşiş eyledükden soñra yine ğayrdan mu'āvenet taleb eylemek ve baña (15) dermān eyle ve mu'īn ol diyü söylemek terk-i edeb olur ve fi'l-i hevā daḥı küfrān-ı ni'met olur

(3417) Meşnevī

Līk aġleb hūşhā deriftikār

Hemçü ḥuffāşend* (16) *zulmet düstdār

¹³⁵⁸ “(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız.” (Fatiha 1/5)

Likin hūşlar iftikārda huffāş gibi zulmeti dost tütücılardur *hemçü huffāş zulmetrā dūstdārend* taqdīrinde (17) olur ya‘nī ekser ‘uķūl fikirler ve endīşeler eylemede huffāş gibi şems-i enver ve āftāb-ı ziyāgüsterden i‘rāz idüb zulmet meşābesinde (18) olan halk-ı ‘ālemi tutarlar ve āftābdan aźher olan Hāķ Te‘ālā Hāzretlerini koyub şeb-i zulmānī gibi olan halka ilticā ve i‘timād (19) iderler

(3418) Meşnevī

Derşeb erhuffāş kirmī mīhured

Kirmrā hurşīd-i cān mīpervered

(3419) Meşnevī

Derşeb erhuffāş ezkirmīst mest

Kirm ez- (20) hurşīd cünbende şudest

(3420) Meşnevī

Āftābī ki ziyā z’ū mīzihed

Düşmen-i hōdrā nevāle mīdihed

Gicede eger huffāş bir kirm yerse (21) kirmi hurşīd-i cān besler [H370a] gicede huffāş egerçi bir kirmden mestdür kirm hurşīdden cünbende olmuşdur bir āftāb ki andan ziyā (22) toĝar kendü düşmenine nevāle virür *şebden* murād zulmet-i halkdur ve *huffāşdan* murād başar-ı başīretde za‘f olan nāķısu’l-‘aķl ve ķalīlü’l-ma‘rife- (23) dūr ve *kirmden* murād ĝidā-yı cismānīdür ve *hurşīdden* murād Hāķ Te‘ālā Hāzretleridür ve tavzīh-i ma‘nā böyle dimek olur ki bu zulmet-i keşret ve şeb-i (24) ‘ālem-i ṭabī‘at içre eger huffāşsīret olan ķalīlü’l-ma‘rife bir ĝidā-yı nefsanī yerse ve ba‘zı cāneveri ekl eylerse ol kirm gibi olan ĝidā-yı (25) cismi cān güneşi terbiye eyler bu şeb-i keşret ve leyl-i ‘ālem-i ṭabī‘atdan egerçi huffāşsīret olan bībaşīret bir ĝidādan mest ü serhoş (26) olmuşdur bilmez ki ol kirm olan ĝidā-yı cismānī ve beden-i ḥayvānī hurşīd-i ḥāķīķiden muḥarrīk olmuş ve andan laḥm u şaḥm ve neşv ü nemā ve ḥareket (27) bulmuşdur ol pādşāh lemyezel filmeşel bir āftāb-ı bībedeldür ki andan

hemîşe nūr u ziyā ve hālk-ı ‘ālem üzre cūd u ‘aṭā ṭoġar kendünüñ (28) ‘adūsına nevā ve nevāle virür ve hālkperest ve Rezzāk-ı muṭlaġdan ġafil olan mest hemîşe andan kuvvet ve ġidā ve nevāle ve nevā bulurken (29) anı ḳoyub ġayrıya pırestîş ḳılurlar ve ġayrıdan mu‘āvenet ve nuşret ṭālîbî olurlar ma‘ahazā yine ol cevād ve kerîm bunlara bîdirîġ rızḳ ve ġidālar (30) virür ve bunları zulmet-i ‘ālem-i ṭabî‘at içre yine murād u maḳşūdlarına irgürürler

(3421) Meşnevî

Lîk şehbāzî ki ũ huffāş nîst

Çeşm-i bâzeş rāst- (31) bîn ũ rüşenîst

(3422) Meşnevî

Ger beşeb cüyed çü huffāş ũ numū

Deredeb hırşîd mâled ġuş-ı ũ

(3423) Meşnevî

ġüyedeş ġirem ki ān huffāş-ı lüdd

‘illetî dāred (32) turā bārî çî şud

(3424) Meşnevî

Mālişet bidhem bezecr eziktiyāb

Tā netābî ser dıger ezāftāb

Lîkin bir şehbāz ‘ālem-i rāz ki ol huffāşsîret degıldür (33) anuñ bāz u ġüşāde olan ġözi rāstbîn ve rüşenîdür eger şeb-i ṭabîat ve zulmet-i ‘ālem-i keşret içre ol şehbāz-ı ma‘nevî huffāş (34) gibi nemā ve ziyādelük ṭaleb eyleye te’dîb eylemede hırşîd-i ḳaḳîķî anuñ [ġuşı +H] ovar ya‘nî ġüşmāl idüb ol şehbāz ‘ālem-i rāza te’dîb (35) eyler ol hırşîd-i ḳaḳîķî aña dir ki ṭotalum ol ‘adū ve ḳaşm olan huffāşsîret başar-ı başîretde bir ‘illet ṭutar saña bārî ne oldı senüñ (36) ḳod başar-ı başîretün böyle bînā iken ve ḳalbüñ benüm gibi bir sultān-ı ‘ālîşānla āşinā iken niçün zulmete meyl ḳılursın ve zulmet-i şeb gibi olan (37) hālk-ı ‘ālemden ben murad eylemedükçe sen

ne bulursın saña mālîş virürüm zecr eyle iktiyābdan ötüri tā kim başuñı bir ğayrı kerre daħı āftābdan döndür- (38) meyesin *iktiyāb* inkisāra dirler keyibedendür *keyibe* ‘alime bābından ħüzne ve ğama ve inkisāra dirler ya‘nī ħurşid-i ħaķikī ŧehbāz-ı ma‘nevī (39) olan aŧhāb-ı dile te‘dīb idüb dir ki ey ħuffāŧ gibi ŧulmete meyl kılan ben saña zecrle senüñ münkesir olmañdan ötüri ğüşmāl virürüm (40) ve saña te‘dīb kılorum tā kim başuñı bir kerre daħı benüm gibi āftāb-ı ħaķikīden döndürmeyesin ve ŧulmet-i ŧeb gibi olan nāsa müteveccih olub (41) ve meyl ü i‘timād kılub anlardan meded ü mu‘āvenet ŧaleb eylemeyesin

Mu‘āḫeẓe-yi Yūsuf-ı Sıddīķ beħabs biḏ‘a sinīn besebeb-i yārī [P567b] (1) ħ‘āsten-i ezğayr-ı Ħaķ ve ğüften-i ü uzķurnī ‘inde Rabbike ma‘ataķrīre

Sūre-yi Yūsufda olan bu āyet işāretdür *ve ķāle lillezi* Ħāzret-i Yūsuf ‘aleyhis- (2) selām zindānda idi ŧol kimseye ki *zanne* ŧann eyledi Yūsuf ki *ennehu* ol kimse *nācin* necāt ŧāhibidür *min humā* ikisinden biri zīrā vaķı‘a ğören biri ħabbāz (3) ve biri ħummār idi [H370b] ħabbāzuñ vāķı‘ası ŧatle ta‘bīr ve ħummāra nedīm-i ŧāh olursın diyü tebŧīr buyurdılar pes ol ħīnde ħummāra didi ki *uzķurnī*beni (4) añ ya‘nī benüm aħvālümü zīkr eyle *‘inde Rabbike* seyyīdüñüñ ŧatında mercūdur ki baña merħamet idüb beni bu zindāndan ħalāŧ kıla *fensāhu’ŧ-ŧeytānu* pes (5) ol ŧarābiyye ŧeytān unutturdu *zīkre Rabbihī* seyyīdine ol ħāli zīkr itmeyi ba‘zılar ŧamīri Yūsufa rāci‘ kılmıŧlar ya‘nī ŧeytān unutturdu Yūsufa (6) Rabbisini zīkr etmeği ħattā ğayrıdan isti‘ānet eyledi *felebise fissicni* pes bu söz sebeble Yūsuf ‘aleyhisselām zindānda eğlendi *biḏ‘a sinīn*¹³⁵⁹ *biḏ‘a* (7) üçden ŧoķuza varınca olan ‘aded-i mübheme dirler kimi altı yıl ve kimi yedi yıl ve kimi sekiz yıl eğlendi dimiŧler ve Ħāzret-i Nebīñüñ ‘aleyhisselām bu ħadīs-i (8) ŧerīfi hem bu ma‘nāya delālet eyler ķāle ŧallallāhu ‘aleyhi ve sellem *Raħimallāhu āħi Yūsufe levlem yeķul uzķurnī ‘inde Rabbike lemā*

¹³⁵⁹ “Onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: ‘Beni efendinin yanında an, (umulur ki beni çıkarır).’ Fakat ŧeytan ona, efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla (Yusuf), birkaç sene daha zindanda kaldı.” (Yūsuf 12/42)

*lebise fissicni ba'delhamzin*¹³⁶⁰ (9) ve ma'nā-yı terkīb-i şerīf ve tavzīh-i şerh-i laţif böyle demek olur ki Yūsuf-ı Şiddīk Hāzretlerinüñ habsde bir niçe sene mu'āheze olunmuşdur Hāq (10) Te'ālānuñ ğayrıdan yārīlük ve mu'āvenet istedügi sebebiyle ve ol Yūsufuñ hummāra sen seyyīdüñ katına varduğda kendü seyyīdüñ ve mālīkūñ katında (11) beni zıkr eyle dimeklügidür Yūsufuñ bu sözi taqrīr ü taḥkīk eylemesiyle bile nitekim ebyāt-ı şerīfeden daḡı anuñ ḡālını beyān eyleyüb buyururlar

(12) (3425) *Meşnevī*

Ān çünān ki Yūsuf ezzindāniyī

Bāniyāzī ḡāzī'ī sa'dāniyī

(3426) *Meşnevī*

H'āst yārī güft çün bīrūn revī

Pīş-i şeh gerded umūret müstevī

(3427) *Meşnevī*

Yād-ı men (13) kun pīş-i taḡt ān 'azīz

Tā merā hem vāḡared z'īn ḡabs tīz

Ancılayın ki Yūsuf Hāzretleri 'aleyhisselām bizüm zindānīden niyāz eylemekle ḡāzī'ilükle (14) sa'dānilükle yārīlük istedi ol zindāna mensüb olan hummāra didi çünkim zindāndan taşra gidesin pādşāhuñ öñinde senüñ umūruñ (15) müstevī ola ya'nī senüñ kār u şānuñ şāhuñ katında niḡām ve istikāmet bula ol 'azīz-i Mışruñ taḡt öñinde zıkr eyle tā kim beni daḡı (16) bu ḡabsden hem girü ala nitekim seni ḡurtardı beni daḡı ḡurtara didi *zindānīde* olan *yā* nisbet içindür *niyāzīde* ve *ḡāzī'ide* ve *sa'dānī* (17) de olan *yālar* maşadariyyedür *sa'dān* bir kaç ma'nāya gelür dırnak dibinüñ siñirine ve terāzū kefesinüñ iplerinüñ altındaḡı düğme dirler cem'ī sa'dānāt (18) gelür velākin bunda tevāzu' ve tenezzül eylemekden ve pest ü süflī olmağdan

¹³⁶⁰ "Allah kardeşim Yusuf'a merhamet etsin. Eğer: 'Efendinin yanında beni zikret' demeseydi, hapiste beş yıl daha kalmayacaktı." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 403. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

kināyet olur ya‘nī zindāna mensūb olan şarābīden niyāz eyle ve hūzū‘ (19) eyle ve tevāzu‘ ve tenezzül eylemekle Yūsuf Hāzretleri yārīlūk istedi ve beni seyyīdūñ katında zīkr eyle diyü söyledi

(3428) Meşnevī

Key dehed zindāniyī deriḳtināş

(20) Merd-i zindānī-yi dīgerrā ḫalāş

İḳtināş vaktinde bir zindānī dīger zindānī olan merde kaçan ḫalāş virür *ıḳtināş* ıştıyāda dirler ḳanaşdandır (21) *ḳanaş* [fethateynle +H] avladuḳları şayda dirler iḳtenaşahu dirler ıştādehu ma‘nāsın virürler ya‘nī birzindāna mensūb olan kimse avlanduḳı ḫīnde ve giriftār (22) olduḳı zamānda bir āḫer zindānī olan kimseye kaçan ḫalāş virür ve anu bend ü rāmdan niçe āzād ḳılır

(3429) Meşnevī

Ehl-i dūnyā cümlegān zindāniyed

İntizār-ı merg-i (23) dār-ı fāniyed

(3430) Meşnevī

Cüz meger nādir yekī ferdāniyi

Ten bezindān cān-ı ü Keyvāniyī

[H371a] Ehl-i dūnyā cümlesi zindānīlerdür dār-ı fānīnūñ merginūñ muntazırlarıdır meger ki nādir (24) bir ferdānīden ḡayrı ten zindānda anuñ cānı Keyvāna mensūb ola ya‘nī ehl-i dūnyānuñ cümlesi ne ḳadar var ise zindāna mensūblardur ve bu dār-ı (25) fānīnūñ mevtinden ötüri muntazırlardur ölince bu sicn-i dūnyādan ḫalāş olamazlar meger ki nādir ve ḳatı az kimse şol bir ferdānī ve Rabbānī olan (26) kāmīl zindānī olmaz ve dār-ı fānīnūñ mergine intizār ḳılmaz ki anuñ bedeni bu dūnyā zindānında ola ve anuñ cānı felek-i sābi‘e mensūb ola ve ölmezden (27) evvel ölmüş ve bu beden ḳaydından āzād olmuş ve a‘lā-yı ‘ılliyyīn mertebesini bulmuş ola

(3431) Meşnevī

Pes cezā-yı ān ki dīd ūrā mu‘īn

Mānd Yūsuf ḥabs der-(28) biḍ‘a sinīn

(3432) Meşnevī

Yād-ı Yūsuf dīv ez‘aḳleş sūtürd

V‘ezdileş dīv ān sūḥan ezyād burd

Pes Yūsuf-ı Şiddīk Ḥazretleri ol ḥummārı kendüye mu‘īn (29) gördüğünüñ cezāsı ḥabsde bir niçe sāl ḳaldı *biḍ‘a* üçden toḳuza varıcaya dek mübhem olan ‘adede dirler şeytān ol sākīnünüñ (30) ‘aḳlından Yūsuf Ḥazretlerini yād eylemegi ḳazıdı ve ol ḥummāruñ gönlinden şeytān ol sözi ḥāḫırdan giderdi ya‘nī *fensāhu’ş-şeytānu* (31) *zikre Rabbihi*¹³⁶¹ āyetiniñ mücebince ol sākī kendü seyyīdinünüñ ḳatına varduḳda Yūsufi ḥāḫırına getüremedi zīrā dīv anuñ ‘aḳlından Yūsufi izāle (32) itdi ve gönlinden anı yār eylemegi maḥvī ḳıldı

(3433) Meşnevī

Z‘īn güneh k‘āmed ezān nīkū ḫıṣāl

Mānd derzindān zidāver çend sāl

(3434) Meşnevī

Ki çı taḳşīr āmed ezḫur-(33) şīd-i dād

Tā tu çün ḫuffāş uftī dersevād

(3435) Meşnevī

Ḥīn çı taḳşīr āmed ezbaḫr u seḫāb

Tā tu yārī ḫ‘āhi ezrīg ü serāb

Ol nīkū ḫıṣālden (34) bu günāh ki geldi ya‘nī ol ḫüb ḫıṣāl olan Yūsufdan bu ḳadar zellet ki şadır oldu dāver-i ḫaḳīḳīnünüñ ‘adlinden niçe sene zindānda ḳaldı (35) ol pādşāh-ı ‘ālīden Yūsuf Ḥazretlerine böyle diyü ki dād ḫurşīdinden ne taḳşīr geldi ve ‘adālet güneşinden senüñ ḫaḳḳuñda ne kuşūr vāḳi‘ oldu (36) tā kim sen ḫuffāş gibi

¹³⁶¹ “Fakat şeytan ona, efendisine anmayı unutturdu.” (Yūsuf 12/42)

sevāda düşersin ve zulmete teveccüh kılırsın āgāh ol baħrden ve seħābdan saña ne takşır geldi tā kim sen rīğden ve serāb- (37) dān yārīlūk isteyessin ki bu ħalk-ı ‘ālem rimāl ve serāb gibidür āb görünmesi ancak nümāyişdür pes bunlar bir teşne ve muhtācı niçe reyyān (38) iderler ve bir fūrūmānde olan ‘ācize benüm emrüm ve irādetüm olinca ne ħālle mededresān olurlar

(3436) Meşnevī

‘Ām eger ħuffāştab‘end ü mecāz

Yūsufā(39) dārī tu āħir çeşm-i bāz

(3437) Meşnevī

Ger ħuffāşī reft derkūr u kebūd

Bāz-ı sulţān dīderā bārī çī būd

‘Avām eger ħuffāştabī‘at ve ehl-i mecāz durur- (40) lar Yūsuf sen āħir çeşm-i güşāde tıtarısın *mecāz* mużaf-ı muķadder olmaķ üzre ehl-i mecāz taķdirinde olur ya‘nī ey Yūsuf (41) eger ‘avām-ı nās ħuffāşşiretlü ve ehl-i mecāz iseler sen āħir güşāde çeşm-i cān tıtarısın filmeşel eger ħuffāş kūr u kebūd [P568a] (1) gitse ya‘nī ekşer bir şebperesiret arda ķalacaķ kimseler cānibine ilticā itse sulţān dīde olan bāza bārī ne oldu ya‘nī sulţān-ı ħaķīķī müşāhede (2) eyleyen şebbāza bārī ne ħālet vāķi‘ oldu ki sulţān-ı ħaķīķīden istimdād ve isti‘ānet eylemegi ķoyub ħuffāş gibi zılnet meşābesinde olan (3) nās tırafına teveccüh ve tazarru‘ eyleye ve baña dermān eyle diyü söyleye

[H371b] *(3438) Meşnevī*

Pes edeb kerdeş bedīn cürm üstād

Ki mesāz ezçüb-ı pūsīde ‘imād

(4) Pes aña bu cürm sebebiyle üstād-ı edeb eyledi böyle diyü ki çüb-ı pūsīdeden ‘imād düzme ya‘nī pes ol üstād-ı ezal ve ħaķīm lemyezel bu ķadar cürm (5) sebebiyle

te'dīb eyledi ve lisān-ı işāretle aña böyle söyledi ki bu nās çürük ağac gibidür çürük ağacdan kendü hāne-yi vücūdıña 'imād (6) düzme ve aña i'timād kıлма ki anlaruñ kuvvet ve kavāmı ve şebāt ve devāmı olmaz

(3439) Meşnevī

Līk Yusūfrā beħod meşgūl kerd

Tā neyāyed derdileş z'ān (7) ħabs derd

(3440) Meşnevī

Āncünāneş üns ü mestī dād Ĥaķ

Ki ne zindān mānd pīşeş ne ħasaķ

Egerçi Allāh Tebārek ve Te'ālā Ĥazretleri bu *uzķurnī* (8) '*inde Rabbike*¹³⁶² didüğinden öturi te'dīb eyledi ve anuñ ħalb-i şerīfine ilhām itmek vāsıtasıyla bu gūne ma'nāları söyledi lākin Yūsuf Ĥazretlerini (9) 'aleyhisselām kendüsine meşgūl eyledi tā kim anuñ ħalb-i şerīfine ħabsden derd gelmeye ve ol zindāndan müte'ellim olmaya ancılayın Ĥaķ Te'ālā aña zindānla (10) üns eylemek ve mest olmaķ virdi ki anuñ öñinde ne zindān ħaldı ve ne ħasaķ ya'nī Ĥaķ Te'ālā ana bir mertebe mestlūk virdi ve anı zindānla (11) üns eylemek mertebesine ol ħadar irgürdi ki ol Yūsufuñ öñinde zindān ħalmadı ve zūlmet daķı ħalmadı belki İbrāhīm Ĥazretlerine nārı gülistān (12) eyledügi gibi zindānı daķı Yūsuf Ĥazretlerine bir rüşen bāğ ve bostān gibi eyledi

(3441) Meşnevī

Nīst zindānī vaħişter ezraħim

Nāħoş u tārīķ ü pürħūn (13) u vaħim

(3442) Meşnevī

Çün güşādet Ĥaķ derīçe sūy-ı ħ'īş

Derraħim her dem fezāyed tent bīş

¹³⁶² "Beni efendinin yanında an." (Yūsuf 12/42)

Haḡ Tebārek ve Te‘ālānuñ ol Yūsufa zindānla (14) üns verdüğine ve aña ol muzlim olan ḡabshānede rāḡat irgürdüğine ta‘accüb ü istib‘ād eyleme zīrā filmeşel raḡim-i māderden vaḡşter ve muzlim (15) ve müḡişter bir zindān yoḡdur ol raḡim-i māder nāḡoş ve tārik ve pürḡün ve vaḡīm ya‘nī müte‘affindür ammā çünkim kendü cānibine Haḡ Te‘ālā saña deriçe (16) açdı raḡimde her dem senüñ tenüñ artub ziyāde olur ve senüñ vücūduñ ol ezyaḡ sücūnda ve maḡām-ı pürḡūnda biiznillāḡ rāḡat (17) neşv ü nemā bulur

(3443) Meşnevī

Ender‘ān zindān zizevḡ-i bīḡiyās

ḡoş şikuft ezḡars-ı cism-i tu ḡavās

(3444) Meşnevī

Z‘ān raḡim bīrūn şuden bertu dürüşť

Mī- (18) girizī ezzihāreş sūy-ı puşt

Ol zindān-ı raḡim içre zevḡ-i bīḡiyāsdan senüñ cismüñ ḡarsından ḡavāssuñ ḡoş açıldı ya‘nī (19) ol zindān-ı raḡim içre ḡiyāsa gelmeyen zevḡ ü ḡāletden senüñ cismüñ düḡmesinden ḡislerüñ ḡoş açıldı ve ḡüşāde oldu ḡattā ol raḡim- (20) den ḡaşra olmaḡ ve ḡurūc ḡılmaḡ senüñ üzerüñe dürüşť oldu ol maḡāmda iken ol māderüñ zihārından puşt cānibine ḡaçarduñ *zihār* (21) ḡasıḡa dirler ya‘nī ana raḡminde iken tevvelüd eylemeḡe ḡarīb oldukda māderüñüñ ḡasıḡına nüzül eyleyüb maḡrece ḡarīb olduñ ki her cenīn (22) hem böyle olur ammā ol maḡāmdan saña ḡurūc eylemek şa‘b u dürüşť geldüḡiçüñ vālideñüñ arḡası cānibine ḡaçduñ ki her cenīnüñ ḡāşiyyeti (23) budur velādet nezdīk olduğda gelüb ḡasıḡa tedrīcle nüzül eyler vaż‘-ı ḡaml eylemeḡe ḡarīb geldükde zihārdan zihār cānibine yuḡaru firār eyler (24) şoñra biiznillāḡ başını aşāḡa dönüb ḡurūca müteḡeyyī olur

(3445) Meşnevī

Rāḡ-ı lezzet ezderūn dān n‘ezbirūn

Eblehī dān cūsten-i ƙaşr u ƙuşūn

(25) (3446) *Meşnevī*

Ān yekī derkünc-i mescid mest ü şād

V'ān diger derbāg-ı turş u bīmurād

[H372a] Lezzet yolunu derūndan bil bīrūndan degül ƙaşr ve ƙuşūn istemeklügi (26) eblehlük bil ya'ni lezzet ü ƙalāvet ve raĥāt uistirāĥat ƙarīķini ĥāricden bilme belki bāṭından ve derūn-ı dilden bil pes ƙaşrlar ve ĥāneler ve (27) ĥışnlar ve ƙal'alar ƙaleb eyleyüb lezzeti ve rāĥatı anlardan istemegi eblehlük bil mādāmki derūn münķabız ola ve ğam u elemle ƙola ĥāricde olan (28) ƙūşūr u ƙuşūnuñ aña ne fāyidesi olur ol bir kimse görmez misin mescid bucağında mest ü şād oturmuş ve ol biri bāğda turş- (29) rüy ve bīmurād olmuşdur pes mücerred bāğ u bostānda olmanuñ şād u ĥandān olmağa nef'i olmaz imiş ve mescid bucağında ve külĥan (30) ocağında olmağ daĥı şādīlügi nefy ƙılmaz ve mücib-i melāmet ve mūrīs-i vaĥşet gelmez imiş

(3447) *Meşnevī*

Ƙaşr ƙizi nīst vīrān kun beden

Genc (31) *dervīrānīyest ey mīr-i men*

(3448) *Meşnevī*

Īn nemībīnī ki derbezm-i şarāb

Mest āngeh ĥoş şeved k'ū şud ĥarāb

Ƙaşr bir ƙiz degildür bedeni vīrān eyle (32) genc vīrāneliķdedür ey benüm mīrüm bunu görmez misin bir şarāb bezminde mest ol zamān ĥoş olur ki o ĥarāb oldu ya'ni ƙaşr ve (33) ƙuşūnı terk eylemek bu yolda bir şey degildür belki bedenüñ muķtezāsını ve tenüñ müştehā ve mübteĝāsını vīrān eyle genc-i lezzet ve kenz-i rāĥat ey (34) benüm mīrüm müştehā bedeni vīrān ƙılmada ve hevā teni terk eylemededür yā sen bunu görmez misin ki filmeşel şarāb bezminde mest olan

bādenūş (35) ol zamān serhoş olur ki ol ḥarāb ola ve ol ḥīnde rāḥat bulur ki kendü vücūdı kaydından ve ğumūm u hūmūm-ı cismānīden ve (36) efkār u ḥavātır-ı nefsanīden ğūzer kıla ve şarāb kuvvetiyle bu ḥatıraları ḥāne-yi dilde izāle eyleyüb bīḥod ola eger bir sālīk daḥı bīḥod (37) şarabını içse ve mest olub kendüden geçse hemīşe serhoş olur ve müdām-ı rāḥat bulurdı

(3449) Meşnevī

Gerçi pürnaķşest ḥāne (38) berkeneş

Genc cū v'ezngenc ābādān kuneş

(3450) Meşnevī

Ḥāne-yi pürnaķş u taşvīr ü ḥayāl

V'īn şuver çün perde bergenc-i vişāl

(3451) Meşnevī

Pertev-i gencest ü tabeşhā-yı (39) zer

Ki der'īn sīne hemī cūşed şūver

Egerçi bir ḥāne pürnaķşdur anı kıpar genc iste ve gencden anı ābādān eyle ya'nī egerçi bu ḥāne-yi vücūd (40) pürnaķş ve nigār ise de sen anı vīrān idüb anuñ bātınında olan kenz-i rūḥı ve genc-i fütūḥı bulmadan ötüri anuñ erkānını (41) ḳal' u ḳam' eyle ol genci bulduķdan şoñra ve ol defīne-yi vişāl olduķdan şoñra ol vücūd ḥanesini ma'cūr u ābādān eyle pürnaķş [P568b] (1) ve pürtaşvīr ve pürḥayāl olan ḥane-yi vücūd ve bu şuver-i 'ālem genc-i vişāl üzre perde gibidür ya'nī bu cesed-i insānī nuķūşuyla ve taşvīrātıyla ve ḥayālātıyla (2) pür olmuş bir ḥane gibidür eger bu nuķūş u taşvirāt u ḥayālātla pür olan vücūd-ı insānī olsun ve eger bu mer'ī ve maḥsūs olan şuver-i ekvānī (3) olsun Ḥaķ Te'ālā Ḥazretlerinüñ genc-i vişāli üzre perde ve ḥicāb gibi olmuş ve kenz-i vaḥdete ve maḥzen-i ḥaķīķate bunlar rūpūş ve niķāb gibi gelmişdür (4) genc-i ḥaķīķinüñ pertevi ve zer-i ma'nevīnüñ tābişleridür ki bu sīnede şūretler cūş eyler Ḥaķ Te'ālā Ḥazretlerinüñ mertebe-yi vaḥdeti ve maķām-

ı ulūhiyyesi (5) filmeşel bir kenz-i maḥfī gibidür ve anuñ her şıfatı tābān olıçı bir zer gibidür hemīşe ol kenz-i maḥfīnūñ pertevinden ve daḥı ol [kenz-i +H] maḥfīnūñ zerleri (6) gibi olan şıfatlaruñ tābişlerinden ve lem‘alarından bu nāsuñ sīneleri içre her birinūñ isti‘dādlarına göre [H372b] gūnāgūn şüretler ve şıfatlar (7) ḳaynayıb zūhūra gelür ve herkesuñ ḳalbinde zūhūra gelen şuver-i¹³⁶³ zihniyye ve nuḳūş-ı fikriyye ve envār-ı ‘aḳliyye ve leme‘āt-ı rūḫiyye her ne ise ol (8) kenz-i maḥfīnūñ pertevinden ve anuñ zerleri gibi olan şıfāt-ı ilāhiyyenūñ tābişlerinden ve eşerlerindendür

(3452) Meşnevī

Hem zilūtf u ‘aḳs-i āb-ı bāşeref

(9) Perde şud berrūy-ı āb eczā-yı kef

Hem bāşeref olan ābuñ luḫfından ve ‘aksinden rūy-ı āb üzre eczā-yı kef perde oldı (10) bunda ābdan murād vaḫdet-i zāt-ı muḫlaḳa ve kefdan murād şuver-i kevniiyye ve eşḫāş-ı ḫalkıyyedür ki kef ve ḫubāb ābdan zūhūra gelüb rūy-ı (11) āba perde vü ḫicāb olduḡı gibi bu kef ve ḫubāb meşābesinde olan şuver-i kāyināt ve ecsām-ı mevcūdāt hem bāşeref olan āb-ı ḫayāt-ı (12) ḫaḳīḳiyyenūñ luḫfından vücūda geldi ve zūhūr ḳıldı lākin āb-ı ḫayāt-ı ḫaḳīḳiyyenūñ vechine hem bir kef ve ḫubāb gibi olan (13) şuver-i eşyāya perde oldı

(3453) Meşnevī

Hem zilūtf u cūş-ı cān-ı bāşemen

Perdeyī berrūy-ı cān şud şaḫş-ı ten

Hem bāşemen olan cānuñ cūş (14) eylesmesinden ve luḫfundan rūy-ı cān üzre şaḫş-ı ten bir perde oldı ya‘nī bāḳıymet ve ‘ālīḳadr olan cānuñ cūş eylesmesinden ve lutfından (15) hem bu şaḫş-ı ten tederīcle zūhūra geldi ve neşv ü nemā buldı velīkin

¹³⁶³ şuver-i: şüret-i H

rüy-ı cān üzre bu şahş-ı ten hem bir perde vü niķāb oldı ve cānuñ cemālini (16) ve hüsni kemālini sırr kıldı

(3454) Meşnevī

Pes meşel bişnev ki derefvāh hāst

K'āncā bermāst ey birāder hem zimāst

Pes meşeli işit ki efvāh-ı nāsdan (17) kalkdı ya'ñi bu meşeli gūş it ki nāsuñ ağızlarından şādır ve zühür kıldı ol meşel budur ki dirler ol nesne ki bizüm üzerimize- (18) dūr ey birāder hem bizdendūr nitekim 'arf-i nāsda bize gelen bizdendūr dirler pes bu meşelüñ sırrı bizüm rüy-ı cānımızda hiçāb olan ve cemāl-i (19) cāna daħı perde vü niķāb gelen bizüm kendü beden-i türābiyyemüz ve gubār-ı cismāniyyemüz olur **Mevlānā Hāfızuñ**

Beyt

Hiçāb-ı çehre-yi cān mīşevēd (20) ğubār-ı tenem

Hoşā demī ki ez'īn çehre perde berfikenem¹³⁶⁴

didügi beyt-i laţif daħı bu maźmūna delālet kıtur ve mışra'ı s̄ānide aşl maķşūd (21) bizzāt olan ma'ñā ta'bir eyledüğimüz vechdür velākin lafzından daħı bu ma'ñā müstefād olur dinse ey birāder ol nesne ki mā üzredür hem (22) mādandur ya'ñi ol nesne ki āb üzre hiçābdur ve rüy-ı āba perde vü niķābdur hem ābdan hāşıldur meşelā kef ü yaħ u ğubāb gibi ki bunlar hem (23) ābdan hāşıl olur ve hem rüy-ı āba hiçāb olur kezalik insānuñ āb-ı hayāt cānından daħı hāşıl olan yine anuñ rüy-ı cānına perde (24) vü niķāb olur

(3455) Meşnevī

Z'īn hiçāb īn teşnegān-ı keşperest

Z'āb-ı şāfi ūftāde dūrdest

¹³⁶⁴ “Beden tozum can yüzüme çekiyor perde, ne hoş olur o an ki yüzümden kaldırırsam perde.” Hafız-ı Şirazi, *Hafız Divanı*, C. 2, s. 795.

Bu hicābdan bu kefperest olan (25) teşneler āb-ı şafiden dūrdest düşmüşlerdür *teşnegān-ı kefperest*den murād āb-ı hayāta teşne olıcılar velīkin şürete tapıcı ve nuķuş (26) u elvāna meyl ü maḥabbet kılıcı kimseler olur ve tavzīh-i ma‘nā böyle demek olur ki bu hicāb-ı tenden ve rūy-ı cāna perde vü niķāb olan bedenden ö- (27) türü bu āb-ı hayāta teşne olan ve kef ü ḥubāb gibi olan şüretlere [H373a] perestiş kılan kimseler şāfī olan āb-ı hayāt-ı ḥaķīķiden ırak düşdi (28) ve anuñ eli ana irişmedi demek olur

(3456) Meşnevī

Āftābā bācü tu kıble’v imīm

Şebperestī vü ḥuffāşī mīkunīm

(3457) Meşnevī

Sūy-ı ḥod kun īn ḥuffāşānrā maṭār

(29) Z’īn ḥuffāşīşān biḥar ey müstecār

Ey āftāb senüñ gibi kıble ve imām ile şebperestlük ve ḥuffāşluk eylerüz *imām* kunīmle kâfiye (30) olmadan ötürü imīm okınur ya‘nī ey āftāb-ı ma‘nevī senüñ gibi kıble-yi rūḥānī ve imām-ı Ḥaķķānī ile bile iken senüñ cenāb-ı şerīfūñe (31) müteveccih olmağı ve emr-i laṭīfūñe iķtidā kıлмаğı koyub zulmetperestlük ve ḥuffāşsiretlük kıılırız ve şeb ü zulmet gibi olan nāsa ḥuffāş (32) gibi māyil oluruz ve anlarla istīnās kıılırız ey āftāb-ı nevvār bu ḥuffāş girdārlaruñ maṭārını kendü cānibūñe eyle bunları ey müstecār bu ḥuffāşluk- (33) dan al ya‘nī ey nūr-ı ḥaķīķī ve ey āftāb-ı ma‘nevī bir ḥuffāş gibi ‘ālem-i ṭabīāt içre ṭāyir olan ve şeb-i mertebe-yi keşretde pervāz kıılan kimse- (34) lerüñ cevalāngāhı ve ‘aķıllarınıñ maṭārını kendü cenāb-ı şerīfūñde eyle bu gūne ḥuffāşsiret olmadan bunları ey īmān ṭaleb olunmuş (35) ve ey istigāşe ve istimdād kıılunmuş pādşāh girü kıurtar tā kim ‘āciz ü muḥtāc olan ḥalkā ‘arz-ı iḥtiyāc kıılmadan ve mūnekkī ve mu‘temed olmadan ḥalāş (36)

olalar ve seni bileler ve her ne dilerlerse senden dileyüb senden bulalar ve nāşır u
mu‘īn ve kâdir ü metīn hemān seni bileler

(3458) Meşnevī

Īn cūvān z’īn cürm (37) dālest ü muġīr

Ki bemen āmed velī ūrā megīr

Ey Hudā bu cūvān bu cürmden dāl ve muġīrdür ki baña geldi velākin anı tırma
muġīr bunda yā (38) ġayr idici veyāhūd zūġayr veyāhūd ağāre idici ya‘nī yağma
kılıcı ma‘nāsına ola ki bu üç vech bile muhtemeldür ya‘nī ‘İmādülmülk aytdı ey (39)
kâdir-i muṭlaḡ ve ey kavī ve metīn olan Hāḡ bu cūvān senüñ dergāhına ilticā itmegi
koyub benüm gibi fāḡir ve ‘āciz geldi ve ilticā kıldı (40) bu cürmden dāl ve zūġayr
oldı belki yakīn ve āşināluk metā‘ını bu cürm vāsıtasıyla ġāret ve yağma kıldı velīkin
anı tırma ve bu cürmden (41) ötürü anı aḡz itme bunuñ başar-ı başiretinde senüñ
gibi āftāb-ı ḡaḡīkīnün müşāhedesine isti‘dād ve ṡaḡāt yok ve za‘īf [P569a] (1) ü
nātüvān olan kimseleri vezīr ve mīr mertebelerinde görüb kendüye anları mu‘īn ve
zahīr görmege ve belki isti‘dād ve kâbiliyyeti çokdur

(3459) Meşnevī

Der‘İmādülmülk Īn (2) endīşehā

Geşte cūşān çün esed derbīşehā

(3460) Meşnevī

Īstāde pīş-i sulṡān zāhireş

Derriyāz-ı ġayb cān-ı ṡāyireş

‘İmādülmülkde (3) bu endīşeler cūşān olmuş idi bīşelerde esed gibi sulṡānuñ öñinde
anuñ zāhiri tırmuş ġayb riyāzında idi anuñ ṡāyir olan (4) cānı ya‘nī bu zıkr olunan
endīşeler ve fikirler ‘İmādülmülküñ ḡalbinde bīşelerde esed cūşān olduġı ve ḡurūş
kıldıġı gibi cūşān olmuş (5) ve anuñ bīşe-yi ḡalbinde zuhūra gelmiş idi egerçi ol

‘azîzûñ zâhir-i cesedi sulţānuñ öñinde  urmuş idi [H373b] velākin¹³⁶⁵ anuñ  āyir olan (6) cānı ‘ālem-i ğaybuñ ravzalarında pervāz kılmış ve  āyir olmuş idi

(3461) Meřnevī

 ün melāyik ũ beiklīm-i elest

Her demī mīřud beřŭrb-i tāze mest

(7) Melāyike gibi ol ‘İmādŭlmŭlkŭñ iklīm-i elestinde her bir dem řurb-i tāze ile mest oldu ya‘nī melāyike elest iklīminde her bir demde Haķ Te‘ālānuñ tecellī (8) eylemesi řarābıyla tāze tāze mest oldukları gibi ol ‘İmādŭlmŭlkŭñ daĥı  alb ve rŭhı elest iklīminde her bir demde tecellī-yi İlāhī řarābını nŭř eylemede mest (9) oldu

(3462) Meřnevī

Enderŭn sŭr u birŭn  ün pŭrgamī

Derten-i hem un laĥd ĥoř ‘ālemī

Derŭnda sŭr ve birŭnda bir pŭrgam kimse gibi laĥd gibi olan tende (10) bir ĥoř ‘ālem var idi yāĥŭd ma‘nā bir ĥoř ‘āleme mensŭb idi evvelki vech ũzre ‘ālemīde yā vaĥdet i un ve ikinci vech ũzre nisbet i un (11) olur sŭr dŭğüne dinŭr bunda sŭrŭr ma‘nāsı murād olur ya‘nī ol ‘İmādŭlmŭlkŭñ derŭnında sŭr u sŭrŭr var idi ve birŭnı pŭrgam kimse gibi (12) idi kabr gibi bunda bir ĥoř ‘āleme mensŭb idi ki *el abru ravzatun minriyāzi’l-cenneti*¹³⁶⁶ ĥasebince anuñ  abr-i cisminŭñ bāĥını riyāz-ı cennetden bir ravza gibi olmuş (13) ve cenānı cinān gibi nazret ũ le āfet bulmuş idi

(3463) Meřnevī

Ū der’īn ĥayret bud u derintizār

Tā  i peydā āyed ezğayb u sırār

(3464) Meřnevī

Esbrā ender keřīdend⁽¹⁴⁾ ān zamān

¹³⁶⁵ velākin: lākin H

¹³⁶⁶ “Kabir, cennet bah elerinden bir bah edir.” Gŭltekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī şerhi*, s. 405. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

Pîş-i H̄'ārzemşāh serhengān keşān

Ol 'īmādülmülk bu hayretde idi ve intizārda idi tā kim gayb u sırārdan ne peydā (15) gele ya'nī 'īmādülmülk bu güne hayretde ve fikrinde idi tā kim 'ālem-i gayb ve mertebe-yi esrārdan 'acabā ne hālet peydā ola ve ne vāqı'a zuhūra gele diyüb intizārda (16) tırdı ve müterakķıb oldu ol zamānda esbi H̄'ārzemşāh öñine serhengānlar çekerek içeri çekdiler ya'nī çāvūşlar ol emīrden gāşb eyledükleri (17) esbi ol h̄inde çekerek içeri H̄'ārzemşāhuñ öñine getürdiler

(3465) Meşnevī

Elhāk ender zīr īn çarḥ-ı kebūd

Ān çünān esbī beḳadd u tek nebūd

(3466) Meşnevī

Mīrubūdī⁽¹⁸⁾ reng-i ū her dīderā

Merḥabā ān berḳ ü meh zāyīderā

(3467) Meşnevī

Hemçü meh hemçü 'Uṭārid tīzrev

Gūyiyā şarşar 'alef būdeş ne cev

Elhāk bu çarḥ-ı kebūduñ zīrinde (19) ya'nī bu felek-i nīlgūnuñ tahtında ḥaḳḳā budur ki ḳadd u ḥūda ve tek ü pūda ancılayın bir esb yoğdı zīrā ol esbūñ rengi her dīdeyi ḳapar (20) ya'nī anuñ levni ve revnaḳı şol mertebe-yi nūrānī idi ki aña nāzır olan her başarı aḫz u ḥıfz eylerdi merḥabā ol berḳe ve māhdan ṭoğmış ya'nī bir kim (21) anı görseydi ol seyr u tekde bir ḥātıf gibi olan ve revnaḳ u ferde māhdan ṭoğmış gibi nūrānī olan esbe merḥabā dirdi ol (22) esb-i pürzav mäh gibi ve 'Uṭārid gibi tīzrev idi gūyiyā aña bād-ı şarşar 'alef olmuş idi cev degül seb'a-yı seyyārenüñ ve kevākib-i devvāre- (23) nüñ ziyāde tīzrevi mahdur ki mäh otuz günde on iki burcı ḳaṭ' idüb kendü devrini tamām eyler ve andan geçdükdən şoñra 'Uṭārid tīzrevdür ki (24) 'Uṭārid her bir burcda on beş gün ḳarār eyler ve altı ayda on iki burcı ḳaṭ' idüb

devrini tamām eyler çünkim bunlar sāyir kevākib-i seyyāreden (25) seyrde esra^c oldılar ise ol esb-i tīzrevüñ sür^cat-ı seyrini bu iki kevkebüñ seyrine teşbīh buyurmuşlardur ve dimişlerdür ki ol esb hoş dev [H374a] mäh (26) gibi ve ‘Uṭārid gibi zemīn üzre tīzrev idi güyiyā aña ‘alef ü gıdā cev olmadı bād-ı şarşar oldı Hāḫ Te‘ālā Hazretleri esbi bād-ı şarşardan ḥalḫ eyledi (27) kaçan bir esbe ḥilḫat-i aşıyyesi gālib olsa bādpā olur ve kendü aşı olan bād gibi tīzrev olur ve esbüñ aşı bād olduğında ve Hāḫ Te‘ālā (28) anı bād-ı cenūbdan ḥalḫ eyledüğine bu ḥadīs-i şerīf delālet kıur ki Hazret-i Nebī ‘aleyhisselām buyurdılar *lemmā erādellāhu enyaḥluḫa’l-ḥayle ḳāle* (29) *liriyḥi’l-cenūbi innī ḥālīḫun minke ḥalḫan ec‘aluhu ‘izzen lievliyā’i ve mezelleten lia‘dā’i ve cemālen liehlii ṭā‘atī feḳāleti’r-rīḥu uḥluḫ yā Rabbi feḳabāze minhā* (30) *ḳabzeten feḫalaḫa minhā ferāsen*¹³⁶⁷ revāhu ‘Alī kezā fīḤayātü’l-Ḥayevān ilāāḥirihi (3468) *Mesnevī*

Māh ‘arşa-y āsmānrā her şebī

Mībered ender mesīr ü mezhebi

(3469) *Mesnevī*

Çün beyek(31) *şeb meh berīd ebrācrā*

Ezçi münkir mīşevī mi‘rācrā

Māh ‘arşa-yı āsmāna bir gicede mesīr ve mezhebde ḳaṭ^c eyler *mesīr ve mezheb* seyr ve zihāb ma‘nālarına (32) maşdar-ı mīmi olur ya‘nī bu mäh münīr-i āsmānuñ meydānını bir gicede bir seyr ve zihabda ḳaṭ^c eyler ki anuñ bir gicede ḳaṭ^c eylediği meydān eger ḳıyās olına (33) niçe yüz biñ senede bir esb ol ḳadar meydān ve menzili her ne ḳadar rev olsa ḳaṭ^c eylemege ḳādir olamaz çünkim mäh bir gicede bu ḳadar burcları (34) ḳaṭ^c eyledi pes mi‘rāc-ı Resūle niçün münkir olursın bir mähda bu

¹³⁶⁷ “Allah atı yaratmak isteyince güney rüzgârına dedi ki: ‘Senden bir yaratık yaratacağım. Onu velilerim için üstünlük, düşmanlarım için zillet, tâat ehli için bir güzellik kılacağım.’ Rüzgâr dedi ki: ‘Yarat ya Rabbi!’ Allah ondan bir tutam aldı. Ve ondan yeni bir yaratık olarak atı yarattı.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 406. [Rivâyetin Vehb İbn. Münebbih’in srâiliyyâtından olduğu belirtilmiştir.]

adar sr'at ve bir atbda bu mertebe tzver ve areket ola ve bir a s'at (35) ire bunlara 'ara-yı amna a' kla ol mh-ı rhn ve atb-ı Hkn olan Resl-i Ekrem allallhu 'aleyhi ve sellem Hzretlerini Bura binmesi (36) ve fevr zemnden smana 'urc klması ve bu adar eflk ve mamt geb Hzret-i Hkla mkleme idb yine menzile gelmesi 'kl olana msteb'ad mı (37) grnr ve ol Hzrete imn klan bua bhe ve inkr mı klur kem le fTefsri'l-Kebr inne ara--semi fil'zami tusv kurrete'l-arı mi'eten ve settne (38) merreten¹³⁶⁸ ve feru'l-F liDvud elayer inne--seme tusv mi'eten ve sittn emerreten ve ruba'l-arı ve munih mme nuhidu filfaı ul'-arı min cnibih ilhirihi fsra'ı zemnin feiz knet hzi's-sr'atu mmkineten lilcemdi (39) fekeyfe lyumkine liefdali'l-'ibdi iz erde Rabbu'l-'ibd¹³⁶⁹

(3470) Mesnevi

ad  mhest n 'aceb drr-i yetm

Ki beyek im-yi  ud meh d nm

(3471) Mesnevi

n 'aceb k' derikf-ı (40) meh nmd

Hem beadr-i za'f-ı iss-i alk bd

Ol 'aceb olan drr-i yetm yz mh gibidr ki anu bir imsıyla mh d nm oldu *ikrabeti's-s'atu* (41) *venka'l-amer*¹³⁷⁰ yet-i kermesi bu mu'cizeye delalet  ehdet kldı ve Hzret-i Nebn k-ı amer eylemesin s cild-i sbi'n evveline [P569b] (1) arb

Beyt

Mh eznr-ı Resl-i mbetft

¹³⁶⁸ "Gnein cirmi, yerkrenin yzaltm katından byktr."

¹³⁶⁹ "Gne arzın yz altm katına denk gelir. Arzın drtte biri veya sekizde birinin ufkunun bir tarafından gnein cirminin douunu ve br tarafından batını grrz. Cansız varlıklar da bile bu srat mmkn iken kulların Rabbi dileyince, onun en efdal kullarına nasıl mmkn olmasın?"

¹³⁷⁰ "Kyamet yaklatı ve ay yarıldı." (Kamer 54/1)

*Ezāsār āteş beīn ma‘nā şikāft*¹³⁷¹

beytinüñ şerhinde mezkūr u mestūr olmışdur anda taleb olına (2) ve tavzīh-i ma‘nā böyle dimek geldi ki ol ‘acīb ü ğarīb olan dürr-i yetīm ve Nebiyy-i Kerīm Hāzretleri şallallāhu ‘aleyhi ve sellem niçe yüz māh-ı münīr gibidür ki ol (3) Hāzretüñ bir işāretle āsmānda olan māh iki şakık oldu ol ‘aceb ki māhuñ şikāfında öğrendi ve ol mu‘cize ki kamerüñ (4) inşikākında merḡī ve maḥsūs oldu hem ḥalkuñ za‘f ḥissi miqdārı idi ve nāsuñ ḥislerinüñ isti‘dādı ve tākātı hemān ancak ol kadarı (5) görmek idi

[H374b] (3472) *Meşnevī*

Kār u bār-ı enbiyā vü mürselün

Hest ezeflāk u aḥterhā birün

Yohsa enbiyānuñ ve mürsellerüñ kār u bārı eḫşākdan ve aḥterler- (6) den biründür egerçi *mürselün* izāfet ḥasebiyle mürselīn oḫunmaḫ eylerdi lākin birūna ḫāfiye olmadan ötüri mürselün oḫinub mebnī ḫükminde (7) oldu ve maḥallen mecrūr olur ve tavzīh-i ma‘nā şol ‘acīb olan ḫālet ki inşikāk kamerde zuhūra geldi ol ḥalkuñ ḥissinüñ za‘fı miqdārı idi (8) yohsa Hāzret-i Nebīnüñ kuvvet ü ḫudreti miqdārı degül idi zīrā nebīlerüñ ve mürsel olan şufilerüñ kār u bārı eflāk-ı tis‘adan ve kevākib-i (9) muzī‘eden birün u berterdür

(3473) *Meşnevī*

Tu birün rev hem ziefelāk ü divār

V’ān gehān nezzāre kun ān kār u bār

Sen eflāk ve divārdan taşra git ve andan şoñra (10) ol kār u bāra nezzāre eyle ya‘nī enbiyā-yı ‘ızāmuñ çok kār u bārı vardur ki bu eflāk ve nücūmdan ḫāricdür eger ol kār u bārı görmek ve ol (11) envār ve esrāra nazār irgürmek isteriseñ hem eflāk ve hem devrden ve bu ‘anāşır ve eflāk içre olan seyrden taşra git ve andan şoñra

¹³⁷¹ “Dolunay, Peygamberimizin nuruyla parıldar. Ateşin eserleri bu mana ile parçalanır.”

anlaruñ (12) ol kār u bārına ve girü dārına nazar eyleyici ol ve illā mādāmki bu eflāk ve encümün içinde olasin anlaruñ verā-yı ‘anāşır ve eflak ve ḥaric-i encüm-i tābnāk (13) olan kār u bārını görmege ve aña nazar irgürmege kâdir olamazsın

(3474) Meşnevî

Der Miyân-ı beyzayî çün ferḥahā

Neşnevî tesbîḥ-i mürġân-ı hevā

Sen kuş yavruları (14) gibi beyza içresin mürġân-ı hevānuñ tesbîḥini işitmezsin beyzadan murād cismāniyyedür mādāmki yumurta içre olan kuş yavrusı yumurtadan (15) toğmaya mürġân-ı hevānuñ tesbîḥ ü şadāsını işitmez ve anlaruñ kelimātını hem fehm itmez kezalik şol kimsenüñ ki ferḥ-i rūḥı beden beyzası içre henüz maḥbūs (16) ola ve andan tevellüd kılmaya ve ḥalāş olmaya hevā-yı ilāhî kuşlarınıñ ve esrār-ı nāmütenāhî sır kuşlarınıñ tesbîḥ ü şadāsını işitmege kâdir olamaz zîrā (17) anlaruñ maḳāmı melekût-ı semā ve mertebeleri ‘ālem-i ma‘nāda olmışdur *lenyelice meleküte’s-semā’i men lemyüled merreteyni*¹³⁷² ḥadîsinüñ ḥasebince iki kerre toğmayan (18) melekût-ı semāya dāḥil olmaz ve melekût-ı semāya dāḥil olmayan anlaruñ tesbîḥi ve āvāzını fehm kılmaz ve iki kerre toğmadan murād biri māderden toğmaḳ (19) ve biri daḥı ferḥ-i rūḥuñ beyza-yı cismden tevellüd kılması olur

(3475) Meşnevî

Mu‘cizāt ĩncā neḥ‘āhed şerḥ geşt

Z’esb ü Ḥ‘āremşāh gū vü sergüzeşt

(20) Mu‘cizāt bu maḥalde şerḥ olmaḳ istemez esbden ve Ḥ‘āremşāhdan söyle ve anlaruñ sergüzeştin naḳl eyle ya‘nî Ḥazret-i Resül-i Ekremüñ şallallāhu ‘aleyhi (21) ve sellem mu‘cizeleri ḳatı çok ve ḥāriḳ-i ‘ādelerine nihāyet yoḳdur bu maḥalde ol

¹³⁷² “İki defa doğmayan melekût-ı semaya yükselemez.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 189. [Rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

şerh olmak münāsib degildir ol esbden ve H̄'ārzemşāhdan (22) ve anlaruñ sergüzeştinden söyle ve ol esb ol revnāk ve ferri neden buldı anı beyān eyle

(3476) *Meşnevī*

Āftāb-ı luṭf-ı Hāḡ berherçi tāft

Ezseg ü (23) ezeseb ferr-i Kehf yaft

(3477) *Meşnevī*

Tāb-ı luṭfeşrā tu yeksān hem medān

Sengrā vü la'lrā dād ü nişān

(3478) *Meşnevī*

La'lrā z'ān hest genc-i muḡtebes

Sengrā (24) germī vü tābānī vü bes

(3479) *Meşnevī*

Ān ki berdīvār üfted āftāb

Ān çünān nebud k'ezāb u iztirāb

Hāḡ Te'ālānuñ luṭfī āftābı her ne şey üzre tābān oldı (25) ve ṭulū' kıldı segden ve esbden [H375a] ferr-i Kehfi buldı ya'nī Hāḡ Te'ālānuñ luṭfī güneşi her ne şey üzre ṭoḡdı ve ṭoḡundıysa o şey eger seg (26) nev'inden olsun ve eger esb nev'inden olsun ve eger bunlardan ḡayrı olan envā'iden olsun Kehf ferrini bulur ya'nī Kehf-i ilāhī ve ĩmān-ı Rabbānī (27) revnaḡı bulur ve kendü nev'inden mümtāz ve fāyık olur nitekim Aşḡāb-ı Kehfüñ kelbine āftāb-ı luṭf-ı ilāhī pertev şalduḡda ol kendü nev'inden mümtāz (28) oldı ve beynennās ferr ü revnaḡ buldı ol esbi daḡı buña göre kıyās eyle ammā Hāḡ Te'ālānuñ tāb-ı luṭfinı ve kıyās-ı muḡaddesini hem yekden (29) bilme senüñ la'le ol Hūdānuñ tāb-ı luṭfı nişān virdi la'l daḡı envā' ḡacerden bir nev'dür ammā gör ki la'le niçe şān u nişān virdi va anı (30) envā' ḡaverden böyle mümtāz olmak mertebesine irgürdi la'l için ol luṭf-ı ilāhīden iḡtibās olunmuşdur genc vardur *muḡtebes* bunda (31) müstefād mānāsına olur ammā senüñ için germlük ve

tābānluk vardır ancak ya'ni la'l-i tāb için ol tāb-ı luṭf-ı ilāhīden istifāde (32) olunmuş ve iktibās kılınmış kenz olmak ve mergūb u maḳbūl gelmek vardır velākin senūñ için germ olmak veyāḥūd yıldırarak vardır (33) ancak ki anuñ kenz olmağa ve muḳtebes gelmege isti'dādı yokdur ol nesne ki āftāb dīvār üzre düşer ābdan ve ıztırābdan ancılayın (34) olmaz ya'ni ol tāb şu'le ki āftābdan dīvār üzre düşer ol tāb ki ābdan ve ābuñ ıztırābından ancılayın olmaz zīrā āftāb (35) dīvār üzre düşerse andan āftābuñ 'aksi görünmez ve daḫı ol dīvārdan bir āḫer şu'le ve tāb zuhūra gelmez ve daḫı dīvār lāzım gelüb mütezelzil (36) ve muḫtarib olsa pertev-i āftāb anuñla bile mütezelzil ve muḫtarib olmaz ammā āb-ı şāfide evvelā āftābun zātı mün'akis olub görünür (37) sāniyen ol āb-ı şāfiden bir tāb-ı āḫer zuhūra gelür ve sālisen ol āb-ı şāfī muḫtarib olsa 'aks-i āftāb ve ābdan zuhūra gelen şu'le (38) ve tāb hem muḫtarib olur ve hareket kıılır pes āftābuñ dīvār üzre olan tābı ābdan zuhūra gelen tābı gibi olmaz ve bu iki tāb (39) egerçi ḫaḳīkatde birdür ammā mertebe-yi nazār olınsa biri birine müsāvī ve mümāşil gelmez ve ba'zı nüshada *tāb-ı luṭfeşrā tu yeksān hem bedān* (40) vāḳi' olmuşdur bu nüsha üzre ma'nā ol Ḥaḳḳuñ tāb-ı luṭfunı hem sen cümle eşyāya yeksān bil anuñ yeksān olan tāb-ı luṭfı (41) senge ve la'le nişān virdi ve bunlardan her biri kendü zātlarının isti'dādına göre ol pertev-i yeksāndan bir güne nişān buldı meselā [P570a] (1) la'l için tāb-ı luṭf-ı ilāhīden iktibās olunmuş ve istifāde kılınmış kenz olmak vardır ammā senūñ için hemān ancak germiyyet veyāḥūd şırça gibi yıldırarak (2) veyāḥūd ba'zı şeffāf olan seng gibi tābān olmak vardır velākin ḫanı la'lede olan nişān ve ḫanı seng-i tābānda olan nişān bu ikisi berāber (3) olmadığı her 'ālemūñ ma'lūmıdır mişāl-i āḫer ol nesne ki āftābdan dīvār üzre düşer ancılayın olmaz ki āftāb āba düşer ve ābdan ve ābuñ ıztırābından (4) 'aks ve tāb vāḳi' olur bu nüsha feyz-i aḳdese göre olur ve evvelki nüsha nefyle feyz-i mukaddese göre olur ve bu feyz-i aḳdesūñ ve feyz-i muḳaddesūñ (5) tafşīlen şerḫini [H375b] **Tā'iyye-yi Kaşīdesinūñ** şerḫinūñ muḳaddimātında zikr

eylemişdir anda aleb olına ve ecmālā bunda dađı beyān kılınsa evvelā bilkūlli ki Allāh Te‘ālā- (6) nuñ iki gūne feyz ve tābı vardır birine feyz-i muğaddes dirler *feyz-i muğaddes* herkese bir gūne ‘ayn-ı s̄ābite ve bir gūne isti‘dād-ı k̄abiliyyet viren feyze dirler (7) Hāğ Te‘ālānuñ bu feyz-i muğaddesi ašlā berāber ve mütēsāvī degildir zīrā herkese bir gūne k̄abiliyyet ve her şey’e bir nev‘ h̄āşiyet viricidir pes bir kimse- (8) nuñ k̄abiliyyeti bir kimsenüñ k̄abiliyyeti gibi olmaduđı ve bir şey’üñ h̄āşiyeti bir şey’üñ h̄āşiyetine beñzemedüğü zāhir ve rüşendür pes nüŝa-yı evvel ki *tāb-ı* (9) *luğfeŝrā tu yeksān hem medān* dimekdür bu feyz-i muğaddese göredür ki Hāğ Te‘ālānuñ tāb-ı luğfı bu i‘bāretle ašlā hemvār ve yeksān degildir (10) ve birine dađı feyz-i muğaddes dirler Hāğ Te‘ālānuñ feyz-i ağdesi ŝevāyib-i keŝretten ‘ārī ve berīdür ašlā anda tefāvüt ve ihtilāf yokdur ve (11) cemī‘-i eŝyā üzre bu feyz-i ‘alesseviyye yeksāndur bu feyzüñ miŝālī āftābuñ nūr-ı basīti gibidür ki her şey’e āftāb-ı ‘alesseviyye oğınur ve (12) her şey’i kendü isti‘dād u k̄abiliyyetine göre andan bir gūne niŝān ve h̄āşiyet istifāde kılur nitekim bu beytler mezkūr olmuŝdur ve dađı bu feyz-i ağdesüñ (13) tağkīki ve tafŝīli ve emŝālesi aŝl cild-i sābi‘üñ dibācesinde *faŝl-ı temmūz dertef-i tāb-ı āftāb* kavlinüñ ŝerhinde meŝtūr olmuŝdur ve (14) ŝebüt bulmuŝdur anda aleb olına irāde hācet yok

(3480) Meŝnevī

ün demī hayrān şud ezvey ŝāh-ı ferd

Rūy-ı ħod sūy-ı ‘İmādülmülk kerd

(3481) Meŝnevī

K’ey eī⁽¹⁵⁾ bes ħüb esbī nīst ĩn

Ezbeħīŝtest ĩn meger nī ezzemīn

ünküñ ŝāh-ı ferd bir dem ol esbüñ temāŝısında hayrān oldu (16) ve ol ŝehenŝāha bīnāzīr bir müddet ol feres-i bādpanuñ ħüsn ü behceti müŝāhedesinde velhān aldı bundan ŝoñra kendü yüzünü ‘İmādülmülk cānibine (17) itdi ve aña mütēveccih olub

bu gūne h̄itāb k̄ilub didi ki ey vezīr ve pādšāh bu esb ziyāde h̄ūb ve güzel bir esb degül mi sen bunuñ h̄aqqında (18) ne dirsün bu esb-i bād̄pā meger cennet-i a'ladandur zemīn-i ğabrādan degül ki yeryüzinde bu gūne esb görülmüş degıldür didi eçī cīm-i Fārisi ile vezīre (19) ve pādšāha dirler nüsha eger *ahī* olursa ey birāder dimek ma'nāsı virilür lākin evvelde maħalle ensebdür

(3482) Meşnevī

Pes 'İmādülmülk ğüfteş k'ey h̄ıdīv

(20) *Çün firişte gerded ezmeyl-i tu dīv*

(3483) Meşnevī

Dernazar ānç'āverī gerdīd nīk

Bes geş ü ra'nāst īn merkeb velīk

(3484) Meşnevī

Hest nāķış ān ser⁽²¹⁾ ender peykereş

Çün ser-i ğāvest ğūyī ān sereş

Pes 'İmādülmülk ol pādšāha didi ki ey h̄ıdīv ve ey şāh-ı 'azīm senüñ meyl (22) ü maħabbetüñden dīv firişte gibi güzel olur nitekim meşhūr ve mücerrebdür ki ba'zı ehl-i nefis bir dīvsīret kimseye şehvānī meyl ü maħabbet eyler ol dīv- (23) çehre aña ol meyl ve şehvet vāsıtasıyla h̄ūrī ve firişte gibi h̄ūb u cemīl görünür nazara ol meyl vāsıtasıyla ol nesneyi ki getüre- (24) sin nīk olur ya'nī sende bir şey ziyāde meyl ü maħabbet olsa ve o şey h̄add-i zātında kabīh ü nāpesend olsa ol nesneyi sen nazaruña getüre- (25) sin ol nesne saña nīk olur ve cemīl ü maħbūb görünür [H376a] bu merkeb ne'am çok güzel ve ra'nā merkebdür velīkin anuñ şeklide ve çehresinde ol (26) baş nāķışdur bu şekl ve peykere göre anuñ başı daħı kāmīl ve mu'tedil gerek idi anuñ başı dirsən ser-i ğāv gibidür diyeydüñ ki anuñ bu cüsse- (27) sine göre anuñ başı öküz başına beñzer bu ise 'aybdur Fārisler bunu maķbūl t̄utmazlar didi

(3485) Meşnevî

Derdî-i H̱âremşâh in dem kâr kerd

Esbrâ der- (28) manzar-ı şeh ẖâr kerd

H̱ârzemşâhuñ gönlinde bu nefis kâr itdi ya‘nî bu kelâm anuñ qalbine te’sîr kıldı ve yer tutdı bu söz ol esb-i cemîli (29) şâhuñ nazarında hor itdi anuñçün *men yesma‘ yaha!*¹³⁷³ dimişlerdür bir kimsenüñ ‘aql-ı selîmi ve fikr-i mustakîmi olmasa lâbüdd ehl-i ‘arzdan istedüğü (30) sözi bir kimsenüñ hakkında şahîh zann eyler

(3486) Meşnevî

Çün garaz gereded dellâle vü vâşifî

Ezse gez kirbâs yâbî Yūsufî

Çünkü ‘arz-ı dellâle ve bir vâşif (31) oldu üç arşun bizden ötüri bir Yūsuf bulursın *üç arşun kirbâs*dan murâd bunda *semen-i bahs*dür ki Yūsuf H̱âzretlerini birâderleri (32) bir kaç akçe ve iki veyâhüd üç pâre *sevbe şat*dılar dimişlerdür anuñçün ol *siyâba kirbas ta‘bîr* eylemişlerdür ya‘nî çünkü ehl-i ‘arz bir hûb ve maḥbûb (33) şey vaşf idici ola ve anı şatıcı ola ve müşterîlerine ‘arz kılasın bu Yūsuf gibi cemîl ü laṭîf hûbı üç arşun bezden ötüri bulursın ve bir (34) ednâ ve kemter bahâ virürsin anı ol ehl-i ‘arziñ elinden alursın egerçi ol şey’-i cemîl kendü ṭâlibleri katında beğâyet ‘alâ ve celîl ise de ehl-i ‘arziñ (35) ‘arziyla ol ḥaḳîr ü zelîl olmak muḳarrerdür

(3487) Meşnevî

Çünkü hengâm-ı firâk-ı cân şeved

Dîv dellâl-ı dür-i îmân şeved

Çünkü cânüñ bedenden firâkınuñ hengâmı ola (36) ya‘nî rûhuñ cisminden müfârekat kılmasınüñ vaḳt ü zamânı qarîb gele dîv ol zamânda dürri-îmânüñ dellâli olur ve îmân dürrini muḥtazar olan (37) marîzüñ elinden *semn-i bahsle şatun almağa* ve işterâ kılmâğa sa‘y u ikdâmlar kıılır

¹³⁷³ “Kim duysa bozular.”

(3488) *Meşnevî*

Pes fūrūşed ebleh ĩmānrā ŧitāb

Ender'ān tengī beyek ibriķ-i (38) āb

(3489) *Meşnevî*

V'ān hayālī bāşed ü ibriķ nī

Kaşd-ı ān dellāl cüz tahriķ nī

Pes ebleh olan kimse ceher-i ĩmānı sūr'atle ŧatar ol tenglūk vaķtinde (39) bir ibriķ ŧuya hālet-i nez' ķarīb olduķda insāna ziyāde harāret ve 'aķıŧ müstevlī olur dirler ol hīnde ŧeytān daħı neūzūbillāh (40) gelüb ol muħtażara ibriķ [iķre +H] āb ve kāseler iķre lezīz ve ŧirīn ŧarāb 'arz eyler imiŧ ve ol hāl buña bir hıyāl olur ve ibriķ ve āb-ı zülāl degül (41) ol ehl-i 'arz olan dellālūñ kaşdı tahriķden ve helāk eylemeden ğayrı degildür belki anuñ maķşūdı ol marīzi ĩmānsuz ķomaķdur [P570b] (1) ve anı cevher-i ĩmāndan müflis eylemekdür

(3490) *Meşnevî*

Īn zaman ki tu ŧaħiħ ü ferbiħī

ŧidkrā behr-i hayālī mīdiħī

Bu zamān sen ŧaħiħ ve ferbiħsin bu hīnde (2) ki hālā sen bir ŧaħiħü'l-mizāc ve semiz ve tendürüst kimsesin ŧidkı bir hayālden ötüri virürsin ya'nī ŧidķ u haķiķat olan dīn ü ĩmānı ve sebep-i (3) duħül-i cinān olan İslām ve ĩķānı bir hayāl-i zıll gibi olan dünyā lezzetinden ötüri virürsin

(3491) *Meşnevî*

Mifürūŧī her zamanī dürr-i kān

Hemķü tıflī (4) mīsītānī girdğān

Her bir zamānda dürr-i kānı ŧatarsın oğlancıķ gibi cevzcükleri alursın ba'zi nüŧhada *hem dürr-i kān vāķi'* olmuŧdur 'alākulli't- (5) taķdīrīn [H376b] murād İslām ve ĩmān olur ve *girdğāndan* murād cevz ve mevīz meŧābesinde olan metā'-ı dīnevī olur ve

tavzih-i ma'nā böyle demek olur ki (6) ey küdektabi'at her bir demde dürr-i kân meşābesinde olan İslām ve İmānı bey' idersin ve bir oğlancık gibi mevīz ve cevz meşābesinde olan metā'-ı (7) dünyāyı alursun ve aña 'aqlısuğluğundan mübtelā olursun kemā kıle

Beyt

Bāzīçe ist tıfl firīb in metā'-ı dehr

Bī'aql merdumān ki bed ān (8) mübtelā şudend¹³⁷⁴

(3492) Meşnevī

Pes derān rencūri-yi rüz-ı ecel

Nīst nādir ger buved īnet 'amel

Pes rüz-ı ecelüñ ol rencūrluk güninde nādir degil- (9) dür eger senün 'amelüñ bu ola ya'nī çünkim senüñ şihhat ve selāmet vaktinde hālüñ haqīkati hayāle şatmak ola pes ecel gününüñ (10) rencūrluğu zamānında ve tenglügi hengāmında eger senüñ kār ve şānuñ hem böyle ola 'aceb degildür şimdi senüñ zarūretüñ ve kemāl-i ihtiyācuñ yok (11) iken dīnünü ve İmānuñı hayāl meşābesinde olan lezzāt-ı cismāniyye ve müşteheyāt-ı nefsāniyyeye şatmak ve anı harīdār olub hayāl itmek muqarrer ola (12) zarūret vaktinde ve harāret zamānında saña şeytān āb-ı zülāl gibi hażz-ı nefse müte'allik bir hayāl gösterse ve İmānuñı vir ve bunı nüş eyle şihhat (13) ve selāmet bulasın dise Hāzret-i Hāqdan gāfil olub ol düzd-i la'īne İmānuñı şatsan 'aceb olmaz

(3493) Meşnevī

Derhayālet şūretī cūşīdeyī

(14) Hemçü cevzī vakt-i dağ pūşīdeyī

Hayālünde ey bitemyīz bir şūret kaynatmışsın bir cevz gibi dağ vaktinde çürük olmuşsın ya'nī ey (15) gāfil kendü hayālünde bir şūreti kaynatmış ve puhte itmişsin

¹³⁷⁴ "Bir çocuğun oyuncağına benzeyen bu devrin metāi olan kötü şeye müptela olanlar akılsızdırlar."

ya'ni kendü zihnünde ve kalbünde şuver-i hayâliyye bir şüreti getirüb taşvîr (16) idüb işte bu bir eyü fikr ve bir güzel hâtır diyü anı begenmiş ve kabûl itmişsin ammâ bir cevz gibi dağ ve imtiḥân olunmak vaktinde (17) çürüksin ki sen içi çürüklük şadâsı saña ta'n u dağ olunduğı zamânda veyâ imtiḥân kılunduğı evânda ferâset ve kiyâseti olana zâhir (18) olur

(3494) Meşnevî

Hest ezâgâz çün bedr ân hayâl

Lîk âḥir mişved hemçün hilâl

(3495) Meşnevî

Ger tu evvel bingerî çün âḥireş

Fâriğ âyi ezfirîb-i fâtireş

(19) İbtidādân ol hayâl bedr gibidür lîkin aḥir hilâl gibi olur ya'ni cemî-i dünyevî ve cismânî olan inkâr ve hayâlât evvel-i emrde ve bādî nazarda bedr gibi (20) nūrânî ve kâmil görünür lîkin âḥir-i emrde hilâl gibi za'if ve nâkış olur eger sen ol dünyevî olan hayâle âḥirinde olan gibi anuñ noqşân (21) ve zevâline nazar eylesesin evvel-i vehlede olan ve bādî nazarda zuhûra gelen firîb-i fâtırdan fâriğ gelürsin ya'ni evvel-i emrde ol hayâl-i (22) dünyevî seni aldamadan ötüri bir fâtir ve süst firîb ve ḥud'a eyler sen anuñ âḥirinde olan noqşân ve zevâlini ol zamânda görecek (23) olursañ anuñ süst olan firîb ve ḥud'asından fâriğ gelür ve âzâd olursın

(3496) Meşnevî

Cevz-i püsîdeest dünyâ ey emîn

İmtihāneş kem kun (24) ezdüreş bübîn

Ey emîn dünyâ filmeşel cevz-i püsîdedür ki anuñ bātını çürük ve nâkış ve lâşey ve zâhiri bir fâkihe ve gîdâ (25) gibidür eger 'aqluñ var ise anı imtiḥân ve tecrübe eyleme anı irâqdan gör zîrâ 'âkıl olanlar anı kerrât ve merrâtle tecrübe kılmışlar ve cevz-i püsîde (26) gibi [H377a] bulmuşlardır pes

Mısrā'

*Men cerrebe'l-mucerrebe hallet bihi'n-nedāme*¹³⁷⁵

hasebince sen ol mücerrebi tecrübe eylersüñ saña hem nedāmet hūlūl eylemek (27)
muḳarrerdür

(3497) Meşnevī

Şāh dīd ān esbrā bāçeşm-i hāl

V'ān 'İmādülmülk bāçeşm-i me'āl

(3498) Meşnevī

Çeşm-i şeh dü gez hemī dīd ezluğaz

Çeşm-i ān pāyānniger(28) *pencāh gez*

Pādşāh ol esbi hāl göziyle gördi ve ol 'İmādülmülk me'āl göziyle gördi ya'nī ol pādşāh ol cemāl olan esbi (29) ol hālde olan cemāl ve behcete nazār idüb netīce ve 'āḳıbetini göremeyüb anı hemān hāl göziyle gördi ammā ol 'İmādülmülk ol esbi (30) netīce ve 'āḳıbet göziyle gördi ve anuñ ol hālde olan cemāl ve behcetine i'tibār eylemedi şāhuñ gözi luğazdan iki arşun gördi ammā ol (31) pāyānnigerüñ gözi elli arşun gördi *luğaz* bunda meyl itmek ma'nāsınadur egerçi müşkül olan yola ve pūşīde olan murāda daḳı dirler (32) ammā bunda meyl itmek ma'nāsına veyāḫūd mestūr olan murād ma'nāsına olmaḳ münāsibdür ya'nī ol pādşāhuñ gözi ol esbe meyl itmek- (33) den ve pūşīde olan murāda nefsanīsinden ancaḳ ol esbi iki zirā' miḳdārı gördi ki anuñ biri ol esbūñ şūret-i zāhirede- (34) olan ḫüsn ü behcetidür ve biri daḳı anuñ hüneri ve fāyide ve mefa'atidür ol esbün zāhirinden ancaḳ bu iki mertebeyi görmege (35) ḳādir olub daḳı bunuñ verāsından olan merātibe nazār irgürmege ḳādir olamadı ammā ol 'āḳıbetbīn olan 'āḳıluñ gözi elli zirā' (36) miḳdārı gördi ya'nī elli mertebe andan ilerüye nazār irgürdi tā anuñ 'āḳıbet ve ḫātimesine baḳub ve 'āḳıbet-i emre ma'yüb ve bi'itibār (37) olacaḳını bilüb aña göre ḫaber virdi

¹³⁷⁵ “ Her kim ki tecrübe olunmuş bir şeyi tekrardan tecrübe etmeye kalkarsa, pişman olur.”

(3499) Meşnevî

Ān çî sürmest ān ki Yezdān mīkeşed

Ki'z pes şad perde bīned cān reşed

O ne sürmedür (38) anı ki Yezdān Hâzretleri çeker ki şad perdenüñ altından cān reşed görür ya'nî ol ne sürmedür bilür misin anı ki Yezdān Hâzretleri anı bir bende- (39) sinüñ başa-ı başîretine çeker ki ol vâsıtaıyla cān niçe yüz perde altundan toğrı yolu görür ve haķîkate nazār irgürür ol *sürmeden* (40) murād kehl-i 'ināyet ve sürme-yi hidāyetdür kaçan Haķ Te'ālā Hâzretleri bir kılınıñ başa-ı başîretine sürme-yi hidāyetini çekse anuñ dīde-yi cānı 'āķibet- (41) bīn olur ve haķîkat kārı görür ve bir şey hātimesinde ne olacaķdur aña nazār irgürür

(3500) Meşnevî

Çeşm-i mihter çün beāhir būd cüft

Pes bedān [P571a] (1) dīde cihānrā cīfe güft

Mihter Hâzretlerinüñ 'aleyhisselām gözi çünkim cüft oldu pes ol dīde sebebiyle cihāna cīfe didi ya'nî mihter-i kâ'ināt (2) ve bihter-i mevcūdāt hâzretlerinüñ 'aleyhi efdalu's-şalāt ve ekmelü't-taḥiyyāt başa-ı başîretleri çünkim her şey'üñ āḥirine muķārın oldu 'āķibete nazār kıldı pes (3) ol dīde sebebiyle bu cihāna cīfe ve anuñ tāliblerne kilāb didi kemā kāle 'aleyhisselām *eddunyā ciyfetun ve tālībuhā kilābun*¹³⁷⁶ bu dünyā ḥod ḥāle nazār olınsa (4) ve şüret-i zāhiresine baķılsa bir aḥlā ve aḥsen devlet ve ni'metdür bu dünyānuñ devlet ve ni'meti evveline ve zāhirine nazār olunmaķ i'tibārıyla cīfe (5) ve murdār olmaz ammā āḥir ü 'āķibetine nazār olınsa bir murdār cīfe gibi girü qalır ve bī'tibār olur pes nefsü'l-emrde cīfe ve murdār olana tālīb olan (6) kilābsîret olur ki anlar 'āķibet cīfe olan dünyādan ötüri biri birleriyle hırıldı eylemeden ḥālî olmazlar

(3501) Meşnevî

¹³⁷⁶ "Dünya bir leştir, onun tâlipleri ise köpeklerdir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 407. [Rivâyetin Peygamber'e ait olmayan bir lafz olduğu belirtilmiştir.]

Z'īn yekī zemmeş ki bişnūd(7) ū vü ḥasb

Bes füsürd ender dil-i şeh mihr-i esb

[H377b] (3502) *Meşnevī*

Çeşm-i ḥod bugzāşt ü çeşm-i ū güzīd

Hüş-ı ḥod bugzāşt u kavı-i ū şenīd

Bundan anuñ (8) bir zemmini ki işitdi ol melik ve bes şāhuñ göñlinde esbüñ mihri çok toñdı *bes* bā-yı ‘Arabiyle okunduğı üzre ma‘nā budur bā-yı Fārisiyle (9) okunsa dağı cāyızdır bu vech üzre ma‘nā pes şāhun göñlinde ol esbüñ maḥabbeti füsürde oldu dimek olur *ḥasb* kāfi ve bes ma‘nālarına (10) olur ya‘nī ol H‘ārzemşāh bu ‘İmādülmülkden ol esbüñ ancak hemān bu kadar bir zemmini ki işitdi pes ol şāhuñ göñlinde ol esb-i (11) cemīlüñ maḥabbeti toñdı ve şāhuñ kalbi andan uşandı ve fāriğ oldu kendü gözünü kodı anuñ gözünü qabül eyledi kendü ‘aqlını kodı (12) ve anuñ ‘aqlını işitdi pes her ḥālbīn olan ve za‘īfü’z-zihn olub ‘ākıbet ve ḥaḳıḳat görmeden bībehre qalan kimselere eger (13) şāh olsun ve eger gedā olsun her kim ise vācib ü lāzım olan oldur ki qaçan bir ḥaḳıḳatbīn olan ‘ākıbete nazar kılan ‘aql-ı (14) kāmil şāhibinüñ bir kelāmını işitse ve kendü ṭab‘ına maḳbül gelen şey’üñ ḥaḳḳında anuñ lisānında bir zemm ü kadḥ gūş itse hemān- (15) dem kendü görünmesini koyub ve ‘aql ü idrākını terk eyleyüb ol ‘āḳıl ve kāmilüñ görmesini ihtiyār ve qabül kılmak ve anuñ kelām-ı sa‘ādet (16) encāmını müstemi‘ olmak ve cān u dil ile maḳbül eylemek gerekdür tā kim kārda nādım olmaya ve netice zuhūra geldükde *lev kunnā nesme‘u ev na‘ḳılu* (17) *mā kunnā fīaşḥābi’s-sa‘īr*¹³⁷⁷ diyenlerden olmaya ve ḥasret yemeye

(3503) *Meşnevī*

İn bahāne būd u ān Deyyān-ı ferd

Ezniyāz ān derdil-i şeh serd kerd

(3504) *Meşnevī*

¹³⁷⁷ “Ve: Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, (şimdi) şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık!” (Mülk 67/10)

Derbebest (18) *ezhüsn-i ü pîş-i başar*

Ān sūhan bud dermiyān çün bāng-ı der

(3505) Meşnevî

Perde kerd ān nükterā berçeşm-i şāh

Ki ezān perde nümāyed meh siyāh

Bu bahāne idi (19) ve ol Deyyān-ı ferd niyāzdan anı şāhuñ göñlinde serd eyledi ya‘nī bu ‘İmādülmülk zemme müte‘allik olan sözi ortalukda sebeb ve bahāne (20) oldu ve ol ferd olan Deyyān ve bīnaẓīr olan Yezdān ve Müste‘ān emīrūñ ve ‘İmādülmülk niyāzından ol esbi pādşāhuñ kalbinde (21) serd ve bārid eyledi ol esbūñ hüsniñden şāhuñ başarı öñinde Hāḡ Te‘ālā ḡapı baḡladı ol söz ortada bāng-ı der gibi oldu (22) ya‘nī ol feresūñ hüsniñ ü behcetinden Hāḡ Te‘ālā şāhuñ gözi öñinde ḡapu baḡladı ve sedd-i bāb eyledi ki ol şāh muḡaddemā ol ḡapudan (23) ol esb-i laḡīfūñ hüsniñi görmüş idi pes Hāḡ Te‘ālā ol ḡüşāde olan ḡapuyı örtüdi ‘İmādülmülküñ esb ḡaḡḡında olan (24) ol sözi pādşāhla esbūñ ortasında örtülen ve mesdūd olan bābuñ şadāsı gibi oldu Hāḡ Te‘ālā ḡazretleri ‘İmādülmülküñ dehānından (25) ḡurūc eyleyen ol nükteyi şāhuñ gözi üzre perde ve ḡicāb eyledi ki ol perdeden māh siyāh görünür ya‘nī eger Hāḡ Te‘ālā bir kimseniñ (26) lisānından ḡuhūra gelen nikābı māh-ı münīre perde eylese bir baḡīr olan kimse ol demde māhı siyāh görür ve anuñ nūrına nāẓar eylemeḡe ḡādir ola- (27) mayub ol maḡ-ı münīr anuñ gözinden mestūr olur ve perdede ḡalır

(3506) Meşnevî

Pāk bennāyī ki bersāzed ḡuşūn

Dercihān-ı ḡayb ezḡüft u füsūn

(28) Bir pāk bennā ki ḡuşūnlar düzdi cihān-ı ḡaybda ḡüft ve füsūndan ya‘nī cemī‘-i ‘uyūb ve naḡāyızdan pāk ve münezzeḡ şol bir bānī ve şāni‘ ki (29) nāsūñ sözinden ve efsūnından ‘ālem-i ḡaybda ḡışārlar düzdi ve anlaruñ ḡüft ü ḡüyından [H378a] göñül

‘āleminde hışnlar ve perdeler eyler hattā bir kimse- (30) nüñ sözi ve efsūnı niçe yüz kimsenüñ göñül gözine hicāb ve perde olur ve bir şey’üñ hüşn ü cemālini ve luṭf u kemālini anlar görmege (31) kâdir olamazlar ve bir kimsenüñ sözi daḥı feth-i bāba sebep kılur ve anuñ sözi vāsıtasıyla çok kimselerüñ ḳalbinde olan perde vü hicāb (32) şübhe ve irtiyāb zāyil olub anlar ol şey’-i cemīlenüñ hüşn ü cemālini ve behcet ü kemālini müşāhede kılurlar evvelki ṭāyife ol şey bīhüşn (33) ve bīcemāldür dirler ve anuñ hüşn ü cemālini görenler bu bir aḥsen ve ecmel şey’dür buña meyl ü maḥabbet itmemele çāre nedür diyü taḥḳīḳ eylerler

(3507) Meşnevī

Bāng-ı (34) der dān güftrā ezḳaşr-ı rāz

Tā ki bang-ı vāşudest īn yā firāz

(3508) Meşnevī

Bāng-ı der maḥsūs u derezḥis birün

Tabşırün īn bāng u der (35) lātubşırün

Güfti sen ḳaşr-ı rāzdan bāng-ı der bil tā kim bu güft u gūy girü olmanuñ ve açılmanuñ bāngı mı olmuşdur yāḥūd firāz olmanuñ ve ör- (36) tülemenüñ mi bāngı olmuşdur vā bunda açılmak firāz örtülmek ma’nāsınadır ve ekser ḳapular hem açıldığı zamānda ve hem örtüldüğü zamānda lābüdd bir bāng (37) u şadā eyler ya’nī nāsuñ bu güft u gūyını ey ‘āḳıl sen Ḥaḳ Te‘ālānuñ ḥāne-yi rāzınuñ ḳapusınuñ şadāsı bil ḳaçan bir kimsenüñ dehānından (38) bir şadā ve bir edā istimā‘ eyleye sen gör ol şadā ve edā tā kim ḳapunuñ açılması şadāsı mıdur veyāḥūd örtülmesi şadāsı mıdur eger ol kimsenüñ (39) edā ve şadāsı senüñ ḳalbüne bir şey örterse ol örtülmek şadāsıdır eger bir şey’üñ perdesini ḳaldırub saña anuñ hüşnini ve cemālini (40) gösterürse ol bāḥında olan der-i ma’nevīnüñ açılması ve güşāde olması şadāsıdır bāḥında olan der-i ma’nevīnüñ şīt ü şadāsı maḥsūs (41) u mesmū‘ olur ve ol der-i ma’nevīden ṭaşradadır ki bu ḥiss-i şūrī anı görmege kâdir olamaz bu bāngı siz

görürsüz ve derî [P571b] (1) görmezşüz *tubşırûn* ve *tabşırûn* ikisi bile if‘âl babından şîğa-yı ma‘lûm üzre cem‘-i muhâtabdur ba‘zı nüshada ikisi bile yâlarla cem‘-i gâyib (2) şîğası üzre vâkı‘ olmuşdur bu taqdîrce bunların fâ‘ili nâs olur ve ma‘nâ nâs bu bāngı görürler ve kapuyı görmezler demek olur (3) *în bāng bāngrā ū der derrā* taqdîrinde olur

(3509) *Meşnevî*

Çeng-i hikmet çünki hoşāvāz şud

Tā çî der ezravz-ı cennet bāz şud

Hikmet çengi (4) çünkim hoşāvāz oldu tā kim ravz-ı cennetden ne kapu güşāde oldu ‘alîm ve hâkîm olan kimsenüñ vücūdını isti‘āre-yi temsiliyye tarîki üzre (5) şol cenge teşbîh eylemişlerdür ki andan ‘ilm ü hikmet nağmeleri ve sır u ma‘firet āvāzları zuhûra gele ve ‘arîfüñ dehānı cennet kapularından bir kapuya (6) bāng ve anuñ cenānı riyāz-ı cenāna beñzer kaçan anuñ dehānı güşāde ola ve ‘ilm ü hikmet mîvelerini bāğ-ı dilden ihrâc idüb zuhûra getüre anuñ (7) meclisi dağı riyāz-ı cennetden bir ravza olur kemā kâle şallâllâhu ‘aleyhi ve sellem *irte‘û ffriyāzi’l-cenneti kâlû ve mâ riyāzu’l-cenneti yâ Resûlallâh kâle ‘aley-* (8) *hisselâm mecâlisu’l-‘ilmi*¹³⁷⁸ buraya müte‘allik olan kelâm cild-i evvelüñ dîbâcesinde ve *huve cinānuu’l-cenân* kavlinüñ şerhinde mürür eylemişdür anda taleb (9) olına ve bunda tavzîh-i ma‘nâ böyle demek olur ki bir ‘alîm ve hâkîmüñ ceng-i hikmet olan vücūdı çünkim hoşāvāz ola ve ‘ilm-i hikmet nağme- (10) lerini izhâr eyleye ve fetḥ-i dehân eyleyüb tâliblere sır u ma‘rifet söyleye tā bilür misin cennet ravzasından [H378b] ne kapu açıldı ve bāb-ı fetḥ oldu bunu (11) bilmez meger ki ‘ilm ü ma‘rifetüñ cennet-i ‘âcile olduğına ‘arîf olanlar ve bu cennetüñ ‘izz ü şerefine hem vâkıf olmaz meger ki gice ve gündüz ‘ilmü ma‘rifeti (12) taleb kılanlar

¹³⁷⁸ “Cennet bahçelerinden yiyip (istifade ediniz). Ashâb dediler ki: ‘Ya Resûlallâh! Cennet bahçeleri nedir?’ Buyurdular ki: ‘İlim meclisleridir.’” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 408. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

(3510) Meşnevî

Bāng-ı güft-ı bed çü dervā mîşevēd

Ezsaķar tā ĥod çı der vāmîşevēd

(3511) Meşnevî

Bāng-ı der bişnev çü dūrî ezdereş

Ey ĥunük ūrā ki⁽¹³⁾ vāşud manzareş

Bed sözüñ şadāsı kapu gibi açuķ ola çünkim kapu açuķ ola dimek daķı vechdür saķardan tā ĥod ne kapı açuķ olur çünkim (14) ol saķar kapusından ıraksın anuñ bānguñı işit ey sa‘ādet ol kimseye ki anuñ manzarı güşāde oldu *manzar* bunda nazar ma‘nāsınadur maşdar-ı (15) mīmīdür bu beytlerde hem cāhil ve nādānuñ ve ehl-i ‘işyān ve aşĥāb-ı tuġyānuñ dehānlarını cehennem kapusına ve derūnlarını dūzaķ u nīrāna temsīl kılmışlardır (16) buyururlar bir bed ü kabīĥ olan söz çünkim cāhil ve nādānuñ cehennem kapusı gibi olan dehānı güşade ola ve zebāne-yi nār gibi olan zebānından ol (17) merdüm söz olan söz zuhūra gele bilür misin saķardan ve ol dūzaķ-ı ĥabāset maķardan tā ĥod ne kapu açılır ol cehennemüñ kapusından çünkim sen dūrsın kapu şadāsı (18) ve ol cehennem kapusı gibi olan dehānuñ kelām ve edāsını işit ve anı nazar-ı ‘aķilla görmege sa‘y u gūşış it ey sa‘ādet şol kimseye ki anuñ nazarı bu dünyāda (19) güşāde oldu ve ol nazar ile ehl-i cehennem olanları gördi ve anlaruñ dehānınuñ cehennem kapusı olduġunu müşāhede kıldı pes anlardan mu‘riz olub Ĥaķ (20) Te‘ālāya isti‘āde eyledi ve eyü ‘amel işlemege başladı

(3512) Meşnevî

Çün tu mībīnī ki nīkī mīkunī

Berĥayāt u rāĥatī bermīzeni

(3513) Meşnevî

Çünki taķşīr ü fesādī mīreved

Ān⁽²¹⁾ ĥayāt u zevķ pinhān mîşevēd

Çünkü sen görürsün ki eyilük eylesin bir hayāt üzre ve rāhat üzre urursun çünkü bir taqşir ve fesād gider ya'nī (22) vāki' ve şadır olur ol hayāt ve zevk pinhān olur cevāb bu beytden hāşıl olur

(3514) Meşnevī

Dīd-i hod megzār ezdīd-i hısān

Ki bümurdāret keşend īn (23) kerkesān

Haslaruñ görmesinden ötüri kendü görmekligüñi koma zīrā eyü kerkesler seni murdāra çekerler *kerkes*lerden murād bunda ehl-i dünyā ve aşhāb-ı (24) nefis ü hevā olur ve bu ebyāt-ı sālīşede haslara taqlīd eylemeden beğāyet hāzer idüb kendünün tecrübesini ve müşāhedesini terk eylemege ta'līm ü irşād (25) buyururlar ve dirler ki ey merd-i 'ākıl çünkü sen tarīk-i ilāhīde bir eyilük eylesin veyāhūd bir Hāk kelāmı söyleyesin görürsün ki bir hayāt-ı kalbiyye ve rāhat-ı rūhiyye (26) üzre kendüñi urursun ve ol eyü 'amelden hāzz alursun ve rūhānī şafālar bulursun ve muntazamu'l-aḥvāl olursun ammā çünkü senden bir taqşir ve bir (27) fesād vāki' ve şadır ola ol hayāt-ı kalbiyye ve zevk-i rūhāniyye senden pinhān ve gāyib olur sen bunu niçe kerre tecrübe eyledüñ ve müşāhede (28) kılduñ pes haslaruñ görmesinden ötüri kendü rü'yet ve müşāhedeñi terk eyleme kaçan ḥas u denī olan kimseler saña ol 'ameli işle gel bizüm (29) işledügimiz kār u 'ameli işle tā kim zevk ve rāhat bulasın dirlerse sen anlara mütāba'at ve meyl eyleme zīrā bu kerkeştabī'at olan ḥaslar seni yā ḥarām (30) yemege veyāhūd dünya murādına meyl ü ta'alluḳ eylemege cezb iderler çünkü bir tayıfe seni murdār cānibine çekeler kendü tecrübe ve müşāhedeñi [H379a] koyub anlaruñ bilmesine ve (31) görmesine taqlīd eylemek maḥzā vebāl ve 'ayn-ı dālāl olur ve seni ibāhet ve ma'siyet çukurlarına düşürür

(3515) Meşnevī

Çeşm-i çün nergīs fūrūbendī ki çī

Ḥīn (32) 'aşāem keş ki kürem ey eçī

(3516) *Meşnevî*

V'ân 'aşâkeş ki güzîdî dersefer

Hod çü bîñî bâşed eztu kûrter

Çeşmi nergis gibi aşağı bağlarsın ki niçün (33) bu dahı vechdür nergis gibi olan gözi örtersin böyle diyü ki ne vardur görmezem evvelki vech üzre *çî çirā* ma'nāsına olur ve *çirā fūrūbendî* (34) taqdīrinde olur ve ikinci vech üzre *çî şey hest nemî* taqdīrinde olur nitekim ba'zı kimseler gözlerini örtüb te'āmī idüb ne şey vardur (35) ben görmezem dir ve āher kimseye ey eçî ben görmem āgāh ol benüm 'aşāmı çek dir *çeşmden* murād bunda çeşm-i dil olur ve *hiṭāb şol sālīklere* (36) olur ki anuñ kalbi gözi *ṭarīḳ-i müstaḳīmi* görmege müsta'idd ola ve nīk olanı bedden ve *Ḥaḳḳı bāṭıldan* ve hidāyeti ḍalāletden ve ehl-i istikāmeti ehl-i (37) saḳāmetden fark u temyīz eylemege kādīr ve kābil ola velīkin ba'zı kördil ve gāfil ü cāhil olan mürşid şeküllü kimselerüñ yā mālına veyā seḥāsına ve- (38) yahūd ri'āyet ve ta'zīmīne aldanub kendünüñ nergis gibi olan gönli gözini örtüb ve te'āmī ve tecāhül eyleyüb aña ey paşa ben bu yolda (39) görmem baña 'aşâkeş ol ve baña irşād eyle diye *Ḥazret-i Mevlānā* bu gūne 'ālim ve 'ākıl olan kimselere naşīhat idüb buyururlar ey 'ākıl nergis (40) gibi olan gönlüñ gözini bağlarsın ve te'āmī ve teḡāfül eylesin böyle diyü ki ne vardur bu *ṭarīḳde* ben görmezem ey bu *ṭarīḳde* paşa olan āgāh (41) ol ben görmem benüm kāyidüm ol ve beni bu yolda çek ben saña iktidā idüb tābi' olam dirsın ve ḥāl bu ki ol 'aşâkeşi ki sen āḥiret seferinde [P572a] (1) ve ḥaḳīḳat yolında güzīde eyledüñ *ḥod* çünkim göresin senden kūrterdür pes senden kūrter olan mürşīd ve 'aşâkeş sāna ne fāyidesi olur (2) bu sözler şol 'ākıl ve 'ālīme göre olur ki bir gāfil ve cāhil şeyḫe ba'zı vāsīta ile bī'at kıla ve iktidā eyleye ve kendüsi Allāh kelāmınuñ ve Resül (3) aḥbārınuñ ma'nālarını bilür iken anuñla 'amel eylemeği koyub te'āmī ve tecāhül eyleyüb bir gāfil ve cāhil iktidā eyleye ve böyle diyeler şeyḫ-i başīr ne (4) gūne kimse olduğunı meşīhat mertebesini kaḅḅı 'āḳıllar bulduḅḅı

ve iktidāya ne gūne kimseler şālîh olduğunu **Ṭarīkatnāmenūñ** üçüncü ve dördüncü (5) bābında taḥkīk ü tafşīl eylemişdür anda ṭaleb olına

(3517) Meşnevī

Dest-i kūrāne beḥablullāh zen

Cüz beremr ü nehy-i Yezdānī meten

Elüni kūrāne şal (6) Allāha ur Yezdānī olan emr ve nehyden ğayrı üzre ṭolanma bir kendüñden kürter ‘aşākeş el urmadan ve aña temessük kılmadan ḥablullāh-ı metīne el (7) urmaḥ hezārbār evlā ve enfa‘dur imdi **va‘taşimū biḥablullāhi cemī’an**¹³⁷⁹ āyet-i kerīmesinüñ mücebince kūrāne Allāh ḥabline el ur ve temessük eyle Yezdān (8) Ḥazretlerine mensüb olan emrden ve nehyden ğayrıya zinhār ṭolanma **ve mā ātākumu’r-Resūlu feḥuzūhu ve mā nehākum ‘anhu fentehū**¹³⁸⁰ āyet-i kerīmesinüñ ḥasebince (9) Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem her ne emr getürdiyse anı ṭut ve her neden nehy eyledüyse andan kaçub i‘rāz it ‘abde lāzım (10) olan hemān Mevlāsınüñ emrini ṭutub anuñ nehy eyledüğü kārden kaçmaḥdur ṭarīkat-ı aşl bu gūne dirler

(3518) Meşnevī

Çīst Ḥablullāh rehā kerdn hevā

[H379b] (11) **K’īn hevā şud şarşarī mer ‘Ādrā**

Ḥablullāh nedür hevayı terk eylemekdür zīrā bu hevā ‘Ād kavmi için bir şarşar oldı ya‘nī aşl Ḥablullāh-ı metīn (12) ve ma‘nā-yı kitāb-ı mübīn terk-i hevā eylemekdür ki kitāb-ı Allāhuñ ma‘ānī-yi şerīfi insānuñ nefsinüñ hevāsını ve ṭab‘ınuñ müştēhāsını terk (13) eylemekden ötüridür kaçan bir mü‘min ben Qur‘ān ḥabline temessük eyledüm dise ve hevā-yı nefsinı terk eylemese kizb eylemiş olur ki aşl Ḥab- (14) lullhāh-ı metīn hevā-yı nefsi terk eylemekdür ki bu hevā-yı nefis ‘Ād kavmine bir rīḥ-i şarşar oldı ve anları helāk kıldı **nuşirtu bi’s-şabā ve uhlike** (15) **ḳavmu ‘Ādin**

¹³⁷⁹ “Hep birlikte Allah’ın ipine (İslâma) sınımsız yapışın.” (Âl-i İmrân 3/103)

¹³⁸⁰ “Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının.” (Haşr 59/7)

*biddebūr*¹³⁸¹ hadīs-i şerīfūnde ba‘zı ehl-i taḥkīk böyle dimişlerdür ki *şabādan* murād şubūt-ı rüḥānī ve hevā-yı Raḥmānīdür ki Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām (16) anuñla bāṭinen manşūr ve muzaffer olmuş idi ve zāhiren daḥı küffār-ı Mekke anuñ üzerine ‘asker çeküb geldükde ol bād-ı rüḥānī şabā şeklinde (17) zühūra gelüp küffār üzre türāb ve gubārlar şaçub onlarıñ inhizāmına ve Resül Ḥazretlerinüñ nuşretine sebep oldu ve kavm-i ‘Aduñ helākine (18) sebep olan debūr evvel anlarıñ nefsünde mestūr olan hevā-yı nefsanī idi anlar helāk olmazdan muḳaddem bir mertebe hevāperest oldılar ve şol kadar (19) ḥadden tecāvüz idüb işyān ve tuḡyān kıldılar ki kendü peygamberleri olan Hūd Ḥazretlerinüñ naşīhat ve irşādını ḳabül eylemez oldılar pes (20) anlarıñ ṭab‘ında merküz olan hevāyı Ḥaḳ Te‘ālā bād-ı şarşar şeklinde zühūra getirüb anlarıñ zāhiren cisimlerinüñ helākine anı sebep eyledi (21) ve ḥaḳīkatde ol bād-ı şarşar anlarıñ nefsinüñ hevāsınuñ şüreti ve netīcesi idi

(3519) Meşnevī

Ḥalk derzindān nişesten ezhevāst

Mürgrā perhā bebeste (22) *ezhevāst*

(3520) Meşnevī

Māhi ender tābe-yi germ ezhevāst

Refte ezmestūriyān şerm ezhevāst

(3521) Meşnevī

Ḥişm-ı şahne şu‘le-yi nār ezhevāst

Çārmīḥ ü heybet-i (23) *dār ezhevāst*

Meşelā ḥalk zindānda oturmuş hevā-yı nefsendür zīrā anuñ zindāna girmesine sebep nażar olınsa hevā-yı nefsanīden ötüridür (24) kezalik mürḡuñ perleri bağlanmak hevādandur ol kuş hevāda selāmetle uçarken nefsinüñ hevāsına bir ḡdāya meyl eyleyüb gelüb (25) ol vāsıtayla dāme giriftār olub perleri bağlanur ve kezalik deryā

¹³⁸¹ “Ben sâbâ rüzgârı ile zafer kazandım. Âd kavmi ise batı rüzgârı ile helâk oldular.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 410. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

içre selâmetde olan mâhî germ olan tâbe içre büryân olmak nazarı (26) olınsa hem hevâ-yı nefsendür ve mestürîlerden şerm ve hayâ gitmek hem hevâ-yı nefsdendür ki çok mestür ve mestüreler hevâ-yı nefslerine uyduklarından (27) rüsvâ olub edebsüz ve hayâsuz olmuşlardır şahnenüñ şu'le-yi nâr gibi olan hışmı hevâdandır şu'le-yi nârda harf-i teşbîh muqadder olur ya'nî (28) hâkimlerüñ ve şubaşılaruñ şu'le-yi nâr gibi olan gazabları nâsun hevâ-yı nefsanîlerüñden ötürüdür ve kezalik bu dünyâda olan çarmîh ve heybet-i (29) dâr hevâ-yı nefsanîden ötürdür ki hevâ Allâhuñ emrini ve peygamberüñ şer'ini koyub nefsüñ murâd u müştehâsına tâbî' olmakdan 'ibâret olur pes (30) bu 'âlemde vaz' olınan siyâsetler ve darb u letler hevâ-yı nefsanîden ötüri [H380a] vaz' olunmuş olur

(3522) Meşnevî

Şahne-yi ecsâm dîdî berzemîn

(31) *Şahne-yi aḥkâm-ı cānrâ hem bEbîn*

(3523) Meşnevî

Rūhrâ derḡayb-ı ḥod işkencehâst

Lîk ta nechî şikence derḥafâst

Zemîn üzre cismlerüñ şahnesini (32) gördüñ ki anlar bu dünyâda olan şubaşılar ve hâkimlerdür ki anlara şahne-yi ecsâm ta'bîr olunur aḥkâm-ı cānuñ şahnelerini hem gör ki cānuñ hükmlerinüñ hem (33) ma'nevî zâbıtalrı ve müvekkelleri vardur anlara şahne-yi cān ta'bîr olunur rūḥuñ 'âlem-i ḡaybda ḥod işkenceleri vardur ki rūḥa daḡı müvekkeller şikence (34) ve 'azâb iderler ve 'âlim ü 'ârif olanlar bu 'âlemde hem 'azâb-ı rūḥı bilürler ve şahne-yi¹³⁸² cān ne gūne olduḡına vâkıf ve 'ârif olurlar ammâ (35) sen ki henüz daḡı bu 'âlem-i ṭabî'atda maḡbûs olasın ol şikence-yi cānı maḡsûs göremezsın egerçi ol 'âriflere göre âşkârâdur lâkin tâ sen (36) bu beden cinsinden şıçramayasın ve kırtulmayasın şikence-yi rūḡ ḥafâdadur saña maḡsûs

¹³⁸² şahne-yi: şikence-yi H

olmaz sebebi budur ki hevā-yı ṭabīʿi insānı beḡāyet mest (37) ve serhoş idicidir kendünüñ rûhı ʿazāb eylemede olduğunu ziyāde mest ve serhoş olduğundan fark u temyīz eylemege kâdir olamaz (38) gör ki Hâk Teʿālā Hazretleri **ve inne cehenneme lemuḥītatun bilkāfirin**¹³⁸³ didi ehl-i tefsīr cümle-yi ismiyye ile irād olunması vuḳūʿı müteḥakkık olduğundan ötürüdür (39) dimişler ammā ehl-i taḥkīk ḥālā cehennem kāfirleri ihāṭa eylemişdür ve kāfirler cehennem içre ḳalmışdur ve anlaruñ rûhları ʿazāb-ı elīme mübtelā olmuşdur (40) ammā anlar beḡāyet ṭabīʿat serhoşları ve hevā-yı nefsanīnün mestleridür anuñçün rûhlarınuñ ʿazābda olduğunu ve kendülerüñ cehennem (41) içre ḳaldığını iḥsās ve idrāke kâdir olamazlar

(3524) Mesnevī

Çün rehīdī bīni işkence'v demār

Zʿān ki zıdd ezẓıdd gerded āşkār

[P572b] (1) Çünkim bu beden cinsinden ḳurtulasın rûhuñ şikence ve demārını görürsin zīrā ki zıdd zıddan āşkār olur tavzīḥ-i maʿnā bu bedenüñ zevḳi ve şafāsı (2) rûhuñ ʿazāb ve şafāsıdır ve bilakis rûhuñ zevḳ ü şafāsı bu bedenüñ ʿazāb u cefāsıdır bir kimse bu ʿālemde kendü nefsinüñ ḥazẓına ve müştēhāsına (3) münhimüñ ve meşḡul olsa ol kimse rûhınıñ ne mertebe miḥnet ü cefāda olduğunu ḥiss ü temyīz eyleyemez ki bu dünyā cismüñ maḳāmıdır ve āḥiretüñ (4) zıddı ve ḳarrasıdır ve kezalik cism daḡı rûhuñ ḳarrasıdır ki bu keşīf ve o laṭīfdür çünkim cism kendü ʿāleminde zevḳ ü şafādadır ol (5) ḡayrı ʿālem ehli olan rûhuñ belā vü cefāda olduğunu niçe fark eyler ammā çünkim bu bedenden ḳurtulasın ve ʿālem-i ervāḡa vāşıl olasın ol zamānda (6) rûhuñ ʿazābı ve helākını görürsin zīrā ki *eleşyāʿu* (40) *tekeşşüfe bīezdādiḡā*¹³⁸⁴ ḡasebince şey zıddıyla münkeşif olur rûḡānī olan zevḳ ü şafā cismanī (7) olan zevḳ ü şafānuñ zıddıdır ve rûḡānī olan ʿazāb u cefā daḡı hem nefsanī olan ʿazāb u cefānuñ zıddıdır çünkim rûhuñ ʿālem-i ervāḡa (8) vāşıl ola [H380b] ve anda

¹³⁸³ “Hiç şüpheleri olmasın, cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.” (Ankebût 29/54)

¹³⁸⁴ “Eşya zıdlarıyla inkişâf eder.” Konuk, *Mesnevî-i Şerīf Şerhi*, C. 12, s. 81.

rūḥānī bir zevk ü şafā ve nūrānī bir çāšnī ve gıdā bulmaya ‘azābda olur ve kendünün
‘azāb-ı elīmde olduğunu idrāk (9) kılar amā bu çāh-ı ṭabī‘atda maḥbūs olan anı idrāk u
temyīz eylemege kâdir olamaz

(3525) Meşnevî

Ān ki derçeh zād u derāb-ı siyāh

Ū çī dāned luṭf-ı deşt ü renc-i (10) çāh

Ol kimse ki çāhda ve āb-ı siyāhda ṭoğdı ve çāh içre büyüyüb neşv ü nemā buldı ve
āb-ı siyāhdan içüb anuñla mu‘tād oldu ve ol (11) çāh-ı muzlim ile hem ünsiyyet kıldı
ol kimesne deştüñ luṭfuñı ve çāhuñ rencini ne bilür ve çāh içre ol şāhra-yı laṭīfde
olanlara nisbetle kendünün (12) ‘azābda olduğunu niçe fark u temyīz kılar belki
bilmege ve temyīz kıлмаğa kâdir olamaz zīrā şey zıddıyla bilinür eger ol kimse ol
deşt-i laṭīfi görse (13) andan soñra çāh içre gelseydi kendünüñ çāh içre ne mertebe
renc ü cefāda olduğunu bilürdi kezalik bu ‘ālem-i ṭabī‘at bir çāh gibidür ve bu gıdā-yı
nefsānī (14) āb-ı siyāh gibidür ‘ālem-i ervāh deşt-i laṭīf gibidür çāh-ı ṭabī‘ata mu‘tād
olan ve bu āb-ı siyāhla ünsiyyet kılan ‘ālem-i ervāh şāhrāsınuñ (15) leṭāfetini ne
bilür ve kendünüñ bu çāh-ı ṭabī‘at içre belāda olduğunu hem niçe idrāk kılar
anuñçün eşidd-i belā enbiyā andan soñra evliyā andan soñra (16) ‘ālem-i ervāhuñ
lezzetin ve cemālin gören kimselere olur zīrā anlar şol kimselere beñzerler ki feşt ü
şāhrā seyrānı görmişler ve bāğ (17) u bostān leṭāfetini müşāhede kılmışlar iken yine
gelüb bu zindān-ı ṭabī‘ata maḥbūs olmuşlardur anuñçün dünyā mü‘minüñ sicni ve
kāfirüñ (18) cennetidür ki kāfir buña mu‘tād olmuş ve ünsiyyet kılmışdur ve mü‘min
bunda ğarīb olmuş ve maḥbūs kılmışdur

(3526) Meşnevî

Çün rehā kerdī hevā ez- (19) bīm-i Ḥaḳ

Derresed sağrāḳ eztesnīm-i Ḥaḳ

Çünkü bīm-i Haktan ötürü hevâyı terk eylesin ve Rabbiñün huzurında kayım olub anda muhāsebe olmadan (20) havf eylemenün korkusundan nefsünü hevadan vaz' eylesin saña tesnīm-i Haktan kase irişür ve muḡarribler içdüğü 'ayndan şarāb-ı (21) hālîş nüş eyler ki *tesnīm* cennet-i a'lāda bir 'ālī 'aynuñ ismidür ki muḡarribler andan nüş eylerler ve hevâyı terk eyleyenlere daḡı andan (22) virürler ve anları cennet-i a'lāya irgürürler kemā ḡalellāhu tebārek ve te'ālā **ve emmā men ḡāfe maḡāme Rabbihi ve nehā'n-nefse 'ani'l-hevāfe feinne'l-cennete** (23) *hiye'l-me'vā*³⁸⁵

(3527) *Meşnevī*

Lātaḡarraḡ fihevāke selsebīl

Mincenābullāhi naḡve's-selsebīl

Kendü hevānda ḡarīḡ ittiḡāz eyleme cenābullāhdan selsebīl (24) ḡarafına sebīl isteme *lātaḡarraḡ* tefa'ul bābindan nehydür ḡarīḡ-i ittiḡāz eyleme dimekdür *selsebīl* cennet-i a'lāda bir 'aynuñ ismidür ki andan terk-i hevā (25) eyleyen ebrār nüş iderler ve selsebīlün taḡḡikī cild-i evvelün dibācesinde *'inde ebnā'i hāze's-sebīli selsebīlen*³⁸⁶ ḡavlinün sürḡında [H381a] mürür (26) eylemişdür anda ḡaleb olına ve bu selsebīl ırmaḡına cenāb-ı Allāhdan yol istemek hevā-yı nefsi terk eylemekle müyesser olur

(3528) *Meşnevī*

Lātekun ḡav'e'l-hevā(27) mişle'l-ḡaşıḡ

İnne zullā'l-'arşi evlā min 'arīḡ

Şaḡın ḡaşıḡ gibi ḡāyī' hevā olma taḡḡikā 'arḡ ḡölgesi 'arīḡden evlādur (28) 'arīḡ ḡār u ḡasdan ve çübdan yapılmış evlere dirler ve ekser bāḡbānlar bāḡ çubuḡından ve bostāncılar çüb ve dirāḡtdan anı peydā iderler (29) ve ḡölḡelük idüb içinde otururlar

³⁸⁵ "Rabbinin makamından korkan ve nefsinin kötü arzularından uzaklaştırmış kimse için, şüphesiz cennet (onun) yegāne barınaḡıdır." (Nāziāt 79/40-41)

³⁸⁶ "Onların yanında Selsebīl isminde bir pınar vardır."

Hazret-i Mevlānā bu dünyāyı ve nefis ü hevāyı ‘arīşe teşbīh idüb ve terk-i dünyā ve terk-i hevā eylemegi (30) zıll-ı ‘arşa vāşıl olmağa vesīledür diyüb buyururlar ey hevā-yı nefse uyan zinhār giyāh gibi hevāya t̄ayı‘ ve tābi‘ olma ki ‘arş gölgesinden (31) mahrūm olmayasın taḥkīkā ‘arş-ı a‘lānuñ sāyesi ḥāne-yi çübīn sāyesinden evlā ve enfa‘dur pes sen bu ḥāne-yi dünyāda rāḥat (32) bulsañ gerek tā aña teḥaşşun u ilticā eylesin belki dünyāyı ve hevā-yı nefsi terk eyle tā ‘arş-ı a‘lā gölgesinden āsūde olasın (33) demek olur

(3529) Meşnevī

Güft sultān esbrā vāpes berīd

Zūdter z’īn mazleme bāzem ḥarīd

Sultān Ḥ’ārzemşāh çünkim ol esb-i laṭīfdan uşandı ve (34) ḳalbi anuñ meyl ü hevāsından döndi kendü ḥaddāmına didi bu esbi girü arda iledüñ ve şāhibine redd eyleñ t̄izrek bu mazlemeden beni girü aluñ (35) ya‘nī bu mazlemden beni girü ḳurtaruñ ki bu ol kimsenüñ ḥaḳkıdur zulmeten ve ğaşbeten bunı almaḳ bize ḥayr eylemez didi

(3530) Meşnevī

Bādil-i ḥod şeh nefermūd īn ḳadar

Şīrrā (36) mefrīb z’īn re’su’l-baḳar

Pādşāh kendü gönline bu ḳadar dimedi şīri bu baḳar başından aldama ‘İmādülmülk muḳaddemā pādşāhum bu esbüñ başı (37) gāv başı gibidür bu ise ‘aybdur dimiş idi pādşāh bu sözi işidüb ve firīb olduğundan ğāfil olub anı ḳabül eyledi ol ḥīn- (38) de şāh kendü gönline bu ḳadarca dimedi ve ḳalbi içre bu ma‘nāyı söylemedi ki ey vezīr bātedbīr şīr-i ‘aḳl olan şāhı bu şıgır başludur (39) dimeden aldama ki benüm daḳı gözüm ve ‘aḳlum ve temyīzüm vardur mücerred senüñ bu esb-i laṭīf şıgır başludur didüğüñden bu esb ḥadd-i zātında (40) ma‘yüb ve mezmūm olmaz belki senüñ bu sözden murāduñ anuñ ‘aḳıbetinde ve netīcesinde olan ma‘yüblikdur ve daḳı bu

bahâne ile şāhibine (41) redd olunmaqdur yoḥsa bu esbūñ nefsü'l-emrde şıḡır başlu olmasi degildür diyemedi eger böyle diyeydi ḳalbine bu ḳadarca bārı [P573a] (1) söyleyeydi ol fende ve ol şan'atda muḥaḳḳıḳ olurdu ammā ol fende daḡı muḥaḳḳıḳ olmaduḡına binā'en 'İmādülülküñ ol sözden murādı ne iduḡını (2) bilmeyüb ol esbi gerçek şıḡır başlu şatdı ve anuñ firīb iduḡını bilmedi ve ḳalbinde aña bu gūne dimedi

(3531) Meṣnevī

Pāy-ı gāv ender miyān āri zidāv

Rev(3) nedūzed Ḥaḳ beresbī şāḡ-ı gāv

(3532) Meṣnevī

Bes münāsib şan'atest İñ şöhre zāv

Key nehed bercism-i esb ū 'uzv-ı gāv

Firīb ve ḡileden gāv ayaḡını ortaya (4) getirürsin yūri Ḥaḳ Te'alā bir esb üzre şāḡ-ı gāv dikmez dimedi *dāv* aşlında çarḡa ve ḳumārbāzlaruñ utduḡı aḳçeye ve pula dirler bunda ḡile vü (5) firīb ma'nāsına isti'āre olur ya'nī ol Ḥ'arzemşāḡ kendü ḳalbinde 'İmādülmülk cānibine cevāb olmaḳ ṡarīḳiyle bu ḳadar söylemedi [H381b] ki ey 'İmādülmülk (6) sen beni aldamadan ötüri gāv ayaḡını ortaya getirürsin diyü esbe şıḡır başludur diyü ta'yīb eylersin yūri Ḥaḳ Te'alā Ḥazretleri şol ḡikmet (7) ve şan'at şāḡibidür ki bir esbūñ üzerine şıḡır boynuzunu düzmez eger bu esb-i laṡif şıḡır başlu olaydı buña şıḡır boynuzları münāsib olur- (8) dı Ḥaḳ Te'alā Ḥazretleri her ḡayvānuñ ḡulḳını anuñ kendü zātına münāsib ḡaḳḳ eylemişdür Ḥaḳ Te'alānuñ ḡaḳḳ eylemesinde 'adem-i tenāsüb yokdur (9) belki her bir ḡayvānuñ 'uzuvları kendülerüñ zātına göre münāsib olmuşdur bu meşḡūr binā ziyāde münāsib şan'atdur ol Ḥaḳ cism-i esb üzre (10) 'uzv-ı gāvı ḳaçan ḳor *zāv* bināya dirler ya'nī bu esbūñ meşḡūr olan binā-yı vücūdı çok münāsib şan'at ve ziyāde 'aceb ḳudret ve ḡikmetdür ol ḡikmet-i (11) bālīḡa ve ḳudret-i kāmile şāḡibi her bir ḡayvāna münāsib bir gūne 'uzv virmişdür ol ḡaḳīm-i muṡlaḳ 'uzv-ı gāvı bir esbūñ cismi üzre ḳomaz eger farzī

bir esbūn (12) bir ʿuzvı gāvuñ veyāhūd bir āher hayvānuñ ʿuzvına minvech müşābih olsa hem hikmet üzredür Haḫ Teʿālānuñ andan bīmünāsib yaratması (13) lāzım gelmez ve ol ʿadem-i tenāsüb görinen hikmet ve şanʿat Haḫka göre naḫş virmez

(3533) *Meşnevī*

Zāv ebdānrā münāsib sāhte

Kaşrhā-yı müntakıl perdāhte

(14) (3534) *Meşnevī*

Dermiyān-ı kaşrhā taḫrīchā

Ezsuy-ı ĩn sūy-ı ān şıhrīchā

Üstād bedenleri münāsib düzmişdür müntakıl kaşrlar miyānında (15) taḫrīcler kılmış bu cānibden ol cānibe şıhrīcler vardur *zāv* hem binā ve hem bennā maʿnālarına istiʿmāl olunur bunda iki maʿnāya bile qābildür (16) *taḫrīc* çıkarmağa dirler ve kaşrlar ve binālara şol köşklere veyāhūd nişmenlere dirler ki üstād anı bir dīvārdan veyāhūd bir ḫānedan altına direkler (17) urub iḫrāc eylemiş ola meşelā bu diyārlarda şehnişin didükleri ḫānedür *şıhrīc* şarnıc didükleri ki mecmaʿ-ı mādur ve bunda *şıhrīc*lerden (18) murād bedende olan göz ve burun ve ağız ve qarndur ki bunlar maḫall-i ābdur ve *taḫrīc*lerden murād baş ve iki kulaḫ ve iki el ve eki ayaḫdur ki bunlar (19) bunlar cesed ḫānesinden iḫrāc olunmuş kaşrlara beñzer pes tavzīḫ-i maʿnā ol üstād-ı kāmil bedenlerüñ külliyesini qatı münāsib düzmişdür ve bedenleri (20) gūyā bir yerden bir āher yere intikāl idici ve ḫareket kılcı kaşrlar ḫaḫ eylemişdür gör ki beden kaşrlarınıñ ortasında yemīnī ve şimālī ve fevkānī (21) ve taḫtānī taḫrīcler eylemişdür bedenüñ bu cānibinden ol bir āher cānibine şıhrīcler kılmışdur ki ağız cānibinden buruna ve göz cānibine şü çıkar ve qarine (22) daḫı iner ve cümle bedene münteşir olur

(3535) *Meşnevī*

Vʿezderün şān ʿālemī bīmüntehā

Der Miyān-ı ħargehī çendīn fezā

Ve anlaruñ derūnından ‘ālem bīmūntehā bir (23) ħargehūñ miyānında bu kadar fezā ya‘nī ol üstād-ı kāmīl ol bedenleruñ derūnından bīmūntehā ‘ālem kılmış ve bāṭınlarında nihāyetsüz ‘ālemi kōmıřdur (24) gūyā ki bir qara evuñ içinde bu kadar řaḥrā ve fezā vardur her bir insānuñ bedeni bir ħargāh gibidür ve anuñ içinde çok řaḥrālar vardur meşelā (25) fikr bir řaḥrā ve ḥayāl bir řaḥrā ve qalb bir řaḥrā ve ‘aql ve rūḥ daḥı birer ‘azīm řaḥrālardur bu cümle řaḥārī bir ħargāh gibi olan bedenüñ bāṭnında kōnmıřdur

[H382a] (26) (3536) *Meşnevī*

Geh çü kábūsī nümāyed māhrā

Geh nümāyed ravza qa‘r-ı çāhrā

Gāh māhı bir kabūs gibi gösterür ve gāh ravzayı qa‘r-ı çāh gösterür ař ma‘nā (27) qa‘r-ı çāhı ravza gösterür dimekdür ya‘nī ol ḥaḳīm-i muṭlaq řol qudret-i kāmīle ve ḥikmet-i bālīga řāḥībīdür ki bir māh-ı münīri qaravqura¹³⁸⁷ gibi mekrūh (28) gösterür kim Ḥazret-i Yūsufi anuñ ihvānına böyle māhrū iken qaravqura gibi gösterdi ve gāh olur ki ravzayı qa‘r-ı çāh ve qa‘r-ı çāhı daḥı (29) ravza gösterür qa‘r-ı çāhı gör ki Ḥazret-i Yūsufa ravza gibi gösterdi ve daḥı qa‘r-ı kūr qa‘r-ı çāhdan teng ü tārīk iken mü‘minler ve řāliḥlere (30) anı riyāz cennetinden bir ravza kıldı ve kāfirlere ve ṭāliḥlere nīrān ḥufrelerinden bir ḥufre eyledi ve daḥı bu dünyā bir qa‘r-ı çāh gibi iken *eddunyā* (31) *sicnü’l-mu‘mini ve cennetu’l-kāfir*¹³⁸⁸ ḥadīşinüñ ḥasebince anı kāfire ravza-yı cennet ve mü‘mine sicn-i pürmiḥnet gibi gösterdi *kābūs* řol qaravqura (32) didükleridür ki insān uyuduğı zamānda gelüb anuñ üzerine vāḳī^c olur ve aña müzāyaqa virür

(3537) *Meşnevī*

¹³⁸⁷ Bu kelime, Derleme Sözlüğü’nde “qaravqura” olarak geçmektedir. Metinde “qaravqura” şekliyle de geçmektedir.

¹³⁸⁸ “Dünya mü‘minin hapishanesi, kāfirin ise cennettir.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 412. [Ḥadisın zayıf tarikleriolsa da saḥīḥ olduğı belirtilmiştir.]

Ḳabz u başt-ı cism dil ezZülcelāl

(33) *Dembedem çün mikuned sihr-i helāl*

(3538) *Meşnevī*

Z'īn sebeb derḥ'āst ezḤaḳ Muştafā

Zişt-rā hem zişt ü ḥaḳrā ḥaḳ nümā

(3539) *Meşnevī*

Tā beāḥir çün begerdānī varaḳ

Ez-(34) peşimānī neyeftem derḳalaḳ

Zülcelāl Ḥazretinden gönül gözinüñ ḳabz ve başt olması demdedem çünkim sihr-i helāl eyler ve taḳlīb-i a'yān idüb (35) gāḥ nīki bed ve gāḥī bedi nīk gösterür bu sebebden Muştafā Ḥazretleri 'aleyhisselām Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerinden istedi ve böyle diyü du'ā eyledi ki İlähī (36) ḥadd-i zātında zişt olanı zişt ve ḥaḳ olanı ḥaḳ göster tā kim āḥir-i emrde çünkim varaḳı döndüresin ve her şey'üñ ḥaḳīḳatini gösteresin (37) peşimānluḳtan ḳalaḳa düşmeyem ya'nī çünkim her şey'üñ ḥaḳīḳatini zuhūra getiresin ol ḥінде peşimān olmaḳdan ḳalaḳ ve ıztırāba düşmeyem dirdi (38) kemā ḳāle 'aleyhisselām *Allāhumme erinā'l-ḥaḳḳa ḥaḳḳan verzuḳnā't-tibā'ahu ve erinā'l-bāṭile bāṭilen verzuḳnā ictinābehu Allāhumme erinā'l-eşyā'e kemā hiye*¹³⁸⁹

(3540) *Meşnevī*

Mekr(39) ki kerd ān 'İmādülmülk-i ferd

Mālikü'l-mülkeş bedān irşād kerd

Mekri ki ol ferd olan 'İmādülmülk eyledi mālikü'l-mülkeş anı ol mekre (40) irşād eyledi ya'nī ol 'aḳl ve tedbīr mertebesinde ferd ve bīnazīr olan 'İmādülmülk ol mekr ve tedbīri ki esbüñ şāḥibine redd olunması (41) ḥuşuşunda eyledi anı ol mekr ve tedbīre cemī'c-i mülküñ mālīki olan Ḥudā-yı Te'ālā Ḥazretleri irşād eyledi

¹³⁸⁹ "Allah'ım! Bana hakkı hak olarak göster ve ona uymakla beni rızıklandır. Allah'ım! Bana batılı batıl olarak göster ve ondan kaçınmayı bana nasib eyle. Allah'ım bana her şeyi olduğu gibi göster." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 414. [Hadis olarak böyle bir rivayet ulaşılmadığı belirtilmiştir.]

(3541) *Meşnevî*

Mekr-i Hâk serçeşme-yi İn mekrhâst

[P573b] (1) *Ḳalb beyn-i işba'în-i Kibriyâst*

Hâk Te'âlânuñ mekri bu insânda olan mekrleruñ cümlesinuñ serçeşmesidür ve Allâh Te'âlâ Hâzretleri hayru'l-mâkirîndür (2) ḳalb benî âdem Hâzret-i Kibriyânuñ bir barmağı ortasındadır kemâ ḳâle şallallâhu 'aleyhi ve sellem *inne ḳulûbe benî Âdeme beynu'l-aşba'ayni mineşâbi'îr-Rahmân yuḳalibbuhâ* (3) *keyfeyeşâ*¹³⁹⁰ bu hadîs-i şerîfüñ şerhi bir kaç mevzî'de mürûr eylemişdür cümleden cild-i şâlisde *teşbih-i şüret-i evliyâ* sürhında mürûr eyledi anda taleb (4) olma ve mışra'-ı evvelüñ taḳḳîki ve Hâk Te'âlâya mâkir dinmesinuñ şerhi ve tafşîli hem üçüncü defterde *cevâb güften-i sâhir-i mürde* sürhında [H382b] *câduvî [ki +H] Hâk kuned* (5) *Hâḳkest u râst* beytinuñ şerhinde mürûr eyledi anda taleb olma

(3542) *Meşnevî*

Ân ki sâzed derdilet mekr ü kıyâs

Âteşî dâned zeden ender pelâs

Ol Hudâ ki senüñ (6) ḳalbüñde mekr ü kıyâs düzer pelâsa bir âteş urmağı bilür ya'nî ol muḳallibü'l-ḳulûb velebşâr ki senüñ ḳalbüñde mekri ve kıyâs ve fikri ḳalḳ ve icâd (7) eylemege ḳâdirdür ol pelâs gibi olan mekr ve kıyâsa bir âteş urmağı ve anı giderüb zâyil ḳılmağı hem bilür keyfemâyeşâ ol muḳallibü'l-ḳulûb göñül- (8) de taşarruf ḳılır pes hemîşe anuñ muḳallib-i bâl ve muḳavvil-i aḫvâl olduğini bilen bendelere *yâ muḳallibe'l-ḳulûbî velebşârı sebbit ḳuşübenâ 'alâdînike*¹³⁹¹ diyü du'â (9)

¹³⁹⁰ “Âdemoğullarının kalpleri, Rahmân olan Allah'ın iki parmağının arasındadır. Onları dilediği gibi evirip çevirir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 127. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

¹³⁹¹ “Ey kalpleri ve bakışları evirip çeviren Allah'ım! Kalbimizi dînin üzere sâbit kıl.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 414. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

eylemek ve dahı *yā muḥavvile'l-ḥavl velaḥvāl ḥavvil ḥālenā ilāḥseni'l-ḥāl*¹³⁹² diyü söylemek lâzım gelür

Rücū^c kerden bekişsa-yı ān pāymerd ve ān ġarīb-i (10) vāmdār ve bāz geşten-i ĩşān ezsergūr-ı ḥ^ıāce ve ḥ^ıāb dīden-i pāy-ı merd ḥ^ıācerā ilāḥirihi

Bu sūrḥ-ı şerīf ol zikri mürür (11) eyleyen pāymerdüñ ve ol vāmdār olan ġarībüñ ve anlaruñ ikisinüñ bile ḥ^ıācenüñ ḳabri ṫarafından ve mekānları cānibine girü dönmelerinüñ kışsa- (12) sına rücū^c eyleñ der ve pāymerdüñ ol ḥ^ıāceyi ḥ^ıābda görmesinüñ ḥikāyesini söylemekdür āḥirine varıncaya dek

(3543) Meşnevī

Bīnihāyet āmed īn ḥoş (13) sergüzeşt

Çün ġarīb ezgūr ḥ^ıāce bāz geşt

(3544) Meşnevī

Pāymerdeş sūy-ı ḥāne-y ḥ^ıīş burd

Müḥr-i şad dīnārrā bāu sipurd

(3545) Meşnevī

Lūteş āverd ü ḥikāyethāş (14) güft

K'ezümīd ender dileş şad gül şigift

Bu ḥoş sergüzeşt bīnihāyet geldi ve ṫavīlü'z-zeyl vāḳi^c oldu bunu nihāyetine yetürmek lâzım geldi çünkim (15) ol ġarīb vāmdār ḥ^ıāce-yi Tebrīzīnüñ ḳabr-i şerīfüñden girü döndi pāymerd ol ġarībi kendü ḥānesi cānibine ilette yüz dīnāruñ mührini aña ışmarladı (16) ya'ñī ol ketḫüdā-yı şehr çünkim anı oyuna getürdi ve ḥānesi içre oturdu anuñçün 'ayān-ı şehrden cem^c eyledügi yüz altun mühriyle aña teslīm kıldı aña (17) lūt u ġidā getürdi ve aña laṫīf ḥikāyetler didi ki anuñ göñli içre şad gül açıldı ya'ñī ol naḳīb-i şehr ġarībñüvāzluk idüb ol (18) derdmend ve dilḥaste öñine ṫa'ām u ġidā getürdi ve aña tesliye virmek için ba'zı ḥoşāyende ḥikāyeler söyledi ki ol

¹³⁹² "Ey halleri, halden hale dönüştüren, bizim halimizi de en iyi hale dönüştür."

ġarībūñ bāġ-ı k̄albinde (19) ümīd ü recādan yüz ġüne ġüller ġüşāde oldı ve anuñ k̄albi açıldı ve yüzi ġüldi

(3546) Meşnevī

Ān çı ba‘del‘usr yūsri ü dīde būd

Bāġarīb ezķışsa-yı ān leb ġüşūd

(20) Ol nesneyi ki ba‘del‘usr yūsri ol pāymerd ġörmüş idi ġarībē anuñ ķışşasından leb açdı ya‘nī ol pāymerdüñ ‘usretten şoñra şol yūsreti (21) ġörmüş ve fakr u zilletden şol ġinā ve ‘izzete irüşmiş idi anı ol ġarībē didi ve başından ġeçen ol ķışşaları leb ġüşā olub bir bir (22) söyledi ki ġarībñüvāz olan ehl-i keremüñ şānındandır ki eger mālile bir faķırşikeste bāle tesliye virmek mümkün olmaz ise bārī şīrīn maķālle [H383a] taṭyib-i (23) h̄āṭır iderler ve ġam çekmege bunuñ h̄āli budur niçe zamān biz daħı çok zaħmetler ġördük ve şimdi biħamdilillāh ni‘metlere ve rāħatlara irdük sen daħı bir ġün (24) bu miħnetleri ġörmemişē dönersin diyüb ġarīb dostluk iderlerdi

(3547) Meşnevī

Nīmşeb bugzeşt ü efsāne kūnān

H̄‘abşān endāht tā mer‘ā-yı cān

(25) *(3548) Meşnevī*

Dīd pāmerd ān hümāyūn h̄‘ācerā

Ender‘ān şeb h̄‘āb berşadr-ı serā

Nışfü‘l-leyl ġeçdi ve efsāne eyleyerek ya‘nī ol ġarīb vāmdāra (26) hikāye söyleyerek h̄‘āb anları tā mer‘ā-yı cāna atdı ve ‘ālem-i ervāh şahrāsına iletđi ol pāymerd rü‘yāsında ol hümāyūn h̄‘āceyi ġördi (27) ol ġice içre h̄‘ābda şadr-ı serāy üzre ya‘nī ol sa‘ādetlü olan h̄‘āceyi ol ġice ol pāymerd şadr-ı serāy üzre rü‘yāsında ġördi ve anı (28) müşāhede ķıldı

(3549) Meşnevī

H̄‘āce ġüft ey pāymerd-i bānemek

Ān çī güftī mīşinīdem yekbeyek

(3550) Meşnevī

Līk pāsuḥ dādenem fermān nebūd

Bīşāret leb neyārestem (29) gūşūd

Ḥāce ol pāymerde didi ey nemeklü olan pāymerd ve ey melāḥatlu olan nīkū merd ol nesneyi ki sen bīdārluk ḥālinde söyledüñ ben bir bir (30) anı işitdüm ve benüm ḳabrüm ḳatında her ne ta^cbīr eyledüñ ise ben anı furādā furādā gūş itdüm līkin saña cevāb virmege baña fermān-ı ilāhī olmadı (31) işāretsüz ben leb açmağa ḳādir olmadum ve izzn-i ilāhī olmadın saña ağız açub söz söylemege ḳudret bulmadum bunda tenbīh oldur ki ḳabrde olan (32) mevtā zāyir olanlaruñ ve anlaruñ ḳatında tekellüm ḳılanlaruñ sözlerini aḥyā gibi istimā^c iderler ve anları eger bildükleri ise bilürler velākin bu elfāz u lügātla (33) anlaruñ tekellüm eylemege isti^cdādları olmaduğundan ötüri anlar bu nuḫḳ ve şadā ile edā itmege ḳādir olamazlar ve bu ḥuşuşsa çok eḥādīs-i şerīf rivāyet (34) olunmuşdur ve ziyāret-i ḳabr başında meşāyih anı taḥrīr eylemişdür ve niçe kerre münāsebetle mevāzi^c-i keşīrede īrād eylemişüzdür bāḥuşuş ki enbiyā-yı ızzām (35) ve evliyā-yı kirām anlar kendü ḳabrllerinde cennet ravzaları içre sākinlerdür anları ziyāret ḳılan kimseleri görürler ve anlaruñ sözüni işidürler velīkin (36) izzn-i Ḥaḳ olmaduğundan ötüri zāyir olanlara söz söylemezler ve nuḫḳ eylemezler

(3551) Meşnevī

Mā çü vāḳıf geşteem ezḳūn u çend

Müḥr berlebhā-yı mā binhādeend

(37) (3552) Meşnevī

Tā negerded rāzhā-yı ḡayb fāş

Tā negerded münhedim ‘ayş u me‘āş

(3553) *Meşnevî*

Tā nederred perde-yi ğaflet tamām

Tā nemāned dīg-i miḥnet nīmḥām

Biz çünküm (38) çün ve çendden vākıf olduk lākin bizüm leblerimiz üzre mühr komışlardur ya‘nī bizüm çünküm keyfiyyet ve kemiyet-i uḥrevīden āġāh olduk ve esrār-ı ‘ālem-i (39) ġayba şu‘ūr bulduk velākin ḥaber virmege ve bu ‘ālemüñ aḥvālinden ol ‘ālemüñ ehline cevāb irgürmege kādır degilüz zīrā Ḥāzret-i Ḥāq cānibinden (40) bizüm ağızlarımız üzre mühr komışlardur tā kim ġaybuñ rāzları ‘ālem-i şehādet ehline fāş u āşkārā olmaya tā kim ‘ālem-i şehādetde ‘ayş (41) u ma‘āş münhedim olmaya ki ‘ālem-i ġaybuñ aḥvāl-i esrārınuñ zuḥūrı ‘ālem-i şehādet aşḥābınuñ ‘ayşlarınıñ ve nūşlarınıñ inhidām [P574a] (1) ve inkiṭā‘ına sebep olur anuñçün bizüm ağızlarımız üzre mühr komışlar ve bu ‘ālem-i ġaybuñ esrārını ‘ālem-i şehādet ehline söylemeden men‘ kılmışlardur ki tā kim (2) ġaflet perdesi [H383b] tamām yırtılmaya ya‘nī ‘ālem ḥalkınıñ ḥicāb ġafletini bilkülliyye münhetik olmaya ve ḥarıḳ-ı istār lāzım gelmeye tā kim miḥnet çölmegi nīmḥām (3) kalmaya ya‘nī imtiḥān ve belvā dīgi puḥte ola ve çig kalmaya herkes bu ġaflet perdesinüñ altında isti‘dādına göre bir ‘amel bişüre ve ol ‘ameli (4) eger nūrī ve eger nārī ve eger dünyevī ve eger uḥrevī ise kemāle irgüre eger bu ḥalk-ı ‘ālem ba‘delmevt olan aḥvālī bilelerdi cümlesi mu‘aṭṭal olurlar- (5) dı ve bīkār ḳalurlardı kemā ḳāle şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *lev ta‘lemūnemā entum mulāḳūne ba‘delmevti mā ekeltum ṭā‘āmen ‘alāşehvetin ebeden velā şeribtum şarāben* (6) *‘alāşehvetin ebeden velā deḥaltum beyten testeḳillūne bihi velemerertum ilā’s-sa‘ādeti teldimūne şadrekum ve tebkūne ‘alāenfusikum*¹³⁹³ revāhu İbn ‘Asākīr ‘an Ebu’d-Derdā (7) raḳıyallāhu ‘anha kezā fīCāmi‘u’s-Şaġīr

¹³⁹³ “Ölümden sonra nelerle karşılaşacağınızı bilseydiniz, asla istekle arzulararak yemek yemez ve içecek arzulamaz, gölgelenmek için evlere girmezsiniz. Baġrınızı döverek daġlara gider ve kendi

(3554) *Meşnevî*

Mā heme gūşīm ker şud naqş-ı gūş

Mā heme nuṭkīm lîkin leb ḥamūş

Biz dükeli gūşız egerçi naqş-ı gūş gitdi (8) biz dükeli nuṭkız lîkin leb ḥamūş insānuñ gūşından kelāmı istimā^c eyleyen sem^c vāsıtasıyla rūḥla ḳāyim olan ḳuvvet-i sâ^cimedür ve kezalik (9) dehānından nuṭḳ ve tekellüm eyleyen hem lisān vāsıtasıyla nefsi-nāṭıḳadur beden mürde ve ḥarāb olmaḳla nefsi-nāṭıḳaya zevāl gelmez ve naqş-ı gūş (10) gitmekle sem^c-i hūşa fenā kārı olmaz meşelā bir kimsenüñ leb ve dehānı ḥamūş olsa kendü derūnında niçe kelām söyler ve ḥ^ıāba varub bu naqş-ı (11) gūş mu^caṭṭal olsa gūş-ı hūş ‘ālem-i ḥ^ıābda niçe güne kelām istimā^c eyler ve niçe dürlü kelām daḥı söyler mevtānuñ sen söylemesini ve istimā^c eylemesini buña (12) göre ḳıyās eyle zīrā bu ḥavāss u cevāriḥ mu^caṭṭal olduḳdan şoñra hem insānuñ zātına ve idrākına ve nuṭḳına ve istimā^cına ve rü^ıyetine ve seyr ü sülūkına (13) ḥalel gelmez ve ‘ālem-i ḥ^ıābuñ aḥvāli bu ma^cnāya delīl ü şāhid olur *ennevmu aḥu'l-mevt*¹³⁹⁴ ḥadīs-i şerīfi hem bu rumūz ve nikātı iş^cār ḳılır

(3555) *Meşnevî*

Her çı (14) mā dādīm dīdīm ĩn zamān

ĩn cihān perdest ü ḡaybest ān cihān

(3556) *Meşnevî*

Rūz-ı kişten rūz-ı pinhān kerdenest

Toḥm derḥākī perīşān kerdenest

(15) (3557) *Meşnevî*

Vaḳt-i bedrūden geh-i mincel zeden

Vaḳt-i izḥār āmed ü peydā şuden

halinize aḡlardınız Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 132. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḥiḥ olduḡu belirtilmiştir.]

¹³⁹⁴ “Uyku ölümün kardeşidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 401. [Zayıf isnadları bulunsa da hadisin saḥiḥ olduḡu belirtilmiştir.]

Her neyi ki biz virdük bu zamān gördük bu cihān perdedür ve ol cihān ğaybdur (16) ya‘nī her ne şey ki biz bu dünyāda virdük ve ‘amele getürdük ise anuñ cezāsını bu zamān bu ‘ālem-i nihānda gördük zīrā bu cihān-ı dünyā filmeşel yerde- (17) dūr ve ol cihān-ı āhīret bu dünyāya nisbetle ğayb u nihāndur ammā şimdi bize ‘ayān oldı ve haķāyık zuhūra geldi ol ‘ālemde vücūdımız her ne kār (18) u ‘amel işlediyse bu ‘ālemde anuñ netīce ve maḥşūlini buldı didi *ğaybest* yerine ba‘zı nüshada *‘aynest* vāķi‘ olmışdur evvelki nüsha (19) esaḥḥdur ol ‘ilm ehline göre ‘ayn olmuş olur kişten günü pinhān eylemek gündür toḥmı bir ḥāke perīşān itmekledür *rūz* kesr-i zāyla (20) *keştin* ve daḥı *pinhān kerdin* lafzlarıyla muzāf okınur ve eger muzāf okınmayub gündüz zirā‘at eylemek ma‘nāda ve rūzı pinhān eylemek- (21) dūr diyü ma‘nā virilürse ğalaṭ ve bīma‘nā olur ve tavzīḥ-i ma‘nā böyle demek olur ki zirā‘at eylemek günü toḥmı pinhān eylemek gündür (22) toḥmı bir ḥāke saçmaḳ ve ekmek gündür ki bu dünyā filmeşel āhīretüñ mezra‘asıdur ve zirā‘at eylemenüñ gündür ki bu dünyāda bir kimse her ne (23) gūne toḥm ekse anı pinhān eyler ve gūyā ki bir ḥāke saçub perīşān eyler ammā biçmek ve mincel urmaḳ vaḳti pādāş günü ve peydā olmaḳ [H384a] günü (24) geldi *mincel* oraḳa dirler ya‘nī bu dünyāda toḥmı zemīne ekmek günü ve pinhān itmek ve bir ḥāke anı perīşān itmek günü olub ḥaşād (25) vaḳti anuñ pādāş ve cezāsı günü olduĝı gibi bu dünyāda daḥı ‘amel toḥmını ekmek ve āhīret için kār itmek zirā‘at eylemek ve ḥırāset (26) eylemek günü gibi oldı ve yevm-i āhīret ol ekdüĝünü yemek ve ‘ameline göre pādāş ve cezā bulmaḳ ve ‘amelinüñ netīce ve maḥşūli peydā olmaḳ günü geldi (27) pes *men ḍayye‘a eyyāme ḥırāsetihi nedime fivaḳti ḥaşādihī*¹³⁹⁵ ḥadīşinüñ mücebince her kim bu zirā‘at ve ḥırāset eyyāmı olan dünyāda ‘amel-i şāliḥ toḥmını (28) ekmeḳ ḥaşād vaḳti gibi olan rūz-ı cezāda

¹³⁹⁵ “Kim ekme dikme günlerini (tarlayı sürüp tohum atacağı günleri) boşa geçirirse, hasad vakti geldiğinde pişman olur.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 416. [Ayetler incelendiğinde hadisin mânâsının sahîh olduğu lakin hadis mecmuâlarında sahîh hadis olarak yer almadığı belirtilmiştir.]

nâdim olur ve *yâ hasretâ ‘alâmāferrattu ficenbillāh*¹³⁹⁶ diyü cānib-i t̄a‘atillāhda eyledügi taq̄şīr- (29) den ötürî ḥasreti kendüsine da‘vet kıılır

Güften-i ḥ̄‘āce derḥ̄‘āb beān pāy-ı merd vücūh-ı vām ān dūstrā ki āmede būd ve nişān dāden-i (30) cāy-ı defn-i ān sīm ve peygām kerdn-i bevārişān ki elbette ānrā bisyār nebīnend ve hīç ezān bāz negīrend ve egerçi ü hīç ezān ḳabūl nekend ba‘zī- (31) rā ḳabūl nekend hem āncā buğzārend tā her ki ḥ̄‘āhed bergīred ki men bāḤudā-yı Te‘ālā nezrhā kerdem ki ezān sīm bemen ü müte‘allikān men ḥabbeī bāz negerded ilā- (32) āhirihî

Bu sürḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf ḥ̄‘āce ḥazretlerinüñ ḥ̄‘abda ol pāymerde ol dostuñ vāmīnuñ ya‘nī borcīnuñ vecihlerini dimeklügi- (33) dūr ki ol dost-ı vāmdār anuñ āstānesine gelmiş idi bunda ḥ̄‘āceden murād evvelā ḥ̄‘āce-yi kāyināt ḥazretleri olur ‘aleyhişşalātı (34) vesselām ve andan şoñra her kim ki evliyā-yı ‘ızāmdan ḳayimmaḳām-ı nebevī ve ḥalīfe-yi Muḥammedī olmaḳ mertebesini bula ve bu ‘ālemde āḥiret ‘ālemine (35) güzer kılsa anlar olur meselā ḥ̄‘āce-yi Tebrīzī Ḥazretleri gibi ki kendünüñ dostı ve zāyiri için ‘ālem-i bāṭından imdād eyledi ve aña meded ü mu‘āvenet (36) olacaḳ vechleri pāymerde söyledi ki *pāymerdden* murād ḥayātda olan ḥalīfesi ve ṭarīḳinüñ ḥidmetkātı olur ve ol ḥ̄‘ācenüñ ol pāymerde (37) ol defn eyledügi sīmüñ cāy u maḳāmını nişān virmesidür ve daḥı kendü vārislerine peygām itmeklügi ve bersebīl-i vaşiyyet ḥaber virmeklügidür (38) böyle diyü ki elbette ol medfūn olan sīm ü zeri ol ḡarīb için çoḳ görmeyeler ve hīç andan girü ṭutmayalar ve aḥz itmeyler ve eger- (39) çi ol ḡarib vāmdār ol dirhem ü dīnārdan hīç ḳabūl eylemezse de veyāḥūd ba‘zısını ḳabūl eylemeye ve ba‘zısını ḳabūl eyleye hem ol (40) maḥallde anuñ ḳabūl eyledüginî ḳoyalar tā kim her kim isterse ol nevāleyi ḳaldura ve ol ḥişşeyi aḥz eyleye ki ben Ḥudā-yı Te‘ālā (41) Ḥazretleriyle nezrler eyledüm ki ol medfūn olan sīmden baña ve benüm müte‘alliklerüme bir ḥabbe girü dönmeye ve

¹³⁹⁶ “Allah'a karşı aşırı gitmemden dolayı bana yazıklar olsun!” (Zümer 39/56)

‘āyid olmaya āhırine varıncaya dek [P574b] (1) bu beyānuñ mazmūnını ol pāymerde bir bir söyledi ve bu gūne vaşıyyetler ve sipārişler eyledi ki *pāymerdden* murād h̄‘āce-yi ‘ālem olan nebīnūñ veyāhūd bir velīnūñ h̄āl-i (2) hayātında olan h̄alīfesi olur ve murād bu kışşadan ne olduğunu hem inşāallāh ‘anqarīb gelür ve maḥalli geldükde taḥkīk olunur

(3558) *Meşnevī*

Bişnev eknūn dād-ı (3) mihmān-ı cedīd

Men hemī dīdem ki ū h̄‘āhed resīd

(3559) *Meşnevī*

Men şünūde būdem ezvāmeş haber

Beste behr-i ū dü se pāre güher

(3560) *Meşnevī*

Ki vefā-yı vām-ı ū hestend ü (4) bīş

Tā ki zāyfemrā negerded sīne rīş

(3561) *Meşnevī*

Vām dāred ezzeheb ū nüh hezār

Vāmrā ezba‘z-ı ĩn gū vā güzār

(3562) *Meşnevī*

Fazla māned z’ĩn besī gū ḥarc kun

Der- (5) du‘āyī gū merā hem derc kun

[H384b] İşit şimdi mihmān-ı cedīdūñ dārını ben gördüm ki o yetişmek ister ya‘nī h̄‘āce-yi Tebrīzī ol pāymerde böyle didi ki ey pāymerd (6) ol cedīd olan mihmānuñ şimdi benden dād u ‘aḥāsını gūş it ben h̄āl-i hayātında iken biiznillāh müşāhede eyledüm ki benüm dergāhuma gelüb irişse (7) gerekdür h̄‘āceden murād h̄‘āce-yi ‘ālem ḥazretleri olduğu üzre *pāymerdden* murād bir ‘ālim-i Rabbānī olan vāriş-i nebevī olur ve ol Ḥazretūñ rūḥ-ı şerīfi (8) ḥāfına h̄āl-i hayātında olan

kıyimmakāmına kendü ravzâ-yı şerîfi müteveccih olan ve andan istimdād u isti‘ānet
 kılan vāmdārlar için ihzār eylediği dünyevî ve āhırevî (9) olan vechleri aña
 bildürmesi olur veliyy-i kāmilüñ dağı kendü ‘aķibinden gelen t̄alibleri için h̄azır u
 müheyyā eyledükleri vechleri ve ma‘nāları buña göre kıyās (10) eyleye nitekim
 kıyimmakām-ı nebevî ve h̄āce-yi ma‘nevî olan p̄irimüz ve dünyā ve āhıretde
 destḡirimüz h̄azretleri kıddesenāllāhu bisırrahu’l-‘azīz ‘aķiblerinde gelen vāmdārlar
 (11) için bu kadar cevāhir-i zevāhiri müheyyā ve ihzār idüb kodı ve aşl bu
 hikāyetden hem remz t̄arīķiyle maķşūd-ı şerīfleri bu oldu dir ki ben işitmiş (12) idüm
 anuñ borcundan h̄aber andan öturi iki üç pāre güher bağlanmış oldu *dü se pāre*
güherden murād cevāhir-i ma‘nādan ve h̄azā’in-i Rabbānīden (13) bir kaç kaç‘a
 gevher-i ma‘nā olur ve tavzīh-i ma‘nā böyle dimek olur ki ey benüm rāzumla āşinā
 olan pāymerd ben ol benüm ‘aķibimde gelecek ve benüm cānuma (14) muhtāc
 olacak medyūmuñ vācibü’l-edā olan dīninden h̄aber işitmiş ve anuñ medyün
 olduğunu ma‘lūm itmiş idüm borcunu edā ve dīnini (15) kazā eylemeden öturi bir kaç
 ma‘nā gevherleri rişte-yi kelāma bağlanmış anuñçün h̄azır olmuş oldu ki ol gevherler
 anuñ borcına vefā idici ve lāzımu’l- (16) edā olan dīnini kazā idici oldılar ve dağı
 ziyāde oldılar tā kim benüm zayfemüñ sīnesi rīş olmaya benüm mihmānum olan
 sālīk-i rāhuñ kılbine elem (17) ve teşvīş gelmeye bildüm ki ol vāmdār dīnārdan
 t̄okuz biñ vām t̄utar borcunu aña bu gevherlerüñ ba‘zısından girü edā eyle di ki bu
 gevherler anuñ borcunu (18) edā eyledükden şoñra hem ziyāde kıalur bu
 gevherlerden çokluk fazla kıalur aña h̄arac eyle di bir du‘āda beni hem derc eyle di
 mışra‘-ı s̄anī ol pāymerdüñ du‘āda (19) derc olmasına işāret olmak da cāyızdır ki
*eddāllu ‘alelḥayri kefā‘ilih*¹³⁹⁷ h̄adīsiniñ mücebince anuñ dağı du‘āda derc olunması
 lāzım olur ki ol medyūmı (20) ol ğınāya delīl olan ve anı h̄ācenüñ izniyle maḥall-i
 gence irşād kılan ol pāymerddür pes ol h̄āce ol pāymerde irşād u işāret eyleyüb didi

¹³⁹⁷ “Bir hayrın yapılmasına delālet eden, o hayrı yapan gibidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 418. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahīh olduğu belirtilmiştir.]

(21) di ol muhtāca ki ey medyūn benī dahī evkāt-ı hamsede bir du‘ā eylemekde hem derc eyle ki seni bu kadar gevher pārelerine vāşıl eylemege sebep ben oldum (22) ve seni bu ğınāya delālet idüb zarūret ve ihtiyācdan kırtarmağa irşād kıldum di hūlāşayı kelām ve hāşıl-ı merām bizüm cümlemüz filmeşel ehl-i vāmuz (23) eger Hāzret-i Hāķķa ve eger halka borcımız çokdur bu hāmil olduğumuz düyünü edā eylemeden ötüri hū‘ace-yi ‘ālem hāzretleri ‘aleyhisselām ‘ilm ü ma‘nā gevherlerimi kendü hadīşinde (24) vaz‘ eyleyüb kendünüñ vārişleri olan pāymerdlere bizüm hāķķımızda bu gūne sipārişler buyurmuşdur pes anuñ vārişi olan pāymerdi du‘āda yād eylemek (25) bizüm üzerimize lāzım olur bāhuşuş ki ol Hāzrete hāşşaten du‘ā zıkr eylemek üzerimize vācib gelür [H385a] nitekim beş vaķtde ezān-ı şerīfi istimā‘ eyledükden şoñra (26) her mü‘mine bu gūne du‘ā eylemek müsteħāb olur *Allāhumme Rabbe hazihī’d-da‘veti’t-temmeti veşşalāti’l-ķā’imeti āti Muħammeden [elvesīlete] elfazīlete vedderecete’r-rafi‘ate veb‘aşhu maķāmen* (27) *maħmūden ellezī va‘adtehu va‘den hasenen biraħmetike erħamerrāħimīn*¹³⁹⁸ ve ol Hāzretüñ rūħ-ı şerīfine şalavāt getürmek hem anı du‘āda (28) derc eylemek olur pes hū‘ace-yi ma‘nevī olan pīrimüz hāzretlerini hemīşe du‘āda yād eylemek üzerimize lāzım gelür ki bu kadar ma‘ānī-i şerīfe (29) cevherlerini biz medyūn ve muhtāclarından ötüri hāzır u müheyyā eyledi ki her bir cevher-i ma‘nā vāmdār olan faķīri ğınā-yı ķalbe vāşıl eyler belki bu ma‘ānī cevher- (30) lerine delīl olan ve bunu tālibe ta‘līm kılan pāymerdlere dahī du‘ā eylemek tālīb olanlara lāzım olur tā kim anuñ dahī ķadri bilünmiş ve şükri kılnmış ola

¹³⁹⁸ “Tam olan davetin ve hazır olan namazın Rabbi olan Allah’ım! Muhammed’e (s.a.v) fazīleti ve yüksek dereceyi ver. Onu kendisine en güzel şekilde vadettiğın övülen makāma ulaştır. Şüphesiz ki sen vadinden dönmezsin. Rahmetinle ey merhametlilerin en merhametlisi.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 420. [Hadisin saħih olduğü belirtilmiştir.] Aynı zamanda bu hadīs, namaza başlanmadan önce kametten sonra okunan bir duadır. “Elvesīle” veya “tevessül” duası olarak da bilinmektedir.

(31) (3563) *Meşnevî*

H̄āstem tā ān bedest-i ḥod dehem

Derfūlān defter nüviştet İn kısem

(3564) *Meşnevî*

Ḥod ecel mühlet nedādem tā ki men

Ḥufye bespārem bed'ü dürr-i 'Aden

İstedüm tā ol (32) gevherleri kendü elümle ol muhtāca virem fūlān defterde bu kısım yazılmışdur ḥod ecel baña mühlet virmedi tā kim ben ol muhtāca dürr-i 'Aden ḥufye ısmarlıyam (33) ya'nī ḥ̄āce-yi ma'nevī olan pīrimüz ḥazretleri her ṭalib ü muhtāca ḥal-i ḥayātlarında niçe mu'avenet idüb dermānresān eyledülse ba'delintiḳāl daḥı (34) kendülerüñ a'ḳābı için bu gūne cevāhir-i zevāhiri kenz ü defīne idüb ḳoyub gitdiler ve kendü tariḳlerinde ḳāyimmaḳāmları olan ve rāzlarını bilen (35) pāymerdlere dirler ey bizüm cānımuza ḥalīfe olan ve rūḥ-ı revānımuza āşināluk ḳılan saña işāret olsun ve bizüm a'ḳābımızda gelen muhtāclara hem (36) beşāret virülsin eger ol bizüm 'aşrımızdan soñra vücūda gelen ve bizüm ṭariḳımızde sālīk olan ve rūḥımızdan istimdād ve isti'ānet ḳılan muhtāclar (37) bizüm ḥal-i ḥayātımızda gelüb bize vāşıl olsalar idi tā ol ma'ānī-yi şerīfe cevherlerini kendü elümle ve dilümle aña virmek isterdüm defātir-i Meşnevīden (38) a'ḳābımızda gelen muhtāclar için ḥāzır idüb ḳoyub gitdügümüz ḳismetleri fūlān defterde yazılmışdur ḥod ecel baña mühlet virmedi ve ol benden (39) soñra gelecek muhtācuñ 'aşrına beni irgürmedi tā kim ben bu dürr-i 'Adenden ebḥā vü aḥsen olan ma'nā cevherlerini nihānī aña teslīm eyleyeydüm līkin ḳünkim (40) ecel baña mühlet virmedi ise ben kendü a'ḳābumda gelecek vāmdārlar ve muhtāclar için lāzım olanı ḥāzır idüb ḳoyub gitmişem

(3565) *Meşnevî*

La'l u yaḳūtest (41) behr-i vām-ı ü

Derhanūrī vü nibište nām-ı ũ

(3566) Meşnevī

Derfūlān tākīş medfūn kerdeem

Men ğam-ı ān yār pişīn ħurdeem

Anuñ vāmından ötüri [P575a] (1) lā'ı u yāķūt vardır bir ħanūrda ve anuñ nāmi yazılmıştır *ħanūr* ħāne içre olan metā'a dirler ve raĥt-ı ħāne dimekle ta'bīr iderler fūlān tākda ben anı medfūn (2) eylemişem ben ol yārūñ ğamını muķaddem *tāk* muşandaraya ve kemere dirler ve bu beytleriñ bir miķdār ma'nāsı dördünci defteriñ evvelinde yazılıb taĥķiki bu maħalle (3) ħavāle kılunmuş idi pes *la'ı u yāķūt*dan murād cevāhir-i ma'ānī ve le'ālī-yi 'ilmī ve 'irfānī olur ve *ħanūr*dan murād evrāk-ı Meşnevī olur ki bir cild bir ħāneye (4) beñzer ve anuñ içinde olan evrāk metā'-ı beyt gibi olmışdur belki bir cild bir serāyuñ ħavlisi gibi ve her bir beyt ol serāy içre olan ħāneler gibi ve ol (5) beytūñ elfāz u lügātı metā'-ı beyt gibi olub cevāhir-i ma'ānī ve tālibe ğinā-yı kalb gelecek kadar [H385b] anda le'ālī-yi 'irfānī komişdur ve *fūlān tāk*dan murād-ı (6) şerīfleri Meşnevī-yi şerīfūñ her bir defteri olmaĝa imkān ve ķābiliyyet vardır ki anlarıñ her bir defterinde ve mānend-i tāk olan sersūhanlarında muĥtāc olan (7) faķīrlere için çok cevāhir-i ma'ānī ve le'ālī-yi 'irfānī vaz' eylemişdür ammā bu cümleden defter-i rābi' olmak cāyizedür ki anuñ dibāce-yi hümāyūnında *nūrun* (8) *liaşĥābinā kenzün lia'ķābina* buyurmuşlardır bu ķavl-i şerīfden münfehim olan remz budur ki ol tāk 'ālemi gibi olan defter-i sāmī kendü 'aķiblerinde gelecek ve (9) 'aşrlar şoñra vücūda gelüb kendü dükkānlarına mültecī olacak faķīrlere ve muĥtāclar için bir 'azīm genc-i ma'ānī ve kenz-i 'irfānī ola ve muĥtāc olan tālible (10) anda istediklerini bula ve *fūlān tāk*dan murād defter-i sābi' olmak daĥı ķābil ve cāyizedür şü delīl ile ki anuñ daĥı dibāce-yi hümāyūnda *mücelled-i heftüm ez-* (11) *cümle-yi defātir-i Meşnevī ve tāvāmīr-i ma'nevī ki ħazīne-yi ezhār-ı emānī ve gencine-yi envār-ı ma'āni-yi esrār-ı Allāhest*

buyurdılar bu kavlı-i şerîf ve terkîb-i laţîf- (12) den münfehim olan rāz budur ki bu sifr-i şerîf ve defter-i laţîf cümle-yi defâtir-i ma‘nevîden ezhâr-ı emânîniñ gencînesi ve Allâh sırlarınıñ envârınıñ ma‘nâlar (13) hazînesidür ki muhtâc olan fakîrlere bundan cevâhir-i zevâhir-i ma‘ânî-yi şerîfeyi bulub ğaniyyü'l-ķalb olurlar ve ümniyyeleri ve ârzûları olan leţâyife (14) vâşıl olub gencîne-yi maķşûdı bulurlar ve bunuñ içinde medfûn olan cevâhir-i ma‘ânî ve le‘âlî-yi ‘irfânî üzerlerine vâcib ü lâzım olan düyünü (15) edâ eylemege kifâyet eyledüğinden fazla daħı niçe muhtâclara virmege ve anları hem ğaniyyü'l-ķalb olmaķ mertebesine irgürmege ķâdir olurlar biħamdilillâh velminne (16) bu muhtâc ve fakîr ol altı defterde vâşıl olduķdan ve anlarıñ her bi tākında medfûne olan cevâhir-i ma‘ânî-yi şerîfeyi bulduķdan ōnra bu ezhâr-ı emânî (17) hazînesi ve esrâr-ı ma‘ânî gencînesi olan sifr-i sâbi‘e daħı vâşıl oldum ve bunuñ içinde olan la‘l ü yâķûtı ve ğidâ ve kuvveti buldum ancaķ bunda (18) medfûne olan le‘âlî-yi ma‘ânî ve cevâhir-i ‘irfânîden ol ķadar ħazz aldum ve ol mertebe-yi râĥat ve ğinâ buldum ki ğayrınıñ müţâla‘asına ihtiyâcum kalmadığundan (19) mâ‘idâ tevâbi‘ ü levâĥikimizden daħı niçe muhtâc olanlara bu cevâhir-i zevâhirden virmeķ ve anları daħı bundan müstefîd ü müntefi‘ olmaķ mertebesine irgürmege (20) müveffik oldı ve müyessir geldi ve ol Ĥazretüñ ve ol şâĥib-i devletüñ tārîķinde olanlara bu gencîne-yi ‘arz eyledükde anlar bu size maĥşûş ancaķ (21) bize ol ōş ōş mücelled-i Meşnevî kifâyet eyler bize bu lâzım degildir sizüñ olsun diyüb bundan imtinâ eylediler ve kendülerüñ ‘adem-i ‘irfânî olduĝunu (22) müş‘ir ba‘zı sözler söylediler biz daħı anlara bu cevâhir-i şerîfenüñ kıymetini mülûk-ı sülûk bilür diyüb ol şâĥib-i devletüñ sa‘âdetiniñ ōkrini ķılmaĝa ve bize (23) mu‘teķid olan tâliblere anı ifâde eylemege meşĝul olub bu beyt-i şerîfüñ mazmûn-ı ma‘rifet meşĝunıyla ‘âmil olduķ

(3567) Meşnevî

Ķıymet-i ânra nedâned cüz mülûk

(24) *Fectehid bilbey'ı an lāyaḥda'ūk*

O la' ü yaḳūtuñ kıymetini mülükdan ğayrı kimseler bilmez pes sen bey' de ictihād eyle tā nās seni aldamayalar (25) *mülük*dan murād bunda ʔarīḳat-ı Rabbānīnün sālikleri ve iḳlīm-i ma'ānīnün mālikleri olur ki bunlar ḥaḳḳında *hūmu'l-mulūku taḥtu'l-eṭmār*¹³⁹⁹ [H386a] demiş- (26) dūr bunlar şol şarāfān-ı nuḳūd-ı ma'ānī ve cevher-i şināsān-ı 'ulūm-ı irfānī olmuşdur ki her bir ma'nānuñ kıymetini bilürler ve her dürr-i 'irfānuñ ḳadrine (27) 'ālim olurlar ḥadd-i zātında bu Meşnevī-yi Şerīfün her bir ṫaḳında medfūn olan dürrlerün ve cevherlerün kıymetini bilmez illā ki ehl-i sülūkuñ mülūkı (28) mertebesinde olan 'ārifler ve bunuñ ebyāt-ı şerīfesinün içinde muḥtāc ve faḳīrlar için vaz' olınan la' ü yaḳūt ma'ānīnün ḳadrini (29) fehmi ḳılmaz illā ki esrār-ı Ḥaḳḳa vāḳıflar çünkim ey vāmdār olan muḥtāc bu la' ü yaḳūta vāşıl olan sen bunuñ ḳadrini bir ḥoş bil ve bunu (30) cevāhir-i ma'ānīnün ḳadrini bilmezlere le'ālī-yi 'irfānīnün kıymetini fehmi ḳılmazlara bey' eylemeden ḥazer eyle ki *lāta'ṫu'l-ḥikmete ilāḡayri ehlihā fetazlimūhā*¹⁴⁰⁰ ḥadīşinün (31) mücebince bu cevāhir-i ḥikmeti eger sen nāehl olanlara virür iseñ hem cevāhir-i ḥikmete zulm eylesin ve gem aldanursın ḥ'āce-yi Tebrīzī ṫarafından ol (32) ḡarīb ü faḳīre bu gūne pend ü naşīḫat eylemek için pāymerde işāret olındı ve şipāriş ḳılındı

(3568) *Meşnevī*

Derbuyū' ān kun tu ezḥavf-ı ğırār

Ki (33) Resūl āmūḫt se rūz iḫtiyār

(3569) *Meşnevī*

Ezkesād-ı ān meters ü dermeyuft

Ki revāc-ı ān neḫ'āhed hīç ḫuft

¹³⁹⁹ “Onlar yağmurların altındaki mülüklardır.”

¹⁴⁰⁰ “Ḥikmeti ehlinin ğayrına vermeyiniz; zulüm etmiş olursunuz. Ehlinen esirgemeyiniz; yine zulüm etmiş olursunuz.” Konuk, *Mesnevī Şerīf Şerhi*, C. 12, s. 508.

Ey pāymerd ğarīb olan derdmende (34) böyle di büyü^cda ħavf-ı ğırārdan¹⁴⁰¹ sen anı eyle ki Resūl-i Ekrem Ĥazretleri ‘aleyhisselām üç gün ihtiyātı öğretti nitekim Enşārīlerden (35) bir kimse ben bey^cde aldananırım yā Resūlallāh ne buyurursın didükde *izā bāya‘te fekul lāħılābate*¹⁴⁰² diyü şart-ı ihtiyārı aña ta‘līm eyledi bu ĥadīs-i (36) şerīfūñ şerħi ĥıyāra münāsib olan taħķīki cild-i sālīsde *ħīle-yi def^c-i maġbūn şuden-i derbey^c şirā* sürħında mürūr eylemişdür anda taleb (37) olına ve tavzīħ-i ma‘nā ĥ‘āce-yi Tebrīzī tarafından pāymerde sipāriş kılamak ve ol faķīr ve muħtāca anuñ lisānıyla ol ‘aṭā olınan cevherlerūñ (38) ĥadrini bilmegi ta‘līm eylemek tarīki üzre kendülerūñ muħtāc olan faķīrlere için her defterde vaz^c eyledükleri cevāhir-i ma‘ānī ve dürer ve ğurer-i (39) ‘irfānīnūñ ĥadrinūñ bilinmesi ve buña vāşıl olanlar bunı erzānbahāyla bey^c eylemesi ve ĥalka aldanması ĥuşūşında buyururlar (40) ey bu ma‘ānī-yi şerīfe cevherlerine vāşıl olan faķīr bu dürer ve ğurer-i ĥikemiyye senūñ maħfūzuñ olduĥda bunı bey^c eylemede eger ğırār u (41) ĥıdā^cdan ĥavf eylesen Resūl Ĥazretlerinūñ üç gün ĥıyārı öğretdükleri üzre ‘amel eyle ya‘nī ‘acele itmeyüb [P575b] (1) ve her gördüĝüñ ğırār ve ğaddarı gerçek müşterī şanmayub te‘ennī eyle ve her şıdk-ı kemālī ĥulūşī olmayan müşterī şeklinde görünen kimselere fevrī (2) bu cevherleri öñ ve soñ kimse ĥırīdār olmaz şimdilik bu ğüne müşterīlerden kaçırılmayalım ve bunlara bu cevherleri vire görelüm dimeyesin (3) bu cevāhir-i zevāhirūñ kesād olmasından fikr ü endīşe eyleme ve her bunuñ ĥadrini bilmez kimseler üzre müşterī diyüb düşme ki bu cevāhir-i (4) ma‘ānī ve le‘ālī-yi ‘irfānīnūñ revācı ĥiç ĥuŧe olmayısar ve anuñ revnaķına kesād gelmeyiserdür nitekim cild-i sālīsūñ dibācesinde bu ma‘nāyı mü‘eyyid (5) buyururlar *ve yeħuza minkezi’l-ħikmeti’l-emvālu’l-‘azīmetilletī lāteksudu ve lātūraşu mīrāşu’l-emvālī ve’l-envāre’l-celīlete ve’l-cevāhire’l-kerīmete* ĥadd-i zātında (6) bu cevāhir-i kerīme ve

¹⁴⁰¹ ĥavf u ğırārdan P

¹⁴⁰² “Alışveriş yaptığında de ki: ‘Tatlı dille aldatma yok.’” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 421. [Hadisin saħih olduğu belirtilmiştir.]

ma‘ānī-yi celīle bir nebīden veyāhūd bir kenz-i hikmet şāhibi olan velīden kendü evlād u ensāline mīrās-ı emvāl gibi [H386b] mīrās olmaz (7) ve her oğul bābāsından ve dedesinden bu cevāhir-i celīle ve le‘ālī-yi kerīmeyi mīrās bulmaz ve şüretā vāris-i emvāl olanlara bu cevāhir-i ma‘ānī ve la‘l (8) ü yāķūt-ı ‘irfānīden hazz ve naşīb olmaz anlar ancak bābādan ve dededen dirhem ü dīnāra ve mülk ü māla vāris olurlar eger ol ğarīb vām- (9) dar ki bu ma‘nā cevherlerine ve hikmet ü ma‘rifet dürrlerine ziyāde muhtāc u muntaķır olub ābā ve ecdādınūñ rūḥ-ı şerīfine ziyāde şıdķ (10) u ihlāşla müteveccih olursa ve anuñ rūḥ-ı şerīfiyle āşinā olan bir pāymerdi bulursa ol vāris-i emvāl olan evlād bu yüzden (11) bu i‘tibārla bu cevherleri bulur ve bu la‘l ü yāķūt-ı ma‘ānīden anlar daḥı hişşedār ve behredār olur ve illā ol kenz-i hikmet şāhibi olan şāhib-i sa‘ādet (12) ve ehl-i vilāyetden vāris-i mülk ü mālı olan evlād u ensāline kendü ile āşinā olan pāymerde böyle işāret olunur ve benüm vārislerüm olan (13) evlād u ensāle ey benüm rūḥımla āşinā olan pāymerd benüm selāmumu söyle ve benüm tarafumdan ve lisānumdan sen insānlara bu vaşıyyeti ve naşīḥati teblīğ ü ta‘līm (14) eyle diyü sipāriş kıılır nitekim bu ma‘nālara işāret idüb buyurlar

(3570) Meşnevī

Vārisānemrā selām-ı men begū

V’īn vaşıyyetrā begū hem mübemū

(3571) Meşnevī

Tā (15) zibisyārī-yi ān zer neşkuhed

Bīgirānī piş-i ān mihmān nihend

Ol ḥāce-yi Tebrīzī ol pāymerde didi ey benüm ruḥımla āşinā olan (16) pāymerd benüm mülk ü māluma vāris olan kimselere benüm selāmumu söyle ve bu vaşıyyeti mübemū hem anlara naķl eyle tā kim ol altınuñ çokluğundan incinmeyeler ve yigrinmeyeler (17) taklidsüz ol mihmānuñ öñinde koyalar bu beytler egerçi ḥāce-yi Tebrīzī tarafından pāymerde işāret olmak ṭarīķiyle dizilmişdür lākin bunda

h̄āceden (18) murād *h̄āce*-yi ‘ālem ḥazretleri ve daḥı anuñ *ḳāyimmaḳāmı* olan veliler olur ve *pāymerdden* murād Ḥazret-i Nebīnūñ rūḥ-ı şerīfiyle āşinā olan ‘ālem-i (19) Rabbānī veyāḥūd veliyy-i kāmilūñ cān-ı laṭīfiyle muşāḥabet ḳılan ve anuñ lisānını bilen ‘arif-i yezdānī olur Ḥazret-i Nebīnūñ rūḥ-ı şerīfleri (20) bir ‘ālem-i Rabbānī olan mürşide meselā böyle işāret eyler ki şüretā benüm lisānumdan olan ve baña kendüleri intisāb ḳılan varīslerüme benden (21) selām irişdirüb di tā kim ümmetinden ğarbā olan ve benüm cānuma teveccüh ḳılan ṭālibler için kendü şerīcatümde ve ṭarīkatümde vaz‘ eyledigüm ‘ilm ü ma‘rifet (22) zerlerinüñ vefretinden ve sır ve ḥikmet cevherlerinüñ keşretinden müte’ellim olmasınlar ve anı istikşār u istişkāl ḳılmasınlar belki ol ‘ilm (23) ü ma‘rifet mīrāsına anlar ehl olmuş ve ol sır ve ḥikmet cevherleri anlar için ḳonmuşdur pes her kim anı aḥz eylerse benüm vārişüm (24) ol kimse olmuşdur kemā kāle ‘aleyhisselām *inne’l-enbiyā’e māverrasū dirhemen ve lādīnāran ve innemā verrasū ‘ilmen femen eḥazehu eḥaze biḥazzin vāfirin*¹⁴⁰³ (25) revāhu **Ebū’d-Derdā** pes vāriş iki gūne olur birine vāriş-i ma‘nevī ve birine daḥı vāriş-i şuverī dinür Ḥazret-i Nebīnūñ ma‘nevī olan (26) vārişleri anun ‘ilmine vāriş olanlardur ve ol Ḥazretüñ şuverī olan vārişleri anuñ neslinden olub anuñ ‘ilminden bībehre (27) ḳalanlardur ve keزالik her bir veliyy-i kāmilūñ daḥı iki gūne vāriş-i olur bir vāriş-i oldur ki anuñ kendü ṭarīḳinde ve kitābında vaz‘ (28) eyledüği ḥikmet cevherlerine ve ‘ilm ü ma‘rifet zerlerine müstaḥaḳḳ olur [H387a] ve ehliyyet bulur ve anı aḥz ḳılır ki ol şāḥib-i sa‘ādet ol ‘ilm (29) ü ḥikmet zerlerini mücerred ol ṭālib ve muḥtāc için vaz‘ eylemişdür ve bir vāriş-i daḥı oldur ki ol veliyy-i kāmilūñ dirhem ü dīnārına (30) ve mülk ü mālına ve metā‘ ve ḥānesine vāriş olur ve bu gūne vārişler ekserīnūñ ol ‘ilm ü ma‘rifet zerlerine ve seyr ü sīret gevherlerine ehliyyetleri (31) olmaduğiçün anlar bu ḳismet

¹⁴⁰³ “Peygamberler miras olarak dīnar ve dirhem bırakmazlar. Onlar ancak ilmi miras olarak bırakırlar. Kim (miras olan) bu ilmi alırsa, bol bir paya sahip olmuş olur.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 352. [Hadisin muttasıl olan bazı isnādları bulunsa da saḥīh olduğu belirtilmiştir.]

ve mīrāsdan bībehre kalur ve bu mīrās gerekse neslden olsun ve gerekse ğayrı kimselerüñ neslinden (32) olsun ve bir āher kimsenüñ belinden gelsün velīkin bu mīrāsa muhtāc olub taleb kılsa anuñcün olur

(3572) *Meşnevī*

V'er begüyed ü neḥ'ahem in firih

Gū begīr ü (33) her kirā ḥ'āhī bidih

Ve eger ol muhtāc ve faķır ben bu ziyādeyi istemezem dirse ey pāymerd sen aña bunu tut ve her kimse ister iseñ anı vir di ya'ñī (34) Ḥāzret-i Nebī 'aleyhisselām¹⁴⁰⁴ ve aña vāriş olan her bir velī ki ḥikmet cevherlerin ve 'ilm ü ma'rifet zerlerin muhtāc olan t̄aliblerden ötüri koyub (35) kendiler ve kendü ḥalīfelerine ve rüḥlarıyla āşināluk kılan pāymerde bu gūne işāret iderler ki kaçan bir ḥikmet ve ma'rifet zerine muhtāc olan t̄alib (36) gelse ve bizüm andan ötüri vaz' eyledigimiz cevāhir-i kerīmeyi kifāyet miqdārı aḥz kılsa ve andan şoñra ben bu cevāhir-i kerīme ve le'ālī-yi 'aliyyeden (37) artık istemezem benüm üzerüme vācibü'l-edā olan farzī bu kadarla edā eylemek k̄abil olur ve baña bu kaşar 'ilm ve ḥikmet cevheri kifāyet (38) kılar dise sen aña di bu senüñcün vaz' olınan mīrāsı aḥz it ki bunuñ ziyāde olması ḥayr-ı maḥz ve 'ayn-ı fażīletdür pes bu (39) fażīleti aḥz eyledükden şoñra muhtāc olan t̄aliblerden her kime ister iseñ anı 'aṭā ile biz saña baḥş eyledük sen daḥı istedigüñ kimseye baḥş eyle

(40) (3573) *Meşnevī*

Z'ānça dādem bāz nestānem naķīr

Sūy-ı pistān bāz nāyed ḥiç şīr

Ol nesneden ki virdüm andan girü naķīr almazam pistān cānibine ḥiç şīr girü (41) gelmez *naķīr* aşında ḥurma çekirdeginüñ üzerinde olan naķreye dirler *kemā*

¹⁴⁰⁴ 'aleyhisselām: 'aleyhişşalātı vesselām H

*yukāle'n-naķīru'n-nuķretu elleti fızzahri'n-nevāt*¹⁴⁰⁵ burada alīl ve bir aķçe demek [P576a] (1) ma'naşı murād olur ve bu naķīr ü kıtmīr kelimeleri alīl ve aķīr demek ma'nalarında isti'māl olunur pes tavzīh-i ma'nā böyle olur ki ey pāymerd ol nesneyi (2) ki ben virdüm ve 'aṭā kıldum andan naķīr ve kıtmīr girü bir şey almazam zīrā sūt memeden çıķduķdan Őoıra girü memenüñ içine girmez ve 'avdet kılmaz pes (3) mevhibet olan şeyler daħı bunuñ gibidür ki mu'ṭī olan kimse bir nesneyi bir kimseye virdükden Őoıra tekrār anı müsteredd olmaķ ve aña ṭama' (4) kılmak lāyık u münāsib olmaz nitekim buyururlar

(3574) Meşnevī

Geşte bāşed hemçü seg kayrā ekül

Müsterid-i niḥle berķavl-i Resül

Seg gibi kay eylediğini ekül olmuş (5) olur Resül azretlerinin avli üzre niḥleyi müsterid olan kimse *niḥle* kers-i nünla ve vehb ü 'aṭāya dirler *müsterid* redd olmağı ṭaleb eyleyici ma'nāsına- (6) dur ya'nī kelb gibi kuşduğunu yiyici olur mevhebet ve 'aṭāsınıñ redd olunmasını eyleyen kimse azret-i Resülün bu avl-i şerīfi üzre ki (7) buyurdu [H387b] *el'āīdu fıhibetihı kel'āīdu fıķey'etihı*¹⁴⁰⁶ revāhu İbn Māce 'an İbn 'Abbās rađıyallāhu (8) 'anha kezā fıCāmi'u's-Şaġīr

(3575) Meşnevī

V'er bebended derneyāyed ān zereş

Tā berīzend ān 'aṭārā berdereş

(3576) Meşnevī

Her ki āncā bugzered zer mībered

Nīst hedye-y muḥlişānrā (9) müstered

¹⁴⁰⁵ “Elnakīr çekirdeğin üzerindeki küçücük delik demektir.”

¹⁴⁰⁶ “Hibe ettiğinden dönen kimse, kusmuğunu yemeye dönen köpek gibidir.” Başka bir rivāyette de: “Hibesinden dönen, kusmuğuna dönen gibidir” buyurulmuştur. Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 421-422. [Hadisin saħih olduğu belirtilmiştir.]

Ve eger ol muhtâc kapuyı bağlaya ol zer aña gelmeye diyü tâ benüm vârislerüm ve müte‘alliklerüm ol ‘aṭāyı anuñ kapusu üzre dökeler her kim ol maḥalle (10) uğraya altını ilede muḥlişlerüñ hediyyesi için istirdād yokdur bunda zerden murād zerr-i ḥikmetdür ki ḥakīm-i İlāhī olan şāhib-i sa‘adet anı getirüb (11) bir ṭālib-i ‘ilm ve ḥikmet olan muhtâc u müfteḳırdan ötüri kitābuñ evrākında ve ṭākatında vaz‘ eylemişdür ve kendünüñ rûḥıyla āşinā olan ve muşāḥabet (12) kılan ve lisānını bilen ḥalīfesine böyle diyü söylemişdür ki ey benüm rûḥ-ı revānumla āşinā olan pāymerd eger benüm zerr-i ‘ilm ve ḥikmete muhtâc u müfteḳır olan (13) kimse için kitāb içinde vaz‘ eyledüğim cevāhir-i ma‘ānīden aña müste‘ad olan ṭālib bāb-ı dehānını bağlarsa ve ol zerr-i ‘ilm ve ḥikmetüñ fazla- (14) sı baña gerekmez diyüb istignā eylerse benüm müte‘allikātuma ve evlād u insālūme di tâ ol benüm mevhebet ü ‘aṭā eyledigüm ḥikmet ve ma‘rifet zerlerini aña ehl-i (15) ü müstaḥakḳ olan kimsenüñ bāb-ı dehānı üzre döksünler ve bu ‘aṭā ve mevhebet bizüm ceddimizüñ saña iḥsānidur sen buña müstaḥakḳısın ve bu senüñçün (16) vaz‘ olmuşdur bizüm bunda medḥalimiz yokdur sen bilürsin ne eylerseñ eyle disünler her şol kimse ki ṭāliblerde ol ‘aṭāya müstaḥakḳ olan kimse- (17) nüñ ḳatına uğraya ve ol ḥikmet zerlerini ve ma‘rifet cevherlerini anuñ ḳatında dökülmiş göre istedügi ḳadar andan ala ve murād eyledügi ḳadar (18) andan hem aḥz ḳıla muḥliş olanlaruñ ‘aṭiyye ve hediyyesinüñ girü redd olunmasına mesāg bu ḳadar ki bir muḥliş bir ‘aṭāyı eyledükden şoñra anuñ girü kendü- (19) ye ‘āyid olmasını ve rücū‘ ḳılmasını murād eylemez filḥaḳīḳa bir ḥakīm-i İlāhī ve bir ‘alīm-i Rabbānī olan kāmil kendü ḥazīne-yi ḳalbinden bir niçe cevāhir-i maḥzūne ve le’ālī-yi (20) meknūneyi iḥrāc idüb ana müfteḳır ü muhtâc olan ṭāliblerden ötüri getirüb evrāk u şaḥaf içre anı vaz‘ eylese anı ṭālibinden girü (21) aḥz eylemek ve ehlinden almaḳ murād eylemez ve ol zerr-i ḥikmet bir daḥı aña ‘avret ḳılmaz ki ol muṭlaḳ ehl ve müstaḥakḳ olan kimseler için ‘aṭiyye (22) ve hediyye ḳılınmış olur

(3577) Meşnevî

Behr-i ü binhâdeem ân ezdü sâl

Kerdeem men nezrhâ bâZülcelâl

Ol muhtacdān ötüri ol altunı iki yılda (23) kōmıřam ben Zülcelâl Hâzretleriyle nezrler eylemişem ya‘nî hâkîm-i ilâhî olan şâhib-i sa‘âdet böyle dir ki ben vefâtumdan iki yıl muqaddem ol (24) zerr-i hikmeti ve cevher-i ‘ilm ü ma‘fireti benden řoñra gelecek ve ‘ilm ve hikmet zerleriyle muhtâc olacak tâliblerden ötüri vaz‘ eylemişem ve evrâk (25) u defâtir içre anı andan ötüri gizlemişem ve celâl ü cemâl şâhibi olan Hudâ-yı Te‘âlâ ile nezrler eylemişem ki ol zerr-i hikmet ve cevher-i ma‘rifet müstaħakķ (26) olan tâliblerüñ hâkķı ola ve anlar andan meded ü kuvvet bula nitekim sultânımız ve pîrimüz ve dünyâ ve âhiretde destgîrimüz hâzretleri mette‘anâ Allâhu bicevâhir-i (27) kelâmihi‘ş-şerîfeti ve aġnâ kulûbenâ bidüreri mekâlîhi‘l-laţîf¹⁴⁰⁷ vefât eylemezden iki sene muqaddem [H388a] bu kadar hikmet cevherlerini ve ‘ilm ü ma‘firet zerlerini hâzîne-yi kalblerinden (28) iħrâc idüb aña ehl ü müstaħakķ olan ve ‘âkıblerinden gelen tâlibler ve muhtâclar için yedi kaţ‘a Meşnevî tākında anı vaz‘ ve defn kılmışlar altı (29) yüz yetmiş tarihinde cümle Meşnevî tamâm olub altı yüz yetmiş iki tarihinde ol şâhib-i sa‘âdet dünyâdan âhirete naķl buyurmışlardur (30) pes kendülerüñ ‘akibinde gelecek muhtâclar için ol hikmet altunlarını iki yıl muqaddem kōmıř oldılar ve kendü evlâd u ensâline daħı (31) böyle dimiş olurlar ki

(3578) Meşnevî

V’er revâ dârend çizi z’ân sitend

Bîst çendân ġod ziyân şân ü futend

(3579) Meşnevî

Ger revânemrâ pijülânend zûd

¹⁴⁰⁷ “Allah bizi kelâmının cevherleri ile rızıklandırdı ve kalplerimizi latif sözlerinin incileri ile zenginleştirdi.”

Şad der-i miḥnet (32) *berīṣān bergüşūd*

Ve eger benüm ensālüm ve müte'allikātum andan bir çīzī almağı revā tūtalar yigirmi ol kadar ḥod anlara ziyān vāķī^c olur eger benüm revānum (33) içindeler 'alelfevr yüz miḥnet kapusı anlaruñ üzerine açılır *pijūlīden* bunda ayaklamak ve çekinmek ma'nāsınadur ki incinmek ve bīḥuzūr (34) itmek ma'nāları murād olur ya'nī ol şāḥib-i devlet ve ma'den-i luṭf ve merḥamet ḥazretleri buyururlar ki benüm t̄alib-i ḥikmet ve muḥtāc-ı 'ilm ü ma'rifet (35) olan sālīkler için vaż^c eyledigüm ḥikmet zerlerini ve 'ilm ü ma'rifet cevherlerini bir aña ehl ü müstaḥakḳ olan kimsenüñ elinden almağı revā görür- (36) ler ve anı ol ḥazḫ ve behreden men^c eylemegi sezā tūtarlarsa anlara ḥod dünyevī ve uḫrevī yigirmi belki niç yüz ziyāde ziyān ü zarar vāķī^c olur zīrā (37) mennā'ü'l-ḥayr olmuş olurlar ve eb ve cedlerinüñ vaşiyetini kabūl kılmamış olurlar ve ḥakḳı müstaḥakḳından men^c eylemiş olurlar öyle olıcaḳ cedd-i (38) a'lālarına ḥıyānet idüb 'ākḳ olurlar pes yigirmi kat dünyevī ve uḫrevī anlara zarar u ziyān vāķī^c olur eger benüm ensālümde olanlar (39) benüm rūḫ-ı revānumı incidürler ve bīḥuzūr iderler ise 'alelfevr anlaruñ üzerine yüz miḥnet ü ḳahr u niḳmet kاپuları açılır ve Ḥazret-i Ḥak (40) cānibinden anlaruñ üzerine niçe miḥnetler ve ḥasāretler şaçılır ki pederlerinüñ vaşiyeyini tūtmaḳ ve anuñ buyurduğı yere gitmek bāḫuşuş ki (41) anuñ 'aṭıyye ve iḫsānını müstaḥakḳından men^c eylemek evlād u ensālinden olanlara lābüdd sebep-i ḥasāret olur ve anlaruñ miḥnet ü felāket [P576b] (1) çekmesine bā'is ve bādī gelür bundan büyük ḥıyānet olmaz ki bir şāḥib-i devletüñ evlādından geçesin ve ol şāḥib-i sa'ādetüñ fakrā ve za'ifā (2) için i'tā eyledügi mevhebet ve baḫşāyişi ellerinden alasin ve aña müstaḥakḳ olanı andan men^c kılasın belki anı bir nāehl muḳteżā-yı ṭabī'atuñ üzre (3) viresin ol şāḥib-i devletüñ rūḫ-ı şerīfi saña incinmek ey evlāddan olan kimesne muḳarrer olur ki ol şāḥib-i devlet her ḳanğı müstaḥakḳına viren (4)

evlādından rāzı ve şākir olur ki ol şāhib-i devlet her hāḡḡı müstaḡaḡına irişdüremgi
Ḥaḡ Te‘ālā Ḥazretlerinden ricā idüb buyururlar

(3580) Meřnevī

EzḤudā (5) ümmīd dārem men lebıḡ

Ki resāned ḡaḡḡrā bāmüstaḡıḡ

Ḥudādan men lebıḡ ümīd tutarum ki ḡaḡḡı müstaḡaḡına irişdüre *lebıḡ* ‘āḡıl ve ḡāzıḡ ve řırīn (6) süḡan olan kimseye daḡı dirler ya‘nī ol şāhib-i sa‘ādet ve ma‘den-i cūd ve re‘āfet ḡazretleri ḡaddesenallāhu sırrahü’l-‘azīz buyururlar ben ḡāzıḡ (7) ve řırīn süḡan [H388b] Ḥudā-yı Te‘ālā Ḥazretlerinden bunu ricā iderüm ve bu ümīdi tutarum ki her ḡaḡḡı müstaḡaḡına irişdüre ve her ḡālibi maḡlūbıyla ḡoriřdüre bunda (8) tenbīh oldur ki şāhib-i vilāyet ve ehl-i sa‘ādet olan ḡū‘āceler ḡaḡḡı müstaḡaḡına virmüşler ve bir mertebe ehl olanı her kim ise kendü cāniblerine (9) müteveccih olduḡdan řoñra anı ol mertebeye irgürmişler ve Ḥaḡ Te‘ālā Ḥazretlerinden daḡı eger kendü ‘aşrlarında olsun ve eger kendü zamānlarından řoñra (10) gelecek müte‘allıḡatı ḡaḡḡında olsun ḡaḡḡı müstaḡaḡına irişdüremek ḡuřuřında Ḥaḡ Te‘ālādan ricā ḡılmıřlar ve ilāhī ve Seyyidī senden ricāmuz budur ki (11) ḡaḡḡı müstaḡaḡına her ḡanḡı ‘aşrda olursa olsun irişdüresin ve müstaḡaḡ olanları kendü maḡlūbıyla ḡoriřdüresin dimişler ve ey ol evlāduñ (12) ve ensālūñ ḡāline ki bir sultāna insitābı ola ve anuñ vaşıyyetini maḡbūl ḡılmaya ve ḡaḡḡı müstaḡaḡına virmeye ve ehli nāehlden fark eylemeye *innallāhu ye’murukum* (13) *en tu’eddu’l-emānāte ilāehliḡā*⁴⁰⁸ naşı-ı řerīfinüñ mücebince emānetleri ehline virmek ve ḡaḡḡı müstaḡaḡına irgürmek her mü’mine vācib ve lāzım olanlar- (14) dandur eger bir kimse emānetini ehline virmese ve ḡaḡḡı müstaḡaḡına irgürmese emr-i Ḥaḡḡa muḡālefet itmiş olur ve emānetine ḡıyānet ḡılır ve zālim olur (15) el‘ıyāzıbillāh

⁴⁰⁸ “Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi emreder.” (Nisā 4/58)

(3581) *Meşnevî*

Dü kažiyye-y dīger ūrā şerh dād

Leb bezīkr-i ān neḥ āhem ber güşād

(3582) *Meşnevî*

Tā bemāned dü kažiyye sırr u rāz

Hem negerded Meşnevî çendīn derāz

Dīger (16) ol pāymerde ol ḥāce iki kažiyyeyi şerh virdi ben anuñ zıkrine leb açmak istemezem ya'nī ol ḥāce-yi 'ālem kendü rūḥ-ı şerīfiyle āşinā (17) olan pāymerde bu kadar vaşiyetler ve naşihatler sipāriş eyledükden şoñra aña iki ḥükmi daḥı şerh eyledi ve iki sözi daḥı söyledi ki (18) ben ol iki sözi söylemege ağız açmak istemezem ki nāmaḥrem olanlar anı işitmege lāyık degildür tā kim ol iki kažiyye ve sır u rāz kıla ve nāmaḥremler gözinden (19) ve kılağından ol nūkteler ve rāzlar dūr ola hem bu Meşnevî-yi Şerīf ol kadar derāz olmaya ve kesret-i kelāmla tōlmaya egerçi iki kažiyyedür ammā nuḥk ve beyāna (20) gelse kıatı çok olur ve Meşnevīnün ḥül u derāz olmasına bā'is gelür çünkim bu iki kažiyyenün şerhini söylemediler bu iki kažiyye ne idüğini (21) bilenlere daḥı edeb-i ri'āyet idüb ḥül-ı kelāmdan ihtirāz idüb söylememek lāzım olur ve bu kažiyyeleri bilen ḥāce-yi 'ālem ḥazretlerinün rūḥıyla (22) āşinā olandur vallāhu a'lem

(3583) *Meşnevî*

Bercehīd ezḥ āb engüşteḥ zenān

Ki ḡazelgūyān u geh nevḥa kūnān

Ḥābdan engüşteḥlerin urarak ve elin (23) eline çalarak şıçradı ḡāḥ ḡazel söyleyerek ve ḡāḥ nevḥa eyleyerek yukaru kıalkdı nitekim ḥarīḳ-i 'uşşākda olan sālīkler ve 'āşıḳlar (24) ḥāb-ı ḡafletden bīdār olduklarında ve derūnlarında bir zevḳ ve ḥālet bulduklarında ḡāḥ ḡazel söyleyici ve ḡāḥ nevḥa eyleyici olurlar ve kıāyim oldukları (25) ḥīnde yā el yire urarlar bizüm ḥarīḳimizde olan faḳr anuñ el yire urdukları gibi

veyāhūd ellerini ellerine ve barmaqlardan barmaqlarına çalarlar (26) ve buña taşfık-
i yed ta‘bīr iderler ki ehl-i vecd ü hālet olan ‘aşıklarunı böyle eylemege
şanlarındanur nitekim **İbn Fārız** bu beytle bu ma‘nāya (27) işāret kılar

Beyt

Fayerkušu kalbī vü irti‘āşu mefāşilī

[H389a] *Yuşaffıku keşşādī vü rūhiye kaynetī*⁴⁰⁹

ve buraya münāsib olan taḥkīk bu beytün (28) şerhinde mezkūr olmuşdur anda taleb
olina

(3584) Meşnevī

Güft mihmān derçi sevdāhāstī

Pāymerdā mest ü hoş berhāstī

(3585) Meşnevī

Tā çı dīdī ḥ‘āb (29) düş ey bü’l-‘ulā

Ki nemīguncī tu derşehr ü felā

(3586) Meşnevī

Ḥ‘āb dīde pīl-i tu Hindūstān

Ki remīdestī ziḥalka-y dūstān

Mihmān çünkim ol (30) pāymerdüñ bu vecd ü hāletini gördi ve aña didi ey pāymerd
ne sevdālardasın ey pāymerd mest ü hoş kalkıduñ ya‘nī ey naķīb-i bilād ve ey (31)
ḥabīb-i fuād ḥ‘ābdan mest ü serhoş kalduñ ne sevdālardasın bize andan ḥaber vir tā
kim ey ‘ulā şāhibi dün gice ḥ‘ābda ne gördüñ ve nazar-ı (32) şerīfi rü‘yā ‘āleminde
ne mertebeye irgürdüñ ki sen şehre ve şahrālara şıgmazsın ve kemāl-i zevk ü
sürürüñdan bir yere turmazsın *felā* şahrālara (33) dirler senüñ filüñ ḥ‘ābda
Hindūstānı görmüş ki dostlar ḥalkasından ürkmüşsındür kaçan pīl nāyim olsa ve

¹⁴⁰⁹ “Bu sarhoşluk ve neşe sebebiyle mafsallarımın titremesi muğannî gibi el çırpır, rûhum bana muğanniyelik yapar, kalbim raks ve hareket eder, coşup taşar.” Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 300.

rü'yāsında Hindüstānı (34) görse kayd u bendi kaç^c eyleyüb kendü dostlarından ürker pes bunı şol kimseler haqqında darb-ı meşel eylerler ki nāyim olduḡda 'ālem-i ervāhı (35) göre ve ol 'āleme kemāl-i meyl ve ta'alluḡından ḡuyūd-ı beşeriyyeyi ve ta'alluḡāt-ı dünyāviyyeyi kaç^c eyleye anuñçün ol mihmān ol pāymerde didi ey pāymerd (36) senüñ fil-i rüḡuñ rü'yāda haḡiḡat Hindüstānı mı gördi ki ol eçden dostlar ḡalkāsından sen ürkmüş ve ictināb ḡılımış- (37) sındur

(3587) Meşnevī

Güft sevdānāk ḡ'ābi dīdeem

Derdil-i ḡod āftābī dīdeem

(3588) Meşnevī

ḡ'āb dīdem ḡ'āce-yi bīdārrā

Ān süpürde cān pey-i dīdārrā

Ol (38) pāymerd aytdi ey mihmān sevdānāk bir 'aceb vāḡı'a gördüm kendü göñlümde bir āftāb-ı 'ālemtāb gördüm ya'nī bīdār olan ḡ'āceyi ḡ'ābda gördüm ol (39) ol dīdār-ı ḡudādan ötüri cān ıḡmarlamış 'āḡıḡ-ı serbāzı rü'yāda gördüm bu ḡ'āceden murād şol ḡ'āce-yi 'ālem ḡazretleridür ki ol (40) haḡiḡat-i insāniyyedür nitekim her kāmil ve meliküñ rüḡı aña mücellā ve āyīnedür eger ḡ'āce-yi Tebrīzī olsun eger ḡazret-i Mevlānā olsun ve eger bunlar- (41) dan ḡayrı olan ekmel-i evliyā olsun ol rüḡ-ı Muḡammedīnüñ āyīneleridür bunları görmek hemān anı görmek gibidür ve ol ḡazreti [P577a] (1) görmek hem cümleyi görmek gibidür

(3589) Meşnevī

ḡ'āb dīdem ḡ'āce-yi mu'ḡi'l-münī

Vāḡidu kelelfi inemrun 'unī

Ben münālari mu'ḡi olan ḡ'āceyi ḡ'ābda gördüm (2) eger bir emr murād olursa ol biñ kimse gibi bir kimsedür *münī* zamm-ı mīmle münyenüñ cem'idür *münye* ārzüya dirler 'unī' anā ya'nīden ḡīḡa-yı mechül üzre ḡırā'at (3) olur münī daḡı aña ḡāfiye

olmadan ötürî kesr-i nūnla kırāʿat okınur yaʿnī ey mihmān-ı ġarīb ol ārzūları ve maqşūdları iʿtā eyleyen h̄ʿāceyi vākıʿa- (4) da gördüm eger bir emr murād olınsa ve taleb kılınsa ol h̄ʿāce biñ kimse qadar muʿīn olur ve imdād kılurdı

(3590) *Meşnevī*

Mest ü bīhod īn çünīn (5) *bermişümurd*

Tā ki mestī ʿaql u hūşeşrā beburd

(3591) *Meşnevī*

Dermiyān-ı hāne üftād ü derāz

Halk-ı enbüh gird-i ü āmed ferāz

Mest ü bīhod buncılayım ol h̄ʿāce- (6) nūñ evşāf-ı ʿaliyyesini aḡşā eyledi ḡattā mestlük anuñ ʿaqlını ve hūşunu qapdı bīhod olub hāne ortasına ol uzun düşdi ve muḡaşşī (7) ʿaleyh olub yatdı ḡalk anuñ eṡrāfına cemʿ olub üzerine geldi bundan maqşūd ehl-i vecd olanlar [H389b] ḡāh olur ki vecd ü ḡālet anlara müstevlī (8) olduḡda ve ḡālib geldükde muḡaşşī ʿaleyh sākıṡta olub düşerler buña meşāyih-i şūfiyye maḡv ve behtet ve dehşet daḡı dirler

(3592) *Meşnevī*

Bāḡod āmed güft (9) *ey baḡr-ı ḡoşī*

Ey nihāde hūşhā derbīhuşī

(3593) *Meşnevī*

H̄ʿāb derbinhādeyī bīdāriyī

Besteyī derbīdilī dildāriyī

Ol pāymerd maḡv ʿāleminden şaḡve geldi (10) ve kendüye gelüb didi ey ḡoşluk deryāsı ey hūşları bīhūşlukda ḡomış ḡudā yaʿnī bīhod ve fānī olmaḡda niçe hūşlar ve ʿımler ḡoyan (11) pādşāh h̄ʿābda bīdārlıḡı ḡomış sen bīdillükde dildārluḡı muḡayyed kılmişsun *bīhuşluk*dan murād ʿālem-i h̄ʿābdur ki beyt-i şānī anı tefşīr eyler (12) yaʿnī kendime gelüb ve ḡāzret-i ḡaḡqa münācāt kılub böyle didi ki ey ʿaḡılları ve idrākları

bîhuşluk ʿâleminde koyan ve ʿâlem-i h̄ʿâbda bîdârlığı (13) vazʿ eyleyen ve bîdil olmağa dildârlığı muḳayyed eyleyen hoşluk deryâsı gibidür

(3594) Meşnevî

Münʿimî binhâde-yi derzüll-i fakr

Ṭavḳ-ı devlet beste ender gull-ı fakr

Sen (14) şol pādşāha muṭlaḳı sen ki münʿimlügi züll-i fakrda ḳomışsın devlet ṭavḳını gull-ı fakr içre bağlamışsın yaʿnî sen şol ʿalîm ve ḳakîmsin ki devlet (15) ü saʿâdet ṭavḳını fakr u meskenet zencîrine bağlamış ve münʿimlügi zillet-i fakr içre ḳomışsın ğinâyı ʿanâda beḳâyı fenâda râḫatı zaḫmetde (16) zaḫmeti miḫnetde gizleyüb bir zıddı bir âḫer zıdduñ içinde setr ü ihfâ eylemişsin

(3595) Meşnevî

Ẓidd ender zıdd pinhân münderic

Âteş ender âb-ı sūzân münderic

(17) *(3596) Meşnevî*

Ravza ender âteş-i Nemrūd derc

Daḫlhâ rüyân şude ezbezl ü ḫarc

Ẓidd zıdd içre pinhân ve mündericdür âteş âb-ı sūzân içre münderic- (18) dür cennet meḳârih içre münderic oldı ve meḳârih ve şedâʿid cennet-i aʿlâyı ihâṭa ḳıldı ve nîrân daḫı şehâvet içre münderic oldı ve lezzât (19) u şehâvet cehennemüñ eṭrâfını ihâṭa ḳıldı ravza ve gülistân âteş-i Nemrūd içre münderic nitekim Ḥazret-i İbrâhîme ol ateş berd ü selâm (20) oldı daḫllar bezlden ve ḫarcdan bitici oldı eger zirâʿat ve eger ticâret olsun evvelâ bezl ü ḫarcdur ol bezlden ve ḫarcdan (21) ve daḫl u sūd ḫâşıl olur

(3597) Meşnevî

Tâ begüfte Muştafâ şâh-ı necâh

Essemâḫu yâ uliʿn-niʿmâ rebâḫ

Tā kim şāh-ı necāh olan Muşţafā Hazretleri didi (22) ey ni‘metler şāhibi semāh ribāhdur nitekim buyururlar *essemāhu ribāhun*¹⁴¹⁰ revāhu **Ebū Hureyre** ya‘nī zafer ve nuşret şāhi olan Peyğamber ‘aleyhisselām tā kim didi ey (23) ni‘metler şāhibi olan ganīler semāhat u cūd ribāh u sūddur her ne kadar eger isen ez‘āf ve muzā‘af anuñ maşşulūni bulursın rızāen (24) livechillāh her ne verür iseñ anuñ ‘ivazlarına vāşıl olursın

(3598) Meşnevī

Mā nakaş mālun mine’ş-şadkatī kat

İnneme’l-ḥayrātu ni‘me’l-mürtebāt

Şadaqātdan māl (25) nākış olmadı hergiz taḥkīkā ḥayrāt ne güzel maḥall-i irtibātdur ya‘nī şadaqalar virmeden māla hergiz noķşān gelmedi mālilla ḥayrlar eylemek taḥkīkā (26) emvālūñ ne güzel maḥall-i irtibātı olur bir kimse mālını bağlamak ister ise şadaqāt ve ḥayrātla zabt eylesün

(3599) Meşnevī

Cūşiş ü efvūnī-yi zer (27) derzekāt

[H390a] *‘İşmet ezfaşşā vü münker derşalāt*

(3600) Meşnevī

Ān zekātet kīseetrā pāsbān

V’ān şalātet ben zigürgānt şebān

Zerūñ efvūnluğı (28) ve cūşışı zekātdadur faşşā ve münkerden ‘işmet şalātdadur yanī zekāt dirhem ü dīnāruñ çok olmasına ve cūş kılmasına sebebdür ki zekāt (29) hem muṭehhir-i emvāl olur ve hem anuñ izdiyādına sebep gelür zekāta zekāt didükleri mālī pāk ve daḥı ziyāde kılduğundan ötürüdür nitekim *zekā’z-zaru*^{d411}(30)

¹⁴¹⁰ “Cömertlik (müsamahakār olmak) kârdır. (kazançlı bir alışveriştir)” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevî Şerhi*, s. 423. [Bazı rivāyetlerin zayıf bazı rivāyetlerin ise mürsel olduğu belirtilmiştir.]

¹⁴¹¹ “Ekin arındı.”

dirler *izā menā vezdāde*¹⁴¹² ve bir kimse faḥṣā ve münkerden necāt bulmaḵ istese ṣalāt kılsun ki lābüdd bed ṣalāt mü'mini faḥṣā ve münkerden nehy idicidür kemā (31) ḳāle te'ālā *inne'ş-şalātu tenhā 'ani'l-faḥṣā'i velmunker*¹⁴¹³ müfessirler böyle dimişlerdür ki bir kimse ṣalāt-ı ḥamseye meşḡül olsa lākin faḥṣā (32) ve münkerden berī ve 'arī olsa taḥḳikā anuñ ṣalātı ṣalāt degildür eger ol ṣalāt buyrulduḡı üzre edā kılaydı lābüdd ṣalāt anı faḥṣā ve (33) münkerden nehy eylerdi ki ṣalātuñ ṣānındandır ki muşallī olan mü'mini lābüdd faḥṣā ve münkerden eyler ve cemī'-i ḥaṭayā ve zünüb çirklerinden daḡı (34) pāk u ṭāḥir eyler kemā ḳāle 'aleyhisselām¹⁴¹⁴ *meşelu'ş-şalāti'l-ḥamsi kemeseli nehrin cārin 'azbin 'alābābi aḥadikum yaḡtesilu minhu kulle yevmin ḥamse merrātin* (35) *femā yubḳī zelike mineddensi şey'en*¹⁴¹⁵ revāhu Aḥmed 'an Cābir ve ma'nā-yı beyt-i ṣānī senüñ ol zekātuñ senüñ kīseñe pāsbāndur ya'nī ol mālınuñ (36) zekātını virmek kīseñi ve mülki ḥıfz kılmaktadır ki Nebī Ḥazretleri 'aleyhisselām *ḥaşşinū emvālekum bizzekveti*¹⁴¹⁶ buyurmuşdur bu ḥadīşüñ şerḫi (37) ve buraya münāsib olan taḥḳiki yine bu defterde *münādī kerd-i Seyyid melik-i Tirmid* sürḫında *güft eşşadḳatu tereddü'l-belā* beytinüñ şerḫinde mürür eyledi anda ṭaleb olına ve o senüñ (38) ṣalātuñ saña hem ḳurdlardan çobāndur ya'nī şeyṭānlardan ḥāfızdur belki zāhirde olan düşmenlerden daḡı seni ḥıfz kılmayaḡa sebep olur

(39) (3601) *Meşnevī*

Mīve-yi şīrīn nihān derşāḡ u berg

Zindeḡi-yi cāvdān derzīr-i merg

¹⁴¹² "Gelişip çoḡalıḡında."

¹⁴¹³ "Muhakkak ki, namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar." (Ankebût 29/45)

¹⁴¹⁴ 'aleyhisselām: 'aleyhişşalāti vesselām H

¹⁴¹⁵ "Beş vakit namaz sizden birinizin kapısının önünde akan tatlı sulu bir nehre benzer. Kim o nehirde her gün beş defa yıkanır (kendisinde) kirden hiç bir şey kalmaz." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerḫi*, s.424. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḫîh olduḡu belirtilmiştir.]

¹⁴¹⁶ "Mallarınızı zekātla koruyunuz." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerḫi*, s. 346. [Hadisin zayıf olduḡu belirtilmiştir.]

Meşelâ mîve-yi şîrîn şâh ve bergde nihân zindegî-yi (40) cāvdanî merg altında mahfîdür filvâki^c şâh ve berge nazar olinsa bir gālîz ü keşîf nesnedür ammâ Hâk Te‘âlâ Hazretleri anuñ vücūdında (41) şîrîn ü laţîf olan mîveyi vaz^c eylemişdür görürsin ki öyle bir gālîz şâh ve bergüñ vücūdından zamānı geldükde [P577b] (1) ve sâ‘ati olduĝda bir laţîf ü şîrîn mîve zuhûra gelür ve kezalik hayât-ı edebiyeye mevt-i evşâf-ı beşeriyenüñ tahtındadır kemâ kıle *lâhayâtun illâ fîlmevt*¹⁴¹⁷ mâ- (2) dâmkî sâlik nefsinî öldürmeye kendüsine ihyâ eylemek kâdir olamaz ve lihazâ *met bilirâdeti tuhyî bissâ‘adet*¹⁴¹⁸ dimişlerdür ve Hazret-i Nebî ‘aleyhişşalâtı (3) vesselâm daĝı bu maħalle münâsib *mütü kable en temütü*¹⁴¹⁹ buyurmuşlardır ki hayât-ı edebiyeyi bulanlar ölmezden evvel ölenlerdür anuñçün **Hüseyn Mansûr**

(4) *Beyt*

Uĝtulünî uĝtulünî yâ şikât

*İnne fîkatlî hayâtun fîhayât*¹⁴²⁰

dimişlerdür

(3602) *Mesnevî*

Zibl geşte küt-ı ĥak ezşiveyî

Z‘ân ĝidâ zâde (5) *zemînrâ mîveyî*

Zibl ĥâkuñ bir şîve şan‘atından kütü olmuş ve ĥadd-i zâtında zibl [H390b] bir ĥabîs ü mekrûh şey iken zemînüñ ŧab‘ına kuvvet (6) virmiş ol kuvvet ve ĝidâdan zemînüñ bir laţîf mîve ve sebzesi ŧoĝmuş ve ol zübl sebebiyle zemînden laţîf nebâtlar bitmiş ve zuhûra (7) gelmişdür

¹⁴¹⁷ “Hayat ancak ölümle vardır.”

¹⁴¹⁸ “İrâdenle öl ve saâdetle yaşa.”

¹⁴¹⁹ “Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

¹⁴²⁰ “Ey dinde muhkem olan kimseler, beni öldürünüz; hayatım öldürülmemdedir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 2, s. 546.

(3603) *Meşnevî*

Der‘adem pinhân şude mevcūdiyî

Dersirîşt-i sâcidî mescūdiyî

‘Ademden mevcūdluk pinhân olmuş sâcidlük sirişinde mescūdlık (8) nihân gelmiş ya‘nî gör ki ‘adem ‘âleminde bu mevcūdlık gizlenmiş ki bu kadar vücūd ol ‘alem-i ‘ademden zühûra gelmişdür ve kezalik sâcid ve hâdim olanlaruñ (9) tab‘ında mescūd u maḥdūm olmak hem mevcūd olmuşdur ve li hazā *men ḥademe ḥudim*¹⁴²¹ dinmişdür ammā sâcid-i ḥaḳīkî olan nebīleruñ ve velīleruñ ve şufīleruñ (10) derūnında bir mescūd pinhân olmuşdur ki ol nūr-ı ilāhî ve hüviyyet-i Rabbānīden **Şeyḫ Ebu’l-Ḥasan-ı Ḥarakānī**nüñ *lev‘areftumūnī lesecedtumūnī*¹⁴²² dimesi bu ma‘nāya (11) işāret olur ve bunuñ taḳkīki mirāren mürūr eylemişdür tafşīle ḥācet yokdur

(3604) *Meşnevî*

Āhen ü seng ezbirūneş muzlimî

Enderūn nūrî vü şem‘i (12) ‘ālemî

Meşelā āhen ve seng birūndan ol bir muzlim ve keşīf nesnedür lākin derūnda bir nūr ve bir ‘ālemüñ şem‘i vardur ya‘nî egerçi seng ve āhen şūretā (13) keşīf ve tārikdür lākin anlaruñ derūnında ‘ālemüñ şem‘i olmağa müsta‘id bir nūr vardur insānuñ vücūdını daḫı buña göre kıyās eyle

(14) (3605) *Meşnevî*

Derc derḥavfî hezārān iyminî

Dersevād-ı çeşm çendān rüşenî

Bir ḥavfuñ içinde hezārān iymenlük dercdür çeşmüñ sevādında ol kadar rüşenlük (15) vardur ya‘nî bir ḥavf olur ki anuñ zammında niçe biñ iymenlük münderic olur ki Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri bir kimsenüñ ḳalbine ol bir ḥavfı biraḡur ol (16) kimse ol ḳorḳu ile ba‘zı kār u ‘amele meşḡul olur soñra şol kadar iymenlüğe irer ki anuñ ḥadd ü

¹⁴²¹ “Hizmet eden, hizmet görür.”

¹⁴²² “Eğer siz bizi tanısanız idi, elbette bize secde ederdiniz.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 12, s. 521.

haşrı olmaz gör ki Hâk Te‘âlâ çeşmüñ sevâdında bu kadar (17) rûşenlük kômış ve zulumet içre âb-ı hayâtı vaz‘ eylemişdür

(3606) Meşnevî

Enderûn-ı gāv-ı ten şehzâdeyî

Genc dervîrâneyî binhâdeyî

Ten gāvınıñ (18) içine bir şehzâde kômışdur genci bir vîrâne vaz‘ eylemişdür ya‘nî bu beden-i insânî filmeşel bir gâva beñzer şu i‘tibârla ki yemede ve içmede ve yatmada (19) ve uyumadadır bu i‘tibârla beden-i insânîniñ farkı ancak şüret-i zâhire iledür velâkin Hâk Te‘âlâ Hazretleri ol beden gāvında bir şehzâde (20) gizlemişdür ki andan murâd nefha-yı ilâhî olan rûh-ı insânîdür ve şehzâde olması ebulervâh olan rûh-ı Muhammedîden zühûra gelmesi i‘tibârıyladır ki ol (21) Hazret *enâ minnûrullâhi velmu‘minûne minnûrî*¹⁴²³ buyurmuşdur ve insânıñ cesed-i tînîsi bir vîrâne gibidür ammâ anıñ nûr-ı dînî ve sırr-ı yakînî bir (22) hazîne gibidür Hâk Te‘âlâ Hazretleri güyâ getirüb bir hazîneyi bir vîrâne kômışdur

(3607) Meşnevî

Tâ har-ı pîrî girîzed z‘ân nefîs

Gāv bîned şâh (23) nî ya‘nî bilîs

Tâ kim bir koca eşek ol nefîsden kaçâ gāv göre şâh görmeye ya‘nî (24) iblîs ve tavzîh-i ma‘nâ Hâk Te‘âlâ Hazretleri bu gāv (23) gibi olan [H391a] ten-i âdemî içre bir şâhzâde kodı ve bir vîrâne içre bir ‘azîm genc vaz‘ eyledi tâ kim ol nefîs ve laţîf olan beden-i insânîden (25) bir koca eşek firâr eyleye ya‘nî iblîs ki bir koca har gibidür ol hâkî olan cesedi gördükde anıñ nefâsetini göremeyüb ve bâtinında olan (26) şehzâdeye ve anda mevzû‘ olan genc-i âmâdeye nazâr irgüremeyüb anıñ zâhir-i cesedini gāv gibi görüb andan firâr ve istikbâr eyleye insâna (27) lâyıķ olan budur ki hemân nakş u şürete aldanub kalmaya ve kal‘a-yı zâtü’s-şuver gibi olan dünyânuñ

¹⁴²³ “Ben Allah’ın nûrundanım. Mü‘minler de bendendir. (benim nûrumdandır)” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 144. [Rivâyetin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

seyr ü temāşasında meyl ü ta'alluk kılmaya (28) va şāh-ı taht-ı risālet olan Resūl-i Ekrem Hāzretleriniñ 'aleyhisselām emr ve nehyini qabūl eyleye veyāhūd ol Hāzrete vāris ü hālīfe olan (29) bir pādşāh-ı ma'nevīnūñ ve mürşid ü hādīnūñ nuşh u pendini qabūl eyleye ve her neye emr eylerse anı eyleye ve her şey'den nehy eylerse anı (30) eylemege qaşd u 'azīmet kılmaya tā kim niçe belālara giriftār olmaya ve niçe derd ü miñnetlere düşüb qalmaya nitekim bu kışşada meşūr olan şehzādelere (31) bābālar vaşiyet ve naşihat eyledi lākin anlar bābālarınıñ vaşiyetlerini tutmayub ol nehy olındıkları qal'a-yı zātü's-şuveri görmege harīş (32) oldılar 'ākıbet belā vü miñnet pençelerinde qaldılar ve niçe derd ü eleme mübtelā oldılar nitekim bu hikāyeden ma'lūmuñ olur ve bunuñ netīcesi bu (33) cildūñ āhirine qarīb zuhūra gelür

Hikāyet-i ān pādşāh ve vaşiyet kerd-i ü ān se püser-i h'ısrā ki der'in sefer (34)
memālik-i men fülān cā çünin tertīb nihid ve fülān cā çünin nevvāb kunid ammā Allāh
Allāh befülān qal'a merevid gerd-i ān megerdid

(35) Bu sürh-ı şerif ve beyān-ı laţif ol pādşāhuñ hikāyetini ve anuñ kendü üç oğluna vaşiyet ve naşihat eylemeklügidür böyle diyü ki (36) ey benüm nūr-ı didelerüm bu seferde benüm memleketlerümde fülān yerde bunuñ gibi tertīb vaz' eyleñ ve fülān maħalde buncılayın nevvāb-ı naşib (37) eyleñ ki benüm bu güne kārlar eyledüğüñize rızām vardur ammā Allāh haqqıçün fülān qal'aya gitmeñüz ve ol zātü's-şuver olan qal'anuñ eţrafını (38) tolanmañuz ki ben ol qal'a canibine sizüñ gitmeñüzden ve anı seyr ü temāşā itmeñüzden sizi nehy eylerüm didi

(3608) Meşnevī

Būd şāhī şāh- (39) rā bud se püser

Her se şāhibfiţnat u şāhibnazar

(3609) Meşnevī

Her yekī ezdigerī üstüdeter

Dersehā vü dervegā vü kerr ü fer

Bir pādşāh var idi (40) ol pādşāhuñ üç ođlı var idi her üçü şāhibfıtnat ve şāhibnazār idi ve üçü bile ehl-i kiyāset ve şāhib-i zekāvet (41) ve menba^c-ı hüner idi her biri bir ğayrısından minvech memdūhrek ve maḳbūlrek seḫā ve veġāda ve kerr ü ferde ya^{nī} bu şehzālerūñ birisi [P578a] (1) eger seḫāda ve eger ceng ü veġāda ve eger kerr ü ferde biri birinden ziyāde memdūh ve ziyāde maḳbūl idiler

(3610) Meşnevī

Piş-i şeh şehzādegān üstāde cem^c

Ḳurretü'l-(2) 'aynān-ı şeh hemçün se şem^c

(3611) Meşnevī

Ezreh-i pinhān zi'ayneyn-i püser

Miķeşid ābī naḫl-i ān peder

[H391b] Şāhuñ öñinde şehzādelər üç şeyḫ gibi şāhuñ (3) iki gözlerinūñ rüşenlüġi olub cemī^can ṭurmuşlar idi *ḳurretü'l-'ayn* meserret-i çeşm ve rüşenā-yı dāde ma^cnālarına isti^cmāl olunur (4) ya^{nī} ol pādşāhuñ ḫuzūrında ol üç şehzāde üç şem^c pādşāhuñ iki çeşminūñ meserret ve rüşenlüġi olub cemī^can (5) ṭurmuşlar idi püserūñ iki 'aynından gizlü yoldan ol pederūñ naḫl-i vücūdı bir āb çekerdı ya^{nī} bābānuñ vücūdı bir ḫurmā ağacı (6) gibidür ve püserūñ iki çeşmleri iki çeşme gibidür bir naḫl kendü ḳatında olan iki çeşmeden niçe āb cezb ḳılursa ve anlardan ne mertebe (7) neşv ü nemā bulursa pederūñ naḫl-i vücūdı daḫı rāh-ı maḫffiden püserūñ iki gözlerinden bir āb-ı ḫayāt çeker ve andan zevḳ ü şafā olur (8) ve neşv ü nemā bulur ve anu gördükçe anuñ vücūdı ter ü tāze ve şād u ḫurrem olur

(3612) Meşnevī

Tā ziferzend āb-ı in çeşme şitāb

Mīreved süy-ı riyāz(9) u mām u bāb

(3613) Meşnevī

Tāze mibāşed riyāz-ı vālideyn

Geşte cārī ‘aynişān z’īn her dü ‘ayn

Tā kim ferzendüñ vücūdından bu çeşmenüñ ābı (10) şitābla māderüñ ve bābānuñ ravza-yı vücūdları cānibine gider *mām* māder ve *bāb* bābāya dirler ya‘nī peder ve māderüñ vücūdları bir ravza (11) gibidür hāric-i ‘ālemde olan ravzalar ābdan neşv ü nemā buldukları ve çeşmelerden hayāt ve ʔerāvet oldukları gibi ferzendüñ vücūdında olan (12) ‘aynlardan ‘acele ve sür‘atle sürür ve hūbūr-ı ābı māder ve pederüñ ʔalbleri ravzalarınıñ cānibine ve anlarıñ bāğ-ı vücūdını ter ü tāze ider (13) vālidenüñ riyāz-ı ʔulūbı püserleri cānibinden gelen āb-ı şafādan ter ü tāze olur ol ikisiniñ gözleri ferzendüñ bu her iki gözinden (14) cārī olur ya‘nī pederüñ ve māderüñ gözleri bükārī oğullarınıñ her iki gözlerinden ötüri yaş aʔıdıcı olur şū i‘tibārla ki eger (15) ferzendlerinüñ iki gözünden yaş gelse anlarıñ dağı gözlerinden yaş cārī olur ve püserlerüñ vücūdına bir elem ü ıztırāb irse (16) anlarıñ çeşmleri çeşmelerinden āb zuhūra gelür ve ceryān ʔılır

(3614) Meşnevī

Çün şevved çeşme zibīmārī ‘alīl

Huşk gerded berg ü şāh-ı ān (17) naḥīl

(3615) Meşnevī

Huşki-yi naḥleş hemī güyed pedīd

Ki ziferzend ān şecer nem mīkeşīd

Çünkim çeşm bīmārlukdan ‘alīl ol naḥīlüñ berg (18) ü şāhı huşk olur *çeşmeden* murād ferzendüñ vücūdı ve *naḥl*dan murād peder ve māderüñ vücūdları olur ya‘nī çünkim ferzendüñ çeşme-yi vücūdı (19) hastelükden ‘alīl ve marīz olsa pederüñ ve māderüñ ol naḥīli tāze gibi olan vücūdlarınıñ berg ü şāhı ya‘nī a‘zā ve cevāriḥi ve ḥisleri (20) bīāb ʔalmış naḥl gibi huşk olur ve pejmürde ʔalür ol peder ve māderüñ naḥl-i vücūdunuñ olması ve pejmürde ve bīnem ʔalması (21) lisān-ı ḥālle āşkār

söyler belki lisân-ı kâlle dahı kendü derd ü gamını beyân eyler ki oğullarından şecer-
i nem çekdi ya'nî peder ve mäderüñ naḥl-i vücūdınıñ (22) şolması ve huşk olması
kendü şecere-yi vücūdlarınıñ semere-yi fuād olan evlādınıñ vücūdından gam ve
cefā çekmesini söyler ve neşv ü nemā (23) bulduklarını ta'bir eyler ki evlād semere-
yi fuāddur kemā kâle 'aleyhisselām¹⁴²⁴ *elveledu semeretü'l-kalbi ve innehu*
*maḥbenetun mebhālatun maḥzenet*¹⁴²⁵ revāhu [H392a] Ebū Ya'lā 'an Ebī Sa'īd ve kâle
(24) 'aleyhisselām *elveledu minreyḥani'l-cenneti*¹⁴²⁶ revāhu Ḥaḳīm 'an Ḥavle Binti
Ḥaḳīm evlādı vücūda getüren 'uḳāla anuñçün *evlādunā ekbādunā fein 'āşū* (25)
*eftenūnā ve in mātū āḥraḳūnā*¹⁴²⁷ dimişlerdür ḥadd-i zātında bunların ḥaste olması
peder ve mäderüñ riyāz-ı ḳalbini vīrān eyler ve ölmesi anları yaḳub sūzān (26) eyler
nitekim ḥayātında olmaları şād u ḥandān eyler

(3616) Mesnevî

Ey besā kārīz pinhān hemçünin

Muttaşıl bācān-ı tān ey ḡafilin

Ey buncılayın çokluk gizli (27) kārīz ey ḡafilin sizün cānuñıza muttaşıldur ya'nî bu
ferzendün vücūdından peder ve mäderüñ vücūdlarına nihānī bir şu yolu olduḡı ve
peder (28) ve mäderüñ vücūdları ol ṯarīḳ-i nihānīden zevḳ ü şafā aldıkları ve neşv ü
nemā buldukları gibi ey ḡafilin sizün cānuñızda ve ebdānıñıza dahı çok (29) nihānī
kārīzler muttaşıl olmışdur ve sizün cānuñız ve ebdānuñız ol nihānī olan yollardan
neşv ü nemā bulmuş ve ḳuvvet ü ḡidā almışdur

(3617) Mesnevî

¹⁴²⁴ 'aleyhisselām: 'aleyhişşalāti vessellām H

¹⁴²⁵ "Çocuk kalbin meyvesidir. O (çocuk) cimrilik, korkaklık ve üzüntü sebebidir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 426. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduḡu belirtilmiştir.]

¹⁴²⁶ "Çocuk cennet kokularından bir kokudur. (Cennet rızıklarından bir rızıktır.)" Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 428. [Hadisin zayıf olduḡu belirtilmiştir.]

¹⁴²⁷ "Çocuklarımız bizim ciḡerpârelerimizdir. Yaşadıkları zaman bizi fitneye düşürürler. Öldükleri zaman da bizi yakıp kavururlar." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 428.

Ey⁽³⁰⁾ keşide z'āsmān u ezzemīn

Māyehā nāgeşte cism-i tu semīn

(3618) Meşnevī

Ten zieczā-yı zemīn düzdīdeyī

Pāre pāre z'īn ü ān bübrīdeyī

Ey āsmāndan (31) ve zemīnden māyeler çekmiş kimse tā kim senüñ cismüñ semīn olmuştur ya'nī āsmān ve zemīnden şol māyeleri cezb itmişsindir ki (32) hattā senüñ cismüñ ferbiḥ olmak mertebesin bulmuştur sen teni cihānuñ cüzvlerinden uğurlamışsındur ya'nī bu bedeni eczā-yı 'ālemden aḥz (33) kılmışsındur bundan ve andan pāre pāre kesmiş ve almuştur

(3619) Meşnevī

Ezzemīn ü āftāb u āsmān

Pārehā berdūḥtī bercism ü cān

Meşelā zemīn- (34) den ve āftābdan ve āsmāndan cism ü cān üzre pāreler dikdün cāndan murād bunda rūḥ-ı ḥayvānīdür ādemoğlunuñ yiyüb içdüğü ne kadar var (35) ise zemīndendir her bār ki bir ğıdāyı yine cismine bir pāreyi dikmiş ve yamamış olur ve yedüğü ğıdālar ne kadar var ise āftābuñ ḥarāretiyle (36) ve āsmānuñ āb u seḥābıyla neşv ü nemā bulur pes bu i'tibārla āftāb ve āsmāndan cismine birer pāre alub dikmiş olur ki eger āftāb-ı 'ālemtāb (37) ve āb u seḥāb olmayaydı zemīnde benī ādem ve ḥayvānāt yiyecek ve kuvvet ü ğıdā ḥāşıl olmazdı pes cism-i ādemīnüñ kuvvet ü ğıdāsı ve neşv (38) ü nemāsı zemīnden ve āsmāndan ve āftābdan ve kevākibden olur ki kevākib-i seyyāreden her bir kevkeb ādemīnüñ cismine raḥm-i māderde nuḥfe- (39) lük ḥālinden velādet zamānına gelinceye dek terbiye eyledükleri ḥükemā ve ehl-i tecrübenüñ kitāblarında mezkūr olmuştur ve bunuñ taḥkīki cild-i (40) evvelüñ āḥirine qarīb *su'āl-i ān merd-i kāfir ezemīrū'l-mu'minīn*

sürhında *heft aḥter her ceninrā müddetī* beytinüñ şerhinde mürür (41) eyledi anda taleb olına

(3620) Meşnevī

Tā¹⁴²⁸ tu pindārī ki burdī rāygān

Bāz nestānend eztu īn ü ān

(3621) Meşnevī

Kāle-yi düzdāde nebud pāydār

[P578b] (1) *Līk āred düzdrā tā pāy-ı dār*

Tā¹⁴²⁹ sen ḡann eyler misin ki bunları rāygān iletdüñ senden bunı ve anı girü almayalar ya‘nī sen böyle mi ḡann u kıyās (2) eylersin ki bu bedenüñde olan ḡarāretleri ve bürüdetleri ve yübüsetleri ve ruḡūbetleri [H392b] ve bād u ḡāk ve āb u āteşden ḡāşıl olan cüzvleri (3) ve cānuñda olan kuvvetleri senden girü almayalar ve sen bunları rāygān u müftine aḡz itmiş olasin sen bunı böyle ḡann u kıyās (4) eyleme belki bu bedenüñde olan cüzvlerüñ her birini bir ma‘denden istirāka ve isti‘āda eylemişsindir masrūk u müste‘ār olan metā‘ ise (5) pāydār olmaz līkin düzdi pāy-ı dāra dek getirür *pāy-ı dār*dan murād maḡall-i mevt ü helāk olur ya‘nī sen ki bu eczā-yı cismüñ her birini (6) bir ma‘denden uğurlamışsındur masrūk olan metā‘ ise pāydār ve berḡarār olmaz velīkin ‘ākıbet sārık olan kimseyi maḡall-i helāk (7) u bevāre getirür ve anda ol sārık mürde ve maḡtül olub herkes kendü mülkini ve masrūk olan raḡtını girü alur

(3622) Meşnevī

‘Āriyest īn (8) kem hemībāyed feşārd

K’ānḡā begriftī hemī bāyed ḡüzārd

Bu ‘āriyyetdür eksik şıkışdurmaḡ gerek ki ol nesneyi ki aḡz itdüñ (9) anı ḡomak gerek ya‘nī bu bedenüñde olan ‘üzvler ve cüzvler nefsu‘l-emre naḡar eyleseñ

¹⁴²⁸ Tā: Yā H

¹⁴²⁹ Tā: Yā H

‘ariyetdür sen anuñ her birini bir ma‘denden alub kendü (10) cesedüñ çüvālına şıkışdurmuşsındur çünkim her bir cüzvüñ bir āḥer maḥalden ‘ariyyetī ola bu ‘ariyyetī olan cüzvleri az şıkışdurmaḡ (11) gerekdür zīrā ol nesneleri ki sen bir maḥalden ‘ariyyetī alduñ lābüdd anı yine ol maḥalle ḡomaḡ ve anı müste‘ārün minh olan şey’e virmek gerekdür (12) çünkim senden bir nesneyi girü alalar sen aña çok māyil olmaḡ ve anuñla ülfet ü ünsiyet ḡılmaḡ saña lāzım olanlardandur

(3623) Meşnevī

Cüz nefaḡtu (13) *k’ān zi Vehhāb āmedest*

Rūhrā bāş digerhā bīhudest

Nefaḡtudan ḡayrı ki ol Vehhābdan gelmişdür rūḡ için ol ol ḡayrılar (14) beyhüdedür ya‘nī bu eczā-yı beden ‘ariyyetdür bunu kendüñe cem‘ idüb çok ḡoldurmaḡ gerek ki ol ‘ariyyetī olan cüzvleri ki sen bir maḡal- (15) den aḡz itdüñ anı saña terk eylemek gerek illā şol ḡaḡḡında *nefaḡtu fihī*⁴³⁰ dinilen rūḡı terk eylemek gerekmez ki ol saña Vehhāb-ı muḡlaḡ- (16) dan gelmiş ve senüñ zātuñ va ḡaḡḡatüñ andan ‘ibāret olmuşdur imdi ol rūḡ-ı ilāḡı ve nefḡa-yı Rabbānī için ol ki ol ḡayr cüzv- (17) lerüñ ve ‘üzvlaruñ beyhüdedür

(3624) Meşnevī

Bīhude nisbet becān mīḡüyemeş

Nī benisbet bāşani‘-i muḡkemeş

Cāna nisbetle aña beyhüde direm anuñ muḡkem (18) olan şāni‘ine nisbetle ya‘nī ey insān biz saña rūḡ-ı ilāḡı ve nefḡa-yı Rabbānī olan zātuñla ol ve ol ḡayr ‘üzvlaruñ ve cüzvlerüñ (19) beyhüdedür didük bu sözi muḡlaḡ dimemişimdür belki ol cüzvlere ben cāna nisbetle beyhüde direm yoḡsa ol cüzvlerüñ muḡkem olan şāni‘ine (20) nisbetle ben anlara beyhüde ve ‘abeş dimezem ki şāni‘-i ḡaḡḡım aşlā bir şey’i beyhüde ve ‘abeş ḡaḡḡ eylememişdür nitekim *ve mā ḡalaḡnā’s-semā’e velarḡa ve mā* (21)

⁴³⁰ “Onu ruhundan üflediḡim zaman.” (Hicr 15/29)

*beynehumā bātılā*¹⁴³¹ buyurmuşdur ve dağı *efe ḥalaḫnākum ‘abeşen ve ennekum ileynā lā turce‘ün*¹⁴³² demişdür aşlā o ‘alīm ü ḥaḫīm olan üstād bir şeyi ‘abeş ḥaḫ eylememişdür (22) bāḥuşuş ki insānı insānuñ cisminde ve rūḥında aşlā bir ‘abeş ‘uzvı ve cüzvi yoḫdur belki naḫar eylesen anuñ her her bir ‘uzvı ve cüzvi (23) yoḫdur belki naḫar eylesen anuñ her bir ‘uzvı ve cüzvi liḫikmetin ve limaşlahatin ḥaḫ olmuşdur ammā ‘āriyyetī olan cüzvler insānuñ [H393a] rūḥına ve zātına göre beyhüde- (24) lerdür pes ‘ārif olub serçeşme-yi ḥayāt-ı ebediyyeden meded bulmağa ve nüş ḫılmağa sa‘y u gūşiş eylemek lāzımdur

Beyān-ı istimdād-ı ‘ārif (25) ezserçeme-yi ḥayāt-ı ebedī ve müstaḡnī şuden-i ü ezistimdād u ictizāb ezçeşmehā-yı ābhā-yı bīvefā ki ‘alāmetuhū zālike’t-tecāfi ‘andāri’l-gurūr

(26) Bu sūrḥ-ı şerīf ḥayāt-ı ebediyye serçeşmesinde ‘ārifüñ istimdād ḫılmasınıñ ve andan meded ü ḫıvvet bulmasınıñ ve ol ‘ārifüñ bīvefā olan (27) āblaruñ çeşmelerinden istimdād u ictizāb eylesesinden müstaḡnī olmasınıñ beyānıdır ki *bīvefā olan çeşmelerden* murād bu dünyāda cismānī olan (28) ḥayāta ve ḫıvvetlere meded gelen maḫaller olur ve *serçeme-yi ḥayāt-ı ebediyyeden* murād zāt-ı ilāhī olur ve ‘ārif zāt-ı ilāhīden ve rūḥ-ı Rabbānīden meded bulduḫdan (29) şoñra bu bīvefā olan cismānī ḫıvvet ü ḡıdādan ve ni‘met ü devlet-i dünyādan müstaḡnī olur mücānebet ḫılır ki bunuñ ‘alāmeti dār-ı gurūrdan tecāfi (30) ve tebā‘üd eylemekdür nitekim **İbn Mes‘ūd Ḥazretleri** Nebīden ‘aleyhişşalāti vesselām rivāyet buyururlar ḫāle şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *izā daḫale’n-nūru’l-* (31) *ḫalbe inşeraḫa ve infeseḫe ḫālū ve mā ‘alametu zālike yā Resūlallāḫ ḫāle ‘aleyhisselām etticā fi‘andāri’l-gurūr*

¹⁴³¹ “Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri biz boş yere yaratmadık.” (Sād 38/27)

¹⁴³² “Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?” (Mü’minün 23/115). Bu ayet, Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: “*efehabistum ennemā ḫalaḫnākum ‘abeşen ve ennekum ileynā lā turce‘ün*”

velinābeti ilādāri's-sürūr vette'ehhibu (32) *lilmevti kable nüzūlih*¹⁴³³ ya'nī kaçan nūr-ı
īmān ve 'ırfān kalbe dāhil olsa ol kalb münşeriḥ ü müttesi' olur aşḥāb aytdılar yā
Resūlallāh anūñ (33) 'alāmeti nedür Ḥāzret-i Nebī 'aleyhişşalātı vesselām buyurdılar
dār-ı gurūrdan tebā'ūd eylemek ve dār-ı sürūra inābet ve rücū' kılmak ve mevt-i
nāzil olmazdan (34) evvel mevte müsta'id ü ḥāzır olmaḳdur didi

ki ādemī çün bermededhā-yı ān çeşmehā i'timād kuned derṭaleb-i çeşme-yi bākī
dāyim süst şūd

(35) *Nazm*

Kārī ziderūn-ı cān tu mibāyed

K'ez'āriyetī turā derī negşāyed

Yek çeşme-yi āb ezderūn-ı ḥāne

Bih z'ān cuyī ki ez- (36) *birūn miāyed*

zīrā ādemī çünküm ol bīvefā olan çeşmelerüñ mededleri ve fāyideleri üzre i'timād
eyleye çeşme-yi bākīnūñ ṭalebinde dāyim süst (37) olur zīrā vefā olan dünyānūñ
ḥayātı ve lezzeti çeşmelerüñ üzerine bir kimsenüñ teşne olması ve i'timād kılması
çeşme-yi bākī ve ḥayāt-ı (38) ḥaḳīḳīnūñ ṭalebinden anı men' kıılır lāzım geldi ki
senüñ derūn-ı cānuñdan bir kār gerek bir 'āriyyetī kārden ve cismī bii'tibārdan saña
bir ḳapu (39) açılmaz ḥānenüñ derūnından bir āb çeşmesi şol bir cūydan yegdür ki
taşradan iḳerüye gelür ḥulāşa-yı kelām böyle dimek olur ki saña (40) enfa' ve evlā
olan kār u şān kendü cān iḳinden zuḥūra gelen kār u şāndur ki ol senüñ kendü ḥālūñ
ve mülküñdür saña (41) 'āriyyetī olan kār u şāndan bir fetḥ-i bāb olmaz zīrā taḳlīdle
olan kār u 'amelden bāb-ı ma'nevī güşāde olmaz hem derūn-ı [P579a] (1) ḥāne-yi
dilden bir āb-ı ḥayāt çeşmesi şol 'āriyyetī olan ve taşradan gelen āb-ı ḥayāt cūyından
yegdür taşradan gelen [H393b] ḥayāt-ı 'āriḳī ve 'ilm-i (2) taḳlīdī bir bahāne ile

¹⁴³³ “Nur kalbe girdiği zaman kalb ferahlık duyar ve genişler. ‘Onun alāmeti nedir, ey Allah’ın Resūlü?’
diye sordular. Resūlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: ‘Aldanma evi olan dünyadan uzaklaşmak, sürūr evi
olan āhirete yönelmek, ölüm gelmeden ölüm için hazırlanmaktır.’” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin
Mesnevī Şerhi*, s. 429. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

münkaṭı' olmak k̄abildür ammā aṣlī ve zātī olan ba'z 'arīza ile münkaṭı' ve zāyil olmaz kemā k̄ile *lāyezūlu mā bizzāt bimā* (3) *bil'arz*¹⁴³⁴

(3625) Meşnevī

Ḥabbezā kārīz-i aṣl-ı çīzhā

Fāriğet āred ez'īn kārīzhā

Ne güzeldür şey'lerüñ aṣlınuñ kārīzi seni bu kārīzlerden fāriğ getirür *kārīz* (4) yol altında pinhān olan şu yolına dirler bunda murād āb-ı hayāt-ı ebediyyenüñ yoludur ya'nī cemī'-i eṣyānuñ aṣlı olan āb-ı hayāt-ı ebediyye (5) yolu ne maḥbūb yoldur ki seni bu hayāt-ı fāniye ve lezzet-i zāyile yollarından fāriğ getirür ve müstağnī eyler

(3626) Meşnevī

Tu zişad yenbū' şerbet mīkeṣī

(6) Her çi z'ān şad kem şeved kāhed hoşī

Sen yüz yenbū'dan şerbet çekersin her ne ol yüzden kem ola hoşluk nākış olur *yenbū'* bunda (7) çeşme ma'nāsınadır ve *şad yenbū'*dan murād bunda yüz güne lezzet-i fāniyenüñ menba'ları olur ve tavzīḥ-i ma'nā böyle demek olur ki ey esīr-i lezzet-i fāniye (8) sen yüz güne menābi'den şerbet çekersin ve niçe dürlü yerden lezzet bulursın ve ḥazz u rāḥat alursın çünkim ol niçe yüz lezzet menba'larından (9) birisi eksik ola ve aña fenā gele senüñ hoşluğuñ daḥı nākış olur ve ḥazz u lezzetüñ fenā gelür

(3627) Meşnevī

Çün becūşed ezderün çeşme-y seni

Z'istirāk-ı (10) *çeşmehā gerdī ğanī*

Çünkim derūndan çeşme-yi seni cūş eyleye çeşmelerden istirāka eylemeden ğanī olursın ya'nī çünkim derūn-ı dilden bir 'ālī ve seni (11) çeşme-yi ma'nevī ve āb-ı

¹⁴³⁴ "Zat ile asl olan arazla süreklidir."

ḥayāt-ı ḥaḳīkī cūş u ḥurūş eyleye fānī olan çeşmelerüñ şularını istirāk eylemeden müstağnī olursın ve ferāgat (12) kılırsın

(3628) Meşnevī

Ḳurretu'l-‘aynet çü z’āb u gil buved

Rātibe-y ĩn ḳurre derd-i dil buved

Senün ḳurretu'l-‘aynuñ çünkim āb ve gilden ola bu ḳurrenüñ (13) rātibesi derd-i dil olur ya‘nī senüñ gözüñüñ rüşenālugu ve meserreti çünkim mā ve ĩnden ola ve ḥākten zūhūra gelen ğidālar- (14) dan ola bu ḳurretu'l-‘aynuñ vażīfesi göñül derdi olur ve bu āb ve gilden zūhūra gelen ğidāya mübtelā olmağ gönle ḥastelük virür

(15) *(3629) Meşnevī*

Ḳal‘arā çün āb āyed ezbirün

Derzamān-ı emn bāşed berfüzün

(3630) Meşnevī

Çünki düşmen gird ān ḳal‘a tened

Tā ki ender ḥūñşān ğarḳa kuned

(16) *(3631) Meşnevī*

Āb-ı bīrūrā bebürrend ān sipāh

Tā nebāşed ḳal‘arā z’ānhā penāh

(3632) Meşnevī

Ān zamān yek çāh-ı şūrī ezderün

Ne zışad ceyḥün-ı şīrīn ez- (17) birün

Ḳal‘anuñ çünkim şuyı taşradan gele ol āb zamān-ı eminde berfüzün olur ya‘nī a‘dā olmaduğı ḥінде ziyāde olub ḳal‘aya (18) gelür ve ehl-i ḳal‘aya meded kılır çünkim düşmen ol ḳal‘anuñ eṯrāfına ṭolana ve iḥāṭa kıla tā kim ḥün içre ol ehl-i ḳal‘ayı ğarḳ eyleye (19) ve anuñ içinde olan ṭāyifeyi zebün u mağlūb idüb helāk kıla ol düşmen ‘askeri bīrūndan olan şuyı keserler ve ḳal‘adan (20) anı men‘ iderler ta kim ehl-i

kal'anuñ anlardan penāhı olmaya ya'nī ol düşmen askerinden ilticā idecek yerleri ve kendüleri hıfz ide- (21) cek bir şey'leri olmaya ol zamānda içerüden bir şür kıyu [H394a] taşradan olan yüz ceyhün-ı şirinden bihter olur zırā hāricden gelse (22) şirīn olan āb-ı ceyhūnuñ hinde kal'a ehline menfa'ı olmaz ammā kal'a içre olan bir tozlu kıyu ol hinde mededresān (23) olur ve bizzarūrī nef' kıılır pes taşradan gelmeden vücūd kal'asına içerüden hāşıl olan evlādur zırā bu bir meseldür maķşūd bundan kal'a-yı (24) bedendür ve beden kal'asına hāricden hāşıl olan ve taşradan gelen ilm ü fiṭnatdan ve hayāt u rāhat ve zevk ü lezzetden derūndan (25) hāşıl olan ilm ü fiṭnat ve hayāt ve zevk ü lezzet yegdür dimek olur

(3633) Meşnevī

Ḳāṭi' u'l-esbāb leşkerhā-yı merg

Hemçü dey āyed beḳat'-ı (26) şāh u berg

(3634) Meşnevī

Dercihān nebved mededşān ezbahār

Cüz meger dercān bahār-ı rüy-ı yār

Mergüñ ḳāṭi' u'l-esbāb olan leşkerleri şāh ve (27) bergüñ ḳaṭına şitānuñ geldügi gibi gelür mevtüñ ḳāṭi' u'l-esbāb olan leşkerlerinden murād emrāz-ı mühkile olur ya'nī şāh ve bergi ḳaṭ' eylemege (28) ve pejmürde ve efsürde kılub ol bergi hāke dökmege şitā niçe gelürse mevtüñ sebepleri ḳaṭ' eyleyen leşkerleri ki emrāz-ı mühlikedür insānuñ (29) bedenine gelür ve müstevlī olur ol hinde şāh ve berge bahārdan meded olmaz illā meger cānda rüy-ı yārüñ bahārı olsa ya'nī ḳāṭi' u'l-esbāb (30) olan mevtüñ leşkerleri bād-ı hazān gibi gelür ābdan üzre müstevlī olduğda cihānda bahār hayāt-ı fānīden ol bedenlere ol zamānda meded (31) ü mu'āvenet olmaz meger şol kimse ki meded olur ve ol hinde hayāt gelür ki anuñ ḳalbinde rüy-ı yār-ı haḳīḳinüñ bahārı ola ki ol (32) hemişe dāyim ve bāḳīdür anuñ devām u beḳāsı sebebiyle bāg-ı derūn daḳı hayāt u leṭāfetden hālī olmaz

(3635) *Meşnevî*

Z'ân laḳab şud ḥākrā dārü'l-ğurūr

(33) *K'û keşed pārā sipes yevme'l-'ubūr*

(3636) *Meşnevî*

Pîş ezân berrāst u berçep mīdevīd

Ki büçīnem derd-i tu çizī neçīd

Ḥāke andan ötürî darü'l-ğurūr (34) laḳab oldı ya'ñî bu 'ālem-i ḥāke anuñçün darü'l-ğurūr diyü laḳab virildi ki ol ḥāk 'ālemi sen bu 'ālemden 'ubūr eyledigüñ günde (35) ayağını girü çeker ammā yevm-i 'ubürdan muḳaddem bu dünyā senüñ sağ yanuña ve şol yanuña yilerdi böyle diyü ki senüñ derdüñi direr ve deḡşürirüm (36) bir çiz deḡşürmedi ya'ñî bu 'ālem-i ḥāke anuñçün dārü'l-ğurūr dinilür ki insānı bu maḡrūr eyler bu dār-ı dünyādan 'ubūr eylemezden muḳaddem sağ (37) cānibden ve şol cānibden bunuñ zīnetleri ve revnaḳ u devletleri pāyān olur ve benī ādeme lisān-ı ḥalle böyle dir ki gel baña māyil (38) ol ben senüñ derdüñi ve ḡamuñı dirüb deḡşürirüm ve senden derd ü ḡamı izāle eylerüm ammā yevm-i 'ubürda aşlā derd ü ḡamdan bir şey (39) deḡşürmeyüb ayağını girü çeker ve senden i'rāz eyler bu eclden buña dārü'l-ğurūr didiler

(3637) *Meşnevî*

Ū begüftī mer turā vaḳt-i ḡamān

Dūr eztu renc (40) ü deh kuh dermiyān

(3638) *Meşnevî*

Çün sipāh-ı renc āmed best dem

Ḥod nemīḡüyed turā men dīdeem

Ol dünyā saña yevm-i 'ubürdan muḳaddem ḡamlar vaḳtinde (41) ḥāṭırnüvāzluk idüb dirdi senden renc ıraḳ olsun ve senüñle derd ü renc miyānında olan on taḡ olsun ve derd ü [P579b] (1) ü belā senden niçe merḫale ve menzile dūr u ba'īd ḳalsun [H394b]

çünkü sipāh-ı renc ü belā gele ki ve demi bağlaya ḥod dünyā ben seni gördüm dimez ya'nī (2) ol dünyā şol kadar ğaddāre ve mekkāre ve bīvefādur çünkü derd ü miḥnet ʿaskeri gelüb senüñ ağzuñı ve nefesüñi bağlaya ol ḥinde (3) ol bīvefā ḥod ben seni gördüm bile demez pes anuñ sen yüze gülmesine ve vişālini ʿarza kılmasına ve senüñle yār u enīs olurum (4) dimesine zinhār aldanma ve mağrūr olma

(3639) Meşnevī

Ḥak pey-i şeytān bed'īn sān zed meşel

Ki turā derrezm āred bāḥiyel

(3640) Meşnevī

Ki turā yārī dihem men bātuvem

(5) Derḥaṭarhā pīş-i tu men mīrevem

(3641) Meşnevī

İsperet bāşem geh-i tīr-i ḥadeng

Maḥlaş-ı tu bāşem ender vaqt-i teng

(3642) Meşnevī

Cān fedā-yı tu kunem derinti'āş

(6) Rüstemī şīrī helā merdāne bāş

Ḥak Te'ālā Ḥazretleri bu ḥile ve gurūr sebebiyle şeytāndan ötüri meşel urdı ya'nī *felā tegurrannekumu'l-ḥayātu'd-* (7) *dunyā ve lā yegurrannekum billāhil ğarūr*¹⁴³⁵ diyü Ḥak Te'ālā ḥayāt-ı dünyāya mağrūr olmadan ve daḥı şeytān insānı Allāhla mağrūr eylemeden nehy eyledi (8) ve şeytānuñ ğarrār olması ḥuşuşında bu güne ḍarb-ı meşel eyledi ki seni ey benī ādem ḥileler ol şeytāndan rezme ve cenge getirür böyle (9) diyü ki ben saña yārīlük virem ben senüñle bileyüm nitekim Kureyşe *inni cārun lekum*¹⁴³⁶ didi ḥaṭarlarda ben senüñ öñinde giderüm ve saña (10) pīşvā olub

¹⁴³⁵ "Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı (şeytan) da Allah hakkında sizi kandırmassın!" (Fâtır 35/5)

¹⁴³⁶ "Şüphesiz ben sizin yardımcınızım." (Enfâl 8/48)

zararları senden def' iderüm tîr-i ĥadeng vaĥtinde ben saña isper olurum ya'nî
ĥadeng ağacından düzüli oĥ (11) senüñ cānibine atıldıĥda saña ĥalkān olurum ve
aña ĥarşu ĥururum müzāyaka güninde ve miĥnet ü 'usret zamānında senüñ ben (12)
maĥlaşuñ olurım ve necāt ve ĥalāşa vesîle olub delālet kılrım inti'āş vaĥtinde cānı
saña fedā eylerüm *inti'āş* düşdükden soñra ĥalkmaĥa dirler ya'nî (13) sen bir yere
düşüb ĥalkmaĥa sa'y kılduĥuñ vaĥtinde ben saña rûĥumı fedā eylerüm ve sana
destgîr olub seni ĥākden ĥaldururum sen bir şîr (14) Rüstemsin sen hele merdāne ol
ya'nî aslan gibi bir Rüstemsin taĥķikā merdāne ol ve fülān düşmenüñle ceng ü
ĥuşümet kıll ne ĥorĥarsın sen (15) ĥod bir merd-i dilîrsin ve saña ĥālib yoĥdur
nitekim Ķureyşe daĥı *lā ĥālibe lekumu'l-yevme*¹⁴³⁷ didi ve anlara daĥı 'amellerini bu
güne tezyîñ ü tesvîl (16) eyledi ki ĥışşası üçünci defterüñ evāĥirine ĥarîb *ĥüften-i*
şeytān Ķureyşrā sürĥında *hemĥü şeytān dersipeh şud şad yekum* beytinüñ şerĥinde
(17) mürür eylemişdür anda ĥaleb olına

(3643) *Meşnevî*

Süy-ı küfres āvered z'în 'işvehā

Ān ĥüvāl-i ĥud'a vü mekr ü dehā

(3644) *Meşnevî*

Ķün ĥadem binhād derĥandek fütād

(18) *Ū beĥāĥākāĥ u ĥande leb ĥüşād*

(3645) *Meşnevî*

Ĥey biyā men ĥam'ĥā dārem zitu

Güyedeş rev rev ki bîzārem zitu

(3646) *Meşnevî*

Tu netersîdî zi'adl-i Kirdĥār

(19) *Men hemîtersem dü dest ezmen bedār*

¹⁴³⁷ "Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur." (Enfâl 8/48)

Anı bu güne ‘işvelerden ve hîlelerden küfr cānibine götürür ol meger dehā çüvālî olan şeytān (20) *dehā* bunda zarāfet ma‘nāsınadır ya‘nî ol hud‘a ve mekr ve zarāfet çüvālî olan şeytān ol ‘aķılsızı bu güne ‘işvelerden küfr (21) cānibine getirür çünkim ol nādān küfre ķadem ķoya ve hāndek-i nāra dūşe ol şeytān ķahķahā ile gülmege leb aķar ve ķahķahā (22) idüb kendüsine i‘timād eyleyen nādānuñ hāndek-i nāra dūşdüğine güler bu kerre ol maġrūr u felāket- [H395a] me’āb ol fettān u ġarrāre (23) dir hey gel ey baña bundan muķaddem yār olan ben senden ķama‘lar ve recālar ķutarum sen hōd baña böyle zamānda yār u mu‘īn olsañ (24) gerek idi şeytān ol maġzūle dir yūri yūri ben senden bīzār u berīyem sen Kirdġār Hāzretlerinüñ yolından (25) ķorkmaduñ ve kāfir olduñ ben ol pādşāhuñ ‘adlinden ķorkarum benden iki elüñi ġirü ķut benden saña (26) dermān yoķdur diye ve yine bu güne tevbīh ü takrī‘ eyleye nitekim Hāķ Hāzretleri ol ġaddār u ġarrāruñ mekr ü telbīsinden hikāye idüb sūre-yi Hāşruñ āhirinde (27) buyurur *kemeseli’s-şeytāni iz ķāle lilinsānikfur felemmā keferē ķāle innī berī’un minke innī eġāfullāhe Rabbe’l-‘ālemīn fekāne ‘āķıbetehumā ennehumā finnāri hālidayni* (28) *fihā ve zālike cezā’u’z-zālimīn*¹⁴³⁸

(3647) *Meşnevī*

Güft Hāķ hōd ü cūdā şud ezbihī

Tu bed’īn tezvīrhā hem key remī

Hāķ Te‘ālā Hāzretleri didi ol maġrūr olan insān (30) hōd bihlükden mekrüñle cūdā oldu ve sa‘ādetden maġrūr ķaldı ve bedbaġt u şaķī oldu ey mel‘ūn sen bu tezvīrlerle ķaçan ķurtılır- (31) sīn ve ben senden berīyem ve Allāhdan ben ķorkarum dimekle benüm ‘azāb u ‘iķābumdan niķe hālāş olursın pes ikiñüz bile nārda mu‘azzeb ķalursız dimek (32) olur

¹⁴³⁸ “Münāfikların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana: ‘İnkâr et’ der. İnsan inkâr edince de: ‘Ben senden uzaġım, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım,’ der. Nihayet ikisinin de sonu, içinde ebedî kalacakları ateş olacaktır. İşte bu, zalimlerin cezasıdır.” (Hāş 59/16-17)

(3648) Meşnevî

Fâ'ıl ü mef'ül derrûz-ı şümâr

Rüsiyâhend ü harîf-i sengsâr

Rûz-ı şümârda fâ'ıl ü mef'ül rüsiyâhlar ve harîf-i sengsârlardur *fâ'ıl* (33) den murâd bunda şeytân ve *mef'ül*dan murâd şeytânun matlûbı olan insân olur velîkin 'amel-i kavm-i Lûtı işleyen ve anda mef'ül olana dağı (34) olur ya'nî eger şeytân ve eger şeytânun mef'ülü olan insân ikisi bile rûz-ı şümârda yüzleri kara ve kendüleri sengsâr olmağa (35) harîfler ve müşâhiblerdür ki yevm-i âhîretde dağı anlara recm olunur ve anlar mercümlardur

(3649) Meşnevî

Rehzede'v rehzen yakîn derhüküm ü dâd

Derçeh-i bu'dend⁽³⁶⁾ ü derbi'se'l-mihâd

(3650) Meşnevî

Gülrâ vü gülrâ k'ürâ firîft

Ezhalâş u fevz mibâyed şikîft

(3651) Meşnevî

Hem har u hem hargîr ĩncâ dergilend

Ĝâfilend ĩncâ vü âncâ âfilend

(36) Yolu urulmuş ve yol urucu yakînen hükümde ve dâddadır bu'd çâhında ve bi'se'l-mihâddadır *bi'se'l-mihâd* mağall-i habîs ma'nâsınadır ya'nî yol (37) urucu şeytân ve şeytâna mağlûb olub gümrâh olan insân-ı yakîn budur ki Hâk Te'âlânuñ bunlar hükminde ve 'adlinde dururlar ve bu'd (38) u hırmân kapusunda tûrucılar ve bi'se'l-mihâd olan cây-ı habîsde karar idicilerdür güle ve şol güle ki ol güli aldadı halâşdan ve fevz- (39) den şabr itmek gerek *şikîft* bunda şekîb ma'nâsınadır şol gül ve ahmağa ve ol gül u ahmağ aldayan ve mağrûr eyleyen şeytâna yevm-i kıyâmetde (40) Hâk Te'âlânuñ 'azâbından halâş olmadan ve fevz ü necât bulmadan şabr

eylemek gerek ki anlara ol gün hergiz ‘azāb-ı Hudādan hālāş (41) ve necāt olmaz pes bizzarūrī şabr eylemek lāzım gelür hem h̄ar ve hem h̄argīr bu maḥalde gilde dururlar bu dünyāda gāfiller ve ol ‘ālemde āfillerdür ya‘nī [P580a] (1) şeytāna tābi‘ olan h̄arlar ve daḥī h̄arlar gibi olan kimseleri t̄utan ve avlayan şeytānlar bu ‘ālemde ‘işyān u tuḡyān balçığında dururlar bu ‘ālemde balçıkda olduk- (2) larından gāfillerdür ve ol ‘ālemde āfiller ve zāyillerdür ki ‘azāb içre hemīşe āfil ü zāyil [H395b] olmada ve yine ‘azābı zevk itmeden ötüri vücūda gelmede dururlar (3) ki hemīşe ‘azāb-ı elīme giriftārdurlar

(3652) Meşnevī

Cüz kesānīrā ki vā gerdend ezān

Derbahār-ı fazl ayend ezḡazān

(3653) Meşnevī

Tevbe ārend ü Hudā tevbepezīr

Emr-i ü gīrend ü H̄aḡ (4) ni‘melemīr

İllā şol kimseler ki anda girü döneler h̄azāndan bahār-ı fazla gelürler ya‘nī şol kimseler için fevz ü h̄alāşdan şabr eylemek lāzım olmaz ki (5) şeytānuñ firīb ü h̄ud‘asından rücū‘ ideler ve h̄azān mevsimi gibi olan hevā-yı nefsanīden h̄alāş olub H̄aḡ Te‘ālā H̄azretlerinüñ (6) fazl u raḡmeti bahārına geleler tevbe getüreler ey Hudā-yı Te‘ālā H̄azretleri tevbeyi q̄abūl idicidür kemā q̄āle te‘ālā **ve huvellezi yaq̄belu’t-tevbete ‘an‘ibādihī ve ya‘fū ‘ani’s-seyyi’āt**⁴³⁹ (7) ol Hudānuñ emrini t̄utalar ve H̄aḡ Te‘ālā H̄azretleri ni‘melemīrdür ya‘nī meḡer ki bu şıfatla mevşūf olan kimse fevz ü h̄alāş bulur ve āfil ü zāyil olmaz (8) ammā şeytāna uyanlar ve emr-i H̄aḡka muḡālefet kılanlar ve bītevbe olanlar el‘iyāzubillāh fevz ü necāt bulmazlar ve mu‘azzeb olmadan q̄urtılmazlar dimek olur

⁴³⁹ “O, kullarının tevbesini kabul eden, kötülükleri bağışlayandır.” (Şârâ 42/25)

(3654) *Meşnevî*

Çün berārend (9) *ezpeşīmān hanīn*

‘Arş lerzed ezenīnū’l-muznibīn

(3655) *Meşnevî*

Ān çünān lerzed ki māder berveled

Destşān gīred bebālā mīkeşed

(3656) *Meşnevî*

K’ey Hudā tān vāharīde ezgarūr

(10) *Nek riyāz-ı fazl u nek Rabb-i ğafūr*

Çünkü tā’ib olanlar peşīmānlukdan enīn getüreler ‘arş-ı a‘lā mu‘azzeb olanlarıñ enīn ü nālesinden lerzān (11) olur ancılayın lerzān olur ki māder veledi üzre lerzān olur ya‘nī ana oğlınuñ üzerine niçe lerze kılsa ve ne mertebe müşfik ü mihrbān olursa (12) müznibler dağı enīn ü nāle eyledüklerinde ‘arş-ı a‘lā anlarıñ üzerine māder gibi müşfik ü mihrban olur anlarıñ elini tutar ve anları bālāya ve mertebe-yi a‘lāya (13) çeker böyle diyü ki ey Hudā-yı Te‘ālā sizi ğarūr u şerrinden girü almışdur işte fazl ravzaları ve işte Rabb-i ğafūr *ğarūr* feth-i ğaynla şeytāna (14) dirler zamm-ı ğaynla aldanmak ma‘nāsına olsa hem cāyızdır ya‘nī arş-ı a‘lā lisan-ı melekūtiyye ile bunlara böyle dir ki ey mü’minler ve nāyibler Hudā-yı Te‘ālā (15) sizi şeytāna aldanmağdan kırtardı ve girü aldı imdi işte sizün için fazl u kerem ravzaları ve dağı ğafūr u raḥīm olan Rabbiñüz hāzır- (16) dur ğam çekmeñ ki ni‘met-i ebediyye ve sa‘ādet-i sermediyye sizün için hāşıldur

(3657) *Meşnevî*

Ba‘d ezīntān berg ü rızk-ı cāvidān

Ezhevā-yı Haḫ buved ne’znāvidān

(17) (3658) *Meşnevî*

Çünkü deryā bervesāyiḫ reşk kerd

Teşne çün mähî beter-k-i meşk kerd

Bundan şoñra size berg ü rızķ cāvidānı hevā-yı Hāķdan olur (18) nādivāndan degül *nāvidān*dan murād vāsıta ve sebebdür çünkim deryā vesāyiṭ üzre reşk eyledi teşne mähî gibi terk-i meşk eyledi (19) *reşk* bunda ğayret ma‘nāsınadır *meşk*den murād cism mertebesidür ve *māhî*den murād rūḥdur ya‘nî ey ḥaṭā ve ma‘āşiden tā‘ib olan ve rücū‘ (20) kılan mü‘minler bundan şoñra size ĳudret-i ebedî ve rızķ-ı sermedî hevā-yı ilāhîden irişür nāvidān gibi olan vesāyiṭ ü esbāb cihetinden (21) çünkim ol deryā-yı vaḥdet ve baḥr-i ḥaķīķat vesāyiṭ ü esbāb üzre ğayret eyledi ve kemāl-i ğayretten vesāyiṭ ü esbābı kendüye teşne olan (22) ve kendüden vāsıta ile feyz alan ve ḥayāt bulan mähînüñ öñinde maḥv u izāle kıldı ol baḥr-i ḥayāta teşne olan mähî meşk-i cismi (23) terk itdi [H396a] ve esbāb u vesāyiṭ cihetinden ḥāşıl olan berg ü rızķı koyub gitdi

Revān şuden-i şehzādegān dermemālik-i peder (24) ba‘de ezvedā‘ kerden-i ĩşān şāhrā ve i‘ādet kerden-i şāh vaķt-i vedā‘ vaşiyetrā berīşān

Bu sūrḥ-ı şerīf ol (25) şehzādelerüñ pederlerinüñ memleketlerine revān olmalarınıñ şāha anlar vedā‘ eyledüklerinden şoñra sefer kılmalarınıñ beyānındadır ve şāhuñ (26) ol muķaddemā eylediği vaşiyeti vedā‘ vaķtinde bunlara i‘āde eylemesinüñ ve ol vaşiyeti tekrār kılmasınıñ beyānındadır ve bunda *şāh*dan murād ‘aķl-ı küll olur ki (27) cemī‘-i ‘ālem anuñ māliki gibidür ve *üç şehzādelerden* murād ‘aķl ve rūḥ ve ĳalb olur ve *ķal‘a-yı zātü‘ş-şuver* ve *hüşrübādan* murād bu ‘ālem-i şüret olur (28) kaçan ‘aķl ve rūḥ ve ĳalb ‘aķl-ı küll şāhınıñ memleketlerini seyr ü sülūka müteveccih olsalar cümlesinüñ seyrine ‘aķl-ı küll rızā virür illā bu hüşrübā ola (29) dünyānuñ seyr ü temāşına gitmege rızā virmez zirā ‘aķıl ve rūḥ ve ĳalb bu zātü‘ş-şuver olan dünyānuñ temāşısına meşĳül olsalar kendüleri (30) zāyi‘ iderler pes ‘aķl-ı küllüñ bunlara bu ĳal‘a-yı hüşrübānuñ seyrinden nehy ü taḥzīr eylemek ṭarīķi üzre vaşiyetleri vāķi‘ olmuşdur nitekim mazḥar-ı (31) ‘aķl-ı küll olan Resül-i Ekrem

Hzretleri kendü ümmetine bu güne vaşiyetler kılmışdur ve her ʿaşrda ol Hzrete vāriṣ-i kāmīl olan şeyḫ-i vāṣīl daḫī mazḫar-ı (32) ʿaql-ı küll olmuşdur ol hem ʿaql ve rūḫ ve ḳalb şehzādeleri bu ʿālem-i şüretüñ seyrine meşğul olmadan öturi ḳat ḳat vaşiyetler kılmışdur

(33) (3659) *Meşnevī*

ʿAzm-ı rāh kerdend ān her se püser

Süy-ı emlāk-ı peder resm-i sefer

(3660) *Meşnevī*

Derṭavāf-ı şehrhā vü ḳalʿahāş

Ezpey-i tedbīr-i dīvān u maʿāş

(3661) *Meşnevī*

Destbūs-ı şāh (34) kerdend ü vedāʿ

Pes bedīşān güft ān şāh-ı muṭāʿ

(3662) *Meşnevī*

Her kucātān dil keşed ʿāzim şevīd

Fīemānillāh destefşān revīd

(35) Ol üç püser ʿazm-ı rāh eylediler pederleriniñ emlāki cānibine resm-i sefer üzere anuñ şehirleriniñ ve ḳalʿalarınıñ ṭavāfına ve seyrine gitdiler dīvānuñ ve (36) maʿāşuñ tedbīrinden öturi yaʿnī kendü maʿāşlarınıñ tedbīrini bilmeden ve daḫī ehl-i dīvān içre tedbīr kılmadan öturi eṭrāf-ı memālūk ve cevānib-i (37) bilāduñ seyrine müteveccih oldılar ki bu seyr ü seyāḫatle tedbīr-i maʿāşa ve tedbīr-i ehl-i dīvāna vukūf ḫāşıl olur ve aḫvāl-i ʿālemi ve ṭībāʿ benī ādemī tettebbuʿ (38) eylemekden ḫükümete ehliyyet gelür ve aḫvāl-i ʿāleme şüʿür ḫāşıl olur anuñçün ekser selāṭīn-i māziye kendü şehzādelerini sefer ü seyāḫate gönderürler (39) imiş tā kim ticāret rüzgārıyla ve eṭrāf-ı ʿālemde seyr ü güzār eyleye anlara tedbīr-i dīvān u maʿāş ḫāşıl ola ve aḫvāl-i ʿāleme vukūf u şüʿür (40) gele pes bu şehzādeler destbūs-ı şāh itdiler

ya'nî pederleriniñ elini öpdiler ve aña vedâ' kıldılar pes ol muṭâ' olan pādşāh anlara didi (41) ey oğullarum size vaşiyetüm budur ki her ẓande gönliñüz çeker 'āzim oliñuz ve her ne yeri ki kalbiñüz dilerse fiemānillāh destefşān [P580b] (1) ve pāykübān gidiñüz ve murādiñüz üzre bībāk şafā-yı ḥāṭır ile seyr ü seyāḥat idiñüz

(3663) Meşnevî

Ġayr-ı ān yek ẓal'a nāmeş hüşrübā

Teng āred berküleḥ-(2) dārān ẓabā

[H396b] *(3664) Meşnevî*

Allāh Allāh z'ān diz-i zātü'ş-şuver

Dur bāşid ü betersid ezḥaṭar

Ol bir ẓal'adan ğayrı ki anuñ nāmı hüşrübādur külehdārlar üzre ẓabāyı (3) ol teng getirür ya'nî her bir ẓal'ayı seyr eyleñüz ve her memlekete dāḥil oliñuz illā şol ẓal'aya dāḥil olmañuz ve anuñ seyrine iştigāl ẓılmañuz ki anuñ nāmı (4) 'aql ẓapıcıdur ol ẓal'a tācdārlar üzre giydükleri ẓabāyı ẓar getirür ve anları bile müzāyakaya düşürir Allāh ḥaḳḳıçün Allāh ḥaḳḳıçün ol zātü'ş-şuver (5) olan ẓal'a ẓapısından dūr oliñuz ve ḥaṭardan ẓorḳıñuz ki ol şüretler şāḥibi olan ẓal'a içre anuñ seyrine meşğül olan kimseler (6) için çok ḥaṭar vardur pes anuñ seyr ü temāşasından perhiz ü ḥazer eylemek insāna evlā ve enfa'dur didi

(3665) Meşnevî

Rū vü puşt u burchāş (7) u saḳf u pest

Cümle timsāl ü nigār u şürettest

Ol ẓal'anuñ yüzi ve arḳası ve burcları ve saḳfı ve pesti cümle timsāl ve nigār ve (8) şüretlendür *timsāl* çubdan ve sengden yapılmış şüretlere dirler ya'nî ol ẓal'a-yı dünyānuñ zāhiri ve bāṭını ve saḳfı ve zemini cümle naḳşlar ve şüretler ve şekl (9) ü hey'etlerdür her ne cānibe nazar eyleseñ nuḳuş u şuverden ve temāşılden ḥālī degildir

(3666) Meşnevî

Hemçü ân hücre-y Zelîhâ pür şuver

Tâ kuned Yūsuf bināgāheş nazar

(10) *(3667) Meşnevî*

Çünkü Yūsuf sūy-ı ü mīnengerīd

Hānerā pürnaqş-ı hod kerd ân mukīd

(3668) Meşnevî

Tâ beher sū ki'ngered ân hoş'izār

Rūy-ı ūrā bīned ü bīhtiyār

(11) Ol zātü'ş-şuver olan kal'a Zelîhānuñ hücreyi gibi şuretlerle her bir cānibi topludur nitekim Zelîhā çünkim Yūsufuñ kendü cānibine nazar eylemediğini (12) görüb dāyesiyle müşāvere kılab anuñ tedbiri üzre bir hücre binā eyledi ve ol hücrenüñ şeş cihātını kendü şekli ve naqşıyla topladı (13) tā kim Yūsuf her ne cānibe müteveccih olsa nāgāh aña nazar eyleye çünkim Yūsuf Hāzretleri ol Zelîhānuñ cānibine bakmadı ol keyd ü mekr idici hāneyi (14) kendü naqşıyla pür itdi ve ve naqş u hey'eti ol hānenüñ kendü taşviriyle topladı tā kim ol hoş 'izār her cānibe nazar kılsa bīhtiyār (15) ol maḥbūbenüñ yüzünü göre ve her ne cānibe tevellī vü teveccüh eyleser anda anuñ vexhini müşāhede kıla

(3669) Meşnevî

Behr-i dīderūšenān Yezdān-ı ferd

(16) *Şeş cihetrā mazhar-ı āyāt kerd*

(3670) Meşnevî

Tâ beher ḥayvān u nāmī ki'ngereñd

Ezriyāz-ı ḥüsn-i Rabbānī çerend

Dīderūšen olanlardan ötüri Yezdān-ı (17) ferd şeş cihātı mazhar-ı āyāt itdi ya'nī nitekim ferd ve bīnazīr olan Yezdān Hāzretleri rüşendīde olan 'āriflerden ötüri bu

hâne-yi (18) dünyānuñ şeş cihātını kendü āyātınıñ mazharı ve şifātınıñ mecālisi itdi tā kim ol gözleri nūr-ı maʿrifetle münevver olan ʿarifler bir hayvāna (19) ve nāmīye ki baqalar yaʿnī hayvānāt ve nāmīyātdan ve eşyā ve mevcūdātdan her kaᅅı şeyʿe ki naᅅar ideler hüsni Rabbānī ravzalarından otlaya (20) ve āᅅār u şifāt-ı ilāhiyye ᅅadāyıkından niᅅe mīveler ictinā eyleyeler ve niᅅe şüküfe direler bunlar her kaᅅı şeyʿe naᅅar eyleseler *mā raʿeytu şeyʿen illā (21) ruʿyetullāhu fihe*¹⁴⁴⁰ diyenlerdür ve daᅅı

Beyt

Cihān mirʿāt-ı hüsni-şāhid-i māst

*Feşāhid vechehū fīkullī zerrāt*¹⁴⁴¹

diyü söyleyenlerdür

[H397a] (3671) *Meᅅnevī*

Behr-i ĩn (22) fermūd bāān ispeh ũ

ᅅayᅅu velleytum feᅅemme vechehū

Bu ispāha ol pādşāh lemyezel ᅅurʿān-ı ʿazīmde bundan ötüri ᅅayᅅu velleytum feᅅemme vechehu buyurdi (23) nitekim sūre-yi Baᅅarada *ve lillāhiʿl-maᅅriᅅu velmaᅅribu fe eynemā tuvellehū feᅅemme vecullāh*¹⁴⁴² buyurdi yaʿnī maᅅriᅅ ve maᅅrib Allāh içündür pes her ne yirde ki (24) teveccüh eyleyeseñüz anda vech-i ᅅudā vardur yaʿnī zāt-ı Allāh andan ᅅāzırdur *vallāhu vāsiʿun ʿalīm*¹⁴⁴³ ve Allāh Teʿālā vāsiʿüʿl-ıᅅārdur ᅅullarına ve ʿalīmdür her (25) ᅅāllerine bu āyet-i kerīmenüñ taᅅᅅiᅅi mevāziʿ-i keᅅīrede kerrāren ve merrāren mürür eylemişdür ve tavzīᅅ-i maʿnā-yı beyt böyle dimek olur ki ol ᅅalıᅅ-i bīᅅün (26) bu hâne-yi dünyā içre olan İslām ve

¹⁴⁴⁰ “Hiᅅbir şey görmedim ki onda Allah’ı görmüş olmayayım.” Ankaravī, *Kasīde-i Tāiyye Şerhi*, s. 302.

¹⁴⁴¹ “Cihan, bizim gerçek sevgilimizin aynasıdır; her zerre O’nun güzelliᅅine tanıklık etmededir.” Can, Ş. (2012). *Konularına Göre Açıklamalı Meᅅnevī Tercümesi* (13. basım). İstanbul: Ötüken Neᅅriyat, C. 6, s. 616.

¹⁴⁴² “Doᅅu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü (zatı) oradadır.” (Bakara 2/115)

¹⁴⁴³ “Allah’ın rahmeti genişdir ve O her şeyi hakıyla bilir.” (Âl-i İmrān 3/73), (Nūr 24/32)

‘irfān sipāhına bu nükteyi ifhām u i‘lām eylemeden ötüri siz her ne cānibe tevellī ve teveccüh eyleseñüz ol (27) maħalde vechullāh vardur hīç bir yerde vech-i ilāhīden hālī degildür ve hīç bir şey Hāzret-i Hāğdan dūr u cüdā degildür her şey’üñ vücūdında ol rüşen- (28) dīde olan ‘ārif kullarınıñ nazārında hāzırdur

(3672) Meşnevī

Ezķadeh ger der‘ateş ābī hurend

Derderūn-ı āb Hāğrā nāzarend

Ķadehden eger ‘ateş (29) zamānında bir āb içerlerse derūn-ı ābda Hāğğa nāzırlardur ya‘nī bu dīde-yi dilleri rüşen olan sipāh ve başar-ı başiretleri kehl-i ma‘rifetle münevver olan (30) ehl-i intibāh eger teşnelük vaktinde bir kāseden bir içim şu içerlerse ābuñ derūnında Hāzret-i Hāğğa nazār iderler ki ābda olan leṭāfeti ve (31) sırr-ı hayātı andan görürler ve ābuñ mervī olmasını ve def-i ‘ateş kılmasını Hāzret-i Hāğdan bilürler kezalik nān yiseler dağı hem anı görürler (32) ve nānuñ müşbi‘ olmasını ve sāyir eti‘menüñ dağı lezzet virmesini def-i cū‘ kılmasını hem andan bilürler ki her şey’de mü’essir-i hağikī ve her mevcūdūñ (33) mir’āt-ı vücūdında mütecellī hemān oldur ki ve bu rüşendīde olan ‘āriflerüñ her biri her şahşuñ vücūdını filmeşel kendülere bir ķadeh görürler (34) ve anuñ vücūdında mevzū‘ olan āb-ı tecellīden nüş iderler kemā ķīle

Beyt

Ve kullu şahşın bedālī ennehu ķadehi

Ve kullu laḫzin erāhu fehüvelī sākī¹⁴⁴⁴

(35) (3673) Meşnevī

Ān ki ‘āşık nīst ū derāb der

Şüret-i hod bīned ey şāhibnazār

¹⁴⁴⁴ “Herkes benim kadehim gibi; her zaman bana su veren sākī gibidir.”

Ol kimse ki ‘aşık degildir ol ābda ey şāhibnazar kendü (36) şüretini görür ya‘nī ol kimse ki ‘aşık-ı Hāk olmaya ve vücūdını ḥabb-ı İlāhīde fānī kılmaya ol kimse āba nazar eylese ancak kendü şüretin görür zīrā (37) anuñ kendüsi henüz daḥı mevcūd u s̄ābitdür kaçan āba nazar eylese ve kendünün şekl ü şüretini āb içre mün‘akis olsa ol āb içre ‘aks (38) uran şüreti kendünün şanur ve kendüyi görür anuñ için ki vehmī olan vücūdunu fānī eylememişdür pes şahşı kendünün şandığı (39) gibi āb içre mer‘ī olan ‘aksini daḥı kendünün şanur ve kendüyi görür

(3674) Meşnevī

Şuret-i ‘aşık çü fānī şud der’ū

Pes derāb⁽⁴⁰⁾ eknün kirā bīned begū

(3675) Meşnevī

Hüsn-i Hāk bīnend ender rüy-i ḥūr

Hemçü meh derāb ezşun^{c-1} ḡayūr

‘Aşıkun şüreti çünkim ol Hākda (41) fānī oldı pes ābda ol ‘aşık kimi görür söyle ya‘nī *innallāhe ḥalaḳa Ādeme ‘alāşüretihī⁴⁴⁵* hadīsiniñ mücebince Hāk Te‘ālā Hazretleri [P581a] (1) insānı kendü şifātı üzre ḥalḳ eylemişdür kaçan bir ‘aşık kendü şifāt-ı beşeriyyesini şifāt-ı İlāhiyyede fānī kılsa ve evşāf-ı İlāhiyye ile muttaşif (2) olsa ve zāhiren ve bāṭinen [H397b] anuñ çeşm-i şühūdında aşlā ḡayr u sivā ḳalmasa ve āba ve āyīneye nazar kılsa pes ol ābda ve āyīnede kimi görür söyle (3) görelüm anuñ ḥod zāhiren ve bāṭinen çeşm-i şühūdında aşla Hākdan ḡayrı bir nesne ḳalmadı ve vücūd-ı vehmiyyesi daḥı fānī oldı pes ol gördüğü (4) şüreti ol benümdir dimez anda benlük şāyebesini ḳalmamışdur çünkim bu bīḥod ve fānī olan ‘aşıklar her ḳande nazar kılsa hemān Hazret-i (5) Hākḳı gördükleri muḳarrer olıcaḳ ḳara gözli maḥbūblaruñ yüzinde daḥı hüsn-i Hākḳı görürler ābdā māhı gördükleri gibi şun^{c-1} ḡayürdan *ḥūr*

¹⁴⁴⁵ “Allah Ādem’i kendi suretinde yarattı.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 308. [Hadisin sahih olduğu belirtilmiştir.]

gözinüñ siyâhından (6) beyâzi çok olan maḥbûba dirler ya'ni bu kara gözli maḥbûblaruñ yüzi filmeşel bir âb-ı laṭîf gibidür ve ḥüsn-i îlâhî bir mâh-ı münîr gibidür [kaçan mâh-ı münîr +H] tâbân olsa anuñ (7) 'aksi âb-ı laṭîfe urar âb-ı laṭîf içre bir bedr-i münîr görünür 'arif olanlar âb içre ol bedr-i münîri görseler mâhuñ 'aksi olduğunu bilürler (8) ve âb içre hem hemân anı görürler pes bu rüşendîde olan 'aşıklar âb-ı şâfî gibi olan maḥbûblaruñ çehre-yi dilgüşâdelerine nazâr kılsalar (9) âb içre mâhı gördükleri anlaruñ çehre-yi pürşafâsına daḥı ğayûr olan Ḥudânuñ şun'ından ötüri hemân anuñ ḥüsn ü cemâlini görürler zîrâ (10) 'aşık-ı Ḥaḳ olan eger Ḥazret-i Ḥaḳdan ğayrınıñ ḥüsn ü cemâlini görse ve gördüğü ḥüsnü 'avâm gibi ğayruñ bilse ğayûr olan şâni'üñ 'itâbına müstaḥaḳḳ (11) olur ve ol vâhid-i ḥaḳîkî anı te'dîb kılar

(3676) Mesnevî

Ġayreteş ber'âşıkî vü şâdîkîst

Ġayreteş berdîv ü derüstür nîst

(3677) Mesnevî

Dîv eger 'âşık şeved (12) hem ğüy burd

Cebre'îlî geşt ü ân dîvî bümurd

Ol Ḥudânuñ ğayreti bir 'âşık ve bir şâdîk üzredür anuñ dîv ü üstür üzre ğayreti yokdur ya'ni (13) ol pâdşâh-ı ğayûruñ ğayreti kendünüñ 'âşığı ve kendü cenâbınıñ şâdîkı olan bir bendesi üzredür yoḥsa anuñ ḥayvân ve şeytân üzre (14) ğayreti yokdur kaçan bir 'âşık-ı şâdîk bu 'âlemde maḥbûblara nazâr kılsa ve anı Ḥaḳdan ğayrı görse lâbüdd ol ğayûr olan pâdşâh ol 'âşık-ı şâdîkına (15) 'itâb u te'dîb eyler ammâ bir dîvsîret ve ḥayvânṭabî'at olan kimse bu maḥbûblaruñ yüzine nazâr kılsa ve anı ğayr görse ol dîvsîret 'itâb u (16) te'dîbine müstaḥaḳḳ olmaz ve maḥbûb-ı ḥaḳîkî aña ğayret kılmaz ammâ dîvsîret olan kimse eger 'âşık-ı Ḥaḳḳ olursa hem ğüy-ı sa'âdetini iletirdi ve ṭop-ı ma'rifeti (17) meydân-ı 'âlemden ḳapdı ve aḥz itdi bir

Cebre'îlsîret oldu ve ol dîvlük oldu ya'nî Cebrâyilsîret olub melek-i muḡarrib mertebesini buldı (18) ve ol şeyṭān hūyları andan gidüb fānî ve zāyil oldu ve ol tebdîl zāt u şifāt kıldı

(3678) *Meşnevî*

Esleme'ş-şeyṭānu ĩncā şud pedîd

Ki Yezîdî şud (19) *zifazleş Bāyezîd*

Esleme'ş-şeyṭān mefhūmı ol 'āşıkluk mertebesinde pedîd oldu ki bir Yezîd ol ma'şūk-ı ḡaḡîḡatüñ fazlından Bāyezîd oldu (20) ya'nî Ḥazret-i Nebînüñ âleyhisselām *velekinne Allāh e'ānenî feesleme şeyṭānî*¹⁴⁴⁶ buyurdıkları ḡadîs-i şerîfüñ mefhūmı Ḥaḡ Te'ālāya 'āşık olmaḡ mertebesinde peydā (21) oldu ve zuhūra geldi ki ol Ḥudānuñ fazl u 'ināyetinden bir Yezîd hūylu kimse Bāyezîdsîret oldu ve 'ārifler [H398a] ve velîler mertebesini buldı nefsi (22) emmāre-yi bissū'-i Müselmān olmayan şeyṭān gibidür ki Yezîdhūyludur ammā ḡaçan ol Yezîdhūylu olan nefsi emmāre şāhib-i 'āşık-ı Ḥudā olsa anuñ (23) şeyṭānsîret olan nefsi Müselmān olur ve fazl-ı ilāhîden ol Bāyezîd Ḥazretleri gibi velāyet ve ma'rifet ve ḡurbet mertebelerini bulur bu beyt Ḥazret-i (24) Nebînüñ *feesleme şeyṭānî felā ya'muranî ille'l-ḡayr*¹⁴⁴⁷ buyurdıkları ḡadîse işāret olur ve bu ḡadîs-i şerîfüñ şerḡi ve taḡḡîḡi beşinci defter- (25) de *derbeyān-ı ān ki nūrî ki ḡidā-yı cānest* sūrḡında mürür eylemişdür anda ṭaleb olına

(3679) *Meşnevî*

Īn sūḡan pāyān nedāred ey ḡürūḡ

Hĭn nigeh dārîd z'ān (26) *ḡal'a vüçūḡ*

(3680) *Meşnevî*

Hĭn mebdādā ki hevestān rehzened

¹⁴⁴⁶ "Fakat Allah bana yardım etti de, şeytanım Müslüman oldu." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerḡi*, s. 430. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

¹⁴⁴⁷ Artık bana hayırdan başka bir şey emretmiyor." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerḡi*, s. 430. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

Ki futīd ender şekāvet tā ebed

(3681) Meşnevī

Ezḫaṭar perhīz āmed müfteraz

Bişnevīd ezmen ḫadīş-i bīğaraz

(3682) Meşnevī

Derfereccūyī(27) ḫired sertīz bih

Ezkemīngāh-ı belā perhīz bih

Pes ol şehzādelerüñ pederleri anlara didi ey gürüh bu güne ma‘ārif sözi pāyān
tutmaz āgāh oluñ (28) ol ḫal‘a-yı hüşrübādan vechleri nigāh tutdı ya‘nī yüzlerüñizi
ol ḫal‘a tarafından ḫıfz idüñ ve ol cānibe müteveccih olmak zinhār olmaya ki heves
(29) sizüñ yoluñız ura ki ebedī şekāvete düşersüz ya‘nī olmaya ki hevā vü heves
sizüñ yoluñız üzre ve ol ḫal‘anuñ seyrine sizi māyil ve ṭālib kıla (30) eger hevā vü
heves sizüñ yoluñız urub ol zātü’ş-şuver olan ḫal‘anuñ içine dāḫil olub seyrine
meşgūl olursuñız ebedī şekāvete düşer- (31) süz ḫaṭā ve ḫaṭardan perhīz eylemek
muḫteraz geldi ve müfside ve mühlikeye meyl ü rağbet eylemeden ittikā ve ḫazer
kılmak her ‘ākıla vācib ü lāzım oldı (32) bedenden bīğaraz olan sözi işidüñ eger ‘ākı
iseñüz benüm sözimi tutuñ ve anuñla iş idüñ fereccūylukda ‘aql-ı sertīz olmak
yegdür (33) kemīngāh-ı belādan perhīz yegdür ya‘nī fereccūy olmada ve ṭaleb-i
raḫāt u sürür kılmada ‘aqluñ sertīz olması ve ihtiyāṭ u ihtimām kılması yegdür ki
belā (34) ve ‘anā pusūsından perhīz ü ittikā eylemek evlādur beherḫal bir kimsenüñ
kemīngāh-ı belāya düşmesi ve dām-ı miḫnet ü ‘anāya giriftār olması ekşer ferec ü
sürür (35) ṭalebinde iken olur nitekim mürğ dānaya māyil olmasa dāmdan daḫı
kırtılır anuñ dām-ı belāya giriftār olması dānecūy olduğundan lāzım gelür pes (36)
anlara pederleri bu güne naşīḫatāmīz söz söyledi ve anları ol ḫal‘anuñ seyr ü
temāşasından men‘ eyledi

(3683) *Meşnevî*

Ger nemîgüft in sūhanrā ān peder

V'er nemî- (37) fermūd z'ān ḳal'a ḥazer

(3684) *Meşnevî*

Ḥod bedān ḳal'a nemīşud ḥaylşān

Ḥod nemīüftād ān sū meylşān

(3685) *Meşnevî*

K'ān nebud ma'rūf bes mehcūr būd

Ezḳilā' u (38) ezmenāhic dūr būd

Eger peder bu sözi anlara dimeyeydi ve eger ol ḳal'a-yı hüşrübādan men' ü ḥazer buyurmayaydı ḥod anlaruñ cemā'ati ol ḳal'a (39) cānibine gitmezdi anlaruñ esbi ol ḳal'aya gitmezdi demek hem vechdür ḥod anlaruñ meyl ü raġbeti ol cānibe düşmezdi zīrā ol ḳal'a-yı ma'rūf (40) ve meşhūr degül belki ziyāde ba'īd ü mehcūr idi ḳal'alardan ve menheclerden dūr idi nihāyet māfilbāb anlaruñ pederi anlara ziyāde müşfik (41) ü mihrbān olduğundan anları ḥavf u ḥaṭar maḥalline belki düşerler diyü anlara ol ḳal'ayı zikr idüb ol maḥall-i ḥaṭardan anları men' [P581b] (1) kıldı velākin insānuñ[H398b] ṭab'ı anuñ üzerine mecbül oldı ki her neden ki ziyāde men' olsa aña ḥarīş ü mūli' geldi

(3686) *Meşnevî*

Çün bekerd ān men' dilşān z'ān (2) maḳāl

Derheves üftād u derkūy-ı ḥayāl

(3687) *Meşnevî*

Raġbeti z'in men' derdilşān birust

Ki bebāyed sırr-ı ānrā bāz cust

Çünkü pederleri ol men' (3) eyledi anlaruñ gönülleri ol maḳālden hevā vü hevese ve kūy-ı ḥayāle düşdi pederlerinüñ bu gūne men' ü nehyinden anlaruñ ḳulūbında

bir ‘azīm meyl ü rağbet (4) bitdi böyle diyü ki ol zātü’ş-şuver olan ƙal‘anuñ sırrını ve ƙaƙıƙatını girü istemek gerek ve āşkārā anı ƫaleb eylemek lazımdur görelüm bu men‘ ü taħzīrūñ (5) sırrı ve aşlı nedür didiler

(3688) Meşnevī

Kīst k’ezmemnū‘ gerded mümteni‘

Çünki elinsān ƫarīşun mā muni‘

Kindür ki menū‘dan mümteni‘ ola çünkim *elinsānu ƫarīşun limā muni‘*¹⁴⁴⁸- (6) dur ya‘nī insān men‘ olduğı şey’e ƫarīş ü mūli‘dür ƙanğı kimsedür ki menū‘ ve mūnhī olan şey’lerden mümteni‘ ola ve i‘rāz u ictināb ƙıla anlar- (7) dan daħı menū‘ ve mūnhī olan ƙal‘anuñ seyrine ƫarīş olmaları ve rağbet ƙılmaları müsteb‘id görölmez ve istiğrāb olunmaz

(3689) Meşnevī

Nehy berehl-i tükā tebgīz şud

Nehy (8) berehl-i hevā taħrīz şud

Zīrā nehy ehl-i tükā üzre tebgīz oldu ammā nehy ehl-i hevā üzre taħrīz oldu ya‘nī ehl-i taƙvāyı bir şey’den nehy eylemek ol (9) şey’üñ mebgüz u menfūr olmasına sebep oldu ammā ehl-i hevāyı bir şey’den nehy eylemek güyā ki ol şey’e anı taħrīz ü taħrīş eylemek oldu ki ehl-i hevā her ne- (10) den men‘ olınsa aña mūli‘ ü ƫarīş olmaƙ muƙarerrerdür

(3690) Meşnevī

Pes ez’īn yuğvī bihī ƙavmen keşīr

Hem ez’īn yehdī bihī ƙalben ƫabīr

Pes bu nehy sebebinden çok ƙavmi bunuñla (11) iğvā eyler hem bundan bu nehy sebebiyle ƙalb ƫabīre hidāyet eyler nitekim *yuğillu bihī keşīran ve yehdī bihī*

¹⁴⁴⁸ “İnsan men olduğı şeye harīs olur.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 12, s. 548.

*kesīrā*¹⁴⁴⁹ āyet-i kerīmesinüñ mefhūmı üzre Hāzret-i Qur'ānda olan meşel (12) sebebiyle çok kimselerüñ dalāletini ve çok kimselerüñ hidāyetini murād eyledi pes bu nehy sebebiyle çok kavmi gāvī ve gümrāh kılar ve habīr olan kalbi (13) hem kendü maqşūdına hidāyet eyler

(3691) Meşnevī

Key remed ezney hamām-i āşnā

Bel remed z'ān ney hamāmet-i hevā

Āşnā olan gügercin neyden kaçan ürker belki ol kamışdan hevā (14) gügercinleri ürker ya'nī nehy filmeşel kuşbāzlaruñ kuş ürkütükleri kamışlar gibidür bir bāma ki hamāme āşnā ola ve aña ünsiyet kıla ol kamışdan (15) ürkmez ammā henüz daħı ol bāma āşnā olmamış bir bigāne hamāme olsa ol bāmdan ürker ve min ba'd ol nehy olıduğı yere konmaz pes menhiyyātla (16) āşnā olan ve ülfet ü ünsiyet kılan kimse daħı nehyden ve taħzīrden remīde olmaz belki münhī olan maqāma yine gelüb iķāmet eyler ammā münhī olan (17) şey'le āşnā olmayan ednā-yı tenfīr ile ol yerden i'rāz u ictināb idüb bir daħı ol maħalle konmaz

(3692) Meşnevī

Pes begüftendeş ki hıdmethā kunīm

Bersemi'nā (18) ve eṭa'nāhā tenīm

(3693) Meşnevī

Rū negerdānīm ezfermān-ı tu

Küfr bāşed gaflet ezihsān-ı tu

Pes şehzādelar ol pādşāh-ı pürintibāha didiler hıdmetler eyleyem (19) semi'nā ve eṭa'nālar üzre toķunalum ya'nī sem'an ve tā'atuhu dimeklüğe toķanalum ve emrüñ toķunalum ve hıdmetler kılalum didiler senüñ fermānuñdan [H399a] yüz döndürmeyelüm (20) senüñ ihsānuñdan gaflet küfr olur ya'nī senüñ emr-i

¹⁴⁴⁹ “Çokları Kur'ân sebebiyle dalālete düşer ve çokları da yine Kur'ân sebebiyle hidāyet bulur.” (Bakara 2/26)

şerîfünden i‘râz eylemeyelüm zîrâ senüñ ihsânuñdan ğâfil olmak küfrân-ı ni‘me
olmağdur (21) didiler

(22) (3694) *Meşnevî*

Lîk istisnâ vü tesbîh-i Hudâ

Z’î‘timâd-ı ħod bud ez’işân cüdâ

(3695) *Meşnevî*

Zîkr-i istisnâ vü ħazm-ı mülteví

Güfte şud deribtidâ-yı Meşnevî

Bunlar egerçi biz senüñ (23) fermânuñdan yüz döndürmeyelüm ve yüz ħidmet
eyleyem didiler lîkin Hudâ-yı Te‘âlânuñ tesbîhi ve istisnâ eylemek her biri kendüye
i‘timâd eylemeden anlardan (24) cüdâ oldu ya‘nî Hudâ-yı Te‘âlâ Ĥazretleri zîkr ü
tesbîh eylemek ve inşâallâh diyü söylemek bunlaruñ kendü ‘aql u re‘yine kemâl-i
i‘timâdları olduğundan (25) ötüri bunlardan cüdâ oldu ve bunlaruñ her birisi zâhiren
ve bâtinen terk-i istisnâ kıldı ve bu istisnânuñ ve ħazm-ı mültevínuñ zîkri ibtidâ-yı
Meşnevî-yi (26) Şerîfünde dinilmiş oldu *ħazm* şiddet-i re‘ye ve ziyâde ihtiyâta dirler
mülteví bunda bükülmüş ve iki kat olmuş ma‘nâsınadur ve ibtidâ-yı Meşnevîde (27)
terk-i istisnâ eylemek bu beytlerle işâret kılmışdur

Beyt

Terk-i istisnâ murâdem kasvetist

Nî hemîn güften ki ‘ârîz ħâletist

Ey besâ v’ânerde (28) istisnâ begüft

Cân-ı ü bâcân-ı istisnâ cüft¹⁴⁵⁰

ve terk-i istisnânuñ şerĥ ü taĥķîki ol maĥalde mürür eylemişdür anda taleb olına

¹⁴⁵⁰ “İstisnânın terkinden murâdım bir kasvettir; ârîz bir hal ancak söylemek değildir. Ey ne çok kimse istisnâyı söze getirmemiştir; onun canı istinânın canı ile çifttir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 1, s.100-101. [Mesnevî’nin I. cildinin 49 ve 50 numaralı beyitleridir.]

(3696) *Meşnevî*

Şad kitāb er(29) hest cüz yek bāb nīst

Şad cihetrā kaşd cüz mihrāb nīst

Bu yüz kitāb eger mevcūd olsa bir bābdan ğayrı degildür bu cihete kaşd mihrābdan (30) ğayrı degildür ya‘nī dīn-i Muḥammīde olan kitāblardan eger niçe yüz kitāb bir yerde mevcūd olda bu cümleñ netīcesi ve mefhūm u māḥsūli hemān Ḥaḳ Te‘ālāya (31) itā‘at eylemek ve ḥavl ü kuvveti hemān andan bilmek olur pes bir bābdan ğayrı olmaz ‘indettaḥarrī yüz cihete kaşd eylemek yine bir mihrābdan (32) ğayrı olmaz zīrā maḳşūd-ı kıbleye müteveccih olmaḳdur çünkim kıble bir ola ve envā‘ kaşddan maḳşūd hem kıbleye müteveccih olmaḳ gele ol şad cihete kaşd eylemek netīce- (33) si bir mihrāba müteveccih olmaḳ olur pes cümle kütüb-i dīniyyenüñ netīcesi Ḥaḳ Te‘ālāya teveccüh ü tā‘at eylemege çıkar

(3697) *Meşnevî*

Īn ṭuruḳrā maḥlaşeş yek ḥāneest

(34) *Īn hezārān sünbül ezyek dāneest*

Bu tarīkler için anuñ maḥlaşı bir ḥānedür bu hezārān sünbül bir dānedendür ḥāneden murād bunda mertebe-yi ulūhiyyet (35) olur ki *eṭṭuruḳu ilallāhi bi‘adedi enfāsi’l-ḥalāyīḳ*¹⁴⁵¹ kelāmıñ ḥasebince Allāh Te‘ālā Ḥazretlerine ḥalāyīḳuñ nefesleri ḳadar yollar vardur bu cümlesi eger saḳīm ve eger müstaḳīm (36) lābüdd varub mertebe-yi ulūhiyyete müntehī olur bir kimse her ḳaḅı ṭarīḳe zāhib olursa lābüdd anuñ merci‘ ve maşīri yine mertebe-yi ulūhiyyet olur *kullu ledeynā muḥḍarūn*¹⁴⁵² (37) āyet-i kerīmesi bu ma‘nāya delālet ḳılır ve *elā ilallāhi taşīrū’l-‘umūr*¹⁴⁵³ naşş-ı şerīfi hem bu ma‘nāyı mü‘eyyid olur ve bu maḥalle münāsib olan taḥḳīḳ ü tafşīl **Naḳş-ı (37) Füşūşa** olan şerḥimizde Faşş-ı Hüdiyyede mezkūr olmuşdur

¹⁴⁵¹ “Allah’a giden yollar halayikin nefesleri adedindedir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 12, s. 551.

¹⁴⁵² “Onların hepsi (kıyamet gününde) karşımızda hazır bulunacaklar.” (Yâsîn 36/32). Bu ayet, Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: “*kullun lemmā cemī‘un ledeynā muḥḍarūn*”

¹⁴⁵³ “Bütün işler sonunda Allah’a döner.” (Şûrâ 42/53)

ve beyān kılınmışdur anda taleb olına ve bunda tavzīh-i ma‘nā böyle dimek olur ki bu (38) cümle t̄uruk-ı muhtelif ve mezāhib-i mütenevvi‘ anuñ maḥlaşı ve müntehāsı bir ḥānedür ki andan murād mertebe-yi ulūhiyyetdür bu tavāyif-i muhtelif ve kabāyil-i mütenevvi‘a (39) biḥasebi’z-zāhir filmesel bir dāneden bitmiş hezārān sūnbüle gider nazār-ı ḥaḳīqatbīnle nazār olınsa bu cümlesinüñ aşlı ve menşā’ı bir olur ve bu (40) cümlesi *şinvānun ve ḡayru şinvānın yusḳā bimā’in vāhid*⁴⁵⁴ āyet-i kerīmesinüñ mefhūm-ı laṭīfi üzre [H399b] bir feyyāzdan feyz alur ve bir āb-ı ḥayātdan neşv (41) ü nemā bulur

Beyt

Bu bāḡun ger ḥaḳīqatde şuyı bir bāḡbānı bir

*Velī olmış bu şūretde niçe dürlü şecer peydā*⁴⁵⁵

(3698) Meşnevī

Güne güne ḥūredīnhā şad[P582a] (1) *hezār*

Cümle yek çīzest ender i‘tibār

(3699) Meşnevī

Ezyekī çün sīr geştī tu tamām

Serd şud ender dilet pençeh ta‘ām

Güne güne ḥūredīnler şad hezārdur ammā i‘tibārda cümle bir çiz- (2) dūr ya‘nī me’kūlāt-ı mütenevvi‘a ve eṭ‘ime-yi muhtelif e‘add olınsa niçe yüz biñ olur velākin bu günāḡün olan niçe yüz biñ aḡdiye-yi mütenevvi‘anuñ netīcesi qarın toymaḳdır (3) pes i‘tibārda bu cümlesi şey’-i vāhid olur zīrā çünkim sen bir güne ta‘āmdan toyasın ve tamām sīr olasın senüñ gönlinde elli dürlü ta‘ām serd olur anlaruñ (4) birisine senüñ iştihā vü ragbetüñ ḳalmaz

¹⁴⁵⁴ “Bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmışların hepsi bir su ile sulanır.” (Ra’d 13/4)

¹⁴⁵⁵ Usūlî Dîvânı’nda yer alır. Ancak Dîvân’da beyit, Ankaravî’nin verdiği beyitle farklılıklar gösterir. Dîvân’daki beyit şöyledir: “*Bu bāḡun ger ḥaḳīqatde şuyı bir bāḡbānı bir / Velī olmış ḥaḳāyīḳdan niçe yūzbin şecer peydā*” İsen, M. (1990). *Usūlî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yay., s. 97.

(3700) *Meşnevî*

Dermecâ'at pes tu aḥvel bûdeyî

Kî yekîrâ şad hezârân dîdeyî

Nihâyet mâfilbâb mecâ'atda pes sen aḥvel olmuş- (5) sın ki biri sen şad hezâr görmüşsin ya'nî pes sen açluk vaḳtinde aḥvel olmuşsin ki bir ḥaḳîḳati şad hezârân görmüşsin ki maḳşûd bu cümle (6) et'ime-yi mütenevvi'adan ḳarın ṭoyurmaḳdur sen iseñ aç olduḡuñ vaḳitde gâh şunu ve gâh bunu iştihâ itmekle niçe yüz dürlü ṭa'am görmüşsin ki anuñ (7) cümlesinüñ netîcesi hemân ḳarın ṭoyurmaḳdur

(3701) *Meşnevî*

Güfte bûdîm ezsiḳâm-ı ân kenîz

V'ezṭabîbân u ḳuşûr-ı fehm nîz

(3702) *Meşnevî*

K'ân ṭabîbân hemçü esb-i bî'izâr

Ġâfil ü bî-(8) behre bûdend ezsvâr

(3703) *Meşnevî*

Kâmşân pürzaḥm ezḳar'-ı ligâm

Sümmşân mecrûḥ eztaḥvîl-i gâm

İbtidâ-yı Meşnevîde ol kenîzüñ siḳâmından dimiş idük ve ol (9) cāriyenüñ ḥaste olmasından beyân eylemiş idük ve ṭabîbândan ve daḥı anlaruñ ḳuşûr-ı fehminden ve terk-i istiḡnâ eylemelerinden ve biz bu kenîz ki 'ilâc ve devâ eylerüz ki (10) bizüm her birimiz Mesîḥ-i 'âlemdür diyü ḥodbîn olmalarından söylemiş idük ki ol ṭabîbler bî'izâr olan esb gibi ya'nî anlar şol zimâm u licâmsız olan esbe (11) beñzerler idi ki anlar kendü üzerlerine svâr olan ḥakîmden ġâfil ve bîbehre idiler ḥâl bu ki bunlaruñ kâmı ḳar'-ı ligâmdan pürzaḥm anlaruñ semmî taḥvîl-i aḳdâmdan (12) mecrûḥ idi *evvelki gâm* damaḳ didükleridür ve *ikinci gâm* adım ve ḳadem ma'nâsınadır ya'nî ol ṭabîbler kendüleri şol yularsuz olan feres gibi ḳann eylerlerdi

(13) ve üzerlerine rākib olan fārisden gāfil be bībehre idiler hāl bu ki bunlaruñ ağızı ve dimāği Hāk Te‘ālānuñ licām-ı taşrīfi darbından pürzaḥm olmuş (14) ya‘nī taşarruf-ı İlāhī bunlaruñ dimāğına te’sīr kılmış ve anuñ ‘alāmet ü eşeri bunlaruñ dehānında ve başında zāhir olmuş idi bunlaruñ toynaqları (15) keşret taḥvīlinden mecrūḥ olmuş idi nitekim bir esbūñ üzerinde bir fāris olsa anı çok yildirüb revān kılsa ol esbi şol cānibe ve bu (16) cānibe döndürüb yildürmeden toynaqları mecrūḥ olur ve anuñ toynaqlarında zuhūra gelür ve kezalik o esbūñ başını çok çekmeden ve licāmla (17) anuñ ağızını darb eylemeden anuñ ağızlarınıuñ iki cānibi hem darb-ı ligāmdan pürzaḥm olur pes ‘ākıll ol esb bu mertebeden şoñra kendü- (18) sini ‘izār ve bīsüvār zann eylemez ve ben istedüğim eylerüm diyü söylemez meger süvārdan gāfil olsa ve ol ṭabībler gibi kendüsini [H400a] bīzimām ve bīlicām kıyās (19) kıla

(3704) Meşnevī

Nāşude vākıf ki nek berpuşt-ı mā

Rāyız-ı u cüstīst üstādīnümā

(3705) Meşnevī

Nīst sergerdāni-yi mā zīn ligām

Cüz zitaşrīf-i süvār-ı düstkām

Ol (20) ṭabībler vākıf olmamışlar böyle didükleri hālde ki işte bizüm arķamız üzre bir cüst riyāz vardur üstādluķ gösterici ya‘nī riyāzet virici (21) ve üstādluķ gösterici cüst ü çāpük bizüm arķamız üzre işte bir fāris vardur bizüm sergerdānlıgımız bu ligāmdan degildür ya‘nī bizüm gāh ol cānibe (22) ve gāh bu cānibe başımızuñ dönmesi bizün ihtiyārımız zamānında degildür dostkām olan süvāruñ taşrīfinden ğayrı ya‘nī bizüm sergerdānlıgımız degildür (23) illā ki murādı dost ṭutucu fārisūñ taşrīf ü taḥvīlidür dimediler

(3706) Meşnevī

Mā pey-i gül sūy-ı bostānhā şude

Gül nümüde ân u ân hârî bude

(3707) Meşnevî

Hîçşân (24) İn nî ki güyend ezḥired

Bir gülü-yı mâ ki mîkûbed leged

Biz gülden öturi bostânlar cânibine gitmişüz ol gül görünmiş ve ol bir hâr olmuş ya'nî anlar (25) biz şol kimselerüz ki filmeşel gülden öturi bostânlar cânibine gitmişüz ol bize gül görünmiş ve ol gül görinen nesne dönüb bize bir hâr olmuşdur (26) öyle olıcağ bunu bize böyle gösteren ve böyle eyleyen kimdür hîç anlara bu olmadı ki 'aқıllarından bizüm boğazımız üzre kim depme urar diyeler ve boğazımız (27) üzre ɗarb eyleyen fâris ne güne fârisdür ve bize nigejbân olan hâris ne güne hârisdür diyü söyleyeler

(3708) Meşnevî

Ân ṭabîbân ân çünân bende-y (28) sebeb

Geşteend ezmeqr-i Yezdân muḥteceb

Ol meqr-i ilâhîden muḥteceb olan ṭabîbler ancılayın bende-yi sebeb olmuşlardur bu vech üzre ezmeqr-i Yezdân (29) muḥteceb gelmesi ṭabîblere muḳayyed olur muḥteceb meqr-i Yezdānuñ şıfatı olub ma'nâ ol ṭabîbler muḥteceb olan meqr-i Yezdanîden ancılayın bende-yi sebeb olmuşlar (30) dur dimek olur [muḥteceb gelmesi ṭabîblere şıfat olub ol muḥaccib olan ṭabîbler meqr-i Yezdāndan müsebbibi koyub ancılayın bende-yi sebeb olmuşlardur +H] dimek hem câyiz olur

(3709) Meşnevî

Ger bebendî dersıṭablî gāv-ı ner

Bâz yâbî dermaḳâm-ı gāv ḥar

(3710) Meşnevî

Ezḥarî bâşed tegâfûl ḥuftevâr

Ki bühüyî ki kiyest İn ḥufyekâr

(31) Eger sen filmeşel bir şıtablda gāv-ı ner bağlayasın gāvüñ maķāmında ħar bulasın ħuftevār tegāfül ħarlukdan olurki ol ħufyekār kimdür tā anı (32) dilemeyesinya‘nī filmeşel eger sen at tablasına bir erkek öküzi getirüb bağlayasın ve ol erkek şığıruñ maķāmında şoñra bir ħar bulasın ve anuñ (33) yerine bir ħimārı bağlanmış göresin bu ħuşūşda ħufteler gibi izhār-ı gāflet kıлмақ ziyāde ħarlukdan olur ki ol gizlü kār işleyen kimdür dimeyesin (34) ve bu gūne nihānī kār eyleyeni cüst ü cū eylemeyesin

(3711) Meşnevī

Ĥod negüftī ĩn mübeddil tā kiyest

Nīst peydā ü meger eflākiyest

(3712) Meşnevī

Tīr sūy-ı rāst pürrānīdeyī

Sūy-ı (35) çep refteş tīret dīdeyī

(3713) Meşnevī

Sūy-ı āhūyī beşaydī tāĥtī

Ĥīşrā derşayd-ı ħūkī yāftī

Ĥod ey gāfil böyle dimedüñ bu mübeddil tā kimdür (36) peydā degildür o meger eflākīdür ya‘nī ħod bunu söyledüñ ki senüñ gāv-ı ner bağladuğüñ yere ħar getüren ve senüñ āĥūr gibi olan ħāne-yi ħalbüñde [H400b] (37) taşmīm eyledüğüñ ‘azīmeti fesh eyleyen ve kaçd u niyyeti taĥvīl ü tebdīl kılan muĥavvil ve mübeddil kimdür bu ħod peydā vü āşkārā degildür meger ki eflāka mensüb (38) bir ‘ālī kadar ħākimdür meşelā sen tīr-i fikr ki sağ cānibe uçurmuşsın görmüşsün ki senüñ tīr-i fikrüñ şol cānibe gitmişdür ya‘nī sen tīr-i ‘azīmetüñ (39) bir cānibe atarsın görürsün ki ol bir āĥer cānibe gider pes senüñ bātında bir kimse ‘azīmetlerüñi ħurmayub fesh ider

Hazret-i ‘Alī kerremallāhu vechehu (40) *‘arraftullāhe bifeshi’l-‘azāyimi*⁴⁵⁶ didügi kavluñ mefhümü üzre sen dağı Allāh Te‘ālāyı fesh-i ‘azāyim sebebiyle bilmek mümkündür zīrā sen meşelā bir āhū cānibine (41) anı şayd eylemeklüge çapduñ kendüni bir hūkī şayd eylemekte bulduñ ya‘ni bir nīk u melīh olan şey’i avlamak cānibine ‘āzim olduñ [P582b] (1) ve sür‘at kılduñ dönüb kendüni bir bed ü kabīh olan nesneyi şayd eylemiş bulduñ senüñ ‘azīmetüñ ve kaşduñ hūd evvel ol degül idi

(3714) Meşnevī

Derpey-i (2) sūdī devīde behr-i kebs

Nāresīde sūd üftādī biħabs

(3715) Meşnevī

Çāhhā kende berāy-i dīgerān

H’īşrā dīde fütāde ender’ān

(3716) Meşnevī

Dersebeb çün bīmurādet (3) kerd Rab

Pes çirā bedzan negerdī bersebeb

Bu sūd için kebsden ötüri yilmüşsin sūda irişmemiş ħabse düşmüşsin *kebs* (4) defīneye dirler bunda genc-i nihān murād olur ya‘nī bir meşel-i āher dağı budur ki filmeşel bir nef‘üñ izinde bir defīneye ve gencīneye vāşıl olmadan ötüri (5) yilmüşsin ve segirtmişsin sūd u menfa‘ata irüşmiş ħabse düşmüşsin bu hūd ba‘zı kimseye olmuşdur nitekim kışşası ‘anħarīb gelse gerekdür (6) ve mişāl-i āher ğayrlardan ötüri kuyular kazmışsin kendüni ol kuyulara düşmiş görmüşsin ya‘nī *men ħafera bi’reñ liħīhi vaħa‘a fihī*⁴⁵⁷ ħadīşinüñ (7) mazmünü üzre niçe kimselerden ötüri ba‘zı ‘ameller ve kārlar ħāzır itmüşsin kendüni ol ‘amellere ve kārılara mübtelā görmüşsin sebebede çünkim Rabbü’l- (8) ‘izze seni bīmurād eyledi pes niçün sebebede

¹⁴⁵⁶ “Allah’ı kendi vücudunun dolu ve boş olmasından değil; onu dolduran ve boşaltanın kim olduğu ile bil.”

¹⁴⁵⁷ “Kim kardeşi için kuyu kazarsa, içine kendisi düşer.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 234. [Zuafā ve Mevzûât kitaplarında nakledilen bu rivāyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

bed zan olmazsın ya'nî sen bir murāda vesīle olmak için meşelā bir sebep ta'alluk u temessük eyledüñ Rabbü'l-âlemîn (9) Hâzretleri çünkim seni sebebe bîmurād eyledi pes niçün sebep huşûşında sū³-i zann kılmazsın ve müsebbibü'l-esbāb ve müfettihe'l-ebvāb olan (10) Allāh Te'ālā Hâzretleri yine mütevekkil ü mu'taşım olmazsın ki ol fā'il-i muhtār **va'teşimü billāh**¹⁴⁵⁸ diyü bendelerine emr kıldı pes 'ākıll olan fesh-i 'azāyimden (11) ma'şūd ne idüğini bilüb hemān müsebbibü'l-esbāb ve müfettihe'l-ebvāba müteveccih oldı ve tevekkül ü i'tişām kıldı

(3717) Meşnevî

Bes kes ezmiķseb şeh ü hākān (12) şude

Digerān z'ān miksebe 'üryān şude

Çok kimse miksebden şāh ve hākān olmuş gayrılar ol miksebden 'üryān olmuş ya'nî kesb (13) ü sebep mü'essir-i hākikî degildür eger kesb ü sebep mü'essir-i hākikî olaydı bir kimsenüñ yapışduğı sebebe ve ol vāsitasıyla bulduğı meretebe- (14) ye bir kimse dağı ol sebebe yapışub ol meretebeyi bulurdı ma'ahazā böyle degildür zīrā görmez misin çok kimse kesbden şāh oldı ve (15) hākān oldı ve bir sebebe yapışub āhir [H401a] pādşāhluğı ve hākānluğı buldı bu niçe kimseler dağı şāhluğ ve hākānluğ kesbine meşğül olub (16) anı bulmağa kār kıldılar lākin ol kesb ü kārden 'üryān oldılar ve fakīr kıldılar

(3718) Meşnevî

Bes kez ez'aķd-i zenān Kārūn şude

Bes kez ez'aķd-i zenān (17) medyūn şude

Çok kimse 'aķd-i zenāndan Kārūn olmuş çok kimse 'aķd-i zenāndan medyūn olmuşdur ya'nî çok fakīr olmuşdur ki evlenmeden (18) ve hātūn almadan Kārūn olmuş ve māl u servet bulmuşdur ve çok kimseler dağı olmuşdur ki evlenmeden ve 'avret almadan medyūn olmuş (19) ve mağbūn kılmışdur eger sebep mü'essir olaydı

¹⁴⁵⁸ "Zekâtı verin ve Allah'a sınımsız sarılın." (Hac 22/78)

herkes evlenemden yā Kārūn gibi olurdu veyāhūd medyūn olub maḡbūn alurdu od nef' de (20) ve arrda ve ayrda ve errde sebebūñ mü'essir-i aıı olmadağı her 'arifūñ ma'lūmıdur

(3719) Meşnevī

Pes sebeb gerdān ü dümm-i ar buved

Tekye bervey⁽²¹⁾ kem kunī bihter buved

(3720) Meşnevī

V'er sebeb gīrī negīrī hem dilīr

Ki bes āfethāst pinhāneş bezīr

ünküm azıyye böyledür pes sebeb dümm-i ar gibi gerdān olur (22) ya'nī gāh ol cānibe ve gāh bu cānibe dönici ve gāh aşıa ve gāh yuaru areket kılıcı olur elhāşıl berarār degildür anuñ üzerine ittikā eylemez (23) iseñ bihter olur ve eger sebeb utasın hem dilīr utmayasın ki o āfetler vardur anuñ zīrinde pinhān ya'nī ünküm sebeb inılāb ve taavvül- (24) den ālī degildür aña iyyikā u i'timād eylemez iseñ evlā ve bihterdür eger sebeb utar ve bir sebebe teşebbüs ü ta'allu ider iseñ de hem anı avī ve (25) dilīr utmama gerek ve aña cān u dil ile i'timād u ittikā itmemek gerek zīrā ol sebeb ittikā ve i'timād eylemenūñ tatında pinhānī o āfetler (26) vardur cümleden biri müsebbibden ğāfil olma ve sebebi fā'il-i muhtār şanma ve mü'essir-i aııdan macüb olmadur bunlardan mā'idā dağı (27) nihānī nie āfetler vardur

(3721) Meşnevī

Sırr-ı istisnāt īn azm u azer

Z'ān ki arrā büz nümāyed īn ader

Bu azm ve azer sırr-ı istisnādur sır bunda lübb (28) ma'nāsınadır zīrā ki bu adar arı büz gösterür istisnānuñ lübbi var ve ışrı var lafızla inşāallah demek istisnānuñ ışrı ve şüretidür (29) ve alble ihtiyāt u ihtimām eylemek ve azer kılma

istiṣnānuñ lübbi ve rūḥıdur pes tavzīḥ-i ma'nā böyle dimek olur ki bu şiddet-i re'ıy (30) ve bir şey'den ḥazer kılmak ve bir kārda ihtiyāṭ eylemek istiṣnānuñ lübbi ve rūḥıdur zīrā ki bu ḳazā ve ḳader gāḥ olur ki ḥarı büz ve gāḥ olur ki (31) büzü ḥar gösterür çünküm bir ḥarı göresin bu ḥardur diyü filḥāl ḳaṭ' eyleme belki ḳazā anı saña keçi göstere ve bil'akis hem bir keçi göresin bu (32) keçidür diyü fevrī cezm eyleme belki ihtiyāṭ u ḥazm eyle ki olmaya ḳazā anı ḥar göstere ki Ḥaḳ Te'ālā muḳallibü'l-ḳulüb velebsārdur ve muḥavvilü'l-aḥvāl (33) velefkārdur gāḥ nārı nūr ve gāḥ nūrı nār gösterür ve gāḥī ḥimārı büz ve gāḥī büzü hem ḥimār gösterür ḥāşıl-ı kelām cezmden ḥazm yegdür ki ḥazm (34) sırr-ı istiṣnādur *ve lā tekūlenne lişey'in inni fā'ilun zalike ğaden illā en yeşā'allāh*¹⁴⁵⁹ āyet-i kerīmesinüñ mücebince taḥḳikā ben şunu şöyle işlerüm dimek (35) cāyiz degildür belki zāhiren ve bāṭinen inşāallāḥ dimek lāzımdur [H401b] ğāfil ile 'āḳıluñ mābeynini **İbn 'Aṭā** bu gūne fark idüb dir ki *izā* (36) *eşabeḥa'l-ġāfilu yeḳūlu ef'alu kezā ve a'malu lize ve izā aşbaḥa'l-'aḳilu yeḳūlu lāedri māyuf'alubi*¹⁴⁶⁰

(3722) *Meşnevī*

Ān ki çeşmeş best gerçi gürbüzest

Z'aḥvelī ender (37) *dü çeşmeş ḥarbüzest*

(3723) *Meşnevī*

Çün muḳallib Ḥaḳ buved ebşārrā

Ki bigerdāned dil ü efkārā

Ol kimsenüñ ki gözini ol ḳadar bağladı aḥvellükden (38) anuñ iki gözinde ḥarbüzdür ya'nī şol kimsenüñ ki başar-ı başiretini ḳaza ve ḳader bağlaya ve ḥaḳīḳat görmeden men' eyleye egerçi ol kimse 'aḳılda ve idrākda (39) her ne ḳadar gürbüz ise de ahvelliginden anuñ iki gözinde ḥimār büz gibi görünür ve za'ıf ü çebān olan hem

¹⁴⁵⁹ "Hiçbir şey için 'Bunu yapacağım' deme. Ancak Allah dilerse (yapacağım de.)" (Kehf 18/23-24)

¹⁴⁶⁰ "Gafil sabahladığında der ki ben böyle yapacağım, şöyle edeceğim. Akıllı sabahladığında der ki, ben bana ne olacağımı bilmiyorum."

gürbüz gibi görünür çünkin ebşarı (40) muḳallüb Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri ola dil ve efkārı kim döndirür ya‘nī muḳallibü’l-ḳulub velebşār hemān Ḥaḳ Te‘ālādur ḳalbi (41) ve efkārı andan ğayrı hīç bir kimse taḳlīb ü taḥvīle ḳādir olamaz anuñçün Resūl-i Ekrem Ḥazretleri şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ekşer zamānda *lā ve muḳallibe’l-* [P583a] (1) *ḳulūb* diyü ḳasem iderlerdi ve daḥı *yā muḳallibe’l-ḳulūbi velebşāru sebbit ḳalbī ‘alādīneke*¹⁴⁶¹ dimegi ve daḥı *yā muşarrife’l-ḳulūbu velefkāri şarrıf ḳalbi* (2) *‘alāṭā‘atike*¹⁴⁶² diyü du‘ā eylemegi çok dirlerdi zīrā benī ādemüñ ḳulūbı işbe‘ayn-ı ilāhī mābeyninde vāki‘ olmuşdur keyfemāyeşā Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri (3) anı taḳlīb eyler ve bunuñ taḥḳīḳini mirāren mürūr ḳılmışdur

(3724) Meşnevī

Çāhrā tu ḥāneyī bīnī laṭīf

Dāmrā tu dāneyī bīnī zarīf

Çāhı sen bir laṭīf ḥāne görürsin (4) dāmı sen zarīf dāne görürsin ya‘nī ol taḳlīb-i ilāhī ve taşrīf-i ḳazā-yı Rabbānīnün eşeridür ḥadd-i zātında çāh olanı bir laṭīf ḥāne ve bir ‘ālī (5) kāşāne görürsin ve nefsü’l-emrde dām olanı zīrek bir dāne görürsin zarāfeti dāneye isnād isnād-ı mecāzīdür ol *dāne*den murād şāhib-i zarāfet (6) olanı iş‘ār eylemeden ötüri ya‘nī bir kimse ḥadd-i zātında saña dāmdur līkin taḳlīb-i ilāhīden sen anuñ dām olduğunu göremeyüb sen anı kendüñe (7) bir zarīf dāne görürsin ḥāl bu ki ol saña ma‘nāda bende ve dām olmuşdur ve seni kendüye muḳayyed ḳılmış ve şühūd-ı ilāhīden māni‘ olmuşdur

(3725) Meşnevī

İn (8) tefesṭuṭ nīst taḳlīb-i Ḥudāst

Mīnümāyed ki ḥaḳīḳathā kucāst

¹⁴⁶¹ “Ey kalpleri ve bakışların deġiştiricisi Allah’ım, kalplerimizi senin dinin üzerine sabit kıl.”

¹⁴⁶² “Ey kalpler ve fikirler üzerinde tasarruf sâhibi olan Allah’ım! Kalbimi sana itaat etmeye yönelt.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 432. [Hz. Âişe yoluyla gelen hadîste zayıflık olduğunu ancak Abdullah İbn. Amr yoluyla gelen hadisin saḥîh olduğu belirtilmiştir.]

Bu tefasţuţ degildir taķlīb-i Ĥudādur gösterür ki haķīkatler ķandedür herkesüñ (9) bir haķīkatı vardır ki andan murād anuñ ‘ayn-ı s̄abitesidür ve her eşyānuñ daķı elbette bir haķīkatı vardır ĥükemā ol haķīkate māhiyyet-i ġayr-i mec‘ūla dirler (10) ve meşāyih-i şūfiyye aña ‘ayn-ı s̄abite ta‘bīr iderler ve bu ‘ayn-ı s̄abitenüñ taķķīki **Tā’iyye Kaşīdesinüñ** muķaddimesinde zikr olunmuşdur tafşīli anda taleb (11) olına ve *tefasţuţ* Sofistā’iyelik irtikāb eylemek ma‘nāsınadır ve Sofistā’iye üç nev‘dür birine *‘İndiyye* birine *‘Inādiyye* ve birine daķı (12) *Lāedriyye* dirler bunlara ĥisbāniyye daķı ta‘bīr iderler bunlar şol fark-ı dālledür ki haķāyık-ı eşyāyı inkār iderler nitekim bu üç ũayifenüñ taķķīki (13) cild-i evvelüñ evāyiline ķarīb *vezīr ĥikāyesinde derĥayāteleteş çü Sofistā’iyem* beytinüñ şerĥinde mürür eylemişdür anda taleb olına ve haķīkat-i (14) eşyāya inkār eyleyüb inkārları ‘ayn-ı işbāt olduġına delīl *bāz tercīĥ nihāden-i şīr* sürĥunuñ āĥirinde [H402a] mürür eylemişdür anda taleb olına (15) ve tavzīĥ-i ma‘nā bu ĥarı büz büzi ĥar ve bedteri bihter ve bihteri bedter ve şerri ĥayr ve ĥayrı daķı şer ve đarrı nef‘ ve nef‘i daķı đarr göstermek Ĥudā-yı Te‘ālānuñ (16) taķlīb ü taşrīfidür Sofistā’iyelik degildir Ĥaķ Te‘ālā Ĥazretleri böyle gösterür ki haķīkatler ķande ise zuhūra gele ki bir kimse elbette (17) kendü ‘ayn-ı s̄abitesinüñ muķtezāsı üzre ‘amel ķılsa gerekdür Allāĥ Te‘ālā ol ķulına ba‘zı aĥvāl-i muĥtelife gösterür pes anuñ haķīkatı her ne (18) ġüne ĥālī iķtizā iderse anı ķabül eyleyüb işler ve ġayrı aĥvālī ve a‘mālī terk eyler ***ve kulli muyesserun limā ĥulīķa lehu***¹⁴⁶³ ĥadīsi bu ma‘nāya delālet eyler

(19) (3726) *Meşnevī*

Ān ki inkār-ı ĥaķāyık mīkuned

Cümlegī ü berĥayālī mītened

¹⁴⁶³ “Herkes ne için yaratıldıysa, o iş ona kolay gelir.” Gültekin, *Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 125. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saĥīĥ olduġu belirtilmiştir.] Hadisin aslı şu şekildedir: “***fekulli muyesserun limā ĥulīķa lehu***”

(3727) *Meşnevî*

Û nemîgūyed ki hisbān-ı hayāl

Hem hayālî bâşedet çeşmî bemāl

Ol kimse ki inkār-ı (20) haķāyık eyler o cümle bir hayāl üzre urılır o dimez mi ki hisbān-ı hayāl hem saña bir hayāl olur gözüni ov *nemîgūyed* istifhām olduğu üzre (21) ma‘nā budur ki Sofistā‘iyyeden Lāedriyye didükleri farķa *ħaza lehumullāh*¹⁴⁶⁴ anlar hisbān-ı hayāle hem bir hayāldür dirler ve kendülerüñ hayāl eylesini hem bir hayāl (22) ‘add iderler bu mezheb üzre bu beyte istifhām ma‘nāsı virülmek lazım gelür ammā *nemîgūyed* istifhām ma‘nāsına olmaduğı üzre ma‘nā ol (23) Sofistā‘iyye dimez mi ki hayāl zann eyleyen hem bir hayāl olur saña sen gözüni aç ve tavzīh-i beyteyn böyle demek olur ki ol Sofistā‘iyye (24) ki haķāyık-ı eşyayı inkār eyler bilkülliyye o hemān bir hayāl üzre tolanur ve her şey’e belā-yı haķīkat hayāldür diyüb hayālātla muħalliṭ olur ol (25) Sofistā‘iyye dimez mi ki hayāl zann eyleyen kimse daħı hem bir hayāl olur saña sen gözüni aç ve aña bir hoş baķ ki ol ol hisbāniyyenüñ mezhebi (26) bu derece-yi s̄anī üzre ma‘nā ol Sofistā‘iyye dimez ki haķāyık-ı eşyayı hayāl zann eylemek hem bir hayāl olur imdi gözüni açub bir hoş (27) baķ tā bu hayāl zannından ķurtulub haķīkat-i kāra vāşıl ola göresin eger böyle diyeydi ‘ālimlerden olur ve haķāyık-ı eşyayı s̄ābite bulur- (28) dı

Reften-i püserān-ı sulṭān bāān ĳal‘a biħük-m-i elinsānu ĳarīşun ‘alāmā muni‘a

Bu sürh-ı şerīf sulṭānuñ püserlerinüñ ol ĳal‘a-yı (29) hüşrübā cānibine *elinsānu ĳarīşun ‘alāmā muni‘a*¹⁴⁶⁵ hikemiyle gitmelerinüñ beyānındadır ki insanuñ ṭab‘ı men‘ olunduğı şey üzre ĳarīş (30) olur ve her neden nehy kılsa ekşer aña ziyāde meyl kıılır

Mā bendegī-yi ĳıṣ nümūdīm velīkin

ĳūy-ı bed-i tu bende nedānest ĳarīden

¹⁴⁶⁴ “Allah onlardan mağfiretini kessin.”

¹⁴⁶⁵ “İnsan men olduğı şeye harīs olur.” Konuk, *Mesnevî-i Şerīf Şerhi*, C. 12, s. 561.

Biz (31) kendü bendeligümüzü gösterdük velikin senüñ bedhüyuñ bende olmağı bilmedi ya'nī biz senüñ için olan kendü hizmetimizi gösterdük ve senüñ (32) haqquñda hizmetimizi tamām eyledük ki maqşud ol hizmetden ve bendelükden bābānuñ oğula ve üstāduñ şākirde olan naşihatı ve mu'allimüñ (33) müte'allime ve mürşidüñ mürīde olan va'z u pendidür velikin senün hüy-ı bedüñ hizmetkārluğu ve kendüñe nāfi' olan hizmeti kabül kılmadı bilmedi (34) öyle olıcağ biz bize lāzım olan hizmeti edā eyledük ve saña nāfi' ve hayr olan nuş u pendi hem söyledük *elhiyāru fīyedeke*¹⁴⁶⁶ isterseñ kabül eyle ve istemez (35) iseñ kendü murāduñ her ne ise anı eyle demek olur

pes besü-yı ān qal'a memnū'u 'anhu rāndend v'ān heme vaşiyethā-yı ve enderūzhā-yı peder- (36) **rā zīr-i pā nihādend tā derçāh-ı belā üftādend**

[H402b] pes ol şehzādeler ol memnū' olan qal'a-yı zātü's-suver cānibine sürdiler ve anuñ seyrine rağbet (37) kıldılar ve pederlerinüñ ol vaşiyetlerini ve sipārişlerini ayakları altına kodılar hattā sonra belā kapusına düşdiler ve ol çāh-ı belā içre rāz u sergerdān (38) olub şaşdılar

ve miğüftend išanrā nefsi levvāme elem ye'tikum nezīrun ve išan miğüftend giryān u peşimān *lev kunnā nesne'u ev na'kulu* (39) *mā kunnā fīaşhabi's-sa'ir*¹⁴⁶⁷

ve nüfūs-ı levvāme anlara didiler ya'nī melāmet güninde ve ta'nazenende olan nefsler ol şehzādelere süre-yi Mülkde olan (40) bu āyet-i kerīmenüñ mefhūmını edā eylediler ve anlara böyle diyü söylediler ki ey miñnetzedeler size nezīr gelmedi mi ve bu varçalara düşmeden size haber vir- (41) medi mi ve sizi kırkutmadı mı anlar ağlayarak ve peşimān olarak didiler belī bize nezīr geldi ve bu varçalara düşmeden bize tahvīf [P583b] (1) kıldı ve çok naşihatler eyledi eger biz ol nāşihüñ sözünü işüdeydük yāhūd anuñ kelām-ı sa'ādet encāmın ta'aqqul idüb kabul ideydük biz

¹⁴⁶⁶ "Tercih senin."

¹⁴⁶⁷ "Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, (şimdi) şu alevli cehennemın mahkūmları arasında olmazdık!" (Mülk 67/10)

aşhâb-ı sa‘îr (2) ‘idādında olmazduk ve bu belâlara giriftâr gelmezduk bu âyet-i kerîmenüñ tefsîri dördüncü defterde *se mâhî ve gadîr hikâyesinde* ‘aql mîgüfteş elem (3) *ye’tik nezîr* beytinüñ şerhinde mürûr kıldı ve bir miqdar dağı beşinci defterde *rûbâh u şîr hikâyesinde* meşûr oldu ol mağallerde taleb olına

(4) (3728) *Meşnevî*

În sühan pâyân nedâred ân ferîk

Bergiriftend ezpey-i ân diz tarîk

(3729) *Meşnevî*

Berdıraht-ı gendüm-i menhî zedend

Eztavîle muhlişân bîrûn şudend

(3730) *Meşnevî*

Çün şudend(5) *ezmen ü nehyeş germter*

Sûy-ı ân kal’a berâverdend ser

Bu zîkr olınan ma‘ârife müte‘allik sözler pâyân tutmaz hâşıl-ı kelâm ol ferîk ol menhî ve memnû‘ (6) olan kal‘adan ötüri tarîk tutdılar ve ol kal‘a-yı hüşrübâ cānibine seyr ü sefer itdiler ve aña dāhil olmağ için gitdiler güyâ menhî olan dıraht-ı (7) gendüm üzre kendüleri urdılar muhlişler tavîlesinden birûn oldılar ya‘nî Hâk Te‘ālâ Hazretleri Âdem ile Havvâyı şecere-yi gendüme taqarrüb eylemelerinden (8) *felâ tekrebâ hâzihi’ş-şecere fetekûnâ mine’z-zâlimîn*¹⁴⁶⁸ diyü münhî eyledükden soñra şecere-yi gendüme kendüleri urduğı gibi bunlar dağı şecere-yi (9) gendüm gibi menhiyyun ‘anh olan kal‘a-yı hüşrübâ üzre kendüleri urdılar ve muhliş olanlaruñ mağâm ve mertebesinden taşra oldılar çünkim ol nâşih (10) olan pederlerinüñ men‘ ü nehinden germter oldılar ve mülî‘ olub rağbet kıldılar ol kal‘a cānibine baş yukaru getürdiler ve kendüleri āhir (11) ol kal‘aya yetürdiler

¹⁴⁶⁸ “Ancak şu ağaca yaklaşmayın, sonra zalimlerden olursunuz.” (Bakara 2/35; A’râf 6/19). Bu ayet Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: “*velâ tekrebâ hâzihi’ş-şecere fetekûnâ mine’z-zâlimîn*”

(3731) *Meşnevî*

Bersitîz-i kavî-i şâh-ı müctebâ

Tâ bekal'a-y şabrsüz-ı hüşrübâ

(3732) *Meşnevî*

Âmedend ezrağm-ı 'aql-ı pendtüz

Derşeb-i târik bergeşte (12) *zirüz*

Müctebâ olan ve bir güzide gelen şâh pürintibâhuñ kavlinüñ 'inâd u hilâfî üzre şabrsüz ve hüşrübâ olan kal'a-ya dek pend (13) ü naşîhat cem' idici ve hikmet ve mev'izet söyleyici 'akluñ rağmından ötüri geldiler gice karañulığında rüzdan rücû' kıldılar ya'nî rüz gibi (14) olan 'aql-ı nefisenüñ pend ü nuşhını koyub aña rağmen şeb-i târik gibi olan nefislerinüñ hevâsına uyub ol hâletde kal'a-yı zâtü's-şuver cānibine [H403a] geldiler ve aña (15) vâşıl oldılar

(3733) *Meşnevî*

Ender'ân kal'a-yı hoş zātü's-şuver

Penc der derbaħr u pencî sūy-ı ber

(3734) *Meşnevî*

Penc ezân çün hiss besūy-ı reng ü bû

Penc ezân çün hiss-i (16) *bâtin rāzcū*

Ol zātü's-şuver olan hoş kal'ada beş kapu ber cānibine ve beş daħı baħr cānibine idi şol vücūd-ı insāna beñzer idi ki ol (17) beş bâbdan her biri hiss-i şuverî gibi reng ve bû cānibine idi ve andan beş kapu daħı hiss-i bâtin gibi rāzcū idi ya'nî insānuñ (18) vücūdınıñ beş hiss-i bâtını olub ve her biri rāzcū-yı baħr-i ma'nâ olduğu gibi ol kal'anuñ baħr cānibine beş kapusı var idi baħrüñ rāzını (19) ve aħvālını taleb eyleyici ve ol kal'anuñ bir cānibine daħı havâss-ı hamse-yi zāhire gibi beş kapusı var idi ol beş kapudan anuñ kavmi (20) çıkub bu zemінде reng ve bû temāşâ iderlerdi

(3735) Meşnevî

Z'ân hezârân şüret ü naķş u nigâr

Mişudend ezsübesü hoş (21) bîķarâr

Ol hezârân şüret ve naķş ve nigârdan bir cānibden bir cānibe hoş bîķarâr oldılar hoş bîķarâr gitdiler demek daħı vechdür (22) ya'nî ol zātü's-şuver olan ķal'anuñ içinde olan niçe biñ şüretlerden ve niçe biñ naķşlardan ve nigârlardan ħaz alub bunlaruñ seyrinden (23) ötüri bir cānibden bir cānibe hoş bîķarâr gitdiler ve nuķuş ve suver seyrine iştigāl idüb ħarafbetaraf seyr itdiler ol ķal'a-yı zātü's- (24) şuverden maķşüd ħalā bu dünyādur ki 'aql ve rūḥ ve ķalb şehzādeleri bunuñ içinde geldükden soñra bunda olan nuķuş ve şuverüñ (25) seyr ü temāşısında bîķarâr olurlar ve bu reng ve būnuñ mest ü ħayrānı ķalurlar

(3736) Meşnevî

Ezķadeḥḥā-yı şuver kem bāş mest

Tā negerdî (26) büttirāş u bütperest

(3737) Meşnevî

Ezķadeḥḥā-yı şuver bügzer meīst

Bāde dercāmest lîk ezcām nîst

(3738) Meşnevî

Süy-ı bādebaḥş bugşā pehn (27) fem

Çün resed bāde neyāyed cām kem

Şuver ķadeḥlerinden az mest ol tā kim büt yontucu ve büt ħapıcı olmayasın bu 'ālemde olan şüretlerüñ (28) cümlesi filmeşel kāseler gibidür ve her bir şüretüñ vücūdında mevzū' olan ḥüsn ü melāḥat ve cemāl ü behcet ve zārāfet ü leḫāfet ve bunlar (29) emşālî olan şıfat ve ḥālet ki sebeb-i ḥayret-i 'uķül ve bā'is-i sekret-i nüfūs ve ķulūbdur pes bāde gibi olur imdi ey mü'min bu şuver (30) ve eşḫāş ķadeḥlerinden mest olmayı gör tā kim büt yonucu ve büt ħapıcı olmayasın ki

şüretten birine gönül virmek ve andan mest (31) olub anuñ şāni‘inden gāfil qalmaq ve anuñ hālīkınıñ emrine muhālefet kılamak ma‘nāda büt yonmaq ve büte tapmaqdur *eferā’eyte meni’t-* (32) *tehaze ilāhehu hevāhu*¹⁴⁶⁹ āyet-i kerīmesi bu ma‘nāya delālet eyler eger ‘āqıl iseñ bu şuver ve nuqūş qadehlerinden tırma iç ne‘am egerçi bāde cāmdadur lākin cāmdan (33) degildür ‘āşīk iseñ anı bīcām iç ya‘nī egerçi seni mest ü serhoş eyleyici hūsn ü cemāl ve luṭf u kemāl ve bunlar emsālī olan hışāl şüret (34) cāmında görünür ammā ol şüret cāmından hāşıl degildür belki sāķī-yi haķīķinüñ tecellīsinden āsār-ı şıfātından şüret cāmından hāşıl (35) olur ‘ārif anı bilür līkin gāfil anı şüretten şanur eger ‘ārif iseñ [H403b] bādebaḡş olan sāķī-yi haķīķī cānibine dehān-ı cānuñı vāsi‘ (36) aç çünkim saña bāde-yi cānī ve şarāb-ı rūhānī gele kāse eksük olmaz maḡşūd bir ḡazz u lezzet ve bir zevk ü ḡalāvetdür eger ol zevk ve lezzet (37) bīşüret gelsün ve eger şüret vāsıtasıyla hāşıl olsun çünkim ol zevk ve lezzet saña Haḡ cānibinden hāşıl ola aña bir cām bulunur (38) dimek olur

(3739) Meşnevī

Ādemā ma‘nā-yı dilbendüm becūy

Terk-i kışr u sūret-i gendüm begūy

(3740) Meşnevī

Çünkü riḡī ārd şud behr-i ḡalīl

Dān ki ma‘zūlest gendüm ey(39) nebīl

Ey ādem ben dilbendüñ ma‘nāsiyam iste ey ādem beni ma‘nā-yı dilbend iste dimek daḡı vechdür kışrı ve şüret-i gendümi terk eyle çünkim (40) bir riḡ ḡalīlden ötüri un oldı belki ey nebīl gendüm ma‘zūldür *nebīl*‘azīm ve cesīm ma‘nālarınadır *ādemden* murād bunda ādem- (41) zādedür ve *gendümden* murād muṭlaḡ müştēhā-yı nefsanīdür ve ādeme nisbetle hūb vāķi‘ olmuşdur ve tavzīḡ-i ma‘nā böyle dimek [P584a] (1) gelmişdür ki Allāh Tebārek ve Te‘ālā Ḥazretleri enbiyā ve evliyāsı

¹⁴⁶⁹ “Hevâ ve hevesini tanıı edinen kimseyi gördün mü?” (Casiye 45/23)

lisānından ādem oğluna sırr-ı ḥaḳīḳati bu gūne ta‘līm ve ifhām idüb buyurur ey ādem oğlu her ne kadar (2) dilbendüm var ise ve her ne kadar göñül bağlayıcı ve rūḥ alıcı şey’ler var ise lābüdd ben anuñ sırrı ve ma‘nāsıyım dilrübā aşl benüm beni taleb eyle senüñ müştēhā-yı (3) nefsüñ filmeşel pederüñ Ādemüñ meyl eyledügi şüret-i gendüm gibidür ol gendüme ol Ādemi meyl iden ve anuñ ḳalbini gendüm cānibine cezb eyleyen (4) ḥod filḥaḳīḳa benüm pes sen kendü müştēhā-yı nefsüñi şüret-i gendüm gibi farz eyle ve bu ḳışrı ve şüret-i müştēhā-yı nefsi terk eyle ve her şey’de hemān baña (5) nāzır ol ki dilbend ve dilrübā hemān benüm demek olur

Beyt

Kücā şehvet dil-i merdüm rübāyed

Ki Ḥaḳ geh geh zibāṭıl mīnümāyed

Mü’essir-i Ḥaḳşinās ender heme cāy

Zi- (6) ḥadd-i ḥiştēn bīrūn menih pāy¹⁴⁷⁰

çünküñ Ḥazret-i Ḥalīlden ötüri rimāli beyābān laṭīf un oldı ey ulu kimse bunu bil ki şüret-i gendüm (7) ma‘zül oldı *gendüm*den murād un olmaḳ ve nān olmaḳ ve ḳuvvet ve ḡidā-yı cān olmaḳ idi çünküñ Ḥaḳ Te‘alā buḡdaysuz un virmege ve unsız ve nānsız (8) cān ve tene ḳuvvet ve ḡidā irḡürmege ḳādir ola pes ‘ārif bu şürete i‘tibār itmeyüb her şey’de mü’essir-i ḥaḳīḳī olan Ḥaḳ Te‘alā Ḥazretlerini görür (9) ve hemān anuñ ṭalibi olur ve mālīk un olmasınuñ ḳışşası birkaç mevzi’de mürür eylemişdür tekrāra ḥācet yok

(3741) Meşnevī

Şüret ezbişüret (10) āyed dervücūd

Ḥemçünān k’ezāteşī zādest dūd

Şüret vücūda bişüretten gelür ancılayın ki dūd bir āteştēn ṭoḡmışdur ya‘nī ne kadar şüret var (11) ise bu şüretlerüñ cümlesi şüretsüz olan ‘ālemden vücūda gelmiş ve

¹⁴⁷⁰ “Ḥaḳ, zaman zaman batıldan tecelli etmeseydi; şehvet, insanların gönlünü nasıl elde ederdi? Ḥaḳkı bilenler, her yerde onun etkisinden dolayı kendi başlarına haddēn dıḡarı adım atmazlar.”

zuhūr kılmışdır ancılayın ki bir âteşden duhân toğmuşdur bu şüretler duhân (12) gibi ve ‘âlem-i ma‘nâ âteş gibidür duhân âteşten niçe toğar ise şüret ‘âlemi dahı şüret olan muşavvirden öyle toğar

(3742) Meşnevî

Kemterîn ‘ayb-ı muşavver (13) *derhışâl*

Çün peyâpey bîniyeş âyed melâl

Muşavver ve münakkaş olan şey’lerüñ hışâlinde kemterîn ‘aybı çünkim anı peyâpey göresin melâl gelür (14) ya‘nî muşavver ve münakkaş [H404a] olan eşyānuñ ‘âlem-i bîşürete nisbetle ‘uyübı katı çokdur bunlaruñ hışâlde kemterîn ‘aybı oldur ki her ne kadar (15) ‘azîz ü şerîf bir şüret olsa çünkim sen anı peyâpey göresin ve aña muttaşıl nazır irgüresin andan saña melâlet ve sa‘âmet gelür zîrâ (16) keşret-i müşâhede kılllet-i hürmete sebeb olur

(3743) Meşnevî

Hayret-i maḥz âredet bîşüretî

Zāde şad gūn ālet ezbiāletî

Ammā bîşüretlük saña hayret-i (17) maḥz getirür şad gūne ālet bir āletsüzden toğmuşdur *bīāletîde* olan yā vaḥdet içündür *bîşüretîde* olan yā maşdariyye olmak münāsibdür (18) ve taḥdîr-i kelām böyle dimek olur ki çünkim sen bir şüreti çok göresin saña andan melâl gelür ammā şüretsüz olan Ḥazrete her ne kadar nazır olsañ (19) ve bîşüret olan ‘âlemi her ne kadar müşâhede kılsañ saña hayret-i maḥz getirür ve senden melâlet ve sa‘âmeti giderür ve seni zevḳ-i dāyım (20) ve mest-i vehāyım olmak mertebesine yetirür niçe yüz biñ ālet ve esbāb ol āletsüz olan şāni‘den toğmış ve mādde ve müddete muḥtāc (21) olmayan Ḥālik-i bîçündan zuhūra gelmişdür

(3744) Meşnevî

Bīzidestî desthā bāfed hemî

Cān-ı cān sāzed muşavver ādemī

(3745) Meşnevī

Ān çünān k'ender dil ezhicr ü vişāl

(22) Mişved bāfide gūnāgūn hayāl

Elsizlükden eller urur hemişe cān-ı cān muşavver ādemī üzre ancılayın ki göñül içre vişālden ve hicrāndan (23) gūnāgūn hayāl urulmuş olur ya'ñi bīdestlük 'āleminden ki anda aşlā el ve ālet yokdur ol şāni'-i kādīm destler ve cārihalar urur (24) ve hemişe şan'atlar işleyici destleri ve bāzūları bīālet icād idüb vücūda getirür ol cānuñ cāni bīālet ādemizādeyi muşavver düzer (25) ve aña böyle kıdd ü kāmēt ve hadd u şuret virür ve ahsen-i takvīm üzre halk idüb mertebe-yi kemāle irgürür ol bīdestlük 'āleminden ellerüñ (26) ve kıollaruñ urulması ve zühūra gelmesi filmeşel aña beñzer ki göñül içre bir nesne hicrānından gūnāgūn hayāl urulur ve kezalik bir şey'üñ (27) vişālinden hem gūnāgūn hayāl zühūra gelür ve haķıķatde kıalb içre bu envā' hayālātı halk eyleyen Hāzret-i Hākdur ve hicrān ve vişāl bu envā' (28) hayālātuñ vücūdına ortaluķda bir ālet-i mülāhazadur ammā mü'essire beñzemek ihtimāli yokdur

(3746) Meşnevī

Hīç māned īn mü'essir bāeser

Hīç māned bāng u nevha (29) bāzarar

Hīç bu mü'essir eşere beñzer mi hīç bāng u nevha zarar beñzer mi eşerden murād meşelā gūnāgūn hayāl ve mü'essirden murād hicr ve vişāldür ve bāng u nevha (30) daħı eşer ve zarar mü'essirdür lākin bunlar [mü'essir-i +H] mecāzīdür ve mü'essir-i haķıķī Allāh Te'ālādur ya'ñi filmeşel vişāl ve hicrān ve zarar u ziyān mü'essirlerdür hicrān ve vişālden (31) niçe gūne hayāl toĝar ve zarar u ziyāndan daħı feryād u nevha zühūr eyler ammā hīç bu eşerler nazār ile kendü mü'essirlerine beñzer mi bu muķarrerdür ki beñzemez kezalik (32) cemī'-i maşnū'at şāni'-i kādīmden zühūra

gelmiş ve anun āsārı olmuşdur ammā bu eserler mü'essire beñzemezler nitekim bāng u nevḥa zarar u ziyāna (33) beñzemezler

(3747) Meşnevī

Nevḥarā şūret zarar bīşūretest

Dest ḥāyend ezzarar k'eş nīst dest

Nevḥa için şūret vardır ve zarar bīşūredür zarar- (34) dīde olanlar [H404b] zarardan ötüri ellerin çiynerler ki ol zarar ki eli yoḡdur bu beyt eserüñ mü'essire beñzemedüğünü ve eserüñ şūreti olub mü'essirüñ (35) bīşūret ve bīdest olduğunu ṭalibe tefhīm için meşel mevki'inde dinmişdür ve filḥaḳīka bir ādeme bir zarar gelse ol ādem ol zarardan (36) ötüri nevḥa vü feryād kılsa ol nevḥa vü feryāduñ zāhir ve mesmū^c olması i'tibārıyla şūreti olur ammā anuñ ḳalbine te'sīr eyleyen zarar u ziyānuñ (37) şūretā eli yoḡdur pes ol zarar u ziyānuñ bīşūret olması ancak bīdest olmasından 'ibāredür yoḡsa mücerred bīşūret olmasından (38) 'ibāret degildür ki ekser zarar u ziyānuñ ḥod şūreti vardır meşelā noḡşān-ı emvāl ve helāk-ı zer^c ü zar^c ve mevt-i ḥayāl ve baḡāl gibi lākin bu zarar- (39) laruñ eli yoḡdur ki zarardīde olan kimseyi nevḥa vü feryāda getüre bu i'tibārla zarar bīşūret olmuş olur ve mışra^c-ı sānīde *k'eş nīst dest* (40) dimeleri bu ma'nāyı te'dīb ḳılır çünkim zarar bīşūretsüz demekle zararuñ bīdest olmasını murād eylediler bu meşel minvech nālāyıḳ olduğün (41) buyururlar

(3748) Meşnevī

İn meşel nālāyıḳest ey müstedill

Ḥīleyī tefhīmrā cūhdü'l-muḳıll

Ey müstedill bu meşel minvech lāyıḳ degildür nihāyeti ḥīle-yi tefhīm için [P584b] (1) cūhdü'l-muḳılldur *cūhd* ṭaḳate ve *muḳıll* faḳīre ve ḳalīlü'l-bizā'a olan kimseye dirler *cūhdü'l-muḳıll* faḳīrüñ ṭāḳati yetdüğü kadar virdüğü nesnedür tavzīḥ-i ma'nā böyle demek (2) olur ki biz muḳaddemā eseri nevḥa vü fiḡāna ve mü'essiri zarar u

ziyāna temsīl idüb nevhanuñ şüreti vardur ve zarar bîşüretdür dimiş idük ve bundan murād (3) āsāruñ bāşüret olmasını ve mü'essirüñ bīdest ve bīālet olmasını murād eylemiş idük imdi ey müstedill bu meşel bu huşuşda minvech nālāyık- (4) dur şu i'tibārla ki ekşer zarar u ziyān hōd hep şürettedür ve zarar gelse ol zarar görünür bu vechden nālāyıkdur ammā zarar u ziyān bīdest ve bīālet (5) bir kimsenüñ ıalbine te'sīr idüb anı nevha vü feryāda getürdigi i'tibārla lāyık olur ıalibe hīle-yi tefhīmden ötüri faķirüñ ıākati yetdügi bu ıadardur bunu (6) ma'zür ıutarsın ve bundan maķşüd hemān bīdest ve bīşüret olan mü'essiri anuñ āsarı zāhir iken kendünüñ bāın olmasını ıalibe tefhīm eylemek- (7) dür bunu bir hoş fehm idersin

(3749) Meşnevī

Şun'ı bīşüret nekāred şüreti

Ten berūyed bāhavāss u āletī

(3750) Meşnevī

Tā ıi şüret bāşed ān berveķ-i hōd

Ender āred (8) cismrā dernīk ü bed

Bīşüret olan şun'ı ilāhī bir şüret yazar ba'zı nüşhalarda *nekāred* yerine *bekāred* vāķi' olmışdur *berūyed* lafzından münāsib olan hem budur (9) bu nüşha üzre ma'nā bīşüret olan şun'ı ilāhī bu 'ālem-i şehādete bir şüret tohumunu eker hemāndem ten havāss ve āletle biter ve a'zā vü cevārihle ve havāss (10) ve kuvāyla bir cism bir şecer gibi gelüb zuhūr ider tā kim ol şun'ı ilāhīnüñ ekdügi ve naķş itdügi şüret levh-i ıazāda ne gūne şüret oldıysa (11) ol şüret kendünüñ vaķfı ve isti'dādı üzre cismini nīk ve bede getirür eger ol şüret-i ma'nevī nīk ise cismi nīke getirür ve eger bed ise (12) cismini hem bede getirür elhāşıl ol levh-i mübīnde naķş olan şüret her ne gūne şüret ise kendünüñ vaķf u muķtezāsı üzre bu 'ālem-i (13) ecsāmda [H405a] cismi aña göre taķrīk eyler

(3751) *Meşnevî*

Şüret-i ni‘met buved şâkir şeved

Şüret-i mühlet buved şâbir şeved

(3752) *Meşnevî*

Şüret-i rahmî buved bālân şeved

Şüret-i (14) zaḥmî buved nālân şeved

(3753) *Meşnevî*

Şüret-i şehri buved gîred sefer

Şüret-i tîrî buved gîred siper

(3754) *Meşnevî*

Şüret-i ḥübân buved ‘işret kuned

Şüret-i gaybî buved ḥalvet kuned

(15) (3755) *Meşnevî*

Şüret-i muḥtâci âred süy-ı kesb

Şüret-i bâzūverî âred begaşb

Meşelâ şüret-i ni‘met olsa ol kimsenüñ cismi şâkir olur ya‘nî mün‘ime ḥamd u senâ ve (16) meyl ü maḥabbet ve ḥidmet ü ṭā‘at kıılır eger mühlet şüreti olursa şâbir olur ya‘nî murād olan ni‘met ele gelmezse ve şüret bağlamazsa belki mühlet şüreti (17) görünürse bizzarürî şâbir olur eger birrahm şüreti olursa bālân olur eger bir zaḥm şüreti olursa nālân olur *bālân* bālīden lafzından (18) şıfat-ı müşebbehdür uzayıcı ve neşv ü nemâ bulıcı ma‘nâsınadır eger mü‘essir-i ḥaḳîkî cānibinden insāna bir rahm u şefkat şüreti görünür ise ol (19) insānuñ cismi uzayıcı ve neşv ü nemâ bulıcı olur ve eger bir zaḥm şüreti olursa ağlayıcı olur eger bir şehri şüreti olursa cism-i insānî (20) sefer tatar eger bir tîr şüreti olursa siper tatar ya‘nî mü‘essir tarafından bir şehriñ şüreti bir kimsenüñ ḳalbine gelüb te’sîr iderse ol kimse- (21) nüñ cismi ol şehri cānibine sefer ider ve eger mü‘essir tarafından bir tîr şüreti görünür ise cism aña

muḳābil seyr ʔutar eger hūblar şūreti ola ʕiřret (22) eyler eger ğaybe mensūb şūret ol
ḫalvet eyler yaʕnī bir kimsenūñ ḳalbine ğayb olmağa mensūb bir şūret gelse ve anuñ
derūnına teʕřir ḳılsa ol kimse (23) nāsdan ḫalvet iḫtiyār eyler muḫtācluk şūreti cismi
kesb cānibine getirür bāzūverlük şūreti ğaşba getirür yaʕnī bir kimsenūñ derūnında
muḫtācluk (24) şūret bağlasa ve anuñ ḳalbine müʕessir ḳılsa ol şūret-i fikriyye
cimini kesb ve kāra getirür ve bir kimsenūñ ḳalbinde bāzūverlük şūret bağlasa (25)
ḳavīlük ve zūrāverlük anuñ derūnına teʕřir ḳılsa bu bāzūverlük şūreti anı baʕzı
zaʕīfūñ mālını ve metāʕını ğaşb eylemege getirür çünkim (26) bir kimseyi ğaşb eyler
göresin anun levḫ-i zamīrinde bāzūverlük ve zūrāverlük şūreti vardur bunu bil ve bir
kimseyi daḫı kār u kesbe meřğül (27) göresin anuñ derūnında iḫtiyāc şūreti vardur
bunu daḫı eserden müʕessire böyle istidlāl ḳıl kezā ve kezā ilāğayrıʕn-nihāye

(3756) Meşnevī

Īn zihād vʕendāzhā (28) bāşed birūn

Dāʕi-yi fiʕezḫayāl-i ğūnegūn

(3757) Meşnevī

Bīnihāyet kiřhā vü piřehā

Cümle zıll-ı şūret-i endīřehā

Bu ḫadden ve endāzelerden birūn olur (29) ğūnāğūn olan ḫayālden fiʕlūñ dāʕisi ve
taḳdīr-i kelām ğūnāğūn olan şuver-i ḫayāliyyeden dāʕi-yi filʕ ü ʕamel olan bu şuver
ḫadlerden ve endāzelerden (30) ḫāricdür dimek olur yaʕnī zemīn-i ḳalbe ḫaḳ Teʕālā
her ne ğüne şūret-i zihniyye toḫmını ekse ve levḫ-i ḫayāle her ne ğüne şūret-i
maḳşūdī taḫrīr itse (31) ol derūnda olan şūret-i ḫayaliyye cismūñ filʕine dāʕī olur ve
cism ol şūrete muvāfiḳ ḫareket ve ʕamel ḳılır bu şuver-i ḫayaliyye ise (32) ḫad ve
enzādeden birūndur ki ḫayālātuñ envāʕı ve eşnāfi çokdur ve bir kimsenūñ
derūnında olan ḫayāl ve endīřesinūñ şūretini cismūñ (33) fiʕlinden [H405b] ve

‘amelinden bilmek ve hareket-i cismāniyyesinden şüret-i fikriyyesine istidlāl kılmak mümkün ve kâbildür zîrâ elbette eser mü’essire delâlet eyleyicidir pes (34) nihâyetsüz kişiler ve pîşeler cümlesi endişeler şüretinüñ sâyesidir ya‘nî bu ‘âlem-i şehâdetde sen ne kadar mezhebler görür iseñ ve ne kadar şan‘atlara ve hürfetlere (35) nazar irgürür iseñ bu cümlesi deründa olan endişelerüñ şüretlerininüñ sâyeleri ve eserleridir herkesüñ şan‘atından endişesininüñ ne (36) mertebede ve ne şüretde olduğunu bilmek kâbildür ve herkesüñ mezhebinden ve kişinden şüret-i fikriyyesine istidlāl eylemek hem mümkündür

(3758) Meşnevî

Berleb-i bām (37) İstāde kavm hoş

Her yekîrā berzemîn bîn sâyeş

(3759) Meşnevî

Şüret-i fikrest berbām-ı meşîd

V’ân ‘amel çün sâye bererkân bedîd

(3760) Meşnevî

Fi’l ber- (38) erkân u fikret müktetem

Lîk derte’sîr ü vuşlat dü behem

Meşelâ bir tamuñ kenârında bir kavm hoş tırmuşlar anlaruñ her birinüñ zemîn üzre (39) sâyesini gör ki anlaruñ zemîn üzre olan sâyeleri hem müttacid ve [hem +H] mütefâvitdür kezalik şüret-i fikr ‘âlî ve muhkem olan rûh tamı üzre (40) tırmuşdur velîkin ol ‘amel sâye gibi erkân üzre bedîd ve zâhirdür meşîd ‘âlî ve muhkem ma’nâsınadır ya‘nî şuver-i fikriyye tam üzre tıran (41) kavm gibidür ve bu erkân ve a‘zâ üzre zâhir olan a‘mâl ve ef‘âl ol şuver-i fikriyyenüñ zılâli gibidür ki erkân üzre olan a‘mâlden [P585a] (1) şuver-i fikriyyenüñ ne güne olduğına istidlāl eylemek kâbildür fi’l erkân üzre zâhir ve fikret bātında müktetem ve muhtefidür lîkin vuşlatda ve te’sîrde ikisi biri biriyle (2) cem‘dür zîrâ şüret-i fikriyye mü’essir ve

‘amel-i erkān anuñ eṣeridür ekṣer mü’essirden cüdā degül belki ma‘nāda biri birine muttaşıldur

(3761) Meṣnevī

Ān ṣuver derbezm k’ezcām-ı hoşīst

(3) Fāyide-y ū bīhodī vü bīhuṣīst

Bezmdede olan ol şüretler ki hoşluk cāmındandır anuñ fāyidesi bīhodluk ve bīhüşlukdur ya‘nī şol şüretler ki hoşluk cā- (4) mından bezm-i şafāda hāşıl oldı ol şüretlerüñ neticesi ve fāyidesi bīhod olmak ve bīhüşluk mertebesini bulmaqdur

(3762) Meṣnevī

Şüret-i merd ü zen ü lu‘b u cimā‘

(5) Fāyide’ş bīhüş-i-yi vaḳt-i viḳā‘

(3763) Meṣnevī

Şüret-i nān ü nemek k’ān ni‘metest

Fāyideş ān ḳuvvet-i bişüretest

Merdüñ ve zenüñ mülā‘abe ve cimā‘uñ (6) şüreti bu şüretüñ fāyidesi ve eṣeri viḳā‘ vaḳtinüñ bīhüşlüğüdür ki vaḳt-i cimā‘da olan mülā‘abenüñ ve merd ve zenüñ ictimā‘ınuñ eṣeri (7) ol hinde olan bīhüşluk olur ve ol şüret-i ictimā‘iyye mü’essir ve bu zevḳ ve bīhüş anuñ eṣeri olur ba‘zı mü’essir ḥafī ve mestür olub anuñ (8) eṣeri zāhir ve āşkārā olduğı gibi ba‘zı eṣer daḥı vardır ki maḥfī ve mestürdür ve anuñ mü’essiri zāhir ve āşkardur meşelā şol şüret-i nān ve nemek ki ol (9) ni‘metdür anuñ fāyidesi ve eṣeri ol bişüret olan ḳuvvet-i bedeniyyedür nān ve nemek mü’essir-i ṣuverī ve ḳuvvet-i bedeniyye eṣer-i maḥfīdür

(3764) Meṣnevī

Dermeşāff ān şüret-i (10) tīg ü siper

Fāyideş bişüreti ya‘nī zafer

(3765) Meṣnevī

Medrese vü ta'lik ü şürethâ-yı vey

Çün bedâniş muttaşıl şud geşt tay

Meşelâ âher meşâffda ya'nî harb (11) ve kıtâl şaflarında ol şüret-i tiğ ve siper anuñ fâyide ve eşeri şüretsizlük ya'nî zaferdür *yā* vahdet için olub anuñ fâyidesi [H406a] bir şüretsüz (12) ki murād andan zaferdür dimek hem vechdür ve kezalik medrese ve medreseye cismi ta'lik eylemek ve anuñ şüretleri meşelâ kitâb yazmaq ve kitâb mü'tâlâ'a kılmak ve medrese- (13) nüñ öñinde kitâb oqumak gibi çünkim bu şüretler dânişe muttaşıl oldı ol şüretler tayy oldı ki ol şüretlerden murād ve netice 'ilm idi çünkim 'ilm hâşıl (14) oldı ol şüretler munçavî oldı

(3766) Meşnevî

În şuver çün bende-yi bişüretend

Pes çirâ dernefy-i şâhibni'metend

(3767) Meşnevî

În şuver dâred zibişüret vücüd

Çist (15) pes bermücid-i hîşş cühüd

(3768) Meşnevî

Ĥod ez'ü yâbed zuhûr inkâr-ı ü

Nîst ġayr-ı 'aks-ı Ĥod İn kâr-ı ü

Bu şüretler çünkim bişüretüñ (16) bendesi dururlar pes niçün bunlar şâhib-i ni'metüñ nefyinde dururlar ya'nî bu şüretler çünkim mün'im-i haķikî olan pādşāhuñ maħlûķı ve bendesi dururlar (17) pes bunlar niçün şâhib-i ni'met olan mün'imlerinüñ nefyinde olurlar ve nefy-i ilah kıllurlar ve ġayruñ Ĥidmet ve 'ibâdetine meşġul olurlar nitekim (18) Sofiştâ'iyye haķikat-i eşyâyı nefy iderler ve Dehriyye Ĥazret-i Ĥudâyı nefy iderler ma'ahazâ bu şüretler cemî'an bişüret olan mücid-i haķikîden vücüd (19) tutar ve bu cümle şuver katı zâhirdür ki vücüdü ve Ĥayât ve kıyâmı kendü mücidinden aĤz ider pes kendü mücidine bu inkâr u

muḥālefet nedür ḥod nazār-ı ḥaḳīḳat- (20) bīnle nazār olınsa ol şüretlerüñ inkārı zūhūrı ol mūcid ve şā'ni'den bulur 'akıden ğayrı degıldür ḥod ol şüretlerüñ bu kārı ya'ni sen ki (21) bir niçe şüretlerde meşelā inkār göresin ḥod ol şüretlerüñ inkārı zūhūrı ol Ḥudādan bulur ol şüretlerüñ bu ğüne kārı ve girdārı 'akıden (22) ğayrı degıldür ki her münkirüñ vücūdında olan inkārı ḥaḳ eyleyen Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleridür pes münkirüñ vücūdında olan inkār Ḥaḳ (23) Te'ālānuñ ḥaḳ u ĩcād eylesinüñ 'aks ve eşeri olur ve Ḥaḳ Te'ālānuñ ḥaḳ u ĩcādı anuñ 'ilmine ve irādetine muvāfiḳ olur pes herkesüñ (24) binā-yı vücūdında mevcūd olan eger iḳrār ve eger inkār her ne ise ol şāni'-i ḳadīmüñ 'ilm ü irādetinüñ 'aksi ve eşeri olur

(3769) Meşnevī

Şüret-i dīvār u saḳf-ı (25) her mekân

Sāye-yi endişe-yi mi'mār dān

(3770) Meşnevī

Gerçi ḥod ender maḥall-i iftikār

Nişt seng ü çüb u ḥıştı āşkār

Meşelā dīvāruñ şüreti ve her mekānuñ saḳfını (26) mi'māruñ endişesinüñ sāyesi bil beherḥāl her ḥānenüñ saḳfı ve der ve dīvārınıñ şüreti mi'māruñ 'ilm ü endişesinüñ 'aks ve eşeridür egerçi (27) ḥod iftikār maḥallinde seng ve çüb ve bir ḥışt āşkārā degıldür ya'ni mi'mār ḥāneyi ve ḥānenüñ der ve dīvārını iftikār ve taşavvur eyledügi maḥalde (28) āşkārā seng ve çüb ve bir ḥışt yokdur lākin ol iftikār ve taşavvuruñ neticesi seng ve çüb ve ḥıştıñ biri biri üzre tertīb olması (29) ve binā ḳılması olur çünkim bu meşel ma'lūmuñ oldı

(3771) Meşnevī

Fā'il-i muḫlaḳ yakīn bişürettest

Şüret ender dest-i ü çün ālettest

(3772) Meşnevī

Geh geh ān bīşūret (30) *ezketm-i ‘adem*

Mer şuverrā rū nūmāyed ezkerem

(3773) *Meşnevī*

Tā meded gīred ez’ū her şūreti

Ez kemāl ü ez cemāl ü kudreti

Pes fā‘il-i muṭlaḳ yaḳīnen bīşūretdür ki ol (31) fā‘il-i ḥaḳīḳīnūñ aṣlā bir şekl ve şūreti yokdur ki ol cism ve cismānī degildür ve Ḥazret anuñ dest-i kudretinde ālet gibidür gāh gāhī ol bīşekl (32) ve bīşūret olan pādşāh ketm-i ‘ademden şūretlere kereminden yüz gösterür [H406b] bunda olan *rūydan* murād vech-i şıfat-ı İlahīdür ki mā‘badında olan (33) beyt daḥı bu ma‘nāyı mü‘eyyid olur ya‘nī ba‘zı vaḳt olur ki ol şekl ve şūretten münezzeḥ ü muḳaddes olan fā‘il-i ḥaḳīḳī ketm-i ‘ademden anuñ (34) vech-i şıfatını görmege ḳābil ve müsta‘id olan ‘ālimlerūñ ve ‘āriflerūñ şūretlerine kemāl-i kereminden gösterür tā kim her bir şūret anuñ kemālinden ve cemālinden (35) ve kudretinden bir meded ṭuta ve herkes isti‘dādı ḳadar anuñ şıfatından bir eşer aḥz ide ki herkes kendüde olan kudreti ve kuvveti ve kemāli ve cemāli (36) ve bunlar emşāli olan ḥışāli anuñ evşāf-ı ‘aliyyesinden almışdur ve ol fā‘il-i ḥaḳīḳī her kime bu şıfatlarla yüz gösterdiyse ol kimse (37) kendü vücūdında olan şıfatları hemān ol cemālü’ş-şıfat olan pādşāhdan bilmişdür

(3774) *Meşnevī*

Bāz bīşūret çü pinhān kerd rū

Āmedend ezbehr-i ked der- (38) *reng ü bū*

(3775) *Meşnevī*

Şūreti ezşūreti diğerkemāl

Ger becūyed bāşed ān ‘ayn-ı ḳalāl

Girü bīşūret olan fā‘il-i ḥaḳīḳī çünkim vechini pinhān itdi (39) ol vaḳtde şūretler ihtiyācdan ötüri reng ve būya geldiler ya‘nī çünkim şekl ve şūretten münezzeḥ ü

muḳaddes olan Ḥudā-yı Te‘ālā vech-i (40) şifātını şüretlerden pinhān eylese ol ḥinde ekser şüretler ihtiyāclarından ötürü reng ve bûya gelürler ve esbāb ve ālāta ‘arz-ı ihtiyāc kılar- (41) lar filmeşel bir şüret bir gayrı şüretten eger kemāl isterse ol ‘ayn-ı ḍalāl olur şol i‘tibārla ki ol bir āḥer şüret ḥadd-i zātında hem ‘āciz [P585b] (1) ü faḳīr ü muḥtācdur ve aşlā bir kimseye ol bir şey’i virmege ve bir kimseyi kemāle irgürmege ḳādir degildür ve ḥaḳīḳatde kāmīl ve mükemmil ve māni‘ ve mu‘ṭī ve ḍārr (2) ve nāfi‘ hemān Ḥaḳ Te‘ālādur pes bir kimse mükemmil-i ḥaḳīḳī ḳoyub kendü gibi bir ‘āciz şüretten kemāl istese ve aña ‘arz-ı ihtiyāc eylese ol ‘ayn-ı (3) ḍalāl olur

(3776) Meşnevī

Pes çī ‘arza mīkunī ey bīhüner

İhtiyāc-ı ḥod bemuḥtāc-ı diğēr

(3777) Meşnevī

Çün şuver bendeest berYezdān mEgū

Ẓan meber şüret beteşbīheş (4) mecū

Çünkim fā‘il-i ḥaḳīḳī ve mükemmil-i ma‘nevī ve māni‘ ve mu‘ṭī hemān Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleridür pes ey bīhüner ve ey bedgevher kendü ihtiyācuñı bir muḥtāc-ı āḥere (5) niçün ‘arz eylesin ol muḥtāc-ı diğēr neye ḳādirdür ki senden ihtiyācı def‘ eyleye ol kendü nefsinden ihtiyācı def‘ eylemege ḳādir degildür pes eger (6) ‘arz-ı ihtiyāc eyleser iseñ aşlā ihtiyācı olmayan ḡaniyy-i muḥtāḳa ve ḳādir ve ḳavī olan Ḥazret-i Ḥaḳḳa eyle tā kim senden ol ihtiyācı def‘ eyleye (7) ve seni ḡanī olmaḳ mertebesine irgüre çünkim şüretler bende ve maḥlūḳdur anı Yezdān Ḥazretlerine söyleme aña şüret ḳann iletme anı teşbīhde isteme (8) ya‘nī çünkim bu şuver-i maḥsūsa filḥaḳīḳa bende ve muḥtācdur ol şuver-i maḥsūsayı Yezdān Ḥazretlerine iṭlāḳ eyleme ve anuñ şüreti vardur ḳann (9) eyleme ve anı teşbīh mertebesinde dileme ki ol padşāh-ı muḥtāḳ şekl ü şüretten münezzeḥ ve muḳaddesdür ve aşlā anuñ mişli ve şüreti

yoğdur (10) nitekim *leyse kemişlihi şey'un ve huve's-semi'u'l-'alim*¹⁴⁷¹ buyurmuşdur eger burada bir su'âl olunırsa böyle diyü ki muhaqqıklar Hâzret-i Qur'ânda bîma'nâ ve zâyid (11) aşlâ bir harf yoğdur beherhâl zâyid şeklinde olan hurûfuñ her biri bir ma'nâya işâret olur [H407a] ve bir nükteyi ifâde kıılır dimişlerdür öyle (12) olıcağ *kemişlihide* kâf mişl ma'nâsına olur pes bunda işbât-ı mişl lâzım gelür ve bu âyet anuñ mişlinüñ mişlini nefy kıılır anuñ mişlini degül (13) buña cevâb nedür aşıl buña cevâb **Nakş-ı Füşûşa** olan şerhimüzde Faşş-ı İdrisiyyede yazılmış ve bir miğdâr dağı cild-i sâninüñ evâyilene qarîb *geh* (14) *müşebbihrâ muvaḥḥid mîkuned* beytlerinüñ şerhinde taḥrîr olunmuşdur ve ba'zı maḥalde dağı münâsebetle taḥkîk kıılınmışdur ammâ bunda ecmâle cevâb **Şeyḥ-i** (15) **Ekber Hâzretlerinüñ Fütühât**da yazdıkları üzre oldur ki eger kâf zâyid olmaz ise mişlden murâd insân olur ve ma'nâ insânuñ mişli (16) yoğdur dimek olur ve *innallâhe ḥalağa Âdeme 'alâşüretihi*¹⁴⁷² ḥadîs-i şerîfi Hâğ Te'alâ insân-ı kâmilî kendü şüreti üzre ḥağ itdüğine delâlet (17) kıılır ve şüretten murâd bunda şıfat olur pes bu ḥadîs-i şerîf *innallâhe ḥalağa âdeme 'alâşıfatihi* dimek ma'nâsını ifâde kıılır pes insân-ı (18) kâmil şıfatda Hâğ Te'alânuñ şıfatına mümâşil olur ve şer'î şerîfde bu ḥadîsüñ mücebince Hâğ Te'alâya şüret ıtlâkı câyiz olur lâkin şüreti şıfat (19) ma'nâsına te'vîl itmek ḥarîkiyle pes mü'min Hâğ Te'alâ Hâzretlerini bu şüret-i maḥsûsadan tenzîh eylemek ve anı bîşekl ve bîşüret bilmek (20) gerekdür nitekim bu ma'nâlara işâret idüb buyururlar

(3778) *Meşnevî*

Dertazarru' cüy u derifnâ-yı ḥ'îş

K'eztefekür cüz şuver nâyed bepîş

¹⁴⁷¹ "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir." (Şûrâ 42/11). Bu ayet, Kur'ân'da şu şekilde geçmektedir: "*leyse kemişlihi şey'un ve huve's-semi'u'l-başir*"

¹⁴⁷² "Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 308. [Hadisin sahih olduğu belirtilmiştir.]

(3779) Meşnevî

V'er ziğayr-ı şüretet (21) nebved firih

Şüretî k'ân bitu zāyed dertu bih

Haḳ Te'ālā Ḥazretlerini eger ister iseñ teşbîh ve şüretde isteme belki tazarru' da ve kendüni ifnā eylemede (22) iste zîrā tefekkürden ilerüye şüretlerden ğayrı gelmez ya'nî eger Haḳ Te'ālā Ḥazretlerini taşavvur ve tefekkür eylemekle isteyessin lâbüdd ḳalbün öñine şüretlerden ğayrı (23) nesne gelmez beherhāl yā şüret-i ḥayāliyye veyāḥūd şüret-i ḥissiyeye gelür ki ḳuvvet-i fikriyye ve ḳuvvet-i ḥayāliyyenüñ 'ālem-i maḥsūsātuñ ve 'ālem-i ḥayālātuñ verāsında (24) olan mekân 'ālemine seyr ü pervāz ḳılması yoḳdur pes eger Haḳ Te'ālāyı ister iseñ anı tazarru' ve niyāz eylemede ve daḥı nefy-i ḥavātır ḳılmada ve kendü vehmî (25) ve mecāzî olan vücūduñı ifnā eylemede iste ki anuñ istemesinüñ tarîḳi budur yoḳsa taşavvurāt-i zihniyye ve tertîb-i muḳaddimāt-ı nazariyyeden toḳmaz illā (26) ancak şüret-i fikriyye ve ḥayāliyye ol pādşāh-ı muḫlaḳ ise şüret-i fikriyye ve 'aḳliyyeden münezzeḥ ü muḳaddesdür ve eger saña şüretten ğayrıdan ziyādelük olmaya (27) bir şüret ki ol sensüz toḳar sende yegdür ya'nî ve eger farzî ey merd-i 'āḳıl saña şüret-i fikriyye ve şüret-i 'aḳliyyeden ğayrı ziyādelük olmaya belki sen (28) ziyādelügi ve fazîleti hemān şuver-i 'aḳliyyeden bulasın pes şol bir şüret-i 'aḳliyye ki senüñ ḳalbünde ol senüñ tefekkürüñsiz ve taşavvuruñsiz toḳar (29) ve senüñ taşannu'añsız Ḥazret-i Haḳ cānibinden gelüb senüñ ḳalbünde şüret baḒlar ol şüret-i 'aḳliyye bihterdür ve senüñ kendü tefekkürüñle ḥāşıl (30) olan şüret-i fikriyyeden ol saña evlā vü nāfi'terdür

(3780) Meşnevî

Şüret-i şehri ki āncā mîrevî

Zevḳ-i bişüret keşîdest ey revî

(3781) *Meşnevî*

Pes bema'nâ (31) mîrevî tâ lâmekân

Ki hoşî ğayr-ı mekânest ü zamân

Bir şehriñ şüretine ki sen anda gidersin ey revî bîşüret olan zevk seni çekdi (32) [H407b] revîbunda reyden kanıcı ve sîrâb olıcı ma'nâsınadur pes ma'nada lâmekâna dek gidersin zîrâ hoşluk zamân ve mekânun ğayrıdur ya'nî meşelâ sen bir şehriñ (33) şüretine gitseñ ve ol yerde ol şehriñ şüretini görmek için seyr ü sefer itseñ beherhâl ol şehriñ şüretine gitmeden senün murâduñ bir zevk (34) ve hoşlukdur pes ey âb-ı zevke ve hoş âba sîrâb olan kimse eger nazar eyleseñ seni ol şehriñ seyrine bîşüret olan zevk ü lezzet (35) çekmiş olursın ma'nâda sen bîşüret olan zevk cānibine lâmekân 'âlemine dek gidersin zîrâ hoşluk mekânda ve zamânda degildür hoşluk (36) aşl mekân ve zamânun ğayrısındadır

(3782) *Meşnevî*

Şüret-i yârî ki sūy-ı ü şevî

Ezberây-ı mūnisieş mîrevî

(3783) *Meşnevî*

Pes bema'nâ sūy-ı bîşüret şudî

(37) *Gerçi z'ân maşşūd ğāfil āmedî*

(3784) *Meşnevî*

Pes hakikat Hağ buved ma'būd-ı kül

K'erpey-i zevkest seyrân-ı sübül

Meşelâ bir yârün şüreti ki sen anuñ cānibine (38) gidersin aña mūnislükden ötüri gidersin ya'nî bir yâr u ğamgüsâruñ cism ve şüreti cānibine mūnis olmaqlıktan ötüri kaçd ve 'azîmet (39) idersin ve ol mūnislük hadd-i zâtında bir emr-i vicdānîdür ki ol ma'nâda bulunur pes ma'nâda sen bîşüret cānibine gitdüñ ve ma'nâ 'âlemine teveccüh (40) itdün egerçi maşşüddan ğāfil geldün ise de senün maşşüduñ bir

yârdan hüd ünsiyet idi ünsiyet ise ma'nâ 'âleminde bir hâletdür (41) sen anı şüretden şanub ma'nâdan gâfil olduñ ise de yine sen haqîkatde bîşüret cânibine ve ma'nâ 'âlemine gitmiş olursın çünkim [P586a] (1) bu muqaddime ma'lûmuñ oldıysa ve bu kışşadan maqşûd saña zâhir geldiye pes haqîkatde ma'bûd-ı küll Haq olur zîrâ seyrân-ı sünbül zevkden ötüridür (2) ya'nî haqîkatde ma'bûd-ı haqîkîden gayrı hç bir ma'bûd yokdur egerçi şüretâ ma'bûd çokdur ve kezalik *lâmevcûde illallâh*¹⁴⁷³ mefhûmınca haqîkatde mevcûd-ı haqîkî hemân (3) Allâh Te'âlâdur *eṭturuku ilallâhi bi'adedi enfâsi'l-halâyık*¹⁴⁷⁴ kavlinüñ mazmûnınca Allâh Te'âlâ Hazretlerine ṭuruk-ı muhtelif ve sübül-i müteferrika 'aded-i enfâs-ı halâyık (4) kadardur ve bu cümle ṭuruk-ı muhtelifenüñ aqvâmı ve sübül-i müteferrikanuñ a'deli ṭarîk-i tevḥiddür ki şirâṭ-ı müstaḳîm andan 'ibâretdür her ne kadar ṭarîk var ise (5) lâbüdd Hazret-i Haqqa müntehî olur ve anlara zâhib olan nihâyet emrde Allâh Te'âlâya vuşul bulur lâkin ṭarîk-i müstaḳîme sâlik olanlara sa'âdete ve ni'mete vâşıl (6) olurlar ve Allâh Te'âlâdan ni'met ve sa'âdet bulurlar ve sübül-i müteferriqaya zâhib olanlar Allâh Te'âlâdan naḳmet ve şekâvet bulurlar ve hışm u gâzab Haqqa maḫhar (7) olurlar pes anlaruñ me'âli sa'âdet ve bunlaruñ me'âli şekâvet olur ve bunuñ taḫḫîki **Naḳş-ı Füşûşa** olan şerḫimüzde Faşş-ı Hûdiyyede (8) mezkûr u mestûr olmuşdur anda ṭaleb olına ve bunda tavzîḫ-i ma'nâ böyle dimek olur ki küll-i 'âbidüñ ma'bûdı ve cümle sâcîdüñ mescûdı haqîkatde (9) Haq Te'âlâ Hazretleridür ki *lâilâhe illallâh* kelimesinüñ mefhûmı üzre filhaqîka ma'bûd-ı haqîkî hemân oldur ve andan gayrı şey'ler 'ibâdete lâyıḫ ve müstaḫaḫḫ (10) degillerdür ve sübül-i müteferriqaya zâhib olan kimselerüñ seyrânı beherhâl bir zevkden ötüridür ve ol zevküñ mücidi Haq Te'âlâdur pes anlar eger (11) ol zevküñ [H408a] mücidinden gâfil ve bîḫaber iseler de yine haqîkatde ol zevküñ ḫâliḫına ve mücidine teveccüh idici ve 'ibâdet kılıcılardur pes (12) haqîkatde cümlenüñ ma'bûdı Hazret-i Haq olur ve her şey'de taşarruf kılıcı

¹⁴⁷³ "Allah'tan başka var yoktur."

¹⁴⁷⁴ "Allah'a varan yollar mahlûkatın nefesleri sayısındadır." Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 437.

ve her müteharrik olan şey'ün nāşiyesini aḥz olub anı bir cānibe taḥrīk (13) idici filḥaḳīka hemān Allāh Te'ālādur kemā ḳāle te'ālā fīsuretü'l-Hūd ve *mā min dābbetin illā huve aḥizun bināşiyetihā inne rabbī 'alāşıraṭın mustaḳīm*¹⁴⁷⁵

(14) (3785) *Meşnevī*

Līk ba'zī rū suy-ı düm kerdeend

Gerçi ser aşlest her güm kerdeend

(3786) *Meşnevī*

Līk ān ser piş-i ĩn dāllān-ı güm

Mīdehed dād-ı serī ezrāh-ı düm

(15) Līkin ba'zısı yüzlerini düm cānibine itmişledür egerçi ser aşldur seri güm itmişlerdür līkin ol ser bu dāllar ve gümrāhlar öñinde serlük dādını (16) düm yolından virür *serden* murād bunda ma'būd-ı ḥaḳīkī ve 'ālem-i ma'nevīdür *düm*den murād ma'būd-ı mecāzī ve 'ālem-i şuverī ve süflīdür ki bu mecāzī olan ma'būd- (17) lar ve bu 'ālem- süflī ve 'ālem-i ma'nāya ve Rabb-i a'lāya nisbetle düm menzilesindedür ve Ḥazret-i Ḥudā ve 'ālem-i ma'nā filmeşel ser menzilesindedür ve taḳdīr-i (18) kelām ve ta'bīr-i merām böyle dimek olur ki her ṭarīḳüñ nihāyeti Ḥazret-i Ḥaḳka müntehī olur ve egerçi küll-i 'abidüñ ma'būdı ḥaḳīkatde hem Ḥazret-i Ḥaḳ olur lākin (19) ba'zı ṭāyife yüzlerini esfele itmişlerdür ve bāṭıl ve mecāzī olan ma'büdlara 'ibādet ve ḥidmet ḳılmaḳ semtine gitmişlerdür egerçi 'ibādet ve ḥidmet (20) hemān Ḥazret-i Ḥaḳka lāyık idi ve ol ser gibi aşl ve ğayrılar düm gibi fer' ve bī'tibār idi ammā bu bütperestler ve Ḥazret-i Ḥaḳdan ğayrıdan mestler ve en'ām (21) ve behāyimden minḥaysü'l-mertebe-yi esfel ve pestler başı güm ve zāyī' itdiler ve Rabb-i a'lāyı koyub Rabb-i ednā ve ma'būd-ı bīvefāya ḥidmet ve 'ibādet (22) eylemek ṭarīḳine gitdiler līkin ol baş-ı ma'būd ve şān-ı şerīfi cümleden erfa' ve a'lā olan mescūd bu gümrāhlarıñ ve dāllarıñ öñinde süflī (23) olan şüret yolından 'ālī

¹⁴⁷⁵ “Çünkü yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır.” (Hūd 11/56)

olan ma'būdluk ve ser mertebesinde olan mescūdluk dādını ve feyz ü 'aṭāsını bunlara virür ve bu gümrāhlara (24) feyz ü bahşāyişi bu düm menzilesinde süflī olan ma'būdlar yüzinden irgürür ve tavzīh-i kelām mü'min ve muvaḥḥid olanlar hemān ma'būd-ı ḥaḳīkī ḥazretlerine (25) 'ibādet ider ve isti'āneti daḡı hemān aña ḥaşr u taḥşīş iderler ve her ne kadar dād u 'aṭā gelse hemān andan bilürler ve māni' ve mu'ṭī ve ḍarr ve nāfi' (26) hemān anı müşāhede kıılurlar ammā bu bütperestler ve Ḥazret-i Ḥaḳdan ḡayrıdan mestler beherḡāl bir naḳş ve şūrete 'ibādet ve ḡidmet kıılır- (27) lar pes ma'būd-ı ḥaḳīkī dād u 'aṭāyı bu gümrāhlara düm meşābesinde olan ma'būdları yüzinden virür ve bunlar merdānlarını kendülerüñ şūretinde olan (28) ma'būdları ve maḡdūmlarından ricā kıılır bunlara erbāb-ı müteferriḡa şāhibleri dinür sicn-i dünyānuñ ehli yā zāhirde yā bāṭında erbāb-ı müteferriḡa şāhibi (29) olmadan ḡālī olmazlar ammā muvaḥḥid olan 'arifler vāhid-i Ḳahḡāra ve Rabb-i a'lāya 'ibādet kıılmadan berī gelmezler *yā şāhibeyi's-sicni erbābun müteferriḡüne* (30) *ḡayrun emillāhu'l-vāḡidu'l-ḡahḡār*¹⁴⁷⁶ āyet-i kerīmesi lisān-ı işāretle bu mazmūna delālet kıılır dimişlerdür

(3787) Meşnevī

Ān ziser miyābed ān dād īn zidüm

[H408b] *Ḳavm-i dīḡer* (31) *pā vü ser kerdend güm*

(3788) Meşnevī

Çünkü güm şud cümle cümle yāftend

Ezgüm āmed sūy-ı küll biştāftend

O ma'būd-ı ḥaḳīkī cānibine müteveccih olan muvaḥḥid ve ehl-i ma'nā ol dād (32) u 'aṭāyı ve feyz ü nevāyı Rabb-i a'lādan bulur ve her ne güne ḡālet ve ni'met gelse anı Ḥudādan bilür ve bu müşrik ve ehl-i şūret olanlar ol feyz ü (33) 'aṭāyı Rabb-i ednādan bulur ve şūretde olan mu'ṭīsinden bilür ammā bir ḡayrı ḡavm pā ve seri

¹⁴⁷⁶ "Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli tanrılar mı daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı?" (Yûsuf 12/39)

güm itdiler ya'nî başı ve ayağı yitürdiler ve biser ve (34) pā olub kendüleri bîhadd ve bînihāyet olan 'ālem-i ma'nāya yetürdiler çünkim bunlaruñ dīde-yi şühūdından cümle agyār ve sivā güm oldu cümle- (35) yi buldılar güm gelmekden küll cānibine sür'at itdiler ya'nî çünkim bu biser ve pā olan ehl-i tevḥīdūñ başar-ı başiretlerinden cümle agyār ve sivā güm (36) oldu ve gayriyyet ve ünsiyyet maḥv u fenā buldı cümleñüñ ḥaḳīkatini buldılar ve zāyi' gelmeden ve yok olmadan ḳurtulub küll mertebesine sür'at ḳılub (37) vāşıl oldılar ki küll mertebesinden murād mecma'-ı esmā ve şifāt olan mertebe-yi ulūhiyyetdür ki aña mertebe-yi küll ta'bir olunur

Dīden-i İṣān der- (38) ḳaşr-ı ān ḳal'a-yı zātü'ş-şuver naḳş-ı rüy-ı duḫter-i şāh-ı Çīnrā ve bîhūş şuden-i her se ve derfitne üftāden ve tefahḫuş kerden ki İñ (39) şüret-i kiyest
Bu sürḥ-ı şerīf ol şehzādelerüñ ol zātü'ş-şuver olan ḳal'anuñ ḳaşrında şāh-ı Çīnūñ kızınıñ yüzünüñ (40) naḳşını görmelerünüñ ve her üçü bîhūş olmalarınıñ ve fitneye düşmelerünüñ ve tefahḫuş ve tecessüs ḳılmalarınıñ beyānındadır (41) böyle diyü ki bu naḳş u şüret kimüñ naḳşı ve ne güne maḥbūbenüñ şüretidür

(3789) Meşnevī

İn süḫan pāyān nedāred ān gürūh

Şüretī dīdend bāḫüsn ü şükūh

[P586b] (1) *(3790) Meşnevī*

Ḥübter z'ān dīde būdend ān ferīḳ

Līk z'īn reftend derbaḫr-ı 'amīḳ

(3791) Meşnevī

Z'ān ki efyūnşān der'īn kāse resīd

Kāsehā maḫsūs u efyūn nāpedīd

Bu muḳaddem zıkr olınan (2) sözler pāyān ḫutmaz ol şehzādeler gürūḫı zātü'ş-şuver ḳal'asınıñ ḳaşrı üzre ḫüsn ve şükūhla bir şüret gördiler *şükūh* bunda 'azamet ma'nāsına olur (3) ya'nî ziyāde ḫüsn ü behcet ve heybet ü 'azametle mevşūf bir şüret

gördiler ol ferîk egerçi muḳaddemā andan hūbter şūret görmiş idiler līkin bu şūret-i cemīleden (4) baḥr-i ‘amīke gitdiler ve ol naḳş-ı Çīnden deryā-yı ‘aşka düşüb terk-i pā ve ser itdiler zīrā ki anlara efyūn bu kāseden irişdi ya‘nī bir kimsenüñ meftūn (5) olmasına ve ‘āşık olub bir şūrete ta‘alluḳ u ta‘aşşuḳ kılmāsına ol şūretüñ beḡāyet cemīle ve hūsndār olmasī lāzım degildür nitekim Mecnūn Leylādan (6) ecmel ü aḥsen niçe şūretler gördi aṣlā anlaruñ birine meyl kılmadı ammā Leylā şūretā bir siyāhçehre duḡter iken aña Mecnūn ‘āşık oldı anuñçün ki aña (7) sākī şarāb-ı maḡabbeti Leylānuñ cām-ı vücūdından içürdi kezalik bunlar daḡı çok şūretler gördiler¹⁴⁷⁷ līkin bunlara ol naḳş-ı Çīnüñ kāse-yi taşvīrinden (8) kūknār şarābı irişdi kāseler maḥsūs ve efyūn nāpedīddür *efyūn* bunda efyūndan düzilen kūknār şarābı ma‘nāsınadır ki bunüñ sekreti (9) ve ḡayreti [H409a] dāne dane ḡidā eylediler efyūndan ziyādedür ve murād bunda şūret-i ‘aşkīdür ve tavzīḡ-i ma‘nā bu zātü’s-şuver olan ‘ālemde şūret kāse- (10) leri peydā ve āşkārādur ammā her şūretüñ içinde mevzū‘ olan ḡālet ü ḡāşiyet nāpedīd ve maḡfidür görürsin ki bir kimse bir şūretüñ mecnūn u dīvāne- (11) si olur ve ol şūrete niçe kimseler buḡz u ‘adāvet kılar bundan bilürsin ki ol şūret ol dīvāneye peymāne olmuş ve ol ‘āşık-ı dīvāne kendü ma‘şūkınuñ (12) peymāne-yi vücūdında şarāb-ı maḡabbeti nūş kılmış ve ḡayrılar andan nūş kılmamış ve bībehre ḡalmışdur

(3792) Meşnevī

Kerd fi‘l-i ḡīṣ ḡal‘a-yı hūşrübā

Her serā(13) endāḡt derçāḡ-ı belā

(3793) Meşnevī

Tīr-i ḡamze dūḡt dilrā bīkemān

Elemān u elamān ey bīemān

¹⁴⁷⁷ gördiler: görmüşler idi H

Elhāşıl kal'a-yı hüşrübā kendü fi'lin eyledi anuñ fi'li ve hāşiyeti 'aķılları (14) kapmak ve 'aşık olmayanları 'aşık ve bīhüş itmek idi pes bu şehzādelerüñ daķı 'aķlını yağmā idüb kendü fi'lini bunlaruñ vücūdında izhār itdi (15) bunlaruñ her üçüni velā vü belā kıyusına itdi kemānsuz tīr-i ğamze her birinüñ göñlini dikdi ey emānsız elemān ve elemān *dūht* egerçi dikdi ma'nāsınadur (16) ammā böyle maħallerde urdı ve te'sīr itdi ma'nāsına olur ya'nī ol maħbūbenüñ ğamzesi oķı bunlaruñ her birinüñ göñline urdı ve emān virmeyüb (17) bunları meftūn u dīvāne kıldı hattā bunlaruñ lisān-ı hāli elemān ve elamān ey bīemān olan ğamze-yi cānān dimeĝi zākir ü tālī oldı anuñçün ba'zılar (18) daķı

Beyt

Dīn ü dil burdend ü kaşd-ı cān kunend

Elĝıyās ezdest-i hūbān elĝıyās¹⁴⁷⁸

dimişlerdür ve maħbūblaruñ çeşm ü ğamzesinde feryād idüb amān (19) u ĝıyās taleb eylemişlerdür

(3794) Meşnevī

Ķarnhārā şūret-i sengīn besūht

Āteşī derdīn ü dilşān berfürūht

(3795) Meşnevī

Çünki rūhānī buved ħod çün buved

Fitneeş (20) her laħza dīgergūn buved

Gör ki çok ķurūnı sengīn şūret yaķdı bir āteşi anlaruñ dīn ve dilinde şu'lelendirdi ya'nī ba'zı kimseler ħacerden bir büt-i mevzūn (21) düzüb tamām şekl ü şūretini bir maħbūb u maħbūbe şeklinde peydā eyledüklerinden soñra ķurūn-ı māziyeden niçe ķarnları ol şūret-i sengīn sūzān eyleyüb anlaruñ (22) dīn ve dillerine āteş-i şevķ urmuş ve anları kendüye 'ābid ü 'aşık olmak mertebesine irgürmişdür çünkim bir

¹⁴⁷⁸ (Onlar âşığın) dinini ve gönlünü götürdüler ve canına kast etdiler. Meded, güzellerin elinden meded!

şüret-i rûhânî ola hûd ol şüret-i (23) insanî niçe olur anuñ fitnessi her laḥzâ dīgergün olur ya'nî şüret-i sengin bir bîrûḥ ve cāmîd nesne iken anda bu kadar cāzibe vü fitne mevcûd olıcaḡ (24) çünkim bir şüret-i rûhânî ola ve nuṭṡa gelüb niçe 'işve vü nāz kıla ol ne mertebe fettān olur ve dīn ve dili ne kadar ḡaret ü yaḡmā kıılır bilür misin anuñ (25) fitnessi her laḥza dīgergün olur ve her girişme ve ḡamzesiyle niçe 'āklı mecnûn ve niçe hûşyârı meftûn [eyler +H]

(3796) Meşnevî

'Aşk-ı şüret derdil-i şehzādegān

Çün (26) ḡaliş mîkerd mānend-i sinān

(3797) Meşnevî

Eşk mîbārîd her yek hemçü miḡ

Dest mîḡāyîd ü miḡüft ey dirîḡ

(3798) Meşnevî

Mā künün didim şeh z'āḡāz did

Çendmān (27) sevgend dād ān bīnedîd

Şüret 'aşkı şehzādelerüñ görilinde [H409b] mānend-i sinān batmaḡ ve dürtmek eyledi ya'nî ol gördükleri şüret-i cemilenüñ 'aşkı (28) rimāḡ bir kimsenüñ vücûdına niçe batub te'sîr eylerse bunlaruñ vücûdına hem anı 'aşkı gelüb öyle te'sîr itdi bunlar ol ḡālet-i fitneyi (29) çünkim kendülerde gördiler her birisi şehāb қаṡarāt-ı emṡārı yaḡdırdıḡı gibi gözlerinden bāzān eşki yaḡdurdılar ve ḡasret yiyüb her biri ziyāde (30) nedāmetinden ey dirîḡ didi ve elini çiy dedi her biri didiler ki biz şimdi gördük ammā şāḡ ibtidān gördi ḡattā ol bīnedîd ve bīnazîr olan şāḡ (31) bize bu ḡuşuşda niçe kerre sevgendler virdi ve Allāḡ Allāḡ zinhār ol cānibe gitmek diyü and virüb vaşiyetler ve naşîḡatlar kıldı bunda *şāḡ*dan murād (32) 'aḡl-ı küll şāḡı ve *şehzādeler*den murād hem 'aḡl u rûḡ u ḡalb şehzādeleri olur ki 'aḡl-ı küll mazḡarı olan nübüvvet taḡtınıñ şāḡı ḡalb (33) ve rûḡ ve 'aḡl bu zātü's-şuver olan dünyāya

gelmezden ve bunuñ içinde olan şüretlerden bir şürete mübtelā olmazdan evvel çok vaşiyetler ve naşihatlar (34) eylemiş ve her nebī dağı Allāh Allāh dünyāda olan şüretlerden birine mübtelā olmañuz diyü söylemişdür

(3799) Meşnevī

Enbiyārā haqq bisyārest ezān

Ki haber kerdend⁽³⁵⁾ ezpāyānmān

(3800) Meşnevī

K'ānça mīkārī nerūyed cüz ki hār

V'īn taraf perrī neyābī z'ū maṭār

Enbiyā-yı 'ızāmuñ halk üzre haqqı çokdur ol cihetden (36) ki bize pāyāndan haber itdiler bizüm pāyānimuzdan haber itdiler demek dağı cāyizdür bu vech üzre *pāyān* mān lafzına muzāf okınur ve enbiyā-yı (37) 'ızām bize pāyān-ı kārdan böyle diyü haber virdiler ki ey benī ādem şol nefsanī ve şehvānī olan tohmı ki hālā bu dünyā mezra'asına eger sen (38) anuñ maşşūli hārdan gayrı bitmez ve hār diken hārdan gayrı mīve ictinā itmez ve bu tarafa uçasın andan maṭār bulmazsın ya'nī bu nefsanī ve şehvānī (39) olan cānibe her ne kadar uçasın andan öte ve maḥall-i ṭayerān bulamazsın ve bu taraftan geçüb murād u maşşūd-ı rūḥānī tarafında pervāz kılamazsın

(40) (3801) Meşnevī

Tohm ezmen ber ki tā rey'ī dehed

Bāper-i men per ki tīr ān sū cehed

Tohmı benden al ki rey' vire benüm kanadumla uç ki tīz ol cānibe şıçraya (41) ya'nī her bir nebī kendü ümmetine böyle dir bāhuşuş ki efdal cemī'-i enbiyā olan Seyyidü'l-mürselīn Ḥazretleri şalavātullāhi 'alānebiyyinā ve 'aleyhim [P587a] (1) kendü ümmetine bu güne naşihat eyler ve aña vāriş olan her bir velī dağı böyle söyler ey ṭālib kendü bildügiñi ve añladügiñi terk eyle tohm-ı 'ilmi ve (2) 'ameli

benden al ve benüm didüğim yire ek tā kim ol toħm bir maħşul vire ve illā senüñ kendü bildügiñ üzre istedügiñ yire ‘amel toħmını ekmek aşlā (3) netīce ve maħşul virmez eger ol cānīb-i ħaķīķate pervāz [itmek +H] ve tīr-i himmetüñi atmaķ ister iseñ benüm ķanadlarumla uç tā senüñ tīr-i himmetüñ ol ħaķīķat ķarafına (4) şıçraya ve sehm-i fikretüñ hedef-i maķşuda işābet ķıla eger benüm perrlerümle uçmaz iseñ ol ķarafa gitmege ķādir olamazsın

(3802) Mesnevī

Tu nedānī vācibī-yi ān u hest

(5) *Hem tu gūyī āħir ān vācib budest*

Sen anuñ vāciblüğini bilmezsin ve hestlüğini bilmezsin hem sen dirsın āħir ol vācib olmışdur vācibīde olan (6) yā [H410a] maşadariyyedür ān lafzına muzāfdur ve ān lafzı beyt-i evvelde olan ān sū diyü işāret eyledükleri ħaķīķat ķarafına rāci‘ olur ve hest lafzı (7) ve hestī-yi ān taķdīrinde olub vācibī-yi ān üzre ma‘tūf olmaķ da cāyızdır ki lābüdd ķarīne-yi (8) kelām bunlardan birini iķtizā eyler ve tavzīħ-i ma‘nā enbiyā lisānından böyle dimek olur ki ey tālīb sen ol ķaraf-ı Ĥaķķānīnūñ ve cenāb-ı (9) Yezdānīnūñ vāciblüğini bilmezsin ya‘nī anuñ vācibü’l-vücūd olduğına ve mevcūd-ı ħaķīķī olduğına şimdi vāķıf olmazsın amā (10) āħir senüñ tīz-i fikretüñ ħaķīķat mertebesine irdükde āħir hem sen dirsın ol vācibü’l-vücūd olmışdur ve ben mümkinü’l-vücūdum ki benüm her vechle (11) ķıyāmum hemān anuñladur ve aşl mevcūd oldur ve ben fānī ve mütelāşiyüm ve benüm vücūdum mecāzī ve emer-i i‘tibārīdür ben ħod hemīşe anuñla zinde ve anuñ irādet (12) ü ķudretiyle pūyende ve anuñ emriyle gūyende ve anuñ a‘lāmetiyle dānende ve anuñ şıfatıyla dārende ve gīrendeyüm velĥāşıl bende her ne var ise (13) hemān anuñdur ve anuñ ħod ħaķīķatde benüm ve ben filĥaķīķa fāniyüm dirsın

(3803) Mesnevī

Ū tuest ammā ne ĩn tu ān tuvest

Ki derāhîr vâkıf-ı bîrûn- (14) *şevest*

O filhâkıka sendür ammâ bu sen ol sen degıldür ki âhîrde ıaşıra olmağa vâkıfdur ya‘nî ol vâcibü’l-vücüd minhaysü’l-hâkıka sendür (15) ki senüñ zâtuñ ve şıfâtuñ hâşıldur ve bu senüñ mecâzî olan senligüñ ol hâkıķî olan senlük degıldür bu senüñ mecâzî olan (16) vücuduñ vücud-ı vehmî ve emr-i i‘tibârî kabîlindendür ki sen bu vücud-ı mecâzî haysiyyetinden mümkinü’l-vücüdsın ki âhîr bu vücud-ı mecâzîden bîrûnşev olmağa (17) ve hâlâş u necât bulmağa vâkıf u ‘ârif olursın ve lâbüdd bir mümkinü’l-vücüdü ifnâ kılırsın ve ol vâcibü’l-vücüdü müşâhid olursın ki

Beyt

(18) *Çü mümkin gerd-i imkân berfeşâned*

*Becüz vâcib dîger çîzî nümâned*¹⁴⁷⁹

dimişlerdür

(3804) *Meşnevî*

Tu-yî âhîr sūy-ı tu-yî evvelest

Âmedest ezbehr-i tenbîh (19) *ü şilet*

Senüñ âhîr senligüñ ol senligüñ cânibine saña tenbîh ve şıladan ötüri gelmişdür insânuñ iki zâtı vardur biri mecâzî (20) ve âhîri ki bu zâr hem bihasebi’z-zâhîr muhâtab olur ve tekellüm kılub ana dir lâkin buña enâniyyet-i mevhümî ve mecâzî dinür ve bir zâtı dahı vardur (21) ki ol hâkıķî ve evvelîdür aña ‘ayn-ı sâbite dinür aşl muhâtab-ı hâkıķî oldur *tu-yî evvel* didüklerinden murâd bu muhâtab-ı (22) hâkıķî olan ‘ayn-ı sâbite murâd olur ve *tu-yî âhîr* didüklerinden murâd bu zât-ı mecâzî ve şüret-i cismânî olur ve taqdîr-i kelâm böyle dimek olur (23) ki ey insân âhîrünüñ senligüñ ve mecâzî olan benligüñ senüñ evvelki olan senligüñ ve hâkıķî olan benligüñ cânibine saña tenbîhden (24) ötüri ve seni aña ulaşıdurmağdan ötüri gelmişdür tâ kim bu mecâzî olan vücuduñla ol hâkıķî olan zâtuñı bilmek ve anuñla

¹⁴⁷⁹ “Mümkün olan, imkânın tozunu saçtı. Vacip olandan başka bir şey kalmadı.”

āşinā olmak semtine (25) sālîk olasın ve andan mütenebbih olub anı bilesin ve aña ulaşasın ki aşl senüñ haķīkatüñ oldur ve bu āhirde olan zātuñ mecāzī (26) ve ‘arīzīdür bu cismānī olan zātına tu-yı āhir ta‘bīr eylemeleri ve ‘ayn-ı şābiteye tu-yı evvel dimeleri anuñçündür ki ‘ayn-ı şābite herkesüñ mebde’ ve menşe’idür (27) ve insānuñ ezeli ve evveli olan zātı oldur [H410b] ve āhir merātib-i vücūd mertebe-yi insāniyyet ve ‘ālem-i ṭabī‘atdur pes bu beşeriyyet ve cismāniyyet (28) mertebesi ‘ayn-ı şābiteye göre tu-yı āhir olur ve ol bir zāt gibi ve bu anuñ bir sāyesi gibidür ve bu mücerred aña tenbīh vişālden ötüri gelmiş (29) ve anuñ muḳtezeyātına ve esrārına āyīne olmadan ötüri zuhūr kılmışdur

(3805) Meşnevī

Tu-yi tu derdīgerī āmed defīn

Men gulām-ı merd-i ḥodbīnī çünīn

Senün (30) tulıguñ bir ğayrıda defīn geldi ben bir böyle ḥodbīnüñ gulāmıyum ya‘nī ey insān senüñ haķīkī olan senligüñ ve ezeli olan benligüñ (31) mecāzī ve ‘arīzī olan senlükde medfūn geldi ve maḥfī oldı ve bu senüñ mecāzī olan vücūduñ ve kendüligüñ zāhir ve āşkārā oldı (32) eger bu mecāzī olan vücūduñı görücü ve bunuñ sīret ve ḥāşiyetini gösterici olursuñ beynelenbiyā velevliyā medfūn u ma‘yüb olursın ve ‘indel- (33) muḥaḳḳaḳīn Fir‘avn ve Nemrūd şıfatlarıyla ittişāf kılırsın ammā eger ol haķīkī olan zātuñı görücü ve anuñ ḥāşiyetini ve esrārını gösterici (34) olur iseñ enbiyā ve evliyā ḳatında maḳbūl ve memdūḥ olursın ve bu ğüne ḥodbīn ve ḥodnümā olmadan anlaruñ mağbūṭı ve maḥbūbı gelürsin (35) ki *men gulām-ı merd-i ḥodbīnī çünīn* buyurdıkları böyle ḥodbīne ol şāhib-i devletüñ ziyāde reşk ü ratini olduğına iş‘ār eyler

(3806) Meşnevī

Ānça (36) derāyine mibīned cüvān

Pīr ender ḥışt bīned pīş ezān

Ol nesneyi ki cüvān āyīnede görür pīr āndan evvel anı görücü içre görür (37) *pīr*den murād kemāle iren ve ḥaḳīḳat kārı gören ‘ārifler olur ve *cüvān*dan murād ‘irfānda nokṣānī olan ve ḥaḳīḳat kārı görmeyen belki (38) her şey şüret bağlayub ve her ḥāl zāhir ve āşkāra olduğdan soñra gören kimseler olur ya‘nī ol şüret-i ḥālī ki nāḳıṣu‘l-ma‘ārife olan yigitler (39) āyīnede görürler ve tamām şüret bağlayub zāhir olduğdan soñra müşāhede kıılurlar pīr-i vāṣıl ve ‘ilm ü ma‘rifetde kāmīl şu mertebe-yi ḥaḳīḳat- (40) bīn olur ki ol şüret-i ḥālī vücūdları āyīnesinde gördüklerinden muḳaddem ḥıṣt-ı keṣīfde görür ya‘nī daḥı ol ḥāl henüz zulmet ü keṣāfet (41) ‘āleminde mestūr u nāpedīd iken anı müşāhede ve mu‘āyene kıılır nitekim ṣāh-ı cihān ve ma‘den-i ‘ilm ü ‘irfān ol şehzādelerüñ [P587b] (1) netīce-yi ḥālīni ve ḥātīme-yi a‘mālīni muḳaddem gördi ve anlara vāfir vaṣıyyetler ve naṣīḥatlar idüb ol belālardan ve ‘anālardan ḥaber irdürdi ammā anlar tā başlarına (2) gelmeyince ve āyīne-yi vücūdlarında ol ḥāletler maḥṣūs ve zāhir olmayınca görmege ḳādir olamadılar nitekim buyururlar

(3807) Meṣnevī

Z'emr-i ṣāh-ı ḥıṣt-ı bīrūn āmedīm

(3) Bā‘ināyāt-ı peder bāḡī ṣudīm

(3808) Meṣnevī

Sehl dānistīm ḳavl-i ṣāhrā

V‘ān ‘ināyethā-yı bīṣbāhrā

(3809) Meṣnevī

Nek derüftādīm derḥandaḳ heme

Küşte vü ḥaste-y(4) belā bīmēlḥame

Çünkü ol şehzādelerüñ başına belālar geldi ve anlar kendü vücūdları āyīnesinde bu şüret-i ḥālī gördi ve müşāhede kııldı (5) her biri kendü günāhına ve taḳṣīrine mu‘terif olub didi ki biz kendü pādṣāhımızuñ ve pīr ü muḳtedāmızuñ emrinden bīrūn geldük ve pederüñ (6) ‘ināyetlerine yāḡī ve bāḡī olduğ ve anuñ vaṣıyyet ü naṣīḥatinin

ıutmayub emr-i Őerifine muhalefet kılduk [H411a] ol Şah-ı adilun kavli Şerifini (7) ve dahu ol biesbah olan inayetleri sehl bilduk *biesbah* biemsal ma'nasınadır ya'ni ol Şah purintibahuñ kavli Şerifini ve emr-i (8) latifini sehl ü yesir bilduk ve anuñ biemsal ve biesbah olan inayetlerini dahu h'ar u hakir 'add eyleduk işte dükelimüz belä ve 'anä handakına (9) düŐduk melhamesüz belänuñ haste ve küŐtesi olduk *melhame* cenge ve ceng yerine dirler ya'ni bunlar didiler ve günahlarına ve haıalarına mukir u mu'terif (10) olub bu güne söylediler egerçi biz Şah-ı akıluñ kavli Şerifini sehl bilduk ammä gör Şimdi ceng ü cedelsüz haste-yi belä ve küşte-yi velä (11) olub handak-ı miñnet ve 'anäya düŐduk ve miñnetzede olub ve felaketlerde kalub ŐaŐduk didiler bunda 'akl-ı küll Őahi olan (12) nebiyy-i kerimün kavli Şerifini sehl tutan ve Şürü'-ı Őerife tehävün iden kimselerün 'akıbet bir belä handakına düşmesine ve 'aciz kalub ŐaŐmasına (13) işaret vardur mü'mine lâyık olan ol Hazretün emr-i Őerifine ta'zim itmek ve anuñ buyurduğı yola gitmek ve nehy eyledüğinden i'raz u ictinab (14) kılamak ve 'akl u kiyasetine mağrur olmaıdır tã kim Őoñra peŐimän olmaya ve beläya düŐdükdü Őoñra 'aciz kalmaya

(3810) Meşnevî

Tekye ber'akl-ı hod u ferheng-i (15) h'ış

Büdmän tã in belä âmed bepîş

(3811) Meşnevî

Bimaraz didim h'ış ü bizirikı

An çünän ki h'ışrâ bimar-ı dııı

(3812) Meşnevî

'illet-i pinhän künün Şud (16) âşkâr

Ba'd ezân ki bend geŐtim ü Şikâr

Kendü ferhengimize ve 'aklımuza ittikä eylemek oldu tã kim bu belä öñe geldi kendümüzü marazsuz ve rikıksuz gördük (17) ancılayın ki dııı bimarı kendüyü görür

rıkk kesr-i rāyla bendelüğe dirler ve *dıkk* kesr-i dālla bir gūne marāzdur ki aña Türkīce güzelce verem dirler aña mübtelā olan (18) kimse kendüsini şahīḥü'l-mizāc şanur ammā gitdükce helāka müşerref olur ve bir gün ḥaberi yok iken düşüb ölür gör ki 'illet-i pinhān şimdi āşkār (19) oldu andan şoñra ki bend ü şikār olduk ya'nī ol şehzādeler belāya düşdikden şoñra kendü cürmlerine ve kuşūr-ı fehmlerine mu'terif oldılar ve mürşid ü rehber- (20) den mu'riz olmanuñ ve aña muḥālefet kılmanuñ sū'-i ḥātinesini ve kuḥ-ı netīcesini müşāhede eyledükleri ḥīnde biri birlerine böyle didiler ki ey ihvān bizüm (21) kendü 'aqlımız ve hünerimiz üzre ittikād u i'timād eylemek var idi ḥattā bu belā bizüm öñümüze kendü 'aql u re'yimize i'timād eyledüğümüz için geldi biz ol ṭabīb-i (22) İlahīnün katında iken kendümüzü dıkk ḥastelüğine mübtelā olan bīmār gibi bīmaraż gördük ve āzād u ḥür bildük biz kimsenün esīr ü bendesi degilüz (23) didük meger ol zamānda bizüm bāṭınımızda 'illet-i ma'nevī ve maraż-ı rūḥānī var imiş ol 'illet-i nihānī şimdi bu şüret-i cemīle vāsiṭa- (24) sıyla tamām buña bende ve şikār olduğdan şoñra peydā vü āşkāra oldu didiler ve itdüklerine peşimān olub vāfir gam yediler

(3813) Meşnevī

Sāye-yi rehber bihest (25) ezzikr-i Ḥaḳ

Yek kanā'at bih ki şad lūt u ṭabaḳ

(3814) Meşnevī

Çeşm-i bīnā bihter ezsişad 'aşā

Çeşm-i bişnāsed güherrā ezḥaşā

[H411b] Sāye-yi rehber zıkr-i (26) Ḥaḳḳdan yegdür bir kanā'at şad lūt u ṭabaḳdan yegdür ya'nī ey kendü 'aqlına ve zekāvetine i'timād u ittikā kılan ve baña mürşid ü rehber lāzım degildür ben (27) 'aql u idrākumla ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa giderüm ve Ḥaḳ Te'ālāyı zıkr iderüm diyen kimse zinhār gāfil olma ve kendü 'aql u re'yiñe i'timād u ittikā kılma (28) mürşid ü rehberün sāye-yi hidāyetini ve zıll-i sa'ādetini saña kendü

başka başuña zıkr kılmadan ve muḳtezā-yı ‘aḳluñ üzre ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa sālik olmadan (29) enfa‘ ve evlādur az nesneye bir ḳanā‘at eylemek yegdür ki yüz dürlü lüt ve ṭabaḳlar ola ḳanā‘at kılmak ve rehberüñ ḥidmetinde olmak sāliki sa‘ādet-i (30) ebediyye ve rāḥat-ı sermediyyeye iriştirür ammā lüt ve ṭabaḳa māyil olmak ve raḡbet kılmak ḳāh-ı şehvete ve ḥandaḳ-ı ma‘şiyete düşürür ḥulāşa-yı (31) kelām çeşm-i bīnā üç yüz ‘aşādan bihterdür zīrā gevheri ḥaşādan göz añlar ‘aşādan murād bunda ‘aḳılla istidlāl eylemekdür *ḥaşā* sengrīze- (32) lere dirler ya‘nī bu ṭarīḳ-i ilāhīden bir ‘aḳıl u dānā ve çeşm-i dili bīnā olan kāmīle iḳtidā eylemek üç yüz ‘aḳılla istidlāl kılmak ve sālik-i (33) rāḥ olmakdan bihter ü nāfi‘terdür anuñçün ki gevheri ḥacer ü mederden fark u temyīz eyleyen çeşm-i bīnādur mücerred ‘aḳl-ı cüzvīnūñ bu yolda fāyidesi (34) olmaz ve kendü ‘aḳlına i‘timād kılan maḳşūda vuşul bulmaz gerekdür ki bir ḥaḳḳı bāṭıldan ve ‘ālemi cāhilden ve ‘aḳılı ḡāfilden fark u temyīz (35) eyleyen bir başar-ı başıret şāḥibine iḳtidā olına ve anuñ buyurduḡı üzre ‘amel kılına ve illā mücerred ‘aḳılla sülük eyleyen çok āfete mübtelā olmak (36) muḳarrer olur

(3815) Meşnevī

Dertefahḥus āmedend ezendühān

Şuret-i kih bud ‘aceb īn dercihān

(3816) Meşnevī

Ba‘d bisyār-ı tefahḥuş dermesīr

Keşf kerd ān rāzrā şeyḥī⁽³⁷⁾ başīr

(3817) Meşnevī

N’ez ṭarīḳ-i ḡuş bel k’ezvaḡy-i ḥuş

Rāzhā bud pīş-i bīrūy pūş

Ol şehzādeler endühlerinde tefahḥuş (38) u tecessüs eylemege geldiler ‘acebā bu naḳş-ı nihānda kimüñ şüreti ola diyü bu gördüğümüz şüret-i ḥüsne ‘aceba ne güne maḥbūbenüñ naḳşıdur (39) diyü vāfir tefahḥuş eylediler bisyār-ı tefahḥuşdan şoñra

mesîrde ol rāzı bir şeyh-i başîr keşf eyledi ya'nî bu şehzâdeler ol taşvîrûñ (40) şâhibini vâfir teccessüs ü tefahhüş eyledüklerinden soñra bir başîr şeyh-i kâmil meslek ü mesîrde anlara bu sırr u rāzı keşf eyledi ammâ güş (41) cānibinden degül belki hūşa müte'allik olan vahy cānibinden zîrā rāzlar anuñ öñinde bîrüy püş idi ya'nî ol pîr-i başîr [P588a] (1) sırr u rāzı bunlara işitmek ve nakl itmek yolından keşf eylemedi belki 'aql u rûha müte'allik olan ilhām-ı İlāhî ve işāret-i Rabbānî yolından keşf (2) ü 'iyān eyledi ki ol kâmilüñ öñinde vücūh-ı esrāruñ hicāb u niķābı yok idi ve rüy-ı rāz aña bîperde çehregüşā olmuş ve zuhūra gelmiş idi (3) i'lem yā aḥî Ḥāzret-i Meşnevînüñ de'bi budur ki şüret-i hikāyeti nakl buyururlar iken bersebîl-i rumüz u kināye andan bir āḥer ma'nā murād iderler ve anda (4) olan ebyāt [u +H] kelimātla bir āḥer nükte ve rāza ĩmā vü işāret kılurlar bunda *şehzâdelerden* murād 'aql u rûh u kalb olur nitekim bir kaç kerre beyān olundu (5) ve *şeyh-i başîrden* murād bir 'ālim ü dānā [H412a] ve 'ārif ü bīnā¹⁴⁸⁰ mürşid-i kâmil olur ve *şehzâde-yi Çînden* murād Çîn-i ḥaķîkat şāhınuñ zāde-yi rûhı olan (6) bîkr-i ma'nevî ve muḥaddere-yi rûḥānî olur ki 'ilm-i ledünnî andan 'ibāretdür ve ol bîkr-i ma'nevî ve 'ilm-i ledünnînüñ bu zātü's-şuver olan dünyāda nakş u taşvîri (7) Ḥāzret-i Nebînüñ veyāḥūd aña vāriş-i kâmil olan bir velînüñ buyurduķları kelimātuñ kāğıd üzre yazılan ve meşṭūr olan nakş u şüretidür (8) kaçan 'aql u rûh u kalb şehzâdeleri kütüb ü evrāk üzre yazılan ol nakş u şüreti gördükleri gibi anuñ ma'nāsına ve şāhibine 'āşık (9) olurlar ve bu nakş u şüret ne gūne ḥaķîkatüñ nakş u şüretidür diyü çok teccessüs ve tefahhüş kılurlar vâfir tefahhüş u teccessüsten soñra eger bir başîr (10) ü rüşen zamîr şeyh-i kâmile vāşıl olurlarsa ol şeyh-i başîr meslek ü mesîrde anlara ol kāğıd üzre yazılan nakş u şüretüñ ḥaķîkatini bildürür (11) ve anlara bu gūne ḥaber virüb dir

(3818) Meşnevî

Güft nakş-ı reşk-i Pervînest İñ

¹⁴⁸⁰ 'ārif-i bīnā P

Şüret-i şehzâde-yi Çînest İn

(3819) Meşnevî

Hemçü cân u çün cenîn pinhânst (12) ü

Dermükettem perde v'eyvānest ü

(3819) Meşnevî

Süy-ı ü ne merd reh dāred ne zen

Şāh pinhān kerd ürā ezfiten

(3820) Meşnevî

Ġayretî dāred melik bernām-ı ü

Ki neperred mürġ hem (13) berbām-ı ü

Nitekim ol şeyh-i başîr ol üç şehzâdeye didi bu gördüğüñüz naqş Pervînüñ naqşınıñ reşkidür ki Ülker naqşı böyle muntazam iken bu- (14) nuñ naqşına ġıbta eyler Çîn şahınıñ duhterînüñ şüretidür bu ol şehzâde cân u cenîn gibi mestür u pinhāndur perde ve eyvānda o mükettemdür (15) *derperde v'eyvān ü mükettemest* taqdîrinde olur anuñ cânibine ne er ve ne 'avret yol tutar pādşāh anı fitnelerden ötüri pinhān eyledi (16) ki eger o halka yüz gösterse idi nās fitneye düşüb cümlesi anuñ t̄alibi olalardı ve her biri kendü kārlarını ferāmūş idüb (17) terk kılalardı melik anuñ nāmı üzre bir 'azīm ġayret tutar ki anuñ tamı üzre kuş hem uçmaz pādşāh anuñ üzerine tā bu mertebe ġayret (18) tutar bu şüret-i hikāyedür ve bundan maqşūd oldur ki şeyh-i başîr ve 'ārif-i rüşen-i zamîr şol zamānda ki 'aql u rūh u kalb şehzâdelerini bîkr-i ma'nā ve (19) 'ilm-i ledünnî naqşına ve taşvîrine 'āşık göre ve anlara ol taşvîrüñ haqîkatini cüst ü cü eyler müşāhede kılsa ol zamānda anlara bu ġüne haber virüb (20) dir ki bu gördüğüñüz naqş u taşvîr Pervîn naqşınıñ maġbūtidur ve Çîn-i haqîkat şahınıñ rūhından tevellüd eyleyen bîkr-i ma'nānuñ naqş u şüretidür (21) *uflubū'l-*

*‘ilme velev biş-Şin*¹⁴⁸¹ hadîs-i şerifi bu ‘ilm-i ledünniden haber virür ve Çin hakikatde bu bikr-i ma‘nānuñ ‘aşıq u t̄alibi olmaqlığa işāret kıılır (22) ol bikr-i ma‘nā ve muḥaddere-yi rūḥānī cān u cenīn gibi pinhāndur ve mestürdur perde-yi nūrānī ve eyvān-ı rūḥānīde ol bikr-i ma‘nā ve maḥbūb-ı ledünnī mükettem (23) ü muḥtefidür ašlā anuñ cānibine er ve ‘avret yol t̄utmaz ve ‘aql ve nefis anı idrāk itmez Çin-i hakikatüñ şāhı olan Ḥāzret-i Nebī ‘aleyhisselām¹⁴⁸² (24) fitnelerden öturi ol bikr-i ma‘nāy [H412b] pinhān itdi ve nās anı görüb meftūn olmasunlar diyü anuñ perdesin açmayub ketm kııldı meger ki (25) ancak katı maḥrem olanlara gösterdi anlar daḡı ašlā keşf-i niḡāb itmeyüb qorqularından gördüklerini bile kimseye dimediler nitekim **Ebū Hureyre Ḥāzretleri** (26) raḡıyallāhu ‘anh bu bikr-i ma‘nādan ve muḥaddere-yi ledünniden keşf-i rāz eyledüğinden haber virüb buyururlar *ḡafiztu min Resūlallāhi ṡallallāhu ‘aleyhi ve sellem* (27) *vi‘ā‘eyni feemmā aḡaduhumā febeṡistuhu ve emmā’-āḡeru felev beṡistuhu leḡuṡi‘a minnī haze’l-bel‘ūm*¹⁴⁸³ ve ḡāle Ḥüseyn bin ‘Alī raḡıyallāhu ‘anhā

Beyt

Ve rubbe cevheri ‘ilmin lev ebūḡu (28) *bihi*

*Liḡileli ente mimmen ya‘budu’l-veṡenā*¹⁴⁸⁴

pes melik-i ma‘nevī ol muḥaddere-yi ledünninüñ ve bikr-i ma‘nānuñ nām u nişānı üzre bile bir ‘aḡīm ḡayret (29) t̄utar ṡol mertebe ki mürḡ-ı ‘aql ve fehm anuñ maḡāmı ve bāmı üzre uçamaz ve ol cānibe hīḡ bir kimsenüñ ḡayāl ü vehmi geḡemez

¹⁴⁸¹ “İlim Çin’de de olsa arayınız.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 354. [Rivâyetin zayıf olduğu hatta uydurma diyenlerin olduğu belirtilmiştir.]

¹⁴⁸² ‘aleyhisselām: ‘aleyhişşalātı vesselām H

¹⁴⁸³ “Resūlallāh’tan iki kap dolusu ilim ezberledim. Onlardan birini başkalarına ulaştırdım, yaydım. Diğere gelince, şâyet onu başkalarına nakletseydim, boğazım kesilirdi.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 434. [Hadîs olmadığı Ebū Hureyre’nin sözü olduğu belirtilmiştir.] [Başka bir rivâyette Hadisin son kısmındaki “*haze’l-bel‘ūm*” ifadesi yerine “*haze’l-ḡalkūm*” yer alır.]

¹⁴⁸⁴ “Öyle cevherler vardır ki, gizlenmiş olsalar da bilinirler. Bana söylenildiği gibi puta tapıyorsun.”

(3821) *Meşnevî*

Vāy ān dil (30) *k'ış çünin sevdā fütād*

Hîç kesrā ĩn çünin sevdā mebād

(3822) *Meşnevî*

ĩn sezā-yı ān ki tohm-ı cehl kāşt

V'ān naşīhatrā kesād u sehl dāşt

(3823) *Meşnevî*

i'timādī (31) *kerd ber tehbīr-i ħ ĩş*

Ki berem men kār-ı ħod bā'aql-ı pīş

Vāy ol gönüle ki aña buncılayın sevdā düşdi hîç kimseye buncılayın sevdā olmasın (32) bu anuñ sezāsıdur ki cehl tohmunu ekdi ve ol naşīhatları kesād u sehl tutdı kendü tehbīri üzre bir i'timād itdi ki ben 'aql ile (33) kendü kārımı ilerü eylerdüm ya'nī ol şeyḫ-i başīr ol şehzādelere ol şüret-i Çīn ḫuşuşında böyle didi lākin bu şüret-i ḫikāyedür bundan (34) maqşūd şol pīr-i dānā ve şeyḫ-i bīnānuñ kaçan bir kimsenüñ 'aql u rūḫ u ḫalbi şehzādelerini Çīn-i ḫaḫīkat şāḫınuñ 'ilm-i ledünnī ve bīkr-i ma'nāsı (35) taşvīrine 'āşık görse ve mücerred kendü re'y ü tehbīrine i'timād itmekle anuñ ḫālibi müşāhede kılsa aña böyle dir ki vāy ol gönle ki aña bunuñ gibi (36) bir sevdā düşse ve kendü 'aql u re'yine i'timād itmekle bu naqşuñ ḫaḫīkatine bīmürşid vāşıl olurum şana hîç bir kimseye bunuñ gibi bir sevdā (37) olmasın ki mürşide iḫā'atsüz bu sevdā-yı bāḫıl ve bunuñ neticesi bīḫāşıldur mücerred 'aql u re'yle bu naqş-ı Çīni ḫālib olmaḫ ve bunuñ şāḫibinüñ (38) zātına vuşul bulmaḫ ol kimsenüñ lāyıkıdur ki cehl ü gāflet tohmalarını ekdi ve ol mürşid ü hādī olan pederlerinüñ naşīhatını sehl ü ḫaḫīr (39) tutdı andan şoñra kendü 'aql u tehbīrine bir 'aẓīm i'timād eyledi be böyle diyü söyledi ben kendü kārımı 'aḫılla ilerü iledürüm benüm mürşide ne iḫtiyācum (40) vardır ve ben naqş-ı Çīniñ ḫaḫīkatini kendü tehbīrümle bulurum diye

(3824) *Meşnevî*

Nīm zerre z'ān 'ināyet bih buved

Ki zitedbîr-i hıred sîşad raşad

(41) (3825) *Meşnevî*

Terk-i mekr-i h'îştên gîr ey emîr

Pā bikeş pîş-i 'ināyet hoş bemîr

(3826) *Meşnevî*

În beḳadr-i hîle-yi ma'dūd nîst

Z'în hîyel tā tu nemîrî sūd nîst

[P588b] (1) Yarım zerre ol 'ināyetden yeg olur ki hıredüñ tedbîrinden olan üç yüz raşaddan ey emîr kendü mekrüñi terk eyle 'ināyetüñ öñinde ayak çek (2) hoş ol buña vuşul hîle-yi ma'dūd miḳdârıyla degildür bu hîlelerden tā sen ölmeyesin sūd yokdur ya'nî şeyh-i başîr ve pîr-i rüşen-i zamîr bîkr-i ma'nâ ve (3) 'ilm-i ledünnî tâlîbine dir ki ol Çîn-i haḳîkatüñ şâhınuñ [H413a] 'ināyetinden bir zerre 'ināyet evlâ vü enfa' olur ki 'akluñ tedbîrinden üç yüz raşad (4) ve gözetmek ola ey emîr pes kendü mekr ü tedbîrünü terk eyle ki mücerred mekr ü tedbîrle bu feyz ü 'aṭānuñ vuşûline mazhar olamazsın ol pādşahuñ (5) 'ināyetinüñ öñinde ayak çek ve ölmezden evvel hoş ol buña vuşul ma'dūd olan mekr ü hîle miḳdârıyla olmaz mādāmki bu tedbîr ve hîleden (6) sen ölmeyesin saña nef' ü fâyide olmaz anuñçün Ḥazret-i Nebî 'aleyhisselām¹⁴⁸⁵ Ḥazret-i Ḥudānuñ rü'yetini mevte ta'lîk idüb *innukum len terav Rabbekum [‘azze ve celle]* (7) *hattâ temütü*⁴⁸⁶ buyurdu ve daḳı Ḥaḳ Te'âlâuñ vuşûline ve bîkr-i ma'nâ ve 'ilm-i ledünnîñüñ huşûline *mütü ḳable en temütü*⁴⁸⁷ demekle mevt-i ihtiyâri ile ölmege (8) emr kıldı pes her kim Ḥaḳ Te'âlâ ile âşinâ olmaḳ ve anuñ feyz ü 'aṭâsına

¹⁴⁸⁵ 'aleyhisselām: 'aleyhişşalâtı vesselām H

¹⁴⁸⁶ “Şüphesiz ki ölmedikçe Rabbinizi göremezsiniz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 186. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḥîh olduğu belirtilmiştir.]

¹⁴⁸⁷ “Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

mazhar olmak isterse ölmezden evvel ölmek aña lâzım olur nitekim (9) bir gedâ Şadr-ı Cihānuñ bahşış ü ‘aṭāsına ölmeyince vāşıl olamadı ve mürde şekline girmeyince anuñ iḥsānını bulamadı ki bu ḥikāyeden ma‘lūmuñ olur

(10) Ḥikāyet-i Şadr-ı Cihān-ı Buḥārā ki her sâyili ki bezebān ḥ’āstī ezşadaḳa-yı ‘ām bīdirīḡ-i ü maḥrūm şudī v’ān dānişmend dervīş biferāmuş (11) ve farṭ-ı hırş u ta‘cīl bezebān derḥ’āst dermekib Şadr-ı Cihān ezvey rūy-ı bigerdāniyed ve ü her rüz ḥīle-yi nev sāḥtī ve ḥodrā gāh zen kerdī zīr-i (12) çāder ve gāh nābīnā kerdī çeşm ü rūy-ı ḥod beste ve ü bifirāseteş bişināḥtī

Bu sürḥ-ı şerīf bu beyān-ı laṭīf Buḥārā Şadr-ı Cihānınuñ ḥikāye- (13) sidür her bir sâyil ki andan lisānla isteyeydi anuñ bīdirīḡ olan şadaḳasından maḥrūm olurdu ve ol faḳīr dānişmend şadaḳaya ziyāde hırşından (14) ve anı aḥz eylemege ta‘cīl ü şitāb eylemeden ve Şadr-ı Cihānuñ ḳā‘idesini ferāmūş itmekle ol Şadr-ı Cihān mevkibde iken lisānla andan şadaka (15) istedi *mevkib* ‘aker ma‘nāsınadur çünkim Şadr-ı Cihānuñ ‘ādeti zebānla isteyen sâyile bir ḥabbe virmek idi Şadr-ı Cihān ol faḳīr dānişmendden (16) yüzünü döndürdi ve o ise her gün bir yeñi ḥīle düzdi ve kendüyi meşelā gāh çāder altında ‘avret eylerdi ve bīve ḥatūnlar şekline girerdi (17) ve gāhī kendüsini başı ve gözi bağlanmış nābīnā eylerdi ve körler şekline girerdi ve o Şadr-ı Cihān firāsetle her ne şekle girse anı añlar ve (18) bilürdi ve maḳşūd şol dānişmend olan faḳīrlerdür ki Ḥaḳ Te‘ālānuñ ‘aṭiyye-yi zātīyyesine niçe ḥīle ve ḥud‘ayla vāşıl olmak isterler ve mücerred lisānla (19) isteyüb anı bulmaḳ ve almaḳ ṭaleb eylerler ammā ‘ādet-i İlähī bunuñ üzerine dir ki ol ‘aṭāyı lisān-ı ḥalle ve lisān-ı isti‘dāle istemek (20) gerek ve kendüyi ölmezden evvel ölmek mertebesine irgürmek gerek tā kim ol feyz ü ‘aṭāya mazhar u lāyıḳ ola

(3827) Meşnevī

DerBuḥārā ḥūy-ı ān Şadr-ı (21) Ecel

Būd bāḥ’āhendgān ḥüsn-i ‘amel

(3828) *Meşnevî*

Dād-ı bisyār u ‘aṭā-yı bîşümār

Tā beşeb būdī zicūdeş zernişār

(3829) *Meşnevî*

Zer bekāgez pārehā piçīde būd

(22) *Tā vücūdeş būd mīefşānd cūd*

Buḥārā memleketinde ol Şadr-ı Ecelüñ hūyunı ya‘nī a‘zam olan şadruñ ḥulḳ-ı kerīmi ḥ‘āhende olanlara ve su‘āl (23) kılanlara ḥüsn-i ‘amel idi dād-ı bisyār ve ‘aṭā-yı bîşümār [H413b] aḥşama dek ol cūdından zernişār olurdu altını kāgıd pārelerine şarmış idi (24) tā anuñ vücūdı var idi ve cūdı nişār eylerdi ya‘nī vücūdı ḥayātda olduḳça ol Şadr-ı Cihān cūd u ‘aṭāyı muḥtāc olanlara bezl eylerdi

(3830) *Meşnevî*

Hemçü (25) ḥurşīd ü çü māh-ı pākbāz

Ānça gīrend ezziyā bidhend bāz

(3831) *Meşnevî*

Ḥākrā zerbaḥş key buved āftāb

Zer ez‘ū derkān u genc ender ḥarāb

Ḥurşīd ve māh-ı pākbāz gibi (26) ziyādan ol nesneyi ki tutarlar girü virürler ya‘nī ḥurşīd-i pākbāz ve māh-ı pākbāz nūr u ziyādan ol nesneyi ki Ḥazret-i Ḥaḳdan tutub ḥalḳa girü vir- (27) dükleri gibi Şadr-ı Cihān hem Ḥazret-i Ḥaḳdan her ne feyz ü ‘aṭāyı aḥz istese bī‘ğaraş ve bī‘ivaş anı bendegān-ı Ḥaḳka īsār u nişār eylerdi ḥāke zer baḥş (28) kim ola dirseñ āftābdur zer o āftābdan kānda ve genc ḥarāb içredür ya‘nī bu ḥāke altını baḥş eyleyen kimdür dirseñ āftāb-ı ‘ālemtābdur (29) zīrā ma‘denlerde olan altun ol āftābdan ḥāşıldur ve ḥarāb içre olan genc daḥı ol āftābdan ḥāşıldur pes mādde-yi aşliyyesi ḥāk olan (30) ādemīnūñ vücūdına altını baḥş eyleyen āftāb-ı ḥaḳīkīdür

(3832) *Meşnevî*

Her şabāhī yek gürührā rātibe

Tā nemāned ümmetī z'ū hāyibe

(3833) *Meşnevî*

Mübtelāyānrā budī rüzī 'aṭā

(31) *Rüz-ı dīger bīvegānrā ān seḥā*

(3834) *Meşnevî*

Rüz-ı dīger ber'Alüvyān-ı muḳıl

Bāfaḫhān-ı faḫīr-i müştāgil

(3835) *Meşnevî*

Rüz-ı dīger bertehī destān-ı 'ām

Rüz-ı dīger bergiriftārān-ı vām

(32) Her bir şabāh bir gürüh için rātibe var idi tā kim andan bir ümmet hāyibe kalmaya ya'nī her gün ol Şadr-ı Cihāndan gürüh için vazīfe var idi (33) tā kim bir ümmet anuñ luḫ u 'aṭāsından bībehre ve maḫrūm olmaya meşelā bir gün mübtelālara ya'nī marīzlere ve ḫastelere ve a'mālara 'aṭā ve seḥā eylerdi bir ḡayrı (34) gün ol seḥā ve 'aṭāyı bīve zenlere ya'nī ṭul ḫāṭūnlara eylerdi bir ḡayrı gün faḫīr ve zūḫillet olan 'Alevīlere bir ḡayrı gün daḫı 'ilm-i fıḫha müştāgil (35) olan faḫīr faḫīhlere 'aṭā ve seḥā eylerdi bir ḡayrı gün 'avām-ı nāsuñ tehī destlerine ya'nī eli yufḫa ve ṭar olan faḫīrlere yine ve bir ḡayrı gün daḫı vāma (36) giriftār olan medyūnlara 'aṭā ve seḥā eylerdi

(3836) *Meşnevî*

Şarṭ-ı ū ān būd ki bes bāzebān

Zer neḫ 'āhed ḫiḫ negşāyed dehān

(3837) *Meşnevî*

Līk ḫāmuş berḫavālī-yi reheş

(37) *İstāde müflisān dīvārveş*

(3838) *Meşnevî*

Her ki kerdî nāgehān bāleb su'āl

Z'ū neberdî z'în güneh yek ḥabbe māl

Ol Şadr-ı Cihānuñ şartı ol (38) idi ki kimse zebānla altun istemeye hiç ağız açmaya lîkin anuñ rāhınuñ ḥavālīsinde ḥāmūş olub müflisler dīvār gibi tırmuşlar (39) idi her şol kimse ki bu müflislerüñ miyānında leb ü zebānla su'āl eyleyeydi ol Şadr-ı Cihāndan bu günāhdan ötüri bir ḥabbe (40) māl iletmez ve lisānla geldüğinden ötüri bir fayide istifāde itmezdi

(3839) *Meşnevî*

Men şamet minkum necā bud yāseeş

Ḥāmuşānrā būd kīse'v⁽⁴¹⁾ kāseeş

Anuñ yāsesi bunlara *men şamete necā*⁴⁸⁸ ḥadīsiniñ mefhümü idi anuñ kīse ve kāsesi ḥāmūşlara idi *yāse* [P589a] (1) ḥükme ve yasağa dirler ve mışra'ı evvel *men şamete necā* ḥadīs-i şerīfine işāret olur ya'nī her şol kimse ki şāmit oldı lisānınuñ şerrinden (2) necāt buldı [H414a] pes Şadr-ı Cihānuñ anlara yasağı sizden her şol kimse ki şāmit oldı ve süküt kıldı lisānınuñ şerrinden (3) necāt buldı ve benüm 'aṭā ve baḥşışüme fāyiz ü cāyiz oldı dimek idi zīrā anuñ kīsesi ve kāsesi içre olan ḥāmūş olanlara (4) ve süküt kılanlara mebzül idi

(3840) *Meşnevî*

Nādirā ruzī yekī pīrī begüft

Dih zekātem ki menem bācū' cüft

(3841) *Meşnevî*

Men' kerd ezpīr ü pīreş cidd girift

Mānde (5) *ḥalk ezcidd-i pīr ender şigift*

¹⁴⁸⁸ "Susan kurtulur." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 434-435. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

(3842) *Meşnevî*

Güft bes bişerm pîrî ey peder

Pîr güft ezmen tuyî bişermter

(3843) *Meşnevî*

K'în cihân hürdî vü h'âhî tu zi- (6) tam'

K'an cihân bâin cihân gîrî bicem'

Nâdirâ bir gün bir pîr didi baña zekât vir ki ben cû' ve ihtiyâcla cüftim çünkim pîrûñ lisânla (7) su'âli anuñ hüy u 'âdetine muhâlif oldı pîrden 'ağāsını men' eyledi ve pîr *elibrâmu yuhaşşılı'l-merâm*¹⁴⁸⁹ kavlinüñ mefhûmına temessük idüb cidd (8) tütü ve aña ibrâm u ikdâm itdi hattâ halk ol pîrûñ cidd ü ilhâh eylemesinden ta'accüb kıldı âhir Şadr-ı Cihân aña didi ey peder çok (9) bişerm pîrsin pîr aña aytdı sen benden bişermter ve hem bātama'tersin zîrâ bu cihânı yedüñ ve sen tama'dan istersin ki ol cihânı bu cihânla cem' (10) tutasın ya'nî bu kadar zekât ve şadaqâtı anuñçün virürsin ki ol cihân-ı âhiretde dağı senüñçün devlet-i ebediyye ve ni'met-i sermediyye hâşıl ola pes (11) bu cihânda niçe devletlü iseñ ol cihânda dağı devlet-i 'uzmâ ve ni'met-i kübrâya vâşıl olasın ve bu ikisini istersin ki bu tarîkle cem' kılasın

(12) (3844) *Meşnevî*

Handeş âmed māl dād ezpîrrâ

Pîr tenhâ burd ân tevfirrâ

(3845) *Meşnevî*

Gayr-ı ân pîr ânça h'âhende ez'û

Nîm habbe zer nedîd ü ne tesû

Ol Şadr-ı Cihâna hande geldi (13) ve güldi ve ol pîre bu laţîfden ötüri vâfir māl virdi pîr ol tevfirî tenhâ iletdi ya'nî lisânla su'âl eyleyenlerden bu kadar vâfir mālî tenhâ (14) bu pîr aldı ammâ ol pîrden gayrı andan h'âhende olan ve zebânla su'âl kılan ol

¹⁴⁸⁹ "Zorlama, merâmın hâşıl olmasıdır."

nesneyi yarım habbe altun görmedi tesū daḥı görmedi (15) *tesū* rub^ç dirheme dirler
ya^çnī andan bir fūls-i aḥmere irmedi dimek olur

(3846) *Meşnevī*

Nevbet-i rüz-ı fakīhān nāgehān

Yek fakīh ezḥırş āmed derfiḡān

(16) (3847) *Meşnevī*

Kerd zārīhā besī çāre nebūd

Güft her nevī nebūdeş hīç sūd

Fakīhlerüñ nevbeti günü nāgehān bir fakīh ḥırş ve ṭama^çından fiḡāna geldi çok (17)
zārīlükler eyledi çāre olmadı her bir nev^ç söz didi aña hīç nāfi^ç ve müfīd olmadı ve
te^çsīr kılmadı

(3848) *Meşnevī*

Rüz-ı dīger bārügü pīçīde pā

Nākis (18) *ender şaff-ı kavm-i mübtelā*

(3849) *Meşnevī*

Taḥtahā bersāk best ezçepp ü rāst

Tā gümān āyed ki ü işkeste pāst

(3850) *Meşnevī*

Dīdeş ü bişnāḥteş çizī nedād

(19) *Rüz-ı dīger rü bepūşīd ezlübād*

(3851) *Meşnevī*

Hem bedānisteş ü nedādeş ān ‘azīz

Ezgünāh u cürm güften hīç çiz

Bir ḡayrı gün ol fakīh rügüyla ayaḡını şardı (20) mübtelā olan kavmüñ şafında nākis
ṭurdu *rügüy* eski bez pāresi ve kol bağladuḡları beze dirler ve bir pāre bez dimege
şādık olan (21) nesneye rügüy dirler *nākis* nuksdandır ism-i fā^çıldür başı aşaḡı idüb

tırmağa dirler ya‘nī bir āḥer gün ol faķīr ayağını eski bizlerle (22) tıladı ve şardı mübtelelar kavminüñ şafında başı aşığa idüb tırdı yemīnden ve şimālden baldırına tahtalar bağladı tā Şadr-ı Cihāna (23) gümān gele ki o işkeste pādur ve ayağı şınmış [H414b] bir mübtelādur Şadr-ı Cihān anı gördi ve bildi ve añladı ve aña bir şey vermedi bir āḥer günde yüzini (24) kiçelerden örttdi *lībād libdüñ cem‘idür libd* kiçeye dirler hem ol ‘azīz anı bildi ve aña günāhından ve söyledüginüñ cürminden hīç şey virmedi

(25) (3852) *Meşnevī*

Çünki ‘āciz şud zışad gūne mekīd

Çün zenān ü çāderī berser keşīd

(3853) *Meşnevī*

Dermiyān-ı bīvegān reft ü nişest

Serfürü efkend ü pinhān (26) *kerd dest*

(3854) *Meşnevī*

Hem şināsīdeş nedādeş şadķayī

Derdīleş āmed zihırmān ħurķayī

Çünkim ol faķīh şad gūne keyd ü mekrden ‘āciz oldı (27) ‘avretler gibi bir çāderi o başına çekdi ve kendüsini bit tıl ‘avret şekline koydı geldi tıl ‘avretler ortasına gitdi ve oturdı başını (28) aşığa bıraktı ve elini gizledi hem Şadr-ı Cihān anı bildi ve añladı aña bir şadaķa virmedi anuñ göñline ħırmāndan bir ħurķa geldi ya‘nī ihsāndan (29) maħrūm olduğıçün ol faķīhüñ göñli yandı ve göñline ħarāret düşdi

(3855) *Meşnevī*

Reft ü piş-i kefenġ ‘āhī begāh

Ki bepīcem dernemed nih piş-i (30) *rāh*

(3856) *Meşnevī*

Hīç meğşā leb nişīn ü mīniger

Tā kuned Şadr-ı Cihān Īncā güzer

(3857) Meşnevî

Bū ki bīned mürde pindāred bızan

Zer derendāzed pey-i vech-i kefen

(3858) Meşnevî

Her çi bidhed⁽³¹⁾ nīm-i ān bidhem betu

Hemçünān kerd ān faķīr şılacū

Āhirü'l-emr ol dermend ol vaķtde bir kefenh'āhuñ öñine gitd ya'nī garīb olan mürdelerden (32) ötüri kefen bahā isteyici bir kimsenüñ öñine gitdi ve aña aytdı ki beni kefene şar ve ıola yol öñinde vaż' eyle hīç ağzuñı açma ve dudaguñı debretme (33) otur ve nazar eyle tā kim Şadr-ı Cihān bu maħalden güzer eyleye bolayki göre zannla mürde kıyās eyleye kefenüñ vechinden ötüri altun ata ve kefen bahā (34) içün bir kaç altunı ilķā ide her ne virürse anuñ nişfinı saña virüm didi ol hīlecū olan faķīr ancılayın eyledi ya'nī ol 'aıa vü baħşış (35) isteyici faķīr faķihūñ didügi gibi eyledi

(3859) Meşnevî

Dernemed pīçīd ü derrāheş nihād

Ma'ber-i Şadr-ı Cihān āncā fütād

(3860) Meşnevî

Zer derendāzīd berrūy-ı nemed

Dest bīrūn⁽³⁶⁾ kerd ezta'cīl-i ħod

(3861) Meşnevî

Tā negīred ān kefenh'āh ān şıla

Tā nihān nekned ez'ū deh dile

(3862) Meşnevî

Mürde ezzīr-i nemed berkerd dest

Ser birün āmed pey-i desteş zipest

(37) Kefenḡāh [ol +H] faḡīhi bir nemedde şardı ve anı rāha ḡodı ittifāḡ Şadr-ı Cihānuñ ‘ubūrı anda vāḡi‘ oldı kiçenüñ yūzi üzre altun atdı (38) ol faḡīh kendü ta‘cīlinden nemed altından elini taşra eyledi andan ötüri ki tā ol kefenḡāh ol şılayı šutmaya ve ol ‘aḡāyı aḡz idüb tā kim (39) andan ol deh dile anı nihān eylemeye ol mürde şeklinde olan nemed altında elini taşra eyledi andan şoñra keçe altından anuñ başı taşra geldi (40) ve ol mürde ‘aḡāyı gördügi gibi filḡāl zinde oldı ve ḡalkub oturdı

(3863) Meşnevī

Güft bāŞadr-ı Cihān çün bistedem

Ey bebeste bermen (41) ebvāb-ı kerem

(3864) Meşnevī

Güft līkin tā nemürdī ey ‘anūd

Ezzenāb-ı men neberdī hiç cūd

Ol faḡīh Şadr-ı Cihāna aytdı ey ebvāb-ı kerem benüm üzerüme [P589b] (1) bağlamış ben senden ‘aḡāyı görince aldum ve ne şıfatla bu cūdı ben senden aḡz kıldum Şadr-ı Cihān dahı aña aytdı ey ānūd gerçek dirsın (2) lākin tā ölmeyince [H415a] benüm cānibümnden hiç cūd iletmedüñ ve hiç bir şadaḡa aḡz itmedüñ

(3865) Meşnevī

Sırr-ı mütü ḡable mevtin īn buved

Ki’z pes-i mürden ḡanīmethā resed

(3) *Mütü ḡable’l-mevtin*¹⁴⁹⁰ kelāmınuñ sırrı bu olur ya‘nī ölmezden evvel ölüñ dimeḡ ḡavli bu nükteyi ifāde ḡılır ki ölmekden şoñra ḡanīmetler (4) irişür nitekim ol faḡīh öldükden şoñra ol ḡanīmetlere irişdi

(3866) Meşnevī

¹⁴⁹⁰ “Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivāyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.] [Bu lafz, “*mütü ḡable in temütü*” şeklinde geçen hadisın bir uyarlamasıdır.]

Ġayr-ı mürden hiç ferhengi diger

Derneġired bāĤudā ey ħileger

Ölmekden (5) ġayrı hiç bir ferheng ya‘nı bir ġayrı hüner o ħileger Ĥudāya maġbül gelmez Ĥudā-yı Te‘ālānuñ aşl maġbūli olan hüner ‘abdüñ nefsi (6) ölmezden evvel ölmekdür ve illā vücüdla olan hüner anuñ maġbūli olmaz

(3867) Meşnevī

Yek ‘ināyet bih zişad ġün ictihād

Cehdrā ħavfest ezşad (7) ġün fesād

(3868) Meşnevī

V‘ān ‘ināyet hest mevķūf-ı memāt

Tecrübe kerdend ĩn rehrā şikāt

(3869) Meşnevī

Belki mergeş bī‘ināyet nız nıst

Bī‘ināyet (8) hān u hān cāyī meıst

(3870) Meşnevī

Ān zümürrüd bāşed ĩn ef‘i-yi pır

Bızümürrüd key şeved ef‘i zarır

Pes ħāşıl-ı kelām bir ‘ināyet şad ġüne (9) ictihāddan yeg olur zırā cehd için yüz ġüne fesāddan ħavf u ħaţar vardur ve ol ‘ināyet-i ilāhı memāt-ı nefse mevķūfdur ki (10) nefis hevāsından ve müştehāsından olmayınca ‘ināyet-i Ĥaġķa vāşıl olmaz zırā bu yolu şikāt tecrübe eylemişdür ve ölüer bunu böyle (11) bulmuşlardur anuñcün ölmeġi sālīke şart kılmışlar belki nazar-ı ħaġıķatbınle eger nāzar olınsa anuñ mergi daġı ‘ināyetsüz degildür ‘ināyet-i (12) Ĥaġsuz āġāh ol āġāh ol bir yerde tırma belki her ne ile ‘ināyet-i ilāhı ħāşıl olursa evvel anı ele getür ve kendüñi maţhar-ı ‘ināyet (13) ü hidāyet olmaġ mertebesine yetür ki *el‘ināyetu tehdümü‘l-cināyete tūcibu‘l-*

*hidāyete tūrīsu'l-velāyete*¹⁴⁹¹ [dimişlerdür +H] ol 'ināyet-i ilāhī filmesel zümürdür olur (14) ve bu nefsi emmāre ef'ī-yi pīr gibidür hīç ef'ī zümürsüz kör olur mı bu muqarrerdür ki olmaz kezalik 'ināyet-i ilāhī olmayınca mār-ı nefsi ölmez (15) ve anuñ şüretbīn olan gözleri kör olmaz pes hezār hezār sa'y u ictihād eylemeden bir zü'ināyet-i ilāhī bihterdür nitekim bu beyān (16) daħı ma'nāyı mevzi' olur

Ĥikāyet-i ān dü birāder yekī küse vü yekī emred ki der'azebĥāneyī ĥuftend ŧebī ittifākan emred ez- (17) bīm-i debb ĥısthā derpes-i maq'ad-ı ĥod enbāz kerd 'āķbet debbāb debb āver ü ān ĥısthārā beħīle vü nermī ezpes-i ü (18) berdāšt kudek bīdār ŧud beceng güft ki ĩn ĥısthārā kucā burdī ve ħirā burdī ü güft tū ĩn ĥısthārā ħirā nihādī (19) ilāħirihi

Bu sürĥ-ı ŧerīf ol iki birāderüñ ĥikāyesidür ki biri küse ve biri daħı emred idi ya'nī yalıñ yüzli ŧaķalsız tāze (20) cüvān idi ki bunlar bir gice 'azebĥānede yatdılar ya'nī bir gice bir erkinler evinde ħarāt itdiler ittifāķ yatmaķ vaķtinde ol emred-i ħarīb- (21) lerdən birinüñ kendü cānibine ĥareket eylesinüñ ħorķusından kendü maq'adınıñ ardına vāfir kerpiķleri getirüb yıgub anbār gibi eyledi (22) ve kendüsi o kerpiķlerüñ içine girüb yatdı *debb* yab yab ĥareket eylemege dirler nitekim *debbe* ŧ-*ŧeyĥu*¹⁴⁹² dirler ħaçan bir ħoca yab yab (23) gitse añıl añıl gidici ma'nāsınadır 'āķbet debbāb debb getürdi ya'nī gice ħaranlıģında 'azeblerden biri ħalkdı yabca (24) yabca ol emred cānibine ĥareket getürdi ol emredüñ vaz' eylediģi [H415b] kerpiķleri añıl añıl bir ĥīle ve mülāyemetle anuñ ardından ħaldurdu (25) ve anuñla mu'āmeleye meŧģül oldu oģlan uyandı ve cengle ol lūṭiye didi ki bu kerpiķleri ki ben kendüme ŧiyānet eylemeden öturi (26) vaz' eylemiŧdüm sen anları ne eyledüñ ve ħande iletdüñ ve söyle buradan ħaldırub niħün āĥer yire iletdüñ ol lūṭī ol emrede (27) didi sen bu kerpiķleri niħün ħoduñ söyle ħörelüm didi ve āħirine dek bu ħıŧŧa ebyāt-ı ŧerīfde meŧģür olmiŧ ve bunda ĥıŧŧe daħı ne (28) idüģini beyān gelmiŧdür

¹⁴⁹¹ "Ināyet ki cinayeti ortadan kaldırarak hidayete ulaŧtırır ve velayet kazandırır."

¹⁴⁹² "İhtiyar yavaŧ yürüdü."

(3871) *Meşnevî*

Emred vü kuseyî derencümen

Âmedend ü mecma'î bud dervaşan

(3872) *Meşnevî*

Müştağil mândend kavm-i münteceb

Rûz reft ü şud zamâne sülş-i (29) şeb

(3873) *Meşnevî*

Z'ân 'azebhâne nereftend ân dü kes

Hem behuftend ân su ezbîm-i 'ases

Bir emred ve bir küse ki ikisi biri birleriyle birâder idiler bir encüme geldiler (30) ve ol vaşanda bir mecma' var idi ya'nî bir niçe kimse ol encümende cem'iyet kılmışlar idi bir nâsdan güzîde olmuş kavm ol encümende müştağil (31) kaldılar ve muşahabete ve mu'âşerete müştağal oldılar gündüz gitdi ve zamâne sülş-i şeb oldu ya'nî gicenüñ üç bölükde bir bölüğü kaldı ol (32) 'azebhânedede ol iki kimse gitmediler hem ol hânede 'ases korkusından yatdılar ve ol hânede gidemeyüb bizzarürî karar itdiler

(33) (3874) *Meşnevî*

Küserâ bud berzenahdân çâr mü

Lîk hemçün mâh-i bedreş bûd rû

(3875) *Meşnevî*

Küdek-i emred beşüret bûd zişt

Hem nihâd ender pes-i kün bîst hışt

(34) (3876) *Meşnevî*

Lûtiyî deb burd şeb derenbuhî

Hıştârâ nakl kerd ân müştehî

(3877) *Meşnevî*

Dest çün bervey zed ü ezcā becest

Güft hey tu kistī ey segperest

(35) Kūsenüñ zenaḥdānında ya‘nī çeñesinde dört kıl var idi līkin anuñ yūzi māh-ı bedr gibi idi ve kūdek-i emred şūretde zışt iken (36) hem lūṭī kōrkusından dūbūri ardına yigirmi herpiç kōdı bir lūṭī giceyle ol enbuhde ya‘nī keşret içre yab yab ol oğlan cānibine (37) ḥareket getürdi añı añıl o müştēhī kūn olan kerpiçleri naḫl itdi çūnkim ol lūṭī ol oğlana el urdı ve oğlan yerinden şıçradı (38) aña didi ey kelb-i nefse tapıcı hey sen kimsin ve murāduñ nedür

(3878) Meşnevī

Güft īn sī ḥışt çün enbāştī

Güft tu sī ḥışt çün berdāştī

(39) *(3879) Meşnevī*

Kūdek-i bīmārem ü ezza‘f-ı ḥod

Kerdem īncā ihtiyāṭ u mūrteḳad

Lūṭī aña kendü murādından cevāb virmeyüb aña su‘āl idüb didi bu (40) otuz kerpiçi sen niçün arduña kōduñ ol oğlan daḫı aña didi sen otuz kerpiçi niçün kaldırduñ evvel yigirmi diyüb şimdi (41) otuz dimesinde kerpiçlerüñ yigirmi otuz miqdārı olduğına iş‘ār eyler ben bir ḥaste kūdeküm kendü za‘fumdān ötüri bu maḥalde [P590a] (1) maḥall-i irtikād ve kendümi şıyānet için ihtiyāṭ eyledüm *mūrteḳad* bunda maḥall-i irtikād ma‘nāsınadır ya‘nī uyuyacak yer dimekdür

(3880) Meşnevī

Güft eger dārī(2) zirencūrī tefī

Çün nereftī cānib-i dāru‘ş-şifī

(3881) Meşnevī

Yā beḥāne-y yek ṭabīb-i müşfikī

Tā güşādī ezseḳamet muḡlıkī

(3882) *Meşnevî*

Güft āḥir men kucā dānem şuden

Ki(3) beher cā mīrevem men mümteḥan

(3883) *Meşnevî*

Çün tu zındīkī pelīdī mülḥidī

Mīberāred ser bepīşem çün dedī

Lūḫī ol emrede aytdı eger rencürlükdan bir tef ya‘nī bir (4) ḥarāret tutar iseñ niçün dārū’ş-şifā cānibine gitmedüñ yāḥūd [H416a] bir müşfik ü miḥrbān ṭabībūñ ḥānesine kendüñe ‘ilāç eylemek için gitmedüñ tā kim seḳāmetden (5) muḡlık olanı açdı *muḡlık* bunda ḡılḳdandur *ḡılḳ* kesr-i ḡaynla zaḥmet ve meşakḳate dirler *muḡlık* zaḥmet ve meşakḳat virici ma‘nāsına olur ya‘nī ol ṭabīb (6) seḳāmetden saña zaḥmet virici ve müşkül gelici marazı fetḥ ideydi ol kūdek aña didi āḥir ben ḳande gitmek bilürüm ki her ne yere ben (7) mümteḥan gidem ya‘nī ben mübtelā her ḳanḡı mekāna ki ḳaşd u ‘azīmet idem senüñ gibi bir zındık bir pelīd bir mülḥid başını bir ded gibi benüm öñime getirür ya‘nī derrende olan (8) ḥayvān gibi başını benüm öñime getirür ve beni taşarruf eylemek ister didi

(3884) *Meşnevî*

Ḥāneḳāhī ki buved bihter mekān

Men nedārem yek demī dervey emān

(3885) *Meşnevî*

Rū bemen ārend(9) müştī ḥamzeḫ ‘ār

Çeşmhā pürnuṭfe kef ḥāya feşār

(3886) *Meşnevî*

V‘ān ki nāmūsīst ḥod ezzīr-i zīr

Ġamze mīdüzdend ü mīmālend kīr

(3887) *Meşnevî*

Hāneḳah çün in buved (10) *bāzār-ı ām*

Çün buved ḥargelle vü dīvān-ı ḥām

Ey pelīd bir ḥānḳāh ki bihter mekān oldı ya‘nī tekyeler ki yer yüzinde biḳā‘uñ ḥayırlusı ve mekānuñ bihteri ve evlā- (11) sıdur ben bir anda emān görmedüm ve her bār ki bir ḥānḳāha vardum ve bir avuç bulğur şürbāsı yiyici dervīş şeklinde olanlar ve şüfī hırḳası (12) giyenler yüzlerini baña getirürler ve baña şehvet ṭarīḳiyle baḳışurlar gözleri nuṭfe ve elleri ḥāyalarını şıḳıcı ya‘nī şol mertebe şehvetperestlerüñ gözlerinden (13) nuṭfe ṭamlar ve elleri bir tāzeyi gördükleri gibi ḥādeşelerini şıḳarlar ve ol ki bunlaruñ içinde ‘ār u nāmūsa mensūbdur ve ‘ırzī ve zāhiren nāsdan utanması (14) vardur zīr-i zīr ya‘nī göz altından ğamze uğurlarlar ve kīrlerüñ ovarlar ya‘nī uğurladın göz ucuyla baḳarlar ve zekerlerin ovarlar ve çoğı daḫı (15) celḳ ururlar çünkim ḥānḳāh böyle ola ve zāviyenişin olanlaruñ sīreti ve ṭarīḳati bu şekl ola ‘avām bāzārı niçe olur ḥargelle ve dīvān-ı ḥām olur (16) *çün buved* su‘āl ve mā‘badı cevāb olur ya‘nī ḥānḳahuñ ḥālī böyle olicaḳ ‘avāmuñ sākin olduğı yerler niçe olur dirseñ eşek sürüsü (17) ve ḥāmlar dīvānı ve mecma‘ı olur eşekler zinā ve livāṭadan niçe perhīz itmezse anlar hem öyle perhīz itmezler ve ḥāmlar ḥarām olandan ictināb kılmazlar *dīvān* dīvüñ (18) cem‘i olub ḥām dīvler ve ḥarām hūr ‘ifrītler maḥallidür dimek daḫı cāyiz olur

(3888) Meşnevī

Ḥar kucā nāmūs u taḳvā ezkucā

Ḥar çı dāned ḥaşyet ü ḥavf u recā

(19) *(3889) Meşnevī*

‘Aḳl bāşed iymini vü ‘adlcū

Berzen ü bermerd ammā ‘aḳl kū

Ḥar ḳande nāmūs ve taḳvā ḳanden ḥar ḥaşyeti ve ḥavf u recāyı ne bilür ya‘nī ḥayvānsīret (20) ve ḥarṭabī‘at olan kimse ḳande ve nāmūs ve perhīz kārluk ḳandedür

harsîret olan kimse ile takvâ ve diyânetüñ mâbeyninde mesâfe-yi ba'ide var (21) dur harsîret olan bîdîn Allâh Te'âlâdan haşyeti ve kôrķmađı ve recâ itmegi ne bilür Allâh Te'âlâdan kôrķmaz illâ 'âlim ü 'âķıl olanlar kemâ kâlellâhu te'âlâ (22) *innemâ yaḥşâllâhe min 'ibâdihî'l-'ulemâ'u*¹⁴⁹³ iymin olan ve 'adâletcû 'âķıl olur zen üzre ve merd üzre ammâ 'âķıl kanı bu beyt su'âl-i muķaddere cevâb (23) olur keennehu dinmek lazım geldi ki zen ve merd üzre emîn ve 'adâletcû olan 'âķıldur didiñüz yâ bu ḥânkâhnişîn olanlar ve bâzârda (24) gezenler 'âķıl degül midür [H416b] bunlar ḥod hep 'âķılı başında âdemlerdür cevâb buyururlar eger 'avrete ve egere oğlana emîn olan ve 'adâlet kılan 'âķıl olur ammâ (25) 'âķıl getir görelim ķandedür Peyğamber Ḥâzretleri 'aleyhisselâm *el'âķılı huve'l-muttakî*¹⁴⁹⁴ buyurmuşdur elbette 'âķıl olan müttakî olur ve 'adâlet kılar cemî'-i Müselmânlaruñ (26) ḥâḫününü kendüye maḥrem olanlar gibi ḥıfz u şiyânet kılar ve cemî'sinüñ evlâdını daḫı kendü evlâdı gibi bilür aşlâ kimsenüñ ḥâtünına ve evlâdına ol ḥıyânet ķaşden (27) eylemez belki Ḥâķ Te'âlâ buyurduğı üzre cümleñüñ miyânında 'adâlet eyler ammâ 'âķıl şeklinde olub ḥâyin olanlar indettaḫķîķ 'âķıl degildür 'âķluñ şanı (28) takvâ ve diyânetdür fefhem

(3890) *Meşnevî*

V'er girîzem men revem sūy-ı zenân

Hemçü Yūsuf üftem ender iftitân

(3891) *Meşnevî*

Yūsuf ezzen yâft zindân u feşâr

Men şevem tevzi' berpencâh (29) *dâr*

(3892) *Meşnevî*

Ân zenân ezcâhilî bermen tenend

¹⁴⁹³ "Kullar içinde ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar." (Fâtır 35/28)

¹⁴⁹⁴ "Akıllı olan kimse, takvâ sâhibi olan kimsedir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 434-435. [Hadis hakkında hüküm verilemediği belirtilmiştir.]

Evliyāşān kaşd-ı cān-ı men kunend

(3893) Meşnevî

Nî zimerdān çāre dārem ne ezzenān

Çün kunem ki nî ez'inem ne ezān

Ve eger ben (30) erlerden kaçam ve 'avretler cānibine gidem Yūsuf Hāzretleri gibi anlardan iftinān ve imtiḥāna düşerüm nitekim Yūsuf Hāzretleri zenden zindān ve feşār (31) buldı ki melik-i Mışruñ ḥātūnı Züleyḥā aña 'āşık oldı *ve rāvedethulleti huve fī beytiḥā 'an nefsiḥi*⁴⁹⁵āyetiniñ ḥasebince kendü ḥānesinde nefsinden ol Yūsufa (32) mürāvede eyledi Yūsuf Hāzretleri andan imtinā' eyleyüb kaçdı ve Züleyḥā anuñ ardına düşdi ve etegi çeküb yırtdı ve Hāzret-i Yūsufa baña ya- (33) pışdı diyü töhmet itdi pes Yūsuf Hāzretlerini andan öturi zindāna ve şıkmakluğa kodılar çünkim ol Hāzret şıdık u nezāhetle anlardan öturi (34) zindāna ve feşāra mübtelā oldı ben elli dār üzre tevzī' olırum zīrā bende ol şıdık u nezāhet ve 'iffet ü ṭahāret yoқdur ol zenler cāhillerinden (35) benüm üzerüme ṭokinurlar ve benümle muḳārenet ü mücā'amat kaşd iderler bende ise anlardan ictināb eylemege ṭaḳāt yoқdur pes anlaruñ velīleri ve maḥremeleri benüm (36) cānuma kaşd iderler ve sen bizüm ḥātūnımuza ḥıyānet eyledüñ diyü ḳanımı dökmek semtine giderler ben bīçāre ne erlerden çāre ṭutarum ve ne 'avretlerden çāre (37) ṭutarum zīrā erler içine varsam anlar beni taşarruf eylemek ister ve 'avretler içine girsem anlar beni kendülere fā'il ü mutaşarrıf ḳılmaḳ ister ben niçe eyleyem ki ne bu ṭāyife- (38) denüm ne ol ṭāyifedenüm ya'nī ben ne işleyem ki ne erlerdenüm ve ne 'avretlerdenüm ikisiniñ ortasında ḳalmışam erler beni 'avret itmek ister ve 'avretler beni (39) er eylemek ister 'aceb müşkül ḥālete mübtelā olmuşam diyüb lütīye şikāyet eyledi

(3894) Meşnevî

¹⁴⁹⁵ "Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi." (Yūsuf 12/23)

Ba‘d ezān kūdek bekūse bingerīst

Güft ü bāān dü mū ezgām berīst

(40) (3895) *Meşnevī*

Fāriġest ezḫıst ü ezpeykār-ı ḫıst

V‘ezcü tu māderfürüş-ı king-i zıst

(3896) *Meşnevī*

Berzenaḫ se çār mū behr-i nümün

Bihter ezsiḫıst girdāgird-i kūn

Andan (41) soñra kūdek kendü birāderi kūseye baqdı kendüsine didi kūdek ol kūse benden ḫüb çehre iken ol iki ġamdan berīdür bu maḫalde dü mū [P590b] (1) dimeleri ve yukaruda çār mū ta‘bīr eylemeleri murādları taḫdīd eyleyüb bir kaç kıl olduġını iṣ‘ār eyler ya‘nī didi ki ol kūse yüzine [H417a] bir kaç kıl getirüb anuñ (2) sebebiyle kerpiçden ve kerpiç cenginden fāriġdür ve daḫı senüñ gibi māderfürüş ve ḫabīs gürzden daḫı fariġdür ya‘nī ol kūse benden şüretā aḫsen (3) iken bir kaç kıllar vāsıtasıyla dübürini şıyānet eylemeden ötüri kerpiç yıġmadan ve ol kerpiçleri kılduran lūḫī ile ceng ü cedel kılmadan ve daḫı senüñ (4) gibi māderini şatıcı ḫahbezāde zıst gürzden fāriġ ve āsūdedür *king* kāf-ı ‘Arabīnüñ kesriyle gürziñde ve kart oġlana dirler *māderfürüş* demek (5) ḫahbezāde demekden kināyet olur gör ki anuñ çeñesi üzre nümüneden ötüri üç dört kıl kūnuñ eṫrāfında otuz kerpiçden bihter ol

Beyt

(6) *Yüzine ḫaṫ getirüb ednā şaḫal itmıṣ*

Bir iki kaç kıllar ile dezgehi battāl itmıṣ

ve kendüyi kırtarub āsūde olmuş benüm yüzimde ol bir kaç kıl (7) olmaduġından ben kendümi anuñ bunuñ sū?-i kaçından kırtarub ḫalāş kılmadum didi pes ol bir

kaç kıldan murād ve lūṭī-yi zıṣtden maḳṣūd ve (8) ḥıṣtlardan me'āl ne idüginüñ beyānına űürü' idüb buyururlar

(3897) Meṣnevī

Zerre-yi sāye-y 'ināyet bihterest

Ezhezārān kūűiű-i ṭā'atperest

(3898) Meṣnevī

Z'ān ki űeyṭān ḥıṣt-ı (9) ṭā'at berkuned

Ger dü űad ḥıṣtest ḥodrā reh kuned

Pes kıűűadan ḥiűűe bir zerre-yi sāye-yi 'ināyet-i ilāhī ṭā'atperestüñ hezārān kūűiűinden bihterdür zīrā mūli' (10) ṭā'at olan kimsenüñ kūűiű ve ictihādı filmeűel ol emredüñ vaz' eyledügi ḥıṣt pāreler gibidür ve 'ināyet-i ilāhī ol küsenüñ vechinde olan (11) mūylar gibidür pes lūṭī gibi olan űeyṭāndan kendüsini bir kimse űiyānet ve ḥimāyet kılmak için 'ināyet kūűiű ve ṭā'atden bihter olur ol sebebden ki (12) űeyṭān ṭā'at kerpiçlerini yerinden bir bir uğurladan ḳoparur farzī eger iki yüz ṭā'at kerpici olsa kendüyi 'ābid cānibine yol eyler ve anı kendüsine muṭī' ve (13) münḳād kılmāga iḳdām idüb üzerine düűer beherḥāl anı taűarruf eyler veyāḥūd 'āciz ve muṭṭarr kıllur

(3899) Meṣnevī

Ḥıṣt eger pürrest binhāde-y tuest

Ān dü se (14) mū dād u űıla-y ān suest

(3900) Meṣnevī

Derḥaḳīḳat her yekī mū z'ān kuhīst

K'ān emānnāme-y űıla-y űāhes᱑ehīst

Ḥıṣt-ı ṭā'at gerçi pür ve çok ise de ol (15) senüñ ḳonmıűındur ve senüñ űun'uß ve fi'liñdür ey 'ābid olan kimse sen ne mertebe za'īf iseñ senüñ kāruñla olan ṭā'at daḳı böyle süst (16) ü za'īfdür ammā ol iki üç kıll ki murādından Ḥaḳ Te'ālānuñ bir kaç 'ināyetindendür ol cānib-i ḥaḳīḳatüñ 'aṭāsıdur pes Cenāb-ı Ḥaḳ niçe ḳavī vü ḳādir

(17) ise anuñ ‘aṭāsı daḡı öyle ḡavīdür ḡaḡīḡatde andan her bir ḡıl ḡadar ‘ināyet bir ‘azīm kūh gibidür kūh niḡe s̄ābit ü rāsīḡ ise ‘ināyet-i ilāhī daḡı öyle (18) s̄ābit ü rāsīḡdür şeyṭān anı yerinden ḡal‘ u ḡam‘ eylemeḡe ḡādir olamaz zīrā ol bir s̄āhenṡāhuñ ṡıla ve ‘aṭāsınuñ emānnāmesidür *s̄āhenṡāhīde* yā nisbī (19) olub s̄āhenṡāha mensūb olan ‘aṭāya müte‘allīḡ emānnāmedür dinse daḡı cāyīzdür

(3901) Meṡnevī

Tu eger ṡad ḡufl binhī berderī

Berkened ān cūmlerā ḡīreserī

(3902) Meṡnevī

ṡīḡneyī⁽²⁰⁾ ezmūm eger mührī nihed

Pehlevānānrā ezān dil biṡkehed

Sen eger bir ḡapu üzre yüz kilīd ḡoyasın ve ol ḡapuyı muḡkem kilīdleyesin [H417b] o cümle kilīdleri bir ḡīre- (21) ser ya‘nī bir baṡı yumṡaḡ za‘īf kimse ḡoparur ya‘nī bir ḡīreserūñ ḡapusına yüz dāne kilīd ursañ ol seni maḡalle ṡalmayub cümle urdīḡuñ (22) kilīdleri ḡırar ve ḡāzinesinden iḡerü girer ammā bir ṡīḡne eger bir kimsenūñ ḡapusu üzre mūmdan bir mühr ḡosa pehlevānlaruñ andan ḡōñli dehṡet ü heybet (23) ṡutar pes ‘ināyet-i ilāhī ol mūmdan olan mühr gibidür ki şeyṭān ve ehl-i ṡuḡyān ol ‘alāmeti bir kimsenūñ vücūdında ḡörseler andan heybet ṡutarlar ammā (24) senūñ kendü ṡıyānetūñ ḡufları anlar bozmaḡa ḡādirlerdür

(3903) Meṡnevī

Ān dü se tār-ı ‘ināyet hemḡü kūh

Sedd ṡude ḡün ferr-i sīmā dervücūh

Ol iki üç ‘ināyet (25) teli ṡaḡ gibi sedd oldı vücūhda olan ferr-i simā gibi ya‘nī bir kimsenūñ vechinde bir ḡaç ‘ināyet teli olsa her bir ‘ināyet şeyṭāna ṡaḡ gibi sedd olur (26) vecihlerde olan sīmānuñ kerr ü ferri ‘adūya sedd olduḡı gibi ve ṡecī‘ ve dilīr olan kimsenūñ ferr-i sīmāsından düşmen ve ‘āṡī olan ḡorḡduḡı gibi şeyṭān (27) daḡı

bir kimsenüñ vechinde ‘ināyet ferini görse andan firār eyler nitekim *eşşeytānu yefirru min zilli ‘Ömer*⁴⁹⁶ hadīsiniñ hasebince şeytān Hazret-i ‘Ömerüñ rađıyallāhu ‘anh (28) gölgesinden kaçardı

(3904) Meşnevî

Hıstrā meğzār ey nıkūsirişt

Lîk hem iymin meğusb ezdīv-i zışt

(3905) Meşnevî

Rev dü tā mū z’ān kerem bādest ār

V’ān gehān iymin (29) beğusb u ğam medār

Ey nıkūsirişt hışt-ı tã‘atı terk eyleme zîrā bu sözlerden hışt-ı tã‘atı terk eylemek çıkmaz her ne kadar kâdir olursañ hışt-ı tã‘atı (30) cem‘ eyleyüb binā eyle lîkin aña i‘timād idüb bu beni dīv-i zıştten şāyin ve hāfız¹⁴⁹⁷ olur diyüb ol hābîs olan dīvden iymin yatma ve kendüni andan (31) ğāfil itme yüri ol keremden iki kat mū ele getür ve andan soñra iymin uyu ve ğam tütma ya‘nî yüri sa‘y u küşiş eyle ol kerem ü ‘ināyet-i ilāhîden (32) elüñe iki kat kıl getür ki andan murād biri ‘ilm-i zāhir ve biri dağı ‘ilm-i bātındur ki bunlar ki kerem-i ilāhîden ve ‘ināyet-i Rabbānîden iki kat kıl gibidür sen ki ‘ālim (33) olasın lābüdd şeytān senden kaçar nāyim bile olsan senüñ yanına gelmez

(3906) Meşnevî

Nevm-i ‘ālim ez‘ibādet bih buved

Ān çünān ‘ilmî ki müstenbih buved

‘Ālimüñ nevmi ‘ālim (34) olmayanlaruñ ‘ibādetinden yeg olur ancılayın bir ‘ilm ki müstenbih ola ya‘nî şol bir ‘ālimüñ nevmi ‘ibādetden hayrludur ki anuñ ‘ilmi anı müsteykız ola ve bîdār- (35) dil kıla ve mün cemî ola ve ğaflet ü cehāletden anı berî

¹⁴⁹⁶ “Şeytan Ömer’in gölgesinden kaçır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 436. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da Büreyde rivāyetinin sahîh olduğı belirtilmiştir.]

¹⁴⁹⁷ şāyin ve hāfız: hāfız u şāyin H

eyleye filḥakīka *‘ālimun vāhidun eṣeddu ‘ale’-şeyṭāni minelfi ‘ābidin*¹⁴⁹⁸ ḥadīsinüñ ḥasebince buncılayın (36) bir ‘ālim şeyṭāna biñ dāne ‘ābiddin eṣeddür nitekim **Bāyezīd Ḥazretlerinden** böyle naḳl olınur ki bir gice giderken bir mescidüñ ḳapusına uğradı ve şeyṭānı (37) ol mescidüñ ḳapusında ṭurur gördi aña aytdı ey mel‘ün bunda ne kār ṭutarsın şeyṭān aña aytdı bu mescidüñ içinde şu ihyā-yı leyālī (38) idüb ‘ibādet ḳılan ‘ābidi idlāl eylemek isterüm ammā içerü girmege ḳorḳarum didi Bāyezīd Ḥazretleri kimden ḳorḳarsın didi şeyṭān aytdı (39) ol ‘ābidüñ yanında şu yatub uyuyan kimseden ḳorḳarum Bāyezīd Ḥazretleri ta‘accüb idüb subḥānallāh bu bīdār olub ‘ibādet ḳılandan (40) ḳorḳmayub [H418a] ol nāyim olan ḥufteden ḳorḳmak niçündür didi şeyṭān aytdı egerçi sūretā bu kişi nāyimdür laḳin bīdār-ı dil bir ‘ālimdür ben anuñ (41) ‘ilminüñ nūrından ziyāde ḳorḳarum ve bu ‘ābid sūretā bīdārdur līkin ḳalbi gāfil kendü cāhildür pes biñ dāne böyle ‘ābidi azdırmak [P591a] (1) baña ḳatı sehdür didi anuñçün Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām *nevmun ‘ālā‘ilmin ḥayrun minṣalātin ‘alācehlin*¹⁴⁹⁹ buyurmuşdur revāhu **Selmān** kezā filḤilye ve ḳāle eyzān *nevmu’l-‘ālimi* (2) *ḥayrun min‘ibādeti’l-cāhil*¹⁵⁰⁰

(3907) *Meşnevī*

Ān sükün-ı sâbiḥ ender āşinā

Bih zicehd-i a‘cemī bādest ü pā

(3908) *Meşnevī*

A‘cemī zed dest ü pā vü garḳa şūd

Mīreved sebbāḥ sākin çün ‘amūd

¹⁴⁹⁸ “Ālim, şeytana karşı (şuuruna varmadan ibâdet eden) bin abidden daha güçlüdür.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 271. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.] Hadisin aslında “*‘ālimun*” yerine *faḳihun*” ifadesi vardır.

¹⁴⁹⁹ “İlim sâhibi (olanın) uykusu, cehâlet üzere (olanın) namazından hayırlıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 437. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹⁵⁰⁰ “Ālimin uykusu cāhilin ibâdetinden hayırlıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 438. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

(3) Āşinā vaktde sābiḥüñ ol sükūnı dest ü pāyla olan a‘cemīnūñ destinden yegdür *sābiḥ* sebāḥat idici *āşinā* sebāḥate dir[ler +H] ya‘nī ol deryāda yüzücinüñ (4) şināverlük vaktinde elin ve ayağın taḥrīk eylemeyüb sākin olması dest ü pāyla bir a‘cemīnūñ el urmasından ve kendüyi ḥalāşa sa‘y kılmāsından (5) bihter olur a‘cemī deryāda el ve ayak urdı ve mücerred sa‘y ile kendüyi kırtarmağa cehd eyledi ammā ğarka oldı ve sebbāḥ deryānuñ üzerinde ‘amūd gibi (6) gider pes a‘cemīnūñ ol el ve ayak urması cehlinden olur şanur ki mücerred şināverlük ‘ālim olmadın el ve ayak urmakla ve cehd kılmakla kendüsini ḥalāş (7) eyleye ammā sebbāḥuñ deryā üzre ol sükūtı gümān ‘ilminden ḥāşıl olur

(3909) Meşnevī

‘İlm deryāyist bīḥadd ü kenār

Ṭālib-i ‘ilmest ğavvāş-ı biḥār

(3910) Meşnevī

Ger hezārān (8) sāl bāşed ‘ömr-i ü

Ū negerded sīr ḥod ezcüst ü cū

(3911) Meşnevī

K’ān Resūl-i Ḥaḳ begüft ender beyān

İn ki menhūmān humā lāyeşbe‘ān

‘İlm bīḥadd ve bīkenār bir deryā- (9) dur ṭālib-i ‘ilm filmeşel ğavvāş-ı biḥārdur eger ṭālib-i ‘ilmüñ hezārān sāl ‘ömrü olsa ol ṭālib-i ‘ilm cüst ü cūdan sīr olmaz ve ṭālib-i ‘ilminden (10) ferāğat kılmaz belki māhī deryādan niçe ṭoymazsa ṭālib-i ‘ilm daḥı āb-ı ḥayāt-ı ‘ilminden öyle ṭoymaz ve aşlā reyyān olmaz nitekim ol Resūl-i Ḥaḳ beyānda didi bu (11) ḥadīş-i şerīfi ki *menhūmāni lāyeşbe‘āni*dür nitekim İbn Mes‘ūd Ḥazretleri raḍıyallāhu ‘anh rivāyet buyururlar ḳāle’n-Nebī şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *menhūmāni lāyeşbe‘āni* (12) *ṭālibu’l-‘ilmi ve ṭālibu’d-dunyā ve humā lāyesteviyāni ammā ṭālibu’l-‘ilmi feyezdādu firıza’i’r-Raḥmānī ve ammā ṭālibu’d-dunyā feyezdādu*

*fiṭṭuḡyān*¹⁵⁰¹ *summe kırā'en innemā yahşellāhu min 'ibādihî'l-* (13) *'ulemā'u*¹⁵⁰² *summe kırā'en kellā inne'l-insāne leyaṭḡā en raāhustagnā*¹⁵⁰³ pes bu beyān-ı laṭīfde bu ḡadīs-i şerīfūn tefsīri ve taḡḡikini beyān eylemege şūrū' idüb (14) buyururlar

Dertefsīr-i ĩn ḡaber ki Muşṭafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem fermūd menhūmāni lāyeşbe'āni ṭālibü'd-dunyā ve ṭālibü'l-'ilm

Nehim ḡaraşe ve arzmend- (15) lüge dirler *menhūmāni lāyeşbe'āni* iki ḡarīş kimesne ṭoymazlar anuñ biri ṭālib-i dūnyādur ve bir ṭālib-i 'ilmdür ve bu ikisi berāber degillerdür ammā ṭālib-i 'ilm rızā-yı (16) Raḡmānīde ziyade eyler ammā ṭālib-i dūnyā tuḡyānı ziyāde eyler andan şoñra Peyḡamber ḡazretleri 'aleyhisselām *innemā yahşellāhu* āyet-i kerīmesini oḡudı ya'nī Allāh Te'ālā (17) ḡazretlerinden ḡaşıyyet eylemez illā anuñ kullarından 'ālim olanlar andan şoñra ṭālib-i dūnyā ḡaḡkında sūre-yi 'Alaḡda olan bu āyeti oḡudı ma'nā-yı şerīfi ḡaḡken taḡḡikā (18) insān elbette ṭā'amī olur [H418b] kendūsini müstaḡnī görmekle dimek olur

ki ĩn 'ilm ḡayr-ı 'ilm-i dūnyā bāyed tā dü kısım bāşed ammā 'ilm-i dūnyā hem ezdūnyā bāşed (19) ilā āḡirihî ve eger ne hem çünĭn şevēd ki ṭālibü'd-dūnyā ve ṭālibü'd-dūnyā ĩn tekrār buved ne taḡsīm ma'ataḡrīrih

ki bu 'ilm 'ilm-i dūnyānuñ ḡayrı gerekdür tā iki kısım (20) ola ammā 'ilm-i dūnyā hem dūnyādan olur āḡirine varıncaya dek ve eger bu ḡadīs-i şerīfde vāḡi' olan 'ilm-den murād dūnyā 'ilminüñ ḡayrısı olsa belki 'avam üzre (21) muṭlaḡ 'ilm olsa bunuñ ma'nāsı ṭālibü'd-dūnyā ṭālibü'd-dūnyā dimek olur bu ise tekrār olur taḡsīm olmaz bunuñ taḡrīriyle bile ya'nī bu ḡadīs-i şerīfde (22) ṭālib-i 'ilm ṭālib-i dūnyānuñ zıddıdur ve 'ilm-i dūnyā daḡı 'ilm-i āḡiretūn zıddıdur **ve hūmā lāyeşbe'āni**

¹⁵⁰¹ “İki sınıf insan vardır ki, doymak nedir bilmezler; dünyayı isteyen kimse ve ilmi isteyen kimse. Bunlar (aşırı hırs sahibi olma yönünden) eşittirler. İlim konusunda haris olan kimse (ilmi arttıkça) Rahman'ın rızasına yakınlaşır. Dünyayı isteyen ise azgınlığı artar.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 217. [Ankaravî'nin zikr etmiş olduğu İbn Mesûd'un hadîsi eliştirilmiş lakin anlamca onu destekleyen Hakîm'in Enes'ten aktardığı rivâyetin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

¹⁵⁰² “Kullar içinde ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar.” (Fâtır 35/28)

¹⁵⁰³ “Gerçek şu ki, insan azar. Kendini kendine yeterli gördüğü için.” (Alak 96/6-7)

buyurdıkları bu ikisinin biri birleriyle berāber olmadığı taqrīr (23) ü taḥkīk eyler eger ‘ilm ‘ilm-i dūnyāya daḥı şāmil olaydı ve muṭlak cins-i ‘ilm murād olaydı bu ḥadīşde tekrār olub ṭālibü’-d-dūnyā ṭālibü’-d-dūnyā demek ma‘nāsını (24) muḳtezā olurdu bundan ḥod böyle degildür belki bunda taḳsīm murād olub ṭālib-i ‘ilm ṭālib-i dūnyānuñ ğayrı olur ve *ṭālib-i ‘ilm*den murād āḥiret ‘ilminüñ ṭālibi (25) ve *ṭālib-i dūnyā*dan murād dūnyāya müte‘allik olan ‘ulūmuñ ṭālibi olur ki bu gūne ‘ālimler ḥaḳḳında Ḥaḳ Te‘ālā *ya‘lemūne zāiren mine’l-ḥayāti’-d-dunyā ve hum‘ani’l-āḥireti hum ğāfilūn*¹⁵⁰⁴ (26) buyurdu ki bu dūnyā ‘ālimleri āḥiret aḥvālinden maḥzā ğāfillerdür

(3912) Meşnevī

Ṭālibü’-d-dūnyā ve tevfirātihā

Ṭālibü’-l-‘ilmi ve tedbīrātihā

(3913) Meşnevī

Pes der’İN kısmet çü bugmārī(27) nazar

Ġayr-ı dūnyā bāşed İN ‘ilm ey peder

(3914) Meşnevī

Ġayr-ı dūnyā pes çı bāşed āḥiret

K’et kuned z’İncā vü bāşed rehberet

Ol iki menhūmuñ birisi dūnyānuñ ve (28) tevfirāt-ı dūnyānuñ ṭālibidür ki ol dūnyāya ve anuñ tevfirāt u teḳsīrātına ḥarişdür ve birisi daḥı ‘ilmüñ ve anuñ tedbīrātınıñ ṭālibidür ki bu ṭālib (29) hemişe ‘ilmi öğrenmek ve envā‘ ‘ilmüñ sāyilini ve tedbīrātını bilmek mülī‘dür *tedbīrāthā*daki mü’enneş zamīri ‘ilme rāci‘dür andan murād ‘ilm-i āḥiret olduğu i‘tibār (30) ile zīrā ṭālib-i ‘ilmü’l-āḥiret taḳdīrindedür ve buña kelāmuñ sebāk u siyāḳı delālet eyler pes bu kısmete çünkim nazarı ḥavāle eylesin dūnyā ‘ilminüñ ğayrı (31) olur bu ‘ilm ey peder dūnyānuñ ğayrı pes ne

¹⁵⁰⁴ “Onlar, dünya hayatının görünen yüzünü bilirler. Ahiretten ise, onlar tamamen gafildirler.” (Rûm 30/7)

olur āhîret olur ki seni bu ‘âlemden kôpara ve saña rehber ola ya‘nî çünkim sen bu hadîs-i şerîfde olan iki (32) kısma nazar eylesin bu ‘ilm-i āhîret ‘ilm-i dünyānuñ ğayrı olur ve bu ikisi *ve hūmā lâyeşbe‘āni* kavlinüñ mücebince berāber olmazlar nitekim *hel yestevellezîne* (33) *ya‘lemüne vellezîne lā ya‘lemün*¹⁵⁰⁵ āyet-i kerîmesinüñ hasebince muṭlakā bilen kimselerle gerekse ‘ālim-i dünyā olsun ve gerekse ‘ālim-i āhîret olsun bilmeyen kimselerle berāber degildir (34) kezalik ‘ālim-i dünyāyla ‘ālim-i āhîret daḡı bu hadîs-i şerîf mücebince berāber degildir ‘ilm-i dünyā meşelâ felsefiyyât ve ṭılsımât ve neyyir-i necât ve ‘ilm-i nücüm ve ‘ilm-i ṭab ve (35) ‘ilm-i hey’et ve ‘ilm-i hendese ve ‘ilm-i ticāret ve ‘ilm-i zirā‘at ve sāyir şanā‘atunñ ‘imleri ve bunlar emşālî dünyāya muṭlak olan ‘imler gibidür ve ‘ilm-i āhîret ‘ilm-i (36) dīndür ve ‘ilm-i dīn fıkḡ ve tefsīr ve hadîsdür ve bunları mevzi‘ ve mübeyyen olan ve taḡkīk ü tefsīr kılan ‘imlerdür pes dünyā āhîretünñ [H419a] zıddı ve ḡarrası (37) olduğı gibi ‘ilm-i āhîret daḡı ‘ilm-i dünyānuñ zıddı ve ḡarrası olmuşdur ve ‘ilm-i āhîretünñ şānı ve hāşiyyeti budur ey ‘ālim seni bu dünyādan kôpara ve müncî (38) ola ve rehber olub seni āhîret cānibine hidāyet kıla şol ‘ilm ki şāhibine rehber olmaya ve hidāyet kılmaya ve bu dünyādan anı kôparmaya ol ‘ilm ‘ilm-i āhîret (39) ise de ol kimseye nisbetle ‘ilm-i nāfi‘ olmaz zīrā Ḥāzret-i Nebî ‘aleyhişşalâtı vesselām ‘ilm-i dīni daḡı iki kısım idüb buyurmuşlardur *el‘ilmu ‘ilmāni* (40) *fi‘ilmun filkalbi felizalike’l-‘ilmu’n-nāfi‘u ve ‘ilmun flinsāne fezalike ḡucetullāhi ‘alā ibn ādem*¹⁵⁰⁶ revāhu ‘Abdullāh bin Cābir raḡıyallāhu ‘anh

Baḡş kerdend-i (41) ān se şehzāde dertedbīr-i ān vākı‘a

(3915) Meşnevî

Rū behem kerdend her se müfteten

Her serā yek renc ü yek derd ü ḡazen

¹⁵⁰⁵ “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” (Zümer 39/9)

¹⁵⁰⁶ “İlim iki çeşittir. Biri kalpteki ilim ki, bu faydalı bir ilimdir. Diğeri ise dilin ilmidir ki, işte bu, Allah’ın Âdemoğullarına verdiği hüccettir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 439. [Hadisin eleştirilen tarikleri olsa da hasen ve sahîh bir isnada sahip olduğu belirtilmiştir.]

(3916) *Meşnevî*

Her se deryek fikr [P591b] (1) ü yek sevdā nedīm

Her se ezyek renc ü yek ‘illāt saķīm

(3917) *Meşnevî*

Derḥamūşī her serā ḥaṭret yekī

Dersūḥan hem her serā ḥüccet yekī

(3918) *Meşnevî*

Yek zamānī eşkrizān her cümle (2) şān

Berser-i ḥān-ı muşibet ḥünfeşān

(3919) *Meşnevî*

Yek zamān ezāteş-i dil her se kes

Berzede bāsüz çün micmer nefes

Ol her üç müfteten yüzini biri birine (3) itdiler ya‘nī ol üç müfteten ve mübtelā olan şehzādeler biri birlerine teveccüh itdiler anlaruñ her üçünüñ renci bir ve derdi ve ḥüzni bir idi anlaruñ her (4) üçü bir fikrde ve bir sevdāda nedīm ü muşāḥabet anlaruñ her üçü bir rencden ve bir ‘illetden saķīm idi ki cümlesi ‘aşka mübtelā olmuşdur ve şehzāde-yi (5) Çīne ta‘aşşuķ kılmışlar idi ḥamūşlık vaķtinde her üçünüñ ḥāṭırası ve fikreti bir idi ve sözde hem her üçünüñ ḥüccet ü bürḥānı bir idi bir zamān (6) cümle anlar eşkrizān iderler ḥān-ı muşibetüñ kenārında ḥünfeşān iderler ya‘nī bir zamān olurdu ki mübtelā oldukları vāķı‘a ve muşibetüñ üzerine gözlerinden (7) yaş dökücü ve ḳan şaçıcı olurlardı ve ne ‘aceb görünmez belāya mübtelā olduk diyü girye kıllurlardı bir zamān gönüllerinüñ āteşinden her üç kimse söz (8) eyle micmer gibi nefes urmuşlar idi ve āh-ı āteş bār çeküb ol belā ve ḥurķat içre ṭurmuşlar idi

Maķālet-i rāder-i büzürġin

(3920) *Meşnevî*

Ān büzürġin güft ey iḥvan-ı (9) ḥayr

Mā ne ner būdīm ender nuşh-ı ğayr

(3921) Meşnevî

Ezhaşem her ki bemā kerdī gile

Ezbelā vü faqr u havf u zelzele

(3922) Meşnevî

Mā hemī güftīm kem nāl ezharac

Şabr kun ke'ş-şabru miftāhu'l-ferec

(3923) Meşnevî

İn (10) kilīd-i şabrrā eknūn çī şud

Ey 'aceb mensūh şud kânūn çī şud

Ol büyükrek şehzāde bunlara tesliye virmek tarīki üzre didi ey ihvān-ı hayr biz bundan (11) muqaddem ğayra nuşh eylemede ner degül mi idük biz hod ğayrı kimselere pend ü naşihat virmede tamām erkek ve dilāver kimseler idük haşemden şol kimse ki bize şikāyet eyleyeydi (12) ya'nī hademden ve haşemden her şol kimse ki bize belādan ve faqrden ve havf ve zelzeleden şikāyet eyleye ve hālını söyleyeydi biz aña naşihat idüb dirdük harac (13) ve zahmetden nāle vü feryād eyleme şabr eyle ki şabr miftāh-ı ferec ve mirkāt-ı derecdür bu şabr kilīdi şimdi niçe oldı *kilīd* bunda miftāh ma'nāsınadur ya'nī biz hadem (14) ve haşemden belā vaqtinde şabr buyurub şabr eyle ki şabr miftāh-ı ferecdür dirdük [H419b] pes belāya biz düşdük şimdi şabr miftāhı niçe oldı ey 'aceb kânūn mensūh mı oldı (15) ne oldı ya'nī bizüm bundan muqaddem bir kâ'idemüz ve kânūnımız var idi nāsa anı bizüm kânūn ve kâ'idemüz budur diyü söylerdük pes şimdi ol kânūn ve kâ'ide- (16) yi gözetmek bize lāzım geldi 'acebā ol kânūn niçe oldı yoḥsa bizün haqqımızda mensūh mı oldı gerekdür ki ol kânūn üzre biz hem 'amel idevüz (17) didi

(3924) Meşnevî

Mā nemīgüftīm k'ender keşmekeş

Ender âteş hemçü zer handîd hoş

(3925) Meşnevî

Mer sipehrâ vaqt-i tengâteng-i ceng

Güfte mâ ki hîn megerdânîd reng

(3926) Meşnevî

Ân (18) zamân ki bûd esbânra viṭā

Cümle serhâ-yı bürîde zîr-i pâ

(3927) Meşnevî

Mâ sipâh-ı ḥ'îşrâ heyhey künân

Ki bepîş âyîd kâhır çün sinân

Biz dimezmiydük ki (19) keşmekeş içre âteş içre zer gibi hoş gülünüz ya'ni biz kendü sipâhımuza nizâ' ve cidâl vaqtinde dirdük ki ey kavm âteş-i belâ içre altun gibi hoş (20) gülünüz her sipâha cengüñ tengâteng olması vaḳti ve iki ḥaşmuñ biri birine mukâbil gelmesi ve muḳâtele ḳılması zamânı biz anlara âgâh oluñ yüzünüzüñ (21) rengini döndürmeñ ve düşmeden ḥavf eylemeñ dimiş idük ol zamân ki esblere ayak başacak yerde cümle bürîde başlar zîr-i pâda ola *viṭā* bunda (22) ayak başacak yere dirler biz kendü 'askerimize hey hey idici idük böyle diyü ki ilerü gelüñ sinân gibi kâhır olduḡunuz ḥâlde ya'ni biz şöyle ḥavf u ḥaṭar maḥallerinde (23) sâyir ḥadem ü ḥaşeme böyle hey hey diyici ve ilerü gelüñ ve şâbir oluñ diyü söyleyici idük

(3928) Meşnevî

Cümle 'âlemrâ nişân dâde beşabr

Z'ân ki şabr âmed çerâḡ u nûr-ı (24) şadr

(3929) Meşnevî

Nevbet-i mâ şud çî ḥîreser şudîm

Çün zenân-ı zîşt derçâder şudîm

Biz cümle ‘āleme ḥīn-i belāda şabr eylemege nişān virmüş idük zīrā (25) ki şabr çerāğdan ve nūr-ı şadr geldi dimiş idük şimdi bizüm nevbetimiz oldu niçün ḥayra ser olduk zışt ‘avretler gibi çādere gitdük gerek idi ki (26) biz bu maḥalde daḥı erler ve pīrlər gibi ḳavī ve şecī‘ olayduk ve şabr u taḥammül ḳılayduk ammā şimdi belā başımuza geldükde gördük ki biz ‘avretler gibi zebūn u mağlūb olduk

(27) (3930) *Meşnevī*

Ey dilī ki cümlerā kerdī tu germ

Germ kun ḥodrā vü ezḥod dār şerm

(3931) *Meşnevī*

Ey zebān ki cümlerā nāşih budī

Nevbet-i tu geşt ezci ten zedī

(3932) *Meşnevī*

Ey ḥired kū pend-i şekker- (28) ḥāy-ı tu

Devr-i tust īn dem çı şud heyḥāy-ı tu

Ey şol bir gönül ki sen cümleyi nuşḥ u pendüñle pürşevk ü ḥarāret eyledüñ şimdi senüñ zamānuñdur (29) kendüñi germ eyle ve kendüden şerm ü ḥayā tut ki *ete'murūne'n-nāse bilbirri ve tensevne enfusekum*¹⁵⁰⁷ āyet-i kerīmesinüñ mefhūmına mazḥar olan ve bu ta'riż (30) ve ‘itāba müstaḥaḳḳ gelen ḳavmden olmayasın ey lisān ki sen cümleye şabr u taḥammül eylemege nāşih olurduñ şimdi senüñ nevbetüñ oldu niçün epsem (31) olursın ve kendü nefşüñe nāşihat virmeyüb sükūt ḳılursın zinhār *yeḳūline bielsinetihim mā leyse fī ḳulūbihim*¹⁵⁰⁸ āyetinüñ mefhūmına mazḥar olan zümreden (32) olmayasın ve ‘āmil olmaduḡuñ ve fi'le getürmedigüñ ḳavli ḡayre söylemeyesin ey ‘āḳıl ḳanı senüñ şeker çiyneyici pend ü nāşihatüñ bu dem sen

¹⁵⁰⁷ “(Gerçekleri bildiğiniz) halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?” (Bakara 2/44)

¹⁵⁰⁸ “Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler.” (Fetih 48/11)

kendüñe pend ü (33) naşîhat eylemenüñ [H420a] devridür senüñ nāsa olan heyhāyuñ şimdi niçe oldı ol heyhāyı kendüñe eyle ve ol nuş u pendı nefsiñe söyle

(3933) *Meşnevî*

Ey zidilhā (34) *bürde şad teşvîşrā*

Nevbet-i tu şud becünbān rîşrā

(3934) *Meşnevî*

Ezgarî rîş erkünün düzdideyî

Pîş ez'în berrîş-i hod handideyî

Ey gönüllerden yüz (35) teşvîş ü dağdağayı gidermiş vā'ize ve nāşih şimdi kendü nevbetüñ oldı şakaluñı debret taḥrîk-i lihye taḥrîk-i şefeteynden kināyet olur zîrā ağız (36) söylese rîş dahı harekete gelür pes taḥdîr-i kelām ey ḥalkuñ kulübından nuş u pendle niçe yüz teşvîş ü ıztırābı gidermiş ve anlara tesliye (37) virmiş vā'ize şimdi senüñ nevbetüñ oldı lāzım geldi ki ağızuñı taḥrîk eylesin ve ol ḥalka söyledigüñ nuş u pendı kendü nefsiñe söyleye- (38) sin ki *'iz nefseke summe 'izinnās*¹⁵⁰⁹ buyrulmuşdur ḡarlıkdan rîşi şimdi eger uğurladuñ ise bundan evvel kendü şakalıña gülmüşsin *ḡar* kaḥbe (39) 'avrete ve ḥîz oğlana dirler bunda ḥîz demek ma'nāsı murād olur aña muttaşıl olan yā maşdariyyedür ve *rîş*den murād bunda 'ālemt-i ricāl (40) olur ve tavzîḥ-i ma'nā böyle demek olur ki ey nāsa vā'ize ve nāşih olan kimse ḥîzlükden ve muḥanneslükden eger 'alāmet-i ricāl olan şakaluñı (41) şimdi uğurladuñ ve kendüñi er şeklinde gösterdüñ ise bunda muḫaddem ma'lūm oldı ki kendüñe rîşhand eylemiş ve istihzā kılmışsın zîrā [P592a] (1) bir kimse nāsa kendü 'amel kılmaduğı sözi ve fi'le getürmedügi ḳavli söylese belki kendüsi anlara söyledüğüñ ḥilāfen eylese ma'nāda ol kimse kendü şifātına gülmüş ve (2) kendüsine istihzā kılmış gibidür belki ricālullāḥ ḳatlarında böyle kimse ḥîz ü

¹⁵⁰⁹ "Önce kendi nefsiñe konuş; sonra diğēr insanlarla konuş."

muħannes ħükminededür ki zāhiren ħalka erlük gösterür ve bāṭinen nefsuñ mef'uli ve şeyṭānuñ (3) müsta'meli olur

(3935) Meşnevī

Vakt-i pend-i dīgerānī hāy hāy

Dergam-ı ħod çün zenānī vāy vāy

(3936) Meşnevī

Çün bederd-i dīgerān dermān budī

Derd-i mihmān-ı tu āmed ten zedī

(3937) Meşnevī

Bāng (4) berleşker zeden bud sāz-ı tu

Bāng berzen çün girift āvāz-ı tu

Dīgerlerüñ pendı vaktı hāy hāy eylersin ve anlara keremiyyetle naşīhatler söylersin ammā kendü ħamında (5) zenler gibisin vāy vāy ya'nī kendüñe ħam geldükde 'avretler gibi vāy vāy eylersin çünkim ħayrlaruñ derdine dermān idüñ derd saña mihmān geldi epsem olduñ ve süküt (6) kılduñ gerek idi ki hem kendüñe dermān olayduñ ve hem derdüñe 'ilāc kılayduñ ve anlara söyledüğüñ nuş u pendı hem kendüñe eyleyeydüñ leşker üzre bāng urmağ (7) senüñ sāzuñ ve 'asker üzre çığırmağ ve na'ra kıлмаğ senüñ 'ādetüñ olmış idi şimdi kendüñe bāng ur niçün senüñ āvāzuñ tutuldu ve ol (8) nuş u pendı kendüñe vir niçün ol keremiyyetüñ kendüñe geldükde zāyil oldu er odur ki ħalka ne söyler anı evvel kendüsine söyleye ve 'ilmiyle 'amel eyleye andan (9) soñra ħalka söz söyleye

(3938) Meşnevī

Ānça penceh sāl bāfidī behüş

Z'ān nesīc-ı ħod bağaltākī bepüş

Ol nesneyi ki elli yıl 'ağılla urduñ ol kendü (10) mensūcuñdan bir bağaltağ gey nesīc bunda mensūc ma'nāsınadur ve [H420b] mensūc urulmuş ve toğunmuş nesneye dirler

bağaltak bir nev' cāmedür ya'nī elli sene (11) miqdārı ol 'ilmi ki 'aқilla urduñ ve getirüb her birini bir kitābdan bir yere cem' kılduñ ve halka anı bu kadar zamāndur urub turmadın şatarsın ol (12) mensūcuñdan ve elli yıldan beri olan maḥşūlüñden kendüñe bir cāme idüb gey ki aşl insān bir 'ilm ü ma'fireti kendü nefsinı bir maḥalde taḥlīş eylemeden ötüri (13) ḥāşıl eyler çüñkim kendüyi kırtara andan şoñra derdmend ü mübtelā olanlara söz söyler

(3939) Meşnevī

Eznüvāyet gūş-ı yārān būd hoş

Dest bīrūn ār u gūş-ı (14) ḥod bikeş

(3940) Meşnevī

Ser budī peyveste ḥodrā düm mekun

Pā vü dest ü rīş ü seblet güm mekun

(3941) Meşnevī

Bāzi ān-ı tust berrūy-ı bisāt

Ḥīş- (15) rā derḥab' ār u derneşāt

Şimdiye dek senüñ nevā vü āvāzuñdan yārānuñ gūşı hoş idi elüñi taşra getir ve kendü kulağıñı nağmelerüñ cānibine (16) çek ve di ki ey kulağ halka söyledüğüñ sözi sen hem işit ve kendü sözüñle bir iş it anlar senüñ sözüñi diñlediler sen hem kendü (17) sözüñi diñle ve filḥaқıka hīç bir kimsenüñ kendü ağızına kendü kulağından akreb bir nesne yokdur pes kendü ağızıyla söyledüğüñi kulağı işitmese (18) ve anı kabül idüb bir iş itmese sāyir nās anuñ söziyle niçe iş ider ve ne ḥāl ile anuñ sözi ğayra te'sīr idüb ğayr anuñla 'amel ider (19) sen şimdiye dek peyveste re'is ve pīşvā idüñ kendüñi şimdi kıyruğ eyleme ve süflī olma elüñi ve yağıñı ve bıyığıñı ve şaқaluñı kem eyleme ya'nī nasa (20) gösteriş vaқtinde ol ayak şāḥibi ve bıyık ve şaқal ve şekl ü şüret māliki bir kimse idüñ pes başka belā geldügi ḥinde hem erlük o- (21) dur ol dest ü pāyı ve bıyığı ve şaқalu zāyi' eylemeyesin bisāt yüzinde oyun şimdi

senüñdür kendüñi ṭab‘a ve neşāta getir ya‘nī bu dünyā (22) bir saṭranc bisāṭı gibidür ve insān bu bisāṭ-ı zemīn üzre vaḫtenfevaḫten bir gūne lu‘b eyleyicidür ve her ne gūne ḫāl ve kāra aña musallaṭ ve muḫābil (23) olursa aña göre bir tedārik kılcı ve bir kār eyleyicisür pes ey mübtelā ve miḫnetzede çünkim senüñ üzerüñe belā vü miḫnet musallaṭ oldı ve zuḫūra geldi (24) evvelki ṭabī‘atüñ tebdīl ü tağyīr kıılma ve andan ḫavfa düşüb mağmūm u mehmūm olma belki bu bisāṭ-ı zemīn üzre oyun saña degdi ve nevbet senüñ oldı (25) üstādlar ol ḫīnde ne oyun oynadılar ise ve ne kār eyledilerse sen hem ol oyunu oyna ve ol kārı eyle kendüñi ṭabī‘at ve neşāta getir ki (26) ğumūm u hūmūm ve ḫayālāt u evḫām ve meşāyib ü ālām insānı ṭab‘-ı insānīden iḫrāc eyler ve tağyīr-i mizāc kıılır çünkim ṭab‘-ı insāniyyeden kendüñi (27) çıkmış göresin ve mizāc-ı rūḫāniyyeñi mütebeddil bulasın gerekdür ki bir keyfiyyetle kendüñi evvelki ṭabī‘ata getüresin ve neşāṭ u sürūr mertebesine yetüre- (28) sin tā bilkülliyye ṭab‘-ı insānīden ve mizāc-ı rūḫānīden ḫāric olan kimseler mertebesinde ḫalmayasın

Zıkr-i ān pādşāḫ ki ān dānişmendrā (29) beikrāḫ dermeclis āverd ve binişāned sākī şarāb berdānişmend ‘arza kerd sāğar pīş-i ü dāşt [H421a] ü rū bigerdānīd ve türüşī (30) vü tündī āğāz kerd şāḫ sākīrā ğüft ḫīn derṭab‘eş ār sākī çendī bersereş zed ve ğüft şarāb derḫurdeş dād

Bu sürḫ-ı (31) şerīf ve bu beyān-ı laṭīf ol pādşāḫuñ zıkr ü ḫikāyesidür ki bir dānişmendi ikrāḫla meclise getürdi ve oturtdı sākī şarābı (32) dānişmende ‘arza eyledi sāğiri ol dānişmendüñ öñinde ṭutdı ol dānişmend yüzünü döndürdi ve türüşkle ve tündkle āğāz eyledi ve ben (33) bunı elbette içmezem diyü söyledi pādşāḫ sākīye didi āğāḫ ol ki anı ṭabī‘atine getir ve neşāṭ mertebesine yetür sākī anuñ başına (34) bir niçe kerre urdı ve şarābı aña içmege virdi faḫīḫ āḫir ḫavfından alub anı içdi nitekim ḫikāye buyururlar

(3942) *Meşnevî*

Pādşāhî mest ender bezm (35) *hoş*

Mîgüzeştî yek fakîhî berdereş

(3943) *Meşnevî*

Kerd işâret k'îş der'în meclis keşîd

V'în şarâb-ı la'l derhurdeş dihîd

Bir mest pādşāh (36) hoş bezmde iken bir fakîhe ittifāk anuñ kapısı öñinden geçdi yanında olan nüdemāsına işâret itdi böyle diyü ki anı bu maḥalle çeküñ (37) ve bu şarâb-ı la'lfâmı aña içmege virüñ

(3944) *Meşnevî*

Pes keşîdendeş beşeh bîḥtiyâr

Şist dermeclis türüş çün zehr-i mâr

(3945) *Meşnevî*

'Arza kerdeş mey (38) *nepizruft ü beḥışm*

Ezşeh ü sâkî begerdânîd çeşm

(3946) *Meşnevî*

Ki be'ömr-i ḥod neḥurdestem şarâb

Hoşter âyed z'în şarâbem zehr-i nâb

(3947) *Meşnevî*

Ḥîn becây-ı mey bemen (39) *zehrîdihîd*

Tâ men ezḥ'îş ü şuma z'în vârehîd

Çünküñm şāh emr eyledi pes ol fakîhi şāh cānibine bîḥtiyâr çekdiler ve getirüb (40) meclisde oturtdılar ol fakîh meclisde zehr-i mâr gibi türüşrüy oturdi ve yüzün ve gözün ekşidüb bir ḥışm ṭurdi sâkî aña şarâbı (41) 'arz eyledi ol fakîh ḥışmıla anı kabül itmedi pādşāhdan ve sâkîden çeşm ü rüyını döndürdi böyle diyü ki kendü 'ömründe bu kadar zamāna [P592b] (1) dek ben şarâb içmedüysem baña şarâbdan zehr-i nâb

hoşter gelür āgāh oluñ mey yerine baña zehr virüñ tā ben kendümden ve siz bu faķīhden utru-la- (2) suz didi

(3948) Meşnevī

Mey neħurde ‘arbede āgāz kerd

Geşt dermeclis girān çün merg ü derd

(3949) Meşnevī

Hemçü ehl-i nefis ü ehl-i āb u gil

Dercihān binşeste bāaşhāb-ı (3) dil

Ol şarāb içmedi ‘arbede ve ğavġāya āgāz itdi meclisde merg ü derd gibi telħ ü girān oldu ve ehl-i meclise sıķlet ü zahmet (4) virdi meşelā bu ‘ālemde şu ehl-i nefis ve ehl-i āb u gil gibi ki ziyāde keşāfetlerinden cihānda aşhāb-ı dil ile anuñ gibi oturmuşlardur ve her bir şāhib-i (5) iķdām u ibrām idüb ol ehl-i āb u gile şerāb-ı haķīķati ve bāde-yi vaħdeti içürmek ve kendü vehm ü ħayālī kaydından geçürmek ister lākin ol (6) keşif ü şaķil anu ķabül eylemeyüb ol faķīh gibi imtinā‘ u ictināb eyler

(3950) Meşnevī

Ĥaķ nedāred ħāşġānrā derkümün

Ezmey-i ebrār cüz deryeşrebün

Ĥaķ (7) Te‘ālā ħāşġānı kümünda mey-i ebrārdan yeşrebün mefhümından ġayrıda utmaz ya‘nī Ĥaķ Te‘ālā Ĥazretleri [H421b] ħāş ullarını kümünda şarāb-ı ebrārdan olan (8) yeşrebünuñ mefhümında utar demek olur nitekim Ĥaķ Te‘ālā sūre-yi İnsānda *inne’l-ibrāre yeşrebüne min kes’in kāne mizācuħā kāfurā*⁵¹⁰ (9) buyurdu ve bu āyetüñ tefsiri bu cildüñ evāyiline ķarīb *istid‘adi emīr-i Türk* sūrħında mürür ıldı ve Ĥaķ Te‘ālānuñ egerçi ebrār ulları (10) bu şarābı cennet-i a‘lāda içeler ammā bu dünyāda hem cinān-ı cenānlarında ol şarāb-ı ahūr ve bāde-yi pürnürüñ kāsesi dehān-ı cānla nüş iderler (11) pes tavzīħ-i ma‘nā Ĥaķ Te‘ālā Ĥazretleri ħāş

⁵¹⁰ “İyiler ise, kâfûr katılmış bir kadehten (cennet şarabı) içerler.” (İnsân (Dehr) 76/5)

bendelerini ‘âlem-i bâ‘ında ol ebrâruñ cennet-i a‘lâda içdükleri şarâbından ğayr şarâbta tutmaz belki hemân (12) ol ebrâruñ nüş eyledükleri şarâbda tutar ve anlara ol şarâb-ı tahûrî ke’sen ba‘de ke’sin inâle ider ve bunlar ol mey-i kudsîden nüş (13) eyledükçe vücûd levşinden pâk olub ve küdüret-i beşeriyyeden ve keşâfet-i tab‘iyyeden kurtulub âzâd olurlar

(3951) Meşnevî

‘Arza mey dârend bermaĥcüb (14) cām

Ĥis nemîyâbed ezân ğayr-ı kelām

(3952) Meşnevî

Rû hemî gerdâned ezirşādān

Ki nemîbîned bedîde dādşān

Aşĥâb-ı dil kendü meclislerine gelen maĥcüb (15) üzre ma‘rifetullāh cāmını ‘arza tutarlar ve gel berü Ĥaĥ Te‘âlānuñ mey-i maĥabbetinden ve şarâb-ı vaĥdetinden nüş eyle diyü aña ikdām iderler (16) ammā ĥis anlaruñ cāmından kelāmdan ğayrı bulmaz ve sem‘ anlaruñ cām didüğinden ancak hemân kelām işidür ve göz daĥı zāhirde bir şey görmez pes (17) ol maĥcüb ol aşĥâb-ı dilüñ irşādından yüzünü döndürür zîrâ dîde ile anlaruñ dādını görmez ister ki anlaruñ cām didügi göz ile (18) görilür maĥsûs-ı cām ola ve müdām didükleri zāhiren açılır bir müdām ola çünkim zāhirde kelāmdan ğayrı bir şey göremez ve anlaruñ buyurduĥı nikât (19) u esrâra fehm irgüremez pes anlardan zügerdān olub i‘râz eyler

(3953) Meşnevî

Ger zigüşeş tâ beĥalkêş reh budî

Sirr-ı nuşĥ ender derûnşān (20) dersudî

Eger ol maĥcübüñ güşından tâ ĥalkına yol olaydı nuşĥ-ı sırrı anlaruñ derûnında giderdi ya’nî aşĥâb-ı kulūbuñ kelimât-ı tayyibesini istimâ‘ (21) eyleyen maĥcübüñ eger kulaĥından boĥazı cānibine yol olaydı ve anlaruñ dehānından zuhûra gelen

kelāmı ḥüsn-i istimā‘ayla istimā‘ idüb ḳabül ḳılaydı (22) naşīḥüñ sırrı anlaruñ derünına gideydi ve anları mest ü müstağraḳ ideydi anlaruñ bâde didügi nuşḥ ve cām didügi kelāmdur ki ol sırr-ı naşīḥ (23) cām-ı kelāmda mevzū‘ olmuşdur maḥcüb olan kimseye ol cām-ı kelāmı ‘arz iderler eger anda bir ḳābiliyyet var ise ol kelāmı ḳulağına ḳoyar ve (24) ḳulağından derünına yol eyler tā anuñ içinde olan sırr-ı naşīḥat ve nükte-yi vaḥdet anuñ derünına girdükde zevḳini ḥuyar ve illā maḥrüm ḳalur

(25) (3954) *Meşnevî*

Çün heme nārest cānest nīst nūr

K’efkened dernār-ı sūzān cüz ḳuşūr

(3955) *Meşnevî*

Mağz bīrūn mānd u ḳışr-ı güft reft

Key şeved ezḳışr mi‘de germ (26) *ü zeft*

Çünkü ol Ḥaḳdan maḥcūbuñ cānı dükeli nārdur nūr degildür nār-ı sūzāna ḳuşūrdan ḡayrıyı kim birağur ya‘nī çünkü ol ḥaḳīḳatden maḥcüb (27) u ḡāfil olan kimsenüñ cānı cān-ı iblīs gibi dükeli nārdur [H422a] aşlā nūr-ı ‘ilm ü ‘irfān ve lübb-i ‘aḳl u iḳān yoḳdur belki dükeli ḳuşūr (28) kılmışdur nār-ı sūzāna ise ḳuşūrdan ḡayrıyı kimse biraḳmaz nār-ı sūzāna yanacak böyle şāfī ḳışr ḳalan kimseler olur ehl-i dilüñ kelāmınuñ (29) mağzı taşrada ḳaldı ve ḳışr-ı güft ki ḥarf ü şavtdur içerü gitdi ḳışrdan mi‘de ḳaçan germ ü zift olur ya‘nī olmaz bu beyt-i su‘āl muḳaddere (30) cevāb olmaḳ ḫarīḳiyle dinilmişdür keennehu bir sāyil dir ki ehl-i dilüñ kelāmından maḥcüb olan ḡāfil daḫı ehl-i dilüñ kelāmını diñler ve anuñ kelāmı (31) anuñ ḳulağından içerü gidüb ol sözi istimā‘ eyler pes niçün şāfī ḳışr olub nār-ı sūzāna lāyık olur cevāb buyururlar ne‘am böyle (32) dir lākin ehl-i dilüñ kelāmınuñ mağz-ı nağzı taşrada ḳaldı güft ü ḡyüñ ḳışrı olan ḥarf ü şavt anuñ ḳulağından içerü gitdi (33) şāfī ḳışr gibi olan ḥarf ü şavtdan mi‘de-yi rūḫānī ḳaçan germ olur ve cesāmet

bulur eger ol güft ü güyuñ sırr u mağzı dañı anuñ (34) kulağından içerü derünına gideydi anuñ mi‘desi germ olurdu tamām pürşevk ve pürharâret olub kışr meşâbesinde olan hüylerini ve cismâniyyetini (35) bu dünyâda yakardı ve nefsinuñ hevâsını ve müştehâsını yakardı ve kendüyi lübb iderdi ve cehenneme yanacak kışr komayub kendüsini nâr-ı düzaħa (36) ehl olmadan ħalâş eylerdi

(3956) Meşnevî

Nâr-ı düzaħ cüz ki kışrefşâr nîst

Mağzrâ bâhîç nârî kâr nîst

(3957) Meşnevî

V’er buved bermâğz nârî şu‘lezen

(37) Behr-i puhten dâñ ne behr-i sūhten

Nâr-ı duzaħ kışrefşâr olmadan ğayrı degildür hîç nârıla mağzuñ kârı yoğdur *kışrefşâr* vaşf- ı (38) terkîbîdür kışr şıķıcı ma‘nâsına bunda kışr yakıcı ma‘nâsı murâd olur ve eger mağz üzre bir nâr-ı şu‘lezen olsa bişürmeden ve kemâle (39) irgürmeden ötüri bil yakmadan ötüri bilme *mağzdan* murâd bunda ĩmân u ‘irfân ve *kışrdan* murâd cehl ü küfrân olur ve tavzîh-i ma‘nâ böyle (40) dimek olur ki cehennem âteşi kışrdan ğayrıyı yakıcı degül belki kışr meşâbesinde olan kâfiri Ĥazret-i Ĥağdan ğâfili şıķıcı ve yakıcıdur (41) zîrâ ĩmân u ‘irfân mağzınıñ bir nâr ile kârı yoğdur ve hîç bir nâr anı yakmağâ kâdir degildür gör ki cehennem âhîretde mü’min olanlara [P593a] (1) *cuz yâ mü’min feinne nûreke atfa’e nârî*⁵¹¹ diyü lâbe vü tazarru‘ eyleye ve eger farzî mağz mertebesinde olan mü’mine bir nar-ı şu‘lezen olsa ve anı iħrâk kılsa (2) ol mü’mini yakmağdan ötüri degildür belki anı puhte ve kâmil idüb ħâlîş kıılmağdan ötüridür nitekim ħalb olan altını ve gümüşü âteşe ħorlar ve imtihân (3) iderler ve ğıll u ğışşını giderüb ol âteşle anı şâfî vü ħâlîş idüb ħamilü’l-‘ayâr iderler Ĥağ

⁵¹¹ “Çabuk geç ey mü’min. Senin nûrun benim ateşimi söndürdü.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 440. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Te‘ālānuñ dağı bir mü’mine eger bu dünyāda ve eger (4) āhiretde Şu‘lezen olmasını ve imtihān ü ibtilā¹⁵¹² kılmasını bu kabīlden bil nitekim buyururlar

(3958) Meşnevī

Tā ki bāşed Haķ hakīm ī kākāide

Müstemir dān dergüzeşte v’nāmede

(5) (3959) Meşnevī

Mağz-ı nağz u kışrhā mağfūr ez’ū

Mağzrā pes çün besüzed dūr ez’ū

Tā Haķ Te‘ālā çünkim ola bu kākāideyi güzeştede ve nāmedede ya‘nī māzīde ve müstaķbelde (6) müstemir bil mağz-ı nağz ve kışrlar andan mağfūrdur mağzı pes niçe yaķar mağzı yaķmak andan dūrdur [H422b] ya‘nī mādāmki Haķ Te‘ālā hakīm ola bu zıkr olınan (7) kākānūn ve kākāide ki kışrı yaķmak ve mağzı yaķmadan maşūn itmekdür māzīde ve müstaķbelde sen bunı müstemir ü dāyim bil zīrā Haķ Te‘ālā Hazretleri (8) hemīşe ‘aleddevām ezeli ve ebedi hakīm-i muṭlaķdur pes hikmet kışrı yaķmak ve lübbi hıfz u Őıyānet itmege iķtizā ider imdi kākāideyi sen eger gelmişde (9) ve eger gelecekde müstemir ü dāyim bil bir zamānda bu kākāide bir ğayrı gūne olmaķ ihtimāli yokdur zīrā hakīm dāyim olıcaķ anuñ hikmet üzre olan fi‘li dağı hemān (10) öyle dāyim ü müstemir olur cümle pāk mağzlar ki enbiyā ve evlīyā ve Őāliḥ ola mü’minlerdür ve dağı bir miķdār mağz īmānı olan kışrlar ki andan murād (11) ‘āşiler ve fāsıķlardur ol Hudā-yı Müte‘ālden bunlar mağfūr u merḥūmlardur çünkim bir zerre īmānı olan kışrı ebedi yaķmaya pes mağz-ı nağz meşābe- (12) sinde olan Őāliḥleri niçün yaķar ol hakīmden bu dūr u ba‘iddür ve ol kerīm-i ḥāliş ve Őāfi olanları yaķmaķdan münezzeḥ ve berīdür ‘uşāt-ı mü’minīni (13) dağı yakduğı anları kemāle irgürmeden ve pāk kılmadan ötüridür

¹⁵¹² imtihān ü ibtilā: ibtilā vü imtihān H

(3960) Meşnevî

Ez'ınāyet ger bekūned bersereş

İştihā āyed şarāb-ı aḥmeres

(3961) Meşnevî

V'er nekūbed māned⁽¹⁴⁾ ū bestedehān

Çün fakīh ezşürb ü bezm-i ĩn şehān

‘Ināyetden eger ol kışr meşābesinde olan mü'minüñ başına urursa şarāb-ı aḥmera (15) anuñ iştihāsı gelür ve eger anuñ başına urmazsa ol bestedehān ḳalır fakīh gibi bu şāhlaruñ şürbinden ya'nī Hāḳ Te'ālā Hazretleri (16) eger bir kışr meşābesinde bīzevk ve bī'irfān olan mü'minüñ başına dökerse ve anı mübtelā eylerse 'ināyetinden ve aña luḳfindandır tā kim anuñ cennet-i (17) a'lānuñ şarāb-ı aḥmerine iştāhası gele ve aña ol zārbet ü 'anā sebebiyle müsta'idd ola ve ehliyyet ḥāşıl ḳıla belki bu dünyāda hem şarāb-ı aḥmer (18) meşābesinde olan mey-i ma'rifet ve maḥabbete iştihā ve isti'dād ḥāşıl ola ve bu dünyāda ol zārbet ü riyāzet sebebiyle bāde-yi maḥabbetti nūş ḳıla ve zevḳ-i (19) ma'rifete vāşıl ola ve eger pādşāh-ı ḥāḳīḳī bir ḳulina böyle urmazsa ve ḳorḳutmazsa ol zevḳ-i ṭā'atından ve şarāb-ı ma'rifet ü maḥabbetden (20) ḥayvān gibi bestedehān ḳalır ve ĩmān u 'irfān neşātıdan maḥrūm olur şol fakīh gibi ki şāhlaruñ bezminde ve şürbinden bestedehān (21) ḳaldı pes ol zārbet vāşıtıyla anı nūş ḳıldı ve anlarla neşāṭ u sürürda hemreng oldı

(3962) Meşnevî

Güft şeh bāsāḳiyeş ey nīkpey

(22) Çi ḥamūşī dih beṭab'eş ār mey

Pādşāh ol sākīsine didi ey nīkpey ve ey ḥoş revşli sākī niçün ḥamūşsın mey vir ol fakīhi (23) ṭab'ına getür ve anı kerhen neşāṭ mertebesine yetür

(3963) Meşnevî

Hest pinhān ḥākimi berher ḥired

Her kirā ḥāhed befen ezser bered

Her ʿaqluñ üzerine pinhān (24) bir ḥākim vardur her kimi isterse fennle başıdan iledür cemīʿ-i ʿaqluñ üzerine filḥaḳīka ḥākim Allāh Teʿālādur ve daḥı *mā minkum mineḥadin illā ve ḳad vükille bihi* (25) *ḳarinihu mine'l-cin ve ḳarinihu mine'l-melā'iketi*¹⁵¹³ ḥadīşiniñ mücebince her insān üzre bir şeytān ve bir melek müvekkil ü ḥākim olmuşdur anuñ istiʿdādına göre Ḥaḳ Teʿālā (26) yā ol şeytāna veyā ol meleke [H423a] ḳuvvet virür pes anuñ ʿaqlı üzre nihānī ḥākim olan her ne ḳabīlden ise fenn ü şanʿatla anı başdan (27) çıkarur pes ḥākim-i muṭlaḳ cemīʿ-i ʿuḳūl üzre nihānī ḥākimdür her kimi isterse şanʿāt ve ḳudretle başdan çıkarur ve murād eylediği ḥālete getirür

(28) (3964) *Meşnevī*

Āftāb-ı maşrıḳ u tenvīr-i ū

Çün esīrān beste derzencīr-i ū

(3965) *Meşnevī*

Çarḥrā çarḥ ender āred derzemen

Çün buḥāned derdimāgeş nīm fen

(3966) *Meşnevī*

ʿAḳl k'ū (29) *ʿaḳl-ı digerrā suḥre kerd*

Mühre z'ū dared veyes üstād-ı nerd

Āftāb-ı maşrıḳ ve anuñ tenvīri esīrlr gibi ol ḥākim-i nihānīnūñ (30) zincīr-i irādet ü ḳudretinde bestedür keyfemāyeşā anlarda mutaşarrıfdur āftābuñ ṭulūʿı ve tenvīri hemīşe anuñ irādetiyledür çarḥı filḥāl (31) ol ḥākim-i nihānī çarḥa ve devre getirür çünkim anuñ dimāğına nīm fen oḳuya çarḥa dimāğ-ı üstādī mecāzī olur ya'nī çünkim ol ḥākim-i maʿnevī ve (32) eflākuñ ʿaqlına bir miḳdār fenn ü şanʿat söyleye

¹⁵¹³ “Sizden hiçbir kimse yoktur ki, kensine cinlerden ve meleklerden arkadaş tayin edilmiş olmasın.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 431. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḥīh olduğu belirtilmiştir.]

ve telkîn eyleye filhâl anı çarha ve devre getirür ve böyle intizâm üzre dāyir ü sāyir olmağ (33) mertebesine yetirür ki ol gayrı ‘aqlı zebûn u mağlûb itdi mühreyi andan tutar üstād-ı nerd aşl odur ya‘nî bir ‘aql ki bir āher ‘aqla taşarruf eyleye (34) ve ol āher ‘aqlı kendüsine zebûn u mağlûb eyleye ol gālib olan ‘aql galebe ve kudret mühresini ve şan‘at u mahāret şifatlarını ol hākim-i (35) ma‘nevīden tutar ki filhākîka ‘ālem-i nerdinüñ üstādı aşl odur ve bu bisāṭ-ı ‘ālemde olan lu‘b u bāzî hemān andandur cümlede mutaşarrıf (36) u hākim ‘alel‘ıtlāk hemān oldur gayruñ hükümeti ve taşarrufı anuñ izn ü irādetiyledür ve mecāzīdür

(3967) Meşnevî

Çend silî bersereş zed güft gîr

Derkeşîd (37) ezbîm-i silî ān zaḥîr

(3968) Meşnevî

Mest geşt ü şād u ḥandān hemçü bāğ

Dernedîmî vü meḍāḥik reft ü lāğ

(3969) Meşnevî

Şîrgîr ü hoş şud engüştek bized

Süy-ı (38) mebrez reft tā mîzek kuned

Bir kaç sille sāki ol dānişmendüñ başına urdı bu kadehi tut didi sille kôrķusından ol derdmend çekdi (39) *zaḥîr* iç ağrısına dirler bunda derünî ve derdli ma‘nāsı murād olur ya‘nî ol derünü ağrımış ve bātını derdmend olmuş faḳîh sille ḥavfindan (40) ol kāseyi nüş itdi ba‘zî nüshada *zaḥîr* yerine cîm ile *zacîr* vāki‘ olmuşdur fa‘îl bema‘nā-yı fā‘il olursa ma‘nā ol zācirüñ silîsi (41) kôrķusından cāmı çekdi dimek olur ve eger bema‘nā-yı mef‘ûl olursa ol mezcūruñ silî kôrķusından kāseyi çekdi ve açdı dimek olur [P593b] (1) mest oldı çok geçmeyüb ol telhlük ve türüşlük gidüb açıldı ve gül gibi güldi ve bāğ gibi şād u ḥandān oldı nedîmlige ve meḍāḥike ve lāğa gitdi ve ehl-i (2) meclis ile muṭāyebeler ve mükālemeler kıldı şîrgîr ve hoş oldı engüştek urdı

ya‘nī şeci‘ ü dilīr oldu ve hoş olub barmacıkların biri (3) birine urdı tamām mest olub mestligi ve şādīlīgi gāyet irdükden şoñra mebrez cānibine gitdi tā kim tebevül eyleye *mebrez ābhāneye* dirler ve *mīzek* işe- (4) mege dirler

(3970) Meşnevī

Yek kenīzek būd dermebrez çü māh

Saht zībā rū zikurnākān-ı şāh

(3971) Meşnevī

Çün bedīd ūrā dehāneş bāz mānd

‘Aql reft ü ten sitemperdāz mānd

(5) *(3972) Meşnevī*

‘Ömerhā būde ‘azeb müştāk u mest

Derkenīzek derzamān zed her dü dest

İttifāk mebrezde māh gibi bir kenīzek var idi katı zībā şāhuñ (6) cāriyelerinden idi meger ki ol māhrū dañı hālā semtine gelmiş ve faķih dañı ol hīnde taşra çıkub hālāya varduķda [H423b] aña mülākāt olmuş (7) çünkim faķih ol māhrūyı gördi anuñ ağızı açuķ kaldı ve anuñ hūsn ü leţāfetinden hayrān oldu ‘aķlı gitdi ve anuñ teni sitemperdāz (8) kaldı ya‘nī evvel şarābla mest olub ‘aķlı gitmiş idi pes ol māhrūyu gördükde tamām-ı ‘aķlı gidüb dīvāne oldu ve anuñ teni (9) sitem yunıcı ve ‘āķibetendīş olmayub tecāvüz kılıcı oldu niçe ‘ömrler ‘azeb imiş müştāk u mest olduğı hālde kenīzeke filhāl iki elini (10) urdı ya‘nī çoķ zamān ergen imiş ergenlükde ‘ömrler geçürmiş bu mertebe müştāk ve dañı mest iken ‘aķlı ve şabrı kalmayub bīihtiyār (11) hemāndem ol māhrūya dest-i derāz oldu ve iki elini muħkem urdı

(3973) Meşnevī

Pes şapīd ān duħter ü na‘ra ferāşt

Berneyāmed bāvey ü sūdī nedāşt

(12) Pes ol duġter abaladı ve ġareket kıldı ve muġtarib oldı ve na'ra aldurdu ol dāniřmende ġālib gelmedi ve anuñ abalaması bir fāyide (13) utmadı

(3974) Meřnevī

Zen bedest-i merd dervaġt-i liķā

ün ġamīr āmed bedest-i nānbā

(3975) Meřnevī

Bisriřed ġāhīř nerm ü geh dūrüřt

Z'ü berāred āķ āķī zīr-i müşt

(14) (3976) Meřnevī

ġāh pehneş vākeřed bertaġteyī

Derhemeş āred gehī yek laġteyī

(3977) Meřnevī

ġāh dervey rīzed āb u geh nemek

Eztenūr u āteřeř sāz u mihek

Zīrā zen (15) vakt-i liķāda merdüñ elinde filmesel nānbānuñ elinde ġamīr gibi geldi etmekçi ġamīri nie yoġurursa ve ařaġa ve yuġaru dōndürürse er daġı 'avreti (16) muķārenet ġīninde öyle eyler ġāh ol zeni mülāyemetle ve ġāhī dūrüřtlükle yoġurur ol erden müşti altında āķ āķ řadā getirür nitekim etmekçinüñ (17) eli altında ġamīr āķ āķ řadā getirür ġāh olur ki etmekçi ol ġamīri bir taġta üzre yaşşı eker ve ġāhī bir taġta ya'nī bir def'a bir yere getirür ve řıķub (18) cem' eyler ġāh ol nānbā ġamīre āb dōker ve ġāhī nemek dōker tenürdan ve aña āteřden mihek düzer tā kim tenürden ve āteřden puġte olub (19) āřnī bulub ġāřiyetini řuhūra gelür keزالik er daġı 'avreti ġīn-i liķāda ġamīr gibi yoġurur ve altını üstüne ve üstünü altına getirür ve ġāhī aña āb-ı nuşfe- (20) yi dōküci olur ve milġ-i melāġati daġı řaġıcı olur ve ġāhī ġazab āteřiyle anı bişürür velġāřıl merdüñ nānbāya ve zenüñ anuñ elinde ġamīr gibi

(21) olması maḥalle münāsib miṣāl olur *bisrişed* sirişten lafzından fi'l-i muzāra'adur pes her ṭālib ve maṭlūbda bu ḥālet minvech bulunduğına (22) iřāret idüb buyururlar

(3978) Meşnevī

İnçünİN piçend maṭlūb u ṭalūb

Ender'İN la' bend mađlūb u ğalūb ğāhī

(3979) Meşnevī

İN la'ib tenhā ne şūrā bāzenest

Her 'aşıķ (23) ü 'āşıkīrā İN fenest

Maṭlūb u ṭalūb buncılayın ṭolaşırlar ve şarmaşurlar mađlūb u ğalūb dađı bu lu'b içredürler ki anlar dađı biri birine (24) ṭolaşurlar ve ğalūb olan mađlūbuñ vücūdında nānbā ḥamīrūñ ve er 'avretūñ vücūdında taşarruf eylediđi gibi taşarruf eyler *ṭalūb* ve *ğalūb* mübālağayla ṭālib (25) ve mübālağayla ğālib ma'nālarınadur ki ikisi bile şīğā-yı mübālağadur bu lu'b hemān tenhā 'avretle erūñ degildür her bir ma'sūķ [H424a] ve 'aşıķ için bu fen vardur (26) 'aşıķ bema'nā ma'sūķdur

(3980) Meşnevī

Ezķadīm ü ḥādīs ü 'ayn u 'araz

Piçesi çün Vīs Rāmīn müfteraz

(3981) Meşnevī

Līķ lu'b-ı her yekī rengī diger

(27) Piçes-i her yek ziferhengī diger

Ķadīmden ve ḥādīşden ve 'ayndan ve 'arazdan Vīsle Rāmīn gibi müfteraz bir piçes vardur 'ayn bunda cevher ma'nāsına- (28) dur cevher-i muḥaşşise muḥtāc olmayub bizzāt kāyim olana dirler ve 'araz maḥall ü muḥavvime muḥtāc olana dirler ve bu cevher ü 'arazuñ ta'rīf ü taḥķīķi (29) cild-i sānīnūñ evāyilene ḳarīb *ğulām ḥikāyesinde* cevher ü 'araz baḥşinde mürür eylemişdür anda ṭaleb olına *Veys* bir

ma'şūkanuñ ve (30) *Ramīn* anuñ 'āşıķınuñ ismidür ya'ñī kadīmden ve hādīs olan şey'lerden ve cevherden ve 'arazdan her birininüñ mābeyninde Veysle Ramīn (31) gibi bir nev' tolaşmak ve biri birine şarılmaq ve ta'alluķ kılmaq farz olmuşdur ve taqdīr kılunmuşdur velīkin her birinüñ lu'bı reng-i āher üzre- (32) dūr her birinüñ tolaşması bir ğayrı ferhengdendir meşelā kadīmüñ bir gūne lu'bı ve kārı var ve hādīsüñ daķı bir gūne lu'bı ve kārı var ve kadīmüñ (33) hādīsine ta'alluķı bir yüzden ve hādīsüñ daķı ta'alluķı bir āher cihetdendir ve kezalik cevherüñ daķı bir āher lu'bı ve kārı var ve 'arazuñ daķı (34) bir āher lu'bı ve kārı var cevāhirüñ a'rāza ta'alluķı bir yüzden ve a'rāzuñ daķı cevāhire ta'alluķı bir āher yüzdendir pes her birinüñ bir āherine (35) pīçesi ve ta'alluķı bir āher hünerden ve bir ğayrı yüzden olur ve bunlaruñ her birinüñ mābeyninde olan 'alāķayı bunlaruñ zātına 'ālim olan kimse (36) bilür bu maħalde tafşīl ü taṭvīl ihtiyāc yoķdur

(3982) Meşnevī

Şūy u zenrā ğüfte şud behr-i mişīl

Ki mekun ey şūy zenrā bed ğüsīl

(3983) Meşnevī

Ān şeb-i gerdek ne yengā dest-i (37) ū

Hoş emānet dād ender dest-i tu

(3984) Meşnevī

K'ānçā bāū tu kunī ey mu'temed

Ezbed ü nīkī Hudā bātu kuned

Şūy ve zen için mişālden ötüri dinülmiş (38) oldı böyle diyü ki ey şūy zeni bed ğüsīl eyleme *ğüsīl* üzmege ve kesmege dirler *bed ğüsīl* ṭalāk ve firākdan 'ibāret olur ki firāk u inķiṭā'uñ (39) ķabilhi ṭalākdur ya'ñī ere ve 'avrete naşīħat için bu kelām dinülmiş oldı ki ey er olan kimse zinhār hātūnuñı kendüñden yaramaz üzücü (40) ve tefriķ idücü olma ve aña ru'ūnet u huşūnetle mu'āmele kılma kemā ķāle

[‘aleyhisselām -H] *min ekmeli’l-mu’mini ĩmānen aḥasenuhum ḥulḳan ve elṭafuhum biehlīhi*¹⁵¹⁴ (41) ve ḳāle ‘aleyhisselām *ekmeli’l- mu’minīne ĩmānen aḥasenuhum ḥulḳan ve ḥiyārukum linisā’ikum*¹⁵¹⁵ revāhu Ebū Hureyre ve kezā filMeṣābīḥ ve ḳāle ‘aleyhisselām [P594a] (1) *lāyefruku mu’minun mu’mineten in kerīhe minhā ḥulḳan raḍīye minhā āḥara*¹⁵¹⁶ ol gerdek gicesi yengā anuñ elini senüñ elüñe ḥoş emānet virmedi mi (2) ya‘nī yengenüñ gerdek gicesi ḥātūnuñ elini senüñ elüñe virmesi anuñ emānetullāh olmasını iş‘ār eyler ve senüñ ḳatūnda ol (3) vedī‘at ḳonmasını saña i‘lām eyler nitekim Ḥazret-i Nebī ‘aleyhisselām Ḥaccetü’l-Vedā‘ ḥuṭbesinde nāsa ta‘līm ve mev‘ize idüb buyurdılar *ittaḳū* (4) *Allāhe fīnnisā’i feinnekum aḥaztumūhunne biemānetillāhi ve’staḥleltum furūcehunne bikelimetillāhi ve lekum ‘aleyhinne enlā yuvāṭīne furūšekum aḥeden tekrahunehu* [H424b] *fein* (5) *fa’lne fedribūhunne ḍarben ġayre mubarrecin ve lehunne ‘aleykum rızḳuhunne ve kisvetuhunne bilma‘rūf*¹⁵¹⁷ kezā filMeṣābīḥ ki ol nesneyi ki sen ol taḥt-ı nikāhında (6) olan ḥātūna eylersin ey mu‘temed bedden ve nīkden Ḥudā anı saña eyler ya‘nī ey mu‘temedün ‘aleyh olan kimse bed ü nīkden her şol nesneyi (7) ki sen ḥātūnına eylersin Ḥudā-yı Te‘ālā anı saña eyler elḥāşıl mü‘min olan kimse kendü ḥātūnıyla mu‘āşeret eylemek ḳatı lāzımdur (8) nitekim Ḥazret-i Nebīnün ‘aleyhişşalātı vessellām nisā ile ‘işreti ve ḥüsn-i mu‘āmelesi ḥadīs kitāblarında meşṭūr u mezkūr

¹⁵¹⁴ “Mü’minlerin ĩmān bakımından en olgunu, ahlākı en güzel olanı ve ailesine karşı en hoş muāmelede bulunanıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 442. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

¹⁵¹⁵ “Mü’minlerin ĩmān bakımından en olgunu, ahlākı en güzel olanı ve kadınlarına en hayırlı olanıdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 443. [Hadisin sahīh olduğu belirtilmiştir.]

¹⁵¹⁶ “Mü’min bir erkek, mü’min olan hanımından ayrılmasın. Hanımının bir huyundan nefret ederse de, diğeri bir huyundan râzı olabilir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 443. [Hadisin sahīh olduğu belirtilmiştir.]

¹⁵¹⁷ “Kadınlar hususunda Allah’tan sakının. Şüphesiz ki siz, onları Allah’ın emāneti olarak aldınız, onlarla Allah adına söz vererek evlendiniz. Sizin onlar üzerinde hakkınız, sizin namusunuzu hiç kimseye çiğnetmemeleridir. Eğer onlar hoşa gitmeyen bu işi yaparlarsa, onları hafifçe dövebilirsiniz. Onların sizin üzerinizdeki hakkı ise, örfe uygun şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmenizdir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 444. [Hadisin sahīh olduğu belirtilmiştir.]

olmuşdur mü'min (9) olan dañı anuñ ahlāk-ı şerīfiyle müteħallik olmak ve aña iktidā kılmak lāzım gelmişdür

(3985) *Meşnevī*

Hāşıl İncā ĩn faķih ezbiħodī

Ne ‘affīf māndeş (10) ne zāhidī

(3986) *Meşnevī*

Ān faķih üftād berān ħürzād

Āteş-i ũ ender’ān penbe fütād

(3987) *Meşnevī*

Cānbecān peyvest ũ kālībħā çahīd

Çün dü mürğ-ı ser burīde (11) miṭapīd

Hāşıl-ı kelām bu maħalde bu faķih biħodlığından ve mestligüñden anuñ ‘affliğı ve ne zāhidliğı kaldı belki anuñ ‘iffeti ve zühdi biħtiyār zāyil (12) oldı ol faķih ol ħürzādenüñ üzerine düşdi anuñ āteşi ol penbe içre düşdi ya’nī ol bedeni penbe gibi olan mährünüñ içerüsine (13) ol faķihüñ āteş gibi olan nuṭfesi düşdi cān cāna ulaşdı ve kālıblar bütüñleşti¹⁵¹⁸ ve kalgışdı iki başı kesilmiş kuş gibi gāh ol (14) cānibe ve gāh bu cānibe ṭabṭāb ve ħareket kıldı *çahīd* evvelā cīm ve soñra ħā-yı mu‘ceme ile durişmege ve ṭā ne bükülmege dirler bunda bükülmek ve kalkmak (15) ma’nāları murād [olur +H]

(3988) *Meşnevī*

Çi siķāye çi melik çi arslan

Çi ħayā çi dīn çi bīm ũ ħavf-ı cān

(3989) *Meşnevī*

Çeşmşān üftāde ender ‘ayn u ħayn

Ne Ĥasan peydāst (16) āncā ne Ĥüseyn

¹⁵¹⁸ Hamidiye nüshasında “bütüñleşti” ifadesinden önce “biri birine yakışdı ve sürtündi” yazılıp üzeri çizilmiştir.

(3990) Meşnevî

Şud derâz u kû ʔarîk-i bâz geşt

İntizâr-ı şâh hem ezhad güzeşt

Ne sikāye ve ne melik ve ne arslan ne hayā ne dīn ne ʔorʔu (17) ve ne havf-ı cān sikāye bilakis sıvarmak ve şu iecek ʔabdur bunda meclis-i şürb murād olur ya'nī ol fakīhūñ hāṭırında ne meclis-i (18) şürb ve ne melik ve ne melikūñ arslan gibi olan ʔahırluđı ve ęazabluđı ʔaldı ve ne anda hayā ve ne dīn ve ne muṭlak ʔorʔı ve ne cān ʔorʔusı ʔaldı (19) belki mest ve bīhod olduđından bunlar aṣlā anuñ 'aqlına ve hāṭırına gelmedi bunlaruñ gözi 'ayna ve ğayna düşmüş ne Ḥasan peydā bunda ve ne Ḥüseyn (20) ğayn perde-yi raṕīke dirler 'ayndan murād bunda güneş olub maḥbūbuñ yā zātından veyā vechinden kināyet olsa münāsibdür ve ğayndan murād yā (21) ol māhrūnuñ sıyābı veyāḥūd fakīhūñ vücūdı ve sıyābı olsa ʔābildür ki bu ikisinūñ gözleri biri birinūñ 'aynına ve sıyābına vāṕı' oldı (22) dimek cāyiz olur bu maḥalde ne güzel ve ne güzelce peydādur [H425a] veyāḥūd ma'nā bu maḥalde ne Ḥasan nāmıyla müsemmī olan ve ne Ḥüseyn nāmıyla müsemmī olan kimseler (23) peydā vü zāhirdür dimek olur bu ʔşşa derâz oldı ʔarîk-i bâz geşti söyle ya'nī netice ve merci' ta'bīr eyle şāhuñ meclisde intizārı hem ḥadden (24) gedi kû kâf-ı 'Arabī ile oṕınub ʔarîk-i bâz geşt ʔanı diyü ma'nā virilse hem cāyiz olur

(3991) Meşnevî

Şâh āmed tā bebīned vāṕı'a

Dīd āncā zelzel-y(25) elkari'a

Pādşâh meclisden ʔalkdı ve mebz cānibine geldi tā vāṕı'ayı göre andan ʔari'anuñ zelzelesini gördi ʔari'a kıyāmet güninūñ (26) ismidür ya'nī anda kıyāmetūñ zelzele ve ızṭırābı gibi biri birine ṭoṕınmalar ve ol bunūñ ve bu anuñ üzerine düşmeler ve bīḥṭiyār ḥareketler ve ızṭırāblar (27) gördi

(3992) *Meşnevî*

Ân fakîh ezbîm bercest ü bereft

Sûy-ı meclis cāmırā berbūd taft

(3993) *Meşnevî*

Şeh çü düzah pürşirār ü pürnekāl

Teşne-yi hūn-ı dü cüft-i bedfi‘āl

(28) (3994) *Meşnevî*

Çün fakîheş dîd ruḥ pürhışm u kahr

Telḥ u hūnî geşte hemçün cām-ı zehr

(3995) *Meşnevî*

Bāng zed bersākīyeş k’ey germdār

Çi nişesti hîre dih derṭab‘eş (29) ār

Ol fakîh havfından şıçradı ve meclis cānibine gitdi ḥarāretle fevrî cāmı kapdı pādşāh ise pürşirār ve pürnekāl düzah gibi iki (30) cüft bed fi‘ālün hūnına teşne olmuş çünkim fakîh anuñ yüzünü pürhışm ve pürkahr cām-ı zehr gibi telḥ ve hūnî olmuş gördi filḥāl (31) ol sākīye bāng urdı ve didi ki ey germdār niçün hîre oturursın cām vir anı ṭabına getür görmez misin ki ol ṭabī‘at-ı (32) insāniyyeden çıkmışdur çünkim ol benüm ḥaḥkumda saña benüm için mey vir ṭab‘ına getür didi sen daḥı aña mey vir şimdi anı ṭab‘ına (33) getür didi

(3996) *Meşnevî*

Ḥande āmed şāhrā güft ey kiyā

Āmedem bāṭab‘ ān duḥter turā

(3997) *Meşnevî*

Pādşāhem kār-ı men ‘adlest ü dād

Z’ān ḥurem ki yārrā cūdem bidād

(34) Pādşāha ḥande geldi didi ey ulu ben ṭab‘a geldüm ol duḡter senüñçün ben ḥıřm u ğazabdan ferāġat kıldum ve ol cāriyeyi saña (35) virdüm didi ben pādşāhum benüm kārüm ‘adl ü dāddur andan yirüm ki yāre benüm cūdım virdi ya‘nī benüm yedüġim yārāna cūd eyledüġim dendir didi pes ‘adālet (36) ne idüġini beyān eyleyüb dir

(3998) Meşnevī

Ānca ānrā men nenūřem hemçü nūř

Key dihem derḥurd yār u ḥ ĩř ü tūř

(3999) Meşnevī

Z‘ān ḥurānem men ġulāmānrā ki men

Mīḥurem berḥ‘ān-ı (37) ḥāř-ı ḥ ĩřten

(4000) Meşnevī

Z‘ān ḥurānem bendegānrā ezṭa‘ām

Ki ḥurem men ḥod zipuḡte yā ziḡām

Ol nesneyi ki ben nūř gibi nūř eylemezem ve ṭatmazam yāre (38) ve ḥ ĩře niçe anı lāyık tūřa virürim tūř bunda tūře ma‘nāsına olmaḡ ensebdür egerçi tū ḥiṭab içün olub eř zamīr olub (39) mıřra‘-ı evvelde olan ānçāya ‘āyid olsa daḡı ma‘nā dūrüst olur zīrā bu taḡdīr üzre ol nesneyi ki ben nūř gibi ṭatmazam ve andan zevḡ (40) itmezem ben saña ve aḡrabāya kaçan virürim her neden ki ben zevḡ eylessem yārānuma ve aḡrabāma ve saña hem anı virürim ġulāmlaruma ben andan (41) yedürürim ki kendü ḥāř olan ḥ‘ānum üzre yerüm ve bendelerümi ben ṭa‘am kısmından ol ṭa‘āmdan yedürürim [H425b] ki ben puḡteden ve yanmadan [P594b] (1) her ne ise yiyem elḡāřıl ben her ne ġüne ṭa‘am yersem çākerlerime ve bendelerime hemān andan yedürürüm ki ‘ādil olan ehl-i salṭanat ve ařḡāb-ı devletüñ ḡařleti (2) ve ṭarīķī budur

(4001) Meşnevī

Men çü pūšem ezḥaz u aṭlas libās

Z'ān bepūṣānem ḥašemrā nī pelās

(4002) Meşnevī

Şerm dārem ezNebī-yi zūfünūn

Elbisūhum güft (3) mimmā telbīsūn

(4003) Meşnevī

Muştafā güft īn vaşiyet bābenūn

Et'imu'l-eznābe mimmā te'kulūn

Ben çünkim aṭlasdan ve ipekden libās giyem ḥaşeme andan (4) giydirürim pelās degül ya'ñī ibrişimden ve aṭlasdan ben her ne gūne libās giyer isem ḥadem ü ḥaşeme daḥı pelās giydürmezem hemān andan (5) gönderürim zīra zūfünūn olan Nebiyy-i Mükerrerem Ḥazretlerinden şallallāhı 'aleyhi ve sellem şerm tutarum ve istiḥyā iderüm ki ol Ḥazret siz taḥt-ı yedü- (6) ñüzde olan memāliküñize giydüğüñiz libāsdan ilbās idüñ buyurdu Muştafā Ḥazretleri 'aleyhişşalātı vesselām Ḥazretleri kendü evlādı menzilesinde olan (7) ümmetine bu vaşiyeti eyledi ezñābe yedüğüñüz me'kulātından iṭ'ām eyleñ didi nitekim **Ebū Zerr-i Ğıfārī Ḥazretleri** bu ḥadīs-i şerīfi Ḥazret-i Nebīden rivāyet (8) buyururlar müttefikun 'aleyh olan eḥādīs-i şerīfedendür kāle 'aleyhisselām *ihvānekum ce'alehumullāhu taḥte eydiykum femem ce'alallāhu eḥāhu taḥte yedeydi felyuṭ'imhu mimmā ye'kulu* (9) *velyelbishu mimmā yelbesu velā yukellifhu mine'l-'ameli mā yebliḡu fein kellefehu mā yebliḡu felyu'inhu 'aleyh*¹⁵¹⁹ *ezñāb zenebūñ cem'idür zeneb* lügatda kıyruḡa dirler bunda *ezñāb* tevābi' ma'nāsı (10) olur ve *benūndan* murād Ḥazret-i Nebīnūñ ümmeti olur ki ol Ḥazretüñ ezvāc-ı muṭahhāresi ümmehāt-ı mü'minīn menzilesindedür nitekim Ḥaḡ Te'alā

¹⁵¹⁹ “Onlar Allah’ın sizin emrinize verdiği kardeşlerinizdir. Allah kimin emrine bir kardeş verirse, yediğinden ona yedirsin, giydiğinden ona giydirsin ve ona üstesinden gelemeyeceği işi yüklemesin. Onu üstesinden gelemeyeceği bir işle sorumlu tutarsa da, onu gözetsin. (ona yardım etsin)” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 444-445. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

ennebiyyu evlā (11) *bilmu'minīne min enfusihim ve ezvācuhu ummehātuhum*¹⁵²⁰

buyurdu pes ezvāc-ı nebī ümmehāt-ı mü'minīn menzilesinde olıcağ mü'minler hem ol Hazretüñ evlādı (12) menzilesinde olur

(4004) *Meşnevī*

Dīgerānrā bes beṭab' āverdeyī

Derşabūrī çüst ü rağbet kerdeyī

(4005) *Meşnevī*

Hem beṭab' āver bemerdī ḥ'īsrā

Pīşvā kun 'aql-ı şabrendīşrā

(13) (4006) *Meşnevī*

Çün kılāvūzī-yi şabret per şeved

Cān beevc-i 'arş u kürsī ber şeved

(4007) *Meşnevī*

Muştafā bīn ki çü şabreş şud Burāk

Berkeşānīdeş bebālā-yı tıbāk

(14) Bu beytler ol büyük şehzādenüñ lisānından dinilmiştir ve münāsebetle yine anuñ tarafından olan nuşḥ u pende şürū' kılınmıştır ol (15) şehzāde-yi kebīr yine bu güne ḥüsn ta'bir idüb didi dīgerleri çok ṭab'a getürdüñ ve naşīḥat u irşāduñla anları şabr u taḥammül kılmağ mertebesine (16) yetürdüñ şabūrlıqda anları cüst ü rağbet eylemişsin hem merdānelükle kendüñi ṭabī'at getür 'aql-ı şabrendīşi kendüñe pīşvā eyle ve şabūr (17) u ḥamül olmağ mertebesine kendüñi yetür çünkim şabr kılavuzluğı saña perr ü bāl ola cān 'arş u kürsī evcine yukaru olur ve 'urūc u şu'ūd kılur (18) Muştafā Hazretlerini gör çünkim ol Hazrete şabr u taḥmmül eylemek Burāk oldı tıbākuñ bālāsına anı çekdi ya'nī seb'-i tıbāk üzre [H426a] anı ol Burāk (19) yukaru çıkardı ve ol Burāka süvār olması ol Hazretüñ riyāzetlere ve ol belālara şabr

¹⁵²⁰ "Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri, onların analarıdır." (Ahzāb 33/6)

kılmısıyla müyesser oldu ve muvaffak geldi pes şabr miftāh-ı ferec (20) ve mirkāt-ı a^lā-yı derc oldu¹⁵²¹

Revān geştēn-i şehzādegān ba^ʿde ezamām-ı baḥş u mācerā becānib-i vilāyet-i Çīn sūy-ı ma^ʿşūk (21) u maḫşūd tā beḫadr-i imkān bemaḫşūd nezdīkter bāşend egerçi rāh-ı vaşl mesdūdest beḫadr-i imkān nezdīkter şuden maḫmūdest

Şehzāde- (22) ler miyānlarında olan baḥş u mācerānuñ ve ḳīl ü ḳālūñ tamām olduğundan ve nihāyet bulduğundan şoñra vilāyet-i Çīn cānibine enduh olan (23) ma^ʿşūk ve maḫşūdlarınınñ ḫarafına revān olmalarınınñ ve seyr ü sefer kılmalarınınñ beyānındadır tā kim imkān miḳdārı ya^ʿnī mümkün olduğu kadar maḫşūda (24) bunlar nezdīkter olar egerçi rāh-ı vuşlat mesdūd ise de mümkün olduğu kadar murād u maḫşūda nezdīkter olmaḫ memdūh u maḫmūddur

(4008) Meşnevī

İn begüftend (25) ü revān geştend zūd

Her çi būd ey yār-ı men ān laḫza būd

(4009) Meşnevī

Şabr bugzīdend ü şiddīḳīn şudend

Ba^ʿd ezān sūy-ı bilād-ı Çīn şudend

(4010) Meşnevī

Vālideyn ü milk- (26) rā bugzāştend

Rāh-ı ma^ʿşūk-ı nihān berdāştend

Bu sözleri söylediler ve fevrī vilāyet-i Çīn ḫarafına revān oldılar benüm yārüm anlara her ne (27) oldıysa hemān ol laḫza oldu ve anlara her ne gūne ta^ʿab u meşakket geldiyse hemān ol ḫīnde geldi ammā bunlar maḫşūd yolında ḫaberi güzīde (28) kıldılar ve siddīḳlardan oldılar andan şoñra bilād-ı Çīn cānibine gitdiler *bilād-ı Çīn*den murād ʿālem-i ḫaḳīḳat olur ki ʿaḳl ve ḳalb ve rūḫ şehzāde- (29) lerinüñ seyr-i

¹⁵²¹ “Burak’ın Hazret-i Peygamberi göḫe çıkarması ile ilgili olan bu Hadisin saḫīh olduğu belirtilmiştir.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 447.

ilāllāh kılmada ve ta‘ab u zaḥmet şabr kılmasınuñ ve cümleyi tārik olmasınuñ şüret-i ḥālî olur bunlar vālideyni ve cümle mülki (30) ve mālî ḳodılar ve gitdiler ma‘şūḳ-ı nihānî yolunu ṭtdılar ve cümle ta‘alluḳatı ḳat‘ itdüler nitekim sālīkūñ ‘aḳlı ve ḳalbi ve rūḫı rāh-ı talebde (31) seyr-i ilāllāh kılmada bu cümleyi ḳalbinden terk eyleyüb mücerred olur

(4011) Meşnevî

Hemçü İbrāhīm Edhem ezserîr

‘Aşşān bīpā vü ser kereded faḳîr

(4012) Meşnevî

Yā çü (32) İbrāhīm mürsel serhoşî

Ḥ’işten efkend ender āteşî

(4013) Meşnevî

Yā çü İsmā‘il-i sabbār-ı mecîd

Pîş-i ‘aşḳ u ḥaṅçereş ḥulḳî keşîd

İbrāhīm Edhem (33) gibi bunlaruñ her birini taḥt u serîrden ‘aşḳ anları bīpā ve bīser faḳîr eylemiş yāḥūd mürsel olan İbrāhīm Ḥalîl Ḥazretleri gibi ser- (34) ḥoşluḳdan kendüsini bir āteş içre bıraḳdı ve mest-i İlāhî olub kendüsünüñ nār-ı Nemrūda atılmasına rāzı oldu nitekim ḳışşası yedinci (35) defterüñ evāyiline ḳarīb zıkr olundu yāḥūd mübālaḡayla şabr idici olan İsmā‘il-i mecîd ḥazretleri gibi ol Ḥudānuñ ‘aşḳı ve ḥaṅçer-i belāsı (36) öñinde bir boḡaz çekdi ve kendüsini emr-i Ḥaḳḳa muṭî‘ idüb cānını dost yolında fedā kıldı pes bunuñ gibi ‘aşḳ yolında serbāz olmuş (37) ve mülk ü mālını terk kılmış ḳatı çoḳdur bu cümleden biri daḫı İmru‘ü’l-Ḳaysdur nitekim anuñ ḥikāyesinden şürü‘ idüb buyururlar

**Ḥikāyet-i (38) İmru‘ü’l-Ḳays ki pādşāh-ı ‘Arab būd ve beşüret-i ‘azîm bācemāl būd
Yūsuf-ı vaḳt-i ḥod būd ve zenān-ı ‘Arab çün Züleyḫā mürde-yi ü ve ü şā‘ir- (39) ṭab‘**

Mışra‘

Ḳıfā nebki minzıkrā ḥabībın ve menzılın

Bu sürḥ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf [H426b] İmru'ü'l-Ḳaysuñ ḥikāyetidür ki İmru'ü'l-Ḳays 'Arab pādşāhı (40) idi ve şüretde 'azīm ve bācemāl idi kendü vaḳtınüñ Yūsufi idi ve 'Arab zenleri Züleyhā gibi anuñ 'āşıkı ve mürdesi idi ve o bir şā'ir- (41) ṭab' faşīḥ ü belīg kimse idi nitekim bir ḳasīdesinde dir *ḳıfā nebki minzıkrā ḥabībın ve menzılın* ve bunuñ mışra'-ı şānīsı *bısıḳtı ellevā* [P595a] (1) *beyne'd-Daḥūli feḤavmelin*¹⁵²²dür bu beyt Seb'a-yı Mu'allakadandır tamām āḥirine varınca bir ḳasīdedür *ḳıf* emrdür *ḳıfā* teşniyedür iki muşāḥabesine ḥıṭāb ola ki (2) ṭuruñ ey yārānlar dimek olur veyāḥūd ḥıṭāb-ı vāḥide ola zīrā 'ādet-i 'Arabi 'Araba cem'le veyā teşniye ile vāḥid ḥıṭāb iderler ve (3) tekrār-ı lafza murād iderler ve bu ma'nā Ḳur'ān-ı 'azīimde daḥı vāḳīdür nitekim *Rabbi irci'ün*¹⁵²³ da ehl-i tefsīr Rabbe irci'uni irci'uni irci'uni taḳdīrindedür dimüşler (4) ve *elḳiyā ficehennem*¹⁵²⁴ de elḳı elḳı ma'nāsın virilmişdür pes bu taḳdīrce beytün ma'nāsı *ḳıf ḳıf ey benüm yār-ı ğarum nebki* biz ağlayalım (5) emrüñe cevābdur yā anuñçün sāḳıṭ oldı *zıkrā* maşdardur ya'nī ṭur ve baña müsā'ade ve mu'āvenet eyle baña eylemede ḥabībimüñ *zıkrı* ḳatında ve (6) menzilinüñ *zıkrı* ḳatında ya'nī anı añduğımdan ötüri *sıḳṭ* düşmek ve *ellevā* remildür *Daḥūl* ve *Ḥavmel* iki mevzi'İN ismidür ya'nī ol baña (7) ol ḥabīb veyā menzili *sıḳṭ-ı levīdedür* ya'nī munḳaṭı' remilde *Daḥūlle Ḥavmel* mābeynindedür **Çün heme zenān ūrā becān mīcestend** (8) ey 'aceb ḡazel-i ū ve nāle-yi ū ezbehr-i ḳı būd meger mīdānist ki İnhā timsāl-i şüretiend ki bertaḥteḥā-yı ḥāk naḳş kerdeend **Çünkim dükeli maḥbūbe** (9) zenler anı cān u dil ile istediler ve ṭaleb eylediler ey 'aceb ol İmru'ü'l-Ḳaysuñ ḡazeli ve nālesi neden ötüri oldı meger ol bildi ki bu dükeli maḥbūbe (10) olan zenlerüñ şekl ü şüreti taḥteler üzre yazılmış timsāl şüreti gibi dururlar ki bunları hem ḥāk taḥteleri üzre naḳşlar [eylemiş +H]lerdür

¹⁵²² “Durunuz, ma'şuku ve onun Daḥūl ve Havmel arasındaki kumsalın ucunun bittiği yerdeki evini anarak ağlayalım.” Konuk, *Mesnevî-i Şerīf Şerhi*, C. 13, s. 35.

¹⁵²³ “Rabbim, beni geri gönder.” (Mü'minün 23/99)

¹⁵²⁴ “Cehenneme atın.” (Kaf 50/24)

(11) ‘aķıbet ĩn ĩmru’ü’l-Ķaysrā ħālĭ peydā Şud ki nĭmŐeb ezmŭlk ũ ferzend ān giriĥt ve ĥodrā derdelķĭ pinĥān kerd ve ez’ān iķlĭm bāiķlĭmĭ (12) dĭĝer reft derĥaleb-i ān ki eziķlĭm mŭnezzehest yaĥtaŐŐu birahĥmetihĭ men yeŐā’u

‘aķıbet bu ĩmru’ü’l-Ķaysa bir ĥālet peydā oldĭ ki niŐfŭ’l-leyl- (13) de bir gice kendŭ mŭlkinden ve evlādından kaĥdı ve kendŭsini bir kŭhne delķ iĥre pinĥān itdi ve ol iķlĭmden bir ĝayrı iķlĭme gitdi ol kimse- (14) nŭñ ĥalebindeki iķlĭmlerden mŭnezzeĥdŭr ammā Allāĥ Te‘ālā kendŭ rahĥmetine diledŭĝi kimseyi muĥtaŐ Ķılır

(4014) MeŐnevĭ

ĩmru’ü’l-Ķays ezmemālik ĥuŐkleb

Hem kesĭdeŐ (15) ‘aŐķ ezĥıĥta-y ‘Arab

(4015) MeŐnevĭ

Tā beyāmed ĥıŐt mĭzed derTebŭk

Bāmelik ĝŭftend Őāĥĭ ezmŭlŭk

(4016) MeŐnevĭ

ĩmru’ü’l-Ķays āmedest ĭncā beked

DerŐikār-ı (16) ‘aŐķ u ĥıŐtĭ mĭzened

ĩmru’ü’l-Ķays bir gice memleketlerinden ĥuŐkleb ve bĭbehre olduĝı ĥālede hem anı ‘aŐķ ‘Arab ĥıĥtasından bir āĥer diyāra ĥekdi (17) tā Tebŭka geldi kerpiĥ urdı ya’nĭ kerpiĥ kesdi Tebŭk Ķal‘asınıñ pādŐāĥına didiler mŭlŭk-ı ‘Arabdan bir Őāĥ ya’nĭ ĩmru’ü’l-Ķays bu diyāra (18) ked ũ kesb eylemege gelmiŐdŭr ‘aŐķa Őikār olmaķda [H427a] bir kerpiĥ keser ve faķĭrler ve muĥtāclar Şekline giriŭ bu hey’etde kesb ũ kār eylediler

(19) (4017) MeŐnevĭ

Ān melik berĥāst Şeb Şud piş-i ũ

ĝŭft ũrā ey melĭk-i ĥŭbrŭ

(4018) MeŐnevĭ

Yūsuf-ı vaktī dü mülket şud kemāl

Mer turā rām ezbildād u ez- (20) cemāl

(4019) Meşnevī

Geşte merdān bendegān eztiġ-i tu

V'ān zenān mülk-i meh bīmīġ-ı tu

(4020) Meşnevī

Piş-i mā bāşī tu baht-ı mā buved

Cān-ı mā ezvaşl-ı tū şad cān şeved

(21) (4021) Meşnevī

Hem men ü hem mülk-i men melūk-ı tu

Ey behimmet mülkhā metrūk-ı tu

Ol melik-i Tebük kılkdı gice anuñ öñine gitdi ol İmru'ü'l-Şaysa didi ey (22) hūbrū olan melik sen Yūsuf-ı vaqtsin iki mülket saña bilāddan ve cemālden kemāle rām oldı evvelā merdler senüñ tiġüñ havfindan (23) saña bendeler ve rāmlar olmışlardur ve ol maḥbūbe zenler senüñ bīmīġ olan māhuñ mülkinüñ bendeleri ve efgendeleri olmışlardur ya'nī senüñ (24) şeḥābsuz olan māh yüzüñüñ cemāli mülkinüñ esīrleri olmışlardur eger sen bizüm öñimizde olasın ve bizüm diyārımızda iḳāmet kılasın bizüm (25) bahtımız olur bizüm cānımız senüñ cānuñda şad cān olur ya'nī ziyādelük bulur ve yüz mertebe kuvvet ü ḳüdrēt ḥāşıl kılar hem ben ve hem benüm mülkim (26) senüñ mülküñdür ey şāh himmet-i 'alā sebebiyle mülkler senüñ metrūkuñdur sen bu ḳadar memālik-i 'uzemāyı ve devlet-i kübrāyı i terk eyledüñ ve bizüm (27) diyārımıza devlet ü sa'ādet geldüñ bizi bendelükte ḳabül eyler iseñ cān u dil ile ḥidmetindeyüz diyüb vāfir tekrīmler ve tefḥīmler kıldı

(28) (4022) Meşnevī

Felsefe ġüfteş besī vü ü ḥamūş

Nāgehān vādāşt ezsr rūypūş

(4023) *Meşnevî*

Tâ çi güfteş ü begüş ez'aşk u derd

Hemçü hod derhâl sergerdânş (29) kerd

(4024) *Meşnevî*

Dest-i ü bigrift ü bâü yâr şud

Û hem eztaht u kemer bîzâr şud

(4025) *Meşnevî*

Tâ bilâd-ı dūr reftend ĩn dü şeh

'Aşk yek kerret nekerdeş ĩn güneh

(30) Çokluk felsefe söyledi ya'nî ol Tebük şahı ol İmru'ü'l-Çaysa vâfir hikmet-i 'akliyye nakl eyledi ve o hamüş ve sâkin idi nâgehân (31) sırrından rüypüşü girü ttdı ve râz-ı dilinden perde ve hicâbı def' itdi aña hâlini ve esrâr-ı bâlini bir bir söyledi tâ ol İmru'ü'l-Çays (32) anuñ kulağına 'aşğdan ve derdden ne söyledi kendü gibi filhâl anı dağı sergerdân itdi anuñ elini ttdı ve anuñla yâr oldu ol (33) mülk-i¹⁵²⁵ Tebük dağı hem taht u kemerden bîzâr oldu ve anuñla ülfet ü ünsiyyet kıldı tâ irak bilâda gitdiler ol iki pâdşâh-ı 'aşğ (34) bu günâhı bir kerre eylememişdür belki kirâren ve mirâren niçe tâcdârları serîrinden indirüb kendüsine esîr kılmış ve dâr u diyârı (35) terk itdirüb dervîş ü fakîr eylemişdür

(4026) *Meşnevî*

Berbüzürgân şehd ü bertıflânst şîr

Û beher keştî buved menne'l-ağır

(4027) *Meşnevî*

Çayr-ı ĩn dü bes mülük-ı (36) bîşümâr

'Aşkşân ezmülk berbūd u tebâr

¹⁵²⁵ mülk-i: şah-ı H

‘Aşk ulular üzre şehd ve oğlancıklar üzre şirdür ol ‘aşk her keştīye menne’l-āhir (37) olur ya‘nī ‘aşk ricāle ve eṭfāle şāmil olur ve ‘ālī gelür büzürg olan erler ve pīrlere ol şehd ü şekker gibi şīrīn olur küdek- (38) sīretlere şīr gibi gīdā gelür ve her bir keştī-yi vücūduñ āhir ki batmanı olur meselā bir gemi yükünü tamām ṭutsa ki artık yüke daḥı taḥammūli (39) olmasa aña āhir bir kaç batman nesne ḳosañ ol menn-i āhir ol gemiyi [H427b] muğriḳ olur kezalik ‘aşk daḥı her vücūd keştīsini müstağriḳ (40) kılur bu ikisinden ğayrı çok bişümār mülūk-ı ‘aşk anları mülk ü māldan ve ḳavm u ḳabileden ḳapdı ve anları devlet ü salṭanāt (41) ḳaydından ḥalāş itdi

(4028) Meşnevī

Cān-ı ĩn se şehbeçe hem gird-i Çĭn

Hemçü mürġān gešte her sū dāneçĭn

(4029) Meşnevī

Zehre nī tā leb güşāyend ezzamir

Z’ān ki rāzī[P595b] (1) bāḥaṭar būd u ḥaṭīr

(4030) Meşnevī

Şad hezārān ser bepūlī ān zamān

‘Aşk ḥışmālūde zih kerde kemān

Bu üç şehbeçenüñ cānı hem Çĭn şehrinüñ eṭrāfında ḳuşlar gibi (2) her cānibde dāneçĭn olmuşdur ve her biri kendü gīdāsını eger şūrī ve eger ma‘nevī degşürmege istiġnā ḳılmış idi ammā zehre yoḳ ki tā zamīrden ṭudaḳ aça- (3) lar ve derunlarınıñ rāzını söyleyeler zīrā ki ḥaṭarlu ve ‘aẓīm bir rāz idi *ḥaṭīr* ‘aẓīm ma‘nāsınadur nitekim Ḥazret-i ahadiyyetüñ ve Cenāb-ı rübūbiyyetüñ rāzına maḥzen (4) olanlar ve ol Ḥazrete ta‘aşşuḳ ḳılanlar ol rāzı bu ḥalkā söyleyemezler ve kendü zamīrlерinden keşf-i rāz eyleyemezler zīrā ḥaṭīr ve bāḥaṭr bir rāzdur ki anı nāmaḥrem olanlara (5) beyān eyleyemezler niçün yüz biñ baş ol zamān bir yola ḥışmālūde olan ‘aşk kemānı

zih eylemiş ya'ni yayı gerilmiş her kim keşf-i rāz eylerse (6) anı nişāna almış ve tīr-i
kahra anı hedef kılmışdur

(4031) Meşnevī

‘Aşk hod bîhışm dervakt-i hoşī

Hūy dāred dembedem hīreküşī

(4032) Meşnevī

Īn buved ān lahza k'ū (7) hoşnūd būd

Men çi güyem çünki hışmālūd şūd

(4033) Meşnevī

Līk merc-i cān fedā-yı şīr-i ū

Kiş kuşed ĩn ‘aşk v'ĩn şemşīr-i ū

‘Aşk hod hoşluk (8) vaktinde bîhışm iken hīreküşlige dembedem hūy tutar *hīreküş*
vaşf-ı terkībīdür bunda sühütle öldürücü ma'nāsınadır ya'ni ‘aşk hoşluk (9)
vaktinde bîhışm olduğu hinde hemīşe sühütle ‘aşıkları öldürmege hūy ve ‘adet
tutar ol lahza ki ol ‘aşk hoşnūd oldı anuñ hāli (10) ve şānı budur ben ne söyleyem
çünkü ol hışmālūde ola ya'ni hışmālūde olduğda anuñ ta'rīf ü tavşīfi mümkün
olmaz velīkin cān merci anuñ (11) şīrine fedā olsun ki anu bu ‘aşk ve abun şemşīri
öldürür ve ol tīg-i ‘aşka qurbān olur ve cānını fedā kılar

(4034) Meşnevī

Küştenī bih (12) ezhezārān zindegī

Salṭanathā mürde-yi ĩn bendegī

‘Aşkla ölmeklük hezārān zindelükden yegdür salṭanatlar bu bendeligün bir
mürdesidür (13) ya'ni ‘aşkla ölmek şol zevk-i dāyime vāşıl eyler ki hezerān bu fānī
olan zindelükden ol yegdür¹⁵²⁶ ve salṭanatlar ‘aşk bendeliginün ölüm- (14) lüsidür

(4035) Meşnevī

¹⁵²⁶ yegdür: yeg olur H

Bākināyet rāzhā bāhemdiger

Pest güftendī beşad havf u hazer

Biri birleriyle rāzları kināyetle pest söylerlerdi yüz havf u hazer (14) ile ya'nī kendü ma'şūkalarını lisāna getürseler ol rāzı yüz havf u haţar ile kināyet ʔarīkiyle yab yab ancak söylerlerdi ve ser-i (15) pūşīde ta'bir iderlerdi tā nāmaḥrem bunlaruñ rāzına vākıf olmayan ve bunlaruñ ol sözlerinden maḫşūdı ne idüğini bilmeye nitekim 'ārif-i esrār-ı (16) ilāhī olanlar ve rāz-ı ḫaḫīkatini bilenler [H428a] eger bir yere gelseler ol rāzı ba'zı iştılāḫāt ve kināyetle edā eylerler ve elfāz u lügāt perdesini aña viḫāye (17) idüb ol rāzı kināyetle ve remz ü işāretle söylerler şol mertebede ki eger anlaruñ meclisinde niçe biġāne ve nāmaḥrem olsa anlaruñ ol söz- (18) lerden maḫşūdları ne idüğini fehm idemezler

(4036) Meşnevī

Rāzrā ġayr-ı Hudā maḥrem nebūd

Āhrā cüz āsmān hemdem nebūd

Bunlaruñ rāzına Hudādan ġayrı maḥrem olmadı (19) āhlarına āsmāndan ġayrı hemdem olmadı nitekim 'āşıklarūñ rāzını hemān Hudā bilür ve anlaruñ āhına ancak āsmān hemdem olur 'aşka düşmeyen 'āşıkuñ (20) rāzını bilmez ve niçe günler derd-i 'aşktan āh u vāḫ kılmayan āh-ı 'āşıka hemdem olmaz

(4037) Meşnevī

Iştılāḫātī miyān-ı hemdiger

Dāştendī behr-i ĩrād-ı haber

Biri birlerinin (21) ortasında bir güne iştılāḫātī ĩrād-ı ḫaberden ötüri tutarlardı ya'nī biri birlerine ḫaber söylemeden ötüri mābeynlerinde bir nev' iştılāḫ tutarlardı (22) vaḫt-i ḫacetde ol iştılāḫla söyleşürlerdi nitekim meşāyīḫ-i şūfiyye **Hüseyn bin Mansūr** katl olıduḫdan sonra esrār-ı ilāhīde ba'zı iştılāḫāt (23) vaż' eylediler ve sırr-ı vaḫdeti ve rāz-ı rübūbiyyeti söylemek lāzım geldükde kendü miyānlarında ol

ıŝılâhla söylediler pes nâmaḥrem olanlar ol (24) ıŝılâhdan anlaruñ murâdı ne idügini âşkârâ bilemediler ve ba‘zı müridler ve muḥibler ŝoñra getirüb anlaruñ ıŝılâhâtını ṭaliblere tefhîm için kitâblara (25) yazdılar ve risâleler düzdiler

(4038) Meşnevî

Z’în lisānu’ṭ-ṭayr ‘ām āmūḥtend

Ṭumṭurāk u serverî endūḥtend

Ḥattâ bu lisānü’ṭ-ṭayrdan ‘avāmtabî‘at olan (26) ehl-i zevk ve riyâ öğrendiler ṭumṭurāk ve serverlük kazandılar ya‘nî bu ṭuyūr-ı İlâhî olan ‘aŝıqlaruñ mantığından ‘avāmsîret olan ehl-i (27) nefis ve ehl-i ŝüret ta‘allüm kıldılar ve kitâblardan okuyub öğrendiler ve nâsa ṭumṭurāk edâlarla anı ŝatub serverlük ve mihterlük tafşîl (28) eylediler

(4039) Meşnevî

Şüret-i āvâz-ı mürğest ān kelām

Ġāfilest ezḫâl-i mürğân merd-i ḥām

(4040) Meşnevî

K’û Süleymānî ki dāned laḥn-ı ṭayr

Dīv gerçi mülk ġired hest ġayr

Ol (29) kelām ki ‘avāmsîret olan ehl-i taḳlîd anı söylerler mürğ-ı İlâhinüñ āvâzınuñ ŝüretidür merd-i ḥām mürğlaruñ ḫâlinden ġāfildür her ne ḳadar (30) ehl-i nefis ve ehl-i ŝüret var ise merd-i ḥāmdur eger bunlardan birisi mürğân-ı İlâhînüñ kelâmını ḫıfz u zabṭ eylese ve anı ḫalka söylese ol (31) mürğ-ı İlâhînüñ āvâzınuñ ŝüretidür ve ol merd-i ḥām ṭuyūr-ı İlâhinüñ ḫâlinden ve ŝânından ġāfildür ḳanı bir Süleymânmeşreb ki laḥn-ı ṭayrı (32) bile dīv egerçi mülk ṭutar ġayrdur *dīv*den murād ehl-i nefis ve *Süleymān*dan murād ‘ārifillâh olan ehl-i Allâhdur ya‘nî ḳanı bir Süleymân-ı vaḳt (33) olan ‘ārif-i zebāndān ve ma‘den-i ‘ilm ü ‘irfān ki ol mantıḳu’ṭ-ṭayrı bile ve ṭuyūr-ı İlâhînüñ elḫānına vāḳıf ve ‘ārif ola dīvsîret ve ŝeyṭān- (34)

tabī'at olan ehl-i zevk ü riyā egerçi kuş dilince öter ve Süleymān şeklinde görinüb mülk ü manşib tutar ve bitemyiz olanları dām bī'atına getirüb (35) şayd iderler lākin 'ayn mertebesinde degildür gayrdur ve sivā görmeden ḥalāş olmamışdur [H428b] ve dīvsīret olmadan necāt bulmamışdur

(4041) *Meşnevī*

Dīv berşibh-i(38) *Süleymān kerd īst*

'İlm-i mekreş hest 'ullimnāş nīst

(4042) *Meşnevī*

Çün Süleymān ezḤudā beşşāş būd

Mantıku'-ṭayrī zi 'ullimnāş būd

(39) Sūre-yi Nemlde olan āyete işāretdür *ve varise Suleymānu Dāvūde ve k̄āle yā eyyuhā'n-nāsu 'ullimnā mantıku'ṭ-ṭayrī ve ūtīnā min kulli şey'in inne hezā lehuve'l-*

(40) *faḍlu'l-mubīn*¹⁵²⁷ ya'nī vāris oldı Süleymān Dāvuda nübüvvette veyā mülkde veyā 'ilmde ki aña kāyimakām oldı ve sāyir ol ṭoḡuz oḡlı vāris (41) olmadı Süleymān didi ey nās biz bildürildük ve ta'lim ü tefhīm kılınduk Ḥaḡ cānibinden envā' tıyūruñ nuṭḡını ve i'tā olınduk her şey'den ki [P596a] (1) aña muhtāc idük taḡkīkā bu 'aṭā elbette şol fazl u iḡsāndandur ki maḡfī degül āşkārādur ve tavzīḡ-i ma'nā-yı beyteyn böyle dimek olur ki dīv şibh-i (2) Süleymān üzre anuñ yerine kıyām itdi ve taḡtına oturdı ve ḡātem vāşıtasıyla dīvlerde ve perrīlerde ḡükümet ve taşarruf eyledi anuñ mekr ü ḡīle 'ilmi (3) vardur ve aña Ḥaḡ tarafından *'ulimnā* dimek yoḡdur ya'nī yā eyyuhā'n-nās biz Allāh cānibinden mantıku'ṭ-ṭayrī ta'lim olınduk ve ilhām kılınduk bu kadar tıyūr-ı muḡtelifenüñ (4) lisānını biz bilüriz dimege kādır degildür çünkim Süleymān-ı Nebī Ḥāzretleri Ḥudā-yı Te'alā Ḥāzretlerinden beşşāş oldı ṭayra mensüb olan mantıḡ aña *'ulimnā* (5) dan oldı ya'nī kuşlar lisānı aña Ḥaḡ Te'alādan ta'lim olundu pes dīv ḡātemle egerçi Süleymānluk

¹⁵²⁷ "Süleyman Davud'a vāris oldu ve dedi ki: Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur." (Nem 27/16)

da‘vāsın eyleyüb halkuñ vücūdında taşarruf kıldı (6) ve Süleymāna müteşebbih oldı velīkin Süleymānla dīvūñ mābeyninde kuşlar dilini bilmekle bilmemek fark oldı egerçi niçe ‘alāyim daħı anuñ ve bunuñ vücūdında (7) var idi velīkin bu mantıku‘t-ı tayrı bilmekle bilmemek anlaruñ mābeynini ‘azīm fāriķ oldı ve temyīz kıldı kezalik her ‘aşrınuñ Süleymānı olan muħakķik (8) ile ol ‘aşrda olan ehl-i taķlīdüñ ve aşhāb-ı riyānuñ miyānında fark oldur ki ehl-i taħķik tıyūr-ı ilāhī olan ‘ariflerüñ ve evliyānuñ elsinesini (9) Hāķ cānibinden bilmiş ve aña Cenāb-ı Hāķ anı ihām kılmış ve tamām ol muħakķik her bir velīnüñ ve nebīnüñ nuṭķı ve meşrebi niçe olduĝunu bilmişdür ammā ehl-i (10) taķlīd ve ehl-i riyā ol nuṭķ u zebānı bilmezler ve bilürlerse de anuñ esrār-ı haķāyıkına ‘ālim olmazlar bāħuşüşki anı kitābdan öğrenmişler Hāzret-i Hāķdan (11) anlara ilhām olmamışdur

(4043) Mesnevī

Tu ezān mürĝ-ı hevāyī fehm kun

Ki nedīdestī tıyūr-ı min ledün

(4044) Mesnevī

Cāy-ı sīmürĝān buved ān sūy-ı Qāf

Her hayālīrā nebāşed⁽¹²⁾ destbāf

(4045) Mesnevī

Cüz hayālīrā ki dīd ān ittifaķ

Ān geheş ba‘del‘ayān üfted firāķ

Ey mertebe-yi taķlīdde kalan ve esrār-ı ilāhīden [bī +H]behre olan kimse (13) sen ol mürĝ-ı hevāyīdensin mürĝ-ı ilāhīden degülsin fehm eyle zīrā ledünden olan tıyūrı görmemişsin ya‘nī Allāh Te‘ālānuñ katından olan mürĝān-ı (14) ilāhī müşāhede kılmamışsun ve anlara ĥidmet idüb irādet getürmemişsin ve anlaruñ buyurduĝı üzre tıriķ-i Hāķķa sālīk olunmamış- (15) sın öyle olıcaķ sen daħı henüz mürĝ-ı hevāsın kendüñi bir hoş fehm eyle sīmürĝlaruñ cānı ol Qāf cānibi olur her bir hayāl

içün destbâf (16) olmaz şol bir hayâlden gayrıya ki ittikâf ol Kâfi gördi andan soñra aña ba‘del‘ayân firâk vâki‘ oldu [H429a] *hayâl*lerde olan *yâlar* vahdet (17) içün olur *sîmürğ* ‘Ankânuñ laķabıdır ve bunda *sîmürğ*lardan murâd ebdâl-ı İlâhîdür ki anlar otuz kimesnedür ķâle ‘aleyhisselâm *elebdâlu fhazihî’l-* (18) *ummeti selsüne reculen kulübuhum ‘alâķalbi İbrâhîme Ħalîlü’r-Rahman külleme mâte reculen ebdâle Allâhu mekânehu reculen*¹⁵²⁸ revâhu İbn AĦmed fîMüsne ‘an‘Ubâdetübnü’ş-Şâmit (19) radıyallâhu ‘anh ve ķâle İzâ *elebdâlu fiümmetî selâsüne bihim taķumu’l-arđu bihim yumtarüne ve bihim yunşarün*¹⁵²⁹ revâhu’ġ-ġaberânî ‘anh kezâ fîCâmi‘ü’ş-Şağîr ve *Ķâf*dan (20) murâd Ķâf-ı ķurbet-i İlâhî olur *destbâf* el örekesi dimekdür ve bunda *destbâf*dan murad kâr-ı sehl demek olur ve tavzîġ-i ma‘nâ böyle (21) demek olur ki sîmürğân-ı rûġânî ve ebdâl-ı İlâhî olan velîlerüñ maķâmı ol Ķâf-ı ķurbet ve mertebeyi ulûhiyyet mâbeyinde olur her bir hayâl (22) içün ol maķâm-ı ‘âlî ve ķurb-ı İlâhî el örekesi olmaz illâ şol bir hayâle degül ki ittikâf ol Ķâf-ı ķurb Ħaķķı gördi andan soñra ol hayâle (23) ba‘del‘ayân ol mertebeden firâk vâki‘ oldu ya‘nî bu hayâle ol cây-ı sîmürğân olan Ķâf-ı ķurbet destbâf olur yoġsa bundan (24) gayrı hayâle ol maķâm müyesser olmaz ve mürğ-ı hayâl ol maķâmuñ eġrâfında pervâz kılmaz ammâ ebdâl mertebesin bulan ve anlaruñ iştilâġatını bilen (25) ‘azîzlerüñ hayâli ol maķâmı görür andan soñra ba‘delmu‘âyene tekmiñ-i nüfûs-ı beşeriyye kılmâķ ve anlara mürebbî ve mürşid olmaķ içün ol maķâmdan (26) firâķa düşer ve mertebeyi kesrete gelüb ‘âlimġabî‘ata nüzül eyler meşâyîġ-i ‘ızâm buña fark-ı şânî dirler ve fark-ı ba‘delmaġv daġı ta‘bîr iderler nitekim **Tâ’iyye** şerġinde (27) buralara münâsib çok taġķîķler olınmışdır

¹⁵²⁸ “Bu ümmet içinde abdâlların sayısı otuz kişidir. Onların kalpleri, Rahmânın dostu olan İbrâhim’in kalbi gibidir. Onlardan birisi öldüğünde Allah onun yerine bir başkasını getirir. Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 447. [Hadisin zayıf olduğu ancak Taberânî rivâyeti için hasen değerlendirilmesinin yapıldığı belirtilmiştir.]

¹⁵²⁹ “Ümmetimin içerisinde otuz abdâl vardır. Yeryüzü onlar sebebiyle ayaktadır. Onların hürmetine yağmura nâil olur, onların hürmetine yardım olunursunuz.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 303. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

(4046) *Meşnevî*

Nî firāk-ı kaṭ' behr-i maşlahat

K'iyminest ezher firāk ān menḳabet

Baḍel'ayān olan firāk firāk-ı (28) kaṭ' degildir maşlahat içündür zîrā her firākdan ol menḳabet iymindür ya'nî ol meretebe-yi ḳurbeti ve maḳām-ı vaḥdeti mu'āyene ḳılduḳdan ōñra 'ālem-i keşrete gelmesi (29) ve maḳām firḳatine düşmesi ol maḳāmdan firāk-ı kaṭ'ı degildir belki berāy-ı maşlahat tekmîl-i nüfûs-ı ṭālibeyn ve meretebe-yi ervāḥ-ı sālīkeyn için ol (30) maḳāmdan cüdā olub meretebe-yi keşrete ve 'ālem-i ṭabî'ata düşmişdür yoḥsa ol menḳabet şāḥibi her firākdan iymindür nitekim evvelde *ezcüdāyihā* (31) *şikāyet mīkuned* mışra'ınuñ şerḥinde hem bir miḳdār buraya müte'allıḳ taḥrîr olınmışdur

(4047) *Meşnevî*

Behr-i istibḳā-yı ān rūḥi cesed

Āftāb ezberf yek dem mīkeşed

(32) Ol rūḥı olan cesedüñ istibḳāsından ötüri āftāb bir ḳadem bir dem çekilür yāḥūd kendüsini çeker *mīkeşed* fi'l-i lāzım olmaḳ da ve müte'addî olmaḳ da (33) mümkindür Fāriside lāzım ve müte'addî maḥall-i iḳtizā eyledüğine göre olur *berf*den murād bunda cesed-i insānî olur ve *āftāb*dan murād zāt-ı Rabbānî (34) olur ve tavzîḥ-i ma'nā ol rūḥānî olan cesedüñ istibḳāsından ötüri āftāb-ı ḥaḳîḳî berf meşābesinde olan cesed-i insāniden bir dem (35) çekilür ve tesettür ḳılır tā kim ol mānend berf olan cesed bir zamān bāḳî ola ve bir niçe müddet mevcūd ḳala eger hemîşe tecellî olsaydı fevrî (36) anı eridüb mazmaḥel eylerdi ve hemîşe istitār ḳılsa hem berf ü yaḥ gibi olan cesed-i münce mid ü efsürde olub ḳalurdı pes şān-ı ilāhî [H429b] (37) lāḥikmetin ve lamaşlahatin gāhî tecellî ve gāhî istitār üzre olur

*müşāhedetü'l-ibrār beyne't-tecellī velistitār*¹⁵³⁰ didükleri kavlı hem bu ma'nāya delālet kılar (38) ve **Şeyh Sa'dīn**ün bu beytleri hem bu ma'zmunı mü'eyyid olur

Üşāhidu men eḥvā bigayri vesīletin

Feyelḥakunī şa'nun eḍallu ṭarīkan

Yu'eccecu (39) *nāren summe yufti'u bireşşihī*

*Lizāke terāni muḥrekan ve ğariykan*¹⁵³¹

(4048) Meşnevī

Behr-i cān ḥ'īş cū zīşān şalāḥ

Hīn medüzd ezḥarf-i īşān iştīlāḥ

(40) Sen kendü cānuñ için anlardan şalāḥ iste āġāḥ ol anlaruñ ḥarfinden iştīlāḥ uğurlama ya'nī ol 'aşıklaruñ ve maḥbüb-ı ḥaḳīkīler yolına (41) sālīk olan şādıklarun ḥurūf u kelimātından iştīlāḥāt uğurlama ve anlaruñ elfāz u ebyātın ḥıfz eyleyüb nāsa anuñla [P596b] (1) ma'rifetfürüş olma belki anlardan kendü cānuñ için şalāḥ iste ve anlaruñ derdinden ve sūz-ı 'aşkından ḥişsemend olmağı ṭaleb eyle yoḥsa mücerred iştīlāḥ (2) ve kışşadan saña anlaruñ ḥālını bilmek ve esrārına vākıf olmaḳ mümkin degildir

(4049) Meşnevī

Ān Zelīḥā ezsipendān tā be'ūd

Nām-ı cümle çīz Yūsuf kerde būd

(4050) Meşnevī

Nām-ı ū der- (3) *nāmḥā mektūm kerd*

Maḥremānrā sırr-ı ān ma'lūm kerd

(4051) Meşnevī

Çün begüftī mūm ezāteş nerm şud

¹⁵³⁰ "İyilerin müşahedesı, tecelli ve istitar arasındadır."

¹⁵³¹ "Sevdiğimi vasıtasız görürüm. Bana bir hal gelir, yolumu kaybederim. Sevdiğim ateşin alevini yükseltir. Sonra su serper, söndürür. Bundan dolayı beni hem yanmış, hem suya gark olmuş görürsün." Sâdî-i Şîrazî, *Bostan ve Gülistan*, s. 373.

Īn budī k'ān yār bāmā germ şud

ol Zelīhā sipendlerden 'ūda (4) dek cümle çizūñ nāmını Yūsuf eylemiş idi ya'nī üzerklüklerden 'ūda dek ve ednādan a'lāya dek cümlesinüñ nāmını Yūsuf eylemiş idi ve ol (5) Yūsufuñ nāmını bu cümle nāmlar içre mektüm itdi maḥremlere ol nāmlaruñ sırrını ve kendü iştilāhını ma'lūm itdi meşelā çünkim mūm āteşden nerm oldı (6) didi anuñ murādı bu olurdı ki ol yār bizümle germ oldı ve bizüm sūz-ı dilimüzden ve āteş-i şevķimüzden anuñ ḳalbi mūm gibi nerm oldı dimegi kināyet (7) eylerdi

(4052) Meşnevī

V'er begüftī meh āmed bingerīd

V'er begüftī sebz şūd ān şāḫ-ı bīd

(4053) Meşnevī

V'er begüftī berghā ḫoş mīṭapend

V'er begüftī ḫoş hemīsūzed sipend

(4054) Meşnevī

V'er begüftī gül bebūlbūl (8) rāz güft

V'er begüftī şeh sır-ı şehnāz güft

(4055) Meşnevī

V'er begüftī çī hümāyūnest baḫt

V'er begüftī ki berişānīd raḫt

Ve eger maḥremler ne māh yukaru geldi (9) ve ṭulū' ḳıldı nazār eyleñ diyeydi anuñ murādı Yūsufuñ 'arz-ı cemāl eylemesi ve zuhūra gelmesi olurdı ve eger ol şāḫ-ı bīd sebz oldı diyeydi anuñ (10) murādı Yūsufuñ şāḫ-ı bīd gibi ter ü tāze olan vücūdınıñ laṭīf ve ṭarī olması olurdı ve eger bergler ḫoş ṭalabırlar ve ḫareketler iderler diyeydi (11) anuñ murādı kendünüñ ḳalb ü rūḫ u 'aḳlı berglerinüñ Yūsuf üzre ḫoş ṭalabması olurdı ve eger üzerklük ḫoş yanar diyeydi anuñla kendü (12) mābeyninde olan

āšnāluk ve anuñ kendüye olan meylne ve iltifātına göz degmedi dimeden kināyet eylerdi ve eger gül bülbüle rāz didi diyeydi Yūsufuñ kendüsine (13) rāz dimesin murād eylerdi ve eger şāh sırr-ı şehnāz diyeydi şāh ḥüsn olan Yūsufuñ şāhına nāz eylemesinden ve istiğnā kılmāsından kināyet (14) eylerdi ve eger baḥt u ṭālī^c ne hümāyūndur diyeydi kendü taḥtınuñ hümāyūn olmasından ve ṭālī^cinüñ güşāde gelmesinden [H430a] ve Yūsufuñ kendüye nazār (15) ve iltifātı olmasından ve ‘arz-ı cemāl kılmāsından kināyet eylerdi ve eger diyeydi ki raḥtī silküñ ki gerdālūd olmış kendünüñ ḳalbinüñ muğber ü (16) ḥāṭırnuñ mükedder olmasını murād eylerdi

(4056) Meşnevī

V'er begüftī ki saḳā āverd āb

V'er begüftī ki berāmed āftāb

(4057) Meşnevī

V'er begüftī dūş dīgī puḥteend

Yā ḥavāyic⁽¹⁷⁾ ezpeziş yek laḥteend

(4058) Meşnevī

V'er begüftī hest nānhā bīnemek

V'er begüftī ‘aks mīgerded felek

(4059) Meşnevī

V'er begüftī ki bederd āmed serem

V'er begüftī derd-i ser şud⁽¹⁸⁾ ḥoşterem

(4060) Meşnevī

Ger sūtūdī i‘tināk-ı ü budī

V'er nikūhīdī firāk-ı ü budī

Ve eger saḳā āb gönderdi diyeydi Yūsufuñ āb-ı zülāl-i cemālī kendünüñ (19) teşnelüğini ve ḥarāretini bir miḳdār def^c eylemesinden ve rāḥat dil bulmasından kināyet eylerdi ve eger diyeydi ki āftāb yuḳaru geldi ve ṭulū^c kıldı Yūsuf (20) zuhūra

gelüb anuñ kalbine harāret bırakmasından ve anuñ derūnını yakmasından kināyet eylerdi ve eger dün bir çölmek kaynatmışlar ve (21) bişürmişlerdür yāhūd havāyic pezişden bir pāredür ya‘nī çölmek içre olan havāyic bişmekden bir pāre olmuşdur diyeydi Yūsuf la kendü (22) miyānında olan dīg-i maḥabbetūñ kaynamasından ve anuñ hām hūylarınıñ puḥte olmasından havāyicüñ bişmesinden ve bir kaṭ‘a olub ve çigligüñ (23) gidüb lezīz ü nefīs olmasından kināyet eylerdi ve eger nānlar bīnemekdür diyeydi Yūsuf dan ḥāşıl olan nān-ı ma‘nevī ve ğidā-yı kalbīnūñ bīçāşnī (24) olmasından ve bilezzet gelmesinden kināyet eylerdi ve ger felek ‘aksine döner diyeydi kendüniñ ṭālī‘i kendüye müsā‘id olmaduğundan ve murādınıñ (25) ‘aksi zuhūr eyledüğinden kināyet eylerdi ve eger diyeydi ki başum derde geldi ve başuma bir ağrı ḥāşıl oldu Yūsuf cānibinden aña bir cefā oldu- (26) ğından ve anuñ başına bir derd geldüğünden kināyet eylerdi ve eger derd-i ser baña hoşter oldu diyeydi derd-i ‘aşkuñ kendüye hoşter olmasından ve (27) Yūsuf uñ cefāları aña dilkeşter gelmesinden ve tamām anuñ cefāsına rāzī olmasından ve andan her ne gelürse aña hoş gelüb tesellī bulmasından (28) kināyet eylerdi elḥāşıl eger övüñeydi ve medḥ kılaydı anuñ i‘tinākı olurdu ve eger zemm ü kadḥ kılaydı ol Yūsuf uñ firākı olurdu (29) ya‘nī öğdügi Yūsuf uñ vişāline müte‘allik ve zemm ü kadḥ eyledügi Yūsuf uñ firākına müte‘allik şey’ler olurdu

(4061) Meşnevī

Şād hezārān nām ger berhem zedī

Kaşd-ı ū vü ḥ‘āh-ı (30) ū Yūsuf budī

Muḥāşıl-ı kelām eger niçe yüz biñ nāmı biri birine uraydı anuñ kaşdı ve anuñ istemesi Yūsuf olurdu ve her şey’i (31) zıkr kılsa beherḥāl bersebīl-i kināye andan Yūsuf i murād kılırdı zīrā anuñ aşlā Yūsuf dan ğayrı hiç bir murādı yok idi

(4062) Meşnevī

Gürsine būdī (32) çü güftī nām-ı ū

Miřudī ü sīr ü mest-i cām-ı ü

(4063) Meşnevī

Teşnegiş eznām-ı ü sākın řudī

Nām-ı Yūsuf řerbet-i bāṭın řudī

(4064) Meşnevī

V'er budī derdiş-i (33) ān nām-ı bülend

Derdrā filḥāl geřtī sūdmend

(4065) Meşnevī

Vaḳt-i sermā būdi vīrā pūstīn

Īn kuned der'aşḳ nām-ı dūst ĩn

Eger Züleyhā gürüsne olaydı (34) çünkim ol Yūsufuñ [H430b] nāmını diyeydi ve anı zıkr eyleyeydi ve esīr olurdı ve anuñ cāmınuñ mesti olub ṭoyardı ol Yūsuf nāmından (35) anuñ teşnelügi sākın olurdı Yūsufuñ nāmı şerbet-i bāṭın olurdı ve anı reyyān kııurdı ve anuñ ḥarāretini dāfi' olur- (36) dı ve eger bir derdi olaydı ol bülend olan nām-ı řerīf derde filḥāl sūdmend olurdı ve ol nām-ı 'ālīden anuñ derdine řifā ve nef' (37) gelürdi kış vaḳtinde ol nām aña pūstīn gibi olurdı ve anı germ idüb ışıdurdı ol nāmuñ bir kitābla serd-i řitāyı ve (38) berd-i hevāyı ṭuymazdı dostuñ nāmı 'aşḳda bunı eyler bunı ya'nī maḥbūb-ı ḥaḳīkī ḥazretlerinüñ nām-ı řerīfini zıkr eylemek ve anuñ ismini söylemek (39) maḳām-ı 'aşḳda olan 'aşıḳlara bu zıkr eyledügimiz kārıarı eyler hemān bunı ki anlar Allāh Te'ālāyı aḳlıḳ zamānında zıkr eyleseler ṭoyarlar ve (40) teşnelük vaḳtinde ańsalar reyyān olurlar ve derd ü seḳāmet zamānında yād eyleseler rāḫat u řiḫḫat bulurlar ve serd ü berd vaḳtinde (41) zıkr eyleseler germ olurlar ve rāḫat bulurlar ve daḫı bunlardan mā'idā niçe ḫāletlere ve ḫařletlere ol nām-ı řerīf bir kitābla vāřıl olurlar

[P597a] (1) *(4066) Meşnevī*

'Ām mīḫ'ānend her dem nām-ı pāk

İn ‘amel nekned çü nebved ‘aşknāk

Egerçi ‘avām her dem nām-ı pākı okurlar bu ‘ameli eylemez çünkin ‘aşknāk olmaya ya‘nī (2) ‘avām dahı egerçi maḥbüb-ı ḥaḳīkī ve ma‘şūḳ-ı zātiiyenüñ nām-ı şerīfini okurlar ve anu zıkr kıılurlar bu ‘āşıklaruñ ol nam-ı pākı okuduğı ‘ameli (3) anlara eylemez çünkim anlar ‘aşknāk olmaya ve ol nām-ı şerīfi kemāl-ı maḥabbetle ve te‘zīmle zıkr kıılmaya

(4067) Meşnevī

Ānçā ‘İsā kerde būd eznām-ı Hū

Mişudī peydā verā ez- (4) nām-ı ū

Ol nesne ki ‘İsā Ḥazretleri nām-ı Hūdan itdi aña ol Ḥudānuñ nāmından peydā olurdu ya‘nī hüviyyet-i İlāhīnūñ isminden ol mu‘cize- (5) leri ki ‘İsā Ḥazretleri izḥār itmiş idi aña ol Ḥudānuñ nāmını ta‘zīmle zıkr eylemekden peydā olurdu

(4068) Meşnevī

Çünki bāḤaḳ muttaşıl gerdīd cān

Zıkr-i (6) ān İnest ü zıkr-i İnest ān

Çünkim cān Ḥaḳ Te‘ālāya muttaşıl ola bunuñ zıkrı anuñ zıkrı ve anuñ zıkrı bunuñ zıkrıdır ya‘nī (7) bir cān ki Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretlerine vāşıl ola ḥaḳīḳatde ol Ḥudāyı zıkr eylemek bu cānı zıkr eylemek diyü ve bu cānı zıkr eylemek ol Ḥudāyı zıkr eylemek- (8) dür ki ḥaḳīḳatde ünsiyyet ve muğāyeret olmaz nitekim **İbn Fārızū**ñ bu beytleri bu ma‘nāya hem delālet kıılır

Beyt

Fefi’ş-şahvi ba‘delmaḥvi lem eku (9) ğayruhā

Ve zātī bizātī izā tecellet teḥalleti

Fevaşfi izā lem yuda‘ biisneyni vaşfuhā

Ve hey’etuhā iz vāhidun naḥnu hey’etī

Feinne du‘iyet kuntu’l-mucīb (10) ve in ekun

*Munāden icābet men da‘ānī vü lebbetī*¹⁵³²

(4069) Mesnevī

Hālī ezḥod būd u pür ez‘aşk-ı dūst

Pes zikūze ān telābed ki derüst

Zīrā ol (11) Ḥudāya vāşıl olan kendüden ḥālī ve dostuñ ‘aşkından pür oldu pes kūzeden ol şızar ki anda vardur nitekim *kullu inā’in yetereşşeḥu bimāfīhi*¹⁵³³ (12) dinmişdür ve Zeliḥādan bir gün kan almışlar anuñ kanı yere Yūsuf Yūsuf düşmişdür ve kezalik Ḥüseyn bin Manşūr Ḥazretleri katl olıduğı (13) ḥінде bir ‘uzvunu kesmişler anuñ kanı zemīne Allāh Allāh tamlamışdur nitekim evvelde *āteş-i ‘aşkest* [H431a] *k’ender ney fütād* beytinuñ şerḥinde (14) **Fütühāt-ı Mekkiyyeden** bu kışşalar naql olunmuşdur anda taleb olına

(4070) Mesnevī

Ḥande büy-ı za‘ferān-ı vaşl dād

Giryē bühā-yı piyāz-ı ān bi‘ād

Ḥande (15) vaşl-ı za‘ferānuñ büyünü tıtdı giryē oldu bi‘ād piyāzınuñ büylerini tıtdı za‘ferānuñ ṭab‘ı münşitdür bir kimse za‘ferān yese anuñ ḥāşiyyeti (16) oldur ki ol kimseyi ḥandān eyler nitekim piyāzuñ ḥāşiyyeti oldur ki anuñ ḳoḳusu bir kimsenüñ gözine gitse anı giryān eyler pes vişāl-i (17) yār za‘ferāna beñzer ve firāḳ-ı yār piyāza beñzer ve tavzīḥ-i ma‘nā bir kimsenüñ yüzi gülmek ve mütebessim olmak vuşlat-ı za‘ferānuñ rāyihasını virdi (18) ve şād olan kimsenüñ beşāşet ü neşatı za‘ferān gibi olan vişālüñ rāyihāsından ḥaber irgürdi ve bir kimsenüñ ağlaması ol (19) bi‘ād u firāḳuñ piyāzlarından ḥaber virdi ki derūnda her ne olsa anuñ āsārı lābüdd ḥāric-i

¹⁵³² “Ben o hazrette fani ve onunla baki, ona vasıl ve mülâki olduğum için, mahv ve fenadan sonra olan sahvda ben onun gayrı değilim. Aradan gayriyyet ve ikilik kalkıp tam vahdet ve birlik hâsıl olup da benim vasfım ikilik ve başkalıkla çağrılmadığı zaman o hazretin vasfıdır. İkilik kalkarak gayriyyet yok olunca ve vahdet-i zat-ı hakikinin güzelliği vücud aynamda görününce eğer o hazrete bir murad için dua edilse, ben de duaya icabet edici olurum.” Ankaravî, *Kasīde-i Tâiyye Şerhi*, s. 200-203.

¹⁵³³ “Her kap içinde bulunan maddeyi dışına sızdırırır.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 13, s. 52.

bedene çıkar meşelâ derûnda neşât u sürûr (20) olsa anuñ âşârı hânderûy olmağdur ve derûnda firâk u bâ'id olsa anuñ 'alâmeti hâric-i bedende yâ ağlamak veyâ hüd telhrûy olmağdur (21) ve kıs 'alâ hazâ sâyirü'l-aḥvâl

(4071) Meşnevî

Her yekîrâ hest derdil şad murâd

În nebâşed mezheb-i 'aşk u vedâd

Her birinüñ gönlinde şad murâd (22) vardur mezheb-i 'aşk u vidâd bu olmaz belki mezheb-i 'aşk u vedâd yârüñi sahn-ı yegî diyüb bir dilde bir yâr olmağdur ki *mâ ce'alallâhu liraculin minḳalbeyni* (23) *fıcevfiḥ*¹⁵³⁴ âyetinüñ ḥasebince Ḥak Te'âlâ anuñçün bir kimse için bir gönül kılmışdur ki ol gönülde yâr hem bir ola ve hiç kimse cevfinde iki gönül (24) kılmamışdur tâ bir gönli bir âḥer murâda ve bir gönül daḥı bir ğayrı murâda bağlayasın pes 'âşıklar hemân bir gönli bir yâre virüb ğayrı murâdı dilden (25) nefy idüb sürdiler kaçan bir kimsenüñ gönlinde murâd olsa ve bir niçe yüz şey'leri ârzü kılsa mezheb-i 'aşk u vidâd bu olmaz kemâ ḳâle *İbnü'l-* (26)

Fârîz

Beyt

Ve 'an mezhebî filḥubbi mâliye mezhebun

Ve in miltu yevmen 'anhu fâreḳtu milletî

Ve lev ḥaṭarat lîfîsivâki irâdetun

*'Alâ ḥâṭirî (27) sehven ḳazîyту biriddetî*¹⁵³⁵

(4072) Meşnevî

Yâr âmed 'aşkrâ rüz âftâb

Âftâb ân rüyrâ hemçün niḳâb

(4073) Meşnevî

¹⁵³⁴ "Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadı." (Ahzâb 33/4)

¹⁵³⁵ "Benim muhabbetteki mezheb ve inancımın başka gidecek yerim yoktur. Eğer benim hatırıma sehven senden başka bir istek doğsa âşıklar dininden çıktığıma hükmederim." Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 96.

Ān ki neşnāsed niķāb ezrūy-ı yār

(28) *‘Ābidü’ş-şemsest dest ezvey bidār*

(4074) *Meşnevī*

Rūz-ı ū vü rūzi-yi ‘āşık hem ū

Dil hem ū dilsūzi-yi ‘āşık hem ū

‘Aşk için yār ve rüz için āftāb (29) geldi āftāb ol yüze niķāb gibi oldu ‘aşk bunda ‘aşık ma’nāsınadır maşdardur zikri mübālağadan ötürüdür racülün ‘adlün didükleri gibi (30) ya’nī rūza āftāb lāzım geldüğü gibi ‘āşıkā yār lāzım geldi ‘āşıkūñ rūzı ve āftābı hemān kendünün yāri oldu rüz āftāba niçe muhtāc (31) geldiyse ‘āşık dağı yāre öyle muhtāc geldi bu āftāb-ı şuverī veyāhūd mānend-i āftāb olan maḥbūb-ı mecāzī ol rüy-ı ḥaķīķinūñ niķābı (32) gibi oldu pes şol kimse ki niķābı rüy-ı yārdan añlamaz ve fark eylemez ol kimse ‘ābidü’ş-şemsdür eli andan girü tut ya’nī bu āftāb-ı zāhir (33) ve mānend-i āftāb olan her şey veyā her yār-ı ḥaķīķinūñ vech-i bākīsine ḥicāb u niķāb gibi geldi pes bir kimse mānend-i niķāb olan şey’leri (34) eger şemsdür ve eger ğayrı şey’dür ve rüy-ı yārdan fark eylese ve bunları ol vech-i bākīye niķāb eglemese ol kimse ‘ābid-i şems ḥükminde- (35) dūr [H431b] andan elüñi giri tut ve ol kimse ‘āşık-ı Ḥaķ degildür andan müfāreķat it ‘āşık-ı Ḥaķ olan muvaḥḥidūñ ķatında rüz odur ve ‘āşıkūñ (36) rūzı ve ğıdāsı hem oldur ‘āşık andan ğayrıdan ğıdā ve çāşnī bulmaz ve münevver ü pürziyā olmaz dil o ve ‘āşık-ı dilsūzluğı hem oldur zīrā (37) bir göñül ki anuñ mazharı ola ol göñül andan ğayrı olmaz ve ‘āşıkūñ göñlüni andan ğayrısı iḥrāķ ķılmaz pes ‘āşıkūñ dilsūzluğı (38) dağı hemān ol olur

(4075) *Meşnevī*

Māhiyānrā naķd şud ez‘ayn-ı āb

Nān u āb u cāme dārū vü ḥ‘āb

Māhīlere naķd her ne ise ‘ayn-ı ābdan oldu (39) meşelā nān ve āb ve cāme ve dārū ve ḥ‘āb ya’nī māhīlerūñ yemesi ve içmesi ve giymesi ve yatması ve uyuması ve

Tā biyābed fātih ü meftūh- (9) *rā*

(4079) Meşnevî

Gîc nebved derreviş belk ender'ü

Ĥāmileş deryā buved ne seyl ü cū

Bu gencname rūhı gîc itdi tā kim fātih ve meftūhı bula reviş- (10) den olmaz belki revişde anuñ ĥāmili deryā olur seyl ü cū degül *gîc* egerçi lügatde ebleh ve bün ma'nāsınadır bunda vālih ü müteĥayyir ma'naları murād olur (11) *în gencnāmeden* murād bu Meşnevî-yi Şerîf olmak da cāyızdır ve muṭlaḳ 'āşıkñāmeler olmak da cāyızdır ya'nî bu genc-i İlähî nāmesi olan Meşnevî rūh-ı (12) 'āşıkı vālih ü müteĥayyir itdi tā kim ol rūh-ı 'aşḳ fātihı ve meftūhı bula lākin Ĥaḳ yolında revişde ve ṭarîḳ-i Ĥaḳḳā gidişde ol rūh gîc ü fürü- (13) mānde olmaz belki revişde anuñ āmili deryā-yı ḥaḳîḳat olur seyl ü cūdan olmaz *seyl ü cūdan* murād 'aşḳ-ı cüzvî ve rūh-ı ḥayvānî olur (14) ki sāyir nāsı revişde ĥāmil olan 'aḳl-ı cüzvî ve rūh-ı ḥayvānîdür [H432a] ammā 'āşıkñāruñ kendü vücūdlarından olmışdur ve 'aḳl-ı cüzvî ve rūh-ı ḥayvānî (15) ḳaydından āzād olmışdur ve fātih-i ḥaḳāyık olan Ĥazret-i Ĥaḳḳı ve meftūh olan ḥaḳāyıkı ve daḥı fütūḥāt-ı ḳalbiyye ve rūḥiyyeyi bulmışdur (16) pes bunlaruñ ĥāmili ve muḥarriki deryā-yı ḥaḳîḳat olmuş ve bunlaruñ vücūdında baḥr-i vaḥdet her vechle taşarruf ḳılmışdur ve bunlar kendülerden geḳüb (17) fānî olmuşlar[dur +H]

(4080) Meşnevî

Çün beyābed ü ki yābed güm şeved

Hemçü seylî ġarḳa-yı ḳulzüm şeved

(4081) Meşnevî

Dāne güm şud ān gehî ü tîn şeved

Tā nemürdî zer nedādem in buved

(18) Çünkim ol rûh fâtiḥ ve meftûḥı bula ve ḥaḳîḳatden ḥaberdâr ola beyâbed güm olur yaʿnî anuñ bulması ve mülâḳî olması hem fânî olur meşelâ bir seyl gibi (19) ğarḳa-yı ḳulzüm olur meşelâ dâne ḥâḳ içre güm olsa ol dâne tîn olur ve tebdîl-i zât u şifât ḳılır Şadr-ı Cihānuñ ol faḳîhe tā sen (20) ölmedüñ ben saña zer virdüm didügi kelāmuñ sırrı bu olur ḥulâşa-yı kelām ve tavzîḥ-i merām böyle dimek olur ki çünkim ol rûḥ-ı ʿâşık (21) fâtiḥ-i ḥaḳâyık olan Ḥazret-i Ḥaḳḳı bula ki bulmaḳ andan güm ü fânî olur zîrâ rûḥuñ Ḥazret-i Ḥaḳḳı bulması bir kimse kendü yitüginini bulmaḳ gibi degildür (22) belki bir seylüñ deryâ-yı ḳulzüme vâşıl olmasu gibidür pes rûḥ Ḥazret-i Ḥaḳḳı buldukda bir seylüñ baḥr-i muḥîṭ içre ğarḳ olduğı gibi ğarḳ (23) olur ve daḫı bir dâne filmeşel ḥâḳ içre dikse niçe zamān şoñra ol dānenüñ vücūdı tebdîl-i zât u şifât ḳılıb tîn olur (24) ʿâşıḳuñ vücūdı daḫı filmeşel ol dâne gibi güm ü fânî olur ve bilkülliyye tebdîl-i zât u şifât ḳılır ve ölmezden evvel ölür pes maḫhar-ı (25) feyz ve ʿaṭâ-yı ilāhî olur Şadr-ı Cihānuñ *tā nemürdî zer nidānem* didügi söz bu nükteyi işʿar ḳılır ve sâlik olanlara bu remzden (26) muḥbir olur

Baʿd-ı meḳs-i iṣān mütevārî derbilād-ı Çîn derşehr-i taḫtgāḥ ve baʿd-ı derāz şuden-i şabr bîşabr şuden-i ān (27) büzürgîn ki men reftem elvedāʿ ḥodrâ beşāḥ-ı Çîn ʿarza kunem

Bu sürḥ-ı şerîf ol şehzâdelerüñ meḳslerinden şoñra bilād-ı Çînde şehr-i (28) taḫtgāḥda mütevārî olmalarınıñ ve nâsdan tesettür ḳılmalarınıñ beyânındadır ve bunlaruñ şabrı müddet-i medîd üzre olduḳdan şoñra ve (29) o büzürgîn şehzâde bîşabr olmasınıñ ḳışşasıdur ol iki birâderine böyle diyü ki ey birâderler ben gitdüm size elvedāʿ kendümi şāḥ-ı (30) Çîne ʿarz eylerüm

İmmâ ḳademî yunîlunî maḳşüdiyî

Ev ulḳiye reʿsî kefuvādî şemmeh

Yā budur ki benüm qademüm maqşūdda beni ināle ve īşāl eyler (31) yāhūd ben başumı qalbüm gibi ol mekāna ilkā eylerüm ve bunuñ Fārisīde tercümesi bu beyt olur

Yā pāy resāndem bemaqşūd u murād

Yā ser (32) binihem hemçü dil ezdest āncā

Ya‘nī ol büyük şehzāde ol iki şehzādeye didi birāderler benüm hālüm şu ikiden hālī degildür yā budur ki (33) benüm ayaqum beni maqşūd u murāduma irişdirür yāhūd başumı ol maḥalde göñlümi elden qodıqum gibi qorum ve terk-i ser iderüm

ve naşīḥat-ı birāderān-ı (34) ūrā sūd nādāşten

Yā ‘āzile’l-‘āşīkīne da‘fī’eten

Eḍallehallāhu keyfe turşiduhā

Ve ol birāderlerinüñ naşīḥati ol büyük şehzādeye (35) fāyide tıtmaması ve nef‘ ü te’sīr itmemesidür nitelim dinildi [H432b] ey ‘āşīqları melāmet eyleyen kimse terk eyle bu ḫāyifeyi zīrā şol (36) kimseleri ki Allāh Te‘ālā ıdlāl eyledi ve anlaruñ ḫalālet ü ḫayreti ezeli oldı sen ol ḫāyifeyi niçe irşād eylersin ḫayret ü ḫalāleti (37) ezeli olan ‘āşīka melāmet kılmak anuñ hālını bilmemekden nāşī olur ammā ‘āşīquñ hālını bilen kimselerüñ qatında ve ‘āşīq-ı ma‘zūr kemā (38) qāle’l-İmāmü’l-Buşīrī filQaşīdetü’l-

Bürde

Beyt

Yā lā’imī fi’l-hevā’l-‘uzriyyi ma‘zireten

Minnī ileyke ve lev enşafte lem te’lumi¹⁵³⁶

ve qāle’ḫ-Ḥaṭṭarānī (39) eyzan [münāsiben lihezā’l-maḥal -H]

Beyt

Men yelumnī fihevā’l-ḫūri’l-ğavānī qad ğavā

¹⁵³⁶ “Ey Uzrî (Yemende aşk ve mahabbetleri ile tanınmış bu konudaki hikâyeleri her tarafa yayılmış kabile) aşkımdan dolayı beni hor gören! Bu bir sitemdir benden sana, vicdanın olsa horlamazdın beni.” Yıldız, *Niyâzî Mısrî Kasıde-i Bürde Tesbî’i*, s. 27. Ayrıca bkz. Keskinsoy, *Mekkî ve Nahîfî’nin Kasıde-i Bürde Tahmisleri*, s. 42.

İnne hezâ'l-emre lî min Rabbiyye'l-Fettâhî tâhîn¹⁵³⁷

(4082) Meşnevî

Ân büzürgîn (40) güft ey ihvân-ı men

Z'intizâr âmed beleb in cân-ı men

(4083) Meşnevî

Lâ'ubâlî geşteem şabrem nemând

Mer merâ in şabr derâteş nişând

Ol (41) büzürgîn şehzâde miyâne ve küçük olan şehzâdelere didi ey benüm ihvânüm bu benüm cânüm intizârdan ıtutağıma geldi ve rûhum firâķ-ı yârdan [P598a] (1) ħurûca ķarîb oldı lâ'ubâlî oldum şabr u ķarârum ķalmadı taĥķikâ beni bu şabr âteşine oturtdı ve nâr-ı firķate yakdı şimden şoñra şabr u ķarâra taĥammül ķılmamışdur didi

(2) (4084) Meşnevî

Ŧaķat-ı men z'in şabürî Ŧaķ şud

Vâķı'a-y men 'ibret-i 'uşşâķ şud

(4085) Meşnevî

Men zicân sîr âmedem ender firâķ

Zinde būden derfirâķ âmed nifâķ

Ey birâder- (3) ler şabürlikdan benüm Ŧaķatum Ŧaķ oldu ve şabra taĥammülüm ķalmadı benüm vâķı'am 'aşıķa 'ibret oldı ki 'aşıķlar benden 'ibret alurlar ve benüm ħâlüme ħayrân ķalurlar ben (4) firâķ içre cânümdan sîr geldüm ve rûĥ-ı revânümdan Ŧoydum ve uşandum firâķ-ı yârda zinde olmaķ ve şabr u ķarâr yok iken kendüyi şabr u taĥammüle muķayyed ķılmaķ (5) minvech nifâķ oldı

(4086) Meşnevî

Çend derd-i firķateş buķşed merâ

¹⁵³⁷ "Güzel hurileri sevmekten dolayı beni kim kınarsa, yanılır. Çünkü bunu bana Fettâh olan Rabbim verdi." Uzun, T. (2003). "El-Kasîdetu't-Tantarâniyye". *Bilimname* III, 200/3, s. 157.

Ser büber tã ‘aşk serbağşed merã

(4087) Meşnevî

Dîn-i men ez‘aşk zinde bûdenest

Zindegî z’în cãn u ser neng-i (6) menest

Niçe bir anuñ derdi ve firqati beni öldürür benüm başımı kes tã ‘aşk baña baş bağışlaya ve beni mağabbet-i yâr ihtiyâr eyleye benüm dîn ü mezhebüm ‘aşkdan (7) zinde olmağdur bu cãn ve bu serden zinde olmağluk benüm neng ü ‘arımdu ve dost yolında ölmek benüm nîkû kârımdur

(4088) Meşnevî

Tîğ hest ezcãn-ı ‘āşık (8) gerdrüb

Z’ân ki seyf üftād meğha’u’z-zünüb

(4089) Meşnevî

Çün ğubār-ı ten beşud mähem beğāft

Mäh-ı cãn-ı men hevã-yı şãf yãft

Varlık tîği ya’nî vücūd-ı (9) hağikî şemşîr-i ‘āşıkuñ cãnından ğubar-ı cismi sürürücidür zîrã ki seyf meğha’u’z-zünüb vâqîc oldu ya’nî bir kimsenüñ zünübı olsa seyfle katl (10) olinsa anuñ zünübünü seyf mağv idici olur pes tîğ-i mağabbet dağı ‘āşıkuñ ğubār-ı cismini rüy-ı cãnından süpürür ve anuñ zenb meşãbesinde olan (11) vücūdını mağv kılar çünkim ten ğubārı gide benüm mäh-ı cãnum tãbãn olur ve yüz gösterüb tülûc kılar benüm mäh-ı cãnum hevã-yı şãf bulur ve hicãb u niğãbdan (12) kurtılır kemã kîle

Beyt

Niğãb-ı çehre-yi cãn mişevved ğubār-ı tenem

Hoşã ki ez’în çehre-yi perde berfikenem¹⁵³⁸

¹⁵³⁸ “Beden tozum can yüzüme çekiyor perde, ne hoş olur o an ki yüzümden kaldırırsam perde.” Hafız-ı Şirazi, *Hafız Divanı*, C. 2, s. 795. [Metnin aslında “niğãb” yerine “hicãb” ifadesi geçmektedir.]

(4090) Meşnevî

Ömerhâ berṭabl-ı aşket ey şanem

İnne fimevtî(13) ḥayātî mîzenem

Niçe ‘Ömerler ey şanem senüñ ‘āşıkuñ ṭablı üzre *inne katlî ḥayātî*¹⁵³⁹ nevbetini ururdum [H433a] ya‘nî ey maḥbûb senüñ ‘aşk u maḥabbetüñ ṭablı (14) üzre benüm ḥayatım taḥkîk benüm katlümde dimek ḳavlini söylerüm ve ‘āşıkuñ yolında cān u başımı fedā eylemek için ṭururum

(4091) Meşnevî

Da‘vâ-yı mürgâbiyî(15) kerdest cān

Key ziṭfân-ı belâ dâred fiğân

Cān mürgâbligün da‘vâsını eylemişdür ṭufân-ı belâdan ḳaçan fiğân ṭutar ya‘nî şu ḳuşı ṭufândan (16) fiğân ṭutmaduğı gibi cān hem baṭ gibidür ṭufân-ı beladan fiğân ṭutmaz

(4092) Meşnevî

Baṭṭrâ z’işkesten-i keştî çî ğam

Keştîyeş berâb bes bâşed ḳadem

Baṭ (17) için keştînüñ şınmasından ne ğam anuñ keştîsi âb üzre ḳadem bes olur ya‘nî filmesel bir gemide baṭ olsa ol gemi şınmaḳdan aña ğam yoḳdur (18) anuñ gemisi âb üzre ḳadem ḳomak aña kifâyet eyler kezalik bir kimsenüñ cānı daḫı baṭşiret ola ve mürgâbiler gibi deryâ-yı ḥaḳîkatde âşinâluk ḳıla (19) cesed keştîsinüñ şınmasından aña ğam yoḳdur anuñ deryâ-yı ḥaḳîkatine ḳadem-i cānı ḳoması keştî olmak kifâyet eyler zîrâ ol anda bîkeştî-yi cism seyr (20) ü seyâḫat eyler

(4093) Meşnevî

Zinde z’în da‘vâ buved cān u tenem

Men ez’în da‘vâ-yı çigüne tenzenem

¹⁵³⁹ “Muhakkak benim hayatım benim katlimdedir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 13, s. 59.

(4094) Meşnevî

H'âb mîbînem velî derh'âb nî

Müdde'î hestem velî kezzâb (21) nî

Benüm cân u tenüm da'vâ-yı 'aşqdan zinde olur ve cân u teni 'aşq yolında defâ eylerüm dimekden hayât bulur ben bu da'vâdan pes bu güne (22) epsem olurum ve sükût kıılırum ne'am vâkı'a görürüm velî h'âbda degül müdde'îyüm velî kezzâb degül ya'nî eger sen dirseñ ki cism ü tensüz ben hoş (23) olurum ve deryâ-yı haķikatde seyr ü sefer kıılırum bunu sen vâkı'a mı görürsin yoħsa hemân mücerred bir kırı da'vâ mı kıılırsın bu su'âle cevâb virüb (24) dirüm ne'am rü'yâ görürüm ve 'âlem-i haķikati müşâhede kıılırum velîkin hâlet-i nevmde degül belki yakaza hâlinde ve zâhiren müdde'î olmuşam ve cân u başı (25) fedâ eylerüm hiç bâkim yokdur diyü da'vâ kıılmışam velîkin bu da'vâda kezzâb degilüm belki şadıķam

(4095) Meşnevî

Ger merâ şad bar tu gerden zenî

Hemçü şem'em berfürüzenem (26) rüşenî

(4096) Meşnevî

Âteş er ħarman begîred pîş ü pes

Şebrevânra ħarman-ı ân mâh bes

Eger benüm filmeşel sen yüz kerre boynımı urasın (27) ben şem' gibiyüm rüşenlügi ziyâde eylerüm ve fürüzende şu'ledâr olurum âteş eger ħarmanuñ pîş ü pesi tutsa ve anı bilkülliyye ihrâķ (28) itse şebrevânlara ol mâhuñ ħarmanı kifâyet eyler ya'nî âteş-i fenâ eger ħarman-ı vücûdı cümle yaksa ol mâh-ı haķikî ve maħbûb-ı ma'nevînüñ (29) ħarman-ı vücûdı 'aşıķa kâfidür

(4097) Meşnevî

Kerde Yūsufra nihân u muħtebî

Hîlet-i ihvân ziYa'ķüb-ı Nebî

(4198) *Meşnevî*

Hufye kerdendeş behîletsâziyî

Kerd âhir (30) *pîrehan gammâziyî*

(4199) *Meşnevî*

Ân dü güftendeş naşîhat dersemer

Ki mekun ihtâr hodrâ bihaber

(4100) *Meşnevî*

Hîn menih berrîşhâ-yı mâ nemek

Hîn mehûr in zehr-i berceldî (31) *vü şek*

Meşelâ Yüsufî nihân u muhtefî itmiş idi ihvānuñ hîlesi Ya'küb-ı Nebîden ya'nî anuñ birâderlerinüñ hîlesi Ya'küb-ı Nebîden anı nihân (32) u muhtefî kılmış idi hîletsâzluqla ve degâbâzluqla ol Yüsufî pederinden hafîh ü pinhân eylediler âhir anuñ pîrehânı gammâzlık kıldı ve anuñ vücūdından (33) haber viridi ol iki şehzâde çünkim birâder-i büzürgüvârlarından bu sözi işitdiler ve hikâyeye kılmakda aña naşîhat itdiler böyle diyü [H433b] ki haşarlardan kendüni (34) bihaber kılma âgâh ol bizüm yârelerimiz üzre nemek koma zinhâr bu zehri celâder ü şek üzre yeme zîrâ bu huşûşda öngüllük itmek ve tecellüd (35) kılmak münâsib degildür ve şek üzre yüz zehri içmek hem lâyıq degildür

(4101) *Meşnevî*

Cüz betedbîr-i yekî şeyh-i habîr

Çün revî çün nebûdet kalbî başîr

(4102) *Meşnevî*

Vây (36) *ân mürgî ki nârüyide per*

Berpered berevc ü üftâd derhaşar

Bir şeyh-i habîrün tedbîrinden gayrı çünkim saña bir kalb-i başar olmaya niçe gidersin (37) vâ y ol bir kuşa ki perri bitmemiş evc üzre uça ve haşara düşer ya'nî

eger ol şāh tarafına giderseñ bir ‘alīm ü ḥabīr olan şeyḫ-i kāmīlūñ (38) tedbīriyle git anuñ tedbīrinsüz gitme çünkim bir ḳalb-i baṣīr olmaya niçe ol cānibe gidersin ve mücerred kendüñe i‘timād idüb anuñ liḳāsına ḳaşd (39) u ‘azīmet idersin vāy ol bir ḳuşuñ ḥāline anuñ ḳanadları bitmemiş iken evc-i hevā üzre pervāz ḳaşd eyleye ol ḳuş lābüdd ḥaṭarlarā (40) düşer

(4103) Meṣnevī

‘Aḳl bāṣed merdrā bāl u perī

Çün nedāred ‘aḳl ‘aḳl-ı rehberī

Merdüñ bāl u perī ‘aḳl olur çünkim ‘aḳl bir rehberüñ ‘aḳlını ṭutmaya *rehberīde* (41) *yā* maṣdariyye olub çünkim ‘aḳl rehberlük ‘aḳlını ṭutmaya nisbī olub rehber mensüb olan ‘aḳlı ṭutmaya dimek hem vechdür ve tavzīḥ-i ma‘nā çünkim [P598b] (1) bir kimsenüñ ‘aḳlı rehberüñ ‘aḳlını ṭutmaya ve ḳılāvuzā mensüb olan ‘aḳla mālīk olmaya ol mürde bir rehberüñ ‘aḳlı bāl u per olur ve ol rehberüñ (2) ‘aḳlıyla ol merd maḳṣūd u murād cānibine pervāz ḳılır

(4104) Meṣnevī

Yā muṣaffer yā muṣaffercüy bāṣ

Yā nazārver yā nazārvercüy bāṣ

Yā mañşūr u muṣaffer ol yāḥūd muṣaffercüy (3) ol yā kendüñ nazār ver ol yā nazār verici ol ya‘nī bu yolda sālīk ikiden ḥālī olsa helāk olur yā muṣaffer ü mañşūr bir merd-i kāmīl olmaḳ (4) gerek veyāḥūd bir muṣaffer ü mañşūr olan ve zafer ü nuṣret viren merd-i kāmīli ṭaleb ḳılmaḳ gerek yā kendü nazār ṣāḥibi olmaḳ veyāḥūd bir nazār ṣāḥibi cüst (5) ü cü ḳılmaḳ gerek

(4105) Meṣnevī

Bīzimiftāḥ-ı ḥıred īn ḳar‘-ı bāb

Ezhevā bāṣed ne ezrūy-ı ṣavāb

(4106) Meṣnevī

‘Ālemī derdām mibīn ezhevā

V’ezcerāḥathā-yı hemreng-i devā

(6) Miftāḥ-ı huredsüz bu qar‘-ı bāb ya‘nī ‘aql miftāḥı olmayınca bu qapuyı kaḫmak hevādan olur şavāb yüzinden degül ya‘nī lābüdd bu ḫaḫīkat pādşāhınuñ (7) bābını daḫ eylemege yā ‘aql-ı kāmīl şāḫibi olmaḫ gerek veyā bir ‘āḫıl u ḫāmīli ele getirüb aña iktidā ḫılmaḫ gerek zīrā bīmiftāḥ-ı ‘aql bu qapuyı daḫ eylemege (8) vech-i şavāb degıldür belki hevā-yı nefsanīdendür sen bir ‘ālemi hevā-yı nefsanīden ötüri dāmda gör ve daḫı hemreng-i devā olan cerāḥatlardan (9) ya‘nī bu ‘ālemde çok zāhirī ‘ilāc u devā ve bāḫnī cerāḥat verā şey’ler vardur ve hevā-yı nefsanī daḫı hevā-yı rūḫānī şeklinde görinüb telebbüs (10) ḫılmışdur ve bu ‘ālem ḫalkınuñ ekseri hevā-yı nefsanīden ve hemreng-i devā olan emrāz-ı rūḫānīden dāmda ḫalmışlardır ve bir ḫaḫīkatşinās ‘āḫıl (11) daḫı mürāca‘at ḫılmamışlar ve aña [H434a] tābi‘ olub bu eşyā-yı müzevverenüñ ḫaḫīkatinden su‘āl ḫılmamışlardır pes bu hevā-yı nefsanī ve hemreng-i devā (12) olan cerāḥat-ı rūḫānī ne gūne olduğınıda bize tefhīm eylemeden ötüri bu beytleri meşel mevḫi‘inde īrād idüb buyururlar

(4107) Meşnevī

Mār istādest (13) bersīne çü merg

Derdeḫāneş behr-i şayd işgerf berg

(4108) Meşnevī

Derḫāşāyiş çün ḫaḫīşī ü bepāst

Mürğ pināred ki ü şāḫ-ı giyāst

(14) (4109) Meşnevī

Çün nişīned behr-i ḫur berrūy-ı berg

Derfütad ender dehān-ı mār u merg

Meşelā mār sīnesi üzre merg gibi ḫurmuş anuñ dehānında ḫuşı şayd eylemeden (15) ötüri ulu yapraḫ vardur ḫāşāyiş içre ol mār bir ḫaḫīş gibi bir pāy olmış ve ḫurmuşdur

kuş zann eyler ki ol mār şāh-ı giyādur çünkim hur- (16) dan öturi berg üzre otura ol ol h̄inde mār u mergüñ dehānına düşer pes bu nefsi emmārenüñ ve hevā-yı nefsanīnün tezvīrine ve (17) telebbüsine mişāl olur meşelā nefsi emmāre ve hevā-yı mekkāre şol bir mārā beñzer ki ağızına bir ‘azīm berg olmuş ve çok azıkları ve gıdaları cem‘ (18) kılmış ve haşāyiş içre bir haşīş gibi sīnesi üzre turmuş ve bir kuş anı görüb şāh-ı giyā şanmış ve gelüb anuñ ağızında (19) olan berg ü gıdāyı almağa kaçd kılmış hemāndem anuñ zehriyle zehirlenüb merg ü helāka düşmiş pes temyīz ve ‘irfānı olmayan ehl-i nefsi ve ehl-i (20) hevā ve ehl-i dūnyā ol bīhūş olan kuşa beñzer ve nefsi emmāre ve hevā-yı gaddāra ol haşāyiş içre pīçide olan ve telebbüs kılan mārā (21) beñzer ve bunlar ol nefsi emmāreye ve hevā-yı gaddāreye ta‘alluk kılan berg ü gıdāyı görüb anı kendülere azık şanub ol vāsıtayla anuñ ağızına (22) düşerler ve merg ü helāka giriftār olurlar ve bu huşūşda bir mişāl-i āher dahı başı idüb buyururlar

(4110) Meşnevī

Kerde timsāhī dehān-ı h̄ iş bāz

(23) Gird-i dendānhāş kirmān-ı derāz

(4111) Meşnevī

Ezbaqiyye-y hūr ki derdendāş mānd

Kirmhā rüyīd ü berdendān nişānd

(4112) Meşnevī

Mürğkān bīnend kirm ü kūtrā

Merc (24) pindārende ān tābütrā

(4113) Meşnevī

Çün dehān pür şud zimürğ ü nāgehān

Derkeşedşān u fūrū bended dehān

Misāl-i āḥer bir timsāḥ kendü dehānını güşāde (25) eylemiş anuñ dendānlarınıñ eṭrāfında uzun ḳurdçuğızlar vardur baḳiyye-yi ḥürdan ki anuñ dendānında ḳaldı ya‘nī ol timsāḥuñ yedügi (26) ğidānuñ baḳiyyesinden ki dendānlarınıñ dibinde ḳaldı ḳurdçuğızlar bitdi ve dendānı üzre ol ḳurdçuğızları getirüb ol timsāḥ (27) naşb itdi hevāda olan ḳuşçuğızlar ol timsāḥuñ ağızında olan kirm ü ḳütü görürler ve ol tābüt gibi olan timsāḥı mer‘ā ve (28) çerāgāḥ ḳann iderler ve anuñ ağızında olan ḳurdçuğızları kendülere ḳüt u ğidā ḳann eyleyüb gelüb anuñ ağızına ḳonarlar çünkim ḳuşlar- (29) dan anuñ dehānı pür ola ol timsāḥ nāgehān anları içerü çeker ve ağızını muḥkem bağlar pes bundan maḳşūd u ḥişşe ne olduğını beyān eylemege (30) şürü‘ idüb buyururlar

[H434b] (4114) *Meşnevī*

Īn cihān-ı pür zinuḳl u pür zinān

Çün dehān-ı bāz-ı ān timsāḥ dān

(4115) *Meşnevī*

Behr-i kirm ü tu‘me ey rüzīterāş

Ezfen-i timsāḥ-ı (31) dehr iymin mebāş

Pes bu nuḳldan ve nāndan ve ṭā‘amdan ve ḥü‘āndan pür olan cihānı ol timsāḥuñ açuḳ ağızı gibi bil ağızı açuḳ (32) timsāḥ gibi bil dinse daḥı cāyiz olur ol rüzīterāş olan kimse kirmden ve tu‘meden ötüri timsāḥ dehrüñ fenninden iymin olma *kirm-* (33) den murād bunda ṭu‘me ve ğidādur ve aña kirm ta‘bīr olunması timsāḥ münāsebetiyledür *rüzīterāş* bunda rızḳ kesb idi ma‘nāsınadur ya‘nī (34) ey rızḳ u ğidā kesb idici kimse bu cihānda olan ṭu‘me ve ğidādan ötüri ğāfil olub dehr timsāḥınıñ fenn ü ḥīlesinden iymin (35) olma

(4116) *Meşnevī*

Rūbeh üfted pehn ender zīr-i ḥāk

Berser-i ḥākeş ḥubüb-ı mekrnāk

(4117) *Meşnevî*

Tâ biyâyed zâğ-ı ğâfil sūy-ı ân

Pây-ı ü ğired bemekr ân mekrdân

(36) Ve bir meşel dağı budur meşelâ rübâh toprak altına gömilüb yaşşı düler ya'nî hîle idüb toprak altına girüb yaşşı olub yatur anuñ hâki (37) üzre mekrlü dâneler olur tâ ki zâğ-ı ğâfil anı göre ve anuñ cânına ol mekrdân olan rübâh filhâl ol ğurâbuñ ayağını (38) tuta va anı bu şan'atla şayd eyleye

(4118) *Meşnevî*

Şad hezârân mekr derhayvân çü hest

Çün buved mekr-i beşer k'ü mihterest

(4119) *Meşnevî*

Muşhafî berkef çü Zeynu'l-âbidîn

(39) *Hañcerî pürkahr ender âstîn*

(4120) *Meşnevî*

Güyedet handân ki ey mevlâ-yı men

Derdil-i ü Bâbilî pürsihr ü fen

(4121) *Meşnevî*

Zehr-i kâtil şüreteş şehdest ü şîr

(40) *Hîn merrev bîsohbet-i pîr-i habîr*

Çünkü hayvânâtda şad hezârân mekr vardur beşerüñ mekri niçe olur ki ol mihterdür ya'nî beşer ki hayvân kısmınuñ (41) mihter ü bihteridür çünkü andan dünter ve bî'aqlter hayvânlarda niçe yüz biñ mekr ü hîle mevcüd olıcağ bu cümle hayvândan bihter olan [P599a] (1) beşerde ne mertebe mekr ü hîle olmağ gerek sen bundan kıyâs eyle meşelâ beşerüñ mekr ü hîlesi bu güne olur ki elinde bir Muşhaf şüret zâhire- (2) si Zeynu'l-âbidîn gibi âlih ü müttakî ammâ yeñi içre pürkahr bir hañcer vardur ki seni öldürmek ister ve şüretâ saña gülerek dir ey benüm seyyidüm

(3) ve mevlām ammā anuñ göñlinde pürsihr ve pürfen bir çāh-ı Bābil vardur ve mekr ü h̄ile ile anuñ kalbi kıuyusı töludur anuñ bātını zehr-i k̄atil ve anuñ (4) şūreti ve lisānı şehd ü ş̄ir gibi ş̄ir̄in ve lez̄iz̄dür *elsinetuhum ahlā mine's-sukkeri ve kulubuhum kalbu'z-zi'āb*¹⁵⁴⁰ had̄is̄inüñ mefhūmına bunlar mazhar olmışlardır (5) āgāh ol p̄ir-i h̄ab̄ir̄üñ şöhbeti olmayınca ve saña ol p̄ir-i kāmīl icāzet virmeyince gitme ve anlarla muşāhābete meyl ü rağbet itme

(4122) Meşnevī

Cümle lezzāt-ı hevā mekrest (6) ü zerķ

Süz u tārīk̄ist gird-i nūr-ı berķ

(4123) Meşnevī

Berķ nūr-ı k̄uteh ü kizb ü mecāz

Gird-i ü zulmāt u rāh-ı tu derāz

(4124) Meşnevī

Nī benūreş nāme şāyed h̄ ānden

(7) Nī bemenzil esb tānī rānden

[H435a] Cümle lezzāt-ı cihān nefsü'l-emrde nazar olınsa mekr ü zerķdür nūr-ı berķüñ eṭrāfı süz u tārīklıkdür ya'ñ cümle lezzāt-ı (8) cihān hadd-i zātında mekr ü zerķ ve daḡı eṭrāfı süz u tārīklük olan nūr-ı berķ ise nūr-ı kūtāh ve kez̄b ü mecāzdır anuñ (9) eṭrāfı zulmāt ve senüñ yoluñ uzundur ne berķüñ nūrında nāme okumak lāyık ve kābil olur ne menzile esb sürmege kādır olursın (10) h̄ulāşa-yı kelām bu cihānuñ lezzatı şol berķ-i h̄at̄ıfa beñzer ki anuñ nūrı kūtāh ve rüşenālugı kez̄b ü mecāzdur ve anuñ eṭrāfı zulmātdur ve (11) senüñ yoluñ ise 'alem-i envāra dek katı uzundur pes ol berķ-i h̄at̄ıf gibi olan devlet-i dūnyā ve lezzāt-ı māfihānuñ şafā (12) ve ziyāsında ne nāme okumak kābil ve ne anuñla 'amel kılmak lāyık ve ne menzil ve

¹⁵⁴⁰ “Onların dilleri Şekerden tatlıdır, kalpleri ise kurtların kalbi gibidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 448. [Hadisin eleştirilen tarihleri olsa da hasen olduğu belirtilmiştir.]

mağşūda feres-i himmeti sürmek ve ol vāsıṭayla kendüyi mertebe-yi (13) rüşenāluga
irgürmege kâbildür

(4125) Meşnevî

Lîk cürm-i ân ki bâşî rehn-i berķ

Eztu rû ender keşed envâr-ı şark

(4126) Meşnevî

Mikeşâned mekr-i berķet bîdelîl

(14) Dermefâze-y muzlimî şeb mîl mîl

(4127) Meşnevî

Derkuh üftî gâh u dercüy üftî

Geh bedîn sū geh bedân sūy üftî

Lîkin sen rehn-i berķ olasın (15) ya‘nî berķ-i ḥâṭıf gibi olan lezzât-ı dünyāya merhûn
olasın ve rağbet kılasın anuñ cürmi ve cezâsı senden envâr-ı şark yüzünü çeker ya‘nî
(16) ḥurşîd-i ḥakîkî ve nûr-ı ilâhî senden yüzünü seyr eyler mekr-i berķ bîdelîl çeker
ya‘nî mânend-i berķ-i ḥâṭıf olan lezzât-ı ‘âcilesini bîdelîl (17) ve bîmürşid muzlim
olan mefâzeye mîl çeker ki bu dünyâ mefâze-yi muzlim gibidür ve bunda olan devlet
ü lezzet berķ-i ḥâṭıf gibidür sen ki (18) bîdelîl ve bîmürşid olasın bu devlet ü lezzet
seni mefâze-yi muzlim tarafına çeker mîl mîl çeker andan soñra gâh tağa düşersin
ve gâh cūya (19) gâh bu cānibe ve gâh o cānibe düşersin tağdan murād ‘akabe ve
cūydan murād ḥaṭâ ve ma‘şiyet olur nitekim bir kimse geceyle nûr-ı berķle yolunu
(20) görürüm diyü bir muzlim beyâbâna gitse ol muzlim olan beyâbânda gâh tağa ve
gâh çaya düşer kezalik bir kimse daḥı bu muzlim olan dünyâ mefâzesinde bunuñ (21)
devlet ü lezzeti berķine aldanub bilâdelîl meyl itse ve gitdükçe ileri gitse gâh
‘akabelere düşüb başına felâketler gelür ve gâh cūy-ı ḥaṭâ ve zellete düşüb (22)
âğuşte olur ve gâh bu dünyâ cānibine ve gâh âḥiret cānibine düşer ve gâh nefis
tarafına ve gâhî rûḥ tarafına düşer velḥâşıl düşüb sürçmeden ve (23) mütereddid

olmadan ve niçe belälara giriftär gelmeden hâlî olmaz ve menzil ü maqşüdda dahı
yol bulmaz

(4128) Meşnevî

Ĥod nebîni tu delîl ey rāhcü

V'er bebîni rü begerdāni⁽²⁴⁾ ez'ü

(4129) Meşnevî

Ki sefer kerdem der'in reh şaşt mîl

Mer merā gümrāh güyed in delîl

(4130) Meşnevî

Ger zenem men güş süy-i ān şigift

Z'emr-i ürā hem ziser bāyed girift

(25) Ey rāhcü Ĥod sen delîl ve mürşidi göremezsın ve eger göresın andan yüzüni döndürürsın ya'nî ey rāh-ı ĤaĤĤ müştehā-yı nefsi üzre taleb (26) idici rāh-ı ĤaĤĤa bu berĤ-i ĤaĤıf gibi olan lezzāt-ı dünyāviyye vāsıtasıyla gidici kimse [H435b] Ĥod bu yolda delîl ve hādî kimdür illā sen anı göremezsın (27) ve sāniyen eger sen anı görürseñ andan yüz döndürüb i'rāz kılırsın böyle diyü ki ben bu yolda ya'nî rāh-ı Ĥudā ve ĤarîĤ-i evliyāda altmış mîl (28) sefer itdüm ve niçe yıl seyr ü sülük idüb ilerü gitdüm bu delîl ü mürşid ise baña dāll u gümrāhdur dir eger ben ol 'acîb olan delîlüñ cānibine (29) ĤulaĤ Ĥoyam ve anuñ kelāmını istimā' eyleyem anuñ hem başından ĤutmaĤ gerek ve aña yeñiden bî'at itmek gerek

(4131) Meşnevî

Men der'in⁽³⁰⁾ reh 'ömr-i Ĥod kerdem girev

Her Ĥi bādābād ey Ĥ'āce birev

Ben bu yolda kendü 'ömrümi girev itdüm her Ĥi bādābād ey Ĥ'āce yürü dirsın ya'nî eger bir delîl (31) ve mürşid-i celîl olan kimse saña gel berü baña iĤtidā eyle saña ĤarîĤ-i ĤaĤĤı göstereyüm dise sen aña ey Ĥ'āce bu ĤarîĤ-i İlāhîde kendü 'ömrümi

rehin (32) kodum ve bu kadar ketb ü risâyil okudum ve fülân şeyhe ve fülân efendîye vâşıl oldum ve niçe yıllar anlara hîdmet kıldum her ne olursa olsun yûri (33) sen kendüñi gör dersen ve saña delîl olayum dinse yâ lisân-ı hâlî ve yâ zebân-ı maķâlî bu gûne ne cevâb virürsin

(4132) Meşnevî

Râh kerdî lîk derzân çü berķ

(34) *‘Aşr-ı ân reh kun pey-i vahyî çü şark*

Ne‘am yol eyledüñ lâkin berķ gibi olan zanda bu râhuñ ‘aşrını şark gibi olan vahyüñ ardınca eyle (35) gör saña ne hâşıl olur ya‘nî ey ehl-i pendâr egerçi tarîķ-i Hakkâ zâhib olduñ ve râh-ı evliyâya sülûk kılduñ velîkin berķ gibi olan zann u kıyyâs- (36) da sülûk kılduñ ol zann u pendârla râh-ı Hakkâ sâlik olduñ miķdâruñ ‘aşrını güneş gibi olan vahy-i ilâhî ve ilhâm-ı Rabbânî ardınca (37) eyle gör ol sülûkdan ne kadar behre bulursın ve ne kadar menzil olursın ve ne meretebe teraķķî kılırsın ve ne meretebe-yi haķîķayi niçe görürsin

(4133) Meşnevî

Zannu lâyüġnî mine'l-Haķ (38) ħ ħāndeyî

V'ezcünân berķî zişarkî mândeyî

*İnne'z-zanne lâyüġnî mine'l-Haķ*¹⁵⁴¹ âyetini okumuşsın ve ancılayın bir berķden ötüri bir şarkdan ķalmış- (39) sın bu âyet sûre-yi Yûnusda ve sûre-yi Necmeddür ve bu âyetlerüñ tefsîri cild-i evvelde *derbeyân-ı ân ki ħâl-i ħod pürsitân* sürhında mürür eylemişdür (40) anda taleb olına ya‘nî ey tarîķ-i Hakkâ mücerred zann u kıyyâsla sâlik olan ve ketb ü resâyilden istihrâc eyledüġi ma‘ânî ve mesâ'il vâşıta- (41) sıyla râh-ı Hakkâ sülûk ve ‘azîmet kılan kimse sen zann-ı haķîķatden bir şey ignâ ve ifâde eylemez didüġini Haķ Te‘âlânuñ okumuşsın ol berķ [P599b] (1) olan zann u pendârdan ötüri şark-ı ilâhîden girü ķalmış ve nûr-ı Rabbânîden bîbehre olmuşsın

¹⁵⁴¹ “Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez.” (Necm 53/28), (Yûnus 10/36)

(4134) *Meşnevî*

Hîn derâder keşti-yi mâ ey nijend

Yâ tu ân keştî bâyin keştî(2) bebend

(4135) *Meşnevî*

Güyed ü çün terk gîrem gîrudâr

Çün revem men derţufeylet kûrvâr

Mürşid olanlar ve tarîk-i Hakkâ hidâyet kılanlar zann u pendârla tarîk-i Hakkâ (3) sâlik olan saña dir ey nijend ü köhne âgâh ol bizüm keştîmüze gel ya'nî bizüm hizmetimüze ve irâdetimüze dâhil ol yâhūd ol senün keştîni bu keştî- (4) ye bağla tâ ben seni [H436a] yedegüme alam ve bu diyârda saña kılâvuz olam ya'nî kendü başka başuña re'is olmağı ve bir niçe kimseleri kendü mütâba'atuñ keştîsini koyub (5) anlara bu yolda kılâvuzluk kılmağı koyub bilkülliyye kendüni tevâbı'uyla bile baña rabţ eyle ve kendü tedbîrünü ve bildüğüni terk eyle ve baña muţî' ve münkâd ol (6) yâ ben saña kâyid olam ve kılâvuzluk kılam ve maqşûda seni irgürem dir ol mu'ceb ve ĥodbîn böyle diyen şâhib-i yakîne dir ben bu dâr u gîri niçe terk (7) eyleyem senün tufeylünde kûrvâr ben niçe giderüm ya'nî ol kendü zann u pendârına mağrûr olan böyle diyen mürşide yâ lisân-ı hâlle veyâ zebân-ı maqâlle (8) dir benüm bu kadar mürîdüm ve muĥibbüm vardur ve bu kadar şâkirdlerüm ve müstefîdüm vardur ben bunlar miyânında bu kadar dâr u gîr şâhibiyüm bu kadar dâr u gîri (9) ve feyz ü baştı koyub saña tab'iyyetle kör gibi niçe giderüm ben bu yolu bilmez miyüm ve bu tarîkî görmez miyüm kitâblarda şöyle yazımışlar ve muqaddem gelen 'âlimler (10) ve mürşidler hem böyle dimişler ben saña taqlîd eylemeden anlara bildüğim üzre taqlîd eylemek yegdür dir

(4136) *Meşnevî*

Kûr-ı bârehber bih eztenhâ yakîn

Z'ân yekî(11) nengest ü şad nengest ez'în

(4137) *Meşnevî*

Mîgürîzî ezpeşe derejdehâ

Mîgürîzî eznemî derbahrhâ

(4138) *Meşnevî*

Mîgürîzî ezcefâhâ-yı peder

Dermiyân-ı lûtiyân u (12) şûr u şer

Kör rehberle gitmek tenhâ gitmekden bîşek yegrekdür andan bir neng vardır ve bundan yüz neng ü ‘ār vardır ya‘nî körüñ bir rehber ve (13) kāyidle yola gitmesinde ancak bir neng ü ‘ār vardır şu kadaruña bağa fülân kimse a‘mâ ancak ve fülân kimse aña rehber olup yolda yider dirler ammâ kör tenhâ (14) gitse yâ bir nâpâk çukûra düşer veyâhüd bir habîs yere uğrayub libâsını habîs ü mülevves eyler ve bunuñ gibi niçe yüz neng ü ‘ār lâhaq (15) olıcaq ve teşnî‘ ve şenâr gelecek yerlere düşmeden hâlî olmaz pes ‘alâkülli hâl kör tenhâ gitmeden ve ‘aşâya ittikâ idüb anuñla istidlâl itmeden (16) rehberle gitmek evlâ olur pes bîbaşîret olan kördillere dağı bir başîr ve habîr olan rehberle yola gitmek enfa‘ ve evlâ gelür ammâ eger zann u kıyâsı ‘aşâsına (17) ittikâ eyleyüb anuñla istidlâl iderüm ve böyle kendü bildüğim üzre giderüm rehberle iktidâ eylemekden baña ‘ār gelür dise beherhâl düşmekden ve (18) sürçmekden hâlî olmaz ve bu yolda muhâvvif ü mehâlüñ ve mezâlik-ı aqdâm ve medâhiz-ı efhâm katı çokdur anlardan birine giriftâr olmadan necât bulmaz (19) ey kördil mürşide iktidâ eylemekden saña ‘ār gelüb başka başuña bu yola gitmenüñ ve andan firâr itmenüñ zararı filmeşel aña beñzer ki sen (20) peşşenüñ elemine taḥammül itmeyüb ejderhâ cānibine kaçarsın ve dağı bir nemden baḥrlere kaçarsın ma‘lûmundur ki baḥrlereñ cefâsına taḥammül eylemeden bir nemüñ (21) ezâsına taḥammül eylemek ve ejderhānuñ ālāmına şabr kılmak her vechle eshel ü esyerdür meşelâ sen pederüñ cefâlarından (22) şûr u şerr ma‘deni olan lûṭiler miyânına kaçarsın ya‘nî senüñ mişâlüñ şol bir oğlana beñzer ki bābâsı aña terbiye eylemek

içün ve edeb öğretmek- (23) den ötüri bir miqdār cefā itse dir ki ben bābāmuñ cefāsına [H436b] taḥammül eylemege ne lāzımdur baña bu kadar ri‘āyetler ve maḥabbetler eyler ‘āşıklar vardur anlaruñ (24) miyānında olsam ḥod baña rāḥatdur diyüb şerr ü şūr maḥalli olan bu lūṭiler ortasına kaçar ma‘lūmdur ki o lūṭileruñ aña ri‘āyeti neden ötüridür (25) ve anlaruñ içinde vardukdan soñra anlar aña ne işlerler ve pederuñ cefası hem kendü oğlına neden ötüridür pes ḥayrū'l-ebeveyn olan üstāduñ cefası (26) sāyir nāsuñ ri‘āyet ve vefāsından enfa‘ ve evlādur zinhār mürīd ü mu‘allimüñ taḥt-ı yedinde olmadan kaçma ve anuñ cefāsından kaçub (27) sāyir nāsuñ maḥdūm ve mükerreremi olmağa meyl itme ve bunu koyub o cānibe gitme ve illā senüñ ḥālüñ lūṭiler miyānına düşen oğlanuñ ḥāline (28) döner

(4139) Meşnevī

Mīgürīzī hemçü Yūsuf z'enduhī

Tā zinerta‘ nel‘ab üftī derçehī

(4140) Meşnevī

Derçeh üftī z'īn teferrüc hemçü ü

Mer turā līk ān ‘ināyet yār kū

(4141) Meşnevī

Ger nebūdī(29) ān befermān-ı peder

Berneyāverdī ziçeh tā ḥaşr ser

(4142) Meşnevī

Ān peder behr-i dil-i ü izn dād

Güft çün ĩnest meylet ḥayr bād

Ey zann ve ‘aqlına i‘timād (30) kılan ve her yüze güleni kendüsine dost bilen kimse Yūsuf gibi bir enduh u ḡamdan kaçarsın tā sen nerta‘ ve nel‘abdan çāha düşersin nitekim (31) Yūsufuñ kardāşları Ḥazret-i Ya‘qūba geldiler ve aña *ersilhu me‘anā*

*ğaden yerta' ve yel'ab*¹⁵⁴² diyüb Yūsufi kendüleriyle şahrā seyrine gitmege t̄alib oldılar (32) H̄azret-i Ya'kūb anlara icāzet virmedükde Yūsufa tenhāda firīb ve h̄ud'a idüb gel pederüñ yanına bir h̄ane içre niçe bir oturursın varalum (33) şahrālarda ve bāğlarda yiyelüm ve içelüm ve gülelüm ve oynayalum didiler H̄azret-i Yūsuf tağūliyyet h̄asebiyle ve şabāvet muḳtezāsıyla anlara meyl kıldı (34) 'āḳıbet çāha düşüb başına bu kadar belālar ve felāketler geldi ve bu āyetüñ tefsīr-i cild-i şālīde *refṫīn-i h̄āce beda'vet-i rūstāyī* beyānında (35) mürūr kılmışdur anda t̄aleb olına pes sen daḫı ey t̄arīkat t̄ıflı ḫayrū'l-ebeveyn olan üstāduñ ve mürşidüñ yanından Yūsuf gibi ihvānuñ (36) şeklinde olan kimselerüñ nerta' ve nel'ab dimesine aldanur iseñ ve anlara meyl kılub mürebbī olan pederüñi ḳor iseñ 'āḳıbet anlar seni (37) çāh-ı miḫnet ve ḫalālete atarlar ve sen daḫı bu teferrüc ü seyrden ol Yūsuf gibi çāh-ı miḫnet ü belāya düşersin l̄ikin saña ol 'ināyet yār olmaḳ (38) ḳanı ki aña 'ināyet-i ilāhī yār olub çāhdan ḫalāş kılub 'āḳıbet 'azīz-i Mışr oldı eger anuñ ḳardāşlarıyla seyre gitmesi ve bābāsınuñ (39) şoḫbetini terk itmesi pederinüñ fermāniyla olmayaydı belki pederinüñ rızāsı ve izni olmadın kendüsi ḳardāşlarına uyub çıkub bile gideydi (40) tā ḫaşre dek ol ḳuyudan baş yukaru getürmeyeydi belki yevm-i ḳiyāmete dek anuñ dibinde ḳalaydı ammā kendü pederinüñ ol ḳadar izn (41) ü icāzeti olmaḳla ve anuñ ardınca ḫayr du'ā kılmakla ol ḳuyudan ḫalāş oldı ve mülk-i Mışra şāh olmaḳ mertebesini buldı çünkim ol Ya'kūb [P600a] (1) Yusuf H̄azretlerinüñ kendü birāderlerlerine meyli olduğunu gördi ve kendü şoḫbetinden münḳabz [H437a] olduğunu müşāhede kıldı anuñ göñlinden ötüri ol pederi (2) aña izn virdi ve didi çünkim senüñ meylüñ budur ḫayr ola ve illā eger H̄azret-i Ya'kūba ḳalaydı aşlā anuñ göñlinde Yūsufuñ yabana gitdüğine izn ü icāzet (3) virmek yok idi pes bir mürşidüñ şoḫbetinde ve taḫt-ı terbiyyetinde olan mürīd daḫı eger şeyḫinden icāzet olmadın giderse aşlā çāh-ı ḫalāletden ve girdāb-ı (4) miḫnetden ḫaşr olıncaya dek

¹⁵⁴² “Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin (içsin), oynasın.” (Yūsuf 12/12)

ḥalāş olamaz ve eger kendü ihvānı şeklinde olanlara uyub anlaruñ nerta' u nel'ab dimesine aldanub şeyḥinden icāzet (5) isteyüb ol daḥı ma'alkerāhe icāzet virürse ḥayr du'ā kıılursa yine çāh-ı miḥnet ü felākete düşmeden ḥālī olmaz velīkin yabanda kıalmaz bir (6) gün gelüb sa'ādet mertebesine irer ve āḥir anuñ ḥayr du'āsı bir kātible necāt bulub maqşūda vāşıl olur

(4143) Meşnevī

Her ḍarīrī k'eMesīhī ser keşed

Ū Cühūdāne(7) bemāned ezreşed

(4144) Meşnevī

Ḳābil-i ḍav būd egerçi kūr būd

Şud ez'īn i'rāz ū kūr u kebūd

Her bir ḍarīr ki bir Mesīḥden ser çeke ol Cühūdlar gibi reşedden girü (8) kıalur nitekim Cühūdlar Ḥazret-i 'İsādan baş çeküb i'rāz kııldılar pes ṭođrı yoldan girü kıaldılar kezalık her kördil ki kendü 'aşırında olan bir 'İsā- (9) meşreb ve ḥayātbaşş olan nīkū mezheb-i 'azīzden serkeş ola ve i'rāz kııla ol hem Cühūdlar gibi ṭođrı yoldan girü kıalur ve bu bīnā-yı dil olmadan (10) maḥrūm olur egerçi kördil ise de kıābil-i ḍav idi zīrā 'İsādem olan 'azīzler körleri bīnā eylemege biiznillāḥ kıādirlerdür ve her bībaşīret olan (11) kimsenüñ bir üstāda geldükde başīret şāḥibi olmak şānındandır ammā bu i'rāz ol kördil kūr u kebūd oldu ve ḥabīs ü nāpāk (12) kıaldı ve nef' ü fāyide bulmayub ṭarīķ-i Ḥaķķı görmeden ve ḥaķīķate nazar irgürmeden maḥrūm oldu

(4145) Meşnevī

Gūyedeş 'İsā bezen dermen dü dest

Ey 'amī(13) kuḥl-ı 'azīzī bāmenest

(4146) Meşnevī

Ezmen er kūrī beyābī rüşeni

Berķamiř-i Yūsuf-ı cān mīzenī

(4147) Meşnevī

Kār u bārī k'it resed ba'd-ı şikest

Ender'ān iķbāl⁽¹⁴⁾ ü minhāc-ı rehest

(4148) Meşnevī

Kār u bārī k'ān nedāred pā vü ser

Terk kun hey pīr ħar ey pīr-i ħar

İsā ol köre dir baña iki el ur ey 'amī kuĥl-ı 'azīz benimledür (15) ya'nī İsāmeşreb olan 'azīzler körden olan bībaşiretlere dirler ey a'mā 'azīzlük kuĥlı benümle biledür iki elüni baña ur ve baña muĥkem ta'alluķ kıl eger (16) kör iseñ benden rüşenāluk bulursın Yūsuf-ı cānuñ ķamiři üzre urursın ki cān Yūsufına benüm vücüdım pīrāhen gibi vāķi'c olmuşdur (17) ve anuñ rāyiĥa-yı ŧayyibesi benüm pīrāhen-i vücüdıma te'sīr kılmışdur her kim aña mānend-i Ya'ķüb 'āşık ise anuñ rāyiĥasını benden almış ve benüm pīrāhen-i (18) vücüdımda bulmuşdur şol bir kār u bār ki saña ba'delinkisār gelür ve faķr u fenādan soñra ĥāşıl olur ol kār u bārda iķbāl u minhāc-ı rāh var- (19) dur ki sālīke nāfi'c olan kār u bār ol ba'delfaķr velinkisār ĥāşıl olan kār u bārdur [H437b] ammā şol bir kār u bārıña pā vü ser ŧutmaz ve insāna (20) ol kār u bār ebedī nef' ü fāyide itmez anı terk eyle hey pīr şatun al ey pīr-i ħar ya'nī ol pā vü ser ŧutmayan ve ebedī saña nef'c itmeyen kār u bārı (21) ey pīr-i ħar terk eyle ve ĥāzır ve āgāh olub bu pīr-i kāmili ĥırīdār ol tā andan hidāyet bulasın ve maķşūda vāşıl olasın

(4149) Meşnevī

Ġayr-ı pīr üstād⁽²²⁾ u serleşker mebād

Pīr-i gerdün nī velī pīr-i reşād

(4150) Meşnevī

Derzamān ħün pīrrā şud zırdest

Rüşenāyī dīd ān zulmetperest

(4151) Meşnevî

Şart teslîmest (23) ne kâr-ı derâz

Sûd nebved derdalâlet türk ü tâz

Pîrden gayrı üstâd u serleşker olmasın pîr-i gerdün degül velî pîr-i reşâd ya'nî üstâd-ı sâlikîn (24) ve serleşker-i tâlibîn olursa hemân pîr olsun ve maşşûd ol pîrden pîr-i gerdün degildür ki saçı ve şakalı ağarmış sâlḥürde bir koca ola (25) velîkin ol pîrden maşşûd pîr-i reşâd ve ehl-i sedâd olan 'arif billâh bir şeyḥ-i kâmidür eger şakalı siyâh ise de senn ü sâlde tâze cüvân (26) ise de bir tâlib çünkim filḥâl pîr-i kâmilüñ zîr-i destinde oldı ve anuñ ḥükmi ve murâdı üzre 'amel kıldı ol zulmetperest rüşenâluk gördi (27) ve kendüsini dîdeverler ve şâhib-i nazarlar mertebesine irgürdi ammâ maşşûd hemân bir pîr-i kâmile vâşıl olmaḥ ve aña bî'at kılmak degildür şart-ı aşl teslîm- (28) dür kâr-ı derâz degül ḍalâletde türk ü tâz kılmak sûd olmaz ya'nî pîr-i kâmile vâşıl olmaḥ da ve aña iktidâ kılmak da kendü bildügiñ üzre uzun (29) uzun kârlar ve 'ameller kılmak şart-ı tarîkat degildür zîrâ her ne kim sen kendü bildügiñ üzre kâr u 'amel kılırsın ol filḥaḳîka ḍalâletdür ḍalâletinde (30) ise tek ü pû kılmak sâlike nâfi' olmaz belki şart-ı tarîkat pîr-i kâmile kendüni teslîm kılmakdur ve teslîimde *kelmeyyiti beyne yedeyi'l-gassâ*⁵⁴³ olmaḥdur (31) cümle bildügiñ terk eyledükden soñra ol saña her ne öğrederse anı bilmek gerek ve anuñ buyurduḡı üzre 'amel kılmak gerek ve eger bir şeyḥi (32) ihtiyâr eyleseñ ve anuñ didügiñi koyub niçe yıllar kendü bildügiñ üzre 'amel kılsañ aşlâ andan nef' bulamazsın zîrâ şart bulmayınca (33) meşrûḥ hem bulmaz pes hemân mürîde lâzım olan teslîm ü irâdetdür

(4152) Meşnevî

Men necüyem ba'd ez'în râh-ı eşîr

Pîr üyem pîr cüyem pîr pîr

⁵⁴³ "Ölü yıkayıcısının elindek ölü gibi."

(4153) *Meşnevî*

Pîr bâşed nerdbân-ı (34) âsmân

Tîr perrân ezki gerded ezkemân

Ben bundan şoñra eşîr yolunu istemezem ya‘nî pîrûñ ‘azm-i şânını bildükden ve anuñ baña lâzım olmasına ‘âlim olduğdan (35) şoñra kendü ‘ilmine ve hünerine i‘timâd idüb andan kaç‘-ı nażar kılañ yolunu istemezem ve bu âsmânuñ seyr ü temâşasına taleb ü rağbet olmazam ve rif‘at-i maķāma (36) ve ‘ulüvv-i mekâna hem meyl ü teveccüh kılmazam belki pîr isterüm pîr isterüm pîr pîr ya‘nî hemân ben bir pîr-i kâmil ve şeyh-i vâşıl isterüm mü‘ekkid ü muķarr benüm istedüğim (37) hemân pîr-i rüşen-i zamîrdür bu beyt *vemâ liye lâa‘budullezî feţaranî ve ileyhi turce‘ün*¹⁵⁴⁴ kabîlinden olur hadd-i zâtında nerdbân-ı âsmân ve sullem-i ‘ulüvv-i mekân pîr olur (38) tîr kimden perrân olur kemândan perrân olur ya‘nî t̄alibüñ vücudı tîr gibidür tîr kemânda perrân olduğu gibi t̄alib dañı pîrûñ himmetiyle perrân (39) olur ve ve maķşûda vuşûl bulur ve anuñ himmet-i ‘âliyesiyle evc-i a‘lâya pervâz kılar ve mürtefi‘ olur

(4154) *Meşnevî*

Nî z’İbrâhîm Nemrûd-ı girân

Kerd bâkerkes (40) sefer berâsmân

(4155) *Meşnevî*

Ezhevâ şud sūy-ı bālâ ü besî

Lîk bergerdün neperred kerkesî

(4156) *Meşnevî*

Güfteş İbrâhîm ey merd-i sefer

[H438a] *Ger keset men bâşem ĩnet (41) ĥübter*

(4157) *Meşnevî*

¹⁵⁴⁴ “Bana ne olmuş ki, beni yaratana ibadet etmeyecekmişim! Hâlbuki, hepiniz O’na döndürüleceksiniz.” (Yâsîn 36/22)

Çün zimen sâzi bebâlâ nerdbân

Bîperîden berrevî berâsmân

Nemrûd-ı girân Hâzret-i İbrâhîm Halîlü'r-Raḥmândan kerkesle âsmân [P600b] (1) cānibine sefer itmedi mi ḥarf-ı nefy kerd lafzına maşrûf olur ya'nî Nemrûd-ı şâķil İbrâhîm Halîl Hâzretlerinden ötüri âsmân cānibine kerkesler vâsıtasıyla sefer itdi hevâdan bālâ ve (2) 'âlem-i a'lâ cānibine o Nemrûd çokluk gitdi lîkin bir kerkes gerdün üzre uçmaz ve menzile-yi seḥâbdan ileri geçmez Nemrûduñ kerkesler vâsıtasıyla âsmân cānibine çıkması ve âsmân (3) cānibine oķ atmasınuñ kışşası yedinci defterüñ evvel sürḥında *ger küş-i ḥammâl u ḳattâleş baķî* beytinüñ şerḥinde mezkûr u meşṫur olmuşdur anda ṫaleb olına (4) İbrâhîm Hâzretleri 'aleyhisselâm ol Nemrûda dimiş ey merd-i sefer senüñ kerkesüñ ben olam bu saña ḥübterdür ya'nî âsmân cānibine senüñ 'urûc eylemeñe vâsıta (5) vü âlet ben olam benüm irşâdum ve terbiyyetümle 'urûc eyle bu saña kerkeslerden niçe vechler nâfi'ter ve ḥübterdür didi ya'nî âsmân-ı bālâya ve maķâm-ı a'lâya neden nerdbân düze- (6) sin uçmaķsız âsmân cānibine gidersin ya'nî ben ki saña mânend-i nerdbân olam ve seni dereceden dereceye teraķķî eylemege irşâd kılam ve senüñ 'aķluñ ve rûḥuñ (7) beni 'urûc u şu'ûda âlet ü ittiḥâz ide lâbüdd perr ü bâlsüz ve zâhiren pervâz kıлмаķsız âsmân cānibine senüñ 'aķl u rûḥuñ pervâz eylerdi

(4158) Meşnevî

Ân çünân ki mîreved(8) ki ğarb u şarķ

Bîzizâd u râḥile dil hemçü berķ

(4159) Meşnevî

Ân çünân ki mîreved şeb z'îġtirâb

Ḥiss-i merdüm şehrhâ dervâkt-i ḥ'âb

(4160) Meşnevî

Ân çünân ki 'ârif(9) ezrâh-ı nihân

Hoş nişeste mîreved derşad cihân

Ve bu didüğüm gitmek ve sefer itmek şuverî ve cismânî degildir belki sefer filvağandır ancılayın (10) ki gönül berk gibi zârdan ve râhileden bir nesne olmadın garb u şarka dek gider ve mağrib ü maşrikuñ mabeynini bir lahzada ‘alelfevr seyr ider ve bu ‘urüc-ı (11) ma‘nevî ve sefer-i rûhânîniñ bir âher mişâli dağı ancılayındur ki giceyle merdleruñ hissi bedenlerinden iğtirâb eylemek cihetinden vaqt-i h’übda şehirlere (12) gider ve niçe yüz yıllık menâzili ve mesâkeni seyr ider ve bu vağanda sefer-i rûhânî eylemek ancılayındur ki ‘arif billâh olan kimse râh-ı nihânda hoş otur- (13) miş yüz cihâna gider ve anuñ cesed-i şerîfi bir yerde sâkin iken kalb ü rûhı ve ‘âlem-i ervâhı ve ‘âlem-i ceberûtı ve lâhûtı ve ‘âlem-i mişâlî ve ‘âlem-i nâsûtî (14) ve bunlar emşâli olan niçe ‘avâlemi dağı seyr ider nitekim bu seferuñ aqsâmını **Ṭarîkatnâmede** bâb-ı seferde zıkr eylemişdür anda taleb olına

(4161) Meşnevî

Ger nedâdesteş (15) çünîn reftâr dest

În haberhâ z’ân velâyet ezkiyest

(4162) Meşnevî

În haberhâ v’în rivâyât-ı muhıkk

Şad hezârân pîr bervey müttefik

(4163) Meşnevî

Yek hilâfî nî miyân-ı (16) îñ ‘uyûn

Ân çünân ki hest der‘ilm-i zunûn

Eger buncılayın reftâr ol ‘arif el virmeyeydi ya‘nî ‘arif olan kimseye eger ‘âlem-i bâtına gitmek (17) ve bu güne seyr ü sefer itmek el virmeyeydi ol vilâyet-i ma‘nevîden ‘arif ki bu haberleri virür kimdendür bu muhıkk olan haberler ve rivâyetler ki ‘arif ‘âlem-i (18) bâtından naql eyler şad hezârân pîr bunuñ üzerine müttefikdür ve cemî‘-i enbiyâ vü evliyâ ‘arifüñ ‘âlem-i bâtından virdüğü [H438b]

haberler ve rivāyetler üzre (19) bālā-yı cimāc şāhīdler ve şehādetde müttehidlerdür bu ‘uyūnuñ miyānında ašlā bir hīlāf yoǵdur ancılayın ki ‘ilm-i zunūnda vardur ya‘nī ol çeşmelerden ki ‘ārif (20) bize haber virür cemīc-i pīrler anuñ üzerine müttefiklerdür ašlā bunlaruñ miyānında bir hīlāf yoǵdur ki birinüñ haber virdüğine bir āheri bu bātıldur dimez (21) nitekim cemīc-i enbiyā ‘ālem-i bātından her ne haber virdülse biri birlerini muşaddıǵ oldılar ve evliyā daǵı enbiyāya taşdıǵ idüb hep cümlesi anlaruñ haber virdüğü (22) üzre ittifāǵ kıldılar ammā ‘ālem-i zunūn böyle degildür birinüñ haber virdüğine bir ehl-i zann ibtāl u tekzīb eyler pes ‘ilm-i zunūn miyānında hīlāf çoǵdur (23) ammā ehl-i yaǵın miyānında ašlā hīlāf yoǵdur

(4164) Meşnevī

Ān taḥarrī āmed ender leyl-i tār

V’īn ḥuzūr-ı Ka’be vü vaş-ı nehār

Ol taḥarrī leyl-i tārda geldi ve bu Ka’be- (24) nüñ ḥuzūrı ve nehāruñ vaşıdır ya‘nī ol ‘ilm-i zunūñ filmeşel leyl-i tārda kıbleyi taḥarrī eylemege geldi müteḥarrī olanlar şeb-i zulmānīde niçe iḥtilāf (25) üzre olurlarsa ‘ilm-i zunūn şāhibleri daǵı anlar gibi iḥtilāf üzre olurlar ve her biri kendü zann-ı ğālibi üzre bir cānibe kıble düyü teveccüh kııurlar ve bu ‘ilm-i (26) ‘uyūn filmeşel ḥuzūr-ı Ka’be ve vaş-ı nehārdur nehāruñ miyānında meşelā vaǵt zahr olsa ve Ka’be-yi Şerīfüñ ḥuzūrında bir niçe cemā‘at ḥursa ašlā anlaruñ (27) Ka’beye müteveccih olmada müteḥarrī olanlar gibi iḥtilāfı olmaz belki cümlesi ol kıble cānibine müteveccih olmada müttefikler ve müttehidlerdür

(4165) Meşnevī

Ḥız ey Nemrūd per cūy ezkesān

(28) Nerdbānī nāyedest ezkerkesān

Ḳalk ey Nemrūd kesānlardan per iste saña kerkeslerden nerdbānluk gelmez ya‘ni ey Nemrūdsiret olan ehl-i (29) nesf eger cānib-i ‘alāya pervāz eylemek ister iseñ Ḳalk

filḥākīka kesn olan velīlerden ve ʿāriflerden per iste ve illā saña kerkeslerden (30) bir nerdbān gelmez ve seni anlar maḳām-ı aʿlāya çıkarmağa ḳādir olmaz kerkeslerden murād ne idüğini bu beytle beyān idüb buyururlar

(4166) Meşnevî

ʿAql-ı cüzvî kerkes (31) āmed ey muḳıl

Perr-i ü bācīfeh ʿārī muttaşıl

Ey muḳıll ʿaql-ı cüzvî kerkes geldi anuñ perri cīfeh ʿārlıga muttaşıldur yaʿnī ey ḳillet-i maʿrifet (32) şāhibi ʿaql-ı cüzvî filmeşel kerkes gibi geldi anuñ perr ü bāli cīfe yemekle muttaşıldur anuñla ʿālem-i aʿlāya sefer olunmaz ve ʿurūc ḳılınmaz anuñ (33) pervāzı hemān cīfeh ʿār olmadan ötüridür pes anuñ vāsıtasıyla ʿālem-i aʿlāya ʿurūc eylemege ḳaşd eyleyen Nemrūdsiret zemīn-i (34) beşeriyete tiz düşer

(4167) Meşnevî

ʿAql-ı abdālān çü perr-i Cebreʿil

Mīpered tā zıll-ı Sidre mīl mīl

Ammā ābdāl-ı Ḥudā olanlaruñ ʿaḳlı Cebraīylüñ (35) perri gibi zıll-ı Sidreye dek mīl mīl gider ābdāluñ şerhi ve ābdāla müteʿallıḳ olan eḫādīs kirāren ve mirāren mürür eylemişdür yaʿnī ābdāl-ı Ḥudā olan (36) velīleruñ ʿaḳlı Ḥazret-i Cebraīylüñ nūrānī olan perri gibi sāye-yi Sidre mīl mīl gider ve zemīnden āsmān-ı hefteme dek filḥāl (37) seyr ider her kim anlaruñ perr-i ʿaḳlıyla uçarsa ʿālem-i esfelde kerkes gibi pervāz itmeden ḳurtulub [H439a] ʿālem-i aʿlāda uçar ve Sidretü'l-Müntehāya irür (38) ve meleküt-ı semāya seyr eyler

(4168) Meşnevî

Bāz-ı sultānem geşem nīkūpeyem

Fāriḡ ezmurdārem ü kerkes niyem

(4169) Meşnevî

Terk-i kerkes kun ki men bāşem keset

Yek per-i(39) *men bihter ezşad kerkeset*

Her İbrāhîmsîret olan ehl-i dil Nemrūdtabî'at olan ehl-i nefse ey Nemrūdtabî'at ben sulţanuñ bāzı- (40) yam laţîf ü maḥcûbam ve nîkûpeyem murdârdan fâriğüm 'aql-i cüzvî şāhibi gibi kerkes degilüm kerkesi terk eyle ki ben saña kes¹⁵⁴⁵ olam ya'ni (41) mānend-i kerkes olan ve cîfe-yi dünyāya meyl kılan 'aql-ı cüzvîyi terk eyle ki ben saña kes olam ve seni 'ālem-i a'lāya pervāz eylemege cezb [P601a] (1) kılam benüm bir perrüm saña yüz 'aql-ı cüzvî kerkesinden bihterdür benüm 'aqlum kanadlarıyla uç ki seni 'ālem-i 'alāya ulaştırmağa ol kâdirdür pes ol şehzāde- (2) ler lisānından münāsebetle bu kadar ma'ārifi buyurdıklarından sonra yine anlarıñ birāder-i büzürvārlarına eyledükleri naşîhatuñ ve söyledükleri pend ü (3) hikmetüñ ta'bîr ü beyānına şürû' idüb buyururlar

(4170) *Meşnevî*

Çend ber'amyā devānî esbrā

Bāyed ustā pîşerā vü kesbrā

(4171) *Meşnevî*

H'îşten rüsvā mekûn derşehr-i (4) *Çîn*

'Aqālî cū ḥ'îş ezvey dermeçîn

(4172) *Meşnevî*

Ān çî güyed ān Felāţûn-ı zamān

Hîn hevā bugzār u rev bervefk-i ān

Ey birāder esbi 'alel'amyā niçe bir yildürüsin (5) pîşeye ve kesbe ustā gerekdür pîşe ve kesb bîüstād müyesser olmaz ve üstādsuz bir pîşeye kaçd eylemek esbi 'alel'amyā yildürmek gibidür (6) kendüñi Çîn-i ḥakîkat şehrinüñ ehli içre rüsvāy eyleme bir 'aql iste kendü gibi andan degşürme ya'ni 'aqlıdan kaçırma ve nefsüñi andan ḥıfz (7) eyleme ol nesneyi ki ol Eflāţûn-ı zamān söyler ya'ni kelām-ı hikmetāmîzi ol ol

¹⁵⁴⁵ saña kes: senüñ kesüñ H

‘aqlı duran ve hūlāşa ehl-i cihān saña söyler āgāh (8) ol hevā-yı nefsüni o anuñ
söyledüği kelām-ı hikmetāmizüñ vefi üzre git ve ol saña her ne dirse bu yolda anuñ
buyurduğı üzre (9) seyr it

(4173) *Meşnevī*

Cümle miġüyend ender ÇĪn becid

Behr-i şāh-ı h ıšten ki lem yelid

(4174) *Meşnevī*

Şāh-ı mā hod hiç ferzendī nezād

Belki süy-ı h ı zenrā reh nedād

(4175) *Meşnevī*

Her ki (10) ezşāhān ez’ın nev‘eş begüft

Gerdenes bātġ-i bürrān kerd cüft

Cümle ÇĪn şehri ire olan kimseler ciddle dirler kendü şāhlarından (11) ötüri ki lem
yelid ya‘nī ÇĪn-i haıkat şehrinüñ sākinleri olan enbiyā ve evliyānuñ cümlesi ciddle
kendüleri olan pādşāh-ı haıkatuñ (12) hakında dirler *lem yelid ve lem yüled ve lem
yekun lehu kufuven ehad*⁵⁴⁶ ya‘nī böyle dirler ki bizüm şāhımız hod hiç bir ferzend
oğurmadı belki kendü cānibine zene yol (13) virmedi ve anuñ zevci yodur her kim
şāhlardan anuñ hakında bu nev‘den söz söyleye aña zen ve ferzend üstād eyleye ol
pādşāh-ı (14) haıķī şāhlar böyle diyen şāhuñ gerdeni tġ-i bürrānla cüft eyler ve
anuñ boynunu urub atlı ider

(4176) *Meşnevī*

Şāh güyed çünki güfti in maāl

(15) *Zūd sābit kun ki dārem men ‘iyāl*

(4177) *Meşnevī*

Mer merā duter eger sābit kunī

⁵⁴⁶ “O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur.” (ihlās 112/4)

Yāftī eztīg-i tīzem iymini

(4178) Meşnevī

V'er ne bīşek men bebürrem hulk-ı tu

Berkeşem ezşüfī-yi (16) cān delk-ı tu

(4179) Meşnevī

Ser neḥ ānī burd hīç eztīg tu

Ey begüfte lāf-ı kizbāmīg tu

Pādşāh-ı ḥaḳīkī kendüsine zen ve ferzend üstād eyleyüb (17) ‘Üzeyr bin Allāh ve Mesīḥ bin Allāh ve Meryem zevcete diyen kāfirlere ve daḥı velmelā’ikete benāt-ı Allāh diyen ve aña benāt-ı üstād eyleyen kimselere dir çünkim (18) sen bu maḳālī didüñ fevrī s̄abit eyle ki ben ‘ıyāl tıtar mıyum [H439b] sen baña eger bint ü ferzend s̄abit eylesin benüm tīg-i tīzümden iymenlük (19) bulursın ve eger baña ferzend işbāt eylemege ḳādir olamazsañ şeksüz ben senüñ boğazuñı keserüm senüñ cānuñ şūfīsinden cismüñ delkını (20) çekerüm sen benüm tīg-i ḳahrımdan hīç başuñı iletmek ve ḥalāş itmek istemezsin ey kezbāmīz olan lāfı dimiş nādān baña ḥod zen (21) ve ferzend işbāt eylemek muḥāldür pes senüñ daḥı tīg-i ḳahrdan ḥalāş olmaḳlıguñ muḥāl olur

(4180) Meşnevī

Binger ey ezcehl güfte nāḥaḳī

Pür ziserhā-yı (22) bürīde ḥandekī

(4181) Meşnevī

Ḥandekī ezka‘r-ı ḥandek tā gülü

Pür ziserhā-yı burīde z’īn gülü

Ey cehtden bir nāḥaḳ söz söylemiş kimse kesilmiş başlardan bir ḥandekī pür (23) gör bir ḥandek ḥandeküñ dibinden boğazına dek bu gülüdan bürīde başlardan pürdür

ya'ni bu güne nāḥaḳ söyleyenlerden ve tecāvüz eylemelerinden ötüri kesilmiş (24)
başlardan pür olmuşdur

(4182) *Meşnevî*

Cümle ender kār-ı ĩn da'vā şudend

Gerden-i ḥodrā bed'ĩn da'vā zedend

(4183) *Meşnevî*

Hān bebĩn ĩnrā beçeşm-i i'tibār

ĩnçünĩn da'vā (25) meyendĩş ü miyār

Cümlesi ol ser-i bürīdelerüñ bu da'vānuñ kārında oldılar ve bu da'vā üzre 'amel
kıldılar kendü boyunlarını bu da'vā sebebiyle (26) urdılar āgah ol bunu sen çeşm-i
i'tibārla gör zinhār bunuñ gibi da'vāyı endĩşe eyleme ve ḥāṭıra getürme

(4184) *Meşnevî*

Telḥ ḥ'āhĩ kerde bermā 'ömr-i mā

Ki ber'ĩn (27) mĩdāred ey dāder turā

(4185) *Meşnevî*

Ger reved şad sāl ān k'āgāh nĩst

Ber'amā ān ezḥesāb-ı rāh nĩst

Sen bizüm üzerimüze 'ömrümüzi telḥ eyler- (28) sin ki ey dāder seni bu da'vā üzre
yine ṭutar et birāder seni bu da'vā üzre böyle kim ṭutar dinse daḥı cāyızdır ammā ol
ki ma'nā evlādur (29) ya'ni sen eger bu da'vā üzre muşirr olur iseñ bizüm üzerimüze
bizüm 'ömrümüzi telḥ eylersin ki ey birāder bu da'vā seni bizüm üzerimüze bizüm
'ömrümüzi telḥ eylemek (30) üzre ṭutar saña daḥı bu revişden aşlā nef' olmaz zĩrā
eger bir kimse farzĩ yüz yıl 'amā üzre gitse ve kendü bildügi üzre (31) zannla seyr itse
ol rāh ḥesābdan degildür ve ol kimse ṭarĩḳ-i müstaḳĩme hem gitmiş olmaz ve ma'şük
cānibine seyr ü sülük itmiş olmaz

(4186) *Meşnevî*

İn heme (32) *güftend ü güft ān nāşabūr*

Ki merā z'īn güfthā āyed nüfür

(4187) *Meşnevī*

Sīne pūrāteş merā çün mınķalest

Kişt kāmīl geşt vaķt-i mincelest

(4188) *Meşnevī*

Bermaķām-ı şabr (33) *‘aşķ āteş nişānd*

Şabr-ı men merdān şebī ki ‘aşķ zād

Bu dükeli zıkr olınan nasāyih ü mevā‘ızı ve kelimāt u elfāzı ol iki şehzāde büyük (34) birāderlerine söylediler ol nāşabūr didi ki baña bu sözlerden nüfür gelür ve benüm cān u dilüm sizüñ nuşh u pendinüzden nefret ü i‘rāz kıılır (35) zīrā mınķal gibi benüm sīnem pūrāteşdür kişt kāmīl oldu mincel vaķtidür ya‘nī benüm derūnım āteş-i ‘aşķla mınķal gibi töludur benüm şabra tākatum (36) yokdur kaçan ekin kāmīl olsa oraķ vaķtı olur ve biçmege lāyık gelür benüm daķı vücūdım kiştzārı kemāle irdi ve anı biçmek vaķtı geldi (37) pes ben bu kārdan rügerdān olmazam ve öñ soñ ölüm olduķdan soñra bu talebden dönmezem didi şabr maķāmına ‘aşķ āteş naşb (38) eyledi benüm şabrum ol gice oldu ki ‘aşķ tōğdı ve ‘āşıķa ölmekden taķvīf ü tehdīd eylemege bātıll oldu ve ‘āşıķuñ ma‘şūķ yolında (39) ölmesi hōd ‘ayn-ı hayāt geldi

(4189) *Meşnevī*

Ey muħaddis ezħitāb u ezħutūb

Z’ān güzeştem āhen-i serdī mekūb

(4190) *Meşnevī*

Sernigūnem hey rehā kun (40) *pāy-ı men*

Fehm kū dercümle-yi eczā-yı men

[H440a] (4191) *Meşnevī*

Üştürem men tā tuvānem mīķeşem

Çün fütâdem zâr bâgeşten hoşem

Ey hitâbdan ve hutûbdan muhaddis (41) olan andan geçdüm şovuk demür döğme ya'ni ey emr-i 'azîmden ve hitâbdan muhaddis kılan ve haber viren kimse ben senüñ haber virdügüñ [P601b) (1) korkulu mertebeden ilerü geçdüm hiç şovuk demür döğme ve kendüñe zahmet virme ben sernigünem hey benüm ayağımı koy vir senüñ nuş u pendüni benüm cümle eczâmda fehm (2) eylemek katı benüm cemî'-i 'uzvlarımnda senüñ sözüni kılmğa ve mütenaşıh olmağa kâbiliyyet yokdur didi ben filmesel üstürem tâ kadir olduğca bâr-ı miñneti çekerüm çünkim (3) zâr u zebün düşem depelenmekle hoşem nitekim hac yolında devecikler kâdir olduğca ve tãkatleri yetdükçe yüki çekerler çünkim zâr u zebün olub düşse- (4) ler zebh olmaqla hoş olurlar ben dahı ol Ka'be yolunuñ develeri gibi zâr u zebün olub düşdüm benüm şimden şoñra zinde olmamdan küşte (5) olmaqlıgum yegdür didi

(4192) Meşnevî

Pür ser-i maqtû' eger şad handekest

Pîş-i derd-i men mizâh-ı mutlakest

(4193) Meşnevî

Men neğ'âhem zed diger ezhavf u bîm

İnçünîn (6) tabl-ı hevâ zîr-i gilîm

(4194) Meşnevî

Men 'alem eknün beşahrâ mîzenem

Yâ serendâzî vü yâ rûy-ı şanem

(4195) Meşnevî

Halk k'ân nebved sezâ-yı ân şarâb

Ân bürîde bih beşimşîr ü dırâb

(7) Ser-i maḳṭū‘la pür eger yüz ḥandek var ise de benüm derdüm öñinde muṭlaḳā
lāḡdur ya‘nī eger ma‘şūka vuşul yolında farzī kesilmiş başlarla tolu (8) yüz ḥandek
var ise de benüm derd ü sūzım öñinde ol muṭlaḳ lāḡ u laṭīfedür

Beyt

Ve innī ilettehdīd bilmevti rākinun

Ve min hevlihi erkānu (9) ḡayrī huddetī¹⁵⁴⁷

Ben ḥavfdan ve bīmden ötüri buncılayın hevā ṭablını bundan ḡayrī zīr-i ḡilīmde
urmak istemezem belki ben şimden şoñra bu ṭabl-ı maḥabbati āşḳārā (10) çalarum
ben şimdi ‘alemi şahrāya ururum ve ṭabl ve ‘alemlle maḥabbet da‘vāsın ḳılıb āşḳārā
ma‘şūka cānibine müteveccih olurum ikiden ḥālī degül (11) yā serendāzluk veyā
rūy-ı şanem ya‘nī yā başımı maḥbūbe yolında virürüm veyāḥūd kendümi aña
irgürürüm bir boḡaz ki ol şarāb-ı vişālūñ (12) lāyıḳı olmaya ve ol āb-ı ḥayātı nūş
ḳılmaya ol şimşīr ü đırābla kesmek yegdür ve andan lezzet bulmayana ölmek
evlādur didi

(4196) Meşnevī

Dīde k’ān nebved (13) zivaşleş defirih

Ān çünān dīde seffid ü kūr bih

(4197) Meşnevī

Gūş k’ān nebved sezā-yı rāz-ı ū

Berkeneş ki nebved ān berser nikū

(4198) Meşnevī

Ender’ān destī ki nebved (14) ān nişāb

Ān şikeste bih besātūr-ı ḳaşāb

Bir göz ki ol maḥbunuñ vaşlından firihde ve ziyādelükde olmaya ve anuñ nūr-ı
vişāliden (15) ziyā bulmaya ancılayın göz beyāz ve kör olmaḳ yegdür bir ḳulaḳ ki ol

¹⁵⁴⁷ “Hakikaten ben ölümle tehdit edilmeye istekli ve meyilliyim. Hālbuki o ölümün korkusundan, benden başkasının uzuvları yıkılıp kırılmıştır.” Ankaravî, *Kasīde-i Tâiyye Şerhi*, s. 129.

Ḥazretüñ rāzınuñ sezāsı olmaya ve anuñ āvāzını ve esrārını (16) istimā' kılmaya ol gūşı başdan kopardı ki ol kulağ baş üzre nikū olmaz ve öyle kulağdan şāhibine ašlā nef' gelmez ve şol bir el- (17) de ol Ḥazretüñ nişāb-ı ḥidmeti ve sermāye-yi t'atı olmaya ol kaşşāb sātūriyla şikeste olmağ yegdür

(4199) Meşnevī

Ān çünān pāyī ki (18) ezreftār-ı ū

Cān ne peyvended benergiszār-ı ū

(4200) Meşnevī

Ān çünān pā derḥadīd evlāterest

K'ān çünān pā 'āķibet derd-i serest

Ancılayın bir pāy ki (19) anuñ reftārından cān Ḥazret-i maḥbūbenüñ nergiszārına olunmuş ya'nī anuñ nergiszār gibi olan yüzine ol pāyuñ reftāri sebebiyle (20) cān vişāl olmaya ancılayın ayak [H440b] demürde olmağ evlāterdür zīrā ancılayın ayak 'āķibet derd-i serdür şāhibinüñ başına ol 'āķibet (21) niçe derd ü belā getirür elḥāşıl insānluk her bir 'uzvı maḥbūb-ı ḥaķīķinüñ bir ḥidmeti için ḥaķ olınmışdur eger ol 'uzv lemā ḥulğ lehine (22) şarf olınmaz ise anuñ mevcūd olmasından ma'düm olması şāhibine evlā olur pes mü'mine bu lāzım gelür ki her bir 'uzv lemā ḥulğ lehine (23) şarf u ḥarc eylemege sa'y u mücāhede eyleye ve cümle endāmını anuñ yolında fedā eylemekden elini girü tıtmaya ve mücāhedeği terk itmeye

Beyān-ı (24) mücāhid ki dest ezmücāhede bāz nedāred egerçi dāned baştet-i 'aṭā-yı Ḥaķrā ān maķşūd ezṭaraf-ı dīger ve sebep-i nev'-i 'amel-i dīger bed'ü resāned (25) ki dervehm-i ū nebūde bāşed ve ū heme vehm ü ümīd der'in ṭarīķ-i mu'ayyen beste bāşed ve ḥaķa-yı hemīn derzened būd ki Ḥaķ Te'alā ān rüzī- (26) rā ezder-i dīger bed'ü resāned ki ū ān tedbīr nekerde bāşed

Bu sürḥ-ı şerīf ol mücāhidüñ beyānındadır ki elini mücāhede eylemeden girü tıtmaz (27) egerçi ol mücāhede bilür Ḥaķ Te'alānuñ 'aṭāsınuñ başı ki ol maķşūdı

sebeb-i dīgerden ve bir āḥer ‘amelden aña irişdirür ki ol mücāhidüñ (28) vehminde ol olmamış idi ve ol mücāhid dükeli vehmi ve ümidi bu ıarīḳ-i mu‘ayyene bağlamış oldu bu ıarīḳ üzre yā umūr-ı dūnyevī (29) de veyā umūr-ı uḥrevīde sa‘y u mücāhede kıldı ve ol bildügi ıapunuñ ḥalkasını hemīşe urur bula ki Ḥaḳ Te‘ālā ol rızkı aña bir ğayrı (30) ıapudan irişdüre ki ol mücāhid ol tedbīri eylememiş ve ḥatırına ol cānib gelmemiş ola

ve yerzūḳhu min ḥaysu lāyaḥtesib

Ol Allāh (31) kendü cānibine mütevekkil ve müteveccih olan bendesine zann eylemediği yerde rızḳ virür bu āyet sūre-yi Ṭalāḳdadur **ve men yetteḳillāhe** (32) her řol kimse ki ittikā eyleye Allāhdan ve mürtekib-i ma‘āşī ve münāhī olmaya **yec‘al lehu maḥracen** Allāh Te‘ālā ol kimse için kılar ḥalāş u ḥurūc (33) idecek maḥall kılar tā dūnyā ve āḥiretüñ ālām u ředāyidinden ḥalāş olur **ve yerzūḳnu min ḥaysu lāyaḥtesib** ve aña zann eyledügi yerden (34) rızḳ virür **ve men yetevekkel ‘alāllāhi fehuve ḥasbuh** ve her kim Allāha tevekkül ü i‘timād eyleye ol Allāha kāfidür **innallāhe bāliġu emrih** taḥḳīkā Allāh Te‘ālā (35) emrini bāliġdür ve kārını yetiřdüricidür her ne yere ki murād eyleye **ḳad ce‘alallāhu li kulli şey’in ḳadrā**⁵⁴⁸ taḥḳīkā Allāh Te‘ālā kıldı her şey için belā ve faḳrdan (36) ve ğayrdan miḳdār-ı mu‘ayyen kıldı ki andan tecāvüz itmez

el‘abdu yudebbir vallāhu yuḳaddir

‘abd tedbīr eyler ve Allāh Te‘ālā eger ‘abdüñ tedbīri ḳazāsına (37) muvāfiḳ ise taḳdīr eyler

ve buved ki benderā vehm-i bendegī buved ki merā ezġayr-ı ĩn der biresāned egerçi men ḥalka-yı ĩn derzenem Ḥaḳ (38) Te‘ālā ūrā hem ez’ĩn derrüzī resāned filcümle ĩn heme derhāy yek serāyest ma‘ataḳrīrihi

⁵⁴⁸ “Kim Allah’tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah’a güvenirse O, ona yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.” (Tâlâk 65/2-3)

ve olur ki bir bendeye bendelük vehmi olur (39) ya'nî bendelük lâyıķ vehm olur ve tevehhüm kıılır ki Hâķ Te'âlâ baña rızķı ol ķapudan ğayırdan irişdürür benüm bildüğim ķapudan degül egerçi ben (40) bu ķapunuñ ğalkasını ururum ve bu bâbda rızķ ümîdi üzre ķururum Hâķ Te'âlâ hem ol bildügi ķapudan aña rızķını irişdürür (41) filcümle bu cümle ķapular [H441a] bir serâyuñ ķapularıdır her ķangı ķapudan kiřinüñ rızķı gelürse aña Hâķ ķapusından gelür ve rızķı viren hemân [P602a] (1) Hâķ Te'âlâ Hâzretleri olur

(4201) Meşnevî

Yâ der'în reh âyedem ân kâm-ı men

Yâ çü bâz âyem zireh süy-ı vaţan

(4202) Meşnevî

Bü ki mevķüfest kâmem bersefer

Çün sefer kerdem beyâbem (2) derĥazar

(4203) Meşnevî

Yârrâ çendân nümâyem cidd ü çüst

Ki bedânem ki nemîbâyest cüst

Yâ bu yolda benüm murâdum baña gele yâĥüd bâz gibi yoldan vaţan cânibine gelem ve murâdumı (3) kendü vaţanumda bulam bolayki benüm murâdum sefer itmek üzre mevķüf ola çünkim sefer eyleyem eger seferde bulamaz isem hâzarda bulam bilmezem ki benüm murâdum ne (4) ķarîkle gelür belki sefer eylemekle ve cüst ü cü kıılmaķla murâd ĥâşıl ola yâr için ol ķadar cidd ü cüst gösterirüm ki bilmem cüst ü cü eylemek gerekmez ya'nî yâr (5) için ol ķadar cidd ü ķaleb gösterem ki bir vech-i yaķîn bilem ve ĥaķîķaten 'âlim olam ki cüst ü cü eylemek gerekmez ve baña yaķîn ĥâşıl gele ki aşlâ cidd ü (6) ķaleb eylemek lâzım olmaz ol ĥінде cüst ü cüyı terk eyleyürüm ve illâ şimdi cüst ü cüyı terk eylemezem ki bilmezem ki bir cüst ü cüsüz baña murâd (7) ĥâşıl olur mı veyâĥüd olmaz mı

(4204) *Meşnevî*

Ân ma'iyyet key reved dergûş-ı men

Tâ negerdem gird-i devrân-ı zemen

(4205) *Meşnevî*

Key kunem men ezma'iyyet fehm-i rāz

Cüz ki (8) ezba'd-ı seferhâ-yı derāz

(4206) *Meşnevî*

Hağ ma'iyyet güft u dilrā mühr kerd

Tâ 'akis āyed begûş-ı dil ne şard

Ol ma'iyyet benüm kulağuma kaçan gibidür ya'nî Hağ Te'alā Hazretleri (9) **ve huve me'akum eynemā kuntum** ¹⁵⁴⁹ ve dağı **vallāhu me'akum velen yetirakum a'mālekum** ¹⁵⁵⁰ buyurduğı ma'iyyet benüm kulağuma gitmez benüm cānum anuñla kanā'at itmez yā ben zamānuñ devārınınuñ (10) eṭrafını ṭolanam ve ol ma'iyyetüñ haḳikatini bilinceye dek ve anuñ benümle her hālde ve her mekānda olduğına bir vech-i yakīn 'ālim olıncaya dek niçe zamām devr (11) ü hareket eylerüm ve cüst ü cū kılırum muṭlağ **ve huve me'akum** buyurduğı ma'iyyetden ben kaçan fehm-i rāz eylerüm ve bu ma'iyyetden ben bīseyr ü sefer niçe ḥaber alırum (12) ve niçe keşf-i nikāb kılırum seferhâ-yı derāzuñ şoñından ğayrı ya'nî ben ma'iyyet-i ilāhiyyeden fehm-i rāz eylemege ḳādir olmazam illā ki ba'de esfāru't-ṭavāile niçe müddet (13) medīd ü 'uhūd ba'ide seyr ü sefer kılmayınca ve ma'iyyet-i Hağḳı bilmege ṭālib ü rağbet olmayınca ol ma'iyyetden bir kimse niçe fehm-i rāz eyler ve Hağ Te'alā kendüyle (14) her hālde ve her mekānda bile olduğını niçe bilür Hağ Te'alā Hazretleri ma'iyyet didi ve gerçek ben her hālde ve her yerde sizüñle bileyüm ve size boynuñız (15) ṭamarından nezdīkterüm diyü kelām-i mecīdinde ḥaber virdi ammā gönle mühr itdi ve niçe perdeler ve ḥicāblar ḳodu tā kim **ve huve me'akum**

¹⁵⁴⁹ "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." (Hadīd, 57/4)

¹⁵⁵⁰ "Allah sizinle beraberdir. O amellerinizi asla eksiltmeyecektir." (Muhammed 47/35)

didügi kelām gūş-ı dile ‘aks (16) gele ʔard gelmeye bu beytler *ve huve me‘akum* āyetine işāret olur ve bu āyetüñ tefsīri cild-i evvelde ve cild-i hāmisde *tefsīr-i ʔavluhu ve huve ma‘akum* buyur- (17) dukları sürhlerde mürūr eylemişdür anda ʔaleb olına ve bunda tavzīh-i ma‘nā böyle olur ki egerçi Hāḡ Te‘ālā *ve huve me‘akum eynemā kuntum* dimekle kendünüñ (18) her hālde ve her mekānda olduğundan ḡaber virdi velākin gönle mühr urdı ʔalb anuñ kendüyle niçe olduğını bilmez tā kim bu ma‘iyyet kelāmı [H441b] gūş-ı (19) dile ʔard u muvāfiḡ gelmeye belki ‘aks ya‘nī gūş-ı dil *ve huve me‘akum* dimeden ma‘iyyet fehm ʔılmaya ve bu ʔadara ʔāni‘ olmaya ve diye ki egerçi Hūdā-yı Te‘ālā Hāzretleri (20) filḡaḡıḡa gerçek benümle biledür ammā ben niçe bileyüm ki benümle her hālde ve her mekānda bile ola pes baña lāzım olan bu olur ki mavḡın-ı ʔabī‘atdan ḡurūc (21) idüb niçe müddet seyr-i ilallāh eyleyem tā seyr-i ma‘allāh mertebesine vāşıl olam çünkim seyr-i ma‘allāh mertebesine vāşıl olam anuñ benümle her hālde ve her mekānda (22) olduğunı ve benüm daḡı anuñla her hālde ve her mekānda seyr ʔıldığumı müşāhede ʔılam ve illā mücerred ol Hāzretüñ *ve hum me‘akum eynemā kuntum* dimesine itīḡād idüb ʔanā‘at (23) ʔılsam ve bu sırr-ı ma‘iyyetden bir derāz fehm ʔılsam baña anuñla bile olmaḡı bu ʔadar bilmek ne fāyide virür didi

(4207) Mesnevī

Çün seferhā kerd ü dād-ı rāh dād

Ba‘d ezān mühr(24) *ezdil-i bergūşād*

Çünkim ʔalib sırr-ı ma‘iyyet-i İllāhī olan seferler eyledi ve dād-ı rāh virdi andan soñra anuñ gönlerinden mühr açıldı Hāḡ Te‘ālānuñ kendüyle (25) olan ma‘iyyetini ol mertebede görür ve bilür ya‘nī Hāḡ Te‘ālānuñ hemīşe kendüyle olduğunı bilmege ʔalib ü raḡbet olan kimse çünkim ʔarīḡ-i İllāhīde seyrler (26) ve seferler eyleye ve ʔarīḡatüñ daḡı ḡaḡḡını vire andan soñra anun ʔalbinden Hāḡ Te‘ālā ol mühri ve perdeyi fetḡ eyles pes Hāḡ Te‘ālānuñ her hālde (27) ve her mekānda hemīşe

kendüyle olduğunu görür ve her kânde seyr eylese ol kimse seyr-i ma‘allâh kılur ve maḥṣūd u murādı anuñ bu kadar seyr ü seferden soñra (28) ḥāşıl olur

(4208) Meşnevî

Çün ḥaṭāyeyn ān ḥesāb-ı bāşafā

Gerdedeş rüşen ziba‘d-ı dü ḥaṭā

Ol ḥesāb-ı bāşafā ḥaṭāyeyn gibi iki ḥaṭādan soñra aña rüşen (29) olur ya‘nî muḥāsib olanlara murādları olan ‘adedüñ ne miqdār idüğüni bilmek iki ḥaṭādan soñra rüşen ve zāhir olduğunu ol *ḥesāb-ı bāşafā* (30) dañı ki andan murād ma‘iyyet-i ilāhîdür iki ḥaṭādan soñra rüşen ve zāhir olur ol ḥaṭānuñ birisi şüretā seyr ü seyāḥat eylemekdür çünkim ol (31) şüretā seyr ü seyāḥat eylemenüñ ḥaṭāsı ma‘lüm ola sâlik bāṭnî olan seyr ü seyāḥate ibtidā eyler ve bu seyr ü seferüñ evveli mevṭın-ı ṭabī‘atdan ḥurūc (32) olmayub nefis-i emmārenüñ menzillerini ve maḥāmlarını geçüb seyr-i ilallāh kılmaḥdur şol mertebeye dek ki Allāh Te‘ālā Ḥazretlerine qarīb ve anuñ qurbını (33) müşāhede kıla bu seyr-i ilallāh itmek dañı nihāyet bulduḥda ve bunuñ dañı ḥaṭāsı zāhir olduḥda seyr-i ma‘allāh rüşen ve zāhir olur pes (34) seyr-i ma‘allāh ‘ilm-i ḥesābda olan ḥaṭāyeyn gibi iki ḥaṭādan soñra rüşen ve zāhir olmuş olur ve lâzım geldi ki ol ‘ilm-i ḥesābda olan ḥaṭāyeyn (35) kâ‘idesi bu maḥalde taḥrîr olına tā kim ol murād olınan ‘aded iki ḥaṭādan soñra niçe zuhūra gelür biline bu mes‘ele-yi ḥaṭāyeyn merhūm-ı sa‘îd ve (36) şehîd-i güzîde-yi erbāb kılam müstağraḥ-ı raḥmet-i ḳadem [H442a] Ḥayreddîn Beg İbn İbrāhîm eskenallāhu fîdāri’n-na‘îm kendü mü‘ellefātından **Miftāḥu’l-Kunūz** nām (37) Fārisî risālesinde bu kâ‘ideyi taḥrîr ve ḥaṭāteyn¹⁵⁵¹ mes‘elesini lisān-ı Fārisî üzre ta‘bîr eylemişdür pes ṭāliblere fehmi āsān olmadan (38) ötüri tercüme olunub bu güne taḥrîr kılındı *ḥaṭāteyn* dimek iki ḥaṭā dimek olur bu ḥaṭāteyn dañı bir āletdür ki ne kadar mechülāt var ise (39) bunuñla istiḥrāc olunur ve ‘adād-ı emvāl-i mechüle gibi ve

¹⁵⁵¹ Beytte “ḥaṭāyeyn” olarak geçmektedir.

ādād-ı eślās-ı emvāl-i mechüle gibi ve dağı bunuñ emşāli nesnelere gibi ol cemī'ci bunuñla istihrāc (40) olunur ammā ḥaṭāteynde dağı ba'zı mes'ele olur ki ḥaṭā-yı vāḥidle istihrāc kılınur ve ba'zı mes'ele olur ki ḥaṭāteyn ile istihrāc olunur (41) pes ḥaṭā-yı vāḥidle istihrāc olına ve ḥaṭāteyn ile istihrāc olına birer şūret tasvīr idüb ta'bīr idelüm pes imdi şol ki ḥaṭā-yı [P602b] (1) vāḥidle istihrāc olunur evvel anuñ ṭarīḳin beyān idelüm [maṭlab-ı meş'ele-yi ḥaṭāteyn +H] meşelā bir a'dādı mechül māl olsa ve ol māl-ı mechülün şülüs-i mechülin ve sub'-ı mechülin cem' (2) ider olsak on dirhem olsa ol māl-ı mechülün 'adedi aşlda ne miqdārdur bilmek dileseñ gerekdür ki ol māl-ı mechülün¹⁵⁵² 'adedin yedi (3) farz idesin ki bu yediye māl-ı mefrüz dirler ve bu māl-ı mefrüz olan yedinüñ su'bi bir dirhem olur ve şülüsü iki dirhem ve şülüsdür hem olur (4) ve bunu cem' idecek bundan üç dirhem ve şülüs-i dirhem ḥāşıl olur ve buña ḥaṭā-yı vāḥid dirler zīrā ol murād olan o dirhem bundan (5) ḥāşıl olmadı ve bu üç dirheme ve şülüs dirheme netīce-yi māl-ı mefrüz dirler ve bu netīce-yi māl-ı mefrüz maḳsümün 'aleyh olsa gerekdür pes ol yedi (6) 'aded ki evvel māl-ı mefrüz idi anı ol şülüs-i mechülle sub'-ı mechülüñ cem'inden ḥāşıl olacağ ol dirheme ḍarb idesin ve bu on dirheme netīce-yi māl-ı (7) maṭlüb dirler ve bundan ḥāşıl-ı ḍarb ne vāḳi' olursa bu maḳsüm olur ve ol maḳsümün 'aleyh olsa gerek didüğümüz üç dirhem ve şülüs-i dirhem ki netīce-yi māl-ı (8) mefrüzdür anı bu ḥāşıl-ı ḍarba maḳsümün 'aleyh idüb taḳsīm idesin ve ḥāric-i ḳismet ne vāḳi' olursa a'dād-ı māl-ı maṭlüb oldur mişāl 'aded-i māl-ı mefrüz (9) budur 7 ve bunuñ şülüşiyle sub'ından ḥāşıl olan netīce-yi māl-ı mefrüz budur 3 ve şülüs-i dirhem ve ba'dettaḳsīm māl-ı maṭlüb budur 21 ve bu yigirmi bir (10) 'adedden dağı netīce-yi māl-ı maṭlüb olan budur 15 pes bu yedi 'aded ki māl-ı mefrüzdür bunu netīce-yi māl-ı maṭlūba ki on ḍarb idesin bu ḥāşıl (11) olur 10 ve bu ḥāşıl-ı ḍarb olan yetmiş 'adedi netīce-yi māl-ı mefrüze ki 7/70 üç dirhem ve şülüs-i dirhemdür aña taḳsīm idesin imdi bu yetmiş

¹⁵⁵² māl-ı mechülün: māl-ı mechülün H

(12) ‘aded ol üç dirheme ve sülüs-i dirheme taḫsīm olmaz zīrā ma‘alkūsürdür pes bunları mücennes itmek gerekdür tā kim ḳābil-i taḫsīm ola ya‘nī bu maḫsūmün (13) ‘aleyh olan netīce-yi māl-ı mefrūz ki üç dirhem ve sülüs-i dirhemdür bitamāma sülüs idesin ki üç kerre ṭoḳuz olur [H442b] ve ol bir sülüsi daḫı zamm idiceñ (14) on kerre sülüs olur ve bu ḥāşıl-ı zarbı daḫı kezalik mücennes idesin ya‘nī bunı daḫı bitamāma sülüs idesin yetmiş kerre sülüs iki yüz (15) on sülüs olur ve bu iki yüz on sülüsi maḫsūm idüb ve on kerre sülüs olanı buña maḫsūmün ‘aleyh idüb taḫsīm idesin (16) ve ḥāric-i ḳısmet ne vāḳi‘ olursa a‘dād-ı meşel-i maṭlūb oldur mişāl taḫsīm-i eşlās 21/210 pes bundan ma‘lūm oldu ki ol (17) sülüs-i mechülle sub‘-ı mechuli cem‘ olıcaḳ on ‘aded māl-ı mechül aşlda yigirmi bir ‘aded imiş zīrā yigirmi birüñ sülüsi yedi ve sub‘ı üç (18) olur cümle on olur ammā bu ḥuşuş bir nev‘le daḫı istiḥrāc olınsa olur ki andan bu nev‘ ehven ola meşelā çünkim bu maḫalde sülüs ve (19) sub‘ yād olmadı gerekdür ki sen daḫı bir maḥrec bulasın ki anda daḫı sülüs ve sub‘ ola yigirmi bir gibi pes māl-ı mechül yigirmi bir ‘aded imiş zīrā bu (20) yigirmi birüñ sülüsi yedi ve sub‘ı üç ve cümle on olur ammā bu ḳāziyye bu maḫalde bu vechle ta‘bīr olmayub ḥaṭāteyn ile ta‘bīr olduğına (21) bā‘iş oldur ki bu maḫal anı iḳtizā eyler saña ḳā‘ide-yi ḥaṭāteyn ma‘lūm ola zīrā netīcenüñ emşālī mechülāt vardur ki bu ṭarīḳa muḥtācdur (22) ṭarīḳ-i āḥer ile istiḥrāc olmaz pes şol ḥaṭā-yı vāḫidle istiḥrāc olınur o tafşıl olundu ve şol ki ḥaṭāteyn ile istiḥrāc olınur (23) anı daḫı beyān idelüm pes imdi ol daḫı bundan ḥālī degildür ki anuñ daḫı ḥaṭāları yā zāyid veyā nāḳış ola ve eger ḥaṭānuñ ikisi bile zāyid (24) olacaḳ olursa göresin bu iki ḥaṭā-yı zāyidüñ eger biri birinden ziyādesi var ise anuñ kemteri miḳdārını bīşterinden tefrīḳ (25) idüb gideresin ve bāḳī ne ḳalursa ol bāḳīye bāḳī-yi evvel dirler ve bu bāḳī-yi maḫsūmün ‘aleyh olsa gerekdür pes ḥaṭā-yı māl-ı mefrūz (26) ol ne ise anı ‘ayn-ı māl-ı mefrūz-ı şāniye ḍarb idesin ve ḥaṭā-yı māl-ı mefrūz-ı şānī daḫı ne ise anı daḫı ‘ayn-ı māl-ı mefrūz-ı evvelle ḍarb (27) idesin ve ikisinden ḥāşıl-ı ḍarb ne

vākī⁶ olursa anı daḥı göresin ya⁶nī eger anuñ daḥı biri birinden ziyādesi var ise anuñ (28) daḥı kemterī miḡdārı bīşterinden tefrīḡ idüb gideresin ve bākī ne ḡalursa bu bākīye bākī-yi s̄ānī dirler ve bu bākī-yi s̄ānī maḡsūm (29) olsa gerekdür pes ol iki ḡaṡā-yı zāyidüñ tefrīḡinden ḡāşıl olan bākī-yi evvel bu iki ḡāşıl-ı ḡarbuñ tefrīḡinden ḡāşıl (30) olan bākī-yi s̄āniye maḡsūmün ‘aleyh idüb taḡsīm idesin ve ḡarīc-i ḡısmet ne vākī⁶ olursa a⁶dād-ı māl-ı maṡlūb oldur meşelā eger bir yerde (31) bir miḡdār a⁶dād-ı mechūle māl olsa zeyd varsa ol māl-ı mechūle bir kendü mişli ḡadar māl daḥı zamm eylese içinden üç aḡçesin ḡaṡā itse ve ‘ömri (32) daḥı var ise ol māl-ı mechūle bir kendü mişli ḡadar māl daḥı zamm idüb ol içinden on aḡçesin ḡaṡā itse [H443a] ve biker daḥı varsa ol māl-ı (33) mechūle bir kendü mişli ḡadar māl zamm idüb ol daḥı içinden yedi aḡçesin ḡaṡā itse min ba⁶d ol māl-ı mechūl ṡoḡuz aḡçe ḡalsa ol māl-ı (34) mechūle aşda ḡaç aḡçedür bilmek isteseñ gerekdür ki ol māl-ı mechūlüñ ‘adedin *evvelā* sekiz farz idesin ve bu sekize māl-i mefrūz-ı (35) evvel dirler pes bu sekizüñ üzerine heşt-i dīḡer daḥı zamm idesin on altı olur ve bu on altınuñ üçin naḡş idiceñ on (36) üç ḡalur ve bu on üçe on üç daḥı zamm idesin yigirmi altı olur ve bu yigirmi altınuñ daḥı onın naḡş idiceñ on altı ḡalur (37) ve bu on altıya on altı daḥı zamm idesin otuz iki olur ve bu otuz ikünüñ daḥı yedisin naḡş idiceñ yigirmi beş ḡalur (38) pes ṡoḡuz ḡalmaḡ gerek idi ki şaḡīḡ olaydı imdi bunda on altı ‘aded-i ḡaṡā-yı zāyid vākī⁶ oldu bu ḡaṡā-yı zāyid olan on altı (39) ‘adede ḡaṡā-yı zāyid-i māl-ı mefrūz-ı evvel dirler pes imdi *s̄āniyen* ol māl-ı mechūlüñ ‘adedin yedi farz idesin ve bu yediye māl-ı mefrūz-ı (40) s̄ānī dirler pes bu yedinüñ üzerine heft-i dīḡer daḥı zamm idesin on dört olur ve bu on dördüñ üçün naḡş (41) idiceñ on bir ḡalur ve on bire on bir daḥı zamm idesin yigirmi iki olur ve bu yigirmi ikünüñ daḥı onın naḡş [P603a] (1) idiceñ on ikiye on iki daḥı zamm idesin yigirmi dört olur ve yigirmi dördüñ daḥı yedisin naḡş idiceñ on yedi ḡalur (2) pes bu daḥı ṡoḡuz ḡalmaḡ gerek idi ki şaḡīḡ olaydı imdi bunda daḥı sekiz ‘aded-i ḡaṡā-yı zāyide vākī⁶ oldu ve bu ḡaṡā-yı zāyid

olan ‘adede daħı (3) ħaṭā-yı zāyid-i māl-ı mefrūz-ı s̄ānī dirler pes imdi bu ħaṭā-yı s̄ānī-yı tarīķ-i basīṭ üzre ħaṭā-yı evvelden tefrīķ idüb gideresin şüret-i (4) zāyid-i māl-ı mefrūz-ı evvel budur $16/2=8$ ve şüret-i ħaṭā-yı zāyid-i māl-ı mefrūz-ı s̄ānī budur **8** ve şüret-i tefrīķ-i ħaṭāteyn-i evvel budur **8** imdi bilküllü (5) ki bu tefrīķde bākī olan sekiz ‘aded bunuñ fevķinde ol bākī-yı evvel didüğümüzdür ki maķsümün ‘aleyh olsa gerek dinmişdür pes imdi (6) bu ħaṭā-yı māl-ı mefrūz-ı evvel ki on altı ‘adeddür anı bu māl-ı mefrūz-ı s̄ānīnün ‘aynına ḍarb idesin ki ‘ayn-ı māl-ı mefrūz-ı s̄ānī yedi- (7) dür şüret-i ḍarb budur $16*7=211$ pes bundan şoñra ħaṭā-yı māl-ı mefrūz-ı s̄ānī daħı ki sekiz ‘adeddür anı daħı māl-ı mefrūz-ı evvelün ‘aynına (8) ḍarb idesin ki ‘ayn-ı māl-ı mefrūz-ı evvel daħı sekiz ‘adeddür şüret-i ḍarb budur $8*8=64$ pes bu ħaṭā-yı māl-ı mefrūz-ı evvelün ḍarbindan (9) olan a‘dād-ı bīşterdür ve ħaṭā-yı māl-ı mefrūz-ı s̄ānīnün ḍarbindan ḥāşıl olan ‘aded-i kemteri daħı ol ħaṭā-yı evvelün ḍarbindan ḥāşıl (10) olan sekiz ‘adād-ı bīşterden [H443b] tefrīķ idüb gideresin şüret-i tefrīķ-i ħaṭāteyn-i s̄ānī budur $112-64=48$ imdi bu tefrīķden bākī olan kırķ (11) sekiz ‘aded daħı bunuñ fevķinde ol bākī-yı s̄ānī didüğümüz maķsüm olsa gerek dinmişdür pes bu bākī-yı s̄ānī olan fark sekiz ‘adedi ol bākī-yı (12) evvel olan sekiz ‘adede taķşım idesin ve ḥāric-i kısmet ne vākī‘ olursa a‘dād-ı māl-ı maṭlūb oldur şüret-i taķşım-i ü $48/8$ bākī-yı s̄ānī (13) pes bu daħı ma‘lūm oldı ki ol māl-ı meçhūl aşlda altı ‘adeddür **bākī-yı evvel** imiş zīrā bu altıya altı daħı zamm idiceñ on iki olur üçü gidicek (14) ṭoķuz ḳalur ve bu ṭoķuz ṭoķuz daħı zamm idiceñ on sekiz olur ve onı gidicek sekiz ḳalur ve bu sekize sekiz daħı zamm idiceñ on altı (15) olur yedisi gidicek ṭoķuz ḳalur ki ol māl-ı maṭlūbdur pes ħaṭāteyn ile istiḥrāc olub ve iki ħaṭāsı daħı zāyid olan budur (16) ammā yine ħaṭāteynle istiḥrāc olınsa ammā anuñ ħaṭālarınıñ biri zāyid ve biri nāķış olsa ol daħı niçe olur ve anı daħı beyān idelüm (17) imdi bilküllü ki eger ħaṭānuñ biri zāyid ve biri nāķış olsa pes ħaṭā-yı zāyid ne ise ve ħaṭā-yı nāķış ne ise hemān ḥāli (18) üzre cem‘ idesin ve bu cem‘e mecmū‘-ı evvel

dirler ki bu mecmū^c-ı evvel maḵsūmün ‘aleyh olsa gerekdür pes bundan ōnra yine sābıkan zıkr (19) olan gibi ḥaṭā-yı māl-ı mefrūz evlā ne ise ‘ayn-ı māl-ı mefrūc-ı sāniye ḍarb idesin ve ḥaṭā-yı māl-ı mefrūz-ı sānī daḥı ne ise anı daḥı (20) ‘ayn-ı māl-ı mefrūz-ı evvel ḍarb idesin ve bu ḥaṭāteyn ḥāşıl-ı ḍarblardan cem^c idesin ve bu cem^ce mecmū^c-ı sānī dirler bu mecmū^c-ı sānī maḵsūm (21) olsa gerekdür pes ol mecmū^c-ı evvel bu mecmū^c-ı sāniye maḵsūmün ‘aleyh idüb taḵsīm idesin ve ḥāric-i kısmet ne vāḳı^c olursa a^cdād-ı māl-ı (22) maṭlūb oldur meselā eger bir yerde bir miḵdār ‘adedi mechūl māl olsa zeyd varsa o māl-ı mechūle beş aḳçe zamm idüb iḥinden bir aḳçe (23) ḥaṭā itse ve ‘Amr daḥı varsa ol māl-ı mechūle altı aḳça zamm idüb iḥinden iki aḳçe ḥaṭā daḥı varsa ol māl-ı mechūle (24) yedi aḳçe zamm idüb iḥinden on iki aḳçe ḥaṭā itse min ba^cd ol māl-ı mechūl-i muzā^caf olsa ya^cnī iki evvelki ḳadar olsa ol (25) māl-ı mechūl aşlda ḳaç aḳçedür bilmek dileseñ gerekdür ki ol māl-ı mechūlün ‘adedin evvelā bir farz idesin ve bu bir ‘adede daḥı māl-ı (26) mefrūz-ı evvel dirler ve bu birün üzerine beş daḥı zamm idesin altı olur ve bu altınuñ birin naḳş idiceñ beş ḳalur ve bu beşe altı (27) daḥı zamm idesin on bir olur ve bu on birün daḥı ikisin naḳş idiceñ ṭoḳuz ḳalur ve bu ṭoḳuza yedi daḥı zamm idiceñ on altı (28) olur ve bu on altınuñ daḥı on ikisin naḳş idiceñ dōrt ḳalur pes bu iki ḳalmaḳ gerek idi ki ōaḥıḥ olaydı zīrā (29) māl-ı mefrūz bir ‘aded idi imdi bunda iki ‘aded ḥaṭā-yı zāyid vāḳı^c oldu ve buña daḥı ḥaṭā-yı zāyid-i māl-ı mefrūz-ı evvel dirler pes [H444a] sāniyen ol (30) māl-ı mechūlün ‘adedin dōrt farz idesin ve bu dōrde daḥı māl-ı mefrūz-ı sānī dirler ve bu dōrdün üzerine beş zamm idesin ṭoḳuz (31) olur ve bu ṭoḳuzuñ birin naḳş idiceñ sekiz ḳalur bu sekize altı daḥı zamm idesin on dōrt olur ve bu on dōrdün daḥı (32) ikisin naḳş idiceñ on iki ḳalur ve bu on ikiye yedi daḥı zamm idesin on ṭoḳuz olur ve bu on ṭoḳuzuñ daḥı on ikisin (33) naḳş idiceñ yedi ḳalur pes bu daḥı sekiz ḳalmaḳ gerek idi ki ōaḥıḥ olaydı zīrā bunda māl-ı mefrūz-ı sānī dōrt idi pes bunda daḥı (34) bir ‘adedi ḥaṭā-yı nāḳış vāḳı^c oldu ve buña daḥı ḥaṭā-yı nāḳış-ı māl-ı

mefrūz-ı s̄anī dirler pes imdi bu iki ‘aded-i ḥaṭā-yı zāyid ve bir ‘aded daḥı ḥaṭā-yı (35) nāḳışı cem‘ idesin üç olur ve bu üç ‘aded bunuñ fevķinde ol mecmū‘-ı¹⁵⁵³ evvel didüğimizdür ki maḳsūmün ‘aleyh olsa gerek dinmişdür pes (36) bundan şoñra yine s̄abıķan endek olan gibi ḥaṭā-yı zāyid-i māl-ı mefrūz-ı evveli ki iki ‘adeddür anı ‘ayn-ı māl-ı mefrūz-ı s̄anīye ḍarb idesin (37) ki dört ‘adeddür şüret-i ḍarb-ı ü $2*4=8$ min ba‘d bu ḥaṭā-yı nāḳış-ı māl-ı mefrūz daḥı ki bir ‘adeddür bunuñ daḥı ‘ayn-ı māl-ı mefrūz-ı evvel (38) ḍarb idesin ki o daḥı bir ‘adeddür şüret-i ḍarb-ı ü $1/1=1$ pes bu ḥaṭāteynüñ daḥı [ḥaşıl-ı ḍarbın cem‘ idesin şüret-i cem‘-i ü $8+1=9$ ve bu ṭoķuz ‘aded daḥı bunuñ fevķinde ol +H]mecmū‘-ı s̄anī didüğimizdür ki maḳsūm olsa gerek (39) dinmişdür imdi bu ṭoķuz ‘aded ki maḳsūmdur ol mecmū‘-ı evvel didüğimiz üç ‘adedi buña maḳsūmün ‘aleyh idüb taḳsīm idesin ve ḥāric-i (40) ḳısmet ne vāķi‘ olursa a‘dād-ı māl-ı maṭlūb olur şüret-i taḳsīm-i ü $9/3=3$ pes bu daḥı ma‘lūm oldı ki ol māl-ı meḥūl (41) aşda üç ‘aded imiş zīrā üç ‘adede beş daḥı zamm idiceñ sekiz olur biri gidicek yedi ḳalur diyü yediye altı [P603b] (1) daḥı zamm idiceñ on üç olur ikisi gidicek on bir ḳalur ve bu on bire yedi daḥı zamm idiceñ on sekiz olur ve on ikisi gidicek (2) altı ḳalur ki aşl murād olan a‘dād-ı maṭlūb daḥı oldur ve zübde-yi ‘ulemā olan merḥūm ‘Alī Ḳuşcı hem bu mes‘eleyi ḥesāba müte‘allik olan risālesinde (3) lisān-ı ‘Arabī üzre muḥtaşır u müfīd bu gūne ta‘bīr idüb buyurur *elmaḳāletu’r-rābi‘atu ff istiḥrācu’l-mechūlāt beṭarīķi’l-ḥaṭāyeyn ve huvā ennemā yekūnu izā se‘belun* (4) ‘an mechūlin ‘umila ‘aleyhi mine’l-‘amāl kettañşif vettāz‘if ev ziyādetun ‘aleyhi ev nuḳşāni ‘adedin minhu ev ḍarbuhu ff‘adedin ma‘lumin ev ğayri zalike mine’l-‘amāli (5) ḥattā şāre ‘adeden ma‘lūmen ve ṭarīķuhu ve nefruḍa’l-mechūle eyye ‘adadin şey’en ve na‘mel ‘aleyhi māfehimmā minkelmāmi’s-sāyili ḥattā yeḥşule ḥāşilun fein vāfeķa’l-‘adade’l-ma‘lūme (6) fehuve’l-maṭlūbu [H444b] ve illā ne’ḥuże’t-tefāḍile beyne māḥaşala min‘ilminā vel‘adedu’l-ma‘lūm ve huve’l-

¹⁵⁵³ mechūl-i P

musemmā bilḥaṭā'i'l-evvel ṣumme nafruḍu'l-mechūle 'adeden āḥere ve na'melu 'aleyhi kemā 'amilnā (7) ḥattā yehṣule ḥāṣilun ṣānin fein vāfeḳa'l-ma'lūme fehuve'l-maṭlūbu ve illā fene'ḥuzu't-tefāḍile beynehu ve beyne'l'ulūmi ve huve'l-musemmā bilḥaṭā'i's-ṣānī ṣumme nestahricu (8) min hazeyni'l-ḥaṭā'eyni ṣavāben biennaḍribe elmefruḍa'l-evvele filḥaṭā'i's-ṣānī ve kezā'l--mefruḍa's-ṣānī filḥaṭā'i'l-evveli feinne kāne'l-ḥaṭā'eyni me'an bizziyādeti (9) 'alelma'lūmi ev binoḳṣāni minhu nuḳsimu't-tefāḍile beyne ḥāṣili'd-ḍarbeyn 'alettefāḍuli beyneḥaṭā'eyni femā ḥaraca fehuve'l-mechūlu'l-maṭlūb ve in kāne (10) muḥtelifeyni fizzlyādeti vennokṣān naḳsimu mecmū'e'l-ḥāṣileyi 'alāme cmū'u'l-ḥaṭā'eyni femā ḥarace fehuve maṭlūbu meṣālehu mezīdu 'adaden izā ḍū'ife ve ziyde (11) 'aleyhi vāḥidun ve ḍuribe'l-mecmū' fiṣelāsetin ve ziyde 'alelḥāṣili isnāni ṣumme ḍuribe belāga fferba'atin ve ziyde 'alelḥāṣili selāsetun belāga ḥamsete tis'īn (12) faraḍnā zalike'l-'adede isneyni ṣumme ḍa'afnā ṣāre 'erba'aten zidnā 'aleyhi vāḥiden ṣāre ḥamseten ḍarabna'l-mecmū'a fiṣelāsetin ṣāre ḥamsete 'aṣere ve zidnā (13) 'aleyhā isneyni ḥaṣale seb'ate 'aṣere ṣumme ḍarabne mābelāga fferba'atin ḥaṣala ṣemāniyetu ve sittūne ve zidnā 'alelḥāṣili selāseten ḥaṣala aḥadu ve seb'ūne ve huve nāḳiṣun (14) mine'l-'adedi'l-ma'lūmi 'anī minḥamseti ve tis'īne birerba'ati ve 'iṣriyn ve huve'l-ḥaṭā'u'l-evvelu ṣumme faraḍna ḥamseten ve 'amilnā 'aleyhi'l-'ameli'l-mezkūr ṣāre (15) mi'eten ve selāseten ve erba'in ve huve zāyidun mine'l-ḥamseti vettis'īn biṣemāniyetin ve erba'in ve huve'l-ḥaṭā'u's-ṣānī feḍarabna'l-mefruḍe'l-evvele ve huve isnāni (16) filḥaṭā'i's-ṣānī ve huve ṣemāniyetun ve erba'ūne ḥaṣala sittetun ve tis'ūne ṣumme ḍarabna'l-mefruḍe's-ṣānī ve huve ḥamsetun filḥaṭā'i'l-evveli ve huve erba'atu ve 'iṣrūne (17) ḥaṣala mi'etu ve 'iṣrūne ve lemmā kāne aḥadu'l-ḥaṭā'eyn bizziyādeti velāḥiri binnoḳṣān ḳasemnā mecmū'e'l-ḥāṣileyi ve huve mi'eteni ve sittete 'aṣera 'alāme cmū'i'l-ḥaṭā'eyni (18) ve huve isnani ve seb'ūne ḥarace selasetun ve huve'l-maṭlūbu miṣālun eḥāru eraḍnā 'adeden izā ḍuriba fiṣelasetin ve ziyde 'alelḥāṣili

‘aşereten *summe dū‘ife’l-mecmū‘u ve ziyde* (19) ‘aleyhi ‘aşeratun *şāre tis‘īne feraḍnāhu ḥamseten ḍarabnāhā fiṣṣelāseti ḥaṣala ḥamsete ‘aşere zidnā ‘aleyhi’l-‘aşere belāga ḥamseten ve ‘iṣrīne ḍa‘ifnāhā ṣāre* (20) *ḥamsine zidnā ‘aleyhi ‘aşereten ṣāre sittīne ve huve nāḳiṣun mine’t-tis‘īni’l-ma‘lūm biṣelaṣīn ve huve’l-ḥaṭā‘u’l-evvel summe faraḍ nāhu seb‘aten ve ‘amilnā ‘aleyhi’l-mezkūre* (21) *ḥaṣala isnāni ve seb‘ūne ve huve ‘aydan nāḳiṣun biṣemāniyyete ‘aşera ve huve’l-ḥaṭā‘u’s-ṣānī mindarabna’l-mefrūde’l-evvele ve huve’l-ḥamsetu filḥaṭā‘i’s-ṣānī ve huve semāniyyete ‘aşere* (22) *ḥaṣala tis‘ūne summe ḍarabna’l-mefrūde’s-ṣānī ve huve seb‘atun filḥaṭā‘i’l-evveli ve ṣelaṣūne ḥaṣala mi’eteni ve ‘aşeretun ve lemmā kāne’l-ḥaṭā‘an me‘an binnoḳṣāni eḥaznā’t-* (23) *tefāḍule beynelḥaṣā‘eyni ve huve isnā ‘aşera ḥarecet ‘aşeratun ve hiye’l-‘adedu’l-maṭlūb*¹⁵⁵⁴

¹⁵⁵⁴ “Bilinmeyenlerin ortaya çıkarılmasında kullanılan “Çifte Hata” hakkındaki dördüncü makaledir. Bir bilinmeyen hakkında sorulduğu zaman; bilinen bir sonuç elde edilene kadar onun üzerinde ikiye çarpma, yarıya bölme, sayı arttırma veya sayı eksiltme, belirli bir katsayı ile çarpma vb. gibi işlemler yapılır. Yöntemi de şöyledir: Bilinmeyeni herhangi bir sayı olarak kabul ederiz. Ve soranın sözlerinden anladığımız şekli ile onun üzerinde bir sonuç elde edene kadar çalışırız. Eğer üzerinde çalışılan sayı bilinen sayı ile eşleşirse sonuca varılmış olur. Değilse elde edilen sayı ile bilinen sayı arasındaki farkı alırız. Buna “Birinci Hata” adı verilmektedir. Sonra bilinmeyen için başka bir sayı varsayar ve onun üzerinde bir öncekinde olduğu gibi ikinci kez sonuç elde edilene kadar üzerinde çalışırız. Eğer bilinen sayı ile eşleşirse o zaman istenen sonucu elde etmiş oluruz. Değilse elde edilen sayı ile bilinen sayı arasındaki farkı alırız. Buna da “İkinci Hata” adı verilmektedir. Sonra bu iki hatadan da faydalanarak doğruyu bulmaya çalışırız. Şöyle ki birinci varsayılanı ikinci hataya ve ikinci varsayılanı da birinci hatayla çarparız. Eğer iki hatanın her ikisi aynı anda bilinenin fazlası veya eksikliği ise iki çarpımın artığını iki hatanın artığına böleriz. Bundan ortaya çıkan sonuç bilinmeyen istenen’dir. Yok eğer hatanın bilinenden farkı biri fazla ve biri eksik ise o zaman iki sonucun toplamını iki hatanın toplamına böleriz. Çıkan sonuç erişimi istenendir. Sonuca 2 eklenir ve bundan elde edilen 4’le çarpılır. Sonuca 3 ekleriz. Doksan 95 oldu. Varsayılanı 2 kabul ettik. Sonra onu ikiye katladık 4 oldu. Üzerine 1 ekledik 5 oldu. Bu toplamı 3’le çarptık 15 oldu. Üzerine 2 ekledik 17 oldu. Bu sonuca da 4 çarptık, 68 oldu. Sonuca 3 ekledik 71 oldu. Böylece bu sayı bilinen sayıdan yani 95’ten 24 eksik kaldı. Bu birinci hata olacaktır. Sonra varsayılanı 5 olarak kabul edip yukarıdaki işlemleri tekrar ederek uygularız. 143 sayısını elde ederiz. Bu sonuç da bilinen sayı olan 95’ten 48 fazla çıktı. Buna da ikinci hata diyoruz. Birinci varsayılanı (ki o 2 idi) ikinci hatayla (ki o 48 idi) çarparız. Sonuç 96 olur. Sonra ikinci varsayılanı (5 idi) birinci hatayla (24 idi) çarptık. Sonuç 120 oldu. Şimdi eğer hatalardan biri eksik öteki fazla idiyse, iki sonucun toplamını (216) iki hatanın toplamına (72) böleriz. Çıkan sonuç 3’tür ve hedeflenen sonuç budur. Diğer bir örnek; bir sayı isteriz; işlem olarak 3’le çarpıldığında çıkan sonuca 10 eklenerek yine çıkanı 2’yle çarptığımızda sonuca 10 ekleyeceğiz.

(24) (4209) *Meşnevî*

Ba'd ezân gūyed eger dānestemî

În ma'iyetrâ key ūrâ custemî

(4210) *Meşnevî*

Dāniş-i ān būd mevķūf-ı sefer

Nāyed ān dāniş betizî-yi fiker

Andan şoñra (25) dir eger ben bileydüm bu ma'iyyeti kaçan anı isterdüm ya'nî t̄ālib-i sırr-ı ma'iyyet-i İlāhî olan sālîk ol iki h̄atādan şoñra ma'iyyet-i İlāhî aña keşf (26) olub bir vech-i yaķın ma'lūm olduķda dir eger ben bu ma'iyyet-i H̄aķķı evvel emrde bu mertebe bileydüm kaçan ben anı bu kadar cüst ü cū kılurdım ve ne (27) h̄alle ben anı kendü z̄ātumdandur z̄ann eyleyüb anuñ müşāhede ve mu'āyenesi mertebesine seyr ü sefer kılurdum şimdi bildüm ki ben ezelen ve (28) ebeden ve evvelen ve āhiren ve bātınen ve zāhiren hemîşe anuñla bile imişim ve her h̄alde ve her mekānda aşlā andan bir an münfek ü dūr olmamışam dir (29) ammā ol ma'iyyet-i İlāhîniñ h̄aķķıyla dānişî ve bir vech-i yaķın bīnişi seyr ü sefere mevķūf idi ol dāniş fikretleriñ tizligüyle gelmez (30) ya'nî ma'iyyet-i İlāhiyyeniñ 'ilmi h̄add-i fikr ile ele gelmez im'ān-ı nazar ile h̄aşıl olmaz belki seyr ü sefer-i rūhānî kılmaķda mevķūfdur çünkim (31) sālîk mevķūf-ı tabī'atden çıkub seyr-i ilallāh kıla tamām mertebe-yi ulūhiyyetüñ müşāhedesini aña müyesser ola ol zamānda sırr-ı ma'iyyet z̄uhūra (32) gelür ve ol kimse ma'iyyet-i H̄aķķı kendüyle müşāhede kılduķda seyr-i ma'allāh kılur ve bu seyr-i ma'allāh h̄add-i fikr ile olmayub seyr ü sefere (33) mevķūf olur

Bilinen sayı da 90 olsun. Birinci varsayılan 5 olsun. 3'le çarptık. 15 oldu. Üzerine 10 ekledik 25 oldu. İkiye katladık 50 oldu. Ona da 10 ekledik sonuç 60 oldu. Şimdi bunun bilinen sayıdan (90) farkı eksi 30 olacaktır. Buna birinci hata diyoruz. İkinci varsayılan sayımız da 7 olsun. Aynı işlemi baştan tekrar ettik. Sonuç 72 çıktı. Aynı şekilde bilinen sayıdan (90) 18 eksik çıktı. Buna da ikinci hata diyoruz. Sonra birinci varsayılanı (5) ikinci hataya (18) çarptık, sonuç 90 oldu aynı şekilde ikinci varsayılanı (7) birinci hataya (30) çarptık. Sonuç 210 oldu. Şimdi yukarıdaki kurala göre her iki hata bilinen sayıdan fazla veya her ikisi de eksik ise yukarıdaki birinci sonuç ile ikinci sonucun farkını alırız. Kalanı 120'dir. Bu sonucu da iki hatanın farkına böleceğiz. Birinci hata 30 ikinci hata 18 farkları da 12 olur. 120 yi 10'a böldüğümüzde ortaya çıkan sonuç 10'dur. İstenen sonuç budur."

(4211) Meşnevî

Ân çünân ki vech-i vâm-ı şeyh bûd

Beste vü mevķûf-ı girye-y ân vücûd

(4212) Meşnevî

Küdek-i helvâiyî bigrîst zâr

Tûhte şud⁽³⁴⁾ vâm-ı ân şeyh-i kübâr

(4213) Meşnevî

Güfte şud ân dâstân-ı ma'nevî

Pîş ez'în ender hılâl-i Meşnevî

Ancılayın ki Şeyh Ahmed Hadraviyye Hazretlerinin (35) borcunuñ vechi ol vücuduñ giryesine beste ve muķayyed oldu ya'nî bu ma'iyet-i ilâhînüñ keşfi seyr ü seferde mevķûf olduğı ancılayın (36) der ki Şeyh Ahmed Hadraviyye Hazretlerinin borcunuñ edâsı ol helvâfürüş olan küdeküñ vücudunuñ ağlamasına mevķûf u muķayyed oldu nite- (37) kim bir küdek helvâyı zârîlûkle ağladı ol şeyh-i kübâruñ borcu cem' oldu ve bir yere geldi ve anuñ ağlamasıyla edâ ve kazâ oldu ol dâstân-ı (38) ma'nevî bundan evvel Meşnevî miyânında dinilmiş oldu ya'nî ikinci defterüñ evâyiline qarîb bu şeyh-i Ahmed Hadraviyye Hazretlerinin hikâyesi (39) nâzma geldi ve dinilmiş oldu maħalinde taleb olına

(4214) Meşnevî

Derdilet ħavf efkened ezmevzi'î

Tâ nebâşed ħayr-ı ânet maṭma'î

Ol Hudâ senüñ (40) göñlüñe bir mevzi' den korku birağur tâ kim andan ħayrı sana bir maṭma' olmaya ya'nî Haķ Te'âlâ şol 'alîm ü ħakîm pādşâhdur ki senüñ ħalbüñe (41) bir mevzi'üñ zevâlinde ħavf birağur ve seni mevzi' tâlib ve râğib kılar ħattâ senüñ ol mevzi' inden ħayrı bir maħall-i ṭama'uñ [P604a] (1) ve ħalbüñ [H445b] andan ħayrı bir mürtecî bilmez

(4215) *Meşnevî*

Derṭama' ḥod fāyide-y dīger nihed

V'ān murādet ezkesī dīger dihed

Ṭama'da ḥod fāyide-yi dīger ḳor ve ol (2) senüñ murāduñı bir ğayrı kimseden virür ya'nī senüñ ḳalbüñe evvelā bir ḥavf bırağur sen bir mevzi'den ümīdvār olur ve ṭama' ḳılursın ol (3) senüñ ümīd ü ṭama'uñda hem eger nazār eyleseñ bir fāyide-yi dīger ḳor ve andan şoñra ol senüñ murāduñı ol ṭama' ve ricā eyledüğüñ yerden (4) virmez bir āḥer kimse yüzinden virür ki *ve yerzuḳnu min ḥaysu lāyaḥtesib*¹⁵⁵⁵ buyurdı

(4216) *Meşnevî*

Ey ṭama' derbeste deryek cāy saḥt

K'āyedem mīve ez'ān (5) *'ālī dıraḥt*

(4217) *Meşnevî*

Ān ṭama' z'āncā neḥ'āhed şud vefā

Bel zicāy-ı dīger āyed ān 'aṭā

(4118) *Meşnevî*

Ān ṭama'rā pes çirā dertu nihād

Çün nebūdeş niyyet-i (6) *ikrām u dād*

Ey bir yere muḥkem ṭama' bağlamış kimse böyle diyü ki baña mīve-yi murād ol 'ālī dıraḥtdan gelür ya'nī ey dıraḥt-ı 'ālī gibi bir 'ālī maḥalle (7) ṭama' bağlamış ve benüm murād u maḳsūdum ol cānibden ḥāşıl olur diyü aña göñül ḳomış ve müteveccih olmuş kimse ol ṭama' ol yerden (8) vefā ve edā olmayırdur zīrā niçe kerre mücerreb olmuşdur ki bir kimseden bir şey'i ümīd ṭutarsın ve ṭama' idersin ol ümīd ü recā ol maḥalden ḥāşıl (9) olmaz belki ol 'aṭā cāy-ı dīgerden gelür ve bir āḥer maḥalden ḥāşıl olur ki sen anı ḥāṭıra getürmez idüñ pes ol ṭama'ı senüñ vücūduñda

¹⁵⁵⁵ “Ve ona beklemediği yerden rızık verir.” (Tâlâk 65/3)

niçün (10) kodı çünkim anuñ niyyet-i ikrām ve dādı olmadı ya‘nī çünkim ol senüñ
ṭama‘ tutduğıñ yerden saña murād virmegi taqđır kılmadı ve ol (11) ma‘lūmuñ hem
saña ikrām u dāda niyyeti olmadı pes ol ṭama‘ı senüñ vücūduñda niçün kodı

(4219) Meşnevī

Ezberāy-ı hikmetī vü şan‘atī

Tīz tā bāşed dilet (12) *derḥayretī*

(4220) Meşnevī

Tā dilet ḥayrān buved ey müstefid

K‘ey murādem ezkuçā ḥ‘āhed resid

(4221) Meşnevī

Tā bedānī ‘acz-i ḥ‘iş ü cehl-i ḥ‘iş

Tā şeved ikān-ı (13) *tu derğayb biş*

Bir hikmet ve şan‘atdan ötüri ol ṭama‘ı sende kodı ki ol hikmeti ve şan‘atı herkes
bilmez dağı tā senüñ ḳalbüñ (14) ḥayretde ola ya‘nī ey müstefid senüñ ḳalbüñ kendü
kārında ḥayrān ola böyle diyü ki benüm murādum ‘acebā ḳanden irişür ki benüm
zann eyledüğim ve ümīd (15) tutduğıñ yerden ḥāşıl olmadı ḥattā kendü ‘aczüñi ve
kendü cehlüñi bilesin tā kim ‘alem-i ḡayba senüñ ikānuñ ziyāde ola zīrā ‘arraftullāhe
(16) *bifeshi’l-‘azāyimi*¹⁵⁵⁶ dinilmişdür Ḥaḳ Te‘ālā bu senüñ ‘azīmetlerüñi anuñçün
fesh eyler ki tā sen anı bilesin ve anuñ kemāl-i ḳudretini ve sende taşarrufına (17) ve
senüñ ‘aczüñe ve cehlüñe ‘ālim olasın ve umūruñı her vechle aña tefvīz ü teslīm
ḳılasın

(4222) Meşnevī

Hem dilet ḥayrān şeved dermünteca‘

Ki çi rüyāned muşarrif (18) *z‘īn ṭama‘*

¹⁵⁵⁶ “Allah’ı kendi vücudunun dolu ve boş olmasından değil; onu dolduran ve boşaltanın kim olduğu ile bil.”

Hem senüñ gönülün münteca'da hayrân ola ki muşarrıf bu şama'dan ne bitürür diyü münteca' intifa' taleb idecek maḥaldür aşında otlu (19) yer taleb itmek ve kilâ ile intifa' taleb itmege dirler bunda münteca' ma'nâsı murâd olur ve tavzîh-i ma'nâ böyle dimek olur ki tâ senüñ ḳalbün (20) maḥall-i intifa'da hayrân ola böyle diyü [H446a] ki muşarrıf ve bende olan şama'dan 'acebâ ne bitürür ve benüm ümîdüm tahtından 'acebâ be maḥşul zuhûra getirür dirsen

(21) (4223) *Meşnevî*

Şam' dârî rûzi-yi derderziyî

Tâ ziḥayyâfî berî zer tâ ziyî

(4224) *Meşnevî*

Rızq-ı tu derzgerî âred pedîd

Ki zivehmet bûd ân mikseb ba'îd

Sen (22) derzîlükde bir rûzî şama' şutarsın tâ altunı diri oldukça ḥayyâtuñdan iledürsün ziyî zisten lafzından muzâri' muḥâtabdur ya'nî (23) sen meşelâ bir rızq ve naşibe derzîlük şan'atında şama' şutarsın ol zerî ve ve zerki tâ diri oldukça ḥayyâtuñdan alasin ve ol (24) şan'atından ḥâşıl kılasın senüñ rızq u naşibüñi ol rezzâk zergerlükde pedîd ü zâhir getirür ki senüñ vehmüñden ol mikseb ba'îd (25) idi sen kendü rızquñı oradan gelür şann eylemez idüñ

(4225) *Meşnevî*

Pes şama' derderziyî behr-i çî bûd

Çün neḥ'âst ân rızq z'ân cânib guşûd

(26) (4226) *Meşnevî*

Behr-i nâdir ḥikmetî der'ilm-i Ḥaḳ

Ki nebeşt ân ḥükmrâ dermâsebak

(4227) *Meşnevî*

Nîz tâ hayrân şeved endîşeet

Tā ki ḥayrānī buved küll pīṣeet

Pes derzīlüge (27) ṭama^ç neden ötüri oldı çünkim Ḥaḵ Te^çālā ol rızḵı saña ol cānibden açmaḵ ve ^çaṭā itmek istemedi pes ol derzīlüge ṭama^ç olmaḵ (28) neden ötüri idi dirseñ ^çilm-i Ḥaḵda bir nādir ḥikmetden ötüri saña derzīlükden rızḵ virmeyüb bir āḥer cānibden fetḥ eyledi ki ol ḥükmi māsebaḵda (29) öyle yazdı ve ezelde ol naşībi ve rızḵı senüñ ḡann eylemedigüñ yerden saña virmegi taḵdīr eyledi daḡı senüñ endīşüñ ḥayrān ola (30) tā kim külli senüñ pīṣe ve ^çādetüñ ḥayrānluḵ ola

(4228) Meṣnevī

Yā viṣāl-i yār z'īn sa^çyem resed

Yā zirāh-ı ḥāric ezsa^çy-ı cesed

(4229) Meṣnevī

Men negüyem z'īn (31) ṭarīḵ āyed murād

Mīṭabem tā ezkucā ḥ^çāhed güṣād

(4230) Meṣnevī

Ser bürīde mürḡ her sū mīfütēd

Tā kudāmīn sū rehēd cān ezcesed

(4231) Meṣnevī

Yā murād-ı men berāyed z'īn ḥurūc

(32) Yā ziburcī dīḡer ezzātu'l-burūc

Pes ol büyük ṣehzāde didi ey ihvān-ı şafā yā yārüñ viṣāli baña bu sa^çydan iriṣe yāḡūd cesed (33) sa^çyından ḥāric bir āḥer yoldan iriṣe ben dimezem elbette benüm murādum bu ṭarīḵde gelür ṭaleb eylerüm ve ḥareket kılırum tā ḵanden açılmaḵ ister ve ne cānibden (34) fetḥ olub ele geliserdür meṣelā başı kesilmiş ḵuş her cānibe düşer tā kim anuñ cānı cesedinden ḵanḡı cānibde ḵurtılır ya^çnī ol mürḡ ser-i (35) bürīde kendü cānınuñ ne menzilde cesedinden ḵurtılacağından ve murāda vāşıl olacağından bīḡaberdür lākin ḡāḥ ol cānibe ve ḡāḥ bu cānibe düşmeden (36) ḡalī

olmaz yā benüm murādum bu hürücdan zuhūra gelür ve hāşıl olur yāhūd burc şāhibinden bir āher burcdan zuhura gelüb hāşıl olur (37) elhāşıl baña lāzım olan tālīb olmağ ve rāh-ı tālībde olıncaya dek sa‘y kıılmağdur Hağ Te‘ālā her ne yüzden fetğ eylerse hikmetine ol ‘ālimdür

(38) Hikāyet-i ān şağş ki h‘āb dīd ki āncā mī‘talebī ezbişyār beMışr vefā şevēd āncā gencīst derfūlān mağalle derfūlān hāne çün (39) beMışr āmed kesī güfteş ki men cevāb dīdem ki gencīst beBağdād derfūlān mağalle ve derfūlān hāne nām-ı mağalle vü hāne ĩn begüft (40) ān şağş fehm kerd ki ān genc derMışr güften [H446b] cihet-i ān būd ki merā yağın kunend ki derğayr-ı hāne-yi hūd nemībāyed velīkin ān genc-i (41) yağın cüz derMışr hāşıl neşūd

Bu sūrğ-ı şerīf ol şağşuñ hikāyetidür ki vākı‘a gördi ki ol nesneyi ki bisyār [P604b] (1) u ‘ināddan taleb eylersin Mışrda vefā olur ol Mışrda bir hāzīne vardur fūlān mağallede fūlān hānede çünkim ol kimse Bağdād şehrinde bu vākı‘a- (2) yı gördi kalkdı Mışr cānibine ‘azīmet itdi çünkim Mışra geldi vākı‘ada işāret olınan mağalleyi cüst ü cū kıılarken ‘asesler anı tutduğda (3) ve ağz itdükde bir kimse aña didi ki ben vākı‘ada görmişem ki Bağdād şehrinde fūlān mağallede fūlān hānede bir hāzīne vardur ol kimse bu tālīb-i (4) genc olub Mışra varan şağşuñ mağallesinüñ ve hānesinüñ nāmını didi ve nişānın virdi ol şağş bunı fehm itdi ki ol genc (5) Mışrda dimeklük bu cihetden öturi idi ki baña yağın eyleyeler ol hāzīneyi kendü evünden ğayrı yerde taleb eylemeklüge lāyık degildür velīkin ol (6) genc-i yağın budur Mışrda ğayrı yerde hāşıl olmaz zīrā ol kendü evinde olan hāzīnenüñ haberini bir vech-i yağın ol kimse Mışrda buldı pes (7) Mışra varduğı dağı minvech beyhüde olmadı egerçi hāzīne gerçek kendü hānesinde idi velīkin aña keşf ü yağın Mışrda hāşıl olmağluğa (8) gūyā ki ol hāzīneyi Mışrda buldı

(4232) Mesnevī

Būd zer mīrāşiyīrā bīşümār

Cümlerā ħurd u bümānd ū ‘ūr u zār

(4233) Meşnevī

Māl-ı mīrāsī nedāred ħod vefā

Çün (9) benākām ezgüzeşte şud cüdā

(4234) Meşnevī

Ū nedāned ħadr hem k’āsān biyāft

K’ü bekedd ü kesb ü renceş kem şitāft

Bir mirāsīnün bīşümār altunı var idi (10) cümlesini ol mirāsī yedi ve ‘ūr ve zār ħaldı māl-ı mīrāsī ħod vefā tutmaz ve mevrūs olan māl tecrübe olunmışdur ki kimseye vefā itmez (11) çünkim nākām ve nāĥāh güzeşte olan kimseden cüdā oldı ya’nī çünkim ol māl-ı mevrūs ol vefāt ħılan ve güzeşte olan kimseden bizzarūrī (12) nākām ve nāĥāh cüdā oldı ve girü ħaldı anuñçün ol māl-ı mīrāsī ħod vefā tutmaz ol mīrās ħurde olan vāriş daĥı hem māl-ı mevrūsün ħadrini (13) ve kıymetini bilmez ki anı āsān buldı zīrā ol vāriş ol mālīk kesbine ve kesbinde olan rence ve kendü ta‘abına şitāb ħılmadı ve mecd ü sārī olmadı (14) anuñçün ol eline āsān vechle gelen meblaĥuñ ħadr ü kıymetini bilmez

(4235) Meşnevī

Ķadr-i cān z’ān mīnedānī ey fülān

Ki bedādet Ķaĥ bebaĥşış rāygān

(15) Sen hem ey fülān cānuñ ħadrini andan öturi bilmezsin ki Ķaĥ Te‘ālā saña anı rāygān baĥşışle virdi ve sen anı niçe ta‘ab u zaĥmetle kesb (16) ü ĥāşıl itmedüñ anuñçün ol cānuñ ħadrini bilmezsin ve bunda cānuñ ħadrini bilmeden murād anuñ şeref ü ‘izzetini bilüb anı Ķaĥ (17) Te‘ālānuñ buyurduĥı yerde bezl ü ĥarc ħılub ol sermāye ile cān-ı bākī ele getürmek ve ĥayāt-ı ĥayyibe ĥāşıl ħılmaĥdur ve illā herkes kendü cān (18) u tenüñ minvech ħadrini bilüb anı zararlardan ĥıfz idüb yemek ve

içmek cānibine hārc u şarf iderler cānuñ bu gūne kadrini (19) bilmek aşlā bilmemekdür

(4236) Meşnevī

Naqd reft ü kāle reft ü hānehā

Mānd çün çuğdān derān vīrānehā

(4237) Meşnevī

Güft yā Rab berg dādī reft berg

[H447a] (20) *Yā bidih bergī veyā befrist merg*

Ol merd-i mīrāşī cümleyi telef idüb naq gitdi ve kale ve metā^c gitdi ve hāneler gitdi baykuşlar gibi ol (21) vīrānelerde kaldı bu kerre Hāq Te^cālā Hāzretlerine tazarru^c u niyāz eyleyüb didi yā Rabbi rızık ve u azık virdüñ velīkin rızık u metā^c gitdi (22) yā baña berg ve ğidā vir veyāhūd merg ü fenā gönder tā ölüb bu derd ü belādan hālāş olam didi

(4238) Meşnevī

Çün tehī şud yād-ı Hāq āğaz kerd

Yā Rab (23) u yā Rab ecirni sāz kerd

(4239) Meşnevī

Nī peyember güft mü'min mizherest

Derzamān-ı hāliyī nālegerest

Çünkü tehī oldı ve māl u metā^cdan hālī (24) kaldı yād-ı Hāqka āğaz itdi ve Hāq Te^cālāyı zikr eylemege başladı yā Rab yā Rab sen baña amān vir ve bu derd ü belā ve faqr u ^canādan beni (25) hālāş kıl dimege düzen itdi ve kendüsine böyle diyü du^cā kılmağı tertīb üzre ^cadet kıldı Peygamber ^caleyhişşalāti vesselām (26) mü'min mizherdür dimedi mi hālilüñ zamānında nālegerdür *mizher* kesr-i mīm ve fetḥ-i hā ile ^cūd didükleri sāza dirler ya'nī Peygamber Hāzretleri ^caleyhis- (27) selām

*elmu'mine kelmizheri lāyahsunu şavtuhu illā bihelā batınıhı*¹⁵⁵⁷ buyurdu pes mü'min bātını hālī ve tehī olmağ vaktinde mizher gibi nāle idici ve (28) mizmār gibi şīt ü şadā kılıcı olur anlaruñ bātını dolduğda şīt u şadāları hūb olmaduğı gibi mü'minüñ dağı bātını pür olduğda (29) şīt ü şadāsı hūb olmaz ve bir hūş enīn ü nāle kılmaz

Beyt

Şikem tehī şeved mī nāl hemçünī beniyāz

*Şikem tehī şeved esrār (30) kū besān-ı kalem*¹⁵⁵⁸

(4240) Meşnevī

Çün şeved pür muṭribeş binhed zidest

Pür meşev k'āsīb-i dest-i ü hoşest

(4241) Meşnevī

Tī şev ü hoş bāş beyne ışba'ayn

(31) K'ezmey-i lāeyne sermestīst eyn

Çünkü mizher pür ola muṭrib anı elinden qor kezalik mü'minüñ bātını dağı ṭola ve imtilā ola muṭrib-i haqīkī (32) anı dest-i nevāzişden aşığa qor zinhār pür olma ve tazarru^c ve nāle kılmadan ictināb kılma ki ol Hudānuñ destinüñ āsībi ya'ni ṭoqınması (33) hoşdur zīrā *izā eḥabballahu 'abden ibtelāhu liyesma'u şavtehu*¹⁵⁵⁹ hadīs-i şerīfinüñ ḥasebince Haq Te'ālā bir bendesini dest-i miḥnetle āsīb urmağ (34) ve anı mübtelā kılmag anı sevdüğinden ve anuñ āvāzını işitmege maḥabbet kılduğundan olur imdi tehī ol bilkülliyeye kendüñden hālī olub (35) ol pādşāhuñ ışba'ayn miyānında hoş ol zīrā lāeyne şarābından īn sermestdür *īn* buda mekāndan 'ibāret ve *lāeyne* (36) lāmekān dimedden isti'āret olur ya'ni kendüñden bilkülliyeye fānī ve hālī

¹⁵⁵⁷ "Mü'min, içi boş olmadıkça sesi güzel olmayan uda benzer." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 450. [Böyle bir lafızla hadīs tespit edilemediği belirtilmiştir.]

¹⁵⁵⁸ "Ney gibi karnını boş tut da, inle, feryad et; kamsı kalem gibi içini boşalt da, sırlar söyle, sırlar yaz!" Can, *Mesnevî Tercümesi*, C.4, s. 646.

¹⁵⁵⁹ "Allah bir kulunu severse, (belalardan kurtulmak için duâ eden) sesini işitmek için, onu belāya uğratar." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 450. [Hadisin zayıf olduğı belirtilmiştir.]

ol ve anuñ işba‘aynı miyānında bir ālet gibi olub hoş (37) ol zīrā lāmekān şarābından mekān ve mekān ehli sermestdür ve işba‘aynı Hudāda hoş olan lābüdd lāeyne şarābından mestdür

(38) (4242) *Meşnevī*

Reft tuğyān āb ezçeşmeş güşād

Ebr-i çeşmeş zer‘-i dīnrā āb dād

Tuğyān gitdi anuñ gözinden āb açıldı ol (39) çeşminden āb açdı dimek daḥı vechdür anuñ gözi şu-yı dīn zer‘ine āb viridi ya‘nī ‘işyān ve tuğyān gitdükdə anuñ gözinden (40) yaş aqdı [H447b] anuñ gözinüñ şuyı dīn zer‘ine şu viridi ve bāğ-ı derūnına ḥayāt irgürdi

Sebeb-i te’ḥīr-i icābet-i du‘ā-yı (41) mü’min¹⁵⁶⁰

(4243) *Meşnevī*

Ey besā muḥliş ki nāled derdu‘ā

Tā reved dūd-ı ḥulūşeş bersemā

(4244) *Meşnevī*

Tā reved bālā-yı īn saḳf-ı berīn

Būy-ı micmer [P605a] (1) ezenīnu’l-müznibīn

Ey çok muḥliş ki du‘āda Ḥaḳ Te‘ālāya nāle ve tazarru‘ eyler ḥattā anuñ dūd-ı ḥulūşı āsmān üzre gider ve duḥān-ı āhı āsmān cānibine şu‘ūd (2) ider ḥattā bu saḳf-ı berīnün bālāsına ezenīnu’l-müznibīnden micmer ḳoḳusu gider ya‘nī müznib olanlaruñ enīn ü nālesinden micmer gibi olan ve āteş-i şevḳle ṭolan (3) derūnlarınıñ rāyihası bu saḳf-ı berīnün ḳoḳusına dek gider ve āsmānlara te’sīr ider

(4245) *Meşnevī*

Pes melāyik bāḤudā nālend zār

K’ey mucīb-i her du‘ā vey (4) müstecār

¹⁵⁶⁰ “Mü’minin duasının kabul olmasının geri kalmasının sebebi.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 13, s. 107.

(4246) *Meşnevî*

Bende-yi mü'min tazarru' mîkuned

Û nemîdâned becüz tu müstened

(4247) *Meşnevî*

Tu 'aṭā bîgānegānrā mîdehî

Eztu dâred ârzû her müştehî

Pes melekler Hudâ-yı (5) Te'âlâ Hazretlerine zârîlûkle nâle eylerler böyle diyü ki ey her du'ānuñ mucîbi ve ey müstecâr u müsteğâs olan pâdşâh mü'min kuluñ senüñ dergāhuña (6) tazarru' u niyâz eyler ol mü'min senden gayrı bir müstened tutmaz ve senden gayrıya i'timâd itmez sen 'aṭâyı bîgānelere virürsin her müştehî (7) ârzüyı senden tutar ve murâdı senden ister ve sen bunlara murâdını virürsin ol mü'min kuluñdan niçün men' kılur- (8) sın

(4248) *Meşnevî*

Ḥaḵ berfermāyed ki n'ezḥ'ârî-yi üst

'Ayn-ı te'hîr-i 'aṭā yârî-yi üst

(4249) *Meşnevî*

Ḥâcet âverdeş zigaflet sūy-ı men

Ān keşîdeş mûkeşân (9) derkūy-ı men

(4250) *Meşnevî*

Ger berârem haceteş ũ vâ reved

Hem derân bâzîçe müstağrak şeved

Ḥaḵ Te'âlâ meleklerine cevâb virüb buyurlar ey benüm melelerüm ol (10) mü'mine murâdını virmedigüm anuñ benüm katında ḥ'âr u ḥaḵîr olduğundan ötüri degildir 'ayn-ı te'hîr-i 'aṭā anuñ yârlığıdur ya'nî benüm cenâbumdan 'aṭānuñ (11) te'hîr olması ve aña geç virilmesi mahzâ aña yârîlûkden ötüridür benüm cenâbuma ḡafletden anı kırtarub ḡâcet getürdi ol ḡâcet anı mûkeşân (12) benüm kûyıma çekdi

ya'nî bir kimsenüñ şaçından yapışub bir cānibe çekdikleri gibi ihtiyāc hem anuñ kalbini aḥz idüb benüm cenābuma çekdi eger anuñ murādını (13) ve ḥāşiyetini ḥāşıl eyleyem ve edā kılam ol mü'min gider hem ol oyuncağa müstağrak olur ya'nî ol lu'bu lehv meşābesinde olan murād u müştehāsına (14) iştiğāl kılar ve anuñla ḳanā'at kılar baña du'a ve tazarru' eylemeden ferāgat kılar

(4251) Meşnevî

Gerçi mināled becān yā müstecār

Dilşikeste sīnehaste gū bezār

(15) *(4252) Meşnevî*

Hoş hemīāyed merā āvāz-ı ü

V'ān Hudāyā güften ü ān rāz-ı ü

(4253) Meşnevî

V'ān ki ender lābeh ü dermācerā

Mīfirībāned beher nev'ī merā

Gerçi ol bende cān u (16) dil ile yā müstecār diyü nāle eyler göñli şikeste sīnesi ḥaste zārīlük eyledi *bezār* emrdür zārīlük eyle ma'nāsına ya'nî ba'zı nüshada *gū bezār* yerine (17) *sūgvār* daḥı nüshadır [H448a] *sūgvār* mātemzede ma'nāsınadır *müstecār* yā ecr taleb olunmuş veyā emān taleb olunmuş ma'nāsınadır ya'nî egerçi ol bende-yi (18) mü'min cān u dil ile ey müstecār ve ey müsteğās olan Kirdgār diyü dilşikeste ve sīne ḥaste du'a ve zārīlük eyler aña du'a ve zārīlük eyledi (19) zīrā anuñ āvāzı baña hemīşe hoş gelür ve ol Hudā yā dimeklügi ve ol zārī baña maḥbūb ve geş gelür ve ol kimseye ki lābeh ü tazarru'da ve mācerāda (20) bir nev' āvāz u şadā itmekle beni kendüye māyil ü muḥibb eyler ve firībānd oldur dimekdür ammā bunda muḥibb ü māyil eyler dimeden kināyet olur

(4254) Meşnevî

Ṭūtiyān u bülbülānrā (21) *ezpesend*

Ezhoşāvāzī kafes der mīkunend

(4255) Meşnevī

Zāgrā vü çuğdrā ender kafes

Key kunend in ĥod neyāmed derkaşaş

Meşelā tütīler ve bülbülleri pesend (22) olmadan ve maqbūl gelmeden hoşāvāzluklarından ötüri kafes içre eylerler ve ĥabs kılurlar ammā kafes içre çuğdı ve zāğı kaçan eylerler bu ĥod kışşa- (23) larda gelmedi ve hiç qarğayı ve baykuşu āvāzlarından ötüri kafes içre çoduqları kimseden naql ve ĥikāye olunmadı pes Hāk Te‘ālā Ĥazretlerinüñ *izā [eĥabb +H]* (24) *allāhu ‘abden ibtelāhu liyesma‘u şavtehu*¹⁵⁶¹ ĥadīşinüñ ĥasebince bir mü‘mini mübtelā kılması ve faqr ü faqā kafesinde ĥabs kılması anuñ tazarru‘ ve āvāzını istemesinden ötürüdür (25) ammā ‘āşīlere ve kāfirlere murādını virüb anları kendüsine du‘ā itdürmedüğü anları sevmedüğinden ötürüdür nitekim Fir‘avn dört yüz yıl (26) mu‘ammer olmuş anuñ bir gün başı ve dişi ağıramış anuñçün ki Hāk Te‘ālā anuñ du‘āsını kerih gördüğinden anı kendü cānibine tazarru itdür- (27) memiş

(4256) Meşnevī

Piş-i şāhidbāz çün āyed dü ten

Ān yekī kempīr ü dīger hoşzeķan

(4257) Meşnevī

Her dü nān ĥ‘ānend ü zūter faṭīr

Āred ü kempīrrā gūyed ki gīr

(4258) Meşnevī

V‘ān (28) digerrā ki hoşesteş kadd u ĥadd

Key dihed nān beş bete’ĥīr efkened

¹⁵⁶¹ “Allah bir kulunu severse, (belalardan kurtulmak için du‘a eden) sesini işitmek için, onu belāya uğratar.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevî Şerhi*, s. 450. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

(4259) *Meşnevî*

Güyedeş binşîn zamānî bîgezend

Ki behâne nân-ı tâze mîpezend

Şahidbâzuñ öñine çünkim (29) iki kimse gele ya'ñî bir ekmekçi maḥbûbdostuñ öñine meşelâ iki kimse gelse ol birisi köhbe pîr ve birisi daḥı hoşzeḳan bir maḥbûb bînazîr ola (30) her ikisi ol maḥbûbdost olan ḥabbâzdan ekmek isteseler ol ekmekçi fevrî faṭîr ya'ñî ḥamîrsüz ekmeği getirür ol köhne ḳocaya bu ekmeği tüt dir (31) ve bunı alub var git dir biri ki anuñ ḳadd u ḥaddi ḥoşdur ḳaçan aña fevrî ekmek virür belki anı te'ḥîr biraḡur aña dir ki bir zamân gezendsüz (32) ve zararlısuz burada otur ki evde tâze nân bişirürler saña andan vireyüm

(4260) *Meşnevî*

Çün resed ân [nân-ı +H] germeş ba'd-ı ked

Güyedeş binşîn ki ḥelvâ mîresed

(4261) *Meşnevî*

Hem bedîn (33) fen dâr dâreş mîkuned

V'ezreh-i pinhân şikâreş mîkuned

(4262) *Meşnevî*

Ki merâ kârîst bâtu yek zamân

Muntazır mîbâş ey ḥûb-ı cihân

(4263) *Meşnevî*

Tâ bedîn ḥîle firîbâned verâ

Tâ (34) muṭî' ü râm kerdâned verâ

Çünkim ol ḥûbrüye nân-ı germ irişe kedden soñra bu kerre nânba aña dir bir miḳdâr otur ki ḥelvâ irişür hem bu fennle anı dâr dâr (35) eyler ya'ñî [H448b] murâduñı tüt diyüb andan soñra aña bir murâd daḥı 'arz idüb anı aña meşḡül idüb anı daḥı tüt diyüb bu üslûb üzre (36) müteveffîḳ eyler ve gizlü yoldan anı şayd u şikâr eyler ve

böyle dir ki benüm senüñle bir zamān bir kārüm vardur ey hūb-ı cihān munṭazır ol
ḥattā bu ḥīle ile anı aldar (37) tā kim bu üslūbla anı kendüsine muṭī^c ve rām eyler

(4264) *Meşnevî*

Bîmurâdi-y mü'minân ezniķ ü bed

Tu yaķın mîdân ki behr-i ĩn buved

Mü'minlerüñ nîkden ve bedden bîmurâd- (38) lugını sen yakĳn bil ki bundan ötüri
olur ya'ñi Allāh Te'ālānuñ mü'min kullarınıñ eger bir nîkū şey'e ṭālib olmada
bîmurâd olması olsun ve eger bir bed (39) şey'den nefret eyledükde andan ḥalāş
olmaduğı cihetden bîmurâd olması olsun sen yaķın ve muḥaķķaķ bil Ḥaķ Te'ālānuñ
anı sevmesinden ötüri olur (40) eger Ḥaķ Te'ālā anı sevmese idi anuñ murādını fevrĳ
ḥāşıl eyleyüb kendü cenābına anı mutazarru^c ve rāci ve dā'i kılmazdı

Rücū^c kerden beķişsa-yı ān (41) şaḥş ki bed'ü nişān genc dadend beMışr ve beyān-ı
tażarru^c-ı ü ezdervīşĳ beḤazret-i Ḥaķ Te'ālā¹⁵⁶²

(4265) *Meşnevî*

Merd-i mîrāsĳ çü ḥūred şud faķĳr

Āmed ender [P605b] (1) yā Rab u girye'v nefĳr

(4266) *Meşnevî*

Ḥod ki kubed ĩn der-i raḥmetnişār

Ki neyābed dericābet şad bahār

Ol mezkūr olam merd-i mîrāsĳ çünkim mevrūs olan māl ve metā'ı yedi (2) ve faķĳr
oldı yā Rabbi dimege ve girye eylemege geldi ve Ḥaķ Te'ālānuñ raḥmetnişār olan
bāb-ı 'izzetini girye ve niyāz ile daķ eyledi ḥod bu raḥmetnişār olan (3) bāb-ı 'izzeti
kim daķ eyler ki icābetde şad bahār bulmaya ya'ñi anuñ du'āsı müstecāb olmaķda ve
recāsı maķbūlgelmede ol niçe bahār ve ḥayāt şāḥibi olmaya (4) bu muķarrerdür ki
anuñ [du'ā +H]sı müstecāb olmaķda niçe yüz bahār ve leṭāfet bulur ve maķşūdına

¹⁵⁶² "O şahsın kıssasına rücū etmektir ki, ona Mısır'da definenin nişanını verdiler ve onun fakirlikten dolayı Hz. Hakk'a yalvarmasının beyanı." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, c. 13, s. 112.

vāşıl olur nitekim Hāzret-i Nebī ‘aleyhisselām *men kar‘a’l-bābe ve lecce* (5) *velece men talebe ve cedde vecede*¹⁵⁶³ buyurmışlardır

(4267) *Meşnevî*

H‘āb dīd ū hātifi güft u şenīd

Ki ğinā-yı tu beMışr āyed pedīd

(4268) *Meşnevî*

Rev beMışr āncā şeved kār-ı tu rāst

(6) *Kerd kudyetrā kabül ū mürtecāst*

(4269) *Meşnevî*

Derfūlān mevzi‘ yekī gencīst zeft

Derpey-i ān bāyedet tā Mışr reft

(4270) *Meşnevî*

Bīdirengī hīn ziBağdād ey nijend

Rev(7) besūy-ı Mışr u menbetgān-ı kand

Ol mīrāşhūr olan kimse vāfir ağlayub inleyüb Cenāb-ı Hāqka tazarru‘lar ve niyāzlar kılduğdan şoñra bir gice vākı‘a gördi ve hātif (8) aña rü’yāsında didi ol işitdi ol hātif böyle didi ki senüñ ğinañ Mışrda zāhir gelür ve murāduñ Mışr şehrinde hāşıl olur yüri Mışra senüñ (9) kārūñ anda rāst olur ve maqşūduñ zuhūra gelür ol Hudā senüñ kudyeñi kabül eyledi ki ol mürtecādur ve ol vehhāb-ı muṭlağ mu‘ṭī-yi murād ve recādur (10) Mışrda fūlān maħallede fūlān mevzi‘de bir zeft ü ‘azīm ḥazīne vardır ol ḥazīneden ötüri saña Mışra dek gitmek gerekdür direng ü te’hīrsüz (11) Bağdād şehrinden ey nijend ü köhne olan kimse yüri kand menbetgānı olan Mışr cānibine git ve ol kandistān olan Mışrda ol maħallade ol ḥazīneyi (12) var taleb it didiler

¹⁵⁶³ “Kim ısrarla bir yere girmek isterse girer; kim bir şeyi arzular ve elde etmek için elinden gelen gayreti gösterirse, onu elde eder.” Gültekin, *İsmâil Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 173. [Rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

(4271) *Meşnevî*

Çün ziBağdād āmed ū tā sūy-ı Mısr

Germ şud puşteş çü dīd ū rŭy-ı Mısr

(4272) *Meşnevî*

Berümīd-i va‘de-yi hātif ki genc

Yābed ender Mısr behr-i (13) def‘-i renc

(4273) *Meşnevî*

Derfŭlān kūy u fŭlān mevzi‘ defīn

Hest gencī saht nādir pes güzīn

(4274) *Meşnevî*

Līk nafkaş bīş ū kem çīzī nemānd

[H449a] *H‘āst kudye ber- (14) ‘avāmu‘n-nās rānd*

(4275) *Meşnevî*

Līk şerm ū himmeteş dāmen girift

H‘īşrā dersabr efşurden girift

Çünkü Bağdāddan ol merd-i mirāsī sefer kıldı ve Mısr cānibine (15) geldi çünkü Mışruñ yüzünü gördi anuñ puştı germ oldu gŭyā ki hemān hŭzāneyi buldı ve arkasına germiyyet ve kuvvet geldi hātifüñ vākı‘a- (16) sında verdügi va‘de ümīdi üzre ki genci Mısrda bula rencüñ def‘inden ötüri zīrā hātif aña böyle dimiş idi var def‘-i rencden ötüri (17) Mısrda fŭlān mevzi‘de ve filān kūyda bir medfŭn hŭzāne vardur ziyāde maqbŭl ve çok hŭzānedür velīkin ol tālīb-i hŭzāne olan ve Mışra gelen kimse- (18) nüñ nafaşası ve hŭrçluğı bīş ve kemden her ne ise aşlā bir şey’i kalmadı ‘avamu‘n-nās üzre kudye sürmek istedi ya‘nī ‘amme-yi nāsdan deryūze (19) kılmak ve su‘āl eylemek murād eyledi velīkin anuñ şerm ū hŭyā ve himmeti dāmen tŭtdı ve anı zāhiren dilenmekden men‘ itdi kendüsine şabr u taḥammŭlde şıkmak tŭtdı (20) ve ḥabs itdi

(4276) Meşnevî

Bâz nefseş ezmecâ'at derṭapîd

Z'inticâ' u ḥ'âsten çâre nedîd

(4277) Meşnevî

Güft şeb bîrûn revem men nerm nerm

Tâ zizulmet nâyedem derkudye (21) şerm

(4278) Meşnevî

Hemçü şebkûkî kunem şeb zîkr ü bāng

Tâ resed ezbānghāyem nîm dāng

(4279) Meşnevî

Ender'in endîşe bîrûn şud bekûy

V'ender'in fikret hemî şud sūbesûy

(22) (4280) Meşnevî

Yek zamān māni' hemî şud şerm-i cāh

Yek zamānî cū' mîgüfteş buḥ'āh

(4281) Meşnevî

Pāy-ı pîş¹⁵⁶⁴ ü pāy-ı pes tā sūls-i şeb

Ki buḥ'āhem yā buḥusbem ḥuşkleb

Girü (23) ol mîrāsî olan ve Mışra gelen kimsenüñ nefsi mecâ'atden muḫtarib oldu ve ıztırâb üzre ḥareket kıldı ṭaleb-i ğidādan ve deryüze ve su'âl- (24) den çâre görmedi *inticâ'* giyāh ṭaleb eylemege dirler bunda kuvvet ü ğidā ṭaleb eylemek ma'nāsına olur ya'nî bizzarürî ṭalib-i kuvvet ü ğidā eylemege ve (25) su'âl kıлмаğa teveccüh ü 'azîmet kıldı kendü kendüye didi giceyle ben nerm nerm ya'nî yapça yapça ṭaşra gidem ve āheste āheste nāsdan su'âl eyleyem tâ kim zulmet-i (26) şebden kudye ve deryüzedede baña şerm ü ḥayā gelmeye eger gündüz su'âl eylessem şer ü 'ār gelür

¹⁵⁶⁴pāy u pîş P

ammā giceyle kimse benüm kim idügimi bilmez pes su'āl (27) eylemekden şeb-i zulmānīde şerm ü 'ār lāhik olmaz didi bir bir şebkük gice ben zıkr ve bāng eyleyem tā kim benüm bānglarumdan ötüri nīm dāng erişe (28) *şebkük* gice ötüci bir nev' kuşdur gice sâyili murād olur ya'nī ol kimesne didi gece kuşu gibi ben şadā eyleyem ve zıkr kılam tā kim benüm (29) şīt ü şadāmdan ötüri bolayki nişf dāng elüme didi velhāşıl bu endīşe ve fikrde evden çıkub maḥalle cānibine gitdi ve bu fikretde (30) tarafbeṭaraf seyr itdi bir zamān aña şerm-i cāh su'āl kılmadan men' oldı ve bir zamān açlık aña buḥ'āh didi ve su'āl ve deryüze kıлмаğa muḥarrık (31) oldı ḥāşıl-ı kelām bir ayağı önde ve bir ayağı ardında sūls-i leyle dek böyle diyü ki isteyem mi yāḥūd ḥuşkleb yatam mı ya'nī sūls-i leyle dek ol kimse (32) gāh bir ayağın ilerü atub ve gāhī geri çeküb mütereddid oldu 'acebā su'āl ve deryüze kılsam mı veyāḥūd ḥuşkleb ve bīgīdā yatub otursam mı (33) diyü beyne zalik oldı

Resīden-i ān şahş beMısr ve şeb bīrūn āmeden beküy ezbehr-i şebkükī vü gedāyī ve giriften-i 'ases ūrā ve murād-ı (34) ü ḥāşıl şuden ez'ases ba'de ezḥürden zaḥm-ı bisyār ve 'asā en tekrehū şey'en ve huve ḥayrun lekum

Bu sūrḥ-ı şerīf [H449b] ol şahşuñ (35) Mışra irişmesinüñ ve gice evinden çıkub şebküklukdan ve gedālukdan ötüri maḥalle cānibine ṭaşra gelmesinüñ beyānındadır *şebkük* gice ötüci (36) dimekdür bunda gice āvāz eylemekden ötüri ṭaşra geldi demek olur ve 'ases ol şahşı ṭutmaqlığınuñ ve anuñ murādı 'aseden (37) zaḥm-ı bisyār yedükden şoñra ḥāşıl olmaqlığınuñ beyānındadır nitekim Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri *asā entekrahū şey'en ve huve ḥayrun lekum*¹⁵⁶⁵ buyurdi ve bu (38) āyet-i kerīmenüñ mefhūmına ol şahşuñ mālı muṭābık oldı bu āyet sūre-yi Baḳaradadır ma'nā-yı şerīfi siz bir şey'e kerīh 'add eylesüz velhāşıl (39) ol şey'i sizünçün ḥayrdur ve bir şey'i maḥabbet idersüz ḥāl bu ki ol şey'i sizünçün şerdür bu āyetün bir miqdār tefsīri cild-i rābi'ün evveline ḳarīb (40) mürūr eylemişdür anda ṭaleb olına

¹⁵⁶⁵ "Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür." (Bakara 2/216)

ve kavlehū *seyec'alullāhu ba'de 'usrin yusrā*¹⁵⁶⁶

bu āyet süre-yi Talaqdadur ya'nī Allāh Te'ālā Hazretleri 'anķarīb (41) bir 'usrdan yusr
ķılar ya'nī her Őiddetden ve zaķmetden Őońra bir yusret ve raķmet ĥalk eyler

ve kavlehu te'ālā *inne ma'al'usrin yusran*¹⁵⁶⁷

[P606a] (1) ve Ĥaķ Te'ālānuń *inne ma'al'usrin yusran* kavlı-i Őerīfi daķı bu maźmūn
üzre Őehādet eyler ki her 'usr ile iki yusr taķķik biledür buyurdı 'usrıların ikisi (2)
bile mu'arrif billām olmaları bir 'ausr olmaķa ve iki yusrūń mūnekker olmaları iki
yusr olmaķa delālet eyler nitekim taķķiki üçüncü defterde mūrūr eylemiŐdür

ve kavlehu (3) 'aleyhisselām *iŐteddī ezmetih tenfericī*¹⁵⁶⁸ ve cemī'u'l-Ĥur'āni ve'l-
kütübi'l-münzileti fī taķrīri hāzā

ve Ĥazret-i Resūlūń 'aleyhisselām bu kavlı-i Őerīfi hem bu maźmūnı (4) mü'eyyid olur
ki ol Ĥazret ezmet ü belānuń iŐtidādını Őaleb eyleyüb infirācdan ötürü anuń müŐted
olmasına emr eylediler ve bu ĥadīsūń Őerĥi cild-i (5) ĥāmisde *nevbet-i resīden-i*
benuŐūĥ sürĥında mūrūr eylemiŐdür anda Őaleb olına ve cemī'-i Ĥur'ān ve kütüb-i
münzile bu ma'nānuń taķrīr ü taķķikindedür Ĥaķ Te'ālā (6) 'usretten Őońra yusret
ve Őiddet ü zaķmetden Őońra rāķat virmesine cümle kelāmullāh Őehādet eyler

(4282) *MeŐnevī*

Nāgehānī ĥod 'ases ūrā girift

Ĥūbhā zed bī- (7) *muĥābā nāŐikift*

(4283) *MeŐnevī*

İttifāķan ender'ān Őebhā-yı tār

Merdümānrā būde ezdüzdān zırār

¹⁵⁶⁶ "Allah, bir güçlükten sonra kolaylık yaratacaktır." (Tālāk 65/7)

¹⁵⁶⁷ "Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır." (İnŐirāĥ 94/6)

¹⁵⁶⁸ "Sıkıntı, belā artsın, beni tamamen kaplasın." Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin MeŐnevī Őerĥi*, s. 452.
[Ĥadisın mevzū olduķu belirtilmiŐtir.] [Bu rivāyet, İbnü'n-Nahvī'nin "El-Kasīdetü'l-Münferice" isimli
eserinin kırk beyitlik kasidesinin ilk mısraından oluşmaktadır.]

Çünkü ol merd-i mīrāsī gice içinde mahalle miyānında mütereddid ve mütehayyir
olub (8) bir miqdār gezdi nāgehān ḥod anı ‘ases tutdı ve sen düzd ve ḥarāmīsın
diyüb ol derdmendi aḥz itdi merḥametsüz ve ḳayıрмаqsuz ol faḳīre şabrsuz (9) vāfir
çublar urdı ittifaḳan ol şebhā-yı tārīḳde merdümler için düzdlerden zırār olmuş idi
ya‘ni meger ki ol ḳaranluk gicelerde ol zamānda (10) ḥırsızlardan ḥalka çok zırār u
ziyān gelmiş idi kiminüñe evi açılmış ve kiminüñ dükkānı yağmalanmış idi

(4284) Meşnevī

Būd şebhā-yı meḥavf u münteḥes

(11) *Pes becid mīcüst düzdānrā ‘ases*

(4285) Meşnevī

Tā ḥalīfe güft k’eş bubrīd dest

Her ki şeb gerded eger ḥ’īş-i menest

(4286) Meşnevī

Ber‘ases kerde melik tehdīd ü bīm

(12) *Ki çirā bāşīd berdüzdān rāḥīm*

(4287) Meşnevī

‘īşve şānrā ezçi rü bāver kunīd

Yā çirā zīşān ḳabül-ı zer kunīd

Ol gice meḥavf ve münteḥes giceler ya‘nī nuḥüsetlenmiş ve ḳor- (13) ḳulmuş giceden
idi [H450a] pes düzleri ve ḥarāmīleri ol gicelerde ‘ases cidd ü sa‘yla cüst ü cū
eylerdi ḥattā ḥalīfe āses başına dimiş ki ol düzdüñ (14) elini kes her kimse ki gice
ḫolanur ve gezer eger benüm ḳavm ü ḳabīlem ise de ve aḳrabāmdan ise de amān
virmeyüb aña siyāset eyle pādşāh ‘ases üzre (15) vāfir tehdīd ü taḥvīf itmiş böyle
diyü ki ey ‘asesler düzler üzre niçün raḥīm olursız anlaruñ ‘işvesine ne yüzden
i‘timād u taşdıḳ eylersüz (16) ya‘nī anlara gice rāst geldükde ve anları aḥz ḳıldukda
anlar size biz düzd ü ḥarāmī degilüz fülān maşlaḫat için çıḳduk diyü ‘işve

virdüklerine (17) niçün i‘timād idüb kabûl idersüz yāhūd niçün sīm ü zer kabûl eylersüz ve ele geldükden soñra aqçelerin alub haqlarından gelmeyüb niçün (18) itlāk idersüz didi

(4288) Meşnevî

Rahm berdüzdān u her menhūs dest

Berza‘ifān zerbet ü bīrahmiyest

Düzdler ve her menhūs deste merhamet (19) şıfatlar üzre zerbet ve bīrahmluktur ya‘nī pādşāh aytdı her eli pürnuhūset ve mezerret olan kimselere ve dağı hırsızlara ve harāmīlere merhamet (20) ü şefkat eylemek za‘ifler üzre let ü zerbet urmak ve bīrahm olmağdur

(4289) Meşnevî

Hīn zirenc-i hāş megsil z’intikām

Renc-i ü bugzār u binger renc-i ‘ām

(21) Āgāh ol renc-i hāşdan ötürü intikāmdan münkaṭı‘ olma ol hāşuñ rencini ko ‘āmuñ rencini gör bir kaç kimseye renc gelmeden ve zarar olmadan (22) ötürü anlara intikām u kışāş kılmadan münkaṭı‘ olma renc-i hāşı görmegi ko sen ‘amme-yi nāsuñ renc ü zararını gör zarar-ı ‘ām evlādur pes (23) anlaruñ haqqından gelmek vācib ü lāzımdur

(4290) Meşnevî

İşba‘-ı meldūğ bur derdef‘-i şer

Derta‘addī vü helāk-i ten niger

Meldūğ olan işba‘ı def‘-i şer eylemede kes (24) ta‘addī ve tenüñ helākına nazār eyle ya‘nī filmesel bir barmağı yılan ve ‘akreb şoksa ve zehirlese def‘-i şer‘ eylemeden ötürü ol barmağı kesin zīrā eger ol (25) barmağı kesmez iseñ ol zehr cümleye ta‘addī vü tecāvüz eyler ve bedeni helāk eyler pes cümle bedenüñ helāk olmasından bir ‘uzvuñ helāk olması (26) yegdür kezalik düzdler ve harāmīler işba‘-ı meldūğ gibidür

eger anlar kesilmez ise anlaruñ şerri ve zararı ‘amme-yi nāsa sirāyet eyler pes bunlaruñ cümlesine zarar (27) olmadan haşşeten anlaruñ kesilmesi ve helāk olması evlādur dimiş

(4291) Meşnevī

İttifākan ender’ān eyyām düzd

Geşte bud enbuh zipuhte’v hām düzd

(4292) Meşnevī

Derçünin vahteş bedīd (28) ü saht zed

Çübhā vü zaḥmhā-yı bī’aded

(4293) Meşnevī

Na’ra vü feryād zān dervīş ḥāst

Ki mezen tā men begüyem ḥāl-i rāst

İttifākan ol eyyāmda düzd (29) ü ḥarāmī puḥteden ve hāmdan düzd olanlar enbuh u keşir olmuş idi *puḥteden* murād sārīkleriñ seriķada ve ṭerrārlukda māhir ve üstād olanlarıdır (30) ve *hāmdan* murād henüz ‘acemī ve nāpuhte olanlardır düzdlerden eger ustā ve puhte olanlar ve eger hırsızluk bilmeyüb henüz ḥarāmīlige taḳlīd kılanlar ittifākan ol (31) eyyāmda ḳatı çok olmuşlar ve yer yer evler açmışlar ve ādemler şoymuşlar idi buncılayın vaḳtde ‘ases o mīrāsī olan şahşı giceyle gördi anı ṭutub (32) vāfir çublar ve bī’aded zaḥmlar aña muḥkem urdı ol faḳīr ü derdmend na’ra ve feryād ḳalkdı böyle diyü ki baña urma tā ben ḥāl-i rāstı saña söyleyem (33) va şahīḥ ü rāst olan [H450b] sırrımı ve zamīrümü saña bir bir āşķārā eyleyem

(4294) Meşnevī

Güft īnek dādemet mūhlet begū

Tā beşeb çün āmedī bīrūn bekū

(34) *(4295) Meşnevī*

Tu neyī z’īncā ḡarīb ü münkerī

Rāst mīgū tā beçi mekr enderī

‘Ases ol şahşa aytdı saña mühlet virdüm söyle tā giceyle maħalle cānibine niçün taşra (35) geldüñ ve kūyda ne kāre meşğul olduñ sen bu yerden degilsin ğurbet ü münkersin ya‘nī nāma‘lūm ve ğarīb belād bir kimsesin toĝrı söyle tā ne kār (36) içresin ve bu yerde ne iş tutarsın ve bu semte ne için geldüñ

(4296) Meşnevī

Ehl-i dīvān ber‘ases ta‘ne zedend

Ki çirā düzdān künūn enbuh şudend

(4297) Meşnevī

Enbuhī eztust (37) u ezemsāl-i tust

Vānümā yārān-ı zıştetrā nuħust

(4298) Meşnevī

Verne kīn cümlelā eztu keşem

Tā şeved iymin zer-i her muħteşem

Ehl-i dīvān ‘ases üzre (38) ta‘ne urdılar böyle diyü ki niçün düzdlar böyle enbüh oldılar ya‘nī ‘ases ol şahşa aytdı ey şahş-ı ğarīb ben saña kötek urduĝıma ve üzerüñe (39) turduĝıma sebep oldur ki ehl-i dīvān ‘asesler üzre ta‘ne eylediler ve böyle diyü söylediler ki ey ‘asesler niçün hırsızlar ve ħarāmīler çok oldılar filħaķīka (40) ħod enbühluk senden ve senüñ emşālüñdendür zışt olan yārānuñı ibtidā āşkārā göster ya‘nī ey merd-i ğarīb bu hırsızlaruñ çok olması senden ve (41) senüñ emşālüñ olan ħarāmīlerdendür evvel baña senüñ zışt ü kabīħ olan yārānuñ kimlerdür anları göster didi ve illā cümleñüñ kīnini senden çeker ve ol [P606b] (1) cümle hırsızlaruñ intikāmını senden alırım tā kim her muħteşem olan devletlinüñ sīm ü zeri iymin ola

(4299) Meşnevī

Güft ü ezba‘de sevgendān-ı pür

Ki neyem men ħānesüz u (2) kīsebür

(4300) *Meşnevî*

Men ne merd-i düzdi vü bîdâdiyem

Men ğarîb-i Mışrem ü Bağdâdiyem

Ol merd-i mîrâşî çok sevdegânlardan soñra didi ki ben hânesüz ve kîsebür biri (3) degilüm mışra^c-ı evvelde *pür* bisyâr ma'nâsınadur *kîsebür* bunda yan kesici ma'nâsınadur ya'nî ol merd-i ğarîb vâfir eymân-ı ğılâz idüb didi ki ey 'ases ben yan (4) kesici ve evler yaqıcı ve esbâblar uğurlayıcı harâmî degilüm ben düzdlük ve bîdâdluk merdi degilüm ben ğarîb-i Mışr ve Bağdâda mensûbum nihâyet mâfilbâb Bağdâd (5) diyârından bu cânibe bir sūd ile gelmiş oldum ve bu derdlere hikmet Allâhın giriftâr geldüm didi

Beyân-ı in haber ki elkizbu reybetun veşşidku tumâniyetun

(6) Bu sürh-ı şerîf bu haber-i laţifün beyânındadır ki Hâzret-i Nebî 'aleyhisselâm¹⁵⁶⁹ *elkizbu reybetun veşşidku tumâniyetun*¹⁵⁷⁰ buyurdi nitekim İmâm Hasan Hâzretleri rağıyallâhu 'anh (7) Hâzret-i Nebiden bu güne rivâyet kıldılar kâle 'aleyhisselâm *da'mâ yeribuke ilâmâlâ yeribuke feinne's-şidka tamâninetun ve inne'l-kizbe reybetun*¹⁵⁷¹ revâhu (8) Aĥmet ve Tirmidî 'anh ya'nî Nebî Hâzretleri buyurdılar sen kalbüne şek ü kâlak viren şey'i kalbüne şek ü kâlak virmeyen şey'e muttaşıl olduġuñ hâlde (9) terk eyle zîrâ taĥkîk şidk tumâniyetdür ki kalbe sükün virür ve taĥkîkâ kizb reybetundur ki kalbe şek ü kâlak virür

(4301) *Meşnevî*

Kışsa-yı ân ħ 'âb u genc-i zer begüft

(10) *Pes zışidk ü dil-i ân kes şikuft*

(4302) *Meşnevî*

¹⁵⁶⁹c'aleyhisselâm: 'aleyhişşalâtı vesselâm H

¹⁵⁷⁰ "Şüphesiz ki doğruluk, iç huzuru uyandırır. Yalan ise şüphe ve vesveseye sebep olur." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 342. [Zayıf tarikleri olsa da hadisin sahîh olduġu belirtilmiştir.]

¹⁵⁷¹ "Gönlünde şüphe uyandıran şeyi terk et. Şüphe uyandırmayan şeylere yönel." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 342. [Zayıf tarikleri olsa da hadisin sahîh olduġu belirtilmiştir.]

Büy-ı şıdkeş âmed ezsevgend-i ü

Süz-ı ü peydâ şud ezispend-i ü

Ol vâkı‘anuñ ve genc-i zerüñ kışşasını didi [H451a] (11) ve rü’yâsında Mısr içre fülân nâm maħallede medfün hazine olduğına işâret kılınığını bir bir söyledi pes ol merd-i mîrâsînüñ şıdķından ol (12) kimsenüñ göñli açıldı merd-i mîrâsînüñ sevgendinden ol kimseye şıdķ rāhiyası geldi anuñ süz-ı derünü anuñ üzerliginden peydâ oldu (13) *ispendden* murâd bunda anuñ kelâmı olur ya‘nî anuñ kelâmından anuñ derününüñ süz u harâreti zuhûra geldi ve anuñ düzd ü harâmî olmaduğını ol (14) ‘ases bildi ve aña merħamet kıldı

(4303) Meşnevî

Dil biyâr âmed begüftâr-ı şavâb

Ân çünân ki teşne ârâmed beâb

(4304) Meşnevî

Cüz dil-i maħcüb k’ürâ ‘illâtîst

Eznebiyyeş tâ ğabî(15) temyîz nîst

Göñül güftâr-ı şavâbla diñlenür ve râst u dürüst olan sözden ârâm u sükün bulur ancılayın ki teşne âbla diñlenür ve şusız (16) olan kimse şuyı içdüği gibi derünında olan qalaq u ıztırâb gidüb anuñ derünü sâkin olur ve ârâm bulur illâ şol maħcûbuñ göñli (17) degül ki anuñ bir ‘illeti vardur nebîden ğabye dek aña temyîz yokdur ya‘nî lâbüdd şıdķla kızbî şahîh ü sâlim olan qalb fark u temyîz idüb ârâm bulur (18) meger şol bir qalb degül ki anuñ ma‘nevî bir ‘illet ü marazı vardur ol qalb-i me‘lül nebîden ğabîyi darķ kılmaz ve şıdķdan kızbî temyîze kâdir (19) olmaz belki kızb anuñ göñline dağı münâsib gelür ve anuñ göñli şıdķı koyub kızbe mâyil olur

(4305) Meşnevî

Verne ân peygâm k’ezmevzi‘ buved

Berzend bermeh (20) şikâfide şeved

(4306) Meşnevî

Meh şikâfed v'ân dil-i maḥcûb nî

Z'ân ki merdüdest ü maḥbûb nî

Yohsa ol peygām ki mevzi'den ola māha ursa şikāfide (21) olur ya'nî lābüdd gönül güftār-ı şavābdan müte'essir olur ve şıdqla olan sūz-ı ḳalbe elbette te'sīr ḳılır illā me'lül olan ḳalb-i maḥcûbe degül yohsa şol bir (22) söz ve ḥaber ki mevzi'den ola ve derün-ı 'ālemden şıdḳ u ihlāşla zuhūra gele eger ol söz māha ursa münşakḳ olur ne'am māh yarıılır ve şıdqla (23) olan söz aña te'sīr ḳılır ve ol maḥcûb olan gönül şikāfte olmaz ve şıdqla olan kelām u peyām aña te'sīr ḳılmaz ol sebebden ki ol merdüd-ı Ḥaḳdur ve maḥbûb (24) degıldür eger maḥbûb-ı Ḥaḳ olaydı aña şıdḳ u ihlāş olan söz elbette te'sīr ḳılırdı pes maḥcûbuñ ḳalbi cāmid olan şey'lerden eşedd ü aḳsā olur

(25) (4307) Meşnevî

Çeşme şud çeşm-i 'ases z'eşk-i mübil

Nî zigüft-i ḥuşḳ bel k'ezbüy-ı dil

(4308) Meşnevî

Yek sūḥan ezdüzaḥ āmed sūy-ı leb

Yek sūḥan ezşehr-i cān (26) derkūy-ı leb

'Ases gözi eşk-i mübilden çeşme oldı *mübil* ışladıcı ma'nāsınadır ya'nî 'asesüñ çeşmi ol kimsenüñ ışladıcı olan (27) gözi yaşından çeşme gibi oldı ḳurı sözden degül belki gönül rāyihāsundan ya'nî mücerred ol kimsenüñ hemān ḳurı sözden anuñ ḳalbi müte'essir (28) olmadı ve gözine yaş gelmedi belki ol merd-i ḡarībüñ göñlinde olan şıdḳ rāyihāsından ve sūz u güdāz şāyibesinden anuñ ḳalbi müte'essir olub gözine (29) yaş geldi ve ḳalbi rikḳat ve merḥametle ḫoldı filmeşel insānuñ derünü günāgündür nefsāniyyet cehennem gibi rūḥāniyyet ve nūrāniyyet cennet gibidür ve (30) bu leb ve dehān berzaḥ gibidür bir söz leb ve dehān cānibine [H451b] düzaḥşıfat

olan nefsanîyyet cānibinden gelür ve bir söz daḥı cennetsîret olan cān (31) şehrinde küy-ı lebe ve ol düzaḥ gibi olan nefsanîyyet tarafından lebe ve dehān cānibine gelen sözi ehl-i temyîz olan bilür ve kezalik mānend-i cennet (32) olan şehir-i cāndan lebe ve dehān maḥallesinden gelen sözi ‘ārif olan ḡayrı sözlerden fark u temyîz kıılır

(4309) Meşnevî

Baḥr-ı cānefzā vü baḥr-ı pürḥarac

Dermiyān-ı her dü (33) baḥr-ın lebe merce

İnsānuñ derūnında ḡüyā iki deryā vardur birisi baḥr-ı cānefzā ve birisi baḥr-ı pürḥaracdur ol baḥr-ı cānefzādan zühūra gelen (34) āb-ı zülāl gibi olan kelām-ı şîrîn rühā rāḥat ve şafā virici ve ḡalbe ḥayāt u leḡāfet irḡürücidür ol milḥ-ı ücāc gibi olan baḥr-ı pürḥaracdān (35) gelen sözler zehr-i ḡātil gibi derūna elem ve zaḥmet virici ve ḡalbe ḡamlar ve kudüretler ve zulmetler ve ḡabzlar getürücidür ve bu iki baḥrūñ ortasında bu lebe (36) ve dehān merce gibi vāḡi‘ olmışlardur ya‘nî maḥall-i irsāl gibi gelmişdür ki nefsanîyyet ve rühānîyyet tarafından gelen sözler bu lebe ve dehānda cem‘ olub (37) ve iḡtilā kıılıb ḡaşra cārî olurlar

(4310) Meşnevî

Çün yepunlū dermiyān-ı şehrhā

Eznevāḡī āyed āncā behrhā

(4311) Meşnevî

Ḳale-yi ma‘yüb u ḡalb-i kîsebür

Kāle pürsüd u (38) müsteşriḡ çü dür

(4312) Meşnevî

Z’ın yepunlū her ki bāzergānterest

Bersere’v berḡalbhā dîdeverest

(4313) *Meşnevî*

Şud yepunlū mer verā dārū'r-rebāh

V'ān digerrā ez'amā dārū'l-(39) *cünāh*

Bu leb ve dehān şehirler miyānında olan yapunlū bāzārı gibidür nevāhīden ol yere behrelerden ötüri gelür *yepunlū* bāzār yeridür (40) ki eṭrāf ve nevāhīden halk eyleyüb anda alub şatarlar şoñra herkes kendü yerlerine giderler ve leb ve dehān daḡı filmeşel bāzār yeri (41) gibi bir mecma^c olmışdur ve derūn-ı insānī [ṭarafbeṭaraf şehirler ve karyelerle ṭolmışdur güyā her bir şıfat ve her bir hālet ve her mertebe bir +H] şehre beñzer ve ol derūnda ol mertebelerden ve maḡāmlardan ve hāletler leb ve dehān cānibine gelen envā^c-ı [P607a] (1) kelimāt ve eşnāf-ı maḡālāt eṭrāf u nevāhīden yepunlū bāzārına gelüb cem^c olan envā^c-ı nāsa ve eşnāf-ı ḡalāyika beñzer ve lihazā teşbīh idüb buyururlar (2) bu leb ve dehān şehirler miyānında olan yepunlū didükleri bāzār gibidür eṭrāf u nevāhīden envā^c halk aña gelüb cem^c olduğu gibi bu leb ve dehāna daḡı derūnuñ (3) eṭrāf u cevānibden ve maḡāmāt ve merātibden eşnāf-ı kelimāt gelüb cem^c olurlar ol yepunlū bāzārında kāle-yi ma'ṡyüb ve ḡalb-i kīse bir daḡı kāle-yi (4) pürsüd ve dūr gibi müsteşriḡ gelür ya^cnī ol yepunlū didükleri bāzār yerine ma'ṡyüb metā^c ve yan kesici ḡalb ve daḡı dūr gibi müsteşriḡ ve pürsüd olan metā^c (5) gelüb ḡāzır olur ve ol bazār eyü ve kötü metā^clarla ve nīk ü bed ādemīlerle ṭolar her şol kimse ki bāzergānterdür ve ticāret aḡvālinde üstād ve mubaşşırter- (6) dūr bu yepunlū bāzārında sereh üzre ve ḡalblar üzre dīdeverdür *sere* rāyic ve maḡbūl olan aḡçeye ve metā^ca dirler ḡalb anuñ ḡilafidur ya^cnī (7) her şol kimse ki [H452a] ziyāde bāzergāndur ve mubaşşırdur bu yepunlū bāzārında eyü ve kötü olan metā^clara ve naḡd u ḡalb olan dirhemlere ve dīnārlara dīdeverdür (8) ki nīki bedden ve eşlahı efsedden ol farḡ u temyīz eyler yepunlū bāzārı taḡkīḡa ol dīdever ve bāzergānter olan kimseye dārū'r-rebāh oldı ve ol (9) bir ḡarībe körlüğinden darū'l-cünāh oldı *cünāh* gūnaḡa dirler bunda zarar ma^cnāsına olur ya^cnī

ol bāzār yeri dīdever olan mubaşşıra rencler ve nef'alar hāne- (10) si oldu ve ol bir gāfil ve nādāna nābīnālükden ötüri zarar u ziyān evi geldi sen bu leb ve dehānı dağı buña göre kıyās eyle

(4314) Meşnevī

Her yekī z'ec- (11) *zā-yı 'ālem yekbeyek*

Bergabī bendest ü berüstād fek

(4315) Meşnevī

Beryekī kandest ü berdīger çü zehr

Beryekī luţfest ü berdīger çü kahr

Eczā-yı 'ālemden (12) her bir cüzv yekbeyek gānī üzre bend ve üstād üzre fekkdür ya'nī bu eczā-yı 'ālemden bir cüzv 'alāḥaddin naẓar olınsa dīdever olmayan gānī üzre (13) bend ü kayd olur ve anı gābne ve miḥnete düşürür ammā dīdever olan üstād-ı kāmile nisbetle fekk olur ve āzādelüğe ve güşādelüğe sebep olur ve (14) aña kuvvet virür ve mu'āvenet kılar bir kimseye kand ve bir āḥere zehr gibidür bir kimseye luţf ve bir kimseye kahr gibidür Allāh Tebārek ve Te'ālā Ḥazretleri aşlā (15) ḥayr-ı muţlak ve şerr-i muţlak dağı ḥalk itmemişdür belki eczā-yı cihāndan her bir cüzv 'alāḥaddin bir şey'e nisbetle ḥayr ve bir şey'e nisbetle şerr ve bir kimseye nisbetle (16) nef' ve bir kimseye nisbetle zarar ve bir kimseye nisbetle zehr ve bir kimseye nisbetle şükrdür

(4316) Meşnevī

Her cemādī bānebī efsānegū

Ka'be bāḥācī güvāh u nuţkcū

Her (17) bir cemād bu 'ālemden Peygamber Ḥazretlerine efsāne söyleyicidür ve Nebī Ḥazretleri bu cemād anuñ tesbīḥini ve lisānını fehm eyleyicidür nitelikim bu maḥalle münāsib olan taḥkīk (18) ü tafşil cild-i evvelde *üstün-i ḥannāne hikāyesinde* ve cild-i sālīsde *mārgīr hikāyesinde* ve dağı ba'zı mevzī'de mürür eylemişdür anlarda taleb

olına Ka'be hācīya (19) güvāh ve nuṭṭcūdūr ya'ñī Ka'be-yi Mükerrreme-yi Şerīfullāh hācī olanlar haqqında şāhid ü nāṭıkdūr anlar haqqında şehādet kılıcı ve nuṭṭ idicidür
(4317) Meşnevī

Bermuşallī mescīd(20) *āmed hem güvāh*

K'ü hemī āmed bemen ezdūr rāh

Muşallı üzre mescid hem güvāh geldi böyle diyü ki o muşallı baña ırak yoldan geldi ve bende namāz kıldı eger Ka'be-yi (21) Şerīf ve eger yeryüzinde olan mesācid hālā dünyada hem şehādet iderler lākin herkes anlarıñ lisānına vāqıf ve 'ārif olamazlar meger şol günde ki (22) serāyir zuhūra gele ve haqāyık āşkār ola ol günde cemād anuñ sāyir maḥlūqātuñ kelimātı zāhir olur ve bu zemīn ve zemīnde olan cemādāt ne gör- (23) dilerse Allāh emriyle şehādet kıurlar ve haber virürler kemā källellāhu te'ālā *yevme izin tuḥaddisu aḥbārehā bieene Rabbeke evḥālehā*⁵⁷² āyetinüñ tefsīri ve bu maḥalle münāsib (24) olan taḥkīk cild-i evvelüñ āḥirine qarīb *mürted şuden-i kātib-i vahy* sürḥında *yevmī din ki zülzilet zilzālehā* beytinüñ şerḥinde mürür eylemişdür (25) anda taleb olına

(4318) Meşnevī

BāḤalīl āteş gül ü reyḥān u verd

Bāz bāNemrūdiyān mergest ü derd

Ḥalīl üzre āteş [H452b] gül ü reyḥān u verddür girü (26) Nemrūdiyān üzre merg ü derddür ya'ñī bu eczā-yı 'ālemden birisi ki āteşdür gör ki Ḥazret-i Ḥalīl üzre ol Allāh izniyle selām u berd ve gül ü reyḥān (27) u verd oldı ammā Nemrūdiyān üzre merg ü dāğ u derd oldı

(4319) Meşnevī

Bārḥā güftīm ĩnrā ey ḥasen

Mīnegerdem ezbeyāneş sīr men

⁵⁷² “İşte o gün (yer) haberlerini anlatır, Rabbinin ona bildirmesiyle.” (Zilzāl 99/4-5)

(4320) Meşnevî

Bārḥā (28) ḥurdī tu nān def-i zübül

İn hemān nānest çün nebvî melül

(4321) Meşnevî

Dertu cū'î mîresed nev z'î'tidāl

Ki hemīsüzed ez'û tuḥme'v melāl

Bu mażmūnı (29) ey ḥasen niçe kerre söyledük ya'nî Ḥalîl âteşüñ gül ü reyḥān u verd olmasını ve Nemrūdîler üzre merg ü dāğ u derd gelmesini ve bunuñ emşāli (30) olan sözleri Meşnevî-yi Şerîfüñ ekser mevāzî'inde ey dîni ve İmānı ḥüsn olan kimse kirāren ve mirāren zikr eyledük bu mażmūnı tekrār beyān (31) eylemeden ben toymazam ve melül olmazam nitekim sen niçe kerre def-i zübülden ötüri ekmek yedüñ bu hemān ol nāndur niçün melül olmazsın sen zübül (32) şolmağa ve pejmürde olmağa dirler ya'nî sen bedeniñüñ süstlüğini ve pejmürdelüğünü def kılmadan ötüri kirāren ve mirāren nān yersin bu yedigüñ nān (33) hem ol evvel yedigüñ nāndur niçün andan melül olmazsın anuñçün melül olmaz sen ki i'tidāl mizācından saña bir yeñi cū' irişür ki (34) tuḥme ve melāl yanar ki gürisnelük imtilā ve melāleti yaqub izāle eyler eger senüñ mizācını rūḥuñ daḥı mu'tedil olaydı ve kuvvet bulaydı saña bu güne (35) nān-ı ma'ārifi yemege andan bir yeñi cū' ve iştihā gelürdi ve senüñ ṭabī'atuñda olan imtilā ve melāleti iḥrāk idüb maḥv kılordı ḥattā bu güne (36) nefis sözler istimā' eyledükde bu tekrārdur tekrār-ı kelām ise mevrūs-ı melālet ü sa'āmet olur dimezdük belki her gün nān yiyüb andan melül (37) olmaduğüñ gibi bu ğidā-yı cānı daḥı her gün tekrār tekrār dehān-ı rūḥla ekl eyleyüb andan toymaz ve melül olmazduk

(4322) Meşnevî

Her kirā derd-i mücā'at (38) naqd şud

Nev şuden bācüzv-i cüzveş 'aqd şud

Her kime ki mücā‘at derdi naqd oldu ve gürisnelük aña sermāye geldi yeñi olmaqluk ve terāvet (39) ü leṭāfet bulmaqluk anuñ cüzvinüñ cüzvine ya‘nī her ‘uzvına ‘aḡd u bend oldu hīç anda köhnelük ve tuḡmelük ḡalmadı öñine her ne gūne ta‘ām gelse (40) iṣṭihā ve lezzetle anı ekl eyledi

(4323) Mesnevī

Lezzet ezcū‘est nī eznuḡl-ı nev

Bāmücā‘at ezşeker bih nān-ı cev

Lezzet cū‘dan ve iṣṭihādandur nuḡl nevden degül (41) mücā‘at kuvvetiyle arpa etmegi şekerden yegdür filvaḡi‘ iṣṭihā ve cū‘ yerinde olsa nān-ı cev gül şeker gibi leziz ü şirīn gelür ammā mücā‘at [P607b] (1) u iṣṭihā olmaduḡça aḡdiye-yi nesfiyye ve eṭ‘ime-yi cedīde bilezzet olur ve biḡāşnī gelür

(4324) Mesnevī

Pes zibīcū‘īst ü zituḡme-y tamām

Ān melālet nī zitekrār-ı kelām

Pes bīcū‘luk- (2) dan ve tamām ve tuḡmedendür ol melālet tekrār-ı kelāmdan degildür ya‘nī çünkim senüñ ṭab‘uña bu gūne laṭīf ü tāze güftārdan bu tekrārdur diyü melālet geldi ve tekrār-ı kelām ise maḡall-i (3) feşāḡat ve mürīş-i sa‘āmet olur diyü ṭabī‘atuñ bu gūne nefīs sözlerden [H453a] melül oldu pes ol senüñ ṭabī‘aṭüñde olan melālet tamām tuḡmeden ve iṣṭihāsuz- (4) lıkdandur tekrār-ı kelāmdan degildür zīrā mücerred tekrār-ı kelām mürīş-i melālet ve sa‘āmet olmaz ve maḡall-i feşāḡat daḡı gelmez belki bunuñ tekrārı ḡasen ve kirāren ve mirāren (5) zıkr olunması müsteḡabb u müsteḡsendür nitekim Allāḡ Tebārek ve Te‘ālā ḡazretleri ḡazret-i Qur‘ānda sūre-yi Mürselātda ve daḡı sūre-yi Raḡmānda bir āyet-i kerīmeyi tekrār (6) tekrār zıkr buyurmuşlardır ***febieyyi ālā‘i Rabbikumā tukezzibān***¹⁵⁷³ diyü

¹⁵⁷³ “O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?” (Rahmān 55/13-16-18-21-23-25-28-30-32-34-36-38-40-42-45-47-49-51-53-55-57-59-61-63-65-67-69-71-73-75-77). [Kur‘ān‘da sūre-yi

niçe kerre tekrār kılmışdur ma‘ahazā bu tekrār mūrīs-i melālet ve maḥall-i feṣāḥat olmamışdur fuṣaḥā-yi ‘Arab-ı (7) ‘Urbānun iş‘arında daḥı tekrār kıtā çok vāki‘ olmuşdur nitekim mecma‘ü’l-beyān şāḥibi bu āyetlerüñ tefsīrinde anları ĩrād kılmışdur maḥāfet-i taṭvīlden (8) ötüri bu maḥalde ĩrād olunmadı

(4325) Meṣnevī

Çün zidükkān u mekīs ü kı̄l ü kāl

Derfirīb-i merdümet nāyed melāl

Dükkāndan ve mekīsden ve kı̄l ü kālden merdümleri (9) aldama saña niçün melāl gelmez *mekīs* bunda ‘öşr almak ve bāc almak ma‘nāsına olur ya‘nī niçün saña dükkānda bey‘ ü şirā kılmadan ve ‘aşşār u bācdār (10) olub nāsdan ‘öşr u bāc almadan ve anlarla kı̄l ü kāl kılmadan ve anları aldama saña melālet gelmez ve bunuñ gibi kelām-ı sa‘ādet encāmı diñlemeden saña melālet (11) ü sa‘āmet gelür

(4326) Meṣnevī

Çün zıgıybet v’ekl-i laḥm-ı merdüman

Şaşt sālet sīri-yi nāmed ezān

Ğıybetden ve merdümlerüñ etini yemeden altmış yıl saña andan toḫluḫ (12) niçün gelmedi ya‘nī elli ve altmış yaşına girdüñ merdümlerüñ etini yemeden toymaduñ ve melül olmaduñ ki gıybet filḥaḳīka ölmüş ādemüñ etini yemek (13) gibidür nitekim Ḥaḫ Tebārek ve Te‘ālā gıybet eylemeden nehy idüb *velā yaḡteb ba‘ḍukum ba‘ḍen eyuḥibbu eḥadukum enye’kule laḥme aḥīhi meyten fekerihtumumūh*¹⁵⁷⁴ buyurdu ve bu gıybetüñ (14) şerḥi cild-i sālīsüñ evāyile qarīb *filbeççeler hikāyesinde* mürür itdi eger sende zevḳ-i ĩmān ve kuvvet-i ĩḳān olaydı böyle kelām-ı pākı diñlemeden (15) şanmazduñ ve nefsüñ hevāsına māyil ü rāḡıb olmazduñ

Mürselāt’da tekrarlanan ayet şudur: “*veylun yevme’izin lilmukezzibīn*” “O gün (Peygamber’i ve ahireti) yalan sayanların vay haline! (Mürselāt 77/15-19-24-28-34-37-40-45-47-49]

¹⁵⁷⁴ “Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz.” (Hucurāt 49/12)

(4327) Meşnevî

Medhahâ derşayd-ı şulle güfteyî

Nî melülî bârhâ bişgüfteyî

Şulleyi şayd eylemede medhler dimiş (16) ve ‘işveler söylemişsin melül degülsin niçe kerre açılmış ve güşâde olmuşsin *şulle* şînüñ zammıyla ferec-i zene dirler bunda zikr-i cüzv ve irâde-yi (17) küll kâ‘idesi üzre zen murâd olur ya‘nî bir ‘avreti şayd eylemede niçe ‘işveler ve kızbler dimişsin ma‘ahazâ andan melül u sîr degülsin niçe kerre anı tekrâr eylemeden (18) güşâde olmuşsin ve hazz alub lezzet bulmuş ammâ böyle kelâm-ı pâkı dinlemeden melül olursın ve toyub uşanursın

(4328) Meşnevî

Bâr-ı âhîr güyiyeş (19) sūzân u çüst

Germter şad bâr ez bâr-ı nuhust

Âhîr bârını sūzân ve cüst dirsın evvel bârdan şad bâr germter ya‘nî gulâm bârelük ve zen (20) bârelüğe müte‘allık olan sözi evvel kerre söyledüğüñden yüz kerre ziyâde germter âhîr kerrede cüst ve sūzân dirsın ve kesl gelmeyüb ve melül (21) olmayub anuñ tekrâr tekrâr söylemeden hazz alursın ve lezzet bulursın anuñçün ki senüñ maḥabbetüñ ve derdüñ ol cānibe düşmişdür eger bu (22) cānibe düşeydi bu leṭāyif ü ma‘ārifüñ daḥı tekrâr tekrâr [H453b] söylemesinden toyamaz ve melül olmazduñ

(4329) Meşnevî

Derd dārūy-ı köhenrâ nev kuned

Derd berşāḥ-ı (23) melülî hav kuned

(4330) Meşnevî

Kimyâ-yı nev kunende derdhâst

Kū melülî ān ṭaraf ki derd ḥâst

(4331) Meşnevî

Hîn mezen tu ezmelülî āh-ı serd

Derd cū vü derd cū vü derd derd

Derd (24) eski dārūyı nev eyler derd melūlluk şāhını hav eyler *hav* dal ve budak kırmağa dirler bunda kal^c u kam^c eylemek ma^cnāsı murād olur ve *derd* bunda şevk ü ārzū (25) ma^cnāsınadır ki ol dağı bir nev^c derd olduğün aña derd ıtlak olmuşdur ya^cnī derd-i ‘aşk ve şevk-i köhne olan dārūları ve devāları yeñi eyler derd-i ‘aşk (26) ve şevk-i melūlluk ve sīrlük şāhını kesr idüb yerinden koparur nev kunende olan kimyā-yı ‘aşk ve şevk derdleridür melūlluk ve sīrlük ol tarafda (27) kanı ki anda derd-i ‘aşk ve şevk kalkdı ol tarafa ki derd-i ‘aşk ve şevk hāşıl ola ma^cşuk tarafına anda ašlā melūlluk olmaz āgāh ol (28) melūllukdan sen āh-ı serd urma derd iste derd iste derd iste ya^cnī Hāzret-i ma^cşuk-ı haķikī tarafından melūl olmaķıguñdan ötüri āh-ı (29) serd urma belki hemān anuñ derd-i ‘aşkı tekrār tekrār iste tā kim anuñ derd-i ‘aşkı saña hāşıl olduğda sende ašlā melālet ü sa^cāmet (30) qalmaya pürşevk olasın ve anuñ kelāmını diñlemede ve Resūlūñ hadīsini ve anuñ evliyāsınuñ laṭif ü şīrīn olan sözlerini istimā^c eylemede cüst ü (31) çāpük olasın ve cān u dil ile bu cānibe raġbet kılasın dimek olur

(4332) Meşnevī

Hādi^c-i derdend dermānhā-yı jāj

Rehzenend ü zersitānān resm-i bāj

(32) (4333) Meşnevī

Āb-ı şūrī nīst dermān-ı ‘aṭaş

Vaķt-i hurden ger nümāyed serd ü hoş

(4334) Meşnevī

Līk hādi^c geşt ü māni^c şud zicüst

Z’āb-ı şīrīnī k’ez’ü şad (33) sebzerüst

Jāj olan dermānlar derdūñ hādi^cleridür rehzenler bāj resmi üzre zersitānlardur ya^cnī derd-i ‘aşk ve marāz-ı şevk dāfi^c (34) olan dermānlaruñ filmeşel hużūz-ı nefsanī ve

müşteheyāt-ı cismānī ve lezzāt-ı dünyāvīdür ki bunlar dermānhā-yı jāj meşābesinde dururlar derd-i (35) ‘aşkı aldayıcılar ve ‘aşığ u müştākuñ yolın urucılardur ve bāc resmi gibi anlardan zerr-i zevki alıcılardur bu derdmānhā-yı jāj meşābesinde olan (36) huzūz-ı nefsanī ve lezzāt-ı dünyāvī pūrāb-ı şūr gibidür āb-ı şūr ise dermān-ı ‘aşaş degildür eger içmek vaktinde serd ve hoş görünür ise de (37) kezalik bu huzūz-ı nefsanī ve lezzāt-ı dünyāvī hem āb-ı şūr gibi dāfi‘-i ‘aşaş olmaz egerçi temessü‘ ve intifā‘ vaktinde hoş u lezīz görünür velīkin (38) hādī‘ oldu ve şol bir āb-ı şīrīni cüst ü cū kılmadan māni‘ oldu ki andan yüz sebze bitdi ya‘nī āb-ı şūr egerçi dāfi‘-i ‘aşaş olmaz velīkin (39) şārib olan kimseyi aldayıcı olur ve dağı şol bir āb-ı şīrīnün talebinden men‘ kıılır ki ol āb-ı şīrīnden niçe yüz sebze bitdi (40) kezalik bu huzūz-ı ‘ācile ve lezzāt-ı fāniye hem tālībini aldayıcı ve āb-ı hayāt-ı haqīkiyenün talebinden men‘ kıılıcıdır ki ol āb-ı hayāt-ı haqīkiyyeden (41) bāğ-ı dilde niçe dürlü rūhānī sebzeler ve ma‘nevī [H454a] mīveler biticidür

(4335) *Meşnevī*

Hemçünin her zerr-i kalbī māni‘est

Ezşinās-ı zerri hoş her cā ki [P608a] (1) hest

(4336) *Meşnevī*

Pā vü perretrā betezvirī burīd

Ki murād-ı tu menem gīr ey mūrīd

(4337) *Meşnevī*

Güft derdet çīnem ü hod derd būd

Hār būd erçi bezāhir ver būd

(4338) *Meşnevī*

Rev zidermān-ı dürügīn (2) mīgīrīz

Tā şeved derdet muşīb ü müşgbīz

Hemçünin her bir alb altun her ne yerde ki o altun olsa anu ināsından māni‘dür (3) *zerr-i albdan* murād bunda mūrāi ve müzevvir olan şeyh-i nāı olur ve *zerr-i odan* murād ālı ü mulı olan şeyh-i kāmil olur ve tadīr-i kelām ve tavzīh-i (4) merām böyle demek olur ki [āb-ı ūr +H] āb-ı īrīnūn alebinden māni‘ olduğu gibi her bir alb altun gibi olan mūrāi ve müzevvir şeyh daı o ve ālı (5) altun gibi olan şeyh-i kāmilūn ināsından ve alebinden māni‘ olur ey ālīb senūn pāyuı ve perrūni ol müzevvir bir tezvīr ile keser böyle diyü ki ey mūrīd (6) senūn murādu benüm ut ve beni kendūne şeyh ve mutedā ittiāz it saa dir ben senūn derdūni dirüb degirirüm ol od ‘ayn-ı derd (7) kendü idi egeri zāhirde verd idi līkin ma‘nāda ār idi pes ol zāhiren verd gibi laıf gōrinmesiyle seni aldayub ma‘nā yüzinde seni (8) ār-ı azz ve alāletle āzürde eyler andan ora senūn alā bir derdūni degürmeyüb seni nie derd ü belāya giriftār eyler ve rūānī olan perr ü bālūni tezvīr ile a‘ (9) eyleyüb seni evc-i a‘lāya pervāz ılmadan girü or yūri dūrūgīn olan dermāndan a ve bu gūne yalancı olan ehl-i tezvīrden firār eyle tā kim senūn (10) derdūn devāya iābet idici ve müşgbīz ola ya‘nī yūri bu gūne kizb ü dūrūgla dermān eylerüm diyü da‘vā ılan şeyhlerden firār eyle tā kim senūn [derdūn +H] (11) dermāna iābet idici ola ve rūānī ve ma‘nevī olan müşgi eleye ve laıf rāyihalar izhār eyleye

(4339) Menevī

Güft nī düzdī tu vü nī fāsıı

Merd-i nīkī līk gūl (12) u amaı

(4340) Menevī

Berayāl-i āb endīn reh kuni

Nīst ‘aletrā tesū-yı rūeni

ünküm ‘ases merd-i mīrāsīden ol sözleri istimā‘ ıldı ve anu (13) ıdını ve alāını bildi aa didi sen ne düzd ve ne arāmīsin ve nā fāsı ve āgīsın nīkū merdsin velīkin

gül u aḥmaḥsın vāḳı‘a ḥayāli üzre (14) bu kadar yol eylersin ve rü’yāda gördüğüñ ḥayālāta bu mertebe i‘tikād u i‘timād eyleyüb andan ötürü bu kadar dūr u derāz yollara sefer eyler- (15) sin ‘aḳluña bir tesū kadar rūšenlük yoḳdur eger senüñ ‘aḳl u idrākuñ bir fūls-i aḥmer kadar rūšenālığı olaydı sen bir ḥ‘āb u ḥayālden ötürü (16) bu kadar mesāfe-yi ba‘īdeyi ḳaṭ‘ idüb ta‘ab u zaḥmet irtikāb eylemez idüñ

(4341) Meṣnevī

Bārḥā men ḥ‘āb dīdem müstemir

Ki beBaḡdādest gencī müstetir

(4342) Meṣnevī

Der- (17) fülān sūy u fülān kūyī defīn

Būd ān ḥod nām-ı kūy-ı īn ḥazīn

(4343) Meṣnevī

Hest derḥāne-y fülānī rev bücū

Nām-ı ḥāne u nām-ı ū güft ān ‘adū

(4344) Meṣnevī

Dīdeem ḥod (18) bārḥā īn ḥ‘āb men

Ki beBaḡdādest gencī dervaṭan

(4345) Meṣnevī

Hīç men ezcā nereftem z‘īn ḥayāl

Tu beyek ḥ‘ābī biyāyī bīmelāl

[H454b] Niçe kerre ben müstemir ü mütevālī (19) vāḳı‘a görmişem ve ḥ‘ābda işāret olunmuş böyle diyü ki Baḡdād şehrinde bir müsteter ü medfūn genc vardur fülān cānibde ve fülān maḥallede ol (20) ḥazīne medfūn u muḥtefīdür ol ‘asesüñ didüğü maḥalle ḥod bu ḥazīnüñ maḥallesinüñ nāmı idi ol ‘ases ol merd-i ḥazīne didi ey (21) ṭalīb-i ḥazīne ol genc ü defīne fülāna mensūb olan ḥānedür yūri anı ṭaleb eyle ol ‘adū ol merd-i nīkūya anuñ ḥānesinüñ nāmını ve anuñ (22) kendü nāmını didi ve

anuñ kendü ismi ve evinüñ ismini söyledi ben bu vâkı‘ayı niçe kerre görmişem ki Bağdâdda vaṭanda bir genc vardur ya‘nî niçe (23) kerre bu vâkı‘ayı ben görmişem ve menāmumda kirāren ve mirāren işāret olunmuşam böyle diyü ki yüri Bağdād şehrinde fülān vaṭanda bir ḥazāne (24) ve defīne vardur anı al ve gānī ol hīç bu ḥayālden ötüri ben yerimden gitmedüm ve Bağdād cānibine meyl ü teveccüh itmedüm sen bir vâkı‘a ile melālsüz (25) o yerden bu yere gelürsin ve bir ḥayālden ötüri şu kadar ṭa‘am u zaḥmeti irtikāb eyleyüb o yok bu yok yere sefer ü seyāḥat kılırsın bu ‘aql mıdur (26) diyüb anı tesfīh ü taḥmīk eyledi ve aña bu gūne ṭa‘nāmīz sözler söyledi

(4346) Meşnevî

Ḥ‘āb-ı aḥmak lāyık-ı ‘aql-ı veyest

Hemçü ü bīkıymetest ü lāşeyest

(27) *(4347) Meşnevî*

Ḥ‘āb-ı zen kemter ziḥ‘āb-ı merd dān

Ezpey-i noḫşān-ı ‘aql u za‘f-ı cān

(4348) Meşnevî

Ḥ‘āb-ı nāḫış ‘aql u gūl āyed kesād

Pes zibī‘aqlī çı bāşed ḥ‘āb (28) bād

Aḥmākuñ vâkı‘ası anuñ ‘aqlınuñ lāyıkıdır anuñ gibi bīkıymet ve lāşey’dür zīrā ‘aqlı nāḫış olanuñ vâkı‘ası daḥı nāḫış olur nitekim zenüñ (29) ḥ‘ābı merdüñ ḥ‘ābından kemterdür ‘aqlınuñ noḫşānından ve cānınuñ za‘findan ötüri pes bir merdüñ daḥı ‘aqlı nāḫış ve cānı za‘f (30) olsa anuñ vâkı‘ası hem zen vâkı‘ası gibi olur nāḫış-ı ‘aqlınuñ ve gūluñ ḥ‘ābı fesād gelür ve ḥayālāt bīhūde ve fāsıde ḳabīlinden (31) olur pes ‘aqlınsuzlıḳdan ḥ‘āb ne olur bād-ı hevā olur [ḥ‘āb +H] bāda muzāf oḳınmaz belki çı bāşed ḥ‘āb su’āl ve bād cevāb olur (32) ya‘nî pes ‘aqlınsuzlıḳdan ḥ‘āb ne olur dirseñ bād gibi bīma‘nā olur dimeyi ifāde kıılır

(4349) *Meşnevî*

Güft bâhod genc derhâne-y menest

Pes merâ (33) ānca çi faqr u şīvenest

(4350) *Meşnevî*

Berser-i genc ezgedāyī mürdeem

Z'ān ki ender gaflet ü derperdeem

(4351) *Meşnevî*

Z'īn beşāret mest şud derdeş (34) nemānd

Şad hezār elḥamd bileb u buḥānd

Ol merd-i mīrāsī çünkim ‘asesden bu beşāreti işitdi kendüsine aytdı ḥazīne ḥod benüm ḥānemde- (35) dūr pes baña ol maḥalde ne faqr u şīven vardur *şīven* derde ve nāleyle dirler ya’nī benüm kendü maḥāmumda böyle bir ḥazīne olıcaḳ baña anda ne (36) faqr u nāle eylemek olur gencüñ ṭarafında ve ḳatında gedālukdan ölmüşem şol sebebden ki gaflet içreyüm ve perdeyüm bu beşāret ve işāretten (37) mest oldı ol merdüñ derdi ḳalmadı niçe yüz biñ [H455a] ol kimse bileb ve dehān elḥamd oḳudı ve Cenāb-ı Haḳḳ ḳalbinden vāfir şenālar ve şükrler (38) ḳıldı

(4352) *Meşnevî*

Güft bud mevḳūf-ı īn let lūt-ı men

Āb-ı ḥayvān būd derḥānūt-ı men

(4353) *Meşnevî*

Rev ki berlūt-ı şigerfī berzedem

Kūri-yi ān vehm ki (39) müflis budem

(4354) *Meşnevî*

Ḥāh aḥmaḳ dān merā ḥāhī fūrū

Ān-ı men şud her çi mīḥāhī begū

(4355) *Meşnevî*

Men murād-ı h̄ ʾiṣ dīdem bīgümān

Her çı h̄ ʾāhī⁽⁴⁰⁾ gū merā ey beddehān

Ol mīrāsī derūn-ı ʿālemde vāfir ḥamdler ve ṣenālar kılduđdan ōñra didi benüm kuvvet ü lütum bu ḍarbet ve leti yemege mevķūf (41) idi āb-ı ḥayvān ḥod benüm ḥānūtımda idi *ḥānūt* ḥamr bey^ç olınan dükkāna dirler ya^{çnī} āb-ı ḥayāt-ı ma^{çnevī} benüm kendü dükkānumda imiṣ gör ki [P608b] (1) ben anı yabanda cüst ü cū eylerüm yūri ki bir ōigerf ü ʿazīm lūta ve ğınāya urdum ōol vehmūñ körlüğine ki müflis idüm ya^{çnī} ōol bir vehm ki ōımden ōñra (2) müflis olduñ ve ʿāciz ü faķīr kılduñ saña ne yerde dermān ve çāre olur diyü taḥvīf eylerdi ōımdı anuñ körlüğine biḥamdilillāhi te^{çālā} bir ʿazīm lūta ve ğınāya (3) vāṣıl oldum didi ey ʿases isterseñ beni aḥmaķ bil ve isterseñ fūrū ve denī benüm ānum ve maķṣūdım oldu her ne isterseñ söyle ya^{çnī} lāyıkum (4) olan murādum ele geldi sen ister iseñ benüm ḥaķķumda anı söyle ben bīgümān kendü murādumı buldum ve bīṣūbhe maķṣūdıma vāṣıl oldum ey beddehān (5) sen benüm iķün her ne ister iseñ söyle didi

(4356) Meṣnevī

Tu merā pūrderd gū ey muḥteṣem

Pīṣ-i tu pūrderd ü pīṣ-i ḥod ḥoṣem

(4357) Meṣnevī

Vāy eger ber^{çaks} būdī (6) ʾīn maḥār

Pīṣ-i tu gülzār u pīṣ-i h̄ ʾiṣ ḥār

Sen baña ey muḥteṣem ve ey ulu pūrderd ve bī^{çakl} ve nāmerd di senüñ öñiñde pūrderd ve nāmerd (7) isem kendü öñimde biḥamdilillāh ḥoṣem vāy eger bu maḥār bir ʿaks olaydı ya^{çnī} vāy ol zamān olurdı ki bu benüm ḥayerān u cevelānum bir ʿaks olaydı senüñ (8) öñiñde ben gülzār ve kendü öñimde ḥār olaydum biḥamdilillāhi te^{çālā} ōımdı eger senüñ öñiñde ḥār isem bāḥınumda gül ü gülzārım ben ḥār ve sen

gülrār (9) ol zamān olurduk ki ḥazīneyi ben müjdevār olaydum ve anı sen kendü evüñde bulayduñ ve benüm bu kadar sefr ü seyāhatim beyhüde ve lağv olaydı

Meşel

(10) (4358) *Meşnevī*

Güft bādervīş rüzī yek ḥasī

Ki turā ĩncā nemīdāned kesī

(4359) *Meşnevī*

Güft ü ger mīnedāned ‘āmiyem

Ḥı̄şrā men nīk mīdānem kiyem

(4360) *Meşnevī*

Vāy eger ber-(11) ‘aks būdī derd ü rīş

Ū budī bīnā-yı men men kūr-ı ḥı̄ş

Meşelā bir dervīşe bir gün bir ḥas didi ki seni bu yerde hīç bir kimse (12) bilmez ol dervīş ol denī ve ḥasa cevāb virüb didi eger ‘āmī olanlar beni bilmez ise ben kendümi eyü bilürüm kimüm ve kendümüñ ne gūne kimse (13) olduğına vāqıf u ‘ālim gerekse ‘āmī olanlar beni bilsün ve gerekse bilmesün vāy eger derd ü rīş bir ‘aks (14) olaydı o beni görici ve ben kendümde kör olaydum biḥamdilillāh ben kendümi görürüm ve bilürüm ol beni görmez ve bilmez ise bāk yokdur

(4361) *Meşnevī*

Aḥmaḳam (15) gīr aḥmaḳam men nīk baḥt

Baḥt bihter ezlecāc u rüy-ı saḥt

(4362) *Meşnevī*

Īn sūḥan bervefḳ-i zannet mīçehed

V’er ne baḥtem dād ‘aḳlem mīdihed

[H455b] Beni (16) aḥmaḳ tut ben nīk baḥt aḥmaḳam ya‘nī sen beni bir ebleh ü aḥmaḳ farz it eger ben aḥmaḳam isem de nīk baḥt olan aḥmaḳam bedbaḥt olan (17)

aḥmaḳlardan degilüm lecāc u ‘ināddan ve ḳatı yüzden baḥt u ṭālī‘ bihterdür bir kimsenüñ baḥtı ve ṭālī‘i kendüye yār ola ol kimse bedbaḥt olan lecüc (18) u mu‘ānid zeyrekden yekdür sen ki baña aḥmaḳ dirsın ve bu sözi senüñ ḳannuñ vefḳi üzre şıçrar ya‘nī senüñ ḳannuñ benüm ḥaḳḳumda budur ki ben (19) aḥmaḳ olam ve bu söz ki senden benüm ḥaḳḳumda şādır olur kendü ḳannuña muvāfiḳ şādır olur yoḥsa benüm ṭālī‘üm baña ‘aḳl dādını virür ve ‘āḳıl (20) olanlaruñ mertebesine benüm nīkū olan ṭālī‘üm beni irgürür didi ve ‘asese göñlinden bu gūne sözleri söyleyüb ve zāhiren rīş ḥandeler eyleyüb (21) anuñ elinden ḳurtuldı ve kendü maṭlūb u maḳşūdı cānibine müteveccih oldı

Bāz geşten-i ān şaḥş şādmān ve murād yāfte u Ḥudārā (22) şükr gūyān u secde kūnān u ḥayrān derḡarāyib-i işāret-i Ḥaḳ Te‘ālā ve zuḥūr-ı te‘vīlāt-ı ān dervechī ki hīç fehm-i ‘aḳlī ān neresed

(23) Bu sürḥ-ı şerīf ve beyān-ı laṭīf ol şaḥşuñ şādmān olmış ve murādın bulmuş ve Ḥudā-yı Te‘ālā Ḥazretlerine şükr diyici ve secde (24) eyleyici olduḡı ḥādde ve Ḥaḳ Te‘ālānuñ ḡarāyib işāretinde ḥayrān olduḡı vaḳitde Mışrdan Bağdād cānibine rücū‘ eylemesinüñ beyānındadır ol (25) Ḥaḳḳuñ işāretlerinüñ te‘vīlātınuñ her bir vechde zuḥūrınuñ beyānındadır ki hīç bir fehm ve ‘aḳl ol mertebeye irişmez ve keşf-i İlāhī olmayınca (26) anuñ sırrını ve ḥaḳīḳatini bilmez

(4363) Meşnevī

Bāz geşt ezMışr tā Bağdād ū

Sācid ū rāki‘ senāger şükrḡū

(4364) Meşnevī

Cümle reh ḥayrān u mestī ū z’īn ‘aceb

Z’īn ‘ikās-ı (27) rūzi vü rāh-ı ṭaleb

(4365) Meşnevī

K’ezkucā ümmīdvāram kerde būd

V'ezkucā efşand bermen sīm ü sūd

(4366) Meşnevī

İn çi hikmet būd k'ān kıble-y murād

Kerdem ezḫāne birūn (28) gümrāh u şād

(4367) Meşnevī

Tā şitābān derḫalālet mişudem

Her dem ezmaṭlab cüdāter mibudem

Ol şahş Mışr diyārından Bağdād şehrine dek sācid (29) ve rāki' ve senāger ve şükrğü olduğu ḫalde rücu' eyledi cümle yolda o bu 'acebden ḫayrān u mest oldı rüzīnün ve rāh-ı talebün (30) in'ikāsından ya'nī kendünün maṭlūbı olan rüzī ve rezzākuñ ve daḫı anuñ talebi yolunuñ mün'akis olmasunuñ ta'accübinden ḫayrān u mest (31) olub yoluñ cümlesini ol mestlülkle kaṭ' idüb gitdi ve kendü kendüye bersebīl-i ta'accüb bu güne didi ki subḫānallāh beni ol pādşāh (32) ḫanğı yerden ümīdvār itmiş idi ve ḫanden baña sīm ü sūd şaçdı 'aṭā ve cūdı baña gör ki ne maḫalden virdi bu ne hikmet (33) idi ki murād kıblesini ḫāneden taşra itdüm gümrāh u şād olduğum ḫalde ol kıble-yi murād ḫod benüm kendü evümde imiş ve benüm (34) maḫşūdum benüm ḫatumda imiş ben bundan bīḫaber olub gümrāh oldum ḫattā şād olub sür'at u 'acele ile ḫalālete gitdüm [H456a] her dem maṭlab- (35) dan cüdāter oldum ol maṭlab u maḫşūd ḫod meger benümle bile imiş didi

(4368) Meşnevī

Bāz ān 'ayn-ı ḫalāletrā becūd

Ḥaḫ vesīlet kerd ender rüşd ü (36) sūd

Girü ol 'ayn-ı ḫalāleti cūdla Ḥaḫ Te'ālā rüşd ü sūd içre vesīle eyledi ya'nī Ḥaḫ Te'ālā fazl u cūdıyla ol benüm gümrāhlığımı ve ḫalāletümi (37) rüşde ve nef' ve sūde vesīle kıldı

(4369) *Mesnevî*

Gümrehîrâ menhec-i îmân kuned

Kej revîrâ maḥşad-ı iḥsân kund

(4370) *Mesnevî*

Tâ nebâşed hîç muḥsin bîvecâ

Tâ nebâşed (38) hîç ḥâyin bîrecâ

Gümrahlığı Hâk Tebârek ve Te‘âlâ Hazretleri menhec-i îmân eyler kej revlügi iḥsâna maḥşad eyler ya‘nî iḥsâna mahall-i ḥaşâd eyler çok (39) ma‘şiyeti gâh olur ki hidâyete ve sa‘âdete vesîle kılar tâ kim hîç bir muḥsin bîvecâ ve biḥavf olmaya ve hîç bir ḥâyin bîümîd ve bîrecâ olmaya (40) belki her ‘aşî recâ üzre ve her muṭî‘ ve muḥsin ḥavf üzre ola ve beynelḥavf verrecâ ol Hazrete teveccüh kıla

(4371) *Mesnevî*

Enderûn-ı zehr tiryâk (41) ân ḥafî

Kerd tâ güyend zulluṭfu’l-ḥafî

Zehrûn içinde ol ḥafî olan pâdşâh tiryâk itdi tâ aña luṭf-ı ḥafî şâhibi dinile Hâk [P609a] (1) Te‘âlânun iki gûne luṭfı vardır biri luṭf-ı celîdür ki anuñ sebebi zâhir ü rûşen ola ve biri daḥî luṭf-ı ḥafîdür ki anuñ sebebi ma‘lûm u zâhir olmaya belki ḳahr u gâzab (2) zuhûra gelecek yerden luṭf zuhûra gele anuñcün Hâk Tebârek ve Te‘âlâ Hazretlerine zulluṭfu’l-ḥafî didiler ki zehrden tiryâk bitürdi ve gâzab u ḳahrdan (3) luṭf zuhûra getürdi gâh olur ki bir maḥalde ḳahr u gâzab zuhûra gelmek me‘mûl olur görürsin ki anda luṭf u iḥsân zuhûra gelür ve lihazâ kıle

(4) *Beyt*

Elâ lâtaḥzen iḥvâne’l-beliyye

Feli’r-Raḥmâni elṭâfun ḥafiyye¹⁵⁷⁵

(4372) *Mesnevî*

¹⁵⁷⁵ “Ey kötülüğe uğramış kardeş, sakın mahzun olma! Rahmân’ın gizli birçok lütfi vardır.”

Nîst mahfî dernamâz ân mekrümet

Dergüneh hil'at nihed ân mağfîret

Ol mekrümet (5) namâzda mahfî degildir ol mağfîret günâhda hil'at kor mekrümetden murâd luğdur *ân mağfîret ân zûmağfîret* tağdîrindedür ya'nî bir kimse namâzda (6) ve tã'atde olsa ve Hağ Te'âlâ aña luğ u mekrümet kılsa ol namâzda olan mekrümet luğ-ı hafî degildir ki ol luğ u mekrümetüñ sebebi rüşen (7) ü zâhirdür ki Hağ Te'âlâ Hazretleri kendüye tã'at kılan kulına luğ u mekrümet idicidür luğ-ı hafî oldur ki ol mağfîret şâhibi günâh u ma'siyet (8) içre hil'at ve mükremet kor ve ma'siyeti mükremet ü sa'adete vesîle eyler nitekim *rubbe ma'siyetin meynemûtun tûşilu ilârahmetillâhi*¹⁵⁷⁶ dinmişdür ekser (9) tövbekâr olan bendelerünüñ *ulâ'ike yubedilullâhu seyyi'âtihim hasenâtin*¹⁵⁷⁷ âyetinüñ hasebince seyyi'elerini haseneye tebdîl kılmışdur

(4373) Meşnevî

Münkirân- (10) rā kaçd-ı izlâl-i şikât

Zül şude 'izz ü zuhûr-ı mu'cizât

(4374) Meşnevî

Kaşşân z'inkâr züll-i dîn bude

'Ayn-ı zül 'izz-i resûlân âmede

Münkirlerünüñ kaçdı izlâl-ı (11) şikât oldı züll 'izz ü zuhûr-ı mu'cizât olmuş *şikât* şikanuñ cem'idür bunda *şikât*dan murâd enbiyâdur ya'nî gör ki münkirlerünüñ ve kâfir- (12) lerünüñ kaçdı şikât olan enbiyâ-yı 'ızâmı zelîl ü hağîr eylemek olmuş ol züll ü [hağâret anlara sebeb-i 'izzet ve bâ'is zuhûr-ı mu'cizât olmuş ol münkirlerünüñ inkârından +H] züll-i dîn olmuş 'ayn-ı züll resûllerünüñ 'izzi gelmiş [H456b] (13) ya'nî ol kâfirlerünüñ enbiyâ-yı 'ızâma inkâr eylemelerinden murâdları dîni tağkîr idüb zelîl ü

¹⁵⁷⁶ "Öyle günahlar mevcuttur ki Allah'ın rahmetine götürür."

¹⁵⁷⁷ "Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir." (Furkân 25/70)

ḥakīr kılmak idi ammā ‘ayn-ı zūll enbiyā ve rūsülüñ sebab-i ‘izzeti (14) ve bā‘iṣ-i şeref ü nebāhati oldu

(4375) Meşnevī

Ger ne inkār āmedī ezher bedī

Mu‘cize’v bürhān çirā nāzil şudī

Eger her bir bedden inkār gelmeyeydi mu‘cize ve (15) bürhān niçün nāzil olurdu ya‘nī her bir bed ü kabīḥ olan kimseden inkār gelmek mu‘cize ve bürhānuñ nüzūluna ve zuhūrına sebep oldu eger anlardan (16) inkār gelmeyeydi bunlardan mu‘cize ve bürhān zuhūr kılmayaydı

(4376) Meşnevī

Haşm u münkir tā neşud mişdaḫḫ’āh

Key kuned ḳāḏī taḳāzā-yı güvāh

Haşm u münkir (17) tā mişdaḫḫ’āh olmadı ḳāḏī ḳaçan taḳāzā-yı güvāh eyler ya‘nī bir kimseye münkir olan ve huşūmet kılan kimse ḳāḏī öñine gelmeyince ve anuñ şıḏḳına beyyine ḫaleb (18) kılmayınca ḳāḏī ḳaçan ol kimseden şāhid ister bu muḳarrerdür ki istemezem

(4377) Meşnevī

Mu‘cize hemçün güvāh āmed zekī

Behr-i şıḏḳ-ı müdde’ī derbişekī

(4378) Meşnevī

Ṭa‘n çün miāmed ezher (19) nāşināḫt

Mu‘cize mīdād Ḥaḳḳ u mīnevāḫt

Mu‘cize tezkiye olunmuş şāhid gibi geldi müdde’īnüñ bīşeklinden olan şıḏḳından ötüri ya‘nī (20) her bir nebī müdde’ī olub da‘vā-yı risālet kılmışdur ve mu‘cize anlaruñ şıḏḳından ötüri bīşek olmaları huşūşında şāhid-i zekī gibi gelmişdür (21) her bir nāşināḫtdan çünkim her bir peygamber ṭa‘n eylemege geldi Ḥaḳ Te‘ālā anlara

mu'cize virdi ve oħşadı tā kim ol mu'cize anlaruñ nübüvvet ü risāletine (22) şahid
ola ve da'vālarında şādık olmalarını işbāt kıla

(4379) Meşnevī

Mekr-i ān Fir'avn sīşad tu bude

Cümle züll-i ũ vü kam' ũ şude

(4380) Meşnevī

Sāhirān āverde (23) hāzır nīk u bed

Tā ki çarh-ı mu'cize-y Mūsā kuned

(4381) Meşnevī

Tā 'aşārā bātil u rüsvā kuned

İ'tibāreş rāz-ı dilhā berkuned

Ol Fir'avnuñ mekri üç yüz kat (24) olmuş idi cümlesi anuñ züllü ve kam'ı olmuş ya'nı
ol Fir'avnuñ cemī'-i mekrleri kendünüñ zilletine sebep ve kal' u kam'ına bā'is gelmiş
idi (25) eyüden ve kötüden sāhirler getürmiş ve eṭrāf u cevānibden ol Fir'avn
mākirler ve seherde mākirler cem' itmiş idi tā kim Mūsā Hāzretlerinüñ mu'cizesi
çarhını kōpara (26) ve izāle kıla tā kim 'aşā-yı Mūsāyı bātil ü rüsvāy eyleye anuñ
i'tibārını ve revnaķını gönüllerden kōpara ve iħrāc eyleye

(4382) Meşnevī

'Ayn-ı ān mekr āyet-i Mūsā şeved

(27) İ'tibār-ı ān 'aşā bālā reved

'Ayn ol mekr Mūsānuñ āyeti olur ol 'aşānuñ i'tibārı bālāya gider ya'nı ol Fir'avnuñ
itdükleri mekr maħzā Hāzret-i Mūsā- (28) nuñ şıdkına āyet ü 'alāmet olur ve ol
'aşānuñ i'tibār u şerefi hem gitdükçe bālāya gider

(4383) Meşnevī

Leşker āred ũ pegeh tā havl-ı Nīl

Tā zened berMūsā vü kavmeş (29) sebīl

(4384) *Meşnevî*

İyminî-yi ümmet-i Mūsā şeved

Ū betahte'l-arz u hāmūn derreved

Ol Fir'avnuñ vaḳtiyle Nîlūñ ḥavline dek leşker getirür tã kim Mūsā üzre (30) ve anuñ ḳavmi üzre sebîl ura anuñ Nîl kenârına 'asker getürmesi ve Ḥazret-i Mūsānuñ ve anuñ ḳavminuñ yolunu urmaḡa sa'ý u iḳdãm ḳalması Mūsā Ḥazretlerinüñ (31) ümmetüñ iyminlüḡi [H457a] olur ve anlaruñ emn ü selâmetine sebep gelür ve ol Fir'avn ma'tevâba'ca arzuñ altına ve hāmūnuñ altına gider *hāmūn* şahrâya dirler nitekim (32) Ḥaḳ Te'âlâ Ḥazretleri sûre-yi Ṭâhâda bunlaruñ ḥalinden ḥikâye idüb buyururlar *ve leḳad evhaynâ ilâMūsâ en esri bi'ibâdî faḍrib lehum ṭariḳan filbahri yebesâ* (33) *lâteḥâfu deraken velâ taḥşâ feetbe'ahum Fir'avnu bicunüdhî feḡaşiyehum mine'l-yemmi mâḡaşiyehum ve eḡalle fir'avnu ḳavmehu ve mâhedâ*¹⁵⁷⁸

(4385) *Meşnevî*

Ger beMısr ender budî ü namedî

Vehm ezSıbtî (34) *kucâ zâyil şudî*

(4386) *Meşnevî*

Âmed ü derSıbtî efkend ü güdâz

Ki bedân ki emn derḥavfest râz

Eger ol Mūsā Mısrda olaydı ve ḳavmini alub bile gitmeyeydi Fir'avn (35) anuñ ardınca gelmezdi vehm ü bîm Sıbtîlerden ḳaçan zâyil olurdu anlar Mısrda olduḡca Fir'avdan ḳorḡuları zâyil olmazdı Fir'avn geldi ve Sıbtîlere (36) güdâz bıraḳdı ve anları incidüb âteş-i zûlmle yaḳdı pes anlara 'azîm vehm ve ḥavf düşdi Ḥaḳ Te'âlâ Ḥazretleri Mūsā Ḥazretlerine benüm 'ibâdumı giceyle (37) Mısrda çıkarub ṭaşra git diyü vahy eyledi Ḥazret-i Mūsā kendü ḳavmini cem' idüb giceyle çıkub gitdi gelüb

¹⁵⁷⁸ "Andolsun ki biz Musa'ya: Kullarımla birlikte geceleyin yola çık da (size) yetişilmesinden korkmaksızın ve (boğulmaktan) endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç, diye vahyetmiştik. Bunun üzerine o, askerleri ile birlikte onların peşine düştü. Deniz onları gömüp boğuverdi. Firavun, kavmini saptırdı, doğru yola sevketmedi." (Tâhâ 20/77-78-79)

Nîl kenârına yetdi Fir‘avn dahı (38) anlaruñ gitdüğinden haber alub ardlarına düşüb Nîl kenârına geldi Mūsâ Hazretleri Allâh emriyle ‘aşâyı bahre urub anlar için bahrden qurı yollar (39) olub selâmetle geçdiler Fir‘avn dahı kendü tevâbi‘yle anlaruñ geçdüğini görüb ol deryâ içre olan yollara dâhil oldılar pes deryâ bunları (40) yürüyüb garq u helâk oldılar ve kavm-i Mūsâ emn ü selâmet buldılar pes bunu bil ki emn ü râz-ı havfdadur ki Haq Tebârek ve Te‘âlâ bir zıddı (41) zıddı içre pinhân eyler nitekim emni havf içre ve tiryâkî zehr içre ve luṭfî qahr içre gizler râzdan evvel vâv olmaduğı üzre ma‘nâ bunu [P609b] (1) belki emn havfda râzdur ya‘nî emn havf içre râz u nihândur demek olur

(4387) Meşnevî

Ân buved luṭf-ı hafî k’ürâ Şamed

Nâr bünmâyed velî nürî buved

Luṭf-ı hafî (2) ol olur ki anı Şamed nâr göstere velîkin bit nür ola ya‘nî Haq Te‘âlâ Hazretleri luṭf-ı celî ve luṭf-ı hafî şâhibidür luṭf-ı hafî oldur ki filmesel Şamed Hazretleri (3) evvelâ anı nâr-ı süzân göstere ve ol ma‘nâda bir nür ola

(4388) Meşnevî

Nîst maḥfî müzd dâden dertükâ

Sâhirân râ ecr bîn ba‘d ezḥatâ

Tükâda müzd virmeclük (4) luṭf-ı maḥfî degüldür belki celîdür ya‘nî bir kimse taqvâ ve tã‘atda olsa Haq Te‘âlâ Hazretleri aña müzd virse ve luṭf kılsa ol luṭf-ı maḥfî degüldür (5) sâhirlere ḥatâdan soñra ecr gör luṭf-ı hafî budur ki Hazret-i Mūsâ ile muḳâbele kılan sâhirler dükeli ‘ömrlerinde küfr ü ḍalâletde olmuş iken baḥuşuş ki (6) Hazret-i Mūsâya gelüb muḳâbele idüb bu kadar ḥatâ kılmış iken bu ḥatâdan soñra bir sâ‘atiñ içinde anlara olan bu kadar luṭf u ‘atâyı gör (7) me‘mül olan bu idi ki bu kadar ḥatâdan soñra anlar qahr u belâyâ maḫhar olalar idi ammâ Haq Te‘âlâ

Ḥazretleri anlara bir mertebe luḡ eyledi ki anlar ṭarīḳ-i ilāhīde bībāk (8) dest ü pālarını [H457b] fedā idüb *lādayrā inne ilāRabbīnā munḳalībūn*¹⁵⁷⁹ na‘rāsını urdılar

(4389) *Meşnevī*

Nīst maḥfī vaşl ender perveriş

Sāḥirānrā vaşl dād ü der- (9) *büriş*

(4390) *Meşnevī*

Nīst maḥfī seyr bāpāy-ı revā

Sāḥirānrā seyr bīn derḳaṭ-ı pā

Perverişde vaşl maḥfī degildür sāḥirlere vaşl virdi ol Ḥudā büriş- (10) de *büriş* zamm-ı bāyla ve kesr-i rāyla bürīden lafzından ism-i maşdardur kesmeklük ma‘nāsına ya‘nī bedenüñ perverişinde olan vaşl maḥfī degildür Ḥaḳ Te‘ālā (11) Ḥazretleri sāḥirlere anlaruñ elleri ve ayakları kesmekde vaşl virdi pāy-ı revāyla seyr maḥfī degildür sāḥirleruñ ḳaṭ-ı pāda seyrin gör *revā* (12) reften lafzından şıfat-ı müşebbehedür gidici ma‘nāsına ya‘nī yürüyücü ve gidici ayakla seyr itmek maḥfī degül āşḳārādur sāḥirler için ayakları (13) kesildükde bīdest ve bīpā sefer eylemegi gör

(4391) *Meşnevī*

‘Ārifān zānend dāyim āminūn

Ki güzer kerdend ezderyā-yı ḥūn

(4392) *Meşnevī*

Eminşān ez‘ayn-ı ḥavf āmed (14) *pedīd*

Lācerem bāşend her dem dermezīd

‘Ārifler andan ötüri dāyim emīnlerdür ki deryā-yı ḥūndan geḳmişlerdür *deryā-yı ḥūndan* murād belālar ve miḥnetler ve āfetlerdür ya‘nī (15) Allāhuñ ‘ārif ḳulları anuñçün hemīşe olmişlar ve ḥavf u ḥüzñ verṭalarından ḳurtılmışlardur ki deryā-yı

¹⁵⁷⁹ “Zararı yok,(nasıl olsa) biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz.” (Şuarâ 26/50)

miḥnet ve āfetden güzer kılmışlardır hattā (16) *elā inne evliyā'allāhi lāḥavfun 'aleyhim velāhum yaḥzenūn*¹⁵⁸⁰ āyetiyle müşārünileyh olan evliyānuñ mertebesine vāşıl olmuşlardır anlaruñ emni 'ayn-ı ḥavf zāhir (17) geldi lācerem her dem ziyādelükde olurlar ya'nī 'ārifleruñ emni Allāh Te'ālādan kōrkularından ḥaşıl oldu ve Allāh Te'ālā ḥāyif olanları emn kıldı nite- (18) kim ḥadīs-i ḳudsīde buyurdu *bi'izzeti ve celālī lāec'alu emneyni velā ḥavfeynī ficevfī 'abdī in āmine fiddunyā eḥaftuhu filāḥireti ve in ḥafenī fiddunyā*(19) *āmentu filāḥireti*¹⁵⁸¹

(4393) *Meşnevī*

Emn dīdī geşte derḥavfī ḥafī

Ḥavf bīn hem derümīdī ey şafī

Emni ḥavfda ḥafī olmuş gördüñ hem bir ümīd içre ey (20) şafī ḥavf gör ya'nī çünkim emni ḥavf içre maḥfī olmuş gördüñ bir ümīd içre ḥavfī daḥı ey ḥafī mestūr u maḥfī olmuş gör ki Ḥaḳ Te'ālā (21) Ḥazretleri zıddı zıdd içre nihān eylemişdür

(4394) *Meşnevī*

Ān emīr ezmeḳr ber'İsā tened

'İsā ender ḥāne rū pinhān kuned

(4395) *Meşnevī*

Ender āyed tā şeved ū tācdār

Ḥod zişibh-i(22) *'İsā āyed tāc-ı dār*

(4396) *Meşnevī*

Hey meāvīzīd men 'İsā neyem

Men emīrem berCühūdān ḥoşpeyem

¹⁵⁸⁰ “Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de.” (Yûnus 10/62)

¹⁵⁸¹ “İzzetim ve celâlime yemîn olsun ki, kulumun içinde iki emniyet ve iki korkuyu bir arada barındırmam. Dünyada benden emîn olursa, onu âhirette korkuturum. Dünyada benden korkarsa, âhirette onu emniyette kılarım.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 453. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

(4397) Meşnevî

Zütereş berdâr âvîzid k'û

İsâest ezdest-i mâ taḥlîşcû

(23) Meşelâ ol emîr-i Cühüd mekrinden İsâ Hazretlerinin üzerine tokınur İsâ Hazretleri hâne içre yüzünü pinhân eyler ya'nî emn ü ümîd içre havfuñ pinhân (24) olduğına meşel budur ki **Ṭîṭānūs** nām Yahūdî begi mekrinden şol hînde ki İsâ Hazretleri bir ev içre kaçdı İsâ Hazretlerinin ardınca girüb anı (25) tutmağa kaçd eyledi İsâ Hazretleri ol hâne içre yüzünü pinhân itdi ol emîr İsâ Hazretlerinin dâhil olduğu hâne içre gelür tâ kim ol (26) tâcdâr ola ḥod İsâyaya müşâbih olmadan dâruñ tâcı gelür ya'nî ol Cühüd begi [H458a] tâcdâr olmadan ötüri İsâ Hazretlerini aḥz itmek için (27) çünkim anuñ kaçdığı hâneye dâhil oldı İsâ Hazretleri ihtifâ idüb Hâk Te'âlâ anu âsmâna ref' eyledi ve ol Cühüd begi İsâ Hazretlerinin (28) şibinde kaldı filhâl gayrı Cühüdlar hem anuñ ardınca girüb anı İsâ şeklinde görüb işte İsâ budur bunu şalb eyleñ diyüb (29) boğazına urğan takub şalb eylemege kaçd itdiler ol Cühüd begi ise feryâd idüb anlara çağırur idi böyle diyü ki hey beni aşmañ ben İsâ (30) degilüm ben fülân emîrüm Cühüdlar üzre hoşpeyem ve ben Cühüdlaruñ emîriyem beni niçün şalb eylesüz diyü feryâd eylerdi ol Cühüdlar ise biri (31) birine dirler bunu züdterdâr üzre şalb eyleñ zîrâ o İsâdur bu hîle ile bizüm elimüzden taḥlîş isteyicidür ve kendüyi bizden bu ḥad'a ile ḥalâş (32) itmek dileyicidür ba'zî nüshada *taḥlîş* yerine *taḥlîṭ* vâki' olmışdur bu taḥdîr üzre ma'nâ bu İsâdur bizüm destimüzden kendüsini bize qarışdırmak ve ḥalt itmek (33) isteyicidür didiler

(4398) Meşnevî

Çend leşker mîreved tâ berḥured

Berg-i ü fey gerded ü berser ḥured

Çok leşker bir yere gider tâ kim berine ya'nî anlaruñ ümîdi oldur ki (34) ol vardukları yerden semer yiye ve müntefi' ola anuñ berg ü gîdâsı ganîmet olur ve

başını yer *fev* bunda ğanīmet ma‘nāsınadır *berg zevk* ü ğidā (35) ma‘nāsınadır ya‘nī çok leşker olur ki müntefi‘ olmak ve ğanīmet almak ümīdiyle bir yere gider anuñ kendü kuvvet ü ğidāsı ve mālī ve rızķı ğayrılara (36) ğanīmet olur ve ol leşker başını yer

(4399) *Meşnevī*

Çend bāzergān reved berbūy-ı sūd

‘İd pindāred besūzed hemçü ‘ūd

(4400) *Meşnevī*

Çend derālem buved ber‘aks-i Īn

Zehr⁽³⁷⁾ *pindāred buved ān engebīn*

(4401) *Meşnevī*

Pes sipeh binhāde dil bermerg-i ħ’īş

Rūşenīhā vü zafer āyed bepīş

Niçe bāzergān sūd rāyīhası ve nef‘ ü fāyide (38) ümīdi üzre gider ‘ıyd şanur līkin ‘ūd gibi yanar ‘alemde bunuñ ‘aksi üzre hem niçe şey olur çok ādem bir nesneyi zehr şanur ol engebīn olur (39) çok sipāh kendünüñ ölmesine göñül kırmış ve helāk olacağını bilmiş ve ‘adū elinden ħalāş olmayacağına ‘ālim olub ölmeği kendüye muķadder bilmiş (40) böyle iki rūşenāluklara zafer öñe gelür ya‘nī anlar böyle me‘yūs olmuş ve ħayātlarından kaç‘-ı ümīd kılmış iken Ħaķ Te‘ālā Ħazretleri bir kār (41) eyler ki filḫāl öñine niçe rūşenāluklar ve zaferler gelüb ḫāşıl olur *ve huvellezi yunezzilu’l-ğayşe min ba‘di māķaneṭü ve yenşuru raḫmetehu ve huve’l-veliyyu’l-* [P610a] (1) *ḫamīd*⁵⁸² āyet-i kerīmesi hem bu mazmūnı te‘yīd kıılır

(4402) *Meşnevī*

Ebrehe bāpīl behr-i zūll-i Beyt

Āmede tā efkened ḫayrā çü meyt

¹⁵⁸² “O, (insanlar) umutlarını kestikten sonra, yağmuru indiren, rahmetini her tarafa yayandır. O, hakiki dosttur, övülmeye lâyık olandır.” (Şûrâ 42/28)

(4403) *Meşnevî*

Tā ḥarīm-i Kaʿberā vīrān kuned

Cümlera zʿān (2) cāy-ı sergerdān kuned

(4404) *Meşnevî*

Tā heme züvvār gird-i ū tenend

Kaʿbe-yi ūrā heme kıble kunend

(4405) *Meşnevî*

VʿezʿArab kīne keşed ender gezend

Ki çirā derKaʿbeem āteş zenend

Ebrehe bin (3) Şabbā Beytü'l-Ḥarāmuñ züll ü taḥķīrinden ötüri pīl ile Mekke şehrine gelmiş tā kim ḥay olanları öldürüb meyyit gibi yere birağa tā kim ḥarīm-i Kaʿbeyi vīrān (4) eyleye cümle ehlini ol yerden sergerdān eyleye [H458b] tā kim Kaʿbenüñ dükeli züvvārı anuñ eṭrāfına ṭolanalar anuñ Kaʿbesini dükeli kıble eyleyeler ve ḥaccāc eṭrāf-ı (5) diyārdan anuñ Yemende binā eylediği kenīsāyı varub ziyāret eyleyeler ve ol Ebrehe ʿArab ḳabīlisinden anlara gezend ü zarar eylemekde kīne çeke ve Kaʿbeyi (6) yakmaqla ve anları ḳatlıtmekle anlardan intiḳām ala böyle diyü ki niçün bu ʿArab ṭāyifesi benüm Kaʿbeme āteş ururlar filvāķiʿ ʿArab ḳabīlesinden bir niçe kimse (7) Yemen diyārına varmışlar bir rivāyet budur ki anuñ kenīsā içre tebevül ü teḡayyuṭ idüb tencīs ü telvīs itmişler ve bir rivāyet daḡı budur ki (8) ol kenīsāya ḳarīb bir yerde āteş yakmışlar rüzgār ol āteşi bir otluğa bir otluḳdan kenīsāya ulaşıdırub iḥrāķ eylemiş bunuñ ḳışşası (9) Elem Tere sūresinde yazılmış ve Elem Tere sūresinüñ tefsīri bu ḳışşa ile bile cild-i evvelüñ evāyiline ḳarīb *şīr ḳikāyesinde ger tu pīlī ḳaşm-ı tu eztu remīd* (10) *nek cezā ṭayran ebābilet resīd* beytinüñ şerḳinde mürūr eyledi anda ṭaleb olma

(4406) *Meşnevî*

ʿAyn-ı saʿyeş ʿizzet-i Kaʿbe şude

Mücb-i i'zâz-ı ân Beyt âmede

(4407) Meşnevî

Mekkiyân-râ 'iz yekî(11) bud şad şude

Tâ kıyâmet 'izzîşân mümted şude

(4408) Meşnevî

Û vü Ka'be-y ü şude maḥsûfter

Ezçiyest İn ez'inâyât-ı kader

(4409) Meşnevî

Ezcehâz Ebrehe-yi hemçün dede

Ân fakîrân-ı(12) 'Arab tânger şude

(4410) Meşnevî

Û gümân berdih ki leşker mîkeşîd

Behr-i ehl-i beyt ü zer mîkeşîd

Ol Ebrehenüñ 'ayn-ı sa'yı ve taḥkîr-i Beyte maḥzâ kaşdı 'izzet-i Ka'be olmuş (13) ol Beyt-i Şerîfün mücb-i i'zâzı gelmiş ve anuñ şerefine ve 'ulüvv-i kadrine sebep olmuş Mekkîlerün andan muḥaddem 'izzeti bir idi yüz oldı kıyâmete dek (14) anlaruñ şeref ü 'izzeti muḥtemed olmuş ol Ebrehe ve ol Ebrehenüñ Ka'besi maḥsûfter olmuş ve ḥarâb ve bîrevnaḥ ḳalmış bu luḥf-ı ḥafî nedendür (15) ḳazâ ve ḳaderün 'inâbetlerindendür Allâh Tebârek ve Te'âlâ böyle 'inâyetler taḳdîr eylemişdür dede gibi olan Ebrehenüñ cehâzdan ya'nî yırtıcı ḥayvân gibi olan (16) Ebrehenüñ esbâb u mālından ol 'Arabuñ fakîrleri tûvânger olmuş ve ḡnâ bulmuş ol Ebrehe gümân eylemiş ki Ka'be üzre leşker çekdi ma'nâda ehl-i beyt- (17) den ötüri o sîm çekdi ya'nî Ebrehenü gümân u kıyâsı bu idi ki Ka'be üzre 'asker çeke ve anı ḥarâb idüb ehl-i Mekkenüñ esbâb u mālını ḡâret ḳıla (18) ḥikmetullâhuñ bunuñ ḥilâfı vâḳi' oldu kendü ḥarâb u helâk olub anlaruñ esbâb u mālını ehl-i Mekke ḡâret ḳıldı ve her biri vâfir ḡanîmet buldı ve ḡanî (19) oldı

(4411) *Meşnevî*

Ender'în fesh-i 'azâyim v'în himem

Dertemâşâ bûd derreh her kadem

(4412) *Meşnevî*

Hâne âmed gencrâ ü bâz yâft

Kâreş ezluţf-ı Hudâyî sâz yâft

Bu ganîmetler (20) feshinde ve bu himmetler böyle her kademde temâşâda idi ya'nî ol mezkûr olan Bağdâdî ve mîrâsî bu 'azîmetlerüñ ve himmetlerüñ feshindeki Hâk Tebârek (21) ve Te'âlâ Hazretleri bendeleriniñ 'azâyimini ve himmetlerini bu güne fesh kılmada yolda giderken her kademde temâşâda oldu [H459a] ve hayrân kaldı elhâşıl kendü evine geldi (22) ol Mışırda eyledügi genci âşkârâ kendü hânesinde buldı anuñ kârı Hudâ-yı Te'âlânuñ luţfindan sâz buldı ya'nî düzen ve tertîb bulub tamâm (23) râst u muntazam buldu genc-i haķîķati ve sırr-ı ma'ıyyeti daħı t̄alib olan kimse buña beñzer ki niçe zamân yabanda ararken âħir kendü hâne-yi vücûdında bulur ve (24) yâri ğayrı yerde isterken 'aķıbet kendü helvethâne-yi ħalbinden müşâhede kılur **Mükerrer kerden-i birâderân pend dâden büzürgîn-râ ve tâb n'âverden-i ü ân** (25) **pendrâ ve derremîden-i ü ezişân şeydâ vü bîħod reften ve ħodrâ derbârgâh-ı pādşâh endâħten bîdestürî ħ'âsten lîk ezfarţ-ı 'aşķ** (26) **u maħabbet ne ezgüstâħî vü lâ'ubâlî**

Bu sürħ-ı şerîf ve beyân-ı laţîf birâderler büzürgîn olan birâdine pend virmeķlügi ve naşîhat kılmaķlügi mükerrer itmeleriniñ aña (27) tekrâr naşîhat kılmalarınıñ beyânındadır ve ol büyük şehzâde ol pende daħı t̄a'at getürmek ve anuñ ol iki birâderinden ürkmeklügi ve şeydâ ve bîħod (28) gitmeķliginiñ ħikâyesidür ve kendüsini bîdestür istemeksüz pādşâhuñ bârgâhına itmesiniñ ve ol bârgâha vücûdını ilkâ itmesiniñ ħişşasıdır velîkin (29) kendüsini bîdestür ol bârgâha itmesi ve farţ-ı 'aşķ u maħabbetden idi güstâħlukdan ve lâ'ubâlîlikden degül ya'nî güstâħ

olub ve lâ'ubālilük kılub kendüsini (30) ol bārgāha itmedi belki farṭ-ı maḥabbetden
bīih̄tiyār olub bizzarūrī kendüsini ol bārgāha īṣāl itdi

(4413) *Meşnevî*

Ān dü güftendeş ki ender cān-ı mā

Hest pāsuh̄hā (31) çü necm ender semā

(4414) *Meşnevî*

Ger negūyīm ān neyāyed rāst nerd

V'er begūyīm ān dilet āyed bederd

(4415) *Meşnevî*

Hemçü çağzīm ender āb ezgüft elem

V'er begūyīm ihtinākest ü seḳam

(4416) *Meşnevî*

Ger negūyīm āṣitīrā (32) nūr nīst

V'er begūyīm ān sūḫan düstūr nīst

Ol iki şehzāde büyük birāderine didiler ki bizüm cānımız içre semā'da rāsiḫ olan
necmler gibi pāsuh̄lar var- (33) dur eger biz ol ḫaberleri ve kelāmları saña
söylemevüz nerd-i rāst gelmez ve kār-ı dürüst olmaz anuñ saña söylenmesi ve taḫrīr
olunması vācib ü lāzımdur ve ger biz anı saña (34) söylersek senüñ göñlüñ derde
gelür ve müte'ellim olur filmeşel biz āb içre olan çağz gibi sözden elemdeyüz ve eger
söylemez isek ihtināḳ (35) u seḳam vardur ya'ñī şu içre olan ḫurbağa söylemeden ve
tekellüm eylemeden niçe elem ü inḫibāzda ise biz hem āb-ı ma'nevī içre ḳalub söz
söylemeden elemde olmuşuz (36) eger ol zamīrimüzde olan sözi bāṭından iḫrāc idüb
söyler isek rāḫat bulur ve seḳāmet-i dilden ḫalāş oluruz ve eger söylemez isek
boğuluruz (37) ve seḳāmet-i derüne mübtelā oluruz nitekim ḫurbağa söylemek ve
deryād eylemek lāzım gelse ābdan ṭaşra çıkub söyler ve teneffüs eyler [H459b] ammā
söylemeyüb āb içre (38) kendüyi ḫabs eylese müte'ellim olur ve ızṭırābda ḳalur eger

biz cān u dilimüzde muzmir olan ol sözleri saña söylemez isek senüñle olan şulha ve uhuvvete (39) ve hullele nūr u revnaç olmaz ve eger ol sözi söyler isek destūr yokdur bu iki hālūñ ortasında qalmışuz didiler

(4417) *Meşnevī*

Derzamān berḥast k'ey ḥ īṣān (40) *vedā*^c

İnnema'd-dünyā vemā fihā metā^c

Filḥāl büyük şehzāde yerinden qalkdı böyle diyü ki ey akrabā ve ey ihvān-ı şafā size vedā^c olsun (41) zīrā taḥkīkā dünyā ve daḥı vemā fihā metā^cdur ben aña firīfte olub bu maqāmda qalmazam nitekim Ḥaḳ süre-yi Nisāda *ḳul metā'u'd-dunyā ḳalīle* [P610b] (1) *velāḥıratu ḥayrun limeni't-teḳā*¹⁵⁸³ buyurdı ya'nī di yā Muḥammed bunlara sen ki metā^cu'd-dünyā ḳalīldür ve āḥiret ḥayırlıdur ittikā iden kimseler için dimek olur

(4418) *Meşnevī*

Pes birün cest (2) *ü çü tırī ezkemān*

Ki mecāl-i güft kem būd ān zamān

(4419) *Meşnevī*

Ender āmed mest pīş-i şāh-ı Çīn

Zūd mestāne bübūsīd ü zemīn

Pes ol 'āşık-ı dil- (3) dāde kemāndan bir oḳ şıçrar gibi filḥāl anlar miyānında taşra şıçradı ki ol zamān güft ü gū mecālī olmadı ve derūnlarında olan sözleri her birisi (4) aña söylemege fırsat bulmadı ol 'āşık-ı şeydā mestāne şāh-ı Çīnüñ öñine geldi fevrī mestāne o zemīn öpdi ve şāha ta'zīm ü ḥidmet (5) idüb tırdı bundan murād ibtidā-yı sülūkda şol cezbete düşen 'āşık-ı dīvāne olur ki Çīn ḥaḳīḳat şāhı olan bir kāmīl ü mükemmilūñ bıkır-i (6) ma'nāsına ve muḥaddire-yi rūḥānīsine 'āşık olub filḥāl aña gelüb mestāne destbūsın ḳılıb kendüsini anun ḥidmetine ilḳā eyler

¹⁵⁸³ "Onlara de ki: 'Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için āhiret daha hayırlıdır.'" (Nisā 4/77)

(4420) *Meşnevî*

Şāhrā mekşūf(7) *yek yek hālşān*

Evvel ü āhīr ğam u zilzālşān

Anlaruñ hāli şāha mekşūf evvelī ve āhīrī ve anlaruñ ğamı ve zilzālī aña meşhūr (8) idi *şāh*dan murād ma‘den-i ‘ilm-i ledünnī olan Çīn haķikatiniñ şāhı ve ‘ālim-i velāyet ü kerāmetüñ şehensāhı olur ki tārīķde olan sālīkleriñ ve ‘ā- (9) şıķlarıñ aḥvālī aña mekşūf u ma‘lūmdur nitekim ol şāha anlaruñ hāli ve māfilbālī her biriniñ evveli ve āhīri ve ğamı ve iztīrābı ma‘lūm u mekşūf (10) idi anlar niye ‘āşıķdur ve ma‘şūķa vāşıl olacaķ bunlardan kim ve vāşıl olmayacaķ kimdür hep bilürdi

(4421) *Meşnevî*

Miş meşgūlest dermer‘ā-yı h’iş

(11) *Līk çübān vāķifest ezḫāl-i miş*

Meşela koyun kendü mer‘asında otlamağa meşgūldür velīkin çoban koyunuñ ḫālinden vāķıfdur her mürīd ü (12) müstefīd olan tālīb koyun gibidür ve dā‘ī-yi ilāallāh olan mürşid rā‘ī gibidür rā‘ī koyunuñ ḫālinden niçe ḫaberdār ise dā‘ī-yi ilallāh olan mürebbī (13) ve mürşid daḫı [H460a] kendü taḫt-ı yedinde olan mürīdleriñ ve tālībleriñ ḫālīne öyle vāķıfdur

(4422) *Meşnevî*

Kullukum rā‘in bedāned ezreme

Ki ‘alefh’ārest ü ki dermelḫame

Kullukum (14) *rā‘in*¹⁵⁸⁴ ḫadīşiniñ mefhūmı üzre sizden rā‘ī olan remeden bilür ‘alefh’ār kimdür ve melḫame kimdür ya‘nī Ḥazret-i Nebī *kullukum rā‘in* buyurdu ey benī ādem sizden (15) rā‘ī ve dā‘ī olan kāmīl ü mükemmil bu cemā‘atden ‘alef yiyici kimdür ve ceng ü cedelde olan kimdür bilür nefsiyle muḫārebe kılanı ve küffārla

¹⁵⁸⁴ “Hepiniz çobansınız.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Meşnevî Şerhi*, s. 454. [Hadisin eleştirilen tarikleri olsa da saḫīḫ olduğu belirtilmiştir.]

muḳātele kılanı (16) ve ğayr-ı nāsla mücādele kılanı ve ḥazḫ-ı nefesine meşğul olub
‘alefh̄ār olanı hem müşāhede ü mu‘āyene kıılır

(4423) *Meşnevi*

Gerçi derşūret ezān şaf dūr buved

Līk (17) çün def dermiyān-ı sūr buved

(4424) *Meşnevi*

Vākıf ezsüz u lehīb-i ān vüfūd

Maşlahat ān bud ki ḥuşk āverde būd

(4425) *Meşnevi*

Dermiyān-ı cānşān būd ān semī

(18) *Līk ḳāşid kerde ḥodrā a‘cemī*

Egerçi ol şāh-ı ‘ālī şūretde ol şafdan dūr ve zāhirde anlar miyānından mehcūr idi
līkin def gibi sūr-ı miyānında idi (19) düğün ortasında def niçe ḥāzır ise anlar
miyānında daḫı ol şāh-ı vilāyet öyle ḥāzır idi ol vüfūdun süz u lebhine vākıf ammā
maşlahat ol (20) idi ki ḥuş getürmiş idi *vüfūd* vefdüñ cem‘idür *vefd* cemā‘ata dirler
ḥuşkāverde būd demek sükūt getürmiş ve bīḳıl u ḳāl olmak (21) mertebesine
kendüsini yetürmiş idi demek olur ve bu maḫalde olan *şāhdan* murād şol mu‘āyene
ve mükāşefe şāhib-i vilāyet ve şāh-ı (22) ḥāḳīḳat olur ki cemā‘at sālikinüñ aḫvāline
vākıf olur ve ma‘nā ‘āleminde sırran anlarla bile olur ve anlarun ḳarını ve kirdārını
ve zemāyirini ve esrārını müşāhede (23) kıılır ve tavzīḫ-i ma‘nā böyle demek olur ki
cemā‘atun ol şāh-ı vilāyet-i ÇİN süzından ve şu‘lesinden vākıf idi lākin anlar kendü
bildüğünü (24) ve anlarla her maḳāmda bile olduğunu keşf eylemedi belki maşlahat
vaḳt-i sükūt kıılmaḳ ve ḥuşk getürmek idi ḥuşluk getirüb tecāhül ü teğāfül kııldı (25)
ve anları bilmezlenüb sākıt oldu ammā ol semī ve ‘ālī şāh anlarun cānıun ortasında
idi şeyḫ-i kamilün rūḫı bir şīr gibi mürīdlerun (26) endīşesi ve zamīri pīşe gibidür şīr
pīşede niçe seyr eylerse şeyḫ-i kamilün rūḫı daḫı gönlinde ve endīşede öyle seyr

eyler nitekim bunuñ taḥkîki (27) mevâzi'-i keşîrede mürûr eyledi cümleden bu defterde *Ebu'l-Ḥasan Ḥarâkânî hikâyesinde* ve beşinci defterde *Şeyḥ Muhammed-i Serzerî hikâyesinde* mürûr eyledi (28) pes bu şâḥ-ı vilâyet-i Çîn daḥı anlarla bâḥinen bile olmuş ve cümle anlaruñ aḥvâlini bilmiş idi lîkin kaşdla kendüsini a'cemî itmiş ve tegâfûl ü (29) tecâhül semtine gitmiş idi ki ehl-i keşfe tecâhül eylemek sîret ü ṭarîkat olmuşdur

(4426) Meşnevî

Şüret-i âteş buved pâyân-ı dîg

Ma'na-yı âteş buved dercân-ı (30) dîg

(4427) Meşnevî

Şüreteş bîrûn u ma'niş enderûn

Ma'na-yı ma'sûk-ı cân derreg çü ḥûn

[H460b] Meşelâ âteşüñ şüreti dîgüñ pâyânı olur âteşüñ (31) ma'nâsı dîgüñ cânında ve bâḥinında olur ol âteşüñ şüreti çölmekden taşra anuñ ma'nâsı çölmekligüñ içinde cân-ı ma'sûkınıñ ma'nâsı (32) hem ṭamarda ḥûn gibidür bunda *cân ma'sûkı*ndan murâd mükâşefe şâhibi olan veliyy-i kâmil olur ve âteş hem aña mişâl olur ve tavzîḥ-i ma'nâ böyle dimek (33) olur ki cân ma'sûkı olan şâḥ-ı vilâyet eger şüret-i ḥâricde olsa anuñ sırr u ma'nâsı bâḥında seyr eyler nitekim âteşüñ şüreti çölmegüñ (34) dibinde olur ve anuñ ma'nâsı ve ḥarâreti çölmegüñ derûnında olur ve anuñ içinde olana te'sîr kılar egerçi anuñ şüreti taşradadur (35) lâkin anuñ şırr u ma'nâsı çölmegüñ içindedür kezalik cân ma'sûkı olan veliyy-i kâmil ve şeyḥ-i vâşılıñ sırr u ma'nâsı 'urûk u ṭamarda ḳan gibi (36) seyr eyler ve derûn-ı dilde olan aḥvâle maṭla' olur ve li hazâ ḳîle *feinnehum cevâsisu'l-ḳulûbi yedḥulüne fiḳulûbiküm ve yetṭali'üne 'alâesrâriküm feizâ câlestumūhum* (37) *fecâlisūhum bişşıdḳ*¹⁵⁸⁵

¹⁵⁸⁵ “Mü'min-i kâmil olanlar ve firâset-i hakîkî mertebesin bulanlar cevâsisu'l-kulûbdur. Sizin kulûbunuza nûr-ı firâsetle dâhil olurlar. Ve esrâr-ı kalbiyyenizden ihrâc ederler. Pes kaçan bunlarla mücâleset kılsanız, sıdk ile mücâleset kılın ve sâfi kalb olun.” Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukarâ*, s. 383.

(4428) *Meşnevî*

Şāhzāde pīş-i şeh zānūzede

Deh mu‘arrif şāriḥ-i ḥāleş şude

(4429) *Meşnevî*

Gerçi şeh ‘ārif bud ezkül pīş pīş

(38) *Līk mīkerdī mu‘arrif kār-ı ḥ’īş*

Elḥāşıl ol şehzāde şāhuñ öñinde zānūāvermiş ya‘nī diz çöküb şāh-ı Çīnūñ ḥuzūrında (39) edeble oturmuş ol mu‘arrif anuñ şāriḥ-i ḥāli olmuş ve anuñ ḥüsn-i ḥāline her biri şehādet kılmış egerçi şāh gül ḥālinden (40) ziyāde ilerü ‘ārif idi līkin mu‘arrif hem kendü kārını ve ḥidmetini eyledi ve kendüye lāzım sözleri anun ḥaḳḳında ol zamān söyledi mu‘arrif (41) anlardur ki ekser pādşāhlara mürātib-i nāsı bilür ve anlaruñ mikdārına ‘ālim olur bir kimseyi kendü pāyanlarına nışb iderler kaçan ‘ulemādan ve ümerādan [P611a] (1) bir niçe kerre gelseler ol şāha mülākī olsalar ol mu‘arrif pādşāha anları ta‘rīf eyler ve böyle diyü söyler ki pādşāhum bu fülān ‘ālimdür ve bu (2) fülān nışbdadur ve bu fülān emīrdür anuñ daḥı manşıbı ve mertebesi budur dir ve ba‘zı re‘is-i ‘ulemā ve aña bir ve aḡniyāhum birdür mu‘arrif idinürler ki kendülere (3) mürāca‘at kılan kimseleri ol mu‘arrif anlara ta‘rīf eyler

(4430) *Meşnevî*

Derderūn yek zerre nūr-ı ‘ārifī

Bih buved ezşad mu‘arrif ey şafī

(4431) *Meşnevî*

Gūşrā rehn-i mu‘arrif dāşten

(4) *Āyet-i maḥcūbiyest ü ḥazr u zan*

Derūnda bir zerre ‘ārifūñ nūrı şad mu‘arrifden ey şufī yek olur ḳulaḡı mu‘arrife rehin tutmaḳluḡ maḥcūbluḡ ve taḥmīn (5) ü taḳdīr ve zan ‘alāmetidür ḥazr ḥānuñ fetḥası ve zā-yı mu‘cemenūñ sükūnyıla taḳdīr ve taḥmīn itmege dirler ya‘nī bir

kimsenün derünında bir zerre ‘arîflük (6) nûrı olub ol nûrla halkâ nâzır olmak ve anlaruñ aḥvāline ol nūr vāsıtasıyla vuḳūf u şu‘ūr bulmaq ey şufî yüz mu‘arrifüñ ta‘rîfinden (7) evlâ ve bihterdür zîrâ kulağı mu‘arrife rehin tutmaq ve mevḳūf itmek henüz daḥı maḥcūbluk ve ḳann u taḥmîn ‘alâmetidür ḳann ve taḥmîn ile ise insân (8) bilinmek ihtimāli yoḳdur zîrâ mu‘arrif ancak bir kimsenüñ zâhirde olan manşıbını ve mertebesini ve ḥaseb ü nesebini ve beynennās ne şıfatla meşhūr (9) oldıysa anı ta‘rîf eyler ve bâtına muḫḫalı‘ [H461a] olmaz

(4432) Meşnevî

Ān ki ūrâ çeşm-i dil şud dīdebān

Dīd ḥāhed çeşm-i ū ‘aynu’l-‘iyān

(4433) Meşnevî

Bātevātür nīst ḳāni‘ cān-ı (10) ū

Bel ziçeşm-i dil resed îḳān-ı ū

Ol kimse ki gönül gözi aña dīdebān oldı anuñ çeşmi ‘aynu’l-‘iyānını görisedür yañı her şol kimseye (11) başar-ı başiret dīdebān oldı anuñ gözi ḥaḳıḳat-ı ‘iyāna ḳılısardur anuñ cānı tevātüre ḳāni‘ degildür *tevātür* elli ve altmış şādıḳ kimse- (12) nüñ biri biri ardınca bir ḥuşūşda ḥaber virmeleridür nitekim ba‘zı ḥaber olur ki tevātür ile sâbit olur naşş mertebesini bulur ammâ şāḥib-i başiret (13) olan ve çeşm-i cānı ‘aynu’l-‘iyānı gören ‘arîfüñ cānı tevātüre ḳāni‘ degildür belki anuñ îḳānı gönül gözinden irişür ve ol kemāl-i yaḳīni ve taḥḳīḳi (14) başar-ı başiretle müşāhede ḳılmadan bulur

(4434) Meşnevî

Pes mu‘arrif pīş-i şāh-ı münteceb

Derbeyān-ı ḥāl-i ū buḡşūd leb

(4435) Meşnevî

Güft şāhā şayd-ı iḥsān-ı tuvest

Pādşāhī⁽¹⁵⁾ *kun ki bībīrūnşevest*

(4436) Meşnevī

Dest derfitrāk-ı ĩn devlet zedest

Berser-i sermest ũ bermāl-i dest

Pes şāh-ı muntecebūñ öñinde ya'nī (16) maqbūl ve bergüzide olan pādşāhuñ huzūrında mu'arrif ol şehzādenūñ hālını beyān eylemede leb açdı ve anuñ ahvāl-i pürmelālını şerh itmege (17) şürūc itdi didi ki ey pādşāh bu şehzādenūñ ihsānuñ şaydıdur pādşāhluk eyle ki bu şehzāde bīrūnşevsizdür ya'nī taşra (18) olmaqluğa lāyık degildür ve anuñ senūñ kemend-i ihsānuñdan hālāş olmağa ve necāt bulmağa mecālī yoqdur ol bu devletūñ fitrākına el urmuşdur (19) anuñ ser-i sermesti üzre el sür ser-i sermesti üzre [el +H] sür dimek aña merhamet ü şefkat eyle demekden kināyet olur ve bu şol tālīb-i 'ilm-i (20) ledünnī olan ve muhaddere-yi ma'nāya 'aşık gelen sālīkūñ şuret-i hālī olur ki bir şāh-ı vilāyet olan kāmīlūñ huz-ı şerīfine gelse ve anuñ hūlūthāne-yi (21) serāy-ı derūnında olan bīkr-i ma'nāya 'aşık ola ve mu'arrif anuñ hālını ol kāmīle ta'rīf kıla ve ol kāmīl evvel ve āhır ne ise anuñ (22) hālīne 'ālim ola velākin tecāhül ü teğāfül idüb mu'arrife kulaq tuta nitekim bu şāh-ı kāmīl mu'arrife berāy-ı rūpūş kulaq tutdı

(4437) Meşnevī

Güft şeh (23) her manşībī vü mülketī

K'iltimāseş hest yābed ān fetī

(4438) Meşnevī

Bīst çendān mülk k'ū şud z'ān berī

Bahşemeş ĩncā vü mā hod berserī

Pādşāh aytdı (24) her bir manşīb ve her bir mülket ki anuñ iltimāsı vardır bu fetī benden bula yigirmi ol kadar mülk ol fetī ol mülkden berī oldı ve anı terk (25) idüb bu cānibe geldi aña bağışlayam biz hod bir fazla ya'nī biz hod terk eylediği

emlakdan aña bir fazlayuz didi bundan murād ḥalīfe-yi ilāhī olan (26) mürşid-i kāmilüñ ve şeyḫ-i vişālüñ kendü cānibine gelen bir sāliki imtiḥān idüb anuñ ḥālını taʿrīf idenlere bu gūne cevāb virmesi olur (27) ve Allāh izniyle ḥalīfe-yi ilāhī olan enbiyā ve evliyā bir ṭālibe istedüğinden ziyāde şūrī ve maʿnevī manşıb ve mülket virmege kâdir olur

(4439) Meşnevî

Güft (28) tā şāhīṭ dervey ʿaşk kâşt

Cüz hevā-yı tu hevāyī key güzāşt

(4440) Meşnevî

Bendegī-yi tuş çünān derḥurd şud

Ki şehī ender dil-i ū serd şud

(4441) Meşnevî

Şāhī (29) vü şehzādegī derbāḥtest

Ezpey-i tu derġarībī sāḥtest

[H461b] Muʿarrif pādşāha aytdı pādşāhum tā senüñ şāhlığıñ anuñ vücūdında toḥm-ı (30) ʿaşkı ekdi senüñ hevāñdan ġayrı bir ġayr hevāyı kaçan ḳodı yaʿnī senüñ hevāñdan ġayrı aşlā bir ġayr hevāyı anuñ vücūdında ḳomadı senüñ bendeligüñ (31) aña ancılayın lāyık oldı ve maḳbül geldi ki pādşāhluḳ anuñ ḳalbi içre serd oldı ve anuñ devletine ve salṭanātına raġbeti ḳalmadı şāhluğu ve şehzādelügi (32) oynatmışdur senden ötüri ġarīblüğe düzülmiş ve ġurbeti ihtiyār ḳılmışdur

(4442) Meşnevî

Şūfiyest endāḥt ḫırḳa vecdder

Key reved ū berser-i ḫırḳa (33) diger

(4443) Meşnevî

Meyl-i süy-i ḫırḳa dāde vü nedem

Ān çünān bāşed ki men maġbün şudem

(4444) Meşnevî

Bâz dih ân hırka in sū ey qarîn

Ki nemîerzîd ân ya'nî bed'in

(34) Ol şüfidür hırkayı vecd içre atdı ol bir gayrı kerre hırka cānibine kaçan gider tarikat şüfiyyenüñ üzerinedür ki kaçan bir şüfî vecde gelse (35) vecd hālinde hırkasını ilkā kılsa ba'd ol hırka tarafına māyil olmaz zīrā bir dāde olan hırkanuñ cānibine meyl ü nedem itmek ancılayın olur ki (36) ben mağbūn oldum ya'nî vecd hālinde hırkayı ilkā itdükden soñra girü aña meyl itmek ve anı virdüğine nādım olmak ben mağbun oldum ve zarar kıldum demek (37) gibi olur ve keenne böyle demek olur ki ey qarîn ve muşāhib olan ol hırkayı bu cānibe girü vir ki ol vecd ü zevk degmedi ya'nî bu hırkaya (38) ve bu hırka benüm katumda ol vecd ü hāletden bihterdür demek olur ve hīn-i vecdde hırka ilkā eylemenüñ aşlı ve faşlı ve taḥkīki **Tarīkatnāmede** kısım-ı evvel- (39) da bāb-ı tāsī'de beyān olınmışdur anda taleb olına pes bu māl u mülk-i şuverī hem hırka gibidür vecd-i ilāhi ve maḥabbet-i Rabbānī ḥāşıl olduğdan soñra (40) bir kimse anı ilkā itse ve dönüb yine ol tarafa meyl ü maḥabbet itse hīn-i vecdde hırkayı atduğdan soñra yine aña meyl ü maḥabbet itmek (41) gibi olur

(4445) Meşnevî

Dūr ez'āşık ki in fikr āyedeş

V'er biyāyed ḥāk berser bāyedeş

(4446) Meşnevî

'Aşık erzed şad çü hırka-y kālbed

Ki ḥayātī dāred[P611b] (1) ü hiss ü ḥired

(4447) Meşnevî

Ḥāse hırka-y mülk-i dünyā k'ebterest

Penc dāng-ı mestiyeş derd-i serest

‘Aşıkdan dūr ki aña bu fikr gele ve eger aña bu fikr gelürse (2) toprak anuñ başına gerek ‘aşk yüz kälbed hırkası gibi hırka deger öyle kälbed hırkası ki bir hayât ve hiss ve hıred tutar ya‘nî ‘aşk şol mertebe-yi (3) ‘ālîşândur ki o hayât ve hiss ve ‘aql tutan yüz bu cesed hırkası gibi niçe cesedler ve kalıblar deger ‘alelhuşûş dünyâ hırkası ki ebter ve dünterdür (4) anuñ beş dāng olan mestlügi derd-i serdür beş dāng dimeleri egerçi kıletden ‘ibāretdür lākin havās-ı hamsenüñ her birinden hāşıl olan (5) mestlükler derd-i serdür ve şudā‘dan hālî degildür

(4448) Meşnevî

Mülk-i dünyâ tenperestānrā helâl

Mā gulāmı mülk-i ‘aşk-ı bîzevâl

Mülk-i dünyâ tenperestlere helâldür biz bî- (6) zevâl olan ‘aşk mülkinüñ gulāmıyuz ya‘nî biz ki zümre-yi ‘aşıkuz bîzevâl olan mülk-i ‘aşkuñ gulāmıyuz dünyâ mülki bize harāmdur ve tenperest (7) olanlara helâldür kemâ kâle ‘aleyhişşalâtı vesselām *eddunyâ harāmun ‘alāehli’l-âhireti velâhiretu harāmun ‘alāehli’l-dunyâ ve killehumâ harāmāni ‘alāehlillāh*⁵⁸⁶

(4449) Meşnevî

‘Āmil-i ‘aşkest (8) ma‘züleş mekun

[H462a] *Cüz be‘aşk-ı h’îş meşgüleş mekun*

(4450) Meşnevî

Manşibî k’ānem zirüyet muhcibest

‘Ayn-ı ma‘zülîst ü nāmeş manşibest

Pādşāhum ‘āmil-i (9) ‘aşkdur anı ‘aşk mertebesinden ma‘zül eyleme anı kendü ‘aşkuñdan gayrıya meşgül eylemek bir manşib ki ol beni senüñ rüyuñdan muhcibdür ve senüñ (10) cemâl-i şerifüñi görmege māni‘ ve hicāb ola anuñ nāmı mañsıbdur ammā filhākīka ‘ayn-ı ma‘züllükdür

⁵⁸⁶ “Dünya âhuret ehline haramdır. Âhuret dünya ehline haramdır. Her ikisi de Allah ehline haramdır.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 454. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

(4451) *Meşnevî*

Müceb-i te'hîr ĩncā āmeden

Fağd-ı isti'dād bûd u za'f-ı (11) ten

(4452) *Meşnevî*

Bîziisti'dād derkânî revî

Beryekî ħabbe negerdî muĥteví

(4453) *Meşnevî*

Hemçü ĩnnîni ki bikri mîĥared

Gerçi sîmînber buved key ber ĥared

Buraya gelmeklüge müceb-i te'hîr fağd-ı (12) isti'dād ve za'f-ı ten idi bu beyt su'āl-i muğaddere cevāb olur keenne mu'arrif dir ki eger siz dirseñüz ki çünkim bu 'āşık-ı şādıkdur ve bu āna dek (13) bu dergāha gelmege müceb-i te'hîr nedür cevāb virüb dir ki bu dergāha gelmeklüge anuñ te'hîr ne müceb ü bā'is ola idi ki anuñ teni za'if (14) idi ve isti'dādı daĥı yok idi isti'dādsuz eger filmeşel bir ma'dene gidesin bir ĥabbeye muĥteví olamazsın ya'nî isti'dādsuz bir dāneyi cem' kılamaz- (15) sın ve aña mālîk olmazsın meşelā şol bir ĩnnîn gibi ki bir bikri alur egerçi ol bikr sîmînber ola ol ĩnnîn andan kaçan ber yer ya'nî puluc olan (16) kimse bir güzel kıızı taĥt-ı nikāhına alsa tūtalum ki ol dilber ve sîmber olmış ol ĩnnîn andan müntefi' olmaz ve ĥaẓz almaz kezalik isti'dād u kâbiliyyeti (17) olmayan kimse bir ma'nevî maĥbûbı ve rûĥânî dilberi ĥarîdâr olsa andan müntefi' olmaz ve behre bulmaz

(4454) *Meşnevî*

Çün çerāġî bîzizeyt ü bîfetîl

Ne (18) keşîresteş zîşem' ü ne kalîl

(4455) *Meşnevî*

Dergülistān ender āyed aĥşemî

Key şeved mağzeş zireyĥān ĥurremî

(4456) *Meşnevî*

Hemçü hūbî dilberî mihmân-ı ğar

Bāng-ı (19) çeng ü berbuṭî derpiş-i ker

(4457) *Meşnevî*

Hemçü mürġ-ı hāk k'āyed derbiḥār

Z'ān çı yābed cüz helāk ü cüz ḥasār

(4458) *Meşnevî*

Hemçü bîgendüm şude derāsiyā

Cüz sepîd-i (20) rîş ü mû nebved 'aṭā

İsti'dādsuz olan kimse şol zeytsüz ve fetilsüz olan bir çerāġ gibidür ki ne şem'den keşir aña ne ḳalil vardur ya'nî (21) aña şem'den ve şu'leden ḳalil ve keşir bir nesne olmaz mişāl-i āḫer aḫşem gülistān içre gelür anuñ maġzı reyḫāndan kaçan ḫurrem olur *aḫşem* (22) dimāġı fāsîd olan ve rāyiḫa almayan kimseye dirler kaçan ḳuvvet-i şāmmesinden ḫalel olan ve dimāġı rāyiḫa almayan bir kimse gülistān içre (23) gelse anuñ binisi gül ü reyḫāndan rāyiḫa almaz ve ḫurrem olmaz kezalik isti'dādı olmayan kimse hem bir gülistān-ı ma'nevîniñ şoḫbetine dāḫil olsa (24) anuñ bāġ-ı ḳalbinden olan reyḫān-ı rūḫāniden ol kimse hem ḫazḫ almaz ve ḫurrem olmaz meşelā bir hūb dilber mihmân-ı ğar çeng şadāsı ve bir berbuṭ (25) şadāsı şaġır öñinde *ġar* ḳaḫbe 'avrete ve ḫiz oġlana daḫı dirler bunda sānî murād olur ya'nî bir ḫiz oġlanuñ bir hūb u dilber ve maḫbūb mihmānı (26) olsa ol ḫiz ol hūbdan niçe ḫazḫ almaz ise ve daḫı bir aşamm olan kimsenüñ öñinde çeng ve berbuṭ çalınsa ol şaġır olan kimse (27) anlardan niçe maḫzūz olmaz ve lezzet bulmaz ise bīisti'dād olan kimse hem bir maḫbūb-ı ma'nevî ve dilber-i rūḫāniden öyle ḫazḫ almaz ve anuñ āvāz-ı (28) cānfezāsından aşamm olan gibi lezzet bulmaz ve müstefid olmaz [H462b] şol bir mürġ-ı ḫāki gibi ki baḫre gele andan helāk u ḫasārdan ġayrı ne bulur (29) ya'nî toprak ḳuşı deryāya gelse helāk u ḫasārdan ġayrı nese bulmaz anuñçün ki mürġ-ı

ḥākīnūñ deryāya isti‘dād u ḳābiliyyeti yokdur kezalik (30) bīisti‘dād olan kimse degirmene buğdaysuz gitmiş gibidür rīş ü müyuñ sepīdlüğinden ğayrı aña ‘atā olmaz filvāki‘ bu dünyā āsiyābına (31) gendüm isti‘dādı olmayub gelen ve bunda ḳābiliyyet taḥṣīl ḳılmayan kimseye ancak ‘atā saç ve şaḳal ağrıtması olur ve bu āsiyāb-ı gerdündan ol (32) saç ve şaḳal ağrıtmasından ğayrı bir nesne münteffi‘ olamaz ve bir ḥazz ve naşīb alamaz

(4459) Meşnevī

Āsiyā-yı çarḥ berbīgendümān

Mū sepīdī bahşed ü za‘f-ı (33) miyān

(4460) Meşnevī

Līk bābāgendümān īn āsiyā

Mülkbaḥş āmed dihed kār u kiyā

Çarḥ āsiyābı gendümler üzre mū sepīdlük ve za‘f-ı miyān virür ya‘nī (34) degirmene buğdaysuz giden kimse degirmen içre undan şaḳalın ağrub bībehre andan taşra geldüğü gibi bu āsiyāb-ı çarḥa daḥı bīgendüm isti‘dād (35) gelen kimselere bu çarḥ degirmeni saç ve şaḳal ağarması virür ḳocaldub za‘f-ı miyān virüb belin bükür velīkin bāgendüm olanlara ve isti‘dād (36) u ḳābiliyyetle bu felek degirmenine gelenlere mülkbaḥş gelür ve kār u kiyā virür ya‘ni isti‘dādı ḳadar mülkbaḥş eyler ve iş ve güç virür

(4461) Meşnevī

Evvel (37) isti‘dād-ı cennet bāyedest

Tā zicennet zindegānī zāyedest

(4462) Meşnevī

Ṭıf-ı nevrā ezşarab u ezkebāb

Çi ḥalāvet v’ezkuşūr u ezḳbāb

Evvelā cennete (38) isti‘dād gerek tā kim cennetden saña zindegānīlūk çoğa cennete isti‘dād a‘māl-i şāliha ve ef‘āl-i marziyye ile hāşıl olur cennet dār-ı tayyibīndür (39) pāk u tayyib olmayanlar andan girü qalır pes lāzım olur ki bu dünyāda tevbe ve ināyetle pāk u tayyib olasın ve ‘ilm ü ‘amel ile aña taḥşil (40) isti‘dād kılasın tā cennetden saña tayyibe çoğa ve cān u cānānıña zindegānīlūk gele tıfl-ı neve şarāb u kebābdan ve kuşūr u kıbābdan (41) ne ḥalāvet ya‘nī şarāb u kebābdan ve kuşūr u kıbābdan yeñi çoğmuş oğlancığa ḥalāvet ü lezzet olmaz ki anuñ bunlardan ḥazḫ almağa ve [P612a] (1) ḥalāvet bulmağa isti‘dādı yoğdur kezalik isti‘dādı olmayan kimseler hem cennetün şarāb u kebābından ve kuşūr u kıbābından ḥazḫ almağa ve lezzet bulmağa (2) kādır olmaz

(4463) Meşnevī

Had nedāred īn meşel kem cū sūḫan

Tu berev taḥşil-i isti‘dād kun

(4464) Meşnevī

Behr-i isti‘dād tā eknūn nişest

Şevk ezḫad reft ü ān nāmed bedest

(3) Bu meşelün ḥadd tıtmaz ya‘nī bu gūne emsāl nihāyet qabūl itmez benden bu ḫuşūşda söz isteme sen yūri taḥşil-i isti‘dād eyle ki isti‘dādsuz bir kāmīl (4) ü mükemmil şāhib-i devlete ve ehl-i vilāyete vāşıl olan ve anuñla şoḫbet kılan andan behre bulmaz müstefid olmaz mu‘arrif şāha aytdı pādşāhum (5) bu şehzāde hem ḫuzūr-ı şerīfūñe gelmege isti‘dād hāşıl kılmadan ötūri şimdiye dek oturdı āḫir şevk ü ‘aşk ḥadden gitdi ve iştıyāk taḥammül (6) mertebesinden tecāvüz itdi ol isti‘dādla gelmedi ve ḫuzūr-ı şerīfūñe qābiliyyet hāşıl olmadı

[H463a] *(4465) Meşnevī*

Güft isti‘dād hem ezşeh resed

Bīzicān (7) key müsta‘id kereded cesed

(4466) *Meşnevî*

Luṭfhā-yı şeh gameşrā derneveşt

Şud ki şayd-ı şeh kuned ũ şayd geşt

Pādşāh aytdı isti'dād hem şāhdan irişür (8) cānsuz cesed kaçan müsta'id olur güftüñ
kayili şehzāde olub şehzāde mu'arrife aytdı isti'dād hem şāhdan irişür zīrā şāh cān
(9) gibidür ve aña 'āşık olan cesed gibidür cānsuz cesed isti'dād bulmaduğı gibi 'āşık
dağı bīma'şük isti'dād bulmaz ve kâbiliyyet hāşıl kılmaz (10) pes ol şāhuñ luṭufları
anuñ ğamını dürdi ve tayy eyledi ol şehzāde gitdi ki ol pādşāhı şayd eyleye aña şayd
oldı ve anı (11) şikār eylemek ister iken kendü aña şikār oldı

(4467) *Meşnevî*

Her ki derişkār çün tu şayd şud

Şaydrā nākerde kayd ũ kayd şud

(4468) *Meşnevî*

Her ki cūyā-yı emīrī⁽¹²⁾ şud yaķın

Piş ezān ũ deresīrī şud rehīn

Her şol kimse ki işkārda senüñ gibi şayd oldı şaydı kayd itmemiş iken o kayd (13) oldı
ya'nī her şol kimse ki senüñ gibi şikāra şayd oldı henüz dağı kendü şaydını
muķayyed kılmamış ve şikārını almamış iken ol (14) avlandı ve muķayyed oldı her
şol kimse ki emīrūñ ṭālibi oldı bīşek andan evvel ol esīrlüğe rehīn oldı ya'nī riyāset
ve emāret ṭālibi (15) olan kimse yaķın budur ki andan muķaddem esīrlüğe merhūn
oldı ve ol mertebeyi ele getürmezden evvel niçe zamān hıdmetler ve 'ubūdiyyetler
kıldı

(16) (4469) *Meşnevî*

'Aks mīdān naķş-ı dībāce-y cihān

Nām-ı her bende-y cihān ḥāce-y cihān

Dībāce-yi cihānuñ naqşını ‘aks bil her bende-yi cihānuñ (17) nāmı h̄āce-yi cihāndur
ya‘nī dībāce-yi cihānuñ naqşını sen ma‘kūs bil gör ki her cihān bendesinüñ nāmı
h̄āce-yi cihāndur ve her cihān (18) h̄ācesinüñ nāmı faķīr u esīrdür

(4470) Meşnevī

Ey ten-i kej fikret-i ma‘kūsrev

Şad hezār āzādrā kerde girev

(4471) Meşnevī

Müddetī bugzār īn h̄iletpezi

Çend⁽¹⁹⁾ dem piş ezecel āzād zi

(4472) Meşnevī

V’er derāzādīt çün har rāh nīst

Hemçü delvet seyr cüz derçāh nīst

Ey ma‘kūsrev olan kej (20) fikret ten şad hezār āzādı girü itmiş ten ya‘nī ey fikr ü
endīşesi egri olan ve ‘aksine giden beden ve niçe biñ āzāde olan kimse- (21) ler
kendüye merhūn u muķayyed kılmış ten bir müddet bu h̄iletpezlügi terk eyle niçe
dem ecelden evvel āzād dirler ya‘nī ey şayd hezār (22) āzādeyi kendüsine merhūn u
muķayyed kılan kej fikret olan beden bu h̄ile ve had‘a eylemegi bir müddet terk
eyleyüb ölmezden evvel bir zamān daḥı (23) āzādelükle zindegānīlük ile ve eger
āzādliga saña har gibi yol yok ise delv gibi saña çāhdan ğayrıya seyr yokdur ya‘nī
eger sen hemīşe har gibi (24) barkeş olub işķāl-i ‘ālemi merkeb gibi çekmeden h̄ālī
olmaz ve āzādelük bulmaz iseñ delv gibi saña kıuyuya aşığı seyr eylemeden ğayr seyr
(25) olmaz gitdükçe hemān sen esfel-i sāfīline gidenlerden ve çāh-ı ṭabī‘atuñ dibine
dek seyr idenlerden olursın

(4473) Meşnevī

Müddetī rev terk-i cān-ı men begū

(26) Rev harīf-i dīgerī cüz men becū

(4474) Meşnevî

Nevbet-i men şud merā āzād kun

Dīgerirā ğayr-ı men dāmād kun

(4475) Meşnevî

Ey ten-i derkār terk-i men begū

Ömr-i men berdī kesī dīger becū

[H463b] (27) Ey beden bir müddet yürü benüm cānımuñ terkin söyle ve bir zamān beni terk eyle yürü bir dīger ḥarīf benden ğayrı ṭaleb eyle benüm nevbetüm tamām oldı beni (28) āzād eyle bir āḥer kimseyi benden ğayrı dāmād eyle ya‘nī benden ğayrı kendüñe bir oynaş bul ve bir āḥer ḥarīf ve muşāḥib ele getirüb anı kendüñe (29) esīr eyle ve beni āzād kıl ey kār u kesbde olan ten benüm terkümi söyle ve dār u ğīre iştiğāl eyleyen beden beden ferāğat eyle benüm ‘ömrümi (30) iletüñ ve kendüñe hevādār itmekle zāyi‘ itdüñ yürü bir ğayrı kimseyi daḥı ṭaleb eyle ve anı daḥı kendü şandūḳ-ı mekrüñe koyub (31) niçe müddet ḥabs kıl şol Cūḥānuñ ‘avreti gibi ki bir niçe ḥarīfin terk idüb bir ḳādīyi şayd eyledi ve anı getirüb bir şandūḳ içre gizledi (32) ki bu ḥikāyeden anlaruñ aḥvāli ma‘lūm olur ve zenden murād ve Cūḥādan ve şandūḳdan maḳşūd hem ne idüğini ‘anḳarīb zuhūra gelür

Meftūn (33) şuden-i ḳādī berzen Cūḥā ve derşandūḳ mānden ve nāyib-i ḳādī şandūḳrā ḥarīden bāz sāl-ı düvem āmeden zen Cūḥā ber- (34) ümid bāzī-yi pārine berümid bāzī-yi pārine güften-i ḳādī ki merā āzād kun ve kesī dīger becū

Bu sürḥ-ı şerīf ḳādīnūñ bir Cūḥānuñ ‘avretine meftūn olması ve ol (35) ḳādīnūñ şandūḳda ḳalması ve ḳādīnūñ nāyibi ol şandūḳı serpūşīde alması girü zen-i Cūḥānuñ ikinci sene de gečen senede eylediği gibi (36) bāzī ve mekrüñ ümīdi üzre ḳādīnūñ öñine gelmesi ve ḳādīnūñ aña beni āzād eyle ve yürü bir ğayrı kimseyi ṭaleb eyle dimesninūñ (37) beyānındadır

(4476) Meşnevî

Cūḥa her sālī zidervīṣ-i befēn

Rū bezen kerdī ki ey dilḥāh zen

(4477) Meṣnevī

Çün silāḥat hest rev ṣaydī bigīr

Tā bedūṣānīm ez- (38) ṣayd-ı tu ṣīr

(4478) Meṣnevī

Ḳavs-ı ebrū tīr-i ğamze dām-ı keyd

Behr-i çī dādet Ḥudā ezbehr-i ṣayd

(4479) Meṣnevī

Rev pey-i mürġ-ı ṣigerfī dām nih

Dāne būnmā līk derḥurdeṣ (39) medih

(4480) Meṣnevī

Kām būnmā vü kun ūrā telḥkām

Key ḥured dāne çü ṣud derḥbas-ı dām

Cūḥā her bir yıl dervīṣlükden ötüri fenle *Cūḥā* mekkār ve ḥīle- (40) kār olan kimseye dirler ya'nī bir mekkār ve ḥīlekār kimse faqr u ihtiyācdan ötüri her bir yılda feb ü ḥīle ile yüzünü kendü 'avretine eylerdi ve teveccüh (41) idüb aña böyle diyü söylerdi ki ey dilḥāh zen ve ey gönül maṭlūbı olan sīmtēn çünkim senüñ silāḥuñ ve ālāt u esbābuñ vardur [P612b] (1) yüri bir ṣayd tut ve bir intifā' ḥāṣıl olacaḳ kimseyi ṣikār it tā kim senüñ ṣayduñdan sūt ṣaġavuz ve alduġuñ ṣikārdan müntefi' olavuz (2) ve celb-i münāfi' kılavuz ebrū ḳavsini ve ğamze tīrini ve keyd ü mekr dāmını Ḥudā-yı Te'ālā saña niçün virdi ṣayd eylemeden ötüri virdi pes sen bu tīr-i ğamzeñle (3) ve kemān-ı ebrūnla ve dām-ı merk ü keydüñle bir eyü ḳuṣı ṣayd eyle yüri ulu ve 'ālī ḳuṣdan ötüri dām ḳo ammā dāneyi göster līkin aña dāneyi yemeklüġe (4) virme aña dāneyi lāyık virme dimek hem vechdür ve maḳṣūd aña kendüñi bir ṣikār göster tā ol saña meyl eylesin velīkin kendüñi aña yedürme dimek (5) olur belki kām göster ve

anı telhām eyle ya‘nī kendüni aña hāşıl olmış murād göster ve anuñ dimāgını telh
eyle dāneyi bir kuş kaçan yer çünkim dāmuñ [H464a] (6) habsinden ola belki ol dāma
düşen kuş dāne yemeden bīzār olub kendünüñ hālāşı fikrinde olur kezalik sen hem
bir kuşı şikār eyleyüb (7) hāneye getürebilür iseñ ol kuş bu dāma giriftār olduğdan
şoñra senden hāzz almağa ve temettu‘ kılmağa kādır olamaz belki kendünüñ
hālāşına (8) meşgūl olur didi Cūhādān murād bunda şeytānuñ dostı ve yārī olan
insān olur ki nisā şeytānun ve şeytān velīsi (9) olan insānuñ fūhūhı gibidür ki kemā
kālē ‘aleyhisselām¹⁵⁸⁷ *itteku’d-dunyā vetteku’n-nisā’e feinne iblīse talla’un raşşadun
vemā huve bişey’in minfuḥūhihi bievşeki* (10) *lişaydihi filinkıyādi mine’n-nisā*⁵⁸⁸
revāhu şāhibü’l-Firdevs ‘an Mu‘āz

(4481) *Meşnevī*

Şud zen-i ū nezd-i kādī dergile

Ki merā efğān zişüy-ı deh dile

(4482) *Meşnevī*

Kışsa (11) *kūteh kun ki kādī şud şikār*

Ezmaḳāl u ezcemāl-i ān nigār

(4483) *Meşnevī*

Güft ender maḳkemest īn gūlgule

Mīn netānem fehm kerden īn gile

(4484) *Meşnevī*

Ger beḳalvet (12) *āyi ey serv-i sehī*

Ezsitemkāri-yi şū şerḫam dihi

¹⁵⁸⁷ ‘aleyhisselām: ‘aleyhissālātı vesselām H

¹⁵⁸⁸ “Dünyadan ve kadınlardan sakının. Muhakkak ki şeytan casustur, yol kesicidir. Müttakileri avladığı tuzaklardan hiçbirisi, kadınları kullanarak hazırladığı tuzaklardan daha kuvvetli değildir. (Müttakileri avlamak için hazırladığı en etkili tuzaklar, kadınları kullanarak hazırladığı tuzaklardır.) Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 456. [Hadisin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

Elkışsa ol Cūhānuñ ‘avreti kâdīnūñ katına gele ve şikāyet eylemede gitdi böyle diyü (13) ki baña deh dile olan ve hercāyīlūğ kılan şüyımdan efgān ya‘nī kâdīnūñ katına gitdi ve kendü erinden aña şikāyet itdi ve didi ki benüm ol (14) gönüllü olan erimden dād u efgān ki anuñ benümle mu‘āşereti yoğdur belki niçe kimselere gönül virmiş ve kalbini benden alub gayrlara tavzī‘ ü (15) taḫsīm kılmışdur didi elhāşıl egerçi benüm zāhiren erüm vardur velīkin ol benümle degildür ve baña meyli yoğdur dimegi ihām eyledi pes kâdī anuñ murādını (16) bildi ve fehm kıldı imdi kışşayı kütāh eyle ki ol nigāruñ cemālinden ve maḫālinden öturi kâdī şikār oldı ya‘nī kâdī anuñ şīrīn maḫālını (17) işidüb ve dilpezīr olan cemālin nihānī müşāhede idüb aña şikār oldı filhāşıl¹⁵⁸⁹ ta‘allül ve bahāne idüb aña didi maḫkeme içre (18) bu gūlgule vardur bu şikāyeti fehm eylemege kâdir degilüm bu kadar kimselerüñ gūlgule ve demdemesi baña dağdağa virür senüñ murāduñı ve şikāyetüñi burada (19) bir hoş fehm idemezem ey serv-i sehī eger ḫalvethāneye gelesin ve baña eriñüñ sitemkārluğından şerḫ viresin ben saña murāduñ üzre (20) ḫükm eylerüm ve senüñ da‘vāñı ve sözüñi bir hoş diñlerüm

(4485) Meşnevī

Güft ḫāne-y tu ziher nīk ü bedī

Bāşed ezbehr-i gile āmed şudī

Ol zen aytdı (21) senüñ ḫāneñ her bir nīk ü bedin gileden öturi gelmeklük ve gitmeklük olur ya‘nī senüñ evüñ her bir nīk ü bedin şikārdan¹⁵⁹⁰ öturi (22) gelmeklük ve gitmeklük olur pes ol daḫı gūlguleden ḫālī olmaz ve anda daḫı ḫalvet bulunmaz ve bu münsāsebetle bir niçe fāyide ve ḫişşe beyānına şürü‘ (23) idüb buyururlar

(4486) Meşnevī

Ḫāne-yi ser cümle pürsevdā buved

Şadr pürvesvās pürgavgā buved

¹⁵⁸⁹ filhāşıl: filhāl H

¹⁵⁹⁰ şikārdan: şikāyetden H

(4487) *Meşnevî*

Bâkı-yi a'zâ zifîkr âsüdeend

V'ân şudür ezşadır ân (24) fersüdeend

Hâne-yi ser cümle pürsevdâ ola şadr pürvesvās ve pürgavgā olur ya'nî baş evi cümle sevdâ ile tolu ola şadr vesvāsla ve (25) ğavgā ile tolu olur filhākīka bir kimsenüñ başında sevdâ olsa anuñ sînesi gūnāgūn vesveseler ve dağdağalarla hem tolu olur [H464b] ammā bâkî-yi (26) a'zâ fikrden âsüdelerdür ve ol şadrlar ve şadırlardan fersüdelerdür *şadır* gelici ma'nāsınadır *hâne-yi serden* murādı bersebîl-i kināye maḥkeme olur (27) ve *şadr*dan murādı kâđinüñ evi ve dağı kendü olur ve *bâkî-yi a'zâdan* murādı re'âyā ve sâyir nās olur ya'nî bir kimsenüñ baş evi pür- (28) sevdâ olsa ve ğulgule ile tolsa anuñ mānend-i şadır olan nās hānesi vesvese ve ğavgādan hālî olmaz ammā bâkî-yi a'zâ vü cevāriḥ meşābesinde (29) olan nās ol fikret ü hayālden âsü[de +H]lerdür ammā ol şudür ve aña bir gelicilerden ve şākî olıcılardan ve 'arz-ı hācāt kılıcılardan hayālāt-ı (30) sevdāviyye maḥalli olan ser ü sîne gibi fersüdelerdür nitekim bir kimsenüñ başında sevdâ olsa anuñ hayālāt-ı fāsidesi anuñ sînesine vesvese- (31) ler ve dağdağalar gönderür ve gelüb giden hayālāt-ı sevdāviyyeden anuñ hâne-yi şadri fersüde lâkin bâkî-yi 'uzvları ol fikret-i (32) fāsideden âsüde olur

(4488) *Meşnevî*

Derhazan u bād-ı havf-ı Haḫ giriz

Ân şakāyikhā-yı pārinrā beriz

(4489) *Meşnevî*

În şakāyık men'-i neveşkūfehāst

(33) *Ki dıraht-ı dil berāy-ı ân nemāst*

Haḫ Te'ālānuñ havfı yeline ve hāzānına kaç ol bildirki şakāyıkları dök bu şakāyık yenî eşküfelerüñ (34) māni'idür ki göñül dırahtı ol nemādan ötüridür ya'nî Haḫ

Tebārek ve Te‘ālānuñ şıfat-ı celāli hāzān gibi efkār-ı fāsıdeyi dökücü ve bād-ı havfı dıraht-ı (35) dilde biten evrāk-ı hātırāyı izāle idicidür pes gönülde hāşıl olan efkār-ı beyhüdeyi izāle kılmadan ötürü Hāq Te‘ālānuñ hāzān-ı qahrına ve bād-ı (36) havfına kaçub ilticā eyle ol bıldırki şakāyıklar dök ki murād andan eski fikirler ve köhne hātıralardur anuñcün ki bu mānend-i şakāyık-ı dīrine (37) ve şükūfhā-yı pārına olan efkār-ı ‘atīka ve havātır-ı nāpesendīde yeñi fikrlerüñ ve tāze hātıralaruñ māni‘idür nitekim eski yapraklar dıraht (38) üzre yeñi yapraklaruñ māni‘i olur mādāmki eski yapraklar dökülmeye yeñi yapraklar bitmez kezalik gönül dırahtından dağı eski fikrler dö- (39) külmese yeñi fikrler ve tāze hātıralar zuhūr itmez gönül dırahtı bu neşv ü nemādan ötüridür ki eski fikrleri dökeseñ tā yeñi fikrler dıraht-ı (40) dilde neşv ü nemā bula

(4490) Mesnevī

H’ısrā der h’āb kun z’īn iftikār

Ser zizīr-i h’āb deryakzest berār

(4491) Mesnevī

Hemçü ān Aşhāb-ı Kehf ey h’āce (41) zūd

Rev beikāzan ki taksebhum ruḳūd

Kendüñi bu iftikārdan h’ābda eyle başuñı zīr-i h’ābdan uyanıkluğa getür kaçan bir kimse sevdāvi [P613a] (1) olan hayālāt-ı fāsıdeye mübtelā olsa ol dem ki uyusa ol hayālāt u efkārdan kırtılır sen hem ey nefsanī olan hayālāta ve şehvānī olan havātır (2) u efkāra mübtelā olan kimse bu efkārdan kırtulmağ ister iseñ kendüñi gāfil eyle be bu gūne fikrlerden uyandıktan soñra bu uyku altından başuñı bīdār (3) dil olmağa yukaru getür tā yaqzā-yı tām hāşıl olduqda beyhüde olan efkār ve hayālātdan kendüñi āzād olmış göresin ey h’āce ‘alelfevr ol Aşhāb-ı (4) Kehf gibi ikāzla git sen bunları ruḳūd zann eylesin *ruḳūd* rāḳıduñ cem‘idür *rāḳıd* uyuyucu dimekdür bu āyetüñ tefsīri cild-i evvelde evvele qarīb (5) *mutāba‘at kerdan-i Naşārā*

[H465a] *bāvezīr* sūrhında *hāl-i ʿarīf īn buved bīh ʿāb hem* beytinüñ şerhinde mürür eyledi anda taleb olına yaʿnī ol Aşhāb-ı (6) Kehf gibi ey h ʿāce sen hem ʿalelfevr uyuyub efkār-ı nefsāniyyeden kırtul nās seni anlar gibi eykāz zann eylesün ammā sen rākıdlardan ol (7) ve dünyādan göz yuman aşhāb-ı dil mertebesini bul

(4492) *Meşnevī*

Güft kādī ey şanem maʿmül çıst

Güft hāne-y īn kenīzek bes (8) tehīst

(4493) *Meşnevī*

Haşm derdih reft ü hāris tīz nīst

Behr-i halvet saht nīkū meskenīst

(4494) *Meşnevī*

İmşeb er imkān buved āncā biyā

Kār-ı şeb bīsüm ʿaest (9) ü bīriyā

(4495) *Meşnevī*

Cümle cāsūsān zihamr-ı h ʿāb mest

Zengi-yi şeb cümleerā gerden zedest

(4496) *Meşnevī*

H ʿānd berkādī fūsūnhā-yı ʿaceb

Ān şekerleb v ʿān gehānī ez- (10) çı leb

Ƙādī ol maħbūbeye aytdı ey şanem maʿmül nedür yaʿnī ben ʿāmilüm maʿmül olan ne kārduz di görelüm didi ol mekkāre bu kenzlük hānesi (11) çok tehīdür didi yaʿnī bu cāriyenüñ evi ziyāde hālīdür haşm köye gitdi ve hāris ü pāsān daħı yoğduz *haşm*dan murād kendünüñ şevheri (12) olan Cūhādur bu cāriyenüñ hānesi halvetden ötüri ziyāde nīkū bir meskendür bu gice eger imkān olursa ve fırşat el virürse ol cāy-ı (13) maʿhūda gel gicenüñ kārı sümʿa ve bīriyādur kimse anı görmez ve kimse anı işitmez anuñçün giceyle olan ʿamel maħbūl ü müstecebdür eger ʿāmil olur- (14) sañ giceyle

‘amel eyle ki riya ve süm‘adan berī olur ve giceyle olan ‘amel havf u haşardan necāt bulur zīrā cümle cāsūslar hamr-ı h‘ābdan mest (15) dururlar zengī-yi şeb cümle cāsūslaruñ boynunu urmuşdur ve anları meyyit gibi nāyim kılmışdur ve anlaruñ her birisi şarāb-ı h‘ābı (16) içün kendüden geçüb mest ü bīhod u lāya‘kıl yatub kalmışdur diyü söyledi ve bu güne firībler ve mekrler eyledi elhāşıl kādī üzre ‘aceb (17) füsünler okudu o şekerleb ve andan soñra ne lebden ya‘nī ol şekerleb olan mekkāre ve fettāne kādī üzre bir leb-i şīrīnden efsünler oku- (18) dı ki ol leb ve dehānuñ vaşfi beyāna gelmez ve anuñ sihr-i efsünlugu ve hud‘asāzluğı ta‘bīr ü taħrīre şıgmaz demek olur

(4597) Meşnevī

Çend bāĀdem bilīs efsāne (19) kerd

Çün Havā güfteş buhūr ān gāh hırd

(4598) Meşnevī

Evvelīn hūn dercihān-ı zulm u dād

Ezkef-i Kābīl behr-i zen fütād

İblīs Ādem Hāzetlerine niçe kerre efsāne (20) itdi çünkim Havvā aña bu şecere-yi gendümden ye didi andan soñra yedi pes ‘avretüñ mekri şeytānuñ mekrinden aqvā ve şeytānuñ mekri nisvānuñ keyd (21) ü mekrinden za‘īf oldı nitekim Hāķ Te‘ālā Hāzetleri *inne keyde’ş-şeytānī kāne da‘īfa*¹⁵⁹¹ didi ve nisvān haķķında *inne keydekunne ‘azīm*¹⁵⁹² buyurdı nitekim (22) bu āyetlerüñ tefsīri cild-i rābī‘üñ evveline qarīb *zen-i şūfī* sürhında mürūr eyledi bu cihān-ı zulmde ve dādda evvelrek olan kan Kābīlüñ (23) kefinden zenden ötüri vāķi‘ oldı ya‘nī bu zulm ve dād cihānında ibtidā kan eylemek ki vāķi‘ oldı ve Kābīl qarındāşı Hābili katl kıldı zenden (24) ötüri oldı nitekim bunuñ daħı kışşası mufaşşıl u meşrūh cild-i sābī‘üñ evveline qarīb evvel

¹⁵⁹¹ “Şüphe yok ki şeytanın kurduğı düzen zayıftır.” (Nisā 4/76)

¹⁵⁹² “Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür.” (Yūsuf 12/28)

sürhında *geşten-i ū nīst mürden ey ğavī güşte-yi* (25) *Ḳābil şud tu ger munşaf şevī*
beytinüñ şerhinde mezkūr u meşūr olmışdur anda taleb olına

[H465b] (4599) *Meşnevī*

Nūḥ çün bertābe büryān sāḫtī

(26) *Vāhile bertābe seng endāḫtī*

(4500) *Meşnevī*

Mekr-i zen berkār-ı ū çīre şudī

Āb-ı şāf-ı va‘z-ı ū tīre şudī

(4501) *Meşnevī*

Ḳavmrā peygām kerdī ezniḥān

Ki nigeh dārīd dīn (27) *zīn gümrēhān*

Nūḥ Ḥazretleri ‘aleyhisselām çünkim tābe üzre büryān düzeydi ya‘nī āteş-i va‘z u naşīhatle ḥām olan gönülleri tābe-yi şerī‘at (28) üzre büryān idüb bişüreydi Vāhile tābe üzre ta‘n u melāmet taşını atardı ve anuñ düzdügin bozar ve puḫte eylemege ḳarīb eyledügin (29) nāpuḫte ve ḥām eylerdi *Vāhile* Ḥazret-i Nūḥuñ ḫātūnınuñ ismidür ki kâfire ve ḫāyine idi ya‘nī her bār ki Ḥazret-i Nūḥ ‘aleyhisselām kâfirleri dīne da‘vet (30) idüb va‘z u naşīhat āteşiyle anlaruñ ḥām olan gönülleriñi puḫte eylemege ḳarīb eyleseydi filḫāl Vāhile ol kâfirlere el altından ḫaberler gönderüb (31) ta‘n u melāmet eylerdi ve fitneengīz ve mekrāmīz sözler söylerdi ol zenüñ mekri anuñ kārı üzre çīre olurdu ve ğalebe kılırdı ol Nūḥuñ (32) āb-ı şāfī gibi olan va‘zı tīre olurdu kâfirler ol zenüñ mekr ü fesādını gerçek şanub Ḥazret-i Nūḥuñ āb-ı şāfī gibi olan va‘zını tīre (33) görüb anı istimā‘ eylemeden ḳaçarlardı ol ḫāyine ve kâfire med‘uvv olan ḳavme nihāndan peygām eyler ve el altından gizlü sözler söylerdi ki bu gümrāhlar- (34) dan dīnünüzi nigāḫ tutuñ ve ḫıfz idüñ anuñ gümrāhlardan murādı Ḥazret-i Nūḥa tābī‘ olan mü‘minler idi nitekim Ḥaḳ Te‘ālā bunuñ (35) ḳışsasını sūre-yi Taḫrīmde buyurur *ḍaraballāhu meşelen lillezīne keferümra’ete*

Nūhın vemra'ete Lūṭın kānetā taḥte 'abdeyni min 'ibādinā ṣāliḥayni (36)

fehānetāhumā felem yuḡniyā 'anhumā minallāhi şey'en ve kıledḥulen nāra me'a'd-

*dāḥulīn*¹⁵⁹³ bu āyetüñ tefsiri ve bunuñ kışşası bu cildüñ evāsıtına qarīb *Hasan-ı* (37)

Ḥarākānī Ḥazretlerinüñ hikāyesinde mürür eylemişdür anda ṭaleb olına

Reften-i kâdî beḥāne-yi zen-i Cūḥā ve ḥalkā zeden-i Cūḥā beḥaşm berder (38) ve

girīḥten-i kâdî derşandūk¹⁵⁹⁴

(4502) *Meşnevî*

Mekr-i zen pāyān nedāred reft şeb

Ḳādi-yi zeyrek suy-ı zen behr-i deb

(4503) *Meşnevî*

Zen dü şem' ü nuḳl-ı meclis rāst(39) *kerd*

Güft mā mestīm biñ āb ḥürd

(4504) *Meşnevî*

Ender'ān dem Cūḥā āmed der bezed

Cüst kâdî mehrebî tā derḥazed

(4505) *Meşnevî*

Ġayr-ı şandūkî nedīd ü ḥalveti

(40) *Reft derşandūk ezḥabf ān feti*

Zenüñ mekri nihāyet ṭutmaz ḥāşıl-ı kelām gice kâdî-yi zeyrek zen ṭarafına yab yab

ḥareketden ötüri gitdi ve āheste (41) āheste aña varub gelmeden ötüri ol fettāne

ṭarafına giceyle seyr itdi *deb* āheste āheste ḥareket itmege dirler ol zen iki şem' ü

nuḳl-ı meclis [P613b] (1) rāst itdi ve bir meclis bezeyüb iki dane şem'-i müheyyā kıldı

kâdî anı görüb didi biz bu ābhürsız mestüz ya'nī biz bu menhel ü meşrebsüz senüñ

¹⁵⁹³ “Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı.” (Tahrîm 66/10)

¹⁵⁹⁴ “Kadının Cûhâ'nın karsımın evine gitmesi ve Cûhâ'nın kapı üzerinde sert ve öfke ile halkayı vurması ve kadının sandık içine kaçması.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 13, s. 188.

vişālūñ (2) şarābınuñ serhoş u sermestiyüz bunlara ne hācet var idi didi ol demde bunlar bu mükālemede iken Cūhā apuya geldi ve apu urdı [H466a] ādī bir meferr ü mehreb (3) istedi tā aña sūrtüne ve gide ve kendüyi anda mestūr u maḥfī ide hāne ire ol ādī bir şandūdan ayrı bir ḥalvet görmedi ya‘nī bir şandūdan (4) ayrı nihān olaca bir ḥālī yer bulmadı ve görmedi āḥir ḥavfindan ol fetī şandū ire gitdi ve kendüsini anda pinhān u maḥfī itdi

(4506) Meşnevī

Ender āmed Cūḥa vü üft (5) ey ḥarīf

Ey vebālem derrebī‘ ü derḥarīf

(4507) Meşnevī

Men i dārem ki fedāyet nīst ān

Ki zimen feryād dārī her zamān

(4508) Meşnevī

Berleb-i ḥuşkem uşādestī zebān

Gāh (6) müflis ḥāniyem geh altabān

(4509) Meşnevī

İn dü ‘illet ger buved ey cān merā

Ān yekī eztust u dīger ezḤudā

Zen apuyu açdı ve Cūhā hāne ire gelüb ‘avretine (7) ḥiṭāb idüb ey ḥarīf ey rebī‘ ü ḥarīf mevsimlerinde benüm vebālüm ve bā‘is-i sū-i ḥālüm didi ey zen pūrfiten ben ne utarum ki saña fedā olmaya (8) ki benden her zamān aña ve buña feryād ü fiḡān utarsın ve büyüge ve küçüge varub benden şikāyet idersin benüm leb-i ḥuşkum üzre zebān açmış- (9) sindur ya‘nī benüm saña dilüm ve aḡzum yok iken ve udaqlarum raṭb ü yābis olan kelāmdan urı iken sen baña aḡız açmış ve dil uzatmış- (10) sindur gāh baña müflis oursın ve gāhī keydī dirsın altabān deyyūs ma‘nāsınadır ya‘nī ikide birde baña zebān-ı derāz olub gāh müflis dir- (11) sin ve

gāhī bize altabān diyü a‘n eylersin ey cān eger farzī bu iki ‘illet bende olsa ol birisi senden ve birisi udādandur ya‘nī keydīlük senden ve (12) müflislük udādandur didi

(4510) Meşnevī

Men i dārem ğayr-ı ān şandūk k’ān

Hest māye-y töhmet ü pāye-y gümān

(4511) Meşnevī

alk pindāred zer dārem derūn

ille vāġirend ez-(13) men z’īn zunūn

(4512) Meşnevī

üret-i şandūk bes zībāst līk

Ez‘arūz u sīm ü zer ālīst nīk

(4513) Meşnevī

ün ten-i zerrāk-ı hūb u bāvaār

Ender’-(14) ān selle neyābī ğayr-ı mār

Ben ol şandūkdan ğayrı ne utarum ki ol şandūk māye-yi töhmet ve pāye-yi ann u gümāndur Ekşer alk ann iderler ki anuñ içinde (15) ben altun utarum bu zunūndan ötüri benden şille ve ‘aayı girü utarlar egeri şüret-i şandūk ok zībādur velīkin ‘arūzdan ve sīm ü zer- (16) den eyü alīdür *nīk* bunda ziyāde ma‘nāsınadur ‘arūz metā‘ ma‘nāsınadur bizüm şandūkımız zerrāk olan kimsenüñ teni ve şüreti gibi şüretā (17) hūb ve ok vaārdur ammā ol selle içre mūr u mārden ğayrı bir nesne bulamazsın ve ol şandūk içre müntefi‘ olacaq bir şey göre- (18) mezsın didi

(4514) Meşnevī

Men berem şandūkrā ferdā bekū

Pes besüzem dermiyān-ı ārsū

(4515) Meşnevī

Tā bebīned mü'min ü gebr ü Cühūd

Ki der'ın şandūk cüz la'net (19) nebūd

(4516) Meşnevī

Güft zen hey dergüzār ey merd ez'ın

Ĥurd sevgendān ki nekneḡ cüz çünīn

Cūḡā aytdı imdi ben yarın bu şandūkı maḡalle cānibine (20) iledirüm pes çārsū ortasında ben anı yaḡarum tā kim mü'min ü gebr ü Cühūd ve sāyir ṡāyife görelüm ki bu maḡalle töhmet olan şandūk içre (21) la'netden ḡayrı nesne olmadı belki bu şandūkūñ maḡall-i töhmet ve mekān-ı la'net olduḡını bileler andan şoñra bize merḡamet kılalar didi zen ere aytdı (22) ey merd hey bundan geḡ neylersin ve ne yabana söylersin bu bir şandūkdur yerinde ṡursın didi ol Cūḡā sevgendler içdi [H466b] böyle diyü ki ben (23) bunuñ gibiden ḡayrı eylemezem lābüdd idecegüm bu didüḡim gibidür didi

(4517) Meşnevī

Ezbegeh ḡammāl āverd ü çü bād

Zūd ān şandūk berpuṡteṡ nihād

(4518) Meşnevī

Ender'ān (24) şandūk ḡādī eznekāl

Bāḡ mīzed k'ey ḡamāl u ey ḡamāl

(4519) Meşnevī

Kerd ān ḡammāl rāst ü çep nazār

K'ezçi sū dermīresed bāḡ u ḡaber

(4520) Meşnevī

Hātifest (25) īn dā'i-yi men ey 'aceb

Yā perīem mīkuned nihān ṡaleb

Ol Cūḥā erkenden bād gibi fevrī varub ḥammāl getürdi ‘alelfevr ol şandūķı ol (26) ḥammāluñ arkasına [ḳodı +H] ol şandūķ içre ḳāḏī nekāl ü ‘azāb ḥavfindan bāng urdı böyle diyü ki ey ḥammāl ve ey ḥammāl ya‘nī ḳorḳusından (27) ey ḥammāl ey ḥammāl diyü şandūķ içinden ol mübtelā ḥammāla ḥiṭāb itdi ol ḥammāl ḳünkim bu nidāyı ve şadāyı işitdi şağına ve şolına nazār itdi ki (28) ne yüzden bāng u ḥaber irişür ya‘nī bu şīt ü şadā ‘acebā baña ne cihetden gelür diyü eṭrāfa baḳdı ve şübheye düşüb ey ‘aceb bu beni (29) dā‘ī olan hātif midür yāḥūd gizlü beni bir peri mi ṭaleb eyler yā Rabbī ‘aceb bu ne şadādur ki baña ḥiṭāb eyler ve ey ḥammāl diyü āheste āheste söyler (30) benüm yanumda ḥod bir ādem yoḳur diyüb derdmen ḥammāl şübhelere düşüb müteḥayyir oldı

(4521) Meşnevī

Çün peyāpey geşt İn āvāz u bīş

Güft hātif nīst (31) bāz āmed beḥ ũş

(4522) Meşnevī

‘Āḳıbet dānist k’ān bāng u fiğān

Bud zişandūķ u kesī dervey nihān

Çünkim bu āvāz ziyāde peyāpey oldı ve şandūķ (32) içinden beri ‘alettevālī ol şadā zuhūra geldi ol ḥammāl girü kendüye geldi ve ‘aḳlın başına cem‘ ḳılub bu hātif degildür didi ‘āḳıbet bildi (33) ki ol bāng u fiğān şandūķdan idi ve bir kimse anda nihāndur ol söz şandūķ içre nihān olan kimsenüñdür

(4523) Meşnevī

‘Āşıķī k’ū dergam-ı ma‘şūķ (34) reft

Gerçi bīrūnest derşandūķ reft

(4524) Meşnevī

‘Ömr derşandūķ burd ezenduhān

Cüz ki şandūķī nebīned ezcihān

(4525) Meşnevî

Ān serî ki nîst fevķ-i āsmān

(35) *Ezheves ūrā derān şandūk dān*

(4526) Meşnevî

Çün zişandūk-ı beden bîrŭn reved

Ū zigŭrî sŭy-ı gŭrî mîşevēd

Kezalik bir ‘aşık ki o ma‘şŭķ-ı (36) mecāzî ğamında gitdi ve anuñ derd ũ elemine kendüyi ħabs itdi egerçi o biĥasebi’z-zāhir şandŭķdan bîrŭndur lâkin ma‘nāda şandŭķa gitdi ve (37) kendüsini ol ma‘şŭķ-ı mecāzînŭñ ğam u ğuşşası içre ħabs itdi ‘ömri şandŭķ-ı ğam içre endŭhlardan iletđi ve ğuşşalardan zāyi‘ itdi (38) ol kimse cihānda bir şandŭķdan ğayrı nesne görmez ya‘nî bu cihānda şandŭķ içre қalan ğam u ğuşşaya giriftār olub ğayrı nesne görmeyen (39) kimse gibi ol daĥı ğam şandŭķınıñ içinde қalub cihān gözine görünmez ol bir baş ki fevķ-i āsmānda olmaya ve kendüsini bu mecāzî olan (40) maĥbŭblardan āzād kılmaya hevā vŭ heves anı ol ma‘nevî olan şandŭķda bil ki ol ma‘nāda bir şandŭķ içre maĥbŭs olmışđur (41) çŭnkim beden şandŭķından ol kimseye bîrŭn gide ol kimse bir gŭrdan bir gŭr cānibine nāķil olur ya‘nî bu dŭnyāda bu beden şandŭķı içre [P614a] (1) mecāzî olan şey’lerden ötüri ğam u elemde қalan kimse çŭnkim bu mānend-i [H467a] gŭr-ı muzlim olan cesed қabrinden таşra gide bir āĥer қabre girer ve anda maĥbŭs olur ve rŭşenāluk (2) bulmayub ĥaşre dek anuñ dibinde қalur

(4527) Meşnevî

Īn sŭĥan pāyān nedāred қāđiyeş

Gŭft ey ĥammāl u ey şandŭķkeş

(4528) Meşnevî

Ezmen āġeh kun derŭn-ı maĥkeme

(3) *Nāyibemrā zŭdter bāĭn heme*

(4529) Meşnevî

Tā ḥared ĩnrā bezer z'ĭn bĭḥired

Hemçünĭn beste beḥāne-y mā bered

Elḥāşıl bu söz nihāyet çutmaz kaçĭ ol ḥammāla ey ḥammāl (4) ve ey şandūkkeş didi var derūn-ı maḥkemede benüm nāyibūme zūdter bu dükeli ḥalle bile benden āgāh eyle ve nāyibūme benüm aḥvālūmi ḥufiyyen bir bir söyle tā kim bu bĭḥired- (5) den altunla beni ala buncılayın beste ve serpūşide bizi evimūze ilede kimse ḥālimūze vākıf olmaya ve ĩ'tibār-ı sırrımuza şu'ūr bulmaya kerem eyle bu maşlahatı (6) şandūkı kodukdan şoñra filḥāl varub edā eyle didi

(4530) Meşnevî

Ey Ḥudā bugmār ḳavmĭ rūḥmend

Tā zişandūk-ı beden mān v'āḥirend

(4531) Meşnevî

Ḥalkrā ezband-i şandūk-ı (7) fūsūn

Ki ḥared cüz enbiyā vü mürselūn

Ey Ḥudā bize hem bir ruḥmend olan ḳavmi havāle eyle tā kim beden şandūkından bizi girü alalar ve bu ḥabşhāne-yi tenden (8) bizi ḥalāş idüb ḳurtaralar ḥalk-ı 'ālemi efsūn u ḥile şandūkından enbiyā ve mürselūndan ḡayrı kim alur ya'nĭ ḥalk-ı 'ālemi efsūn u ḥile şandūkı olan (9) beden bendinden ve ten ḳaydından enbiyā ve mürselūndan ḡayrı kimse almaz ve bunları bu ḥabsden āzād eylemege anlardan ḡayrı kimse ḳādir olmaz

(4532) Meşnevî

Ezhezārān yek (10) kesĭ ḥoşmanzarest

Ki bedāned k'ū beşandūk enderest

(4533) Meşnevî

Ū cihānrā dĭde bāşed piş ezān

Tā bedān zıdd ʾīn zıdeş gerded ʿayān

(4534) Meşnevî

Zʾīn sebeb (11) ki ʿilm dālle-y müʾminest

ʿArif-i dālle-y ḥodest ü mükınest

Niçe yüz biñ kimseden bir kimse manzarıdır kş bilür ki o şandūk içredür yaʿnî (12) bu ḥalk-ı ʿālemüñ niçe yüz biñinden birisi ki ḥoşmanzardur kendünüñ şandūk içre olduğunu ancak o bilür ve andan birisi kendünüñ şandūk içre (13) maḥbūd olduğundan biḥaber olur ḥoşmanzar kendünüñ şandūk içre maḥbūs u muḳayyed olduğunu ol vāsiṭayla bilür ki o rüšenāluk cihānını (14) ve āzādelük ʿālemini andan evvel görmüş oldu ve bu beden şandūkına giriftār gelmezden muḳaddem ol ʿālemi müşāhede vü muʿāyene eylemiş geldi ḥattā ol (15) zıddla aña ʿayān olur *eleşyāʿu tuʿrefu biezdādhā*⁵⁹⁵ mücebince her şey kendünüñ zıddıyla zuhūra gelür ol ʿālem-i ervāḥda olan vüsʿatı ve āzādelüğü ve ḥuzūr (16) u sürürü ol ḥoşmanzar eger bu beden şandūkına gelmezden muḳaddem görmiyeydi bu beden şandūkıni ol ne mertebe teng ü tārīk olduğunu sāyir (17) ʿavām-ı nās gibi bilmezdi ve bu beden şandūkına maḥbūs olub kendülerüñ maḥbūs u muḳayyed olduğunu fark u temyīz eylemeyen ṭāyife gibi ol hem kendünüñ (18) maḥbūs u muḳayyed olduğunu fark u temyīz kılmazdı belki hemān bu beden ʿālemine enīs olub ve ülfet kılub ol ʿālemüñ ṭālībi ve rāğıbı olmazdı bu sebebden ki (19) ʿilm dālle-yi müʾmindür müʾmin kendünüñ dāllesine ʿarif ü mükındur nitekim Ḥazret-i Nebī ʿaleyhisselām *elḥikmetu dālletuʾl-muʾmini feḥayṣu vecedehā ve* (20) *huvā eḥaḳku bihā*⁵⁹⁶ buyurdu [H467b] elbette herkes yitüğünü ṭālīb olur her ḳande kendü yitüğünü bulsa anı bilür ve ana eḥaḳ olur müʾmin hem ʿālem-i maʿnānuñ ʿilmini (21) ve müşāhedesini yitürmişdür anuñ ṭālībi

⁵⁹⁵ “Eşya, zıddları ile bilinir.”

⁵⁹⁶ “Hikmet müʾminin yitiğidir. Onu nerede bulursa, almaya en çok hak sâhibi olandır.(onu nerede bulursa alır.) Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 457. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

olur ve anı yitürdigüni bilür ve her ne yerde balsa aña eḫaḫ olur bu ḫadīs-i ŧerīfün ŧerḫi ikinci defterün (22) āḫirine ḫarīb mürür eylemişdür anda ḫaleb olına

(4535) *Meḧnevī*

Ān ki hergiz rüz-ı nīkū ḫod nedīd

Ū der'īn idbār ke'y ḫ'āhed ḫapīd

(4536) *Meḧnevī*

Yā beḫiflī deresīrī ūftād

Yā ḫod ez-(23) evvel zimāder bende zād

(4537) *Meḧnevī*

Zevḫ-i āzādī nedīde cān-ı ū

Hest ŧandūk-ı ŧuver meydān-ı ū

(4538) *Meḧnevī*

Dāyimen maḫbūs 'aḫleŧ derŧuver

Ezḫafeŧ ender ḫafeŧ (24) dāred güzer

(4539) *Meḧnevī*

Menfezeŧ nī ezḫafeŧ sūy-ı 'ulā

Derḫafeshā mīreved ezcābecā

Ol kimse ki hergiz eyü günü ḫod görmedi ve niḫe zamān sa'ādet ü rāḫat (25) üzre 'ayŧ u nūŧ sürmedi o kimse bu idbāra ḫaçan ḫalbir ve muḫtarib olur muḫaddemā eyü gün görmeyen kimse böyle bir idbāra ve nuḫüsete (26) düŧse kendüyi sa'ādetde ŧanub muḫtarib olmaz ve ḫalāŧ için himmet ü ḫareket ḫılmaz yāḫūd bir kimse filmeŧel oḫlancılıḫ ḫālinde esīrlüğe düŧse (27) yāḫūd andan evvel esīr ü bende ḫoḫsa ve bendezāde olsa anuñ cānı āzādelük zevḫini görmemiş ve ve ḫürriyet ŧafāsını sürmemişdür (28) pes bu ŧüver ŧandūḫı anuñ meydānıdur ve ol ŧüret cinsinden ḫalāŧ olmaḫı daḫı istemez belki anuñ 'aḫlı ŧüretler ŧandūḫından (29) dāyimā maḫbūs u muḫayyeddür ḫafeŧden ḫafeŧ içre güzer ḫutar ya'nī eger bir ḫafeŧden ḫurtulsa bir

āher kafeş içre güzër kılub anda karar eyler ve maşşud (30) lābüdd bir şüret kafeşine giriftār olmadan hālāş olsa bir āher şürete giriftār olur ve anuñ maḥabbetinde ve ğamında maḥbūs kalur anuñ ‘ulā cānibine menfezi (31) yok ve ‘ālem-i bālāya duḥül u nüfüz itmege aña bir tarīk yokdur anuñçün ki kafeşler içre cābecā gider ve bu şüret şanduklarınıñ birinden çıkub birine (32) gider ve ‘ālem-i a‘lā tālībi olmayub bu ‘ālem-i şüretde maḥbūs u muḳayyed kalur

(4540) Meşnevī

Dernubī in isteḫtūm fenfuzū

Īn sūḫan bācinn ü ins āmed ziHū

(33) (4541) Meşnevī

Güft menfez nīst ezgerdūntān

Cüz besultān u bevaḫy-i āsmān

Qurʾān-ı ‘azīmde ***in isteḫtūm fenfuzū***¹⁵⁹⁷ ve bu söz hüviyyet-i ilāhīden cinn ü inse (34) ḫitāb olmaḳla geldi ya‘nī ey cemā‘at-ı şakaleyn eger siz cevānib-i semāvāt ve ‘arzdān ḫurūc u nüfūza ḳādir iseñüz nüfūz eyleñ siz aḳtār-ı (35) semāvāt u ‘arzdān nüfūz eylemege ḳādir degülsiz meger ki ḳuvvet-i ilāhiyye didi ve ey cinn ü ins size gerdūndan menfez yokdur illā vāhy-i āsmānla ve sultānla (36) buyurdu vāhy-i āsmānī ile sultān-ı ilāhīden ğayrı bir kimse bu āsmān u zemīnūñ cesedinden ve cevfinden ḫurūc u nüfūz eylemege ḳādir olamaz bu āyet-i (37) kerīmenūñ tefsīri cild-i evvelde *dāstān-ı pīr-i cengī* sürḫında *ma‘şere’l-cin sūre-yi Raḫman buḫ‘ān* beytinūñ şerḫinde mürür eyledi anda taleb olına

(38) (4542) Meşnevī

Ger zīşandūḳī beşandūḳī reved

Ū semāyī nīst şandūḳī buved

(4543) Meşnevī

¹⁵⁹⁷ “Gücünüz yetiyorsa geçin.” (Rahmān 55/33)

Fürce-yi şandūk nev nev müskirest

Derneyābed k'ū beşandūk enderest

[H468a] (4544) *Meşnevī*

Ger neşud (39) *gırra bed'in şandūkhā*

Hemçü kādī cūyed ıtlāk u rehā

Eger bir ehl-i şüret bir şandūkdan bir şandūka gide ve bir şüreti koyub bir āher şürete (40) meyl ü maḥabbet ide o kimse semāyī ve 'ulvī degildür şandūķī ve süflīdür şandūķ-ı şüretüñ nev nev fürcesi müskirdür ya'ni bir şüretten (41) fetḥ-i bāb olmak ve bir naqşdan güşādelük gelmek insāna mestlük virici ve serḥoş idicidür ḥattā bilmez ve idrāk kılmaz [P614b] (1) ki ol şandūķ içredür ol fürcelere firīfte olduğundan ve anlardan kendüye ḥazz u güşādelük geldüğinden kendünüñ ḥabsde olduğunu ferāmūş (2) idüb şandūķtabī'at içre olduğunu bilmez eger bu şüret şandūķlarına ol kimse mağrūr olmayaydı kādī gibi ıtlāk ve rehā isterdi kādī ol şandūka (3) mağrūr olmayub ve anuñla ülfet ü ünsiyyet kılmayub kendünüñ mertebesine ve manşıbına 'ālim olduğundan ötüri ol şandūkdan ḥalāş olmağı ve necāt (4) bulmağı istedi pes bir kimse dahı bu şüret şandūķalarına eger mağrūr olmasa ve anuñla ülfet ü ünsiyyet kılmasa andan ḥalāş olmağı ister ve necāt bulmağa (5) sa'y eylerdi

(4545) *Meşnevī*

Ān ki dāned in nişāneş ān şinās

K'ū nebāşed bīfigān u bīhirās

(4546) *Meşnevī*

Hemçü kādī bāşed ü derirti'ād

Key berāyed yek demī ezcānş şād

(6) Ol kimse ki kendünüñ şandūķ-ı beden içre maḥbūs olduğunu bilür anuñ bu nişānı anı añla ve anuñ 'alāmeti budur böyle fehm eyle ki ol kimse (7) figānsuz ve ḳorkısuz olmaz lābüdd ḥavfında ve figān u lerzede olur kādī gibi o irti'ād ve irti'āşda olur ve

h yif olub lerzeler (8) ve ıztır blar  ılır anu  c nından bir dem  ad lık  a an gel r
m d mki ol  absden  z d olmaya anu  c nı  ad olmaz ve o  abs i inde iken andan
(9) s r r u  ande z h ra gelmez belki a lamak ve g lmek ve il h  beni bu  abs  
 ayddan  z d eyle diy  du a v  niy z z h ra gel r

 meden-i n yib-i  ad  (10) miy n-ı b z r ve  ar dar  kerden  and kr  ezC h ¹⁵⁹⁸

(4547) *Me nev *

N yib  amed g ft  and ket be end

G ft n h  ad b fter zer m dehend

(4548) *Me nev *

Men nem   yem f r ter ezhez r

(11) *Ger  ar dar  g  a k se biy r*

(4549) *Me nev *

G ft  erm  d r ey k teh nemed

 iyemet-i  and k  od peyd  buved

(4550) *Me nev *

G ft b r  yet  ir   od f sidedest

Bey -i m  z r-i gil m (12)  n r st n st

(4551) *Me nev *

Berg  ayem ger nem rzed me ar

T  neb  ed bertu  ayf  ey peder

(4552) *Me nev *

G ft ey sett r bermeg  -y  r z

Ser bebeste m harem b men bes z

(13)   nkim  amm l  and k   oyub fevr  vardı n yibe gizl ce  aber virdi n yib ol
ma alle geldi C h ya sen n  and ku n ni eyed r didi C h  a a (14) aytd   okuz y z

¹⁵⁹⁸ “Kadının n ibinin pazar ortasına gelmesi ve sandık i in C h ’dan m  terilik istemesi.” Konuk, *Mesnev -i  erif  erhi*, C. 13, s. 200.

ziyāderek altun virürler ammā ben biñden aṣağı inmezem biñ altun diyüb ʔururum eger sen ʔarīdār iseñ kīse- (15) yi aç getür ya'nī eger sen bu şandūka müşterī iseñ getür kīseñi aç biñ altun vir ve bunı al didi nāyib aña aytdı ey kūteh nemed bir şerm (16) ʔut ya'nī ey faķır ü muhtāc bir ʔayā it şandūkuñ kıymeti ʔod peydā vü zāhirdür bunuñ sen nesine biñ [H468b] altuñ istersin didi *kūteh nemed* (17) faķır dimeden kināyetdür çünkim Cūḥā nāyibden bu sözi iştdi aña aytdı ey efendī bīrū'yet bey' ü şirī ʔod şerī'atda fāsiddür bizüm (18) bey'amuz gilīm altında bu rāst degildür belki bāyi' müşterī olan kimseye şatduğı metā'ı göstermek gerek anuñ şer'isi budur bu şandūkı (19) açayım içinde olan yādgār eger biñ altun degmez ise alma tā kim ey peder senüñ üzerüñe bir ʔayf olmaya ve saña gābn-ı fāḥiş gelmeye çünkim nāyib (20) bu sözi iştdi aña aytdı ey settār az açma ser bebeste alurum benümle düzel bu söz bāḥinen Ḥazret-i Ḥaķka ve zāhiren añadur ya'nī fā'il-i (21) ḥaķīķi olan Settāru'l-ʔuyüb Ḥazretlerine münācāt idüb ey Settāru'l-ʔuyüb sırr u rāzı açma ben bunı serpüşide alurum baña mu'āvenet (22) ķıl didi ve zāhiren ol Cūḥāya ey mübālağayla setr idici bu maḥalle gelinceye dek bu şandūkuñ içinde olıñañ ḥālini ve rāzını setr eyledüñ şimdi (23) anuñ rāzını açma ben bunı başı bağılu alurum benümle düzel ve baña mu'āvenet ķıl didi

(4553) Mesnevī

Setr kun tā bertu settārī kunend

Tā nebīnī iyminī berkes (24) *meḥand*

Setr eyle tā senüñ üzerüñe settārluk eyleye *innallāhe settārun yuḥibbu's-settīr*¹⁵⁹⁹ buyrulmuşdur Ḥaķ Te'ālā setr-i ʔuyüb eyleyen bendelerini (25) sever mādāmki iyminlük maķāmını görmeyesin kimseye gülme ve bir kimseyi ʔaybında görüb anı ta'yīb ü ta'yīr ķılma zīrā Ḥazret-i Nebī *men ʔayyera eḥāhu bizenbin* (26) *lemyemut*

¹⁵⁹⁹ “Allah ayıpları örtücüdür. Ayıpların örtülmesini sever.” Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī Şerhi*, s. 458. [Rivāyetin İbn Abbās'ın sözü olduğu belirtilmiştir.]

*hattā ya‘melehu*¹⁶⁰⁰ buyurmuşdur ve bu hədīsi **Mu‘āz Həzretleri** rivāyet kılmışdur mü’mine lāzım olan budur ki bir kimseyi bir zenbe ve ‘ayba mübtelā olmuş (27) görse istiğfār u istifkār idüb Həq Te‘ālāya andan isti‘āze eyleye

(4554) *Mesnevī*

Bes der’İN şandūk çün tu māndeend

H’İsrā ender belā (28) *binşāndeend*

(4555) *Mesnevī*

Ānçā bertu h’āh-ı ān bāşed pesend

Berdiger kes ān kun ezrenc ü gezend

Bu şandūk içre senüñ gibi çok kimseler qalmışlardur (29) kendüleri belā içre naşb itmişlerdür ve bir mekre düşüb derd ü mihen balçığına batmışlardur pes ol nesneyi ki senüñ üzerüne istersin (30) ol saña pesend ola ve maqbül gele gayrı kimselere rencden ve zarardan her ne ise anı eyle zīrā bir kimse kendü nefsi için sevdiğüni ve murād eyledüğünü (31) bir aḡer birāderi için istemese ol kimse mü’min olmaz kemā qāle ‘aleyhisselām¹⁶⁰¹ *lāyu’minu aḡadekum hattā yaḡubbe liaḡihi māyaḡubbu linefsihi*¹⁶⁰² revāhu **Enes** ittifāken ‘Alī ‘aler- (32) rivāyet ‘anh

(4556) *Mesnevī*

Z’ān ki bermirşād Həq v’ender kemİN

Mīdihed pādāş piş ezyevm-i dİN

Zīrā ki Həq Te‘ālā mirşād üzre ve kemİnedür yevm-i dİN- (33) den evvel pādāş virür nitekim sūre-yi Fecrde *inne Rabbeke lebi’l-mirşād*¹⁶⁰³ buyurdu bu āyetüñ tefsīri cild-i ḡāmisüñ evāḡirine qarīb ‘azm kerdən-i (34) *şāh* sürḡında mürür eyledi anda təleb

¹⁶⁰⁰ “Kim bir kardeşini bir gūnahtan dolayı ayıplarsa, o işi yapmadan ölmez.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 459. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

¹⁶⁰¹ ‘aleyhisselām ‘aleyhissalāti vesselām H

¹⁶⁰² “Sizden biriniz kendisi için sevip istediğini (mü’min) kardeşi için de istemedikçe, gerçek mü’min olamaz.” Gültekin, *Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 233-234. [Hadisin saḡih olduğu belirtilmiştir]

¹⁶⁰³ “Çünkü Rabbin (her an) gözetlemededir.” (Fecr 89/14)

olına ya'nî Hâk Te'âlâ filmeşel kemînde olan kimse gibi kullarını gözedicidir yevm-i
cezâdan evvel gem isterse (35) 'amelüñ cezâsını saña virür ve itdügiñ fi'lüñ
maşşülini saña irgürür

(4557) *Meşnevî*

Ân 'azîmü'l-'arş u 'arş-ı ü muhît

[H469a] *Taht-ı dâdeş berheme cānhā basîṭ*

(36) (4558) *Meşnevî*

Güşe-yi 'arşes betu peyvesteest

Hîn mecunbān cüz bedîn ü dād dest

Ol 'azîmü'l-'arş ki anuñ 'arşı muhîtdür anuñ dādı tahtı dükeli (37) cānlar üzre
basîtdür *taht* kesr-i täyla dāda muzāf oqınur anuñ 'arşinuñ güşesi saña ulaşmışdur
āgāh ol dīn ve dādın ğayrıyla (38) elüñi taḥrîk itme 'arş serîre dirler lisān-ı şer'de
felek-i aṭlasa dirler ve 'indelmeşâyihüñ a'lāsı ṭarafına 'arş ta'bîr (39) iderler her
şey'üñ a'lāsı ṭarafı anuñ melekütüdür ve lihazā *ḳalbe'l-mu'min 'arşullāh*¹⁶⁰⁴
dinmişdür ve tavzîḥ-i ma'nā böyle dimek olur ki ol 'azîmü'l- (40) 'arş olan pādşāh
lem yezel ki anuñ 'arşı cemîc-i eşyāya muhît olmuşdur anuñ dād u 'adāleti tahtı
dükeli cānlar üzre döşenmiş ve (41) cemîc-i ervāḥa şāmil olmuşdur ol pādşāhuñ
'arşinuñ bir güşesi hem saña ulaşmışdur ki senüñ 'akl u rüḥuñ anuñ [P615a] (1) 'arşı
gibi olmuş ve Hâk Te'âlâ aña istivā vü istilā kılmışdur zinhār 'adālet ve dīnden
ğayrıyla elüni taḥrîk itme zîrā *kemā tedīnu tudān*¹⁶⁰⁵ mücebince her ne işler- (2) señ
aña göre cezā olınursın

(4559) *Meşnevî*

Tu murākıḳb bāş beraḥvāl-i ḥ'îş

Nüş bîn derdād u ba'd ezzulm nîş

¹⁶⁰⁴ "Mü'minin kalbi Allah'ın arşıdır."

¹⁶⁰⁵ "Nasıl davranırsan ona göre karşılık bulursun." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 460. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Ey Cūḥā sen kendü aḥvālūñ (3) üzre murākıb ol dāda nūş ve zulmden şoñra nīş gör ya‘nī nāyib Cūḥā ḥiṭāb idüb didi ey Cūḥā sen hem emīn olma belki kendü (4) aḥvālūñ üzre murākıb ol ‘adlden şoñra nūş ve zulmden şoñra nīş gör eger sen şimdi keşf-i estār idüb zulm eylersüñ seni daḥı (5) rüsvāy iderler eger setr idüb ‘adālet eyler iseñ senüñ daḥı ‘aybuñı setr iderler didi

(4560) Meşnevī

Güft ārī in çı kerdem istemest

Līk hem mīdān ki (6) bādī azlemest

(4561) Meşnevī

Güft nāyib yekbeyek mā bādiyem

Bāsevād-ı vech ender şādiyem

(4562) Meşnevī

Hemçü zengī k’ū buved şādān u hoş

Ū nebīned (7) ğayr-ı ū bīned ruḥeş

Cūḥā nāyibe aytdı belī bu nesneyi ki itdüm zāhiren istemdür lākin bunu hem bil ki bādī azlemdür bu fi‘le ḥod ibtidā bu şandūk içre olan (8) bādī ve bā‘is olmuşdur ve benüm yoldaşuma ta‘arruz kılmışdur pes ol azlem olur nāyib aña aytı eger nazār olınsa biz bir bir bādīyüz ya‘nī i‘tibārla eger (9) ol bir kāra bādī oldıysa bir kāra daḥı sen bādīsın pes biz bir bir bādī olmadan ḥālī degilüz velīkin sevād-ı vechle şādīlükdeyüz (10) kendü yüzimüz karasın görmeyüb kendümüzü sepīdrü zann eyleyüb şād oluruz ve ğayruñ siyāhrü olduĝın görüb aña ta‘n u daḥḥ kılıruz (11) şol bir zengī ‘Arab gibi ol şādān u hoş o kendünüñ sevād-ı vechini görmez anuñ yüzünü ğayrısı görür pes bu nās ekşer böyle- (12) dūr kendü kabāḥat u ‘aybını görmeyüb ğayruñ ‘aybını görür ve ğayrlar daḥı anuñ ‘aybını görür

(4563) Meşnevī

Mācerā bisyār şud dermen yezīd

Dād şad dīnār v'ān (13) *ezvey harīd*

Hāşıl-ı kelām men yezīdde mācerā çok oldı ve ol şandūķı ol Cūhānuñ elinden nāyib alıncaya dek ikisinüñ mābeyninde (14) çok ķil ü ķāl zuhūra geldi āhirü'l-emr aña yüz altun viridi ve ol şandūķı andan aldı

(4564) *Meşnevī*

Her demī şandūķıyī ey bedpesend

Hātifān u ğaybiyānet mī- (15) *harend*

Ey bedpesend her bir dem şandūķısın hātifler ve ğaybiler seni alurlar ya'nī ey bedlūgi begenici [H469b] ve ķabūl idici kimse eger nazār eyleseñ her bir demde sen hem bir belā vü ğam (16) şandūķına mensūb u mübtelāsın seni ol belā şandūķından 'alem-i ğayba mensūb olanlar ve hātifler şatun alurlar ve āzād ķılurlar

Dertefsīr-i īn haber ki Muştafā 'aleyhis- (17) selām fermūd men kuntu mevlāhu fe'Aliyyun mevlāhu tā münāfıķan ta'ne zedend ki bes nebūdeş ki mā muṭī'ī vü çākerī nümūdīm ūrā çākerī-yi küdeķī-yi hilm- (18) ālūd mān hem mīfermāyed

Bu sürh-ı şerīf bu haber-i luṭfīnūñ tefsīrindedür ki Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı *men kuntu mevlāhu fe'Aliyyun mevlāhu*¹⁶⁰⁶ (19) revāhu **Aḥmed ibn Māce** 'an **elBerrā** ve **Tırmıdī** ve **Nesā'ī** 'an **Zeyd bin Erķam** ma'nā-yı şerīfi şol kimsenüñ ki ben mevlāsı ve seyyidi oldum pes (20) 'Alī anuñ mevlāsı ve seyyididür bana nice ri'āyet ü mütāba'at eylerse ana daḡı öyle ri'āyet ü mütāba'at eylesin ḡattā münāfıķlar bu ḡadīşi işitdükden şoñra (21) ta'nā urdılar böyle diyü ki aña kāfī olmadı mı ki biz aña muṭī'lık ve çākerlık gösterdüñ ve anı kendümize matbū' ve seyyid ķılduk bize şimdi hem hilmālūd (22) olan bir kimsenüñ çākerlūgi buyurur ve baña niçe ri'āyet eylesüñ aña daḡı öyle ri'āyet ve ḡidmet eyleñ dir *hilmālūd* sümükle ķarışmış dimekdür ve (23) sümüklü demek anı taḡķīr eylemeden kināyet olur pes münāfıķlar Ḥazret-i 'Alīye kerremallāhu vechehu bu ğüne taḡķīr eylediler

¹⁶⁰⁶ "Ben kimin efendisi isem, Ali de onun efendisidir." Gültekin, *İsmail Ankaravī'nin Mesnevī* Şerhi, s. 462. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da saḡih olduġu belirtilmiştir.]

ve Peygamber Һazretlerine ve ‘Alī dağı (24) o kimsenüñ mevlāsıdur didüğüçün ta‘na urdılar

(4565) Meşnevī

Z’īn sebeb Peygāmbere-i bāictihād

Nam-ı hodrā v’ān ‘Alī mevlā nihād

(4566) Meşnevī

Güft her k’ürā menem mevlā (25) vü düst

İbn-i ‘amm-ı men ‘Alī mevlā-yı üst

Bu sebebdan ictihādla mevşūf olan Peygāmbere Һazretleri ‘aleyhisselām kendünüñ nāmını ve ol ‘Alīnüñ (26) nāmını mevlā kodı ve kendülere ve ‘Alī Һazretlerine mevlā didi ol Nebiyy-i Mükerrrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Һazretleri didi her şol kimseye ki ben mevlā ve dost (27) olam benüm ‘ammim oğı ‘Alī hem anuñ mevlāsı ve dostıdur kemā k̄āle *men kuntu veliyyuhu fe‘Aliyyun veliyyuhu*¹⁶⁰⁷ revāhu **Ağmed Nesā’ī** ve **Һākim ‘an Büreyde**

(4567) Meşnevī

Kīst Mevlā (28) ān ki āzādet kuned

Bend-i rıkkıyyet zipāyet berkened

Mevlā kimdür ol kimsedür ki seni āzād eyleye rıkkıyyet bendini ‘ubūdiyyet peyvendini senüñ ayağıñdan k̄opara ve seni (29) şād eyleye ‘Arab şol kimseye mevlā dirler ki ol kimsenüñ vāfir bendeleri ola ve ol bendelerini āzād kıla ol bende kendü efendisine lisān-ı ‘Arabī üzre (30) Һiṭāb eylese seyyidī ve mevlāyīdür çünkim böyledür Nebī ve ‘Alī Һazretleri hem belki bizi āzād eyleyen her velī bizüm mevlāmuz olur zīrā Һazret-i Nebī ‘aleyhisselām (31) bizi rıkkıyyet bendinden āzād idici ve esīr-i nefis ü hevā olmadan k̄urtarıcıdur pes ol Һazrete vāriş olan her k̄anğı

¹⁶⁰⁷ “Ben kimin dostu isem, Ali de onun dostudur.” Gültekin, *İsmail Ankaravī’nin Mesnevī Şerhi*, s. 463-464. [Hadisin sahih olduğu belirtilmiştir.]

velī ki bizi rıbqa-yı rıkkıyyeden (32) āzād eyleye ve esīr-i nefis ü hevā olmadan
kurtarub şād eyleye ol hem bizüm mevlāmızdur

(4568) Meşnevī

Çün beāzādī nübüvvet hādiyest

Mü'minanrā z'enbiyā āzādiyest

(33) *(4569) Meşnevī*

Ey gürüh-ı mü'minān şādī kunīd

Hemçü serv ü süsen āzādī kunīd

Çünkü āzādlığa nübüvvet hādīdür mü'minler enbiyā-yı ızāmda [H470a] āzādlik
vardur her nebī (34) kendüye tābi' olan mü'mini āzād idicidür pes ey mü'minler
gürühı siz şādīlık eyleñ ki tābi' olduğıñuz peygamber sizi kıyūd ü selāsıl (35) āzād
idicidür serv ü süsen gibi āzādlik eylesüz

(4570) Meşnevī

Līk mīgüyīd her dem şükr-i āb

Bīzebān çün gülsitān-ı hoşhızāb

(4571) Meşnevī

Bīzebān (36) güyend serv ü sebzezār

Şükr-i āb u şükr-i 'adl-i nevbahār

Līkin her dem ābuñ şükrünü söyleñüz bīzebān gülistān-ı hoşhızāb gibi ya'nī (37)
Hāzret-i Nebī ve aña vāriş olan her velī āb-ı hayāt-ı ma'nevīdür ki mü'minler neşv ü
nemā virici ve hayāt-ı tayyibe irgüricidür pes hoş boyalı (38) olan gülistān ve
sünbül ü zeymerān ve lāle ve reyḥān āb-ı revānuñ bīzebān niçe şükrünü eylerlerse
mü'minlere lāzım olan hem ol āb-ı hayāt-ı (39) ma'nevī olan nebīnüñ ve aña vāriş
olan velīnüñ şükr ü senāsını eylemek lāzımdur gör ki serv ü sebzezār ābuñ şükrini
ve nevbahāruñ (40) 'adāleti şükrini bīzebān söylerler ve lisān-ı ḥalle ābuñ leṭāfetine
ve kendülere virdüğü ṭarāvete şehādet eylerler

(4572) *Meşnevî*

Ḥullehā pūşīde vü dāmen-(41) keşān

Mest ü rakḳāş u ḥoş u ‘anberfeşān

(4573) *Meşnevî*

Cüzv cüzv ābisten ezşāh-ı bahār

Cismşān çün dürc-i pür dürr-i şimār

Bunlar [P615b] (1) ḥulleler giymişler dāmen çekerek mest ü ḥoş ve rakḳāş ve dāmen çekicilerdür cüzv cüzv şāh-ı bahārdan yüklü anlaruñ cismi şimār dürrinden pür olmuş dürc (2) gibidür ya‘nī bu zemīn üzre olan nebāt u eşcār ābuñ luṭfindan ve nevbahāruñ ‘adlinden her biri berk-i sebzden ḥulle giymiş ve dāmen çekici olmuş (3) ve mest ü serḥoş olub ve bād-ı hevā ile rakşlar ḳılub cevānibe güzel rāyiḥalar ve ‘anberler saçıcı olmuş her bir şāḥuñ cüzvinüñ cüzvi şāh-ı (4) bahārdan yüklü olmuş anlaruñ her birinüñ vücūdları dürr-i şimārla ṭolmuş bir ḥoḳḳa gibi olmuşdur

(4574) *Meşnevî*

Meryemān bişūy ābist ezMesīḥ

Ḥāmuşān (5) bilāf u güftārī faşīḥ

(4575) *Meşnevî*

Māh-ı mā bīnuṭḳ ḥoş bertāftest

Her zebān nuṭḳ ezfer-i mā yāftest

Ol eşcār filmesel Mesīḥe ḥāmīle olmuş bişūy (6) Meryemlerdür ḥamūşlardur lāfsuz ve güftār-ı faşīḥsüz ya‘nī ol şecerlerüñ her birisi yüklü olan ersiz Meryem gibidür ki anuñ mü’essiri niçe ma‘nevī (7) ise bunlar daḥı mü’essiri öyle ma‘nevīdür ve Ḥazret-i Meryeme niçe lāfsuz ve güftārsuz ḥāmūş olub kendü şemere-yi fevādı ḥaḳīḳat-i ḥālī (8) ne güne beyān eylediyse bu eşcāruñ her biri daḥı lāfsuz ve güftārsuz ḥāmūşlardur velīkin bunlaruñ hem her birinüñ şemeresi kendülerüñ ḥālinden lisān-ı (9) ḥālile nāzır olanlara ḥaber virici ve sır söyleyicidür böyle diyü ki bizüm

māhimuz nuṭksuz hoş çoğmuşdur ve bizüm üzerimize pertev şalmışdur her zebān (10) nuṭkı bizüm fer ü revnaqımızdan bulmuşdur ya‘nī her bir şecer lisān-ı hālle böyle dirler ki māh u āftāb nuṭksuz bizüm üzerimize ṭulū‘ kılmış ve zīyagüster (11) olmuşdur her zebān gibi olan berk ü şemer lisān-ı hālle nāṭık olmağı bizüm fer ü revnaqımızdan bulmuşdur dir bu da cāyızdır ki *her zebān*dan murād (12) bahār zamānında nuṭk eyleyen her ṭopraq zebānı ola ve bu vech üzre ma‘nā [H470b] zemistān u ḥarīf eyyāmında bīnuṭk olan her ṭopraquñ zebānı nuṭkı ve (13) ve şadāyı bizüm fer ü ravnaqımızdan bulmuşdur dimek olur

(4576) Meşnevī

Nūṭk-ı ‘İsā ezfer-i Meryem buved

Nūṭk-ı Ādem pertev-i ān dem buved

‘İsānuñ nuṭkı Meryemüñ (14) ferrinden olur Ādemün nuṭkı ol demüñ pertevinden olur ya‘nī ‘İsā Ḥazretlerinüñ *inni ‘abdullāhi ātāniye’l-kitābe*¹⁶⁰⁸ diyü tekellüm kılması Ḥazret-i Meryemüñ (15) fer ü revnaqından oldı ve dağı Ādem Ḥazretlerinüñ esmā-yı ilāhiden ve müsemmeāt-ı eşyādan ḥaber virmesi ol nefḥa-yı ilāhī ve nefs-i Raḥmāniyyenüñ (16) pertevinden zuhūra geldi

(4577) Meşnevī

Tā ziyādet gerded ezşükr ey şikāt

Pes nebāt-ı dīgerest ender nebāt

Tā ziyāde olur şükrden ey şikāt (17) pes nebāt içre nebāt-ı dīger vardur ya‘nī bahār mevsiminde eşcār-ı lisān-ı hālle ehl-i enzāra bu güftarı tālī olurlar ve tekrār kıllurlar (18) ki ey bize nāzır olan şikāt siz dağı bizüm gibi ifşā-yı ni‘ām-ı ilāhī ve taḥdīs-i elṭāf-ı Rabbānī itmekle şükr eyleñ tā kim fer ü revnaqımız şükrden (19) ziyāde ol pes zemīn-i vücūduñızda nebāt-ı ḥasene içre nebāt olur ve laṭīf ü hoş sebzeler bitüb

¹⁶⁰⁸ “Ben Allahın kuluyum. O bana Kitab’ı verdi.” (Meryem 19/30)

zuhûra gelür *ve minşükri'n-* (20) *ni'me ifşâ'uhâ*⁶⁰⁹ hadîsinüñ mücebince her şecerüñ kendü vücūdında olan hâşiyyeti ve ni'meti ve le'tâfeti izhâr u ifşâ eylemesi lisân-ı hâlle (21) şikâta söylemeleri olur ki ey şikât ve ey mü'minîn ve mü'minât size daħı lâzımdur ki *ve emmâ bini'meti Rabbike feħaddis*⁶¹⁰ âyet-i kerîmesinüñ (22) mücibi üzre Rabbüñizüñ ni'metlerini hem lisân-ı kâlle ve hem lisân-ı hâlle taħdîs idüb nâsa gösteresüz nitekim Hâzret-i Nebî 'aleyhissalâtı (23) vesselâm buyurdılar *innallâhe yuħibbu enyerâ esere ni'metihi 'alâ'abdihi fime'kelihî ve meşrebihi*⁶¹¹ revâhu İbn Ebi'd-Dünyâ 'an 'Alî

(4578) *Meşnevî*

'Aks-i ân (24) *İncâst zelle men kana'*

Ender'in tavrest 'azze men tama'

Anuñ 'aksi burada *zelle men kana*dur bu tavr içredür *'azze men tama*⁶¹² ya'nî ol şükr-i ni'am-ı (25) İlâhî kılmanuñ ve şâkir olmanuñ 'aksi bu mertebede *zelle men kana*⁶¹³ mefhûmıdır ki her kim şâkirüñ ziyâdelüğine tamâ' olmasa ve meyl kılmasa belki (26) bir miqdâr şükre kâni' olsa zelîl ü hakîr olur ammâ bu tavrda *'azze men tama'* mefhûmı maķbûl u müstecebdür zîrâ her kim şükr-i Hudânuñ ziyâdelüğine (27) tami' olsa ve gitdükçe şükri ziyâde kılsa *le'in şekertum leezidennikum*⁶¹⁴ âyet-i kerîmesinüñ hasebince Hâķ Te'âlâ anuñ ni'metini ve revnaķını (28) ziyâde eyler pes ol kimse şükre ħarîş ü tami' olduğundan 'azîz ü şerîf olur

(4579) *Meşnevî*

Derçuvâl-i nefsi ħod çendîn merev

⁶⁰⁹ "Nimetlerin (izhâr edilib) söylenmesi, nimetlerin şükründendir." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 465. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁶¹⁰ "Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla an." (Duhâ 93/11)

⁶¹¹ "Şüphesiz ki Allah, verdiği nimetin eserini kulunun yemesinde ve içmesinde görmeyi sever." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 466. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁶¹² "Tama' eden zelîl ve hakîr oldu." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 13, s. 211.

⁶¹³ "Kânât eden azîz ve şerîf oldu." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 13, s. 211.

⁶¹⁴ "Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam." (İbrâhim 14/7)

Ezharîdârân-ı (29) *h̄od gāfil meşev*

Kendi nefsiñ çuvālına ol kadar gitme kendü harîdârlaruñdan gāfil olma ya‘nî seniñ nefsiñ filmesel kâdîniñ habs (30) olduğı şandūk gibi veyāhūd bir çuvāl gibidür imdi kendü nefsiñ çuvālına ol kadar gitme ve rûhuñı ve ‘aqlu[ñı +H] şandūk-ı beden içre katı çok (31) habs itmek kendüni ol beden şandūkından ve gam u guşsa çuvālından şatub alub āzād kılan velîlerden ve nebîlerden gāfil olma (32) belki anlaruñ şükriñe ve şenāsına meşgûl ol

Bāz āmeden zen-i Cūhā mahkeme-yi kâdî besāl-i düvem berümîd-i vazîfe-yi pārsāl ve (33) şināhten-i kâdî ūrā ezāvāzeş¹⁶¹⁵

(4580) Meşnevî

Ba‘de sālî bāz Cūhā ezmiñen

Rū bezen kerd ü begüft ey çüst zen

(4581) Meşnevî

Ān vazîfe-y pārrā tecdîd kun

Pîş-i (34) *kâdî ezgele-y men gū sūhan*

Bir yıldan şoñra girü Cūhā miñnetlerden ötüri [H471a] yüzüni ‘avrete itdi ve didi ey mekrde ve fitnelerde cüst (35) ü çapük olan zen ol bıldırki vazîfeyi tecdîd eyle kâdî öñinde benüm şikāyetümden söz söyle ve benden aña varub şikāyet eyle

(4582) Meşnevî

Zen (36) *ber-i kâdî berāmed bāzenān*

Mer zenîrā kerd ān zen tercemān

(4583) Meşnevî

Tā beneşnāsed zigüften kâdiyeş

Yād nāyed ezbelā-yı māziyeş

(4584) Meşnevî

¹⁶¹⁵ “Geçen seneki vazîfe ümidi üzerine ikinci sene de Cūhâ’nın karsının kadının mahkemesine tekrar gelmesi ve kadının onu tanınması.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, s. 212.

Hest fitne (37) *ğamze-yi ğammāz-ı zen*

Lîk şād tu mîşevēd z'āvāz-ı zen

(4585) *Meşnevî*

Çün nemitānest āvāzī ferāşt

Ğamze-yi tenhā-yı zen sūdī nedāşt

Zen-i (38) Cūhā niçe zenlerle bile kâdīnūñ atına geldi bir ğayrı hātūnı ol zen kendüsine tercümān itdi tā kim kâdī anı sözinden añlamaya (39) ve kelāmından bilmeye anuñ māzī olan belāsı yādına gelmeye ve ol güzeşte olan miħneti tezekkür kılmaya zenūñ ğamze-yi ğammāzesi fitnedür ki kirişme (40) ve ğamze ile niçe kimseleri meftūn eyler velīkin ol fitne zenūñ āvāzından yüz at olur āvāz olmasa ve tekellüm kılmasa mücerred kirişme (41) ve ğamzesi çok kārger olmaz çünkim ol vehmden ötürü ol zen bir āvāz yüceltmege ve tekellüm itmge kâdir olmadı zenūñ tenhā-yı ğamze- [P616a] (1) si bir sūd utmadı ve te'sīr itmedi

(4586) *Meşnevî*

Güft kâdī rev tu ħaşmetrā biyār

Tā dihem kār-ı turā bāū qarār

(4587) *Meşnevî*

Cūha āmed kâdiyeş neşnāht zūd

K'ü bevaqt-i(2) laqye dersandūk būd

(4588) *Meşnevî*

Z'ü şenīde būd āvāz ezbirūn

Derşirī vü bey' ü dernaqş u füzūn

adī ol zene aytdı yürü var ħaşmuñı (3) buraya getür tā kim anuñla senūñ kārūña karar virem ve senūñle anuñ kārını buraya bir ħoş görem didi pes zen varub Cūhāyı (4) getürdi Cūhā kâdīnūñ öñine geldi kâdī anı fevrī bilemedi ve tīziyye anuñ kim idüğünü fehm kılamadı zīrā ol kâdī ol Cūhā- (5) ya bir kerre mülākāt olmağ vaktinde

şandük içre idi ammā ol Cūhādan āvāzı taşradan işitmiş idi şirīde ve bey^cde ve (6) naqşda ve füzūnda ya^{nī} egerçi ol kādī ol Cūhāyı görmüş idi velīkin bey^c ü şirīde ve ziyāde ve nokşānda olan āvāzını (7) taşradan şandük içinde işitmiş ve anuñ āvāzı ne gūne idüğini fehm ü zabt itmemiş idi

(4589) *Meşnevī*

[*Güft +H*] *naḩka-y zen çirā nedhī tamām*

(8) *Güft ezcān şer^crā hestem gūlām*

(4590) *Meşnevī*

Līk eger mīrem nedāred men kefen

Müflis-i īn lu^cbem ü şeş penczen

(4591) *Meşnevī*

Z^{īn} sūḩan kādī meger beşnāḩteş

(9) *Yād āverd ān deḩal v^cān bāḩteş*

(4592) *Meşnevī*

Güft ān şeş penc bāmen bāḩtī

Pār ender şeş derem endāḩtī

(4593) *Meşnevī*

Nevbet-i men reft imsāl ān kumār

(10) *Bādiger kes bāz dest ezmen bidār*

ḩādī Cūhāya ḩitāb idüb didi ‘avretüñüñ nafaḩasını niçün tamām virmezsin Cūhā aytdı ben şer^c-i (11) şerīfe cān u dilden gūlāmum velīkin eger ben ölsem kefen tutmazam ve kefen almaḩa kādīr deḩilüm anuñçün ki bu lu^cbuñ müflisiyüm ve şeş penc uruciyum (12) elüme gireni bu oyunda uttururum ḩarac idiciyüm bu sözden kādī meger anı añladı ve āvāzından ve kināyesinden anuñ kim idüğini bildi ol (13) deḩalı ve ol oynaduḩı oyunu ḩāḩıra getürdi ve tezekkür kıldı pes aña didi ey ḩīlebāz ve deḩalsāz ol penc ü şeşi ki benümle oynaduñ (14) bildir beni şeş der içre atduñ şeş

der [H471b] nerd didükleri oyunda meres olmağdur nitekim tavlā oynayanlaruñ katında şeş hāne olsa aña bu (15) diyārlarda hāne dirler vefāt olmadan kināyet iderler ve ba‘zı diyārlarda şeş der ta‘bīr iderler ki şeş der tamām olduğdan soñra lā‘ib olan kimse (16) meres olur pes kādī aña bersebīl-i kinaye didi ey hīlebāz ve ey lu‘bsāz geçen sene ol beşi ve şeşi benümle oynaduñ ve beni māt olmağa (17) itdüñ ve tamām meres itdüñ imdi bu sene benüm nevbetüm gitdi ol kumārı ğayrı kimse ile oyna elüñi benden girü tüt ve yüri aḥvāle vāqıf (18) u ‘ārif olandan ferāğat u ictināb it didi

(4594) Meşnevī

Ezşeş ü ezpenc ‘ārif geşt ferd

Muḥteriz geşttest z’īn şeş penc-i nerd

(19) *(4595) Meşnevī*

Rest ü ezpenc ḥiss ü şeş cihet

Ezverā-yı ān heme kerd āgehet

‘Ārif-i ḥakīkathāl olan şeş ü penc kaydından ferdā oldı (20) bu nerdüñ şeş ü pencinden muḥteriz olmışdur ya‘nī ‘ārif Cūḥā gibi olan şeytānuñ ve mekkāre olan zen-i dünyānuñ oynaduğı (21) nerdüñ şeş ü pencinden ihtirāz idici olmışdur belki bu şeş cihātuñ ve beş ḥavāsuñ mekrinden ve tezvīrinden hem ferdā olub necāt (22) bulmışdur ol ‘ārif penc ḥissüñ kaydından ve şeş cihātuñ mekrinden kurtuldu ol dükelinüñ verāsından seni āgāh itdi (23) ve bu ḥavās-ı ḥamsenüñ ve şeş cihātuñ verāsında olan ‘āleme vāşıl olub andan saña ḥaber viridi ve ‘ilm ü esrār irgürdi

(24) *(4596) Meşnevī*

Şud işārāteş işārāt-ı ezel

Cāveze’l-evhāme turrān v’e‘tezel

Ol ‘ārifüñ işāreti işārāt-ı ezel oldı ol ‘ārif (25) evhāmı cemī‘an geçdi ve mu‘tezil oldı *turrān* cemī‘an ma‘nāsınadur ya‘nī ‘ārifüñ cemī‘i işāretleri işārāt-ı ezeliyye ve

ḥaḳıḳıyyedür ol ‘ārif (26) bilkülliyye evhām u ḥayālāt ṭabaḳasından ilerü geḫmiş ve ol ṭabaḳayı terk itmişdür

(4697) Meşnevî

Z’în çeh-i şeş gūşe ger nebved birün

Çün berāred (27) Yūsufîrā ezderün

Bu şeş gūşe olan çāh-ı ‘ālemden ‘ārif eger birün olmasa bir Yūsufî derün-ı çāhdan niçe yukāru getirür ya‘nî (28) bu ‘ālem-i ṭabī‘at meselā şeş gūşelü bir ḳapu gibidür ve ‘ārif bu çāh-ı ṭabī‘atdan ḫalāş olmuş ve bunuñ verāsında olan arz-ı ḥaḳīḳatde (29) iḳāmet ḳılmış bir ‘azīzdür ger bu şeş cihāt olan ‘ālem-i ṭabī‘atden ‘ārif ḫāric olmayadı ve necāt bulmayadı Yūsuf gibi bir maḥbūb cānı (30) çāh-ı ṭabī‘atuñ içinden niçe yukāru getirür ve ne vechle ‘ālem-i bālāya ve mertebe-yi a‘lāya yetirür idi kendüsi mertebe-yi a‘lāda olmasa ḳa‘r-ı çāhdan bir kimseyi (31) çıkarub mertebe-yi a‘lāya vāşıl itmege ḳādir olmazdı

(4698) Meşnevî

Vāridi bālā-yı çarḫ-ı bīsütun

Cism-i ū çün delv derçeh çāre kun

(4699) Meşnevî

Yūsufān (32) çengāl derdelveş zede

Reste ezçāh u şeh-i Mısrî şude

Bīsütün olan çarḫuñ bālāsı üzre ‘ārif bir vāriddür anuñ cismi (33) ḳapu içre delv gibi çāra kundur [H472a] Yūsufîlar anuñ delvine çengāl urmuş çāhdan ḳurtulmuş ve şāh-ı Mısrî olmuşdur bu beytler süre-yi (34) Yūsufda olan *ve cā’et seyyāretun fe’erselū vāridehum feadlā delvehu*¹⁶¹⁶ āyet-i kerīmesine işāret olur ve bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri dördüncü defter- (35) de *dildārī kerdin Süleymān* sūrḫında mürür eyledi anda ṭaleb olına ve tavzīḫ-i ma‘nā böyle dimek olur ki ‘ārif billāh olan (36) velī bīsütün

¹⁶¹⁶ “Bir kervan geldi ve sucularını (kuyuya) gönderdiler, o da (gidip) kovasını saldı.” (Yūsuf 12/19)

olan çarhuñ fevkinde bir vāriddür ki anuñ cism-i şerīfi vāridüñ delv gibi bu çāh-ı tabī‘at içre kalan cān Yūsuflarına (37) çāre idicidür bu çāh-ı tabī‘atde kalan cān Yūsufı ol ‘azīzüñ delv gibi olan cism-i şerīfine niçe urmuşlar ve temessük kılmışlar (38) ve anuñ vāsıtasıyla çāh-ı tenden ve habs-i bedenden çıkub kurtılmışlardır ve Mısr haķīkatine mensüb bir melik-i ma‘nevī ve şāh-ı uḥrevī (39) olmuştur

(4600) Meşnevī

Delvhā-yı dīger ezçeh ābcū

Delv-i ū fāriğ ziāb aşhābcū

(4601) Meşnevī

Delvhā ğavvāş-ı āb ezbehr-i kūt

Delv-i ū kūt u ḥayāt-ı (40) cān-ı ḥūt

(4602) Meşnevī

Delvhā vābeste-yi çarḥ-ı bülend

Delv-i ū derişba‘ayn-ı zürmend

Bu ‘ālem çāhı içre ğayrı delvler ya‘nī sāyir ecsād bu (41) çāh-ı ‘ālemden āb isteyici ve kendü ḥazını ve ğidāsını taleb eyleyicidür ammā ol ‘ārifüñ delv-i vücudı ābdan fāriğ aşhābcüdür [P616b] (1) ya‘nī kendü nefsinüñ ḥazından fāriğ olub aşhāb taleb idicidür sāyir delvler bu ‘ālemde olan āb ḥazı u ma‘īşete kuvvet ü ğidādan ötüri ğavvāş (2) dururlar velīkin ol ‘azīzüñ delv-i vücudı ḥūtuñ kuvveti ve ḥayātıdır ya‘nī āb-ı ḥayāt içre ğavvāş olan mähīnüñ vücudına ol ‘ārifüñ delv-i vücudı (3) ḥayāt u ğidā olmuştur sāyir ecsād delvleri bu çarḥ-ı bülende bağlıdır ve bu çarhuñ te‘şīrātına mazhar olub anuñ nuḥūsetine ve sa‘ādetine mübtelā olmuş (4) ve kendünüñ giriftārluğını çarḥ-ı berīnüñ muḳtezayāt u aḥkāmından bilmişdür ammā ol ‘ārifüñ delv-i vücudı zürmend olan işba‘-ı Raḥmāniyyeden (5) beynelişba‘ayn vāķi‘ olmuştur keyfemāyeşā anuñ muḳallibi ve muşarrıfı işba‘-ı İlāhiyyedür her ne

kim anuñ cisminden ve albinden uhūra gelse anı Allāhdan bilür (6) ar-ı bülende
isnād ılmaz ve Allāhdan ayrı bir mualib ü mutaarrıf u ākim bilmez

(4603) Meşnevī

Delv-i eh ü abl-i eh ü ar-ı ī

İn mişāl-i pes rekīkest ey eī

(4604) Meşnevī

Ez-(7) kucā ārem mişālī űikest

Küfv-i ān nī āyed ü ne āmedest

Delv ne abl ne āh ne ey pādşāh bu ziyāde rekīk bir mişāldür ki ‘ārifüñ (8) vücudı
delve beñzemege ve anuñ bu ‘āleme ‘alāası able beñzemege ve anuñ rūı vāride
beñzemege atı çok dürüst mişāl degildür ammā bīűikest olan (9) bir mişālī anden
getirüm beherāl anuñ aında her ne gūne bir mişāl getürsem rekīk ve űikeste
olmadan ālī degildür zīrā ‘ārif-i kāmilüñ küfvi ve misli (10) ne gelmiş ve ne
gelecekdür

(4605) Meşnevī

Şad hezārān merd pinhān deryekī

Şad kemān u tīr derc-i nāvekī

Nie yüz biñ merd kimsede pinhān nie yüz (11) kemān ve tīr bir nāvekde derc
nāvek űol ayın aacına dirler ki andan o düzerler gāhī o ma‘nāsına daı isti‘māl
iderler ya‘nī ‘ārif-i vāşıl (12) ve insān-ı kāmilüñ vücudı bir kevn-i cāmī‘dür ki şad
hezārān merdānda pinhān ve cümle ‘ālem anuñ vücudında mafī ve pinhāndur

Beyt

Leyse minellāhi bimustenkirin

(13) En yecme‘a’l-‘āleme fivāidin¹⁶¹⁷

¹⁶¹⁷ “Allah’ın tüm ālemi bir űeyde toplaması O’na zor gelmez.”

‘Ārif –i vişālūñ vücūdı şol bir nāveke beñzer ki anda niçe yüz yır ü kemān münderic
ola

(4606) *Meşnevī*

Mā rameyte iz rameyte fitneyī

(14) *Şad hezārān hırman ender hāneyī*

Mā rameyte iz rameyte mevhūmı bir fitnedür niçe yüz biñ iklīm bir hānededür ba‘zı
nüshada mışra‘-ı s̄anī *şad hezārān hırman* (15) *ender hufteyī* vāki‘ olmışdur bu
taqdīr üzre ma‘nā niçe yüz biñ hırman bir avuç şey‘dedür dimek olur ya‘nī Hāk
Te‘ālānuñ Resūl-i Ekrem haqqında (16) *mā rameyte* buyurması maḥbūblara bir fitne
ve imtiḥāndur ve illā ol Hāzret filḥaḳīka şüretā bir hāne ve ma‘nāda niçe yüz biñ
iklīm anda mündericdür ve aña (17) vāriş-i kāmīl olan ‘ārif-i vişāl dahı böyledür
şüretā bir avuç şey ve ma‘nāda niçe yüz biñ hırman anda gizlödür *mā* (18) *rameyte iz
rameyte*¹⁶¹⁸ āyeti sūre-yi Enfāldedür tefsīr ü taḥḳīki çok mevzi‘de mürūr eylemişdür
cümleden cild-i evvele *vezīr hikāyesinde* mezkūr olmışdur

(4607) *Meşnevī*

Āftābī der- (19) *yekī zerre nihān*

Nāgehān ān zerre bugşāyed dehān

(4608) *Meşnevī*

Zerre zerre gerded eflāk u zemīn

Piş-i ān hırşīd çün cest ezkemīn

Bir āftāb bir zerre- (20) den nihān nāgehān ol zerre ağız açā murād insān-ı kāmīlūñ
şüretini ve ḥaḳīkatini temsīldür ve *āftāb*dan maḳşūd ḥaḳīkat-i insāniyyedür ki bir
āftāb ‘ālemtāba (21) beñzer ve insānuñ şüreti aña nisbetle bir zerre gibidür belki
cemī‘-i ecsād ve ecsām aña nisbetle zerrler gibidür pes tavzīh-i ma‘nā insān-ı (22)
kāmīlūñ şüreti filmeşel bir zerre gibidür anuñ bir zerre gibi olan vücūdında bir

¹⁶¹⁸ “Attiğın zaman da sen atmadın.” (Enfāl 8/17)

āftāb-ı ma‘nevī nihāndur nāgehān ol zerre gibi olan vücūd-ı kāmīl dehān açsa (23) anuñ derūnında olan āftāb-ı ma‘nevī envārını ‘ālem şaça bu eflāk u zemīn anuñ şa‘şa‘a-yı envārına nisbetle zerre zerre olaydı ol hūrşīd-i (24) ma‘nevīnūñ öñine çünkim kemīnden şıçradı ya‘nī ol hūrşīd-i hāqīkī şol vaqıtde ki kemīnden şıçraya ve āşkārā ola bu eflāk u zemīnūñ aña göre vüs‘ati (25) ve şalābeti qalmaya belki anuñ envārına nisbetle bunlar zerreler gibi hāqīr ü şağīr olalar dimek olur

(4609) Meşnevī

İnçünīn cānī çī derhurd-ı tenest

Hīn beşev (26) *ey ten ez’īn cān her dü dest*

(4610) Meşnevī

Ey ten-i güşte vişāk-ı cān besest

Çend tāned baħr dermeşki nişest

Buncılayın bir cān-ı a‘zam ve rūh-ı ekrem (27) tene ne lāyıkdur ey ten āgāh ol her iki elüni bu cāndan yu ki filhāqīka bu rūh-ı a‘zam bu kevn-i mekāna şıgmaz ve cism ü tene zebūn u muqayyed olmaz (28) ey cāna vişāk olmuş ten bes ü kāfīdür [H473a] niçe bir baħr bir meşkte oturmağa qādir olur ki rūh-ı a‘zamuñ tende oturması bir baħr-i (29) ‘azīmūñ bir meşk-i şağīrde oturması gibi olur çünkim böyledür bir gün ol baħr-i ma‘nā bu meşk-i şūreti terk qılır

(4611) Meşnevī

Ey hezārān (30) *Cebre’īl ender beşer*

Ey Mesīhān-ı nihān dercevf-i ħar

(4612) Meşnevī

Ey hezārān Ka‘be pinhān derkenīs

Ey gālaţendāz-ı ‘ifrīt ü bilīs

Ey (31) merd-i kâmil sen beşer şüretinde hezâr Cebrâyil sen ey har cevfinde Mesîhân-ı nihân sen en kenîs içre pinhân hezârân Ka'be sen ey (32) ğalatendâz 'ifrît ve bilîs olan merd-i kâmil

(4613) Meşnevî

Secdegâh-ı lâmekânî dermekân

Mer bilîsân-râ zitu vîrân dükân

Mekânda secde- (33) gâh-ı lâmekânsın taḥkîkâ senden iblîslerüñ dükânı vîrândur ey harf-i nidâdur bunda münâdâ 'ârif-i kâmindür pes ol 'ârif-i (34) kâmile nidâ idüb buyururlar ey beşer şüretinde hezârân Cebrâyil menzilesinde olan ve ey harlar cemâ'atında gizlü Mesîhler mertebesinde (35) olan merd-i kâmil ey kilîsâ içre pinhânî hezârân Ka'be meşâbesinde olan ve ey 'ifrîtsîret ve iblîşabî'at olan ehl-i şüreti vehm (36) ü ğalaṭa bıraĝın ve şek ü şübhe verṭalarına ilķâ kılın 'ârif-i vâşıl sen bu 'âlem-i kevn ü mekâna mensüb secdegâhsın taḥkîkâ (37) iblîslerüñ ve iblîssîret olan pürtelbîslerüñ dükânı senden vîrân olmışdur anlar senüñ şüret-i (38) beşeriyeni görüb *māhezâ illâ beşerun mişlinâ*¹⁶¹⁹ dimişdür ve iblîs gibi kendüyi senden a'lä şanub serkeş olmuş ve saña itâ'at u inķiyâd eylemeden i'râz kılmışdur

(39) *(4614) Meşnevî*

Ki çirâ men ḥidmet-i îñ tîñ kunem

Şüretîrâ men laķab çün dîñ kunem

(4615) Meşnevî

Nîst şüret çeşmrâ nîkû bemâl

Tâ bebîñî şa'ş'a-y(40) nûr-ı Celâl

Böyle diyü ki ben niçün bu tîñüñ ḥidmetin eylerüm ve şürete ben niçün dîñ laķab eylerüm ey iblîssîret merd-i kâmil şüret (41) degildür gözüni eyü ov tâ kim anda

¹⁶¹⁹ "Sen de, ancak bizim gibi bir beşersin." (Şuarâ 26/154, 186), (Yâsîn 36/15). Bu ayet, Kur'ân'da şu şekilde geçmektedir: "*vemâ ente illâ beşerun mişlinâ*" (Şuarâ 26/154, 186); "*mâ entüm illâ beşerun mişlinâ*" (Yâsîn 36/15).

nūr-ı celālün şa‘şa‘sın göresin ya‘nī ey ‘ārif-i vişāl ve merd-i kāmīl iblīs-zādelerün dükkānı [P617a] (1) göresin vīrān olucı ve anlar saña muṭī‘ ve münkād olmadan ve meyl ü teveccüh kılmadan ve i‘rāz ve istikbār kılcıdır böyle diyü ki ben bu ṭīn meşābesinde olan (2) beşere niçün ḥidmet eylerüm böyle bir şūrete ben niçün dīn düyü laḳab eylerüm ve buña ḥidmet ü ṭā‘at kılmaga ben dīn diyü niçün söylerüm dir pes (3) bu gūne iblīs-sirete ḥiṭāb idüb buyururlar ey iblīs-şūret ve dīvṭabī‘at ol ‘ārif-i vişāl ve merd-i kāmīl hemān maḥzā şūret degildür (4) gözünü bir hoş aç ve aña dīdeyi ḥaḳīkatbīnle nazār eyle tā kim anuñ mir‘āt-ı vücūdında nūr-ı celālün saṭvet ü şa‘şa‘sın göresin ve anı (5) maḥzar-ı zāt ve şifāt-ı ilāhī meşābesinde kılasın ve Ḥazret-i Ḥaḳḳı andan cüdā ve ğayrı görmeyesin ki merd-i kāmilden Ḥazret-i Ḥaḳḳı ğayrı gören ve cüdā bilen (6) iblīs ve daḥı iblīs-siret olan pürteblisdür yoḥsa ḥaḳīkat görücü insān Ḥazret-i Ḥaḳḳı maḥzar-ı ilāhī olan merd-i kāmilden ğayrı (7) görmez ve cüdā eylemez

Bāz āmeden beşerḥ-i kışsa-yı şāhzāde ve mülāzemet-i ü derḥazret-i şāh¹⁶²⁰

[H473b] (4616) *Meşnevī*

Şāhzāde pīş-i şeh ḥayrān-ı ĩn

(8) *Heft gerdūn dīd deryek müşt ṭīn*

(4617) *Meşnevī*

Hīç mümkin nī bübaḥsī leb guşūd

Līk cān bācān demī ḥāmuş nebūd

(4618) *Meşnevī*

Āmede derḥāṭıreş (9) k’in bes ḥafīst

ĩn heme ma‘nist pes şūret ziçīst

Çünkü şāhzāde şāh-ı Çīnün ḥuzūrında vāşıl oldu ol (10) şāhuñ öñinde bu ma‘nānuñ ḥayrānı ve sekrānı olmuş ki bir avuç ṭīnde yedi gerdūnı görmüş *yek müşt ṭīnden*

¹⁶²⁰ “Şehzade kisasının şerhine ve onun padişaha mülāzemetine rücū.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 13, s. 223.

murād ol (11) şāh-ı Çīnūñ cesedi olur ve şāh-ı Çīnden murād şāh-ı ‘ilm-i din olur ki *uḫlubū’l-‘ilme velev bişşīn*¹⁶²¹ ḥadīsi bu nükteyi ve sırrı ifāde (12) kılar ‘ilm-i dīnūñ ve Çīn-i yaqīnūñ şāhı olan ‘ārif-i kāmīl ve şeyḫ-i vāşıl bir nüṣḫa-yı İlāhī ve kevn-i cāmī’dür ki yedi gerdün ve cümle eşyā (13) mākān ve māyekūn her ne kadar var ise anda münzevī olmış ve cümleyi anuñ bāṭını ihāta kılmışdır nitelim Ḥazret-i ‘Alī kerremellāhu vechehu (14) ‘ārif olan insāna ḫiṭāb idüb buyurmuşdur

Beyt

Devā’un minke vü mā teş’uru

Ve dā’un minke vü mā tubşiru

Ve ente’l-kitābü’l-(15) mübīni’l-lezī

Bā ḫarfihī yezehhuru’l-muzmeru

Ve tuz’amu inneke cürmün şağīrun

*Ve fīke anṭavi’l-‘ālemu’l-ekberu*¹⁶²²

Pes ol şāh-ı Çīne mürīd olan şehzāde (16) anuñ kevn-i cāmī’ olduğunu ve heft gerdünü ihāta kıldığını göricek ve bu esrāruñ müşāhedesinde ḫayrān kaldı hīç bir bahse leb (17) açmak anuñ ḫuzūrında mümkün degül ki kāmīl ü mükemmil olan ‘azīzūñ öñinde mürīde leb güşā olmak ve bahş kılmak edeb degıldür lākin cān bir dem cāna (18) ḫāmuş degül idi belki anuñ cānı kendü cānına lisān-ı rūḫāniyye ile yā ilāhī bu ne sırdur ve bu ne ḫikmetdür ki bu kadar ‘ālim-i kübrā bir şüret-i şuğrāda (19) munṭavī ve münderic ola didi anuñ ḫāṭırına gelmiş böyle diyü ki bu ziyāde ḫafī sırdur bu şāh-ı ‘ādil ve insān-ı kāmīl dükeli ma’nādur (20) pes şüret nedendür bu şüretüñ ḫikmeti ‘acebā ne ola dimiş

¹⁶²¹ “İlim Çin’de de olsa arayınız.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 354. [Rivâyetin zayıf olduğu hatta uydurma diyenlerin olduğu belirtilmiştir.]

¹⁶²² “İllet sendendir. Hâlbuki senin vukûfun yoktur. İlacın dahi sendendir. Hâlbuki görmezsin ve sen apaçık kitabsın ki, onun harfleriyle muzmer olan şey zahir olur ve sen kendinin küçük cirm olduğunu zum edersin, halbuki sende âlem-i ekber dürülüp bükülmüştür.” Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, C. 13, s. 223.

(4619) *Meşnevî*

Şüretî ezşüretet bîzâr kun

Hufteyî her hufterâ bîdâr kun

(4620) *Meşnevî*

Ân kelâmet mîrehânet (21) ezkelâm

V'ân sekâmet mîcehâned ezsekâm

(4621) *Meşnevî*

Pes sekâm-ı 'aşk cân-ı şihhatet

Renchâeş hasret-i her râhatet

Bir şüretdür ki şüretten (22) seni bîzâr idicidir ve bir huftedir ki her hufteyi bîdâr idicidir bu beytler câyizdür ol şehzâdenün *pes şüret ziçîst* didüğü (23) hâtıraya Hazret-i Mevlânâ tarafından cevâb ola ve câyizdür ki ol kendü kalbinde *pes şüret ziçîst* didükden sonra anuñ cânı aña lisân-ı kalbiyye (24) ile bu güne cevâb virüb diye bu şüretdür ki seni şüret kaydından bîzâr idicidir ve bu zâhiren 'âlemden göz yummuş bir huftedir ki her huftede (25) ve nâyimi bîdâr idicidir ol kelâm seni cerâhatdan kırtarıcıdır ve ol sekâm seni sekâmdan kırtarıcıdır *ân kelâmet ân kelâm turâ* taqdîrinde olur (26) ve kelâm-ı sâni cerâhat ma'nâsına olur ve *ân sekâmet* ve *ân sekâm turâ* taqdîrinde olsa da câyizdür ve *evvelki* (27) *sekâmdan* murâd sekâmet-i 'aşk-ı ilâhî ve *âhirkî sekâmdan* murâd sekâmet-i nefsanî olur ya'nî ol kâmilün kelâmı seni cerâhat-ı nefsanîyye- (28) den kırtarur ve ol 'âşıkun marâz-ı 'aşkı seni sekâmet-i nefsanîyyeden halâş eyler *pes sekâmet-i 'aşk-ı ilâhî [H474a]* cân-ı şihhatdür ki (29) her şihhatün ve selâmetün rûhı marâz-ı 'aşkdur ol 'aşkun renkleri her râhatun hasreti ve reşkidür her ne kadar zevk ü râhat var (30) ise ve şifâ vü revâ mevcûd ise marâz-ı 'aşka hasret yiyici ve reşk eyleyicidir anuñçün

Beyt

Marâz-ı 'aşkı gör şifâ yerine

Eli gör (31) derdini devā yerine

dimişlerdür ve daḥı

Beyt

El‘aşku cevherün ve sivāyi’l-‘aşkı ‘araz

Vel‘aşku şifā’un ve sivāu’l‘aşkı maraz

Vel‘ālemu (32) kulluhu şudā’un u ğurūr

Vel‘aşku mine’l-‘ālemi sırrun u ğaraz⁶²³

diyü ta‘bir eyleyenler hem ḥüb ta‘bīr eylemişlerdür

(4622) Meşnevī

Ey ten eknūn dest-i ḥod z’īn cān (33) beşū

V’er nemīşüyī cüz īn cānī becū

Ey ten şimdi kendü elüñi cāndan yu ve eger cāndan ol yumaz iseñ bundan ğayrı bir cān ṭaleb (34) eyle ya‘nī sen ki ten ü cāndan bīzārken olan şeyḥ-i kāmile vāşıl olasın ey beden elüñi rūḥ-ı ḥayvāniyyeden yu ve andan ferāġat eyle (35) ki ol kāmilüñ rūḥāniyyeti anu ifnā idicidür ve eger andan el yumaz ve ferāġat eylemez iseñ yüri bir āḥer cān ṭaleb eyle ki ol ‘āriyyeti (36) olan cānuñ saña andan şoñra nef‘ ü fāyidesi olmaz

(4623) Meşnevī

Hāşıl ān şeh nīk ūrā mīnevāḥt

Ū ezān ḥurşīd çün meh mīġudāḥt

(37) Hāşıl-ı kelām ol şāḥ anı eyü oḥşadı ol şehzāde ol ḥurşīd-i ma‘nevīden māḥ gibi eridi ya‘nī muḥaşşal-ı merām ol şāḥ-ı vilāyet (38) ol şehzāde-yi nīk baḥtı eyü oḥşayub terbiye itdi ve ol şehzādenüñ ol ḥurşīd-i nūrānīden gitdükçe māḥ gibi mecāzī olan (39) vücūdı eridi ve eksüldi ve enāniyyeti ve rūḥ-ı ḥayvāniyyesi rüzberüz zāyid ü fānī oldı

⁶²³ “Aşk bir cevherdir ve dünya aşkıysa arazdır. Aşk bir şifadır ve dünya aşkıysa hastalık. Ondan gayri bütün alemler baş ağrısı ve gururdur. Aşktan maksat ise âlemin sırrıdır.”

(4624) Meşnevî

Ân güdâz-ı ‘âşıkân bâşed nümû

Hemçü meh (40) ender güdâzeş tâzerû

‘Âşıklarun ol güdâzı nümû olur mâh gibi güzâyışde tâzerû olur ya‘nî bir hürşid-i ma‘nevîniñ muķābele- (41) sinde ‘âşıklarun ol erimesi ve enānıyetleri ve cismlerinün kuvvetleri erimesi ve fānî olması ma‘nāda ziyādelüğe bā‘is olur şol mâh gibi [P617b] (1) gibi ki erimeklükde ve naḥîf ü lâğar olmaķlukda tâzerû olur ve şoñra anuñ noķşanı bedr-i kāmîl olmağa sebep olur

(4625) Meşnevî

Cümle rencürân devâ dârend ümîd

Nāled in (2) rencür kem efzün kunîd

Cümle rencürler devâ ümîdin tutarlar bu rencür nāle eyler eksüklüğü ziyāde eyleñ diyü *kem* bunda kemlük ve eksiklük ma‘nāsınadur ya‘nî cemî‘ (3) beden rencürleri ḥastelük vāşıtasıyla bedenlerine noķşan u kemlük gelse anlar devâ vü şifā ümîdin tutarlar ammā bu rencür-ı ‘aşķ olan ve marāz-ı ‘aşķa giriftār (4) gelen anlarun ḥilāfî benüm eksilmemi ve fānî olmamı ziyāde eyleñ diyü nāle eyler belki

Uķtulünî yā şikāt

inne fımevtî ḥayāt¹⁶²⁴

diyü söyler

(4626) Meşnevî

Hoşter ez’in sem (5) nedîdem şerbetî

Z’in marāz hoşter nebāşed şıḥḥatî

(4627) Meşnevî

Z’in güneḥ bihter nebāşed tã‘atî

Sālehā nisbet bed’in dem sã‘atî

¹⁶²⁴ “Ey dinde muhkem olan kimseler, beni öldürünüz; hayatım öldürülmemdedir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 2, s. 546.

Bu semden hoşter bir şerbet görmedüm (6) ya'nî zehr-i 'aşk ve sem-i maḥabbetden hūbter u lezīzter şerbet tatmadum bu marazdan hoşter bir şöhet olmaz ki cümle şöhetlerüñ māyesi ve rūhī maraz-ı 'aşkdur (7) bu günāhdan hoşter bir tāt olmaz egerçi 'ind-i 'avāmü'n-nās 'aşk u maḥabbet bir nev' ḥatā ve günāhdur [H474b] 'aql-ı ma'āşī izāle kılduğı ve 'ārı ve nāmūsı ve rūh-ı (8) ḥayvāniyye ve kuvvet-i cismāniyyeyi müfnī olduğı mülābesiyle velīkin 'indel'āşıkīn bundan bihter bir tāt olmaz niçe yıllar bu deme nisbet bir sātudur ya'nî (9) 'aşk u maḥabbet demine nisbet niçe eyyām u sāl ve bir sāt gibidür ki 'āşık ol eyyām u sālūñ ğamını ve elemi ve sāyir āfātını bilmez ve fark eylemez belki (10) niçe eyyām u şühūr gelüb gitse aña bir sa'āt gibi gelür

(4628) Meşnevī

Müddetī bud pīş-i īn şeh z'īn nesak

Dil kebāb u cān nihāde bertabağ

(4629) Meşnevī

Güft şeh (11) ezherkesī yek ser berīd

Men zīşeh her laḥza ḳurbānem cedīd

(4630) Meşnevī

Men faḳīrem ezzer ezser muḥteşem

Şad hezārān ser ḥalef dāred serem

Bir müddet bu üslūbdan (12) bu şāh-ı vilāyetüñ öñinde şehzāde göñli kebāb ve cānı ḫabağ üzre ḳomış sākin oldı ya'nî bir zamān bu va'z üzre göñli āteş-i 'aşkıyla kebāb (13) olmuş ve cānı ḫabağ üzre ḳomış kıldı bir gün aña didi şāh-ı vilāyet her kimseden bir baş kesi ammā ben şāhuñ 'aşkından (14) her laḥza yeñi ḳurbānum ğayrılar bir kerre başı kesilüb cānın virür ammā ben her laḥza senüñ yoluñda cān virmege ve ḳurbān olmağa 'āşıkterüm didi

(15) *Beyt*

Ve lem tu'sifî bilkatli nefsi bellehâ

*Bih tu'sifî (38) in enti't-lefti muhceti*¹⁶²⁵

mefhûmunı edâ eyledi pādşāhum hen ben sîm ü zerden faķîrüm lâkin (16) serden muhteşem benüm başım yüz biñ serleri ħalef ü 'ivaz tutar ve niçe yüz biñ başlara bedel olur pes benüm seniñ yoluñ- (17) da bu serden ġayrı bir sermāyem olmicak isterüm ki anı seniñ yolında bezl ü fedâ eyleyem ki

Beyt

Ve mâ liye sivâ rûġî ve bâzilu rûġihi

(18) *Fî ħubbi men yehvāhu leyse bimusriff*¹⁶²⁶

dimişlerdür

(4631) Meşnevî

Bādü pā der'aşķ netvān taġten

Bāyekî ser 'aşķ netvān bāġten

(4632) Meşnevî

Herkesîrâ ħod dü pāy u (19) yek serest

Bāhezārān pā vü ser ten nādîrest

İki ayakla 'aşķ yolında çapmak mümkün olmaz ve mücerred iki ayakla rāh-ı 'aşķa giden kimseye 'āşık (20) dinmez bir başla 'aşķ oynamāġa kimse kâdir olmaz ve 'aşķ yolında bir kerre başını virüb maġtûl olan kimseye 'āşık dinmez her bir kimseniñ (21) ħod iki ayaġı ve bir başı vardır kaçan bir kimse iki ayak ve bir başla rāh-ı 'aşķa gitse ve kendüsini ol yolda bir kerre fedâ itse aña 'āşık (22) dinilmez 'āşık oldur ki hezārān pāyı ve seri ola hezārān pāyla ve ser ile olan ten ġatı nādîrdür ki ol ten

¹⁶²⁵ "Ey lütuflar ve ihsanlar menbai, eġer sen beni öldürerek ruhumu ifnâ ve telef edersen, bana zulüm ve adaletsizlik etmiş olmazsın; aksine nefsimi öldürerek ihtiyacımı giderip arzusunu yerine getirerek onu diriltirsin." Ankaravî, *Kasîde-i Tâiyye Şerhi*, s. 130

¹⁶²⁶ "Ruhumdan ve ruhumu baġışlayanımdan başka kimsem yok. Baġışlayanın sevgisi ile israf edeni ile deġil."

‘aşıkdur ki ma‘şūkuñ yolına (23) hezārān pā ve ser ile gider ve her dem ol pā ve seri anuñ yolında fedā ider ma‘ahazā yine bu kadar rūhı ve seri fedā eyledüm dimez

Beyt

Her kirā tiġ-i maḥabbet (24) serberīd

Derfezā-yı evc-i evednā resīd¹⁶²⁷

(4633) Meşnevī

Z’īn sebeb hengāmhā şud kül heder

Hest īn hengāme her dem germter

Bu sebebden küll hengameler heder (25) oldu ammā bu hengāme her dem germter oldu ya‘nī küll hengāmeler ne kadar var ise bu bī‘aşk olduğu sebebden bātıl oldu ve bī‘tibār kaldı ammā bu (26) hengāme-yi ‘aşk her dem germter oldu ve hemīşe kerr ü fer buldı

[H475a] (4634) Meşnevī

Ma‘den-i germīst ender lāmekān

Heft dūzaḥ ezşerāreş yek duḥān

Germlük (27) ma‘deni lāmekāndadur yedi dūzaḥ anuñ şerārından bir duḥāndur ya‘nī ma‘den-i germiyyet olan ‘aşk ve şevk lāmekāndadur ki yedi cehennem ol ma‘den-i germiyyet (28) olan āteş-i ‘aşkuñ şerāresinden bir duḥāndur kıyās eyle ki ol ma‘den-i germiyyet olan āteş-i ‘aşk ne mertebede olur

Derbeyān-ı ān ki (29) dūzaḥ güyed ki kañtāre-yi şırāt berser-i üst ey mü’min ezşırāt zūdter bugzār ve biştāb tā ‘azamet-i nūr-ı tū āteş-i merā nekşud cuz yā mü’minu (30)

feinne nūreke aţfa’e nārī

Bu sürh-ı şerīf ve bu beyān-ı laţīf anuñ beyānındadur ki dūzaḥ söyler ki şırāt köprüsi anuñ üzerinde- (31) dür şol dem ki şırāt köprüsi üzre mü’minler qadem qoyalar ol dūzaḥ böyle diyü tekellüm eyler ki ey mü’min şırātından tizrek geç ve sür‘at (32) eyle

¹⁶²⁷ “Aşk kılıcı, kimin başını gövdesinden koparırsa o baş, “evedna” semasının arşına ulaşır.”

tā kim senüñ nūruññ ‘azameti ve saṭveti benüm āteşümi söyündürmeye kemā kâle şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *teḳūlu’n-nāru’l-mu’minu yevme’l-ḳiyāmeti cuz yā mu’minu feḳad* (33) *aṭfa’e nūreke lehebi*¹⁶²⁸ revāhu’ṭ-Ṭaberānī ve Ebū Nu‘aym filḤilye ‘an Ya‘lā bin Münebbih

(4635) *Meşnevî*

Z’āteş-i ‘āşık ez’īn rū ey şafî

Mişved dūzaḥ za‘īf (34) *ü munṭafî*

(4636) *Meşnevî*

Gūyedeş bugzar sebük ey muḥteşem

V’er ne z’āteşhā-yı tu mürd āteşem

Mü’min olan ‘āşıkuñ āteşinden bu yüzden ey şafî dūzaḥ (35) za‘īf ü munṭafî olur anuñ āteşi kavî olduğı cihetden ve dūzaḥuñ āteşine za‘f u inṭifā ḥāşıl olur dūzaḥ mü’mine lābe vü tazarru‘ (36) eyleyüb dir ey muḥteşem olan mü’min benden tizrek geç yohsa senüñ envāriñdan benüm āteşüm ölür ve söyünür

(4637) *Meşnevî*

Küfr ki kibrit-i dūzaḥ üst u (37) *bes*

Bīn ki çün peḥsāned ürā īn nefes

(4638) *Meşnevî*

Zūd kibritet bed’īn sevdā sipār

Tā ne dūzaḥ bertu tā zed ne şerār

Küfr ki dūzaḥuñ (38) kibriti oldur ancak gör ki bu nefes anı niçe buñaldur ve duncuḳdurur *peḥsānīden* duncuḳmağa ve buñalmağa dirler fevrī kibritüni bu sevdāya işmarla tā kim (39) ne dūzaḥ ve ne şerār senüñ üzerüñe çapa ya‘nī dūzaḥuñ kibriti ve ṭutruğı ancak küfrdür gör ki ol küfri bu nefes-i muvaḥḥidīn ve mü’minīn (40) niçe buñalur ve za‘f eyler ki kelime-yi tevḥīdi söylemekle ve mü’eyyid-i īmān

¹⁶²⁸ “Kıyamet gününde ateş mümine der ki: Çabuk geç ey mü’min. Senin nûrun benim ateşimi söndürdü.” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 441. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

olan kelāmı tekellüm eylemekle kibrit-i cehennem olan küfr söyünür ve müntefī olur
(41) pes ‘alefevr küfrüñ kibritini bu sevdā-yı ‘aşka ışmarla ve nūr-ı dīn ü ĩmāna
ķarīn eyle tā kim ne cehennem senüñ üzerüñe ĥavāle ola [P618a] (1) ve ne anuñ
şerārları saña hücum kıla ki nūr-ı dīn ü ĩmān lābüdd cehennemi ve dağı
cehennemüñ şerārlarını söyündiricidür

(4639) Meşnevī

Güyedeş cennet güzer kun hemçü bād

Verne (2) gereded her çi men dārem kesād

(4640) Meşnevī

Ki tu şāhibķharmanī men ĥüşeçīn

Men bütīem tu vilāyethā-yı Çīn

(4641) Meşnevī

Hest lerzān z’ü ceĥīm ü hem cinān

Ne mer ĩnrā (3) ne mer ānrā z’ü emān

Cennet hem ol mü’mine dir benden bār gibi güzer eyle yoĥsa her ne ki ben ni‘amdan
ve ezvāk u lezzetden tutar isem senüñ nūruñ ķatında (4) kesād olur [H475b] zīrā sen
şāhibķharmansın ve ben ĥüşeçīnüm ben bir bütüm seb Çīn vilāyetlerisin *büt*den
murād bunda maĥbūbdur ki Çīn vilāyetlerinüñ (5) maĥbubları beĥāyet ĥasnā ve
ecmel olduğından ve anuñ ‘aşıkıları aña ziyāda teveccüĥ ü ĥidmet kılduğından anı
büte teşbīh iderler ya‘nī kaçan ‘ārif-i vāşıl (6) ve mü’min-i kāmil cennete dāĥil
olduğda ve anuñ Aĥsen-i Takvīm üzre olan vechi cennete pertev ü ziyā olduğda
anuñ şa‘şa‘a-yı cemāli ve nūr-ı ĥışāli cennetüñ (7) revnaķ u leĥāfeti üzre ĥālib ola
pes cennet aña lābe kıla böyle diyü ki ben ey mü’min-i kāmil benden bād gibi kendü
maķāmuñ cānibine güzer eyle ve illā her ne ni‘met ki ben tutar (8) isem senüñ
nūruñ ķatında kesād olur ve ‘avām-ı mü‘minīn senüñ cemālün seyrine ve ĥüsnüñ
temāşāsına meşĥul olub benden rūgerdān olur ve benüm (9) ĥüsnüm ve zīnetüm

bīrağbet alur zīrā ısn ü leāfet ırmeniniñ sen şāhibisin ve ben seniñ uaınıñum ve zīb ü zīneti ben senden bulurum (10) filmeşel ben bir büt-i mevzūn ve mabūb-ı melāhat-ı meşhūnum ve sen īn vilāyetleri gibisin ki benüm ısn ü cemālūme maar u madensin zīnet ü cemālī ve ısn ü kemālī ben (11) senden bulurum dir filakīa cennetüñ zīnet ü revnaı insānla olur bāhuşuş ki insān-ı kāmīl ola cennet zīneti ve leāfetini anuñ ısn (12) ü cemālinden bulur elāşıl ol insān-ı kāmilden ve mü'min-i vişālden hem cehennem ve hem cinān lerzān olur ne buña ve ne aña andan emān olur (13) cennet ü cehennem andan āyif olub ikisi bile aña tazarru ve lābe ılır

(4642) Meşnevī

Reft 'ömreş ārerā furşat neyāft

Şabr bes sūzān bud u cān (14) bernetāft

(4643) Meşnevī

Müddetī dendān kenān īn mīkeşīd

Nāresīde 'ömr-i ü āır resīd

(4644) Meşnevī

Şūret-i ma'şū şud z'ü dernühüft

Reft ü şud bāma'na-yı ma'şū (15) cüft

Ol şehzādenüñ 'ömri gitdi vişāl āresine furşat bulmadı ve ma'şūasına bu şūretle vāşıl u mülākī olmadı şabr ise ziyāde (16) yaıcı ve arāb u fenā idici idi cān aña tāat getürmedi ve şabra taammül ılmadı bir müddet diş şıkarā gücüle bu bār-ı miħneti çekdi (17) ma'şūa irişemiş iken anuñ 'ömri āire irişdi ma'şūuñ şūretini andan gizlüde oldu ve maħfī aldı ol gitdi ma'şūuñ (18) ma'nāsıyla cüft oldu ve bundan maşūd şol 'āşık-ı şādıklar olur ki bir mürşid-i kāmīl ve 'ārif-i vişālūñ uzūr-ı şerīfide (19) ma'şū-ı akīī vişāline irmeden ötüri 'aşla yanub yaılıb idmet eyler iken 'ömr vefā itmeyüb ve ma'şū-ı akīate bu nişāne-yi (20) 'unşuriyyede

vāşıl olamayub ve beķābillāh mertebesin bulamayub ‘aşk u fenā mertebesine dünyādan āhirete gećenler ve mevt ü fenā şarābını ķablel- (21) kemāl ićenler olur ve ma‘şūk-ı haķīķati bu şüret ‘āleminden güzer ķılıb ‘ālem-i ma‘nāya vāşıl olduķda müşāhede ķılanlar ve anuñ zātına (22) ve şifātına vāşıl olan ehl-i fenā olur

[H476a] (4645) *Meşnevī*

Guft lubseş ger zişar ü Şüşterest

İ‘tināk-ı bīhicābeş hoşterest

(4646) *Meşnevī*

Men şudem (23) ‘uryān ziten ü ezhayāl

Mihirāmem dernihāyātu’l-vişāl

Şāhzāde aytdı ma‘şūķanuñ lubsi eger şar’dan ve eger Şüşterdendir aña bīhicāb (24) i‘tināk hoşterdür *Şüşter* ‘Acem diyārında bir şehrūñ nāmıdır anuñ kumaşı ķatı hūb olur gāhī anuñ kumaşına daķı maķallūñ ismi hālā iṭlāk (25) idüb Şüşter dirler ya‘nī eger anuñ libāsı müydan ve peşmden olsun ve eger ħarīr u ibrişimden olsun yine bīhicāb aña i‘tināk (26) u ittişāl hoşterdür ki ħīn-i vişālde eger keşif ve eger laṭif her ne şey ki perde vü hicāb ola kemāl-i vişāle ve lezzet-i ittişāle ol nev‘an (27) māni‘ olur pes ‘āşık ol hicābuñ daķı ref‘ olmasını

Mışra‘

Men neħusbem bāşanem bāpīrehen¹⁶²⁹

diyüb murād eyler ve daķı

Beyt

Ħulle-yi cennet olursa (28) çekeyim çāk ideyim

Dem-i vuşlatda baña ħāyil olan pīrehenüm

diyü söyler ve bunda şar’dan murād hicāb-ı zulmānī ve *Şüşterden* murād hicāb-ı nurānī (29) olur ve ma‘şūk-ı haķīķinūñ ‘āşıkı böyle dir ki eger ħazret-i ma‘şūķanuñ

¹⁶²⁹ “Ben sevgili ile o elbisesini çıkartmadan yatmam.”

hicābı nūrānī olsun ve eger zulmānī olsun bu hicāblardan (30) ‘ārī ve mücerred aña i’tināk u ittışāl hoşterdür *hicāb-ı zulmānī*den murād bunda ten ve *hicāb-ı nūrānī*den murād hayāl olur çünkim ten hicābdan (31) çıkub ‘uryān ola ma‘şūk hem hayāl hicābını çāk idüb ‘uryān olur pes ben tenden ‘uryān oldum ol ma‘şūka hayālden vişāl (32) mertebelerinüñ nihāyetlerinde hırāmān olurum merātib-i vişāl bir niçe nev‘ üzredür ve anuñ her birinüñ bir nihāyeti vardur meşelā ‘aķilla vişāl (33) mertebesinüñ nihāyeti vardur ve daħı ‘ilmelyaķın ve haķķelyaķın ile vāşıl olmanuñ hem nihāyetleri vardır ve rūhla vāşıl (34) olmanuñ hem nihāyeti vardur bu cümle envā‘-ı vişālün kemāl-i nihāyetleri bedenden ‘uryān olduķdan soñra haşıl olur

(4647) Meşnevī

İn (35) mebāhiş tā bed’incā güftenīst

Her çi āyed z’īn sipes binhüftenīst

(4648) Meşnevī

Ver begūyī v’er bekūşī şad hezār

Hest peygār u negerded (36) āşkār

Bu mebhaşler bu maħalle dek güftenīdür ya‘nī söylenmesi lāzım ve ta‘bīr olunması cāyızdır her ne ki bu mebhaşlerden soñra ħalbe ve derūna (37) tūlū‘ ve zuhūr ħılır anuñ gizlenmesi lāzım ve setr olması vācibdür ve eger farzī ol sırr ve ma‘nāyı lisāna getirüb söyleyesin (38) ve eger anı ifşā vü izhār eylemege şad hezār kūşiş ü sa‘y eyleyesin peygār u cidāl olur āşkārā olmaz zīrā nūkte-yi vaħdeti ve sırr-ı rübūbiyyeti (39) bir kimse tamām bildükden soñra bu sırra vāķıf olmayan kimselere anı söylese ve anı izhār u ifşā için şad hezār sa‘y u kūşiş eylese (40) mücerred nizā‘ u cidāl olur ve yine ol sırr-ı rübūbiyyet āşkārā olmayub mestür ħalur ve lihazā *ifşā’u sirru’r-rübūbiyyeti kufrun ‘alime men ‘alime ve cehile (41) men cehi*⁶³⁰ dimişlerdür

(4649) Meşnevī

⁶³⁰ “Rübūbiyyet sırlarının ifşası bilerek ve bilmeyerek küfrün türleridir.”

Tā bederyā seyr-i esb ü zīn buved

[H476b] *Ba'd ezīnet merkeb-i çübīn buved*

(4650) *Meşnevī*

Merkeb-i çübīn bühuşkī ebterest

Hāş-ı ān [P618b] (1) deryā beyānrā rehberest

Deryāya dek esb ve zīnūn seyri olur meşelā bir esbe eyer urub üzerine binersin ve deryā kenārına dek anuñla seyr kıılır- (2) sını bundan şoñra saña bir merkeb-i çübīn lāzım olur ol çūbdan olan merkebe süvār olub deryāya sefer kıılırsın ve deryāda merkeb-i zī- (3) rūh ebter olduğı gibi huşlukda dağı merkeb-i çübīn ebterdür hāşşaten ol merkeb-i çübīn deryālara rehberdür kıuruda olanlara degül pes (4) bu nuţ u tekellüm esb ü ester gibidür bunuñ hükmı ancak bu huşksitān olan ‘ālem-i şūretdedür çünkim esb-i nuţka süvār olub (5) anuñla deryā-yı vahdet ve baħr-i haķīkat kenārına gelesin andan şoñra anuñ hükmı gider pes hamūşluğa süvār olmak ve sefīne-yi sükūta duğul kıılmağ lāzım olur

(6) (4651) *Meşnevī*

Īn hamūşī merkeb-i çübīn buved

Baħryānrā hāmuşī telkīn buved

(4652) *Meşnevī*

Her hamūşī ki melūlet mīkuned

Na'rahā-yı 'aşk-ı ān sū mīzened

(4653) *Meşnevī*

Tu hemīgūyī 'aceb hāmuş çerāst

(7) *Ū hemīgūyed 'aceb guşeş kucāst*

(4654) *Meşnevī*

Men zina'ra ker şudem ū bīħaber

Tīz gūşān z'īn semer hestend ker

Bu h m şluk filmesel merkeb-i  b n (8) olur ba r  olanlara h m şluk telk n olur ve anlara binu k ve b zeb n esr r-ı dery y  ta l m k lur pes ba r  olanlar h m şluk ni e sır u r z (9) fehm k lur amm  ey ehl-i Şuret her bir h m ş ki seni mel l eyler ve sen anı Ő mit   s kit¹⁶³¹ getir b anu  Şamt u s k t  sa na mel let (10) vir r  aŐk na raları ol c nibde urur ve  aŐk u ma abbet Ő t   Őad y  b zeb n h m şluk mertebesine k lur vel kin sen bir ehl-i (11) ma n nu  h m ş oldu unu g r b  aceb bu ni  n h m ş durur dirsin ol ehl-i ma n  lis n-ı h lle dir  aceb bu kimsen n (12) k la ı  anded r ben nu k-ı b t n  ve lis n-ı  alb  ile na ra urmadan ker oldum o ise b h berd r z hirde t z g ş olanlar bu semerden (13) aşamm oldılar z r  her ne  adar bu z hir k la ı t z olsa ve a f  olan Őavt  istim c k lsa ma n da olan na raları ve  alb- (14) de olan kel mları işitmege  adir olamaz

(4655) MeŐnev 

 n yek  der   b na ra m zened

Şad hez r n ba s   telk n m kuned

(4656) MeŐnev 

 n nişeste (15) pehl -y    b h ber

 ufte  od  nest   ker z n Ő r u Şer

Meşela ol bir kimse uy u i re v k ada na ra urur ni e y z bi  ba s   telk n eyler bu (16) ol n yim n pehl sında oturmuş kimse ol n yim n na ra v  telk ninden b h ber  ufte  od aş ol b d r olandur ve Ő r u Şerden aşamm (17) olandur ya n  ol   bda na ra uran ve telk n  ılan kimse kend n n na rasını iŐid r ve telk n eyled gi kel m  bil r amm  anun yanında b d r (18) oturan kimse anu  na rasını işitmez ve anu  Ő r u Şerrini fehm itmez pes  ufte ol b d r olan kimse ve ol  uftenu n Ő r u Şerrinden (19) aşamm da ı ol olur pes sen hem ey z hir g Ői t z olan ehl-i Şuret [H477a]  aŐ klarau  Ő reten h m ş olub b t nen na ralar ve Őad lar (20) urub der n-ı

¹⁶³¹ Ő mit   s kit: s kit   s mit H

Īn mişāl āmed rekik ü bīvürüd

Lik dermahsūs ez'īn bihter nebūd

Bu mesel anuñ hakkında rekik ve bīvürüd (31) geldi likin mahsūsda bundan bihter olmadı ya'ni biz ki 'arif-i kāmili māhiye ve hazret-i uluhiyyeti deryāya ve hāmuşlugu merkeb-i çübīne teşbih eyledük (32) bu mişāl aña nisbetle vürüdsüz geldi ve rekik oldu velikin mahsūsātda bu mişālden bihter ve hūbter bir mişāl olmadı anuñçün hakkında tāliblere tefhīm için (33) bu güne mişāl irād olındı ve beyān kılındı

Müteveffā şuden-i birāder-i büzürgin ezşehzādegān ve āmeden-i birāder-i miyānīn becenāze-yi birāder ki ān kūçekin şāhib- (34) **firāş büz ezrencūrī ve nevāhten-i pādşāh miyānīnrā tā ü nīzem hem leng-i ihsān şud mänd piş-i pādşāh şad hezār ganāyim-i ğaybī vü 'aynī** (35) **bed'ü resīd ezdevlet-i nazar-ı ān şāh ma'atakrir-i ba'za**

Bu sürh-ı şerīfe ve bu beyān-ı laṭīfe şehzādelerden ol büyük şehzādenüñ ölmesi ve müteveffā (36) olması ve ol ortanca birāderinüñ kendü birāderinüñ cenāzesine gelmesinüñ beyānındadır ki kūçekin olan şehzāde rencürlükdan şāhib- (37) firāş idi ol ecluden birāderinüñ cenāzesine gelüb hāzır olamadı ve pādşāh-ı vilāyet-i Çin ortanca şehzādeyi oşşamasınuñ (38) kışşasıdur tā ol vaşat olan şehzāde hem ol [H477b] şāh-ı Çinün leng-i ihsānı oldu ve anuñ luṭf u kereminüñ esiri olub pādşāhuñ (39) öñinde kaldı şad hezār ganāyīm-i ğaybī ve 'aynī ol pādşāhuñ nazarından ve devletinden ol şehzādeye irişdi ya'ni ol şehzāde ma'nevī (40) ve rühānī ve şuverī ve cismānī [çok +H]ganāimetre ve bişümār ni'metlere ve devletlere vāşıl oldu

(4661) Meşnevī

Kūçekin rencūr būd u ān vaşat

Becenāze-y ān büzürg(41) āmed faḫaḫ

(4662) Meşnevī

Şāh dīdeş ğüft kāşid īn kiyest

Ki ezān bahrest v'īn hem māhiyest

(4663) Meşnevî

Pes mu'arrif güft pūr-ı ān peder

Īn birāder [P619a] (1) z'ān birāder ħurdter

Kūçekīn ŧehzāde ħaste vü rencūr idi ve ol vasaṭ ŧehzāde ol büyük ŧehzādenüñ cenāzesine geldi ancak pādşāh anı gördi (2) ve anuñ ħālını ve zātını bilür iken 'ankaşd mu'arrife su'al idüb bu kimdür didi ki bu hem ol baħrden midür ve bu hem mähī midür ya'ni bu daħı ol büyük (3) ŧehzādenüñ vāşıl olduğı deryādan midür ve bu daħı ol baħr-i 'aşk u maħabbet mähīsi midür diyü su'al eyledi pes mu'arrif pādşāh-ı Çīne aytdı (4) pādşāhum bu hem ol pederüñ oğlıdur ammā bu birāder öbür birāderinden ħurdter ve kūçekterdür

(4664) Meşnevî

Şeh nevāzīdeş ki hestī yadgār

Kerd ūrā hem bedān pürsiş (5) şikār

(4665) Meşnevî

Eznevāz-ı şāh ān zār-ı ħanīz

Derten-i ħod ħayr-ı cān cānī bedīz

(4666) Meşnevî

Derdil-i ħod yāft 'ālī ħulğule

Ki neyābed şūfī ān derşad çile

Pādşāh-ı Çīn ol (6) miyānī olan ŧehzādeyi oħşadı ve daħı vāfir ri'āyet itdi böyle diyü ki sen bize yādğārsın anı daħı hem ol pürsiş ile şikār itdi (7) şāhuñ nevāziş ve ri'āyetinden ol āteş-i hicrānla büryān olmuş zār u dilfigār kendü teninde cānından ħayrı bir ħayrı cān gördi ki meşāyiħ (8) bu cāna rūħ-ı ħudsī ve ħayāt-ı ṭayyibe dirler ki sālīk bu cānı bir pādşāha 'ālem-i ma'nānuñ ħuzūrına geldükden şoñra ve anuñ nazar-ı şerīfini aldukdan şoñra (9) ħāşıl eyler pes ol ŧehzāde kendü göñlünde bir 'ālī ħulğule gördi ki şūfī anı şad çilede bulmaz ya'ni ol ŧehzāde çünkin ol şāh-ı Çīnün

nazar-ı şerîfine (10) maḥall ve maḥzar oldu anuñ yümn-i nazarı berekâtıyla kendü derûnında şol ḥâlât-ı ‘acîbeyi ve ezvâk-ı bātıneyi müşâhede kıldı ki şüfî anı yüz erba‘inde bulamaz (11) zîrâ merdân-ı Hudâ ile bir dem şöḥbet kılmak ve anlaruñ bir nazar-ı iksîr te’sîrini almak kendü başka başına yüz erba‘in çekmeden ve yüz yıl tuḳâda olmadan bihterdür dimişler (12) nitekim **Şeyḫ ‘Atṭar Ḥazretleri** buyururlar

Beyt

Yek demî şöḥbet bamerdân-ı Hudâ

Bihter ezşad sâl buden dertuḳâ¹⁶³²

(4667) Meşnevî

‘Arşa vü dîvâr u kūh u seng tâft

Pîş-i (13) ü çün nâr-ı ḥandân mişikâft

(4668) Meşnevî

Zerre zerre pîş-i ü hemçün kıbâb

Dembedem mîkerd şad gûn fetḫ-i bâb

(4669) Meşnevî

Bâb geh revzen şudî vü gâhî şu‘â‘

(14) Ḥâk geh gendüm şudî vü gâh şa‘

‘Arşa ve dîvâr ve kūh ve seng yıldıradı anuñ öñinde enâr-ı ḥandân gibi miñşakḳ oldu nâr enârdur ki elif andan (15) gâhî veznden ötüri ḥazf olinub nâr dinür ya‘nî ol şehzâde [H478a] ol pādşāhuñ nazarı berekâtıyla şol mertebeye irdi ki anuñ öñinde ‘arsa ve dîvâr (16) ve cibâl ve aḥcâr tâbân oldu ve bâğ içre şakḳ olub ḥandân olan enâr gibi her şey’ün bātını zahire geldi ve ḥaḳîḳati aña ‘ayân oldu bu ‘âlemde (17) olan her şey’i zerrebezerre anuñ öñinde ḳubbeler gibi idi demdedem şâh aña şad gûne fetḫ-i bâb eyledi bâb gâh revzen olur ve gâhî şu‘â olurdu (18) ḥâk gâhî gendüm olurdu ve gâhî şa‘ olurdu ya‘nî ‘âlem-i ma‘nâdan aña fetḫ-i [bâb -H] olan bâbun her

¹⁶³² “Hak erenlerle bir dem olan sohbet yüz sene takva ile ömür geçirmekten daha iyidir.” [Samihâ Ayverdi Mülakatlar isimli eserinde bu sözün Mevlânâ’ya ait olduğunu söyler.]

birisi gāhī revzen meşābesinde olub (19) ol revzeneden ḥakāyık-ı eşyāyı görür ve ‘ālem-i gaybīnün esrārına nazar ırgürür idi gāhī ol bāb-ı ma‘nevīden aña şu‘ā-yı ilāhī ve pertev-i Rabbānī olur- (20) dı ve her şey’ün mir’āt-ı vücūdında Ḥak Te‘ālānuñ tecelliyātını ve envārını müşāhede kııurdı bu ‘ālem-i ḥāk anuñ nazarında gāhī buğday ve fevākih (21) ve semār olurdu ve gāhī bu cümleye keyl ü zarf olurdu ya‘nī gāhī bu zemīn anuñ gözine ‘ayn-ı gıdā ve ta‘ām u ni‘met görünürdi ve gāhī buğdaya (22) ve ni‘me ol taraf ve maḥall görünür idi ḥaḳıḳate nāzır olan göze hem böyle görünür

(4670) Meşnevī

Dernazarhā çarḥ bes köhne’v kadīd

Piş-i çeşmeş her demī ḥalk-ı (23) cedīd

Nazarlarda çok köhne ve kadīd olan çeraḥ anuñ gözi öñinde her bir dem ḥalk-ı cedīdedür ya‘nī bu nāsun nazarlarında çok eski ve dīrīne (24) ve kadīd olan dāyimetü’ş-şuver ve s̄ābittu’l-ecrām görünen felekler her anda ve her demde yeñi yeñi ḥalk olmada ve köhnesi gidüb anuñ meşeli hemāndem yerine gelmede- (25) dūr zīrā ‘ārifün ve ḥaḳıḳat gören kāmīlūñ çeşm-i şühūdında bu eşyā her tarafa el‘aynda ḥala’da ve lebsde ve yeñi yeñi ḥalk olmadadır bu eşyānuñ (26) böyle müsemmerü’ş-şekl görünmesi teceddüd-i emsāle ve ta‘aḳḳub-ı eşkāl kabīlindendür nihāyeti bu ḥalk-ı ‘ālem *bel hum filebsin min ḥalkın cedīd*⁶³³ āyet-i kerīmesinūñ mefhūmı (27) üzre bu ḥalk-ı cedīdden şübhede dururlar ve bu teceddüd-i emsāle ḥalk-ı cedīde münāsib olan şerḥ ü taḥḳīḳ aşl **Naḳş-ı Füşūşa** olan şerḥimizde (28) Faşş-ı Süleymānda mezkūr olmuşdur ve daḥı cild-i evvelūñ evāyiline qarīb *hem derbeyān-ı mekr-i ḥargūş* sürḥında *pes turā her laḥza merg ü ric’atist Muştafā* (29) *fermūd dünyā s̄ā’atist* beytinūñ şerḥinde mürür eyledi anda taleb olına

¹⁶³³ “Hayır, onlar, yeni bir yaratma hususunda şüphe içindedirler.” (Kaf 50/15)

(4671) *Meşnevî*

Rûh-ı zibā çünki vārest ezcesed

EzHudā bîşek çünîn çeşmeş resed

(30) (4672) *Meşnevî*

Şad hezārān ğayb pîşeş şud pedīd

Ānça çeşm-i maḥremān bīned bedīd

(4673) *Meşnevî*

Ānça ū ender kütüb berḥ ĩānde būd

Çeşmrā dersūret-i ān berguşūd

Rûh-ı zibā (31) çünkim cesedden kurtıla ve ḥabs cisminden āzād ola Hudā-yı Te‘ālādan aña şeksüz bunuñ gibi bir ḥaḳīkat çeşm irişür ḥattā anuñ gözi her (32) şey’üñ ḥaḳīkatini görici olur pes ol şehzādenüñ çeşm-i şühüdı öñinde şad hezārān emvār-ı ğaybiyye bedīd oldı ve zuhūra geldi ol nesneyi (33) ki esrār-ı maḥrem olanlaruñ gözi gördi ol hem anı gördi ve muḳarrebān-ı dergāh-ı İlähī olan ‘azizlerüñ nazarı ‘ālem-i ğaybdan [H478b] her ne mertebeye irdiyse anuñ (34) nazarı hem ol mertebeye irdi ol şehzāde kitāblar içre ol nesneyi ki oğumuş idi çeşm-i şühüdını ol ma‘nānuñ şūreti üzre ve ol (35) oğuduğı ma‘nālaruñ her birinüñ şūretini bir bir müşāhede itdi

(4674) *Meşnevî*

Ezğubār-ı merkeb-i ān şāh-ı ner

Yāft ū kuhl-ı ‘azīzī derbaşar

(4675) *Meşnevî*

Berçünin gülzār dāmen (36) mīkeşīd

Cüzv cüzveş na‘razen hel min mezīd

Ol şehzāde-yi nerüñ merkebinüñ ğubārından ol şehzāde başarda bir kuhl-ı ‘azīz buldı ya‘nī ol şāh-ı (37) fuḥl ve şehzāde-yi ‘uḳūluñ merkeb-i himmetinüñ

ğubārından ve esb-i sa‘adetüñ ʔarīḳ-i ilāhīde olan āşārından ol şehzāde başār-ı başīretinde bir kuhl-ı ‘azīz buldı (38) ki murād andan kuhl-ı hidāyet ve nūr-ı ma‘rifetdür çünkim ol kuhl-ı hidāyetini ve nūr-ı ma‘rifetini ol şāh-ı Çīnün esb-i himmetinüñ āşārında kendü başīretinden buldı (39) ancılayın esrār-ı haḳāyık gülzārı üzre dāmen çekdi ve cerr-i ezyāl idüb anı seyr ü temāşā itdi anuñ cüzvinüñ cüzvi ve her bir ‘üzvi *hel* (40) *min mezīd*¹⁶³⁴ na‘rasını urucı oldı ve bundan ziyāde daḳı var mıdur ben buña ḳāni‘ degilüm diyüci oldı

(4676) Meşnevī

Gülşenī k’ezbaḳl rüyed yek demest

Gülşenī (41) *k’ez‘aḳl rüyed ḥurremest*

(4677) Meşnevī

Gülşenī k’ezgil demed gerded tebāh

Gülşenī k’ezdil demed vāferḫatāh

Bir gülşen ki baḳl u nebātndan beter ol bir dem ve bir an- [P619b] (1) dur ‘ārif aña meyl ü iltiḳā eylemez ammā bir gülşen ki ‘aḳldan biter ol hemīşe tāze vü ḥurremdür ‘ārifün meyl ü nazarı bu gülşenedür bu gülşen ki gil ve balçıḳdan (2) biter ol çok geçüb tebāh ve ḫarāb olur ‘āḳıl aña maḡrūr u firīfte olmaz ammā bir gülşem ki dilden biter aña zihī feraḫt dinür ve ey feraḫt u leṫāfet sen (3) ol dilden biten gülşene ḫāzır ol ki sen anuñ lāyıkısın diyü nidā olunur

(4678) Meşnevī

‘İlmhā-yı bāmeze-y dānistemān

Z’ān gülistān yek dü se güldeste dān

(4) *(4679) Meşnevī*

Z’ān zebūn ĩn dü se güldesteyīm

Ki der-i gülzār berḫod besteyīm

¹⁶³⁴ “Daha var mı?” (Kaf 50/30)

Bizüm bilünmiş ve ma'lûm olunmuş bâmeze 'ilmlerimizi ol zikr eyledigimiz gülistân-ı ma'nevî (5) ve gülzâr-ı esrâr-ı Rabbânîden bir iki güldeste bil ki bu bâmeze olan 'ulûm-ı resmiyye ve ma'ârif-i 'aqliyye 'ârifün nazargâhı olan gülşen-i ma'nevîden bir iki deste (6) gül gibidür andan ötürî biz bir iki deste gül kadar 'ilmlerüñ zebûnı ve mağlûbıyuz ki gülzâr-ı haqîkat kapusı kendü üzerimize bağlamışuz ve gülistânı ma'nevînüñ (7) bābını bu cism ü şürete meşğul olmaqla sedd eylemişizdür

(4680) Meşnevî

Ān çünān miftāhhā her dem benān

Mifuted ey cān dirīgā ezbenān

(4681) Meşnevî

V'er demī hem fāriğ ārendet zinān

(8) Gird-i çāder gerdi vü 'aşk-ı zenān

Ancılayın miftāhlar her dem nān sebebiyle ey cān dirīgā benāndan düşer *benān* barmağa dirler ya'ni biz gülzâr-ı haqāyık ve esrâr-ı (9) ilāhî kapusını üzerimize bağlamışuz ve Haq Te'ālā Hazretleri [H479a] ol bābuñ miftāhlarını bizüm elimüze komışdur ve ol gülzâr-ı ma'nevînüñ mesdūd olan kapısınıñ (10) bizüm elimüzde olan miftāhları himmet ü 'azîmet ve sa'y u cehd ve hüsñ niyyet ve luḡsîret ve hüsñ 'amel ve 'aql-ı selîm ve bunlar emşâli olan haşletdür (11) ammā bu mefātiḥ-i bāb-ı gülzâr-ı ma'nevî olan hāletler ve haşletler her dem bizüm elimüzden ve benānımızdan dirīgā nān u h'āna meşğul olmaḡ vasıtasıyla düşer ve ekl (12) ü şürbe muḡayyed olduğumuz sebebiyle ol miftāhlar bizden gidüb ebvāb-ı ma'ānî bize mesdūd olur ve gülzâr-ı haqāyıkuñ kapusı muḡlaḡ ve muḡayyed ḡalur ve eger seni (13) bir dem farzî nān yemekden fāriğ getürseler çāder eṡrāfına ve zenlerüñ 'aşkı eṡrāfına ṡolanursın *çāder* Türkçe çadır didükleridür ki 'avretler aña bürünürler (14) ya'nî ve eger bir dem seni yemek yemeden ve ekl ü şürbe muḡayyed olmadan fāriğ

getürseler ‘avretlerüñ ‘aşkı ve çarı eṭrāfına ṭolanursın nān u ḥ̄ān ol gülzār-ı (15)
ḥaḳāyıkun müṣāhedesinden saña niçe māni‘ olursa ve anuñ miftāḥlarını senüñ
elüñden niçe düşürüb zāyil ḳılursa zenler daḥı ziyāde māni‘ (16) olur ve anuñ
miftāḥlarını bunlar daḥı artık zāyi‘ ḳılır

(4682) Meṣnevī

Bāz istiskāt çün şud mevczen

Mülk-i şehri bāyedet pür nān u zen

Girü senüñ istiskāñ (17) baḥri çünkim mevczen ola saña nāndan ve zenāndan pür bir
şehr mülki gerekdür ya‘nī çünkim senüñ nāna ve zenāna olan ziyāde teşneligüñ ve
istiskā ve iştihāñ (18) deryāsı mevc urucu ola ve telāṭum kıla ol zamānda saña nānlar
ve zenlerle ṭolu bir şehr mülki gerekdür ki tā senün teşneligüñ def‘ eyleye ve saña
bir miḳdār (19) ḳanā‘at gele

(4683) Meṣnevī

Mār būdī ejdehā geṣti meger

Yek seret būd in zamānī heft ser

(4684) Meṣnevī

Ejdehā-yı heft ser dūzaḥ buved

Ḥırş-ı tu dānest ü dūzaḥ (20) faḥ buved

(4685) Meṣnevī

Dāmrā bidrān besūzān dānerā

Bāz kun derhā-yı nev in ḥānerā

Evvel mār idüñ şoñra meger ejderhā olduñ evvel bir başuñ var (21) idi bu zamān
yedi başuñ var ya‘nī kīr ve gulūya mübtelā olan kimse muḳaddemā sen mār gibi
yekser ve za‘īf idüñ gitdükçe meger sen yedi başlu (22) bir ejderhā olduñ ki nefsi
emmārenüñ yedi şıfat-ı mezmūmesi ejderhānuñ yedi başı gibidür senüñ nefsüñ
evvel bir başlu mār gibi za‘īf iken (23) gitdükçe ḥırş u şehvetle ḳuvvet bulub ejderhā

gibi yedi başlu oldu yedi başlu ejderhâ ise dūzah olur ki dūzahun yedi apusu (24) ve yedi abakası vardur nitekim cild-i sâbi‘ün evvelinde anuñ her bir apusu ve abakası zıkr olmuşdur nefsi-i emmâre dağı yedi şıfat-ı mezmûme ile (25) yedi başlı bir ejderhâ gibi ve dağı yedi apulu bir dūzah gibidür senüñ ırřuñ filmeşel dâne ve dūzah fađ olur sen ırşa ve şehvete mâyil (26) olursın ol vâsişayla dâm-ı dūzaha giriftâr gelürsün lâzım olan budur dâmı yırt ve pâre pâre it [H479b] [ve dâne pâre pâre it -H] ve dâneyi yak bu (27) hâneye yeñi apular güşâde eyle ya‘nî senüñ nefsüñ dâm-ı dūzahdur ve ırřuñ aña dânedür ve cesedün anlara mağall olmuş bir anedür lâzım olan budur ki dūzah gibi (28) olan nefsi-i emmâre dâmını yırtub pâre it ve dâne-yi ırşı dağı âteř-i ‘aşk-ı îlâhî ile iħrâk it ařlâ hâne-yi cismüñde bunlardan eřer (29) almasun andan řoñra bu hâne-yi cisme nürânî ve ruğânî yeñi apular aç tâ ol apulardan senüñ vücüduñ hânesine nürânî ve rüğânî ğıdâlar gele ve seni (30) ğınâ-yı albe vâşıl ıla attâ ğaniyyü’l-alb olasın ve devlet ü sa‘âdet-i ebediyye mertebesini bulasın

(4686) Meşnevî

Çün tu ‘âşık nîştî ey ner gedâ

Hemçü kühî biğaber dârî şadâ

(31) *(4687) Meşnevî*

Kührâ ğüftâr key bâşed ziğod

‘Aks-i ğayrest ân şadâ z’în mu‘temed

Ey erkek gedâ çünkim sen ‘âşık degülsin bir küh gibi biğaber şadâ utarsın *ner gedâ* egerçi erkek (32) gedâ dimekdür ammâ avî gedâ dimek ma‘nâsı murâd olur ya‘nî ey avî gedâ çünkim sen ‘âşık-ı îlâhi degülsin her ne kim azret-i ađdan ‘ilm ü aber utar iseñ (33) bir şît ü şadâdan biğaber olan küh gibi şadâ utarsın ki kühuñ vücüdında şît ü şadâ eylemege egerçi bir âbiliyyet vardur velîkin ol eyledüği (34) şît ü şadânun ağıkatinden ol küh ğâfildür zîrâ kühuñ ğüftâr u şadâsı açan

kendüden olur anuñ şīt ü şadāsı kendüden olmaz (35) belki ğayrun ‘aksidür ol şadā-yı mu‘temed ya‘nī kūhuñ kendü zātından bir şadāsı ve güftārı yoğdur belki andan zuhūra gelen ol şadā-yı mu‘temed ve güftār-ı (36) bāreşed ğayrun ‘aksidür anuñçün ol aqvālūñ haĳīkatini ve sırrını bilmez belki kezalik her muĳallid kūh gibidür ol muĳallidūñ derūnından her ne gūne güftār u (37) şadā zuhūra gelürse ol muĳallid daĳı ol güftārın esrārını bilmez zīrā anda olan ‘ilm ve güftār ğayrı kimsenūñ ‘ilmi ve güftārıdır ve ol muĳallid anı (38) ĳalka söylemeden öturi ĳıfz eylemişdür anuñçün anuñ haĳīkatinden ĳaberdār degildür

(4688) Meşnevī

Güft tu z’ān sān ki ‘aks-i dīgerīst

Cümle āhvālet (39) *becüz hem ‘aks nīst*

(4689) Meşnevī

ĳışm u zevĳet her dü ‘aks-i dīgerān

Şādī-yi ĳavvāde vü ĳışm-ı ‘avān

(4690) Meşnevī

Ān ‘avānrā ān za‘if āĳir ĳi kerd

Ki dihed (40) *ūrā bekīne zecr ü derd*

Ey muĳallid senūñ güft ü gūyuñ ol üslūbdan ki ĳavl-i dīger ‘aks-i dīgerdür nazār olınsa senūñ cümle aĳvālūñ (41) hem ğayrı kimsenūñ ‘aksinden ğayrı degildür meşelā ĳışmuñ ve zevĳūñ ya‘nī şehvetūñ ve ĳazabun her ikisi ğayrlaruñ ‘aksidür ĳavvādenūñ [P620a] (1) şādīlūgi ve ‘avānuñ ĳışmı gibi *ĳavvāde* ĳāyidūñ cem‘idür *ĳāyid* yedici ma‘nāsınadır bunda şol ‘asker yeden kimse olur ki bir ‘askere ĳulavuz olub anı bir (2) cānibe alub gider ve ola baña bu ĳadar ‘asker tābi‘ oldı diyü ve ben bu ĳadar kimselere ser‘asker olurum diyü şād olur ve anuñ şādīlūgi ‘askerdür ki (3) ‘askerūñ bir miĳdār aña tābi‘ olmasından ĳāşıl olur ‘asker kendü bildükleri yola gelüb aña ihtiyāc ĳalmaduĳdan soñra ol ĳāyidūñ şādīlūgi zāyil (4) olur [H480a]

ḳavvāde ḳavddan ṣ̄īḡa-yı mübālaḡa olmak hem cāyızdır *ḳavd* sükün-ı vāvla at sürüsine dirler *ḳavvāde* at sürici rā‘iye dirler meşelā bir çobana bir niçe (5) kimse vāfir esbler virse ol çoban ol esblerüñ cem‘ olmasından şād olsa anuñ şādīlüḡi ‘aks ü ‘āriyeti olur ol esbleri şāhibleri (6) alduḡda anuñ şādīlüḡi zāyil olur ve bu mışra‘-ı s̄ānīde ḡarf-i teşbīhe muḡadder olur ve taḡdīr-i kelām böyle dimek olur ki ey muḡallid senüñ ḡışmuñ ve zevḡüñ (7) her ikisi ḡayrlaruñ ‘aksidür ve sende ‘āriyetdür ḡāyid-i ‘asker olan ḡulavızuñ ve daḡı ḡayl güden çobanuñ şādīlüḡi gibidür ve ḡışmun ve ‘avānuñ (8) ḡışmı gibidür meşelā bir ‘avānuñ eline bir za‘īf giriftār olur ve ḡākim ol ‘avāna dir ki bu aḡz itdüḡiñ kimseye [lett +H] ur ol ‘avān ḡışma gelüb ol za‘īfi (9) döḡe ol za‘īf ol ‘avāna aḡer ne itdi ki ol ‘avān ol za‘īfe kīnle zecr ü derd virür ‘avānuñ ḡışma gelmesine bā‘is ol za‘īf bir kār itmedi (10) lākin ‘avān aña ḡışmı ḡākimüñ izniyle itmedi pes ‘avānda olan ḡışm ‘āriyetī olur ve ḡākimüñ ḡışmınuñ ‘aksi olur ‘avān ol ḡışmuñ ḡāḡīḡatinden (11) bīḡaber olur kezalik ey muḡallid sen hem kendü vücūduñda olan şādīlüḡüñ ve ḡışmuñ ḡāḡīḡatinden bīḡaber ol şādīlük ve ol ḡışm sana kimden geldi (12) ve bunlaruñ aşlı ve ḡāḡīḡati nedür bilmezsın

(4691) Meşnevī

Tā bekey ‘aks-i ḡayāl-i lāmi‘a

Cehd kun tā gerdi şāhibvāḡı‘a

(4692) Meşnevī

Tā ki ḡüftāret zihāl-i tu buved

Seyr-i tu bāperr ü bāl-i tu buved

(13) Tā kim ḡayāl-i lāmi‘anuñ ‘aksine mesrūr olmak niçeye dek cehd eyle tā şāhibvāḡı‘a olasın ya‘nī şāhibvāḡı‘a olan muḡaḡḡāḡ kāmīl ḡarafından senüñ vücūdıña (14) gelen ḡayāl-i lāmi‘anuñ ‘aksine niçeye dek maḡrūr olursın sen daḡı murādına cehd ü sa‘y eyle tā kim şāhibvāḡı‘a bir muḡaḡḡıḡ olasın tā kim senüñ

sözün (15) senün kendü hālünden ola ve senün seyrün senün kendü perr ü bālünle
ola ol kanadıyla uçan kuş maḳām u menzile vāşıl ola ve taḳlīd ile olan söz (16)
maḳşūda işābet kılamaz ve muḳallid söyledüğü sözün sırrı ve ma‘nāsı nedür bilemez
pes ehl-i himmet olub taḳlīd ṭabaḳasından güzer kılub kendü hālını (17) söylemek ve
kendünün ‘aḳlından ve rūḥından ḥāşıl olan perr ü bälle pervāz eylemek sālīke enfā‘
ve evlādur

(4693) *Meşnevī*

Şayd gired tīr hem bāperr-i ğayr

Lācerem bībehrest (18) *ezlaḥm-ı ṭayr*

(4694) *Meşnevī*

Bāz şayd āred beḥod ezkuhsār

Lācerem şāheş ḥurāned kebk ü sār

Tīr şayd tutar ğayrınıñ perrile lācerem laḥm-ı ṭayrdan bībehredür ya‘nī (19) ok
egerçi kuşları şayd eyler līkin ğayruñ kanadıyla ve kuvvetiyle şayd eyler anuñçün
lācerem ṭayruñ laḥmından bībehredür ki aña şikār eyledüğü kuşuñ laḥmından (20)
ḥişşe ve naşīb yokdur muḳallid hem ğayruñ kanadıyla kuş avlayan tīr gibidür ammā
muḥaḳḳıḳ bāz gibidür bāz kendü kuvvetiyle ve perr ü bälle [H480b] kühsārdan şayd
getirür (21) lācerem şāh aña keklik ve çil kuşu yedirür nitekim **Şeyḥ-i Ekber**
Ḥazretleri Fütūḥatda kendü şeyḫi olan **Ebū Medyen Ḥazretlerinden** bu güne naḳl
idüb buyururlar *ve kâne şeyḫinā yeḳülū fifütūḥu’l-ğayr aṭi‘mūnā laḥmen ṭariyyen*
velā tuṭ‘imūna laḥmen (22) *kādīden ey velā tunḳilū ileynā min fütūḥi ğayrikum illā*
mā yuftaḥu bihi ‘aleykum fiḳulūbikum yerfa‘u biḥezā himmete (23) *aşḫābihi*
liṭalabi’l-aḫzi mināllahi ¹⁶³⁵ ve buraya münāsib olan ba‘zı kelīmāt daḫı

¹⁶³⁵ “Şeyh Ebū Medyen’e ‘falanca falandan, o da falandan aktarmıştır’ denildiğinde şöyle derdi: ‘Kurutulmuş et yemek istemiyoruz. Gidin taze et getirin.’ Böylece arkadaşlarının himmetini yükseltirdi. ‘Bu falancanın sözüdür. Sen ne söylüyorsun? Allah sana ledün ilminin ihsanlarından neyi tahsis etti?’ Yani Rabbinizden aktarınız ve ‘falan, falan’ demeyi bırakınız. Çünkü bu kimseler, onu

Ṭarīkatnāmenüñ toközuncı bābınuñ āhirine qarīb fütūhuñ envā'ını beyān (24)
eylemek şadedine yazılmışdur anda taleb olına

(4695) *Meşnevī*

Mantıķi k'ezvaḥy nebved ezhevāst

Hemçü ḥākī derhevā vü derhebāst

Bir mantıķ ki vaḥy-i İlāhī ve ilhām-ı Rabbānīden (25) olmaya ol hevā-yı
nefsānīdendür hevāda ve hebāda olan bir ḥāk gibidür meşelā ḥāk hevā vasıtasıyla
zuhūra gelse hebā vü ğubār olur şemsüñ ziyāsına (26) ve māhuñ nūrına ol hebā vü
ğubār perde olur keزالik şol ğüftār ki vaḥy-i İlāhī ve ilhām-ı Rabbānī ile olmaya belki
hevā-yı nefsanīden zuhūra gele ol ğüftār hevāda (27) olan ḥāk ve ğubār gibi hebā-yı
mensūr olur

(4696) *Meşnevī*

Ger nümāyed ḥ'ācerā İñ dem ğalaṭ

Z'evvel-i venNecmi berḥ'ān çend ḥaṭ

(4697) *Meşnevī*

Tā ki mā yentıķ Muḥammed 'anhevā

İñ huve illā bivahyin iḥtevā

(28) Eger ḥ'āceye bu dem ğalaṭ görüne ve bu söz mu'teber gelmeye venNecm
süresinüñ evvelinden ey ḥ'āce sen bir kaç ḥaṭ oķı tā şol maḥalle dek ki Ḥaķ Te'ālā
Ḥazret-i (29) Muḥammed ḥaķķında *vemā yentıķu 'anı'l-hevā in huve illā vahyun
yūḥā'*⁶³⁶ didi ya'nī Muḥammed Ḥazretleri hevādan söylemez anuñ nuṭķı degildür illā
şol vaḥydür ki bizüm cānımızdan aña (30) vaḥy olundu pes ma'nā-yı mışra'-ı şānī
oldur ki ol Muḥammedüñ nuṭķı degildür illā ol Muḥammed anı vaḥy ile ḥıfz u iḥtevā
eyledi ve söyledüğini vaḥy ile söyledi (31) *iḥtevā* ictimā' ma'nāsınadır

taze et olarak yemiştir. İلمي veren ise, ölmemiştir ve insana şah damarından daha yakındır." İbn Arabî (2008). *Fütūḥât-ı Mekkiyye*, (çev. Ekrem Demirli), İstanbul: Litera Yay., C. 2, s. 352.

⁶³⁶ "O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir." (Necm 53/3-4)

(4698) *Meşnevî*

Ahmedā çün nîstet ezvahy ye's

Cismiyānrā dih taḥarri vü kıyās

(4699) *Meşnevî*

K'ezzarüret hest murdārî ḥelāl

Ki taḥarri nîst (32) derKa'be-y vişāl

Ey Ahmed çünkim saña vaḥyden ye's ü kunûṭ yoḡdur saña taḥarri vü kıyās lâzım degıldür taḥarri ve kıyāsı cislere vir ki anlar vaḥyden bîbehre- (33) lerdür anlara taḥarri vü kıyās eylemek ḥelâldür zirâ zarüretden bir murdâr helâl oldı ammâ senüñ taḥarri ve kıyāsa zarüretüñ ve ihtiyācuñ yoḡdur ki Ka'be-yi (34) vişâlde taḥarri olmaz pes sen benüm Ka'be-yi vişälümdesin ve senüñ rûḥānî olan vârislerüñ daḡı benüm Ka'be-yi vişälümdedür pes saña ve anlara taḥarri vü kıyās (35) eylemek lâzım olmaz

(4700) *Meşnevî*

Bîtaḥarri v'ictihādât-ı hüdü

Her ki bid'at pîşe gîred ezhevâ

(4701) *Meşnevî*

Hemçü 'Ādeş berbered bād u küşed

Ne Süleymānest tā taḥteş keşed

(4702) *Meşnevî*

'Ādrâ (36) bâdest ḥammāl-ı ḥazül

Hemçü bere berkef-i merd-i ekül

(4703) *Meşnevî*

Hemçü ferzendeş nihâde berkenâr

Mîbered tā bukşedeş kaşşābvâr

Taḥarrīsüz ve hüdānuñ ictihādlarinsuz (37) her şol kimse ki hevādan bid‘atı pīşe tuta cevāb bu beytdür ‘Ad gibi bādını hevāya iledür ve anı öldürür Süleymān [H481a] degildür ki tā anun taḥtını çeke ya‘nī her şol kimse (38) ki ṭarīḳ-i hüdāda ve rāh-ı Muştafāda ictihādātsuz ve taḥarrī ve ihtiyāşsuz hevā-yı nefsenden bid‘atı kendüsine pīşe tuta ol hevā-yı nefsanī ve ‘Ad kavmini (39) bād-ı şarşar hevāya iletüb öldürdügi gibi ol ehl-i bid‘atı öldürür Süleymānsīret degildür ki ol hevā anuñ taḥtını çeke ol kimseler ki vaḳtinüñ Süleymānı (40) ola hevā-yı nefsanīde anlar biiznillāh mutaşarrıf olurlar ve her ne cānibe emr itseler anı ol cānibe taşrīf iderler ve anuñ üzerine Süleymān- (41) vār süvār olub istedükleri maḳāma giderler ammā ehl-i bid‘ata ve taḥarrī ve ictihād kılmayan ehl-i ḍalālete bād-ı hevā-yı nefsanī gālib olub ‘Ad kavmi [P620b] (1) gibi ‘ākıbet anları helāk eyler ne‘am ‘Ad kavmine bād-ı ḥammāldur līkin anlara ol bād-ı şarşar bir ḥammāl-ı ḥazūl ve merkeb-i ḳutūldur ‘Ad kavmi ol bāduñ elinde merd-i (2) ekūluñ elinde olan berre gibidür egerçi ol merd-i ekül ol ḳuzuyu kendü ferzendi gibi kanadına ḳomış ammā iledür tā anı ḳaşşāb gibi depeleye pes nefsüñ hevāsını (3) daḫı buña göre ḳıyās eyle egerçi hevā-yı nefsanī evvel vehlede ehl-i bid‘atı ve aşḫāb-ı ḍalāleti mürtekib olur ve ri‘āyet ḳılur ve anlar daḫı nefslerinüñ (4) hevāsı üzre sāyir ve ṭayir olduklarından ziyāde ḥazz alur ammā ol hevā anları ‘ākıbet ḳatlı ḳılur ve mühlük olur

(4704) Meşnevī

‘Adrā ān bād z’istıkbār būd

(5) Yār-i ḥod pındāştend aḡyār būd

(4705) Meşnevī

Çün begerdānid nāgeh pūstīn

Ḥurḍşān bişkest ān bi’se’l-ḳarīn

(4706) Meşnevī

Bādrā bişken ki bes fitnest bād

(6) *Pīş ezān k'it bişkened ü hemçü 'Ād*

‘Ād kavmine ol bād istikbārlarından oldı kemā ķāle te‘ālā *fe‘emmā ‘Ādun fe‘stekberū flardı biğayri’l-Ĥaķķı ve ķālū men eşeddu* (7) *minnā ķuvveten*¹⁶³⁷ anlar nefslerinüñ hevāsını ve ol bād-ı mühliki kendülere yār şandılar ol ĥod filĥaķıķa ağyār idi çünkim ol bād-ı hevā nāğāh postunı döndürdi (8) ve yārluk şüretin giderüb ķahhārluk şüretini zūhūra getürdi anları ol bi’sel-ķarīn filĥāl ĥurd ve ĥaşĥāş idüb şıdı pes ey (9) ehl-i hevā hevā-yı nefsüñi kesr eyle ol bād-ı hevā-yı nefsāni çok fitnedür ki o seni ‘Ād kavmi gibi şımazdan evvelden ya‘nī sen hevā-yı nefsüñi ol seni ‘Ād (10) kavmi şımazdan evvel şı tā ‘ākıbet seni anlar gibi helāk eylemeye ve anı şımaķ kendü peygamberine tābi‘ olmak ve peygamberüñ ķayımmaķāmı olan bir vāriş-i kāmile (11) ve ‘ārif-i vāsıla inķıyād ķılmaķla müyesser olur

(4707) *Mesnevī*

Pend dādī Hūd k’ey pür kibr ĥayl

Berkened ezdestitān in bād zeyl

(4708) *Mesnevī*

Leşker-i Ĥaķķest bāz ez-(12) nifāķ

Çend rūzī bāşümā kerd i’tināķ

Ĥāzret-i Hūd ‘aleyhisselām ol kavm-i ‘Āda pend ü naşīĥat virürdi böyle diyü ki ey pürķibr kavm bu bād-ı hevā (13) sizüñ elüñizden zeyli ķoparur bunda *ĥayl* bunda cemā‘at ma‘nāsınadır ya‘nī siz ki zeyl-i hevāya temessük ķılduñız ve aña tābi‘ ve muṭī‘ olduñız ve anı (14) kendüñize yār-i muvāfık bildüñiz bir gün ol sizüñ elüñizden etegüni ķurtarur ve dönüb size musallāṭ olur bād-ı hevā Ĥaķ Te‘ālānuñ leşkeridür (15) nihāyeti nifāķdan bir kaç gün sizüñle i’tināķ eyledi ve size muvāfaķat u mülāyemet gösterdi ammā anuñ size zāhiren mülāyemet ve muvāfaķat göstermesi (16) şadāķat degül münāfaķatdur

¹⁶³⁷ “Ad kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: Bizden daha kuvvetli kim var? dediler.” Fussilet 41/15)

(4709) *Meşnevî*

Û besir bāḤālīk-ı ḥod rāstest

Çün ecel āyed berāred bād dest

[H481b] Ol bād sırda kendü Ḥālīkıyla rāstdur çünkim (17) ecel gele bād el yukaru getirür ya'nī ey ehl-i hevā olan ve istikbār kılan kavm ol bād-ı hevā ki siz anı kendüñize tābī^c şanursız anuñ size ḥālā tābī^c (18) olması ve mülāyemet kılmaması Allāh Te'ālānuñ emriyledür ol bāḥında kendü Ḥālīkıyla rāst u dostdur çünkim vaqt gele ve müddet-i helāk (19) u fenā qarīb ola ol bād sizüñle mu'ānaқа kılmadan elini alur ve sizden def^c kıılır ol zamānda anun size ne mertebe 'adüvv idüğini bilürsüz

(20) (4710) *Meşnevî*

Bādrā ender dehen bīn rehgüzer

Her nefes āyān revān bākerr ü fer

(4711) *Meşnevî*

Ḥalk u dendānhā ez'ü iymin buved

Ḥaḳ çü fermāyed bedendān derfuted

(4712) *Meşnevî*

Kūh (21) gereded zerre-yi bād u şaḳīl

Derd-i dendān dāredeş zār u 'alīl

(4713) *Meşnevî*

Īn hemān bādest k'iymin mīgüzeşt

Būd cān-ı kişt ü geşt ü (22) merg-i kişt

Meşelā sen bādun dehen içre rehgüzeri ve 'ubürünü gör her nefes ol bād kerr ü fer ile dehān içre gelici ve gidicidür ol zamānda (23) ki emr-i Ḥaḳḳla saña muvāfaḳat eyler boğaz ve dişler andan iymin olur Ḥaḳ Te'ālā çünkim o bāda dendāne düş diyü buyura filḥāl dişe (24) düşer andan şoñra bir zerre bād tağ olur ve şaḳīl olur bir mertebe ki diş ağrısı anuñ şāhibini zār u 'alīl tutar ol dişe düşen bāda (25) sürḥ-ı bād

dirler ve nāzile daḥı ta‘bīr iderler nitekim bunuñ beyānı cild-i rābī‘nūñ evveline
karīb ol ma‘şūḳanuñ ‘āşık-ı ḥāyine cevāb virdügi maḥalde (26) mürür eylemişdür ve
gāh olur ki diş şızladıḡı vaḳtde dehān içre gelüb giden bād Allāh emriyle aña daḥı
ziyāde elem virür bu ḥod ol bāddur (27) ki diş şızlamazdan evvel iymın geçerdı
çünkü Allāh Te‘ālā anı saña mü‘ellim kıla ol ḥīnde sana elem virici olur ve kezalik
kiş ü zer‘e daḥı bād-ı hevā (28) terbiye kıılır ve neşv ü nemā virür ve Allāh emriyle
anuñ üzerinden iymün ü laṭīf olub geçer bu ol yeldür ki kiştüñ üzerine iymın geçdi
ve aña (29) cān-ı ebedī ve Allāh emriyle ol bād merg-i kişt oldı ve ol ekini ḥarāb u
helāk kıldı meşelā bir zamān olur ki bir cānibden bir yel eser ve zürü‘a (30) zarar
virmeyüb nef‘ olur ba‘de ol yel yine eser Allāh emriyle ekinlerüñ merg ü helākına
sebeb olur

(4714) Meşnevī

Dest-i ān k’it destbüsed bī‘abūs

Vaḳt-i (31) ḥışm ān dest mīgerded debūs

Meşelā ol kimsenüñ eli ki senüñ bī‘abūs ol kimse elüñi öper ḥışm vaḳti ol el debbūs
olur ve saña (32) çomaḳ gibi urur

(4715) Meşnevī

Yā Rab u yā Rab berāred ü zicān

Ki büber İn bādrā ey Müste‘ān

Ol dişi ağrıyan kimse bād aña elem virdükde cān (33) u dilden yā Rab yā Rab demek
getirür böyle diyü ki bu bādı ve derdi ey Müste‘ān benüm dişümden kes ve izāle idüb
gider

(4716) Meşnevī

Ey dehān ḡāfil budī (34) z’İN bād rev

Ezbün-i dendān deristigfār şev

Ey dehān bu bāddan gāfil olduñ yüri diş dibinden istiğfārda ol ya‘nī ey Hāzret-i Hāqdan (35) gāfil olan cān ve gelüb giden bāduñ haqīkatinden gāfil olan dehān ol bād saña elem ve ıztırāb virdükde yüri dişin dibinden zārūrī istiğfāra (36) meşgūl ol ki senüñ eger bir günāhuñ olmayaydı [H482a] ol bādı Hāq Te‘ālā saña veca‘ virüci ve elem irgürici kılmazdı çünkim rāhat zamānında bādı (37) istiğfār ve tevbe eylemedüñ derd ü elem zamānında bādı istiğfār eyle ve Allāh Allāh diyü söyle

(4717) Meşnevī

Çeşm-i sahteş eşkhā bārān kuned

Münkirānrā derd Allāh h‘ān (38) kuned

Ol derde mübtelā olan kimsenüñ çeşm-i sahtı derd ü belā vaqtinde göz yaşını yağdurıcı eyler ki hīn-i selāmetde anuñ gözi Allāh için (39) bir kıatre yağdurmazdı münkirleri derd Allāh diyüci eyler ki anlar rāhat u ni‘met zamānında Allāh dimeden gāfil olurlardı çünkim derd ü belā gele Allāh (40) diyüci olur ve miñnet ü felākete düşe gözinden yaşlar gelür ve girye kıılır

(4718) Meşnevī

Çün dem-i Yezdān nepizruftī zimerd

Vahy-i Hākrā hīn pezīrā (41) şev ziderd

Çünkim ey gāfil merd-i kāmilden dem-i Yezdānı kabūl kılmaduñ ve kelām-ı Hāqkı müstemi‘ olmaduñ āgāh ol derd ü elemden vahy-i Hāqkı [P621a] (1) kabūl idüci ol vahy lügatde işāret-i hafiyeye ma‘nāsına hem gelür bunda vahyden murād işāret-i hafiyeye olur ya‘nī çünkim merd-i kāmilden kelām-ı Hāqkı kabūl eylemedüñ (2) ve müstağfir olmaduñ ve Allāh Te‘ālāya şıhhat u selāmet vaqtinde du‘alar ve tazarru‘lar kılmaduñ bādı āgāh olub derd ü elemden işāret-i ilāhiyyeyi kabūl idici (3) ol ve ol derdden ve elemden saña müstağfir olmağa ve Hāq Te‘ālāya du‘ā vü tazarru‘ kıılmağa işāret olur pes ol işāreti fehmi idüci bādı Hāq (4) Te‘ālāya ol hīnde du‘ā vü tazarru‘ idüb istiğfār u tevbe eyle

(4719) *Meşnevî*

Bād gūyed peykem ezşāh-ı beşer

Geh haber hayrāverem geh şūr u şer

(4720) *Meşnevî*

Z'ān ki me'mūrem (5) emīr-i ḥod neyem

Men çü tu gāfil zişāh-ı ḥod kiyem

Eger dendāna elem viren sürḥ bād olsun ve eger dehān içre gelüb giden bād olsun ve eger sāyir (6) a'zāya toḳınan bād olsun lisān-ı ḥalle saña söyler ben şāh-ı beşerden saña ma'nevî peyküm gāh saña hayr haber getürirüm ve gāhī şūr u şer getü- (7) rirüm zīrā ki ben me'mūrem kendüm emīr degilüm bende müstaḳillen bir ḥükm ü taşarruf yokdur ben kendü pādşāhumdan kaçan senüñ gibi gāfilüm ben kendü ḥalkumdan senüñ (8) gibi gāfil degilüm

(4721) *Meşnevî*

Ger Süleymānvār būdī ḥāl-i tu

Çün Süleymān geştemī ḥammāl-ı tu

(4722) *Meşnevî*

'Āriyestem geştemī mülk-i kefet

Kerd mīber rāz-ı Ḥaḳ men vāḳıfet

(9) (4723) *Meşnevî*

Līk çün tu yāğil men müste'ār

Mīkunem ḥidmet turā ruzī se çār

(4724) *Meşnevî*

Pes çü 'ādet sernigūnīhā dihem

Z'ispeh-i tu bāgiyāne berçhem

Bād lisān-ı ḥalle (10) bīsedād ve bīreşād olan gāfile dir ey gāfil eger senüñ ḥālün Süleymānvār olaydı ve senüñ vücūduñ Ḥazret-i Süleymān gibi Ḥaḳ Te'alāya (11)

iṭā'at u inkiyād kılaydı Süleymāna ḥammāl olduğım gibi senüñ dahı ḥammāluñ olurdu şimdi ben 'arıyyetüm senüñ mülk-i destüñ olurum ve (12) saña iṭā'at u inkiyād kılırdum Ḥaḳ Te'ālānuñ rāzına ben seni vākıf eylerdüm nitelim Süleymāna Allāh emriyle çok rāzlar söyledüm ve bīnihāye (13) sırlar naql eyledüm līkin çünkim sen yāğī ve bāğīsın ve ben sen müste'arum ben saña bir kaç gün emr-i Ḥaḳkla ḥidmet eylerüm ve üç dört gün muvāfaḳat (14) kılırum pes saña 'Ad gibi serüñlikler virürüm çünkim sen [hīn-i +H] şıḥhatde Ḥaḳ Te'ālāya muṭī' olmaduñ ben hem hīn-i belāda saña muḥālefetler ve şikenceler kılırum ve (15) senüñ ḥükmüñde olan cünüduñdan bāgiyāne şıçrarum ve senüñ [dest-i -H] sipāhuñ [H482b] meşābesinde olan 'uzuvlaruña ve cüzvlerüñe elemeler (16) virürüm ve īzālar kılırum dir

(4725) Meşnevī

Tā beğayb īmān-ı tu muḥkem şeved

Ān zamān k'īmānt māye-y ğam şeved

(4726) Meşnevī

Ān zamān ḥod cümlegān mü'min şevend

(17) Ān zamān ḥod serkeşān berser devend

(4727) Meşnevī

Ān zamān zārī kunend ü iftikār

Hemçü düzd ü rāhzen derzīr-i dār

Tā senüñ īmānun 'ālem-i ğayba (18) ol zamān muḥkem olur ki īmān ol zamānda māye-yi ğam olur ya'nī ben senüñ vücūduñdan kendümi ḥalāş idüb 'Ad kavmi gibi seni helāka şürü' eyledüğim (19) zamānda ol zamān senüñ īmānuñ 'ālem-i ğayba muḥkem olur ammā ol zamānda olan īmāna īmān-ı be's dinür maḳbūl degildir ol zamān ḥod cümle (20) kāfirler mü'min olurlar ol zamān ḥod cümle mütekebbirler ve serkeşler baş üzre yilürler ve ṭarīḳ-i ṭā'atde meşyen 'alāilḥām lāmeşyen 'alelaḳdām tek ü pū (21) eyler ol zamān ki aḥvāl-i āḥiret zāhir olsa ve umūr-ı ğaybiyye 'ayāna

gelse küfre ve fecre ve tuğāt ve ‘uşāt cümlesini zārīlūk eylerler iftikār u niyāz ‘arz
(22) iderler düzd ü rāhzen gibi zīr-i dārda ya‘nī dār altında düzdlerüñ ve
haramīlerüñ niyāz u tazarru‘ eylemesi gibi anlar daḥı aḥvāl-i āḥiret keşf olduḡda
(23) tazarru‘lar ve niyāzlar iderler

(4728) Meşnevī

Līk ger derḡayb gerdī müstevī

Mālik-i dāreyn ü şīḡne-y ḡod tuvi

(4729) Meşnevī

Şīḡnegī vü pādşāhī-yi muḡīm

Ne dü rūze (24) müste‘ārest ü saḡīm

(4730) Meşnevī

Resti ezpeykār u kār-ı ḡod kunī

Hem tu şāhī hem tu ṭabl-ı ḡod zenī

Līkin eger sen şimdi ‘ālem-i ḡaybda müstevī ve müstaḡīm (25) olasın ve bāṭınuñı
şekk ü şerkden ve küfrden ve ḡalāletden berī kılasın mālik-i dāreyn ve kendü şeyḡüñ
sen olursın ya‘nī senüñ ḡākimüñ (26) ve zābıṭun yine sen olub hem dünyānuñ ve
hem āḥiretüñ māliki olursın muḡīm olan şīḡnelük ve pādşāhluk bir iki günlük
müste‘ār ü saḡīm (27) degildür ki bu dünyānuñ şīḡnelüḡi ve pādşāhluḡı müste‘ār u
saḡımdür ammā āḥiret şīḡnelüḡi ve pādşāhluḡı ebedī muḡımdür peykārdan ceng ü
cedel- (28) den ḡurtulursın ve kendü kārūñı eylersin hem sen şāh ve hem kendü
ṭabluñı urursın ya‘nī kendü vücūduñ iḡlīmīnuñ ḡākimi ve pādşāhı olub (29)
ḡayrılarla ceng ü cedelden fāriḡ olursın ve kendü kārūñı kendüñ ḡılursın

(4731) Meşnevī

Çün gülü teng āvered bermā cihān

ḡāk ḡurdī kāşki ḡalḡ (30) u dehān

(4732) Meşnevī

Īn dehān ḥod ḥākḥ'ārī āmedest

Līk ḥākīrā ki ū rengīn şudest

Çünkü cihān bizüm üzerimize gülüyü teng getirür (31) ya'nī çünkü cihān bizüm boğazımızı bir gün şıkar kāşkī bu ḥalk u dehān ḥāk yiyeydi ki ol harām ṭā'am yedüğinden ötüri mu'azzeb olmayaydı (32) bu dehān ḥod eger nefsü'l-emre nazār olinsa bir ḥākḥ'ār gelmişdür ve anuñ et'ime-yi nefise diyüb yedüğünüñ aşlı ve māddeşi türāb olmuşdur līkin (33) bu dehān ol ḥākī yiyüci olmuşdur ki rengīn olmuşdur ve günāgün gıdālar şeklinde düzilmiş ve boyanmışdur

(4733) Meşnevī

Īn kebāb u Īn şarāb u Īn (34) şeker

Ḥāk-ı rengīnest ü naqşīn ey püser

(4734) Meşnevī

Çünkü ḥurdī vü şud ānhā laḥm u püst

Reng-i laḥmeş dād v'īn hem ḥāk-ı küst

[H483a] *(4735) Meşnevī*

Hem zihākī baḥye bergil (35) mīzened

Cümlerā hem bāz ḥākī mīkuned

Bu kebāb ve bu şarāb ve bu şeker ki sen yersin ḥāk-ı rengīn ve naqşīndür ey püser ki Ḥāk Subḥāne ve Te'ālā bunları (36) ḥākden ḥalk eylemiş ve her birini bir naqş üzere düzmiş ve bir güne renk boyamışdur çünkü sen bu gıdāya ve et'imedeyi yiyesin bunlar (37) senüñ cismüñde lāhm u post olur aña daḥı laḥm-ı rengīn virdi bu hem maḥalle ṭopraqıdır ḥāk kūya muzāfdur kŭ maḥalleye dirler ve maḥalleden murād zemīn (38) olur ve ma'nā bu lahm u post daḥı Ḥāk maḥallesi olan zemīnüñ ḥākıdür demek olur hem ol şāni' bir ḥākden olan gil üzere baḥye urur cümleyi hem (39) girü bir ḥāk eyler baḥye nigendeye dirler ya'nī hem ol 'alīm ü ḥākīm bir ḥākden olmuş sülāle-yi ṭīni yed-i ḳudretle cesed idüb anuñ üzerine nigendeler (40) urur ki bedenüñ

her mufaşşılı negendeler gibidür tekrār cümleyi hem bir hāk eyler nitekim *minhā ḥalaḳnākum ve fihā nu'īdukum ve minhā nuḥricikum tāreten uḥrā*¹⁶³⁸ buyurdu

(41) (4736) *Meşnevī*

Hindu vü Kıbçāk u Rūmī vü Habeş

Cümle yek rengend ender gūr hoş

(4737) *Meşnevī*

Tā bedānī k'ān heme reng ü nigār

Cümle rū pūşest ü mekr ü müste'ār

[P621b] (1) Hindū ve Kıbçāk ve Rūmi ve Habeş cümlesi gör içre yek renglerdür *Kıbçāk* 'Acem diyarında bir yerüñ ismidür ya'nī bu cümle tevāyif-i muhtelif ve aḳvām-ı (2) mütenevvi'a maḳberede cümlesi hāk olurlar ve yek reng olmak mertebesin bulurlar tā bilesin ki bu dükeli reng ü nigār cümlesi rū pūşdur ve mekr ü (3) firīb ü müste'ardur

(4738) *Meşnevī*

Reng-i bākī şıbgatallāhest ü bes

Ġayr-ı ān berbeste dān hemçün ceres

Reng-i bākī şıbgatullāhdur ancak andan (4) ğayrısını ceres gibi berbeste bil bu beyt sūre-yi Baḳarada olan *şıbgatullāhi ve men aḥsenu minallāhi şıbgaten ve naḥnu lehu 'ābidun*¹⁶³⁹ āyet-i kerīmesine işāret (5) olur ve bu āyetüñ tefsīri ikinci defterüñ evāyiline ḳarīb *fermūden-i vālī* sūrḥında mürūr eyledi anda ḫaleb olına ve bunda şıbgatullāhdan murād ne (6) idüğini bu beytlerle beyān idüb buyururlar

(4739) *Meşnevī*

Reng-i şıdk u reng-i takvā vü yakīn

Tā ebed bākī buved ber'ābidīn

¹⁶³⁸ "Sizi ondan (topraktan) yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız." (Taha 20/55)

¹⁶³⁹ "Allah"ın (verdiği) rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz (deyin)." (Bakara 2/138)

Reng-i şıdk ve reng-i takvā ve reng-i (7) yakīn tā ebed ‘ābidler üzre bākī olur ya’nī Allāh Te‘ālānuñ bākī olan şıbgası şıdk rengi ve takvā ve yakīn rengi ve İslām u ĩmān u dīn rengidür (8) ki bu rengler Allāh Te‘ālā ‘ābid olan bendeler üzre ebedī bākī olur öldükden ve türāb olduğdan şoñra bu renglere ašlā fenā vü zevāl gelmez kezalik bunlaruñ (9) zıddı ve ĥilāfı olan elvāna daħı fenā vü zevāl gelmez nitekim buyururlar

(4740) Meşnevī

Reng-i şekk ü reng-i küfrān u nifāk

Tā ebed bākī buved bercān-ı ‘āk

(4741) Meşnevī

Çün (10) siyehrüyī-yi Fir‘avn-ı degā

Reng-i ũ bākī vü cism-i ũ fenā

Reng-i şekk ve reng-i küfrān u nifāk ‘āk olan ve tuğyān kılan kimsenün cānı üzre (11) ebedelebed bākī olur meşelā Fir‘avnuñ siyāhrüylüğü gibi anuñ rengi bākī ve anuñ cismi fānīdür ya’nī anuñ şekk ü küfrānı ve dālālet (12) ü tuğyānı ve fesād u ‘ișyānī renkleri anuñ rūħıyla bile ebedī bākīdür ki mü’minden İslām u ĩmān şıfatları öldükden şoñra niçe zāyil olmaz ise (13) kāfirden daħı küfrān u tuğyān şıfatları öyle zāyil olmaz

(4742) Meşnevī

Berķ ü ferr-i rüy-ı ĥüb-ı şādıkīn

[H483b] Ten fenā şud v’ān becā tā yevm-i dīn

Şādıklarūñ (14) ĥüb yüzünüñ ferr ü revnaķı ve berķ ü nūrı ten fenā oldu ve ol yerinde kaldı yevm-i dīne dek *tā yevm-i dīn ten fenā şud* lafzına gāyet olur *v’ān* (15) *becā* lafzına gāyet olmaz *zīrā v’ān becā* lafzına gāyet olsa ma’nāya ĥalel gelür ve şer‘e muħālif olur ve taķdīr-i kelām *ten fenā şud tā yevm-i dīn v’ān* (16) *becā mānend* dimek olur pes tavzīh-i ma’nā böyle dimek olur ki şādıklarūñ güzel yüzünüñ berķi ve

ferr ü revnaķı tenleri yevm-i dīne dek fenā oldu [ve ol +H] (17) cemāl ü kemāl ve hūsn-i hıṣāl-i rūhla bile yerinde bākī ḳaldı çünkim yevm-i dīn ola ve ḳıyamet zuhūra gele Haḳ Te‘ālā anlaruñ fanī olan tenlerini yine ba‘ṣ (18) idüb ihyā eyler ve ol güzel yüzlü olmaḳ ve yüzlerinüñ nūrı berḳ urmaḳ anlaruñ bedenlerinde hem zuhūra gelür (19) nitekim kāfirlerüñ sevād-ı küfri yüzlerine urub yüzleri siyāh olur *yevme tebyaḍdu vücūhun ve tesveddu vücūhun*¹⁶⁴⁰ āyeti bu ma‘nāya delālet (20) ḳılır

(4743) Meṣnevī

Ziṣt ān ziṣtest ü hūb ān hūb u bes

Dāyim ān ḍaḥḥāk v’īn ender ‘abes

Ziṣt ol ziṣtdür (21) ve hūb ol hūbdur ancāk dāyim ol ḍaḥḥāk ve bu ‘abesde ya‘nī bu ḳıyāmetden ziṣt olan ḥālā ṣimdi ziṣt olan (22) belki ezel-i āzālda ziṣt ü ḳabīḥ olandur ancaḳ ve keزالik yevm-i ḳıyāmetde hūb olan hem ṣimdi hūb ve mü‘min ü ṣālih olandur (23) belki ‘ilmullāh hūb u maḥbūb olan kimsedür ki dāyimā ol hūbrūy ḍaḥḥāk u laṭifhūyudur ve bu ziṣt ü ḳabīḥ hem hemīṣe ‘abūsü’l-vech ve bedhūy- (24) dur

(4744) Meṣnevī

Hākrā reng ü fen ü sengī dehed

Tıflhūyānrā berān cengī dehed

Ol ṣāni‘-i ḥaḳīm ḥāke reng ve fen ve senglük virür tıflhūylara (25) anuñ üzerine ceng eylemek virür ya‘ni Allāh Tebārek ve Te‘ālā ṣol ḳudret ü ḥikmet ṣāḥibi ṣāni‘dür ki ḥāke reng virüb bāg u baḡçe [ve metā‘ +H] (26) u aḳçe ṣeklinde eyler ve bir niçesini daḥı zīrūḥ cesedler idüb aña fenler ve ṣıfatlar virür ve bir niçesini daḥı la‘l u yāḳūt ve zeberced ve bunlar (27) emṣāli olan zīḳıymet taṣlar eyler pes oḡlancuḳ hūyulu olan kimselere bunlaruñ üzerine ceng eylemek ve cedel ḳılmaḳ virür ḥattā (28) bunlar bu ḥāk renginden zuhūra gelen şey’lerüñ üzerine biri birleriyle ceng ü cedel ḳılır

¹⁶⁴⁰ “Nice yüzlerin aḡardıḡı, nice yüzlerin de karardıḡı günü (düşünün.)” (Āl-i İmrān 3/106)

(4745) *Meşnevî*

Ezhamîrî üştür ü şîrî pezend

Küdekân ezhırş-ı (29) ān kef migezend

(4746) *Meşnevî*

Şîr ü üştür nān şeved ender dehān

Derneğîred ĩn sühan bāküdekān

(4747) *Meşnevî*

Küdek ender cehl ü pindār u şekîst

(30) *Şükr bārî kuvvet-i ü endekîst*

(4748) *Meşnevî*

Ŧıflrā istîze vü şad āfetest

Şükr-i ĩn ki bifen ü bıkuvvetest

Meşelā bir hamîrden deve ve bir şîr (31) bişürürler ve hamîri esb ü ester ü üştür ü şîr şeklinde peydā idüb puhte iderler oğlancıklar aña harîş olduklarından ol çiynerler ve biri (32) birleriyle anlardan ötüri ceng eylerler ol hamîrden düzilen şîr ü üştür dehānda nān olur ve bir kimse anlaruñ her ıangısı yese (33) nān lezzetin bulur lâkin oğlancıklara bu söz te'sîr itmez ve eger anlara diseñ ey oğlancıklar bu sizüñ esb ü ester ü şîr ü üştür (34) didügiñüz cümle hamîrdür bunlar gerçekten esb ü ester ü şîr ü üştür [H484a] degildür anlar bu sözi ıtutmaz ve fehm itmez zîrā küdek cehlde ve pindārda (35) ve bir şekk ü şübhededür bārî Te'ālāya şükr ol oğlancıkuñ kuvveti endekdür eger cehlden ve ğafletten 'ākıluñ sözüni ıtutmaz (36) ve fehm itmez ise bārî 'ākıll üzre musallaı olmağa ve ceng ü cedel kıılmağa anuñ iktidārı ve kuvveti yoıdır ne'am ıtıfl için (37) 'inād u mirî ve yüz āfet vardur buña şükr ki ol bifen ve bıkuvvetdür ve her vechle 'ākıll anuñ üzerine ğalıbdür istedügi (38) gibi 'ākıll eıfālüñ vücūdında taıarruf eyler

(4749) *Meşnevî*

Vāy ez'īn pīrān-ı tıfl-ı nāedīb

Geşte ezkuvvet belā-yı her raķīb

(4750) Meşnevī

Çün silāh (39) u cehl cem' āmed behem

Geşt Fir'avnī cihānsüz ezsitem

Ammā vāy bu nāedeb olan ıfılsiret pīrlerden ve oglancıkıtabī'at (40) olan bitedbīrlerden ki kuvvet ü kudret ve manşib u devlet cihetinden her raķībün belāsi olmuş ve kendülere hāfiz u nigeħbān (41) olub zararlıardan men' kılan 'āķıl 'adāvet ü huşümet kılmışdur çünkim silāh u ālet ya'nī manşib u devlet ve ğaflet ü cehālet [P622a] (1) bir yere cem' gele sitemden cihānsüz Fir'avn olur ve niçe kimseleri yaķub yandıurmağa kaşad u 'azīmet kıılır

(4751) Meşnevī

Şükr kun ey merd-i dervīş ezkuşūr

(2) Ki zi Fir'avnī rehīdī v'ezküfūr

(4752) Meşnevī

Şükr ki mazlūmi vü zālim neyī

İymin ez Fir'avnī vü her fitneyī

Ey merd-i dervīş kuşūrdan şükr eyle ya'nī ey faķīr olan (3) kimse manşib u devlet ve māl [u +H] ni'metden kuşūruñ olduğün Allāh Te'ālāya şükrler eyle ve ğamdılar ve senā[lar +H] söyle zīrā Fir'avnlukdan ve küfūrdan kırtulduñ (4) ki manşib u devlet ve māl u ni'met lābüdd 'işyān u tuğyāna sebeb ve küfrāna dağı bā'is olur pes tuğyān ve küfrāna sebeb olan cāh u māl- (5) dan ğalāş olmaķ ve şikeste ğāl olub Ğazret-i Ğaķka bendelük kıılmaķ ma'nāda ni'met-i 'ızamī ve devlet-i kübrādur anuñ ğadrini faķīr olanlar bilüb (6) Ğudā-yı Te'ālāya şükr kıılmaķ lāzımdur ey merd-i dervīş şükr ki mazlūmsın zālim degülsin her bir fitneden ve Fir'avnlukdan iyminsın filvāķi' (7) mālūñ ve manşibuñ çok olaydı ve ol vāsıtayla bir niçe derdmende zūlm idüb zālim

olayduñ ve Fir‘avnsiret olub temerrüd ü ‘inād kılayduñ (8) senüñ hālūñ ‘indillāh niçe olurdı ve kıyāmet günü senüñ başuña ne felāketler gelürdi imdi mazlüm olub Hākdan luṭf u rahmet (9) bulmaq zālīm olub Hāk Te‘ālānuñ gāzabına ve qahrına lāyık olmadan her vechle evlā vü bihterdür

(4753) Meşnevī

İşkem-i tī lāf-ı Allāhī nezed

K’āteşeşrā nīst ez-(10) hīzem meded

(4754) Meşnevī

İşkem-i hālī buved zindān-ı dīv

Kiş gam-ı nān māni‘est ezmekr ü rīv

(4755) Meşnevī

İşkem-i pürlüt dān bāzār-ı dīv

Tācirān-ı dīvrā dervey girīv

(11) Hālī işkem Allāh lāfını urmadı ve bir qarnı lüt u gıdādan tehī olan faqīr Fir‘avn gibi ulūhiyyet ve rubūbiyyet da‘vāsın kılmadı zīrā anuñ āteştab‘ınuñ hīzem-i (12) devletden mededi yokdur ve haṭab gibi olan gınā vü şervet anuñ nefsi āteşine kuvvet virüci degıldür bu ecluden anuñ nefsinüñ ve ṭab‘ınuñ āteşi munṭafī olmış (13) lüt u kuvvetden hālī olan şikem dīvlerüñ zindānidur zīrā ol hālī olan işkeme nān gam nefsinüñ mekrinden ve dīvüñ had‘a ve rīvinden māni‘dür anuñ (14) derūnında olan rızq u gıdā gamı şeyṭānuñ mekr ü hīlesine māni‘ olur [H484b] ammā pürlüt olan işkemi sen bāzār diyü bil tācirān-ı dīv için anda girīv (15) vardur ya‘nī şol baṭn ki nefis gıdālar ve lezīz ṭa‘āmlarla ola mümtelī ola sen ol derūnı şeyṭānlar bāzārı bil ve şeyṭān bāzergānlarınıñ anuñ (16) derūnında alması ve şatması ve gūlgüle vü girīv itmesi olur

(4756) Meşnevī

Tācirān-ı sāḫir-i lāşey fūrūş

‘Aqlhārā kerde tīre ezḥurūṣ

(4757) Meṣnevī

Ḥum revān kerde zi- (17) sihrī çün feres

Kerde kirbāsī zimehtāb u gales

(4758) Meṣnevī

Çün birīṣim ḥākrā bermītenend

Ḥāk derçeṣm-i mümeyyiz mīzenend

(4759) Meṣnevī

Cendelīrā reng-i (18) ‘ūdī mīdihend

Berkülūḥīmān ḥasūdī mīdihend

Lāṣey fūrūṣ olan sāḥir tācirler ‘aқılları sihr ü ḥurūṣdan tīre eylemişdür meṣelā (19) sāhirler [tācirler +H] şekline girerler imiş ve bir küpe bezerler imiş ve ol küpi feres gibi revān idüb sürerler imiş ve müṣterī olana ol küpü (20) esb-i nīkūdur diyü şatarlar imiş andan soñra mehtābdan ve galesden bir kirbās iderler imiş ve anı daḥı müṣterī olanlara şatarlar imiş *gales* (21) āḥir-i leylde olan қараñlıқdur ibriṣim gibi ḥāki ol sāhirler toқurlar temyīzūñ gözine ḥāk eylerler ya‘nī anuñ gözine ḥāk ururlar ve anı gör- (22) meden ve temyīz kılmadan maḥrūm kıılurlar bir cendele bir ‘ūd rengin virürler *cendel* rāyiḥasuz bir gūne yaban aғacıdur bir külūḥ üzre bize ḥasūdluk virürler ya‘nī ḥıṣt (23) pāreyi қаṣr u ḥāne şeklinde gösterüb bizi anuñ üzerine ḥasūd olmaқ ve temennī kıılmaқ mertebesine irgürürler bu beytlerde vāқи‘ olan *sāḥir-* (24) lerden murād aṣl insān şeklinde olan mākirler olur ki her biri şeyṭānda ve mekr ü ḥadī‘atde ṣol mertebeye varmışlardur ki küp gibi bir nesne- (25) yi düldül diyü şatarlar ve sepīd ü siyāḥı bez gibi toқıyub anı daḥı ḥīle ve tezvīrle bey‘ iderler ve müṣterīnūñ gözine mekr ü ḥad‘a ḥākini urub (26) anı şatduқları metā‘dan görüñir iderler ve senūñ ve külūḥdan olan ḥānelerūñ üzerine ḥasūdluklar virürler ve kezalik şeyṭānlaruñ sāḥir- (27) leri ve mākirleri hem derūn ‘āleminden gelüb

kalbe niçe dürlü meyl ü mekri ve degā vü gadrı telķin iderle ve niçe sāhirlükler iderler ki insān Şeklinde (28) olan sāhirler anlaruñ sihrini def'e ķadir olamazlar

(4760) Meşnevī

Pāk ān ki hākṛā rengī dehed

Hemçü küdekmān berān cengī dehed

(4761) Meşnevī

Dāmen pür hāk mān çün (29) tıflkān

Dernazar mān hāk hemçün zer-i kān

(4762) Meşnevī

Ṭıflṛā bābāligān nebūd mecāl

Ṭıflṛā Hāk key nişāned bāricāl

Pākdur Şol Őāni'-i ķadīm ki hāke (30) bir reng virür ya'ni hile ve had'adan ve zulmden ve gadrdan münezzeḥ ü muķaddesdür Şol 'azīm ü haķīm ki bu hāke bir güne reng virür oğlancıklar gibi (31) anuñ üzerine bize bir ceng virür bizüm oğlancıklar gibi dāmenimiz hākle pürdür bizüm nazarımız zerr-i kān gibidür ki bu sīm ü zer didüğümüz ve (32) etegimiz ve ķisemüze koyduğumuz aşlında hākdur lākin Şun'-ı ilāhī ile bize bu zerr-i kān görünmişdür elhāşıl tıfluñ bāliđlere mecālī olmaz ya'ni tıflsiret (33) olanlar bāliđ olanlarla bir mertebede olmağa mecāl u isti'dād olmaz olmaz Hāk Te'alā Hāzretleri eţfali ricālle bir mertebede kaçan naşb eyler ya'ni eţfālī ricāl (34) mertebesine iskān itmeyüb eţfālī eţfāl ve ricālī ricāl [H485a] mertebesine naşb eyler

(4763) Meşnevī

Mīve ger köhne Şeved tā hest hām

Puhte nebved ğüre ğüyendeş (35) benām

(4764) Meşnevī

Ger Şeved Şad sāle ān hām-ı türüş

Ṭıfl u gūreest ü berher tīzhūş

(4765) Meşnevī

Gerçi bāşed mū vü riş-i ü sepīd

Hem derān ṭıflī-yi ḥavfest (36) ü ümīd

(4766) Meşnevī

Ki resem yā nāresīde māndeem

Ey ‘aceb bāmen kuned kerm ān kerem

Meşelā mīve eger köhne olsa mādāmki ḥām u türüşdür puhte olmaz ve kāmīl (37) olan mīve maḳāmın bulmaz aña nāmla ḥām dīnür eger ol türüş olan ḥām yüz yıl olsa ve niçe eyyām u sāl ḥāmilüñ mertebesine ḥuşk (38) olub ḳalsa her tīzhūşuñ ḳatında ṭıfl u gūredür anuñ ‘āḳıl ḳatında niçe yüz yıl mu‘ammer olduḡuna i‘tibār yokdur egerçi anuñ ḳılı (39) ve şaḳalı sepīd hem olsa ve bir aḳ şaḳallı ḳoca olub beli bükülse hem yine ḥavf u ümīd oḡlancılıḡındadır henüz daḡı ḥavf u recā mertebe- (40) sinden ḳurtılmamışdur ki ol mertebe kāmīl olan ricāle nisbetle nāpuḡtelük ve oḡlancılıḡ mertebesidür ve ehl-i kāmīl ḥavf u recā mertebesinden gūzer (41) ḳılmışlar ve fānīfillāh olub beḳābillāh mertebesin bulmuşlardır ve *elā inne evliyā’allāhi lāḥavfun ‘aleyhim velāhum yaḡzenūn*¹⁶⁴¹ āyet-i kerīmesinüñ [P622b] (1) mefhūmına ḫālā bu dünyāda maḡzar olmışdur ammā ṭıflsīret olan ḥāmlar böyle dīv ḥavf u recāda olur ki ‘aceb maḳşūda irişür miyüm veyāḡūd (2) nāresīde ḳalur miyum ey ‘aceb baña ol maḡzā kerem kerem eyler mi *evvelki kerm* vezn için sūkūn-ı rāyla oḳınur ve ve *sāninci kerem* recl-i ‘adl ḳabīlinden olur (3) yāḡūd muzāf-ı muḳadder olub zūkerem ma‘nāsı virilür ya‘nī ṭıflsīret olan ḥāmlar ḥavf u recā maḳāmında ḳalub böyle dirler ki biz maḳşūda (4) vāşıl u bāliḡ olur miyuz yāḡūd vāşıl olmayub maḡrūm ḳalur miyuz ey ‘aceb ol zūkerem bize luḡf u kerem eyler mi yāḡūd eylemez mi ammā ricālūñ (5) ḫāli bunlar gibi degildür zīrā anlar şübhe vü gümāndan

¹⁶⁴¹ “Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de.” (Yûnus 10/62)

kırtulmuşlar ve havf u recā mertebesinden güzer kılmışlar ve şühüd u ‘iyān mertebesine irüşmişlerdür (6) ve kendü maqamlarını ölmezden evvel görmüşlerdür anuñçün bu güne şekk ü gümāndan anlar berter olmuşlardur

(4767) Meşnevī

Bāçünīn nākābilī vü dūriyī

Bahşed īn (7) ğure-y merā engūriyī

(4768) Meşnevī

Nīstem ümmīdvār ezhiç sū

V’ān kerem mīğūyedem lātey’esū

Ancılayın nākābillükle ve dūrlukla bile bu benüm gürem engūrluk virür mi (8) ya’nī ol havf u recā mertebesinde olan kimse bu güne şübhe ve gümānda olub kendünün nākābil olmasına ve dūr kalmasına nazār kılub dir ki (9) ey ‘aceb buncılayın nākābillükle ve Hāzret-i Hāqdan dūrlukla bile bu benüm güre gibi hām u nāpuhte kıalan vücūdıma Hāq Te‘ālā Hāzretleri bu engūrluk (10) virür mi ki zīrā ben hiçbir tarafından ümīdvār degilüm zīrā bende aşıā Hāq Te‘ālānuñ vuşlatına ve ihsānına liyākat yokdur velīkin ol kerem-i ilāhī (11) baña *lāteye’sū min revħullāh*¹⁶⁴² dir pes anuñ revħ ü rahmetinden me’yūs olmazam ve kaç‘-ı recā kılmaz

(4769) Meşnevī

Dāyimā hākān-ı mā kerdest tu

Gūşmānrā (12) mīkeşed lātaķneṭū

Dāyimā bizüm hākānımız tūy itmişdür bizüm kılağımız lātaķneṭū çeker [H485b] tūy ziyāfet ma’nāsınadır nitekim fülān kimse fülān kimseye ziyāfet (13) eyledi diyecek maħalde fülān kimse fülān kimseyi tıyladı dirler bu beyt ve daħı māba‘dında olan beytler Hāzret-i Mevlānānuñ kendü cāniblerinden dinülmüş (14) olur ya’nī ey havf u recā mertebesinde kıalan kimseler dāyimā bizüm sulṭānımız ve

¹⁶⁴² “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin.” (Yūsuf 12/87)

ḥākānımız mü'min kullarına ziyāfet eylemiş ve anları luṭf u raḥmetle (15) tuylamışdur bizüm kulağımızı *lātaḳneṭū min raḥmetillāhi innallāhe yaḡfiru'z-zunūbe cemī'ān innehu huve'l-ḡafūru'r-raḥīm*¹⁶⁴³āyet-i kerīmesinüñ mefhūm-ı laṭīfi tutub ol (16) ziyāfet-i ḥākḳānī cānibine çeker ve bizi ol ni'met ü rāḥat cānibine luṭfla da'vet eyler bu āyetüñ tefsīri cild-i evvelde *sebeb-i ḥirmān-ı eṣḳıyā*¹⁶⁴⁴ (17) beyānında mürūr eylemişdür anda ṭaleb olına

(4770) *Meṣnevī*

Gerçi mā z'īn nāümīdī dergevīm

Çün ṣalāzed dest endāz revīm

(4771) *Meṣnevī*

Destendāzīm çün esbān-ı (18) *sīs*

Derdevīden sūy-ı mer'ā-yı enīs

(4772) *Meṣnevī*

Gām endāzīm ü ancā gām nī

Cām perdāzīm ü ancā cām nī

(4773) *Meṣnevī*

Z'ān ki ancā cümle eṣyā cāniyest

Ma'nā ender (19) *ma'nā ender ma'niyest*

Egerçi biz bu nāümīdlükden çukurdayuz çünkim ol pādşāh-ı kerīmḥ'ān raḥmetine ṣalā ura el ataraḳ giderüz ya'nī ol bizi (20) kendü cānibine da'vet kıla ve darüsselām ṭarafına ṣalā diye egerçi biz bu nāümīdlükden çukurda isek destefşān ve raḳş-ı kenān meşyen (21) 'alāilhām lāmeşyen 'alelaḳdām ol cānib-i a'lāya giderüz ve 'ālem-i bālāya seyr ü sefr iderüz sīs olan atlar gibi el ataruz enīs olan mer'ā (22) cānibine yilmeklükde *esbān-ı sīs* mü'ezzib-i dölek atlar ma'nāsınadur ya'nī biz me'yūs olan

¹⁶⁴³ “Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (Zümer 39/53)

¹⁶⁴⁴ Pertev Paşa nüshasında “sürhında” yazılıp üzeri çizilerek beyānında ifadesi yazılmıştır.

mer'ā-yı rūḥānī cānibe dōlek atlar gibi el ataruz (23) ve meşy ve sür'atde germrū olub iḳdām u ihtimām iderüz [adım ataruz anda adım atmak ve ḳadem vaż' itmek yokdur cām yonaruz ve anda cām yokdur ya'nī cām düzerüz ve kāsēsāz oluruz ma'ahazā ol mertebe cām yokdur ve kāse-yi uḥrevī mutaşavver degildür +H]¹⁶⁴⁵ zīrā ki ol maḳāmda cümle eşyā cānī ve rūḥānīdür ma'nāenderma'nādur ma'nā (24) ol mertebede cemī'-i eşyā şarf ve ḥāliş-i ma'nādur belki ma'nā içinde ma'nādur ki 'ayn-ı s̄ābite mertebesi ve rūḥāniyyet mertebesine nisbetle ma'nā içre ma'nādur (25) ve mertebe-yi ulūhiyyetde cemī'-i eşyā cānīler ve rūḥānīlerdür

(4774) Meşnevī

Hest şüret sāye ma'nā āftāb

Nūr-ı bīsāye buved ender ḥarāb

Meşelā şüret sāye ve (26) ma'nā āftāb oldı sāyesüz nūr ḥarāb olur ya'nī ma'nā-yı insān filmesel bir āftāb-ı enver gibidür mādāmki cism (27) ü şüret yerinde ola āftāb-ı ma'nā sāyesüz olmaz ammā cism ü şüret ḥarāb olduğdan şoñra ḥarāb içre nūr bīsāye ve bā'is-i sāye (28) olan şüret vīrān olub nūr-ı maḥz ḳalır

(4775) Meşnevī

Çünkü ancā ḥışt berḥıştī nemānd

Nūr-ı mehrā sāye-yi ziştī nemānd

(4776) Meşnevī

Ḥışt eger zerrīn buved berkendenīst

(29) Çün bahā-yı ḥışt vahy ü rūşenīst

Çünkü ol yerde bir kerpīç bir kerpīç üzre ḳalmadı māhuñ nūrına bir zişt sāye ḳalmadı ḥıştan (30) murād bunda şıfat-ı nefsanīyyedür ya'nī bir cismde ki bir şıfat-ı nefsanī üzre ḳalmadı [H486a] belki cümle muḳteżayāt-ı ḫabī'iyye ve evşāf-ı beşeriyye

¹⁶⁴⁵ Pertev Paşa nüshasında 4772 numaralı Mesnevî beytinin şerhi unutulmuştur. Hamidiye nüshasında ise -müstensih sonradan fark etmiş olmalı ki- Pertevde eksik olan bu kısmı varağın yan tarafına haşiyeye olarak kaydedilmiştir.

maḥv u mütelāṣī (31) oldı māh-ı rūḥuñ nūrına perde vü māni‘ bir ḳabīḥ sāye ḳalmadı pes lāzım geldi ki ḥıṣt eger zerrīn ola berkendenīdür çüñkim ḥıṣtuñ bahāsı vaḥy (32) u rüṣenlūkdür ya‘nī ṣıfat-ı nefsanī ve ḥaṣlet-i ḥayvānī her ne ḳadar ‘aḳl-ı ma‘āṣla zerrīn olsa ve maḥbūb u maḳbūl gelse anuñ ḳoparmaḳluḡı vācib ü lāzım- (33) dur çüñkim ol ḥıṣt meṣābesinde olan ṣıfat-ı nefsanıyyenüñ bahāsı vaḥy-i İlähī ve rüṣenī-yi Rabbānīdür ya‘nī her bir ṣıfatı ki bir mü‘min nefsenden (34) ḳal‘ u ḳam‘ eyler Allāh Te‘ālā anuñ bedeli aña işāret ve ilhām ḳılır ve rüṣenāluk ve āṣınāluk virür ṣol mertebede ki cümle nefsanī olan ṣıfatlar (35) zāyil olduḡdan ṣoñra ol kimseye Ḥaḳ Te‘ālā her demde ilhām ḳılır ve anuñ vücūdı Ḥaḳ Te‘ālānuñ rüṣenlūḡı ile pür olur

(4777) Meṣnevī

Kūh behr-i def‘-i sāye mündekest

(36) *Pāre geṣten behr-i ĩn nūr endekest*

(4778) Meṣnevī

Berbirūn-ı kuh çü zed nūr-ı Ṣamed

Pāre ṣud tā derderūneṣ hem zened

Kūh-ı Ṭūr def‘-i sāyeden ötüri mündek- (37) dür ya‘nī bu nūrdan ötüri pāre olmak endekdür *mündek* pāre pāre olmaḡa dirler ve kūh-ı Ṭūruñ nūr-ı İlähīden pāre pāre olmasınuñ ṣerḥ ü taḥḳīḳı (38) cild-i evvelde ‘aṣḳ-ı cān-ı Ṭūr āmed ‘āṣıḳā ve daḡı *kūh derraḳṣ āmed u çālāk ṣud* beytinüñ ṣerḥine mürür eyledi anda ṭaleb olına ya‘nī kūh-ı (39) Ṭūr kendü sāye-yi vücūdunu def‘ eylemeden ötüri mütelāṣī ve muṣmahilldür ḥadd-i zātında bu nūr-ı İlähīden ve tecelli-yi Rabbānīden ötüri pāre pāre olmak endek (40) ṣey‘dür aña nisbetle pāre pāre olmak bir ‘aṣīm ‘amel degıldür çüñkim Aḥad u Ṣamed Ḥazretlerinüñ nūrı kūhuñ bīrūnına urdı ol kūh-ı Ṭūr pāre pāre (41) oldı tā kim anuñ derūnına hem ura ya‘nī çüñkim Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri ol cebelüñ zāhirine tecellī eyledi ol cebel pāre pāre oldı gūyā ol tecellī [P623a] (1) nūrı anuñ

derūnına dađı urmadan ötüri zīrā bütün ırsaydı ol nūr anuñ her pāresine ve derūnına ıokunmamıř olurdı

(4779) Meşnevi

Gürisne çün berkefeş (2) zed ırış-ı nān

Vāřikāfed ezheves çeşm ü dehān

Meřelā gürisnenüñ çünkim eline ırış-ı nān urdı heves ü şevkınden çeşm ve dehān yarar bu beyt temşil (3) ıarıķıyle dinilmişdür ya'nī bir kimse gāyetle gürisne olsa ve bir niçe zamān aı ıalsa ve bir kimse getirüb aña bir ırış-ı nānı eline virse filhāl ol gürisne (4) olan kimse ol nāna ziyāde hevesinden ve şevkınden ağına muķkem urub ağını řakķ eyler ve hırşından ağına iletmeği tedārik idemeyüb gözine urur (5) gözüni dağı řakķ eyler pes ol gürisnenüñ ol nāna ziyāde hırş u hevesinden çeşm ve dehānı řikāfte olur bir zamān bizüm diyārımızda bir mertebe ıaıt ü galā (6) oldu ki eıřāf u cevānibden ıara ehlinüñ aı ve muıtāc olan kimseleri gelüb şehre döktiler ādem etin ve kilāb etin yemeğe başladılar ol hinde bir kimsenüñ (7) elinde nān görseleği çeküb elinden alurlardı bunu gözümüzle gördük ki anlardan birisi bir kimsenüñ elinden [H486b] bir nānı ıapdı ve yere yatdı ol kimse (8) anuñ başına başına ökçeşiyle ve müştiyle urub başını ve gözüni yardı ol nānı anuñ elinden ve dehānından ııkarmağa kādır olamadı

(4780) Meşnevi

şad hezārān (9) pāre geşten erzed īn

Ezmiyān-ı ıarh berhīz ey zemīn

(4781) Meşnevi

Tā ki nūr-ı ıarh gereded sāyesüz

şeb zisāye-y tıst ey yāđi-yi rüz

Çünkim nāna aı ve muıtāc (10) olan kimse kendünüñ pāre pāre olmasına rāzı olııak bu nūr-ı ilāhī ve pertev-i Rabbānī řad hezārān pāre pāre olmağ değer pes ey zemīn

meşābesinde (11) keşif olan kimse çarh-ı ma‘nevī miyānından kalk ve arz-ı vücūduñı fānī ve muzmaḥill it ki ašlā sende keşāfet-i cismāniyye kalmaya tā kiç çarh-ı rūḥānī (12) ve felek-i nūrānīnūñ nūrı sāyesüz ola ašlā sāye ve zūlmetden eṣer kōmaya zīrā ey rūzuñ yāğisi ŧeb-i zūlmānī senūñ sāye-yi vücūduñdan (13) ḥāşıldur nitekim ne kadar sāye ve zūlmet var ise bu zemīnūñ vücūdından ḥāşıldur farzī eger bu zemīnūñ vücūdı ortadan zāyil olub gitseydi (14) ‘ālemde ašlā sāye ve zūlmetden bir eṣer kalmayadı kezalik senūñ zemīn-i vücūduñ daḥı ortaluḳdan gitseydi ve Ḥaḳ Te‘ālā anı def‘ itseydi ašlā sāye-yi ḡamdan (15) ve zūlmet-i elemden ve kudūret viren ŧey’lerden bir ŧey kalmayub ŧāfī nūr-ı ilāhī ve tecellī-yi Rabbānī ḳalurdı bu sırrı müşāhede idenler anuñçün kendi vücūdlarınıñ (16) ortaluḳdan gitmesini ve def‘ olmasını Allāh Te‘ālādan isteyüb

Beyt

Beynī ve beyneke innī yünāzi‘unī

Fe’erfa‘ bifāzlike innī mine’l-beyyin¹⁶⁴⁶

dimişlerdür

(4782) Meşnevī

Īn zemīn (17) çün ḡāhvāre-y tıflkān

Bāliḡānrā teng mīdāred mekān

(4783) Meşnevī

Behr-i tıflān Ḥaḳ zemīnrā mehd ḡand

Şīr derḡevāre bertıflān feşānd

Bu zemīn tıfluñ (18) ḡāhvāresi gibi ya‘nī oḡlancıḳlaruñ beşigi gibidür ki bāliḡ olanlara mekānı teng getirür ve kemāle iren erleruñ yerlerini bu cāy-ı mazīḳ ḡar idüb başlarına (19) dünyāyı teng eyler Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri oḡlancıḳlardan ötüri zemīne mehd oḳudı bu ḡāhvāre-yi zemīnde olan eṡfāl üzre ŧīr ŧaçdı nitekim Ḥaḳ (20)

¹⁶⁴⁶ “Yalnızca bizim bildiğimiz bu konuyu ve kendimle çelişmemi fazlınla ortadan kaldır.”

Te‘ālā sūre-yi Ẓāhāda *ellezī ca‘ale lekumu’l-arḍa mehdē*¹⁶⁴⁷ diyü bunda sākin olan eṭfālsīretlere ḥiṭāb idüb buyurdu ya‘nī ol ḳādir-i bīçün ey nās (21) arzı size beşik ḳıldı tā anda siz istirāḥat idersüz ve sūre-yi Nebāda *elem nec‘ali’l-arḍa mihāde*¹⁶⁴⁸ buyurdu ya‘nī biz zemīni mihād ḳılmaduk mı didi (22) ve zemīnüñ mehde müşābih olması bir kaç vechledür *evve/lā* Ḥaḳ Te‘ālā anı ḥalk itdügi gibi beşik gibi şalındı ve ḥareket ḳıldı Ḥaḳ Te‘ālā cibāli (23) aña evtād idüb sākin oldı ve *sāniyen* yüz zemīnde olan ḥayvānāteṭfāl gāhvārede istirāḥat eyledükleri gibi istirāḥat eyleyüb nāyim oldılar (24) ve rāḥat buldılar ve *sālisen* Ḥaḳ Te‘ālā āsmān cānibinden bu zemīnde olanlar üzre emṭarı yağdurdı pistāndan elbābuñ yağması ve aḳması gibi [H487a] pes (25) zemīnde olan ünās bu münāsebetle eṭfāle müşābih olurlar mādāmki bu mehd-i zemīn içre muḳayyed olalar ve neşv ü nema bulalar anlara eṭfāl dinür ammā (26) ricāl maḳāmına bāliḡ olduḳdan ve kemāl mertebesini bulduḳdan şoñra bu zemīn aña bir beşik gibi teng gelür

(4784) *Meşnevī*

Ḥāne teng āmed ez’in gehvārehā

Ṭıflkānrā zūd bāliḡ (27) *kun şehā*

(4785) *Meşnevī*

Ey gevāre ḥānerā ḍayyık medār

Tā tuvāned kerd bāliḡ intişār

Ḥāne bu gehvārelerden teng geldi ey pādşāh oḡlancıkları fevrī bāliḡ eyle ey gehvāre (28) ḥāneyi ḍayyık ṭutma tā kim bāliḡ intişār itmege ḳādir ola *gevāre* sepede dirler *intişār* ihyā itmek ma‘nāsınadur ya‘nī bu zemīnüñ gehvāreler gibi olan her bir (29) kaç‘asından ḥāne-yi deyyāḳını teng geldi ey pādşāh-ı ‘ālem bu zemīnde sākin olan ve istirāḥat ḳılan oḡlancıkları ‘alelfevr bāliḡ eyle tā anlar bīdār olalar (30) ve bu zemīnüñ beşik gibi olduḡunu ve ḥāne-yi dünyānuñ cāy-ı muḍiḳ geldüḡünü göreler ey

¹⁶⁴⁷ “O, yeri size beşik yapan.” (Taha 20/53)

¹⁶⁴⁸ “Biz yeryüzünü döşek yapmadık mı?” (Nebe 78/6)

zemīn sepedi hāne-yi dünyāyı bālig olanlaruñ başına teng (31) ü tārīk ʔutma tā kim bālig olan ricāl bu hāne-yi dünyāda oğlancıkları intişār itmege ve ihyā vü bīdār kıлмаğa kādır ola ve bunda nāyim olan eʔfālsiretleri (32) bīdār dil idüb haķīķat hāli anlara göstermege vüsʔat bula dimek olur

Vesveseyī ki pādşāhzāderā peydā şud ezsebeb-i istignāyī vü (33) keşfi ki ezşāh dil-i ūrā hāşıl şude būd ve ķaşd-ı nāşükrī vü serkeşī mikerd şāhrā ezrāh-ı ilhām u sırra şāhrā haber şud dileşrā derd (34) kerd rūh-ı ūrā zahmī zed çünān ki şüret-i şāhrā haber nebūd

Bu sürh-ı şerīf ve beyān-ı laţīf şol bir vesvese ki bir istignā ve bir nevʔ keşf (35) sebebinden pādşāhzādeye peydā oldu ki ol keşf ol şehzādenüñ göñline pādşāh-ı Çīnden hāşıl olmış idi ve şāhuñ aña olan (36) hūsn-i nazarıyla ve yümn-i himmetiyle ol keşf ü şühūd anuñ derūnında zuhūra gelmiş idi ve ol şehzāde-yi Çīnden serkeşlüge ve küfrān-ı niʔme [olmağa +H] ķaşd (37) eyledi ilhām u sır yolundan pādşāh-ı Çīne haber oldu ol şāhuñ göñlini anuñ serkeşlüge ve küfrāna ķaşd eylemesi derd itdi ve mecrūh kıldı ol şehzāde- (38) nüñ rūhına bāţın yüzinden ol şāh-ı Çīn bir zahm urdı ancılayın ki şāhuñ şüretine andan haber olmadı yaʔnī bu zahmı anuñ şüreti urmadı (39) belki göñül yüzinden anuñ rūhına bir zahm urdı ki şāhuñ şüret-i zāhiresi aşlā müteğayyir olmadı ve haber tuymadı nitekim kātib-i vaḫy Ḥāzret-i (40) Nebīden bu kadar keşf ü şühūd bulduğdan soñra serkeşlüge ve küfrāna ķaşd eyleyüb Ḥāzret-i Nebīnüñ bāţını aña incindükde göñül yüzinden anuñ (41) rūhına bir zahm urdı ki anuñ rūhında aşlā keşf ü şühūd eşeri ķalmayub ĩmāndan daḫı maḫrūm ķaldı ve kışşası defter-i evvelde mufaşşal u meşrūh-ı [P623b] (1) mezkūr olmışdur anda ʔaleb olına

[H487b] (4786) *Meşnevī*

Çün müsellem geşt bibeyʔ ü şirī

Ezderūn-ı şāh dercāneşrā cirī

(4787) *Meşnevî*

Ḳūt miḥurdī zinūr-ı cān-ı şāh

(2) *Māh-ı cāneş hemçü ezḥurşīd māh*

(4788) *Meşnevî*

Rātibe-y cānī zişāh-ı bīnedīd

Dembedem dercān-ı mesteş mīresīd

(4789) *Meşnevî*

Ān ne ki tersā vü müşrik miḥurend

Z'ān (3) ğidāyī ki melā'ik miḥurend

Çünkü bey'süz ve şirāsuz şāhuñ derūnından ol şehzāde cānına cirī müsellemler oldu cirī vazīfeye ve nafaḳaya dilerler ya'nī (4) çünkü pādişāh-ı Çīn derūnından ol şehzādenüñ cānibine vāzīfe-yi cānī ve nafaḳa-yı rūḥānī müsellemler oldu şāh-ı Çīnün nūr-ı cānından ḳuvvet-i rūḥānī (5) ve ğidā-yı nūrānī yer idi anuñ cānı māhı ḥurşīdden māh gibi ya'nī māh ḥurşīdden nūr istifāde eyleyüb müstenīr olduğı ve ḳuvvet bulduğı gibi ol (6) şehzādenüñ daḥı māh-ı cānı şāh-ı Çīnün ḥurşīd-i cānından ḳuvvet-i nūrānī ve ğidā-yı rūḥānī yerdi ve müstefīd ü müstenīr olurdu her bir mürīd kendü mürşidinden (7) hem böyledür bīnedīd olan şāhdan vazīfe-yi cānı ve rātibe-yi rūḥānī dembedem anuñ mest olan cānına irişürdi ve her gün anuñ rūḥına şāhuñ (8) cānından bir güne vazīfe-yi rūḥānī ve rātibe-yi nūrānī gelürdi ve anuñ cānına ḳuvvet ü ğidā olurdu ol ḳuvvet ü ğidā degül ki tersā ve müşrikün yerler ol (9) bir ğidādan ki melā'ik yerler anuñ cānına şāh cānibinden gelen ḳuvvet ü ğidā melā'ikenüñ yedükleri ḳuvvet ve ğidā-yı nūrānīdendir yoḥsa gebr ü tersā- (10) nuñ yedükleri ğidā-yı cismānīden degildir

(4790) *Meşnevî*

Enderūn-ı ḥ'īş istīgnā bedīd

Geşt tuġyānī ziistīgnā pedīd

(4791) *Meşnevî*

Ki ne men hem şāh u hem şehzādeem

Çün (11) *‘inān-ı ḥod bedīn şeh dādeem*

(4792) *Meşnevî*

Çün merā māhī berāmed bāluma‘

Men çirā bāšem gubārīrā teba‘

(4793) *Meşnevî*

Āb dercūy-ı menest ü vaqt-i nāz

Nāz-ı gayr ezçi keşem men bī- (12) *niyāz*

Çünkü şāhuñ cānından anuñ cānına her gün vazīfe-yi rūḥānī ve erzāk-ı nūrānī gelüb müselleme oldu anuñ cānı kuvvet ü muḳnet buldı (13) kendünüñ derūnında istiğnā gördi istiğnādan bir tuğyān anuñ derūnında pedīd zāhir oldu ki *inne ile’-insāne leyaṭğā en ra’āhustāgnā*⁶⁴⁹ buyurulmuşdur (14) böyle diyü ki ben hem şāh u şehzāde degül miyüm kendü ‘inān u ihtiyārumı bu şāha niçün virmişem ve buña teslīm olub neden öturi mürīd olmuşam çünkü (15) benüm için lum‘alu bir māh yukaru geldi ve benüm māhitāb-ı rūḥum ṭālī‘ ve tābān oldu pes ben niçün bir gubāra tābi‘ olurum ve ḥāk u gubār meşābesinde (16) olan bir cisme ḥidmet kılırum āb-ı ma‘nā benüm cūy ı cūdımda idi nāz vaḳtidür niyāz vaḳti degildür gayruñ nāzını ben bīniyāz neden öturi çekerüm (17) didi ve bu güne istiğnā eyledi nitekim kātib-i vaḥy Ḥazret-i Nebīnüñ her gün rūḥ-ı şerīfinden gıdāpezīr olur iken ve ol Ḥazretüñ müşkāt-ı nūrından (18) nūr u ziyā olur iken *ve leḳad ḥalaḳnā’l-insāne min sulāletin min tīn*⁶⁵⁰ āyet-i kerīmesi nāzil olub Ḥazret-i şāh-ı nübüvvet anı yaz diyüb ol daḥı lafz-ı (19) Resūlden şādir olanı yazarken [H488a] *summe enşā’nāhu ḥalkān āḥar* buyurdılar ol kātib-i vaḥy anı daḥı yazdı ve anuñ ḳalbine *fetebārakallāhu aḥsenu’l-*

⁶⁴⁹ “Gerçek şu ki, insan azar. Kendini kendine yeterli gördüğü için.” (Alak 96/6-7)

⁶⁵⁰ “Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık.” (Mü’minûn 23/12)

(20) *hālīkīn*¹⁶⁵¹ demek geldi filhāl anı lisāne getirüb *fetebārakallāhu ahsenu'l-hālīkīn* didi Hāzret-i Nebī bunu daḥı kitābet eyle bu daḥı āyet-i kerīme- (21) dūr buyurdi filhāl bu şehzādenüñ ḳalbine gelen vesvese ve istiḡnā anuñ daḥı ḳalbine geldi ve ḳalbinde didi ki çünkim ben hem peygamberüm benüm daḥı ḳalbime Allāh- (22) dan āyet nāzile oldu pes niçün ben buña tābi^c olurum ve ne vechle 'inān u ihtiyārımı bunuñ keff-i irādetine teslīm idüb her gün buña (23) ḥidmetler ve 'ubūdiyyetler ḳılırum benüm ḥod buña şimden şoñra ašlā ve ḳaṭ'ā ihtiyācum ḳalmadı didi ve bunuñ ḳışşası cild-i evvelde mufaşşal mürūr eyledi anda ṭaleb olına (24) ve bu maḥalde *şāh*dan murād Hāzret-i Nebī ve *şehzādeden* murād aña ṭab'iyetden serkeş olan ve i'rāz ḳılan ümmet olur ve şehzāde olması ādemzāde (25) olduḡı i'tibārıyla olur ki Hāzret-i Ādem ḥalīfe-yi Allāhdur ve daḥı *şāh-ı Çīnden* murād 'ilm-i dīn ve esrār-ı yakīn şāhibi bir şāh-ı velāyet ma' den-i (26) hidāyet olur ve *şehzādeden* murād şol ādemzāde olur ki evvelā aña irādāt getüre ve ḥidmet ḳıla anuñ cānından niçe kuvvet-i ma'ānī ve kuvvet-i (27) rūḥānī bulduḡdan şoñra bu şehzādeye gelen vesvese ve istiḡnā gibi anuñ daḥı ḳalbine bir vesvese gele ve ol şāh-ı dīn ve mālīk-i esrār-ı yakīnden (28) istiḡnā ḳıla ve serkeş ola ve böyle diye

(4794) Meşnevī

Ser çirā bendem çü derd-i ser nemānd

Vaḳt-i rüy-ı zerd ü çeşm-i ter nemānd

(4795) Meşnevī

Çün şekerleb geşteem 'āriž kamer

(29) Bāz bāyed kerd dükkān-ı diger

Ben niçün başımı bağlarum ki baş ağrısı ḳalmadı yüzüñ aşfer ve gözüñ nemnāk u ter olması vaḳti ḳalmadı çünküm şekerleb (30) ve 'āriž-i kamer oldum ya'nī leb ve dehānum şeker gibi şīrīn ve ḥadd u 'izārum kamer gibi nūrānī oldu imdi bir ḡayrı

¹⁶⁵¹ “Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.” (Mü'minün 23/14)

dükkân açmak gerek ve başka başıma re's (31) ve pîşvâ olmak gerek didi ve bu şol mürîdüñ şüret-i hâli olur ki bir şâh-ı dînüñ ve mâlik-i 'ilm-i yakînüñ huzûrına gele ve aña mürîd ola pes (32) ol şâh-ı dînüñ hüsni nazarı ve yümn-i himmetiyle anuñ cânına niçe 'ulüm u ma'arif ve ezvâk u le'âyif hâşıl ola bir mertebeye vâsıl ola ki (33) kendüsini mazhar-ı İlâhî göre ve âyîne-yi evşâf-ı Rabbânî müşâhede kıla ve kendü vücûdında ve gayruñ vücûdında mutaşarrıf olanı hemân Hazret-i (34) Haq göre ve şeyhüñ vücûdında dağı mutaşarrıf olanı ve taklîb ü tahvîl kılanı hemân Hazret-i Haq göre bu kadar ma'rifetden anuñ nefsine şu (35) vesvese ve istignâ gele ve şehzâdenüñ didüğünü derûn-ı 'âleminden ol dağı diye becânem ben şimden soñra niçün başum bağlayub tabîbe 'arz-ı ihtiyâc (36) eylerüm bende derd-i ser ve hastelük kalmadı ve maḥbûb-ı haḳîkînüñ vişâli baña hem ol virdi ve cânım kendüde gördi ağlamak inlemek ve sâyir (37) vâsıl olmayan 'aşıklar gibi zerdrüy olmak bende kalmadı sâyir maḥbûb-ı İlâhî olan velîler ve şâfîler gibi şîrîn dehân oldum [H488b] ve kamer gibi (38) nûrâniyyet buldum imdi baña dağı bu şeyḡ gibi başka başıma bir dükkân açub ve re's ü pîşvâ olub ve mürîd ü muḥibb cem' kılub (39) anlara irşâd u terbiye kılmak gerekdür diye ve bu gûne nâz u istignâ eyleye

(4796) Meşnevî

Z'în menî çün nefis zâyîden girift

Şad hezârân jâjhâyîden (40) girift

(4797) Meşnevî

Şad beyâbân z'ân suy-ı hırş u ḥased

Tâ bed'incâ çeşm-i bed hem mîresed

Bu benlükden çünkim nefis toğurmaḳluk tıtdı şad hezârân (41) herze çiynek tıtdı ol hırş u ḥased tarafından yüz beyâbân var iken tâ aña çeşm-i bed hem irişür kande kaldı ki çeşm-i nîkübîn [P624a] (1) ya'nî çünkim bu benlükden ve enâniyyetden ve kibrden ve nahvetden anuñ nefsi niçe kem hüyları ve kabîḥ şıfatları toğurmaḳ tıtdı

niçe yüz biñ herze ve (2) beyhüde fikrler çeşmüñ tütü ve derünında bu güne güstāhāne hātıralar itdi ve pādşāh anuñ bu hātıralarını ve fāsıd fikrlerini çeşm-i cānla (3) gördi meşelā ehl-i hırş ve ehl-i hāsed olan ehl-i ferāset tarafından bir kimsenüñ bātınına ve derünına şad beyābān ve niçe mesāfe ve merhale (4) var iken tā ol maħalle bedbīn olan göz ve nīkū görmeyen dīde hem irişür ve anuñ hālını ve bātında olan sū²-i hışālını ferāset ü kiyāsetle (5) istidlāl idüb bilür

(4798) Meşnevī

Baħr-i şeh ki merci^c-i her āb üst

Çün nedāned ānça ender seyl ü cüst

Çünkü kazıyye böyledür baħr-i pādşāh ki her abun (6) merci^cidür seylde ve cūda olanı niçün bilmez ya^cnī çünkü bir kimsenüñ bātınına hırş u hāsed tarafından niçe yüz beyābān var iken henüz daħı nīkū- (7) bīn olmayan göz aña irişmek ve anuñ zamīrine ferāsetle vākıf olmak mümkün ola pes şāh-ı dīn ve mālīk-i ‘ilm-i yaķīn olan şāhib-i vilāyet (8) baħr-i derünü ki ker bir feyz ü hayāt ve ‘ilm ü ma‘rifet ābınun merci^ci ve maşīridür seyl ve cūy menzilesinde olan kimselerün derünına gelen fikr (9) anı niçün bilmeye ki anuñ derünına gelen fikr ve hayāl āb-ı zülāl gibi şīrīn ü laķīf midür veyāhūd āb-ı şūr gibi telħ midür

(4799) Meşnevī

Şāhrā dil kerd ez- (10) fikr-i ū

Nāsipāsī-yi ‘atā-yı bīkr-i ū

(4800) Meşnevī

Güft āħir ey ħas-ı vāhī edeb

Īn sezā-yı dād men būd ey ‘aceb

(4801) Meşnevī

Men çi kerdem bātu z’īn genc-i nefīs

Tu çi kerdī bā- (11) men ezħūy-ı ħasīs

(4802) *Meşnevî*

Men turā māhī nihādem derkenār

Ki gurūbeş nīst tā rūz-ı şümār

(4803) *Meşnevî*

Dercezā-yı ān ‘aṭā-yı nūr-ı pāk

Tu zedī derdīde-yi men ḥār u ḥāk

(12) (4804) *Meşnevî*

Men turā berçarḥ geşte nerdbān

Tu şude derḥarb-ı men tīr ü kemān

Şāh-ı Çīnūñ ve mālik-i ‘ilm-i yaķīnūñ ol şehzādenūñ fāsīd olan fikrinden (13) göñli derd tutdı ve anuñ güstāḥāne olan ḥāṭırasından ḳalbi incindi ve mecrūḥ oldu anuñ bīkr olan ‘aṭā ve kereminūñ nāsīpās- (14) luġından ötüri pādşāh-ı Çīn ve mālik-i ‘ilm-i dīn kendü derūnında ol güstāḥāne ḥiṭāben didi ey ḥas u denī ve edebi süst ü (15) za‘īf olan güstāḥ ey ‘aceb bu benüm dād u ‘aṭāmuñ ve lāyıkı oldu ki senūñ derūnuñdan böyle sū³-i [H489a] ḥāṭıra zuhūra geldi (16) evvelā ben saña bu genc-i nefīsdan ne in‘ām u iḥsānlar ḳıldum ve bu ḥazāne-yi dilden bu ḳadar nefāyis ve leṭāyifi iḥrāc idüb saña ne mertebe virdüm ve (17) ‘aṭıyyeler ḳıldum ki sen ḥūy-ı ḥasīsūñden baña ne eylersin ve benüm elṭāf-ı ‘aliyyemūñ ve ni‘me-yi celīlemūñ ḳadrini bilmeyüb ve şükrüni ḳılmayub derūn-ı dil- (18) den ne herzeler söylersin ben saña kenāruñda bir māh-ı ma‘nevī ḳodum ve senūñ rūḥuñı māḥımız gibi tābān olmaḳ mertebesine irgürdüm ki ol (19) māh-ı rūḥānīnūñ rūz-ı şümāra dek gurūb u ufūli olmaz ol nūr-ı pāk ve ‘ilm-i tābnākuñ ‘aṭāsınuñ cezāsında sen benüm gözime ḥār u (20) ḥāk urduñ ya‘nī ben saña bir nūr-ı pāk ve ‘ilm-i tābnāk ‘aṭā eyledüm sen ol ‘aṭıyye ve ni‘metūñ muḳābilesinde benüm gözime küfrān ḥākini ve (21) ṭuġyān ḥārını urduñ saña lāyık olan bu idi ki bu ni‘metūñ ḳadrini bileydüñ ve hemīşe bunuñ şükrini ḳılayduñ ben saña çarḥ üzre (22) nerdbān olmuş sen benüm ḥarbümde tīr ü

kemān olmuş ya‘nī ben senüñ çarḥ-ı a‘lāya ve ‘ālem-i bālāya ‘urūc u su‘ūd eylemeñe nerdbān olmuşam ve (23) terakḳī ve rif‘atiñe sebep gelmişem ammā sen benümle muḥārebe eylemede tīr ü kemān hemān kendü olmuşsin ki nefsuñ kemāna beñzer ve fikr-i fāsidiñ tīr gibidür (24) ki çurmadın benüm cānıma anı Nemrūd gibi atarsın ve beni āzürde ve rencīde ḥātır idersin didi ve bundan maḳşūd bir şāh-ı dīnüñ bu gūne bīedeb (25) olan mürīdine bāḫın yüzinden söylediği söz olur

(4805) Meşnevī

Derd-i ğayret āmed ender şeh pedīd

‘Aks-i derd-i şāh ender vey resīd

(4806) Meşnevī

Mürġ-ı devlet (26) der‘itābeş bertapīd

Perde-yi ān gūşe geşte berderīd

Şāhuñ derūnında derd-i ğayret zāhir geldi şāhuñ derdinüñ ‘aksi ol (27) şehzādeye irüşdi aña ‘itāb eylemede mürġ-ı devlet mużtarib oldu ol gūşe geşteñ perdesini yırttı ya‘nī şāh-ı Çīnüñ bāḫınına (28) ğayret derdi zāhir geldi ve āzürdeden olmak anuñ bāḫınında zuhūr kıldı ey şāh-ı Çīnüñ ḳalbinde olan derdüñ ‘aksi şehzādenen- (29) nüñ ḳalbine irüşdi ki *minelḳalbi ileḳalbi revzenetun*¹⁶⁵² dinmişdür nitekim muḳaddemā şāhuñ derūnından şehzādenüñ derūnına zü ḳılır (30) ve rāḫatlar irişür idi şimdi şāhuñ derūnında olan derd ü cerāḫat hem o yoldan şehzādenüñ derūnına mün‘akis oldu ve te’sīr (31) kıldı hemāndem anuñ devleti ḳuşı aña bu gūne ‘itāb olmada mużtarib oldu ve ḳaçmağa ve uçmağa ‘azīmet kıldı ol gūşe geşte olan (32) ve gūşe-yi selāmetde ve ni‘metde istirāḫat ḳılan şehzādenüñ perdesini yırttı ve anuñ fesādı ve ḳabāḫatını aña āşkārā zāhir itdi

(4807) Meşnevī

Çün (33) derūn-ı ḫod bedīd ān ḫoş püser

¹⁶⁵² “Kalpten kalbe pencere vardır.”

Ezsiyekārī-yi ḥod gerd ü eser

(4808) Meşnevī

Ān vazīfe-y luṭf u ni‘met kem şude

Ḥāne-yi şādī-yi ü pürġam şude

(34) (4809) Meşnevī

Bāḥod āmed ü zimestī-yi ‘uḳār

Z’ān güneh geşte sereş ḥane-y ḥumār

Çünkü ol hoş püser kendü derünında kendü siyāhkārluġından gerd ü eser (35) gördi ya‘nī kendünün güstāhluġından ve bedkārluġından [H489b] ḥāşıl olan ġubārı ve āşārı bāṭınında müşāhede kıldı ol luṭf u ni‘met vazīfe- (36) si kem olmuş anuñ şādīlüġi evi pürġam olmuş gördi ya‘nī evvel derūnı şād u ḥurrem iken kendü derūnını pürġam ve pürelem gördi pes (37) ‘uḳāruñ mestlüġinden o kendüye geldi ol günāhdan anuñ sırrı ḥāne-yi ḥumār olmuş gördi ‘uḳār zamm-ı ‘aynla şarāba dirler ya‘nī çünkü bu (38) ḥāleti kendü derünında müşāhede eyledi enāniyyet şarābıyla mest olduġundan ayılıb kendüye geldi ol günāh ve ḥaṭā sebebinden kendü (39) başını ḥummār ḥānesi ve keder ve kesel peymānesi olmuş gördi

(4810) Meşnevī

Ḥurde gendüm ḥulle zū bīrūn şude

Ḥuld bervey bādiye v’ḥāmūn şude

Gendüm (40) yemiş ḥulle andan bīrūn olmuş ḥuld anuñ üzerine bādiye ve ḥāmūn olmuş ya‘nī Ḥazret-i Ādem vesvese-yi iblīs ile buġday ağacından (41) yiyüb ḥulle-yi cennet anuñ vücūdında ḥul‘ u nez‘ olduġunu ve ḥuld-ı na‘īm anuñ üzerine beriyye vü şahrā olduġı gibi ol püser daḥı enāniyyet [P624b] (1) ü kibr gendümünden yemiş ve andan cennet ḥulleleri gibi olan ezvāḳ-ı rūḥānī ve erzāḳ-ı Rabbānī ve eşvāḳ-ı subḥānī ve bunlar emsāli olan aḥlāḳ-ı (2) ilāhī her ne ise andan zāyil olmuş ve ḥuld-i

na'ım gibi laṭīf ü tāze cinān-ı cenānı beriyye vü şahrā gibi kuru kalmış ve kendüsini bīzevķ (3) ve bīşafā görmiş

(4811) Meşnevī

Dīd k'ān şerbet verā bīmār kerd

Zehr-i ān mā vü menīhā kār kerd

(4812) Meşnevī

Cān-ı çün ṭāvūs dergūlzār-ı nāz

Hemçü çağzī şud bevīrāne-y mecāz

(4) Şehzāde gördi ki ol şerbet-i enāniyyet anı bīmār itdi o mā ve menlük zehri kār itdi ya'nī ol şehzāde muḳaddemā eylediği enāniyyetüñ şarābını (5) kendüsini bīmār kıldığını ve o benlük ve senlük ḫāṭırasınıñ zehri vücūdına te'sīr itdiğini gördi gülzār-ı nāzda olan anuñ ṭāvūs gibi (6) cānı mecāz-ı vīrānesine bir baykuş gibi gitdi ya'nī ḫaḳīķat 'āleminde nāzile ṭāvūs gibi cevlan eylerken anuñ cānı bir çağd gibi vīrāne-yi mecāza (7) tenezzül itdi

(4813) Meşnevī

Hemçü Ādem dūr mānd ū ezbehiřt

Derzemīn mīrānd gāvī behr-i kişt

Ādem gibi ol şehzāde 'iřyān sebebiyle cennet-i ma'nevī- (8) den dūr kaldı zemīnde kiřt eylemeden ötüri bir gāv sürdi nitekim Ādem Ḥazretleri cennetden dūr kalduđdan ve zemīne geldükden soñra zirā'at (9) kılmadan ötüri cüft sürdi bu hem çünkim nefsinüñ hevāsına meyl itdi ol sebebden behiřt-i rüḫānīden dūr olub zemīn-i beşeriyyeye tenezzül (10) kılub kār u 'amel içün nefsi gāvını sürdi

(4814) Meşnevī

Eřk mīrānd ū ki ey hindü-yı zāv

Şīrrā kerdī esīr-i dümm-i gāv

Şehzâde eşk sürdi (11) böyle diyü ki ey üstâd hindû ve şîri dümm-i gâva esîr itdûñ zāv üstâd ma‘nâsınadur *hindû* siyâh ‘Araba dirler bunda nefsdan murâd olur *şîr*den murâd rûh (12) olur *dümm-i gâv*dan murâd cesed-i rûh-ı hayvâniyyete nisbetle dümm-i gâv gibidür ve tavzîh-i ma‘nâ ol şehzâde çünkim ol hâlet-i kabîheyi [H490a] kendüsinde (13) gördi gözlerinden vâfir gözyaşın sürdi ve nefesine bu güne hîtab idüb didi haṭâ ve ma‘şiyetden ve hîle vü hadî‘atden üstâd olan nefsi siyâh- (14) kâr sen şîr gibi olan rûhı dümm-i gâv meşâbesinde olan cisme esîr itdûñ

(4815) Meşnevî

Kerdî ey nefsi bed-i bâridnefes

Bîhîfâzî bâşeh-i feryâd-(15) res

Ey bârid nefeslü ve serd demlü olan nefsi bed feryâdres olan şâh-ı dîne bîhîfâzlık ve bîvefâluk itdûñ

(4816) Meşnevî

Dâm bugzîdî(16) zihırş-ı gendümü

Bertu şud her gendüm-i ü kejdümü

(4817) Meşnevî

Derseret âmed hevâ-yı mâ vü men

Ḳayd bîn berpây-ı ḥod pencâh men

Bir gendümden öturi hırşdan (17) ey nefsi kâfir dâm kabûl itdûñ ol hırşuñ her bir gendümi senüñ üzerüne bir kejdüm oldı senüñ başuña mâ ve men hevâsı geldi şimdi (18) kendü ayağunda elli batman ḳayd gör ol şehzâde nefesine bu güne [hîtabı -H] tevbîh idüb didi bir gendüm meşâbesinde olan ḥazz-ı nefsanîden (19) öturi hırş u hevesünden dâm-ı belâyı kabûl ḳıldıñ senüñ üzerüne ol hırşuñ her bir gendüm ü dânesi şimdi gör bir ‘aḳreb oldı senüñ (20) başuña benlük ve senlük hevâsı geldi şimdi anuñ cezâsı kendü pây-ı cânunda elli batman ḳadar ḳuyûd-ı bedeniyye ve selâsil-i cismâniyyeyi gör ki (21) ne zulmetler ve miḥnetlere düşdük didi

(4818) *Meşnevî*

Nevha mikerd in nemaṭ bercān-ı ḫ ʿİş

Ki çirā geştem zıd-ı sulṭan-ı ḫ ʿİş

(4819) *Meşnevî*

Āmed ü bāḫ ʿİş ü (22) istiğfār kerd

Bāinābet çiz dīger yār kerd

Bu üslüb üzre kendü cānı üzre nevḫa vü feryād itdi böyle diyü ki ben kendü sulṭānuma (23) niçün zıdd oldum ve kendü pādşāhuma neden ötüri muḫālefet kıldum şehzāde kendüye geldi ve istiğfār u tevbe kıldı inābetle bile bir āḫer (24) şey'i yār itdi ki murād andan tazarru^c u niyāzdur

(4820) *Meşnevî*

Derd k'ān ezvaḫşet-i ĩmān buved

Raḫm kun k'ān derd bīdermān buved

Derd ki ol derd-i vaḫşet (25) ĩmāndan ola raḫm eyle ki ol derd bīdermān olur ya'nı şol bir derd ki derūnda zevāl-i ĩmāndan ve nokşān-ı ʿirfāndan ḫāşıl ola aña sen (26) raḫm eyle ki o derd dermānsuz olur cümle mü'minler mülk ü mällarınun ve ten ü cānlarınuñ zevālinden emān dilemezler ammā zevāl-i ĩmāndan (27) *elemānu'l-emān min zevāli'l-ĩman*¹⁶⁵³ diyü Ḥāzret-i Raḫmāndan emān dilerler bundan ma'lūm oldı ki vaḫşet-i ĩmāndan ḫāşıl olan derd-i sāyir derde beñzemez

(28) (4821) *Meşnevî*

Mer beşerrā ḫod mebā cāme-y dürüst

Çün rehīd ezşabr derḫīn şadr cüst

(4822) *Meşnevî*

Mer beşerrā pençe ü nāḫun mebād

Ki ne dīn endīşed ān ki ne sedād

¹⁶⁵³ “Ya Rab! İmanımın gitmesine karşın bana yardım et.”

(29) (4823) *Meşnevî*

Âdemî ender belâ kuşte bihest

Nefs kâfir ni‘metest ü gümrehest

Beşere hüd cāme-yi dürüst olmasun zîrâ çünkim fakre şabrdan kırtıla (30) derhâl şadr ister ya‘nî ekşer beşere fakrde olmağ ve köhne cāmeler içre qalmağ enfa‘dur anuñçün ki hemāndem fakre ve zillate şabr kılmadan hâlâş ola şadr (31) ‘izzet ister kibr ü naḥvete başlar ve tağı ve bāğı olur nitekim Hâk Te‘ālā *velev besetallāhu’-rızka li‘ibādihî* [H490b] *lebeğav filard*¹⁶⁵⁴ buyurdu taḥkikā beşerüñ (32) pençesi ve tırnağı olmasun hemādem ki pençe ve kuvvet bula ve nāhun şāḥibi ola andan soñra ne dîn endîşe eyler ve ne şalāḥ u sedād endîşe (33) eyler belki nefsi emmāre şāḥibi olan ādemî belāda olmağ yegdür zîrâ nefsi emmāre kâfir-i ni‘metullāhdur ve gümrahdur hemāndem ki anuñ eline vāfir (34) ni‘met ü kudret gele anuñ şükürini kılmaga meşğül olmayub küfrān-ı ni‘me olur ve gümrah olub Nemrüd gibi temerrüd ü tebekkür kıılır

Ḥitāb-ı Hâk (35) Te‘ālā be‘Azrāyil ‘aleyhisselām ki turā raḥmî ber ki bîşter āmed ez’în ḥalāyık ki cān-ı şān kabz kerdî ve cevāb dāden-i ‘Azrāyil Ḥazret-i Ḥakrā¹⁶⁵⁵

(36) (4824) *Meşnevî*

Hâk be ‘Azrāyil miğüft ey naḳîb

Ber ki raḥm āmed turā ezher ke’îb

(4825) *Meşnevî*

Güft bercümle dilem sūzed bederd

Lîk tersem emrrā ihmāl kerd

(4826) *Meşnevî*

Tā begüyem kâşkî(37) *Yezdān merā*

¹⁶⁵⁴ “Allah kullarına rızık bol bol verseydi, yeryüzünde azarlardı.” (Şûrâ 42/27)

¹⁶⁵⁵ “Hak Teâlâ’nın Azrâyil (a.s)’a: ‘Canlarını kabz ettiğin bu halâyıktan senin merhametin kimin üzerine pek ziyade geldi?’ diye hitabı ve Azrâyil’in Hazret’e cevabı.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 13, s. 290.

Der'ivāz ҡurbān kuned behr-i fetā

(4827) Meşnevī

Güft ber ki pişter raḥm āmedet

Ezki dilpürsüz u biryānter şudet

Ḥaḳ Te'ālā 'Azrāyile didi (38) ey naḳīb her bir ke'ibden ya'nī maḥzūn dil olan kimseden senüñ raḥmuñ kime geldi ve ҡanḡı kimseye şefḳatüñ ziyāde oldı 'Azrāyil (39) Ḥazretleri Cenāb-ı 'İzzete didi İlāhī cümle ḥalk üzre benüm göñlüm derdle yanar ve cümleye ҡalbüm merḥamet ҡılır ḥattā hīç bir kimseyi cānından cüdā itmek (40) istemezem lākin emr-i şerīfüñi ihmāl itmeden ҡorḡarum ḥattā dirüm ki nolaydı Yezdān Ḥazretleri beni fetādan ötüri 'ivazda ҡurbān ideydi (41) ya'nī bir cüvānuñ cānını alduḡım zamānda bu mertebe merḥamet gelür ve anuñ yerine ben ҡurbān olmaḡa cānum temennī ҡılır didi Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri [P625a] (1) 'Azrāyile aytdı yā 'Azrāyil bu cümleden senüñ raḥmuñ ziyāderek geldi ne gūne kimseden senüñ göñlüñ dilsüz ve büryānter oldı

(2) (4828) Meşnevī

Güft rüzī keştiyī bermevc-i tīz

Men şikestem z'emr tā şud rīz rīz

(4829) Meşnevī

Pes begüftī ҡabz kun cān-ı heme

Cüz zenī vü ḡayr-ı tıflī z'ān reme

(4830) Meşnevī

Her(3) dü beryek taḡtayī dermānedend

Taḡtarā ān mevchā mīrānedend

(4831) Meşnevī

Bāz güftī cān-ı māder ҡabz kun

Tıflrā bugzār tenhā z'emr-i kun

(4832) *Meşnevî*

Çün zimâder (4) bugsilîden tıflrâ

Hod tu mîdânî çî telh âmed merâ

(4833) *Meşnevî*

Pes bedîdem derd-i mâtemhâ-yı zeft

Telhi-yi ân tıfl ezfikrem nereft

‘Azrâyil (5) Hâzretleri Cenâb-ı ‘İzzete cevâb virüb didi ilâhî ve Seyyidî sen ‘âlemsin bir gün mevc-i tîz üzre bir sefîneyi ben senüñ emründen (6) şikest eyledüm tâ ol keştî rîze rîze ve pâre pâre oldı pes baña didüñ ol keştîde olanlaruñ cümlesinüñ cânını kabz eyle ol (7) sürüden bir ‘avretten ve bir tıflıdan ğayrı ol zenüñ ve ol küdeküñ kabz eyleme de cümlesinüñ cânını kabz eyle buyurduñ pes ben cümle- (8) nüñ cânını emr-i şerîfüñle kabz eyledüm ammâ ol zen ü ferzend her ikisi bir tahta üzre kaldılar ol mevcler tahtayı sürdiler ve bir kenâra getür- (9) diler girü baña didüñ mâderüñ cânını kabz eyle ammâ tıflı *kun* emrine emşâlden ötürî terk eyle ki benüm irâdetüm ve emrüm ol oğlanuñ niçe (10) zamân zinde ve ferhunde olmasına ta‘alluğ eylemişdür çünkim ol tıflı mâderinden kaç^c eyledüm ve ayırdum ve ana senüñ rûhını kabz eyledüm hod (11) sen bilürsin ki baña ol kârına [H491a] ne mertebe telh ü düşvâr geldi ve beni elem ve ıztırâbda kıldı çok ulu mâtemler vâh vâhdan duhânlar gördüm (12) ol oğlancığuñ acısını benüm fikrimden gitmedi ve anuñ süz u güdâzı derünımdan hurûc itmedi

(4834) *Meşnevî*

Güft Hâk ân tıflrâ ezfazl-ı (13) h ĩş

Mevcrâ güftem figen derbîşeîş

(4835) *Meşnevî*

Bîşe-yi pür süsen ü reyhân u gül

Pür dirâht-ı mîvedâr-ı hoş ükül

(4836) *Meşnevî*

Çeşmhâ-yı âb-ı (14) şîrîn-i zülâl

Perverîdem tıflrâ bâşad delâl

(4837) *Meşnevî*

Şad hezârân mürğ-ı muṭrib hoş şadâ

Ender'ân ravza figende şad nevâ

(4838) *Meşnevî*

Bistereş (15) kerdem ziberg-i nesteren

Kerdem ūrâ iymin ezşadme-y fiten

Ḥaḳ Te'âlâ Ḥazretleri 'Azrâyile aytdı yâ 'Azrâyil ol tıfluñ kışşasını saña beyân ide-
(16) yüm anuñ kışşası budur ki kendü fazlumdan mevc-i deryâya didüm ki ol tıflı bir
bîşeye bırak bir bîşe ki pürsüsen ve pürreyhân ve pürgül idi ol (17) bîşe hoş ükül
olan dıraht mîvedâr ile pür idi ya'nî yenmesi hoş ve lezîz olan mîvedâr ağaçlarla ol
bîşezâr ṭolu idi ol (18) bîşede şîrîn âb-ı zülâl çeşmeleri var idi pes ol tıflı böyle bir
laṭîf bîşezâr ve lâllezâr ve gülzâr içre besledüm ve terbiye (19) eyledüm şad hezârân
hoş şad muṭrib kuşlar ol ravzaya şad nağme ve nevâ bırakmış ve ol ravza-yı
behiştâsâ içre her biri bir güne (20) terennümler ve teğannîler kılmış idi ol tıfluñ
bisterini berg-i nesterenden itdüm ol tıflı şadme-yi fiten ve miḥenden iymin itdüm
aşlâ anı (21) bir belâya ve bir miḥnete mübtelâ kılmadum

(4839) *Meşnevî*

Güfte men ḥurşîdrâ k'ürâ megez

Bâdrâ güfte ber'ü âheste vez

(4840) *Meşnevî*

Ebrâ güfte ber'ü bârân merîz

Berkrâ güfte (22) ber'ü megrâ-yı tîz

(4841) *Meşnevî*

Z'în çemen ey dey meber ân i'tidāl

Pençe ey behmen ber'în ravza memāl

Ben hürşide didüm ki ol tıflı ıştırma ya'nî rencide (23) kılma bâda didüm ol oğlanuñ üzerine âheste vü mülâyim es tünd ü tiz toğunma sehâba didüm ol küdeküñ üzerine bārân dökme (24) berke didüm ol tıfluñ üzerine tiz şu'le olma ve kış ayına dağı didüm ey mevsim-i dey bu çemenden i'tidâli giderme ey kış ayı bu (25) ravza üzere pençe sürme *behmen* kış ayına dirler

Kerâmât-ı Şeyh Şeybân-ı Râ'î kaddesallâhu sırrahu¹⁶⁵⁶

(4842) Mesnevî

Hemçü ân Şeybân ki ezgürg-i (26) 'anîd

Vaqt-i cum'a berri'â haţ mîkeşîd

(4843) Mesnevî

Tâ birün nâyed ezân haţ gûsfend

Ne derâyed gürg ü düzd-i bâguzend

Ol Şeybân-ı Râ'î gibi ki 'anîd olan (27) gürgden ötüri cum'a vaqtinde koyun sürüsü üzre haţ çekdi tâ kim ol mevhümîden koyun taşra gelmeye ve zararlı olan düzd ve gürg (28) dağı içerü gelmeye câyizdür ki zemîn üzre bir çizî çekmiş ola veyâhüd işâretle bir haţ kılmış ola Şeybân-ı Râ'î nevâhî-yi Mısrda sâkin (29) Allâh velîlerinden bir 'azîz kimse idi ekşer **İmâm Şâfî Hazretleri** anlaruñ ziyâretine varurlar ve anuñ hayr du'âsını alurlar ve anuñ kelâmıyla (30) mütenaşşih olurlar imiş ve Şeybân-ı Râ'î koyun güder imiş ammâ hîç bir cum'ayı terk itmez imiş elbette cum'a günü olduğda koyun sürüsünüñ (31) eţrafına bir dâyire çeker imiş [H491b] ve gelüb cum'a namazını Mısrda cemâ'atla kılub yine koyuncuklarına varur imiş ol koyuncuklar dâyireden çıkmağa (32) ve bir kurd veyâ harâmî içerü girmege kâdir olamaz imiş

¹⁶⁵⁶ "Şeybân-ı Râî'nin kerâmetleri." Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 13, s. 294

(4844) *Meşnevî*

Bermişāl-i dāyire-y ta‘vīz-i Hūd

K’ender’ān şarşar emān-ı āl būd

(4845) *Meşnevî*

Heşt ruzî ender’în (33) haṭ ten zenīd

V’ezbirūn müsle temāşā mīkunīd

(4846) *Meşnevî*

Berhevā bürdī fikendī berḥacer

Tā derīdī laḥm u ‘azm ezhemdiger

(4847) *Meşnevî*

Yek güruhrā derhevā berhem zedī

(34) *Tā çü haşḥāş üstüḥ’ān rīzān şudī*

(4848) *Meşnevî*

Ān siyāsetrā ki lerzīd āsmān

Meşnevî ender negunced şerḥ-i ān

Şeybān-ı Rā’īnūñ ğanemler eṭrāfına (35) çekdügi dāyire Hūd Ḥazretlerinūñ mü’mīnler eṭrāfına çekdügi dāyire ta‘vīz mişālinde idi ki ol dāyire içre āl ve aşḥābınūñ emānı oldı (36) ve kendüye tābi‘ olan mü’mīnler ol dāyire içre ‘azāb-ı Ḥudādan ḳurtılıb necāt buldı kendü āl ve aşḥābına Hūd Ḥazretleri didi ey mü’mīnler (37) bu haṭ içre sekiz gün ebsem oluñ ve şabr u süküt ḳiluñ ve taşradan müsleyi temāşā eyleñ *müsle* mīmūñ fethası ve sānuñ zammesi (38) ile ḳahr u ‘azāb ma’nāsınadır ve anlaruñ sekiz gün ol dāyire içre olmasına *biriḥin şarşarin ‘ātiyetin şaḥḥarahā ‘aleyhim seb‘a leyālīn ve semāniyete eyyāmin ḥusūmen*¹⁶⁵⁷ (39) āyet-i kerīmesi delālet ü şehādet eyler bād-ı şarşar dāyireden ḥāric olan ‘Ād ḳavmini hevāya iledür ve ḥacer üzre yukarudan aşığa birağurdı (40) ḥattā laḥmı ve ‘azmı biri

¹⁶⁵⁷ “Uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile Allah onu, ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti.” (Hâkka 69/6-7)

birinden yırtardı ya'nî eti kemükden cüdâ idüb pāre pāre iderdi bir gürühı ol bād-ı şarşar hevāda biri birine urur (41) ve helāk kııurdu hattā haşhāş gibi anlaruñ kemükleri zemīne dökilürdi ol siyāset ki āsmān andan ditredi anuñ şerhi Meşnevī-yi [P625b] (1) Şerif içre şıgmaz ve ol qahr u 'azābuñ ta'biri taħrīr ü beyāna gelmez pes bāduñ anları qahr itmesi kendü tab'ınuñ hāşıyyeti degildür belki Allāhuñ emr-i şerifiyle- (2) dür hilāfen lilṭab'ıyye eger qavm-i 'Adı helāk eylemek bāduñ muḳtezā-yı tab'ı olaydı ol zemīnde qavm-i Hūdı daħı helāk eylerdi pes bād-ı şarşaruñ (3) ol qavmi helāk eylediği Allāh emriyle olduĝunu isbāt ve ṭab'ī olanları ilzām kıılmadan ötüri evvelā bāda ḥiṭāb ve sāniyen ṭab'ī olanlara ḥiṭāb (4) iderler

(4849) Meşnevī

Ger beṭab'ın mīkunī ey bād-ı serd

Gerd-i ḥaṭ u dāyire-y ān Hūd gerd

Ey bād-ı serd qavm-i 'Ada bu 'azābı sen eger muḳtezā-yı ṭab'uñla eyler iseñ (5) ol Hūdun ḥaṭtı ve dāyiresi eṭrāfına ṭolan ve anda olan mü'minleri daħı 'Ad qavmi gibi helāk eyle sen anları eṭrāfına ṭolanmaĝa ve anlara izā (6) kıılmaĝa qādir degülsin ki sen kendü tab'uñla bir kār eylemezsin belki serd ü berd olmadan ve bir ṭāyifeye 'azāb u derd kıılmadan her ne eyler iseñ (7) emr-i Hūdā ile eylersin

(4850) Meşnevī

Ey ṭab'ī fevḳ-i ṭab'ın mülk bīn

Yā biyā vü maḥv kun ezmuşhaf'ın

(4851) Meşnevī

Muḳriyānrā men' kun bendī binih

Yā mu'allimrā bimāl u sehm diḥ

(8) (4852) Meşnevī

'Acizī vü ḥıyre k'ın 'acz ezkucāst

'Acz-ı tu tā bīezān rüz-ı cezāst

(4853) *Meşnevî*

‘*Aczhā dārī tu derpiş ey lecūc*

Vakt şud pinhāniyānrā nek (9) *hurūc*

[H492a] Ey ṭabī‘ī ṭab‘inuñ fevķinde bu mülki gör yāḥūd gel muşḥafdan bunı maḥv eyle *ṭabī‘ī* felāsifeden şol ṭāyifeye dirler ki anlar bu ‘ālemde (10) çār ṭab‘ bizzāt mü’essirdür dirler ya‘nī *nār* biṭṭabi‘ muḥriķ olur ve *mā* biṭṭabi‘ iğrāk kıılır ve mervī olur ve *ḥāk* biṭṭabi‘ inābet ve *bād* biṭṭabi‘ (11) vezān olur dirler iḥrākı kabīl olan cimini nār yaķar gerekse cism-i nebī olsun ki yaķmak anuñ ṭab‘inuñ muḳtezāsıdır dirler ve bunlaruñ (12) Allāh Te‘ālānuñ irādetiyle ve murādıyla mü’essir olduklarına inkār eylerler ki taḥķīķi mirāren mürūr eylemişdür ve tavzīḥ-i ma‘nā böyle dimek olur ki (13) ey ṭabī‘ī mezheb olan felsefī bu çār ṭab‘uñ fevķinde bu mülk-i Ḥakķı gör ki Cenāb-ı ‘İzzet bunların vücūdında keyfemāyeşā niçe mutaşarrıf olur (14) yāḥūd eger sen dirseñ ki bu bādun ḳavm-i ‘Ādı helāk eylemesi ve Hūd ḳavmine laṭif ü ḥoş vezān olması müselleme degıldür küll bu ḳışşayı muşḥaf-ı (15) şerīfden maḥv eylesin ḥod muşḥafdan Allāh Te‘ālā buyurduķı kelāmı maḥv eylemeķe ķādir degülsin bu āyetleri ḳırā’at eyleyen muḳrīleri Ḳur’ān oķumadan (16) men‘ eyle ve anlara bend ü ḳayd ḳo ve ellerin ve ayakların baēlama yāḥūd mu‘allim-i Ḳur’āna gūşmāl eyle ve bir ḳorķu vir tā anlar senden ḥavf idüb mu‘allim-i (17) Ḳur’ān eylemeyeler sen bir ‘āciz ü ḥıyre vü zebünsin ki bu‘aciz saña ḳandendür senüñ ‘aczüñ ol rüz-ı cezādan bir tāb u eşerdür Ḥakķ Te‘ālā seni (18) bu dünyāda anuñçün gāḥ gāḥ ‘āciz eyler ki yevm-i cezāda sen muṭlaķā ‘āciz ü zebün olduķuñı bundan bilesin ey lecūc u mu‘ānid olan felsefī sen (19) öñiñde ‘aczler ṭutarsın meşelā ḥaste olmaķda ve ölmekde ve melekü’l-mevt gelüb rūḥuñı ḳabz kıılmada ve ḳabrde ve ba’s olmaķda ve yevm-i cezāda (20) çok ‘aczler ṭutarsın pinhāniler işte ḥurūc vaḳtı oldu nihānī olan melekeleri ve emrleri zuhūra geldükde nihānī o ‘aczler hem ‘ālem-i kümūnda ḥurūc (21) eyler ol zamānda ḥaķīķat ne idüģine vāķıf olursın

(4854) *Meşnevî*

Hurrem ân k'în 'acz ü hayret kût-ı ust

Derdü 'âlem huft eender zıll-ı düst

(22) (4855) *Meşnevî*

Hem derâhur hem derâhir 'acz dîd

Mürde şud dîn-i 'acâyizrâ guzîd

Hurrem ol kimse ki 'acz ü hayret anun kuvvet ü gıdâsıdur iki 'âlemde dostuñ (23) zıll-ı himâyeti altında yatmış ve âsüde olmuşdur hem evvelde ve hem âhirde ve hem bātında ve hem zāhirde 'acz gördi ve kendünüñ kabza-yı kudret-i (24) ilāhîde 'aciz ü zebûn olduğına nazar irgürdi mürde oldu ölmezden evvel öldi ve dîn-i 'acâyizi kabûl kıldı ki Nebî Hazretleri 'aleyhis- (25) selām '*aleykum bidîni'l-'acâyiz*¹⁶⁵⁸ buyurmışdır 'acüzelerüñ dîni oldur ki bir 'âmdan bir kelâmı işitseler anuñ şıdıkına i'tikâd iderler ve bunuñ (26) aşlı nedür diyüb anuñla baḥs ü cidāl eylemezler ve kendülerde bir 'aql u hüner görüb biz 'aqlımızla yolu buluruz bize peygamber kelâmı ve 'âlem-i Rabbânî sözi (27) lâzım degildür dimez ammâ ey felsefîler siz dirsiz pes sa'âdet şol kimseye ki 'acüzeler dînin kabûl eyleyüb kendünüñ bildüğinden geçe ve (28) enbiyâya ve evliyâya i'tikâd eyleye

(4856) *Meşnevî*

Çün Züleyhâ Yūsufeş bervey betâft

Ez'acüzî dercüvânî rāh yâft

Çünkü Züleyhâ Yūsuf anuñ (29) üzerine tülû^c oldu [H492b] ve üzerine geldi 'acüzelikden virānluğa yol buldı nitekim Yūsuf u Züleyhâ hikâyesi yazanlar böyle dimişlerdür ki (30) Züleyhâ Yūsufuñ firâkıında köhne oldu ve hüsni ve cemâli gidüb yollarda gezen 'acüzeler gibi oldu bir gün Yūsufuñ bir cānibden mürür (31)

¹⁶⁵⁸ "Size gerekli olan koca karıların inandığı gibi (tartışmaya girmeden, sorgulamadan) tam bir bağlılıkla inanmaktır." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 468. [Rivâyetin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

eyliyeceğinden haber aldı ve anuñ rehğüzlerinde tırdı Yūsuf Hāzretleri ba‘de zamān māh gibi anuñ üzerine tābān oldu ve tūlū‘ kıldı ve kalbine (32) merhamet gelüb Züleyhānuñ hālin ve hātırın şordı ve aña vāfir iltifātlar ve ri‘āyetler kıldı ve hayr du‘ā eyledi anuñ hūsn-i nazarı ve hayr du‘āsi (33) berekātında Züleyhā ‘acūzelükden kurtulub tāze cūvān olmağa yol buldı pes ‘acūzelük anı bu sa‘ādete itgürdi sen he ey tabī‘ī (34) mezheb dīn-i ‘acāyizi kabūl eyleyüb dīn-i Muştafāda bir ‘acūze gibi olur ve ol Hāzrete İmān u i‘tikād kılar ve ölmezden evvel ölür iseñ (35) senüñ dağı üzerüne Yūsuf-ı ma‘nevī ve maḥbūb-ı ḥaḳīkī tābān olur ve tecellī kılar ol vaḳtde sen Züleyhā gibi hūbrūy ve laḳīfḥūy (36) ve şīrīnkūy olursın ve tāzelük ve terlük mertebesini bulursın

(4857) Meşnevī

Zindegī dermürden ü dermiḥnetest

Āb-ı hayvān ezderūn-ı zulmetest

(37) Zindelük filḥaḳıka ölmeklükde ve derd ü miḥnete mübtelā olmaḳlıkdadır kemā kıle *innemā’l-ḥayātu filmevt*¹⁶⁵⁹ āb-ı hayvān zulmet içredür kemā kıle *mā’e’l-* (38) *ḥayātu fiżzulmāt*¹⁶⁶⁰ çünkim āb-ı hayāt zulemāt içre ve hayāt-ı ḫayyibe muḳteżāt-ı nefsuñ mevt ü fenāsı içredür hayāt-ı ḫayyibe isteyen (39) nefsinı öldürür ve āb-ı hayāt-ı ma‘nevī isteyen anı zulemāt-ı belā vü miḥnet ve ‘anā ve zaḫmet içre bulur *met bilirādeti tuḫyī bissa ‘ādet*¹⁶⁶¹ ḳavli bu (40) mazmūnı mü’eyyid olur

Rücū‘ kerden beḳışsa-yı perverden-i Ḥaḳ Te‘ālā Nemrūdrā bīvāsıḫa-yı māder ü dāye dertıflī¹⁶⁶²

(4858) Meşnevī

Hāşıl ān ravza* (41) *çü bāğ-ı ‘ārifān

¹⁶⁵⁹ “Hayat ölümdeyir.”

¹⁶⁶⁰ “Hayat suyu karanlıklar içinde gizlenmiştir.”

¹⁶⁶¹ “İrādenle öl ve saādetle yaşa.”

¹⁶⁶² “Hak Teālā’nın Nemrud’u çocukluğundan ana ve dāye vasıtası olmaksızın beslemesi kıssasına rücū etmeyir.” Konuk, *Mesnevī-i Şerīf Şerhi*, C. 13, s. 301.

Ezsemüm u şarşar âmed deremân

(4859) Meşnevî

Yek pelengî tıflkân nevzâde bûd

Güftem ürâ şîr dih tâ‘at nümüd

(4860) Meşnevî

Pes bedâdeş şîr ü [P626a] (1) hidmethâş kerd

Tâ ki bâliğ geşt ü zeft ü şîrmerd

Hak Te‘âlâ didi hâşıl-ı kelâm ol ravza ki ol tıfl aña vâşıl oldı ‘âriflerüñ bāğı gibi semümdan (2) ve şarşardan emânda geldi ve derün-ı ‘ârifân gibi ihtilâfât-ı hevâdan emîn oldı ol bîşezârda bir peleng yeñi bir oğlancık toğurmuş idi (3) ben ol pelenge didüm ol tıfla şîr vir diyü emr eyledüm benüm emrûme tâ‘at gösterdi ve münkâd oldı pes ol tıfla ol peleng şîr virdi aña (4) hizmetler itdi ve terbiyeler kıldı hattâ ol tıfl-ı bâliğ ve cesîm ü şîrmerd oldı bunuñ kışşasını yedinci defterüñ evvel sürhında hem bir âher (5) laţif ta‘bîr ile nazma getürmüşlerdür o maħalde Nemrûduñ evvelinüñ ve âhirinüñ kışşası tafşîl üzre yazılmışdur anda taleb olına

(6) (4861) Meşnevî

Çün fiţāmeş şud begüftem bâperi

Tâ derāmüzîd nuţk u dāveri

(4862) Meşnevî

Perveriş dādem men ürâ z‘ân çemen

Key begüft ender begünced fenn-i men

(7) Çünkim ol tıfl sütten [H493a] kesildi ve pelengüñ sütini emmez oldı bir periye ben didüm tâ kim aña nuţk u dāverlük ve hükümet ü dilāverlük (8) öğretti ben ol çemenden aña perveriş virdüm ki benüm fenn ü şan‘atum güft ü gūya şıgmaz ya‘nî ben şol şāni‘ ve kâdirüm ki ol çemenden (9) aña perverişler virdüm ve anı nâz u

na'ımle besledüb şırmerd olmak mertebesine irgürdüm benüm fenn ü şan'atum ol
kadar biḥadd ve bişümārdur ki (10) güftāra şıgmaz ve ta'bīre gelmez

(4863) Meşnevī

Dāde men Eyyūbrā mihr-i peder

Behr-i mihmānī-yi kirmān bīzarar

(4864) Meşnevī

Dāde kirmānrā ber'ū mihr-i veled

Berpeder men ĩnte kādīr⁽¹¹⁾ ĩnte yed

Ben şol şānī' ve kādīrüm ki kulum Eyyūba kirmelerüñ mihmānluğundan ötüri
zararsuz mihr-i peder virdüm ya'nī Eyyūba bedeninde olan (12) kurdcağızları
zararsuz kōnaqlamadan ötüri peder şefkatini virdüm kezalik kurdcağızlara daḥı
anuñ üzerine veledüñ peder üzre mihr ü maḥabbet (13) eylesi gibi mihr ü
maḥabbet virdüm oğul bābāya niçe mihr ü maḥabbet eylerse ol kurdcağızlar daḥı
aña öyle mihrbān oldılar ve maḥabbet kıldılar işte saña (14) kādīr ve işte saña dest-i
kudret ki bunuñ fevkinde bir kādīr ve bundan a'lā bir dest-i kudret¹⁶⁶³ olmaz

(4865) Meşnevī

Māderānrā de'b men āmūḥtem

(15) Çün buved lutfı ki men efrūḥtem

Ben şol şānī'üm ki māderlere de'bi ben öğretdüm anlar evlād beslemegi ve aña mihr
ü maḥabbet kılmağı benden öğredendiler (16) bir luḥf niçe olur ki anı ben
şu'lelendirdüm ol luḥfuñ nūrına hīç ḥadd ü gāyet olur mı bu muḥarrerdür ki olmaz

(4866) Meşnevī

Şad ĩnāyet kerdem ü şad⁽¹⁷⁾ rābīta

Tā bebīned luḥf-ı men bīvāsīta

(4867) Meşnevī

¹⁶⁶³ dest ü kudret P

Tā nebāşed ezsebeb derkeşmekeş

Tā buved her isti‘ānet ezmenes

(4868) Meşnevî

Verne tā ħod hîç ‘özü(18) nebvedes

Şekvetî nebved zihher yār-ı bedes

Elĥāşıl niçe yüz ‘ināyet ve niçe yüz rābıta eyledüm tā kim benüm luţfumı vāşıtasuz göre ve esbābı terk idüb (19) baña şākir ola ve ĥidmet kıla tā kim sebebden keşmekeşde olmaya tā kim anuñ her isti‘āneti benden ola ve hemān baña teveccüh kıla ve ‘avn u (20) nuşreti benden isteye yoĥsa tā ĥod aña hîç bir ‘özü olmaya her yār-ı bedden aña bir şikāyet olmaya ya‘nî ve illā tā aña benden bîvāşıta ni‘met bulmaĥa (21) ve isti‘ānet kıлмаĥa ve benüm cenābuma müteveccih olmaĥa hîç bir ‘özü olmadı aña bir yār-ı bedden bir şikāyet kıлмаĥ oldu

(4869) Meşnevî

În ĥızāne dîd bâşad(22) rābıta

Ki beperverdem verā bîvāşıta

(4870) Meşnevî

Şükr-i ũ ān būd ey bende-y celîl

Ki şud ũ Nemrūd u sūzende-y Ĥalîl

Bu ĥızāneyi yüz rābıta ile (23) gördi ki anı bîvāşıta besledüm ĥızāne bilfetĥ veled beslemege dirler terbiyetü’l-veled gibi ya‘nî bu terbiyyeti ve luţf u ‘aşıyyeti benüm cānibümden niçe (24) yüz rābıta ile gördi ki ben anı vāşıtasuz besledüm ve yed-i ĥudretle terbiyye eyledüm ol ni‘metüñ şükri bu mı oldu ey bende-yi celîl (25) ki ‘ākıbet Ĥalîl yaĥıcı ve o Nemrūd oldu ya‘nî benüm aña virdüĥim ni‘metüñ şükri bu degül idi ol bunuñ zıddı üzre kâfirü’n-ni‘me (26) oldu ve benüm Ĥalîlimi āteşe atdı ve emrüm ĥutmayub istikbār itdi ve kerkeslerle āsmāna çıĥub [H493b] kendü za‘munca

benümle muhârebe itdi ve bu kışsa- (27) nuñ baqıyyesini yedinci defterüñ evvelinde
îrâd eylemişdür bunuñ aşl hikâyesi anda zıkr olunmışdur

(4871) *Meşnevî*

Hemçünân k'în şâhzâde şükr-i şâh

(28) *Kerd istikbâr u istikşâr-ı câh*

(4872) *Meşnevî*

Ki çirâ men tâbi'-i gayrî şevem

Çünkü şâhibmülk ü ikbâl-i nevem

(4873) *Meşnevî*

Luţfhâ-yı şeh ki zıkr-i ân güzeşt

Eztecebbür (29) berdileş püşide geşt

Ancılayın ki bu şehzâde şâhuñ şükrünü eylemeden istikbâr ve istikşâr câh itdi ya'nî
Nemrüd Haq Te'âlânuñ (30) şükrini kılmadan istikbâr idüb manşıbını keşîr 'add
eyledügi gibi şehzâde dağı şâhuñ şükrünü kılmadan istikbâr itdi ve kendü vâşıl
olduğı (31) câh mertebeyi keşîr ve 'âlemi 'add eyleyüb didi ki ben niçün gayrıya tâbi'
olurum çünkim mülk ve yeñi ikbâl şâhibiyüm bu mertebe ikbâl-i (32) nev bulduğda
ve aşlında dağı mülk ü mâl şâhibi bir şehzâde olduğdan soñra gayrıya tâbi' olmağa
ve hizmet ü 'ubüdiyyet kıлмаğa ne hâcet vardur (33) didi pādşâh-ı Çînüñ anuñ
haqqında olan luţfları ve ihsânları ki anuñ zıkrı geçdi tekebbür ve tecebbürinden
anuñ göñli üzre püşide (34) oldu ve nefsinüñ cebbâriyyeti ve kibri pādşâhuñ
luţflarını ve ni'metlerini anuñ göñli üzre setr kıldı ve kâfirü'n-ni'ce oldu

(4874) *Meşnevî*

Hemçünân (35) Nemrüd ân elţāfrā

Zîr-i pâ binhād ezcehl ü 'amā

(4875) *Meşnevî*

În zamân kâfir şud u reh mîzened

Kibr ü da‘vâ-yı Hudâyî mîkuned

(4876) Meşnevî

Refte sūy-i āsmān-ı bācelāl

(36) Bāse kerkes tā kuned bāmen kıtāl

(4877) Meşnevî

Şad hezārān tıfl-ı bîtelvîmrā

Kuşte tā yābed vey İbrāhîmrā

Ancılayın Nemrūd hem ol elṭāfı cehāletinden ve kör- (37) lüğinden ayak altına qodı bu zamān kāfirü'n-ni‘me oldı ve yol urur kibr eyler ve Hudānuñ du‘āsını urur ve ben Rabb-i a‘lāyım diyü halkā ulūhiyyet (38) da‘vāsın kıılır ḥattā bācelāl ol āsmān cānibine gitmiş üç dōrt kerkesle tā benümle ḥirāb u kıtāl eyleye şad hezārān bîgünāh oğlan- (39) cıqları öldürmişdür tā ol İbrāhimi bula ve anı kıatl kıla ve düşmenden āzād ola ve ebedī bu dār-ı dünyāda şāhib-i salṭanat bir pādşāh (40) olub kıala

(4878) Meşnevî

Ki münecim güfte k’ender ḥükm-i sāl

Zād ḥ`āhed düşmenī behr-i kıtāl

(4879) Meşnevî

Hîn bekun derdef-i ān ḥaşm ihtiyāt

Her ki mîzāyîd küşt⁽⁴¹⁾ ü ezḥubāt

(4880) Meşnevî

Kūri-yi ü rest tıfl-ı vahykeş

Mānd ḥūnhā-yı diger dergerdeneş

Ol eṭfālî Nemrūd anuñcün kıatl eyledi ki münecim aña [P626b] (1) didi ki bu sālün ḥükminde bir düşmen senünle kıtāl eylemeden öturi toğısardur ve ol senünle muḳātele ve muḥārebe idiserdür āgāh ol (2) ḥaşmuñ definde ihtiyāt u ihtimām

toğduğdan Őoŕna bŕyŕyŕb zŕhŕr eylesesŕn ve senŕnle mŕkŕtele kılmasun pes mŕneccimlerŕn Őozin tŕtub (3) iŕhtiyŕt u ihtimŕmdan Őtŕri ol sene her kim toğduysa ol Nemrŕd ĥubŕt u ĥaĥŕ cihetinden Őldŕrdi ve niĥe yŕz bĕgŕnŕh ođlancıkłarı ĥatl (4) kıldı anuŕn kŕrlŕğine rağmen ‘alŕŕnife vaĥykeŕ olan tıfl ĥatlden ĥurtuldu ĥayrı ĥanlar anuŕn gerdeninde ĥaldı ve bu ĥadar mazŕlim (5) anuŕn boynuna [H494a] ĥılŕde oldu

(4881) Meŕnevĭ

Ezpeder yŕbĭd ŕn mŕlk ey ‘aceb

Tŕ ĥurŕreŕ dŕd zŕlmŕt-ı neseb

(4882) Meŕnevĭ

Dĭđerŕnrŕ ger ũm ũ eb Şud ĥicŕb

(6) Ŭ zimŕ yŕbĭd gevherhŕ beceyb

Ey ‘aceb Nemrŕd ol mŕlk ũ salĥanatı bŕbŕsından mı buldu tŕ kim aŕna zŕlmŕt-ı neseb ĥurŕ virdi ve baŕna (7) bu mŕlk ũ devlet pederŕmden intikŕl eylemiŕdŕr diyŕ mađrŕr oldu bu ĥod bŕyle degildŕr zĭrŕ anuŕn bŕbŕsına Ken‘ŕn dirler bir (8) ĥŕtŕnla cimŕ‘ idŕb Nemrŕd andan tođmuŕ idi ve tederĭcle ve emr-i Ĥaĥĥla zŕhŕr ĥılıb pŕdŕŕh olmuŕ idi nitekim ĥıŕŕsası defter-i sŕbi‘ŕn (9) evvelinde mufaŕŕıl mezkŕr olmuŕdur ĥayrı pŕdŕŕhlara eğer peder ũ mŕder ĥicŕb olduysa ol Nemrŕd devlet ũ salĥanat gevher- (10) lerini ceypinden bizden buldu ve devlete ve ‘izzete bizŕm tevfiĥimizle vŕŕıl oldu ĥayrlar bu mŕlk ũ salĥanat bize peder ũ mŕderimizden mĭrŕs (11) oldu diseler ve bunları ĥicŕb-ı ittiĥŕz eyleseler cŕyizdŕr ammŕ bu Nemrŕdda evvelde yokdur belki bu ĥadar devleti ve ni‘meti ol bizŕm ĥarafımızdan (12) buldu demek olur

(4883) Meŕnevĭ

Gŕrg-i derrendest nefis-i bed yakĭn

Ĥi bahŕne mĭnehĭ berher ĥarĭn

(4884) Meŕnevĭ

Derḍalālet hest ṣad kelrā küleh

Nefs-i (13) zıst-i küfrnāk-i pürsefeh

Yaḳīn budur ki nefis-i bed yırtıcı ḳurddur sen her ḳarīne ne bahāne ḳorsa ya‘nī nefis-i emmāre bissū²-i bī- (14) ṣek ve bīṣūbhe filmeşel gürd-i derrendedür sen her bir ḳarīne ve saña muḳārin olan nāsa kendü nefisüni bu ‘ubūddan pāk u berī ḳann (15) eyleyüb ne bahāne ḳorsun belki bu zıkr olınan şıfat-ı ḳabīḫeleri kendü nefisünde göre gör ki Ḥazret-i Yūsuf-ı Şıddīḳ gör ki bu mertebe (16) ‘ulüvv-i şānı var iken **ve mā ‘uberrī³u nefisī inne’n-nefse leemmāretun bissū²i**¹⁶⁶⁴ buyurdu pes ḡayrıya bahāne ḳomadan nefisine töhmet ḳomaḳ evlā- (17) dur ḍalāletde yüz kelle külāh olur zıst olan ve küfrnāk pürsefeh olan nefis ya‘nī pürsefāhat ve ma‘den-i ḳabāḫat ve menba‘-ı küfr ü ma‘şıyyet (18) olan nefis-i emmāre ḍalāletde niçe yüz başı kel ü marīz olan kimselerün ‘aybını örtücü olur ve kendü vücūdında olan niçe yüz kellere (19) ve yaḡırlara daḡı tāk olub aşlā kelüni ve yaḡırluḡını ḡayre göstermez belki kendüyi bir şıḫḫat bulmuş ve marazından ḳurtulmuş kimse (20) gösterdi

(4885) Meşnevī

Z’īn sebeb miḡüyem ey bende-y faḳīr

Silsile ezgerden-i seg bermegīr

(4886) Meşnevī

Ger mu‘allem geşt īn seg hem segest

Bāş zellet (21) nefsuḡu k’ū bedregest

Ey bende-yi faḳīr bu sebebden saña dirim kelbüñ gerdenüñden silsileyi yuḳaru ḡutma ya‘nī faḳīr olan bendenüñ (22) nefisün boynından zencīr-i ḡidmet ü riyāzeti ḳaldurma didüḡim saña bu sebebden ötüridür ki sen anuñ boynundan eger zencīr-i faḳīr ü zilleti (23) ḳaldırsañ ḡabāşet-i aşlıyye ve ḳabāḫat-i ḡabī‘ıyyesi zuḡūra gelür ve kelbiyyeti āşḳār olur farzā bu kelb-i nefis eger mu‘allem oldıysa da ve taḡşīl-i (24)

¹⁶⁶⁴ “(Bununla beraber) nefsimi temize ḳıarmıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder.” (Yūsuf 12/53)

‘ilm kıldıysa da yine kelbdür zellet nefsu ol ki nefis bedrekdür ya‘nî Nebî
Hâzretleri ‘aleyhisselâm *tübâ limen zellet nefsehu*¹⁶⁶⁵ buyurdu pes (25) sen nefis-i zelîl
olan kimselerden ol zîrâ ol nefis-i bedrekdür [H494b] ğınâyyla anuñ bedreklüğü zuhûra
gelür

(4887) *Meşnevî*

Farz mîârî becâ ger t̄âyifî

Ber-(26) Süheylî çün edîm-i T̄âyifî

(4888) *Meşnevî*

Tâ Süheylet vâhired ezşerr-i püst

Tâ şevî çün müje-yi hempây-ı düst

Farzı yerine getirirsin eger bir sehîl (27) üzre edîm-i T̄âyifî gibi t̄âyif iseñ mışra‘-ı
evvelde olan *t̄âyif* tavâf idici ma‘nâsınadır ve mışra‘-ı s̄ânide olan *T̄âyif* Mekke-yi
Mükerrreme- (28) ye qarîb bir mevzi‘iñ ismidür ki anuñ sahtiyânı katı hûb olur zîrâ
anuñ sahtiyânı zengî Süheyl yıldızından bulur ve bunda *Süheyl* (29) yıldızından
murâd emr-i îlâhî olur bir necm-i hidâyet olan velî daħı olsa câyiz ve tavzîh-i ma‘nâ
böyle demek olur eger T̄âyife mensûb olan (30) edîm Süheyl yıldızınıñ eṭrâfına
ṭolanduğı ve andan müte’essir olduğı gibi sen hem eger emr-i îlâhî Süheylnüñ
eṭrâfına tavâf eyleyesin ve andan müte’essir olub (31) anı becân u dil kabûl kılasın
farz olan ‘ameli yerine getüresin tâ emr-i îlâhî Süheylî seni post ve beden şerrinden
girü ala tâ sen bir müje gibi dostuñ (32) hem pâyı olursın *dost*dan murâd Hâk
Te‘âlâdur *pây*dan murâd insân-ı kâmil olur şu i‘tibârla ki pây mu’ahḥar a‘zâ olduğı
gibi insân daħı (33) ḥilḳatinde cemî‘-i ḥalâyıḳdan mu’ahḥar olmuşdur anuñçün
meşâyih-i şüfiyye insân-ı kâmile ḳadem-i cabbâr ta‘bîr iderler nitekim bunuñ

¹⁶⁶⁵ “Nefsini aşığlayan kimseye ne mutlul!” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 362.
[Hadisin zayıf olduğı belirtilmiştir.]

taḥkīki cild-i evvelde *tefsīr-i* (34) *raca'nā mincihādi'l-aşgar*¹⁶⁶⁶ sūrḥında *Haḳ ḳadem berūy nihed ezlāmekān* beytinüñ şerḥinde mürūr eyledi anda ḫaleb olına ma'nā tā kim seni emr-i ilāhī (35) Süheylī beden ve post şerrinden ḳurtara ve saña bir nūrānī ve rūḫānī reng vire ḫattā dost ḫazretlerinüñ pāyı meşābesinde (36) olan insān-ı kāmīl ile hempāy ve hem ayaktaş olasın ve aña muḳārenet ve muşāhabet ḳılasın

(4889) Meşnevī

Cümle Ḳur'ān şerḥ-i ḫubs-i nefshāst

(37) *Binger ender muşḫaf ān çeşmet kucāst*

(4890) Meşnevī

Zikr-i nefis-i 'ādiyān k'ālet beyāft

Derḳıṭāl-i enbiyā müyī şikāft

(4891) Meşnevī

Ḳarn ḳarn ezşüm-ı nefis-i bī- (38) edeb

Nāgehān endercihān mīzed leheb

Cümle Ḳur'ān nefislerüñ ḫubsini şerḫdür ve anuñ işlāḫı ḫaḳḳındadır muşḫaf-ı şerīfe nazār eyle ol senüñ (39) gözüñ ḳandedür cümleden biri 'ādīlerüñ nefislerinüñ zikridür ki ālet buldı ve devlet ü ḳudrete vāşıl oldı enbiyā-yı 'ızāmuñ ḳıṭālinde (40) her biri bir müy yardı ve diḳḳat ḳıldı bīedeb olan nefsüñ şümüluğundan ḳarn ḳarn ve devr devr nāgehān cihān içre leheb urdı (41) ve ḡazab-ı ilāhī zuḫūr ḳıldı ki ḳurūn-ı mazīden her bir helāk olan ḳarnuñ helākına sebep nefis-i bīedebüñ şümüluğu olmışdur ne'uzu billāh [P627a] (1) minşe'āmeti enfusinā ve mingāvāyeti ḫissinā

Rücu' kerden bedān ḳışsa ki şehzāde bedān tuḡyān zaḫm ḫurd ezḫātır-ı şāh pīş-i ezistikmāl (2) fezāyil-i dīḡer ezdünyā bireft

¹⁶⁶⁶ "Küçük cihaddan döndük." Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 469. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Bu sürh-ı şerîf ol kışşaya rücû' eylemekligüñ beyânındadır ki şâhzâde ol bâtinen eyledügi tuğyân u küfrân sebebiyle (3) şâh-ı Çînüñ hâtırından zaḥm yedi gayrı fezâyilüñ istikmâlınden evvel dünyâdan âhirete gitdi

(4892) Meşnevî

Kışşa kûteh kun ki reşk-i ân gayûr

Burd ûrâ ba'd-ı (4) sâli süy-ı gür

(4893) Meşnevî

Şâh çün ezmaḥv şud süy-ı vücûd

[H495a] *Çeşm-i Mirrîḥîş ân ḥûn kerde bûd*

Kışşayı kuteh eyle ki ol gayûr olan olan şâhuñ (5) reşk ü gayreti ol şehzâdeyi bir yıl soñra kabır cānibine iletdi şâh-ı Çîn şehzâdeye tîr-i ḳahrı urduğı vaḳtde maḳâm-ı maḥvda idi çünkim (6) mertebe-yi maḥv u fenâdan vücûd cānibine gitdi ve şaḥve gelüb beşeriyette ḳarâr itdi anuñ Mirrîḥe mensûb olan gözi ol ḳānî itmiş idi bunda çeşmden (7) murâd anuñ zâtıdır a'lem yâ aḥî Allâh Te'âlâ Ḥazretlerinüñ velîlerinüñ iki mertebesi vardur birine mertebe-yi maḥv u fenâ dirler ki ol mertebe-yi vilâyet ve lî ma'allâh vaḳtidür (8) bunlar bâtinen kendü vücûd-ı mecâzîlerinden maḥv u fânî olub bir eşer ḳalmaduğı gibi bunlaruñ cesed-i şerîfi dost-ı Ḥaḳḳa âlet olur ve bunlar ol lî ma'allâh vaḳtinde ve mertebe-yi (9) fenâda eger bir kimseyi öldürseler veyâ bir ölüyi dir görseler veyâ bir ḥarîḳ'âde izhâr eyleseler bunlaruñ cesedi âlet olub irâdet ü ḳudret ü ḳuvvet (10) Ḥazret-i Ḥaḳḳuñ olur ki çok olur ki velîlerden birisi bir kimseye ḥışm eyler ve anuñ ölmesin murâd eyler filḥâl ol kimse ölür ol kimseyi öldürmek ol (11) velînüñ beşeriyeti cihetinden degildür ki anuñ daḥı beşeriyeti sâyir kimselerüñ beşeriyeti gibidür ve ḥaḳîḳatde muḥyî ve maḥabbetullâhdur ve Allâh Te'âlânuñ izni ve irâdeti (12) olmayınca ḥiçbir velî ve nebî bir kimseyi öldürmege ḳâdir olamazlar ve bir kimsenüñ eceli daḥı gelmeyince ecelinden daḥı muḳaddem ölmek ihtimâli yokdur kemâ ḳâle te'âlâ (13) *ve mâ kâne linefsin en*

*temüte illā biiznillāhi kitāben mu'eccelā*¹⁶⁶⁷ ve k̄āle īzā ve *yu'ammeru min mu'ammerin velā yunkaşu min 'umurihi illā fī kitābin*¹⁶⁶⁸ çünkim ölmek ve dirülmek ve mu'ammer (14) olmak ve 'ömre nokşān gelmek ezelde Kitāb-ı Müb̄inde meşūr oldu pes bir kimsenüñ mevtini H̄aḳ Te'ālā bir kimsenüñ ɗarbına veyā hışm-ı zāhirine veyā ḳahr-ı (15) bāḫnına ta'līḳ eyleye ol vaḳt geldükde lābüdd ol kimse ol kimseye hışm eyler ve filḫāl ol kimse ölür eger hışm eyleyen ve anuñ ölmesini murād eyleyen veyā (16) ḫod beddu'ā eyleyen kimse velīlerden ve 'āriflerden ise ḫaḳīḳatde mumīt ü fā'ıl Allāh idügin bilür aşlā anuñ nefsine bir kibr ü ğurūr ve ben şöyle (17) itdüm dimeḳ şāyibesi gelmez ammā gāh olur ki bu ḫālet ba'zı nāḳışlardan daḫı zuhūr eyler yā bir kimseye gönülden incinür veyāḫūd en'ām oḳur veyāḫūd bed- (18) du'ā eyler ve ol kimse ḫikmetullāhuñ olur ve ol nāḳışa bir ğurūr gelür ben fülāna beddu'ā eyledüm öldi dir veyāḫūd bāḫından anı kesdüm dir elḫāşıl bu ğüne (19) meklere düşer bunu bilmez ki H̄aḳ Te'ālā bir kimsenüñ mevtini bir sebep ta'līḳ eylemişdür meşelā ḫā'ün ervāḫ-ı ḫabīşeden iken niçe kimselerüñ mevtine ve helākına sebep olur (20) ma'ahazā ḫā'ünüñ maḫ'ün olub ölen mü'minler üzre faẓīleti olmak lāzım gelmez pes bāḫinen ḳātil olan ve helāke sebep gelen nāḳışlaruñ daḫı bir kimsenüñ (21) mevtine sebep olması çeşm-i bedüñ ve ḫā'ünüñ bir niçe mü'minüñ ve şālihüñ mevtine sebep olması gibi olur farzī böyle olsa ol nāḳışlaruñ ol (22) maḳtüllerden efḫal olması lāzım gelmez ammā evliyānuñ nefsinden ve tīĝ-i bāḫınından geçenler [H495b] şarāb-ı mevti ićenler anlara ḳıyās olunmaz belki minvech maḳtüle (23) ol bir yüzden luḫfdur ve evliyānuñ bir mertebeleri daḫı beşeriyetdür ḳaçan beşeriyet mertebesine gelseler maḫvdan şaḫva gelürler bu mertebede ol ḳudret ü ḳuvvet (24) bunlardan gidüb sāyir beşer gibi 'āciz olurlar çünkim şāḫ-ı Ğīn maḳām-ı fenāda iken

¹⁶⁶⁷ “Hiçbir kimse yok ki, ölümü Allah’ın iznine baĝlı olmasın. (Ölüm), belli bir süreye göre yazılmıştır.” (Âl-i İmrân 3/145)

¹⁶⁶⁸ “Bir canlıya ömür verilmesi de, onun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitaptadır.” (Fâtır 35/11)

şehzâdeye bir zaḥm urdı ve anuñ Mirrîḥ gibi olan ‘aynı (25) izz-i Ḥaḳḳla bu ḳānî eyledi pes kendüye geldi ve beşeriyet mertebesine nüzül ḳıldı ol ḥinde

(4894) *Meşnevî*

Çün beterkeş bingerîd ân bînazîr

Dîd kem ez-(26) tîrkeş yek çübe tîr

(4895) *Meşnevî*

Güft k’ü ân tîr ü ezḤaḳ bāz cüst

Güft k’ender ḥalk-ı ü k’eztîr tust

(4896) *Meşnevî*

‘Afv kerd ân şāh-ı deryādil velî

Âmede bud tîr-i(27) ü bermaktelî

(4897) *Meşnevî*

Kuşte şud dernevḥa-yı ü mîgirîst

Ûst cümle hem keşende v’hem velîst

(4898) *Meşnevî*

V’er nebāşed her dü ü pes küll nîst

Hem küşende-y(28) ḥalk u hem mâtem kunîst

Çünkü ol bînazîr olan şāh-ı Çîn tîrkeşine nazār eyledi tîrkeşinden ol mâlik-i dîn bir oḳ ağacı eksük (29) gördi *tîrkeş*den murād bunda anuñ vücūd-ı şerîfi olur ve *tîr*den murād ḳuvvet-i ḥaḳḳāniyye olur ki bir velî maḳām-ı vilāyete vāşıl olduḳda Allāh Te‘ālā cā- (30) nibinden aña isti‘dādına ve mertebesine göre ḥaḳḳānî ḳuvvetler ‘aṭā olunur ki ol ḳuvvetlerle bu kevnde taşarruf eylemege ḳādir olur çünkü ol şāh-ı vilāyet (31) maḳām-ı şaḥva gelüb kendü tîrkeş vücūdında olan ma‘nevî tîrlere ve ḳuvvetlere nazār ḳıldı ol cümle-yi ḳuvā-yı ḥaḳḳānîden bir ḳuvveti eksük gördi didi pes (32) Ḥaḳ Te‘ālā girü su’āl itdi ve didi ilāhî ḳanı ol baña ‘aṭā eyledüğüñ tîr-i ma‘nevî ve ḳuvvet-i rûḥānî Ḥaḳ Te‘ālā ol şāh-ı vilāyete bāṭinen bersebîl-i (33) ilhām

cevāb virüb didi ol şehzādenüñ hakkında olan sebep-i mevt senüñ okuñdandır ki senüñ bāṭınuñ fenā hālinde benüm dest-i (34) irādetümle ol saña virdüğim ma'nevī tīri şehzāde tarafına atdı ve ben anuñ ecelini taqđır ve aña ta'lik itdüm ol şehzāde senüñ zaḥm-ı bāṭınuñdan (35) öldi şimdi senüñ ol sebep-i mevt olan tīrüñ ve kuvvetüñ anuñ boynunda kaldı didi pes ol deryādil olan pādşāh o şehzāde- (36) yi 'afv eyledi velikin ol şāhuñ tīri bir maḳtel üzre gelmiş idi ya'nī şehzādenüñ kendü bāṭını tarafından zaḥmhürde olduğunu gör- (37) dükden soñra anuñ cümle cürmüni ve sū-i edebini şāh-ı Çīn bilkülliyye 'afv eyledi ve andan rāzı oldu velikin bu kadar oldu ki anuñ bā'is-i mevt olan (38) tīr-i bāṭını şehzādenüñ bir maḥall katline gelmiş ve anuñ cesedini mecrūḥ kılmış ve anuñ mevtine sebep olmuş idi ol şehzāde ol zaḥm- (39) dan kuşte oldu ve pādşāh-ı Çīn ol şehzādenüñ nevḥasında vāfir ağladı cümle odur hem küşende ve hem velīdür ya'nī ḥalīfe-yi ilāhī olan veliyy-i (40) kāmil fī ḥadd-i zātına eger naẓar-ı ḥaḳīkatbīnle aña naẓar olınsa hem öldürücü oldur ve hem öldürdüğine dost ve akrabā ve müşfik ü mihrbān olur bir (41) veliyy-i kāmil eger hem muḥyī ve hem mümit olmasa hem küşende ve hem velī olmaḳ şıfatları anda bulunmasa ol küll degildür belki mertebe-yi külle vāşıl olan [P627b] (1) ḥalīfe-yi kāmil [H496a] oldur ki hem ḥalkı öldürücü ve hem anlar hakkında mātem eyleyicidür **Şadr Konevī Hazretleri Nefāḥāt-ı Aliyye** nām kitābda bu mazmūnı mü'eyyid buyururlar ki (2) veliyy-i kāmil ve insān-ı vāşıl oldur ki iḥyā ve imāteye ḳādir ola iḥyā ve imāteye ḳādir olmayan insāna veliyy-i kāmil dinmez veliyy-i kāmil oldur ki (3) Ḥaḳ Te'ālānuñ cemī'-i evşāfiyla muttaşif ola ve küll-i aḥlāḳıyla taḥalluḳ ḳıla tā kim ḥalīfe-yi kāmil olmaḳ mertebesini bula ḥalīfe müstaḥlıḳuñ 'aynidur (4) illā vücūb-ı zātide degül [de -H] ya'nī ḥalīfe-yi kāmil vācibü'l-vücūd olmaz yoḥsa cemī'-i evşāf-ı ilāhiyyenüñ maẓharı ve āyīnesi olur ve ol (5) dest-i Ḥudāya ālet olur ve Ḥaḳ Te'ālā anuñ vücūdı vāşıtıyla bu kevnde taşarruf ḳılır ve kuvvetini ve ḳudretini anuñ yüzinden zāhir eyler nitekim (6) Ḥaḳ Tebārek ve Te'ālā sūre-yi Enfālde Hazret-i

Nebî hakkında ve aşhâb-ı nebî hakkında kendüye âlet olduklarını bendelerine i'lam idüb buyururlar *felem taḳutulūhum* (7) *velekinnallāhe ḳatelehum ve mā remeyte iz rameyte velākinnallāhe ramā*¹⁶⁶⁹ ya'ni ey aşhâb-ı nebî bu kāfirleri siz kendü kuvvetüñizle ḳatlı eyledüñiz velākin bunları Allāh ḳatlı eyledi (8) ve yā Muḫammed şol vaḳtde ki kāfirler cānibine türābı sen ramā eyledüñ ol türābı sen remā eylemedüñ velākin Allāh remā eyledi pes her nebīnūñ ve ḳurb-ı (9) ferāyize vāşıl olan her velīnūñ fi'lini buña göre ḳıyās eyle ḳurb-ı ferāyize vāşıl olan velīler dest-i Ḥaḳḳa âlet olurlar zāhiren bir fi'li anlara müsned (10) olur lākin bâṭinen ol fi'lüñ fā'ili Ḥazret-i Ḥaḳ olur nitekim zāhiren türābı rāmī Ḥazret-i Nebî idi ve minḫaysü'l-ḫaḳīḳa ol türābı rāmī Allāh Te'ālā (11) idi ve daḫı zāhiren küffārı öldüren aşhâb-ı kirām idi velākin anları Allāh Te'ālā ḳatlı eyledi kezalik şehzādenüñ katli hem minḫaysü'l-mertebiyetü'z-zāhir şāh-ı (12) Çīne isnād olunur ki aña ḳalb yüzünden incindi ammā ḫaḳīḳatde anuñ ḳatili Ḥazret-i Ḥaḳdur ve şāh-ı Çīnūñ vücūdı aña bir âletdür pes küll mertebesine (13) ve ḳurb-ı ferāyize vāşıl olan velīler kendü ḫaḳīḳatleri cihetinden ve vilāyetleri mertebesinden ḫalkı küşende olur pes beşeriyeti cihetinden ol öldürdüğü (14) kimseye nevḫa eyler ve giryān olur ve küll mertebesinde olanlar bu gūne ezdādı cem' ḳılır bunlaruñ mertebesini ve 'ulüv-i şanını 'aḳl-ı idrāk eylemede 'āciz ḳalır

(15) (4899) *Meşnevî*

Şükr mikerd ān şehīd-i zerdḫad

K'ān bized bercism derma'nā nezed

(4900) *Meşnevî*

Cism-i zāhir 'aḳıbet ḫod reftenīst

Tā ebed ma'nā beḫ 'āhed şād nīst

(4901) *Meşnevî*

¹⁶⁶⁹ “(Savaştā) onları siz öldürmediniz. Fakat Allah onları öldürdü. Attıḡın zaman da sen atmadın. Fakat (onu) Allah attı.” (Enfāl 8/17)

Ān 'itāb er (16) *reft hem berpūst reft*

Dūst biāzār sūy-ı dūst reft

Ol yüzi şaru olan şehīd şükrler eyledi ki ol şāh tīri (17) cism üzre urdı ma'nāya urmadı cism-i zāhir ḥod 'ākıbet reftenīdür tā ebed ya'nī şād diriliserdür *reftenīde* olan *yā* edāt-ı istiḥkākıdur (18) ol 'itāb eger gitdüyse hem post üzre gitdi ammā dost āzārsuz dost cānibine gitdi ya'nī ol yüzi şaru ve şermsār olan şehīd (19) Allāha şükrler ve şenālar eyledi [H496b] böyle diyü ki ol tīr-i ma'nevī cisme tōkundi ve cismüñ mevtine sebep oldı ma'nāya ve ĩmāna tōkunmadı cism-i zāhirüñ (20) ḥod 'ākıbet gitmesi ve dünyāyı terk itmesi muḳarrer ve lāzımdur ammā tā ebedü'l-ābād ma'nā ve rūḥ şād u ḥandān olısdur egerçi şāh-ı Çīn tarafından şehzāde- (21) ye 'itāb vāḳı' oldı ammā hem post üzre vāḳı' oldı velikīn rūḥ āzārsuz ve rencīde olmaqsuz dost cānibine gitdi ve kendüsini (22) ol Ḥazrete vāşıl itdi ve ebedī şād u ḥurrem ḳaldı pes buña mevt ü ḡazab dimezler aşl mevt ü ḡazab oldur ki Allāh saḳlasun cism (23) sālīm ola ve zaḥm ĩmāna ve cāna gele ve cān bedenden çıḳduḳdan soñra āzürde ve rencīde olub dost cānibine şād u ḥandān gitmege ḳādir olmaya (24) tā ebedī belā vü hicrānda ḳala

(4902) Meşnevī

Gerçi ü fitrāk-ı şāhenşāh girift

Āḥir ez'ayn-ı kemāl ü reh girift

Egerçi ol şehzāde fitrākuñ şāhenşāhı (25) tıtdı āḥir 'ayn-ı kemāl o yol tıtdı *fitrāk* terkiye dirler 'ayn-ı kemāl degen göze dirler ya'nī egerçi miyānī olan şehzāde şehenşāh-ı Çīnüñ (26) firtāk ḥidmetin tıtdı ve aña ta'alluḳ idüb mütāba'at itdi ve anuñ esb-i rūḥınuñ ardınca gitdüḡi ṭarīḳe gitdi lākin ḥāl-i ḥayātında pādşāhuñ (27) ḥidmetinde kemāle iremedi ve vişāl-i maḥbūba yol tıtamadı āḥir mu'şīb olan 'ayndan ol şehzāde vişāle yol tıtdı ya'nī kendü hiss-i ḥālīne ve cemāl (28) ü kemālīne vasaṭ-ı sülūkda iken maḡrūr olub kendünüñ gözi degdi ve ol işābet-i 'ayn

qablelbülüg ilelkemāl anuñ mevt-i cismine sebep (29) oldu pes vişāl-i maḥbūba yolu ol ŧehzāde ‘ayn-ı kemālden tıtdı ve kemāl mertebesine ḥayātında vāşıl olamayub öldükden ŧoñra yitdi

(4903) Meşnevî

V’ān (30) sivüm kâhilterīn-i her se būd

Şüret ü ma’nā beküllī ü rubūd

Ve ammā ol üçüncü ŧehzāde her üçüñ kâhilteri idi ŧüreti ve ma’nāyı külliyyetle ol (31) qapdı ya’nī ol ŧāh-ı Çīnūñ kerīmesine ‘āşık olan her üç ŧehzādeden üçüncü ŧehzāde ki bu cümleden küçekter ve kâhilter idi hem ŧüreti ve hem (32) ma’nāyı bu ḥāşıl itdi vişāl-i yāre ḥāl-i ḥayātında bu nişāne-yi ‘unşuriyyede ol irdi ammā ol ikisi ŧüreti ve ma’nāyı cem’ kılamayub qablelkemāl (33) velvişāl bir vāşıtayla dünyādan āḥirete gitdi ve ‘ālem-i ma’nā her biri maḥbūblarınıñ vişāliline irdi ve kemāli ma’nāda buldı *ŧehzāde-yi büzürgīnden* murād (34) ŧol ‘āşık-ı ŧādık olur ki ‘aşkla ve şıdqla bir ŧāh-ı dīn ve ŧāhib-i ‘ilm-i yaqīne ḥidmet kıla lākin qablelkemāl aña ecel iriŧe ve mutevaqqī (35) ola ve ma’şūqını ve maqşūdını ‘ālem-i ma’nāda bula bunlar maqām-ı ‘aşqda gelüb geçen sālīklerdür ki bunlara kāmīl ü mükemmīl dinmez ve bu ‘ālem-i ŧüretde (36) bunlar ḥalīfe-yi ilāhī olmaz ve ŧāh-ı Çīn ve ŧāhib-i esrār-ı yaqīn olan kāmīlüñ mertebesine ve maqāmına oturmaz ve *ŧehzāde-yi miyānīnden* murād hem (37) ŧol sālīklerdür ki bir ŧāh-ı dīnūñ ‘aşk u cezbe ile ḥuzūrına gele ve ‘aşk u ŧevkle niçe zamān ol ‘azīze [H497a] ḥidmet idüb rüḥānī ve nūrānī (38) niçe zevkler ve ŧafālar bula ḥattā ŧühūd u ‘iyān mertebesine vāşıl ola andan ŧoñra andan bir zillet ü ḥaḫā ŧadır ola ol zillet vāşıtasıyla qablel- (39) kemāl velvişāl dünyādan āḥirete intikāl kıla ve Ḥaḫ Te’ālā anuñ ‘uyūbunu ve zünūbunu cemī’en ‘afv eyleye ve anı kemāl mertebesine irgüre ve maqşūdını (40) ve ma’şūqunu ‘ālem-i ma’nāda müşāhede idüb kemāl-i vişāl aña āḥiretde müyesser ola bunlara daḫı kāmīl ü mükemmīl dinmez ve mürşid-i kāmīl ve ḥalīfe-yi ilāhī (41) ta’bīr olunmaz *üçüncü*

şehzâdeden murâd şol meczûb-ı sâlik ve ‘akl u edebe mâlik olur ki ‘aşk u cezbe ile bir şâh-ı dîn ve şâhib-i yakînuñ [P628a] (1) huzûrına gele ve aña bî‘at u hîdmet kıla ve tâbi‘ ola ve kemâl-i ‘akl u edeble sülûk eyleye hattâ pādşâh-ı dîn andan her vechle râzı ola ve kendü hâlvethâne-yi (2) derûnında muhtefî olan ebkâr-ı kerîmeyi aña tezvîc ü teslîm kıla ve bu ‘âlemde ol yevm-i âhîretde bulacağı bekr-i ma‘nânuñ şüretini hem bula ve aña vâşıl ola hem (3) zâhirde ve hem bâtında kâmil ola ve şüret ü ma‘nâyı cem‘ kıla bu şol kâmil ü mükemmildür ki mertebe-yi cem‘le mertebe-yi tefrika-yı cem‘ kılmışdur ve bunuñ maqâmı cem‘ü’l- (4) cem‘ olmuşdur ne vahdet görmesi keşret görmesine mâni‘ olur ve ne keşret ü şüret görmesi vahdet ü cem‘ görmesine hicâb gelür belki her mertebe- (5) nüñ haqqını kemâliyle edâ eyler ve hâlîfe-yi ilâhî olur Allâhuñ emrini ‘ibâdına teblîğ kılar ve mükemmil-i nüfûs-ı tâlîbîn ve sâlikîn olur meczûb-ı sâliküñ (6) ve şeyh-i kâmilüñ ve maqâm-ı cem‘üñ şerh ü taḥkîkin ister iseñ **Tarîkatnâmede** meşûr olmuşdur anda taleb olına **Vasıyyet kerd-i ân şahş ki (7) ba‘de ezvefât-ı men ü burd māl-i merā ezse ferzend-i men ki kâhilterest**¹⁶⁷⁰

(4904) *Meşnevî*

Ân yekî şahşî bevaqt-i merg-i hîş

Güfte bûd ender vasıyyet bîş bîş

(8) (4905) *Meşnevî*

Se püser bûdeş çü se serv-i revân

Vaḳf-ı îşân kerde ü cân u revân

(4906) *Meşnevî*

Güft her çi derkefem kâle’v zerest

Û bered z’în her se k’ü kâhilterest

(9) (4907) *Meşnevî*

¹⁶⁷⁰ “Benim üç evladımdan en tenbeli olan, malımı vefatımdan sonra o alsın!” diye o şahsın vasiyet etmesidir.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 13, s. 314.

Güft bâkādī vü bes enderez kerd

Ba'd ezân cām-ı şarāb-ı merg hürd

Ol bir şahş kendünüñ mevti vaqtinde vaşiyet eylemede ziyāde ziyāde söylemiş (10) idi ya'nī evlādına vaşiyet kılmada ziyāde te'kīd ü ihtimām eylemiş idi o şahşuñ üç serv-i revān gibi üç oğlu var idi ol şahş anlara cānını (11) ve revānını vakf eylemiş idi *evvelki revān* reften lafzından şıfat-ı müşebbehedür ve *ikinci revān* cān ma'nāsına ism-i cāmiddür ve cānla revānuñ mābeyninde (12) olan fark mevāzi'-i keşīrede mirāren mürür eylemişdür icmālen *cān* bedende tūran rūḥa dirler ve *revān* nevmle gidüb yaḳaḳa ile gelen rūḥ-ı temyīze dirler (13) ol şahş didi her ne benüm elümde kāle ve zer vardur ol ferzend iledür bu her üçden ki kāhilrekdür ya'nī şu üç oğlumdan her ḳanḡı kāhilrek (14) ise benüm mülkümde olan metā'ı ve sīm ü zeri ol alsun ve ḳabz eylesün didi bu vaşiyeti ḳādīye didi ve çok enderez ü sipāriş itdi (15) ve ḳādīye vāfir işmarladı andan şoñra cām-ı mevtüñ şarābını içdi [H497b] ve dünyādan āhirete göçdi

(4908) Meşnevī

Güft ferzendān beḳādī k'ey kerīm

Negzerīm ezḥükm-i ü mā(16) se yetīm

(4909) Meşnevī

Sem' u ḫā'a mīkunīm ü rāst dest

Ānça ü fermūd bermā nāfīzest

(4910) Meşnevī

Mā çü İsmā'īl z'İbrāhīm-i ḫod

Ser nepīçīm er çı ḳurbān mīkuned

Ol şahşuñ (17) ferzendleri pederleriniñ vefātından şoñra ḳādīye didiler ey kerīm ol pederimizüñ ḥükminden biz üç yetīm geçmezüz ve anuñ vaşiyetini terk etmezüz sem' (18) ü ḫā'a eylerüz ya'nī sem'en ve ḫā'a diyüb anuñ vaşiyetini ve ḥükmünü

ķabl eylerz dest anundur yan taŗarruf anundur biz anu maķķmyuz ol nesne-
(19) yi ki ol pederimz buyurdu bizm zerimze nfzdr ve biz anu emrine muķ
 mnķdz biz İsml gibi kend İbrhmimzden baŗ dndrmezz eger bizi
bbmz (20) ķurbn eyleye yan Hzret-i İsml kend bbs İbrhmiden baŗ
ķevirmeyb irz ķlmaduęı gibi bizm bbmzn tğ-i emrinden baŗ dndr- (21)
mezz ve marz olmazz egerķi ol bizi ķurbn eyleser de didiler

(4911) Meŗnev

Gft ķd her yek bķliŗ

T begyed ķıŗŗa-y ezķhilŗ

(4912) Meŗnev

T bebnem ķhil-yi her yek

(22) T bednem ķl-i her yek bŗek

ķd ol ç ferzende didi her birinz ol ķllęıyla t kim ol ķhillięinden bir ķıŗŗa
syleye t kim her birinzn ķhillięini (23) ben grem t kim her birinzn ķlini
ŗeksz ve Őbhesz bilem ve gh olam didi

(4913) Meŗnev

rifn ezdu cihn ķhilterend

Zn ki bŗudyr ķrmen mberend

(4914) Meŗnev

ķhil- (24) r ķerdeend İŗn sened

ķr-ı İŗnr ķ Yezdn mkuned

rifler iki cihndan ķhiller ve friğlerdr nitekim *ve hum ķarmni alehlillh*¹⁶⁷¹
buyrulmıŗdur (25) zr ki bunlar Őudyrsuz ķrmen eylediler *ŗudyr* kesr-i Őnle naŗs
mansnadur yan rifler dny ve ķret ķaydndan anuķn friğler ve
ķhillerdr ki bunlar (26) ķr u kesbsz ķrmen maķŗli olurlar ve maķŗda vŗil

¹⁶⁷¹ “(Dnya ve ahiret) her ikisi de Allah ehline haramdır.” Gltekin, *İsmail Ankarav’nin Meŗnev Şerhi*, s. 454. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiŗtir.]

olurlar ‘arifler kâhülligi ve fâriğluğı kendülere sened eylemişdür anlaruñ kârını çünkim Yezdân (27) eyler ya‘nî ‘arifler ve ‘âkıllar haķıķatbîn olan göz ile gördiler ve müşâhede kıldılar ki anlaruñ dünyâda ve âhîretde her kârını Haķ Te‘âlâ eyler ve her işlerini (28) Allâh oñarur çünkim her kârlarını anlaruñ Allâh eyledi ve Allâh Te‘âlânuñ anlar *fa‘âlun limâ yurîd*⁶⁷² olduğunu müşâhede kıldı anuñçün bu ma‘rifet anlaruñ cidd ü sa‘yına (29) za‘f virüb kâhilligi ve ferâgatı her biri kendülere sened kıldı illâ mükellef oldukları kârda degül üzerlerine farz u vâcib olan ‘amel her ne ise (30) aşlâ bir ‘arif anı işlemede kâhil olmaz ve andan tekâsül kılmaz üzerine vâcib olan kârdan tekâsül eyleyen mulhîd olur baţţâl zümresinden (31) olur anlara ‘arif dinmek lâyıķ gelmez ma‘rifet-i kemâle irdükde ve merd-i ‘arif haķıķât-ı kârı gördükde ‘avâm-ı nâsuñ eblehleri gibi yâ dünyâ için (32) veyâ âhîret için kuşışler ve sa‘ylar ve iķdâmlar kılmazlar belki Allâh Te‘âlâ Hâzretleri her ne buyurdu ise bilâziyâdet ve lânoķşânin hemân Allâh için anı tutarlar (33) ve andan ğayrısını terk idüb fâriğ ü âsûde olub yaturlar nitekim bunlaruñ hâli [H498a] şol A‘râbînüñ hâline beñzer ki Nebiyy-i Mükerrerem Hâzretlerine geldi ve (34) dîn-i İslâmda olan a‘mâle yâ Resûlallâh beni delâlet eyle didi gör Nebî Hâzretleri ‘aleyhisselâm aña [ne +H] didi ol daķı Peyğamber Hâzretlerine [ne +H] didi ‘an **Ebî Hureyre** rağıyallâhu (35) ‘anh kâle *etâ ‘Arâbiyyun enNebiyye şallallâhu ‘aleyhi ve sellem feķâle dullunî ‘alâ‘amelin izâ ‘amiletuhu dağaltu’l-cennete kâle teb‘udu Allâha velâ tuşrike bihi şey’en ve tuķîme’ş-şalâte’l-mektûbete* (36) *ve tû’itiye’z-zekâte’l-mefruğata ve teşûmu ramağâne kâle vellezî nefsi biyedihî lâezîdu ‘alâhezâ velâ enķuşu minhu felemmâ vellâ kâle’n-Nebiyyu ‘aleyhisselâm men serrehu enyanzura* (37) *ilâreculin minehli’l-cenneti filyanzur ilâhezâ*⁶⁷³ kezâ filMeşâbîh

¹⁶⁷² “Dilediği şeyleri mutlaka yapandır.” (Burûc 85/16)

¹⁶⁷³ “Ebû Hureyre (r.a.)’den rivâyet edilen bir hadis şöyledir: Bir Arabî Nebî (s.a.v)’e geldi ve dedi ki: ‘Bana bir amel göster ki, onu yaptığım zaman cennete gireyim.’ Nebî (s.a.çv) şöyle buyurdu: ‘Allah’a ibadet edersin. Ona hiçbir şeyi ortak koşmazsın. Farz olan namazı kılar ve zekâtı verirsin. Ramazan orucunu tutarsın.’ Adam dedi ki: ‘Nefsimim yed-i kudretinde tutan Allah’a yemin olsun ki, bu

(4915) Meşnevî

Kār-ı Yezdānrā nemibīnend ‘ām

Mīneyāsānīd ezked şubḥ u şām

Ammā ‘avām-ı nās kār-ı Yezdānı (38) görmezler ve esrār-ı Hakkā nazar irgürmezler anuñçün şubḥ u şām ked ü meşakḳatden diñlenmezler zīrā eblehlerdür ve meşhūr meşeldür ki ebleh kehl olmaz belki ‘ārif (39) ü ‘āqıl olan kehl olur anuñçün ki Hakk Te‘ālānuñ kendü ḥaḳlarında olan kārını anlar görür ve cidd ü sa‘yuñ ve ked ü zaḥmetüñ kārger olmaduğını anlar bilür ve (40) sırr-ı ḳazā ve ḳaderi hem müşāhede ḳılır pes kendülere zaḥmet virmeyüb āsūde ḥāl ve fāriğü’l-bāl olub oturur ve anlaruñ kehl olması ve kemāl-i ‘aḳl u (41) ‘irfānlarından ḥāşıl olur

(4916) Meşnevî

Hīn zihādd-i kāhilī guyīd bāz

Tā bedānem ḥadd-i ān ez keşf-i rāz

(4917) Meşnevî

Bīgümān ki her zebān perde-yi dilest

Çün becünbed perde [P628b] (1) sırhā vāşilest

(4918) Meşnevî

Perde-yi kūçek çü yek şerḥa kebāb

Mībepūşed şūret-i şad āftāb

Pes ḳāḳī ol şahşuñ evlādına didi imdi agāḥ oluñ her (2) biriñüz kendü kāhilliğünüñ ḥadd ü gāyetinden tekellüm ḳıluñ tā kim keşf-i rāz eylemeden ol kāhilliğüñ ḥaddini bilem ve sizüñ her biriñüz ne mertebe kāhil idigüne ālim (3) ü agāḥ olam gümānsuz ve şübhesüz ki her zebān perde-yi dildür çünkim perde ḥareket eyleye verā-yı perdede olan sırlar vāşıldur ya‘nī lisān perdesi ḥareket (4) eylese derūnda olan sırlar

söylediklerini ne arttıracapım, ne de eksilteceğim.’ Adam dönüp gidince, Nebî (s.a.v) şöyle buyurdu: ‘Kimi cennet ehlinde birini bakmak sevindirirse, buna baksın.’” Gültekin, *İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi*, s. 470. [Hadisin saḥih olduğu belirtilmiştir.]

hâricde olan kimsenüñ sem‘ine vâşıldur bir küçük perde-yi kebābuñ bir şerhası ve bir pāresi gibidür derūnda olan (5) yüz ma‘nevī āftābı örter kemā ķile

Beyt

Zebān der dehān ey hıredmend çĩšt

Kilīd-i der-i genc-i şāhibhüner

Çü derbeste bāşed çi dāned kesī

Ki cevher (6) fūrūşest yā pilever¹⁶⁷⁴

ve lihazā ķale ‘aleyhisselām *elmer’u maḥfiyyun fitaḥte lisānihi¹⁶⁷⁵* çünkim insān tayy-ı lisān ide şamt u süküt yolına gide anuñ (7) derūnında nice yüz āftāb olsa mestūr olur ve maḥcüb ķalur ammā söylese derūnında olan rāzları keşf ü zāhir ķılır

(4919) Meşnevī

Ger beyān-ı nuḥķ kāzib (8) nīz hest

Līk būy ezşıdķ u kizbeş muḥbirest

(4920) Meşnevī

Ān nesīmī ki beyāyed ezçemen

Hest peydā ezsemūm-ı külḥen

(4921) Meşnevī

Būy-ı şıdķ u būy-ı kizb-i (9) gūlgīr

Hest peydā dernefes çūn müşg ü sīr

Eger beyān-ı nuḥķ kāzib daḥı olursa ve bir kimse derūnında olana muḥālif-i kizb ve dūrūğ tekellüm ķılursa (10) lākin anuñ [H498b] nefsinden ḥāşıl olan rāyiḥa anuñ şıdķından ve kizbinden muḥayyyerdür ve anuñ kelāminuñ üslūbı meşām-ı cānı olana anuñ şıdķından ve kizbinden (11) her ne ise müzekkerdür meşelā şol bir nesīm

¹⁶⁷⁴ “Ey akıllı kimse, ağızda dil nedir? Hüner sahibi olan birinin hazine kapısının anahtarıdır. Kapı kapalı olunca, başkaları mücevher satıcısı mı, çerçi mi olduğunu ne bilsin?”

¹⁶⁷⁵ “İnsanın (kişiliği) dilinin altında (sözlerinde) gizlidir.” Gültekin, *İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi*, s. 279. [Kelām-ı kibâr olan bu sözün muhaddis olmayan kimseler tarafından hadis şekline sokulduğu belirtilmiştir.]

çemenden gelür meşâm-ı pāk olan kimseye ol nesīm küllhān semūmından peydā vü zāhirdür küllhen cānibinden gelen rāyiḥa (12) ile gülşen cānibinden gelen nesīm ü fāyiḥayı dimāḡı pāk olan kimse bilür ve temyīz kıılır meşâm-ı cānı pāk olanlar hem şıdķla kıızbi bunuñ gibi bulur (13) ve temyīz kıılır zirā bŷy-ı şıdķ ve bŷy-ı kıızb gŷlgŷr nefesde müşgle sŷr rāyiḥası gibi peydādur ya‘nŷ misk ü ‘anber rāyiḥasıyla sarımsak rāyiḥası nefesde (14) ne mertebe peydā vü zāhir ise eblehler tŷtıcı kıızb ve daḡı kıalbe sŷkŷn u ārām virŷci şıdķ hem bu dem ve kelāmda öyle peydā vü zāhirdür Ḥazret-i Nebŷ ‘aleyhisselām (15) *elkıızbu reybetun veşşıdķu tŷmāniyetun*¹⁶⁷⁶ buyurmuşdur ve bu ḥadışüñ şerḡı ve bu maḡalle mŷnāsib olan kelām hem bu defterde ve hem defter-i ḡāmıde kirāren ve (16) mirāren mŷrŷr kıılmışdur tekrāra ḡacet yok

(4922) Meşnevŷ

Ger nedānŷ yārrā ezdeh dile

Ezmeşām-ı fāsıd ḡod kun gile

(4923) Meşnevŷ

Bāng-ı ḡızān u şecā‘ān-ı dilŷr

Hest (17) *peydā çŷn fen-i rŷbāḡ u şŷr*

Eger bir yāri on göñŷllŷ olduḡından ya‘nŷ çok fikirlŷ ve mŷtabatḡın olduḡından bilmez iseñ kendŷ meşām-ı fāsıdŷñ-(18) den şıkāyet eyle eger meşām-ı cānuñ pāk olaydı bir kimsenŷñ kıızbini ve şıdķını niçŷn bilmezduñ ve deh dile olduḡını ve tebatḡun kııldıḡını neden (19) ötüri fehm kıılmazduñ bu senŷñ kıızb ü şıdķı bilmedigŷñ ve nŷk rāyiḥayı bed rāyiḡadan temyīz kıılmadıḡuñ meşām-ı cānuñ fāsıd olduḡından- (20) dur ḡızlerŷñ bāngı ve dilŷr olan şeci‘ānuñ bāngı rŷbāḡuñ fenni ve şŷrŷñ bāngı gibi kıatı peydā vü zāhirdür rŷbāḡuñ şadāsı şŷrŷñ şadā- (21) sına beñzemedŷgi gibi muḡanneş olanlaruñ daḡı şadāsı ve edāsı dilŷr olan şeci‘lerŷñ şadāsına ve edāsına beñzemez

¹⁶⁷⁶ “Şŷphesiz ki doḡruluk, iç huzuru uyandırır. Yalan ise şŷphe ve vesveseye sebep olur.” Gültekin, *İsmail Ankaravŷ’nin Mesnevŷ Şerḡı*, s. 342. [Zayıf tarikleri olsa da hadisin saḡih olduḡu belirtilmiştir.]

(4924) *Meşnevî*

Yā zebān hemçün ser-i dīgest (22) *rāst*

Çün becünbed tu bedānī çī ebāst

(4925) *Meşnevî*

Ezbuḥār-ı ān bedāned tīzhuş

Dīg-i şīrīnī zisikbāc-ı türüş

Yāḥūd zebān-ı rāst ve dürüst bir çölmek (23) kapağı gibidür çünkim çölmegün kapağı hareket eylese sen bilirsin çölmek içinde ne güne ateş vardur *ebā* feth-i hemze ile şūrbāya dirler ammā tīzhūş (24) olan şāḥib-i ferāset çölmegün kapağı yerinde iken anuñ buḥārından bilür şīrīne mensūb olan dīgi sikbāc-ı türüşden fark kıılır *sikbāc* (25) sirkeli aş dimekdür ya‘nī ‘aklı olan ekşi aş çölmeginden tatlu aş çölmegini buḥārından bilür ve rāyiḥasından istidlāl idüb biri birinden (26) temyīz kıılıre *ekşi aş çölmeginden* murād kāzībūñ vücūdı ve *dīg-i şīrīnden* murād şādīkuñ vücūdı olur

(4926) *Meşnevî*

Dest berdīg-i nev çün zed (27) *fetā*

Vakt-i baḥrīden bedīd işkesterā

Miṣāl-i āḥer bir fetā bir yeñi çölmege çünkim el urdı şatun alduğı vaḳitde işkeste olan çölmeği gördi (28) ve dürüst olan [H499a] çölmeği şadāsından şikeste olan çölmekden fark u temyīz kııldı nitekim Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazret-i Peygāmbere *ve leta‘rifennehum fī laḥni'l-ḳavli*⁶⁷⁷ diyü münāfıklar (29) ḥaḳḳında ḥiṭāb kııldı buraya münāsib olan kelimāt üçüncü defterde bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri olan sürḥda mürūr eyledi anda ṭaleb olına

(30) (4927) *Meşnevî*

Güft dānem merdrā derḥīn zipūz

⁶⁷⁷ “Andolsun ki sen onları konuşma tarzlarından tanırsın.” (Muhammed 47/30)

V'er negūyed dānemeş ender se rūz

Ol üç püserden birisi kâdî efendiye didi ben bir merdi derhâl yüzünden (31) bilirüm yüz ağız çevresine dirler bunda ağız ve nuṭṭ murād olur ve eger söylemez ise ben anı üç günde bilirüm ya'nî benüm bir şahşı bilmede kâhilligüm ve te'ennî (32) kılmam şol mertebededür ki bir merd söylese derhâl anı nuṭṭından ve dehânından bilirüm ki ol merd şadık midür veyâ kâzib midür yâ 'âlim midür veyâ câhil midür (33) veyâ 'âkıl midür veyâ gâfil midür ve eger söylemez ve tekellüm eylemez ise üç güne dek te'hîr ü te'ennî eylerüm ve anuñ ef'âlini ve evzâ'ını ve oturmasını ve (34) ṭurmasını ve harekât ü sekenâtını imtiḥân kılorum beherhâl ol üç günde anuñ hareket-i zâhiresinden bātınına muṭṭali' olurum ve anuñ ne güne kimse (35) idüğini bilirüm dedi

(4928) Meşnevî

V'ân digeŕ güft er begūyed dānemeş

V'er negūyed dersūḥan piçānemeş

Ve ol üç püserden birisi daḥı didi eger bir kimse (36) söylese ben anı bilirüm ne güne kimsedür ki

Mıṣrā'

Kelāmından olur ma'lūm kişinüñ kendü miqdārı

beherhâl anuñ güftarı anuñ miqdārını baña (37) bildirür didi ve eger söylemez ise anı söze ṭolaşdururum ya'nî kelāma çekerüm beherhâl bir söz söyledüğünde ol sözden anuñ sırrına (38) ve zamîrine vâkıf olurum didi

(4929) Meşnevî

Güft eger in mekr beşnide buved

Leb bibend ü derḥamüşî derreved

Kâdî böyle diyen püsere aytdı ol kimse eger (39) bu mekri muḥaddem işitmiş ola lebüni bağlar ḥamüşlığa gider ya'nî ba'zı kimse olur ki nuṭṭından ve kelāmından

kendünüñ sırr-ı derünü zuhûra gele- (40) cegin bülür ve bu mekr ü hîleyi ol muḳaddem işidüb pes şamt u sükûtle ‘amel kıılır ve kendüyi vâlih ü hayrân bir kimse gösterür cevâb (41) meşelden şoñra gelse gerekdür

Temsîl

(4930) Meşnevî

Âñçünân ki güft-i mâder beççerâ

Ger hayâlî âyedet derşeb ferâ

(4931) Meşnevî

Yâ begûristân u cây-ı sehmgîn

Tu hayâlî[P629a] (1) zışt bîñî derkemîn

(4932) Meşnevî

Dil kavî dâr u bükun ḥamle ber’û

Û bigerdâned zitu derḥâl rû

(4933) Meşnevî

Z’an ki bîtersî besûyeş her ki reft

Âñ hayâl-i dîvveş (2) bigrîḥt teft

Meşelâ ancılayın ki bir mâder kendü tıflına ve ferzendine didi ey püser eger gicede saña bir hayâl gelse tâ sehmnâk ü ḥavfnâk olan (3) maḳberlük içre sen bir zışt hayâl göresüñ pusûda zinhâr ol kemînde gördüğüñ ḥabîs ü ḳabîḥ olan ḥayâlden ḳorkma belki göñlüñi kavî (4) tut ve anuñ üzerine ḥamle ile o pusûda olan hayâl derḥâl senden yüz döndürür ve firâr kıılır zirâ ki bîḥavf ve bîters ol hayâl (5) cānibüne dilîrâne her kim gitdiyse ol dîvveş olan hayâl fevrî ḳaçdı ve dîv hayâli kavî dil olan [H499b] ve ḥamle kıılan kimseden firâr eyler ammâ vehhâm ve tersende (6) dil olan kimsenüñ üzerine hücüm eyler didi

(4934) Meşnevî

Güft küdek ân hayâl-i dîvveş

Ger bed'ü in güfte bâşed mäderes

(4935) Meşnevî

Hamle ârem üfted ender gerdenem

(7) Z'emr-i mäder pes men ângeh çün kunem

(4936) Meşnevî

Tu hemî âmüziyem ki çest îst

Ân hayâl-i ziştrâ hem mäderîst

Oğlancık mäderine aytdı ey mäder (8) ol dīv gibi olan hayâl eger ol hayâle daħı anuñ anası bu sözi dimiş ola sen baña kavî dil ol ve hamle kıl didüğüñ gibi ol hayâle daħı (9) anuñ anası kavî dil ol ve hamle kıl diyü ta'lim kılmış ola ben aña bu taqdırce hamle getürüm ol benim boynuma düşer mäderinüñ emrinden pes ben (10) andan soñra ne eyleyem sen daħı bu taqdırce bir kâr ögret ki ol anasınıñ emrinden ötüri benim boynuma düşdükde ben daħı ol şan'atla anı boynumdan (11) def' eylemege kâdir olam ey mäder sen baña hemîşe ögredürsün ki cüst ü kavî dil yerüñde şur ve hafv itme ol dīvveş olan zışt hayâlün (12) hem bir mäderi vardur anuñ daħı mäderi bu mekri aña ta'lim ü telkîn eyler

(4937) Meşnevî

Dīv ü merdümrâ mülakķin ân yekîyest

Ġâlib ezvet gerded ezhaşm endekîyest

(13) (4938) Meşnevî

Tâ kudâmîn sūy bâşed ân yavâş

Allah Allâh rev tu hem z'ân sūy bâş

Dīve ve merdüme mu'allim ü mülakķin filhaķiķa ol birdür ğâlib andan olur (14) eger haşm endek ise de ya'nî dīv kısmına ve dīv ehli olan kimselere ve daħı merdüm kısmına ve merdümiyyete ehil olan kimselere haķiķatde mu'allim ü mülakķin (15) Hudâ-yı Te'âlâ Hazretleridür eger haşm kalîl ise de âher cânib ol Hudânuñ izniyle ve

irādet ü kudretiyle gālib olur ve fırsat bulur ve illā (16) haşmuñ ezā olmasıyla ve çok olmasıyla kalbe müyesser olmaz kema kâle te‘ālā *kem min fi‘etin kaliletin galebet fi‘eten keşireten biiznillāh*¹⁶⁷⁸ izn-i ilāhī olicak (17) çok kalil ü za‘if kimseler kavī vü keşir olan cemā‘ate galebe iderler tā kim ol halīm kanğı cānibde ola Allāh haqqıçün Allāh haqqıçün yūri hem sen ol (18) cānibden ol *yavāş* halīm ma‘nāsınadur ve andan murād Haq Te‘ālādur ya‘nī Haq Te‘ālā iki taraftan her kanğı tarafda olursa ve ol cānibe mu‘āvenet ü nuşret (19) kılursa sen hem Haq Te‘ālānuñ nuşret kılduğı ve mu‘in olduğı kavm cānibinden ol ve illā soñra mağbūn u maḥzūl olursın ve ‘aciz ü bīder- (20) mān kalursın

(4939) Meşnevī

Güft eger ezmekr nāyed derkelām

Ḥilerā dāniste bāşed ān hümām

(4940) Meşnevī

Sırr-ı ūrā çün şināsī rāst gū

Güft men ḥamūş (21) nişīnem piş-i ū

(4941) Meşnevī

Şabrrā süllem kunem sūy-ı derec

Tā berāyem berser-i bām-ı ferec

Ḳādī ben ḥamūş olan ve sükūt idüb esrārını ihfā kılan (22) kimseyi mekrle söze çekerüm diyen püser aytdı ferzend eger ol sākit olan kimse ol mekrden kelāma gelmeye ol ulu daḥı ḥileyi bilmiş (23) ola ve kelāmdan kendünüñ esrārı zuhūra geleceğini duymuş ola pes ketm-i esrār için nuḫka gelmeye [H500a] ve tekellüm kılmaya sen anuñ sırrını nice (24) fehm eylersin toğrı söyle pes böyle diyen ferzend Ḳādī efendiye cevāb virüb didi ben ol ḥamūş olan ve sükūt kılan kimsenüñ (25) önünde ḥamūş olub otururum ve şabrı dereceler cānibine vesīle ve nerdbān eylerüm

¹⁶⁷⁸ “Nice az sayıda bir birlik Allah’ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir.” (Bakara 2/249)

tā kim şabr u sükût vāsıtasıyla ferec bāminuñ üzerine (26) gelürüm ve beherhāl şabr u taḥammül bir kātible maqşūda vāşıl olurum zirā şabr miftāḥ-ı ferec olur ve teveccüh-i tammla bir kimse murādına yol bulur pes (27) ben daḥı maqām-ı ḥamūşda olan bir ‘azīzūñ ḥuzūrına vāşıl olduḡda anuñ sırrını ve zamīrini bilmeden öturi aña āyīneveş muqābil olub (28) teveccüh-i tammla anuñ bātınına müteveccih olurum ve kendümi aña mir’āt-ı mücellā kıılırum

(4942) Meşnevī

V’er becū şud derḥuzūreş ezdilem

Manṭıķī bīrūn ez’in şādī (29) vü ġam

(4943) Meşnevī

Men bedānem k’ū firistād ān bemen

Ezzamīr çün Süheyl ender Yemen

Ve eger ol ḥamūşuñ ḥuzūrında benüm gönlümden bu şādī vü ġamdan (30) bīrūn bir manṭıķ çüş eyleye ben bilirüm ki baña ol nuṭḡ u kelāmı ol ḥamūş gönderdi Yemende Süheyl gibi olan zamīrinden *Süheyl* ekşer (31) Yemen diyārında toġar ve edīm-i ṭāyif ve la‘l ü ‘aķıķ andan reng alur bir kevkebūñ ismidür ya‘nī ol vefāt iden şaḡşuñ üç evlādından (32) biri kendünüñ kāhilter olmasını ya‘nī ‘aķilter olduġını isbāt eylemeden öturi kādī efendiye böyle didi ki kaçan ben bir kimsenüñ ḥuzūrına varsam (33) ve anı ḥamūş bulsam anuñ ḥālını ve esrārını bilmeden öturi anuñ ḡalb-i şerīfine ve rūḡ-ı laṭīfine müteveccih olub ḥamūş otururum (34) eger ol ḥamūşuñ ḥuzūr-ı şerīfinde benüm ḡalbümden derünümde olan bu şādī vü ġam mertebesinden bīrūn ve ‘ālī bir nuṭḡ u kelām cüş eyleyüb (35) zühūr eyleser ben bilirüm ki ol ġam u şādīnüñ verāsında olan nuṭḡ u beyānı baña Yemende toġan Süheyl yıldızına müşābih olan zamīr-i münīrinden (36) ol nuṭḡ u kelāmı gönderdi ki benim evvel ol mertebe-yi nuṭḡ u beyāna iktidārum yok idi

(4944) Meşnevī

Derdil-i men ān sūhan z'ān meymenest

Z'ān ki ezdil(37) cānib-i dil revzenest

Benüm gönlümde ol söz ol meymenedendür zīrā ki gönülden gönüle revzene vardur *meymene* sağ yana dirler meymūn u mübārek (38) olduğu i'tibārla ve bunda *meymeneden* murād ol hāmūşuñ meymūn u mübārek olan albi olur ki muābelesinde olan kimseye nisbetle anuñ (39) albi yemīn cānibine dūşer ve kendünüñ albi yesār arafında olur ki alb yesār arafındadır lākin bir kimse bir kimseye muābil olsa (40) muābelesinde olan kimsenüñ albi anuñ meymenesine vāī' olur ya'ñī benüm gönlümde olan ol nu-ı sāmī ve kelām-ı 'ālī ol hāmūşuñ meymūn (41) u mübārek olan alb-i şerīfindendür ki albden albe revzene ve manzara vardur *Hāmūş* Hāzret-i Mevlānānuñ malāş-ı şerīfleridür ki ekser [P629b](1) gazellerini hāmūş dimekle atm eylemişlerdür

Meşelā

Beyt

Hāmūş ki hāmūşī bihter zi'asel nūşī

Dersūz 'ibāretrā būgzār işāretrā¹⁶⁷⁹

diyüb atm buyurlar (2) pes bu alīlū'l-bizā'a [H500b] ve 'adīmū'l-istiā'a olan faīr-i keşiretü't taşīr daı bu şer-i şerīfi yazmazdan ve bu ma'nā dūrlerini sımt-ı tarīre dizmezden muaddem (3) ol Hāzret-i Muaddesenüñ kelām-ı 'ālīsine münāsib şer yazmaa ve anı ta'bir ü tefsīr ılmaa alb-i za'ifde udret ve istiā'at yok idi (4) attā bu kitāb-ı 'ālīnūñ şerine ba'zı yārān nice zemān bu faīre ūsn-i nazarları olduğu mülābesiyle vāfir idām eylemişler ve bu kitāb-ı kerīme luf idüñ (5) siz hem bir şer yazuñ diyü söylemişler idi bu faīr 'adem-i isti'dādumı görüb nice müddet imtinā' eylemiş idüm lākin *elsinetü'l-al alāmü'l-a¹⁶⁸⁰dur* diyüb (6) anlaruñ sözi vāsıtasıyla bu kelām-ı 'ālīnün şāibi olan sulānum ve pīrüm ve dūnyā

¹⁶⁷⁹ "Sus ki suskunluk bal yemekten yedir. Kelimeleri yak da işaretleri ge!"

¹⁶⁸⁰ "Halkın dilleri, Hakk'ın kalemleridir."

vü āhiretde destgīrüm nūr-ı zamīrüm ve şems-i münīrüm ḥazretlerinüñ (7) rūḥ-ı şerīfleri ve ḳalb-i laṭīfleri cānibine teveccüh-i tāmmla ḳalben ve ḳāliben müteveccih oldum ve istimdād ḳıldum ol Ḥāmūş Ḥazretlerüñden bu bīḥūşuñ ḳalbine (8) olan revzeneden Yemende olan Süheyl yıldızından ‘aḳīḳe gelen reng ü pertev gibi pertev-i ma‘ānī geldi ve ḳalbümi munşabig ḳıldı ve rūḥum andan reng- (9) pezīr oldı pes on sekiz ebyātuñ şerḫini ol pertev ü lem‘a vāsıtasıyla yazmak biḥamdillāḥ müyesser oldı andan şoñra ḳalbden ḳalbe olan revzene (10) cānibinden ‘acāyib nuṭḳlar ve ğarāyīb ta‘bīrler cūş u ḥurūşa geldi ve ol Ḥazretüñ rūḥāniyyetinden berī füyüzāt-ı ma‘nevī ve fütūḫāt-ı ‘ilmī derün-ı (11) dile zuḥūr ḳıldı ve derün-ı dilden daḫı cūş u ḥurūşa gelüb lisān tarafından cārī oldı pes ol çeşme-yi lisāndan cārī olan yenābi‘-i (12) ḫikemī veled-i muḫterem ya‘nī **Dervīş Ğanem** kāse-yi sem‘le alub ḥavz-ı derünına koyub ḳalem-i ḫikmet beyānı aña lüle ḳılub şāḫāyif ü evrāk üzre mānend-i (13) āb-ı ḫayāt olan ma‘ānī-yi şerīfeyi tahrīr ü taşṭīr ḳıldı ve biḥamdilillāḥ Te‘ālā yedi mücelled şerḫ bu üslüb üzre vücūda gelüb tamām oldı ve nihāyet (14) buldı pes bu şuḫuf u evrāk üzre gördüğüñ āb-ı ḫayāt-ı ma‘ānīnüñ serçemesi aşl Ḥazret-i Mevlānā oldı ḳaddesenāllāḥu bisırrihi’l- (15) a‘lā imdi bu şerḫ-i şerīfde ve tahrīr-i laṭīfde her ne ḳadar ma‘nā-yı ḫüsn ve nükte-yi müstaḫsen görür iseñ bunu böyle bil ki Ḥazret-i Ḥāmūşuñ (16) rūḥ-ı şerīflerinden berī bu bīḥūşuñ ḳalbine gelmişdür ve bu ta‘bīr ü taḳrīr miyānında her ne ḳadar kelimāt-ı cemī‘de ve nikāt-ı pesendīde görür iseñ (17) buña tasdīḳ ḳıl ki bu ḫaḳīḳatde ol Ḥazretüñ kelimāt-ı cemī‘de ve nikāt-ı pesendīdesi olmuşdur ammā nāpesend ü nāmaḳbül olan sözler (18) bu ‘abd-ı faḳīre lāyık gelmişdür *el‘abdu ve mā yemlikuhu kāne liMevlāhu*¹⁶⁸¹ ḳavlinüñ ḫasebince hem bu ‘abd-ı faḳīr ve hem bu nuṭḳ u taḳrīr ü ta‘bīr ü tahrīr her ne ise (19) cümlesi ol Ḥazret-i Muḳaddesenüñ olmuşdur ve bu ṭarafa ol ṭaraf-ı ‘ālīden gelmişdür

¹⁶⁸¹ “Kul ve onun mülkü Allah’ındır.”

Beyt

Her çi reved berseremzân taraf-ı kibryâst

(20) *Bende çi da‘vâ kuned hüküm-i Hudâvend râst*¹⁶⁸²

ve bu sözleri bir kâmilün rûh-ı şerîfine [H501a] teveccüh-i tāmmla müteveccih olub andan kendü kalbine nice ma‘ânî ve (21) esrâr gelen kimse bilür ve mâhuñ âftâbdan ne tarîkle nûr istifâde eyledüğine vâkıf olan kimse vâkıf olur ve buna ‘indelmeşâyih (22) âbdâr dinür ve âbdârûñ eger şerh ü beyânın ister iseñ **Tarîkatnâmenüñ** ikinci bābında bāb-ı hilāfetde **Fütühāt-ı Mekkiyye**den naql olunmuşdur anda (23) taleb olına ve bunda bir nükte dañı kaldı anuñ beyanı t̄alibe ehemm ü evlā oldı ol nükte budur ki vefāt eyleyen şahşuñ üç evlādı var idi (24) ki anlardan her kangısı kâhilter ve ‘ākilter ise pederlerinüñ mîrâsı aña vaşiyet olunmuş ve kâdîye dañı sipâriş kılunmuş idi Hâzret-i Mevlânâ (25) [minkulli’l-vücüh evlânâ kâddesenâllāhu bisirrihi’l-a‘lâ -H] men a‘lâ ol vefāt eyleyen şahşuñ evlādınıñ ikisinüñ hālını ve mertebelerini beyân eylediler ve anlaruñ (26) her birinüñ kâhilter ve ‘ākilter olmaları ne mertebede idüğünü nazma getirüb söylediler lîkin ol üçüncü püserüñ sırrı nihufte oldı ve gizlü kaldı (27) ve ol Hâzret üçüncü püserüñ sırrını nuṭka getirüb beyân eylemedi hattâ ba‘zı kimseler Hâzret-i Mevlânâya bu maḥalle geldükde vefāt eylemege qarîb (28) oldı anuñçün ol üçüncü püserüñ sırrını söylemedi ve anuñ hālını ve rāzını anuñçün keşf eylemedi dimişlerdür ve Sulṭân Veled Hâzretlerinüñ kâddesal- (29) lâhu sırrahu’l-‘azîz bu cild-i sâdisüñ âhîrinde buyurdukları ebyât-ı şerîfe bu ma‘nâya delâlet ü şehâdet kılur zann eylemişlerdür nitekim Sulṭân (30) Veled Hâzretleri buyururlar

Beyt

Müddetî z’în Meşnevî çün vâlidem

Şud ḥamuş güfteş Veled ey zindedem

¹⁶⁸² “Yüce Allah tarafından başıma her ne gelirse o hüküm, kölenin ettiği her davaya Hüda’nın hükmü gereğidir.”

KıŖŖa-yı Ŗehzādegān nāmed beser

Mānd (31) būnhūfte sır-ı ān yek pūser

bu beyt eŖaĖĖ olan nūŖhalarda yoĖdur ve bu beytūñ yerine

Beyt

EzĖi rev dīger nemīgūyī sūĖan

Behr-i Ėi bestī der-i ‘ilm-i l(32) edūn

vāĖi‘ olmuŖdur eŖaĖĖ olan da budur zīrā Ŗehzādelerūñ ũĖūnūñ bile kıŖŖası tamām olmuŖ ve nihāyet bulmuŖdur nihāyeti ũĖūnci Ŗehzāde- (33) nūñ kıŖŖasını bir beytle tamām idūb iktifā‘ eylemiŖlerdūr aŖl

Ėāđīnūñ ũĖ pūserūñden birisinin sırri nihufte olmuŖdur ve anuñ (34) nihufte olmasınıñ nūktesi beyān olunur ve bu ebyātuñ ba‘zısınıñ ŖerĖi cild-i sābi‘ūñ evvelinde i‘tirāz-ı rābi‘de tafŖīlen mezkūr olmuŖ ve bu (35) maĖalle mūnāsib olan ebĖās hem ol maĖalde Ŗebūt bulmuŖdur anda Ŗaleb olina eŖaĖĖ olan nūŖhalaruñ ekŖerinde Sultān Veled Ėazretlerinūñ (36) bu ebyātı yazılmamıŖdur ammā ba‘zı nūŖhalarda bu beytler bōylece bulunmuŖ ve ve meŖtūr olmuŖdur ve ma‘ahazā bu ebyāt Ėazret-i Mevlānānuñ Ėaddese sırrahu (37) bu maĖalle geldüklerinde ve ol se pūserden birinūñ sırrını ihfā ĖılduĖlarında fevrī vefātları Ėarīb olub muĖtazar olmalarına delīl ũ Ŗāhid olmaz (38) nitekim Ėazret-i Mevlānānuñ kendū ‘aŖr-ı Ŗerīfnde yazılan nūŖhanuñ tārīĖi bu ma‘nāya delālet ũ Ŗehādet eyler ol tārīĖ bu- (39) dur ki teberrūkā bunda ketb olundı temmet kitābetu hezāhi’l-esrāru’l-īlāhiyyeti biĖūsnı tevĖīĖihi fīevāĖhiri Ŗehrillāhi’l-mübāreki Ŗa‘bān senetu Ŗemāni (40) ve sittīn ve sittemiyyete ‘alā yedi’l-‘abdu’l-ĖaĖīri’l-faĖīri’r-rāĖī ilārahmeti Rabbū’l-Ėaniyi’l-Ėadīr **MuĖammed bin ‘İsā elĖāfīzu’l-Mevlevī elĖonevī** Ėaferallāhu lehū veli vālideyhi (41) velicemī‘l-mūslimīne ecma‘īn āmīn¹⁶⁸³ bu tārīĖ mūcebince Ėazret-i Mevlānā

¹⁶⁸³ Bu ilahi sırların yazılması (Allah’ın) hūsnū ve tevĖki ile H. 668 yılının Ŗaban ayının sonlarında gani ve kadir olan Rabbinin rahmetini rica eden bu fakir kulun Muhammed bin İsa el-Hafizul Mevlevi

 addesallāhu sırrahu'l-a'lı [H501b] cild-i sādisi tamām eyledüklerinden  o ra d rt
 yıl [P630a] (1) dağı  ayātda olub altı y z altmış iki tārīhinde vefāt eylemişlerd r
 kemā beyyinā ve faşşıl nā fidibācet 'l-cild 's-sābi' belki  azret-i (2) Mevlānānu' ol
 se p serden birin n sırrını s ylememeleri ve anu' hālini nu'ka getir b beyān
 eylememelerinde n kte budur ki ol şaşşu' (3) nu'ka gelmeyen ve tekell m
 kılmayan oğlı ol iki birāderlerinden ziyāde 'āķilter ve kāhilter idi hattā anu' 'aql u
 ma'rifeti kāhill kde anı bir mertebeye (4) irişd rmiş ki ğayru' hālini bilmek deg l
 kend n n hālini dağı keş u beyān eylemeden fārīğ kılmiş ve  am ş eylemiş (5) ve
 kend n n ziyāde  am ş olması anu' c mleden kāhilter olmasına *lisānu'l-hāl*
*en'atku minlisāni'l-maķāl*¹⁶⁸⁴ (6) m ceb nce delālet   řehādet kılmiş pes bu maķāmda
 lisān-ı hālde bu ma'nāya delālet eyler ki kādī anu'  am ş olduğın (7) ve şamt u s k t
 kılđuđın g r b anu' c mleden kāhilter olduğına vāķıf u 'ārif olub pederin n
 mīrāsını aña   km (8) eylemişd r pes bunda bir n kte-yi la'if dağı oldur ki řerī'atde
 m 'minlere Nebiy-i M kerrem řallallāhu 'aleyhi ve sellem  azretleri peder ve ol
  azret n ezvāc-ı (9) mu'ahhiresi m 'minlere māder gibi olmişdur nitekim
*ennebiyyu evlā bilmu'minīne minenfusihim ve ezvācuhu ummhātuhum*¹⁶⁸⁵ āyet-i
 kerīmesi ve dağı *enā min-* (10) *n rullāhi velmu'min ne minn r*¹⁶⁸⁶  adīs-i řerīfi bu
 ma'nāya delālet   řehādet kılmişdur ve ** arīkatnāmede** ol  azrete vārīř olan (11)
 veliy-i kāmil kend  m r dlerine ve tābi'lerine  ayru'l-ebeveyn bir peder-i  aķīķi
 olmişdur * ayru'l-ebeveyni men allemke*¹⁶⁸⁷  adīs-i řerīfi hem bu ma'z m na (12)
 řehādet kılmişdur pes  azret-i Nebī 'aleyhiřřalātı vesselām vefātından  o ra

el-Konev nin eliyle tamamlandı. (Allah kendisine ve valideynine ve t m m sl manlara mağfired etsin. Amin.)"

¹⁶⁸⁴ "Hal lisānı, s z lisānından daha etkilidir."

¹⁶⁸⁵ "Peygamber, m minlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri, onların analarıdır." (Ahzāb 33/6)

¹⁶⁸⁶ "Ben Allah'ın n rundanım. M 'minler de bendendir. (benim n rumdandır)" G ltekin, *İsmail Ankarav nin Mesnev  şerhi*, s. 144. [Rivāyetin mevz  olduğu belirtilmiştir.]

¹⁶⁸⁷ "Anne ve babanın en iyisi, sana (ilim)  ğretendir." G ltekin, *İsmail Ankarav nin Mesnev  şerhi*, s. 225. [B yle bir hadisın tespit edilemediği belirtilmiştir.]

bunların mîrâsını aşl şol kimseler bulur ki (13) hāmūşluk anlara şıfat-ı zātiyye ola ve nuṭṭ u kelāma ihtiyāc olmayan maḥalde şamt u sūkūtı kendüsine pîşe ve ‘ādet kıla ki (14) tekellüm ü nuṭṭ şıfat-ı vücūdiyye ve şamt u sūkūt şıfat-ı ‘ademiyyedür ‘ilm-i ledün aşl vücūdla beyān olunmadan yoḫlukla ve hāmūşlukla (15) beyān olunmaḫ evlā olur

Beyt

Ey birāder dest-i vādār ezsūḫan

Hod Hudā peydā kuned ‘ilm-i ledün

Çün resīd inçā sūḫan leb derbebest

(16) *Çün resīd inçā kalem der hem şikest*

Leb bebend erçi feşāḫat dest-i dād

Dem-i mizen vallāhu a‘lem birreşād

Çün befażl-ı Haḫ resīd (17) inçā kitāb

Ḥatm kun vallāhu a‘lem-i bişşavāb¹⁶⁸⁸

Temmet hāzihi’ş-şerḫu bi‘avnillāhi’l-Meliki’l-Mennān fiyevmi’l-hāmisi’l-hādī ‘aşer yevmen minşehr-i Ramazān sene sitte ve selāsine ve elf minhicreti’n-Nebiyy-i ‘aleyhi şalavātu’r-Raḫman fikulli vaḫtin ve ān taḫrīr-i veledi’l-muḫteremi’l-mulaḫḫab bi**Dervīş Ganem** gaferallāhu lehu veli vālideyhi ve aḫsene ileyhimā vāileyhi fikulli sā‘ātin ve ezmān āmīn yā Raḫīm ve yā Raḫman biḫürmeti’l-Ḳur’ān ve seyyīdi’l-insān feḫultu ḫāmiden lillāhi ve şükren a‘lāitmāmihi billuṭfi veliḫsān¹⁶⁸⁹

¹⁶⁸⁸ “Ey birader sözden elini çek, Hak ilm-i ledünü bizzat bahşeder. O söz dile ulaşınca dil tutulur, kaleme gelince kalem kırılır. Hakkıyla “Allah bilir” sözünü söyle, Hakk’ın lütfuyla bu kitaba erişirse sözü, doğrusunu Allah bilir sözüyle bitir.”

¹⁶⁸⁹ “Bu şerh Melik ve Mennan olan Allah’ın izni ile Peygamber’in (Rahman’ın salāt ve selamı her vakit üzerinde olsun) hicretin 1036. yılında, Ramazan ayının 11. ve Perşembe gününde tamamlandı. Muhterem evlat Derviş Ganem (Allah ona ve valideynine her zaman ve her saatte mağfiret etsin) kaleme aldı. Kur’ân’ın ve insanlığın efendisinin hürmetine âmin. Ey Rahman ve Rahim olan, sözümü Allah’a hamd ederek ve onun nimetini tamamlamasına şükrederek söyledim. Âmin.”

(27) Kaşide

Mefāilün/Mefāilün/ Mefāilün/Mefāilün

[H502a] (28) Biḥamdillāh velminne bu şerḥ irişdi pāyāna
Müsellem ide bunı Ḥaḳ bolayki ehl-i ĩmāna

Biñ otuz altı tārīḥinde yedi defterüñ şerḥi
Yazıldı heb tamām oldı hediye oldı yārāna

(29) Tefāsīr ü eḥādīs ü ma‘ārif dūrlerinden çok
Düzüldi sımt-ı taḥrīre niçe biñ dürr-i şāhāne

Cevāhir añlayan ‘ārif bilür bu dūrlerüñ ḳadrin
Cevāhir bilmeyen nādān ne zer bilür ne dürdāne

(30) Tettebbu‘ eyleyen ḫālib bu şerḥi evvel ü āḥir
Bulur ol genc-i ma‘nāyı irişür niçe biñ kāne

Velī ‘irfānı olmayan tetebbu‘ daḫi ḳılmayan
Bulamaz bundaḡı genci görür ol bunı virāne

(31) Kitāb-ı Meşnevīnüñ bu yüzinden açdı estārın
Daḫı keşf itdi esrārın ḳomadı ḫācet im‘āna

Bu şerḥe ehl olan lābüdd bu fenne maḥrem olandur
Buña ehl olmayan kimse bu fenden oldı biḡāne

(32) Ki bu şerḥ-i laḫīf-i bībedel ḫāvī vü şāmildür
Tefāsīr ü eḥādīs ü ma‘ārifden niçe ḫāce

Bunuñ her birisi gūyā şarāb-ı ‘ilme peymāne
Bulurdın nūş iden ‘āşık olurdın içre mestāne

(33) Şarāb-ı cennetüñ zevḳin bunı nūş eyleyen bilür
Bu meyden içmeyen ḡāfil ne mey bilür ve ne meyḫāne

Bu Őürbũñ Őimdilũk ehli ¼atı nãdirdũr ‘ãlemde
Velĩ da‘vã-yı ehliyyet idenlerle ¼olu hãne

(34) Kerãŝĩ ũzre her biri diline geleni sũyler
Ne Allãhdan hayã eyler ne uyar kendũ ¼ur’ãna

Uyar vesvãs u hãnnãsa Şatar kendũsini nãsa
Muhalif sũzi ilbãsa hem uymaz øzi erkãna

(35) Bunuñ ehlinden ‘ãr eyler ta‘allũmden firãr eyler
Tekebbũrde ¼arãr eyler dũner o demde Őeytãna

Bu halkũn daħi temyĩzi ‘aceb fãsid olub gitdi
Hũnermend olmayan Őaħŝı Şanurlar Şimdi ferzãne

(36) ‘Acãyib ‘ãŐra iriŐdũñ hezãrãn ‘ilm ũ hikmetden
Bu nãsa Şimdi yek oldı hemen bir ¼urı efsãne

¼odılar dĩn ũ ta¼vãyı o¼uyub yazmalar gitdi
DũŐũndiler zer ũ ŝĩme kesãd irişdi ‘irfãna

(37) HuŐũŐã bu fen-i zĩbãya tãlib ¼atı nãdirdũr
Olanlar daħi filcũmle mu¼ayyed olmaz iz‘ãna

¼arĩkimizde olanlar diriseñ her biri başka
Başına meŐnevĩh~ãndur baş egmez o bu keyvãna

(38) Bu ‘ilmũñ tãlibi olan bir ehle serfũrũ ¼ılsun
Ve illã sernigũn olub dũŐer ol cehl ũ no¼Őãna

Velĩ her meŐnevĩh~ãna bu ‘ilme ehl Őatmasun
Ne Şem‘ĩ buña ehl oldı ne olan aña pervãne

(39) Eger bir ehl bulmazsa bu şerhi okuyub yazsun
Bunu bir hoşça okumağ kifāyet eyler insāna

İlāhī sen bu şerhi kıl ‘azīz ü muhterem her dem
Ki ehl-i dil bunu ide hamāil kerden-i cāna

(40) Dağı t̄aliblere bunu müyesser eyle sulṭānum
Ki tā anlar bunu her dem vesīle ide iḳāna

Bu şerhe bā‘iş olana firāvān raḥmet it yā Rab
Dağı ta‘līm iden cāna okuyub dağı yazana

(41) BeḤaḳḳ Ḥazret-i Ḥatem-i Resūl āḥir nefes yā Rab
Bizi İmānla ḥatem it muḳārin eyle rıdvāna*

*Pertev Paşa nüshasının son kısmında metin dışında Arapça ifadeler yer almaktadır. Biz bu ifadeleri konu bakımından metne dahil olmadığı için dipnotta göstermeyi tercih ettik: “Bāb-ı mā ‘ale’l-me’mūm mine’l-mütāba‘ati ve ḥükmü’l-mesbūḳ mine’ş-şihāḥ ḳāle’l-berrā bin ‘āzib kemā nuşallī ḥalfe Resūlullāhi şallallāhi ‘aleyhi ve sellem feizā ḳāle semi‘allāhu limen ḥamideh lem yuḥayyirhu eḥadun minnā zahrahu ḥattā yemna‘a’n-Nebiyu ‘aleyhişşalāt vesselām cebheten mine’l-arḍi ve ḳāle’n-nāsu şallā binā Resūlullāhi şallallāhi ‘aleyhi ve selem zāte yevmin felemmā ḳaḍā şalāte aḳbale ‘aleynā bivechihi feḳāle eyyuhā’n-nās innī emāmekum felā tesbiḳünī birrūkū‘ ve bissücūdi velā bilḳiyāmi velā bilinşirāfi feinnī urīkum emāmī ve min ḥalfi ve ‘an Ebū Hureyre innehu ḳāle kāne Resūlullāhi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yu‘allimnā yeḳūlu lātübāduru velimāmu izā kebbera fekebberū ve izā ḳāle velaḍḍāllīn feḳūlu āmīn ve izā reka‘a ferke‘ū ve izā ḳāle semi‘allāhu limen ḥamide feḳūlu Rabbenā lekel ḥamd ‘an Enes innehu ḳāle ḳāle Resūlullāhi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem innemā cu‘ile’l-imāmu liyu’temme bihi felā taḥtelefū ‘aleyhi feizā reka‘ ferka‘ū ve izā ḳāle semi‘allāhu limen ḥamide feḳūlu Rabbenā lekelḥamd ve izā secede fescidū ve izā şallā cālisen feşallū celūsen ecma‘ūn ḳāle’ş-Şeyhu’l-İmām raḥmetullāhi ‘aleyhi ḳavluhu feşallū culūsen mensūḥun limā ruvye ‘an ‘Āyişe innehā ḳālet lemmā şeḳule Resūlullāhi şallallāhi ‘aleyhi ve sellem cā’e bedelun yu‘āzinehu bişşalātū feḳāle ‘aleyhisselām murū Ebā Bekir yuşallī binnāsi feşallī Ebū Bekir tilke’l-eyyāmi şumme ennā’n-Nebiyu şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ve ce‘athu nefsehu ḥiffetu feḳāme yuḥādi’u beyne ricleynin ve riclāhu taḥṭāni filarḍi ḥattā daḥalel’l-mescide felemmā sem‘a Ebū Bekir ḥayyehu zehebe yetā’ahḥaru fe’evmī ileyhi Resūlullāhi şallallāhi ‘aleyhi ve sellem enlā yetā’ahḥar fecā’e ḥattā celise ‘an yūsāru Ebī Bekir fekāne Ebū Bekir yuşallī ḳāyimen ve kāne Resūlullāhi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yuşallī ḳā’iden yaḳtadī Ebū Bekir bişalāti Resūlullāhi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vennāsu yaḳtedūne bişalāti Ebī Bekir ve firivāyetih ve Ebū Bekir yusmu‘u’n-nāse’t-tekbīri ve min Ebī Hureyre innehu ḳāle Resūlullāhi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem emmā yaḥşī’l-lezī yerfe‘u ra’sehu ḳāle’l-imāmi en

[Ve dertāriḥ īn nūṣḥa gūften çü nūṣḥa irdi ḥadd ü pāyāna bu oldı tārīḥ hem bu zamāna 1036 +H]

yuḥavvilullāhu ra'sehu ra'se ḥimārin mine'l-Ḥasān 'an 'Alī ve Mu'āz bin Cebel innehumā kālā ḳāle Resüllullāhi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem izā atā eḥadekumu's-ṣalāta velimāmu 'alāḥālin felyaṣna' kemā yaṣna'u'l-imāmu ḡarībun 'an Ebī Hureyre innehu ḳāle ḳāle Resüllullāhi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem izā cī'tum ilaṣṣalāti ve naḥnu sücūdun fescüdü velā ta'addühe şey'en ve min edrake'r-reka'ate feḳad edrake's-ṣalāte ve 'an Enes 'ani'n-Nebiyyi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem innehu ḳāle men ṣallā lillāhi erba'ine yevmen fīcemā'atin yudruki't-tekbīrate'l-ulā kütibe lehu berā'etāni berā'atun minennāri ve berā'atun minnifāk ve min Ebī Hureyre innehu ḳāle ḳāle Resüllullāhi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem men tevaḍḍa'a feaḥsene vuḍū'ehu ṣumme rāhe fevecede'n-nāse ḳad ṣallav a'tāhullāhu miṣle ecrin min ṣalātihi ev ḥaḍarehe lāyanḳuṣu zālike min ucūrihim şey'en 'an Ebī Sa'īd elḤudrī innehu ḳāle cā'e reculun ve ḳad ṣallā Resüllullāhi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem fein ḳulte mā elḥikmetu fīzālike ḳultu elḥatemu 'aleṣsey'i yeḳūnu liṣiyānetihi 'an yedi'l-aḥyārihi fekāne fīzālike'l-ḥatemu iṣāretun ilā enneṣerī'ate maṣūnatu 'an tahrīfi'l- mubaṭṭalī velḥikmetu fikevnihi beyne'l-ketfeyn enne ṣadruhu's-ṣerīf ḥazānetu'l-ma'arīfi velḥatemu yeḳūnu 'alāzahrī'l-kitābi ve fihi remzun ilā inne ṭarīḳan ma'arīfihi mübāyinun liṭarīḳi ma'arīfi'n-nās fein ḳulte keyfe delle 'ala't-tercümeti feinnehā mürekkebetün min cüz'eyni ḳultu yedellu 'ale'l-evveli ṣarīḥan ve 'ala's-ṣānī iltizāmen hāze vehum minhum feinne vuḍūhe'r-reculi ma'a'tahāreti min ine'en vāḥidin velāyekun zālike illā izā ista'male faḍla'l-mirā'eti velemri yekunu'l-vudū'u ey cemī'an ve ḳāle fein ḳulte ettenāazu'u innemā huve fimā izā tavaḍḍu'u befaḍlin ve ṣavvere'l-mirā'eti velḥadīs innemā dalle 'alā cevāze'l-vuḍū'i minhā ḳultu enneḳāsetu izā vaḳa'at filmā'i ḳable't-tavaḍḍī ev ma'a't-tavaḍḍī elḥukmu vāḥidun ve hune ayḍān laḡyun mine'l-kelām i ve zālike enne'l-mirā'te izā iḡtarafat ma'a'r-ricli ḡurfaten meṣelen liḡasli'l-vechi felma' filenā'i faḍlun vuḍū'uhā sevā'un eḥazz sitte tebdu zālike minhu şey'en eḡara evvelen fete'emmel Kūrānī"

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ŞERH SÖZLÜĞÜ*

4.1. KELİME ANLAMLARI SÖZLÜĞÜ

A / Ā / ‘A / ‘Ā

Abdal: Abdāl ḥadīs-i şerīfde vāki‘ olduğu üzre kırk nefer kimsedir [P556b/ 23-24/ 3217]

‘Abdül‘aliy: Şol kimseye dirler ki anuñ kadri akrānından ‘ālī ola ve anuñ himmeti taleb-i ma‘ānīde sāyir ihvānından mürtefi‘ ola [P388b/ 2-3/ 22]

*Bu bölüm, iki kısımdan oluşmaktadır: Bunlardan ilki “Kelime Anlamları Sözlüğü”, ikincisi ise “Murād Sözlüğü”dür. İlk kısımda kelimenin anlamı/anlamları verilmiş olup ikinci kısımda ise kelimelerde murād edilen manalar verilmiştir. Sözlüklerde önce madde başı olan kavram/kavramlar koyu olarak verilmiş, sonrasında kavramların açıklamaları metindeki şekli ile verilmiştir. Daha sonra ise “[]” içinde sırasıyla kavramların geçtiği varak numarası ya numaraları, satır numarası ya da numaraları ve son olarak beyit numarası ya da numaraları gösterilmiştir. Mukaddimenin şerh kısmında geçen kavramların beyit numarası yerine “Mukaddime anlamında M” olarak gösterilmiştir. Başlıkların şerhinde yer alan kavramların beyit numaraları bir önceki beyit numarasıyla “..den sonra” (Örneğin, 3424’den sonra) şeklinde gösterilmiştir. Ayrıca bir kavram birden fazla aynı şekilde anlamlandırılmışsa tek bir anlam verilip geçtiği yerlerin varak numarası, satır sayısı, beyit numarası ayrı ayrı gösterilmiştir.

Ābest: Ābisten lafzından muḥaffedür ābisten yüklü olmağa dirler [P431a/ 29/ 859]

Ābh‘ürd: Şuvata dirler [P519a/ 12/ 2386]

‘Abher: Nergise dirler ba‘zılar zerrīn kadeḥ didükleri şükūfeye daḥı dimişler [P551b/ 36-37/ 3111]

‘Adl: ‘Ādil ma‘nāsına olduğu gibi [P464b/ 32-33/ 1514]; ‘Adl Ḥaḳ Te‘ālānuñ Esmā-yı Ḥüsnāsından bir ismdür pes ‘Adl Ḥaḳ Te‘ālānuñ nāmıdır [P541b/ 37-38/ 2905]

Aḥkād: Ḥuḳduñ cem‘idür ḥuḳd kīne dirler [P464b/ 18/ 1510]

Aḥmaḳkede: Aḥmaḳluk maḥalli dimekdür [P440a/ 39/ 1058]

Aḥşem: Dimāḡı fāsīd olan ve rāyiḥa almayan kimseye dirler [P611b/ 21-22/ 4455]

‘Aḳk: ‘Āşī ma‘nāsınadır [P456b/ 9-10/ 1353]

‘Aḳl-ı mücemmed: Toñmış ‘aḳl dimek olur [P394b/ 23/ 118]

Aḳra‘: Kele dirler [P449b/ 27/ 1237]

Akṭār: Kaṭruñ cem'idür kaṭr ṭarafa ve

Āl: Bunda ehl ma'nasınadur [P500b/ 4-5/ 2084]

Ālem: Ṭağ ma'nasınadur [P539b/ 4-5/ 2857]

Āleyhā: Bunda ṣerr ü zarar ma'nasınadur [P424a/ 40/ 727]

Ālī: Fī ma'nasınadur dimişler [P562a/ 12/ 3313]

Āllāme: Mübālağa ile bilici dimekdür [P386b/ 35/ 2]

Alp: Pehlivāna dirler [P487b/ 33/ 1882]

Ām: Sāle dirler [P478b/ 26/ 1734]

Āmeṣ: Āyn-ı mühmelenüñ ve mīmüñ fetḥalarıyla gözde bir nevi' marazdur ki rü'yete za'f virür ve gözi kan bürür [P407a/ 7/ 368]

Āraz: Maḥall ve muḫavvime muḫtāc olana dirler [P593b/ 28/ 3980]

Āriṣ: Ḥār u ḥasdan ve çubdan yapılmış evlere dirler [P572b/ 28/ 3528]

Ārṣ: Serīre dirler lisān-ı ṣer'de felek-i aṭlasa dirler [P614a/ 38/ 4557]

cānibe dirler [P555b/ 41/ 3204]

Ārüz: Metā' ma'nasınadur [P613b/ 16/ 4512]

Ārzü: Bunda nefsüñ murād u müştehāsı ma'nasınadur [P407b/ 33/ 382]

Ār zū: Mıṣra'ı ṣānīde olan ār zū mürekkebdür ār emrdür zū zūd lafzından muḥaffefdür [P408a/ 2/ 383]

Āṣame: Fi'l-i māzīdür bāb-ı ṣāniden mevki'-i du'āda vāқи' olduğundan ötürü emr-i ḡā'ib ma'nası virilür [P386b/ 2/ M]

Āṣfiyān: Ṣafīnūñ cem'idür [P562a/ 33/ 3320]

Āṣḥāb: Ṣaḥbuñ cem'idür ṣaḥb yāre dirler [P531b/ 34/ 2665]

Āsīb: İki kiṣi yan yana biri birine ṭoḫunmağa dirler [P416a/ 40/ 583]

Āṣīr: Āṣır ma'nāsına olub [P497b/ 28-29/ 2038]; Bunda ma'ṣūr ma'nasınadur [P497b/ 28/ 2038]

Āṣīk: Bema'nā ma'ṣūḫdur [P593b/ 26/ 3979]

Āṣḫ: Bunda āṣīḫ ma'nasınadur [P387a/ 5/ 23]; İfrāt-ı maḥabbete

dirler [P437b/ 19/ 988]; Bunda ‘aşık ma‘nāsınadır maşdardur zikri mübālağadan ötürüdür [P597a/ 29/ 4072]

‘**Aşkverz**: Vaşf-ı terkībīdür ‘aşka sa‘y idici ma‘nasına [P552a/ 18-19/ 3120]

‘**Āšnā**: Sebāhate dirler [P591a/ 3/ 3907]

‘**Āteşzene**: Çakmağa dirler [P406b/ 28/ 361]

‘**ver**: Bunda yek çeşm ma‘nāsınadır [P409b/ 1/ 412]

‘**Ayār**. Bunda fetḥ-i ‘aynla gıll ü gışdan ḥālīş ma‘nāsınadır [P405a/ 33-34/ 337]

‘**Aybçin**: ‘Ayb degşürücü dimekdür [P398b/ 8-9/ 181]

‘**Ayn**: Bunda cevher ma‘nāsınadır [P593b/ 27-28/ 3980]

‘**Ayn-ı kemāl**: Degen göze dirler [P627b/ 25/ 4902]

‘**Ayşāmüz**: Vaşf-ı terkībīdür ‘ayş öğrenici ma‘nasına bunda ‘ayşa mu‘tād olıcı ma‘nasına olur [P475b/ 36/ 1667]

‘**Ayūk**: Bir nūrlu yıldızdur ki kehkeşāna qarīb olur ve o anuñ

ardınca toğar dimişler [P558a/ 23-24/ 3236]

‘**Āzer**: Āteş ma‘nāsınadır [P483b/ 4/ 1806]

‘**Āzil**: Lev m idici ma‘nāsınadır [P418a/ 5/ 624]

‘**Azrā**: Ma‘şūkanuñ ismidür [P533b/ 15/ 2702]

B

‘**Bā**: Bunda şorba ma‘nāsınadır [P431a/ 22/ 858]

‘**Bāb**: Bābāya dirler [P578a/ 10/ 3612]

‘**Bābil**: ‘Irākda şol mevzi‘iñ ismidür ki Hārūt u Mārūt anda olan kıyuda ḥabs olunmuşlardur [P409b/ 15/ 416]

‘**Bāçün tu kes**: Dimek senüñ gibi kimse ile bile olduğça dimek olur [P516a/ 5-6/ 2329]

‘**Ba‘d**: Lāzımu‘l-izāfetehi olan zūrūf-ı mübeyyenedendür [P387a /30 / 6]

‘**Bād**: Yel ma‘nāsınadır [P392a/ 31/ 87]

‘**Bağaltak**: Bir nev‘ cāmedür [P592a/ 10/ 3938]

‘**Bahye**: Nigendeye dirler [P621a/ 39/ 4735]

Bak: Ba'üzaya dirler [P490a/ 25/ 1914]

Bākī: Ağlayıcı kimseye dirler [P415a/ 21/ 554]

Bākī: Bunda ğayrı ma'nāsına olur [P478b/ 3/ 1726]

Bālān: Bālīden lafzından şıfat-ı müşebbehedür uzayıcı ve neşv ü nemā bulıcı ma'nāsınadır [P584b/ 17-18/ 3752]

Bālīde: Bitmiş ve büyümüş ma'nāsınadır [P542b/ 24/ 2919]

Bāre: Bunda harīş ma'nāsınadır [P456b/ 16/ 1356]

Bāregī: Rā-yı mühmelenüñ fethiyle eyü ata dirler [P402b/ 13/ 259]

Bārikrīs: Vaşf-ı terkībīdür ince egirici ma'nāsına bunda daķık fikr idici ve ince hayāl idici ma'nāsına isti'āre olur [P403b/ 28- 29/ 297]

Ba's: Ba'delmevt kabrden kıparılıb hayāt bulmağa ve a'mālinüñ cezāsı görmeden ötüri haşr olmağa dirler [P487a/ 36/ 1874]; Lügatde yerinden bir nesneyi kıparmağa dirler kıyāmete anuñçün ba's dirler ki herkes maķberesinden kıparalub

hayāt bulur ve kıyām olur [P429b/ 15- 16/ 837]

Baṭar: Şādī ve sürūra dirler bu baṭar şāhib-i sürür demek ma'nāsınadır [P525a/ 17/ 2520]

Bāz: Mışra'-ı şānīde olan bāz toğan ma'nāsınadır [P405b/ 36/ 344]

Bāz hurd: Bunda uğradı ve mülākī oldı ma'nāsına isti'āre olinmişdur [P538b/ 27/ 2840]

Bāzil: Bunda ḥor u ḥaķīr ma'nāsınadır [P450b/ 25/ 1528]

Beddil: Kıorķağa dirler [P456b/ 1/ 1352]

Bedfüz: Behremend ve hoş hāl ma'nāsına da gelür bedfüz ağzuñ çevresine daḥı dinür hoşbedfüz şud bu taķdīrce hoş dehān oldı demek olur [P406a/ 30-31/ 956]

Bed gūsīl: Ṭalāk ve firākdan 'ibāret olur [P593b/ 38/ 3982]

Bedüzdī: Bunda aḥz bekünī ma'nāsına isti'āre olinmişdur [P491a/ 40/ 1932]

Behī: Fa'īl veznindedür behālu ve güzel demek olur [P542b/ 6-7/ 2915]

Behmen: Kış ayına dirler [P625a/ 25/ 4841]

Behrām: Egerçi bir pādšāhuñ ismidür [P540b/ 32/ 2884]

Belḡ: Bir şehruñ ismidür ki evvel dārü's-salṭanat idi [P480a/ 32/ 1756]

Bem: Üst-ı şadāya dirler [P514a/ 39/ 2306]

Benān: Barmaḡa dirler [P619a/ 8/ 4680]

Bend: Gözi örtmeden 'ibāret olur [P528a/ 24/ 2601]

Bendīš: Bendīşden muḡaffefdür emrdür [P482a/ 34/ 1785]

Benūn: İbnüñ cem'idür [P422a/ 34/ 691]

Ber: Bānuñ fetḡasıyla muḡsin ma'nāsınadır [P490b/ 3/ 1918]

Bercehid: Egerçi şıçrar ma'nāsınadır [P443b/ 18/ 1127]

Berd: Emrdür yoldan şavul ve ırak ol ma'nāsına [P523b/ 15/ 2488]

Berdü'l-'acüz: Meşhūr qarı şovuḡı didükleri bahāra qarīb olan şovuḡdur [P453b/ 6-7/ 1307]; Bahāra qarīb bir

meşhūr şovuḡuñ adıdır [P445b/ 2/ 1149]

Bered: İletdi dimekdür [P420a/ 6/ 663]

Berg: Zevḡ ü ḡidā ma'nāsınadır [P609b/ 34-35/ 4397]

Berr: Muḡis ü muṭī' olan kimseye dirler [P401a/ 2/ 218]

Berresīd: Ez lafzıyla isti'māl olınuḡda üzerinden beri irişdi ve ötesinden beri geldi ma'nāsına isti'māl olunur [P444a/ 40-41/ 1131]

Bessek: Kifāyet ider ma'nāsınadır kāf-ı 'Arabīdür [P411b/ 29-90/ 467]

Beṭānet: Aşara dinür [P488a/ 17/ 1887]

Beydaḡ: Piyādeden 'ibāret olur [P565a/ 36/ 3377]

Beyyināt: Beyyinenüñ cem'idür [P385b / 23-24/ M]

Beyyine: Bürhāna ve hüccete dirler [P385b/ 24/ M]

Bezār: Emrdür zārīlūk eyle ma'nāsına [P605a/ 16/ 4251]

Bezen: Bunda çal ma'nāsınadır [P424b/ 5/ 730]

Bīābān: Bīşermān ve bīhürmetān ma'nālarına olur [P545b/ 4/ 2973]

Biç'a: Üçden toktuza varınca olan 'aded-i mübheme dirler [P567b/ 6-7/3424'den sonra]; Üçden toktuza varıcaya dek mübhem olan 'adede dirler [P567b/ 29/ 3431]

Bīeşbāh: Bīemşāl ma'nāsınadır [P587b/ 7/ 3808]

Bīh: Köke ve āşla dirler [P484a/ 24/ 1818]

Birr: Evvelki birr kesr-i bāyla hayr u ihsān ma'nāsına [P531a/ 12/ 2652]

Birāder h'ānde: Birāder oşınmuş ve kardāş dinmiş ma'nāsınadır [P444b/ 8/ 1133]

Bīrunşev: Vaşf-ı terkībīdür taşra olmak ve necāt bulmak ma'nāsına [P550a/ 33-34/ 3073]

Bi'se'l-mihād: Maḥall-i ḥabīs ma'nāsınadır [P579b/ 36/ 3649]

Bīst: Bunda keşretten 'ibāret olur [P544a/ 40/ 2954]

Bīve: Ŧul ḥātūna dirler [P540a/ 9-10/ 2867]

Būbīn: Vaşf-ı terkībīdür rāyiḥa görici ma'nāsına aña muttaşıl olan yā maşariyyedür [P539a/ 11-12/ 2849]

Bud: Farḫa dirler bībud bīfarḫa [P440a/ 3/ 1049]

Būd: Vücūd ma'nāsınadır [P392a/ 31/ 87]; Bunda vücūd ma'nāsınadır [P512a/ 19-20/ 2270]; Vücūd ma'nāsınadır [P517a/ 28/ 2350]

Būğ-ı zeft: Ḥammām esbābiyla tolu büyük būğ dimekdür [P404a/ 21/ 311]

Buḫrān: Bānuñ zammı ve ḥānuñ sükūniyla ḥastaya ḥādīs olan tağayyüre dirler ve bunu ḫabīb olanlara isti'māl iderler [P462b/ 18-19/ 1476]

Buḫrān: Ḥastanuñ mizācı müteğayyir olduğı zamāna dirler ve mizācuñ bozulması ma'nāsına hem isti'māl iderler [P496b/ 7-8/ 2020]

Buḫtī: Beserek güzīde deveye dirler [P505a/ 28/ 2159]

Buḫūr: Zamm-ı bāyla baḫriñ cem'idür [P433a/ 3/ 891]

Buḫ'a: Mekān-ı ḥāliye dirler [P533a/ 31/ 2695]

Buķūr: Baķaruñ cem'ıdūr [P521a/ 40/ 2433]

Bulh: Eblehüñ cem'ıdūr ebleh selāmet-i şadr şāhibine dirler [P519a/ 36/2390]

Buķūn: Baķnuñ cem'ıdūr [P490a/ 32/ 1916]

Bümāndem: Ezfiġān dimek çok feryād u fiġān eylemeden 'āciz ķaldum ve bīdermān oldum dimege iş'ār eyler [P400a/ 11-12/ 203]

Bün: Dīb ma'nāsınadır [P444b/ 19/ 1137]

Bür: Bānuñ zammıyla buġday ma'nāsınadır [P441a/ 9/ 1074]; İkinci bür zamm-ı bāyla buġday ma'nāsınadır [P531a/ 12/ 2652]

Bürd: Ğālib olmaġa dirler [P519b/ 11/ 2393]

Büriş: Zamm-ı bāyla ve kesr-i rāyla bürīden lafzından ism-i maşdardur kesmeklük ma'nāsına [P609b/ 10/ 4392]

Büzüġ: Ŧulū'a dirler [P486a/14/ 1852]

C

Cāde-yi şāh: Şāhrāh ma'nāsınadır [P537a/ 8/ 2800]

Cāmeḥā: Cāmelerüñ cem'ıdūr [P488a/ 16-17/ 1887]

Cān: Bedende Ŧuran rūḥa dirler [P628a/ 12/ 4905]

Cedb: Dāl-ı Mühmele ile ķaḥḥa dirler pes bunda ķaḥḥuñ 'aḥf tefsīri olur [P487a/ 22/ 1872]

Cehān: Cīmüñ fetḥasıyla ķalkıcı ma'nāsınadır [P388b/ 21/ 26]

Cehūd: İnkār idici dimekdür [P503a/ 5/ 2116]

Cemā'at: Sünnet-i mü'kededür [P412b/ 3/ 485]

Cendel: Rāyiḥasuz bir ġüne yaban aġacıdır [P622a/ 22/ 4759]

Ceng-i fi'lī: Oldur ki bir fā'il bir fi'lī ihtiyār idüb işler bir ġayr-i fā'il daḥı anuñ fi'linüñ 'aksini ve zıddını ihtiyār idüb işler [P389b/ 40/ 46]

Ceng-i ķavlī: Oldur ki bir kimseye ḥoş gelmeyen kelāmı ķazf ķılır ol daḥı aña muķābil bir nāḥoş ķavli ķazf ķılır [P390a/ 1/ 46]

Ceng-i ʔabʕī: Oldur ki bir şeyʔüñ ʔabʕīati ʔar ve bir şeyʔün ʔabʕīati daʔı anuñ ʕaksi bārid olur ve birinüñ ʔabʕīati daʔı raʔb ve birinüñ daʔı aña muʔābil yābis olur [P389b-P390a/ 40-41-1/ 46]

Cennet: Envāʕ-ı eşcār ve ešmārı cāmīʕ olan şol bostāna dirler [P442a/ 27-28/ 1106]

Cezīre: Bilfeth deryā ortasında şu başmayan yer ki aña aʔa dirler [P391a/ 14/ 67]

Cezr: Deryānuñ kendü ʔaddinden ʔıʔub sevāʔla ʔurūc ʔılmasına [P563b/ 12-13/ 3348]

Cilf: ʔayırsuz kimseye dirler [P509b/ 1/ 2233]

Cināze: Kesr-i cīmle meyyit götürdükleri şal ağacına ve teneşüy taʔtasına ve tābüta daʔı dirler burada tābuʔ maʕnāsına olur [P405a/ 3-4/ 328]

Cinsiyyet: ʕillet-i zamm olur [P447a/ 41/ 1194]

Cirī: Vazīfeye ve nafaʔaya dirler [P623b/ 3/ 4786]

Cūhā: Mekkār ve ʔīlekār olan kimseye [P612a/ 39-40/ 4476]

Cūʕuʕ-l-bakar: Şol marāza dirler her ne ʔadar yese ʔoyduǧını bilmeye [P534a/ 3/ 2713]

Cūycūyān: Cūycūnuñ cemʕidür cūycū vaşf-ı terkībīdür cūy dileyici ve ırmaʔ ʔaleb idici maʕnāsına [P434b/ 40-41/ 929]

Cūbār: Cīmüñ zammıyla heder ü laǧv maʕnāsınadır [P465b/ 18-19/ 1529]

Cūf: ʔuruluʔ maʕnāsınadır [P512a/ 20/ 2270]

Cūhd: ʔaʔate ve muʔıll faʔīre [P584b/ 1/ 3748]

Cūhdüʕ-l-muʔıll: Faʔīrūñ ʔaʔati yetdüǧi ʔadar virdüǧi nesnedür [P584b/ 1/ 3748]

Cūnāʔ: Günaʔa dirler bunda zarar maʕnāsına olur [P607a/ 9/ 4313]

Cüst: Mışraʕ-ı evvelde olan cüst ʔāpük ve istidād maʕnāsına [P493b/ 32/ 1977]; Mışraʕ-ı s̄nāide olan cüst ʔaleb itdi maʕnāsınadır [P493b/ 32-33/ 1977]

Ç

Çāder: Hātūnlaruñ üzerlerine giydükleri ve tesettür eyledükleri siyāba dirler [P500b/ 38-39/ 2090]; Türkçe çadır didükleridir ki ‘avretler aña bürünürler [P619a/ 13/ 4681]

Çahīd: Evvelā cīm ve soñra hā-yı mu‘ceme ile dürişmege ve tã ne bükülmege dirler [P594a/ 14/ 3987]

Çālīş: Nizā‘ ve cedele dirler [P481a/ 28/ 1768]

Çarḥ-ı meh: Felekūñ kamer dimekdür [P562a/ 28/ 3319]

Çaş: Çeç didükleridir yığın ma‘nāsınadır [P485b/ 23/ 1846]

Çend: Kemiyet ma‘nāsınadır [P473b/ 29/ 1645]

Çeng: Pençe ma‘nāsına olmağ da cāyiz ve ma‘rūf olan sāz ma‘nāsına olmağ hem cāyizdür [P394a/ 15/ 109]

Çered: İletdi dimekdür [P420a/ 6/ 663]

Çeşmbend: Bende-yi çeşm taqđirinde olur vaşf-ı terkībī olub göz bağlayıcı ma‘nāsına olmağ hem cāyizdür [P534b/ 5-6/ 3336]

Çeşm-i bed: Şāni‘i bir hoş göremeyen [P399b/ 15-16/ 195]

Çī: Çirā ma‘nāsına olur [P571b/ 33/ 3515]

Çün: Keyfiyyet ma‘nāsınadır [P473b/ 29/ 1645]; İşbā‘-ı vāvla keyf ma‘nāsına olmağ hem cāyizdür [P556a/ 33/ 3210]

Çurbek: Nüktelü ve ta‘nāmīz söz ma‘nāsınadır [P451b/ 6/ 1273]

Çün: Dānisteyī niçe bilmişsin ma‘nāsına olsa daḥı cāyizdür [P514a/ 6/ 2298]

D/ Đ

Deh: Mışra‘-ı evvelde olan evvel deh fetḥ-i dāl ile qarış ma‘nāsınadır ya‘nī on barmağla nefrīn itmek ma‘nāsınadır [P405a/ 13-14/ 332];

Mışra‘-ı şānīde olan deh dihī evvelki dāluñ fetḥi ve ikinci dāluñ kesriyle oğunur aña muttaşıl olan yā maşdariyyedür [P406a/ 6/ 345]

Dihī: Mışra‘-ı şānīde dihī kesr-i dāl (15) ile lafz-ı merkebdür [P405a/ 14-15 / 332]

Dāhiz: ʔayranıcı dimekdür [P530/ 21/ 2646]

Daḡme: Egerçi ʔabr üzre binā olınan ḡāneye ve ʔabre daḡı didiler velīkin her defīne üzre binā olınan ḡāneye ve defīne maʿnāsına hem istiʿmāl eylediler [P402a/ 8-9/ 244]

Daḡal: Ḥurmā ağacınıñ üzerinde olan ḡām u nāpuḡte ḡurmālara dirler [P441a/ 41/ 1085]

Dāmādān: Cemʿ-i dāmād olduḡı üzre maʿnā budur [P404a/ 20/ 311]

Dāng: Rubʿ dirheme dirler bunda ziyāde ʔalīl ü ḡaḡīr şeyʾden ʿibāret olur [P440a/ 29/ 1055]; Rubʿ dirheme dirler [P558b/ 39/ 3245]

Dāruʿd-ḡarb: ḡarbḡāne didükleri yerdür ki anda aḡçe ve altun keserler [P472b/17-18/ 1628]

Dastān: ʔıḡḡa maʿnāsına olsa da cāyizdür ammā destlerüñ cemīʿi olmaḡ maḡalle ensebdür [P406a/ 5-6/ 345]

Dāv: Aḡlında ʔarḡa ve ʔumārbāzlaruñ utduḡı aḡçeye ve pula dirler bunda

ḡīle vü firīb maʿnāsına istiʿāre olur [P573a/ 4-5/ 3531]

Dāverīde: Maḡdariyyedür dād ʿadālet ve dāverī ḡükümet maʿnāsınadır [P482b/ 39-40/ 1797]

Deb: Āheste āheste ḡareket itmege dirler [P613a/ 41/ 4502]

Debb: Yab yab ḡareket eylemege dirler [P589b/ 22/ 3870'den sonra]

Def: Bunda dāfiʿ maʿnāsınadır [P464b/ 32/ 1514]

Deḡā: Ḥīleye dirler [P459b/ 31/ 1432]

Dehdeh: Evvelki dehdeh iki dāluñ bile fetḡalarıyla bir mevzīʿiñ ismidür ki anuñ altunı beḡāyet ḡalāḡ olur [P406a/ 3-4/ 345]

Deh: Fetḡ-i dāl ile on dimekdür yaʿnī iki eliyle aña on barmaḡı virdi dimekdür ammā aḡl nefrīn itdi dimek maʿnāsınadır [P404a/ 33- 34/ 315]

Deh dih: İki el ile nefrīn virmek maʿnāsınadır [P406a/ 6-7 / 345]

Dehā: Bunda ʔarāfet maʿnāsınadır [P579b/ 20/ 3643]

Dehr: Zamāna dirler [P535a/ 9/ 2736'dan sonra]

Delāl: Celāl vezninde nāza dirler [P460b/ 37/ 1448]; Feth-i dāl ile şīve

ve ‘işveye dirler [P479a/ 27/ 1742]

Dem: Bunda kelām ma‘nāsınadır [P398b/ 10/ 181]

Derd: Bunda şevk ü ārzū ma‘nāsınadır [P607b/ 24-25/ 4330]

Derdüzd: Egerçi uğurla demek ma‘nāsında emrdür līkin andan hālāş eyle demek ma‘nāsına isti‘āre olunur [P465b/ 12-13/ 1661]

Dermedüzd: Egerçi uğurlama ma‘nāsınadır lākin pinhān eyleme ve ketm kılma ma‘nāsı virilür [P444b/ 5-6/ 1132]

Dervīş: Faķīre dirler [P463a/ 27/ 1490]

Derzī-yi ‘ām: Derzī-yi sāl demek olur [P478b/ 26-27/ 1734]

Dest peymān: Tarafeynden el ele alub kavlı u qarār eylemekdür [P403a/ 10/ 270]

Destbāf: El örekesi dimekdür [P596a/ 20/ 4044]

Dev: Yelmeķ ma‘nāsınadır [P546a/ 6/ 2981]

Devr: Bunda ‘aşr ma‘nāsınadır [P398a/ 11/ 177]

Dıķķ: Bir gūne marāzdur ki insāni naḥīf ü za‘īf eyler [P394a/ 9/ 108]; Ḥummāya müşābih bir muz‘if marāzdur ki ‘āķibet şāhibini helāk eyler [P456b/ 15/ 1356]; Ol derdden ḥāşıl olan naḥāfet ü nüḥül ma‘nāsına olur [P394a/ 11/ 108]

Dırs: Dişe dirler [P441a/ 15-16/ 1076]

Dībāce: Bunda evvel ma‘nāsınadır [P558b/ 9/ 3242]

Dīde: Nīstem demek çünkim baña dīde yoķdur demek ma‘nāsına ola [P517b/ 7/ 2356]

Dih: Kūy ma‘nāsına veyā ḥiṭāb için olur [P405a/ 15/ 332]

Dihī: Kesr-i dāl ile fi‘l-i muzāri‘ muḥāṭābıdır [P405a/ 14/ 332]

Dilḥ‘āh: Gönül isteyici ma‘nāsınadır maķbūl dil ma‘nāsına virilür [P525b/ 26/ 2531]

Dimen: Kesr-i dālla dimnenüñ cem‘idür ve dimen menzileye dirler [P546b/ 16/ 2992]

Dirre: Dāluñ kesriyle tura didükleridür
[P465b/ 15-16/ 1528]

Dīvān: Dīvüñ cem'î olub hām dīvler ve
haram hūr 'ifritler mahallidür [P590a/
17-18/ 3887]

Dizgüşā: Vaşf-ı terkibidür kal'a açıcı
ma'nāsına [P493b/ 26-27/ 1975]

Dūdmān: Kabileyeye dirler [P468b/ 9/
1564]

Dūht: Egerçi dikdi ma'nāsınadır
[P586b/ 15/ 3793]

Dūr : 'Amiḳ ma'nāsınadır [P467a/ 35/
1551]

Dūr: Dāluñ zammiyla ba'īd ma'nāsına
olduḡı [P435a/ 38/ 938]

Dūrc: Hoḳḳaya dirler [P486a/ 31/
1857]

Düşāha: Şol yavaşaḡa dirler ki hurlara
ve esblere ve esterlere na'l urduḡları
zamānda na'l-ı bendeler anlaruñ
burunlarına ururlar [P499b/ 34-35/
2073]

E

Ebā: Feth-i hemze ile şurbāya dirler
[P628b/ 23/ 4924]

Ebed: Aña dirler ki evveli ola ve āhiri
olmaya [P535a/ 12/ 2736'dan sonra]

Ebī: İmtinā' ma'nāsınadır [P512b/ 6/
2275]

Ebrār: Berrüñ cem'idür [P401a/ 2/
218], [P419b/ 22/ 659'dan sonra]

Ebū Leheb: Ğazabnāk ve maldār olan
kimselerden [P549a/ 37-38/ 3049]

Ebū Ṭālib: Hāzret-i 'Alīnūñ raḡıyallahu
'anh pederidür ve Resūl-ı Ekrem
Hāzretlerinüñ 'ammıdır [P399b/ 19-
20/ 196]

Eḳī: Hemzenüñ ve cīm-i Fārisīnūñ
kesriyle vezīre ve paşaya dirler
[P478a/ 16/ 1717]; Cīm-i Fārisi ile
vezīre ve pādşāha dirler [P570a/ 18-
19/ 3481]

Edken: Dekendendür deken şol levne
dirler ki siyāha māyil ola meşelā miskī
ve sincāb renkleri gibi ve edken şiyāb
u ḳumāşdan rengi siyāha māyil olan
şey'ler olur [P466b/ 18-19/ 1546]

Efsānecüyān: Bunda efsāne dileyici
ma'nāsına şıfat-ı müşebbeh olmak
evlādur [P484a/ 18-19/ 1816]

Efsūs: Eylemege dirler [P451b/ 6/ 1273]

Efyūn: Bunda efyūndan düzilen küknār şarābı ma‘nāsınadır [P586b/ 8/ 3791]

Ekābir: Ekberūñ cem‘idür [P523a/ 34/ 2481]

Eketim: Tef‘īl bābından nefsi-mütekellimdür ca‘l ma‘nāsını mutazammındur [P421b/ 41/ 686]

Elmurād: Murād budur demek ma‘nāsına olur [P398a/ 5-6 / 176]

El‘uş: Bizzam vetteşdīd şol kuş yuvasına dirler [P464a/ 1/ 1499]

Emlāk: Mülküñ cem‘idür [P459a/ 1/ 1408]

Emred: Bir şağalsuz gerez yigide dirler [P404a/ 1/ 304]

Emrkun: Vaşf-ı terkībīdür emr idici ma‘nāsına [P423a/ 1/ 702]

Enbāz: Ortağa dirler [P387a/41 / 8]

Eniḥ: Emrdür ināḥadan ināḥa deve çökerdükləri vaḳtde devecilerūñ deveye naḥ naḥ didükleri şürete dirler

Esbān-ı sīs: Mü‘ezzib-i dölek atlar ma‘nāsınadır [P622b/ 22/ 4771]

Est lafzı: Bunda hest ma‘nāsınadır ki Fārisīde est hest ma‘nāsına ve kezalik hest hem est ma‘nāsına çok isti‘māl olunur [P533a/ 16-17/ 2692]

Eşer: Hemzenūñ ve daḥı şīnūñ fetḥalarıyla ziyāde sevinici ve şād olucı ve dişi kişiye daḥı dirler [P531b/ 1/ 2659]

Evvāh: Ziyāde çok āh u vāh idici kimseye dirler [P433b/ 23-24/ 901]

Ezel: Aña dirler ki evveli olmaya āḥiri ola [P535a/ 12/ 2736’dan sonra]

Ezfer: Ziyāde қоқulu dimekdür [P459b/ 15/ 1427]

Eznāb: Zenebūñ cem‘idür zeneb lügatda қuyruға dirler bunda eznāb tevābi‘ ma‘nāsı olur [P594b/ 9-10/ 4003]

F

Fāḥte: Ögeyik didükleri kuşdur [P563a/ 4/ 3339]

Fārık: Farḳ idici [P533b/ 8-9/ 2701]

Fārūk: Mübālağayla farḳ idici dimekdür [P533b/ 9/ 2701]

Fayşal: İki haşmuñ mābeynini faşl eyleyen hākime dirler [P506a/ 34/ 2180]

Fazl: Ziyādelüğe dirler ve mā lābüdd minhü olan ‘ilmden her ne ziyāde olsa aña fazl dirler [P519b/ 1-2/ 2391]

Felā: Şahrālara dirler [P576b/ 32-33/ 3585]

Felsefe: Bunda izhār-ı hikmet ma‘nāsınadır [P535b/ 40/ 2782]

Felsefi: Enbiyā-yı ‘ızāmuñ tarīķini koyub ‘aqliyyāta ve riyāziyyāta iştiğāl eyleyüb delāyil-i ‘aqliyye ile isbāt-ı vācibü’l-vücüd eyleyen ve bu kevnüñ şāni‘ini maşnū‘at u maḥlūkātuñ vücūdıyla istidlāl idüb eşerden mü’essere intikāl eylemek vāsıtasıyla bilen t̄ayifedür [P518a/ 36-37-38/ 2376]

Ferce: Bunda fetḥ-i fāyla teferrüc ma‘nāsına olur [P552a/ 17/ 3119]

Ferfed: Felāte dirler ya‘nī beyābāna dirler [P493a/ 19/ 1960]

Ferḥ: Kuş yavrusına dirler [P546b/ 1/ 2988]

Ferḥad: Bir yıldızuñ adıdır nitekim ikisine Ferkādān dirler [P557a/ 30-31/ 3224]

Ferḥadān: Kible cānibine biri birine ḳarīb iki yıldızuñ ismidür ki anuñ vāhidine Ferḥad dirler [P493a/ 18/ 1960]

Fers: Bağırsak içre olan necāsete dirler [P459b/ 18/ 1428]

Feşār: Bāṭıl ve beyhūde ma‘nāsınadır [P550a/ 20/ 3068]

Fey: Rücū‘a dirler gölgeye daḥı fey didükleri ‘aḳıbet sāye şāhibine rücū‘ eyledüğü i‘tibārladır [P512b/ 9-10/ 2276]; Bunda ḡanīmet ma‘nāsınadır [P609b/ 34/ 4397]

Feylā vü feyle: Ehle ve maḥalle dirler [P486a/ 13-14/ 1852]

Feylesūf: Ehl-i hikmet dimekdür [P486a/ 14/ 1852]

Fiker: Fikretlerüñ cem‘i olmaḳ da cāyizdür ḥātūnlar yüzüne ḳaldüğü gülgün ma‘nāsına olsa da cāyizdür [P507a/ 30-31/ 2201]

Firār: Bunda fevḳ ma‘nāsına olur [P562a/ 28/ 3319]

Firāz: Bunda karīb ma‘nāsına olmağa cāyiz ve üzerine gelmek ma‘nāsına olmak hem cāyizdür [P477a/ 7-8/ 1688]; Bunda a‘lā ve ḥadden tecāvüz ma‘nāsınadır [P469b/ 26-27/ 1585]

Firāz: Örtülmek ma‘nāsınadır [P571a/ 36/ 3507]

Firāz-ı gül: Gül üstüne dimekdür [P552b/ 19/ 3131]

Firdevs: Envā‘-ı semāri cāmi‘ olan bostāna dirler ve bir cennetüñ daḥı ismidür [P437a/ 38/ 980]

Fitrāk: Terkiye dirler [P627b/ 25/ 4902]

Fuzül: Zamm-ı fā ve zamm-ı ḍādla lügatde fāyidesi olmayan mālāya‘nī meşgül olan kişiye dirler bunda fuzül maşdar ḥükmindeür [P519b/ 3-4/ 2391]

Fürce: Bizzam iki nesnenüñ mābeyninde olan yarığa dirler [P391a/ 14/ 67]

Füsüs: Bunda maskara ma‘nāsınadır [P404/ 27/ 313]

Fütād: Hem düşdi dimek ma‘nāsınadır [P441a/ 24/ 1078]

G

Gām: Evvelki gām damağ didükleridür [P583a/ 12/ 3703]; ikinci gām adım ve ḳadem ma‘nāsınadır [P583a/ 12/ 3703]

Gān: Cimā‘a dirler bunda kūn virmeden kināyet olur [P547b/ 35-36/ 3019]

Gāv: Kāf-ı ‘Arabiyle bahādıra ve pehlivāna dirler ve kāf-ı ‘Acemle şıḡır ma‘nāsına olduḡı meşhürdür [P521a/ 41/ 2433]

Gāv-ı zūr: Yalan pehlivana dimekdür [P521a/ 40-41/ 2433]

Gāz: Bunda iki çatal olmağ ma‘nāsınadır [P519b/ 11/ 2393]

Gebr: Āteşpereste dirler [P521b/ 27/ 2440]

Gele: Kāf-ı ‘Acemīnūñ fetḥasıyla sürüye dirler [P550b/ 2/ 3077]

Gend: Kāf-ı Fārisīnūñ fetḥasıyla ḳokmuş dimekdür [P443a/ 3/ 1118]

Gengelī: Daḥı lāğa ve gevezelige dirler [P430b/ 31/ 853]

Gerd: Kāf-ı Fārisiyle şev ma‘nāsına emr olur [P511a/ 33-34/ 2260]

Gerded: Şeved ma'nāsına olur ammā gerded ba'zı maḥalde gerdāned ma'nāsına isti'māl olunur [P514a/ 33/ 2305]

Gerden: Boyun ma'nāsına olur ammā kāf-ı 'Arabīyle itmek ma'nāsına olsa hem cāyızdır [P510b/ 16-17/ 2252]

Gerdün: 'Araba ve kañliya dirler [P508b/ 19/ 2217]; 'Arabaya dirler [P537a/ 4/ 2799]

Gergin: Uyuza dirler [P416a/ 39/ 583]

Gerrā: Çalı kuşına dirler [P403a/ 39/ 285]

Gerrāk: Mezgeldek kuşına dirler [P403a/ 39-40/ 285]

Geş: Kāf-ı 'Acemīnūñ fethasıyla güzel ma'nāsına [P565a/ 25/ 3374]; Kāf-ı Fārisīnūñ fethasıyla hūb u nāzik ma'nāsınadır [P402b/ 3/ 254]; Leṭāfet ü hūbī ma'nāsınadır [P428b/ 7/ 817]

Gevāre: Sepede dirler [P623a/ 28/ 4785]

Gez: Kāf-ı 'Arabīnūñ fethasıyla Türkçe arşun didükleridür anuñla bezzāzlar bez ölçerler [P466b/ 18/ 1546]

Gīc: Egerçi lügatde ebleh ve bün ma'nāsınadır [P597b/ 10/ 4079]

Gilkāv: Vaşf-ı terkībīdür balçık kazıcı ma'nāsına [P544b/ 24/ 2961]

Gīrānende: Tütücü dimekdür [P407a/36/ 375]

Gülgerdlük: Vaşf-ı terkībīdür gül tolanıcı ve eblehāne ve gülāne hareket ve seyr eyleyici ma'nāsına [P499b/ 31/ 2072]

Gülgüne: Kızılılık didikleridür [P449b/ 6/ 1239'dan sonra]

Gūr: Kāf-ı 'Acemīnūñ zammıyla yaban şıgırına dirler [P550b/ 1-2/ 3077]

Gūş: Bunda diñlemek ve istimāc eylemek ma'nāsınadır [P545a/ 8/ 2964]

Gūş-ı bed: Şāni'ūñ kelāmını bir hoş istimāc kılamayandır [P399b/ 16/ 195]

Gūş-ı mā: Şuyuñ bir güşesi ma'nāsına olur [P545a/ 11-12/ 2964]

Gūşvār: Küpeye dirler [P428a/ 22/ 808]

Gühdān: Kāfuñ fethasıyla şamanluk ve kāfuñ zammesiyle necāset maḥalli olan yere dirler [P410b/ 4/ 434]

Güm: Ŗudī neŖudī ma‘nāsınadır az hālāŖ olurdu dinse dağı cāyızdır [P550a/ 34/ 3073]

Gümān: Ŗamm-ı kāf ile Ŗann ma‘nāsına ve fetĥ-i kāf ile kuŖ ma‘nāsına olmak hem cāyızdır [P396a/ 141/ 6-7]

Gürd: AŖlında Ŗamm-ı kāf-ı ‘Acemle kavī pehlevāna dirler [P515b/ 15/ 2321]

Gürde: Bögrege dirler [P507a/ 25/ 2200]; Fetĥ-i kāfla itmiŖ ma‘nāsına olsa hem cāyızdır [P507a/ 26/ 2200]

Gürm: Kāf-ı Fārisīnūñ fetĥasıyla olduđı üzre ya‘nī budur ammā kāf-ı ‘Arabīnūñ Ŗammesiyle olursa ğuŖŖa ma‘nāsına olur [P417b/ 22-23/ 615]

Gürmdār: ĞuŖŖalu dimek ma‘nāsına olur [P417b/ 23/ 615]

Güsīl: Kāf-ı Fārisīnūñ Ŗammesiyle egerçi bir yere ve bir yola ve bir nesneye göndermek ma‘nāsınadır līkin bunda delālet eyleyemek ma‘nāsınadır ĥasebiyle dimiŖlerdür eger ğüsīl lūğatlarda bu ma‘nālara bulunursa bu dađı vechden hālī olmaz

ammā ğüsīl üzmek ve kaĥ‘ itmek ma‘nāsına geldüĝinden lūğatlerde muŖarraĥdur [P394b/ 23-24-25/ 118];

Üzmege ve kesmege dirler [P593b/ 38/ 3982]

Ğüşāde: Aĥmadan ‘ibāret olur [P528a/ 24/ 2601]

Ğüşūd: Bunda ğüşūd ma‘nasına maŖdardur [P405a/ 19/ 333]

Ğüzār: Nāfiz ma‘nāsınadır ya‘nī geçiçi dimekdür [P464a/ 13/ 1500]

Ğ

ĞalatpādāŖ: VaŖf-ı terkībī olur ammā vaŖf-ı terkībī olmasa hem cāyızdır [P409b/ 31-32/ 421]

Ğales: Āĥir-i leylde olan ĥarañlıĥdur [P622a/ 20-21/ 4757]

Ğamām: Bunda nebāt ma‘nāsınadır [P392a/ 7/ 84]; Bunda perde ma‘nāsına isti‘āredür dinilse hem cāyızdır [P392a/ 9/ 84]

Ğar: Ğaĥbe ‘avrete ve ĥīz oğlana dirler [P591b/ 38-39/ 3934]; Ğaĥbe ‘avrete ve ĥīz oğlana dağı dirler [P611b/ 25/ 4456]

Ġarānīk: Ġirnūkuñ cem‘idür Ġirnūk kesr-i Ġaynla ve fetḥ-i nūnla boynı uzun Őu kuşına dirler ve ba‘zılar kara kuşa daḥı Ġirnūk dimişler [P467a/ 12-13/ 1548]

Ġarūr: Fetḥ-i Ġaynla Őeyṭāna dirler zamm-ı Ġaynla aldanmak ma‘nāsına olsa hem cāyızdır [P580a/ 13-14/ 3656]

Ġarūr: Ġaynuñ fetḥasıyla mübālaĠayla aldatıcı dimekdür [P479a/ 21-22/ 1740]

Ġayb: Bunda Ġāyib ma‘nāsınadır [P453b/ 36/ 1313]

Ġayn: Perde-yi raķīke dirler [P594a/ 20/ 3989]

Ġays: Nebāta daḥı dirler ve nebāta mecāzen Ġamām ta‘bīr iderler [P392a/ 8/ 84]

Ġayy: Ḍalālete ve ĠümrāhlıĠa dirler [P424a/ 38-39/ 745]

Ġazv-ı nefis: Ġazā-yı nefis dimekdür [P489b/ 6/ 1902]

Ġırām: ‘Aşķ ma‘nāsınadır [P440a/ 25/ 1053]

Ġıṭā: Ġaynuñ kesriyle perde ma‘nāsınadır [P477a/ 1/ 1686]

Ġıyās: Medede dirler [P400a/ 6/ 202]

Ġışe: Őışe vezni üzre ḥaşīr kāmıŐı ve bir nev‘ otlaķdur ki andan çuval eylerler ve sāzluk ma‘nāsına hem gelür ve mişelük daḥı denür [P414a/ 1-2/ 524]

Ġurre: İñranmak ve na‘ra urmak ma‘nāsınadır [P423b/ 16/ 715]

Ġuşūn: Ġuşnuñ cem‘idür Ġuşn dala ve budaka dirler [P510b/ 7/ 2250]

H/ Ĥ/ Ĥ

Ĥ‘ared ve bered: Emr-i Ġāyib ma‘nālarına olur [P521b/ 4/ 2444]

Ĥ‘azeger: Kız dileyici ma‘nāsınadır [P402b/ 5-6/ 256]

Ĥabāb: Āb üzre zuḥūra gelen ve müte‘ayyin olan kefe dirler ki ma‘nāda ol ‘ayn-ı ābdur [P560a/ 4-5/ 3264]

Ĥabīb: Maḥbūb ma‘nāsınadır [P513a/ 34/ 2287]

ĤabīŐ: Baldan bişmiş bir nev‘ ḥelvādur [P524b/ 35/ 2514]

Ḥabret: ‘ılme ve āgāh olmağa dirler [P396a/33/ 149]

Ḥacel: Ḥā ve cīmūñ fetḥalarıyla ḥayādan müteḥayyir ve medhūş olmağ ma‘nāsınadır [P388b/ 17/ 25]

Ḥādī: Şi‘rle ve terennümle deve sürüciye dirler [P552b/ 31/ 3134]

Ḥaḍrā-yı dimen: Mezbelelerde ve sergīnlerde biten sebze ye dirler [P546b/ 16/ 2992]

Ḥadrā-yı dimen: Şol ḥüsni olan ‘avrete dağı dirler [P546b/ 19-20/ 2992]

Ḥafīr: Ḥā-yı mu‘cemenūñ fetḥasıyla ‘ahde vefā idici ve emīn ü şādık ma‘nālarına hem isti‘māl olunur burada bedreka ve mürşid ma‘nāsına isti‘āre olmağ münāsibdür [P472b/ 26-27/ 1629]

Ḥah ḥah: Zehī zehī dimekdür [P499b/ 23/ 2070]

Ḥalak: Köhne ma‘nāsınadır [P409a/ 41/ 412]

Ḥalīl: Dost ma‘nāsınadır ḥulletdendür ḥullet dostlığı dirler [P513a/ 33-34/ 2287]

Ḥaliş: Ḥalīden lafzından ism-i maşdardur aşl diken batmağa ve yara sancımağa dirler ve ağırtmağ ve ĩzā itmek ma‘nālarında hem isti‘māl iderler [P542b/ 28-29/ 2920]

Ḥalk: Egerçi gülü ma‘nāsınadır ammā bunda yemekden kināyetdür [P403b/ 16-17 / 293]

Ḥalli: Emrdür terk eyle ma‘nāsına [P415a/ 29-30/ 556]

Ḥamīs: ‘Askere dirler beş güne ṭāyifenūñ ictimā‘ı olduğı i‘tibār ile biri muḳaddem biri meymene biri meysere biri ḳalb biri dağı dağı şaffdur [P452b/ 27-28/ 1298]

Ḥāmiz: Ekşi dimekdür [P530/ 21/ 2646]

Ḥamza: Bulğur şūrbesine dirler [P456a/ 21-22/ 1349]

Ḥanūr: Ḥāne içre olan metā‘a dirler ve raḥt-ı ḥāne dimekle ta‘bīr iderler [P575a/ 1/ 3565]

Ḥānūt: Ḥamr bey‘ olınan dükkāna dirler [P608a/ 41/ 4352]

Ḥarābhā: Ḥarāblaruñ cem‘idür [P474b/ 14/ 1654]

Ḥarāfet: Fesād-ı ‘aqla dirler [P452a/ 31/ 1286]

Ḥāraḳān: Semerḳand ḳaryelerinden bir ḳaryenüñ ismidür anda elf vezn için ziyāde olmışdur [P499b/ 6/ 2064]

Ḥarāre: Muṭribler lisānında ve ıṣtılāhında taḥrīr ü nağme eylemege dirler [P476a/ 38/ 1678]

Ḥarās: Esb ü ester ve baḳar u ḥar döndürdüğü degirmene dirler [P435a/ 31/ 936]; Dolaba ve degirmene ḳoşdıkları ḥayvāna dirler ammā aşl eşek degirmenine dirler soñra muṭlak ḥayvān çekdüğü degirmene ve dolaba didiler [P508b/ 14-15/ 2215]

Ḥares: Bunda ḥāris ma‘nāsınadır [P417b/ 36/ 622]

Ḥarḥāş: Ceng ü cedele dirler Türkçe ḥarladı dimekdür [P469b/ 29/ 1586]

Ḥarḥaşa: Ṭaralmak ve şıḳılmak ve muṭṭarib olmak ma‘nālarına bunda isti‘āre olur ammā aşl Ḥarḥaşetdendür ḥarḥaşet ma‘şara ve menegeye dirler ki anuñla bir şey’i şıḳarlar [P476a/ 1-2/ 1669]

Ḥarīf: Ḥā-yı mu‘ceme ile güz faşlına dirler [P452a/ 30/ 1286]; Ḥarāfetden olmak evlādur ki ḥarāfet fesād-ı ‘aqla dirler ḥarīf ‘aqlına ḥalel gelmiş bunamışa dirler [P452a/ 31-32/ 1286]

Ḥarmühre: Eşek boncuğına dirler [P428b/ 25/ 1018]

Ḥarra: Düşdi demek ma‘nāsınadır [P441a/ 24/ 1078]

Ḥarzen: Bizlengece dirler [P504b/ 28/ 2148]

Ḥaşā: Sengrīzelere dirler [P587b/ 31-32/ 3814]

Ḥaşād: Biçmege dirler [P502b/ 24/ 2111]

Ḥasb: Kāfi ve bes ma‘nālarına olur [P571a/ 9-10/ 3501]

Ḥaşr: Bunda cem‘ manāsınadır [P485a/ 29/ 1838]

Ḥaṭar: Bunda şeref ma‘nāsınadır [P446b/ 6/ 1168]

Ḥaṭāteyn: İki ḥaṭā demek olur [P602a/ 38/ 4208]

Ḥaṭb: Emre dirler [P408a/ 11/ 385]

Ḥaṭīm: Aşlında ḥarem-i Ka‘benüñ içinde bir miḳdār yerdür ki Ka‘beden

‘add olunur ammā soñra mescid
haremine ve hñane haremine dağı ba‘zı
maħalde ıtlāk eylediler [P537b/ 38-39/
2822]

Hātım: Hā-yı hikmetledür ve kesr-i
tâyla Hātım-i Ṭā’ī didükleri cevād
kimsenüñ ismidür [P397b/ 39-40/ 175]

Hātım-i Tay: Tay kabilesinden ‘Arab
içre cūd u sehā ile ma‘rūf u meşhūr
olmuş ve halk içre şöhret bulmuş bir
kimsenüñ ismidür [P549a/ 16-17/
3041]

Hātımkede: Hātemlük maħalli
dimekdür bunda ziyāde sehīler
maħarri dimeden kināyetdür [P549a/
14-15/ 3040]

Haṭır: ‘Azīm ma‘nāsınadur [P595b/ 3/
4029]

Hav: Dal ve budak kırmağa dirler
[P607b/ 24/ 4329]

Havāss: Hissüñ cem‘idür [P386a/ 10/
M]

Havel: Şaşılığa dirler [P462b/ 3/ 1472];
Şaşılığa ve egri görmeğe dirler
[P472b/ 12/ 1627]

Havl: Bunda taraf ma‘nāsınadur
[P387a/12/ 4]

Hayāl: Havāss-ı hamse-yi bāṭınadan
bir kuvvetdür [P385b/ 27/ M]

Hayāt-ı dil: Filḥaḳīḳa ‘ilmdür
[P386b/20 / 1]

Hayl: Bunda cemā‘at ma‘nāsınadur
[P620b/ 13/ 4707]

Hayretserā: Hayrethāne dimekdür
[P474a/ 2/ 1648]

Hāzım: Ziyāde ihtiyāṭ ü ihtimām idici
kimseye dirler [P411a/ 23-24/ 480]

Hazīden: Sürtünmeğe ve imeklemeğe
dirler [P387b/ 20/ 11]

Hazīz: Esfele dirler maḥīz hayz
ma‘nāsınadur [P544b/ 9/ 2958]

Hazm: Şiddet-i re‘ye ve ihtiyāṭa dirler
[P411a/ 23/ 480]; Şiddet-i re‘ye ve
ziyāde ihtiyāṭa dirler [P582a/ 26/
3695]

Hazr: Hānuñ fetḥası ve zā-yı
mu‘cemenüñ sükūniyla taḳdīr ve
taḥmīn itmeğe dirler [P611a/ 5/ 4431]

Hecdeh: On sekiz [P444b/ 7/ 1133]

Hefdeh: On yedi [P444b/ 7/ 1133]

Hest: Oldı ma'nāsınadur [P398a/ 5/ 176]

Heṭṭāleyn: Heṭṭālenüñ tesniyyesidür heṭṭāle mübālağayla aqıcı ve yaş dökücü ma'nāsınadur Heṭṭālendür kesr-i ṭāyla seylān idici dimekdür [P517b/ 13-14/ 2358]

Heyülā: Aşla dirler [P454b/ 16/ 1324]

Hıbr: Ziyāde 'ālime dirler [P532b/ 1/ 2678]

Hınāk: Boğazda olur bir marazdır ki boğazı boğar [P506b/ 29/ 2191]

Hınnā: Kına didükleridür [P404a/ 1/ 304]

Hıştzen: Kerbiç dökücü dimekdür [P512a/ 10/ 2269]

Hıṭā: Hā-yı mu'cemenüñ fetḥasıyla bir diyāruñ ismidür [P476b/ 41/ 1686]

Hızāne: Bilfetḥ veled beslemege dirler [P626a/ 23/ 4869]

Hıbr: Bunda mürekkeḥ ma'nāsınadur kātib ma'nāsına olsa daḥı cāyızdır [P414a/ 41/ 538]; 'Ālim ma'nāsına [P546b/ 10/ 2990]

Hilāl: Hāq Te'ālānuñ maqbūl bendelerinden bir bendenüñ ismidür

[P442b/ 27/ 1115]; Yeñi ṭoğan māha dirler [P449a/ 27/ 1228]

Hılmālūd: Sümükle qarışmış dimekdür ve sümüklü demek anı taḥkīr eylemeden kināyet olur [P615a/ 24-25/ 4564'den sonra]

Himmet: Qalbüñ qaşdına ve teveccühüne dirler [P395b/ 9-10/ 135]

Hın: Zinhār ma'nāsına olur [P461a/ 34/ 1455]

Hindü: Siyāh 'Araba dirler [P624b/ 11/ 4814]

Hıreḥand: Beyhüde gülüci ma'nāsınadur [P470b/ 24/ 1603]; Beyhüde ve bīma'nā gülici dimekdür [P488b/ 17-18/ 1892]

Hıreküş: Vaşf-ı terkībīdür bunda sühületle öldürücü ma'nāsınadur [P595b/ 8/ 4031]

Hısbet: Kesr-i ḥāyla ecr ü sevāb ve tedbīre dirler [P451b/ 9/ 1274]

Hırtüm: Buruna dirler [P460b/ 24/ 1447], [P486a/ 17/ 1853]

Hıkuḥ: Yedi yüz yıllık yoldur [P445a/21/ 1145]

Hulv: Nās içre lezīz ü şerīf olan ‘aql-ı cüz’ī şāhiblerinden ‘ibāret olur [P530/ 21-22/ 2646]

Hulv: Tatlu dimekdür [P530/ 21/ 2646]

Humre: Hā-yı mu‘cemenüñ zammesiyle küpecik ma‘nāsınadır [P483b/ 4/ 1806]

Humūd: Söyünmege dirler [P461b/ 18/ 1460]

Hür: Gözinüñ siyāhından beyāzı çok olan maḥbūba dirler [P581a/ 5-6/ 3675]

Hurās: Zamm-ı hā-yı mühmele ile hārisüñ cem‘idür aşlında teşdīd iledür vezn için taḥfīf ile okınur [P401b/ 8-9/ 233]

Hurs: Zamm-ı hā-yı mu‘ceme ile aḥrasuñ cem‘idür aḥras bīzebān olan kimseye dirler [P484a/ 9-10/ 1814]

Huşkāverde: Būd demek sükūt getürmiş ve bīkīl u kāl olmak mertebesine kendüsini yetürmiş idi demek olur [P610b/ 20-21/ 4424]

Huṭūb: Hā-yı mu‘cemenüñ zammesiyle ḥaṭbuñ cem‘idür [P408a/ 10-11/ 385]

Hünsā: Şol kimseye dirler anuñ er gibi zekeri ve ‘avrat gibi ferici ola [P460b/ 1/ 1444]

Hüsāmīnāme: Meşnevī-yi Şerīfūñ laḳabıdır [P386b/ 32/ 2]

Hüsūf: Kamerüñ nūrınuñ zāyil olmasına dirler [P486a/ 14/ 1852]

I/ Ğ

İkāl: Devenüñ dizini bağladuḳları ipe dirler [P536b/ 16/ 2787]

İrz: Bunda kesr-i ‘aynla oḳınsa da cāyizdür ve fetḥ-i ‘aynla oḳınsa daḥı cāyizdür kesr-i ‘aynla oḳınursa ‘ırz nefis ü cesed ü vaḳār ma‘nāsına olur ve fetḥ-i ‘aynla oḳınursa metā‘ ma‘nāsınadır [P465b/ 29-30-31/ 1532]

İştibar: Emr-i ḥāzırdur ifti‘āl bābından şabr eyle ma‘nāsına [P415a/ 25/ 555]

İyāl: ‘Ayyilüñ cem‘idür ciyād ceyyidüñ cem‘i olduḳı gibi [P504a/ 7/ 2130]

i/ ğ

İbādet: Ma‘īl-külfet vezzaḥmet olan ḥizmete dirler [P464a/ 6/ 1499]

İbnü'l-lebün: Şol deve küçüğüne dirler ki iki yaşını tamām idüb üçüncü yaşına gide [P459b/ 17-18/ 1428]

İbrekî: Emrdür berekeden berekü'l-be'iru dirler [P552b/ 37-38/ 3135]

İctāzū: İfti'āl bābından emrdür uslukū ma'nāsına cevāzdandur cevāz sülūk ma'nāsına olur [P555a/ 36-37/ 3190]

İftinān: İmtihān u ibtilā ma'nāsınadır [P487a/ 22-23/ 1872]

İḥbāl: Ḥablūñ cem'idür ḥabl yükdür ḥaml gibi [P485a/ 29/ 1838]; 'Uhe ma'nāsında olan ḥablūñ cem'i olsa daḥı cāyizdür ki ḥabl 'uhde daḥı dirler [P485a/ 30/ 1838]

İḥtevā: İctimā' ma'nāsınadır [P620a/ 31/ 4697]

İhtizāz: Ḥareket ve iztirāb ma'nāsınadır mışra'-ı s̄ānīye ḥarf olunmayub mışra'-ı evvele daḥı şarf olinsa cāyizdür [P414b/ 11-12/ 541]

İktināf: Kenfdendür kenf ḥıfz itmege ve setr itmege dirler iktināf hem istitār u ihtifāz ma'nāsına olur [P492a/ 38-39/ 1949]

İktināş: İştıyāda dirler k̄anaşdandur k̄anaş fethateynle avladuḳları şayda dirler [P567b/ 20-21/ 3428]

İktiyāb: İnkisāra dirler keyibedendür *keyibe* 'alime bābından ḥüzne ve ḡama ve inkisāra dirler [P567a/ 38/ 3424]

İmādülmülk: Ḥ'arzemşāhuñ hem vezīri ve hem defterdāri idi ki ol diyārlarda defterdāra 'İmādülmülk ta'bīr iderler [P584b/ 29-30/ 3369'dan sonra]

İmām: Kunīmle k̄afiye olmadan ötüri imīm oḳınur [P568b/ 29-30/ 3456]

İm'an: İcrā ma'nāsına olur [P507b/ 39/ 2207]

İm'an-ı naẓar: Diḳkat-i naẓar ve ib'ād-ı naẓar ve icrā-yı naẓar eylemek ma'nālarınadır [P507b/ 36/ 2207]

İmtihan: Muḥāndandur ihānet ü ihtikār ma'nāsına [P502a/ 29/ 2106]

İn: Mā'inā fiḥ ma'nāsınadır [P564a/ 8/ 3356]

İncāḥ: Ḥācet bitürmege dirler [P535a/ 1/ 2736'dan sonra]

İnti'ās: Düşdükden soñra kalkmağa dirler [P579b/ 12/ 3642]

İnticā: Giyāh taleb eylemege dirler bunda kuvvet ü gıdā taleb eylemek ma'nāsına olur [P605b/ 24/ 4276]

İntişār: Bunda fāyide ma'nāsına olur [P548b/ 21/ 3036]

İntişār: İhyā itmek ma'nāsınadır [P623a/ 28/ 4786]

İrcā: Feth-i hemz ile ricānuñ cem'idür ve kesr-i hemzeyle ricā virmege ve rācī kılmak ma'nāsına olur [P486b/ 21/ 1865]

İs'ād: İ'ānet ma'nāsınadır ve bunda muzaf-ı muqadder olub cā'e kurbi is'ādī dinmek taqdīrinde olsa fehme akreb olur [P552b/ 32-33/ 3134]

İsrāh: Serahadan emrdür serah kelā ma'nāsınadır bunda isrāh otlā ma'nāsına olur [P553a/ 2-3/ 3136]

İst: Turmak ve tevaqquf kılmak ma'nāsına olsa hem cāyizdür [P507a/ 26/ 2200]; Tur ma'nāsına emr olur [P511a/ 34/ 2260]; Turmak ma'nāsınadır [P533b/ 3/ 2699]

İstīşāl: Bir nesneyi kökinden ve aşlından çıkarub helāk eylemege dirler [P538a/ 29/ 2830]

K/ Q

Kābūs: Şol karavkura didükleridür ki insān uyuduğı zamānda gelüb anuñ üzerine vāqī' olur ve aña müzāyaka virür [P573a/ 31-32/ 3536]

Qabz: Bestüñ zıddıdır [P479a/ 39/ 1743]

Kader: Bunda taqdīr ma'nāsınadır [P492a/ 18/ 1951]

Qadīd: Quru ete dirler [P482b/ 29/ 1796]

Kāfūr: Cennetde bir 'aynuñ ismidür [P419b/ 24/ 659'dan sonra]

Kāh: Kāf-ı 'Arabī ile quyumcularuñ pütesine dirler bunda bu ma'nā olsa da cāyizdür [P504b/ 11-12/ 2144]

Qalmāş: Beyhūde ve 'abeş söze dirler [P475a/ 13/ 1656]

Qaltabān: Deyyūs ma'nāsınadır [P613b/ 10/ 4508]

Ḳalye: Meşhūr ṭa‘āmuñ ismidür
[P449a/ 35/ 1230]

Ḳarārit: Mekke eṭrāfında bir mevzi‘üñ
ismidür ve Uḫud Ṭağına daḫı dirler
[P562a/ 11/ 3313]; Ḳırāṭuñ cem‘idür
ḳırāṭ nıṣf-ı dānka dirler [P562a/ 12/
3313]

Ḳarī‘a: Ḳıyāmet güninüñ ismidür
[P594a/ 25-26/ 3991]

Ḳarīr: Münevver ma‘nāsınadır
[P546b/ 10/ 2990]

Ḳarīz: Yol altında pinhān olan şu
yolına dirler [P579a/ 3-4/ 3625]

Ḳarn: Seksen seneye ve otuz seneye
daḫı dirler [P388b/ 4-5/ 22]

Ḳa’se: Şarābla ṭolu olan ḳadeḫe dirler
[P421a/ 41/ 682]

Ḳaṣīl: Tāze arpa destesine ve tāze ot
bağına daḫı dirler [P524a/ 10-11/
2501]

Ḳāviyān: Ferīdūnun ‘askerinüñ
ismidür anuñ ser‘askerine ḫaddād-ı
Kāvī didükleri için ol ‘askere Kāviyān
didiler [P544a/ 7-8/ 2945’den sonra]

Ḳavvād: Gīdī ma‘nāsınadır [P456b/ 9/
1353]

Ḳavvāde: Ḳāyidüñ cem‘idür ḳāyid
yedici ma‘nāsınadır bunda ṣol ‘asker
yeden kimse olur [P620a/ 1/ 4689];
Ḳavddan ṣīğa-yı mübālağa olmak hem
cāyizdür ḳavd sükūn-ı vāvla at
sürüsine dirler ḳavvāde at sürici rā‘iye
dirler [P620a/ 4/ 4689]

Ḳāyid: Yedici ma‘nāsınadır şeyḫ daḫı
ṭarīḳatde niçe kimselerüñ önide düşüb
anları yetdüğiçün aña ḳāyid dirler
[P523b/ 5-6/ 2484]

Ḳaylūle: Ḍaḫve-yi kübrādan vaḳt-i
zūhra dek olan nevme dirler [P544b/
14-15/ 2959]

Ḳaz: Ḥam ibriṣime dinür [P466b/ 19/
1546]

Ḳazā: Bunda ḳādī ma‘nāsınadır
mübālağa için maṣdar zıkr olmuşdur
[P542a/ 14/ 2909]

Ḳāze: Kāf-ı ‘Arabī ile ḫaḳīr ü ṣağīr eve
dirler [P442b/ 27/ 1115]

Ḳebs: Defīneye dirler ve bir kimse
başını kendü ṣevbine idḫāl idüb
bürüse aña hem kebs dirler [P513b/
25-26/ 2294]; Defīneye dirler [P582b/
3-4/ 3714]

Kef: Köpük ma'nāsınadır [P512a/ 20/ 2270]

Kefide: Kefide olan yā vahdet için olmada ziyādelük ma'nāsını ifade eylemek evlādur [P473a/ 37/ 1641]

Kefür: Mübālağa ile şükürsüz kimseye dirler [P404b/ 36/ 327]

Keh: Kāf-ı 'Arabīnün fethasıyla şaman ma'nāsınadır bunda şüphe ve şükükdan isti'āre olur [P391a/ 23/ 69]

Kejāve: Maḥfeye dirler [P400b/ 38/ 217]

Kelīl: Zebānuñ kendü olması ve 'āciz kalmasına dirler [P486b/ 1/ 1858]

Kellā: Bunda yā Ḥakkā ma'nāsına olur [P465a/ 16/ 1518]

Kem: Bunda kemlük ve eksiklik ma'nāsınadır [P617b/ 2/ 4625]

Kem dih: Medih ma'nāsınadır [P418a/ 5/ 624]

Kemperest: Egerçi az tap dimekdür ammā perest ma'nāsına isti'māl olunmuş [P402b/ 19/ 261]

Kendü: Kāf-ı 'Arabīnün fethasıyla kıvan didükleridür ki arı anuñ içinde bal yapar [P389/ 19/ 34]

Ker: Ḥamleye dirler [P550b/ 34/ 3084]

Kerd: Kāf-ı 'Arabīnün kesriyle kirdār lafzından muḥaffedür iş ma'nāsınadır [P465a/ 39-40/ 1522]

Kerem: Şāninci kerem recl-i 'adl ḳabīlinden olur yāḥūd muzāf-ı muḳadder olub zūkerem ma'nāsı virilür [P622b/ 2-3/ 4766]

Kerrübīler: Müheyemün didükleridür ki ceberüt melekleridür [P501b/ 23/ 2096]

Ke's: Zıkr-i maḥal irāde-yi ḥāl ḳabīlindedür [P419b/ 23/ 659'dan sonra]

Keş: Kāf-ı 'Arabīnün zammesıyla ḥılta dirler [P520a/ 29/ 2410]; Kāf-ı mu'cemenün fethasıyla nāzige ve güzele dirler [P520a/ 28-29/ 2410]

Ketīm: Bema'nā mektümdür [P471a/ 2/ 1605]

Keyvān: Zuḥal yıldızınuñ ismidür [P552b/ 4/ 3128]

Ḳıbçāk: 'Acem diyarında bir yerün ismidür [P621b/ 1/ 4736]

Ƙıdve: Kesr-i ƙāfla ve zamm-ı ƙāfla daħı muktedā ma‘nāsınadır [P446b/ 19-20/ 1174]

Ƙıf: Aşlında şerbet sitiline dirler [P510a/ 39/ 2248]

Ƙıfār: Kesr-i kāfla ħalī olan arza ve beyābāna dirler ki ħarf-i nāşıbadandır [P421b/ 40-41/ 686]

Ƙırā: Bekesri'l-ƙāf ziyāfet itmege ve iĥsān itmege dirler [P520b/ 18/ 2418]; Kesr-i kāfla iĥsān ma‘nāsınadır [P520b/ 23/ 2419]

Ƙısem: Kesr-i ƙāfla behre ve naşīb ma‘nāsına ve feth-i ƙāfla bölmek ve yemīn ƙılmağ ma‘nāsına daħı gelür [P464b/ 28/ 1513]

Ƙışrefşār: Vaşf- ı terkībīdür ƙışr şıƙıcı ma‘nāsına [P592b/ 37-38/ 3956]

Ƙıyāmet: Ba‘delmevte münba‘is olmak ve ħayāt bulmağdır [P426a/ 38-39/ 767]

Ki: Ĥurūf-ı nāşībendür ta‘līl ma‘nāsını ifāde eyler [P387a/ 10/ 4]

Kilīd: Bunda miftāħ ma‘nāsınadır [P591/ 13/ 3923]

Kille: Perdeye ve çeşmüñ tīrelüğine daħı dirler [P464b/ 40/ 1516]

King: Kāf-ı ‘Arabīnüñ kesriyle gürziñde ve ƙart oğlana dirler [P590b/ 4/ 3895]

Kīnkūş: Vaşf-ı terkībīdür kīne sa‘y idici ma‘nāsına [P479a/ 39/ 1743]

Kird ü mürd: Bunda ħaƙīr ma‘nāsınadır [P478b/ 23/ 1733]

Kīsebür: Bunda yan kesici ma‘nāsınadır [P606b/ 3/ 4299]

Kiyāset: Ƙuvvet-i ‘ağla dirler [P520b/ 16/ 2418]

Kū: Maħalleye dirler [P621a/ 37/ 4734]

Ƙubād: ‘Acem şāħlarından bir şāhuñ ismidür [P458b/ 35/ 1406]

Ƙudüm: Gelmek ma‘nāsına olan tağaddüm ma‘nāsına olmadan evlādür [P398a/ 11/ 177]

Ƙulle: Tağ depesine ve bardağa ve ölçege ve ħavza daħı dirler [P507a/ 5/ 2195]

Ƙummā: ‘Arapça zarra didükleridür ya‘nī şol ‘avrata dirler ki erüñ evvelki ħātününüñ üzerine vara ol şoñra varan

ḥātuna ḫummā dirler [P422a/ 38-39/ 692]

Kunī: Şūy ma‘nāsına olub [P443a/ 13/ 1119]

Ḳurā: Zamm-ı ḳāfla ḳaryenüñ cem‘idür [P520b/ 23/ 2419]

Ḳurretü’l-‘ayn: Meserret-i çeşm ve rüşenā-yı dīde ma‘nālarına isti‘māl olunur [P578a/ 3/ 3610]

Ḳurūn: Ḳarnuñ cem‘idür bir ḳarn bir ‘aşra dirler bunda muzāf muḳadderdür [P554b/ 9/ 3168]; Ḳarnuñ cem‘idür her ‘aşruñ ḳavmine bir ḳarn dirler [P564a/ 11-12/ 3356]

Kusālā: Bizammi’l-kāf ve fetḫü’l-kāf cem‘-i keslān ve ikisiyle de ḳıra’ātdur [P510b/ 29-30/ 2254]

Kūsec: Ḥafīfü’l-liḫye olan kimseye dirler [P498a/ 39/ 2047]

Ḳuṭb: Şol merkez ve medār olan kimseye dirler ki vücūd-ı ‘ālem anuñ üzerine devr eyleye [P539b/ 26/ 2864]

Kūteh: Nemed faḳīr dimeden kināyetdür [P614a/ 16-17/ 4549]

Ḳūtu’l-Ḳulūb: Ebū Ṭālib Mekki Ḥazretlerinüñ kitābınuñ ismidür [P532a/ 25/ 2675]

Kūy-ı gülistān: Tebrīze ‘aṭf-ı tefsīr olmuşdur [P552b/ 19/ 3131]

Ḳuzah: Türkçe elegimşağma didükleridür [P393a/ 9-10/ 96]

Küll: Bilkülliyye dimek ma‘nāsınadır [P398a/ 5/ 176]

Küncid: Şırlığan yağı çıkardıkları şuşama dirler [P508b/ 18/ 2216]; Şuşam didükleridür [P556b/ 18/ 3216]

Künde: Ayak bağına dirler bunda ‘aseslerüñ ayağa urduḳları ṭomruk ma‘nāsınadır [P428b/ 4-5/ 816]

Küs-i mektüm: Mestür olan ferce [P460b/ 24-25/ 1447]

Küşiş: Kāfuñ zammesiyle küşten lafzından ism-i maşdardur ammā sehūlet-i ma‘nā için bunda ism-i mef‘ül ma‘nāsı virildi [P444a/ 31/ 1129]

L

Lāeyne: Lāmekān dimeden isti‘āret olur [P604b/ 35-36/ 4241]

Laht laht: Pāre pāre dimekdür ammā bunda nev^c nev^c ma^cnāsına isti^cāre olunur [P557b/ 24-25/ 3230]

Lātaṭarrak: Tefa^cul bābından nehydür ṭarīḳ-i ittiḥāz eyleme dimekdür [P572b/ 24/ 3527]

Lātenuḥ: Nāḥe yenūḥdan nehy-i ḥāzırdur [P415a/ 25/ 555]

Lā'übālī: 'Adem-i mübālāt ma^cnāsına olur [P542b/ 30/ 2920]; Kayırmaqsuz ma^cnāsınadır [P542b/ 29/ 2920]

Lavāṣ: Feth-i lāmla bir nev^c yufḳa etmege dirler [P558b/ 39-40/ 3245]

Lebhā: Vaṣf-ı terkībīdür ṭutaḳ çiyneyici ma^cnāsına bunda ṭutaḳ ışırcı ma^cnāsınadır [P507b/ 29-30/ 2206]

Lebhūṣk: Bunda muḥtāc u müfteḳır ma^cnāsına isti^cāre olunur [P503b/ 12/ 2127]

Lebıḳ: 'Āḳıl ve ḥāzıḳ ve ṣīrīn sūḥan olan kimseye daḥı dirler [P576b/ 5-6/ 3580]

Lem: Yeṭūf ceḥd-i muṭlaḳ müfred-i müzekker-i ḡāyibdür [P387a/ 11/ 4]

Lemmā: Teṣdīdle illā ma^cnāsına olur [P564a/ 8-9/ 3356]

Lemyezel: Zāl yezūldendür zevl zāyil olmaḳ ma^cnāsınadır zevāldendür [P551a/ 31-32/ 3095]

Libd: Kesr-i lāmla ve sūkūn-ı bāyla yūñden yapılmıṣ keḳeye dirler [P546a/ 19/ 2985]

Liḫyānī: Ḳaba ṣaḳallu dimekdür bunda ebleh ü aḥmaḳ dimeden kināyet olur [P498a/ 38/ 2047]

Lūbiyā: Börilceye dirler [P417b/ 16/ 613]

Luḡaz: Bunda meyl itmek ma^cnāsınadır egerçi müṣḳül olan yola ve pūṣīde olan murāda daḥı dirler [P570b/ 31/ 3498]

Lübād: Libdüñ cem^cidür libd kiḳeye dirler [P589a/ 24/ 3850]

Lüdd: Ṣedīd ma^cnāsınadır [P483a/ 2/ 1798]

M

Mā: 'Arabī olursa āb 'Acem olursa biz ma^cnāsına olur [P429a/ 30/ 834]; Āb ma^cnāsına olur [P545a/ 11/ 2964]

Ma'ād: Maḥall-i 'avdete dirler [P430b/ 35/ 2649]

Ma'an: Cery ma'nāsınadır [P507b/ 37/ 2207]

Māde: Dişi āmāde müheyyā ma'nāsınadır [P489b/ 26/ 1906]

Māderfürüş: Bunda mürebbīsın şatıcı dimeden kināyet olur [P559a/ 33/ 3256]; Kaḥbezāde dimekten kināyet olur [P590b/ 4-5/ 3895]

Mağres: Dikme dikecek yere dirler gāh olur ki ġarās ma'nāsına daḥı isti'māl iderler [P447a/ 5-6/ 1183]; Maḥall-i ġarāsa dirler [P537a/ 22/ 2805]

Maḥall: Bunda lāyık ve müsteḥaḳ ma'nāsına isti'māl olunur [P394a/ 19/ 110]

Maḥber: Feth-i mīm ve feth-i bāyla maşdar-ı mīmidür ḥabret ma'nāsına [P396a/32-33/ 149]

Maḥmūde: Müleyyin ve müsıl bir devānuñ ismidür [P558a/ 11/ 3234]

Maḥşerīn: Kesr-i rāyla maḥşerleruñ cem'idür [P426a/ 29-30/ 765]

Māḥūlyā: Egerçi neticesi olmayan ḥayālāt-ı sevdāviyyeye dirler [P442a/ 1/ 1099]; Ḥayālāt-ı sevdāviyyeye dirler [P494a/ 15/ 1983]

Maḳīl: Kaḳlūledendür kaḳlūle aşlında ḍaḥve-yi kübrādan şoñra olan nevme dinür [P504b/ 16-17/ 2144]; Maḥall-i kaḳlūle ve kaḳlūle ma'nāsına olmaḳ hem cāyızdır [P544b/ 14/ 2959]

Makīs: Fa'īl vezninde intikāz-ı semen ma'nāsına olmaḳ hem cāyızdır [P440b/ 13/ 1061]

Mākiyān: Lafz-ı müfreddür tavuḳ ma'nāsına [P404a/ 3/ 305]

Mākū: Mekik didükleridür ki cūlāḥlaruñ āletidür ki anlar mākūsız olmaduğundan ekşer mākū dirler ve mākū söylerler [P563b/ 1/ 3346]

Mām: Māder [P578a/ 10/ 3612]

Manzar: Bunda nazar ma'nāsınadır maşdar-ı mīmidür [P571b/ 14-15/ 3511]

Marūf: İḥsān ma'nāsına olur [P542b/ 7/ 2915]

Ma'rūf: Şer'ide ve 'aḳlda maḥbūb u müstaḥsen olan şey'lere dirler ki münkiruñ zıddıdır [P502b/ 30/ 2113]

Maḫaḥ: Degirmene dirler [P418a/ 1/ 623]

Mebīn: Mīmūñ fetḫi bānuñ kesriyle metīn vezninde ism-i mef'ūldür [P466b/ 6-7/ 1543]

Mebrez: Ābhāneye dirler [P593b/ 3/ 3969]

Mecāz: Mużaf-ı muḫadder olmaḫ üzere ehl-i mecāz taḫdirinde olur [P567b/ 40/ 3436]

Mecīd: Fa'īl vezninde dābbenūñ ḫarnını ṭoyunıcı 'alef virici kimseye dirler kerīm ma'nāsına olsa hem cāyızdır [P520b/ 31-32-33/ 2421]

Medārik: Müdrikūñ cem'īdür müdrik maşdar-ı mīmīdür [P386a/ 10/ M]

Medd: Yine evvelki ḫadd ü merkezine gelmesine dirler [P563b/ 13/ 3348]

Meder: Bunda beled ma'nāsınadır egerçi aşlında kesek pārelerine dirler ammā 'Arab şoñra ḫaryeye ve beledede meder didiler [P520b/ 16-17/ 2418]; Kesek pāresine dirler [P412b/ 9-10/ 487]

Mekīs: Bunda 'oşr almaḫ ve bāc almaḫ ma'nāsına olur [P607b/ 9/ 4325]

Mekmen: Maḫall-i mekmüne dirler [P509a/ 2/ 2225]

Mekra'a: Ābhūrda dirler Türkçe şuvar didikleridür [P451b/ 3/ 1272]

Mekun: Gāh olur ki meşev ma'nāsına isti'māl olunur [P542b/ 30/ 2920]

Melā'ike: Melākuñ cem'īdür elvikeden me'hūzdur risālet ma'nāsına [P506a/ 3/ 2172'den sonra]

Me'lefet: Ülfet ma'nāsına maşdar-ı mīmīdür [P557b/ 14/ 3228]

Melḫame: Cenge dirler [P505b/ 9/ 2164]; Cenge ve ceng yerine dirler [P587b/ 9/ 3809]

Melūhe: Velehdendür velehlenmiş ma'nāsına [P478a/ 35/ 1723]

Menāt: Nāṭ yenūṭdan ism-i mekāndur [P424b/ 15/ 734]

Menn: Batman ma'nāsınadır [P424a/ 31/ 744]

Mensūc: Urulmuş ve ṭoḫunmuş nesneye dirler [P592a/ 10/ 3938]

Mer: 'Aded ma'nāsınadır [P424b/ 3/ 729]

Merām: Murād ma'nāsınadır [P441b/ 20/ 1091]

Merc: Çerāgāha dirler [P488/ 30-31/ 1894]

Merd-i ğar: Merd-i kaḥbe dimekdür
[P489b/ 6/ 1902]

Merġāz: Bir ŧehrũñ adıdur [P520a/ 5/
2399]

Mertaʿ: Maḥall-i ratʿ olsa da cāyızdır
maḥdar-ı mĩmi olub bemaʿnā ratʿ
olmaḥ daḥı cāyızdır ratʿ otlamaġa
dirler [P502a/ 34-35/ 2106]

Merv: Bir ŧehrũñ ismidür ki ol daḥı bir
zamān dārũ's-salṭanat oldı [P480a/ 32-
33/ 1756]

Mesāġ: Mecāz maʿnāsınadır cevāz ve
iʿtibār maʿnāsı daḥı gelür [P567a/ 5-6/
3414]

Mesĩr ve mezheb: Seyr ve zihāb
maʿnālarına maḥdar-ı mĩmi olur
[P569a/ 31-32/ 3468]

Mesraḥ: Mĩmũñ ve rānuñ fetḥalarıyla
otlu yerdır merʿā maʿnāsına [P399a/
21/ 186]; Merʿāya dirler [P401a/ 24/
224]

Meḣāʿir: Meḣaruñ cemʿidür ḥavāss-ı
ḥamse-yi zāhireye dirler [P455a/ 22-
23/ 1330]

Meḣhed: Maḥall-i ŧühũda dirler
[P493a/ 19/ 1960]

Meḣĩd: ʿAlĩ ve muḥkem maʿnāsınadır
[P584b/ 40/ 3759]

Meḣũr: Kaşışdırma ve taḥrĩk itme
maʿnāsınadır [P467a/ 35/ 1551]

Metn: Bunda ićerũ maʿnāsınadır
[P544b/ 4/ 2957]; Bir niće maʿnāya
gelür bunda vech ve evsaṭ ve aʿlā
maʿnālarına olmaḥ mũnāsibdür
[P558b/ 9/ 3242]

Mevkib: Fārisler cemāʿatına dirler
[P584b/ 28-29/3369'dan sonra]; ʿAker
maʿnāsınadır [P588b/ 15/ 3826'dan
sonra]

Meymene: ŧaġ yana dirler meymũn u
mũbārek olduġı iʿtibārla [P629a/ 37-
38/ 4944]

Mezed: Mezĩden lafzından fiʿl-i
māzĩdür emer maʿnāsına [P478a/ 29/
1720]

Mıḥnaʿa: Kesr-i mĩm ile ʿavretler
bařlarına kođukları ćenberdür [P404a/
5/ 306]

Mıntĩk: Mefʿĩl vezninde mũbālaġayla
nuṭṭ idici maʿnāsına olur [P472a/ 25-
26/ 1622]

Mıṣbāh: Çerāğ-ı münīre dirler
[P385b/25/ M]

Midād: Mürekkebe dirler [P512a/ 4/
2268], [P453b/ 25/ 1310]

Mihnet: Bir derende zīnāb cānvere
temşīl kıılınub aña dendān isnād
olınmışdur [P441a/ 16-17/ 1076]

Mikīs: Aşşāra ve bācdāra dirler
[P440b/ 9/ 1060]

Milh riht Bunda melāḥat u menfa‘ati
dökmek ve zāyi‘ itmekden kināyet
olur [P406a/ 26/ 352]

Mincel: Orağa dirler [P574a/ 24/ 3557]

Miskīn: Begāyet faķīre dirler [P474a/
35/ 1651]

Mītenī: Tenīden lafzından egerçi
toķımaķ ma‘nāsınadır [P437a/ 38-39/
980]

Mizāc: Lāğa dirler [P430b/ 31/ 853]

Mīzek: İşemege dirler [P593b/ 3-4/
3969]

Mizher: Kesr-i mīm ve fetḥ-i hā ile ‘ūd
didükleri sāza dirler [P604b/ 26/ 4239]

Mu‘akḳal: Muḳayyed ma‘nāsınadır
[P536b/ 17/ 2787]

Mu‘cib: Cīmūñ fetḥasıyla kendüyi ve
kendünün hūnerini begenmege dirler
[P517a/ 18/ 2347]

Mu‘cizāt: Mu‘cizenün cem‘idür
mu‘cize şol ḥārīķ-ı ‘ādete dirler
[P447a/ 35/ 1194]

Muğ: Āteşpereste ve anlaruñ
keşīşlerine dirler [P487b/ 34/ 1882];
Kāfirleruñ keşīşine dirler [P521b/ 27/
2440]

Muğīr: Bunda yā ğayr idici veyāḥūd
zūğayr veyāḥūd ağāre idici ya‘nī
yağma kıılıcı ma‘nāsına ola [P568b/ 37-
38/ 3458]

Muğīs: İğāşe ve imdād idici ma‘nāsına
[P520b/ 27/ 2420]

Muğlık: Bunda ğılkdandır ğılķ kesr-i
ğaynla zaḥmet ve meşakḳate dirler
muğlık zaḥmet ve meşakḳat virici
ma‘nāsına olur [P590a/ 5/ 3881]

Muğul: Tātāra dirler [P407b/ 21/ 379]

Muhān: Żamm-ı mīmle ḥod u ḥaķīr
ma‘nāsınadır [P479b/ 16-17/ 1746]

Muḥtesib: Aşl emr-i ma‘rūfa ve nehy-i
münker idici kimseye dirler [P549a/
1/ 3037’den sonra]

Muḳıll: Faḳıre dirler [P509a/ 29/ 2230];
Faḳıre ve ḳalīlū'l-bizā'a olan kimseye
dirler [P584b/ 1/ 3748]

Muḳtebes: Bunda müstefād mānāsına
olur [P569b/ 30-31/ 3478]

Mūli: Ḥarīṣ ma' nāsınadır [P478b/ 4-
5/ 1727]

Murtaẓā: Bir güzīde ma' nāsınadır
[P485a/ 30/ 1838]

Mu' sir: Faḳıre dirler [P514a/ 29/ 2304]

Müşh'ār: Mıṣra' -ı s̄ānīde müşh'ār
vaşf -ı terkībīdür sıçan yiyici
ma' nāsına müşh'ār aşl çaylağa dirler
[P548a/ 12-13/ 3024]

Muṭmi: İtmā' idici ma' nāsına ef'āl
bābından ism-i fā'ıldür [P477a/ 40-41/
1698]; Mīm-i evvelūñ zammı ve mīm-i
s̄ānīnūñ kesriyle ef'āl bābından ism-i
fā'ıl şığāsı üzre zūṭama' ma' nāsınadır
maṭma' mīmūñ fethasıyla oḳınub
maḥall-i ṭama' olan kimsenūñ ḳiblesi
hemyān -ı zerdür dimek daḥı cāyızdır
ve maşdar -ı mīmi olub muzāf -ı
muḳadder olub ehl-i ṭama' olan
kimsenūñ ḳiblesi altun kīsesidür dinse
daḥı vechdür [P490b/ 4-5-6/ 1918]

Muṭrib: İki ḳısmdur birisi rūḥānī ve
birisi daḥı cismānīdür rūḥānī olan
muṭrib şol 'ālem-i Rabbānī ve
āgāhkünende-yi maḳāmāt -ı İlahīdür
ve cismānī olan muṭrib daḥı şol ṭarb
dehinde ve neşāt efzāyende olan hoş
āvāzdur [P419b/ 34-38/ 660]; Ki
āgāhkünende-yi maḳāmāt -ı İlahī
[P421a/ 1/ 676]

Mużic: İñledici ve nāle ḳıldurıcı
ma' nāsınadır [P487a/ 18-19/ 1871]

Mūbil: İşladıcı ma' nāsınadır [P606b/
26/ 4307]

Mūbīn: Bāne yebīnuden fetḥ-i mimle
şīğa-yı mef'ūl olmaḳ da cāyızdır ve
ebāne yubīnden zamm -ı mimle şīğa-yı
fā'ıl olmaḳ da cāyızdır [P426b/ 33-34/
776]

Mūdārā: Zāḥiren yüze gülmek ve
bāṭinen buğz u 'adāvet ḳılmaḳdur
[P499a/ 20/ 2060]

Mūdrik: Maşdar -ı mīmīdür [P386a/
10/ M]

Mūfāz: Zamm -ı mīmle ifāza maḥalline
dirler [P553a/ 3/ 3136]

Müfir: Kesr-i fāyla bunda firār idici ma'nāsınadır [P531b/ 9-10/ 2662]

Mühre: Kāgıda ve beze şaykal urdukları mişkalaya dirler ve müş'abidlerüñ yuvalaklarına dirler [P505a/ 40/ 2162]; Bir boncuğ gibi maqbül nesnedür ki aña yılan boynuzu dağı dirler [P514a/ 14-25/ 2303]

Mükis: Bahāyı eksik idici kimseye dirler meksdendür meks inqāş olunmuş ma'nāsınadır [P452a/ 1-2/ 1283]

Müktebes: Bunda müsteter ü medfün ma'nāsına olur [P513b/ 25/ 2294]

Müktenef: İktināf kılınmış yāhūd maḥall-i iktināf dimekdür [P445a/ 1-2/ 1142]

Müktesī: İktisā idici ya'nī libās ve kisve giyici ma'nāsınadır [P507b/ 14-15/ 2205]

Mülteví: Bunda bükülmüş ve iki kat olmuş ma'nāsınadır [P582a/ 26/ 3695]

Mümeyyez: Yānuñ fetḥasıyla tef'ıl bābından ism-i mef'ıldür [P391b/ 2/ 74]

Mü'min: Hağ Te'alānuñ Esmā-yı Ḥüsnāsındandır ve 'abd-ı muşaddiqa dağı mü'min dirler [P512b/ 27-28/ 2280]

Mümtehin: Kesr-i ḥāyla fā'il şıgası üzre mübtelī ma'nāsınadır [P482b/ 4/ 1789]

Münāh: Aşlında deve çekecek yire dirler [P401a/ 24/ 224]

Münāhāt: Münāhuñ cem'idür münāh deve çökecek yere dirler bunda maqāmāt ma'nāsına olur [P552b/ 38-39/ 3135]

Mün'am: Aleyh ni'met virülmüş kimseye dirler [P555a/ 36/ 3190]

Mündek: Mütelāşī ma'nāsınadır [P481b/ 5/ 1772]; Pāre pāre olmağa dirler [P622b/ 37/ 4777]

Münī: Żamm-ı mīmle münyenüñ cem'idür münye ārzūya dirler [P577a/ 2/ 3589]

Münim: İf'al bābından ism-i fā'ıldür nemmām derünında bir rāzı gizleyici ve getirüb anı bir āḥer kimseye söylecidür [P527a/ 32-33/ 2587]

Müntecaʿ: İntifāʿ taleb idecek maḥaldür aşlında otlu yer taleb itmek ve kilā ile intifāʿ taleb itmege dirler [P604a/ 18-19/ 4222]

Müntehik: Perdesi yırtılmış dimekdür [P481a/ 30/ 1769]

Mürd: Bîḥayāt ve bîcāna dirler [P515b/ 15-16/ 2321]

Mürderīg: Arta ḳalacaḳ dimekdür [P415b/ 12/ 563]; Arda ḳalacaḳ maʿnāsına olur [P555a/ 28/ 3187]

Mürteḳad: Bunda maḥall-i irtikād maʿnāsınadır yaʿnī uyuyacaḳ yer dimekdür [P590a/ 1/ 3879]

Müşle: Mīmüñ fetḫası ve sānuñ zammesi ile ḳahr u ʿazāb maʿnāsınadır [P625a/ 37-38/ 4845]

Müstaʿcil: Teg müstaʿcil cümle ḥamlelü dimekdür [P514b/ 11/ 2309]

Müstaḡīs: Meded taleb eyleyici dimek olur [P400a/ 6/ 202]

Müstaḥīl: Mütebeddil olmağa dirler [P546a/ 2/ 2980]

Müstaḥḳan: Aşlında menʿ ḳılınmuş maʿnāsınadır ammā bunda muḳayyed

ü maḥbūs maʿnāsına olur [P399a/ 27-28/ 188]

Müstaʿīn: ʿAynuñ kesriyle ism-i fāʿıldür sīgā-yı müfreddür muʿāvenet taleb idici maʿnāsına [P456b/ 30/ 1361]

Müstaḳar: Maḥall-i istiḳrāra dirler [P430b/ 35/ 2649]

Müstecār: Yā ecr taleb olunmuş veyā emān taleb olunmuş maʿnāsınadır [P605a/ 17/ 4251]

Müstecid: Cedīd ḳılınmuş maʿnāsınadır isticedde dirler şayyarahu cedīden maʿnāsı virilür [P485b/ 1-2/ 1839]

Müstehaḳ: Feth-i ḥāyla ism-i mefʿül şīgası üzre ḥaḳ taleb olunmuş maʿnāsınadır [P465b/ 25-26/ 1531]

Müstehām: Hāyim ü ḥayrān olana dirler [P471b/ 33/ 1617]

Müstehān: Ḥor ve ḥaḳīr ḳılınmış dimekdür [P497b/ 37-38/ 1749]

Müstehiḳḳ: Kesr-i ḥāyla ism-i fāʿil şīgası üzre ḥaḳ taleb idici maʿnāsınadır [P465b/ 24-25/ 1531]

Müsterid: Redd olmağı taleb eyleyici ma'nāsınadır [P576a/ 5-6/ 3574]

Müsterzi: Süt emici demek olur [P389b/ 23-24/ 43]

Müşā: Bizammu'l-mīm belürsüz gayr-ı ma'ksüm olan nesne [P538b/ 14/ 2837]

Müştebek: Muhtalaş ma'nāsına olur [P421b/ 20/ 684]

Mü'teber: Emri kabül eylemiş ma'nāsınadır [P562a/ 23/ 3317]

Mü'tefik: Āciz ü münkalib demek ma'nāsına olur [P408b/ 2/ 393]

Mü'temen: Emn kılınmış ma'nāsına olur [P408b/ 12/ 397]

Müteyyem: Bāb-ı tef'ilden müzellil ma'nāsınadır [P486b/ 14/ 1863]

Müttaqī: Müttakīnün üç mertebesi vardır evvelā şirkden perhīz eylemek ve ikinci şağayirden ve üçüncü māsivādan perhīz eylemekdür [P473a/ 30-31/ 1640]

Müzin: Müznenün cem'idür müzne ebr-i sepīde dirler [P550b/ 7/ 3079]

N

Nāgüvār: Siñmeyici ve hażm olmayıcı ma'nāsınadır [P459a/ 1/ 1408]

Naḥḥās: Ḥannāsdan vezinde esīr şatıcı dellāle dirler [P584b/ 32/ 3369'dan sonra]

Nā'ış: Sāfi' ma'nāsınadır [P459b/ 18/ 1428]

Naḥb: Selük delmege ve yer kazmağa dirler [P539a/ 7/ 2848]

Naḥīr: Aşında ḥurma çekirdeginün üzerinde olan naḥreye dirler [P575b/ 41/ 3573]

Nākis: Nuksdandır ism-i fā'ıldür başı aşığı idüb ṭurmağa dirler [P589a/ 21/ 3848]

Naql: Bunda fetḥ-i nūnla intikāl ma'nāsına olur [P559b/ 3-4/ 3258]

Nāmeḥā: Nāmelerün cem'idür [P488a/ 16/ 1887]

Nāmükīsān: Şerm ü ḥürmet ü ri'āyetsüzler ma'nāsına olur [P452a/ 7/ 1283]

Nār: Enārdur ki elif andan gāhī veznden öturi ḥazf olunub nār dinür [P619a/ 14-15/ 4667]

Naşūh: Mübālağayla nuşh idici dimekdür [P423a/ 12/ 705]

Nāşī: Bīgāne ma‘nāsınadır [P482b/ 40/ 1797]; Bunda bīgāne ve nāmaḥrem ma‘nāsınadır [P473b/ 23-24/ 1644]

Nāşif: Neşfdendür neşf idici ma‘nāsına neşf içmege ve söylemege ve düḥül itmege dirler eger Neşf ağacuñ köki cānibinden içmek ve cezb itmek ma‘nāsına olursa [P510b/ 18-19/ 2253]

Nāvek: Şol kayın ağacına dirler ki andan oq düzerler gāhī oq ma‘nāsına daḥı isti‘māl iderler [P616b/ 11/ 4605]

Nebā: Ḥabere dirler [P450b/ 28/ 1529]

Nebāt: Muṭlaḳā zemīnden biten nāmiyāta dirler [P395a/ 21-22/ 126]

Nebīl: ‘Azīm ve cesīm ma‘nālarınadır [P583b/ 40/ 3739]

Nebīl: Büzürg ve nīk ma‘nāsınadır [P432a/ 3/ 872]; Büzürg ve nīkū ma‘nasınadır faḳīr ma‘nāsına daḥı isti‘māl olunur ve bunda faḳīr ma‘nāsı olmak münāsib görünür [P561a/ 11/ 3288]

Nefes: Fānuñ fetḥasıyla kelām ma‘nāsınadır [P389b/ 11-12/ 41];

Bunda kelām ma‘nāsınadır [P561b/ 11/ 3302]

Neffāh: Lüğatde mübālağayla üfürücü dimekdür [P521b/ 39/ 2454]

Nefh: Ki üfürmege ve deme dirler [P469a/ 30/ 1574]

Nefs: Fānuñ sükūniyla vücūd ma‘nāsına [P389b/ 11/ 41]

Negerdīdest: Kāf-ı Fārisiyle gerdīden lafzından ism-i mef‘ül-i menfīdür dönmemişdür ma‘nāsına [P483a/ 29-30/ 1802]

Nehār: Gündüz ma‘nāsına olub zarfiyyet ma‘nāsına mutazammın olsa hem cāyizdür [P519b/ 19/ 2395]; Toy kuşunuñ yavrusına dirler ve muṭlaḳ yavru ma‘nāsına daḥı isti‘māl iderler bunda yavru ma‘nāsına olmaḳ mümkündür [P519b/ 18-19/ 2395]

Neheng: Bir ‘azīm cānverdür [P515b/ 22-23/ 2323]; Ḳaplubāğa gibi bir ‘azīm cānverdür [P549b/ 28/ 3055]

Nehim: Ḥaraşe ve arzmendlüğe dirler [P591a/ 14-15/ 3911’den sonra]

Nekeft: Kāf-ı ‘Arabīnuñ fetḥasıyla yarılmadı ma‘nāsınadır keften

lafzından müştakdur keften yarılmağa dirler [P561a/ 31-32/ 3296]

Nekerdem: Kāf-ı Fārisī ile neşüdem ma'nāsına olmağ da cāyızdır ammā eger kāf-ı 'Arabī ile okunırsa olur [P542b/ 29-30/ 2920]

Ner: Erkek ma'nāsınadır [P450b/ 14/ 1525]

Ner gedā: Kavm-i gedā ma'nāsınadır [P517a/ 29/ 2350]; Egerçi erkek gedā dimekdür [P619b/ 31-32/ 4686]

Nerd: Bunda muṭlağ cevz ü mevizle olan lu'bdür [P417b/ 27/ 619]

Nesīc: Bunda mensūc ma'nāsınadır [P592a/ 10/ 3938]

Nesnās: Ādemh'ār ādem şeklinde bir nev' maḥlūkdür dimişler veyāḥūd nıṣf-ı ādem gibi bir gözi var bir eli var ve bir ayağı var bir nev' ṭāyifedür diyü taḥkīk eylemişdür [P504a/ 41/ 2140]

Neşf: İçmege dirler [P510b/ 3/ 2249]

Neşīd: Nunun fethasıyla ve şīnün kesriyle şol şīrdür ki ḥalk içinde okınur [P561a/ 9-10/ 3288]

Nevā: Nunla bu'd u firāk ma'nāsınadır [P415a/ 29/ 556]; Bunda naşīb ü

kudret ma'nāsınadır [P422a/ 20-21/ 687]

Neyendāyed: Fi'l-i nefy-i müfred müzekker-i gāyibdür şıvamaya ma'nāsınadır ki endüden lafzından müştakdur [P392a/ 37-38/ 88]

Nezāre: Beytün iki mışra'ında bile olan nezāre nazār idici ma'nāsınadır [P430b/ 16/ 849]

Nidd: Bilkesr mişl ü şebih vü nazīr ma'nāsınadır [P473a/ 19/ 1637]

Nīfe: İç ṭon yaqasına dinür [P478a/ 28/ 1720]

Nigeriş: Kesr-i nūnla nigirīsten lafzından ism-i maşdardür intizār ma'nāsına [P535a/ 4-5/ 2736'dan sonra]

Nigīn: Yüzük kaşına dirler şadrnişīn olmadan kināyet olur [P471b/ 4-5/ 1611]; Yüzün kaşına dirler [P452b/ 6-7/ 1290]

Nigūhīden: Türkīce yerüb yerçmege dirler [P398b/ 29/ 184'den sonra]

Nihle: Kers-i nūnla ve vehb ü 'aṭāya dirler [P576a/ 5/ 3574]

Nijād: Bunda neseb ve yavru ma'nāsınadır [P470a/ 29/ 1595]

Nīk: Bunda ziyāde ma'nāsınadır [P613b/ 16/ 4512]

Nīkris: Bir marāzıdır ki ekser ekābir ü ağniyānuñ ayaklarında peydā olur [P405a/ 11/ 331]

Nīm: Bunda bir miqdār ma'nāsınadır [P529b/ 13/ 2628]

Nīmkūr: Görmede za'if olan kimseye dirler [P396a/ 15/ 143]

Niṣāb: Aşla dirler [P440a/ 6/ 1050]

Niṣṣāf: Keşşāf vezninde egerçi lügatda girde ve yanan pāreyi çölmek içine baturub anı yiyen kimseye dirler ammā bunda vezn için taḥfif olunub bī'aql olan ve ednā şey'e tama' kılan kimse ma'nāsına isti'āre olunmuşdur [P416a/ 8-9/ 575]

Nuḍār: Naḍāret dendür nūnuñ zammı ve fetḥiyle okınmaḳ daḥı cāyızdır naḍāret ṭarāvet ve behcet ü leṭāfet ma'nālarına isti'māl olunur ve altunlu ma'nāsına hem isti'āre kılnur [P458b/ 35-36-37/ 1406]

Nuḥ: Nāḥe yenūḥdan emr-i ḥāzırdur nevḥa eyle ma'nāsına [P415a/ 24/ 555]

Nuḳal: Bunda zamm-ı nūn ve fetḥ-i ḳāfla nuḳluñ cem'idür nuḳl aslında ṣarāb içdükleri ḥінде yenilen mezeye dirler ṣoñra ḡıda ma'nāsına hem isti'āre ṭariḳiyle isti'māl olunmuşdur bunda nuḳal ḡidā ma'nāsınadır [P544a/ 31-32/ 2950]

Nūrcū: Bunda selāmetcū ma'nāsına isti'āre olunmuşdur [P509a/ 21/ 2229]

Nūṣ: Daḥı içmek ma'nāsınadır [P403b/ 17/ 293]

Nuṭḳ: Bunda iḡe teṣbīḥ ve nuṭḳdan zuḥūra gelen envā'-ı kelimāt ḡünāḡün ve rengārenk olan ipliklere temṣīl kılnılmışdur [P488a/ 28-29/ 1888]

Nūbī: Zamm-ı nūnla Ḥazret-i Ḳur'āna dirler [P392b/ 36/ 95]

Nūfūs: Nefsüñ cem'idür [P411a/ 39/ 455]

Nūḥūs: Sa'duñ zıddıdır [P479a/ 39-40/ 1743]

Nūker: Ḥidmetkār ma'nāsınadır [P506b/ 16/ 2187]

Nüker: Zamm-ı nün ve fetḥ-i kāfla ḥidmetkāra dirler [P506a/ 35-36/ 2181]

O

Of: Tazaccurī müʿsir bir kelimedür [P471a/ 27/ 1609]

P

Pāçe: Bunda mertebe-yi süflīde vākiʿ olan cismden ʿibāretdür [P469a/ 12/ 1570]

Pākbāz: Mücerred olmağa dirler [P519b/ 12/ 2393]

Pālī: Būstāna dirler [P553a/ 12/ 3138]

Pānzdeh: On beşe dirler [P444b/ 7-8/ 1133]

Pāy-ı ʿalem: ʿAlem dibi dimekdür [P564a/ 12/ 3356]; Bunda merciʿ ve mecmaʿ maʿnāsınadır [P566a/ 7-8/ 3391]

Pāymerd: Bir ḳavmüñ ḳayyumına ve naḳībine ve şehr ketḥūdāsına dirler [P560b/ 8-9/ 3273]

Pehn: Vāsiʿa dirler [P475a/ 12/ 1656]

Peḥsānīden: Duncuḳmağa ve buñalmağa dirler [P617b/ 38/ 4637]

Pençā: Urs elli dürlü düğün ḫaʿāmidür [P551b/ 5/ 3101]

Per: Bunda iki ḳollarla ellerdür [P548a/ 37/ 3030]

Perīler: Cin ḫāyifesinüñ laḫīf ü melīḫ olan nevʿasına dirler [P547a/ 5/ 2997'den sonra]

Perred: Aşlında uçar maʿnāsınadır ammā çeşme isnād olınuḳda segrer ve ḫareket ḳılır maʿnāsı virilür [P563a/ 28/ 3343]

Pervā: Ḳayırmaḳsuz dimekdür [P480a/ 26/ 1755]

Pes: Bunda bā-yı ʿArabiyle bisyār maʿnāsınadır [P432b/ 2/ 883]

Peygār: Bunda çeri maʿnāsınadır [P505a/ 26/ 2158]

Pezirā: Bunda zabḫ idici maʿnāsınadır [P451a/ 14/ 1263]

Pīçāpīç: Muʿaḳḳid ü müşkil maʿnāsınadır [P467a/ 34-35/ 1551]

Pijülīden: Bunda ayaklamak ve çekinmek maʿnāsınadır [P576a/ 33/ 3579]

Pîrûz: Rûz günü zaferlü ve t̄ali'î sa'âdetlü ma'nâsınadır [P458b/ 40/ 1407]

Pîrûzceng: Pîrûzdur ceng ma'nâsınadır [P493b/ 26/ 1975]

Pîs: Aşlında ebraşa dirler [P488a/ 28/ 1888]; Ebraş marazına dirler cüdâm zahmetine dağı gâhî ta'bir iderler [P452b/ 28/ 1298]

Pür-ı Şüş: Türkçe Ciger Oğlı dimekdür [P477a/ 26-27/ 1693]

Pür: Bisyâr ma'nâsınadır [P606a/ 3/ 4299]

Pürkan leb: Kışşah'âna dirler [P476a/ 13-14/ 1671]

Püştdâr: Arka tutucu ve dilsipâr göñül ışmarlayıcı ve çeşmsîr gözi tok dimekdür [P428b/ 15-16/ 820]

R

Rağîf: Girdeye dirler [P469b/ 16-17/ 1582]

Râ'î: Çobana ve hâfıza dirler [P486a/ 26/ 1855]

Ramîn: Anuñ 'aşıkınuñ ismidür [P593b/ 30/ 3980]

Raşad: Yoldan geleni ve gideni gözetmege ve gözedecek maħalle dağı dirler [P408b/ 3-4/ 394]

Râtibe: Bunda vazîfe ma'nâsınadır [P485b/ 25/ 1847]

Râz: Hem bir şehriñ adıdır [P520a/ 5/ 2399]

Rebve: Yüksek yire dirler [P540a/ 9/ 2867]

Rehnümün: Yol gösterici ve yol gösterilmiş ma'nâsına hen isti'mâl olunur [P533a/ 3-4/ 2691]

Resen: İpde oynanayan cānbāza dirler [P457a/ 28-29/ 1372]; Bāz cevrenden anı kırtar demek dağı cāyiz olur [P537b/ 4/ 2812]

Resîl: Bunda enîs ma'nâsınadır [P514a/ 34/ 2305]

Reşk: Bunda ğayret ü ğased ma'nâsınadır [P440a/ 39/ 1058]; Bunda ğayret ma'nâsınadır [P580a/ 19/ 3658]

Retem: Şol iplüğe dirler bir kimse bir kâr için gitse ol kâr ferāmüş itmeden ötüri bir māğına bir iplük bağlar ol

iplüğe retem dirler [P545a/ 36-37/ 2970]

Revā: Reften lafzından şıfat-ı müşebbehedür gidici ma'nāsına [P609b/ 11-12/ 4392]

Revān: Evvelki revān reften lafzından şıfat-ı müşebbehedür [P628a/ 11/ 4905]; İkinci revān cān ma'nāsına ismi i cāmiddür [P628a/ 11/ 4905]; Nevmlerle gidüb yağa ile gelen rûh-ı temyize dirler [P628a/ 12/ 4905]

Revğan-ı küncid: Şuşam yağı didükleridir ki bu diyarlarda aña şırlağan yağı dirler [P556b/ 18-19/ 3216]

Revhanet: Rûhāniyyet ma'nāsınadır [P565a/ 26/ 3374]

Revī: Bunda reyden kanıcı ve sīrāb olıcı ma'nāsınadır [P585b/ 32/ 3780]

Reybet: Kalbe kalak ve ıztırāb viren hātıraya dirler [P385b/ 29/ M]

Rezā: Feth-i rā ile süt emmege dirler [P389b/ 23/ 43]

Rıkk: Kesr-i rāyla kula ve kullığa dirler [P394a/ 8-9/ 108]; 'Ubūdiyyete dirler [P516b/ 18/ 2335]; Kesr-i rāyla

bendelüğe dirler ve dıkk kesr-i dālla bir güne marazdur ki aña Türkice güzelce verem dirler [P587b/ 17/ 3811]

Rifā: Kesr-i rāyla rā'īnün cem'idür [P486a/ 26/ 1855]

Ribāt: Kārbānsarāya dirler [P471a/ 17/ 1607]

Rīd: Teğayyut itmek ma'nāsınadır [P451b/ 9/ 1274]

Rimm: Dağı māl-ı keşire dirler [P541b/ 6/ 2898]

Rismān: İplige dirler [P420a/ 25/ 664]

Riş: Şakala dirler ve rişi debretmek yā dehān debretmeden kināyet ola [P539b/ 20/ 2863]

Rişte: İplik ma'nāsınadır [P477a/ 32/ 1694]

Ritāc: Kesr-i rāy-ı mühmele ile bunda şol bağı olan büyük kapudur [P432/ 22/ 886]

Rivāk: Şundurmayaya dirler [P552a/ 1-2/ 3114]

Ruḥ: Basāt-ı şatrançda olan şāhuñ yemīn ve şimālinde iken maḳbūl āletidür [P565a/ 34-35/ 3377]

Rūhe'l-muttaḳī: Yaḳī lafzınıñ mef'ülüdür [P401b/ 9-10/ 233]

Ruḳūd: Rāḳıduñ cem'idür rāḳıd uyuyucu dimekdür [P613a/ 4/ 4491]

Rüz-ı bār: İcāzet günü demekdür ammā ḥükümet günü demek ma'nāsına isti'māl olunur [P543b/ 5-6/ 2939]

Rüz-ı naḥr: Rüz-ı naḥr Ḳurbān Bayramınıñ şalāt-ı 'ıyd kılınduğı ve uḍḥiyye zebḥ olınduğı güne dirler [P488/ 35-36/ 1895]

Rüzīterāş: Bunda rızḳ kesb idi ma'nāsınadır [P598b/ 33/ 4115]

Rügüy: Eski bez pāresi ve ḳol baḡladuḳları beze dirler ve bir pāre bez dimege şādıḳ olan nesneye rügüy dirler [P589a/ 20-21/ 3848]

Rükün: Rekenüñ cem'idür reken meyle dirler [P510b/ 7/ 2250]

Rüstem: Ziyāde ḳavīden isti'āre olur [P558a/ 32/ 3238]

Rüşvet: Aşlında maḳşūda mevşül olan sebebe dirler [P475b/ 9/ 1660]

S/ S/ Ş

Şabī: Fa'ıl vezninde şabāvetdendür şabāvet meyl ü maḥabbete dirler tıfla daḡı anuñçün şabī dirler [P476a/ 29-30/ 1676]

Sābih: Sebāḥat idici [P591a/ 3/ 3907]

Şabūḥ: Şabāḥ içilen şarāba dirler [P419b/ 4/ M]

Sa'd: Maşdardur eyülüge ve mübāreklüge dirler [P479b/ 3/ 1744]

Sa'dān: Bir ḳaç ma'nāya gelür dırnaḳ dibinüñ siñirine ve terāzū kefesinüñ iplerinüñ altındaḡı düğme dirler cem'ī sa'dānāt gelür velākin bunda tevāzu' ve tenezzül eylemekden ve pest ü süflī olmaḡdan kināyet olur [P567b/ 17-18/ 3425]

Şādirān: Şādiruñ cem'idür şādir bunda ṭoḡıcı ma'nāsınadır [P537a/ 7/ 2800]

Şaffder: Pehlivāna ve faḡl erkege dirler ya'nī pehlivānlar ve erkek erlerdür demek olur [P413a/ 27/ 505]

Şafūrā: Ḥazret-i Şu'aybiñ küçük ḳızınıñ ismidür [P551b/ 25/ 3107]

Şaḡ: Ol nişān içre sulṭān cānibinden yazılan ḡaṭ oldur ki ol ṭuḡrā anuñ ve

nişānınıñ şihhatine delālet eyler
[P530b/ 10/ 2644]

Sāhire: ‘Arşa-yı kıyāmete dirler
[P542b/ 12/ 2916]

Sahte kemān: Kātı yay çekici dimekdür
[P493b/ 31-32/ 1977]

Saḥūr: Ramazān-ı şerīfde sehere qarīb
yenen ta‘āmuñ ismidür [P43b1/11-12/
863’den sonra]

Sākil: Oğlı ölmüş ağlayıcı kimseye
dirler mü’ennesi seklā gelür [P415a/
21/ 554]

Şaql: Lügatde paşdan açmağa dirler
bunda şafā ma’nāsına isti‘āre
olinmışdur [P487b/ 29-30/ 1881]

Şarḥ: Hā-yı mühmele ile qaşra dirler
[P469a/ 29/ 1574]

Sa‘terī: Zıbıqçı ‘avrete dirler Fārisīdür
[P547b/ 36-37/ 3020]

Sebīl ve sibā: Bıyık ma’nālarınadır
[P549a/ 37/ 3049]

Sebük: Bunda sür‘at ma’nāsına isti‘āre
olur [P478a/ 28/ 1720]

Seklā: Oğlı ölüb ağlayan ‘avrete dirler
[P415a/ 21/ 554]

Sekr: Sīn-i mühmele ile olursa mestlük
ma’nāsına olur ve ba‘zı nüshada şīn-i
mu‘ceme ile vāki‘ olmışdur [P416a/
24-25/ 578]

Sekte: Tevaqquf ma’nāsınadır [P492a/
18/ 1951]

Selīm: Bunda sāde dil ma’nāsınadır
[P471a/ 2/ 1605]

Selsebīl: Cennet-i a‘lāda bir ‘aynuñ
ismidür [P572b/ 24/ 3527]

Selvet: Şādīlüge dirler [P533b/ 38/
2709]

Semend: Kula ata dirler [P404b/ 31/
326]

Semme: Mekāndan ‘ibāretdür [P520b/
31/ 2421]; Mekān-ı mübhemden
‘ibāretdür [P559b/ 4/ 3258]

Semūd: Şālih Peygamberüñ kavmidür
[P506b/ 14/ 2186]

Senā: Berķ rüşenlige ve ziyāya dirler
[P505b/ 10/ 2165]

Senī: ‘Alī rüşen ma’nāsınadır [P552b/
23-24/ 3132]

Ser: Taraf ma’nāsınadır [P515a/ 25/
2316]

Sere: Rāyic ve maḳbūl olan aḳçeye ve metā‘a dirler [P607a/6 / 4312]

Sereb: Fethātīn ile ʔarīḳe ve serdābaya dirler [P531b/ 13/ 2662]

Serhā: Feth-i sīnle ve kesr-i sīnle daḳı oḳınmaḳ cāyızdır ki sīnle serlerūn cem‘i olur ve sir ḳalbe dinūr ammā feth-i sīnle re‘is ma‘nāsına olmaḳ mūnāsıbdür [P533a/ 15/ 2692]

Serī: Ḳavī ve re‘s ma‘nāsınadır [P555b/ 4/ 3193]

Serīd: Tirid didükleridür [P483a/ 35/ 1803]

Serserī: ‘Abeṣ ve beyhūdelüğe dirler [P430b/ 32/ 853]

Şihriç: Şarnıc didükleri ki mecma‘-ı mādür [P573a/ 17/ 3533]

Şıḳāl: Kitāb vezninde bir nesneye şayḳal urub cilā vü rūşen itmege dirler [P399a/ 17/ 185]; Muşayḳal ma‘nāsına olur [P399a/ 18/ 185]

Sır: Bunda lūbb ma‘nāsınadır [P582b/ 28-29/ 3721]

Sı‘ād: Kesr-i sīnle mūfā‘ale bābınuñ maşdar-ı şānīsi olub müsā‘id

ma‘nāsına olmaḳ evlādür [P493a/ 23-24/ 1962]

Sibāl: Anuñ kibr ü naḳvetinden ve ‘aceb ü faḳrından kināyet olur [P549a/ 38/ 3049]

Sibīstān: Elmālike dirler [P392a/ 7/ 84]

Sicāf: Secf didükleridür [P416b/ 21-22/ 592]; Sencef didükleridür ki cāmelerūn iç yüzine dikerler [P562b/ 27/ 3334]

Sidre: Ḳazret-i Cebrāyil-i emīnūn maḳām u ḳarārgāhıdır [P496a/ 25/ 2018]

Sih: Bunda bizlengiç ma‘nāsınadır [P414a/ 24/ 532]

Siḳāt: Şıḳanuñ cem‘idür [P609a/ 11/ 4373]

Sikāye: Bilakis şıvarmaḳ ve şu içecek ḳabdür [P594a/ 17/ 3988]

Sikbāc: Sirkelü aş dimekdür [P628b/ 24-25/ 4925]

Silm: Şalaḳa dirler [P538a/22/ 2827]

Sīmā: Daḳı derūnda olan esrārı izḳar eyleyici ve ‘ārife söyleyicidür [P527a/ 33/ 2587]

Sîmpâş: Vaşf-ı terkîbîdür sîm şaçıcı ma'nāsına [P535a/ 22-23/ 2737]

Sîmürğ: 'Ankânũñ laķabıdur [P596a/ 17/ 4043]

Sitân: Çalkın yatmaĝa dirler [P552b/ 19-20/ 3131]

Subûr: Şānuñ zammesiyile helāk ma'nāsınadır [P415a/ 29/ 556]

Şudûr: Şadruñ cem'idür şadr her şey'ũñ evveline dinür re'is ve bir güzide ma'nāsına hem isti'māl olunur [P552b/ 39/ 3135]

Sûf: Hikmet-i 'aķliyyeye dirler [P486a/ 13/ 1852]

Sûgvâr: Mâtemzede ma'nāsınadır [P605a/ 17/ 4251]

Sûhte: Kava dirler [P551b/ 22/ 3106]

Suhte: Sâhteden muħaffefdür [P517b/ 39/ 2366]

Sûr: Dügüne dinür [P569a/ 11/ 3642]

Sûriş: Bunda cünün ma'nāsınadır [P418a/ 13/ 626]

Şuṭurlâb: Şol tahta pâresidür [P554a/ 15/ 3164]

Su'ûd: Daĝı maşdardur ol daĝı eyülük ve mübâreklük ma'nāsınadır [P479b/ 3-4/ 1744]

Şuvân: Zammıla ve kesrele kaftân u libâs koyub hıfz eyledükleri vi'āya dirler bunda ol münirũñ vi'āsı ve perdesi ma'nāsına olur [P551a/ 3-4/ 3088]

Sücûd: Bunda ma'uzzam ve mükerrem ma'nāsına olur [P556b/ 6-7/ 3214]

Sühanhâ: Vaşf-ı terkîbîdür söz çiyneci ma'nāsına [P424b/ 26/ 737], [P507b/ 29/ 2206]

Süheyl: Ekşer Yemen diyârında toĝar ve edim-i ṭâyif ve la'ı ü 'aķik andan reng alur bir kevkebũñ ismidür [P629a/ 30-31/ 4943]

Sürâ: Sînuñ zammı ve rānuñ fetḫiyle gice seyr idiciye dirler [P446b/ 19/ 1174]

Sütür: Binide dirler ya'nî esb ü esterden ve ḥardan her ne ki binmek şâlih ola aña sütür dirler [P435b/ 26-27/ 945]

Ş

Şadurvān: Bisāt-ı kebīre dirler [P428b/ 4/ 816]

Şafak: Maşrıķ tarafında qabl-i tūlū‘u‘ş-şems zūhūr eyleyen ve mağrib tarafında hem ba‘d-ı ğurūb-ı şems bākī olan ħumrete ve beyāzlıĝa dađı dirler [P465a/ 4/ 1517]; Şol ħumrete dirler [P465a/ 9/ 1518]

Şah: Bölüĝe dirler [P522a/ 18/ 2461]; Boynuza dinür [P544a/ 40/ 2954]

Şah: Tağ depesine dirler [P522a/ 18/ 2461]

Şahid: Dağı anuñ mülki ve lāyıķıdır [P541b/ 38/ 2905]

Şahmāt: Bilkülliyeye müstehlek olmadan kināyet olur [P417b/ 11/ 611]

Şānī: ‘Āyıba ve qādiĥ ve buĝz idici ma‘nāsına [P562a/ 38-39/ 3321]

Şānzeh: On altı [P444b/ 7/ 1133]

Şarāb: Ki maħabbet-i Rabbānī ve zevk-i Subħānīdür [P421a/ 1/ 676]

Şar: Bunda ĝüneş ma‘nāsınadır [P563b/ 7/ 3347]

Şebek: Qarıştırmak ĥalt gibi ve tedāħül ma‘nāsınadır [P421b/ 19/ 684]

Şebgerd: Vaşf-ı terkībīdür gice gezici ma‘nāsına [P540b/ 9-10/ 2878]

Şebkūk: Gice ötüci bir nev‘ qūşdur [P605b/ 28/ 4278]; Gice ötüci dimekdür [P605b/ 35-36/ 4281’den sonra]

Şebpere: Yarasa didükleridür ki gice uçar ve ĝüneşden qaçar [P556b/ 6/ 3214]

Şehd: ĝümeç balına dirler [P389/ 19-20/ 34]

Şehvet: Bunda iştihā ma‘nāsınadır [P528b/ 9-10/ 2608]

Şek: Bir nesnenüñ vücüdiyla ‘adem mābeyninde tereddüd eylemekdür [P385b/ 28/ M]

Şem‘-i tırāz: Varaqlarla ve renklerle müzeyyen ü mülevven olan şem‘e dirler [P425b/ 7/ 747]

Şerbetmekī: Şerbet içici ma‘nāsınadır [P510a/ 39/ 2248]

Şerfe: Şīnüñ fetĥiyle āvāz-ı pāy ma‘nāsınadır [P406b/ 33/ 362]

Şeş der: Nerd didükleri oyunda meres olmağdır [P616a/ 15/ 4592]

Şibhet: İltibāsa dirler yaʿnī şol hâtıraya dirler [P385b / 26-27 / GİRİŞ]

Şîd: Āftāba dirler [P540b/ 41/ 2886]

Şihāb: Recm-i şeyāṭīn için remy olunan necme dirler [P401b/ 9-10/ 233]

Şikîft: Bunda şekîb maʿnasınadır [P579b/ 39/ 3649]

Şîşek: Envāʿ-ı ğanemden bir nevʿdür Fārisîde ve Türkîde hem şîşek dirler [P413b/ 9-10/ 512]

Şîven: Derde ve nāleye dirler [P608a/ 35/ 4349]

Şud: Bunda reft maʿnāsına olur ammā gāhî yubs maʿnāsına istiʿmāl iderler [P510b/ 19-20/ 2253]; Oldı maʿnāsına olur [P510b/ 20/ 2253]

Şudyār: Kesr-i şīnle naṭs maʿnāsınadır [P628a/ 25/ 4913]

Şulle: Şīnün zammıyla ferec-i zene dirler [P607b/ 16/ 4327]

Şücün: Şecenün cemʿidür şecen bunda ğuş maʿnāsınadır [P471b/ 34/ 1617]

Şühü: Şehrün cemʿidür şehir aya dirler bunda her ay insānuñ ʿömrini kaçʿ

eyledügi münāsebetle mikrāza teşbîh olınmışdır [P479a/ 21/ 1740]

Şühüb: Şihābuñ cemʿidür [P401b/ 9/ 233]

Şüküh: Bunda ʿazamet maʿnāsına olur [P586b/ 2/ 3789]

Şülle: Dağı ferce dirler [P460b/ 25/ 1447]

Şüpüş: Bite dirler [P443a/ 3/ 1118]

Şüşter: ʿAcem diyārında bir şehrüñ nāmıdır anuñ kumaşı katı hûb olur gāhî anuñ kumaşına dağı maḥallün ismi hālā ıtlāk idüb Şüşter dirler [P618a/ 24-25/ 4645]

T/ Ṭ

Tʿuş: Tānuñ zammesiyle tūşden muḥaffefdür [P429a/ 36/ 835]

Tāb: Bunda kat maʿnāsınadır büküm maʿnāsına olmağ dağı cāyızdır [P477a/ 32-33/ 1694]

Ṭabak: Ṭabaḡanuñ cemʿidür ṭabaḡa mertebeye dirler [P465a/ 12/ 1518]

Tābeş: İsm-i maşdar olmağ da cāyız ve şīn zamīr olub zere ʿāyid olmağdan cāyızdır [P543b/ 37-38/ 2945]

Ṭabīfī: Felāsifeden şol ṭāyifeye dirler ki anlar bu ʿālemde çār ṭabʿ bizzāt müʿessirdür dirler [P625b/ 9-10/ 4850]

Tahrīc: Çıkarmağa dirler ve kaşrlar ve binālara şol köşklere veyāhūd nīşmenlere dirler [P573a/ 16/ 3533]

Taḥşīr: Huşāredendür huşāre hā-yı muʿcemenüñ zammesiyle her nesnenüñ yatlusına ve kötüsine dirler [P477b/ 35-36/ 1711]; Żamm-ı hā-yı muʿceme ile olan huşāredendür ki huşāre dūn olan ve ḥaķīr olan şeyʿe ve bīlūbb olan şaʿīre hem dirler [P480a/ 22-23/ 1754]

Ṭāk: Muşandaraya ve kemere dirler [P575a/ 2/ 3566]

Taklīd: Bir kimsenüñ kavlini ve fiʿlini anuñ ḥaķīkatine ʿālim olmadan kabul eylemek ve kerd-i cāna anı kılāde gibi kılmaķ ve aña muʿteķid olmaķdur [P584b/ 11-12/ 3369]

Takvā: Daḥı şağāyir ü kebāyirden perhīz ve nefsi şiyānet kılmaķdur bu daḥı zūhdüñ bir şuʿbesidür [P502b/ 12-13/ 2110]

Ṭalakān: İki şehrdür biri Belḥle Merv ortasında ve biri daḥı Ğazvīnle Ebher ortasındadır [P499b/ 6-7/ 2064]

Ṭalūb ve ğalūb: Mübālağayla ṭālib ve mübālağayla ğālib maʿnālarınadır [P593b/ 24-25/ 3978]

Ṭams: Lügatde maḥv idūb eskitmege dirler [P485b/ 10-11/ 1842]

Ṭang: Ṭanīn ü şadā maʿnāsınadır [P509b/ 6-7/ 2235]

Ṭār: Kāt maʿnāsınadır [P498a/ 10-11/ 2041]

Ṭāriķ: Gice toğucu bir rüşen yıldızadır dirler bunda rüşen maʿnāsına olur ammā ṭāriķ aşl gice gelici ve daķķ-ı bāb kılıcı kimseye dirler [P424a/ 37-38/ 745]

Ṭavāşī: Bunda nāmerd maʿnāsına istiʿāre olur [P479a/ 2-3/ 1737]

Ṭāyif: Mışraʿ-ı evvelde olan ṭāyif ṭavāf idici maʿnāsınadır [P626b/ 27/ 4887]; Mışraʿ-ı sānīde olan Ṭāyif Mekke-yi Mūkerremeye qarīb bir mevzīʿiñ ismidür ki anuñ saḥtiyānı kātı hūb olur [P626b/ 27/ 4887]

Teb: Hımmāya dirler [P394a/ 9/ 108];
Bunda derd ma'nāsına [P394a/ 11/
108]

Tebahtur: Şalınmağa dirler bunda
ziyāde sürūr u gurūr ile hareket
eylemeden kināyet olur [P403b/ 32/
298]

Tecemmüş: Tefa'ul vezninde
cemşdendürcemş kıl kazmağa dirler
[P443b/ 7-8/ 1125]; Tela'ub ma'nāsına
da gelür [P443b/ 11/ 1125]; Tekelluf
ma'nāsınadır [P447a/ 3/ 1182]

Tedrīc: Derece derece terakķi itmege
dirler [P449a/ 26/ 1228]

Tefastu: Sofişā'iyelik irtikāb
eylemek ma'nāsınadır [P583a/ 11/
3725]

Tefrīc: Ğam ve guşşay-ı izāle itmege
dirler [P449a/ 26-27/ 1228]

Tehettük: Perde yırtılmağa dirler
[P486a/ 3/ 1850]

Tell-i rīg: Kım depesi dimekdür
[P415a/ 11-12/ 563]

Temüz: Pāy aylarından bir issi ayuñ
ismidür [P453b/ 5/ 1307]

Temvīh: Bunda tezyīn ve telbīs
ma'nālarınadur [P565b/ 15/ 3381]

Tenbīh: İķāz ma'nāsına ve teşrīf
ma'nāsına dağı olur [P565b/ 16/ 3381]

Tencīm: Bunda necm bilmek
ma'nāsınadır [P554a/ 38/ 3167]

Tend: Aşlında toķur ma'nāsınadır
[P484b/ 31/ 1829]

Tenkīh-i menāt dimek: Tezyīn-i
maķām dimek ma'nāsına olur [P424b/
15-16/ 734]

Ter nāne: Tāze ekmek ma'nāsınadır
[P451a/ 36/ 1268]

Terāş: Yongaya dirler ki ol bir şey'üñ
aşlında yonulmuş ola [P461b/14/ 1459]

Terbī'āt: Terbī'üñ cem'idür terbi' ind-
i ehlü'n-nücüm aña dirler [P479a/ 27-
28/ 1742]

Terhīb: Merhabā dimeklük ve
merhabā diyü ta'zīm eylemeklüge
dirler [P477b/ 13/ 1703]

Tersā: Muţlak kāfire dirler [P521b/ 26-
27/ 2440]

Tersiş: Kesr-i sīnle havf ma'nāsına
ism-i maşdardur [P509a/ 37-38/ 2232]

Tesnīm: Cennet-i a'lāda bir 'ālī 'aynuñ ismidür [P572b/ 21/ 3526]

Tesū: Rub^c dirheme dirler [P469b/ 4/ 1578]; Rub^c dirheme dirler [P589a/ 15/ 3845]

Teşennüc: Buruşmaqlığa dirler [P450a/ 8/ 1240]

Tevātür: Elli ve altmış şādık kimsenüñ biri biri ardınca bir huşūşda haber vermeleridür [P611a/ 11-12/ 4433]

Te'vīl: Vaşf-ı terkībīdür te'vīl bilici ma'nāsına [P531a/ 32/ 2658]

Tevkīf: Nişān-ı şāha dirler [P503a/ 35/ 2123]; Berāta ve nişāna dirler [P530b/ 9-10/ 2644]

Ṭīb: Kesr-i ṭāyla lügatde işlāh u luṭf ma'nāsına hem gelür [P510b/ 38-39/ 2254]

Ṭībī: Ṭānuñ fetḥasıyla ve kisvesiyle hem at ve katır ve ḥimār ve geyik emcegine dirler [P510b/ 32-33/ 2254]

Ṭimm: Māl-ı keşīre dirler [P541b/ 6-7/ 2898]

Ṭirāz: Kesr-i ṭāyla bir şehruñ ismidür [P424b/ 12/ 733]; Ṭānuñ kesriyle

cāmenüñ 'alemine ve nişānına dirler [P425b/ 7/ 747]

Ṭībā: 'İşveye ve maḥabbete dinür [P461a/ 34/ 1455]

Ṭigīn: Kāf-ı Fārisinüñ kesriyle bahār ma'nāsınadır [P452b/ 13/ 1293]

Ṭihū: Çil dedükleri kuşa dirler [P474a/ 27/ 1650]

Ṭimsāl: Çūbdan ve sengden yapılmış şüretlere dirler [P580b/ 8/ 3665]

Ṭīr dād dimek: İzn ü icāzet virdi dimek ma'nāsına hem cāyizdür [P493b/ 33/ 1977]

Ṭīre: Bulanık [P471b/ 32/ 1616]

Ṭīre: Hışm ma'nāsınadır [P477a/ 1/ 1686]

Tuḥte: Tuḥten lafzından ism-i mef'ūldur tuḥten irkmege ve az az cem^c itmege dirler [P549a/ 28-29/ 3045]

Ṭül-ı 'alem: Ṭāguñ uzunluğı ve yukarusı dimek olur [P539b/ 5/ 2857]

Tülī: Zamm-ı tāyla tülīden lafzından müştakdur tülīden gāzab eylemege ve incinmege dirler [P479a/ 27/ 1742]

Ṭumṭurak: ‘Azamet ü haṣmete dirler
[P399a/ 40/ 191]

Tūniyān: Tūnīnuñ cem‘idür tūnī
külḥānbeye dirler [P404a/ 24/ 312]

Ṭurran: Cemī‘an ma‘nāsınadır
[P616a/ 25/ 4596]

Tūṣ: Bunda tūṣe ma‘nāsına olmaḵ
ensebdür [P594a/ 38/ 3998]

Ṭūy: Ziyāfet ma‘nāsınadır [P622b/ 12/
4769]

Türk: Tānuñ zammesiyle Tātār
ma‘nāsınadır [P482b/ 30/ 1796]

Türkcūṣ: Tātārī ḵaynamıṣ ve Tātārī
biṣmiṣ ma‘nāsınadır [P482b/ 30/
1796]; Vaṣf-ı terkībīdür Türk
ḵaynaması ma‘nāsınadır [P482b/ 29-
30/ 1796]

U/ ‘U/ Ū/ ‘Ū

U çün: Keyf ma‘nāsına olub [P538a/ 2/
2823]

‘Ubūdet: Ḥalāvet ü lezzete olan
ḥizmete dirler [P464a/ 6-7/ 1499]

Uḡaliṭ: Mufā‘ale bābında nefsi
mütekellimdür [P421b/ 40/ 686]

‘Uḵār: Zamm-ı ‘aynla ṣaraba dirler
[P490b/ 28/ 1922], [P624a/ 37/ 4809]

Uluḡ: Ulu ḥāna dirler [P487b/ 33/
1882]; Ulu ma‘nāsınadır [P521b/ 27/
2440]

‘Urbān: Ğufrān veznindedür [P399b/
19/ 196]

‘Urcūn: Ḥurmanuñ ṣalḵımına muttaṣıl
olan egri ve ḵurı çöpidür [P453a/ 4-5/
1301]

‘Urs: Zamm-ı ‘ayn ve sükūn-ı rāyla
dügün ṭa‘āmına dirler [P551b/ 4/
3101]

‘Urub: Zammetyenle ‘Arab tāyifesine
dirler [P399b/ 27/ 197]

Uṣṭurlāb: Ṣol rub‘-ı dāyireye dirler ki
anuñla āftābuñ irtifā‘ ve inḥifāzi
ma‘lūm olur ve ḵanḡı burca naḵl
itdüḡi anuñla bilinür [P544a/ 9-10/
3163]

Uṣūl: Cemī‘-i te’ṣīrāt irādet-i İlähī ve
ḵazā vü ḵader-i Rabbānīdür [P441b/
15-16/ 1090]

Ūṣ: Egerçi ū eṣden mürekkebdür
Fārisīdür [P450b/ 10/ 1524]

‘Utü: Tecāvüz eylemege dinür [P460a/ 19/ 1438]

Ü

Üfûl: Ğurûb u zevâl ma‘nāsına olur [P460a/ 19/ 1438]

Ümm: Aşl ma‘nāsınadır [P517a/ 28/ 2350]

Üstād: Bunda üstādī taqđirinde maşdardur ism degildir ve nūnla okıyub ma‘nāyı aña göre virmek ğalaţdur münāsib degildir [P498a/ 5-6/ 2040]

Üştürdil: Şüreten cesīm ve bāţinen kórkaş ve le’īm olan kimseye dirler [P413b/ 39/ 522]

V

Vā: Bunda açılmak [P571a/ 36/ 3507]

Vāhile: Ğazret-i Nūhuñ ğātūnınuñ ismidür ki kāfire ve ğāyine idi [P613a/ 29/ 4599]

Vaĥişrū: Vaşf-ı terkībīdür yüzi vahşetlü ve şekli müĥiş ma‘nāsına [P516a/ 5/ 2329]

Vahy: Lügatde işāret-i ğafiyeye ma‘nāsına hem gelür [P621a/ 1/ 4718]

Vāmıķ: ‘Azrānuñ ‘aşıķınuñ ismidür [P533b/ 15/ 2702]

Vāridān: Vāridūñ cem‘idür vārid gelici ve ğāzır olıcı ma‘nāsınadır [P537a/ 7-8/ 2800]

Varrāk: Kitāba da dirler ammā aşl şaĥĥāfa dirler [P491a/ 35/ 1930]

Vaşm: ‘Ayba dirler [P469b/ 29/ 1586]

Va‘tefir: Emr-i ğāzırdur ifti‘alden ‘ayn-ı mühmele iledür başına toprak şaç ma‘nāsına [P415a/ 24-25/ 555]

Veber: Daĥı aşlında deve yūnine dirler ammā ehl-i ğıyāma daĥı ‘Arab veber dirler ya‘nī ğöçer ev şāĥibleri olan kimselere veber itlāk iderler [P520b/ 17-18/ 2418]

Vefd: Cemā‘ata dirler [P520b/ 31/ 2421]

Veğ: Cenge dirler [P481a/ 28/ 1768]

Vehm: Ğavāss-ı ğamse-yi bāţınadan bir kuvvet-i müdrikedür [P385b/ 26/ M]

Vesak: Cem‘ itmege dirler [P465a/ 10/ 1518]

Vesvese: Şavt-ı hafîye dirler [P421b/ 29-30/ 685]

Veşt: Vāvuñ fethiyle bunda şadā ma'nāsınadır [P428a/ 3/ 798]; Feth-i vāv ve sükün-ı sīnle şol bir şavt u nefesdür [P483a/ 27-28/ 1802]; Gerden tavar şu içerken şıklık virmege dirler ve veyl ma'nāsına dağı isti'māl olunur [P483a/ 29/ 1802]

Veys: Bir ma'şūkanuñ ismidür [P593b/ 29/ 3980]

Vird: Bunda vazīfe olan t̄ā'at ma'nāsınadır [P521b/ 21-22/ 2438]

Vişāk: Vāvuñ kesriyle hücre vü hāne ma'nāsınadır [P417b/ 3/ 609'dan sonra]

Viṭā: Bunda ayak başacak yere dirler [P591b/ 21-22/ 3926]

Vuḥdān: Ğufrān vezninde vāhid ma'nāsınadır [P498b/ 15/ 2050]

Vüfūd: Vefdüñ cem'idür bunda vüfūd cemā'at ma'nāsına olur [P476a/ 22/ 1675]; Vefdüñ cem'idür vefd cemā'ata dirler [P610b/ 20/ 4424]

Vüṣāt: Vāşīnüñ cem'idür vāşī ğammāza dirler ve nemmāma ve renk

virici kimseye dağı dirler [P510b/ 2-3/ 2249]

Y

Yakī: Fi'l-i muzāri' dür veḳā yakīden yahfezu ma'nāsına i'rābdan maḥalli mecrūr şifātıdır [P401b/ 8/ 233]

Yārekān: Yāreküñ cem'idür yārekte kāf-ı taşğīr içündür [P411b/ 5/ 457]

Yāse: Hükme ve yasağa dirler [P589a/ 1/ 3839]

Yavāş: Ḥalīm ma'nāsınadır [P629a/ 18/ 4938]

Yenbū': Bunda çeşme ma'nāsınadır [P579a/ 6-7/ 3626]

Yepunlū: Bāzār yeridür [P605b/ 39/ 4310]

Yesār: Ğināya dirler [P514a/ 29/ 2304]

Yetīm: Bābāsı olmayana dinür [P541a/ 10/ 2889]

Yeṭūf: Fi'l-i muzāri'-i müfred müzekker-i ğāyibdür [P387a/ 10-11/ 4]

Yūsufistān: Yūsufluk maḥalli dimekdür [P442a/ 22/ 1105]

Yüz: Ağz çevresine dirler [P628b/ 31/ 4927]

z/ z/ ž/ ž

zāhil: Ğāfil ma'nasınadır [P531a/ 1/ 2650]

Zahīr: İç ağrısına dirler [P593a/ 39/ 3967]

Za'īm: Kefile ve zāmine dirler [P486b/ 20-21/ 1865]

Za'in: Göçe ve sefere dirler [P535b/ 27-28/ 2777]

Zāl: Za'if ü nātüvāndan isti'āre olur [P558a/ 32/ 3238]

Zalām: Zülmet ma'nasınadır [P385b / 25-26/ M]

Zāv: Bināya dirler [P573a/ 10/ 3531]; Hem binā ve hem bennā ma'nalarına isti'māl olunur bunda iki ma'nāya bile kabildür [P573a/ 15/ 3533]; Üstād ma'nasınadır [P624b/ 11/ 4814]

Zāyire: İsm-i fā'ildür zayrdan bā'a yebī'u bābından zarar u ziyāna dirler [P508a/ 33-34/ 2211]

Zebed: Köpüğe dirler [P473a/ 13/ 1636], [P563b/ 11/3348]

Zed: Münādī dimek isnād-ı mecāzīdür bene'l-emīrū'l-medīnete

ķabīlindendür münādīlere nidā urdı ma'nāsına olur [P525b/ 29-30/ 2533]

Zeker: Bunda erkek ma'nasınadır [P460b/ 41/ 1449]

Zekīn: Fa'īl vezninde zekendendür zeken bittahrik 'ilme ve ferāsete dirler [P506b/ 19-20/ 2188]

Zemr: Düdüğe dirler [P450a/ 22/ 1245]

Zenaḥ: Çeneye dirler [P411a/ 27/ 450]

Zencīrniḥ: Vaşf-ı terkībīdür zencīr koyucu ma'nasına [P427a/ 29-30/ 785]

Zeneb: Re'sün muķābili olan 'uķdeye āftābuñ gelmesi ve kūsūf vāķi' olmasıdır [P537b/ 1/ 2811]

Zerbaft: Bir gūne altunlı ķaftandır [P411a/ 30/ 451]

Zerr-i dehdehī: Zerr-i ḥālīş dimekdür [P460a/ 15/ 1437]

Zımn: Bunda araluķ ma'nasınadır [P511b/ 32/ 2266]

Zī: Zā-yi mu'cemenūñ kesri ve imālesi ile cānib ma'nasınadır [P397b/ 18/ 169]

Zihār: asıĝa dirler [P568a/ 20-21/
3444]

Zinhār: Bunda āre ma'nāsınadır
[P566a/ 7/ 3390]

Zīr: Ālet-i adāya dirler [P514a/ 39/
2306]

ulle: Lūĝatde sāyebāna dirler [P506b/
40-41/ 2195]

Zūr: Kizb ü dūrūĝa dirler [P521a/ 41/
2433]

zū'l-hūbūk: zū't-arāyık dimekdür
nehengūñ üsti yol yol olmaqla zū'l-
hūbūk olma ābildür [P515b/ 40/
2328]

Zübāl: Zübālenüñ cem'idür zübāle
yanmış fetīle dirler [P426b/ 31/ 775];

zübālenüñ cem'idür zübāle fetīle ve
şem'ün ucına dirler [P567a/ 5/ 3414]

Zübūl: řolmaĝa ve pejmürde olmaĝa
dirler [P607a/ 31-32/ 4319]

Zübūr: Żamm-ı zā ve żamm-ı bāyla
zebūruñ cem'idür zebūr yazılmıř
nesneye dirler [P470a/ 40/ 1598]

Zūhd: Ol nefsinüñ hevāsını ve
müřtehāsını terk eylemekden 'ibāret
olur [P502b/ 12/ 2110]

4.2. MURÂD SÖZLÜĞÜ

A / Ā / ‘A / ‘Ā

Āb: Ābdan murad anuñ kerem-i vücūdudur [P563b/ 33/ 3353]; Ābdan murād bu mazāhir-i kevniiyedir [P555b/ 20/ 3200]; Ābdan murād bunda hayātbağş olan cūd u ‘aṭā [P563b/ 29-30/ 3352]; Ābdan murād bunda vücūd-ı insānī [P555a/ 9-10/ 3180]; Ābdan murād mazāhir-i şifāt-ı ilāhī [P555b/ 38/ 3203]; Ābdan murād vahdet-i zāt-ı muṭlaқа [P568b/ 10/ 3452]; Āblardan murād ‘arz u nāmus u hayā ma‘nāsınadır [P545b/ 3/ 2973]; Āblardan murād bunda hıyāz-ı bevāṭın enbiyā vü evliyāda olan elṭāf-ı ilāhī ve envār-ı Rabbānīdür [P448b/ 24-25/ 1217]; Mağşūd ol ābdan āb-ı hayāt-ı rūḥānī ve çeşme-yi zindegānī ve yenbū‘-ı ‘ulūm ve hikem-i Rabbānīdür [P513b/ 36-37/ 2296]

Abdāl: Abdāldan murād dağı faḳīr-i ma‘nevī olan velīler olur [P503b/ 38/ 2129]

Ābh‘ürd: Şuvata dirler bunda bikār murād olur [P519a/ 12/ 2386]

‘Ābidān-ı ‘icl: ‘Ābidān-ı ‘iclden murād Şeyḫ Ḥazretlerinüñ mürīdleridür [P500b/ 5/ 2084]

‘Acūze: ‘Acūzeden murād şol ziştrü ve nefsinde bedḫū olan ḳahbeṭabī‘at ve fāḫişesīret kimse olur [P452b/ 32-33/ 1299]

‘Adem: ‘Ademden murād bunda ‘adem-i izāfidür ki murād vücūd-i mecāzīden fānī olmağdur [P429/ 36/ 839]; ‘Ademden murād bunda ‘adem-i izāfidür [P458a/ 41/ 1396]

Ādem: Ādemden murād bunda ādemzādedür [P583b/ 40-41/ 3739]

Āftāb: Āftābdan murād maşrıḳ-ı ḳulüb olduğı i‘tibārla hem Meşnevī-yi Şerīfüñ ma‘nāsıdır [P392b/ 21-22/ 92]; Āftābdan murād āftāb-ı şuverī [P557a/ 31/ 3224]; Āftābdan murād Ḥazret-i risālet-i penāhdur [P442b/ 28/ 1115]; Āftābdan mağşūd ḫaḳīḳat-i insāniyyedür [P516b/ 26/ 4607]; Āftābdan murād ol Ḥazretüñ ‘aḳlından ḡayrı olan ‘aḳl [P557a/ 31-32/ 3224];

Āftābdan murād zāt-ı Rabbānī olur [P596a/ 33-34/ 4047]

Aḥter: Aḥterlerden murād bunda şol ‘ākıllar olur [P422b/ 8/ 695]; Aḥterlerden murād bunda ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhire ve ḥavāss-ı ḥamse-yi bāṭınadır [P425b/ 10/ 748]

Aḥterlerüñ qallābluġı: Aḥterlerüñ qallābluġından murād zāhiren maḥbūbe olan zenler ve nefsanī olan şevvetlerle lāġ eylemesi ve müsā‘id kılması olur [P479b/ 15/ 1746]

Aḥterüñ ḥāmūşluġı: Aḥterüñ ḥāmūşluġından murād müsā‘id olması ve ṭab‘a mülāyim ü mu‘āvenet kılmasıdır [P479a/ 40/ 1743]

‘Aql: ‘Aqldan murād ‘aql-ı külldür ki ḥaḳıḳat-i insāniyyedür [P493a/ 3/ 1957]; ‘Aqldan murād bunda ‘ilm-i Nebī ve ḥulḳ-ı Muḥammedī ile muttaşif olan ‘aqlıdır [P530a/ 24/ 2639]

‘Aql-ı küll: ‘Aql-ı küllden murād ‘aql-ı evveldür [P473b/ 29-30/ 1645]

‘Aql-ı minledün: ‘Aql-ı minledünden murād Ḥaḳ Te‘ālānuñ katında

mü‘eyyīd olan ‘aqlıdır [P499a/ 22/ 2060]

‘Alef: ‘Alefdan murād bunda muṭlak ġıdadur [P416b/ 41/ 598]

Āl-i Mūsā: Āl-i Mūsādan murādı ehl-i nebī ve vüreşā-yı Muḥammedīdür [P500b/ 5-6/ 2084]

Allāh māhı: Allāh māhından murād rūḥ-ı a‘zam olur ki [P505b/ 11-12/ 2165]

‘Ārif: ‘Ārifden murād Ḥazret-i Mevlānānuñ ḳaddesallāhu sırrahu’l-‘azīz kendü vücūd-ı şerīfleri olsa daḳı cāyizdür [P483a/ 30-31/ 1802]; ‘Ārifden murād bu şeb-i dünyāda sultān-ı ḥaḳıḳatle āşinā olan ve anı bilüb gören ‘azīzlerdür [P540b/ 32-33/ 2884]; ‘Ārifden murād bu dünyā gicesinde şāh-ı ḥaḳıḳati bilen ve ol pādşāha bīnazirī müşāhede kılan şāhib-i başiret olur [P542a/ 31-32/ 2911]

‘Arşī: ‘Arşīden murād ‘aql u rūḥdur [P520a/ 30/ 2410]

‘Aşā: ‘Aşādan murād bunda ‘ağılla istidlāl eylemekdür [P587b/ 31/ 3814]

Aşfiyān: Aşfiyāndan murād enbiyāya mütāba‘at eyleyen mü‘minlerdür [P562a/ 33/ 3320]

Āsīb: Āsīb iki kişi yan yana biri birine toğunmağa dirler bunda muķārenet ma‘nāsı murād olur [416a/ 40/ 583]

‘Aşīr: ‘Aşīr ‘āşır ma‘nāsına olub andan murād şarāb-ı maḥabbeti zuhūra getiren mürşid olsa hem cāyiz olur [P497b/ 28-29/ 2038]; ‘Aşīr bunda ma‘şūr ma‘nāsınadır ki murād vücūd-ı insān-ı kāmilden zuhūra gelen zevķ ü işve olur [P497b/ 28/ 2038]

Āsmān: Āsmāndan murād zāt-ı ilāhīdür [P555b/ 41/ 3203]

‘Aşķuñ āftābı: ‘Aşķuñ āftābından murād Ḥazret-i Muḥammed Muştafādur şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [P424b/ 11-12/ 921]

‘Aşr: ‘Aşrdan murād muşḥafda olan şol noķtalar dur ki fāşılada kātibler anı yā sürḥdan veyā lāciverdden veyā altundan vaz‘ eyleler [P452b/ 2/ 1289]; ‘Aşrdan murād ol ‘aşr için ‘alāmet olan noķtalar olduķda ķābildür [P452b/ 3-4/ 1289]

Āteş-i cān: Āteş-i cāndan murād āteş-i tevḥīd-i ilāhī ve nār-ı tecellī-yi Rabbānīdür [P511a/ 5-6/ 2256]

‘Avām: ‘Avāmdan murād ehl-i nefis ve hevā-yı nefsāniyye olur [P493b/ 13-14/ 1971]

A‘ver: A‘ver bunda yek çeşm ma‘nāsınadır ki murād andan hemān bir cānibi görici ve dürüst görmeyicidir demek olur [P409b/ 1/ 412]

Ayāz: Ayāzdan murād mertebe-yi maḥbūbiyyete iren velīler olur [P401b/ 31-32/ 239]; Ayāzdan murād bir ‘ākıl u dānā ve āḥiretbin ve ehl-i yaķın mürīd-i reşīd olub [P409a/ 8/ 405]

Āyet-i leyl: Āyet-i leylden murād ķamer [P386a/ 33/ M]

Āyet-i nehār: Āyet-i nehārdan murād şems [P386a/ 33/ M]

Āyīne: Āyīneden murād şüret-i nemā olan şey’lerdür [P498a/ 34/ 2046]

‘Ayn: ‘Ayndan murād bunda güneş olub maḥbūbuñ yā zātından veyā

vechinden kināyet olsa münāsibdür
[P594a/ 20/ 3989]

Āzer: Āzerden murād bütperest olduğı
takdırce kenīsā āteş tenūrına teşbih
olınmışdur [P483b/ 7-8/ 1806]

B

Bā: Bādan murād fi‘le ālet ve sebeb
olan rūḥ olur [P511b/ 9 /2262]

Bābā: Bābādan murād ‘aḳıl u kāmil
olur [P461a/ 34-35/ 1455]

Bād: Bāddan murād bunda ‘aḳldur
[P391a/ 23/ 69]; Bāddan murād nefes
olur [P392a/ 31/ 87]

Bāğ: Bāğlardan murād ḳulüb-ı
nūrānīdür [P497a/ 30/ 2032]

Baḥr: Baḥrden murād baḥr-i ma‘nā
[P512a/ 39/ 2273]; Baḥrden murād
baḥr-i vaḥdet ve deryā-yı ḥaḳīḳat olur
[P516b/ 18/ 2331]; Baḥrden murād
baḥr-i vaḥdetdür [P473b/ 7-8/ 1642];
Baḥrden murād baḥr-i zāt-ı ilāhīdür
[P473b/ 24/ 1644]; Baḥrden murād
vallāhu bi kulli şey’in muḥītan
āyetinüñ fevḥāsınca her şey’i muḥīt
olduğı i‘tibār ile Allāh Te‘ālā

Ḥazretleridür [P498b/ 15-16/ 2050];
Baḥrden murād yā baḥr-i rūḥ yā baḥr-
i ḥaḳīḳat olur [P563b/ 12/ 3348]

Baḥr-ı gevherbār: Baḥr-ı
gevherbārdan murād bunda
Ḥüsāmeddīn Efendinüñ bātınlarında
olan baḥr-ı ma‘ānī ve esrārdur
[P496b/ 3-4/ 2019]

Baḥr-ı murād: Baḥr-ı murāddan murād
baḥr-ı lādur ya‘nī yoḳluḳ deryāsıdur
[P458a/ 38/ 1396]

Baḥr-i bāşeref: Baḥr-i bāşerefdin
murād ‘aşḳ-ı ilāhī olur [P435a/ 22/
934]

Baḥr-i ma‘ād: Baḥr-i ma‘āddan murād
zāt-ı ilāhīdür [P473b/ 38/ 1646]

Bāḳī-yi a‘zā: Bāḳī-yi a‘zādan murādı
re‘āyā ve sāyir nās olur [P612b/ 27/
4887]

Bāl: Bālden murād cebr [P461b/ 37/
1463]

Bām: Bāmdan murād vücūd-ı ḥaḳīḳī ve
ḥayāt-ı ebedī olur [P425a/ 18/ 741];
Bāmdan murād hem anlaruñ
maḳāmlarınun a‘lā tarafı olur [P496a/
21-22/ 2017]

Bārān: Bārāndan murād füyūzāt olur [P503b/ 12/ 2127]

Başar: Başardan murād bunda başar-ı dildir ki ol aña başiret dirler [P530a/ 33/ 2641]

Bāz: Bāzdan murād kāmiller [P461b/ 37/ 1463]; Bāzlardan murād ‘ulūm u ma‘ārif ve hikem ü leṭāyif şayd eyleyen ve pādşāh-ı ḥaḳīkī ile āşinā olan ve cīfeh̄ār olmadan ve ekl-i şaḥt kılmadan ictināb kılan [P489a/ 29-30/ 1899]; mışra‘-ı s̄ānīde olan bāz ṭoğan ma‘nāsınadur velīkin andan murād şol ‘ālem-i ma‘nā ve ‘ālem-i şūretūñ şayyādları olan ṭarīkat ü ḥaḳīkat şebbāzları olur [P405b/ 36-37/ 344]

Bedr: Bedrden murād vāriş-i nebevī ve ḳāyimmaḳām-ı Muştafavī olan veliyy-i kāmil ve mürşid-i fāzıldur [P449a/ 18-19/ 1225]; Bedrden murād pādşāh olur [P543a/ 19/ 2930]

Behrām: Behrāmdan murād bunda muṭlaḳ pādşāhlarıdır [P529b/ 9-10/ 2626]; Behrām egerçi bir pādşāhuñ ismidür bunda muṭlaḳ pādşāhlar murād olur [P540b/ 32/ 2884]

Benūn: Benūndan murād Ḥazret-i Nebīnūñ ümmeti olur [P594b/ 11/ 4003]

Ber: Ber sīne ma‘nāsına olursa andan murād şadr-ı a‘lā olur [P424a/ 33/ 724]

Bered: Bered iletdi dimekdür bunda aḥz eyler ve cezb eyler ma‘nāsına isti‘āre olınmışdur [P420a/ 6/ 663]

Berf: Berfden murād ‘avāmuñ enfāsından ve muşāḥabetlerinden ḥāşıl olan bürüdet-i nefsāniyye [P392b/ 9/ 90]; Berfden murād bunda cesed-i insānī olur [P596a/ 33/ 4047]

Berfe: Berfe ḥançer urması anı öldürüb maḥv kılmāsından kināyet olur [P392b/ 22/ 92]

Berf-i gūnagūn: Berf-i gūnagūndan murād her cemāduñ cāmīd olmasına sebep olan şey’lerdür [P520a/ 37/ 2412]

Beşīr: Beşīrden murād bunda mü‘ezzindür [P442b/ 36-37/ 1117]; Beşīrden murād nebīdür [P476b/ 3-4/ 1679]

Beyābān: Beyābāndan murād mertebeyi ulūhiyyet ve ‘ālem-i emr olur [P536b/ 37-38/ 2795]

Beyza: Beyzadan murād cismāniyyedür [P569b/ 14/ 3474]

Bīhuşluk: Bīhuşlukdan murād ‘ālem-i ḥ̣‘ābdur [P577a/ 11/ 3592]

Bilād-ı Çīn: Bilād-ı Çīnden murād ‘ālem-i ḥaḳīḳat olur [P594b/ 28/ 4009]

Bīnī: Bīnīden murād kuvvet-i müdrike olur [P539b/ 3/ 2856]

Bir arşun bez: Bir arşun bezden murād semen-i bahsdür [P584b/ 33/ 3369’dan sonra]

Bīst ü çār: Bīst ü çārdan murād yigirmi dört şu‘bedür [P476a/ 35/ 1677]

Bīşe: Bīşeden murād ağaçluk [P512a/ 24/ 2271]; Bīşeden murād hem bu dünyā olur [P488b/ 25/ 1893] Bīşeden murād zīkr-i melzūm irāde-yi lāzım ḳā‘idesi üzre yine Meşnevī-yi Şerīf yazmağa ḳābil ve müste‘id olan insān olur [P512a/ 27-28/ 2271]

Bīve ṭul: Bīve ṭul ḥātūna dirler bunda dünyā murād olur [P540a/ 9-10/ 2867]

Bīvefā olan çeşmeler: Bīvefā olan çeşmelerden murād bu dünyāda cismānī olan ḥayāta ve ḳuvvetlere meded gelen maḥaller olur [P578b/ 27-28/ 3624’dan sonra]

Bu ḳavm: Bu ḳavm dimesinden murād Şeyḫ Ḥazretlerine tābi‘ olan ḳavm olur [P450a/ 17-18/ 2081]

Bū Leheb: Bū Lehebden murād nefis ü şeyṭān olub [P549a/ 41/ 3049]

Buḳūr: Buḳūr baḳaruñ cem‘idür ve murād Cühūd u Tersā ki anlar şığırlar gibidür [P521a/ 40/ 2433]

Bülbüller: Bülbüllerden murād kendülerini ol ḥaḳīḳat gülinden cüdā bilen ‘āşīḳlar ve ṭāliblerdür [P423b/ 40-41/ 717]

Bün: Bün dib ma‘nāsınadır bunda ḳuyruk cānibi murād olunur [P444b/ 19-20/ 1137]

Bürd ü mātın: Bürd ü mātından murād evşāf-ı müteḳābile ve ef‘āl-i müteżāddesidür [P473ab/8/ 1642]

Büt: Bütten murād bunda maḥbūbdur [P618a/ 4/ 4640]

Bütperest: Bütperestden murād bunda mücerred şüretperestlerdür [P440b/ 37-38/ 1070]

C

Cāhil: Cāhilden murad cehl-i basīṭ şāhibleri degildür ki anlar ‘ācizlerdür belki şol cehl-i mürekkeḅ şāhibleridür [P499a/ 27-28/ 2061]

Cāhil-i şīrīnsūḅan: Cāhil-i şīrīnsūḅandan murād bunda şol ṭatlu sözlü ve güler yüzlü şerī‘at ü ṭarīḳat ‘ilmini bilmeyen ve ḫaḳīḳatden ḫaberdār olmayab müdde‘ī ve müzevvirler olur [P461a/ 5-6/ 1450]

Cāmeler: Cāmelerden murād ecsād-ı nisvān u ricāl olur [P488a/ 17/ 1887]

Cāme-yi nādūḅte: Cāme-yi nādūḅteden murād keḑendür ki insānuñ āḫir libāsı ol dikilmemiş bez pāresidür [P411a/ 30/ 451]

Cān ma‘şūḳı: Cān ma‘şūḳından murād mükāşefe şāhibi olan veliyy-i kāmil olur [P610b/ 32/ 4423]

Cān: Cāndan murād bunda ol muḳaddemā zikri sebḳat eyleyen

sitāre-yi bīcihetdür [P394a/ 33-34/ 113]; Cāndan murād ḫayāt-ı ebediyyedür [P396b/ 1/ 152]; Cāndan murād bunda Ḥāzret-i Ādemdür [P396b/ 27/ 159]; Cāndan murād rūḅ-ı ḫayvānī olur ki ḫ‘āb aña lāyīḳdur cāndan murād rūḅ-ı ilāhī olub [P418a/ 35-36/ 632]; Cāndan murād bunda rūḅ-ı ḫayvānīdür [P578a/ 34/ 3619];

Cān-ı cān: Cān-ı cāndan murād ‘ālim ü āḡāḫ olan cāndur [P396b/ 7-8/ 154]

Cān-ı evvel: Cān-ı evvelden murād ‘ilmi ve āḡāḫlıḡı olmayan cāndur [P396b/ 7/ 154]

Cebr: Cebrden murād ḫavl ü ḳudreti hemān Allāḫa isnād ḳılmaḳ ve her şey’e istiṭā‘at ve ḳuvveti hemān Allāḫdan bilmek ve bir şey’üñ vüḳūdına irādet-i Allāḫ te‘alluḳ eyleyince ol şey olmaduḡına ‘ālim olmaḳdur [P461b/ 21-22/ 1461]

Cemād: Cemāddan murād āb u ḫāḳdür [P395a/ 21/ 126]

Cendere: Cendereden murād iplikle yūzi şıyırmaḳ ve ḳışaḳ ile anuñ

tüylerini yolmağdur [P449b/5-6/1239'dan sonra]

Cev: Cevden murād bir şüreten aña müşābih olmayan denīnūñ cesedi olur [P546a/ 7-8/ 2982]

Cevāb-ı mūş: Cevāb-ı mūşdan murād mūşsiret olan bir ehl-i şüret ve ehl-i hırş olan düzd-i bedṭabī'ātdur [P531a/ 36-37/ 2658]

Ceyhūnlar: Ceyhūnlardan murād yeryüzünde emvāl ü erzākla kuvvet bulan hemīşe ṭalib-i deryā-yı ḥaḳīkat olub ol cānibe cereyān kılan kimseler olur [P388b/ 11-12/ 23]

Cihān-ı köhne: Cihān-ı köhnedan murād cihān-ı ḳadīmdür [P442b/ 13/1112]

Cinsiyyet: Cinsiyyetden murād 'aḳl u nazaruñ bir nev' olmasıdur [P547b/ 28/ 3016]

Cuğd: Cuğddan murād bunda ehl-i dünyā olur [P437a/ 26/ 975]

Cūḥā: Cūḥādan murād bunda şeyṭānuñ dostı ve yārī olan insān olur [P612b/ 8/ 4476]

Cūy: Cūydan murād bunda cūy-ı fenā olur [P418b/ 28/ 643]; Cūylardan murād egerçi envā' maḥlūḳāt olsa cāyizdür mmā benī ādem olmaḳ maḥalle münāsibdür [P472b/ 4-5/ 1625]; Cūydan murād deryā olur [P509a/ 19/ 2229]; Cūydan murād bu 'ālemdür [P555b/ 38/ 3203]; Cūydan murād bunda muḥaḳḳık-ı kāmīl ve 'ālim-i vāşıl olan ḥ'ācelerūñ vücūdı olur [P559b/ 29/ 3261]; Cūydan murād ḥaṭā ve ma'şıyyet olur [P599a/ 19/ 4127]; Cūydan murād yā ol şehrdür veyāḥūd bu 'ālemdür [P563b/ 33/ 3353]

Cünūn: Cünūndan murād 'aşḳla mestūr olmağdur [P418a/ 13/ 626]

Cüvān: Cüvāndan murād 'irfānda noḳşānī olan ve ḥaḳīkat kārı görmeyen belki her şey şüret bağlayub ve her ḥāl zāhir ve āşkāra olduḳdan şoñra gören kimseler olur [P583b/ 37-38/ 3806]

Ç

Çāder: Çāder hātūnlarıñ üzerlerine giydekleri ve tesettür eyledükleri şiyāba dirler ve burada seḥāb murād olur [P500b/ 28-29/ 2090]

Çağz: Çağzdan murād şalāḥ u t̄ā‘at ve ‘ilm ü ma‘rifet nehri içre sākın olan ve āşināluk kılan ehl-i t̄arīkatdūr [P531a/ 37-38/ 2658]; Çağzdan murād rūḥānī ve nūrānī olan ve āb-ı ḥayāt-ı ma‘nevī içre maḳām kılan nazīf ü laṭīfler olur [P535b/ 14/ 2753]

Çāh: Çāhdan murād çāḥṭabī‘at [P537b/ 4/ 2812]

Çaḥīd: Bunda bükülmek ve ḳalkmaḳ ma‘nāları murād olur [P594a/ 14-15/ 3987]

Çārçüb: Çārçübdan murād ‘anāşır-ı erba‘adan maşnū‘ olan ḳalıbdur [P512a/ 11/ 2269]

Çarḥ-ı meh: Çarḥ-ı meh felek-i ḳamer dimekdür bunda mertebe-yi ‘alā murād olur [P562a/ 28-29/ 3319]

Çered: Çered ilette dimekdür bunda ḡidā bulur ve ḥaḳḳ alır ma‘nāsına isti‘māl ḳılınmışdur [P420a/ 6/ 663]

Çeşm: Çeşmden murād hem çeşm-i dil olur ki aña başiret dinür [P528a/ 28-29/ 2602]; Çeşmden murād ḡöñül ḡözi olursa şıḥḥat ümīdi üzre ‘illet vaḳtinde çeşm-i dil ol cānibe pervāz ḳılır [P563a/ 30-31/ 3343]; Çeşmden murād bunda çeşm-i dil olur [P571b/ 35/ 3515]; Çeşmden murād anuñ zātıdır [P627a/ 6-7/ 4892]

Çeşme: Çeşmeden murād ‘ilm-i şerī‘at olub ma‘nā böyle olsa hem cāyizdür [P513a/ 39/ 2288]; Çeşmelerden murād enbiyā-yı ‘ızām ve evliyā-yı kirām olur [P513b/ 17/ 2293]; Çeşmeden murād ferzendüñ vücūdı [P578a/ 18/ 3614]

Çeşm-i ‘azīz: Çeşm-i ‘azīzden murād bunda Resūl-i Ekrem Ḥāzretleridür [P541b/ 28-29/ 2903]

Çeşm-i bed: Çeşm-i bedden murād bunda ḡözi degen kimseler degildür belki su‘-i ḳann şāḥibleridür [P399a/ 39/ 191]

Çoban: Çobandan murād bunda ‘ālim-i Rabbānī ve mürşid-i rāḥ-ı Yezdānī olur [P399a/ 5/ 184’den sonra]

D/ Đ

Daħl: Daħldan murād maħşül-i uħrevī
[P488/ 32-33/ 1894]

Daħme: Bunda defīne ma‘nāsı murād
olur [P402a/ 9/ 244]

Dām: Dāmdan murād anuñ āħirinde
olan kayd u miħnet olur [P457b/ 9-10/
1375]; Dāmdan murād göñül [P425b/
36/ 754]

Dāne: Dāneden murād bunda her
şey’üñ evvelinde olan ħazẓ u lezzet
[P457b/ 9/ 1375]; Dāneden murād
dünyāda olan ‘ādil kādīnūñ ‘adli
[P465a/ 23/ 1519]; Dāneden murād
şāħib-i zarāfet olanı iş‘ār eylemeden
ötürü [P583a/ 5-6/ 3724]

Đarīr: Đarīrden murād ‘Abdullāh bin
Ümmü Mektüm olsa daħı
muħtemeldür [P422a/ 26-27/ 688]

Dāru’d-ďarb: Dāru’d-ďarbdan murād
bunda bu cihāndur [P472b/18/ 1628]

Defīne: Defīneden murād hem vücūd-ı
Ĥaħķānī ve esrār-ı Rabbānī defīnesi
olur [P402a/ 9/ 244]

Dehān: Dehāndan murād göñül
dehānidur [P528a/ 27-28/ 2602]

Dehr: Dehrden murād zamāndur
[P535a/ 9/ 2736’dan sonra]

Dem: Demden murād nefsi-rūħānī ve
kelām-ı Rabbānī olur [P552a/ 37/
3125]; Demlerden murād nefħāt-ı
ilāhiyyedür [P496b/ 34/ 2025]

Dergāh: Dergāhdan murād t̄alibūñ
vücūdı dergāhidur [P392b/ 17/ 91]

Derūn-ı bīşe: Derūn-ı bīşeden murād
maķābir olmaķ da cāyizdür ve derūn-ı
dünyāda olmaķ da cāyizdür [P488b/
25-26/ 1893]

Deryā: Deryādan murād bunda deryā-
yı ĥaķīķat olur [P472b/ 4/ 1625];
Deryādan murād deryā-yı ĥaķīķī ve
ilāhīdür [P512a/ 24/ 2271]; Deryā
didüklerinden murād deryā-yı t̄ā‘at
veyāħūd deryā-yı maħabbetdür
[P533a/ 31/ 2695]

Deryā-yı ĥūn: Deryā-yı ĥūndan murād
belālar ve miħnetler ve āfetlerdür
[P609b/ 14/ 4390]

Derzī-yi ‘ām: Derzī-yi ‘āmdan murād
felek olsa da cāyizdür [P478b/25-26/
1734]

Destbāf: Destbāfdan murad kār-ı sehl dimek olur [P596a/ 20/ 4044]

Destbūs: Destbūsden murād bunda taḳarrübdür [P394a/ 19/ 110]

Dīg-i şīrīn: Dīg-i şīrīnden murād şadıḳuñ vücūdı olur [P628b/ 26/ 4925]

Dilsitān: Dilsitāndan murād göñül alıcı dostlardur [P411b/ 23/ 465]

Dirre: Dirre dāluñ kesriyle tura didükleridür bunda ḳamçı vü ḳırbaç murād olunur [P465b/ 15-16/ 1528]

Dīv: Dīvden murād ehl-i nefis [P595b/ 32/ 4040]

Dīvānelük: Dīvānelükden murād ‘iḳāl-ı ‘aḳl-ı cüz’īden necāt bulmaḳdur [P418a/ 13-14/ 626]

Dīvār-ı bülend: Dīvār-ı bülendden murād ḥudūdullāh ve maḥārim-i Allāh olur [P540a/ 17/ 2868]

Dost: Dostdan murād bunda Allāh veyā insāna Allāh için dostluk idüb naşihat ḳılan velīler olur [P393b/11-12/101]; Dostdan murād Ḥaḳ Te‘ālādur [P626b/ 32/ 4888]

Düdmān: Düdmāndan murād bīmāruñ cesedi olur [P468b/ 9-10/ 1564]

Duḥān: Duḥāndan murād āsar u maşnū‘atdur [P525b/ 1/ 2526]

Dü se pāre güher: Dü se pāre güherden murād cevāhir-i ma‘nādan ve ḥazā’in-i Rabbānīden bir ḳaç ḳaḥ‘a gevher-i ma‘nā olur [P574b/ 12-13/ 3559]

Dükkān: Dükkāndan murād ba‘zı cāhil ü nādān olan kimselerüñ mücerred ‘aḳl u fikriyle bir mecma‘ peydā idüb celb-i dünyā ve kesb-i māl için kendü metā‘-i ‘aḳlını şatmaḳ ve ḥalḳa bildügi yerden ta‘līm itmekdür [P519a/ 12-13-14/ 2386]; Dükkāndan murād mu‘allim ü mürşidüñ emrinüñ fevḳinde ve rızāsınuñ verāsında bir meksebe ü celb-i dünyā için bir sebep ve bir mezheb düzmeden ‘ibāret olur [P519a/ 8-9/ 2385]

Düm: Dümnden murād ma‘būd-ı mecāzī ve ‘ālem-i şuverī ve süflīdür [P586a/ 16/ 1785]

Dümm-i gāv: Dümm-i gāvden murād cesed-i rüḥ-ı ḥayvāniyyete nisbetle dümm-i gāv gibidür [P624b/ 12/ 4814]

Dürr: Dürrden murād ma‘nā ve sīret ve ḥüsn-i ḥaşlet olur [P405b/ 31/ 343]

Düzd: Düzdden murād şeytāndur [P412a/ 28/ 481]

E

Ebrār: Ebrāruñ ravzasından murād maḳāmlarıdır [P401a/ 3/ 218]

Efyūn: Efyūndan ziyādedür ve murād bunda şüret-i ‘aşḳīdür [P586b/ 9/ 3791]

Ehl-i şimāl: Ehl-i şimāldan murād ehl-i düzaḥdur [P422b/ 31/ 701]

Ejderhā: Ejderhādan murād dünyānuñ mālī ve manşībıdır [P513b/ 39-40/ 2297]

Ekābir: Ekābirden murād sālḥürde pīrlerdür [P523a/ 34/ 2481]

Ekşi aş çölmegi: Ekşi aş çölmeginden murād kāzībūñ vücūdı [P628b/ 26/ 4925]

Elif: Elifden murād insānuñ mecāzī olan vücūdıdır [P511b/ 12 /2262]

Emīn: Emīnden murād Ḥazret-i İbrāhimdür [P392b/ 35-36/ 95]

Emīr-i başīr: Emīr-i başīrden murād Ḥaḳ Te‘ālādur ki ḳullarınıñ aḥvālını

görici bir emīr ü ḥākimdür [P409b/ 34/ 421]

Emr: Emrden murād *ḳulī’r-rūḥu min emri Rabbī* mücebince rūḥdur [P391b/ 21/ 78]; Emrden murād bunda rūḥdur [P438a/ 10-11/ 1000]

Emrkun: Emrkun vaşf-ı terkībīdür emr idici ma‘nāsına murād andan Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem olmaḳ fehme aḳreb görünür [P423a/ 2-3/ 702]

Encüm: Encümden murād bunda ‘ulemā vü ‘urefā olur [P398b/ 22-23/ 184]

Ene’l-Ḥaḳ: Ene’l-Ḥaḳ diyen şeyḥden murād Ḥazret olmaḳ hem cāyızdır [P403a/ 1/ 2115]; Ene’l-Ḥaḳ diyen şeyḥden murād Ebū Yezīd Ḥazretleri olsa da cāyızdır [P502b/ 39-40/ 2115]

Esb: Esbden murād nefis [P444b/ 21/ 1137]

Esbüñ dümmi: Esbüñ dümminden murād şehvet olduğına [P444b/ 21-22/ 1137]

Esed: Esedden murād Mü’mindür [P521a/ 40/ 2433]

Eşer: Eşerden murād meşelā gūnāgūn
hayāl [P584a/ 29/ 3746]

F

Fā'ıl: Fā'ilden murād bunda şeytān
[P579b/ 32-33/ 3648]

Fakīr: Fakīrden murād genc-i
haqīkatüñ esrār u 'ulūmına maḥall
olan kitābları müṭāla'a kılan fakīrlər
olur [P494a/ 22-23/ 1985]; Fakīrden
murad bunda tālib-i genc-i haqīkī olan
müsterşid olan kimse olur [P497/ 35-
36/ 2039]; Fakīrden murād fakīr-i
ma'nevī olan velīler ve şufilerdür
[P503b/ 34/ 2129];

Fakr: Fakrdan murād bunda mülk
görmeden kendüyi berī kılmak ve
ölmezden evvel ölmek ve
fenāenderfenā olmaqdur [P459a/ 27-
28/ 1419]; Fakrdan murād fakr-ı
zarūrīdir [P411a/ 4/ 439'dan sonra]

Faşllar: Faşllardan murād bunda dört
'unşurdur [P390b/ 34/ 63]

Fazl: Fazldan maqşūd mazḥar-ı fazl-ı
ilāhī olan velīler ve 'alimler olur
[P534b/ 13/ 2732]; Fazldan murād dīn

ü tarīkātā müte'allik olmayan fazl
gayr-i nāfi'dür [P519b/ 3/ 2391]

Ferqad: Ferqaddan murād hem necm-i
zāhirī olmaḥ da cāyizdür [P557a/ 31/
3224]; Ferqaddan murād ol Ḥazretüñ
qalbinden ve rūḥından gayrı olan qalb
ve rūḥ olmaḥ hem cāyizdür [P557a/
32/ 3224]

Ferşī: Ferşiden murād kuvā-yi cismānī
[P520a/ 30/ 2410]

Fiker: Fiker fikretlerüñ cem'ı olmaḥ da
cāyizdür ḥātūnlar yüzüne çaldığı
gülğün ma'nāsına olsa da cāyizdür ve
taqdīrce rū-yı eşyāda olan renk murād
olur [P507a/ 30-31/ 2201]

Fikr: Fikrden murād bunda şahīfe-yi
dilde sābit olan fikr ve derūn-ı cāndan
qarār kılan niyyet ü zikr olur [P488a/
23/ 1887]

Fir'avn: Fir'avndan murād nefs-i
emmāre olur [P488b/ 11/ 1891]

Fülān tāk: Fülān tākdan murād defter-i
sābi' olmaḥ daḥı qābil ve cāyizdür
[P575a/ 10/ 3566]; Fülān tākdan
murād-ı şerīfleri Meşnevī-yi Şerīfüñ

her bir defteri olmağa imkân ve kabiliyyet vardır [P575a/ 5-6/ 3566]

Fürce: Fürceden murād bahş eylemek ve ta‘ammuk idüb baħr-i ma‘nāya ve ğavr-i murāda vāşil olmağdur[P391a/ 15/ 67]

Fütād: Fütād hem düşdi demek ma‘nāsınadır ve murād anuñ kafası üzre düşmesini tefsīr ü beyān olur [P441a/ 24-25/ 1078]

G

Genc: Gencden murād ise haķīkat-i insāniyye olur [P493a/ 25/ 1962]; Gencden murād genc-i vaħdet ve ħazīne-yi haķīkatdūr [P491b/ 9/ 1935]

Gencnāme: Gencnāmeden murād genc-i vaħdetüñ ‘ulüm u esrārı meşūr olan ve t̄alib olanlara anuñ vuşūline sebep olan a‘māli ta‘līm eyleyen kitāb olur [P493a/ 24-25/ 1962]; Gencnāmeden murād u maķşūd genc-i haķīkatüñ ‘ulümü meşūr olan kitāblar [P494a/ 21/ 1985]; Gencnāmeden murād kitāb-ı Allāh olur [P514b/ 26/ 2312]

Gencnāme olan ruķ‘a: Gencnāme olan ruķ‘adan murād şol kitāblardur ki anda genc-i vaħdete mütā‘allik ‘imler yazılmış ve esrār-ı haķīkate maħşūş olan ma‘nālar taħrīr olunmuş ola [P491b/ 10/ 1935]

Gendüm: Gendümden murād bir şüreten eyü kimsenüñ cesedi olur [P546a/ 7/ 2982]; Gendümden murād muṭlaķ müştehā-yı nefsanīdür [P583b/ 41/ 3739]

gendümden murād un olmaķ ve nān olmaķ ve kuvvet ve ğidā-yı cān olmaķ idi [P584a/ 7/ 3740]

Gergīn: Gergīn uyuza dirler bunda haķīr ü ħ‘ār ma‘nāsı murād olur [P416a/ 39-40/ 583]

Gevher: Gevherden murād bunda Bilāl Ĥazretleridür [P438b/ 20-21/ 1017]; Anuñ gevherinden murād rūħlar ve ‘aķıllar [P498b/ 17/ 2050]

Gīc: Gīc egerçi lügatde ebleh ve bün ma‘nāsınadır bunda vālih ü müteħayyir ma‘nāları murād olur [P597b/ 10/ 4079]

Gil pāre: Gil pārelerden murād anlar olur Őu i‘tibārla ki anlar henüz dağı āb u kil mertebesinden terakķi kılmamışlar ve ziyā-yı derūn bulub ehl-i yakīnden olmamışlar idi [P497a/ 25-26/ 2031]

Gilhā-yı pūrdūrr: Gilhā-yı pūrdūrrden murād ‘irfān u řaliĥā vū evliyānuñ cesedleri olur [P545a/ 5/ 2963]

Gīrānende: Gīrānende tūtucı dimekdūr bunda murād řem‘i yakıcı ve anuñ rūřenālıđına za‘f geldūkçe anuñ fitilini mıkırāzla tūtucı ve řat‘ idici kimsedūr [P407a/ 36-37/ 375]

Girdgān: Girdgāndan murād cevz ve mevīz meřābesinde olan metā‘-ı dīnevī olur [P570b/ 5/ 3491]

Gözlerūñi dōrt eyle: Gözlerūñi dōrt eyle dimekten murād yāriñ iki gözūñi kendū iki gözūñe yār u muķārin eyle dimekdūr [P471a/ 22-23/ 1608]

Gūr: Gūrdan murād bunda mūrdeden olan cāhil ü gāfilūñ cesedi olur [P468b/ 31-32/ 1566]

Gūristān: Gūristāndan murād bu dūnyādur [P489a/ 31/ 1899]

Gūsfend: Gūsfendden murād pūsīde olan ‘arzlar ve nāmūsar ve dađı evhām u ĥayālet-i fāsīde olur [P399a/ 5-6 / 184’den sonra]

Gūř: Gūřdan murād diñlemek [P421a/ 28/ 680]; Gūřdan murād Ĥazret-i Ĥabīb-i Ekrem řallallāhu ‘aleyhi ve sellem olur [P428a/ 22-23/ 808]

Gūřvār: Gūřvār kūpeye dirler bunda Ĥazret-i İmām Ĥüseynden kināye olur [P428a/ 22/ 808]

Gūft tīre: Gūft tīreden murād kelām-ı dūrūđ olur [P471b/ 32/ 1616]

Gül: Gūlden murād bunda cemī‘-i esmā ve řifātla muttařif olan müsemmī-yi Allāhdur [P423b/ 40/ 717]; Gūlden murād bāđ-ı ĥaķīķatde biten insān-ı kāmīl olur [P485a/ 21-22/ 1836]; Gūlden murād rāĥat ve ehemm ü elzem olan mařlaĥatdur [P494a/ 9/ 1982]

Gūrde: Bōgrege dirler bunda hemān laĥm pāreleri murād olur [P507a/ 25-26/ 2200]

Gūrg: Gūrgden murād ĥaķūd u ĥasūd olan ve sibā‘ u ziyāb evřāfiyla ittīřāf

kılan kimseler olur [P488b/ 9-10/ 1891]

Ġ

Ġar: Ġar қаһбе ‘avrete ve һіз oğlana dağı dirler bunda s̄anī murād olur [P611b/ 25/ 4456]; Ġar қаһбе ‘avrete ve һіз oğlana dirler bunda һіз dimek ma‘nāsı murād olur [P591b/ 38-39/ 3934]

Ġarānīk: Ġarānīkden murād ‘āligerden olan şanemler olur [P467a/ 13/ 1548]

Ġarb: Ġarbdan murād cesed ve ‘ālem-i cism olur [P563b/ 7/ 3347]

Ġarīb vāmdār: Ġarīb vāmdārden murād sālīkūñ rūhı ve ‘aqlı olur [P553a/ 6-7/ 3136]

Ġarūr: Ġarūr ğaynuñ fetħasıyla mübālağayla aldatıcı dimekdür bunda dünyā murād olur [P479a/ 21-22/ 1740]

Gāv ve gūsāle: Gāvden ve gūsāleden murād Şeyh Hāzretleri olur [P450a/ 17/ 2081]

Ġaybet: Ġaybetden murād maķām-ı beşeriyyeden münseliğ olmak ve

kendü cisminden ğaybet kılmakdur [P547b/ 18/ 3011]

Ġayn: Ġayndan murād yā ol māhrūnuñ sıyābı veyāḥūd faķīhūñ vücūdı ve sıyābı olsa ķābildür [P594a/ 20-21/ 3989]

Ġayr: Ġayrdan murād nefis ü hevā vü şeytāndur [P521a/ 36/ 2432]

Ġazv-ı nefis: Ġazv-ı nefis ğazā-yı nefis dimekdür andan murād nefis-i kāfir ile cihād-i ekber kılmakdur [P489b/ 6/ 1902]

Ġurabu’l-beyn: Ġurabu’l-beyn şol alaca ķarğaya dirler [P545a/ 31/ 2969]

H/ Ĥ/ Ħ

Ĥāb: Ĥābdan murād rāḥat rūh olsa dađı cāyızdır [P418a/ 36/ 632]

Ĥāce: Ĥāceden murād Ĥüsāmeddīn Efendi Hāzretlerine inkār u ḥased kılan belki muṭlaķā ehl-i dile münkir ü ḥased olan kimseler olur [P498a/ 16-17/ 2042]; Ĥāceden murād dağı yine ol Hāzretdür [P557a/ 19/ 3222]; Ĥāceden murād evvelā ĥāce-yi kāyināt ḥāzretleri olur ‘aleyhişşalātı

vesselām ve andan şoñra her kim ki evliyā-yı ʿıẓāmdan k̄āyimmaḳām-ı nebevī ve ḥalīfe-yi Muḥammedī olmak mertebesini bula ve bu ʿālemde āḥiret ʿālemine güzer kılsa anlar olur [P574a/ 33-34-35/ 3557'den sonra]; Ḥʿāceden murād ḥʿāce-yi ʿālem ḥazretleri olduğı üzre [P574b/ 7/ 3558]; Ḥʿāceden murād ḥʿāce-yi ʿālem ḥazretleri ve dağı anuñ k̄āyimmaḳāmı olan velīler olur [P575b/ 17-18/ 3570]; Ḥʿāceden murād ḥʿāce-yi Tebrīzī olmak münāsibdür [P558b/ 5/ 3241]; Ḥʿāceden murād şol ḥʿāce-yi ʿālem ḥazretleridür ki ol ḥaḳīḳat-i insāniyyedür [P576b/ 39-40/ 3588]

Ḥʿān-ı Mesīḥī: Ḥʿān-ı Mesīḥīden murād Ḥazret-i ʿİsāya nāzile olan māyidedür [P454b/ 25/ 1325]; Ḥʿān-ı Mesīḥīden murād zāhirde olan muʿcizesüz ḳalbe ve rūḥa nāzil olan ğidā-yı rūḥānī ve māyide-yi maʿnevīdür [P454b/ 26-27/ 1325]

Ḥabīb: Ḥabībden murād Ḥudā-yı Teʿālā Ḥazretleridür [P513a/ 34/ 2287]

Ḥacer: Ḥacerden murād Ḥazret-i Mūsānuñ ʿaleyisselām ʿaşāyla urduđı ve ol iki çeşmenüñ anuñ vücūdından zuhūra geldüđi ḥacerdür [P439a/ 31-32/ 1034]

Ḥah ḥah: Ḥah ḥah zehī zehī dimekdür gāḥ taḥsīn maḥallinde ve gāḥī istihzā maḥallinde istiʿmāl olunur bunda istihzā murād olur [P499b/ 23-24/ 2070]

Ḥāk: Ḥākden murād aşl cesed-i şerīfleri ve ḳalib-ı laṭīfleri olmuş olur [P512a/ 14-15/ 2269]; Ḥākden murād ğidā-yı nefsanī ve ṭaʿām-ı cismānīdür [P513b/ 37/ 2296]; Ḥākden murād istilā ve ğalebe olur [P555a/ 10/ 3180]

Ḥaḳīḳat: Ḥaḳīḳatden murād āḥiretde olan şeyʿlerdür [P511a/ 8/ 2257]

Ḥakīm: Ḥakīmden murād aşl ibtidā cānı ve cān revānı fark eyleyüb bilen kimseler olur [P508a/ 2-3/ 2208]

Ḥalā: Ḥalādan murād ʿālem-i bāṭındur [P562b/ 27-28/ 3334]

Ḥalīl: Ḥalīlden murād Ḥudā-yı Teʿālā Ḥazretleridür [P513a/ 34/ 2287]

Ḥalk: Ḥalkdan murād şüret [P391b/ 20/ 78]

Ḥām: Ḥāmdan murād henüz ‘acemī ve nāpuḥte olanlardır [P606a/ 30/ 4291]

Ḥamīr: Ḥamīrden murād māye [P422a/ 21/ 687]

Ḥāmiz: Bedḥūy ve yāveḥūy kimselerden kināyet olur [P530/ 22/ 2646]

Ḥamse-yi müteḥayyire: Ḥamse-yi müteḥayyireden murād Zühre vü ‘Uḫārit ü Merrīḥ ü Müşterī vü Zuḥaldür [P479a/ 30-31/ 1742]

Ḥamzaperest: Ḥamzaperest lütperest dimeden kināyet olur [P456a/ 22/ 1349]

Ḥāne: Ḥāneden murād bunda meretebe-yi ulūhiyyet olur [P582a/ 34-35/ 3697]

Ḥānedān: Ḥānedāndan murād bunda Ḥāzret-i İmām Ḥüseyn ve anuñ ehl-i vālidī olur ki Kerbelāda şehīd oldılar [P427b/ 37-38/ 795]

Ḥāne-yi ser: Ḥāne-yi serden murādı bersebīl-i kināye maḥkeme olur [P612b/ 26/ 4886]

Ḥanūr: Ḥanūrdan murād evrāk-ı Meşnevī olur [P575a/ 3/ 3565]

Ḥār: Ḥārdan murād zaḥmet ve bīnef ve bīfāyide olan maşlaḥatdur [P494a/ 9-10/ 1982]

Ḥarāblar: Ḥarāblardan murād ḥodbīnlükden ḫurtılan ve rūsüm u ‘ādātı vīrān ḫılan ve bīvücūd u fānī olan faḫīrlar ve miskīnlerdür [P474b/ 14-15/ 1654]

Ḥarābluḫlar: Ḥarābluḫlardan murād bedenleri derd ü miḥnet ü külfet ü meşakḫatle ḫarāb olan ehl-i belā ve aşḫāb-ı velādur [P486a/ 8-9/ 1851]

Ḥarbaḫ: Ḥarbaḫ birkaç ma‘nāya gelür bunda ḫarnı büyük aḫmak kimseler murād olur [P445a/ 38/ 1147]

Ḥarc: Ḥarcdan murād maşrūf-ı dünyevī olur [P488/ 33/ 1894]

Ḥarf: Ḥarfdan murād bunda kelām olsa da cāyiz ve ḫaraf olmaḫ daḫı cāyizdür [P467a/ 34/ 1551]

Ḥargūş: Ḥargūşdan murād ‘aḫl-ı ma‘āş olmaḫ da cāyizdür şeyḫān olmaḫ hem cāyizdür [P554b/ 18-19/ 3171]

Ḥarman: Ḥarmandan murād ma‘den-i ma‘delet olan ‘adl-i İlāhī olur [P465a/ 23/ 1519]

Ḥarmühre: Ḥarmühre eşek boncuğuna dirler bunda murād şüreti melīḥ ve ma‘nāda kem bahā ve ḳabīḥ olan ḥarsīretlere ta‘alluḳ ḳılan kimseler olur [P428b/ 25/ 1018]

Ḥas: Ḥasdan murād bunda yine ‘avām olur [P523b/ 22/ 2491]; Ḥasdan murād bunda kizb ü hem kāzibdür [P528a/ 27/ 2602]

Ḥaşm: Ḥaşmdan murād kendünüñ şevheri olan Cūḥādur [P613a/ 11-12/ 4493]

Ḥaşm-ı baṣīr: Ḥaşm-ı baṣīrdan murād hem ol Ḥudā-yı Te‘ālā olur ki lābüdd kāfir olanlara ve cürm ü ma‘şiyet ḳılanlara ol Ḥudā ḥaşmdur [P409b/ 34-35/ 421]

Ḥāşāk: Ḥāşākdan murād ḥāk [P435a/ 21/ 934]

Ḥāşāk u ḥas: Ḥāşāk u ḥasdan murād esbāb u şüret olur [P516a/ 18-19/ 2331]

Ḥaṭīm: Ḥaṭīm aşında ḥarem-i Ka‘benüñ içinde bir miḳdār yerdür ki Ka‘beden ‘add olunur ammā soñra mescid ḥaremine ve ḥāne ḥaremine daḥı ba‘zı maḥalde itlāk eylediler bunda ḥāne ḥaremi murād olur [P537b/ 38-39-40/ 2822]

Ḥav: Ḥav dal ve budak ḳırmağā dirler bunda ḳal‘ u ḳam‘ eylemek ma‘nāsı murād olur [P607b/ 24/ 4329]

Ḥavz: Ḥavzdan murād bunda enbiyā vü evliyādan insān-ı kāmīl olanlaruñ bāṭınıdır [P448b/ 16-17/ 1215]

Hāy u hūy: Hāy u hūydan murād ‘ibārāt-ı şerīfe ile olan işārāt-ı laṭīfedür [P496b/ 33-34/ 2025]

Ḥayāl: Ḥayālden murād dünyāda olan şey’ler [P511a/ 7-8/ 2257]

Ḥayf: Bunda ḥayfdan murād birḳaç vech olmaḳ cāyızdır evvelā ḥayf lügatde ḡamd-ı sikkīne ya‘nī bıcaḳ ḳınına dirler pes müstaḥīf ḳın olmağı ṭaleb idici dimek olur ve recülüñ zekeri bıcaḳ menzilesine tenzīl olub ‘acüz kendü fercini aña ḳın olmağı ṭaleb eylemiş olur ve sāniyen ḥayf şu

aķındısınıñ yüksek yerine dağı dirler pes bersebīl-i kināye zeker řu aķındısınıñ yüksek yerine temsīl olunub müstağıf řu aķındısınıñ yüksek yeri olan zeker taleb idici ma'nāsına olur ve sālisen hayf şarkmış deriye dağı dirler pes bersebīl-i kināye şarkmış deriden murād zeker olub ol şarkmış deri yāresi gibi olan zekeri taleb idici 'acūze demek olur-[P452a / 33-34-35-36-37/ 1286

Ĥāyin: Ĥāyinden murād bunda ten-i řehvānī ve dūnyā ve ehl-i dūnyā olur [P460a/ 15/ 1437]

ĤayretĤāne: ĤayretĤāneden murād mertebe-yi Ĥaķīķat olur [P474a/ 3/ 1648]

Ĥayy u Ĥayyūmluķ cihānı: Ĥayy u Ĥayyūmluķ cihānından murād Ĥaķīķat 'ālemdir [P418b/ 40-41/ 645]

Ĥelvā: Ĥelvādan murād erzāķ-ı rūĤānī ve ezvāķ-ı Rabbānīdür [P524b/ 1-2/ 2510]

HemĤābe: HemĤābeden murād zen [P476b/ 22/ 1682]

Her dü gūn timřāl: Her dü gūn timřālden murād timřāl-i Ĥaliyye ve timřāl-i Ĥāliyyedür [P485a/ 26-27/ 1837]

Her şeb: Her şebden murād her beşeriyetle muttaşif u muĤtaķī oldukları vaķt olur [P422b/ 15-16/ 697]

Her şeş: Her şeşden murād şeş cihāt olur [P554b/ 33/ 3175]

Her zebān: Her zebāndan murād bahār zamānında nuķ eyleyen her toprak zebānı ola [P615b/ 11-12/ 4575]

Ĥesāb-ı bāřafa: Ĥesāb-ı bāřafa dağı ki andan murād ma'iyet-i İlāhīdür [P602a/ 29-30/ 4208]

Ĥıřt: Ĥıřtdan murād anuñ yā řabānca urması veyā řař urması veyā çüb urması olur [P468b/ 32/ 1566]; Ĥıřtdan murād bunda şıfat-ı nefsāniyyedür [P622b/ 29-30/ 4775]

Ĥıřt-ı Ĥām: Ĥıřt-ı Ĥāmdan murād keşif ü zūlmānī olan ve şuret göstermeyen şey'lerdür [P498a/ 34-35/ 2046]

Hıştzen: Hıştzen kerbiç döküci dimekdür bunda Hızret-i Hâk murâd olur [P512a/ 10/ 2269]

Hicâb-ı nûrânî: Hicâb-ı nûrânîden murâd hayâl olur [P618a/ 30/ 4646]

Hicâb-ı zulmânî: Hicâb-ı zulmânîden murâd bunda ten [P618a/ 30/ 4646]

Hilâl: Hilâlden murâd âsmân tarîkinde nev zühûr olan mürîd olur [P449a/ 17-18/ 1225]; Hilâlden murâd bunda nahâfet-i cismdür egerçi Hilâl bir bendenüñ ismidür [P436b/ 24/ 964]; Hilâlden murâd vücûd-ı insânî olur [P558a/ 33/ 3238]

Hindû: Hindû siyâh ‘Araba dirler bunda nefsdan murâd olur [P624b/ 11/ 4814]

Hortûm: Hortûm buruna dirler bunda murâd muṭlaḳ sîmâ olur [P486a/ 17-18/ 1853]

Hû: Hûdan murâd hüviyyet-i ilâhiyyedür [P494b/ 28/ 1990]

Hüblar: Hüblardan murâd enbiyâ vü evliyâ ve ‘ulemâ vü şaliḫâ ve bunlar emşâli etkîyâ olur [P443b/ 5-6/ 1125]

Huffâş: Huffâşdan murâd başar-ı başiretde za‘f olan nâkıṣu’l-‘aḳl ve ḳalîlü’l-ma‘rifedür [P567a/ 22-23/ 3418]

Humâr: Humârdan murâd bunda humâr-ı ilâhî ve maḫabbet-i Rabbânîdür [P533a/ 16/ 2692]

Humârî: Humârîden murâd hamr-ı maḫabbetle maḫmûr olan ‘âşıḳlardur [P436b/ 2/ 960]

Hum-ı yekreng: Hum-ı yekrengden murâd mertebe-yi vaḫdetdür [P487b/ 2-3/ 1875]

Humm: Hummdan murâd Hızret-i Resûl-i Ekrem olur şallâhu ‘aleyhi ve sellem [P429a/ 29-30/ 834]

Humre-yi tînet: Humre-yi tînetden murâd ceseddür [P483b/ 5/ 1806]

Hûn: Hûndan murâd ḳahr u belâ olur [P424a/ 33-34/ 724]; Hûndan murâd bâ‘is-i hûn-ı ciger olan ḡam ve ḫirmândur [P563b/ 30/ 3352]

Hurşîd: Hurşîdden murâd Hâk Te‘âlâ Hızretleridür [P567a/ 23/ 3418]; Hurşîdden murâd zât-ı Rabbânî [P558a/ 33/ 3238]

Ḥurşīd-i beḳā: Ḥurşīd-i beḳādan murād

Ḥazret-i Ḥaḳdur [P464a/ 17/ 1501]

Ḥurşīd-i cihān: Ḥurşīd-i cihāndan

murād münevver-i semāvāt u arz olan

ḥurşīd-i ḥaḳīḳīdür [P425b/ 10-11/ 748]

Ḥurşīd-i dād: Ḥurşīd-i dāddan murād

Ḥudā-yı Te‘ālā Ḥazretleridür [P520a/

36/ 2412]

Ḥurşīd-i temüz: Ḥurşīd-i temüzdan

murād süz u ḥarārete müte‘allik olan

maḥabbetullāh ve mafiretullāhdur

[P453b/ 6/ 1307]

Ḥuşḳ: Ḥuşḳdan murād berr-i sūret

[P512a/ 39-40/ 2273]

Ḥüsāmeddīn Efendi Ḥazretlerinüñ tīg-i

ḥurşīdi: Ḥüsāmeddīn Efendi

Ḥazretlerinüñ tīg-i ḥurşīdinden

murād bu Meşnevī-yi Şerīfün ma‘ānī

vü esrārıdur [P392b/ 9-10/ 90]

I/ ʿ

ʿİḳāl: ʿİḳāl devenün dizini bağladıkları

ipe dirler bunda muṭlaḳ ḳayd murād

olur [P536b/ 16-17/ 2787]

i/ʿ/ Ī

İbrāhīm: Evvelki İbrāhīmden murād

enbiyā-yı ʿizāmdan olan Ḥazret-i

İbrāhīm Ḥalilü’r-Raḥmandur [P480a/

38-39/ 1757]; mıṣra^c-ı s̄nīde olan

İbrāhīmden murād evliyā-yı kirāmdan

olan İbrāhim bin Edhem Ḥazretleridür

[P480a/ 40-41/ 1757]

ʿİcl: ʿİclden murād bu beyt-i şerīfde

rūḥ-ı ḥayvāndur [P483b/ 23/ 1810];

ʿİclden murād bunda Sāmīrīnün Benī

İsrāyile ihṛac eylediği cesed-i ʿİcldür

[P501a/ 11/ 2093]; ʿİclden murād rūḥ-ı

ḥayvānī ve şehvet-i cismānīdür

[P483b/ 41/ 1812]; ʿİclden murādı

şeyḥdür [P500b/ 5/ 2084]

İḥvān: İḥvāndan murād İḥvān-ı

zamāne [P538a/ 13/ 2825]

İmāretler: İmāretlerden murād ni‘met

ü rāḥat ve devlet ü şervetle bedenleri

ma‘mūr olan ehl-i dünyā ve ehl-i

hevādur [P486a/ 7-8/ 1851]

Īn gencnāme: Īn gencnāmeden murād

bu Meşnevī-yi Şerīf olmaḳ da cāyızdır

ve muṭlak ‘āşıkñāmeler olmak da cāyızdır [P597b/ 11/ 4078]

Īn merḥale: Īn merḥaleden murād bu dünyādur [P402a/ 12/ 245]

Īn mümteni‘: Īn mümteni‘den murād cevher-i cāndur [P439a/ 5/ 1024]

Īn sâz: Īn sâzdan murād bunda işābetdür ki sâza teşbīh olunmuşdur ve muṭribe nisbet yerinde dinilmişdür [P425a/ 1-2/ 739]

Īsâ-yı mâ: Īsâ-yı mâ buyurduklarından murād Hudâ-yı Te‘ālâ Hazretleridür [P487b/ 1/ 1875]

İspend: İspendden murād bunda anuñ kelâmı olur [P606/ 13/ 4302]

İzâ’s-semâ’u enşekḳat ve izâ’s-semâ’u enfeterat âyetleri: İzâ’s-semâ’u enşekḳat ve izâ’s-semâ’u enfeterat âyetlerinden murād daḥı kıyâmet-i şugrâ olan mevt geldükde mânend-i âsumân olan sırr-ı insâniyyenüñ münşakḳ ve münfaṭır olması ve mânend-i kevâkib olan ḥāvass-ı zâhire ve bâṭınanuñ münteşere olması ve süḳûṭ kılması olur [P393a-P393b/ 40-41-1/ 98]

İze’ş-şemsu kuvviret: İze’ş-şemsu kuvviretten murād zâhir-i felek üzere olan neyyir-i a‘zam degildür belki felek-i rûḥ üzere olan şems-i ‘aḳldur [P393a/ 38-39/ 98]

K/Ḳ

Ḳabâ: Ḳabâdan murād bunda aṭlasdur [P478a/ 38/ 1724]

Ḳâf: Ḳâfdan murād Ḳâf-ı ḳurbet-i İlâhî olur [P596a/ 19-20/ 4044]

Ḳafeş: Ḳafeşden murād eger ḳuşlar ḳafeşi olsun ve eger zindân olsun ve eger kârbânserây olsun [P520a/ 16-17/ 2404]

Ḳahbe: Ḳahbeden murād ol ‘acüzesîret olan pîr-i nâbâligdür [P451a/ 28/ 1267]

Ḳal‘a-yı zâtü’ş-şuver ve hüşrübâ: Ḳal‘a-yı zâtü’ş-şuver ve hüşrübâdan murād bu ‘âlem-i şüret olur [P580a/ 27/ 3658’den sonra]

Ḳalb: Ḳalbden murād bunda her melîḥ ü cemîl olan mümkinü’l-vücüddur [P438a/ 4/ 998]

Ḳalbūñ iki gözi: Ḳalbūñ iki gözinden murād biri ‘aql ve biri daḥı fikr şâyibdür [P444a/ 19/ 1127’den sonra]

Ḳalbzen: Ḳalbzenden murād ṭarīḳ-i mu‘ammāda ḳā‘ide-yi taşḥīf üzere nerdür [P479b/ 18/ 1746]

Ḳālellāh: Ḳālellāhdan murād eḥādīs-i ḳudsiyyedür [P511b/ 33/ 2266]

Ḳalye Ḳalye: Ḳalye Ḳalye meşhūr ṭa‘āmuñ ismidür bunda muṭlaḳ ṭa‘ām murād olmak münāsibdür [P449a/ 35/ 1230]

Ḳamer: Ḳamerden murād rūḥ-ı ḥayvānī olur [P393a/ 15/96]

Ḳāmil: Kāmilden murad bunda ḥaḳīḳatde Ḥazret-i Muḥammed Muşṭafādur [P454b/ 38/ 1326]

Ḳān-ı zer: Kān-ı zerden murād cemī‘-i hüsn ü cemālūñ ve luṭf u kemālūñ aşl ve ma‘deni olan mertebe-yi ulūhiyyet ve maḳām-ı ḥaḳīḳatdür [P437b/ 38/ 996]

Ḳa‘r-ı çeh: Ḳa‘r-ı çehden murād cehl-i ü ḡaflet mertebesi olur [P469a/ 29-30/ 1574]

Ḳārīz: Kārīz yol altında pinhān olan şu yolına dirler bunda murād āb-ı hayāt-ı ebediyyenüñ yolıdur [P579a/ 3-4/ 3625]

Ḳarn: Ḳarn seksen seneye ve otuz seneye daḥı dirler bunda zamān-ı vāḥidüñ ehli murad olur [P388b/ 5/ 22]

Ḳāse-yi zerrīn: Kāse-yi zerrīnden murād ‘aşḳ u maḥabbetle şufretrüy ve ḥalişḥüy olan cesed [P490b/ 28/ 1922]

Ḳaşr u sarāy: Ḳaşr u sarāydan murād anuñ şīt ü şadā eyledüğü ve ‘ulüm u ma‘ārif söyledüğü mescid ola [P433a/15/ 891]; Ḳaşr u sarāydan murād bir mürşidüñ ḥānesi ola [P433a/6-7/ 891]

Ḳaşr u sarāy-ı ḥālī: Ḳaşr u sarāy-ı ḥālīden murād ḥāne-yi Ka‘be olub [P432b/ 37-38/ 889]

Ḳatre: Ḳatreden murād bir insānuñ vücūdı [P464a/ 17-18/ 1501]

Ḳebs: Kebs defīneye dirler bunda genc-i nihān murād olur [P582b/ 3-4/ 3714]

Kebüterhâne: Kebüterhāneden murād Hüsāmeddīn Efendi Hāzretleriniñ mecma^c-ı ‘uqūl u ervāh olan meclis-i şerīf ve maḳām-ı laṭīfleri olur [P496a/ 21-22/ 2017]

Kef: Kefden murād nār olur [P435a/ 21/ 934]; Kefden murād şuver-i kevniiye ve eşhāş-ı halkıyyedür [P568b/ 10/ 3452]

Kefüñ on barmağı: Kefüñ on barmağından murād āb-ı cūşān üzre keflerden mā‘idā zuhūra gelen ve mer‘ī olan hey‘etler olur [P484b/ 33-34/ 1829]

Kemān: Kemāndan murād mücāhede [P518a/ 10/ 2370]

Kerkesler: Kerkeslerden murād bunda ehl-i dünyā ve aşhāb-ı nefis ü hevā olur [P571b/ 23-24/ 3514]

Keştī: Anuñ keştīlerinden murād aḳkām u evāmir-i ilāhī olur [P510a/ 12-13/ 2244]

Keştī: Keştīden murād gavāyet ü dālālet ve hıṭā vü ma‘şiyetden pür olan vücūd keştīsidür [P424a/ 39/

745]; Keştīden murād aḳlāt-ı erba‘a olur [P520a/ 31/ 2410]

Ḳible: Ḳibleden murād bunda ḳible-yi ervāh ve ‘uqūl olan rūḥ-ı a‘zam mazharı bir vāriş-i Muḥammedī ve mürşid-i ṭarīḳ-i Aḳmedī olur [P530b/ 29-30/ 2648]

Ḳible-yi bātıl: Ḳible-yi bātıldan murād şālih ü ‘ālim-i Rabbānī olmayan ‘ālimler ve ‘āḳllar ve şeyḫler olur [P531a/ 2-3/ 2650]

Ḳıbtī: Ḳıbtīden murād ehl-i nefis [P488b/ 11/ 1891]

Ḳıf : Ḳıf aşlında şerbet sitiline dirler bunda zarf ma‘nāsı murād olur [P510a/ 39-40/ 2248]

Ḳışr: Ḳışrdan murād cehl ü küfrān olur [P592b/ 39/ 3956]

Ḳışrefşār: Ḳışrefşār vaşf- ı terkībīdür ḳışr şıḳıcı ma‘nāsına bunda ḳışr yaḳıcı ma‘nāsı murād olur [P592b/ 37-38/ 3956]

Kirm: Kirmden murād bunda ṭu‘me ve ḡidādur [P598b/ 32-33/ 4115]; Kirmden murād ḡidā-yı cismānīdür [P567a/ 23/ 3418]

Köhn: Köhnden murād geçmiş zamānda olan ve güzër kılan kimseler olur [P490b/ 20-21/ 1921]

Körler: Körlerden murād inkār eyleyen mürīdler olur [P502b/ 41/ 2115]

Ḳubād: Ḳubād ‘Acem şāhlarından bir şāhuñ ismidür lākin bunda muṭlaḳā şāh demek ma‘nāsı murād olur [P458b/ 35/ 1406]

Ḳubbe: Ḳubbeden murād ‘aḳl-ı cüzvī olur [P493a/ 27/ 1962]

Küdek: Küdekden murād henüz daḳı kemāl-i ‘aḳla vāşıl olmayan eṭfāl-i şerī‘at olur [P512a/ 40/ 2273]

Küh: Kühdan murād mertebe-yi ṭā‘atde şābit ve rāsīḩ olan ehl-i temkīndür [P497a/ 29-30/ 2032]; Kühlerden murād teraffu‘ u tekebbür şāḩibleri olan nefslerdür [P392b/ 22/ 92]

Ḳulle: Ḳulleden murād ḳat demek olur [P507a/ 5/ 2195]

Küsec: Küsecden murād vech-i bāṭınī müy-ı māsivādan ‘ārī ve ṭāḩir olan ‘ārif ü ‘āḳıllar olur [P498b/ 1-2/ 2049]

Ḳuşlar: Ḳuşdan murād muḩṭāc u ḩarīş olan ve ḩarāmı ekl ü bel‘ kılan kimseler olur [P416a/ 12-13/ 575]; Ḳuşlardan murād ḩavāss-ı ḩamse-yi zāḩire ve ḩavāss-ı ḩamse-yi bāṭine olurdu [P517a/ 8/ 2345]

Ḳuyruk: Ḳuyrukdan murād cesed [P395b/ 3/ 133]

Küll-i baḩr: Küll-i baḩrden murād cemī‘-i esmā ve şifāṭı cāmi‘a olan mertebe-yi ḩaḳīḳatdür [P464a/ 18/ 1501]

Küp: Küpden murād bunda şüretā ḩaḳīr ü faḳīr ve ma‘nāda ‘azīm ü kebīr olan ve hemīşe deryā-yı ḩaḳīḳatden meded ü mu‘āvenet bulan velī olur [P388b/ 11/ 23]

Küs-i mektüm: Küs-i mektümdan murād ‘ayb-ı mektüm ve ḩabṣ-i mestür [P460b/ 25/ 1447]

L

La‘l u yāḳūt: La‘l u yāḳütten murād cevāḩir-i ma‘ānī ve le‘ālī-yi ‘ilmī ve ‘irfānī olur [P575a/ 3/ 3565]

Lāʿl: lāʿl māya muzāfdur ve andan leb murād olur [P436b/ 9-10/ 961]

Laʿl: Laʿlden murād cevāhir-i meʿānīdür [P431a/ 30/ 859]; Laʿllerden murād cevāhir-i maʿānī ve laʿlhā-yı rūḥānīdür [P497a/ 30/ 2032]

Leb: Anuñ lebinden murād ʿālem-i rūḥdur [P496b/ 38-39/ 2026]

Leşkerġāh-ı kavī: Leşkerġāh-ı kavīden murād biri leşkerġāh-ı Ādemdür ki cümle kuvā-yı rūḥāniyye ve envār-ı ʿaqlıyye ile Ādem Ḥāzretleri ʿazīm leşkerġāh olmuş idi ve biri daġı leşkerġāh-ı iblīs-i gümrāhdur ki ol daġı kendünüñ tevābiʿ ü levāḥıkiyla ve ervāḥ-ı ḥabīs ile bir leşkerġāh-ı zift olmuş idi [P506a/ 18-19/ 2176]

Leyl ü nehār: Leyl ü nehārdan murād hemān aḥvāl-i mütezādde olur [P483a/ 10-11/ 1799]

Leyl: Leylden murād āyet-i leyl [P386a/ 33/M]

Liḥyānī: Liḥyānīden murād vech-i bāṭnī liḥye-yi māsivādan eyle mestūr olan ġāfiller [P498b/ 1/ 2049]

Luʿbet: Luʿbetden murād ḳīl u ḳāl ve şūret-i ḥikāye [P512a/ 40/ 2273]

Lūbiyā: Lūbiyā bōrilceye dirler bunda baklava maʿnāsı murād olur [P417b/ 14/ 613]

M

Maʿād u müstaḳar: Maʿād u müstaḳardan murād ḳible-yi rūḥānī olan ʿālem-i Rabbānī olur [P530b/ 35-36/ 2649]

Maʿden: Maʿdenden murād bunda derūndur [P431a/ 30/ 859]; Maʿdenden murād bunda maʿden-i ḥaḳīkatdür [P472a/ 36/ 1623]

Māder: Māderden murād āfāḳda ehl-i nefis olan cāhil [P461a/ 34/ 1455]

Maġz: Maġzdan murād bunda şerīf [P501b/ 27/ 2097]; Maġzdan murād bunda ĩmān u ʿirfān [P592b/ 39/ 3956]

Māh: Māhdan murād mertebesi āsmān gibi refīʿ olan māh-ı felek-i rūḥānī olur [P503a/ 14/ 2118]; Māhdan murād Ḥaḳ Teʿālā Ḥāzretlerinüñ şifātıdır [P555b/ 20/ 3200]

Maħalle: Maħalleden murād zemīn olur [P621a/ 37-38/ 4734]

Māhī: Māhīden murād ğavvāş-ı baħr-i ħaķīkat olan veliyy-i kāmīl olur [P429a/ 30-31/ 834]; Māhīden murād rūħdur [P580a/ 19/ 3658]; Māhīsinden murād nebīler ve velīler ve ‘ārīfler ve şufīlerdür [P498b/ 17/ 2050]

Maħmūr nergis: Maħmūr nergisden murād mest ü maħmūr olan gözdür [P454a/ 9/ 1316]

Maħşerler: Maħşerlerden murād hem bu dünyāda olan ve hem āħiretde olan maħşerlerdür [P426a/ 30/ 765]

Māħūlyā: Māħūlyā egerçi netīcesi olmayan ħayālāt-ı sevdāviyyeye dirler bunda azġās-ı aħlām murād olur [P442a/ 1-2/ 1099]

Maķāl: Maķālden murād ħazīz-i beşeriyette olan maķāldür [P544b/ 15-16/ 2959]

Maķīl: Maķīlden murād bu ‘ālem-i ṭabī‘atdur ki maħall-i ħ‘āb-ı ğafletdür [P544b/ 15/ 2959]

Mākū: Mākūdan murād ‘aql olur [P563b/ 1-2/ 3346]

Māmazā: Māmazādan murād ‘ālem-i elest olsa evlādur [P485a/ 33/ 1838]

Maṭaħ: Maṭaħ degirmene dirler bunda murād ‘ālem-i dünyādur [P418a/ 1/ 623]

Mef‘ül: Mef‘ülden murād şeyṭānuñ maṭlūbı olan insān olur [P579b/ 33/ 3648]

Mekmen: Mekmenden murād ehl-i dile nisbetle cenān ve ‘āmme-yi mü‘minīne nisbetle cināndur [P509a/ 2-3/ 2225]

Mekrūmet: Mekrūmetden murād luṭfdur [P609a/ 5/ 4372]

Memerr: Memerrden murād bu ‘ālem-i şuverīdür [P429a/ 36/ 835]

Men: Menden murād Ĥazret-i Ĥaķ ve sākī-yi muṭlaķ olur [P421b/ 2/ 682]

Menāt: Menāt nāt yenūṭdan ism-i mekāndur bunda maķām ma‘nāsı murād olınur [P424b/ 15/ 734]

Menne’l-āħir: Menne’l-āħirden murād bunda mevt ü fenā olur [P424a/ 31/ 744]

Merām: Merām murād ma‘nāsınadır bunda aşl u maqşūd ma‘nāsı murād olur [P441b/ 20/ 1091]

Merc: Merceden murād bu dünyā olur [P488/ 31/ 1894]

Merd-i ğar: Merd-i ğar merd-i kaħbe dimekdür murād şerī‘atde ve tarīkatde muħanneştabī‘at olan ve nefis ü hevāya tã‘at kılan nāmerdlerdür [P489b/ 6-/ 1902]

Merkeb: Merkebden murād manşıb olur [P405a/ 16/ 332]

Merküb: Merkübden murād cismdür [P391b/ 22/ 79]

Meşnevī-yi Şerīfūñ taqtī‘-i şī‘ri: Meşnevī-yi Şerīfūñ taqtī‘-i şī‘rinden murād beyt beyt nazma gelmesi ve mektüb olması [P512a/ 15/ 2269]

Meşhed: Meşhed maħall-i şühūda dirler bunda mezār murād olur [P493a/ 19/ 1960]

Meşk: Meşkden murād cism mertebesidür [P580a/ 19/ 3658]

Mevkib: Mevkib Fārisler cemā‘atına dirler bunda kendü ‘askeri içre dimek

murād olur [P584b/ 28-29/ 3369’dan sonra]

Mevlūd: Mevlūd ki murād andan şārib-i bāde-yi Raħmānī dūr [P421a/ 32-33/ 680]

Meymene: Meymeneden murād ol ħāmūşuñ meymūn u mübārek olan kaħbi olur [P629a/ 38/ 4944]

Mināre: Mināreden murād sa‘ādet mertebesi olur [P457a/ 24/ 1370]; Mināreden murād ten-i ādemīdür [P446a/ 22-23/ 1162]

Mītenī tenī: Mītenī tenīden lafzından egerçi tokımaħ ma‘nāsınadır lākin bunda ħalt itmek ma‘nası murāddur [P437a/ 38-39/ 980]

Mīve-yi Meryemī: Mīve-yi Meryemīden murād Ĥazret-i Meryeme bīkesb ve bīsebeb Ĥaħ Te‘ālā Ĥazretlerinüñ kaħından gelen rızkdur [P454b/ 27-28/ 1325]

Muħanneşler: Muħanneşlerden murād ‘arz u nāmūs kaħyında kaħan ve resm ü şūrete esīr olan tãyife olur [P399a/ 6/ 184’dan sonra]

Muhtesib: Muhtesibden murād ma‘rūf ve nehy-i münker eyleyen kimse olmak ensebdür [P549a/ 2/ 3037’den sonra]

Mūr: Mūrdan ‘adāletcū olan insān [P465a/ 22-23/ 1519]

Mūş: Mūşdan murād günāh ve ‘iṣyānda denī ve zışt olan mü’min olur [P534b/ 26-27/ 2736]; Mūşdan murād hākī ve cismānī olan keşifler [P535b/ 13/ 2753]

Mu‘teriz olan kāyil: Mu‘teriz olan kāyilden murād hālā bu hāne-yi dünyāda bir gūş u hūş şāhibi görmeyen [P433a/ 15/ 891]

Muṭrib: Evvelki mıṣra‘da olan muṭribden murād muṭrib-i ruḥānī [P420a/ 7/ 663]; İkinci mıṣra‘da olan muṭribden murād muṭrib-i cismānīdür [P420a/ 7/ 663]; Muṭribden murād bunda āgāhkünende-yi maḳāmāt-ı ilāhī ve serāyende-yi esrār nāmütenāhī olan ‘ālem-i Rabbānī ve mürşid-i rāh-ı Yezdānīdür [P424b/ 26-27 / 737]

Muṭrib-i saḥūrzen: Muṭrib-i saḥūrzenen murād bīdār bīdārkünende kân-ı ḥalāyık ve sarāyında kân-ı esrār ve daḳāyık olan mürşidler ve hādīler ve bu nāsa ḥ‘āb-ı ḡafletden ikāz eyleyen münādīler olur [P431b/ 33-34/ 871]; Muṭrib-i saḥūrzenen murād evvelā ḥacı olub [P432b/ 37/ 889]; Sāniyen muṭrib-i saḥūrzenen murād bir mürīd ü müsterşid olan kimse olub [P433a/ 6/ 891]; Sālisen muṭrib-i saḥurzenen murād mürşid-i ṭarīḳat ve hādi-yi rāh-ı ḥaḳīkat olan şeyḥ-i kāmīl ve nāṣih-i fāzıl ola [P433a/ 14-15/ 891]

Mūy: Mūydan murād ‘ilme ve ‘āleme maḥşūş olan ve lāyık gelen şol bir nūr-ı nihānīdür [P446a/ 31/ 1164]

Mücrimler: Mücrimlerden murād ḥuḳūḳ-ı ilāhīde ve milk-i pādşāhīde bīrızā taşarruf iden mücrimler olur [P540b/ 15-16/ 2879]

Müdām: Müdāmdan murād belādur [P536b/ 23/ 2790]

Mü‘essir: Mü‘essirden murād hicr ve vişāldür [P584a/ 29/ 3746]

Müktenef: Müktenef iktināf kılınmış yāḥūd maḥall-i iktināf dimekdür bunda maḳām u mesken murād olur [P445a/ 1-2/ 1142]

Mülük: Mülükdan murād bunda ṭarīḳat-ı Rabbānīnün sālikleri ve iḳlīm-i ma‘ānīnün mālikleri olur [P575a/ 25/ 3567]

Münāḥ: Münāḥ aşlında deve çekecek yire dirler bunda maḳām-ı ṭabī‘āt murād olur [P401a/ 24/ 224]

Müneccim: Müneccimden murād nücümü mü‘essir-i ḥaḳīkī bilen ve anlara dāyimetü’l-şuver ve eflāka sābitetü’l-ecrām diyü i‘tiḳād kılan felāsifedür [P392b/ 38-39/ 95]

Mürğ: Mürğdan murād ‘ilm ü ṭā‘atdur [P446a/ 23/ 1162]; Mürğdan murād mülk ü mālī ḥarīş olan ve ḥazz-ı nefsi ṭaleb kılan kimse olur [P414/ 23/ 544]; Mürğdan murād ṭalib-i Ḥaḳ olan insān olur [P411a/ 6/ 439’dan sonra]

Mürğ-ı ābī: Mürğ-ı ābīden murād īmān u ‘irfān ābına ehl olan mürīdler ve ṭalibler olur [P455a/ 7/ 1327]

Mürğ-ı gerdūnī: Mürğ-ı gerdūnīden murād Ḥazret-i Cibrīl-i emīn olur [P546b/ 37-38/ 2997]

Mürsel: Mürselden murād Ḥazret-i Şu‘ayb olsa da olur ve Ḥazret-i Ḥaḳ ṭarafından bunlar üzre irsāl olınan seḫāb olsa daḥı cāyızdır ki [P507a/ 17/ 2197]

N

Naḥl: Naḥldan murād peder ve māderün vücūdları olur [P578a/ 18/ 3614]

Nāḳa: Nāḳadan murād ṭalib ü sālīkūn çeşmi [P553a/ 6/ 3136]

Naḳd: Naḳddan murād bu cihān içre olan insāndur sāyir eşyā ve ekvān olsa daḥı cāyızdır [P472b/1-198/ 1628]

Naḳd-i zerr: Naḳd-i zerrden murād ḥikmet zerrleri ve bīşümār olması [P561b/ 15/ 3303]

Nāḳış: Nāḳışdan murād īmānda ve ‘irfānda nāḳış olan kimseler olur [P455a/ 6-7/ 1327]

Nāle: Nāleden murād bunda Ḥazret-i Mevlānānuñ ḳaddesenallāhu sırrahü'l-‘azīz dehān-ı şerīfleründen zuhūra gelen Meşneviyyāt ve ‘ulūm u esrāra müte‘allik olan kelimāt u ebyātdur [P496b/ 11-12/ 2021]

Nāmeler: Nāmelerden murād defātir-i a‘māl [P488a/ 17/ 1887]

Nāmūshā-yı pūsīde: Nāmūshā-yı pūsīdeden murād dünyāvī ve nefsanī olan ‘ırzlar ve şuverī ve cismānī olan nāmūslardur [P398b/ 29-30/ 184’dan sonra]

Nār: Nārdān murād şani‘ ve mü‘essirdür [P525b/ 2/ 2526]

Naşūh: Naşūhdan murād Ḥazret-i Mevlānānuñ ḳaddese sırrahu'l-‘azīz vüdūd-ı laṭīfleri ve Meşnevī-yi Şerīfleri dahı olmak cāyızdır [P423a/ 12-13/ 705]

Nāvidān: Nāvidāndan murād vāsīta ve sebebdür [P580a/ 18/ 3657]

Necm: Necmden murād cins-i necmdür [P393a/ 28/98]

Necm-i mā: Necm-i mā didüklerinden murād kendü rūḥ-ı şerīfleri olmak da

cāyızdır ve ‘ayn-ı sābiteleri olmak hem cāyızdır [P394b/ 7/ 115]

Neffāh: Neffāh lügatde mübālağayla üfürücü dimekdür bunda feyyāz ma‘nāsı murād olur [P521b/ 39/ 2454]

Nefs: Nefsdan murād bu vücūd-ı mecāzī olur [P409b/ 37/ 421]

Nefs-i vāhide: Nefs-i vāhideden murād ‘indelmüfessirīn Ebū'l-Beşr Ḥazretleridür ve ‘indelmuhaḳḳaḳīn ‘aql-ı külldür [P472a/ 39-40/ 1623]

Nehār: Nehārdan murād āyet-i nehārdur [P386a/ 33/ M]

Neheng: Nehengden murād nevm olur [P515b/ 22/ 2323]

Nehr: Nehrden murād bunda rūḥ [P535a/ 8-9/ 2736’dan sonra]

Nem: Nemden murād feyż ü leṭafet olur [P552a/ 36-37/ 3125]

Nemekzār-ı ma‘ānī: Nemekzār-ı ma‘ānīden murād ‘ālem-i vaḥdetdür [P487b/ 20/ 1879]

Ner: Ner erkek ma‘nāsınadır ammā bunda cerī ve ḳavī ma‘nāsına isti‘āre olunur [P450b/ 14-15/ 1525]

Ner gedā: Ner gedā egerçi erkek gedā dimekdür ammā kavī gedā dimek ma'nāsı murād olur [P619b/ 31-32/ 4686]

Neşīd: Neşīd nunuñ fetħasıyla ve şīnūñ kesriyle şol şī'rdür ki ħalk içinde oqınur bunda merşiyeye oqumaq ma'nāsı murād olur [P561a/ 9-10/ 3288]

Ney: Neyden murād insān-ı kāmilūñ vücūdı olur [P496b/ 33/ 2025]; Neyden murād insān-ı kāmilūñ vücūdı olur [P496b/ 38/ 2026]

Nigīn: Nigīn kāf-ı Fārisīnūñ kesriyle bahār ma'nāsınadır bunda ħīle vü mekrde bahār olmaq ma'nāsı murād olur [P452b/ 13-14/ 1293]; Nigīn yüzūñ qaşına dirler burada mümtāz u bergüzīde ma'nāsı murād olur [P452b/ 6-7/ 1290]

Nīlī ħiṣār: Nīlī ħiṣārdan murād bu kebūd renklü olan āsmān olur [P546b/ 38/ 2997]

Niṣāb: Niṣāb aṣla dirler bunda iki yüz dirhem olmaq münāsib görünür [P440a/ 6/ 1050]

Nūr: Evvelki nūrdan murād nūr-ı şifāt-ı ilāhī [P521b/ 32/ 2452]; ikinci nūrdan murād nūr-ı zāt-ı Rabbānī olur [P521b/ 33/ 2452]; Nūrdan murād ki nūr sebebiyle ol 'icl cesedi kıble-yi kerem oldı [P501a/ 11-12/ 2093]

Nūr-i bīendāz: Nūr-i bīendāzdan murād tevħīd-i ilāhī nūrıdır [P501b/ 14-15/ 2095]

Nūfūs: Nūfūsdan murād bunda nūfūs-ı nāṭıka ve ervāħ-ı 'ulviyyedür [P411a/ 39-40/ 455]

O

Ol iki bigāne: Ol iki bigāneden murād şol Tersā ve Cūhūddur [P520b/ 36/ 2422]

P

Pādşāh: Pādşāhdan murād her 'āqıl u 'ādil dünyā pādşāhı olub [P409a/ 5/ 405]; Pādşāhdan murād pādşāh-ı ma'nevī ve melek-i uħrevī olan mürşid-i kāmil olub [P409a/ 7/ 405]

Pāy: Pāydan murād insān-ı kāmil olur [P626b/ 32/ 4888]

Pāye: Pāyeden murād daḥı pāye-yi dīn olmaḥ daḥı evlādur [P451a/ 14/ 1263]

Pāygeh: Pāygeh hem birkaç ma'nāya gelür bunda āḥūr veyā ābhāne ma'nāları murād olur [P445a/ 38-39/ 1147]

Pāy-ı dār: Pāy-ı dārdan murād maḥall-i mevt ü helāk olur [P578b/ 5/ 3621]

Pāymerd: Pāymerdden murād bir 'ālim-i Rabbānī olan vāriṣ-i nebevī olur [P574b/ 7/ 3558]; Pāymerdden murād ḥ'āce-yi 'ālem olan nebīnūñ veyāḥūd bir velīnūñ ḥāl-i ḥayātında olan ḥalīfesi olur [P574b/ 1-2/ 3557'den sonra]; Pāymerdden murād ḥayātında olan ḥalīfesi ve ṭarīkinūñ ḥidmetkātı olur [P574a/ 36/ 3557'den sonra]; Pāymerdden murād Ḥazret-i Nebīnūñ rūḥ-ı ŧerīfiyle āŧinā olan 'ālem-i Rabbānī veyāḥūd veliyy-i kāmilūñ cān-ı laṭīfiyle muŧāḥabet kılan ve anūñ lisānını bilen 'ārif-i yezdānī olur [P575b/ 18-19/ 3570]

Penc gevher: Penc gevherden murād ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhiredür [P496a/ 31/ 1857]

Penc ḥiss-i müsteter: Penc ḥiss-i müsteterden murād ḥavāss-ı ḥamse-yi bāṭınedür [P496a/ 35/ 1857]

Penc: Pencden murād beŧ ḥavāsdur [P445b/ 34/ 1155]

Pes: Pesden murād māzī olur [P530a/ 29/ 2640]

Peygāre: Peygāre lügatde birkaç ma'nāya gelür bunda süflī vü denī dimek ma'nāsı murād olur [P450b/ 34/ 1260]

Pijülī: Pijüliden bunda ayaklamak ve çekinmek ma'nāsınadur ki incinmek ve bīḥuzūr itmek ma'nāları murād olur [P576a/ 33-34/ 3579]

Pīr: Pīrden maḥşud pīr-i reŧād ve ehl-i sedād olan 'ārif billāḥ bir ŧeyḥ-i kāmildür [P600a/ 25/ 4149]; Pīrden murād kemāle iren ve ḥaḳīḳat kārı gören 'ārifler olur [P583b/ 37/ 3806]

Pīr-i ṭıflān: Pīr-i ṭıflāndan murād müneccim olmaḥ münāsibdür [P478b/ 38/ 1736]

Pīs: Pīs aŧlında ebraŧa dirler bunda alaca ma'nāsı murād olur [P488a/ 28/ 1888]

Pîş: Pîşden murād müstakbel [P530a/ 29/ 2640]

Puhte: Puhteden murād sâriqlerüñ serikada ve tterrârlukda mâhir ve üstâd olanlarıdır [P606a/ 29/ 4291]

Püst: Püsttan murād dündür [P501b/ 27/ 2097]

R

Raht: Rahtdan murād vücūd-ı mecâzî ve levâzım-ı cismânîdür [P436b/ 2/ 960]

Râkib: Râkibden murād rûh [P391b/ 22/ 79]

Ravza-yı ricâl: Ravza-yı ricâlden murād şehir-i Tebrîzdür ki merdân-ı îlâhîniñ menbit ü meskenidür [P552b/ 26-27/ 3133]

Râyiha: Râyihadan murād bunda ma'nevîden hâşıl olan hazz u zevk olur [P392a/ 86/ 20]

Râz: Râzdan murād Rey şehridür [P408b/ 17/ 399]

Rehnümün: Rehnümünden murād Hazret-i Nebiyy-i Mükerrrem şallâhu

‘aleyhi ve sellem olur [P533a/ 5- 6/2691]

Rencür: Rencürdan murād emrâz-ı kalbiyye şâhibi olan marîz-i ma'nevî olur [P455b/ 32-33/ 1339]

Resen: Resenden murād sebep olur [P537b/ 5/ 2812]

Resen bâz: Resen bâz vaşf-ı terkîbi olursa andan murād ‘aql-ı ma'âş olur [P537b/ 5/ 2812]

Re's-i mâldan: Re's-i mâldan murād bunda yâ sermâye-yi ‘ömr veyâ sermâye-yi dîndür [P451a/ 13/ 1263]

Revzen: Revzenden murād kendülerüñ vücūd-ı şerîfi olur [P423b/ 28-29/ 716]

Rıtl-i girân: Rıtl-i girândan murād bâde nüşı tamâm mest eyleyen sāgar-ı rûhânî ve sāgrâk-ı ma'nevî olur [P498a/ 15/ 2042]

Rızk-ı bîdirîg: Rızk-ı bîdirîgden murād rızk-ı cismânîdür [P488b/ 18/ 1892]

Ribâţ: Ribâţ kârbânsarâya dirler bunda mertebe-yi haqîkat ve qarârgâh-ı vahdet murād olur [P471a/ 17/ 1607]

Rîş: Rîşden murād bunda maḥâsin-i şurî ve rüsüm-ı zâhirî olur [P498a/ 8/

2040]; Rīşden murād vech-i ilāhīden olan maḥāsin olur [P540b/ 13-14/ 2879]; Rīşden murād bunda ‘ālemet-i ricāl olur [P591b/ 40-41/ 3934]

Rişte: Rişteden murād göñül riştesi olur [P545a/ 21/ 2965]

Ruḥ-ı şāh: Ruḥ-ı şāhdan murād cihān şāhlarının ruḥı gibi olan begleri gibi olur [P565a/ 35-36/ 3377]

Rūmī: Rūmīden murād ol beyāz yüzlü olan rūḥānīler ve nūrānīler ve rabbānīlerdür [P488b/ 4-5/ 1890]; Rūmīden murād rūḥ-ı ḥayvānī [P520a/ 30/ 2410]

Rūy: Rūydan murād kaşd u himmet [P395b/ 3-4 / 133]; Rūydan murād vech-i şıfat-ı ilāhīdür [P585a/ 32/ 3772]

Rūz-ı ācil: Rūz-ı ācilden murād rūz-ı kıyāmetdür [P465b/ 37/ 1533]

Rüstem ve Ḥamza: Rüstem ve Ḥamzadan murād bunda şeci ve dilāver kimselerdür [P481b/ 3/ 1772]

S/ S/ Ş

Sā‘at: Sā‘atden murād sā‘at-ı mevt [P393a/ 15/ 96]

Şabr: Şabrdan murād taḥammül ve ḥabs-i nefis itmekdür [P499a/ 20/ 2060]

Şad hezerān: Şad hezerān olmasından murād nefsüñ şad hezerān şıfatı ve müşteheyātı ola [P505a/ 1-2/ 2151]

Şad reng olan ḥum: Şad reng olan ḥumdan murād bu ‘ālem-i keşretdür [P487b/ 2/ 1875]

Şad yenbū‘: Şad yenbū‘dan murād bunda yüz gūne lezzet-i fāniyenüñ menba‘ları olur [P579a/ 7/ 3626]

Şadef: Şadefden murād bunda şüret [P405b/ 31/ 343]

Şadr: Şadrden murādı kâḍīnüñ evi ve daḥı kendü olur [P612b/ 27/ 4887]

Şafā: Şafādan murād biḥadd olan şafā-yı rūḥānī ve cilā-yı enderūnī olur [P506a/ 14/ 2174]

Şafrā ve sevdā: Şafrā ve sevdādan murād ḥaḳīkat-i şafrā ve daḥı ḥaḳīkat-i sevdā degildür belki şafrā ‘aql u hūşdan kināyet ve sevdā bī‘aql ve

bihüş olmadan ‘ibâret olur [P421a/ 17-18/ 679]

Şafrâ: Şafrâdan murâd añlamak ve fehm eylemek olub [P421a/ 28/ 680]

Şahâbî: Şahâbîden murâd Resûl-i Ekrem Hazretlerinin mu‘ta‘ı olan Sevbân Hazretleridir [P405a/ 34/ 337]

Şâhib-i kerem: Şâhib-i keremden murâd Sâmirî olur [P501a/ 21-22/ 2093]

Sâhîrler: Sâhîrlerden murâd aşl insân şeklinde olan mâkirler olur [P622a/ 23-24/ 4756]

Sahte: Sahte kemândan murâd ‘aql u iz‘ânında kavî olan kimseler [P493b/ 40/ 1978]

Sâkî: Sâkîden murâd mey-i bâkî tâliblere inâle eyleyen mürşid-i kâmil olur bunda Hüsâmeddîn Efendi Hazretleri murâd olsa münâsibdür [P498a/ 15-16/ 2042]

Şarh: Şarh hâ-yı mühmele ile kaçra dirler bundan murâd ‘ilme’l-yaqîn mertebesi olur [P469a/ 29/ 1574]

Sâye: Sâyeden murâd vesvese-yi şeytânî ve ef‘âl-i cismânî ve esbâb-ı

dünyâvî olur [P409b/37-38/ 421];

Anuñ sâyesinden murâd ol Hazretüñ sünnet-i seniyye ve aşâr-ı ‘aliyyesidür [P558a/ 5/ 3233]; Evvelki sâyeden murâd ol ‘azîz ü şerîf olan kimsenüñ cisimleridir [P548b/ 24/ 3037]; Sâyeden murâd bunda ‘aķîde ve millettür [P487b/ 38-39/ 1883]

Şayyâd: Şayyâddan murâd bunda şol kimse olur ki anuñ zâhiri sebz ü laţîf ola ve ni‘met ü devletle tesettür kıla ve anda niçe eytâmuñ ve hâlk u enâmuñ mâlı müdi‘ ve emânet ola ve anuñ bâtını kahr-ı ilâhî ve gâzab-ı Rabbânî ola [P414b/ 21-22-23/ 544]; Şayyâddan murâd müzevver ve ehl-i zerķ ü riyâ olan şeyhler olur şeytân ve dünyâ olsa da câyizdür [P411a/ 6-7/ 439’dan sonra]

Seblet: Sebletten murâd bunda resm-i şuverî ve âyîn-i zâhirî olur [P498a/ 11/ 2041]

Sefîne: Sefîneden murâd sebep-i selâmet olan hâlet [P509a/ 30/ 2230]

Seg: Segden murâd şol gicelerde bîdâr olab ve ihyâ-yı leyâlî kılan kimsenüñ

nefsi olur [P543b/ 23-24/ 2942]; Seglerden murād ehl-i nefis ve ehl-i dünyā ve aşhāb-ı zerķ ü riyādur [P488b/ 18/ 1892]; Seglerden murād segsiret olan ehl-i dünyā ve aşhāb-ı nefis ü hevā olur [P490b/ 29/ 1922]

Sehib: Sehib çekmege dirler münsehib çekilmiş dimekdür [P545a/ 31/ 2969]

Seķām: Evvelki seķāmdan murād seķāmet-i ‘aşķ-ı ilāhī [P617a/ 25-26/ 4620]; Āhirki seķāmdan murād seķāmet-i nefsanī olur [P617a/ 26/ 4620]

Semend: Semend kula ata dirler velīkin bunda muṭlaķ at ma‘nāsı murād olur [P404b/ 31/ 326]

Seped: Sepedden murād Ḥazret-i Nebīnüñ şerīfleri olur [P557b/ 25-26/ 3230]

Ser: Serden murād bunda ma‘būd-ı ḥaķīķī ve ‘ālem-i ma‘nevīdür [P586a/ 16/ 1785]

Serçeme-yi ḥayāt-ı ebediyye: Serçeme-yi ḥayāt-ı ebediyyeden murād zāt-ı ilāhī olur [P578b/ 28/ 3624’den sonra]

Servüñ āzādluğu: Servüñ āzādlığından murād ḥazāndan āzād olması ve hemīşe sebz olması olur [P480b/ 22-23/ 1762]

Seyfullāh: Seyfullāhdan murād anuñ ma‘anī vü esrāridur [P392b/ 16/ 91]; Seyfullāhdan murād her beytüñ ma‘nāsı ol daḥı cāyīzdür [P392b/ 17/ 91]

Seyl ü cū: Seyl ü cūdan murād ‘aşķ-ı cüzvī ve rūḥ-ı ḥayvānī olur [P597b/ 13/ 4079]

Seyller: Seyllerden murād göz yaşlarıdır [P392b/ 23/ 92]

Şıhrīcler: Şıhrīclerden murād bedende olan göz ve burun ve ağız ve ķarndur ki bunlar maḥall-i ābdur [P573a/ 17-18/ 3534]

Sī maķām: Her ne ki bu otuz emīrden otuz maķāmda keşf oldıysa andan o bir demde tamām oldı sī maķāmdan murād bu olur [P408b/38-39/ 405]

Sīb: Sībden murād şıfāt-ı ilāhī ve āyat-ı Rabbānī olur [P557b/ 25/ 3230]

Şikāt: Şikātdan murād enbiyādur [P609a/ 11/ 4373]

Sikāye: Sikāye bilakis şıvarmak ve şu içecek kabdur bunda meclis-i şürb murād olur [P594a/ 17/ 3988]

Sīmürğlar: Sīmürğlardan murād ebdāl-ı ilāhīdür ki anlar otuz kimesnedür [P596a/ 17/ 4043]

Sīn: Sīnden murād bismillāh olur [P511b/ 9-10/ 2262]

Sirişte-yi ʿaşk: Sirişte-yi ʿaşkdan murād bunda şol müşsiret ve dūntabīʿat olan kimse olur [P545a/ 20/ 2965]

Sīşad sāle: Sīşad sāleden murād bunda tekşir olur taḥdīd olmaz [P483b/ 23/ 1810]

Sītāre: Sītāreden murād bunda gönülden zuhūra gelen kaşdlar ve ʿazmlerdür [P406b/ 28/ 361]; Sītāreden murād şıfat-ı kaḥr u kīn olur [P555a/ 10/ 3180]

Sitāre-yi bīcihet: Sitāre-yi bīcihetden murād bu eflāk-ı sebʿada meşṭūr olan ebyāt-ı şerīfenüñ maʿnā-yı münīri ve anuñ mütekelliminüñ rüḥ-ı şerīfi olur [P393b/ 36-37/ 105]

Şovuk demür dögmek: İmʿān-ı nazarsuz gılzet-ı kalble ve kaşvet-i derünla maşnūʿata ḫurı yire nazār eylemeden kināyet olur [P507a/ 38-39/ 2202]

Şubḥ: Şubḥdan murād bunda ḫaḫkaʿl-yaḫīn olur [P464a/ 4/ 1499]

Şubḥ-ı kāzib: Şubḥ-ı kāzibden murād ehl-i nifāk ve ehl-i riyā ve aşḫāb-ı zerḫ ü degā ve ehl-i dūnyā ve ehl-i nefis ü hevādur [P472b/ 10-11/ 1626]

Şubḥ-ı şādık: Şubḥ-ı şādıkdan murād cemīʿ-i enbiyā ve mürselīn ve evliyā ve şāliḫīn verāset ve şādık olan müʾminīndür [P472b/ 9-10/ 1626]

Şuhuf: Şuhufdan murād bunda Ḥazret-i Ḳurʿān olur [P471a/ 26/ 1609]

Sultān-ı şehir: Sultān-ı şehirden murād şehirtabīʿatuñ sultānı olan nefis-i emmāre ve ehl-i nefis olur [P493b/ 13/ 1971]

Sūr: Sūr düğüne dinür bunda sürür maʿnāsı murād olur [P569a/ 11/ 3642]

Şuret-i fāḫir ü ʿālī: Şuret-i fāḫir ü ʿālīden murād bunda evliyā vü aşfiyānuñ bir güzīdesinüñ şuveridür ki

aña bāb-ı ilāhī baġlu degildür [P432b/ 18/ 885]

Şuver: Şuverden murād bunda şifāt-ı ilāhīdür [P509a/ 11/ 2227]

Sühanhā: Vaşf-ı terkībīdür söz çiyneyici ma'nāsına ve söz çiynekmeğe hāl-ı kelām eylemekden kināyet olur [P507b/ 29/ 2206]

Süheyl yıldızı: Süheyl yıldızından murād emr-i ilāhī olur [P626b/ 28-29/ 4887]

Süleymān: Süleymāndan murād 'ārifbillāh olan ehl-i Allāhdur [P595b/ 32/ 4040]

Sürme: Sürmeden maqşūd gözi rüşen itmekdür [P558a/ 18-19/ 3235]; Sürmeden murād bunda dīde-yi 'aqluñ rü'yyetine sebep olan hidāyetdür [P472b/ 13/ 1627]; Sürmeden murād kehl-i 'ināyet ve sürme-yi hidāyetdür [P570b/ 39-40/ 3499]

Süvār-ı mürde: Süvār-ı mürdeden murād meyyitdür [P404b/ 36/ 327]

Ş

Şafak: Şafağdan murād 'inde ehlü'l-tahkik Hazret-i Ahmedüñ cism-i şerifi olur [P465a/ 17-18/ 1518]

Şāh: Şāhdan murād 'aql-ı cüzvī şāhibleri olur [P493b/ 40/ 1978]; Şāhdan murād 'aql-ı küll olur [P580a/ 26/ 3658'den sonra]; Şāhdan murād 'aql-ı küll şāhı [P586b/ 31-32/ 3796]; Şāhdan murād bunda şāh-ı hāqīkatdur [P405b/ 35-36/ 344]; Şāhdan murād Hazret-i Nebī [P623b/ 24/ 4791]; Şāhdan murād ma'den-i 'ilm-i ledünnī olan Çin hāqīkatınūñ şāhı ve 'ālim-i velāyet ü kerāmetüñ şehensāhı olur [P610a/ 8/ 4420]; Şāhdan murād şol mu'āyene ve mükāşefe şāhib-i vilāyet ve şāh-ı hāqīkat olur [P610b/ 21-22/ 4424]; Şāhlardan murād bunda melük-ı ma'nevī ve şāhān-ı rüḫānī olan velīler olur [P543b/ 23/ 2942]

Şāh-ı Çin: Şāh-ı Çinden murād 'ilm-i dīn ve esrār-ı yaqin şāhibi bir şāh-ı velāyet ma'den-i hidāyet olur [P623b/ 25-26/ 4791]; Şāh-ı Çinden murād şāh-ı 'ilm-i din olur [P617a/ 10/ 4616]

Şāh-ı huşdan: Şāh-ı huşdan murād Hāk Te‘ālā Hāzretleri olsa da cāyızdır [P533b/ 31-32/ 2707]; Şāh-ı huşdan murād Hāzret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [P533b/ 28/ 2707]

Şāh-ı Maḥmūd: Şāh-ı Maḥmūddan murād pādşāh-ı ḥaḳīkī murād olduğı üzre [P540b/ 13/ 2879]

Şāhid-i ‘adl: Şāhid-i ‘adlden murād Hāzret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ve daḥı aña vāriş olan ‘ārif dāḥil olur [P541b/ 39/ 2905]

Şāhzāde: Şāhzādeden murād bunda Hāzret-i Bilāldur

Şa‘r: Şa‘rdan murād ḥicāb-ı zulmānī [P618a/ 28/ 4645]

Şarāb: Şarābdan murād bunda şarāb-ı fenā olur [P498a/ 11/ 2041]

Şarāb-ı la‘l: Şarāb-ı la‘lden murād maḥabbet-i ilāhīdür [P436b/ 9/ 961]

Şarḳ: Şarḳdan murād bunda kitāb-ı Meşnevīdür [P392b/ 16/ 91]; Şarḳdan murād Meşnevīnün her beyti [P392b/ 17/ 91]; Şarḳ bunda güneş

ma‘nāsınadır ve murād şems-i ḥaḳīkī olur [P563b/ 7/ 3347]

Şeb: Şebden murād zulmet-i ḥalḳdur [P567a/ 22/ 3418]

Şeb-i Ḳadr: Şeb-i Ḳadrden murād pādşāhla anuñ muḳārenet ve muşāḥabet eyledügi gice olur ve ol giceye şeb-i Ḳadr tesmiyesi şerīf ü ‘azīm gice olduğı i‘tibārla olur [P543a/ 19-20/ 2930]

Şebkük: Şebkük gice ötüci bir nev‘ ḳuşdur gice sāyili murād olur [P605b/ 28/ 4278]

Şebpere: Şebpere yarasa didükleridür ki gice uçar ve güneşden ḳaçar ve bundan murād ‘avām-ı nās olur [P556b/ 6/ 3214]

Şehr: Şehrden murād bunda şehr-i ḥaḳīḳat ve manşib-ı āḥiretdür [P405a/ 19/ 333]

Şehzāde: Şehzādeden murād aña ṭab‘iyyetden serkeş olan ve i‘rāz ḳılan ümmet olur [P623b/ 24/ 4791]; Şehzādeden murād şol ādemzāde olur [P623b/ 26/ 4791]; Şehzādelerden murād ‘aḳl u rüḥ u ḳalb olur [P588a/

4/ 3816]; Şehzâdelerden murâd hem
‘aql u rûh u kalb şehzâdeleri olur
[P586b/ 32/ 3796]

Şehzâde-yi Çîn: Şehzâde-yi Çinden
murâd Çîn haķikât şâhınıñ zâde-yi
rûhı olan bikr-i ma‘nevî ve
muḥaddere-yi rûḥânî olur [P588a/ 5-
6/ 3816]

Şeker: Şekerden murâd bunda ma‘ârif
ü esrâr olur [P496b/ 38/ 2026]

Şem‘: Şem‘den murâd ma‘îl-külfet
vezzaḥmet olan hizmet ü ‘ibâdet olur
[P464a/ 4/ 1499]

Şems: Şemsden murâd maṭla‘-ı şems-i
haķikât olan veliyy-i kâmil olur
[P398b/ 23/ 184]

Şems-i beķâ: Şems-i beķâdan murâd
Ḥazret-i Ḥaķdur [P472b/ 8/ 1626]

Şer‘: Şer‘den murâd aḥkâm-ı şer‘iyye
ve evâmir ü a‘mâl-i mer‘iyyedür
[P502b/ 8-9/ 2110]; Şer‘den murâd aşl-
ı umûr-ı maḥkeme ve kużâta maḥşûş
olan aḥkâm-ı şer‘iyye olur [P467a/ 17-
18/ 1555]

Şerru‘-ṭ-ṭuyûr: Şerru‘-ṭ-ṭuyûrdan murâd
bunda ḥuffâşdur [P448b/ 33/ 1220]

Şeş ğalaṭ: Şeş ğalaṭdan murâd şeş
ḥüsndür [P554b/ 30/ 3175]

Şeş: Şeşden murâd şeş cihâtdur
[P445b/ 34/ 1155]

Şeyḥ-i başîr: Şeyḥ-i başîrden murâd
bir ‘âlim ü dâñā ve ‘ârif-i bîñā mürşid-
i kâmil olur [P588a/ 5/ 3816]

Şîr: Şîrden murâd rûḥ olur [P624b/ 11-
12/ 4814]; Şîrden murâd şeyḥüñ
kendü nefsi [P505a/ 1/ 2151];
Şîrlerden murâd şâlihler ve müttakîler
ve mü’minlerdür [P488b/ 25/ 1893]

Şîr ve rûbeh: Şîrden murâd kavî ve
rûbehden murâd za‘îf veyâḥûd şîrden
murâd ‘âlî ve şerîf rebûhdan murâd
ḥaķîr ü denî veyâḥûd şîrden murâd
şâdıķ u râst-ı kâr ve rebûhdan murâd
kâzib ü ḥîle-yi kâr olur [P511a/ 14-15/
2258];

Şîr-i mest: Şîr-i mestden murâd nefsi
emmâredür [P504b/ 32/ 2149]

Şulle: Şulle şîñüñ zammıyla ferec-i
zene dirler bunda zikr-i cüz’ ve irâde-
yi küll kâ‘idesi üzre zen murâd olur
[P607b/ 16-17/ 4327]

Şükür: Şükürden murād ni‘met olur
[P416a/ 24/ 578]

Şüşter: Şüşterden murād hicāb-ı
nurānī olur [P618a/ 28-29/ 4645]

T/Ṭ

Tāb: Tābdan murād ḥ̣ācenüñ
ziyāgüster olan vücūdudur [P563b/ 32-
33/ 3353]

Ṭabaḳ: Ṭabaḳdan murād ṭa‘ām u
ğidādur [P476b/ 22/ 1682]

Ṭabīb: Ṭabībden murād bunda ṭabīb-i
ilāhī olan mürşid ü mürebbī olur
[P455b/ 32/ 1339]

Ṭaḡ: Ṭaḡdan murād ‘aḳabe [P599a/ 19/
4127]

Tahrīciler: Tahrīcilerden murād baş ve
iki kulaḳ ve iki el ve eki ayakdur
[P573a/ 18/ 3534]

Taḥşīr: Taḥşīr zamm-ı ḥā-yı mu‘ceme
ile olan ḥuşāredendür ki ḥuşāre dūn
olan ve ḥaḳīr olan şey’e ve bīlūbb olan
şa‘īre hem dirler bunda ḥaḳāret ve
killet ve bīḥaḳīḳat ma‘naları murād
olur [P480a/22-23/ 1754]

Ṭālib-i dünyā: Ṭālib-i dünyādan murād
dünyāya müte‘allik olan ‘ulūmuñ
ṭālibi olur [P591a/ 25/ 3911’dan sonra]

Ṭālib-i genc: Ṭālib-i gencden murād
genc-i ḥaḳīḳate ṭālib olan kimseler
olur [P518a/ 9-10/ 2370]

Ṭālib-i ‘ilm: Ṭālib-i ‘ilmden murād
āḥiret ‘ilminüñ ṭālibi P591a/ 24/
3911’dan sonra]

Ṭārīḳ: Ṭārīḳ gice toḡucu bir rüşen
yıldıza dirler bunda rüşen ma‘nāsına
olur ammā ṭārīḳ aşl gice gelici ve
daḳḳ-ı bāb ḳılıcı kimseye dirler bunda
menziline vāşil olıcı ma‘nāsına isti‘āre
olmaḳ daḡı cāyiz olur [P424a/ 37-38/
745]

Taşvīrāt: Taşvīrātadan murād
taşavvurāt-ı zihniyye ve şuver-i
ḥayāliyyedür [P537a/ 22-23/ 2805]

Taş-ı ḥamīr: Taş-ı ḥamīrden murād
ḥamīr teknesidür [P395b/ 31/ 138]

Ṭayyibāt: Ṭayyibātadan murād yā ḥilāl
olan erzāḳ-ı ṭayyibe ola veyāḥūd
cennāt-ı ṭayyibe murād ola [P53b/ 24/
3153]

Tāze: Tāzeden murād herkesüñ kendü zamānında olan [P490b/ 20/ 1921]

Tebrīz: Tebrīzden murād mürşid ü hādī olan şeyhüñ maḳām u meskeni [P553a/ 6/ 3136]

Teḡār: Teḡārdan murād bunda mevzi^c-i aṭ'ime-yi cismānī ve maḥall-i aḡdiye-yi nefsanī olan Ṭabaḳlar ve ṣāhanlar olur [P476b/ 30-31/ 1684]

Tennūr: Tennūrdan murād āteş-i şevḳle germ olan ṭālibüñ vücūdı olur [P422a/ 21/ 687]

Tenūr-ı āzeri: Tenūr-ı āzeriden murād yā bütperestlerüñ veyā āteşperestlerüñ kilisesidür [P483b/ 6-7/ 1806]

Terāş: Terāşdan maḳşūd ḳuvvet ü ḳudret ve ni'met ü şervet ve bunlar emsāli olan şıfat ve ḥāletdür [P461b/ 14-15/ 1459]

Tesbīḥ: Tesbīḥden murād bunda ta'zīm ü tenzīh ma'nāsına olsa daḥı cāyızdır [P557b/ 18-19/ 3229]

Teşnegān-ı kefperest: Teşnegān-ı kefperestden murād āb-ı ḥayāta teşne olıcılar velīkin şürete ṭapıcı ve nuḳuş

u elvāna meyl ü maḥabbet ḳılıcı kimseler olur [P568b/ 25-26/ 3455]

Tevḳī^c: Tevḳī^c nişān-ı şāha dirler bunda murād pādşāh-ı ḥaḳīḳatüñ ol Ḥāzretüñ vücūd-ı şerīfinde olan āyet ü nişānidür [P503/ 35-36/ 2123]

Tīḡ-i gevherdār: Tīḡ-i gevherdārdan murād āfitāb-ı 'ālemārā olur [P515b/ 19/ 2322]

Ṭīn mertebesi: Ṭīn mertebesinden ki murād andan cism-i şüretdür [P558b/ 15/ 3245]

Ṭīnet: Ṭīnetden murād cesed balçığıdır [P483b/ 5/ 1806]

Ṭīn-i dīger: Ṭīn-i dīgerden murād ol cism-i nūrānī ve nişāye-yi cinānīdür [P544b/ 37-38/ 2962]

Tīr: Tīrden murād tīr-i fikr olur [P518a/ 10/ 2370]; Tīrden murād ḳuvvet-i Ḥaḳḳāniyye olur [P627a/ 29/ 4984]

Tīrkeş: Tīrkeşden murād bunda anuñ vücūd-ı şerīfi olur [P627a/ 29/ 4984]

Tübren: Tübrenen murād yüzlerini ve gözlerini setr ḳılan ve bürüyen kilīm pāresi olur [P550b/ 31-32/ 3083]

Ṭūfan: Ṭūfandan murād bir kavmi veyā bir qalīmi ihāṭa eyleyen belā vü ‘azāb olur [P508a/ 40/ 2212]; Ṭūfandan murād bā‘iṣ-i miḥnet ve āfet olan hāletdür [P509a/ 30/ 2230]

Ṭūl-ı ‘alem: Ṭūl-ı ‘alem ṭaḡuñ uzunluḡı ve yuḡarusı dimek olur ve bundan murād maḡām-ı a‘lā ve mertebe-yi bālā olur [P539b/ 5/ 2857]

Tu-yı āḡir: Tu-yı āḡir didüklerinden murād bu zāt-ı mecāzī ve şüret-i cismānī olur [P587a/ 22/ 3804]

Tu-yı evvel: Tu-yı evvel didüklerinden murād bu muḡāṭab-ı ḡaḡikī olan ‘ayn-ı s̄ābite murād olur [P587a/ 21-22/ 3804]

Tūrāb: Tūrābdan murād ḡāk-i zemīn olsa da cāyiz ve ḡāk-i beden olsa daḡı cāyizedür [P392b/ 23/ 92]

Türk-i mest: Türk-i mestden murād şarāb-ı şehvetle medhūş ve bāde-yi devletle sarḡoş olanlardur [P424b/ 27-28/ 737]

U/ ‘U/ Ū/ Ū

‘Uḡār: ‘Uḡārdan murād şarāb-ı maḡabbet ve bāde-yi ‘ilm ü ma‘firet olur [P490b/ 28-29/ 1922]

‘Uḡūl: ‘Uḡūlden murād ‘uḡūl-i külliyyedür [P411a/ 40/ 455]

‘Utū: ‘Utū tecāvüz eylemege dinür bunda ḡıyānet ma‘nāsı murād olur [P460a/ 19-20/ 1438]

‘Uzv: ‘Uzvdan murād iblīsdür [P396b/ 28/ 159]

Ü

Üç arşun kirbāsdan: Üç arşun kirbāsdan murād bunda semen-i baḡsdür [P570a/ 31/ 3486]

Üç şehzādeler: Üç şehzādelerden murād ‘aḡl ve rūḡ ve ḡalb olur [P580a/ 27/ 3658’den sonra]

Üştülüm: Üştülüm lūḡatde birkaç ma‘nāya gelür bunda ‘arbede ve taḡakküm ve ḡalebe ma‘nāları murād olur [P429a/ 14/ 831]

V

Vaḡy: Vaḡyden murād işāret-i ḡafıyye olur [P621a/ 1/ 4718]

Vālid: Vālid ki murād andan muṭrib-i rūḥānīdür [P421a/ 32/ 680]

Varrāk: Varrākdan murād şahḥāf olur [P491a/ 35/ 1930]

Ve izā'n-nücümü enkedera āyeti: Ve izā'n-nücümü enkedera āyetinden daḥı murād vaḳt-i merg geldükde nücüm gibi olan ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhire ve ḥāvass-ı ḥamse-yi bāṭınuñ münkedere olmasıdır dirler [P393a/ 39-40/ 98]

Vech: Vechden murād bunda ḥaḳīḳatdür [P421b/ 6-7/ 683]; Vechden murād zāt-ı ilāhī olur [P511a/ 19/ 2259]

Veḡā: Veḡādan murād nefis ü şeyṭānla olan ceng ü veḡā olur [P406b/ 16/ 358]

Velī: Velīden murād bunda Ḥazret-i Nūḥdur [P388b/ 4/ 22]

Vücūd: Vücūddan murād şol evşāf-ı zemīme ve eflāk-ı derdiyye ile mevşūf olan vücūd-ı mecāzī ve zāt-ı mevḥümīdür [P462a/ 14-15/ 1466]

Vücūh: Vücūhdan murād şıfāt-ı ilāhiyye olur [P511a/ 18-19/ 2259]

Y

Ya'ḳūb: Ya'ḳūbdan murād 'aḳlı olur [P538a/ 10/ 2824]

Yār: Yārdan murād bunda mürşid-i hidāyet girdārdur [P471a/ 39/ 1610]; Yārdan murād bunda şeyḥ olduğu [P531b/ 30-31/ 2664]; Yārdan murād Cenāb-ı Ḥaḳ olursa añun saḥtdil olması kemāl-i istiḡnādan kināyet olur [P418a/ 37/ 632]

Yārabbā: Yārabbā bu gūne maḥalllerde 'acebā ma'nāsına isti'āre olunur [P447b/ 28-29/ 1201]

Yavāş: Yavāş ḥalīm ma'nāsınadır ve andan murād Ḥaḳ Te'ālādur [P629a/ 18/ 4938]

Yed-i beyzā: Yed-i beyzādan murad şol fikr-i nūrānī olur [P492b/ 35/ 1954]

Yef'al māyeşā: Yef'al māyeşādan murād taḳdīr ü ḳazādur [P388b/ 37/ 29]

Yek müşt tīn: Yek müşt tīnden murād ol şāh-ı Çīnūñ cesedi olur [P617a/ 9-10/ 4616]

Yūsuf: Yūsufdan murād bunda ḥüsn ü cemāl ve laṭīf ü kemāl şāhibi bir

maḥbūb-ı ma‘nevīdür [P442a/ 22/ 1105]; Yūsufdan murād kendü cānı [P538a/ 10/ 2824]; Yūsufdan murād şüret-i bāṭınları cemīl ü melīḥ olan ve maḥbūbiyyet mertebesin bulan ve evşāf-ı ilāhiyye ile ittişaf kılan kimseler olur [P488b/ 10-11/ 1891]

Yüz: Yüz ağız çevresine dirler bunda ağız ve nuṭk murād olur [P628b/ 31/ 4927]

Z/ Z/ Ž/ Z

Zāg: Zāgdan murād kāhillerdür [P461b/ 37/ 1463]; Zāglardan murād cīfeh̄ār olan ve ekl-i şaḥt kılan ve mālāya‘nī söyleyen ehl-i dünyā ve aşḥāb-ı nefis ve hevā dururlar [P489a/ 30-31/ 1899]

Zāhid: Zāhiden murād şeytān olur ki ol ḥarāmı muḥtāc u ḥarīş olanlara ‘arz idüb gösterür [P416a/ 13/ 575]

Zahīr: İç ağrısına dirler bunda derūnī ve derdli ma‘nāsı murād olur [P593a/ 39/ 3967]

Zātü’ş-şuver: Zātü’ş-şuverden maḥşūd ḥālā bu dünyādur [P583b/ 23-24/ 3735]

Zebed: Zebedden murād cism [P563b/ 12/ 3348]

Zehr-i kätıl: Zehr-i kätilden murād ālām-ı dünyāviyye ve şedāyid-i şuveriyyedür [P513b/ 13-14/ 2292]

Zemīn: Zemīnden murād bunda muḥāṭab olan ṭālibiñ zemīn-i vücūdudur [P392b/ 8/ 90]

Zemīn-i kuds: Zemīn-i kudsdan murād arz-ı ḥaḳīkat ve mer-tebe-yi ulūhiyyedür [P419a/ 24/ 653]

Zen: Zenden murād ‘avretdür [P479b/ 17/ 1746]

Zeneb: Zenebden murād günāhdur [P435b/ 41/ 948]

Zengī: Zengīden murād şol ḳara yüzlü olan zūlmānīler ve cismānīler ve şeytānīlerdür [P488b/ 4/ 1890]

Zenler: Zenlerden murād kendüye müte‘allıḳ olan zenler olur [P538a/ 13/ 2825]

Zer: Zerden murād dükeli eşyā olmaḳda cāyızdır [P472a/ 36/ 1623];

Zerden murād zerr-i hikmetdür
[P576a/ 10/ 3575]

Zerre: Zerreden murād bir şey'ün
vücüdı [P464a/ 17/ 1501]

Zerr-i hoş: Zerr-i hoşdan murād hāliş
ü muhliş olan şeyh-i kāmil olur
[P608a/ 1/ 4335]

Zerr-i kalb: Zerr-i kalbdan murād
bunda mürāī ve müzevir olan şeyh-i
nākış olur [P608a/ 1/ 4335]

Zımn: Zımn bunda araluk
ma'nāsınadır ve murād dehān
aralığıdır [P511b/ 32/ 2266]

Zinde: Zindeden murād 'ulemā-yı
Rabbāniyyedür [P469a/ 4/ 1568]

Zulmet: Zulmetden murād zulmet-i
nefsānī ve küdüret-i cismānī olur
[P506a/ 14/ 2174]

Zübür: Zübürden murād bunda kitāb-ı
mübінде mektübe olan muqadderāt
olur [P470a/ 40-41/ 1598]

SONUÇ

Tasavvufun zuhûru Kur'ân, Hz. Peygamber ve onun ashabının yaşayış tarzına dayanmaktadır. Başlangıçta zühd ve takva hareketi olarak ortaya çıkan tasavvuf, daha sonra gelişimini tamamlayarak teorik zemine oturmuştur.

Hz. Peygamber'in yanına az azık alarak Hira Mağarası'nda uzlete çekilip orada sadece ibadetle ve Allah ile hemhâl olmuş olması her ne kadar kendi döneminde zühd veyahut tasavvuf kavramları ile adlandırılmış olmasa da onun bu tavrı tasavvuf ruhundan başka bir şey değildir. Hz. Peygamber'in ardından sahabe, tâbiûn ve etbâü't-tâbiûn döneminde de insanın ruhuna işlemiş olan Allah korkusu ve buna bağlı olarak doğup gelişen zühdî yaşam hızla tasavvuf hareketine dönüşmeye başlamıştır.

İslam tasavvufu, öncelikle Hz. Peygamber'in ve onun sahabelerinin ruhânî yaşantıları ile teşekkül etmiş ve ardından zühd hareketi sistemli bir halde gelişmiştir. Hicretin I. ve II. asırlarında Medine, Basra, Kûfe ve Horasan'da zahidlikle gelişmeye başlayan tasavvuf, III. ve IV. asra gelindiğinde artık tüm İslam coğrafyasında baş göstermeye başlamış ve tasavvufu oluşturmuştur. Zaman içinde zahidliğin ilerlemesiyle amelî esaslara dayanan İslâmî ruh hayatı, bir şekle bürünmüş ve ıstılâhları olan tasavvufa dönüşmüştür. Bununla beraber tasavvuf, artık başlangıçtaki gibi bir ibadet yolu değil; ilmî bir yol halini almıştır.

Tasavvuf, her ne kadar Nişabur, Şam, ve Bağdat ve Mısır'la birlikte diğer yerlerde gelişimini gösterdiyse de dönemin en önemli mutasavvıfları Bağdat'tan yetişmiştir. Bağdat ekolü de Zühd Dönemi'ndeki Basra Mektebi'nin devamı niteliğindedir.

Tasavvufun doğuşuyla beraber şeriat ilimleri birbirinden ayrılmıştır. Bir taraftan muamelât kısmında fıkıh, inanç kısmında kelâm ve diğer yandan ahlâk ve

ihşân kısmında da tasavvuf oluşmuştur. Tasavvuf her şeyden önce rûhu ve kalbi kötü olan şeylerden temizleme süreci ve bunun yanı sıra iç ve dış arınma yoludur.

Tasavvufun ilk nüvesi olan zühhd hareketi hadis rivâyetçiliği, fıkıh, kelâm, tefsir, sarf-nahiv gibi disiplinler ile aynı zaman diliminde ortaya çıkmıştır. Bu, İslâmî ilimlerin ihtisas alanlarına ayrılması ve tedvin, telif dönemine girilmesi anlamına da gelmektedir. 751 yılındaki Talas Savaşı'ndan sonra Müslümanlar Çinlilerle temasa geçmiş ve kâğıdın üretim tekniği öğrenilmiştir. Bu durum, İslâmî düşünce ve ilimlerdeki kurumsallaşmanın gelişimine bir katalizör etkisi yapmıştır.

Milâdî X. ve XI. asırla beraber Gazzâlî ile birlikte Sünnî tasavvuf, artık zühhd hareketi olmaktan çıkıp kurumsal bir tasavvuf hareketi niteliğine dönüşmeye başlamıştır. Böylece tasavvuf mektepleri gelişmiş ve Gazzâlî, tasavvufu Kur'ân ve Sünnete göre yeniden yorumlamıştır. Gazzâlî'nin bu güçlü tavrı, tasavvuftan soğuyan birçok kesimin tekrar tasavvufta yönelmesine sebep olmuştur. Yine Gazzâlî, Mişkâtü'l-Envâr isimli mühim eseriyle, kendisinden sonra ortaya çıkacak olan İshrâkî tasavvuf ve vahdet-i vücûd inancının temelini atmıştır.

XII. asırda Eyyübî Devleti tarafından düşüncelerinden dolayı idam edilen ve bu yüzden el-Maktûl unvanıyla anılan Şehabeddîn Sühreverdî, tasavvufta İshrâkî felsefesinin temellerini atmış ve böylece tasavvufun felsefî boyutunun gelişimine büyük katkı sağlamıştır. İshrâkî felsefesi kendisinden hemen sonra gelen “vahdet-i vücûd” anlayışını da etkilemiştir.

İbn Arabî XII. asrın sonunda ve XIII. asrın başlarında yaşamış; Endülüs'ten Anadolu'ya ve oradan Şam'a gitmiştir. Onun kurduğu vahdet-i vücûd felsefesi ile tasavvuf doruğuna ulaşmış ve altın çağını yaşamıştır. Vahdet-i vücûd anlayışının Anadolu'daki temsilcisi sayılan Konevî de aynı zamanda Mevlânâ'nın fikir önderlerinden kabul edilmektedir. Aynı dönemde yaşayan Horasan bölgesinin

büyük mutasavvıflarından Necmeddîn-i Kübrâ, M. 1221 yılında Moğol istilas sırasında Şehit olmuştur.

Moğol istilas üzerine başta Horasan bölgesinden olmak üzere Anadolu'ya büyük kitleler halinde göçler yaşanmıştır. Böylece XIII. asırda Anadolu, pek çok yerden göç almış ve bu bölgede tasavvufta büyük simalar yetişmiştir. Bunun öncelikli sebebi, Anadolu'nun bu asırdaki ekonomik, siyâsî ve kültürel durumudur. Bu dönemde Anadolu'da var olan Anadolu Selçuklu Devleti de sûfler için çekici bir yer arz etmektedir. Devletin yönetiminde olan I. Alâeddin Keykubat, devletin sınırlarını genişletmiŐ ve devlet ekonomik ve kültürel bir yükseliŐe geçmiştir. Bunun yanı sıra I. Alâeddin Keykubat'ın ulemâ sınıfına verdiği önem, hem göçlerin devamına hem de gelen mutasavvıfların bölgede kalmasına vesile olmuştur. Ayrıca XIII. asırda yoğun bir Şekilde varlığını gösteren Moğol istilas sebebiyle de halk Anadolu'ya kaçmıŐtır. Çünkü burası onlar için daha güvenli bir bölge halindedir.

Horasan, tarih boyunca tasavvuf hareketinin önemli merkezleri arasında yer almıştır. Burada tasavvufun büyük simaları yetişmiş ve tasavvuf bu önemli simalarla daha geniş çevrelere yayılmıştır. Anadolu'nun İslâmlaşmasında da Horasan mutasavvıflarının rolü oldukça büyüktür. Tüm bunların yanı sıra, XIII. asırda ortaya çıkan tasavvuf akımları ve bu dönemde yetişen önemli isimler bu asrın dînî ve sosyal yapısının ne denli güçlü olduğunu gözler önüne sermektedir. İşte tam da bu asırda Mevlânâ, yazdığı Mesnevî ile tasavvufa büyük katkı sağlamıştır. Onun bu eseri, kendinden sonraki asırlarda da adından söz ettirmiŐ ve adeta tasavvuf deryasına dalmak isteyenlerin başucu kitabı olmuştur.

Bilindiği üzere Mevlânâ tarafından XIII. asırda kaleme alınan Mesnevî'ye pek çok Şerh yazılmıştır. Yazılan tam Türkçe Şerhlerden en meŐhuru ve en mütekâmili Ankaravî'nin kaleme aldığı Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'dir. Öyle ki Ankaravî bu Şerhi ile "Hazret-i Şârih" unvanını kazanmıştır. Bu Şerhin öncelikle

Erdoğan Taştan'ın 2009 ve Ahmet Tanyıldız'ın 2010 yılında hazırlamış oldukları doktora tezleri ile ilk cildi, 2013 yılında Mehmet Özdemir tarafından dördüncü cildi ve 2015 yılında ise Hakan Yalabak tarafından ikinci cildi hazırlanarak üç cildi tamamlanmış ve ilim âlemine sunulmuştur. Tarafımızdan hazırlanan doktora tezi ile de şerhin altıncı cildi tozlu raflardan gün yüzüne çıkmış bulunmaktadır.

Ankaravî'nin içinde bulunduğu XVII. asır her ne kadar siyâsî olarak devletin duraklama dönemine rastlamış olsa da edebî ve kültür alanlarında bu duraklama hissedilmemiştir. Aksine bu dönem, Osmanlı klâsik kültürünün en olgun çağı olarak dikkat çekmektedir. Ankaravî'nin şerhinde içinde bulunduğu coğrafyanın olumsuz şartlarına yer vermemiş olması da bunun en önemli göstergesidir.

Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi'nin altıncı cildinin Latin harflerine aktarımında bu tarz metinlerde bir yazım birliği olmadığı tespit edilmiştir. Bu zamana dek yapılan çalışmalarda araştırmacılar birlik oluşturamamış her araştırmacı tercih ettiği yazım kaidelerini kullanmıştır. Biz, çalışmamızda Ziya Avşar'ın "Tenkitli Metin Neşrinde İmlâ" sorunu başlığı altında sunmuş olduğu önerileri dikkate aldık. Çalışmamızı Avşar'ın özellikle Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında sunduğu öneriler neticesinde tamamladık.

Doktora çalışmamız belirlendiğinde öncelikle nüsha tespiti için Türkiye'deki tüm yazma eserler taranmış ve pek çoğuna bizzatihi gidilerek konu ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Çalışmalarımız neticesinde Mecnû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'in altıncı cildinin 21 nüshası tespit edilmiştir. Ancak bu nüshalar tespit edilirken katalog kayıtlarında pek çok eksik ve hata ile karşılaşmıştır. Eski yıllara nazaran her ne kadar bu dönemde pek çok nadir eser elektronik ortama aktarılmış olsa da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazma Eserler'de bir nüshanın tarafımızdan yapılan çalışma ile elektronik ortama aktarılması sağlanmıştır. Bazı nüshaların ise müellif isimleri, ya da nüshanın hangi

cilde ait olduğu katalog kayıtlarında yokken tarafımızdan tespit edilmiştir. Katalog kayıtlarını yapan kişilerin zaman zaman eserin mukaddime kısmında bulunan Arapça ifadelerden dolayı eserin dilini “Arapça” olarak kaydettikleri ya da cilt yazarken altıncı cilt yerine başka bir cilt adı verdikleri gözlemlenmiş ve tüm bu hata ve eksiklikler tarafımızdan düzeltilerek kütüphane görevlileri bu konularda bilgilendirilmiştir. Bu durumun neticesi olarak pek çok yazma eserlerimizin tozlu raflar arasından gün yüzüne çıkarılmayı beklediğini söyleyebiliriz.

Ankaravî, altı cildin mukaddimesinde beşinci cildin yarısının şerhinde yedinci cildi bulunduğunu ve sonrasında bu cildi şerh edip ardından altıncı cildi tamamladığını söylemektedir. Şârîh, altıncı cildin şerhinde diğer ciltlerin yanı sıra pek çok yerde yedinci cilde de göndermelerde bulunmuş ve bir hikâye ile yedinci cildi nasıl bulunduğunu anlatmıştır. Ankaravî, yedinci cilde dair verdiği örnekler ve yaptığı alıntılar ile yedinci cildin de Mevlânâ’ya ait olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Ankaravî’nin Mesnevî’yi şerh ettiği bu eseri, onun tasavvuf düşüncesinin tespiti bakımından oldukça önemlidir. O, şerhinde Mevlânâ’nın düşüncelerini remiz ve istiâreler yolu ile tahkîk etmiş ve bunu yaparken İbn Arabî başta olmak üzere onun mürşidi Ebû Medyen, Hâfız, Kâşânî, Hâce Abdullah el-Herevî ve İbn Atâullah el-İskenderî gibi pek çok mutasavvıfın eserlerinden faydalanmış ve zaman zaman konu ile ilgili tefsir, fıkıh, hadis, astronomi, cebir, havas, zooloji ve lügat kitaplarından alıntılar yapmış ve bunu yaparken alıntılarının pek çoğunda müellif veyahut eser ismi zikretmiştir. Eser ya da müellif ismi zikretmeden yaptığı alıntılarının da pek çoğu tarafımızdan tespit edilmiş ve dipnot olarak metinde gösterilmiştir. Bunun yanı sıra şârîh, bazı durumlarda ise muhatabı konu ile ilgili daha geniş bilgi veren kaynaklara da yönlendirmiştir. Ankaravî, şerhinde kendinden önce Mesnevî’yi şerh eden selefleri Sürûrî, Şem’î ve Cân-ı Âlem’in şerhlerini tahkik

etmiş ve onların eksiklerini tenkit yolu ile dile getirmiştir. Konu ile ilgili kendi yorumunun ne denli doğru olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Aynı zamanda onlara konu ile ilgili katıldığı yerleri dile getirmiş ya da onların fikirlerini ikinci bir ihtimal dâhilinde değerlendirmiştir. Onun bu tavrı Mesnevî'nin altıncı cildini şerh ederken bir nevi karşılaştırmalı yöntem kullandığının göstergesidir. Ankaravî'nin şerhinde hem pek çok esere göndermelerde bulunması hem de Mesnevî'yi şerh eden selefleri ile ilgili tespitler yapması onun ilim dünyasının ne denli zengin ve renkli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Arapça ve Farsça'yı iyi bilen Ankaravî, Mesnevî'yi seleflerinin gramatik izahlarla şerh etmelerinden olsa gerek ki beyitlerin şerhinde daha çok mana yönüne eğilmiş ve bu konuda noksan olan yorumları gidermeye çalışmıştır. Bu yüzdendir ki şârihin bu eseri tasavvufî istilahlarla doludur. Onun gayesi beyitlerin bâtinî manalarından yola çıkarak düşüncelerini ayet, hadis, menkıbe ve diğer kaynaklarla destekleyip sadra şifâ olmaktadır.

Ankaravî'nin altıncı cilt şerhinde zikredilen ayet sayısı toplam 594 olup tekrar edilenler çıkartıldığında 425 ayet kalmaktadır. O, izah ettiği konuya uygun ayetler verirken çoğu zaman verdiği ayetin hangi sûrede olduğunu da belirtmiştir. Bunun yanı sıra şerhte tekrarlanan hadisler çıkarıldığında toplam 287 hadise yer veren şârih pek çok kelâm-ı kibarı da şerhinde kullanmıştır. Ankaravî, konu ile ilgili naklettiği hadisleri verirken çoğu zaman bu hadislerin kaynağını da vermiştir. Mesnevî'nin altıncı cildindeki hadisleri 2006 yılında "İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmûatu'l-Letâyif ve Matmûretu'l-Ma'ârif'inde Hadis (Altıncı Cilt Örneği)" başlıklı teziyle inceleyen Ayşe Gültekin, metinde toplam -tekrarlananlar çıkarıldığında- 281 hadisin geçtiğini belirtmiştir. Çalışmamızda Gültekin'in tezine ilaveten 6 hadis daha tespit edilmiştir. Onun bu denli yoğun bir metinden tek tek

hadisleri ayıklayarak zorlu bir çalışma yapıp tarafımızdan tespit edilen hadisleri gözden kaçırmaması çok tabii bir durumdur.

Ankaravî, altıncı cildin şerhi esnasında zaman zaman kendine dair anekdotlar vermiştir. Bunlardan ilki, Hz. Musa Hz. Hızır'la buluşmaya gittiği vakit, “iki denizin birleştiği yere kadar giderim ve gerekirse çağlar boyu yürürüm” ifadesinde geçen “ahkaben/hukuben”in yedi asır olduğu söylenmiştir. Ankaravî, bazı ulemânın kendisine Hz. Musa'nın nasıl olup da yedi yüz yıllık bir yola gireceğini sorduklarını belirtir. Kendisinin de bu suale: “O, yedi yüz yıllık bir yolu yürümedi. Fakat yedi yüz yıl sürecek olsa bile o yolu yürümeye, ondan pes etmemeye azmetti” şeklinde cevap verdiğini söylemektedir (P445a).

İkinci olarak Ankaravî, uyku ile yakaza (uyanıklık) arasında görülen ve tasavvufta misal âlemi adı verilen bir evrende gerçekleşen rüyalarda sûfi şeyhlerinin ilahi işaretler aldıklarını anlatır. Kendisinin de aynı şekilde işaretler aldığını ifade eder (P491a).

Üçüncü olarak şârih, Mesnevî'nin yedinci cildini (tevfukan) bir sahafta bulduğunda “bu nasıl hazine ve sırdır ki şimdiye değin saklı kalmış” diye nasıl şaşırıp hayret ettiğini anlatır. Allah'ın bazı hazineleri ve gizleri zuhur vakti gelene kadar setrettiğini ve vakti geldiğinde zuhur ettirdiğini söyler. Böylece o hazine ortaya çıkana kadar kimse onun farkına varamadı ve kıymetini bilemedi. Bu ilmin üstatları dahi o hazinenin farkında olamadılar diye beyan eder. Bunun yanı sıra yine sahafta yedinci cildin sahifelerini gördüğünde hemen aldığını ve bunun için de Allah'a binlerce kez hamd ve şükürde bulunduğunu söyler. Üçyüz altmış altı seneden beri Mesnevîhânlar ve ilim irfan sahiplerinin bu kıymetli hazineye rast gelmediklerini söyler. Böylece onu bulup ortaya çıkarmanın ve esrar perdelerini aralamanın kendisine nasip olduğunu da ekler (P492-P492b). Öyle ki Ankaravî, bu ifadeleri ile yedinci cildin varlığını ve onu nasıl bulduğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Dördüncü olarak Ankaravî, “köpek kendi yarasını kendi yalarmış” meselinin kişinin kendi derdine kendisinin derman bulmasından kinaye olarak kullanıldığını söyler. Ayrıca bir hadîs-i şerîfte de: “Yaşayışı köpeğin yaşayışına benzeyenlere ne mutlu” buyrulduğunu belirtir. Bu misalleri veren Ankaravî, şerhinde kendi yaşayışının da bu şekilde olduğunu belirtmiştir (P493b).

Son olarak Ankaravî, nice zaman bazı dostlarının kendisine Mesnevî’ye şerh yazması için teşvik ettiklerini fakat onun kendisini bu konuda yeterli görmeyip bundan kaçındığını anlatır. Lakin bir süre sonra “halkın dili Hakk’ın dilidir” diyerek bu konuda sorumluluk almaya başladığını belirtir. Böylece Allah’a yönelip ondan yardım istediğini, bu vesile ile de mânâların kalbine aktığını ve bundan dolayı da eseri yazmasının kolaylaştığını ifade etmiştir (P629a-P629b).

4944 beyitten oluşan altıncı cilt şerhi, Ankaravî’nin bilgi birikiminin genişliğini ve mana âleminin enginliğini bizlere göstermektedir. Onun Mesnevî Şerhi çalışmasının son kısmını oluşturan bu eser (yedinci cildin varlığı tartışmalı) üslûbunun ne denli iddialı olduğunu da bir göstergesidir.

Yaptığımız bu çalışma eksikliklerine rağmen XVII. asırda İsmâil Rüsûhi-yi Ankaravî tarafından yazılan ve yazıldığı asırdan itibaren pek çok esere kaynaklık eden şerh halkasının bir kolunu tamamlamaktadır. Umuyoruz ki ortaya koyduğumuz bu eser, daha sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutsun ve şerh çalışanların istifade edecekleri bir kaynak olsun.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abdu'l-Bârî En-Nedvî. (2009). *Kitap ve Sünnetin Ruhuna Göre Tasavvuf ve Hayat*. (çev. Mustafa Ateş). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Abdurrahman Câmî. (2008). *Nefahâtü'l-Üns-Evliyâ Menkıbeleri*. (Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi). (hzl. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara). İstanbul: Marifet Yayınları.
- Afîfi, E. A. (1996). *Tasavvuf: İslâm'da Manevi Devrim*. (çev. İbrahim Kaçar, Murat Sülün). İstanbul: Risale Yayınevi.
- Ahmed Eflâkî (1973). *Menâkıbü'l-Ârifîn I-II*. (hzl. Tahsin Yazıcı). İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Ahmed Er-Rifâî (2004). *El-Bürhânü'l-Müeyyed (Marifet Yolu)*. (Tercüme: H. Kâmil Yılmaz). İstanbul: Erkam Yayınları.
- Ahmet Vefik Paşa. (1293). *Lehçe-yi Osmânî*, C. 1-2. İstanbul: Matbaa-yı Amire.
- Ak, C. (1987). *Muhibbât Dîvânı*. Ankara: KTB Yayınları.
- Akbayar, N. (2001, Aralık). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akay, H. (1995). *İslâmî Terimler Sözlüğü*. Ankara: İşaret Yayınları.
- Alkan, E. (2012). *Fahreddîn-i Irâkî-Lemâât- Aşk Metafiziği*. İstanbul: Hayy Kitap.
- Alşan, M. H. (2012). *Horasan Erenleri (Melâmetîler, Ahiler, Bacılar, Gaziler, Abdallar)*. İstanbul: Kurtuba Kitap.
- Altıntaş, H. (2002). *Tasavvuf Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Ambrosio, A. F. (2012). *Bir Mevlevinin Hayatı* (1. baskı). (çev. A. Meral). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ardıç, N. (2012). *Muhyiddin-i Arabi Mir'âtü'l-İrfan ve Şerhi*. Tekirdağ: İrfan Sofrası.
- Aşıkpaşazâde (2003). *Âşıkpaşazâde Osmanoğulları'nın Tarihi*. (hzl. Kemal Yavuz, M. Yekta Saraç). İstanbul: K Kitaplığı.
- Aşkar, M. (1993). *Molla Fenârî ve Vahdet-i Vücûd Anlayışı*. Ankara: Nurdyie Kültür Vakfı.
- Ateş, S. (1974). *İşârî Tefsîr Okulu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ateş, S. (2004). *İslam Tasavvufu*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- Attar, F. (2002). *Tezkiretü'l-Evliyâ*. (Tercüme: Süleyman Uludağ). C. 1-2. İstanbul: Mavi Yayıncılık.
- Avşar, Z. (2016, Ağustos). *Mânâ Âleminin Üç Efendisi (Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ, Yûnus Emre)*. Kayseri: İncir Yayıncılık.
- Avşar, Ziya. (2019). *Aşk Meclisi: Mesnevî Şerhi 1*. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Avşar, Ziya. (2019). *Sırların Dili*. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Ayverdi, S. (2018, Ağustos). *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları (2 Cilt)*. İstanbul: Kubbelatı Neşriyatı.
- Aynî, M. A. (1992). *Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Bayram M. (1999). *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid El-Kirmânî ve Evhadîyye Hareketi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları
- Bayraktar, M. (1989). *Tasavvuf ve Modern Bilim*. İstanbul: Sehâ Neşriyat
- Beydavi. (2011). *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*. (çev. A. Öztürk). C. 1-5. İstanbul:

Kahraman Yayınları.

Bolat, A. (2011). *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik* (3. baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.

Bolat, A.; Baz, İbrahim vd. (2017). *Tasavvuf El Kitabı*. (Ed. Kadir Özköse). İstanbul: Grafiker Yayınları.

Bursalı M. T. (1333). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-yı Amire.

Can, Ş. (2009). *Mesnevî Hikâyeleri* (6. baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Can, Ş. (2011). *Mevlânâ İle Bir Ömür*. İstanbul: Sufi Kitap.

Can, Ş. (2012). *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi* (13. basım). C. 1-6. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.

Ceyhan, S. (2002). *İsmail Ankaravî, Hadislerle Tasavvuf ve Mevlevî Erkânı-Mesnevî Beyitleriyle- Kırk Hadis Şerh*. İstanbul: Darulhadis Yayınevi.

Ceyhan, S; Mustafa T. (2008). *Mesnevî'nin Sırrı*. (1. baskı). İstanbul: Hayy Kitap.

Ceylan, Ö. (2007). *Tasavvufî Şiir Şerhleri* (3. basım). İstanbul: Kapı yayınları.

Chittick, W. (2019). *Tasavvuf (Kısa Bir Giriş)*. (çev. Turan Koç). İstanbul: İz Yayıncılık.

Çağrı, M. (2017). *Gazzâlî*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Çelebi, A. H. (2002). *Mevlânâ ve Mevlevîlik*. İstanbul: Hece Yayınları.

Dâvûd El-Kayserî (2013, Şubat). *Tasavvuf İlimine Giriş*. (çev. Muhammed Bedirhan). İstanbul: Nefes Yayınları.

Demirli, E. (2015a). *Şâir Sûfler (Mevlana, Yunus ve Niyazi-i Mısri Üzerine İncelemeler)*. İstanbul: Sufi Kitap.

- Demirli, E. (2015b). *Tasavvufun Altın Çağı*. İstanbul: Sufi Kitap.
- Develioğlu, A. (1973). *Büyük İnsanlar (Üç Bin Türk ve İslam Müellifi)*. H.1343/ M. 1924. Yayıncılık Matbaası.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (25. baskı). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü* (2. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilperîpûr, A. (1995). *Türkçe-Farsça Ortak Kelimeler Sözlüğü*. Ankara: İran Kültür Müsteşarlığı Yayınları.
- Doğrul, Ö. R. (1950). *İslâm Tarihinde İlk Melâmet*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Doğrul, Ö. R. (2008). *İslâmiyetin Geliştirdiği Tasavvuf*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ebul Hüseyin Ahmed b. Faris b. Zekeriyâ (2001). *Mu'cemü Mekâyîsi'l-Luga*. Beyrut: Arapça Basım.
- Ebu Tahir Mecdüddin Muhammed bin Yakub bin Muhammed el-Firuzabadi. *Okyanus Lügatı*. C. 1-3, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Bşk.
- Ebû Tâlib El-Mekkî. (2011). *Kûtu'l-Kulûb (Klâplerin Azığı)*. (Mütercimler: Y. Çiçek-Selvi) (4. baskı). C. 1-4. İstanbul: Semerkand Yayınları.
- En-Nedvî A. (2009). *Kitap ve Sünnetin Ruhuna Göre Tasavvuf ve Hayat*. (çev. M. Ateş). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Enver, A. (2010). *Mevlevî Şâirler (Semâhâne-i Edeb)* (1. baskı). (hzl. T. Hafizoğlu). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Eraydın, S. (2016). *Tasavvuf ve Tarikatlar* (12. baskı). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Erdoğan, A. (2006). *Mevlana Sözlüğü*. İstanbul: Lamure Yayınları.

- Ergin M. (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Erkal, A. (2009). *Divan Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)*. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Er-Rifâî A. (2004). *El-Bürhânü'l-Müeyyed (Marifet Yolu)*. (Tercüme: H. Kâmil Yılmaz). İstanbul: Erkam Yayınları.
- Ertuğrul, İ. F. (1991). *Vahdet-i Vücûd ve İbn Arabî*. (hzl. M. Kara). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Esrar D. (2000). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*. (hzl. İ. Genç). (İnceleyen: Müjgan Cunbur). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Evliyâ Çelebi (2006). *Seyahatnâme*. (hzl. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eyyüboğlu, İ. Z. (1989). *Hacı Bektaş-ı Veli*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Fahrüddin-i Iraki (1963). *Parıltılar*. (çev. Saffet Yekin). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Fürüzanfer, B. (1963). *Mevlana Celâleddin*. (çev. F. N. Uzluk). İstanbul: MEB Yayınları.
- Genç, V. (2010, Ekim). *Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Göktaş, V. (2019). *Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık.
- Gibb, E. J. W. (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi I-II*. (çev. A. Çavuşoğlu). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gibb, E. J. W. (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi III-IV*. (çev. A. Çavuşoğlu). Ankara: Akçağ Yayınları.

- Gowins, P. (2009). *Sufizm (Ruhani Yoldaki Bilgelerin Uygulama Teknikleri)*. (çev. Ardagül Yıldız ve Aytun Çelebi). İstanbul: Şira Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1931). *Melâmîlik ve Melâmîler*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Gölpınarlı, A. (1967). *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*. C. I-VI. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gölpınarlı, A. (1985). *100 Soruda Tasavvuf*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (1990). *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi* (6. baskı). C. 1-3. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2004). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2009). *Tasavvuf* (2. baskı). İstanbul: Elif Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2018). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gül, H. (2014, Ağustos). *Mesnevî'de Tasavvufi Tefsir*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güleç, İ. (2008). *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri* (1. baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Güleç, İ. (2010). *Mesnevî Üzerine Araştırmalar* (1. baskı). İstanbul: H Yayınları.
- Gülüce, H. (1999). *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güner, U. (2017, Ekim). *Tarihte Fütüvvet ve Ahilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (1996). *İslam Tasavvufunun Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güzel, A. (2009). *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı* (4. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hafız-ı Şirazi (2011). *Hafız Divanı* (1. baskı). (hzl. Mehmet Kanar). C. 1-2. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Hammer. (2010). *Büyük Osmanlı Tarihi*. (hzl. Mümin Çevik), C. 4. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Hazret-i Ali (1997). *Nehcü'l-Belâga*. (hzl. Abdülbaki Gölpınarlı). İstanbul: Derin Yayınları.
- İbn Arabî (2012). *Fütûhât-ı Mekkiyye* (3. baskı). (çev. Ekrem Demirli). C. 1-7. İstanbul: Lîtera Yayıncılık.
- İbn Fâriz. (1951). *Dîvân-ı İbn Fâriz*. Hicaz Matbaası.
- İmam G. (2012). *Yeni İhyâ-u Ulûmiddin*. (Tehzip ve Tekmil: A. Duran). C. 1-4. İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- İmam Nebevî (2008). *Riyâzü's-Salihîn*. (çev. Yaşar Kandemir). C. 1-8. İstanbul: Erkam Yayınları.
- İnce, A. (1984). *Tasavvufun Hakikatleri*. Bursa: Ömer Matbaası.
- İpek, Ali. (1992). *Vahdet-i Vücut*. İstanbul: Timaş Yayınları
- İpekten, H.; Mustafa İsen vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- İsen, M. (1990). *Usûlî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları
- İsmail Rüsûhî Ankaravî. (2008). *Makâsıd-ı Aliyye fiŞerhi't-Tâiyye* (2. basım). (hzl. Mehmet Demirci). İstanbul: Vefa Yayınları.
- İsmail Rüsûhî Ankaravî. (2008). *Minhâcü'l-Fukarâ* (1. baskı). (hzl. Safi Arpaguş). İstanbul: Vefa Yayınları.
- İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Câmi'u'l-Âyât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan 181
- İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî. *Hüccetü's-Semâ*. TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri

Bşk.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif*. C. I. Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 306.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif*. C. II. Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 306.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif*. C. III. Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 306.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif*. C. IV. Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 307.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif*. C. V. Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 307.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 307.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif*. C. VI. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi GE 4432.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Şerh-i Mesnevî*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 674.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Fâtihu'l-Ebyât*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa 522.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Şerhü'l-Mesnevî*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla 1289.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Şerhu Cildi'l-Hamisi ve's-Sadisi Mine'l-Mesnevi*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 176-4.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Şerhu'l-Cildü's-Salis Mine'l-Mesnevî*. C. VI. Süleymaniye

Kütüphanesi, Halet Efendi 323-2.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Şerh-i Cildi's-Sadis Mine'l-Mesnevi*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Eki 252.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Şerh-i Mesnevî*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli 1422.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa 1265.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Şerh-i Mesnevî*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 558.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Şerh-i Mesnevî*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 5297.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Fâtihu'l-Ebyât*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 1925.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Fâtihu'l-Ebyât*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Atif Efendi 1450.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Şerh-i Mesnevî*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Beyazıt 3568.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Osmaniye 2470.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. . *Fâtihu'l-Ebyât*. C. VI. Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Osmaniye 2473.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. . *Fâtihu'l-Ebyât*. C. VI. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Revan 446.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif*. C. VI.

Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, A. 1360.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif*. C. VI.

Manisa İl Hal Kütüphanesi, 45 Hk 5136.

İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî. *Şerh-i Mesnevî*. C. VI. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi,

6318/2.

İz, M. (1969). *Tasavvuf* (10. baskı). (hzl. Ertuğrul Düzdağ). İstanbul: Kitabevi

Yayınları.

İzbudak, V. Ç. (1988). *Mesnevî*. (Gözden Geçiren: A. Gölpınarlı). C. 1-6. İstanbul: Millî

Eğitim Basımevi.

İzutsu, T. (2005). *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar*. (çev. Ahmet Yüksel

Özemre). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Kabaklı, A. (2015). *Tasavvuf Tarikat Edebiyatı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı

Yayınları.

Kam, F. (1994). *Vahdet-i Vücûd*. (Sadeleştiren: E. Cebecioğlu). Ankara: Diyanet

Yayınevi.

Kanar, M. (2005). *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Derin Yayınları.

Kanar, M. (2012). *Mevleviler Yolu*. İstanbul: Doğu Klasikleri.

Kanar, M. (2014). *Rubailer-Evhaüddin-i Kirmani*. İstanbul: Şule Yayınları.

Kanar, M. (2015). *Farsça-Türkçe Sözlük* (4. baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Kara, M. (Aralık 2006). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, M. (2010). *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları (Tarikatlar/ Tekkeler/ Şeyhler)*.

İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karagöz, İ. (2015). *Dini Kavramlar Sözlüğü* (6. baskı). Ankara: Diyanet İşleri

Başkanlığı Yayınları.

Karaismailoğlu, A. (2011). *Mesnevi* (11. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Karakoç, S. (2015). *Mevlânâ* (9. baskı). İstanbul: Diriliş Yayınları.

Karaman, H. (1987). *İmâm-ı Rabbânî ve İslâm Tasavvufu*. İstanbul: İklim Yayınları.

Karamustafa, A. T. (Kasım 2017). *Tasavvufun Oluşumu*. (çev. Nagehan Doğan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)* (1. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kastamonulu Balıklızâde Ahmed Mahir. (2016). *El-Muhkem Fî Şerhi'l-Hikem (İbn Atâullah el-İskenderî)*. (hzl. Selahattin Hacıoğlu). İstanbul: Kurtuba Kitap.

Kâşânî, A. (2015). *Tasavvuf Sözlüğü* (4. baskı). (çev. E. Demirli). İstanbul: İz Yayıncılık.

Kâşânî, A. (2014). *Istılâhâtu's-Sûfiyye* (1. baskı). (çev. Abdurrezzak Tek). Bursa: Bursa Akademi

Kavakçı, Y. Z. (1982). *İslâm Araştırmalarında Usul*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kelâbâzi. (1979, Temmuz). *Doğuş Devrinde Tasavvuf* (1. baskı). (hzl. Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kerametli C. (1977). *Galata Mevlevihanesi Divan Edebiyatı Müzesi*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları.

Kılıç, M. E. (2012). *Sûfî ve Şiir* (12. baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.

Knysh, A. (2000). *Tasavvuf Tarihi*. (Tercüme: İhsan Durdu). İzmir: Ufuk Yayınları.

Konuk, A. A. (2005a). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. S. Eraydın-M. Tahralı). C. 1.

İstanbul: Kitabevi Yay

Konuk, A. A. (2005b). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. S. Eraydın-M. Tahralı). C. 2.

İstanbul: Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2005c). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. O. Türer; M. Tahralı; S. Arpaguş). C.

3. İstanbul: Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2005d). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. O. Türer; M. Tahralı; S. Arpaguş). C.

4. İstanbul: Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2005e). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. S.Eraydın; M. Demirci; M. Tahralı; S.

Arpaguş; N. Tosun). C. 5. İstanbul: Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2006a). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. S. Eraydın; M. Demirci; M. Tahralı; S.

Arpaguş; N. Tosun). C. 6. İstanbul: Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2006b). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. S. Eraydın; M. Tahralı; N. Tosun). C.

7. İstanbul: Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2007). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. S. Arpaguş; M. Tahralı). C. 8. İstanbul:

Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2008a). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. M. Demirci; S. Gökbulut; M. Tahralı).

C. 9. İstanbul: Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2008b). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. M. Demirci; S. Gökbulut; M. Tahralı).

C. 10. İstanbul: Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2008c). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. D. Gürer; M. Tahralı). C. 11. İstanbul:

Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2008d). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. D. Gürer; M. Tahralı). C. 12. İstanbul:

Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2008e). *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. (hzl. D. Gürer; M.Tahralı). C. 13. İstanbul:

Kitabevi Yay.

Konuk, A. A. (2011). *Füsûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi* (5. baskı). (hzl. M. Tahralı-S. Eraydın). C. 1-4. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Köprülü, M. F.(1966). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (2. baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Köprülü, M. F. (1986). *Edebiyat Araştırmaları* (2. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kuşeyrî, A. (2016). *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi* (8. baskı). (hzl. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Küçük, O. N. (2015, Ekim). *Ne Varsa Sen'de Var (Hz. Mevlânâ'nın Sohbetleri)* (1. baskı). İstanbul: Sufi Kitap.

Lings, M. (1986). *Tasavvuf Nedir* (1. baskı). İstanbul: Akabe Yayınları.

Mahmûd-ı Şebüsterî. (2011). *Gülşen-i Râz* (Metni ve Şerhi) (1 baskı). (çev. A. Gölpınarlı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Massignon, M. L. (2006). *İslam Tasavvufu*. (çev. M. Ali Ayni). (1. baskı). İstanbul: Ataç Yayınları.

Mehmed Salâhî. (2005). *Kâmûs-ı Osmânî*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.

Mengi, M. (2010). *Divan Şiirinin Arka Bahçesi* (1. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.7

Mevlânâ Celâleddin Rûmî. (2007). *Mesnevî-i Ma'nevî* (1. baskı). (hzl. A. Karaismailoğlu-D. Örs). C. 1-3. Ankara: Akçağ Yayınları.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî. (2007). *Mesnevî-i Ma'nevî* (1. baskı). (hzl. A. Karaismailoğlu-D. Örs). C. 4-6. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Mostafavi, M. (2016, Eylül). *13. Yüzyılın Büyük Mutasavvıfı Evhadeddin-i Kirmani ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Muallim Nâcî. (2009). *Lugat-ı Nâcî*. (hzl. Ahmet Kartal). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Muhammed Mu'în. (1371). *Ferheng-i Fârsî*. C. 1-6. (İntişârât-ı Emîr-i Kebîr). Tahran.
- Muslu, R. (2017). *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Mutçalı, S. (2015). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Mütercim Âsım Efendi. (2000). *Burhân-ı Katı*. (hzl. M. Öztürk; D. Örs). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Necmeddîn-i Dâye (2013). *Sufilerin Seyri Mirsadu'l-İbad*. (çev. Hakkı Uygur). İstanbul: İlk Harf Yayınevi.
- Nicholson, R. (2018). *Tasavvufun Menşei Problemi* (2. baskı). (çev. A. Kartal), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ocak, A. Y. (1996). *Türk Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Ocak, A. Y. (2005). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Oğuz, İ. (1995). *İslâm Tasavvufunda Vahdet-i Vücûd*. İstanbul: Oğuz Yayınları.
- Onay, Ahmet Talat (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (1. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Önder, M. (1988). *Mevlana ve Mevlevilik*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık.
- Öztürk, M. (2016). *Tasavvuf Tarihinde Sülemî ve Melâmetîlik*. Konya: Çimke Basımevi.
- Öztürk, M. (2001). *Anadolu Erenlerinin Kaynağı Horasan*. Ankara: Kültür Bakanlığı

Yayınları.

- Pala, İ. (2008). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (17. basım). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Redhouse, Sir James W. (1992). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı.
- Sadi (1992). *Bostan*. (çev. Hikmet İlaydın). İstanbul: MEB Yayınları.
- Sadreddin Konevî. (2011). *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi (Şerh Esmâillâhi'l-Hüsnâ)* (4. baskı).
(Tercüme: E. Demirli). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sadreddin Konevî. (2009). *Fatiha Sûresi Tefsiri* (4. baskı). (hzl. Ekrem Demirli).
İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sadreddin Konevî. (2012). *Fusûsü'l-Hikem'in Sırları* (4. baskı). (hzl. Ekrem Demirli).
İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sahîh Ahmed Dede. (2011). *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviye (Mevlevîlerin Tarihi)*
(2. baskı). (hzl. C. Zorlu). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sahîh-i Buhârî (1989). *Kitabü'l-Kader*. (Tercüme: Mehmed Sofuoğlu). C. 14, İstanbul:
Ötüken Yayınları.
- Sâkıb Dede. *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân*. TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri
Bşk.
- Sarı, M. (1982). *El-Mevârid, Türkçe-Arapça Lügat*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- Sarmış, İ. (2005). *Teorik ve Pratik Açısından Tasavvuf ve İslam*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Schimmel, A. (2016). *İslâmın Mistik Boyutları*. (çev. Ergun Kocabıyık). İstanbul:
Kabalıcı Yayınevi.
- Schimmel, A. (2018). *Tasavvuf Notları* (1. baskı). (çev. Dilara Yabul). İstanbul: Sufi
Kitap.
- Seyyid Mustafa Rasim Efendi. (2008). *Tasavvuf Sözlüğü (İstilahât-ı İnsân-ı Kamil)*.

- (hızl. İhsan Kara). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sir James W. Redhouse. (2001). *Turkish and English Lexicon* (2. edition). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Steingass, F. (1975). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. Librairie du Liban, Beirut.
- Sunar, C. (1975). *Melâmîlik ve Bektâşîlik*. Ankara: AÜİF Yayınları.
- Sunar, C. (1978). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, (1984). *El-Mu'cemu'l-Kebir*. C. 3. Beyrut.
- Süleyman Nahîfî. (2012). *Mesnevî-i Şerif* (11. Baskı).(Sadeleştiren: Â. Çelebioğlu). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osman*. (hızl. S. A. Kahraman). C. III. İstanbul.
- Şahin, A. M. (2011). *Mesnevî*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Şemseddîn Sâmî. (2015). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Şifa Yayınları.
- Şemseddîn Sâmî. (1996). *Kâmûsu'l-A'lâm*. Cilt 1-6. İstanbul: Kaşgar Yayınları.
- Şeyh İsmail Ankaravi. (2017). *Nisâbu'l-Mevlevî*(2. baskı). (hızl. Bekir Şahin). İstanbul: Mihrabad Yayınları.
- Şeyh Sâdî-i Şîrazî (1980). *Bostan ve Gülistan* (12. baskı). (Tercüme: Kilisli Rıfat Bilge). İstanbul: Zafer Matbaası.
- Şeyh Saduk (1966). *et-Tevhid*. Kum/İran.
- Şihabüddin Sühreverdî. (2010). *Avârifü'l-Meârîf*. (Çev. Dilâver Selvi). İstanbul: Semerkand Yayınevi
- Tahirü'l-Mevlevî. (1975). *Şerh-i Mesnevî* (2. basım). C. 1-14. İstanbul: Şâmil Yayınları.

- Tahirü'l-Mevlevî. (2005). *Nisâbü'l-Mevlevî* (1. baskı). (hzl. Y. Şafak-İ. Kunt). Konya: Tekin Kitabevi.
- Tek, A. (2008). *Tasavvufî Mertebeler*. Bursa: Emin Yayınları.
- Tek, A. (2014). *Hazret-i Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî ve Mesnevî-yi Şerif*, Bursa: Bursa Akademi.
- Tek, A. (2017). *Menâzilü's-Sâirîn Tasavvufta Yüz Basamak*. Bursa: Emin Yayınları.
- Tokmak, A. N. (2001). *Telaffuzlu Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Top, H. (2011a). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 1, Konya: Rumi Yayınları.
- Top, H. (2011b). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 2, Konya: Rumi Yayınları.
- Top, H. (2012). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 3, Konya: Rumi Yayınları.
- Top, H. (2013). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 4, Konya: Rumi Yayınları.
- Top, H. (2014). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 5, Konya: Rumi Yayınları.
- Top, H. (2015a). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 6, Konya: Rumi Yayınları.
- Top, H. (2015b). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 7, Konya: Rumi Yayınları.
- Top, H. (2016a). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 8, Konya: Rumi Yayınları.
- Top, H. (2016b). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 9, Konya: Rumi Yayınları.
- Top, H. (2018a). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 10, Konya: Rumi Yayınları.
- Top, H. (2018b). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 11, Konya: Rumi Yayınları.
- Top, H. (2018c). *Mesnevî-i Mâ'nevî Şerhi*. C. 12, Konya: Rumi Yayınları.
- Topçu, N. (Mayıs 1988). *İslâm ve İnsan Mevlânâ ve Tasavvuf* (1. baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları

- Tosun, N. (2012). “*Orta Asya’da Tasavvuf*”. Orta Asya’da İslam 1. Haz. Muhammed Savaş Kafkasyalı. Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevî Üniversitesi Yayınları.
- Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, 1. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türer, O. (2013). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi* (2. baskı). İstanbul: Ataç Yayınları.
- Türk Ansiklopedisi (1971). *Ankaravî İsmâil Rûsuhi*. C. 3. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Türk Ansiklopedisi. (1971). *Ankaravî İsmâil Rûsuhi* (2. baskı). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Türk Dil Kurumu. (1963-72). *Tarama Sözlüğü*. 1-7. Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ulaş, T. (2009). *İşrâk Felsefesi*. İstanbul: İz Yayınları.
- Uludağ, S. (2001, Ekim). *İnsan ve Tasavvuf*. İstanbul: Mavi Yayıncılık.
- Uludağ, S. (2002). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (1. baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ulupınar, H. (2013). *Ebû Medyen El-Mağribi*. İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Uraz, M. (1940). *Türk Edip ve Şairleri*. C. 1-2. İstanbul: Tefeyyüz Kitabevi.
- Ülken, H. Z. (2015). *İslâm Düşüncesi* (5. baskı). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Ülken H. Z. (Ocak 2017). *Türk Tefekkür Tarihi* (9. baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Yardım, A. (2008). *Mesnevi Hadisleri*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Yakut el-Hamevî (1979). *Mu’cemu’l-Buldân*. C. 5.
- Yazır, E. M. H. (2000). *Bilgisayar Hatlı Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*. (Sadeleştirenler: Yakup Çiçek-Necati Kahraman). (Bilgisayar Hattı: Abdüsselam Tunç). İstanbul: Temel Neşriyat

Yeniterzi, E. (1992). *Metin Şerhi İle İlgili Görüşler*. I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, Ankara.

Yetik, E. (1991). *Ankaravî, İsmâil Rûsûhî*, DİA, C.3. İstanbul: Diyanet Yayınları.

Yetik, E. (1992). *İsmâîl-i Ankaravî Hayati, Eserleri ve Tasavvuf Görüşleri*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Yıldırım, A. (2011). *Mesnevî-i Şerif*. Konya: Tuna Yayınları.

Yıldız, M. (2010). *Niyâzî Mısrî Kasîde-i Bürde Tesbî'i* (1. baskı). İstanbul: H Yayınları.

Yılmaz, A.; Akkuş, M.; Öztürk, A. (2006). *Alevî-Bektâşî Klasikleri 2, Makâlât*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yılmaz, H. K. (2016). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensâr Yayınları.

Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Yılmaz, M. (2008). *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü 1-2*. İstanbul: Sütun Yayınları.

Yılmaz, N. (2007, Mayıs). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Yörükân, Y. Z. (1998). *Şihabeddin Sühreverdî ve Nur Heykelleri*. (çev. K. Cihan). İstanbul: İnsan Yayınları.

Zeybek, N.K. (2002). *Ahmet Yesevi Yolu* (1. baskı). Ankara: Ahmet Yesevi Vakfı Ay Basım Yayınları.

Makaleler, Tebliğler ve Ansiklopedi Maddeleri

Abdulkadiroğlu, A. (1987). "Edebiyatta Metodoloji Açısından Elyazmaları ve Nadir Eserler Üzerine Notlar-I". *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*,

C. 3, S. 1, s. 7-9.

Akdoğan, B. (1996). “Hüccetü’s-Semâ’ Adlı Musiki Risâlesi ve Ankaravî İsmail bin Ahmed’in Musiki Anlayışı”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 35, s. 477-505.

Akkaya, H. (1999). “XVII. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Görülen Fikir Hareketlerinde Kadızâdeliler-Sivâsîler Tartışması”. *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 7, s. 170-177.

Akkuş, M. (Kasım 1992). “Metin Şerhi Geleneği Tarlan Mektebinden Haluk İpekten’e”. *Yedi İklim Dergisi*, S. 32, s. 67-68.

Aksoyak, İ. H. (2008, Fall). “Osmanlı Şairlerinin ‘Aruz Tasarrufları’ ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 388-403.

Altunkaya, M. (2016, Winter). “Horasân Tasavvuf Ekolü ve Özellikleri / Khorasan Mystic School”. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-(Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı)*, Volume 11/2, Ankara, s. 127-148.

Atalay, M. (2005). “Ebu’l-Feth el-Bustî’nin Kasîde-i Nûniyyesi’sinin, Diyarbakırlı Saîd Paşa Tarafından Yapılan Türkçe Manzum Tercümesi”. *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı), S. 27, Erzurum.

Ateş, A. (1942). “Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman Münasebeti İle)”. *Türkiyât Mecmuası*, C. 7-8, S. 1, s. 253-267.

Ateş, A. (1952). “Konya Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar”. *Bilâten*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. 16, S. 61-64, Ankara, s. 49-130.

Ateş, A. (1953). “Mesnevî’nin Onsekiz Beytinin Manası”. *60. Doğum Yılı*

Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih
Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 37-50.

Avşar, Z. (2007, Summer). “Rûhu’l-Mesnevî’de Mesnevî’nin İlk 18 Beytinin Şerh
Yöntemi”. *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3, s. 59-72.

Avşar, Z. (2008, Fall). “Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve
Öneriler”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 59-95.

Ayan, H. (1986). “On Sekiz Beyte İki Türü Bakış”. *I. Milli Mevlânâ Kongresi
Bildirileri*, s. 325-330.

Aydınlı, Abdullah (1994). “Ebû Zer el-Gıfârî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm
Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, s. 266-269.

Azamat, N. (1995). “Evhadüddîn-i Kirmânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm
Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul, s. 518-520

Babinger, F. (1977). “Kalenderiye”. *İA, MEB yayınları*, C. VI, s. 128-129.

Baltacı, H. (2010). “Bir Tasavvuf Klasîği Olarak Mirsâdü’l-İbad”. *Tasavvuf Dergisi*,
S. 26, s.165.

Bardakçı, N. (2007, Temmuz-Aralık). “Mevlânâ’nın Tasavvufî Düşüncesinin
Kaynakları”. *Tasavvufî İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, s. 55-77.

Bilgin, A. (2001, 12-13 Nisan). “Eski Türk Edebiyatında Şerh”. *1. Kayseri ve Yöresi
Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler*, Kayseri, s. 169-173.

Bilgin, O. (1995). “Fahreddîn-i Irâkî.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,
C.12, İstanbul, s. 84-86.

Ceyhan, A. (1998). “Kânûnî’nin Bir Gazelinin Düşündürdükleri”. *Yağmur Dergisi*,
S. 1, s. 59-62

- Ceyhan, S. (2007). "İsmail Rusuhî Ankaravî'nin Mesnevî Tahkîki: Mesnevî'deki Manaya Metodolojik Bir Yaklaşım". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, (Mevlana Armağanı Sayısı)*, S. 20, s. 118-120.
- Ceylan, Ö. (2005). "Mânâ Şairin Karnında(mı)dır?!". *Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları)*, Kapı Yayınları, İstanbul, s. 111-120.
- Cihan, A. K. (2001). "Şihâbeddîn Sühreverdî'nin Eserleri". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri, S. 11, s-1-10.
- Çaldak, S. (2009, 15-16 Mayıs). "Câmî'nin Kasîde-yi Hamriyye Şerhi". *Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Adıyaman.
- Çelebioğlu, Â. (1998). "Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevî'nin İlk Beyti ile İlgili Düşünceler". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s. 525-545.
- Çetin, N. M. (1961). "Mesnevî'nin Konya Kütüphanelerindeki Eski Yazmaları". *Edebiyat Fakültesi Şarkiyât Mecmuası*, S. 4, İstanbul, s. 97-118.
- Çetin, O. (1998). "Horasan" *DİA*, C. XVIII. s. 124-240.
- Çıblak, N. (2004). "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar." *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, S.15, s. 103-125.
- Çıkla, S.; Üst, S. (Ekim 2007). "Mesnevi'deki Hikayelerin Kaynakları ve Mevlana'nın Hikayeler Üzerindeki Tasarrufları". *Yedi İklim Dergisi*, S. 211, s. 92-97.
- Çınar, B. (2009). "Ahmed Avni Konuk'un Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin İlk 18 Beytindeki Şerh Usûlü". *III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr Cem Dilçin Adına)*, Kayseri.
- Çınar, B. (2009, Fall). "Ahmed Avnî Konuk'un Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin İlk 18

- Beytindeki Şerh Usûlü”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6, s. 39-61.
- Çöğenli, M. S. (2013, Fall). İbnü'n-Nahvî ve El-Kasîdetu'l-Münferice'si, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/13, s. 75-79, Ankara
- Dağlar, A. (2008). “Ebussuûd Efendi'nin Telaffuz-İmlâ Üzerine Dikkatleri Ve İki Risâlesi”. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s.186-214.
- Dağlar, A. (2010). “Şem'i'nin Mesnevî'yi Lafzen Okuma Teklifleri”. *Sûfi Araştırmaları-Sufi Studies*, C. 1/2 , s. 55-72.
- Dağlar, A. (2018). “Mevlevî Edebiyatı Kaynaklarından Tezkire-i Şu'ârâ-yı Mevleviyye ile Semâ'-Hâne-i Edeb'in Mukâyesesi”. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/2, s.229-277.
- De Vaux, C. (1979). “Şerh”. *İslam Ansiklopedisi*, C. 11, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s. 429.
- Demircan, A. (2016). “Hz. Ali'nin İktidar Yıllarında İslâm Toplumunda Siyaset”. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 173-190.
- Demirel, Ş. (2007, Güz). “Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Türkçe Şerhleri Üzerine Bir Literatür Çalışması”. *TALİD (Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi)*, Eski Türk Edebiyatı Özel Sayısı, C. 5, S. 10.
- Demirel, Ş. (Ocak-Haziran 2005). “Abdülbaki Gölpınarlı'nın Kendi Sesinden Mesnevî'nin İlk İki Beytinin Şerhi”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma*

Dergisi, S. 14, , s. 365-382.

Demirel, Ş. (Ocak-Haziran 2005). “Rızâeddîn Remzî er-Rıfâî'nin Tasavvuf Dergisi'ndeki Mesnevî Şerhi”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 14, s. 591-630.

Duru, N. F. (Temmuz- Aralık 2003). “Mevlevî Şeyhi Ağazâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 11, s. 151-176.

Elbir, B. (2008, Fall). “Sururî'nin Şerhinde İmlâ Problemleri”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 226-235.

Eraydın, S. (1972). “Melâmiyye Tarikatı”, *İslâm Medeniyeti*, Y.3, S. 25, s. 17-20.

Eraydın, S. (1994). “Mevlânâ'nın Mesnevî-i Şerifinden (ilk) Onsekiz Beyit”. *Tasavvuf ve Tarikatlar, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları*, İstanbul, s. 494-500.

Erdoğan, İsmail; “İslam Filozoflarının Rüyanın Mahiyeti Hakkındaki Görüşleri”. *İslam Araştırmaları Dergisi*, C XVI/ 1 (2003), s. 63-71.

Erguner, K. (2003). “Mevlevîlik ve Ney”. *Ayrılık Çeşmesi Bir Neyzenin Yolculuğu*, (2. basım), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 211-219.

Gölpınarlı, A. (1966). “Mesnevî'nin VII. Cildi”. *Edebiyat Fakültesi Şarkiyât Mecmuası*, S. 6, İstanbul, s. 11-18.

Güleç, İ. (2003). “Türk Edebiyatında Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tercüme ve Şerhleri”. *Journal of Turkish Studies Türlük Bilgisi Araştırmaları*, S. 27/2, s. 161-176.

Güleç, İ. (2004). “Türk Edebiyatında Cezîre-i Mesnevî Şerhleri”. *Osmanlı*

Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies, S. 24, s. 159-179.

Güleç, İ. (2006). “R. A. Nicholson’un Mesnevî Tercüme ve Şerhi Üzerine”. *Dîvân İlmî Araştırmalar Dergisi*, S.20, s. 227-240.

Güleç, İ. (2009, Fall).“Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına-Şerh/Annotation), s. 213-230.

Güleç, İ. (2006, Güz). “Mevlana’nın Mesnevî’sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler”. *İlmî Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri*, C. 22, s.135-154.

Gündoğdu, C. (1999). “XVII. Yüzyıl Osmanlısında Siyasî Otoritenin Ulemâ-Sûfî Yaklaşımına Dair Bir Örnek: IV. Murat-Kadıızâde-Sivâsî”. *Dinî Araştırmalar*, Ankara, C. 2, S. 5, s. 203-223.

Gündoğdu, C. (2002). “Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsî-Sivâsîler”. *Türkler Ansiklopedisi*, C. 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 128-140.

Gündoğdu, C. (2005, Ocak-Haziran). “Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde ‘Manâ Dili’, Mesnevî’nin Türkçeye Şerh Geleneği ve Bu Bağlamda Halvetî Şeyhi Abdülmecîd-i Sivâsî’nin Mesnevî Üzerine Çalışmaları”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 14, s. 121-157.

Gündoğdu, C. (Güz 2005). “Mevlana’nın Mesnevî’sinin Türkçe’ye Şerh Geleneği ve Halvetî Şeyhi Abdülmecîd-i Sivâsî’nin Mesnevî Üzerindeki Çalışmaları”. *EKEV Akademi Dergisi*, S. 25, s. 115.

Horata, O. (1999). “Mevlânâ ve Dîvân Şâirleri”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, s. 43-56.

- İsimsiz (2004). “Melâmiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul, s. 25-29.
- Kara, M. (1986). “Fütüvvet ve Melâmet Münasebeti”. *Türk Kültürü ve Ahilik*, s. 187-195.
- Kara, M. (1987). “Melâmetiyye”. *İÜİFM (Prof. Dr. Sabri Ülgen'e Armağan)*, XLIII, S.1-4, s. 561-598.
- Karagöz; M. (2002). “Osmanlı Fikir Hayatında Kadızâdeliler”. *Türkler Ansiklopedisi*, C. 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 141-152.
- Karaismailoğlu, A. (2007). “R. A. Nicholson'un Mesnevî Neşri ve Yeni Mesnevî Neşirleri”. *Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Mevlana Araştırmaları Dergisi*, S. 1, s. 22-33.
- Kartallıoğlu, Y. (2008). “Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?” *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Volume 3/6.
- Kasar, V. (Bahar, 2011). “Şam'dan Yükselen Kardeşlik Çağırısı”. *Köprü Üç Aylık Fikir Dergisi*, S. 114, Kayseri.
- Kavak, A. (2006). “Muhyiddin İnbü'l-Arabi'nin Şam Tasavvuf Düşüncesine Tesir Kanalları ve Meşhur Takipçileri.” *Universal Journal of Theology*, Volume I, Issue I, s. 51-73.
- Kayaoğlu, İ. (1990). “Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 31, s.147-155.
- Kılıç, A. (2007, Fall). “Türkçe Manzum Sözlüklerden Tuhfe-i Şâhidî”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or*

Turkic, Volume 2/4, s. 516-548.

Kılıç, A. (2009, Fall). “Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6, 326-334.

Kılıç, C. (2008). “Sühreverdî'nin Varlık Düşüncesinde Nurlar Hiyerarşisi ve Meşşâî Felsefe İle Karşılaştırılması”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13/2, Elazığ, s. 55-72.

Kılıç, M. E. (1999). “İbnü'l-Arabî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 20, İstanbul, s. 230-237.

Koçoğlu, T. (2006, 30 Eylül-01 Ekim). “Ankaravî İsmail Rusûhî'nin Mesnevî Şerhi Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârifte Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerh Metodu”. *Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevihâneler Sempozyumu Bildirileri*. MAKSAD Yayınları, Manisa, s. 209-222.

Koçoğlu, T. (2007, 29-30 Eylül). “Şem'î Şem'ullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi”. *Uluslar arası Türk Tasavvuf Kültürü ve Mevlana Sempozyumu*, Manisa.

Koçoğlu, T. (2008, Fall). “Metin Neşrinde İmlâ Üzerine Görüşler ve Uygulamalara Dair”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 488-498.

Koçoğlu, T. (2009, 13 Şubat). “Türkçe İlk Mesnevî-i Şerîf Şerhlerinden Seyyid Ebussu'ûd bin Seyyid Sa'dullah El-Hüseynî El-Kaysere'nin Şerh-i Mesnevî'si”. *III. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına)*, Kayseri.

Koçoğlu, T. (2012, Summer). “Ruşuklu Zarîfi Ömer Baba ve Manzum-Mensur

- Tasavvuf Terimleri Lügatçesi Isıtılâhât-ı Meşâyih”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3, s. 1751-1776.
- Konur, H. (2005). “Horasan’ın İslam ve Tasavvuf Tarihine Katkısı (H. I-V. Asırlar)”. *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XXI, İzmir, s. 3-27.
- Küçükkaya, M. A. (2018, Temmuz-Aralık). “Yeseviyye Tarikatı’nın Temel İlkeleri”. *Harran Üniveristesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 40, s. 144-162.
- Mazıoğlu, H. (1973, 15-17 Aralık). “Mesnevi’nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri”. *Mevlânâ’nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslar arası Mevlânâ Semineri*, Ankara.
- Mengi, M. (2000). “Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine”. *Divan Şiiri Yazıları*. Akçağ Yayınevi, Ankara, s. 72-80.
- Mengi, M. (2007, Fall). “Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili”. *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3.
- Ocak, A. Y. (1983). “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızâdeliler Hareketi”. *Türk Kültürü Araştırmaları*, S. 1721, Ankara, s. 208-225.
- Ocak A. Y. (1996a). “Fütüvvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, s. 261-263.
- Ocak, A. Y. (1996b). “Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa bir Bakış”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. II, Konya, s. 17-22.
- Ocak, A. Y. (1996c). “Hacı Bektâş-ı Velî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm*

Ansiklopedisi, C. 14, İstanbul, s. 455-458.

Ömer Ö. (2009). “Hermeneutik ve Klasik Metin Şerhi”, *III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilcin Adına) (13 Şubat 2009)*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2011, s. 270-271

Öngören, R. (2011). “Tasavvuf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, 119-126.

Örs, D. (2002, Güz). “Mevlânâ ve Kur’an”. *Nüşa Dergisi*, S. 7, s. 45-55.

Özdemir, M. (2014, Fall). İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî ve Ahmet Avni Konuk’un Tasavvufî Görüşlerinin Mesnevî Şerhi’nin 2. Cildi Bağlamında Mukayesesi, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/12, s. 573-598.

Özdemir, M. (2016, Ağustos). Mesnevî’nin Dördüncü Cilt Şerhinden Hareketle İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî’nin Eleştirel Kimliği Hakkında Bazı Tespitler, *International Journal of Languages Education and Teaching*, s. 217-232.

Özdemir, M. (2016, Fall). Mesnevî’nin Türkçe Şerhleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/20, s. 461-502

Öztürk, F. (2008, Fall). “Osmanlı Edebiyatı Metin Neşri Çalışmalarında İmla ve Çeviriyazı Tercihleri”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 511-520.

Pekolcay, N. (1992, 17-18 Ocak). “Metin Şerhi”. *Eski Türk Edebiyatı Kollojyumu*, Ankara.

Sakaoğlu, S.(1986, 3-5 Mayıs). “Mesnevî’deki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri”. *I. Milli Mevlana Kongresi Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, s.

105-114.

Saraç, M. A. Y. (1999, 8-12 Kasım). “Kasîde-i Hamriyye ve Türk Edebiyatına Tesirleri”. *VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*.

Saraç, M. A. Y. (2006). “Şerhler”. *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s. 121-132.

Savran, A. (1985). “Mesnevî’de Kur’an Tesiri”. *I. Milli Mevlana Kongresi*, s. 93-99.

Savran, Ö. (2009, Fall). “Mehmed Râsim’in Mesnevî’nin İlk On Sekiz Beytine Şerhi ve Şerh Anlayışı”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına Şerh/Annotation), s. 387-406.

Sayar, A. G. (2003, Ocak). “Mesnevî’nin Türkçe İlk Tam ve Mensur Tercümesine Dair bir Not”. *Dergâh Dergisi*, C. 13, S. 155, s. 16-19.

Seyyid, E. F. (1995). “Fâtımîler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul, s. 228-237.

Sucu, N. (2006, Bahar). “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.19, s. 125-148.

Şafak, Y. (2003). “Son Mesnevî Şârihlerinden Ahmed Avnî Konuk’un Mevlânâ’nın Eserlerine, Fikirlerine Dâir Bir Mektubu”. *İlmî Araştırmalar*, S. 16, S. 87-96.

Şahin, O. (2007, Fall). “Klasik Edebiyat Ekseninde Anlamdan Anlam Bulanıklığına Bir Yolculuk”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), s. 710722.

Taneri, A. (1997). “Hârizmşahlar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.

16, İstanbul, s. 228-231.

Tanyıldız, A. (2007). “Şem’î, Ankaravî ve Bursevî Şerhleri ve Mesnevî’nin İlk 18 Beytini Yorumlama Yöntemleri”. *Marîfe Dergisi*, S. 3, (Mevlânâ Özel Sayısı), s. 123146.

Tanyıldız, A. (2009, Fall).“Mesnevî Şerhlerinde Sözden Ma’nâyâ Yorum Farklılıkları”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6, s. 407-426.

Tek, A. (2008). “Süleyman Uludağ ile Mesnevî Dersleri”. *Süleyman Uludağ Kitabı*, (hzl. Mustafa Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 433-444.

Topal, A. (2007). “Mesnevî’nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 32, s. 41-50.

Tosun, N. (2013). “Yeseviyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul, s. 487-490

Tulum, M. (1983, Aralık). “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 1-8.

Türer, O. (1985, Aralık). “Melâmîliğe Dair.” *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 39, s. 25-51.

Türer, O. (1988). “Melâmet Düşüncesinin Orijinal Özelliği ve Bu Düşüncede Zamanla Meydana Gelen Değişmeler”, *İslâmî Araştırmalar*, C. II, S. 7, s. 57-67.

Türer, O. (1995). “Hoca Ahmed-i Yesevî’nin Türk-İslâm Tarihindeki Yeri ve Tasavvufî Şahsiyeti”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, S. 12, s. 11-27.

- Türkmen, E. (2007). “Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti Üzerine”. *Mevlânâ Mesnevisinin Evrenselliği*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul, s. 9-24.
- Uludağ, S. (1996). “Fütüvvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, s. 259, 261.
- Uludağ, S. (2000). “İbnü'l-Fârız”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul, s. 41-43.
- Uzun, T. (2003). “El-Kasîdetu't-Tantarâniyye”. *Bilimname* III, 200/3, s. 157.
- Ünver, İ. (1992, 17-18 Ocak). “Arapça Farsça Kelimelerin İmlâsı”. *Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, İLESAM, Ankara.
- Ünver, İ. (1993). “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. *Türkoloji Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 51-89.
- Ünver, İ. (1994). “Galata Mevlevîhânesi Şeyhleri”. *Osmanlı Araştırmaları*, S. XIV, s. 197-219.
- Ünver, İ. (2008, Fall). “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 1-46.
- Yeniterzi, E. (1992, 17-18 Ocak). “Metin Şerhi İle İlgili Görüşler”. I. *Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, Ankara.
- Yeniterzi, E. (1999). “Metin Şerhi İle İlgili Görüşler”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 5, s.59-68.
- Yetik, E. (1991). “Ankaravî, İsmail Rüsûhî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, s. 211-213.

Yıldırım, A. (2007, Summer). “Metin Tenkidi ile İlgili Hususlar ve Kâmî Dîvânı Örneği”.

Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/3.

Yılmaz, O. (2007). “Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü”. *Türkiye Araştırmaları*

Literatür Dergisi, C. 5, S. 9 (Eski Türk Edebiyatı Tarihi I), s. 271-304.

Yöntem, A. C. (1927). “Ankara’da Yetişen Meşhûr Sîmâlardan Ankaralı İsmail

Efendi”. *Hayat*, XXI, s. 403-405.

Tezler

Abdel-maksoud, B. (2000). *İbnü’l-Fârız ve İsmâil Ankaravî’nin Kasîde-i Hamriyye*

Şerhi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akar, D. (1999). *Şem’î Şerh-i Baharistan (Giriş-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek

Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Arslan, H. (2006). *İbn Sînâ Ve Mevlânâ’nın Aşk Felsefelerinin Karşılaştırılması*, Uludağ

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Arslan, S. (2000). *Şerhu’l-Mesnevî III. Cild (Transkripsiyonlu Metin)*, Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Aslan, Ü. (1999). *Neş’et Süleymân Efendi (1735-1807) Tercüme-i Dü Beyt-i Mesnevî*

(İnceleme Tenkitli Metin), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Atıcı, A. (2005). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nda Bâtînî Hareketi*,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aytan, M. S. (1995). *İsmâil Ankaravi ve Hüccetü’s-Semâ*, Sanatta Yeterlik Tezi,

İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

- Aytekin, Ü. (2002). *Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bankır, M. (2004). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (Metin-İnceleme-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baştürk, O. (1997). *Sürûrî'nin Mesnevî Şerhi, v. 1b-40a (Tanıtım-İndeks-Tenkitli Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bektaş, Ö. (1993). *Rüsuhi İsmâîl Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ceyhan, S. (2005). *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çatak, A. (2007). *Şihabeddin Sühreverdi Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, İ. (2001). *Âbidin Paşa (1259/1843-1324/1906)'nın Mesnevî Şerhi ve Tasavvuf Düşünceleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Dağlar, A. (2009). *Şemî Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Deliktaş, S. (1990). *Salahaddîn Uşşâkî ve Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Demir, N. (2000). *İzâhu'l-Hikem ve Şerh-i Heyakilü'n-Nur Çerçevesinde Ankaravî'nin Felsefî Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Demirtaş, A. T. (2004). *İbn Arabî'de Varlığın Birliği (Vahdet-i Vücut) Felsefesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Durgun, S. (1993). *Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Dülger, Y. (1998). *Semâ Risâleleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dündar, S. (1998). *Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Gülistân'ı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gedik, F. (2005). *İsmâîl-i Ankaravi (6.1041/1631) ve Fütihat-ı Ayniyye İsimli Eseri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gökbulut, S. (2009). *Necmeddîn Kübrâ ve Kübrevîlik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Gül, H. (2003). *Mesnevî'de Kur'ânî Referanslar ve Kur'ân Âyetlerine Getirilen İşârî Yorumlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güleç, İ. (2002). *İsmâîl Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Mesnevî'sinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Güllüce, F. (2008). *Mehmet Nazım Paşa'nın "İbn Fâriz Tercümesi ve Şerhi -Metin ve İnceleme-*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gültekin, A. (2006). *İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârifte Hadis (Altıncı Cilt Örneği)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gündoğdu, C. (1997). *Abdülmecîd-i Sivâsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Görüşleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Güngör, M. (2010). *Ahmet Avni Konuk ve Mesnevî-i Şerif Şerhindeki Tasavvuf Düşüncesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kaya, İ. (2008). *Dîvân-ı Hâfiz (Sûdî): Kelimeler-Remizler-Kavramlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Keskinsoy, H. (2011). *Mekkî ve Nahîfî'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Koçoğlu, T. (2009). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Konur, H. (1990). *Kemâl Paşazâde'nin Kasîde-i Hamriyye Şerhi: Edisyon Kritik ve Tahlil*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Mengüç, H. T. (2005). *İlmî Mehmed Dede'nin Cezire-i Mesnevî Şerhi*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Okumuş, N. (1990). *Ankaravî'nin Nakşu'l-Fusus Tercümesi ve İshak ve Yusuf Faslan'ın Yorumları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Öktay, N. (2008). *Muhammed Esad Dede ve Mesnevî Şerhi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, M. (2013). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmûatu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (IV. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
- Öztürk, E. (2014). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Tasavvuftaki İrfani Gelenek: Ahmet Avni Konuk Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, Ş. (2007). *Şemî'nin (15-16. yy) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Söylemez, E. (2010). *Mevlâna'da Hayat ve Ölüm*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Şahin, O. (2012). *Şemî Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (III-IV. Ciltler)(İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Tanyıldız, A. (2010). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Kayseri.

Taştan, E. (2009). *İsmâîl Rûsûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâ'if ve Matmûratü'l-Ma'ârif) I Cilt Çeviriyazı-İnceleme*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Temizel, A. (1996). *Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler ve Müellifler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tunagöz, T. (2005). *Mevlânâ'nın Bazı Kelâmî Konulardaki Görüşleri Ve Bunların Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Ülken, F. (1990). *Şeyh İsmâîl Ankaravî'nin Miftâhü'l-Belâga ve Misbâhü'l-Fesâha'sı*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yalap, H. (2015). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmûatü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (II. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Yenen, H. (2007). *Sühreverdi Felsefesinde Epistemoloji*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yilter, S. (2016). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (VI. Cilt) (İnceleme-Tenkitledi Metin-Sözlük)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Elektronik Kaynaklar

Avşar, Z. "Mevlânâ". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, www.turkedebiyatuisimlersozlugu.com (Erişim Tarihi: 08.06.2019).

Tanyıldız, A. "Şeyh İsmail R. Efendi, Rûsûhî". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,

www.turkedebiyatisimlersozlugu.com (Erişim Tarihi: 05.05.2019)

http://www.kuranikerim.com/m_diyamet_index.htm

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı :Özlem GÜNGÖR
Doğum Tarihi :02.09.1990
Doğum Yeri :Yenişehir
Adres :Akçapınar Mah. / Akçapınar Sok. No: 102
Yenişehir/BURSA
E-mail :gungorozlem16@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

İlkokul-Ortaokul :Söylemiş Köyü İlköğretim Okulu
Lise :Yenişehir Osmangazi (Y.D.A) Lisesi
Üniversite :Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans :Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

YAYINLARI

Bildiriler

1. GÜNGÖR, Özlem (2014).“*Türk Mitolojisindeki Ejderha Figürünün Osmanlı Sahası Dîvânlarındaki İzleri*”, I. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı C.I, s. 1151-60.
2. GÜNGÖR, Özlem (2016).“*Tezkirelere Göre Kıymılı Dîvân Şairleri*”, III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı C.I, s. 531-34.

3. GÜNGÖR, Özlem (2016).“ *Tezkirelere Göre Horasanlı Dîvân Şairleri*”, II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, <http://www.turkcess.net/> e-kitap, (e-ISBN: 978-605-318-655-7).

Makaleler

1. GÜNGÖR, Özlem (2016). “XVI. Yüzyıl Tezkirelerinde Zâtî”, Tullis Journal- Turkic Language and Literature Surveys, C.I, Sayı 1, s.1-9.

2. GÜNGÖR, Özlem (2016). Dîvân Şiirinde Mitolojik Bir Unsur Olarak Kartal Figürü, The Journal of International Civilization Studies Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, Volume I/Issue II Winter, Nevşehir, s.70-79.

Kitap Tanıtımı

1. GÜNGÖR, Özlem (2017). “*Derviş Muhammed Şifâyî, Mesnevî Şerhi (Eş- Şerhu'l-Kitâbi'l Mesneviyyi'l- Ma'neviyi'l-Muhtasar)*, (Yayına Hazırlayan: Mehmet Özdemir), *Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2016, 667 S.*” Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD), C.I, S.I, Haziran 2017, Niğde, s.56-58.

Burslar

(TÜBİTAK) 2211-A Genel Yurt İçi Doktora Burs Programı 2015/2 (Devam Ediyor)

Görevler

1. Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) Editör Yardımcısı. (2017-2018)
2. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (TÜDAD) Teknik Editör (2018-Devam Ediyor)

